



สารทถสมุจจัย

ยัตถกถาภาณวาร

แก้บทคำนมัสการ แด่พระรัตนตรัย เป็น บทที่ ๑





สารัตถสมุจจัย
อิตถกถาภาณวาร

สรวณตตยวณณนา

นโม	คัสส	ภควโต	อรหโต	สัมมาสัมพุทธัสส
โย	จิรั	ปารมี	ชัมมา	คเทหิ
เทสนา	มณฑลิต	คค		ภาวิตันคโร
เตน	การุญญ	มัญญ	ญเยน	สัสส
ภาสึควัน	ปริตฺธาน			คตยิ
สัพพันท์ทวโต	สัสส			คทาทิตโต
สมาเวริตฺวา	เฮกคถ			สัพพัสสคคิเตสนา
จตุณัน	ภาณวาราน			ยานิ
อโนมทสฺส	ชยาค			สัสสคฺคา
บศถนตเถ	ปรัชานิตฺวา			คานา
สมุจฺจนิตฺวา	เฮกคถ			เยว
				ปุราคนา
				นิกขมิตฺถ
				นิกายโต
				เตส
				อคค
				กถิยามห
				มหาจามินีโย
				คโต
				กตัสส
				ผณสิทฺธิโย
				นิกขปัสสณคโต
				คโตคิ

อัย ปณามคาคา อันจาคาคา ประณาม น้อม พระรัตนไตรยนี้ อิต
 ตังนึ ไปราณาจริเยน อัน พระไปราณาจารย์เจ้า ชูบีตา ตังใจ
 ไน ตัน ปวารภ จะ กระทำพระคัมภีร์ สารัตถสมุจจัยนี้ว่า นโม อันว่า

อภิวัตน์ทนามบไตรประณาม น้อม อัญชุตี บุษบา แต่ สรรเสริญ ยก ยอ
 แต่ รักใคร่ ด้วย น้ำใจ อัน วิเศษ เปน อัน มาก มม แห่ง ข้าพระพุทธเจ้า อัคร
 จง มี ศัสต์ ภาคใด แต่ สมเด็จพระพุทธองค์ ผู้ทรง พระ สัตติมาศ เจ้า
 ผู้มีบุญ ราศี แผ่ไป ไตร ภพ มณฑล แต่ หัก ราน ประหาร เสีย ซึ่ง ตัว
 ออกุศล ทั้ง สาม คือ โศภ โศภ โหมห แต่ แจก ซึ่ง สัตตะ พิช รัตน คือ พระ
 โพชนงค์ ทั้ง ๘ ประการ แก่ หมู่ นรา นิกร สรรพ เวไนย แต่ เปน ผู้ตาย
 เสีย ซึ่ง สังสาร ภพ นโม อันว่า อภิวัตน์ ทิยะ ประมุข ไตร ประณาม อัญชุตี
 แต่ สรรเสริญ ยก ยอ แต่ รักใคร่ ด้วย น้ำใจ อัน วิเศษ มม แห่ง
 ข้าพระพุทธเจ้า อัคร จง มี ศัสต์ อรหโต แต่ พระพุทธเจ้า ผู้
 มี พระ บวร สันดาน บริสุทธิ ย์ของ ไส้ กอด จาก ข้าศึก คือ กิเลส พัน ห้า ร้อย
 แต่ หัก เสีย ซึ่ง ก้าว กง แห่ง สังสาร จักร แต่ ควร แก่ บุษบา วิเศษ แห่ง สัตว์ โลก
 แต่ มิ ได้ เห็น ว่า ดับ ว่า สังค แต่ จะ ทำ กรรม อัน ตามก อย่าง สัตว์ โลก
 ทั้ง ปวง นโม อันว่า ไตร ประณาม น้อม อัญชุตี บุษบา แต่ ประสงค์ นายก
 ยอ แต่ รักใคร่ ด้วย น้ำใจ อัน วิเศษ เปน อัน มาก มม แห่ง ข้าพระพุทธเจ้า
 อัคร จง มี ศัสต์ สัมมา สัมพุทธ สัสต์ แต่ สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อัน ครัต รู ซึ่ง สรรพ ไญย อรรณ ด้วย พระ สยัม ภูญาณ แห่ง พระ องค์

กัสต์ ปโยช โมติ เจ จัง มี คำ ใจ หย์ แห่ง อาจารย์ ผู้ ตก แต่ง พระ ศัม ภี
 ยก เขา พระ บาท นโม ศัสต์ นมัสการ พระ พุทธ คุณ ไว้ เปน ต้น ก่อน ฉน
 มี ประโยชน์ ประสงค์ ถึง ไค ญา วิสัย ณาว่า พระ อาจารย์ เจ้า ทั้ง ทาย แต่
 บุราณ ตั้ง นโม นมัสการ ไว้ ก่อน นั้น คือ ปราณ ๕ ประการ คือ ปราณ
 จะ ให้ นักปราช ญ์ ว่า ประพติ อย่าง นี้ ใถ้ ด้ วงษ์ แห่ง พระ อริย ผู้ ประเสริฐ

ประการ ๑ ปราถนา เพื่อ จะ บังคับ กัน ธรรม อันตราย ประการ ๑ ปราถนา
 เพื่อ จะ ชำระ อธิษณา ไตรย ต้นตอ ให้ บริสุทธิ์ ประการ ๑ ปราถนา เพื่อ จะ ให้
 ชีวิต แห่ง อาคม เปน แก่น สาร ประการ ๑ อธิบาย ว่า เปน ประเด็น ท่าน ผู้
 เปน อริย สัปบุรุษ อัน ปราถนา จะ ให้ พระพุทธเจ้า มหาจักรี ฐิติกาต แด
 มี ญาณ แด พระคุณ มี ทรง พระ จตุราคม นิภาย เปน อาทิ แด เปน วงษ์
 อัน ประเสริฐ แห่ง พระ อริยเจ้า แต่ ก่อน ถ้า จะ พัง พระธรรม เทศนา แด
 แด่ตง พระ ธรรม เทศนา เมื่อใด ก็ นมัสการ ซึ่ง พระ รัตน ไตรย เจ้า ด้วย กาย
 แด วาจา แด น้ำ จิตร์ ด้วย มคธ ภาษาว่า นโม ศัสส ภควโต
 อรหโต ตัมมา ตัมพุกัสส ตัง นี้ ก่อน แด้ว จึง พัง พระธรรม เทศนา
 แด แด่ตง พระธรรม เทศนา ต่อ ฤกาด เมื่อ ภาย หลัง บุคคล อัน เปน ตัมมา
 ทิฏฐิ ทั้งปวง จึง ได้ อย่าง ประเด็น พระ อริยเจ้า ผู้ ประเสริฐ อัน เกิด แด้ว
 แต่ ก่อน ถึง ถอน สัส ตัมพุกัสส สัม กัน มา บิคา มารดา ก็ได้ ถึง ถอน บุตร
 ธิดา เหนย หดงาน มา ตราบเท่า กาด ทุก วัน นี้ ได้ ชื่อ ว่า ทำ ตาม ประเด็น
 พระ อริยเจ้า จึง พระศันดร จณาจารย์ ผู้ รจนา พระ คัมภีร์ นี้ จึง นมัสการ
 คุณ พระ รัตน ไตรย เจ้า ด้วย พระ บาท ว่า นโม ศัสส ภควโต อรหโต
 ตัมมา ตัมพุกัสส ตัง นี้ ตาม จารึก ประเด็น โปราณจารย์ เจ้า ตงไว้ ตังนี้
 ก่อน เพื่อ จะ ให้ ผู้ มี วิชา แจง ความ ว่า ประพฤติ อย่าง นี้ ได้ ชื่อ ว่า
 ประพฤติ ตาม อย่าง วงษ์ แห่ง พระ อริยเจ้า ผู้ ประเสริฐ รู้ แจง ฉนี้ แด้ว
 จะ ได้ มีความ เชื่อ ถือ ความ เต็มใจ มั่น คง ด้วย เนื้อ ความ นมัสการ พระ
 พุทธคุณ ใน บาท ว่า นโม ศัสส ภควโต อรหโต ตัมมา ตัมพุกัสส
 อัน ได้ ปฏิบัติ สัม ๆ กัน มา นั้น มี คำ ใจทย์ ว่า ชื่อ ว่า ตัง นมัสการ พระ

พุทธคุณ ด้วย มาที่ว่า นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธัสส
 ดังนี้ ก่อน นั้น เพื่อจะ บอ้ง กัน อันตราย นั้น ดัง ๆ เจ้า วิสัยนาว่า บุคคล
 ผู้กระทำ การ กุศล เปน ต้น ว่า แดง ขรรณเทศนา แด พัง ขรรณ แด สวด
 มนต์ ภาวนา แด ระลึก ถึง คุณ พระ รัตนไตรย ก่อน ก็ อาจ บอ้ง กัน บัจุบัน
 อันตราย ให้สำเร็จ การ กุศล อัน ตน กระทำ นั้น ด้วย เหตุ พระ พุทธ
 ผู้กา ตรัส ไปรดไว้ว่า ผู้ที่ ระลึก ถึง คุณ พระ รัตนไตรย ถึง ซึ่ง เปน สมอา
 มัณ คง แล้ว ก็มี ได้ มี อุทฺทจ สติ ตก ใจ จน พอง ดยของ เถลา ขณะ เมื่อ
 ไภย มา ถึง ย่อม ตาวิหว่า ถ้า ชาติมหาปุราณกรรม กระทำไว้แต่ก่อนไม่
 พระ รัตนไตรยาคิคุณ เจ้า ก็ อาจ บอ้ง กัน สรรพ อันตรายได้ เปน นั้น คง
 ถ้า มี ปุราณกรรมได้ กระทำไว้ เปน แท้ แล้ว เตะระ สมอา มัณ ใน พระ รัตน
 ไตรยาคิคุณ ก็ จะ ช่วย บอ้ง กัน อันตราย มิ ให้ ชาติมาไปเสวยทุกข์ ในจุฑา
 บาย จะ ให้ ได้ เสวย สุข สมบัติ เปน อัน ยิ่ง กว่า น ได้ ทมม เท่า แขน เท่า
 เปน เทียง แท้ ตาวิห เห็น ฉนั้น จึง มี สมอา มัณ จิต มิได้ พุง ชาน สติ ตก ใจ
 ถ้าไม่ สติ ตก ใจ แล้ว จะ ทำ การ สิ่งไร ก็ จะ สำเร็จ การ ถึง นั้น เหตุ
 ฉนั้น พระ อาจารย์ ผู้ รุจนา พระ คัมภีร์ จึง ตั้ง รัตนคตยะประ ญาณด้วยบทว่า
 นโม เปน อาทิ ตาม ไภรนาจารย์ ได้ ตั้ง ไว้ ก่อน เพื่อ จะ บอ้ง กัน
 บัจุบันอันตรายมิให้ มี แก่พระ คัมภีร์ ต่าง ๆ ให้ คตอกไปจนสำเร็จ รุจนา พระ
 คัมภีร์ นั้น ปุณาว่า ซึ่ง กล่าว ว่า ตั้ง รัตนคตยะประ ญาณไว้ ก่อน เพื่อจะ
 ชำระ อธิยาไตรย สันตทาน ให้ มี รัศมี นั้น ดัง ๆ เจ้า วิสัยนาว่า บุคคล ผู้ มี
 ปัญญา จะ กระทำ การ กุศล สิ่งใด ๆ เปน ต้น ว่า จะ แดง ขรรณ แด พัง
 ขรรณ แด สวด มนต์ ภาวนา แด เปน ปฏิภาทก ผู้รับ ทาน แด เปน ทายก



ผู้ให้ทานที่ดี ให้ระลึกถึง พระรัตนัตถยาทิคุณ ชำระ สันดาน คนให้
 บริสุทธิ์ด้วย พระบาทว่า นโม ศัสต์ ภกฺวโต อรฺหโต สัมมาสัมพุทฺธัสส
 หนัก่อน กาด นั้น จึง มีผล อ นิสฺสํ เปน อนันตัง จะ นับ จะ ประมาณ มีได้
 เหตุ พระพุทฺธปฏิภา ครุสํไปรต บระทาน พระ สจฺจรม เทศนาว่า ยัสฺมี สมเย
 อริยสาวกโก ๖ ๓ ๖ ศกฺเว ชัมมานุสฺสํรณาทิ ใน พระ บรม พุทฺธา
 ชิมาย ครุสํไปรต บระทาน เทศนาว่า พระ อริย สาวก อุบาสก อุบาสิกา
 มี ความ รักใคร่ แด ตัง ใจ เพียร แต่มี ปัญญา พิจารณา ขรรม ทั้ง ๕ นี้ จึง พร้อม
 เพรียง กัน ระลึก ถึง คุณ พระ ศกฺวตโน ส่วน อรฺหา ทิคุณ เปน ต้น ให้
 เกิดปราโมช ปิติใน กาด ใด จิตร สันตณ อน ระคน ด้วย ราคะ รักใคร่ใน
 วัตถุ กาม มี รูปา รณณ์ เปน อาทิ แด โทโส อหํ คัม แก้นใน ปฏิหารมณณ์
 ระคน ครอบ อยู่ ใน จิตร ก็ดี แด โมโห อหํ หตง ด้วย มุพฺพห นียารมณณ์
 มี รูป เดีง กถิน รัส เปน อาทิ อัน ระคน ครอบ จิตร สันตณ ตน ก็ดี ก็ จะ
 ถึง ซึ่ง อนฺตรจาน หาย จิตร นั้น บริสุทฺธิ ด้วย รัตนัตถยะคุณา นุสฺสํติ แต่
 กาย อัน เปน ที่ รอง หน้า จิตร ธิตฺย ด้วย พระพุทฺธคุณ พระขรรมคุณ พระ
 สัจจคุณ ดังนี้ เปรียบ เหมือน กาย อัน เปน พระ เจตฺย อัน มรรจุพระสํารริก
 ชาติ เปน ที่ เคารพ แก่ สัตว์ ทั้งปวง เเน ขณะ กาด นั้น เหตุ การ ฉนี้ พระ
 อาจารย์ ผู้ รจนา พระ คัมภีร์ มี จึง ตัง รัตนัตถยะ ประณามไว้ ใน คัม พระ คัมภีร์
 เพื่อ จะ ชำระ สันตณ ให้ บริสุทฺธิ จาก ราคะ โทสะ โมหะ ปริยฺยฐาน ให้ มี
 อานิสฺงฆ ผล เปน อัน มาก นั้น จึง บุกฺฉาว่า ตัง รัตนัตถยะประณามไว้ ก่อน
 เพื่อ จะ ให้ ชีวิต เปน แก่น สําร นั้น ตัง ฤา เต่า วิสฺสํนว่า สัมเด็จพระมหา
 ฤณนา มี พระพุทฺธปฏิภา ไปรต บระทาน พระขรรม เทศนาไว้ว่า มุคฺกถ หณฺิง



ชายผู้บังเกิดใน วัฏฏสงสาร จะได้บังเกิด เป็นชาติ มนุษย์เป็น มนุษย์แท้
 ที่มีมนุษย์ธรรม คือ ทศกัศณฺ์กรรมเขตสิบ ประการ อันมีอยู่ใน สันดาน
 แต่ กอปรด้วย ปัญญา รู้คุณ พระรัตนไตรยนั้น ชื่อว่า มีชีวิต เป็น แก้ม สสาร
 แต่ มนุษย์เห็น ปาน คั้งนี้ จะได้ เป็น แต่ ละ ชาติ นั้น เป็น อัน ยาก ยิ่ง กว่า เต่า
 คาบอด ทั้ง สอง ข้าง อัน จม อยู่ใน มหาสมุทร ร้อย มี จึง ผุด ขึ้น ที่ หนึ่ง
 แต่ จะ ผุด ขึ้น ให้ ค้ำคะ สบ ชอก เจ้า ใน ช่อง แยก อัน ดอย กัด กัด กับ กัด บัด ออก
 ไป มา ด้วย ก้าง ระเบิด ออก แต่ ใด อัน พัด มา แต่ จากุ ทิศ ทั้ง ๔ เห็น ว่า จะ ผุด
 สบ ชอก ช่อง แยก เจ้า ได้ บ้าง อัน จะ เกิด เป็น มนุษย์ อัน ประกอบ ด้วย
 มนุษย์ธรรม คือ รู้คุณ พระไตร ธรรมคณฺ์ แต่ คัด กศณฺ์กรรมเขต ๓๐ ประการ
 นั้น ยาก กว่า เต่า คาบอด อัน ผุด ค้ำคะ สบ ชอก แยก นั้น อีก เหตุ พระไตร
 ธรรมคณฺ์ นี้ หา ยาก คือ พระบรมโพธิสัตว์ เจ้า บำเพ็ญ พระบารมี นาน
 ถึง ๒๐ อสงไขย ๔๐ อสงไขย ๘๐ อสงไขย กัด กับ จึง ได้ ครบ แต่ ละ องค์ ๆ
 จึง มี พระไตร ธรรมคณฺ์ ขึ้น เป็น ชำ นาน นึก หนา เมื่อ สัตว์ มี ได้ พบ พระ
 ไตร ธรรมคณฺ์ แล้ว ชีวิต แห่ง สัตว์ จำพวก นั้น หา แก้ม สสาร มี ได้ เหตุ
 ปราศ จาก ปัญญา อัน จะ รู้คุณ พระรัตนไตรย เจ้า อัน ประดับ ไป ด้วย พระ
 นวโลกุตตรธรรม ๘ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ พระนิพพาน ๓ คือ มี
 พระ นวโลกุตตรธรรม ทั้ง ๘ มี กิเลส นิพพาน ใน สันดาน จึง เป็น พระพุทธเจ้า
 เป็น อริยสงฆเจ้า ได้ เป็น พระไตร ธรรมคณฺ์ เป็น ที่ บูชา แก่ เทพ มนุษย์
 ทั้ง ปวง แต่ บุคคล ผู้ รู้คุณ พระไตร ธรรมคณฺ์ เป็น แท้ ด้วย ปัญญา
 อัน พิจารณา เห็น ถึง พรวณฺ์ มา อัน ได้ ชื่อว่า มีชีวิต เป็น แก้ม สสาร
 เหตุ การ นี้ พระอาจารย์ผู้ รจนา พระ คัมภีร์ จึง ตั้ง ประณาม พระรัตน
 ไตรยไว้ ตาม มุราณ จาริต ประเวณี ใน บุพพภาค แห่ง พระ คัมภีร์ ด้วย

พระบาทว่า นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส อัน
 ประดับ ด้วย พระพุทธรูป ตาม ประการ นั้น ก่อน เพื่อ ประสงค์ จะ ทำชีวิต
 ให้ เปน แก่น สาร คือ บัญญา ยัง รู้ว่า พระ นิพพาน ขรรมนั้น เปน คุณ
 ประดับ ใน พระรัตนไตรยคุณ เมื่อ ชีวิต คือ บัญญา อัน เปน แก่น สาร เห็น
 พระนิพพานคุณ ดังนี้ มี แก่น ผู้ใด ผู้หนึ่ง แม่ จะ กระทำ ซึ่ง กุศล สิ่งใด มาตราว่า
 หน้อย หนึ่ง กุศล นั้น ชื่อ ว่า วิภวัญจะคามกุศล มี ผล จะ หนี จะ ประมาณ
 มีได้ ๕ ๕ หนึ่ง เจ้า ของ นา อัน รักษา เจ้า กดำไว้ ให้ เปน แก่น สาร อัน ต
 ด้วย กิริยา อัน กระพุ่ม ทุ่ม ห่อไว้ ด้วย โคมัยใบ หญ้า ฟาง มีชีวิต มีได้ ๕
 เบ็ญ เปน แก่น สาร เมื่อ ถึง กาล จะ หว่าน พืช ลง แล้ว พืช อัน เปน แก่น
 สาร นั้น ถึง ออกงาม เจริญ ผล ไร่ หนึ่ง เท่า แดง เท่า แดง มีฉันใด พืช
 เจ้า กดำ กดำว คือ กุศล จิตต อัน ประกอบ ด้วย เจตสิก ๓๗ มี ศรัทธา เปน ต้น
 มี บัญญา เปน ปรโยธาน จะ รักษาไว้ ให้ เปน แก่น สาร สุนทร ภาพ นั้น
 ก็ เพราะ นมัสการ ระลึก ถึง พระรัตนัตถยาทิคุณ ด้วย ชีวิต คือ บัญญา บัญญา
 รู้ว่าพระรัตนัตถยาทิคุณทั้งปวง นั้น คือ พระ นิพพาน ขรรมนั้น เปน พระโลก
 อุดร อัน ประเสริฐ เมื่อ รักษา พืช คือ ศรัทธา บัญญา อัน เปน แก่น สาร
 สุนทร ภาพ ดังนี้ แม่ จะ หว่าน ลง ใน เนื้อ นา บุญ สิ่งใด ๆ ก็มี ผล ไพบูลย์
 จะ หนี มีได้ มี อุปมานูปไมย ๕ ๕ ชาว นา อัน รักษา เจ้า กดำไว้ ให้ เปน แก่น
 สาร นั้น นักปราช ผู้มี ปรึชา พึง รู้ว่า นมัสการ พระรัตนไตรย ก่อน ตาม
 บูราณ ประเพณี เพื่อ ประโยชน์ เปน อัน มาก ๕ ๕ พรรณมา นั้น เกิด

จึงมีคำใจท้ยว่า พระบาทนมัสการพระพุทธรูปว่า นโม ตัสส ภควโต
 อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส นี้ อาจารย์ของค์ ใด ตั้งไว้ ด้วย บัญญา ตน เอง ฤ

ฤา เขาพระบาทในพระไตรปิฎก อันพระพุทธรองค์ ครัดเทศนามาตั้งนมัสการ
 ไว้ วิถีขาน่าว่า พระบาทคือ นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต
 สัมมาสัมพุทธัสต์ นี้จะเป็น บาทนมัสการ เกิดแต่ปัญญา อาจารย์ตกแต่ง
 เอง เขา มาตั้งไว้ หามิได้ . พระ บาทนี้ เป็น พระพุทธรูฎีกาแห่ง สัมเด็จพระ
 ธรรมเพช พุทธเจ้า ครัด พระธรรม เทศนาไว้ ใน พระ จตุรา นิกาย ว่าด้วย
 สาดาศิร ยักษ์เป็น อาติ กล่าว นมัสการ โดมณา พระ พุทธคุณ พระ
 อรหันตเจ้า ทั้งหลาย จึง ยก เขา พระ บาท นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต
 สัมมาสัมพุทธัสต์ นมัสการ นียก ชน ผู้ตั้งคายนาย ถึง ๓ ครั้ง ไปราณา
 จารย์เจ้า ทั้งหลาย เห็นว่าไม่เป็นที่ เกลือบ แคลง สงไสย แห่ง สรรพโลก
 ทั้งปวง แล้ว จึง นำ เขา มาตั้งไว้ ใน เบื้อง ต้น อัน จะ กระทำ พระ คัมภีร์ นี้
 จึง ปรจณา ว่า ใน พระไตร ปิฎก นี้ มี พระ บาท สรรเสริญ นมัสการ พระพุท
 ษธรรม พระสงฆ์ เปน อัน มาก อัน พระ อรหันตเจ้า ทั้งหลาย ยก ชน ผู้ตั้ง
 คายนาย ก็มี อยู่ โฉน จึง มี เขา มาตั้ง นมัส การ จึง ฉเพาะ เขา องค์ บาท
 นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสต์ นี้ มาตั้ง เป็น ประณาม
 นมัสการ พระ รัตนไตรย นั้น ฉนใดเล่า วิถีขาน่าว่า พระบาทนมัสการ
 พระ รัตนไตรยคุณ อัน ฉน นอก ถ่านี้ มีใน พระไตรปิฎก เปน อัน มาก
 ก็จริง อยู่ แต่ว่า หาปรากฏแก่ ชน ทั้งปวง เปน อัน มากไม่ อัน พระ บาทว่า
 นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสต์ นี้ เป็น ประจาย ปรากฏ
 แก่ ผง ชน ทั้งปวง รัตนด้วย กัน เปน อัน มาก เท่านี้ไว้ แต่ ศักดิ์อัน เปน ชาติ
 อิมชพาด แท้ ถึง คุณ พระ รัตนไตรย จะ สว่าง ปรากฏในไตร ปิฎก ก็หา
 เห็นไม่ กับ ชน ที่ เปน มิจฉา ทิฏฐิ์ แล้วก็ หา แจ้ง สว่าง ปรากฏ นับถือไม่

อุปมาเหมือน พระอาทิตย์ แด่ พระจันทร์ ขึ้น ขึ้น มาใน ห้วง เวงหา เห็น บริสุทธ์
 ปราศจาก เมฆ พลา หก เป็น ประธานใหญ่ยิ่ง กว่า ดวง ตารา กร ทั้งปวง
 แด่ก็ ปรากรฐ ประจักษ์ แจ่มแก่ตา โลกทั้งปวง โดยมาก เว้นไว้ แต่ สัตว์ ขึ้นอยู่
 ใต้ แผ่นดิน แต่ สัตว์ อัน อยู่ใน โลกนั้น ตมรกลใน อัฐฐมหานรก หา เห็น ดวง
 พระอาทิตย์ พระจันทร์ ปรากรฐ แก่ จักษุ ของ คนไม่ มี อุปมานุปไมย ดังนี้
 นี้ พระ บาฬี นมัสการ พระ รัตนไตรยคุณ อัน อื่น นั้น ก็ เป็นใหญ่ อยู่ แต่ จะ
 ปรากรฐ รู้ ก็ แต่ พระ อรหันตชินาสส ทาน ผู้ ทรงพระไตรปิฎก จะเห็น ปรากรฐ
 รู้ ทั่ว ไป แก่ สามัญ สัตว์ โลก ทั้งปวง นั้น โดย น้อย คุจุ เขา พระเมรุราช
 บรรพต เป็นใหญ่ เป็น ประธาน เป็น หลัก บั๊ก อยู่ กกลาง จักรวาล นั้น ก็ จริง
 แต่ จะ รู้ เห็น ปรากรฐ แก่ จักษุ นั้น ก็ แต่ เทพตา แด่ ทาน ผู้ ทรง อิทธิฤทธิ์
 จะ ปรากรฐ แก่ จักษุ สามัญ สัตว์ โลก ทั้งปวง นั้น หา มิได้ มี อุปมานุปไมย
 เหมือน ดังนี้ แต่ พระ บาฬี นโม นมัสการ พระ รัตนไตรยา ทิคุณ นี้ เป็น
 ประธานใหญ่ รวม พระ พุทธคุณไว้ ในนี้ สิ้น มี อุปมาคุจุ พระ มหา
 กษัตริย์ อัน ทรง ทศ พิศ ราช ขรรณ สิบ ประการ แด่ สังคหะ วัตตุ & ประการ
 คือ บำบับ ซึ่ง เจริญ ภายใน มิให้ มี โจร ปล้น คุ่อ ซึ่ง ตก ลัก ซึ่ง วิญญาณก
 ทริพย์ อวิญญาณกทริพย์ แด่ คุมุ เหนง เรียก เขา ด้วย สัตว์ วัฒนากา
 นัซ เป็น มาก หาไม่ว่า มี บำราบ โจร ภายใน นอก ภายใน สงบ ราม คาบ
 จน หามี กตอนัฒม สัตว์ หัก บาน ประตุไม่ เบ็ด ไร ก็ หา มี ผู้ ไต่ ตก ลัก เข้า
 ของไม่ แต่ มี พระ หลุทัย เสนอไป มิได้ ถาเอียง เป็น อาทิ สำคัญ พระ

ไทย ว่า บรรดา สัตว์ อัน ต้น ชีวิต จิตร วิญญาณ อัน บังเกิดใน พระราช
 อาณาจักร นั้น ว่า เป็น บุตร แห่ง พระองค์ ชื่อ ว่า เขตราชบุตร อัน
 บังเกิดใน แดน พระราช อาณาจักร มิได้ดำเนียง ผิดว่า ตาม ผิด ชอบ
 ว่า ตาม ชอบ เมื่อ ทรง จักร วรรดิ วัชระ บริบูรณ์ แล้ว เมื่อใด จักรแก้ว
 ก็ ถอย มาสู่ พระราช สโมสร เมื่อ นั้น เมื่อ จักร แก้ว มา ถึง แล้ว ก็ ได้ ซึ่ง
 อิศริยศ เป็นใหญ่ ปรากฏไป ใน จตุรทวิปใหญ่ ทั้ง ๔ มี ทวิป น้อย สอง พัน
 เป็น บริวาร อาศัยอยู่ แต่ จักร แก้ว เกิด ก่อน เป็น ประธาน นั้น แต่ มี อุปมา
 ฉนั้นใด บุคคล ผู้บริหาร เป็น สัมมา ทิฏฐิ รัตติก ถึง พระ พุทธคุณ ด้วย ฉันท
 ความ รักใคร่ใน พระคุณ แต่ มี วิริยภาพ แด่ ตั้งใจ ลงใน พระคุณ แต่
 เอาจิตก เขา บัญญา พิจารณา ไปใน พระพุทธคุณ ทั้ง ๓ คือ ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธ
 สัมมาสัมพุทฺธ ตาม บาพินโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธ
 นี้ ก็ เป็น อัน รัตติก พระคุณ พระ รัตนไตรย เจ้า อัน เป็น ฉนั้น คุณ มี มาก
 น้อยเท่าใด ก็ เป็น อัน ได้ ภาวนา สิ้น ทั้งปวง มี อุปมานุปไมย ดัง นั้น
 ฉนั้น ประดุจ ก็ เตศ พัน ห้า ร้อย แต่ คณหา ร้อย แปด เป็น อัน มาก ได้ แต่
 พระ อรหัต มรรค สิ่ง เดียว แล้ว หมู่ ก็ เตศ คณหา เป็น อัน มาก ก็ ขาด สิ้น
 ทั้งปวง เหตุ พระ อรหัต มรรค ญาณ เป็นใหญ่ เป็น ประธาน มี ฉนั้น
 ประดุจ บุคคล อัน กล่าว สวดว่า กุสตาชัมมา อกุสตาชัมมา อพฺยาภตาชัมมา
 ว่า แต่ ติกมาตिका ๓ บท นี้ ก็ เป็น อัน กล่าว พระ อภิธรรม สิ้น ทั้งนั้น เหตุ
 พระ มาตिका นี้ เป็น ประธานใหญ่ กว่า อธรรม ทั้งปวง แต่ อธรรม ทั้งปวง มิได้
 พัน จาก ของ บุญ ของ บาป แต่ มิได้ เป็น บุญ เป็น บาป นั้น เลย มี ฉนั้น ประ

มรรค ญาณ แล้ว จึง เกิด พระ สัทธัญญคุณญาณ แด ผด ญาณ คือ ภาย หลัง
โยจึง แดคง พระพุทฺธคุณ ทั้ง ๓ ให้เป็น ตำดับ เหตุ ตำดับ ผด ฐึ เต่า

วิธีสอนว่า เปน ขรรมดา จะ แดคง พระพุทฺธคุณ นั้น ให้เป็น ตำดับ เหตุ แด
ก็ แดคง ผด เปน ประเพณี คดี โลก คดี ขรรม ดังนั้น ยถา หิ โดเก อิตฺตริย
สัมปตฺติสสทฺธิ ภาเว ๑ ๓ ๑ อุน โภคิ ๑ หิ เมื่อ อาจารย์ จะ ทำ ให้ เนื้อ
ความ พิศตาร กว้าง ขวาง ออก ด้วย ข้อ คุปมานุปโมย จึง ชัก อุปมา ด้วย
คดี โลก คือ อุปมา คดี ขรรม ว่า บุรุษ ๑ มี ปัญญา มาก ทั้ง มีความ เพียร
มาก มีความ รัก ก็ มาก ปรารถนา จะ ใคร์ คึง อยู่ใน เขกราช สมนตฺติ ๑
จะ ให้ ตำเรีจ ราชศรียานุภาพ แดไป โน โลก นี้ อาไศรย ก่าตั้ง เหตุ ๕ ประการ
คือ ก่าตั้ง ความ รัก ใคร์ อย่า เบื่อ หน่าย ใน ราชตมนตฺติ นั้น หนึ่ง ก่าตั้ง ความ
เพียร ขวน ขวาย อย่า ให้ บก พร่อง ใน ที่ จะ ได้ ราชตมนตฺติ นั้น หนึ่ง ก่าตั้ง น้ำ
จิตร คึง ตง เปน ๑ หนึ่ง ๑ หนึ่ง เดียว ใน กิจ การ ๑ จะ ได้ ราชตมนตฺติ นั้น หนึ่ง คือ
ก่าตั้ง วิตก วิจาร ปัญญา ๑ คาริหฺวา พัง พิจรณา ให้ เหตุ แด ผด ใน กิจ การ ทั้ง ปวง
๑ เปน เหตุ ที่ จะ ให้ ได้ ราชตมนตฺติ นั้น หนึ่ง เปน ก่าตั้ง เหตุ ๕ ประการ
จึง เขา ก่าตั้ง เหตุ ๕ ประการ นี้ แดดวงหฺร สํสํม ทริสย ใไว้ ให้ มาก ได้ ทริสย มาก
แล้ว เขา มา ตง เกราะ ห้ พวก พด ด้วย ก่าตั้ง เหตุ ๕ ประการ จึง แด จึง ให้ เปน
ทศโยธา ๓๐ หมู่ อย่า ตำ สอน กัม เขา กถ่า ปน ขดาด เขา ขดาด ปน ภา
แดโยธา ทั้ง ๓๐ หมู่ นั้น ให้ เปน บัจจยฺย ชุต หนุม ซึ่ง กัม แด กัม อย่า ให้ ขาด ได้
เมื่อ ตง เกราะ ห้ จึง แด โยธา ได้ แล้ว แด ยก ไป สู่ ที่ ยุททฐมฺนี้ นั้น ก็ อย่า
เสีย ก่าตั้ง เหตุ ๕ ประการ คึง พรรณามา แล้ว นั้น เขา มา จึง แด จึง ให้ รบ ข่า คึง

ศัตรู ทว่า จะ สำเร็จ ยุทธกิจ กำจัด ข้าศึก พ่ายแพ้ ได้ ไชยชนะแล้ว ก็ได้
 ราชาภิเศก ตั้ง อยู่ ใน ราช สัมบัติ อัน เปน คัม เหตุ ก่อน แล้ว จึง จะ สำเร็จ ผล
 คือ แม่ พระราช อิศริยศ อาณาจักรนั้น ไป ใน ประเทศ ต่าง ๆ ก็ ถวาย หิรัญ
 สุวรรณ รัตนมาลี ศรี สุนทร ตักขณ อรรค อนุค นิกร บวร ศชคเชนทร
 อัคร จตุรงค์ รัตนราช แด่ สรรพราช สัมบัติ เปน พระราช ธานี อัน อุดม
 ก็ แด ใน คดี โลก อาไศรย เหตุ ก่อน แล้ว จึง ได้ ผล แต่ มี อุปมานันใด อุปไมย
 คือ คดี ขรรณ อาไศรย เหตุ ก่อน แล้ว จึง ได้ ผล เหมือน พระ บรม โพิ
 สัตว์ เจ้า แห่ง เรา เมื่อ เปน พระ สุนเมธตาบถ นั้น จะ เอา พระ อรหัตมรค
 ญาณ ใน พระพุทธเจ้าตม สัมเด็จพระที่บังกร สัมมา สัมพุทธเจ้า นั้น ก็ จะ ได้
 ด้วยง่ายงาม ด้วย ความ ที่ ทรง พระ มหา กรุณา แก่ สัตว์ โลก ครั้ง นั้น
 พระองค์ ก็ มา ละ พระ นิพพาน สุข อัน อยู่ ใน ใจ อม หัดถนั้น เสีย ด้วย ดำริห์
 ว่า อาตม จะ เอา คน รอค พัน สังสาร ทุกข์ แต่ ผู้เดียว แต่ มี ได้ มีความ
 กรุณา แก่ สัตว์ โลก ทั้งปวง ด้วย หา สัมควรไม่ ถ้า อาตม นั้น ข้าม พัน
 จาก โสม สังสาร ต่าคร ได้ แล้ว อาตม จะ ยัง สัตว์ โลก ทั้งปวง ให้ ข้าม พัน จาก
 โสม สังสาร ต่าคร ด้วย จึง ปราถนา จะ เอา พุทธสัมบัติ ก็ เอา กำถัง
 พระอิทธิบาท คือ กำถัง เหตุ & ประการ ได้ อัน อิทธิบาท คือ กุศลฉันท
 รักใคร่ ใน พระ บรม โพิญาณ มี กำถัง เปน คัม เหตุ อัน หนึ่ง วิริยอิทธิบาท
 คือ ความ เพียร ใน ที่ จะ ขวน ขวาย สร้าง พระบารมี เพื่อ จะ ให้ ได้ พระบรม
 โพิญาณ นั้น ก็ เปน คัม เหตุ อัน หนึ่ง จิตตอิทธิบาท คือ จิตร์ สมาริ ตั้ง
 ใจ ลง ใน ที่ จะ นำ เพญ พระบารมี ให้ ได้ พระ โพิญาณ นั้น ก็ เปน คัม

เหตุอื่น หนึ่ง วิมงสิทธิบาท คือ บัญญา อัน พิจารณาให้ รู้ว่า
มีผล มาก มีผล น้อย ใน ที่ จะ บำเพ็ญ พระบารมีให้ ได้ พระโพธิญาณ นั้น
ก็ เปน ต้น เหตุ อื่น หนึ่ง เปน เหตุ & ประการ ควบ กัน พระองค์ จึง เขา
เหตุ & ประการ นี้ ไป แสงหา ทรัพย์ คือ กระทำ ทศมูญ กิริยา วัตร มี ให้
ทาน รักษา ศีล ภาวนา เปน ฮาติ ให้ ได้ มาก แล้ว เขา มา บำรุง โยธา
ทหาร ให้ มี กำลัง ตั้งไว้ เปน ๓๐ หมู่ คือ ทาน เจตนา โยธา หมู่ หนึ่ง คือ
เจตนา โยธา หนึ่ง เนกขัมมเจตนา โยธา หนึ่ง บัญญาเจตนา โยธา หนึ่ง
วิริยเจตนา โยธา หนึ่ง วัณณะเจตนา โยธา หนึ่ง สัจจเจตนา โยธา หนึ่ง
อธิฐานเจตนา โยธา หนึ่ง เมตตาเจตนา โยธา หนึ่ง อุเบกขาเจตนา โยธา
หนึ่ง เปน ๓๐ หมู่ อย่าง ส่ำ ถ้วน กัน ทานเจตนา โยธา อย่าง ปน คีต
เจตนา โยธา ๗ อย่าง ปน ด้วย เนกขัมม โยธา ไว้ เปน หมู่ ๗ เปน บัณฑิต แก่ กัน
แต่ ละ หมู่ ๗ นั้น มี ทหาร ออกไป หมู่ ละ ๒๕ คือ สัทธา ๑ สติ ๑ หิริ ๑
โอตตัปป ๑ อโศก ๑ อโทโส ๑ ตัศกรมชฌัตตา ๑ กายได้ สัทธา ๑
จิตตบัธ สัทธา ๑ กายตหุตา ๑ จิตตตหุตา ๑ กายมุตหุตา ๑ จิตตมุตหุตา ๑
กายกัมมัฏเฐตา ๑ จิตตกัมมัฏเฐตา ๑ กายปาคุญญตา ๑ จิตตปา
คุญญตา ๑ กายสุกคตา ๑ จิตตสุกคตา ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมา
กัมมันโต ๑ สัมมาอาชีโว ๑ กรุณา ๑ มุทตา ๑ บัญญา ๑ ซึ่ง
ได้ ภาณเจตสิก โยธา ๒๕ หมู่ แต่ ละ หมู่ ๗ มี จุล โยธาน้อย ออกไป อีก สิบ ตาม ๗
คือ ผัสส โยธา ๑ เวทนา โยธา ๑ สัญญา โยธา ๑ เจตนา โยธา ๑
เอกคคตา โยธา ๑ ฐิติคคตริย โยธา ๑ มนสิการ โยธา ๑ วิคก โยธา ๑

วิจยโยชา ๑ อธิโมกขโยชา ๑ วิริยโยชา ๑ บัณฑิตโยชา ๑ ฉันทโยชา ๑
 ทั้งสิบสามนี้ ชื่อ อัญญา สมานา เจตสิกโยชา ๑ แต่เมื่อพระองค์บำรุงโยชา
 ทั้งหลายตามเหล่า คือ มหาโยชา ๓๐ หมู่ มัชฌิมโยชา ๒๕ หมู่ จุต
 โยชา ๓๓ หมู่ บำรุงเลี้ยงมา ชำ นาน สิ้น ๕ อสงไขย กำไร แล่น มหา กัณฑ์
 เลี้ยง ถึง ขนาด กัฐา หาญ บริบูรณ์แล้ว ก็ยก พวก พด ทหาร ออก สู้ ยุทธภูมิ
 ไผ่คองไม้ พระ มหาโพธิบัลลังก์ ผลบุญ รบ ชำ คัก คัทรุ หมู่ มาร ทั้งหลาย ทำ
 มี กิเลศ มาร แล เทวบุตร มาร เป็น อาทิจัดแจงให้ โยชาทหาร ทั้งหลาย
 ทุก หมู่ หมวด ให้เป็น บัณฑิต ชุก หนุน ชิง กัน ๆ พร้อมเพรียง กัน ผลบุญ
 พระยामารวิราช กับ ทั้ง เสนา มาร ให้พ่ายแพ้ ปตาศ หนีไป เมื่อได้
 ไชยชนะ หมู่ กิเลศ มาร แล้ว นั้น เป็น ต้น เหตุ จึง ดำริว่า ผลได้ สัพพัญญู
 กิเลศ พุทธสมบัติ ใน วิมุติ เสวตรฉัตร คือ พระอรหันตผล พร้อมด้วย
 พรหมคุณาสุราสุรอุดูรินทร์ คชนาคินคน รัพทานพ อเนกนิกร เทพดา
 ใน หมื่น โอง ชาติ กวายเป็นดังสารการดมโกช ด้วยทิพตนตรีแลสังขัตตพรพฐา
 วรา มีขค่าง ๆ ใน ขณะ เมื่อได้ พระสัพพัญญู กิเลศ พุทธสมบัติ แต่พระพุทช
 อาณาจักรไปในแดน โกฎิจักรวาฬ เทวดา นำเอา สัตตตะพิง รัตน มัย มาตา
 มา กราบ ถวาย บังคม บรม พุทธบาท ยุคต ขณะ เมื่อ พระราชทาน พระพุทช
 มนต์ปริศ รัยได้ เคียร เกตุ แล้ว ก็บังคมตาไป มีอุปไมยใน คติ ขรรณ บรม
 พุทธก กิเลศ ตามลำดับเหตุ เนื่อง ด้วย ผล เหมือนด้วยอุปมา คติ โลก
 ราชาภิเศก ตามลำดับเหตุ เนื่อง ด้วย ผล นั้น เหตุ การ ตั้งนี้ พระ
 ขวจารย์ผู้ รจนา พระ คัมภีร์ จึง นมัสการ พระ รัตนไตรยไว้ ตาม ปุราณ

จาวีต เปน เต็ม ด้วย พระบาทว่า นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต
 สัมมาสัมพุทฺธัสส อัมปะระตัมด้วยพระมหาพุทฺธคุณ ๓ คือ พระคุณ ภควโต
 อรหโต ว่าพระองค์ศักดิ์เสี่ย ซึ่ง กิเลส แด่ไกลด จาก กิเลส ทั้ง สอง พระคุณนี้
 เปน ฝ่าย พระอรหัตมรรค ญาณ เอา พระนิพพาน เปน อารมณีนัน เปน ต้น
 เหตุ แด่ พระพุทฺธคุณใน ที่ ๓ คือ สัมมาสัมพุทฺธัสส ซึ่ง แปลว่า พระองค์
 ตรัสรู้ ซึ่ง สรรพโงย ขรรวมทั้งปวง ด้วย พระองค์ มิได้ วิปริต ผิด ขรรวม
 พระคุณ ที่ ๓ นี้ เปน ฝ่าย ผล ญาณ เกิดใน ลำดับ มรรคญาณ อัม เปน ต้น
 เหตุ เหมือน กัน กับ ลำดับ เหตุ ผล ด้วย อุปมานูปไมยใน คติ โลก คติขรรวม นั้น
 แด่ เมื่อ ความ แก่ ใจ ด้วย นโม เปน ต้น นมัสการ อัม สัตว โลก ชำนาญ สวด
 แด่ ภาวนา สืบ ๆ กัน มา ครวมเท่า ทุก วันนี้ อาจารย์นำ มา แด่ พระคัมภีร์
 สิงห์ ภาษานมัสการ วรรณนา เพื่อ จะ ให้ นักปราช อัม ยัง มิได้ แจ้ง ว่า
 พระ มหา พุทฺธคุณ ทั้ง ๓ อัม เปน ประธาน คุณใหญ่ สรรูป รววม พระรัตน
 ตระคุณทั้งปวงไว้ ใน พระบาทว่า นโม ศัสต์ ภควโต อรหโต
 สัมมาสัมพุทฺธัสส นี้ได้ แจ้ง แด้ว ก็ จะ ได้ มี อุสาห เจริญ ภาวนา สวด มนต์
 หยั่ง มีญญาไป ตาม เมื่อ ความ คัม ทำย พรรณนาไว้ จะ เกิด ปราโมช มีติ
 สุข สมาริ อัม เปน อุปจารณาอ อัม นี้ จะ ได้ รู้ ว่า พระรัตนไตรยคุณ ทั้ง ๓
 นี้ คือ องค์ พระนพ โลกุตระขรรวม ประตัม ด้วย กิเลส นิพพาน อัม เปน
 ต้น เหตุ แห่ง วัช นิพพาน แด่ ชาตุ นิพพาน ได้ รู้ แจ้ง พระ นิพพาน นี้ ผล
 อานันตัง เปน อัม นี้ คง จะ นัม จะ ประมาณ มิได้ จะ ทำ กุศล สิ่งใด กุศล สิ่ง
 นี้ ชื่อ ว่า วิวัฏฏก เมื่ กุศล เหตุ เห็น พระ นิพพาน เปน แด้ว ผู้ นัน มี บารมี

มาก แล้ว ถ้าผู้ใด ทำ กุศล มีได้ปราดนา พุทธโพธิญาณ แด บัณฑิต
 โพธิญาณ สว่างโพธิญาณ ผู้นั้น ชื่อว่า มีได้ปราดนา พระนิพพานธรรม
 ผู้นั้น ยัง ปฏิบัติ ผิด จาก กตอง ธรรม แห่ง สัมเด็จพระพุทธรเจ้า ทั้งปวง ให้
 เข้าใจ แจ้ง ว่า พระพุทธโพธิญาณ แด พระ บัณฑิตโพธิญาณ พระสว่าง
 โพธิญาณ พระนงโตกุศลธรรม ทั้ง ๘ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔
 นิพพาน ๑ เปน บรมัตถ์สังขระ กถา ก็ คือ ด้วย พระพุทธรฐิกา ครดิโปรด
 ประทาน เทศนาไว้ ธรรม กถา อันใดอัน ธรรมกถิก นำ เขา มาแสดง เปน
 สัมมุติ สังขระ ปราศจาก อวิยสังขระ ๔ จาก มรรค จาก ผล จาก พระนิพพาน
 อัน เปน บรมัตถ์ สังขระ ธรรม กถา อัน นั้น ชื่อว่า หา อุดม ประโยชน์ มิได้
 ธรรม กถา อันใดอัน เปน บรมัตถ์ สังขระ กถา ประกอบด้วยพระอวิยสังขระ ๔
 แด มรรค ผล นิพพาน ธรรม กถา อัน นั้น มี อุดม ประโยชน์ อัน ยิ่ง กว่า ผู้ตั้ง
 ธรรม กถิก ผู้แสดง นั้น ชื่อว่า สิ้นทัด เปน ธรรม กถิก แท้

เมื่อ อาจารย์แสดง ประณาม ศาตนา โม นมัสการ พระพุทธรคุณ อัน ประ
 กอบ ด้วย ใจหทัย แด จำเอย ตาม ไปราณาจารย์ เจ้า กถาไว้ จบโดย สัจจะ
 ด้วย ประการ ดังนี้แล้ว เมื่อ จะ ประราภา เริ่ม กระทำ พระกรรมกร อัน ชื่อว่า
 สวรรคต สัมมุจจัย จตุตถ ภาณวาร อภิต กถา จึง กถาว่า ซึ่ง ปฐม ศาถาว่า
 โย จิร ปารมี ชัมมา ๑ ๓ ๑ นิกขิปัสสันตโต คโตติ ดังนี้ อรรถา
 ชิบายในปฐม ศาถาว่า โย สัตถา อัน ว่า องค์ สัมเด็จพระ บรม ศาสตร์ศา
 สัมมาสัมพุทธรเจ้า พระองค์ ใด ผู้มี ภายใ พระบวร สันดาน อัน อบ รณ ด้วย

27/03/2565

ยา กถาว คือ พระ บารมี ธรรม ทั้งหลาย สัม ภาค ขำ นาน พระ องค์ บ็อง กั้น
 รักษาไว้ ซึ่ง สรรพ สัตว์ ทั้งหลาย ด้วย หอก ทั้งหลาย กถาว คือ เทศนา มนต์
 อธิบายว่า พระองค์ บ็อง กั้น รักษาไว้ ซึ่ง สรรพ สัตว์ ทั้งหลาย ด้วย หอก กถาว
 คือ พระ ปรีชา ปัญญา อัน ฉลาด ใน การ ที่ จะ ตรีดี แดง พระ ธรรม เทศนา
 ตั้ง สอน สัตว์ จำ เติม แต่ แรก มา ใน กาล ครั้ง นั้น ยานี สุกตานิ อัน ว่า
 พระ สุตระ ทั้งหลาย อัน เปน ที่ บ็อง กั้น รักษา ซึ่ง สรรพ สัตว์ อัน องค์ สัม เต็จ
 พระ บรม สาคดา ผู้ ประกอบ ด้วย พระ กรุณา คุณ แด พระ ปัญญา คุณ
 แด เปน ผู้ แสงวงหา ซึ่ง ประโยชน์ อัน เกื้อ กู้แก่ สรรพ สัตว์ พระ องค์ หาก
 ทรง ภาสิต ปุราตนา แด พระ สุตระ ทั้งหลาย อัน เปน ที่ บ็อง กั้น รักษา
 สัตว์ จาก สรรพ อุบัติ ทวณิ ตราย เสนียคจรร ไร ทั้งปวง ซึ่ง เปน คติ สืบ เนื่อง
 ต่อ กั้น มา แต่ ณ กาล ก่อน นั้น พระ อาจารย์ เจ้า ทั้งหลาย นำ มา แต่ นิภาย
 ๕ พระ คัมภีร์ แด แด ตั้งไว้ ใน ที่ แห่ง เดียว กัน นั้น กถยามหิ ขำ พระ
 พุทธเจ้า ผู้ เปน เจ้า ของ โหญ่ อัน ขน ทั้งหลาย หาก นับ ชื่อ ว่า อ โนม ทัดดี
 เปน ผู้ มีความ เพียร เปน เหตุ ประกอบ โดยไม่ เหลือ แด มี ผล แห่ง กุศล ที่
 ตน ได้ กระทำไว้ นัน สำ เร็จ แด เพราะ มีความ ประกอบ โดยไม่ เหลือ แด
 มา กำหนด ฐู ซึ่ง ประโยชน์ ทั้งหลาย อัน เปน ที่ ปราตนา จัก ขอ แดง ซึ่ง
 อรรถ แห่ง ภาณ วาร ทั้งหลาย ๕ นั้น แด จัก เตือก สรร กถัน เก็บ
 เอา มา แต่ คัมภีร์ นิภาย นัน ๆ แด จัก ตั้งไว้ ใน ที่ อัน เดียว กัน
 ใน กาล บัสนิ บัญจ นิภาย นาม ชื่อ ว่า นิภาย ทั้งหลาย มี อยู่ ๕ พระ
 คัมภีร์ คือ ทิสนิภาย คัมภีร์ ๑ มัชฌิม นิภาย คัมภีร์ ๑ สัจยุตต นิภาย
 คัมภีร์ ๑ อังคุตตร นิภาย คัมภีร์ ๑ ขุททก นิภาย คัมภีร์ ๑ เปน ๕

คัมภีร์ ด้วย กัน แต่ คัมภีร์ นิกาย ทั้ง ๕ นี้ กำหนด โดย พระ อรรถกถา ตัดถ
 พรหม ชาตฺตา ที่นี้ ถ้า คัมภีร์ นิกาย ทั้ง ๕ นั้น คัมภีร์ ที่มณิกาย นั้น ประ
 กอบ ด้วย สุตฺร ทั้งหลาย ๓๕ สุตฺร มี พรหม ชาตฺตฺร เป็น ต้น คัมภีร์ มี ช
 ณินนิกาย นั้น ประทับ ด้วย สุตฺร ๑๕๒ สุตฺร มี ปุจฺจว สุตฺร เป็น ต้น
 คัมภีร์ สังยุตตนิกาย นั้น ประทับ ด้วย สุตฺร ๘๘๖๒ สุตฺร มี โอฆกรรม สุตฺร
 เป็น ต้น คัมภีร์ อังคุตตร นิกาย นั้น ประทับ ด้วย สุตฺร ๘๕๕๗ สุตฺร มี จิตต
 ปรียา ทาน สุตฺร เป็น ต้น แต่ พระพุทธวจน อัน เศษ ยก เสียแต่ พระวิไนย
 ปฎิก แต่ พระ อภิขรณ ปฎิก แต่ นิกาย ๕ คัมภีร์ นั้น แล้ว จัด เป็น คัมภีร์ ได้
 ๑๕ พระคัมภีร์ คือ ขุทฺทก ปาฐ คัมภีร์ ๑ ขรรณบท ๑ อุทาน ๑ อิติ
 วุตตก ๑ สุตฺตนิบาต ๑ วิมาน วัตถุ ๑ เปต วัตถุ ๑ เถรคาถา ๑
 เถรวิคาถา ๑ ชาตก ๑ นิตเทส ๑ ปฏิธัมมิกทา ๑ อุปทาน ๑ พุทธ
 วงส์ ๑ จริยาปฎิก ๑ เป็น ๑๕ คัมภีร์ ด้วย กัน ทั้ง ๑๕ คัมภีร์ นี้
 จัดได้ ชื่อ ว่า ขุทฺทก นิกาย จึง มี คำ ปุจฉา ว่า กัสมา เหตุไร จึง
 ได้ ชื่อ ว่า ขุทฺทก นิกาย วิสัชนา ว่า ข้อ ซึ่ง เรียก ว่า ขุทฺทก นิกาย นั้น
 เพราะ เป็น ที่ ประชุม ด้วย เพราะ เป็น ที่ อยู่ แห่ง ขรรณ อัน ๕ ทั้งหลาย อัน
 น้อย นั้น เป็น อัน มาก จึง มี คำ ธิว่า จริง อยู่ คำ ที่ ว่า เป็น ที่ ประชุม
 แต่ เป็น ที่ อยู่ ฮา ไครย นั้น พระ อาจารย์ เจ้า หาก ร้อง เรียก ว่า นิกาย
 ประคฺจฺคัง อุทา ทรณ ว่า นาทํ ภิกขเว อัญญํ เถนิกาย มปิ สมณุปัสสามิ
 เอวํ จิตฺตํ ยถิทํ ภิกขเว ตีรจฺฉานคตา ปาณา ปาณิกนิกายो
 จิตฺตํ ติกนิกายो เป็น ต้น ดังนี้ เนื้อ ความ ใน อุทา ทรณ นี้ ว่า ภิกขเว

การ ฝึกหัด ทั้งหลาย ศิรจันตคา ปาณา กิริยาที่สั่ง สัม สัตว์ ทั้งหลาย
 ขึ้นไป แล้วโดย ขวาง นั้น ชื่อว่า ปาณิกนิกายว่า หมู่แห่ง สัตว์ ก็ว่า ว่า
 หมู่คือ ชน สั่ง สัมแห่ง ปตวค ชื่อว่า จิตต ตก นิกาย ก็ว่า ชน นั้น แอม
 ฉน ไค จิตต กิริยาที่สั่ง สัมก็ เรียกว่า นิกาย ฉน นั้น กิริยาเว การ
 ฝึกหัด ทั้งหลาย พระ ตถาคค มิได้ พิจารณา เห็น ซึ่ง กิริยา ชน สั่ง สัม ชน ชน
 ชื่อว่า เปน นิกาย ชน นั้น ตั้ง จะ กระทำ คำ ฉน ให้ ปราบกฎ ขุปริมจากย
 ใน คำที่ เรียกว่า นิกาย ฉน นั้น เปน คำ ชน ดำไว้ได้ โดย โลก อธิบายว่า
 ใน พระ ศาสนา ก็ เรียกว่า นิกาย โดย โลก โวหาร ก็ เรียกว่า นิกาย ตก
 ว่า คำว่า นิกาย นี้ เรียกได้ ทั้ง ใน พระ ศาสนา แล โลก โวหาร เรียก นิกาย
 ได้ ด้วย กัน ทั้ง สอง ฝ่าย ฉน ก็ดำ พระ พุททวจน ทั้งหลาย ดำ นั้น ขรม
 ทั้งหลาย ๘ ประการ คือ สวรรคมน ๓ ทตสิกขาบท ๓ ตามเนร
 บันหา ๓ ทวัตติงตการ ๓ มงคตสูตร ๓ รคนตสูตร ๓ กรณีย
 เมตตสูตร ๓ ทั้ง ๘ ประการนี้ พระอาจารย์เจ้าทั้งหลาย นำ เขามา
 แต่ คัมภีร์ ขุททก ขาฐ แลดังได้ ขรม ทั้งหลาย ๕ ประการ คือ บัจ
 เวกขณ ๓ ทตขรมสูตร ๓ ฉนขปริตค ๓ เมตตสูตร ๓ กิริ
 มานนตสูตร ๓ ทั้ง ๕ ประการนี้ พระอาจารย์เจ้าทั้งหลาย นำ เขามา แต่
 คัมภีร์ อังคุตตร นิกาย แลดังได้ ใน ที่นี้ แล ขรม ๒ ประการ คือ
 เมตตานิสังส ๓ โมร ปริตร ๓ ทั้ง ๒ ประการนี้ พระอาจารย์เจ้า
 นำ มาแต่ ชาคค แลดัง แลดังได้ ใน ที่นี้ ขรม ๔ ประการ คือ
 จันทปริตร ๓ สุริยปริตร ๓ ขรัคคปริตร ๓ โพชนงค ปริตร ๓
 ทั้ง ๔ ประการนี้ พระ อาจารย์เจ้า นำ เขามา แต่ คัมภีร์ สังยุตตนิกาย

แล้ว แด่ตั้งไว้ ใน ที่นี้ ขรรณ อิน หนึ่ง คือ อธิศีลศีลสูตร นั้น พระ อาจารย์
 เจ้านำ มาแต่คัมภีร์ มัชฌิม นิกาย แล้ว แด่ตั้งไว้ ใน ที่นี้ อาฏานาฏิย
 สูตรคัมภีร์ นั้น ก็แต่ อาฏานาฏิยสูตร นั้น พระ อาจารย์ เจ้านำ เขา มาแต่
 คัมภีร์ ทฆนิกาย แล้ว แด่ตั้งไว้ ใน ที่ สุดแห่ง พระ คัมภีร์ ตำราศกถสมุจจัยนี้
 อาฏานาฏิยปริทัศน์ สด ปริกัมม เวทีศัพท บัณฑิตย ผู้ปรีชา พัง สันนิฏ
 ฐาน ซึ่ง อิน บริกรรม แห่ง พระ อาฏานาฏิย ปริตร นั้น เกิด ปฐมเมว ที
 แท้จริง ภิกษุ ผู้จะ กล่าว ซึ่ง พระ ปริตร นั้น อย่า พัง กล่าว ซึ่ง พระ อาฏานา
 ฏิยปริตร ก่อน เหตุ คำ อิน พระ อาจารย์ เจ้า กล่าวไว้ ดังนี้ว่า พระ สูตร
 ทั้งหลาย คือ เมตตสูตร แล ธัมมสูตร แล รัตนสูตร นี้ ภิกษุ ผู้จะ สวด นั้น
 พัง สวดให้ ได้ ๗ วัน ก่อน แล้ว จึง ค่อยสวดพระอาฏานาฏิยสูตร ต่อภายหลัง
 อัจฉริย นิกัรติคานัน จตุภาณวารสูตร ทิวาวัดติยา
 สูตรคานัน อตถวณันน อารภิสถามี ข้าพเจ้า ผู้คณิศ รจนานายก
 ปวารณ เริ่ม ซึ่ง กถา สำหรับ พรรณนา ซึ่ง เนื้อ ความ แห่ง พระสูตรทั้งหลาย
 ๒๒ สูตร แห่ง จตุภาณวาร อัน พระ อรรถ กถาจารย์ ตั้งไว้ แล้ว อย่าง
 ด้วย ประการ ดังนี้ไป เสด็จญี่จ ยมาที พุทธิ สรรณ คัจฉามิ
 ๑ ๓ ๑ สัมมิ สรรณ คัจฉามิติ บทว่า พุทธิ สรรณ คัจฉามิ
 ภาระนี้ เปน บท เบื้อง ต้น แห่ง สูตรทั้งหลาย ๒๒ สูตร เหล่า นั้น อันใด บท
 มาติกาว่า เกณ กัตถ กถา กัสสิมา ๑ ๓ ๑ อาทิโต นี้ เปน
 บท มาติกา แห่ง กถา สำหรับ พรรณนา เนื้อ ความ แห่ง บท คือ พุทธิ สรรณ
 คัจฉามิ ๑ ๓ ๑ สัมมิ สรรณ คัจฉามิ นั้น นิทานโลชน กัตถา พระคณิศ

รจนารจารย์เจ้า เมืองเมือกระทำ ซึ่ง มีทาน คือ เหตุ อัน เปน ที่ ตั้ง ให้ สำเร็จ
 แล้ว โคโต ปรึ เมือง หน้า แค้นนี้ จึง แสดง ซึ่ง พุทธศัพท ด้วย ซึ่ง บุคคล
 ผู้ ถึง ซึ่ง พระพุทธ ว่า เปน สรรณคมน์ ด้วย แต่ จะ พึง แสดง ซึ่ง อัน ทำตาย
 แต่ มิได้ ทำ ตาย แห่ง สรรณคมน์ ด้วย อนึ่ง จะ พึง แสดง ซึ่ง ผล แห่ง สรรณคมน์
 ด้วย ซึ่ง บุคคล อัน ควร จะ พึง ถึง ซึ่ง พระพุทธว่า เปน สรรณคมน์ ด้วย
 ธรรม สรรณมัจจาทิทัตเยเปต นโย มโต แอนัย อธิบาย อัน เวลา ถ้าวิน
 นักปราช พึง สันนิฏฐาน ให้ ทัวไป ใน ประชุม สอง แห่ง สรรณคมน์ ที่ บท ว่า
 ธรรม์สรณ เปนอาทิ ใน บท คือ พุทัง สรณ คัจฉามิ ฯ ต ฯ สัม
 สรณ คัจฉามิ นั้น ด้วย ประการ ๕ ประการ พระ อาจารย์ จึง แสดง ออก
 ให้ แจง ซึ่ง เหตุ ใน อัน กำหนด ใน เมือง ต้น ตาม ลำดับ พึง ประกาศ ซึ่ง
 ประชุม สาม แห่ง รัตนไตรยนี้ ด้วย ด้วย ข้อ อุปมา เปรียบ เทียบ ให้ ปราภฏ
 ก็ ใน ศาตา ทั้งหลาย นั้น อัน ว่า บัณหา ๕ ประการ บัณฑิตย พึง สัน
 นิฏฐาน กำหนด ใน ศาตา เปน ประชุม ดังนี้ ก่อน ว่า อิท สรรณัตถยฺ ประชุม
 สาม แห่ง สรรณคมน์นี้ ใคร เปน ผู้ กล่าว พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว เปน
 บัณหา ปุจฉา ดังนี้ แล้ว จึง กล่าว เปน บัณหา วิสัยนี้ ว่า อิท สรรณัตถยฺ
 ประชุม สาม แห่ง สรรณคมน์นี้ ภควตา ภาสิตี เปน คำ อัน สัมเด็จ พระ
 ผู้ ทรง พระภาค กล่าวไว้ ประชุม สาม แห่ง สรรณคมน์นี้ จะได้ เปน คำ
 อัน พระสาวก ทั้งหลาย กล่าว นั้น หา มิได้ แต่ จะ เปน คำ อัน ฤาษี มุนี ตามส
 ทั้งหลาย กล่าว ก็ หาไม่ แต่ จะ เปน คำ อัน เทวดา ทั้งหลาย กล่าว ก็ หาไม่
 ประชุม สาม แห่ง สรรณคมน์นี้ เปน พระพุทธภาสิตีแท้ มิได้ เปน สาวก

ภาสิต แล อิติ ภาสิต แล เทวดา ภาสิต ปุจฉาต่อไปใน ข้อ ปัญหาที่ ๒ ว่า
กัตถ ภาสิต ประชุม สาม แห่ง สรรณคมนัน นี้ สมเด็จพระชินสีห์ ผู้ ทรง
พระ สวัสดิ์ ภาคเจ้า ทรง ภาสิต ใน บำ อธิปไตยน มฤค ทายวัน โกธกัณ
กับ พระ นคร พาราณสี ปุจฉาใน ข้อ ปัญหาที่ ๓ ว่า กทา ภาสิต
ประชุม สาม แห่ง สรรณคมนัน นี้ สมเด็จพระชินสีห์ ผู้ ทรง พระภาค ทรง ภาสิต
ใน กาด เมื่อ ครั้งไร วิสัยเห็นว่า ชายส์มีนเค ยเส สัทธิ สหายเกหิ
อรหัตต์ บัดเค ประชุม สาม แห่ง สรรณคมนัน นี้ สมเด็จพระผู้ ทรง พระ
ภาคเจ้า ทรง ภาสิตไว้ ใน กาด เมื่อ พระยศ เกร ผู้มี อายุศมี กับ ด้วย สหาย
ทั้งหลายได้ บันดู ซึ่ง พระ อรหัตต์ แล้ว แล ใน กาด เมื่อ พระ อรหัตต์ ทั้งหลาย
๖๓ พระองค์ เทียว แสดง ขรรณ เทศนา อยู่ใน โลก เพื่อ จะให้ เปน
ประโยชน์ แล ความ สุข แก่ สห เปน อัม มาก นั้น ใน ข้อ ปุจฉาที่ ๕ นั้น ว่า
กฐมา ภาสิต ประชุม สาม แห่ง สรรณคมนัน นี้ สมเด็จพระผู้ ทรง พระภาค
เจ้า มี ไค ทรง ครดี เสีย แด่แรก แด่ เดิม นั้น เพราะ เหตุ ผล เปน ประการไร ได้
วิสัยเห็นว่า บัพพชคตญจ อุปสัมปทคตญจ ประชุม สาม แห่ง สรรณคมนัน นี้
สมเด็จพระผู้ ทรง พระภาค หา ทรง ครดี ไว้ แด่ตน แด่ เดิม นั้น เพื่อ ประโยชน์
แก่ การ บรรพชา กรรม ด้วย เพื่อ ประโยชน์ แก่ อุปสัมบท กรรม ด้วย ข้อ
ซึ่ง อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย วาระ พระบาท ว่า เหวญจ ปน ภิกขเว
บัพพาเซตพ โผ อุปสัมปาเทตพ โผ ดังนี้ มีความ ว่า ภิกขเว ตกร
ภิกษุ ทั้งหลาย ท่าน ทั้งหลาย พึง ยัง กุตบุตร ให้ บรรพชา ด้วย ประการ ดังนี้
พึง ยัง กุตบุตร ให้ อุปสัมบท ด้วย ประการ ดังนี้ คือ ว่า กุตบุตร นั้น ท่าน
ทั้งหลาย พึง ให้ ปอง เสีย ซึ่ง ผม แล หนวด ปน ปฐม ที่ แรก ก่อน แล้ว พึง ให้

หนึ่ง ห่ม ซึ่ง ผ้า อัน บุคคต ย่อม ด้วย รัต อัน บังเกิด แต่ วัตถุ อัน ฝาด แล้ว พึง ให้
 กุฏบุคร นั้น ทำผ้า อุคตราสงค์ เหมือน อังสะประเทศ เฉียง บ่า ข้าง หนึ่ง แล้ว ให้
 กุฏบุคร นั้น วันทนาการ ภาย แห่ง ภิกษุ ทั้งหลาย แล้ว พึง ให้ หนึ่ง ห้อย
 ประคอง อัญชัตถิกร อัน ประนม ท่าน ทั้งหลาย พึง ว่า แก่ กุฏบุคร นั้น ว่า
 ท่าน จง กล่าว อย่าง นี้ กระนั้น แล้ว ว่า พุทฺธิ ธรรม ศักขามิ เป็น คัมภ์ อย่างนี้
 ปุจฉาใน ข้อ ปัณหา ที่ คำรบ ๕ ว่า ก็สันนาบีชาติโต วัตถุ ประชุม ตาม
 แห่ง สรรณคมนัน นี้ สมเด็จพระผู้ทรง พระภาคเจ้า ทรง ครวดีไว้แต่แรก
 แต่ เติมนิ ที่นี้ เพื่อประโยชน์สิ่งใด ๆ วิถีขนาว่า อิติยฺจ นวักคตฺตักุถาถนั
 พระพุทธเจ้า สรรณ คำ ตั้ง สอน ของ สมเด็จพระ บรม ศาสดา อัน ประกอบ
 ด้วย องค์ ๘ ประการ มี สุกตัง แด เคย ยัง เป็น อาทินี้ มุพพาคารยฺเจ้า
 ทั้งหลาย ก็เอา พร้อม แล้ว ด้วย ปิฎก ทั้งหลาย ตาม แล้ว แด ยก ขึ้น
 มาตราว่า สู้ วาจา อธิบาย ว่า พระ อาจารย์เจ้า ทั้งหลาย ยก ขึ้น สู้ ตั้ง คายนาย
 ธาราย ท้อง มั่น ด้วย ปาก ด้วย วาจา ยัง มี ได้ ยก ขึ้น สู้ ไป ตาม ก่อน
 เทวา มนุสฺสา เทพยตา แด มนุสฺย ทั้งหลาย ย่อม หยั่ง ลง สู่ พระ สาดนา
 ด้วย ความ เป็น อุบาสก ก็ดี ด้วย ความ เป็น บรรพชิต ก็ดี ก็ ด้วย มรรค
 คือ อุบาย อัน นี้ เหตุใด เหตุ ดังนี้ บัณฑิตย ชาติ ผู้ ปรีชา พึง รู้ เกิด ว่า
 ประชุม ตาม แห่ง สรรณคมนัน อัน พระ อาจารย์เจ้า หาก นำ เอา มา ตั้ง ไว้ แต่ เบื้อง
 คัมภ์ ใน คัมภ์ วัชฺฐกทก ภาวฺฐนฺ นี้ เพราะ เหตุ ว่า ประชุม ตาม แห่ง สรรณคมนัน
 นั้น เป็น มรรค เป็น อุบาย มังเกิด แล้ว แก่ เทพยตา แด มนุสฺย อัน หยั่ง
 ลง สู่ พระ สาดนา นั้น กตมํ นิทาน โสชนํ อัน ว่า กิริยา อัน พระคณฺดรจนา

จารย์เจ้า กระทำ ซึ่ง นิตาน คือ เหตุ เป็น ที่ ตั้ง แห่ง ประชุม สาม แห่ง
 ธรรมคณห์ ให้ สำเร็จ แล้ว ใน กาด บัดนี้ ประชุม สาม แห่ง ธรรมคณห์ รัตน
 ไตรย ที่ อาจารย์เจ้า ก่อแล้ว แล้ว อันใด ก็ พึง แสดง ซึ่ง พุทธ ศัพท กถา ซึ่ง
 บุคคล อัน ถึง ซึ่ง พระพุทธ ว่า เป็น ธรรมคณห์ นั้น ให้ แจ้ง ว่า พุท ไช อันว่า
 สมเด็จ พระพุทธเจ้า ผู้ วิเศษ กว่า สัตว์ บัณฑิต โทก พระองค์ ได้ ชื่อ
 ว่า เป็น บุคคล บัญญัติ แต่ง ตั้ง เพราะ เหตุ อาไศรย ซึ่ง พระ บวร ชั้น ชันดาน
 อัน อบรม อยู่ ด้วย พระ ปรีชาญาณ อัน มิได้ ชาติ ของ ใน ชราม ทั้งหลาย ทั้งปวง
 นั้น แต่ พระองค์ ครดิรู้ ยิ่ง ซึ่ง พระ อนุคตร วิโมกข ชราม ก่อแล้ว คือ
 พระ นิพพาน อัน ประเสริฐ ยิ่ง กว่า นิมิตร นั้น ประการ หนึ่ง ได้ ชื่อ ว่า เป็น
 บุคคล กิต แต่ง ตั้ง เหตุ อาไศรย ซึ่ง กิริยา อัน ครดิรู้ ด้วย ดียิ่ง นัก ซึ่ง พระ
 จตุราริยสังจะ อัน เป็น บัญฐาน ที่ ตั้ง แห่ง พระ สัพพัญญุตญาณ นั้น ประการ
 หนึ่ง อธิบาย ตั้ง นัยติ ด้วย วาร พระ มาฬี ว่า พุท ไชติ โย โธ ภควา
 สยัมภู อนาจริยโก บุทเพ อนนุสัสเตสุ ชัมเมสุ สามิ สัจจานิ
 อภิสัมพูณิ ดังนี้ เนื้อความว่า โย โธ ภควา อันว่า องค์ สมเด็จ พระ
 ผู้ทรง พระ ภาค พระองค์ ได้ พระองค์ เป็น พระสยัมภู ครดิรู้ ด้วย พระองค์
 หา คร อาจารย์จะ แนะนำ สันต่อน มิได้ แต่ พระองค์ ได้ ครดิรู้ จำเพาะ ซึ่ง
 พระ จตุสังจะ ชราม ทั้งหลาย ด้วย พระองค์ ใน ชราม ทั้งหลาย อัน พระองค์
 ไม่เคยได้ ยินได้ พง มาแต่ใน กาด ปาง ก่อน เหตุ ตั้ง ใน จึง ทรง พระนาม
 ชื่อว่า พุท ไช อีก นัย หนึ่ง ว่า สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาค นั้น พระองค์

เปนผู้ถึง แล้ว ซึ่ง ความ เปน ผู้ ตรี ตู รั ใน ขรรณ ทัง ปอง นั้น ประการ หนึ่ง
 แด เปนผู้ถึง แล้วซึ่ง ภาว ษำ ญาญ ในพระ ญาณ ทัง หลาย กถำว คือ ทศ พต ญาณ
 ประการ หนึ่ง อย น์ ตาว อคฺค โค พุทฺธ วิภาว นว อัน ว่า กิริยา อัน แด ตง ซึ่ง พุทฺธ
 ศัพท โดย เนื้อ ความ นี้ มี ประมาณ เพียง เท่า นั้น กอน ก็ กิริยา ที่ จะ แด ตง
 ซึ่ง พุทฺธ ศัพท แม โดย พยัญชนะ นั้น บัณชิต ย พัง รั โดย นัย เปน อาทิ ดัง นี้ ว่า
 พุทฺธ ณี ตา อัน ว่า ษำ ภาว ตรี ตู รั พุทฺธ โช อิติ ชื่อ ว่า พุทฺธ โช นัย หนึ่ง
 ว่า โภเช ตา อัน ว่า ษำ ภาว ยง สัตว ให้ ตรี ตู รั พุทฺธ โช ชื่อ ว่า พุทฺธ โช
 วุ ตฺ ตยฺ เจต ทั่ว จริง วัช ซึ่ง อธิบาย อรรถ ดัง นี้ ยุติ ด้วย พระ บาท อัน พระ
 อรรถ ภาณ จารย เจำ กถำว บุจ ญา ใน บท คือ พุทฺธ โช ดัง นี้ ว่า ภควา อัน ว่า
 องคฺ สัม เตจ พระ ผู้ ทรง พระ ภาค เจำ ทรง พระ นาม ชื่อ ว่า พุทฺธ โช นั้น เกณ ต์ เณ
 ด้วย อรรถ เปน ประการ ไต มี คำ วิสัชนา แก่ คำ บุจ ญา ว่า โย ภควา
 อัน ว่า สัม เตจ พระ ผู้ มี พระ ภาค องคฺ ไต พุทฺธ โช ทรง พระ นาม ชื่อ ว่า
 พุทฺธ โช พุทฺธ ณี เณ ด้วย อรรถ ว่า ตรี ตู รั เหตุ ดัง นั้น โส ภควา
 อัน ว่า พระ ผู้ มี พระ ภาค เจำ นั้น พุทฺธ โช ชื่อ ว่า พุทฺธ โช เหตุ อรรถ
 วิคค หนว่ พุทฺธ ณี ตา สัจจ านิตี พุทฺธ โช ดัง นี้ แปร ความ ตาม
 อรรถ วิคค หนว่ พุทฺธ ณี ตา อัน ว่า ษำ ภาว ตรี ตู รั สัจจ านี ซึ่ง พระ
 อริย สัจจะ ทัง หลาย อิติ ตัสมา เหตุ ดัง นั้น พุทฺธ โช ชื่อ ว่า
 พุทฺธ โช พุทฺธ โช อัน ว่า ษำ ภาว ตรี ตู รั อธิบาย ว่า ษำ ภาว ตรี ตู รั ซึ่ง
 พระ อริย สัจจะ ทัง หลาย นั้น แด ได้ ชื่อ ว่า พุทฺธ โช นัย หนึ่ง วิคค หนว่ ว่า
 โย ภควา อัน ว่า พระ ผู้ มี พระ ภาค องคฺ ไต ปชาย ยัง สัตว ทัง หลาย

โพชฌังคให้ตรัสรู้ เหตุตั้งนั้น โส ภควา อันว่าพระผู้มีพระภาค
 องค์นั้น พุทฺโธ ชื่อว่าพุทฺโธ ภควา อันว่าพระผู้มีพระภาค พุทฺโธ
 ยังสัตว์ให้ตรัสรู้ อธิบายว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์ ยัง สัตว์ทั้งหลาย
 ให้ตรัสรู้ เหตุตั้งนั้น พระผู้มีพระภาค องค์นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ
 ว่าพุทฺโธ อีกนัยหนึ่งว่า สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค ทรง พระนาม
 ชื่อว่า พุทฺโธ นั้น เพราะความที่ พระองค์ เป็นผู้สำเร็จ พุทฺธิ ใน ขรรณ
 ทั้งปวง ประการหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พุทฺโธ นั้น เหตุ ทรง
 พระปรีชา สามารถ เพื่อจะ ตรัสรู้ ซึ่ง ขรรณทั้งปวง นั้น ประการหนึ่ง อีกนัย
 หนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พุทฺโธ นั้น เหตุ ตรัสรู้ ด้วย พระองค์ ใน ขรรณทั้งปวง
 อัน สัตว์ อัน มี พึง ตรัสรู้ ประการหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง ทรงพระนามว่าพุทฺโธนั้น
 ด้วย อรรถว่า มี พระ บวร วัชระ สันตธาน อัน เบิก บาน ปาน ประหนึ่ง ว่า ดอก
 ประทุม ชาติ อัน ขยาย แยม กติบ พกามาดี เหตุ มี พระ บวร สันตธาน อันพราบ
 ร่าไป ด้วย พระคุณ ต่าง ๆ อีกนัยหนึ่ง ทรง พระนาม ว่า พุทฺโธ นั้น เหตุ
 ภาว แห่ง พระองค์ นั้น มี พระ กรรมธ สันตธาน อัน ตื่น จาก หลับ คือ กิเลศ เหตุ
 พระองค์ มาละเสียด ซึ่ง กิริยา ที่กระทำ ตั้ง โภชขรรณกำเวมจิตร ตุนบุรุษ
 อัน ตื่น วิเศษ เพราะ เหตุ ที่ ตื่น ความมั่งงั่ง สิ้น ความ หลับ ฉะนั้น นัยหนึ่ง ว่า
 โย ภควา สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค เจ้า พระองค์ ใด มี พระบวร สันตธาน
 อัน ปราศจาก รากโดยเที่ยง แล้ว โส ภควา สมเด็จพระผู้ทรง พระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น พุทฺโธ ทรงพระนามชื่อว่าพุทฺโธ นัยหนึ่งว่า โย ภควา
 สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคพระองค์ ใด เขกนัตถิตโตโส เขกนัตถิตโมโห
 มี พระ บวร วัชระ สันตธาน อัน ปราศจาก โทโสโดยแท้ แต่ มี พระ สันตธาน

อัน ปราศจากโมโหโดยแท้ โส ภควา เหตุตั้งนั้น สมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาค พระองค์นั้น พุทฺโธ ทรง พระนาม ชื่อว่า พุทฺโธ นัยหนึ่ง ว่า
 โย ภควา สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค พระองค์ใด เอกนคฺคิ กิเตโส
 ผู้มี บวร สันดาน อัน มี กิเลศ อัน ออก แล้ว โดย เจริญแท้ เหตุตั้งนั้น สมเด็จพระ
 พระผู้ทรง พระภาค นั้น พุทฺโธ ทรง พระนาม ว่า พุทฺโธ นัยหนึ่ง ว่า
 โย ภควา อัน ว่า พระผู้ทรง พระภาค พระองค์ใด เอกายนมคฺคิ คโค
 ผู้ทรง พระ พุทฺธ คำเนียร สุนรรคา อัน บุคตต พึง ไป ได้ แต่ ผู้เดียว โส ภควา
 เหตุตั้ง นั้น สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค พระองค์นั้น พุทฺโธ จึง ทรง
 พระนาม ชื่อว่า พุทฺโธ แต่คำที่ ว่า เอกายนมคฺคิ คโคติ พุทฺโธ
 กระทบ นั้น พระอาจารย์ เจ้า กถาวาไว้ เพื่อ ประสงค์ จะ แสดง เพื่อ ความ อุปมา
 โดย ปริยาย แห่ง อัน ถึง ซึ่ง ประโยชน์ คือ ความ ที่ ตรัส รู้ เป็น สัพพัญญู
 พุทฺธเจ้า ดังนี้ ว่า ยตา มคฺคิ คโค ปริโส บุรุษ ผู้ ไป แล้ว สู่ ทน ทาง
 ชน ทั้งหลาย ก็ หาก กล่าว ว่า ปริโส คโค บุรุษ ไป แล้ว ดังนี้ แต่ มีความ
 อุปมา อันใด สมเด็จพระอรรพพินฺน ผู้ทรง พระภาค อัน โฉง ทั้งหลาย
 หาก ร้อง เรียก ว่า พุทฺโธ กระทบ นั้น เพราะ ความ ที่ พระพุทฺธของคฺนั้น เสด็จ
 พระพุทฺธคำเนียรไป สุนรรคา อัน บุคตต ผู้เดียว พึง ไป ได้ มี อุปมา ยนี้ นั้น
 นัยหนึ่ง ว่า โย ภควา สมเด็จพระผู้ มี พระภาค เจ้า พระองค์ใด
 อภิสัมพุทฺโธ พระองค์ หาก ตรัส รู้ ด้วย ดี ซึ่ง พระอนุตตร สัมมา สัมโพธิญาณ
 อัน ประเสริฐ ยิ่ง หา ถึง อัน จะ ยิ่ง เสมอ มิได้ แต่ พระองค์ ผู้เดียว เหตุ ภาว
 แห่ง อนุตตร สัมมา สัมโพธิญาณ นั้น อัน ดำเนิน สัตว์ ทั้งหลาย อัน มิได้
 ตรัสรู้ เหตุตั้งนั้น โส ภควา สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค พระองค์นั้น

พุทฺโธ จึงได้ทรง พระนาม ชื่อว่า พุทฺโธ อิติ วุฑฺฒิ โหติ แต่ อรรถ รูป
 แห่ง เนื้อ ความ นั้น มี ข้อ บุคคล ว่า ภควา สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคเจ้า
 ทรงพระนาม ชื่อว่า พุทฺโธ นั้น เพราะ เหตุ ครุสัฏฺฐุ พริธม ฉเพาะ ซึ่งพระอนุตตร
 สัมมา สัมโพธิญาณ ด้วยดำ พัง พระองค์ นั้น เปน ประการ ไต มีคำ วิสัยหาว่า
 สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาคเจ้า ทรงพระนาม ชื่อว่า พุทฺโธ นั้น เพราะ พระองค์
 ได้ ฉเพาะ ซึ่ง พระ บัญญัติ ความ เฉลียว ฉลาด เฉียบ แหตม เหตุ ภาว พระ
 พุทฺธของค์ เจ้านั้น ทรง พระ กำจัด เสีย ซึ่ง ความ ที่ หา บัญญา มิได้ ไม่
 ฉลาด เฉลียว เฉียบ แหตม นั้น เอก พุทฺธิ พุทฺโธติ วจนฺ แต่ คำ ว่า
 พุทฺธิ แต่ คำว่า พุทฺโธ กระนั้น นั้น เปน ปริยายวจน กล่าว ปริยาย ชัน อัม
 คัม พระอาจารย์ เจ้า จึง กล่าว อรรถ รูป แห่ง เนื้อ ความ เพื่อ จะ ยัง กุศบุตร
 ให้รู้ ข้ออุปมาในคำที่ ว่า พุทฺธิ พุทฺโธ โหติ นั้น ดังนี้ว่า ปโย ฉนผา
 ที่ ชน ทั้งปวง หาก ร้อง เรียกว่า นีโธ ปโย รัตติ โธ ปโย ว่าแผ่น
 ผา เขียว แผ่น ผา แดง นั้น นั้น เพราะ เหตุ ที่ แผ่น ผา นั้น ประกอบ ด้วยคุณ
 คีมี พรรณ ชัน เขียว แต่ มี พรรณ ชัน แดง ยถา อันนี้ แต่ มี อุปมาฉนโธ
 ภควา ของค์ สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาค เจ้า พระองค์ ทรง พระนาม ชื่อว่า
 พุทฺโธ นั้น เพราะเหตุ ที่พระองค์ ประกอบด้วยพระคุณคือปัญญา เอว ฉลา
 ฉนนี้ ก็ มีอุปมา ยถา แผ่น ผา อัน ประกอบ ด้วย คุณ คีมี เขียว แต่ สี แดง
 นั้น เฮอร์ เปน นเยน ดำ บท ทงหลาย ทงปวง นั้น อรรถ ชัน ฉามารถ
 เพื่อ จะ ให้ ดำรง ซึ่ง พุทฺธชคัพพ นั้น บัณฑิตยผู้ ปริชา ญาณ พิง สัมนิฏฐาน
 โดย นัย เห็น สภาว ปาพ ดังนี้ อย พยัญจน โตมี พุทฺธวิภาวนา อัน ว่า

กิริยา อัน แสดง ซึ่ง พุทฺธคัมภีร์ แม้ โดย พญญชนะ นักปราช ษิง ฐิตด้วย
ประการ นั้น

อิทานิ สรรณาทิสฺส ทิสฺสคฺคิ สรรณํ สรรณคตฺตานิ เตเนว สรรณคฺคเมเน
ภยํ สันนํคาสํ ทุกฺกํ ทุกฺคคฺคิ ปวฺกิตฺเตสํ ทิสฺสคฺคิ วิชฺชติ นีหริติ นิโปเตตฺติ
อํคํ โถ บัดนี้จะได้ วิชฺชณาใน จรรณ ทั้งหลาย มี สรรณคฺคเมเน คณ
สืบ ต่อไป พระ ษาจารย์เจ้าจึง กล่าวโดยนิพพานะ ใน บท คือ สรรณํ นั้น ว่า
ยํ ชัมมชาตํ อิมํ ว่าจรรณชาตอิมํโต ทิสฺสคฺคิ ย่อม เบียด เบียน ตํ
ชัมมชาตํ จรรณชาตํ นิม สรรณํ ชื่อว่า สรรณัง ชัมมชาตํ จรรณ
ชาตํ ชื่อว่า สรรณัง นั้น ย่อม เบียด เบียน มีคำอธิบาย ว่า ทิสฺสคฺคิ วิชฺชติ
นิโปเตติ จรรณชาตํ ชื่อว่า สรรณัง นั้น ย่อม เบียด เบียน ย่อม นำ ออก เสีย
ย่อม โขย เสีย โดยไม่ เหลือ ซึ่ง โภย คือ ความ สดุ้ง พร้อม แล ทุกข์ คือ ความ
ดำบาก แล ทุกคฺคิ แล กเตสํ โดย รอบ ด้วย กิริยา ที่ ถึง ซึ่ง สรรณํ นั้น แห่ง
ชน ทั้งหลาย ผู้ ถึง ซึ่ง สรรณํ แท้จริง อตฺวา อิก อย่าง หนึ่ง ว่า โย สภาโว
สภาวอิมํโต ย่อม เบียด เบียน ซึ่ง โภย คือ ความ กตฺว แห่ง สัตว์ ทั้งหลาย ด้วย
กิริยา ที่ ยัง สัตว์ ให้ ประพุด เปน ไปใน ประโยชน์ อิมํ เกอ กุตฺตํ นั้น ก็ดี ด้วย
กิริยา ที่ ยัง สัตว์ ทั้งหลาย ให้ กตฺว เสีย จาก กรรม อิมํ ไร่ ประ โยชน์ อิมํ เกอ กุต
นํ ก็ดี เหตุ ดังนี้ โส สภาโว อิมํ ว่า สภาวํ นั้น พุทฺโธ ชื่อว่า
พุทฺโธ โย สภาโว สภาวอิมํโต ย่อม นำ เสีย ได้ ซึ่ง โภย คือ ความ กตฺว แห่ง
สัตว์ ทั้งหลาย ด้วย กิริยา ที่ ยัง สัตว์ ทั้งหลาย ให้ ชำม เสีย ได้ จาก กัม คาร
กล่าว คือ กพฺถํ ก็ดี ด้วย กิริยา ที่ ให้ ซึ่ง ความ ยินดี นั้น ก็ดี เหตุ ดังนี้
สภาวํ นั้น อิมํ โย ชื่อว่า อิมํ โย สภาวํ ได้ นาม ชื่อว่า สภโชนํ

ด้วย กิริยา ที่ ทำให้ ไต ฉเพาะ ซึ่ง ผด อัม แพร่ หดาย ไพบุญย์ แก่ บุคคล
 ทั้ง หดาย ผู้ กระทำ แม้น ด้วย วัตถุ มี ประมาณ น้อย อธิบาย ว่า ขรรณ ชาต
 ชื่อ ว่า สัง โฆ นัน แม้น บุคคล จะ หว่าน พืช คือ การ ทุศต ลง ใน คน แม้น
 ด้วย วัตถุ ทาน มี ประมาณ น้อย ก็ อาจ จะ ยัง ทาย ก ให้ ได้ รับ ประทาน ผด อัม แพร่
 หดาย ไพบุญย์ ได้ เหตุใด เหตุนี้ คำ รัตน คติย ประชุม ตาม แห่ง
 รัตน นัน ชื่อ ว่า เปน เครื่อง เบียน เลี้ย เปน เครื่อง กำจัด เลี้ย ซึ่ง โภช คือ
 ความ กัด แด ความ ลัง คกใจ จน พอง สยของ เคียร แด เบียน เลี้ย ซึ่ง ความ
 ทุกข์ ลำบาก แด ทุกคติ โภช แด กิเลส เครื่อง เคี้ยว หมอง โดย รอบ ได้ โดย
 ปริยาย นี้ วิหค วิทธี สัตกิเลส กิเลส ที่ บุคคล ฆ่า เลี้ย ได้ กำจัด เลี้ย ได้
 ด้วย ภาว แห่ง ความ เลื่อมใส แด ภาว แห่ง ความ เคารพ ทั้ง หดาย ใน ประชุม
 ตาม แห่ง รัตน นัน กิตติ แด มิ ได้ มี ผู้ อื่น เปน บัณฑิต กิตติ สรรณ คมน ได้
 ชื่อ ว่า สรรณ คมน อธิบาย ว่า ถึง ซึ่ง ประชุม ตาม แห่ง รัตน เปน เครื่อง รัตน
 จึง มี คำ อธิบาย ขยาย เนื้อความ ว่า คำ สันัง คี สัต โค สัตวิ ผู้ พรหม เปรียง
 ด้วย ประชุม ตาม แห่ง รัตน นัน แด ถึง ซึ่ง ประชุม ตาม แห่ง รัตน ว่า เปน
 สรรณ วัตถุ เครื่อง รัตน เครื่อง เบียน นัน ย่อม เข้า ไป กัด ถึง ซึ่ง ตาม แห่ง
 รัตน นัน ด้วย ประการ ดัง นี้ ว่า เฮต เม สรรณ เฮต เม ปรายัน
 ด้วย จิตต ปรบาท คือ กิริยา ที่ บงเกิด ขึ้น แห่ง จิตร มี ประการ ดุจถ้าว มา
 แด นน เพื่อ ความ ว่า เฮต เม สรรณ พระพุทธาติ รัตน นัน เปน
 สรรณ วัตถุ เครื่อง รัตน แห่ง ข้า พระองค์ เฮต เม ปรายัน พระพุทธาติ
 รัตน นัน เปน ที่ ไป ใน เบือง หน้า แห่ง ข้า พระองค์ อุเบนี โค จ ก็ เบือง ว่า
 บุคคล เมื่อ เข้า ไป กัด ถึง ด้วย สมาทาน วิธิ เปดง วิจ เกท ออก ให้ ปรากฏ

วันพรอมซึ่งอุปภิเษกกรรมเสร็จเข้าไปเฝ้าหมองแห่งสรณคมน์
พระอริยบุคคลทั้งหลายนั้นก็ดี บุคคลย่อมเข้าไปถึงซึ่งสรณคมน์
โดยธรรมแต่กิจมีประการแปดประการมาก ดุจพรรณนามาฉนั้น

แต่บัดนี้ จะได้อธิบายในประการแห่งพระไตรสรณคมน์สืบต่อไป
พระไตรสรณคมน์นั้น มี ๔ ประการ คือ อุตตสันนิยาตสรณคมน์ประการ ๑
สัตถสภาวะปคมนสรณคมน์ประการ ๑ ศัพพรายนสรณคมน์ประการ ๑
ปาณิปาตสรณคมน์ประการ ๑ จึงเป็น ๔ ประการด้วยกัน ถ้าจะรักษา
อุตตสันนิยาตสรณคมน์ ให้ดีมาตามด้วย พระบาทตั้งนี้ว่า อธิษ อชาติ
กัตวา อหิ พุกัธฺส อตฺตาน นิยาเทมิ อหิ ชัมมฺสฺส อตฺตาน นิยาเทมิ
อหิ สัมมฺสฺส อตฺตาน นิยาเทมิ อิติ ม ชาเรหิ อธิบายว่า ข้าพเจ้ามอบ
เวร กาย ถวายเป็นพระพุทฺธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า เจ้าเดิมแต่
วันนี้ไป ตราบเท่าสิ้นชีวิต พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงรู้ด้วยประการฉนั้น
ถ้าจะรักษาสัตถสภาวะปคมนสรณคมน์นั้น ให้ดีมาตามด้วย พระบาท
ตั้งนี้ว่า อธิษ อชาติ กัตวา อหิ พุกัธฺส อินฺเดวาสิโก
โหมิ ชัมมฺสฺส อินฺเดวาสิโก โหมิ สัมมฺสฺส อินฺเดวาสิโก โหมิ
อิติ ม ชาเรหิ อธิบายว่า ข้าพเจ้ามอบเวร รูป กาย ถวายเป็นศิษย์
แก่พระพุทฺธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ตั้งแต่วันนี้ไป ตราบ
เท่าสิ้นชีวิต พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวง จงรู้ว่า ข้าพเจ้าเป็นศิษย์
แห่งพระรัตนไตรยด้วยประการฉนั้น ถ้าจะรักษา ศัพพรายนสรณคมน์
ให้ดีมาตามด้วย พระบาทตั้งนี้ว่า อธิษ อชาติ กัตวา อหิ พุกัธฺส

ปรายโน โหมิ อหัง ชัมมัสสั ปรายโน โหมิ อหัง สัมมัสสั
 ปรายโน โหมิ อิติ มัง ชาเรถาคิ อธิบายว่า อาตม กระทำ
 วัณนี ให้ เปน ต้น ตราม เท่า ต้น ชีวิต อุกิศา ฉเพาะ พระ พุทธเจ้า
 พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า เปน ที่ พึ่ง ที่ ทำนุ ก มีได้ ฉเพาะ ตั้ง ขึ้น เอย
 พระ ผู้ เปน เจ้า จง รู้ ด้วย ประการ ฉนี้ อนึ่ง โสถ ส มา ทาน ว่า พุทธิ ชั ธรรม
 ศักฉามิ ชัมมัม สรรณัม ศักฉามิ สัมมัม สรรณัม ศักฉามิ ตั้ง นี้ กิติ เรียกว่า
 คัมปปรายน สรรณคณัน เหมือนกัน กับ เนื้อ ความ ใน บทว่า พุทธิ ชัสสั ปรายโน
 เปน อาติ ตั้ง นี้ ถ้า จะ รักษา ปาณิ ปาต สรรณคณัน ให้ ส มา ทาน ด้วย พระ
 มาฬิ ตั้ง นี้ ว่า อธิช อาติ กิติ ฉา อหัง อภิวา ทน บัจจุ บัจจุฐานัน
 อญชติ กมมัม พุทธิชาทินัน เยว ตินันณัน วัตถุนัน กโรมิ อิติ มัง
 ชาเรถาคิ อธิบายว่า อาตม กระทำ วัณนี ให้ เปน ต้น ตราม เท่า ต้น
 ชีวิต อาตม จะ กระทำ ซึ่ง อภิวา ท นมัสการ กิติ บัจจุ บัจจุฐานัน อญชติ
 อญชติ กร ประนม น้อม แก่ พระ รัตน ไตรย มี พระ พุทธเจ้า เปน อาติ
 พระ ผู้ เปน เจ้า จง รู้ ด้วย ประการ ฉนี้ วิสัชนา มา ด้วย ประเภท แห่ง สรรณคณัน
 ๕ ประการ แต่ วิสั ส มา ทาน ด้วย พระ มาฬิ ก็ ยุติ ใจ เอย นี้ กอน

ตามนี้ นี้ จะ ได้ วิสัชนา ใน ลักษณะ แห่ง บุคคล อัน วัณพระ ไตร สรรณคณัน สัมไป
 มี คำ ปรุ ฉา แซก กาม เจ้า มา ว่า ถ้า บุคคล ไฉน เซดา หา รู้ จัก คุณ พระ
 รัตน ไตรย ไม่ รู้ แต่ ว่า เขา ใจ พระ ก็ ใจ บ้าง เขา วัณ สรรณคณัน ก็ วัณ บ้าง
 หา ไม่ ก็ นี้ นี้ เอย หา ไฉน นี้ โทมนัน นี้ ยินดี ยิน ร้าย มี ได้ ต่อ เพื่อน กัน
 คัก เตือน ให้ ใจ พระ ใจ ใจ ใจ วัณ พระ ไตร สรรณคณัน บุคคล ที่ ใจ
 แต่ วัณ ด้วย อากา ร ตั้ง นี้ จะ เปน พระ ไตร สรรณคณัน อยู่ ฉา ฉา ว่า จะ มี ได้

เปน ประการใด วินิจฉัยว่า เปน เหตุพระบาท สมเด็จพระชินสีห์
ตรัสเทศนาไว้ว่า สังฆาปฏิตาโก ทิวฺฐุชฺฌมมัตติ วุจฺจติ สังฆาปฏิตาโก
อิมินา ตาทิหิ อุตฺถวํหิตพารกาทินํ วिय ญานวิปฺปยุตฺตํ สรณคมณํ
ทสฺสเสติ อธิบายว่า บุคคลอันใด เขตาเห็น ปานดังว่า มานั้น ซึ่งมิได้
รู้จักคุณ พระรัตนไตร มิได้ ยินดี ยินร้าย เห็น เขาให้ พระก็ให้
บ้าง เห็น เขา รับ ไตรสรณคมนํ ก็ รับ บ้าง เขา สอนให้ ทำ ก็ ทำตาม
เขา สอน ด้วย ความ เลื่อมใส ฉนี้ ก็ จัด ได้ ชื่อว่า รักษา พระไตรสรณคมนํ
ชื่อว่า ทิวฺฐุชฺฌมม เหตุ กระทำ การ ซึ่ง ตรง ต่อ พระพุทธ ศาสนา เปน
พระไตร สรณคมนํ อยู่ แต่ แต่ ทว่า ปราศ จาก ปัญญา จะ รู้จัก ว่า บุญ ว่า
บาป หา มิ ได้ แต่ เมื่อ พระเจ้า พระสงฆ์ มา บาง คาบ ทวาร เห็น แล้ว
ก็ ยินดี บ้าง ไม่ ยินดี บ้าง ให้ เอง ก็ เพราะ เคย มารดา บิดา สอนให้
ให้ บาง คาบ มารดา บิดา สอน ให้ กระทำ การ กุศล ก็ กระทำ ตาม
มารดา บิดา สั่ง สอน ดั่ง เคย ฉนี้ ก็ เปน กามาพจร กุศล ญาณ วิปฺปยุต
ได้ บุญ อยู่ แต่ แต่ ทว่า น้อย ดู บุคคล ที่ ใด เขตา แต่ รับ พระ ไตร สรณคมนํ
แต่ ให้ พระ ด้วย ความ เลื่อมใส โสมนัส มิ ได้ โสมนัส ขัด ข้อง ก็ เปน
อัน รักษา พระ ไตร สรณคมนํ ด้วย กามาพจร กุศล ญาณ วิปฺปยุต อัน
ปราศ จาก ปัญญา ได้ แต่ อยู่ แต่ แต่ ทว่า น้อย ก็ เหมือน กับ ทวาร อัน
มารดา บิดา สอน นั้น เหตุ มี พระ พุทธ ชฎี กา ตรัส โปรด ไว้ โดย พระ บาท
ดังนี้ คัมภีร์ สถาน ศุภ กา หิ วิหค ติ เด โส คัมภีร์ ปราย น ตา กา รา จิต ศุภ ปา โท
สรณคมนํ ดังนี้ โดย บรม พุทธ ชา ริ บาย ว่า กุศล จิต ศุภ ปา ท อัน ปราศ จาก

ภิกษุ คือ ความเศร้าหมอง แต่ไปด้วย อากา คือ เขาคุณ
 พระรัตนโคจร เป็น เบื้อง หน้า ด้วย ศรัทธา เข้า ถึง แด่ โสณพัสคิ ใน คุณ
 พระรัตนโคจร กุศลจิต ตูปบา: ดังนี้ ก็ เป็น พระไตร สรณคมน์ เหมือน กัน
 แด้ว จึง จิต เป็น กามาพจร กุศล จิต ๘ ดวง คือ กามาพจร กุศล อัน
 ประกอบ ด้วย ปัญญา & ทวาร คือ กามาพจร กุศล อัน ปราศจาก ปัญญา
 & ทวาร เป็น ๘ ดวง ด้วยกัน กามาพจร กุศล ๘ ดวง นี้ ก็ เป็น สรณคมน์
 ฝ่าย ข้าง โลกีย บุรุษ เสด็จ โลกุตตร กุศล จิต ๘ ดวง คือ โสตามรรค ๓
 สกิทคามรรค ๓ อณาจามรรค ๓ ขรแท้มรรค ๓ จึง เป็น กุศล จิต ฝ่าย ข้าง
 โลกุตตร สรณคมน์ & ทวาร จึง สิริ เป็น กุศล จิต ตูปบา ๑๒ ดวง จะ เป็น พระ
 ไตร สรณคมน์ อัน ก็ เพราะ กุศล จิต ๑๒ นี้ เหตุ ดังนี้ จึง ว่า คน โฉด เสดา
 ดัง พรรณนา มา แด้ว นี้ ว่าน จึง นี้ เข้า ใน กามาพจร กุศล จิต ๘ ดวง
 ฝ่าย ข้าง โลกีย บุรุษ ก็ ขอร ว่า คน โฉด เสดา ไม่ รู้ สิ่ง อัน ไต่ ได้ แต่ พดอย
 ไหว พดอย รับ พระไตร สรณคมน์ ด้วย เขา อหังกร นั้น ก็ เป็น อัน รักษา พระ
 ไตร สรณคมน์ ด้วย ประการ ดังนี้

อิตานิ เกทาเกทํ สมัญจาปี คมนียัญจุ ทิปเยติ วุตตานํ
 เกทาทินํ อโย ทิปภา ฉาดิณฺเฑ จะ ได้ วิสัณฺหา ซึ่ง ตักขณ ทัง หตาย แห่ง
 พระไตร สรณคมน์ มี อัน ฉาด อัย ทำ ฉาย เป็น ฉาติ อัน พระอาจารย์
 เจ้า กถาวัว ใน บท คือ เกทาเกทํ สมัญจาปี คมนียัญจุ ทิปเย
 ดัง นี้ สืบ ต่อ ไป แต่ จะ ได้ วิสัณฺหา ใน ตักขณ อุนาสก อุนาสิกา อัน รักษา
 พระไตร สรณคมน์ นั้น ก่อน ตาม พระ บาที ที่ มี มา ใน อังคุตตร นิกาย

มหา นาม สุต ร ใน มหา นาม สุต ร นี้ มี ข้อ อธิบาย ว่า ท้าว มหา นาม
 อากยราช บพิตร สถิตย์ อยู่ ณ กรุง กระจับปี่ พัดศู มหา นคร กับ ด้วย พระ บวร
 วงษา อากยราช ทรง ปวง ทรง นน ภักดิ์ ว่า สัน คัก คินตวา พระ องค์
 เด็จ ยাত্রา ไป สู่ สำนักนี้ สม เ็จ พระ โธถ นวรด กราบ ทูล ถาม ว่า ภาณ เด
 ภาควา ข้า แต่ พระ องค์ ผู้ ทรง สวัสดิ ภาค อุปลง โภค นาม ชื่อ ว่า บุคคล
 เป็น อุบาสก อุบาสิกา นี้ เป็น ประการ ไต พระ เจ้า ข้า ภาควา สม เ็จ พระ
 ผู้ ทรง สวัสดิ ภาค เจ้า จึง ทรง ภาสิต เทศนา ด้วย บาท พระ ลาภ ว่า ยไค
 จ โข มหา นาม อุบาส โภค พุทธี สรณ คโต โหติ จมิม
 สรณ คโต โหติ สรั สรณ คโต โหติ เจต ตาวดา
 โข นวม อุปลง โภค ตั้ง นี้ มีความ อธิบาย ว่า ตกร มหา นาม
 บุคคล เกิด มา ใน โธถ นี้ อิตถิ วา ปรีโส วา หนิง ก็ ตี ชาย กัตติ แด
 ยินดี ใน พระ บวร พุทธ สำนานา อุสาห รั กษา พระ พุทธ คุณ พระ ธรรม คุณ
 พระ สัจจ คุณ นับ ถึค ว่า เบน ที่ พึง ว่า ต้า เติศ ประ เจริ ฐ ยิง นก จึง มี นาม
 ชื่อ ว่า อุบาสก อุบาสิกา ได้ เหตุ ไค เหตุ ว่า บุคคล สอง จำ พวก นี้ ตั้ง อยู่
 ใน พระ ไตร สรณ คมน์ บุคคล ผู้ ไค มิ ได้ ตั้ง อยู่ ใน พระ ไตร สรณ คมน์ แด
 แด จะ เรียก ว่า อุบาสก อุบาสิกา นี้ ยัง มิ ได้ ไเอน เหตุ ว่า มิ ได้ รั กษา พระ
 ไตร สรณ คมน์ ได้ ก็ ถักษณ อุบาสก อุบาสิกา อัน รั กษา พระ ไตร
 สรณ คมน์ แด แด ไค ผู้ อื่น นั้น จะ ขาด ฎา มิ ได้ ขาด จึง มี คำ วิสัชนา ว่า
 เมื่อ บุคคล ผู้ เบน บุตุธม รั กษา พระ ไตร สรณ คมน์ อัน เป็น ไค ถึย โดย พิช
 คุจ พรรณ นามา แด นั้น แด ได้ นาม ชื่อ ว่า อุบาสก อุบาสิกา เป็น พุทธ

บุคคล รักษา พระไตร สรรณคมน์ แล้ว แด่ท่าภาด กิริยานั้น พระไตรสรณคมน์
 ก็ ขาด ก็ แต่ ทว่า ขาด ดังนี้ หา โทษ มิได้ ตำวจ โส ก็ ถักษณ
 พระไตร สรรณคมน์ ขาด ประกอบ ด้วย โทษ นั้น เพราะ ว่า บุคคล ผู้ รักษา
 พระไตร สรรณคมน์ แล้ว แด่ มี น้ำ จิตร หนึ่ง ยหนาย จาก คุณ พระ รัตนไตรย
 แด่ ปราศ จาก ศรัทธา ที่ จะ เชื้อ ถือ ใน คุณ พระ รัตนไตรย แด่ ละ จาก
 พระ รัตนคัยาทิคุณ อัน เปน บรม ครู สั่ง สอน อัน ตำ เด็ด แด่ ไป
 มอม กาย แด่ ชีวิต เปน คีษย์ ไหว้ นบ เคารพ นับ ถิ่น มนุษย์ แด่ ยักษ์ เทพารักษ์
 อื่น ๆ ก็ ถักษณ แด่ ถักษณ เตียรถิ นับ ถิ่น อื่น ๆ ว่า ตำ เปน บุญ เปน คุณ นับ ถิ่น ว่า
 เปน ครู เปน อคจารย์ ประเสริฐ กว่า คุณ พระ รัตนไตรย แล้ว พระไตร
 สรรณคมน์ ก็ ขาด เปน โทษ ด้วย แท้ บันทิตย พัง ถิ่น นิฐฐาน เกิด ว่า
 กิริยา ที่ ขาด จาก พระไตร สรรณคมน์ แห่ง บุญ ทัง ๓๒๕ มี สอง ประการ คือ
 ขาด ประกอบ ด้วย โทษ แด่ ๓๒๕ หา โทษ มิได้ นั้น ด้วย ประการ นั้น พุทธ—
 —คุณสุ ๑ อญาณ สัสถมิ ๑ ฉานาณ นัน ปวคิตยา ๑ ถ้า พระไตร สรรณคมน์ ทัง
 สอง ประการ คือ โถกีย สรรณคมน์ แด่ โถกุตตร สรรณคมน์ นั้น โถกีย
 สรรณคมน์ แห่ง บุญ ทัง ๓๒๕ จะ เสร้า หมอง ถิ่น ก็ เพราะ หา บุญ มิได้
 ส่ง ไถย ใน คุณ พระ รัตนไตรย แด่ เห็น ถัก แด่ ประพฤติ เปน ไป ด้วย เหตุ
 มิได้ เอื้อ เพอ เปน ต้น เหตุใด เหตุ ว่า จิตร บุญ นั้น ยัง ห้วน ไหว อยู่
 อธิบาย ว่า จิตร แห่ง บุญ ทัง ๓๒๕ อธิ ยัง มิได้ เห็น แจง ใน พระ ๑๓ ราริย
 สัจ ๘ ประการ ก็ ยี่ หา เห็น คุณ พระ รัตนไตรย มัน คง ไม่ น้ำ จิตร แด่
 ศรัทธา สติ บุญ แห่ง บุญ นั้น ประตุจ ตั้ง บุญ นุ่ม อัน ฉางไว้ ใน ที่ อัน มี

ตม พัด ตอง นั้น ครั้น ตอง ตม แด้ว ก็ ปัดไป ใน ประเทศ ที่ อื่น เหมือน
 บุตุชน อัม ถึง พระไตร สรณคมน์ มิได้มันได้คง ถ้า แด้ว ยิน ผู้ อื่น มา
 กล่าว คุณ อัม โดย ศาสตร์ ภาย นอก พระพุทธ สำนานว่า มี คุณ อานุภาพ
 ช่วย ทุกข์ ช่วย ร้อนได้ ทำให้ ได้ ตาก สักการ สวัสดิ์ มงคล ดังนี้ ๆ
 ครั้น ได้ พังใจ นั้น ก็ คลาย จาก คุณ พระ รัตนไตรย สละ ละ เสีย ชึ่ง พระ
 รัตนไตรย ไป ถึง คุณ ภาย นอก พระพุทธ สำนาน อย่าง นี้ ก็ ขาด จาก พระ
 ไตร สรณคมน์ เหตุ ฉนั้น จึง ว่า โลกีย สรณคมน์ จะ เสรี หมด นั้น ด้วย เหตุ
 & ประการ เป็น ต้น ว่า ขญาณี่ คือ บุคคล ราชจาก ปัญญา รักษา พระ
 ไตร สรณคมน์ แด้ว มิได้ เต่า เรียน ได้ ตาม ดู หักรัก คุณ พระพุทธเจ้า คือ
 อธิษั โธ ภควา เป็น ทาติ คุณ พระธรรมเจ้า คือ สัจจาทิ
 เป็น ต้น คุณ พระสงฆ์ คือ สุปฏิบัน โน เป็น ทาติ มิได้ ศึกษา ให้
 แจ่ม ใน ธรรม รหัสแห่ง คุณ พระ รัตนไตรย เจ้า เต่า ด้วย โนหคือ ความ หลง
 ความ โง่ ความ โอด เขาเข้าครอบงำ ใน จิต สันดาน ก็ มิได้ มีความ
 รักใคร่ เคารพ นมัสการ พระ พุทธเจ้า พระ ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า มีแต่
 ศรัทธา รักษา พระไตร สรณคมน์ ไว้ มิได้ เข้าใจ ว่า จะ ปฏิบัติ อย่างไร
 พระไตร สรณคมน์ ก็ เสรี หมด ไป โดผล นั้น น้อย นัย หนึ่ง รักษา พระไตร
 สรณคมน์ แด้ว แด เป็น โมะะ ปร ศง รม ปัญญา เจตสัง ใดย ใน พระรัตนไตรย ว่า
 จะ เป็น พระ พุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า จรง ฤา จะ เป็น ได้
 บุญแก่ ผู้ รักษา ผู้ บชาริง ฤา ฤา ใช้ พระ พุทธเจ้า พระ ธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า
 เป็น ประการ ไต่ ถ้า บุคคล สง ใดย ใน คุณ พระ รัตนไตรย ตันนี้ พระไตร
 สรณคมน์ แห่ง ผู้ นั้น ก็ เสรี หมด น้อย นัย หนึ่ง รักษา พระไตร สรณคมน์

แล้ว มิได้ปฏิบัติ ตาม พุทฺโธ วาทโน พระศาสนา ไป ปฏิบัติ ตามโดย
ศาสตร์ ก็อ แม่ผดแม่ท้าว เปน ต้น ว่ามีคุณต่าง ๆ เห็น ผิดไปจาก
พุทธศาสนา นี้ พระไตร สรรณคมน์ แห่ง ผู้ นั้น ก็ เสรว่า หมอง มิได้ บริสุทธ์
ส่องใส ไ้ ผด นั้น น้อยไป นัย หนึ่ง บุคคล รักษา พระไตร สรรณคมน์

แล้ว แด มิได้ รักใคร่ เชื้อ เพื่อ อาโดย ซึ่ง คุณ พระรัตนไตรย พระไตร
สรณคมน์ ก็ เสรว่า หมองไป จึง มีคำ ปุจฉา ตาม ว่า บุคคล รักใคร่ เชื้อ เพื่อ
อาโดย แด บุคคล มิได้ รักใคร่ เชื้อ เพื่อ อาโดย ซึ่ง คุณ พระรัตนไตรย
นั้น จะมี อาการ เปน ตัง ฤา วิสัย ณา ว่า อุบาสก อุบาสิกา บาง จำ พวก
มี บัญญา เปน มุฑู อย่าง ช้อน อย่าง ค่ำ ้น ครั้น รักษา พระไตร สรรณคมน์

แล้ว ก็ อุสาหรักรักใคร่ รติถึง พระ พุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆ
คุณว่า พุทฺธ สรรณ คัจฉามิ ธัมม สรรณ คัจฉามิ สังฆ สรรณ
คัจฉามิ แด พระอิตปิ โส ๑ ๓ ๑ สัจจาทาโต ๑ ๓ ๑ สุปฏิบัน โน
๑ ๓ ๑ ปญญักเขตติ โดกัธธาติ แด พระพุทธมนต์ อัน หนึ่ง ที่ ข่านิ ข่านาญ
อุสาหเจริญ วัน ละ สาม เวลา นี้ ก็ จิตได้ ชื่อ ว่า รักใคร่ เชื้อ เพื่อ อาโดย
โน พระไตร สรรณคมน์ ฉันท วิริย จิตต วิมังสาธิปติ อัน นี้ ก็ เปน
มุฑู ้ง ช้อน ช้อย นัย หนึ่ง ว่า อุบาสก อุบาสิกา ที่ มี บัญญา พิจารณา เห็น
ซึ่ง อนาคตไทย อันตราย มีชีวิต ันตราย เปน ต้น ว่า อาตมานี้ มรณไทย
จะ มา ถึง เมื่อ อิริยา บถ หนึ่ง ฤา ฤา จะ มา ถึง เมื่อ อิริยา บถ ยี่น ฤา จะ มา ถึง
เมื่อ อิริยา บถ เทียว ประการ ไต ก็ มิได้ แฉง เมื่อ มรณไทย ้ง มิได้ มา ถึง

อาตม คราบไต ควร อาตม จะ เร่ง นำเพ็ญ ฤกษ์ก่อน เมื่อ พิจารณา ฉนี้
 แล้ว ก็ เร่ง รลึก ถึง พระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ
 ตูฯ พิจารณา มา ฉนี้ ทุก อริยาบท อย่าง นี้ก็ ยัง เปน มุทุ อ่อน อยู่ บาง
 จำพวก พิจารณา เมื่อ บริโภค อาหาร ว่า มรณโภย นี้ จะ มา ถึง อาตม เมื่อ
 แรก เคี้ยว อาหาร ยัง มีทัน กัดมัน ลงไป ฉนี้ ก็มี ได้ แจ้ เมื่อ ความ ตาย ยัง
 ไม่ มา ถึง คราบไต ควร อาตม จะ เร่ง นำเพ็ญ ฤกษ์ไป คราบ ฉนี้ อุตุฯ
 รลึก ถึง พระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ทุก คำ อาหาร ฉนี้
 ได้ ชื่อว่า เจริญ รักษา พระรัตนยาศิกคุณ ด้วย ฉันท วิริย จิตต
 วิมังสาธิปติ ฉนี้ เปน มัชฌิม อย่าง กลาง บาง จำพวก พิจารณา อนาคตโภย
 ตูฯ นัย หน หลัง แต่ ทว่า ละเอียด เข้า กว่า ฉนี้ ว่า ความ ตาย นี้ จะ มา ถึง แก่
 อาตม เมื่อ หายใจ ออก มี ทัน กัดมัน เข้าไป ฤฯ ๆ จะ ตาย เมื่อ หายใจ เข้า เปน
 ประการใด ก็ มี ได้ รั เมื่อ ความ ตาย ยัง ไม่ มา ถึง คราบไต ควร อาตม
 จะ เร่ง นำเพ็ญ ฤกษ์ก่อน ก็ อุตุฯ รลึก ถึง พระ พุทธชชาติคุณ ทุก อัสสาสะ
 บัธสาสะ หายใจ เข้า ออก ฉนี้ ก็ จิตได้ ชื่อว่า เจริญ รักษา พระพุทธรูปคุณ
 พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ด้วย ฉันท วิริย จิตต วิมังสาธิปติ
 ฉนี้ ยัง คง อยู่ใน พระ อัมปมาทธรรม มี ได้ ถม สติ คง เปน วัสี สำมาญในคุณ
 พระรัตนไตรย กว่าจะ ฌญ เสีย ได้ ซึ่ง ฌนช กิเลส มาร เมื่อ ถึง แก่ มรณ
 โภย ก็ จะ ได้ ไป เกิดใน สุตติ ภูมิ เปน แท้ เพราะ พระไตรสรณคมน มี ได้ เสรี
 หมอง อุบาทถอุบาทถา บาง จำพวก ครั้น รับ พระไตร สรณคมน แล้ว ก็
 มี ได้ เชื้อ เพาะ ชาติ โดย รกั ไร ไม่ รลึก ถึง พระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ พระ
 สังฆคุณ ตูฯ พรพณา มา ฉนี้ สัก เพลา หนึ่ง เอย ฉนี้ ชื่อว่า สรณคมน

เคี้ยว หมอง มีได้ บริสุทธิ์ มีสถานสงฆ์ น้อยไป ไม่แพ้ หาดยาไพรุธย์
 บัณฑิตย์ พึง สัน นิฏฐาน เกิดว่า ลักษณะ พระไตร สรรณคมน์ จะ เคี้ยว หมอง
 นั้น เคี้ยว หมอง ด้วย เหตุ ๕ ประการ ตูจ พรหมณา มา ฉนี้ เพราะ เหตุ
 ว่า เปน โลกีย สรรณคมน์ มีสภาพ ห้วน ไหว ไม่เหมือน ด้วย โลกุตตร
 สรรณคมน์ โลกุตตร สรรณคมน์ นั้น ที่ จะ ขาด แด เคี้ยว หมอง นั้น ห้าม ได้
 เพราะ เหตุ โลกุตตร สรรณคมน์ นั้น เกิด ใน คุณ พระ อริย มรรค พระ
 อริยเจ้า ท่าน ย่อม รั เห็น พระ อริย สัจจะ ๕ ประการ เอา พระ นิพพาน เปน
 อารมณ์ คัด ก็ เดศ กาม ขาด ได้ แด้ว สติ ปัญญา ศรัทธา ของ ท่าน นั้น
 นั้น คง ดัก ถ้า มี ได้ หวาด ห้วน ไหว ด้วย คำ ผู้ อื่น จะ เข้า มา ว่า ให้ เห็น ว่า
 คุณ อื่น อื่น นั้น ถ้า เดศ ประเสริฐ ยิ่ง ขึ้น ไป กว่า คุณ พระ รัตน ไตรย เจ้า นั้น พระ
 อริยเจ้า มี ได้ หวาด ห้วน ไหว มี ได้ เชื้อ ถ้อย พัง คำ ผู้ นั้น เเต เปน อัน ขาด
 เพราะ เหตุ ว่า สันตทาน ของ ท่าน นั้น เห็น แจง ใน พระ จตุราริย สัจจะ ทั้ง ๕ มี
 ความ ตูจ คง ว่า เสา คีตา อัน บุคคล ณะ ๑๖ ไป ใน พม พระสุชา อัน ถัด ได้ ๑ ศก
 แม้ ว่า วม พุช จะ พัด มา แด จตุรทิศ ทั้ง ๕ ก็ มี ได้ หวาด ห้วน ไหว ฉนี้ ไท กัด
 ก็ มี อุปมา เหมือน จิตร พระ อริยเจ้า พระ อริยเจ้า นั้น ท่าน เห็น แจง ใน
 พระ อริย สัจจ ขรม แด้ว แด บัง เกิด พระ ไตร สรรณคมน์ ซน เอง พระ
 ไตร สรรณคมน์ จึง มี ได้ ขาด มี ได้ เคี้ยว หมอง มี อุปมา กง นั้น อริย บุคคตา
 ปน อภินัน สรรณา - เอว บัณฑิตย์ พึง สัน นิฏฐาน เกิด ว่า พระ อริย
 บุคคต ทั้ง หาดยา นั้น มี พระ ไตร สรรณคมน์ อัน มี ได้ ขาด มี ได้ ทำ ดาย แด มี ได้
 ค้าง พรอ ย เคี้ยว หมอง บริสุทธิ์ เปน อัน คี ยดา ที ข้อ ซึ่ง อธิบาย กง น

ยุกติด้วย วาร พระบาท สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาค ทรง ครีดี เทศนา แก่ พระ
 ภาณุ ทั้งหลาย ใน อฐาน สุตต บาที ว่า อฐานเมต โข ภิกขเว อนนกาโส
 ยิ ทัญญูสัมภันโน ปคโคโต อัญญู สัตถาวร อุกิธเสยฺย ดังนี้
 เนื้อความว่า ภิกขเว ตูกร ภิกขุ ทั้งหลาย บุคคล ผู้พร้อม ด้วย สัจ
 ญาณ คือ บัญญา อัน เห็น แจ่ม เห็น ชัด ใน พระ อริย สัจจ ชรรม ๔
 ประการ แล้ว แล จะ พึง อุกิธ ฉเพาะ ซึ่ง ครุ เป็น ศาสตราอื่น ว่า เป็น ครุ เป็น
 ศาสตรา แห่ง ตน นั้น ด้วยเหตุใด อฐานเมต โข เหตุ นั้น ไร่ ฐาน ที่ ตั้ง
 แล ไร่ บังจย ก็ จะ อุกิธ ฉเพาะ ซึ่ง ศาสตราอื่น ยาสโรย พระพุทธภูมิภา ครีดี
 เทศนา แก่ ภิกขุ ทั้งหลาย ใน อฐาน สุตต บาที ดังนี้ จึง เห็น แท้ เห็น ชัด ว่า
 พระ อริย บุคคล ทั้งหลาย มี พระไตร สรณคมนัน มีได้ รู้ ว่า รู้ ทำ ตาม แล มี
 ได้ รู้ คำน พริย เสว่า หมของ เถยเบน อัน ชาติ บุตรชนา ตู ก็ ฝ่าย ว่า
 บุคคล ทั้งหลาย ผู้ วิชา พระไตร สรณคมนัน นั้น ถ้า พระไตร สรณคมนัน
 ถึง ซึ่ง อัน ชาติ ทำ ลายไป เสีย คราบใด อภินัน สรณา ก็ได้ ชื่อ ว่า มี
 สรณคมนัน อัน มีได้ ชาติ ทำ ลาย อยู่ คราบ นั้น แท้จริง สาวชี โข ก็ กิริยา
 ที่ ชาติ แห่ง สรณคมนัน นั้น ฤ ฤว่า กิริยา ที่ เสว่า หมของ แห่ง สรณคมนัน ก็ คือ
 แห่ง บลชน ทั้งหลาย ผู้ วิชา พระไตร สรณคมนัน นั้น ย่อม ประกอบ ไป ด้วย
 โทษ อนัญญูผลโต มี ประกติ ให้ ผล มีได้ เป็น ที่ ปราถนา มีได้ เบน
 ที่ ชอบ อัจยา ไศรย อนวัช โข ๑ ก็ กิริยา ที่ ชาติ นี้ มีโทษ ก็ คือ บุคคล
 วิชา พระไตร สรณคมนัน แล้ว แล กระทำ กาด กิริยานั้น พระไตร สรณคมนัน
 ก็ ชาติ ก็ แต่ ทว่า ชาติ อย่าง นั้น หาโทษ มีได้ อวิปากัตตา เพราะว่า
 ชาติ เช่น นั้น ไม่มี วิมาถ คือ จะ เป็นโทษ สิ่งใด หา มีได้ อเภท ปณ

ก็ ฝ่าย ว่า พระไตร สรรณคมน์ ที่ บุคคล รักษาไว้ เปน อัน ตี มี ได้ ชาต ได้ ทำ ถาย
 นั้น ย่อม ให้ ช่าง ผล อัน เปน ที่ รักษา ปรารถนา ก็ ช้อ ซึ่ง ว่า พระไตร
 สรรณคมน์ ที่ บุคคล รักษา แต่ ชาต ทำ ถาย แต่ เสรี ำ หมอง ประกอบ ด้วย โทษ
 แต่ ให้ ผล มี ได้ เปน ที่ ปรารถนา นั้น ท่าน อุปมา เปรียบ ความ ใจ ว่า เหมือน
 ด้วย ช่าง เขียน อัน มี ได้ ฉลาด เขียน รูป ภาพ ใน พิน ฝา แต่ พิน ฉาด อัน โบก
 พิน มี ได้ ราบ เสมอ แต่ กระจายร่ง เครื่อง เขียน นั้น เด่า ก็ ทายม มี ได้ ตะเยียด
 หมก ได้ รูป ภาพ ที่ เขียน ลง นั้น ไซ้ ก็ มี ได้ งาม มี ได้ เปน ที่ ทัก ษา แก่ ตา โดก
 แต่ มี ครอบ ภา อัน ใด กุศล จิต คุป บาท แห่ง บุคคล อัน กระทำ กุศล มี รักษา
 พระไตร สรรณคมน์ เปน ต้น ด้วย คน นั้น ปราศ จาก ปัญญา ยัง ศรัทธา
 สติ วิริย ให้ ชำ รุด ชุก โสม เต็ม ทราม ไป เสีย มี ได้ รู้ คุณ รักษา ไคร์ เคารพ
 รลึก ถึง คุณ พระ รัตน ไตรย เปน คน ผล นั้น ก็ น้อย ไป แม้ จะ ไป
 บัง เกิด เปน เทวดา ก็ ดี ก็ มี รูป ทรง สันถาน แต่ ยศ บริวาร นั้น ก็ ชั่ว กว่า
 เพื่อน กัน แม้ จะ บัง เกิด เปน มนุษย์ เด่า รูป ทรง สันถาน นั้น พิจารณา
 อากา ร หู จมูก ตัก ตา อาย ตนะ ก็ ชั่ว มี ได้ เปน ที่ ทัก ษา การ ชื่น ชม แก่ ชน ผู้ เอง
 แต่ ดู คน อัน แต่ ว่า บิดา มารดา ก็ มี ได้ เปน ที่ ชอบ เมื่อ เจริญ ใจ ชุบ ไม่ ย
 คุจ ช่าง เขียน อัน มี ได้ ฉลาด รูป ภาพ อัน คน เขียน ลง ใน ที่ มี ได้ เสมอ
 แต่ มี ได้ เปน ที่ ทัก ษา แก่ มหาชน นัย หนึ่ง ว่า ช่าง เขียน อัน ฉลาด น้า ยา
 เครื่อง เขียน ก็ ตะเยียด หมก ได้ พิน ฝา แต่ พิน ฉาด นั้น ก็ โบก ดี ราบ เสมอ
 ครั้น ว่า เขียน ลง รูป ภาพ นั้น งาม หมก ได้ เปน ที่ ทัก ษา การ แก่ หมู่ มหาชน
 อัน เอง แต่ ดู แต่ มี อุปมา อัน ใด กุศล จิต คุป บาท อัน บุคคล มี จิต

รักษา พระไตร สรรณคมน์ไว้ เป็น ต้น ด้วย คน นั้น ประกอบ ด้วยปัญญา อัน
 รู้คุณ พระรัตนไตรย รอบคอบ ทั้ง สติ และ ปัญญา วิริยะ เชื่อถือ รักใคร่
 กระทำ สักการบูชา พระรัตนไตรย เนื่อง ๆ พระไตร สรรณคมน์นั้น ก็ บริสุทธิ์
 ผ่องใส มีผล เปน อัน มาก แม้จะ เปน เทวดา แด มนุษย์ ก็ บริสุทธิ์
 ด้วย รูป ทรง สันถาน หน้า ตา ผ่องใส เปน ที่ ทศนาการ แก่ บุคคล อัน เอง
 แด ตู ก็มี อุปไมย เหมือน ช่าง เข็ม ธนิน ทั้งนี้ ก็ เพราะ ผล ที่ คน รักษา
 พระไตร สรรณคมน์ อัน ประกอบ ด้วย ปัญญา รักษาไว้ ให้ บริสุทธิ์ มี ให้
 ต่าง พร้อย ขาด ทำ ดาย นั้น บันชิตยพิง สันนิฏฐาน เกิด ว่า กิริยา ที่
 บุคคล รักษา พระไตร สรรณคมน์ มิได้ ขาดได้ ทำ ดาย แด มิได้ เสร้า หมองนั้น
 ย่อม ให้ ผล อัน เปน ที่ ปราภนา ยถา หิ อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย วารพระ บาท
 อัน สุตชาวาส มหา พรหม ถัดว่า สรรเสริญ คุณ พระรัตนไตรยไว้ ใน มหาสมัย
 สุตว่า เยเกจิ พุทฺธิ สรณํ คตาเส น เต คมิลฺลันตึ อปายภูมึ
 ปหาย มานุลฺลํ เทหํ นวชาติ ชาย หนิง จำพวกใด ประกอบ
 ธิบาย โผ พรหม ภาสิต ตากา เณิ บันชิตยพิง ปรีชา พิง สันนิฏฐาน ด้วย
 ประการ ดังนี้ ว่า เยเกจิ นวรา นวชาติ หนิง ชาย จำพวกใด ประกอบ
 ด้วย จิตร เต็มได้ สรัทธา พุทฺธิ สรณํ คตาเส ถึง ซึ่ง พระพุทฺธชาติ
 รัตน เปน ที่ พิง ที่ รัตถ ด้วย กิริยา ที่ ศค อัน เสรย ด้วย ที่ ซึ่ง อุปกิเลส คือ
 ขรรณ อัน เปน ที่ เข้าไป เสร้า หมอง แห่ง พระไตร สรรณคมน์นั้น แดว น เต
 คมิลฺลันตึ อปายภูมึ นวชาติ ชาย หนิง จำพวกนั้น จัก มิได้ ไป สู่อบาย
 ภูมิ เตย เปน อัน ขาด ปหาย มานุลฺลํ เทหํ นวชาติ ชาย หนิง จำพวก

นั้น เบื้อง ว่า ทำตายเบญจขันธ์ ละเสีย ซึ่ง อคติภาพ ร่าง กาย แห่ง มนุษย์
 แล้ว จักยัง หมี่แห่ง เทว นิกายให้ เต็ม บริบูรณ์ ด้วย กิริยา ที่ เข้าไป
 ถึง ซึ่ง ธรรมคณีนัน อยมุดาว เกทาเกทผลตที่ปนา อัน ว่า กิริยา ที่
 แสดง มาด้วย อัน ทำตาย แต มิได้ ทำตาย แต่ ฌตานิสังส์ แห่ง พระไตร
 ธรรมคณีนัน กียุติ มี ประมาณ เพียง เท่านั้น

ลำดับนี้ จะได้ วิสัชนาใน บท มาติกา คือ ขมมีธรรมมีจจากที่ทอแเปเปิด
 นโย มโต นั้นสืบต่อไป อคติวัณณนาทโย แตนัย แห่ง กดา
 สำหรับ พรรณมา เนื้อ ความใน บทว่า ยีวาย พุทธิ ธรรม ศัจฉามิ
 กระนั้น นน พระ อาจารย์เจ้า กถาว แล้ว แต่ เนื้อ ความใน ประชุม ของ
 แห่ง บทว่า ขมมี ธรรม ศัจฉามิ สัม ธรรม ศัจฉามิ
 กระนั้น นน บันทิตยพิง สันนิฐาน ด้วย ประการ ดังนี้ ว่า ศัตร์ ที ขมมีธรรม
 แท้จริง อัน ว่า มาตราว่า อัน แสดง ซึ่ง ธรรม ศัพท์ แต่ ดังศัพท์ ใน บทว่า
 ขมมี ธรรม ศัจฉามิ สัม ธรรม ศัจฉามิ นั้น จะได้ เหมือน
 กัน โดย อรรถแต่ พยัญชนะ หามิได้ เสด์ วุคตัสติตเมว แต่ คำอัน
 เคษ นัน เหมือน กัน โดย อรรถแต่ พยัญชนะ แท้จริง ยเทวตัสติต แต่บท
 อันใดใน บทว่า ขมมี ธรรม ศัจฉามิ สัม ธรรม ศัจฉามิ
 ที่ มิได้ เหมือน กัน นั้น ข้าพเจ้า ก็ จัก กล่าว ซึ่ง บท นั้นใน กาส บัตนี เอเค
 อาจริยา อาจารย์ทั้งหลาย บาง จำพวก กถาว ซึ่ง มรรค แต่ ฌต นีพพาน
 นั้น ชื่อ ว่า ขมโม อาจารย์ ทั้งหลาย บาง จำพวก ประสงค์ เอา ซึ่ง มรรค
 อัน บุคคล เจริญ แล้ว ก็ ตี ซึ่ง นีพพาน อัน บุคคล กระทำให้ แจ่มใสใน ดันดาน
 แล้ว นั้น ก็ ตี ชื่อ ว่า ขมโมใน อรรถ อัน นี้ เพราะ เหตุ ภาว มรรค แต่

นิพพาน นั้น ทรงไว้ ด้วย ภาว ยัง สัตว์ ทั้งหลาย มีให้ตกไปใน จตุรกาย
 ประการ ๓ เหตุ ยัง สัตว์ ให้ ได้ ซึ่ง ความ ยินดี อัน ยิ่ง ประการ ๓ เหตุ
 ยัง สัตว์ ทั้งหลายให้ หน่าย จาก ราก ประการ ๓ แท้จริง คำ ที่ ว่า มา นี้
 มี พิศดาร อยู่ใน อักขัปปสาท สุตร นักปราช ฆิง นำ มา แสดง ให้ สำเร็จ ใน
 ที่ อัน นี้ เกิด วุฑฺฒิ์ เหตุ ภาวตา แท้จริง คำ อัน นี้ สมเด็จ พระผู้
 ทรง พระภาค หาก ทรง แสดง ไว้ ใน อักขัปปสาท สุตร นั้น ว่า ยาวตา ภิกขเว
 ชัมมา สังขา อริโย อัญฺจิกโก มคฺโค เตส อักขมกขายติ
 เปน อาทิ อัน ความว่า ภิกขเว ตูกร ภิกขุ ทั้งหลาย จรรณ ทั้งหลาย
 อัน ปัจจัย มี ได้ ประชุม แต่ง มี ประมาณ มาก น้อย เพียง เท่าไร มรรค
 มี องค์ อวยว ๘ ประการ อัน เปน ของ แห่ง พระ อริย เจ้า ย่อม ปราภว
 ว่า เปน จรรณ อัน เด็ค กว่า จรรณ ทั้งหลาย มี ประมาณ เพียง เท่า นั้น
 สมุโห อัน ว่า ประชุม แห่ง บุคคล ทั้งหลาย อัน พร้อม เพรียง ด้วย อริยมรรค
 มี ประการ ๘ นั้น ก็ ี ประชุม แห่ง บุคคล ทั้งหลาย ผู้ มี ฉันท สันดาน อัน
 เปน ที่ อยู่ อาศัยรย แห่ง สามีญ ผล ๘ แต่ สมานี นั้น ก็ ดี สังโฆ จัด ได้
 ชื่อ ว่า สังโฆ เหตุ ภาว แห่ง บุคคล ผู้ ได้ นาม ชื่อ ว่า สังโฆ นั้น กำจัด
 เสีย ได้ แลว ด้วย กิริยา ที่ กำจัด เสีย ได้ เปน อัน ดี ซึ่ง ทิวฐิ ด้วย ศีล วุฑฺฒิ์
 เหตุ ภาวตา แท้จริง คำ อัน นี้ สมเด็จ พระผู้ ทรง พระภาค ได้ ทรง ตรัส
 เทศนา แก่ พระ อานนท มหาเถร ว่า ตูกร ดำรง อานนท จรรณ ทั้งหลาย
 ไต ย่อม ประพฤติ เปน ไป เพื่อ จะ ให้ ครีธ รุช เพาะ แห่ง บุคคล ทั้งหลาย ผู้ พร้อม
 เพรียง ด้วย มรรค นั้น ที่ พระ ตถาคต ได้ แสดง แก่ ท่าน นั้น ค ก็ มี ญญติ

ก็ท่าน จะ มา สำคัญ เข้าใจ ซึ่ง กรรม ทั้งหลาย นั้น เป็น ประการใด เดิมองค์
 ก็ กรรม ทั้งหลาย อัน ประพฤติเป็นไป เพื่อ จะ ครีสุ ฐ ณะ แห่ง บุคคลทั้งหลาย
 ผู้ พร่อม เพียง ด้วย มรรค นั้น คือ อันใดบ้าง อานนท์ ตถุร
 อานนท์ กรรม ทั้งหลาย อัน ประพฤติเป็นไป เพื่อจะให้ ครีสุ ฐ ณะ แห่ง บุคคล
 ทั้งหลาย ผู้ พร่อม เพียง ด้วย มรรค นั้น จักตาโร สติบัญญัติมา คือ
 พระ สติบัญญัติ ๕ สัมมปธาน ๕ อิทธิบาท ๕ อินทรีย์ ๕ พละ ๕
 โพชฌงค์ ๗ อัญญสังกมมรรค ๘ ตถุร อานนท์ ท่าน เห็น ฤา หาไม่เด่า
 ภิกษุ ทั้งหลาย ต้อง ย่อม ถิ่นต่าง ๆ กัน ใน กรรม ทั้งหลาย เหล่านี้ ยี่ หิ
 ปเนตัก สัมโม แท้จริง พระปรมัตถสงฆ์นี้ พระ ตถาคต เจ้า หาก ถิ่นว่า
 ไว้ ใน สูตร ทั้งหลาย ว่า เป็น อานุเนยย บุคคล ควร แก่ อัน บุคคล พึง บุกา
 แด เป็น ปานุเนยย บุคคล ควร แก่ เครื่อง พละ ที่ บุคคล คองไว้ เพื่อ แรก มา หา
 แด เป็น ทักขิเนยย บุคคล ควร แก่ ทักขิเนยทาน วิถี ที่ บุคคล เชื้อ กรรม
 เชื้อ ผล แด เชื้อ ซึ่ง เปร โสภ เตว ธต พึง ให้ อัญญัตถกรรมโย แด เป็น
 บุคคล อัน ประเสริฐ ของ สัตว์ โสภ ทั้งปวง ก็ แด บุคคล อุกิศ ณะ เพราะ ซึ่ง
 สัมเด็จพระ มุ่ ทรง พระภาค เจ้า แดว แด ถึง ซึ่ง สรรณคมน์ ด้วย กิริยา ที่
 ฉันทนา การ ไหว้ นบ เป็น ต้น ซึ่ง บุคคล ผู้ เป็น บรรพชิต ทั้งหลาย คือ
 ภิกษุสงฆ์ กิต ภิกษุณี สงฆ์ กิต ซึ่ง สงฆ์ มี สัมเด็จพระ พุทของ ก เป็น
 ประธาน กิต ซึ่ง สัม มติ สงฆ์ กิต ซึ่ง สงฆ์ อัน มี ประเภท พวก ละ ๕ กิต
 ซึ่ง บุคคล คือ ภิกษุ ฤา ภิกษุณี ของ ก เดียว กิต แม่ผู้ อน จาก ปรมัตถสงฆ์ นั้น

สรณคมน์ของ บุคคล ผู้รักษา นั้น จะได้ขาดได้ทำลาย หามิได้ แต่จะ
 ได้ต่าง พริ้วไหว หมองไป ก็ หามิได้ ด้วย ประการ นั้น ย่อมศักดิ์ วิเศษได้
 วิเศษใน ประชุม สอง แห่ง สรรณะ คือ ชัมม สรรณ ศักขามิ แด
 สัมมิ สรรณ ศักขามิ นั้น บัณฑิตย พัง รุกังนี้ ดูศักขาอเสถียรนี้
 ก็ ฝ่าย ว่าคำ อัม เศษ ซึ่ง แสดง วิธี แห่ง อัม ชาติ แด มิได้ ชาติ เป็น อาทิ แห่ง
 สรรณคมน์ สอง อย่าง นี้ บัณฑิตย พัง แจง โดย นัย ที่ ก่อมา แดไว้ใน บท
 เปอง ตัน นั้น เกิด เขตต์ดี อัครจันณนา พรรณนามาด้วย เนื้อ ความ
 แห่ง บทว่า ชัมม สรรณมัจจาติทิวเยเปต นโย มโต กระนั้น
 มีประมาณ เพียงเท่านั้น

อิทานิ ออนุพัทพวตถาน การณัญจ นิตเทเต อิติ เขตต์
 เขตต์ ๑ คือ สรรณคมเนตฺ ตัพพัตถิตานํ อักโกติ กัตถวา ปฐม
 พุทฺโธ ฅัมปภาวตถา ตทูปเทตฺตคโค ๑ อนันตร ชัมโม ศักต
 ชัมมัตต อชาโรโต ตทว เสวโมโต ๑ อนันเต สโม มตฺถังจะได้
 สัง วรรณนาใน บท คือ ออนุพัทพวตถาน การณัญจ นิตเทเต นั้น
 ดับไป มี อัครจันณญใน ๑ บท คือ ออนุพัทพวตถาน นั้น ดังนี้ ว่า
 อชาโรโย พระอาจารย์เจ้า จึง แสดง ออกให้ แจง ซึ่ง เหตุใน กิริยาที่ กำหนด
 ซึ่ง พระไตรสรณคมน์ โดย คำดับ บท บัณฑิตย พัง รุกังนี้ ด้วย ประการ ดังนี้ ว่า
 เขตต์ ๑ คือ สรรณคมเนตฺ แท้จริง ถ้า สรรณคมน์ ๓ ประการ นั้น
 พุทฺโธ องค์ สัมเด็จพระ สัพพัญญู พุทธเจ้า นั้น พระอาจารย์เจ้า หาก
 กำหนดด้วย ภาว เป็น สรรณคมน์ ที่ แรก เพราะ มา กระทำ สันนิฐาน กำหนด
 ในใจ ดังนี้ว่า สัมเด็จพระ สัพพัญญู พุทธเจ้า นั้น พระองค์ เป็น เอก

อรรถ มุคต เด็ด กว่า สรรพสัตว์ ทั้งหลายในไตร โลก มณฑล พระธรรม
 เจ้า นั้น พระ อาจารย์เจ้า หาก กำหนด ว่า เป็น สรรพคณณ์อื่น ตั้ง อยู่ใน ตำดับ ลง
 มา เพราะ มา กระทำ สันนิษฐาน ว่า พระธรรม เจ้า นั้น บังเกิด มา แต่
 สัมเด็จพระพุทฺธเจ้า นั้น ประการ ๓ แต่ เป็นธรรม สำหรับแสดงซึ่งอุปเท่ห์
 แก่ สัมเด็จพระพุทฺธเจ้า นั้น ประการ ๓ พระสงฆ์เจ้า นั้น เด่า พระอาจารย์เจ้า
 หาก กำหนด ด้วย ภาว เป็น สรรพคณณ์ ใน ที่ สุด เพราะ มา กระทำ สันนิษฐาน
 ว่า พระสงฆ์ อยู่ใน ที่ สุด นั้น เหตุว่า พระสงฆ์ นั้น เป็นผู้ ทรงไว้ ซึ่ง ธรรม
 นั้น ประการ ๓ เป็น ผู้ สอน เสด็จ ซึ่ง พระ ธรรม นั้น ประการ ๓ พุทฺธิ โข
 สัมเด็จพระ ตัฬัพพัญญู พุทฺธเจ้า พระ อาจารย์ เจ้า หาก กำหนด ด้วย ภาว
 เป็น สรรพคณณ์ ที่ แรก นั้น เพราะมากระทำซึ่งสันนิษฐานว่า พระพุทฺธเจ้า
 นั้น พระพุทฺธองค์ เป็น ผู้ ประกอบ ใน ประโยชน์อื่น เกื้อ กุด แก่ สัตว์ ทั้งหลาย
 ทั้งปวง ชี้ โม พระธรรม นั้น พระ อาจารย์ เจ้า หาก กำหนด ด้วย ภาว
 เป็น สรรพคณณ์ อื่น เป็น ตำดับ เพราะ ความ ที่ พระ ธรรม นั้น ประกอบ ใน
 ประโยชน์อื่น เกื้อ กุด แก่ สัตว์ ทั้งปวง สั โข พระสงฆ์ นั้น เด่า พระอาจารย์
 เจ้า หาก กำหนด ด้วย ภาว เป็น สรรพคณณ์ ใน ที่ สุด เพราะ มา กระทำ สัน
 นิษฐาน ว่า พระสงฆ์ นั้น เป็นผู้ ปฏิบัติ เพื่อ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ประโยชน์อื่น เกื้อ
 กุด นั้น ประการ ๓ เป็น ผู้ ได้ แล้ว ซึ่ง ประโยชน์อื่น เกื้อ กุด ประการ ๓
 พระอาจารย์เจ้า หาก กำหนด ซึ่ง พระไตร สรรพคณณ์ ไว้ โดย ตำดับ บท แล้ว แต่
 แสดงไว้ด้วย ประการ ฉนี้ ยัสมา เหตุใด ศัสมา เหตุ ฉนี้
 ข้าพเจ้า จัก ได้ ก่อว่า ข้อ อุปมา นุบไมย พระไตร สรรพคณณ์ ใน บท คือ ดูคำ

รทนต์คยเมตญฺจ อุปมาหิ ปมากาสเย ใน กาด บัคนี้ว่า เอคัก
 ๑ ปม คัมจะกระทำให้อิเคษโน อชฺความ อุปมานี้ว่า ถ้า พระรัตนไตรย
 ทั้ง ๓ คือ พระพุทธรัตน พระธรรมรัตน พระสงฆรัตน นั้น พุทธ
 รัตน คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ จัน โท วีย มีครุณา
 ศุๆ พระจันทร์ อัน เต็ม บริบูรณ์เป็น อันต์ ใน วันเพ็ญ บัณเณรสี่ ขึ้น สิบห้าค่ำ
 ชัม โม พระธรรมรัตน ที่ องค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ทรง ตรัสเทศนา นั้น
 มีครุณา ศุๆ ตั้ง ว่า รัศมีแห่ง พระจันทร์ มณฑล นั้น สี่ โฆ พระสงฆรัตน
 นั้น มีครุณา ศุๆ ตั้ง ว่า โลก อัน โยภาเสนาการ สว่าง แพร่ กระจายไป ด้วย รัศมีแห่ง
 พระจันทร์ นั้น ถ้า มี ฉนั้น สมเด็จพระ สักขัญญู เจ้านั้น มีครุณา ศุๆ
 พระ สूरีย เทพ บุตร เมื่อ แรก อุไทย ประกอบไป ด้วย รัศมี อัน อ่อน ชัม ม
 พระธรรมเจ้า อัน มี ประการ ศุๆ ก่อไว้ แด่นั้น มีครุณา ศุๆ กระจาย รัศมี แห่ง
 พระ สूरีย เทพ บุตร นั้น สี่ โฆ พระสงฆรัตน นั้น มีครุณา ศุๆ โลก
 อัน มีต มน อมชการ อัน แด่ง รัศมี แห่ง พาด สूरีย เทพ บุตร หาก ก่าจติ เสีย
 แด่นั้น วนทาหบุริโส วีย ถ้า มี ฉนั้น พระพุทธเจ้า นี้ มี อุปมา ศุๆ
 บุรุษ อัน มีปรกติ เผา เสีย ซึ่ง ป่า ชัม โโม พระธรรม นี้ มีปรกติ เผา เสีย
 ซึ่ง ป่า คือ กิเลส มีอุปมา ศุๆ เพลิง อัน เผา เสีย ซึ่ง ป่า นั้น ปญฺญุกเขตต์—
 —กุ โท สี่ โฆ พระสงฆ ซึ่ง บังเกิด เชน บญญุกเขตร์ เพื่อ นา บญ อัน
 ประเดวีรฐ เหตุ มี กิเลส อัน เผา เสีย แด่นั้น มีอุปมา ศุๆ พิน ภูมิ ภาค
 อัน บังเกิด เป็น ที่ไร่ นา เรือก สอน เพราะ ว่า มี บา อัน เผา เสีย แด่นั้น
 มหาเมฆ วีย พุท ุโธ ถ้า มี ฉนั้น สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น
 มี อุปมา ศุๆ ตั้ง ว่า มหา เมฆ อัน ใหญ่ พระธรรม นั้น มี อุปมา ศุๆ ว่า เมฆ

—โมทปฏโต พระ อริยสงฆ์ ดาวกล ผู้มี แผ่น มี ชั้น แห่ง โมท อัน เพิก ถอน
 ฐิม เสียได้ แล้ว ด้วย ปรีชาญาณ บัญญา อัน ผ่อง ใส นั้น มี อุปมา ตูจชน
 อัน มี ชั้น แผ่น แห่ง วัตถุ อัน ถอน เสีย เพิก เสีย ด้วย ดี แต่ มี ต้นตาน อัน ผ่อง
 ใส นั้น กุดโต เวร โส วิทย ถ้า มี ฉะนั้น สมเด็จ พระ ศัพพัญญู พุทธเจ้า นั้น
 มี อุปมา ตูจ แพทย์ ผู้ ฉลาด เพราะ ความ ที่ พระ พุทธองค์ ทรง สามารถ
 เพื่อ จะ นำ เสียได้ ซึ่ง ความ ไข้ กต่าง คือ กิเลส อัน ประกอบ ด้วย อนุสัย นั้น
 สัมมา ปยุตต์ เกตวิธานิย พระ อรหันต นั้น มี อุปมา ตูจ ยา อัน แพทย์ ประกอบ
 ด้วย ดี นั้น สมบูรณ์ สิ้น คิเลส พยาธินุสโย พระ อริยสงฆ์ ผู้ มี พยาธิ ความ
 ไข้ กต่าง คือ กิเลส แด อนุสัย อัน เข้า ไป ระวัง ได้ ด้วย ดี นั้น ตูจ ตัง ชน
 อัน มี พยาธิ ความ ไข้ ระวัง ด้วย ดี แล้ว ด้วย ยา ที่ แพทย์ ผู้ ฉลาด ประกอบ
 ให้ นั้น ออกว่า อีก นัย หนึ่ง ว่า สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า นั้น
 มี อุปมา ตูจ บุคคล ผู้ มี ปรกติ แสดง เป็น อัน ดี ซึ่ง มรรคา อัน ดี ที่ ทำ อัน
 ตราย มิได้ แต่ ที่ อัน เกษม สาราณ นั้น สุนัก โค วิทย ๆ พระ อรหันต
 นั้น มี อุปมา ตูจ มรรคา แด ที่ อัน เป็น ที่ เกษม สาราณ ชน สุมุโห สโฆ
 พระ อริยสงฆ์ ดาวกล นั้น มี อุปมา ตูจ ประชุม ชน อัน ไต่ เต้า ไป ตาม มรรคา
 อัน ดี หา ไภย อัน ตราย มิได้ แด บุคคล ผู้ บรรลุ ถึง ซึ่ง ภูมิ ประเทศ อัน เกษม
 สาราณ นั้น สุนา วิโก วิทย พุท โส มี ฉะนั้น สมเด็จ พระ ศัพพัญญู
 พุทธเจ้า นั้น มี อุปมา ตูจ นาย สำเภา ที่ ดี นาวา วิทย ชัม โม
 พระ อรหันต นั้น อุปมา ตูจ มหา เกตรา สำเภา ใหญ่ สัมปฏิกช โน สโฆ
 พระ อริย สงฆ์ ดาวกล นั้น อุปมา ตูจ มหาชน ผู้ มา ประสพ เกตรา สำเภา ใหญ่

แต่ข้ามได้ บรรลุถึง ฟากฝั่ง ด้วย เกศรา มหาอำนาจนั้น หิมวา วีย พุทฺโธ
 มี ฉะนั้น องค์ สมเด็จพระ สัพพัญญู พุทธเจ้า นั้น มี อุปมา ตูจ ป่า พระหิมวันต์
 คับปรกโวดกมิมว ชัม โม พระธรรม นั้น ตูจ โอดก ชัน บังเกิดใน ป่า พระ
 หิมวันต์นั้น โอดกูปโกเคน พระ อริยสงฆ์สาวก นั้น เปรียบ ตูจ
 ประชาชน อัน ปราศจาก โรคา คิตาพาช เพราะ ด้วยได้เข้าไป บริ โภก ซึ่ง
 โอดก ซึ่ง บังเกิดใน ป่าหิมวันต์นั้น ชนโต วีย พุทฺโธ นัยหนึ่ง
 สมเด็จพระ สรรเพธ พุทธเจ้า นั้น อุปมา ตูจ ทายก ผู้ ให้ ซึ่ง ทพย
 ชนมิมว ชัม โม พระธรรม นั้น เปรียบ ตูจ ทพย สัมมาตักทอริยชโน
 พระสงฆ์สาวก ผู้ ได้ ซึ่ง อริย ทพย ๘ ประการ โดย ชอบ นั้น มี อุปมา ตูจ
 ชน ผู้ ได้ ซึ่ง ทพย สัมควร แก่ ความ ปราศพานั้น นิธิทัตตโก วีย พุทฺโธ
 พระ สัพพัญญู สัมมา สัมพุทธเจ้า นั้น อุปมา ตูจ บุคคต ผู้ ชบออกซึ่ง ชุมทพย
 นิธิ วีย ชัม โโม พระธรรม นั้น เปรียบ อุปมา ตูจ ชุม ทพย นิธิปัตโต โด
 วีย ชโม พระสงฆ์สาวกนั้น เปรียบ ตูจ บุคคต ผู้ บรรลุถึง ซึ่ง ชุม ทพย
 นั้น อปปี อีก ประการ หนึ่ง เต่า อภยวิบริโส วีย สมเด็จพระ
 สัมมา สัมพุทธเจ้า นั้น อุปมา ตูจ บุช ผู้ มี เพียร ให้ อภย พระธรรม นั้น
 เปรียบ คือ ตัว อภย คือ ความ ที่ หาไทย มิได้ พระสงฆ์ ผู้ บรรลุ ซึ่ง
 ความ ที่ หาไทย มิได้ โดย แท้ นั้น เปรียบ ตูจ ชน อัน ได้ ประสพ ซึ่ง ความ
 หาไทย มิได้ นั้น อตฺตาสโก วีย พุทฺโธ มี ฉะนั้น องค์ สมเด็จพระ
 พุทธเจ้า นั้น เปรียบ ตูจ บุคคต ผู้ ยนต์ พระธรรม นั้น เปรียบ ตูจ
 ความ ยนต์ พระสงฆ์ นั้น เปรียบ ตูจ ชน อัน ได้ ซึ่ง ประโยชน์ อัน เปน ที่ ยนต์

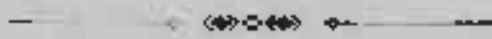
พระธรรมนั้น อุปมา ต่อ แก่นจันทน์ อัน บังเกิด แต่ ต้น จันทน์นั้น อพภินตต้นต—
 —ปริฟ้าโห สโฆ พระธรรมซึ่ง สักก ผู้มีความ ครอบ ครอบาย ใน
 สรรพด้วยน้อยใหญ่ ทั้งปวง อัน ร้างับ แล้ว นั้น เพราะ ด้วย กิริยา ที่ บริโภค
 ซึ่ง รัด แห่ง พระ ธรรม นั้น อุปมา คือ ชน อัน มี ความ ครอบ ครอบาย เข้า
 ไป ร้างับ แล้ว เพราะ ด้วย กิริยา ที่ ได้ บริโภค ซึ่ง แก่นจันทน์นั้น จนทา—
 —ยซึ่ง สัมปาตน์ โคปีตา วิย พุทฺโธ มีณนั้น องค์ สัมเด็จพระ ธรรม เพ็ช
 พุทธเจ้า นั้น มี อุปมา เปรียบ คือ บิดา บังเกิด เกด้า เหตุ ยัง สรรพ นิกร
 เวไนย พุทธบุตร ใน พระ บวร พุทธสาสนา ให้ ได้ ดำเนิน รับ ซึ่ง ทรัพย์
 พุทธ มรรค คือ มรรคญาณ ผล ญาณ แต่ พระ นิพพาน สัมบัติ เป็น ที่ สุก
 นั้น ทายซึ่ง วิย ซึ่งมี โฆ พระ ธรรม นั้น อุปมา คือ ทรัพย์ มรรค
 สัทธมมทายซึ่ง วิ โห พระธรรม ซึ่ง เป็น บุคคล ควร แก่ ทรัพย์ มรรค คือ
 พระ ธรรม นั้น เปรียบ คือ บุคคล พวก ที่ เป็น บุตร อัน สัมควร แก่ ทรัพย์
 มรรค นั้น วิชิตปทุม วิย พุทฺโธ มีณนั้น องค์ สัมเด็จพระ พุทธเจ้า นั้น
 อุปมา คือ ดอก ประทุม ชาติ อัน เบิก บาน ขยาย แยม ผลามา สัก ปภวมธุ
 วิย ซึ่งมี โฆ พระ ธรรม นั้น อุปมา คือ รัด หวาน อัน บังเกิด แต่ ดอก
 ประทุม ชาติ นั้น ศกฺุปโกติมธุรโก โณ วิย สโฆ พระธรรม นั้น
 เปรียบ คือ หมู่มดมตง ผิง อัน เข้าไป บริโภค ซึ่ง รัด หวาน นั้น เอว
 รตนเมตตัญจา อุปมา คือ ปากสเย บันฑิตย ผู้ ปรีชา พึง แสง ซึ่ง ประทุม

ตามแห่ง รตนนัคด้วย ขื่อ อุปมา ทั้งหลาย โดย นัย ทั้ง พรรณนามา ด้วย
ประการ หนึ่ง

ยา มาติกา อธิ ว่า บท มาติกา สำหรับ พรรณนา ซึ่ง เนื้อ ความ
อัน พระ คณิตราจมาจารย์ เจ้า ตั้งไว้ ด้วย พระ ศาสนา ทั้งหลาย & มี บท ว่า
เทพ กัตถ กทา กัสมา ภาสัค สรรณัตถย เป็น ฮาติ หนึ่ง ใน
เบื้อง ต้น แต่ บท มาติกา นี้ ก็ เป็น อธิ อาจารย์ เจ้า แต่ง แล้ว ด้วย เหตุ
มี ประมาณ เพียงเท่า นี้

สารัตถสมุจจัยนามาย จตุภาณวารัตถกถาย สรรณัตถยวณณนา อธิ
ว่า กถา สำหรับ พรรณนา ซึ่ง ประชุม ตาม แห่ง พระ รัตน ใน พระอรพต กถา
แห่ง จตุภาณวาร อธิ มี นาม ชื่อ ว่า สารัตถสมุจจัย ก็ สำเร็จ เนื้อ ความ
แต่ เพียง เท่า นี้

จบ คำ นมัสการ แธ สรรณคณันต์ แต่เท่านี้





สารัตถสมุขัย
อรรถกถาภาณวาร

สรวณต์คยวเณนา

ปาฐุ

นโม คัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทฺธัสส

พุทฺธํ สรวณํ คัจฉามิ

ขมมํ สรวณํ คัจฉามิ

ถมมํ สรวณํ คัจฉามิ

ทุคฺคยมมํ พุทฺธํ สรวณํ คัจฉามิ

ทุคฺคยมมํ ขมมํ สรวณํ คัจฉามิ

ทุคฺคยมมํ ถมมํ สรวณํ คัจฉามิ

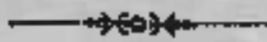
คคฺคยมมํ พุทฺธํ สรวณํ คัจฉามิ

คคฺคยมมํ ขมมํ สรวณํ คัจฉามิ

คคฺคยมมํ ถมมํ สรวณํ คัจฉามิ

คิตฺตวณคณนปายู นิฏฺฐิตุ

อรรถกถา



โย จิระ ปารมี ชัมมา	คเชหิ ภาวิตถันโธโร	
เทศนา มนต์ศักดิ์	ศักดิ์เต คายิ ตทาทิโต	๑
เตน การุญญมัญญเณ	ศัพท์ศักดิ์คหิเคสิมา	
ภาสิตานิ ปริศตานิ	ยานิ สุตตานิ สัตถุณา	๑
ศัพท์บททวโต สัตถ	คานา เยว ปุราคณา	
ธมาหริตวา เอกกถ	นิกขมัตถุ นิกายโต	๑
จตุณัน ภานวาราน	เคส อัสถิ กถยามห	
อโนมทต สัตถชยาค	มหาธามินิโย กโต	๑
บัตถนัตถเต ปริชานิตวา	กตัสส ผลสิททธิโย	
ธมฺพจนิตวา เอกกถ	นิกขปัสสธันตโต คโตติ	๑

คตถ นิกายโตติ บัญจนิกายโต บัญจนิกายา นาม ทิมมช

— อิมสยุตตองคฺคตฺรชฺชทกนิถาชา บัญจ คัมภีรา ชัมมโต
 อตถโตปิเม ๑ คตถ พหฺมชาดาทนิ จตฺตีสุตตานิ ทิมมิกาโย ๑
 ปถวิสุตตาทนิ ทิชฺชตมธตฺ เทว ๑ สุตตานิ มชฺฉนิมมิกาโย ๑
 โอมตฺรณสูตตาทนิ สัตถสูตตสฺสธตฺตานิ สัตถสูตตสฺสธตฺตานิ ทิวาสฺสิฐู ๑
 สุตตานิ สยฺยตฺตนิกาโย ๑ จิตฺตปริยาทา สุตตาทนิ นวสูตตสฺสธตฺตานิ
 บัญจสูตตสฺสธตฺตานิ สัตถบิณฺณาสัญจ สุตตานิ อังคฺคตฺรนิกาโย ๑
 ชฺชทกปาโร ชัมมปทฺ อุตานํ อธิวุทฺตกํ สุตตนิปาโต วิมานจตฺถ
 เปตวตฺถุ เภรคาถา เภริคาถา ชาตกํ นิตฺเทโธ ปญฺธิมฺภิทามกํ โธ

ขปทาน พุทธวงโต จริยาปฏิภัก วิญญูปฏิกากิขัมมปฏิภากา ชูเปตฺวา
 จัตตาโร นิกายเย อวเสตฺส พุทธวงจัน ชุทฺทกนิกาโย ฯ กตฺตมา
 ชุทฺทกนิกาโยติ ฯ พุทฺธํ ชุทฺทกานํ ชัมมกชฺชนจฺจัน สํมุหโต
 นินฺวาตโต ฯ สํมุหนินฺวาจํ นิกายโยติ อุกฺกจฺจติ ฯ นาทํ
 ภิกฺขเว อญฺญํ เอกนิกายมฺปิ สมนุสฺสํตํมิ เอวํ จิตฺตํ ขลยิตฺถ
 ภิกฺขเว ตีรจฺจฺจานคฺคา ปาณา ปาณิกนิกายโย จิกฺขตฺตลิกนิกายโยติ
 เอวมาทฺธิ เจตฺถ ตาชกาณิ ฯ สาสฺนโต ฯ โลกโต ฯ
 ตตฺถ สฺรณคณนทลลิกฺขาปทตามเนรปณฺหทวตฺตํตํสํการมํจคตฺตํตํรคณสฺสํตํ—
 —กรณียเมตฺตํตํตํตํนิ ชุทฺทกปาฐโต อหริตฺตวา นิกฺขิตฺตานิ ฯ
 ปุจฺจวณฺทชณทลลิกฺขมํสฺสํตํตํนิจวริตฺตเมตฺตํตํตํตํคิริมานนํทลลิกฺขตํตํนิ อจฺจคฺคฺตฺรโต ฯ
 เมตฺตํตํนิสฺสํโมรปริตฺตํตํนิ ชาตกโต ฯ จันตปริตฺตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํ—
 —คโพรชณฺจคปริตฺตํตํนิ สํยตฺตคฺคิกายโต ฯ อิตฺตคฺคิตฺตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํ
 อชฺชานาญฺยสฺสํตํ
 อชฺชานาญฺยปริตฺตํ
 อชฺชานาญฺยสฺสํตํ
 อิมานิ สํตํ
 จตุภาณนวารสฺสํตํ
 เคตฺตญฺจ ยมาทฺธิ พุทฺธํ สฺรณํ คจฺจํตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํ
 สฺรณํ คจฺจํตํ

เกษ กัดถ กทา กัดมา

กัธมาบีชาติโต วุคฺค-

นิทานโตชน กัดวา

พุกฺขัญฺจ สรณาคมน

ภททาภท ผลัญฺจายี

ฉมิมฺสรณมิจฺจาทิ

อนุปุพฺพวัตถาน

รตนัตถายเมตญฺจ

ภาสิตํ รตนัตถาย

-มวฺคฺคัมบี ชาติโต ๑

เฮงเมตฺถ คโต ปว

ตมกัญฺจ วิภาวเย ๑

คมนัยญฺจ ทิปเย

ทิวเยเปตฺ นโย มโต ๑

การณญฺจ วิณิตฺเต

อุปมาหิ ปกาธเยติ ๑

ตัดถ ปฐุมคากาย คาง อิทํ สรณัตถาย เกษ ภาสิตํ

กัดถ ภาสิตํ กทา ภาสิตํ กัดมา ภาสิตํ อวฺคฺคัมบี

ชาติโต คตาคเตน กัดมา อิจาคโต วุคฺคันติ บัญฺจ บันหา ๑

เคตํ วิสฺสัชนา ๑ เกษ ภาสิตันติ ภควตา ภาสิตํ น ตางเกหิ

น อีสฺหิ น เทวคานิ ๑ กัดถาคติ พาราณสียํ อีสฺปตเน

มิตทายเย ๑ กทาคิ ฌายตฺมเนเต ยเต สฺตฺธิ สหายนเกหิ

อวฺคฺคํ บัดเต เอกสฺสญฺจยา อรหิมฺเคตฺ พุชฺชนหิตาย สฺชฺชาย

โตเก ฉมิมฺเทถนํ กโรนฺเคต ๑ กัดมาติ บัพพชฺชตถญฺจ

อุปตฺมปทตถญฺจ ๑ ยดาห เหวญฺจ ปน ภิกฺขเว มัพฺพาเรตฺท โพ

อุปตฺมปาทตฺท โพ ๑ ปฐุมํ เกธมฺสฺสํ โธหาราเปตฺวา กาสฺยานิ

วาทานิ อัจฉาทาเปตฺวา เอกถํ อุตฺตรวตฺถกํ การาเปตฺวา ภิกฺขุณ

ปาเท วัณทวาเปตฺวา อุกฺกุฏิกิ นิสฺสทาเปตฺวา อัญชณฺมิมํคคณฺหาเปตฺวา
 เหวํ วเทหิตฺติ วสฺสทพโพ พุทฺธิ ธรรมํ คัจฉามิ ธรรมํ คัจฉามิ ฯ
 เป ฯ กัสฺสมาปฺปชาทิตฺติ อุตฺตมนฺติ อิทฺตญฺจ นวฺงคชิตฺตฺถสาสนํ คีหิ
 ปฏฺฐเกหิ ธรรมํ หิตฺวา วาจนามคคํ อารโหเปหิตฺติ ปุพฺพพาสจวิเยหิ
 ยถฺมา อิมินา มคฺคเณ เทวา มนุสฺสํ อูปาสกฺภาเวน วา
 บัพฺพชิตฺภาเวน วา สาสนํ โยถวณฺติ คัสฺสมา ธรรมํ โนตวสฺสํ มคฺคกฺกุฏคคฺตา
 อธิ อุกฺกทกปาเช อาทิตฺติ นิกฺกชิตฺติ อธิปํ คํ อาทิมหิ อุตฺตมนฺติ
 ญาตพฺพํ ฯ กตมํ นิตฺถานโสธนํ ฯ อิทานิ ยํ อุตฺตํ พุทฺธิญฺจ
 ธรรมํ มนุสฺสํ วิภาวเยหิ ฯ คคฺค สัพฺพมมฺเมสุ อธิป—
 —อิหคณฺยานนินิตฺตคานุตฺตรํ วิโมกฺกชาธิคมปริภาวติ ธรรมํ สันตฺตามนุปาทาย
 บัณฺณคคฺติโก สัพฺพญฺญานญานบํฐุชานํ วา สัจจจกฺกิมํ โพรณนุปาทาย
 บัณฺณคคฺติโก สคฺคคฺคิเวโส พุทฺธิ โยติ ฯ ยถาห ฯ พุทฺธิ โยติ
 โย โส ภควา สยฺมกฺกุ อนาจริยโก ปุพฺเพ อนนุสฺสํสุเตสุ
 ธรรมํเมสุ สามี สัจจจกฺกิมํ อภิสสมฺพฺพมฺมิ คคฺค จ สัพฺพญฺญ—
 —ญคฺคิมบคฺคิ โส พเถสุ จ วสฺสภาวณฺติ ฯ อยฺนิตาว อิตฺถโต
 พุทฺธิวิภาวณา ฯ พยฺญชฺชนโต ปน พุทฺธิมิตฺตาคิ พุทฺธิ โย โพรเชตาคิ
 พุทฺธิ โยติ เหวมาทินา นเยน เวทิตฺพฺพา ฯ อุตฺตคฺคญฺเจตฺติ พุทฺธิ โยติ
 เกณคฺคเณ พุทฺธิ โย ฯ พุทฺธิมิตฺตา สัจจจกฺกิมฺมิ พุทฺธิ โย โพรเชตา
 ปชายาคิ พุทฺธิ โย สัพฺพญฺญานญาน พุทฺธิ โย สัพฺพทตฺตสาวิคาย

พุทฺโธ อหัญญญญาย พุทฺโธ วิสฺสวิตาย พุทฺโธ ชีณาส—
 ...วสฺสาตน พุทฺโธ นีรฺปกิเสสฺสาตน พุทฺโธ เอกฺกนิตฺตวราโคติ
 พุทฺโธ เอกฺกนิตฺตโกโลติ พุทฺโธ เอกฺกนิตฺตโมโหติ พุทฺโธ
 เอกนิตฺตนิเตโสติ พุทฺโธ เอกายนมหิตฺตํ คโคติ พุทฺโธ ๑ เอก
 อหฺนฺตํ สัมมาสัมโพธิ อภิสัมพุทฺโธติ พุทฺโธ อพุทฺทฺชวิตตฺตา
 พุทฺทฺชปฺปฏิตาภา พุทฺทฺชโรติ ๑ พุทฺทฺชโรติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ
 น บิตฺวา กตํ น ญาตเกหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ วิโมกฺขนิตฺติ กตเมตํ
 พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มุเต สัมมา สัพพัญญุตญาณปฏิตาภา
 สัจจิกา ปญฺญุตฺตํ ยทิตํ พุทฺทฺชโรติ ๑ เขตฺต ๑ ยถา โถเก
 อวกนฺตา อวคโคติ วุจฺจติ เอวํ พุทฺธโรติ สัจจามิตฺติ พุทฺโธ ๑
 ยถาปฺนฺนโส สาราคาปฺนฺนโสสุตฺติ วุจฺจติ เอวํ โพเชตา
 ปชายาติ พุทฺโธ ๑ สัพพัญญุทาย พุทฺทฺชโรติ สัพพชัมมพฺุชฺชนนฺตมิตฺตํ
 พุทฺทฺชโรติ พุทฺทฺชโรติ วุคฺคํ โหติ ๑ สัพพทฺธสฺสาวิตาย พุทฺทฺชโรติ
 สัพพชัมมโพชนนฺตมิตฺตํ พุทฺทฺชโรติ พุทฺทฺชโรติ วุคฺคํ โหติ ๑
 อหัญญญญาย พุทฺทฺชโรติ อหฺนฺตํ อโพธิโต สยเมว พุทฺทฺชโรติ
 พุทฺทฺชโรติ วุคฺคํ โหติ ๑ วิสฺสวิตาย พุทฺทฺชโรติ นานาคุณวิ—
 ...สวณโต ปทุมมิววิกงฺกนิตฺตํ พุทฺทฺชโรติ วุคฺคํ โหติ ๑
 ชีณาสวสฺสาตน พุทฺทฺชโรติ เอวมาทฺทฺทํ จิตฺตํ โภปชัมมกมฺมปทานโต
 นิตฺทํ อากฺขยวิพุทฺโธ ปุริโส วิย สัพพทฺธสฺสํ นิตฺทํ อากฺขยวิพุทฺทฺชโรติ

พุทฺธิ ใจติ วุฑฺฒิ โหติ ๑ เอกายนมหักคฺคํ กโตติ พุทฺธิ ใจติ
 พุทฺธิชตถานํ คมนตฺถปปริยายโต ยถา มัคคํ กโต ปุริโส กโตติ
 วุฑฺฒติ เหวํ เอกายนมหักคฺคํ คตตฺถาปิ พุทฺธิ ใจติ วุฑฺฒตฺถติ
 ทสฺสเสตฺถุ วุฑฺฒติ ๑ เอโก อนนฺตฺถวํ สัมมาตฺถมํ โหติ อภิสัมพุทฺธิ ใจติ
 พุทฺธิ ใจติ น ปเรหิ พุทฺธิชตฺถา พุทฺธิ ใจติ ทิมปนํ สยเมว
 อนนฺตฺถวํ สัมมาตฺถมํ โหติ อภิสัมพุทฺธิชตฺถา พุทฺธิ ใจติ วุฑฺฒติ
 โหติ ๑ อพุทฺธิชตฺถา พุทฺธิชตฺถา พุทฺธิ ใจติ พุทฺธิ
 พุทฺธิ ใจ โหติติ ปริยายวจนเมตฺถ ๑ ตตฺถ ยถา
 นิตฺถตฺถคฺคณโยคโต นิตฺถ ปญฺญี รัตติ โหติ ปญฺญิติ วุฑฺฒติ ๑
 เหวํ พุทฺธิชตฺถคฺคณโยคโต พุทฺธิ ใจติ ญาเนตฺถุ วุฑฺฒติ โหติ ๑
 คโต ปริ พุทฺธิ ใจติ เนตฺถ นามนฺตฺถิ เหวมาหิ ชตฺถมพฺพคฺคา
 ชยํ ปญฺญิตฺถตฺถิ โหชนตฺถิ วุฑฺฒติ ๑ เหวรฺฐเนน นนฺน
 สัพฺเพสฺส ปทานํ พุทฺธิชตฺถทสฺส สจฺจนตฺถมํ โหติ ชตฺถ โหติ เวทิตฺถ โห ๑
 อยํ พยฺญชฺชนโตปิ พุทฺธิชตฺถภาวนา ๑

อิทานิ สจฺจนาทิสฺสํ ทิสฺสตฺถติ สจฺจณํ ๑ สจฺจณคฺคทานํ เตเพว
 สจฺจณคฺคเมเนน ภาเย สจฺจณตฺถํ พุทฺธิชตฺถ พุทฺธิชตฺถิ ปริกฺกิตฺถํ ทิสฺสติ วิจฺจนตฺถิ นินฺนตฺถิ
 นินฺนํ ปิกฺกิตฺถติ ชตฺถ โหติ ๑ อถวา หิต ปวตฺถคฺคเนน อหิตกา ๑ นินฺนตฺถคฺคเนน
 สจฺจคฺคทานํ ภาเย ทิสฺสตฺถติ พุทฺธิ ใจ ๑ ภาวนนฺตฺถารอนฺนตฺถคฺคเนน ชตฺถตฺถคฺคทานเนน



๑ ชัมโม ๑ อัมปภาณี สักการานิ วิมุตตผลปฏิทาภกรณณ สโฆ ๑
 คัสมา อิมินาปี ปริยาเยน ตํ รตนัตถิยํ สรณํ คัมปัสสาทตครุตา หิ
 วิหตวิทธีสคกิตเตโส คัมปปรายนตาทารัมปวัตโต วา อปรัมปญฺจโย วา
 จิตฺตูปปาโท สรณคณฺหํ ๑ ตํ สมันฺทึ สัตฺโตติ สรณํ กัจฉติ
 วุฑฺฒันตภาเรน จิตฺตูปปาเทน เอตฺ เม สรณํ เอตฺ เม ปราณันตี
 เอตฺ เมตํ อูเปตฺติ อตฺโต ๑ อูเปตฺโต ๑ เอเต มยํ ภันเต ภคจันตํ
 สรณํ กัจฉาม ชัมมัญฺจ อูปาสเก โม ภควา ชาเวตฺติ
 ตปฺสฺสํกตฺติกาทโย วिय สํมาทาเนน วา สัตฺตา เม ภันเต
 ภควา สํวโกหมสฺสํมิตฺติ มหากัสมฺปาทโย วिय สิสฺสํภาวูปคณเนน
 วา เอวํ วุฑฺฒเต พหฺมมาเยพฺพราหฺมโณ อญฺฺจรายาสณา เอกตฺ
 อุกฺคฺตราชังกํ กิริตฺวา เยน ภควา เตณญฺฺชติมฺปณามตฺตฺวา ติกฺกจตฺตํ
 อุกฺกานํ อุกฺกานตฺติ นโม ตสฺสํ ภควโต อรหโต สัมมาตมฺพุทฺธสฺสํ
 นโม ตสฺสํ ภควโต อรหโต สัมมาตมฺพุทฺธสฺสํตติ พหฺมมาเยอาทโย วिय
 คัมปํ โปนตฺเตน วา กัมมัญฺจฺจานานุโยคิโน วिय อตฺตตํนินฺยยาตเนน
 วา อวิยปุกฺกตา วिय สรณคณฺนูปกิตเตตฺตมฺจฺเจเทน วา อนนคัมปภาวํ วิตฺถโย
 กิจฺจโต ๑ อูเปติ ๑ อยํ สรณคณฺนสฺสํ คณฺนสฺสํ ๑ วิภาวณา ๑
 อิทานิ เกทาเกทํ ผตฺตญฺฺจาปี คณฺนญฺฺจา ทิปเปติ
 วุฑฺฒันตภาณํ เกทาทณฺํ อยํ ทิปฺปนา ๑ เอวํ สรณคคตฺสํ

พุทธิ์ สรณั คัจฉติ เอต พุทธิ์ วา คัจฉเขย สรณั
 อภยตปปี ๑ เอกธัตถ์ วจณั นีรตถกั กัตถมา คมณกริยาย
 กम्मัตถทักขยาภาวโต นหะคถ อัสส ความ เนตติ อาทิสฺสู วิย
 ทักขกम्मกตติ อถักรจันตถา อิจฉนัตติ ๑ คัจฉเตว ปุพฺพทิสฺสู
 คัจฉติ ปัจฉิมทิสฺสูนัตติ อาทิสฺสู วิย สัจฉกเมเวติ ๑ น พุทธิ์ธัตถสรณานั
 สมนาจิกกรณภาวธัตถ์ อนชธิปเปตโต ๑ เอเตถ หิ
 สมนาจิกกรณภาเว ชธิปเปเต ปฏฺฐิตคจิตฺโตมี พุทธิ์ อุปตังกมณั โต
 พุทธิ์ สรณั กโต ตียา ๑ ยั หิ ตั พุทธิ์ ไซติ
 วิเตตติ สรณั ตเมเวถ กโตติ ๑ เอต ไซ สรณั
 เจม เอต สรณมุตฺตมณัติ วจนโต สมนาจิกกรณัตถคเมเวติ
 ๑ ๑ น ตตฺถเว ตัพฺพหาวโต ๑ ตตฺถเว หิ
 คธาปเท เอต พุทธิ์ชาทิตนตฺตย สรณั คตวณั
 ภยทวณตฺตตฺถาเต สรณภาเว อพิยภิจรณโต เจมมุตฺตคมณัจ
 สรณนัตติ อย สมนาจิกกรณภาโว ชธิปเปโต ๑ อญฺญัตถ
 กุ คมณัสมพฺพเจ ธติ สรณคณนัตถ์ อธิปสัททิกโต อนชธิปเปโตติ
 ธาชกเมต ๑ เอต สรณมาคัมม สัพฺพทักขา ปมุจฺจตติ
 เอกถ คมณัสมพฺพเจปี สรณคณนัปสัททิกโต สมนาจิกกรณัตถคเมเวติ
 ๑ ๑ ปุพฺเพ วุตฺตโตธัมปตังกโต ๑ คคฺคราปี หิ
 สมนาจิกกรณภาเว ธติ เอต พุทธิ์ชธัมมธรราย สรณั
 ปฏฺฐิตคจิตฺโตมี อากมม สัพฺพทักขา ปมุจฺเจย เอว พุพฺเพ

วุฑฺฒโก โทธมฺปตฺถโก ^{๒๗} เหวํ สฺยว ๑ น ๑ โน โทธณ
 อตฺถิ อตฺถิ โถติ อธํชกเมตฺ ๑ ยถา ตุ มมํ หิ
 อานนฺท กตฺถยานมิตฺตํ อากมฺม ชาติชมฺมา สตฺตคา ชาติยา
 ปรมุจฺจมนฺ คตฺติ ^{๒๘} เขตฺถิ ภาควโธ กตฺถยานมิตฺตํ อานุกาเวฬ
 ปรมุจฺจมานา สตฺตคา กตฺถยานมิตฺตํ อากมฺม ปรมุจฺจมนฺ คตฺติ
 วุฑฺฒโก ๑ เหวํ วทามิ เขตฺถิสฺส พุทฺธชมฺมสฺสชาธิยฺสฺส สวณฺสฺส
 อานุกาเวฬ มุจฺจมาโน เขตฺถิ สวณฺนาคมฺม สัพพทกฺขา
 ปรมุจฺจคตฺติ วุฑฺฒโกติ เขตฺถเมตฺถิ อธิปฺปาโย เวทิตฺถิ โท ๑
 เหวํ สัพพทกฺขา น พุทฺธิสฺส กมฺมยตฺถิ ยุชฺชติ น สวณฺสฺส
 อุกาเยสฺส อชํมตฺถิ ^{๒๙} กจฺจามตฺติ นทฺทวฺฐิสฺส กมฺมกฺกิสฺส
 กมฺมณฺโธ ^{๓๐} วคตฺถิพพา เขตฺถิ ยุตฺถิ คตฺติ ๑ วุจฺจเต พุทฺธิโ—
 —เขตฺถิ กมฺมณฺโธ ^{๓๑} กมฺนาการทฺถิสฺสทตฺถินฺนํ สวณฺวณฺนิ พุทฺธํ
 สวณฺนํ คตฺติ ^{๓๒} กจฺจามตฺติ ๑ เขตฺถิ เม. ปราวณฺํ อชฺสิสฺส ๑ ชาติกา
 หิตฺถิสฺส ๑ วิชํชาติ อิมฺมา อธิปฺปาเยน เขตฺถิ กจฺจามิ
 ภาชามิ เสวามิ ปยิริปาสามิ ^{๓๓} เขตฺถิ ๑ เขตฺถิ วา ชานามิ
 พุชฺฌามิตฺติ ๑ เขตฺถิ หิ ชาตินํ คตฺติ อตฺถิ โธ ๑ พุทฺธิชฺชิ
 เขตฺถิ อตฺถิ โธ ๑ อตฺถิสฺสทฺถิสฺส อธิปฺปาโยโก อชฺชิตฺถิมิตฺติ
 ๑ ๑ ตมฺน ๑ ตตฺถิ สฺยว ยถิ เขตฺถิ ^{๓๔} เขตฺถิ โธ
 เกเวยฺย คโต ^{๓๕} โธ อธิจฺจํ ฐมฺมณฺติ ^{๓๖} ยถาภูตํ ปชานาตฺติ
 เขตฺถิ ^{๓๗} เขตฺถิ วิย อตฺถิสฺสทฺถิ โธ ปชฺชิตฺถิ โธ สฺยว น ๑

ปยุตโต ศัสตรา อยุตตเมตัง วุคฺคหิต ๑ ตัญญา น ๑
 กัสฺมา ตทตถตมฺภวา ๑ โย ๑ พุทฺธิญฺจ ชมฺมญฺจ
 ตมฺภวา ตฺรณํ กโคติ เหวมาทิสฺสุ อิทาบี อิตตททตถ
 อตฺ โถ ตมฺภวติ ๑ น ๑ ตวิธฺสมานตถตมฺภวา ๑
 อิตตทท โท ตทพทต ปยุตฺตติ อปฺปยุตฺตตตฺต เจตถ
 ปยุตฺตตตฺต วิย อิตตททตตฺต อตฺ โถ วิญญาตพฺ โไฟ ๑
 อัญฺเชตฺ ๑ ๑ เหว ชาติเกตุ ศัสตรา อโทโส เหว
 โหติ ๑ อานุสาณามิ ภิกฺขเว อิมหิ ตีหิ ตฺรณกมณฺหิ
 บพฺพชฺรณต อาทิสฺสุ ตฺรณตฺตฺตเวท กมนยโต ยํ วุคฺค
 คมนวาททตตมฺภวตฺต ตฺรณวณฺณตฺต ตํ น ยุตฺตมตฺต เจ ๑
 ตมฺภวายตฺต ๑ ศัสตรา ตทตถตมฺภวา ๑ เหว ตตฺตฺรามี หิ
 ตตฺต อตฺ โถ ตมฺภวติ ๑ ยโต บพฺพททตตฺตเมว อปฺปยุตฺโตปฺ
 ปยุตฺโต วิย เวทิตพฺ โไฟ ๑ อิตฺรณามิ บพฺเพ วุคฺคโทตมฺภวตฺตโค
 เหว ตฺยา ศัสตรา ยถานุสฺสิญฺจฺจเมว กเหตุพฺพิ ๑ อยํ
 คมนฺนียทปนา ๑

อิทานิ ยํ วุคฺคตฺต ชมฺมํ ตฺรณมิจฺจาทิตฺทเวเปตฺต นโย
 มโต ๑ เขตฺต วุจฺจติ ๑ ยิวายํ พุทฺธิ ตฺรณํ คจฺจณามิตฺ
 เขตฺต อิตตวณฺณตนาทโย วุคฺคโต ชมฺมํ ตฺรณํ คจฺจณามิ
 ตมฺภวํ ตฺรณํ คจฺจณามิตฺ เขตฺตมฺมิ ปททฺทเวย เขตฺตวตฺ โถ
 เวทิตพฺ โไฟ ๑ ตตฺตฺร หิ ชมฺมตมฺภวานํ อตฺถโต พมฺมญฺชนโต ๑

วิภาวหมัคคเมว อตทิสฺส ๑ เตสฺส วุคฺคตฺสทิสฺสเมว ๑ ยโต
 ยเทเวคฺคํ อตทิสฺสํ ตํ วุจฺจเต ๑ มัคคณณิพฺพานํ อิมํ โมติ
 เขเก ๑ ภาวิตมคฺคตานิ อจฺจณณิพฺพานานญฺจ อปาเยสุ
 อปฺปนภาเวณ ขารณโต ปรมตฺตสาวิชานโต มคฺคตวิราคา เหว
 อิมตฺตํ อตฺเต อิมํ โมติ อิมํหากํ อิมํตํ ๑ อคฺคํปฺปสาทตฺตญฺเจตฺต
 ตาธกํ ๑ วุคฺคญฺเอหคํ ๑ ยาวคา ภิกฺขเว อิมํมา สจฺจคา
 อริโย อฏฺฐุงฺกโก มคฺคํ โค เตสฺส อคฺคํมกฺขรายคฺคิ เหวมาทํ ๑
 จตุพฺพิชชอรยมคฺคตมํคฺคํ จตุสํมญฺญณณตฺตมาจิวาสิตชนฺนตฺตทานานญฺจ
 นคฺคตานิ อมฺภูโท ทิฏฺฐิสฺสิตฺตสํมาเทณ สหตฺตคา สํโฆ ๑
 วุคฺคํ เหนํ ภควคา ทิ มญฺญุสฺสิ อานนฺท เย โว มยา
 อิมํมา อภิญฺญา ย เทสฺสคา ๑ เสยฺยถิถํ ๑ จตฺตคาโร
 สติบฺบํฐานา จตฺตคาโร สมนํบฺปชานา จตฺตคาโร อิทํ วิปทา
 บัญฺจณทํรียานิ บัญฺจ พตานิ สคฺคํ โพชฺฌนงฺคา อริโย
 อฏฺฐุงฺกโก มคฺคํ โค บตฺตสฺสิ โน คํว อานนฺท อิมํ
 อิมํเมตฺตํ เทวํ ภิกฺขุณา จาเทติ ๑ อยํ ทิ ปเนตฺต
 สํโฆ สรณนฺตํ คมนฺนํโย ๑ สุตฺตเตตฺตํ จ อาหุเมยฺโย
 ปาหุเมยฺโย ททฺทวิเนยฺโย อญฺจติกรณนฺนํโย อมุตฺตวํ บญฺญญกฺเขตฺตํ
 โตกตฺตสํมาติ วุคฺคํ โค ๑ เขตํ ปน สรณนํ คคตฺตํ อญฺญุสฺสํมํบิ
 ภิกฺขุสฺสํเม วา ภิกฺขุสฺสํเม วา พุทฺธบิพฺปมฺมุเข วา สํเข
 สมนํคิตฺตํเม วา จตุวคฺคคาทิมเกเท วา เอกนคฺคตมํ ๑

ลกฉวนต์ อุกทิตต์ ปัพพชเค วันนทานกกริยาย ธรรมคมน์
 เมว กิรัชติ น สักกิตต์ตติ ๑ อยเมตถ วิเลโส ๑
 วุคฺคาวเตตฺตมฺกุ อิมตฺต ทุคฺคิตฺต ธรรมคมน์ตฺต เกทาเกทาทีวจิยานํ
 ปุทฺทพนเยเนว เวทิกัพพ ๑ อยน์ตาง ชมฺมํ ธรรมมิจฺจาทีทวเยเปต
 มโย มโคติ เขตตฺต อตถวณฺณนา ๑
 อิทานิ ออนุปฺทพวตฺตทานเม การณญฺจ นิตฺทเต ๑ อิติ
 เขตฺต เขตฺต จ ตฺต ธรรมคมเนตฺต สัพพตฺตทานํ อติ โคติ
 กัตฺวา ปชฺชมํ พุทฺโธ ๑ ตปฺปภวตฺตทา ตทฺทปเทตฺตคโค ๑
 อนนฺตรํ ชมฺโม ๑ ตตฺต ชมฺมตฺต อชาวโร ตทา เตวณโค ๑
 อนฺเต สํโฆ ๑ สัพพตฺตทานํ วา นิตฺเต วินโยชโคติ กัตฺวา
 ปชฺชมํ พุทฺโธ ๑ สัพพตฺตคหิตฺตทา อนนฺตรํ ชมฺโม ๑
 หิตาจิกนาย ปฏิบฺนํ โน อจิกคหิตฺโต วาติ กัตฺวา อนฺเต
 สํโฆ ธรรมภาเวณ ววตฺถเปตฺวา ปกาตีโคติ เอง ออนุปฺทพวตฺตทาน
 การณญฺจ วินิตฺทเต ๑ อิทานิ ยสฺมา วุคฺคํ รตนํตฺตยเมตฺตญฺจ
 อฺอุปมาหิ ปลาตเย อิติ ๑ ตสฺมา วุจฺจาเต ๑ เขตฺถ ๑
 ปน จมฺโห วิย พุทฺโธ จนฺทกิรณนิกร วิย เตน เทสิโธ
 ชมฺโม ปุณฺณจนฺทกิรณตฺตมฺปาทิตฺตปริฬาโ โลโก วิย สํโฆ ๑
 ทาตสุริโย วิย พุทฺโธ ตตฺต วสิชาตมิว วุคฺคปฺปกาโร
 ชมฺโม เตน หคฺวหคฺมฺฆาโร โลโก วิย สํโฆ ๑
 วนทจฺหปฺริโส วิย พุทฺโธ วนทาหนอจฺจ วิย กิเตตฺตวนทาหโน
 ชมฺโม ทจฺจวณฺตฺตทา เขตฺตคฺกุโธ วิย คุมิฉาโค
 ทจฺจวณฺตฺตทา มุญฺญกฺเขตฺตคฺกุโธ สํโฆ ๑ มหาเมฆ วิย



สารคดีสมัย

อัตถกถาภาณวาร

แก่นทศตวรรษ ๒๒





ทศศึกษาบท

เอว้ สรรณาคมนเนหิ สาสโนกาถึ ทศเสตวา สาสนั โยติณันนอุปาสถเน
วา บัพพิเตน วา เยถุ สิกขาบทेषु ปฐุมิ สิกขิตัพพิ ตานิ ทศเสต
นิกขิตัสส สิกขาบทัสส อิทานิ วณณนัตถิ อัย มาติกา

ลำดับนี้ จะ ได้ วิชา ใน ทศศึกษาบท ลับ คง ไป คำเนิร เนอ คสาม
ว่า อัย มาติกา อันว่า บท มาติกา มี เยน ยศถ ยทา ยัสมา
วุตตะเนตานิ เปน อาทิ แห่ง มาติ ทศศึกษาบท นั้น อัน พระอริย
เจ้า แด่คง ซึ่ง ซึ่ง ซึ่ง โอกาส แห่ง พระ พุทธ สาสณา ด้วย พระโคตรสรรณา
คมน ทั้ง หลาย อย่าง พรรณามา ใน หน หลัง ฉน แด้ว แด่ บุคคล ผู้
เปน อุปาสถ ก็ ดี เปน บรรพชิต ก็ ดี แถ เมื่อ จะ หยั่ง ลง ยัง พระ พุทธ
ศาสนธรรม คำ ตั้ง สอน ของ องค์ สัมเด็จพระ สัมมา สัม พุทธ เจ้า นั้น
สัมภวร จะ พึง ศึกษา สำเหนียก ใน ศึกษา บท ทั้งหลาย ชั้น ไต่ก่อน แถ พระ
อาจารย์ เจ้า คง ซึ่ง บท มาติกา นั้น ไว้ เพื่อ จะ แด่คง ซึ่ง ทศ ศึกษาบท ทั้ง
หลาย นั้น แด้ว แด่ จะ แด่คง ซึ่ง มาติ แห่ง ทศศึกษาบท ไป ใน กาสบดิน
ก็ แด ใน ทศ ศึกษา บท นี้ มี บท พระ มาติ มาติกา อัน พระ อาจารย์ เจ้า
กล่าว เปน ปุจฉาว่า เยน ยศถ ยทา ยัสมา วุตตะเนตานิ เปน อาทิ
ฉน ความ ว่า เอตานิ ทศศึกษาบทานิ ศึกษาบท ทั้งหลาย ลับ ประ

การนี้ บุคคลผู้ใดกล่าว ในที่ใด กล่าวเมื่อใด เหตุใด จึงกล่าว
เมื่อพระอาจารย์เจ้าตบตบ มาศิกการุณาณัน แล้ว จึงจะกล่าว ซึ่งนัย
อันนั้น แล้วจึงกำหนดซึ่งนัยนั้น โดยถาธารณวิเศษ

ปกติยา ๑ ยี่ วรัช โทษอันบัณฑิตจะพึงละเว้นเสีย โดยปกติ
อันใดก็ดี โทษอันบัณฑิตจะพึงละเว้นเสีย โดยบัญญัติอันใดก็ดี
แต่พระอาจารย์เจ้าก็กำหนดซึ่งโทษ อันบัณฑิตจะพึงละเว้นนั้น
แล้วแต่จะกระทำซึ่งกริยาอันแสดงให้แจ้งซึ่งถาธารณทั่วไป แห่ง
บททั้งหลายทั้งปวงอันถาธารณทั่วไป โดยพยัญชนะแต่ อรรถ ชล
อิมง โสค ถ้าศึกษาบททั้งหลายหาประการอันเป็นเบ้องต้นนั้น
ชาวมมณาทานเภททา อันว่าประเภทแห่งอันถือเอาซึ่งชาวมณัน ด้วย
ภาวะอันพร้อมกันเป็นอันเดียว แต่ด้วยภาวะแห่งอันต่าง ๆ ทั้งหลาย
ก็ดี มีปานาติบาทเป็นต้นนั้น บัณฑิตพึงรู้โดยอันแสดงซึ่ง อรรถ
อันวิเศษ เหตุว่าศึกษาบท ๕ ประการในเบ้องต้น จับเดิมแต่
ปานาติบาทเป็นต้นไป จนถึงศึกษาบทคือสุรานั้น เป็นมหาธำวัชระ
ประกอบด้วยโทษมาก ตถา อนึ่ง โสค ข้อวินิจฉัยในศึกษาบทของ
ต้นนั้น บัณฑิตพึงรู้โดยประโยคแต่องค์สมุญฐานที่เกิดแต่เวทนา
แต่มูลแห่งกรรมประการ ๑ โดยกริยาทั้งเจ็ดเสียประการ ๑ อีก
ประการหนึ่ง ในศึกษาบททั้งหลาย ๕ ประการเบ้องปลายนั้นแต่ บัณฑิต
พึงประกอบเข้าแต่ศึกษาบท ๕ ประการเบ้องต้นนั้นด้วย แต่พึงแยก
ออกกล่าวให้เบ้องแยกกันด้วย อนึ่ง บัณฑิตพึงรู้เกิดว่า บัญชา

ทรง ๑๖ สัตว์ภาควัยเจ้า เสด็จ อยู่ใน พระเชตุวัน อัน เป็น อารามแห่ง อนาถบิณฑิก ศฤงคาร ๑๖ โสธามัน สร้าง ถวาย โภค ๑๖ ครอง สัตว์คฤ

เคน ๑๖ ปณ ๑๖ ยน ก็ แด ใน สมัย นั้น ความ วิตก ก็ บังเกิด แก่
สาม เณร ทั้งหลาย ตั้ง นว่า กติ ๑๖ โข อัมหากิ สิกขาปทานิ ตั้งเรา
ทั้งหลาย ว่าพึง สิกขาบท ทั้ง หลาย ของ เรา ทั้ง หลาย นี้ จะมี ประมาณเท่าไร
หนอ เรา ทั้ง หลาย ควร จะ พัง คึกษา สำเหนียก ใน สิกขาบท อะไรหนอ ครั้น
ปริวิตก ณั้ แล้ว ก็ กราบ ทูล เมอ ความ นั้น แก่ องค์สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ
ภากย์ ๑๖ สมเด็จพระ ผู้ทรงพระภากย์เจ้า จึง มี พระ พุทธ ๑๖ ปรีหาร โปรค ประทาน
พุทธา นุญาต ซึ่ง ทส สิกขาบท แก่ สาม เณร ทั้ง หลาย ด้วย พระพุทธ ๑๖ ฎีกา ว่า
อนุชานามิ ภิกขเว สามเณรานํ สิกขาปทานิ เสด์ ๑๖ สามเณเรหิ สิกขิตุ
ตุกร ภิกขุ ทั้ง หลาย ตถาคค ย่อม อนุญาต บัดนี้ ซึ่ง สิกขาบท ทั้งหลาย
สืบ ประการ เพื่อ สามเณร ทั้ง หลาย สามเณร ทั้งหลาย สมควร เพื่อ จะ
คึกษา สำเหนียก ใน สิกขาบท ทั้งหลาย สืบ ประการนั้น คือ ปาณาติปาตา
เวรมณิ เจตนา เครื่อง งด เว้น เสีย จาก สภาพ เครื่อง ทำ สัตว์ เป็น
ให้ ตก ถ่วง ไป เสีย หนึ่ง อทินนาทานา เวรมณิ คือ เจตนา เครื่อง
งด เว้น จาก อัน ถือ เขา ซึ่ง ทพย อัน เจ้า ของ ไม่ ยอม ให้ ประการ ๑
อพรหมจริยา เวรมณิ คือ เจตนา เครื่อง งด เว้น เสีย จาก อัน ประพฤติ
ใช้ ประพฤติ แห่ง พรหม ประการ ๑ มุสาวาทา เวรมณิ คือเจตนา
เครื่อง งด เว้น จาก ถ้าว เท้า ประการ ๑ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา
เวรมณิ คือเจตนา เครื่อง งด เว้น จาก อัน คิม กิณ ซึ่ง นำ เมา คือ สุรา

แต่ เมรัย อัน เป็น เหตุ เป็น ที่ ตั้ง แห่ง ความ ประมาท ได้ นาม ชื่อ ว่า
 มัชฌิการูปการ ๑ วิภาตโกชณา เวรมณี คือ เจตนา เครือง งต เว้น
 จากอัน บริโภค ขาหารใน เพธา วิภาตูปการ ๑ นัจจคักควาทิตวิสุททิสันนา
 เวรมณี คือ เจตนา เครือง งต เว้น จาก อัน ดู ซึ่ง พ้อน แด พง ซึ่ง
 เสียง อัน บุคคล พง ขบ แต่ เสียง อัน บุคคล ตัด สัต ตี แมา อัน บัง เกิด นาม ชื่อ
 ว่า วิสุททูปการ ๑ มาตาคันชวเลปนชาวมณีนานวิภูตนิฐานา
 เวรมณี คือ เจตนา เครือง งต เว้น จาก อัน ทศ ทรง ซึ่งระเบียบ แห่ง
 ดอกไม้ แด ลูบ ไถ ซึ่ง ของ หอม แต่ ตก แต่ง ประดับ ซึ่ง กาย ูปการ ๑
 อัจฉาลยพนมหาตยนา เวรมณี คือ เจตนา เครือง งต เว้น จาก อัน หนึ่งอน
 เหนือ ขาศัน อัน สูง แดงาม ูปการ ๑ ชาตูปราชตปฏิคคหณา เวรมณี
 คือ เจตนา เครือง เว้น จาก อัน รับ ซึ่ง เงิน แด ทอง ูปการ ๑ สิริรวมเป็น
 สิกขาบท แห่ง สามู เณร สิบ ูปการ ด้วย กัน คานี ทลลิตักขาปทานิ
 แต่ ทลลิตักขาบท ทั้ง หดาย นั้น บันฑิตย พิง สันนิฐานา เกิดว่า เป็น
 สิกขาบท อัน อาจารย์ ยก ขึ้น สุ่มาตร ว่า วาจา มี บท ว่า ปาณาติปาตา
 เวรมณี สิกขาปท สมาทิยามิ เป็น ต้น อย่าง นี้ โดย อัน ระวัง ตาม
 ซึ่ง พระ อุตฺร อัน ส้มเตี๋ พระ พุทธ ของค์ ทรง ครว้ เตศนา ว่า สุ่มาทาย
 สิกขติ สิกขาบทลู่ ว่า บุคคล สุ่มาทาน แล้ว ย่อม ศึกษา จำ เน้น ยก ใน สิกขาบท
 ทั้ง หดาย อย่าง นี้ ูปการ ๑ พิง รั โดย อัน ระวัง ตาม ซึ่ง พระ พุทธ ธิกา
 ที่ ทรง ครว้ เตศนา ใน สรวนาคมน ทั้ง หดาย นั้น ูปการ ๑ เหว่ ดาว ไถ น โย
 วุคฺ ไค ๒๗/๐๓/๒๕๖๕ แต่ นัย แห่ง บท มาติกา คือ เยน ยัตถิ ยथा ยัตมา นั้น

พระอาจารย์ เจ้า กถาว แล้ว ด้วย เหตุ มี ประมาณ เพียง เท่า นี้ เขตต์ ๑
 อาทิ โศ เทวจุตต์ณญมานิ ก็ ต่ำ ใน สิกขาบท ๓๐ ประการ นั้น
 สิกขาบททั้ง หหลาย สอง ใน เบื้อง ต้น คือ ปาณา แด อทินนา นน ก็ ต
 แด สิกขาบท ที่ ดี คือ มุธา นน ก็ ต สิกขาบท ที่ หาคือ สุรา นน ก็ ต
 สาธารณ ทัว ไป แก่ อุมาตถ ทัง หหลาย เบ่น นิจจัตถ อนึ่ง ย่อม สาธารณ
 ทัวไป แก่ ตาม เณร ทัง หหลาย นั้น ด้วย อุโปสถ สัตถว เสน ปน ประการ
 หนึ่ง สิกขาบท อัน มี ใน ที่ สุด แห่ง สิกขาบท ทัง ปวง เหตุ อัน อาจารย์ กระทำ
 ซึ่ง สิกขาบทที่ ๘ แด สิกขาบทที่ ๘ รวม เปนอัน หนึ่ง คือ นิจจัตถ สิกขาบท
 กับ มาตา สิกขาบท ทัง สอง บทควม เข้า เปน บท เดียว กัน ด้วย สามารถ
 เปน อุโปสถ สัตถ แห่ง อุมาตถ ทัง หหลาย นั้น ก็ สาธารณ ทัวไป แก่ ตาม เณร
 ทัง หหลาย ปัจจุบัน ปน ก็ แด สิกขาบท ที่ สุด คือ ชาติวปรชตปฏิคคหณา นั้น
 บังเกิด เปน สิกขาบท วิเศษ ของ สาม เณร ทัง หหลาย พวก เดียว เหว สาธารณ—
 วิเสตโต บัณฑิตย พัง สันนิฏฐาน ซึ่ง อัน กำหนด ซึ่ง สิกขาบท โดย สาธารณ
 วิเศษ ด้วย ประการ หนึ่ง ค่ วุฑฒเปตัพพิ แด ใน บท มาติกา คือ
 ปกตिया ๑ ยั วรชั วรชั บัณฑิตตยา ๑ ยั คั ซึ่ง ว่า โทษ บุคคล พัง
 เว้น โดย ปรกติ อัน ไค ก็ ตั โทษ บุคคล พัง เว้น โดย บัญญัติ อัน ไค ก็ ตั
 นักปราช พัง กำหนด ซึ่ง โทษ ที่ บุคคล พัง เว้น นั้น คง นวว่า สิกขาบท ทัง ๓๐ ประการ
 นั้น สิกขาบท คือ เจตนา เครีของ จต เว้น เดียว จาก โทษ โดย ปรกติ ๕ ประการ
 เบื้อง ต้น มี ปาณา คิมาต เปน อาทิ เหตุ ว่า สิกขาบท ๕ ประการ เบื้อง
 ต้น นั้น มี สันนิฏฐาน ที่ เกิด แด จิตร อัน เปน ออกุศล โดย แท้ ก็ แด

27/03/2561

สิกขาบท ทั้ง ๕ ประการ เบื้อง ปลาย อัน วิเศษ นั้น บุคคล ทั้ง ตะแคง
 เสีย นั้น เพราะ เป็น โทษ โดย บัญญัติ ก็ แต่ ใน สิกขาบท ๓๐
 ประการ นั้น บท ทั้ง หตาย คือ เวรมณีสักขาบทสมาธิยามิ ฉน นี้ เป็น
 ศัพท์ สาธารณ บท ทัว ไป ใน สิกขาบท ทั้ง ปวง ๓๐ ประการ นั้น เหตุ
 ไต่เหตุตั้ง นั้น อัน ว่า กิริยา อัน แด่คง ซึ่ง สาธารณ โดย พญฺชนนะ แด่โดย
 อรรถ แห่ง บท ทั้ง หตาย นั้น บัญญัติ ทั้ง ตันนิฏฐาน ด้วย ประการ อัน
 เรา จะ ว่า ทั้ง กถาว่า ตั้ง นี้ พญฺชน ไต่ คาว จัก แด่คง ซึ่ง สาธารณ
 โดย พญฺชนนะ นั้น ก่อน พระ อาจารย์ เจ้า กถาว่า โดย นิพจน นัยตั้ง นี้ ว่า
 เวร มณตฺติ เวรมณี แปลว่า โย สภาโว อันว่า สภาวะ อัน ไต่
 มณตฺติ ไต่เสีย เวร ซึ่ง เวร อิติ เหตุตั้ง นั้น ไต่ สภาโว
 อันว่า สภาวะ นั้น เวรมณี ชื่อว่า เวรมณี สภาโว อันว่า สภาวะ
 เวรมณี ไต่เสีย ซึ่ง เวร มี คำอธิบายว่า เวร ปหตฺติ สภาวะอัน
 ไต่เสีย ซึ่ง เวร บัน เทาเสีย ได้ซึ่ง เวร แด่กระทำ ให้วิเศษ แด่ถึง ซึ่ง
 ภาวะ หา มิได้ แห่ง เวร นั้น แด่ได้ชื่อว่า เวรมณี ฉน นัยทั้ง มี
 บท วิคคห ว่า วิรมติ เศคทาย กรณญฺคทาย วิรมฺหา ปุคฺคโตติ
 วิการตฺต เถการํ กตฺวา เวรมณี แปลว่า ปุคฺคโต อันว่า บุคคล
 วิรมติ ฺจนเสีย วิรมฺหา จากเวร เศคทาย ชมฺมชาติยา ด้วยกรรม
 ชาตินั้น กรณญฺคทาย . อัน เป็น เหตุบังเกิดแล้ว อิติ เหตุตั้ง นั้น ตา
 ชมฺมชาติ อันว่า กรรม ชาตินั้น เวรมณี ชื่อว่า เวรมณี กตฺวา
 เหตุกระทำ เถการํ ซึ่งเว อักษร แห่ง วิ อักษร เตน เถ เพราะ

เหตุการณ์ นั้น แท้จริง กุณบุตร ทั้ง หาดาย จึง สำร่าย ใน บท คือ เวมณีน
 ลีลาปัท นัน ด้วย ประการ เปน ดัง อย่าง คือ เวมณีน ลีลาปัท ดัง นั้น
 ก็ ได้ ฤา จะ สำร่าย ว่า จิรมณีน ลีลาปัท ดัง นั้น ก็ ได้ ตก ว่า
 สำร่าย ได้ ทั้ง สอง อย่าง ลีลาปัท พาทิ ลีลา ใน บท คือ ลีลา นั้น
 มี บท วิเคราะห์ ว่า ยา ชัมมชาติ อัน ว่า กรรม ชาติ อัน ไต บุคคล เสน
 อัน บุคคล ลีลา พาทิ พึง ศึกษา อิติ เหตุ ดัง นั้น สำ ชัมมชาติ
 อัน ว่า กรรม ชาติ นั้น ลีลา ชื่อ ว่า ลีลา อธิบาย ว่า กรรม ชาติ อัน
 ไต อัน บุคคล ควร จะ ศึกษา สำเนียง กรรม ชาติ นั้น ได้ ชื่อ ว่า ลีลา
 ใน บท คือ ปัท นั้น มี บท วิเคราะห์ ว่า บัชเต อเนนาคิ ปัท ดัง นั้น
 แปลว่า บุคคล ไต อัน ว่า บุคคล บัชเต ย่อม ถึง อเนน ชัมมชาติ
 ด้วย กรรม ชาติ นั้น อิติ เหตุ ดัง นั้น สำ ชัมมชาติ อัน ว่า กรรม
 ชาติ นั้น ปัท ชื่อ ว่า ปัท ชัมมชาติ อัน ว่า กรรม ชาติ ปัท เปน เครื่อง
 ถึง แห่ง บุคคล อธิบาย ว่า เปน อธิบาย ที่ จะ ให้ ถึง ซึ่ง ศึกษา อถวา
 อธิก อย่าง หนึ่งใน บท ว่า เวมณีน ลีลาปัท นั้น แปลว่า ลีลาปัท อัน
 ว่า ลีลาปัท เวมณีน เหว คือ เจตนา เปน เหตุ ได้ เสีย ซึ่ง เหว แท้จริง
 เวมณีน ลีลาปัท ชื่อ ว่า เวมณีน ลีลาปัท เวมณีน ลีลาปัท อัน ว่า
 ลีลาปัท คือ เจตนา เปน เหตุ ได้ เสีย ซึ่ง เหว อธิบาย ว่า เจตนา เปน เหตุ
 ได้ เสีย ซึ่ง เหว นั้น แด ได้ ชื่อ ลีลาปัท ใน ทูตยนัย คือ จิรมณีน ลีลาปัท
 นั้น ก็ มี นัย อธิบาย ดัง กล่าว ใน บท เวมณีน ลีลาปัท นั้น ใน บท ว่า
 ตมาทยามิ นั้น แปลว่า อหิ อัน ว่า อหิ อาทยามิ อธิ เอามัน สัมมา

ด้วย ตี ครั้น ท่าน กระทำ ตำรวจ รูป แล้ว จึง เปน สำนัทธิยามิ พระ
 อาจารย์ เจ้า จึง กล่าว อรรถ รูป แห่ง เนื้อ ความ นั้น ใน บท คือ สำนัทธิยามิ
 นั้น ด้วย อธิบาย คือ อัน มิ ได้ ก้าว ถ่วง เสีย ซึ่ง สักขา บท นั้น ว่า ข้าพเจ้า
 จะ ถือ เขา บท นั้น ด้วย ภาวระจะมี ได้ กระทำ ซึ่ง สักขา บท นั้น ให้ ขาด เปน บัน
 เปน ท่อน แด จะ มิ ได้ ให้ สักขา บท นั้น ต่าง พด้อย แด เศร้า หมอง ไป แด
 จะ มิ ได้ กระทำ ให้ เปน เช่น กับ ด้วย แกลง ถัว อัน คืบ บ้าง สุก บ้าง อัด ถัด
 ฝน ก็ แด ใน บท ว่า เวรมณี นั้น ถ้า จะ กล่าว โดย เนื้อ ความ นั้น ว่า
 วิรติ ซึ่ง สัมปยุต ด้วย กามา พชร กุศล จิตร นั้น ได้ ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า
 เวรมณี ใน อิตถกถา กุฏทนต์สูตร สัตถชนชวคคิ นั้น มี ข้อ อธิบาย ว่า
 เจตนา เจตสิก มี ประเภท ตาม ประการ คือ เจตนา อัน เปน ไป ใน กาย
 ทวาร ซึ่ง เรียกว่า กายสัญญาเจตนา นั้น ประการ หนึ่ง คือ เจตนา อัน เปน
 ไป ใน วจี ทวาร ซึ่ง เรียกว่า วจี สัญญาเจตนา นั้น ประการ หนึ่ง คือ เจตนา
 อัน เปน ไป ใน มโน ทวาร ซึ่ง เรียกว่า มโนสัญญาเจตนา นั้น ประการ หนึ่ง
 เปน ตาม ประการ ด้วย กัน ทั้ง ตาม ประการ นี้ พระ อาจารย์ กล่าว อธิบาย
 ว่า เปน วิรติ แด วิรตินั้น ได้นามบัญญัติชื่อว่า เวรมณี ซึ่ง
 ปรากฎ มี ใน บท ทั้ง หดาย มี ปาณาติปาตา เวรมณี เปน คั้น นั้น ฎีกา
 สัตถชนชวคคิ แสดง อธิบาย ว่า ปาณาติปาตาที่ปายมโม ปาย
 ธรรม มี คั้น ว่า ปาณาติปาต นั้น บันทิตย ทั้ง หดาย เรียก ชื่อ ว่า เว
 เพราะ เปน ฐานะกะเหตุ จะ ให้ บังเกิด เวร แท้จริง เวรมณี นั้น แปลว่า

นำเสียซึ่งเวร กรรมชาติอื่น ไต้นำเสียซึ่งบาปกรรม มีปานาคี
 ปาตาเป็นชาติซึ่งเรียกว่า เวร กรรมชาติอื่นใด ชื่อว่า เวรมณี แดกรรม
 ชาติซึ่งนำเสียซึ่งบาปกรรมนั้น ก็ใช้อื่น ได้แก่ วิรติ วิรติเจตสิกอัน
 มังเกิดใน บรรพชนต้นตาน มีอาการ คือ ถูกคาม บาปกรรมว่า เมื่อเรา
 ยังดำรงอยู่ในที่นี้ โฉนท่างจึงเสียดแทรกเข้ามา ให้โหดให้เคียด
 เราเท่าเหมือนจะ ถูกคาม ฉะนั้น แลวก็ นำบาปกรรมเสียให้ โหด ต้นตาน
 ต่ลงมา เพราะ ฉะนั้น วิรติเจตสิกจึงได้ชื่อว่า เวรมณี ใน อดีตถกภาสทกบาท
 พระอาจารย์ เจ้า แต่ง อรรถแห่ง เวรมณี คัมภีร์ ก็เหมือน ด้วย อธิบาย ตั้ง
 กถาว มา แลว เหตุการณ์ดังนี้ บัณฑิตผู้ปรีชา พึง ต้นนิฐฐาน ว่า
 บท เวรมณีนี้ ท่าน ประสงค์ เอา วิรติ เจตสิก ซึ่ง พรรณามา แลว นั้น
 แล วิรตินั้น ๓ ประการ คือ จัด เป็น โลกียวิรติ สอง ประการ โลกุตฺตร
 วิรติ หนึ่ง จึง เป็น ตาม ประการ ด้วย กัน โลกียวิรติ สอง ประการ นั้น คือ
 สัมปัตตวิรติ หนึ่ง สัมมาทาน วิรติ หนึ่ง เป็น สอง ประการ ด้วย กัน โลกีย
 วิรติ ทั้ง สอง นี้ เรียกว่า สัมปัตตวิรติ แล สัมมาทาน วิรติ เหมือน กัน ต้น
 ทุก ๆ พระ อิศลภกถา แต่ โลกุตฺตรวิรติ หนึ่ง นั้น ใน อดีตถกภาสทก
 ทนคัมภีร์ เรียกว่า เสตุฆาฏวิรติ พระ อิศลภกถา อื่น ๆ นั้น เรียก
 ชื่อว่า สัมมุขเวทวิรติ เหมือน กัน วิรติ สอง ประการ ซึ่ง จัด เป็น โลกียวิรติ
 นั้น ฎีกาจารย์ ทั้ง หลายน กถาว อธิบาย ไว้ ดังนี้ว่า บุคคล มิได้ สัมมาทาน
 คีต แล เว้น จาก วัตถุ อันตน จะ พึง ว่า ซึ่ง มา ปราภฏ ฉเพาะ หน้า นั้น
 บัณฑิตผู้เรียก ชื่อว่า สัมปัตตวิรติ หนึ่ง อาการ ที่ เว้น จาก วัตถุ อัน ตน จะ

ฟังว่า ด้วยอำนาจ สมุทธาน คีต นั้น บัณฑิตย หาก ร้อง เรียก ชื่อ ว่า
 สมุทธาน วิรติ แต่ โลกุตฺตรวรติ ที่ พระอรรถ กถา กุฎฐกัณฑ์ศูตฺร เรียก
 ชื่อ ว่า เสดุฆาฏวิรติ นั้น ฎีกาจารย์ เจ้ากล่าว อธิบาย ว่า เสดุ นั้น ได้แก่
 พระ อริยมรรค ทั้ง ๘ มี โสตา บัณฑิต มรรค เป็น ต้น วิรติ บังเกิด นับ เข้า
 ใน อริยมรรค ทั้ง ๘ ซึ่ง เรียก ว่า เสดุ นั้น ย่อม ขจัด เสีย ซึ่ง บาป กรรม
 ทั้ง ปวง ด้วย สามารถ เป็น สมุจเฉท ประหาร จึง ได้ นาม บัญญัติ เรียก
 ว่า เสดุฆาฏวิรติ ฎีกา สัมมาทิฏฐิ ศูตฺร อธิบาย ว่า วิรติ อัน ประพฤติ
 เป็น ไป ด้วย สามารถ ตัด เสีย ซึ่ง กิเลส กรรม ทั้ง ปวง ให้ สิ้น สูญ จาก
 สิ้น คำน นั้น ได้ ชื่อ ว่า สมุจเฉท วิรติ หนึ่งใน พระอรรถกถา สัมมาทิฏฐิ
 ศูตฺร แต่ อรรถ สำนั นี้ มี ข้อ ความ ว่า วิรติ กอปร ด้วย กุศล จิตฺต นั้น
 ได้ ชื่อ ว่า เวรมณี โดย อธิบาย เทศนา อรรถกถา สัมมาทิฏฐิ ศูตฺร แต่
 อรรถ สำนั กล่าว ประมวลย เอา สิ้น ทั้ง โลกียวิรติ แต่ กุฎฺตรวรติ
 ส่า วิรติ แต่ วิรติ ของ มุทฺต ผู้ เว้น จาก ปาณาติบาต นั้น พระอาจารย์
 เจ้ากล่าว ไว้ ใน คัมภีร์ พระ วิมังส โดย นัย เป็น อาทิ ดังนี้ ว่า ยา คัดมี
 สันเข ปาณาติปาตา กิริยา ที่ เว้น ไทถ แต่ กิริยา ที่ เว้น วิเศษ แต่ กิริยา
 ที่ เว้น เฉพาะ จาก ปาณาติบาต ใน กาลใด ก็ ได้ ชื่อ ว่า เวรมณี ใน
 กาล นั้น ก็ กิริยา ที่ มิ ได้ กระทำ อัน ไค กิริยา ที่ มิ ได้ ถึงนัก แต่ กิริยา
 มิ ได้ กำหนด อัน ไค กิริยา ที่ มิ ได้ กระทำ ปาณาติบาต เป็น ต้น นั้น ได้
 ชื่อ ว่า เสดุฆาฏ วิรติ ใน อรรถกถา อุตฺตทกมาณัน ประสงค์ เอา แต่ โลกีย
 วิรติ สอง ประการ คือ สัมยคตวิรติ แต่ สมุทธาน วิรติ ยกสมุจเฉท

วิรตซึ่งจัดเป็น โลกุตตร นัน ออก เดี่ยว แต่จะ จึง กล่าว ภาที่ อธิบาย ว่า
 กามัญเจว ต้า เวรมณี นาม โลกุตตรานี อตฺถิ แปล ความ ว่า
 วิรตที่ เป็น โลกุตตร นัน ได้ ชื่อว่า เวรมณี ก็ มี อยู่ โดย แท้ แม้ ถึง จะ
 มี อยู่ โดย แท้ ดัง นั้น ก็ดี แต่ โลกุตตร วิรต นั้น จะ ประพฤติเป็น ไปด้วย
 สามารถ สมาทาน เหมือน ด้วย โลกีย วิรต นั้น หา มิได้ ครั้น พระ อริย
 มรรค บังเกิด แล้ว ก็ เป็น อัน ชาติ จาก ธรรม ทั้ง ปวง มี ปาณาติบาต
 เป็น คณ ฝ่าย โลกีย วิรต นั้น ย่อม เป็น ไป ด้วย อานาจ สมาทาน วิธิ ตัดมา
 เหตุ ดัง นั้น วิรต ซึ่ง ประกอบ ด้วย กามา พจกุศล จิตร แต่ ได้ ชื่อ ว่า
 เวรมณี นั้น เพราะ บุคคล ออกวาจี เกศ สมาทาน ว่า สมาทียมิ ซึ่ง มี
 อยู่ ใน บท ทั้ง ปวง นั้น บัณฑิตย พง รุ ซึ่ง อธิบาย ใน โลกียวิรต ดัง
 พรรณาน่า เกิด แก่ ใจ ใน บท เวรมณี ก็ เดรัจ แต่ เท่านั้น

บัณฑิต จะ แก่ ใจ ใน บท สิกขา ปกั สัม ต่อ ไป คำ ว่า สิกขา นั้น ได้
 แก่ สิกขา ๓ ประการ คือ อธิศีล สิกขา ประการ ๑ อธิจิตต สิกขา ประ
 การ ๑ อธิปัญญา สิกขา ประการ ๑ เป็น ๓ ประการ ด้วย กัน
 อิม สัม ปน อตฺถे ก็ ใน อรรถน สัมมต วิรต กัด กัด โลกีย
 วิรต สันนา ก็ ดี รูป ฌาน อัน เป็น โลกีย ก็ ดี อรูป ฌาน อัน เป็น โลกีย
 ก็ ดี ประสงค์ เอา ชื่อ ว่า สิกขา ยถา อธิบาย ดัง นี้ ยุติ ด้วย
 วาร พระบาท ที่ ส้มเค็ญ พระ ชินศรี ตรวดี เทศนา ว่า กตเม ชัมมา สิกขา
 ยัมมิ สัมเบ กามา วจร กุสธ จิตฺติ อุนันน โหติ โสมนัสส สหคต
 ญาณ สัมมยุตฺติ ๑ ๓ ๑ ตัดม สัมเบ ฆัสส โส โหติ ๑ ๓ ๑ อวิกฺเขไป

โหติ อิมะ ชัมมา ลักขา แปร^๕ เนื้อ ความ ตาม วาร พระบาท^๕ ว่า กคเม
 ชัมมา ลักขา ชรรม^๕ ทง หตาย ที่ ได้ นาม ชื่อ ลักขา นั้น เปน ดัง ฤา จิตร
 อัน เปน กามา พจร กุศล สหระศต ด้วย โธมนัสส์ เปน ญาณสัมปยุตต์
 ประ กอบ พรหม ด้วย ปัญญา บังเกิด^๕ ขึ้น ใน การ ปรารภ^๕ ชึง ชรรม เปน
 อารมณ^๕ กัตติ ยั ยั วา ปนารพภ^๕ ชึง ปรารภ^๕ ชึง ชรรมใด ๆ เปน
 อารมณ^๕ กัตติ แล บังเกิด^๕ ขึ้น ใน กาด ไต ผัส โส โหติ ผัสสเจตสิก
 ก็ บังเกิด^๕ ใน กาดนั้น อวิก^๕ เชไป โหติ ภิรยา^๕ ที่ มิได้ พุง^๕ ชาน^๕ ชัด^๕ ไป ใน
 ที่ต่าง ๆ ก็ มิ^๕ ใน กาดนั้น อิมะ ชัมมา ลักขา ชรรม^๕ ทง หตาย
 เหล่า^๕ นี้ ก็ จิต^๕ ได้ ชื่อ ว่า ลักขา ประการ^๕ หนึ่ง กคเม ชัมมา ลักขา
 ชรรม^๕ ทง หตาย ที่ ได้ นาม ชื่อ ว่า ลักขา อย่าง^๕ อื่น อีก^๕ นั้น เปน ดัง ฤา^๕ เต่า ยัสมี
 สุมเย รูป^๕ บัตติยา มัค^๕ กั ภาเวติ ภิภษุ^๕ ใน พระ พุทช^๕ ธา^๕ ธา^๕ เจริญ
 ชึง มรรค^๕ เหตุ^๕ เชา^๕ ไป ถึง ชึง ฌาน^๕ อัน^๕ สังก^๕ จาก กาม^๕ ทง หตาย แล สังก^๕
 จาก ชรรม^๕ อัน^๕ เปน อกุศล^๕ ทง หตาย แล^๕ แล เชา^๕ สู่^๕ ปรุ^๕ มฌาน^๕ ทุคิ^๕ ยฌาน^๕
 คคิ^๕ ยฌาน^๕ จตุค^๕ ตฌาน^๕ แล^๕ แล ได้^๕ สำ^๕ เว^๕ จ มรรค^๕ ผล ชรรม^๕ วิเศษ^๕ เปน
 สุก^๕ ขาปฏิ^๕ ปทา^๕ ทน^๕ ทาภิ^๕ ญญา^๕ บ้าง^๕ เปน สุก^๕ ขาปฏิ^๕ ปทา^๕ ชี^๕ ปาภิ^๕ ญญา^๕ บ้าง^๕ เปน
 ทุก^๕ ขาปฏิ^๕ ปทา^๕ ทน^๕ ทาภิ^๕ ญญา^๕ บ้าง^๕ เปน ทุก^๕ ขาปฏิ^๕ ปทา^๕ ชี^๕ ปาภิ^๕ ญญา^๕ บ้าง^๕ แล
 ภิภษุ^๕ นั้น มิ^๕ จิต^๕ มิได้ พุง^๕ ชาน^๕ ชัด^๕ ไป ใน ที่ต่าง ๆ ใน กาด ไต อิมะ ชัมมา
 ชรรม^๕ ทง หตาย เหล่า^๕ นี้ ก็ ได้ นาม ชื่อ ว่า ลักขา ประการ^๕ หนึ่ง กคเม
 ชัมมา ลักขา ชึง ชรรม^๕ ทง หตาย ที่ ได้ นาม ชื่อ ว่า ลักขา อย่าง^๕ อื่น อีก^๕
 นั้น เปน ดัง ฤา^๕ เต่า ยัสมี สุมเย อรูป^๕ บัตติยา ภิภษุ^๕ ใน พระปวร

พุทธ คำสอน นั้น เจริญขึ้น มรรค เพื่อ เหตุ จะ ให้ ถึง ซึ่ง อรูปฌาน อัน สูงสุด
 จาก กาม แต่ สูงสุด จาก ขรรณ อัน เป็น อกุศล ทั้ง หลาย แล้ว แต่ เข้า สู
 ฌาน อัน สหรัศ ด้วย อากาสาณัญญาตน แต่ อากิญจัญญาตน แต่
 วิญญาณัญญาตน แต่ วัตัญญาณาสัญญาตน ใน กาดโค ผัส ใส
 ผัสส เจตสิก ก็ บังเกิดมี ใน กาด นั้น อวิกเขโป โหติ ภิกษุ นั้น มี จิตร
 มิได้ พุง ซ่าน ซัด ไป ใน ที่ ต่าง ๆ ใน กาด นั้น อิม ชัมมา ลิกขา
 ขรรณ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น ก็ ได้ นาม ชื่อ ว่า ลิกขา ประการ หนึ่ง กคเม ชัมมา
 ลิกขา ยัง ขรรณ ทั้ง หลาย ที่ ได้ นาม ชื่อ ว่า อย่าง อื่น อีก นั้น เป็น ดัง ฤๅ เต่า
 ย่อม อดเม โดกุตฺตรฌาน ภาเวติ ภิกษุ ใน บวรพุทธ คำสอน เจริญ
 ซึ่ง ฌาน อัน เป็น โดกุตฺตร แต่ เป็น ขรรณ อัน นำ สัตว์ ออกจาก ภาพ แต่
 มี ปรกตถึง ซึ่ง อัน หา บำจยมิได้ แต่ ภิกษุ นั้น มละ เตี้ย ได้ ซึ่ง ทิฏฐิแล้ว
 ก็ เข้า สู ปฐม ฌาน ทุคฺคิฌาน ฯลฯ บัญจมน ฌาน แล้ว แต่ ได้ บันต
 มรรค ผล ขรรณ วิเศษ ใน กาดโค ผัสส ก็ บังเกิดมี ใน กาด นั้น ภิกษุ
 นั้น มี จิตร มิได้ พุง ซ่าน ไป ใน ขารมณ ์ต่าง ๆ อิม ชัมมา ลิกขา
 ขรรณ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น ก็ ได้ นาม ชื่อ ว่า ลิกขา ประการ หนึ่ง เอกาตุ
 ลิกขาตุ ถ้า ลิกขา ทั้ง หลาย เหล่า นั้น คีต เป็น ขรรณ ชาติ เป็น เหตุ ถึง
 แห่ง บุคคณ นั้น คือ เป็น อุบาย ที่ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ลิกขา อย่าง ใด อย่าง หนึ่ง
 อถวา อิกนัย หนึ่ง คีต นี้ เป็น มุตร ราก เง่า เป็น เต็ม แต่ เป็น ที่ หา ไครย แต่
 เป็น ที่ ดัง ฉเพาะ แห่ง ขรรณ วิเศษ เหตุ ดัง นั้น คีต นั้น จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า
 ลิกขาปท ์ว่า เป็น อุบาย ที่ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ลิกขา วุรัต ์ เหตุ จึง มี คำ รับ เข้า มา

ว่าจริง อยู่ ข้อ ซึ่ง อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย วาร พระ บาท ที่ สมเด็จพระ
 จินศรี ทรงเทศนาว่า. สัตถ์ นิสสัย สัตถ์ ปติฏฐาย สัตถ์คโพชฌังเศ
 ภวเนโต พหุสติกโรนโต เปน อคติณเฐ เหนือ ความ ว่า บุคคล เมื่อ จะ
 ยัง พระ โพชฌงค์ ทั้ง ๘ ประการ ให้เจริญ แล จะ กระทำ ใจ ให้ มาก
 ใน สันตทานได้ ก็ เพราะ อาโศรย ซึ่ง คัด ค้าง อยู่ใน คีต อาโศรย พระบาท
 มี ปรากฎชัต อยู่ ณ จึง เห็น แท้ ว่า คีต นี้ เปน มุต รากเง่า แล เปน
 ที่ อาโศรย แล เปน ที่ ตั้ง ฉเพาะ แห่ง สิกขา คือ คุณพิเศษ เหตุ ตั้ง นั้น คีต
 จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า สิกขาปท คีต นี้ วิถีสมา มา ใน ตำราธรรแห่ง บท
 ทั้ง หลาย อัน ตำราธรร ทั้ง ไป ใน สิกขาบท นั้น ด้วย ประการ ณ

อิทานิ ยี วุคตัง แล คำ อันใด ที่ ข้าพเจ้า กล่าว ไว้ ใน เบื้อง ต้น มี
 ชก บัญญัติ บุพเพสุ เปน ประธาน มี วิญญาตพ โพ วิณัจฉโย เปน
 ที่ สุก นั้น ข้าพเจ้า จะ กล่าว ซึ่ง คำ อัน นั้น สืบ ต่อ ไป จาก วิณัจฉโย ใน
 บท ปาณาติปาโต นั้น กอน ปาโณติ ชีวิตนทริย ปฏิพัทชสันตติ คํ คํ
 อูปาทาย บัญญัติ โต ฉา สัตโต คัสสิมี ปน ปาเน ปาณตัญญูโน วตว
 อรทเจตนา ปาณาติปาโต นาม แล คำ ที่ เรียกว่า สัตตว นั้น ได้ แก่
 กิริยา ที่ เนื่อง สืบ ต่อ แห่ง ชนช อัน เนื่อง ฉเพาะ ด้วย ชีวิตนทริย อีก
 อย่าง หนึ่ง ซึ่ง เรียกว่า สัตตว โดย บัญญัติ โวหาร นั้น เพราะ อาโศรย ซึ่ง
 กิริยา ที่ สืบ ต่อ แห่ง ชนช อัน เนื่อง ฉเพาะ ด้วย ชีวิตนทริย นั้น ๆ แล ปาณา
 ติปาต นั้น ได้ แก่ อรทเจตนา อัน จะ ขำ สัตตว แล เจตนา นั้น ประพฤติ
 ฝน ไป ใน สันตทาน แห่ง บุคคล อัน มี สัญญา หมายถึง สัตตว แท้ ใน ตัว อัน

มี ชีวิต อาจ ยัง ความ เพียร อัน ตัด เสีย ซึ่ง ชีวิตน ทรีย ให้ บงเกิด ขึ้น ใน
 สันตทาน ประพฤติ เปน ไป ใน กาย ทวาร กั ตี ว จั ทวาร กั ตี กั กง ได้
 ชื่อ ว่า ปาณา ติมาต นาม บัญญัติ ร้อง เรียก ว่า สัตว์ นน นักปราช
 ษัง รู้ว่า เรียก โดย โวหาร เทศนา ซึ่ง เรียก สัตว์ ว่า เปน ชีวิตน ทรีย สอง
 ประการ นน เรียก โดย ปรมัตถ์ เทศนา เพราะ ว่า ใน ปรมัตถ์ ธรรม นน
 หา มี สัตว์ มี บุคคล ไม่ ตติยปราชิกวณฺณณาย ี มี คำ รับ ว่า จริง อยู่
 ชื่อ ว่า ชีวิตน ทรีย มี สอง ประการ นน ต้อง ด้วย คำ พระ อรรถกถาจารย์ เจ้า
 กถาว ไร ใน อรรถกถาคติย ปราชิก สิกขาบท ดัง นี้ ว่า ชีวิตน ทรีย ญจ
 รูปชีวิตน ทรีย ๑ ๓ ๑ วิโกเบติ แปล เหนือ ความ ว่า ชีวิตน ทรีย มี สอง ประ
 การ คือ รูปชีวิตน ทรีย ประการ หนึ่ง อรูปชีวิตน ทรีย ประการ หนึ่ง
 เปน สอง ประการ ด้วย กัน รูปชีวิตน ทรีย นน ได้แก่ รูป ธรรม อัน ประ
 กอบ ด้วย ปฏิภูต โกฐาส์ ส่าม สิบ สอง ประการ มี เกสา โถมา เปน ต้น
 อรูป ชีวิตน ทรีย นน ได้แก่ อรูป ธรรม กถาว คือ จิตร แถ เจตสิก อัน เกิด ขึ้น
 ใน สันตทาน แถว กั คุม ครอง บอง บิต รัชชา ซึ่ง สห ชาติ ธรรม ทังปวง มิ ให้
 นิม หาย แถ อินทรีย ทงปวง ี เหนือ กัน เปน อัน ตี รูป ชีวิตน ทรีย
 วิโกเบติ เมือ ว่า รูปชีวิตน ทรีย บงเกิด ิจการกำเรบ ันแถว อรูปชีวิตน ทรีย
 กั พดอย กำเรบ ัน ด้วย เพราะ ว่า อรูปชีวิตน ทรีย เมือ ด้วย รูป ชีวิตน ทรีย นน
 แถ วจกเจตนา แห่ง บุคคล ผู้ใด เปน ไป ใน กายทวาร แถ วจั ทวาร ยัง
 ชีวิตน ทรีย สอง ประการ ซึ่ง เรียก ว่า สัตว์ โดย อรรถ แห่ง ปรมัตถ์ ให้ ชาติ
 เสีย นน ปาณาติปาโต นาม จึง ได้ ชื่อ ว่า กระทำ ปาณาติมาต ี

ปาณาติปาโต ปาณาติบาตนั้น ปวัตโต บุคคลให้ประพฤติแบบ
 ไป ถ้า กาย ทวาร แด วรฺก ทวาร ทั้ง หิตาย ทวาร อัน ไค อัน หนึ่ง แด้ว
 ก็ ได้ นาม ชื่อ ว่า ปาณาติบาต แก่ ไซ ใน บท ปาณาติปาตา เสรีจ เท่า หนึ่ง ก่อน
 ถ้า บัน จะ ได้ วิมจณฺย ใน บท อทินนาทาน สืบ ต่อ ไป ปฏิบัติ หิต
 ๑ ๓ ๑ เถยฺยเจตนา อทินนาทาน แปร เนอ ความ ว่า บุคคล รู้ ว่า ทวฺพย
 มี เจ้า ของ หวง แทน วิชา อยู่ แด มี เจตนา จะ ตัก เถยฺยเจตนา อัน
 ยิง ความ เพียร ที่ จะ ตัก เขา ทวฺพย ของ ผู้ อน นน ให้ บง เกิด ขึ้น แด เปน
 ไป ใน กาย ทวาร ก็ ตี วรฺก ทวาร ก็ ตี จิต ได้ ชื่อ ว่า อทินนาทาน ยํ
 ภูณฺทํ ทวฺพย สึง ไค อัน ผู้ อน คือ เจ้า ของ หวง แทน มี ได้ ให้ ด้วย กาย
 แด วาจา ของ ตน ทวฺพย สึง นน ไค ชื่อ ว่า ปฏิคฺคหิต แด ตง มา ใน
 บท อทินนาทาน ก็ สึง เนอ ความ แด เท่า หนึ่ง ก่อน
 บัน จะ ได้ วิมจณฺย ใน บท อพรหม สืบ ต่อ ไป อพรหมจริย นค
 อเสฏฺฐจริย ๑ ๓ ๑ อสทฺถมมปฏิเสฏฺฐ นฐฐานวคคกมเจตนา อพรหมจริย
 แปร เนอ ความ ว่า อเสฏฺฐจริย กิริยา ที่ ประพฤติ มี ได้ ประ เจริญ นั้น
 ชื่อ ว่า อพรหมจริย กังขาวิคฺรณฺเ อรรตถกา พระ ปาฏิโมกข แด ตง อธิบาย
 ว่า ธรรม อัน เปน ของ ๆ บุคคล อัน เสมอ กัน ด้วย กิริยา อัน ภาคฺรอบ
 งาม นั้น เรียก ชื่อ ว่า เมถุนธรรม ฐฐกาปาฏิโมกขมฺ ชื่อ อธิบาย ว่า ธรรม นั้น
 ประสงค์ เขา อชฺฌาจารธรรม สภาวะ ประพฤติ ให้ ตวง เลี้ย ซึ่ง ตารวม กาย แด
 อชฺฌาจาร นั้น จิต ได้ ชื่อ ว่า กระทำ อชฺฌาจาร ธรรม ฐมฺ โมว อชฺฌาจาร

ธรรม นั้น แด่ นักปราชญ์ ท่าน กล่าว ว่า ชื่อว่า เมถุน เหตุ บท วิเคราะห์ ท่าน
 กล่าว ไว้ ว่า ราคปริยอุฐาเนน สติสภาวาปคฺคิยา มิถุนานํ อิมํ ติ
 เมถุนํ ดังนี้ แปล เนื้อ ความ ตาม บท วิเคราะห์ ว่า อิมํ ชัมโม
 อิมํ ว่า ธรรม นั้น ดังนี้ ชัมโม เป็น จาริก ชนานํ แห่ง ชน ทั้ง หลาย มิถุนานํ
 บังเกิด เป็น คณ สติสภาวาปคฺคิยา เหตุ ถึง ซึ่ง ภาวะ เสมอ กัน
 ราคปริยอุฐาเนน ด้วย ฌริยา ที่ บังเกิด ขึ้น ยิง นัก แห่ง ฉนทราค อิติ
 ตัสมา เหตุ ดังนี้ ได้ ชัมโม อิมํ ธรรม นั้น เมถุน ชื่อ ว่า
 เมถุน ชัมโม อิมํ ว่า ธรรม เมถุน เป็น จาริก แห่ง ชน อิมํ บังเกิด
 เป็น คณ อธิบาย ว่า บุคคล สอง คน มี จิตร อิมํ ประพฤติ เป็น ไป แห่ง
 เมถุน ราค ครอบงำ เสมอ แด้ว กระทำ อชฌมาจาร ธรรม ต้อง เสีย ซึ่ง แคน
 ตั้งวร มิได้ ดำรง กาย แด่ วาจา จิตร นั้น เรียก ชื่อ ว่า เมถุนธรรม
 อิติ ตัสมา เหตุ ดังนี้ พระ ธรรม กถาจารย์ เจ้า จึง กล่าว วาระ พระบาท ว่า
 ราคปริยอุฐาเนน เป็น คณ นี้ ไว้ หวัง จะ ให้ เห็น ชัด ว่า ชน ทั้ง สอง จะ
 บังเกิด เป็น คณ เข้า ด้วย กัน นั้น ก็ เพราะ เหตุ มี กระทบ สันดาน จิตร เมถุน
 ราค ครอบงำ ถึง ซึ่ง ภาวะ เป็น คณ เข้า ด้วย กัน นักปราชญ์ พึง รู้ ด้วย อธิบาย
 ดัง พรรณานัน เกิด วิสัชนา มา ใน อหฺรหม จริยสิกขาบท ยุกติ ลง เท่านั้น ก่อน
 ถ้า บัน จะ วิวินิจฉัย ใน มุถาวรท สิกขาบท ค่อย ไป มุถาคิ วิสั
 ทนาธิปาเย ฯลฯ กายปโยโค จ แปล เนื้อ ความ ว่า วจี ประโยค แด่ กาย
 ประโยค ของ บุคคล ผู้ จะ กล่าว ให้ คตาส์ เป็น ประธาน หัก ฐาน เสีย
 ซึ่ง ประโยชน์ ของ ผู้ อื่น นั้น จิต ได้ ชื่อ ว่า มุถา แด่ คำ คือ อคฺคณฺฑโก

แปลว่า หักฐาน เสีย ซึ่ง ประโยชน์นั้น พระอาจารย์ เจ้า กถาว ไว้ใน วจี
 กรรม กถาน เพื่อ จะ แสดง แก่ วจี ประโยค แด กาย ประโยค อัน ถี
 ซึ่ง กรรมบถ โดยแท้ อธิบาย ว่า วจี ประโยค แด กาย ประโยค อัน ใด
 มิได้ เป็น ประโยชน์ ของ ผู้อื่น แล้ว วจี ประโยค แด กาย ประโยค นั้น ก็
 มิ ได้ ถึง ซึ่ง เป็น กรรม บถแท้ อภุสฺส เจตนา ของ บุคคล ผู้ปราถนา จะ กระ
 ทำ ให้ ศลาค์ เคลื่อน เป็น อื่น แด ยัง วจี ประโยค แด กาย ประโยค ให้
 บังเกิด ขึ้น นั้น ได้ ชื่อ ว่า มุสาวาท อธิบาย ความ ว่า เรียก ชื่อ ว่า มุสาว
 วาท มุสาวาทนั้น ได้แก่ อภุสฺส เจตนา อัน เป็น เหตุ จะ ยัง ผู้อื่น ให้ ลัง
 รั ซึ่ง คำ มุสา ของ ตน จึง เรียก ว่า มุสาวาท วิธวาทนาธิปาเย ปน หนึ่ง
 โสด ซึ่ง มี ปราถนา จะ กล่าว ให้ ศลาค์ นั้น พระ อาจารย์ เจ้า ประสงค์ เหา
 ขณะ สอง ประการ คือ บุปฺพพภาคขณะ อัน เป็น ส่วน หนึ่ง อัน ที่ คำ รั ให้ จะ
 กล่าว ให้ ศลาค์ นั้น ประการ ๑ คือ อปรพภาคขณะ อัน เป็น ส่วน ที่ สุด เมื่อ
 จะ กล่าว ออก นั้น ประการ ๑ เป็น สอง ประการ ด้วย กัน วัตถุประสงค์ นี้ จึง
 มี คำ รั ว่า จริง อยู่ ซึ่ง ปราถนา จะ กล่าว ให้ ศลาค์ เป็น อื่น อาจารย์
 แก่ ใจ ใน ขณะ สอง ประการ นั้น สัม ด้วย พระ บาท อัน อาจารย์ เจ้า กถาว
 ไว้ใน พระ วินัยปิฎก ดัง นี้ ว่า บุปฺพเพวธัสส โหติ มุสาวาณิสฺส ติ
 ภาณนคฺคัสส โหติ มุสาวาณามิตฺติ แปล เหนอ ความ ว่า บุคคล ผู้จะกล่าว คำ
 มุสา นั้น ย่อม มี ปรวิคค ว่า เกิด ขึ้น ใน บุปพพภาค ก่อน จึง กล่าว คำ
 มุสา ออก ได้ ซึ่ง หนึ่ง จะ ออก วจี เกาถ กล่าว มุสาวาท นั้น บุคคล ก็
 รู้ ด้ ัก ด้ ว่า ชาติมา กล่าว ออก ไป บัณ ซึ่ง คำ มุสา ซึ่ง มี วิตก ก่อน จึง

กล่าว มุสา นั้น ก็ จัด เป็น ขณะ หนึ่ง เมื่อ จะ กล่าว มุสา แล วัสดุ กว นั้น
 ก็ จัด เป็น ขณะ หนึ่ง เป็น ต้อง ขณะ ด้วย กัน แล ขณะ ทง สอง นี้ ได้
 ชื่อ ว่า บังเกิด เป็น อวัยวะ ของ บุคคล อื่น จะ กล่าว คำ มุสา ว่าท นั้น หนึ่ง
 โสด ขณะ ที่ สู้ เป็น คำรบ สอง นั้น จะมี ก็ ดี จะ มิได้ มี ก็ ดี ก็ จัด เป็น
 คำ คำน เสร็จ ว่า ไร เหตุ แต่บุพพภาค ขณะ สิ่งเดียว ก็ เป็น อวัยวะ แห่ง บุคคล
 อื่น กล่าว มุสาวาท ได้ ข้อ ความ ที่ กล่าว มา บัด นี้ จัด เป็น บุพพณัย คือ
 นำ อธิบาย มา ให้ เห็น ชาติ ใน มุสาวาท ศัพท์ ก่อน อปโร นโย ยัง ข้อ
 ความ อปรณัย นี้ อธิบาย ว่า วัตถุ มิได้ จริง แต่ มิได้ ต่อแก่ นั้น นักปราช
 ราช เรียก ชื่อ ว่า มุสา ก็ วิชา ที่ ยัง ผู้อื่น ให้ วัสดุ ซึ่ง วัตถุ อื่น มิได้ จริง แต่
 มิได้ แท้ โดย จริง โดย แท้ นั้น นักปราช ราช เรียก ชื่อ ว่า วาท
 หนึ่ง โสด ออกุศล เจตนา อื่น ยัง วิจิวิญญัตติ แล กาย วิญญัตติ เห็น ภาว
 ดัง นั้น ให้ บังเกิด ขึ้น ใน สันดาน แห่ง บุคคล ผู้ ปราธมา จะ ยัง ผู้อื่น ให้
 หยง วัสดุ มิได้ แท้ ให้ เห็น ว่า แท้ นั้น มุสาวาท ได้ ชื่อ ว่า มุสาวาท
 อธิบาย ว่า ซึ่ง เรียก ว่า มุสาวาท มุสาวาท นั้น ได้ แก่ ออกุศล เจตนา อื่น
 เป็นเหตุ กล่าว คำ มุสา แห่ง บุคคล ผู้ ปราธมา เพื่อ จะ กล่าว นั้น โสด มุสาวาท
 แล มุสาวาท นั้น อื่น บังเกิด ขึ้น พร้อม แต่ กาย ประโยค แล วิจิ ประโยค
 แห่ง บุคคล ผู้ กระทำ ซึ่ง จะ กล่าว ให้ ศตาศ เป็น อื่น ด้วย อชฌมา ไครย ที่ จะ
 กล่าว ให้ ศตาศ เป็น อื่น นั้น อื่น บุคคล ให้ ประพฤติ เป็น ไป ถ้า กาย
 ทวาร แล วิจิ ทวาร ทง หตาย ด้วย ทวาร อื่น ไต อื่น หนึ่ง แลว ก็ ได้ นาม
 ชื่อ ว่า มุสาวาท วิจิณณัย มา ใน สิกขาบท ที่ ๓ คือ มุสาวาท กิยฺหัง วิจิณณณีก่อน

ตำบับนี้จะวินิจฉัยใน ลักษณะที่ห้า คือ สุราเมรัยมีชปะมาทวิฐานา

นั้นสืบต่อไป มีชปะ นาม บัญญัติสุรายัญญวิกรมยวเสน ทต วิกร
 มทกรณวัตถุ แปล เนื้อความว่า วัตถุอันกระทำให้ มา มีสืบประการ
 ด้วยสามารถสุรา & ประการ เมรัย & ประการ นั้น ได้ชื่อว่า มีชปะ
 ซึ่ง แปลว่า นำ เมรัย คฤกษเมว ประชุม สองแห่ง นำมา คือ สุราแตเมรัย
 ซึ่ง ได้ นาม ชื่อว่า มีชปะ นั้น ด้วย อรรถว่า เป็น วัตถุ ควร จะ พึง เมา ยี่ ว่า
 ปน ยมบ อนึ่ง เมว่า วัตถุ อันใด อันหนึ่ง ก็ คือ ที่ เป็น วัตถุ ควร จะ
 พึง เมา แลว ก็ คง ได้ นาม ชื่อว่า มีชปะ บุคคล เมา แล เมาทว ด้วย
 กริยา ที่ คม นำ อัน ควร จะ พึง เมา อันใด อิท วุจจติ มีชปะ นำ อันควร
 จะ พึง เมาน พระอาจารย์ ก็ กล่าว ชื่อว่า มีชปะ จึง มี คำรับ ว่า จริง
 อยู่ วัตถุ ซึ่ง กระทำ ให้ มีว เมา ๓๐ ประการ แล ได้ นาม ชื่อว่า มีชปะ นั้น
 คือ ด้วย มาที่ สัมเดจ พระผู้ ทรง พระภาคย เจ้า ครัตต์ เทศนา ไว้ ใน สุรา
 ปาณลักษณะทวิภังค์ว่า สุรานาม มีสุสุรา ๑ ต ๑ สัมภารตัญญโต
 ดงน แปล เนื้อความว่า อัน ชื่อว่า สุราน มี ๕ ประการ คือ มีสุสุรา
 หนึ่ง ปุสุสุรา หนึ่ง โยทนสุรา หนึ่ง ถินณบกชตสุรา หนึ่ง สัม
 ภารตัญญตสุรา หนึ่ง เป็น ๕ ประการ ดงน อัน ชื่อว่า เมรัย ก็มี ๕
 ประการ คือ ปุเมารัง หนึ่ง ผลาสว หนึ่ง มทาสว หนึ่ง กุพาสว หนึ่ง
 สัมภารตัญญตาสว หนึ่ง เป็น ๕ ประการ ดงน สิริ น้ำสุรา & น้ำ
 เมรัย ๕ เข้า ด้วย กัน จึง เป็น น้ำ เมา สืบ ประการ ฎีกา วินัย ชื่อว่า
 ตำบับที่แปด ฎีกาสังคาสะตุตว ถี คี มี ชปะ อธิบาย ว่า สุรา อัน

บุคคลได้ แบ่ง ลง ใน หม้อ แล้ว ใส่น้ำ ลง พอ ส้ม ควน ระคน ขยำ
 ให้ เข้ากัน แล้ว แด กระทำ นั้น นักปราช เรียก ชื่อ มีฐูร์สุรา สุรา
 อัน บุคคลได้ ขนมห กัด เข้า สุก ก็ ตี ลง ใน หม้อ แล้ว ใส่น้ำ พอ ส้ม ควน
 ขยำ เข้ากัน แด กระทำ นั้น นักปราช เรียก ชื่อ ว่า ปุ่สุรา แด เรียก ชื่อ ว่า
 โขทน สุรา อนึ่ง พืช แห่ง สุรา อัน ไค โลก ทั้งหลาย ร้อง เรียก ชื่อ ว่า
 แบ่ง เหล้า แด พืช สุรา นั้น นักปราช เรียก ชื่อ ว่า กัณณบักขิตาสุรา
 บุคคล ใส่น้ำ ลง ซึ่ง พืช แห่ง เหล้านั้น กระทำ จึงได้ ชื่อ ว่า กัณณบักขิตาสุรา
 อนึ่ง สุรา บุคคล ประกอบ ด้วย เครื่อง ปรง ต่าง ๆ มี ส้มอ แด เมล็ด พรวณ
 ผัก ภาค เป็น ต้น นั้น ได้นาม ชื่อ ว่า สัมภารตั้งยศสุรา กัณภว วิมคติ
 วิโนทนี มี ชื่อ อธิบาย ว่า สุรา บุคคล เขาใส่น้ำ ลง ซึ่ง แบ่ง แด ขนมห เป็น ต้น
 กัด ใส่น้ำ ลง ซึ่ง พืช แห่ง สุรา มี หม้อ เขา เป็ดอก เป็น ต้น แดว กระทำ นั้น
 ไค ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า กัณณบักขิต สุรา อนึ่ง สุรา บุคคล เขาประกอบ เครื่องปรง
 เป็น อัน มาก มี เมล็ด พรวณ ผักภาค เป็น อาทิ แดว กระทำ นั้น ได้นาม ชื่อ ว่า
 สัมภารตั้งยศตาประคูกถ้าวแฉวนน อาจารย์ ทั้งหลายอื่น ๆ แดคง อธิบาย ว่า
 เม ถัง สุรา บุคคล ใส่น้ำ ลงซึ่งแบ่ง เซอกก กระทำ ด้วย น้ำมะพร้าว เป็น ต้น กัด
 กัด ลง ซึ่ง นม เขา ว่า เป็นสุรา แท้จริง ชื่อหนึ่ง สุรา มี ชื่ออัน บุคคล ใส่น้ำ ลงแล้ว
 แต่ ทว่า น้ำ ยัง ใส่อยู เมของ หน้า น้ำ ใสอัน บุคคล กัด เขาแล้ว ที่ ยังเหลือ
 อยู่ นมถ ถึงซึ่งนมเขาว่า เป็น เมรัยแท้จริง แฉจะเรียก ว่า เป็น สุรา นั้นหาไม่ได้
 ใน เมรัย & ประการ นั้น นักปราช พัง ฐู ตาม คำ อธิบายแห่งพระอรรถกถา แดฎีกา
 จารย์เจ้า ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเบื้องหน้าดังนี้ อรรถกถาสุราปาดนสิกขาบท

แสดง อธิบาย ว่า น้ำ ของ อัน บุคคล กระทำ ด้วย น้ำ ดอก มะพร้าว เป็น ต้น
 เรียก ชื่อ ว่า ปุบผาดใจ มี ว่า บุคคล ขยำ ซึ่ง ผต ถูกจันท์ เป็น อาทิ แล้ว
 กระทำ ด้วยน้ำผลถูกจันท์เป็นต้นนั้น เรียกชื่อ ว่า ผตาดใจ น้ำ ผต ถูกจันท์
 ถอน บุคคล มิได้ เจอด้วยน้ำทำกระทำนั้น เรียกชื่อ ว่า มทาดใจ อาจารย์
 ทง หตาย บาง พวก แสดง อธิบาย ว่า น้ำ ของ บุคคล กระทำ ด้วย นกผิง อัน
 กอบด้วย คว ผิง นั้น เรียกชื่อ ว่า มทาดใจ ฎีกาจารย์ ทงปวง แสดงอธิบาย
 ว่า มชุกตตนาพิเทราทิปุบผาดใจ น้ำ ของ มี ดอก มะพร้าว แด ศาต แดมะพร้าว
 เป็น อาทิ บุคคล ของไว้ ต้น กาด ช้า นาน นั้น เรียก ว่า ผตาดใจ น้ำ ผต
 ถูกจันท์ ถอน มิได้ ระคน ด้วย น้ำ ทำ บุคคล ของไว้ นาน เรียก ว่า มทาดใจ
 น้ำ ออชย ตัก บุคคล ของไว้ นาน นั้น เรียก ชื่อ ว่า กุพาดใจ น้ำ เครื่องปรุงต่าง ๆ
 มี ต้นผอ แด มชาม บัสม เครื่อง เผ็ด เป็น ต้น บุคคล ของไว้ นาน นั้น เรียก
 ชื่อ ว่า สัมภารังงยุคักตาดใจ ตำฐกถถึงทกฏีกา ถึงศาตสูตร์ กับ ทัง อรรถ
 กถา แสดง อธิบาย ว่า สุรา แด เมรัย ทงปวง มี ประเภท ๓๐ ประเภท ได้นาม
 ชื่อ ว่า มชช ด้วย อานาฯ ที่ กระทำให้ มีว เมานัน ต้อง ด้วย พระบาท พระ
 อาจารย์เจ้า ผู้กเป็น บทวิคคหไว้ ว่า มีคณัต มทยคิ มชช นาม คังน
 แปล เนช ความ ว่า ขรรษชาติ สิ่งใดยัง บุคคล ผู้คิมกนิให้ มีว เมา ขรรษชาติ
 สิ่ง นน เรียก ชื่อ ว่า มชช ขรรกถกษุท ทกบาท มี ชื่อ อธิบาย ว่า สุรา แด
 เมรัย ทง สอง ประเภท ได้นาม ชื่อ ว่า มชช นั้น ด้วย ฉาภาวะ เป็น เหตุ จะ
 ให้ มีว เมา ๓ ปน หนึ่งในสัตตวัตถุ สิ่งใด อื่น จาก สุรา เมรัย แม้ หน้อย
 หนึ่ง ก็ คี เป็น เหตุ ให้ บงเกิด มีว เมา แล้ว วัตถุ สิ่ง นนนักปราช เรียก ชื่อ

จำเดิมแต่ปางนาคีบาต มา นั้น
เท่านั้น กอน

บดินทศย พง รุ แจง ด้วย ประการ เพียง

บดินทศย พง รุ แจง ด้วย ประการ เพียง พระ
 ภูบาลเจ้า ตัง ปุจฉา ไว้ ใน บท นาคีบาต คือ เอกตาทิ โศ คัมภ์ ไป
 ธรรมะกับปโยคเจตนาที่นี้ ดั่ง เรา โจทย์ สภาวะ เป็น อัน หนึ่ง ด้วย ภาวะ
 เป็น อัน หนึ่ง แห่ง ตั้ง ทังหลาย มี สัตว์ แล บุคคล พัง ข่า แล บุคคลผู้ ข่า แล
 ประโยค แล เจตนา เป็น ต้น แห่ง ปางนาคีบาต ก็ดี อัน หนึ่ง สภาวะเป็น
 อัน หนึ่ง ด้วย ภาวะเป็นอันหนึ่ง อัน เดียวกัน แห่ง ตั้ง ทัง หลาย มี วิตุ อัน
 บุคคล ตก แล บุคคล พัง ตก แล ประโยค แล เจตนา เป็น ต้น แห่ง สิกขา
 บท อัน มี อทินนาทาน เป็น ต้น ก็ ดี อัน หนึ่ง สภาวะ ต่าง ด้วย สภาวะ ต่าง กัน
 แห่ง ตั้ง ทัง หลาย มี สัตว์ อัน บุคคล พัง ข่า แล บุคคล พัง ข่า แล
 ประโยค แล เจตนา เป็น ต้น แห่ง ปางนาคีบาต ก็ดี แห่ง สิกขาบท อัน
 มี อทินนาทาน เป็น ต้น ก็ ดี จะมี ฤ ๆ จะมี เป็น ประการ ไต มี คำ
 วิตุว่า ยทิ ตาง เอกตาย เอกคัม โหติ สภาวะ เป็น อัน
 เดียว ด้วย ภาวะ เป็น อัน หนึ่ง อัน เดียวกัน นิแต่ ว่า ด้วย แท้ แล ออก
 กักรณที่ นน พหุ วชกา บุคคลผู้ ข่า ทัง หลาย มาก ด้วย กัน ข่า เจีย
 ชัง สัตว์ ตว หนึ่ง ก็ ดี พหุ เอโก วา วชโก คนผู้ ข่า นน
 ผู้ เดียว ข่า เจีย ชัง สัตว์ ทัง หลาย เป็น อัน มาก ก็ ดี อนึ่ง สัตว์ ทัง หลาย ที่
 จะ พัง ข่า นน มาก ด้วย กัน บุคคลผู้ ข่า นน คน เดียว ข่า สัตว์ นน เจีย

เมื่อ คน ผู้ ขำ ทั้ง หลายน มาก หลายน คน ด้วย กัน ขำ เสีย ซึ่ง ดี ตัว ทั้ง หลายน
 เป็น อัน มาก ด้วย ปหารวตฤ มี อัน ชัด ไป ยิ่ง ไป ซึ่ง ถูก บันตูก ศร เป็น
 ตัน กี่ ตี ฤ ว่า ด้วย ประโยค อัน หนึ่ง มี ขุติ หลุม ขุติ บ่อ ไว้ เป็น ตัน
 กี่ ตี พุ พานาติปาตา โหนติ ปานาติมาต กี่ คง มี เป็น อัน
 มาก เอกธัมม อชเก อนึ่ง เมอง ว่า เมื่อ คน ผู้ ขำ นัน คน เดียว ขำ
 เสีย ซึ่ง ดี ตัว ทั้ง หลายน เป็น อัน มาก ด้วย ประโยค เดียว กี่ ตี ฤ
 ว่า ด้วย ประโยค ทั้ง หลายน มาก กี่ ตี ฤ ว่า ด้วย เจตนา คง เดียว
 อนึ่ง ประโยค นัน ให้ บงเกิด ขน กี่ ตี ฤ ว่า ด้วย เจตนา อัน ยง ประโยค นัน
 ให้ บงเกิด ขน มาก หลายน คง กี่ ตี พุ พานาติปาตา ปานาติมาต
 ทั้ง หลายน กี่ คง มี เป็น อัน มาก พุสุ อ อชเกสุ อนึ่ง เมอง ว่า คน
 ผู้ ขำ นัน หลายน คน ขำ เสีย ซึ่ง ดี ตัว ตัว เดียว ด้วย ประโยค เป็น อัน มาก
 กี่ ตี ด้วย ประโยค อัน เดียว กี่ ตี มี ประการ ตุจ กดำว มา แล้ว นั้น
 ปานาติมาต ทั้ง หลายน เป็น อัน มาก ก็ ย่อม มี เป็น อัน มาก เอสนโย ฮทิน
 นา ทานา ที่ สุบี แถ นัย ฮธิมา ยัน บันทิตย ผู้ มี ปรีชาญาณ พัง ต้น
 นิฐฐาน หยั่ง ทราบ ให้ ทัว ไป ใน สิกขา บท ทั้ง หลายน อัน เคษ มี ฮทินนาทาน
 สิกขา บท เป็น ฮาติ ตุจ พรรณา มา ณัน เออเมตต์ เอกคาทิ ไตมี วิญญา
 ทัพ โพ ขัธ วิญจณ ใน บัญจ เวนมณ สิกขาบท นัน บันทิตย พังหยง
 รั ณะ โดย ประเภท มี ภาวะ เป็น อัน หนึ่ง อัน เดียว กัน เป็น ตัน ด้วย
 ประการ ณ

อารัมมณ โศติ ปาณาติปาโค เจตถ ชีวคินทรียารัมมโณ อทิน
 นาทาน อพรหมจริย สุราเมรยมัชช ปมาทฐฐานานิ รูปัมเมตฺถ รูปายคณาติ
 อัญญตรตฺถารัม มณานิ ถ้าคัมนี้ จะ ได้วินิจฉัย ใน บท มาติกา คือ
 อารัมมณ โศติ ตับต่อไป เพื่อ ความ ใน บัญจ เวร มณฺ์ สิกขา บท ห้า
 ประการ นั้น ปาณาติปาตา สิกขา บท นั้น มี ชีวคินทรีย เป็น อารมณฺ์
 อทินนาทาน สิกขา บท แด อพรหม จริย สิกขา บท แด สุราเมรยมัชช ปมาทฐฐาน
 สิกขา บท เหล่านี้ ย่อม มี สังฆาร อัม โศติ อทิน หนึ่ง มี รูปายคณะ เป็น อากิ
 ใน รูปธรรมทั้ง หลาย เป็น อารมณฺ์ ยตฺถ มุสาภณาติ บุคคล
 กถาว ซึ่ง คำ มุสา แก่ ตัตถ โศติ แด ปรรภา ซึ่ง ตัตถ นั้น แดว แด ให้ ประพฤติ
 เป็น ไป นั้น ตตฺถารัมม โณ มุสา วาท นั้น ได้ ชื่อ ว่า มี ตัตถ เป็น
 อารมณฺ์ เฮเก อาริยา อาจารย์ ทั้ง หลาย บาง จำ พวก กถาว
 ว่า อพรหม จริย สิกขา บท นั้น มี ตัตถ เป็น อารมณฺ์ อีก ประการ หนึ่ง
 ตัตถ อทิน บุคคล จะ พึง นำ ไป นั้น มี อยู่ ใน กาด โศติ แดว อทิน นา ทาน สิก
 ขา บท ก็ มี ตัตถ เป็น อารมณฺ์ ใน กาด นั้น อีก ประการ หนึ่ง เด่าใน
 สิกขา บท & ประการ นั้น บุคคล ทั้ง หลาย ย่อม ปรรภา ซึ่ง ตัตถ ทั้ง หลาย
 ด้วย อานาจ แห่ง สังฆาร จะ ได้ ปรรภา ด้วย อานาจ แห่ง บัญญัติ หามิได้
 เหวเมตฺถ อารัมมณ โศติ วิญญา ตัพ โโพ ชีววินิจฉัย ใน บท มาติกา
 คือ บัญจ เวร มณฺ์ สิกขา บท นั้น มนฺทคย พง ตินฺนฐฐาน แม้ โดย
 อารมณฺ์ ด้วย ประการ นั้น

บัดนี้ จะวินิจฉัย ใน บท มาติกา คือ อาทิโต สืบต่อไป ใจ
 ความว่า เวรมนี สักขา บท ทั้ง หตาย คือ เจตนา เครื่อง งด เว้น เสีย จาก
 กรรมมี ปาณาติบาต เป็น ต้น นั้น สามเณร ทั้ง หตาย เมื่อ ได้สมา
 ทาน ใน สำนัก แห่ง ภิกษุ จึง ได้ ชื่อว่า สมาทานแท้ อุปาสาเก
 ปน ทั้ง ได้ สักขา บท ทั้ง หตาย นั้น อุปาสก แล อุปาสิกา เมื่อ
 ได้ สมาทาน ด้วย ตน แล สมาทาน ใน สำนัก แห่ง ผู้อื่น เป็น เอกัธม
 สมาทาน ก็ดี เป็น บัจ เจก สมาทาน ก็ดี ได้ ชื่อ ว่า เป็น สมาทานแท้
 จริง มี คำ ปุจฉา ว่า เอกัธม สมาทาน กับ บัจเจก สมาทาน นั้น จะต่าง
 กัน เป็น ดัง ฤา วิถีเห็นว่า บุคคล สมาทาน คัด โดย เอกัธม สมาทาน
 นั้น วิธิตก มี ๓ อย่าง เจตนา ก็ มี ๓ อย่าง แล ซึ่ง ว่า วิธิตก มี
 ต่าง ๆ เจตนา ก็ มี ต่าง ๆ สิ่ง ละ ห้า ละ ห้า นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 พระ ภาควัย เจ้า ตรี สัมมัญญัติ ด้วย สามารถ กิจ ที่ ควร จะ พัง กระทำ แล ซึ่ง
 บุคคล สมาทาน คัด โดย บัจเจก สมาทาน นั้น วิธิตก ก็ ต่าง ออก เป็น
 ห้า เจตนา ก็ ต่าง ออก เป็น ห้า บัณฑิตย พง ฐู เกิด ว่า เอกัธม
 สมาทาน กับ บัจเจก สมาทาน ต่าง กัน ด้วย วิธิต แล เจตนา ดัง พรรณา
 มา นั้น สามเณร ฐานญ เจตถ เอกสัม ภิน เม แล ซึ่ง วินิจฉัย
 ใน บท มาติกา คือ บัญญ เวรมนี สักขา บท นั้น บัณฑิตย พง ฐู ฐานญฐาน
 ๓๖ โดย อัน สมาทาน ถึง เขา ด้วย ประ การ นั้น

บัดนี้ จัก วินิจฉัย ใน บท มาติกา คือ เกทโต สืบต่อไป เมื่อ ความ
 ว่า บรรดา สักขา บท ทั้ง หตาย ๕ มี ใน เมือง ต้น เป็น ส่วน ของ สามเณร

ทง ปวง นั้น เมื่อง ว่า ลึกขา บท อัน หนึ่ง ถึง ซึ่ง ภินทนา ชาติ แล้ว ลึกขา
 บท ทง ปวง ก็ เป็น ชาติ ด้วย จึง มี คำ ธิบ ว่า จริง อยู่ ลึกขา บท ทง
 หลตาย เหล่า นั้น จิต เป็น ปาราชิกคตถนยะ ต้น เหตุ ดัง นั้น ครน ว่า
 ทำ ตาย ชาติ ไป สิ่ง หนึ่ง แล้ว คัด ทง ปวง จึง พดอย ชาติ ทำ ตาย ไป
 ตาม กัน อนึ่ง ลึกขา บท อัน ใด สาม เณร ทง หลตาย กระทำ ให้ ชาติ
 เสีย นั้น กम्मพณ ใจ เนื่อง ด้วย กรรม กถาว คือ ใด ซึ่ง อภุศล ก็ มี
 แก่ สาม เณร ด้วย ลึกขา บท ซึ่ง คน กระทำ ให้ ชาติ เสีย นั้น ศหิต ถานัม
 ปน อนึ่ง คัด แห่ง ขราวาส์ ถึง ซึ่ง ภินทนา ชาติ ทำ ตาย แล้ว ก็ เป็น อัน
 ชาติ แต่ อัน เดียว เท่านั้น คัด อัน นอก จาก นั้น เป็น อัน บริบูรณ์ อยู่
 คัด มา เหตุ ดัง นั้น คัด จะ เต็ม บริบูรณ์ จน ครบ ทำ ประการ ใหม่ นั้น ก็
 บริบูรณ์ จน ด้วย สำมารถ ที่ ขราวาส์ กลับ สมา ทาน ถือ เขา ใหม่ ที่
 คัด ซึ่ง ชาติ แล้ว นั้น อนึ่ง ลึกขา บท อัน ใด ขราวาส์ ทง หลตาย กระทำ ให้
 ถอง คือ ชาติ เสีย นั้น เนื่อง ด้วย กรรม คือ ใด ซึ่ง ปาป ก็ มี แก่ ขรา
 วาส์ ด้วย อำนาจ ลึกขา บท ซึ่ง คน กระทำ ให้ ชาติ เสีย นั้น อาจารย์ ทง
 หลตาย ผู้ ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า อปเรออาจารย์ นั้น แต่ คง อธิบาย ว่า บรรดา
 ลึกขา บท ทง หลตาย ทำ ประการ ขราวาส์ ทง ปวง สมา ทาน แยก ออก ว่า
 ให้ ต่าง ๆ กัน ที่ ละ ลึกขา บท เขกถัม ภินเน เมื่อง ว่า ลึกขา บท
 อัน หนึ่ง ทำ ตาย ชาติ ไป ก็ ได้ ชื่อ ว่า ทำ ตาย ชาติ ไป แต่ อัน เดียว เท่านั้น
 อัน บรรดา ลึกขา บท ทง หลตาย ทำ ประการ ขราวาส์ ทง ปวง สมา ทาน
 รวม เข้า ด้วย กัน คราว เดียว ด้วย สมา ทาน วิชิต ว่า บัญจางคถัม นาคคิ

สัตว์ สมาทียามี คิง น เบื้อง ว่า สึกขา บท อัน หนึ่ง ทำ ตาย ชาติ ไป แล้ว
 สึกขา บท ทั้ง ปวง ซึ่ง ยัง เหลือ อยู่ นั้น ก็ เป็น อัน ทำ ตาย ประ คุง ด้ง สึกขา บท
 อัน นั้น แล ซึ่ง ว่า ทำ ตาย ไป เหมือน กัน นั้น เพราะ เหตุ ด้ง ฎา สมา
 ทาน สัต ภิณฑ ตา เพราะ ว่า สมาทาน ด้ง นั้น มิ ได้ แยก ออก ว่า ให้
 ค่าง กัน รวบ เข้า ว่า พร้อ ม กัน คราว เดียว คีต ด้ง ทำ ตาย พร้อ ม กัน
 มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ ความ ชัย น ด้ง ด้ง ด้วย พระ บาท ใน อรรถกถา กุฎ
 ทัณฑ์ ตูตฺร พระ อาจารย์ เจ้า กถาว ไว้ ว่า โย บัญ ญ์ สึกขา บทานิ
 ฎกโต คณฺหคิ คัสสํ เอกสฺมิ ภินฺเน สัพพานิมี ภินฺมานิ โหนฺติ
 เป็น อาทิ ด้ง นั้น แล เนื้อ ความ ว่า บุคคล ผู้ใด ถือ เอา ซึ่ง สึกขา บท
 ด้ง สามารถ สมาทาน พร้อ ม กัน ที่ เดียว ด้ง ทั้ง ทำ ประการ เบื้อง ว่า สึก
 ขา บท อัน หนึ่ง ของ บุคคล ผู้ใด นั้น ทำ ตาย สึกขา บท ทั้ง หตาย นอก
 จาก นั้น ก็ เป็น อัน ทำ ตาย ไป พร้อ ม กัน ซึ่ง หนึ่ง บุคคล ผู้ใด ถือ
 เอา ซึ่ง สึกขา บท ด้ง สามารถ สมาทาน ที่ ละ สึกขา-บท แล บุคคล
 ผู้ นั้น ถ่วง เลี้ย ซึ่ง สึกขา บท อัน ใด สึกขา บท อัน นั้น ก็ ได้ ซึ่ง ว่า ทำ ตาย
 แล อัน เดียว เท่านั้น ฎีกา กุฎ ทัณฑ์ ตูตฺร แล ด้ง อธิบาย ว่า ซึ่ง สึกขา
 บท อัน หนึ่ง ด้ง ซึ่ง อัน ทำ ตาย สึกขา บท ทั้ง หตาย พลย ทำ ตาย ด้ง นั้น
 เพราะ ว่า สึกขา บท ทั้ง ปวง นั้น บุคคล รวบ เข้า เป็น อัน เดียว แล้ว ด้ง สมา
 ทาน แล ซึ่ง ว่า บุคคล ถ่วง สึกขา บท อัน ใด สึกขา บท อัน นั้น ก็ ทำ ตาย แล
 ด้ง เดียว เท่านั้น เพราะ สึกขา บท ทั้ง ปวง นั้น บุคคล แยก ออก ว่า ให้
 ค่าง ๆ กัน ด้ง สมาทาน แล สึกขา บท ทั้ง หตาย ซึ่ง กถาว มา นั้น บัณฑิต ด้ง

พึงรู้ว่า อาจารย์ ท่าน กล่าว ด้วย สามารถ เพล ดึกชา บท ฝ่าย ข้าง พระราชา พวก
 เดียว เซวเมตต์ เกทโตบี วิญญา คพ โโพ แต่ ขื่อ ซึ่ง
 วิจัย ใน บท มาติกา คือ บัญจ เวมณี่ สึกชา บท นั้น บัณฑิตย์
 พึงรู้ โดย อัน ชาติ แด ทำ ตาย ด้วย ประ การ ฉนี้

มหา ส่าวรัช โศภี ถ้า บัน จัก ได้ วิจัย ใน บท มาติกา คือ มหา
 ส่าวรัช โศ สืบ ต่อ ไป ใจ ความ ว่า ถ้า สัก ทัง หลาย มี สัก ตีร์จ
 ฉาน เพล อาทิ อัน ปราศ จาก คุณ นั้น ปาณาติปาโต ปาณาติปาต
 กรรม อัน บุคคล กระ ทำ ใน สัก ตีร์ เด็ก ปาณาติปาต กรรม นั้น เพล
 อับปล่า วรัช มี โทษ น้อย มี โทษ เมา ถ้า กระทำ ใน สัก ตีร์ ฉฉาน อัน
 มี กาย ใหญ่ ปาณาติปาต กรรม นั้น เพล มหา ส่าวรัช มี โทษ มาก
 กัดมา มี คำ ปุจฉา ว่า เหตุใด ปาณาติปาต กรรม นั้น จึง มี โทษ
 น้อย บ้าง มาก บ้าง ไม่ เสมอ กัน เหตุ ผล เพล ประ การ โศ มี คำ บริหาร
 แก้ว ซึ่ง ว่า ปาณาติปาตกรรม มี โทษ ไม่ เสมอ กัน นั้น เพราะ ว่า
 ข้าง หนึ่ง นั้น มาก ด้วย มหา ส่าวรัช ประ โยค คือ ต้อง ประหาร หลาย ข่า
 สัก ตีร์ หนึ่ง ใหญ่ จึง ตาย กัดมา เหตุ ดัง นั้น จึง ว่า มี โทษ ไม่
 เสมอ กัน เมื่อ ว่า ประหาร ประ โยค นั้น เสมอ เท่า กัน ปาณาติปาต
 จะ มี โทษ เพล มหา ส่าวรัช นั้น ก็ เพราะ วัตถุ คือ สัก ตีร์ นั้น ใหญ่ ดัง กล่าว
 มา แล้ว คุณ วัณ เตะ มนุสส์ ส่าทัก อนึ่ง ณี ว่า จะ ว่า ข้าง สัก ตีร์ มี คุณ
 มี มนุสย์ เพล ต้น เถ่า วัชระ เจตนา ซึ่ง เรียก ว่า ปาณาติปาต นั้น บุคคล
 ให้ เพล ไป ใน มนุสย์ ที่ มี คุณ น้อย อับปล่า วรัช โโซ ก็ มี โทษ น้อย

เบื้อง ว่า มนุษย์ เป็น คน มี คุณ มี ศักดิ์ ชาติคุณ มาก ปาณาติบาต นั้น ก็
 เป็น มหาอวิชชา คือ มี โทษ เป็น อัน มาก ผิด ว่า สัตว์ มี มนุษย์ เป็น ต้น
 มี สรีระ ภาย แต่ คุณ เสมอ เท่า กัน อชกะ เจตนา คือ ปาณา ติบาต
 จะมี โทษ น้อย แต่ โทษ มาก นั้น ก็ อธิบาย แก่ กิเลส โลก โทส โมห
 กับ ทั้ง ความ เพียร น้อย กว่า กัน แต่ มาก กว่า กัน ฎีกาจารย์ ผู้ แก่ ความ
 ใน พรหม ชาติ สุตระ แต่ คง อธิบาย ว่า ซึ่ง ปาณาติบาต มี โทษ หนัก
 ด้วย อำนาจ ปหาร ประโยค มาก แต่ วัตถุ ใหญ่ เป็น ต้น นั้น บัณฑิตย
 พัง รั เกิด เพราะ ว่า ปาณา ติบาต นั้น มี กาลัง หนัก ด้วย อชกะเจต
 นา อัน บัง เกิด แต่ เหตุ กล่าว คือ ปหาร ประโยค แต่ วัตถุ คือ ตัว สัตว์
 นั้น มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ ปหาร ประโยค จะมี มาก นั้น ก็ ด้วย
 สามารถ บุคคล ยัง ปหาร ประโยค อัน ควร แก่ ปราตนา ของ คน ให้ สำ เร็จ
 โดย เร็ว ทั้ง ปหาร ประโยค จะ มาก นั้น ก็ ด้วย อำนาจ สันนิฏฐาน
 ปก เจตนา คือ กระ ทำ สันนิฏฐาน ว่า จะ ประ หาร ให้ อยู่ แต่ มี อา
 เสวณะ คือ คาริหิ เนิอง ๆ ได้ แก่ ชวนะ จิตร ประ พณี เป็น ไป สิ้น วาระ เป็น
 อัน มาก กว่า มาก สัตว์ ภาจิก ขุททเก เจว มหันเต จ ฯลฯ
 สัมภา เว บาง ที่ เมื่อ บุคคล จะ สำ สัตว์ ตัว เล็ก ก็ สัตว์ ใหญ่ ก็ คือ ปหาร
 ประโยค นั้น เสมอ เท่า กัน คือ ประหาร ที่ เดียว ก็ ดี หลาย ที่ ก็ ดี จึง
 ตาย เหมือน กัน ก็ ดี ถ้า เป็น ดัง น แล อชกะ เจตนา ของ บุคคล
 ผู้ ว่า สัตว์ ตัว ใหญ่ นั้น ก็ ได้ ชื่อ ว่า บัง เกิด ถ้า กว่า อชกะ เจตนา

ของบุคคลผู้ฆ่าสัตว์ตัวเล็ก อาไศรย เหตุ ดังนี้ พระอาจารย์เจ้าจึง
กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์อันใหญ่ปรากฏแล้ว ถึง ปหารประโยชน์
จะเท่ากันก็ดี ปาณาติบาตก็คงมีโทษมาก ตัดมา เหตุ ดังนี้
นั้น อันฆ่าสัตว์ซึ่ง เปน วัตถุประสงค์อันใหญ่แล้ว นักปราชญ์จึง
เกิดว่ามีโทษมาก โดยอธิบายดัง กล่าวมานี้ อุภยัมเปตํ แล ความ
ต้องช้อน ฌีว่า นักปราชญ์จะ กล่าว ให้ เหน่ง่าย ก็ พึง กล่าว ว่า
จะ ประหาร ช่าง หลาย คน ก็ เพราะ เจตนา บังเกิด ถัด จะ ฆ่า
สัตว์ใหญ่ ก็ ดี จะ ฆ่า มาก หลาย ตัว ก็ ดี ก็ เพราะ เจตนา มี ก่ำถ้ง มาก
หน่ง เบอง ว่า สัตว์ อัน บุคคล จะ พึง ฆ่า นั้น มี คุณ มาก เจตนา อัน หา
คุณ มิ ได้ ของ บุคคล ผู้ จะ ฆ่า มี ก่ำถ้ง ถัด หมาย เหมือน เจตนา ที่ กอบ
ด้วยคุณ ประพฤติ เบน ไป ใน สัตว์ อัน จะ พึง ฆ่า นั้น แล้ว ให้
สำเร็จ เขต อัน วิเศษ กล่าว คือ ปหาร ประโยค ดัง กล่าว แล้ว แล
เจตนา เห็น ปาน ดัง นั้น นักปราชญ์ จึง รู้ ว่า มี โทษ เบน อัน มาก ตัดมา
เหตุ ดังนี้ ปโยค วัตถุประสงค์ อาทิ บัจจยานํ ขมหัสคเคม เบอง ว่า เหตุ
มี ปหาร ประโยค แล วัตถุประสงค์ เบน อาทิ มิ ได้ มี มาก ก็ ดี ปาณาติบาต
จะ มี โทษ เบน อัน มาก นั้น นักปราชญ์ จึง รู้ เกิด ว่า มาก ด้วย เหตุ ที่ มี
คุณ หนัก กับ เจตนา หา คุณ มิ ได้ นั้น มี ก่ำถ้ง ถัด ถึง ฐิกจารย์
ผู้ กล่าว ซึ่ง สัมมาทิฏฐิสูตร ก็ แสดง อธิบาย คู่ๆ เดียว กัน กับ อรรถาธิบาย
ดัง พรรณา มา ณ ต่าง กัน แต่ ก็ เดส์ แล ความ เพียร ฌีว่า ก็ เดส์
มี โธภา เบน ต้น แล ความ เพียร ชอน ปาณาติบาต ก็ มี โทษ น้อย ก็ เดส์

แต่ ความ เพียร นั้น ถ้า ปาณาติบาต ก็มี โทษ เป็น อัน มาก ต่าง กัน แต่ เท่า
 นี้ ทำ หิเน สันตเก แต่ ใน อภุศัต คือ อทินนาทาน นั้น บุคคล ให้
 เบน ไป ใน ของ อัน ต่ำ ข้ำ ก็ เบน แต่ อับป สāvāṣṣ คือ มี โทษ น้อย ด้
 ว่า ให้ เบน ไป ใน สิ่ง ของ อัน ประณีต ก็ เบน มหา สāvāṣṣ คือ มี โทษ มาก
 อับป อีก ประการ หนึ่ง เถอ อภุศัต ชื่อ อทินนาทาน นี้ บุคคล ให้
 ประพฤติ เบน ไป ใน สิ่ง ของ ต่าง ๆ ของ ผู้ อื่น น้อย คือ มิ ได้ ถัก เขา มาก ก็
 เบน อับป สāvāṣṣ มี โทษ น้อย ด้ ว่า ให้ เบน ไป ใน สิ่ง ของ มาก คือ ถัก
 เขา มาก ก็ เบน มหา สāvāṣṣ มี โทษ มาก ก็ ต่มา ด้ ว่า จะ มี
 ผู้ สอดตาม ว่า ตักษณ ซึ่ง จะ ถัก ของ ผู้ อื่น นน เกยยเจตนา
 ก็ มี เหมือน กัน ซึ่ง ว่า ถัก เขา มา น้อย มี โทษ น้อย ถัก เขา มา
 มาก มี โทษ มาก นั้น เพราะ เหตุ ดัง ฤา ปโยคณ หันตตาย พิง บริ
 หาร แก้ว ว่า ซึ่ง ถัก เขา ของ มา มาก แต่ พิพากษา ว่า มี โทษ มาก นั้น
 เพราะ ว่า มาก ด้วย ของ หาร ประ โยค เหมือน หาบ กับ คอน กอบ กับ
 กำ ต่าง กัน แต่ เท่า นี้ วัตถุ คุณ นาน ปน ประการ หนึ่ง เถอ ด้ ว่า
 วัตถุ สิ่ง ของ เสมอ กัน ไม่ ยิง หย่อน น้อย มาก กว่า กัน ฝ่าย เจ้า ของ
 ทพย เถอ ก็ มี กี่ สาทิ คุณ เสมอ กัน ไม่น้อย ไม่ มาก กว่า กัน แต่
 อภุศัต อทินนาทาน นั้น จะ มี โทษ น้อย ก็ ดี โทษ มาก ก็ ดี ก็ เพราะ
 กิเลส แต่ ความ เพียร ของ มากกว่า กัน ถ้า กว่า กัน ดัง กล่าว มา แล้ว ใน
 ปาณาติบาต นั้น ใน อพรหม จริย สิกขา บท ที่ ๓ นั้น พระ อาจารย์
 เจ้า กล่าว อธิบาย ว่า ประพฤติ ตามก ใน เมถุน สมาจจริย ก็ ดี ใน ตัว

สัตว์ ซึ่ง บังเกิด เป็น เมถุน วัตถุ ก็ ตี นักปราช ท่าน หาก ตี เต็ม นินทา ว่า
 ชั่ว แท้ พระ อรรถ กถา ขุททก ชาติ แสดง อธิบาย ว่า บท อพรหมจริย
 ซึ่ง แปลว่า ประพฤติ มิ ได้ ประเสริฐ นี้ ได้ แก่ เจตนา อัน ล่วง เสี้ย
 ซึ่ง ที่ อัน จะ เสพย์ อสังกรรม ประพฤติ เป็น ไป ใน กาย ทวาร นั้น เรียก
 ชื่อ ว่า อพรหม จริย ฎีกา พรหม ชาติ สัตว์ มี ชื่อ อธิบาย ว่า เจตนา
 แห่ง สัตว์ แล บุรุษ อัน มี ประพฤติ ยัง มรรค ต่อ มรรค ให้ ถึง กัน แล ให้ ยัง
 เกิด ขึ้น ใน ขณะ ประพฤติ เป็น ไป ใน กาย ทวาร ด้วย ปราถนา จะ เสพย์
 อสังกรรม นั้น จึง เรียก ชื่อว่า อพรหมจริย ตักขณ โศ ประ การ
 หนึ่ง เต่า มี จำ จะ กล่าว โดย ตักขณ มิ จณาจาร นั้น ได้ แก่ เจตนา
 อัน ล่วง ซึ่ง อภินิชาต กล่าว คือ ที่ อัน บุรุษ แล สัตว์ บ พัง คบ ประพฤติ
 เป็น ไป ใน กาย ทวาร ด้วย ปราถนา จะ เสพย์ อสังกรรม ประ เพลนี้ จึง
 เรียก ชื่อว่า กามะ สมิ จณาจาร ฎีกา จารย เจ้า กล่าว อธิบาย ว่า ประ
 พฤติ ตามก ใน เมถุน สมาจาร นั้น มี สอง ประการ คือ บุรุษ ยินดี ใน
 ภรรยา ของ ตน สัตว์ ยินดี ใน สามี ของ ตน ประ การ หนึ่ง บุรุษ
 คบ หา ด้วย ภรรยา ผู้ อัน สัตว์ คบ หา ด้วย บุรุษ อัน ประ การ หนึ่ง
 เป็น สอง ประการ ด้วย กัน เมถุน สมาจาร สอง ประการ นี้ นักปราช
 ทั ทถาย ย่อม ตี เต็ม ว่า ตามก โดย แท้ แล เมถุน สมาจาร ทั ทถาย
 นั้น ได้ นาม บัญชี ชื่อว่า กามา สว เพราะ ว่า มุทสธ ทั พวง ย่อม
 ปราถนา มิ รั วาย ใน มิ จณาจาร นิเทศ นั้น มี ชื่อ อธิบาย ว่า สัตว์ ภาพ
 ทั ทถาย ๒๐ จำ พวก มี หญิง อัน มารดา รักษา ไว้ เป็น ฮาติ ได้ ชื่อ ว่า

อคมนิช ถาน ว่า เปน ที่ ไม่ควร จะ พึง คบหา ของ บุรุษ ทั้ง ปวง ชื่อว่าบุรุษ
 ทั้ง ปวง เข้า คบหา กระทำ การ ชั่ว ด้วย หญิง ยี่สิบ จำพวก นั้น แล้ว ก็ กด้ม
 เปน องค์ ปดง เปน โทษว่า เปน กาม สุมิ จณาจาร แท้ วิบัติยา ปน
 ข้อ หนังสือ บุรุษ ทั้ง หลาย อื่น ๆ ก็ จัด เปน อคมนิย ถาน คือ เปน ที่
 ไม่ควร จะ พึง คบหา ของ สตรี ภาพ สิบสอง จำพวก มี สารีท ขา เปน ต้น นั้น
 อธิบาย ว่า บันดา สตรี ภาพ ยี่สิบ จำพวก ยก เสี้ย แปร จำพวก คง อยู่ สิบ
 สอง ทั้ง สิบสอง จำพวก นั้น ไม่ควร จะ พึง คบ ด้วย บุรุษ อื่น ๆ เหตุ ดัง
 นั้น จึง ว่า บุรุษ อื่น เปน อคมนิย ถาน ของ หญิง สิบสอง จำพวก นั้น มี คำ
 รับว่า จริง ชย สตรี อื่น ปราศ จาก คีตา ทิคุณ จัด เปน อปปสา
 วชช มี โทษ น้อย ชื่อว่า บุรุษ ให้ มิ จณาจาร เปน ไป ใน ที่ ไม่ควร จะ พึง
 คบ คือ ตัว หญิง อื่น บริบูรณ์ ด้วย คีตา ทิคุณ จัด เปน มหา สารีท ข
 มี โทษ มาก หนึ่ง ชื่อ ให้ เปน ไป ใน หญิง อื่น หา คีตา ทิคุณ มิ ได้
 แต่ ทว่ามี โทษ นั้น อภิกษิตวา ปวักคโต เพราะ เหตุ บุรุษ รั่ม อื่น
 แล้ว ยัง อสัทธิธรรม กิจ ให้ สำเร็จ เหตุ เมื่อง ว่า อื่น ทั้ง สอง มี ฉันท ทาค
 ความ รัก ปราถนา เสมอ กัน อยู่ แต่ มิ จณาจาร นั้น จะ มี โทษ น้อย ลง
 ก็ เพราะ กิเลส คือ โสภ โทษ โมห ความ เพียร นั้น อ่อน จะ มี โทษ มาก
 อื่น ก็ เพราะ กิเลส แต่ ความ เพียร เรียว แรง มี กำลัง ลง กذا นักบรราช พึง
 สันนิฏฐาน ด้วย ประ การ ฉน ก็ ใน สิกขา บทที่ ๔ คือ มุสาวัต นั้น มี
 คำ อธิบาย ว่า มุสาวัต นั้น หัก ฐาน เสี้ย ซึ่ง ประ โยชน อื่น ไค ชื่อว่า
 ประ โยชน นั้น มี คุณ น้อย ก็ เปน แต่ อปปสา วชช มี โทษ น้อย ชื่อว่า หัก

ธาน เตี้ย ซึ่ง ประโยชน์ มี คุณ มาก ก็ เปน มหา สำนักร มี โทษ มาก
 อีกรึ อีก ประการ หนึ่ง เต่า มุตาจาท นั้น หัก เตี้ย ซึ่ง ประโยชน์ ผู้ใด ฝัน
 ว่า ผู้หน มี ศีลา ทัศน น้อย อีปรุสำกรไซ ก็มี โทษ น้อย ฝันว่า
 ผู้หน มี ศีลา ทัศน มาก ก็มี โทษ เปน อัน มาก อีก หนึ่ง ออกุศ คือ
 มุตาจาท นั้น จะมี โทษ น้อย ก็ เพราะ กิเลส มี รวด เปน ต้น อ่อน แด
 จะมี โทษ มาก นั้น ก็ มาก ด้วย กิเลส กล้ำ หาญ ใน สันดาน อปรนโย
 อประนัย มี ข้อ ความ ว่า ออกุศ คือ มุตาจาท นั้น ขราวด์ ทั้ง หลาย
 ให้ ประพฤติ เปน ไป ด้วย ปราถนาจะมี ให้ สิ่ง ของ ของ ตน แด
 กล่าว ปฏิเสธ ว่า นตถิ หามิ ได้ อย่าง นี้ เปน อีปรุสำกรไซ มี โทษ
 น้อย สักขินา หุคฺวา ข้อ หนึ่ง ขราวด์ บังเกิด เปน สักขิ พยาน เขา
 อ้าง ถึง แด กล่าว เบิก ความ หัก ธาน เตี้ย ซึ่ง ประโยชน์ แห่ง คู้ ความ
 ช่าง หนึ่ง ให้ เตี้ย ทรพย์ อปรภาค อย่าง นี้ จึง เปน มหา สำนักร มี โทษ
 มาก บัพพิชิตาน อีปรุคฺมบ ฝันว่า จะ กล่าว ฝ่าย ช่าง สมนน เต่า
 บรรพชิต ทั้ง หลาย ได้ นามน กติ สัมปก คิ น้อย เดียว แด ยัง ออกุศ คือ มุ
 ตาจาท ให้ ประพฤติ เปน ไป ด้วย นัย แห่ง ปุณณ กถา คือ กล่าว ซึ่ง
 วัตถุอัน พร้อง ว่า เต็ม วัตถุ น้อย ว่า มาก ด้วย อธิบาย ว่า จะ ชำรวน เต็น
 เหมือน กล่าว ว่า เพตาจัน นี้ เรา ได้ น้ำ มัน แด ลับบี โหด มอง ไป ในบ้าน
 ดุจดัง แม่น้ำ มุตาจาท ว่า ในบ้าน ดุจดัง แม่น้ำ มุตาจาท อย่าง นี้ จึง
 เปน อีปรุสำกรไซ มี โทษ เขา หนึ่ง บรรพชิต ทั้ง หลาย กล่าว คำ มิ ได้
 จริง ซึ่ง ถึง คน มิ ได้ เห็น ว่า เห็น ที่ คน มิ ได้ ยิน ว่า ได้ ยิน กล่าว

คำ มุสาวาท อย่าง นี้ จัก เป็น มหา สāvāṅṅhaṃ มี โทษ หนัก วิสัฎฐา
 ญู เรกัซซาร์ สัธเสอ มุสาวาท โท โจรยัว่า วัจ เภท แห่ง บุคคล ผู้ จะ กล่าว
 ให้ ศตาศ เปน ปรจจัน แท้ ประพฤติ เปน ไป ด้วย ปราภมา จะ มี ให้ ของ ของ
 คน ก็ ตี แด วัตถุ น้อย กล่าว ว่า มาก พร้อง เค็ม ก็ ตี นักปราช ท่าน กล่าว
 ว่า เปน มุสาวาท โดย แท้ แต่ ทว่า จัก เปน อปป์สāvāṅṅhaṃ เมา ลง นั้น ด้วยเหตุ
 คัง ฎา คำ ปรีหาร แก่ ว่า ซึ่ง วัจ เภท ประพฤติ เปน ไป ด้วย อากกร คัง
 กล่าว แล้ว นักปราช ท่าน จัก ว่า เปน มุสาวาท แท้ แต่ ทว่า มี โทษ
 เมา นั้น เพราะ เจตนา ที่ เปน ไป ใน อัน จะ กล่าว ให้ ศตาศ เปน อัน นั้น มี ได้ มี
 ก่าดัง กล่าว คัสมา เหตุ ดัง นั้น จึง เปน อปป์สāvāṅṅhaṃ มี โทษ เมา นัก
 ปราช พึง รั คัง กล่าว มา นี้ อปป์ ประการ หนึ่ง เด่า บรรดา ลิก
 ขา บท ทัง ห้า ประการ อัน เปน ส่วน เบง คั้น นั้น สุราเมรย มัชชป
 มา ทัญฐาน ลิกขา บท อัน เดียว นั้น จัก เปน มหา สāvāṅṅhaṃ มี โทษ มาก ลิก
 ขา บท ทัง หลาย สี่ มี ปาณาติบาต เปน อาทิ จะ จัก เปน มหา สāvāṅṅhaṃ มี
 โทษ มาก เหมือน คัง สุราเมรย มัชช ปมา ทัญฐาน ลิกขา นั้น หา มิ ได้ คัสมา
 มี คำ ปุจจา ว่า เหตุ ไฉน สุราเมรย มัชช ปมา ทัญฐาน ลิกขา บท นั้น จึง จัก
 เปน มหา สāvāṅṅhaṃ มี โทษ มาก โทษ มาก นั้น เพราะ เหตุ อไร วิสัฎฐา ว่า มี
 โทษ มาก นั้น เพราะ เหตุ กระทำ ให้ เปน อัน ตราย แก่ อริยธรรม ด้วย กิริยา
 ที่ สุรา แด เมรย นั้น ยัง ความ ที่ เปน อุมัตตก เปน บ้า ให้ ประ พฤติ เปน ไป แก่
 สัตว์ ฌมี อัน บังเกิด เปน มนุษย์ อธิบาย ว่า บุคคล ที่ เสพ สุรา แด เมรย นั้น
 แม้ บังเกิด เปน มนุษย์ ก็ บังเกิด เปน คน บ้า เปน คน เตี้ย จริค ไป หา อจ

ที่ จะ ได้ ดำ เจริญ มรรค แล ผล ชรรณ วิเศษ ไม่ คัด มา เหตุ การณ ดังนี้
 สุรา เมรัย นี้ จึง จัก เปน มหา ตำ วรช มี โทษ มาก แท้ ยิ่ง กว่า สี กษา บท
 ทั้ง ๕ นั้น เหว เมถิล มหา ตำ วรช โคมี วิญญา ตัพ โภ แต่ ข้อ
 วิญญา ใน บัญจเวร มณี สี กษา บท ทั้ง ห้า นักปราช ฆิง สันนิฏฐาน โดย
 มหา ตำ วรช มี โทษ มาก ด้วย ประ การ ฉน

ปโยค โคภี เอภล ปาณา ตี ปาภังส ส่าหตติโก อาณตติโก นิสตติคโย
 ทาวโร วิชชามโย อิททิมโยติ ฉปป์โยโค ถ้า ตบนี้ จะ ได้ วิญญา
 ใน บท มาติกา คือ ปโยค โค นั้น สืบ ต่อ ไป ใจ ความ ว่า ใน บท มาติกา นี้ ว่า
 ฉปป์โยคา ประ โยค ทั้ง หาย แห่ง ปาณา ตี ปาภน มี ๖ ประการ คือ
 ส่าหตติกปโยค ๑ อาณตติกปโยค ๑ นิสตติคกียปโยค ๑ ทาวรปโยค ๑
 วิชชามยปโยค ๑ อิททิมยปโยค ๑ เปน ๖ ประการ ด้วย กัน ใน ปโยค
 ทั้ง ๖ ประการ นั้น ปหรณ กิริยา ที่ ประหาร ด้วย กาย ก็ ตี ด้วย วัตถุ
 หนึ่ง ใน กาย ก็ ตี ส่าหตติโก ชื่อ ว่า ส่าหตติกปโยค แล
 ส่าหตติกปโยค นั้น แยก ออก ไป เปน สอง ประการ โดย ประเภท แห่ง อุทิส
 ฉเพาะ ๑ ไม่ อุทิส ฉเพาะ ๑ ถ้า อุทิส แล ไม่ อุทิส ทั้ง ๒ ประการ นั้น
 จัก วิญญา ใน อุทิส ตี กปโยค นั้น ก่อน ยมุตทิสส ปหรติ บุคคล อุทิส ฉเพาะ
 ตัว ตัว ได้ แล แต่ ก็ ประหาร บุคคล ผู้ นน ก็ ย่อม ข้อ อยู่ ด้วย กรรม
 คือ ไค ชง ฆาป เพราะ ด้วย กิริยา ที่ ตาย แห่ง ตัว นน แล บุคคล อุทิส ฉเพาะ
 ชง ตัว ตัว ได้ แล แต่ ประหาร ด้วย จิตร คิด ว่า โยโกจิ มรค
 ตัว ไค ตัว หนึ่ง จง ตาย เกิด อย่าง นี้ บุคคล ผู้ นน ก็ ย่อม ข้อ อยู่ ด้วย กรรม

คือ ได้ ซึ่ง มาป ด้วย กิริยา ที่ ตาย ลง แห่ง สัตว์ ตัว โต ตัว หนึ่ง แต่ บัณฑิต
 แห่ง อัน ประหาร นั้น อธิบาย อีก ประการ หนึ่ง เด่า สัตว์ นั้น ตาย ลง
 ใน ขณะที่ ประหาร นั้น ก็ ดี ฤๅว่า ตาย ลง ต่อ ภาย หลัง เพราะ ด้วย โรค
 ที่ คือ ประหาร นั้น ก็ ดี บุคคล ผู้ ประหาร นั้น ก็ ย่อม ช้อง อยู่ ด้วย กรรม คือ
 ได้ ซึ่ง มาป ใน ขณะที่ ตน ประหาร ลง นั้น ทั้ง สอง อย่าง คือ อุกฤษ
 ณะ เพราะ ตัว สัตว์ แด ไม่ ณะ เพราะ ตัว สัตว์ นั้น แท้ จริง หนึ่ง บุคคล ประหาร ลง
 ซึ่ง สัตว์ ด้วย ปรารถนา จะ ให้ ตาย ครั้น แด ว่า สัตว์ นั้น ยัง ไม่ ทน ตาย
 ใน ขณะนั้น ยัง ดำบาก อยู่ บุคคล ผู้ นั้น ก็ ให้ ซึ่ง ประหาร ช้า ลง ด้วย จิต
 คิด อย่าง อื่น อีก เด่า เพื่อ จะ ให้ สัตว์ นั้น ตาย ครั้น มรณ กาด ภาย หลัง
 แด หาก ว่า สัตว์ นั้น ตาย ลง ด้วย ประหาร ที่ แรก นั้น เอง ใช้ บุคคล ผู้ ประหาร
 นั้น ก็ เปน กัมม พันธุ์ ของ อยู่ ด้วย กรรม ใน กาด นั้น แท้ จริง ครั้น แด ว่า
 เมื่อ เชน เช่น ว่า มา แด นั้น ปรารถนา ตีฆาต จะ ได้ มี ด้วย กิริยา ที่ ประหาร
 ช้า ลง ที่ สอง นั้น หา มิ ได้ ปรารถนา ตีฆาต ก็ คง มี อยู่ แต่ ประหาร ลง ที่ แรก นั้น
 อุกฤษณะ ประการ หนึ่ง ใน เมื่อ สัตว์ นั้น ตาย ลง เพราะ ด้วย ประหาร นั้น
 ทั้ง สอง คือ ประหาร ที่ แรก แด ประหาร ช้า ลง เพื่อ จะ มิ ให้ ตาย นั้น ก็ ดี
 บุคคล ผู้ นั้น ก็ คง เปน กัมม พันธุ์ ของ อยู่ ด้วย กรรม ด้วย ประหาร ที่ แรก นั้น
 ประการ หนึ่ง เอง ว่า สัตว์ นั้น ไม่ ตาย เพราะ ด้วย ประหาร ทั้ง สอง นั้น เด่า
 ปรารถนา ตีฆาต ก็ หา มิ แก่ ผู้ ประหาร นั้น ไม่ เชน โย พุทฺธ เกหิบี แด นัย
 อธิบาย อัน นั้น บัณฑิต คย พง ธุ ให้ ทว ไป ใน อัน ซึ่ง ให้ ประหาร แก่ สัตว์

ศิว เคียว แม่ ศิว ประหาร ทงหลาย เปน อัน มาก นั้น เกิด แม่ ใน ชาติ
 ติกประโยค นั้น ศิว ตายด้วย ประหาร ของ บุคคล ผู้ใด ก็มมพินชฺ์ของ
 ศิว กรรมกัยอม มีแก่ บุคคล ผู้หนึ่ง แท้จริง จะ วินิจฉัย ในชาติ ติก ประโยค
 สืบต่อไป อธิฐฺ์เหตฺวา อาณาปนํ กิริยา ที่ ตั้ง ไว้ ซึ่ง นิยม กำหนด
 แดง แด บังคับไว้ นั้น ได้ ชื่อ ว่า ชาติ ติก ประโยค แด ก็มมพินชฺ์ของ อยู่
 ด้วย กรรม คือ ได้ ซึ่ง มาปใน ชาติ ติก ประโยค นี้ บันชิตย ก พง ตามรฎก
 ดู โดย นัย ที่ ข้าพเจ้า กล่าว มา แด ใน ชาติ ติก ประโยค นี้ เกิด แท้จริง
 ถ้า กำหนด นิยม ทงหลายใน ชาติ ติก ประโยค นี้ บันชิตย พง ฐ เกิด ว่า
 มี ๖ ประการ แด นิยม กำหนด ประการ ใน ชาติ ติก นั้น คือ กำหนด
 ซึ่ง วัตถุ ประการ ๓ กำหนด ซึ่ง โอกาศ ประการ ๓ กำหนด ซึ่ง อริยา
 บถ ประการ ๓ กำหนด อาวุธ ประการ ๓ กำหนด ซึ่ง กิริยา วิเศษ ประการ ๓
 เปน ๖ ประการ ด้วย กัน ซึ่ง ซึ่ง ว่า กำหนด วัตถุ นั้น คือ กำหนด ตัว ศิว
 ที่ ตน จะ พง ยัง บุคคล ให้ ฆ่า แด ซึ่ง ว่า กำหนด กาด นั้น คือ กำหนด เวลา
 ให้ ฆ่า มี เวลา เช้า แด เวลา เย็น เปน ต้น แด กำหนด โอกาศ นั้น คือ กำหนด
 ซึ่ง บาน กิต นคม กิต บำ กิต ธรอก แด ถนน กิต หนทาง ชำม แจง สี่แจง
 กิต เปน อาทิ ดัง น เรยล ชื่อ ว่า กำหนด โอกาศ แด กำหนด อาวุธ นั้น
 มี กำหนด ซึ่ง คาย แด พวำ แด บัน แด หอก เปน อาทิ แด กำหนด ซึ่ง อริยา
 บถ นั้น คือ กำหนด ที่ ยืน แด กิริยา ที่ นอน เปน อาทิ แห่ง ศิว ที่ จะ พง ฆ่า
 ให้แก่ บุคคล ผู้ จะ ฆ่า นั้น อย่าง นี้ ชื่อ ว่า กำหนด อริยาบถ แด กำหนด
 ซึ่ง กิริยา วิเศษ นั้น คือ กำหนด ให้ ยิง กิต ให้ แทง กิต กำหนด ให้ คัด

ซึ่งช่วยจะมี ศักดิ์ แด เท้า เป็น ฮาติ กัด กำหนด ให้ผ่า ให้ แล ให้ทุบ ให้ ตัก
 เป็น ฮาติ หนึ่ง ชื่อว่า กำหนด ซึ่ง กิริยา วิเศษ ยทิ ทิ ติ แด ผู้บังคับใช้
 ให้ ข่า เสีย ซึ่ง สัตว์ ด้ว ไต แด ผู้รับ คำ ใช้ ไป ข่า สัตว์ ด้ว อื่น กระทำ ให้
 ตัด จาก วัตถุ คือ สัตว์ สัตว์ ที่ คน ตั้ง นัน เสีย กัด หนึ่ง บังคับ ใช้ ให้ ประหาร
 ใน ช่าง หน้า แด ผู้รับ ใช้ ไป ประหาร ใน ช่าง ทั้ง สอง กัด หดง กัด ที่ อื่น กัด
 อาณา ปก สัต หนึ่ง กัด กัมม พน ใจ ผู้บังคับใช้ มิ ได้ เป็น ปาณาติบาต ผู้ ไป
 ข่า นัน เป็น ปาณาติบาต ฝ่าย เดียว หนึ่ง ติ ว่า ผู้รับ บังคับ ใช้ นัน ไป ประหาร
 ตาม คำ ใช้ มิ ให้ ตัด จาก คำ ตั้ง กัมม พน ใจ คือ ปาณาติบาต ก็ มิ แก่ ชน
 ทั้ง สอง คือ ผู้ ใช้ เป็น ปาณาติบาต ใน ขณะ ที่ ใช้ ผู้ ข่า นัน เป็น ปาณา
 ติบาต ใน ขณะ ที่ ข่า ตาย นัน เอสน โย กาลา ที่ ตั้ง แด ใน อธิบาย ใน
 กิริยา ที่ กำหนด ทั้ง หาย มี กาล เป็น ฮาติ หนึ่ง บัน ติ คย ผู้ ปรุ ข่า พง สัน นิ ฏ
 ฐาน ตั้ง นัน ว่า ข้อ ซึ่ง กำหนด ใน คำ บังคับ ใช้ แด กำหนด ซึ่ง กาล หนึ่ง คือ
 บังคับ ใช้ ให้ ข่า เสีย ใน เวลา เข้า มิ ได้ กำหนด ว่า เข้า วัน นัน ฤ เข้า พง ัน
 เดย แด ผู้รับ ใช้ ไป ข่า ได้ ใน เข้า วัน ไต ๆ กัด สุด แท้ แต่ ว่า ข่า ได้
 ใน เวลา เข้า แล ติ จะ ชื่อ ว่า ติต สังก ติ นัน หามิ ได้ ถ้า หาก แด กำหนด
 ว่า ใน เข้า วัน นัน แด ผู้รับ ไป ข่า ใน เวลา เทียง วัน นัน กัด เช่น วัน นัน กัด
 ใน เวลา เข้า พง ัน กัด ผู้ ใช้ มิ ได้ เป็น ปาณาติบาต เหตุ ว่า ติต สังก ติ
 แม้ พยา ยาม จะ ข่า ใน เวลา เข้า แด ข่า ได้ ใน เวลา เทียง กัด ก็ ได้
 ชื่อ ว่า ติต สังก ติ เหมือน ตั้ง นัน แด กำหนด ซึ่ง โอกาส นัน คือ มิ ได้
 กำหนด ที่ แล ใช้ ให้ ข่า คน ชื่อ นัน ๆ ัน อยู่ ณ บ้าน นัน ๆ เสีย แม้ ว่า

คนผู้นั้น อยู่ใน ที่ใด ๆ แต่ผู้รับ ใช้ ไปฆ่า เสีย ก็ ชื่อ ว่า มิ ได้ พ้น สังเกต
 เถย เหตุ ออก ชื่อ บ้าน เพื่อ จะ นิยม บุคคล สิ่ง เดียว ฅ็ ว่า กำหนด
 ที่ ให้ ฆ่า เสีย ใน บ้าน แต่ ไป ฆ่า เสีย ใน ป่า ก็ ดี ให้ ฆ่า เสีย ที่ ใน
 ประตูบ้าน แต่ ไป ฆ่า เสีย ที่ กลาง บ้าน ก็ ดี ที่อื่น ก็ ดี ก็ ชื่อ ว่า มิ ได้ สังเกต
 ทาโทษ มิ ได้ ไม่ เปน ปาณา ตีบาต ก็ แต่ ใน อาวุธ นั้น เถ่า มี ชื่อ
 อธิบาย ว่า ฅ็ ว่า มิ ได้ เฉพาะ หอก คาน บัน ธนู สิ่งใด ๆ บังคับ ใช้ ว่า
 ฅ็ ว่า เสีย ด้วย อาวุธ แม้ ฆ่า ด้วย หอก คาน สิ่งใด ๆ ก็ ดี ก็ ชื่อ ว่า
 มิ ได้ พ้น สังเกต ฅ็ ว่า เฉพาะ คาน เถ่ม น้ ๆ แต่ ฆ่า ด้วย คาน เถ่มอื่น ก็ ดี
 ให้ พ้น ด้วย คม ข้าง หนึ่ง แต่ ผู้รับ ใช้ ไป พ้น ด้วย สัน ก็ ดี ด้วย คม ข้าง
 หนึ่ง ก็ ดี แต่ ด้วย ปลาย ก็ ดี ด้วย สัน ก็ ดี ก็ ได้ ชื่อ ว่า มิ ได้ สังเกต
 ก็ แต่ ใน อริยาบถ นั้น มี คำ อธิบาย ว่า ฅ็ ว่า มิ ได้ กำหนด อริยาบถ
 แต่ บังคับ ว่า ตาม กิริยา อัน เห็น เปน ต้น ว่า ท่าน ฅ็ ไป ฆ่า คน นั้น ๆ อัน
 เดิร ไป นั้น เสีย แม้ ผู้รับ ใช้ ไป ฆ่า เสีย เมื่อ นั่ง ฤา นอน ฤา เมื่อ ยืน อยู่
 นน ก็ ดี บมิ พ้น สังเกต เถย เหตุ บอก กิริยา อัน เดิร นน เพื่อ จะ นิยม
 บุคคล สิ่ง เดียว ฅ็ แต่ ว่า กำหนด ให้ ฆ่า ใน ขณะ อัน เดิร นน ก็ ดี แต่ ฆ่า
 เมื่อ ยน ก็ ดี นง อยู่ ก็ ดี นอน อยู่ ก็ ดี ก็ ได้ ชื่อ ว่า มิ ได้ สังเกต ก็ แต่
 ใน กิริยา วิเศษ นั้น มี คำ อธิบาย ว่า ฅ็ ใช้ ให้ แต่ แต่ ไป พ้น ก็ ดี
 ทุบ ต้ ก็ ดี ก็ ได้ ชื่อ ว่า มิ ได้ สังเกต ฅ็ มี ได้ เฉพาะ บุคคล แต่ ใช้ ว่า
 ท่าน ฅ็ ฆ่า ซึ่ง คน อัน ฅ็ ก็ ดี ต่ำ ต่ำ ชาว พิณอม ก็ ดี แต่ รับ ใช้ ไป ฆ่า
 คนใด ๆ อัน มี อากา รังคา ใช้ นั้น ก็ มิ ได้ พ้น สังเกต เถย ฅ็

ตีฆาต ใน นิสัถักคิย ประโยคนี้ บัณฑิตก็ พัง หยั ทราบ โดย นัย ที่ ข้าพเจ้า
 กล่าว มา แล้ว ใน ก่อน นั้น เกิด ก็ ใน ถาวร ประโยค นั้น คือ พัง เสร็จ
 ประหาร ใจ เปรียบ ต้น ว่า ชุค หตุม บัค ขวาก กระตาน ขนค้ กั คี คือ ประกอบ
 ชึ่ง พิศ เพื่อ จะ ยัง สัตว์ ให้ ตาย นั้น ได้ ชื่อ ว่า ถาวร ประโยค ได้ มี
 ถาวร ไ้ แม้ ถาวร ประโยค นั้น เถ่า ก็ มี ช่อง ประการ โดย ประเภท คือ
 ฉเพาะ แต มิ ได้ ฉเพาะ นั้น ก็ แต ฉกขณะ ที่ จะ เปร กัมมพันธ์ ใน ถาวร
 ประโยคนี้ บัณฑิตก็ พัง ฉนนิฐฐาน ดุจ นัย ที่ กล่าว มา แล้ว แต่ ก่อน นั้น เกิด
 ยันตุ วิเสโส ก็ เนื้อ ความ ที่ วิเศษ แปรค ออก ไป ใน ถาวร ประโยคนี้
 บุคคล ชุค หตุม ใจ ใน ที่ ทาง เครี ผู้ เดียว เปร ต้น แต จะ ให้ สัตว์ ตก ตาย
 มิ ว่า ชุค ใจ ฉเพาะ สัตว์ ตัว ไค แต สัตว์ ตัว นั้น ตก ตาย ก็ เปร กัมมพันธ์
 แต่ ใน ขณะ ชุค นั้น แล้ว มิ ว่า มิ ได้ ฉเพาะ แล ชุค ใจ ให้ ทัว ไป แก่ สัตว์
 ทั้ง ปวง ถ้า สัตว์ ตัว ไค ตัว หนึ่ง มา ตก ตาย ก็ มิ ได้ พัน โทษ เปร ปาณา
 ตีฆาต มิ ว่า ชุค เอง ก็ ดี ฤ ใ้ ผู้ อื่น ให้ ชุค ก็ ดี แล ฉเพาะ ให้ พ้อ ฉวง
 เขา สัตว์ ผู้ นั้น ๆ มา ให้ ตก ตาย ผู้ ใ้ คำ ใ้ ไป พ้อ ฉวง เขา สัตว์ อื่น
 มา ให้ ตก ตาย ก็ ดี ฤ ตก ตาย เอง ก็ ดี สัตว์ อื่น มา ตก ตาย ก็ ดี ผู้ ใ้
 มิ ได้ เปร โทษ มิ แล ว่า ฉเพาะ คน ผู้ ปราณ จะ ตก ตาย เอง ผู้ ไม่ ปราณ
 จะ ตก ตาย แล พลาด ตก ตาย ก็ ดี ฉวง เขา คน อื่น มา ให้ ตก ตาย ก็ ดี
 ผู้ ใ้ มิ ได้ เปร โทษ มิ แล ฉเพาะ ว่า ผู้ ไค ๆ จะ ไคร่ ช่า กัน เสีย
 ก็ จง เขา มา ผดัก ฉง ให้ ตาย เกิด ผู้ ปราณ จะ ตาย เอง แล ฉง ตก ฉง ก็ ดี
 แต มิ ได้ ใ้ แล ผดัก ตก ฉง เอง ก็ ดี ก็ หา โทษ มิ ได้ มิ แล ว่า มิ ได้

ฉเพาะ เคย แด่คิด ว่า ผู้ใด ปรารถนา จะ ตาย ก็ ดี แต่ มิ ได้ ปรารถนา จะ ตาย
 ก็ ดี จะ ใคร ชำ กั้น เดี่ยว ก็ ดี มิ ได้ ชำ กั้น ก็ ดี ตก เอง ก็ ดี ผู้ใด ทำ
 ให้ ตก ก็ ดี จึง ตาย เกิด แด่ ผู้ใด ๆ ตก ตาย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ เดย ฅิว่า
 ลัทธิ นน มี กรรม ตก ลง ทารก นน ตก ลง ทารก ใน กรรม นน ตก ตาย
 มารดา มิ ได้ ตาย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ มารดา ตาย ทารก มิ ได้ ตาย ก็ มิ พ้น โทษ
 โจร ไล่ มา ตก ตาย ก็ มิ พ้น โทษ ตก ยัง ไม่ ตาย โจร เอา ชน มา ชำ เดี่ยว
 ก็ มิ ได้ พ้น โทษ ถ้า แม้ แด่ โจร ไล่ มา ตก ตาย แล้วย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ
 เหตุ โจร จับ เอา ชำ เดี่ยว ได้ ด้วย ประ โยค อัน ตก ลง นั้น แม้ว่า ไป หลาย
 วัน จึง ตาย ด้วย เหตุ อัน ตก ลง นั้น ก็ มิ ได้ พ้น แม้ว่า แรก ตก นั้น ระวัง ไป
 ล่วง หลาย มี แล้วย กำ เรียบ ชัน ใหม่ เถ่า แด่ ตาย ไป ก็ มิ พ้น โทษ เดย
 ฅิว่า โรค อื่น เกิด ถ่า ถ่า แด่ ตาย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ ฅิว่า โรค นั้น ถ่า ถ่า ถ่า
 ก็ ดี เท่า กัน ก็ ดี แด่ ตาย ไป ก็ มิ ได้ พ้น โทษ เดย ฅิว่า มนุษย์ เปน อุปล่า
 ตก เกิด ใน หลุม นั้น ชน มา จาก หลุม มิ ได้ แด่ ตาย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ
 เหตุ ว่า ฉเพาะ คน อื่น มิ ได้ ปรารถนา จะ ตาย นั้น ด้วย เขา อื่น เกิด นั้น เปน
 กิริยา อัน ตก ลง ฅิว่า ชุก หลุม ไว้ ฉเพาะ มนุษย์ แล ยักษ์ ตก ตาย มิ ได้
 พ้น โทษ เหตุ ชุก ฉเพาะ มนุษย์ ฅิว่า ชุก ฉเพาะ ยักษ์ แล มนุษย์
 ตก ตาย ก็ หา โทษ มิ ได้ ฅิว่า ชุก ไว้ มิ ได้ ฉเพาะ เดย มนุษย์
 แล ยักษ์ เปรด ลัทธิ ศิว จฉาน ผู้ใด ตก ตาย ก็ เปน โทษ ชุก ว่า มา แด่นั้น
 ฅิว่า ปุณฺณ ตก ลง แด่ ได้ ถ่า เจริญ พระ อรหรรต ด้วย เวทนา ที่ ตก ลง นั้น แล
 ทำ กาล กิริยา ก็ เปน อรหันตสมาธิ ของ บัญญา นั้น ศรัยกรรม ฅิว่า ผู้ ชุก

นนชาย หลุม เสีย ก็ ดี ให้ เบื่อ ก็ ดี ผู้ใด ตก ตาย ผู้ซุก นัน ก็ เปน
 กัมมพันธุ์ ไม่ พัน โทษ เถย ผู้ที่ ได้ บ่อ ไป นัน หา โทษ มิ ได้ เหตุ ที่ คน
 มิ ได้ ประขอบ ประ โยชน์ ฌี ว่า บุคคล ผู้ ได้ ไป นัน คิด ว่า คน นัน มัก จะ ชน
 นัน ได้ ก็ ดี ฤก นัน จะ เขา ชน มา ยาก ก็ ดี แด ชุก ให้ ฤก ลง อี ก ก็ ดี
 ฌม ให้ คน ชน อี ก ก็ ดี ให้ ยาว ออก ไป อี ก ฤก ให้ สั้น เข้า มา อี ก ฤก
 ให้ กว้าง ออก ไป อี ก ฤก ให้ แคบ เข้า มา อี ก ก็ ดี ก็ คง เปน กัมมพันธุ์
 ช้อง ด้วย กรรม คือ ได้ บาป ทั้ง สอง คน นัน แด ฌี ว่า เตื่อต ร้อน กตว์ แก่ โทษ
 แด ฌม เสีย ให้ เต็ม แดว มี ผู้ ตม ตาย ก็ ดี ฌน ตก ลง มา ผู้ นัน เปน
 ฌน อี ก ตม แด มี ผู้ มา ตก แดว คิด ฌน นัน ตาย ก็ ดี ก็ มิ ได้ พัน โทษ เถย
 ฌน ว่า ไม่ ส้มควร เขา ฌน นัน ไป เสีย ก็ ดี ฌม พัด ผู้ นัน พุง ไป เสีย ก็ ดี ฌน
 ตก เขา ไป ก็ ดี เขา มา ชุก เขา รากไม้ แด ง่า รีม ปาก หลุม นัน ก็ ดี แด กตบ เปน
 หลุม ลง ใหม่ เต่า มี ผู้ มา ตก ตาย ผู้ ชุก เต็ม นัน ก็ มิ ได้ พัน โทษ ตอง กัมมพันธุ์ ฌี ว่า
 ทำ เปน สระ โหญ บ่อ โหญ ก็ ดี ปดุก คน โพิช คน ไทร ก็ ดี ปดุก เปน ที่
 อยู่ ฌรท่า เปน ทาง เกวียน เสีย ก็ ดี ฌม เสีย ให้ เต็ม แดว ยัด เสีย ให้ แน่น
 ก็ ดี รากไม้ งอก ร้อย ประสาณ กัน ไป ก็ ดี แด เปน ปดพิ ปกติ แดว
 ฌง จะ พัน โทษ อี ก ฌน ว่า นำ โหด เขา เปน บ่อ เต่า ก็ ยัง มิ ได้ พัน
 โทษ อี ก ฌน ว่า บุคคล ตก บ่วง ใว้ จะ ให้ มนุษย์ ตาย ก็ ดี สัตว อี ก ตาย
 ก็ ดี โดย ฌเพาะ มิ ได้ ฌเพาะ นัน บณทศย ก็ พง สันนิฐฐาน โดย นัย ที่
 พรวณ มา ใน หลุม นัน เกิด ถ้า สัตว นัน คง จะ ตาย เพราะ บ่วง นัน เปน
 แท้ แดว มาตว ว่า ตก แดว แด ววง มี อ เสีย ก็ ดี พระ อาจารย์ ก็ กล่าว ว่า

เปน ปาณาติบาต แต่ใน ขณะ ที่ วาง มือ นั้น แต่ บุคคล ผู้ นั้น จะ ชาย บ่วง
 แต่ แร้ว นั้น เสีย กัด จะ ให้ เป่า กัด ผู้ เจ้า ของ เต็ม นั้น ก็ มิ ได้ พ้น
 โทษ ผู้ ได้ ไป นั้น หา โทษ มิ ได้ มิ แต่ บ่วง แต่ แร้ว นั้น พลาด รุก ขน
 ผู้ ที่ ได้ ไป นั้น ตก ใจ ใหม่ กัด เห็น ผิด ทาง แรก นั้น รว เข้า ให้ ตรง บ่วง
 กัด ทำ คน ให้ แวง กัด พ้น เชือก ให้ มน กัด คอก หลัก ให้ มน กัด
 ก็ เปน กับ พันชู่ คือ ได้ บาป ด้วย กัน ทั้ง สอง คน นั้น แม้ ว่า มี ความ
 เคียด ร้อน แต่ ตก บ่วง เสีย กัด ผู้ อื่น มา เห็น แล้ว แต่ ตก ขน ใหม่ เต่า
 มี สัตว์ มา คิด ตาย ก็ มิ ได้ พ้น โทษ มิ ว่า บ่วง แต่ คน นั้น มิ ได้ ทำ เอง
 ได้ มา แต่ ที่ ไต แต่ เขา ไป ไว้ เสีย ดัง เก่า แล้ว จึง จะ พ้น โทษ นั้น มิ ว่า
 น้อม ถ้า ไม่ ลง มา เปน คน คิด ถ้า ไม่ นั้น เสีย เมื่อ ไต ก็ พ้น จาก โทษ
 เมื่อ นั้น มิ ว่า คน แร้ว นั้น ตน ทำ เอง แล รักษา ไว้ ผู้ อื่น มา เก็บ ได้
 เขา ไป ตก สัตว์ คิด ตาย เจ้า ของ เต็ม ก็ ยัง มิ ได้ พ้น จาก โทษ ต้อง กับ พันชู่
 แม้ เสา ไฟ ใหม่ เสีย ทิ้ง แล้ว กัด มี ผู้ เขา ไป ตี สัตว์ ตาย ก็ ยัง ไม่ พ้น
 โทษ ทำ ให้ ฌมหาย สูญ เสีย ทั้งหมด จึง พ้น โทษ เชือด บ่วง นั้น มิ ว่า
 เขา เชือก เกตุยว เดียว มา ควบ เอง แต่ คลาย ออก ให้ เปน เกตุยว เดียว
 ดังเก่า จึง จะ พ้น โทษ มิ ว่า เขา บ่วง มา ถนุ เอง แต่ ต่าง ออก เสีย ให้
 เปน เส้น ปรอ ดังเก่า จึง จะ พ้น โทษ มิ แต่ เขา ปรอ มา แค่น้ำ แต่ ขวน เอง
 เสา เสีย ให้ สูญ จึง จะ พ้น โทษ อนึ่ง บุคคล ตก ชิง สัตว์ ด้วย พ้า ทับ เหว
 กัด บัก ขวาก แต่ หลาว ตก ใจ กัด ใน หนทาง เต็ม นั้น มา คร ว่า ตก

แล้ว แด่ สัตว์ คง จะ ต้อง ตาย ด้วย เหตุ นั้น เปรน เท้า แล้ว แต่ พอ วาง
 มือ เสีย ก็ เปรน ปาณาติบาต ใน ขณะ นั้น คือ ตั้ง บ่วง ที่ ก่อ มา แล้ว
 นั้น ย่อม คง ไว้ ซึ่ง สัตราวุธ ขวาก หดาก ภาย ใต้ ที่ นอน ที่ อิง ที่ เติร หัก
 บุค รว หน่วง ทั้ง ปวง อัน บริ โภค ทุก ๆ เมื่อ ใน กตาง วัน ก็ ตี กตาง
 คน ก็ ตี ก็ เปรน ปาณาติบาต ใน ขณะ เมื่อ สัตว์ ตาย นั้น ยาว เติร
 ปวด ตี ใจ ความ ว่า จิตร ประวัติ คือ ประพฤติ เปรน ไป แห่ง จิตร ของ
 บุคคล ทั้ง หลาย เหล่า นน มี อยู่ ทราบ ไค ก็มี พันธุ์ ก็ บัง เกิด โดย สมนคร
 แก่ บุคคล ผู้ นน ทราบ นน บัณฑิต ยั้ง สันนิษฐาน เข้า ใจ ให้ ทั่ว ไป ใน
 วัตถุ ทั้ง หลาย มี กระดาน อิง กระดาน ยนต์ เปรน ต้น คือ พรรณา มา
 ณ วิจัย ฉัย มา ใน ภาวะ ประ โยค ก็ บุคิ เท่า นั้น
 ถ้า บนี้ จก วิจัย ฉัย ใน วิชชามย ประ โยค ตีบ ต่อ ไป ทรณ ตัด
 ปน วิชชา บริตปน ความ ว่า กิริยา ที่ บุคคล ร่าย เวท มนต์ วิชชากม
 ต่าง ๆ เพื่อ จะ ยัง สัตว์ ให้ ตาย นั้น ชื่อ ว่า วิชชามย ประ โยค อธิบาย ว่า
 บุคคล ร่าย เวท มนต์ เพื่อ จะ ยัง บุคคล ให้ บัง เกิด โรค ไภย เปรน ต้น
 ว่า ให้ จุก ให้ เตี้ยค ให้ ลง ท้อง ลง โทหิต ให้ เปรน ไข พืช ไข สันนิบาต
 สัมปชวน แด่ คุณ ยา ฮาคม ภูตบีค่าจ ต่าง ๆ เพื่อ จะ ให้ ตาย แด
 ประกอบ ใน กาย แด่ วาจา เปรน ต้น ว่า ไป กระ ทำ ใน บ้า ร่าย ฮาทรพ
 คุณ มนต์ ย่อม สำ เร็จ ผล ต่าง ๆ ตาม ปราณานั้น ชื่อ ว่า วิชชามย ประ โยค
 ใน อิทธิ มย ประ โยค นั้น มี ข้อ อธิบาย ว่า กิริยา ที่ กระ ทำ ให้ วิกร
 แปลก ปลาด ด้วย อิทธิฤทธิ์ อัน บัง เกิด แต่ วิบาก คือ ผล แห่ง กรรม เพื่อ

จะ ยัง ตัดตัว ให้ ตาย นั้น ชื่อ ว่า อิททิมย ประโยค อธิบาย ว่า กระทำ ให้ ตาย
ด้วย ฤทธิ แห่ง นาค แด ศรุษ ยักษ์ แด เทวดา แด ฤทธิ แห่ง ท้าว พระ ยา เบน ต้น
อัน สำเร็จ ด้วย กาย แด วาจา นั้น

ก็ แด ใน ภาวนามยิท ธินัน ได้ แก่ อธิฐานฤทธิ แม้ ถึง ว่า พระ ภิกษุ จะ
กระทำ ก็ หา ขอบตัว มิ ได้ เหตุว่า ภาวนา จิตร นั้น เบน กุศล เบน อภัยากฤต
จิตร เบน โสมนัส แด อุเบกขา ระวัง วิตก วิจารณ์ แด ปาณาติบาต
นั้น เบน อกุศล จิตร เบน โทมนัส เวทนา กอบ ด้วย พยาบาท วิตก แท้
บัณฑิตย พง ต้นนิฏฐาน เกิดว่า ปาณา ติบาต สิกขา บท นี้ มี ประโยค
๖ ประการ คึง พรรณามา ณ

อทินนาทาน สัต ตู ฝ่าย ประ โยค แห่ง อทินนาทาน สิกขา บท นี้ มี ๕
ประการ กล่าว คือ ส่ำหัตถิกปโยค แด ขาณัตติกปโยค นิสังคคิ
ยปโยค อคตสารกปโยค แด ชุรนิกเชปปโยค อัน บุคคล ให้ ประ
พฤติ เบน ไป ด้วย อำนาจ แห่ง ขอหาร คือ เถยขาวหาร นำ มา ด้วย อัน
ตัก ปล้ำย หาวหาร นำ มา ด้วย พด การ ช่ม เหน ปฏิจันนาวหาร นำ
มา ด้วย ปก บัด ช้อน บัง เขา ช่ม ผู้ ช่ม ด้วย กาย แด วาจา แด วจิตฺตฺตัง
ปวง ปริกปฬวหาร ตัก เขา ด้วย กำหนด บัด ที่ บัด แตน ถ่วง เข้า ไป
ในที่ ไ่ว์ นา เรือก ดวน ของ ผู้ ช่ม มาตรา ว่า เต็ม สม หนึ่ง กุศลวหาร ตัก
เขา ด้วย เป็ถียน ฉลาก ช้อ ตน ไป ได้ ใน วัคฺตฺตฺตฺน เบน มีระเภท แห่ง ประ
โยค อทินนาทาน ๕ ประการ ด้วย กัน แด ประเภท แห่ง ประโยค ทั้ง หดอย
นั้น บัณฑิตย พง ต้นนิฏฐาน โดย อัน รรูก ตาม คำ ที่ ชาวเจ้า กล่าว มา แล ณ

อพรมจริยาที่นั่น ปณ ก็แต่ ลึกซา ทั้ง สาม มี อพรมจริยา เปน
อาทินั้น เปน ถ้ำหัตถิกปโยค ซึ่ง เดียว เหวเมคัล ปโยคโตบี แต่ ข้อ
วินิจฉัย ใน บท มาติกา แห่ง บัญจเวรมณีสึกขา บท คือ ปโยคโตนั้น
บัณฑิตย พง ลัทธิฐาน แม้ โดย ประโยค ด้วย ประการ นั้น

อังกโตติ เขตต์ ๑ ปาณาติปาตัสสั บัญจังคานิ ภวณติ
ถ้ามัน จะ ได้ วินิจฉัย ใน บท มาติกา คือ อังกโต ซึ่ง จัด โดย องค์ สัมบถ
ไป บัญจังคานิ ภวณติ ความ ว่า องค์ แห่ง ปาณา ติมาค นั้น มี ๕
ประการ ปาโณ คือ สัตว์ มี ชีวิต อยู่ ประการ ๑ ปาณสัญญิตา
คือ สภาวะ รู้ ว่า สัตว์ มี ชีวิต อยู่ แต่ ซ้ำ ประการ ๑ อชกจิตต์ คือ
อชก เจตนา เปน ไป ใน บุรพภาค ส่วน เมือ ของ ศัษ ประการ ๑ อุมุรกโม คือ
ความ เพียร อัน ยัง อชก เจตนา ให้ บงเกิด ขึ้น เพื่อ จะ ซ้ำ สัตว์ ประการ ๑
เตน มรณ คือ สัตว์ ขาด ชีวิต ทรย์ ลง ด้วย ความ เพียร ประการ ๑ สิริ
เปน องค์ ๕ ประการ ด้วย กัน บุคคล กระทำ ปาณา ติมาค ด้วย เจตนา
ต่าง ๆ พร้อม ลง ด้วย องค์ ๕ ประการนี้ แล้ว จึง ขาด จาก ปาณาติปาต
เวรมณีสึกขา บท นี้ว่า ขาด แต่ องค์ ใด องค์ หนึ่ง จะ เปน ปาณา
ติมาค หา มิ ได้ นักปราช พง รู้ ด้วย ประการ นั้น อทินนาทานัสสั
บัญญัติ แต่ อทินนาทานา เวรมณีสึกขาบท นั้น นี้ว่า จะ จัด โดย
องค์ ก็มี ๕ ประการ อปรปริคคหิต คือ ทรัพย์ อัน เจ้า ของ หวง
แหน อยู่ ประการ ๑ อปรปริคคหิตสัญญิตา คือ รู้ ว่า ทรัพย์ เขา หวง

แหวน อยู่ แด่ ตัก เขา มา ประการ ๓ ^{เอียงจิตต์} คือ เจตนา จะ ตัก ทรัพย์
 ของ ผู้ ^{อื่น} นั้น ประการ ๓ ^{อุปกโม} คือ กระทำ ความ เพียร จะ ตัก เขา
 เข้า ของ เขา นั้น ประการ ๓ ^{เตน หรณ} คือ ตัก เขา มา ได้ ด้วย ความ
 เพียร นั้น ประการ ๓ ^{เปณ ๕ ประการ ด้วยกัน} มี ว่า พร้อม ด้วย องค์ ๕
 ประการ แล้ว กาลใด ^{จึง} เป็น อทินนาทาน กาล นั้น

ใน อพรหมจริยา สิกขา บท นั้น มี องค์ ๓ ประการ คือ จิตร ปราตนา
 จะ เสพย์ อสังขกรรม นั้น ประการ ๓ ^{คือ ย้ง มรรค ค่อม มรรค ให้ ถึง ซึ่ง กัน}
 แด่ กัน ให้ ดำเนิน อสังขกรรม กิจ นั้น ประการ ๓ ^{เปณ ๓ ประการ ดังนี้} ใน
 กิจชา วิตรณ ก็ มี องค์ ๓ เหมือน กัน ^{แต่ เมณู สังวาคัน มี ว่า พร้อม}
^{ด้วย องค์ ๓ ประการ ดังนี้} ^{จึง จะ จิต เปน อพรหมจริย ได้} อรรถกถา
 ขุททกปาฐ มี คำ อธิบาย ว่า อพรหม จริย นั้น มี องค์ ๔ ประการ ^{อรัณา}
 จารณียวัตถุมิ ปราตณ นั้น ประการ ๓ ^{คือ เส่วน จิตร ปราตณ ใน อรัณาจารณีย}
 วัตถุนั้น ประการ ๓ ^{คือ บุทศถ ถึง ด้วย ตี ซึ่ง กอบป ด้วย บัจจย ใน อรัณา}
 จารณีย วัตถุนั้น ประการ ๓ ^{คือ กำหนด ยินดี ใน อรัณาจารณีย วัตถุนั้น ประ}
 การ ๓ ^{เปณ ๔ ประการ ด้วย กัน ดังนี้} ^{มี ว่า พร้อม ด้วย องค์ ๔ ประ}
 การ ด้วย กัน ดังนี้ ^{ก็ จิต เปน อพรหม จริย ได้}

ก็ ใน มุสาวาท สิกขา บท นั้น มี องค์ ๔ ประการ ^{คือ วัตถุมิ ได้จริง}
 นั้น ประการ ๓ ^{คือ จิตร คิณ จะ กล่าว ให้ ศตาศ์ เปน อื่น นั้น ประการ ๓} คือ
 เพียร สัมควร แด่ จิตร ที่ จะ กล่าว ให้ ศตาศ์ นั้น ประการ ๓ ^{คือ ผู้ อื่น พง รุ}
 ชวิ ซึ่ง อธิบาย แห่ง อื่น จะ กล่าว ให้ ศตาศ์ นั้น ประการ ๓ ^{เปณ ๔ ประการ ด้วย}

กัน มีว่าพร้อมด้วย องค์ ๕ ประการ นั้นแล้ว กาด ไต่ ก็จัด เป็น มุสาวาท
ได้ ใน กาด นั้น

แต่ สุราเมรยมัชชปมา ทัฏฐาน สิกขา บท นั้น มี องค์ ๕ ประการ คือ
วัตถุ สิ่ง ไต่ สิ่ง หนึ่ง เป็น เหตุ จะ ให้ เมา นั้น เข้า ใน น้ำ เมา มี สุรา เป็น
อาทิ นั้น ประการ ๑ คือ จิตร ปรภานา จะ ต้ม กิน บังเกิด ปรภานู นั้น ประการ ๑
คือ ถึง ซึ่ง พาก เพียร ส้มควร แก่ จิตร จะ ต้ม กิน นั้น ประการ ๑ คือ นำ สุรา
บุคคล ต้ม กิน เข้า ไป ใน ถ้ำ คอ นั้น ประการ ๑ เป็น ๕ ประการ ด้วย กัน ดังนี้
เจตนา อัน จะ ต้ม กิน ซึ่ง นำ เมา มี ว่า พร้อม เพียง ด้วย องค์ ๕ ประการ ดังนี้
แล้ว เมื่อ ไต่ ก็ ชาติ จาก คัด สุราเมรยมัชชปมา ทัฏฐานา เวรมณี เมื่อ นั้น
สุรา ปาน ฏีกา ยนตุ ข้อ หนึ่ง ฏีกา สุรา ปาน สิกขา บท พระ อาจารย์ เจ้า
แสดง อธิบาย ไว้ ด้วย สามารถ เฉพาะ ภิกษุ ต้ม กิน ซึ่ง นำ สุรา นั้น ใน สุรา
ปาน สิกขา บท นั้น มี องค์ สอง ประการ คือ ภาว วัตถุ เป็น น้ำ เมา นั้น
ประการ ๑ คือ ต้ม กิน ซึ่ง วัตถุ อัน เป็น น้ำ เมา นั้น ประการ ๑ เป็น สอง ประ
การ ดังนี้ ภิกษุ ต้ม กิน ซึ่ง นำ สุรา พร้อม ด้วย องค์ สอง ประการ ดังนี้
แล้ว เมื่อ ไต่ ก็ คือ ขาปนาคาม มัญญุต ข้อ ว่า ปาจิตตีย์ กาด เมธ นั้น
บัญญัติ สุรา ปาน วัณณนาย ไร่ แต่ เท่านั้น คำ อัน ไต่ พระ อาจารย์ เจ้า
กล่าว ไว้ ใน อรรถกถา สุรา ปาน สิกขา บท ว่า สุรา ปาน สิกขา บท นั้น
นักปราช ษ์ รั ว่า เป็น อจิตตก เพราะว่า วัตถุ นั้น บุคคล มิ ได้ รั ว่า เป็น
น้ำ เมา แต่ ต้ม กิน ก็ กอไป ด้วย โทษ อัน น้ำ เมา คือ กล่าว สุรา เป็น
อาทิน นักปราช ษ์ รั ว่า เป็น โลกวัชระ เพราะว่า นำ สุรา เป็น อาทิน

บุพกาล พึง คม กิณ ด้วย อภุสฺส จิตร แท้จริง แด คำ ซึ่ง ว่า สุราปาน สิกขา บท
 เป็น อจิตตก เป็น ตน นั้น พระ อาจารย์ เจ้า ได้ ด้วย สามารท เฉพาะ ภิกษุ
 พวก เดียว เหตุ สืบ ด้วย พระ บาท ใน อรรถกถา มหาขันธก พระ อาจารย์
 เจ้า กล่าว ไว้ ว่า มีชชปาเน ปน ภิกขุสฺส ธชานคฺวป พชโต บัฏฐาย
 มรฺชํ บวณตฺสฺส ปาจิตตยํ เป็น ตน ดัง น เนื้อ ความ ว่า ภิกษุ
 ฐ แต่ มิ ได้ ฐ กิ ต ภา วจตุ เป็น นำ เมธา แต่ คม กิณ ซึ่ง นำ เมธา นั้น จำเดิม
 แต่ เขา ไล่ ตง ซึ่ง พช ภาว คช เชอ นน โทษ คือ คือ ขาบท ปาจิตตย กิณ
 แก่ ภิกษุ นิมิตร คม กิณ ซึ่ง นำ เมธา นั้น ฝ่าย สามเณร นน ฐ แต่
 ว่า วจตุ นน เป็น นำ เมธา แต่ แกลง คม กิณ ก็ ถึง ซึ่ง สัต ภาท คือ ขาด คัด
 แห่ง ตน มี ว่า สามเณร นน ทารู ไม่ ว่า วจตุ เป็น นำ เมธา แต่ คม กิณ นน
 ก็ มิ ต้อง สัต ภาท คือ ขาด คัด แห่ง ตน นั้น ข้อ ทนง นำ สุรา น ไต ซึ่ง ว่า
 เป็น อจิตตก แต่ สามเณร ฝ่าย เดียว แด บังเกิด เป็น ปาราชิก วจตุ ของ
 สามเณร ทั้ง ปวง ใน วิมติ โนทนี บ่อน สุรา ปาน สิกขา บท นน มี ข้อ
 อธิบาย พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว ไว้ ว่า สามเณร มิ ได้ หยง ฐ ว่า วจตุ เป็น
 นำ เมธา แต่ คม กิณ นน มิ ได้ ถึง ซึ่ง ขาด คัด สิ้น ทั้ง ปวง มี ปาณา
 ตี ปาตา เวรมณี เป็น ตน แต่ มิ ได้ ถึง ซึ่ง ทำ ถาย แห่ง สรรณ คมนน นน
 สามเณร นั้น ได้ แต่ อภุสฺส กับ ขาด เสีย จาก คัด สุรา ปาน เวรมณี ต้อง อย่าง เท่า
 นั้น ประ คุจ ดัง ว่า ขาด ภาท คัด มาถาคิน ขว เชน ขวณ มณ ฑน วิญ ญาน ฐ
 เวรมณี นิมิตร ประดับ ทต ทรง ซึ่ง ตก ไม่ เป็น ฮาทิ ซึ่ง มี ใน
 ส่วน คัด เบน ปลาย นน จึง มี คำ กล่าว แยก ใน ที่ นี้ ว่า แท้จริง คัด

สุรา ปาน เวรมณี คือนั้น มีว่า ขาด โดย แท้แท้ คิด ขึ้น ๆ นั้น ดัง ฤ
 จะ ไม่ขาด เถ่า ก็ เห็น จะ เปรียบ อัน ขาด ไป ตาม กัน กับ ประการ
 หนึ่งใน อรรถกถา สุรา ปาน สิกขา บท นั้น พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว ไว้ ว่า
 นำ เมาคือ สุรา นั้น เป็น ปาราชิก วัตถุ บุคคล ผู้ใด บริโภค แล้ว บุคคล ผู้
 นั้น ก็ เป็น ปาราชิก ขาด จาก สิกขา บท แท้จริง เป็น บุคคล ฝ่าย ผู้ พ่าย
 แพ้ แก่ พระ ลำสนา เรียก ชื่อ ว่า ปาราชิก แล้ว คิด ตัก น้อย หนึ่ง ก็ ห้าม
 แก่ บุคคล ผู้ เป็น ปาราชิก นั้น ไม่ ไซ้ แต่ เท่านั้น ใน อรรถกถา ขุททก ขาว
 นั้น พระ อาจารย์ เจ้า แสดง อธิบาย ไว้ ว่า บรรดา สิกขา บท ๕ ประการ มี
 ใน ส่วน ของ ตน เป็น ของ สามเณร ได้ รักษา นั้น บ้าง ว่า
 สิกขา บท อัน หนึ่ง ถึง ซึ่ง ภินทนาการ ทำ ตาย ขาด ไป แล้ว สัพพานี
 ยี ภินทานี สิกขา บท ทั้ง ปวง ก็ เป็น อัน ขาด ไป ตาม กัน แท้จริง
 สิกขา บท ทั้ง หตาย เหล่า นั้น มี สภาว เป็น ปาราชิก ฐาน สิ้น ศัสมา
 เหตุ การณ นั้น คำ อรรถาธิบาย ซึ่ง อาจารย์ ผู้ กระทำ ฐีกา กล่าว ไว้
 ใน วิมติ วิโนทนี ว่า สามเณร ไม่ รั้ แล ต้ม กิน ซึ่ง สุรา สิกขา บท ขึ้น ๆ
 มิ ได้ ขาด ฉ. พาะ ขาด แต่ คิด สุรา ปาน เวรมณี ถึง เดียว เท่านั้น วิจาเร
 ศัพพ์ นักปราช ์ พึง วิจาเร ณ ตรีภค ของ ตาม คำ พระ อรรถกถา ทั้ง หตาย ซึ่ง
 ข้ำพเจ้า กต่าง มา น กอน แล้ว พึง เลือก ถ้อ เขา โดย อัน ควร แก่ อธิมา
 ไศรย ของ ตน นั้น เทอญ เขาเมกถ อังกโตม วิญญาตัพ โภ บัญจ
 เวรมณี แล ข้อ วิมจถัย ใน บท มาติกา แห่ง บัญจ เวรมณี สิกขา บท
 คือ อังก โต นน บณทศย พง รั แม่ โดย องค์ ด้วย ประการ ฉ

ถ้าตบนั้น จะ ได้ วิญญาณ ใน บท มาติกา คือ สมองฐานโต ซึ่ง จัด โดย
 สมองฐาน ที่ เกิด แห่ง บัญจ เวรมณ์ สึกขา บท สืบ ค่อ ไป ความ ว่า ตบ บัญจ
 เวรมณ์ สึกขา บท ทั้ง หักตาย เหล่า นั้น สึกขา บท ทั้ง สาม คือ ปาณา ติบาท
 แล อทินนาทาน แล มุสาอาท นั้น มี สมองฐาน ที่ เกิด สาม ประการ คือบ
 เกิด แต่ กาย แล จิตร ๓ เกิด แต่ วาจา แล จิตร ๓ เกิด แต่ กาย แล วาจา แล
 จิตร ๓ เป็น สมองฐาน ๓ ประการ ด้วย กัน แล อพรหม จริย สึกขา บท นั้น
 มี สมองฐาน ที่ เกิด แห่ง เดียว ด้วย ขำนาจ เกิด แต่ กาย แล จิตร แท้จริง สุรา
 เมรยมิชช ปมาตัญฐาน สึกขา บท นั้น มี สมองฐาน สอง คือ เกิด แต่ กาย ๓ เกิด
 แต่ กาย แล จิตร ๓ เป็น สมองฐาน สอง ประการ ดังนี้ สมองฐานโตมี วิญญาณ
 ศัพ โภ ข้อ วิญญาณ ใน บัญจ เวรมณ์ สึกขา บท นั้น บัณฑิตย พัง รุ แม่
 โดย สมองฐาน ที่ เกิด ด้วย ประการ ฉนั้น

ถ้าตบนั้น จะ ได้ วิญญาณ ใน บท มาติกา คือ เวทนาโต ซึ่ง จัด โดย เวทนา
 นั้น สืบ ค่อ ไป ทุกข์ เวทนา สัมปยุตโต ความ ว่า ปาณา ติบาท
 สึกขา บท นั้น ประ กอบ ด้วย ทุกข์ เวทนา อย่าง ๓ คือ ความ เสวย อารมณ
 เป็น ทุกข์ อย่าง เดียว ฝ่าย อทินนาทาน นั้น ถ้า เวทนา ทั้ง ๓ คือ สุข เวทนา
 แล ทุกข์ เวทนา แล อทุกข มสุข เวทนา นั้น ย่อม สัมปยุตต์ ด้วย เวทนา อัน
 โต อันหนึ่ง คือ บาง ที่ ก็ เสวย อารมณ เป็น สุข บาง ที่ ก็ เสวย อารมณ
 เป็น ทุกข์ บาง ที่ ก็ เสวย อารมณ ไม่ เป็น ทุกข์ ไม่ เป็น สุข เป็น แต่ มัชยัค
 เป็น อุกเบกขา อยู่ อย่าง นั้น ตถา มุสาอาโท มุสาอาท นั้นเล่า

ก็ สัมผัสด้วย เวทนา อัน ใด อัน หนึ่ง เหมือน กัน กับ อทิน นาทาน
 อิตราณี เทว สิกขา ปทานิ แล สิกขา บท ทั้ง หลาย ของ คือ อพรหม
 จริย สิกขา บท กับ สุรา เมรย มัชช ปมา ทัญฐาน สิกขา บท นี้ สัมผัสด้วย
 ด้วย สุข เวทนา บ้าง สัมผัสด้วย สุข เวทนา บ้าง อธิบาย ว่า
 บุคคล ผู้ เสพย์ อสังกรรม กั ตี เสพย์ ซึ่ง สุรา แล เมรย กั ตี บางที
 เสวย ขารมณ อื่น เปน สุข บางที เสวย ขารมณ ไม่ เปน สุข ไม่ เปน
 สุข เปน สุข เวทนา มหัตถ์ อยู่ อย่าง นี้ กั มี เวทนา โดมิ วิญญาตพ
 โภ แล อสังกรรม ใน บัญจเวรณณ สิกขา บท ซึ่ง จัด โดย เวทนา นั้น
 บัณฑิตย พง สันนิฏฐาน ด้วย ประ การ ฉน

ถ้า บัณฑิตย อสังกรรม ใน บท มาติกา คือ มุตโต ซึ่ง จัด โดย มุตนั้น
 สัมผัส ไป ความว่า เวรณณ สิกขา บท ทั้ง ๕ นั้น ปาณาติ ปาตา
 เวรณณ สิกขา บท นี้ มี โทษ กับ โมห เปน เด้า เปน มุต อธิบาย ว่า บุคคล
 จะ กระ ทำ ปาณาติ ปาตา ว่า สัตว์ คดี ชีวิต นั้น ได้ อาไศรย แต่ โทษ จิตร
 กับ โมห จิตร เปน ราก ง่า เด้า มุต โทษ จิตร นั้น ได้ แก่ จิตร เวรา พยา
 บาท อชาฏจของ เวร ปราศ จาก เมตตา กรุณา โมห จิตร นั้น ได้ แก่
 จิตร หลง บัด องค์ บัญญา พระ ไคร ตักขณญาณ มี ให้ พิจารณา เห็น
 สังขาร โดย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กรรม ทั้ง สอง ประการ คือ โทษ
 กับ โมห นี้ ถ้า บังเกิด เปน สห ชาติ กรรม เข้า อุปถัมภ คำ ชู ซึ่ง กัน
 แล กัน ให้ มี กาลัง กล้า ขน แล กาลใจ บุคคล ก็ ยาจ สามารถ กระ ทำ
 ปาณาติ ปาตา ว่า สัตว์ คดี ชีวิต ได้ ใน กาล นั้น เหตุ ถิ่น จึง ว่า ปาณา

ตีบาต^๕ มี โทษ จิตร โมหจิตร เปน เค้ำมุด อทินนาทาน มุสาวัต
 แด เวร เจตนา ทั้ง สอง คือ อทินนาทาน กับ มุสาวัต^๕ มี โลก จิตร กับ
 โมห จิตร เปน เค้ำ เปน มุด บ้าง มี โทษ จิตร กับ โมห จิตร เปน เค้ำ
 เปน มุด บ้าง อธิบาย ว่า บุคคล อัน จะ ตัก ทรัพย์ ก็ ดี จะ กล่าว
 คำ มุสาวัต ก็ ดี บาง ที่ ก็ ตัก เขา ด้วย จิตร โลก กับ จิตร หลง กล่าว
 คำ มุสาวัต ด้วย จิตร โลก กับ จิตร หลง บาง ที่ ตัก ทรัพย์ ด้วย จิตร
 โกรธ กับ จิตร หลง กล่าว มุสาวัต ด้วย จิตร โกรธ จิตร หลง เหตุ
 ฉนั้น จึง ว่า อทินนาทาน กับ มุสาวัต^๕ มี โลก จิตร กับ โมห จิตร เปน
 เค้ำ เปน มุด บ้าง มี โทษ จิตร กับ โมห จิตร เปน เค้ำ เปน มุด บ้าง
 อิศรา นิ แด สิกขา บท ทั้ง สอง คือ อพรหม จริย กับ สุราเมรย มัชชปมา
 ทัญญาน^๕ มี โลก จิตร กับ โมห จิตร เปน รวกเง่า เค้ำมุด เขาเมตต์ถ
 มุด โต้บี แด วินิจฉัย ใน บัญจ เวรมณี สิกขา บท ซึ่ง จัก โดย มุด นั้น
 บัณชิตย^๕ พง ฉันทัญญาน ด้วย ประ การ ฉนั้น

ถ้า คับนี้ จัก วินิจฉัย ใน บท มาติกา คือ กัมม โด สืบ ต่อไป ความ
 ว่า บรรดา เวรมณี สิกขา บท ๕ ประ การ นั้น ปาณา ตีบาต แด อทินนา
 ทาน แด อพรหม จริย ทั้ง ๓ สิกขา บท นั้น จัก เปน กายกรรม ถึง ซึ่ง เปน
 กรรม บถ เปน แท้ มุสาวา โท สิกขา บท คือ มุสาวัต นั้น จัก เปน
 วจกรรม แท้ โย ฆน มุสาวา โท หนึ่ง คำ มุสาวัต อัน ไต่ แด
 หัก เสีย ซึ่ง ประ โยชน^๕ ของ ผู้ ฉนั้น คำ มุสาวัต นั้น ก็ ถึง ซึ่ง คตของ แห่ง
 กรรม เปน กรรม บถ ส่วน มุสาวัต อัน ฉนั้น มิ ได้ หัก เสีย ซึ่ง ประ โยชน^๕

ของ ผู้ อื่น นั้น มี ได้ เป็น กรรม บด เบน แต่ วจี กรรม สิ่ง เดียว เท่า นั้น
 แต่ สุรา เมรยมัชฌ บ่ มา ทัฏฐาน นั้น เท่า ก็ เป็น กาย กรรม อย่าง เดียว
 แท้จริง กัมมโตมี วิญญาตัพ โฟ แต่ วิมจณฺ์ ใน มัญญเวรมณฺ์
 สิกขา บท ซึ่ง จัด โดย กรรม นั้น บัณฑิตยฺ์ พึง ดั้นนิฏฐาน ด้วย ประการ ๓
 ถ้า ดั้นนี้ จะ ได้ วิมจณฺ์ ใน บท มาติกา คือ วิรามโต สืบ ต่อ ไป
 ใน บท วิรามโตนี้ พระอาจารย์ เจ้า กล่าว เป็น ปุจฉา ว่า ปาณา
 ติปาตาทีหิ วิรมันโต กุโต วิรมติ ดั้นนี้ ความว่า กุโต วิรมติ
 บุคคล เมื่อ จะ เว้น จาก อกุศล มี ปาณา ติปาต เป็น ต้น นั้น จะ เว้น ได้
 โดย ชรรม ดัง ฤฯ อาจารย์ ผู้ เจตย จึง บริหาร แก้วว่า บุคคล เมื่อ
 จะ เว้น จาก อกุศล ด้วย อำนาจ สัมมาทาน นั้น ก็ เว้น โดย อกุศล ชรรม
 มี ปาณา ติปาต เป็น ฮาติ อัน เป็น ส่วน ของ ตน บ้าง เป็น ส่วน ของ
 บุคคล ผู้ อื่น บ้าง ซึ่ง จะ เว้น โดย ชรรม สิ่ง อื่น นั้น หา มิ ได้ ปุจฉา ว่า
 บุคคล ปราธนา ปรรรก เหา ชรรม ดัง ฤฯ เป็น ฮารมณฺ์ แล้ว จึง เว้น จาก
 อกุศล มี ปาณา ติปาต เป็น ต้น นั้น วิธัชนา แก้วว่า บุคคล เมื่อ จะ เว้น
 จาก ชรรม สิ่ง ใด ก็ ปรรรก เหา ชรรม สิ่ง นั้น แด เป็น ฮารมณฺ์ แล้ว
 จึง เว้น จาก อกุศล มี ปาณา ติปาต เป็น ต้น สัมมกตวิรัตติ ไซ้แต่
 เท่านั้น บุคคล เมื่อ จะ เว้น จาก อกุศล ด้วย อำนาจ สัมมกตวิรัตติ ก็ ตี ก
 เว้น โดย อกุศล ชรรม ซึ่ง มี ประการ ดัง กล่าว มา แล้ว นั้น ก็ มารภิกว่า
 ปุจฉา ว่า บุคคล เมื่อ จะ เว้น จาก อกุศล ด้วย อำนาจ สัมมกตวิรัตติ ปรรรก
 เหา ชรรม ดัง ฤฯ เป็น ฮารมณฺ์ แล้ว จึง เว้น จาก อกุศล ซึ่ง มี ประ

การ ดัง กล่าว มา แล้ว นั้น วิเคราะห์ว่า บุคคล ปรารถนา เขา ซึ่ง อารมณ์
 แห่ง อกุศล ทั้ง หลาย มี ปาณาติบาต เป็น ต้น เป็น อารมณ์ แล้ว จึง เว้น
 จาก อกุศล ซึ่ง กล่าว มา แล้ว นั้น เกจิ ปณ ภาณนคิ อาจารย์
 ทั้ง หลาย ได้ ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า เกจิอาจารย์ นั้น แล้ว อธิบาย ว่า บุคคล
 ปรารถนา สังขาร กล่าว คือ นำ เมามี่ สุรา เป็น ต้น เป็น อารมณ์ จึง
 เว้น จาก มัชฌิมา นคือ ตม กัณ ซึ่ง นำ เมานั้น บรรดา สัตว์ แด่ สังขาร ของ
 ประ การ นั้น วิตุล สิ่ง ใด จะ เป็น สัตว์ ก็ ตี เป็น สังขาร ก็ ตี ที่ควร
 จะ พัง ตัก เขา แด่ ควร จะ พัง หัก ฐาน เตี้ย ซึ่ง ประโยชน์ ของ ผู้ อื่น ด้วย วาจา
 นั้น บุคคล ปรารถนา ซึ่ง วิตุล สิ่ง นั้น เป็น อารมณ์ แล้ว จึง เว้น จาก
 อภินเวทาน แด่ เว้น จาก มุสาวาท อนึ่ง บุคคล ปรารถนา สัตว์ ซึ่ง
 เตี้ย เป็น อารมณ์ แล้ว จึง เว้น จาก ปาณาติบาต แด่ เว้น จาก
 อพรหมจริย ได้ ต่ เกสญฺจิ วาจนํ จึง มี คำ กล่าว แยก ชั่ว ว่า คำ
 อธิบาย ของ เกจิอาจารย์ ทั้ง ปวง นั้น ได้ ชื่อ ว่า ควร แก่ ปริยาย เทศนา
 คือ เป็น แต่ อุปจาร เตียบ เคียง ทำ ควร โดย ปริยาย เทศนา แท้จริง ไม่
 ศกฺกญฺญ อน อาจารย์ ทั้ง หลาย พวก อื่น นอก จาก เกจิ อาจารย์ ออก ไป นั้น
 แล้ว อธิบาย ว่า ซึ่ง เกจิ อาจารย์ ทั้ง หลาย กล่าว ว่า บุคคล ปรารถนา
 ซึ่ง สังขาร คือ นำ เมามี่ เป็น อาภิ ได้ ชื่อ ว่า ควร แก่ โดย ปริยาย นั้น จริง อยู่
 เพราะว่า บุคคล ใน โลกย์ เมื่อ คิด นั้น คิด อย่าง อื่น ครั้น กระทำ นั้น กระ
 ทำ เตี้ย อย่าง อื่น ก็ มี ซึ่ง หนึ่ง จะ ละ อกุศล สิ่ง ใด ก็ หา รู้จัก
 อกุศล สิ่ง นั้น ไม่ ก็มี แด่ อาจารย์ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น เมื่อ ไม่

ปราถนา จะ กล่าว ไว้ แต่เท่า นั้น ปราถนา จะ กล่าว ให้ วิเศษ ยิ่ง ขึ้น ไป กว่า
 นี้ ก็ ปรารภ กล่าว พระ บัพ ที่ ว่า ย เทว ปชตติ อัตถ์ โน
 ปาณาติปาตาหิ อุกุสฺสเมวารภิตวา วิรมติ ดังนี้ เพื่อ ความ ว่า บุคคล
 อุกุสฺสสิ่ง ไต ซึ่ง นับ เข้า ใน หมวด อุกุสฺส ทั้ง หดาย มี ปาณาติบาต เป็น
 อาหิ ก็ ปรารภ เอา อุกุสฺส มี ปาณาติบาต เป็น ต้น ของ คน นั้น เป็น
 เป็น อารมณฺ์ แล้ว จึง เว้น จาก อุกุสฺส เหล่า นั้น ได้ ตทยฺตุคฺติ แต่
 คำ อธิบาย ของ อาจารย์ เหล่า นั้น อาจารย์ ท่าน ท่าน เสีย ว่า ไม่ ควร ซึ่ง
 ว่า ไม่ ควร นั้น เพราะ เหตุ ดัง ฎา คสฺสํ ปัจจุบัน นานาภาวโต เพราะว่า
 อุกุสฺส นั้น มิ ได้ บังเกิด เป็น ปัจจุบัน นั้น อย่าง หนึ่ง มิ ได้ บังเกิด เป็น ไป
 ใน ภาย นอก จาก ต้นตอ นั้น อย่าง หนึ่ง ลึกล้ำ ปธานญฺหิ แท้จริง
 ลึกล้ำ บท ทั้ง หดาย มี ปัจจุบัน เป็น อารมณฺ์ แต่ มี ภาย นอก เป็น อารมณฺ์
 นั้น สมเด็จ พระ ภู ทรง สวัสดิ์ติ ภาคยฺ เจ้า ครุสฺส บัณฺฑูร เทศนา ไว้ ใน
 บัพ วิภังค ปกรณ โดย บท ว่า ปัจจุบัน นารมมณา พหิตฺถารมมณา
 เป็น อาหิ แต่ ซึ่ง ลึกล้ำ บท เป็น ปัจจุบัน นารมณฺ์ แต่ เป็น พหิตฺถา
 รมณฺ์ หา ควร แก่ บุคคล อัน ปรารภ ซึ่ง อุกุสฺส มี ปาณาติบาต
 เป็น อารมณฺ์ แต่ เว้น เสีย จาก อุกุสฺส นั้น ไม่ ยมฺปนฺนุคฺติ อัญญ
 จินฺเตน ไต อนึ่ง คำ อัน ไต ซึ่ง อาจารย์ ทั้ง หดาย กล่าว ไว้ ว่า บุคคล เมื่อ
 คิด อย่าง หนึ่ง ไป กระทำ อย่าง หนึ่ง เป็น อาหิ นั้น ถึง คำ อัน นั้น ก็ หาควร
 จะ เชื่อ พงฺ เขา เป็น ประมาณ ได้ ไม่ จึง มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ บุคคล
 เมื่อ แต่ ยัง คน ให้ ประพฤติ เป็น ไป ด้วย สามารถ ยัง กิจ ให้ สำเร็จ ลง นั้น นัก

ปรากฏ จะ ได้กล่าว ว่า ผู้ นั้น คิด อย่าง ขึ้น กระ ทำ อย่าง ขึ้น นั้น หา มิ ได้
 หนึ่ง จะ ได้ กล่าว ว่า ผู้ นั้น มตะ อกุศล สิ่ง ไต ก็ หา รู้ ว่า อกุศล
 สิ่ง นั้น ไม่ อัน คำ เช่น นี้ นักปราช จะ ได้กล่าว นม กิ หามิ ได้ อัน ประ
 เณนี้ สัตว์ ใน โลก ย น คิด อย่าง ไก ก็ คง กระ ทำ อย่าง นั้น ละ สิ่ง ไว
 ก็ รู้ ว่า มตะ สิ่ง น เหตุ ดัง นั้น จึง ว่า คำ อธิบาย ของ อาจารย์ พวก นั้น
 หา ควร จะ เชื่ อ พัง เขา เชน ประมาณ ไม่ มัคค ฐู รวิ ย บุค คโต หนึ่ง
 พระ อวิ ย บุค คต ผู้ ตง อยู่ ใน พระ อวิ ย มรรค นั้น ปราช ภา พระ นิ พพาน
 เชน อารมณ แล้ว ก็ ละ เลี้ย ซึ่ง ภา ป ธรรม ทัง ปวง นิ ทธ สัน ได้
 ชื่อ ว่า เชน อุทาหรณ นะ ความ ให้ เห็น ชัด ใน คำ ที่ ว่า คิด อย่าง ขึ้น แถ
 กระ ทำ อย่าง ขึ้น นั้น บัน ทิตย พัง ดัน นิ ฐู ราน เถิด เชน เมค ค
 วิ ราม โค ปิ วิ ญญา ตัพ โท แถ ฐ อ วิ นิจ ฉน ย ใน บท มา ติกา คือ วิ ราม โค
 นั้น บัน ทิตย พัง รู้ โดย อัน เชน จาก อกุศล มี ปาณา ติ มาต เชน
 ต้น ด้วย ประ การ ฉน

ผล โค ติ สัพ พเว เตะ ปาณา ติ ปา ตาท โย ทุก คติ ผล น พ พค ตกา
 โท นค ถ้า ดับ นี้ จก ได้ วิ นิจ ฉน ย ใน บท มา ติกา คือ ผล โค นั้น สับ คอ ไป
 ความ ว่า เตะ ปาณา ติ ปา ตาท โย อกุศล กรร มทัง หลาย มี ปาณา ติ
 มาต เชน ต้น ทัง ปวง นั้น ย่อม มี ปร กติ ยัง ผล ใน ทุก คติ ภาพ ให้ บัง เกิด
 หนึ่ง ถึง จะ บัง เกิด ใน สุก คติ ภาพ ก็ ตี โทษ แห่ ง อกุศล มี ปาณา ติ มาต เชน
 ต้น นั้น ก็ ย่อม ยัง ผล อัน มิ ได้ เชน ที่ ปรา ตนา มิ ได้ เชน ที่ รัก แถ
 มิ ได้ เชน ที่ เจริ ย ใจ ให้ บัง เกิด แถ ว่า ก็ ย่อม ยัง ผล มี สภาวะ แห่ ง ตน

เปน บุคคล ไม่ วิสารท แถ้วักถ้ำใน ท่วม กถาง จตุบรรพชั ทัง ๔ ให้
 บังเกิด ใน อตถภาพ เหน ประ จักษ์ ใน บัจจุบัน เห็น ทัน ตา แต่ ใน สัม
 ปรายิกภพ ภาย ภาภ เนอง หน้า นัน อมิจ อีก ประ การ หนึ่ง เถ่า โย
 ฉัฬพลุโก วิมาก คือ ผล แห่ง ปาณา ติมาต ที่ อย่าง น้อย อย่าง เมา กว่า
 วิมาก ทัง ปวง นัน แต่ วิมาก ที่ อย่าง น้อย อย่าง เมา กว่า วิมาก ทัง ปวง นัน
 อัมปายุกถัวัตตนิโก มี ปรกติ อย่าง อายุ น้อย อายุ สัม ให้ ประพฤกิ เปน ไป
 แก่ สัทว ซึ่ง บังเกิด ใน มนุษย์ กำเนิด นัน แต่ วิณิจฉัย ใน บท คือ ผล โท
 ซึ่ง จำแนก ใน ผล บันทิตย พัง สันนิฏฐาน โดย นัย เปน อาทิ ฉนึ อมิจ
 อีก ประการ หนึ่ง เถ่า ข้อ วิณิจฉัย ใน ัญญเวรมณึ สิกขา บท นัน บันทิตย
 พัง รั โดย สัมภูฐาน แถ เวทนา แถ มุต กรรม แถ ผล แห่ง เวรมณึ สิกขา
 บท ทัง ๕ มี ปาณาติมาต เปน ต้น เปน ประชาน คัทราย วิญญาปนา
 อนว่า กิริยา อัม ยัง กุลบุตร ให้ รั แจ้ง ใน กิริยา ที่ แจก ออก ซึ่ง สัมภู
 ฐาน เปน ต้น แห่ง เวรมณึ สิกขา บท ทัง ๕ มี ปาณา ติ ปาตา เปน อาทิ นัน
 ตัง นัน ฉัฬพา เยว เจกา เวรมณึ โย แท้จริง เวรมณึ สิกขาบท
 ทัง หลาย ทัง ปวง นัน ย่อม บังเกิด ขึ้น ด้วย ตี แต่ สัมภูฐาน ทัง ๔ คือ เกิด
 แต่ กาย ๑ เกิด แต่ กาย แถ จิตร ๑ เกิด แต่ วาจา แถ จิตร ๑ เกิด แต่ กาย แถ วาจา
 จิตร ๑ เปน สัมภูฐาน ที่ เกิด ๔ ประการ ด้วย กัน อนึ่ง เวรมณึ สิก
 ขา บท ทัง ปวง นัน สัมปยุตต์ ด้วย สัช เวทนา บ้าง สัมปยุตต์ ด้วย
 อุกเขธา เวทนา ไม่ คัช ไม่ ทุกข์ บ้าง ตถา อนึ่ง โสถ เวรมณึ สิกขา
 บท ทัง ปวง นัน มี อ โลก อ โทส อ โมศ เปน เด้า เปน มุต บ้าง มี อ โลก อ โทส

เปนเค้า เปน มุขบ้าง ก็ บรรดา เวรมณ์ สึกขา บท ทั้ง ๕ ประการ นั้น
 เวรมณ์ สึกขา บท ๕ ประการ คือ ปาณา ตีฆาต ๑ อทินนาทาน ๑ กาเม
 สุมิฉฉาจาร ๑ อุฎาเมรณัมช ปมาทภูฐาน ๑ ทั้ง ๕ ประการ นั้น จัด เปน กาย
 กรรม แต่ มุข่าวท่า เวรมณ์ สึกขา บท นั้น จัด เปน วจกรรม สัพพาย
 เวรมณ์ โย หนึ่ง เวรมณ์ สึกขา บท ทั้ง หก นั้น เมื่อ บังเกิด ชนอ
 พร้อม เต้จิตร ในขณะ แห่ง พระ อริยมรรค ก็ จัด ได้ ชื่อ ว่า เปน มโน
 กรรม บรรดา เวรมณ์ สึกขา บท ทั้ง หดายน ผล แห่ง ปาณา ตีฆาต
 เวรมณ์ สึกขา บท นั้น มี อาติ ตง น คือ อังคปัจจุจกสัมปนต มี
 สภาวะ ตก แต่ง ซึ่ง ผล คือ จะ ให้ บริบูรณ์ ด้วย รูป ทรง วรรณ สันฐาน
 สรรพวัย น้อย ใหญ่ นั้น งค งาม ประการ ๑ ขณสัมปัตตตา คือ สภาวะ
 จะ ให้ บริบูรณ์ ด้วย ก่าตัง อัน รวด เร็ว ประการ ๑ สัมปติฏฐิตปาตค คือ
 สภาวะ จะ ให้ มี พน เทา ทั้ง สอง อัน ราบ สม่่า เสมอ เรียบ ร้อย ตัง ยู่ เปน
 อนันต์ ประการ ๑ จารุกา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน ที่ ทศมา แต ตู แห่ง หมู
 มหาชน ประการ ๑ มุกุตา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล มี จิตร อัน อ่อน
 น้อม มี ได้ กระด้าง กระ เคือง ประการ ๑ สัจจิตตา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน
 บุคคล มี จิตร อัน ช่อ ตรง มี จิตร อัน ตี ประการ ๑ สُرคา คือ สภาวะ
 จะ ให้ เปน บุคคล อัน แกส่ว กดำ สُرภาพ ของ อาจ ประการ ๑ มหัพพตตา
 คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล ประกอบ ด้วย ก่าตัง กาย แต ก่าตัง บัญญา
 เปน อัน มาก ประการ ๑ วิธัญญวจนต คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล



มี ถ้อย คำวาจา อัน สดง สดวย ประการ ๑ โลกบียตา คือ สภาวะ จะ ให้
 เปน ที่ รัก แก่ ประ ชุมชน ใน โลกย์ ประการ ๑ อภิชัขปริสตา คือ สภาวะ
 จะ ให้ เปน บุคคล มี บริษั ทอัน มิ ได้ แยก ร้าว ทำ ตาย ไป จาก กัน นั้น
 ประการ ๑ อนันภิตา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล อัน มิ ได้ รั
 ซึ่ง ความ ครั่น คร้าม สดั่ง ตก ใจ ประการ ๑ ทุปรปชัตติตา คือ สภาวะ จะ
 ให้ เปน บุคคล อัน ผู้ อื่น จะ ขจัด เบียด เบย พ ได้ เปน อัน ยาก ประการ ๑
 ปุรุษักกเมนามรณตา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล ไม่ รั มรณ ทำ ตาย
 ชนธ ด้วย ความ เพียร ของ ผู้ อื่น ประการ ๑ อนันตปริวาริตา คือ
 สภาวะ จะ ให้ มี บริวาร เปน อนันต์ เอนก จะ นัย จะ ประ มาณ มิ ได้ ประการ ๑
 สรุปรตา คือ สภาวะ จะ ให้ มี รูป ร้าง ล้า อาง สดอาด เขียม งาม ละเอียด ประการ ๑
 สุตันฐานตา คือ สภาวะ จะ ให้ มี ทรวด ทรง ดัน ฐาน อัน งาม ตระการ
 ปราศ จาก โทษ ๖ ประการ มิ ได้ พ้น มิ ได้ ผอม นก เปน คั้น ประการ ๑
 อภัยพาธา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล ปราศ จาก โรค าศา นาพาช
 พยาช ทุกข์ บัวย เจ็บ ประการ ๑ อโลภิตา คือ สภาวะ จะ ให้ เปน
 บุคคล ปราศ จาก ความ โลภ าศา รุภาพ ประการ ๑ อวิปโยคตา คือ สภาวะ
 จะ ให้ เปน บุคคล ปราศ จาก วิปโยค ทุกข์ คือ พัด ด้ พราก จาก กัน กับ ด้วย
 สัตว์ แด ดั่ง ชาร ทั้ง หาย อัน เปน ที่ รัก ที่ เจริญ ใจ นั้น ประการ ๑ ที่ ขายุกค
 คือ สภาวะ จะ ให้ เปน บุคคล มี อายุ วัฒน ภา การ เจริญ ยืน ยาว อยู่ จน
 สิ้น บุศร รัตตา ประการ ๑ เอวมาทนี ฝนานิ บัน ทิศย พง ดัน นิ ฐาน
 เกิด ว่า ผต แห่ง ภาณ าศิ ปาตา เวมณ ์ สิกขา บท นั้น มี เปน อัน มาก มี นัย

ตั้ง พรรณามา เป็น ขาทิ ฌ ^๕ ก็ ยัง ผด แห่ง ขทินนา ทานา เวรมณ ^๕ สักขา บท
 ฌ ^๕ นั้น เสา ^๕ ก็ มี เป็น อัน มาก ^๕ นัก ปราช ฝั่ง ฐ ^๕ โดย นัย เป็น ขาทิ ดัง น ^๕ ว่า
 มหัทธนา ^๕ คือ สภาวะ จะ ตก แต่ง ให้ มี ทพย ^๕ เป็น อัน มาก ^๕ นน ^๕ ประการ ๓
 ปหุทธชยัญญา ^๕ คือ สภาวะ จะ ให้ มี ทพย ^๕ คือ เข ^๕ เป็ดอก เป็น อัน มาก
 ประการ ๓ ^๕ อนันตโกศก ^๕ คือ สภาวะ จะ ให้ มี สมบัติ ^๕ เครื่อง อุปโภค
 แด บริโภค ของ ไซ ^๕ ด้อย ^๕ นั้น ^๕ เป็น อนันต ^๕ เณก ^๕ จะ นัน ^๕ จะ ประมาณ ^๕ มี ได้
 ประการ ๓ ^๕ อุนุบันน ^๕ โภคูปัต ^๕ คตา ^๕ คือ สภาวะ จะ ยัง ^๕ โภค ^๕ สมบัติ ^๕ ที่ ยัง
 ไม่ ^๕ บังเกิด ^๕ ให้ ^๕ บังเกิด ^๕ ขึ้น ^๕ ประการ ๓ ^๕ อุนุบันน ^๕ โภคถาวร ^๕ คือ สภาวะ
 จะ ยัง ^๕ สมบัติ ^๕ ^๕ ซึ่ง ^๕ บังเกิด ^๕ อยู่ ^๕ แด ^๕ นั้น ^๕ ให้ ^๕ ถาวร ^๕ วัฒน ^๕ นการ ^๕ ดัง ^๕ มี ^๕
 มี ^๕ ให้ ^๕ ร ^๕ มี ^๕ พม ^๕ ต ^๕ อัน ^๕ ตราย ^๕ ประการ ๓ ^๕ อิจ ^๕ ฉิต ^๕ นัน ^๕ โภค ^๕ นัน ^๕ ธิ ^๕ ป ^๕ ปฏิ ^๕ สภา ^๕ ติ ^๕
 คือ สภาวะ จะ ให้ ^๕ ไ ^๕ ไ ^๕ ซึ่ง ^๕ สม ^๕ บัต ^๕ ทั้ง ^๕ หาย ^๕ อัน ^๕ ตน ^๕ ปรา ^๕ ธนา ^๕ นั้น ^๕ โดย ^๕ เร็ว ^๕ พ ^๕ ลัน
 ประการ ๓ ^๕ อ ^๕ ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ โภค ^๕ ติ ^๕ คือ สภาวะ จะ ให้ ^๕ มี ^๕ สม ^๕ บัต ^๕ นั้น ^๕ ไม่ ^๕ ร ^๕
 นิ ^๕ หาย ^๕ ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ ทั ^๕ว ^๕ ไป ^๕ ทั ^๕ว ^๕ ร ^๕า ^๕ช ^๕ โภ ^๕ย ^๕ โจร ^๕ โภ ^๕ย ^๕ อ ^๕ค ^๕ค ^๕ โภ ^๕ย ^๕ อ ^๕ท ^๕ก ^๕ โภ ^๕ย
 แด ^๕ บุ ^๕ ท ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ทั้ง ^๕ หาย ^๕ อัน ^๕ ไม่ ^๕ เป็น ^๕ ที่ ^๕ ร ^๕ัก ^๕ จะ ^๕ มา ^๕ ร ^๕ับ ^๕ ท ^๕ร ^๕พ ^๕ย ^๕ ม ^๕ร ^๕ฎ ^๕ก ^๕ นั้น ^๕ ไ ^๕ไ
 ประการ ๓ ^๕ อ ^๕ ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ ก ^๕ น ^๕ ปฏิ ^๕ สภา ^๕ ติ ^๕ คือ สภาวะ จะ ได้ ^๕ ท ^๕ร ^๕พ ^๕ย ^๕ ก็ ^๕ มี ^๕ ได้
 ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ ทั ^๕ว ^๕ ไป ^๕ แก ^๕ ผู้ ^๕ อ ^๕น ^๕ ประการ ๓ ^๕ โธ ^๕ ก ^๕ ุ ^๕ ต ^๕ ร ^๕ ช ^๕ น ^๕ ปฏิ ^๕ สภา ^๕ ติ ^๕ คือ
 ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ จะ ^๕ ได้ ^๕ ท ^๕ร ^๕พ ^๕ย ^๕ อัน ^๕ เป็น ^๕ โธ ^๕ ก ^๕ ุ ^๕ ต ^๕ ร ^๕ ประการ ๓ ^๕ น ^๕ ต ^๕ ถ ^๕ ก ^๕ ภา ^๕ ว ^๕ ส ^๕ ส ^๕ อ ^๕ ช ^๕า ^๕ น
 น ^๕ ต ^๕ คือ สภาวะ จะ มี ^๕ ไ ^๕ ไ ^๕ ร ^๕ู ^๕ จ ^๕ ก ^๕ ซึ่ง ^๕ ส ^๕ ภา ^๕ ร ^๕ ณ ^๕ แห่ง ^๕ คำ ^๕ ที่ ^๕ ว่า ^๕ ไม่ ^๕ มี ^๕ ไม่ ^๕ มี ^๕ นั้น ^๕ ประการ ๓
 น ^๕ ต ^๕ ถ ^๕ ก ^๕ ภา ^๕ ว ^๕ ส ^๕ ส ^๕ อ ^๕ ช ^๕า ^๕ น ^๕ คือ สภาวะ มี ^๕ ไ ^๕ ไ ^๕ ไ ^๕ น ^๕ ซึ่ง ^๕ คำ ^๕ ที่ ^๕ ว่า ^๕ ไม่ ^๕ มี ^๕ นั้น
 ประการ ๓ ^๕ สุ ^๕ วิ ^๕ หา ^๕ ร ^๕ ติ ^๕ คือ สภาวะ จะ ให้ ^๕ อยู่ ^๕ เย็น ^๕ เป็น ^๕ สุ ^๕ ข ^๕ ท ^๕ ก ^๕ อ ^๕ วิ ^๕ ยา ^๕ บ ^๕ ด ^๕ ประการ ๓

บัณฑิตย พง ฉันทนิฏฐฐาน ซึ่ง ผด แห่ง อทินนทานา เวรมณี สักขาบท ด้วยประการ
 ฉนั้น แด ผด แห่ง อพรหม จริยา เวรมณี สักขาบท นั้น บัณฑิตย พง รู โดย
 นัย เปน อาทิ ดัง น ว่า วิคตปัจจุต ถกตา คือ ผด แห่ง อพรหม จริยา เวรมณี
 สักขาบท นั้น จะ ตกแต่ง ให้ เปน บุคคล อัน ปราศจาก เสียน คีตศัตรู หนุ่ บัณฑิตย
 มิตร ประการ ๑ สัพพชนปบยต คือ สภาวะ จะ ให้ เปน ที่ รักใคร่ เปน ที่
 เจริญ ใจ แก่ มหาชน ทั้งปวง ประการ ๑ อันนปานวคตสยนาทนี ฅาภิตา
 คือ สภาวะ จะ ให้ ได้ ซึ่ง สรรพ วัตถุ ทั้งหลาย มี อันนปานา หาร เข้า แด หน้า
 แดเตยง ดัง ที่ หนึ่ง ที่ นอน บัณฑิตย ฅรณ ฅเรอง ฅาต เปน ต้น ประการ ๑ สุตสยนต
 คือ สภาวะ จะ ให้ นอน เปน สุข ประการ ๑ สุตปฏิพัฐฅณต คือ สภาวะ
 จะ ฅิน ก็ เปน สุข ประการ ๑ อปายภยฅนมุคตต คือ สภาวะ จะ ให้ พ้น
 จาก ไภย ใน ฅครา ฅาย ประการ ๑ อภัพต คือ สภาวะ เปน บุคคล
 อัน ไม่ ฅวร เพื่อ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ภาว เปน สัตว์ ก็ ดี แด ไม่ ฅวร เพื่อ จะ ได้
 ซึ่ง ภาว แห่ง ฅคตภาพ เปน ฅระเทย ก็ ดี ประการ ๑ อโกชนต คือ สภาวะ
 เปน บุคคล ไม่ มก โกรธ ประการ ๑ สกภจจการิตา คือ สภาวะ เปน
 บุคคล มี ปรกต ฅระททำ ซึ่ง ฅวาม ฅารพ ประการ ๑ บัจจกชการิตา คือ
 สภาวะ มก ฅระททำ ให้ ปรจกษ ประการ ๑ อนโชนต คือ สภาวะ เปน
 บุคคล มี ฅหน้า อัน ไม่ ฅม ใน ทามกตางบริษัท ประการ ๑ ฅิตถปฐิตานิ ฅัญญู-
 -มัญญูบยต คือ สภาวะ เปน บุคคล เปน ที่ รัก แห่ง กัน แด กัน ด้วย บุรุษ
 แด สัตว์ ทั้งหลาย นั้น ประการ ๑ ปริปุนณินทริยต คือ สภาวะ เปน
 บุคคล มี ฅนทริย ทั้ง ๖ อัน บริบูรณ ไม่ พิลต พิบิต ประการ ๑ ปริปุนณ-

—ลักษณะตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล มี สรีร ลักษณะ อัน บริบูรณ์ นั้น ประการ ๓
 นีราสังกตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล อัน ปราศจาก ความรังเกียจ นั้น ประการ ๓
 อปี ไปสู่กตตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล มี ความ ขวน ขวาย อัน น้อย ประการ ๓
 สุขวิหาริตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล อยู่ เป็น สุขทุก อริยาบถ นั้น มั่น ยืน
 เทียว นั้น ประการ ๓ อุกุโตภยตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล หา โภย อัน ตราย
 มิ ได้ ประการ ๓ มียวิปโยคานภวตา คือ สภาวะ จะ เป็น บุคคล หา วิปโยค
 ทุกข์ คือ พัด คพราก จาก บุคคล อัน เป็น ที่ รัก มิ ได้ มี ประการ ๓ มั่นจิตย
 พัง ต้นนิฐฐาน เกิด ว่า ผด ซึ่ง พรวรณา มา เป็น อาทิ ฉนี้ เป็น ผด แห่ง
 กุศล ที่ บุคคล ได้ รักษา ซึ่ง อพรหม จาเวรณ สิกขาบถ ด้วย ประการ ฉนี้
 ก็ แล ใน ผด ที่ บุคคล ได้ รักษา มุตาอาทา เวรมณ สิกขาบถ นั้น เถ่า มั่นจิตย
 พัง ต้นนิฐฐาน ด้วย อาทิ ศัพท์ ดัง นี้ ว่า วิปปลัน นนทรยตา คือ สภาวะ
 แห่ง บุคคล ได้ รักษา มุตาอาทา เวรมณ สิกขาบถ นั้น จะ ตก แต่ง ให้ มี
 อินทรีย์ อัน ผ่อง ใส บริสุทธ์ นั้น ประการ ๓ วิสัฐฐุมรุมภานิตา คือ สภาวะ
 จะ ให้ เป็น บุคคล มี ถ้อย คำ อัน ไพเราะ สละ สดวย นั้น ประการ ๓ สมนันท์ช—
 —สุทนต์ตา คือ สภาวะ จะ มี ระเบียบ แห่ง ทนตา อัน สม่่า เต็มอ แถ ชิต
 สนิท สนม บริสุทธ์ สอาด ปราศจาก มงทิน ประการ ๓ นาคินุตตา คือ สภาวะ
 จะ เป็น บุคคล มี สรีร ารพพ อัน ไม่ หนัก ประการ ๓ นาคิกัสตา ไม่ ผอม หนัก
 ประการ ๓ นาคิรัสตา ไม่ คำนัก ประการ ๓ นาคิทมตา ไม่ สูงนัก ประการ ๓
 สุขสันมตัสตา คือ สภาวะ จะ มี สัมผัส แห่ง กาย อัน เป็น สุข ประการ ๓ ออุปตคันธมุตตา
 คือ สภาวะ จะ มี กลิ่น โอฐ อัน หอม คุจ ดอก อูปต ชาติ ประการ ๓ สุสัสสปริ—

—ชนตา คือ สภาวระ จะ มี บริษัท พวก พ้อง เผ่า พันธุ์ เล่า ก็ ว่า นอก ดอน
 ง่าย ไม่ กระ ต่าง กระ เตื่อง ตั้ง อยู่ใน โขวาท ประการ ๑ อาเทยยวจนตา
 คือ สภาวระจะมีด้อยค่า ก็ เปน ที่ เชื้อ พงษ์ นน ประการ ๑ กมลลหุรูปปลาทดสที่สมุท—
 —โถหิตตุนชิวหศา คือ สภาวระ จะ มี ชิว หา อัน อ่อน ถมุน ดไม่ แต่ แดงงาม
 เสมอ ด้วย กัดบ แห่ง คอก กมุท นั้น ประการ ๑ อนุทชศตา คือ สภาวระ จะ เปน
 บุคคล มี ได้ สอด แกล้ว กิน แห่ง นั้น ประการ ๑ อปคตบัมมมตา คือ สภาวระ
 จะ เปน บุคคล อัน มี ความ รัก แห่ง มหา ชน อัน มี ได้ ปราศจาก นั้น ประการ ๑
 มัตตคตย พิง สันนิฏฐาน ใน ผล แห่ง กุศล คือ บุคคล ได้ รักษา ซึ่ง มุสาวาพา
 เวรมณี สิกขา บท ด้วย ประการ เปน อาทิณห์ แต่ ผล แห่ง สุรา เมรย มัชช
 ปมา ทฏฐานา เวรมณี สิกขา บท นั้น เล่า มัตตคตย ก็ พิง สันนิฏฐาน ด้วย อาทิ
 ศัพท์ คง นี้ ว่า อตตทานาคตบัจจุบมันเนตฺถุ กิจจกรณเยตฺถุ ชิปปิ ปฏิวชิณนตา
 คือ สภาวระ แห่ง กุศล ที่ บุคคล รักษา สุรา เมรย มัชชปมา ทฏฐานา เวรมณี สิกขา
 บท นั้น จะ ตก แดง ให้ เปน บุคคล มี บุญญา สามารถ อาจ รู้ ตัดออก ไป ใน
 กิจ ที่ จะ พิง กระทำ ใน อดีต แต่ อนาคต แต่ บัจจุบัน โดย เร็ว พงษ์ นั้น ประการ ๑
 สตา อุมฺภูฏิสถิตตา คือ สภาวระ จะ ให้ เปน บุคคล มี สติ อัน ดำรง มั่น
 ฐาน กาด ทุก เมื่อ นน ประการ ๑ อนุมมิตตลตา คือ สภาวระ จะ มี ให้ เปน
 บุคคล อัน เปน บ้า หา สติ อารมณฺมี ได้นน ประการ ๑ ญาณวจนตตา คือ
 สภาวระ จะ ให้ มี ปรวิชา เถลยว ฉลาด นั้น ประการ ๑ อนตตตา คือ สภาวระ
 จะ ให้ เปน บุคคล ปราศจาก ความ เกียจ คร้าน นั้น ประการ ๑ อชจจจนตตา
 คือ สภาวระ จะ มี ได้ เปน บุคคล มี จักษุ อัน มี ตมนอนธการ แต่ กำเนิด นน ประการ ๑

ขนดมุคตา คือ สภาวะ จะมี ได้ เป็น คน บำ หน่าย นั้น ประการ ๑ อมัตตา
 คือ สภาวะ จะมี ได้ เป็น คน ใจ คน เหลา นั้น ประการ ๑ อัมปัตตตา
 คือ สภาวะ จะมี ได้ เป็น คน ประมาท ประการ ๑ อัมโมหตา คือ สภาวะ
 จะมี ได้ เป็น คน หลง ประการ ๑ อัมภักตา คือ สภาวะ จะมี ได้ เป็น
 คน ประกอบ ด้วย ความ ครั้น คร้าม สดุ้ง ตกใจ นั้น ประการ ๑ อัมภักตา
 คือ สภาวะ จะมี ได้ เป็น บุคคล ประกอบ ด้วย สัมภัก จิตร ประการ ๑ อัมโป
 - สุกกตา คือ สภาวะ เป็น บุคคล มี ความ ขวน ขวาย น้อย ประการ ๑ อัมจิตตา
 คือ จะ เป็น บุคคล ประกอบ ด้วย ความ สุข ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ
 สภาวะ จะ เป็น บุคคล อัน โดก สัมมติ ว่า ยิ่ง ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ
 จะ เป็น บุคคล กล่าว ถ้อย คำ อัน สัจ อัน จริง ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ
 จะ เป็น บุคคล ปราศ จาก ล้อ เลียด ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น บุคคล
 ปราศ จาก วาจา อัน หยวน ฐา ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ จะ
 เป็น บุคคล ปราศ จาก สัมผัส ปรณาปวาท กล่าว วาจา ปรสาม หาว ประการ ๑
 อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น คน หมั่น ปราศ จาก เกียจ คร้าน สั้น
 ทั้ง กตาง วัน แล กตาง คั้น ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา กตเวทิตา คือ จะ เป็น
 คน ประกอบ ด้วย กตัญญู กตเวทิต์ ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น
 คน ปราศ จาก มัจฉริยะ ชรรวม ความ ตระหนี่ เหนียว แน่น ประการ ๑
 อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น คน มี สันดาน บริบูรณ์ ด้วย มาเพ็ญ ทาน การ บริจาค
 ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น คน มี สันดาน อัน ขบรม อยู่ ด้วย ศีล
 ประการ ๑ อัมจิตตมัตตา คือ จะ เป็น คน มี สันดาน อัน ซื่อ ตรง ประการ ๑

อโกชนดา คือ จะ เป็น คน มี ต้นตวน ไม่ มัด โกรธ ประการ ๑ หิริมนตา
 คือ จะ เป็น คน มี ใจ อัน ประกอบ ด้วย หิริ แด ใจ ตบปเป อดาย ต่อ มาป สัตถ์
 ต่อ มาป ประการ ๑ อชุกฺขิฐิกตา คือ จะ มี บัญญา อัน ทรง แด คำเนิ
 ด้วย ญาณ กติ เป็น ชาติ นักปราช หน ประการ ๑ อคตณัตถกุกฺคตคา
 คือ จะ เป็น โภศต บุคคลฉลาดใน ประโยชน์ ไซ้ ประโยชน์ ประการ ๑ มัตถกิตย
 ผู้ มี ปรีชา พึง ต้นนิฐฐาน เกิด ว่า ผล แห่ง สุรา เมรย มัชช ปมา ทัญฐานา
 เวรมณี ดึกขา บท หน มี มาก กว่า มาก โดย หนั คัง พรรณามา เป็น ฮาติ หน

เขวเมตถ ปาณาติปาตาเวรมณีนํ แด ช้อ วิจิฉนัยใน ปุริม ดึกขาบท
 ส่วน หน ของ ต้น เป็น ฝ่าย กุศต หน มัตถกิตย พึง รุ โดย สมนุฐฐาน แด เวทนา
 แด มุถ แด กรรม แด ผล แห่ง เวรมณี ดึกขา บท ทังหลาย มี ปาณาติปา
 ตา เวรมณี เป็น ต้น ด้วย ประการ หน

อิทานิ ยํ วุตฺตํ โยเชตฺตพฺพตโต ยุตฺตํ บัจฉิเมตฺตํ
 บัญฺจตุ ฮาเวณิกัญฺจ วุตฺตพฺพํ เมยฺยาหิมาทิตาปิชาติ ตํคมน หน
 จักได้ วิจิฉนัย ใน บท คือ อิทานิ ยํ วุตฺตํ เป็น ฮาติ หน สับ
 ต่อ ไป ความ ว่า ยํ วจนํ คำ หน ไตมี โยเชตฺตพฺพํ ตโต ยุตฺตํ
 เป็น ฮาติ หน ข้าพเจ้า ได้ กล่าว ไว้ แล้ว ใน หน ของ ต้น หน ข้าพเจ้า จัก ได้
 พรรณา ซึ่ง อรรถ แห่ง คำ หน ใน กาด บัดนี้ ว่า ยํ วจนํ คำ หน ไต แห่ง
 กถา พรรณา หน ความ แห่ง ปุริม ดึกขา บท หน ก่อน แล้ว มัตถกิตย พึง
 ถือ เขา ซึ่ง คำ หน หน แต่ ปุริม ดึกขา บท ใน กาด ก่อน หน แล้ว คือ เขา เข้า
 มา ประกอบ เขา ใน ดึกขา บท ทังหลาย ๕ ประการ หน มี ใน ภายหลัง หน เกิด

ศัตถ์ถาย โยชนา อันว่า กิริยาอัน ประกอบ ซึ่ง คำนี้ ใน ปริม ลักชา บท
 นั้น บัณฑิตย พัง ภู ด้วย ประการ ดัง นี้ ว่า จริง อยู่ สุราเมรย มัชชปมา
 ทัฏฐาน ลักชา บท อัน มี ใน ปริม ลักชา บท ส่วน เบื้อง ต้น ถ้า จะ
 ว่า โดย อารมณฺ์ นั้น มี สังขาร อัน ไต อัน หนึ่ง มี รูปายตน เป็น ต้น เป็น
 อารมณฺ์ ฉนฺ์ ไต วิภาต โภชน ลักชา บท อัน มี ใน ส่วน ภาย หลัง นี้ ถ้า จะ ว่า
 โดย อารมณฺ์ เต่า ก็ มี สังขาร อัน ไต อัน หนึ่ง มี รูปายตน เป็น อาทิ เป็น
 อารมณฺ์ ฉนฺ์ นั้น สัพ พันธ์ อารมณฺ์ ฌเฏโท เวทิตัพ โภ กิริยา ที่ ต่าง
 แห่ง อารมณฺ์ แห่ง บัณฑิตย ลักชา บท ทั้ง ๕ นั้น บัณฑิตย พัง ภู โดย นัย
 อัน นั้น เกิด อาทาน ไต ๑ หนึ่ง ถ้า จะ กล่าว โดย กิริยา ที่ ถือ เขา นั้น เต่า
 ปริมาณ ลักชา บท ทั้ง ๕ อัน เป็น ส่วน เบื้อง ต้น นั้น สาม เณร ที่ ดี
 อุบาสก ที่ ดี เมื่อ จะ สมา ทาน ถือ เขา แด เป็น อัน สมา ทาน ถือ เขา นั้น
 ด้วย ประการ ฉนฺ์ ไต เขตานย แม ลักชา บท ทั้ง ๕ อัน เป็น ส่วน ใน
 ภาย หลัง นี้ อัน สาม เณร ที่ ดี อุบาสก ที่ ดี เมื่อ จะ สมา ทาน ถือ
 เขา นั้น ก็ เป็น อัน สมา ทาน ถือ เขา ด้วย ประการ ฉนฺ์ นั้น อังค ไตย
 หนึ่ง ถ้า จะ กล่าว โดย องค์ เต่า ประเภท แห่ง องค์ ปริม ลักชา บท ทั้ง ๕
 มี ปาณาติบาต เป็น ต้น ใน ส่วน ก่อน นั้น พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว ได้
 ด้วย ประการ ฉนฺ์ ไต วิภาต โภชน ลักชา บท แม ใน ส่วน อัน มี ใน
 ภาย หลัง นี้ ก็ มี องค์ ๔ ประการ คือ วิภาต ๑ ยาวกาตัก ๑ อัส โฉทรณ ๑
 ฌนฺมตตก ๑ ฉนฺ์ นั้น เสด้านย อังควิภาโค อัน ว่า จำแนก ซึ่ง องค์

แม่แห่ง สิกขา บท ทั้งหลาย อัน เคษ นั้น บัณฑิตย ก็ พัง ฐ โดย อัน รัตก
ตาม ซึ่ง ปุริม สิกขา บท นั้น เกิด อนึ่ง สุรา เมรย มัชชปมา ทัญฐาน สิกขา บท
อัน มี ใน เมของ ต้น นั้น ถ้า จะ กล่าว โดย สมุฏฐาน มี สมุฏฐาน ๒
คือ เกิด แต่กาย ๑ เกิด แต่กาย แด จิตร ๑ เปน สอง ประการ ฉนั้น ไค
วิภาค โภชน สิกขา บท อัน มี ใน ส่วน ภายหลัง นี้ ถ้า จะ กล่าว โดย
สมุฏฐาน ก็ มี สมุฏฐาน ๒ ประการ คือ เกิด แต่กาย ๑ เกิด แต่กาย
แด จิตร ๑ ฉนั้น นั้น สัพเพธ สมุฏฐานี แด สมุฏฐาน ที่ เกิด แห่ง
ปัจฉิม สิกขา บท ทงปวง นั้น บัณฑิตย ก็ พัง ฐ โดย นัย แห่ง ปุริม สิกขา บท
ทงปวง นั้น เกิด อนึ่ง อทินนา ทาน สิกขา บท ใน ส่วน เมของ ต้น นั้น ถ้า จะ
กล่าว โดย เวทนา เถา ถ้า เวทนา ๓ ประการ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา
อทุกขมสุขเวทนา นั้น ย่อม สัมปยุต ด้วย เวทนา อัน ไค อัน หนึ่ง ฉนั้น ไค
วิภาค โภชน สิกขา บท ใน ส่วน อัน มี ใน ภายหลัง นี้ เถา ถ้า จะ
กล่าว โดย เวทนา นั้น ก็ สัม ปยุต ด้วย เวทนา อัน ไค อัน หนึ่ง ฉนั้น นั้น
เวทนา สัมป โย ไค อัน ว่า ประกอบ พร้อม ด้วย เวทนา แห่ง ปัจฉิม สิกขา บท
ทงปวง นั้น บัณฑิตย ก็ พัง ฐ โดย นัย แห่ง ปุริม สิกขา บท นั้น เกิด
อพรมจริย โลก โหมมุต อนึ่ง ตา ปุริม สิกขา บท ทงหลาย นั้น
อพรมจริย สิกขา บท นั้น มี โลก แด โหม เปน ราก เถา เต้า มุต ฉนั้น ไค
วิภาค โภชน สิกขา บท ก็ ดี สิกขา บท ทงหลาย สอง อัน อัน นั้น ก็ ดี แม่ ใน
ปัจฉิม สิกขา บท ส่วน ภายหลัง นี้ ก็ มี โลก แด โหม เปน ราก เถา เต้า มุต
เหมื่อน ฉนั้น มุตเตโท เวทิกัพ โฟ อัน ว่า ต่าง แห่ง มุต แห่ง ปัจฉิม

สิกขา บท ทังปวง นั้น มโนทศย พัง รุ โดย นัย แห่ง ปุริม สิกขา บท นั้น เกิด
 คัดถ ปาณาติปาตา เวรมณัตโย กายกัมม หนึ่ง เวรมณ สิกขา บท
 ทังหตาย มี ปาณาติปาต เปน ต้น ใน ส่วน อัน มี ใน ก่อน นั้น จัด เปน
 กถย กรรม ฉั โค สิกขา บท ทังหตาย มี วิภาต โภชน สิกขา บท เปน อาทิ
 อัน มี ใน ส่วน ภายหลัง นี้ ก็ จัด เปน กาย กรรม ฉั นั้น ก็ ฝ่าย ว่า
 ชาติรุปรชตปฏิกคหณ สิกขา บท นี้ เปน กาย กรรม บ้าง เปน วจกรรม บ้าง
 เปน มโน กรรม บ้าง ด้วยปริยาย คือ สภาวะ ประพฤติ เปน ไป ด้วย ทวาร
 ทังหตาย มี กาย ทวาร เปน ต้น แล้ว ด้วย อานาจ แห่ง กรรม บด นั้น
 หนึ่ง ใน บท วิราปโต นั้น ว่า บุคคล เมื่อ จะ เว้น เสีย จาก อกุศล ด้วย อานาจ
 แห่ง สมาทาน นั้น ก็ เว้น โดย อกุศล ธรรม มี ปาณาติปาต เปน ต้น อัน เปน
 ส่วน ของ ตน บ้าง เปน ส่วน ของ ผู้ อื่น บ้าง ใน ปุริม สิกขา บท นั้น ฉั โค
 แม้ ใน บัจฉิม สิกขา บท ส่วน ภายหลัง นี้ บุคคล เมื่อ จะ เว้น เสีย จาก อกุศล
 ด้วย อานาจ สมาทาน นั้น ก็ ย่อม เว้น โดย อกุศล ธรรม บ้าง เว้น โดย
 กุศล ธรรม บ้าง มี วิภาต โภชน เปน ต้น แล้ว เว้น เสีย กัน ฉั นั้น หนึ่ง
 เวรมณ สิกขา บท ทังหตาย ๕ อัน มี ใน ส่วน เบื้อง ต้น นั้น มี สัมภูฐาน ๔
 คือ เกิด แต่ กาย ๑ เกิด แต่ กาย แด จิตร ๑ เกิด แต่ วาจา แด จิตร ๑
 เกิด แต่ กาย แด วาจา จิตร ๑ เปน ๔ ประการ ฉั โค เวรมณ สิกขา บท
 ทังหตาย ๕ อัน มี ใน ส่วน ภายหลัง นี้ ก็มี สัมภูฐาน ๔ ฉั นั้น
 หนึ่ง เวรมณ สิกขา บท ทัง ๕ ส่วน เบื้อง ต้น ที่ สัมปยุตต ด้วย อสุเวทนา
 ก็ คือ สัมปยุตต ด้วย อทุกข มลฺลเวทนา ก็ คือ ที่มี อโลภ อโทส อโมห

เป็น มุต กั ตั ที่ มี แต่ อโธภา อโทส เป็น มุต กั ตั อนึ่ง เวรมณี สิกขา บท
 เบน คณ ทังปวง นน มี ปรกติ ยัง ผล อัน เป็น ที่ ปราถนา มี ประการ ต่าง ๆ
 ให้บังเกิด ณ ไต กั ตั คทา จ อิมานิ ก็ แต่ เวรมณี สิกขา บท ทังหลาย
 อัน มี ใน ภายหลัง น ที่ สัมปยุตต ด้วย สุธเวทนา นน กั ตั ที่ สัมปยุตต ด้วย
 อทุกข มธุช เวทนา นน กั ตั ที่ มี อโธภา อโทส อโมห เป็น เค้า มุต กั ตั
 ที่ มี แต่ อโธภา กับ อโทส เป็น เค้า มุต กั ตั ก็ แต่ เวรมณี สิกขา บท ทังปวง
 ส่วน ภายหลัง น ก็ ย่อม มี ปรกติ ยัง ผล อัน บุคคล พึง ปราถนา มี ประการ
 ต่าง ๆ ให้บังเกิด ณ นน เหว โยเซตัพพิ แต่ คำอัน ไต ควร แก่
 กถ พรรณา เหนอ ความ แห่ง ปุริม สิกขา บท ทังหลาย นน บณทิตย พัง ถอ
 เขา คำอัน นน แต่ ปุริม สิกขา บท นน มา ประกอบ เข้า ใน สิกขาบท ทัง ๕
 อัน มี ภายหลัง นน ด้วย ประ การ ณ

ถ้าตบ น จก ไต วิมจณย ใน บท คือ บัจฉิมธูบี บัญจุสสุ
 อาเวรมณิกญจ วคตัพพิ ซึ่ง แปลว่า คำ อัน ไต อัน นักปราช ทังหลาย หาก
 บรรณา ออก แต่ คำ นน บณทิตย พัง แยก ออก กล่าว ให้ เป็น แพนก กัน
 ใน สิกขา บท ทังหลาย อัน มี ใน ภายหลัง นน สัม ค่อ ไป จก วิมจณย ใน
 วิภาต โภชน สิกขา บท นน ก่อน คำ ว่า วิภาต โภชน นน แปลว่า ถัดม กิน
 ซึ่ง โภชน ใน เวตา อัน พระอาทิตย์ ตั้ง อยู่ ณท่าม กลาง ล่วง ไป แล้ว นั้น เหตุ
 ตั้ง นน พระ อาจารย์ เจ้า จึง ร้อง เรียก ชื่อ ว่า วิภาต โภชน วิภาต โภชน—
 สิกขาบทวันณนา พระ อรรถ กถา วิภาต โภชน สิกขาบท แสดง อธิบาย ว่า
 กถ นน ประสงค์ เขา เวตา ซึ่ง ควร จัก มีน แห่ง ภิกษุ ทังหลาย แต่ เวตา ซึ่ง

ควร จะ ฉะนั้น แห่ง ภิกษุ ทั้งหลาย นั้น ฌีว่า จะ กำหนด โดย ที่ สุด อย่าง ต่ำ
 มี ความ เทียง เปน แตน แด เปน ที่ กำหนด เหตุ ภาพี พระ อาจารย์ เจ้า กถาว
 ไว้ ใน บท ภาษนัย แห่ง โภชน สิกขาบท ว่า วิภาโต นาม มชฌม ทวตวคเต
 ยาว อรุณ คัมภมา ดังนี้ ความ ว่า เมื่อ ความ เทียง ตวง ไป แล้วย แสง
 อรุณ จะ กทม ชื่น มาใหม่ ใน เบื้อง หน้า จะ ดั้น กาด ช้า นาน ประมาณ เท่าใด
 กาด มี ประมาณ เท่า นั้น ไซ้ ได้ ซึ่ง นาม บัญญัติ ชื่อ ว่า เพตา วิภาต
 อาไศรย พระ ภาพี พระ อาจารย์ เจ้า กถาว ไว้ ดังนี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า
 เพตา ความ เทียง นั้น เปน โภชน กาด ควร ดั้น ภิกษุ ทั้งปวง ฉะนั้น ได้ โดย กำหนด
 กาด เปน ที่ สุด ประคุด จะ กถาว แล้วย นั้น วิตม ชฌม คโกภี กาดตั้งคหี
 ศิขณค อนึ่ง เพตา ความ เทียง ซึ่ง ตั้ง อยู่ ยัง มี คล้อย คดา ยไป มาตรฐาน
 เต็ม ฌม ทั้ง นั้น ก็ ดี ก็ ถึง ซึ่ง สืบ เพราะ ใ้ เขา ว่า โภชน กาด ควร จะ ฉะนั้น ได้
 ก็ จบ เต็ม แด้ เทียง แล้วย ไป นั้น ก็ ได้ ชื่อ ว่า เวลา วิภาต ภิกษุ ทั้งหลาย
 มี ควร จะ พัง ฉะนั้น ซึ่ง ของ เคียง แด ของ บริ โภค ทั้งปวง ถึง มาตรฐาน ของ ต้ม
 ภิกษุ อาจ ต้ม กิน ได้ โดย เร็ว ก็ ดี แม้ ว่า มีความ สง่ ใส ย อยู่ แล้วย ก็ ขย่า
 พัง ต้ม กิน เดย เปน อัน ชาติ ฌีว่า สง่ ใส ย อยู่ แล้วย แด ฉิม ต้ม กิน ซึ่ง ของ กิน
 อัน ควร จะ ต้ม กิน นั้น ถ้า เปน ภิกษุ ก็ ต้อง ไทษ คือ ปาจิตตัย ด้วย วิภาต
 โภชน สิกขาบท ถ้า เปน สามเณร ก็ ชาติ จาก สิกขาบท คือ วิภาต โภชนา
 เวมณั ฌีว่า เปน อุบาสก อุบาสิกา พวก รัทษา พระ อุ โบสถ คัด ก็ ดี
 มี ข้อ อธิบาย ว่า การ จบ เต็ม แด้ อรุณ ชื่น นั้น ไป คราย เท่า ถึง ความ
 เทียง นั้น ได้ ชื่อ ว่า เปน กาด ควร จะ ฉะนั้น ซึ่ง โภชน ต่าง ๆ พระ อาจารย์

เจ้าทรงหลาย มีองค์ พระสัมพันธุญเป็นประธาน ย่อมกระทำเป็นอาจิณ ตทัญญ โย
 จิกาโด กาด ขึ้น ๆ นอก จาก โภชน กาด แห่ง พระพุทธ สัมพันธุญ เจ้า เป็น ต้น
 ออก ไป แล้ว ก็ จัก ได้ ชื่อ ว่า เป็น เวลา จิกาด แท้ จริง นัก ปราช ฝั่ง รั
 ด้วย อธิบาย ดัง กล่าว มา น เกิด ฎีกา มหา ชนชก ก็ มี ข้อ อธิบาย ว่า
 วัตถุ ทั้งปวง มี ยาคู แด เจ้า ช่วย เป็น อาติ ซึ่ง จัก เป็น ยาวกาดิก นั้น
 เรียก ชื่อ ว่า โภชน เพราะ เหตุ มุทกต จะ ฝั่ง บริ โภค นั้น หนึ่ง บริ โภค
 โภชน ใน ราตรี นักปราช เรียก ชื่อ จำ วัตถุ เหตุ ฌ เสี้ย ซึ่ง โภชน ศัพท์
 อัน เป็น บท เบื้อง ปลาย ใน อุทากรณ วัตถุ พร โศ ซึ่ง แปล ว่า สมน
 เว้น เสี้ย ซึ่ง โภชน ใน ราตรี มี นิน ไต โภชนี โฆหรณ กิริยา ที่ ถัด
 ถิ่น ซึ่ง โภชน คือ ยาคู แด เจ้า ช่วย เป็น อาติ ใน เพลา จิกาด นั้น นักปราช
 ท่าน เรียก ว่า โภชน เหตุ ฌ เสี้ย ซึ่ง อธิ โฆหรณ ศัพท์ อัน เป็น บท
 เบื้อง ปลาย ใน บท จิกาด โภชน นี้ มี อุปมัย เหมือน ดัง นั้น เป็น ใจ
 ความ ว่า บท จิกาด โภชน นั้น ให้นำ เขา บท อธิ โฆหรณ ศัพท์ เข้า มา
 ประกอบ ด้วย ให้ แปล ว่า ถัด ถิ่น ซึ่ง โภชน ใน เพลา จิกาด ประ คุ จะ
 ดัง อุทากรณ วัตถุ พร โศ ซึ่ง แปล ว่า สมน ห้าม เสี้ย ซึ่ง โภชน ใน ราตรี นั้น
 อธิ คธมา เหตุ ดัง นั้น พระ อาจารย์ เจ้า จึง ตั้ง บท จิเคระให้ ใ ให้ เห็น
 เป็น ตัวอย่าง ว่า จิกาด โภชน ดัง นั้น แปล เนื้อ ความ ว่า โภชน
 อัน ว่า ถัด ถิ่น ซึ่ง โภชน มี ยาคู แด เจ้า ช่วย เป็น ต้น ฎีกาเด ใน เพลา
 ไร่ กาด จิกาด โภชน ชื่อ ว่า จิกาด โภชน นักปราช ผู้ มี ปรีชา ฝั่ง นำ
 เขา อธิ โฆหรณ ศัพท์ เข้า มา ประกอบ แปล ใน บท จิกาด โภชน ประ คุ จะ

ตั้ง บท วิคคหะ ซึ่ง คง ไว้ ดังนี้ เกิด กังขาวิตรณ^๕ แสดง อธิบาย ว่า
 องค์ ทั้งหลาย ใน วิภวต โภชน สิกขา บท นี้ มี ๓ ประการ คือ บริ โภค ใน
 เวลา วิภาต ๓ คือ วัตถุ ซึ่ง บริ โภค นั้น เปน ยาว กาลิต ๓ คือ กถัม เชา
 ไป ใน ตำคธ ๓ เปน ๓ ประการ ดังนี้ อรรถกถา ขุททก บารุ^๕ แสดง
 อธิบาย ว่า จักคาวี อังคานิ องค์ ทั้งหลาย แห่ง วิภวต โภชน สิกขา บท นี้
 มี ๕ ประการ คือ บริ โภค ให้ ถ่วง เวลา ๓ คือ วัตถุ เปน ยาว กาลิต ๓
 คือ กถัม เชา ไป ถึง ตำคธ ๓ คือ ผู้ รักรักษา วิภวต โภชน สิกขา บท นี้ ได้ เปน บ้า ๓
 เปน ๕ ประการ ด้วย กัน หนึ่ง คือ อุนุมมตคกตตา ซึ่ง แปล ว่า มิ ได้
 เปน บ้า เติม เชา ใหม่ ใน ที่ คำรบ ๕ นั้น สุนทร^๕ เปน อัน ตั้ ยง นก
 เหตุ ต้อง ด้วย พระพุทธ ฐีกา ครั้น เทศาณา บัญญัติ ไว้ ว่า อุนายคตติ
 อุนุมมตคกตต^๕ ดังนี้ ความว่า อุนายคตติ อันว่า หา อายคมิ ได้ นั้น
 เฉพาะ มี แก่ บุคคล ที่ เปน บ้า บุคคล ที่ เปน บ้า หา คมิ ได้ ถึง จะ ผ่า ผน
 เกิน เเลย ถ่วง เสีย ซึ่ง สิกขา บท บัญญัติ ก็ หา โทษ มิ ได้ อาไศรย พระบาท
 ครั้น บัญญัติ ไว้ ดังนี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า อุนุมมตคกตตา ซึ่ง แปล ว่า
 มิ ได้ เปน บ้า จิต เปน องค์ วิภวต โภชน ๓ อีก อย่าง หนึ่ง ที่ คำรบ ๕ นั้น
 ได้ ชื่อ ว่า ตั้ ยง นก แสดง ใน วิภวต โภชน สิกขา บท โดย ส่วน เฉพาะ

ตาม คำ พระ อรรถกถา แต่ ฐีกา ก็ เดรั้ง แต่ เท่านั้น
 ถ้า คม นี้ จะ ได้ วนจณัย ใน นัจจคตวาทคตวิสุกทตสัน สิกขา บท สืบ ต่อ ไป
 โดย พระ บาท มี บท ว่า นัจจคตวาทคตวิสุกทตสันน ติ เขตถ นัจจ
 นาม ยักญจ นัจจ เปน อาทิ ๓ อธิบาย ความ ตาม พระบาท ใน บท คือ



นัจจกิตตวาหิตวิตุกทตสัน นนว่า ยักญจิจ นัจจ อนว่า พอนว่า อินโต
 อินทงน นัจจ นาม ไดนาม ชื่อว่า นัจจ ยักญจิจ คัต ตำอิน
 บุทคต พง ชบพง ร้อง อิน โตอิน ทงน นน คัต นาม ไดชง นาม
 ชื่อว่า คัต ยี คัต เเสียง อิน บุทคต ตต ตต เป่า ทงปวง อิน โตอิน
 ทงน นน วาทิต นาม ไดชง นาม ชื่อวาทิต อิกนัยทงว่า ทตสัน
 อินว่า กิริยาที่ แด คุด แด พง ชง พอน ว่า แด ชบ ร้อง ตต ตต เป่า ทง หลาย อิน โต
 นาม ชื่อว่า วิตุกทตสัน ชื่อว่า วิตุกทตสัน ด้วย กิริยาที่ ยง ฉาย
 แห่ง กุศล ขรม ให้ทำลาย เเสียง เพราะ บัจจย แก่ อิน ยง ก็เลศ ให้ บง เกิด
 จึง ได นาม ชื่อว่า วิตุกทตสัน นัจจคิตตา จ พอนว่า กัต เปตง ชบ
 ทงหลาย กัต กิริยาที่ คุด ชง พอน ว่า แด พง ชง เเสียง ชบ ร้อง ตต ตต เป่า
 ทงหลาย ต่าง ๆ กัต นัจจคิตตวาหิตวิตุกทตสันมา ชื่อว่า นัจจคิตตวาหิตวิตุก
 ทตสัน กัต แด กิริยาที่ คุด แด พง ชง พอน ว่า แด ชบ ร้อง เควของ ดน ตว แด คัต
 ตต เป่า ทงปวง ต่าง ๆ ชง บงเกิด นาม ชื่อว่า วิตุกทตสัน นน บณทิตย
 พง ถือ เขาโดย นัย แห่ง พระพุทท ฐิกาทิ ครตส์ เทศนา ไว้ ใน พรหม ชาต สุตร นั้น
 เกิด อุตตคั หิ ตคถ จึง มีคำรับ เข้ามา ว่าจริง อยู่ พระพุทท ฐิกาทิ
 ที่ ส่มเด็จ พระ สัพพัญญู ครตส์ เทศนา ไว้ ใน พรหม ชาต สุตร นั้นว่า ยต
 ปเนเก โภณโต สมนพรหมณา สัทธาเทยยานิ โภชนานิ ญญชิตวา เต
 เขวรูบิ วิตุกทตสันมนุคตคตา จหรันติ คังนึ นน ข้อความว่า โภณโต คุดกร
 ชาวเราทงหลายผู้ เจริญ เอเก สมนพรหมณา สมนแถพรหมณ ทงหลาย
 บางจำพวกใน โลกนี้ บริ โภค ชง โภชนา ทงหลาย อิน ทายกให้ ด้วยศรัทธา

แต่ข้อมประกอบ เมือง ๆ ซึ่ง กิริยา ที่ ดู แด พง ซึ่ง พอน แด ว่า แด ขับ ร้อง มี
 ประการต่าง ๆ อัน บังเกิด ชื่อ ว่า วิตุก เห็น ปาน ดัง นี้ แดว แด อยู่ เดี่ยยกัก
 ก็ พอน ว่า ขับ ร้อง ตัด ตัด เบ้า มี ประการ ต่าง ๆ ซึ่ง บังเกิด เป็น วิตุก นั้น
 คือ สิ่ง ไร บาง เด้า นุจจ คัด วาหิต เครื่อง เต้น ต่าง ๆ ซึ่ง บังเกิด
 นาม ชื่อ ว่า วิตุก นั้น คือ พอน แด ว่า แด ขับ ร้อง ตัด ตัด เบ้า มี ไพร พิณ พาทย์
 ระนาด ตะโพน โทนทับ กรับ ฉิ่ง ฉ้อง กลอง แตร สังข์ ระฆัง กังสดาล ขลุ่ย
 กระจับ มี ฉิ่ง เครื่อง ดุริยางค์ คนตรี มี ประการ ต่าง ๆ ชน ช้าง ชน ม้า
 ชน ไค ชน กระบือ ชน แพะ ชน แกะ ชน ไก่ ชน นก คอง กระบี่ ตั๊ก ของ
 ชก มวย ชก หมัด ตุ๊ก ของ ทัพ กอง พด ตุ๊ก เขายก พยุห เต้นา ต่าง ๆ ดัง นี้ ก็ ตัด
 เขอวรูปา วิตุก ทัด ตัด นาม พระ ธรรมณ โคตม เว้น เดี่ย แดว จาก อัน ดู ซึ่ง
 เครื่อง เต้น ต่าง ๆ อัน บังเกิด ชื่อ ว่า วิตุก เห็น ปาน ดัง นี้ อาไศรย พระบาท
 ใน พรหม ชาต สุตร นั้น จึง เห็น ความ ชัด ว่า พระ ธรรมณ โคตม เว้น เดี่ย
 แดว จาก อัน ดู ซึ่ง เครื่อง เต้น ต่าง ๆ มี พอน แด ขับ เป็น ต้น จึง ได้
 ชื่อ ว่า วิตุก ทัด ตัด นาม วิตุยคหณ กิริยา ที่ ถ้อ เขา ซึ่ง อารมณ อัน มิ ได้
 เปน ไป ด้วย จักขุ ทวาร นั้น พระ อาจารย์ เจ้า ว่า ทัด ตัด นาม ประโยค ว่า
 โส มี จักขุ ทวาร โส ผู้ นั้น เห็น วิปริต ดัง นี้ นั้น ไค ส่วน นี้ แม้ กิริยา
 ที่ พง นั้น ก็ ตี พระ อาจารย์ เจ้า ก็ ถ้อ ว่า ว่า ทัด ตัด นาม นั้น นั้น พรหม ชาต
 ดู ไป ตัด ตัด ตัด ตัด นาม พระ อรรถ กถา พรหม ชาต สุตร แด ดู ไป ตัด ตัด ตัด ตัด
 อธิบาย ว่า แท้จริง เครื่อง เต้น ทั้งหลาย มี พอน ว่า เป็น ต้น มิ ได้ คว

โดย แท้ แก่ ภิกขุ แล ภิกขุ นี้ ทั้งปวง ที่ จะ ประกอบ ด้วย คน แล บังคับ ให้ ผู้
อื่น ประกอบ หนึ่ง ภิกขุ นี้ ทั้งหลาย นั้น มิ ได้ ควร เพื่อ จะ ทัดัดนา เตั้ง
แล ดู ซึ่ง เครื่อง เสนอ ทั้งปวง มี พื่อน ว่า เป็น ต้น ซึ่ง บุคคล ผู้ อื่น เขา ประกอบ
การ ให้ เสนอ นั้น อรรถ กถา ขุททก บารุ มี ข้อ อธิบาย ว่า บุคคล คือ ภิกขุ
แล ภิกขุ นี้ สามเณร สามเณรี อุบาสก แล อุบาสิกา พวก รักษา พระอุโบสถ
นั้น พวกเขา เข้า ไป โทษ พื่อน ว่า เป็น อาติ เพื่อ ปราศนา เตั้ง แล ดู
แล พวกเขา ดู พื่อน ว่า เป็น ต้น เห็น ปาน ดัง นั้น วิคตักโม กิริยา ที่ ชาต
คือ นัจจัคควาทิตติ สิกขาบท ก็ มี ใน กถา นั้น วิตินันต์นถยโนกาเส ปน
หนึ่ง บุคคล มี ภิกขุ เป็น ต้น ดัง กล่าว แล้ว นั้น แห่ง ดู ซึ่ง พื่อน ว่า เป็น อาติ
อัน มา ใน ที่ คน ยืน แล นั่ง แล นอน ก็ คือ แล พวกเขา ดำเนิน ไป ตู่ หน ทาง ด้วย
กิจ ชุระ ถึง อื่น แล ได้ เห็น พื่อน ว่า เป็น อาติ อัน มา ตู่ ฆตของ จักขุ ก็ คือ
อย่าง นี้ เป็น สิ่ง กิเลส คือ เต้าหมอง แห่ง คัด จะ ได้ ชื่อ ว่า ชาต คัด
คือ นัจจัคควาทิตติ นั้น หา มิ ได้ นักปราช พัง รุ ด้วย อธิบาย ดัง กล่าว มา นี้ เกิด
หนึ่ง บุคคล มี ภิกขุ เป็น ต้น พัง ซึ่ง เพดง ฆัม อัน มิ ได้ บังเกิด มี นาม บัญญัติ
ชื่อ ว่า วิตุก ด้วย อรรถ ว่า เป็น ข้ำคัก แก่ กุศล นั้น บาง ที่ ก็ ควร
บาง ที่ ก็ ไม่ ควร จึง มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ ซึ่ง ว่า พัง เพดง ฆัม อัน มิ ได้
บังเกิดนาม ชื่อ ว่า วิตุก บาง ที่ ควร บาง ที่ มิ ได้ ควร นั้น ต้อง ด้วย
พระบาท ใน ปรมัตถ ไชติกา พระ อรรถ กถา ขุททก บารุ พระอาจารย์ เจ้า
กล่าว ไว้ ว่า ฆัมบุปถันเหโต คโต วิคตติ คโต ปถันเหโต ฆัม โม
น วิคตติ ดังนั้น ความ ว่า เพดง ฆัม อาไศรย ซึ่ง ฌภาวะ ธรรม มี นัจจ ธรรม

เป็น ขาตี แล้ว ประกอบ นั้น ควร จะ สดับ ฟัง รั้ม โม สภาวะ ธรรม
 มี พระ อนิจจ สัจญา เป็น ต้น เป็น ของ สัมเด็จพระพุทธ สัพพัญญู ครั้น
 บินทูล เทศนา ไว้ เพื่อ จะ พิจารณา ให้บังเกิด ความ ตั้งเวร สัตต จิตร นั้น
 อาศัยรย เพลง ฆบ นั้น ตก แต่ง ให้ มี อักขระ แด พยัญชนะ วิจิตร ไพเราะ ต่าง ๆ
 แด ประกอบ ไว้ นั้น วัตถุประสงค์ ควร จะ สดับ ฟัง อนึ่ง ซึ่ง ว่า ควร แด มี
 ได้ ควร นั้น ก็ดี ใช้จะมี แต่ ใน อรรถกถา ขุททกบาสู เท่านั้น หา มิ ได้
 ฎีกา พรหม ชาต สุตฺร แด จุฬหัตถี ปโท ปมสุตฺร แด อุโปสถ สุตฺร ก็ ดี ก็มี
 อรรถาธิบาย ว่า ควร แด มี ได้ ควร เหมือน ก่อน ตั้ง กล่าว มา นี้ อาศัยรย เพลง
 เสด็จพระบาท บ่อน น จึง เห็น จริง ด้วย ว่า สดับ ฟัง เพลง ฆบ ซึ่ง มิ ได้
 บังเกิด เป็น วิสัจจน นั้น บาง ที่ ก็ ควร บาง ที่ ก็ มิ ได้ ควร ประคอง กล่าว
 แด นน ขิวสุกฏก คณฺหิ โสตุ วัตถุประสงค์ จึง มี คำ ทพหิ ภณฺน ช่วย
 กระทำ คำ ก่อน ให้ มีน เจ้าอีก พวก หนึ่ง ว่า ภิรยา ท ฟัง เพลง ฆบ อัน มิ ได้
 บังเกิด ชื่อ ว่า วิสัจจน นั้น ควร แด เหตุ สัม ด้วย พระบาท ใน อรรถกถา
 สักกบัณฑิต สุตฺร พระอาจารย์ เจ้า กล่าว ว่า ยี่ จิตตถกขรพยญฺชนม บ
 สุนฺต โถ รากาทย โอุปบชชน ตี ๑ ต ๑ เหวรูป โสท โท เสวิตพ โท คัง น
 ความ ว่า ธรรม ทั้งหลาย มี รากะ เป็น ต้น บังเกิด แก่ บุคคล ผู้ใด ได้ สดับ ฟัง
 ซึ่ง สำเนียง เสียง สิ่งใด แม้ มี อักขระ แด พยัญชนะ วิจิตร ยิ่ง นก สำเนียง
 เห็น ปาณ คณฺ นน น เสวิตพ โท บุคคล อย่า ฟัง เสียงนะ สดับ ฟัง อนึ่ง
 บุคคล ได้ สดับ สำเนียง อันใด อาศัยรย ซึ่ง ประโยชน์ ใน ภาพ แดอง หน้า
 แด อาศัยรย ซึ่ง ธรรม อัน มิ ได้ แปร ปรวณ คือ พระนิพพาน โดยที่ สุด ลงมา

แม้ว่า เป็น เพลง ขัม ของ กุมภ ทาษี ก็ ดี ด้ ว่า ได้ ฟัง แล้ว แต่ มี ปล้ำท เต็ม
ได้ ศรัทธา เชื่อ พระ รตนัตตยา ทิ คุณ แต่ เชื่อ ใน ผล แห่ง ทาน แต่ คัด
บังเกิด ใน ต้นตาน แต่ มี ความ กระสัน เห็นชอบ หน่าย จาก วัฏฏะ สงสาร
ด้วย อำนาจ พระ อนิเจจ สัจญา เป็น อาทิ ก็ ดี เดี๋ยง เช่น น้ ้ บุทศต ควร จะ ฟัง
เสวณะ สดับ ฟัง ฎีกา ตักก บัณห์ สุตระ แสดง อธิบาย ว่า บุทศต ฟัง เดี๋ยง
ถึง ไค แต่ มี ความ กำหนัด รัก ใคร่ บังเกิด ขึ้น ใน กมล ฤไทย ของ คน นั้น
แต่ เดี๋ยง ถึง นั้น พระ อรรธ กถาจารย์ เจ้า อาไศรย เต็ง เขา ซึ่ง สำเนียง อัน
ปรากฏ ด้วย สามารถ รจนา ตก แต่ง เป็น กวพย์ โคลง แต่ ตก แต่ง เป็น
เพลง ขัม พ็อน ร่า เป็น อาทิ แต่ รจนา ตก แต่ง เป็น เพลง สวด เพลง อำน
จัต แจง ให้ วิจิตร ด้วย อักษรระ แต่ พยัญชนะ แต่ เต็ง เขา สำเนียง อัน ปรากฏ
ด้วย ภาวะ วิจิตร เป็น ที่ ประชุม ชน พวก ผู้ สดับ ฟัง คัง นี้ แล้ว จึง กล่าว
พระบาท ว่า ยี่ จิตตกขรพยัญชนะ มี สัททสน ไค เป็น อาทิ คัง นี้ ไว้
ประคุด กล่าว แล้ว ใน พระ อรรธ กถา นั้น ขุททกปาฐุ์ศกถา ไปคัดเก ตู หนึ่ง
พระบาท ที่ พระอาจารย์ เจ้า ติชิตเขียนไว้ ใน ใบตานพระอรรธกถา ขุททกปาฐุ์ว่า
เพลง ขัม อาไศรย เต็ง เขา รรม แล้ว ประกอบ ไว้ นั้น ว่า ไม่ ควร จะ ฟัง สภาวะ
ธรรม คัง ว่า แล้ว อาไศรย เต็ง เขา เพลง ขัม แล้ว ประกอบ ตก แต่ง ขึ้น
ไว้ นั้น ว่า ควร จะ ฟัง ได้ คี พรหมชาตาทิฎีกาย แต่ บาท ที่ ท่าน เขียนไว้
ใน ใบ ตาน อรรธ กถา ขุททก ปาฐุ์ นั้น น สเมติ มี ได้ สัม ต้อง ด้วย
พระ บาท ใน ฎีกา พรหม ชาต สุตระ เป็น อาทิ บัณทิตย ผู้ ปรีชา
ฟัง พิจารณา ตรึก ตรอง แล้ว ก็ ถือ เขา ข้าง มาก ไว้ เป็น ประมาณ

ใจ ความว่า ภิกขุภิกขุณี อุปาสก อุปาสิกา พวก รักษา พระอุโบสถ ฟัง
กำหนด ต้านแย้ง ซึ่ง ควร จะ ฟัง แต่ มิ ควร จะ ฟัง ตั้ง พรรณนา มา ฉนั้น
เกิด วิจัยฉัย ใน สัตตม สิกขา บท ที่ ๗ คือ นัจจคั ตวา ทิต วิตุฏ ทัสสัน
ก็ เสรีจ แทน

ลำดับ นี้ จัก วิจัยฉัย ใน อฏฐม สิกขา บท ที่ ๘ คือ มาตาคันชวิเลปน
ธารณมัตถนวิภูตัญฐาน สืบ ต่อ ไป โดย บท พระบาท ว่า มาตาคัน
ธารณาคันช ยถาสัย โยเชตัพพานิ เปน อาทิ ดัง นี้ ความ ว่า กิริยา
ที่ ประคัม ซึ่ง กาย ทงหลาย มี ทรง ใจ ซึ่ง วิตุฏ มี รเมียบ ดอก ไม้ เปน อาทิ
นั้น บันทิตย ฟัง ประกอบ เข้า โดย ลำดับ แห่ง นัจจคั ตวา ทิต วิตุฏ ทัสสัน
สิกขา บท โฉน เกิด ถ้า บท ทงหลาย มี มาตา เปน อาทิ นั้น ยักญัจ
ปุบฺบเฐชาติ บุปผชาติ ดอก ไม้ อัน ไต อัน หนึ่ง นั้น ไต ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า มาตา
วิตุฏ ซึ่ง ไต ซึ่ง หนึ่ง ซึ่ง บุคคล มด ให้ ตะเขียด แล้ว แตก แดง ใจ เพื่อ
จะ ให้ เปน เครื่อง สำหรับ ดูป ได้ ชะโลม ทา นั้น ไต นาม ชื่อ ว่า วิเลปน
ยวเสถ สัพพนิ อนึ่ง คันชชาติ เครื่อง หอม มี จุน แห่ง กระแจะ แด ขูป
เปน อาทิ อัน เศษ ทงปวง นั้น คัน ไซ ไต นาม ชื่อ ว่า คันช คั สัพพนิ
ก็ แด วิตุฏ ทงปวง มี มาตา เปน อาทิ ที่ ว่า มา นั้น ไม่ ควร เพื่อ จะ เปน
เครื่อง ตก แดง ประคัม ประคาศ ซึ่ง กาย อนึ่ง ควร เพื่อ จะ เปน ยา อธิบาย ว่า
วิตุฏ ทงปวง นั้น ถ้า จะ นำ มา ทัด ทรง แด ดูป ได้ ชะโลม ทา ด้วย ปรารถนา
ประคัม ประคาศ ตก แดง ซึ่ง กาย นั้น หา ควร ไม่ ถ้า จะ ทัด ทรง ฤ ดูป ได้
ชะโลม ทา ด้วย ปรารถนา จะ ได้ ให้ เปน ยารงับ โรค นั้น ส่มควร อนึ่ง

ซึ่ง หนุ่ฯ แต่ ไบ ไม้ แต่ ฟาง เจ้า เปน ต้น ใน ที่ ส้มควรว นักปราช ษัง รั่วฯ
 บุคคล อัน รักรักษา พระอุ ไบสถ ันัน ควรว จะ ไสยาศัน ไค้ กั แต่ ใน ที่ ทงหลาย
 ประคุด กถ้าว มา คัง น พรหมชาติอุไปสถกัณณนา พระ อรรถกถา
 พรหม ชาติ สุตรว แต่ อุไปสถ สุตรว คือ ชอ อธิบาย ว่า เตียง แต่ คัง ถ่วง
 เกิน ประมาณ ันัน เรียง ชื่อ ว่า อูจจา สยณ อาศัน ตาต ญ ด้วย เครื่อง ตาต
 อัน เปน อกบมัย มิ ไค้ ควรว ันัน เรียง ชื่อ ว่า มหา สยณ ประคุด กถ้าว
 มา แต่ วัฏฏา พรหม ชาติ สุตรว ันัน แสคัง อธิบาย ว่า เครื่อง เตียง แต่ คัง
 เปน ต้น วิจ่า ปราชจาก ส้มควรว แก่ สมนัน แต่ พระ ขาจารย์ เจ้า
 กั ประสงค์ กถ้าว ว่า เปน อูจจา สยณ มหา สยณ สัน ด้วย กัน อิติ คัสมา
 เหตุ คัง ันัน จึง กถ้าว พระบาท ให้ เห็น ชัด ว่า ปมาณาคักกนัต
 อกบมัยคต ซึ่ง ไค้ เนอ ความ คัง กถ้าว แต่ ันัน อรรถกถา ชุททก บาฐ
 มิ ชอ อธิบาย ว่า ที่ นอน กั คั เครื่อง ตาต เครื่อง ปุ กั คั เปน อกบมัย
 ไม้ ควรว แต่ กั ไค้ ซึ่ง นาม บัญญัติ ชื่อ ว่า มหา สยณ สัน วัฏฏา พรหม
 ชาติ สุตรว เปน ต้น แสคัง อธิบาย ว่า สยณ ศัพท ซึ่ง แปล ว่า ที่ นอน ันัน
 เพราะ ว่า เปน ที่ ไสยาศัน แห่ง หมู่ชน เหตุ บท วิเคราะห์ ว่า เสดิ
 เสดิ ตาคิ สยณ คัง ันัน แปล เนอ ความ ตาม บท วิเคราะห์ ว่า ปุคฺค โด
 อัน ว่า บุคคล เสดิ ไสยาศัน อยู่ เสดิ ฐาน ใน ที่ ันัน อิติ
 คัสมา เหตุ คัง ันัน คั ฐาน อัน ว่า ที่ ันัน สยณ ชื่อ ว่า สยณ
 ฐาน อัน ว่า ที่ สยณ เปน ที่ ไสยาศัน แห่ง หมู่ชน คำ อธิบาย ว่า
 ที่ อัน เปน ที่ ไสยาศัน แห่ง หมู่ชน จึง เรียง ชื่อ ว่า สยณ อนง อาศัน ที่ ันัน

มีตั้งสี่เหลี่ยมเป็นต้น ก็ตั้งเคราะห์เรียกชื่อว่า สยพ เหมือนกัน ในบท
 อุกา สยพ มหา สยพ นั้น อรรถกถา จัมม ชันธ ก็ มี ข้อ อธิบายว่า
 ได้ยากนี้ ต้อง เตี้ย ซึ่ง ประมาณ นั้น ได้ ชื่อว่า ชาตันทิ พระบาท ใน
 เสนาคัน ชันธ พระบรมครู เจ้า ครุติ บัญญัติ ไว้ว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
 พระศากยโคตม อนุญาต บัดนี้ เพื่อจะให้บริโภค นอน นิ่ง เหมือน ตั้งสี่เหลี่ยม
 จตุรัส แต่ สูง ต่ำ ประมาณ ศัพพัตถนนา อิตถกถ แห่ง เสนาคัน ชันธก
 บาท นั้น มีคำ อธิบายว่า ตั้งสี่เหลี่ยม เท่ากัน โดย รอบ คอบ นัน
 นักปราชญ์ เรียก ชื่อว่า ชาตันทิกะ แท้จริง ตั้ง มี ฐาน ยาว อยู่ โดย ด้าน
 ข้าง หนึ่ง แต่ มิ ได้ เป็น สี่เหลี่ยม จตุรัส มี เท่า สูง ประมาณ แปด นิ้ว
 ได้ ชื่อว่า ควร ที่ จะ เป็น ที่ นิ่งนอน แห่ง ภิกษุ แต่ ภิกษุนี้ อุบาลกอุบาลิกา พวก
 รักษา พระอุโบสถ นั้น จตุรัสชาตันทิกโก ปณ อหนึ่งตั้ง จตุรัสสี่เหลี่ยม เท่ากัน
 โดย รอบ นัน แม้ ถึง จะ มี เท่า สูง ต่ำ เกิน ประมาณ ขึ้นไป กว่า แปด นิ้ว
 ก็ เป็น อัน ควร จะ อาไศรย นิ่ง นอน ได้ เหตุ มี พระพุทธเจ้า ครุติ บัญญัติ
 ไว้ ใน เสนาคัน ชันธ ดัง กล่าว แล้ว นั้น บัณฑิตย พง รุ ด้วย อธิบาย คุๆ กล่าว
 มา นี้ เกิด วิมติ โนทมนูกา พระวินัย ก็ มี อธิบาย คุๆ เดียวกัน กับ พระ
 อรรถกถา เสนาคัน ชันธก บาท นั้น ว่า บัญญัติ ปาฐาหิ ผู้ศรัทธา
 อัญริ่งศุภปรมาณา เขว วัตคณ คิ แท้จริง เตียง ตั้ง ทงหลาย มี เท่า สูง
 ประมาณ แปด นิ้ว กำหนด ด้วย นิ้ว แห่ง พระสุคต เจ้านม จึง จะ ควร
 แต่ ซึ่ง ว่า ควร นั้น เหตุต้อง ด้วย พระบาท นวมปณ ลิกขาบท อัน ครุติ
 บัญญัติ ไว้ว่า นวมปณ ภิกษุณา มัญจา วา ภารยมาเนน ๑๓ ๑

เฉลยนัก ปาจิตตีย์ ดังนี้ ความว่า เตยง แดตัง เปน ที่นั่ง แดที่นอน ภิกษุ
 เมื่อปรุภณณา จะ กระทำ ชน ใหม่ ด้วย กั้น แด ยัง คน อื่น ให้ กระทำ กัถิ กัถิง
 กระทำ ให้ เท้า สูง แด แเปค นว ด้วย นว พระสุคต ยก เตยง แด ไม ซึ่ง เปน แคว
 รอง ใน เมฆอง ต้า เท้า นม มิว่า ภิกษุ ยัง เท้า เตยง แด ตัง ให้ สูง ต่อง เกิน
 ประมาณ ซึ่ง กล่าว นั้น ของ ขาแปค ชื่อ ว่า ปาจิตตีย์ เพราะ มี กิริยา ต่อง
 ตัด เท้า เตยง แด ตัง นั้น ฮาไศรย พระบาท ตรีศ บัญญัติไว้ ดังนี้ จึง เห็น
 ความ ว่า เท้า เตยง แดตัง สูง ประมาณแปค นว ด้วย นว ของ พระสุคตเจ้า
 จึง ควร ยึดมา ปน สุกตวทศติ นาม หนึ่งใน พระ ขรรคกถากุฎีการ
 สิกขา บท ชื่อ ว่า กังขา วิคธณิ มี ข้อ อธิบาย พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว
 ไว้ว่า คืบ ทงหลาย สาม คืบ ของ มัชฌิม บุรุษ ใน กาด นี้ เปน สอก คืบ
 ของ นาย ช่าง ไม้ แด คืบ ทงหลาย ของ มัชฌิม บุรุษ นั้น ได้ ชื่อ ว่า เปน
 คืบหนึ่ง ของ พระพุทธเจ้า พญญูเจ้า เหตุใด เหตุตั้ง นั้น นว ทงหลาย สามนว
 ของ มัชฌิม บุรุษนั้น ได้ ชื่อ ว่า เปน นวหนึ่ง ของพระสุคต นว ทงหลายแปค นว
 ของ พระสุคต นั้น เปน ยี่สิบสี่ นว ของ มัชฌิมบุรุษ แด นว ทงหลาย ยี่สิบสี่ นว
 นั้น เปน สอก มุฏฐิ หนึ่ง เหตุตั้ง ด้วย พระ บาท ใน ฎีกา ฤ ไปสถ สุตตร
 พระอาจารย์ เจ้า กล่าว ไว้ว่า มุฏฐิ หักตปาตเกติ ปาทตตโค ยาว
 อฏฐินยา เหฏฐิมัน โค เปน ฮาทิ ดังนี้ ความว่า ที่ สูง ของ ต้า แห่งไม้
 เตยง สูง ทั้ง ตั้ง แดพน เท้า ชนไป มี กำหนด สูง ต้า เท้าใด บุคคล ผู้รักษา
 พระอุโบสถนั้น จะไธยาศัน เหนือเตยง แดตัง มี เท้าสูงประมาณ สอกมุฏฐิหนึ่ง

มีกำหนด เท่านั้น บัญญัติ ปิติปาทกา ตุ อนึ่ง เขียง รอง เท้า เคียง หน้า
 ประมาณ แปด นิ้ว ด้วย นิ้ว แห่ง มนุษย์ จึง ควร เหตุ ครุส บัญญัติ ไว้ ใน
 เส้นาคัน ชันธกว่า คูกร ภิกษุ ทั้งหลาย เขียง รอง เท้า เคียง สูง เกิน
 ประมาณ ภิกษุ อย่า ฟัง รอง ภิกษุ รูป ไต รอง เท้า เขียง ด้วย เขียง เกิน
 ประมาณ ภิกษุ รูป นน ต้อง อาบัติ ทุกกฎ พระ ศกาศค อนุญาต คัง น
 ซึ่ง เขียง รอง เท้า เคียง หน้า แปด นิ้ว เป็น กำหนด แก่ สังฆ ทงปวง ซึ่ง ปราภมา
 จะ รอง นน อาไศรย ตั้ง เอา พระ บาท ซึ่ง ครุส บัญญัติ ไว้ คัง น จึง เห็น
 ความ ชัด ว่า เขียง รอง เท้า เคียง สูง แปด นิ้ว แห่ง มนุษย์ ชาว บ้าน จึง ควร
 ดู กถาว แล้ว ใน กอน นน อิติ สัมมาครุสส์ อานัน ทิกโค ใจ ความ ว่า
 เคียง แด คัง อื่น ๆ นอก จาก ครุสส์ สี่ เหลี่ยม เต็ม อ กน ออก ไป นน คือ เท้า
 สูง กว่า สอก คับ แห่ง ปรัตติ บุรุษ นน ก ดี ก็ ไต ชื่อ ว่า เป็น อุจจา สยณ
 อนึ่ง เคียง มี เขียง รอง เท้า สูง ยิง ขน ไป กว่า ประมาณ แปด แปด นิ้ว ด้วย นิ้ว
 ของ มนุษย์ ทงปวง นน ก ดี ก็ จิต ไต ชื่อ ว่า อุจจา สยณ ชื่อ หึ่ง เคียง
 แด คัง ทงปวง จะ สูง ยิง กว่า ประมาณ ก ดี จะ ต่ำ ลง มา กว่า ประมาณ ก ดี
 จง ยก เลี้ย เลติ คำ มัญญูญู เคียง แด คัง เช่น นน มี ว่า ถาด บุ ด้วย
 เครื่อง ถาด อื่น เป็น อกบับบิ มิ ไต ควร แด ก็ คง ได้ นาม ชื่อ ว่า มหา สยณ
 ขึ้น ด้วย กัน แด อุจจา สยณ มหา สยณ ทั้ง ๒ ประการ คัง กถาว มา นน
 บันฑิตย พงรุ เกิด ว่า เป็น อื่น ไม่ ควร จะ บริ โภค นังนอน แก่ ภิกษุ แด ภิกษุ น
 สามเณร สามเณรี แด อุมาสถ อุมาสถิ พวก ที่ รักษา พระ อุ โบสถ นน
 เหตุ พระ บาท ใน อรรถกถา ขุททกปาฐุ ทาน ภถาว ห้าม ว่า ตทญมมี บิ สาทิย ไต

น เกณจิ ปรีชาเยน วัตตติ ตัง น ความ ว่า อุจจา สยณ แด มหา สยณ
 ทัง ๒ นหฺม มิ ได้ สมนควร แก่ ผู้ที่ รักษา พระอุโบสถ อัน ยินดี ที่ จะ บริโภค
 นง นอน ด้วย เหตุ ถึง ไต ถึง หงษ์ มี ตำ หนัก กาย เปน ตน แท้ จริง
 เกรของ ถาด เกรของ ปู่ ซึ่ง จิต เปน อภิขย นหฺม บุคคล ผู้ รักษา พระ อุ โบสถ
 จะ นำ เขา ไป ถาด ไป ปู่ ตง เห็นช เคียง แด ตัง เพื่อ จะ นง จะ นอน มิ ได้ ควร
 เกรของ ถาด อื่น ๆ ซึ่ง จิต เปน อภิขย แด นำ เขา ไป ถาด ปู่ ตง เห็นช เคียง
 แด ตง ซึ่ง มิ เท่า สูง ควร แก่ ประมาณ นั้น ได้ ชื่อ ว่า ควร เหตุ พระ บาท
 ใน อรรถกถา ธรรมิกสูตร ท่าน กล่าวอนุญาตไว้ว่า ฉนมายมฺพน โคณกาทิ-
 -สันธทายบ วัตตติ ตัง น ความ ว่า บุคคล ผู้ รักษา พระอุโบสถ นั้น ควร จะ
 ได้ ยากัน นง นอน เห็นช พน มิ ฉนบ ด้วย ปุน เปน ตน กิริยา ที่ ถาด ปู่ ด้วย
 เกรของ ถาด มิ ผก โทเชว เปน อาทิ พน ควร อาไศรย พระบาท บอน น จึง เห็น
 ชิต ว่า เกรของ ถาด ซึ่ง เปน อภิขย จะ เขา ไป ถาด ปู่ ตง เห็นช เคียง
 แด ตง ซึ่ง ควร แก่ ประมาณ แด บริ โภค นง นอน นั้น มิ ควร แด มิ ได้
 คอง ด้วย บัญญัติ อนึ่ง มี คำ อธิบายว่า อชาเว ปฏิกฺขิตะ เบนองว่า เกรของ
 ถาด อื่น เปน อภิขย มง เกิด เปน อชาเว คือ เบน ที่ รอง นง รอง นอน ก็ คี
 พระ สัพพัญญู เจ้า ก็ ครตฺต บัญญัติ ห้าม เสีย แดว กิริยา คือ มง แด นอน มิ
 เกรของ ถาด อภิขย เปน อชาเว ก็ เปน อน ห้าม แท้ จริง คตฺตมา เหตุ ตัง น
 พระพุทธเจ้า ครตฺต บัญญัติ อาจารย์ เจ้า จึง กล่าว ว่า บุคคล ผู้ รักษา พระอุ โบสถ
 พง เวณ เสีย จาก อุจจา สยณ มหา สยณ ซึ่ง ได้ เหนอ ความ ประคุด ถาด
 แดว นน ฎีกา พรหม ชาต สุตฺร แด อุ โบสถ สุตฺร แด ตง อธิบาย ว่า วิรติ เจตสิก

ซึ่ง แปลว่า เว้น จาก นิ่ง จาก นอก อัน บังเกิด เป็น เหตุ จะ ให้ เข้า ไป โทถ์
อุจจา ด้ยณ แดว นิ่ง นัน บันทิตย พง ภู เกิด ว่า พระ ษาจารย์ เจ้า แดง
โดย ธรรม ซึ่ง จัด เป็น บรม พุทธา ธิบาย นั้น วิมลฉัย ใน บ่อน สึกขา บท ที่ ๘
คือ อุจจา ด้ยณ มหา ด้ยณ ก็ ยุติ แต่ เท่านั้น

ถ้า คับ นี้ จัก ได้ วิมลฉัย ใน ทศม สึกขา บท ที่ ๓๐ คือ ชาติ รู ปรชต
ปฏิศค หน สืบ ต่อ ไป โดย พระบาท มี บท ว่า ชาติ รู ปรชต สู้ ด้ยณ รชต น ค
รู บีย กหาปณ โดหมา ด้ก ทารู มา ด้ก ชตุ มา ด้ก ทิ ดง นี้ แปล เนื้อ ความ ว่า
สู้ ด้ยณ ทอง คำ ธรรม ชาติ นัน ชาติ รู ปร ได้ ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า ชาติ รู ปร
เงิน อัน บุคคล กระทำ ให้ เป็น รูป แดว ส้มมต เรียก ว่า กหาปณ ก็ ค
รูป มา ด้ก อัน บุคคล กระทำ ด้วย เหล็ก ก็ ค กระทำ ด้วย ไม้ ก็ ค กระทำ
ด้วย ครั่ง ก็ ค แดว ส้มมต เรียก ชื่อ ว่า โดหมา ด้ก ทารู มา ด้ก ชตุ มา ด้ก
เป็น ชาติ นัน ได้ นาม ชื่อ ว่า รชต จริง อยู่ วัตถุ อัน ไค อัน ถึง ซึ่ง โฉหาร
ชนหาก ส้มมต ว่า เงิน แดว ส้มมต ใช้ แทน เงิน ได้ ใน ประเทศ ไค วัตถุ แม้ ทั้ง ปวง
เหล่านัน พระ ษาจารย์ เจ้า หาก กล่าว ชื่อ ว่า รชต ใน ชาติ รู ปรชต ปฏิศค หน
สึกขา บท นัน เงิน แดว ทอง ทั้ง สอง ประการ ที่ กล่าว มา นัน ได้ ซึ่ง นาม
ชื่อ ว่า ชาติ รู ปรชต ปฏิศค ไท นาม ชื่อ ว่า กิริยา รัม ซึ่ง ชาติ รู ปรชต
คือ เงิน แดว ทอง แดว รูป มา ด้ก ที่ กล่าว มา นัน ถ้า กิริยา ที่ รัม เอง แดว ยัง
ผู้ อื่น ให้ รัม ทั้ง หาย นัน รัม ด้วย ประการ อัน ไค อัน หนึ่ง ก็ ค ด้วย
ความ ยิน ด้ ซึ่ง เงิน แดว ทอง นัน ได้ ชื่อ ว่า รัม ไค ปฏิศค ไท แดว กิริยา ที่
รัม นัน ย่อม ไม่ ควร ด้วย ปริยาย ทั้ง ปวง เหตุ ด้ย ด้ย พระ บาท ใน รู บีย

ตั้งราบทว่า ภิกษุรูปใดรับเอาเงิน แด ทอง ไฉง ก็ดี มงคัม ให้ผู้
 อื่นรับเอา ใจก็ดี แด ยินดี ซึ่ง เงิน แด ทอง อัน บุคคล ผู้อื่น เขา เก็บไว้
 ฉเพาะ คน ก็ดี ภิกษุ นั้น ต้อง โทษ ชื่อว่า ปาจิตตีย์ เงิน แด ทอง เปน
 อาทิม เปน มหา นิสังคคีย์ เหตุพระบาทว่า สยัม วา คณฺหติ อญฺญ
 วา คณฺหาเปติ อิทํ อภัยตฺถํ โหตุติ อุนฺนิก วัตตํ วา สาทยิต
 นิสังคคีย์ ปาจิตตีย์ ตัง น โนหิ ความว่า ภิกษุรูปใดรับ เสง ก็ดี
 ยิง ผู้อื่น ให้ รูป ก็ดี ซึ่ง เงิน แด ทอง เปน อาทิม อหนึ่ง ภิกษุรูปใด ได้
 ยินดี ซึ่ง เงิน แด ทอง เปน อาทิม อัน บุคคล ผู้อื่น เขา เก็บไว้ ฉเพาะ เพื่อ คน
 ด้วย คำว่า อิทํ อภัยตฺถํ โหตุติ เงิน แด ทอง งาม เปน ของ ผู้เป็น เจ้า
 เกิด ตัง น ก็ดี เงิน แด ทอง นั้น เปน มหา นิสังคคีย์ ภิกษุ นั้น ต้อง อาต
 ชื่อว่า ปาจิตตีย์ แด รุบย คอ เงิน ก็ดี ของ ภิกษุ มา สก รูป ทังปวง ก็ดี
 อัน บุคคล ซื่อ หา ค้า ขาย แก่ กัน นั้น ได้ ใน ประเทศ ที่ ไต มา สก รูป
 ทังปวง เช่น นั้น แม้ จะ กระทำ ด้วย ทอง แดง ก็ดี กระทำ ด้วย ครอง ก็ดี
 กระทำ ด้วย ชัก ไม่ ไผ่ ก็ดี เปน อาทิม ตัง น เปน นิสังคคีย์ วัตตุ เหตุ
 พระบาทว่า เย โวหารํ คจฺจนฺต ๑ ต ๑ สัพ โภ สังกหิ ไต
 นิสังคคีย์ วัตตุ โหติ ตัง น โนหิ ความ ก็ เหมือน กับ ที่ ว่า มา แดง นั้น
 อหนึ่ง แก้ว มุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ แก้วประพาฬ แก้วแดง คือ ทับ ทิม
 แก้วตาย คือ นรกาล ก็ดี เข้า เป็ดอก ๘ ประการ ก็ดี ข้า ชาย หญิง ก็ดี
 ไร่นาที่ ถิ่น เปน อาทิม ก็ดี เปน ทุกกฏ วัตตุ ด้าย ก็ดี ผาต ไถ ก็ดี
 ฝ้าย ก็ดี ผา ก็ดี พก พ่าง แดง ถัง ทังปวง นา ผิง นา ออย นา มัน

เกดซ ทั้งปวง เปน อาทิ เปน กับมีย วัตถุประสงค์ รม ได้ แต่ นิสต์ศึกษ วัตถุประสงค์
 ทั้งปวง นั้น รม เพื่อ ตน เอง เปน นิสต์ศึกษ รม เพื่อ ดั่งมี เพื่อ เจตมัย
 เพื่อ ผู้อื่น เปน ทุกกฎ แต่ ทุกกฎ วัตถุประสงค์ ทั้งปวง นั้น รม เพื่อ ตน ก็ ดี
 เพื่อ ผู้อื่น ก็ ดี เปน ทุกกฎ มิ ว่า รม ของ ฝาก ไว้ เปน ปาจิตคัย
 อาไศรย เต็ง เขาพระบาท ใน พระวินัย ดังนี้ จึง เห็น ความ ชัดว่า กิริยา
 ที่ รม ซึ่ง รมัย คือ เงิน แต่ ทอง แต่ มา สก รูป ทั้งปวง นั้น ย่อม ไม่ควร โดย
 ปริยาย เหตุใด เหตุดังนี้ เหว่ อาเวณิก วัตถุประสงค์ แต่ ทดม
 สิกขา บทที่ ๓๐ คือ ชาตรุปรชศ ปฏิคคทณ นัน บณทคัย พง แบ่ง ออก
 กล่าว ให้ เปน พนมก หนึ่ง ด้วย ประการ นั้น

ทตบีเจตานิ สิกขาบทานิ แท้จริง สิกขา บท ทั้งหลาย สิบ

ประการ นั้น บุคคล สมาทาน ถือ เขา ด้วย นันท ความ ปราถนา รัก ไคร่
 อัน เปน หัน คำ ข้ำ เดวทราม ก็ ดี ฤ ด้วย จิตต วิริย วิมังส คือ ด้วย
 จิตร ก็ ดี ด้วย ความ เพียร ก็ ดี ด้วย บัญญา ก็ ดี อัน เปน ของ
 คำ ข้ำ อัน เดวทราม ไป ไม่ บริสุทธี ก็ จิต ได้ ชื่อว่า เปน หัน สิกขาบท
 อย่าง คำ มิ ว่า บุคคล สมาทาน ถือ เขา ด้วย นันท แต่ จิตต แต่ วิริย แต่
 วิมังสาธิปติ อัน เปน มัชฌิม อย่าง กลาง ก็ จิต ได้ ชื่อว่า เปน มัชฌิม
 สิกขา บท มิ ว่า บุคคล สมาทาน ถือ เขา ด้วย นันท แต่ จิตต แต่ วิริย
 แต่ วิมังสาธิปติ ทั้งหลาย อัน ประณีต อย่าง ยิง อย่าง ถูกฤษฐ์ ก็ จิต ได้
 ชื่อว่า เปน ปรณีต สิกขาบท ว่า อีก หนึ่ง ทต สิกขา บท ทั้งหลาย
 แม้ เหล่า นั้น เข้าไป เสร้า หมอง ด้วย คณหา แต่ ทิฏฐิ แต่ มาน ทั้งหลาย แล้ว

ก็จัดได้ชื่อว่าเป็น หีน ลีลา บท
 คันทา แต่ทิวรี แต่มาท หงหตาย แล้ว
 ลีลาบท อย่าง กตาง . มีว่า บุคคล ส่มา ทาน ถือ เอา เพื่อ เป็น การ อนุเคราะห์
 แก่ บัญญา ใน ลีลาบท นั้น ๆ ก็จัดได้ชื่อว่าเป็น ปณัต ลีลาบท อีกนัย
 หนึ่งว่า ทธ ลีลาบท หงหลาย นั้น บุคคล ส่มา ทาน ถือ เอา ด้วย
 กุศล จิตร แต่ทว่า เป็น ญาณ วิปยุตต ปราศจาก บัญญา นั้น จัดได้ชื่อว่าเป็น
 หีน ลีลาบท อย่าง ต่ำ มีว่า บุคคล ส่มา ทาน ถือ เอา ด้วย กุศล จิตร
 เป็น ญาณ สัมปยุตต ส่สังขาริก ประกอบ ด้วย บัญญา แต่ทว่า ต้อง มี
 ผู้มา ชัก มา ชวน ก่อน อย่าง นี้ จัดได้ชื่อว่าเป็น มัชฌิม ลีลาบท อย่าง
 กตาง มีว่า บุคคล ส่มา ทาน ถือ เอา ด้วย กุศล จิตร เป็น ญาณ สัมปยุตต
 ส่สังขาริก ประกอบ พร้อม ด้วย บัญญา แล้ว ก็ หา ผู้จะ ชัก ชวน มิได้
 อย่าง นี้ จัดได้ชื่อว่าเป็น ปณัต ลีลาบท อย่าง ยิง อย่าง ประณัต เหว
 ญैया หีนาคิตา อันว่า สภาวะ แห่ง ลีลา บท หงหลาย มี หีน ลีลา บท
 เป็น ต้น บุคคล ผู้ เป็น มณฑิตย กอบ ด้วย ปรัชชา พิง สันนิฐาน ด้วย
 ประการ นั้น

เขตดาวคา จ แท้จริง บท มาติกา อัน ไคอัน พระอาจารย์ เจ้า
 คงไว้ เพื่อ จะ พรรณนา ซึ่ง เนอ ความ แห่ง พระ บาท แห่ง ลีลา บท ด้วย
 คาทา หงหลาย หก คาทา มี . เยม ยัตถิ ยทา ยัสมา เป็น ฮาติ ใน
 เบอง คัม นั้น ถ้า ยัตถิโต ปกาตีตา แต่ มาติกา นั้น เป็น อัน ชำพเจ้า
 ได้แสดง แล้ว โดย เนอ ความ มี ประมาณ เท่านั้น

สักขานพวันฉันทนา แด่ กษัตริย์ เป็น เหตุ พรวรรณนา ซึ่ง สักขาบท ใน พระ
 อรรถกถา แห่ง จตุภาณวาร มี นาม ชื่อ ว่า สำนัดตมฺมุจฺจย ก็ ดำ เริ่จ
 ดง เพียง เท่า น

จบ ทศ สักขาบท แต่ เท่า น





ทศสิกข์ชาปท

ปาฐ

ปาณาติปาต เวรมณี สิกข์ชาปท อทินนทานา เวรมณี
สิกข์ชาปท อพรหมจริยา เวรมณี สิกข์ชาปท มุสาอาทานา เวรมณี
สิกข์ชาปท สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี สิกข์ชาปท วิกาตโภชนา
เวรมณี สิกข์ชาปท นัจจกัตวาทิตฺติสุทฺถัสสันนา เวรมณี สิกข์ชาปท
มาดากันชิตฺเตปนธารณมณีนทมนิกฺกัสมุฏฐานา เวรมณี สิกข์ชาปท
กุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกข์ชาปท ชาครุปรชตปฏิกัคคณา
เวรมณี สิกข์ชาปท ฯ

ทศสิกข์ชาปทปาฐ นิกฺขิตฺโต ฯ

อติถกถา



เอวํ สรรณคมเนหิ สําสโนตารํ ทิสฺเสตฺวา สําสนํ
 โอติณฺเณน อุกาสฺเกน วา บัพฺพิเตน วา เยสุ สิกฺขาปฺเพสุ
 ปฺรุมํ สิกฺขิตฺตํ คานิ ทิสฺเสตฺวํ นิกฺขิตฺตํ สิกฺขาปทปฺรุตฺตํ
 อิทานิ วุณฺณนคถํ อยํ มาตिका

เยน ยัตถ ยथा ยตฺมา
 วุตฺวา กิตฺวา วุตฺถกานํ

ปกฺติยา ฯ ยํ วุชฺชํ
 วุตฺถเปตฺวา ตํ กิตฺวา

สํชาเรนํ สัพฺเพหํ
 อถ บัณฺฑิตฺตํ ปุพฺเพสุ

ปาณาติปาตาหิ ปาณํ
 ชารมฺมณา ทานเมททา

ปโยกฺกคฺคํ มุจฺจํ ฐานา
 วิรามโต ฯ ผลโต

โยเซตฺตํ ตโย ยุตฺตํ
 ชาเวณิกฺกญฺจ วุตฺตํ

วุตฺตํ ตานานิ ตํ นยํ
 สํชาเรน วิเสตฺโต

วุชฺชํ บัณฺเณตฺตํ ฯ ยํ
 ปทานํ พยญฺชนคฺคโต

สํชาเรน วิภวณํ
 วิเสตฺตํ ปกาธโต

-ปฏฺติเหกคาทิตโต
 มหาสํวชฺชโต ตถา

เวทนา มุถกมฺมโต
 วิญฺญาตํ โภ วิจิจฺฉโย

บัณฺฑิตฺตํ บัณฺฑิตฺตํ
 เญยฺยํ ทินาทิตฺตํ จาคิ ฯ

คตถ เอตานิ ปาณาติปาตา เวรมณีชาทินิ ทสฺสติกฺขาปทานิ
 ภควตา เอว วุคฺคานิ น สํวทาทิ ๑ ตานิ ๑ สํวคฺคิย
 วุคฺคานิ เขตฺตวเน อนาถมณฺฑิกถสฺส อารามे อายตฺมมตฺติ ราชุตฺติ
 บัพฺพาเขตฺตวา กบฺลวคฺคโต สํวคฺคิย อญฺุบฺบตฺเตน สํมณฺเณรานํ
 ติกฺขาปทวคฺคณฺนตถ ๑ วุคฺคิย เหนฺ ๑ อถ โข ภควตา
 กบฺลวคฺคสฺม ยถาภินฺนตฺติ วิหริตฺวา เยเน สํวคฺคิย เตน จาริก
 บักกามิ อญฺุบฺบเพเน จาริกญฺุจฺจมาโน เยเน สํวคฺคิย ตทวธฺริ ๑
 คตฺร สฺกํ ภควตา สํวคฺคิย วิหริตฺติ เขตฺตวเน อนาถมณฺฑิกถสฺส
 อารามे เตน โข ปน สํมเยเน ๑ เป ๑ อถ โข
 สํมณฺเณรานํ เขตฺตทโหสิ กตฺติ นุ โข อิมํหํ สิกฺขาปทานิ
 กตถ ๑ อเมหิ สิกฺขาปทานิ ภควโต เขตฺตมตถ
 อโรเจตฺตุ อญฺุชานามิ ภิกฺขเว สํมณฺเณรานํ ทสฺสติกฺขาปทานิ
 เขตฺตุ ๑ สํมณฺเณเรหิ สิกฺขาปทานิ ปาณาติปาตา เวรมณี
 อทินฺนาทานา เวรมณี อพรหมจฺริยา เวรมณี มุสํสาวกทา
 เวรมณี สฺมารเมรยมฺชฺชปมาทญฺุชานา เวรมณี วิกาตโกชฺษา เวรมณี
 นจจคฺคิตฺตวิคฺคทสฺสํนา เวรมณี มาถาคฺคิยเตปนชาเรณมณฺฑิชนญฺุ
 -สณฺญชานา เวรมณี อจฺจาสยณมहाสยนา เวรมณี ชาตฺรปรชต-
 -ปฏิกคฺคหนา เวรมณี ๑ ตาเนตฺตานิ สํมาทาย สิกฺขาปทานิ
 สิกฺขาปทญฺุคฺคิย วุคฺคิยตฺตํคฺคานุสํวเรน สฺรณคฺคณฺเณ ๑ ทสฺสติกฺขาปทานุสํวเรน
 ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สํมาทियามํตฺติ เอวํ วาจนา

มัตถิ อารีโรปทานติ เวทิตัพพานติ ฯ เอวํ คาว เยน ยัตถ
 ยทา ยัตถมา วุคฺคทาเนตานิ คํ นยฺนติ โถ นโย ยุตฺโต ฯ
 เขตฺถ ๑ อาทิตฺโต เทวคฺคตฺตบญฺญมานิ อูปาสถานํ สามณฺเณรณญฺญ
 สาธารณานิ นิจฺจลิตฺตวเสน ๑ อูปาสถลิตฺตวเสน ปน อูปาสถกานํ
 ลิตฺตมญฺญูเมกํ อังคํ กคฺวา ลิตฺตพพจ ฌมวชฺชานํ ลิตฺตพพนํ
 สามณฺเณเวหิ สาธารณานิ ๑ บัชฺฌิมํ ปน สามณฺเณรณเมว
 วิเสสภุคฺคตฺตนิ คิ เอวํ สาธารณวิเสสโต ววคฺคตถนํ ญายคฺคตฺตํ ๑
 ปฐมา เจตฺถ บญฺญํ เอกนํคอกุสฺสลจิตฺตลิตฺตมญฺญูฐานตา ปาณาติปาทาทนํ
 ปกคิวิชฺชโต เวรมณิโย เตสํ มัตถนตคฺคตวิชฺชโตคิ เอวํ
 ปกคิยา ๑ ยํ วิชฺชํ วิชฺชํ มัตถนตคฺคยา ๑ ยํ คิ
 ววคฺคตเปตพพํ ๑ ยัตถมา เจตฺถ เวรมณํ ลิกฺขาปทํ สํมาทियามติ
 เขตานิ ลิตฺตพพสาธารณานิ ปทานิ คตฺตมา เขตฺถ ปทานํ
 พยญฺชนโต ๑ อิตฺถโต ๑ อยํ สาธารณวิภาวมา เวทิตัพพา ๑
 พยญฺชนโต คาว เวรมณคตฺติ เวรมณํ เอวํ ปชฺหติ
 วินเทคิ พยฺน คคฺกโรคิ อณภาวํ คเมคคิ อิตฺถโต ๑ วิรมคิ วา
 เขตาย กรณภุคฺคตาย วิรมหา ปุคฺคโตคิ วิการลิตฺต เวการ
 กคฺวา เวรมณํ ๑ เตนเมว เจตฺถ เวรมณํ ลิกฺขาปทํ เวรมณํ
 ลิกฺขาปทนิ คิ ทวฺชานํ ลิตฺตณายํ กโรนคิ ๑ ลิกฺกชิตฺตพพาคิ
 ลิกฺขา ๑ บัชฺชเต อเนนาคิ ปทํ ๑ ลิกฺขาย ปทํ ลิกฺขาปทํ ๑
 ลิกฺขาย อชฺคิมุปาโยคิ อิตฺถโต ๑ อคฺคา ๑ มุตํ นิสฺสโย

วุฑฺฒิ โหติ ฯ เวมณิ เหวํ ลิกฺขาปทํ เวมณิ ลิกฺขาปทํ
 วิรมณิ ลิกฺขาปทํ วา ทุคฺคิเยน นเยน ฯ สัมมา อาทิยามิ
 สัมมาทิยามิ ฯ อวิตถกฺกมนาริปฺปาเยน อจฺฉิตฺตการิตาย อสงฺผลการิตาย
 จ อภิมฺมาสงฺการิตาย จ อาทิยามิติ วุฑฺฒิ โหติ ฯ อคฺคฺลโต
 ปน เวมณิติ กามาจฺจรกุสงฺจจิตฺตสัมปยุตฺตา วิรติ ฯ ส่า
 ปาณาติปาตา วิรมณฺคตฺส ยา คตฺถิมิ สมฺเย ปาณาติปาตา
 อารติ วิรติ ปฏิวิรติ เวมณิ อภริยา อภรณิ อณฺฐณาปคฺคิ
 เวลา อนตฺถิกโม เตจฺจสาโคติ เหวมาทินา นเยน วิภังเก
 วุฑฺฒิ ฯ กามญฺเจตฺตา เวมณิ นาม โสภุฑฺฒิ อคฺคิ
 อิทํ ปน สัมมาทิยามิติ วุฑฺฒิตฺตา สัมมาทานวเตน ปวตฺติรหา
 ส่า น โหตฺติ กามาจฺจรกุสงฺจจิตฺตสัมปยุตฺตา วิรตฺติ วุฑฺฒิ ฯ
 ลิกฺขาติ คิตฺสํ ใส ลิกฺขา อธิสฺสํลิกฺขา อธิจฺจคฺคฺลิกฺขา อธิปฺปญฺญาลิกฺขาติ ฯ
 อิมํสมิ ปเนคฺถ สัมมตฺตวิรติ สิตฺถํ โสภิยา วิปฺสํสํนา รูปา
 รูปํสํมานานิ อริยมคฺคิ โค จ ลิกฺขาติ อธิปฺเปตฺตา ฯ ยถาห ฯ
 กตฺเม สัมมา ลิกฺขา ยสฺมิ สมฺเย กามาจฺจํ กุสงฺจํ จิตฺตํ
 อูปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสํ สหคตํ ญฺยานตัมปยุตฺตํ ฯ เป ฯ
 คตฺถิมิ สมฺเย สิตฺสํ ใส โหติ ฯ เป ฯ อวิกฺเขโป โหติ ฯ อิเม
 สัมมา ลิกฺขา ฯ กตฺเม สัมมา ลิกฺขา ยสฺมิ สมฺเย
 รูปวตฺติยา มตฺตํ ภาเวติ วิวิจฺเจว กามเมติ ฯ เป ฯ
 ปฐฺมํสํมานํ อูปฺสํมบฺบชฺชํ ฯ เป ฯ อวิกฺเขโป โหติ ฯ อิเม

ชัมมา สิกขา ฯ ยัมมิ สัมเย รุปปวัตติยา ฯ เป ฯ
 เหวตัญญานาตัญญายตนสหคตฺ ฯ เป ฯ อวิกเขโป โหติ ฯ อิเม
 ชัมมา สิกขา ฯ กตเม ชัมมา สิกขา ฯ ยัมมิ สัมเย
 โถกุกฺครํ ฌานํ ภเวติ นียยานิกํ ฯ เป ฯ อวิกเขโป โหติ ฯ
 อิเม ชัมมา สิกขาติ ฯ เขตาสฺ สุตฺตํ ยายกายจิ สิกขาย
 ปทํ อธิกมุปาโย ฯ อถวา ฯ มุตฺตํ นิสฺสโย ปติจฺฐูฐาติ
 สิกขापทํ ฯ อุตฺตํ เหนํ ฯ สุตฺตํ นิสฺสาย สุตฺเต ปติจฺฐูฐาย
 สุตฺตํ โพรหมังคํ ภเวเนโต พหุตฺถกโรนํ โตติ เอวมาทิ ฯ เอวมะคฺค
 ตาชาวรรณานํ ปทานํ ตาชาวรรณพยัญชนโต อตฺถโต ฯ วิภาวมา
 กาทัพพา ฯ อิทานิ ยํ อุตฺตํ ฯ

อถ บัญฺจสุ ปุพฺเพสุ	วิเสตฺตคฺคปฺปกาสโน
ปาณาติปาตาคิปาตฺย-	-ปรกติเหตคาทิตโต
ชาวมมณา ทวนภททา	มหาสาวัชชโต ตถา
ปโยคังคตมฺมุฐูฐานา	เวทนา มุตฺตกัมมโต
วิรามโต ฯ ผลโต	วิญญูตัพ โฟ วินิจฺฉโยติ ฯ

คตเตทํ อุตฺตํ ปาณาติปาตานิ เขตฺถ ตถา ปาโณติ
 ชฺวตฺตนทรยปฏฺพทชชนธตฺตํ ฯ ตํ ตํ อฺปาทาย บัญฺญตฺโต ทา
 สุตฺโต ฯ ตํ ปน ปาเนน ปาณตัญญูโน ตตฺตํ ปาณตฺตํ
 ชฺวตฺตนทรยบฺจเฉทกอบุคกมตมฺมุฐูฐานิกา กายวจฺทวารานํ อัญญตรทวา-
 -รปปวตฺตา อจกเจตนา ปาณาติปาโต ฯ อทินฺนาทานนํ ตํ เขตฺถ

อทินนคติ ปรปรัคคหิต ยัตถ ปโร ยถ กาม การิต
 ขาษรชโนโต อทินนทวารโ ขนุปวัชโ ๑ โหติ ๑ คตัม
 ปรปรัคคหิต ปรปรัคคหิตตัญญโน ตทา ทายกอุบกกมตมฺภูฐาปิภา
 กายวจิตวาราน อัญญตรทวารปวตค เสง เถยเจตนา อทินนทาน ๑
 อพรหมจริยคติ อสงฺฐจริย ทวยนทวยสมาปตติ เมถุนปฺปิเดวกา
 กายทวารปวตค อตฺถมมปฺปิเดวฐานวติกกมเจตนา อพรหมจริย ๑
 มุสาทาโทติ เขตถ มุสาติ วิตฺวาทนปฺเรกขารตฺถ อตฺถภาณฺชนโต
 วจิปโยโค กายปฺปิโยโค ๓ ๑ วิตฺวาทนาริปฺปาเยน ปน
 ปรวิตฺวาทนกรณกายวจิปโยคตมฺภูฐาปิภา กายวจิตวารานเมว อัญญตร-
 -ทวารปวตค มิจฺฉา เจตนา มุสาทาโ ๑ สฺราเมรยมฺชช-
 -ปมาทญฺฐานนคติ เขตถ สฺราติ บัญจ สฺรา บัญฐสฺรา
 ปุสฺรา โอทนสฺรา กิณณบักจิตค สัมภารตฺยุตค จาติ ๑
 เมรย ปุปฺผาสโ ผาสโ กุพาสโ มชาสโ สัมภาร
 ยุตโ จาติ บัญจจิจ ๑ บชชนคติ ตทฺฐายเมว มทนฺยตเถน
 มชช ย ๓ ปนฺญญมบ กิญจตถ อตฺถ มทนฺย เยน
 เตน มตฺ โค โหติ ปมตฺ โค อิท วุจฺจติ มชช ๑
 ปมาทญฺฐานนคติ ยาย เจตนาย ต บิวดติ อช โฉหริติ ส
 เจตนา มทฺมปฺมาทโย เหตุโค ปมาทญฺฐานนคติ วุจฺจติ ๑
 ยโต อช โฉหริณาริปฺปาเยน กายทวารปวตค สฺราเมรยมฺชชาน
 อช โฉหริณเจตนา สฺราเมรยมชชปมาทญฺฐานนคติ เวทคทพพา ๑

เอนันตาเวตถ์ ปาณาติปาตัมปฏัตถิ วิญญูตัพโพ วิณัจฉโย ฯ
 เขกตาทิโคติ เขตถ์ ฮาห ถิ ปน วัชชวชกัมปโยคเจตนาทั้น
 เขกตาย ปาณาติปาตัสส วา อัญญัสส วา อทินนทานาทิโน
 เขกตติ นานตตตาย นานตติ โหติ อุตทาหุ โนติ ตัสมา
 ปเนตัง วุจจัตติ ยถิ ตาว เขกตาย เขกตติ โหติ อถ
 ยทา เขกวัชชัง พหุวชกา วเชนติ เอโก วา วชโก พหุเก
 วัชเช วเชติ เขเกน วา ส่าหิตถิกาทินา ปโยเคน พหุ
 วัชชา วชยนติ เอกา วา เจตนา พหุณั วัชฌานัน
 ฐวตถนทรยุบัจเจตทปโยคัง สัมมุฐฐาเปติ ตทท เขเกน ปาณาติปาเคน
 ภวิตัพพัง ยถิ ปน นานตตตาย อถ ยถ เอโก วชโก
 เขกตัสสคตตาย เอกัง ปโยคัง กโรนังโค พหุ วัชเช วเชนติ
 พหุหิ วา ส่าหิตถิกาทินิ ปโยเคนิ เอโก วัชโณ วชยติ
 พหุ ก เจตนา เขกตัสเสว วัชฌตัสส ฐวตถนทรยุบัจเจตทปโยคัง
 สัมมุฐฐาเปนติ ตทท พหุหิ ปาณาติปาเทนินิ ภวิตัพพัง ฯ
 อุกยมนัมเบ เจตัง อยุตติ ฯ อถ เณว เอเตสั วัชฌาทั้น
 เขกตาย เขกตติ นานตตตาย นานตติ อัญญเณว ตุ เขกตตญจ
 นานตตญจ โหติ กัง วัชตัพพัง ฯ ยทา ปาณาติปาตัสส
 เขว เตส่านมมตติ ฯ วุจจเต ฯ น ตาว ปาณาติปาตัสส
 วัชฌวชกาทั้น ปัจเจกเมกตตาย เขกตา นานตตตาย นานตา ฯ
 กิณตุ วัชฌวชกาทั้น ยุตถนทเมกตตาย เขกตา ทถนมนมเบ ตุ

เสด็จ อัญญาครุฑวามานตาย นามตา ฯ ตภา ทิ พหุสุ วชเมสุ
 พหุหิ สรักเขปาทิหิ เอเกณ วา โอทาทชณนาทินา ปโยเคน
 พหุ วชเณ วชเนเศสุบี พหุ ปาณาติปาตา โหนติ ฯ
 เขตสัม วชเก เอเกณ วา พหุหิ วา ปโยเคหิ
 ฅปป์โยคสมุฏฐาปกาย จ เอกาย วา พหุหิ วา เจตนาหิ
 พหุวชเณ วชเนเคหิ พหุ ปาณาติปาตา โหนติ ฯ พหุสุ
 วชเกสุ ยถาดุคคัมปภาเวหิ พหุหิ เอเกณบี ปโยเคน เอกวชเณ
 วชเนเศสุบี พหุ ปาณาติปาตา โหนติ ฯ เอสนโย
 อทินนทานาทิสุบีติ ฯ เอกเมตถ เอกคทโตบี วิญญาตัพ โห
 วินัจฉโย ฯ อารัมมณโตติ ปาณาติปาโต เจตถ ชวคตทรพยารัมมโณ
 อทินนทานอพรหมจริยสุราเมรยมัชชปมาทฐฐานานิ รูปมัเมสุ รูปาย—
 —คณาทอัญญาครุฑวามานานิ ฯ มุสาวาโท ยัสส มุสา
 ภาณติ คมารภิตวา ปวคตณโต จัตตการัมมโณ ฯ
 อพรหมจริยจัตตการัมมณน ค เอเก อทินนทานัญจ ยทา สัตโต
 หริตัพ โห โหติ ตภา จัตตการัมมณันติ ฯ อบี เจตถ
 สัชารวเจณ สัตเต อารภันติ น บณณตตวเสนาติ ฯ
 เอกเมตถ อารัมมณโตบี วิญญาตัพ โห วินัจฉโย ฯ ชาทานโตติ
 ปาณาติปาตาทโน เวรณนี สิกขาปทานิ เจตวนิ สามณเณเวหิ
 ภิกขุสัน คเก สมาทินนาเนว สมาทินนานิ โหนติ ฯ

อุปาสถาปน อิตตนา สมาสทินนยน์เตนามบี สมาสทินนทานิ โหนตติ
 ปรัสส สัน คเก สมาสทินนเตนามบี เอกขณ สมาสทินนทานิ
 สมาสทินนทานิ โหนตติ ฯ บัจเจกสมาสทินนทานิ ฯ กิ ปน ฯ
 เอกขณ สมาสทียโต เอกาเยว เจตนา โหติ ฯ กิจจวเสน
 ปนคาสส บัญญุตต บัญญุบยติ ฯ บัจเจก สมาสทียโต ปน
 บัญเจว วิรติโย บัญเจว เจตนา โหนตติ เวทิตัพโพ ฯ
 เอเวเมตถ อาทานโตบี วิญญาตัพโพ วิจันโย ฯ เกทโตติ
 สามณเรรานญเจตถ เอกธมฺมิ ภินเน สัพพานิ ภินนานิ โหนตติ
 ปาราสิกขุฐานิ ยานิ หิ คานิ เตถ ฯ ยํ ปน
 วุตถกนต โหนตติ เตเนว กम्मพนฺโห ฯ คหฺยฐานิ ปน
 เอกธมฺมิ ภินเน เอกเมว ภินนํ โหติ ยโต เตถ สมาสทานเนเนว
 ปน บัญจกคตต สัสสส สัมบชชติ ฯ อปเว ปนาหุ
 วิตุ วิตุ สมาสทินเนตุ เอกธมฺมิ ภินเน เอกเมว ภินนํ โหติ ฯ
 บัญจกสम्मณนาคต สัต สมาสทียามติ เอว ปน เอกโต
 สมาสทินเนตุ เอกธมฺมิ ภินเน เตธานิ สัพพานิ ภินนานิ
 โหนตติ ฯ กัสมา ฯ สมาสทานัสส ภินนตตา ฯ ยํ ปน
 วุตถกนต เตเนว กम्मพนฺโหติ เอเวเมตถ เกทโตบี วิญญาตัพโพ
 วิจันโย ฯ มหาต้าวชฺชโตติ คุณววิหิตตุ ติวรจฺฉานคตาทิสฺสุ
 ปาเนตุ ชุกฺกเก ปาเน ปาณาติปาโต อัมปต้าวชฺชโห ฯ
 มหาตวีเว มหาต้าวชฺชโห ฯ กัสมา ฯ ปโยคมหันตคตาย ฯ ปโยคธมฺมคเคหิ

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

พัน โข ๑ อุภยทัตติ อมเตเนวตติ ปาณาติปาโต ๑ เสด่นโย
 พหุทัตติ เอตตต ปทาเร ทินเน ๑ ตัตตวบี ปทาเรน มรติ
 คัตตเสว กัมมุนา พัน โข โหติ ๑ อธิจฺจุเหตฺวา ปน
 อาณาปนํ อาณตฺตโก ปโยโค ๑ ตตฺถ ๑ ตํหตฺติเก
 ปโยเค วุตฺตคนเยเนว กัมมพัน โข อนุตฺตวริทฺท โข ๑ ฉพฺพิโ
 เจตฺถ นินยาโม เวทิตฺท โข ๑ วุตฺตกาโต ๑ โสกาสโต
 อาวุชฺชํ อิริยาปโถ กิริยาวิเตโสติ อิมเ ฉ อาณตฺตนิยามกาติ ๑
 ตตฺถ วุตฺตติ มาเรทฺท โข ปาโณ ๑ กาโตติ ปุพฺพทฺทอบรณฺทาทิกกาโต
 ๑ โยพฺพนตามอิริยาทิกกาโต ๑ ๑ โสกาสโตติ คาโม จา
 นิคโม จา รัชฺชา จา สันหาฏกํ จาติ เอมมาทิจ ๑ อาวุชฺชนํติ
 อสิ จา มรุตฺ จา อุตฺ จา ตตฺติ จา เอมมาทิจ ๑
 อิริยาปโถติ มาเรทฺทพฺพตฺต มารกตฺต ฐานํ จา นิตฺตชฺชา จาติ
 เอมมาทิจ ๑ กิริยาวิเตโสติ นิตฺตชฺชํ จา เณนํ จา เณนํ จา
 ตฺชมนฺทิกํ จาติ เอมมาทิจ ๑ ยทิจ ทิจ วุตฺตํ วิชฺวาเทคฺวา
 ยํ มาเรทฺทติ อาณตฺโต ตโต อธิจฺจุ มาเรติ อาณา ๑
 กตฺตํ นตฺติ กัมมพัน โข ๑ อถ วุตฺตํ อธิจฺจุวิชฺวาเทคฺวา
 มาเรติ อาณาปกตฺตํ อาณตฺตคกฺชเณ อาณตฺตตตฺตํ ทรณกฺชเณติ
 อุภยทัตติ กัมมพัน โข ๑ เสด่นโย กาลาทํสูบี ๑ มารณตฺตํ
 ปน กายเณ จา กายปฏิพฺพันเณ จา ปทรณวิธฺชชํ นิตฺตคฺติโก
 ปโยโค ๑ โถมี อุกฺทิตฺตํอนุทิตฺตํภาตโต ทูโว เหว ๑ กัมมพัน โข

เจ้าตด บุปผะ วุศฺตณเยเนว เวทิตัพ โฟ ๑ มรณตถเมตถ
 โยทาตุชานนํ อมัตฺเตน อุนนิก ขปนภะตฺตชวธยันทาทิปโปโยชนํ ๑
 ทาวโร ปโยโค ๑ โดบี อุกฺกิตฺตํสาณุกิตฺตํเสทโค ทูโว ๑
 ยโค ตตฺถ บุปผะ วุศฺตณเยเนว กम्मพนฺโซ เวทิตัพ โฟ ๑
 อยันทฺตุ วิเสโส มุตฺตฺยฺเชน โยทาตาทิตฺตุ ปเรตฺตํ มุเดเน ๑
 มุทฺตฺยา ๑ ทินฺนเมตฺตํ ยทิตฺตปจฺจยา โยโกจิ มรติ มุตฺตฺยฺฐิตฺเตจ
 กम्मพนฺโซ ๑ ยทิตฺตํ ๑ เตน อัญญเณน ๑ ตตฺถ โยปะเค
 วิทาเสตฺวา ฐุมิสฺสเม กเคตฺตํ ๑ มัตฺตํ ๑ โขวกา ๑ ๑ มัตฺตํ คณฺหนตา
 มุทฺตํ อนนกา ๑ ๑ มุตฺตํ ๑ ชนฺนํตา อายญฺญํ กโรนฺติ
 เทเว ๑ ๑ วุสฺตณเต กทฺทโม ชายติ ตตฺถ โโกจิ
 โยตริตฺวา ๑ ๑ ตคคิตฺวา มรติ มุตฺตฺยฺฐิตฺเตจ กम्मพนฺโซ ๑
 ยทิตฺตํ ปน เยน ตทชฺโธ โธ อญฺญโณ ๑ ๑ วิตฺตตฺตวํ ๑
 คมฺภวตฺตวํ ๑ ๑ กโรติ คปฺปจฺจยา ๑ ๑ โโกจิ มรติ อุกฺกเยตฺตํ
 กम्मพนฺโซ ๑ ๑ ยทา ตฺตุ มุชานิ มุเตหิ ตฺตฺตณฺทณฺติ ตถา
 ตตฺถ กเต กเต มุจฺจติ ๑ ๑ เหว อมัตฺเตนทิตฺตํ ยาว
 เตตฺตํ ปเวทิตฺตํ ทาว ยทา ตมฺภวํ กम्मพนฺโซ เวทิตัพ โฟ ๑
 มมารณํตฺตํ ปน วิชฺชาปริชฺชํ ปน วิชฺชามโย ปโยโค ๑
 ปาทวราทินํ ปาถา โภจนาทิเมว มารณํตฺตํ กम्मพนฺโซ กิจฺจการกรณํ
 อิทํมโย ปโยโค ๑ อทินฺนทานํตฺตํ ตฺตุ เถยฺยปฺตํยหฺปญฺจณน-
 -ปริกปฺปกุสฺสาวหารตมฺภวตฺตา ตานํต ถกานตค ตกานตตค คคอกตตตฺตารกฐ-

วาจาจิตต์โค ๑ กายวาจาจิตต์โค จาติ คิธมฺภูฐานา โหนฺติ ๑
 อพรหมจริยํ กายจิตต์วเสน เอกธมฺภูฐานเมว ๑ สฺราเมรยมนฺธปมาทฐฺฐานํ
 กายโค ๑ กายจิตต์โค จาติ ทวิธมฺภูฐานนฺติ ๑ เขวมะคฺค
 ธมฺภูฐานโคบี วิญฺญาตฺส โฟ วิณฺจโย ๑ เวทนาโคติ เขตฺถ
 ๑ ปาณาติปาโค ทุกฺขเวทนามํปยุตฺ โค ๑ อทินฺนาทานํ ตํสุ
 เวทนาสุ อญฺญตรเวทนามํปยุตฺคา ยถา มุสาธาโท ๑ อิตฺราณิ
 เทวสุ สฺชายา วา อทุกฺขมฺสฺชายา เวทนาย สํปยุตฺตานนฺติ ๑
 เขวมะคฺค เวทนาโคบี อญฺญาตฺส โฟ วิณฺจโย ๑ มุตโคติ
 ปาณาติปาตา เจตฺถ โทสโมหฺมุตา ๑ อทินฺนาทานมุสาธาธา
 โลกโมหฺมุตา วา โทสโมหฺมุตา ๓ ๑ อิตฺราณิ เทว
 โลกโมหฺมุตานนฺติ ๑ มุตโค เขวมะคฺค มุตโคบี วิญฺญาตฺส โฟ
 วิณฺจโย ๑ กัมมโคติ ปาณาติปาตอทินฺนาทานอพรหมจริยานิ เจตฺถ
 กายกัมมเมว กัมมปถปํปตฺตานเมว ๑ มุสาธาโท วุจฺกัมมเมว ๑
 โย ปน อคฺคณฺญโยโก โส กัมมปถปํปตฺ โค อิตโร
 กัมมเมว ๑ สฺราเมรยมนฺธปมาทฐฺฐานํ กายกัมมเมวาคิ ๑ เขวมะคฺค
 กัมมโคบี วิญฺญาตฺส โฟ วิณฺจโย ๑ วิรามโคติ เขตฺถ ฮาห ๑
 ปาณาติปาตาทฺหิ วิรมัน โโค กุโค วิรมคฺคิ ๑ วุจฺจเต ๑
 สฺมาทานวเสน ตาว วิรมัน โโค อคฺคโน วา ปเรธฺ วา
 ปาณาติปาตาทิ อกุสฺสโค วิรมคิ ๑ กิमारภิตฺวา ๑ ยโค
 วิรมคิ คเทว สํปตฺตวเสนายิ วิรมัน โโค วุคฺคปํปตฺทาว

กุศลโต ๑ กิमारภิตวา ๑ ปาณาติปาตาหิณ ๑ วุคฺคกรรมมณาเนว ๑
 เกจิ ปน ภณันตติ สุราเมรยมัชฺชชฺชาเต ๑ ชฺชาเร ๑ อารภิตวา
 สุราเมรยมัชฺชปมาทญฺฐานา ๑ วิรมติ ๑ ตตฺตชฺชาเรสุ ๑ ยิ ๑ หริตัพพิ
 ภณิตัพพิญฺจ ๑ ตํ อารภิตวา ๑ อทินฺนาทานา ๑ มุตาฉวาทา ๑
 ตตฺตเตยวารภิตวา ๑ ปาณาติปาตา ๑ อพรหมจริยา ๑ จาติ ๑ ตทญฺเญ
 เซว ๑ ตันเต ๑ อญฺเญ ๑ จินฺเตน ๑ โค ๑ อญฺเญ ๑ กเรยฺย ๑ ยญฺเญ ๑ มัชฺชหิต
 ตญฺเญ ๑ น ๑ ชาเนยฺยาคิ ๑ เซว ๑ ทิวฺฐิกา ๑ หุตวา ๑ อนิจฺจมานาย
 เทว ๑ มัชฺชหิต ๑ ตํ ๑ อตฺตโน ๑ ปาณาติปาตาหิณกุศลเมวารภิตวา ๑ วิรมตติ
 วณฺตติ ๑ ตทญฺคตํ ๑ กตฺตมา ๑ ตตฺต ๑ มัจฺจุปฺปนนภาวโต
 อพหิตฺทภาวโต ๑ ๑ ๑ สิกฺขาปทานํ ๑ หิ ๑ วิภังคปาเถ ๑ มัจฺจันน
 สิกฺขาปทานํ ๑ กติ ๑ กุสลา ๑ เป ๑ กติ ๑ อารมฺมณาติ ๑ ปุจฺจิตวา ๑
 กุสลาเซว ๑ สียา ๑ สุชย ๑ เวทนาย ๑ ตมฺปิยุตฺตาคิ ๑ เซว ๑ ปวตฺตมาเน
 วิตฺตรเน ๑ มัจฺจุปฺปนนารมฺมณาติ ๑ ๑ พหิตฺทอารมฺมณาติ ๑ ๑ เซว
 มัจฺจุปฺปนนพหิตฺทอารมฺมณํ ๑ ตํ ๑ วุคฺคํ ๑ ๑ ตํ ๑ อตฺตโน ๑ ปาณาติปาตา
 อกุสลา ๑ อารภิตวา ๑ วิรมนฺตตฺต ๑ น ๑ ยุชฺชติ ๑ ๑ ยิ ๑ ปน ๑ วุคฺค
 อญฺเญ ๑ จินฺเตน ๑ โค ๑ อญฺเญ ๑ กเรยฺย ๑ ยญฺเญ ๑ มัชฺชหิต ๑ ตญฺเญ
 น ๑ ชาเนยฺยาคิ ๑ ตตฺต ๑ วุจฺจเต ๑ ๑ น ๑ กิจฺจตาชนฺวเตน ๑ ปวตฺเตน ๑ โค
 อญฺเญ ๑ จินฺเตน ๑ โค ๑ อญฺเญ ๑ กโรตฺติ ๑ วา ๑ ยญฺเญ ๑ มัชฺชหิต
 ตญฺเญ ๑ น ๑ ชาเนยฺยาคิ ๑ ๑ วุจฺจติ ๑ ๑ อารภิตวา ๑ ปน ๑ อมคํ
 มัชฺชหิต ๑ โค ๑ ตัพพิปาปเก ๑ นิตฺตตฺตญฺเญเจคฺค ๑ ภเว ๑ มคฺคญฺ ๑ ฐู

อริยบุคคลโตติ ฯ เอมเมตต์ วิรามโตติ วิญญาตัพโพ วิจิฉโย ฯ
 ผลโตติ สัพพะเว เต ปาณาติปาตาหโย ทุกฺกคิณณิพพัตตกา
 โหนติ ฯ สุกตียัญจ อมัญฺฐาณํตามนาปวิปากนิพพัตตกา สัมปฺราเย
 ทัญฺฐิมเมเยว ฯ อวิตารราชานิณณิพพัตตกา ฯ อมี ฯ โย
 สัพพทสุโก ปาณาติปาตัสส วิปาโก มนุสฺสํกุกัสส อปฺปายุกถํวตฺตนิโก
 โหตฺติ เอมมาทินา นเยเนตถ ผลโตมี วิญญาตัพโพ วิจิฉโย ฯ
 อมีเจตถ ปาณาติปาตาหิเวรณินํมี สัมมัญฺฐาเวทนา มุตโต
 กัมมผลโตมี วิญญาตัพโพ วิจิฉโย ฯ ตคฺครายํ วิญญาปนา ฯ
 สัพพาเยว เจตา เวรมณิโย จตุหิ สัมมัญฺฐันติ กายโต
 กายจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จาติ ฯ สัพพา เหว ฯ สขเวทนา
 สัมปยุตฺตา วา อทุกขมสุขเวทนา สัมปยุตฺตา วา ฯ คคา
 อโลภาโทธํโมหมุตา วา อโลภาโทธมุตา วา จคฺคัสส โสมี เจตถ
 กายกัมมํ มุลาจาทา เวรมณี วิจกมมํ ฯ มคคกขणे ฯ
 จิตฺตโตว สัมมัญฺฐันตคา สัพพาปี มโนกัมมํ ฯ ปาณาติปาตา
 เวรมณิยา เจตถ อํคบบญฺจกธมฺมบพนตคา อโรหปริณาสธมฺมบพนตคา
 ชวธมฺมบคฺคิตคา สุปฺปติญฺฐิตปาทคา จารุตา มุทุตา สุงฺจิกา
 สุงฺจิกา มหัพพลา วิสฺสัญฺฐวจนตา โถกบิยคา อภะชชปริตฺตคา
 อจฉมภิกคา ทุปฺปทสฺสิตคา ปรูบกกเมนามรคา อนนคปริวารคา สุงฺรูปคา
 สุงฺธันฐานตา อปฺปาพาสคา อโลกิตา บิเยหิ มนาเปหิ ตทฺช

อธิปไตยศก ที่ชายุคตาคิ เขวมาทัน ฌณานิ ๑ อทินนทานา
 เวรมณียา มหัทธนตา ตหุขรณชัยญตา อนันต โภคตา
 อรูปมน โภคูปัตตคตา อรูปมน โภคตตาวรตา อัจฉิธานิ โภคานิ
 ชัมปี ปฏิธามิตา ราชโจรทกต ตอปปยทายาทิ อธำชารณ โภคตา
 อธำชารณปฏิธามิตา โถกุกต์ตรชนปฏิธามิตา นต ถิกภาวธัส อชานนตา
 อธวณตา อชวหาริตาคิ เขวมาทัน ๑ อพรหมจริยา เวรมณียา
 วิศตบัจจตถกต อพิพชนมบยตา อนนปานวตถถยนาทัน ตาภิตา
 อชฐยณอชฐปฏิพัธมต อปายมายวินิมุกตต อิตถิกภาวปฏิธามิตัส ๑
 นมุตถภาวปฏิธามิตัส ๑ อภัพพตา อภ โภชนตา สกกจจการิตา
 บัจจกจการิตา อปคตชนนต อน โธมุตตา อิตถิปุริธานิ
 อญญมญญบยตา ปริปฺพนนินทริยตา ปริปฺพนนตถกชนตา นีราตังคตา
 อป โปตตตูกตา อชวหาริตา อก โธมุตตา นียวิปโยคภาวตาคิ
 เขวมาทัน ๑ มุถาวทา เวรมณียา วิปสนนินทริยตา
 วิธตฏฐมชฐภานิต สมนตฺนทททต นาคิภูต นาคิภัสต นาคิทชตา
 อชฐมผลตต อรูปถวณชมุตตา อุตตตตตปวิชนตา อาทัยยวจนตา
 กมตทอรูปถทตตตตมุต โถหิตคทชิวท อนุทชคตา อปคคคมมมตาคิ
 เขวมาทัน ๑ อชฺราเมรยมชฐปมาทฐฐานา เวรมณียา อตฺตานาคชชัยจุป-
 -ป็นเนต กิจจกรณียต ชัมปี ปฏิวิธานตา สทา อปฺปฏิตตตคตา
 อนุมนตคตคตา ญาณวณต อนตต อชพตา อนนตมุตค อมนชตา
 อปปมตคตา อธม โมหตา อจณมกตา อธำถมกตา อนุตตคตา



อปโปสังคคา สัจจวาทิกา อปัสสันตคา อมรุตคา อสัมผัปโปตทวาตติกา
 รก กน ทอมตณ ทตคา กตญญูตา กตเวทิตา อมัจฉริยตา
 จาคจนตคา สัตถวณตคา อชฺชัคคา อกโกชนตา ทิรมนตคา
 โอคปบตา อชฺชทิวฺฐิกตา มหัชญญูตา เมธวิตา ปันนทตคา
 ยตตามคตกุสฺสตาติ เขวมาทนี ฆตานิ ฯ เขวมะคฺค ปาณาติปาตาติ—
 —เวรมณีนํ สัมภูฐานเวทนามุตถัมมผลโตยิ วิญญูตัพโพ วิมฺจโย ฯ
 อิทานิ ยิ วุคฺคํ ฯ โยเชตพพนตโต ยุคฺคํ บัจฉิเมสฺสึ บัญฺจสุ
 ชาวนิกายฺจ วตคพพ เญยฺยา ทินาทิตายิ จาติ ฯ คตฺถายิ
 อคฺคสฺสวณฺณนา ฯ เอคิสฺสํ ปุริมบญฺจสิกฺขาปทวณฺณนายิ ยิ
 ยุชฺชคํ คํ คโต คเหตวา บัจฉิเมสฺสึ บัญฺจสุ สิกฺขาปเทสุ
 โยเชตพพ ฯ คตฺถายิ โยชนา ยถเว หิ ปุริมสิกฺขาปเทสุ
 ชารมฺมณโต สุราเมรยมชฺชปมาทญฺฐานํ รูปายคนาทิตญฺญิตฺรสังฆารารมฺมณํ ฯ
 ตกา อิช วิกาตโกชนํ ฯ เอเตเนว นเยน สัพเพสฺส
 ชารมฺมณเภโต เวทิตัพโพ ฯ อาทานโต จ ยถา ปุริมานิ
 สามณฺเณว วา อูปาสฺสเกว วา สํมาทियันเตน สํมาทินฺนานิ โทหนฺติ
 ตกา เขตานิยิ ฯ อังคโตติ ยถา คภถ ปาณาติปาตาทั้น
 อังคเภโต วุคฺคโต เขวมิชานิ วิกาตโกชนสฺสํ จิตฺตาวิ อังคานิ
 วิกาโต ยาวกาสิถิ อชฺชโฆหรณํ อญฺมมคตคตคาติ ฯ เขตฺเตนานุชฺชาเรน
 เสถานานิ อังควิภาโล เวทิตัพโพ ฯ ยถา จ คตฺถ สัมภูฐานโต
 สุราเมรยมชฺชปมาทญฺฐานํ กายโต จ กายจิตฺตโต จาติ

ทิวสมุฏฐานัน เขวมิช วิภาต โภชนัน เอเตน นเยน สัพเพตัง
 สมุฏฐานัน เวทิตัพพี ๑ ยถา ๑ คัตถิ เวทนาโต อทินนาทอนัน
 คัสสุ เวทนาสุ อัญญุครเวทนาสมันปยุตัง ๑ ตถา ๑๑ วิภาต โภชนัน ๑
 เอเตน นเยน สัพเพตัง เวทนาสมันปโยโต เวทิตัพพี โฟ ๑ ยถา ๑
 คัตถิ อพรหมจริบ โลกโมหมุตัง เขวมิชานี วิภาต โภชนัน
 อปรานี ๑ เทว ๑ เอเตน สัพเพตัง มุตเก โท เวทิตัพพี โฟ ๑
 ยถา ๑ คัตถิ ปาณาติปาตาทโย กายกัมมัน เขวมิชานี
 วิภาต โภชนาทัณ ๑ ชาครุปรชตปฏิกคหนันปน กายกัมมัน วา สียา
 วจกัมมัน วา มโนกัมมัน วา กายทวาราทธี ปวัตติตตสภาวปริยาเยน
 กัมมปลวเสน ๑ วิรามโตติ ยถา ๑ คัตถิ วิรมัน โติ
 อัตตโน วา ปเรส วา ปาณาติปาตาทอกุสโต วิรมติ
 เขวมิชานี วิภาต โภชนาติ อกุสโตตี กุสโตตี วา เอกโต ๑
 ยถา ๑ ปริมาณัญจ เวรมณโยติ สมุฏฐานา กายจิตตโต
 วาจาจิตตโต กายวาจาจิตตโตติ ๑ สัพพานี สุชาเวทนาสมันปยุตัง วา
 อทุกัมมสุชาเวทนาสมันปยุตัง วา อโลภาโทสาโมหมุตัง วา
 อโลภาโทสมุตัง วา ๑ สัพพา นานุปการอัญญุตนิพพตตถา ๑
 ตถา ๑ อิมายติ ๑ เหว โยเซตัพพี ตโต ยุกตัง ๑
 บัจจิมุตัง บัญจตุ ๑ อเวณิกัญจ วตตัพพี เญชยา
 ทันาทิตานี จาติ เขตต์ ปน วิภาต โภชนน ต มชณมน ตกวดกกเม
 โภชนัน ๑ ๒๗/๐๓/๒๕๖๕ เขตต์ ธี อนุญาตกาเต วตถกนเต โภชนัน

ศัสมา วิภาต โภชนน คี วุจจัน คี ๑ ตโต วิภาต โภชนา ๑
 นัจจคตวาทควิตุกทตสันน คี เขตถ นัจจ นาม ยักญจ นัจจ ๑
 คคตค คี ยักญจ คี ๑ วาทคค คี ยักญจ วาทค ๑
 วิตุกทตสันน คี กิเตตูปค คคัจจย โค กุตตปคฆนทเนน วา
 วิตุกานี ทตสัน วิตุกฏค วา วิตุกทตสัน สสันตต
 ธนญ โดมคค ปฏานี ภูต ทตสัน วิตุกทตสัน นัจจ ๑
 คีตา ๑ วาทค ๑ วิตุกทตสัน ๑ นัจจคตวาทควิตุกทตสัน ๑
 วิตุกทตสันญเจตถ พรหมชาเต วุตคตเนน คเคตพพิ ๑ วุตค
 คี คคต ยถา วา ปเนเก โภณ โค สมนพราหมนา
 สทธาญญยา โภชนานี ภูญจิตวา เต เขวรูป วิตุกทตสันมญคคตา
 วิหรน คี ๑ เสยยถท ๑ นัจจ คี ๑ วาทค เปกข อกขาน
 ปานิตตัง เวตพ กุมภถนุ โสภณกรณ จันทาดวต ไซวน
 คค ถยทช อตตยทช มหิตยทช อตตภยทช อชยทช เมนทยทช
 กุกกญยทช วิญญกยทช ทณทยทช มญจยทช นีพพิ อญ โยชก
 พคค เสนาพยทช ธนิกทตสัน อิตรา อิติ เขวรูปา
 วิตุกทตสัน ปฏิวโรต สมนเณ โคตโมค ๑ ธนวา ๑ ยถา
 วุตคตเนน นัจจคตวาทคคานเณ วิตุกานี นัจจคตวาทคควิตุกานี ๑
 เตถ ทตสัน นัจจคตวาทคควิตุกทตสัน ๑ ศัสมา นัจจคต-
 -วาทคควิตุกทตสัน ๑ ทตสันนธเนนาคี ปวตทพเพ ยถา โส ๑
 โหค มิจฉาทญจโก วิปริตทตสันโนคิ เขวมาทตตุ อจกฐทวา-

๑๖ สมาสทึนฺนํ ๑ หีนํ ๑ มชฺฌเมหิ มชฺฌมานิ ปณฺเฑหิ
 ปณฺเฑทานิ ๑ คณฺหาทญฺฐูมาเนหิ ๑๖ อมฺก กถญฺฐานิ หีนํ ๑
 อมฺก กถญฺฐานิ มชฺฌมานิ ๑ คตถ คตถ บัญญา
 อมฺกคหิตานิ ปณฺเฑทานิ ๑๖ ญาณวิปฺปยุตฺเตน ๑๖ กุสฺลจิตฺเตน
 สมาสทึนฺนํ หีนํ ๑ สสงฺฆาริกญาณมฺปยุตฺเตน มชฺฌมานิ
 สสงฺฆาริเกณ ปณฺเฑทานิ ๑ ๑๖ เอวํ เญยฺยา หีนํทิตาปี ๑๖ จาคิ ๑
 ๑๖ เอตฺตาวตฺตา ๑๖ ยา ปุพฺเพ เยน ยตถ ยทา ยตฺตมาติ
 อาทฺหิ ๑๖ นหิ ๑๖ คากถหิ ๑๖ สิกฺขาปทปาฐิตํ ๑๖ อตถวณฺณนตถ มาติกา
 นิกฺกิตฺตา ๑๖ ๑๖ สํ อตฺถโต ปภาสิตา ๑๖ โหตฺติ ๑๖
 ๑๖ สํวตฺตสมฺมจฺจนามาย ๑๖ จกุภาณวารญฺฐูกาย ๑๖ สิกฺขาปทวณฺณนา
 นิฏฺฐิตา ๑



สารคดีมูจาย

อัตถกถาภาณวาร

แก้บท สามเนรขัณหา เป็น บท ที่ ๓



สามเนรบัณฑิต

อิทามิ เอกนินาม กิณีติ เหวมาทนี สามเนรบัณฑิต อติคุณันนากักโม
 อนุปัตโต เตส อติคุณันนากักอิ นิกรูปปโยชน วิควา อติคุณันนากักอิ วิธิตสาม
 ในกาตบัตนี ถ้าดับเห้กถาสำหรับพรรณาเนื่อกวามแห่งสามเนรบัณฑิต
 มีบทว่า เหวนินาม กิ มาถิงเขานถว ฐาพเจ้าจกโตกถาวซึ่งอติคุณันนากักอิ
 คอกริยาอนมมกตจนแห่งบัณฑิตทางหลายนถลต แดซึ่งประโยชนอันพระ
 อาจารย์เจ้าคงใจ ในสามเนรบัณฑิต จักได้กระทำซึ่งกถาพรรณาเนื่อ
 ความแห่งสามเนรบัณฑิต นไป ในกาต บัตนี อติคุณันนากักอิ ตาว กิรียา
 ที่บังเกิดขึ้นแห่งเรื่องราวแห่งสามเนรบัณฑิต บันชคตยพวงรองนถกอนว่า
 โสปานนินาม ภควโต มหาสาวโก อโหสิ ยังมีพระสามเนรองค์หนึ่ง มีนาม
 ปรากวูชื่อวาโสปานสามเนร เป็นสาวกใหญ่ของสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์
 อัมมิมเห็ของเขานภายในแห่งพระอสีตมหาสาวกใหญ่ ๘๐ พระองค์นั้น เคนา
 ยัสสมดา ชาติยา สัตตวสเสเนว แดพระโสปานสามเนรผู้มีอายุศัมันัน
 มีพระรัตนสาอายุศัมันได้ ๗ ขวมนับแต่วันประสูตริ้นมา อัญญา พระ

ตามเนรมิตของสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ให้มีพระฤทธิไพบรคประ
ทานซึ่งคน ด้วยพระอรหัตตผลญาณ ศัสต์ ภควา ปณเฑาะพยากกรณ
อุปสัมปatti อนุญาตกาโม อภักดิ์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาควัยเจ้า พระองค์
ประสงค์จะใคร่ทรงพระอนุญาตซึ่งอุปสัมปตแก่พระโศปานตามเนรมิตนี้ ด้วย
กิริยาที่พระตามเนรมิตนี้ สามารถเพื่อจะถวายพยากรณ์แก่ต่างแก่ซึ่งปณหา
ทั้งหลายอันมีเนื้อความถูกต้อง ตามที่พระพุทธองค์มีพระพุทธประสงค์นั้นได้
จึงทรงถามซึ่งปณหาโดยผู้มีคำว่า เขื่อนนาม ก็ กระนั้นเป็นต้น ได้ พยายาม
แก่พระตามเนรมิตพยากรณ์แก่ต่างแก่ซึ่งปณหานี้ ถวายให้ถูกต้องตาม
พระพุทธอริยาไศรยได้ เสน จ พยากกรณ ก็แก่พระโศปานตามเนรมิต
ยังพระฤทธิไพบรคของสมเด็จพระผู้ทรงพระภาควัย ให้ทรงยินดีไปรคประทานได้
ด้วยพยากรณ์แก่ต่างแก่ซึ่งปณหาถวายนั้น ศัสต์มา เหตุการณ์ดังนั้น การที่ยัง
พระฤทธิไพบรคของสมเด็จพระผู้ทรงพระภาควัย ให้ ทรง ยินดี ด้วย ปณหาพยากรณ์นั้น
เที่ยว ดำเนินเป็นการอุปสัมปตกรรมของพระโศปานตามเนรมิตผู้มีอายุศัม
นั้น อัย เคต อตถูปปตติ กิริยาที่บังเกิดขึ้นแห่งเนื้อความแห่งตามเนร
มิตหานี้ มนจิตย พงรุตงนี้ สรณ ปน บคิฏฐาย ทั้งจะกล่าวให้
วิเศษในตามเนรมิตปณหาว่า สภาวแห่งกุมารมีวัดดำอายุศัมได้ ๗ ขวบ
คือพระโศปานตามเนร อนีกต่างแก่ซึ่งปณหาทั้งหลายนั้นโดนน พระ
อาจารย์เจ้ากล่าวได้ โดยนามชื่อกุมารปณหา ในตำคัมแห่งตวัตรู ซึ่งพระ
อรหัตตผลในบาฬีประเทศอันนั้นนั้น มนจิตย พงรุตงนี้ พระอาจารย์
เจ้านามดังไว้ ในตำคัมแห่งตวัตรูชาติ โดยนามชื่อว่าตามเนรมิตปณหาใน
บาฬีประเทศนั้นนั้น เพื่อ ประสงค์ยัง ความ ประสัท แด เตื่อมใสให้ บังเกิด

บุรุษผู้ใดเล่าขยายท้องบั้นแต่ผู้ใดได้คับพุงนั้น ว่าสภากแห่งกุมารมีวิเศษ
 อายุศม์ ได้ ๗ ขวบ แด่ประติษฐานดำรงอยู่ในพระไตรตรณาคมนแก้ว ยัง
 คืดคือสถิกขาบทสืบประการให้บริบูรณ์ ดำรงระนองในสามแฉกเดิมมีปริธา
 เปรียบเทียบด้วยพระลัทธิพัฒนุคตญาณ ดำรงเพื่อจะพยากรณ์กล่าวแก่
 ซึ่งบัณฑิต โอโห อัจฉรียา ดังเรามาพิศวง กิริยาที่ถึงพร้อมบริบูรณ์
 แห่งพระธำมณีน้าอศักรรย์ พระอาจารย์เจ้า มีความ ประสงค์ ฉนี้ จึงได้
 นำเอาบัณฑิตพยากรณ์ นมา ตั้งไว้ ใน ตำบลแห่งสถิกขาบทใน บาฬี ประเทศนี้
 อิทํ เสด์ อิทํ นิกะเปปโยชนํ บันจิตยํ พังทราเบติควา กิริยาที่ถึงไว้
 ซึ่งประโยชน์แห่งบัณฑิตทั้งหลายในสามแฉกนั้นอย่างนี้ อิทานิ เสด์
 อิตถวณินนา ตำบลนี้จะพรรณาน้ำความแห่งบัณฑิตทั้งหลายนั้นสืบต่อไป
 คำเนรนี้ข้อความในสามแฉกบัณฑิตว่า ยัสมี เอกธมมัสมี ภิกขุ ภิกขุ
 ในพระบวรพุทธธำมณีน มีปรกติเห็นอภัยด้วยดีแต่กระทำให้ ถึงซึ่งที่สุด
 แห่งทุกข์ นิมิตรธรรมอันหนึ่งอันใด ยัสมีญจ อยามายัสมา ประการหนึ่ง
 เจ้า พระโศปถณสามแฉกผู้มีอายุศม์นี้ มีปรกติเห็นอภัยแต่กระทำให้
 ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ นิมิตรธรรมอันใด ภควา ธงค์ดิมเด็จพระผู้ทรงสัตติ
 ภาควัยเจ้า พระพุทธองค์หมายเอาธรรมอันนั้นแล้ว จึงได้มี พระพุทธฎีกา
 ครัดตามซึ่งบัณฑิตแก่พระสามแฉกนั้นว่า เอกันนาม กิ ธรรมอนันนามอน
 หนึ่งนั้นจะได้แก่กรรมตั้งฤา เถโร ฝ่ายพระโศปถณเถรผู้มีอายุศม์
 จึงถวายวิธัสนา เทศนาเป็นบุคคลาธิฐาน มีบุคคลเป็นที่ตั้งตั้งว่า
 ธัมพะ ธัมมา อหารวิฐิติกา สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมมีอาหารเป็นที่ตั้ง
 ของซึ่งทรงปุจฉาว่ากรรมที่มีชื่ออันหนึ่งนั้นคือตั้งไรนั้น ได้แก่สรรพสัตว์ ซึ่งมี

อาหารเป็นที่ตั้งนั้น แท้จริงสูตรทั้งหลายมีคำว่า กตมา จ ภิกขเว ตัมมาสติ
 อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายเย กายานุสฺสตี วิหริติ เปนอาทิอันนี้ เปนสูตรอันสมควร
 แก่คำที่จะวิดิธนาในข้อบั้นหาญ อนึ่งพึงเปนพระสูตรอันจะให้สำร็จในข้อ
 วิดิธนาซึ่งบั้นหาญอย่างนี้ กระแต่ความในพระสูตรที่ว่า ภิกขเว คุกรภิกขุ
 ทังทถาย ตัมมาตตินั้นเปนไฉน ถึงดังฤๅได้ ชื่อว่าตัมมาตติ คุกรภิกขุ
 ทังทถาย ภิกขุในพระบวรพุทธเจ้าตานั้น กายเย กายานุสฺสตี มีปรกตเห็น
 ซึ่งกายในกายแต่ด้วยบั้นยังอยู่ อย่างนั้นแต่ได้ ชื่อว่าตัมมาตติ พระสูตรอย่าง
 นี้เปนอาทิ นี้แต่สมควรจะยกจนวิดิธนาในบั้นหาญ ตัมกเว ตาชกานิ
 แต่เปนเนื่อความอันจะให้สำร็จในข้อบั้นหาญวิดิธนา นี้ แต่ตั้งตัวทงทถาย
 ทังปวงอันใดกยทงทถายหากกล่าวว่ อาหารวิฐฐิติกา มีอาหารเปน
 ที่ตั้ง ตั้งอยู่เพราะอาหารอันใด ได้ อหาโร อาหารนั้นก็ย่อมมีอยู่ใน
 ข้อบั้นหาญ เหตุใดเหตุตั้งนั้น ตี อาหารวิฐฐิตกตตี บันทิตย
 ผู้ปริชาญาณพึงตั้งนิชฐานเกิดว่ สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้าครวัดปุจฉาว่า
 เขกัณนาม ก็ ถึงดังฤๅชื่อว่าเป็นกรรมอันหนึ่งตั้งนี้ แต่พระได้ปายณสามเณร
 นั้นถววยวิดิธนาว่า สภาวแห่งตั้งตัวทงทถายทังปวงมีอาหารเบนที่ตั้ง ๆ อยู่
 เพราะอาหารนั้นชื่อว่าเป็นกรรมอันหนึ่ง ตี ที ภควตา จึงมีคำบริบว่จริงอยู่
 สภาวแห่งตั้งรพัสตั้งทงทถายตั้งอยู่ เพราะอาหารนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระ
 ภาคย์เจ้า ประสงค์เขาว่าเปนกรรมอันหนึ่ง ในข้อบั้นหาญ อนึ่ง พระ
 พุทฺธองค์ ได้ทรงกล่าวว่เพื่อประสงค์จะให้กุลบุตรหยั่งรู้ว่ เอกัณนาม กรรม
 อันชื่อว่าเป็นกรรมอันหนึ่ง มิได้ มีในพระตถาคตในใดกก็ตี พระองค์
 ประสงค์จะให้ รุกงนหามได้ วุคคณฺเฑต แต่จริงกว่าอันนี้สมเด็จพระผู้ทรง

พระภาคย์ก็ได้ตรัสเทศนาไว้ว่า เอถัมเม ภิกขเว คุกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
 ในพระบวรพุทธเจ้า แห่งพระตถาคตนี้ สัมมานัพพันมาโน เหนือหน้า
 เสียด้วยดี สัมมาวิรัชมาโน เมื่อมาตายจากความกำหนดด้วยดี สัมมาวิ
 งามมาโน เมื่อพ้นพิเศษด้วยดี สัมมาปริยัตถสัจจวิ เป็นบุคคลมีปรกติ
 เห็นซึ่งที่สุดโดยรอบด้วยดี แต่ครตัวพร้อมเฉพาะซึ่งตนด้วยดี แต่เป็นบุคคล
 กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์เฉพาะหน้า นิมิต
 อกนิษฐ์มี เอถัมเม แต่ขอซึ่งภิกษุมาเหนือหน้าแต่ตายจากความกำหนด
 แต่พ้นพิเศษมีปรกติเห็นซึ่งที่สุดโดยรอบ แต่ครตัวพร้อมเฉพาะซึ่งตนด้วยดี
 แต่เป็นบุคคลกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์เฉพาะหน้า นิมิต
 ธรรมอันหนึ่ง นพเป็นตังญา สัพเพ สัตตา อาหารอุฐฐิตา ข้อซึ่งภิกษุมาเหนือ
 หน้าด้วยดี ฯลฯ แต่เป็นบุคคลกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์
 เฉพาะหน้า นิมิตธรรมอันหนึ่งนั้น คือว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายมีอาหารเป็นที่ตั้ง
 อยู่เพราะอาหาร อิมัมมิ ไซ ภิกขเว เอถัมเม ภิกษุ คุกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
 ในพระบวรพุทธเจ้า แห่งพระตถาคตนี้ เมื่อมาเหนือหน้าด้วยดี ฯลฯ
 แต่เป็นบุคคลกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์เฉพาะหน้า นิมิต
 ธรรมอันหนึ่งด้วยประการฉะนี้ เอโก ปาณิน แต่พระสูตรอันหนึ่งมี
 อนึ่ง มีอุเทศคือบาฬีอนึ่ง มีคาถาเวชยาภรณ์อนึ่ง ยนตี สุตตี
 พระสูตรอันใดนั้น อันพระผู้ทรงพระภาคย์หากตรัสเทศนาไว้ด้วยประการฉะ
 นี้ เอต ปันตาวิสัชนัน คำวิสัชนากถาว่าแก ซึ่งบัณฑิตนั้น พระตำมณ
 ธิสัรยพระสูตรอันหนึ่งแล้วแต่กล่าวไว้ ด้วยประการดังนี้

อาหารอุฐิตกาศิ เจตถ บคฺฉิภคฺติ วณฺณนฺยโนมทคฺช อหฺมหารุฐิตกฉ
 หนีลคฺอไป เอมวทฺธํ บัจจโย บัจจยคฺอเหตุนี้พระอาจารย์เจ้ามารของ
 เรียกชื่อว่าอาหารตุจโนมททฺหฺลหายมฺบทคฺช อตถ ภิกขเว สุกฺกมิตฺถ
 อตถ โยนิโส มนสิการो พหุตฺถโร เบนฺถนฺ ความว่า ภิกขเว
 คุกรภิกษุทงฺหฺลหาย สุกฺกมิตฺร คฺอความสำคัญว่างามหนึ่มอยู่ ภิกษุ
 มากระทำไ้ ในใจโดยแยบคาย ที่ชอบในสุกฺกมิตฺรนี้ แลกระทำไ้
 มากในสันตทานแล้ว อหฺมทาโร อันนี้ก็จตฺโต ชื่อว่าเป็นอาหาร เรียกว่า
 อาหาร เพราะเหตุเขาไปถือมั่นยึดมั่นซึ่งกามฉนฺท์ คฺอความปรารถนา
 ในกามคุณซึ่งยังมีได้ มึงเกิดขึ้นไ้ดังนี้ บัจจยคฺอบทเป็นอาทิฉนฺ์ อาจารย์หาก
 ร้องเรียกชื่อว่าอาหารฉนฺ์ใด บัจจยอุฐิตกฉ สภาวเหตุสํวมบัจจยเป็น
 ที่ตั้ง ๆ อยู่เพราะบัจจยนี้ พระสํมณเฑรังคฺชเขาซึ่งบัจจยด้วยอาหารคฺททฺแล้ว
 กัดถาวว่า อาหารอุฐิตกฉ สัตว์ตั้งอยู่เพราะอาหารฉนฺ์นี้ จตฺตาโร เป็น
 อาหาร ฉนฺ์ราย จึงมีคํ่ากลางขวางเข้ามาว่า ในเมื่อคํ่าอันพระสํมณเฑ
 หมายเขาซึ่งอาหารทงฺ ๔ ประการ คฺอ กพฺพิการอาหาร ผสฺถอาหาร มโ
 สฺถยเจตนาหาร วิญญาณาหาร นี้แล้วแลกัดถาวว่า อาหารอุฐิตกฉ สัตว์
 ตั้งอยู่เพราะอาหารนี้ คํ่าว่า สัพฺเพ ซึ่งแปลว่าสัตว์ทงฺหฺลหายทงฺปวงกระหิ
 จะมิพึงเป็นคํ่าอันไม่ควรแดฤฯ คํ่าว่า สัพฺเพ นี้ก็จะพึงเป็นคํ่าอันมิได้สมควร
 เหตุพระบาทสี มีปรากฏเป็นที่อ้างอยู่ว่า อตฺถญฺญี สัตฺตา เทวา อเหตุกา
 ณาหารา อมสฺสํกา อเวทนกา เทพยคาคทงฺหฺลหาย บรรดาที่บังเกิดเป็นอตฺถญฺญี
 สัตว์ คฺอเป็นสัตว์หาตฺถญฺญามีไ้ฉนฺ์ อเหตุกา เป็นสัตว์หาเหตุมิได้หาอาหารมิได้
 หาผัสสฺระแดเวทนามิได้ พระบาทสีมคฺออ้างอยู่อย่างนี้ เอวํปี วุจฺจมาหฺน อนฺง
 ในเมื่อคํ่าว่าสัตว์ทงฺปวงตั้งอยู่เพราะอาหาร อันสํมณเฑรณฺมกถาวมาอนํงนฺ์

หนึ่งบังเกิดแล้ว ตัว ชายสี่แล้ว ตัวท่านก็ได้ ชื่อว่าบังเกิดแล้วในขณะแท้จริง
 คุกรภิกษุ ในเมื่อบัญญัติแก่ชราจรุคแล้ว จีริสสี่แล้ว ตัวท่านก็ได้ ชื่อว่า
 แก่ชราคร่ำคร่าลงในขณะ ๆ แท้จริง คุกรภิกษุ ชัมเชตุ มียมาเนตุ
 ในเมื่อบัญญัติท่าตายแล้ว มียสี่แล้ว ตัวท่านชื่อว่าตายแล้วในขณะแ
 ขณะแท้จริง อาไศรยพระบาทที่ดมเค็ญพระพุทของคัทรงครัดเทคนาแม่พระ
 ภิกษุนี้ จึงเห็นความชัดว่าขันขุปจารนั้นเป็นอันดำเร็จลงในสัตว์ทั้งหลายด้วย
 ประการนี้ ตัฟเพ ตัศตา คิฏฐุนิต แลระซึ่งว่าสัตว์ทั้งหลายยอม
 ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อันดำเร็จคือขัมขุยอนโค โส อาหารโร บัจจขัมหม
 แลโค ชื่อว่าอาหาร คิ อาหารวิฐฐุคคคคิ สภาวแห่งสัตว์ทั้งหลาย
 ตั้งอยู่, พระอาหารนถิต คิวบัจจยถิต ชื่อว่าอาหารนถิต บันฑิตยพิง
 ฐุเกิดว่าเป็นกรรมอันหนึ่ง อาหารโร หิ จริงอยู่อาหารกคคิ สภาวแห่ง
 สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่, พระอาหารกคคิ นิพพิทานาย ปคัฏฐุนิ เป็นปฏิ
 ฐานที่ตั้งแห่งความเหนื่อยหน่ายโดยอาการคือความเป็นของไม่เที่ยง อถ เมาะ
 เหว่ ตัมเค เนื่องว่าครั้นเมื่ออาหารแลสภาวแห่งสัตว์ ตั้งอยู่เพราะอาหารนั้น
 เป็นปฏิฐานที่ตั้งแห่งนิพพิทาความเหนื่อยหน่ายโดยอาการคือเป็นของไม่เที่ยงมี
 อย่างนี้แลแล้ว คินนภิกษุ เมื่อมาเหนื่อยหน่ายด้วย เวียาค์เห็น โดยเป็นของไม่
 เที่ยงในสังขาร อันดำเร็จสำคัญนั้หมาย (ว่าสัตว์ว่าบุคคลทั้งหลาย)
 บัญญัติในสัตว์ทั้งหลาย ตักเตสุ หิ ชัม โขปจาโร จริงอยู่อุปจารแห่งขันข
 นันดำเร็จในขันขลสัตว์ทั้งหลาย กัสมา มีคำปุจฉาว่า เหตุไรอุปจาร
 แห่งขันขจึงได้ดำเร็จในสัตว์ทั้งหลายเล่า วิธัชนว่า บัญญาเปคัพพิโต
 อุปจารแห่งขันข ดำเร็จลงในสัตว์ทั้งหลายนั้น เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายจรรมคา

จะพึงบัญญัติแต่งตั้งว่าเป็นสัตว์นั้น ก็เพราะเหตุอาไศรยซึ่งบัญญัติทั้ง ๕
 กถ มีคำปุจฉาว่า สัตว์ อหรรคมตาจะพึงแต่งตั้งบัญญัติของเรียกว่า
 สัตว์ เพราะเหตุอาไศรยซึ่งบัญญัติทั้ง ๕ จะอาไศรยด้วยประการตั้ง
 ฤา วิถีชื่อว่า สัตว์ อหรรคมตาหาแต่งตั้งบัญญัติของเรียกว่าสัตว์
 เหตุอาไศรยซึ่งบัญญัติทั้ง ๕ นั้น อุปมาประดุจดังอุปจารแห่งบ้านอันดำเร็จ
 ลงในเรือน อธิบายว่า จะเรียกว่าอุปจารแห่งบ้านได้ก็อาไศรยเพราะเรือน ถ้า
 ไม่มีเรือนแต่พวกहारของเรียกว่าบ้านไม้ कामปจโร สิทธิ โข อุปจารแห่งบ้าน
 ดำเร็จลงในเรือนนั้นคตินี้ คือคำว่าในเมื่อเรือน ๆ หนึ่งก็คตินี้ของเรือนก็คตินี้
 เรือนก็คตินี้เรือนก็คตินี้ อินไฟหากใหม่ถูกตามแต่ คาโม ทท โคม บ้านก็คตินี้ชื่อว่า
 เพลิงไหม้ โดยที่ทั้งหลายहारของเรียกว่าเพลิงไหม้บ้านहारของเรียกว่าเพลิง
 ไหม้เรือนไม้ เหตุภาวแห่งบ้านอันจะพึงตั้งซึ่งบัญญัติแต่งตั้งชื่อว่าบ้านนั้น เหตุ
 คติของอาไศรยซึ่งเรือนทั้งหลาย ยถา อันนี้แต่มีอุปมาคตินี้ โอ ยมมี อุปจโร
 แมอุปจรถือสัตว์ ทั้งหลายตั้งอยู่เพราะอาหารคตินี้ บันฑิตยซึ่งรู้เกิดว่า
 ดำเร็จลงในเรือนทั้งหลาย ด้วยอรรถว่าเป็นปัจจุในอันตั้งอยู่เพราะอาหาร
 เหวมเมว ตถา อันนี้ก็มิอุปไมยคตุอุปจรถแห่งบ้านอันดำเร็จลงในเรือนนั้น
 ปรมัตถโค อนึ่งถ้าจะว่าโดยอรรถแล้วก็จะกระทำให้ ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข โส
 โดยดำคัม ปรมัตถวิสุทธิ ปาปุนาติ ภิกษุที่ย่อมจะได้บันฑิตซึ่งปรมัตถ
 วิสุทธิคือธรรมอันบริสุทธิ์อย่างยิ่งอย่างอุกฤษฐ์ อธิบายคตินี้โดยด้วยวาระพระ
 ภาศัพท์ว่า สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ยถา บัญญาय บัณฑิติ ธณ นิพพิณนติ
 ทุกฺเช เสดมัต โค วิสุทฺธิยา คตินี้ เนื้อความว่าภิกษุใดมาพิจารณาเห็น

ด้วยบัญญัติว่า ตั้งจารธรรมเป็นอนิจจังไม่ยั่งยืนไม่ถาวรตั้งในกาลใด ออก
 นีพพหัตถิ ทุกฺโข ภิกษุหนึ่งก็ย่อมจะเห็นอภัยออกจากทุกข์ได้ ในกาลนั้น
 เขตมคฺ คโค อุบายอันเป็นมรรคอันประเสริฐเป็นไปพร้อมเพื่อความบริสุทธิ์
 ทมตจตวิเศษคือพระนิพพานด้วยประการดังนี้ เขตค ๑ ทุกฺโข ปาโฐ
 แห่งจริงพระบาทในสามแดนไหนหน้ดของอย่าง คือ เอกนิพม กิ อย่างหนึ่ง
 เอกนิพม กิมฺห อย่างหนึ่ง ภาโมพระบาทสองอย่างนั้น บาทคือ เอกนิพม กิมฺห
 ภาระนี้ เป็นบาทแห่งภิกษุทั้งหลายชาวต่างกาตังหฬ กินฺติ วัตตพฺ โฟ ในเมื่อ
 บทคือ กิ อันพระภิกษุทั้งหลายชาวต่างกาตังหฬควรจะพึงกล่าวนั้น ภิกษุชาว
 ตังหฬย่อมกล่าว กิมฺห ตังนึ เกจิ ภณฺนติ อาจารย์บางพวกกล่าวว่ามีบท
 คือหะธกฺพระนิพพานนินาต เตน เหตุคฺนินพระบาทคือ เอกนิพม กิ แต่พระ
 บาทคือ เอกนิพม กิมฺห ตังนึ เป็นคฺขของอาจารย์ทั้งหลายต่างหากหาผิดไม่
 กัดว่าเนื้อความในพระบาทสองอย่างนั้นหาต่างกันไม่ เนื้อความก่อนเดียวกัน
 นั้นแต่ ถุดบุตรจะชอบใจอย่างไรก็พึงปฏิบัติชอบตามใจอย่างนั้นเถิด

เอวํ อิมินา บัณฺเฑนหาพยากรณฺณ อารทฺจจิตฺโต ใจความว่า องค์สมเด็จพระ
 พระบรมศาสดาจารย์พระพุทธองค์ มีพระพุทธคุณที่ปรารภด้วยบั้นหาพยากรณ
 กล่าวแก่ ซึ่งบั้นหาหา โดยนัยพรรณนามาฉนั้นแล้ว เมื่อจะทรงปฐจาบั้นหา
 ให้ ยิงขึ้นไปดว่านั้น จึงมีพระพุทธปฏิภาตวิสัฎฐาว่า เทวฺนวม กิ จรรม
 ชาติตังฎาไค ชื่อว่าเป็นจรรมนิสองประการดังนี้ เถโร พระผู้เป็นเจ้าของป่าณ
 สามแดนก็กล่าวตอบด้วยบทคือ เทวํ กระนั้นแล้ว จึงถวายวิสัฎฐาด้วยเทศนา
 เป็นจรรมนาธิษฐานที่ตั้งแห่งจรรมด้วย บทคือ นามญฺจ รุญฺจ ภาระนึ
 คตฺถ ทิวสุ รัมเมสุ ฐนฺนุจจรรมทัง ๒ ประการคือ นาม
 แดรูปนึ บรรดาจรรมทั้งปวงที่ดารูปมิได้นึ บันจิตยฺหากวอง

เรียกชื่อว่านาม เหตุภาวแห่งจิตนั้นน้อมไปเฉพาะหน้าสู่อารมณ์นั้นประการ
 หนึ่ง เหตุภาวแห่งจิตนั้นน้อมไปในเหตุ ๆ แห่งกิริยาที่น้อมไปในประ
 ภาวหนึ่ง เหตุคึงนั้นจึงเรียกว่านามธรรม ประการหนึ่ง จิตฺตโร
 มหาภูตา มหาภูตทั้งหลายมีอยู่ ๕ ประการ คือปลถวิชาตุ ๑ อาไปชาตุ ๑
 เตโชชาตุ ๑ วาโยชาตุ ๑ เปน ๕ ประการด้วยกัน รูปมี รูปอัน
 ภาวไศรยซึ่งมหาภูตทั้งหลายแล้วแต่ประพฤติ. เชนไปนั้น บัณฑิตยฺหาคกร้อง
 เรียกชื่อว่ารูป ด้วยข้อคิดว่าเป็นธรรมเป็นไปกับด้วยรูป หนึ่งเรียกว่า
 รูปนูน ด้วยข้อคิดว่ารูปลบหายด้วยร้อนแต่เย็นเป็นชาติ คํ สัพพมมํ กิตฺเต
 ญฺจัตถรตํนามเดร ปทงปวงนฺน สํมเตจฺพระนฺทฺรงพระภคฺยฺเจาประสงคฺเอาใน
 บัณฑิตยฺหาคกรณฺน แทจฺริงมทคฺช นามญฺจ รูปญฺจ กฺระนฺน สํมเตจฺพระนฺ
 ทฺรงพระภคฺยฺเจาทรงศฺรว่า เทว กฺระนฺน ด้วยอำนาจแห่งพระพุทฺธอชฺญาไศรย
 คฺองพระหฤทฺยฺประสงคฺด้วยธรรม ๒ ประการ คือนามเดรปฺนฺพระองคฺจะได
 ทรงศฺรสิเพราะเหตุไมมีแห่งธรรมทงหลาย ๒ ประการ อย่างอนนฺนหามิได
 ธรรมคํมี ๒ ประการอย่างอนนฺนคํมีอยู่ แต่ทว่าพระพุทฺธองคฺมิได มพระพุทฺธ
 ประสงคฺในบัณฑิตยฺหาคกรณฺน คฺองพระพุทฺธประสงคฺอยู่แต่ธรรม ๒ ประการ
 คือนามเดรปฺนฺเท่านั้น ยถา อชฺชบยตงฺนฺนคฺด้วยวาระพระบาททํทรงศฺรสิ
 เทคฺนาคทฺพระภิกษุทงหลายว่า ทิวสฺส ภิกฺขเว ชฺมเมสฺส อฺกรภิกษุทงหลาย
 ภิกษุในพระบวรพุทฺธสาธนาณฺน เมื่อมาเห็นอชฺชบยตงฺนฺนคฺด้วยคฺิต แดมา
 คฺดายสฺยายเสฐซึ่งความกลัวนคฺด้วยคฺิต สํมาวิมุจฺจมาโน แดมาวิมุคฺ
 หฤคฺดอนพนฺนวเคศฺชด้วยคฺิตแเดมปฺรคฺคเห็นซงทํสุดโดยร อบคฺด้วยคฺิต แดได บัณฑิตยฺห
 สํมยคฺอศฺรสิรฺรเพราะด้วยคฺนคฺด้วยคฺิตแเดว ทฺฤคฺชสฺสํนตฺกโร แดภิกษุณนคฺ

กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรมทั้งหลาย ๒
 ประการ กตเมตฺถ ทิวติ คฺกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระบวรพุทธ
 ศาสนานี้ เมื่อมาเห็นขณฺเฑนํด้วยดี ๑ ๓ ๖ แลภิกษุผู้หนึ่งกระทำให้ถึง
 ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรมสองประการนั้น
 เปนดังฎา ข้อนิมิตรธรรม ๒ ประการนั้น นามะ ๑ คือนามประ
 การ ๓ รูปะ ๑ คือรูปประการ ๓ ๓ อิมะ ๒ ๒ ภิกษุเว คฺกุรภิกษุ
 ทั้งหลาย ภิกษุในพระบวรพุทธศาสนา นี้ มีมานิพฺพินฺตมา โน เมื่อ
 มาเห็นขณฺเฑนํด้วยดี ๑ ๓ ๖ แลเป็นบุคคลกระทำให้ ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์
 ในอรรถภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรม ๒ ประการ คือนามและรูปนี้
 แท้จริง เทโว ปันหา แลพระสูตรอันมีปันหาเป็นสองประการ มีอุท
 เทตคือพระมาฬอนแสดงข้อปันหากี่สอง มีเวยวกรณคาถากี่สองคาถาด้วย
 ประการนี้ ยันตี สุตตี แลพระสูตรอันโตอันสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ทรง
 ครุติเทศน์มานั้น อิทเมตฺถ แลคำปันหาพยากรณ์ถ่าวแก่ ซึ่งปันหานั้น พระ
 ผู้เป็นเจ้าโสปานตามเนรธาไศรยซึ่งพระสูตรอันหนึ่งแล้ว จึงวิสูตรนากถ่าวแก่
 ซึ่งปันหานั้นด้วยประการนี้ เอตถ ๑ นามรูปมัตตทตฺตเนน ก็แต่
 ข้อความอรรถาธิบายในปันหานั้น บันชิตยฺมฺมปริชาตังถนนิชฺฐานหยังทราม
 คังนี้ ว่าภิกษุในพระบวรพุทธศาสนา นี้ เมื่อมาเห็นขณฺเฑนํด้วยดีซึ่ง
 นามและรูป ๑ ๓ ๖ แลเป็นบุคคลกระทำให้ ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอรรถภาพเห็น
 ประจักษ์ ปรมัตตวิสุทฺธิ ปาปุณนาคิ แลภิกษุผู้ยอมใจ บันชิตยฺมฺมปริชาต
 วิสุทฺธิ คือความเห็นว่าเป็นตนเปนขของแห่งตน ด้วยกิริยาอันเห็นซึ่งตนแท้จริง
 ยตาห ข้อขบายคณฺเฑนํด้วยวาระพระมาฬที่สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ทรงครุติ

เทศน์ว่า ดัฬเพ ชัมมา อนัตตาติ ยทา บัญญา บัสดิ อถ นัพพทติ ทุกฺเข
เอตมฺคฺ โค วิสุทฺธิยา ดังนี้ เนื้อความว่า โยคาพจรภิกขุของศฺโค มาพิจารณา
เห็นด้วยปัญญาว่า ดัฬเพ ชัมมา อนัตตา แต่บรรดาธรรมทั้งหมด
ทั้งปวงย่อมเป็นอนัตตาด้วยใช้คน ใช้ของแห่งตนล้วนทั้งนั้นตั้งในกาลใด

อถ นัพพทติ ทุกฺเข โยคาพจรภิกขุของคณิน ย่อมเห็นอภัยออกจาก
ทุกขฺโค ในกาลนั้น เอตมฺคฺ โค มรรคาอนันเป็นมรรคาอุบายอันประพฤติเป็นไป
พร้อมเพื่อความบริสุทธิ์หมดจด คือพระอมฤตยธรรมนิพพานด้วยประการนี้

อิทานิ อิมินาปี บัณฺฑาฬยากรณน อารทฺธจิตฺโต บุรินนเยเนว
อุคฺคฺรี บัณฺฑํ ปุจฺฉติ ตินฺนินาม ถินฺนติ ใจความว่า องค์สมเด็จพระบรม
ศาสดาผู้มีมาตมฺพุทฺธเจ้า พระพุทธองค์ มีนำพระเหตุยทรงพระปรารภพยา
กรณ์บ่นหา กถาวแก ซึ่งบ่นหาด้วยนัยอธิบายคุณพระรณามาฉนฺแต

อิทานิ บตฺนเมอพระองคฺจะทรงถามซึ่งบ่นหาให้ ยงฺชนไปคฺจนฺนยหนตงฺ
จึงมีพระพุทธภูิกาทรงถามว่า ตินฺนินาม ถิ ธรรมชาติคงดูชื่อว่าเป็นธรรม
มีประการ ๓ ดังนี้ เถโร ส่วนว่าพระผู้เฒ่าได้ปานตามเนร
มหาชฺณาสฬ จึงกถาวคอบพระพุทธภูิกาด้วยบถว่า ตินฺน ภาระฉนฺแตว เมอ

จะแสดงซึ่งสังขยาอันสมควรแกตงค แห่งเนื้อความอันพระผู้เป็นเจ้าจะพึง
พยากรณ์กถาวแก อถ จึงถววยวิสุทฺธานาว่า รัตฺโต เวทนา ธรรมชาติ
ซึ่งว่ามีประการสามนั้นใดแกเวทนาทงสามตงน อถวา อิกนฺนยหนง เนื้อ
ความในข้อบ่นหาวิสุทฺธานน บณฺฑิตคยพิงรุ ดังนี้ ว่าธรรมชาติอันใด
สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคยทรงตรัสเทศนา ว่าเวทนาทงหลายมีสามประการ
พระสามเนรนฺนิกนาคาริหฺวา อาตมาจักกรวมทงคอบซึ่งอศคถอนนฺว่า ตินฺน

กระนั้นเกิด ตัววิหิตวเมื่อจะประสงค์ซึ่งเพื่อความมั่นคงถาวรตลอดว่า ตัณนินาม ก็
 คดีได้ เวทนา ตัณนิ อเนกมุขา หิ เทธนา แท้จริงพระธรรมเทศนาม
 อุมายเปอันนมาก ย่อมมีแก่พระมหาชัณดาฬเพเรเจ้าทั้งหลายผู้ได้ บันดูแล้ว
 ซึ่งเทศนาวิธาค์ โดยประเภท คือพระปฏิสัมภิตา แดกฉานในห้อง
 พระไตรปิฎกนั้น เกจิ ปมาหุ อนึ่งอาจารย์ทั้งหลายผู้ ได้ ซึ่งนามชื่อ
 ว่าเกสิอาจารย์นั้นกล่าวกันว่าบทคือ ตัณนิ นี้เป็นบทอันยิ่ง แท้จริงบทคือ คดี ได้
 เวทนา อันพระธัมมเนตรกล่าวไว้ในบัดนี้ ประสงค์เอาเวทนาตามประ
 ภากรุณนัยที่กล่าวแล้วในก่อน ใช้จะกล่าวเพราะเหตุที่ไม่มีแห่งธรรมตามประ
 ภากรอื่น ๆ นั้นหาไม่ได้ ธรรมทั้งหลายอื่น ๆ ที่มีตามประการก็มีอยู่เป็น
 อันมาก ก็แต่ที่ว่าพระธัมมเนตรไม่ยกขึ้นวิธัชานา ฉเพาะยกเอาเวทนาตั้ง
 ตามขึ้นเป็นข้อวิธัชานาในบัดนี้ ยุติด้วยวาระพระบาทที่สมเด็จพระนทร์
 พระภาคย์ตรัสเทศนาว่า คดี ภูทเว ฐัมเมสุ ภูทชฺ ปรอทธิณฺ หมายความว่า ภูทเว คุกรภิกษุทั้งหลาย ภูทชฺในพระบวรพุทธศาสนานี้ ฐัมมา
 ภูทพินัทมาโน เมื่อมาเห็นอัยหน้าด้วยดี ๑ ๓ ๑ แต่เป็นบุคคลกระทำ
 ให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรมทั้งหลายตาม
 ประการ คุกรภิกษุทั้งหลาย ภูทชฺเมื่อมาเห็นอัยหน้าด้วยดี ๑ ๓ ๑ แต่
 เป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรม
 ๓ ประการเป็นดังฤา คดี เวทนาสุ อ่อนนิมิตรธรรม ๓ ประการนั้น
 ฤา คือได้แต่เวทนาทั้ง ๓ ประการ คือทุกข์เวทนา ๓ สุขเวทนา ๓
 อทุกขมสุขเวทนา ๓ จึงเป็นเวทนา ๓ ประการด้วยกัน คุกรภิกษุทั้งหลาย
 ภูทชฺในพระบวรพุทธศาสนานี้ ฐัมมานิพพินัทมาโน เมื่อมาเห็นอัยหน้า

เสียด้วยดี ๆ ๑ ๑ ๑ แต่ภิกษุนี้เป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ใน
 ยึดภพภาพเห็นประจักษ์ นิमितฺต ชรรวมทั้งหลายคือเวทนาทั้ง ๓ ประการนี้
 แท้จริง คือ บัณฑิตา คือ อุกัเทธา แต่พระสูตรนี้มีปัญหา ๑ ปัญหา
 มีอยู่เทศคือพระบาทที่แสดงซึ่งปัญหานี้ ๓ มีเวชยากรรมคาถาที่ ๑ ๑
 พรรณานา อิติ ยันตี แต่พระสูตรอื่นใดที่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ทรง
 เทศพาทัน แต่คำปัญหานี้ยากจะถอนกล่าวแก่ซึ่งปัญหานี้ พระผู้เป็นเจ้า
 ไสยปานตามเนรนี้ก็น่าไ้รยซึ่งพระสูตรอื่นแล้ว จึงกล่าวคำวิสัยนาแก่
 ปัญหานี้ด้วยประการนี้ ก็แต่ข้ออดีตอธิบายในปัญหาพยากรณ์นี้
 บัณฑิตยณ มีปรัชาฟังต้นนิชฐานดังนี้ โย สุขํ ทุกฺขํ โฉ โขภเว อุกกัฏฺฐิ มุคฺคณฺโณ ใ้
 เห็นด้วยซึ่งสุขโดยทุกข์ เห็นซึ่งทุกข์ โดยอุปมาดุจถูกศรอันกระทำให้
 ทราบด้วยยาพิษมี เห็นซึ่งอันไม่สุขแต่ทุกข์ โดยอนัตตาคือความไร้ตัว
 คนใช้แก่ผู้สาร โดยระลึกตามซึ่งพระสูตรที่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ตรัส
 เทศนาด้วยนัยเป็นอาทิว่า อภิเฉจฺจ เวทียตี ติพพนตี ทุกฺขสฺมนตี วทามิ
 ความสุขอันใดอันหนึ่งอันบุคคลได้โดยยถา ความสุขอันทั้งปวงนั้นพระ
 ศาสดากล่าวว่านิमितฺตทุกฺขังนินฺนํ นินฺนํ นินฺนํ โน แต่บุคคลผู้หนึ่งเมื่อมา
 เห็นข้อยหน่าพระอิศระหาใจ โดยอุปมาคือพิจารณาเห็นตามซึ่งทุกข์ เหตุุมตร
 เสียได้ ซึ่งสุขตั้งเฉยๆ ก็คือความสำคัญว่าเป็นสุขด้วยกิริยาที่เห็นโดยภาพเบร
 ทุกฺขํแห่งเวทนาทั้งหลายงามประการ ด้วยกิริยาที่ระลึกตามซึ่งภาพเบรทุกฺขํ
 โดยทุกข์ก็ดี ด้วยกิริยาที่ระลึกตามซึ่งภาพเบรทุกฺขํ โดยเป็นวิปริณามแปร
 ปรงไปไม่ยังไม่อันก็ดี โดยอันระลึกตามซึ่งภาพเบรทุกฺขํแห่งสังขารก็ดี
 ด้วยอาการสุขพรรณนามานแล้ว บุคคลผู้หนึ่งก็จะกระทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์

ได้ โดยตัวมัน แต่ยอมจะได้มันซึ่งความเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดอย่างยิ่งอย่าง
 อุดมยิ่ง ก็คือพระนิพพานปรหมัดกวิสุตฺธิ สมเด็จพระพุทฺธอภิกขิตเทศน์ว่า
 สัพพะสังขารา ทุกฺขชาติ ยथा บัญญา ยถาสติ อถ นีฬินฺทิตี ทุกฺเช เอตมฺกฺ โค
 จิตฺตฺธิยา คณฺนี้ เนื้อความว่า โยคาพรกฤตบุครผู้ใด มาพิจารณาเห็นด้วยปัญญา
 ว่า สัพพะสังขารา บรรดาสังขารธรรมทั้งหลายอันบังจายประชุมแต่งตั้งทั้งหมด
 ย่อมมาตั้งระซึ่งความทุกข์ทั้งนี้แล้วในกาลเมื่อใด อถ นีฬินฺทิตี ทุกฺเช โยคา
 พรกฤตบุครยอมจะเห็นโดยหน่ายเสียจากทุกข์ได้ ในกาลเมื่อนั้น เอใด มกฺ โค
 มรรคานี้เป็นมรรคาอุบายอันประพฤติเป็นไปพร้อมเพื่อความสุขวิสุตฺธิ คือ พระ
 นิพพานด้วยประการนี้

เอว อิมินา มั่นหาพยากรณน โจความว่า องค์
 สมเด็จพระบรมศาสดามีมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์มีพระพุทธคุณ
 ประภคด้วยมั่นหาพยากรณ โดยนัยคุณพระนามาณนี้แล้ว เมื่อจะทรง
 ถนมนัดหาให้ ยิ่งขึ้นไป จึงมีพระพุทธอภิกขิตปุจฉาว่า จิตฺตารินาม กิ
 ธรรมชาติคังญาธิชื่อว่าเปนมรรคมีประการ ๕ คณฺนี้ จิตฺตาริ ออาหารา
 ออาหารทั้งหลาย ๕ ประการด้วยกัน ออาหาร ๕ ประการนี้ สมเด็จพระ
 ทรงพระภาคย์เจ้า ประสงค์เอาในพระสูตรบางแห่งอันเป็นฝักฝ่ายแห่งไวยากรณ
 ถนาค่าพยากรณกถาวกั ซึ่งมั่นหานี้ ในข้อมั่นหาวิสุตฺธา ๕ ประการ
 นี้ ยถา สมเด็จพระพุทฺธอภิกขิตเทศน์ว่า จตุสุ ภิกฺชเว ชัมเนสุ
 กุกรภิกษุทฺทหลาย ภิกษุในพระบวรพุทธศาสนานี้ ซึ่งมีมานิฬินฺทมาโน
 เมื่อมาเห็นโดยหน่ายระอิระอาใจด้วยดี ๆ ๆ แต่ภิกษุนั้นเป็นบุคคลกระทำ
 ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอภคภาพเห็นประจักษ์นิมิตร ธรรมทั้งหลาย ๕ ประการ

คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมาเหนื่อยหน่ายระอิตระอาใจด้วยดี ฯลฯ แต่
ภิกษุนั้นเป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์นิมิต
ธรรม & ประการนั้นเป็นตัญญา อ่อนนิมิตธรรม & ประการนั้นๆ คือ
ได้แก่อาหาร & ประการ มีกพิศการอาหารเป็นอาทิ อิมเสฏฺ โส ภิกษุเว

คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมาเหนื่อยหน่ายระอิตระอาใจด้วยดี ฯลฯ
ภิกษุนั้นเป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในอรรถภาพเห็นประจักษ์
นิมิตธรรมทั้งหลาย คืออาหาร & ประการนี้ แท้จริง จัตตาโร บัณฑิต
จัตตาโร อุตฺเทธา แดพระสุตฺตฺรณิมิตฺตนา & มีพระบาทแผ่แดงบัณฑากี &
มีเวชยาภรณ์คาลกั & ตุงพรณามา อิติ ยันตี วุตตี แดพระสุตฺตรอนฺโต
สมเด็จพระผู้มีพระภาคยฺทรงเทศนาไว้นั้น คำบัณฑิตพยากรณ์กล่าวแก่ซึ่ง
บัณฑิต พระผู้เป็นเจ้าได้ปราบดาภิเษกนั้นอาไศรยซึ่งพระสุตฺตรอนฺโตแล้ว
ก็กล่าวคำวิดิษณาซึ่งบัณฑิตด้วยประการฉนี้ กัตถจึ สุตฺเต ในพระสุตฺตร
บางแห่งมีความว่า ภิกษุผู้มีจิตฺรอนฺเจริญเป็นอนันตีในธรรมทั้งหลายใดแล้ว
เป็นผู้กระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ โดยดำตมฺนั้น แต่ธรรมทั้งหลาย
นี้ไม่ได้แก่พระตติบัญญัติ & ประการ สมคฺจกระแแต่สุดคณคปรีหารแห่ง
นางภิกษุนี้ อน้อยในกษัตริยวิหารแต่คงธรรมกล่าว จตุสุ อากุโส
ชัมเมสุ ภิกษุ ตฺถุรท่านผู้มีอายุศมฺ ภิกษุในพระบวรพุทธเจ้าดำนั้น
สมฺมาสุภาวิจิตฺโต เป็นบุคคลผู้มีจิตฺรอนฺเจริญเป็นอนันตีโดยชอบในธรรม
ทั้งหลาย & ประการ แลมีปรกคิเห็นซึ่งที่กำหนดรอบโดยชอบ แดได้

27/03/2565

๑๘
 กิริยาที่ตัดเสียซึ่งความปรารถนาในภพ เหตุที่รู้ ตามแต่ครุธรรมที่พระซึ่ง
 พระศุภราชวิสัยทั้งหลาย & อัมโม คานี อริยสังขจانی แต่พระอริยสังขทั้งหลาย
 & นัน เหตุใดสมเด็จพระผู้ท.งพระภาคย์ประสงค์เอาในชั้นหาพยากรณ์
 อีกประการหนึ่ง พยายาม กิริยาที่พยากรณ์กล่าวแก่กระทำให้ วิเศษโดย
 ปริยายกล่าวอ้อมค้อมนี้ ผู้พยากรณ์ เขา ชื่อว่าเป็นกรรมกล่าวแก่พยากรณ์
 เป็นอันดีแท้จริง เหตุใดเหตุครั้งนี้ เถโร พระผู้เป็นเจ้าของได้ปานสามเณร
 เมื่อกกล่าวตอบพระพุทธรูปภาคว่า จิตตาริ ภาระนี้เอง จึงถวายวิสัชนาว่า
 อริยสังขจانی ตงน คตติ จิตตาริต จะพรรณนาในบทคือ จิตตาริ อริยสังขจانی
 ที่ก่อน คนนปริจเจโต กิริยาที่กำหนดซึ่งอันนับนั้นชื่อว่า จิตตาริ
 ในบทคือ อริยสังขจانی นั้นแปลว่า สังขจانی อันว่างภาวอันแท้ อันจริงทั้งหลาย
 อริยาน เป็นของแห่งพระกริยาเจ้า อิติ เหตุครั้งนี้ อริยสังขจانی ชื่อว่า
 อริยสังขจانی อริยสังขจانی อันว่างภาวอันจริงแห่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย
 อธิบายว่าสภาพธรรมทั้งหลายอันมิได้ผิดจากประการนั้น เมะ ว่ากล่าวมิได้
 ศกศด้วยประการนั้น อริยสังขจانی ชื่อว่าอริยสังข ขตาท ตมคฺจ
 พระพุทธรูปภาควิสเทศน์ว่า อิมานี โข ภิกษเว จิตตาริ อริยสังขจانی อกร
 ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสังขทั้งหลายสู่ประการนี้ คตทานี อวิคตทานี
 เป็นกรรมอันจริงอย่างนั้น คือคิดว่าเป็นกรรมอันมิได้ ผิดมิได้ศกศด้วย
 ประการนั้น อนัญญทานี เป็นกรรมอันมิได้ ระบุปรปรณด้วยประการ
 อย่างอื่น เหตุครั้งนี้พระศกศก จึงร้องเรียกชื่อว่าอริยสังข อีกนัยหนึ่ง
 ชื่อว่าอริยสังขนั้น เหตุอันใดก็กับทั้งเทวโลกวิ ี่ประพฤติเป็นไป เมะ ว่า

ครีดีร์ เอทานิ ปฏิวิธินันต์ พระอริยเจ้าทั้งหลายคือสมเด็จพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้า แด่สาวกแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้า ย่อมครีดีร์ ซึ่งพระอริยเจ้า
 ๕ ประการนี้ โดยธรรมคาปรหมแห่งพระอริยเจ้า เหตุให้ประพฤติ
 เปนไปในที่อันเจริญ อันสำคัญว่าที่อันควรจะพึงพยายามนั้นก็คือ เหตุไม่
 ให้ประพฤติเปนไปในที่อันไม่เจริญอันไม่ควรจะพึงพยายามนั้นก็คือ เหตุประกอบ
 ชอบในอริยธรรมอันกล่าวคือพระโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เหตุตั้งนั้น
 บันญัติยทั้งหลายจึงร้องเรียกชื่อว่าอริยเจ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า
 จัตตาริมาณี ภิกขเว อริยเจ้าจันนิ อุมภิกขุทั้งหลาย พระอริยเจ้าทั้งหลาย
 ๕ ประการนี้ เปนธรรมอันจริงมีได้ ผิดมีได้ กุศลมีได้แปรปรวนเป็นอย่างอื่น
 อิมานิ โข ภิกขเว จัตตาริ อริยเจ้าจันนิ อุมภิกขุทั้งหลาย สมเด็จพระพุทธเจ้า
 แด่สาวกแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมครีดีร์ ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลายอันเป็น
 ของจริงแห่งพระอริยเจ้า ๕ ประการเหล่านี้ เหตุตั้งนั้นพระตถาคตจึงตรัส
 เทศนาเรียกชื่อว่าอริยเจ้า อิมัง อักประการหนึ่ง ธรรมทั้งหลายอันเป็นความ
 จริงของสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ผู้ไถ่จากขาคักคอกิเดศ เหตุตั้งนั้น
 จึงชื่อว่าอริยเจ้า ยุติด้วยวาระพระบาทที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า
 สเทเวเก ภิกขเว โดเก อุมภิกขุทั้งหลาย พระตถาคตอหังสัมมาสัมพุทธ
 เจ้านิ อริโย พระองค์คงอยู่แต่ที่อันไถ่จากขาคักคอกิเดศประเสริฐเลิศ
 ดมในโดกยกับทั้งเทวโลกย์ แด่มาแต่พรหมกับทั้งสมณแลพรหมณแต่เทพยดา
 มนุษย์ทั้งปวง เหตุตั้งนั้นบันญัติยทั้งหลายจึงร้องเรียกชื่อว่าอริยเจ้า อถวา
 อักประการหนึ่ง เรียกชื่อว่าอริยเจ้านี้ เหตุภาวแห่งพระอริยบุคคลทั้งหลาย

ครั้นครั้นพร้อมเฉพาะประการ ๓ เหตุให้สำเร็จซึ่งความเป็นพระอริยเจ้าประการ ๓
 ยุติด้วยวาระพระบาทว่า อิมเถ โข ภิกขเว จกุนัน อริยัสัจจานันฺ คฤกรภิกษุ
 ทงหลาย สัมเด็จพระพุทธเจ้าผู้เวียนมาสู่พุทธภูมิพร้อมด้วยอริยอกุศลธรรม
 เหมือนพระพุทธรูปเจ้าผู้มาแล้วในเรือน บันฑิตย ทงหลายหากร้องเรียก
 ชื่อว่าอรหันต์ผู้มาสู่พุทธเจ้าหนึ เหตุพระองค์ครั้นด้วยคยงนถ ซึ่ง
 พระศกฺขาริยัสัจจธรรมทงหลายเหล่านี้ โดยอันควรแก่จริงแก่แท้ ตุจพรรณา
 มาณนี อยเมเตสํ ปหิตํ โถ แลอศนแห่งบทแห่งอริยัสัจทงหลายนั้น
 บันฑิตยพึงรู้ด้วยประการฉนี้ เอเตสํ ปน อริยัสัจจานันฺ อนุโพธิปฏิเวชโถ
 ภวคณฺหาเนโต โหติ ก็แลภริยาศตเสียดซึ่งความปราณาในภพ
 เพราะเหตุครั้นตามแลครั้นพร้อมเฉพาะ ซึ่งพระศกฺขาริยัสัจทงหลายนั้น
 กยอมนี ยุติด้วยวาระพระบาทที่สมเด็จพระศาสดาตรัสเทศน์ว่า คยท
 ภิกขเว ทุกฺขํ อริยัสัจจํ ออนุพุทธํ ปฏิวิทํ เปนชาติฉนี้ เนื้อความว่า ภิกขเว
 คฤกรภิกษุทงหลาย ทุกขอริยัสัจฉนี้พระศกฺขาคได้ ตามครั้นแล้วทงศตขอตแล้ว
 คฤกรภิกษุทงหลาย ทุกขอริยัสัจฉนี้ทุกขอริยัสัจฉนี้ทุกขนิโรธอริยัสัจฉนี้ทุกข
 ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยัสัจฉนี้ทุกขนิโรธอริยัสัจฉนี้ทุกขนิโรธอริยัสัจฉนี้
 แล้ว อัจฉินฺหา ภวคณฺหา คณฺหาคือความปราณาในภพพระศกฺขาคตเสียด
 ชาติแล้ว ภวเนตฺติ คณฺหาซึ่งเป็นผู้นำไปโนภพกัสนแล้ว ภพกมิได้
 นลึบไปในเบื้องหน้าอีกแล้วในกาลบัดนี้

อิมินาปิ บันฑิตยพยากรณเณ อารทจจิตฺ โถ สุตถา ปุริมนเยเนว อุตฺตริ—
 บันฑิต บันฑิต บันฑิตนาม ภิกขิต ใจความว่า องค์สมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้า

พระองค์ มีพระกมลปรารภเฉพาะด้วย ข้อปัญหาพยากรณ์กล่าวแก่ ซึ่งปัญหาสุ
 พรรณามาฉนั้นแล้ว จึงทรงปฐจาถามซึ่งบัณฑิต ให้ ยิงขึ้นไปดูจนย่นหนหลังว่า
 บัญชีนาม ก็ ธรรมชาติตติงยาชื่อว่าประการ & คังนี เดโร ส่วนพระผู้เป็นเจ้า
 โสปานตามเนรมทหาชั้นนาศพ จึงกราบทูลตอบพระพุทธรูฏีกาด้วยบทว่า
 บัญชี ภาระนั้นแล้ว ก็ถวายวิสัชนาว่า อุปาทานกัจนชา ธรรมชาติชื่อว่า
 เป็นธรรมชาติประการห้าชนิด คือได้แก่อุปาทานกัจนชา & ประการคังนี ตัด
 บัญชีจากิ จะพรรณานือความในบทปัญหาคือ บัญชีอุปาทานกัจนชา นกอน
 ฅณนปริจเณโท กิริยาที่กำหนดซึ่งอันนั้นนั้นชื่อว่า บัญชี อธิบายว่า บท
 คือ บัญชี นั้น เป็นสิ่งขยาสำหรับกำหนดนับ ในบทคือ อุปาทานกัจนชา นั้น
 มีความว่าชนกทั้งหลาย อันตัตถหาแต่ทีฏฐีเครื่องเข้าถ้อมันนุคมันหากให้
 บงกัตถนั้นแต่ได้ ชื่อว่าอุปาทานกัจนชา นัยหนึ่งว่า ฅนทั้งหลายอันตัตถหา
 เครื่องเข้าถ้อมันนุคมันหากให้ บงกัตถนั้นแต่ได้ ชื่อว่าอุปาทานกัจนชา ยักัญจิ
 รูปิ รูปอนิโคอันหนึ่งก็คิ . เวทนาตถสัญญาตถสังขารตถวิญญาณอนิโค
 อันหนึ่งก็คิ ที่เปฬของประกอบอยู่ด้วยชาติถัดคิ คำว่า บัญชีอุปาทานกัจนชา
 นี้เป็นชื่อแห่งรูปตถเวทนาตถสัญญาตถสังขารวิญญาณทั้งหลายเหล่านั้น แท้จริง
 คำอันพระตามเนรมกล่าววว่า บัญชีอุปาทานกัจนชา ภาระในปัญหาพยากรณ์นั้น
 ไซ้จะกล่าวเพราะเหตุคิไม่มีแห่งธรรมทั้งหลาย & ประการ อันอันนั้นหามิได้
 ธรรม & ประการอันก็มีอยู่ โดยมาก แต่ทว่าพระตามเนรมไม่ยกขึ้นกล่าวใน
 ปัญหาพยากรณ์ นี้ ฉเพาะยกเอาซึ่งอุปาทานกัจนชา & ประการฅนวิถัธนา
 เหตุพระพุทธรูฏีกาตรัดเทศน์ว่า บัญชีดู ภาคิขเว ฅมีเมตฺ ภาคิขู คังนี เนื้อ

เหตุยุติด้วยกระแสพระพุทธรูปภาควิเศษเห็นว่า ยโต ยโต สัมมัตติ ภิกษุ
มาพิจารณา เห็นซึ่งอนันต์เกิดขึ้นแล้ว ฉิบหายไปแห่งหนึ่ง ทั้งหลายในกาลใด ๆ
ตกมี มีคปาโมชช ภิกษุนี้ก็ยอมได้ ซึ่งบัตเตปราโมทในกาลนั้น ๆ อมัตติ
บัตเตปราโมทนี้ก็ยอมจะปรากฏแจ่มแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย อนันตวิสัยซึ่ง
พระอมฤตยชรรวมกล่าวคือพระนิพพานนั้น

เฮว อิมินาปี ปัตติเหพฺพายกรณณ อวภักขจิตฺโต องค์สมเด็จพระบรม
ศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์มีพระเหตุที่ยปรารถนาด้วยบั้นหาพยากรณ์
ดูจรรยาตามมานี้แล้ว จึงทรงประกาศถาม ซึ่งบั้นหาอันยิ่งด้วยวาระพระบาทว่า
ฉนนาม ก็ จรรยาดีดังฤๅชื่อว่าเปนครรรมมีประการ ๖ ดังนี้ เถโร ฉचित
ปัจจุภาสตีว่า ส่วนพระผู้เป็นเจ้าของได้ปานสามเนรมมหาขีณาตพ จึงทุดตอบ
พระพุทธรูปภาควิเศษว่า ฉ กระนั้นแล้วก็ถวายวิสัชนาว่า อชฉฉต คณานิ ฉายตนาณิ
จรรยาดีชื่อว่ามีประการหกประการ คือได้แก่อายคนภายใน ๖ ประการดังนี้
ตัดัด ฉาคี คณนปริจฉเโต ฉนบทย คือ อชฉฉตคณานิ ฉายตนาณิ
นั้น เปนสิ่งขยาสำหรับกำหนดซึ่งกริยาอันนับ ในบทยคือ อชฉฉตคณานิ
ฉายตนาณิ นั้น มีความว่าอายคนทั้งหลายเปไปหาใคร่ซึ่งตน เหตุกระทำ
ซึ่งกริยาอันประกอบโดยไม่เหลือในภายในก็ดี เหตุกระทำซึ่งคนให้เป็นใหญ่ยิ่ง
ก็ดี แล้วแต่ให้ประพฤติไปในนั้น ได้ชื่อว่าอายคน ฉนจรรยาดีได้ชื่อว่า
ฉายตนาณิ เหตุคือเนื่องไปในเรื่องหน้ามิได้ รู้ชาติ อีกประการหนึ่ง ว่า
จรรยาดีได้ชื่อว่าอายคนนั้น เหตุมาซึ่งทุกข์ ในวิญญูสงสารสืบเนื่องไป
ไปเบื้องหน้า แต่คำคืออายคนนั้นเป็นชื่อแห่งจักขุแต่ได้ต ฆน วิวหา

กาย มน จักษุ นั้นเรียกว่าจักขวายน ไต คือหูนี้เรียกชื่อว่า
 ไตตายคน ขาว คือจมูกนี้เรียกชื่อว่าฆานายน ชิวหา คือลิ้นนี้
 เรียกชื่อว่าชิวหายคน กาย คืออวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวงนี้เรียกชื่อว่า
 กายายนคน มน คือใจนี้เรียกชื่อว่ามายนคน เป็นอายคน
 ภายใน ๖ ประการ บุพเพชฌัญญู เจตสิก แท้จริงบทคือ ๘ อธิมตตกาณ
 อายคนานี้ ซึ่งแปลว่าอายคนทั้งหลายอันภายใน ๖ ประการนี้
 อันพระธำมณรรณในปัญหา ตุนั้นที่กล่าวมาในเบื้องต้นนี้ ใช้จะกล่าว
 เพราะเหตุไม่มีแห่งกรรมทั้งหลายอันมีประการ ๒ อันอันนั้นหาไม่ได้ กรรม ๒
 ประการอันอันก็มีเป็นอันมาก แต่ที่ว่าพระธำมณรรณได้ยกขึ้นวินิจฉัยในปัญ
 ๑๑ เพราะเขาอายคนภายใน ๖ ประการวินิจฉัยหา เหตุยุติด้วยพระพุทธ
 ฎีกาตรัสเทศน์ว่า ๘๓ ภิภังเว ชัมเมสุ ตูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมา
 ระอิตระอาใจเห็นอชฌายเสียดด้วยดี ๑๑๑ แต่ภิกษุนั้นเป็นบุคคลกระทำให้
 ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์นิมิตกรรมทั้งหลาย ๖ ประการ
 กตเมสุ ๘๓ ตูกรภิกษุทั้งหลาย กรรม ๒ ประการนี้เช่นตัวฤ
 ๘๓ อธิมตตเกสุ อายคนเมสุ กรรม ๒ ประการนี้ฤ คืออายคนภายใน
 ทั้ง ๖ อิมเมสุ ใจ ภิกังเว ภิกษุเมื่อมาระอิตระอาใจเห็นอชฌายเสียดด้วยดี
 ๑๑๑ แต่ภิกษุนั้นเป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในอดีตภาพ
 เห็นประจักษ์นิมิตกรรมทั้งหลาย คืออายคนภายใน ๖ ประการเหล่านี้
 แท้จริงแต่พระธำมณรรณปัญหา ๒ มีอุเทศพระบาทที่ ๒ มีเวชยาภรณ์ภาตา



ถึ ๖ ศุภพรณามา อิติ ยันต์ แดพระสุตรอนิโตอันเต็มเตจพระผู้ทรงพระภาคย์
 ตรัสเทศนา ศุภพรณามาในพระตำเนรมันหะ ก็อาไศรยซึ่งข้อความใน
 พระสุตรอนันต์แล้วจึงไต่พยากรณ์กล่าวแก่ ซึ่งบัณฑิตนั้น ด้วยประการฉะ
 เขตถ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 ภิษุเมื่อมาพิจารณาเห็น ซึ่งอายุคนทั้งหลายอันเปนไปในภายใน ๖
 ประการ โดยสภาวะอันเปนของสุญเปต่ากัถึ โดยอันไม่มีจิรัฐฐิติกาดตั้งอยู่
 นานกัถึ โดยสภาวะเปนของเปต่าปราศจากแก่นสารกัถึ โดยสภาวะเปน
 ของเจ้าเดห้เจ้ามายาคอยพ้อดวงอยู่ กัถึ มีครุณาคุจวักตุงทั้งหลายมีพองหน้า
 แดพยับแตกเปนต้น อันบังเกิดขึ้นแล้วกัถึพด้นที่จะอันตระรานหายเสื่อมสุญไป
 มิได้ปรากฏอยู่ต้นกาดช้านาน เหตุพระพุทธุฎิกาดตรัสเทศนาไว้ว่า ภิษุเว
 ตุกรภิษุทั้งหลาย คำที่ว่ สุญ โย คาโน ว่าบ้านอันวังสุญเปต่า วังเปต่า
 นี้ เปนชื่อแห่งอายุคนทั้งหลายอันเปนไปในภายใน ๖ ประการนั้น ภิษุ
 เมื่อมาพิจารณาเห็นซึ่งอายุคนภายใน ๖ ประการ โดยเปนของสุญเปต่า
 เปนอาทิตันต์แล้ว แดมาเห็นอห่น่วยระชิตระฮาใจ กระทำให้ถึงซึ่งที่สุด
 แห่งทุกขได้ โดยดำดับแล้ว ภิษุนั้นก็ยอมไม่เข้าไถด ถึงซึ่งภริยาอันแเดเห็น
 ซึ่งพระยามัจจุราช กล่าวคือขรรษชาติเปนเหตุมรณ ยดาห อธิบาย
 ดังนี้ กัถึยุดิด้วยวาระพระบาฬีว่า ยดา พุพพุพัก บัตเต ยดา บัตเต
 มริจัก เหว โลกั อเวกัชนันต์ มัจจุราชา น บัตเต ตังนี้ เนื้อความว่
 บุคคลพึงแเดเห็นซึ่งพองหน้าอันตั้งขึ้นเหนือหง่นา แดแลมโตะตั้งรณตถอก
 กาดนาน พด้นที่จะแตกทำตายไปอันใด อนึ่งบุคคลพึงแเดเห็นซึ่งพยับแตก

อันปรากฏขึ้นบดเคี้ยวใจแล้วแต่อันตระรานสูญไป เป็นอันเร็วพลันคนใด
 เหว่ โลกั อเวกัชนตี พระยามัจจุราชก่อดำคือธรรมเนียมที่ชื่อว่ามรณก็ย่อม
 ไม่เดเห็นซึ่งชนชาติโลกย์ แดบุคคลผู้พิจารณาเห็นซึ่งชนชาติโลกย์อันนั้น
 อิมินา บัณห์หาพยากรณ์ ใจความว่าองค์สมเด็จพระมหากรุณา
 ทิคุณเจ้า พระพุทธองค์มีพระพุทธชลุตยปรารภด้วยบัณห์หาพยากรณ์
 คุงุพรรณามาณห์แล้ว จึงมีพระพุทธชฎีกะตรัสปลุณาซึ่งบัณห์หาอันยิ่งสืบต่อไป
 ว่า สัตตณาม กิ ขรรมาตติงฤาชื่อว่าขรรมีประการ ๗ ดังนี้ เถโร ส่วน
 พระผู้เป็นเจ้าของได้ปานตามเถรนั้น วิญญูณัฐริคทั้งหลาย ๗ ประการ อัน
 ตมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคย์เจ้าพระของค์ตรัสเทศนาไว้ ในบัณห์หาพยากรณ์
 อันใหญ่ก็มีอยู่เป็นอันแท้ อนึ่ง โธ ปน ก็แต่ว่านแดงภิกษุผู้มีจิตระอนเจริณคิ
 ในขรรมทั้งหลายใด แดเป็นบุคคลดกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกขใดนั้น แดพระ
 ตามเถรเมื่อจะแดงซึ่งขรรมทั้งหลายนั้น จึงถวายวิสัชนาด้วยบททั้งหลาย
 ว่า สัตต โพธณังค ขรรมทั้งหลายชื่อว่าเป็นขรรมีประการ ๗ นั้น
 ไท้แก่พระโพธณังคทั้ง ๗ ประการ อยมบิ จัตโต ก็แต่ข้อความขัดถา
 ขิบายเม้อย่างยิ่งนี้ ตมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ทรงพระอนุมิตอันนวยตาม
 แท้จริง ยถา อธิบายดังนี้ ก็ตมคุงุพระพุทธชฎีกาท้ทรงครัด
 เทศนาว่า บัณห์พิคคา คหปคโย กขังคตา ภิกษุนี้ เป็นอาทิ เนื้อความ
 ในกระแดงพระพุทธชฎีกานี้ว่า สัตติแม่เจ้าเรือนทั้งหลายอันบรรพชาเป็น
 นางภิกษุนี้ อยู่ ในกขังคตวิหารนั้น บัณห์พิคคา แดด้วนเป็นนักปราช
 ประกอบคัจฉปริชาเสถียวณตาค มหาบัณฺเฑญา คหปคโย สัตติแม่เจ้า

เวียนทั้งหลาย บรรพชาเป็นนางภิกษุณีอยู่ในกษัตริย์กษัตริย์นั้น แค่นั้น
 มีปัญญาปรีชามาก ทำนทั้งหลายจงเข้าไปใกล้นางภิกษุณีแม่เจ้าเรือน
 ทั้งหลายแม่แทบมีญาติจากอันแล้ว จงได้ตามซึ่งเนื้อความอันนั้นเกิด นางคห
 บดีภิกษุณีในกษัตริย์กษัตริย์พยากกรณีกต่างแกซึ่งเนื้อความนี้ คติยประการ
 ดันใด อหัมบี แม่ถึงพระศกาศคคกต่างแก ซึ่งเนื้อความนี้ด้วยประการ
 ดันนั้นแท้จริง คาย ๑ เอว พยากดี ก็แต่เนื้อความที่นางภิกษุณีคหบดี
 ในกษัตริย์กษัตริย์ พยากกรณีกต่างแกอันนั้นว่า ดัดดุ ฮาวุโส รมเมต
 ภิกษุ กุกรทนต์ผู้มีอายุศมี ภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาเมื่อระอิก
 ระอาใจด้วยดี ฯลฯ แลภิกษุนี้เป็นนุทกตกระทำให้ถึงซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ได้
 ในอศตภาพเห็น ประจักษ์ นิมิตรธรรมที่หลาย ๗ ประการ กตเมต
 ดัดดุ กุกรทนต์ทั้งหลายผู้มีอายุศมี ธรรม ๗ ประการนั้นคือสิ่งทั้ง
 ออธรรม ๗ ประการเห็นฤ คือได้แก่พระโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ
 อิมเม โธ ฮาวุโส คารทนต์ทั้งหลายผู้มีอายุศมี ภิกษุในพระบวรพุทธ
 ศาสนา ดัดมาสู่ภวตจิตโต เป็นนุทกตมีจิตอันเจริญดีแล้วโดยชอบ
 ในธรรมทั้งหลายคือพระโพชฌงค์ ๗ ประการเหล่านี้ แลเป็นนุทกตกระทำ
 ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ ได้ ในอศตภาพเห็นประจักษ์แท้จริง ดัดดี บัณหา
 ก็แต่พระสูตรอนนมหันหา ๗ ประการ มีอุเทศคือพระบวพิตเวຍယากรณ
 ศากาภัสสังตะเจต ๗ คุจพรรณามา ยันตี วัตติ แลพระสูตรอันใดที่
 นางภิกษุณีพยากกรณีกต่างแกกันน พระตำเนรก็เอาได้รยซึ่งพระสูตรอันนั้นแล้ว
 จึงพยากกรณีกต่างแก ซึ่งบัณหาอันด้วยประการอัน เหวอนย์ อติ โถ แด

ข้ออติถาธิบายนี้ บัณฑิตคณุปริชาพึงสนิษฐานว่า เปนเนื้อความอันสมควรแก่
 พระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ทรงพระอนุเมตอำนาจด้วยประการอันแท้จริง
 โพรหมังคาคติ แลคำคือโพชฌงค์กระนี้ เป็นชื่อแห่งธรรมทั้งหลายมีสติ
 ปณฺธัน คตฺถายํ ปทฺตํ โถ อติถาธิบายแห่งบทในบท คือ โพรหมังคานํ
 บัณฑิตคณุปริชาพึงรู้ตงนว่า อริยสาวโก พระอริยสาวกเจ้าทั้งหลายแต่ย่อมนตรัสรู้
 ด้วยธรรมสามัคคี คือ พรหมเพริยแห่งธรรม กล่าวคือสติ ขันมวิจย
 วิริย ปิตี บังสัทธา ธมมาธิ อุเบกขา อันบังเกิดเป็นปฏิบัตินักขฬัก
 แก่อุบัตถอ เป็นอันมาก มีอันประมวณ มาซึ่ง ที่ตั้ง เฉพาะ แห่งความ
 หดห้อยย่อมน แลอุทฺทจฺจพฺงฺขาน แห่งจิตระ แลอภิณี เวศคือ ความดีถ มั่น
 ในกามสุตฺตติกาณ โยค แลอิตฺต กิตฺตมถาน โยค แลอุจฺ เจตฺตวิจฺจ
 แล สติสสังคตวิจฺจ เป็นต้น อันมีเกิดขึ้นในขณะ แห่ง โลกิยมรรคแต่
 โลกุตตรมรรค นั้น เหตุตงนนั้นธรรมสามัคคี คือ พรหม เพริย
 แห่ง ธรรม นั้น จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า โพชฌงค์ แล อติถ รูปแห่ง เนื้อ
 ความ นี้ ว่า พระอริย สาวก นั้น ย่อมอยู่รูจาการ ถูก รำ ได้ จาก หตฺถคือ
 กิเลสใน สัม ตาน อีก นัย หนึ่ง พระอริยสาวก นั้น ย่อมตรัสรู้ ซึ่ง
 พระอริยสัจทั้งหลาย ๔ ประการ งอฏฺฐกระทำ ได้ แจงซึ่งพระนิพพานแท้
 จริง สวมด้วยวาระพระบาทว่า สติคต โพรหมังค ภาเวตฺถวา อมุตฺตร
 สัมมาสัมโพธิ อภิสัมพุทฺโธ ตงน เนื้อความว่า องค์สมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาคย์อรหังสัมมาสัมพุทฺธเจ้า พระองค์ทรงเจริญพระโพชฌงค์
 ทั้ง ๘ ประการ แล้ว ก็ได้ ตรัสรู้ ซึ่ง พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

อันประเสริฐยิ่งหาสิ่งอื่นจะยิ่งกว่ามิได้ อีกนัยหนึ่งว่า พระอริยสาวก
 ได้ नाम ชื่อว่า โภจิ นั้น เหตุอาจารย์กระทำเป็น วิคคหว่า ยถาคูตัมปิ—
 —การาย วา เขตาย ชัมมสัมภักคิยา พุชฺฌติ ดังนี้ แปลความ ตาม
 วิคคหว่า อริยสาวโก อันว่าพระอริยสาวก พุชฺฌติ ช่อมตรัตฺตุ
 เขตาย ชัมมสัมภักคิยา ด้วยอันพร้อมเพียงแห่งธรรมนั้น ยถาคูตัมปิ—
 —คัมปิการาย มีประการอันควร แก่กล่าวแล้ว อิติ เหตุดังนี้ สา ชัมม—
 —สัมภักคิ อันว่า พร้อมเพียงแห่งธรรมนั้น โภจิ ชื่อว่า โภจิ ชัมมสัมภักคิ
 อันว่า พร้อมเพียงแห่ง ธรรม โภจิ เป็น เหตุตรัตฺตุ แห่งพระอริย สาวก
 ผู้ตรัตฺตุ โภชณังคา แล โภชณังคัง ทัง ทถาย แห่ง พระอริยสาวก อันได้
 ซึ่ง โฉหาร ชื่อว่า โภจิ นั้น เพราะ ความ ที่ แห่ง โภชณังคัง ทัง ทถาย นั้น มัง
 เกิด เป็นองค์ แห่ง ความตรัตฺตุ กล่าวคือ ธรรมสัมภักคิ พร้อมเพียงแห่ง
 ธรรม ประหนึ่งว่า องค์ แห่ง ฉาน แล องค์ แห่ง มรรค ทัง ทถาย อีกนัย
 หนึ่งว่า พระ โภชณังคัง ของ กอนัน เป็นเหตุ จะ ให้ ตรัตฺตุ แห่ง พระอริยสาวก อัน
 ได้ ซึ่ง โฉหาร ชื่อว่า โภจิ นั้น เหตุว่า พระ โภชณังคัง ทัง ทถาย นั้น มัง เกิด
 เป็นองค์ แห่ง ความตรัตฺตุ กล่าวคือ ธรรมสัมภักคิ พร้อมเพียงแห่ง ธรรมนั้น
 เปรียบประหนึ่งว่า องค์ แห่ง ฉาน อัน ประกอบพร้อมกัน ทั้ง ๔ เหล่า แล องค์ แห่ง
 มรรค ประกอบ พร้อมด้วย เครื่อง รด มี ก่า แดง ตุม แด เพดา เป็น ต้น ฉนั้น
 อัน ธรรมตา ว่า จะ เรียก ว่า องค์ แห่ง ฉาน ได้ ก็ อาไศรย แก่ โยจามี
 พร้อม แห่ง โยชา ทั้ง ๔ เหล่า คือ โยชา ช้าง เหล่า หนึ่ง โยชา
 ม้า เหล่า หนึ่ง โยชา รถ เหล่า หนึ่ง โยชา พดบ ทจร เติร เท้า เหล่า หนึ่ง

เปน ๔ เหล่าด้วยกัน คือพร้อมด้วยโยธาทั้ง ๔ เหล่านี้แล้วเมื่อใด
 จึง เรียกว่าองค์ เสดนาได้ เมื่อนั้น ถ้า ชาติแต่โยธา เหล่าหนึ่งแล้ว ก็ไม่
 อาจร้อง เรียกว่าองค์ แห่ง เสดนาได้ ถึงว่าองค์ แห่งรถ กัด ก็เฉพาะ
 มี พร้อมแห่ง เครื่อง รถ ทั้ง ปวง คือ ถ้ำกง แด่คุม เพดา เปน อาทิ ถ้าชาติแต่สิ่ง
 ใดสิ่ง หนึ่งแล้ว ก็ไม่ อาจจะ เรียกว่าองค์ แห่ง รถได้ ฉนโต พระอริย
 สาวกซึ่งจะได้อาหารชื่อว่า โภชิได้ อาศัยรอยแก่กรรมตามคัคพร้อมเพียงแห่ง
 ธรรม อันกล่าวคือสติ แดชัมมวิจย วิริย บัณฑิต บัณฑิต สมภา
 อุกเขชา นั้น ถ้าแต่ชาติจากกรรมตามคัคแต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็ไม่
 อาจร้อง เรียกว่า โภชิ ได้ อุปไมยตุของค์ แห่ง เสดนา แดของค์ แห่ง
 รถฉนโต อมิจ อีกประการ หนึ่ง ชักตแห่ง โพรณงค์ แห่ง พระอริย
 สาวกทั้งหลายนั้น บัณฑิตยพึงสันนิษฐานยังทราบโดยวิริ ฉน พระ
 ผู้ เปน เจ้า ธรรม เสดนา บัณฑิตวิบุตร กถาวไว้ โผ พระคำภีร์ พระ ปฏิสัมภิทามัก
 โดยนัยเป็นอาทิตั้ง นี้ ว่า ชัมมตามคัค ฉน ว่า พร้อมเพียง แห่ง
 ธรรม แดนามชื่อว่า โพรณงค์ นั้นด้วยชักตเป็นตังญา จึงวิธชันว่า
 โพรชาย ชักตคนัต ชัมมตามคัค พร้อมเพียงแห่ง ธรรมนั้น ย่อม
 ประพฤติ เปน ไป เพื่อ ความ ศรัตร เหตุฉน ธรรม ตามคัค นั้น จึง ได้
 นามชื่อว่า โพรณงค์ นัยที่ตของว่า พระ อริยสาวกทั้งหลายย่อม
 ศรัตร จึงได้ ชื่อว่า โพรณงค์ นัยที่ ตามว่า พระอริยสาวกทั้งหลาย
 ย่อมศรัตร ตาม เหตุฉนนั้นจึงได้ ชื่อว่า โพรณงค์ นัยที่ ตว่า พระอริย
 สาวกทั้งหลายย่อมศรัตร เฉพาะ เหตุฉนนั้น จึงได้ ชื่อว่า โพรณงค์ นัยที่หาว่า

พระอริยสาวก ทั้ง หาดายย่อมนครรัฐพร้อม เหตุ ทั้ง นั้น จึง ได้ชื่อ ว่า
 โพรตงค์ เออมีเม สัตต์ โพรตงค์เก ภาเวณ์โต ใจความว่า บุคคลเมื่อ
 มาเจริญซึ่งพระโพรตงค์ทั้งหาดาย ๗ ประการเหล่านี้ แดกระทำไว้ให้มาก
 ใน ชั้นอ สันตानแล้ว บุคคลผู้นั้นก็ย่อมจะได้เฉพาะ ซึ่งคุณมีนพิททา
 ความ เห็นอหฺน่าย เปนต้น โดยการ อหฺมิ ได้เห็นซ้ำแท้จริง เหตุ
 การณ ดัง นั้น บัณฑิตยฺก ทั้ง หาดาย หาก ร้อง เรียก บุคคลผู้นั้น ว่า เปน
 บุคคลกระทำ ซึ่งที่สุดแห่ง ทุกข์ ได้ ใน อดีตภาพ เห็น ประจักษ์ ด้วย ประการอัน
 ดุคฺตญฺเจตฺ แต่ จริง ชื่อ ซึ่ง อธิบาย ดังนี้ สม ด้วยวาระพระบาทที่สมเด็จพระ
 พระ ผู้มี พระ ภาคย์ เจ้า ครุส บัณ ชูร เทศนา แก่ พระ ภิกษุ ทั้ง หาดาย ว่า
 สัตต์คิเม ภิกฺขเว โพรตงฺคสา กุรภิกษุทั้งหาดาย โพรตงค์ ๗ ประการนี้
 บุคคลมาเจริญกระทำให้มากโผสันตानแล้ว ก็ย่อมจะประพฤติ เบนไป
 ด้วยดีเพื่อขอความเห็นอหฺน่ายโดยแท้ แดย่อมนประพฤติ เบนไปด้วยดีเพื่ออหฺ
 กลายจากความกำหนัด แดเพื่อนโรชกับโดยไม่เหตือ แดเพื่อเข้าไปวางับเสียซึ่ง
 รากาทิกิเลศ แดเพื่อบัญญัติความครุสรัฐ ยัง แดประพฤติ เบนไปเพื่อ
 ความครุสรัฐพร้อม แดประพฤติ เบนไปด้วยดี เพื่อนิพพาน โดยแท้
 เหว อหฺมิพา บัณหาพียากรเนน อารทฺชจิตฺโต ใจความว่า องค์
 สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้า มีพระกระมลปรารภด้วยชื่อ บัณหาพียากรณ
 ด้วยประการคฺจพรตนามาฉนี้แล้ว จึงทรงปุจฉาซึ่งชื่อ บัณหาอนฺยังว่า
 อหฺฐรฺนาม ก็ ขรรมาติคฺจฎาชื่อว่าเป็นขรรมีประการแปดดังนี้ อหฺฐ
 โถกษฺมา ดุคฺตา ก็ แดใน บัณหาพียากรณอันใหญ่นี้ สมเด็จพระผู้ทรงพระ

ภากย์เจ้า ครั้นเทศน์ว่าด้วยไตรธรรม ๘ ประการด้วยแท้ แต่ทว่าถึง
 กระหนกต์ ภิกษุผู้มีจิตระหองระแหงโดยชอบในธรรมทั้งหลายได้ แด
 เป็นบุคคลกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ได้ แดพระผู้เป็นเจ้าของปวงสามเณรนั้น
 เมื่อจะแสดง ซึ่งธรรมทั้งหลายนั้น จะได้อีกคำว่า อริยา อัญมิตตังคา
 ๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐
 ๓๐๑
 ๓๐๒
 ๓๐๓
 ๓๐๔
 ๓๐๕
 ๓๐๖
 ๓๐๗
 ๓๐๘
 ๓๐๙
 ๓๑๐
 ๓๑๑
 ๓๑๒
 ๓๑๓
 ๓๑๔
 ๓๑๕
 ๓๑๖
 ๓๑๗
 ๓๑๘
 ๓๑๙
 ๓๒๐
 ๓๒๑
 ๓๒๒
 ๓๒๓
 ๓๒๔
 ๓๒๕
 ๓๒๖
 ๓๒๗
 ๓๒๘
 ๓๒๙
 ๓๓๐
 ๓๓๑
 ๓๓๒
 ๓๓๓
 ๓๓๔
 ๓๓๕
 ๓๓๖
 ๓๓๗
 ๓๓๘
 ๓๓๙
 ๓๔๐
 ๓๔๑
 ๓๔๒
 ๓๔๓
 ๓๔๔
 ๓๔๕
 ๓๔๖
 ๓๔๗
 ๓๔๘
 ๓๔๙
 ๓๕๐
 ๓๕๑
 ๓๕๒
 ๓๕๓
 ๓๕๔
 ๓๕๕
 ๓๕๖
 ๓๕๗
 ๓๕๘
 ๓๕๙
 ๓๖๐
 ๓๖๑
 ๓๖๒
 ๓๖๓
 ๓๖๔
 ๓๖๕
 ๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐
 ๔๐๑
 ๔๐๒
 ๔๐๓
 ๔๐๔
 ๔๐๕
 ๔๐๖
 ๔๐๗
 ๔๐๘
 ๔๐๙
 ๔๑๐
 ๔๑๑
 ๔๑๒
 ๔๑๓
 ๔๑๔
 ๔๑๕
 ๔๑๖
 ๔๑๗
 ๔๑๘
 ๔๑๙
 ๔๒๐
 ๔๒๑
 ๔๒๒
 ๔๒๓
 ๔๒๔
 ๔๒๕
 ๔๒๖
 ๔๒๗
 ๔๒๘
 ๔๒๙
 ๔๓๐
 ๔๓๑
 ๔๓๒
 ๔๓๓
 ๔๓๔
 ๔๓๕
 ๔๓๖
 ๔๓๗
 ๔๓๘
 ๔๓๙
 ๔๔๐
 ๔๔๑
 ๔๔๒
 ๔๔๓
 ๔๔๔
 ๔๔๕
 ๔๔๖
 ๔๔๗
 ๔๔๘
 ๔๔๙
 ๔๕๐
 ๔๕๑
 ๔๕๒
 ๔๕๓
 ๔๕๔
 ๔๕๕
 ๔๕๖
 ๔๕๗
 ๔๕๘
 ๔๕๙
 ๔๖๐
 ๔๖๑
 ๔๖๒
 ๔๖๓
 ๔๖๔
 ๔๖๕
 ๔๖๖
 ๔๖๗
 ๔๖๘
 ๔๖๙
 ๔๗๐
 ๔๗๑
 ๔๗๒
 ๔๗๓
 ๔๗๔
 ๔๗๕
 ๔๗๖
 ๔๗๗
 ๔๗๘
 ๔๗๙
 ๔๘๐
 ๔๘๑
 ๔๘๒
 ๔๘๓
 ๔๘๔
 ๔๘๕
 ๔๘๖
 ๔๘๗
 ๔๘๘
 ๔๘๙
 ๔๙๐
 ๔๙๑
 ๔๙๒
 ๔๙๓
 ๔๙๔
 ๔๙๕
 ๔๙๖
 ๔๙๗
 ๔๙๘
 ๔๙๙
 ๕๐๐



ทั้งหลายจงเข้าไปสู่ที่ไกลห่างภิกษุผู้ศฤงคารทั้งหลาย แทบมัญญาอาคันธัง
 จงได้ความซึ่งเนือความนั้นเกิด นางศฤงคารภิกษุณีในกรุงกฉวิหาร
 กถาวพยากรณ์เนือความนั้นด้วยอันใด เรามัญญาคตที่จะฟังพยากรณ์
 กถาวแก่ซึ่งพยเนือความนั้น ด้วยประการฉนั้นแท้จริง ดาว ๆ เหว
 พยากรณ์ แท้จริงเนือความที่นางภิกษุณีพยากรณ์กถาวแก่นั้นคงนิ้ว
 อัญฐุส อากุโส อัมเหตุ ภิกษุ ภิกษุผู้มีจิตอันเจริญดีแล้วโดยชอบ ใน
 ขรรณทั้งหลาย ๘ ประการ แดเป็นบุคคลมีปรกติ กระทำซึ่งที่สุดแห่ง
 ทุกฐ์ได้ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์แท้จริง กตเมตุ อัญฐุส กุกรทวน
 ทั้งหลายผู้มีอายุศมี ขรรณ ๘ ประการเป็นคังฎา ออขรรณ ๘ ประการ
 นินฎา คือมรรคอันมีองค์ด้วยอะแปตประการ อันเป็นของแห่งพระอริยเจ้า
 อิมเหตุ โข อากุโส กุกรทวนทั้งหลายผู้มีอายุศมี ภิกษุผู้มีจิตเจริญดีแล้ว
 โดยชอบซึ่งขรรณทั้งหลาย ๘ ประการ แดเป็นบุคคลกระทำให้ถึงซึ่งที่สุด
 แห่งทุกฐ์ได้ ในอดีตภาพเห็นประจักษ์แท้จริง อัญฐุ บัณเฑาะ อัญฐุ อุกเทธา
 พระสุตรอันประคบบด้วยบัณเฑาะเอกเทศคือพระบาฬิมันแดงซึ่งบัณเฑาะแดงกา
 พยากรณ์กถาวแก่ กสังตะแปด ๆ ดังนี้ แดพระสุตรอันใดที่นางภิกษุณี
 กถาวนั้น พระผู้เป็นเจ้าของได้ปานตามเนือตาได้รยซึ่งพระสุตรอันนั้นแล้ว จึง
 พยากรณ์แก่ซึ่งบัณเฑาะนั้นด้วย ประการ ฉนั้น เหวมย์ ฮัต โท ๆ
 เทถนายนโย ๆ ฮัตถกัต นัยแห่งเทศน์นั้นกัต บัณทิตยผู้ปรีชาฟังต้นนิษฐาน
 หยัทรามเถิดว่า สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ทรงพระอนุญาตอันยอม
 ตามด้วยประการฉนั้นแท้จริง คัตถ อริโยติ นิพพานคัตถเกติ กนิทพ โฟ
 แดเนือความในบัณเฑาะพยากรณ์นั้นว่า มรรคซึ่งได้นามชื่อว่าอริย ใน
 บทคือ อริโย อัญฐุจกโก มัค โท นั้น บุคคลผู้มีประ โยชนันด้วยพระนิพพาน

พงโต พงถึง เมาร ว่า พงครธัร อบีจ อักประการหนึ่ง บัณชิตยั พง
 รุเถคควา มรรคได้นามชื่อว่า อริยกระหนึ เพราะประหลุติเป็นไปจาก
 กิเลศทงหลายแต่กัณโถดบาง เพราะกระทำซึ่งความเป็นพระอริยมกคต โถด
 จากชาตักคอกิเลศบ้าง เพราะให้ ได้อัเพราะซึ่งพระอริยผดบัง พระ
 อริยเจาจงแ่งตงอถกวิคคหะไว้ว่า อัญฐู อังคานิ อัสสาติ อัญฐังคิโก
 คังนึ แ่ดความตามบทวิคคหะว่า อังคานิ อันว่าองค์ทงหลาย อัญฐู แ่ด
 อัสสัง มัคคัสสั แห่งมรรคหนึ อิติ เหตุตั้งนึ โส มัคคิโก อันว่า
 มรรคหนึ อัญฐังคิโก ชื่อว่า อัญฐังคิโก มัคคิโก อันว่ามรรค อัญฐู
 อกิโก ม้องคัแ่ด โส อัย อัญฐังคิโก มัคคิโก แ่ดมรรคม้องคั ๘ ประการ
 บัณชิตยั พงรุว่า เป็นแต่องค์เท่านั้น เหตุไม่เข้าไปได้ด้วยอันพรากออก
 จากองค์เป็นสภาวะ อธิบายว่ามรรคม้องคั ๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ
 เป็นต้น มีสัมมาสังกัสมายิเป็นปริโยธานนึ ถ้าชตหย่อนอยู่แต่องค์ โคของคั
 หนึ่งแ่ด ก็ไม่อาจตามารถที่จะเป็นองค์ ให้ตรัสรู้มรรคแ่ดผลได้ ต่อเมื่อ
 ได้พร้อมด้วยองค์ ๘ ประการแ่ดจึงอาจตามารถ เพื่อจะเป็นเหตุให้ ได้
 ตรัสรู้พระอริยมรรคพระอริยผด เหตุตั้งนึจึงจัดได้ ชื่อว่า เป็นองค์
 แ่ดจริง มีครุวนาคูของคัแห่งเสนาทัง ๔ เหน่า แ่ดคนตรีอันประกอบ
 ด้วยองค์ห้า ธรรมคาวาของคัแห่งเสนาแ่ดของคัแห่งคนตรีนึ ถ้าชาค
 ชยัแต่ตั้ง โดตั้งหนึ่งแ่ด ก็ไม่อาจจะให้สำเร็จซึ่งโฆหาร ว่าเปของคัแห่ง
 เเสนาแ่ดของคัแห่งคนตรีโคณนึ ก็โโบทกัอ มัคคิโก นึมีคาวอธิบายว่า
 สภาวะอัน โดชอมถังซึ่งนิพพานด้วยตนเองกัค็ เออแม้แ่ดซึ่งกิเลศทงหลาย
 แ่ดแ่ดไปกัค็ เหตุตั้งนึ สภาวะนึ มัคคิโก ได้ ชื่อมรรค

มรรคก่อนตนตั้งไว้ชอบ แลย่อมยังวิชา คือ ศิวบัญญัติความฉลาดเด็ยเด็ย
แถม หบงเกิดจน แลย่อมมากกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้ เอก์ ถาน
เหตุนี้ก็เป็นเหตุที่ตั้งแห่งความที่กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน เออเมว โข
อันนี้ก็มีอุปไมยเหมือนนนั้นแท้จริง ๆ

อิมีนา ปน วิชาพยากรณ์ อารัตถจิตโต กิริยาว่าองค์
สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภากย์เจ้า พระพุทธองค์มีพระกระหมัดเหตุที่ปรารภ
ด้วยวิชาพยากรณ์ สุขพรรณนามานันแล้ว จึงทรงปฐจา
ซึ่งวิชาอันยังสืบต่อไปว่า นวมาม ก็ ขรรษาคติตั้งฤ
ชื่อว่าเบบขรรษมีประการเกา ดังนี้ เดโร ส่วนพระผู้เป็นเจ้าโธปาน
ตามเนร จึงกราบทูลตอบพระพุทธเจ้าด้วยว่า นอ กระเนแล้ว
จึงถวายวิสัชนาว่า สัตตาวาสา ขรรษาคติชื่อว่าเบบขรรษมีประการเกาพนฤ
คือได้แก่สัตตาวาส์เกาประการ สัตต นวาคิ คำว่า นอ กระนี้ในวิชาพยากรณ์
นั้น เป็นคำสำหรับกำหนดซึ่งกิริยาอันมี ในเทคือ สัตตา นั้น
มีคำอธิบายว่า บัณณตติ อาวาสา กิริยาที่มีบัญญัติชื่อว่าอาวาสที่อยู่ที่
อันอาจารย์หากบัญญัติแต่ตั้งนนั้น เหตุนี้เอาเอาไครยซึ่งนขา ทงหลาย
อันเนื่องเฉพาะด้วยชีวิตนทรย นน ชื่อว่า สัตตา เหตุอาจารย์ตั้งเปบมท
วิเคราะห์ไว้ว่า สัตตา อาวสันติ เขตสติ อาวาสา ดังนี้ แปลความตามบท
วิเคราะห์ว่า สัตตา อันว่าสัตว ทงหลาย อาวสันติ ย่อมอยู่เอาไครย เขตสติ
ชีวิตนทรย ปฏิพทเชสุ ในชั้นซึ่งผล ยันเนื่องเฉพาะ ด้วยชีวิตนทรย นน
อีก เหตุอันนี้ เค ชีวิตนทรย ปฏิพทชา จันชา อันว่าชนซึ่งผลยอนเนื่อง
เฉพาะด้วยชีวิตนทรย นน อาวาสา ชื่อว่า อาวาสา ชีวิตนทรย ปฏิพทชา

วิชา อันว่าวิชาทั้งหลายเนื่องเฉพาะด้วยชีวิตมนุษย์ อาวาส เป็นที่อยู่
 แห่งสัตว์ อธิบายว่า เบื้องวิชาอันเนื่องด้วยชีวิตมนุษย์ ชื่อว่า
 สัตตวาต ที่อยู่แห่งสัตว์ เอโธ เทตนามค โค อูบายอนันเป็นอูบายเทศนา
 ฉัตตโค ปน ก็แต่ถ้าจะกล่าวโดยเนื้อความแล้ว คำคือ สัตตวาต นี้เป็น
 ชื่อแห่งสัตว์ ทั้งหลายอันมีประเภท ๘ ประการ ยุติด้วยวาระพระบาทที่พระผู้
 เปนเจ้าดำริบุตรเดรแต่คงธรรมเทศนาแก่พระภิกษุทั้งหลาย ว่า สัตตวาต
 นานคตคยา นานคตตัญญโน เสยยกามิ มมุชา เอกจเจ เทวา เอกจเจ
 จวิปาติกา เปนอาทิลนี้ ความว่า อาตฺวาต อูกรทามทั้งหลายผู้มีอายุศมี สัตว์
 ทั้งหลายที่มีกายต่าง ๆ กัน มีสัญญาคือปฏิสนธิวิญญาณก็ต่าง ๆ กันนั้นมิได้อยู่
 เสยยกามิ มมุสสา อูกรอาตฺวาตทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีกายต่าง ๆ กันนั้น
 อูกรมนุษย์ทั้งหลายบางจำพวก แลเทพยดาทั้งหลายในกามาพรบางจำพวก
 แลอสูรกายทั้งหลายบางจำพวกนั้น ชย ปถโม สัตตวาต อนันจตเป็น
 สัตตวาต ที่อยู่แห่งสัตว์เป็นปฐมที่แรก อูกรอาตฺวาตทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
 ที่มีกายต่าง ๆ กัน มีสัญญาคือปฏิสนธิวิญญาณเป็นอันเดียวกันนั้นมิได้อยู่
 เสยยกามิ เทวา พรหมกายิกา อูกรอาตฺวาตทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีกายต่าง ๆ
 กัน มีสัญญาคือปฏิสนธิวิญญาณเป็นอย่างเดียวกันนั้น อูกรเทพยดาทั้ง
 หลาย อันเป็นฝ่ายแห่งพรหมที่บังเกิดในชั้นปฐมฌานภูมินั้น ชย
 ทุติโย สัตตวาต อนันจตเป็นสัตตวาตที่อยู่แห่งสัตว์ที่กำรบดอง สัตตวาต
 อูกรอาตฺวาตทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีกายอย่างเดียวกัน และมีปฏิสนธิ
 วิญญาณต่าง ๆ กันนั้นมิได้อยู่ เสยยกามิ เทวา อวภัสสา อูกรอาตฺวาตทั้งหลาย
 สัตว์ ทั้งหลายที่มีกายอย่างเดียวกัน และมีสัญญา คือ ปฏิสนธิวิญญาณ

ต่าง ๆ กันนั้น คุจเทพยดาทั้งหลายอันบังเกิดในชั้นอากาศตั้งพรหมฉนนี้ อย
 คคิโย สัตตาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตตาวาโสที่กำรบถาม สันตาวุโส คุกร
 อาวุโสทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีกายอย่างเดียวกัน มีปฏิสนธิวิญญาณ
 ก็อย่างเดียวกันนั้นก็มีอยู่ คุกรอาวุโสทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่มีกาย
 อย่างเดียวกัน มีปฏิสนธิวิญญาณก็อย่างเดียวกัน. คุจเทพยดาทั้งหลาย
 อันบังเกิดในชั้นอันชื่อว่าสุภกิตนหระหมฉนนี้ อย จตุตโต สัตตาวาโส อัน
 จัดเป็นสัตตาวาโสที่กำรบถ สันตาวุโส สัตตวา อสัณฺณินโน คุกรอา
 วุโส สัตว์ทั้งหลายที่หาสัตตญาเจตนามีได้ แดเป็นสัตว์ที่มีปรกคิปราศ
 จากเดวยอารมณ อันเป็นทุกขเวทนาแลสุขเวทนา แลอุเบกขาเวทนา ก็มี
 อยู่ เสิยถาบี เทวา อสัณฺณินโน คุกรอาวุโสทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายอันหา
 สัตตญาเจตนามีได้ แดเป็นสัตว์ที่มีปรกคิปราศจากเวทนาความเดวยอารมณ
 อันเป็นสุขทุกข์อุเบกขานั้น คุจเทพยดาทั้งหลาย อันบังเกิดเป็นอสัณฺณิน
 สัตว์ ในอสัณฺณินภพฉนนี้ อย บัญจโม สัตตาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตต
 วาโสที่กำรบถ สันตาวุโส คุกรอาวุโส สัตว์ทั้งหลายที่เข้าไปใกล้ อากาธานัญ
 ายตนฉนาน เหตุหน่ายเสียซึ่งรูปสัตตญา ความหมายมั่นสำคัญในรูปโดยประ
 การทั้งปวงนั้นก็มีอยู่ เสิยถาบี อากาธานัญจาตนูปคา คุกรอาวุโส
 สัตว์ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้ ซึ่งอากาธานัญจาตนฉนาน เหตุระเสีย
 ซึ่งรูปสัตตญาโดยประการทั้งปวงนั้น คุจเทพยดาทั้งหลาย อันเข้าไปใกล้
 อากาธานัญจาตนฉนาน แดก็บังเกิดในชั้นอากาธานัญจาตนภูมิ
 พรหมฉนนี้ อย ฉฺชโร สัตตาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตตาวาโสที่กำรบถ
 คุกรอาวุโส สัตว์ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้ ซึ่งอากิณฺณัญญาตนฉนาน เหตุระ

เด็ยซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวงนั้นมียู่ **คุกรฮาสุโต** สัตว์ทั้งหลาย
 อันเข้าไปใกล้ ซึ่งอากัญญาญายตนฉาน เหตุเด็ยซึ่งรูปสัญญาโดย
 ประการทั้งปวงนั้น **คฺุจเทพยดา**ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้ ซึ่งอากัญญาญายตน
 ฉาน แล้วแต่มงเกิดในชั้นอากัญญาญายตนภูมิพรหมฉนั้น **อโย สัตคโม**
สัตคาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตคาวาคที่คำรบเจ็ด **ฉนัคาวุโส** **คุกรฮาสุโต**
สัตว์ทั้งหลาย อันเข้าไปใกล้ ซึ่งวิญญาญายตนฉาน เหตุเด็ยซึ่ง
 รูปสัญญาโดยประการทั้งปวงนั้นมียู่ **เด็ยถาปี** วิญญาญายตนุปล
คุกรฮาสุโต สัตว์ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้ ซึ่งวิญญาญายตนฉาน เหตุ
 เด็ยซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวงนั้น **คฺุจเทพยดา**ทั้งหลายอันเข้าไป
 ใกล้ ซึ่งวิญญาญายตนฉาน แล้วแต่มงเกิดในชั้นวิญญาญายตน
 ภูมิพรหมฉนั้น **อโย อัญชูโม** สัตคาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตคาวาค
 ที่คำรบแปด **ฉนัคาวุโส** **คุกรฮาสุโต** สัตว์ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้
 แนวสัญญาญายตนฉาน เหตุเด็ยซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวงนั้น
 ภูมิอยู่ **คุกรฮาสุโต** สัตว์ทั้งหลายอันเข้าไปใกล้ แนวสัญญาญายตนฉาน
 เหตุเด็ยซึ่งรูปสัญญานี้ **คฺุจเทพยดา**ทั้งหลาย อันเข้าไปใกล้ แนวสัญญา
 ญาญายตนฉาน แล้วแต่มงเกิดในชั้นแนวสัญญาญายตนภูมิ
 พรหมฉนั้น **อโย นวโม** สัตคาวาโส อันนี้จัดเป็นสัตคาวาคที่คำรบเก้า
 ด้วยประการฉนี้ **บุริมเยแนว** แท้จริงคำว่าสัตคาวาคเก้า อัน
 พระตำเนรกถ่าวในบัณฑิตพยากรณ์นี้ **ไซ้จะถ่าวเพราะเหตุไม่**
 มีแห่งขรรวมทั้งหลายเก้าประการ อย่างอื่นนั้นหาไม่ได้ **ขรรวมเก้า**
 ประการ **อันอื่นก็มีเป็นอันมาก** แต่พระตำเนรมิโดยกะนิวิตธิษา

กคเม พว นว สัตตาวาสา คิงนี ความว่าธรรมทั้งหลาย ๘ ประการ บุคคล
 พึงกำหนดรู้ ธรรม ๘ ประการนั้นคืออินโด ธรรม ๘ ประการนั้นได้แก่
 สัตตาวาสา ที่อยู่แห่งสัตว์ ๘ จำพวกคิงนี วิวิธสมาโธ แต่บุคคลผู้นั้นเมื่อมา
 วิเวกสติกลายขยายเสีย ซึ่งความกำหนดในสังขาร ด้วยอนิจจานุสัย
 คือความเห็นโดยเป็นของไม่เที่ยงด้วยวิตรณปริญญา วิมุจฺจมาโน เมื่อมา
 วิมุติหลุดถอนพันพิเศษด้วยทุกขวิมุจฺจมา คือความเห็น โดยทุกขลักษณะ
 ว่าเป็นของอุปด้วยทุกข อนัตตวิจฺจะพึงขอตนได้ ด้วยยาก แต่เป็นบุคคล
 มีปรกติ เห็นซึ่งที่สุดโดยรอบด้วยดี ด้วยอนัตตานุสัย คือตาม
 เห็นด้วยอนัตตลักษณะ ว่าเป็นของไร้ตน ไร้ของแห่งตนแล้ว แต่ได้บังนดู
 อภิมมัย คือครัดรั้งเพราะซึ่งตนด้วยดี ด้วยโลกิยบัญญัติ นั้น ด้วยปทานปริญญา
 ทุกขสันตสิกโร แต่เป็นบุคคลมีปรกติกกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกขได้ ในอติภาพ
 อันเห็นประจักษ์แท้จริง เตน เหตุคิงนั้น สมเด็จพระผู้ทรงสัตว์สัตติภากย์
 เจ้าจึงได้ มีพระพุทธรูปภาครวิธว่า นวสุ ภิกขเว จัมเมสุ สัมมวณิพพินทมาโน
 ๗๓๗ นว สัตตาวาเสสุ คิงนี อติถาธิบายก็เหมือนนัยที่วิธชันามาแล้วแต่คิงนั้น
 เหว อิมินาปี บันหาพียากรณน อารทิจจิตโต กิริยาที่องค์สมเด็จพระ
 พระผู้ทรงสัตว์สัตติภากย์เจ้า มีพระเหตุทักปวารภักด้วยบันหาพียากรณนแม่ ด้วย
 ประการนั้นแล้ว จึงทรงปจฺจนา ซึ่งบันหาอันยังสืบต่อไปด้วยวาระพระบาทว่า
 ทณนาม ก็ ธรรมชาตคิงญาธิชื่อว่า เป็นธรรมมีประการสืบคิงนี้
 คคค กิจฺจามี ในข้อบันหาอันมีความอธิบายว่า อกุศลกรรมมตสืบ
 ประการนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระภากย์เจ้า หากทรงครัดเทศนาไว้ ใน
 เวชยากรณทั้งหลายอื่น ๆ ยกไว้แต่เวชยากรณภาสิตกถา คำพยากรณ์กล่าวซึ่ง

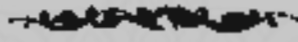
ภาสิดทงบัณฑิตนั้น แม้วัยแก่ เหตุพระพุกขุภาครัดเทศนาในเวैयाกรณ
 กถาทงหลายอันพวาทตฺตฺ ภาสิดเว ฆมฺเมตฺ ภาสิดุ คุกรภิกษุทงหลาย
 ภิกษุเมื่อมาเห็นอยหน้ายเดียดวยตี ๑๑๑ แดเป็นบุคคลกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข
 ใด ในอศคภาพเห็นประจักษ์ นิมิตรธรรมทงหลายตีบประการ กตเมตฺ
 ทตฺตฺ คุกรภิกษุทงหลาย ธรรมตีบประการนั้น เป็นกัจจ
 ออธรรมตีบประการนี้ๆ คือได้แก่อกุศลกรรมบถทั้งตีบนั้น อิมตฺ
 โว ภาสิดเว ทตฺตฺ ฆมฺเมตฺ คุกรภิกษุทงหลาย ภิกษุเมื่อมาเห็นอยหน้าย
 เดียดวยตี ๑๑๑ แดเป็นบุคคลมีปรกตกรรมทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข ใด ในอศคภาพ
 เห็นประจักษ์ นิมิตรธรรมทงหลาย คืออกุศลกรรมบถตีบประการ
 เหล่านี้จริง แดพระสุตฺตโรนมนมบัณฑิตเอกุเทตฺแเดเวैयाกรณกตั้งละตีบ คุ
 คุพรรณามา แดพระสุตฺตโรนตมเตจพระผู้ทรงพระภาศย์ครัดเทศนาไว้
 พระดำเนรฮาไครยซึ่งพระสุตฺตโรนมนแเดว แดพยากรณกถ่าวแก่ ซึ่งบัณฑิต
 นินทวยแก่ ก็แต่ทว่าถึงกระหนกตี พระผู้ เป็นเจ้าไต้ปานตามเนร มิ
 ใค่นำเอาอกุศลกรรมบถตีบประการนั้นเข้าไปไถ่ซึ่งคน อธิบายว่า มิได้
 นำมาแสดงในบัณฑิตพยากรณนี้ ผู้เป็นเจ้าบรากพวเพื่อจะพยากรณกถ่าว
 แก่ ซึ่งพระอรหัตตผล อนึ่งพระอรหัตตผล อันพระดำเนรพยากรณ
 กถ่าวแก่นั้น ผู้พยากตี เหว ใค่ ชื่อว่าพยากรณกถ่าวแก่ไปพอนตี ใค้ว
 ปรียานอนกถ่าวอสมคสมนควยเหตุใด เหตุนี้แเดภิกษุผู้ประกอบควยของคทง
 หลายตีบประการอันใด อันบัณฑิตยทงหลายหากกถ่าวชื่อว่าปนพระ
 อรหันตฺ เหตุคังนั้นเมื่อพระดำเนรจะแสดงซึ่งอริคม คือความครัด

ตัวของกัณฑ์หลายสิบประการนั้น จึงวิดิธนาด้วยพระบาทว่า ทดหังเกหิ
 สมนัสนาคโค อรหาคิ วุจัจติ ดังนี้ ความว่า ภิกษุประกอบด้วยองค์
 สิบประการนั้นแล มณฑลิตยทั้งหลายหากร้องเรียกชื่อเข้าขุมนั้น ชื่อว่า
 เปนพระอรหันต์ แดพระงามเนรวดิธนาซึ่งบ้นหานี้ ด้วยเทศนาเปน
 มุคคตาริฐาน มีบุคคลเปนที่คงด้วยประการฉนี้ ก็แต่เฝือกความในข้อ
 บ้นหาพยากรณ์ชื่อว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ประกอบด้วยองค์ทั้งหลายสิบประการ
 อันใด แดมณฑลิตยทั้งหลายหากร้องเรียกชื่อว่าพระอรหันต์ ตานิ ทตั้งคามิ
 องค์ทั้งหลาย ๑๐ ประการนั้น มณฑลิตยผู้ปริชาพึงรู้ เกิดว่า สมเด็จพระ
 ผู้ทรงพระภาคย์ทรงบุจณาว่า ทตั้งนาม ก็ ขรรษาคิคงฤๆ ชื่อ
 ว่าเปนขรรษามีประการสิบ ดังนี้ แดพระงามเนรวดิธนาว่า
 ทดหังเกหิ สมนัสนาคโค อรหาคิ วุจัจติ ดังนี้ กานิ ๒๒ ทส ก็แต่
 องค์ทั้งหลายสิบประการ มณฑลิตยพึงรู้ โดยนัยที่สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์
 ตรัสเทศนาไว้ ในพระสูตรทั้งหลาย มีนัยเปนอาทิตังนี้ว่า อเสกั ไช อเสกั ไช
 ภาณีเศติ วุจัจติ แดเฝือกความในพระสูตรนี้ว่า พระภิกษุทั้งหลายกราบ
 ทูลถามสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ว่า ภาณีเศ ภาควา ข้าแต่พระองค์ผู้
 ทรงพระภาคย์อันเจริณ ภิกษุอันพระองค์ตรัสเรียกว่า อเสกข ๆ นั้นมี
 อยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระภาคย์ ภิกษุอันชื่อว่าเปนอเสกขบุคคลนี้
 เปนเหตุเท่าไรเล่าพระเจ้าข้า สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ จึงมีพระพุทธรูปกา
 ตรัสว่า อช ภิกัธเว ภิกัธู คุกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระบวร
 พุทธดำเนินารองกลาคคนี้ เปนบุคคลประกอบพร้อมด้วยสัมมาทิฎฐิ อัน

เปนอเดกร คือเปนของแห่งพระอเดกรบุคคลนั้นประการ ๑ ประกอบ
 ด้วยสัมมาตั้งกัปป คือความคำวิหิชอบ อันเปนของแห่งอเดกรบุคคล
 ประการ ๑ ประกอบด้วยสัมมาวาจา คือวาจาเปนอันดี อันเปนของแห่ง
 อเดกรบุคคลประการ ๑ ประกอบด้วยสัมมากัมมันต คือประกอบกิจ
 การงานที่ชอบ อันเปนของแห่งอเดกรบุคคลประการ ๑ ภิกษุประกอบด้วย
 สัมมาอาชีวะ คือประพฤติเลี้ยงชีวิตชอบ อันเปนของแห่งอเดกรบุคคลประ
 การ ๑ ภิกษุประกอบด้วยสัมมาวายาม คือพยายามชอบประกอบ
 ในสัมปปีชานทั้ง ๔ ประการ อันเปนของแห่งอเดกรบุคคลประการ ๑
 ภิกษุประกอบด้วยสัมมาสติ คือระฤกคิระฤกชอบ อันเปนของแห่งอเดกร
 บุคคลประการ ๑ ภิกษุประกอบด้วยสัมมาสมาธิ คือตั้งจิตไว้ชอบ
 อันเปนของแห่งอเดกรบุคคลประการ ๑ ภิกษุประกอบด้วยสัมมาญาณ คือ
 ปัญญาอันรู้ตัวชอบ อันเปนของแห่งอเดกรบุคคลประการ ๑ ภิกษุ
 ประกอบด้วยสัมมาวิมุक्ति คือความพ้นพิเศษอันดีอันชอบ อันเปนของแห่ง
 อเดกรบุคคลประการ ๑ เหว่ โห ภิกัชเว ภิกัรุ คุกรภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุได้ ชื่อว่าเป็นอเดกรบุคคล ด้วยเหตุมีประการอย่างนี้แท้จริง บัณ
 ฑิตยัผู้ปริชาพิงต้นนิชฐานเกิดว่า ข้าไสรบพระพุทธชฎีภาควิเศษเสนาไว้ ใน
 พระสูตรทั้งหลายโดยนัยเปนอาทิฉนี้ เหตุฉนั้นพระดำเนนจึงได้กล่าวแก่
 ซึ่งบัณฑิตในบท คือ ทถนาม ก็ นั้นว่า ทถหังเคหิ สมันนาคโค อรหาคิ
 วจุจติ ว่าภิกษุผู้ ประกอบด้วยองค์ทั้งหลายดีบประการแล้ว บัณ
 ฑิตยั ทถหลายข้อมรของเรียกภิกษุนี้ว่า เปนพระอรหันต์ คุจพรรณามาณ

สาม เณรบันฑิตห้าฉันทนา	พรรณามาโผสามเณรบันฑิต	ความคำทัก
พระอัครกตจากภูพานวาร	อันชื่อว่าสารัตถสมุจจัย	ที่สำเร็จ
แต่เพียงนี้		

จบ สาม เณร บันฑิตห้า แต่ เท่านั้น





สามเนรมิตมหา

ปาฐ

เอกนิพนธ์ นาม ที่ สัพเพ สัตว์คา อาหารวัฏฐิติกา เทจ นาม
 ที่ นามัญจ ฐัพพัตถ คณิ นาม ที่ คิสโส เวทนา จัตถ
 ภาริ นาม ที่ จัตถคาริ อริยสังจანი ฐัพพ นาม ที่
 ฐัพพปาทานักชนชา ณ นาม ที่ ณ อธิมคคิกานิ ชาติ
 นานิ สัตถ นาม ที่ สัตถ โทรมังคา อัญฐ นาม ที่
 อริโย อัญฐังคิโต มัคโค นว นาม ที่ นว สัตถาวาสว
 ทถ นาม ที่ ทถหังเคหิ สมันนาคโต อรหาคิ วุจจัตถิ ฯ

สามเนรมิตมหาปาฐ นิฐฐิโต ฯ

อติกกถา

อิทานิ เอกนิพนธ์ นิพนธิ เหวมาตัน สามเนรมิตมหา อติกกถานนพาท...

—กโม อมนุษย์โค ๑ เสด อัครบุษย์โค อัง นิกเรบับปโยชน ๑
 วจีวา อัครวณันน กริธสาม ๑ อัครบุษย์โค เสด โสปลาโณ
 นาม ภควโค มหาธวโก อโหสิ ๑ เสนายัสมคา ชาคิยา สักควดีเสเนอ
 อัญญา อารชिका ๑ ศัสต์ ภควา บัณห์หาพียากรณน ออุปถัมภ์ อมนุษย์—
 —ญาตุกาโม อัครโค โอบีเปตัตถานัน บัณห์หานัน พียากรณนธัมมัตถค
 ปกาวเสณ์โค เอกันนาม กิณติ เหวมาทิกมา บัณห์เห ปุจันติ ๑ โส พียากาติ ๑
 เตน ๑ พียากรณน ภควโค จิตต์ อวราเจติ ๑ ศัสต์มา คเทอ ศัสต์ดา
 ยัสมโค ออุปถัมภ์ทา อโหสิ ๑ อัง เสด อัครบุษย์โค สรณน ปน ปติญ—
 —ชราย ทตติกขาปทตีเตตุ ปุระณน ตามเนรภุมิย จูตติส สักควดีเสก—
 —กุมารกัตถาปี สัพพัญญุกัญญาเนน สัตถัน ทิศาว่า บัณห์หาพียากรณนธัมมัตถคา
 โหติ อโห อัจฉริยา สำนธัมปทาติ สัธฉายกโสคนุ สำนเน ปถาทรม—
 —นัตถ อิมะ บัณห์หาพียากรณา อัญญัตถ อัญญัสถาพันศร กุมารกบัณห์หา—
 —นาเนน วุคตวาปี อัง สิกขาปคันศร ตามเนรบัณห์หาวานาเนน นิกจัตถาคติ
 วิญญาตัพพา ๑ อัง เสด กัง นิกเรบับปโยชน ๑ อิทาณ
 แล่อ อัครวณันนนา โหติ ๑ เอกันนาม กิณติ ภควา ยัสมี เอกันน—
 —มัสมี ภิกขุ ชัมมา นัพพินทมาโน อมนุษย์เพน ทุกขตสันตถโร อโหสิ ๑
 ยัสมีญจ อยมายัสมา นัพพินทมาโน อมนุษย์เพน ทุกขตสันตถมาติ ๑
 คัง ชัมม สันชาย บัณห์ ปุจันติ ๑ สัพเพ สัตถา อาหารัญจูตติกาคิ
 เตโร ปุคกถาจิฐฐานาย เทตถนาย วิสัชเชติ ๑ กตมา ๑ ภิกขเว
 สัมมาตติ ๑ อัง ภิกขเว ภิกขุ ถาเย กายามุสัสตี วิหรัคคิ .เอวมาทิน

เจตต์ ตูตตานิ เหว วิสัชนนยุตติ ตัมภเว ตาธกานิ ยโต เขตต์
 เยนาทาเรน สัพเพ ตัตตา อหารวิฐิติกาทิ วุจันตติ โส อหาโร ต
 วา อหารวิฐิติกัตติ ๑ เอกันนาม กิณตติ ปฏฐเรฐ เกเรน
 นิทฐฐุนตติ เวทิตัพพิ ๑ ตํ หิ ภควา อธิ เอกันตติ
 อธิปเปตํ ๑ น ตุ ตาสเน โตเถ วา อัญญํ เอกํ นาม นตฺถิตติ
 ยาเปตํ วุตฺตํ ๑ วุตฺตัญเจตํ เอกจันเม ภิกขเว ภิกขุ
 ตัมมานิพพิทมาโน ตัมมาภริชชมาโน ตัมมาวิมุจจมาโน ตัมมาปริยัตตํ—
 —ทสฺสํสาวิ ตัมมัตตตมภิสฺสเมจฺจ ทฏฐเรฐ จันเม ทุกฺขัสสํตฺตกโร โหติ
 กตมสฺสํมี เอกจันเม สัพเพ ตัตตา อหารวิฐิติกาทิ อิมสฺสํมี โข
 ภิกขเว เอกจันเม ภิกขุ ตัมมานิพพิทมาโน ๑ เป ๑ ทุกฺ—
 —ขสฺสํตฺตกโร โหติ เอโก ปันโณหิ เอโก อุกฺเทโส เอก
 เวยฺยากรณนตติ อิติ ยันตํ วุตฺตํ อิตเมตํ ปฏิจจ วุตฺตนตติ ๑
 อหารวิฐิติกาทิ เจตต์ ยถา อตฺถิ ภิกขเว ตุกฺกนิมิตฺตํ ตตฺต
 อโยนิโสมนสิกาโร พหุตฺตโร อຍมาหาโร อนุပັນนํสฺสํสาวิ กาม—
 —ตฺนํทสฺสํ อูปาทายาติ เอวมาทิสฺสํ ปัจจโย อหาโรติ วุจจติ ๑
 เหว ปัจจยํ อหารตฺนํเทณ คเหตุวา ปัจจยวิฐิติกโต อหา—
 —วิฐิติกาทิ วุตฺตา ๑ จตฺตาโร อหาร ตัมชาย อหารวิฐิติก
 —วิฐิติกาทิ วุจจมานเน อตฺถัญญํ ตัตตา เทวา อเหตุกา อนาหารา อมสฺ—
 —ตฺกา อเวทนภาติ วจมานโต สัพเพติ วจนญตฺตัมภเวยฺย ๑
 ตตฺถ ติสฺยา เหวปี วุจจมานเน กตเม จันมา ตัมปัจจยา

บัญจกจนา รุบกรณ โข ๑ เป ๑ วิญญาณภัน โขติ จานโต
 ขนจัน เอว บัจจยฐฐิตกตติ ยุตตมยุตติ สัตตทานนติ ๑ อยุตตเมต
 จจัน ภเวยยาติ ๑ น โข ปเนต เอว ทัฐฐัพพิ ๑ กัสมา ๑
 สัตตตุ ฐัน โขปจาวลิตโโต ๑ สัตตเตตุ ทิ ฐัน โขปจาวโร ลิตโโต ๑
 กัสมา ๑ ฐันเช อุปาทาย บัญญาเปตัพพิโต ๑ กถ ๑ เคาเห คามุป
 ๑จาวโร วิย ขภา เคาหนิ อุปาทาย บัญญาเปตัพพิตตา คามัสถ
 เอกัส มิมบี ทัวิตุ คัสสิ ๑า เคาเหตุ ทเหตุ คามโ ทโทธิ ๑
 เอว เคาเห คามุปจาวโร ลิตโโตติ เอวเมว ฐันเชตุ บัจจยัค
 ๑เกนาหารฐฐิติเกตุ สัตตคา อหารฐฐิติกาคิ อยิมบี อุปจาวโร
 ลิตโโตติ เวทิตัพ โพิ ๑ ปรมัตถโต ๑ ฐันเชตุ ขายมานเหตุ
 ชियมานเหตุ มियมานเหตุ ๑ ขณ ขณ คิว กิกขุ ยชายนเหตุ
 ชियเหตุ มियเหตุวาติ วทตว ภควคา เจต สัตตเตตุ ฐัน โขปจาวโร
 ลิตโโตติ ทัสสิโต เอวาติ เวทิตัพ โพิ ๑ ยโต เยน บัจจยาเชยพ
 อหาราเรน สัพเพ สัตตคา ติฐฐันติ โส อหาราโร ต ๑า เนต
 อหาราฐฐิติกตติ เอกนติ เวทิตัพพิ ๑ อหาราโรติ อหาราฐฐิติก
 ๑า อนิจจตา การณตา นิพพิทาย ทัฐฐานัน โทธิ อถ
 เต สัพพิตเต สัมมุตเตตุ สจจาเรตุ อนิจจตา ทัสสเนน
 นิพพิทมาโน ออนุพเพน พุกขัสสันตกรโ โทธิ ปรมัตถวิตุท ข
 ปาปุนาติ ๑ ขลาห ๑ สัพเพ สจจาโร อนิจจาคิ ยทา บัญญาय
 บัสสตี อถ นิพพิทคิ พุกเข เขตตมค โค วิตุทชียาติ ๑ เอกถ ๑

เอกันนาม กิณฺติ ๑ ก็ หาดิ ทูวฺโธ ปาโร ๑ ตตฺถ สหฺพฺนํ ก็ หาดิ
 ปาโร เตหิ กิณฺติ วตฺตพฺเพ ก็ หาดิ ๑ วทฺนฺติ หตฺติ นิปาโต ๑
 เตน อาริยานญฺจ อาริยานํ อยเมว ปาโรติ ๑ อุกฺยาจาบี
 ปน เอกโก อตฺโต ยถา วุจฺจติ กตา ฆฺยฺยฺยฺย ๑ ยถา ปน
 สฺเรน ฆฺยฺยฺย ๑ อถวา ๑ ทกฺขณ ทกฺขโทมนสฺส ฆฺยฺยฺยเวทียตฺติ
 เหวมาทิสฺส กตฺตจฺจ สฺขทกฺขณฺติ วุจฺจติ เหว กตฺตจฺจ เอก
 กตฺตจฺจ เอกกนฺติ วุจฺจติ ๑ อธิ ปน เอกันนามาติ อยเมว วา
 ปาโร ๑ เหว อิมินา ฆฺยฺยฺยหาพยากรณน อาริหฺยจฺจ โค สตฺถ
 ปุริมนเยเนว อุตฺตริ ฆฺยฺยฺยํ ปุจฺจติ เทว นาม กิณฺติ ๑ เหว เทวติ
 ฆฺยฺยฺยภาสฺสตีวา นามญฺจ ฆฺยฺยฺยจาเมว วา ปาโรติ ฆฺยฺยฺยมาธิฐานาย
 เทสฺสนาย วิตฺตฺยฺย ๑ ตตฺถ อาริฆฺยฺยนาภิมุขมนฺโต จิตฺตฺตฺต ปน
 เหตุโค สหฺพฺมบี อรูปํ นามนฺติ วุจฺจติ ๑ อธิ ปน ๑ นิพฺพิทฺธิ
 เหตุคา สหฺพฺมเมว อธิปฺเปตํ ๑ รูปํ นามนฺติ จิตฺตโร ๑ มหาภูตา
 สหฺพฺมจฺจ อฺปาทาย ปวตฺตมานํ รูปํ รูปนฺติ วุจฺจติ ๑ ต
 สหฺพฺมบี อธิวาธิปฺเปตํ ๑ อธิปฺปายวเสเนว เจตฺถ เทวติ นามญฺจ
 รูปญฺจาติ วุจฺจติ น อญฺญเณตํ ทินฺนํ อภาวโต ๑ ยถา ๑ ทิวฺสุ
 ภิกฺขเว ฆฺยฺยเมตฺตฺตฺตฺตฺต สหฺพฺมานิพฺพิทฺตมาโน ๑ เป ๑ ทกฺขสฺสสฺสทกโร
 โหติ ๑ กตฺตเมตฺตฺตฺตฺตฺต ทิวฺสุ นาม ๑ รูป ๑ อิมเมตฺตฺตฺตฺต ๑
 ฆฺยฺยเมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต สหฺพฺมานิพฺพิทฺตมาโน ๑ เป ๑ ทกฺขสฺสสฺสทกโร โหติ ๑ เทว
 ฆฺยฺยเมตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต เทว อุตฺตเทสฺสา เทว เวยฺยยากรณานฺติ อติ ฆนฺติ

ฤกษ์ดี อิทเมตต์ ปฏิจัจ ฤกษ์ดี ๑ เขตต์ ๑ นามรูปมัตตทสังเนน
 อตตทัญญูปหาย อนัตตทานุบัตตนามุเขน เมอ นีพพินัทมาโน ๑ เป ๑
 ทุกขัตตสันตกโร โหติ ปรมัตตวิสุทธี ปาปุณนาคติ เวทิตัพโพ
 ๑ ยถา ๑ สัพเพ ชัมมา อนัตตาคติ ยถา บัญญาเน มัตตติ อก
 นีพพินัทติ ทุกเข เฮตมัตโต วิสุทธียาคิ ๑ อิทานิ ชินนาเป
 ปันหาพพยากรเนน อวาทัจจัตโต สัตถวา ปุริมนเยเนว ฤกษ์ดี มัตตทิ
 ปุจันติ คณิ นาม กิณติ ๑ เถโร คณิติ ปัจจานุภาสิตวา มุ
 พยากริตัพพตัง อตตตัง ถึงคานูรูป สัมมัย ทัสเสนโต คิสโส
 เวทนาติ วิตัสเซติ ๑ อถวา ๑ ยา ภกวดา คิสโส เวทนาติ ฤกษ์ดี
 ชิน อตตมห์ คณิติ ปัจเจมัตติ ทัสเสนโต อวาทติ เฮตเมตต์
 อตโต ทัญญูปโพ ๑ อเนกมุขา ทิ เทตนา ปฏิตัมภิตาปเปกเทน
 เทตนา วิตาสัมมัตตทาน ๑ เกจ ปนาหุ คณิติ อากิปกมิตันติ ๑
 ปุริมนเยเนว เขตต์ คิสโส เวทนาติ ฤกษ์ดี ๑ ม อัญญเณต
 คิณณปภาวโต ๑ ยถาท ๑ คิสสุ ภิกขเว ชัมเมตฺ ภิกขุ สัมมา—
 —นีพพินัทมาโน ๑ เป ๑ ทุกขัตตสันตกโร โหติ ๑ กตเมตฺ คิสสุ ๑ คิสสุ
 เวทนาตุ ๑ เป ๑ อิทเมตต์ ปฏิจัจ ฤกษ์ดี ๑ เขตต์ ๑ ยถัญจ
 เวทยติ สัพพนตฺ ทุกขสัมมิตติ อทามิตติ ฤกษ์ดี ตานุสาเรน โย
 สุกทุกขโต อทกขิ ทุกกเมกขัตตโต อทกขมสฺสคณิติ อทกข
 น อนิจจตาคิ เหว ทุกขทุกขตา วิปริณามทุกขตา สวารทุกขทานุสาเรน
 คิสตัมม เวทนานิ ทุกขภาวทสังเนน สญญ ปหาย ทุกขานุ—

— บัณฑิตนามุขเน นีพพินัทมาโน อหุบุพเพ ทุกขัสสันตกรโ ไทติ
 ปรมัตตวิสุทธี ปาปุณาตติ เวทิตัพพา ๑ สัพเพ สัชชารา ทุกขชาติ
 ยทา บัญญาय บัณฑิติ อถ นีพพินัทติ ทุกเช เขตตมา โค
 วิสุทธีเขตติ ๑ เหว อิมินาติ บัณฑิตาพยากรเนน อารทังจิตโต สัตถา
 อุตฺตริ บัณฑิติ ปุจฺฉิ จิตฺตาริ นาม กิณฺติ ๑ ตตฺถ อิมัสส บัณฑิตัสส
 เวยฺยาकरणบักเข ๑ กตฺถจิ จิตฺตารโ ออาหารา อธิปเปตา ๑ ยถา ๑
 ทุกขัสสันตกรโ ไทติ จตุสุ ภิกขเว อิมเมสุ สัมมานีพพินัทมาโน
 ๑ เป ๑ ทุกขัสสันตกรโ ไทติ ๑ กตเมสุ จตุสุ ๑ จตุสุ ออาหารสุ ๑
 อิมเมสุ โห ภิกขเว จตุสุ อิมเมสุ ภิกขุ สัมมานีพพินัทมาโน
 ๑ เป ๑ ทุกขัสสันตกรโ ไทติ จิตฺตารโ บัณฑิตา จิตฺตารโ อุตฺตธา
 จิตฺตาริ เวยฺยาकरणนิตติ อิติ ยันตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ
 วุจฺจนฺติ ๑ กตฺถจิ เขตฺตุ สุภาวิตฺตจิตโต อหุบุพเพน ทุกขัสสันตกรโ
 ไทติ ๑ จิตฺตาริ สติบัญญัติฐานานิ ยถา กชังคตา ภิกขุณี
 จตุสุ อาวุโส อิมเมสุ ภิกขุ สัมมาสุภาวิตฺตจิตโต สัมมาบริยันตทตฺตสาวิ
 สัมมัตตมวิสมะจฺจ ทิฏฐิเชว อิมเม ทุกขัสสันตกรโ ไทติ ๑ กตเมสุ
 จตุสุ ๑ จตุสุ สติบัญญัติฐานานี ๑ อิมเมสุ โห อาวุโส จตุสุ อิมเมสุ ภิกขุ สัมมา—
 —สุภาวิตฺตจิตโต เต ทุกขัสสันตกรโ ไทติ ๑ จิตฺตารโ บัณฑิตา จิตฺตารโ
 อุตฺตธา จิตฺตาริ เวยฺยาकरणนิตติ อิติ ยันตํ วุตฺตํ อิทเมตํ
 ปฏิจฺจ วุตฺตณฺติ ๑ อิท ๑ เขตฺตุ จตุณฺนิ ๑ อหุโชนปติเวทโต ภวตฺตณฺหา
 ฉเอโท ไทติ ยัสมา ตานิ จิตฺตาริ อริยสัจจานิ อธิปเปตานิ ยัสมา

๑๖ อิมินาติ ปรียาเยน พัยากถ์ สุก์พัยากคเมว โหติ คัสส์มา เตโร
 จัตตารตี บัจจันุภาตัสสะวา อริยัสัจจานัตติ วิสัฏฐะเวตติ ๑ คตถ จัตตทา—
 —วตี กณนปรีจาเตโต ๑ อริยานิ สัจจานัตติ อริยัสัจจารตี ๑ อริยานัตติ
 อวิตถานิ อวิตถาทวานัตติ อตฺถ โถ ๑ ยถาห ๑ อิมานิ ไช ภิกัชเว
 จัตตาริ อริยัสัจจานิ คตถานิ อวิตถานิ อนัญญูถานิ คัสส์มา อริยัสัจจานัตติ
 สุก์จันัตติ ๑ ยัสส์มา ๑๖ สเทวเถน โถเถน อรณียโย อภิกมณียโย
 วาติ วุคฺคํ โหติ ๑ วามภิตัพพยุคฺคภูฏานเน สันญูถเต อเย ๑๖
 อิริยมนโต ยมเย ๑๖ น อิริยมนโต สุตตคตัสสโพรบภักขยอริยธมมัสสมมา—
 โยสโต ๑๖ อริยธมมโต พุทฺธบัจเจกพุทฺธชธาวกา เขตานิ ปฏิวีร—
 ฐนัตติ คัสส์มาปี่ อริยานัตติ วุจฺจันัตติ ๑ ยถาห ๑ จัตตาริมานิ ภิกัชเว
 อริยัสัจจานิ ๑ เป ๑ อิมานิ ไช ภิกัชเว จัตตาริ อริยัสัจจานิ อริยานิ
 ตานิ ปฏิวีรฐนัตติ คัสส์มา อริยัสัจจานัตติ วุจฺจันัตติ ๑ อปปีจ อริยัสส ภควโต
 วัจจันัตติมี อริยัสัจจานิ ๑ ยถาห ๑ สเทวเถ ภิกัชเว โถเถ ๑ เป ๑
 มนุสฺสธาย ตถาคโต อริโย คัสส์มา อริยัสัจจานัตติ วุจฺจันัตติ
 ๑ อถวา ๑ เหนถ อภิสัมมัทธตธา อริยภาวสัทธิตโอบี อริยัสัจจานิ ๑ ยถาห ๑
 อิมุตฺถ ไช ภิกัชเว จตุมนิ อริยัสัจจานิ ยถาภุคฺค อภิสัมมัทธตธา
 ตถาคโต อรหํ สัมมาสัมพุทฺธโหติ วุจฺจัตติ อยะมเขตฺถ ปทตฺถ โถ ๑
 เขตฺถ ปน อริยัสัจจานิ ออนุโพรปฏิวะชโต ภวตฺถนฺหาเตโต โหติ
 ๑ ยถาห ๑ คยิทํ ภิกัชเว ทุกัช อริยัสัจจํ ออนุพุทฺธํ ปตติวิทฺธํ ๑ เป ๑
 ทุกัชนิโรธคามินิปปฏูปทาอริยัสัจจํ ออนุพุทฺธํ ปตติวิทฺธํ อุกฺคินฺนา ภวตฺถนฺหา

ฐณา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปน ภโวติ ฯ อิมินาปิ ปน บัณฺฑิตฺตํ ยาทกรณน
 อภิวํชติ โท สตฺถา ปุริมฺนเยเนว อุตฺตริ บัณฺฑิตฺตํ บุจฺฉติ บัณฺฑิตฺ
 นาม กิณฺติ ฯ เถโร บัณฺฑิตฺตํ บัจฺจนฺภาสิตฺวา อูปาทานกัณฺฐชาติ วิสฺสัเชติ ฯ
 ตตฺถ บัณฺฑิตฺตํ คณนปริจฺเจโต ฯ อูปาทานปตฺติกา อูปาทานชนกา วา ฯ
 ยถิณฺฑิตฺตํ รูปํ เวทนา ตณฺญา ตชารว วิณฺญาณณฺฑิตฺตํ ตาสวา อูปาตนิยา
 จ เสดเมตํ อธิวณฺํ ฯ ปุพฺพนเยเนว เจตฺถ บัณฺฑิตฺตํ อูปาทานกัณฺฐชาติ น
 อธิวณฺํ บัณฺฑิตฺตํ นมภวโต ฯ ยถา ฯ บัณฺฑิตฺตํ กิณฺฐเว จมฺเมตฺตํ กิณฺฐ
 ตมฺมาเนปฺพิทฺตมาโน ฯ เป ฯ อนฺตกโร โหติ ฯ กตเมตฺตํ บัณฺฑิตฺตํ ฯ บัณฺฑิตฺตํ อูปา
 ทานกัณฺฐเชตฺตํ อิมฺเมตฺตํ ไช กิณฺฐเว บัณฺฑิตฺตํ จมฺเมตฺตํ กิณฺฐ ตมฺมา
 นีพพิทฺตมาโน ฯ เปจ อนฺตกโร โหติ บัณฺฑิตฺตํ บัณฺฑิตฺตํ บัณฺฑิตฺตํ อภิวํช
 ตํ บัณฺฑิตฺตํ เวยฺยากรณานํติ อิตฺติ ยมฺมํ อุตฺตํ อิทเมตํ ปฐิจจ
 อุตฺตํติ ฯ เอวเมตฺถ บัณฺฑิตฺตํ กัณฺฐเชตฺตํ อุตฺตํยวณฺํ ตมฺมาเนปฺพิ โท
 วิปัสฺสณามตํ ตชรา ออนุพฺเพน นีพพิทฺตมาเนปฺพิ ตจฺฉณโรติ ฯ ยถา ฯ
 ยโต ยโต ตมฺมตฺติ ชนฺชานํ อุตฺตํพิพฺพํ อภิตฺติ ปิตฺติปาโมรัชฺช
 อมตฺตํติ วิชานตฺตํติ ฯ เอว อิมินาปิ บัณฺฑิตฺตํ ยาทกรณน อภิว
 ํชติ โท สตฺถา อุตฺตริ บัณฺฑิตฺตํ บุจฺฉติ อ นาม กิณฺติ ฯ เถโร
 อธิวณฺํ บัจฺจนฺภาสิตฺวา อธิวณฺํติคานิ อายตนา นํติ วิสฺสัเชติ ฯ
 ตตฺถ อติ คณนปริจฺเจโต ฯ อธิวณฺํเต ยุตฺตานิ อตฺตานิ วา
 อธิกํ กตฺวา ปวตฺตานิ อธิวณฺํติคานิ อายตนา นํติ อายตนา
 อายตฺตคณนโต อายตนาตฺตํ วา ตสฺสารทฺถุจฺจตฺตํ ยตนาโต อายตนา นํ
 จกฺขุ โสคฺชานนํวิทฺถากายมนานเมตํ อธิวณฺํ ฯ ปุพฺพนเยเนว เจตฺถ อ

อธิษฐานตักกานี ขายตนาหัตติ วุคฺคิ น อธิษฺเฐสฺส ฉนฺนมหากาโธ ๑ ยถาห ๑
 ฉลฺล ภิภฺชเว จมฺเมสฺส ภิภฺชฺส สัมมานิพฺพิทฺตมาโน ๑ เป ๑ อธิษฺตกรโ
 โหติ กตฺตเมสฺส ฉลฺล ๑ ฉลฺล อธิษฺตคฺคเกสฺส ขายตเนสฺส ๑ อิมฺเฐสฺส โห
 ภิภฺชเว ฉลฺล จมฺเมสฺส ภิภฺชฺส สัมมานิพฺพิทฺตมาโน ๑ เป ๑ อธิษฺตกรโ
 โหติ ฉ บัณฺเฬว ฉ อุกฺกเทสฺสา ฉ เวยฺยากรณานํติ อิติ ยนํติ วุคฺคิ
 อิทฺตเมตํ ปฏิจฺจ วุคฺคินํติ ๑ เขตฺถ ๑ ฉ อธิษฺตคฺคกานี ขายตนาห
 สฺสญฺโย คาโมติ โห ภิภฺชเว ฉนฺเนตํ อธิษฺตคฺคกานํ ขายตนาห
 อธิวณนํติ วุคฺคิภาว สฺสญฺญโต พุพฺพพิภฺมวริจฺจันนิ ฉย ๑ อธิวณฺณวริจฺจิกโต
 สฺสจฺจโต วณฺณจนฺกโต ๑ สมนุบฺบัตฺตํ นิพฺพิทฺตมาโน ออนุพฺพเพน
 ทุกฺกชฺสสฺสํติ กตฺวา มัจฺจุราชสฺสํ อทฺถสฺสํ อูเปติ ๑ ยถาห ๑ ยถา
 พุพฺพพิภฺกํ บัฏฺฐเต ยถา บัฏฺฐเต มริจฺจํ เหวํ โสภํ
 อเวกฺขนํติ มัจฺจุราชา น บัฏฺฐตฺตํ ๑ อิมฺนา บัณฺเฬว
 พฺยากร เณน อารทฺธจฺจํ โท สํตฺถา อุตฺตรํ บัณฺเฬว ปุจฺฉติ
 สํตฺถ นาม ภิภฺชติ ๑ เถโร ภิภฺชจํบี มหาบัณฺเฬวพฺยากรเณ สํตฺถวิญญา
 —ณฺณวริจฺจิตฺโย วุคฺคิตฺวา อมฺปิ โห ปน เยสฺส จมฺเมสฺส สฺสวาวิตฺจิตฺโต
 ภิภฺชฺส ทุกฺกชฺสสฺสํติกรโ โหติ ๑ เค ทสฺสเสณํ โท สํตฺถโพธิสฺสจฺจ กวติ
 วิสฺสํเรติ ๑ อหฺมมฺปิจฺจํ โถ ภควตา ออนุโต เหว ๑ ยถาห ๑ บัณฺเฬวติ—
 —คหฺปตโย กชฺชํคตา ภิภฺชฺชนิ มหาบัณฺเฬว คหฺปตโย กชฺชํคตา
 ภิภฺชฺชนิ มณฺเญจํบี สฺสเมท คหฺปตโย อปฺสํจกมิตฺตฺวา เขตฺตมคฺคํ
 ปุจฺฉเยยฺยถา อหฺมมฺปิ เหวเมว พฺยากรเวยฺยํ ยถา คํ กชฺชํคตาย
 ภิภฺชฺชนิยา พฺยากรคณํติ ๑ คาย ๑ เหว พฺยากรคํ สํตฺถสฺส อากุโส

โพธิ์ธมฺมา ตัมพฺรณนํ คตฺติ โพธิ์ธมฺมา อิจฺจา ทินาบี ปฏิตฺตมฺภิกขาย
 วุคฺคเตน วิชฺชา โพธิ์ธมฺมาณํ โพธิ์ธมฺมคฺคํ โถ เวทิตฺถํ โฟ ๑ เหวมิเม
 สัตฺต โพธิ์ธมฺมเก ภาเวณํ โค พหุตฺถกโรณํ โค น จิรตฺเต ๑
 เอกนฺตนิพฺพิทาคฺคณปฏิจาภํ โทติ เคน ทิฏฺฐิเชว ชัมเม ทุกฺขตฺตํ นคฺกโร
 โทตฺติ วุจฺจติ ๑ วุคฺคตฺตมฺเจตํ สัตฺตเม ภิกฺขเว โพธิ์ธมฺมา ภวิตฺตา
 พหุตฺถกตา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรชาย อฺปตฺตมา ย อภินฺญา ย
 ตมฺ โพชชาย นิพฺพานาย สํวตฺตนํ คตฺติ ๑ เหว อิมินาบี ปณฺหาพฺยา กรณณ
 อารทฺธจฺจํ โค สัตฺตภา อุตฺตรํ ปณฺหํ ปุจฺจติ อฏฺฐู นาม กิณฺติ ๑
 เดโร กิณฺญาบี มหา ปณฺหาพฺยา กรณณ อฏฺฐู โดกชัมมา วุคฺคา
 อมฺปิ ๒ ปน เยส ชัมเมตฺตํ สฺภาวิตฺตจฺจํ โค ภิกฺขุ ทุกฺขตฺตํ นคฺกโร
 โทติ เค ทสฺเสณํ โค อริยา อฏฺฐู มคฺคังคาคิ อวคฺคิ ว
 ยตฺตมา อริยอฏฺฐุง ควณิมคฺคเต มคฺคํ โค นาม นตฺถิ อฏฺฐุงคมคฺคเมว
 ค มคฺคํ โค ตสฺสมา ตมคฺคํ ตาเรนํ โค เทตฺตนา วิจจาเสณ อริโย
 อฏฺฐุงคโก มคฺคํ โคติ วิตฺตชเรติ ๑ ภควตานิ ๑ อมฺปิ สัตฺตํ โค ๑
 เทตฺตนา นโย อณุมตฺตํ โค เหว ๑ ยถา ๑ ปณฺหํ โค คหปคโย ภวํคตา
 ภิกฺขุณํ ๑ เป ๑ อหฺมึ เหวเมว พฺยา กรณณํ ยถา ตํ ภวํคตาย
 ภิกฺขุณิยา พฺยา กรณณํ ๑ ตาย ๑ เหว พฺยา กรณณํ ๑ อฏฺฐูตฺตํ อวคฺคิ
 ชัมเมตฺตํ ภิกฺขุ ตมฺมาตฺตํ สภาวิตฺตจฺจํ โค ทิฏฺฐิเชว ชัมเม ทุกฺขตฺตํ นคฺกโร
 โทติ ๑ ภคเมตฺตํ อฏฺฐูตฺตํ อริเย อฏฺฐุงคเก มคฺคํ ๑ อิมตฺตํ โว
 อวคฺคิ อฏฺฐูตฺตํ ชัมเมตฺตํ ตมฺมาตฺตํ สภาวิตฺตจฺจํ โค ๑ เป ๑ ทิฏฺฐิเชว
 ชัมเม ทุกฺขตฺตํ นคฺกโร โทติ อฏฺฐู ปณฺหา อฏฺฐู อุตฺตภา

อัญชิว พยายามันต์ อิติ ยนต วุคฺติ อิทเมต ปญฺจจ วุคฺตนิค ๑
 เอมยํ อติ โถ ๑ เทสนายโย ๑ ภคตวา อมมุตฺโต
 เหววติ เวทิตัพ โฟ ๑ ตักฺก อริโยติ นิพพานํคตเทหิ อริคณฺคัพ โฟ ๑
 อปฺปจ อารกว กิเลเสหิ วคฺตคนโต อริยภาวกรณโต ปคิพตปคตัพภนโต
 วามิ อริโยติ เวทิตัพ โฟ ๑ อัญชิว อังคา อัสสาติ อัญชิวคิกโก
 สํวายํ จคฺรวิคิกา วิย เสนา ปญฺจจคิก วิย คฺรยํ อังควินิโกเคน
 อมฺปตัพภภาวโต อังคมคตคเมวาคิ เวทิตัพ โฟ ๑ มคฺค โคติ อิมินา
 นิพพานํ สยํ วา มคฺคคติ มาเรนฺโต กิเลเส คจฺฉคตค
 มคฺค โค ๑ เหว มัญชุนํปเภทมิตํ อัญชิวคิก มคฺคํ ภาเวนฺโต ภาคฺช
 อวิจฺฉํ ภาคฺชคติ วิจฺฉํ อฺปาเทติ นิพพานํ สจฺฉคกรโตติ เคน ทิวฺชเว
 รมเม ทฺกฺขสฺสคตกรโตติ วุจฺจติ ๑ วุคฺตนิญฺเจตํ เสนยํถาปํ ภาคฺชเว
 สาดิสฺสํ วา ยวสฺสํ วา สํมมาปนนิหิตํ หิตฺถเนน วา ปาเทน วา อคฺกนค—
 —หิตฺถํ วา ปาหํ วา เกชฺชคติ โถหิตํ วา อฺปาเทสฺสคตคิ ฐานเมต
 วิจฺฉคิ ๑ คํ กิสฺสคเหตุ สํมมาปนนิคคตภา ภาคฺชเว สุกฺกสฺส เหวเมว โห ภาคฺชเว
 สํมมาปนนิหิตาย ทิวฺชฐิยา สํมมาปนนิหิตาย มคฺคภาวตายน อวิจฺฉํ เกชฺชคติ วิจฺฉํ
 อฺปาเทสฺสคติ นิพพานํ สจฺฉคกริสฺสคตคิ ฐานเมตํ วิจฺฉคตคิ ๑ อิมินา ปน ค
 ปันนํหาพฺยากรเนน อารทฺชจคฺคโต สคฺคตา อุตฺตริ ปันนํ ปุจฺฉคติ
 นจ นาม กิณฺติ ๑ เถโร นจ อิติ ปัจฺจนุภาสคคฺวา สคฺคตาจฺฉาคติ วิจฺฉเชติ ๑
 คคฺก นจวาคิ คณนปวิจฺฉเนโต ๑ สคฺคคาคติ ฐิวิตฺถนํทริยปฏิพฺพนํเช ฐนฺเช
 อฺปาทายน ปญฺญญิตฺตวา ปันนคติ อารวสาติ สคฺคตา อารวสนฺคติ เอเคสฺสคติ
 อารวสา ๑ สคฺคตานิ อารวสา สคฺคตาจฺฉา ๑ เอส เทสนา มคฺค โค ๑ อคฺคโต ปน

นววิธาน สัตตคามเมต อชิวณ ๑ ขณฑ ๑ สันตาวุโส สัตตคา นานัตตสัมมัญญโม
 เสงี่ยมถามี มนุสส์สา เขกัจเจติ เทวา เขกัจเจติ วินิปาทิกา ๑ อัย
 ปฐโม สัตตาวาโส ๑ สันตาวุโส สัตตคา นานัตตกายา เขกัจตสัมมัญญโม
 เสงี่ยมถามี เทวา พรหมิกายิกา ปฐมาภินิพัตตคา ๑ อัย กุติโย
 สัตตาวาโส ๑ สันตาวุโส สัตตคา เขกัจตกายา นานัตตสัมมัญญโม ๑ เสงี่ยมถามี
 เทวา อภัสสรวา ๑ อัย กติโย สัตตาวาโส ๑ สันตาวุโส สัตตคา เขกัจตกายา
 เขกัจตสัมมัญญโม ๑ เสงี่ยมถามี เทวา สุกกนิทา ๑ อัย จตุคโค
 สัตตาวาโส ๑ สันตาวุโส สัตตคา อตสัมมัญญโม อปฏิจเจติโน เสงี่ยมถามี
 เทวา อตสัมมัญญ สัตตคา ๑ อัย บัญจโม สัตตาวาโส ๑ สันตาวุโส
 สัตตคา สัพพะโส รูปสัมมัญญาน ๑ เป ๑ อากาธานัญจายตานุปลา ๑ เป ๑
 เหวตสัมมัญญานาตสัมมัญญายตานุปลา ๑ อัย นวโม สัตตาวาโสติ ๑ บุริมนเขเน
 เจตถ นว สัตตาวาธาคิ อุตต น อัญญเฐส นวณัน อภาวโต ๑ ขณฑ ๑
 นวสุ ภิกขเว ชัมเมสุ ภิกขุ สัมมานิพพิณฑมาโน ๑ เป ๑ ทุกขตสันตคโคร
 โหติวกตเมสุ นวสุ ๑ นวสุตตาวาเสสุ ๑ ทิมเมสุ โร ภิกขเว นวสุ ชัมเมสุ ภิกขุ
 สัมมานิพพิณฑมาโน ๑ เป ๑ ทุกขตสันตคาโร โหติ ๑ นว ปันหา นว
 อุกทสง่า นว เวยยากรณานีติ อิติ ยันตี อุตต อิทเมต ปฏิจจ
 อุตตนิติ ๑ เขกัจ ปน ชัมมา ปวิญญูญยา กสมเม นว นว สัตตาวาธาคิ
 วจนโต นวสุ สัตตาวาเสสุ ญาตปริญญาเย ชุตฺตฺตฺตฺตฺตภาวทตฺตณ
 ปหาย สุตฺต
 อนิจฺจานุปัตตฺต
 วิรชชมาโน ทุกขานุปัตตฺต
 วิมุตฺตมาโน อนัตตคามุ—

บัณฑิตานัน สัมมาปริยัตเต ทธธาวี ปทานปริชญาย สัมมัตตมกิดเมจจ
 ทิฏฐูเรว ชัมเม ทุกขธัสสันตกรโ โหตติ ฯ เนตัญเจต วุคฺคิ นวสุ
 ภิกขเว ชัมเมสุ สัมมานิพพันทมาโน ฯ เป ฯ ทิฏฐูเรว ชัมเม ทุกขธัสสันตกรโ
 โหตติ ฯ กตเมสุ นวสุ ฯ นวสุ สัตถาวาโสติ ฯ เอว อิมินาปี บัณฑิตาพยากรณ
 อารททจฺจโค สัตถา อุตฺตวี บัณฑิติ ปรุจฺจติ ทธ นาม กินฺติ ฯ สัตถ
 ทิฏฐาปี อิมธัส บัณฑิตธัส อิต อัญญีตฺร เวยฺยากรณธ
 ทธสุ อกฺขณกัมมปกา วุคฺคา ฯ ยกาห ฯ ทธสุ ภิกขเว ชัมเมสุ
 ภิกขุ สัมมานิพพันทมาโน ฯ เป ฯ ทิฏฐูเรว ชัมเม ทุกขธัสสันตกรโ โหติ ฯ
 กตเมสุ ทธสุ ฯ ทธสุ อกฺขณธสุ กัมมปธสุ ฯ อิมธฺโร ภิกขเว
 ทธสุ ชัมเมสุ ภิกขุ สัมมานิพพันทมาโน ฯ เป ฯ ทุกขธัสสันตกรโ
 โหติ ทธ บัณฑิตา ทธ อุตฺตเวตา ทธ เวยฺยากรณานิติ อิติ
 ยนฺตี วุคฺคิ อิทเมตฺติ ปรุจฺจ วุคฺคินฺติ ฯ อิท ปน ยัสฺมา อยมายัสฺมา
 อตฺตทานิ อหุปเพตฺวา อัญญี พฺยากาทุกาโม ยัสฺมา ปน อิมินาปี
 ปริยาเยน พฺยาคตฺติ สุพฺยาคตเมว โหติ คัสฺมา เขหิ ทธหิ อังเคหิ
 ธมฺมํนาคโต อรหาคิ วุจฺจติ เตธ อจฺจิมํ ที่เปณฺโต ทธหังเคหิ
 ธมฺมํนาคโต อรหาคิ วุจฺจติติ ฯ ปรุคฺคตาธิฏฐูราย เทถนาย วิธฺธเรติ ฯ
 ยโต เจตถ เขหิ ทธหิ อังเคหิ ธมฺมํนาคตา อรหํ โหติ
 วุจฺจันติ ตานิ ทธังสานิ ทธ นาม กินฺติ ปรุฏฺฐูเรว เถเรน ทิฏฐูรํนติ
 เวทิตฺตพฺพานิ ฯ ตานิปี ทธ ฯ อเสกฺโข อเสกฺโข ภาณฺเตติ วุจฺจติ
 กิตฺตวตฺตานุโร ภาณฺเต อเสกฺโข โหติ ฯ อิท ภิกขเว ภิกขุ อเสกฺขาย



สารคดี สมุจจัย

ขรรดกถา ภาณวาร

แก้ ทศกัณฐ์สารการ บทที่ ๔

และ จตุบัจจเวกขณะ บทที่ ๕

ทวต คตถการ

อิทานิ ยมิตํ อิมํ บัญฺเฬห ยาย บัญฺญาय ปริจฺฉินฺทิตฺวา
พฺยาภาสึ ตาย ปทฺฐฐฺฐานภุคฺคสมานินํ คํ นิสฺสํสาय ทวตคตถการวเสน
โคจรํ ทสฺสเสคฺคนฺตํ

ถ้าดับ น จะได้ พรรณาใน ทวตคตถ การกรรณฐาน ตาม คัมภีร์ พระ
อรรถกถา จตุภาณวาร สืบ ต่อไป คำเนือ ความ ตาม วาร พระบาทใน
ทวตคตถ การกรรณฐาน นี้ ว่า เกโร พระผู้ เป็น เจ้าได้ ปาณะ ดำเนิน
องค์ อรหันต์ มหา ชีณาถพ เถระ กำหนด ด้วย บุญญา อันใด และ พยากรณ์
กล่าว แก่ ชึ่ง บุญหา ทงหลาย นี้ (ตาย ปทฺฐฐฺฐานภุคฺค สมานิน) สมานิ
ทงหลาย อัน บังเกิด เป็น ปทฺฐฐฺฐาน ที่ ตั้ง แห่ง บุญญา นั้น แท้ ทจริง ทวตคตถ
การกรรณฐาน นี้ เว้น เสีย จาก พุทฺธอุปาท กาด อัน เป็น ที่ บังเกิด แห่ง
สมเด็จพระ พุทฺธ เจ้า แล้ว ก็ ไม่ เคย ประพฤติ เป็น ไปใน กาด ถอน เสีย
เฉพาะ มี แต่ ใน พุทฺธอุปาท กาด คือ เมื่อไร มี พระพุทฺธ ดำสนา ทวตคตถ
การกรรณฐาน จึง จะ ประพฤติ เป็น ไป อนึ่ง ทวตคตถ การกรรณฐาน นี้
จะได้ บังเกิด เป็น นิสัย แห่ง ศิริคตถ ทงหลาย ทงปวง ก็ หา มิ ได้ อนึ่ง ทวตคตถ
การกรรณฐาน นี้ สมเด็จพระ ซินสีห บรม คาสดา สัมมา สัมพุทฺธเจ้า
ให้ ทรง ตรัส เทศนา ไว้ แก่ พระ ภิกษุ ทงหลาย ใน พระสูตร ทงหลาย นั้น ๆ
ตั้ง นี้ ว่า (เอกขมฺโม ภิกขเว ภาวิตฺโต พุทฺธกโต) คุณภิกษุ ทงหลาย
ธรรม อัน หนึ่ง อัน ภิกษุ จำเวิญ และ กระทำให้ มากใน ดันดาน แล้ว ก็ ย่อม
ประพฤติ เป็น ไป พร้อม เพื่อ ความ ตรัสรู้ เป็น อัน มาก และ ประพฤติ เป็น ไป
พร้อม เพื่อ ประโยชน์ เป็น อัน มาก และ ประพฤติ เป็น ไป พร้อม เพื่อ ความ

เกษม จาก โยคะ เปน อัน มาก และ ประพฤติ เปน ไป พร้อม เพื่อให้ ได้ สติ
 สัมปชัญญะ อัน บริบูรณ์ เปน อัน มาก และ ประพฤติ เปน ไป พร้อม เพื่อ อัน ได้
 เณการ ซึ่ง ญาณะ ทัดณะ คือ บั้จะเวกขณะ ญาณ ความ เห็น ด้วย บัญญา
 พิจารณา และ ประพฤติ เปน ไป พร้อม เพื่อ ทิฏฐิ ธรรม สุข วิหาร คือ ความ
 อยู่ เปน สุข สบายใน ทิฏฐิ ธรรม บั้จจุบัน เห็น ทันตา และ ประพฤติ เปน
 ไป พร้อม เพื่อ กระทำให้ แจ่ม แจ่มใส ซึ่ง พระ วิชชา และ วิมุติผล และ พระ อริยมผล
 (กตโม เอกธัมโม) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ธรรม อัน หนึ่ง นั้น คือ ถึง
 ไว เต่า (กายคตาสติ) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ธรรม อัน หนึ่ง นั้น
 คือ ได้ แก่ กายคตาสติ คือ สติ อัน ดำรงใน กาย (อมคันทะ ภิกษเว)
 ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุ ทั้งหลาย ได้ มิ ได้ บริโภค เมาะ ว่า มิ ได้ เสพย์
 มิ ได้ เจริญ ซึ่ง กายคตา สติ แล้ว ภิกษุ ทั้งหลาย เหล่า นั้น ก็ ย่อม จะ มิ ได้
 บริโภค ซึ่ง พระ อมฤต ธรรม กล่าว คือ พระ นฤพาน (กายคตา สติ
 ปริภุญชันติ ภิกษเว) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุ เหล่า ได้ ได้ บริโภค
 เมาะ ว่า ได้ จำเริญ ซึ่ง พระ กายคตาสติ แล้ว ภิกษุ เหล่า นั้น ก็ ย่อม จะ ได้
 บริโภค ซึ่ง พระ อมฤตธรรม กล่าว คือ พระ นิพพาน (ภิกษเว) ตูกร ภิกษุ
 ทั้งหลาย กายคตา สติ คือ สติ อัน ดำรงใน กาย ภิกษุ ทั้งหลาย เหล่า ได้
 ปราศจาก ปรรวภา แล้ว กิริยา ที่ เสื่อม เสี่ย โดย รอบ ก็ มี แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย
 อัน มิ ได้ บริโภค ซึ่ง พระ อมฤตธรรม เหล่า นั้น อนึ่ง ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย
 ภิกษุ ทั้งหลาย ได้ ได้ ปราศจาก ซึ่ง กายคตา สติ แล้ว ความ ที่ มิ ได้ เสื่อม
 เสี่ย โยธ รอบ 2565 ก็ ย่อม จะ มี แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย อัน ได้ บริโภค ซึ่ง พระ

อมฤตธรรม เหล่า นั้น (เอวํ ภควตา ชเนกาภาเรน ปลัสตีตวา) กิริยาว่า
 ของคัมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า พระพุทธองค์ ทรงโณมนการ
 สรรเสริญ ซึ่ง พระกายคตาสติโดย อากาโร เป็น ชเนก ด้วย ประการ
 นั้น แล้ว จึง มี พระพุทธ ฐิกาทรัส ว่า (ภิกขเว) ตูกร ภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุผู้เจริญ ซึ่ง กายคตาสตินั้น ด้วย ประการ ดัง ฤ กายคตาสติที่ ภิกษุ
 กระทำให้ มากใน ถันตาน แล นั้น จะมี ผล มาก ด้วย ประการ ดัง ฤ จะมี
 อานิสงฆ์ มาก ด้วย ประการ ดัง ฤ พระองค์ ทรง ตรัส เป็น กถะคุณมยตา
 บัจฉาน เพื่อ พระพุทธ ประสงค์ จะ ทรง แสดง ซึ่ง กายคตาสติ กรรมฐาน
 ด้วย พระองค์ เอง นี้ และ กายคตาสติ กรรมฐาน ที่ คัมเด็จพระผู้
 ทรงพระภาคย์ ทรง แสดง นั้น แสดงโดย อานาจอ แห่ง บัพพะทั้งหลาย ๓๔ คือ
 อานาปานะ บัพพะ ๑ และ อิริยาบถ บัพพะ ๑ และ จตุตัมปรัญญะ บัพพะ ๑
 ปฏิกุกะ มนะสิการะ บัพพะ ๑ ชาตุ มนะสิการะ บัพพะ ๑ สิวะธิกา บัพพะ ๘
 เข้ากัน เป็น ๓๔ บัพพะ โดย นัย มี บท ว่า (อธิ ปน ภิกขเว ภิกษุ
 อรัญญคโตวา) เป็น อาทิ ดังนี้ (ตัสส ภวณานิทเทโส อรูปัตโต)
 ก็ กิริยาที่ แสดง ออก ซึ่ง อัน เจริญ ซึ่ง กายคตาสติ กรรมฐาน นั้น มา
 ถึง เข้า แล้ว ใน กายคตาสติ กรรมฐาน ภาวนา นิเทศ นั้น มีความ ว่า
 (อิมานิ คณิ วิปัสสันาวเสน วุคฺคานิ) บัพพะทั้งหลาย ถ้าม คือ
 อิริยาบถบัพพะ และจตุตัมปรัญญะบัพพะ และ ชาตุ มนะสิการะบัพพะ เหล่า นี้ คัม
 เเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ หาก ตรัส เทศนา ด้วย อานาจอ แห่ง วิปัสณา
 กรรมฐาน และ สิวะธิกา บัพพะ ๘ ประการ นั้น ทรง ตรัส เทศนา ด้วย อานาจอ
 แห่ง อาทันวะ วิปัสณาใน วิปัสณา ญาณ ทงหลาย แท้จริง

(ยบจ) อีกประการหนึ่ง สมณิกภวณานันโต พึงสำเร็จใน อสุภภวณานา
 มี อุตฺตมาตกะ อสุภ เป็น อาติ (ตา สมณิกภวณานา) และ สมณิก ภวณานา นั้น
 พระพุทธ โฆษาจารย์ หาก แต่งไว้ ใน อสุภภวณานินเทศ ใน คัมภีร์ พระ
 วิสุทธิสมรรถโดยพิสดาร แล้ว ก็ และ ชุณฺหุแห่ง บัพพะ ทังหลาย นั้น บัพพะ
 สอง ประการ คือ อานาปานะ บัพพะ และ ปฏิกุตระ มนะสิการะบัพพะ นี้ สมเด็จ
 พระ ผู้ทรง พระภาคย์ หาก ตรัส เทศนา ด้วย อานาฯ แห่ง สมณิก ใน อสุภ
 ภวณานินเทศ นั้น ชุณฺหุ บัพพะ ทังหลาย นั้น อานาปานะ บัพพะ จัด เป็น
 กรรมฐาน อัน ต่าง ออก ไป ด้วย อานาฯ แห่ง อานาปานะ สติ กรรมฐาน แท้จริง
 (ยี่ ปเนตฺ วุคฺค) ก็ และ อานาปานะบัพพะ ซึ่ง จัด เป็น กรรมฐาน อัน ต่าง
 ออก ด้วย อานาฯ แห่ง อานา ปานะ สติ กรรมฐาน อันใด อานา ปานะ สติ
 กรรมฐาน นั้น สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ หาก ตรัส เทศนา ด้วย วาร พระ
 บาทว่า (ปุณ จปร ภิภเว ภิภขุ อิมเมว กายํ อุตฺถิ ปาทคตา อโ
 เกสฺมคคตา ตจฺปริยํคํ ปุณฺณานํปํปการิตฺตํ อสุจฺจโน) เป็น อาติ ดังนี้
 อธิบาย ความ ตาม กระแส วาร พระบาท ที่ ตรัส เทศนา นั้น ว่า (ภิภเว)
 คือ ภิภเวทังหลาย (ปุณ จปร) เหตุ อัน ยังมี อีก ภิภเว ใน บวรพุทธศาสนา
 ของ พระศตาคต นั ย่อม พิจารณา เห็น โดย ประจักษ์ ซึ่ง ร่างกาย นั ของ บน
 ตัง แต่ พน เตา ขน ไป ถึง สิ้น : ของ ตา ตัง แต่ ปตาย ฌร ลง มา ถึง พน เตา
 มี หนึ่ง หุ้ม โดย รอบ เป็น ที่ สุก อัน เค็ม ไป ด้วย วัตถุ มิ ได้ สอาด มี ประการ
 ต่าง ๆ ก็ อกธา ฌร โดมา ขน นขา เต็ม ทนฺตา คือ พน

ตใจ คือหนัง มัด คือ เนื้อ นหาร คือ เส้น อฏฐิมิเยฐ คือ เยอ
 ในกระดูก วักก คือ ม้าม ททญ คือ เนื้อ หัวใจ ยกน คือ ตับ
 กิโตมก คือ ฟัง ผัด บัทก คือ ฟุง บัพผาส คือ ปอด อมค คือ
 ไล้ใหญ่ อมคคุณ ไล้ น้อย อทริย คือ อาหารใหม่ กรัด คือ
 อาหารเก่า บิตค คือ คี เดมเห คือ เดมเห ปุฬ โฟ คือ หนอง โสหิต
 คือ เตือด เตโท คือ เตือ เมโท คือ มน ฐน อัสส คือ นาคา
 วธา คือ มน เหวด เเฮโพ คือ นาดาย ดีชานิกา คือ นามุก สติกา
 คือ ไรใน ซ้อ มุคค คือ มุคร อาการ ทงหลาย น ย่อม อยู่ใน กาย น
 ชุง นุง อาการ ทงหลาย ๓๒ ประการ นั้น มีคถุงคิ อมของใน สัตระ น
 ส้มเตจ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ครวดี เทคณา งงเคราะห์ เขา ด้วย เยื่อใน
 กระตูก ด้วย ประการ ดัง น (ทวศ ตังสาการกมมฐฐาน) และ พระ กรรมฐาน
 คือ อาการ ๓๒ น ส้มเตจ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ทรง ปรราก นัน มี ปரியาย
 มี โภฏฐาส แห่ง ภาวณา คือ เจริญ ชง อ้วน แห่ง สติ อัน ตั้ง ใน กาย เปน ตน
 (คัสสธาย อัสถวันณณา) บัดนี้ จะ ได้ พรรณา เมอ ความ แห่ง
 ทวศตังสาการ กรรมฐาน สิบ คอไป (อิมสมินคิ) ใน บท คือ อิมสมิน น
 มี คำ พระ อรรถกถา พรรณา ว่า (ยหาญ กาโย) กาย คือ สรรวะ เบอง บน
 ดัง แต่ พน เทา ฐน ไป ปตาย ผม เบอง ต่า กำหนด ตั้ง แต่ ปตาย ผม ลง มา
 หา พน เทา มี หนึ่ง หุม โดย รอย เปน ที่ สุต อัน ไตนี้ อัน ส้มเตจ พระ ผู้
 ทรง พระภาคย์ หาก ครวดี เทคณา ว่า เต็ม ไป ด้วย อัสจ คือ วัตถุอัน ไม่
 สอาค มี ประการ ต่าง ๆ นั้น ย่อม มี อยู่ใน กาย กล่าว คือ สรรวะ นั้น

(สรีร ี หิ) จึง มี คำ รับ ว่า จริง ขยู่ สรีระ อัน ส้มเค็ญ พระ ผู้ ทรง
พระภคย์ ตรัส เทศนา ชื่อ ว่า กาย นั้น เพราะ เหตุ เปน ที่ ตั้ง ส้ม ด้วย อดุจิ
คือ วัตถุ อัน มี ได้ ี่ อาก นั้น ประการ ๓ เหตุ เปน บ่อ บังเกิด แห่ง อาการ ๓๒
ประการ มี เกศา เปน ต้น อัน เปน ของ พึง เกิดยค นั้น ประการ ๓ เหตุ เปน
บ่อ เกิด แห่ง โรค ทั้งหลาย มี จักขุ โรค เปน ต้น ประการ ๓ (เอเต เกศาทโย)
และ อาการ ทั้งหลาย ๓๒ มี เกศา เปน อาที นั้น ย่อม มี ใน กาย กล่าว คือ
สรีระนี้ (เอวมบ สัมพน โห เวทิตัพ โพ) ก็ และ ชุงนง อาการ ๓๒ นั้น
อัน ว่า ผูก พรอม แห่ง บท มี บท คือ (อตถิ อิมสมี กายเ เกศา) และ บท
คือ (อตถิ อิมสมี กายเ โสมา) เปน ต้น มั่นทิต ผู้ปรีชา พึง รุ
แม่ ด้วย ประการ ดัง น อธิบาย ว่า กุลบุตร ผู้ เจริญ ซึ่ง กายคตา สติ
กรรมฐาน นั้น พึง พิจารณา อาการ ๓๒ ด้วย บท ว่า (อตถิ อิมสมี
กายเ เกศา) ณ ทั้งหลาย ใน กายนี้ (อตถิ อิมสมี กายเ โสมา)
อัน ทั้งหลาย มี ใน กายนี้ ตก ว่า ให้ นำ เขา บท คือ (อตถิ อิมสมี กายเ) นี้
ประกอบ เข้า ด้วย ทุก อาการ คราม เท่า ถว มี ตถตุงค เปน ที่ สุต นั้น ว่า
(อตถิ อิมสมี กายเ มี ตถตุงค) ส้มของ ใน สีสะ ใน กายนี้ มี คำ
บุจนา ว่า (เตน ก็ กถิตา โหติ) อาการ ที่ พิจารณา ซึ่ง ทวติคสังการ
กรรมฐาน อัน ส้มเค็ญ พระ ผู้ ทรง พระภคย์ ตรัส เทศนา นั้น เปน ดัง ฎา
มี คำ วิชันนา ว่า (วิชันน โด) บุคคล ผู้ ไต ผู้ หนึ่ง เมื่อ มา พิจารณา
เตอก พน คณ ทา ด้วย ความ อาทร เชอ เพอ อดุหัททงปอง ใน ร่าง กเสวระ
มี ประมาณ ๑๑ แห่ง เท่านั้น คือ ค้นหา ใน เบอง บน จัวเต็ม แต่ พน เทา ชน มา

ก็ แดะ บติโพช การ กังวต ทงหลาย มี ชย ๓๐ ประการ คือ อาวาส บติโพช
 กังวต ด้วย อาวาส วิหาร เตม่านะ ที่ อยู่ ที่ อาศรัย ประการ ๑ กุต บติโพช
 กังวต ด้วย ตระกุต โยม อุปัฏาก ๑ ตาก บติโพช กังวต ด้วย ตาก ๑ การ
 โถกามิช ๑ คณ บติโพช กังวต ด้วย หมู ด้วยคณะ ศิษยานุศิษย์ ๑
 กรรม บติโพช กังวต ด้วย กิจ การงานใหญ่ น้อย ๑ อัทธาน บติโพช กังวต
 จะไป สู่ ทางไกล ๑ ญาติ บติโพช กังวต ด้วย ญาติ พี่น้อง ๑ คันถ
 บติโพช กังวต ด้วย การ ที่ เต่า เรียน พระไตรบฏก ๑ โรค บติโพช กังวต
 ที่ จะ รักษา โรคา พยาธิ อาพาธ เจ็บไข้ ๑ อิทธิ บติโพช กังวต อยู่ ด้วย
 จำเวญ ฤทธ รักษา ฤทธิ นัย หนึ่ง ว่า กิตติ บติโพช กังวต ด้วย กิตติศัพท
 กิตติคุณ ยศ ศักดิ์ ความ สรรเสริญ ประการ ๑ สิริ เชน บติโพช ๓๐ ประการ
 ด้วย กัน กตบุตร ผู้ ปรากณา จะ ประกอบ กรรมฐานานุโยค ประกอบ
 ความ เพียร เพื่อ จะ จำเวญ ซึ่ง ทวศศธการ กรรมฐาน นัน พัง เข้าไป
 คติ เตี้ย ซึ่ง บติโพช การ กังวต ทงหลาย เต่า นัน เตี้ย ด้วย กิริยา ที่ ละ เตี้ย
 ซึ่ง อน ชยง อยู่ ด้วย อาวาส ชยง อยู่ ด้วย ตระกุต แดะ ชยง อยู่ ด้วย ตาก แดะ
 ชยง อยู่ ด้วย หมู ด้วย คณะ แดะ ชยง อยู่ ด้วย ความ สรรเสริญ ก็ คติ ด้วย
 กิริยา ที่ มิได้ ขวน ขวายใน การงาน แดะไป สู่ ทางไกล แดะ การ เต่า เรียน พระ
 ไตร บฏก แดะมิ่ ขวน ขวาย เพื่อ จะ เยียว ยา รักษา ซึ่ง โรค ด้วย ประการ ฉน
 ฉนึ่ง กตบุตร ผู้ คติ เตี้ย ซึ่ง การ บติโพช แล้ว แดะ มี ความ ปรากณา ฉน
 ยิง ใน อน มิได้ คติ เตี้ย ซึ่ง เนกขัมมะ บรรพชา นัน แดะ กำหนด ซึ่ง ความ เปน
 ผู้ ประพฤติดี เตธ ถึง ซึ่ง ที่ สุด คือ ภาวะประพฤติดัน โดษ อย่าง ยิง อย่างอุกฤษฐ
 แล้ว แดะอย่า พัง ละเตี้ย ซึ่ง ฉน ประพฤติ ตาม วินัย ดิกขาบท แม้น้อย แดะใหญ่
 พัง เข้าไปไกล ซึ่ง อาจารย์ ผู้ ให้ ซึ่ง พระ กรรมฐาน ฉน ประกอบ ด้วย อากมะ

ทวศตถ์การ

และ อธิคมะ คือ รั้วพระไตรปิฎก และ ประกอบ ด้วย มรรค ผล ขรรณ วิเศษ ก็ คัด
อนึ่ง ประกอบ ด้วย คุณ พิเศษ อันใด อัน หนึ่ง นอก จาก รั้วพระไตรปิฎก และ
ประกอบ ด้วย มรรค และ ผล ฌาน สัมมาคี ออกไป นั้น ก็ คัด โดย พืช อัน ส้มควรว
แก่ ฌนย สักขา บท นั้น (วัตถุประสงค์ปทหายจ) อนึ่ง อธิยาศรัย ความ ปราถนา
แห่ง ตน ของ กุฎบุตร ผู้ บริบูรณ์ ด้วย ข้อ วัตร ปฏิบัติ และ มี จิตร อัน
ยั้งดี นั้น อาจารย์ ผู้ ให้ ชัง พระ กรรมฐาน นั้น พึง พิจารณา ตู ให้ รั้วแจ้ง
ประกฤษ ซัด ก่อน มี ว่า พระ กรรมฐาน อันใด ส้มควรว แล้ว พึง บอก
พระ กรรมฐาน นั้น โดย ส้มควรว แก่ อธิยาศรัย

อนึ่ง อาจารย์ อยู่ใน วิหาร อันใด ด้วย ตน (ไร่บี วสิตุกาโม) และ
กุฎบุตร นั้น มี ว่า มีความ ปราถนา เพื่อ จะ อยู่ใน วิหาร นั้น ด้วย พระ
อุคจตรย นั้น ก็ พึง ให้ ชัง พระกรรมฐาน แต่ โดย สังเขป อนึ่ง กุฎบุตร มีความ
ปราถนา เพื่อ จะ ไม่ อยู่ใน วิหาร อัน ถ้าดับ นั้น อาจารย์ ผู้ จะ ให้ พระ
กรรมฐาน พึง บอก ชัง พระ กรรมฐาน อัน เป็น ไป ใน เบอง น้า ด้วย
สามารถ มี อัน บอก ชัง กรรม อัน จะ พึง ละ เลี่ย และ กรรม อัน จะ พึง กำหนด
ถือ เขา ก็ คัด พึง บอก ชัง พระ กรรมฐาน อัน เป็น ไป กับ ด้วย ประเภท ด้วย
สามารถ มี อัน บอก ชัง พระ กรรมฐาน อัน อนุกต ตาม จริต มี ราคะ จริต
เป็น ต้น เป็น ประธาน โดย พิสดาร และ กุฎบุตร นั้น เบอง ว่า เวียน เขา พระ
กรรมฐาน ได้ แล้ว ก็ ข้าตา อาจารย์ ไป อยู่ใน เสนาสนะ อัน ส้มควรว แก่ พระ
กรรมฐาน อย่า อยู่ใน อนนุรูปะ วิหาร อัน มิ ได้ ส้มควรว จะ อยู่ ๓๘ อย่าง

(มหาวาส) คือวิหารใหญ่ นั้น ๑ (นพวาส) คือวิหาร ๓ ร้างใหม่ ๑
 (ชราวาส) คือวิหาร เก่าคร่ำคร่า นั้น ๑ (บันถน) คือวิหาร อยู่
 โดดต่าง นั้น ๑ (โสณทัต) วิหาร อยู่ โดด กระทบ คีดานั้น ๑ (บันถน)
 วิหาร อัน กอบ ด้วยไม้ไม้ ควร จะ บริโภค ๑ (บุษบ) วิหาร กอบ ด้วย
 ดอกไม้ ๑ (ผล) วิหาร อัน กอบ ด้วย ต้นไม้ มี ผล ๑ (ปัตถิต)
 วิหาร อัน คน ทั้งปวง ปราถนา ที่ จะ ไป จะ มา ๑ (นคร) วิหาร อยู่ โดด
 เมือง ๑ (ทรรุณา) วิหาร อยู่ โดด ที่ ไม้ ที่ พัน ๑ (เขตต์) วิหาร อยู่
 โดด ที่ นา ๑ (จิตถากณ) วิหาร ที่ มี จิตถาก บุคคล อยู่ ๑ (บฏฐน)
 วิหาร อยู่ โดด ทำ น้า ๑ (บัจจันตตมา) วิหาร อยู่ โดด แตน บัจจันตะ ชนบท ๑
 (รัชชสัม) วิหาร อยู่ โดด แคน พระ นคร ทั้งสอง ๑ (อดัมปาย) วิหาร
 อัน มี ได้ สบาย ด้วย จิตถาการมณ และ มี ๑ (อภิตถากณมิต โค) วิหาร อัน
 มี ได้ ซึ่ง กิตถากณมิตร ๑ ประตัม เข้า เปน ๑๘ ด้วย กัน

วิหาร เต็มถันระ ๑๘ อย่าง เห็น ปาน ดัง นี้ พึง มตะ เตี่ย ฮยา ฮยา
 วิหารใหญ่ ห้าม มิให้ อยู่ นั้น เปน เหตุ มี สงฆ์ อยู่ มาก ถ้า สงฆ์ ทั้งปวง
 เกียง เตี่ย กัน มิได้ กระทำ วัตร ปฏิบัติ กวาด แผ้ว ถาน พระ เจตีย์ พระศรี
 มหาโพธิ มี ได้ ตง ไว ซึ่ง น้า ใช้ และ น้า ฉน คนไป อยู่ นั้น ถึง เวลว เย็น ถึง
 เวลว เข้า คว ก็ จะ ต้อง กระทำ วัตร ปฏิบัติ กวาด แผ้ว ครั้น จะ ไม่ กระทำ
 ก็ จะ เปน วัคตะเภท จะ ต้อง ถาบท ทุกกฎ ครั้น จะ กระทำ ถ้า กว่าจะ
 กระทำ ดำริจ นั้น เพศว ก็ จะ ตายไป ไป เที่ยว มิตถากณนั้น ก็ จะ มิได้
 จังหัม จะ ถาบท ด้วย มิตถากณ ประการ หนึ่ง วิหารใหญ่ พระ สงฆ์

อยู่ มาก นน มก ออ อัง จะ จำเวียง พระ กรรมฐาน นั้น มี สู้ สบาย จิตร
 มก พุง ชาน วิหาร เขา พัง สร้างใหม่ นั้น เต่า ถ้าไป อยู่ ก็ ต้อง กระทำ การ
 ครน หนึ่ง เตี้ย ไม่ กระทำ พระ ภิกษุ ทงปวง ก็ จะ ยกโทษ จะ ว่า กล่าว ได้
 ครน จะ กระทำ การ เต่า เห็น เห็นค เห็นขย ตำบาก กาย อยู่ แลว ก็ มีอาจะ
 จำเวียง พระ กรรมฐาน ได้ อาศรัย เหตุ ฉนั้น อาวาส ที่ พัง จะ สร้างใหม่ นั้น
 อย่า พัง อยู่ ถ้า สงฆ์ ใน อาวาส นั้นให้ โอกาส ว่า ทำน ึ่ง กระทำ สมณะ
 ธรรม ตาม สบาย เกิด เรา หาก จะ กระทำ การ เอง ถ้าให้ โอกาส ฉนั้น
 แลว ก็ พัง อยู่เกิด วิหาร เก่า คร่ำคร่า นน ห้าม มิให้ อยู่ เปน เหตุ ที่
 จะ ต้อง กระทำ การ ปฏิสังขรณ์ ซ่อม แปลง กุฎี วิหาร เสนาสนะ ครน กระทำ
 การ ก็ จะ เตียม เตี้ย จาก พระ กรรมฐาน วิหาร อยู่ โกต ทาง ห้าม มิให้
 อยู่ นั้น อาศรัย ว่า เสนาสนะ นั้น เปน ที่ ไป มา แห่ง เจ้า ภิกษุ อาศันตุงระ
 เมอ ภิกษุ อาศันตุงระ มา ถึง แลว ก็ จะ ต้อง ออกไป กระทำ อาศันตุงระวัตร ถ้า
 เจ้ากู มา นั้น เปน เวลา วิภาต จะ อาศรัย จำวัตร นั้น จะ ขัด ส่น อยู่
 เสนาสนะ อื่น ๆ นั้นไม่ มี แลว มี แต่ เสนาสนะ ของ ตน ก็ จำ จะ ให้ แก่
 อาศันตุงระ เมื่อให้ เสนาสนะ ของ ตน แลวไป อยู่ ได้ ร่มไม้ ไป อยู่ เห็นอ
 หลัง แห่ง ศีตา ตาย นั้น จะ มี สู้ สบาย อนึ่ง เปน กัรวต อยู่ ด้วย รับ อาศันตุงระ
 จะ มี ได้ ว้าง เจริญ พระ กรรมฐาน และ วิหาร อยู่ โกต กระพัง ศีตา ห้าม
 มิให้ อยู่ นั้น อาศรัย ว่า กระพัง ศีตา เปน ที่ ประชุม แห่ง ชน ทั้งหลาย อัน
 ปราตนา น้า เสียง คน มา ตัก น้า นั้น จะ ออ อัง อยู่ จะ มี สู้ สบาย ประการ
 หนึ่ง เจ้า ภิกษุ ปราตนา จะ สู้ ย่อม ฝ่า เห็น ว่า เสนาสนะ นั้น โกต น้า ก็ จะ

เกิดอน กถัน กัน มา สู้ ฆ่า ย่อม ฆ่า มา แล้ว ก็ จะ ตาม หา ที่ อัน จะ เคี้ยว น้ำ
 ย่อม ตาม หา ภาชนะ อันใส่ น้ำ ย่อม และ ราง ย่อม ฆ่า ครั้น เชอ
 มา ตาม หา ก็ จำ จะ ต้อง บอก ว่า อยู่ที่ นน ๕ แต่ เวียน บอก เวียน กถ่าว
 ยู่ นั้น ก็ จะ บัวย การ ที่ จะ จำเวิญ พระ กรรมฐาน วิหาร อัน กอบ ด้วย
 ใบไม้ ควร จะ บริโภค ห้าม มิให้ ยู่ นั้น อาศรัย ว่า ลัตรี ที่ เก็บ ผัก นั้น
 มา เก็บ แล้ว จะ ขับ จะ ร้อง เล่น เติง เย็น เข้าไป จับ เขา ดวงใจ จะ เปน
 อันตราย แก่ พระ กรรมฐาน อาวาส กอบ ด้วย กอ ดอกไม้ ต่าง ๆ นั้น ห้าม
 มิให้ ยู่ เพราะ เหตุ ดอกไม้ ต่าง ๆ เปน ที่ ชอบใจ ของ ลัตรี ๆ ปราณ
 ดอกไม้ มา เก็บ ดอกไม้ แล้ว จะ ขับ จะ ร้อง ได้ ยิน ถึง โสัด น้ำจิตร ก็ จะ
 ประหวัด กำหนัดใน เติง จะ เปน อันตราย แก่ พระ กรรมฐาน และ อาวาส
 กอบ ด้วย ต้นไม้ มี ผต เปน ต้น ว่า มวม่วง แด ขนุน หน้ง ห้าม มิให้ ยู่ นั้น
 อาศรัย ว่า เมื่อ เทศกาลไม่มี ผต แล้ว ขน ทั้งปวง จะ ชวน กัน มา ขอ ไม่ให้
 เขา ก็ จะ โกรธ เขา จะ ช่ม เห่ง เขา ห้าม เขา ๆ ก็ จะ คำ จะ ว่า ตาม
 อัสมาตย์ แล้ว เขา จะ เพียร พยายาม กระทำ ให้ เจ้า ภิกษุ นั้น ไป เติง จาก
 อาวาส เหตุ ฉนี้ กุลบุตร ผู้ จะ จำเวิญ พระ กรรมฐาน อย่า พึง ยู่
 ใน อาวาส อัน กอบ ด้วย ผตไม้ เห็น ปาน ฉนี้

อนง อาวาส ที่ ขน ทั้งปวง ภาจไป มา นั้น ก็ ห้าม มิให้ ยู่ คือ อาวาส
 เหมื่อน ทกขณ คิริยวิหาร และ เจตีย คิริยจิตรบรรพต วิหาร นั้น ถ้า ภิกษุ
 องค์ ไตไป ยู่ แล้ว คน ทั้งปวง ก็ จะ ตรรเสริญ ว่า เปน พระอรหันต์ เกิดอน
 กถัน กัน มา ให้อ มาบูชา ถ้า เรียน พระ กรรมฐาน แล้ว และ ไป ยู่ ใน

อาวาค เห็น ปาน ดัง นี้ คน ทั้งปวง ก็ จะ เกิดชน กลั่น กันไป บุษบา จะไม่
 สบายใน ที่ จะ จำเวญ พระกรรมฐาน อาวาค อยู่ โดด เมือง เล่า ห้าม มิให้
 อยู่ นั้น อาศรัย ว่า หยิง ชาย ชาว เมือง จะ เวียนไป เวียนมา เจ้าภิกษุ นั้น
 ครน เห็น วิสภาคารมณ คือ รูป สัตว์ นั้น เนิอง ๆ แล้ว ก็ จะ กระเด็น เปน ทุกข์
 ด้วย ราคะ คำฤษณา ประการ หนึ่ง กุมภะ ทาสี ที่ กระเดียด กตขอม นว ชน
 ทำ ดง ทำ นน มก เปน คน ชั่ว เห็น เจ้า ภิกษุ แล้ว มกไม่ หอบไม่ หดก
 เจ้า ภิกษุ นั้น จะ มิ ถู สบุดย ด้วย กุมภะ ทาสี น ประการ หนึ่ง หนึ่ง คน ที่
 เปน ผู้ใหญ่ มี ชื่อ มี เสียง นั้น มกไป กนมานใน ท่าม ถดาง วิหาร แล้ว ก็ นิ่ง เถน
 นอน เถน ตาม สบาย จะ อดตุม ตะเถ่า อยู่ เจ้า ภิกษุ นั้น จะ มิ ได้ สบาย ที่
 จะ จำเวญ พระ กรรมฐาน เหตุ ฉน จึง ห้าม มิให้ อยู่ อดโดด เมือง และ
 อาวาค โดด ที่ ไม่ ที่ พน นั้น เล่า ก็ ห้าม มิ ให้ อยู่ อาศรัย ว่า คน ที่
 ปราณ จะ ทำ เคาหา วาค ที่ อยู่ นั้น จะ ไป คติไม่ พน ไม้ ใน อาวาค ไม่ ให้
 ก็ จะ โกรธ คน ที่ ปราณ พน นั้น เล่า ก็ จะ ไป เก็บ พน คน นั้น ไป คน
 นี้ มา ดูน ๆ ฉาย ๆ ก็ จะ ไม่ สบายใน ที่ จะ จำเวญ พระ กรรมฐาน
 อาวาค อยู่ โดด มา ๆ ด้อม รอบ นั้น เล่า ห้าม มิให้ อยู่ นั้น อาศรัย ว่า
 ชาดู นา จะ เข้า มา ทำ ตาม นวด เข้า โย ห้าม ถดาง วิหาร อาวาค จะ ออ อิง จะ
 ไม่ สบาย อย่าง นี้ ประการ หนึ่ง บาง ที่ โยม วัด นั้น เติง โค กรมื่อไว้
 ปล่อย ออกไป กิน เข้า ใน นา ของ ชาว บ้าน ชาว บ้าน กับ โยม วัด จะ อด
 เคือง กัน มา ว่า ถดางใน สำนัก สงฆ์ ไม่ คกไม่ ดง ก็ จะ พากันไป ถึง สำนัก
 พระยา และ มหา อำมาตย์ ทั้ง คฤหัสถ์ และ ภิกษุ จะ ไม่ สบาย อย่าง นี้

ประการ หนึ่ง เหตุ หนึ่ง จึง ห้าม มิ ให้ อยู่ ใน อาวาส มี นา ถ่อม ครอบ
 และ อาวาส ที่ เป็น วิถีภาศ บุคคล อยู่ คือ ภิกษุ ใน อาวาส หุ่ม เกียง เกียงเตียง
 คอย เขา ผิด กัน เป็น ขาศัก กัน อยู่ และ ห้าม มิ ให้ เจ้า ภิกษุ ผู้ จะ
 จำเวณิ พระ กรรมฐาน อยู่ นั้น เหตุ จะ พดอย ชุ่ม มัว ชัด ช้อง ด้วย การ วิภาศ
 จะ ไม่ สมบาย ใน ที่ จะ จำเวณิ พระ กรรมฐาน อาวาส อยู่ โทถ์ ท่า น้า นั้น เถ่า
 ก็ ห้าม มิ ให้ อยู่ นั้น ก็ อาศรัย ว่า คับ คัง ไป ด้วย เรือ แพ นาวา คน ไป
 คน มา นั้น มาก มี เตียง อัน อัง จะ ไม่ สมบาย ใน ที่ จะ จำเวณิ พระ กรรมฐาน
 และ อาวาส อยู่ โทถ์ บัจจันตะ ประเทศ นั้น เถ่า ห้าม มิ ให้ อยู่ อาศรัย ว่า
 คน ใน บัจจันตะ ประเทศ นั้น มิ ได้ เตอมใส่ ใน พระ รัตน ไตรย ไป อยู่
 นั้น จะ ตำบาก ด้วย บิณฑบาต และ อาวาส อยู่ แคน ต่อ แคน นั้น เถ่า
 ห้าม มิ ให้ อยู่ นั้น อาศรัย ว่า ประเทศ ที่ นั้น บาง ที่ พระยา ช้าง นั เห็น
 ว่า ไป ชน อยู่ ช้าง โน้น ก็ ให้ ยกทัพ ไป ตี ฝ่าย ว่า พระยา ช้าง โน้น เห็น ว่า ชน
 อยู่ ช้าง นั ก็ ให้ มา ตี เถ่า จะ ดุ่นไป ด้วย การทัพ การ คัด จะ ไม่ สมบาย
 ใน ที่ จะ จำเวณิ พระ กรรมฐาน ประการ หนึ่ง ภิกษุ ไป อยู่ ใน อาวาส
 ใน แคน ต่อ แคน นั้น ถ้า ว่า ชุระ มี จะ เทียวไป ช้าง โน้น ก็ ตี ช้าง นั ก็ ตี
 ราช บุษ มา พบ มาปะ เจ้า ก็ จะ ว่า เป็น บุษ เทียว ต่อด แนม เขา เหตุ
 เขา ผด จะ เมียด เมียน ให้ ได้ ความ ตำบาก เหตุ หนึ่ง จึง ห้าม
 มิ ให้ อยู่ ใน อาวาส ใน ประเทศ แคน ต่อ แคน นั้น อาวาส ประกอบ
 ด้วย วิถีภาศารมณ คือ กอบ ด้วย สัตว์ ภาพ อยู่ นั้น ก็ ตี อาวาส อัน กอบ
 ด้วย บัควา อัน ร้าย ถา หยาบ ช้า นน ก็ ตี ก็ ห้าม มิ ให้ ภิกษุ ผู้ จะ จำเวณิ

พระกรรมฐาน นั้น อยู่ เหตุ จะไม่ สบาย ด้วย วิธภาคารมณ และ บิศาจ
 นน กติ อาวาส อัน หก กัตยานมิตร มิได้ นน กิ ห้าม มิให้ อยู่ มี คำปุจฉา ว่า
 บุคคล จำพวกใด ได้ ชื่อ ว่า กัตยานมิตร วิธชันหา ว่า บุคคล ที่ เป็น อาจารย์
 และ อุปัชฌาย์ บุคคล มี วิธธา อายุ คุณ วุฒิ เสมอ ด้วย อาจารย์
 และ อุปัชฌาย์ นน กติ ได้ ชื่อ ว่า กัตยานมิตร ๆ นี้ ถ้า มิได้ มี ใน วิหารใด
 ภิกษุ ผู้ จำเวญ พระ กรรมฐาน อย่า พัง อยู่ ใน วิหาร อัน นั้น ภิกษุ ผู้ จะ
 เวียน พระ กรรมฐาน นั้น พัง มละ เตี้ย ซึ่ง วิหาร อัน มิได้ ส้มควร ๓๗ ประการ
 ดัง พรรณา มา นี้ แล้ว แต่ ที่ อัน โทถ ประคอง บรูษ อัน ตะ เวฬ เตี้ย ซึ่ง มรคา
 อัน กอบ ด้วย ภัย แต่ ที่ อัน โทถ เหตุ พระ พุทธ ฎีกา ตรัส ว่า (ภิกขเว)
 ตูกร ภิกษุ ทั้ง หตาย เสนาสนะ ๓๗ ประการ ภิกษุ ผู้ จะ จำเวญ พระ กรรมฐาน
 พัง มา ตะ เวฬ เตี้ย แต่ โทถ แล้ว พัง เถพย ซึ่ง เสนาสนะ อัน ประกอบ ด้วย
 องค์ ๕ ประการ (กถัญจ ภิกขเว) ตูกร ภิกษุ ทั้ง หตาย เสนาสนะ อัน
 ประกอบ ไป ด้วย องค์ ๕ นั้น เป็น ไฉน วิธชันหา ว่า (อิธ ภิกขเว เสนาสน์)
 ตูกร ภิกษุ ทั้ง หตาย ภิกษุ ใน พระ ตำสนา นี้ พัง เถพย ซึ่ง เสนาสนะ อัน
 กอบ ด้วย องค์ ๕ ประการ (ตามโต นาคิหุร โทติ นาจจาสนัน) คือ
 เสนาสนะ อัน มิ สู้ โทถ โศจรคาม นั้น นก อยู่ แต่ ใน ต่อง คาพยุค คือ ๒๐๐ เส้น
 และมี สู้ โทถ นก อยู่ แต่ ภาย นอก ๕๕ เส้น ภาขอไป ภาขอ มา กลาง วัน ก็ มิ ได้
 มี คน ไป ณะ เต้า ณะ ตุม กลาง คิน ก็ เจียม ดัง ตมิ ได้ ยิน เสียง คน เจริจา ๑
 สัมผัส แห่ง เหลือบ และ ยุง งู เต็ก และ งู ใหญ่ มี โดย น้อย แต่ ก็ มิ สู้ แผล
 เผา นก ตม ก็ มิ สู้ พต นก มี ที่ บัง อยู่ บาง มิ สู้ ดำบาก ด้วย วัชน นก

และ ทนาว นก นัน ๓ ได้ จักร บินชบาต เหน่าสนะ และ ยา อิน จะ ร้างบ ซึ่ง
 ความใช้ ค่อย ง่าย มี ผู้ ตำบาศ นก นัน ๓ ภิกษุ เปน มหา เถระ เปน พุทธุตร
 ทรงไว้ ซึ่ง วินัย และ มาติกา ส้มควร ที่ จะ ไป ดู หา ได้ ตาม อัคระ ชรรม นั้น
 ก็ มี อยู่ ใน วิหาร นั้น ๓ ครั้น มี ความ สงสัย เข้า ไป ได้ ตาม ทาน กั บรรเทา
 ความ สงสัย ให้ ปราศ จาก สันตตาม ที่ อิน ไต่ ดัก ทาน ก็ กระทำ ให้ คน ชน ที่ ไม่
 แฉง นน ทาน คิด ข้อ ชน ว่า กล่าว ชน แฉง ทาน อนุเคราะห์ นน ๓ สิริ เปน
 องค์ ๕ ประการ (เหวโซ ภิกษุเว เหน่าสน) คูกร ภิกษุ ทง หตาย
 เหน่าสนะ อิน ประกอบ ด้วย องค์ ๕ ประการ นั้น ดังนี้ คูกร ภิกษุ ทง หตาย
 ภิกษุ ผู้ จะ เวียน พระ กรรมฐาน พึง เข้า ไป โภถ เตพย ซึ่ง เหน่าสนะ มี องค์ ๕
 เห็น ปาน ดังนี้ ด้วย กิจ อิน คน จะ พึง กระทำ ทง ปวง แลว พึง พิจารณา
 ซึ่ง โทษ ใน กาม คุณ ทง หตาย และ พิจารณา อานิสงษ์ ใน เมกขัมมะ บรรพชา
 แลว ยัง จิตร ให้ เตอมได้ ด้วย อิน รุก ใน คุณ พระ รัตน ไตรย กุณบุตร
 ผู้ เจริญ ซึ่ง กายคตา สติ นั้น เมื่อ แรก จะ จำ เจริญ ซึ่ง กายคตา สติ นั้น
 พึง หา อาจารย์ ที่ ดัง ว่า มา แลว แต่ หตง นั้น แลว ก็ พึง เวียน ใน ด้าน ก
 อาจารย์ นั้น ๓ เมื่อ จะ บอก กายคตา สติ กรรมฐาน นี้ ก็ พึง บอก ซึ่ง
 อุกคหะ โภศต ๗ ประการ และ มนะสิการะ โภศต ๓๐ ประการ อุกคหะ
 โภศต ๗ ประการ นั้น (วจธา) คือ บอก ให้ สำรยาย อาการ ๓๒ ประการ นั้น
 ให้ ชำนาญ ให้ ชน ปาก ๓ (มนธา) คือ ให้ รุก ตาม พระ กรรมฐาน นั้น ให้
 ชนใจ ๓ (วัณณโค) คือ ให้ พิจารณา อาการ ทง ๓๒ นั้น โดย สัตถรรพวรรณะ
 เปน ต้น ว่า คำแดง ชาว เหลือง ๓ (สันฐานโค) คือ ให้ ชนาค ใน ที่

พิจารณาโดย สันฐาน ประการ น้อยใหญ่ ๑ (ทิสโต) คือให้ นตาดใน ที่
 พิจารณา โดย ทิศ เบื้อง ค่ำ เบื้อง บน อัน กล่าว คือ ท่อน ภาย เบื้อง ค่ำ
 และ ท่อน ภาย เบื้อง บน ๑ (โสภาสโต) คือให้ นตาดใน ที่ พิจารณา
 ซึ่ง ที่ อยู่ แห่ง อาการใน ภาย นั้น ๑ (ปริจเจตโต) คือให้ นตาดใน
 อาการ ที่ จะ พิจารณา อาการ ๓๒ อัน มี กำหนด เป็น แฉก ๆ กัน ๑
 เป็น ๗ ประการ ด้วยกัน และ อุกคหะ โภคสถ ซึ่ง ว่า จะ ให้ ส่ายาย
 พระ กรรมฐาน ให้ ชน ปาก นั้น คือให้ ส่ายาย ทวตตังการ กรรมฐาน
 แยก ออก เป็น บัญจกะ ๔ เป็น ฉกะ ๒ บัญจกะ ๕ นั้น คือ ตจะ
 บัญจกะ ๑ วักกะ บัญจกะ ๑ บัปผาสะ บัญจกะ ๑ มัตตลุงกะ บัญจกะ ๑
 เป็น ๕ ด้วยกัน ฉกะ ๒ นั้น คือ เมทธะฉกะ ๑ มุตตะฉกะ ๑ เป็น
 ๒ ด้วยกัน ใน ตจะ บัญจกะ นั้น ฝ่าย อนุโตม ๕ คือ เกสา โดมา
 นขา ทันตา ตใจ ฝ่าย ปฏิตอม ๕ คือ ตใจ ทันตา นขา โดมา
 เกสา ใน วักกะ บัญจกะ นั้น ฝ่าย อนุโตม ๕ คือ มังส นหารู
 อัญฐี อัญฐิมัญฐี วักกั ฝ่าย ปฏิตอม ๕ คือ วักกั อัญฐิมัญฐี
 อัญฐี นหารู มังส ใน บัปผาสะ บัญจกะ นั้น ฝ่าย อนุโตม ๕ คือ
 หทยั ยกนั ถิโตมกั บิหัก บัปผาสั ฝ่าย ปฏิตอม ๕ คือ บัปผาสั
 บิหัก ถิโตมกั ยกนั หทยั ใน มัตตลุงกะ บัญจกะ นั้น ฝ่าย อนุโตม ๕
 คือ อนตัง อนตคฺคณั อุตริยั กรีธั มัตตลุงคั ฝ่าย ปฏิตอม ๕ คือ
 มัตตลุงคั กรีธั อุตริยั อนตคฺคณั อนตัง ใน เมทธะฉกะ นั้น ฝ่าย

อนุโตม ๖ คือ บัดดี เสมห์ ปุฬ โห โดหิต เธโท เมโท ฝ่าย ปฏิโตม ๖
 คือ เมโท เธโท โดหิต ปุฬ โห เสมห์ บัดดี ใน มุคตะณะ นั้น
 ฝ่าย อนุโตม ๖ คือ อัสสุ วธา เวโห สัมมานิกา ตสิกา มุคัต
 ฝ่าย ปฏิโตม ๖ คือ มุคัต ตสิกา สัมมานิกา เวโห วธา อัสสุ
 พระโยคาวจร กุตบุตร พึง ส่าชยาย ด้วย วาจา ใน คจระปัญจะ นั้น ว่า เกธ่า
 โดมา นขา ทันตา ตโจ เปน อนุโตม ดังนี้ ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง
 ส่าชยาย เปน ปฏิโตม ถอย หลง ว่า ตโจ ทันตา นขา โดมา เกธ่า ดังนี้
 ให้ ได้ ๕ วัน อีก เต่า ครั้น เมื่อ ส่าชยาย เปน อนุโตม ๕ วัน ปฏิโตม
 ๕ วัน ข่ามิ ข่านาญ แล้ว จึง ส่าชยาย ให้ เปน อนุโตม ปฏิโตม ว่า เกธ่า
 โดมา นขา ทันตา ตโจ ตโจ ทันตา นขา โดมา เกธ่า ดังนี้ ให้ ได้
 ๕ วัน อีก สิริ วัน ฝ่าย อนุโตม ๕ ฝ่าย ปฏิโตม ๕ ฝ่าย อนุโตม ปฏิ
 โดม ๕ จึง เปน กิ่ง เตื่อน ด้วย กัน โยคาวจร กุตบุตร พึง เจริญ คจระปัญจะ
 กรรมฐาน ด้วย วาจา และ น้ำใจ ให้ ได้ กิ่ง เตื่อน โดย นัย ดัง พรรณา มา ฉนั้น
 และ ข้อ ซึ่ง ว่า ให้ เจริญ ด้วย วาจา นั้น คือ ประโยชน์ จะ ตัด เสี้ย ซึ่ง วิตก
 อัน ช่านไป ณ ภาย นอก นั้น ประการ ๑ เพื่อ ภาวะ จะ ให้ ข่านาญ ใน มาพี นั้น
 ประการ ๑ และ ข้อ ซึ่ง ว่า ให้ จาเรญ ด้วย น้ำใจ นั้น เพื่อ จะ กำหนด ให้
 เปน ส่วน ๆ เปน สภาวะ (วจธา หิสต์) จึง มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ กิริยา
 ที่ กุตบุตร เจริญ ด้วย วาจา นั้น เปน บัจจัย แก่ ภาวะ ตัด เสี้ย ซึ่ง วิตก อัน
 ช่านไป ใน ภาย นอก แล้ว เปน บัจจัย แก่ อัน เจริญ ด้วย จิต และ เปน
 บัจจัย แก่ ภาวะ คดอง แล้ว ข่านาญ ใน มาพี ที่ กิริยา ที่ เจริญ ด้วย ใจ นั้น

เป็น บัณฑิต แก่ กำหนด ถือ เอา ตำรา และ วัฒนธรรม และ ตักขณะ ทั้งหลาย นั้น
 ด้วย สามารถ แห่ง อดุภ และ วัฒนธรรม และ ตักขณะ ถึง ไต่ สิ่ง หนึ่ง เมื่อ กุศบุตร
 นั้น ตำรายา เจริญ ใน ศาสนา บัญจะ ได้ ถึง เต็ม แล้ว จึง ไป สู่ สำนัก อาจารย์
 เรียน เขา ซึ่ง วัคคะ บัญจะ
 ตำรายา วัคคะ บัญจะ นั้น เป็น อนุโตม ว่า
 มนต์ นหารู อัญฐี อัญฐิมัญฐี วัคคะ ดังนี้ ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ตำรายา
 เป็น ปฏิโตม ถอย หลัง ว่า วัคคะ อัญฐิมัญฐี อัญฐี นหารู มนต์ ดังนี้ ให้
 ได้ ๕ วัน อีก เท่า แล้ว จึง ตำรายา เป็น อนุโตม ปฏิโตม ว่า มนต์ นหารู
 อัญฐี อัญฐิมัญฐี วัคคะ วัคคะ อัญฐิมัญฐี อัญฐี นหารู มนต์ ให้ ได้
 ๕ วัน อีก เท่า สิริ วัน ใน วัคคะ บัญจะ ฝ่าย อนุโตม ๕ วัน ฝ่าย ปฏิโตม
 ๕ วัน ฝ่าย อนุโตม ปฏิโตม ๕ วัน จึง เป็น ถึง เต็ม ด้วย กัน (ทศ
 โภฏฐาเส เอกโต กศวา) ครั้น แล้ว จึง เอา ศาสนา บัญจะ ประสม กัน เข้า
 ตำรายา เป็น อนุโตม ตั้งแต่ เกศา คตตจน วัคคะ ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง
 ตำรายา เป็น ปฏิโตม ถอย หลัง ทวน ลง มา แต่ วัคคะ คราบ เท่า ถึง เกศา
 ให้ ได้ ๕ วัน อีก เท่า แล้ว จึง ตำรายา เป็น อนุโตม ปฏิโตม ว่า เกศา โดมา
 นขา ทนตา ตโจ มนต์ นหารู อัญฐี อัญฐิมัญฐี วัคคะ วัคคะ อัญฐิมัญฐี
 อัญฐี นหารู มนต์ ตโจ ทนตา นขา โดม เกศา ตำรายา ดังนี้ ให้
 ครบ ๕ วัน อีก สิริ ฝ่าย อนุโตม ๕ วัน ฝ่าย ปฏิโตม ๕ วัน ฝ่าย อนุโตม
 ปฏิโตม ๕ วัน จึง เป็น ถึง เต็ม ด้วย กัน

เบื้อง หน้า แต่ นั้น พง ตำรายา ใน บัณฑิต บัญจะ เป็น อนุโตม ว่า ทพย
 ยกน กิโตมกั บิหกั บัณฑิต ดังนี้ ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ตำรายา เป็น
 ปฏิโตม ว่า บัณฑิต บิหกั กิโตมกั ยกน ทพย ดังนี้ ให้ ได้ ๕ วัน อีก เท่า

ครบ แล้ว จึง ส่งขาย เป็น อนุโตม ปฏิโตมว่า หทย ยกน กิโตมกั
 บัหกั บัปัสสั บัปัสสั บัหกั กิโตมกั ยกน หทย ส่งขาย ดังนี้
 ให้ได้ ๕ วัน อีก สิริ วัน ฝ่าย อนุโตม ๕ วัน ฝ่าย ปฏิโตม ๕ วัน ฝ่าย
 อนุโตม ปฏิโตม ๕ วัน จึง เป็น กิ่ง เคียน ด้วยกัน

เมื่อ นำ แต่นั้น จึง เขา โกฎฐาส ทั้ง ๓๕ ประสม กัน เข้า ส่งขาย เป็น
 อนุโตม ตั้งแต่ เกสา ทราย เท่า ถึง บัปัสสั ให้ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ส่งขาย
 เป็น ปฏิโตม ถอย หลัง ตั้งแต่ บัปัสสั ลง มา ทราย เท่า ถึง เกสา ให้ได้
 ๕ วัน อีก เท่า แล้ว จึง ส่งขาย เป็น อนุโตม ปฏิโตม ให้ได้ ครบ ๕ วัน อีก
 จึง เป็น กิ่ง เคียน ด้วยกัน

ถ้า บันั้น จึง ไป สู่ สำนัก อาจารย์ เรียน เขา มัตตถุงคะ บัญจะ
 ได้ แล้ว จึง ส่งขาย เป็น อนุโตมว่า อินคิ อินคคฺคฺณิ อุกฺกรียิ กวีตติ
 มัตตถุงคะ ให้ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ส่งขาย เป็น ปฏิโตมว่า มัตตถุงคะ กวีตติ
 อุกฺกรียิ อินคคฺคฺณิ อินคิ ดังนี้ ให้ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ส่งขาย เป็น อนุโตม
 ให้ครบ ๕ วัน อีก เท่า

(คโต เทวีสติ โกฎฐาส) ถ้า บันั้น จึง เขา โกฎฐาส ๓๓ ประสม
 กัน เข้า ส่งขาย เป็น อนุโตม ๕ วัน แล้ว ส่งขาย เป็น ปฏิโตม ๕ วัน
 เป็น อนุโตม ปฏิโตม ๕ วัน จึง เป็น กิ่ง เคียน ด้วยกัน

(คโต เมทณกั อุกคฺคิหิตฺวา) ถ้า บันั้น จึง ไป สู่ สำนัก แห่ง อาจารย์
 เรียน เขา ซึ่ง เมทณคะ ได้ แล้ว จึง ส่งขาย เป็น อนุโตมว่า บิคคิ เตมฺหิ
 ปุพฺโพ โทหิตฺวา เตโต เมโท ดังนี้ ให้ได้ ๕ วัน แล้ว จึง ส่งขาย เป็น

ปฏิโสมว่า เมโท เสโท โสหิตํ ปุฬโป เตมหิ บัตตํ ตังนํ ใหได้ ๕ วัน
อิกเต่า แล้วจึงสาขยายเปนอนุโสมปฏิโสมว่า บัตตํ เตมหิ ปุฬโป
โสหิตํ เสโท เมโท เมโท เสโท โสหิตํ ปุฬโป เตมหิ บัตตํ ตังนํ
ให้ครบ ๕ วัน อิก

(คโต นวตติ โภฏฐาเส) ถ้าตบนั้นจึงเอาโกฏฐาเส ทั้ง ๒๖
ประสมกัน สาขยาย เปนอนุโสมแต่ เกศา ไปครบเท่าถึง เมโท
ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง สาขยาย เปน ปฏิโสม ทวน ถอยหลัง ตั้งแต่
เมโท ลงมาครบเท่าถึง เกศา ให้ได้ ๕ วัน อิกเต่า ครั้นแล้วจึง
สาขยาย เปน อนุโสมปฏิโสม ให้ครบ ๕ วัน อิก

(คโต มุคคณกํ อุกคณหิตวา) ถ้าตบนั้นจึง เรียงเอา มุคคณณะ
สาขยาย เปนอนุโสมว่า อัสสุ วสา เสโพ สิมานิกา ลลิกา มุคคํ ตังนํ
ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึงสาขยาย เปนปฏิโสมว่า มุคคํ ลลิกา สิมานิกา
เสโพ วสา อัสสุ ตังนํ ให้ครบ ๕ วัน อิกเต่า ครั้นแล้วจึง
สาขยาย เปน อนุโสมปฏิโสมว่า อัสสุ วสา เสโพ สิมานิกา
ลลิกา มุคคํ มุคคํ ลลิกา สิมานิกา เสโพ วสา อัสสุ ตังนํ
ให้ครบ ๕ วัน อิก

(คโตบี ทวศ ศัสถาโกฏฐาเส) ถ้าตบนั้นจึงเอาโกฏฐาเส ทั้ง ๓๒
ประสมกันเข้า สาขยาย เปนอนุโสม ตั้งแต่ เกศา ไปครบเท่าถึง
มุคคํ ให้ ได้ ๕ วัน แล้ว จึง สาขยาย เปน ปฏิโสม ทวน ถอยหลัง ตั้งแต่
มุคคํ ลงมา ครบเท่าถึง เกศา ๕ วัน อิกเต่า แล้วจึงสาขยาย เปน

อนุโตม ปฏิโตมให้ครบ ๕ วัน อีก นับวันจำเดิมแต่ต้น มา ประสม กัน เข้า
เป็น เดือน นั้น ก็คิดตามเดือน ถ้วน ได้ ๖ เดือน ด้วยกัน (อุปฺปนิตฺตย
สัมปฺปนิตฺต) พระภิกษุอื่น บริบูรณ์ ไป ด้วย อุปฺปนิตฺตย ประกอบ ด้วย
บัญญัติ แก่ กตฺถา นั้น เมื่อ สำรยาย พระ กรรมฐาน โดย นัย ดัง พรรณา มา นั้น

โกฏฐาต ๓๒ มี เกสา เป็น อาทินั้น ก็ จะ ปราภฏ แจง ใน มโนทวาร จะ
สำเร็จ เป็น อุกคหะนิมิตร และ ปฏิภาคะนิมิตร โดย ง่าย ตาย เพราะ เหตุ บริบูรณ์
ด้วย อุปฺปนิตฺตย (เอกฺกัจจตฺต น อุปฺปฐุหฺนํติ) พระภิกษุ บาง จำพวก ที่ หา
อุปฺปนิตฺตย มิได้ สำรยาย ทวตฺตสังการ กรรมฐาน โดย นัย ดัง พรรณา มา นั้น
ถ้วน กำหนด ๖ เดือน แล้ว และ ยัง มิได้ สำเร็จ อุกคหะ นิมิตร และ ปฏิภาคะ
นิมิตร ก็ พึง อสฺส่าหะ กระทำ ความ เพียร ให้ ยิ่ง ขึ้น ไป กว่า กำหนด ๖ เดือน
อย่าได้ มละ เตี้ย ซึ่ง ความ เพียร (มฺชณฺณบฺญญตฺต วเสน) ข้อ ซึ่ง กำหนด
ไว้ ให้ สำรยาย ถ้วน กำหนด ค่ำรบ ๖ เดือน นี้ ว่า ด้วย สามารถ ภิกษุ
มี บัญญา เป็น ทาม กตถา จะ ได้ ว่า ด้วย สามารถ ภิกษุ มี บัญญา กตฺถา
และ ภิกษุ มี บัญญา อ่อน นั้น หา มิได้ ซึ่ง กำหนด ๖ เดือน นี้ กำหนด
ด้วย ภิกษุ บัญญา เป็น อย่าง กตถา กาล เมื่อ สำรยาย ทวตฺตสัง การ
กรรมฐาน นั้น มาตรฐาน ว่า โกฏฐาต ทั้ง ๓๒ นั้น มิได้ ปราภฏ พร้อม ใน
มโนทวาร มิ อาจ จะ ให้ สำเร็จ กิจ เปน อุกคหะนิมิตร และ ปฏิภาคะนิมิตร ได้
ทั้ง ๓๒ โกฏฐาต เฉพาะ ปราภฏ แต่ สิ่ง หนึ่ง หรือ สอง สิ่ง สำเร็จ กิจ เปน
อุกคหะ นิมิตร และ ปฏิภาคะ นิมิตร แต่ สิ่ง หนึ่ง หรือ สอง สิ่ง ก็ ตาม เกิด
สุด แท้ แต่ ว่า ปราภฏ แจง เท่าใด ก็ ให้ ถอ เขา เท่า นั้น เมื่อ สำรยาย

ทศตติง ศัสตราการ กรรมฐาน นั้น ขย่ำ พิจารณาโดยดี ขย่ำได้ พิจารณา
โดย ลักษณะ มี แข็ง กระตัง เปน ฮาติ ทั้ง มนระธิการ กำหนดให้เป็น ส่วน ๆ
พิจารณาให้เห็นว่า เกศาหมี่ เปน ส่วน ๑ โดมนั้น เปน ส่วน ๑ นขา
เปน ส่วน ๑ ทันคานัน เปน ส่วน ๑ ให้เป็น ส่วน ๆ ดังนี้ ตั้งแต่ ๓๒ ประการ
พิชิต ที่ สำรยายให้ ชน ปาก ตุงพรณามาณัน จิต เปน อุกคหะ โกศต เปน ประถม
เปน บัจจย แก่ สำรยาย ด้วย จิตร และ อุกคหะ โกศต ที่ คำรบ ๒ นั้น
ให้ พระโยคาวจร กุณบุตร รุกท ทศตติง ศัสตราการ กรรมฐาน เปน ขนุ โดม ปฏิโตม
เหมือน สำรยาย ด้วย วาจา นั้น อัน สำรยาย ด้วย จิตร นี้ เปน บัจจย ให้ ตรีษฐ์
ชลฺภ ปฏิกูล โดย ฌภาวะ และ อุกคหะ โกศต ที่ คำรบ ๓ ที่ ว่าให้ พิจารณา
โดย ดี นั้น คือ ให้ กำหนด ดี แห่ง ฮาการ ๓๒ มี เกศา เปน ฮาติ และ อุกคหะ
โกศต ที่ คำรบ ๔ ที่ ให้ กำหนด โดย ฌณฐาน นั้น คือ กำหนด ฌณฐาน แห่ง
ฮาการ ๓๒ มี เกศา เปน ฮาติ และ อุกคหะ โกศต ที่ คำรบ ๕ ที่ ว่าให้ กำหนด
โดย ทิศ นั้น คือ ให้ กำหนด ทิศ เมอง คำ และ ทิศ เมอง บน แห่ง ฮาการ ๓๒
คือ ตั้งแต่ นาทิ ชนไป จิต เปน ทิศ เมอง บน ตั้งแต่ นาทิ ลง มา จิต เปน
ทิศ เมอง คำ และ อุกคหะ โกศต ที่ คำรบ ๖ ที่ ว่าให้ พิจารณา โดย โอภาศ นั้น
คือ ให้ กำหนด ที่ ตั้ง แห่ง ฮาการ ๓๒ ว่า โภยฐาต อ้น นั้น ตั้ง อยู่ ใน ที่ อ้น นั้น ๆ
และ อุกคหะ โกศต ที่ คำรบ ๗ ที่ ว่าให้ กำหนด ปริเฉท นั้น ปริเฉท มี ๒ ประการ
คือ ฌภาคะปริเฉท ประการ หนึ่ง วิธภาคะปริเฉท ประการ หนึ่ง ฌภาคะปริเฉท
นั้น คือ กำหนด เปน ส่วน ว่า ฮาการ โภยฐาต อ้น นั้น กำหนด เมอง คำ ตั้ง อยู่
เพียง น กำหนด เมอง บน ตั้ง อยู่ เพียง น กำหนด เมอง ขวาง ตั้ง อยู่ เพียง น

กำหนดอย่างนี้ และ เรียกว่า กำหนดโดย สภาค และ กำหนดโดย วิธสภาค นั้น
คือ กำหนดโดย ส่วน อัน มิได้ เชื่อกันว่า สิ่งนี้ เป็น เกศา หาเป็น โดมา ไม่
สิ่งนี้ เป็น โดมา หาเป็น เกศา ไม่ อย่างนี้ และ เรียกว่า วิธสภาคปริเฉท
กำหนดโดย ปริเฉท ๒ ประการ ดังนี้ จัด เป็น บุคคลหระโกศตที่ คำรบ ๗

แต่นี้ จะ พรวรณา โดย สี่ และ ตัถฐาน เป็น ต้น แห่ง ฮาการ ๓๒ นั้น ขึ้น
ต่อไปโดย นัยพิสดาร ว่า ให้ โยคาวจร กุณบุตร ผู้เจริญ กายกตาสติ
กรรมฐาน นั้น พิจารณา กำหนดว่า เกศา ผมนั้น ถ้า จับ แค้น เส้น เป็น
ประมาณ (ฉันณโต) ถ้า จะ กำหนดโดย สี่ มี สี่ คำ เป็น ปรกติ ที่ ขาวไป
นั้น ขาศรัย ด้วย ความ ขร่า หาก เยียด เยียด (ตัถฐานโต) ถ้า จะ กำหนด
โดย ตัถฐาน มี ตัถฐาน อัน ยาว ต้น เรียว ปลาย เรียว ตุงคัน ชัง (ทิสโต)
ถ้า จะ กำหนดโดย ทิศ ผมนั้น เกิดใน ทิศ เมือ บน เมือ บน สี่ ชะ นั้น
และ เรียกว่า ทิศ เมือ บน (โอภาสโต) ถ้า จะ กำหนดโดย โอภาส
คือ ทิศ ผมนั้น บังเกิดใน หน้า อัน หุ้ม กระบอก สี่ ชะ แห่ง เรา ท่าน ทังปวง
ที่อยู่ แห่ง ผมนั้น ข้างหน้า นั้น กำหนด ที่ สี่ ชะ แห่ง หน้า ผาก ข้างหลัง
นั้น กำหนด โดย หลุม แห่ง คอ ข้าง ทังสอง นั้น กำหนด โดย หู ทังสอง
(ปริจเฉทโต) ถ้า กำหนด โดย ปริเฉท นั้น ผมนั้น มี กำหนด ราก หยั่ง
ลงไป ใน หน้า หุ้ม สี่ ชะ นั้น (วิหคัมคค) มี ปลาย ประมาณ เท่า ปลาย
แห่ง เมล็ด ข้าว เป็ดอก อัน นี้ กำหนด เมือ คำ เมือ บน ที่ ยาว ขนไป นั้น
กำหนด โดย ฮาการ โดย ขวาง นั้น กำหนด ด้วย เส้น และ เส้น แห่ง กัน ถ้า จะ
กำหนด โดย สภาค นั้น ผมนั้น บังเกิด ชุม ตะเส้น ๆ จะได้ เกิด ด้วย กัน

ชุมหนึ่ง ๒ เส้น ๓ เส้น นั้นหา มิได้ ถ้าจะ กำหนดโดย วิสภาค เณร^๕ แปลก
 กัน กับ ชน จะได้ เหมือน กัน กับ ชน นั้น หา มิได้ และ เณร^๕ พระ โยคาวจร
 พึง กำหนดโดย ปฏิกุต ๕ ประการ คือ ปฏิกุตโดย ตี-ประการ ๑ ปฏิกุต
 โดย ตีฐาน ประการ ๑ ปฏิกุตโดย กถิน ประการ ๑ ปฏิกุตโดย ที่ เกิด
 ประการ ๑ ปฏิกุตโดย ที่ อยู่ ประการ ๑ เปน ๕ ประการ ด้วย กัน
 ปฏิกุต โดย ตี นั้น พึง พิจารณา ว่า บุคคล อัน บริ โภค ซึ่ง เข้า ยาคู และ
 เข้า ่วย และ สิ่ง ของ บริ โภค ทั้งปวง ที่ ชอบใจ บริ โภค นั้น ถ้า เห็น วัตถุ
 สิ่งใด มี ตี เหมือน ผม ตกตง อยู่ใน สิ่ง ของ ที่ ตน บริ โภค นั้น สำคัญ ว่า
 เปน ผม แล้ว ก็ ย่อม เกิด ยศ ย่อม ชัง เมื่อ อยู่ใน กาย นั้น เปน ที่ รัก ครัน
 ออก จาก กาย แล้ว ก็ เปน ที่ เกิด ยศ ที่ ชัง พึง พิจารณา เปน ปฏิกุต โดย ตี นั้น
 และ ปฏิกุต โดย ตีฐาน นั้น พึง พิจารณา ให้ เห็น ว่า เมื่อ บุคคล
 บริ โภค โภชนา หาร สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง ใน ที่ มี ตี นั้น ถ้า พบ ประ วัตถุ อันใด อันหนึ่ง
 อัน มี ตีฐาน เหมือน ด้วย ผม แล้ว สำคัญ ว่า เปน ผม แล้ว ก็ บังเกิด ความ
 เกิด ยศ ชัง หยิบ ทั้ง เตี้ย คาย ถ่ม เตี้ย บ้าง เพราะ เหตุ สำคัญ ว่า ผม
 เณร^๕ เปน ที่ รัก แต่ เมื่อ ยัง คิด เนือง อยู่ใน กาย ครัน ปราศ จาก กาย แล้ว
 ก็ เปน ที่ เกิด ยศ ที่ ชัง จะ ว่า ไป โย ถึง ผม เถ่า จน แต่ เส้น ไหม เส้น ปอ
 เปน ฮาติ ที่มี ตีฐาน เหมือน ด้วย ผม ที่ บุคคล สำคัญ ว่า เปน ผม นั้น
 ยัง ว่า เปน ที่ เกิด ยศ ที่ ชัง ยิ่ง นักหนา พระ โยคาวจร พึง พิจารณา ปฏิกุต
 โดย ตีฐาน ๑๑ พรรณา มา ณ

ที่ ว่าให้ พิจารณา ปฏิภูต โดย กถิน นั้น คือให้ พิจารณา ว่า ผมนั้น
 ถ้า บุคคล เพิก เฉย เตี้ยไม่ เข้าใจได้ ทำนุ บำรุง แล้ว ก็ เหมือนถ้ำบ เหมือนถ้ำง ถ้า
 มีฉนั้น ถูกไฟไหม้ แล้วนี้ เหมือน ร้าย เหมือน กาศ นก หญา พัง พิจารณา
 ปฏิภูต โดย กถิน คุจ พรรณามา ฉนั้น

ที่ ว่าให้ พิจารณา ปฏิภูต โดย ที่ เกิด นั้น คือให้ พิจารณา ว่า ผมนั้น
 เกิด ขึ้นใน หนึ่ง อัน หุ้ม กระบอ ก สี่ละ ชุ่ม ไป ด้วย บุพ โภ โดหิต หน้า ตี หน้า เสนหะ
 เปน ฮาติ บังเกิด ขึ้นใน ที่ อัน พัง เกิดยต คุจ ผัก อัน บังเกิด ขึ้นใน
 ประเทศ เวจจกฏี เปน ที่ เกิดยต แห่ง บุคคล ทงปวง

ที่ ว่าให้ พิจารณา ปฏิภูต โดย ที่ อยู่ นั้น คือให้ พิจารณา ว่า ผมนั้น
 เกิดใน ที่ อัน พัง เกิดยต แล้ว ก็ เจริญ ขึ้นใน ที่ อัน พัง เกิดยต จะได้
 ปราศจาก ประเทศ อัน พัง เกิดยต นั้น หา มิได้ คุจ เสวณะชาติ สำหรับ เปน
 ฮาติ อัน บังเกิดใน ที่ ตามก แล้ว และ จม อยู่ ใน ที่ ตามก นั้น พระ
 โยคาวจร พัง พิจารณา เกศา เปน ปฏิภูต ๕ ประการ คุจ พรรณามา ฉนั้น

อนึ่งให้ พระ โยคาวจร พิจารณา กำหนด เปน ปฏิภูต กรรมฐาน โดย
 ข้อ อุปมานูปไมย ดังนี้ ว่า (วมมิกมคตเถก ชาตานิ) กอ หนุ้า ทังหตาย อัน
 บังเกิด เห็นอ ยตต แห่ง จอม ปตวค นั้น จะได้ รู้จัก ว่า ฮาตมะ น บังเกิด เห็นอ
 จอม ปตวค ดังนี้ ก็ หา มิได้ อนึ่ง จอม ปตวค เถา จะได้ รู้ ว่า กอ หนุ้า
 บังเกิด เห็นอ ฮาตมา ดังนี้ ก็ หา มิได้ ตก ว่า กอ หนุ้า กับ จอม ปตวค
 บังเกิด อยู่ ด้วย กัน ก็จริง แต่ ทว่า หา รู้จัก กันไม่ (ยถา) อัน นั้น และมี
 อุปมา ฉนั้นได้ (น เกศา ชาตนิค) เกศา ซึ่ง บังเกิดใน หนึ่ง อัน หุ้ม กระบอ ก

ตั้งขึ้น ถ้อยที ถ้อยหา รุจก กั้นไม้ (เอวมจ เมาร ตถ) อันนี้ก็มี
 อุปไมยเหมือนนั้น (ฮา โภคปัจจุเวกขณวิริหิตา ที เอเต ชัมมา) แท้จริง
 ธรรมทั้งหลายนี้ ปราศจาก อาโภค และ ปราศจาก บัญญา หา เจตนามิ ได้
 (อพยากตา) เปน อพยากฤตธรรม มีสภาพะ สุกุเปตา เปน ปฏิกุต
 พัง เกิดยึด พัง ชึง ยิง นก ไข่ สัตวไข่ บุคคลควร จะ ตั้งเวช มี กำจัด
 กิริยาว่า พระโยคา วจร เจ้า เมอง ว่า พิจารณาใน เกศา ตั้ง นี แล้ว เมอง
 นำแต่ นั้นให้ พระโยคาจร พิจารณา กำหนดใน โตมา ว่า โตมชาตินี้
 มีประมาณ เก้า โทฏี เส้น มี สี่ดำ โดยมาก จะได้ ดำไป ดั้น ทั้งนั้น ก็ ห้ามได้
 ที่ สี่ขาว สี่ เหลือง นั้น ก็มี (โธมตจาปถันฐานา) มี ถันฐาน อัน น้อม
 ดง ตั้ง แดง ธนุ นัย หนึ่ง ว่า มี ถันฐาน ตั้ง ราก ศาสถ ถ้า จะ กำหนด
 โดย ทิศ เกิดใน ทิศ ทั้ง สอง คือ ทิศ เบอง ตา และ ทิศ เบอง บน กาย กง
 เบอง ตา นั้น ดง แต่ นากี ดง มา นั้นได้ ชื่อ ว่า ทิศ เบอง ตา กาย กง เบอง
 บน นน ตั้ง แต่ นากี ชน ไป นั้นได้ ชื่อ ว่า ทิศ เบอง บน ถ้า จะ ว่า โดยโอกาส
 เกิดใน หนึ่ง อัน หุ้ม กาย ยก เตี้ย แต่ ผ่า มือ และ ผ่า เท้า ถ้า จะ ว่า โดย
 บริเณท ชน นี มี กำหนด ราก อัน หย่ง ดง ใน หนึ่ง นั้น (ตักขามตติ)
 บประมาณ เท่า ปตาย เหล็ก จาน และ เมตต์ใช้ เหา อัน นี้ กำหนด โดย เบอง ตา
 เบอง บน นั้น กำหนด โดย อากาศ โดย ขวาง กำหนด ด้วยเส้น แห่ง กั้น และ กั้น
 ถ้า จะ ว่า โดย สภาพะ ชน นี จะได้ บังเกิด ด้วยกัน ดง แต่ ชุมตธ ของเส้น นั้น ห้ามได้
 ถ้า จะ กำหนด โดย วิธสภาพะ ชน นี ต่าง กั้น กับ ผม ให้ พระโยคา วจร
 พิจารณา เปน ปฏิกุต ธรรมฐาน ว่า โตมชาติ เกิด กับ หนึ่ง อัน หุ้ม กาย ก็

จริง แต่ ทว่า ทำ รู้จัก กันไม่
 ชนในบ้านเก่า อยุธยา แพรก และ บ้านเก่า มิได้ รู้จัก ชึ่ง กัน และ กัน

แต่ ทะจริง ขรรณ ทง ्हาดาย นี ปราศ์จาก ฐา โภค ปราศ์จาก เจตนา เปน อphyากฤต
 ขรรณ บ๋อม มี สภาวะ สุขุญ เปด้า เปน ปฏิภูต พึ่ง เกด็ดยศไว้ สัดวไว้ บุคคล
 กวว จะ อนิจจัง ตั้งเวร มี กำตัง

พิจารณาใน โธมา แถ้ว เมอง นำ แต่ นน ให้ พระ โยศาวจร กุดบุตร
 กำหนดใน นขา ฐา เต็ม แห่ง บุคคล ที่ บริบูรณ์ นน มี ประมาณ ๒๐ มี
 สี่ ชาวใน ที่ ชน พน เนอ มี สี่ แดงใน ที่ ชน เนอ ึง กับ ด้วย เนอ มี สี่ ฐาน
 ดัง โอกาศ์ ที่ ตั้ง แห่ง ตน นัย หนึ่ง มี สี่ ฐาน ดัง เมตต มะปราง โดย มาก
 นัย หนึ่ง ว่า มี สี่ ฐาน ดัง เกดัด ปตมา มี สี่ ชน ชาว บังเกิดใน ที่ ทง สอง
 ตั้ง อยู่ใน ที่ ชน เปน ปฏิภูต เหมือน กัน กับ สม พระ โยศาวจร พึ่ง พิจารณา
 ให้ เห็น ว่า เนอ และ เต็ม อยุ่ ด้วย กัน ก็ จริง แต่ ทว่า จะ ได้ รู้จัก กัน
 หา มิได้ เปรียบ เหมือน ปรายไม้ ึง กับ เมตต มะทราง ที่ ทารก เสียม เข้า แถ้ว
 และ ถอ เต็ม มิได้ รู้จัก ชึ่ง กัน และ กัน ฉนน ขรรณ ทง สอง น
 ปราศ์จาก ฐา โภค และ เจตนา เปน อphyากฤตขรรณ มี สภาวะ สุขุญ เปด้า
 ไว้ สัดวไว้ บุคคล

พิจารณา นขา แถ้ว (คโคต ปร์) เมอง นำ แต่ นน ให้ พระ โยศาวจร
 กำหนดใน ทนตา ฐา (ยี่สี่ ปริปุณณา ศัดตท ทวิตศัด) ทนตา ของ
 บุคคล ที่ ครบ บริบูรณ์ นน ๓๒ มี บาง ที่ ก็ น้อย ลง มา ได้ แต่ เพียง ๒๗ ก็ มี
 ๒๘ ก็ มี 27/03/2018 พิจารณา กำหนด โดย สี่ มี สี่ ชน ชาว ทนตา ของ บุคคล

ที่มี ต้น เต็มอ นั้น ดุจ แฉ่ง ลงช อ้น บุคคล เคี้ยวระโน เปน อ้น ตั ให้ เต็มอ กัน
ถ้า มี ดึง นน ดุจ คอกไม้ ชาว อ้น คุม อ้น ตงไว้ เต็มอ กัน ทัศนศา ของ บุคคล
ที่มี ต้น มีได้ เต็มอ กัน นั้น มี ต้นฐาน ต่าง ๆ ดุจ ระเบียบ ชายคา แห่ง
อาสนะ ศำดา อ้น เก่า นำ ฟัน & ตีนนี้ มี ต้นฐาน ตั้ง เม็ดดิน แห่ง นำเต่า
อ้น บุคคล บัก วางไว้ เห็นอ กอ้น ดิน เขียว ทง & นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง คอก
มถิ คุม มี ปตาย อ้น แหตม อ้น มา อ้น เดียว ราก หยั่ง ลงไป ราก เดียว
กราม ตัด เขียว เข้าไป ข้าง ตะ & นั้น มี ต้นฐาน ตั้งไม้ ค่ำ เกวียน คือ
ปตาย ราก นั้น เปน สอง ง่าม ที่ ตัด ข้าง บน นั้น ก็ เปน สอง ง่าม กราม
ที่ ตัด เข้าไป อีก ข้าง ตะ & ๆ นั้น มี ราก เปน & ง่าม ปตาย ก็ เปน & ง่าม ๆ
พัน ทง หตาย น เกิด เห็นอ กระตุก คาง เมือง บน กระตุก คาง เมือง ค่ำ เปน
ปฏิกุต พึง เกิดยด ทัศนศา กับ กระตุก คาง เมือง บน เมือง ค่ำ นั้น จะ ได้ ฐูจก กัน
ก็ หามิ ได้ เปรียบ เหมื่อน เต่า อ้น บุคคล เอา ต้น ตง ลงไว้ เห็นอ แผ่นศิลา
ปตาย ให้ เข้าไป ใน พน เมือง บน เต่า และ แผ่น ศิลา มิ ได้ ฐูจก ชิง กัน และ
กัน นั้น พึง พิจารณา ทัศนศา เปน ปฏิกุต พึง เกิดยด เหมื่อน กัน กับ เกศา
เมือง นำ แค้น นน พึง พิจารณา หน้า ๆ นั้น ถ้า จะเอา แคน พน เมือง บน
ประมวณ เข้าให้ ดัน ทัง กาย (พทรวฐุมคศา) ใหญ่ เท่า เม็ดดิน ใน พุทรว
มี ต้น ต่างกัน ค่ำ ก็มี หม่น ก็มี เหลือง ก็มี แดง ก็มี ชาว ก็มี มี
ต้นฐาน ก็ ต่าง ๆ กัน หนึ่ง นว นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง รังใหม่ หนึ่ง เต่า
นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง หนึ่ง เกือก อ้น หุ้ม ต้น หนึ่ง แค้น นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง
ใบ คาส อ้น บุคคล ห่อ เข้าไว้ หนึ่ง ขา นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ถุง อ้น ยาวใส่

เต็มไป ด้วย เข้าสาร หนังสือ โทก นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ผ่า กรอง นำ อัน เต็ม
 ไป ด้วย น้ำ หนังสือ สั้นหลัง นั้น มี ต้นฐาน คู่จดัง หนังสือ อัน หุ้ม แผ่น กระดาษ
 (กุญแจใจ) หนังสือ ท้อง นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง หนังสือ หุ้ม ราง พิณ หนังสือ ออก นั้น
 มี ต้นฐาน เปน สี เหลี่ยม หนังสือ แขน ทั้ง ๒ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง หนังสือ อัน หุ้ม
 แต่ง รม หนังสือ หลัง มือ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ผัก มีด โทก ถ้า มี ตั้งนั้น คู่
 คู่ อันได้ไล่ เชน หนังสือ นว มือ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง หนังสือ อันได้ ถูก กุญแจ
 หนังสือ คอ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ว่า เตื่อ คอ หนังสือ ปาก นั้น มี ต้นฐาน ปู เปน
 ช่อง คู่จดัง ว่า รั้ง ตักกะเตน (สีสใจ บัดตถวิกต้นฐาน) หนังสือ สีละ นั้น
 มี ต้นฐาน ตั้ง ถลก บาตร เมื่อ พระโยศาวจร พิจารณา หนังสือ นั้น ฟัง ปดง
 บัญญา พิจารณา หนังสือ สีละ เบอง บน กอน แด้ว จึง พิจารณา หนังสือ อัน
 หุ้ม หน้า แด้ว จึง พิจารณา กระตุก หน้าผาก พราก หนังสือ แตะ กระตุก
 ออก จาก กั้น พิจารณาให้เห็น หนังสือ กับ กระตุก นั้น ต่าง กั้น ออก ฟัง ปดง
 บัญญาไป ใน ระหว่าง หนังสือ แตะ กระตุก คู่จ บุทคต อัน ถ่วง มือ เข้าใน
 ภายใน ถลก บวตร อันได้ อยู่กับ บาตร เมื่อ พิจารณา หนังสือ หน้าผาก
 แด้ว จึง พิจารณา หนังสือ มือ ขวา แด้ว จึง พิจารณา หนังสือ มือ ซ้าย แด้ว จึง
 พิจารณา หนังสือ ข้างหลัง แด้ว จึง พิจารณา หนังสือ เท้า เบอง ขวา แด้ว จึง
 พิจารณา หนังสือ เท้า เบอง ซ้าย พิจารณา ซน มา ถึง ออก พิจารณา ซน มา
 ถึง คอ แด้ว พิจารณา หนังสือ คาง เบอง บน (ทิสโต) ถ้า จะ กำหนดโดย ทิศ
 หนังสือ น เกิดใน ทิศ ทังสอง ถ้า จะ กำหนดโดย โองการ หนังสือ น หุ้ม อยู่ ทว
 ทัง ภาย ถ้า จะ กำหนดโดย บริเฉท เบอง คำ แห่ง หนังสือ นั้น กำหนด ด้วย

พัน ชน เปน ที่ ต่ง
ปฏิกูต พึ่ง เกิดยค แห่ง หนึ่ง
เบอง บน กำหนด ด้วย อกาศ พึ่ง พิจารณาให้ เปน
ตุง กถ่าว เตวโน เกต่า นั้น

เบอง นำ แต่ นั้น พึ่ง พิจารณา มั่งดัง ว่า (ตริเว นวเบตีสต์บปเภท)
มั่งดังใน ตริระกายัน มี ประมาณ ๘๐๐ ชน มี ตี แต่ง ตุง ดอก ทองหลาย บ้าง
นัย หนึ่ง ว่า เหมือน ดอก ทอง กวาว มี ตัณฐาน ต่าง ๆ กัน (จ้งมมต)
เนื้อ แคง นั้น มี ตัณฐาน คังใบ คาส ห่อ เข้า

บาง อาจารย์ ว่า มี ตัณฐาน คัง ดอก เกด อัน ตุม เนื้อ ขา นั้น มี
ตัณฐาน คัง ตุง คีตา บค เนื้อ ตะ โพง มี ตัณฐาน คัง ก้อน เต้า เนื้อ หตัง
มี ตัณฐาน คัง เชื้อ คาส ตุง เนื้อ ตี ข้าง ทังสอง มี ตัณฐาน คัง ดิน ทาผาฉาง
เนื้อ ถน ยุคต ทังสอง นั้น มี ตัณฐาน คัง ก้อน ดิน ทัง คู้ อัน บุคต แวงนไว้
เนื้อ แขน ทังสอง นั้น มี ตัณฐาน คัง หนูใหญ่ อัน บุคต คัด หาง คัด สีสระ
คัด เต้า ถตท หนึ่ง เตีย เตวก็ วาง ช้อน ตงไว้

บาง อาจารย์ ว่า มี ตัณฐาน คัง เนื้อ สุนัข เนื้อ แกม นั้น มี ตัณฐาน
คัง เมตต์คใน กระเบา อัน คิต อยู่ ใน ประเทศ แห่ง แกม

บาง อาจารย์ ว่า มี ตัณฐาน คัง กบ เนื้อ ถน นั้น มี ตัณฐาน คัง
กถีบ ขอบต เนื้อ จมูก นั้น มี ตัณฐาน คัง ถน อัน บุคต คว่าไว้ เนื้อ ขุม
คานัน มี ตัณฐาน คัง ผด มะเค็ช อัน ตุง ครั้ง หนึ่ง เนื้อ สีสระ นั้น มี ตัณฐาน
คัง ดิน อัน บุคต ทา กระเบอง ระบบ บาคกร แต่ บาง ๆ เมื่อ กำหนด ไป คัง นั้น
เนื้อ ที่ ตะเยียด ก็ จะ ปรากฏ แก่ ปรีชา จักษุ (ทิสโต) ถ้า จะ กำหนด
โดยทิส ๒๗ เนื้อนี้ เกิดใน ทิศ ทังสอง ถ้า จะ กำหนดโดยโอกาศ เนื้อ นั้น หุ่ม

อัญญิ ทังตาม ร้อย ท่อน พระ โยคาวจร พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต กรรมฐาน ว่า
 มั่งคั่ง กับ อัญญิ ตาม ร้อย ท่อน อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง หา รู้ จัก กัน ไม่ เปรียบ
 เหมือน ฝา อัน บุคคล ทา ด้วย ดิน เปน แกดบ ฝา และ ดิน ก็ หา รู้ จัก กัน ไม่
 ไร่ ดี ทว่า ไร่ บุคคล มี สภาวะ สูญ เปลา (ปริจเจตโต) ถ้า จะ ว่า
 โดย บริเณท เมือ คำ แห่ง มั่งคั่ง นั้น กำหนด ด้วย พน แห่ง ทว่าง อัญญิ
 เมือ บน แต่ นั้น กำหนด ด้วย หนึ่ง (คิริยโต) โดย ขวาง นั้น กำหนด
 ด้วย หนึ่ง แห่ง มั่งคั่ง นั้น เอง

(คโต ปรี) เมือ นำ แต่ นั้น พึง พิจารณา ใน เิ่น ว่า (นจนทาว
 สตานิ) เิ่นใหญ่ ๕๐๐ เิ่น นั้น มี สี่ อัน ขาว

บาง อาจารย์ ว่า มี สี่ ดัง นั้น มี สัณฐาน ต่าง ๆ เิ่นใหญ่ ๆ
 มี สัณฐาน ดัง ดอก คธา อัน คุม เิ่น ที่ เล็ก ลง ไป กว่า นั้น มี สัณฐาน ดัง
 เชือก ค้าย คัก สุกร เิ่น ที่ เล็ก ลง ไป กว่า นั้น มี สัณฐาน ดัง เชือก เขา
 ยอด ค้วน เิ่น ที่ น้อย กว่า นั้น มี สัณฐาน ดัง สาย พิณ ชาว สิงหพ
 ที่ น้อย ลง ไป กว่า นั้น มี สัณฐาน ดัง เิ่น ค้ายใหญ่ ๆ เิ่น ใน หนึ่ง มือ
 หนึ่ง เท่านั้น มี สัณฐาน ดัง เท้า นก เิ่น เื่อน สี่ เิ่น นั้น มี สัณฐาน
 ดัง ฝ่า ทุกุตพัทร เื่อ ห่าง อัน บุคคล วาง ไว้ เื่อ สี่ แห่ง ทารก เิ่น ใน
 หลง นั้น มี สัณฐาน ดัง แห และ อดน อัน บุคคล ชิง ตาก ไว้ ใน ที่ อัน มี แดค
 เิ่น ทง ทาย น ย่อม รัง รัต ไร่ ซึ่ง กระตุก ๓๐๐ ท่อน เื่อว ประธาน อยู่ ทัว
 กรชกาย ผูก พันซ์ กระตุก ๓๐๐ ท่อนไว้ เื่อว ประตุจ ดัง ว่า รูป หุ่น
 อัน บุคคล ร้อยไว้ ด้วย สาย ยนต์ เิ่นใหญ่ ที่ เิ่น ออก ไป ตาม ชาย โกรง

เมือง ข้าย นน ๕ เส้น เมือง ขวานน ก ๕ เส้น เส้นใหญ่ ที่ แตนไป ตาม
 เส้นหลัง ข้าง ข้าย ก ๕ เส้น ข้าง ขวาน ก ๕ เส้น เส้นใหญ่ ทั้งหลาย นี้
 มี ที่ สัต วรรค กน ที่ คช นน สัน เส้นใหญ่ ที่ แตนไป ตาม แชน ข้าย แชน ขวา
 นน ข้าง ตะ ๓๐ เส้น คือหน้า แชน ๕ เส้น หลัง แชน ๕ เส้น เท่าที่ ต้อง
 ก นบ ได้ ข้าง ตะ ๓๐ เส้น คือ ท้อง ขวานน ๕ เส้น หลัง ขวานน ๕ เส้น
 ประสม เป็น เส้นใหญ่ ๖๐ เส้น ด้วยกัน และ เส้น ที่ น้อย ลง ไป กว่า นั้น
 มี ต้นฐาน ดัง คาย พัน ก มี มี ต้นฐาน ดัง แถ กระพัง โหม ก มี เกี่ยว
 ประธาน ไว้ ซึ่ง กระตุก น้อย ๆ ผูก เนื่อง เข้า กับ เส้นใหญ่

ถ้า จะว่า โดย โอกาศ นั้น เส้น นี้ เกี่ยว ประธาน อยู่ ทว ทั้ง กระชกาย
 ถ้า จะว่า โดย บริเขต นน เส้น นี้ มี กำหนด เมือง คำ ตั้ง อยู่ ใน กระตุก ๓๐๐ ท่อน
 กำหนด เมือง บน แห่ง เส้น นน ตั้ง อยู่ ใน เนื้อ เมือง ขวาง นน กำหนด ด้วย
 เส้น เหมือน กัน ให้ พระโยคา อจร พิจารณา เป็น ปฏิกุต ว่า เส้น กับ
 อัญฐิ ๓๐๐ ท่อน กำหนด เมือง บน แห่ง เส้น นั้น ผูก พันธกัน อยู่ ก็ จริง จะได้
 รู้จัก กัน หา มิได้ เปรียบ เหมือน ดอก และ หวาย อัน ผูก ฝา และ ไม้ มิ
 ได้ รู้จัก กัน ชนม ทั้งหลาย นี้ ไซ้ สัตว ไซ้ บุคคล มี สภาวะ สดุด เปตา
 (ศโต พร) เมือง นำ แตนนั้น พึง พิจารณา ซึ่ง อัญฐิ ว่า อัญฐิ นี้ มี
 ประมาณ ๓๐๐ ท่อน คือ กระตุก ย่อน ฮาศรัย ใน เนื้อ นน ก ๖๔ กระตุก ดัน
 เท้านน ๒ กระตุก ขอ เท้านน ก ๒ กระตุก เข้า ก ๒ ขาก ก ๒ ตะ โปก ก ๒
 ตะเขว ก ๒ กระตุก ดันหลัง ๑๘ กระตุก สี่ ไกรง ๒๔ กระตุก หัวใจ ๓ กระตุก
 รากขวัญ ๒ กระตุก ใหญ่ ๒ กระตุก แชน ๒ กระตุก ศย ก ๒ กระตุก คช ๗

27/03/2565

กระตู่กาง ๒ กระตู่กวมุด ๓ กระตู่กกระบอกตา ๒ กระตู่หัก ๒ กระตู่
หน้าผ่าด ๓ กระตู่กกระหม่อม ๓ กระตู่กตั้ง ๘ ชั้น ประถม เปน ๓๐๐ ท่อน
ด้วย กัน กระตู่กทั้งหลาย นั้น มี ตั้ง อิม ขาว มี ต้นฐาน ต่าง ๆ กระตู่
ปลายนิ้วเท่า นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง เม็ดค บัว กระตู่กกลาง นิ้วเท่า นั้น มี ต้นฐาน
ตั้ง เม็ดค ขนุน หนึ่ง กระตู่ก คันทือ แห่ง นิ้วเท่า นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ขันเขาวัว
กระตู่ก เท่า นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง กอง ดอก คล้า อิม อิม กระตู่ก ตั้ง เท่า นั้น มี
ต้นฐาน ตั้ง ลูก ตะบ้า กระตู่ก ถ้ำแคง ที่ ตั้ง ลง เหนือ ต้น เท่า นั้น มี ต้นฐาน
ตั้ง ฟองน้ำ อิม ผุด กกลม ขน มา แลว และ มี ข้าง อิม แหว่งไป หนึ่ง หนึ่ง กระตู่ก
จา นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ค้ำ ขวาน อิม บุคคล ทาก มี ตั้ง กระตู่ก ตั้ง เหว นั้น มี
ต้นฐาน ตั้ง เคา เมา หม้อ กระตู่ก ตะ โปก นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง พังพาน
อิม บุคคล คำ ลง ใจ เปน ช่อง น้อย ช่องใหญ่ อยู่ ๘ แห่ง ก็มี ๘ แห่ง ก็มี
กระตู่ก ตั้งหลัง นั้น มี ต้นฐาน อิม กกลม ตุย แผ่น คีบูก อิม บุคคล คัดให้กลม
แลว และ ช้อน กันไว้ กระตู่ก ตั้งหลัง นั้น มี คุ่ม ขมิ โย ระหวาง ที่ จะ คอ กัน ขน
ไป นั้น เปน คุ่ม ๆ เปน พัน ๆ ตุย พัน เตื่อย กระตู่ก ตั้ง โกรง ทั้ง ๒๕ นั้น
ที่ ยาว ๆ มี ต้นฐาน ตั้ง เตียว ทั้ง เต็ม ที่ ตั้ง ๆ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง เตียว
คัต ครึง เต็ม กตาง เต็ม เรียบ เรียง กัน อยู่ เปน จำดับ ตุย บักไก่ อิม ทาง
อยู่ นั้น และ กระตู่ก ออก ๓๕ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง เรือน คานหาม บัก ครุข
อิม คร้า คร้า กระตู่ก หทัย นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ใบ ทัพพี กระตู่ก รากขวัญ
นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ค้ำ มีด น้อย ๆ กระตู่ก ไท่ นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง จอบ ขาว
ตั้ง หพ อิม เกรียนไป ข้าง หนึ่ง แลว ก็ กระตู่ก แชน นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง ค้ำ
แฉ่น เวียน เตียน กระตู่ก ขอ มี นั้น มี ต้นฐาน ตั้ง แผ่น คีบูก กระตู่ก

หตัง มีอ นัน มี ตัณฐาน คัง คอก ศถา กระทบ ปตาย นวมีอ นัน มี ตัณฐาน
 คัง ถูก เกิด กระทบ ขอ กตาง นว มีอ นัน มี ตัณฐาน คัง เมตต ขนหนัง
 กระทบ คณ ขอ แห่ง นวมีอ นัน มี ตัณฐาน คัง บันเฑาะว กระทบ คอ ทัง
 ๗ นัน มี ตัณฐาน คัง หน่อไม้ ไม้ อัน บุคคล ตัดให้ กตม กระทบ คาง เบอง ศา
 นัน มี ตัณฐาน คัง คัม นาย ช่าง ทอง กระทบ คาง เบอง บน นัน มี ตัณฐาน
 คัง มีค เกศา เบ็ดอก อ้อย กระทบ กระทบคตา กระทบค หู นัน มี ตัณฐาน
 คัง ผต คตอ อัน บุคคล ผ่าน เบอง บน เสี้ย แล้ว และ ควัก เยื่อ เตี้ยให้ หมด
 กระทบ หน้า ผาก นัน มี ตัณฐาน คัง เบ็ดอก ตังข กระทบ หมวก หู นัน มี
 ตัณฐาน คัง มีค แห่ง ช่าง ตัด ผม กระทบ ตังละ นัน มี ตัณฐาน คัง เบ็ดอก
 นำเต้า อัน เก้า

ถ้า จะ ว่า โดยโอกาส นั้น กระทบ ตังละ นัน คัง อยู่ บน กระทบ คอ ๆ นัน
 คัง อยู่ บน กระทบ ตังหลัง ๆ นัน คัง อยู่ บน กระทบ ตังเชว ๆ นัน คัง อยู่ บน
 กระทบ ขา ๆ นัน คัง อยู่ บน กระทบ แค้ง ๆ นัน คัง อยู่ บน กระทบ ขอ เท้า

ถ้า จะ ว่า โดย บริเวณ นั้น กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง คน ๆ ให้ พระ
 โยคาวจร พิจารณา เปน ปฏิกุส กรรมฐาน เหมือน กัน กับ เกศา นั้น

(ศโต พร) เบอง นำ เต้านัน พัง พิจารณา สมองใน อัญฐิ ถ้า
 อัญฐิใหญ่ สมอง อัญฐิก็ มี มาก ถ้า อัญฐิ น้อย สมอง อัญฐิก็ มี น้อย
 ถ้า จะ ว่า โดย สีมี่ สี อัน ขาว ถ้า จะ ว่า โดย ตัณฐาน สมอง อัญฐิ อัน
 ใหญ่ ๆ นั้น มี ตัณฐาน คัง ยอด หวายใหญ่ ๆ อัน เมาไฟให้ร้อน ปลัดอัน
 เบ็ดอก เสี้ย แล้ว ก็ ใส่ไว้ ใน ปลัดองไม้ ไม้ อันใหญ่ ที่ อยู่ ใน อัญฐิ น้อย ๆ นั้น
 มี ตัณฐาน คัง ยอด หวายน้อย ๆ อัน เมาไฟให้ร้อน ปลัดอัน เบ็ดอก เสี้ย แล้ว

ก็ใส่ใน ปดองไม้ อ้อ และใส่ใน ปดองไม้ ไม้ อ้น น้อย บังเกิดใน ทิศ เหนือ
 คำตั้ง อยู่ภายใน อัญฐิ อัญฐิ กับ เยื่ออัญฐิ อยู่ด้วยกัน ก็จริง จะได้รู้จัก
 กัน หา มิได้ เปรียบ ด้วย นม กับ ผาณิต อัน อยู่ในไม้ ไม้ และไม้ อ้อ เช่น ต้น
 มิได้รู้จัก ซึ่ง กัน และ กัน ปราศจาก เจตนา เปน สภาวะ สูญ เปด่า
 (ปริศนาคำ) ถ้าจะพิจารณาโดย บริเฉท นั้น กำหนด โดย พัน ภายใน
 แห่ง อัญฐิ และ เยื่อ อัญฐิ นั้น เอง

ของ นำ แต่ นม พง กำหนด ซึ่ง ม้าม ม้าม น ม ตี อ้น แดง หน้าอ้อย ตั้ง

เมล็ดใน ทอง หลาง มี ต้นฐาน ตั้ง ต้อ ตาก เล่น แห่ง ทารก

บาง อาจารย์ ว่า มี ต้นฐาน ตั้ง ผด หมาย ม่วง สว่าง ก้าน ทั้ง คู่ อ้น
 บังเกิด ชั่ว เดียวกัน อยู่ใน ทิศ เหนือ บน

ถ้า จะ ว่า โดย โอกาศ ม้าม นั้น เปน ชัน เหนือ ล่อง ชัน ประ กัน มี ชั่ว
 เดียว กัน เหนือ กัน กับ เส้นใหญ่ อ้น ออก จาก คอหอย มี ต้น อ้นเดี่ยว กันไป
 หนอย หนง แดง แยก ออก เปน ล่อง ภาค หุ้มไว้ ซึ่ง ท้ายมั่งสะ พง พิจารณา
 ให้ เห็น ว่า ม้าม กับ ไม้ เส้นใหญ่ อยู่ ด้วย กัน ก็จริง จะได้รู้จัก กัน หา
 มิได้ เปรียบ เหมือน มะม่วง สว่าง ก้าน ทั้ง สอง บังเกิด ชั่ว เดียวกัน และ
 มิได้รู้จัก กัน กับ ชั่ว นน ธรรม ทั้ง สอง น ย่อม มี สภาวะ สูญ เปด่า

ของ นำ แต่ นม พง กำหนด ท้าย ว่า ดวง ท้ายใน กาย น ตี แดง ดุจ

หลัง กลับ ประทุมชาติ มี ต้นฐาน ตั้ง คอก ประทุมชาติ อ้น คุม และ อ้น
 ปอก เปด็อก เขียว ข้าง นอก ออก เลี้ยว แดง และ คิวา ดงไว้ ข้าง หนึ่ง เปน

ช่อง ดุจ ลูก บุนนาค อ้น คัด ปดาย เกิดยง ภาย นอก ภาย ในดุจ รัง บวบ ชม
 มี ช่อง อยู่ ประมาณ ภาอ ๆ ลูก บุนนาค ถ้า เปน คน มี บัญญา เกิดยง ผลิต

ฐานฐาน แห่ง หทัย นน แยม์ สัก หน่อชย ถ้า เป็น คน บัญญา น้อย หา บัญญา
 บมิได้ ดวง หทัย นั้น ก็ ตุม ตูจ ดอก บัว อัน ตุม ภายใน หทัย วัตถุ นั้น มี
 หน้า กิ่ง ของ มือ เป็น หน้า เถยง หทัย เป็น ที่ อาศรัย แห่ง มโน ชาติ มโน
 วิญญาณ ชาติ

ถ้า บุคคล เป็น ราคะ จริต หน้า เถยง หทัย นั้น แดง ถ้า เป็น โทสะ
 จริต หน้า เถยง หทัย นั้น ดำ ถ้า เป็น โมหะ จริต หน้า เถยง หทัย นั้น
 แดง จาก ๆ เหมือน คอย น้า ตาง เนอ ถ้า เป็น วิตถกกระ จริต หน้า เถยง หัวใจ
 นน ตุม มัว มี สี คิง เยอ ถว พู ถ้า เป็น สัทธา จริต หน้า เถยง หทัย นน
 ผอง ใต้ บริสุทธิ์ ตูจ สี ดอก วรรณิกา ถ้า เป็น บัญญา จริต หน้า เถยง หทัย
 นั้น บริสุทธิ์ สอาด ตูจ แก้ว มณี ไชติ อัน ชำระ เป็น อันดี หทัย นี้ เกิดใน
 ทิศ เมอง บน ถ้า จะ ว่า โดย โอกาศ ดวง หทัย นั้น เกิด ใน ทาม กตาง ถัน
 ยุคต ภายใน กาย ถ้า จะ ว่า โดย บริเฉท กำหนด ส่วน หทัย นั้น เอง หทัย
 กับ ระหว่าง ถัน ยุคต อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง มิได้ ฐู จก ซึ่ง กัน แตะ กัน เปรียบ
 คือไม้ สัก กับ ฆาน ประตุ และ หน้าต่าง อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง มิได้ ฐู จก กัน

พึง พิจารณา เป็น ปฏิภต พึง เกดยต เหมือน พรวณามา แล้ว แต่ หลัง
 เมอง น้า แคน นน จึง พิจารณา ซึ่ง ตับ กอน เมอ ตับ นน ประกอบ ด้วย
 ฐู อยู่ ภายใน แห่ง กาย มี สี อัน แดง อ่อน มี สี แดง นก ตูจ หรือ กตัม
 ข้าง นอก แห่ง ดอก กมูท ถ้า จะ ว่า โดย ฐาน นั้น ข้าง ตัน อัน เดียว
 ปตาย นั้น แฉก ออก เป็น สอง แฉก มี ฐาน ดังใบ ทอง หตาง ถ้า คน
 บัญญา เขา ตับ นั้น ใหญ่ แล้ว ก็ เป็น อัน เดียว มี ปตาย มิได้ แฉก ถ้า
 คน นน มี บัญญา ตับ นน น้อย แล้ว ก็ แฉก เป็น ๒ แฉก ๓ แฉก ตับ นน

เกิดใน ทิศ เมือง บน ถ้า จะ ว่า โดย โอกาส คับ นี้ ชาติรัย ทักษิณ บัรคั
 ข้าง จัระ เมือง ขวา แด้ว คัง อยู่ภายใน ถัน ยุคต ถ้า จะ ว่า โดย บริเฉท
 กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง คับ นั้น เอง คับ กับ ข้าง จัระ ขวา อยุ่ ด้วย ถัน ก็ คั
 มิได้ รัจก ซึ่ง ถัน และ ถัน เปรียบ เมือม มังละ อัน คิต อยุ่ กับ ข้าง กระทะ
 จะได้ รัจก ซึ่ง ถัน และ ถัน หามิได้ พึงให้ พิจารณา เปรน ปฏิภูต พึง เถลี่ยค
 เมือม กล่าว แด้ว แต่ หตั้ง

เบอง นำ แด้ว นั้น พึงให้ พิจารณาใน พงฉัต ว่า พงฉัต มี ๒ ประการ
 คือ ปฏิภูตนะ กิโตมกะ ๑ อับปฏิภูตนะ กิโตมกะ ๑ ปฏิภูตนะ กิโตมกะ นั้น
 มี ถี่ อัน ขาว ดัง ท่อน ฝ้า ทุกตพัตร อัน เก้า มี ถี่ฐาน เก้า ที่ อยุ่ แห่ง ตน
 ถ้า จะ ว่า โดย โอกาส ปฏิภูตนะ กิโตมกะ นั้น แวงค ต้อม หทัย และ ม้าม
 อับปฏิภูตนะ กิโตมกะ นั้น หุ้ม ห่อ มังละ แด้ว คัง อยู่ ณภายใน ไท้ แห่ง หนึ่ง ใน กาย
 พงฉัต กับ ม้าม มังละ และ หนึ่ง เมือ หทัย อยุ่ ด้วย ถัน ก็ จจริง มิได้ รัจก ซึ่ง
 ถัน และ ถัน เปรียบ เมือม ฝ้า ท่อน เก้า พนข มังละ ถอย ที่ ถอย มิได้ รัจกถัน
 ถ้า จะ กำหนด โดย บริเฉท เมือง ไท้ แด้ว มังละ ขน มา เมือง บน แด้ว หตั้ง ลงไป
 โดย ขวาง นั้น กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง พงฉัต นั้น เอง พระโยคาวจร พึง
 พิจารณา เปรน ปฏิภูต กรรมฐาน เมือม กล่าว มา นั้น

เบอง นำ แด้ว นั้น พึง กำหนดใน พง ว่า พงใน กายนี้ มี ถี่ อัน เขียว
 ดัง ถี่ ดอก คนทีศอ อัน เขียว มี คน ขว ประมาณ ๘ นิ้ว มี ถี่ฐาน ดัง
 ถัน ตุโกโตดำ เกิดใน ทิศ เมือง บน คัง แด้ว นาภี ขนไป แอบ แอบ ข้าง
 เมือง บน แห่ง พน ท้อง คัง อยู่ ข้าง เมือง ซ้าย แห่ง หทัย ถ้า บุทกต ค้อง
 ประหาร ด้วย สังคราอุช พง นั้น ถันโหด ออก มา แด้ว ก็ เมือง ที่ จะ ถึง แก่

ความ คาย ถ้า จะ กำหนดโดย บริเฉท กำหนดด้วย ส่วน แห่ง พง นั้น เอง
 พง กับ ข้าง เบอง บน พน ของ อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง หา รุ จัก กันไม่ เปรียบ
 เหมือน โคมัย ชน ทา ข้าง เบอง บน แห่ง ผา ผ้าง ถ้อย ที่ ถ้อย มิ ได้ รุ จัก ช่ง
 กัน และ กัน พึง พิจารณา เป็น ปฏิภูต กรรมฐาน ดัง กล่าว มา แต่ หลัง

เบอง นำ แต่ พน พง พิจารณา ใน บัณฑิต ว่า ปอด น มี ประสาท
 เป็น ชน เนื้อ ๓๒ ชน คิด กัน อยู่ มี สี่ เกรง ดง ผล มะเคือ ธัก มี สันฐาน
 ดัง จนม ยัน ตัด เลี้ยว ๆ หนา บาง อาจารย์ ว่า มี สันฐาน ดัง แผ่น กระเบื้อง
 เกิด อ้น มง หลังคา ถ้า บุคคล อด อาหาร มิ ได้ บริ โภค สิ่งใด สิ่ง หนึ่งแล้ว
 เพ็ง ขาด ก็ ผา เนื้อ ปอด นน ให้ ย้อย ให้ เสียว ประคอง ดัง ก้อนใบไม้ อ้น
 บุคคล เคียว เนื้อ ปอด นน หวรส หา โอซามิ ได้ บัณฑิต นน เกิด
 ใน ทิศ เบอง บน ดัง อยู่ ใน หว่าง ถนยุสท ห้อย ลง ปก ช่ง คับ และ เนื้อ หทัย
 บัณฑิต กับ หว่าง ถนยุสท อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง มิ ได้ รุ จัก ช่ง กัน และ กัน
 เปรียบ เหมือน รัง นก ชน ห้อย อยู่ ใน ระหว่าง ทาง เก่า รัง นก และ ระหว่าง
 ทาง เก่า ก็ มิ ได้ รุ จัก ช่ง กัน และ กัน พึง พิจารณา เป็น ปฏิภูต กรรมฐาน
 ดัง กล่าว มา แต่ หลัง นม

เบอง นำ แต่ พน พง พิจารณา ได้ ใหญ่ ว่า (ปริสัสส ทวศตัสสัทถ) ได้ ใหญ่
 ของ บุรุษ ยาว ๓๒ ศอก (อิคคิยา อฏฐิวัสสัทถ) ได้ ใหญ่
 ของ สัตว์ ภาพ ยาว ๒๘ ศอก ขด เข้า อยู่ นั้น ๒๓ ขด สีขาว ดัง สี ปูน
 ชน บุคคล กระ ทำ ด้วย ก้อน แร่ ก้อน กรวด มี สันฐาน ดัง ทรากง อ้น
 บุคคล ตัด สีสระ แล้ว ก็ ขด ไว้ ใน ร่าง โตหิต เกิด ใน ทิศ ทง สอง คือ ทิศ เบอง
 ตำ ทิศ เบอง บน ที่ สุก เบอง บน แห่ง ได้ ใหญ่ นั้น จด ตำ คอ ที่ สุก

ของ ท่าน น จด อ โช ทวาร ของ คำ ถ้า จะ ว่า โดย บริเวท นั้น มี กำหนด
 ด้วย ส่วน แห่ง ใต้ ไหญ่ นั้น เอง ใต้ ไหญ่ กับ ภาย ใน ภาย อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง
 มิ ได้ รู้ จัก ซึ่ง กัน และ กัน เปรียบ เหมือน ทราบ ง อัน บุคคล คัก ดี ณะ แล้ว
 ก็ ใต้ ใต้ ใน ราง โลก ใต้ ถ้อย ที่ ถ้อย ก็ หา รู้ จัก กัน มิ พระ โย ศาว จร
 พัง พิจารณา เปน ปฏิกต กรรมฐาน ดัง กล่าว มา แล้ว แต่ หน ใต้

(ศโต พร) ของ นำ แต่ หน พัง พิจารณา ใต้ น้อย ว่า ใต้ น้อย ใน

ภาย นี้ มี ใต้ ดัง ราก นี้ ใต้ มล มี ใต้ ฐาน ดัง ราก นี้ ใต้ มล เหมือน กัน บาง
 อาจารย์ ว่า มี ใต้ ฐาน คด ไป คด มา ดัง โคมุตร เกิด ใน ทิศ ทั้ง ๒ เมื่อ บุคคล
 กระทำ การ หนัก เปน คั้น ว่า ชด ดิน ด้วย จอม ไม้ ด้วย จวาน ใต้ น้อย หน ก
 ริง รัต วนค แห่ง ใต้ ไหญ่ เรียบ กัน เปน อัน เดียว ประตจ ชาย ยนต์ อัน รัต
 กระดาน ยนต์ เข้า ใต้ ใน ขณะ เมื่อ ชัก ยนต์ ใต้ น้อย หน ดัง อยู่ ใน ระหว่าง
 แห่ง ใต้ ไหญ่ ๒๓ ชด ดจ เชือก น้อย อัน รัชย วง ซึ่ง เชือก ไหญ่ อัน บุคคล
 กระทำ ใต้ เช็ด เท้า ใต้ น้อย นี้ กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง ตน เอง ใต้ น้อย
 รัต ใต้ ไหญ่ อยู่ ก็ จริง หา รู้ จัก กัน มิ เปรียบ ต่อ เชือก น้อย รัต วง
 เชือก ไหญ่ มิ ได้ รู้ จัก ซึ่ง กัน และ กัน ใต้ ใต้ ใต้ บุคคล ควร จะ อด เพช เวทนา

ของ นำ แต่ หน พัง พิจารณา อาหาร ใหม่ ว่า อาหาร ใหม่ หน คือ อด

อัน บุคคล กัด หน และ ติม กิน เคียว กิน และ ติม เลีย กิน มี ใต้ ดัง ใต้ อาหาร
 เมื่อ แรก กัด หน มี ใต้ ฐาน ดัง เข้า ใต้ อัน บุคคล ใต้ ใต้ ใน ใต้ ใต้ ของ
 อัน ห่อ หย่อน ใต้ อยู่ ใน ทิศ ของ บน อุทร ประเทศ ๆ หน มี ใต้ ฐาน
 ดัง พอง ติม อัน บัง เกิด หน ใน ทาม กลาง แห่ง ใต้ เบยง อัน บุคคล จับ ใต้ ของ
 ชาย แล้ว และ บิด เข้า (พหิมัญรู) มี ใต้ ฐาน เกิด ยง อยู่ ภาย นอก

ภายใน นั้น ครัวระ เหมือน ดอก ตำ โพง และ ผ่า ป่าจารพัตร์ อัน คืด หยาก
 เยื่อ บ้าง บาง อาจารย์ ว่า เหมือน ภายใน แห่ง เป็ดอก ซนุน หนึ่ง อากูดไป
 ด้วย หมู่ หนอน ๓๒ จำพวก มี หนอน อัน ชื่อ ว่า ตก โทคะกา เป็น ต้น
 และ อาหาร มี เข้า นำ เป็น อาทิ นั้น ถ้า และ มี ได้ มี ใน อุทร ประเทศ แล้ว
 หนอน ทงหลาย นน ก็ โดต วม ร้อง ตาม วิสัย หนอน แล้ว ก็ ฟอน กัด ใช้
 ซึ่ง ท้าย มั่งสระ ให้ แดบ ได้ แดบ พุง มี ให้ มี ความ สบาย ครั้น บริโภค อาหาร
 เข้าไป หนอน ทงหลาย นั้น ก็ แหงน พาย ช้าปาก คอย กิน อาหาร
 เมื่อ แรก กัดน ลงไป คำ หนึ่ง สอง คำ นั้น เข้า กัดุม กัน เข้า ซึ่ง กัน บริโภค
 และ อุทร ประเทศ อัน เป็น ที่ ตั้ง แห่ง อาหาร นั้น พัง เกิดยด ยิง นึก เป็รียบ
 ตุๆ ตั้ง นำ ครว้า อัน อยู่ ใน บ่อ แทบ ประคูปบ้านใหญ่ แห่ง คน จันฑาล บ่อ นั้น
 สระส้มไป ด้วย มุตร กูด เด็ดษณ์ และ นำตาย หนึ่ง เน่า และ เอ็น เน่า อัญวี
 ที่ เปน ท่อน ๆ อาเกียรณ์ ด้วย หมู่ แมตง วน และ หมู่ หนอน เมื่อ นำ กูด
 ร้อน มี ฝน เม็ดคใหญ่ ตกตง มา สัก ทัว หนึ่ง แต่ ภาช นำ เต็ม หลอม แล้ว
 และ แดงไป นำใน หลุม นั้น ครั้น ร้อน ด้วย แดง พระ อาทิคัย ก็ บุคิ เปน
 ฟอง ฟัด ดี เขียว กัดน เหม็น เป็น ที่ พัง เกิดยด มี ควร ที่ บุคต จะ เข้า กัด
 จะ บ่อย กล่าวไปไย ถึง สุ่ม คม ส้ม เตียน นั้น เต่า และมี ฉันไต อาหาร ใน อุทร
 ประเทศ ก็ พัง เกิดยด เหมือน ดัง นั้น และ อาหาร อัน บุคต บริโภค นั้น
 แหก ออก ด้วย ครัว ฉาก คือ ฟัน เบอง บน เบอง คำ มี คือ ชิวหา หาก
 กัดบ กัดง กัดวไป ด้วย เวพะ ถึง ซึ่ง พัง เกิดยด ดัง ราก สุนัขใน ราง สุนัข

ถ้ามีคนหนึ่งคน หนึ่ง เข้า ของ ช่าง หัก อัน อยู่ใน ราง ฆ่า ค้าย ครั้น ตกลงไป ใน
 อุทร ประเทศ แล้ว ก็ เกิดออก กัดไป ด้วย น้ำ ตี และ เสร้ มหะ เดือด วน ด้วย
 กำถัง เตะ โข ชาติ บุค ฐัน เป็น ค่อม เป็น ฟอง เบอง บน ๆ บริบูรณ์ ด้วย
 หมู หนอน อัน ถึง ซึ่ง สภาวะ พึง เกิดยด พึง ซึ่ง ได้ แต่ พึง ก็ นำ พึง เกิดยด
 จะ บ่อย กัดไป โย ถึง การ ที่ พิจารณา เห็น แจง ด้วย ญาณจักษุ นั้น เด่า และ
 อาหาร ซึ่ง บริ โภค เข้าไป นั้น แบ่ง ออก เป็น ๕ ส่วน หนอนใน กาย กิน
 เตี้ย ส่วน ๓ เพลิง ชาติ ใหม้ สุกไป ส่วน ๓ เป็น มูตร ส่วน ๓ เป็น อาหาร
 เก่า ส่วน ๓ เป็น รต ซึ่ม ทราบไป ให้ จำเริญ โดหิต และ มังสะ เป็น ต้น ส่วน ๓
 แล้ว ก็ ไหล ออก มา โดย ทวาร ทั้ง ๘ เป็น มูถ แห่ง จักษุ โส้ตะ ฆานะ เป็น ชาติ
 เป็น ที่ พึง เกิดยด ยิ่ง นก พระ โยสวจร พึง พิจารณา ให้ เห็น ว่า อาหาร
 กับ อุทร ประเทศ อยู่ ด้วย กัน ก็ จริง แต่ มิได้ รู จัก ซึ่ง กัน และ กัน เปรียบ
 เหมือน ราก ต้นข อัน อยู่ใน ราง ต้นข ถ้อย ที่ ถ้อย มิได้ รู จัก ซึ่ง กัน และ กัน
 พึง กำหนด เป็น ปฏิภูถ พึง เกิดยด เหมือน กัดมา แต่ หลัง

เบองนำ แต่ นั้น พึง พิจารณา ใน กระวี สั ว่า อาหารเก่า นั้น มิใช่ อิน โถด เตย
 คือ อาหาร ที่ เพลิง ชาติ เผาให้ ย่อย มี สั คุข ดัง อาหาร อัน บุคคล กัดกิน กิน
 โดย มาก มี สัณฐาน เหมือน ที่ อยู่ ของ คน เกิดใน ทิศ เบอง ตำ
 ถ้า จะ ว่า โดย โอกาส ตั้ง อยู่ใน กระเพาะ อาหาร เก่า ๆ นั้น ประคิษฐาน อยู่
 ใน ที่ สุก แห่ง ไล่ ไหญ่ ใน ระหว่าง แห่ง นกั เบอง ตำ และ กระตุก
 หนาม หลัง ข้าง ต่อ กัน และ วัตถุ ทั้งปวง มี เจา นำ เป็น ชาติ ที่ บุคคล
 บริ โภค เข้าไป นั้น ตกกลงไป ใน กระเพาะ อาหาร ใหม่ เพลิง ชาติ เผาให้

ย่อย แหก ละเอียด ออก ประคอง บด ด้วย แผ่น คีตา บด โหด ลงไป ตาม
 ช่องใต้ ใหญ่ คุม ไซ้ เป็น ก้อน แดง ก็ ประคอง ฐาน อยู่ใน ภาวะ อาหาร
 เก่า นั้น เปรียบ คุง ดิน เติบอง อัน บุคคล ได้ ไว้ ใน ปล้องไม้ ไม้ สูง ๘ นิ้ว
 (ปริจเจตโต) ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวณ กำหนด ด้วย พน แห่ง ภาวะ
 อาหาร เก่า และ ส่วน แห่ง อาหาร เก่า นั้น เอง พระโยคาวจร พึง พิจารณา
 เป็น ปฏิกุต กรรมฐาน เหมือน กล่าว แล้ว ใน เก่า นี้

อัน ดับ นั้น จึง พิจารณา ใน สมอง สีระ ว่า สมอง สีระ ซึ่ง ตั้ง อยู่ใน
 ภาวะ สีระ นั้น มี สี ขาว คุง ออก เห็น อัน ขาว จะ มี สี ดัง นม ขัน ก็ ไม่ เป็น
 ถ้า จะ เปรียบ ด้วย สี แห่ง นม สด อัน ขาว นั้น เห็น ควร กัน มี ฐาน
 เหมือน ที่ อยู่ แห่ง ตน เกิด ใน ทิศ เบื้อง บน ถ้า จะ พิจารณา โดย โอกาส
 สมอง สีระ นั้น เป็น ๔ แดง ชาติ รัย อยู่ใน แดง ทั้ง ๔ ภายใน สีระ คุง ก้อน
 เบ่ง ๔ ก้อน อัน บุคคล วาง ประชุม กัน ไว้ ถ้า จะ พิจารณา โดย กำหนด
 สมอง สีระ นั้น กำหนด ด้วย พน ภายใน แห่ง ภาวะ สีระ และ ส่วน แห่ง
 สมอง นั้น เอง พึง พิจารณา เป็น ปฏิกุต กรรมฐาน ดัง กล่าว มา แต่ หดัง

อัน ดับ นั้น พึง พิจารณา ใน บัดดี ว่า (เทว บัดดานิ พทชบัตตญฺจ
 อพทชบัตตญฺจ) ตัม ๒ ประการ คือ ตัม ๒ ประการ ๑ ตัม ๒ ประการ
 มิได้ ประการ ๑ ตัม ๒ ประการ นั้น มี สี ฐาน ดัง นำ มัน มธราง อัน ขัน
 ตัม ๒ ประการ มิได้ นั้น มี สี ดัง คุง พิกัด เห็น มี ฐาน เหมือน ที่ อยู่
 แห่ง ตน ตัม ๒ ประการ นั้น เกิด ใน ทิศ เบื้อง บน ตัม ๒ ประการ มิได้ นั้น เกิด ใน ทิศ
 ทั้ง สอง ถ้า จะ พิจารณา โดย โอกาส ตัม ๒ ประการ มิได้ ทราบ อยู่ ทั้ง

ตำราทางกาย ประคอง หยาต น้า มน อ้น ชิม ทราบไปไหน น้า เว้นไว้แต่
 หนึ่ง อ้น กระจ่าง ณะ แห่ง ฌม และ ธน เต็ม และ พ้น ดี หา ผู้ มิ ได้ น
 ถ้า กำ เริบ แล้ว ก็ ให้ ตา เหลือง ให้ ใจ ให้ เวียน ให้ กัน ทอ ตำราทางกาย
 และ ดี อ้น มี ผู้ นั้น คง อยู่ ใน ผู้ ดี มี ฐานฐาน ดัง ผู้ บวบ ชม อ้นใหญ่
 ผู้ ดี นน แอบ อยู่ กับ เหนอ คม คง อยู่ ใน ระหว่าง แห่ง ปอด ดี มี ผู้ นน
 ถ้า กำ เริบ แล้ว สัตว ทั้งปวง ก็ เบน บ้า มี สำคัญ สำญา อ้น วิปตาศ
 ปราศจาก หิริ และ โศคัมปะ ถ้า พิจารณา โดย กำหนด ๆ ด้วย ส่วน แห่ง ดี
 นั้นเอง พระโยคาวจร พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต กรรมฐาน คุจ กถาว
 มา แล้วใน เกตานั้น

อ้น คม นั้น พึง พิจารณาใน เต็มหะ ว่า เต็มหะใน กาย แห่ง บุคคล นี้
 มี ประมาณ เต็ม มาตรการ หนึ่ง มี ดี อ้น ชาว ดัง น้า ไบ แดง หน มี ฐานฐาน
 เหมือน ที่ อยู่ แห่ง คน เกิดใน ทิศ เบนอง บน คือ คง แต่ นภา ชน มา ถ้า จะ
 พิจารณาใน เต็มหะ โดย โอกาศ เต็มหะ นั้น อยู่ ใน พน ท้อง เมื่อ บุคคล
 บริโภค อาหาร ตกลงไปใน ลำคอ อาหาร นั้น ตก ลงไป ถูก เต็มหะ ๆ นั้น ก็
 ชาติ เปน ช่อง เปน ระหว่าง แยก ออกไป เปน ช่อง ภาศให้ ช่อง แก่ อาหาร
 แล้ว เต็มหะ นั้น ก็ กัดบ เกิดอน เข้า หา กัน ดัง เก่า เต็มหะ นี้ ปก บัดไว้ ซึ่ง อสุจิ
 ใน อุทร ประเทศ มิ ให้ อสุจิ ดัง กัดน ชน มาได้ ถ้า เต็มหะ น้อย แล้ว
 กัดน อ้น เหม็น ก็ พุง ชน มา โดย มุขทวาร ด้วย กำตั้ง ฌม อุทรังคมาวาด ถ้า จะ
 พิจารณา โดย กำหนด ๆ ด้วย ส่วน แห่ง ดี เต็มหะ นั้นเอง พระโยคาวจร
 พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต กรรมฐาน ดัง เกตานั้น เกิด

ชும்ไปนใน ม้าม และ หทัยวัดดู ปอด และ ตับ ถ้า สันนิษิตะ โดหิต นี้ ไม่ ชุ่ม ทราบ
 ม้าม และ ดวง หทัย เปน ต้น แล้ว สัตว ทั้งหลาย ก็ พยายาม หนี
 ถิ่นหาก เว้นหาก มี กำถัง แปลก ประหลาด กว่า ปกติ โดหิต ทั้ง สอง นี้
 ถ้า จะ กำหนดโดย บริเวท นั้น กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง โดหิต นั้น เอง พระ
 โยศาวจร พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต กรรมฐาน ดังใน หน หลัง

อัน ตับ นั้น พระโยศาวจร พึง พิจารณา เต โท กรรมฐาน ว่า เห็น นั้น คือ
 ชาติไป ชาติอันไหน ออก จาก ชุม ชน เปน ชาติ ถ้า จะ พิจารณา โดย สี่ มี สี่
 ดัง น้ำ มันทา อันใส มี สันฐาน เหมือน ที่ อยู่ แห่ง คน ถ้า จะ พิจารณา
 โดย ที่ อยู่ เห็น จะ ได้ มี ที่ อยู่ เปน นิจ เหมือน อย่าง โดหิต หาก มี ได้ ต่อ เมื่อ
 โดหิต รักราย ร้อน ด้วย เพลิง และ แดด และ ชาติ อันใด อัน นั้น บังเกิด วิกการ
 กำเวิบแล้ว เห็น ก็ ไหล ออก มา จาก ช่อง แห่ง ชุม เกศา และ โดมา ทั้งปวง
 พระโยศาวจร ผู้ พิจารณา เตทระ กรรมฐาน นั้น พึง พิจารณา เห็น อัน เต็ม
 อยู่ ใน ชุมสม และ ชุมชน ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวท กำหนด ด้วย ส่วน
 แห่ง เห็น นั้น เอง พระโยศาวจร พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต เหมือน กัน กับ
 เกศา นั้น

อัน ตับ นั้น พึง พิจารณาใน เมโท ว่า มัน ชุ่ม นั้น มี สี่ ดัง แฉ่ง ชุ่มน
 อัน บุคคต ฉ่า ถ้า จะ พิจารณา โดย สันฐาน มัน ชุ่ม ของ คน พื ที่ อยู่ ใน
 ระหว่าง หนึ่ง และ หนึ่ง มี สันฐาน ดัง ฉ่า ทุกคพัตร เหลือง เหมือน สี่ ชุ่มน
 มัน ชุ่ม ของ คน ผอม ที่ ชาติวัย อยู่ กับ เนอ แฉ่ง เนอ ฉ่า เนอ หลัง ที่ กระตูก
 หนาม หลัง และ เนอ เกิดยว อุทร ประเทศ นั้น มี สันฐาน ดัง ท่อน ฉ่า

ทุกถนัด อื่น บุคคล พับ เปน ๒ ชั้น ๓ ชั้น แล้ว วางไว้ มัน ชั้น นั้น เกิดใน
 ทิศ ทั้ง ๒ ถ้า จะ พิจารณา โดย โอกาส มัน ชั้น แห่ง บุคคล ที่ พับ นั้น ทราบ
 อยู่ ทว่า ถ้า พิจารณา โดย โอกาส มัน ชั้น ของ คน ผอม นน ทราบ อยู่ กับ เนื้อ แข็ง และ
 เนื้อ นุ่ม เปน ต้น ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวท มัน ชั้น นั้น มี กำหนด
 ของ ตา แต่ เนื้อ ขน ไป ของ บน แต่ หลัง ลง มา ของ ขวาง กำหนด ด้วย
 มัน ชั้น นั้น เอง พระ โยคาวจร พึง พิจารณา ให้ เห็น เปน ปฏิภูณ กรรมฐาน
 โดย นัย ที่ แสดง มา แต่ หลัง นั้น

(คโต บร) เมอง นำ แต่ นั้น พึง พิจารณา ใน อัธยาศัย ว่า น้ำ ตา นั้น
 คือ อาไป ชาติ ที่ ไหล ออก มา จาก จักษุ มี สี ดั่ง น้ำมัน งา อัน ใส มี
 ลักษณะ เหมือน ที่ อยู่ แห่ง คน นาคา นั้น เกิด ใน ทิศ ของ บน ถ้า จะ
 พิจารณา โดย โอกาส น้ำ ตา นั้น เกิด ใน ชุม ตา ทั้ง สอง แต่ ทว่า จะ ได้ ตง
 อยู่ เปน นิจ หามิ ได้ ถ้า สัตว์ ชื่น ชม โสมนัส มี ฉนนั้น โทมนัส น้อย เนื้อ
 ตา ใจ ร้อง ให้ ร่ำไร มี ฉนนั้น กลั่น กิน ซึ่ง อาหาร อัน เปน วิธัฎาณ มี ต้น ว่า
 เฝ็ด ร้อน นก มี ฉนนั้น ผง คัด และ เท่า รัด อัน หยาบ และ ศวัน เข้า ตา ใน กาด ไต
 น้ำ ตา ก็ ไหล ออก มา จาก ชุม ตา ทั้ง สอง ข้าง ใน กาด นั้น และ พระ โยคาวจร
 พึง พิจารณา ใน อัธยาศัย กรรมฐาน นั้น พึง พิจารณา น้ำ ตา ที่ ไหล ออก เต็ม
 ตา ทั้ง สอง นั้น เปน อารมณ ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวท มี กำหนด
 ด้วย ส่วน แห่ง น้ำ ตา นั้น เอง พึง พิจารณา ให้ เปน ปฏิภูณ กรรมฐาน
 เหมือน ทน หลัง

(คโต บร) เมอง นำ แต่ นั้น พึง พิจารณา ใน วธัฎา กรรมฐาน ว่า มัน
 เฝ็ด นั้น มี สี ดั่ง น้ำมัน มะพร้าว นัย หนึ่ง ว่า มี สี ดั่ง น้ำมัน งา อัน บุคคล

รด ลงใน เข้ายาก มี ฐานฐาน ดัง หยาด แห่ง ดาว มัน อัน ชาน ออก
 มา จาก กาย ของ บุคคล แล้ว และ เวียน อยู่ เบื้อง บน น้ำ อันได้ ลอย อยู่
 เหนือ น้ำ ใน กาด เมื่อ ขาน้ำ เกิดใน ทิศ ทั้งสอง ถ้า จะพิจารณา โดยโอกาส
 มัน เหนือ นั้น อยู่ ใน ผ้า มือ ผ้า เท้า หลัง มือ หลัง เท้า อยู่ใน ช่อง เจมก
 และ น้ำ ผาก และ จงอย ปาก นั้น โดยมาก มัน เหนือ อยู่ ใน ที่ ทงปวง นั้น
 ซึ่ง จะได้ ความ อยู่ เป็น นิศ หา มิได้ คือ เมื่อใด ประเทศ แห่ง ผ้า มือ ผ้า
 เท้า หลัง มือ หลัง เท้า เป็น ต้น นั้น ร้อน ด้วย เพลิง และ แดด ร้อน ด้วย
 กระทำ การ สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง ร้อน ด้วย กำเวบ แห่ง ชาติ มัน เหนือ จึง
 ไหล ออก มา แต่ ช้าง โนน ช้าง นี้ ถ้า จะพิจารณา โดย บริเวร กำหนด
 ด้วย ส่วน แห่ง มัน เหนือ นั้น เอง พึง พิจารณา ให้ เป็น ปฏิกฤต กรรมฐาน
 เหมือน กล่าว มา แล้ว แต่ หน หลัง

เบอง น้ำ แต่ นั้น พึง ให้ พิจารณา ใน เฉพะ ว่า เฉพะ นั้น คือ ฮา ไปราด
 เจือ ด้วย ฟอง ซึ่ง อยู่ ณ กาย ใน มุข ประเทศ ของ สัตว์ ทงปวง นั้น มี สัตว์
 ดัง ฟอง มี ฐานฐาน เหมือน ที่ อยู่ แห่ง ตน นัย หนึ่ง ว่า เฉพะ นั้น มี
 ฐานฐาน ดัง ฟอง เกิดใน ทิศ เบื้อง บน คือ โอฆูรู ประเทศ ถ้า จะพิจารณา
 โดยโอกาส เฉพะ นั้น ไหล ลง จาก กระพุงแกม ทั้งสอง แล้ว ตั้ง อยู่ เหนือ ปถาย
 ซิวหา แต่ ทว่า จะได้ อยู่ เป็น นิศ หา มิได้ คือ เมื่อใด สัตว์ ทงปวง ได้
 เห็น อาหาร ที่ ชอบใจ มี ฉนั้น ระฤก ถึง โภชนาหาร อัน เป็น ที่ ชอบใจ
 ที่ ตน เคย รับประทาน แต่ ก่อน นั้น มีความ หยาก แล้ว น้ำ ตาย นั้น จึง ไหล ออก
 ถ้า มี ฉนั้น บุคคล เขา วัตถุ อันใด อัน หนึ่ง เป็น ต้น ว่า อาหาร อัน ร้อน ด้วย

เพลิง และ เผ็ด ร้อน และ เปี้ยว เค็ม วาง ลงใน ปาก เพราะ จึง บังเกิด ไขนไหล
 ออก มา จาก กระพุ้ง แก้ม ทั้ง สอง แดง คง อยู่ เห็น อ ปลาย ชิวหา และ เพราะ
 ซึ่ง คง อยู่ ใน ปลาย ชิวหา นั้น เป็น เพราะ เหลว เพราะ ซึ่ง คง อยู่ ใน ตัน ชิวหา
 นั้น เป็น เพราะ อัน ชัน เมื่อ บุคคล เขา เข้าเม่า เข้าตำ และ ขาที่นี่ยะ
 อันใด อัน หนึ่ง มา วาง ใน ปาก แล้ว น้ำตาย ก็ ไหล ชุ่ม ทราบ ฮาย เอิบ
 ไปใน เขา ของ ทั้งปวง นั้น มิได้ รุ้ หมด รุ้ สิ้นไป มิ อุดไม่ย คุจ ทวาย
 อัน มิได้ ขาด น้ำ ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวท กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง
 เพราะ นั้นเอง พึง พิจารณา ให้ เป็น ปฏิกุศลกรรมฐาน ดังกล่าว มาแล้ว แต่หลัง
 อัน ดับ นั้น พึง พิจารณา ใน สิ่งขานิยะ กรรมฐาน ว่า น้ำ มุก นั้น คือ
 อสุจิ อันไหล ออก จาก ตมของ ดีชะ มี ดี คง เยื่อใน แห่ง เต้า คาส อัน อ่อน
 มี สันฐาน ดัง ที่ อยู่ แห่ง ตน เกิดใน ทิศ เบื้อง บน คง อยู่ เต็ม ช่อง นาสิก
 แต่ ทว่า จะ ได้ อยู่ ใน ช่อง นาสิก เป็น นิจ นั้น หา มิได้ คือ มี เหตุ คือ ร้อง
 ให้รำไร ถ้า มิ ดังนั้น กำเวบ ด้วย บริ โภค อาหาร อัน เผ็ด ร้อน เกิน ประมาณ
 ถ้า มิ ดังนั้น ธาตุวิการ กำเวบ เป็น หวัด เป็น ไอ ตมของ ดีชะ นั้น ก็ กลาย
 เป็น เต็มหระ อัน เน่า เกิดอัน ออก มา จาก ภายใน ดีชะ ไหล ลง มา ตาม
 ช่อง เบื้อง บน แห่ง เพดาน แล้ว ก็ เค็ม อยู่ ใน คลอง นาสิก บ้าง บาง ที่ ก็
 ต้นไหล ออก มา จาก คลอง นาสิก พระโยคาวจร ผู้พิจารณา สิ่งขานิยะ
 กรรมฐาน พึง พิจารณา น้ำ มุก ที่ ไหล ออก มา ซึ่ง อยู่ เต็ม ช่อง แห่ง นาสิก

ถ้าจะ พิจารณาโดย บริเวท กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง น้ำ มุก นั้น เอง พระ โยคาวจร พึง พิจารณาให้ เปน ปฏิภูต กรรมฐาน เปน อุญญะภาพ เหมือน ดัง กล่าว มา แต่ หตัง นั้น

อัน คัม นั้นให้ พระ โยคาวจร พิจารณาใน สติกา กรรมฐาน ว่า ไช ข้อ นั้น ไช อื่น ไช ไกตุ คือ มัน อัน อยู่ ณ ภายใน แห่ง ที่ ข้อ ใน ภายใน ไช ข้อ นั้น มี ดี ดัง ยาง กรรณิก มี ดี ฐาน เหมือน ที่ อยู่ แห่ง ตน ถ้า จะ พิจารณา โดย ทิศ ไช ข้อ นั้น เกิดใน ทิศ ทังสอง ถ้า จะ พิจารณา โดย โอกาส ไช ข้อ นั้น อยู่ ณ ภายใน แห่ง ที่ คือ ๑๘๐ ถ้า เร็ว ซึ่ง กิจ พอก และ ทา ซึ่ง ที่ คือ แห่ง อัญฐิ ถ้า ผู้ใด ไช ข้อ น้อย ผู้ นั้น จะ ถูก ขัน และ นัง ลง จะ เข้า ไป จะ ออก มา จะ คู้ กาย เข้า จะ เขี่ยต กาย ออก อัญฐิ ที่ ข้อ คือ แห่ง มุทตต ผู้ นั้น ดัง เสียง เสาระ ๆ ขย่าง เสียง เขา หัก นว มีช ถ้า ผู้ นั้น เติร ทาง ไกตุ ประมาณ โยชน์ นั้น ต้อง โยชน์ ว่า โย ธาตุ เกิด จิการ กำเรบ แล้ว ก็ ให้ เจ็บ เนื้อ เจ็บ ตอ ทัง ตำรพวงศ ถ้า ผู้ใด ไช ข้อ มาก มุทตต ผู้ นั้น จะ ถูก จะ นัง จะ ยืน จะ เทียว จะ คู้ กาย เข้า จะ เขี่ยต กาย ออก อัญฐิ ที่ ข้อ คือ จะ ได้ ดัง เสาระ ๆ หาก มี ได้ แม้ ว่า มุทตต ผู้ นั้น จะ เติร ทาง ไกตุ ว่า โย ธาตุ ก็ มิ ได้ เกิด จิการ กำเรบ ผู้ นั้น ไม่ เมื่อย เหน็บ เจ็บ กาย ถ้า จะ พิจารณา โดย บริเวท กำหนด ด้วย ส่วน แห่ง ไช ข้อ นั้น เอง พึง พิจารณา เปน ปฏิภูต กรรมฐาน ดัง กล่าว มา แล้ว ใน ทน หตัง นั้น

อัน คัม นั้น พึง พิจารณาใน มุทตะ กรรมฐาน ภาวนา ว่า (มาตชาโร ทวณณ) มุตร นั้น มี ดี ดัง น้ำ ดัง ถัว ราชมานต์ มี ดี ฐาน ดัง น้ำ ครว

ใน ถลอม อ้น บุคคล คว่าไว้ เกิดใน ทิศ เมืองคำ คือ คง แต่ นาทิ ถงมา ถ้าจะ
 พิจารณา โดย โอกาศ มุตร น คง อยู่ภายใน แห่ง ภาวะ มุตร เมื่อ เข้าไป สู
 ภาวะนั้น จะ ได้ ปราบฏ ว่า เข้าไป ทางใด หา มิได้ (เต้ยถายี นาม อ โขมุ
 รวณชฏ) เปรียบ คจุ ม่อ เนื้อ อ้น หา ปาก มิได้ อ้น บุคคล คว่าไว้ ใน
 น้ำ คร่า เมื่อ น้ำ คร่า ช่ม ทราบ ฮาย เมือ เทรอะ เข้า ไป ช่ง อยู่ใน ม่อ นั้น
 จะ ได้ ปราบฏ ว่า เข้าไป ทาง นั้น ๆ หา มิได้ และมี ฉันใด มุตร ที่ เทรอะ
 เข้า ไป สู ภาวะ นั้น จะ ได้ ปราบฏ ว่า เข้า ไป ทาง นั้น ๆ หา มิได้
 มี ชุบไมย ดัง นั้น แต่ ทาง ที่ มุตร ไหล ออก มา นั้น ปราบฏ มุตร นั้น
 มิใช่ อ้น ไซ้ ไกล คือ อาหาร อ้น บุคคล บริ โภค เข้าไป นั้น เอง อาหาร นั้น
 แหก ถะเยียด ออก ด้วย เมือ ขาด แล้ว ก็ เทรอะครอง ถงไป ใน ภาวะ มุตร
 ครัน ภาวะ มุตร เต็ม แล้ว ก็ ให้ สัตว เจ็บ บัดธาวะ ให้ ชวน ขวาย ที่ จะ
 ถาย บัดธาวะ ถ้า จะ ว่า โดย บริเขต กำหนด ด้วย ส่วน มุตร นั้น เอง พระโยคา
 วจร พัง พิจารณา เป็น ปฏิภูต กรรมฐาน ดัง กล่าว แล้ว ใน ทน หลัง พัง
 ต้นฐาน ว่า กิริยา ที่ พระโยคาวจร พิจารณา ธูการ ๓๒ โดย สี่ และ
 สันฐาน ทิศ และ โอกาศ และ บริเขต ดัง พรรณา มา ฉนี้ มี อยู่ใน อุกคหะ
 โกศถ คำรบ ๓ คำรบ ๔ คำรบ ๕ คำรบ ๖ คำรบ ๗

อาจารย์ ผู้บอก พระ กายสตาหิติ กรรมฐาน พัง บอก อุกคหะ โกศถ ๗
 ประการ ดัง พรรณา มา ฉนี้ และ พัง บอก ช่ง มนะสิการะ โก ศถ ๓๐ ประการ นั้น
 คือ อนุพัพโต ๓ นาคิสัมโต ๓ นาคิสณิกโต ๓ วิภเวปปฏิพาหโต ๓
 บัณณต คิสมตีกกมนโต ๓ อนุพัพพมูญฺจนโต ๓ อรัปนาโต ๓ คโยสุ
 ตันตะ ๓ ประการ จึง เปน ๓๐ ด้วย กัน

ปุจฉาว่า จะพึง กระทำ มนะสิการะ โภคัสถ โดย อนุพุทธะ นั้นอย่างไร วิธัสนา
 ว่า อนุพุทธะ นั้น แปล ว่า ตำคัม อธิบาย ว่า พระโยสวจร ผู้เจริณ พระกาย
 ศาสตติ กรรมฐาน นั้น พึง กระทำ มนะสิการ คือ ระฤกไป ตาม พระ กรรมฐาน
 โดยตำคัม ๆ กัน อย่าให้ โจนไป โจน มา พึง กระทำ มนะสิการ โดย
 อัน คัม กัน กระทำให้ เหมือน บุษบ อัน ๕ ษุ พระอง อัน ๕ ษุ และ ค้อย ๕ ษุ ไป
 ที่ ตะคัน ๆ เหตุ กถัว แต่ จะ ตก อัน กระทำ มนะสิการ โดย ตำคัม นี้
 เปน คุณ ที่ จะ ไม่ ให้ ปราศ จาก พระ กรรมฐาน ๆ นั้น จะ มิ ได้ ตก ไป จาก
 สันดาน และ นาคิสังก โค นั้น คือ ขณะ เมื่อ กระทำ มนะสิการ ระฤก โดย
 ตำคัม พระ กรรมฐาน นั้น อย่า เร็ว น้ก พระ กรรมฐาน จะ มิ ได้ ปราบฏ
 แจ้ง ๆ นั้น อย่างไร ขณะ เมื่อ ระฤกไป ตาม อากา ๓๒ จะ มิ ได้ เห็น
 แท้ ดง โดย อากา อัน เปน ปฏิภูต พัง เกลี่ยด นั้น และ ได้ ชื่อ ว่า พระ กรรมฐาน
 มิ ได้ ปราบฏ อัน ระฤก พระ กรรมฐาน นั้น ถ้า ระฤก เร็ว น้ก แล้ว ก็
 พดัม ตำเร็จ คือ เร็ว จม พระ กรรมฐาน ก็ จะ มิ ได้ ปราบฏ อาสรัย เหตุ
 ที่ ว่า เร็ว น้ก ไป มิ ทัม ที่ จะ กำหนด กฏหมาย และ นาคิสังก โค นั้น
 คือ ระฤก พระ กรรมฐาน นั้น อย่า ให้ ช้า น้ก ครั้น ว่า มนะสิการ พระกรรมฐาน
 นั้น ช้า น้ก เถ่า ก็ มิ ได้ เปน บัจจย ที่ จะ ให้ ได้ อรรณ วิเศษ และ วิกเขป
 ปฏิพาหน โค นั้น คือ ขณะ เมื่อ เจริณ พระ กรรมฐาน อย่า ได้ ให้ น้ำ จิตร
 นั้น เกร็ด เกร่ เเว ร่าย ไป ใน อารมณ ภายนอก จาก พระ กรรมฐาน คือ ให้
 ดำรง จิตร ไว้ ใน ปฏิภูต พัง เกลี่ยด จง ได้ แท้ และ จิตร ถือ เขา อากา มี
 เกธา เปน อาทิ อัน มี พรพน ต่าง ๆ กลับ เห็น โดย สภาวะ ว่า คี ว่า งาม

ขณะใด ก็ได้อธิษฐานว่า จิตร เตรีต เตรี ไปใน ขารมณั ภายนอก ขณะ นั้น ก็ จะ
 เสียที คือ พระกรรมฐาน นั้น จะ นิบหาย เสีย และ บัณเณศศีลสัมติกกมน โคนั้น
 คือให้ดวง ธรรม ซึ่ง บัญญัติไวหการ คือคำ เรียกว่า เกศา ผม โดมา ขน
 เปน อาทิ โดยโลก ดังเกิด นั้น ขย่า เขา เปน ขารมณั เอย หิง คัง ตำรง
 จิตร พิจารณา เขา แต่ ปฏิกุต ตั้ง เตี่ยว เปน ขารมณั เปรียบ ประตุช ขน
 ทงหลาย อัน เตรี ทาง พบ บ่อ น้า ใน อรัญญะ ประเทศ ใน กาด เมือ น้า อัน หา
 ได้ ดวย ยาก ก็ บักไม้ หมายถึง ทรูย ผูกไว้ ซึ่ง กิ่งไม้ และ ใบไม้ มีใบ คาด เปน
 อาทิ เปน สำคัญไว้ ใน เบื้อง น้า นั้น ครั้น ภายหลัง ปราถนา จะ ขาย
 จะ กิน ขณะใด ก็ ตั้ง แด่ คุที่ สำคัญ อัน คน บัก ไม้ หมายถึง ทรูย ไว้ นั้น แล้ว
 ก็ ลงไป ขายไป กินใน ขณะ นั้น ตาม ความ ปราถนา เมือ บุรุษ นั้น ไป มา
 เมือง ๆ รอย เท้า ที่ บทจร นั้น ปรากฏ เปน ทาง แด้ว กาดไต แต่ นั้น ไป
 ปราถนา จะ กิน ขาย เมือใด ก็ มีได้ มี กิจ ที่ จะ แด่ คุ ซึ่ง ที่ สำคัญ มีใบ คาด
 เปน คัม ก็ ไป ตาม รอย ที่ ปรากฏ เปน ทาง นั้น แล้ว ลงไป ขาย ลงไป กิน
 ตาม ความ ปราถนา อัน นี้ และ มี อุปมา นั้นใด ก็ ดี เมือ พระโยคาวจร
 เจ้า กระทำ มนะสิการ ใน กายคตาสติ กรรมฐาน นี้ ใน บุพพะภาค นั้น กระทำ
 ด้วย มนะสิการ ด้วย สามารถ เขา บัญญัติไวหการ คือ โลก ดังเกิด ว่า สิ่ง นี้
 เปนสมสิ่งนี้เป็นขน เปน อาทิ เปน ขารมณั กัอน ครั้น สภาวะ มี ปฏิกุต
 ปรากฏ แด้ว ก็ ละเสีย ซึ่ง บัญญัติ เขา แต่ ปฏิกุต นั้น เปน ขารมณั มี อุปไมย
 นั้น นั้น และ อนุพัพพมุนัจจน โคนั้น คือให้ ละเสีย โดย ตำดับ อธิบาย
 ว่า เมือ ธรรมทุกพระ กรรมฐาน โกฎฐาส ๕๖ เปน อนุ โดม ปฏิ โดม กดับ ไป

กถัม มา นั้น ถ้า พระ กรรมฐาน โทฏฐาต อัมโต ปรากฏ แจ้ง ก็ พัง ผุก พันช
ให้ จิตร นัน มนฺ คง อยู่ ใน พระ กรรมฐาน อัม นั้น กรรมฐาน อัมโต
มิได้ ปรากฏ แจ้ง ก็ พัง มละ เตี้ย พระกรรมฐาน อัม จะ ปรากฏ เห็น แท้แน่ คง
โดย ปฏิกุต นั้น ก็ ย่อม อาศรัย วาสนา หน หลง ดุค แท้แท้ ว่า ชาติ
ก่อน นั้น เคย พิจารณา เห็น อวัยวะ อัมโต ว่า เปน ปฏิกุต พัง เกตียค พัง ชัง
มา ชาติ น ก็ เปน บัจจัย ที่ จะ ให้ จิตร ยึด มนฺ คง มนฺ คง ใน อวัยวะ อัม นั้น ๆ
แล้ว จะ ปรากฏ เห็น ประจักษ์ ทก แท้คง ว่า เปน ปฏิกุต พัง เกตียค พัง ชัง
อาศรัย เหตุ ฉน พระ โยคาวจร เจ้า ผู้ เจริญ พระกายศคาสติ นั้น พัง ค่อน จิตร
ของ คนไป ใน อากา ๓๒ เปน ธนุ โดม ปฏิ โดม กถัมไป กถัมมา กถา จิตร
จะ แน่ คง ใน อากา อัมโต อัม นั้น ว่า เปน ปฏิกุต แล้ว ก็ จะ ดำเรจ แก่
พระอปปนา ซึ่ง ว่า ให้ กระทำ มนะสิการะ โกศต ด้วย อปปนา นั้น คือ มนะสิ
การ โดย โทฏฐาต แห่ง อปปนา พัง เข้าใจ ว่า อากา ทัง ๓๒ นั้น ถ้า และ
พาสณา พระ โยคาวจร นั้น อาก จะ พิจารณา ให้ เปน ปฏิกุต ได้ ฉน พระ
อปปนา ก็ จะ บังเกิด ใน โทฏฐาต ละ อัม ๆ ทัง ๓๒ นั้น พระ โยคาวจร เจ้า
ผู้ เจริญ พระกายศคาสติ กรรมฐาน ระฎก ตาม อากา ๓๒ นั้น ถ้า พระ
กรรมฐาน นั้น ปรากฏ แล้ว ก็ เปน บัจจัย ที่ จะ ให้ ดำเรจ ได้ แต่ เพียง
ปฐมฌาน เพราะ เหตุ เขา ปฏิกุต เปน อารมณ อัม หยาบ มละ วิคก มิ ได้
จึง คงได้แต่ ปฐมฌาน มิ ว่า มี ปฐมฌาน เปน ที่ ตั้ง แล้ว จึง ปราภ
พระ วิมัสสา บัญญา ครน วิมัสสา บัญญา แก่ กล้า แล้ว พระ โยคาวจร เจ้า
ก็ หนอง เสง ซึ่ง พระ อริย ภูมิ คือ มรรค และ ผล

ใน สติภาวธรรม นั้น มี พระพุทธ ฐิติกา ครัสต์ ว่า (ภิกขเว) ตูกร ภิกษุ
 ทั้งหลาย ภิกษุ ผู้ประกอบด้วย ธรรม ๖ ประการ สามารถ เพื่อ จะ กระทำ
 ให้แจ้ง ซึ่ง สติภาวธรรม คือ อมฤตยมหา นฤพาน อัน ประเสริฐ หา สิ่ง จะ
 เสมอ มิได้ ธรรม ๖ ประการ นั้น คือ เห็น ว่า จิตร พงุ ชาน ก็ ช่มไว้
 มิ ให้ พงุ ชาน ๑ คือ ยก ชน ซึ่ง จิตร จาก หุต หู เกยจ คราน ๑ คือ เขา
 บัญญา มถะ อัน ประพฤติ เป็น อัน เสมอ ให้ ยินดี อุสาหะโม ที่ ประพฤติ อัน
 เสมอ ๑ ถ้า จิตร นั้น ปราศจาก ความ ยินดี มิ ได้ แล่นไป ใน ทาง พิชฌานา
 ก็ พิจารณา ซึ่ง สิ่งเวค วัตถุ มี ชาติทุกข์ เป็น อหิ ยัง จิตร ให้ รม เริง อุสาหะ
 ใน พิชฌานา ๑ คือ จิตร มชยต์ด อย่างกลาง อยู่แล้ว ก็ เฟ่งดู ออย่า ขวม
 ขวายที่ จะ ช่ม จะ ยก จะ ให้ ชน นั้น ๑ คือ ให้ มี อัญยาสรย น้อมไป ใน ประณัต
 ธรรม คือ มรรค และ ผล ให้ ยินดี ยิ่ง นก ใน พระ นิพพาน ๑ เป็น ๒ ประการ
 และ โพชฌงค โกศลธรรม นั้น มี พระพุทธ ฐิติกา โปรด ประทาน พระ
 ธรรมเทศนาไว้ว่า ให้ ฉลาด รู้ การ ที่ จะ เจริญ พระ โพชฌงค ทั้ง ๗ มี สติ
 สัมโพชฌงค เป็น อหิ นั้น กิริยา ว่า อาจารย์ ผู้ บอก พระ กายคตาสติ
 กรรมฐาน พัง บอก ซึ่ง มนะสิการะ โกศล ๓๐ ประการ ดัง พรรณา มา ฉน
 พระ โยคา วาจรเจ้า ผู้ จะ จำ เจริญ พระ กายคตาสติ กรรมฐาน และ เมื่อ มิ ได้
 มถะ เสีย ซึ่ง มนะสิการะ โกศล ๓๐ ประการ นั้น แล้ว และ ก็ พัง มา ปรารภ ซึ่ง
 ทวติ คติการ ภาวนา เกิด แท้จริง ทวติ คติการ ภาวนา นั้น ย่อม
 ดำริจ แก่ พระ โยคา วาจร อัน ปรารภ อยู่ โดย อากา ทังปวง ด้วย อากา ดังน

(โน อัญญา) และ ทวคคตถการ ภาวนา นั้น จะได้ ดำไว้แก่ พระ
โยคาวจร ภิกษุ อัน ปรารภ ด้วย อากาธ อย่าง อัน นั้น หามิได้ พระ โยคาวจร
ผู้เจริญ พระ กายคตาสติ กรรมฐาน ได้ ดำไว้ องค์ อปป์นา ปรุณณาน แล้ว
ย่อม มี อานิสงษ์ เป็น อัน มาก คือ อาจ จะ ครอบงำ เตี้ย ซึ่ง ความ กระเด็น
เมื่อ หน่ายใน บันตะ เสนาสนะ ที่ สงัด และ ความ เมื่อ หน่ายใน กอง กุศล
ธรรม อัน ยิง คือ จำเจริญ ฌาน ธรรมาธิ และ จะ ครอบงำ เตี้ย ซึ่ง ความ กำหนัก
ใน เบญจพิช กามคุณ และ อาจ จะ ครอบงำ เตี้ย ซึ่ง ภัย อัน พิภพ พึง กัด
จะ ประกอบไป ด้วย อธิวาสนะ ๕ นั้น อต กถัน แก่ เย็น และ ร้อน และ ทุกข
เวทนาต่าง ๆ และ ถ้อย คำ ฆรุตวาจ หยาม ข้ำ เป็น อาทิ อัน จะ อาศรัย
ซึ่ง อารมณเภท คือ ๕ ต่าง ๆ มี ๕ เชี่ยว เป็น อาทิ อัน ปรากฏใน ทวคคตถ
โกฏฐาธ พิจารณาเอา เป็น กสิณะ ปรกรรม ก็ จะ ดำไว้แก่ อปป์นา
คราว เท่า ถึง ๑๐๐๐ ระยะเวลา และ จะ เป็น อุปนิสัย ให้ ตรีรู้ ตลอด ถึง ฉพภิญญา
สัมมาปัตติ มรรค และ ผล เหตุการณ์ ดัง นั้น บันทิต ผู้มี ปรึชา อยาได้
ประมาท พึง อุดาหะ เจริญ พระ กายคตาสติ กรรมฐาน อัน ประกอบ
ด้วย มหัพปณา เนกานิสงษ์ ดัง พรรณามา ณ วิชัสนา มาใน ทวคคต
ถการ กรรมฐาน ภาวนา ตาม คัมภีร์ พระ ธรรมกถา จตุภาณวาร ชื่อ ว่า
ธำรวัตะ ธมฺมจชัย ก็ ดำไว้แก่ แค่ เพียง นี้



(อิทานิ ยา อัย บัจจเวกัณณา เหว มพโต ตังเวค ทิไซ
ชัตถาย สัตตนิภากายคตาสติยา นิสสัยภูตกายัตถัง บัจจายตวุกัชิตทา
ภกตโต ปน กตเม จ ภิกขเว ชาธวา ปฏิเสวนา ปหาคัพพา
เย ปฏิเสวนา ปหีนา โหนติ)

ถ้าดับ นี้ จะ ได้ วิถีขนาใน จุดบัจจัย บัจจเวกขณะ ดับ ต่อ ไป มีใจ
ความว่า (ยา อัย บัจจเวกัณณา) อันว่า บัจจเวกขณะ อันใด
อัน พระอาจารย์ เจ้า ตั้ง ไว้ ใน ตำดับ แห่ง ทวัตติงตำการ กรรมฐาน นั้น เพราะ
เหตุว่า บัจจเวกขณะ นั้น ประพฤติ เนือง ด้วย บัจจัย อัน เป็น บัจจัย แก่
ภุกตกาย อัน เป็น ที่ ชาศรัย แห่ง กายคตาสติ กรรมฐาน อัน ประพฤติ เป็นไป
เพื่อ ประโยชน์ แก่ ชรรณ มี ความ ตัดต ตั้งเวช เป็น อัน มาก อย่าง นี้
ประการ หนึ่ง เหตุภาวะ แห่ง บัจจเวกขณะ นั้น อัน ดมเด็จพระ ผู้ ทรง
สัตตนิภากาย ทรง ครัดไว้ แก่ พระภิกษุ ทั้งหลาย นั้น ประการ หนึ่ง และ กระแส
พระพุทช ฐีกา ที่ ทรง ครัด เทศนา แก่ พระภิกษุ ทั้งหลาย นั้น ตั้ง นี้ ว่า (กตเม
จ ภิกขเว ชาธวา ปฏิเสวนา ปหาคัพพา เย ปฏิเสวนา ปหีนา โหนติ)
คกร ภิกษุ ทั้งหลาย ชาธวะ กิเลศ ทั้งหลาย ได้ อัน ภิกษุ จะ พัง ณะ เตี้ย
ด้วย อัน เสพย ชง บัจจัย อันใด นั้น เป็น ดัง ฎา หนึ่ง ชาธวะ กิเลศ ทั้งหลาย
ได้ เต่า เป็น อัน ภิกษุ ณะ เตี้ย ได้ แล้ว ด้วย อัน เสพย ชง บัจจัย ทั้งหลาย นั้น
เป็น ดัง ฎา พระพุทช องค์ ทรง ครัด เป็น กถศุ กามยตา ปุจฉา ฉน แล้ว
ก็ ทรง วิถีขนา ด้วย พระองค์ ว่า (อิช ภิกขเว ภิกขุ) คกร ภิกษุ ทั้งหลาย
ภิกษุ ใน พระ บวร พุทช ตำสนานี้ พิจารณา โดย แขน คาย ด้วย อุบาย

บัญญัติแล้ว ย่อมได้เพียงซึ่ง จักรวาที บัญญัติ ดังนี้ว่า (บัญญัติว่า โยนิโส
 จักรวาที ปฏิเสวติ) เป็นอาทิฉัน (ภิกขเว) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
 แท้จริง อาตมจะ กิเลสทั้งหลาย อันเป็นที่คับแคบ และเป็นที่กระวน
 กระวาย พึงบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุ อันมิได้เสพยาชูกี้ดี เสพยาชูกี้ดี
 ซึ่งบัญญัติอันใด อาตมจะ ทั้งหลาย อันเป็นที่คับแคบ และเป็นที่กระวน
 กระวาย นั้นก็ ย่อมจะไม่มีแก่ภิกษุ นั้นด้วยประการ ดังนี้ (อิมเม วุจฺจนติ
 ภิกขเว) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อาตมจะ ทั้งหลาย เหล่านี้ และชื่อว่า
 อันภิกษุทั้งหลาย พึงมตละเสีย ด้วยอันเสพยาชูกี้ดี บัญญัติ ทั้งหลายใด ชื่อว่า
 อันภิกษุทั้งหลาย ละได้แล้ว ด้วยเสพยาชูกี้ดี บัญญัติ ทั้งหลายใด มีจักร
 บัญญัติ เป็นคณนั้น ด้วยประการ ฉนั้น (ภิกขเว) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
 เมื่อภิกษุ มิได้เสพยาชูกี้ดี บัญญัติ มีจักร และบิณฑบาต เป็นต้น โดย
 แยก คาย อุบาย บัญญัติแล้ว กามาตมจะ นำของ กล่าวคือ กิเลส กาม และ
 วัตถุ กาม ก็จักบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุ นั้นด้วยอำนาจ แห่ง ความ ยินดี ใน บัญญัติ
 อันตนมิได้ สัม ความ ปราถนา และตนได้ สำเร็จ สัม ความ ปราถนา
 แล้ว นั้น ย่อม นำของ กล่าวคือ กาม ก็จักบังเกิด ขึ้นแก่ภิกษุ นั้น ด้วย
 อำนาจ แห่ง ความ ยินดี อัน ปราถนา ซึ่ง กาม ว่า (เซทตี อัญญัสมี สัคคิภาเว
 ภวิตฺถามิ) เราจัก เป็น เช่น นี้ บังเกิด เช่น นี้ ใน สัคคิภาเว อัน อัน อีก ดังนี้
 อันหนึ่ง ทฎฐาตมจะ นำของ กล่าวคือ ทฎฐิ ก็จักบังเกิด ขึ้นแก่ภิกษุ นั้น ด้วย
 กิริยา ที่ ตั้งไว้ มัน ซึ่ง อตตะตัญญา คือ ความ สำคัญ มัน หมายถึง ตนว่า (อห
 ตมามิ นตมามิ) เราจะได้ และ เรา จะ ไม่ได้ ดังนี้ กี้ดี ของ สิ่ง นี้ เป็น ของ

แห่ง เรา ตั้ง น ก ต ตั้ง น (สัพเพเหว สหชาตอวิชชาวเสน) หนึ่ง อวิชชาตวะ
 นำ คือ กถาว คือ อวิชชา ก ก บังเกิด ขึ้น แก่ ภิกษุ นั้น ด้วย อำนาจ แห่ง
 อวิชชา อัน เปน สหชาตะ ชรวม คือ บังเกิด พร้อม กับ ด้วย อาตวะ ทั้งปวง
 คือ กามาตวะ ภวาตวะ ทิฏฐาตวะ นั้น ด้วย ประการ ดังนี้ (จัตตาโร
 จัตตาโร โสฬส อาตวา) อาตวะ ทั้งหมด ซึ่ง เปน เหตุ กระทำให้ ได้ ความ
 กับ กัน และ เปน ที่ กระวน กระวาย ด้วย กิเลส ทั้ง ๑๖ ประการ คือ
 อาตวะ ทั้งหมด อัน มี ใน บัจจัย ๓๖ ๓ ๆ คือ ใน จักร บัจจัย ก็มี ๔ ใน
 บิณฑบาต บัจจัย ก็มี ๔ ใน เสนาสนะ บัจจัย ก็มี ๔ ใน คิณานะ บัจจัย เกษัตริช
 บริหาร บัจจัย ก็มี ๔ เข้ากัน เปน อาตวะ ๑๖ ประการ และ อาตวะ ทั้ง
 ๑๖ ประการนี้ ภิกษุ จะ พึง ละ ได้ ก็ เพราะ ด้วย กิริยา ที่ เสพย์ เนิภา
 ด้วย บัจจเวกขณะ อัน กถาว คือ ญาณ สังวร ความ ดำรงตน ด้วย บัญญา น
 ตก ว่า กระแส พระพุทธ ฐิตา ครัต เทศนา แก่ ภิกษุ ทั้งหมด ด้วย ประการ นั้น
 (ศัสถาย อัสถวณณนา) บัด นี้ ข้า พระพุทธเจ้า ผู้ ธิฐูรูกถาจารย์ จะ ได้
 พรรณา เนื้อ ความ แห่ง บัจจเวกขณะ ตาม กระแส พระพุทธ ฐิตา ที่ ครัต
 เทศนา แก่ พระภิกษุ ทั้งหมด นั้น ว่า (ปฏิสชา โยนิโต จักร ปฏิเสวติ)
 ภิกษุ ผู้ จะ เสพย์ ซึ่ง จักร บัจจัย ทั้งหมด มี ผ้า อัน ครอบค้อม เป็น ต้น ย่อม
 พิจารณา โดย แยก คาย อุบาย บัญญา ดังนี้ ว่า (ปฏิสชา โยนิโต จักร ปฏิ
 เสวติ ๑๓ ๑ หิริโกมม ปฏิจนาจนตถ) ดังนี้ ให้ ภิกษุ พึง พิจารณา ว่า
 อาตมะ พิจารณา แล้ว โดย แยก คาย อุบาย บัญญา และ เสพย์ บัด นี้ คือ
 บริ โภค นุ่ง ห่ม ถ้า จักร ทั้งหมด มี ผ้า อัน ครอบค้อม เป็น ต้น ซึ่ง ผ้า ผืน ไค

ฝน หนึ่ง เพื่อ จะ บำบัด เสีย ซึ่ง เย็น และ ร้อน และ เพื่อ จะ บำบัด เสีย ซึ่ง สัมผัส
 แห่ง เหลือบ และ ฝน และ ลม และ แดด และ งู เต็ก และ งู ใหญ่ ทั้งหลาย เป็น
 กำหนด แท้จริง หนึ่ง อาตมะ บริ โภค นุ่ม นุ่ม ซึ่ง จิว บำจาย มี ผ้า อันตร
 วาสก เป็น อาที่ นั้น เพื่อ จะ ปก บิด กำบัง เสีย ซึ่ง สัมผัส ฐาน ที่ อัน กับ
 แคม กำเวป เหตุ ความ ตะฮายนั้น ๆ (ยาวเทว) เป็น กำหนด แท้จริง
 (ตัด ปฏิสชา โยติ) มี คำ พระอัฐฐกต วิสัยนาว่า กิริยา ที่ หยั่ง ลง เห็น
 โดย ประจักษ์ ตูจ นัย ที่ กล่าว แล้ว ด้วย บท คือ (ตัดตัด ปฏิสชา) เป็น
 ต้น กระหม หนึ่ง มณฑิต พัง รั ว่า ชื่อ ว่า พิจารณา แล้ว โดย อบาย บัญญา และ
 บท คือ (ยาวเทว) กระหม เป็น นิยม วาณะ สำหรับ กล่าว ซึ่ง อัน กำหนด
 ซึ่ง กิริยา อัน จะ กำจัด เสีย ซึ่ง เย็น และ ร้อน เป็น ต้น เป็น ประโยชน์ แท้จริง
 ประโยชน์ ใน อัน เสีย ซึ่ง จิว มี ผ้า อันตรวาสก เป็น ต้น นี้ แห่ง พระ
 โยคาวจร กตบุตร นี้ เพื่อ ประโยชน์ จะ บำบัด เสีย ซึ่ง เย็น เป็นต้น มี ประมาณ
 เท่านี้ แท้จริง ประโยชน์ อัน ซึ่ง จะ ยิ่ง กว่า ประโยชน์ คือ จะ บำบัด เสีย
 ซึ่ง เย็น เป็นต้น นี้ หา มิได้ ก็ คำ คือ (ตัดตัด) ซึ่ง แปล ว่า เย็น นั้น
 ประสงค์ เขา เย็น อัน บังเกิด ขึ้น ด้วย อำนาจ ธาตุ ภายใน กำเวป นั้น
 อย่าง หนึ่ง บังเกิด ขึ้น ด้วย อำนาจ ฤค ภาย นอก แปร ปรวน นั้น อย่าง หนึ่ง
 และ บท คือ (ปฏิสชา) ซึ่ง แปล ว่า เพื่อ จะ บำบัด เสีย นั้น อธิบาย
 ว่า เย็น และ ร้อน เป็น อาที่ นั้น ย่อม ยัง อาพาธ มิ ให้ บังเกิด ขึ้น ใน สรีรกาย
 ได้ นั้นใด พระ โยคาวจร เจ้า ก็ บริ โภค นุ่ม นุ่ม ซึ่ง จิว เพื่อ ประโยชน์
 จะ บำบัด เสีย ซึ่ง เย็น และ ร้อน เป็นต้น นั้น นั้น (ตัดตัดภาหเต หิ สรีเว)

เพราะเหตุว่า โผ เมื่อ สวรรกาย อัน เย็น หาก เบียด เบียด แฉก พระ
โยคาวจร กุศลบุตร ก็ มี จิตฺร อัน พุ่ง ชาน ไม่ สามารถ ที่ จะ ตั้ง ความ
เพียรไว้ โดยโยนิ โส มนะสิการได้ เหตุใด เหตุ ดังนี้ (ภคฺวา) อัน ว่า
สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภากษย์ เจ้า จึง ได้ ทรง พระ อนุญาต ว่า ภิกษุ
พึง เสพย์ ซึ่ง จิว ปรุจย เพื่อบำบัด เจริญ ซึ่ง เย็น ดังนี้ (เขต นโย)
นัย อธิบาย อัน นี้ บัณฑิต ผู้ บริหาร พึง ตั้งนิฐาน ให้ ทั่วไป ใน บท คือ
เย็น ทงปวง นั้น เกิด (จนทาหาที่สุ ธรรมโก) ถ้า เพ็ง ทงหลาย มี
เพ็ง บา เป็น ต้น นั้น การ ที่ บังเกิด จน พรหม แห่ง ร้อน ด้วย เพ็ง นั้น
บัณฑิต พึง รู้ ด้วย บท คือ (อุณห์สัส) นี้ อย่าง เดียว และ บท คือ
(ทังมกตฺวาตาคป สิริตปตฺมมัตถาน) นั้น มี คำวินิจฉัย ว่า เมตง วัน
อัน มี ชาติ อัน กัด อัน ฆบ ตุดตม กน ซึ่ง โดหิต นั้น ก็ ตี เมตงวัน อัน มี
ชาติ อัน หยตฺไซซึ่ง นั้น ก็ ตี พระ อาจารย์ เจ้า หาก ร้อง เรียก ชื่อ ว่า ทังสา
ซึ่ง แปล ว่า เติบอบ นั้น ก็ บท คือ มกตฺระ นั้น ประสงค์ ว่า ยุง อย่าง เดียว
และ บท คือ วาตานั้น ได้ แก่ ลม อัน ประกอบ ด้วย ชุติ และ วม อัน หา ชุติ
มิได้ เป็น ต้น เป็น ประเภท บท คือ ฮาตปะ ซึ่ง แปล ว่า ร้อน นั้น ประสงค์ เขา
ร้อน คือ ร้อน ด้วย แสง พระ อาทิตย์ (ทิมชาติกา) และ สัตว ทงหลาย มี งู แต่
บัณฑิต มี ชาติ อัน ยาว มี งู เด็ก เป็น ต้น พวกใด พวก หนึ่ง อัน ตั้งสรนากร
เพียงไปนั้น ชื่อว่า สิริตปะ (ทวิโธ สัมผัส โส) คำว่า สัมผัสสะ ฤคตอง นั้น
สัมผัส มี ๒ ประการ (ทวิฐฐสัมผัส โส ๑) คือ สัมผัส ถูก ต้อง เหตุอัน
ทิมชาติ ทง หลาย มี งู เป็น ต้น คอด ฆบ นั้น ประการ หนึ่ง (สุตฺตสัมผัส โส ๑)

คือ สัมผัส เหตุ ถูกต้อง แห่ง ที่ขชาติ ทงหลาย มิ่ง เป็น ตน นั้น ประการหนึ่ง เป็น
 สัมผัส ๒ ประการ ด้วย กัน (โสภี จักร ปรารุบัติวา) พระโยคาวจร ภิกษุ นั้น
 เมือ ว่า คฤมผ้า จักร แดว และ หนึ่ง อยู่ สัมผัส ๒ ประการ นั้น ก็ ย่อม จะ
 ไม่ มา เบียด เบย พ บั ทา กระทบ กระทั่ง ได้ (ตั้ ตัมา การณา) เหตุ การณ์
 ดัง นั้น พระโยคาวจร ภิกษุ เมื่อ จะ บริ โภค นุ่ง ห่ม ซึ่ง จักร นั้น พง ให้
 พิจารณา ด้วย บัญญา ว่า ข้าตมะ เส่ พย ซึ่ง จักร บัจจย มี ผ้า อินทรวาศก
 เป็น ตน บัด น เพื่อ จะ บำ บัด เสย ซึ่ง สัมผัส แห่ง ที่ขชาติ ทงหลาย มิ่ง เป็น
 อาท ใน ที่ ทงหลาย เห็น ปาน ดัง นั้น และ คำ ซึ่ง กล่าว ว่า (ยาว เทว) ใน
 ภาย หลัง ดัง น อีก นั้น เป็น คำ อัน อาจารย์ กล่าว เพื่อ จะ แล่ ดง ซึ่ง อัน
 กำ จัด เป็น ประโยชน์ อัน เทียง (หิริ โภบิน ปฏิจ ฉาน นหิ นิยตบ โยชน) แท้
 จรง กิริยา ที่ ปก บัด เสย ซึ่ง ที่ อัน กำ เรียบ เหตุ ความ ละเอียด นั้น เป็น นิยตบ
 ประโยชน์ คือ ประโยชน์ อัน เทียง (อิศรา น) และ ประโยชน์ อย่าง อื่น ๆ นั้น
 เป็น อนนยตบ ประโยชน์ คือ ประโยชน์ มิ ได้ เทียง บาง ที่ ก็มี บาง ที่ ก็
 ไม่มี ก็ ประโยชน์ เพื่อ จะ ปก บัด เสย ซึ่ง ที่ อัน ละเอียด นี้ และ เป็น
 ประโยชน์ อัน เทียง กว่า ประโยชน์ อย่าง อื่น ใจ ความ ว่า สัมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 ส่ว สติ ภาคย์ เจ้า ทรง แล่ ดง ซึ่ง ลักษณะ แห่ง ภิกษุ อัน เส่ พย ซึ่ง จักร บัจจย
 โดย นัย ที่ พรรณา มา แด่ หลัง นั้น แดว

ถ้า ตบ นั้น จึง ทรง แล่ ดง ซึ่ง ลักษณะ แห่ง ภิกษุ อัน เส่ พย ซึ่ง บิน ทบา ตระ
 บัจจย ดัง นั้น ว่า (อธิ ภิกษเว ภิกษุ ปฏิธชา โยนิโส บิน ทปา ต์ ปฏิเส่วติ)
 คุณร ภิกษุ ทงหลาย ภิกษุ ใน พระ ตำธนา นี้ พิจารณา แดว โดย แยก คาย อนุบาย

บัญญัติว่า (ปฏิสังขทา โยนิโส บิณฑบาตํ ปฏิเสวามิ) เปนอาทิฉันแล้ว
 ย่อมเสพยาซึ่งบิณฑบาตปัจฉิม คืออาหารสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภิกษุผู้จะ
 เสพยาซึ่งบิณฑบาตปัจฉิมนั้นพึงให้พิจารณาว่า (ปฏิสังขทา โยนิโส บิณฑ
 บาตํ ปฏิเสวามิ) อาตมะพิจารณาแล้วโดยแยบคายอุบายบัญญัติ และ
 จะเสพยาบดินซึ่งอาหารบิณฑบาตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อจะกระหนวงเต็มถึง
 ความทรรกตถุชาตบ้านนั้นหาไม่ได้ (น มทาย) อนึ่งอาตมะเสพยาซึ่ง
 อาหารบิณฑบาตนั้น เพื่อประโยชน์จะมัวเมาด้วยกำลัง คือมี
 ความมัวเมาด้วยกำลังเป็นนิมิตร คุจบุรุษอื่นเป็นนักเตงมวญและ
 นักเตงปลาเป็นต้นก็หาไม่ อนึ่งเพื่อจะประดับกายคือความเป็นบุคคล
 อื่นยังองค์อวยวะที่พร่องให้เต็มเป็นนิมิตร คุจสัตว์ชาววังและสัตว์แพศยา
 เปนอาทิก็หาไม่ (น วิภุตฺตนาเย) อนึ่งเพื่อจะประดับตกแต่งซึ่งกาย
 มีภาวะยังผิวพรรณแห่งกายให้ผ่องใสเป็นนิมิตร ประหนึ่งว่านักเตง
 พอนรำเป็นต้นก็หาไม่ได้ อนึ่งอาตมะบริโภคซึ่งอาหารบิณฑบาตบดิน
 เพื่อจะยังรูปกายอื่นประกอบด้วยมหาภูตรูปทั้ง ๕ ให้คงมั่น และ
 เพื่อจะยังอัครสภาพร่างกายให้ประพฤติเป็นไปสิ้นกาลนาน (วิหิงสา
 นาม ชิษัจฉา) อนึ่งความหิว ความหยากเข้าหยากน้ำ ได้นามชื่อ
 ว่าวิหิงสา ด้วยอัครว่าเบียดเบียดให้ได้ความลำบาก และอาตมะ
 บริโภคซึ่งอาหารบิณฑบาตบดิน ก็เพื่อจะห้ามเสี้ยซึ่งความลำบากนั้น
 (พรหมจรรย์านุกคฺคหาย) อนึ่งเพื่อจะอนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์แท้จริง

จุดปัจจุเวกขณะกถา

อาตมะ เมื่อ ปฏิบัติ ซึ่ง พรหมจรรย์ อัน เป็น เครื่อง รือ คน ออก จาก กัณธาร
 กถาว คือ ภาพ ตั้งสาร ด้วย อำนาจ แห่ง สิกขัตตะยามุโยค คือ ประกอบ
 เมือง ๆ ซึ่ง ประชุม ตาม แห่ง ดึกขา คือ อธิสัส ดึกขา และ อธิจิตตะดึกขา
 และ อธิบัญญัติ ดึกขา นั้น เหตุ อาศรัย ซึ่ง กำถัง ภาย อัน เสพย์ ซึ่ง อาหาร
 มินทมาต เปน บัจจย จึง ได้ เสพย์ มิติน เพื่อ จนุเคราะห์ แก่ ต่าธนะ
 พรหมจรรย์ และ มรรค พรหมจรรย์ ทง ตัน มี ภาวนา ตูจ ลก เหนอ อัน มี
 ความ ปราดณา เพื่อ จะ รือ คน ออก จาก ที่ อัน กัณธาร มี ฉนฺน ตูจ ชน
 ทง หตาย อัน ปราดณา เพื่อ จะ ชาม ซึ่ง แม่ นา ด้วย พวง และ แพ ถ้า มี ฉนฺน
 ตูจ มทกต อัน ปราดณา เพื่อ จะ รือ คน ให้ ชาม พน แม่ นา ด้วย นาวา ฉนฺน อนง
 อาตมะ จะ กำจัต เสพย์ มิติน ซึ่ง เวทนา อัน บังเกิด แต่ ความ หิว ความ หยาก
 อัน เปน ของ เก่า ด้วย กิริยา อัน เสพย์ ซึ่ง อาหาร มินทมาต นั้น และ จะ
 ยัง เวทนาใหม่ อัน บังเกิด แต่ บัจจย คือ บริ โภค ซึ่ง โภชนะ เกิน ประมาณ
 มิให้ บังเกิด ขึ้นได้ (อถวา) ชัก นัย หนึ่ง (ยา อชุนาสปป์ปายา)
 ความ มิ ได้ ต่บาย อัน ไต เปน ของ มาใหม่ มัตติตท ทง หตาย หาก กถาว
 ชื่อ ว่า มุราณะ เวทนานั้น เพราะ เหตุ บังเกิด ขึ้น ด้วย อำนาจ แห่ง กรรม บัจจย
 อัน มี มา แต่ ฌกาท บัง ก่อน อัน อาศรัย ซึ่ง บริ โภค ภาจ ควร แก่ ประมาณนั้น
 และ อาตมะ จะ ยัง บัจจย แห่ง ความ ไม่ ต่บาย อัน เปน ของ ใหม่ ให้ ฉิบหาย ด้วย
 ตูญ เสพย์ ด้วย กิริยา อัน บริ โภค ภาจ ควร แก่ ประมาณ แล้ว จะ มัทเทา เสพย์
 ซึ่ง เวทนา เก่านั้น (ยา อย อตปป์ปายา) และ ความ ไม่ ต่บาย อัน ไต นั้น
 อัน มัตติตท ทง หตาย กถาว ชื่อ ว่า เวทนาใหม่ นั้น เหตุ อาศรัย ซึ่ง กรรม บัจจย

คือ บริโภค ไม่ควร อัน ภิกษุ กระทำใหม่ใน กาด บัดนี้ แล้ว และ บังเกิด
 คือ ไปไฟ เบื้อง หน้า ภิกษุ ผู้จะเสพยา ซึ่ง บิณฑบาต บัจฉัย นน พึ่งให้
 พิจารณา ดังนี้ ว่า อาตมะ เมื่อ ยัง มุต เหตุ แห่ง ความไม่ ตบายนัน ไม่ให้
 บังเกิดจนได้ ด้วย อำนาจ ที่ บริโภค ภอ ตมควร นั้น แล้ว ก็ จะ ยัง ความ เวทนา
 ใหม่ ไม่ให้บังเกิดขึ้นได้ (เอวเมคต อิตฺโต เวทิตัพ โภ) อัดถาธิบาย
 ใน อัน บริโภค ภอ ควร แก่ ประมาณ นั้น บัณฑิต พึ่ง รู้ ด้วย ประการ นั้น
 แท้จริง กิริยา ที่ ส่งเคราะห์ เขา ซึ่ง การ บริโภค ภอ ตมควร นั้น นักปราชญ์
 พึ่ง สันนิฐาน เกิด ว่า เปน การ บริจาค ซึ่ง ขรมิก สุธ เหตุ ละเอียด ได้ ซึ่ง
 อัดสะกิตมะณานู โยส คือ ความ เพียร อัน เปน เหตุ ยัง คนให้ลำบาก อัน
 สัมเด็จพระผู้ ทรงพระภักย์ ทรงแสดง ด้วย เหตุ มี ประมาณ เท่านั้น ใน บทคือ
 (ยาสตรา จ เม ภวิธัสติ) นั้น มี คำ อธิบาย ว่า ให้พระโยสจจร ภิกษุ
 พิจารณา ดังนี้ ว่า แท้จริง อาตมะ เสพย์ บัดนี้ ซึ่ง อาหาร บิณฑบาต นั้น
 ด้วย คิด ว่า การ ประพฤติ เปนไป กถ่าว คือ เปนไป สิ้น กาด นาน จัก มี
 แก่ อาตมา ภาพ ร่าง กาย ของ อาตมะ อัน ประพฤติ เนี้ยง ด้วย บัจฉัย นน
 เพราะไม่ มี แห่ง อันตราย อัน เปน เหตุ จะ เข้า ไป คัด เตี้ย ซึ่ง ชีวิตนทรย์ กัด และ
 หัก เตี้ย ซึ่ง อริยาบถ ทั้ง ๔ กัด ด้วย กิริยา ที่ บริโภค ภอ ประมาณ นั้น
 ประการ หนึ่ง อนึ่ง อาตมะ เสพย์ ซึ่ง อาหาร บิณฑบาต นั้น ด้วย มา คิด
 ดังนี้ ว่า (อนวัชชตา จ) ความ ที่ หาโทษ มิได้ เหตุ แสงหาไม่ ควร
 และ บริโภค ไม่ควร กัด (มาสุวิหาโร จ) กิริยา ที่ อยู่ สำราญ เหตุ
 บริโภค ภอ ประมาณ กัด กิริยา ที่ อยู่ ตบายนเหตุ คงไว้ ซึ่ง ภาวะ แห่ง อัน

ประกอบ ด้วย อธิบายถ & เหตุ บริ โภคให้ หย่อน ลง อยู่ ประมาณ & คำ ก็ คื
 ๕ คำ ก็ คื จะ พัง มี แก่ อาตมา นัน ประการ หนึ่ง (วุคตัมปิ เจต)
 แท้จริง คำ ซึ่ง อธิบาย ดัง นี ยุต ด้วย วาระ พระมาฬี ว่า (จัตตารो บัญญ
 อาโตเป อภิตวา อุกกัมปิเว อตฺ ฆาสุวิหาราย ปหิตตคตัสส ภิกขุโน)
 ดัง นี ความ ว่าใน เมื่อ อาหาร ยัง เหลือ อยู่ อีก ประมาณ & คำ ๕ คำ
 และ ภิกษุ งค เตี้ย ไม่ ฉน ต่อไป แล้ว พัง ฉน ซึ่ง อุกกั นัน ควร เพื่อ จะ อยู่
 ดำรง ณ แห่ง โยคาวจร ภิกษุ ผู้ มุ่ ตน อน் ส่งไป ยัง พระ นิพพาน นัน บัณฑิต พัง
 ฉนนี้ฐานเกิดว่า แท้จริง การ ที่ กำหนด ก้อเขา ซึ่ง ประโยชน์ นั้น เป็นมัชฌิมะ
 ปฏิบัติ ยัน สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า ทรง แสดง ด้วย เหตุ มี ประมาณ
 เท่า นี วิเศษณิใน บัณฑบาตะ บัจจย เสร็จ ลง แต่ เท่า นี

ใน เสนาสนะ บัจจย นัน สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ครว้ เทศนา ว่า
 (ภิกขเว) คูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุ ใน พระบวร พุทธ ดำรง นัน
 พิจารณาโดย แขนบ คาย อูบายมัญญา แล้ว ย่อม เสดพย เณการ ซึ่ง เสนาสนะ บัจจย
 นี้ ว่า (ปฏิสสา โยนิโส เสนาสนัน ปฏิเสวามิ ๑ ๓ ๑ ปฏิสธตตามรามคต)
 ว่า อาตมะ พิจารณาโดย แขนบ คาย อูบายมัญญา แล้ว เสดพย ดำนัถ อาศรัย
 ซึ่ง เสนาสนะ คื่อ ที่ นอน และ ที่ นัง เพื่อ จะ บำบัด เสดย ซึ่ง เย็น และ
 ร้อน และ เพื่อ จะ บอง กน เสดย ซึ่ง สัมผัส แห่ง เหลือบ และ บุง และ อม และ แดค
 และ สัมผัส แห่ง งู เล็ก และ งู ใหญ่ ทั้งหลาย (ยาวเทว) มี กำหนด มิได้ เทียง
 เปน อนิยตะ ประ โยชนัน และ อาตมะ เสดพย ดำนัถ อาศรัย ซึ่ง เสนาสนะ
 บัต นี เพื่อ จะ บันเทา เสดย ซึ่ง ความ ดำบาก กาย และ กำเวบ จิตร อน் บังเกิด

270

แต่ฤๅ ร้อน และ ฤๅหนาว และ เพื่อ จะให้ อยู่ เป็น สุข ด้วย ความ ที่ อยู่ แต่
 ผู้เดียว (ยาวเทว) มี กำหนด อัน เทียง เป็น นิตระ ประ โยชน์ แท้จริง
 (เสนาสนันตี) มี คำ พระ ธรรมกถา สังวรณนา บท คือ (เสนาสนัน)
 กระนั้นว่า (ดยณัญจ อาสนัญจ) ที่นอน ก็ดี ที่นั่ง ก็ดี ชื่อว่า
 เสนาสนะ มี คำ รับว่า จริง อยู่ ภิกษุ สำเร็จ ซึ่ง อิริยาบถ นอกใน สถานที่
 ที่ใด ๆ คือวิหาร ก็ดี ปราสาท ปีกครุช เป็น ต้น ก็ดี (คำ เสน) ที่อัน นั้น
 ได้ นาม ชื่อว่า เสนะ ภิกษุ สำเร็จ ซึ่ง อิริยาบถ นั้น ใน ประเทศใด ๆ
 ประเทศ นั้น ได้ นาม ชื่อว่า อาสนะ ที่นอน และ ที่นั่ง ทั้งสอง นั้น บัณฑิต
 กล่าว ชื่อว่า เสนาสนะ นั้น เหตุ กระทำ เสนะ ศัพท์ กับ อาสนะ ศัพท์ เข้า ด้วย
 กัน เป็น เสนาสนัน ดังนี้ และ บท คือ (อุกุปรีชธยวิโนทณิ ปฏิธัตถา
 นรามัตถ) นั้น มี คำ วิธินิยามว่า ฤๅ อันใด มิได้ เป็น ที่ สบาย มี ปกติ
 กระทำให้ ลำบาก แก่ จีระะ และ กระทำให้ กำเริบ จิตร และ ภิกษุ เสด็จ ภาศรัย
 ซึ่ง เสนาสนะ นั้น เพื่อ จะ บันเทา เสี่ย ซึ่ง อันตราย อัน บังเกิด แต่ ฤๅ นั้น
 ประการ ๑ เพื่อ จะ เว้น อยู่ ให้ เป็น สุข ด้วย ภาวะ อยู่แต่ผู้เดียว นั้น ประการ ๑
 ก็ การ ที่ บันเทา เสี่ย ซึ่ง อันตราย อัน บังเกิด แต่ ฤๅ และ พระ ภาศรัย เจ้า หาก
 กล่าว ด้วย บท มี คำ ว่า กำจัด เสี่ย ซึ่ง เย็น เป็น ต้น นั้น ก็ จริง ถึง กระนั้น ก็ดี
 คำว่า ปกบัต เสี่ย ซึ่ง ความ กำเริบ เหตุ ความ ละเอียดใน อัน เสด็จ ซึ่ง จัวร นั้น
 พระ ภาศรัย เจ้า กล่าว ว่า เป็น กำหนดอัน เทียงเป็น นิตระ ประ โยชน์ ประ โยชน์
 ทั้งหลาย อัน ๆ นั้น ย่อม มี ใน กาด บาง ที่ บาง ครั้ง ฉนั้นใด คำว่า กำจัด เสี่ย

ซึ่ง เหยน เปน คนใหม่ กิริยา ที่ เสด็จ ซึ่ง เสด็จนั้น มี กิติ บดินทิต กิติ พัง หย่ง

รู้ เกิด ว่า พระ อาจารย์ เจ้า หมายถึง เขา ซึ่ง กิริยา ที่ บันเทา เสด็จ ซึ่ง อันตราย

อัน บังเกิด แต่ ฤๅ ร้อน แล เย็น นั้น ว่า เปน กำหนด เทียง เปน นียตะ

ประโยชน์ แล้ว แล กล่าว ฉะนั้น (อกวา) อีก นัย หนึ่ง ว่าฤๅ อัน มี

ประการ ๓ กล่าว แล้วใน ขณ ทัง นั้น ก็ คือ ฤๅ ทน ฤๅ ร้อน นั้น เอง

(ปริตัสโย ปม) ก็ แล อันตราย นั้น มี ๒ ประการ คือ ปากฎะ ปริตัสยะ

อันตราย ที่ ปากฎะ ประการ ๑ ปฏิญาณะ ปริตัสยะ อันตราย ที่ กำบัง อยู่

ระ ๑ เป็น ๒ ประการ ด้วย กัน อันตราย ที่ ปากฎะ นั้นได้แก่

อันตราย อัน บังเกิด แต่ ฤๅ ทัง แล มี ราชสีห์ และ เสือ โกร่ง เปน ต้น

ปฏิญาณะ ปริตัสยะ อันตราย คือ อันตราย อัน กำบัง นั้น ได้ แก่ อันตราย คือ

ราคะ และ โทสะ และ โมหะ เปน ต้น (เต ปริตัสยา) แล อันตราย ๒ ประการนั้น

ยอมไม่กระทำ ซึ่ง ความ ต่ำมากได้ ด้วย อากา ที่ไม่คอง ปก ครอง วิชา กิติ

ด้วย เหตุ คือ มี อัน เห็น ซึ่ง รูป อันไม่ เปน ที่ หมาย กิติ ใน เสด็จนั้น อันใด

(คี่ เสด็จนั้น เหว่ ฆานิตวา) พระโยคาวจร ภิภษุ เมอง ว่า วิชา กิติ ซึ่ง เสด็จนั้น

นั้น แล้ว และ พิจารณาโดย อูบาย บัญญาว่า (ปฏิตัสวา โยนิโส เสด็จนั้น

ปฏิเสวามิ) เปน ต้น ด้วย ประการ นั้น แล้ว เมื่อ จะ เสด็จ ซึ่ง เสด็จนั้น

ก็ ย่อม เสด็จ เพื่อ จะ บันเทา ซึ่ง อันตราย ๒ ประการ นั้น เปน กำหนด เทียง เปน

นียตะ ประโยชน์ บดินทิต พัง ฤๅ ด้วย ประการ นั้น วิมลย์ใน เสด็จนั้น

บัจจย แล้ว แต่เท่า น

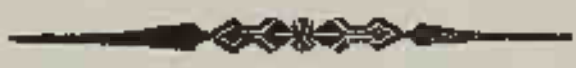
ถ้าตีบท นี้ จะวินิจฉัย ใน คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร บัจจย ตัม ค่อ ไป
 ใน คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร บัจจย นี ^๕ สมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ ตรัส
 เทศนา แก่ภิกษุทั้งหลายว่า (อิช ภิกษเว ภิกษุ ปฏิฐา โยนิโต คีตานะ บัจจย
 เกสัชชะ ปริกขาร ปฏิเสวติ) ^๕ ดังนี้ ความว่า (ภิกษเว) คือภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุใน พระ บวรพุทธ สำนาน ^๕ พิจารณาโดย แขนง คาย ชุบาย บัญญา แล้ว
 ย่อม เสพ ^๕ ซึ่ง คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร บัจจย ^๕ ดังนี้ ว่า (ปฏิฐา โยนิโต
 ๑๐๑ ขัพยายชอปรมคยาติ) ^๕ ดังนี้ ความว่า อาตมะ เสพ ^๕ บัด ^๕ ซึ่ง
 คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร ^๕ อธิบาย อัน เป็น ข้ำคัก แก่ใช้ ^๕ และ เป็น กรรม
 แห่ง หมอ เป็น บริวาร รักษา ^๕ ซึ่ง ^๕ชีวิต ^๕ เพื่อ จะ นำ บัด ^๕ เสพ ^๕ ซึ่ง ^๕ทุกระ เวทนา
 ทั้ง ^๕หลาย ^๕ อัน ^๕บังเกิด ^๕แก่ ^๕อกุศล ^๕วิบาก ^๕ และ ^๕เพื่อ ^๕จะ ^๕นำ ^๕บัด ^๕เสพ ^๕ซึ่ง ^๕อาพาธ
 อัน ^๕บังเกิด ^๕แก่ ^๕เหตุ ^๕ถ้า ^๕เริบ ^๕แห่ง ^๕ชาติ ^๕ (ยาวเทว) ^๕ มี ^๕กำหนด ^๕ตราบ ^๕เท่า ^๕หาย ^๕โรค
 อนึ่ง อาตมะ เสพ ^๕ซึ่ง ^๕ยา ^๕อัน ^๕เป็น ^๕ข้ำคัก ^๕แก่ ^๕ใช้ ^๕และ ^๕เป็น ^๕กรรม ^๕แห่ง ^๕หมอ ^๕ เป็น
 บริวาร รักษา ^๕ชีวิต ^๕ บัด ^๕นี้ ^๕เพื่อ ^๕ภาวะ ^๕จะ ^๕ให้ ^๕หา ^๕ความ ^๕ลำบาก ^๕มิ ^๕ได้ ^๕เป็น ^๕กำหนด
 แท้ ^๕จริง ^๕ (คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร นีติ) ^๕ มี ^๕คำ ^๕พระ ^๕อรุณกถา
 สังวรณนา แก่ ^๕บท ^๕คือ ^๕ (คีตานะ บัจจย เกสัชชะ ปริกขาร) ^๕ ดังนี้ ว่า ^๕คำ ^๕ว่า
 บัจจย น ^๕ด้วย ^๕อัตตะ ^๕ว่า ^๕เป็น ^๕ข้ำคัก ^๕แก่ ^๕โรค ^๕ แท้ ^๕จริง ^๕คำ ^๕คือ ^๕ (บัจจย เกสัชชะ
 ปริกขาร) ^๕นี้ ^๕เป็น ^๕ชื่อ ^๕แห่ง ^๕ความ ^๕ไม่ ^๕สบาย ^๕อัน ^๕ใด ^๕อัน ^๕หนึ่ง ^๕ ใน ^๕บท ^๕คือ
 (เกสัชชะ) ^๕นี้ ^๕มี ^๕อัตตะ ^๕วิคคหะ ^๕ว่า ^๕ (ภิสกัสน์ กัมมึ เตน อนุญญาตคัคคา
 ตี เกสัชชะ) ^๕ ดังนี้ ^๕แปล ^๕ตาม ^๕อัตตะ ^๕วิคคหะ ^๕ว่า ^๕(กัมมึ) ^๕อัน ^๕ว่า ^๕กรรม
 ภิสกัสน์ ^๕แห่ง ^๕หมอ ^๕ (เตน อนุญญาตคัคคา) ^๕ เหตุ ^๕ภาวะ ^๕แห่ง ^๕กรรม ^๕นั้น ^๕อัน

หมอ อนุญาต แล้ว (อิตติ) เหตุ ดังนี้ (คัมมัฏ) อันว่า กรรม นั้น
 (ภะสัฏฐิ) ชื่อว่า ภะสัฏฐิ (คัมมัฏ) อันว่า กรรม (ภะสัฏฐิ) เป็น
 กรรม แห่ง หมอ อธิบาย ว่า กรรม แห่ง หมอ อัน เป็น ที่ สบาย แก่ ใจ อัน ใด
 อัน หนึ่ง นั้น ได้ แก่ วัตถุ ทง หลาย มี น้า มัน และ น้า ผิง น้า อ้อย เป็น ต้น
 เหตุ ดังนี้ พระ อาจารย์ เจ้า จึง นำ เขา คีตาน บัจจย ศัพท์ เข้า มา ประกอบ
 แปล เป็น กรรม หมาย ต่ มา สั ว่า (เตมธุมณนิคาคติ) อัน ว่า วัตถุ มี น้า มัน
 และ น้า ผิง น้า อ้อย เป็น ต้น (คิตาน บัจจโย) เป็น ข้ำ คัก แก่ ใจ แท้ จริง
 (ภะสัฏฐิ) คือ เป็น กรรม แห่ง หมอ (อิตติ) เหตุ ดังนี้ (เตมธุมณ
 นิคาคติ) อัน ว่า วัตถุ มี น้า มัน และ น้า ผิง น้า อ้อย เป็น ต้น (คิตาน บัจจย
 ภะสัฏฐิ) ชื่อ ว่า คิตาน บัจจย ภะสัฏฐิ (เตมธุมณนิคาคติ) อัน ว่า วัตถุ มี
 น้า มัน และ น้า ผิง น้า อ้อย เป็น ต้น (คิตาน บัจจย ภะสัฏฐิ) เป็น ข้ำ คัก
 แก่ ใจ และ เป็น กรรม แห่ง หมอ อธิบาย ว่า กรรม แห่ง หมอ อัน เป็น ที่ สบาย
 แก่ ใจ อัน ใด อัน หนึ่ง นั้น ได้ แก่ วัตถุ ทง หลาย มี น้า มัน และ น้า ผิง น้า อ้อย
 เป็น ต้น เพราะ ว่า วัตถุ ทง หลาย นั้น อัน หมอ หาด อนุญาต ได้ ว่า
 เป็น ยา เหตุ ดังนี้ วัตถุ ทง ปวง มี น้า ผิง และ น้า อ้อย น้า มัน เป็น
 ยา นั้น จึง ได้ ชื่อ ว่า ภะสัฏฐิ และ บท คือ (ปริกขาร) นั้น
 มี ข้อ อธิบาย ว่า (ปริวาร) วัตถุ เป็น เครื่อง แวด ล้อม นั้น พระ อาจารย์
 เจ้า หาก ร้อง เรียก ชื่อ ว่า บริหาร คุง ใน อุทาทรณ ทง หลาย มี
 อุทาทรณ คือ (สัคคหิ นคร ปริกขารเวหิ สุปริกขิต โหติ) เป็น ต้น
 แปล เนื้อ ความ ใน บท อุทาทรณ น ว่า พระ นคร แวด ล้อม เป็น อัน
 ด้วย คุ ทง หลาย ๗ ชั้น ดังนี้ ใด คำ คือ บริหาร ใน บท คือ (ภะสัฏฐิ

ปริกษา) นั้น พระอาจารย์เจ้าก็ประสงค์ เนอ ความ ว่า ยา เปน
 บริหาร เครื่อง เวด ต่อม วิชา ซึ่ง ชีวิต คือ คุณ อัน เวด ต่อม วิชา ซึ่ง พระ
 นคร นั้น นั้น (อสังกาโร) อนึ่ง วัตถุประสงค์ เปน เหตุ กระทำ ซึ่ง ประคัม นั้น
 พระ อาจารย์ เจ้า ก็ เรียก ชื่อ บริหาร คือ ใน อุทาทรรณ คือ (รโถ
 เดศปริกษาโร ฉานก โข จักกวิโรโย) เปน ต้น เนอ ความ ใน อุท
 ทรรณ นี้ ว่า (รโถ) ขรรณราช รถ แห่ง พระโยคาวจร เจ้า ผู้จะ ชี้ ขยับ ไป
 ยัง เมือง แก้ว กถาว คือ พระนิพพาน นั้น (เดศปริกษาโร) มี เครื่อง
 ประคัม อัน ชาว มี เพศถา แด้ว ไป ด้วย ฌาน มี จักร แด้ว ไป ด้วย ความ
 เพียร ใจ ความ ว่า เครื่อง ประคัม ใน ราชรถ และ พระ อาจารย์ เจ้า เรียก
 ชื่อ ว่า บริหาร ฉนไต คำ ว่า บริหาร ใน บท คือ (กิตถนัจจยภเดสซ
 ปริกษา) นี้ พระ อาจารย์ เจ้า ก็ ประสงค์ เนอ ความ ว่า ยา นั้น เปน บริหาร
 เครื่อง ประคัม ชีวิต คือ เครื่อง ประคัม ใน ราชรถ ฉนไต นั้น (ฉนภาโร)
 อนึ่ง ฉนภาโร คือ วัตถุประสงค์ เปน เครื่อง เติง พหุณ พระ อาจารย์ เจ้า ก็ ย่อม
 ถัดว่า ชื่อ บริหาร คือ คำ ว่า บริหาร ใน บท อุทาทรรณ ว่า (เยเกจิ เม
 บัพพชิตน ชีวิตปริกษารว สโมชานตัพพา) เปน ต้น ความ ว่า อาหาร
 ซึ่ง เปน บริหาร แห่ง ชีวิต ฉนไต อัน นั้น บรรพชิต ประมวณ มา ด้วย คี ดง น
 ฉนไต คำ ว่า บริหาร ใน บท คือ (ภเดสซปริกษา) นั้น พระ อาจารย์
 เจ้า ก็ ประสงค์ เนอ ความ ว่า ยา เปน เครื่อง เติง ชีวิต คือ ฉนภาโร อัน
 บรรพชิต พัง ประมวณ มา ฉนไต (อิช ปน ฉนภาโรมี ปริวาโรมี ฉนยุตติ)

ก็ และ สัมภาระ คือ วัตถุ เป็น เครื่อง เหยง พร้อม ก็ คือ บริวาร เป็น เหตุ แวด
ล้อม ก็ คือ ควรใน บท คือ (เกตุชัชชปริกขาร) นั้น (คัมภีร์ คิถาน
ปัจจุเวกชัชช) แท้จริง ยา ซึ่ง เป็น ขาศักก แก่ ไซ้ และ เป็น กรรม แห่ง
หมอน นั้น ได้ ชื่อ ว่า เป็น บริวาร แห่ง ชีวิต บ้าง ชื่อ ว่า เป็น สัมภาระ
เครื่อง เหยง ชีวิต บ้าง เพราะ เหตุไม่ ให้ ซึ่ง ช่อง และ โอกาส แก่ อัน บังเกิด
ชน แห่ง อาพาธ อัน เป็น เหตุ จะ ยัง ชีวิต ให้ นิบหาย แล้ว และ รักษาไว้
(ยถา จิรํ ปวัตตติ) ชีวิต ย่อม ประพฤติ เป็น ไป ถิ่น กาลนาน ด้วย ประการ
ฉนฺโต เหตุ ดัง นั้น ยา ซึ่ง เป็น ขาศักก แก่ ไซ้ และ เป็น กรรม แห่ง หมอ
และ บัณฑิต หาก กล่าว ชื่อ ว่า บริวาร นั้น เพราะ ภาวะ เป็น เหตุ แห่ง อัน
รักษาไว้ ฉนฺโต นั้น บท คือ (คิถานปัจจุเวกชัชชปริกขาร) นั้น พระ
อาจารย์ เจ้าตง บท บังคับไว้ เป็น กรรม ธารย สมาส วิเสต โภภยะ บท ดัง นั้น
(คิถานปัจจุเวกชัชชญฺจ คัมภีร์ ปริกขาโรจาคิ คิถานปัจจุเวกชัชชปริกขาร) ดัง นั้น
แปลว่า (คัมภีร์ ชัมมชาติ) อัน ว่า ชรรวมชาต นั้น (คิถานปัจจุเวกชัชชญฺจ)
คือ เป็น ขาศักก แก่ ไซ้ และ เป็น กรรม แห่ง หมอ ก็ คือ (ปริกขาโรจ) คือ
เป็น บริวาร ก็ คือ (อิตติ) เหตุ ดัง นั้น (คัมภีร์ ชัมมชาติ) อัน ว่า ชรรวม
ชาต นั้น (คิถานปัจจุเวกชัชชปริกขาร) ชื่อ ว่า (คิถานปัจจุเวกชัชช
ปริกขาร) (ชัมมชาติ) อัน ว่า ชรรวมชาต (คิถานปัจจุเวกชัชช
ปริกขาร) คือ เป็น ขาศักก แก่ ไซ้ และ เป็น กรรม แห่ง หมอ และ เป็น
บริวาร แก่ ชีวิต อธิบาย ว่า ชรรวมชาต ฉนฺโต อัน หนึ่ง ซึ่ง เป็น ที่ สบาย
แก่ ไซ้ และ เป็น บริวาร แห่ง ชีวิต มี นามน และ นา ผง นว ออย เป็น ต้น

อัน หมอ อนุญาต ว่า เป็น ยา นั้น ธรรมชาติ นั้น ชื่อ ว่า คีตานิปัจจัย เกิดขึ้น
 บริหาร ใน บท คือ (เวทย์พาธิกาน) นั้น มี คำ อธิบาย ว่า (ชาตุก
 โชโท) กำเวป แห่ง ชาตุ นั้น ชื่อ ว่า พยาพาโอ (กฏฐักันท์ทปภกาทโย)
 โรค ทั้งหลาย มี โรค เรื้อน และ ฝี และ พุ พอง เป็นต้น อัน บังเกิด ขึ้น แต่ ชาตุ
 กำเวป นั้น ชื่อ ว่า เวทย์พาธิก (พยาพาธโค อุมันนัตตา) เหตุภาวะ
 แห่ง โรค ทั้งหลาย นั้น บังเกิด แต่ ชาตุ กำเวป ใน บท คือ (อพิยาบชัน
 ปรมคาย) นั้น อธิบาย ว่า ภิกษุ เด็พย ซึ่ง ยา อัน เป็น ขาคัก แก่ ใช้ และ
 เป็น กรรม แห่ง หมอ เป็น บริหาร แห่ง ชีวิต นั้น เพื่อ ภาวะ จะ ให้ หา ความ
 ตำบาก มิ ได้ เป็น อย่าง ชึ่ง มี กำหนด เพียง ไต (คิ ทุกขิ สัพพ ปหิ
 นํ โหติ) ความ ตำบาก เวทนา อัน บังเกิด แต่ อุกุสธ วิบาก นั้น ก็ เป็น อัน
 ภิกษุ นั้น ละ แล้ว ชิน ทงปวง คุจ พรวณา มา ณ พรวณา มา ใน จุดจบ
 จเวกขณะ ตาม อรรถถา จตุภาณวาร ชื่อ ว่า ตำรัตถ สัมมัจจัย เดรัจ
 แล้ว แต่ เถว น





สารคดีสมุจจัย

ทศอรรณสูตร

แบบที่ ๕

พิมพ์ ๓๐๐๐ ฉบับ





ทศธรรมสูตร

อิทานิ ยมิตํ เหวํ บัจฉเวกขิตวา ปริภุคตบัจฉเยน
 นาม ภิกขุณา ตโค ปรั อโยนิโถมนลิกาเรน มานาคิมาน—
 —นทปป์มาทาทิปาปธมมํ ปริบุญณอพายํ ปริปุเรตวา ภควคา
 อปปี นาม อิมินาปี มุเขน ทุภขสสันตํ กรตสันตตํ บัจฉเวกขิต
 วุคตํ ธมมบัจฉเวกขเนน ตวิธสิททํ ปริปุเรตวา นิพพานปุ
 ปริปุเรตพพนตํ ทตฺเตตฺตํ บัจฉเวกขณานันตโร ทตฺธมมตฺตํ
 นกขตตนต

ถ้าตบนี้จะได้วินิจฉัยในทศธรรมสูตรสืบต่อไป มีใจความว่า
 ยํ อิทํ ทตฺธมมตฺตํ ทศธรรมสูตรนี้ พระคันถรจนาคารยน์ว่ามา
 ตั้งไว้ ใน ตำดับแห่งบัจฉเวกขณ เพื่อจะแสดงถึง อธิบาย
 ให้เห็นความชัด ฉะนั้นว่า เหวํ บัจฉเวกขิตวา ปริโภคบัจฉเยน
 นาม ภิกขุณา ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีบัจฉยทั้ง ๕ อันพิจารณา

แล้วแต่บริโศก : ด้วย ประการคฤ พรธนา มาใน หน หลัง ฉนั้นแล้ว
 คโค ปร เบื้อง หน้าแต่ นั้นไป ภิกษุ นั้น ก็ จะ ยัง ความ
 ไม่เจริญ ให้บริบูรณ์ ใน สันตทาน ด้วย อาการ ที่ ยัง ชรรม
 อัน ตามกมี มาณะ แล อคติมานะ แล ความมัวเมาใน ชายุวะยะ
 แลใน สังขาร ร่างกาย แล เมาใน ตาภ แล ยศ ความ สรรเสริญ
 แล ความ ประมาท หลง ตั้ม สติ เป็น ต้น ให้บริบูรณ์ เพราะ อโย
 นิ โสมนสิการ ไม่ กระทำ ใน ใจ ด้วย อุบาย บัญญา ครั้น ภิกษุ
 นั้น มา กระทำ สิกขา ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา
 อธิบัญญัติสิกขา ให้บริบูรณ์ ใน สันตทาน ด้วย อาการพิจารณาซึ่งชรรม
 ที่ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาค ทรง พระมหา กรุณาตรัสเทศนาไว้ เพื่อ
 พระพุทธ ประสงค์ ให้ โยคาพจรภิกษุพิจารณาเห็น ซึ่งอุบายว่า ภิกษุ
 ทั้งหลาย จะ กระทำ ซึ่ง ที่ สุก แห่ง ทุกข์ ได้ ก็ เพราะ ด้วย อุบาย อัน นี้
 แล้ว ภิกษุ นั้น ก็ จะ พึง ทำ ซึ่ง พระนคร นั้น กล่าว คือ พระนิพพาน
 ให้เต็ม บริบูรณ์ ด้วย พระอริยมุคคต ทั้งหลาย เหตุตั้งนั้น พระคณิก
 รจนาคารย จึง ได้นำเอา ทศชรรม สุตร นั้น มา ตั้ง ไว้ ใน ลำดับ
 แห่ง บััจจเวกชน ศัสส่ายมตถสังวณณา บัดนี้ จะ ได้
 สังวณณา แก่ ไช อรรด แห่งบท พระบาฬี แห่ง ทศ ชรรมสุตร นั้น
 ในทศชรรมสุตร นี้ มี คำวิสันหาว่า คำคือ เอวมเม สุตฺ เอก

สมัย ภาควา เป็นต้น ตลอดจนถึง เขตทิวเขา นี้ เป็นคำ
 พระอานนทเถร เจ้า กถาว ด้วย สามารถที่ คนได้ สัมกับ มา โย จ
 ภาควา แท้จริง สัมเด็จพระผู้ ทรง พระภาค เจ้า พระองค์ เป็น
 พระ สัมภักดิ์ รั้ว สรรเสริญ โยเยย ชนม ด้วย พระองค์ หา ครู หา
 อาจารย์ สั่งสอน บมิได้ คัสมา เหตุ การ นั้น ทศธรรมสูตร นี้
 เป็น พระพุทธานุสิต ของสมเด็จพระผู้ ทรง สวรรค์ ภาควา เจ้า ผู้ คต เสีย ซึ่ง
 ก่ากง สั่งสาร จักร แด ครัต รั้ว สรรพ โยเยย ชนม ด้วย พระองค์เอง
 นั้น หาก ทรง บัน ดือ ออก อิท ปน ฤคค ก็ แด ทศธรรม สูตรนี้
 พระผู้ เป็น เจ้า มหา กัสสป เถร ผู้ มี อายุ เมื่อ ท่าน กระทำ ถึง คติ
 วัชย กรอง พระธรรมวินัย ไว้ เพื่อ จะ ให้ จริฐติ กาล คัง มั่น
 หาก ให้ ได้ ตาม ซึ่ง นิทาน กะ พระ อานนทเถร ผู้ มี อายุ ใน
 กาล เมื่อ กระทำ ปฐม สังคาย นาย ครั้ง เป็น ปฐม ที่แรก แด พระ
 อานนทเถร เจ้า ผู้ มี อายุ นำ มา วิสันหา แก่ พระ สังฆ ดัง คติ ติกาจารย์
 ๕๐๐ พระองค์ มี พระ มหา กัสสป เถร เจ้า เป็น ประธาน อีก นัยหนึ่งว่า
 เทพกา ทั้ง หลาย บาง เจ้า พบ เห็น พระ อานนทเถร ผู้ มี อายุ อัน แวด
 ถ้อม ด้วย หม่ พระอรหันต์ มหาธิณา สัพ ทั้ง หลาย ผู้ แดวงหา
 สัตตาทีคุณ แดวงหนึ่ง อยู่ เห็น ชนมมา คัน ก็ บัง เกิด ความปริวิตก คาริห
 จิตรคิคว่า อัย อายัสมา อานัน โท พระผู้ เป็น เจ้า อานนทเถร

ผู้มีอายุนี้ ท่านเป็นผู้ได้รับพระบรมมรรทุกแห่งสมเด็จพระ
 พระผู้ทรงพระภาค ผู้เป็นบรมสาถกวงษ์ พระองค์เป็นจอม
 เจริญเฉลิม โดกยอดนักปราช แต่ท่านได้รับพระราชทานที่ถาวรนคร
 เขตทักษิณฐาน อันสมเด็จพระพุทธองค์ ทรงยกย่องว่าเป็นผู้เลิศ
 ถึง ๕ ครั้ง แต่ท่านเป็นผู้ประกอบด้วย อัจฉริย อภิปุทธธรรม ๔ ประ
 การเป็นที่รักที่เจริญแห่งบรรพตัสทั้ง ๔ อิทานิ มัญญเญ ดังเรา
 มาใส่ใจ บัดนี้ ชะรอยพระผู้เป็นเจ้าของจะได้บังนุซึ่ง ธรรมรัชทายาท
 รับพระพุทธรูปมรรทุกสมบัติ คือ พระสังฆกรรม ของสมเด็จพระผู้ทรงพระ
 ภาค แต่ได้ตรัสเป็น องค์พระ อรหังสัมมาสัมพุทธ โข แทนสมเด็จพระ
 สรรเพ็ช พุทธองค์ เจ้าแก้ว กระจ่าง ตกว่า เทพดา ทั้ง หลายนาง
 จำพวก มา บัง เกิด ความ ประวิตก ประวิตก คำวิหิง ใน จิตร ณี
 เหตุ ไตเหตุ ดัง นั้น พระ อานนท มหาเถร เจ้าผู้มีอายุ ครั้น
 ทราบ ทราบ ประวิตก ใน จิตร แห่ง เทพดา ทั้ง หลายนาง นั้น ด้วย
 เจโต ปริญา เมื่อพระ ผู้เป็นเจ้า จะไม่รับ ซึ่ง ความ สรรเสริญ
 ซึ่ง คุณ อันมิได้บังเกิดจริง เหมือน ดัง นั้น จึง ได้กล่าว คำว่า
 เอวมเม สุตัง นี้ คือ ประสงค์ จะ แสวง ซึ่ง ความ ที่ ตน เป็นแต่
 เพียง สว่าง งาม ก็ แต่ ใน บท เอวมเม สุตัง นี้ จะ ยกเอา เมคัพพัต แต่
 สุตัง คัพพัต อัน วิสัชนา ก่อน เอวคัพพัต จะ เขา ไว้ แต่ ภายหลัง

เพราะว่า เอวคัพพัน^๕ อัครเทอชบาย เปน อนุสนธิคติพิณพิสดาร
 ออกมา เมศัพพัน^๕ มีมยาศัพพัน^๕ เปนอัครคือ ไชบทแปลว่า เม
 เมาะ มยา อัน ข้าพระพุทธเจ้าผู้^๕ ชื่อว่า อานนท สุต^๕ คัพพัน^๕
 มี โสคทวารวิญญาณ เปน อัคร ไชบทแปลว่า สุต^๕ เมาะ
 โสควิญญาณบุพพะค มาย โสควิญญาณ วิถียา อุนจาริต^๕
 เข้าไปทรง ไว้จำไว้ ได้ ด้วย จิตรวิถีมี่ โสควิญญาณ เปน ประธาน
 เอวคัพพัน^๕ มี อัครตาม คือ มี อากาธ เปนอัคร ๑ มีนิทสัน เปน
 อัคร ๑ มี อวารณ เปน อัคร ๑ เอวคัพพัน^๕ มี อากาธ เปน อัครนั้น
 ให้แปลว่า สัตถุ วณิ อัน ว่า คำ แห่ง สมเด็จพระ ศาสตร์
 เม เมาะ มยา อัน ข้า สุต^๕ ฟังแล้วทรงไว้ ด้วย จิตรวิถีมี่ โสควิญญาณ
 เปน ประธาน เอว^๕ เมาะ เอเกนาถาเรน ด้วย อากาธอันหนึ่ง
 แล้ง คำ อธิบาย ว่า พระ พุทธวจน คือ พระไตรปริฎกแห่ง สมเด็จพระ
 พระ ผู้ทรง พระ ภาค นั้น บริบูรณ์ ด้วย นัยต่าง ๆ ประดับ อัคร แด
 พยัญชน ก็ พิสดาร พิเศษต่าง ๆ ประกอบ ด้วย ปาฏิหาริย์ ควรจะ
 อิศรรย์ เปนอันมาก แด คัมภีรภาพ สัก ๔ ประการ คือ สัก โดย บาฬี ๑
 สัก โดย อัคร ๑ สัก โดย เทศนา ๑ สัก โดย ปฏิเวธ คือ มรรค แดผล ๑
 พระพุทธวจน^๕ นั้น สัตถุ^๕ ทว^๕ ทุก ภาษา สัน ทังปวงได้ ฟัง แด้ว ก็ เข้า
 ใจ ตาม ควร แก่ ภาษา แห่ง ตน แม้ เปน ประการ ดังนี้ สัพพะกาเรน

ค่ โกลัมภ์ โถ วิญญาตุ ไครเตย ทีจะสำมารถ ครั้รู้ พุทธวจน
 ให้สำเร้จ สัน ด้วย ประการ ทั้ง ปวง ได้ เม ข้า พระพุทธเจ้าอาณนท
 กั ได้ สดับฟัง ด้วย โสควิญญาณวิถิตด้วยอาการอันหนึ่ง ฤเพราะรู้
 ซึง นัย แห่ง พุทธาธิบาย แต่ใน ทศธรรม สุตร ทีครั้รู้เทศนาไว้ นั ใช้
 จะรู้ เกิน พุทธาธิบาย ออก ไป ก็หา ไม่ และ ซ้อ ซึง เอวัคัพพ
 มี นิตถัสสน เปน อัตถ นัน มี คำ อธิบาย ว่า พระอาณนท
 เถร เจ้า แล้งทง ถือ เอา ทศธรรม สุตร สัน ทั้ง ปวง ทีตน จะ ฟัง กถ่าว ใน
 กถา นิตถ มี ด้วย เอวั คัพพ มี นิตถัสสน เปน อัตถ จริง อยู่
 พระอาณนทเถรเจ้า จะ เปด็องคน ให้ พ้นจาก สยัม ภฎญาณ ว่า ข้า พระ
 พุทธ เจ้า มี ได้ เปน สยัม ภุ พระทศธรรม สุตร นั ข้าพเจ้า มี ได้ กระ
 ทำ ให้ แจ้ง ด้วย บัญญาแห่งตน ปราตนา จะ เปด็องคน ดัง นั จึง
 กถ่าว คำ ไว้ ว่า เอวัมีเม สุตถ์ ดัง นั จึง แปร ความ ให้ สัมต็อง
 ตามอัตถคือนิตถัสสน ว่า เอวั เมาะ อิทวัจจุจมาน สุตถ์ ทศธรรม
 สุตร อัน ข้า จะ กถ่าว ไป บัดนี้ เม เมาะ มยา อัน ข้า ผู้ ซื่อ ว่า
 อาณนท สุตถ์ ใจ สดับ มาแต่ สำนกันี้ พระผู้ ทรงพระภาค แล้งจำไว้ ได้
 ที จะ ครั้รู้ ด้วย ตน หามิ ได้ แต่ ซ้อ ซึง เอวั คัพพ มี อวชารณ
 เปน อัตถ นัน พระ อาจารย์ เจ้า แล้งทง คำ อธิบาย ว่า ทศ
 ธรรม สุตร นัน มี ได้ หบ่อนมิ ได้ ยิง โดย อัตถ แด พยัญชน นั ก
 ปราช ฟัง รู้ โดย ประ การ คื่อ ประ มาณ อัตถ แด พยัญชน เท่านั้น

น อัญญาตฤฐัพพี อย่าพึ่งรู้ด้วยประการ อันอื่น คือหย่อน
 กว่านี้ แล ยิ่ง กว่านี้ แท้จริง พระ อานน ทเถร เจ้า มน สติการ
 กำหนดจำ ทศธรรม สุตฺร นี้ไว้ ได้ ตาม นัย เทศนา แห่ง สมเด็จ พระ
 สัพพัญญู เท่านั้น ที่ จะ หดงติมสติ พันเพื่อน กระทำให้ เกิดอนคตาศ
 บาท บท บกพร่อง แด เหลือ เกิน โดย อติถ แด พญฺชน หน้อย หนึ่ง
 หามิ ได้ เมื่อ พระผู้ เปน เจ้า จะ แดตง ก่าตง พระ ปรีชาญาณ แห่ง
 ที่ ทรง จำไว้ ได้ โดย สมควร แก่ คำ สรร เสริญ อัน สมเด็จ พระผู้ ทรง
 พระ ภาค ทรง สรร เสริญ ไว้ ใน ที่ เขต ทศกัณฐ์ จนถึง หัว ครั้ง ใน ที่
 เขตะ ทัง หัว โดย นัย เปน อาทิว่า เขตทศคํ ภิภชเว มม ส่าวภานํ
 ภิภชฺฐนํ พุสุตฺตํ ยทิทํ อานนํ โท ตูกรภิภชฺฐํ ทังหลาย ชั้น
 บัญจก อันใด ซึ่ง ได้ นาม ว่า เปน ผู้ เลิศกว่า ภิภชฺฐํ ทัง ผู้ เปน พุสุต
 บรรดา ที่ เปน ส่าวภ แห่ง พระ ศกาคค ชั้น บัญจก นั้น คือ ส่า
 แดง อานนท ภิภชฺฐํ นี้ เมื่อ พระผู้ เปน เจ้า อานนท จะ แดตง ก่าตง
 บัญญา แห่ง ตน ที่ ทรง จำ ไว้ ได้ ด้วย สมควร แก่ คำ สรร เสริญ เปน ต้น
 คังนี้ แด จะ ยัง ความ ปราถนา ที่ จะ ไคร่ สดับ พัง ให้ บังเกิด แก่
 สัตว์ ทัง หลาย จึงกล่าว คำว่า เขวมเม สุตํ คังนี้ จึงแปลความ ให้
 สม ค้อง ตาม อติถ อวชารณ นันว่า เขต สุตํ อัน ว่า พระ
 ทศธรรม สุตฺร นี้ เม อัน ข้า สุตํ พัง แล้ว ทรง จำ ไว้ ได้

เอว เมาะ ฮีทส์ เอว มีประมาณเท่านี้แท้จริง เอว คัพพ์มีอากาศ
 แฉนทีลัดต้นแถวธารณ เปน ฮัดถ บันชิตย ฟังรู ดัง พรรณา
 มาฉนี้ แกะ ไซโนบท คือ เอวมีเม ลุด์ ตามพระ อรรถ กถา
 เดรั๊จ แด้วแต่ เท่านี้

บัดนี้ โอกาศแห่ง กถา สำหรับ พรรณา เนื้อ ความแห่ง ทศ
 ธรรม ลุด์ตร อัน สัมเด็จพระผู้ ทรง พระ ภาค ทรง ครุฑ เทศนา ด้วย
 นัยว่า ทศ ฮิเม ภิกษเว จัมมา เปน ฮาทันนี้มาถึงเข้าแล้ว เหตุ
 ดัง นั้นจะได้ กลับ กล่าว ต้น ไป ใหม่ ให้เห็น ง่าย ใน เนื้อ ความตาม
 ระเบียบเรื่องแห่งทศธรรมลุด์ตรนี้ว่า พระ อานนท เกรเจ้าหนเนืองว่า
 พระ มหา กัสสป เกร ธรรมสังคากปรีนายก ถาม ถึง นิทาน แห่ง ทศ
 ธรรมลุด์ตรก็ยกคำต้นนิทาน ขึ้น แสดง โดย พระบาทมี เอวมีเม ลุด์
 เปนต้น พระบาทเป็นต้นว่า เอวมีเมลุด์นี้เป็นคำพระอานนทปฏิญญาณ
 ผเดียง ไว้แก่ พระ อรหันต์ ห้าร้อย มี พระมหา กัสสป เกรเจ้า
 เปน ประธานในกาล เมื่อ กระทำ ปฐมสังคายนายว่า ข้าแต่ พระ
 ผู้ เปน เจ้า อริย กัสสป ผู้ ประเสริฐ ด้วย พระ โถกุดตร ศิวา วิคุณ
 ควร คำนับ ใน พระ ตำสนา ทศธรรม ลุด์ตรนี้ ข้า พระ พุทธ เจ้า
 ผู้ ชื่อว่า อานนท เปน นิพิตชอุปฐากศิษย์ ที่เขตทิศกถานันดร ฝ่าย
 พหุสุตทรง พระปริยัติธรรม ได้รับ พระราชทาน พัง แด้ว แดงกำหนด

โดย โสตทวารวดี มี โสตวิญญาณ เป็น ประธาน แต่ ณที่ นี้เกาะ
 พระภักตร่วมเด็จพระผู้ ทรงพระภาค ผู้มีบารมี ชรรมนั้นทรงบำเพ็ญ
 มาแล้วดวง ๑๑๖ ไซยเป็นอันมาก ด้วยอาการ แห่ง บริบูรณ์ ด้วยสัม
 มัตติ หนึ่ง พระสูตร ที่ ข้าพเจ้า จะ กล่าว บัดนี้ ข้าพเจ้า รุคโดยได้ พง
 ไซว่าจะครุรู้ด้วยคนหามิได้ หนึ่ง ศักรรรมสูตรนี้ ข้าพเจ้า ได้ พงแล้ว
 จำได้ โดยอรรถ แดพัญญชน มี ประมาณ เท่านั้น แท้จริงพระ อานนท
 เกรเจ้ากล่าวคำว่า เอวมเม สุกฺ คังนี้ แล้ว จึงคำเนรคานิทานเป็น
 ลำดับคือ เอก สมนิ ภควา เป็นอาทิสืบไปแต่ว่า ครั้งหนึ่งสมเด็จพระ
 พระผู้ ทรงพระภาค พระองค์ยังอัครภวระอันเผด็จเสวยซึ่งอาพาธแล้วแต่
 มิได้ ทรุค ลงด้วยความลำบากให้ ประพฤติเป็นไปด้วย เปลี่ยน ธิ รียาบท
 ทั้ง ๔ โดยควร แก่พระพุทธรุชฌมาไศรย สถิตย ในพระชคควนพุทธา
 ราม เป็น อาราม แห่ง ท่าน อนนต บิณฑิกคหบดี บริจาค ทรัพย
 ๕๔ โกฎิ สร้างถวายเป็นที่ อารุชฌมาไศรย เสดพ บิณฑ มาตมิ
 โกฎิ มี โกฎิ พอไปพอมมา ศิคร ไซ ภควา ณ กาดเทศนาสมัยครั้งหนึ่ง
 องค์ สัมเด็จพระผู้ ทรงสวัสดิ ภาคเจ้า มี พระ พุทธรุชฌมาไศรย เรียก ภิกษุ
 ทั้งหลายว่า ภิกษุโว ดูกร ภิกษุ ทั้งหลายดังนี้ พระภิกษุ ทั้งหลายนั้น

ก็ รับพระ พุทธฎีกาแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำว่า ภาทิมุเค
 ฐาแต่ พระองค์ ผู้ทรง สวัสดิภาส ความเจริญศรีสวัสดิ จึงมี แก่ พระ
 องค์ เกิดดังนี้ ภาสว ของสมเด็จพระผู้ ทรงสวัสดิ ภาส เจ้าก็ ทรง
 แสดงพระธรรมเทศนาทศธรรมสูตรด้วย วาระ พระมาหิว่า ทส อิม
 ภิกข เว ชัมมา บัพพิเสน อภิน ्ह บัจจเวก ชิตัพพา
 ตูกรภิกษุทั้ง หลาย ธรรมทั้งหลายสืบประการนี้ บุคคล
 ผู้ ละเสียบ ซึ่ง ชาววาศเคส สถานที่ บ้าน เรือน แดเจ้าไปใกล้ ซึ่ง
 บรรพชาใน บวร พุทธศาสนาได้ นาม ชื่อว่า บรรพชิต เพราะ เหตุว่า
 บัพพาชนिय กรรม ชัม นำ เสียบ ซึ่ง ราคา ทิกิเทศ ให้ นิร เทศ ปราศจาก
 ดันตานั้น จะพึงพิจารณา เมือง ๆ เณระ วัน เณระ วัน มี พระพุทธ
 ฎีกา ตรัส ณั้ แล้ว ก็ ทรง ตรัส เปน กถุคามยตา ปุจฉา ทรง ตาม
 ด้วย ความ ประสงค์ จะ ไหว้ ทรง วิถี ชนาแก่ ด้วย พระ องค์ ว่า กตเม
 ทส ธรรม ทั้ง หลาย ๓๐ ประการ อันบรรพชิตบุคคล จะ พึง พิจารณา
 เมือง ๆ เณระ วัน นั้น เปน ดัง ฎา ทรง ปุจฉา ด้วย พระองค์
 ณั้แล้ว ทรง วิถี ชนาว่า เวณณียมहि อัญญปคโตติ บัพพิเสน
 อภิน ्ह บัจจเวก ชิตัพพา ตูกรภิกษุ ทั้ง หลาย ธรรม เปน ปฐมที่ ๓
 บรรพชิต พึง พิจารณา เมือง ๆ เณระ วัน เณระ วัน ดังนี้ ว่า อหัตถ์ ของ
 อาตมานี้ ประกอบอยู่ใน เพศ อัน แปรตจากเพศ แห่ง บุคคล อัน เปน คฤหัสถ์

คี ปเนต เววณณียี พระอศตถกถาคติความว่าสภาพมีรูปอันแปลก
 จากเพศคฤหัสถ์ชุนนม ๒ ประการ สตรีเววณณียี คือเพศอันแปลกใน
 สตรีระกายประการหนึ่งปริกขารเววณณียี คือเพศแปลกด้วยปริกขารประ
 การหนึ่งชุนนมเพศอันแปลกสองประการนั้น การที่แปลกในสตรีระนั้นบัน
 ทิทย พงรุ ด้วยอา การที่ ปลง เลี้ย ซึ่งนม แถ หนดชื่อว่สตรีเววณณียี
 ว่าแปลกใน สตรี ระ ร่าง กาย อธิบาย ว่าบรรพชิต ทั้ง หลายนั ใน
 กาด บ้าง ก่อนเมื่อ คน ยิง ทรง เพศ เป็น คฤหัสถ์ นั้น ย่อม บริ โภค มุ่ง
 ห่ม ซึ่ง สุนุมพคต ผ่า ที่ เนื้อ ฉะเอียด อัน ย่อม ด้วย นัว ย่อม มี สั ต่าง ๆ
 แถ ย่อม บริ โภค ซึ่ง นานักครส โภชนา หาร มี รศ อัน เด็ด แถ
 ก็ ย่อม ตั้ง วาง ใ้ ใน ภาชนะ ถ้วน แถ ด้วย เงิน แถ ทอง บริ โภค ถึง
 ยาม จะ ได้ ยาศน์ เนื้อ ที่ นอน อัน ประเดริฐ อัน ตี มี ราคา ใน ห้อง อัน มี
 คีรี เมื่อ ยาม จะ นัง ก็ นัง เนื้อ ยาศน์ อัน มี ราคา เมื่อ เวลา ไม่ ผา
 สุก จะ ประ กอบ ยา ก็ ย่อม ประ กอบ ด้วย สัมภาระ เครื่อง ยา อัน ตี
 ถ้วน มี ราคา มี สับบี แถ นม ชัน แถ เนย เป็นต้น บั พชิต กาด ไค
 บั ฐาย จับ เดิม แถ ต้น มละ คี ที เพศ ปลง เลี้ย ซึ่ง นม แถ หนด
 ออก บรรพชา ใน พระ พุทธ ส่าตนา แถ ก็ ทรง ซึ่ง ผ่า กา สว
 พคต อัน ฉีก แถ คติ ขาด ด้วยมีด มี ผ่า ส้ง ฆาฏี แถ จักร เป็นต้น อัน
 บุคคล ย่อม ด้วย รศ อัน บัง เกิด แถ วัตถุ อัน ผาก บริ โภค ซึ่ง เข้า สุก

ชันรคน ปน เจือใน บาตร เหล็ก แต่ บาตร ดิน เมื่อ ยาม จะ จำ วัด
 ก็ ย่อม จะ จำ วัด เหมือน เคียง อัน ตก ด้วย หญ้า แต่ ผ่า จมม ชันรค์ เปน
 ต้น แต่ นอก ใน เส้น ภาชนะ ภาย ได้ รุกขมูตร ร่มไม้ ใน กตาง บ้าง กตาง ตอม
 เมื่อ เวลา ไม่ ฝน ตก ส่ำ ราว ญ จะ ประกอบ ซึ่ง ยา ก็ ย่อม ประกอบ ด้วย ส้ม
 ภาระ ทั้ง หลาย มี มูตร หน้า แต่ ส้ม อย เข้า ด้วย มูตร หน้า เปน ต้น เซอ เมคัก
 ปริก ขาร เวณ ญ ยี่ บัณ พิตย ผู้ ปรีชาญาณ พึง สันนิทาน เกิด ว่า
 อากา ร ที่ แผลก แห่ง ปริก ขาร นั้น แผลก กัน กับ เพศ คฤหิษ ฐ ด้วย ประ
 การ ฌนี้ ให้ บรรพชิต พิจารณา เจง เนื่อง ๆ เฉภาะ วัน ว่า ตัว ของ
 อาตม ทุก วัน ฌนี้ ประกอบ อยู่ ใน เพศ อัน แผลก จาก เพศ แห่ง คฤหิษ ฐ
 ด้วย สรีระ ร่าง กาย แต่ ปริก ขาร เครื่อง บริ โภค ด้วย ประการ ฌนี้ เซอ
 บัจจ เวณ โศ หิ แท้จริง บรรพชิต เมื่อง ว่า มา พิจารณา เห็น ประ
 ฌกษ อยู่ อย่าง ฌนี้ แล้ว ความ โกรธ ก็ คี่ มานะ ความ ถือ เนื้อ ถือ ตัว
 ก็ คี่ ก็ จะ ค่อย เสื่อม สญ ฐัน ไป จาก ชันรค์ สันดาน ภิกษุ เว
 ตูกร ภิกษุ ทั้ง หลาย ใน รรม ที่ ๒ นั้น ให้ ภิกษุ ทั้ง หลาย พึง พิจาร
 ณา เนื่อง ๆ เฉภาะ วัน ดัง ฌนี้ ว่า ปรปฐิพ ทัชชา เม ชิวกา มย ห
 การ ประ พุคิ ฌียง ชิวคิต ด้วย บัจจย ทั้ง ๕ ของ อาตม ทุก วัน ฌ
 ประ พุคิ เนื่อง ใน บุคคล ทั้ง หลาย อัน แท้จริง เมื่อง ว่า บุคคล
 เปน บรรพชิต มร พิจารณา เห็น อยู่ อย่าง ฌนี้ เนื่อง ๆ แล้ว

อาชีพปาริสุทธิสัตว์ คือ ขรรณ เปน ที่ เปน ไป อาศัยรย เติง ชีวิต ของ
 บรรพชิต นั้น ก็ยอม จะ บริสุทธิ แล้ว ก็ จะ เปน บุคคล มี อาหารบิณฑ
 ชาติ อัน เสวย จะ มี ได้ เกียจ คร้าน ใน การ ที่ เทียว บิณฑชาติ
 เติง ชีวิต อย่าง เวท ขิตปริ โภโค นาม ชื่อ ว่า การ มี ได้ พิจารณา
 ใน บัจฉัย ทั้ง สี่ แล้ว แด จะ ปริ โภค นั้น มี ได้ มี คือ จะ พิจารณา
 ใน บัจฉัย ทั้ง สี่ เสีย ก่อน จึง จะ บริ โภค ต่อ ภาย หลัง ดู ฎกร กฤษ
 ทัง หลกย ใน ธรรม ที่ ๓ นั้น คือ ให้ บรรพชิต พัง พิจารณา เนิง ๆ
 ฉเพาะ ฉน ฉเพาะ ฉน ดัง นี้ ว่า อัญ โญ เม อากั บั ไป กรณ โย
 อิริยาบถ อย่าง อื่น ต่าง จาก อิริยาบถ แห่ง ศฤหัชฐุ นั้น อาตม ควร จะ พัง
 กระทำ อธิบาย ว่า บุคคล ผู้ เปน บรรพชิต พัง พิจารณา เนิง ๆ
 ดัง นี้ ว่า โย คั หัน อูริ อภิน หริ ตวา อาการ ที่ แ่น ออก เติง ใ้ ออก ออก ไป
 ้าง หน้า ก่อน แด ชู ฐัน ซึ่ง คอ ฐนัง อ ซึ่ง คอ แล้ว ก็ ยก เท้า ก้าว ไป
 โดย อาการ อัน ศฤหัชฐุ ทั้ง หลกย ประ พฤติ เปน อากั บั กิริยา อัน ไป
 แห่ง ศฤหัชฐุ ทั้ง หลกย แด ได้ ชื่อ ว่า คมนา กั บั อัน ไค อากั บั กิริยา
 อย่าง อื่น จาก คมนา กั บั อัน เปน ของ แห่ง ศฤหัชฐุ นั้น อาตม ผู้ เปน
 บรรพชิต มี จิต ฐน ฐน มี อินทร ฐน ฐน ฐน แต่ มี ปรกติ แด ดู
 ไป ใน ที่ มี วัระ มาณ ชัว แล หนึ่ง พัง กระทำ อธิบาย ว่า อาตม จะ
 ไม่ เติง ไป ด้วย อากั บั กิริยา แห่ง ศฤหัชฐุ อาตม จะ พัง ไป ด้วย

อากัป กิริยา ของ บรรพชิต มี จิตรอันระงับ แต่ มี อินทรีย์อัน
 ระงับ แต่ จะ พังแตก ไป ใน เบื้องหน้า ประมาณชั่ว แยกหนึ่ง แต่ พัง
 อย่างเท่า ก้าวไป แต่ ชั่ว ๆ ค่อย ๆ ประพฤติ อาการ ให้ เหมือน ตูจ
 อาการ แห่ง เกวียน อัน ไป ใน ประเทศ อัน มิ เสมอ แต่ ไป ใน ประเทศอัน
 ประ กอบ ไป ด้วย น้ำ แต่ ค่อย เช่น ค่อย ไป ฉะนั้น บรรพชิต พัง
 พิจารณา เมือง ๆ ณะภาะ วัน ๆ ดังนี้ เอว บัจจเวกซ์โต เบื้อง ว่า
 บรรพชิต มา หมั้น พิจารณา เมือง ๆ ฉนั้น แล้ว อริยาบท หมั้น สมน ควร
 แก่ บรรพชิต ก็ ย่อม จะ มี สติกา ๓ ประการ คือ อธิสัสติกา อธิจิต
 ศติกา อธิบัญญัติกา ก็ ย่อม จะ บริบูรณ์ ใน สันดาน ของ
 บรรพชิต ผู้ นั้น ตู กรสงฆ์ ทั้ง หายธรรม ที่ ค่ำรบ ๔ นั้น บรรพชิต
 พัง พิจารณา เมือง ๆ ณะภาะ วัน ณะภาะ วัน ดังนี้ ว่า กัจจิมุ ไช เม
 อัคคา สัสโต น อุปวตติ ตั้ง อาตมว่า พัง เปน คน ก่อว่า
 คือ จิตร อาตมา นี้ ย่อม จะ มี ได้ เข้าไป ก่อว่า คติ เตียม ซึ่ง ตน
 แต่ เหตุ มิ ได้ ถ่วง เสีย ซึ่ง คิด ว่า ขปริสฺฐัชนิ เต สัส ศัต ของ
 ท่าน มิ ได้ บริสฺฐัชนิ แต่ ฤา ประการ ไท เอว บัจจเวกซ์โต หิ จริง
 อยู่ เบื้อง ว่า บุคคล ผู้ เปน บรรพชิต มา หมั้น พิจารณา เห็น โดย ประ
 ักษย์ อยู่ อย่างนี้ แล้ว หริ คือ ความ ถอย ค่อ บาป อัน เปน อัชฌัตต
 สมนูฐาน บัง เกิด ใน ภายใน ก็ จะ บัง เกิด ขึ้น โดย ตี ตั้ว ตานคติ

อธิษัตถ์ หิริ ความ ถอขาย ฌณาย ในนั้น ก็ ย่อม จะ ขำระ ซึ่ง สรรพ
 คีต ความ สำรวม ใน ไตร ทวาร ให้ บริสุทธิ์ ครั้น การ สำรวม ใน
 ไตร ทวาร มี อยู่ แล้ว พระ ๙๓ ปาริสุทธ คีต ก็ ย่อม จะ มี อยู่ แก่ บรรพ
 ชิต บุคคล นั้น ๆ เบื้อง ว่า ดำรง อยู่ใน ไตร ๙๓ ปาริสุทธ คีต เป็น อัน
 ตี แล้ว ก็ อุตสาห เจริญ พระ วิบัติ สนั่น กัมมทาน ก็ ย่อม จะ ถือ เอา พระ
 อรหันต์ ได้ สำเร็จ ความ ประสงค์ ตูกรภิกษุ ทั้ง หลาย ยัง ธรรม ที่ คำ บ
 ๕ นั้น เถา บรรพ ชิต บุคคล พึง พิจารณา เนื่อง ๆ ฌณะ วัน ฌณะ วัน
 ดังนี้ ว่า กัจจ ญ โห มั อนุ วิจ วิญญู ดัง ชาติ มร่า พึง เพื่อน พรหม
 จรรย ทั้ง หลาย ผู้ เป็น วิญญู พิเศษ ประกอบ ด้วย วิชา พิจารณา เลือก
 พ้น แล้ว ย่อม ไม่ เข้า ไป โทส กถาว คิ เตียน ซึ่ง เรา ย่อม ไม่ ประกาศ
 กถาว โทษ ซึ่ง เรา แต่ เหตุ แห่ง คีต แด ฤๅ ประการ ไต บรรพ ชิต พึง
 พิจารณา เนื่อง ๆ ดังนี้ เอว บั ๙๓ เวก ขโต หิ แท้จริง เมื่อ บรรพ ชิต
 มา หมั้น พิจารณา เนื่อง ๆ อย่าง นี้ แล้ว โอต ๓๒ คือ ความ สติ ตั้ง ต่อ
 บาป ซึ่ง เป็น พหิททา ๓ มุฏฐาน มัง เกิด ฌณาย นอก นั้น ก็ ย่อม
 จะ ดำรง อยู่ เป็น อัน ตี โอต ๓๒ คือ ความ สติ ตั้ง ต่อ บาป นั้น ก็ ย่อม
 จะ นำ ความ สำรวม ใน ไตร ทวาร ให้ บริสุทธิ์ บันชิตย พึง หยั่ง
 รั โดย นัย แห่ง ธรรม อัน เป็น คำ ตับ ใน เบื้อง ต้น นั้น เกิด ใน ธรรม
 ที่ ๕ นั้น มี พระ พุทธ ฐิกาท รัส ว่า ภิกขเว ตูกรภิกษุ ทั้ง หลาย

บุคคล ผู้ เป็นบรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ณะวัน ณะวัน ดังนี้ว่า
 นานาภาโว วินาภาโว สภาวะพัตตพราภจากที่รัก แต่พัตตพราภ
 จากที่เจริญใจ ทั้ง หตาย แห่ง ฮาตมนี้ ย่อม มี อธิบาย ว่า ให้
 บรรพชิตพิจารณาว่า เรา^{นี้} พัตตพราภจากที่รักที่เจริญใจ ออกมา
 บรรพชา อยู่ใน พระบวร พุทธ สำนาน^{นี้} หาก จะ ดูอำนาจ แห่ง
 กิเลส ไม่ การ ที่ เป็น ต่าง ๆ ^{นี้} ย่อม มี มาแต่ชาติ มี มา สำหรับ ชาติ
 แต่ สภาวะ พัตตพราภ จาก ที่รัก แต่ ที่เจริญใจ^{นี้} เถอ ก็ ย่อม มี
 อยู่แก่เรา เพราะเหตุ ด้วย ความ มรณะ พึงพิจารณา ดังนี้
 เบื้องว่า บรรพชิต พิจารณา อยู่ เนื่อง ๆ ^{นี้} แล้ว ซึ่ง ว่า ฮาการ
 แห่ง ความ ประมาท ก็ จะ มี ได้ มี ในไตร ทวาร แห่ง บรรพ
 ชิต^{นี้} มรณสติ ความ ดำริห์ ระทุก ถึง ความ ตาย ก็ จะ ดำรง
 เป็น อันดี ใน สันดาน ของ บรรพชิต^{นี้} ใน ขรมที่ ดำรง ๖ มี
 พระพุทธ ฐีกา ตรัส ว่า ภิกขุ^๕ อ คฺกุร ภิกษุ ทั้ง หตาย บรรพชิต ใน
 พระบวรพุทธ สำนาน^{นี้} พึงพิจารณา เนื่อง ๆ ดังนี้ว่า กัมมัสสโกมหิ
 กัมมทายาโท กัมมโยนิ กัมมพันธุ กัมมปฏิสรโณ เรา^{นี้} มีกรรม
 เป็น ของ แห่ง ตน กรรม คือ กุศล แต่ อกุศล ที่ เรา กระทำ ได้ ^{นี้}
 จะ เป็น ของ ผู้ ชนไปเสียบ^{นี้} อย่า พึง สงสัย เรา กระทำ ดี กระทำ ชั่ว
 เป็น ประการ ไท ก็ คง จะ เป็น ของ แห่ง เรา ^{นี้} ^{นี้} เรา คง จะ

ได้เป็น ทายาทผู้รับ มรดก คือ ผลแห่ง บุญ แด บาบ ไม่มีใครมาแย่ง
 แห่ง มรดก คือ ผล แห่ง บุญ แด บาบ ของ เรา ได้เลย กรรม คือ
 บุญ แด บาบ ที่ เรา กระทำ ไว้ นั้น จะ เป็น ทรัพย์ มรดก ของ เรา
 เรา มี กรรม เป็น กำเนิด กรรม ที่ เรา กระทำ ไว้ นั้น แด จะ เป็น ผู้
 ตก แต่ง ปฏิสนธิ กำเนิด ให้ แก่ เรา เรา จะ ได้ บัง เกิด ใน ตระกูล
 กษัตริย์ ชัตติย มหา สวรร แด พราหมณ มหา สวรร แด ศฤหบดี มหา
 สวรร ก็ คือ ฤๅ จะ บัง เกิด ใน กำเนิด คน ทน ทุกษ์ ใญ่ใจ แด ตระกูล คน
 จันทรชาติ คน เป็น ประการ ไต ก็ คือ ก็ ย่อม มี กุศล กรรม นี้ แด ว่า
 ปฏิสนธิ ตก แต่ง ซึ่ง ภาย กำเนิด ให้ แก่ อาตมา หามี ใคร มา ตก แต่ง
 ให้ อาตม ไม่ เลย เรา นี้ มี กรรม เป็น เจ้า พันธุ์ พวก พ้อง กรรม
 ที่ กระทำ ก็ จะ เป็น ญาติ ของ เรา คง จะ ต้อง มี กรรม คือ บุญ แด บาบ
 เป็น ที่ พึ่ง ที่ รุก เป็น ที่ ยึด ที่ หนอง บ่ กัมม์ กิริส สามี เรา จะ
 กระทำ บุญ แด บาบ สิ่ง ไต ไว้ เรา ก็ คง จะ ได้ เป็น ทายาทผู้รับ ผล
 แห่ง กรรม เป็น แท้ พึ่ง ให้ บรรพชิต พิจารณา เอง ๆ คัจฉิ
 เหว กัมม์ สัส กค ปน ก็ แด เมือ ว่า บรรพชิต บุคคล มา หนึ่ง
 พิจารณา ถึง กรรม ที่ คน กระทำ แล้ว ตั้ง นี้ เมือ ๆ อยู่ แล้ว ภาย—
 —กรรม นาม น โหติ ชื่อ ว่า กิริยา อัน กระทำ ภาย กรรม การ

อกุศล ก็ ย่อม หา มี แก่ บรรพชิต บุคคล ผู้ นั้น ไม่ ธรรมที่ ค่ำรบ ๗
 นั้น มี พระพุทธ ฐิติกา ครัด ว่า ภิกษเว คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย ธรรม
 ค่ำรบ ๗ นั้น บรรพชิต พึง พิจารณา เนื่องๆ ณะภาะวัน ณะภาะวัน ดังนี้
 กตัมภู ตัสส์ เม วัตคิน ทิวา วัน แด คิน ทั้งหลาย ย่อม ถ่วง ไป
 เรา ยัง อุดาห กระทำ วัตร ปฏิบัติ อยู่ ฤา ฤา ว่า จะ มิ ได้ ทำ อยู่
 เปน ประการ ไต ทุกวัน นี้ เรา อุดาห ธาราย ท่อง บ่น ซึ่ง พระพุทธ
 วจน อยู่ ฤา ฤา ว่า จะ มิ ได้ ธาราย ท่อง บ่น ประการ ไต ทุก วัน นี้ เรา
 ยัง จะ ได้ กระทำ ซึ่งกรรมถาน ไว้ ใน ใจ ด้วย โยนิ โธมน สติการ อยู่ บ้าง
 ฤา ๆ จะ มิ ได้ กระทำ เปน ประการ ไต อธิบาย ว่า บุคคล ผู้ เปน บรรพ
 ชิต พึง พิจารณา ว่า วัน คิน ถ่วง ไป ถ่วง ไป ทุกวัน นี้ ไร ว่า จะ ถ่วง ไป เปน
 เมื่อไร ย่อม กิน เหว อายุ ของ เรา ไป ด้วย ทุกวัน ทุกคิน ทุกวัน นี้
 ชาติ มปฏิบัติ ติชอบ ฤา ปฏิบัติ ติชิต ชาติ ม ประกอบ อยู่ ด้วย ความ ประมาท
 ฤา ไม่ ประมาท เปน ประการ ไต บุคคล ผู้ เปน บรรพชิต พึง พิจารณา
 เนื่องๆ ณะภาะวัน ณะภาะวัน ดังนี้ เหว บัจจเวกซ์โต ติ แท้จริง บุค
 คต ผู้ บรรพชิต เมื่อ พิจารณา เนื่องๆ ณะภาะวัน ณะภาะวัน อย่าง นั้น แด
 พระอัปป์มาท ธรรม คือ ความ ที่ อยู่ ด้วย ไม่ ประมาท ก็ ย่อม จะ บริบูรณ์
 ใน สันดาน ของ บรรพชิต ผู้ นั้น ใน ธรรมที่ ค่ำรบ ๗ นั้น มี พระ
 พุทธ ฐิติกา ครัด ว่า ภิกษเว คุกร ภิกษุ ทั้ง หลาย ธรรมที่ ค่ำรบ ๗ นั้น

ให้บุคคลผู้เป็นบรรพชิตพิจารณาจงเนือง ๆ ฉณาะวันฉณาะวันตั้ง
 ว่า อัจฉิ นุ โห สุญญาตเว อภิรมามิ ดังอาตมว่าพึง ทุก
 วันนี้ ตัวของ อาตมย่อมมีความภิมยฺยนิคฺฉณะในสุญญาตเวเสนาคณ
 ก็คือความ เป็น ผู้ อยู่ แต่ ผู้ เดียว ใน โสภาค อัน เป็น ที่ สงัด เงียบ ด้วย
 อริยามถ ทั้งหลาย สี่ แด ฤา ประการ ไต เรายัง จะ มีความ ยินดี ที่ จะ
 จำ เรือน สมณะ ภาวนา แด วิปัสสะนา ภาวนา อยู่ แด ฤา ประการ ไต พึง ให้
 บรรพชิต พิจารณา อย่าง นี้ อยู่ เนือง ๆ ฉณาะวัน ฉณาะวัน เบื้อง ว่า บรรพชิต
 หนึ่ง พิจารณา เนือง ๆ อยู่ อย่าง นี้ แล้วย ภาย วิเวก จิตต วิเวก คือ ความ
 สงัด ภาย สงัด จิตต ก็ ย่อม จะ สติคยฺย วิมูรณฺ เขียม ใน สัน ตาน ของ
 บรรพชิต ผู้ นั้น ใน ธรรม ที่ คำรบ ๘ นั้น มี พระ พุท ธู กั ภาต รัส ทัต หนา
 ว่า ภิกขเว คุณภิกษุ ทั้ง หลาย ธรรม ที่ คำรบ ๘ คือ ให้ บุคคล ผู้
 เป็น บรรพชิต พิจารณา เนือง ๆ ฉณาะวัน ฉณาะวัน ว่า อัจฉิ นุ โห
 เม อุตฺตริ มนุสฺส ธรรม มา ดัง อาตม ว่า พึง อุตฺตริ มนุสฺส ธรรม
 ย่อม มี ย่อม เกิด แก่ อาตม แด ฤา หามิ ได้ อตม วิชยาณ ทัสสัณ—
 — วิเตโส ธรรม วิเศษ อัน ควร จะ เห็น ด้วย บัญญา ของ พระ อริย เจ้า
 อตฺ เป็น ธรรม อัน สามารถ จะ ขจัด เด็ย ซึ่ง กิเลศ นั้น อาตม ได้ ถึง
 ทัม เมาะ ว่า ตรัส รู้ แล้วย ฤา ประการ ไต สัพพหิม จารฺหิ ปญฺญ โห
 ตัว อาตม นั้น ครั้น แด เพื่อน พรหม จรรยฺย ทั้ง หลาย หาก จะ มา ได้

ถาม ใน กาด อัน เปน บัณฑิต ที่ สูง คือ ใน กาด เมื่อ อาตม จะ ได้
 มรณานันท์ ปฏิบัติ วัชระ ได้ ก็ เบื้อง ว่า ตัว ของ เรา มี ชรรณ พิเศษ
 อัน ได้ ฉเพาะ อยู่ แล้ว ไหน เต่า เรา จะ เปน คน เก้อ กัม หน้า กัม ตา
 อาการ ที่ เปน คน เก้อ กัม หน้า กัม ตา มี หน้า ตง เบื้อง คำ มี คอ อัน
 ตก เปน ต้น หา เศษ มี ไต นั้น จัก มี ได้ มี แก่ อาตมา พึง ให้ บรรพชิต
 พิจารณา เนื่อง ๆ ฉเพาะ วัน ฉเพาะ วัน ดังนี้ เอว บัณฑิต เวที ชัน—
 —คัสสั เบื้อง ว่า บุคคล ผู้ เปน บรรพชิต หมั้น พิจารณา เนื่อง ๆ อยู่
 อย่าง นี้ แล้ว ชื่อ ว่า อาการ ที่ กระทำ โมฆะ กาด กิริยา คือ ตาย
 ด้วย สภาวะ เปน คน เปลา่ จาก มรรค แล ผล แล ชรรณ พิเศษ ก็ ย่อม
 จะ หา ปราบกฏ แก่ บรรพชิต บุคคล ผู้ นั้น ไม่ มี มรรค กาด ถึง วัณณะ
 นา เนื้อ ความ ใน บท คือ อุตฺตริมนุสฺสัชัมมา กระนี้ ว่า ฉานา—
 —ทิมมา ชรรณ ทั้ง หตาย มี ฉาน เปน ต้น อัน เปน ของ แห่ง มนุษย์
 ทั้ง หตาย อัน ยิ่ง แด เปน มนุษย์ อัน อุกฤษฏ คือ บุคคล ที่ ได้ ฉาน
 ก็ คือ บุคคล ที่ เปน พระอริย โทศ จาก ชำคิก กิเตศ นั้น ก็ คือ ได้ นาม
 ชื่อ ว่า อุตฺตริมนุสฺสัชรรณ แล บท คือ อตมริยญาณทัสฺสณ—
 —วิเสโต อธิคโต นั้น พระอรรถกถากถาวความ ว่า บัญญาอันตฺห
 คต ด้วย พระโตกฤษฏ นั้น ชื่อ ว่า ฉาน ด้วย อรรถ ว่า รู้ ทั่ว ไป แล ชรรณ
 ชาต ชื่อ ว่า ทัสฺสณ ด้วย อรรถ ว่า เห็น เหตุ กระทำ ให้ ประจักษ์ ซึ่ง ชรรณ

ประหนึ่งว่าเห็นด้วยจักขุ^๕นั้น เหตุ^๕ทั้ง^๕นั้น ชรรมาต^๕นั้น จึงได้^๕ชื่อ
 ว่าญาณทัตถ^๕นั้น ชรรมาต^๕เครื่อง^๕เห็น^๕คือ บัญญา^๕อัน อุดมบริสุทธิ^๕
 เปน ของ^๕แห่ง^๕พระ^๕อริยเจ้า^๕นั้น ชื่อ^๕ว่า อริยญาณ^๕ ทัตถ^๕นั้น สามารถ^๕
 เพื่อ^๕จะ^๕กำจัด^๕เสีย^๕ได้^๕ซึ่ง^๕กิเลส^๕ อีก^๕นัย^๕หนึ่ง^๕ว่า ชรรมาต^๕เครื่อง^๕
 เห็น^๕คือ บัญญา^๕ อัน^๕เปน^๕ของ^๕พระ^๕อริยเจ้า^๕ย่อม^๕มี^๕ใน^๕ชรรมา^๕อัน^๕เปน^๕
 ของ^๕แห่ง^๕มนุษย์^๕อัน^๕ยิ่ง^๕ มี^๕ฉาน^๕เปน^๕ต้น^๕เปน^๕ประเภท^๕นั้น^๕ชื่อ^๕ว่า
 อตมริยญาณ^๕ทัตถ^๕วิเส^๕โส^๕ วิเส^๕ธา^๕จ^๕ ชรรมา^๕พิเศษ^๕นั้น^๕ก็^๕ดี^๕ อต—
 —มริยญาณ^๕ทัตถ^๕โน^๕ จ^๕ คือ^๕ชรรมาต^๕เครื่อง^๕เห็น^๕คือ^๕บัญญัติ^๕แห่ง^๕พระ^๕
 อริยเจ้า^๕อัน^๕อาจ^๕กำจัด^๕เสีย^๕ได้^๕ซึ่ง^๕กิเลส^๕นั้น^๕ก็^๕ดี^๕ ชรรมาต^๕นั้น^๕ชื่อ^๕ว่า
 อตมริยญาณ^๕ทัตถ^๕วิเส^๕ษ^๕ คือ^๕ชรรมาต^๕เครื่อง^๕เห็น^๕ด้วย^๕บัญญัติ^๕
 แห่ง^๕พระ^๕อริยเจ้า^๕ค^๕จ^๕พรรณา^๕มา^๕ณ^๕นี้^๕ อัน^๕นี้^๕เปน^๕ความ^๕ใน^๕พระ^๕อรรถกถา
 ความ^๕ใน^๕พระ^๕บาท^๕นั้น^๕ ภควา^๕ ส^๕ม^๕เด^๕จ^๕ผู้^๕ทรง^๕พระ^๕ภาค^๕มี^๕พระ^๕พุทธ^๕ปฏิภา
 ครัต^๕เทศ^๕นา^๕ทศ^๕ชรรมา^๕สุ^๕คร^๕ แต่^๕ต^๕ง^๕ชรรมา^๕สืบ^๕ประ^๕การ^๕จบ^๕ต^๕ง^๕แล้ว^๕ จึง^๕ครัต^๕
 กระ^๕หน้า^๕เปน^๕นิคม^๕กถา^๕ว่า^๕ อิม^๕ ไช^๕ ภิก^๕ข^๕เว^๕ ทส^๕ช^๕ม^๕มา^๕ ต^๕ุ^๕กร^๕ภิก^๕ษ^๕
 ทั^๕ง^๕ห^๕ต^๕าย^๕ ชรรมา^๕ทั^๕ง^๕ห^๕ต^๕าย^๕ ส^๕ืบ^๕ประ^๕การ^๕นี้^๕ บุ^๕ค^๕ค^๕ต^๕ผู้^๕ได้^๕นาม^๕ชื่อ^๕ว่า
 บรรพ^๕ชิต^๕ใน^๕พระ^๕บวร^๕พุทธ^๕สา^๕ส^๕นา^๕ฟัง^๕พิ^๕จาร^๕ณา^๕เน^๕ียง^๕ ๆ^๕ ฉ^๕ณะ^๕า^๕ว^๕น^๕ฉ^๕ณะ^๕า^๕ว^๕น^๕
 ด้วย^๕ประ^๕การ^๕นี้^๕ เ^๕ต^๕ ภิก^๕ษ^๕ุ^๕ ฝ่า^๕ย^๕พระ^๕ภิก^๕ษ^๕ุ^๕ทั^๕ง^๕ห^๕ต^๕าย^๕นั้น^๕คร^๕น^๕ได้^๕ ส^๕ดับ^๕
 พระ^๕พุทธ^๕ภา^๕ลิต^๕แห่ง^๕ ส^๕ม^๕เด^๕จ^๕พระ^๕ผู้^๕ทรง^๕พระ^๕ภาค^๕เจ้า^๕ ต่าง^๕อง^๕ค^๕ ต่าง^๕มี^๕

ความชื่นชม โสมนัสต่อพระพุทธบาทสี่
 กระแสพระธรรมเทศนา ด้วยประการฉะนี้ วิถีขึ้นมา ใน
 ทศธรรมสูตร ก็ยุติ เท่านั้น

จบ ทศธรรมสูตร แต่เท่านี้





ทศธัมมสูตร ปาฐ

เขวัมเม สุตฺตํ เอกํ สมยํ ภควา สววัตถิยํ วิหริติ
 เขตวนเณ อฆณบิณฺฑิตกตฺส อารามเ คตฺวโร ภควา ภิกฺขุ อานนฺโตสสิ
 ภิกฺขโวติ ภทฺนฺโตติ เต ภิกฺขุ ภควโต บัจฺจสฺส สโต ภควา
 เอกทโวจ ทสฺส อิมเ ภิกฺขเว ธมฺมา บัพฺพิเสน อภินฺหนํ บัจฺจ—
 —เวกฺขิตฺตพฺพา ภคเม ทสฺส เววณฺณนิยมิหิ อชฺฌนฺตโตติ บัพฺพิ—
 —เสน อภินฺหนํ บัจฺจเวกฺขิตฺตพฺพํ ปฺรปฺปฏิพฺพิตฺธา เม ชฺวีภาติ
 บัพฺพิเสน อภินฺหนํ บัจฺจเวกฺขิตฺตพฺพํ อญฺญ โนเย เม อากปฺปโย
 กรณฺนโยติ บัพฺพิเสน อภินฺหนํ บัจฺจเวกฺขิตฺตพฺพํ กัจจํ นุ โข
 เม อตฺตวา สโตโต น อฺปวตฺตติ บัพฺพิเสน อภินฺหนํ บัจฺจ—
 —เวกฺขิตฺตพฺพํ กัจจํ นุ โข มํ อนฺวิจฺจ วิญญู สพรหมจารี
 สโตโต น อฺปวตฺตติ บัพฺพิเสน อภินฺหนํ บัจฺจเวกฺขิตฺตพฺพํ
 สัพฺเพหิ เม ปิเยหิ มฺมาเปหิ นานาภาโว วินาภาโวติ บัพฺพิเสน

อภินันท์ บัจจเวกชิตัพพ กัมมัสถโกมหิ กัมมททายาโท กัมมโยนิ
 กัมมพันธุ กัมมปฏิสรโณ ยํ กัมมํ กวิธัสสัมมิ กัตถยานํ วา ปาปกํ
 วา คัสสํ ทายาโท กวิธัสสัมมิ บัพพชเตน อภินันท์ บัจจเวกชิตัพพ
 กตมภูตัสสํ เม วตตันทวา วิตปตมตติ บัพพชเตน อภินันท์
 บัจจเวกชิตัพพ กัจจ นุ ไหหํ สุนฺญาคารา อภิรมามิตี
 บัพพชเตน อภินันท์ บัจจเวกชิตัพพ อตถิ นุ ไห เม
 อุตฺตรมฺหุสฺสํชมา อตมริชญาณนัสสนวิเตโส อธิคโต โสหํ
 บัจจเม กาเถ สัพพทมจารีหิ ปญฺญํ ฐึ น มังกุ กวิธัสสัมมิ
 บัพพชเตน อภินันท์ บัจจเวกชิตัพพ ๗ อิเม ไห ภิกฺขเว ทส
 ฐมา บัพพชเตน อภินันท์ บัจจเวกชิตัพพาคิ อิทมฺโวจ ภควา
 อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินันฺทุนฺตี ๗
 ทสฺสมฺมตฺตคฺคาปา ฐึ นิฏฺฐํ ฐึ โค

อัครกถา

อิทานิ ยทิตฺ เหวํ บั้จฺจเวกฺกชิตฺวา ปริภุคฺตบั้จฺจเยน นาม
 ภิกฺขุณา ตโต ปวํ อโยนิโส มนสิกาเรน มาหาติมานมทปฺปมา—
 —ทาทิปปาปชัมมปริปุรณเณ อปายํ ปริปุเรตฺวา ภควตา ตุ อปปี
 นาม กิมินาบี มุเชน ทุกฺขลลันตํ กิรลลันตคฺคิ บั้จฺจเวกฺกชิตฺ
 วุคฺคํ ชัมมบั้จฺจเวกฺกชเณน ติวชฺลลิกวํ ปริปุเรตฺวา นิพฺพานปฺปวํ ปริปุ—
 —เวตพพนตํ ทลฺลลลิตฺ บั้จฺจเวกฺกชเณน นันตวํ ทลฺลชัมมลลิตํ นิกชิตํ
 คลฺลลลิตาย มคฺคลลิตวณฺณนา ฯ คคฺคล เหวมฺเม ลฺลิตํ เขกํ ชมยํ
 ภควา ฯ ล ฯ เเขตทโวจาทิ อิทํ วจนํ อนุสฺสวเรณ วุคฺคํ ฯ โย จ
 ภควา ลฺลชัมมํ อนาจริยโก คลฺลมา น ตันคคฺคล ภควโต วจนํ อรหโต
 ลลมา ลลลลิตวณฺณนํ ฯ อิทํ ปน อายลลิตตา ชานันฺเทน ปตม—
 —มหาลลลิตกคฺคาเด จิรภูตฺตยา ชัมมลลิตคคฺคิ กโรนฺเตน อายลลิตตา
 มหาลลลิตลลิตเตเรน นิตานํ ปวฺวเรณ วุคฺคํ ฯ ยลลิตมา วา อายลลิตนนตํ
 ชานันฺทํ ชัมมลลิตเน นลลิตนํ อิลลิตนปริวุคฺคํ ทลฺลวา เอกจฺจจัน
 เทวตานํ จิตฺตมูปฺปันนํ อยํ อายลลิตมา เเขตทมนิ ปกคฺคิยาบี
 ลลิตกฺกณฺณวโย ภควโต ทายาโต ภควตาบี บั้จฺจเวกฺกชิตฺ เเขตทคคฺเค

นิตฺติภูริ จตุหิ อัจฉริยพุกุคฺคัมเมหิ สมนํนาคโต จตุณํ ปริธานํ
 บิโย มนาโป อิทานิ มัญญเญ ภควโต ชัมมรัชชทายาทํ บัคฺวา
 พุกุโธ ชาโตติ ตัสมา อายัสํคา อานันฺเทน ตาสํ เทวตานํ
 เจตสา เจโคปวิตักกมัญญเญาย ตํ อัมพุกุคฺคณฺสํภาวนํ อนชิวา—
 —เสนฺเตน อิตฺตโน สํวภาวเมว ทิเปตํ วุคฺคํ ฯ เหวณฺติ อย
 อิช อาการนิตฺตํสํวชาเรณฺค โถ เหวณฺสิทฺ โท ฯ อาการตฺเถน
 หิ เอเตน เอเตมคฺคํ ทิเปติ ฯ นานา นยนิปฺพนเมเนกัชฌาย—
 —สํมูฏฺฐานอิตฺตพยฺยชนฺสํบํนํ วิวิชปาฏิหาริยํ ชัมมเทสํนาปฺพิ—
 —เวรคัมภีรํ สัมพสฺสคฺเตหิ สกฺกสภาสํารูပံ อฺပตฺถิชนฺยธภาวํ ตัสฺส
 ภควโต วจนํ สัมพปกฺกาเรณ โท สมนํ โถ วิญญฺยาตํ อถ โธ
 เหวมฺเม สฺตุํ มยาบิ เอเกนาภาเรณ สฺตํนํติ ฯ นิตฺตํสํนํคฺเถน
 นาทํ สยํมฺภู น มยา อิทํ สํจฺฉินฺคณฺค อิตฺตํ ปรีโมเจนฺโต
 เหวมฺเม สฺตุํ มยา เหว สฺตํนํติ อิทานิ วคฺคํพฺพิ สกฺกสฺตุคฺคํ
 นิตฺตํเสติ ฯ อวชาเรณฺคเถน เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สํวทานํ
 ภิกฺขุณํ พหุสฺตุคฺคานํ ยทิตํ อานันฺ โท คติมันฺตํ สคฺติมันฺตํ
 อิติมันฺตํ อပ္ပํฏฺฐากานํ ยทิตํ อานันฺ โทติ เหว ภควตา
 ปสฺมฺมฺฐภาวํรूपํ อิตฺตโน ชาเรณพถํ ทสฺเสนํโต สคฺคํ
 สคฺคํทํ ยถา ๑ เหวมฺเม สฺตุํ คณฺยจ โธ อิตฺตโต ว

พยัญชนโต ๑ อนุมนนริกเมว ๑ น อัญญา ทัญญัพพัตติ ๑
 เมตฺถิ โท อิช มยาดทฺทคฺ โถ มมตฺทคฺ โถ ๑ ๑ สุตฺตํ ๑
 โสตวิญญาณปฺพํพงคมาย วิญญาณวิถิยา อฺปนฺนาริตฺตํ ๑ ๑ อฺป-
 -นารณํ ๑ ๑ อตฺ โถ ๑ ตคฺถ ยทา เมตฺททฺทคฺ มยาคิ อตฺ โถ
 ททา เหวํ มยา สุตฺ โสตวิญญาณปฺพํพงคมาย โสตวิญญาณวิถิยา
 อฺปนฺนาริตฺตํ ยฺชชติ ๑ ๑ ยทา เมตฺททฺทคฺ มยาคิ อตฺ โถ ททา
 เหวํ มม สุตฺ โสตวิญญาณปฺพํพงคมาย โสตวิญญาณวิถิยา
 อฺปนฺนารณํ ๑ ๑ ยชชติ ๑ ๑ เหวเมว เตสุ คีสุ ปเทสุ เหวณํ ๑
 โสตวิญญาณกัจจณทฺทคฺ ๑ ๑ เมตฺ วิญญาณสมํกคิปฺคคณทฺทคฺ ๑ ๑
 สุตฺตํ ๑ ๑ อตฺตวณภาวปฏิทฺเทปโต ๑ ๑ อนุนาริกํ ๑ ๑ อวิปริตคฺณ-
 -นทฺทคฺ ๑ ๑ ตถา เหวณํ ๑ ๑ สวณาทิจิตฺตํ ๑ ๑ นานํปกาเรน
 อารมฺมเณ ปวตฺตภาวนทฺทคฺ ๑ ๑ เมตฺ อตฺตณทฺทคฺ ๑ ๑ สุตฺตํ ๑
 ๑ ๑ นมฺมทฺทคฺ ๑ ๑ ตถา เหวณํ ๑ ๑ นทฺทคฺคิพพทฺทคฺ ๑ ๑ เมตฺ
 ปฺคคณทฺทคฺ ๑ ๑ สุตฺตํ ๑ ๑ ปฺคคณกัจจณทฺทคฺ ๑ ๑ อาทิ ๑ ๑
 ๑ ๑ เหวํ สมนํ ๑ ๑ สวจฺจอรอุมาสาติกาตารชยสมเยสุ เหวํ สมนํ ๑ ๑
 เหวเม ๑ ๑ ภควโต ๑ ๑ เทวมนุสฺเสสุ ๑ ๑ ปกาธา ๑ ๑ คัพ ๑ ๑ โภกํ ๑ ๑ ตกาทิสฺมยาทโย
 ๑ ๑ อเนกกาตารชยาเหว ๑ ๑ สมนยา ๑ ๑ เตสุ ๑ ๑ สมนเยสุ ๑ ๑ เทสฺมาสมยสฺวาทิ ๑ ๑ เหวํ สมนํ
 ๑ ๑ กรุณากัจจณมยปรหิตปฏิบัตฺติ ๑ ๑ สมนมฺ ๑ ๑ นมฺกตา ๑ ๑ สมนยเทสฺมาสมยวเสน ๑ ๑
 ๑ ๑ เหวํ สมนํ ๑ ๑ เหวํ ๑ ๑ กาดนํ ๑ ๑ อตฺ โถ ๑ ๑ อจฺจณคฺ โยเค ๑ ๑ เจต

อุปโยคฉนวน ๑ ยํ หิ สมยํ ภควา อิมํ อัญญํ वा สุตํ
เทเสถ อัจฉนํตเมว ตํ สมยํ ภควาวิหาเรน วิหาสูติ ๑ ภควาติ
คุณวิสิฐฐุสตุคคตมครุการวาทฉนวนเมตํ ๑ ยถาห ๑

ภควาติ ฉนวนํ เสฐฐุ ภควาติ ฉนวนมคตม
ครุ การวยุตโต โส ภควา เตน วุจจตติ ๑

จตุพพิเชตํ หิ นามेतํ อวตตถกตถิกกเนมิตตถกชจจสมุปันนา—
—เชยตุ อิทมปน ภควาติ นามํ คุณเนมิตตถกํ น มหามายาย
น สุตํ โขทนมหาราเชน น อสตีชยา ญาตีสหสเสหิ กตํ ๑
ยถาห ๑ อายัสมา สาริปตตตเถโร ภควาติ เมตํ นามํ มาตรา
กตํ ๑ น บิตรา กตํ ๑ น อสตีชยา ญาตีสหสเสหิ กตํ ๑
น สกกถนํสตุสตาทหิ กตํ ๑ น เทวตาวิเสเสหิ กตํ ๑ วิโมกขณํ—
—ตถเมตํ พุทธานํ ภควนํตानํ โพธิยา มุต สห สัพพัญญุตญาณสส
ปฏิตาภา สจฉนกาบญญตติ ยทิตํ ภควาติ ๑ ยํ คุณเนมิตต—
—กัญเจตํ นามํ เสดํ คุณานํ ปกาธนตถ อิมํ ศากํ วทณตํ ๑

ภคํ ภคํ ภาตํ วิภคตวา อติ อกาสิ ภคคณตํ คุรุติ ภาคชัยวา

พหุหิ ญาเยหิ สภาวิตตตโน ภวณตติ โส ภควาติ วุจจตติ ๑

นิตเทธาตัสสุ วุคตณเยเนว จัสสา อตโต ทัญฐัพพะโพ ๑

อัยมปน อปโรบี ปริยาโย ๑

ภาคชัยวา ภควา ยุตโต ภคเคหิ ๑ วิภคตวา

ภคตวา วัณตคณโน ภเวตุ ภควา ศโตติ ๑

คัตถิ วัณณาคโม วัณณวิกาโตโปติ ฯ เขตํ นิรุต-
 -คิตถัชฌนํ คเหตุวา สัททนเยน วามิ โสทรากิบัคฺกเขปลัก-
 -รณํ คเหตุวา ยัสมา โดกยโธกุคฺตรสุชาภินิพฺพคตถ-
 -ทานสึตาทิปารมิตา สัสวารสาครปาริปุคฺคิ ภาคัมมัสส อตฺถิ
 คัสมา ภาคียวาติ วัตตัพเพ ภาควาติ วุจฺจติ ฯ
 เขวํ เสเสสฺสุ หิ ภาคัพเพ ฯ ภาควาติ สัพเพ ปาปเก ชัมเม อภิญฺชิ
 ภาควา ยโต ตโต ภาควา ยโต อิตฺตัสสริชชัมมยสฺสตีริกามปยุคฺคส-
 -ชาเตหิ นหิ ภาคเคหิ ยุตฺโต ยโต ตโต ภาควา ตานิ นิจฺจ
 ยุตฺตานิ อตฺตัสสสันตติ ภาควาติ วุคฺคิ โหติ ฯ ยโต กุสฺสตาภิเกเท
 ชนฺชชาติเกเท ฯ สัพพชัมเม วิภควา วิภชฺชิตฺวา ตโต ภาควา ยโต
 โดกยโธกุคฺตรอตุคฺคริมมุตฺตชัมเม ภาควา กชิตฺวา ตโต ภาควา ยโต
 คัสสุ ภเวสฺสุ วัณณคณฺหาคโม ตโต ภาควาติ อตฺโต โท ฯ เขตถ
 ภาคवलฺลทโต ภการํ คมนลฺลทโต คการํ วัณณคปทโต วการญฺญ
 ทิมํ ภาควา อาทาย ภาควาติ วุจฺจติ ฯ ยถา เมหนสฺส อตฺต
 มาตาทิ วัตตัพเพ เมชตาทิ ฯ เขตตาวตฺตาเจตถ เขวम्मเนตฺตนิ ค
 วจเนน ยถา สุตํ ชัมมํ เทเสนํ โท บัจจกัชฺช ภาควา ภาคโต
 ชัมมํ สวีริ ปภาเสติ ฯ เตน นยิทํ อตฺถิกนคตฺถลลกฺก ปาวจณํ อย
 โว สตฺถาติ ภาคโต อตฺตัสสเนน อภักกณฺฐิตํ ชนํ สมนฺตสาเสติ ฯ
 เขกํ สมยํ ภาควาติ วจเนน คตฺตมิ สมนเย ภาคโต อวิรัชชมานภาว
 ทลฺลเสนํ โท รูปกายปริณิพฺพานํ ทลฺลเสติ ฯ เตน นยิทํ เขววชิตฺต อิมสฺส

อริยมมส์ส เทสโก ทสพตชโร อชิวรต์ฆาฏกาโย โสบี ภควา
 ปรีนัพพุโต คัตถ เณญญเณน ชีวิตาส่า ชเนตัพพิภาติ ชีวิตปทโต
 มัตตชนันต์ เวเชติ ๑ สัทธมเม จัสส อุตฺตวาทัง ชเนติ ๑ เอนันติ ๑
 ภณัน โค เทสณาสัมปัตติ นิตทสตี ๑ เม สุตฺตนิติ สāvณฺสสัมปัตติ ๑
 เอกัง สมยฺนติ กตตสัมปัตติ ๑ ภควาติ เทสณฺสสัมปัตติ ๑ สāvตฺถิย
 วิหริตติ เอกถ สāvตฺถิตติ สāvตฺถิสฺส อธิโน นีวาสนฺฐฐานภุตา
 นกรี ๑ ธตา กากนฺทมาภนทติ เหว อิตถิตถกคณเสน สāvตฺถิตติ
 วุจฺจติ ๑ เหว อชฺชวจินตกา ๑ อชฺชวภูทาจริยา ปน ภณนฺติ
 ยักญฺจ มนุสฺสํณัน อูปโลกปรีโลกํ สัพพเมตถ อิตถิตติ สāvตฺถิ ๑
 สัตถตตมาโยเค ๑ กิมภณนฺทมาตถิตติ ปุจฺจติเต สัพพมตถิตติ
 วจนมฺปาทาย สāvตฺถิ ๑

สัพพทา สัพพปกรณ
 ตัสมา สัพพมฺปาทาย
 โทสถานัน ปุริ รัมม
 ทสสิ สัพเพหิ อวิจิตติ
 วุจฺจิมิ เวปฺถิสฺสํ บัคฺค
 อาฬกมฺนฺทาว เทวานัน

สāvตฺถิยํ สโมหิต
 สāvตฺถิตติ ปุจฺจติ ๑
 ทสฺสํนียํ มโนรม
 อนันปาวสฺมายุตฺตํ ๑
 อิทฺธิ สิตํ มโนรม
 สāvตฺถิสฺสปุรมุตฺตมฺนฺติ ๑

ตัสสํ สāvตฺถิยํ ๑ สมิปัตถเ ภุมมวจน ๑ วิหริตติ อวิเสเสน

อิริยาบถที่พหุพจน์หรือวิหาเรสุ อัญญาครวิหารที่ปวงจนเมต อิธ ปณ
 ถานคมนาสนนตยนัปเปเทสุ อิริยาบถสุ อัญญาครอิริยาบถตมา—
 —โยคปริทปนั ๑ เตน จรูโตบี คัจฉนั โดบี นิสินโนบี สยาโนบี
 ภควา วิหริติ เจว เวทิตัพโพ ๑ โส หิ เขกั อิริยาบถพาทนमितเรห
 อิริยาบถน วิจฉินตคทา อปริปัตนตมตคทาวุ หริติ ปวัตเตติ
 ตัสมา วิหริตติ วุจฉติ ๑ เขตวเนติ เขตถ อตตโน บัจฉตติถน
 ชินาตติ เขตโต ๑ รัญโญ वा อตตโน वा บัจฉตติเก ชเน
 ชิตे शाโตति शेत् १ मङ्गलकम्यथाय वा तद्धि शेव नामनेव
 กตन्नติ शेत् ๑ वन्यत्ति वनं अत्तस्मत्प्रथाय सुत्तानं गच्छति गव्रोति
 अत्तनि सिनेहं शुभात्तेत्ति अत् โธ ๑ वनते चित्ति वा वनं
 मानाविविक्कुम्ภकन्नश्चัม โมत्तมตต โกกิตาत्रिविङ्गविरुत्तेहि मन्थमात्त—
 —จลิตรुग्งธสาविष्णुปรุบผตบัตถวบัตถสาเสहि ๑ เขถ มं ปริภุญช—
 —ถาติ ปาณโม याจติ วิชาติ अत् โธ ๑ शेत्तद्ध वनं शेत्तวนं ๑ ति
 शेतेन राशकुमारेन रोषितं स्वमितं परिपालितं ๑ โส ๑ तद्धि सामि
 ओहितं ๑ तद्धिमा शेत्तवननिति वुจฉति ๑ तद्धि म शेत्तवने ๑ अनारब्ध—
 —किगद्धि चारामेति เขตถ सुत्तโต नाम โส กหปति
 มาตาบีकुहि กตนาभवเตन ๑ สัพพกามตมัททิตาย ปณ วิภคตมตต—
 —เนรथाय गरुणातिकुण्डमङ्गिका ๑ निज्जगतं अनानं ॑ भित्त—

-มหาสิ ๑ เตน อนาคติโกติ สขัย คโต ๑ อารามนัตติ เขตต์
 ปานโน วิวิเตเสณ วา บัพพิชิตาติ อาราโม ๑ ศัสส์
 ปุณฺณผลบัตตวาทีโยคาย นาคิพุรนาจจาสันนาทีบัพฺพิจวิชเสณาสันนังค-
 สัมบัตตคยา ๑ คโต คโต อากัมม รมมมัตติ อภิมมัตติ
 อนุกกณชุตตา หุตฺวา นิจฺฉินตติ อตฺโต ๑ วุตตบปการาย วา
 สัมบัตตคยา ศตถ ศตถ คเคบิ อตฺตโน อพฺภันทร เวว
 ธาเนตฺวา รมเมตฺติ อาราโม ๑ โส หิ อนาคติโกติ
 คหปตินา เขตต์สส ราชกุมารสส หัตตโต อัญฺชารสหิรัญญ-
 -โกฏฺฐิตนฺชฺเรน กิณตฺวา อัญฺชารสหิรัญญโกฏฺฐิหิ เสนาสนาหิ
 การาเปตฺวา อัญฺชารสหิรัญญโกฏฺฐิหิ วิหารมหนํ นิจฺชฺราเปตฺวา เอง
 จตฺตบัพฺพญาสหิรัญญโกฏฺฐิพริจจาเคน พุทฺธบมฺชสส สขสส นียาทีโค
 ศัสมา อนาคติโกติสสอาราโมติ วุจฺจติ ๑ ศัสมิ อนาคติ-
 -ชิกสสอาราเม ๑ เขตต์ ๑ เขตตเวติ วจนํ ปุริมส่ามิพริกิต-
 -ตนะ ๑ อนาคติโกติสสอาราเมติ บัจฉิมส่ามิพริกิตตนะ ๑
 กิเมเขตต์ พริกิตฺตเนน ปโยชนนัตติ ๑ วุจฺจเต ๑ อธิการโต ตาว กัตถ
 ภาตฺตนัตติ บุจฺจาย นินนยภรณํ ๑ อัญฺญเณตฺตญฺจ ปน ปุญฺญกา-
 -มานํ ทิจฺชฺรานุกคิมวบฺชฺชเน นโยชนํ ๑ ศตฺร หิ ทวาร-
 -โกฏฺฐุทปาสาทมาบิเต ภูมิวิภยตฺทธา อัญฺชารสหิรัญญโกฏฺฐิโย

—กวนัน ๑ ตถา ปุริเมน บัจฉัยคหนโต ชัตตคกิดมถานุ โยควิวัชชัน
 บัจฉิเมน วัตตูกามันปทานโต กามสัจฉัตถิกานุ โยควิวัชชานุปาย—
 —ทัสสันน ๑ ปุริเมน ๑ ชัมมเทสสาภิโยคัง บัจฉิเมน วิเวกาชิมุคฺติ
 ปุริเมน กรุณาย อุปคมนัน บัจฉิเมน บัญญาย อุปคมนัน ๑
 ปุริเมน สัตตทานัน หิตสฺสุขาย นิบฺบัตถนาชิมุคฺคตัง บัจฉิเมน
 ปราหิตสฺสุกรเณ นิรูปเดปนัน ๑ ปุริเมน ชัมมิกสฺสุชาปริจจาค—
 —นิमितฺตผาสฺสุวิหารัน บัจฉิเมน อุตฺตริมนุสฺสชัมมานุ โยคนิमितฺตัง ๑
 ปุริเมน มนุสฺสธานัน อุปการพหุคฺคัง บัจฉิเมน เทวานัน ๑ ปุริเมน
 โถเก ชาตัสฺส โถเก สฺวทฺธภาวัน บัจฉิเมน โถเกน อนุปตฺติ—
 —คตฺตคณฺติ เอมมาทิจิ ๑ คตฺตรวติ เทสฺสกาตปริทึปนัน ๑ คัง หิ ยํ
 สมยํ วิหริติ คตฺตร สมเย ยตฺถิมิณฺญํ อารามเณ วิหริติ คตฺตร
 อารามเณ ทึเปติ ๑ ภาสิตัพฺพสฺสคเต วา เทสฺสกาเต ทึเปติ ๑
 น หิ ภคฺวา ชยคฺเต เทสฺส กาเต วา ชัมมํ ภาสิติ อกาโถ
 โช พาทิยาติอาทิจเจคฺคธ สฺสาชนัน ๑ โชติ ปทปฺปรณมคฺเต อว—
 —ธารเณ อาทิจกาถคฺเต วา นินฺปาโต ๑ ภคฺวาติ โถภกรุ—
 —ทึปนัน ๑ ภิกฺขุชฺติ กถาสวณสฺสคตฺตปฺคคฺคตฺตวจนัน ๑ อมฺปิเจคฺคธ ภิกฺขุโกติ
 ภิกฺขุ ภิกฺขุชาจริยํ อชฺชณฺุปกโตคิมี ภิกฺขุชฺติ อาทินา นเยน วจ—
 —นคฺ โถ เวทิตัพฺ โพ ๑ อามันเตสฺสคฺติ อาถมี อภาสิ สัม โพเชสฺสคฺติ
 อยเมคฺคธ อคฺ โถ ๑ อญฺญเณ ตฺว ปน ญฺญาปเนมี โหติ ๑

ยถาท ๗ อามันต์ยามิ โว ภิกฺขเว ปฏิเจตยามิ โว ภิกฺขเวติ
 บัฏ โภถเนมึ ๗ ยถาท ๗ เอหิ คีว ภิกฺขุ มม จจนเน สรีปุตฺต
 อามันต์เหหิ ๗ ภิกฺขโวติ อามันต์นาการทีปนี ๗ คัญฺจ ปน
 ภิกฺขนสังตาทิกุณโยคสิทฺธตฺตา วุตฺต ๗ ภิกฺขนสังตาทิกุณยุตฺโตมึ
 ภิกฺขุ ภิกฺขนธัมมตาคุณยุตฺโตมึ ภิกฺขุ ภิกฺขเน สาชุกฺวารกคุณ—
 —ยุตฺโตมึ ภิกฺขุติ สทฺทวิฑู บัญฺญเปเนติ ๗ เตน ๑ เตน
 ภิกฺขนสังตาทิกุณโยคสิทฺธเทเน จจนเน หีนาริกชนเสวิตวุตฺตึ ปกา—
 เสน โติ อุตฺตตาทินิ ภาววิคฺคหิ กโรติ ๗ ภิกฺขโวติ อิมินา
 กรณาวิปฺพารโสम्महतฺถนยนนิปาตปพฺพังคเมน จจนเน เตน อคฺคตโน
 อภิมุเช กคฺวา กโรนฺโต เตนเนว กเตตุกามฺยตาทิปฺเพน
 เสน จจนเน โสตุกามฺยคํ ชเนติ ๗ เตนเนว ๑ สัม โฟชนคฺเถน วา
 สาชุกฺสวณมนสิการเวปี เตน นิโยเซติ ๗ สาชุกฺสวณมนสิการายคฺตฺตา
 หิ สาธนธัมมบคฺติ ๗ อปี เทวมนุสฺสเสตฺถ วิชฺชมาเนสฺสุ กคฺมา ภิกฺขุ เยว
 อามันต์เสตฺติ ๗ เชฏฐุเสฏฐุอาธนฺนคฺคธาธนฺนนิหคภาวโต ๗ สัพฺพปริง—
 —สาชารณา หิ ภคฺวโต ธम्मเทสนาปริงาย ๑ เชฏฐุา ภิกฺขุ ปฐุมุป—
 —บฺนคฺตฺตา เชฏฐุา อนาคาริยภาวํ อาทีกคฺวา สคฺคฺจริยานุวิธายคฺตฺตา
 สกฺคธสาธนปริงคฺคาหคฺตฺตา ๑ อาธนฺนา เตน คคฺถ นิสินฺเนสฺสุ สคฺคฺ
 สคฺคคคฺตฺตา สทา สคฺคคคฺตา สคฺคฺ สคฺคคภาวคคฺตฺตาติ ๗ อปี ๑
 เตน ธम्मสวนาย ภาชนิ ยถานุสฺสิญฺฐุ ปฏิบคฺคธम्मภาวโตคคฺปิ เตน

เหว อามันเตลีส ๑ กิมคัตถิ ปน ภควา ชัมมึ เทเสณโค ปฐุม
 ภิกขุ อามันเตลีส ๓ ชัมมเมว เทเสลีสติ ๑ สติชนนัตถิ ๑
 ภิกขุ ๒ อญญุ จินเตนตาบิ อภิชิตตจิตตาบิ ชัมมึ ปัจจเวกขณตาบิ
 กัมมัญฐานัน มนสิกาโณนตาบิ นิสินนา โหนติ เต อามันเตลีส
 ชัมเม เทลีสมาเน อญ เทเสนา กิ นิทานา กิ ปัจจยา กตฺตว
 อตฺตูปบัตตยา เทลีสตาติ สัตถกเขตฺตุ อตฺถิ โจนฺตา ทุกฺคหิต
 วา คณฺเหยยฺ น วา คณฺเหยยฺ เตน เนส สติชนนัตถิ ภควา
 ปฐุม อามันเตลีส ปัจจา ชัมมึ เทเสลีส ๑ ภัทฺทนนเตติ การววจ—
 —นเมต สัตถุ ปฏิจจาทนํ วา ๑ อปปีเจตถ ภิกขุโวจิ วทมาโน
 ภควา เต ภิกขุ อาตปปี ภัทฺทนนเตติ วทมานา เต ภควันต
 ปัจจาตปปี ๑ ตถา ภิกขุโวจิ ภควา อภาสตี ๑ ภัทฺทนนเตติ
 เต ปัจจาภาตปปี ๑ ภิกขุโวจิ ปฏิจจัน ทาเปติ ๑
 ภัทฺทนนเตติ ปฏิจจัน เทนตี ๑ เต ภิกขุติ เย ภควา
 อามันเตลีส ๑ ภควโต ปัจจิส สิสฺสุนตี ภควโต อามันคณํ ปฏิจิส สิสฺ
 อภิมุชา หุควา สุนิสฺ สัมปฏิจฺฉิสฺ สัมปตฺตีกฺคเหสฺสุนตี อตฺถิ โท
 ภควา เขตทโวจาติ ภควา เขต อิทานิ วัตตํ พพ
 สกตํ สุกตํ อโวจ ๑ เขตตาวตยา อายสฺมิตา อามันเทน
 อิมิสฺ สุกตํ สิสฺ สุกตาวหนัตถิ ภาตเทสเทสกรวิยา—

—ประเทศปตีมณฑล
 อัครฉนวนณา สัมภตธา ฯ อิทานิ ทส อิเม ภิกขเว ชัมมาติ
 อาทินา นเยน ภควตา นิกขตฺตสฺส สุตฺตสฺส วณฺณนมาย
 โสกาสโต อุนฺปตฺตํ โศ ฯ ตา ปเนธา สุตฺตฉนวนณา ยตฺตมา
 สุตฺตนิกฺเขปํ วิจาเรตฺวา วุจฺจมานา ปากฺขา โหติ คตฺตมา
 สุตฺตนิกฺเขปวิจารณา ตาว เวทิตฺตพฺพา ฯ จตฺตาริสุตฺตนิกฺเขปา
 อตฺตชฺฌาสโย ปรัชฌาสโย ปุจฺจาวสฺสโก อตฺตบุบฺบตฺตโกติ ฯ
 ตตฺถ ยานิ สุตฺตานิ ภควา ปเรหิ อนฺชฺฌเอสฺสโต
 เถวถ อตฺตโม อชฺฌาสเยน กเถติ ฯ เสยฺยถิถํ ฯ อากํ—
 —เชยฺยสุตฺตํ ตฺวญฺจสุตฺตนิคฺติ เอมาทินิ ฯ เสดฺ อตฺตชฺ—
 —ฉาสโย นิกฺเขโป ฯ ยานิ ปรีบักฺกา โห ราหุสฺส
 วิมุตฺตปิปริภาจนิยา ชัมมา ยันฺนุนาหํ ราหุตฺ อุตฺตริ อาสวานํ
 ขเย วิเนยฺยนิคฺติ เหวํ ปเรสฺ อชฺฌาสยํ ฐนฺตนิขมนํ อภินิหารํ
 พุชฺฌนภาวญฺจ โสโตเกตฺวา ปรัชฌาสยวเสน กถิตานิ ฯ เสยฺ—
 —ยถิถํ ฯ ราหุโถวาทสุตฺตํ ชัมมจกฺกปฺปวตฺตนิคฺติ เอมาทินิ ฯ
 เสดฺ ปรัชฌาสโย นิกฺเขโป ฯ ภควนฺตํ ปน อฺปลงฺกมิตฺวา
 เต เทวมนุสฺสสา ตถา ตถา บันฺทํ ปุจฺจันฺตนิ เหวํ ปญฺญฺเรณ
 ภควตา ยานิ กถิตานิ เทวตาสยฺยตฺตโพชฺฌนังคสฺยตฺตาทินิ ฯ เสด

ปุ้จฺฉาฉวสฺสโก นิกฺขเโป ฯ ยานิ ปน อูปลฺบันนี ภารณึ ปญฺจิฉ
 กถิตานึ ชฺมมทายาทปฺคฺคฺมฺสูปมาทินึ ฯ เคสํ อิตฺถูปฺปัตตโก
 นิกฺขเโป ฯ เอวมิเมสฺสุ จฺจสฺสุ นิกฺขเเปสฺสุ อิมสฺสํ สฺตุคฺคฺสฺสํ
 ปรัชฺชาสโย นิกฺขเโป วัชชมานนยเนน ภู้จฺฉเวกฺขณฺตานิ
 พุชฺฌณภาวํ โອโตเกตฺวา กถิตตฺตา ฯ ตตฺถ ทสฺสาทิ คนฺน—
 —ปฺริฉเนโท ฯ อิเมติ อิทานึ วัตถุคฺคํ พพา น อภิมุชฺชึกรณึ ฯ
 ภิกฺขเวติ อิทํ ภิกฺขโวติ อิมินา สฺมานคฺคํ อามนฺตเนปถํ ฯ
 ปฺรฺหมามนฺตเนน สฺวเน สฺมฺพุทฺเหติ ภิกฺขุ ปฺน อิมินา อามนฺตเนน
 อิตฺคปฺริกฺกเขปโต นินวคฺคเตติ ฯ อถ วา ฯ นิทานे อามนฺตเนน
 ภิกฺขุ อิตฺคโค อภิมุชฺชึ กโรติ ฯ สฺตุคฺคเ อามนฺตเนน เทสฺสหาย
 อภิมุชฺชึ กโรติ ฯ ชฺมฺมาติ ปฺริฉฉินฺนชฺมมฺนิทสฺสํ ฯ ภู้พฺพิ—
 —เตนาติ ฆฺราวาสํ ปหาย สํสเน ภู้พฺพิชฺชํ อฺปกเตน ราคาทิม—
 —ตสฺสํ ภู้พฺพิชฺชยคฺคํ ฯ เตะเนว ตสฺสํ อฺปายํ วัชชติ ฯ อภินฺ—
 —หนฺติ อภิกฺขณํ ปุ้ญฺญปฺปญํ ฯ ภู้จฺฉเวกฺขณฺตพฺพาติ โອโตเกกฺพฺพา
 สฺตํ สกฺเขตพฺพาติ อิตฺ โธ ฯ กถเม ทสฺสาทิ กเถตุกฺกามยตา
 ปุ้จฺฉา ฯ อูทฺธํ ปุ้จฺฉิตฺถานํ วจิตฺตชฺชนวเสเน กถนํ โหติ ฯ
 เวณฺณณยมฺหิตี อกฺกธ เวณฺณณยํ อมฺหิตี ปทฺจเจทํ กถวา
 อชฺฉยุปคโต อมฺหิตี โยชนํ ฯ เวณฺณณยหนฺติ วจิณฺณณนาภาวํ

วิจารณ์ ๑ ค่ ปเนต เวจณณีย ทูริช โทติ สรรเวจณณีย
 ปริกขารเวจณณียญจ ๑ คัดก เกตมัสสุโวโรปนเน สรรเว—
 —จณณีย เวทิตัพพี ๑ ปุัพเพ ปน นานาวิราคานิ สุมวัต—
 —ทานิ นิวาเสตวาบี นานักครสโรภชนิ สุมจณนรชฎภาชเนต
 ญชิตวาบี สิริคัพ ภวรสยนพวราตเนต นิปชชิตวา
 นิสทิตวา สัมปันนพนิคาคททิ เกตชช กิตวาบี ปัพพชิต—
 —กาดโต ปฏฐาย ฉินนัสสมาฐิตกาดาวรสบีทานิ วัตทานิ
 นิวาเสตัพพานิ ๑ อยบัตเต วา มัตตักกบัตเต วา มิสสโกทโน
 ญชิตัพ โพ ๑ รุกชมุตเตนาคเน มัญจคิตถณัฐรณจัมมชัชช—
 —คชฎิกาทิสฺ มิสทิตัพพี ๑ ปุคิมุตตาคททิ เกตชช กาดัพพี โทติ ๑
 เหวเมตถ ปริกขารเวจณณีย เวทิตัพพี ๑ เหว บัจจเวกชโต
 ทิ โทโร ๑ มาโน ๑ ปหียติ ๑ ปรปฏัพพชชา เม ชีวีกาติ
 มยหิ ปเรตฺ ปฏัพพชชา ปรายตฺตา จตฺตบัจจยชีวีกา ๑ เหว
 บัจจเวกชโต ทิ อาสีโว ปริตฺตชเต บินชปาโต อปจโต โทติ
 จตฺตฺ บัจจเยตฺ อบัจจเวกชิตปริโภาโต นาม น โทติ ๑ อัญญ
 เม อากัปปิ ปร กณนโยติ โย คีหิ นุ อภินทริตวา คิว
 บัตตเคตวา อพิเตนากาเรน อนนยตปทวิตหาโร คมนากัปปิ โทติ
 คโต อัญญญอ อากัปปิ มยา กณนโย สันตนิทริเยน

สันตมานเด็น ยุคตมกคทสสันมา วิธมัญฐานเน ชุททกถกเงเนว
 มนัทมคปทวติหาเรน หุตวา กนคพพนต บัจจเวก ชคทพ ๑
 เหว บัจจเวกชโต หิ อธิยาปโต สารูป โหติ คัสส สัสสิกขา
 ปริปุเรนตี ๑ กัจจิก นุ โหติ สัสสิกขเนว นิภาตสมุททาโย ๑
 อตตาคติ จิตต ๑ สัสสโต น อปุวทคิตติ อปริสตุทธีนเต สัสสค
 สัสสบัจจยา น อปุวทคิต ๑ เหว บัจจเวกชโต หิ อชฌมคคทริ
 สมัญฐาติ ตา คัสสุ ทวาเรตฺถ สัวเร สัจเจติ คัสสุ ทวาเรตฺถ สัวโร
 จตุปริสตุทธีนเต โหติ ๑ จตุปริสตุทธีนเต สุโต อปัสสันนัง วเมตวา
 อรหัตต คณหาติ ๑ วิญญู สัพพหมจารติ บันชาตา สัพพหมจริโย
 อนุวิจฺจ อนุวิจฺจาเรตวา มนสิ อปุวทคิตติ ปริภวณตติ น อปุภัก—
 —โกถนตติ เหว บัจจเวกชโต พหิทธา โอตปปี สันฐาติ ค
 คัสสุ ทวาเรตฺถ สัวเร สัจเจติ อนันตรนเยเนว เวกิตัพพ ๑ บิเยหิตติ
 อธิฐฐุหิ ๑ มนาเปหิตติ มนอฉมกทิง นานาภาโว วินาภาโวติ
 ธาติยา นานาภาโว มรณเน วินาภาโว ๑ เหว บัจจเวกชโต หิ
 คัสสุ ทวาเรตฺถ ปมัตตภากาโร นาม น โหติ มรณตติ สุปัญฐิตา
 โหติ ๑ กम्मัสสสโกมทค อาทัสสุ กम्मม มยห สก อตตโน
 สันตกนตติ กम्मัสสสโกมท ๑ กम्मทายาโทติ กम्मม มยห ทายชช
 สกสันตกนตติ อตโต ๑ กम्मม มยห โยนิ การณนตติ กम्मมโยนิ ๑

กัมมํ มยฺหํ พนฺธุ ญฺาตโกติ กัมมํพนฺธุ ๑ กัมมํ มยฺหํ ปฏฺฐิรณํ
 ปฏฺฐิรฐาติ กัมมํปฏฺฐิรเณ ๑ ศัสฺสํ ทายาโท ภวฺสฺสํมํติ ศัสฺสํ
 กัมมํสฺสํ ทายาโท เตน ทินฺนณตปฏฺฐิรฐาโท ภวฺสฺสํมํติ อตฺถํ โถ ๑
 เหวํ กัมมํสฺสํ กตํ ปน บัจจเวทฺธโต ปาปกरणํ นาม น โหติ ๑
 กถมํภุคฺสฺสํ เม รัตติณํทวา วัตตปตฺนํตติ กิณฺนุ ๑ เม วัตตปฏฺฐิ-
 -วัตตํ กโรนํศสฺสํ อุกาหุ อุกโรนํศสฺสํ พุทฺธจฺจนํ สฺสํณายนํ-
 -ศสฺสํ อุกาหุ อสฺสํณายนํศสฺสํ โยนํโตมนลิกาเว กัมมํ
 กโรนํศสฺสํ อุกาหุ น กโรนํศสฺสํมํติ กถมํภุคฺสฺสํ เม รัตติณํทวา
 วัตตปตฺนํตติ ปริวตตฺนํตติ อตฺถํ โถ ๑ เหวํ บัจจเวทฺธโต ทิ
 อปฺปมาโท ปริปฺุเวตฺติ ๑ สฺุญญาคาเว อภิรมามํติ วจิตฺโตกาเส
 สฺพิริยาปเลตฺถุ เอกโกว พุทฺธา กจฺจํ นุ ๑ อภิรมามํติ อตฺถํ โถ ๑
 เหวํ บัจจเวทฺธโต กายวิเวโก ปริปฺุเวตฺติ ๑ อุตฺตริมนุสฺสํมํมาติ
 อุตฺตริมนุสฺสํณํ อุกกัณฺฐํมณุสฺสํณํ ณาณํญฺเจจ อริยานญฺเจจ
 ฌานาติมํมา ทถฺกุตฺตกัมมํปถฺธํชาตมณุสฺสํมํมโต วา อุตฺตริตฺตรา
 วจิตฺตฺฐิตฺตรา มํมา เม มม สันตฺตาเน อตฺถํ นุ ๑ สันตฺติ นุ
 ๑ อตฺถํ โถ ๑ อตฺถมริยญาณทถฺสํนวิเสสํ อธิคโตติ นหคคต-
 -โตกุตฺตรบญฺญา ปชานคฺเถม ญาณํ จกฺขุมา ทิฏฺฐิมิว มํม

บัจจกขกรณโต ทัสสันตฺเถน ทัสสันนํติ ญาณทัสสันํ อริยํ
 วิสุทฺถํ อุตฺตมํ ญาณทัสสันนํติ อริยญาณทัสสันํ อตํ ปริยตฺตํ
 กิเลสํวิธํนตฺตํ อริยญาณทัสสันเมตฺต ฌานาทินาท ๑ อุตฺตริม—
 —นุสฺสธมฺเม อตํ วา อริยญาณทัสสันมัสสาติ อตมริยญาณ—
 —ทัสสันโน ๑ อตมริยญาณทัสสันโน ๑ โส วิเสโส จาติ อตม—
 —ริยญาณทัสสันวิเสโส ๑ กิเลสํวิธํนตฺตํวิสุทฺถญาณทัส—
 —สพนนํตฺตมานโตกุตฺตรขมฺมวิเสโสติ ๑ อต วา ๑ อุตฺตริม—
 —นุสฺสธมฺมาติ ทสฺสทฺตกมฺมปตฺตํชาตมฺนุสฺสธมฺมโต อุตฺตริ ฌานา—
 —ทโย ๑ อตมริยญาณทัสสันวิเสสาติ กิเลสํปฺปหานตฺตํตฺตปริ—
 —ตฺตํทฺตญาณสํชาตทัสสันเมว วิเสโส อริคโต ปตฺติทฺทโร เม มม
 อตฺติ นุ โร ๑ โสหนํติ ปตฺติทฺทวิเสโส อหํ ๑ บัจจนิเม
 กาลเตติ มรณมฺญเญ นีปนํนกาเล ๑ ปญฺญโรติ สพรหํ—
 —มจาริหิ อริคคฺคฺเคนวิเสสํ ปุจฺฉิตโต ๑ น มํกฺกุ ภวิสฺสามีติ
 อโรมุโร ปตฺติทฺทขมฺมโร นิตโร น เหสฺสามีติ ๑ เหว
 บัจจเวกฺขนตฺตสฺส โมฆกาตกริยา นาม น โหติ ๑ อิม ไรติอาทิ
 นิคมนวณํ ๑ ทสฺสธมฺมาติ ยถาอุตฺตรขมฺมนิทัสสันํ ๑ ภิกฺขเวติ
 ปุพฺเพ สวเน นโยชิตานํ ปริโยธานาว โพนนตฺตํ อภิมุขฺกรณํ ๑
 อิทมโวจาติอาทิ สํกตฺติการวณํ ๑ ภควา อิทํ สุตฺตํ อโวจ ๑
 อตฺตมนาติ สกมมา ปิตฺติสุชาทฺทิ วา คหิตมมา ตฺถุจฺจิตฺตาติ

อติ โถ ๑ เตะ ภิภุติ สุตต์ สุตต์วัน โโต ๑ ภควโต ภาสิต
 อภินันท์ติ ภควโต วจน สุตฺวา สุตฺสึ สุตต์ ปฏิคฺคเห—
 —สุตฺติ อติ โถ ๑

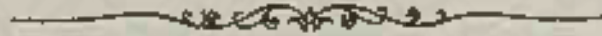
สารัตถสมุจฺจนามาย

จตุภณวารัฐูกถาย

ทศอัมมสุตฺตวันณนา

นิฐฐิตา

๑





สารภักตสมุจาย

อัญชุกตภาภวนการ

แก่มงคต สุกกร เบน บท ที่ ๗



มงคลสูตร

อิธ ปณ ยถิ มังคตสุตฺตํ สํวายํ เหวํ สรณาคมนาทิ
ทสธัมมํ สุตฺตํ ทาวสานปาจเนหิ สาสโนคาเรปฺพํ พังคโม อุกฺกตริ
มนุสฺสธัมมํ มาธิกมาวธาโน สํสาทินโย ทสฺสํ โสโถติ ฯ

ถ้าคัมนี้ จะได้อธิบายใน มงคลสูตร สืบต่อไป ความว่า
กิริยาที่ หยิ่ง ลงสู่ พระพุทธศาสนา ด้วย พระธรรมคำ สั่งสอน
สมเด็จพระ ศาสดา อัน เปน ปาจนะ มี สรณาคมน์ เปน คัม นี้
ทศธรรมสูตร เปน ปริโยสาน กิตติ แล นัยแห่ง ธรรม มี คัด เปน คัม
มีความ ทรวิรู ยิ่ง ซึ่ง อุตวิมนุสธรรม เปน ที่ สุก กิตติ สมเด็จ

พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า ทรง แสดง แดง ใน ทศ อรรณ สุตฺร นี้
 ก็ และ มงคล สุตฺร นี้ พระ อาจารย์ เจ้า นำ มา ตั้ง ไว้ ใน ตำ คับ
 แห่ง ทศ อรรณ สุตฺร เพื่อ จะ แสดง ซึ่ง มงคล แก่ บุคคล ที่มี ประ
 โยชน์ ด้วย มงคล แดง จะ ได้ กระทำ ซึ่ง อุบัติ เหตุ แห่ง กิริยา
 ที่ บัง เกิด ขึ้น แห่ง มงคล สุตฺร นี้ แดง ข้า พระ พุทธ เจ้า ผู้
 อัญญา อาจารย์ เจ้า จะ ได้ กระทำ ซึ่ง กถา พรรณนา เนื้อ ความ
 แห่ง มงคล สุตฺร แสดง ความ เบื้อง ต้น ให้ เป็น ลำ ตั้ ไป ใน
 กาล บัด นี้

เสยยเถที มี คำ ปุจฉา ว่า กิริยา ที่ บัง เกิด ขึ้น แห่ง มงคล
 สุตฺร นี้ มี เติม เหตุ เป็น ประการ ไต

มี คำ วิสัชนา ว่า ข้า พุทฺธิ เป กิร ตั้ง ได้ ตัด คับ มา หมู
 มนุษย์ ทั้ง หตาย ใน ชม พุทฺธิ นี้ ทั้ง หญิง ชาย ชัก ชวน กัน มา
 ประชุม ใน ที่ ทั้ง หตาย นั้น ๆ มี ประคู เมือง แด โรง รับ แหก แด
 ศาตา ที่ ประชุม เป็น ต้น ให้ เงิน แด ทอง เป็น ต้น แก่ คน
 เล่า นิทาน ให้ เล่า นิทาน ภาย นอก พระ ศาสนา มี ประการ
 ต่าง ๆ คือ ชัก มา ซึ่ง เรื่อง สัตา แด สงคราม แห่ง พระยาภารท

ราช เป็น ต้น แด พา ทิร นิทาน แต่ ละ เรื่อง ๆ นั้น ยืดยาว
 ยิ่งนัก เล่า ดี เตือน จึง สำ เร็จ

เอก ทิวส์ วัน หนึ่ง นั้น มงคล กดา คือ เจรจา กัน ด้วย ข้อ
 มงคล บัง เกิด ขึ้น ใน ที่ ประชุม ว่า สิ่ง ดัง ภา ใต้ ชื่อ ว่า
 มงคล จะ เขา ทิรียา ที่ ไต่ เห็น ด้วย จัก ชุ นั้น เปน มงคล หรือ ๆ
 จะ เขา ทิรียา ที่ ไต่ พง ด้วย โส ต นั้น เปน มงคล หรือ ว่า จะ
 เขา ทิรียา ที่ ไต่ สุ่ม ตม ต้ม เตี้ย แด ถูก ค้าง นั้น เปน มงคล ชาว
 เขา ทั้ง หดา ย แต่ บรรดา มา ส โม สร ประชุม พร้อ ม หน้า กัน ใน ที่
 นี้ ใคร จะ รู้ จัก ชึ่ง สิ่ง อัน เปน มงคล ใน โลก นี้ บ้าง อเด โโก
 ทิฏฐ มัง คติ โท นาม ใน กาด นั้น บุรุษ หนึ่ง มี นาม กร ชื่อ ว่า
 ทิฏฐ มัง คติ ณะ ชื่อ ดัง นั้น ชื่อ ตาม นิมิตร ที่ คน นี้ มี ชื่อ บุรุษ
 นี้ มี ชื่อ ว่า เห็น รูป ด้วย จัก ชุ นั้น แด เปน มงคล เหตุ ดัง นั้น
 จึง ชื่อ ทิฏฐ มัง คติ ณะ ๆ นั้น จึง มี คำ ชัน ใน ทุ น ไต่ ว่า ชึ่ง สิ่ง
 เปน มงคล นั้น เรา รู้ จัก อยู่ ทิรียา ที่ เห็น ด้วย จัก ชุ อัน สัก
 โลก สมมุติ ว่า เปน มงคล อัน ยิ่ง นั้น ชื่อ ทิฏฐ มงคล รูป
 พรวน อัน ควร จะ เห็น ด้วย จัก ชุ อัน โลก สมมุติ ว่า เปน มงคล
 อัน ยิ่ง แด ไต่ ชื่อ ว่า ทิฏฐ มงคล ๆ นั้น เปน ดัง ฤ

อีเขก้าใจ กาดส์เสวฏฐาย บุคคล บาง พวก ใน โลก นี้
 ขึ้น นอน แต่ เข้า ฤกษ์ ขึ้น แล้ว แล เห็น นก กระต๊อย ตั๋ว ตี ก็ ดี หน่อ
 ไผ่ ไผ่ ตด ก็ ดี รูป สัตว์ มี ครรภ ก็ ดี รูป กุมาร น้อย ๆ อัน
 อดงกต ทวย เกรือง ประ คับ ก็ ดี รูป กณะ ออม อัน เต็ม ด้วย
 น้ำ ดี ดี ปลา ตะเพียน สด ก็ ดี เห็น รูป ม้า อาชา ใน ย แล
 เห็น รูป รถ อัน เต็ม ม ด้วย ม้า อาชา ใน ย ก็ ดี รูป โคน ผู้ ก็ ดี โคน
 นาง แล รูป โคน กบิล ก็ ดี เห็น รูป พรหม ทั้ง ปวง อื่น ๆ กว่า นี้
 ก็ ดี แล รูป ทั้ง หาย นี้ โลก ทั้ง ปวง สมมุติ ว่า เปน มงคล
 อัน ประ เสริฐยิ่ง กิริยา ที่ เห็น รูป อัน โลก สมมุติ ว่า เปน
 มงคล อัน ยิ่ง เรียก ว่า ทัฏฐ มงคล เภา นี้ ถือ ว่า กิริยา ที่
 เห็น รูป ด้วย จักษุ ดัง นี้ แล เปน มงคล ใน โลก

ท้ สุทว่า สุตม้งคตโก นามโก ปุริโส บุรุษ ผู้ หนึ่ง
 นามกร ว่า สุตม้งคตโก เหตุ นั้น ถือ ว่า กิริยา ที่ ไต่ พง ด้วย
 หู นั้น เปน มงคล บุรุษ สุตม้งคตโก นั้น ครั้น ไต่ ยิน ทัฏฐ
 ม้งคตโก ว่า ก็ ภถ่าว ทอบ ท้อ เตียง ว่า ท่าน ว่า ดัง นั้น
 เรา ไม่ เห็น ด้วย กิริยา ที่ เห็น รูป ด้วย จักษุ แล จะ ว่า เปน
 มงคล นั้น ทา ชอบ ไม่ ตูกร ท่าน ผู้ เจริญ จักษุ นั้น เมื่อ รูป

อันใด มาสู่ โยคย เทศ แห่งตน แล้ว จักขุ ก็ เอง เห็น ซึ่ง รูป
 นั้น รูป ที่ มาสู่ โยคย เทศ นั้น สอาด บ้าง ไม่ สอาด บ้าง ที่
 บ้าง ชั่ว บ้าง เปน ที่ เจริญ ใจ บ้าง ไม่ เปน ที่ เจริญ ใจ ก็มี
 บ้าง ถือ ว่า กิริยา ที่ เห็น ด้วย จักขุ นั้น ว่า เปน มงคล แล้ว
 มงคล ที่ บัง เกิด ด้วย เห็น ด้วย จักขุ นั้น หา มี กำหนด ไม่ เหตุ
 ตั้ง นั้น กิริยา ที่ เห็น รูป ด้วย จักขุ นั้น จะ นับ ว่า เปน มงคล
 นั้น บมิ ควร แม้ จะ หา สิ่ง ซึ่ง เปน มงคล นั้น ควร จะ เหา
 กิริยา ที่ ได้ พัง นั้น เปน มงคล จริง จะ ชอบ สิ่ง ที่ ได้ พัง
 ด้วย ใด นั้น ได้ แก่ สำเนียง ๆ อัน เปน อารมณ์ แห่ง ใด
 ซึ่ง สักว โลก สมมุติ ว่า เปน มงคล อัน ยิ่ง นั้น ชื่อ ว่า สุก มงคล
 เสียง อัน เปน อารมณ์ แห่ง ใด ซึ่ง สักว โลก สมมุติ ว่า เปน
 มงคล อัน ยิ่ง แล ได้ ชื่อ ว่า มงคล นั้น เปน ดัง ฤ

อิทธกัจ ใจ ภาตต์ เสวภูชฺชาย ๆ ล ๆ มังคลันตติ ฯ
 ชนตาง บาง พวก ใน โลก นี้ ขึ้น แก่ เข้า ได้ ยิน เขา เปด่ง วาจา
 ออก ว่า เจริญ แล้ว จัก เจริญ ก็ ดี ได้ ยิน เสียง เขา เปด่ง วาจา
 ออก ว่า เข้า ชาว ว่า ใจ ดี ว่า เจริญ สิริ ก็ ดี ได้ ยิน เสียง
 เขา เปด่ง วาจา ออก ว่า วัน นั้น ฤกษ์ ดี ยาม ดี วัน ดี มงคล ดี

อนึ่งได้ฟัง สำเนียง อัน ไต อัน หนึ่งใน โลก สมมุติ ว่า เป็น มงคล
อัน ยิ่ง เห็น ปาน ดัง นี้ ก็ ค่ะ ได้ ฟัง เสียง อย่าง นี้ แต่ ท่าน เรียก
ว่า สุต มงคล เรา นี้ ถือ ว่า กิริยา ที่ ได้ ฟัง ด้วย หู นี้ แต่ เป็น
มงคล ใน โลก นี้

ที่ สุต ว่า มุคต มังคล โภ นาม โภ ปุริโส บุรุษ ผู้หนึ่ง
นามกร มุคต มังคลิเก เหตุ ถือ ว่า สุต มังคลิเก เตย แต่ สัมผัส
นี้ เป็น มงคล บุรุษ มุคต มังคลิเก จึง มี คำ ตอบ เตย ว่า
ท่าน ว่า อย่าง นี้ เรา ยัง ไม่ เห็น ด้วย กิริยา ที่ ได้ ฟัง เสียง
ด้วย ไต ประสาท ว่า เป็น มงคล นั้น หา ชอบ ไม่ ตูกร ท่าน
ผู้เจริญ ไต นี้ เมื่อ เสียง อัน ไต อัน เป็น อารมณ์ มา
กระทบ ไต ประสาท นี้ เพราะ บ้าง ไม่ เพราะ บ้าง ยัง จิต
ให้ เจริญ บ้าง มี ไต เจริญ บ้าง ฉิ ว่า กิริยา ที่ ฟัง เสียง ด้วย
ไต นี้ ว่า เป็น มงคล แล้ว แต่ บรรดา ที่ ได้ ฟัง ซึ่ง สรรพ
สำเนียง ต่าง ๆ ที่ บ้าง ชั่ว บ้าง ตูกร กล่าว มา นี้ ก็ นับ ว่า
เป็น มงคล ดี ตก ฟัง เสียง ที่ ดี ก็ เป็น มงคล ฟัง เสียง
ที่ ชั่ว ก็ เป็น มงคล ๆ อัน เกิด แต่ ฟัง นี้ หา มี กำหนด ไม่ เหตุ
ตั้ง นี้ กิริยา ที่ ฟัง เสียง ด้วย ไต นี้ จะ นับ ว่า เป็น มงคล นี้

ไม่ ควร แม้ จะ ทำ ถึง ซึ่ง เป็น มงคล นั้น ควร จะ เอา
 กิริยา ที่ สุข ตม ถ้ม เตี้ย แด ถูก ต้อง เป็น มงคล สิ่ง ที่ สุข ตม
 แด ถ้ม เตี้ย ถูก ต้อง ด้วย จมูก แด ถ้ม แด กาย นี้ ได้ แก่ ถิ่น รัต
 ไฉน รุฬพะ ไฉน รุฬพะ อัน เป็น อารมณฺ์ แห่ง ขาน ชิวหา
 กาย ซึ่ง สัตว์ โลก สมมุติ ว่า เป็น มงคล อัน ยิ่ง นั้น ชื่อ มุคตมงคล
 ถิ่น รัต ไฉน รุฬพะ อัน เป็น อารมณฺ์ แห่ง ขาน ชิวหา กาย ซึ่ง สัตว์
 โลก สมมุติ ว่า เป็น มงคล อัน ยิ่ง แด ได้ ชื่อ ว่า มุคต มงคล ๆ
 นั้น เป็น ทั้ง ๆ

อิเธ กัจ ใจ กาล สส เสว รุฬ รุฬาย บุคคล บาง จำ พวก ใน โลก
 นี้ ถิ่น ชน แด เข้า แด แด ถูก ชน ได้ สุข ตม ตม ถิ่น
 ดอกไม้ เป็น ถิ่น ว่า ถิ่น บระทุม บุษบา อัน หอม ได้ เคี้ยว
 คาบไม้ สี่ พัน อัน ชาว สหาค ได้ สุข คล่า แผ่น ดิน แด เข้า
 กล่า สด ไค มย สด กี่ ตี จมฺ์ ยง ตัว โค แด เกวียน บรรทุก กี่ ตี ได้
 จมฺ์ ของ ดอกไม้ สุข ได้ ด้วย ดิน สอ พอง กี่ ตี ได้ นุ่ง ผ้า ชาว
 แด เกี้ยว พัน โปก สี่ สะ ด้วย ผ้า ชาว กี่ ตี ชนึ่ง ได้ สุข ตม ถ้ม
 เตี้ย แด สุข คล่า คณฺ์ รัต ไฉน รุฬพะ ชนฺ์ ๆ อัน ไค อัน นอก ถว่า
 นั้น อัน โลก สมมุติ ว่า เป็น มงคล อัน ยิ่ง กี่ ตี สุข ตม แด

ตั้ง เตี้ย ตูบ คล่า ซึ่ง คณธ รัต ไฉนฐัพพะ นี้ ท่าน ร้อง เวียง ว่า
มุกต มงคต ตูกร ท่าน ผู้ เจริญ อัน เรา นี้ ถือ ว่า กิรียา ที่
ไต่ ตูบ ตม แล ตั้ง เตี้ย ตูบ คล่า ด้วย จมูก แล ตั้ง แล กาย นี้ แล
เป็น มงคต ใน โศก นี้

เท ทโย อัญญมัญญู สัญญาเบตุ นาสิกขิต
บุรุษ ๓ คน คือ ทิวฐมังคติกะ คนหนึ่ง คือ สุตมังคติกะ คน
หนึ่ง คือ มุตตมังคติกะ คนหนึ่ง สาม คนนี้ ต่าง คน ต่าง
เถียง ต่าง คน ต่าง ถือ ไม่ ถูก กัน มิ อาจ จะ ท้าว ได้ ไฉน
ให้ ตก ลง กัน ได้ คน นี้ ถือ อย่าง นี้ คน นั้น ถือ อย่าง นั้น ไม่
ถูก ไม่ ต้อง กัน ชุม นุ่ม มนุษย์ ทั้งหลาย อื่น จาก บุรุษ ๓ คน
นั้นเล่า คน บาง หมู่ ก็ ถือ ตาม คำ แห่ง บุรุษ ทั้ง ๓ คน บาง
หมู่ก็ มิ ไต่ ถือ ตาม คำ แห่ง บุรุษ ทั้ง ๓ คน ๆ ทั้งหลาย เหล่า ไต่
มิ ไต่ ถือ ตาม คำ แห่ง บุรุษ ทั้ง ๓ คน เหล่า นั้น ก็ วิวาท ชุม เถียง
กัน ด้วย คน ทั้งหลาย ที่ ถือ ตาม ถ้อย คำ แห่ง บุรุษ ๓ คน นั้น
แล ชน ทั้งหลาย ไต่ เชื่อ ถือ ตาม ถ้อย คำ แห่ง ทิวฐมังคติกะ
บุรุษ ชน ทั้งหลาย นั้น ก็ เข้าใจ ว่า เห็น รูป นั้น เป็น มงคต
แล ชน ทั้งหลาย ไต่ ๆ ถือ ตาม ถ้อย คำ แห่ง สุตมังคติกะ บุรุษ

แต่ มุคตมัจฉลิกะ บรูษ ขนทั้งหลายนั้น ๆ ก็เข้าใจ ว่าฟังเป็น
มงคล เข้าใจ ว่า ชอบ ตม ถม เตี่ย ชอบ คำ เป็น มงคล ถือ
เป็น เหล่า ๆ เข้าใจ เป็น พวก ๆ กัน ดังนี้ มัจฉล ภพานั้น
ก็ ปรากฏไป ทวี ฤกต ชมพู ทวีป

อด ฤกตขัมพูที่เป มนุสสา คุมพคุมพา หุทว่า ใน กาด
นั้น ผู้มนุษย์ ใน ชมพูทวีป ทั้งปวง ประชุม กัน เป็น พวก ๆ
ชวน กัน คิด มงคล ทั้งหลาย ว่า สิ่ง ดัง ๆ ชื่อว่า มงคล ใน
โลกนี้ ฝ่ายว่า ผู้เทพา ฤกษ อิน เป็น ที่ นับ ถือ แห่ง มนุษย์
ทั้งหลาย ได้ ฟัง มงคล กถา แห่ง สำนัก แห่ง มนุษย์ ก็ ชวน
กัน คิด ชัย มงคล ทั้งหลาย เหมือน มนุษย์ ทั้งปวง ไร้ แต่
เท่านั้น เทพยดา มหา พรหม อิน ฤกษ เป็น สหาย สืบ ๆ กัน คือ
ภุมมะ เทพยดา อิน ฤกษ ใน ภุมมะ พิมาน แต่ บรรดา ที่เป็น มิตร
แห่ง อารักข เทพยดา ก็ ดี อากาศ เทพยดา อิน ฤกษ ใน
อากาศ ฤกษ พิมาน แต่ บรรดา ที่เป็น มิตร แห่ง ภุมมะ เทพยดา
ก็ ดี แต่ จาก มหา ราชีกา เทพยดา อิน ฤกษ ใน ชั้นฟ้า จาก มหา
ราชิกะ เทว โลก แต่ บรรดา ที่เป็น มิตร สหาย แห่ง อากาศ ฤกษ
เทพยดา ก็ ดี ดาวดึงษ เทพยดา ก็ ดี ดาวดึงษ เทพยดา อิน
ฤกษ ใน ดาวดึงษ เทว โลก แต่ บรรดา เป็น มิตร สหาย แห่ง จาก

มหา ราชิกา เทพยดา ก็ คือ ยามา เทพยดา ชั้น สถิตย์ ใน ยามา
 เทว โลก แต่ บรรดา เป็น มิตร สหาย แห่ง ดาวดึงษ์ เทพยดา
 ก็ คือ ศุภิต เทพยดา ชั้น สถิตย์ ใน ชั้น ศุภิต เทว โลก แต่
 บรรดา เป็น เพื่อน แห่ง ยามา เทพยดา ก็ คือ นิมมานะวตี เทพยดา
 ชั้น สถิตย์ ใน ชั้น นิมมานะวตี เทว โลก แต่ บรรดา เป็น เพื่อน
 แห่ง ศุภิต เทพยดา ก็ คือ ปรมิมมิตรวสวตี เทพยดา ชั้น สถิตย์
 ใน ชั้น ปรมิมมิตรวสวตี เทว โลก แต่ บรรดา เป็น เพื่อน แห่ง
 นิมมานะวตี เทพยดา ก็ คือ แด ท้าว มหา พรหม ชั้น สถิตย์ ใน
 มหา พรหม พیمان ทั้ง ๑๖ ห้อง มี พรหม ปาวิสัยชะ เป็น ชั้น
 มี อกนิษฐภักชะ พรหม เป็น ที่ สุด แต่ บรรดา เป็น มิตร สหาย
 สืบ ๆ กัน ขึ้น ไป ก็ คือ เทพยดา แด ท้าว มหา พรหม ทั้งหลาย
 นี้ ได้ พัง มงคล ถา แต่ สำนัก แห่ง เทพยดา ผู้ เป็น มิตร แห่ง
 คน ๆ หนึ่ง ๆ กัน ไป ตั้งแต่ อารักข เทพยดา เป็น เต็ม มา
 ก็ ชวน กัน คิด ข้อ มงคล บัญหา เป็น เหล่า ๆ กัน ด้วย อุบาย นี้
 ต่าง เหล่า ต่าง คิด ๆ ไม่ ต้อง กัน เห็น ไม่ ต้อง กัน เทพยดา
 บาง หมู่ คิด ว่า เห็น รูป เป็น มงคล เทพยดา บาง หมู่ คิด ว่า
 ได้ พัง เสียง เป็น มงคล เทพยดา บาง หมู่ คิด ว่า ได้ สืบ ตาม
 ลม เดี่ยว ตาม คำ ซึ่ง คั่นธ รัส ไฉฐฐัพพะ นั้น เป็น มงคล แต่ คิด ข้อ
 มงคล ทั้งหลาย นั้น ก็ เป็น ไป ทิว ชาติ เขตว คือ หมั่น จัก วาฬ

เป็นที่กำหนด เทพยตา แล มนุษย์ ทั้งหลาย ชวนกัน คิด
 ข้อ มงคล อยู่ ชำ นาน นับได้ สิบ สอง มี ไม่ มี ใคร พิพากษา
 ชี้ ชาติ ลงโทษ ว่า สิ่ง นี้ แล เป็น มงคล

ใน กาล นั้น ผูก เทพยตา แล มนุษย์ ทั้งหลาย เว้นไว้ แต่
 พระ อริย สาวก เจ้า จำพวก เดียว บรรดา ที่ นอก จาก พระ
 อริย สาวก นั้น ก็ แยก กัน ออก เป็น ๓ พวก ๆ หนึ่ง เป็น
 ฝ่าย ถือ ทิฏฐิ มงคล พวก หนึ่ง เป็น ฝ่าย ถือ สุต มงคล พวก
 หนึ่ง เป็น ฝ่าย ถือ มุตตะ มงคล แม้ แยก ออก เป็น ๓ พวก
 แล้ว ทั้ง นั้น ก็ ดี แต่ พวก เดียว ก็ มิ ได้ เข้าใจ แล ว่า สิ่ง นี้
 เป็น มงคล หา สัน สง ใส ยไม่ มงคล โภคาหต การ คิด ข้อ
 มงคล ก็ บัง เกิด เอิก เกริก เซง แล ้ ไป ใน โลก

โภคาหต นาม ญั จริธ ชื่อ ว่า การ ถัก ถ้อง โภคาหต
 นั้น มี ๕ ประการ กบปป์ โภคาหต คือ กบปป์ โภคาหต ประการ ๑
 จัก กวตฺติ โภคาหต คือ จัก รวรวติ โภคาหต ประการ ๑ พุทฺธ
 โภคาหต คือ พุทฺธ โภคาหต ประการ ๑ มังคฺล โภคาหต คือ
 มงคล โภคาหต ประการ ๑ โมนเญย โภคาหต คือ โมน ใน ย
 โภคาหต ประการ ๑ เป็น โภคาหต ๕ ประการ ด้วย กัน ตัด
 กามาจรา เทวา ชุม นุม โภคาหต ๕ ประการ นั้น กามาพจร

เทพยดา ทั้งหลาย อัน สติติย์ ใน ชั้น กามา พจร ทั้ง ๒ ชั้น ย่อม
 พา กัน เทียวไปใน คตของ มนุษย์ แล้วสยาย ซึ่งเคียร เกด้า มี เกษา
 อัน เวีย ราช ลง มา เห็น อบำ รุทมูชา มี หน้า อัน ร้อง ไท มี ไนย
 เนตร ของ ทั้ง ๒ ข้าง ไป ด้วย น้ำ ตา เดิร เช็ด น้ำ ตา ไป ด้วย
 มือ ทั้ง ๒ มี ผ้า นุ่ง แล ผ้า ห่ม อัน มี สี อัน แดง ทรง ไท ซึ่ง
 เพศ แห่ง รูป อัน แปลก ปลาด ชิ่ง นึก เทียว ร้อง บำจ ประภาศ
 ไป ทัว ทุก ทรอด ออก ทุด ถนนวน กัษ ปวภูฐาน์ เหล็ก สติ
 ยัง อีก แสน บิ ถิริยา ที่ กัษ ฉิบ หาย จัก บัง เกิด มี โลก นี้ จัก
 พินาศ ฉิบ หาย เสีย แล้ว มหาสมุท ไท สุก สีส สติ พระ มหา
 สมุท จัก เขือด แห่ง ไป แผ่น ปลพี่ อัน ใหญ่ แล ชุน เขา สีนะราช
 ก็ จะ ตก เป็น ไฟ ไหม้ ตลอด ถึง พรหม โลก กาล กัษ วินาศ
 ฉิบ หาย จัก บัง เกิด แล้ว เมตติ มาวิสา ภาเวต ตุกร ท่าน
 ทั้งหลาย ผู้ มี ความ ตาย อัน ปราวณ ฌที่ โถดี้ ท่าน ทั้งหลาย
 จง อุตสาห เจริญ ภรณา ภาวณา เติต จง อุตสาห เจริญ มุทิตา
 ภาวณา เติต จง เร่ง อุตสาห เจริญ เมตตา ภาวณา เติต จง
 อุตสาห เจริญ อุเบกขา ภาวณา เติต ออย่า ไต้ ประมาท หมัน เจริญ
 จตุ พรหม จิหาร นี้ ใจ ให้ มาก ใน ชั้นธ ต้นตาน จง อุตสาห

ปฏิบัติ บิคา แล มารคา แล อุตสาห กระทำ กุเล เซฏฐา ปายิก
 กรรม เคารพ ผู้ใหญ่ ใน ตระกูล แล มัน อยู่ใน กุศล กรรม
 ทั้งหลาย อย่าได้ ประมาท อีก ก็ไป โกลาหล นาม กิริยาที่
 กามา พจร เทพยตา ทั้ง หลาย เทียว ร้อง บ่าว ประ กาศ ไป ตั้ง นี้
 ได้ ชื่อ ว่า กัปป โกลาหล

แล จักรวรรดิ โกลาหล นั้น คือ กามา พจร เทพยตา ทั้งหลาย
 เทียวไป ใน ทาง แห่ง มนุษย์ แล้ว ก็ ร้อง ประ กาศ วัล สัตต
 อัจจาเยน กาด ล่วงไป ใน เบื้อง หน้า อีก ร้อย ปี พระยา
 จักรพัทราธิราช จัก มา อุบัติ บังเกิด ใน โลก อย่าง นี้ เรียก ว่า
 จักรวรรดิ โกลาหล

แล พุทธ โกลาหล นั้น คือ เทพยตา ทั้งหลาย อัน สติตย์
 ใน ชั้น สุตทาวาส มหา พรหม นั้น ประ ตับ พระ องค์ ด้วย
 พรหมภรณ์ เครื่อง ประ ตับ สำหรับ พรหม แล้ว ก็ โปก เคี้ยว
 เกล็ด ด้วย พรหม เวชุนะทิพ ภูษา บัด ไสมันต์ สชากา มี
 ฮาการ กิริยา อัน บังเกิด บัด ไสมันต์ รุก ถึง พุทธ คุณ
 เปน ฮารมณ แล้ว ก็ เทียวไป ใน หน ทาง แห่ง มนุษย์ ร้อง
 อุไรสนา การ บ่าว ประ กาศ ไป ว่า วัล สัตต สัจจาเยน ล่วงไป

เบื้องหน้าอีก ๗ ปี สมเด็จพระพุทธเจ้าจะได้มาอุบัติ
บังเกิดในโลก อย่างนี้เรียกว่า พุทธโกณฑล

แต่ มงคลโกณฑล นั้นว่า ท้าวสุทธาवास มหาพรหม
ทั้งหลาย รู้วาระน้ำจิตรแห่งเทพยดา แด่ มนุษย์ทั้งหลาย
แล้ว ก็เที่ยวไปในทางแห่งมนุษย์ ร้องประกาศบ่าวไปว่า
ท้าวทสนัน วิสสาณ อัจฉาเยน ล่วงไปในเบื้องหน้าอีก ๑๒ ปี
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักได้ทวีตเทศนา ชี้แจง แสดง
มงคล อย่างนี้เรียกว่า มงคลโกณฑล

แต่ ไม่น้อยโกณฑล นั้น คือ ท้าวสุทธาवास มหาพรหม
เที่ยวร้องประกาศไปในหนทางแห่งมนุษย์ว่า สัตกัณณ์
วิสสาณ อัจฉาเยน กาลล่วงไปเบื้องหน้าอีก ๗ ปี จะมี
ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง มาประสมกับด้วยองค์สมเด็จพระ
ทรงพระภาคย์แล้ว ก็กราบทอดตามข้อไม้น้อยปฏิบัติ อย่างนี้
เรียกว่า ไม่น้อยโกณฑล

อิมเส บัญจสุ โกณฑลเส ชุมนุมโกณฑล ทั้งหลาย ๕
ประการนี้ เบื้องว่า ครั้นกาลเมื่อมนุษย์ทั้งหลาย แดก ทำลาย
ออกจากกัน เป็น ๓ เหล่า ๓ พวก ด้วยอำนาจถือข้อ

มงคล มีทิฏฐุ มงคล เป็น ต้น ตามถัทธิ แห่ง บุรุษ ทั้ง ๓
มีบุรุษ ชื่อ ว่า ทิฏฐุ มังคลิกะ เป็น ต้น

อีก มังคล โกลาหต มงคล โกลาหต คือ ทำใจ มหา พรหม
เที่ยว ร้อง บ่าวไป ใน หน ทาง แห่ง มนุษย์ อัน นี้ ก็ บังเกิด ขึ้น ใน
โลก อต เทเวศุ ๑ มนุสเสศุ ๑ ลำดับ นั้น ใน กาล เมื่อ เทพยทา
ทั้งหลาย ก็ ตี มนุษย์ ทั้งหลาย ก็ ตี ชวน กัน พิจารณา เลือกร
พึง หา ถึง มงคล ทั้งหลาย แล้ว ไม่ ได้ จริง ว่า ถึง อัน ไต จะ
เป็น มงคล แท้ ตก ว่า ต่าง พวก ต่าง เหล่า ชวน กัน คิด ชวน
กัน หา ซึ่ง สิ่ง ที่ เป็น มงคล ก็ หา ได้ ไม่ ครั้น เมื่อ กาล ถ่วง
ไปได้ ๑๒๐ ปี เป็น กำหนด ดาวตีสกวยิกา เทพตา เทพยทา
ทั้งหลาย อัน นั้น เข้า ใน ฝ่าย ดาวตีสข เทพยตา ต่าง องค์ ต่าง
ประสพ พบปะ พร้อม หน้า กัน แล้ว ก็ ชวน กัน ดำริ ด้วย ที่
ตั้ง นี้ ว่า เสยยะถาปี มาริตา อรสามิโก ทูราณชาจเรา
ทั้งหลาย ผู้ มี มรณ ภัย อัน ปราวกฎ เณภาวะ หน้า อรรมตา ว่า
ชน ผู้ เป็น เจ้า ของ เวื่อน ก็ ย่อม เป็น มรรคนายก เป็น ใหญ่ กว่า
ชน อัน เป็น บริษัท ทั้งหลาย ณ ภายใน เวื่อน ความสามิโก
คามวาสนัน อรรมตา ว่า ชน ผู้ เจ้า ของ บ้าน ก็ ย่อม เป็น

มรรคนายก เป็น อธิบดี ใหญ่ยิ่ง แก่ ชน ทั้งหลาย ชน ทั้งหลาย
 บรรดาอยู่ใน เรือนใน บ้านนั้น ถ้า มี เหตุ สิ่งใด สิ่งหนึ่ง
 บังเกิดขึ้น แล้ว ก็ ย่อม จะ ต้อง เข้าไป ปรึกษา หา รื้อ ตาม เหตุ
 แผล ผล แก่ ชน ผู้ เป็น เจ้า ของ เรือน เจ้า ของ บ้าน เสีย ยถา ย
 อัน นี้ แต่ มี อุปมา ฉนั้น ไต อัย สัก ไก เทวานมิน ไท องค์
 สมเด็จ ท้าว สหัส นรินทร์ ไท สฤษดิ์ สัก กิ นทร เทวราช ผู้ เป็น ใหญ่ กว่า
 เทพยดา ทั้งหลาย ใน สรวงสวรรค์ นี้ ก็ เป็น มรรคนายก อัน
 ประเสริฐ โดย พิเศษ แห่ง ชาว เรา ทั้งหลาย พระ องค์ เปน
 อิศราธิบดี ใหญ่ ยิ่ง กว่า เทพยดา ทั้งหลาย ใน เทวโลก ทั้งหลาย
 ทั่วยศ แห่ง บุญคุณ ภิรมภาร แล อิศรีย ยศ แล พระ ปวีณา
 เศวตเมฆมาศ ทธา อัน นี้ ก็ มี อุปมา ยศ บุคคล ผู้ เจ้า เรือน แล เจ้า
 ของบ้าน อัน เปน มรรคนายก เป็น ใหญ่ แก่ ชน ทั้งหลาย บรรดา
 อยู่ใน เรือนใน บ้าน ฉนั้น นั้น ยัน นูน อย่า กระ นั้น เลย
 มา เรา ทั้งหลาย จำ จะ พึ่ง กราบ ทูล ตาม เนื้อ ความ อัน นั้น
 กระ สมเด็จ อัมรินทร์ อิศราธิราช เจ้า จอม พิภพ ดาว ดั้งษ์ สวรรค์ เกิด
 ชาติ สัส สัน ตัก คัน ทวา เหล่า ดาว ดั้งษ์ เทพยดา ทั้งหลาย
 นั้น ควร ตรี ฉนั้น แล ก็ พากัน ไป ยิง สำนัก สมเด็จ อัมรินทร์

ถวาย อภิวันทนา การ บังคม สมเด็จ ท้าว สุขัม บดี ผู้ มี สรีร ภาย
 ประกอบ ด้วย พระ ศิริ เหตุ ทรง ทิพย ภูษา แล ทิพย ภูสิตาภรณ์
 อัน สมควร แก่ ขณานุรูป แล แวด ถ่อม พร่อม สพรัง ด้วย เหล่า
 สุรางค์ นาง เทพยธัสสร กัลยา สุตา มาตย์ สาม โภจิ กับ ห้า
 ล้าน นาง ทรง นิสัชนา การ เหนือ บันทุกัมพต ศิดาวราอาศน์
 ณ ภาย ไต้ รั่มไม้ ปาริชาติ ใน ดาวดึงส์ สวรรค์ ครั้น ถวาย
 บังคม แล้ว ก็ ชวน กัน สถิตย์ ใน เอกมณฑฐาน กราบ ทูล
 อาการ ประพฤติ นั้น ว่า มาริต ข้า แแต่ พระ องค์ ผู้ เนียร ทุกข์
 เจริญ สุข ใน เทวสมบัติ ยี่สิบ เจ็ด ทั้ง ข้า พระ บาท ทั้ง หลาย ตัก
 เคือน พระ สถิ พระ องค์ จง ทรง ทราบ พระ กรรมผล เหตุ ยี่ เกิด
 บัด นี้ มงคล บัญหา บังเกิด ขึ้น ใน โลก เทพยตา แล มนุษย์
 ทั้ง หลาย ตาง หมู่ ก็ กล่าว ว่า เห็น รูป เปน มงคล ตาง หมู่ ก็
 กล่าว ว่า ได้ สุข คม ถม เตี่ย สุข คล่า กลิ่น รส เครื่อง ส้มผัด เปน
 มงคล ตาง หมู่ ก็ กล่าว บาง เหล่า ตาง ถือ ก็ กล่าว
 ไม่ ต้อง กัน ถือ ไม่ ต้อง กัน กล่าว แ่ง แ่ง กัน ไป ฤๅน
 อย่างไร ก็ ว่า ไป อย่าง นั้น ถือ ไป อย่าง นั้น ฝ่าย ข้า พระ องค์

ทั้งปวงนี้ ก็ ตี เทพยดา ทั้งหลาย อัน ก็ ตี ก็ มิได้ ทราบ
 ว่า สิ่งนี้ เป็น มงคล ควร แก่ แท้ ทำฉันใด ข้าพระองค์ทั้งปวง
 จึง จะ ทราบ ซึ่ง สิ่ง อัน เป็น มงคล เล่า ตั้ง ข้า พระ องค์
 วิง วอน ปราถนา จะ ใคร ได้ มงคล จึง ไป รุด ประทาน พยากรณ์
 ซึ่ง มงคล ปฤศนา แก่ ข้า พระ องค์ โดย สมควร แก่ แท้ เกิด

เทวราชา ปกติ ยาม บัญญา ส่วน สมเด็จ ท้าว
 สหัตถ์ นัยน์ เทวราช เจ้า พระ องค์ สิท ทรง ปรีชา ฉลาด อยู่ โดย
 ปกติ ธรรมดา จึง มี เทว โองการ ดำรัส ถาม ว่า อย่า
 มั่งคด กตลา ก็ มงคล กตลา นี้ บัง เกิด ขึ้น ใน ที่ ตั้ง ถา ก่อน
 เทพยดา จึง ส่นอง เทพย บัญชา ว่า มงคล กตลา นี้ บัง เกิด ขึ้น
 ใน มนุษย โลก ก่อน อัมรินทร์ จึง ครวส ถาม ว่า บัด นี้
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า แห่ง เรา เสด็จ สถิต ยสำเร็จ
 อริ ยารถ ใน ประเทศ ตั้ง ถา เล่า เทพยดา ก็ ทราบ ทูล ว่า บัด นี้
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า เสด็จ สถิต ยใน มนุษย โลก ก็
 บุคคล ผู้ ไต ผู้ หนึ่ง ใคร ได้ ทราบ ทูล ถาม สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ
 ภาควัย บ้าง หรือ หา ไม่ เล่า น โถ จี เทว ข้า แต่ พระ องค์ เจ้า
 ผู้ ประเสริฐ บุคคล ผู้ ไต ผู้ หนึ่ง หา ได้ ทราบ ทูล ถาม พระ

องค์ไม้มารีสา ตูรา นะท่าน ทั้งหลาย ผู้เนียร ทุกข์ เป็น
 ศุขใน เทวสมบัติ เหตุไฉน ท่าน ทั้งหลาย จึงได้ ละ กองเพลิง
 เสีย มา ชวน กัน หา เพลิง กะหິง ห้อย หา แสงสว่าง
 กะหິง ห้อย เล่า ตูกร ท่าน ทั้งหลาย ขอ ชึ่ง ท่าน ทั้งหลาย ได้
 มา ล่วงเลย เสีย ชึ่ง สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาศย์ ผู้ทรง พระ
 ปรีชาสามารถ เพื่อ จะ ทรง แสดง ข้อมงคล ให้ ทา เศษ มี ได้ นั้น
 แล้ว มา สำคัญใใส่ ใจ ชึ่ง เรา ว่า ควร จะ พึ่ง ใต่ ตาม แล้ว แล ชวน
 กัน มา ท่าน ทั้งหลาย เหล่า นั้น ก็ มี อาการ กิริยา คุฯ หา เพลิง
 กะหິง ห้อย หา แสงสว่าง กะหິง ห้อย แล เพียร พยายาม หา
 เพลิงกะหິงห้อย ฉนั้น ต่ ภาศย์นี้ ต่ ปุ่จนาม มา เรา ทั้งหลาย
 จะ พา กัน ลงไป เผ่า สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาศย์ กราบ ทูล
 ตาม ข้อมงคล บัญชา นั้น เกิด ต่ กว่า เรา ทั้งหลาย คง ได้ รับ
 พระ ราช ทาน ชึ่ง ข้อม บัญชา พยากรณ์ อัน กอบ ไป ด้วย ศิริ เป็น แท้
 สมเด็จพระ ทั้จ มี ชวน มี เทว โองการ ตรัส ฉนั้น แล้ว เอก์ เทวบุตต์
 อาณาเปสึ จึง มี เทพย บัญชา ตรัส บังคับ เทพบุตร พระ องค์
 หนึ่ง ว่า ท่าน จง ลงไป ทูล ตาม พระ บรม ศาสตา ใน ข้อม
 มงคล บัญชา ให้ สิ้น ลง ใสาย แห่ง สัตว ทั้งปวง ต่ว เรา ก็ จะ

ลงไป ด้วย โส เทวบุตร โส เทพบุตร องค์ นั้น รัช
 เทว บัญชา แล้ว ก็ ประทับ องค์ ทรง ทิพย อลังการ
 ไทย สมควร แก่ จณานรูป นั้น วิชักริว วิชัโชตมาโน แล
 เทพบุตร องค์ นั้น มี สรีระ ภาย รุ่งเรือง ชัชวาล ปาน ประหนึ่ง
 ว่า สายฟ้า แลบ ใน ห้วง ประ เทศ เจหา มี หมู่ เทพยดา
 แวดล้อม พร้อม สพรัง เขตฉนวนมหาวิหาร คั่น ทวา พา
 กันไป ยัง พระ เขตฉนวน บวร พุทธาวาส วิหาร ถวาย นมัสการ
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า แลว ประทับฐาน ณ ที่ ควร ส่วน
 สุด ช่าง หนึ่ง มังคลบัญญัติ บัญฉัน ไท เทพบุตร องค์
 นั้น เมื่อ จะ กราบ ทูล ตาม ข้อ มงคล บัญหา ก็ กราบ ทูล ด้วย
 พระ ศาตา ว่า พุทฺ เทวา มนุสฺสา จ มังคลานิ อจินตยु
 เปน อาทิ

ภควา ตัสส บัญหิ วิสสชฺ เชน ไท สมเด็จ พระ ผู้
 ทรง พระ ภาคย์ เจ้า เมื่อ จะ ทรง วิสัชนา ซึ่ง มงคล บัญหา นั้น
 จึง แสดง ซึ่ง มงคล สุตฺร นี้ ตตฺถ เอวมฺ เมสุตฺนํ ทิยาทฺนมา
 ราเมติ ปริยัตนทานมฺ ค ไท อตฺถ แห่ง บท ทั้งหลาย มี บท คือ
 เอวมฺ เมสุตฺ เปน ต้น มี บท คือ อวราเม เปน ที่ สุด นั้น

พระ อัทธกถาจารย์ เจ้ากล่าวไว้ใน อัทธกถา แห่ง ทศธรรมสูตร
 นั้น กล่าวไว้ โดยย่อโดยสังเขป กถา บัณฑิตทั้งหลาย
 มีความเลื่อมใส ซึ่ง อัทธ อิน พิศาลว ก็พึงถือเอาโดยนัย
 อัน พระ อัทธกถาจารย์ เจ้า กล่าวไว้ใน คัมภีร์ ปบัญญัติ
 สูตร อัทธกถา มัชฌิมนิกาย ในนั้น เด็ด ตัสมา เหตุตั้งนั้นใน
 มงคลสูตร นี้ ข้าพเจ้าผู้ อัทธกถาจารย์ จึงได้กระทำคำ
 พรรณนาแก่ บทที่ เป็นลำดับ นั้น แล เสียยถา ก็อนุบุพท
 วรรณนา คือ กถา พรรณนา ซึ่ง บท อัน เป็นลำดับ นั้น เป็นตั้งฎา
 อนุบุพท วรรณนา คือ กถา พรรณนา ซึ่ง บท อัน เป็นลำดับ นั้น คือ
 จะ พรรณนา ตั้ง แก่ บท คือ อตโฆ อัญญุตรา เทวทานันไปว่า
 อตโฆ อัญญุตรา เทวตา อภิกกัณฐตา ยรัตติยา อภิกกัณฐ
 วจันณา เกวตถัมบิ เชตวัน โยภาเสถียร ในกาลเมื่อสมเด็จ
 พระบรมเพ็ชฌ์ผู้ทรงพระภักย์เจ้าเสด็จสถิตย์ในพระเชตะวันมหา
 วิหาร นั้น พระ องค์ มิได้ ขาด อธิการันตร คือ พุทธ กิจ ห้า
 ประการ มี ปุเรกัตถิจ เป็นต้น ใน ที่ นี้ ประสงค์เอา มัชฌิม
 ยาม กิจ มี ทรง วิจิณณียพิพากษา ข้อ ปฤศนา อัน เทพยทา
 ทั้งปวง มา ทูล ถามใน เวตา มัชฌิมยาม เหตุตั้ง นี้ จึง แสลง

เนื้อ ความ ว่า เมื่อ สมเด็จ พระ พุทธ องค์ เจ้า เสด็จ อยู่ใน
 พระ เชตวัน ยัง มี เทพยตา องค์ หนึ่ง มิได้ ปรากฏ
 โดย นาม แล โคตร ที่ แท้ นั้น นาม กับ โคตร ก็ มี แต่ ทว่า
 เทพยตา องค์ นั้น มี นาม แล โคตร ถัด อยู่ ไม่ มี ผู้
 ตระหนัก นาม แล โคตร ถัด มา เหตุ ตั้ง นั้น พระ ฮานนทเถรเจ้า
 จึง ได้ ก่อ ว่า อัญญาตา เทวตา แปล ว่า เทพยตา องค์
 โคตร หนึ่ง ตั้ง นี้ คำ ซึ่ง เรียก ว่า เทวตา นี้ เป็น สาธารณนาม
 เรียก ทัว ทั้ง ฝ่าย หญิง แล ฝ่าย ชาย ใน ที่ นี้ ท่าน ประสงค์
 กล่าว แล ฝ่าย ชาย คือ เทพยตา องค์ นั้น เป็น เทวบุตร อภิก
 กัม ทาย รัตติยา ใน เมื่อ ปฐมยาม ราว ตรี กาล สิ้น ล่วง สยาม
 นาฬิกา แล้ว ก็ ย่าง เข้า ทุติยยาม สดับ เสียง ทารก ชาว บ้าน
 เทพยตา องค์ นั้น มี ฉวี วรรณ แสง ทาย แปลง เป็น แสง อินทอนุ ตู
 งาม ยิ่ง นึก บันทล พระ เชตวัน วิหาร เสร็จ สิ้น ทั้ง แดก กว้าง
 ให้ โอภาส พวรรณ าย เรื่อง จำรูญ จำรัส ด้วย เทวฤทธิ รัศมี
 ให้ สว่าง เป็น อัน เคียง กัน ประคอง แสง พระ จันทร แล พระ
 อาทิตย์ อัน อุกฤษ ประ เเทือง ทัว สกล แดง หล้า เยน ภาควา
 เตนุปลั่ง งาม สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เสด็จ สถิต ย์ ใน

ประเทศใด เทพยตา ก็ เข้าไป โกธ พระ องค์ ใน ประเทศ นั้น
 แล สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระ ภาควัย เจ้านั้น อัน แล ณ สุรา สุร
 มนุษย์ ครุฑา พระยา นาค คน อรรพ์ ทั้งหลาย ควร จะ เข้า ไป โกธ
 พระ องค์ ด้วย เหตุการณ์ อัน ไค กถาว คือ ปราณนา จะ ใคร ได้
 ซึ่ง อรรณ พิเศษ อัน อ้าพล ด้วย คุณ มี ประการ ต่าง ๆ อย่าง
 ประ หึง ว่า ต้น มหา พฤษภา ชาติ อัน ไคญ มี ดอกไม้ แล
 พวง ผล อัน อ้าพล เผล็ด อยู่ ต้น กาล เปน นิจ แล หมู่ บั๊กษา
 ทิชาชาติ ทั้งหลาย ย่อม พา กัน เข้าไป โกธ ด้วย ปราณนา
 จะ ใคร บริ โภค ซึ่ง พวง ผล อัน มี รส โอชา หวาน เทพยตา
 องค์ นั้น ก็ เข้า โกธ พระ องค์ ด้วย เหตุ การณ์ อัน นั้น ครั้น
 เข้าไป โกธ แต่ เพียง นั้น เห็น ว่า ยังมี ควร ก่อน อุปสังกมิต์ว่า
 จึง ยับ เข้าไป ให้ โกธ กว่า ก่อน นั้น โดย พิเศษ รอดสมควร ถวาย
 อภิวันทนา การส ไมชาน ทศนัชชวลิต เหนือ ศิ ไรท มางคั มกุฏ
 แลว จึง สำเรจ อธิยา บถ ยัน สติตย์ ที่ ควร ข้าง หนึ่ง

ก็ แล เทพบุตร นั้น สำเรจ อธิยา บถ ใน ที่ ควร ข้าง หนึ่ง นั้น
 ยืน อย่างไร จึง ได้ ชื่อ ว่า ยืน ใน ที่ ควร ข้าง หนึ่ง วิสัชนา ว่า
 อิม ฌัญฐาน โทเส วิวัชเชตวา เทพยตา องค์ นั้น บริบูรณ์

ด้วยสุขุม มวยฆาตร ยืนตีใน พระ พุทธ ศาสนา การจะ
 ค่อ สมเด็จ บรมครู ถึง จะ ยืน อยู่ ก็ จริง แล แต่ ทว่า เว้น เสีย
 จาก โทษ ที่ ยืน อยู่ ๒ ประการ น บัณฑิต คือ ไม่ ยืน
 ตั๊กใน เมือง พระ ปฤษฏางค์ เมื่อ จะ ตริศ เนื้อ ความ ด้วย
 ตน ทอด พระ เนตร ไป ไม่ เห็น หน้า หนึ่ง คือ ไม่ ยืน ตรง พระ
 ภาครนิก เมื่อ ทอด พระ เนตร แล ตูไป ดวง พระ เนตร
 กับ ดวง ตา ตน จะ ไม่ ประ สบ ประ สาน กัน เนื่อง ๆ หนึ่ง คือ
 ไม่ ยืน ไกล พระ องค์ นึก เกิด ออก กัด จะ เกิด โทษ ต้อง เข้า ใน
 บท อการจะ จะ มิ เปน เคารพ ใน พระ พุทธ องค์ หนึ่ง คือ ไม่
 ยืน ไกล พระ องค์ นึก เมื่อ ทูล ความ ถึง ไท จะ มิ ได้ แจ้ง พระ กรรณ
 หนึ่ง คือ ไม่ ยืน เหนือ ลม เกิด ออก กัด ین ภาย จะ พุ่ง ไป
 กระทบ พระ นาสิก หนึ่ง คือ ไม่ ยืน ใน ประเทศ อัน สูง เปน ที่ ห้าม
 ไม่ ควร หนึ่ง เปน ๒ ประการ ดังนี้ เทพยดา เว้น จาก โทษ ที่
 ยืน ๒ ประการ แล ฤคยืน อย่าง นี้ และ ชื่อ ว่า ยืน ที่ ควร ข้าง หนึ่ง
 กัสมา ปนาย อัญญาตี เหว่ น นิสิตติ มี คำ ปุจฉา
 ว่า เหตุ ทั้ง ๓ เทพยดา นั้น จึง ได้ ยืน อยู่ อย่าง นี้ จะ นิ่ง
 ลง ไม่ ได้ หรือ วิสัชนา ว่า ลหุวิตติ ตักกามตาย เทพยดา
 ไม่ นิ่ง นั้น เหตุ กัด จะ ข้ำ เพราะ ตน ปราถนา จะ รับ ตาม

แล้ว จะ กลับ ไป เป็น อัน เร็ว พลับ เทวตา หิ คำ ซึ่ง ว่า มา
 นี้ ก็ จริง อัน อรรถ เนียม เทพยตา ทั้ง หลาย นั้น เมื่อ ชาติ รีย
 เหตุ การณ์ อัน ไต อัน หนึ่ง ซึ่ง มี มา แล้ว แด่ ตน ต้อง ลง มา
 ยิง มนุษย์ ไตก แต่ ยัง ไต อยู่ ประมาณ ร้อย โยชน์ ระยะ ทาง
 มนุษย์ ไตก ก็ ปรากฏ เป็น ปฏิภูณ แก่ เทพยตา ทั้ง บ่วง โดย
 ปรกติ เหตุ กลิ่น เหม็น แห่ง มนุษย์ นั้น พุ่ง ไป กระทบ
 ขาน ประสาท ให้ แสง ฆนจิต แต่ ว่า จะ กลับ เสีย ยัง แล้ว ประ
 ตุฯ บุคคล แด แสน สอาด อัน เติร มา สู ประ เทศ ที่ ถ้าย อุง จาระ
 คิค แต่ จะ กลับ ไป เป็น อัน เร็ว เหตุ ดัง นั้น เทพยตา นั้น จึง
 มา ยืน อยู่ มี ไต หนึ่ง ด้วย ปรากฏา จะ กระทำ กิจ อัน ตน มา
 ให้ เสร็จ แล้ว จะ ไต่ กลับ ไป เป็น อัน พลับ อีก ประการ หนึ่ง
 เทพยตา ทั้ง หลาย มี ไต หนึ่ง นั้น เพื่อ จะ บันเทา เสีย ซึ่ง ร้อน
 กระวน กระวาย แห่ง อิริยาบถ มี อัน ไป เป็น คั้น โส ปริสัสโม
 แด ร้อน กระวน กระวาย นั้น จะ ไต่ มี แก่ เทพยตา ทั้ง หลาย หามิ ได้
 กัสมาบี น นิสิตี ก็ เหตุ ไฉน เทพบุตร นั้น จึง ไม่ หนึ่ง เถ่า
 เข ๑ มหาสาวกา แท้ จริง พระ มหา สาวก ใหญ่ ๆ ทั้ง หลาย

เป็นอัน มาก ย่อม แวดล้อม สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาควัย
 เจ้า แลว ก็ นั่ง อยู่ เทพบุตร องค์ นั้น ถึง นับ ถึง ซึ่ง พระ
 มหา สววก ทั้งปวง นั้น อยู่ เหตุ ตั้ง นั้น จึง มี ไต่ นง อธิษ
 ธิษ ประการ หนึ่ง แล้ว เทพบุตร มี ไต่ นง นั้น เหตุ เคารพ ใน
 สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาควัย เทวตาน์ หิ นิสิติตุกามาน์
 คำ ที่ ว่า มา นั้น จึง อยู่ ขรรพว่า ว่า เทพยดา ทั้งหลาย นั้น
 เมื่อ แล มี ความ ปราถนา เพื่อ จะ นง แล้ว อานณะ ก็ ย่อม
 บังเกิด ขึ้น ด้วย บุญญา นุภาพ แล เทพบุตร องค์ นั้น
 เมื่อ ไม่ ปราถนา ซึ่ง ทิพพาฮาศน์ นั้น จึง มี ไต่ กระทำ ซึ่ง ดำริ
 จิตร ด้วย อัน จะ นง จึง ได้ สำเร็จ อธิษณณีน ใน ที่ ควร ข้าง หนึ่ง
 ด้วย ประการ หนึ่ง เอกมัตต์ จูคาไซ สา เทวตา เทพยดา
 องค์ นั้น เอง ว่า ตั้ง อธิษณณีน ยืน ไว้ ด้วย เหตุ ทั้งหลาย
 ด้วย ประการ หนึ่ง แล้ว จึง กราบ ทูล สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ
 ภาควัย ด้วย คำ อัน ตน นิยม กำหนด ด้วย อักษร แล บท แล
 ผู้ก พันธ์ วัลย กรอง เป็น ศาถา ว่า พหู เทวา มนุสส์สา จ
 เป็น ฮาติ ใน อัญญกถา มหา สมัย สุตระ อธิบาย ว่า เทพยดา
 ทั้งหลาย เจริญ กัน ด้วย มคธ ภาสา วิสัย ฉลาด ใน กิจ ที่ จะ

ผูก พันธุ์ โลก ศาถา บำเพ็ญ ด้วย อักษร คณะ ครู ฤๅ
 เจริญ กัน ไทย มาก เหตุ ตั้ง นั้น เทพยตา องค์ นี้ จึง ทูล ถาม
 มงคล เหตุ ด้วย ศาถา คือ พุ๓ เทวา มนุ๓สา ๑ เป็นต้น
 ภั๓ถ พุ๓ติ อนิย๓มิต๓ส๓ข๓ณ๓ที่๓เท๓โส ชุ๓ม๓นุ๓ม๓บ๓ท๓ทั้ง๓หลาย๓ คือ
 บ๓ท พุ๓ใน๓ ศา๓ถา๓ คือ พุ๓ เทวา มนุ๓สา นั้น เป็น บ๓
 อัน๓ แสง๓ตง๓ ออก๓ ซึ่ง๓ สัง๓ขยา๓ อัน๓ กำน๓ต๓ นิย๓ม๓ มี๓ได้๓ เหตุ๓ ตั้ง๓ นั้น
 พระ๓ อัญ๓ชฎ๓ตา๓ จาร๓ย๓ เจ้า๓ จึง๓ ได้๓ กล่าว๓ คำ๓ อธิ๓บาย๓ ว่า อ๓เนก๓ส๓ก๓
 อ๓เนก๓ส๓ห๓ส๓สา อ๓เนก๓ส๓ก๓ส๓ห๓ส๓สา แปร๓ ว่า เทพ๓ย๓ตา๓ แล๓ มนุ๓ษ๓ย๓
 ทั้ง๓หลาย๓ มี๓ ร๓อย๓ เป็น๓ อัน๓ มาก มี๓ พัน๓ เป็น๓ อัน๓ มาก มี๓ แสง๓
 เป็น๓ อัน๓ มาก มี๓ ไร๓ แต่๓ ร๓อย๓ เด๓ียว แต่๓ พัน๓ เด๓ียว มี๓ ไร๓ แต่๓
 แสง๓ เด๓ียว ใน๓ บ๓ท๓ คือ เทวา๓ นั้น มี๓ อ๓ต๓ถ๓ วิ๓ค๓ค๓หะ๓ ว่า ทิ๓พ๓พัน๓ติ
 เทวา๓ แปร๓ว่า๓ เย๓ ส๓ัต๓ตา๓ อัน๓ว่า๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓ ไต๓ ทิ๓พ๓พัน๓ติ
 ย่อม๓ เถ๓น อ๓ติ๓ เหตุ๓ ตั้ง๓ นั้น เ๓ ส๓ัต๓ตา๓ อัน๓ว่า๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓
 นั้น เทวา๓ ชื่อ๓ว่า๓ เทวา๓ ส๓ัต๓ตา๓ อัน๓ว่า๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓ เทวา๓
 เถ๓น อธิ๓บาย๓ว่า๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓ ไต๓ ย่อม๓ เถ๓น ด้วย๓ บัญ๓จ๓า๓ม๓คุณ๓
 ทั้ง๓หลาย๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓ นั้น ไต๓ นาม๓ ชื่อ๓ว่า๓ เทพ๓ย๓ตา อ๓ต๓ถ๓ใน
 ว่า ส๓ริ๓ยา ไช๓ต๓น๓ติ อ๓ก๓ นัย๓ หนึ่ง๓ว่า๓ ส๓ัต๓ว๓ทั้ง๓หลาย๓ ไต๓ ย่อม

รุ่งเรือง ด้วยศิริ แห่งตน สัตว์ทั้งหลาย นั้นได้นำ ชื่อ ว่า
 เทวดา อี้อีก ประการ หนึ่ง ซึ่ง เรียกว่า เทวดา นั้น เทวดา
 มี ๓ ประการ คือ สมมุติ เทวดา ประการ ๑ คือ อุปบัติ เทวดา
 ประการ ๑ วิสุทธิ เทวดา ประการ ๑ เป็น ๓ ประการ ด้วยกัน
 ยถา อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย พระ บาฬี ว่า ตโย เทวา
 เทวดา มี ๓ ประการ คือ สมมุติ เทวดา แล อุปบัติ เทวดา
 แล วิสุทธิ เทวดา ราชาโน บรม กระทบ ทั้งหลาย ก็ดี นาง
 กระทบ ชัตยราช เทว ทั้งหลาย ก็ดี พระ ราช กุมารว กุมารี
 ทั้งหลาย ก็ดี สมมุติ เทวา นาม ได้นำ ชื่อ ว่า สมมุติ เทวดา
 ตกตริเทวา เทพยตา ทั้งหลาย อื่น จาก สมมุติ เทวดา เหตุ
 ถือเอา ฉาศรัย ซึ่ง เทพยตา ทั้ง หลาย อื่น สนิทย์ ใน ชั้น จาก มหา
 ราชิกา เป็น ต้น อธิบาย ว่า ยก เสีย แต่ สมมุติ เทวดา แล
 เทพยตา ทั้งหลาย อื่น นอก นั้น ออกไป จำ เต็ม แต่ ชั้น จาก มหา
 ราชิกา เป็น อาตม นั้น ได้นำ ชื่อ ว่า อุปบัติ เทพยตา ทั้งสิ้น พระ
 อรหันตะ บุคคล ทั้งหลาย ผู้ ไกล จาก ชาติก คือ กิเลส แต่ มี
 อาสวะ อื่น สิ้น จาก ชั้นธ สันตान ๆ อัน บริสุทธิ พิเศษ จาก กิเลส
 อกรรม ทั้งปวง นั้น วิสุทธิ เทวา นาม ได้นำ ชื่อ ว่า วิสุทธิ

เทพยดา ชุ่มนุมน เทพยดาทั้ง ๓ คือ สมมุติ เทพยดา แล อุปบัติ
เทพยดา แล วิสัทธิ เทพยดา นั้น ใน บท คือ พหูเทวา นี้
พระ อัญญาภิกษุ จารย์ เจ้า ประสงค์ เสา อุปบัติ เทพยดา วิญญาณ
มาใน บท คือ พหูเทวา เสร็จแต่ เท่านั้น

บัดนี้ จะได้ วิญญาณใน บท คือ มนุสส์สา สืบไป ใน บท
มนุสส์สา นั้น มี ข้อ วิคคหะ ว่า มนุ ใน อัจจันติ มนุสส์สา
คังนี้ แปล ความใน บท วิคคหะ ว่า เย สัตตา อินฺว่า
สัตวํทั้งหลายโต อัจจัน เมาะปุคฺตํนัตตา เปน ลูก แล หลาน
มนุใน แห่ง มนุโคตร อิติ เหตุตั้งนั้น เตะ สัตตา อินฺว่า
สัตวํทั้งหลายนั้น มนุสส์สา ชื่อว่า มนุษย์ สัตตา อินฺว่า
สัตวํทั้งหลาย มนุสส์สา เปน ลูก หลาน แห่ง มนุโคตร อธิบาย
ว่า คำซึ่งเรียกว่า มนุษย์ ๆ นั้น เพราะว่า มนุษย์ทั้งหลาย
นั้น เปน ลูก หลาน ของ ท้าว มนุษย์ พรหม บังเกิด ขึ้น
แต่ ท้าว มนุพรหม เปน ต้น เปน เดิม มา ก่อน แล้วจึงได้ บังเกิด
สืบ บุตร แล นัดดา ต่อ ๆ กันมา จึง เรียก นาม ว่า มนุษย์
ไปราณา ปน ภณฺณํติ ก็ แต่ อาจารย์ ทั้งหลายใน กาล ก่อน
นั้น ย่อม กล่าว อธิบาย ว่า มนุสส์ อุตฺตํสทตฺ ตาย มนุสส์สา

ข้อ ซึ่ง สัตว์ ทั้งหลาย ไต่ นาม ซึ่ง ว่า มนุษย์ นี้ เพราะ ความ
 ที่มี ใจ อัน สูง แต่ บรรดา สัตว์ ทั้งหลาย ใน ไต่ เหล่า นี้ สัตว์
 เหล่า ไต่ เหล่า หนึ่ง ซึ่ง จะมี จิตร์ สูง ยิ่ง กว่า สัตว์ คือ มนุษย์ นี้
 หา มิ ได้ มนุษย์ พวก เดียว นี้ และ เป็น สัตว์ มี จิตร์ อัน สูง ยิ่ง
 กว่า สัตว์ ทั้งปวง เติ จตุพพิธา แล สัตว์ คือ มนุษย์ ทั้งหลาย
 นี้ มี ประการ เป็น ๔ พวก ๔ อย่าง คือ มนุษย์ ที่มี ปรกติ
 อยู่ใน ชมพูทวีป นี้ อย่าง หนึ่ง มนุษย์ ที่มี ปรกติ อยู่ใน อมร
 โศยาน ทวีป นี้ อย่าง หนึ่ง มนุษย์ ที่มี ปรกติ อยู่ใน อุตร
 กฤททวีป นี้ อย่าง หนึ่ง มนุษย์ ที่มี ปรกติ อยู่ใน บุพพวิเทห
 ทวีป นี้ อย่าง หนึ่ง เป็น มนุษย์ ๔ อย่าง ด้ว ยกัน ก็ ใน
 บท คือ พุทธเวทมนุสธานิ เทพยตา ประสงค์ เขา แต่ มนุษย์ ที่
 มี ปรกติ อยู่ใน ชมพู ทวีป นี้ พวก เดียว วิจิตร ใน บท คือ
 มนุสสา เสร็จ แต่ เท่านั้น

แต่ นี้ จะ ได้ วิจิตร ใน บท คือ มังกลานิ อจินตย์ เป็น ต้น
 จนถึง บท คือ พุทธิ มังคลมุตตม เป็น ที่ สุด สืบ ต่อ ไป ความ
 ว่า ศาสนา ซึ่ง เป็น คำ เทพยตา กราบ ทูล ถาม นี้ ว่า พุทธ เวท
 มนุสสา จ มังกลานิ อจินตย์ ฯ ๓ ฯ พุทธิ มังคลมุตตม

ตั้งนี้ อธิบาย ความใน คาถา ที่เทพยดา กราบ ทูล ถาม นั้น ว่า
 ภูนี้ เต ภควา ข้าแต่ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ผู้ง เทพยดา
 ทั้งหลาย มี เทพยดา อัน สถิตย์อยู่ ใน ชั้น จากุ มหา ราชิกเทว โลก
 เป็น ต้น แล มนุษย์ ทั้งหลายใน สภท ชมพูทวีป นี้ ปรารถนา
 ซึ่ง ศิริ สวัสดิ ภาพ คือ ธรรม อัน ดี เป็น กุศล อัน มีผล เป็น
 สุข ใน อติภาพ ซึ่ง นี้ แล จะ บังเกิด ใน อติภาพ ซึ่ง หน้า ต่าง
 คน ต่าง คิด ซึ่ง การ ทั้งหลาย อัน เป็น เหตุ ถึง ซึ่ง เจริญ สมบัติ
 แห่ง สัตว การอัน นี้ มีชื่อว่า มงคล เหตุ ตั้งนี้ ใน พระอัญญาภูกถา
 ท่านไว้ พิเคราะห์ เป็น กติกรูป กวณ สาธนะ ตั้งนี้ มงคลนี้ ก็
 อิมหิ สัต ชาติ มังคลานิ แปล ว่า สัตว ทั้งหลาย ถึง ซึ่ง
 ความ เจริญ ด้วย การ ทั้งหลาย นี้ เหตุใด เหตุ ตั้งนี้ การ
 ทั้งหลาย นั้น มังคลานิ ชื่อ ว่า มงคล ตก ว่า ไฉน ชื่อ ว่า
 มงคล นั้น เป็น เหตุ ถึง ซึ่ง ความ เจริญ อธิบาย ว่า เหตุ
 ทั้งหลาย นี้ ยัง สัตว ให้ ได้ ซึ่ง ความ เจริญ เทพยดา ทูล ซึ่ง
 มงคล แห่ง ผู้ง เทพยดา แล มนุษย์ ทั้งหลาย เป็น คาถา ตั้งนี้ แล
 จึง วอน ถาม ให้ ตรัส ซึ่ง มงคล สืบ ไป เถาว่า พรุหิ มังคลมุตตม
 ว่า สมเด็จ พระ มหา ภรณเจ้า จึง ไปรศ ประทาน เทศนา ซึ่ง

การ อันหนึ่ง อัน เป็น เหตุ ถึง ซึ่ง ความ เจริญ แห่ง สัตว์ ชื่อ
 ว่า มงคล อัน เลิศ อาจ จะ นำ มา ซึ่ง สุขานุสุข คุณ ประ โยชน์
 ขึ้น ให้ สัตว์ โลก มิได้ เลือ ก หน้า ให้ ข้า พระพุทธ เจ้า ทราบ
 บัด นี้ อัย คาถา ย อนุพัทพทวณัณณา พรรณนา มา ด้วย
 บท อัน เป็น ลำดับ แห่ง คาถา ก็ เสร็จ แต่ เท่า นี้

อัย ปณ บิณัฑักโก ก็ แล เนื้อ ความ แห่ง บท อัน
 อารย รวบ รวม เข้า มา ไว้ ใน ที่ แห่ง เดียว กัน นั้น คง นี้ ว่า
 โส เทวบุฑักโก เทพบุตร องค์ นั้น เมื่อ ว่า เข้า มา สู่ สำนัก
 แห่ง สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า แดง ก็ แล คู่ หมู่ อมร
 พรหมมิตร หมั้น จักรวาฬ อัน มา ส โมสร สันนิบาต ประ ชุม กัน
 ใน ห้อง จักรวาฬ อัน นี้ เพื่อ จะ รับ พระ ราชทาน พัง มงคล
 บัญหา ห้อง จักรวาฬ นี้ กำหนด วัต ได้ ล้าน สอง แสน สาม พัน
 สี่ ร้อย ห้า สิบ โยชน์ นั้น เห็น เป็น คับ แค้น นึก แน่น เนื่อง
 ด้วย ชุมชุม อเนก นิกร อมร มหา พรหม พรัง พรหม ช่อมบันดาล
 ด้วย เทว วิสัยฤทธิ นฤมิตร กาย ให้ ละเอียต เป็น อนุ ประมาณู
 อิง แอบ ฮาครัยสถิตย์ ใน ที่มี โอกาส ภาส จต ปลาย ธน ทวาช จามวี
 เสน် หนึ่งใน ประ มาณ โอกาส น้อย เท่า นั้น เทพยดา อยู่

ได้ ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ๓๐ องค์บ้าง

๕๐, ๕๐, ๖๐, ๗๐, ๘๐, ๘๐, องค์บ้าง

๑๐๐ องค์บ้าง ๑๐๐๐ องค์บ้าง ทั้งจักรวาฬนี้

อย่าง ประหนึ่งว่า ทหารหว่าง มิได้ อัด แอ แต่ ล้วน เหล่า

เทพยดา ทั้งปวง แวดล้อม สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาศย์ อัน

ไพโรจน์ โชติ ช่าง ด้วย น้อย นัพพรณรังสี ส่องสว่าง ถ่วงลับ

กมลรัศมี เทพยดา แล มหา พรหม ทั้งหลาย แล ทรง นั่ง เหนือ

พระ บวร พุทธเสาศรณ์ อัน ลาด แล เป็น อัน ดี ถ่วง แล เห็น ทั้ง นี้

ด้วย อำนาจ ทิพ จักษุ ไซ้ จะ ได้ แล ถ่วง เห็น เท่านั้น ทา มิ ได้

เทพยดา นั้น ถ่วง รั้ว ข้อ บริวิคก ทาวี ซึ่ง มงคล เหตุ แห่ง มนุษย์

ชาว ชมพูทวีป ทั้งปวง อัน ยัง มา มิทัน ใน กาล นั้น ด้วย

แล้ว จึง ถาม มงคล ปัญหา แก่ สมเด็จพระ สรรเพชญ์ ผู้ทรง พระ

ภาศย์ เพื่อ จะ ถอน เสี้ย ซึ่ง บัน ยา อัน ยอก ใน ทรวง ธก กล่าว

คือ วิจิทิจฉา แห่ง ผุ่ง เทพยดา แล มนุษย์ ทั้งหลาย จึง กล่าว

ซึ่ง พระ คาถา ว่า

พหู เทวา มนุสฺสา จ

มังกลานิ อจินตยฺ

อากังขมานา โสคฺถานิ

พฺรหฺมิ มังคลมุกฺตมํ

ดังนี้ อธิบายใน บาท พระ ศาตา ว่า ภาณีเต ภคชา
 ฐา แต่ พระ องค์ ผู้ ทรง สวัสดิ์ภากษย์ ผู้ เจริญ ฝูง เทพยดา
 แด มนุษย์ ทั้งหลาย เป็น อัน มาก มา มี ความ ปราศณา มุ่ง
 หมาย จำนง หวัง ซึ่ง ความ สวัสดิ์ภากษย์ เจริญ ต่าง คน ต่าง
 ชวน กัน คิด ข้อ มงคล ทั้งหลาย มยา ปุณฺโณ ฐา ฐา พระ องค์
 กราบ ทูล ถาม เพื่อ ความ อนุมัติ อำนวย ตาม แก่ เหล่า เทพยดา
 ทั้งหลาย แล ด้วย กิริยา ที่ จะ อนุเคราะห์ แก่ ฝูง มนุษย์ นิกร
 ทั้งหลาย ยี่ สัพเพตเมว อิมหากั กรวม อัน ไต แล ไต่
 นาม ชื่อ ว่า มงคล อัน อุดม สูง สุด เหตุ นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์
 อัน เกื้อ กู้ต แด ความ สุข แก่ ฐา พระ พุทธ เจ้า เหล่า เทพยดา แล
 มนุษย์ ทั้งหลาย ทั้งปวง มี อยู่ ย่าง อนุ กัมม บั อนุ ปาทาย ขอ พระ
 ผู้ มี พระ ภาคย์ เจ้า ไต ทรง พระ กรุณา อนุเคราะห์ แก่ ฐา พระ พุทธ
 เจ้า ไป รวด ประทาน แสคง ข้อ มงคล อัน อุดม นั้น ให้ ฐา
 พระ พุทธ เจ้า ทราบ กระหม่อม ใน กาล บัด นี้ เหวเมต
 เทว ปุคฺคิ สตี วจัน สุคฺวา สม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า
 เบื้อง ว่า ไต ทรง สติ บารวา แห่ง เทพบุตร ทูล ถาม ข้อ มงคล บัญหา
 ดังนี้ เมื่อ พระ องค์ จะ ทรง ตรัส วิสัชนา ข้อ มงคล บัญหา

นั้น ก็กล่าว ซึ่ง พระ ศาถา ๑๐ พระ ศาถา มี อเสวนา
๑ พาลานํ เปน อาทิ ฉนํ มี อุตฺตมํ โลกขมฺเมติ เปน ที่ สุด
แล ศาถา ทั้ง ๑๐ นั้น แล ตง ขอมงคต นบ เรือง ตาม อนตบ ใต้ ๓๘
ประการ จะ อธิบาย ขอมงคต ใน ประถม ศาถา ดัง นี้ ก่อน ว่า

อเสวนา ๑ พาลานํ บัณฑิตานัญฺจ เสวนา

ปุชา ๑ ปุชนียานํ เขตฺม มังคตมุตฺตมํ

ใน ประถม ศาถา นี้ นั้น ขอมงคต ใต้ ๓ ประการ อเสวนา

๑ พาลานํ คือ มี ได้ คบ หา ซึ่ง คน พาล ๑ บัณฑิตานัญฺจ

เสวนา คือ คบ หา นักปราชญ์ ๑ ปุชา ๑ ปุชนียานํ คือ

ปุชา ซึ่ง วัตถุ ทั้งหลาย อัน ควร แก่ ปุชา ๑ เปน ๓ ประการ

ด้วย กัน ยา ๑ อเสวนา กิริยา ที่ ไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาล

ทั้งหลาย อัน ไต ก็ ตี ยา ๑ เสวนา กิริยา ที่ เสพย์ ซึ่ง

นักปราชญ์ ทั้งหลาย ไต ก็ ตี ยา ๑ ปุชา กิริยา ที่ ปุชา

ซึ่ง วัตถุ อัน ควร จะ ปุชา อัน ไต ก็ ตี ตํ สัพพํ สัมปิเนตฺวา

สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ทรง ประมวญ ซึ่ง มงคต ๓ ประการ

ทั้ง หมก มี อัน ไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาล เปน กัน นั้น เขา ด้วย กัน

แล้ว จึง ตรัส เทศนา ด้วย บท ว่า เขตฺม มังคตมุตฺตมํ ดัง นี้

ความว่า เทวเต ศุกร เทพตา ท่าน ขอน ขวาย แสงว ทา
 ซึ่งสิ่ง เป็น มงคล แล้ว มา ตาม พระ ตถาคต ด้วย ถ้อย คำ
 ว่า พระ องค์ จง กล่าว ซึ่ง มงคล อัน อุดม ดังนี้ นั้น กรรม ๓
 ประการ มี ไม่ เสพย์ คน พาล เป็น ต้น นั้น ท่าน จง ถือ เขา ว่า
 เปน อุดม มงคล เติบ อยเมภิสสา คาถา ย ปทวิณณนา
 พรวณนา มา ด้วย บท แห่ง คาถา คือ อเสวนา ๑ พาดานั
 นั้น ก็ เสร็จ แต่ เท่านั้น

อีก ถวณณนา ปน ก็ และ คาถา พรวณนา เนื้อ ความ
 แห่ง คาถา นั้น บัณฑิตย พัง รุ ด้วย ประการ ดังนี้ ว่า สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ เจ้า ไต่ ทรง สดับ วาจา เทพตา ทูต ตาม
 มงคล ปัญหา ดัง พรวณนามา แล้ว นั้น แล พระ พุทธ องค์ ไต่
 ทรง ครุส ซึ่ง พระ คาถา วิสัชนา ว่า อเสวนา ๑ พาดานั
 ดังนี้ ซึ่ง มี อธิบาย ดุจ กล่าว มา แล้ว ใน ที่ นี้ มี คำ วิสัชนา
 ว่า จตุพพิธา กถา คำ ที่ จะ พัง กล่าว ใน ข้อ ปัญหา นั้น มี
 อยู่ ๔ ประการ คือ บุรุษนิตกถา ประการ ๑ คือ อบุรุษนิตกถา
 ประการ ๑ สำนุสนธิกถา ประการ ๑ อนนุสนธิกถา ประการ ๑
 เยน ๔ ประการ ด้วย กัน ชุมมุก กถา ๔ ประการ นั้น กถา คือ

ถ้อยคำ เป็น ที่ จะ กล่าว ใน ข้อ บัญหาอันบุคคลได้ ตาม ตุฎ ใน ข้อ
 บัญหาว่า บุรฉามิ กั โคตม ข้า แต่ พระ โคตม เจ้า ผู้ มี
 พระ บัญญา ทรง บัญญา หนา ตุฎ พ้น แล่น พระ ธวัณ ติง ข้า
 พระ พุทธเจ้า ขอ ถาม พระ องค์ สวรรค ของ พระ องค์ กระทำ
 อย่างไร จึง จะ จัก ไต่ ข้อ ว่า กระทำ คี เป็น กรรม ทำ ประ โยชน์ ให้
 สำ เร็จ มี ผู้ มา ได้ ถาม อนันโต หรือ มี ผู้ มา ทูล ถาม ว่า
 กถิ นุ คิว มา วิส ข้า แต่ พระ องค์ ผู้ ใน ฤ ทฤ กษ์ พระ องค์
 ข้าม ช้าง โยช ทั้ง ๔ เนิน ข้าม ไต้ ด้วย ประการ ดัง ฤ ติง นี้ ก็ คี
 ขธิบาย ว่า ค้อ มี ผู้ มา ทูล ถาม เป็น อาทิ ฉนี้ แล พระ พุทธเจ้า
 จึง ไต้ ทรง ทริต วิส ชนา เนิน ไต้ นาม ชื่อ ว่า บุรฉิตกถา แล กถา
 ถ้อยคำ อนันโต บุคคล ผู้ อนัน มี ไต้ ทูล ถาม แล พระ องค์ ทรง ทริต
 วิส ชนา โดย อำนาจ พระ พุทธ ชัยยา ศรัย ของ พระ องค์ เอง ตุฎ คำ ว่า
 ยั ปเร สุกโต อาหุ ททริยา อาหุ กุกโขโต ว่า บุคคล ทั้ง หลาย
 อัน กล่าว ซึ่ง ถ้อย คำ อนันโต โดย ง่าย โดย สดวก ประ กอบ ด้วย สุก
 ททริยา พระ อริยเจ้า ทั้ง หลาย กล่าว ซึ่ง ถ้อย คำ อนัน นั้น กล่าว
 ไต้ โดย ถ่า ขาก โดย ไม่ สดวก ประ กอบ ด้วย ทุกข์ พระ
 พุทธ องค์ ทรง ทริต โดย อำนาจ พระ พุทธ ชัยยา ศรัย ของ

พระองค์ โดย นัย เป็น อาทิ ฉนี้ ถ้อย คำ นั้น ได้นำ ชื่อ ว่า
 ปรุจฉิกถา แล ถา ถ้อย คำ อันใด เป็นไป กับ ด้วย อนุสนธิ
 คือ ประกอบ ด้วย ที่ ต่อติด เนื่อง ถัน มิได้ขาด ถา อัน นั้น
 ได้ ชื่อ ว่า ฐานุสนธิถา เหตุ วาร พระ นาฬิ ว่า สัพพะปาปี
 พุทธธานิ ถา สนิทานาหิ ภิกขเว อัมม เตเสมิ ทัง นี้
 เป็น ต้น ความว่า ภิกขเว ตูกร ภิกษุทั้งหลาย ถา
 ถ้อย คำ ทั้งปวง แห่งสมเด็จพระ พุทธ เจ้าทั้งหลาย นั้น เป็น ถา
 ถ้อย คำ ประกอบ ด้วย เหตุ พระ ตถาคต จะ แสดง อรวม
 เทศนา แก่ ท่าน ทั้งหลาย ถา อย่าง นี้ เรียก ว่า ฐานุสนธิ ถา
 แล อนุสนธิ ถา นั้น ใน พระ พุทธ ศาสนา นี้ จะ ได้ มี หา
 มิได้ เหวเมตาสุ ถาสุ ชุมนุมน ถา ทั้งหลาย ๔ ประการ
 นั้น ถา ถ้อย คำ ที่ เหวเมตาสุ ถาสุ แก่ สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ
 ภาคย์ ๆ ทรง ตรัส พยากรณ์ อย่าง นี้ ชื่อ ว่า ปรุจฉิก ถา
 เพราะ ว่า วาจา นั้น สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาคย์ ตรัส เทศนา
 ยัญจ ขตา เฉโก ปุริโส ก็ และ ถา ถ้อย คำ อันใด อัน
 สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาคย์ ตรัส เทศนา ว่า กิริยา ที่ มิได้
 เสด็จ ซึ่ง คน พาล จัก ได้ ชื่อ ว่า อุตมมมงคล นั้น มี อากา รุจ

บุรุษผู้ฉลาดในหนทาง มกคตส์ กุสโล อรรถาว่า
 บุรุษอื่นฉลาดในหนทางนั้น เมื่อและมีผู้ที่มีไตรุมรคา
 มาตามหาหนทาง ก็ย่อมบอกมรคาที่ควร จะพึงละ
 พึ่งเวลานั้นเสียก่อนแล้ว จึงค่อยบอกมรคาที่ควร จะพึง
 ถือเอา นั่นคือเมื่อภายหลังจึงเห็นว่า อสุกัสมีนาม ชูาน
 เทวธาปโต ในที่มีชื่อโพณ นั้น มีมรคาเป็นสองเพรงอยู่
 ท่านจึงละมรคาข้างเบื้องซ้ายเสียแล้ว จึงถือเอามรคา
 ที่ควรแยกไปข้างขวา ยถา อนัน และ มีอุปมาฉันใด
 เสวิตัพพาเสวิตัพเพสุ ชุมนุมคนพาดแลคนเป็นนักปราชญ์
 ทั้งหลาย ที่บุคคลควร จะพึงเสพย์ แต่ไม่ควรจะ พึงเสพย์นั้น
 สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ก็ทรงบอกซึ่งบุคคลที่ไม่ควร จะ
 พึงเสพย์ คือคนพาดนั้นเสียก่อน แล้ว จึงบอกซึ่งบุคคลที่
 จะพึงเสพย์ คือนักปราชญ์นั้นคือเมื่อภายหลัง เหว้ เมาระตถา
 อนัน ก็มีอุปมาเหมือนฉนั้น มัคคกุสลปวิตติโต แต่
 สมเด็จพระผู้ มีพระภาคย์เจ้า นั้น มีอากรรธมอด้วย
 ซึ่ง พรวณนา มา ฉนั้น

ตรัส เทศนา แก่พระ ภิกษุทั้งหลายว่า ปุริโส มัคคกุตโตติโธ
 ภิกขเว ทถาคคัสสเสถ อธิวาณํ อรหโต สัมมาสัมพุทฺธัสส
 ทังนี้ ความว่า ภิกขเว ตูกร ภิกษุทั้งหลาย คำว่า บุรุษผู้
 ฉลาด ใน มรคา กระ นี้ เป็น ชื่อ แห่ง พระ ทถาคต ผู้ อรหันต สัมมา
 สัมพุทฺธ เจ้า แท้จริง โธ ทิ กุตโต มีคำ รัย ว่า จริง อยู่
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคว์ องค์ อรหันต สัมมา สัมพุทฺธ เจ้า นั้น
 พระองค์ เป็น ผู้ ทรง โภคผลภาพ ความ เป็น ผู้ ฉลาด ซึ่ง ประ โยชน์
 ใน โลก นี้ แล ฉลาด ซึ่ง ประ โยชน์ ใน โลก หนึ่ง ฉลาด ใน
 ที่ หนึ่ง เป็น ที่ อยู่ แห่ง มัจจุราช คือ อกรรม ชาติ เป็น เหตุ ภาย
 แล ฉลาด ใน ที่ หนึ่ง ไซ้ ที่ อยู่ แห่ง มัจจุราช คือ อกรรม ชาติ หนึ่ง
 ไม่ รู้ ภาย ไต้ แก่ พระ นฤพาน อัมฤตย อกรรม แล ฉลาด ใน ที่
 หนึ่ง เป็น ที่ อยู่ แห่ง มาร มี เทวบุตร มาร เป็น ฮาติ แล ฉลาด ใน
 ที่ หนึ่ง ไซ้ ที่ อยู่ แห่ง เทวบุตร มาร เป็น ฮาติ ปจฺจุม อเสวิตัพพ
 เหตุ โธ เหตุ ทังนี้ เมื่อ พระ พุทฺธ องค์ จะ ทรง บอก ซึ่ง บุคคล
 หนึ่ง ไม่ ควร จะ พัง เสพย์ คือ คน พาล นั้น ก่อน

จ. ๗๕

ตรัส พระ ศาสนา ว่า

๕

ได้ทรงตรัสซึ่ง พระ ศกดาว่า บัณฑิตท่านผู้จ สวดนา ดังนี้
 ต่อ ภาย หลัง แท้จริง คน พาล ทั้งหลาย อัน บุคคลไม่ควร จะ
 ฟัง เสพย์ แต่ไม่ควร จะ ฟังเขาไป หนึ่ง ไกล หนึ่ง ชัด ก่อน นั้น
 เปรียบ ประ หนึ่ง มรคา อัน บุคคล ฟัง ละ ฟัง เว้น เสีย ก่อน
 ฉนั้น คเหตุพมค โควัย บัณฑิตย ชาติ บุคคล ควร จะ ฟัง
 เสพย์ แต่ ควร เพื่อ จะ เข้าไป หนึ่ง ไกล หนึ่ง ชัด นั้น เปรียบ
 เหมือน ว่ามรคาอันบุคคล ฟังถือ เอาต่อ เมื่อ ภายหลัง นั้น ก็สมา
 ปน ภควท มังคล์ กเถนเเทน มีคำ ปรุจณาว่า สมเด็จพระ
 ผู้ทรง พระ ภาคย์ เจ้า เมื่อ พระ องค์ ทรง แสดง ซึ่ง ข้อ มงคล
 นั้น เหตุไฉน จึงได้ทรง ตรัส เทศนา แสดง ซึ่ง กิริยา ที่ไม่ ให้
 เสพย์ ซึ่ง คน พาล แต่ให้ เสพย์ ซึ่ง บุคคล ผู้เป็น บัณฑิตย
 ก่อน กว่า ข้อ มงคลอื่น ๆ มีคำ วิสัขนาว่า เทวมนุสส์ตา
 เหล่า แพยตา แล มนุษย์ ทั้งหลาย ต่าง คนต่าง ถือ ซึ่ง มงคล
 ชุมม มงคล ทั้งหลาย ๓ ประการ มีทิวฐ มงคล เป็น ต้น
 แต่ต่าง คนต่าง ถือ ซึ่ง ทิวฐ มงคล กล่าว คือ ข้อ มงคลนี้ ก็
 เพราะ ด้วย กิริยา ที่เสพย์ ซึ่ง คน พาล อัน หา มัญญา มิได้ มี

ศึกษามั่งคั่งกะบุรุษ เป็นเต็มมา ๗๑ อมั่งคั่ง ก็ กิริยา
 ที่ เสพย์ ซึ่งคนพาด นั้น หาเป็นมั่งคั่งไม่ ตีสมา เหตุการณ์นั้น
 สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาควัยเจ้า เมื่อ พระ องค์ จะ ทรง ติ เตียน
 ซึ่ง กิริยา ที่สั่งเสด็จ ะคนพร้อมด้วยบุคคลอื่น ใช้กัถยานมิตร
 มีจิตรไม่ งามไม่ เป็น กุศล เป็น บุคคล หักวญ เสียซึ่ง ประ โยชน์
 ใน อธิ โลก แล ปร โลก แล จะ สรรเสริญ กิริยา ที่ ะคน
 พร้อม ด้วย กัถยานมิตร เป็น คน มี จิตร งาม จิตร เป็น กุศล
 เป็น บุคคล นำ มาซึ่ง ประ โยชน์ ใน โลก นี้ แล โลก หน้า จึงได้
 ทรง เทศนา แสดง ซึ่ง กิริยา ที่ไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาด แล แสดง
 ซึ่ง กิริยา ที่ เสพย์ ซึ่ง นักปราชญ์ ที่ ว่า เป็น มั่งคั่ง ก่อน กว่า
 มั่งคั่งอื่น ๆ นั้น ตัก ถ พาด นาม ชุมนุม ๗๗ ของ
 จำพวก คือ คน พาด แล นักปราชญ์ นั้น ๗๗ ทั้งหลาย เหล่า ไค
 เหล่า นั้น มา ประกอบ พร้อม ด้วย อกุศล กรรม บถ ๑๐
 ประการ มี ปาณาติมาต เป็น ต้น ๗๗ ทั้งหลาย เหล่า นั้น
 ไค ซึ่งบัญญัติ ใจหาว่าคนพาด เท ตักถภาวติ ชานิตพิพา
 แล ๗๗ ทั้งหลาย ซึ่งได้ นาม ชื่อ ว่า คน พาด นั้น บุคคล ทั้งปวง
 จะ พัง รุ จก ชัด ว่า เป็น คน พาด แน่ นั้น ย่อม รุ ด้วย อากา

ทั้ง ๓ ประการ สม ด้วย พระ พุทธภาสิต บวihar ตรีศ เทศนา
 ไว้ ใน พาด มัตตทิตสูตร นั้น ว่า ที่นิมานิ ภิกขเว พาดัสส
 พาดัสกั ฆณานิ คุกร ภิกษุทั้งหลาย อรรวมชาติ ๓ ประการ
 คือ ลักขณะ ๑ นิมิตร ๑ อปทาน ๑ ทั้ง ๓ ประการ นี้
 เป็นของแห่งคนพาด กตมานิ ติณิ แล อรรวมชาติ ๓ ประการ
 นั้น เป็น ดัง ฎา อรรวมชาติ ๓ ประการ นั้น หรือ คือ คน
 พาดใน โลก นี้ ย่อม คิด ซึ่ง มโน ทุจวิต ๓ นั้น ๑ คือ
 คน พาดใน โลก นี้ ย่อม กถาว ซึ่ง วจี ทุจวิต ๔ นั้น ๑ คือ
 คน พาดใน โลก นี้ ย่อม กระทำ กาย อรรวม ๓ นั้น ๑ สิริ
 เป็น ๓ ประการ ลักษณะ นั้น คือ มโน ทุจวิต นิมิตร นั้น
 คือ วจี ทุจวิต อปทาน นั้น คือ กาย ทุจวิต ทุจวิต ทั้ง ๓
 ประการ นี้ เป็นของ แห่งคนพาด มิได้ เป็น ของ แห่ง นักปราชญ์
 คุกร ภิกษุทั้งหลาย อากาโร ทั้ง ๓ ประการ นี้ แล ย่อม ต่อ คน
 จะ ให้ บุคคล รู้ จัก ชัด ว่า เป็น คน พาด บุคคล ทั้งปวง จะ รู้
 จัก จำ ได้ ติณติ ซึ่ง คน พาด ก็ เพราะ อากาโร ทั้ง ๓ ประการ
 นี้ อธิง อีก ประการ หนึ่ง คุรู ทั้ง ๔ มี บุรณ กัสสป เป็น ต้น
 แล ชน ทั้ง หลาย อื่น มี เทวทัต แล โภกาวณิก แล กตโม รกขิตสะ แล

สมุทท์กั ผู้เป็น บุตร แห่ง นาง ชันชเทวี แด่ นาง จิญจมาณวิกา
 เป็น อาติ พิน กิติ แด่ พี่ชาย ของ ที่ชวิทส์สะ แด่ ใน อดีตกาล
 นั้น กิติ แด่ สัตว์ ทั้งหลาย อัน เป็น ผู้ มี สภาวะ ปานดัง นิกิติ
 แด่ สัตว์ ทั้งหลาย เหล่า นี้ นักปราชญ์ พึง รู้ เกิดว่า ได้ นาม ว่า
 เป็น คน พวด เหมือน กัน แด่ คน พวด ทั้งหลาย เหล่า นี้
 ย่อม ทำ ทน แด่ ทำ ชน ทั้งหลาย ที่ กระทำ ตาม ถ้อย คำ แห่ง ทน
 นั้น ให้ พินาศ นิบ หาย ด้วย กรรม ที่ ตน ถ้อ เอา ไม่ดี มี
 ครอบงำ กุญ เพ็ง อัน ลุก จำ เติม แต่ ที่ อยู่ แห่ง ทน แด่ ยัง ประเทศ
 ที่ ชน ให้ พินาศ นิบ หาย ฉะนั้น ชื่อ ว่า คน พวด ทั้งหลาย ย่อม
 ยัง ทน แด่ คน ทั้งหลาย อันอื่น กระทำตาม ถ้อย คำ แห่ง ทน ให้ พินาศ
 นิบ หาย นั้น กุญ หนึ่งใน พี่ชาย ของ ที่ชวิทส์ สะ แด่ ครอบงำ
 ร้อย อัน ชอบใจ ซึ่ง ทิฏฐิ ของ พี่ชาย ของ เจ้า ที่ชวิทส์ สะ นั้น พี่
 ชาย ของ เจ้า ที่ชวิทส์ สะ นั้น จตุจาก อุตตภาพ ที่ เป็น มนุษย์ แด่
 ตก ลง ไป ใน มหานรก มี อุตตภาพ ร่างกาย ประมาณ ได้ ๖๐ โยชน์
 นอน อุต ตาน ภาพ หงาย อยู่ สิ้น ๔ พุทอินทว ใหม่ อยู่ใน ใน มหานรก
 นั้น อนึ่ง ชน ทั้งหลาย ที่ ชอบ ทิฏฐิ พี่ชาย เจ้า ที่ชวิทส์ สะ นั้น
 เล่า นับ ครอบงำ ได้ ถึง ๕๐๐ ครอบงำ ก็ ลง ไป อุตต

บังเกิดใน มหา นรก เพลิง นรก ย่อมไหม้เผาให้ ได้ ความ
 ลำบาก เวทนา ถึง ซึ่ง ภาวะ เป็นเพื่อน แห่ง พี่ ชาย ของ เจ้า
 ที่ฆราวาสละ นั้น คุตต์กั เจต แท้จริง คำอื่น นี้ ยุกติด้วย วาร พระ
 บาฬี อัน สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์เจ้า ตรีศ ไปรด ประทานพระ
 สรรวมเทศนา แก่ พระ ภิกษุ ทั้งหลายว่า เสี้ยมถาปี ภิกข์ชเว
 นพาคาโร วา ทินนาคาโร วา อคคิปปิตีโต ตูกร ภิกษุ
 ทั้งหลาย เวื่อนอื่น บุคคล กระทำ ด้วยไม้ อ้อ แด่ไม้ ไผ่ ก็ ตี
 เวื่อนอื่น บุคคล กระทำ ด้วย หนูก้า มุง แด่ บัง ด้วย หนูก้า แด่
 ใบไม้ ก็ ตี อัน เพลิง หาก ติต ขึ้น ลุก รุ่ง เรือง จำ เติม แต่ ต้น
 นั้น แล้ว เพลิง นั้น ก็ ย่อม ลุก ลาม ไป ไหม้ เผา ซึ่ง กุฎาคาร
 เวื่อน ยอด ทั้งหลาย ที่ บุคคล ฉาบ ทา โบก ด้วย ปูน เปน อัน ตี
 ทั้ง ภายใน แด่ ภายนอก มี บาน ประตู แด่ หน้า ต่าง อัน ชิด
 สนิท มี บาน อัน มี ต เป็น อัน ตี หา ที่ จะ เข้า ไป แห่ง ลม มิ ได้
 นั้น ให้ พินาศ ชิบ หาย ไป เสี้ยมถาปี แม้ มี อุปมา ฉนั้น ไต่
 เขวเมวไซ ภิกข์ชเว ยานิกานิจิ ภยานิ ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย
 ภัย ทั้งหลาย อัน ไต่ อัน หนึ่ง เมื่อ จะ บังเกิด ก็ ย่อม บังเกิด ขึ้น แต่
 สำนัก แห่ง คน พาด พวก เดียว จะ ไต่ บังเกิด แต่ สำนัก แห่ง

นักปราชญ์หา มิได้' เยเกจิ อุบัติ ทวา หนึ่ง อุบัติวันตราย หนึ่ง
 ไท หนึ่ง ก็ ดี เยเกจิ อุปัสคศา สะเตียต จัญไร ภัย
 อุบัติ ทวะ ทั้งหลาย หนึ่ง ไท หนึ่ง ก็ ดี เมื่อ จะ บังเกิด ก็ ย่อม
 บังเกิด แต่ สำนัก แห่ง คน พาด จะได้ บังเกิด แต่ สำนัก แห่ง
 นักปราชญ์หา มิได้' อิติโฆ ภิภังเว สัมปฏิกโย พาโต
 ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย คน พาด นั้น เป็น บุคคล ประกอบ ด้วย ภัย
 บัณฑิตย ชาติ นั้น เป็น บุคคล หา ภัย มิได้' คน พาด ประกอบ
 ด้วย อุบัติวันตราย บัณฑิตย หา อุบัติวันตราย มิได้' คน พาด
 ประกอบ ด้วย สะเตียต จัญไร ภัย อุบัติ ทวะ บัณฑิตย หา สะเตียต
 จัญไร ภัย อุบัติ ทวะ มิได้' ด้วย ประการ ฉนี้ แท้จริง อนิจ
 ชัก ประการ หนึ่ง เถา' คน พาด นั้น เช่น กัน กับ ปตา เน่า คน
 ที่ ต้อง เสพพิ ด้วย คน พาด นั้น เช่น กัน ด้วย ไไม้ ไไม้ ใหญ่ คา
 อัน ห่อ ซึ่ง ปตา เน่า คน พาด นั้น ถึง ซึ่ง ภาวะ อัน วิญญู ชน
 ผู้ รู พิเศษ จะ พัง ทง เสีย ณะ เสีย ก็ ดี ซึ่ง ภาวะ อัน ผู้ รู
 พิเศษ ทั้งหลาย พัง เกิดยจ ก็ ดี ซึ่ง คำ อธิบาย ดัง นี้ ยติ

ด้วย วาร พระ บรพี้ ว่า

บุญมีจัน กุศลเคน โย นโร อุปนัยหติ

กุสาลี ปุติ วายนัต เหว่ พาลูปเสวนา

ทั้งนี้ ความว่านรชนจำพวกใดเข้าไปผูกพันห่อหุ้มซึ่งปลา
 เน่าไว้ด้วยใบแห้งหญ้าคา ๆ ก็พลอยเน่าพลอยเหม็นมีกลิ่น
 อับฟุ้งไปฉนั้นใดก็ดี พาลูปเสวนา กิริยาที่เข้าไปเสพยาซึ่ง
 คนพาล ๆ ก็ยอมทำผู้เข้าไปเสพยาให้เป็นพาลด้วยฉนั้น
 อภิกตบัตนัตโต พระอภิกตบัตนัตตย คาบส พรหม โพธิสัตวเจ้า
 เมื่อทำวสทินทร เทวราช จะประสาท ประสิทธิ์ พระพร ถวายฉนั้น
 ได้ มี วาจา ถ้าว ครดา ขอ พระ พรแต่ สมเด็จพระ อัมรินทร์า ธิราช
 นั้นว่า พาล น บัสเส น สุณ เปนอาทินนี้ มีเนื้อความ
 ในพระคาถาว่า สักก ข้าแต่ทำวสทินทร เทวราช ขอให้
 ข้าพเจ้า อย่ารู้ อย่าพบ อย่าเห็น ซึ่งคนพาล อย่าให้รู้ได้
 ยินได้ฟังข่าวคราวคนพาล แลอย่าฟังได้ อยู่ร่วม สไมสร
 สังวาส ด้วยคนพาล แลอย่าฟังให้ได้ กระทำซึ่ง ถ้อยคำ
 ปราไสยสนทนา เจรจา กัน กับ ด้วยคนพาล แลอย่าฟังให้
 รู้ชอบใจซึ่งคนพาล แลอย่าได้รู้ชอบใจในสมัย สัทธา ของ
 คนพาล นั้นเลย สมเด็จพระ อัมรินทร์า จึงมีเทว ปุจฉา ครวส ถาม

พระคาบศ ด้วย บาท พระคาถาว่า ก็ นุ เถ อกร์ พาไล
 เปนชาติฉนี้ เนื้อความว่า กัสสป ข้าแต่พระคาบศผู้เป็น
 กัสสปโคตร ทั้งข้าพเจ้า ขอถามพระผู้เป็นเจ้า ๆ จง กล่าว
 ซึ่งเหตุ ก่อน คนพาลกระทำ ซึ่งสิ่งไรให้แก่ผู้เป็นเจ้า หรือ
 ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ผู้เป็น กัสสปโคตร ผู้เป็นเจ้ามีความจำนง
 ปราถนา ยิ่งนัก ซึ่ง กิริยาที่ไม่ ขอพบ ขอเห็น คนพาล นั้น
 ด้วย เหตุ ผล เปน ประการใด ผู้เป็นเจ้า จง บอก ซึ่งเหตุอัน
 นี้ แก่ ข้าพเจ้า ก่อน พระ อภิกขิต คาบศ บรมโพธิสัตว์ เจ้า เมื่อ
 จะ บอก เหตุ อัน นั้น ก็ กล่าว เปน บาท พระคาถาว่า อนนฺ
 นยติ ทุมฺเมโธ เปนชาติฉนี้ อตถา อธิบายใน บาท พระคาถา
 ว่า ทุมฺเมโธ คนพาลผู้หา บัญญา มิได้ นั้น ย่อม นำไป ซึ่ง
 กรรม อัน บัณฑิตย บุคคล มิ พึง นำไป แล ย่อม ประทอบ ทิจ
 ใน อัน ไร้อุระ ทุนฺนโย คนพาลผู้หา บัญญา มิได้ นั้น อัน
 บัณฑิตย บุคคล จะ พึง แนะ นำ ถึง สอนได้ เปน อัน ยาก แล
 มิได้ เปน บุคคล อัน ประเสริฐ สัมมา วุฑฺฒิต ๑ กุรูปติ
 อนึ่ง คนพาล หา บัญญา มิได้ นั้น บุคคล จะ ว่า กล่าว
 ถึง สอน แก่ โดยดี โดยชอบ ประการใด ก็ ย่อม พิโรธ เคือง

ชัด แค้น มิได้ อ่อน น้อม ยอม รับ โสวาท วินัย ไส น
 ชานาคี คน พาล หา บัญญา มิได้ นั้น ย่อมไม่ รู้จัก ซึ่ง
 อาจารย์วินัย สิ่งใด สิ่งหนึ่ง อภัสสฺส ช้า แต่ ทำว สกนทร
 เทวราช กิริยา ที่ไม่ คบ ไม่ เห็น ซึ่ง คน พาล นั้น สุนทร ภาพ ตี
 ยิง นก ได้ ชื่อ ว่า เป็น กรรม ทำ ประ โยชน์ ให้ สำ เร็จ พระ
 องค์ จง ทรง ทราบ พระ ญาณ ด้วย ประการ ดัง นี้ เหว่ ภควา
 สัพ พากาเรน พาลู ปะ เสวนํ ครห นี้ ไท สม เต็จ พระ ผู้ ทรง
 พระ ภาคย์ เจ้า เมื่อ พระ องค์ ทรง ตี เตียน ซึ่ง กิริยา ที่ ส้อง เสพย์
 คบ ทา ซึ่ง คน พาล โดย อาการ ทั้ง บวง ด้วย ประ การ ฉนี้ แล
 จึง มี พระ พุทธ ฐึกา ทวีส ว่า กิริยา ที่ ไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาล
 ทั้ง หลาย นั้น มังคล จิต ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ มี
 พระ พุทธ ฐึกา ทวีส ฉนี้ แล เมื่อ จะ ทรง สรร เสริญ ซึ่ง กิริยา
 ที่ ส้อง เสพย์ คบ ทา ซึ่ง นก ปราชญ์ ก็ มี พระ พระ พุทธ ฐึกา
 ทวีส ซึ่ง พระ ศาตรา ว่า บัน ทิทา นัญจ เสวนา ดัง นี้ แล เมื่อ
 ความ ใน กระแส พระ พุทธ ฐึกา นั้น ว่า เย เกจิ สัต ตา สรร พ
 สัตว ทั้ง หลาย เหล่า ไท เหล่า หนึ่ง มา ประ กอบ พร้อม ด้วย คลอง

แห่ง กรรมอันเป็น กุศล ๑๐ ประการ มีเว้น จาก ปาณาติบาต
 เป็นต้นแล้ว บัณฑิตา นาม สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้นาม
 ชื่อว่า เป็น นักปราชญ์ แต่ นักปราชญ์ทั้งหลายอัน บุคคล
 จะพึง รู้จัก จำได้ ถนัด ว่า เป็น นักปราชญ์เท่านั้น ก็ พึง รู้
 จำได้ ด้วยอาการทั้งหลายสาม ยथा สมด้วย พระพุทธ
 ฐิภา ที่ ทวีต เทศนาไว้ ใน พาส บัณฑิต สุตร ว่า ตัณมานิ
 ภิกขเว บัณฑิตัสส บัณฑิตลักขณานิ เป็นต้น ดังนี้ เนื้อ
 ความว่า ภิกขเว ตูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ ประการ
 คือ ลักษณะ ๑ นิมิตร ๑ อุปทาน ๑ ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็น
 ของ แห่ง นักปราชญ์ แต่ ธรรม ชาติ ๓ ประการ นั้น เป็น
 ดัง ฤ ธรรมชาติ ๓ ประการ นั้น คือ นักปราชญ์ใน โลก
 นี้แม้ มี ความดำริ สิ่งใด ก็ ย่อม ดำริ ด้วย มโน สุจริต ๓
 มี เว้น จาก โลก เป็น ต้น ๑ คือ นักปราชญ์ใน โลก นี้ แม้ ก่อ
 สิ่งใด ก็ ย่อม ก่อ ด้วย จิตสุจริต ๔ มี เว้น จาก มุสาวาท เป็น ต้น ๑
 คือ นัก ปราชญ์ ใน โลก นี้ แม้ กระทำ การ สิ่ง ใด ก็ ย่อม กระทำ
 ด้วย ภาย สุจริต ๓ มี เว้น จาก ปาณาติบาต เป็น ต้น ๑ อธิบาย
 ว่า ลักษณะ นั้น คือ มโน สุจริต เป็น ลักษณะ ต่อ คน ให้ ชน

ทั้งปวง ล้วนรู้ ประจักษ์ ว่า เป็น นักปราชญ์ นิมิตร นั้น คือ
 วรจิสุจริต เป็น เหตุ จะ ให้ ชนทั้งหลาย หมายถึง ได้ ว่าเป็น นักปราชญ์
 อปทาน นั้น คือ กาย สุจริต เป็น จารึก แห่ง นักปราชญ์ มิได้
 ชาติ จาก สันดาน โดย ธรรมดา คุรุ ภิกษุ ทั้งหลาย อากา
 ร์ ทั้ง ตาม ประการ นี้ เป็น ของ แห่ง นักปราชญ์ บุคคล ทั้งปวง
 จะ พัง รุ้ จาก ซึ่ง นักปราชญ์ ทั้งหลาย ว่า เป็น นักปราชญ์ แล นั้น
 ก็ พัง รุ้ จาก จำ ไต่ ทวย อากา ร์ ทั้ง ตาม ประการ นี้ อมิต อัก
 ประการ หนึ่ง เถา สมเด็จ พระ พุทธ เจ้า แด พระ บัณฑิต โภธิเจ้า
 พระ มหา สววก ทั้ง ๘๐ พระ องค์ มี พระ มหา สารีบุตร เถา เจ้า
 เป็น ประธาน ก็ คือ แด พระ สววก ทั้งหลาย อื่น นอก จาก
 พระ อัสติ มหา สววก ก็ คือ แด ชน ทั้งหลาย อื่น อัก มี ศาสตรา
 ชื่อ สุนตะตะ แด มหา ไควินทพราหมณ์ แด พระ วิฑูรย์ บัณฑิตย์
 แด สรังกคตาส แด มโหสถ บรม โภธิสัตว์ พระยาสุตต ไสม
 ราช พระยานมิต ราช แด อโยธย กุมาร แด อภิตติ บัณฑิตย์
 เป็น ต้น นั้น ก็ คือ ชน ทั้งหลาย เหล่า นี้ บัณฑิตย์ ผู้ บัณฑิต พัง
 รุ้ เกิด ว่า เป็น นัก ปราชญ์ เตะ ภาเย วิย วัฑธา แด ชน
 ทั้งหลาย ซึ่ง ได้ นาม เรียก ว่า นักปราชญ์ นั้น มี อากา ร์ คุงหนึ่ง

ว่า รักษาไว้ ซึ่ง ภัย ทั้งหลาย มิ ฌนั้น ประคอง ประทับ เทียน ไต้
 อัน บุคคล ตาม ไร ใน ที่ มี ต มิ ฌนั้น ประ คอง กิริยา ที่ ไต้ ซึ่ง
 อัน ณะ ปานาหาร เข้า แด ฌ เป็น อาทิ ใน ขณะ เมื่อ ความ ลำบาก
 มี ความ ทราก เข้า ทราก น้า เป็น ต้น หาก ครอบ ง่า ฌนั้น อัด ต ใน
 วจน กราน์ แล ฌน ผู้ เป็น นักปราชญ์ ทั้งหลาย นั้น ย่อม เป็น ผู้
 สามารถ อาจ หาญ เพื่อ จะ ทรัก เสีย ไต้ ซึ่ง สรรพ ภัย แล ยប់ ทั่ว น
 ทราย สะเตี้ยต จัญ ไร ทั้ง ปวง แห่ ฌน ทั้งหลาย บรรดา ที่
 ทรกระทำ ตาม โอวาท ถ้อย คำ แห่ ฌน นั้น ตถาทิ มี ค้ำรับ สม อ้าง
 เข้า มา ว่า จริง ฌนั้น แล ทรพยดา แล มนุษย์ ทั้งหลาย เป็น
 อัน มาก เป็น อสัง เชยยา อปริมาณา เหลือ ที่ จะ นับ จะ ประ
 มาณ ไต้ แต่ บรรดา ที่ ไต้ ลุ อาสวัก ฌัย คือ พระ อรหันต ผล
 พัน จาก สิ่ง สรรก ภัย อบาย ทุก ฌ ไต้ สำ เร็จ พระ นฤพาน เป็น เชน นั้น ต
 บรม สุข ฌนั้น ก็ ตี แล ไต้ ยប់ ต บัง เกิด ใน สุกต โลก สวรรค์ ฌนั้น
 ฌถามา พจร ฌนั้น ก็ ตี ทั้ง น ก็ เพราะ อาศรัย ซึ่ง สม เต็จ พระ
 ตถา ฌต พระ อรหันต สัมมา สัม พุท ฌ เจร ฌนั้น ไร แต่ เท่า ฌนั้น
 ยัง ทรระ กูต ทั้งหลาย แปร สิบ พัน บรรดา ที่ ยัง จิตร ไร เต็ม ไต้
 ใน พระ ฌาริ บุทร มหา เถร เจ้า แล ไต้ ปฏิกัตติ อุด ฐาก ซึ่ง พระ

มหาเถรเจ้าด้วย จตุบัจจย ทั้ง ๔ นั้นเล่า ก็โตขึ้นไป อุบัติ
 บังเกิดในสวรรค์ชั้น ไช้ แต่เท่า นั้น ตระกูล ทั้งหลาย เป็น
 อัน มาก บรรดา ที่ยัง จิตร ให้ เลื่อมใส ใน พระ สาวก ใหญ่ ๆ
 ทั้งหลาย ๘๐ พระ องค์ จับ เต็ม แต่ พระมหา โมคคัลลาน แล พระ
 มหากัสสปเถร เป็น เต็ม มา แล ได้ ปฏิบัติ อุปฐาก ด้วย บัจจย ทั้ง ๔
 นั้นเล่า ก็โตขึ้นไป อุบัติ บังเกิด ใน ทิพยสุรลัย เมือง สวรรค์
 ชั้น เหมือน กัน ฉะนั้น สุเนตต์ สเสว สัตถุ ใน สาวก ยัง
 ชน ทั้งหลาย แต่ บรรดา เป็น สาวก ของ ศาสดา อัน ชื่อว่า ครูสุเนต
 นั้นเล่า บ้าง เหล่า ก็โต ขึ้นไป บังเกิด ใน พรหมโลก บ้าง
 พวก ก็ ขึ้นไป บังเกิด ใน ชั้น ปรมิมิตวสวดี ถึง ซึ่ง ความ
 เป็น เพื่อน แห่ง เทพยดา ทั้งหลาย ใน ชั้น ปรมิมิตวสวดี อัน เป
 กิจเจ บ้าง จำพวก ได้ ไป บังเกิด เป็น เพื่อน แห่ง กระษัตริ
 ชัย มหาสาร แล พราหมณ มหา สาร แล คฤหบดี มหา สาร
 ทั้งหลาย กุทัต เจต คำ ซึ่ง อธิบาย ถึง นียุติ ด้วย วร พระ
 บาฬี ที่ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภคย์เทศนา แก่ พระภิกษุ ทั้งหลาย
 ว่า นัตถิ ภิกขเว บัณชิตโต ภยํ ตุกร ภิกษุ ทั้งหลาย
 ภย ถึง ไต สิ่ง หนึ่ง ซึ่ง จะ บังเกิด แต่ สำนัก แห่ง นักปราชญ์หา มิได้

หนึ่ง ชุบหัวระ สะเตี้ยต จัญไร ภัยชุบหัวระทั้งหลาย จะได้ บังเกิด แต่
 ตำหนัก แห่ง นักปราชญ์ ทั้งหลาย หา มิได้ อธิบาย อีก ประการ
 หนึ่ง เล่า บุคคล อัน เป็น นัก ปราชญ์ นั้น ย่อม หอม พุ้ง ด้วย
 กลิ่น คือ คีต บริสุทธิ์ ประ ตูจ เครื่อง หอม เป็น ต้น ว่า เนื้อไม้
 อำพัน จันทน์ กฤษณา บุบผาชาติ อัน หอม พิเศษ บุคคล ผู้
 เสพย์ สมาคม ด้วย นัก ปราชญ์ นั้น ก็ ย่อม หอม กระทบ อบ
 อาบ ยวน ใจ ชวน ให้ สน ยิน ตี ประ ตูจ ใบไม้ อัน ห่อ เครื่อง
 หอม ๆ ก็ กระทำ ใบไม้ ที่ ห่อ นั้น ให้ หอม ไป ด้วย บุคคล
 อัน คบ ท่าน ที่ ดี มี ปรีชา ฉลาด เป็น นักปราชญ์ อัน ประเสริฐ นั้น
 ย่อม เป็น ที่ รักใคร่ เป็น ที่ บลุก นำใจ ให้ เจริญ เป็น ที่ สรรเสริญ
 สาธุการ แห่ง ท่าน ผู้ เป็น วิญญูชน ผู้ รู้อ พิเศษ ทั้งหลาย มี
 องค์ สมเด็จ พระ สรรเพชญ์ พุทธเจ้า เป็น อาทิ ใคร คบ ด้วย
 นักปราชญ์ ผู้ นั้น ก็ จะ เป็น ไป ตาม คติ นักปราชญ์ เมื่อ คบ คำ
 ด้วย คน พาด แฉ่ว ก็ จะ เป็น พาด เล่า คบ นักปราชญ์ ก็ จะ
 เป็น นักปราชญ์ เหตุ ได้ เียง อย่าง กัน แฉ่ว แฉ่ กระทำ ตาม อย่าง
 มิให้ ผิด วุคคัญเจ้าที่ ชัย คำ อธิบาย ดัง นี้ ยุติ ด้วย วารพระ
 บทที่ว่า

ศักดิ์ศรีญา ปถาเสณ ไย นโร อุปนัยหตี

บัตทกปี สุรภิ วายนตี เหว ชีรูปเสวณา

ดังนี้ ความว่า บุคคลผู้ใดผูกพันใจไว้ ซึ่งเนื้อไม้ แดกฤษณา

ด้วยใบไม้ บัตทกปี ใบไม้ทั้งหลายที่ ห่อนั้น ก็ ย่อม จะมี

กลิ่นหอม ฟุ้งไป ด้วย ยถา อันนี้ และ มี อุปมา ฉนั้นใด

ชีรูปเสวณา กิริยาที่ เข้าไป โกลส เสพย์ ซึ่ง นักปราชญ์ ทั้งหลาย

ก็ ฉนั้น นั้น อภิกตติบัตทกปี ไทจาบี อนึ่ง แม้ ถึง พระ อภิกตติ

บัตทกปี ทาบส นั้น ก็ ตี ใน กาล เมื่อ สมเด็จ ท้าว สหิสณยน์

โกศีย์ อมรินทรา อีราช จะ ประสาท พระ พร ถวาย นั้น ก็ได้

กล่าว พระ คาถา ขอพร แก่ สมเด็จ อมรินทรา ว่า

อธีร์ บัสเส สุณ อธีร์ อีเวน สท ส่าเส

อธีเรณัส ตาปัสสตาบ ตัง กเร ทัญญา ไรจเย

ดังนี้ อตถา ขิบาย ใน บาท พระ คาถา ว่า สัก ก ข้าแต่

อมรินทรา อีราช ขอ ให้ ข้าพเจ้า ประสบ พบ เห็น ซึ่ง นักปราชญ์

ทั้งหลาย ขอ ให้ ข้าพเจ้า พึง ได้ ยิน ช่าง คราว แห่ง นักปราชญ์

แล ขอ ให้ ข้าพเจ้า พึง ได้ กระทำ ซึ่ง เจริจา ก่อนแล เจริจา กับ ด้วย

นักปราชญ์ แล พึง ให้ ยิน ตี ชอบ ใจ ซึ่ง นักปราชญ์ เกิด

สัก ไก่ ส่วน สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เมื่อ จะ ตาม ซึ่ง เหตุ
แห่ง กิริยา ที่ ได้ พบ เห็น นักปราชญ์ เป็น ต้น นั้น ก็ กล่าว วาจา
ถาม ด้วย คาถา ว่า

ก็ นุ เต อกรั อีโร ๑๓ กัสสป การณ์
เกณ กัสสป อีโร ๑๔ กัสสป อภิกังขล

ทั้ง นี้ อรรถาธิบายใน บาท พระ คาถา ว่า กัสสป ข้าแต่ พระ
ศาสด ผู้ เป็น กัสสป โคตร ผู้ เป็น เจ้า จง กล่าว ซึ่ง เหตุ อัน นี้
ก่อน นุ ทั้ง ข้าพเจ้า จะ ขอถาม เต อกรั อีโร นักปราชญ์
ได้ กระจ่าง ทำ กรรม สิ่ง ไร ให้ แก่ ผู้ เป็น เจ้า หรือ ผู้ เป็น เจ้า จึง ได้
ปราถนา ยิ่งนัก ซึ่ง กิริยา ที่ ได้ ประสพ พบ เห็น ซึ่ง นักปราชญ์ เหตุ
ผล เป็น ประการ ไต หรือ พระ อภิกตติ บัณฑิต ศาสด เมื่อ จะ
บอก เหตุ การณ์ นั้น จึง กล่าว ซึ่ง พระ คาถา ว่า นุ นยติ เมธาวิ
เปณ ฮาติ อรรถาธิบายใน พระ คาถา ว่า สัก ก ข้าแต่ สมเด็จพระ
ท้าว สกนทร เทวราช เมธาวิ บุคคล ที่เป็น เชื้อ ชาติ นักปราชญ์
ประ กอบ ด้วย ปรีชา นั้น ย่อม นำ ไป ซึ่ง กิจ อัน บุคคล ควร
จะ พึง นำ ไป แต่ ไม่ ประ กอบ กิจ ใน อัน ไร อูระ เป็น บุคคล
อัน บุคคล พึง แนะนำ ว่า กล่าว ส่ง สอน นำ ไป ได้ โดย ง่าย บุคคล ผู้

เปนนักปราชญ์นั้นได้ ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐโดยพิเศษ สัมมาวุฒิกิ
 น กุญฺ์ปฏิบัติ บุคคลผู้เปนนักปราชญ์นั้น แม้บุคคลว่า กถ้าว
 ตั้ง สอน โดยดีโดยชอบ แล้ว จะได้ กำเริบ จิตร คិត โกรธ เคือง
 ทามิได้ บุคคล ผู้เปนนักปราชญ์นั้น ย่อม รอบรู้ ซึ่ง อาจารย์
 วินัย ฝึก แด่ ชอบ สาทู เตน สมาคม กิริยาที่ สมาคม คบ
 หา ด้วย นักปราชญ์ นั้น ได้ ชื่อว่า เปนสุนทรภาพ สวัสดิ์ เปน
 กรรม ทำ ประโยชน์ ให้ สำเร็จ ด้วย ประการ ฉนี้ เหว่ ภควา
 สัพ พากาเรน บัณฑิตเสวนํ ปัสสัน โท สมเค็จ พระ ผู้ทรง
 พระภาคย์ เมื่อ พระ องค์ ทรง สรรเสริญ ซึ่ง กิริยา ที่เสวนะ คบหา
 ซึ่งบัณฑิตยชาติ โดย อากา รังปวง ด้วย ประการ ฉนี้ แล้ว จึง
 มี พระพุทธรูฏีกา ครัสว่า กิริยา ที่ไปเสวนะ คบหา ซึ่ง นักปราชญ์
 นั้น มังกล จิตได้ ชื่อว่า เปน มงคล ประการ หนึ่ง มี พระ
 พุทธรูฏีกา ครัส ฉนี้ แล้ว ถ้าตบนี้ เมื่อ จะ ทรง สรรเสริญ ซึ่ง
 บุษ่า แก่ บุคคลทั้งหลาย ผู้เข้าไป ไกล ถึง ซึ่ง ภวะ เปน บุษเนยย
 บุคคล โดย ลำดับ แห่ง หนึ่ง ไม่ เสพย์ ซึ่งคน พาด แด่ เสพย์ซึ่ง
 บัณฑิตย นัน จึง มี พระ พุทธรูฏีกา ครัส ด้วย บาท พระ คาถา ว่า

ปุชชา ๑ ปุชชเนยยานัน เอตัมมังคลมุตฺตมัม ดังนี้ ความว่า
 กิริยาอัน บุษชา แก่ บุคคล ทั้งหลายอัน ควร แก่ บุษชา นั้น ได้
 ชื่อ ว่าเป็น มงคลอัน อุดม ประการหนึ่ง ตักถ ปุชชเนยยานาม
 มี พระ อัญญสูภกา พรวณณา เนื้อ ความใน บท คือ ปุชชา
 ๑ ปุชชเนยยานัน นี้ว่า พุทฺธา สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า
 ทั้งหลายผู้ ทรง พระ ภาคย์ บุญ กิริ นี้ ได้นาม ชื่อ ว่า ปุชชเนย
 บุคคล เหตุ พระ องค์ ปราศ จาก สรรพ โทษ ทั้งปวง นั้น
 ประการ ๑ เหตุ พระ องค์ ประกอบ ด้วย พระ คุณ ทั้งปวง นั้น
 ประการ ๑ บั้เจกสัม พุทฺธา อริยสาวกา ๑ พระ บั้เจก
 สัมพุทธเจ้า ทั้งหลาย ก คี พระ อริย สาวก เจ้า ทั้งหลาย ก คี
 นอก ออก ไป จาก สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า ทั้ง หลาย นั้น ก็
 ได้นาม ชื่อ ว่า ปุชชเนยบุคคล เหตุนี้ ปุชชา อับปากานี
 แท้จริง บุษชา แม้ มี ประมาณน้อยอัน บุคคลบุชชาแก่ ปุชชเนยบุคคล
 คือ พระ พุทธ เจ้า แด พระ บั้เจก โภธิเจ้า แด พระ สาวก ทั้งหลาย
 นั้น ย่อม เป็น บุษชา นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์อัน เกื้อ กุศล แด ความ สุข
 สิ้น ภาส นาน วัตถุประสงค์ แห่ง ชน ทั้ง หลาย มี นาย สุมนะ มาลาการ
 แด นาง มัลลิกา เป็น ต้น เป็น นิติน อุตสาหกรรม แนะ ความ

ให้เห็น ชัด ใน บุษามิ ประมาณ น้อย และ เปน บุษามิ นำ มา ซึ่ง
 ประโยชน์ แล ความ สุข สิ้น กวณานันนี้ ข้าพเจ้า ผู้คนตระวงนา
 จารย์ จะ ได้ ยก เขา วัตถุ อัน หนึ่ง มา ถ้าว มาตรา พอ ให้
 เปน อุทาหรณ์ ถ้าว อย่างไร ให้ เห็น เปน พยาน ใน บุษามิ
 ประมาณ น้อย แล นำ มา ซึ่ง ประโยชน์ แล ความ สุข สิ้น กวณานัน
 นี้ว่า ภควา อธิ เอกภวส์ ดัง ได้ สืบ มา ณ กาล หนึ่ง
 องค์ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์เจ้า เพศ บุปผันหะสมย์
 ผลิต สบง ทรง จีวร พระ ภาศย์เจ้า เข้า ไป ยัง พระ นคร
 ราชคฤห์ เพื่อ อาหาร บิณฑบาต อธิ โส สมณมาตกาโว
 ณ กาล นั้น นาย มาตา การ คน รักษา ส่วน ของ บรมกระษัตริ์ กรุง
 มคธ ราช มี นาม ชื่อ ว่า นาย สุนนะ ๆ นำ เขา บุปผชาติ ดอก มติ
 ติงหลาย มา เพื่อ จะ ถวาย สมเด็จ บรม กระษัตริ์ กรุง มคธาธิบดี
 ไต่ ทศนา การ เห็น องค์ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์เจ้า อัน ประ
 คับด้วยพระทนต์ถึงสถลภษณะพระสถลภษณใหญ่ ๆ ๓๒ ประการ
 แล ประทับ ด้วย พระ อธิศยานุพยัญชนะ พระ สถลภษณ น้อย ๆ
 ๘๐ ทิศ แล ชวติกรุ่ง เรือง ด้วย พระ พุทธิศิริ ควร จะ
 พิศวง ควร จะ นำ มา ซึ่ง ความ เต็มใส เสด็จ มา ถึง พระ

ทวาร พระ นคร ครั้น นาย สุมนะ มาลา การ ได้ ทศนา การ เห็น
 แล้ว ก็ บังเกิด ความ ประวิตก ว่า ราชชา ปุบผานิ คเหตุว่า
 สมเด็จ บรม กระจก เจ้า พระ องค์ ทรง รัย เขา ตอก บุปผาชาติ
 ทั้งหลาย แล้ว ก็ จะ พึ่ง พระ ราช ทาน พระ ราช ทวิพย์ เปน
 รางวัล แก่ อาตมา รัย กหาปณะ บ้าง พัน กหาปณะ บ้าง ก็
 ทวิพย์ มี ประมาณ เท่านั้น จะ พึ่ง ยัง อาตมา ให้ ได้ ความ สุข มากร
 ว่า ใน อธิ โลก นี้ อย่าง เดียว เท่านั้น ก็ แตะ ถ้า เรา เขา ตอก ไม่
 นี้ บูชา แก่ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า เสี้ย เล่า ผล ก็
 จะ พึ่ง มี แก่ อาตมา มาก กว่า มาก เปน อสงไขย อย่างไม่ย จะ นับ
 จะ ประมาณ มิได้ จะ พึ่ง เปน บูชา นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์ แด
 สุข แก่ อาตมา สิ้น กาด นาน หน้ ทาห้ ฝิฉนั้น อาตมา จะ บูชา
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า ด้วย บุปผาชาติ ทั้ง หลาย นี้ เกิด
 ครั้น ประวิตก คำวิ ฉนี้ แล้ว นาย สุมนะ มาลา การ นั้น ก็ มี จิตร
 เต็มใส ไตมนันศั ศรีทธา เอกบุปผมูฐิ คเหตุว่า จึง ถือ เขา
 บุปผาชาติ กำ มือ หนึ่ง ชาติ ที่ เณระ พระ ภาคร์ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 พระ ภาคย์ เจ้า ปุบผานิ อากาเสณ คณ์ว่า ส่วน บุปผาชาติ
 ทั้งหลาย นั้น ก็ ถอย ถูว บลิว ไป โดย พื้น นภาภาศ บังเกิด

เปน เพศาน ดอกไม้ ดยประคิษฐานอยู่ ใน ประเทศ เข็องชน แห่ง
 สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาคย์ ทมานุภาว ทิศวา นายสมณะ
 มาตา การ ครั้นได้ ทักณา ซึ่ง พุทธา นุภาพ มหัตตจรรย ดัง นั้น ก็
 ยิ่ง มี จิตร ปณณา การ หนัก ขึ้นไป กว่า เก่า จึง ถือ เอา ดอกไม้
 กำ มือ หนึ่ง ชัก ไป อีก ดอกไม้ ทั้ง หลาย นั้น ครั้น ว่า ไป แล้ว
 ก็ บัง เกิด เปน ผา ฝน ึ่ง อยู่ ใน ทิศ ึ่ง ๓ ด้าน ตก แต่ ว่า
 นาย มาตา การ ชัก ดอก ไม้ ทั้ง หลาย ไป โดย นิยม ดัง นี้ ถึง แปด
 กำ มือ ภาณี คณิตวา ดอกไม้ ทั้ง หลาย นั้น ไป แล้ว ก็ บัง เกิด
 มี สัต ฐาน ปาน ปรหนึ่ง ว่า กุฎาการ เว็อน ยอดแล้ว ก็ ประคิษฐาน
 อยู่ ภาควา อัน ไทกุฎาการเว อโหติ สมเด็จพระ สัพพัญญู
 ก็ ปรากฏ อยู่ ใน ภาย ใน แห่ง กุฎาการ เว็อน ยอดอัน แล้ว ด้วย
 บุษบาชาติ นั้น มหาชนกาโย หมุ่มมหาชน ก็ พว ก็น มา มัว สม
 สันนิบาท ประชุม กัน เปน อัน มาก กว่า มาก องค์ สมเด็จพระ
 พระ ผู้ทรง พระ ภาคย์ เมื่อ จะ ทรง ปลังสนา การ สรรเสริญ นาย
 มาตา การ ก็ ทรง กระทำ หลิตปาตุกรรม แยม พระ บวร โยษฐ
 ให้ ปรากฏ อานัน ักต์ เตไร ส่วน พระ อานนทมหาเถร พุทธ
 อนุชา ได้ ทักณา เห็น หลิตการ ก็ มา ดำริ ว่า น พุทธา อเหตุ

อับจ๋จโย ธรรมคา ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งหลาย
 ย่อมจะไม่ทรงกระทำหิตปาตุกรรมคือแยม พระโอรสผู้ให้ปรากฏ
 ในอันใช้ เหตุใช้ บัจจยี่ นี้ ครอบเหตุผล จะพึงมี คำนี้แล้ว
 พระผู้เป็นเจ้า ก็ กราบ ทูล ตาม ซึ่ง เหตุ ที่ ทรง แยม พระ โอรส ผู้ นั้น
 สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า จึง มี พระ พุทธ พยารกรณ์ ภาสิต
 ทรง ทำ นาย ว่า อานันท์ ตูกร อานนท์ เอโส มาตกาโร
 นาย สุมนะ มาตา การ ผู้ น เบน เนื้อ หน่อ พระ บัจเจก โภธิ สัตถ์
 ยิง จะ ต้อง สั่ง สร นา การ เวียน ว่า ย เสวย สรรพค สมบัติ แด
 มนุษย สมบัติ สัน กาด ช้า นาน ประ มาณ แสน กัลป์ เป็น กำหนด
 ด้วย อนุภาพ ผล แห่ง มาตา พุทธ บูชา นี้ ครั้น ใน กาด
 เมื่อ ปริ โยสถาน ที่ สุด ชาติจะ ได้ ครีต เป็น พระ บัจเจก พุทธเจ้า องค์
 หนึ่ง ทรง พระ นาม ชื่อ ว่า สุม นิสว บัจเจก โภธิ ใน ที่ สุด
 แห่ง แสน กัลป์ นั้น งาม ปริ โยสถาน ใน กาด เมื่อ จบ พระ
 พุทธ พยา กรณ์ ภาสิต กดา ลง แล้ว พระ พุทธ องค์ มี พระ พุทธ
 ประสงค์ จะ ทรง แสดง พระ ธรรม เทศนา แก่ บรรพ สัตถ์ ทั้ง ๔ จึง มี
 พระ พุทธ ภูคา ครีต ซึ่ง พระ คาถา ว่า

คัญจ กัมมัง กตํ สาธุ ยํ กัตวา นานุกัมปิตี
 ยัสสํ ปิตีโต สุขโม วิปากํ ปฏิเสวตี

ดังนี้ อธิบายในบาทพระคาถาว่า สุขโม บุคคลผู้ใด
 มีใจยินดี ประคบด้วย บิณฑิ และ ปราโมทย์ มีได้ เต็ม ร้อน
 กิน แหนง เคี้ยวบ แคลงในผล แห่ง กรรม แล้ว แลได้ กระทำ
 ซึ่ง สุจริต กรรม อันใด คัญจ กัมมัง กตํ สาธุ ก็แล สุจริต
 กรรมที่ บุคคลได้ กระทำ นั้น ไต่ ชื่อ ว่า กระทำ เปน อัน ตี
 สุนทรภาพ พิเศษ บุคคลผู้ นั้น ก็ ย่อม จะ ได้ เสวย ซึ่ง วิบาก
 ผล แล ความ ปราโมทย์ นั้น คาถาปริโยสานเน ใน กาล
 เมื่อ จบ พระ คาถา ลง แล้ว อรรมาภิสมัย คือ ความ ตรีสรู
 มรรค แล ผล ก็ บัง เกิด แก่ บรรพ ธรรม ทั้งหลาย เปน อัน มาก ประมาณ
 แปด หมื่น สี่ พัน เหว อัมปกาบี เทสํ ปุชา บันชิตยัมม
 ปริชา พิง สันนิฐาน เกิด ว่า บูชา ของ บุคคล ทั้งหลาย นั้น
 แม้ มี ประมาณ น้อย ก็ ตี ก็ ย่อม เปน บูชา นำ มา ซึ่ง ประโยชน์
 แล ความ สุข สัน กาด นาน ด้วย ประการ ฉนี้ ๓ ๑ อามิสบูชา
 ก็ แก่ อามิส บูชา คือ บูชา ด้วย อามิส ถึง ประคบด้วย ผล พิเศษ
 ถึง เพียง นี้ แล้ว โทปน วาโท ก็ จะ บ่อย กล่าว ไป ไย ด้วย

ปฏิบัติบูชา คือ บูชา ด้วยการ ปฏิบัติ นั้น เถ่า ทั้ง ๆ จะ ไม่มี
 ผลพิเศษ เย กุศลปฏิกทา กุศลบุตร ทั้งหลาย ไต่ได้บูชาสมเด็จพระ
 ผู้ทรงพระ ภาควัย ด้วย คุณ ทั้งหลาย แห่ง คน ก็คือ บูชา ด้วย
 กิริยา ที่ รักรักษาซึ่งพระ ไตรสรณาคมนั้น แด่ สิกขา บท กี่ ตี ด้วย
 กิริยา ที่ สมานทาน รักษา พระ อุโบสถ คี่ ตี ด้วย คุณ
 ทั้งหลาย มี รักษาพระ จตุปาริสุทธ คี่ ตี เป็นอาทิ กี่ ตี ใน กาล ไต่ โภ
 เกสร์ บูชาผล ไคร เลย จะ อาจ พรรณนา ซึ่ง ผล แห่ง ปฏิบัติ
 บูชา ของ กุศลบุตร ทั้งหลาย เถ่า นั้น ได้ แท้จริง กุศลบุตร ทั้งหลาย
 นั้น พระ อาจารย์ หาก ถิ่นว่า ชื่อว่า บูชา สมเด็จพระ สัมมา
 สัมพุทธเจ้า ด้วย บูชา อย่าง ยิ่ง ยถาห อธิบาย ดัง นี้ ยุติ ด้วย
 พระ พุทธ ฎีกา ที่ ทรง เทศนา แก่ พระ อานนท์ ใน มหา ปรินิพพาน
 สูตรว่า โยไฮ อานนท์ ภิกขุ วา ภิกขุณี วา อุปาเสโก
 วา อุปาสิกาวา วา อุนว อานนท์ ภิกษุ กี่ ตี ภิกษุณี กี่ ตี อุปาเสก
 กี่ ตี อุปาสิกากี่ ตี ผู้ใด มา ปฏิบัติ ซึ่ง อกรรม อัน สมควร แก่
 บุพภาค คือ พระ นพ ไถกบุตร อกรรม สามิจปฏิบัติ ใน ปฏิบัติ
 เป็น สามิจปฏิบัติ แด่ ประพฤติ ถูก ค้อง ตาม สมควร แก่บุพภาค
 แล้ว แด่ ยับ ยั้ง อยู่ ไต่ ทถาคต สักกไวติ ภิกษุ แด่ ภิกษุณี

อุบาทถก แล อุบาทถกา ผู้ นั้น ชื่อ ว่า กระทำ ศึกการะ บูชา แล
 ศาการะ เคารพ นับ ถือ บูชา สมเด็จ พระสัมมา สัมพุทธเจ้า ด้วย
 ปฏิบัติ บูชา อย่าง ยิง อย่าง อุกฤษฏ์ อาศรัย พระ พุทธ ฎีกา
 ตรีศ เทศนา แก่ พระ อานนท์ ฉนี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า กิริยา
 ที่ บูชา ด้วย ปฏิบัติ บูชา นั้น มี ผล พิเศษ กว่า อามิษ บูชา ไม่
 อาจ สามารถ จะ พรรณนา ได้ เอเตนानุสาเรน ศกาวะ แห่ง บูชา
 แม้ แก่ พระ บัจเจก พุทธเจ้า แล พระ อริยสาวกเจ้า ทั้งหลาย แล
 เปน บูชา นำ มา ซึ่ง ประโยชน์ แล ความ สุข สิ้น กาล นาน
 นั้น ก็ คือ บันฑิตย ผู้ มี ปรีชา พึง รู้ โดย อัน ประพฤติ ตาม
 นัย อธิบาย นี้ เกิด อธิกา ประการ หนึ่ง เด่า ชุ่มนุมน ศฤทส์ถ
 ทั้งหลาย นั้น พี่ชาย ก็ คือ พี่หญิง ก็ คือ ก็ ได้ ชื่อ ว่า บูชเนยย
 บุคคล ของ บุคคล ผู้ เปน นื่อง อธิบาย ว่า พี่ชาย แล พี่หญิง
 นั้น สมควร ที่ บุคคล ผู้ นื่อง จะ พึง บูชา อนึ่ง มารดา แล
 บิดา ทั้งหลาย ก็ คือ ก็ ได้ ชื่อ ว่า บูชเนยย บุคคล ของ บุคคล
 ผู้ เปน บุตร สมควร ที่ บุตร จะ พึง บูชา ตาม กตส์ถ สุตส์ถ สุรา
 อนึ่ง สามี ก็ คือ พ่อ ผัว แล แม่ ผัว ก็ คือ ก็ ได้ ชื่อ ว่า เปน บูชเนยย

บุคคล ของหญิง สะใภ้ ในตระกูล สมควร ที่ หญิง สะใภ้
 ในตระกูล จะ พึ่ง บุษบา เฮวเมกัล บุษเนยยา บุคคล ทั้งหลาย
 ได้นาม ชื่อ ว่า บุษเนย บุคคล ใน บท คือ บุษจาบุชเนยยานั้น
 บัณฑิตย์ พึง รู้ ด้วย ประการ ฉนี้ เอเตสมี ทิ บุษบา แท้จริง
 บุคคล กระทำ ถักถาร บุษบา แก่ บุษเนย บุคคล ทั้งหลาย มี
 มารดา แล บิดา เป็น อาทินั้น ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล แท้จริง เพราะ
 ความ ที่ บุษยานั้น อัน บัณฑิตย์ กล่าว ว่า เป็น อรรม อัน เป็น กุศล
 ด้วย เพราะเป็นเหตุแห่งความเจริญมีเจริญอายุเป็นอาทิด้วย วุฑฒิ
 เหตุ สมคฺจกระแสดพระพุทธรูฏิกาทรัสเทศนาว่า เย เมตเตยยา
 ภวิสสันติ ชน ทั้งหลาย เหล่า ไต มา ประพฤติ ให้ เป็น ประ โยชน
 อัน เกอกุล แก่ มารดา แล บิดา สมณแล พราหมณาจารย์ ทั้งหลาย
 ก็ ตี แล มี ปรกติ เคารพ ยำ เกรง แก่ ชน ทั้งหลาย ผู้ เป็น ไหญ่
 ใน ตระกูล ก็ ตี ก็ แล กิริยา ที่ บุคคล ทั้งหลาย มา สมาทาน
 ถือ มั่น ซึ่ง กุศล อรรม อัน นี้ แล และ ให้ ประพฤติ เป็น ไป นั้น
 อายุ นานิ วุฑฒิ สันติ ชน ทั้งหลาย เหล่า นั้น ย่อม จัก เจริญ
 ด้วย อายุ วัฒนณะ สุชะ พละ เพราะ เหตุ ที่ ตน สมาทาน ถือ มั่น
 ซึ่ง กุศล อรรม ทั้งหลาย นั้น ใจ ความ ว่า องค์ สมเด็จ พระ ผู้

ทรง พระ ภาคย์ เจ้า ทรง ตรัส เทศนา ซึ่ง มงคล ทั้ง ๓ ประการ
 คือไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาล ๑ เสพย์ ซึ่ง นักปราชญ์ ๑ บุษยา
 แก่ บุคคล ควร บุษยา ๑ ด้วย พระ คาถา อัน นั้น ด้วย ประการ นั้น
 ชุมนุม มงคล ทั้ง ๓ ประการ นั้น อุกาย โลก หิต เหตุ ด้ ตา ๑
 อัน ว่า สภาวะ แห่ง อรวม อัน เป็น เหตุ แห่ง ความ เกื้อ กู้ ใน โลก
 ทั้ง ๒ คือ อธิ โลก แด พร โลก ด้วย กิริยา ที่ บ่ง กั้น วิชา ซึ่ง
 พยาธิ อัน ทราย เป็น ต้น แต่ บ้าง ใจ คือ มิ ได้ เสพย์ ซึ่ง คน พาล
 นั้น ก็ คี่ กิริยา ที่ สอง เสพย์ ซึ่ง บัณฑิต ย์ ทั้ง หลาย นั้น ก็ คี่
 กรวม คือ บุษยา แก่ บุคคล ควร เพื่อ จะ บุษยา ก็ คี่ ทั้ง ๓ ประการ นั้น
 บัณฑิต ย์ พึง รู้ เกิด ว่า เป็น มงคล เพราะ เป็น เหตุ ด้ จะ ให้
 ถึง ซึ่ง สุกติ แด พระ อมฤตยนิพพาน โดย นัย อัน พระ อัญญกถา
 จารย์ เจ้า กถา วั ใน อัญญกถา พรรณนา ผล แห่ง บุคคล ทั้ง หลาย
 นั้น อิมิสต์ตา ศาถาย อีต ์ เวน ์ เณนา พรรณนา มา ด้วย คาถา
 คือ อเสวนา จ พาลานํ เป็น ต้น ก็ สำ เร็จ แล้ว แต่ เท่านั้น

เฮว ภาควา พุทธิ มังคล มุก ์ คมนันตี เฮก ์ อี ์ เณส ์ ไคปี
 สม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า อัน เทพ ยามา กราบ ทูล อาราธนา
 เพื่อ จะ ให้ แสดง มงคล อัน หนึ่ง ไซ จะ กราบ ทูล อาราธนา

ให้แสดง มงคล มาก หา มิได้ แม้ตั้ง นั้น ก็คือ พระ พุทธ องค์
 มี พระพุทธชยันตี ศรัย มาก ที่ด้วย พระมหากษัตริย์ เทศนาแสดง
 ข้อมงคล ๓ ประการ ด้วย พระ ศาสนา อัน เทียว เปรียบ เหมือน
 บุรุษ มี ชยันตี ศรัย อัน ยิ่ง ผู้อื่น ข้อ วัตถุ แม้ มี ประมาณ น้อย
 ก็ ให้ วัตถุ เป็น อัน มาก แล้ว พระ พุทธ องค์ ทรง ปราบปราม เพื่อ
 จะ แสดง มงคล เป็น อัน มาก ด้วย พระ ศาสนา ทั้งหลาย มี
 ปฏิรูปเทศวาโส เป็น อัน อื่น เพราะ เหตุ เทพยตาทั้งหลาย
 ปราบปราม จะ ใคร่ รับ พระ ราชทาน สัตย์ ให้ ยิ่ง กว่า นั้น ประการ
 หนึ่ง เพราะ เหตุ มงคล ทั้งหลาย มีอยู่ อื่น ประการ หนึ่ง ยัย
 อนุกุล เพราะ เหตุ มี พระ พุทธ ประสงค์ จะ ใคร่ ประกอบ ใจ ซึ่ง
 มงคล อันใด ๆ ที่ จะ อนุกุล ตาม ชยันตี ศรัย แห่ง สัตว์ ทั้งหลาย
 เหล่าใด ๆ พระ องค์ ปราบปราม จะ ประกอบ ซึ่ง สัตว์ ทั้งหลาย
 เหล่า นั้น ๆ ไว้ ใน มงคล นั้น ๆ ประการ หนึ่ง ชุมมม มงคล
 ทั้งหลาย ๓ ประการ นั้น จัก วิจัย ใน ประถม ศาสนา นี้ก่อน
 บท คือ ปฏิรูปะ นี้ อธิบาย ว่า สมควร บท คือ เทศะ นี้ มี คำ
 อธิบาย ว่า คาโมบี โอกาส อัน เป็น ที่ อยู่ สำนัก อาศรัย แห่ง
 สัตว์ ทั้งหลาย แห่งใดแห่งหนึ่ง คือ บ้านที่ดี นิคมที่ดี นครที่ดี

ชนบท ก็คือ ไท๋นาม ชื่อว่า เทสะ แลบท คือ วาโต นั้น
 แปลว่า อยู่สำนัก อาจารย์ในโอกาสอื่น ชื่อว่า เทสะ นั้น แลบท
 คือ บุพเพกตบุญญา นั้น อธิบายว่า สภาวะ แห่ง กุศล ที่
 บุคคลได้สร้าง สมไว้ ใน อดีตชาติทั้งหลายใน กาล ก่อน นั้น ชื่อ
 ว่า บุพเพกตบุญญา บท คือ สัมมา ปณินิ นั้น อธิบายว่า
 จิตร นั้นนัก ปราชญ์ หาก เรียก ว่า อัจฉา แปลว่า คน สกโต วา
 อัจฉาใจ อีกนัยหนึ่งว่า อัจฉาพ ทั้งสิ้นนั้น ไท๋นาม ชื่อว่า
 คน กิริยา ที่ ตั้งไว้ ชอบ คือ ประกอบ ซึ่ง คนไว้ ชอบ นั้น ชื่อว่า
 อัจฉาสัมมาปณินิ เสด็จ กุศลนยเมว แลบท อัน เศษ คือ
 เขตัม มังคละมุตตม นั้น มี นัย อธิบาย ดังกล่าว มา แล้ว แต่ ทน
 หตัง นั้น ๆ พรรณนา มา ด้วย อัจฉา แห่ง บท ใน บท คือ ปฏิรูป
 เทสวาโต เป็น ต้น แล้ว แต่ เท่านั้น อัจฉา ณัฒนาบี ก็ แล
 กภาที่ พรรณนา เนื้อ ความใน บท ปฏิรูปเทสวาโต เป็น อาทิ นั้น
 บัณฑิตย พัง ภู โดย นัย อธิบาย ดังนี้ว่า ปฏิรูปเทสวาโต นาม
 บัณฑิต ทั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา อุบาสิกา ย่อม
 เทียว อยู่ใน ประเทศ ที่ ไค ก็ คือ แล บุญญา กิริยา ทั้งหลาย ๑๐
 ประการ มี ให้ ทาน เป็นต้น ย่อม ประพฤติ เช่น ไป ใน ประเทศ

ใดก็ดี ประเทศนั้นได้นามชื่อว่าปฏิรูปประเทศว่า เป็น ประเทศ อัน
 สมควร หนึ่ง นวสังกะสีตฤสาสนะ คำ ตั้ง ตอน ของ สมเด็จพระ
 ศาสดา อัน มี องค์ ๘ ประการ มี สุกตัม แล เคียง เป็นอาทิ
 ย่อม รุ่งเรืองปรากฏใน ประเทศใด ประเทศ นั้น ก็ ได้นาม ชื่อ
 ว่า ปฏิรูปประเทศ เป็น ประเทศ อัน สมควร ตัดถ นินาไล กิริยา
 ที่ อยู่ใน ประเทศ อัน สมควร นั้น บัณฑิตทั้งหลาย กล่าว ว่า
 เป็น มงคล เพราะ ความ ที่ อยู่ใน ประเทศ อัน สมควร นั้น
 เป็น บัณฑิต อัน จะ ได้ ทำ บุญ ทำ กุศล ของ สัตว์ ทั้งหลาย แท้จริง
 วัตถุ แห่ง ชน ทั้งหลาย มี นาย เกวัญชาว ประ โมง เป็นคน
 ใน สหพัทลุง นั้น เป็น นิกัณ อุทาหรณ์ แนะ ความ ให้ เห็น ชัด
 ใน กิริยา ที่ อยู่ใน ประเทศ อัน สมควร นั้น อปโร นโย นัย
 อัน อื่น ยังมี อีก ว่า ภควโจ โพธิมณีนัทปเตโส ประเทศ
 อันเป็นที่ ไต่ ตรีสรู พระปรมาภิเสก สัมโพธิญาณแห่งสมเด็จพระผู้
 ทรง พระ ภาคย์ นั้น ก็ ได้นาม ชื่อ ว่า ปฏิรูปประเทศ เป็น ประเทศ
 อัน สมควร หนึ่ง ประเทศ ที่ สมเด็จพระ พุทธ องค์ ทรง เทศนา
 พระ อรรณ จักรปัดคน สุตร นั้น ก็ ดี ประเทศ ที่ พระ พุทธ องค์
 ทรง ทำลายเสียซึ่ง ความ มัว เมา แห่ง ติดถัย นิครนทั้งปวง ใน

ท่ามกลางชุมนุม บริษัท มีปริมาณชาติ อันไกล ๑๒ โยชน์ แล้ว
 แล ทรง แสวง พระยมกปาฏิหาริย์ แต่ที่ ไกล คงไม่ คณาทาม พระ
 พฤษณ์ นั้น ก็ดี ประเทศ ที่ พระ พุทธ องค์ เด็ด เจ้ามาน จาก
 ดาวดึงส์ เทวโลก นั้น ก็ดี โย วาปน อัญญาณี อนึ่งแม่ ถึง
 ประเทศ อัน อัน เป็น พุทธาธิวาสสถาน ที่ ประทับ อยู่ แห่ง สมเด็จ
 พระ ๘ พัพพัญญู เจ้า มี พระ นคร สวรรค์ แล พระ นคร ราชคฤห์
 เป็น ต้น อัน ไต่ ก็ดี ปฏิรูปเทศวาโส นาม ก็ ไต่ นาม ชื่อว่า
 ปฏิรูปเทศ ทั้งสิ้น ก็ กิริยา ที่ อยู่ ดำเนิน ชาติ ใน ปฏิรูปเทศ นั้น
 บัณฑิตทั้งหลาย หาก กล่าว ว่า เป็น มงคล เพราะ เป็น บัณฑิต
 ยิ่ง ดี ทั้งหลาย ให้ ไต่ ซึ่ง อนุตตรวิยธรรม ๖ ประการ มี
 ทศนา นุตตรวิยเป็นต้น อปโร นโย นัยอธิบาย อัน อัน ยังมี
 อีกว่า ปุริทัตติมา ย ทิศาจ ใน ปุริมทิศ ตะวัน ออก แห่ง
 ชมพูทวีป มี นิคม อัน หนึ่ง ชื่อว่า กังคคานิคม ในอปรตศาภาศ
 แห่ง กังคคานิคม นั้น มี ไม้ รังใหญ่ อยู่ ต้น หนึ่ง ตโต ปรี
 เบื้อง หน้า แต่ ต้น รังใหญ่ ออกไป นั้น เป็น บัจฉินตะชนบท ท่าม
 กลาง ระหว่าง ภายใน นั้น ชื่อว่า มัชฌิมประเทศ ใน ทักษิณทิศ
 แล ปุริมทิศ แห่ง ชมพูทวีป คือ กัน นั้น มี แม่ น้า อัน หนึ่ง

ชื่อว่า สฬิวตี้นท์ คโต ปรี เบื้องหน้าแต่ สฬิวตี้นท์ ออกไป
 นั้น เป็น บัจฉินตะชนบท ท้าม กลาง ระหว่าง ภายใน นั้น เป็น
 มัชฌิม ประเทศ ใน ทักขินทิส แห่ง ชมพูทวีป นี้ มี นิคม
 ชันหนึ่ง ชื่อ เสตกัณณิก นิคม คโต ปรี เบื้องหน้าแต่ เสต
 กัณณิก นิคม ออกไป นั้น เป็น บัจฉินตะชนบท ท้าม กลาง
 แต่ ภายใน เข้า มา นั้น เป็น มัชฌิม ประเทศ ใน บัจฉิม ทิศ
 แห่ง ชมพูทวีป นี้ มี บ้าน พรหมณ์ อยู่บ้าน หนึ่ง ชื่อ ว่า
 ฤณคาม เบื้อง หน้าแต่ ฤณคาม ออกไป นั้น เป็น บัจฉินตะชนบท
 ท้าม กลาง แต่ ภายใน เข้า มา นั้น เป็น มัชฌิม ประเทศ ใน อุตฺรทิศ
 แห่ง ชมพูทวีป นี้ มี ภูเขา ชันหนึ่ง ชื่อ ว่า อุตฺรทัชชะบรรพต
 เบื้อง หน้าแต่ อุตฺรทัชชะ บรรพต ออกไป นั้น เป็น บัจฉินตะชนบท
 ท้าม กลาง แต่ ภายใน เข้า มา นั้น เป็น มัชฌิม ประเทศ อยู่
 มัชฌิมประเทศ ไส มัชฌิม ประเทศ ชัน มี ใน ท้าม กลาง ทั้ง สัน นี้
 ถ้า จะ กำหนด รั้งวัด โดย ยาว ๓๐๐ โยชน์ รั้งวัด โดย
 กว้างได้ ๒๕๐ โยชน์ รั้งวัด โดย กดม รอบได้ ๕๐๐ โยชน์
 เฮ ไส มัชฌิมประเทศ ไส นาม แต่ มัชฌิม ประเทศ ทั้ง สัน ที่

กำหนดมานี้ ใต้นามชื่อ ว่า ปฏิรูปเทศ เป็น ประเทศสมควร
 จะ อยู่ จะ อาศัย อิศริยาธิปไตย จักกวัตติราชาใน
 ในที่นี้มี คำ วิสัชนา ว่า พระยา จักรพัทธราชา ทั้งหลาย ผู้
 กระทำ ซึ่ง ความ ที่ แห่ง พระ องค์ ให้ เป็น อิศราธิปไตย แก่ ทวีป ทั้ง
 ๕ แต่ มี ทวีป น้อย สอง พัน เป็น บริเวณ นั้น ย่อม อุบัติ
 บังเกิด ขึ้น ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น จะ ได้ บังเกิด ใน บัจฉนตะ
 ประเทศ หามิได้ หนึ่ง พระ ดาวฤกษ์ใหญ่ ทั้งหลาย มี พระ ดาวบริวาร
 แต่ พระ มหา โมกคคัลลสถานเถร เป็น ต้น ผู้บำเพ็ญ ดาวฤกษ์ บารมี
 ญาณตั้งดวงใจ หนึ่ง กับ เศษกำไร แสน มหา กัป ให้ เต็มบริบูรณ์
 แล้ว นั้น ก็ คือ ก็ ย่อม อุบัติ บังเกิด ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น
 พุทธา หนึ่ง ถึง องค์ สมเด็จ พระ สรรเพชญ์ สัมมา สัมพุทธเจ้า

๕

ทั้งหลาย ผู้บำเพ็ญ พระ สมเด็จพระ บารมี สามสิบ ล้าน ๖

๑๐

ดวงใจ กำไร แสน มหา กัป ให้ เต็ม บริบูรณ์ แล้ว นั้น ก็ คือ ก็
 ย่อม อุบัติ บังเกิด ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น ซึ่ง จะ ไป อุบัติ บังเกิด

27/03/2565

ใน บัจฉันตะ ประเทศ นั้น เป็น ยังว่า ทา มิได้ สัตว์ ทั้งหลายซึ่ง
 บังเกิด ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น เบื้อง ว่า ถือ เขา ซึ่ง โอวาท คำ
 ตั้ง สอน ของ บรมจักรพัทธา อธิราช แล้ว แด คำรง อยู่ใน คีต ๕
 ประการ นั้น ย่อม จะมี สุกติ สวรรค์ เป็น ที่ ดำเนิน ใน เบื้อง หน้า
 ทถา บัจเจกสัม พุทธถาน โอวาท ปฏิฐฎาย อึ่ง สัตว์
 ทั้งหลาย ซึ่ง บังเกิด ใน มัชฌิม ประเทศ นั้น เบื้อง ว่า ถือ เขา
 โอวาท แห่ง พระ บัจเจก พุทธเจ้า ทั้งหลาย แล้ว แด คำรง อยู่ใน
 ใน โอวาท นั้น ก็ ย่อม จะมี สุกติ สวรรค์ เป็น ที่ ไป ใน เบื้อง หน้า
 เหมือน กัน กับ โอวาทานุศาสน์ ของ สมเด็จพระ บรมจักร สัมมา
 สัมพุทธเจ้า กาน ปณ ก็ แด ฝ่าย สัตว์ ทั้งหลาย ที่ ดำรง อยู่ใน
 โอวาทานุศาสน์ ของ สมเด็จพระ สัมมา สัมพุทธเจ้า แด พระ อริย
 สววก ของ สมเด็จพระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย นั้น ย่อม จะมี สวรรค์
 สุกติ โลก แด พระ นิพพาน เป็น ที่ ดำเนิน ใน เบื้อง หน้า ก็ สัมมา
 เทศ การณ์ นั้น กิริยา ที่ อยู่ใน ปฏิรูป เทศ นั้น บัณชิตย์ ทั้งหลาย
 หาก กล่าว ว่า เป็น มงคล เพราะ เป็น บัจฉัย เพื่อ จะ ให้ ได้
 สัมบัติ ทั้งหลาย คือ สวรรค์ สัมบัติ แด นิพพาน สัมบัติ นี้ ปุพเพ
 ๑ กตปุญญุต นาม สภาวะ แห่ง กุศล ที่ บุคคล ปวารณ ซึ่ง

สมเด็จพระ เสด็จเพื่อเชิญ สมเด็จพระพุทธเจ้า แด่ พระ บัณฑิต พุทธเจ้า
 แด่ พระ ชีนาสว บุคคล ทั้งหลาย แด่ ได้ เข้าไป ก่อ สร้าง ตั้ง
 สมไว้ ใน อดีตชาติ ทน หลัง นั้น ได้ นาม ชื่อ ว่า ปุพเพกต
 ปุญญา สภาวะ แห่ง บุคคล มี กุศล อัน ตน ได้ ตั้ง สมไว้ ใน
 เบื้อง ปุริม ภาวนั้น จัก ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล มี คำ ปุจฉา ว่า
 กัสมา สภาวะ แห่ง บุคคล มี กุศล อัน ตน ได้ เข้าไป ตั้ง สม แล้ว
 แต่ เบื้อง ปุริม ภาวนั้น แด่ จัก ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล นั้น เพื่อ เหตุ
 ดัง ฤ มี คำ วิสัชนา ว่า สภาวะ แห่ง บุคคล มี กุศล อัน ตน
 ได้ ตั้ง สมไว้ ใน เบื้อง ปุริม ภาวนั้น ใน กาล เมื่อ ศาตา
 ประมาณ สี่ บาท อัน สมเด็จพระ พุทธ เจ้า แด่ สวรรค์ แห่ง
 สมเด็จพระ พุทธ เจ้า ทั้งหลาย แด่ คง แด่ แด่ ตน ได้ สดับ ฟัง
 ใน ที่ เณร พระ ภักตร์ แห่ง สมเด็จพระ พุทธ เจ้า แด่ เณร
 พระ ภักตร์ แห่ง พระ อริย สวรรค์ เจ้า ทั้งหลาย ใน กาล เมื่อ
 จบ พระ ศาตา ทั้งหลาย สี่ บาท ลง แด่ บุคคล ผู้ นั้น ก็ ย่อม
 จะ ได้ บันดู ซึ่ง พระ อรหันต อภิกขัย โย ๆ มนุสส์ ไส้ แท้จริง
 มนุษย์ เหล่า ไต มี อธิการ กุศล อัน ตน ได้ กระทำ ไว้ ใน ปุริม ภา
 แด่ เป็น บุคคล มี กุศล มุส อัน ทนานั้น มนุษย์ เหล่า นั้น ก็

จะ ยัง พระ ธรรม เทศนา ไ้ บังเกิด ขึ้นได้ ด้วย มุต คือ กุศล
 นั้น แล้ว ก็ ย่อม จะ ไ้ บันลึ ซึ่ง อาสวักขัย กล่าว คือ พระ อรหันตผล
 ยตา ราชา มหาถบิโน อัครคมเหล็ก ๆ ประคอง กิ่ง ขน
 ทงหลาย คือ พระ เจ้า มหา กับบิโน ราช บรม กระษัตริ์ แล
 พระนางอโนชาราชเทวีผู้ เป็น พระ อรรคมเหษี นั้น แท้จริง เตน
 วุฑฒ์ เหตุ การณ์ นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง สวัสดิ์ติ ภาคย์ เจ้า จึง
 ไ้ มี พระ พุทธ ธิกา ไปรด ประทาน พระ ธรรม เทศนา ว่า ปุพเพ
 กตปุญญตา สภาวะแห่ง บุคคล มี อธิการ กุศล อัน ตนได้ กระ
 ทำไว้ ใน กาล ปาง ก่อน นั้น มิ่งคด จักได้ ชื่อว่า อุดม มงคล
 ประการ หนึ่ง วิถีชามา ใน มงคล บท คือ ปุพเพกตปุญญตา
 แล้ว เท่านั้น

ถ้ากับ นี้ จะ ไ้ พรรณนา ใน มงคล บท คือ อัครคัมมาปณิธิ
 ดับต่อไป อัครคัมมาปณิธิ นาม ใจ ความว่า บุคคล ขาง
 จำพวก ใน โลก นี้ ยัง คน ที่ เป็น บุคคล ทุสิด เมาะ ว่า หา คีต
 มิได้ ให้ ประดิษฐาน ดำรง อยู่ ใน คีต เปน อัน ตันั้น ไ้
 นาม ชื่อว่า อัครคัมมาปณิธิ แปลว่า ตั้ง ตนไว้ ชอบ หนึ่ง
 บุคคล ยัง คน ที่ หา ศรัทธา มิได้ ให้ ดำรง อยู่ ด้วย ศรัทธา

สัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ก็ดี ยิ่งคนที่เป็นคน
 ตระหนี่ให้ดำรงอยู่ด้วยจากสัมปทา ความถึงพร้อมด้วย
 การบริจาค ก็ดี อย่างนี้และสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณ
 เทศนาเรียกว่า อัครสัมมาปณิธิ เอโส ๆ อัครสัมมาปณิธิ
 ก็กิริยาที่บุคคลพึงตนไว้ในที่ชอบอย่างนี้และ จตฺโต ชื่อ
 ว่า เป็นมงคลประการหนึ่ง ก็สมาธิ จึงมีคำปุจฉาว่า กิริยา
 ที่พึงตนไว้ในที่ชอบแต่ได้ชื่อว่า เป็นมงคลนี้ เพราะ
 เหตุผลเป็นประการใด วิสดัสนาว่า กิริยาที่พึงตนไว้ในที่
 ชอบได้ชื่อว่า เป็นมงคลนี้ เป็นเหตุจะให้ละเสียซึ่งทิฏฐิ
 อหริณิการ และสัมปรายิกเวร คือเวรอันประกอบด้วยในทิฏฐิธรรม
 บังเกิดขึ้น ฉะนั้นในประจวบเห็นเห็นตา และเวรที่เป็น
 ไปในสัมปรายิก ภพ ภายภาคหน้า แต่เป็นเหตุที่จะให้ได้
 อานิสงษคุณมีประการต่างๆ เหว่อิมิสฺสา คาทาย องค์
 สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ทรงพระมหากรุณาธิคุณ
 เทศนาชื่อ มงคล ๓ ประการ คืออยู่ในประเทศอันสมควร ๑
 คือภาวะแห่งบุคคลมีคุณสมบัติกระทำไว้ในกาลก่อน ๑ ก็คือ
 พึงตนไว้ในที่ชอบ ๑ ครั้นเทศนามงคลทั้ง ๓ ประการนี้

ด้วย พระ คาถา คือ ปฏิรูปเทสวาโส เป็น อาทิ ด้วย ประการ นี้
 มังคลตัทธัญญา แต่ จริง มงคลทั้ง ๓ ประการ มี อยู่ใน ประเทศ
 อัน สมควร เป็น ต้น นั้น สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า ได้
 ทรง แสดง ไว้ แล้ว แต่ เทพยดา แล มนุษย์ ทั้งหลาย ใน ที่ นั้น
 พรรณนา มา ด้วย เนื้อ ความ ใน คาถา คือ ปฏิรูปเทสวาโส เป็น
 ต้น ก็ สำเร็จ แท้ เท่านั้น

ลำดับ นี้ จะ ได้ วิเคราะห์ ใน บท แห่ง พระ คาถา คือ พาหุ
 สัจจัญญา เป็น ต้น สืบไป มี คำอธิบาย ดังนี้ว่า พหุสัจจัญญา
 อันว่าภาวะแห่งบุคคลมีสุทธะ มาก พาหุสัจจัญญา ชื่อว่า พาหุสัจจัญญา
 พาหุสัจจัญญา อันว่า ภาวะ แห่ง บุคคล มี สุทธะ มาก อธิบาย ว่า
 บุคคล มี สุทธะ มาก คือ ได้ สดับ ตรัส ฟัง มาก ได้ ชื่อ ว่า พหุสัจจัญญา
 หัตถ์ โภคัสถ์ สภาวะ แห่ง บุคคล โภคัสถ์ ฉลาด ด้วย มือ อัน ได้
 อัน หนึ่ง สืบไป ได้ ชื่อว่า สิบปะ อธิบาย ว่า บุคคล ฉลาด ใน
 ที่ จะ กระทำ สรรพกิจ การ งาน ต่าง ๆ ได้ ด้วย หัตถ์ นั้น ได้
 นาม ชื่อว่า บุคคล มี สติ ปัสสาทร ภาย วาจา จิตตวินยมน์ กิริยา
 ที่ นำไปกระทำ ให้ ฉิบหาย แห่ง กาย แล วาจา แล น้ จิตตวินยมน์ ได้
 ชื่อว่า วินโย บุคคล ที่ หมั่น ศึกษา สำเนียง เป็น อัน ตี นั้น ได้

ชื่อว่า สุตีกัทธิโต วิชาที่บุคคล กล่าว ดี กล่าว เสนาะ อ่อนหวาน
 แสงงามเป็นที่นำมาซึ่งคุณประโยชน์ปราศ จากโทษ นั้น ชื่อว่า
 สุภาสิตา เสด็จ วุฑฒินยเมว คำอันเศษคือ เข็มมมังคลมุกต์ม
 นั้น มีนัย อธิบาย ตูจ กล่าว มา แล้ว อยเมกถ อิตถวณณนา
 พรวณนา ด้วย อิตถใน บท คือ พาหุสัจจัญญา แล้ว เท่านั้น
 อิตถวณณนา ปน ก็และ กถา พรวณนา เนื้อ ความใน บท คือ
 พาหุสัจจัญญา นั้น บัณฑิตยพึงรู้ โดย นัย อธิบาย ดังนี้ว่า
 ยันต์ สุตัก อันว่า สุตกร อันใด นั้น อัน สมเด็จพระ ศาสดา ทรง
 สรรเสริญไว้ โดยนัย เปนอาทิว่า สุตักอไร โทติ บุคคล
 ทรงไว้ซึ่ง สุตกร สุตักสันนิจายโย บุคคล อัน มี สุตกร อัน ตั้งสม
 แล้ว ดังนี้ ก็ดี อันว่า ภาวะ แห่ง บุคคล บาง จำพวก ใน โลก นี้
 มี สุตระ มาก คือ สุตัก แด เคยย แด เวชยากรณ เปน ต้น
 ดังนี้ ก็ดี พาหุสัจจนาม ชื่อว่า พาหุสัจจ อธิบาย ว่า มี
 ความ สติขมาก ต่ พาหุสัจจ สภาวะแห่งบุคคล มีสติข มาก
 นั้น มังคล จากใด ชื่อว่า เปน มังคล ประการหนึ่ง เหตุ เปน
 เหตุแก่ อัน ละ เสีย ซึ่ง อภุศล แล้ว แดได้ ซึ่ง กุศล นั้น
 ประการ หนึ่ง เหตุ เปน เหตุ แห่ง อัน กระทำให้ แจง ซึ่ง

พระนิพพาน ปรมัตถธรรม โดยลำดับนั้น ประการ ๑ วุฑฺฒิ
 เทกั ภคคคา แห้งวัง ชอซึ่ง อธิบาย คัง นี้ ยุติ ด้วย วาร พระ
 ษาพี สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาคย์ ตรีศ เทศนา แก่ ภิกษุ
 ทั้งหลายว่า ภิกษเว คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย พระ อริยสาวก ผู้
 มี สุกะ การ สดับ ได้ สดับ แล้ว นั้น ย่อม จะมละ เสีย ได้ ซึ่งกรรม
 อัน เป็นอกุศล ย่อมยังกุศลธรรมให้ เจริญ สว่าง ช้ ช้ บัช ชหติ
 ย่อม มละ เสีย ได้ ซึ่ง กรรม อัน ประกอบ ด้วย โทษ แล ยัง กรรม ที่
 ทาโทษ มิได้ ให้ เจริญ แล พระ อริยสาวก นั้น ย่อม รักษา ซึ่ง
 ตน ให้บริสุทธิ์ ได้ อปรมี บิ วุฑฺฒิ เทกั อัน สมเด็จพระ ผู้ทรง
 พระภาคย์ตรีศเทศนา แม อินยัง มี อีก คัง นี้ ว่า อกานั อิมมานั
 อักกัณมุปริกกชติ พระ อริยสาวก ย่อม เข้า ไป พิจารณา เมื่อ
 ความ แห่ง พระ ษาพี ทั้งหลาย ที่ ตน จำ ทรงไว้ ได้ เมื่อ เข้า
 ไป กำหนด พิจารณา เมื่อ ความ อยู่ พระ อริยสาวก ทั้งหลาย
 ก็ ย่อม อดทน ต่อ ความ เพล้ง ซึ่ง ธรรม ครั้น เมื่อ อดทน ต่อ
 ความ เพล้ง เพล้ง ซึ่ง ธรรม มี แล้ว ฉันทะ ความ รักใคร่ ก็ บังเกิด
 เมื่อ ฉันทะ บังเกิด แล้ว ก็ ย่อม ให้ มีความ อุตสาหั เมื่อ มีความ
 อุตสาหั อยู่ แล้ว ก็ ย่อม เปรียบ เทียบ ซึ่ง ชุคฺค เมื่อ เปรียบ เทียบ

ซึ่งอยู่ แล้วย่อม คงไว้ ซึ่ง ความ เพียร เมื่อ ทั้ง ความ
 เพียร อยู่แล้ว ก็ ย่อม จะ กระทำให้ แฉ่ง ซึ่ง พระ นิพพาน
 ปรมัตถ์ ๕ อย่าง ด้วย รูป กาย แล ตรีศู ซึ่ง ปรมัตถ์ ๕ อย่าง นั้น
 ด้วย นาม กาย ๓ อย่าง คือ บัญญา อาศรัย พระ พุทธ ฐิติกา ตรีศู
 เทศนา อย่าง นี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า สภาวะ แห่ง บุคคล มี ศุตะ
 การ ศกัสมิ มาก แลจะได้ ชื่อว่า เป็น มงคล นั้น เพราะ ว่า
 เป็น เหตุ จะ ให้ สะ เสี่ย ได้ ซึ่ง กรรม อัน เป็น อกุศล แล้วย่อม
 ให้ ได้ ซึ่ง กรรม อัน เป็น กุศล นั้น ประการ ๑ เหตุเป็น เหตุ
 จะ กระทำให้ แฉ่ง ซึ่ง ปรมัตถ์ ๕ อย่าง โดย ลำดับ นั้น ประการ ๑ อธิบาย
 ประการ หนึ่ง เถอ พาทุสัจ ๓ คือ สภาวะ มี ศกัสมิ มาก นั้น เป็น
 ของ แห่ง อภิวาต กี่ มี เป็น ของ บรรพชิต กี่ มี พาทุสัจ ทั้ง ๒
 ประการ นี้ บัณฑิต พึง สันนิฐาน เติต ว่า เป็น มงคล ประการ ๑
 เพราะ เหตุ นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์ อัน เกื้อ กุศล แล ความ สุข ใน อธิ
 โลก แล ปรโลก พรวรณา ใน มงคล บท คือ พาทุสัจ ๓ ก็ เสรี
 เท่านั้น

ถ้าตีบ นี้จะได้ พรรณนาในมงคลบทคือ สิบแปด ซึ่งแปลว่า
 คีตปัสตกร สิบ ค่ำไป สิบแปดนาม ชื่อว่า สิบแปด มี ๒ ประการ
 คือ อหาคาริยสิบแปด ประการ ๑ อหาคาริยสิบแปด ประการ ๑
 เป็น ๒ ประการ ทั่วๆ กัน ชุมนุม สิบแปด ประการ นั้น สิบแปด
 อันใดที่เป็น ของ แห่ง ขวากาศ อัน ปราศ จาก ความ เบียด
 เบี่ยน ซึ่ง สัตว์ อื่น แล ปราศ จาก กรรม อัน เป็น อกุศล มี
 คีตปัสตกร เป็น ช้าง แก้ว แล ช้าง ทอง เป็น อาทิ สิบแปด นั้น
 จิตได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล เหตุ นำ มาซึ่ง ประ โยชน์ ใน อธิ โลก
 สมณปริกษารากิศจรณ กิริยา ที่ ทกต่างซึ่งสมณปริกษารมีฉีก
 ตัด จิต สรรค์ พิจารณา ซึ่ง ผ้ำ จีวร แล เย็บ จีวร เป็น อาทิ ชื่อ ว่า
 อหาคาริยสิบแปด เป็น คีตปัสตกร สำหรับ บรรพชิตใน พระ บวร
 พุทธศาสนา อัน ก่ กัด ถ กัด ถ ส่วนนี้แล แล คีตปัสตกรสำหรับ
 พระ พุทธ ศาสนา อัน ใด นั้น อัน สมเด็จ พระ ศาสดา ได้ ทรง
 สรรเสริญ ไว้ ใน บท ทั้งหลาย นั้น ๆ ว่า ภิภักชเว อุกกร ภิภักช
 ทั้งหลาย ภิภักช ใน พระ บวร พุทธ ศาสนา ของ พระ ศาสดา น
 ยานี ทานี กรณียานี กิจ การ งาน ทั้งหลายใด ที่ ควร จะ พึง
 กระทำ เป็น กิจ อัน สูง แล กิจ อัน ต่ำ ทั้งหลาย ก็ ตี บังเกิด

มี แก่ ภิกษุ พรหม จาริ เพื่อน พรหม จรรย์ ทั้งปวง ภิกษุ นั้น
 ก็ ย่อม เปน ผู้ ฉลาด ตู แด ใน กิจ อัน นั้น สมเด็จ พระ ศาสตรา
 ไต้ ทรง สรรเสริญ ซึ่ง ภิกษุ ผู้ ฉลาด ใน อณาการีย สิบ ประ เสนี้ โดย
 นัย เปน ฮาติ ฉนี้ อึ่ง อณาการีย สิบ ประ อัน ไค อัน สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า หาก ครวี่ เทศนา ชื่อ ว่า นาดกวรรณธรรม
 อณาการีย สิบ ประ นั้น บัณฑิตย ฟัง รุ้ ว่า เปน มงคล ประการ ๑
 เหตุ นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์ อัน เกื้อ กุศล แก่ ตน ด้วย แก่ ชน
 ทั้งหลาย อัน ด้วย ใน โลก นี้ แด โลก หน้า ด้วย ประการ ฉนี้
 พรรณนา มา ใน มงคลบท คือ พาหุสัจจ แด สิบ ประ สภาวะแห่ง
 บุคคลมี การ สดับ มาก แด มี สิบ ประ ก็ เสรีฯ เท่า นี้

บัคนี้ จะ ได้ พรรณา ใน มงคล บท คือ วินโย ซึ่ง แปล ว่า
 วินัย สิบ ท่อไป วินัย มี ๒ อย่าง คือ ฮาการีย วินัย อย่าง หนึ่ง
 ฮาการีย วินัย อย่าง ๑ เปน สอง อย่าง ด้วย กัน ชุมชุม
 ฮาการีย วินัย แด อณาการีย วินัย ทั้ง ๒ อย่าง นั้น ทส อกุศล
 กัมมปถวิกรมณ กิริยา ทั้งตเว้น เตี่ย จาก อกุศล กรรม บถ สิบ
 ประการ นั้น ไค นาม ชื่อ ว่า ฮาการีย วินัย แด ฮาการีย วินัย นั้น
 บุคคล หาก มา ศึกษา สำเนียง เปน อัน ต่ แล้วย ด้วย กิริยา ที่

ไม่ให้เสวรา หมองใน กุศล กรรม บถ ๑๐ ประการนั้น
 ก็ดี ด้วย กิริยา ที่ กำหนด ด้วย อาจารย์คุณ นั้น ก็ดี มงคล
 ก็ จิตใด ชื่อว่า เปน มงคล ประการ ๑ เหตุ นำ มาซึ่ง ประโยชน์
 อัน เกื้อกูลแก่ความสุขในอิธ โลกแต่ปร โลก อณาการวินโย ฯ
 อนึ่ง กิริยาที่ไม่ ต้อง ซึ่ง อาบัต ฐนธ์ ทั้ง ๗ กอง นั้น ชื่อว่า
 อณาการวินัย โส หิ อณาการวินโย ก็และ อณาการวิ
 วินัย นั้น บรรพ ชิต บุคคลมา หมั้น ศึกษา สำเนียง เปน อัน ดี
 ตุจ นัย ที่ กล่าว ใน อณาการวินัย นั้น ได้ ชื่อว่า เปน มงคล
 เหตุ นำ มา ซึ่ง ประโยชน์แก่ความสุขใน อิธ โลก แต่ ปร โลก จตุ
 ปาวิสุทธสี่ถวา อีก นัย หนึ่ง พระ จตุปาวิสุทธสี่ถ ก็ได้นำ
 ชื่อว่า อณาการวินัย บรรพชิตบุคคลอันดำรงอยู่ใน อณาการวินัย
 กล่าว คือไม่ ต้อง ซึ่ง สัตตาบัต ฐนธ์ แล้ว แลได้ บันตุ ซึ่ง พระ
 อรหัต ฌน โท บรรพชิต บุคคล ผู้ ตั้ง อยู่ใน อณาการวินัย
 กล่าว คือ พระ จตุปาวิสุทธสี่ถ ก็ ย่อมได้ บันตุ ซึ่ง พระ อรหัต
 ฌน นั้น เหว่ สิกขเนน สุตติ กิข โท แล บุคคล มา หมั้น ศึกษา
 สำเนียง เปน อัน ดี ซึ่ง อณาการวินัย ด้วย กิริยา ที่ หมั้น
 ศึกษา สำเนียง ด้วย ประการ ฌน บันตติย พัง ฐู เตต ว่า เปน

มงคล ประการ ๑ เหตุเป็น เหตุที่จะให้ โศก โศก โศก โศก
แล โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก โศก
แต่เท่านี้

ถ้าตัวนี้จะได้ วิถีชนา ใน มงคล บทคือ สุภาสิตา สืบ ต่อ
ไป สุภาสิตา จานานาม วาจา อันใด ที่ ปราศ จาก โศก มี มุสา
วาท เป็นอัน วาจา อันนั้น ได้นาม ชื่อ ว่า สุภาสิตา วาจา ขณาท
สมตฺย กระแส พระ พุทธ ฎีกา ตรีศ พระ สธรรม เทศนา แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย
ว่า ภิกษุ เว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย วาจา ที่ ประกอบ ด้วย องค์
สี่ ประการ ชื่อ ว่า เป็น สุภาสิต วาจา ดังนี้ แล วาจา ที่ บุคคล
ตำรวม รักษาไว้ เป็น อัน ดี นั้น ก็ ดี ก็ ได้นาม ชื่อ ว่า สุภาสิต
วาจา เป็น วาจา อัน บุคคล กล่าว ดี กล่าว ชอบ เหมือน กัน
ขณาท สมตฺย กระแส พระ พุทธ ฎีกา ตรีศ บันฑูล เทศนา ว่า
สุภาสิต สุตฺตมาหุ สันใด ตรีศ อริย สัมบุรุษ ทั้งหลาย ย่อม กล่าว
สรรเสริญ ซึ่ง สุภาสิต วาจา ว่า เป็น วาจา อัน อุดม สูง สุด
ซิมัน ภณณาซิมันนํ ทุติยํ บุคคล ฟัง กล่าว ซึ่ง วาจา อัน
ใด เป็น วาจา ประกอบ ด้วย ธรรม และ ไม่ ฟัง กล่าว วาจา ที่
ไม่ ประกอบ ด้วย ธรรม สัมปริศ บุคคล ทั้งหลาย สรรเสริญ

วาจา นั้นว่า เป็น สุภาสิต วาจา อัน อุดม เป็น คำรบสอง บุคคล
 ฟัง กล่าว วาจา อัน ไต อัน เป็น ที่ รัก แต่ไม่ กล่าว ซึ่ง วาจา
 อัน ไม่ เป็น ที่ รัก อริย สัมบุรุษ ก็ ย่อม สรรเสริญ วาจา นั้น ว่า
 เป็น สุภาสิต วาจา อัน อุดม เป็น คำรบ สาม บุคคล ฟัง กล่าว
 วาจา อัน เป็น คำ สัตย์ คำ จริง แต่ไม่ ฟัง กล่าว วาจา เทาะ แทะ
 อริย สัมบุรุษ ก็ ย่อม สรรเสริญ ซึ่ง วาจา นั้น ว่า เป็น สุภาสิต
 วาจา อัน อุดม เป็น คำรบ สี่ ยังมี สุภาสิต วาจา แต่ วาจา อัน
 เป็น สุภาสิต อัน บุคคล กล่าว ต่ กล่าว ชอบ นั้น มโน ทิพย์ ฟัง
 รู้ เกิด ว่า เป็น มงคล เหตุ นำ มา ซึ่ง ประ โยชน์ เกิด กุศล แล
 ความ สุข ใน อธิ โลก แล พร โลก อยู่ วินย ปริยาบ ฝนาเยว แต่
 สุภาสิต วาจา นั้น นับ เนื่อง เข้า ใน พระ วินย แท้ จริง เหตุ ไต
 เหตุ ตั้ง นั้น มโน ทิพย์ อย่าง ฟัง ถึง เขา ซึ่ง สุภาสิต วาจา นั้น ด้วย
 วินย ศัพท์ แล้ว แต่ ฟัง ถึง เขา แต่ เพียง ว่า เป็น วินย เกิด
 อติ วา อีก นัย หนึ่ง ว่า วาจา เป็น เหตุ แสดง อรรถ เทศนา แก่
 ชน ทัง หลาย ชน ด้วย อัน ยัง ผู้ ชน มิ ให้ ไต ความ เตือด เนื้อ
 ร้อนใจ คือ มิ ให้ ยัง ถ้อย คำ ให้ เข้า ไป กระทบ กระทั่ง เตียด ตี
 ผู้ ชน ให้ ไต ความ ร้อนใจ นี้ มโน ทิพย์ ฟัง รู้ ว่า ชื่อ ว่า สุภาสิต

วาจา ใน บท คือ สุภาสิตทาจาวาจา นี้ ๓ ทิ ยถา ปฏี
 รูปเทศนาโต กิริยา ที่ อยู่ใน ประเทศ อัน สมควร แล บัณฑิตย์
 หาก กล่าว ว่า เปน มงคล เหตุ เปน บัณฑิต เพื่อ จะ ให้ ได้ ซึ่ง
 ประโยชน์ แล ความ สุข แล พระนิพพาน ใน อธิ โลก แล พร โลก
 แห่ง สัตว์ ทั้งหลาย นั้น ไต สุภาสิต วาจา คือ วาจา อัน บุคคล
 กล่าว ที่ กล่าว ชอบ นั้น บัณฑิตย์ ก็ ย่อม กล่าว ชื่อ ว่า เปน
 มงคล เหตุ เปน บัณฑิต เพื่อ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ประโยชน์ แล ความ
 สุข แล พระ นิพพาน แก่ สัตว์ ทั้งหลาย ใน อธิ โลก แล พร โลก
 นั้น นั้น อนึ่ง พระ อาจารย์ เจ้า กล่าว วิสัชนาไว้ ว่า ยี่ พุทธิ
 ภาสกี วาจ สัมเทจ พระ สัพพัญญู สัมมา สัมพุทธเจ้า พระ
 องค์ ทรง ภาสิต ซึ่ง พระ วาจา อัน ไต ๓ เว วาจา นมุตตมา
 พระ วาจา นั้น เปน พระ วาจา อัน อุดมสูง สุด กว่า วาจา ทั้งหลาย
 เหตุ เปน ที่ จะ ทำ ให้ ถึง ซึ่ง ที่ สุด แห่ง ทุกข์ แล ถึง พระ นิพพาน
 สุข อัน เกษม นิราศ ภัย ประเสริฐ กว่า วาจา ทั้งปวง ใจ ความ
 ว่า สัมเทจ พระ ผู้ ทรง พระ ภาสกี เจ้า ทรง แสดง ข้อ มงคล ๔
 ประการ คือ ภาวะ แห่ง บุคคล มี สัตย์ มาก ประการ ๑ คือ
 บุคคล มี ศีล ๑ ประการ ๑ คือ บุคคล มี วัณณะ อัน ศักษา

ดำเนิน เปน อัน ตี ประการ ๑ สุภาสิตา วาจา คือ บุคคล มี
 วาจา อัน กล่าว ตี ประการ ๑ เปน ๔ ประการ ด้วย กัน
 มงคล ๔ ประการ นี้ สมเด็จพระ พุทธ องค์ ทรง แสดง ด้วย
 พระ คาถา คือ พาหุสัจ จัญญะ สิปป์บญญะ นี้ มงคล ตตัญญะ
 สภาวะ แห่ง มงคล ทั้ง ๔ ประการ นี้ สมเด็จพระ พุทธ องค์ เจ้า
 ได้ ทรง แสดง ไว้ แล้ว ใน ที่ ทิ้ง หลาย นั้น ๆ พรรณนา มา ด้วย เนื้อ
 ความ แห่ง พระ คาถา คือ พาหุสัจ จัญญะ ดำเนิน แล้ว แต่ เท่านั้น

ลำดับ นี้ จะ ได้ พรรณนา เนื้อ ความ ใน พระ คาถา คือ มาตามี ตู
 อุมภูฐานัน สิบ ต่อ ไป ใน คาถา คือ มาตามี ตู อุมภูฐานัน นี้ มี
 ข้อ มงคล ๓ ประการ มาตามี ตู อุมภูฐานัน คือ ปฏิบัติ บำรุง
 แก่ มารดา บิดา ประการ ๑ ปุคฺคทวารัสส สังคโห คือ ส่งเคราะห์
 แก่ บุตร แด่ ภรรยา ประการ ๑ อุนากุลา จ กัมมันตา คือ
 ประอบ กิจ การ งาน อัน สมควร ปราศ จาก ความ เกียจ
 คร้าน เปน อัน ประการ ๑ เปน มงคล ๓ ประการ ด้วย กัน
 อตถวณฺณนา ปน ที แด่ กถา พรรณนา เนื้อ ความ แห่ง บท
 คือ มาตามี ตู อุมภูฐานัน นั้น บัณฑิต ยพึง รู้ ด้วย นัย อธิบาย
 ดังนี้ ว่า มาตามาม ชนิภา วุจฺจติ สตรี ภาพ ผู้ยัง บุตร

ให้บังเกิดนั้น บัณฑิตย์ หาก ร้อง เรียก นาม ชื่อ ว่า มารดา
 ตตา หนึ่งได้ตบรูขุม ชูยง บุตรให้บังเกิดนั้น บัณฑิตย์หากร้อง
 เรียกนามชื่อว่าบิดา ชูยง รูขุมนาม การที่บุคคลกระทำซึ่งอุปการ
 ด้วยอันชำระ เท้า แล หักดี นวดมือ แล เท้า แล นวด ปลายเท้า แก่
 มารดา บิดา แล อาน น้ำชำระ กายให้ มารดา บิดา ก็ ดี กระทำ
 อุปการ ด้วย กิริยา ที่ ให้ จตุ บัจจัย มี เจ้า กิน แล ผัก นุ่ง เปน อาทิ
 ก็ ดี ได้ นาม ชื่อ ว่า อุปการฐาน กรรม กระทำ บำเรอ ชุมนุ
 การ บำเรอ ทั้งหลาย มี ชำระ เท้า ให้ มารดา บิดา เปน อาทิ นั้น จะ
 พรรณนา ด้วย คุณูปการ แห่ง มารดา บิดา นั้น ก่อน พหุอุปการา
 เหตุใด จึง ว่า ให้ บุตร พึ่ง อุปการะ บำเรอ ปฏิบัติ แก่ มารดา แล บิดา
 ทั้ง สอง เหตุ ว่า มารดา แล บิดา ทั้ง สอง นั้น มี คุณูปการ
 แก่ บุตร ทั้งหลาย เปน อัน มาก อติ ตกามา อนุกรม อุปการ
 ธรรมดา ว่า มารดา แล บิดา ทั้ง สอง นั้น มี แต่ ปราณ จะ
 กระทำให้ เปน ประโยชน์ แก่ บุตร มี แต่ ความ เมตตา กรุณา
 อนุเคราะห์ แก่ บุตร ยี่ ปุ่ ตักเก พหิ ถิ พิตฺวา มารดา บิดา นั้น
 เบื้อง ว่า เห็น ทารก ผู้ เปน บุตร ทั้งหลาย อัน เล่น ซึ่ง วัตถุ สิ่ง ไต

เณรกาย นอก แล มี สรีร กาย แปรต เบ็ญ ด้วย ฝุ่น แล ทวาย ผง เผ่า
 เท้า ชุติ มา แลว ก็ ย่อม เช็ด ถ้าง เลี้ย ซึ่ง ฝุ่น แล ทวาย อามน้ำ
 ขำระ กาย ให้ แก่ บุตร แลว ก็ มุ่น เกลา เกษา เสย สาง ให้ แลว
 ก็ จูบ จอม ถนอม เกลา ยิง ความ เสนหา รักใคร่ ให้ บังเกิด ขึ้น ใน
 บุตร วสัสสทปี่ แม่ บุตร แล ธิดา ทั้งหลาย อุตสาห์ ปฏิบัติ มารดา
 แล บิดา ยก มารดา บิดา ขึ้น หูถ เกลา เกษา ไว้ ไม่ ให้ ลง
 ดิน เสย แล จะ ยิง มารดา แล บิดา ให้ กระทำ อูจาระ บัศสาวะ กิจ
 บน สีสะ ของ อาตมา แล จะ นำ มารดา บิดา ไป ด้วย สีสะ
 ของ อาตมา สัน กาด ประมาณ ร้อย ปี ก็ ตี บุตร ธิดา ทั้งหลาย
 นั้น ก็ เปน แต่ อาจ สามารถ เพื่อ จะ กระทำ ปฏิการ สมอง คุณ ท่าน
 ได้ แต่ เท่านั้น อัน จะ กระทำ ปฏิการ ทอบ แทน พระ คุณ ให้
 ตบ ถ้าง พระ คุณ ของ ท่าน นั้น ไม่ สามารถ จะ กระทำ ได้ เหตุ
 ว่า พระ คุณ ของ ท่าน นั้น มาก กว่า มาก อาปาทกว ไปสกา
 หนึ่ง มารดา แล บิดา ทั้ง สอง นั้น มี กิจ ที่ จะ ถนอม โอบ อ้อม
 ประคับ ประคอง เลี้ยง ดู บุตร มี กิจ ที่ จะ ให้ ซึ่ง ขาว วาริ ส น้ำ
 นม แก่ บุตร แล ธิดา ทั้งหลาย ทสเสทา ไว มารดา แล บิดา ทั้ง
 สอง นั้น บุคคล ควร จะ พัง ข้าง ว่า เสมอ ด้วย ท้าว มหา พรหม

ประหนึ่งว่าเป็น ท้าว มหา พรหม ของ สัตว์ โลก แล มารดา
 บิดา ทั้งสอง นั้น อัน สัตว์ โลก หาก สมมุติ นั้น ถือว่า เป็น
 ปุรพาจารย์ เหตุใด เหตุ ดังนี้ กิริยา ที่ อุสาคะ ปฏิบัติ
 บำรุง บำเรอ แก่ มารดา บิดา ทั้งหลาย นั้น ย่อม จะ นำ มา ซึ่ง
 ความ สรรเสริญ ใน อธิ โลก นี้ ประการ หนึ่ง ย่อม จะ นำ มา ซึ่ง
 ทิพยสมบัติ สุข ใน พร โลก เบื้อง หน้า นั้น ประการ หนึ่ง เตน
 มังคลนันทิ กุญจกิ เหตุการณ์ ดังนี้ การอุปฐาก ปฏิบัติ บำเรอ
 แก่ มารดา บิดา นั้น สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ หาก ตรัส
 เทศนา เรียกว่า เป็น มงคล ประการ หนึ่ง กุศลกุญแจ แต่ จริง
 คำ ซึ่ง กล่าว มา นี้ ยุกติ ด้วย วาร พระ บาท ที่ สมเด็จพระ ผู้
 ทรง พระ ภาศย์ ตรัส เทศนา ว่า พหุมา หิ มาตาปิตโร
 ปุพีพาวริยาติ กุญจเว เป็นอาทิฉนี้ อธิบาย ความ ตาม พระ
 บาท ว่า มาตาปิตโร แต่ จริง มารดา แล บิดา ทั้งหลาย นั้น
 บัณฑิตทั้งหลายหากทรงเรียกว่าเป็นศุภหนึ่งท้าวมหาพรหม แล
 กล่าวว่าเป็น ปุรพาจารย์ ของ คน ทั้งหลาย ผู้ เป็น บุตร หนึ่ง
 มารดา บิดา นั้น ได้ ชื่อว่า เป็น อาหุเนยย บุคคล ของ บุตร ๆ
 ทั้งหลาย ควร พัง บูชา เหตุว่า มารดา บิดา นั้น มี ความ กรุณา

อนุเคราะห์ แก่ บุตร ทั้งหลาย บรรดา ที่ บังเกิด ตัสมาทิ เหตุ
 การณ์ นั้น และ บุตร ผู้ ประ กอบ ด้วย ปรีชา เปน บัณฑิตย ชาติ
 พึ่ง อภิวาทนันทนกิจกระทำ สักการบูชาแก่ มารดา แล บิดา ทั้งหลาย
 ด้วย อันพระปาณา หาร เข้า ถิน แล ผัก นุ่งผ้าห่ม แล นามวิ โภค เพื่อ
 สาค ชาติณะ เตียง ตัง ที่ นง ที่ นอน พูก เบาะ เมาะ หมอน มุ้ง ม่าน
 แล คม น้า อาม น้า รอน ชำระ ถ้างหัตถบาทา ปาวิจวิยาย มาตา
 ปิตุสุ บัณฑิตก นัก ปราชญ์ ทั้งหลาย เบื้อง ว่า อุตสาห์ ปฏิบัติ
 บำเรอ แก่ มารดา แล บิดา ทั้งหลาย ด้วย อุปัฏฐาน กิจ มีไหว
 นมัสการ บูชา ด้วย เข้า ถิน แล ผัก นุ่งผ้าห่ม เปนอาทิ นั้น บัณฑิตย
 ทั้งหลาย ผู้ ดำเนิร ญาณ ปรีชา ย่อม โถมณา การ สรรเสริญ ซึ่ง
 บุคคล ผู้ นั้น ใน อธิโลก เห็น ทนตานั้น เป้าจ สักเค บัไมทติ
 บุคคล ผู้ นั้น ครน ถัน ซึ่ง ทำตาย ชนธ์ ไป ยัง ประ โลก เบื้อง นำ
 ก็ ย่อม จะ ได้ ความ สำราญ รื่น เริง บันเทิง ใจ ใน สวรรค สุกติ โลก
 อปโร นโย ยัง ใน อัน อื่น อีก เต่า ชื่อ ว่า อุปุฏฐาน กิจ
 การ บำเรอ แก่ มารดา บิดา มี อยู่ ๕ ประการ มี กระทำ ซึ่ง
 ภรณ กิจ การ เลี้ยง ตูเขา ใจ ใส แล ตั้ง ใจ ซึ่ง วงษ์ ตระกูล แห่ง
 มารดา บิดา เปน อาทิ อุปุฏฐาน กิจ ทั้ง ๕ ประการ นั้น

บัณฑิตยั้ง ฟัง รุณิดิต ว่า เปน มงคล เหตุเปนเหตุ แห่ง ประโยชน์
 เกื้อ กุศล ๕ ประการ มี มารดา บิดา จะ ฟัง ห้าม เสีย ซึ่ง การ
 บาป การ ตามก เปน ต้น ใน โธโลก นี้ คุตทั กั เทกั ภคณา
 สมคฺจ พระ พุทธ ภาสิต ที่ ทรง พระ มหา กรุณา ตรัส บัณฑิต เทศนา
 ตั้ง สอน ถึง ภาตมาณ พใน สิงคา โถวาท สุตฺร นั้น ว่า บัณฑิต ไช
 คหปฏิบัติ ชูานะหิ ตุกร คฤหบดี บุตร มารดา บิดา ทั้ง หาย
 ซึ่ง ไค้ นาม ชื่อ ว่า บุรุษิมิตฺส นั้น บุตร ฟัง เขา ไป ปฏิบัติ บำเรอ
 ด้วย เหตุ ๕ ประการ ภาโต เนตฺ ภริสฺสามิ คือ บุตร ฟัง
 กระทำ มน สิกการ กำหนด ในใจ ว่า มารดา บิดา ท่าน ไค้ เสีย
 ชาติมา ก่อน แล้ว ชาติมา จะ เสีย มารดา บิดา บ้าง ใน ภาต
 เมื่อ ภาย หลัง ตั้ง นี้ ประการ ๑ คือ บุตร ฟัง กำหนด ในใจ
 ว่า กิจจํ เนตฺ ภริสฺสามิ กิจ อันใด ของ มารดา บิดา บัง เกิด
 ขึ้น ชาติมา จัก วัช กระทำ ซึ่ง กิจ นั้น แทน มารดา บิดา กว่าจะ
 ดำเรีจ ตั้ง นี้ ประการ ๑ คือ บุตร ฟัง กำหนด ในใจ ว่า รุณิวสฺ
 ชูเปสฺสามิ ชาติมา จัก ดำรง ไว้ ซึ่ง วงษ์ ตระกูล ของ มารดา
 บิดา จะ มิให้ วงษ์ ตระกูล มารดา บิดา ฉิบหาย เสีย ตั้ง นี้
 ประการ ๑ คือ บุตร ฟัง กำหนด ในใจ ว่า ทายัชชี ปฏิบัติ ชามิ

อาตม จัก ปก ครอง รักษา ทรัพย์ มรดก ของมารดาบิดาไว้ ไม่ให้
 หนีบ หาย เสีย ตั้งนี้ ประการ ๑ ธตวา ปณ คือ บุตร จะ พึ่ง
 กำหนดในใจว่า หรือหนึ่ง เมื่อ มารดา บิดากระทำภาณกิจวิยาสิ้น
 ชีพแล้ว อาตม จัก เพิ่ม ทักขินา ทาน กตปนาผล ให้แก่ มารดา
 บิดา ตั้งนี้ ประการ ๑ อิมะหิไซ คหปฏิบัติท ตูกรคฤหบดี
 บุตร มารดา ผู้ใด นาม ชื่อว่า ปุริชฌิมทศ นั้น บุตร พึ่ง
 เข้าไปใกล้ ตั้งไว้ ซึ่ง อุบฏฐาน กิจ ด้วย เหตุ ๕ ประการนี้ ตูกร
 คฤหบดี บุตร มารดา บิดา ทั้ง สอง นั้น เบื้องว่า บุตร ทั้งหลาย
 เข้าไปตั้งไว้ ซึ่ง อุบฏฐาน กิจ ด้วย เหตุ ๕ ประการนี้ แล้ว ก็
 ย่อม จะ อนุเคราะห์ แก่ บุตร ด้วย เหตุ ๕ ประการ ปาปา นิวา
 เณต์ติ คือ จะ ห้าม บุตร ทั้งหลาย มิให้ กระทำ บาป นั้น ประการ ๑
 กัสยาณเณ นิเวณต์ติ คือ จะ ยิง บุตร ให้ สอง เสาพย คย หา
 ซึ่ง กัสยาณมิตร ที่มี จิตร งาม จิตร ปณ กุศล นั้น ประการ ๑
 สิบปี สิบห้าปี คือ มารดา บิดา จะ ยิง บุตร ให้ ศึกษา ซึ่ง
 ศิลปศาสตร์ วิชาการ ประการ ๑ ปฏิวุเปณ ทาเรน สโยเชนต์ติ
 คือ มารดา บิดา จะ ประ กอบ บุตร แล บิดาไว้ เป็น อนันต์ ด้วย
 กิริยาที่หา กิริยา แล สามิ ที่สมควร แก่ ฐานะ กุศล แล ทรัพย์ สมบัติ

ให้นั้น ประการ ๑ สมเย ทายัชชํ นียยาเทนํติ คือ จะ
 มอบ ทพยัม มรดก ให้ ใน กาล ใน สมัย อัน สมควร จะ มอบ ให้นั้น
 ประการ ๑ เปน เหตุ ๕ ประการ ด้วย กัน ตุกร ศฤหบดี
 บุตร มารดา แล บิดา ทั้งหลาย ผู้ ได้ นาม ชื่อ ว่า บุรุษดีมี ทิศ
 นั้น อัน บุตร แล ธิดา ทั้งหลาย พึ่ง เข้า ไป ตั้ง ไว้ ซึ่ง อุ้งภูฐานกิจ
 ด้วย เหตุ ๕ ประการ นั้น แล้ว ท่าน ก็ ย่อม จะ อนุเคราะห์
 แก่ บุตร แล ธิดา ด้วย เหตุ ๕ ประการ นี้ ตก กระแส พระ
 พุทธภาสิต ทรง เทศนา แก่ สังฆาต มาณพ ด้วย ประการ นี้ จึง
 เห็น ความ ชัด ว่า อุ้งภูฐาน กิจ ๕ ประการ มี กระทำ ซึ่ง ภรณ์กิจ
 เลี้ยง มารดา บิดา เปน อาทิ นั้น จัด ได้ ชื่อ ว่า เปน มงคล
 อธิบาย เพราะ เปน เหตุ แห่ง ประโยชน์คุณ ๕ ประการ ใน อธิโลก
 นี้ มี ต้น ว่า มารดา บิดา จะ ห้าม เลี้ยง จาก ขาป กรรม การ ชกุศล
 ทั้งปวง ตูฯ พรรณนา มา ดังนี้ อีก ประการ หนึ่ง เล่า บุตร ธิดา
 ผู้ โต เข้า ไป ตั้ง มารดา บิดา ไว้ ด้วย การ ที่ จะ ยั้ง ความ เลื่อมใส
 ใน สรรณวัตถุ คือ พุทธาทิรัตนะ ๓ ประการ ให้ บังเกิด ขึ้น
 ใน สันตान แห่ง มารดา บิดา ที่ ดี ด้วย กิริยา ที่ ยั้ง มารดา บิดา
 ให้ สมาทาน รักษา คีต กิ ตี หรือ ว่า ด้วย กิริยา ที่ ออก ทรง

บรรพชิตเพศที่ดี อยุ่ อุบัติฐาน การปฏิบัติบำเรอ มารดา
 บิดา อย่างนี้ และ ได้ชื่อ ว่า เลิศ กว่า การปฏิบัติ มารดาบิดา
 อย่างอื่น ทั้งปวง ต่ มาตาบิตุอุบัติฐาน การอุบัติฐานปฏิบัติ
 บำเรอ แก่ มารดา บิดา ของ บุตร ธิดา นั้น นั้น บังเกิด เป็น อัน
 กระทำ บำรุงอุปการ คอบแทนอุปการที่มารดาบิดาได้ กระทำไว้ นั้นได้
 มนต์ทิพย์ ทั้งหลาย หาก กล่าวชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เหตุ
 ว่าเป็นปทัชฐาน ที่ ตั้ง แห่ง ประ โยชน์ ความ เจริญ ทั้งหลาย ใน
 ทิฏฐิ ธรรม แล สัม ปรา ยิก ภพ เป็น อัน มาก ๓๑ พรรณ นามา ฉนี้
 พรรณนา มาใน มงคล บท คือ มาตาบิตุอุบัติฐาน ก็ สำเร็จ
 แล้ว แต่ เท่านั้น

ลำดับ นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน มงคล บท คือ บุคตทวารัสส
 สังค โห ว่า ด้วย การ สงเคราะห์ แก่ บุตร แล ภรรยา สืบ ต่อ ไป
 บุคตทา ปิ ธิต วิบิ บุตร ทั้งหลาย ก็ดี ธิดา ทั้งหลาย ก็ดี
 อัน บังเกิด แต่ ตน ประ สูตร แต่ ตน นั้น ถึง ซึ่ง อัน นี้ ว่า เป็น
 บุตร แท้จริง วิสติภิกยานัน บรรดา ภริยา ทั้งหลาย ๒๐ จำพวก
 นั้น ภรรยา อย่าง ๑ ก็ดี ก็ ถึง ซึ่ง อัน นี้ ว่า เป็น เมีย บุคตทา
 ๑ บุตร ทั้งหลาย ก็ดี ทวาร ๑ เมีย ทั้งหลาย ก็ดี บุคตทวาร

ชื่อว่า บุตร แด ทาระ อุปการกรรม การ ที่ กระทำ ซึ่ง อุปการ
 ด้วย เหตุ ทั้งหลาย มี นัย นี้ เป็น ต้น แก่ บุตร แด ภรรยา แห่ง
 บุรุษ ผู้ เป็น สามี นั้น สังคโต ได้ นาม ชื่อ ว่า สงเคราะห์ ต่
 สุสวัตตัททิมมน ตา บุรุษ ผู้ เป็น สามี ทั้งหลาย เมื่อ มี การ งาน
 อันตน ได้ จัดแจง เป็น อัน ตี่ แล้ว แก่ บุตร แด ภรณยานั้น บัณฑิตย
 พัง ฐ์ เกิด ว่า จัด ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ เป็น
 เหตุ แห่ง ประโยชน์ อัน เกื้อ กูล ใน อธิ โลก เห็น ประจักษ์ แก่ ตา
 นี้ วุฑฒิ เทต ภควทา ชื่อ ซึ่ง อธิบาย ดัง นี้ ยุติ ด้วย วาร
 พระ บาฬี อัน สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า ตรีศ เทศนา แก่
 สิงคาตมาณพ ใน สิงคาไลวาท สูตร ว่า บัญญัติ ไช
 คหปฏิบัติ ฐานเหติ ตุกร คฤหบดี บุตร ภรรยา นั้น ได้ นาม
 ชื่อ ว่า บัจฉิม ทิศ สามี พัง เขา ไป คง ไว้ ซึ่ง การ บำเรอ ด้วย
 เหตุ ทั้งหลาย & ประการ สัมมานนาย คือ พัง สงเคราะห์
 ด้วย การ ที่ นัย นี้ ประการ ๑ อวมานนาย คือ พัง
 สงเคราะห์ ด้วย เหตุ ที่ ไม่ ตู ถูก ตู หมั้น ประการ ๑ อนติจวิยาย
 คือ พัง สงเคราะห์ ด้วย เหตุ ที่ ไม่ ประพฤติ ต่าง นอกใจ ภรณานั้น

ภริยา นั้น จะ ฉลาด ตู แด มิ ได้ เกียง คร้าน ใน สรรพกิจ การ งาน
 प्रकार ๑ ตูกร ศฤหบดี บุตร ภริยา ซึ่ง ได้ นาม ชื่อ ว่า บัจฉิม
 ทิศ นั้น เบื้อง ว่า สามี สงเคราะห์ ด้วย เหตุ ๕ प्रकार นั้น แด้ว
 ก็ ย่อม จะ สงเคราะห์ แก่ สามี ด้วย เหตุ ๕ ปรากฏ บ้าง ตก
 กระแส พระ พุทธ ฐีกา ตรัส เทศนา แก่ ถึงกาล มาณพ หนึ่ง จึง
 เห็น ความ ชัด ว่า บุรุษ ผู้ เปน สามี สงเคราะห์ แก่ บุตร แด
 ภริยา เปน อัน คั้นนี้ จัก ได้ ชื่อ ว่า เปน มงคล ปรากฏ ๑
 เพราะ เปน เหตุ แห่ง ประโยชน์ แด่คุณ ใน ทิวชุกรม เห็น ประจักษ์
 แก่ คา ใน อธิ โลก นี้ มี คำ พระ อัญชุตตา วิสัชนา ว่า ภริยา
 ที่ บุรุษ ผัง สงเคราะห์ แก่ บุตร แด ภริยา อัน สมเด็จ พระ ผู้
 ทรงพระภาคย์ ตรัส เทศนา ใน มงคล บท คือ ปุคฺคทวารัสส สังค โห
 หนึ่ง บัณฑิต หนึ่ง ปรีชา ผัง สันนิฐาน เกิด ว่า สุก แด เมีย
 หนึ่ง ได้ นาม ชื่อ ว่า เปน บัจฉิม ทิศ แด พระ พุทธ องค์ มา ตรัส
 เทศนา แก่ ถึงกาล มาณพ ว่า ภริยา ซึ่ง ได้ นาม ชื่อ ว่า เปน
 บัจฉิม ทิศ ผัง ให้ สามี สงเคราะห์ ด้วย เหตุ ๕ ปรากฏ ดังนี้
 หนึ่ง เหตุ พระ พุทธ องค์ สงเคราะห์ ซึ่ง บุตร แด ภริยา ทั้ง สอง
 ศัพท์ หนึ่ง ด้วย ภริยา ศัพท์ หนึ่ง อย่ อยไไร นโย ยิง หนึ่ง

อัน อัน มี ๒๒ อักขรนี้ว่า สักคณัน การที่สงเคราะห์ด้วย
 ประพฤติให้เป็นประโยชน์ ด้วย วาจา อันเป็นที่รักแก่สัตว์ทั้งหลาย
 อันประกอบในธรรมนั้น สังคหิ ชื่อว่าสงเคราะห์ เสียดีที่
 จึงมีคำ ปุจฉาว่า การที่สงเคราะห์ด้วย ประพฤติให้เป็น
 ประโยชน์ ด้วย วาจา อันเป็นที่ รัก แก่ สัตว์ทั้งหลาย อัน ประกอบ
 ใน ธรรม แต่ได้ชื่อว่าสงเคราะห์นั้นเป็นดังฤา วิสดัสนาว่า
 การที่ สงเคราะห์ด้วย ประพฤติ ให้เป็น ประโยชน์ ด้วย วาจา อัน
 เป็นที่รัก แก่ สัตว์ทั้งหลาย อัน ประกอบในธรรมนั้น บริพัพย
 ทานํ คือให้ซึ่ง สะเบื้องในวัน ทั้งหลาย มี วัน อูโบสถ เป็น ต้น
 กี่ดี คือยัง ชนให้ แสดง ซึ่ง ฤกษ์ดี ใน วันนกรชตฤกษ์ทั้งหลาย
 กี่ดี คือ กระทำ การ มงคล ใน วัน อัน เป็น มงคล กี่ดี คือ
 ให้ ใ้อวาทคำสั่งสอนใน ประโยชน์ ทั้งหลาย อัน เป็นไป ใน ทิฏฐ
 ธรรม แต่ สัมปรายิก ภพ กี่ดี อย่างนี้ และ จิตได้ ชื่อว่า เป็น การ
 สงเคราะห์ ที่ บริพัพยทานาติสักคณัน การ ที่สงเคราะห์
 ด้วย ธรรม มี ให้ สะเบื้องอาหาร ใน วัน ทั้งหลาย มี วัน อูโบสถ
 เป็น ฮาติ นั้น บันฑิตย พิง ฐูว่า จิตได้ ชื่อว่า เป็น มงคล
 เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์อันเกิดอยู่ในอภิศภาพ เห็น ประจักษ์

บัณฑิตทั้งหลาย หากกล่าวว่าเป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ
 เป็นเหตุ จะ ให้ ใต้ ซึ่ง ความ เจริญ แห่ง อัญญา สาร ทวิพย พิช
 อัญญา ทาร ใน อรรถภาพ เห็น ประจักษ์ นี้ วุฑฒิ เจก ภควตา
 แท้จริง ซึ่ง อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย วาร พระ บาท อัน สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ตรัส เทศนา ว่า ปฏิรูปการี ชูรวา
 อัญญาตา วินิตเต ธนํ กุณบุตร ผู้ ประกอบ ด้วย ความ เพียร
 หมั่น ลุก ขึ้น กระทำ การ งาน อัน สมควร อยู่ แล้ว ก็ ย่อม
 เป็น เหตุ จะ ให้ ใต้ ซึ่ง ทวิพย ดังนี้ ก็ ดี แล ยุติ ด้วย พระ พุทธ
 ฐิติ ตรัส เทศนา ว่า มาณพ ทั้งหลาย อาจ เพื่อ จะ อยู่ ครอบ
 ครอบ เย่า เรือน ได้ ก็ เพราะ อาศรัย ด้วย กิริยา ที่มี ใต้ ใต้
 ใน เวลา กลาง วัน อัน เป็น ปกติ แล ด้วย อากรร อัน แสดง
 ซึ่ง ความ เพียร หมั่น ลุก ขึ้น แต่ ใน เพลายัง รัตรี แล
 กิริยา ที่มี ใต้ เป็น นักเลง ใน ความ เมาศรา แล เมรัย ลีน กาล เป็น
 นิจ นั้น อติสํถิ อติชุนท์ อนึ่ง มาณพ ทั้งหลาย มา กล่าว ช่าง
 เหตุ ว่า เป็น นัก แล วัณ นัก ฆส เพลา เป็น คำนัก ดังนี้ แล
 แล สละ เสี่ย ซึ่ง การ งาน ทั้งหลาย แล้ว อตถา อัจเจนติ
 มาณเว ประโยชน์ ความ เจริญ ทั้งหลาย ก็ ย่อม จะ ล่วง เเลย

ซึ่ง มาณพ ทั้งหลาย เหล่า นั้น ไปเสีย โย ๑ สัตย์ ๑ อุณหัตย์ ๑
 ประการ หนึ่ง มาณพ ผู้ใดไม่มา สำคัญ ใส่ใจ ซึ่ง เหตุ คือ
 เย็น แล ร้อน โดย ยิ่ง กว่า ทิณชาติ กอ หน้อย ทั้งหลาย อธิบายว่า
 มาณพ ผู้ประกอบ กิจ การ งาน แสงว หา ทรัพย์ มาได้ถึง ชนม ชีพ
 นั้น พึงให้ ประ กอบ ด้วย อุฏฐาน วิรย ภาพ ความ เพียร หมั่น
 ตุก ขึ้น อย่า คิด ว่า เย็น แล ร้อน พึงให้ ประ กอบ ด้วย ความ
 อากุร แล เอื้อ เพื่อ ออก ทน ต่อ ฝน แล แดด ประพฤติ อากุร ให้
 เปน ปาน ประ หนึ่ง ทิณชาติ กอ หน้อย อัน ออก ทน ฝน แล แดด ถึง
 ฝน จะ ตก หนัก สัก เท่า ไฉ ๑ กอ หน้อย ก็ ออก ทน ถึง แดด จะ
 แดด แล สัก เท่า ไฉ ๑ ก็ ออก ทน ไป โดย ธรรมดา แห่ง คน
 ทิณชาติ ย่อม ออก ทน ต่อ ฝน แล แดด ฉนั้น ไต มาณพ ผู้ประกอบ
 กิจ เพื่อ ประ โยชน์ แก่ ทรัพย์ ก็ อย่า เห็น แก่ เย็น แล ร้อน พึง
 ประพฤติ ให้ เสมอ ด้วย อากุร แห่ง กอ หน้อย อย่า ให้ ยิ่ง ขึ้น
 ไป กว่า กอ หน้อย กว่ บุริส กิจ จานี มาณพ นั้น เมื่อ
 ประ กอบ กิจ กระทำ การ งาน อัน เปน ของ แห่ง บุรุษ อยู่ แล้ว
 ก็ ย่อม จะ ไม่ เสื่อม ถอย เสีย จาก ความ สุข ดัง นี้ ก็ ดี แล ยุติ
 ด้วย วาร พระ พุทธ ฎีกา ว่า โภเค สหฺรมาณัสส เมื่อ บุรุษ

มาประมาตซึ่ง โภคสมบัติทั้งหลาย มาตั้งสมเฝ้าบรมหอมยั้ง
 อยู่ ณ พึ่ง ประพฤติ อากาโรให้เหมือน ตุจ แมลง ผึ้ง อัน ตั้ง สม
 ซึ่ง เรณูชาติ ถอบอง เกสร ดอกไม้ มา กระทำ รัง แต่ที่ ละ น้อย ๆ
 ก็ได้ รวง ผึ้ง นั้น ใหญ่ มิ ฉนั้น พึ่ง ให้ ประพฤติ ตุจ ทั่ว ปลวก อน
 ตั้ง สม ซึ่ง จอมปลวก แต่ ที่ ละ น้อย ๆ ก็ได้ จอม ปลวก อัน ใหญ่
 ฉนั้น ตั้ง นี้ ก็ ที่ กก กระแส พระ พุทธ ฐิติกา ตรัส เทศนา ไว้ ฉนั้น
 จึง เห็น ความ ชัด ว่า ประกอบกิจการงานอัน ปราศจาก โทษ อากูล
 นั้น จัด เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ เป็น เหตุ ที่ จะ ให้ ได้ ซึ่ง
 อน อัญญาสาร ทวิพย พีช อัญญาหาร ใน อธิโลก นี้ ใจ ความ
 ว่า มงคล ๔ ประการ คือ อุปฐากมารดา ๑ อุปฐากบิดา ๑
 ส่งเคราะห์แก่บุตรภรรยา ๑ ประกอบการงานอันปราศจาก โทษ ๑
 ทั้ง ๔ ประการ นี้ พระ พุทธ องค์ ตรัส เทศนา ด้วย บท พระ
 ศาตา คือ มาตาบิฑูอุปัฏฐานัน นี้ พรรณนา มา ใน บท แห่ง
 พระ ศาตา คือ มาตาบิฑูอุปัฏฐานัน แล้ว แต่ เท่านั้น

อิทานิ ทานัญญาติ เขตถ ทิยเขต อิมินาติ ทานัน อิตตโน
 สันตัก ปรัสส ปฏิปาติยตติ กุตติ โหติ ถ้าตั้ง นี้ จะ ได้
 พรรณนา ใน มงคลบท คือ ทานัญญาติบถอไป ในบทคือ ทานัญญา นี้

พระอาจารย์เจ้ากระทำเป็นบทพิเคราะห์ไว้ว่า ทิพยเท อิมินาติ
 ทานํ แปรตามบทพิเคราะห์ว่า วัตถุ อันว่า ของ บุคคล
 อันบุคคล ทิพยเท ย่อมให้ อิมินา อิมัมชาเตน ด้วยธรรม
 ชาตินี้ อิติ เพราะเหตุนี้ ทํ อิมัมชาตํ อันว่าธรรมชาตินั้น
 ทานํ ชื่อว่าทานํ อิมัมชาตํ อันว่าธรรมชาติ ทานํ เป็น
 เหตุให้แห่ง บุคคล มีคำอธิบายว่า บุคคลย่อมให้ซึ่งวัตถุอัน
 เป็น ของ แห่งตนแก่ บุคคลผู้อื่นนั้น ชื่อว่า ทานํ ในมงคล
 บทอันเป็นลำดับคือ อิมัมจริยา นั้นแปรว่า จริยา อันว่า
 ประพฤติ อิมัมสฺส ซึ่งธรรม อิมัมมริยา ชื่อว่าธรรมจริยา
 ว่า อีกนัยหนึ่งว่า จริยา อันว่าประพฤติก่อนแปล มิได้
 ปรากฏแล้ว อิมัมมา จากธรรมทั้งหลาย อิมัมจริยา ชื่อว่า
 ธรรมจริยา อธิบายว่า ประพฤติ ซึ่งธรรม ประพฤติมิได้
 ปรากฏ จากธรรมนั้น ชื่อว่า ธรรมจริยา ในมงคลบท คือ
 ญาคกานันมีบทพิเคราะห์ว่า ญายนฺเต อิมฺหากํ อิมคติ
 ญาคกาน แปรตามบทพิเคราะห์ว่า ชนา อันว่าชนทั้งหลาย
 ญายนฺเต พิง รุก อิมชเน ซึ่งคนทั้งหลายนี้ อิมหากํ
 แห่งเราทั้งหลาย อิติ เพราะเหตุนี้ เท ชนา อันว่าชน

ทั้งหลายนั้น ญาคกา ชื่อว่า ญาคกา ชนา อันว่าชน
 ทั้งหลาย ญาคกา เป็นชน อัน คน ทั้งหลาย ฟัง รู้ ก็ อธิบาย
 ว่า ชนทั้งหลาย ที่เรา ทั้งหลาย ฟัง รู้ ก็ นั้น คน ทั้งหลาย นั้น
 ได้ นาม ชื่อว่า ญาคกา แปลว่า เป็น ญาคิ ใน มงคล บท คือ
 อนุวัชธานี นั้น แปลว่า กัมมานิ อันว่ากรรมทั้งหลาย
 วัชธานี ประกอบ ด้วย โทษ อัน บุคคล ฟัง เว้น น หามิได้
 อนุวัชธานี ชื่อว่า อนุวัชธานี กัมมานิ อันว่า กรรมทั้งหลาย
 อนุวัชธานี ประกอบ ด้วย โทษ อัน บุคคล ฟัง เว้น ไม่มี อธิบาย
 ว่ากรรมอัน ไต ปราศ จาก โทษที่บัณฑิตย จะ ฟัง ละ ฟัง เว้น เสีย นั้น
 กรรมอันนั้น ได้ ชื่อว่า อนุวัชกรรม เสถ์ คุตฺตนยเมว แสบทอัน
 เศษ คือ เอตมมังคลมุตฺตมํ นั้น ก็มี นัย อธิบาย ตูจ กล่าวมา
 ใน ทน ดัง นั้น แล้ว พรรณนา มา ด้วย อตถ แห่ง บท คือ
 ทานัญฺจ เป็น ต้น แล้ว แต่ เท่านั้น อตถ วรรณนาปน ก็ และ
 กถา ซึ่ง จะ พรรณนา เนื้อ ความ ใน มงคล บท คือ ทานัญฺจ นั้น
 บัณฑิตย ฟัง รู้ โดย นัย อธิบาย ดังนี้ว่า ทานนาม ปวี
 อุตฺตส เจตนา เป็น เครื่อง ปริจาค สละ ครอบ ซึ่ง ทานวัตถุ คือ
 ของที่ จะ ฟัง ให้ ๑๐ ประการ มี อื่นนะ ปานาหาร เป็น ต้น

อัน บุคคล อุตศีล เฉพาะ ซึ่ง ผู้อื่น มี สมเด็จพระ พุทฺธเจ้า เปน ประ
 ธาน แด้ว แด่ ถวาย นัน ไ้ นาม ชื่อ ว่า ทาน ทํ สัม ปยุทฺ์ ไค
 ภา อโลโก อีก นัย หนึ่ง ว่า อโลโก จิตร ที่ สัม ปยุทฺ์ ด้วย บริจาค
 เจตนา นั้น ไ้ นาม ชื่อ ว่า ทาน จึง มี คำ รับ ว่า จริง อยู่
 บุคคล จะ ณะ พัสคฺ์ ถึง ของ แห่ง ตน ให้ แก่ บุคคล ผู้ อื่น ได้ ก็
 เพราะ าศรัย ด้วย ความ ไม่ โธภา เหตุ ด้ง นั้น พระ ภาจารยเจ้า
 จึง กล่าว ไคย นิพจนนัย ว่า ทิยเต อิมินาติ ทานํ ด้ง นี้
 ทํ ทานํ อรวมชาติ ที่ ชื่อ ว่า ทาน นั้น สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ
 ภาคย์ เจ้า ทรง เทศนา เรียก ชื่อ ว่า เปน มงคล ประการ ๑ เหตุ
 ว่า ทาน นั้น เปน เหตุ ที่ จะ ให้ ไ้ ไ้ ซึ่ง อด อัน พิเศษ มี คุณ คือ
 สภาวะ จะ เปน ที่ รัก ไ้ ไ้ แก่ ประชาชน เปน อัน มาก ใน ติฏฐู
 อรวม แด่ สัม ปรายิกภพ ภาย ภาคหน้า สุกฺ์ ตานิ อนุสฺ์ สวิต พฺพานิ
 แด่ พระ สุตฺร ทัง หลาย อัน แด่ ด้ง ซึ่ง วิเศษ ผล แห่ง ทาน นั้น บัณ ฑิตย
 พิง อนุสรณา การ ระภิก ตาม ใน สฺหะ สุตฺต นัน เต เทศนา อัน สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ตรีส แด่ ด้ง แก่ สฺหะ มทา เสนาบทิ โดย
 นัย เปน อาทิ ด้ง นี้ ว่า ทายโก สฺห ทานปติ คุกรสฺห เสนาบทิ
 บุคคล ผู้ เปน ทานบตี มี ปรัตติ ไ้ ไ้ ซึ่ง ทาน นั้น ย่อม จะ เปน ที่

รักใคร่ เป็น ที่ ชอบ เนื้อ เจริญใจ แห่ง มหาชน เป็น อัน มาก ดังนี้
 อุปเว โนโย นัยอื่นยังมีอีก ท่านนาม ทูจิอิ ชื่อว่า ท่าน
 มีอยู่ ๒ ประการ คือ อามิชทาน ประการ ๑ อกรรมทาน
 ประการ ๑ ชุมนุมทาน ๒ ประการ นั้น อามิชทาน นั้น
 บัณฑิตย ฟัง รุ โทย ประการ ๑๑ กล่าว มา แล้ว นั้น สัมมา
 สัม พุทธอุปเวทิตส์ ๑ แต่ อกรรมชาติ เครื่อง แสดง ซึ่ง อกรรม อัน
 เป็น เหตุ นำ มา ซึ่ง ความ สุข เครื่อง ทำให้ ถึงซึ่งสิ้นไป แห่ง ทุกข์
 ใน โลก นี้ แต่ โลก หน้า อัน สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธเจ้า
 ทรง แสดง ไว้ นั้น ด้วย ปราถนา จะ ใคร่ ให้ เป็น ประ โยชน์
 อัน เกื้อ กุด แก่ ผู้ อื่น ชื่อ ว่า อกรรม ทาน ชุมนุม ทาน สอง
 ประการ คือ อามิชทาน แล อกรรม ทาน นั้น อกรรม ทาน นั้น
 และได้ ชี้ ว่า เป็น ทาน อัน เลิศ ยถา ห สัมคฺช กระทบ แก่ พระ
 พุทธภาสิตทรงแสดงพระ อกรรม เทศนา ว่า สัมพทาน อัมมทาน
 ชีนาติ อกรรม ทาน ย่อม ชนะ ไต่ ซึ่ง สรรพ อามิช ทาน ทั้งปวง
 ๑ คือ พระ สกรรม ย่อม ชนะ ไต่ ซึ่ง สรรพ ๑ ทั้งปวง อัน มรตติ
 ความ กำหนด ยิน ตี ใน พระ สกรรม นั้น ย่อม ชนะ เตี่ย ไต่
 ซึ่ง สรรพ ความ กำหนด ยิน ตี ทั้งปวง ก็ใน หก ขโย ชาการ ที่

ขึ้นไป หมดไป แห่งดินทก กถำว คือ พระ นิพพาน นั้น ย่อม
 ขณะ เสียใจ ซึ่ง สรรพ ทุกข์ ทั้งปวง ชุมนุช อามิช ทาน ธรรม
 ทาน สอง ประการ นั้น สภาวะ แห่ง อามิช ทาน จักได้ ชื่อ ว่า
 เปน มงคล นั้น ข้าพเจ้า ผู้ อัญญา กถา จารย์ ก็ กถำว ไว้ ใน หนังสือ
 ทดง นั้น แล้ว ก็ แต่ ฉาย ธรรม ทาน นั้น เปน ปทัชฐาน ที่
 ตั้ง แห่ง คุณ ทั้งหลาย มี อนึ่ง ให้ ได้ เสวย ซึ่ง อิศร วัต แห่ง
 พระ สธรรม เปน ต้น เหตุ ไต่ เหตุ ทั้ง นั้น ธรรม ทาน นั้น สม เต็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาย เจ้า จึง ได้ ตรี ส เทศนา เรียก ว่า เปน มงคล
 ประการ ๑ จุด ที่ เหตุ ภคจก แต่ จึง คำ ซึ่ง อธิบาย ทั้ง นี้
 ยุติ ด้วย วาร พระ บาฬี สม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภคย์ ตรี ส เทศนา
 ว่า ยถายถา ภิกขเว ภิกขุ ยถาสติ ยถาปริยัตถิ อัมม
 วิตถาเรน ปเวส เตเสติ เปน อาทิ ฉนี้ ความ ว่า ภิกขเว
 ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุ แสง ธรรม เทศนา แก่ ชน ทั้งหลาย
 ขึ้น โดย พิศดาร ควร แก่ ชน ตน ได้ สดับ ฟัง แล ควร แก่ ชน ตน ได้
 เล่า เรียง มา นั้น ด้วย ประการ ฉนี้ ไต่ ๗ โส ทัสมี ทัมเน
 อต ฏบฏี สเวที ๑ ภิกษุ นั้น ก็ ย่อม จะ เปน ผู้ ได้ เสพ

เสวย เณระ ซึ่ง อัคร วรร ใน อรวม ที่ คน ได้ แสดง นั้น ประการ ๑
 อัมมปฏิสเวที ๑ แล จะ เปน ผู้ ได้ เสพย์ เสวย เณระ ซึ่ง อรวม
 วรร ใน อรวม ที่ คน แสดง นั้น ประการ ๑ ด้วย ประการ นั้น นั้น ๆ
 ตก อาศรัย กระแส พระพุทธรูปาสิต ทรง แสดง อรวม เทศนา ไว้ ฉนี้
 จึง เห็น ความ ชัด ว่า อรวม ทาน นั้น เปน ปทัฏฐาน ที่ ตั้ง แห่ง
 คุณ ทั้งหลาย มี สภาพ คือ จะ ได้ เสพย์ เสวย ซึ่ง อัคร วรร แล
 อรวม วรร ใน อรวม นั้น ด้วย ประการ ฉนี้ พรรณนา มา ใน มงคล
 บท คือ ทานัญญา ซึ่ง แปล ว่า ให้ ทาน นั้น ก็ เสรี แต่ เท่านั้น

ถ้า ตับ นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน มงคล บท คือ อัมมจริยา ซึ่ง
 แปล ว่า ประพฤติ ซึ่ง อรวม ประพฤติ มิ ได้ ปราศ จาก อรวม
 นั้น สืบ ต่อ ไป อัมมจริยา นาม การ ที่ ประพฤติ ใน กุศล กรรม
 บท ๓๐ ประการ นั้น ได้ นาม ชื่อ ว่า อรวม จริยา ประพฤติ
 ซึ่ง อรวม ประพฤติ มิ ได้ ปราศ จาก อรวม ยถา สมตฺตฺย พระ
 พุทฺธ ภาสิต ทรง ทวีต เทศนา แก่ ศฤทฺษบี ทั้งหลาย ว่า ทิวชิชา โข
 คหปทโย กาเยน อัมมจริยา สมจริยา โหติ เปน ธาติ ฉนี้
 ความ ว่า คหปทโย ตูกร ศฤทฺษบี ทั้งหลาย ความ ประพฤติ

ซึ่ง ธรรม ด้วย กาย แล ได้ ชื่อ ว่า สมจริยา ประพฤติ เสมอ แล การ
 ประพฤติ ซึ่ง ธรรม ด้วย กาย นั้น มี ๓ ประการ คือ มี ได้ ๓
 สัตว์ ๑ มี ได้ สก ทวิ พย์ ๑ มี ได้ ทำ กามเม สมิจฉาจาร
 ประพฤติ ฝึก ใน ภรรยา ผู้อื่น ๑ ตูกร ศฤหบดี ทั้งหลาย
 การ ที่ ประพฤติ ซึ่ง ธรรม ด้วย กาย ๓ ประการ นี้ แล ได้ ชื่อ
 ว่า สมจริยา ว่า ประพฤติ เสมอ แล การ ประพฤติ ซึ่ง ธรรม
 ด้วย วาจา แล ได้ ชื่อ ว่า สมจริยา นั้น มี ๔ ประการ คือ
 เว้น จาก มุสา วาท กล่าวเท็จ ๑ เว้น จาก บิสุณาวาท กล่าว
 ส่อ เสียด ซึ่ง ผู้อื่น ๑ เว้น จาก มรุต วาท กล่าว คำ หยาบ ๑
 เว้น จาก สัมมปป์ปลา วาท กล่าว ตกคนอง ส่ายเสียด ซึ่ง ประโยชน์ ๑
 ตูกร ศฤหบดี ทั้งหลาย การ ประพฤติ ซึ่ง ธรรม ด้วย วาจา ๔
 ประการ นี้ แล ได้ ชื่อ ว่า สมจริยา ประพฤติ เสมอ แล การ
 ประพฤติ ซึ่ง ธรรม ด้วย ใจ แล ได้ ชื่อ ว่า สมจริยา นั้น มี ๓ ประการ
 คือ อนภิชฌณา เว้น จาก โภภค ความ เฝง ใน ของ ผู้อื่น ๑ อพยานาท
 เว้น จาก จอง เวรา อาชวาท ๑ สัมมา ทิฏฐิ คือ เห็น ดี เห็น ชอบ
 ประขอบ ด้วย อริย สัจ ธรรม ทั้ง ๔ เปน อาทิ ๑ ตูกร ศฤหบดี
 ทั้งหลาย การ ที่ ประพฤติ ซึ่ง ธรรม ด้วย ใจ ๓ ประการ
 นี้ แล ได้ ชื่อ ว่า สมจริยา ประพฤติ เสมอ ตก กระแส พระ พุท ธ ภา สิต

ทรง แสดง อรรถจริยา การ ประพฤติ ซึ่ง อรรถ แก่ ศฤหบดี
 ทั้งหลาย ด้วย ประการ นี้ เสา ปเนสา อัมมจริยา ก็ แล
 การ ประพฤติ ซึ่ง อรรถ ประพฤติ มิ ได้ ปราศ จาก อรรถ นั้น บัณฑิตย์
 พึง รู้ เกิด ว่า จิต ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล นั้น เพราะ เป็น เหตุ
 จะ ให้ อุมัต บัง เกิด ใน สวรรค์ สุคติ โลก วุฑฺฒิ เทภี ภคฺวตา
 แท้ จริง ซึ่ง อธิบาย ดัง นี้ ยุตติ ของ ด้วย พระบาท ที่ สมเด็จ พระ
 ผู้ ทรง พระภักย์ ทรง แสดง พระธรรม เทศนา แก่ ศฤหบดี ทั้ง หลาย ว่า
 อัมมจริยา สมจริยา เหตุ ไท ศหฺปโย เอวมิ เอกจฺจ ใจ สักทา
 กาย สฺส เกทา ปรมมฺรณา สุคติ สักคฺคโลกํ อุมฺมชฺช นฺติ
 ดัง นี้ ความ ว่า คุณ ศฤหบดี ทั้ง หลาย สักว ทั้ง หลาย บาง
 จำพวก ใน โลก นี้ เนื่อง ว่า มา ประพฤติ ซึ่ง อรรถ ประพฤติ
 เสมอ อยู่ กาย สฺส เกทา ปรมมฺรณา ครั้น แดก กาย ทำลาย
 ธานี ของ หน้า แต่ จุตติ จิตร นั้น ย่อม ได้ อุมัต บัง เกิด ใน สวรรค์
 สุคติ โลก ทั้ง นี้ ก็ เพราะ มี อรรถ จริยา สมจริยา เป็น เหตุ แท้
 จริง ตกกระ แล พระ พุทฺธภาสิต ทรง แสดง อรรถ จริยา สมจริยา แก่
 ศฤหบดี ทั้ง หลาย อย่าง นี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า การ ประพฤติ

ซึ่ง ธรรม ประพฤติ มิได้ ปราศ จาก ธรรม นั้น จัดได้ ชื่อว่า
 เป็น มงคล ประการ ๑ ตูฯ พรรณนา มา ณนี้ พรรณนา มา
 ใน มงคล บท คือ ธรรมจริยา แล้ว แต่เท่า นี้

ลำดับ นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน มงคล บท คือ ญาคณานัญญา
 สังคโห ซึ่ง แปลว่า สงเคราะห์ แก่ ญาติ สืบ ต่อไป ความ ว่า
 มีตาม หยุคา คู่ แห่ง บิดา โอรส ทั้งหลาย คือ บุ๋ แห่ง บุ๋ แล ย่า
 แล บุ๋ แห่ง ทา แล ยาย อัน เป็น ญาติ สัม พันธ์ เนื่อง มา แต่
 ผัก ผ้าย แห่ง มารตก ก็ ดี เนื่อง มา แต่ ผัก ผ้าย แห่ง บิดา ก็ ดี
 ความ เท่า เจ็ด ชั่ว ตระกูล เป็น กำหนด นั้น ได้ นาม ชื่อ ว่า
 เป็น ญาติ สังคโห การ ที่ สงเคราะห์ แก่ คน ที่ เป็น ญาติ อัน
 ความ เต็ม สิ้น แห่ง โลก สมบัติ แล ความ ฉิบ หาย หาก ครอบงำ
 ก็ ดี หรือ ว่า อัน ความ เต็ม สิ้น ฉิบ หาย เหตุ พยาธิ ความ
 เจ็บ ใช้ ครอบงำ ก็ ดี มา สู่ สำนัก แห่ง คน แล สงเคราะห์ ไป
 ตาม ควร แก่ กาลัง โสปน สังคโห ก็ แล การ ที่ สงเคราะห์
 แก่ หมู่ ญาติ ทั้งหลาย นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ เจ้า
 ตรัส เทศนา เรียก ชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ ว่า การ
 สงเคราะห์ แก่ หมู่ ญาติ นั้น เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ คุณ ทั้งหลาย

มี ความ สรรเสริญ เป็น ต้น ใน ทิฏฐู อรรคม เห็น ท้น ทา ใน
อิธ โลก นี้ ประการ ๑ แล เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง วิเศษ อานิสงษ
คุณ ทั้งหลาย ใน สัมปรายิกภาพ เวียง หน้า มี ภิริยา ที่ ไป สู่
สวรรค์ สุกติ โลก นั้น เป็น ต้น ด้วย ประการ นี้ พรรณนา
มา ใน มงคล บท คือ ฉญาทกานัญญัสสังคโห แล้ว แต่ เท่านั้น

แต่ นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน มงคล คือ อนวัช ธานี กัม มานิ
สืบ ต่อ ไป ความ ว่า อนวัช ธานี กัม มานิ กรรม ทั้งหลาย
ที่ เป็น ไป กับ ด้วย โทษ อัน บัณฑิตย พัง ละ เว้น เตียน นี้ มี อยู่ ๒
ประการ ทิฏฐู อัม มิ กัญญ คือ โทษ ที่ เป็น ไป ใน อิธ โลก บัณฑุ บัน
เห็น ท้น ทา ประการ ๑ สัมปรายิก กัญญ คือ โทษ อัน เป็น ไป ใน
สัมปรายิกภาพ ภาย ภาค หน้า นั้น ประการ ๑ เป็น โทษ อัน
บัณฑิตย พัง ละ เว้น ๒ ประการ ด้วย กัน จุด ตัม บี เจต
ภควตา แท้จริง คำ ซึ่ง อธิบาย ดังนี้ ยุติ ด้วย พระ พุทธ
ภาสิต อัน สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ ตรี ส เทศนา แก่ พระ ภิกษุ
ทั้งหลาย ว่า เทว มานิ ภิกษเว วช ธานี ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย
กรรม ทั้งหลาย ที่ เป็น ไป กับ ด้วย โทษ อัน บัณฑิตย จะ พัง ละ เว้น
เตียน นี้ มี ๒ ประการ กต มานิ เทว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย

กรรมทั้งหลายที่เป็นไปกับ ด้วยโทษ ๒ ประการ นั้น คือ สิ่งไร
 บ้าง คุกร ภิกษุทั้งหลาย กรรม ที่เป็นไป กับ ด้วยโทษ ๒
 ประการ นั้น หรือ ทิฏฐุสมมมกัญญา วชิฐ คือ โทษ ที่ เห็น
 ประจักษ์ ใน ปัจจุบัน ทนทานี้ ประการ ๑ สัมปรายิกกัญญา วชิฐ
 คือ โทษ ที่ เป็นไป ใน สัมปรายิกกพทภาย หน้า นั้น ประการ ๑ เป็น
 ๒ ประการ ด้วย กัน กตมัญญา ภิกษเว คุกร ภิกษุทั้งหลาย
 โทษ ที่ เป็นไป ใน ทิฏฐุกรรม เห็น ประจักษ์ ใน ปัจจุบัน ทนทานี้
 ตังฎาเดา อธิ ภิกษเว เขกัจโจ บัสนติ โจโร อากัจฉา
 ราชาโน คเหตุวา วิวิธา กัมมกรณา กาเวเนเต คุกร ภิกษุ
 ทั้งหลาย บุคคล บาง จำพวก ใน โลก นี้ ได้ เห็น ซึ่ง บรม
 ภาวะทั้งหลาย อัน จับ ตัว โจร ผู้ประพฤติ ตามก ล่อง พระ
 ราช อาณัติราช ศาคร นั้น ได้ แล้ว แล ให้ ลง พระ ราช อาชญา
 กระทำ ทวักติงสกรรม กรรม มี ประการ ต่าง ๆ มี เขียน ด้วย
 หวาย เปน คัน มี คัด เสี่ยง ซึ่ง ตี ตะ ด้วย ตาบ เปน ที่ ตูต
 (ดู เขา ใน พาลบัณฑิตสูตรนั้นเถิด) บุคคล ผู้ นั้น ก็ มา ปรวิตท
 คำ วั ไป ว่า บรม ภาวะทั้งหลาย จับ ได้ ซึ่ง โจร อัน ประพฤติ
 ตามก ล่อง พระ ราช อาณัติราช ศาคร แล้ว แล ตั้ง ให้ ลง พระ

ราช อาชญา กระทำ ทวักติงสกรรม กรรมนี้ มี ประการ ต่าง ๆ มี
 ที่ ด้วย ทวายเป็น ต้น มี ตัด เลี้ยว ซึ่ง สี่ สะ ด้วย ตาม เป็น
 ที่ สุด ทั้ง นี้ ก็ เพราะ เหตุ แห่ง กรรม อัน ตามก ทั้งหลาย เห็น
 ปานใด อหัญเจว โขปน เหวรูป ปาปกัมมัม กเรยัม นี้
 และ ทว ของ อาตมานี้ เถ่า จะ พึ่ง มา กระทำ กรรม การตามก
 เห็น ปาน ดัง นี้ เถ่า บรม ธรรมะ ทั้งหลาย ก็ จะ ยิง ราช บุรุษ
 ให้ มา จับ กุม เอา ตัว เรา ไป แล้ว ก็ พึ่ง เง้า ให้ ลง พระ ราช
 อาชญา กระทำ กรรม กรรมนี้ มี ประการ ต่าง ๆ มี ที่ ด้วย ทวายเป็น
 เป็น ต้น มี ตัด เลี้ยว ซึ่ง สี่ สะ ด้วย ตาม เป็น ที่ สุด เหมือน ดัง ใจ
 ผู้ นั้น บ้าง โส วัชชัสส ภิกโก บุคคล ผู้ นั้น ครั้น นี้ มีความ
 ปฏิวิตก ทวี ฉนี้ แล้ว ก็ ให้ มี ความ สติง กถว แต่ โทษ อัน
 เป็น ไป ใน ทิฏฐู ธรรม เห็น ประจักษ์ ใน บัจจุบัน ทนทาน นั้น บุรุษ
 นั้น ก็ มี ได้ ประพฤติ ซึ่ง การ ปล้น ตมภักยอแย่งซึ่ง พศตุ เจ้า ของ
 อัน บุคคล นำ มา เฉภาะ ทนมา เพื่อ ชน ทั้งหลาย อัน อัน ตม ไส
 โดย กำหนด เป็น ที่ สุด จน ชน นี้ แต่ จะ แด เห็น ห่อ ทรัพย์ ของ ผู้
 อัน ตก ทั้ง กตั้ง เกดิอน อยู่ ใน ระหว่าง ถนน ทนทาง ก็ ตี บุคคล
 ผู้ นั้น ก็ มี ได้ ประพฤติ ซึ่ง การ ปล้น จึง จึง ฉวย หยิบคว้า เอา ไป

ด้วย คิด ว่า เรา จะ ไต่ เหยง ชีวิต ด้วย ทรพย อิน นี บุคคลผู้ นน
 ย่อม กระฉุด ซึ่ง ห่อ ทรพย นน ไป ด้วย หลง เค้า หลง เลข ไป เสีย
 หา มี ความ ต้อง การ ไม่ อีที วุจจติ ภิภักชเว ทิฏฐุอัมมิก
 วชิฐิ ตุกร ภิภษุ ทั้งหลาย ไทษ อิน บัณ ทิตย พัง ณะ เวณ
 อิน เป็น ไป ใน อิตถภาพ เห็น ประจักษ์ มี คีด้วย ทวายนตนัน มี
 คีต ซึ่ง สัสระ คัวย ตาบ เป็น ที่ สุด อย่าง นี้ และ ชื่อ ว่า ทิฏฐุ
 อัมมิกวชิฐะ กตมญเญจ ภิภักชเว สัม ปรายิกวชิฐิ ตุกร ภิภษุ
 ทั้งหลาย กรรม ที่ เป็น ไป กับ ด้วย ไทษ อิน บัณ ทิตย จะ พัง ณะ
 เสีย อิน เป็น ไป ใน สัม ปรายิกภพ ภาย หน้า นั้น เป็น ดัง ฤา เถ่า
 อธิ ภิภักชเว เอกจ โจ ตุกร ภิภษุ ทั้งหลาย บุคคล บาง จำพวก
 ใน โลก นี้ ย่อม มา พิจารณว เห็น ประ จักษ์ ด้วย บัญญา
 ดังนี้ว่า ปาปโก วิปาโก วิบาก คือ ผล อัน สุข พิเศษ เป็น
 ของ ลามก แห่ง กาย ทุจวิต ก็ คี วุจิทุจวิต ก็ คี มโน ทุจวิต ก็ คี
 ย่อม จะ พัง มี ใน สัม ปรายิกภพ ภาย ภาค หน้า เป็น แท้ อหังญเญจ
 ไซ ปน ก็ และ ธาตม จะ พัง มา ประพฤติ ทุจวิต ด้วย ภาย ก็ คี
 ประพฤติ ทุจวิต ด้วย วาจาก็ คี ประพฤติ ทุจวิต ด้วย น้าใจ ก็ คี

ครั้น ชาติม แรก กาย ทำลาย ชั้นธ เบื้อง หน้า แต่ จุติ จิตร ชาติม
 ก็ จะ พังไป อุบัติ บังเกิด ใน อบาย แล ทุคติ วินิบาต เพราะ มี
 กาย ทุจฺจวิต แล วจฺจวิต แล มโน ทุจฺจวิต นี้ เป็น เหตุด้วยแท้ ไส
 สัม ปรายิก ส ส วัช ฐ ส ส ภิโต บุคคล ผู้ นั้น ครั้น พิจารณา
 เห็น ประจักษ์ ด้วย บัญญา ฉนี้ แลแล้ว ก็ ให้ มี ความ สติง ตกใจ
 กถว แต่ โทษ ใน สัมปรายิกภพ เบื้อง หน้า ก็ มา ละ เสีย ซึ่ง
 กาย ทุจฺจวิต แลแล้ว ยัง กาย สุจฺจวิต ให้ เจริญ ละ เสีย ซึ่ง วจฺ
 ทุจฺจวิต แลแล้ว ก็ ยัง วจฺ สุจฺจวิต ให้ เจริญ ละ เสีย ซึ่ง มโน
 ทุจฺจวิต แลแล้ว ก็ ยัง มโน สุจฺจวิต ให้ เจริญ สุตฺตมัตตทาน บริหติ
 บุคคล ผู้ นั้น ย่อม รักษา ตนไว้ ให้ มริสุทฺธิ ได้ อิทํ วุจฺจติ
 ภิกฺขเว สัม ปรายิก วัช ฐ คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย อย่าง นี้ และ
 เรียกว่า สัมปรายิก วัช ฐ ะ คือ โทษ อัน เป็น ไป ใน สัมปรายิก
 ภพ กาย หน้า อิมานฺนิช ภิ กฺขเว เทว วัช ฐานิ คุกร ภิกษุ
 ทั้ง หลาย กรรม ทั้ง หลาย ที่ เป็น ไป กับ ด้วย โทษ อัน พัง ละ เว้น
 เสีย นั้น มี ๒๒ ประการ ด้วย ประการ ฉนี้ อนวชฺ ฐานิ กัม มานิ
 นาม กรรม ทั้ง หลาย มี สมาทาน ซึ่ง องค์ อุโบสถ และ กระทำ
 ใญ่ยาวจฺจ กรรม ขวน ขวายใน การ บุญ การ กุศล แล สว่าง

อาราม สร้าง ส่วนปลูก ต้นไม้ ผลไม้ ให้ ทาน สร้าง ตะพาน
 แด ชุบ บ่อ ชุบ สระ ทำ ถนน ถนน ทาง เปน ต้น ไม้ ก็ ดี แด
 ประพฤติ สุจริต อกรรม ทั้งหลาย มี กาย สุจริต วาจ สุจริต แด
 มโน สุจริต เปน ต้น ก็ ดี ทานี กัมม มานี กรรม ทั้งหลาย มี
 สมทาน องค์ อุโบสถ เปน อาทิ นั้น ได้ นาม ชื่อ ว่า อนวัชช
 กรรม เปน กิจ ควร พึ่ง ทำ ไม่ มี โทษ แด อนวัชช กรรม
 ทั้งหลาย นั้น บัณฑิตย์ หาก กล่าว ชื่อ ว่า เปน มงคล ประการ ๑
 เพราะ เปน เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ประโยชน์ อัน เกื้อ กุศล แด ความ สุข
 มี ประการ ต่าง ๆ แท้จริง พระ สูตร ทั้งหลาย ซึ่ง แสดง ผล
 แห่ง อนวัชชกรรม มี สมทาน องค์ อุโบสถ เปน ต้น ไม้
 บัณฑิตย์ พึง ระวัง ตาม เนื้อ ความ ใน อุโบสถ สูตร ซึ่ง สมเด็จ
 พระ สรรพ เพชญ์ พุทธ องค์ ทรง เทศนา แก่ นาง วิสาขา มหา อุบา
 สิกา โดย นัย เปน อาทิ ดังนี้ ว่า ฐาน ไช ปรเนก วิสาเช
 วิชชติ ยํ ตูกร นาง วิสาขา เหตุ เปน ที่ ตั้ง แห่ง กรรม นี้ มี
 อยู่ อี้อีก ใจ อิตถิ วา ปุริโส วา สัตวี แด บุรุษ บาง
 จำพวก ใน โลก นี้ เขา ไป ไกล วิชา ซึ่ง พระ อุโบสถ อัน
 ประกอบ ด้วย องค์ ๗ ประการ แด้ว สัตวี แด บุรุษ จำพวก นั้น

ครั้น แดก กาย ทำลาย ธรรม์ เบื้อง หน้า แต่ จุติ จิตร ก็ ได้ เข้า
 ไป โถง ถึง ซึ่ง ภาวะ เป็น เพื่อน แห่ง เทพยดา ทั้งหลาย อัน
 สถิตย์ ใน ชั้น จากุมหาราชิกา เทวโลก ตก กระแส พระพุทธร
 ฐิกา ตรัส เทศนา แก่ นาง วิสาขามหาอุบาสิกาเป็นอาทิฉนี้ จึง
 เห็น ความ ชัด ว่า อนวัชชกรรม กิจ ควร ทำไม่ มี โทษ มี
 สมทาน องค์ อุโบสถ เป็น ต้น นั้น จัด ได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล
 เหตุ เป็น เหตุ ที่ จะ ให้ ได้ ซึ่ง ประโยชน์ แล ความ สุข มี ประการ
 ต่าง ๆ อย่าง พรรณนา มา ฉนี้ พรรณนา มา ใน มงคล
 บท คือ อนวัชช ฐานิกมั มานี แล้ว แต่ เท่านั้น นี้ ใจ ความ ว่า องค์
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า ทรง พระ มหา กรุณา โปรด ประ
 ทาน พระ ธรรม เทศนา แสดง ข้อ มงคล แก่ เทพยดา ๔
 ประการ คือ ให้ ทาน ๑ ประพฤติ ซึ่ง ธรรม คือ กุศล กรรม
 บด ๑ ส่งเคราะห์ แก่ ญาติ ๑ กระทำ การ งาน อัน ปราศ
 จาก โทษ ๑ พระ พุทธ องค์ ทรง แสดง ข้อ มงคล ทั้ง ๔ ประการ
 นี้ ด้วย พระ ศาตา คือ ทานัญญา ธรรม์ มจริยา ด้วย ประการ
 ฉนี้ มงคล ตัก ญญา แล ๘ ภาวะ แห่ง ธรรม ๔ ประการ

มี ทาน เปน ต้น ซึ่ง จิต เปน มงคล นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 พระ ภาควัย เจ้า ไต่ ทรง แสดง ใจ แล้ว แก่ เทพยดา ทั้งหลาย ใน
 มงคล สุต ร นั้น พรรณนา เนื้อ ความ แห่ง พระ คาถา คือ
 ทาน นี้ เสร็จ ลง แต่ เพียง นี้

ถ้า บั นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน บท แห่ง มงคล คาถา คือ
 อารตี วิรตี ปาปา มัชช ปาณา จ สญฺญโม สืบ ต่อ ไป พระ
 อัญชุกตา จารยฺ ทาน สงฺวรณนา แก่ อัดถ แห่ง บท คือ อารตี
 วิรตี เปน ต้น นั้น ทง ว่า อารตีติ อารมณ แปลว่า อารมณ
 อันว่า เจตนา เปน เหตุ เว้น ไกล นั้น อารตี อิติ ชื่อว่า อารตี วิรมณ
 อันว่า เจตนา เปน เหตุ เว้น วิเศษ วิรตี อิติ ชื่อว่า วิรตี वा
 อิก หนึ่ง ว่า สัตตา อันว่า สัตว ทั้งหลาย วิรมณติ
 ย่อม เว้น วิเศษ เตะาย อัมมชชาติยา ด้วย อกรรม ชาติ นั้น
 อิติ เหตุ ทั้ง นี้ ถ้า อัมมชชาติ อันว่า อกรรม ชาติ นั้น วิรตี
 ชื่อว่า วิรตี อัมมชชาติ อันว่า อกรรม ชาติ วิรตี เปน เหตุ เว้น
 วิเศษ แห่ง สัตว ทั้งหลาย อธิบาย ว่า สัตว ทั้งหลาย ย่อม งต เว้น
 เสีย จาก บาป จาก อกุศล ด้วย อกรรม ชาติ อัน ไต่ อกรรม ชาติ
 นั้น ไต่ นาม ชื่อว่า วิรตี ใน บท คือ มัชช ปาณา จ สญฺญโม

ไต่ถาม ชื่อว่า วิรติ นั้น มี สาม ประการ คือ สมบัติวิรติ

ประการ ๑ สมာทาน วิรติ ประการ ๑ สมุทเนทวิรติ ประการ ๑

แปด ๓ ประการ ด้วยกัน ชุมชุม วิรติ ๓ ประการ นั้น วิรติ

อันใด อัน กุสบุตร อาศรัย ซึ่ง ชาติ หรือว่า ตระกูล หรือว่า โคตร

แห่งตนว่า ยิวาห์ อิม ปาณ ทนุญย เวาญุ ไต พิง ฆ่าเสีย

ซึ่งสัตว์ นี้ พิง ถือเอา ซึ่ง วัตถุ อัน บุคคล มิได้ ให้ นี้ เป็น ต้น

กรรม อัน นี้ จะ ได้ สมควร แก่ เวาญุนหา มิได้ วิรติ อัน กุสบุตร

อาศรัย ซึ่ง ชาติ และ ตระกูล แล โคตร แห่งตน แล้ว แล งค วจน

เสีย จากวัตถุ คือ สัตว์ สัตว์ และ เขา ของ อัน ถึง เณร ภา หน้า โดย นัย เป็น

อาทิ ฉน วิรติ อัน นี้ ชื่อ ว่า สมบัติ วิรติ สิกขาปทสมทานวเสน

ปน ปวัตตา ก็ แล วิรติ ที่ บุคคล ให้ ประพฤติ เป็น ไป ด้วย อำนาจ

สมทาน สิกขา บท นั้น ชื่อ ว่า สมาทาน วิรติ กุสบุตร นั้น จำ เติม

แต่ สมาทาน สิกขา บท อันใด อันคน ให้ ประพฤติ เป็น ไป แล้ว ก็

ย่อม มิได้ ประพฤติ ด้วย ที่ ซึ่ง กรรม อัน เป็น อกุศล ทั้ง หลาย มี

ปาณาติปาต เป็น อาทิ อริยมัค คสิม ปยุตตา วิรติ เจตนา

อัน สัมปยุต ด้วย พระ อริย มรรค นั้น ชื่อ ว่า สมุทเนท วิรติ

ภัย แล เหว ทั้ง หลาย ๕ ประการ แห่ง พระ อริย สาวก ย่อม เข้า

ไป ระวัง จาก สันดาน จำ เติม แต่ พระ อริยมรรค อื่นใด อัน
 คน ให้ ประพฤติ เป็น ไป นั้น อธิบาย ว่า พระ อริยสาวก นั้น
 จำ เติม แต่ พระ อริยมรรค อื่นใด ประพฤติ เป็น ไป ใน สันดาน
 แล้ว ก็ ระวัง เสีย ได้ ซึ่ง กัณฑ์ แด เวร ๕ ประการ มี
 ปาณาติบาต เป็น ต้น ขาด จาก ชั้น อ สันดาน จะได้ กระทำ
 กรรม อื่น ตาม ก สิ่งใด สิ่งหนึ่ง หา มิ ได้ ปาปนาม แด กรรม
 อื่นใด ซึ่ง ได้ นาม ว่า บาป นั้น กรรม อื่น นั้น บัณฑิต ยั้ง ยก
 ขึ้น แสดง โดย พิสดาร ตาม นัย ที่ มา ใน พระ สุตต อื่น สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ตรัส เทศนา แก่ สังฆาต มา ณ พ เป็น อาทิ
 ตั้ง นี้ ว่า ปาณาติปาโต โช คหปติปุตฺต กัมม กิเลสํ อฏฺฐ
 คหปติบุดฺธ กรรม อื่นใด ๔ ประการ คือ ปาณาติบาต ๑
 อทินนาทาน ๑ กามเมสุมิจจาจาร ๑ มุสาวาท ๑ กรรม
 ทั้ง ๔ ประการ นั้น จัด เป็น กรรม กิเลส คือ ความ เสว้า หมอง
 แห่ง กรรม ก็ แด กรรม กิเลส ๔ ประการ นั้น บัณฑิต ยั้ง
 ทิ้ง หาย ช่อม ไม่ ยก ย่อง สรรเสริญ ว่า เป็น กรรม อื่นใด จกฺขุ พพิชฺช
 อกฺกุสฺสํ กรรม อื่น เป็น อกฺกุสฺส ทั้ง ๔ ประการ อื่น กล่าว คือ
 กรรม กิเลส นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า ตรัส เทศนา

สงเคราะห์เอา พระ ศาตา คือ อารตี่ วิรตี่ ปาปา ว่า เว้นเสีย
 จาก บาปนั้น ด้วย ประการ ฉนี้ สัพพะ เจสา อารตี่ ๑ วิรตี่ ๑
 แล การ ที่ เว้น โทส ก็ ตี จาก อกุศล กรรม อัน เป็น บาป นั้น
 ทั้งปวง นั้น บัณฑิตย ทั้งหลาย พึง วัฏเฐติ ว่า สมเด็จ พระ
 ผู้ทรง พระ ภาศย์ ตรัส เทศนา เรียก ว่า เป็น มงคล ประการ ๑
 เพราะ เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง พิเศษ คุณ มี ประการ ต่าง ๆ มี
 ละ เสีย ได้ ซึ่ง ภัย แล เวร ทั้งหลาย ใน ทิฏฐธรรม แล สัมปรายิกภพ
 นั้น แท้จริง ใน วิรตี่ ทั้งหลาย สาม ประการ นั้น บัณฑิตย
 ผู้มี ปรีชา พึง ระฤก ตาม พระ สูตร ทั้งหลาย มี บท ว่า ปาณาติ
 ปาตา ปฏิวิโร โท โช คหปติ อริยสาว โก เป็น อากิ ฉนี้
 พรรณนา มา ใน มงคล บท คือ อารตี่ วิรตี่ ปาปา เสรีจ แต่
 เพียง นี้

ถ้า คัม นี้ จะ ได้ พรรณนา ใน มงคล บท คือ มัช ชปาณา ๑
 สัจญโม ว่า ด้วย ความ สำนวม จาก อัน คัม ถิน ซึ่ง นำ มา
 สืบ ท่อ ไป มัช ชปาณา สัจญโม นาม คำ คือ มัช ชปาณา
 ๑ สัจญโม นี้ เป็น ชื่อ แห่ง เจตนา อัน เป็น เหตุ เว้น เสีย
 จาก เหตุ อัน เป็น ที่ ตั้ง แห่ง ความ ประมาท คือ สุรา แล เมรัย

อันใด นาม ชื่อ ว่า มัชชะ นั้น ชื่อ ว่า มัชชปาณา สยโม
 ความ ตำรวม จาก อัน ต้ม กิน ซึ่ง สุรา และ เมรัย อัน ใด นาม ชื่อ
 มัชชะ มัชชปาณี กิริยา ที่ บุคคล ผู้ มี ปกติ ต้ม กิน ซึ่ง น้ำ เมา
 นั้น ย่อม ไม่ รุก ซึ่ง อคติ แล ธรรม แล ย่อม กระทำ อันตราย
 แก่ มารดา แล บิดา กระทำ อันตราย แก่ พระ พุทธ เจ้า แล
 พระ บัณฑิต โภจิ เจ้า แล สาวก แห่ง พระ พุทธ เจ้า ผู้ ต้ม
 กิน ซึ่ง สุรา แล เมรัย นั้น ย่อม จะ ได้ ซึ่ง คำ ครหา ดี เตียน ใน
 อธิ โลก เห็น ประจักษ์ แก่ จักษุ แล ย่อม จะ ได้ บันดู ซึ่ง อุมมาท
 จิตร คือ เปน บ้า คด ติง ไคล ไหล หลง ปราศ จาก สติ สัมปฤทธิ
 ใน สัมปรายิกภาพ เบื้อง หน้า อัน เปน อปราชย เวท นิย กรรม มัชช
 ปาณา ปน สยโม ก็ แล ความ ตำรวม เว้น จาก ต้ม กิน
 ซึ่ง น้ำ เมา นั้น ย่อม จะ ยัง บุคคล ผู้ นั้น ให้ บันดู ถึง ซึ่ง คุณ คือ
 เข้า ไป ระวัง เสีย ได้ ซึ่ง โทษ ทั้ง หตาย เหล่า นั้น ประการ ๑
 แล จะ ได้ บันดู ถึง ซึ่ง คุณ สมบัติ อัน แปรก จาก คุณ ที่ ระวัง
 โทษ ทั้ง หตาย นั้น ประการ ๑ เหตุ ไต เหตุ ดัง นั้น ความ
 ที่ ตำรวม จาก อัน ต้ม กิน ซึ่ง สุรา แล เมรัย อัน ใด นาม ชื่อ ว่า มัชชะ
 นั้น บัณฑิต ย่อม พัง รุก เติด ว่า จิต ใด ชื่อ ว่า เปน มงคล ประการ ๑

วิเศษมา มาใน มงคล บท คือ มัชฌิมา นาม ๑ สยโม เสรีจ
แล้ว แต่เท่านี้

ลำดับนี้ จะได้วิเศษมา ใน มงคล บท คือ อัมปิมา ไท ๑
อัมเมตฺตํ ซึ่ง พรรณนา ด้วย ความไม่ ประมาท ใน อกุศลธรรม
สืบต่อไป กุศลเจตฺตํ อัมเมตฺตํ อัมปิมา ไทนาม ถ้า จะ กล่าว
โดยเนื้อ ความ แล้ว กิริยา ที่ อยุ่มีได้ ปราศ จาก สติ ใน กุศล
ธรรม ทั้งหลาย โดย นัย อัน เป็น ปฏิบัติแก่ ความ ประมาท
อัน สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระ ภาควัย ตรีศ แสดตง ใจ ใน พระ สุตฺต นี้
ว่า กุศลนาม ๑ อัมมานํ ภาวนาย อสติก ๑ กิริยตา
สภาวะ แห่ง อันไม่ กระทำ เคารพ แลไม่ ได้ ทำให้ แจ่ม ซึ่ง อัน
จะ ยัง กุศล ธรรม ทั้งหลาย ให้ เจริญ ก็ คือ อสติก ๑ กิริยตา
สภาวะ แห่ง อันไม่ กระทำ เนื่อง ๑ ซึ่ง จะ ยัง กุศล ธรรม
ทั้งหลาย ให้ เจริญ ก็ คือ อนุวัฏฺฐิก กิริยตา สภาวะ ไม่ ยัง กุศล
ธรรม ให้ ตั้ง หมั่น ใน สันตาน ก็ คือ ใสถีนวุกตฺติตา สภาวะ
ประพฤติ บ่อ หย่อน จาก กุศล ธรรม ก็ คือ นิภชิตฺตฉนฺทิตา
สภาวะ มี ฉันทะ คือ ความ รัก ความ ปราถนา ใน กุศล ธรรมอัน ทั้ง
ทอด ณะ เสี่ย ก็ คือ นิภชิตฺตชฺรุตตา สภาวะ มี ชุระ อัน ตน

สละเสียดีกิตติ อนาเสวนา กิริยาที่ไม่เสพยาซึ่ง กุศลธรรม
 ทั้งหลาย กิตติ อภางนา กิริยาที่ไม่เจริญซึ่ง กุศลธรรม
 ทั้งหลาย กิตติ อพหุสัมมัมม การที่ไม่ทำกุศลธรรมไว้ให้มาก
 ในสันตทาน กิตติ อนธิฐฐานัมม กิริยาที่ไม่ยัง กุศลธรรมให้ตั้ง
 หมั่นในสันตทาน กิตติ อนนุโยโค การที่ไม่ประกอบเนื่อง ๆ
 ซึ่ง กุศลธรรม ทั้งหลาย กิตติ ปมาโท อาการ ทั้งปวง ซึ่ง
 พรรณานานี้ชื่อว่า ประมาท เหวอไป ปมาโท ความประมาท
 มีไม่กระทำ ซึ่ง เคารพ ใน อันยัง กุศลธรรมทั้งหลายให้ เจริญเป็น
 ต้น เห็น ปาน ฉน และ ชื่อว่า ปมาโท ความ ประมาท ก็ ความ
 ที่อยู่ มิได้ ปราศ จาก สติ ใน กุศล ธรรม ทั้งหลาย โดย นัย เป็น
 ขาศึก แก่ ความ ประมาท อัน พระ ผู้ทรง พระ ภาศย์ ทรง
 แสดงไว้ ใน พระ สุตร ซึ่ง พรรณนา มา นั้น บัณฑิตย์ พึง
 สันนิฐาน เกิด ว่า ได้ นาม ชื่อว่า อัมปมาโท แปลว่า ไม่ประมาท
 ใน กุศล ธรรม ทั้งหลาย โส อัมปมาโท การที่ไม่ ประมาท
 ใน กุศล ธรรม ทั้งหลาย นั้น สมเด็จฯ พระ ผู้ทรง พระ ภาศย์
 ตรัส เทศนา เรียก ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ เป็น เหตุ
 ที่จะ ให้ ถึง ซึ่ง กุศล ธรรม มี ประการ ต่าง ๆ นั้น ประการ ๑

แต่เป็นเหตุที่จะให้ทวีรู ซึ่ง พระ อมฤต ชรรณ กถാവ คือ
 พระ นฤพาน ประการ ๑ อิติ เขวมาทิสักฤตสาสน์ แต่พระบรม
 พุท ไชวาทของสมเด็จพระศาสดามีต้นว่า อัมปมัตตัสส อากา
 ปิโน ความไม่ประมาณเป็นหนทางแห่ง พระ นฤพานก็ดี ความ
 ไม่ ประมาณ เป็นเหตุที่จะให้ ได้ซึ่ง กุศลชรรณ แก่บุคคลที่มีได้
 ประมาณ มี ความ เพียร เสาเสีย ซึ่ง กิเลส ดังนี้ ก็ดี บัณฑิตก็
 พึงระฤกตามเนื้อความในบทที่ว่าเปนมงคลนั้น ดังนี้ มังคลานิ
 แล อัมมังคล ทั้ง ๓ ประการ คือ เว้น จาก บาปประการ ๑
 ตำรวม จาก อัม คัม กิณ ซึ่ง นำ มา ประการ ๑ ความไม่
 ประมาณใน กุศล ชรรณ ประการ ๑ ทั้ง ๓ ประการ นี้
 สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย ทรง พระ มหา กรุณา ตรัส เทศนา
 ด้วย ศาตา อารตวิรัตปาปามัชชชปาณาจস্যัญญโมนี้ ๆ
 พรวรณนา มา ฉนี้ วิตัญญา มา ใน มงคล บท แห่ง พระ ศาตา
 คือ อารตวิรัตปาปา แลว แต่เท่านี้

ถ้าดับ นี้ จะได้ พรวรณนา เนื้อความในพระศาตา คือ การ ใจ
 ๑ นิวาโต ๑ สันตุญญู ๑ กตัญญูตา สืบ ต่อไป พระ
 อัญญุกถา สังวรณนา แก่ ใจในอัมกถ แห่ง บท คือ การ ใจ

ตั้งนี้ว่า คุรุภาโว อันว่า ภาวะ แห่ง ความ เคารพ นั้น
 การไว้อิทธิ ชื่อว่า การไว นี้จุดศึกษา อันว่าอัน ประพฤติ
 ซึ่ง ความ เป็น บุคคล ทำ เตี้ย เจี้ย ตน นิวาโต อิติ ชื่อว่า
 นิวาโต สันโตโส ความยินดี เสมอ ความยินดี ด้วย วัตถุ
 อัน เป็น ของ แห่ง ตน สันตุฏฐิ อิติ ชื่อว่า สันตุฏฐิ
 กตัสส ชานนตา สภาวะ วั โดย ปรกติ ซึ่ง อุปการ คุณ อัน
 บุคคล กระทำ แก่ ตน กตัญญูตา ชื่อว่า กตัญญูตา
 กาเตน อัมมัสสวณํ การ พัง ซึ่ง อรวม โดย ขณะ โดย สมัย
 อัมมัสสวณํ ชื่อว่า อรวมสวณะ เสส วณํ คำ อัน เศษ คือ
 เข็ม มังคต มุกต มํ นั้น มี นัย อธิบาย ตูจ กล่าว มา ใน ทน หถึง
 นั้น แล้ว อัน นี้ เป็น กถา พรรณนา อักต แห่ง บท อักต วรรณณา
 ปน ก็ และ กถา พรรณนา เนื้อ ความ นั้น บน ชาติ ย พัง วั
 โดย ประการ ซึ่ง จะ กล่าว ไป ใน เบื้อง หน้า ตั้งนี้ ว่า การไว
 นาม กิรียา กระทำ ซึ่ง ความ เคารพ นอบ นบ ก็ ดี อาการ
 แห่ง อัน เคารพ นบ นอบ ก็ ดี สภาวะ แห่ง อัน ประกอบ ด้วย
 ความ เคารพ นบ นอบ ก็ ดี ใน บุคคล ทั้งหลาย อัน ควร เพื่อ
 จะ ประกอบ ซึ่ง ความ เคารพ นบ นอบ นมัสการ มี องค์ สม เต็จ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล พระ บัณฑิต พุทธเจ้าแล สาวก แห่งพระ
 พุทธเจ้า แล พระ อาจารย์ อุปัชฌาย์ มารดา บิดา พี่ ชาย พี่
 หญิง เปน ชชาติ โดยสมควร เพื่อจะ เคารพ นบ นอบ นมัสการ
 นั้น ใ้ช้ นาม ชื่อว่า เคารพ สักขัย คารโว แล ความ
 เคารพ นบ นอบ นั้น เปน เหตุ แห่ง คุณ สมบัติ ทั้งหลาย มี
 อันไปย้ง สวรรค์ สุคติ ภูมิ เปน ต้น ยถา ห ส ม ตุ จ ภา ส เ ส ว ร
 พระ บราหฺมี ว่า ครุภาตัพพํ ครุภโรติ สักกัตัพพํ สักกโรติ
 เปน ต้น ตั้ง นี ใ้ช้ ความ ว่า บุคคล ผู้ ไ้ช้ ย่อม กระทำ ซึ่ง ความ
 เคารพ นบ นอบ ซึ่ง บุคคล อัน ควร จะ พึ่ง กระทำ เคารพ นบ นอบ
 ย่อม กระทำ สักการะ แก่ บุคคล อัน ควร จะ พึ่ง กระทำ ซึ่ง สักการะ
 ย่อม นบ นอ ซึ่ง บุคคล อัน ควร จะ พึ่ง นบ นอ ย่อม บูชา ซึ่ง บุคคล
 อัน ควร จะ พึ่ง บูชา ไ้ช้ เตน ทัมมเน ด้วย กุศล กรรม
 อัน นั้น แล ด้วย กิริยา ที่ พหุ ม เพริชช ด้วย กุศล กรรม นั้น อย่าง นี้
 แล ด้วย กิริยา ที่ สมาทาน ถือ มน ซึ่ง กุศล กรรม นั้น อย่าง นี้ บุคคล
 ผู้ นน ุ ครน ุ สน ุ ชีพ ุ ทำ ุ ตาย ุ ชน ุ ธิ ุ เบอง ุ หน้า ุ แต่ ุ จุ ุ ทิ ุ จิ ุ ท ุ ย่อม
 ไ้ช้ ุ อุม ุ บัง ุ เกิด ุ ใน ุ สวรรค์ ุ สุคติ ุ โลก ุ โน ุ เจ ุ กาย ุ สัส ุ ส ุ เกทา
 ปรม ุ มรณา ุ ผู้ ุ ว่า ุ บุคคล ุ ผู้ ุ นน ุ แดก ุ ทำ ุ ตาย ุ ชน ุ ธิ ุ แดก ุ เบอง

หน้า แต่ จุติ จิตร แต่ มิได้ บังเกิดใน สวรรค์ ก็ดี หรือ
 บังเกิดใน สวรรค์ แล้ว แล คืบ มา ยัง กำเนิด แห่ง มนุษย์ ก็ดี จะ
 บังเกิดใน ทรกฏ ประเทศใด ก็ ย่อม บังเกิดใน ทรกฏ อัน สูง
 สักดี อัน เปน ที่ เคารพ นับ ถือ ใน ประเทศ นั้น ๆ สม
 คุง พระ พุทธ ภาสิต ทรง เทศนา แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย ว่า สัตว์ ใด
 ฝึก ขว อปริหานิยา ธัมมา คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย ธรรม
 ทั้งหลาย อัน เปน พระ ธรรม มิ ได้ ธุ เสื่อม สูญ หมด ไป เสีย นั้น มี
 อยู่ ๗ ประการ อกเม สัตต คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย อปริหา
 นิยธรรม คือ ธรรม มิ ได้ ธุ เสื่อม ๗ ประการ นั้น เปน ดัง ฤ
 อปริหานิยธรรม ๗ ประการ นั้น คือ ได้ แก่ ความ เคารพ นบ นอบ
 มี นบ นอบ เคารพ คารวะ แก่ สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธ เจ้า ผู้
 เปน บรม ศาสดา เปน ต้น เปน ประธาน ตกกระแด่ พระ พุทธ ฐีกา
 ตรัส เทศนา ยก ความ เคารพ ขึ้น เปน อปริหานิยธรรม ประการ ๑
 เหตุใด เหตุ ดัง นั้น การ เคารพ นบ นอบ นับ ถือ สักการ บูชา
 แก่ บุคคล ใด จะ เคารพ คารวะ นับ ถือ สักการ บูชา นั้น สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า จึง ได้ ตรัส เทศนา เรียก ว่า เปน มงคล
 ประการ ๑ วิสัย มา ใน มงคล บท คือ คาร โว แล้ว แก่ เท่า นี้

ลำดับนี้จะได้วิสัยนาใน นงศล บท คือ นิวา ไท ซึ่ง อธิบาย
 ว่า ประพฤติ ทำ คน สืบ ต่อไป นี้จมนตา สภาจะ บุคคล มีใจ
 อันต่ำ ก็คือ นิวาท วุฑฺฒิตา สภาจะ แห่งอื่น ประพฤติ เปน
 บุคคล ปราศ จาก ลม เมาะ ว่า ประพฤติทำ เตี้ย เจี้ย คน ปราศ
 จาก ความ สูง สิ่ง หยิ่ง เย่อ ก็คือ นิวา ไท นาม ชื่อว่า ประพฤติ
 ทำ คน ขาย นิวาท วุฑฺฒิตาย สมัน นาค ไท บุคคล ผู้มี
 สันตาน อัน ประกอบ ด้วย ความ ประพฤติ ทำ เตี้ย คน นั้น ย่อม
 เปน บุคคล มี มานะ ความ ถือ เนื้อ ถือ ตัว ถือ ชาติ ถือ ตระกูล อัน
 ปราศ จาก สันตาน แล ประพฤติ คน ไม่ สูง สิ่ง หยิ่ง เย่อ เสมอ
 ด้วย ท่อน ไม้ สำหรับ เช็ด เท้า มิฉะนั้น ประพฤติ ให้ เสมอ ด้วย
 โคอุสุภราช อัน บุคคล ทรมาน ทำลาย ให้ หาย พยศ มิฉะนั้น
 ประพฤติ คน ให้ เสมอ ด้วย อสร พิษ งูร้าย อัน หมอ งู ดอน เขี้ยว
 เสี้ย แล้ว ฉะนั้น ส โฉนฺท สจฺจโต แล เปน บุคคล มี วาจา อัน
 ละเอียด มี วาจา อัน สละ สลวย กล่าว วาจา อัน เปน สุข แก่ โสถ
 ของ บุคคล ผู้ลำดับ อย่าง นิวา ไท นาม อากาที่ บุคคล ประพฤติ
 อย่าง นี้ แล ได้ ชื่อว่า ประพฤติ ทำ เตี้ย เจี้ย คน สบาย
 นิวา ไท ก็ แล อากาที่ ประพฤติ ทำ เตี้ย เจี้ย คน นี้ สมเด็จ

พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย หาก เรียก ชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑
 เพราะ เป็น เหตุ จะ ได้ ไต ซึ่ง คุณ สมบัติ มี ยศ ศักดิ์ ศฤงคาร
 เป็น ต้น สม ตูฯ กระแส พระ พุทธ ฎีกา ว่า นิวาตวุตติ
 อิตถิต โธ ตาทิโส ตภเต ยถ์ บุคคลประพฤติ ต่ำ ตนไม่ เป็น
 คน กระทั่ง กระเคื่อง เช่น นั้น ย่อม จะ ได้ ซึ่ง ยศ ศักดิ์ ศฤงคาร
 บริวาร เป็น ต้น ดังนี้ วิสัชนา มา ใน มงคล บท คือ นิวาโต
 แล้ว แต่ เท่านั้น

ถ้า บัญ นี้ จะ ได้ วิสัชนา ใน มงคล บท คือ สัน ตูฎฐี ซึ่ง มี
 ข้อ อธิบาย ว่า สัน ไทษ ยิน ตี เสมอ ยิน ตี ใน วัตถุ อัน เป็น ของ คน
 แด จก ไต ชื่อ ว่า เป็น มงคล สืบ ต่อ ไป อธิกรร บัจ จย สัน ไต โส
 ความ สัน ไทษ ยิน ตี ใน บัจจย อัน นี้ แดะ อัน นั้น ชื่อ ว่า สัน ไทษ
 โส ทิวาทสวโธ แด สัน ไทษ นั้น มี ๑๒ ประการ ดู เขา
 สัน ไทษ ใน วัตถุ ทิม คค ใ้ เข้า เด็ด เอว ปภโต สัพพะไฟ
 เป โส สัน ไต โส แด สัน ไทษ มี ประเภท ๑๒ ประการ ทั้งหมด นั้น
 บัณ ทิตย ร้อง เรียก ว่า สัน ตูฎฐี ความ ยิน ตี ใน วัตถุ อัน เป็น
 ของ แห่ง คน ส่า สัน ตูฎฐี ความ ยิน ตี ใน วัตถุ อัน เป็น
 ของ แห่ง คน นั้น บัณ ทิตย ฟัง รู้ ว่า จก ไต ชื่อ ว่า เป็น มงคล

ประการ ๑ เพราะ เป็นเหตุ จะ ให้ ถึง ซึ่ง กิริยา อัน ละเสียได้
 ซึ่ง ธรรม ทั้งหลาย ที่ เป็น บาป มี สภาวะ ปราถนา เกิน ยิ่ง นึก
 แล ปราถนา มาก แล ปราถนา อัน ตามก เป็น ต้น ประการ ๑ เป็น
 เหตุ จะ ให้ มี คติ ที่ ดำเนิน แห่ง ปฏิสนธิวิญญาน อัน ตี ประการ ๑
 เป็น เหตุ ที่ จะ บำรุง เต็ม พระ อริย มรรค ให้ แก่ กถา ประการ ๑
 เป็น เหตุ จะ กำจัด เสีย ซึ่ง ภัย ใน ทิศ ทั้ง ๔ กถา คือ ปฏิฆ จิตร
 ประการ ๑ สม ตูฯ พระ พุทธ ฐิติกา ตรัส เทศนา ว่า จากุติ ไส
 อับปฏิฆ ไหติ สันตุสสมาโน อิตริตเวน เปนอาทิ ความ
 ว่า บุคคล เมื่อ สันโตษ ยินดี ด้วย บำจย นี แล นี อัน เป็น ของ แห่ง
 ตน อยู่ แล้ว ก็ ย่อม จะ เป็น บุคคล ปราศ จาก ปฏิฆ คับ แค่น ใจ
 อัน ประกอบ ใน ทิศ ทั้ง ๔ ดัง นี้ วิสัชนา มา ใน มงคล บท คือ
 สันตุสสุแล้ว แต่ เท่านั้น

ถ้า คับ นี้ จะ ได้ วิสัชนา ใน มงคล บท คือ กตัญญูตา สืบ ต่อ ไป
 ปุณฺนี ปุณฺนี ออนุสฺสวณาภาเวน ชานนตา สภาวะ ที่ รู้ โดยปรกติ
 ด้วย ความ ที่ ระลึก ตาม เนิเอง ๆ ซึ่ง อุปการ คุณ อัน บุคคล
 ผู้ใด ผู้หนึ่ง ได้ กระทำ แล้ว แก่ ตน น้อย กดี มาก กดี ได้ ชื่อ ว่า
 กตัญญู อธิฯ อีก ประการ หนึ่ง สิ่ง ซึ่ง เป็น บุญ เป็น กุศล

ทั้งหลายนั้น ย่อม มี คุณูปการ แก่ สัตว์ ทั้งหลาย เป็น อัน มาก
 แท้จริง อุปการานุสรณา ความที่ บุคคล มา ตาม ระภาค
 ถึง อุปการ คุณ แห่ง การ บุญ การ กุศล เนื่อง ๆ ใน กาลใด
 ความที่ ระภาค ถึง การ บุญ การ กุศล นั้น บัณฑิตย์ พึง รู้ เกิด
 จิตได้ ชื่อ ว่า กตัญญู ใน กาล นั้น ๓ กตัญญูตา ความที่
 บุคคล เป็น ผู้ กตัญญู รู้ โดย ปกติ ซึ่ง อุปการ คุณ อัน ท่าน ได้
 กระทำไว้ แก่ ตน นั้น อริย สปัรุษ ทั้งหลาย มี องค์ สมเด็จ
 พระ ธรรมเพ็ชรญ์ พุทธ เจ้า เป็น ประธาน หาก กล่าว ว่า เป็น
 มงคล ประการ ๑ เพราะ เป็น เหตุ จะ ให้ ถึง ซึ่ง คุณ อัน วิเศษ มี
 ประการ ต่าง ๆ มี ความ สรรเสริญ เป็น ต้น สม ตูจ พระ พุทธ
 ฐิกาทิ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ตรัส เทศนา ว่า เทวเม
 วิกัชเว ปุคัคธา ทุถัลลา โสถัสมี ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย
 บุคคล ที่ หา ได้ ด้วย ยาก ใน โลก นี้ มี ๒ จำพวก กตเม เทว
 บุคคล ๒ จำพวก นั้น เป็น ดัง ฤา บุคคล ๒ จำพวก นั้น
 คือ บุพพการี บุคคล จำพวก ๑ กตัญญู กตเวที บุคคล จำพวก ๑
 บุคคล ๒ จำพวก นี้ และ หา ได้ ด้วย ยาก ใน โลก นี้ ทถ อาศรัย

พระพุทธรูปที่กาตริส เทศนาไว้ ณนี้ จึงเห็น ความชัดว่า
กตัญญู คือ สภาวะ รู้คุณ อัน ท่าน กระทำ แก่ ตน นั้น จัก
เป็น มงคล ประการ ๑ วิถี ชำนาญ ใน มงคล บท คือ กตัญญู กา
แล้ว แต่ เท่านั้น

ถ้า คับ นี้ จะ ได้ วิถี ชำนาญ ใน มงคล บท คือ กา เสนอ รม มัต สอน
สืบ ต่อ ไป กา เสนอ รม มัต สอน นาม ความ ว่า ถ้า วิต ก
ทั้ง หาย สาม มี กาม วิต ก เป็น ต้น นั้น จิตร ซึ่ง สหระ คต ไป
ด้วย อุท ธัจจะ พุง ข่าน ก็ ดี จิตร อัน อกุศล วิต ก สิ่ง ไต สิ่ง
หนึ่ง มี กาม วิต ก เป็น ต้น หาก ครอบ งาม แล้ว ก็ ดี ใน
กาล ไต การ พัง ซึ่ง ธรรม เพื่อ ประ โยชน์ จะ บัน เทา เสีย ซึ่ง
จิตร อุท ธัจจะ แล จิตร อัน อกุศล วิต ก ครอบ งาม ก็ มี ใน กาล นั้น
ชื่อ ว่า พัง ธรรม ใน กาล อปเร อาจริยา อาจารย์ ผู้ ได้
นาม ชื่อ ว่า อปเร อาจารย์ กล่าว อธิบาย ว่า การ พัง ธรรม
ใน วันที่ ๕ ๆ คือ กำหนด ทำ วัน พัง ธรรม ที่ หนึ่ง ๆ ชื่อ ว่า
กา เสนอ รม มัต สอน พัง ธรรม ใน กาล อัน ควร อปิจ
ประการ หนึ่ง เล่า อากา ร ที่ เข้า ไป ไก่ ด กัลยาณมิตร ทั้ง หาย
แล้ว แล สดับ พัง ซึ่ง ธรรม อัน อาจ จะ บัน เทา เสีย ไต ซึ่ง

ความ สนทนั้ สงไสย แห่ง คนใน กาลใด การ พัง ธรรม
 อย่าง นั้น พัง ฐึ่ เกิด ชื่อ ว่า กาเลนอัมมสวณะ พัง ธรรม
 ใน กาล อัน สมควร ใน กาล นั้น ตเถกั กาเลน อัมมัสสวณั้
 การ สดับ ซึ่ง ธรรม โดย กาล อัน สมควร นั้น บัณตัตถึ พัง ฐึ่
 ว่า จิตไต้ ชื่อ ว่า เปน มงคล ประการ ๑ เพราะ เปน เหตุ จะ ให้
 ถึง ซึ่ง คุณ วิเศษ มี ประการ ต่าง ๆ มี อัน ละ เสีย ไต้ ซึ่ง
 นิ वर्ณ ธรรม ทั้ง ทำ ประการ แล ไต้ ซึ่ง จตุรานิสงษ์ แล
 อาสวัค ชัย เปน กัน วุคั้ ทัก เหน้ แท้จริง ชอ ซึ่ง คำ อธิบาย ว่า
 ตั้ง นี้ ยุคั้ ท้อง ด้วย พระ บาที ที่ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคัย
 ทวีศ เทศนา ว่า ยัสมี สมเย ภิกัชเว อริยสาวโก ตูกร
 ภิกษุ ทั้งหลาย พระ อริย สาวก กระทำ ซึ่ง ธรรม ไว้ ใน อัญญู
 กระทำ ซึ่ง ธรรม ไว้ ใน ใจ แล ประมวณ มา พัว้อม ซึ่ง ธรรม
 ด้วย จิตร แลแล้ว แล มี โสท อัน เจีย ลง คอย สดับ ซึ่ง ธรรม ใน
 กาลใด บัญจัสส นั้ वर्ณา นิ वर्ณ ธรรม ทั้งหลาย ทำ
 ประการ ก็ ย่อม จะ มี ไต้ มี แก่ พระ อริย สาวก นั้น ใน
 กาล นั้น ภิกัชเว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย อานิสงษ์ ๔ ประการ

ให้ พระ อริย สาวก ผู้ มี โสภณ ใจ เย็น สง คอย สดับ ซึ่ง ธรรม นั้น
 พึง ปรารถนา เกิด จิต ภาว โรเม ภิกขเว อัมมา ธรรม
 ทั้ง ๕ ประการ นี้ อัน พระ อริย สาวก หาก ให้ เจริญ เป็น คัมภีร์
 แล หาก ให้ ประพฤติ เป็น ไป เนื่อง ๆ ด้วย ดี โดย กาล อัน
 สมควร นั้น ย่อม ยัง พระ อริย สาวก ให้ บันดาล ซึ่ง อาสวักขย
 คือ สิ้น ไป แห่ง อาสว กิเลส โดย ลำดับ กตเม จิต ภาว โร
 ธรรม ๕ ประการ นั้น คือ สิ่ง ไร บาง ธรรม ๕ ประการ นั้น
 ได้ แก่ การ พัง ธรรม ใน กาล อัน สมควร เป็นต้น อาศรัย
 พระ พุทธ ฐิติกา ตรัส เทศนา ไว้ ดังนี้ จึง เห็น ความ ชัด ว่า
 การ สดับ ซึ่ง ธรรม โดย กาล อัน สมควร นั้น จิต ภาว ฐิติกา
 เป็น มงคล ประการ ๑ ใจ ความ ว่า มงคล ทั้ง ห้า ประการ
 คือ ความ เคารพ ๑ ความ ประพฤติ ตำ ตน ๑ สัน โทษ ๑
 กตัญญู ๑ พัง ธรรม ใน กาล อัน สมควร ๑ ทั้ง ๕ ประการ นี้
 สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย ตรัส เทศนา ด้วย พระ คาถา คือ การ ไว
 จ นิวา ไท ด้วย ประการ นี้ แล สภาวะ แห่ง ธรรม ๕
 ประการ มี เคารพ เป็นต้น ซึ่ง จิต เป็น มงคล นั้น สมเด็จ

พระผู้ทรง พระ ภาควัย ทรง แสดง แก่ เทพยดา ทั้งหลาย ใน มงคล
 สูตร นั้น พระรณนา มา ด้วย อภิต แห่ง พระ ศาถา คือ
 การ วิจารณ์วาโต แล้วแต่ เท่านั้น

ลำดับ นี้ จะ ได้ วิจารณ์ ใน อภิต แห่ง พระ ศาถา คือ ชั้นที่
 ๑ ไสวจัสตธา สืบ ต่อไป พระ อัญชุกตา จาริยเจ้า สัจ
 จรณนา แก่ ใจ อภิต แห่ง บท คือ ชั้นที่ ๑ ไสวจัสตธา
 ตั้ง นี้ ว่า ชมนั อัน ว่า อากาโร อัน อตทณ ชั้นที่ ๑ ชื่อ ว่า ชั้นที่
 สุกุ ใจ อัน ว่า กิริยา อัน กล่าว สัจ สอน ง่าย เพราะ ความ
 ที่ รับ เขา โอวาท ความ สัจ สอน ด้วย เคารพ มี ใน บุคคล นั้น
 เหตุ ตั้ง นั้น บุคคล ผู้ นั้น สุกุ ใจ ชื่อ ว่า สุกุ ใจ คน สอน ง่าย
 กรรม แห่ง บุคคล สอน ง่าย นั้น ชื่อ ว่า ไสวจัสตธา ไสวจัสตธา ใจ
 สภาวะ แห่ง กรรม ของ บุคคล สอน ง่าย นั้น ชื่อ ว่า ไสวจัสตธา
 แด บท คือ สมณานัญจ ทสสัน นั้น แปล ว่า ชนา อัน ว่า
 ชน ทั้งหลาย สมณะ ชื่อ ว่า สมณะ กิเลส้าน สมิตคตา
 เพราะ ความ ที่ แห่ง ชน ทั้งหลาย นั้น มี กิเลส อัน ระงับ แล้ว
 อธิบาย ว่า ชน ทั้งหลาย ไต มี กิเลส อัน ระงับ ชน ทั้งหลาย
 นั้น ได้ ชื่อ ว่า สมณะ เปกัชนั อากาโร ซึ่ง เฟ่ง ดู ซึ่ง สมณะ

ทั้งหลาย นั้น ได้ नाम ชื่อ ว่า ทัสสะนะ อิมมัสสะกัจฉา
 กิริยา ที่ ตั้ง สันทนา กัน ด้วย ธรรม นั้น ชื่อ ว่า อิมมัสสะกัจฉา
 เสตฺถ์ กุตฺตนอยเมว แล คำ อัน เศษ คือ เอตมมิงฺกคณมุตฺตมมฺ นั้น
 มี นัย อธิบาย ตูฯ กล่าว มา แล้ว ใน ทนฺตฺตํ นั้น อัน นี้ เป็น
 กถา สำหรับ พรรณนา ซึ่ง อตฺถิ แห่ง บท ก็ แล กถา สำหรับ
 พรรณนา เนื้อ ความ นั้น บัณฑิตยฺ พึง สันนิฐาน โดย นิยม
 ซึ่ง จะ พรรณนา ไป ใน เบื้อง หน้า ดัง นี้ ว่า อธิวาสนชนันฺตียา
 สมนฺนํ นาคโต ภิกขุ ภิกษุ ผู้ ประกอบ ไป ด้วย อธิวาสนชนันฺตียา
 กล่าว คือ ความ อุดใจ นั้น เบื้อง ว่า ใน กาล เมื่อ บุคคล ปรินิพพาน
 คำ ว่า ด้วย อิก โทสวัตฺถุ ทั้ง หลาย ๑๐ ประการ ก็ ดี ใน
 กาล เมื่อ บุคคล กระทำ วิเสสกรรม เบียด เบียน ซึ่ง ตน ด้วย
 เหตุ ทั้ง หลาย มี ที่ คำ ว่า พนฺธุก พนฺ จา จอง เปน ตน แล ภิกษุ
 นั้น มี อากาโร อิม มชฺยสฺสึ เพิก เฉย ทำ ที่ ประ หนึ่ง ว่า จะ มี ได้
 ยิน ได้ พึง แล ที่ ประ หนึ่ง ว่า จะ ไม่ รั้ง ไม่ เห็น นิพพิกาโร
 โหติ เปน บุคคล มี อากาโร พิกถ อิม ปรวส จาก สันตาน เปรียบ
 ปาน ประ ตูฯ ดัง ว่า ชนฺตึ วาที ทาบส แล พระ ปุณฺณณเรว ผู้ มี
 อายุ ฉนั้น ได้ नाम ชื่อ ว่า ชนฺตึ ยาย สมนฺนํ นาคโต

ภิกษุผู้ประกอบด้วย อธิวาสน ชั้นที่ กล่าว ว่า คือ ความ อดใจ
 อันใด อธิวาสน ชั้นที่ นั้น เป็น ที่ สรรเสริญ แห่ง ฤๅษี
 บุคคลผู้แสวงหา ซึ่ง ศีลาทีคุณ ทั้งหลาย ยถาท สมด้วยเนื้อ
 ความว่า พระ ฤๅษีผู้มีนาม ชื่อว่า สรรังกศตบสนั้น ท่าน
 หาก กล่าว สรรเสริญ อธิวาสนชั้นที่ ดังนี้ว่า โกรธ วจีตวัน
 กทาจิ โสจติ บุคคล ชำ เลี้ย ซึ่ง ความ โกรธได้ แล้ว ก็ ย่อม
 ไม่ เสราไม่ ไสก ฤๅษี บุคคล ผู้แสวงหา ซึ่ง ศีลาทีคุณ
 ทั้งหลาย ย่อม สรรเสริญ กิริยา ที่ ละ เลี้ยได้ ซึ่ง ความ ลบ
 หลู่คุณ ท่านว่า ฆรุต ฆเมถ ท่านทั้งหลาย พึง ละ ซึ่ง ฆรุตวาท
 คำ หยาบ ช้ำ อัน บุคคล ว่า กล่าว เกิด อุตฺตมาหุ สัน ใด
 ท่าน ผู้เป็น สปรุช ทั้งหลาย ย่อม สรรเสริญ ซึ่ง ชั้นที่ ความ
 อดใจ นั้น ว่า เป็น อรรณ อัน อุตม ตก ว่า พระ สรรังกฤๅษี
 กล่าว สรรเสริญ คุณ อธิวาสนชั้นที่ ด้วย ประการ นี้ จึง เห็น
 ความ ชัด ว่า ภิกษุผู้ ประกอบด้วย อธิวาสน ชั้นที่ นั้น เป็น
 ที่ สรรเสริญ แห่ง ฤๅษี ทั้งหลาย อนึ่ง อธิวาสนชั้นที่ ไร จะ เป็น
 ที่ สรรเสริญ แห่ง ฤๅษี ทั้งหลาย เท่า นั้น หา มิได้ เทวดานัม มี
 ปลตฺสนิโย โหติ ย่อม เป็น ที่ สรรเสริญ แห่ง เทพยดา ทั้งหลาย

ด้วย สม ด้วย เนื้อ ความ ที่ สม เต็ม อัมรินทร์ราช ตรีศ
 ธรรมเสริญ ความ อดใจ แก่พระ มาตลี เทพสารดี ใจ ความ
 ว่า สม เต็ม อัมรินทร์ราช ผู้ เป็น ใหญ่ กว่า เทพยดา ใน สอง ชั้น
 พ้า เมื่อไฟ ปจิตราสูร ปรึกษาณา คำ ว่า ด้วย อัก โกลสวัฑฑุ ๑๐
 ประการ แด พระ มาตลี เทพสารดี กราบ ทูล ถาม พระ
 องค์ ก็ ทรง ธรรมเสริญ อธิวาสนชั้นที่ ความ อดใจ ว่า

โย ทเว พถวา สันโต ทุฬฬลัสส ทิตักขติ
 ทมาหุ ปรมัง ชันตี นิจัง ขมติ ทุฬฬโถ
 ตูกร พระ มาตลี โย ปุคฺคโถ บุทฺทล ผู้ โถ ประกอบ ด้วย
 ก่าตั้ง กาย แด ก่าตั้ง บัญญา แด ก่าตั้ง พาหนะ อาจ สามารถ
 จะ กต ชี ช่มเหง บุทฺทล ผู้ ทุฬฬภาพ อัน ทา ก่าตั้ง กาย แด ก่าตั้ง
 บัญญา ก่าตั้ง พาหนะ มิได้ ให้อยู่ใน อำนาจ แห่ง ตนได้
 แด ผู้ นั้น มา อด กถัน เสียได้ ไม่ ชึ่ง ไม่ ไกรธ ไม่ มี จิตร คิด ประ
 ทุขร้าย คน ทุฬฬภาพ นักปราชญ์ ทั้งหลาย ย่อม ธรรมเสริญ
 ชึ่ง อธิวาสนชั้นที่ นั้น ว่า เป็น อกรรม อัน อุตม ก็ บุทฺทล ที่ ทุฬฬภาพ
 ทา ก่าตั้ง มิได้ นั้น ถึง มิ อด ก็ จำ อด จำ กถัน อยู่ชั้น กถ
 เป็น นิจ เพราะ ว่า ตน ปราศ จาก ที่ จะ สู้รบ จึง ต้อง อด กถัน

อัน ตักษณ อค กถัน เพราะ ทน ทุผล ภาพ อย่าง นี้ นักปราชญ์
 จะ ได้ สรรเสริญ ว่า เป็น อธิวาสนชั้นดี อย่าง ยิ่ง ทา มิ ได้
 ก็ และ อธิวาสนชั้นดี นี้ ไซ้ จะ เป็น ที่ สรรเสริญ แห่ง เทพยดา
 เท่านั้น ทา มิ ได้ ถึง สมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธ เจ้า ทั้งหลาย
 ก็ ย่อม สรรเสริญ ว่า เป็น อรรณ อัน ประเสริฐ สม ด้วย พระ
 พุทธ ฐิกาทรรส สรรเสริญ ว่า อัก โภส วรพณ อัญญา บุคคล
 ผู้ใด เป็น บุคคล ปราช จาก ประทุษฐจิตร มิ ได้ คิด ประทุษ
 รายนแก่ บุคคล อัน ปริภาษา คำ ว่า แถ ฆา ตี จอง จำ ย่อม อค
 กถัน เสีย ได้ ประกอบ ไป ด้วย กาลัง อธิวาสนชั้นดี ทมห์
 พูรมิ พราหมณ์ พระ ตถารคต กล่าว ซึ่ง บุคคล ผู้ ประกอบ
 ด้วย กาลัง อธิวาสนชั้นดี นั้น ว่า เป็น ชีนาสว พราหมณ์
 สธา ปเนสา ชั้นดี ก็ และ ชั้นดี ความ อคใจ นั้น บัณทิตย
 พัง รุเกิด ว่า จิตได้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ
 เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง คุณ ทั้งหลาย คือ เป็น ที่ สรรเสริญ
 แห่ง ชน ทั้งหลาย ใน โลก นี้ แกะ ไชมา ใน มงคล บท คือ
 ชั้นดี แลว แกะ เท่านั้น

บัดนี้จะได้วิเศษใน มงคล บท คือ ไสวจัสมิน ซึ่ง
 แปลว่า สอนง่าย สืบต่อไป ไสวจัสมินนาม ความว่า
 สภาวะ แห่ง บุคคล ใน เมื่อ บุคคล ว่ากล่าว สั่งสอน ซึ่ง ด้อย
 คำอื่น ประกอบ ด้วย ธรรม แล มิได้ ถึง ซึ่ง อื่น พุ่ง ชำน ชัด
 ไป แห่ง จิตร ก็ ดี หรือ ว่า หนึ่ง เสีย ไม่ ได้ ตอบ ทุ่ม เดียง คัด
 คำน ด้วย วาจา ก็ ดี หรือ ว่า จะ คิด เห็น ว่า เป็น คุณ แล เป็น
 โทษ ก็ ดี แล และ กระทำ ซึ่ง ความ อหฺร เอื่อ เพื่อ แล เคารพ
 แล ประพฤติ เป็น บุคคล มี จิตร อื่น เคารพ อ่อนน้อม ต่อ โยวาท คำ
 สั่งสอน นั้น ยิ่ง นึก ให้ เป็น เบื้อง หน้า แล แล กระทำ ซึ่ง
 วาจา ว่า สาธุ ดังนี้ ได้ ชื่อ ว่า ไสวจัสมิน คือ สภาวะ เป็น
 คน สอน ง่าย แล ไสวจัสมิน สภาวะ แห่ง บุคคล ว่า กล่าว
 สั่งสอน ง่าย นั้น บัณฑิตย์ หาก กล่าว ว่า เป็น มงคล ประการ ๑
 เหตุ เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง โยวาท คำ สั่งสอน แต่ สำนัก แห่ง ภิกษุ
 เพื่อน พรหมจรรย์ นั้น ประการ ๑ เป็น เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง คุณ
 คือ ละ เสีย ได้ ซึ่ง โทษ ประการ ๑ วิเศษใน มงคล บท คือ
 ไสวจัสมิน แล แต่ เท่า นี้

ถ้าฉบับนี้ จะได้อธิษฐานใน มงคล บท คือ สมณานัญญา
 ทสฺสณํ สัม ท่อไป อุปสังกมณฺญฐานานุตฺตรณสวนทสฺสณํ
 กิริยา ที่ บุคคล เข้าไปใกล้ แล้ว แล กระทำ ซึ่ง อุปฺภูฐาน กิจ การ
 บำเรอ แล อนุสร คำ นึ่งเนื่อง ๆ แล สติบ ซึ่ง ชั่ว แล แล
 ทุ ซึ่ง บรรพชิต ทั้งหลาย มี กิเลส อัน ระวัง แล มี กาย วจี
 จิตร แล บัญญา อัน เจริญ อบรม เปน อัน ตี แล ประกอบ ด้วย
 ความ ทรมาน แล ความ ระวัง กาย วาจา จิตร อัน อุทมนั้น
 ไต่ ชื่อ ว่า เห็น ว่า แล ทุ ซึ่ง สมณะ ทั้งหลาย ก็ แล อากา
 ทังปวง มี อัน เข้าไปใกล้ ซึ่ง สมณะทั้งหลาย เปน อาทิ นั้น
 บัณฑิตย กถาว ชื่อ ว่า ทสฺสณะ เพราะ ว่า เปน เหตุ ที่จะ ให้
 เห็น ซึ่ง สิ่ง ที่ ตามก ให้ รุจก สิ่ง ที่ ชั่ว ที่ ตามก เพราะ เหตุ ได้
 สติบ อรรวม เทศนา ของ บรรพชิต ทั้งหลาย อัน แสดง ออก ซึ่ง
 สิ่ง ที่ ตามก ใน โลก ให้ ตน เห็น ให้ ตน เข้าใจ นั้น ต่ อุปสังกมนาท
 อากา ทังปวง มี อัน เข้าไปใกล้ บรรพชิต เปน ต้น บัณฑิตย
 พึง รู้ เติด ว่า จิต เปน มงคล ประการ ๑ มี คำ บัญญา ว่า
 อากา ทังปวง มี อัน เข้าไปใกล้ บรรพชิต แล ไต่ ชื่อ ว่า เปน มงคล
 นั้น เพราะ เหตุ ผล เปน ประการ ไต่ วิสฺสัณว่า ว่า พหุปรการทาย

อากาโร ที่ เข้าไปใกล้ พระ สมนะ ทั้งหลาย และ จิต ได้ ชื่อ ว่า
 เปน มงคล นั้น เพราะ เหตุ มี คุณ ูปการ เปน อัน มาก
 สมตฺย พระ พุทธ ภาสิต ซึ่ง ตรัส เทศนา แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย โดย
 นัย เปน อาทิ ดัง นี้ ว่า ภิกษุ เว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย พระ
 ตถาคต ย่อม กล่าว ซึ่ง อากาโร อัน เห็น อากาโร อัน แลดู ซึ่ง ภิกษุ ทั้งหลาย
 นี้ ว่า มี ูปการ เปน อัน มาก ย โติ หิตกาเมน กุส ปุ ต์ เตน เหตุ
 โติ เหตุ ว่า กุส บุ ตร ผู้ มี ความ ปราถนา ซึ่ง คุณ แล ประ โยชน์ อัน
 เกอ กุส นั้น เบื้อง ว่า เมื่อ ได้ ประ สบ พบ เห็น ซึ่ง ภิกษุ
 ทั้งหลาย ผู้ มี คีต อัน มา ถึง ซึ่ง ประ ตู เศ หฐาน แห่ง ตน แด้ว
 ฉิ แล เมื่อ ไทย ธรรม มี อยู่ ก็ จะ พัง บุษ า ด้วย ไทย ธรรม ตาม สม คว
 แก่ ก่า สึง ฉิ ว่า ไทย ธรรม ไม่ มี แท้ ก็ จะ พัง ไท่ว นบ นมัสการ
 ด้วย เบญจางค ประ ติษ ฐ์ ก็ เบื้อง ว่า ใน เมื่อ เบญจางค ประ
 ติษ ฐ์ อัน ตน มิ อาจ จะ กระ ทำ ให้ บริ บูรณ ได้ ก็ จะ พัง ยก แต่
 อัญชลิ กร ชิน ประนม นมัสการ ศัสมี ปี อสม บช ชมาเน
 ใน เมื่อ อัญชลิ กร กระ พุ่ม หัตถ์ อัน ตน มิ อาจ จะ กระ ทำ ให้ บริ บูรณ
 ได้ ก็ จะ พัง แล ดู พระ ภิกษุ ทั้งหลาย ด้วย จักษุ อัน เปน ทร ก
 ด้วย จิตร อัน เลื่อมใส ใน เมื่อ ตน ทำ น้ำ จิตร ให้ ปสน นากาโร

เลื่อมใส ใน พระ ภิกษุ ทั้งหลาย ผู้ประกอบ ด้วย คีต อิน เป็น
 ที่รัก มีแล้ว ก็ จะ พัง แด ตุ ด้วย บัณฑิต จักษุ เหว่ ทัด สัน
 มุต เหนายี หิ ปญฺญเณน ด้วย บุญ กุศล ที่ ตน แด ตุ เป็น เค้า
 มุต อย่างนี้ โรค ที่ บังเกิด ใน จักษุ ก็ ตี โทษ คือ ผ่า แด
 คือกี้ ตี จะ ไต่ มี ใน จักษุ ของ กุตบุตร นั้น หา มิได้ จักษุ ทั้ง สอง
 จะ ผ่องใส ประกอบ ไป ด้วย ศิริ มี พรวณ ห้า ประการ เปรี๊ยะ
 ปาน ตุฯ ของ พระ แดส แก้ว มณี ที่ เบ็ด ไว้ ใน รัตน พิฆาน แก้ว
 นั้น สัน พันชาติ เป็น อัน มาก ทั้ง นี้ ก็ เพราะ กุศล ที่ ตน แด ตุ
 พระ สมณะ ด้วย จักษุ อัน เป็น ที่ รัก นั้น เป็น เค้า มุต อนึ่ง
 กุตบุตร ผู้ นั้น จะ ไต่ ซึ่ง สมบัติ ใน มนุษย์ แดส วรค สัน แดส กัลป์
 เป็น ประมาณ อนึ่ง กุตบุตร ผู้ นั้น เอง ว่า บังเกิด ใน กำเนิด
 แห่ง มนุษย์ จะ เกิด ใน ภพใด ชาติใด ก็ จะ ประกอบ ไป ด้วย
 บัณฑิต เณต์ยว ฉลาด แต่ กำเนิด แด จะ พังได้ เสดวย ซึ่ง วิบาก
 สมบัติ เป็น อัจฉรย์ เห็น ปาน ฉนี้ ด้วย บุญ อัน แด ด้วย แด
 ตุ พระสมณะเป็นอันดี อัน ตน ให้ ประพตติ เป็น ไป เป็น อัน ตี
 นั้น อนึ่ง บุคคล ที่ ยัง จิตร ให้ เลื่อมใส ใน พระ ศากยต แด
 แด ตุ ซึ่ง พระ ศากยต ผู้ เป็น พระ พุทธ เจ้า อัน ประเดริฐ และ

แต่ ดู ซึ่ง พระ สงฆ์ ผู้ เป็น เนื้อ นว บุญ อัน เด็ด นั้น บุคคล ผู้ นั้น
 ย่อม จะ มี ได้ ไป สู่ ทุก ศักดิ์ ภา พันธ์ แสน กัด ไร เป็น ประมาณ ครัว
 จุติ จาก ทิพยสถาน เทว โลก แล้ว อัน กุศล กรรม หาก ตก เตือน
 บุคคล ผู้ นั้น จะ เป็น มนุษย์ อัน ปราภฏ ใน อนาคต กาล เบื้อง หน้า
 ด้วย ประการ ฉนี้ วิสัชนา มา ใน มงคล บท คือ สมณานัญญา
 ทสฺสเน เต เต เต

บัด นี้ จะ วิจัย ฉัย ใน บท คือ กาถเน ชัมม สากัจฉา ซึ่ง
 แปล ว่า สนทนา กัน ด้วย ธรรม ไตย ภาส อัน สม ควร สืบ ต่อ ไป
 กาถเน ชัมม สากัจฉา นาม ความ ว่า ภาษุ ทั้ง หลาย ผู้ เรียน
 ซึ่ง พระ สุตฺต สอง องค์ ด้วย กัน ก็ ย่อม ถึง สนทนา กัน เป็น
 ธรรม สากัจฉา แก่ กัน แล กัน ด้วย เรื่อง พระ สุตฺต ใน เพศ
 พตบ คำ ก็ ดี ใน เพศ ษัจจ สมัย จะ โกธ รุง ก็ ดี อย่าง นี้
 เรียก ว่า ธรรม สากัจฉา อนึ่ง ภาษุ ทั้ง หลาย ผู้ ทรง ใจ ซึ่ง
 ฉินย ก็ ดี ย่อม สนทนา กัน เป็น ธรรม สากัจฉา เจรจา กัน
 ด้วย พระ ฉินย ก็ ดี ภาษุ ทั้ง หลาย ผู้ เรียน พระ อภิธรรม สอง
 องค์ ด้วย กัน แล สนทนา เจรจา เป็น ธรรม สากัจฉา แก่ กัน
 แล กัน ด้วย ข้อ พระ อภิธรรม ก็ ดี ภาษุ ทั้ง หลาย ผู้ เรียน ซึ่ง

ชาติก สอง องค์ ด้วย กัน แต่ ตั้ง สันทนา เปน ธรรม สากัจฉา
 แก่ กัน แต่ กัน ด้วย เรื่อง ชาติก ทั้งหลาย ก็ ดี ใน เพลา
 ปี ไทศกาล แต่ เพลา บั้จจุสกาล หัว ค่ำ แต่ ไทศรุ่ง เพื่อ
 ประโยชน์จะ ชำระ เสีย ซึ่ง ย่อหย่อน แต่ ความ สงสัย ใน จิตร ก็
 ย่อม สันทนา เจรจา กัน เปน ธรรม สากัจฉา ใน เพลา นั้น ๆ อยู่
 กาลเณ ชัมม สากัจฉา อย่าง นี้ และ ชื่อ ว่า กล่าวกับ อัน เปน ไป
 ด้วย ธรรม ใน กาดอัน สมควร ก็ และ สันทนา เปน ธรรม สากัจฉา
 ใน กาด อัน สมควร นั้น บั้น ทิพย์ ทั้งหลาย ย่อม กล่าว ว่า
 เปน มงคล ประการ ๑ เพราะ เปน เหตุ แห่ง คุณ ทั้งหลาย มี
 ภาวะ จะ ให้ ฉลาด ใน วิชา คม คือ การ เล่า เวียน พระ ไตรปิฎก นั้น
 แต่ ขอมงคล ทั้ง ๔ ประการ คือ ชั้น ตี อตใจ ๑ สภาวะ เปน
 คน สอน ง่าย ๑ แต่ ทุซึ่ง สมณะ ทั้งหลาย ๑ เจรจา กัน เปน
 ธรรม สากัจฉา ใน เพลา อัน สมควร ๑ ทั้ง ๔ ประการ นี้
 พระ พุทธ องค์ ทรง ตรัส เทศนา ด้วย พระ คาถา คือ ชั้น ตี ๑
 ไสว จัส ตคา ด้วย ประการ นี้ มังคละ ตตญู ๑ แท้จริง
 สภาวะ แห่ง ธรรม ๔ ประการ มี ชั้น ตี เปน ต้น และ จัก ได้
 ชื่อ ว่า เปน มงคล นั้น สมเด็จ พระ พุทธ องค์ ทรง ตรัส เทศนา แก่

เทพยดาทั้งหลายใน มงคลสูตร นั้น ๆ พรรณนามาใน อรรถ
แห่ง พระ คาถา คือ ชั้นที่ ๑ โสจัสสกา แล้ว แต่เท่า นี้

ลำดับ นี้ จะได้อรรถใน บท แห่ง พระ คาถา คือ ทไป จ
พรัหมจารียา สืบต่อไป พระ อัญญกตา จารียเจ้า จึงสั่งพรรณนา
แก้ไข อรรถ แห่ง บท พระ คาถา คือ ทไป จ พรัหมจารียา
ตั้งนี้ว่า ปาปเก อัมเม ทปตติ ทไป แปลว่า โย
สกาโว อันว่า สภาจะ อันใด อัมเม ยัง ธรรมทั้งหลาย
ปาปเก ตามก ทปติ ย่อมให้ เตือน ร้อน อิติ เหตุตั้งนั้น
โส สภาโว อันว่า สภาจะ นั้น ทไป ชื่อว่า ทไป สภาโว
อันว่า สภาจะ ทไป ยัง ธรรมอัน ตามกให้ เตือน ร้อน ใน
บท คือ พรัหมจารียา นั้น แปลว่า จริยัญญู อันว่า ประพฤติ ก็ดี
พรัหมัญญู ประเสริฐ ก็ดี พรัหมจารีย ชื่อกว่า พรัหมจารีย
พรัหมจารีย อันว่า ประพฤติ ประเสริฐ นี้หนึ่ง แปลว่า จริย
อันว่า ประพฤติ พรัหมานัน แห่ง พรหมทั้งหลาย พรัหมจารีย
ชื่อกว่า พรัหมจารีย พรัหมจารีย อันว่า ประพฤติ แห่ง พรหม
อธิบาย ว่า ประพฤติ ประเสริฐ ใน บท อริย สัจจานตัสสนัน นั้น
แปลว่า ทัสสนัน อันว่า อันเห็น อริยสัจจานัน ซึ่ง พระ

อริย สัจจ ทั้งหลาย อริย สัจ จาน ทศ สัน ชื่อ ว่า อริย สัจ จา
 น ทศ สัน อริย สัจ จาน ทศ สัน อัน ว่า อัน เห็น ซึ่ง พระ อริย
 สัจจ เอเก อากริยา อาจารย์ พวกหนึ่ง กล่าว ว่า กระ นี
 ทศ สัน อัน ว่า อัน เห็น อริย สัจ จาน ซึ่ง พระ อริย สัจจ
 ทั้งหลาย อริย สัจ จาน ทศ สัน ชื่อ ว่า อริย สัจ จาน ทศ สัน
 ใน บท นิพพาน นั้น แปลว่า นิกขันต์ อัน ว่า ธรรมชาติ
 เป็น เครื่อง ออก งาม ไท จาก กัณหา อัน ชื่อ ว่า งามะ อิติ
 เหตุ ตั้ง นั้น นิพพาน ชื่อ ว่า นิพพาน นิพพาน อัน ว่า ธรรม
 ชาติ เครื่อง ออก จาก กัณหา ชื่อ ว่า งามะ อธิบาย ว่า ธรรมชาติ
 เป็น เครื่อง ออก จาก กัณหา นั้น ชื่อ ว่า นิพพาน แต่ บท สัจ จิ
 ภิรียา นั้น แปลว่า สัจ จิภิรียา อัน ว่า อัน กระ ทำให้ เป็น ธรรม
 อัน ไส แก่ ตน สัจ จิภิรียา ชื่อ ว่า สัจ จิภิรียา สัจ จิภิรียา อัน ว่า
 อัน กระ ทำให้ เป็น ธรรม อัน ไส แก่ ตน นิพพาน สัจ จิ ซึ่ง
 นิพพาน พระ อาจารย์ เจ้า ยก เขา นิพพาน ศัพท์ มา ประ กอบ
 เข้า ด้วย กัน กับ สัจ จิภิรียา ศัพท์ แล้ว จึง แปล ว่า สัจ จิ
 ภิรียา อัน ว่า อัน กระ ทำให้ เป็น ธรรม อัน ไส แก่ ตน นิพพาน

สัจฉิกิริยา ชื่อว่า นิพพานสัจฉิกิริยา นิพพานสัจฉิกิริยา
 อันว่า อัน กระทำ ให้เป็น ธรรม อัน แจ่ม ใส แก่ ตน ซึ่ง นิพพาน
 อธิบายว่า กระทำ พระ นิพพาน ให้แจ่มใน สันดาน นั้น และ
 ชื่อว่า นิพพานสัจฉิกิริยา เสด็จ วุฑฒินยาเมว แล บท อัน เศษ
 คือ เอกมมังคตมุกตม นัน ที่ มี นัย อธิบาย ตูจ กถาว มา แล้ว
 พรรณนา อรรถ แห่ง บท แล้ว แต่ เท่านั้น

ถ้าดับ นี้ จะ ได้ พรรณนา เนื้อ ความ ต่อไป บัณฑิตย
 พึง รู้ ตวย ประการ ซึ่งจะ พรรณนา ไป ใน เบื้อง หน้า ดังนี้ คือ ไป
 นาม อภิขัณฺหา โทมนัส สาทินํ ทปนโต อินทริยส่วโร ความ
 ตำรวม ซึ่ง อินทริย เหตุ ยัง อกุศล ธรรม ทั้งหลาย มี อภิขัณฺหา
 แล โทมนัส เป็น ต้น นน ให้ เรา ร้อน ได้ นาม ชื่อว่า ตะปะ ว่า
 อีก นัย หนึ่ง ความ เฝือ เป็น เหตุ ยัง ความ เกี้ยว ครัวน กาย ให้
 เตือด ร้อน ชื่อว่า ตะปะ เตน ทิ สมัน นาคโต แท้จริง
 บุคคล ผู้ ประกอบ ด้วย ตะปะ นั้น บัณฑิตย ทั้งหลาย หาก ร้อง
 เรียก ชื่อว่า อาทาบิ ว่า บุคคล มี ความ เฝือ เป็น เหตุ ยัง
 กิเลส ให้ ร้อน สวาย ทั่วไป และ ความ เฝือ เป็น เหตุ ยัง
 กิเลส ให้ เรา ร้อน นั้น บัณฑิตย พึง รู้ ว่า จัด เป็น มงคล

ประการ ๑ เพราะเป็นเหตุ จะให้ ได้ซึ่ง คุณ มี มละเสี่ย
 แด เมา เสี่ย ซึ่ง กิเลส ทั้งหลาย มี อภิชฌา เป็น ต้น แสดคง มา
 ใน มงคล บท คือ ทไป แล้ว แต่ เท่านั้น

บท นี้ จะ ได้ วิสัชนา ใน บท คือ พรหมจริย สืบ ต่อไป
 พรหมจริย นาม คำว่า พรหม จริยะ นี้ เป็น ชื่อ แห่ง เมถุน
 จีวัต คือ กิรียา ที่ เว้น จาก เมถุน แด เป็น ชื่อ แห่ง สมณ
 ธรรม เป็น ชื่อ แห่ง ศาสน ธรรม คำ สั่ง สอน แด เป็น ชื่อ
 แห่ง พระ อริย มรรค ทั้งหลาย ศกาทิ คำ ที่ ว่า มา นั้น แต่ จริง
 เมถุน จีวัต การ เว้น เสี่ย จาก เมถุน ธรรม นั้น บัณฑิตย
 ทั้งหลาย กล่าว ชื่อ ว่า พรหมจรรย์ ตจุ ใน อุกาหรณ์ ทั้งหลาย มี
 อุกาหรณ์ คือ อพรหมจริย ปทาย พรหมจารี โหติ เป็น ต้น
 ดังนี้ แด เนื้อ ความ ใน อุกาหรณ์ นั้น ว่า บุคคล มา ละ
 เสี่ย ไต ซึ่ง อพรหมจริยะ ประพฤติไม่ ประเสริฐ คือ เมถุน ธรรม
 ไต ชื่อ ว่า เป็น บุคคล ประพฤติ พรหมจรรย์ อัน ประเสริฐ แด
 ชื่อ ซึ่ง ว่า พรหม จรรย์ เป็น ชื่อ แห่ง สมณธรรม นั้น สมคจ
 ดัง อุกาหรณ์ คือ ภควัตใจ อากุโส พรหมจริย กุสัสติ

แผ่นดิน ความว่า ตูกร ฮาสุ ไส ภิกษุ ย่อมอยู่รักษา ซึ่ง พรหม
จรรย์ ใน สำนัก แห่ง สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาควัย แท้จริง
อย่าง นี้ เรียกว่า สมณ ชราม ซึ่ง ว่า พรหม จรรย์ เป็น ชื่อ

แห่ง พระ ศาสนา นั้น บัณฑิตย พง รุทวย เนื้อ ความ ตู
ในอุทหาทรณ์ มีต้นว่า น ตาจาท ปาบีม ปรีนิพพายัสสามิ
ยามเม อิต พหิมจริย น อิตัญแจ ภวิสสติ สิตัญจ
วิทถาริก พุชัญญู ตั้งนี้ ความว่า ปาบีม ตูกร มารผู้
ใจ ขาป พรหม จรรย์ ของ พระ ตถาคต นี้ยังมีได้ มง คง

แพร่หลายไปทุกชนทั้งหลาย เป็น อันมาก ทราบใด พระ
ตถาคต ก็ จัก ยัง มีได้ บรินิพพาน ก่อน ทราบ นั้น อย่าง นี้
ชื่อว่า พรหม จรรย์ เป็น ชื่อ แห่ง พระ ศาสนา แล ชื่อ ซึ่ง ว่า

พรหม จรรย์ เป็น ชื่อ แห่ง มรรค นั้น บัณฑิตย พง รุทวย เนื้อ
ความ ตูจ ใน อุทหาทรณ์ ทั้งหลาย มีต้นว่า ขยเมวโห ภิกชเว
อริโย อัญจติโก มคโค พหิมจริย เสยยตีท สัมมาทิฏฐิ
ตั้งนี้ ความว่า ภิกชเว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย มรรค มี องค์
อภัยจะ ๘ ประการ อันเป็น ของ พระ อริย เจา นี้ และ ชื่อ ว่า

พรหม จรรย์ มรรค มี องค์ ขวัญจะ ๘ ประการ นั้น คือ อันใด
 บ้าง มรรค มี องค์ ขวัญจะ ๘ ประการ นั้น มี สัมมาทิฏฐิ
 เป็น ต้น มี สัมมาสมาธิ เป็น ปรีโยสาน อย่าง นี้ ได้ ชื่อ ว่า
 พรหม จรรย์ เป็น ชื่อ แห่ง พระ อริย มรรค อีอ ปณ อริยตัจจ
 ทตส์ สเนน ก็และ มรรค อัน เศษ สัน ทังปวง นั้น ย่อม สม ในบท
 คือ พรหม จรรย์ เพราะ ภาวะ แห่ง มรรค นั้น พระ อารยวิเจ้า
 สงเคราะห์ เอา มา แต่ ที่อื่น ด้วย กิริยา ที่ เห็น ซึ่ง พระ อริย
 ตัจจ แท้จริง คัญเจกั พรหมจรรย์ ก็ กิริยา ที่ ประพฤติ ซึ่ง
 พรหมจรรย์ นั้น บัณฑิตยั พัง รุ เกิด ว่า จิตได้ ชื่อ ว่า เป็น
 มงคล ประการ ๑ เหตุว่า การ ประพฤติ พรหม จรรย์ นั้น เป็น
 เหตุ จะ ให้ ได้ ซึ่ง คุณ พิเศษ ต่าง ๆ ใน เบื้อง ต่ำ แด เบื้อง
 บน ตูจ พรรณนา มา ณนี้ วิจัยใน มงคล บท คือ พรหมจรรย์
 เสร็จ แล้ว แต่ เท่า นี้

ลำดับ นี้ จะ ได้ วิชชา ใน มงคล บท คือ อริยตัจจ จานทตส์ สนั
 สืบ ต่อ ไป อริยตัจจ จานทตส์ สนั นาม กิริยา ที่ เห็น ซึ่ง มรรค
 ด้วย อำนาจ แห่ง อภิสมัย คือ ความ ตริต รุ เณภาวะ ซึ่ง พระ
 อริยตัจจ ๕ ประการ อัน พระ ผู้ เป็น เจ้า ไสภหะ สามเณร

กล่าวไว้ใน กุมาร ญาณหาในเบื้องต้นนั้น ชื่อว่า อริยสังฆ
 นทสี่สมณะ ค่ำ อริยสังฆจวนทสี่สนัน กิริยาที่เห็น พระ อริย
 สังฆ ๕ ประการ นั้น สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ ภาควัย ตรัส เทศนา
 เรียกว่า เป็น มงคล ประการ ๑ เพราะ ว่า กิริยาที่เห็น ซึ่ง
 พระ อริย สังฆ นั้น เป็น เหตุ จะให้ล่วงเลยได้ ซึ่งทุกขใน
 จักรกมลสาร แต่ใน มงคล บท คือ นิพพาน สังฆ กิริยานั้น
 มี คำ จิตตนา ว่า พระ อรหัต ผล นั้น สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ
 ภาควัย ประสงค์เอา ด้วย บท คือ นิพพาน อธิบาย ว่า คำ คือ
 นิพพาน นี้ พระ พุทธ องค์ ประสงค์ เอา พระ อรหัต ผล ใน บท
 คือ นิพพานสังฆ กิริยานี้ ได้ ชื่อ ว่า นิพพานสังฆ กิริยา มี
 คำ รับ ว่า จริงอยู่ พระ อรหัต ผล นั้น สมเด็จพระ ผู้ทรง พระ
 ภาควัย เจ้า ตรัส ร้อง เรียกว่า นิพพาน เพราะ เหตุ ว่า พระ
 อรหัต ผล นั้น เป็น ธรรม อัน ออกจาก ตัณหา ทสี่ ส บัตติกา
 บัง จเวกขณาวา สังฆ กิริยาติ กุจจติ กิริยาที่ถึง ถี่ดี ฮาการ
 ที่เห็น ถี่ดี ซึ่ง พระอรหัตผลประจักษ์แจ้งในสันตทานนั้น สมเด็จพระ
 พระ ผู้ทรง พระ ภาควัย เจ้า ตรัส ร้อง เรียกว่า สังฆ กิริยา
 อธิบาย ว่า กระทำให้ แจ่มใสด้วยปัญญาแห่งตน อภิรตสี่ ปน

นิพพาน^๒ ๓ ที่ และ อากา^๑ร ที่ กระทบ^๒ให้^๒แจ^๒ง ซึ่ง พระนิพพาน
 ด้วย กิริยา^๑ ที่ เห็น ซึ่ง พระ อริย^๑ สัจ^๑ ๓ นั้น ก็ เปน อัน สำ^๑เร^๑จ
 ด้วย นัย อธิบาย^๑ นี้ เตน เพราะ เหตุ^๑ตั้ง^๑นั้น กิริยา^๑ ที่ กระทบ^๒
 ให้^๒แจ^๒ง ซึ่ง พระ นิพพาน^๑ นั้น สม^๑เต็ม^๑ พระ ผู้ ทรง พระภาค^๑ย์
 เจ้า^๑จริง^๑มี^๑ได้ ทรง^๑อธิบาย^๑ใน^๑บท^๑คือ อริย^๑ สัจ^๑ จาน^๑ทศ^๑ สัน^๑นี้ เขต^๑เม^๑ธา
 นิพ^๑พาน^๑ สัจ^๑ จ^๑ กิริยา^๑ ๑ แต่ จริง กิริยา^๑ ที่ กระทบ^๒ให้^๒แจ^๒ง ซึ่ง พระ
 นิพพาน^๑ นั้น บั^๑ณ^๑ท^๑ค^๑ย์^๑ผู้^๑มี^๑ป^๑ริ^๑ชา^๑ญาณ^๑ พัง^๑สั^๑น^๑ฐ^๑า^๑น^๑ เกิด^๑ว่า
 จัก^๑ได้^๑ชื่อ^๑ว่า^๑ เป^๑น^๑ ม^๑ง^๑ค^๑ด^๑ ป^๑ระ^๑การ^๑ หนึ่ง เหตุ^๑เป^๑น^๑ เหตุ^๑แห่ง^๑
 กุ^๑ณ^๑า^๑น^๑ิ^๑สง^๑ฆ์^๑ มี^๑อยู่^๑เป^๑น^๑ สุ^๑ข^๑ส^๑บาย^๑ใน^๑ อ^๑ก^๑ท^๑า^๑พ^๑เห็น^๑ ป^๑ระ^๑จ^๑ัก^๑ษ^๑แ^๑ก^๑เ^๑า^๑น^๑นี้
 ใจ^๑ ความ^๑ว่า^๑ สม^๑เต็ม^๑ พระ^๑ผู้^๑ทรง^๑พระ^๑ภาค^๑ย์^๑เจ้า^๑ ทรง^๑แสดง^๑ชื่อ^๑ม^๑ง^๑ค^๑ด^๑
 ทั้ง^๑ ๔^๑ ป^๑ระ^๑การ^๑ คือ^๑ ป^๑ระ^๑พ^๑ฤ^๑ติ^๑ ซึ่ง^๑ ตะ^๑ปะ^๑ ๑ ป^๑ระ^๑พ^๑ฤ^๑ติ^๑ พร^๑หม
 จ^๑ร^๑ร^๑ย์^๑ ๑ เห็น^๑ ซึ่ง^๑ พระ^๑ อ^๑ริ^๑ย^๑ ส^๑ัจ^๑ ๑ กระทบ^๒ให้^๒แจ^๒ง ซึ่ง
 พระ^๑ นิ^๑พ^๑พาน^๑ ๑ ทั้ง^๑ ๔^๑ ป^๑ระ^๑การ^๑ นี้ ทร^๑ัส^๑เทศ^๑นา^๑ ด้วย^๑ บท
 แห่ง^๑ พระ^๑ ศา^๑ถา^๑ คือ^๑ ต^๑ไป^๑ฯ พ^๑ร^๑ห^๑ัม^๑จ^๑ริ^๑ยา^๑ นี้ วิ^๑ธ^๑ช^๑นา^๑ใน^๑ บท
 แห่ง^๑ พระ^๑ ศา^๑ถา^๑ คือ^๑ ท^๑ไป^๑ฯ พ^๑ร^๑ห^๑ัม^๑จ^๑ริ^๑ยา^๑ สำ^๑เร^๑จ^๑ลง^๑ แต่^๑ เพียง^๑นี้
 อิทา^๑น^๑ี ถ้า^๑ค^๑ับ^๑นี้^๑ จะ^๑ได้^๑ วิ^๑ธ^๑ช^๑นา^๑ใน^๑ บท^๑ แห่ง^๑ พระ^๑ ศา^๑ถา^๑ คือ
 ผู้^๑รู้^๑ส^๑ส^๑ โส^๑ก^๑ธ^๑ม^๑เ^๑หิ^๑ ส^๑ืบ^๑ค^๑่อ^๑ไป^๑ จัก^๑ได้^๑ส่ง^๑ จ^๑ว^๑ร^๑ณ^๑า^๑ แ^๑ก^๑เ^๑ว

อึดถึกแห่ง บท นั้น ก่อน บท คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น นี้ แปล ว่า ถูก ต้อง
 บท คือ โลกธรรม เมื่อนั้น อธิบายว่า สภาวะ ธรรม ทั้งหลาย ที่
 เป็น ธรรม ชาติ มี อยู่ใน โลก เอง โดย ธรรม ตาน นั้น ชื่อ ว่า โลก ธรรม
 อธิบาย ว่า ธรรม ชาติ คือ ของ เอง เป็น เอง บัง เกิด เอง โดย ธรรม ตา
 โลก นั้น ชื่อ ว่า โลก ธรรม โลก ไปด้วย ชาติ กิริยา ที่ ประพฤติ
 เมื่อนั้น ไป แห่ง สัตว์ โลก ยัง มี อยู่ ครอบ ทั่ว สภาวะ ธรรม ทั้ง หลาย
 คือ ของ เอง เป็น เอง บัง เกิด เอง ตาม ธรรม ตา แห่ง ตน ก็ ย่อม
 ประพฤติ อนุวัตร เป็น ไป ตาม สัตว์ โลก อยู่ ครอบ ทั่ว นั้น แต่
 บท คือ จิต ตั ย ส ต น กัม ปติ นั้น มี คำ จิต ธิ ณา ว่า จิต
 ของ ภิกษุ องค์ ใด คือ ภิกษุ ที่ บวช ใหม่ ก็ ดี ภิกษุ ที่ เป็น
 มัชฌิม เถร ปาน กลาง ก็ ดี ที่ เป็น มหา เถร ผู้ ใหญ่ ก็ ดี
 อัน โลก ธรรม ทั้ง หลาย ถูก ต้อง แล้ว แต่ จิต ของ พระ ภิกษุ
 นั้น ย่อม ตั้ง มั่น ไม่ หวั่น ไหว ก็ ดี แต่ เป็น จิต ปราศ จาก
 ความ เศร้า ใจ มี ทร กถาว คือ ความ ใจ อก อัน ถอน ใจ เสีย
 แล้ว ก็ ดี เป็น จิต มี ฐิติ คือ ราค ไป ปราศ จาก แล้ว มี ฐิติ
 คือ ราค อัน กำ ใจ ติ ติ ติ แล้ว เป็น จิต อัน เกษม ปราศ จาก ภัย แต่
 อุบ าทะ ก็ ดี เอ ต ม มัง ค ล มุ ต ม จิต ที่ ตั้ง มั่น ไม่ หวั่น ไหว

เปน คน นั้น จิตได้ ชื่อ ว่า เปน มงคล อัน อุดม อัน นี้ เปน
 กถา พรรณนา อรรถ แห่ง บท อรรถวณัณณาปน ที่ และ ศาตา
 ซึ่ง พรรณนา เนื้อ ความ นั้น บัณฑิตย พึง รู้ โดย นัย อธิบาย
 ซึ่ง จะพรรณนา ไปใน เบื้องหน้า คึงนี้ว่า ผู้ผู้สูที่สุด โลกนี้มีเมต
 จิตต์ ยที่สุด น กัมปติ จิตรของ ผู้ใด อัน โลกธรรม ทั้งหลาย ๗
 ประการ คือ มี ตาก และ หา ตาก มิได้ เปน ต้น หาก ถูก ค้อง
 เมาะ ว่า ครอบ งำ แล้ว แล ย่อม คึง หมัน มิได้ หวัน ไทว
 จิตร ของ บุคคล ที่ ไม่ หวัน ไทว ด้วย โลกธรรม อันใด อัน หนึ่งนั้น
 บัณฑิตย ผู้ มี ปรีชาญาณ พึง สันนิฐาน เถิด ว่า จิตได้ ชื่อ ว่า
 เปน มงคล ประการ ๑ เพราะ เปน เหตุ แก่ อัน นำ มา ซึ่ง
 ภาวะ แห่ง อัน ให้ เปน จิตร อัน อุดม สูง สุด ใน โลก มี คำ ปุจฉา
 ตาม ว่า จิตร ของ บุคคล ผู้ใด เถา ที่ โลกธรรม ทั้งหลาย ถูก
 ค้อง แล้ว แล มิได้ หวัน ไทว นั้น วิสัยนา ว่า จิตรที่ โลก
 ธรรม ถูก ค้อง แล มิได้ หวัน ไทว นั้น ได้ แก่ จิตร แห่ง พระ
 อรหันต์ อัน มี อาสวะ สิ้น แล้ว องค์ใด องค์ หนึ่ง ถูก คึง เจก
 จึง มี คำ ธิเบศ มา ว่า จริง อยู่ ชื่อ ซึ่ง อธิบาย คึง นั้น

ยุกติ ด้วย วาร พระ ภาพี สมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ ตรัส
 เทศนาว่า เสด็จ ยถา เอกชนโน วาเคน น สมิริติ
 เปน ฮาติ ฉนี้ เนื้อ ความว่า คีตา อัน ต้น เปน แห่ง เดียว
 ย่อม มิได้ รู้ หวงศ หวงศ ไทว ด้วย กาลัง ลม อัน พัด มา แต่
 จากุ ทิศ ฉนี้ ไท พระ ชีณาตวะ บุคคล ทั้งหลาย ผู้ประกอบ
 ด้วย ศาติคุณ มี จิตร อัน หมั้น เปน อัน ตันนี้ ก็ ย่อม มิได้
 หวงศ ไทว ด้วย อารมณ ๒ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส
 ไฉน ฐัพพะ ใช้ แต่ เท่านั้น พระ ชีณาตวะ บุคคล ทั้งหลาย นั้น
 ย่อม มิได้ รู้ หวงศ ไทว ด้วย อารมณ ทั้งหลาย อัน เปน ที่ ปราถนา
 แด มิได้ เปน ที่ ปราถนา อนึ่ง จิตร ของ พระชีณาตวะ บุคคล
 นี้ ย่อม เปน จิตร อัน ตันนี้ เปน วิมุติ จิตร พ้น จาก โทษ
 โมหาคิ กิเลส อุปไมย กุญ คีตา อัน ต้น เปน แห่ง เดียว มิได้ รู้
 หวงศ ไทว ด้วย กาลัง ลม ฉนี้ อโสภี นาม ชีณาตวะ สแล้ว
 จักก จิตร ของ พระ อริยเจ้า ผู้มี ชาติวะ อัน ตัน แลว นั้น
 ได้ นาม ชื่อ ว่า เปน จิตร อัน ไม่ เสรี ไสก จึง มี คำ รัย ว่า จริง
 อยู่ โย ไสโก อัน ว่า ความ ไสก อัน ไท อัน พระ อาริยเจ้า
 หาก กล่าว โดย นัย เปน ฮาติ ว่า อาการ อัน เสรี ไสก อัน ไท

ก็คือ สภาวะ อัน ความ เสรี ไร้ ใต ก็คือ ความ เขียว
 แหง้ใจ ในกาย ในอัน ไต ก็คือ ความ เขียว แหง้ใจ โดยรอบ อัน ไต ก็คือ
 สภาวะ แหง้ใจ ความ ขบ เข้า แหง้ใจ จิตร อัน ไต ก็คือ ไต ไต โภ
 อากาโร ที่ เสรี ไร้ ใต เขียว แหง้ใจ เป็น ต้น นั้น ชื่อ ว่า ไต ก
 ชีนาสวจิตก จิตร ของ พระ ชีนาสพไต๋นาม ชื่อ ว่า อ ไสก
 จิตร เป็น จิตร ไม่ เสรี ไร้ ใต นั้น เพราะ มี ไต มี แหง้ใจ ความ
 เสรี ไร้ ใต เขียว แหง้ใจ เป็น อาทิ เช่น ที่ กล่าว มา นั้น เกจิ
 นิพพาน กทม ก็ อาจารย์ ทั้งหลาย อัน ไต นาม ชื่อ ว่า เกจิ
 อาจารย์ นั้น กล่าว ซึ่ง จิตร อัน ไม่ เสรี ไร้ ใต นั้น ว่า ไต แก่ พระ
 นิพพาน กทม เกสร์ญจี วาน แล คำ แหง้ใจ เกจิอาจารย์ นั้น
 ย่อม มี อนุสนธิ ต่อ เมือง ทั่วย บก นั้น มี มา แล้ว ใน ก่อน สม
 ทั่วย บก ก่อน ยถา ๆ อ ไสก ก็ จะ กระทำ คำ ต้น ให้
 ปรากฏ ทั่วย คำ อุปไมย นี้ ว่า พระ นิพพาน ชื่อ ว่า อ ไสก
 เป็น ธรรม อัน มี ไต ไร้ เสรี ไร้ ใต ชีนาสวจิตก จิตก
 จิตร ของ พระ ชีนาสวะ บุคคล ชื่อ ว่า วิรัชจิตร คือ เป็น จิตร
 อัน ปราศ จาก อุต คือ วาละ เป็น อาทิ บ้าง ชื่อ ว่า เป็น เขม
 จิตร คือ เป็น จิตร อัน เกษม จาก โยละ บ้าง มี อุปไมย ๆ

พระนิพพาน อันเป็นธรรมปราศจากเศร้าโศก ฉะนั้น จิตอัน
 จิตของพระรัตนตรัย บุคคล ได้นามชื่อว่า วิวัชจิต อัน
 เพราะเหตุว่า จิตของพระรัตนตรัย มีอตุลคือ ภาวะ แด่โทษะ
 แด่โมหะ อันปราศจากแล้ว แด่ชื่อซึ่งว่า จิตของพระ
 รัตนตรัยได้ ชื่อว่า เขมจิต อัน เพราะเหตุว่าเป็นจิตอัน
 เกษม จากโยคะ ทั้ง ๔ ประการ มีกามโยคะเป็นอาทิ เอก
 รัตนตรัยจิตต์ แด่จิตของพระรัตนตรัย ซึ่งได้นาม
 ชื่อว่า อภิรมจิต เป็นจิตอันมิได้รู้หวั่นไหว ด้วย
 โสภธรรม ๘ แด่บัณฑิตยกล่าว ชื่อว่าเป็นมกต เหตุนำ
 มาซึ่งภาวะเป็นบุคคลอันอุดมในโลกด้วยอาการอันใด ติวิธมี
 แม้จิตทั้ง ๓ ประการ คือ อโศกจิต แด่ วิวัชจิต แด่ เขมจิต
 นี้ บัณฑิตยพึงรู้เถิดว่า จิตใด ชื่อว่าเป็นมกต ละอื่น ๆ
 ด้วยเหตุ นำมาซึ่งภาวะเป็นบุคคลอันอุดมในโลก มีภาวะ
 ไม่ประพฤติเป็นไปตามเบญจธันธ์เป็นต้น แด่เป็นเหตุ นำมา
 ซึ่งภาวะเป็นบุคคล ควรจะพึงบูชาเป็นอาทิ ด้วยอำนาจ
 ที่ พระอาจารย์ เจ้าถือเอาในขณะแห่งอันประพฤติเป็นไปนั้น ๆ

แล้ว แล แสดง ออก ด้วย อากาณ นัน ๆ ใจ ความ ว่า สมเด็จ
 พระ ผู้ทรง พระ ภาควัย เจ้า ทรง แสดง ข้อ มงคล ๔ ประการ คือ
 จิตร อัน มี ใต้ ห้วน ไหว ด้วย โลก อกรรม ทั้ง ๘ นั้น ประการ ๑
 คือ จิตร อัน ไม่ เสวรา โสภ ประการ ๑ คือ จิตร ปาก จาก ชู
 คือ วาภา ทิ ติเตส ประการ ๑ คือ จิตร อัน เกษม จาก โยคะ
 ทั้ง ๔ มี กาม โยคะ เป็น ต้น ประการ ๑ มงคล ทั้ง ๔ ประการ นี้
 ทรง พระ มหา กรุณา ตรัส เทศนา ด้วย พระ คาถา คือ ผู้ผู้ผู้
 โลกอันมีเมหิ ด้วย ประการ ดัง พรรณนา มา ฉนี้ มังคละ ตัญญา
 ก็ และ อกรรม ๔ ประการ มี จิตร อัน มี ใต้ ห้วน ไหว ด้วย โลก อกรรม
 เป็น ต้น แต่ จิต ใต้ ชื่อ ว่า เป็น มงคล นั้น สมเด็จ พระ ผู้
 ทรง พระ ภาควัย เจ้า ใต้ ทรง เทศนา แล้ว แก่ เทพยตา ทั้ง หาดาย
 ใน มงคล สุต รนั้น ๆ พรรณนา มา ด้วย เนือ ความ แห่ง พระ
 คาถา คือ ผู้ผู้ผู้ โลกอันมีเมหิ ดำริ แล้ว แต่ เพียง นี้
 เหว ภาควา อเสวนา จ พาดานัน ติ อาทีหิ คาถาหิ
 อัญญูตัง มังคละนิ ภเถตวา เป็น ใจ ความ ว่า องค์ สมเด็จ
 พระ ผู้ทรง พระ ภาควัย สัมมา สัมพุทโธเจ้า เบื้อง ว่า ทรง พระ
 มหา กรุณา ตรัส เทศนา ข้อ มงคล ๓๘ ประการ แก่ เทพยตา

ด้วย พระ ศาตา ทั้งหลาย มี อเสวนาพาดาน์ เปน ต้น มี
 ผู้รู้ สด โดกล้อม เเมหิ เปน ปรี โยสถาน สำเร็จ แล้ว เมื่อ พระองค์
 จะ ทรง สรรเสริญ ซึ่ง มงคล ที่ พระ องค์ แสดง ไว้ นั้น จึง มี
 พระ พุทธ ฎีกา ตรัส ซึ่ง พระ ศาตา มี บท ว่า เขตาทิสานี ถักว่า
 เปน อาทิ สืบ ต่อไป อรรถาธิบาย ใน บาท พระ ศาตา นั้น ว่า
 พาดาน์ มเสวนาที่นี้ กรรม ทั้งหลาย มี อัน ไม่ เสพย์ ซึ่ง คน พาด
 เปน ต้น อัน มี ประการ ๓ พระ ศาตา ตรัส เทศนา ว่า เปน
 มงคล เห็น ปาน ฉนั้น นั้น ฉิ ว่า บุคคล ผู้ใด ได้ กระทำ แล้ว
 ชุมชุม ข้าศึก ทั้งหลาย ๔ มี ชนอมาร ภิเลศ มาร แด อภิสังฆาร
 มาร แด เทวบุตร มาร เปน ประเภท มาร ผู้ใด ผู้หนึ่ง มี อาจ
 ฌาณ บุคคล ผู้หนึ่ง ให้ ปราชัย พ่าย แพ้ ได้ บุคคล ผู้หนึ่ง จะ
 ยิ่ง มาร ทั้ง ๔ นั้น ให้ ปราชัย พ่าย แพ้ พิณาศ หนีไป เอง ใน ที่
 ทั้งปวง สัพพัตถ ใสต์ถิ คัจฉนิกิ บุคคล ทั้งหลาย ได้ ได้
 กระทำ ซึ่ง มงคล ทั้งหลาย เห็น ปาน ฉนั้น ไว้ ใน สันตान แล้ว แด
 มาร ทั้งหลาย ๔ มี อาจ ฌาณ ให้ ปราชัย พ่าย แพ้ ได้ บุคคล
 ทั้ง หลาย เหล่า นั้น ย่อม จะ ถึง ซึ่ง ความ ศิริ สด สดดี ใน อิริยาบถ
 ทั้งหลาย ทั้งปวง มี อิริยาบถ ยืน แด อิริยาบถ จงกรรม เปน ต้น

ในโลก นี้ แลโลกหน้า เย อาสวะ แล อาสวะ ทั้งหลาย ไต
 ก็ดี ความ กระวน กระวาย อัน กำจัด เสีย ซึ่ง ความ สุข ก็ ดี
 ย่อม บังเกิด ขึ้น ด้วย กรรม ทั้งหลาย มี เสพย์ ซึ่ง คน พาด
 เปน ต้น ซึ่ง ทั้งหลาย ผู้ ที่ได้ กระทำ ซึ่ง ข้อ มงคล ๓๘ ประการ
 นี้ ไว้ ใน สันตान แล้ว ย่อม จะ ถึง ซึ่ง ความ ศิริสวัสดิ์ เหตุ
 ไม่ มี แห่ง อาสวะ ทั้งหลาย เปน ต้น นั้น อธิบาย ว่า บุคคล
 ทั้งหลาย นั้น จะ นิราศ ปราศ จาก อุบัติวันตรวย แล ภัย อุปัทพ
 ทั้งปวง ด้วย ประการนี้ ภควา เทศน์ นิฎฐูปะตี องค์ สมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง สวัสดิภาคย์ เจ้า เนื่อง ว่า ทรง โถมนา การ สรรเสริญ
 ซึ่ง ข้อ มงคล ด้วย ประการ นี้ แล้ว พระ องค์ ยัง พระ
 สรรวม เทศนา ให้ สำเร็จ ลง ด้วย บท แห่ง พระ คาถา คือ
 ตัน ไทส มังคละมุตตมံ ดังนี้ มี คำ ปุจฉา ว่า สมเด็จ พระ ผู้
 ทรง พระ ภาคย์ เจ้า ยัง พระ สรรวม เทศนา ให้ สำเร็จ ลง ด้วย บท
 แห่ง พระ คาถา คือ ตัน ไทส มังคละมุตตมံ นั้น ให้ สำเร็จ
 ลง ด้วย ประการ ดัง ฤา วิสัยนี้ ว่า สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ
 ภาคย์ ยัง พระ สรรวม เทศนา ให้ สำเร็จ ลง ด้วย พระ พุทธฎีกา ว่า

เทวปุตต์ คุกร เทพบุตร ชนทั้งหลายโตมา กระทำ มงคล
 ทั้ง ๓๘ ประการ นี้ไว้ ให้บริบูรณ์ใน สันตानแล้ว ชน
 ทั้งหลาย เหล่านั้น ย่อม จะ ถึง ซึ่ง ความ ศิริสวัสดิ์ใน ที่ ทั้งปวง
 เหตุใด เหตุ ดัง นั้น ทำมา จึง ชื่อ เขา มงคล ทั้ง ๓๘ ประการนี้
 ไว้ ว่า เป็น มงคล อัน อุดม ประเสริฐ แก่ ชน ทั้งหลาย ผู้
 ที่ กระทำ ไว้ ใน สันตान นั้น เกิด นี้ และ สมเด็จพระ ผู้ ทรง
 พระ ภาศย์ ยัง พระ อรรวม เทศนา ให้ สำเร็จ ลง ด้วย พระ
 ภาศย์ คือ ทัพ เตส มังคละ มุฑมัม ดังนี้ เหวี่ยง ภาควา
 นิฐฐาบีทาย เทสนาย ปริโยสานเน แต่จริง เบื้อง ว่า ใน เมื่อ
 ปริโยสาน เสร็จ สุก แห่ง พระ อรรวม เทศนา อัน สมเด็จพระ
 ผู้ ทรง พระ ภาศย์ ให้ สำเร็จ ลง แล้ว ด้วย ประการ นี้ เทพยดา
 ทั้งหลาย ประมาณ ได้ แสน โภฏิกิ ก็ ได้ บันสุ ซึ่ง พระ อรหัต เทพยดา
 ทั้ง หลาย ที่ ได้ บันสุ แก่ ภูมิ พระ โสตา แด พระ สกิทา คา แด พระ
 อมาศานัน มาก กว่า มาก จะ นับ จะ ประมาณ มิได้ อต
 ภาควา ทุคิยทิวเส ถ้าดับ นั้น ครั้น รุ่ง ขึ้น ณ วัน นั้น เป็น คำรบ
 สอง สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ เจ้า มี พระ พุทธอฎฐิกา

ตำรับ เรียก พระ อานนท เถร มาแล้ว ก็มี พระ พุทธ ฐิติกา ตรัส ว่า
 อานนท ตุกร อานนท ใน เพลา ราชตรี คั้นวันนี้ มี
 เทพยดา องค์ใด องค์หนึ่ง เข้า มา ตู๋ สำนัก พระ ตถาคต แล้ว ก็
 ไต่ ตาม ข้อ มงคล บัญหา กะ พระ ตถาคต ๆ ก็ได้ แสดง ข้อ
 มงคล ๓๗ ประการ แก่ เทพยดา องค์ นั้น อุคคณหาหิ
 อานนท ตุกร อานนท ๆ จึง เรียง เขา ข้อ มงคล ปริยาย นี้
 ไว้แล้ว จึง บอก กล่าว แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย ต่อ ๆ ไป เถิด
 เถไร อุคคเหตฺวา พระ อานนท เถร เจ้า รับ พระ พุทธ ฐิติกา
 แล้ว ก็ เรียง เขา ซึ่ง มงคล ปริยาย นี้ แก่ สำนัก แห่ง สมเด็จ พระ
 ผู้ทรง พระ ภาควัย แล้ว ก็ บอก แก่ พระ ภิกษุ ทั้งหลาย ต่อ ๆ
 ไป คยิท อาริยปรัม ปวากถ์ แด มงคล ปริยาย นั้น
 อาจารย์ ทั้งหลาย ก็ บอก กล่าว เสา เรียง นำ สืบ ๆ กัน มา
 ประพฤติ สืบ เนื่อง กัน มา ยาว ครอบ ทำ จน กาล ทุกวันนี้
 เอมมีท พรหมจริย บัณชิตย พิง สันนิฐาน เถิด ว่า พรหมจริย
 อัน นี้ หาก ว่า เทพยดา แด มนุษย์ ทั้งหลาย ยัง แสดง อยู่ ด้วย

อาการ อัน ตี ทราบ ไค แล้ว แล พรหมจรรย์ นั้น ก็ ย่อม จะ มั่ง
 คั่ง แพร่ กระจาย ไพบูลย์ กว้าง ขวาง แล ไปได้ แก่ คนทั้ง กระจาย เปน อัน
 มาก จะ บัง เกิด หนา ช้น มาก ช้น อยู่ ทราบ นั้น บัด นี้
 จะ ได้ พรรณนา เนื่อ ความ ใน ช้อ มงคล ทั้ง กระจาย ตาม เนื่อ ความ
 ใน โยชนา ว่า อิม สัก ตา สัก ตว ทั้ง กระจาย บรรดา ที่ มี
 ความ ปภานา ทา ความ สุข ใน อธิ โลก แล พร โลก แล พระ
 โลก กุศร สุข นี้ เมื่อ จะ กระทำ สัก การ บุษ า ใน บุษ เนอย บุคคล
 ทั้ง กระจาย ไค ไชว ก็ เพราะ เหตุ สะ เสี้ย ไค ซึ่ง กิริยา ที่ เสพย์ ซึ่ง
 คน พาด แล้ว อาศรัย ซึ่ง กิริยา ที่ เสพย์ ซึ่ง บัณ ฑิตย ชาติ
 ทั้ง กระจาย แล เมื่อ จะ ตัก เตือน สติ คน ให้ ประพฤติ เปน ไป ใน
 กุศล ธรรม ไค ก็ เพราะ ด้วย กิริยา ที่ อยู่ ใน ประเทศ อัน
 สมควร นั้น ประการ หนึ่ง ด้วย ความ ที่ คน เปน บุคคล มี กุศล
 อัน เคย ไค สันนิยาการ กระทำ ไค ใน เบื้อง บุเรภพ นั้น ประการ
 หนึ่ง แล จะ พัง เปน บุคคล ที่ คน อลงกต ประคั บั ด้วย พาหุ
 สัจจ คือ ความ เปน พหุสัจจ สัก บั พัง มาก แล เปน บุคคล
 ประกอบ ด้วย ศิลปสาคร แล เปน บุคคล มี คน อัน อลงกต

ด้วย วิญญาณ ทั้งหลาย ก็ดี ก็ เพราะ ด้วย อากาโร ที่ ดำรง ใน ที่
 ชอบ เป็น อัทธสัมมาปณิธิ แต่ เมื่อ จะ กล่าว วาจา ให้ เป็น
 สุภาสิต สมควร แก่ วิญญาณ รูป ได้ ก็ เพราะ อาศรัย ด้วย กิริยา
 ที่ ตั้ง คนไว้ ชอบ หนึ่ง เมื่อ ยัง ละ เพศ ศฤหัตถ์ มิ ได้ ทราบ ไต
 ก็ จะ พึง อสุสาหะ ชำระ เสีย ซึ่ง มุต คือ หน้ เก่า ด้วย อสุสาหะ
 อุตฺฐาก บำเรอ เลี้ยง มารดา บิดา ไป ทราบ หนึ่ง แต่ เพื่อ จะ
 ประกอบไว้ ซึ่ง มุต คือ หน้ เก่า ใหม่ ด้วย การ ที่ สงเคราะห์
 แก่ บุตร แต่ ภรรยา แต่ เมื่อ จะ ให้ บันดาล ซึ่ง ความ มั่ง คั่ง ด้วย
 สรรพ สิ่ง ทรมณ์ มี ทรมณ์ กล่าว คือ พืช ธัญญาหาร เข้า เป็ลือก
 เป็น อาติ ก็ เพราะ ด้วย ความ อสุสาหะ ประกอบ กิจ การ งาน
 ปราศ จาก ความ เกียจ คร้าน แต่ จะ พึง ถือ เอา ซึ่ง โภคสาร
 คือ ทรมณ์ สมบัติ อัน เป็น แก่น สาร ได้ ก็ เพราะ การ ทาน
 บริจาค แต่ จะ พึง ถือ เอา ซึ่ง วิตอัน เป็น แก่น สาร ได้ ก็
 เพราะ ด้วย สรรพ จริยา การ ประพฤติ ซึ่ง สรรพ เมื่อ จะ กระทำ
 ให้ เป็น ประ โยชน์ แก่ ชน บริษัท แห่ง ตน ได้ ก็ เพราะ ด้วย
 กระทำ ซึ่ง ญาคิ สงเคราะห์ เมื่อ จะ กระทำ ให้ เป็น ประ โยชน์

แก่ชนอื่นได้นั้นเล่า ก็เพราะด้วยประกอบกิจ การงาน อัน
 เป็นอนุวัตรกรรมปราศจากโทษ เมื่อจะละเว้นเสียได้ซึ่งกิริยา
 อันเข้าไปเบียดเบียนซึ่งตน แลผู้นั้นก็ เพราะเหตุที่ละเว้น
 เสียจากบาป แลด้วย กิริยาที่สำรวมจากอันตมกนซึ่งนำเมาคือ
 สุรา แล เมรัย เมื่อจะ ยัง กุศล วัชระ คือ ธรรม เป็น ผู้ก ฝ่าย แห่ง
 กุศลให้เจริญในสันตทานได้ ก็เพราะความมิได้ประมาณในธรรม
 เมื่อจะ ละ คิหิ พญัญชนะ คือ เพศ ศฤหัตถ์ ก็ เพราะด้วย ความที่
 ยัง กุศล ธรรมให้เจริญใน สันตทาน แลแล้ว แล ดำรง ตน อยู่ใน
 บรรพชิต เพศ แล เมื่อ จะ ยัง กิริยา ที่ ยิน ตี ด้วย การ ปฏิบัติ
 ให้บริบูรณ์ใน สันตทานได้ ก็ เพราะ ด้วย ความ เคารพ ศาสดา
 แล ดำ เวย เจียม ตน ใน พระพุทธเจ้า แล พระ วัชระ โพธิเจ้า แล
 พระ ศาสดา แห่ง พระ พุทธเจ้า แล อุบาสก ธรรม อาจารย์ เป็น กน เมื่อ
 จะ ละ เสียได้ ซึ่ง ความ กำหนัด ใน จตุ บัจจย ลาก ก็ เพราะ
 ด้วย สัน โคษ ยิน ตี อยู่แต่ บัจจย แห่ง ตน แล เมื่อ จะ ดำรง
 ตนไว้ ใน สัมบุช ภูมิได้ ก็ เพราะ อาศรัย ด้วย ความ กตัญญู

กตเวที เมื่อ จะ ละ เสีย ซึ่ง จิตร อัน หัก หัก ไม่ เบิก ขาน ต่อ
 อารมณ์ ก็ เพราะ อาศรัย ด้วย อุสาคะ สดับ พัง พระ สอรวม
 แด จะ ครอบ งาม เสีย ได้ ซึ่ง อันตราย ทั้ง ปวง ได้ ก็ เพราะ ด้วย
 หนัก ความ อกใจ แต่ เมื่อ จะ กระทำ ซึ่ง ตน ให้ เป็น บุคคล
 ประกอบ ด้วย ที่ พัง ได้ ก็ อาศรัย เพราะ ว่า ตน เป็น บุคคล
 สอน ง่าย เมื่อ จะ แด เห็น ซึ่ง กิริยา ที่ ประกอบ ซึ่ง วัตร
 ปฏิบัติ ก็ เพราะ เห็น ซึ่ง พระสมณะ และ จะ บันเทา เสีย ได้
 ซึ่ง ความ เคลือบ แคลง สงสัย ใน ธรรม ทั้งหลาย อัน ตั้ง อยู่
 ใน สถาน ควร จะ พัง สงสัย นั้น ก็ เพราะ ด้วย หมั่น เจริญ
 เป็น ธรรม สากัจฉา ใน เวลา อัน ควร เมื่อ จะ บันดู ถึง ซึ่ง
 คีต วิสุทธิตี คือ ความ หมก จด พิเศษ แห่ง คีต ก็ เพราะ ด้วย การ
 ดำรง อินทรีย์ แต่ ความ เพียร เสา เสีย ซึ่ง กิเลส แດ จะ ได้ บันดู
 ซึ่ง วิสุทธิตี ความ เป็น ผู้ บริสุทธิตี ก็ เพราะ ด้วย ประพฤติ พรหมจรรย์
 คือ สมณะ ธรรม แต่ ยัง วิสุทธิตี ทั้งหลาย อัน จาก คีต วิสุทธิตี คือ พรหม
 จรรย์ นั้น ให้ บริสุทธิตี ด้วย แດ จะ ได้ บันดู ซึ่ง ญาณ ที่ สันระ

วิสุทธิ อัน เป็น ของ แห่ง พระ อริยเจ้า กล่าว คือ เห็น ซึ่ง
 พระ จตุรา อริย สัจจ ธรรม ด้วย ความ ปฏิบัติ นี้ แต่ ย่อม จะ
 กระทำให้ แจ่มใส ซึ่ง พระ นิพพาน กล่าว คือ พระ อรหัต ผล
 ครั้น กระทำให้ แจ่ม ซึ่ง พระ อรหัต ผล แล้ว ก็ จะ เป็น บุคคล
 มี จิตร มิได้ กำปนาท หวาด หวั่นไหว ด้วย โลกธรรม ๘ ประการ
 เปรียบ เช่น ดุจ เขา พระ สีนะรุบรวพต อัน มิได้ รู้ กำปนาท
 ด้วย คำตั้ง ถม อัน พัด มา แต่ จาตุทิศ ทั้ง ๔ อโศกา จิรชา
 เขมิโน โหนัต แล้ว ก็ จะ เป็น บุคคล มี จิตร ปราศ จาก
 เสรี ไรศก แต่ มี จิตร อัน ปราศ จาก ธุลี คือ ราคาคิณิเสศ แต่
 จะ มี จิตร อัน เกษม จาก โยคะ ทั้ง ๔ มี กามโยคะเป็นอาทิ เอย
 เขมิโน แท้จริง ชน ทั้งหลาย ไต ที่ เป็น บุคคล มี จิตร อัน
 เกษม จาก โยคะ ทั้ง ๔ นั้น เต สัพพัตถ น ปราชิตา โหนัต
 แต่ ชน ทั้งหลาย นั้น อัน ชาคก กล่าว คือ มาร ทั้ง ๔ มี ชน
 มาร เป็น อาติ มิอาจ ชาญ ให้ ปราชัย พ่าย แพ้ ได้ สัพพัตถ
 ๑ โสถถ คจ ฉน ทิ อนึ่ง ชน ทั้งหลาย นั้น ย่อม จะ ถึง
 ซึ่ง ความ ศิริ สวัสดิ์ นิราศ ภัย ใน ที่ ทั้งปวง เตนวาท ภควา

เหตุ ภาวนันัน สมเด็จพระ ผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจา ึ่ง

ไต้ ม พระ พุทธ ฎีกา ทวส์ เปน โยธาน คาถา ว่า

เอกาทศานี กิตวาน สัพ พัต วมปราชิตา

สัพ พตถ ไสตถิ คจฉนติ ันเตส มังคลมุตตม

กึ่ง นี้ เนื้อความใน โยธาน คาถา ก็ เหมือน นัยที่ พวรรณามา

แล้ว แต่ หลังนั้น พวรรณามา ใน มงคลสูตร ตาม ฎีกา

จตุภาณวาร ชื่อ ว่า สวรรคตสมุจจัย สำเร็จ แล้ว แต่ เท่า นี้

จบ มงคล สูตร



สารคดีสมัย

อัตถกถาภาณวาร

แก่นรัตนสูตร เป็น บทที่ ๘



รัตนสูตร

ยานีช ภูตานี สมารตานี
 ภูมมานิ วา ยานิจ อนุตติกเช
 สัพเพเว ภูตา สุมนา ภวันตุ
 อโธเย สุกกัจจ สุนันตุ ภาสิตัง
 ศัสมา หิ ภูตา นิสำเมถ สัพเพ
 เมตัง กโรถ นามสียา ปชาย
 ทิวา ๑ รัตโต ๑ หนันติ เย พถิ
 ศัสมา หิ เน รกชถ อปฺปมิตตา
 ยักญิจิ วิตติ อธิ วา หุวั วา
 สักเคสุ วา ยํ รัตนํ ปณัตติ
 น โน สมนํ อตถิ ตถาคเตน
 อิทมมึ พุทฺเธ รัตนํ ปณัตติ
 เขเตน สัจฺเจน สุตฺตํ ธิ โหตุ

ถ้าฉันนี้ จะได้วิธรรณาใน รัตนสูตร ฝนอง ศรัทธา มพิตร มัจฉัย
 ทานาธิบตี กว่ำ จะ ยุติ ด้วย เวลา ตาม คัมภีร์ อรรถกถา ๑ ติฎาณวาร
 โหม ของ สัน รัตนสูตร นี้ มัญหา พยากรณ์ว่า (เกน ปเพตติ
 สุตฺตัง วุตฺตัง กทา ภคถ ติสฺมา ๑ วุตฺตัง) ถามว่า คังเรา โจทย
 รัตนสูตร ไกร กถ่ำว เมธ ครั้ง ไกร กถ่ำว ที่ ไหน เหตุไร จึง กถ่ำว มี คำ

รัตนสูตร

วิเศษณ์ว่า แท้จริง รัตนสูตร น พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ก่อตัว ศิษย์
ต่างก็ ได้ ของดี ทั้ง จะ ได้ ก่อตัว หาก มี ได้ (คือ รัตนสูตร)

รัตนสูตร นั้น กาดโค เมืองไพศาลี บังเกิด เจ้า แห่ง เปน ชาติ พระยา
ดิฉันด์ ทั้งหลาย ทูต อารามนา ส้มเต๋อ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ให้ เสด็จ จาก

กรุง ราชคฤห์มา นคร มา สู เมืองไพศาลี กาด นั้น พระ พุท ของดี ก็ ครดิ
เทศนา เพื่อ จะ บำบัด เด็ย ซึ่ง อับททวะ ทั้งหลาย มี เจ้า แห่ง เปน ต้น

อัน บังเกิดใน เมืองไพศาลี นั้น รัตนสูตร พระเจ้า เทศนาใน เมืองไพศาลี
วิเศษณ์ ซึ่ง ปัญหา ดังนี้ ได้ ชื่อ ว่า ตั้งเขป วิเศษณ์ โบราณจารย์ ดำแดง

ซึ่ง เมืองไพศาลี จับ เต็ม แต่ ที่ ตั้ง แห่ง เมืองไพศาลี โดย วิถีการ พิธีการ
(กิริ) ดังได้ ยิน มา พระ อรรคมเหษี แห่ง พระ เจ้า พาราณสี

ทรง พระ ครอบงำ พระ โอรส พระ อรรคมเหษี นั้น รู้ ว่า -ครอบงำ ดัง ชน แด้ว
จึง กราบ ทูล แก่ ส้มเต๋อ บรม กระษัตริ ผู้ เปน บรม ภักดี (ราชา) ส้มเต๋อ

บรม กระษัตริ ก็ พระราชทาน คน รักษา ครอบงำ (คัพภปริปากกาเด) กาด
เมื่อ พระ ครอบงำ แก่ แด้ว ก็ เสด็จ เข้า สู เรือน ประสูติ (บุญญวัน ต้น)

ธรรมดา ดัตรี มี บุญ ย่อม คดอด บุตร แต่ใน บัจจุระสมัยโกถี่รุ่ง พระอรรค
มเหษี นั้น ก็ เปน ดัตรี มี บุญ นับ เนื่อง เข้าใน ดัตรี ภาพ อัน มี บุญ ผู้ ไค

ผู้ หนึ่ง เหตุ ดัง นั้น พระราช เทวี่ จึง ประสูติ ใน บัจจุระสมัยเพตว
กาดโกถี่รุ่ง แต่ ทว่า ครอบงำ เปน มังละเปตี ชน มังดัง มี ดี แดง ประหลาด

ดัง แผ่น ฟ้า อัน บุคคล ย่อม มี ค้วย ครัง (ภณี่ขุ่ซึ่งกบุญยต์ทิด) ถ้า มี ฉนั้น

แดง คัง คอก ชะบง และ คอก หงอนไก่ ครอบก นัน มี บุญ หมัก คักคักใหญ่
 ครอบ ที่ จะ เปน บรม ครอบคักร ด้บไปโน อนาคต แต่ ทว่า พระราช เทวี
 ไม่ เคย เห็น ถลัว จะ ติง คียนได้ ว่า (อัญญา เทวีโย) นางอื่น ๆ ทรง
 ครอบก คดอด บุคร มี สัตว์พรห พรวณ อัน ผ่องใส บริสุทธิ ด้จ ของคำ ขรรษาคี
 นัน ก มี แต่ พระ ขรรคมเหสี นั กระไร เปน ถึง เอก ขรรค นารี ที่ ด้ยง
 ครอบ หรือ มา ประสูต รมียบุตร เปน มังละเปตี ัน มังดัง หน้า อภัยค ด้ง นก
 ด้ย คน ทงปวง เขา จะ ถ่วง เข้า มา นินทา ัน (ค มังละเปตี บัก ขมคดา)
 ด้ง เขา ัน มังละได้ ด้งใน ภาชนะ ัน หนึ่ง ด้ง เขา ภาชนะ ัน ัน มา คว่า
 ครอบ ด้งไว้ ด้ว ัน ทงปวง ัน เปน ด้ก ด้ย แห่ง พระราช เทวี ด้ง เขา
 ษาค หรคณ มา จค จากถก ถิขิต ด้งไว้ ใน สัพพรวณ บัค ด้น ทง ว่า (พารา
 ณดิรัญ โญ อคคัมเหสียา ปษา) ัน มังละ ัน เปน พระราชบุตร แห่ง พระ
 ขรรคมเหสี ด้ม ด้จ พระเจ้า พาวาณตี บรมครอบคักร จากถกถิขิต ด้งใน สัพพรวณ
 บัค ด้น ทง ด้ว ด้ว ด้ง ด้ก เข้าไว้ ด้ก ภาชนะให้ ्हัน (อัญเจคดา)
 ด้ ตรา ประทับ ด้ว ด้ง ด้งใน กระด้ง หน้า (มนุด้เสหิ ด้ททิต) แต่ ภอ คน
 ทงปวง ด้ง ด้งใน กระด้ง คงคา (เทวดา วัคขิ สัวิททิต) เทพยดา ด้ ด้ยง
 อภิมาถ วัคษา หอ ันคราย มี ด้ ภาชนะ ัน ด้ ด้ง คัน ด้ง ด้ง ด้ง ด้ง ด้ง ด้ง
 ตาม กระด้ง ษต ขาวา แม่ หน้า ด้ (เตน ด้มเยน) ใน กาด ัน (อัญญตโร
 คายได้) ด้ง มี คายด้ ด้ หนึ่ง นาม บัญญติ มี ด้ ปรากฏใน วาร พระบาท
 พระ คายด้ ของ ัน ษาครัย ษรรกุด นายโคมาถ ๆ วัม ปฏิบัติ ด้ว สัสร้าง ษาครม

ให้อยู่วิมลึง มหา คงคา (คังค โยติณ โณ) พระดาบส์ ขึ้น แต่
 เพลา เข้า ลงไปสู่มหา คงคา (คั ภาชนิ ทิธฺวา) เห็น ภาชนะ ดอช มา
 จึง ถือ เอาไว้ เป็น มังสุกุต สันญญา (อักษรปฏิภัง ทิธฺวา) เห็น แผ่น ทอง
 สุพรรณ บัตร ที่ จาฤก ถิตติ อักษร และ ตรา พระราชดีหัต ประทับ กับ ทั้ง
 ก้อน มังสะ ซึ่ง อยู่ใน หม้อ จึง มา ปริวิตก ว่า (สียาคัพ โภ) โฉน หมอ
 ดึง นี้ นี้ ก็ เป็น ครรภ อยู่แล้ว หลาก แก่ใจ เหตุไร จึง มิได้ เหม็น กลิ่น เหม็น
 ไม่มี มี ความ ปริวิตก นี้ กแห่ง ดึง นี้ แล้ว (อัสสันนิ เนตฺวา) จึง
 นำ มา ยัง อาศรมบท แล้ว วาง ไว้ ใน ที่ อัน บริสุทธ (อัทธมาตฺตฺยเยน)
 อยู่ มา ประมาณ กึ่ง เดือน (เทโว มังสเปสฺสโย) ชั้น มังสะ นี้ ก็ แตก เป็น
 สอง ชั้น ออกไป พระดาบส์ เห็น ประหลาด หลาก แก่ใจ จึง เก็บ
 ไว้ ให้ ดี ขึ้นไป กว่า เก่า (อัทธมาตฺตฺยเยน) อยู่ มา อีก ประมาณ
 กึ่ง เดือน ก้อน มังสะ ตะ ก้อน ๆ นั้น จึง แตก ออก เป็น บัญจสาธา ๕ แห่ง
 คือ มือ ๒ ต้น ๒ สีสะ ๓ พระดาบส์ เห็น ประหลาด จึง เก็บไว้
 ให้ ดี ยิ่ง ขึ้นไป กว่า นั้น ครั้น อยู่ มา อีก กึ่ง เดือน โดย กำหนด (เอกา
 มังสเปสฺส สฺวณฺณณตฺทิสฺส ทาร โภ ๑) ชั้น มังสะ อัน หนึ่ง เป็น ราช ทารก
 ชั้น มังสะ อัน หนึ่ง เป็น ราช ทาริกา กุมาร กุมารี ทั้ง ๒ นั้น รุ่ง เรือง
 ด้วย พรวณดี สรรพ เตมอ ด้วย รูป ของ ให้ บังเกิด ความ รัก ความ
 สนิเหา แก่ พระดาบส์ นั้น เป็น คำดัง (อังกุฏฐูโตมฺมัสส จีริ) ยัง หน้า
 นม สด ก็ ไหล ออก จาก แม่ มือ พระดาบส์ ด้วย บุญ สอง ครุณ ราช

กุมาร พระ คาบถ เขาก็ เอา มา ประทานให้ (ยथा ชีรภักติ ฌภาติ)
 กตไตได้ โภชนะ เจือ ด้วย นม สด กต นั้น พระ คาบถ ก็ เอา มา ใส ใน
 โอฏฐุ ประเทศ แห่ง ฌรณราช ทารก ทั้ง สอง ๆ มี พระกาย อัน ผ่อง ใส บริสุทธิ์
 ปรากฏ ประดุจ หาผิว หนึ่ง บรมิได้ สมัย เมื่อ โภชนาหาร เข้า ไป ภายใน
 อุทร นั้น ปรากฏ คุช อยุ่ ใน ภาชนะ แก้ว มณี (เหว ติจฉวี อเหตุ) สอง
 ฌรณราช ทารก จึง มี นาม ชื่อ ว่า ติจฉวี เพราะ เหตุ มี พระองค์ บริสุทธิ์ ประดุจ
 หาผิว หนึ่ง บรมิได้ ด้วย ประการ นั้น มี คำ อปรเว อาจารย์ วิถี ษณา ว่า
 สอง ฌรณราช ทารก ได้ นาม ชื่อ ว่า ติจฉวี นั้น เพราะ เหตุ ว่า ประสูตร เป็น
 ชั้น เหนือ ๆ นั้น ปรากฏ ประดุจ ติต เนิ่ง กัน เป็น ชั้น เดียว ใน ที่ ชั้น ฌ
 แยก ออก เป็น สอง นั้น ปรากฏ เป็น แต่ รัง ๆ เปรียบ ประดุจ ดัง ว่า
 เย็บได้ (ทารเก โปเสนโต) ตั้ง แต่ นั้น พระ คาบถ ก็ ต้อง เอา
 ใจ ใส เตียง ดู ทารก ทั้ง คู่ ด้วย ความ ฌรณา (อุตฺตฺเร ภิกษาย ปรินตี)
 คอ เพธา สาย จึง ได้ เข้า ไป เทียง ภิกษาจาร ครั้น กตบ์ ออก มา (อติทวา)
 เวตา นั้น ก็ เทียง สาย บ่าย แก่ ยิง นก นาย โศฆาต แจ้ง เหตุ ว่า พระ
 คาบถ เป็น ปติ โพร กังวต เพราะ เตียง ดู ทารก จึง ฌเตียง ว่า (ภาณเต)
 ข้า แต่ พระ ผู้ เป็น เจ้า (บัพพิชิตานํ ทารกโปเสน) อัน บรรพชิต เตียง
 ดู ทารก นี้ เป็น ปติ โพร กังวต นก หา สบาย ไม่ (อัมหากํ เทถ) พระ
 ผู้ เป็น เจ้า จึง ให้ แก่ ข้าพเจ้า เกิด ข้าพเจ้า จะ รับ เตียง ดู รักษา ได้ พระ
 ผู้ เป็น เจ้า จึง เอา ใจ ใส แต่ ข้า้ง บรรพชิต ภิก การ ของ พระ ผู้ เป็น เจ้า นั้น เกิด

พระดาบส์ ก็รับว่า (สาธุ) ท่านว่านี่คือสมควรแล้ว (ทุติยนิมิตต์)
 ครั้นวันเป็นคำรบสอง (ธัมมมัตถ์ กัตวา) นายโคบาลทั้งปวง จึง
 ประชุมมรคาให้ทราบวันมีพิธีอันเสมอแล้ว จึงบอกไว้ซึ่งราชวัตรฉัตรของ
 ทั้งสองข้างมรคา (โศกัรติวา) แล้วก็เรียกรายไปรับด้วยเบญจพรรณ
 กุศุมะ มาตามุขมาชาติต่าง ๆ สำหรับเป็นทางรับราชกุมารทั้ง ๒
 (คุริเยหิ วัชชมาเนหิ) ให้ประโคมดุริยะดนตรีดีดี เป่าฆ้อง กดของ
 พิณพาทย์พากันมายังอาศรมบท พระดาบส์ จึงตั้งแก่นายโคบาลว่า
 (มหาบุญญา ทารกา) สองตรุณราชกุมารนี้ มีบุญญาธิการนักหนา
 (อัปป์มาเทเนว วัชชเมถ) ท่านทั้งหลายอย่าได้ประมาทจงรักษา
 กนอมไว้ให้เจริญโดยสวัสดิ์ เมื่อสองตรุณกุมารหน่อกระษัตริ
 เจริญใหญ่ (อัญญมัญญ์ อวาทิวาหิ กโรถ) ท่านทั้งปวงจง
 ให้กระทำอาวาทะวิวาหะ ยกให้อยู่กับด้วยกัน ครั้นแล้วท่านจึงเอา
 เบญจโคจร ๕ ประการใส่ภาชนะไปถวายพระมหากระษัตริ ๗๐ ที่พระ
 มหากระษัตริ สร้างพระนครแล้ว จึงอภิเษกสองตรุณราชกุมารไว้ใน
 พระนครนั้นเกิด พระดาบส์ตั้งเสร็จแล้ว (ทารเก อทาสี) จึง
 มอบสองตรุณราช ทารกให้แก่ นายโคบาล นายโคบาลก็รับสองราช
 กุมารไปเลี้ยงไว้ เมื่อสองกุมารเจริญใหญ่ขึ้นมา (กัพันศา)
 ก็ไปเล่นเล่นกับคาม ทารก ลูกชาวบ้าน วิวาทกับเด็กชาวบ้านนั้น
 (หัตถ์เนมปี ปาเทมปี ปหรัณติ) ก็ชกต่อยประเศตี ทารกด้วยมือและเท้า

ทวารกทั้งหลาย ก็ ร้องไห้หนี มา (กิลด์ โรทถ) มารดาบิดาก็ ได้ตาม
 ทวารก เหล่า นั้น ว่า เหตุไร จึง ร้องไห้ ทวารก เหล่า นั้น จึง บอก ว่า
 (อิม นิมาตยัตติกา) ถูก ที่ หา มารดา บิดา มิได้ ที่ พระ คณบดี ให้ มา เคียง
 ไว้ นั้น ชก ค่อย ประ เตะ ข้ำ มารดา บิดา ของ ทวารก เหล่า นั้น จึง ว่า
 แก่ กัน ว่า ทวารก ทั้ง สอง นี้ ช่มเหง ชก ตี ให้ ทวารก เรา ดำบาก เวทนา
 (น ลิงคเหตุพพา) บมิ ควร เรา ทั้ง สอง นี้ จะ ส่ง เคารวะ ที่ ควร แต่ จะ เว้น
 เสีย ให้ โทด เกิด ชาศรัย คำ มารดา บิดา ของ ทวารก ว่า กล่าว ตั้ง นี้ ประเทศ
 ที่ นี้ จึง มี นาม ชื่อ ว่า วัชชี ประเทศ ว่า เป็น ประเทศ อัน ควร จะ พัง เว้น

จับ เต็ม แต่ นั้น มา (ราชานัม โคเสศวา) ครั้น อยู่มา นายโคฆาต
 ไป เผ้า พระเจ้า พาราณสี ทูล ขอ ที่ ประมาน ร้อย เส้น ได้ แล้ว จึง สร้าง
 พระ นคร ลงไว้ ใน ประเทศ ที่ นี้ ครั้น ครุณ ราช ทวารก รุ่น ชน ตั้ง อยู่ใน
 ประตมวัยได้ ๑๖ พระวัสส์ดา (อภิสสิญ จิตวา) จึง อภิเษก ให้ เป็น ท้าว เป็น
 พระยา อยู่ กับ กับ ราช ทาริกา (จาเรยัม กิตวา) ว่า กล่าว ขอ ตั้ง อยู่
 กับ ด้วย กัน เอง (กตติ อกตฺ) แล้ว นาย โคฆาต จึง ตั้ง กฤติกา กำหนด
 ไว้ ว่า (น พหิโรโต ทาริกา ชานคัพพา) จับ เต็ม แต่ นี้ ไป เรา
 ทั้ง สอง อย่า พัง ว่า กล่าว ตั้ง ขอ ทาริกา ภาย นอก มา ไว้ ภาย ใน พระ นคร
 ช่อ หนึ่ง อย่า พัง ให้ ทาริกา ภาย ใน แก่ บุคคล ผู้ใด ผู้หนึ่ง ซึ่ง อยู่ ภาย นอก
 พระ นคร นายโคฆาต ทั้ง สอง ให้ กฤติกา ตั้ง ญญา แก่ กัน ด้วย ประการ ตั้ง นี้
 (เศสึ บฐมธฺวาณณ) สอง กระษัตร์ ทรง ตั้ง ภาศ อยู่ กับ ด้วย กัน เป็น

ประตม ตั้งวาที ก็ ทรง พระศรรภา ประสูติ ราช ทารก ทั้ง ๒ คือ พระราช บุตร
 และ พระราชธิดา ตั้ง น้ ไป ถึง ๑๖ ครั้ง คิด เปน ราช บุตร ๑๖ พระราชธิดา ๑๖
 สิริ เปน พระราช บุตร พระราชธิดา ๓๒ พระองค์ (เคธ ทารกานัน ยถากัม
 วัตเทมนันตานิ) เมื่อ พระราช ทารก รุ่ น มา ตั้ง อยู่ใน ประตม วยได้ ๆ
 กัน เปน ลำดับ พระ นคร วย เต็น นัน นอย นก ไม่ กอ ที่ จะ เปน สระ
 เปน ส่วน เปน รว เปน วัง เปน ที่ ตั้ง แห่ง สมบัติ บริวาร คน ทงปวง จึง คิด
 ชาน วยบ กำแพง ออกไป ถึง ๓ ครั้ง แต่ ละ ครั้ง ๆ กวาง โถง ได้ วย เต็น ๆ
 เปน กำหนด (ตตถ หิ ราชนเยว สัตตสหัสสานิ สัตต ๆ ราชาโน)
 แท้จริง กระษัตริ ซึ่ง อยู่ใน พระ นคร โไฟ ศาต นั้น ถ้า จะ คิด คน นาน บ้ เข้า
 ให้ สัน ด้วย กัน เปน บรม กระษัตริ ถึง เจ็ด พัน ๗๗ บรม กระษัตริ
 พระยา อูปราช เต่า ก็ ๗ พัน ๗ วย ๗ พระองค์ ตำแหน่ง อธิบดี ทงปวง
 เปน ต้นว่า เต็น บดี และ นาย คตง ก็ ตั้ง ละ ๗ พัน ๗ วย ๗ ตำแหน่ง
 เหมือน ทุก ๆ ที่ ปรางค ปราสาท เต่า ก็ ได้ ๗ พัน ๗ วย ๗ ปราสาท
 กุฎาคาร เวอน ยอด ก็ ได้ ๗ พัน ๗ วย ๗ กุฎาคาร เวอน ยอด ส่วน
 อุทยาน เต่า ก็ ได้ ๗ พัน ๗ วย ๗ ส่วน สระ โบก ขรณ ก็ ได้ ๗ พัน
 ๗ วย ๗ สระ (อิทธา เจว นิตา ๆ) พระ นคร โไฟ ศาต นั้น
 มงคัง ไป ด้วยผ้า และ เครื่อง ประดับ พวก พตา พต พทต ครา ช้าง ม้า โค
 มหิงสา (สุกักขา) เจ้า ปดา อาหาร ก็ ง่าย เปน สุข เกษม เปรม ปรีดี
 ผา สุข ภาพ สบาย ไม่มี ภัย และ มงคต โบก ขรณ อัน เปน ที่ ใช้น้ำ สำหรับ

รัตนสูตร

วัน รัตนสูตร ตรง ในกาล เมื่อราชาภิเศก ชาติยะ ราชนิ เมืองไพศาลนั้น
พระยาติจณวาทิตาย ให้พิทักษ์รักษาไว้เป็นอันดี ทั้งภายใน
เมือง นอกเมือง บัน ปกปิดไว้ด้วยชายเหล็ก แต่เล็กน้อย ๆ จะลงกินน้ำในสระ
นั้น ก็ บมอาจุ ที่ จะ ลงได้

ครั้ง เมื่อ พันชุตกุมาร ผู้เป็นบุตร แห่ง พระยามลธรราช พิโรช ชาติ เคียง
กัน กับ พระญาติใน เมือง กุสินาราย และ มา อยู่ใน เมือง ศาวัตถิ เป็น เสนาบดี
แห่ง พระยา บัณฑิติน ทิโกศล กาล เมื่อ นาง มัตติกา แห่ง คน มี พระกรรม
ปรารถนา จะ อาบ น้ำกิน น้ำใน มงคล สระ โบล ธรณี ใน เมืองไพศาล ครั้ง นั้น
(สหิสต์ตามชุนุ คเหตวา) พันชุต เสนาบดี ก็ ถู ชิง สหิสต์ตามะ ชุนุ บัง นาง
มัตติกา ผู้เป็น ภรรยา นั้น ให้ ชน ราชรถ แล้ว ก็ ออก จาก เมือง ศาวัตถิ มา
ถึง เมืองไพศาล แล้ว ก็ ขยับ ราชรถ เข้าไปใน ประตู พระ นคร อัน พระยา
ติจณวาทิตาย ให้ แก่ มหา ตัตตจณวาทิตาย ผู้เป็น อาจารย์ ๆ นั้น มี จักษุ มิได้
เห็น หน ดำนัก อยู่ใน พระราช นิเวศน์ ใน ทิโกศล พระ ทวาร ได้ ด้วงหา การ
เลี้ยง ทรงรถ กระทบ ธรณี ประตู ก็ รู้ แจ่ง ว่า (อัย รัตนทิ) เที่ยง นี้
เป็น เที่ยง รถ แห่ง พันชุต เสนาบดี (ภยิ อุนปรัชชติ) เพลา วัน นั้น เห็น ภัย
จะ บังเกิด มี แก่ พระยา ติจณวาทิตาย เป็น แน่น มั่น มหา ตัตตจณวาทิตาย ผู้เป็น
อาจารย์ นั้น เข้าใจ ชาติ รู ติ น ทค ดง นี้ (วธา โอตวิตวา) ฝ่าย พันชุต
เสนาบดี นั้น ลง จาก ราชรถ แล้ว ก็ แลวง ตาม อัน คม กธา (ปตาเปตวา)
ได้ ตอน เที่ยง ชิง มนุษย์ ทงหลาย ที่ เป็น ชาวพนักงาน พิทักษ์รักษา ใน ภายนอก

และภายในให้หันไป แล้ว (โดหชาติ ฉิน ทิตวา) ตัดขวาง เหล็ก
 ให้ขาด ออกในทันที พาภรรยา ลง ไป ณภายในมณฑล สระโบก ขรณ
 ให้ภรณานั้น ขาบ น้ำ กิน น้ำใน สระ โดย ควร แก่ อชฌาตย์ (สย) ส่วน ตัว
 นั้น ก็ ขาบ กิน ตาม สบายใจ ไม่ ครั้น ไม่ คร้าม ตำเร็จ ความ ปราศนา แล้ว
 ก็ พา ภรรยา ขึ้น มาจาก สระ ขึ้น สู่วาฬรณ แล้ว ก็ ขึ้น ราชรถ กลับ ออกมา
 จาก พระ นคร ตาม มรคา ที่คน เข้า ไป (เต อารัก ชิกา) มนุษย์
 ทั้งหลาย ที่ เป็น ผู้ พกษ วิชา ก็ ไป แจง เหตุ แก่ พระยาดิจฉวั ๕๐๐ พระองค์
 (กุชฌิตวา เต บัญชรตคามิ อารุยหิ) พระยาดิจฉวั ทั้งหลาย นั้น
 ก็ พิโรธ ชัด เคือง พระไทย เป็น กำลัง แต่ง พระองค์ ทรง เกราะ และ ธรรพ
 ชาติรา วุช พร้อม เพียง กัน ขึ้น สู่วาฬรณ องค์ ละ เล่ม ๆ เป็น ราชรถ ๕๐๐
 คันด้วยกัน เมื่อ จะ ยก ออก จาก พระ นคร นั้น จึง แจง ประพฤติ เหตุ แก่ มหา
 สัตติฉฉวั อาจารย์ ๆ จึง ห้าม ว่า อย่า ไป คิดปล้ำตร เขา กดำ กว่า (สัพเพ
 มาเตสสัตติ) เขา จะ ชำ ท่าน ทั้งปวง เสีย สู้อรบ เขา ยัง ไม่ ได้ อย่าไป เหย
 พระยาดิจฉวั ทั้งหลาย ก็ ไม่ พง ขึ้น จะ ไป คิด ตาม กระทำ การ สงคราม
 ให้ จึง ได้ อาจารย์ จึง สอนไป ว่า กาด เมื่อ ท่าน ทั้งปวง ขึ้น รถ คิด ตาม
 พันชุด เส้นาบคั ไป นั้น ท่าน จะ เห็น อัจฉรรย ประหลาด กง รถ ของ
 ท่าน ทั้ง ๕๐๐ น จะ จม ลง ใน ประเทศ มรคา วิถิมี่ ประมาณ เพียง คม ดิน
 ด้วย กัน ถ้า เห็น ดัง นั้น ก็ พา กัน กลับ มา เกิด อย่าตาม ต่อ ไป เหย
 ถ้า ไม่ พง เรา ขึ้น คิด ตาม ต่อไป ใน เบื้อง หน้า (อสนันตัททวีย สุนันตัตถ)
 ท่าน ทั้งปวง ก็ จะ ได้ พง ตำเนียง ต้นนี้ เปรื่อง ตูจ ตำเนียง แห่ง อสนินาค เมื่อ

ได้ ยิน ถิ่นนั้น นฤนาท ประหตาศ คัง นัน แถว ก็ พากัน กตัม มา เตย เกิด ขย่ำ ตาม ต่อ ไป เตย ถ้า ไม่ พัง เรา ชิน คิด ตาม ไป ใน เบื้อง หน้า (รกขุรดีสัจฉิกั บัด ดีสัจฉก) ก็ จะ ได้ เห็น งอน รก อัม ปรากฎ เป็น ช่อง ถิ่น ทัง ๕๐๐ แถว (คัมหา สุรามา นิวัตเตยยาด) ถ้า เห็น ช่อง ใน รก แถว จง กตัม มา จาก สุรามา ที่ นั้น เกิด ขย่ำ ตาม ต่อ ไป เตย อาจารย์ ตั้ง สอน ไป ฉิน พระยา ติจฉฉว ทัง ๕๐๐ นั้น จะ ได้ พัง โอวาท แห่ง อาจารย์ นน หา บมิ ได้ ห้าม ไม่ ให้ ไป ก็ ชิน ไป ด้วย อามารถ ที่ ดู อานาจ แก่ โทโส (เต ทิศวา) นาง มัตติกา แถ เห็น รก แห่ง พระยา ติจฉฉว ทัง หตาย นั้น คิด ตาม มา จึง บอก แก่ ตัมแห่ง ตน ว่า (ตัมมิ) ข้า แถ เจ้า ข้าพเจ้า แถ เห็น รก ปรากฎ เป็น อัม มาก จะ เป็น รก แห่ง พระยา ติจฉฉว ทัง หตาย คิด ตาม มา เป็น เม่นมัน (เตนทิ) ฉิน นน เจ้า จง คอย ดู ถ้า เห็น งอน รก เป็น อัม หึ่ง อัม เตยว แถว จง บอก ข้า นาง มัตติกา ก็ คอย ดู เห็น งอน รก ปรากฎ เป็น อัม หึ่ง อัม เตยว แถว (อาโรเจติ) ก็ บอก แก่ พันชุต เตนามคิ ตัมมิ (วธัมโย ทิศวา) พันชุต เตนามคิ ก็ ส่ง เชือก ขับ รก ให้ แก่ นาง มัตติกา แถว (อาโรเปติ) ก็ โกง ชิน ชิง สหัจฉฉตามะ ฆุ อัม ประกอบ ด้วย มหิทธิ ฤทธี อานาจ กว จอ อัจจรวรย์ (ปรูฉิ- ปาวีติ) ขณะ นั้น กง รก แห่ง พระยา ติจฉฉว ทัง ๕๐๐ ก็ จม ลง ใน ภูมิภาค ปรูฉิ จน กระทั่ง คุม ถ่ม คำ แห่ง อาจารย์ แต่ ทระว่า อัจจรวรย์ พระยา ติจฉฉว ทัง หตาย นั้น ประกอบ ด้วย ชาติติยะ มานะ อัม กถา หาญ เห็น เหตุ แถว ยัง ชิน คิด ตาม ไป บมิ ได้ กตัม คัม มา (โลกั กันศวา) ฌาย พันชุต เตนามคิ นั้น ไป อีก หน้อย หนึ่ง จึง คัด ถ้าย ฆุ ฉ่าแดง

อานภาพ ฤทธิ รณรงค วิชิต อนุไกรให้ปรากฏ เที่ยง ด้าย ธนู นัน ก็ คึง ถ่มน
 เบรียบ คึง เที่ยง ด้าย พ้า ฟาด นำพิภก มหัทศักรย พระยา ติจณวิ ทงหลาย นัน
 เห็น เหตุ แล้ว ก็ ยัง ประมาท บมิได้ กระทำ ตาม โอวาท แห่ง อาจารย์
 ชัน คิดตาม ต่อไป บมิได้ กลับ พันชุต เณนายดี ก็ จับ เขา ลูกศร เถม หนึ่ง
 มา ประทับ ทอด จักขุ ลง แล ดู เห็น งอน รถ นั้น ปรากฏ เป็น ชัน หนึ่ง ชัน
 เดียว แล้ว ก็ ปลดขย ลูกศร เถม นั้น ไป (ฉัพ พิศณิศวา) ลูกศร นั้น
 ก็ ทง คดออกไปใน งอน รถ และ องค์ พระยา ติจณวิ จับ เถม แต่ รถ เบง หน้า
 คดออกไปใน รถ เบง หลัง งอน รถ ๕๐๐ กับ องค์ พระยา ติจณวิ ๕๐๐ นั้น
 คดออกไป บัดใจ ด้วย ศร เถม เดียว (ฉัพ พิศณิศวา) ศร นั้น ครัน กระทำ
 งอน รถ ๕๐๐ เถม ให้ เป็น ช้อง คดออกไปใน งอน รถ และ องค์ พระยา
 ติจณวิ ๕๐๐ นั้น แล้ว ก็ กิน ดงไปใน แผ่นดิน ภูมิภาค ปฐพี (อธานิศวา)
 พระยา ติจณวิ ทงหลาย จะ ได้ รู้ ว่า ตน คือ ศร แห่ง พันชุต เณนายดี
 หา มิได้ ด้วย อานภาพ เภระ นั้น รักษา ไว้ ให้ ทง คน อยู่ ได้ เป็น
 ปรัตติ สำคัญ ว่า ตน นั้น คือ อยู่ ปราศจาก วิบัติ ชันตราย ขึ้น ด้วย กัน
 ค่าง องค์ ค่าง ก็ ร้อง ว่า แก่ พันชุต เณนายดี ว่า (ติจันรู เร ติจันรู เร)
 ลูกกร คน ร้าย ๆ หยด ขยู่ ก้อน ๆ กัดขยู่ หยด จึง ไม่ หยด ถ้า เป็น คน ดี
 ขยู่ หัน หยด ขยู่ ดี กัน จึง จะ ว่า ดี (รถ ฐเปศวา) พันชุต
 เณนายดี ก็ หยด พืชไชย ราชรถไว้ ร้อง ว่า แก่ พระยา ติจณวิ ทงปวง ว่า
 เรา จะ ต่อ จะ ยุทธ จะ สงคราม กับ คน ตาย นี้ หา ประโยชน์ บมิได้ (มัยหิ ยุช
 ฌนทานาม นตี ถ) กิริยา ที่ จะ กระทำ การ รณรงค กับ คน ตาย นี้ บมิได้

เคยมี แก่ เรา ๆ จะ คอ ฐึ จะ สงคราม กับ คน ตาย นั จะ คอ ง การ อะไร (มตกา
นาม อัมหากิต้า) ตูกร คน ร้าย คน เหมือน กับ ตัว เรา นั จะ เรียก ว่า
คน ตาย ได้ อยู่ หลๆ เยี่ยง อย่าง มี มา แต่ ไหน ตูกร พระยา ติจฉฉวี่ ท่าน
เหต่าน ตาย ด้ นั แล้ว แต่ หาก ว่า อานภาพ เกราะ รักษา ด้ ท่าน ทงปวง
จึง มิ ได้ รู้ ว่า ตัว ตาย ถ้า มิ เชื่อ เรา ก็ ให้ พระยา ที่ อยู่ ด้ ตาย นั เปิดของ
เกราะ ออก เติค บัด เดียว นั ก็ จะ ได้ เห็น จริง ด้วย เรา (เต โมจยั ฐึ)
พระยา ติจฉฉวี่ ทงหตาย ก็ ให้ พระยา ด้ ตาย อยู่ เมอง หตง แห่ง พระยา
ทงปวง เปิดของ เกราะ ออก รัตนสูตร (โล มุคคัมคั ติ) แต่ ภอ เปิดของ
เกราะ ออก พระยา นั ก็ ถม ถง ถึง แก่ มรณภาพ ใน ขณะ นั้น พันชุด
เด่นาบคั จึง ว่า แก่ พระยา ติจฉฉวี่ ทงปวง ว่า (ฉัพเพม คุเมหิ เซอฐา)
ท่าน ทงปวง ก็ จะ เปน คน เหมือน กับ ด้ นั จึง มี ด้ ติ เติค อย่า ทนงใจ
แต่ ก่าถง ขนุ ฐึ ยง ฐึ เรา มิ ได้ แล้ว ก็ จะ บวย กถาว ไปโย ถึง ที่ จะ คอ ต่าน
ด้วย ก่าถง ตาย ก่าถง กาย แห่ง เรา นั เติค ถึง พวค มากก็ มาก เตีย เปต่า
พงค้ำ เรา ว่า พา กนั ไป มำนไป เมอง เติค (ฉวิทหิตว) จัต เจง
การ งาน ชนั คอว ที่ จะ จัตเจง นั แล้ว ชง ด้ชน บุดร ภรรยา แห่ง ตน ๆ
อยู่ ถวน ๘ วัน แล้ว จึง เปิดของ เกราะ พระยา ติจฉฉวี่ ทงหตาย ก็ เตีย นั
พระไทย ด้ นั ชง ด้ย รู้ ว่า จะ ตาย เปน แท้ แล้ว ก็ พา กนั ถม มา ชง
ด้ชน บุดร ภรรยา แห่ง ตน แล้ว ถวน ๘ วัน เปิดของ เกราะ ออก ก็ ถึง แก่
มรณภาพ ด้ นั ๕๐๐ พระองคั ผ่าย พันชุด เด่นาบคั นั ครนั ได้ ชย
ชนะ แล้ว ก็ พา นาง มัตตกา มา ฐึ เมอง ด้วคั ด้วคั มา ทง นั เพอ

จะให้ เห็นว่า เมืองไพศาลี นั้น มี พระยา อยู่ เป็น อัน มาก ถึง ๗ พัน ๗ ร้อย
 ๗ วรรษัตร์ โภบุญย์ ไป ด้วย ชัตติยะราช ตระกูล ทังปวง พระ นคร คับ
 แคนไม้ จูไม่ ภอ กัน ต้อง ขยาย กำแพง ถึง ๓ ครั้ง เหตุ นั้น จึง ได้ นาม
 บัญญัติ ชื่อ ว่า เมืองไพศาลี (อปรณ สมเยน) อยู่ มา กาด เบื้อง หน้า
 เมืองไพศาลี นั้น บังเกิด ทุพภิกขภัย เข้า ยาก หมา กแพง (ทุฏฐฐิกา)
 ฝน แดง เข้า กัด ตาย ฝอย (ทุคคตมณูตธ่า) มนุษย์ คน ยาก คน จน
 ทง หตาย นั้น ตาย ก่อน ชน ทง หตาย ก็ นำ เขา ซาก ศพ มา ทังไว้ ใน ภาย
 นอก พระ นคร ครน กถน ซาก อสุภ แห่ง มนุษย์ ทง หตาย ที่ ตาย ด้วย อด
 เข้า นั้น พุง ทรหด ไป ฝูง อมนุษย์ ทง หตาย ก็ เข้า ฐู่ พระ นคร กาด
 เมื่อ อมนุษย์ ทง หตาย เข้า ฐู่ พระ นคร แล้ว ชน ทง หตาย ก็ ต้ม ตาย เป็น
 อัน มาก กว่า มาก อหิวาตกะ โรค ก็ บังเกิด แก่ ด้คว ทังปวง เหตุ
 ปฏิกฐไป ด้วย กเพวราก ซาก อสุภ นั้น กาด เมื่อ เมืองไพศาลี บังเกิด ภัย
 ๓ ประการ คือ ทุพภิกขภัย เข้า แพง อมนุษย์ ภัย เมียด เมียพ โรค ภัย
 ฝูง ชน ทง หตาย ตาย ด้วย โรค (นครวาตีโน) ชาว พระ นคร ทง หตาย
 ก็ พา กัน เข้าไป เฝ้า สมเด็จ บรม วรรษัตร์ เจ้า พระ ธรณี ทูล ว่า (มหา
 ราช) ข้า แต่ พระองค์ ผู้ สมมุติ เทวราช อัน ประเสริฐ
 บัด นี้ ภัย ๓ ประการ บังเกิด ชน ใน พระ นคร แต่ ก่อน แต่ ไว มา
 ภัย เห็น ปาน ดัง นี้ มิ ได้ เคย บังเกิด มี มา บังเกิด มี ชน ใน กาด บัด นี้
 เพราะ เหตุ พระองค์ มิ ได้ ทรง ธรรม มิ ได้ ตั้ง อยู่ ใน ธรรม (ราชา)
 สมเด็จ บรม วรรษัตร์ จึง สั่ง ให้ ประชุม ชาว พระ นคร ใน ดันฐาคาร

ศาตาโรง รับ แรก แล้ว จึง ครรชิต ว่า ท่าน ทั้งหลาย ว่า เรามี ได้ ตั้ง อยู่
 ใน ธรรม ท่าน ทั้งหลาย จึง พิจารณา ดู เกิด สิ่งไร เรา ประพฤติ มิ ได้
 เป็น ธรรม เต่า (ชีพเพ นาคธา) ชาว พระ นคร ทั้งปวง พิจารณา ดู
 ก็ มิ ได้ เห็น สิ่ง สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง ที่ บรม กระทบ ประพฤติ มิ ได้ เป็น ธรรม
 (รัญ โญ โทส อภิสวา) ชาว พระ นคร พิจารณา ดู มิ ได้ เห็น สิ่ง โทษ แห่ง
 สัมเด็จพระ บรม กระทบ แล้ว จึง คิด ว่า เรา ทั้งหลาย จะ คิด เป็น ประการ
 ได้ ตี ภัย น จึง จะ ระวัง ชนุ ชน ทั้งหลาย นั้น บาง พวก ก็ กล่าว อ้าง
 เขา ครู ทั้ง ๒ ว่า ประเสริฐ โศก โลก ว่า ชน ใน ท่าม กลาง ที่ ประชุม
 ว่า แต่ ภาอ ครู ทั้ง ๒ มา ตู พระ นคร นี้ (อภิ ภัย) ภัย นี้ จะ ระวัง
 (เอกจเจ) ชน บาง จำพวก ก็ ว่า ชน ใน ท่าม กลาง ที่ ประชุม ว่า (พุท ไซ
 กิร โสเก ชุบับ โน) ได้ ยิน ว่า สัมเด็จพระ พุทธเจ้า บังเกิด แล้ว ใน โลก
 (โส ภคธา) สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภคย์ นั้น ครรชิต พระ สัทธรรมเทศนา
 เพื่อ จะ ให้ เป็น ประโยชน์ แก่ สัตว์ โลก ทั้งปวง พระ พุทธองค์ ทรง พระ มหา
 นุภาพ มาก สัมเด็จพระ พุทธเจ้า นั้น แต่ ภาอ เด็ดจ มา ตู พระ นคร นี้
 ภัย ทั้งปวง ก็ จะ ระวัง ระวัง เป็น แท้ (เดน เตะ ตูฐู มาพสา) ชาว พระ
 นคร ทั้งหลาย นั้น ชน ชม โสมนสิ ด้วย คำ แห่ง ชน ทั้งหลาย นั้น จึง ว่า
 ชน ใน ที่ ประชุม ว่า สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภคย์ กาด นี้ พระองค์
 เด็ดจ อยู่ใน ที่ ดัง ฤ เรา ทั้งหลาย จะ ส่ง ทุค ไป ทุค เขิญ อารามหา พระ
 พุทธองค์ จะ เด็ดจ มา ฤ จะ ไม่ เด็ดจ มา (อปเว อาหิส) ชน ทั้ง
 หลาย พวก อื่น จึง มี วาจา ว่า (พุท ขานาม) ชื่อ ว่า สัมเด็จพระ

พุทธเจ้า ทั้งปวง ย่อม ทรง พระ กรุณา อุทิศเรวฤทธิ์ แก่ ผู้รพัตถ์ ทั้งปวง
 ที่ จะ ไม่ เสด็จ มา ไปรด น้ นหา บรมิ ได้ คง จะ เสด็จ มา เป็น แท้ กาล บัด นี้
 สมเด็จ พระ พุทธ ของ ค ผู้ ทรง พระ ภาควัย นั้น เสด็จ อยู่ ใกล้ กรุง ราชคฤห์
 พระเจ้า พิมพิสาร ปฏิบัติ อุปลุกา เกตุออก พระเจ้า พิมพิสาร จะ มี ให้ เสด็จ
 มา ก็ จะ เดี๋ย ที่ จำ จะ ให้ พระเจ้า พิมพิสาร ทราบ เสีย ก่อน จึง ค่อย
 กราบ ทูล เชิญ ขาราชนา ให้ เสด็จ มา คิด กัน ดังนี้ แล้ว จึง จัด แจง ซึ่ง
 เครื่อง บรรณาการ เป็น อัน มาก แล้ว จึง ส่ง พระยา ติจณวดี สอง พระองค์
 กับ พณิกาย เป็น อัน มาก ให้ ไป ตู๋ สำนัก พระเจ้า พิมพิสาร ตั้ง ว่า ท่าน
 ทงหลาย ทูล พระเจ้า พิมพิสาร ให้ ทราบ เหตุ แล้ว จึง ทูล เชิญ ขาราชนา
 พระเจ้า ให้ เสด็จ มา ไปรด (เศ คณิตวา) จน ทงหลาย มี พระยา ติจณวดี ๒
 พระองค์ เป็น ประชาน นั้น ก็ พา กัน ไป ตู๋ กรุง ราชคฤห์ ก็ ทวาย เครื่อง ราช
 บรรณาการ สมเด็จ บรม ธรรมัตถ์ พระเจ้า พิม พิสาร ทูล แจง ประพฤติ
 เหตุ นั้น แล้ว จึง ทูล ว่า (มหาราช) ข้า แต่ พระ ผู้ สมมุติ เทวราช
 อัน ประเสริฐ กาล บัด นี้ ภัย สาม ประการ บังเกิด ขึ้น ใน เมือง โไฟ ค่ำดี
 พระองค์ จึง ส่ง สมเด็จ พระ ผู้ ม พระภาควัย ไป ตู๋ เมือง โไฟ ค่ำดี อัน เป็น ที่
 อยู่ แห่ง ข้า พระบาท นี้ เกิด (ราชา สัมปฏิจฉนิ) สมเด็จ พระเจ้า พิมพิสาร
 ก็ ทรง สัมปฏิจฉนิ นะ ภาพ วัธ ค่ำ พระยา ติจณวดี แล้ว จึง ตรัส ว่า ท่าน จง
 ไป ขาราชนา พระเจ้า เกิด พระเจ้า ก็ คง จะ ไม่ ไปรด เป็น แท้ เหตุ พระองค์
 ทรง พระ กรุณา ใน สัตถ์ (เศ ภควันต์ อุปสังกนิควา) จน ทงหลาย มี
 พระยา ติจณวดี เป็น ประชาน นั้น ก็ เข้า ไป ตู๋ สำนัก สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาควัย

ถวาย อภิวาท วันทนา แล้ว ก็ กราบ ทูล ดังนี้ว่า (ภันเต ภควา) ข้าแต่พระพุทฺธ องค์ ผู้ทรง พระภาคย์ อัน ประเสริฐ บัดนี้ ภัย สามี ประการ บังเกิด ขึ้นใน เมืองไพ ศาสตร์ แห่ง ข้า พระบาท นี มิ และ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ เสด็จไป ไปรบ แล้ว ความ สิริสวัสดิ์ จำเริญ ก็ จะ บังเกิด แก่ข้าพระบาท ทั้งปวง (ภควา อัจฉริย สิตวา) สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ชาววิฆนาการ พิจารณา ดูว่า พระศกาคต กถาว ซึ่ง รัตน สูตร ใน เมืองไพ ศาสตร์ (สารักขา) ยิน ว่า รักษา อาชญา แห่ง รัตน สูตร ก็ จะ แล้ ไปใน แดนโกฏี จักรวาพ กาด เมื่อจบ รัตน สูตร สัตว์ ทั้งหลาย ๘ พัน ๕ พัน ก็ จะ ครดิษฐ์ ซึ่ง มรรค และ ผล พระ ทศพล ทรง ทราบใน พระ กรรมต ดังนี้ จึง รับ นิมนต์ (อติโร ราชา พิมพิธโร) ใน กาด นั้น พระเจ้า พิมพิธาร ได้ ยิน ชาว ว่า พระพุทฺธ องค์ รับ นิมนต์ พระยา ดิจฉวี แล้ว ก็ ยิน คน ให้ บ่าว ร้อง แก่ ชาว พระ นคร ว่า สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ รับ นิมนต์ พระยา ดิจฉวี จะ เสด็จ ไป สู่ เมือง ไพ ศาสตร์ แล้ว ก็ เข้า ไป สู่ สำนัก สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ แล้ว จึง ทูล ถาม ว่า (ภันเต ภควา) ข้าแต่พระพุทฺธ องค์ ผู้ทรง พระภาคย์ พระองค์ เจ้า รับ นิมนต์ จะ เสด็จ ไป ยัง เมืองไพ ศาสตร์ จริง ๆ พระเจ้า ข้า จึง ครดิษฐ์ ว่า (ชาม มหาราช) คุณกร บพิตร พระราช สมภาร ตถาคต รับ นิมนต์ พระยา ดิจฉวี จริง แล้ว ทูล ว่า (ภันเต ภควา) ข้าแต่ พระ พุทฺธ องค์ ผู้ทรง พระภาคย์ มิ ฌนน พระพุทฺธ องค์ จึง ยิน ยัง ก่อน ข้า พระองค์ จะ ตก แค้น ซึ่ง มรคา ถวาย (อติโร ราชา) ใน กาด นั้น พระเจ้า พิมพิธาร ก็ ตั้ง ให้ กระทำ ซึ่ง ที่ มี ประมาณ ๕ โยชน์

ในระหว่าง แห่ง เมือง ราชคฤห์ และ คงคา นที คู่ อี กัน ให้ มี พิน เสมอ ราบ
 คาบ ๓๐๐ หน้า กตอง ให้ ตก แต่ง วิหาร กุฎี ที่ ประทับ ใน ที่ มี ระยะเวลา โยชน์
 หนึ่ง ๆ เจริญ แล้ว ก็ กราบ พูถ ภาต อัน จะ เสด็จ แก่ พระ ธรรม เพชญ์
 พุทธ เจ้า พระองค์ ก็ เสด็จ ไป กับ พระ ภิกษุ สังฆ บริวาร มี ประมาณ ๕๐๐
 (ราชา) สมเด็จ พระเจ้า พิมพิสาร ยัง คน ให้ เรี่ย ราช ปราย โปรย ซึ่ง
 บุปมาชาติ มี พรรณ ๕ ประการ ใน มรคา & โยชน์ มี ประมาณ ๓๐๐
 มณฑล สูง เพียง เขา ใช้ แต่ เท่านั้น ยัง คน ให้ ยก ซึ่ง ชง ชาย และ ชง ๔
 เหลี่ยม ต้น กตวย ต้น อ้อย เปน อาทิ ยัง คน ให้ ยก ซึ่ง ซึ่ง เสด็จ รัตน
 ทาง กั้น สมเด็จ พระพุทธ เจ้า ๒ เสด็จ รัตน ทาง กั้น พระ ภิกษุ สังฆ องค์
 ๓ เสด็จ รัตน ๆ แล้ว ก็ กระทำ ศึก การ บูชา ด้วย ดอก ไม้ และ ของ หอม
 เปน ต้น กับ ด้วย บริวาร แห่ง ตน ยัง สมเด็จ พระทศพล ให้ เสด็จ อยู่ใน
 วิหาร กุฎี ๓ แห่ง ๆ แล้ว ถวาย ซึ่ง มหา ทาน เปน อัน มาก แล้ว ก็ นำ
 ไป ๓ ฝั่ง คงคา นที มี ประมาณ ๕ วัน ครั้น แล้ว ก็ จัด แจง ตก แต่ง ซึ่ง นาวา
 ประดับ ประดิศ วิจิตร บรรจง ด้วย เครื่อง อุดงการ ทั้ง ปวง แทบ ฝั่ง คงคา นที
 นั้น จึง ส่ง ข้าราชการ ไป ถึง กระษัตริ์ อัน อยู่ใน เมือง ไพ ศาสตร์ ใจ ความ ใน
 ข้าราชการ ว่า พระพุทธ องค์ เจ้า เสด็จ มา ไป รุด แล้ว พระเจ้า ติจณวิ ทั้ง ปวง
 จึง ตก แต่ง มรรค มรคา รับ เสด็จ สมเด็จ พระพุทธ องค์ เจ้า เกิด (เศ ติจณวิ โน)
 พระยา ติจณวิ ทั้ง หาดาย นั้น ก็ คิด กัน ว่า ควร เรา ทั้ง หาดาย จะ กระทำ ศึก
 การ บูชา ส่ง เท้า ศึก การ บูชา แห่ง พระเจ้า พิมพิสาร เกิด คิด กัน ตั้ง นั้ แล้ว
 ก็ ให้ กระทำ ซึ่ง ที่ มี ประมาณ ๓ โยชน์ ใน ระหว่าง แห่ง เมือง ไพ ศาสตร์ และ

คงคา นที ต่อ กัน ให้ มี พัน ราม วัน เต็ม ข เป็น อัน ตี ตก แต่ง เดวคร ฉัตร
 กาง กัน ส้ม เต็ม พระพุทธร ของ ก เจ้า ๕ เดวคร ฉัตร กาง กัน พระ ภิกษุ สงฆ์
 ของ ก ละ ต่อ เดวคร ฉัตร แล้ว ก็ กระทำ สักการ บูชา มา ประดิษฐาน อยู่ แยก
 ผง คงคา นที (พิมพิสาโร) พระเจ้า พิมพิสาร ก็ สั่ง ให้ กระทำ เวช
 ฆาน สอง ตำ กระทำ มณฑป ใน เวช ฆาน แล้ว ประคัม ไป ด้วย
 ดอกไม้ และ ของ หอม เปน ฮาทิ แล้ว ก็ ตก แต่ง ซึ่ง พุทธา ฮาตัม แล้ว ด้วย
 แก้ว ๗ ประการ ใน มณฑป นั้น (ภควา ศัสมี นิสิต) ส้ม เต็ม พระ ผู้ ทรง
 พระภากย์ ก็ ทรง นั่ง เหนือ พุทธา ฮาตัม ณ มณฑป นั้น (บัญญัติสา ภิกขุ)
 พระ ภิกษุ สงฆ์ บริวาร มี ประมาณ ๕๐๐ ขึ้น ตู้นาวา แล้ว ก็ นั่ง โดย ส้ม คอว
 แก้ว น้อย ผู้ใหญ่ (ราชา) ส้ม เต็ม บรม กระษัตริ พระเจ้า พิมพิสาร ตาม
 สั่ง เด็ด ส้ม เต็ม พระสัพพัญญู ตกลง ไป ใน น้ำ ประมาณ เพียง พระศอ แล้ว
 จึง ทูล ว่า (ภันเต ภควา) ข้า แต่ พระพุทธร ของ ก ผู้ ทรง พระภากย์
 พระ ผู้ มี พระภากย์ เด็ด ส้ม กลับ มา ตราบใด ข้า พระองค์ ก็ จะ คอย อยู่
 แยก ผง คงคา นที ตราบ นั้น ตราบ ทูล ตั้ง นั้น แล้ว ก็ ขึ้น มา จาก น้ำ
 (อุปริ เทวดา) อากาศ เทวดา ใน เมือง บน ก็ ชวน กัน กระทำ สักการ
 บูชา ตราบ เท่า ถึง ชั้น อกนิมิต্ত พรหมโลก (นาคราชาโน) พระยา นาค
 ทั้งหลาย มี กัมพต นาค และ อัสดร นาค เปน ต้น มี ปกติ อยู่ใน ภูมิภาค
 เมือง ต่ำ ก็ กระทำ สักการ บูชา (เฮว มหาธิยา ปุชาย) ส้ม เต็ม พระ ผู้ ทรง
 พระภากย์ เด็ด ส้ม ไป ใน คงคา นที ขึ้น หน ทาง ประมาณ โยชน์ หนึ่ง ด้วย เครื่อง
 บูชา เปน อัน มาก ฉนั้น ก็ เด็ด ส้ม เข้า ตู้น แดง เมือง โทศาตี (ติจฉวาราชาโน)

ใน กาด นั้น พระยา ติจฉวั ทังหลาย ก็ กระทำ สัก การ บูชา มาก กว่า สัก การ บูชา
 ที่ พระยา พิมพิสาร กระทำ ของ เท่า ด้งไป รับ เสด็จ ส้มเต๋อ พระ บรม ทรุ ใน ฟ้า
 ประมาณ เพียง พระศอ ใน ขณะ นั้น มหา เมฆ อันใหญ่ เชน ไป กับ ด้วย สาย
 ฟ้า แดบ กระทำ เดีง ดัง ครน ๆ ก็ ดัง ฝน ใน ทิศ ทัง ๔ แต่ ภาอ ส้มเต๋อ พระผู้
 ทรง พระภคย์ ย่าง ปรุ้ม บาท ด้ง เห็น อ ผัง คงคา ทำ ฝน ก็ ปรุ้ตตนา การ
 ตก ด้ง มาใน ขณะ นั้น (เย เสมิตุกามา) ฝน ทังหลาย พวก ไต มี ใจ
 ปราดนา จะ ให้ ชุ้ม ฝน ทังหลาย พวก นั้น ก็ ชุ้ม ชุ้ม ด้วย น้ำ ฝน (อ เสมิ
 ตุกามา) ที่ ไม่ ปราดนา จะ ให้ ชุ้ม ก็ มิ ด้ ชุ้ม ด้วย เมตต์ ฝน (ชานุมัตต์
 กฏิมัตต์) น้ำ นั้น ประมาณ เพียง เจ้า บ้าง เพียง ด้ง เหว บ้าง เพียง
 คอ บ้าง ก็ ไหล ไป ใน ที่ ทังปวง น้ำ นั้น ก็ พัด พา ชาก อสุภ ทังหลาย ทังปวง
 ให้ ด้งไป ด้ง คงคา ด้ง ภูมิภาค ปรุ้พิ ก็ บรีด้ทซ์ ด้งาด ปราศจาก อสุจิ
 ด้ง ไครก (ติจฉวั วราชาโน) พระยา ติจฉวั ทังหลาย ก็ ยัง ส้มเต๋อ
 พระ บรม ทรุ ให้ เสด็จ ปรุ้ทบ ใน วิหาร กุฎี มี ระยะ โยชน หนึ่ง ด้ง
 ทวาย ชิง มหา ทาน เชน อัน มาก กระทำ สักการ บูชา เหมือน ที่ พระยา
 พิมพิสาร กระทำ ประมาณ ด้ง วัน ด้ง ก็ นำ เสด็จ ไป ด้ง เมือง ไพ ค้า ด้ง
 (ด้ง บัดเต กคจติ) ใน เมื่อ ส้มเต๋อ พระ ผู้ ทรง พระภคย์ เสด็จ ด้ง เมือง
 ไพค้ำ ด้ง ครั้ง นั้น (ด้ง โก) ส้มเต๋อ ท้าว ด้งกรินทร์ อินทร เทจวราช กระทำ
 ชิง หมู นิกร เทพยคา ใน เบอง หน้า ด้ง ก็ เสด็จ มา เมื่อ หมู เทพยคา
 ด้ง มี มเหศร์ คักตา นุภาพ มาก มา ปรุ้ชุน กัน ด้ง อมมนุษย์ ทังหลาย นั้น
 ก็ ปรุ้ศนภาภร หนี ไป เชน อัน มาก (ภคจ) ส้มเต๋อ พระ ผู้ ทรง

พระภิกษุ ทรง ถัด อยุ่ แพบ ประศุ พระ นคร เมืองไพศาลี จึง มี พระพุทธ
 ฎีกา ครัด เรียก พระ อานนท์ ว่า (อานนท์) คุกร จำแดง อานนท์ อานนท์
 จง เวียน เขา รัตนสูตร นี้ แล้ว จง ถือ เขา เครื่อง พัดกรรม เทียวไปใน
 ระหว่าง แห่ง กำแพง ทงหลาย ถ้าม แล้ว จง ถัด ซึ่ง รัตนสูตรปริตร นี้ ครัด
 ดัง นี้ แล้ว ก็ ถัดว่า ซึ่ง รัตนสูตร วิดีชันา แก่ ใจ ซึ่ง บัญหา กรรม คือ
 (เกม การณน คิ วุคคิ กทา กคถ กคมา จ วุคคิ) ว่ารัตนสูตรนี้
 ใคร ถัดว่า ๆ เมื่อไร ถัดว่าที่ ไหน เหตุไร จึง ถัดว่า ไบราณจารย์
 ถัดว่าไว้ว่า จับ เต็ม แต่ที่ ดัง แห่ง เมืองไพ ศาลี โดย วิคถาร พิศถาร ด้วย
 ประการ ดัง นี้ (อนุปคตทิวเส) วัน เมื่อ ส้มเตีจ พระ สรรเพชญ์
 พุทธเจ้า เตีจ ถึง เมืองไพ ศาลี พระ อานนท์ มหา เถรเจ้า ก็ เวียน เขา
 ซึ่ง รัตนสูตร อัน พระเจ้า ถัดว่า เพื่อ จะให้ บำบค เตีจ ซึ่ง ขอบททวระ ทงหลาย
 ถ้าม นั้น แพบ ประศุ เมืองไพศาลี แล้ว ก็ ถัด ซึ่ง รัตน ปริตร เพื่อ จะ
 ให้ บอง กัน อันตราย ซึ่ง บงเกิด แก่ ชน ชาว พระนคร เมืองไพศาลี พระ
 ผู้เป็น เจ้า อานนท์ ถือ เขา ซึ่ง บาตร นา ของ ส้มเตีจ พระบรม คุรุ แล้ว
 ก็ เทียว ประ เทียว ถัด ไปใน พระ นคร ทงปวง แต่ ภาธ พระ อานนท์
 ดัง พระสูตร ชน เป็น ต้น ว่า (ยภัญจ วิคคิ) ครัง นั้น อมนุษย์ ทงหลาย
 ที่ ยัง มี ได้ หนี ไปใน กาล ก่อน อาศรัย อยุ่ ใน ที่ ทงหลาย มี กอง หยาก
 เยื่อ และ ประเทศ ฝา เรือน เป็น ต้น (เด อมนุษย์ถ่า) อมนุษย์ ทงหลาย นั้น
 ก็ หนี ออก โดย ประศุ ทงหลาย ๕ ทิศ ประศุ ทงหลาย นั้น ก็ มี ได้ ภาธ อมนุษย์
 ทงหลาย ก็ เบียด เตียค เตียค บัด กัน ออก มา (เอกัจเจ อมนุษย์ถ่า)

มนุษย์ทั้งหลาย บาง พวก มีได้ ซึ่ง โอกาสใน ประตุ ออก ทาง ประตุ มีได้
 (ปาการิ ภินทิตวา) ก็ ทำตาย กำแพง ออก มา ปลาดำนาการ หนี ไป ขึ้น
 ไรศ ที่ เบียด เบยพ แก่ มนุษย์ทั้งหลาย ก็ เชื่อม สู่ญ มนุษย์ทั้งหลาย ที่
 อยู่ ในภายใน เมือง ก็ ออก มา กระทำ ตักการ บูชา แก่ ส้มเตี๊ญ พระ สรรเพชญ์
 พุทธเจ้า ด้วย เครื่อง ตักการ บูชา วรามิษ มี ดอกไม้ และ ของ หอม
 เปน อาทิ (มหาชน โน) มหาชน คน ทั้งปวง ก็ กระทำ ซึ่ง โรง รับ แรก
 ด้วย สรรพคัมชะชาติ เครื่อง ของ หอม ทั้งปวง ประดับ ด้วย เครื่อง ประดับ กระทำ
 ให้ วิจิตร บรรจง แล้ว ก็ ตก แต่ง ซึ่ง พุทธา อาสน์ ใน สันฐาคาร ศาลา โรง
 รับ แรก นั้น แล้ว ก็ ทูล เชิญ นำ ส้มเตี๊ญ พระ พุทธเจ้า มา (ภควา)
 ส้มเตี๊ญ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ก็ เตี๊ญ เข้า สู่ สันฐาคาร ศาลา แล้ว ก็ ทรง
 นิตินา นัง เห็นอ บวร บัญญัติตาอาสน์ หมู่ พระ ภิกษุสงฆ์ และ พวก
 พระยา ลิงฉวี และ หมู่ มนุษยนิกร ทั้งหลาย ก็ นัง อยู่ใน ที่ อัน ส้มควรว
 (ตัก โกบี เทวานมิน โท) ส้มเตี๊ญ ท้าว ตักกรินทร อินทรเทวราช ผู้เป็น
 ใหญ่ กว่า เทวดา ทั้งหลายใน ช่อง ชั้น พ้า กับ ด้วย เทพยดา ทั้งหลายใน
 เทวโลก ทั้ง ช่อง ก็ นัง ใน ที่ โถด (อัญญู เทวา) เทวดา ทั้งหลาย
 อื่น ก็ มา นัง ใน ที่ ควรว (อานนท์ตเตโร) ฝ่าย พระ อานนท์ มหา เกรเจ้า
 เทียว เวียน รอบ เมืองไพศาลี กระทำ ซึ่ง บอง กัน รักษา แล้ว ก็ มา กับ ด้วย
 ชน ชาว เมืองไพศาลี (เขกมัตติ นิสิติ) ก็ นัง ใน ที่ อัน ส้มควรว
 (ภควา) ส้มเตี๊ญ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ก็ ครัด เทศนา กล่าว ซึ่ง
 รัตนสูตร นั้น แก่ ชาว ชน ทั้งหลายใน สันฐาคาร ศาลา โรง รับ แรก นั้น
 ใน รัตนสูตร นั้น ว่า

ยานิช	ภูตานิ	ธมาคตานิ	
ภุมฺมานิ	กา	ยานิว	อนฺคตฺถิเร
ธัพเพว	ภูตา	ธุมนา	ภวันตุ
อโณบี	ธกฺกจฺจ	ธุณฺณฺตุ	ภาสิตฺ
ทฺธมา	หิ ภูตา	นิธามาเนอ	ธัพเพ
เมตฺตํ	กโรถ	มานุสฺสียา	ปราย
ทิวา	๑ รัตฺโต	๑ ทรฺนฺติ	เย พถิ
ทฺธมา	หิ เเน	รทฺชถ	ชฺบปมตฺตา

แปลว่า (ยานิช ภูตานิ) อันว่า เทพยดา ทั้งหลาย เห็น ปานใด
 คือ เทพยดา ที่มี ศักดานุภาพ น้อย และ เทพยดา ที่มี ศักดานุภาพมาก (ภุมฺมานิ)
 บังเกิดใน ภูมิ แผ่น ดิน เป็น ภุมมะ เทวดา บังเกิดใน เขา สนิเรศร์ กัฏฐิ ถึง
 สถิต อยู่ใน ที่ ทั้งหลาย มี ต้นไม้ และ เควรี เขา เถาวถ เป็น ต้น กัฏฐิ ที่ บังเกิด
 ใน แผ่น ดิน กัฏฐิ พืช ปลูก พืช นั้น กัฏฐิ (ตานิ ภูตานิ) เทพยดา ทั้งหลาย
 นั้นได้ ชื่อ ว่า ภุมมะ เทวดา เหตุบังเกิดใน ที่ ทั้งหลาย มี ต้นไม้ และ เควรี
 เขา เถา ตคา และ ภูเขา เป็น ต้น (ธมาคตานิ) มา ประชุม กันใน ที่
 ประชุม นั้น (ยานิช ภูตานิ) อนึ่ง เจ้า เทพยดา ทั้งหลายใด ที่ อยู่ใน อากาศ
 คือ เทพยดา อัน บังเกิดใน ทิพย พิมาน อัน ปรากฏใน อากาศ จัป เติม แต่
 ชน ยามา ชนไป คราว เท่า ถึง ชน อภินิรัฐ แต่ บรรดา มา ประชุม ใน ที่
 ธมาคตนิ (ธัพเพว ภูตา ธุมนา ภวันตุ) เทพยดา ทั้งหลาย ทั้งปวง
 นั้น จึง ชน ชน โสมณศฺ ยินติ (อโณบี ธกฺกจฺจ ธุณฺณฺตุ ภาสิตฺ)

อนึ่ง โสัด ท่าน ทังหลาย จง พัง พระ-ปริตร อัน เรา กล่าว โดย เคารพ พระ
 อรรถกถา คดี ความ ว่า สมเด็จฯ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ทรง วิถีป กำหนด
 ซึ่ง เทพยดา ทังหลาย ทังปวง ด้วย บท ทังหลาย ของ คือ (ภูมมาณ
 วา ยามิว อมตติกเช) แล้ว พระ พุท ของ ศ จึง กำหนด ด้วย บท อัน หนึ่ง
 คือ (สัพเพว ภูตา อุมหา กวินฺตุ) ดังนี้ (ศัสมา หิ ภูตา
 นิธามเถ) พระปริตร นี้ มี คุณ มาก กอบ ด้วย มหา ญาณ เหตุใด
 เหตุ ดังนี้ ดูกร เทพยดา ทังหลาย ทังปวง จง เจีย โสัด ประสาท
 คอย ดับ เกิด (เมตตี กโรถ มานูติยา ปชาย) ท่าน ทังหลาย
 จง กระทำ ซึ่ง เมตตาคิตร เห็นดู รักใคร่ ใน สัตว ทังหลาย อัน เป็น มนุษย์ พุท
 บรรพตัส (ทิวา จ รัตโต จ หรันตี เย พถิ) มนุษย์ ทังหลาย
 ไต นำ มา ซึ่ง พลังกรรม บวงส่ง เครื่อง ของ กระจา สังเว และ ให้ ส่วน บุญ ใน
 กลาง วัน และ กลาง คืน (ศัสมา หิ เเน รัตต อัมปมัตตา) เหตุใด
 เหตุ ดังนี้ ท่าน ทังหลาย อย่าได้ ประมาท เอย จง พัททษ รักษา ซึ่ง
 มนุษย์ ทังหลาย นั้น อย่าให้มี ซึ่ง อุปัทวะ อันตราย โรคา ไข้เจ็บ หมู่ มนุษย์
 ทังหลายใด ที่ ภัย ดำ ประการ เบียด เบียด ท่าน ทังหลาย จง ตั้ง ไว้
 ซึ่ง เมตตาคิตร และ หิตฺธมาตย์ ให้ เป็น ประ โยชน์ แก่ หมู่ มนุษย์ ทังหลาย
 นั้น เกิด พระ อรรถ กถาจารย์ คดี ความ ว่า (ภคฺวา) สมเด็จฯ
 พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เมื่อ จะ ดำแดง ซึ่ง อุปการ แห่ง มนุษย์ ทังหลาย นั้น
 จึง ตรัส ว่า (ทิวา จ รัตโต จ หรันตี เย พถิ ศัสมา หิ เเน
 รัตต อัมปมัตตา) อธิบาย ความ ตาม กระแธ พระพุท ฎีกา ว่า (เย
 มนุสฺสา) มนุษย์ ทังหลายใด กระทำ ซึ่ง รูป เทวดา ด้วย ตั้ง ทังหลาย

มีจิตรกรรม รูป เขียน และ สลัก ด้วยไม้ เป็น ต้น แล้ว ก็ เข้า ไป โทก ซึ่งไม่
ใหญ่ ทงหลาย มี พระ บด กับ พระ เจดีย์ เป็น ต้น จำเภาะ ซึ่ง เทวดา ทงหลาย
แล้ว ก็ กระทำ ซึ่ง พดี กรรม บวงส่งใน เพตา กถาง วัน ไร่ แต่ เท่านั้น
ครน กาพภกช เดอน แรม แล้ว ก็ กระทำ พดี กรรม บวงส่งใน เพตา กถาง คืน
ไร่ แต่ เท่านั้น ไร่ ซึ่ง ทาน ทงหลาย ถวาย ซึ่ง สัตถกภัตตร เป็น ต้น ไร่ ซึ่ง
ปศุคิ ทาน ส่วน บุญ แก่ เทวดา ทงหลาย มี อารักษ เทวดา เป็น ต้น มี พรหม
เป็น ปริ โยธำน กระทำ พดี กรรม บูชาใน เพตา กถาง วัน ทาน
ทงหลาย จง อภิบาล ซึ่ง หมู มนุษย์ ทงหลาย นั้น จง ขจิต เตี้ย ซึ่ง ตั้ง อัน
มิได้ เป็น ประ โยชน์ และ นำ มา ซึ่ง ตั้ง อัน เป็น ประ โยชน์ ทาน ทงหลาย
อย่าได้ ประมาท กระทำ กตัญญูภาพไว้ใน หทัย จง ระฎาก เนื่อง ๆ เป็น นิ จจะ
นิรันดร อย่า รุ ชาติ (ภควา) สัมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ดำแดง ภาวระ
แห่ง มนุษย์ ทงหลาย มี อุปการ แก่ เทวดา ทงปวง ด้วย ประการ ตั้ง น แล้ว
ก็ บรารภ เพื่อ จะ ประกอบ ด้วย คำ สัตย์ ด้วย นัย เป็น ต้น คือ (ยักญ์จิ
จิตต์) เพื่อ ประ โยชน์ จะ ระวัง เตี้ย ซึ่ง อุปัททวันตราย แห่ง มนุษย์ ทงหลาย นั้น
ประการ หนึ่ง จะ ให้ เทพยดา และ มนุษย์ ทงหลาย สดับ พัง ซึ่ง พระ สัตถกรรม
เทศนา อัน ดำแดง ซึ่ง คุณ แห่ง พระรัตนไตรย มี พระพุทธรตนะ เป็น ต้น (ยักญ์จิ
จิตต์ อิช วา หุ วา) ทพย อันใด อัน หนึ่ง ที่ เป็น ทพย อย่าง ยิง แต่
บรรดา มี ใน มนุษย์ โลก นี้ ก็ ดี ใน โลก อัน เศษ จาก มนุษย์ โลก นี้ ก็ ดี
(สัคเคสุ วา ยิ รตน ปณัต) แก้ว ที่ เป็น แก้ว อย่าง ยิง อย่าง ดี มี ใน สวรรค์

ชนพานหนักดี (น โน สมิ อติถิ ตถาคเตน) ทรมณ์อย่างดีบรรดา
 มีในมนุษย์โลก แก้วอย่างดีบรรดาที่มีในสวรรค์ บรมิได้เต็มอ ด้วย
 พระพุทธเจ้า อัน มา สู พระพุทธภูมิ พร้อม ด้วย อัจฉริยะ อภิศุทธกรรม
 เหมื่อน ด้วย พระเจ้า แต่ก่อน ๆ (อิทมิบ พุทฺเธ รตนํ ปณฺธิคํ) แก้ว
 คือ ส้มเค็ญ พระพุทธเจ้า น เชน แก้ว อัน อุดม อย่าง ยิ่ง อย่าง วิเศษ (เชเตน
 สุตฺตถิ โหตุ) อัน ว่า สิริ สวรรค์ พิพัฒมมงคล จึง มี แก่ ท่าน ทงหลาย
 ทงปวง ด้วย ความ ดีย อัน น เกิด อรรถ กถาจารย์ สุร พุทธา ชินาย ชยาย
 ความว่า แก้ว อันใด คือ เงิน และทอง แก้ว มุกดา และ แก้วมณี แก้วไพฑูรย์
 และ แก้ว ประพาฬ แก้วแดง และ แก้ว ดาย เปน อาทิ ควร จะ เปน ของ
 บริโภค ประคัม เข้าใน กาย มนุษย์ ทงหลาย ชอ ชาย แดก เปดียน กัน ก็ ดี แก้ว
 อันใด แห่ง นาค และ ครุฑ ทงหลาย เปน อาทิ อัน อยู่ใน พิกพ อัน กว้าง ขวาง
 ไต่ รอย โยชน์ เปน อเนก และ สุปรรณ พิมาน อัน แดงไป ด้วย แก้ว ตง อยู่
 ใน พน นน ก็ ดี (คํ รตนํ) แก้ว นน พระเจ้า สำแดง ด้วย บท ทง ๒
 คือ (ยถึญฺจิ วิคตํ อธิ วา หุํ วา สักเศสุ วา ยํ รตนํ ปณฺธิคํ) น
 (สํสํมิกํ วา อัสสํมิกํ วา) แก้ว ที่ ประกอบ ด้วย เจ้า ของ กัม
 ที่ หา เจ้า ของ มิได้ กัม ชรรมาติ ชื่อ ว่า รตนะ นน เหตุ นำ มา ซึ่ง
 ความ ยินดี ยิ่ง ความ ยินดี ให้บังเกิด (ยํ รตนํ) แก้ว อันใด ที่มี อยู่
 ใน พิมาน อัน แดงไป ด้วย แก้ว ทงปวง มี ประมาณ ร้อย โยชน์ เปน อัน มาก
 มี สุปรรมา เทวธภา และ เวชยันตะ พิมาน เปน คั้น อัน มี ใน สวรรค์ เทวโลก
 (คํ รตนํ) แก้ว นน ชื่อ ว่า ประกอบ ด้วย เจ้า ของ (ยํ รตนํ)

แก้ว อันใด ที่ เหนือ อยู่ใน สุนฺดริย พินาม อัน เป้า จาก สัตว์ เหตุ เจ้น จาก
 พุทฺธบาท ถิ่นนา (อธิสํมิถ) แก้ว นั้น ชื่อ ว่า หา เจ้า ของ มิได้ อันนี้ แก้ว
 อันใด ขึ้น จาก นั้น (ปฐมมหาสมุทฺทหิมวันตาทินิสฺสิตํ) อาศรัย อยู่
 ใน ที่ ปฐพี และ พระ มหา สมุท และ บำ พระ หิมพานต์ เป็น ต้น (คัม รัตน)
 แก้ว นั้น ก็ หา เจ้า ของ มิได้ (คัม รัตน) แก้ว ที่ พรรณามา นั้น พระเจ้า
 ดำแดง ด้วย บท ทั้ง ๒ คือ (ยักญฺจิ วิตติ อธิ วา หุริ วา สักเคสุ
 วา ยํ รัตนํ ปณฺตี) นั้น ต้น ทรง พย อันใด ก็ ดี แก้ว อันใด ก็ ดี ที่ ดำแดง
 แลว นั้น ชุมนุ ทรง พย และ แก้ว ทงหลาย นั้น ทรง พย และ แก้ว ถึง ไต ถึง เหนง
 ที่ จะ เติม อด้วย พุทฺธ รัตนะ แก้ว คือ พระเจ้า หา มิได้ แก้ว ที่ ไต นาม
 บัญญัติ ชื่อ ว่า รัตนะ นั้น ด้วย สภาวะ บุคคล เคารพ ยำเกรง บูชา (เจริญดี)
 แก้ว ที่ บุคคล พง เคารพ ยำเกรง บูชา นั้น เป็น ดัง ฤๅ แก้ว ที่ บุคคล เคารพ
 ยำเกรง บูชา นั้น คือ จักร แก้ว และ แก้ว มณฺ รัตนํ แห่ง สัมเด็จฯ บรม
 จักร พิศรา ชีราช จักร แก้ว และ แก้ว มณฺ รัตนํ บงเกิด แลว มหา ชน คน
 ทั้งปวง มิได้ กระทำ เคารพ ยำเกรง บูชา ใน ที่ ขึ้น ผู้ใด ผู้หนึ่ง ที่ จะ ถือ
 เขา ซึ่ง เกรง พดฺกรรม มี ดอกไม้ และ ของ หอม เป็น ต้น ไม่ สู่ ภูมิ สถาน
 อัน อื่น หา มี ไม่ (สัพ โภบี ชโน) ชน ทั้งปวง กระทำ เคารพ ยำเกรง
 บูชา ซึ่ง จักร แก้ว และ แก้ว มณฺ เท่า นั้น ปราถนา ขอ พร อัน พิเศษ นั้น ๆ
 บาง ที่ ก็ ไต ดำแดง ดัง ความ ปราถนา บ้าง (คัม รัตน) จักร แก้ว และ
 แก้ว มณฺ รัตนํ นั้น ด้วย ชัดฉะ ว่า อัน บุคคล กระทำ เคารพ ยำเกรง บูชา
 (วรรณ) เป็น แก้ว อัน ประเสริฐ เติศ กว่า แก้ว ทั้งปวง แท้จริง ใน

เมื่อ สัมเด็จพระพุทฺธเจ้าบังเกิดแล้ว เทพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย บาง
 พวกที่มี ศักดิ์มาก (แต่ เทวมนุสฺส) เทพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย นั้น
 มิได้ไป กระทำ เคารพ ยำเกรง บูชา ในที่อื่น (ศกาทิ) คำที่ ว่า ก่อน นั้น
 เมื่อ พิจารณา มา ก็ สัมกับ คำหลัง คำหลัง ว่า ทำว สหบดีพรหม บูชา สัมเด็จพระ
 พระ สรรพเชษฐ พุทฺธเจ้า ด้วย พวง แก้ว ประมาณ เท่า เขา สันเขรราช คีรี
 (อัญญา เทวมนุสฺส) เทพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลายอื่น ก็ ตี พระเจ้า
 กรุง พิมพิสาร และ พระเจ้า บัณฑิต เท โภสถ ราช ท่าน อนาถบิณฑิกะ มหา
 เศรษฐี ก็ ตี บูชา แก่ พระเจ้า ด้วย ๑๐๐๐๐๐ เครื่อง สักการ บูชา วรามิษ
 สัมภว แก่ ก่าตั้ง แห่ง คน ๆ แต่ พระเจ้า ชรรมา โสภ บรม บพิตร ทรง อุทิศ
 เณการ ซึ่ง สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ อัน เข้า สู่ พระ ปรีณิพาน แล้ว
 เตี้ย สละ ซึ่ง พระราช ทรมย์ ๗๖ โภฏี สร้าง พระวิหาร ๘๕๐๐๐ ใน สกต
 ชน พุทฺธูป บูชา พระเจ้า ด้วย วิหาร ๘ หมื่น ๕ พัน (โก ปน วาโท) จะ บ่อย
 ก่อวไปโย ถึง ชน ทั้งหลาย อัน อัน เคารพ ยำเกรง บูชา นับถือ นั้น เจ้า (อัมภ)
 อนึ่ง โสภ บุคคล ทั้งหลาย บาง พวก กระทำ สักการ บูชา คารวะ เคารพ แก่ พระเจ้า
 อัน เข้า สู่ พระ ปรีณิพาน แล้ว นั้น ก็ ตี ที่ กระทำ สักการ บูชา นับถือ เคารพ ยำ
 เกรง ใน กาด เมื่อ ประสูติ จาก มาศุคัพ โภทร และ กาด อัน ได้ ครุสฺรุ แก่ พระ
 ปวร สมนันตญาณ นั้น ก็ ตี ที่ กระทำ สักการ บูชา นับถือ เคารพ ยำเกรง บูชา
 ในที่ เทศนา พระ ชรรมาจกัร ปวัตตรัตนสูตร และ ที่ เข้า สู่ พระ ปรีณิพาน นั้น ก็ มี
 ที่ เณการ ซึ่ง ถึง ทั้งหลาย มี พระ ปฎิมากร และ พระ เจดีย์ เปน อาทิ แล้ว
 กระทำ สักการ บูชา เคารพ นับถือ นม ถม ก็ มี ชน ทั้งปวง กระทำ สักการ บูชา

เคารพ นบ ถ้อย แก่ ส้มเต๋จ พระพุทธเจ้า อัน มี พระ ชนม์ อยุ่ ฉันทิ กาด เมื่อ
 พระพุทธเจ้า เข้า สู่ พระ ปรีณพาน แถ้ว ก็ กระทำ สักการ บูชา เคารพ นบถ้อย
 ฉันทิ นั้น เหตุ ดัง นั้น แก้ว ที่ จะ เสมอ ด้วย พระ เจ้า หามิได้ หนึ่ง โสถ
 วัตถุ สิ่ง ใด มี ค่า มาก วัตถุ นั้น ชื่อ ว่า รัตน (เสยฺยถาปี กาสิกวัตถุ)
 เปรียบ เหมือน ผ้า กาสิกพัตร ก็ ส้ม ด้วย พระพุทธเจ้า ครั้น แก่ พระ ภิกษุ
 ดัง ว่า (ชินฺณิมปี ภิกขเว กาสิก วัตถุ) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย
 ผ้า กาสิกพัตร แม้ ว่า เก่า ก็ คี่ ยัง ประกอบ ด้วย ดี ประกอบ ด้วย สุธ ส้มผัค
 นุ่ง ห่ม เปน สุธ สบาย กาย (มหัคฆ) มี ค่า มาก เปน ปกติ ราคา มิได้ ตก
 เหตุ ดัง นั้น วัตถุ ที่ มี ค่า มาก นั้น จะ ส้ม เสมอ ด้วย แก้ว คือ พระ เจ้า
 นั้น หามิได้ พระ เจ้า ชื่อ ว่า แก้ว นั้น ด้วย อดระ ว่า มี ค่า มาก (ฉรรตนิ)
 เปน แก้ว อัน ประเสริฐ โดยแท้ ใน เมื่อ ประการ นั้น มี แถ้ว (คตาคโค)
 ส้มเต๋จ พระ พุทธเจ้า รัย ซึ่ง คุคุบัจจย ทาน แห่ง ชน ทั้งหลายใด ชน
 ทั้งหลาย นั้น ก็ ได้ ผล มาก ได้ อานิสงษ์ มาก (เสยฺยถาปี อโถกัสส
 รัญ โย) เหมือน ด้วย ทาน แห่ง พระเจ้า ศรีชรรมาโสถก วิหาร ทาน แห่ง
 พระเจ้า ศรีชรรมาโสถก นั้น มี ผล มาก มี อานิสงษ์ มาก เหตุ ดัง นั้น แก้ว อื่น ๆ
 ที่ จะ เสมอ ด้วย พระ เจ้า หามิได้ (อิท สุตตปท) บท แห่ง สุธร น
 นักปราชญ์ ผู้ มี ปรีชาญาณ พึง ฉันทิฐาน เกิด ว่า มี กิรยา อัน ให้ สำเร็จ
 ซึ่ง อัน หา โทษ มิได้ นั้น ใน คำ กล่าว ว่า พระ เจ้า มี ค่า มาก ใน สุธร นั้น ว่า
 (โย สโฆ ปน ปฏิคคณฺหาคิ) บุคคล ผู้ ได้ รัย ซึ่ง คุคุบัจจย คือ จัวร
 มินทบาท เต็น่าสนะ คิถานะ บัจจย เกตฺธิ ของ ชน ทั้งหลายใด ชน ทั้งหลาย

รัตนสูตร

นั้น ก็ ได้ ผล มาก ได้ อานิสงส์ มาก ตถาคต ก็ กล่าวว่า มี ผล มี อานิสงส์ มาก น
 เหตุ บุคคล ที่ เป็น ปฏิภาห มี ค่า มาก เหมือน ฝ่า กาสัตถ์ ฝ่า กาสัตถ์
 มี ค่า มาก ฉนั้นใด ตถาคต ก็ กล่าวว่า ซึ่ง บุคคล นี้ ว่า มี คุณ มาก มี อุปไมย
 ฉนั้น เหตุ ฉนั้น (ตถาคตมี รัตน) แก้ว ที่ จะ เสนอ ด้วย พระ
 พุทธเจ้า บรมได้ มี เหตุ พระ พุทธเจ้า มี ค่า มาก ด้วย ประการ ฉนั้น ฉนั้น
 ได้ ธรรมชาติ ฉนั้นใด ชื่อ ว่า รัตน ด้วย สภาวะ หา สิ่ง จะ ปรีบบ มี ได้
 ธรรมชาติ ฉนั้น ได้ แก่ ตั้ง ตั้ง ฤ ธรรมชาติ ฉนั้นได้ แก่ จักร แก้ว ส้มแดง บรม
 จักรพัทธา ชีราษ (อินทนิลมยนาถ) และ จักร แก้ว นั้น แดง ด้วย แก้ว
 อินทนิล กำ ๓๐๐ หิน แดง ไป ด้วย แก้ว ๗ ประการ (ปพพเนมิ)
 กง แดง ด้วย แก้ว ประพาพ (รัตนสุวรรณฉนิช) มี ที่ คือ แดง ด้วย
 ทอง คำ ธรรมชาติ เบื้อง บน แห่ง กำ หงหลาย สีบ และ สีบ มี กำ น้อย ๆ ฉนั้น
 หิน ๆ ทุก ๆ กำ เพื่อ จะ รับ ซึ่ง วม แดง และ กระทำ ซึ่ง เสี่ยง ครน ต้อง วม
 แดง ก็ เปล่ง ออก ซึ่ง สำเนียง ปรากฏ คุช สำเนียง แห่ง คนศรี มี องค์ ๕ ฉนั้น
 บุคคล ผู้ นาด บันเสง (เทวี สัมพูธานี) สัมพู ปาก ราชสีห์ หงหลาย
 สอง มี อยู่ ใน ช้าง หง สอง แห่ง คุม ภายใน แห่ง จักร นั้น เป็น โพรง
 ผู้ใด ผู้หนึ่ง ที่ จะ กระทำ เอง และ จะ ให้ ผู้อื่น กระทำ ก็ หา มิได้ บังเกิด มี
 แต่ ฤดี มี ฤดีกรรม เป็น บัจจัย (ยี่ ราชา ทสวัชจกกวตตวตต ปุเรตวา)
 กาดได้ พระยา จักร ยิง จักรวรรดิวัตร มี ประการ ๓๐ ให้ บริบูรณ์ แดง ฉนั้น
 เพ็ญ ฤ โบสถ ชำระ พระองค์ สรง สำนาน แดง ก็ สำนาน พระ ฤ โบสถ คัด
 (ได้ ๒๖๖) บรม จักรพัทธา ชีราษ นั้น เสด็จ สถิต ใน เบื้อง บน แห่ง

ปรจงค ปราสาท ทรง นิสัยสนา นัง พิจาวณา ซึ่ง คีถ ก็ ทอด พระเนตร เห็น
 ซึ่ง จักร แก้ว อัน ทยขัย ขึ้น มา ประคุก มณฑล แห่ง พระจันทร อัน เต็ม และ
 มณฑล แห่ง พระ อาทิตย อัน เต็ม ทยขัย ขึ้น มา ใน โภยม เมฆ วิถึ เคียง
 จักร แก้ว ได้ ยิน ไป โกลด ประมาณ ๓๒ โยชน์ รัศมี จักร แก้ว ปรากฏ สว่าง ไป
 ได้ ๓ โยชน์ มหาชน คน ทั้งหลาย เปน อัน มาก บังเกิด เปน โกลาหล
 ออก วาจา ว่า (มัญญเญ) ตั้ง เรา สำคัญ พระจันทร เปน คำรพ ๒ พระ
 อาทิตย เปน คำรพ ๒ ขึ้น มา ปรากฏ ใน นภากาศ วิถึ (ทิศต์มานัน) ชน
 ทั้งหลาย เปน อัน มาก แล เห็น จักร แก้ว ทยขัย มา เบื้อง บน แห่ง พระนคร แล้ว
 ก็ ตง มา ประคิมฐาน ใน ที่ อัน ส้มคอร ภายใน พระนคร (อักษาหัตถวิย)
 ประคุกัง ว่า จักร มี เพลา อัน หัก เพื่อ จะ ให้ มหาชน คน ทั้งปวง กระทำ
 อักการ บูชา ด้วย บุญมาชาติ และ คันชชาติ ของ หอม เปน อาทิ (หัตถิกรคน)
 ช้าง แก้ว ก็ อนุพันธ์ ตาม ซึ่ง จักร แก้ว มา ปรากฏ ขึ้น ใน ขณะ นั้น (อัสพะเตโต)
 ช้าง แก้ว นั้น ชาว ด้วน (รัตตปาโท) เท้า ทั้ง ๔ นั้น แดง มี ฤทธิ์ มาก
 (เวหายสังคโม) เหาะ เเหิร เเหิร อากาศ ได้ มา แต่ อยู่ โยธต ตระกูล ก็มี มา แต่
 ตระกูล นัททันต์ ก็มี (อัสพะเชฏฐโก) เปน ตระกูล ช้าง อัน ปรสเสวีรัฐ
 เตศ กว่า ตระกูล ช้าง ทั้งปวง มา ภายหลัง แห่ง จักร แก้ว นั้น (อัสสรคน)
 ม้า แก้ว ก็ อนุพันธ์ ตาม ช้าง แก้ว มา ปรากฏ ขึ้น ภายหลัง ช้าง แก้ว ม้า แก้ว นั้น
 (อัสพะเตโต) ชาว ด้วน มี เท้า แดง (กาคัสโส) มี สีสระ คำ ตั้ง สีสระ
 แห่ง กา (อิทฐิมา) มี ฤทธิ์ เหาะ เเหิร เเหิร อากาศ ได้ มา แต่ ตระกูล
 ฤดาหก อัสวาร (มณิรคน) แก้ว มณี ไรศ ก็ อนุพันธ์ ตาม ซึ่ง ม้า แก้ว

มาปรากฏขึ้น (โล่ มณีเวฬุริโย) แก้ว มณี ไชติ นั้น เปน แก้วไพฑูรย์ (ตุโป) งาม มีชาติมีตระกูล (อัญจิงโล) ๘ เหลี่ยมเจียรระไน เปน อัน ตี มีได้ มี ราคี ราคายศม (อายามโค) โดย ยาว นั้น มี ต้นฐาน เหมือน คุ่ม แห่ง จักร มา แต่ เขา วิบุล บรรพศ แก้ว มณี ไชติ นั้น มี ราคี มี โอกาส สว่างไป ใน ที่ มี ค ัน ประกอบ ด้วย จตุรงค์ องค์ ๔ ประการ มี ประมาณ โยชน์ ๑ มนุษย์ ทั้งหลาย ก็ ต่ำค้ำย ว่า เปน กลาง วัน ประกอบ ซึ่ง การ งาน ด้วย โอกาส ราคี (อนันตมโล) โดย กำหนด เปน ที่ สุด ลง มา แต่ มด คำ และ มด แดง ัน ทั้งหลาย ก็ แด เห็น (อิติกรณ) นาง แก้ว ก็ อนุพันธ์ ตาม ซึ่ง แก้ว มณี ไชติ มา ปรากฏ ขึ้น เปน ปรกติ อรรคมเหสี บาง ที่ มา แต่ มัททราช ตระกูล (อติทฆาทินท์ โทตวิวัช ชิตา) เว้น จาก โทษ ๒ ประการ มี สูง นก คำ นก เปน ต้น ต้อง เสีย ซึ่ง พรรณ แห่ง หญิง มนุษย์ มิ ได้ ถึง ซึ่ง พรรณ แห่ง นาง พ้า ตั้ง อยู่ ภูมิ กลาง กาด เมื่อ พระยา จักร หนาว เมอ นาง แก้ว นพ อุ่น (อุณหกาเส) กาด เมื่อ พระยา จักร ร้อน เมอ นาง แก้ว นั้น เย็น มี ต้นไม้ อื่น อ่อน คุจจะ ปุย นุ่น และ ลำต้ อื่น บุคคล ประชั้ ได้ รอย ครัง (จันทนคณ โธ) กลิ่น แก่น จันทน์ พุง ออก จาก กาย แห่ง นาง แก้ว (อุปปลคณ โธ) กลิ่น ดอก อุดม พุง ออก จาก ปาก นาง แก้ว ประกอบ ด้วย คุณ เปน อัน มาก มี ต้น ก่อน นอก ที่ หลัง พระยา จักร เปน ขาติ ชุนคณ แก้ว ก็ อนุพันธ์ ตาม ซึ่ง นาง แก้ว บังเกิด ปรากฏ ขึ้น ภาย หลัง นาง แก้ว แท้จริง สมเด็จ บรม จักร ต้อง ประสงค์ ด้วย ทพย อัน เปน ปรกติ ใน เมื่อ จักร แก้ว มา ทว่า บังเกิด แด้ว ทพ จักษุ ก็ บังเกิด แก่

พระยาจักร ชุน คตัง แก้ว ก็ ประกอบ ด้วย ทิพจักขุ เกิด ขึ้น สำหรับ บุญ

พระยาจักร เห็น ซึ่ง ชุม ทองใน ที่ มี ประมาณ โยชน์ ๑ โดย รอบ อัน

ประกอบ ด้วย เจ้า ของ และ หา เจ้า ของ มิได้ (โส ราชาน โอุปสังกมิคฺวา)

ชุน คตัง แก้ว นน ก็ เขา เฝ้า ถ่ม เต็จ บรมจักร แล้ว จึง กราบ ทูล ว่า (เทว)

ข้า แต่ ถ่ม เต็จ บรม บพิตร ผู้ เปน มหิศ ราธิบตี พระองค์ เจ้า จง ทรง อภิ ไป

ตูกภาพ มี พระกรรมต ขอน ขวาย น้อย เกิด พระองค์ มี กิจ ประสงค์ ด้วย ทพย แก้ว

ข้า พระบาท จะ หามา ถวาย ให้ ดำ เจริญ พระราช ประสงค์ (ปรินายกรตณ)

ชุน พต แก้ว ก็ ขน พืช ตาม ซึ่ง ชุน คตัง แก้ว บัง เกิด ปราภฏ ขึ้น ภาย หลัง

ชุน พต แก้ว นน ฐ ซึ่ง จิตร แห่ง บริษัท มี ปริมาณ ๑๒ โยชน์ อาจ จะ

ข่ม ชี และ ยก ย่อง ซึ่ง บริษัท ทงปวง (ราชาน โอุปสังกมิคฺวา) เข้าไป

ตั้ง ถ้ำ นถ ถ่ม เต็จ บรม จักรพัตรา จิราช จึง ทูล ว่า (เทว) ข้า แต่ ถ่ม เต็จ

บรม บพิตร ผู้ เปน มหิศ ราธิบตี พระองค์ จง ทรง อภิ ไป ตูกภาพ มี พระ

กรรมต ขอน ขวาย น้อย เกิด ข้า พระบาท จะ ว่า ราชการ ตั้ง ถอน หนา ประชา

ราชฏร ผุง ประชากร ทงปวง ถ่นอง พระ เดช พระคุณ ช้าง ม้า และ แก้ว

มณี ไชติ พระ อรรคมเหสี บริรักษ์ ชุน พต ชุน คตัง จักร รัตนะ ได้ ชื่อ ว่า

แก้ว นน ด้วย ชัดถะ ว่า เรา ตั้ง ที่ จะ เปรียบ เทียบ เสมอ บมิได้ บุคคล ผู้ใด ไตร

ผู้หนึ่ง มิ อาจ จะ เปรียบ เทียบ คาค คำ ว่า ควร ค่า แถ่น ๑ โกฏี ๑ เท่านั้น

(ตตถ เอกกรตณมี ๒) ชุนนุณ แก้ว ทง หตาย นน แก้ว อัน หนึ่ง อันใด

ที่ จะ เสมอ ด้วย แก้ว คือ พระ พุทธเจ้า บมิได้ มี (ตถาคโต) พระ เจ้า

ชื่อว่า แก้ว ด้วย อัครว่า หา ถึง จะ เปรียบ มิได้ (อรรคน) เป็น แก้ว อัน
 ประเสริฐโดยแท้ ใน เมื่อ ประการ นั้น มี แก้ว บุคคล ผู้ใด ผู้หนึ่ง
 มิอาจ จะ เปรียบ เทียบ พระ เจ้าโดย คិតคุณ สมาริคุณ ปัญญาคุณ วิมุค
 คิคุณ วิมุคตินิยามะทัตถณะคุณ ว่า คุณ เป็น อัน มาก นั้น มี คิตคุณ เป็น
 อาทิ เปรียบ เทียบ ด้วยบุคคล ผู้นี้ (ตลาตคตมฺ รัตน) แก้ว ที่ จะ เติม
 ด้วย พระพุทธเจ้า มิได้ มี เหตุ พระพุทธเจ้า หา ผู้จะ เปรียบ เทียบ มิได้ ด้วย
 ประการ ดัง นี้ อนึ่ง พระพุทธเจ้า ชื่อ ว่า รัตน ด้วย สภาวะ อัน บุคคล
 จะ ได้ พบ ได้ เห็น เป็น อัน ยาก (เสยฺยณํ ทุตฺถโร ปาตุภาโว) เปรียบ
 ดัง ส้มเต๋อ อมรินทร์ราช หยาด น้ำ ปรากฏ ใน มนุษย์ นี้ ยาก ที่ บุคคล จะ
 ได้ พบ ได้ เห็น พระอินทร์ นั้น ก็ จัด เป็น แก้ว เหตุ บุคคล จะ ได้ พบ ได้ เห็น
 เป็น อัน ยาก แก้ว คือ พระอินทร์ นั้น ก็ มิได้ เติม ด้วย แก้ว คือ พระพุทธเจ้า
 (ทุตฺถาทถิสฺสนคณ รัตน) พระพุทธเจ้า ชื่อ ว่า รัตน ด้วย อัครว่า อัน
 บุคคล จะ ได้ พบ ได้ เห็น เป็น อัน ยาก (อรรคน) เป็น แก้ว อัน อุดม โดยแท้
 (กุโธ จักกวัตติธาทินํ รัตน) แก้ว แห่ง พระยา ทงหลาย มี พระยา
 จักรพรรดิ เป็น อาทิ จะ เป็น แก้ว อัน อุดม โดยแท้ หา มิได้ แก้ว
 ทงหลาย มี แก้ว แห่ง พระยา จักรพรรดิ เป็น คั้น ย่อม บังเกิด เป็น อัน
 มาก ใน กบ อัน หนึ่ง โลก สูญ จาก พระพุทธเจ้า ๆ มิได้ บังเกิด ขึ้น
 อสง ไรช กบ เหตุใด เหตุ ดัง นั้น พระพุทธเจ้า น บุคคล จะ ได้ เห็น เป็น
 อัน ยาก เหตุ พระพุทธเจ้า ย่อม บังเกิด แต่ ใน กาล บาง ที่ บาง คาย ก็ สัน
 ด้วย พระบาท พระพุทธองค์ เจ้า เทศนา แก่ พระ อานนท์ ใน กาล เมื่อ จะ เสด็จ

คับ ขันขี้ ประเวศ เข้า ถู พระ ปรีณิพพาน ว่า (เทวดา อานนท์ โยธมมา
 ยน คี ทูราจวมหาคดา ตถาคคั ทัตถันาย กทาจิ ตถาคดา โดเก
 ขุปมฺชฺชน คี) ตูกร อานนท์ เทวดา ทงทลาย พา กัน ทรบ เครั้า เสียใจ ว่า
 เรา ทงทลาย มา แต่ โลก มา เพื่อ จะ ทศนาถาร เห็น ชึ่ง ส้มเค็จ พระ
 พุทธเจ้า ๆ ทงทลาย บังเกิดใน โลกใน กาด บาง ที่ บจง คาย ส้มเค็จ พระ
 ส้มมา ส้มพุทธเจ้า ผู้ ทรง พระ นาม ชือ ว่า อรหัง หัก เสีย ชึ่ง ก้า กง แห่ง
 ชึ่ง ส้าวจักร คอว แก่ เครั้อง สักการ บูชา แห่ง สัตวโลก พระองค์ จัก
 เค็จ เข้า ถู พระ ปรีณิพพาน เสีย ใน เพลา บังจุตสมัย โลก รุ่ง คิมวัน นี แล้ว
 (อัยบี มเหตักธา) มเหตักธา เทวราช นี กัด พระ ภิกษุ ทงทลาย นน กัด
 มา กัน ทาง ขวาง อยู่ ใน เบื้อง พระภักตร์ ส้มเค็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ (น มย
 ธรรม) เรา ทงทลาย มิได้ ทศนาถาร เห็น ส้มเค็จ พระ พุทธเจ้า ใน
 บังนิม กาด ชัน เปน ที่ สุด (ตถาคคสมิ รตน) อาศรัย พระพุทธเจ้า
 ครดี เทศนา แก่ พระ อานนท์ ณ ชึ่ง เห็น ความ ชัด ว่า แก้ว ที่ จะ เค็มขอ
 ด้วย พระ พุทธเจ้า มิได้ มี เหตุ บุคคล จะได้ พบได้ เห็น เปน อัน ยาก ด้วย
 ประการ ณ ชึ่ง อนึ่ง ทวพย อันใด ที่ เปน ทวพย อัน ประเสริฐ ทวพย นน
 ชือ ว่า แก้ว ด้วย ชัดละ ว่า บุคคล มิได้ ทราม นริ โภค ใช้ สรวช ทวพย นน ได้
 แก่ ตั้ง ตั้ง ฤๅ ทวพย นน ได้ แก่ จักร แก้ว เปน อาทิ แห่ง ส้มเค็จ บรม
 จักรพัคธา วิราช แท้จริง จักรแก้ว นน ย่อม บังเกิด แก่ พระยา จักร ทงทลาย
 ชัน มี ทวพย แตน โภฏ อยู่ เห็นเอ พน ปราสาท ชัน มี พนได้ ๗ ชัน มิได้
 บังเกิด แก่ บรม ทงทลาย ชัน ทราม และ เกิดใน ตระกูด คำ มี ตระกูด

จันทรกาล และ ตรีภุต ช่าง ตำแพน ตรีภุต เนสาท ตรีภุต ช่าง รถช่าง เกวียน
ตรีภุต คน ชน หยาก เยื่อ เป็นต้น โดยที่ สุด แต่ ชน จะ เห็น เห็น ก็ มิ ได้ มี
(นิพพิตติ) จักร แก้ว เป็น อาภิ ย่อม บังเกิด เป็น ของ บริ โภค แห่ง

พระยาจักร ผู้ มี ชาติ ชน บริ สุทธิ แต่ ฝ่าย ทงสอง คือ ฝ่าย พระ มิตา และ ฝ่าย
พระ มารดา ชน บำเพ็ญ ซึ่ง จักรวรรดิจักร มี ประการ ๓๐ บริบูรณ์ พระยา
จักร นั้น เสด็จไป ใน น้ำ มี ประมาณ โยชน์ หนึ่ง ด้วย อาณาภ จักรแก้ว ตรีภุค
ซึ่ง นำ คือ เป็น ฝ่าย มิให้ เชื่อม ถม เข้า ได้ แล้ว ประดิษฐาน ยืน อยู่ (ยกากามิ
สัตตารตนาถิ คณหติ) มหา ชน บริษัท เป็น ชน มาก ก็ ถือ เขา ซึ่ง แก้ว

๗ ประการ ได้ ส้มควร แก่ ปราณ (ปุน ราชา) ภาย หลัง บรมจักร ก็
ทรง ถือ ซึ่ง สุวรรณ กิงคาร พระ เค้า ทอง ออก พระ วาจา ว่า จับเต็ม เต็ม
ไป ส้มบัต เป็น ของ เรา แล้ว คง นี้ แล้ว ทรง ถัด ซึ่ง ออกทั้งไป หมู เต็ม
ก็ ถึง จักรแก้ว จักร แก้ว ก็ ไปใน เมฆ นำ พระยาจักร ก็ เสด็จ ตามไป

แต่ เมฆ หลัง นำ ณท่าม ถวาง ท ทม อยู่ ด้วย อาณาภ จักร แก้ว นน ก็ เชื่อม
ถึง กัน เต็ม บริบูรณ์ เข้า ดัง แก่ (เอเคเนว อุปาเยน) พระยาจักร เสด็จ
ไปใน มหา ส้มทุ ข้าง ทักขิน ทิศ บัจฉิม ทิศ อุตฺร ทิศ ด้วย อุบาย นั้น ส้มเต็ม
บรมจักร เทียว เวียนไป ด้วย ประการ ดัง นี้ แล้ว ก็ ยัง จักร แก้วให้ ชนไปใน

นภาภาศ์ สูง ประมาณ ส้าม ร้อย โยชน์ (คัสถ ฐิโต ราชา) พระยาจักร
ประดิษฐาน เห็น จักร แก้ว นั้น แล้ว ก็ ทอด พระเนตร แล ดู ซึ่ง จักรวาพ
อัน หนึ่ง อัน ประดับ ด้วย ทวีปใหญ่ ๘ มี ทวีป น้อย สอง พัน เป็น บริวาร
คือ บุพพระ วิเทหะ ทวีป มี ปริมาณ ๗ พัน โยชน์ ประดับ ด้วย ทวีป น้อย

ทำ ร้อย คือ อุดพระ กรทวี่ปมี ปริมาณ๓๓ ๘ พันโยชน์ ประคัม ด้วย
ทวี่ป น้อย ๕๐๐ คือ อมร โศยาน ทวี่ปมี ปริมาณ๓๓ ได้ ๘ พันโยชน์ ประคัม
ด้วย ทวี่ป น้อย ทำ ร้อย คือ ธมพู ทวี่ปมี ปริมาณ๓๓ หมื่น โยชน์ . ประคัม
ด้วย ทวี่ป น้อย ทำ ร้อย เหมือน กัน เมื่อ บรมจักร ทอด พระเนตร แด ตู
ทวี่ปใน จักรวาล ด้วย ประการ ฉนั้น ก็ บังเกิด ความ ยินดี เป็น อัน มาก
จักร แก้ว ย่อม ยัง ความ ยินดี ให้ บังเกิด แก่ บรมจักร ด้วย ประการ ฉนั้น ก็ คือ และ
จักร แก้ว นั้น มิได้ เสนอ ด้วย แก้ว คือ พระ พุทธเจ้า (ฉวรรตน์) พระ
พุทธเจ้า เป็น แก้ว อัน ประเสริฐ นั้น ด้วย อตถะ ว่า ยัง ความ ยินดี ให้ บังเกิด
จักร แก้ว ฉะ ยัง ความ ยินดี ให้ บังเกิด เสนอ ด้วย พระ พุทธเจ้า หา มิได้ พระ
พุทธเจ้า น ยัง ความ ยินดี อัน ยัง ให้ บังเกิด แก่ สัตว สัตว์ คือ ความ ยินดี
ที่ จะ ได้ แก้ว เป็น ต้น ให้ บังเกิด แก่ พระยา จักร นั้น มิ ได้ ถึง ซึ่ง เสีย หนึ่ง
ส่วน หนึ่ง แห่ง ทศ สัตว์ ใน สวรรค์ (คตาคโต) แท้จริง ส้มเตี๊ยะ พระ
พุทธเจ้า อัน เจียน มา สู่ พุทธภูมิ เหมือน ด้วย พระ พุทธเจ้า แต่ บาง กอน
ยัง ความ ยินดี ใน ปฐุมณาน ทศิยะณาน ศติยะณาน จตุตตะณาน ปญฺจนะณาน
อัน ประณีต สุขุม ยิ่ง กว่า ความ ยินดี ใน สวรรค์ ให้ บังเกิด แก่ เทวดา และ
มนุษย์ ทั้ง หาย ฉะ นั้น มิ ได้ อัน กระทำ ตาม โอวาท แห่ง พระองค์ (น เกวต)
ใช่ แต่ เท่านั้น พระองค์ ยัง ความ ยินดี ใน อากาสา นัญจายคนะ ฌาน
วิญญา นัญจายคนะ ฌาน อากิญจัญญา ยคนะ ฌาน เนวสัญญา นาสัญญา
ยคนะ ฌาน ยัง ความ ยินดี ใน พระ โสธา บัคคิมรรค พระ โสธา บัคคิผล
พระ สกิทากามิมรรค พระ สกิทากามิผล พระ อนากามิมรรค พระ อนากามิ

ผล พระ อรหัตตะ มรรค พระ อรหัตตะ ผล ให้บังเกิด แก่ เทวดา และ
 มนุษย์ ทั้งหลาย จะ นับ จะ ประมาณ มิได้ อัน กระทำ ตาม โอวาท แห่ง
 พระองค์ แก้ว อัน ที่ จะ ยัง ความ ยินดี ให้ บังเกิด เหมื่อน ด้วย แก้ว คือ พระ
 พุทธเจ้า ทำ มิได้ (อัมภ) ประการ หนึ่ง เถา แก้ว หนึ่ง ๒ ประการ
 คือ อวิญญาณกะ ๓ อวิญญาณกะ ๓ สุนนุณ แก้ว ทั้งหลาย นั้น จักรแก้ว
 แก้ว มณี ไชติ เงิน ทอง เปน อาทิ มิได้ มี อินทรีย์ ทั้ง ๖ แก้ว หนึ่ง ได้ ชื่อ ว่า
 อวิญญาณกะ คือ อวิญญาณ มิได้ แก้ว อัน ได้ มี ข้าง แก้ว เปน ต้น
 มี ขุนพลแก้ว เปน ปรีโยธาน มิได้ เปน ของ บริโภค ใช้ ส่วย แห่ง สัตถ์ อัน ทราบ
 ได้ ชื่อ ว่า อวิญญาณกะ คือ ประกอบ ด้วย วิญญาณ (คัมปี พุทธรัตน
 สัม นัตถิ) แก้ว ทั้ง สอง คือ อวิญญาณกะ และ อวิญญาณกะ นั้น มิได้
 เสมอ ด้วย แก้ว คือ พระ พุทธเจ้า (ตถาคโค) สัมเด็จ พระ พุทธเจ้า
 ได้ ชื่อ ว่า แก้ว ด้วย อรรถะ ว่า อัน สัตถ์ มิได้ ทราบ ช้อง เสาพย เป็น ที่
 เสาพย แห่ง สัตถ์ มิได้ ทราบ (ฉรรคนิ) เปน แก้ว อัน ประเสริฐ แท้จริง
 สัมเด็จ พระ พุทธเจ้า อัน ครุ ทั้งหลาย ๖ มี บุรณภัสสร เปน ต้น ก็ คือ คน พาด
 เห็น ปาน ดัง ครุ ทั้ง ๖ นั้น ก็ คือ มิได้ เสาพย มิได้ เปน ที่ บริโภค แห่ง คน
 พาด ปาน ดัง ครุ ทั้ง ๖ อัน เปน คน มี ทิฏฐิ วิปริต มิได้ ประกอบ ด้วย อุปนิสัย
 อัน บัณฑิต สัมมุติ ว่า เปน สัตถ์ โสมกะ เถว ทราบ (ปริโภโค) เปน ที่
 บริโภค ที่ เสาพย แห่ง กุศมุตฺร และ มหา สว่างก ทั้งหลาย อัน บริบูรณ์ ด้วย อุปนิสัย
 ประกอบ ด้วย นิพเพธิกะญาณ สามารถ จะ ครุสรู ซึ่ง พระ อรหัต ใน ภาส
 เมื่อ จบ พระ คาถา ๕ บาท ใช้ แต่ เท่านั้น เปน ที่ บริโภค ที่ เสาพย แห่ง

ชนทั้งหลาย อัน มี พากิยะ ทวารุจิริยะ เปน ต้น ชนทั้งหลาย เจ้าเร่า ซึ่ง
 ทักขานุกตริยะ และ ส่วนนา นุกตริยะ เปน อาทิ (ตถาคคิ ปริภุญชัน คิ)
 ก็ ย่อมได้ บริโภค คือ เด็พย ซึ่ง สมเด็จพระ พุทธเจ้า แก้ว อัน มิได้ เด็พย ด้วย
 แก้ว คือ พระเจ้า ด้วย ข้อใด ว่า อัน ตักข มิได้ ทราบ เด็พย ด้วย ประการ ดังนี้
 ทรมัย อันใด ที่ โลก สมมุติ ว่า ประเสริฐ ทรมัย นั้น ชื่อ ว่า รตะ ด้วย ข้อใด ว่า
 ยัง ความ ยินดี ให้บังเกิด โดย มิได้ แปรก เบียดย จุจ จักร แก้ว แห่ง บรม
 จักรพัทธราชา ฯ เห็น จักร แก้ว ก็ ชื่น ชม โสมนัส ยินดี จักร แก้ว ยัง ความ
 ยินดี ให้บังเกิด แก่ พระยา จักร ด้วย ประการ ดังนี้ (ปุน อปร) ยัง เหตุอื่น
 แห่ง บรมจักรพัทธราชา พระหัตถ์ เมือซ้าย ทรง ถือ ซึ่ง พระเท้าทอง พระหัตถ์
 เมือ ขวา ทรง ประพรม น้ำ แดง ออก พระ โขษฐ์ ว่า จักร แก้ว จง พัดผัน
 หัน ไป จักร ผู้จำเริญ จง มี ชัย ชำระ เกิด ทาด นั้น จักร แก้ว ก็ บันญา ซึ่ง
 ดำเนียง อัน ไพเราะ เต็มมา จุจ เตียง คุริยะ คนตรี มี องค์ ๕ ประการ แดง ก็
 ไป โดยนภาตาค์ ด้าน ข้าง บูริม ทิศ ตะวัน ออก (ราชา) สมเด็จพระ บรม
 จักรพัทธราชา ก็ เสด็จฯ ไป ภายหลัง จตุรงค์ เต็มมา ๕ หมู่ มี บริมณฑล
 กว้างขวาง ได้ ๑๒ โยชน์ เปน กำหนด ก็ ตาม เสด็จฯ ไป ด้วย อานาจ
 อานุภาพ จักร แก้ว ฝูง ชนทั้งหลาย ก็ ถือ เขา ซึ่ง ดอกไม้ และ ผลไม้ และ ใบ
 ไม้ แห่ง พฤษพาชาติทั้งหลาย อัน มิได้ สูงนัก ต่ำนัก บ้าง อัน สูง ไล่ต นั้น บ้าง
 แห่ง พฤษพา พุ่มไม้ อัน ต่ำ เตย นั้น บ้าง แดง ก็ นำ มา ถวาย บรม กระษัตริ
 ก็ ทรง รับ ซึ่ง เสร็จของ บรรณา การ จาก มือ แห่ง ชนทั้งหลาย (ปฐุราชาโน)

พระยาเมืองจีน ทงหลาย มาด้วย อาการ ชัย เคารพ ชูต เชิญว่า (เอहि โส
 มหาราช) ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็น มหันตะ ราชา ชีราช ขอ เชิญ พระองค์
 เจ้า เด็ดจ เกิด บรมจักรพัตรา ชีราช ก็ ประทานโอ วาท สั่ง ดอน เป็น คัม ว่า
 ท่าน ทงหลาย อย่า พัง ข้า สัตว ศัก ชีวค ดั่ง นี้ (คจฉค) แล้ว พระองค์
 ก็ เด็ดจ หลีก เอย ไป (ยคฉ ราชา) บรมจักร ปราตนา จะ เสด็จ
 ปราตนา จะ ดำเรจ ซึ่ง ทิวาได้ยาศ บรมทม กตาง วันในทีใด จักร แก้ว ก็ ลง
 จาก อากาศใน ที่ นั้น ประดิษฐาน เหมือ ภูมิภาค ประคจ จักร รถ อัน มี เพดา
 อัน หัก ยัง เหลือ แต่ จักร เปด่า

(คมนจคคต อุปบันเน)

เมื่อ ดมเด็จ บรม จักร บังเกิด ดำริ

กิด จะ เด็ดจ ไป อีก จักร แก้ว ก็ บันฎา เตียง โดย นัย ดุจ ถอน บริษัท
 มี บรมณทต กวาง ๑๒ โยชน ได้ พง ซึ่ง เตียง นั้น แล้ว ก็ มา ณอากาศ
 จักรแก้ว นั้น ก็ หยั่ง ลง สู่สมุท ค้าน ช้าง บุริมทิศ โดย ดำดับ ๆ และ แก้ว
 อันใด เหมือ ด้วย อันทรย์ เป็น แก้ว กอบ ด้วย วิญญาณ แก้ว นั้น
 นักปราชญ์ กถาว ว่า เด็ค เหตุไร จึง ว่า เด็ค แก้ว หา วิญญาณ มิได้
 มี เงิน และ ทอง แก้ว มณี และ แก้ว มุกดา เป็น ฮาติ บุคคล ย่อม นำ เข้า ไป
 เพอ จะ ประคบ ซึ่ง แก้ว ทงหลาย มิ ช่าง แก้ว เป็น คัม อัน ประกอบ ด้วย
 วิญญาณ (ฉวิญญาณกรตณัมบี ทูวิจ) แก้ว ประกอบ ด้วย วิญญาณ
 มี ประการ สอง คือ ศิวจฉานะ รตนะ ๑ มนุสสรตนะ ๑ ชุมมุน แก้ว ทง ๒ นั้น
 มนุษย์ แก้ว เด็ค กว่า ศิวจฉาน แก้ว เหตุไร จึง ว่า เด็ค ศิวจฉาน แก้ว
 เป็น พาหะ สำหรับ ชี ของ มนุษย์ แก้ว (มนุสสรตณ ทูวิจ) มนุษย์
 แก้ว มน มี สอง ประการ คือ หลึงแก้ว ๑ บุรุษ แก้ว ๑ บุรุษ แก้ว นั้น เด็ค

ถว่า สัตว์ แก้ว เหตุไร จึงว่า เติศ (อิตฺถิรัตนํ) สัตว์ แก้ว ถึง ซึ่ง เป็น
 คน สำหรับ นำเรอ บริรักษ์ แห่ง บรุษ แก้ว (ปฐิสรตณํ) บรุษ แก้ว มี ๒
 คือ อาศาริก รัตนะ อมาศาริก รัตนะ ชุมมุน คฤหิธตฺถ์ แก้ว และ บรพพิต แก้ว
 ทั้งสอง นั้น บรพพิต แก้ว เติศ กว่า คฤหิธตฺถ์ แก้ว เหตุไร จึงว่า เติศ
 พระยา จักรพรรดิ ซึ่ง จิต เป็น อาศาริก รัตนะ คฤหิธตฺถ์ แก้ว นั้น ต้องให้ ซึ่ง
 บรพพิต อัน จิต เป็น อมาศาริก รัตนะ ประกอบ ด้วย ด้วย ตีลาติ คุณ ปัญญา
 คุณ สมาริคุณ วิมุตติคุณ วิมุตติญาณ ทิสสนะ คุณ ด้วย เบญจางค
 ประดิษฐ์ อุปฐาก นำเรอไป สู่ มาหา บรพพิต แก้ว ก็ จะได้ ซึ่ง มนุษย สัมบัติ
 สวรรค สัมบัติ (อนันเต) ใน ที่ สุด ก็ จะได้ ซึ่ง นิพพาน สัมบัติ อมาศาริก
 รัตนะ แก้ว คือ บรพพิต มี ประการ สอง ด้วย สามารถ ปุ่ชุน และ อริยมุทก
 ษณ์ ทั้ง มี ประการ สอง ด้วย สามารถ เตชะ บุคคล และ อเตชะ บุคคล
 (อเตชรตณํ) แก้ว คือ อเตชะ บุคคล มี ประการ สอง ด้วย สามารถ สุกะ
 วิมิตฺถ์ และ สมนถ ยานิกะ แก้ว คือ สมนถ ยานิกะ มี ประการ สอง คือ ถึง ซึ่ง
 สว่าง บารมี ญาณ และ มี ได้ ถึง ซึ่ง สว่าง บารมี ญาณ แก้ว คือ สมนถ ยานิกะ
 ถึง ซึ่ง สว่าง บารมี เติศ กว่า แก้ว คือ สมนถ ยานิกะ อัน มี ได้ ถึง ซึ่ง สว่าง
 บารมี เหตุไร จึงว่า เติศ เติศ กว่า นั้น เหตุ มาก ด้วย คุณ แท้จริง แก้ว
 คือ พระ บั้จเจก พุทฺธ เจ้า เติศ กว่า แก้ว อัน ถึง ซึ่ง สว่าง บารมี (กัธมา)
 เหตุไร จึงว่า เติศ เติศ นั้น เหตุ มาก ด้วย คุณ

แท้จริง พระธำวัก ทงหลาย มากกว่า ร้อย เหมือน ด้วย พระ ธรรมบุตร
 และ พระ โมคคัลลานะ นั้น มิได้ ถึง ซึ่ง เดียว หนึ่ง ส่วน หนึ่ง แห่ง คุณ ของ พระ
 บิณฑุ พุทธ เจ้า องค์ หนึ่ง (สัมมาสัมพุทธรัตน) แก้ว คือ พระสัมมา
 สัมพุทธ เจ้า เด็ด กว่า แก้ว คือ พระ บิณฑุ พุทธ เจ้า เหตุ ดัง นั้น พระ บิณฑุ
 พุทธเจ้า ทงหลาย นั้น มี บัดถึง กิจ ๆ กันใน สกต สมพุทธวป ก็ มิได้ ถึง ซึ่ง
 เดียว หนึ่ง ส่วน หนึ่ง แห่ง คุณ ของ สัมเด็จ พระ สัมมา สัมพุทธ เจ้า พระองค์ หนึ่ง
 เหตุ ว่า สัมเด็จ พระสัมมา สัมพุทธ เจ้า มาก ด้วย พระคุณ คำ ที่ ว่า มาน ก็ สัม
 ด้วย พระพุทธ ฐิติกา ที่ สวัสดิ เทศนา แก่ ภิกษุ ทงหลาย ว่า คุณ ภิกษุ ทงหลาย
 สัตว ทงหลาย บรรดา ที่ มี เท้า และ หา เท้า มิได้ สัตว ๒ เท้า ๔ เท้า มี
 ประมาณ เท้าโต ศกาศคนี้ เด็ด กว่า สัตว ทงหลาย มี ประมาณ เท้า นั้น
 (ศกาศคสมั รตน) แก้ว ที่ จะ เหมอ ด้วย พระพุทธ เจ้า ด้วย ปริยาย อันใด
 อัน หนึ่ง มิ ได้ มี ด้วย ประการ ดัง นั้น เหตุ ดัง นั้น สัมเด็จ พระ ผู้ มี พระภาคย์
 จึง สวัสดิ เทศนา ด้วย พระบาท ว่า (น โน สมัน อติถิ ศกาศคเตน)
 แก้ว ที่ จะ เหมอ ด้วย พระ ศกาศค มิได้ มี (เหว ภควา พุทธรัตนสัต
 อสมคั วัตวา) สัมเด็จ พระผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า ถด่าง ซึ่ง พุทธ รตนะ ว่า
 มิได้ เหมอ ด้วย แก้ว ทงหลาย อัน คือ ประเดรัฐยัง ถว่า แก้ว ทงหลาย อัน
 พระองค์ ปราณมา จะรับ เเดียว ซึ่ง อุปัททวะ อันตราย อัน บังเกิด แก่ สัตวทงหลาย
 นั้น พระองค์ มิได้ อาศรัย ซึ่ง ชาติ และ โคตร มิได้ อาศรัย ซึ่ง ตระกุก และ
 พรพน อันงาม พระองค์ อาศรัย ซึ่ง สัตวโลก ดัง แต่ เหวจันไป ถึง ภวักคะ

พรหม ว่า มีได้ เต็มอ ด้วย พุทธ รัตนะ ด้วย สัตถคุณ สมาธิคุณ วิมุติคุณ
 วิมุติญาณ ทศสังคะคุณ จึง ประกอบ ซึ่ง สัจจะวาทะ คือ คำ สัจ ว่า (อิทัมปิ
 พุทฺเธวณํ ปณฺธิตํ เอเตน สัจฺเจน สุวตฺถิ โทสุ) เนื้อ ความ ว่า แก้ว คือ
 พระพุทธ เจ้า น อุดม ประเสริฐเลิศ กว่า แก้ว ทองปวง บรรดา มีใน โลก ความ
 สิริ สว่างดี พิพิฒ มงคล วิคคัมตะราย ทวย โรคโรคาไร้ จึง มี แก้ว ผูง มนุษย์
 พุทธ บรรพตษ์ ทองปวง ด้วย กระทำ ซึ่ง คำ สัจ นี้ (วุตฺถมตฺตาย อิมาย
 กาถาย) สมเด็จ พระ ผู้มี พระภาคย์ เจ้า มาตร ว่า กล่าว ซึ่ง พระ ศาสดา น
 ความ สว่างดี จำเวญ ก็บังเกิด มี แก้ว ราช ตรีภูล (ภยํ วุปฺสันตํ) ภัย ก็
 รมับ อมนุษย์ ทั้งหลายใน แดน โภจิ จักรวาฬ ก็ รมับ เขา ซึ่ง อชญา แห่ง
 พระ ศาสดา (ภคฺวา) องค์ สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง คำ สัจ
 ด้วย พุทธ คุณ ด้วย ประการ ดัง นั้น แล้ว

ถ้าคับ นั้น ก็ ทรง พระ ปราบภ เพื่อ จะ กล่าว คำ สัจ ด้วย พระนิพพานคุณ
 จึง ตรัส ด้วย บาท พระ ศาสดา ว่า (ขยํ วิวาคํ อมตํ ปณฺธิตํ ยทฺชณฺคา
 สกฺขมฺนี สฺมาทิตฺโต น เตน อมฺเมเน สมนฺตํ กิณฺญํ อิทัมปิ ชมฺเมวณํ
 ปณฺธิตํ เอเตน สัจฺเจน สุวตฺถิ โทสุ) แปล เนื้อ ความ ใน พระ นิพพาน
 ธรรมคุณ ที่ ไปรบ ประทาน พระ ธรรม เทศนา ว่า (สกฺขมฺนี) พระ เจ้า ผู้
 เปน บุตร แห่ง สกฺขราช มี จิตร ตั้ง หมัน ด้วย อริยมัคคะ สมาธิ ได้ ซึ่ง
 พระ นิพพาน ธรรม อันใด อัน ยัง ก็เลิศ ให้ สัน สุข ด้วย อนุปปาท นิโรธ
 ปราศจาก ราคะ เภน ธรรม อัน มีได้ รู้ ด้วย ประเนต อุดม แก้ว อันใด อัน
 หนึ่ง ที่ จะ เต็มอ ด้วย พระ นิพพาน ธรรม นั้น มีได้ มี แก้ว คือ พระนิพพาน

ธรรม นั้น ประณิธ อุตม คี กวำ สรรพ แก้ว ทงปวง ความ ช่วดีดี จำเรญ บำร่าค
 ไรคั้นตระราย จง มี แก่ ฝูง มนุษย์ พุทธ บรรพตซ์ ทงปวง ด้วย กถำว ซึ่ง คำ ดี ๆ มี
 พระอรธกถาจารย์ ผู้ รั พุทธาธิบาย จึง ขยาย ความ ตาม กระแต่ พระพุทธฎีกา
 แก่ ไรใน บท (ขญ วิราค) กอนว่า กิเลศ ทงทถาย มี ราคะ เปน คั้น ตั้นตัญญ
 ไป ด้วย อัน กระทำให้ แจง ซึ่ง พระ นิพพานธรรม ๆ นั้น มาคร ว่า ถึง ซึ่ง ตั้น แห่ง
 กิเลศ ธรรม ทงทถาย มี ราคะ เปน คั้น ด้วย อนุปปากนิโรธ (ค นิพพาน)
 พระ นิพพาน ปราศจาก กิเลศ มี ราคะ เปน คั้น โดย ตัมปโยค บ้าง โดย
 อารมณ บ้าง (ค ตัม ตัจฉิกเต) ใน เมื่อ พระ นิพพาน ธรรม นั้น อัน
 มุกทต กระทำให้ แจง แต่ กิเลศ ทงทถาย มี ราคะ เปน คั้น ก็ เตียมหาย โดย แท้
 เปน อัจจันตระ วิรัต ขจิต จาก ตั้นตาม เหตุ ตั้ง นั้น พระ นิพพาน จึง ได้ ชื่อ ว่า
 ขญ วิราค (อนุปปากโต) กิริยา ที่ บังเกิด แห่ง พระ นิพพาน นั้น ก็ มี ได้ ปรากฎ
 (น วโย) ฉิบหาย แห่ง พระ นิพพาน ก็ มี ได้ ปรากฎ (น อัญญุตคค)
 สภาวะ แปร ปรงน เปน อย่าง อื่น แห่ง พระ นิพพาน นั้น ก็ มี ได้ มี เหตุ ตั้ง นั้น
 (ค นิพพาน) พระ นิพพาน ธรรม นั้น มี ได้ เกิด มี ได้ แก่ มี ได้ ตาย จึง
 ได้ นาม บัญญัติ ชื่อ ว่า อมค อึ่ง พระ นิพพาน ชื่อ ว่า ปณค นั้น ด้วย
 อคตธ ว่า อุตม คี กวำ แก้ว ทงปวง นัย หนึ่ง ชื่อ ว่า ปณค นั้น ด้วย
 อคตธ ว่า อัม กิเลศ มี พึง เภาให้ ร้อนได้ ใน บท สักยมุนี นั้น มี อคตา
 ขิบาย ว่า พระ เจ้า ชื่อ ว่า สักยะ นั้น ด้วย อคตธ ว่า ประตู่คร ใน สักย ตระกุต
 ชื่อ ว่า มุนี นั้น ด้วย อรรธ ว่า ประกอบ ด้วย โมนัย ธรรม พระเจ้า นั้น

มีจิต ตั้งมั่น ด้วย ขริยมัคคะ ดังนี้ กระทำให้แจ้ง ซึ่ง พระ นิพพาน ชราม
 อันใด ด้วย กำลัง ปัญญา ของ พระองค์ (อภิญฺจ ชัมมชาติ) ชราม ชาติ
 อันใด อันหนึ่ง ที่ จะ เสื่อม ด้วย พระนิพพาน ชราม นั้น มิได้มี (เฮว ภคฺวา)
 สมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ แสดง ซึ่ง พระ นิพพาน ชราม ว่า มิได้เสื่อม
 ด้วย ชราม ทงหลาย อัน คือ พระ นิพพาน ชราม เด็ด กว่า ชราม ทงปวง
 ด้วย ประการ ดังนี้

ถ้าคัมภีร์ นั้น พระองค์ ปราถนา จะ ระวัง ซึ่ง อุปัททวะ อันตราย แห่ง สัตว
 ทงหลาย นั้น พระองค์ อัคริย ซึ่ง ภาวะ แห่ง พระ นิพพาน ชราม ประเสริฐ
 กว่า ชราม ทงปวง จึง ประกอบ ซึ่ง สัจจะ วจนะ คือ คำ สัจ ว่า (อิทฺมึบ
 ชัมเม รตนํ ปณฺตี เอตฺน สัจฺเจน สุวตฺถิ โทสุ) ดังนี้ ความว่า
 แก้ว คือ พระ นิพพาน ชราม นี้ ประณีต อุดม ดี กว่า ชราม ทงปวง ความ
 สิริสวัสดิ์ สุขมงคล วิมต นิราศ โรคโรคาไข้ จึง มี แก่นิกร มนุษย์ พุทฺธ
 บรรพตฺธิ บรรคาค ที่ อุปัททวะ อันตราย เมียด เมียพ มนุษย์ ทงหลายใน
 แผ่น โภจิ จักรวาพ ภิรมฺ เชา ซึ่ง อาชญา แห่ง พระ ศาถานํ (เฮว นิพฺพาน
 ชัมมกุณฺเณ สัจฺจํ วตฺวา) สมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ ทรง กระทำ ซึ่ง
 คำ สัจ ด้วย คุณ แห่ง พระ นิพพาน ชราม ด้วย ประการ นั้น แล้ว

ถ้าคัมภีร์ นั้น ก็ ทรง พระ ปราถภ เพื่อ จะ กระทำ ซึ่ง คำ สัจ ด้วย คุณ แห่ง
 มัคคะชราม จึง ตรัส ด้วย บาท พระ ศาถาว่า (ยัมพุทฺธเสฏฺฐ ฐู ปวิถฺถนฺณยิ
 สฺสุ สมาริมาณนฺตริกฺกญฺญมาหุ สฺมาชิมา เตน สโม น วิสฺสติ อิทฺมึบ
 ชัมเม รตนํ ปณฺตี เอตฺน สัจฺเจน สุวตฺถิ โทสุ) ดังนี้ ความว่า องค์

สมเด็จพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ เลิศโลก ทรง ตรัสธรรม ซึ่ง มัคคะ สมาธิ
ได้ชื่อว่า ผ่องใส สอาด โดยแท้ เหตุ คัด เศษ ซึ่ง มลทิน คือ กิเลส ทรง
ตรัสธรรม ซึ่ง สมาธิ อันใด ว่า หา สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง จะ หนึ่ง จะ ทาง มิได้ (โภจิ
ขมิ โม) สมาธิ ขรรณ อันใด อัน หนึ่ง ก็คือ รูปาวจร สมาธิ ก็คือ อรูปา
วจร สมาธิ ก็คือ มิได้ เสมอ ด้วย มัคคะ สมาธิ และ ผละ สมาธิ นั้น แก้ว คือ
มัคคะ สมาธิ และ ผละ สมาธิ นี้ ประณีต อุดม ยิ่ง กว่า รูปาวจร สมาธิ และ
อรูปาวจร สมาธิ (สัจฉิ โทศ) ความ สดุดี จำเริญ นิราศ โภค
โรคา ไร นฤภัย อุกัทวะ อันตราย ทั้งปวง จง มี แก่ มนุษย์ พุทธ บรรพตย์
ทั้งหลาย เกิด พระ อัญญาภิกษุ ผู้รู้ พุทธา ชีมาย ขยาย ความ ว่า พระ
พุทธเจ้า ชื่อ ว่า พุทธะ ด้วย อธิติว่า ครัสรู้ ซึ่ง อริยสัจ ทั้ง ๔ ชื่อ ว่า เตอฐะ ด้วย
อธิติว่า ประเสริฐ โดย พิเศษ ใน อมนุษย์ และ บัณฑิต พุทธะ นั้นได้ แก่
ต่างก บัณฑิต พุทธะได้ แก่ พระ บัณฑิต โภธิ (พุทธ เตอฐะ) พระ
พุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ใน อมนุษย์ และ บัณฑิต พุทธะ นั้น ครัส ตรัส ธรรม
ซึ่ง สมาธิ ว่า สมาธิ ที่ มี ใน พระ อัญญาภิกษุ มรรค นั้น ประเสริฐ กว่า มรรค
ทั้งหลาย เปนไป เพื่อ จะ ให้ ถึง ซึ่ง พระ อมตมหา นิพพาน อัน เกษม จาก โยคะ
อันนี้ ครัส ตรัส ธรรม ว่า ภิกษเว ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ตถาคต ครัส
เทศนา ซึ่ง มัคคะ สมาธิ และ ผละ สมาธิ อัน เปน ของ แห่ง พระ อริยเจ้า ให้
ท่าน ทั้งหลาย ทั้ง (อัจฉนต โวทาน) มัคคะ สมาธิ นั้น ผ่องใส ไพโรจน์
โดยแท้ เหตุ ขาด คัด เศษ ซึ่ง มลทิน คือ กิเลส ผละ สมาธิ นั้น

ชื่อ อนันตริกะ สสมาธิ เหตุให้ถึง ซึ่ง ผลใน ระหว่าง อัน เป็นไป แห่ง ตน
 หา ถึง จะ กัน จะ บัง มิได้ รูปาวจร สสมาธิ อรูปาวจร สสมาธิ อันใด
 อัน หนึ่ง จะ เสมอ ด้วย มัคคะ สสมาธิ และ ผละ สสมาธิ อัน พระ พุทธเจ้า ตรัส
 สรรเสริญ ว่า สอาด ปราศจาก มลทิน คือ กิเลส นั้น หามิได้ (กัธมา สัมภาวิ
 คคคา) เหตุไร สัมเด็จพระ พุทธเจ้า จึง ตรัส สรรเสริญ เต่า พระ
 พุทธเจ้า ตรัส สรรเสริญ นั้น เหตุ บุคคลได้ ถึง ซึ่ง พระ โลกุตตระ สสมาธิ
 บังเกิดใน พรหม โลก นั้น ๆ แล้ว มิ ได้ กลับ มา บังเกิดใน ขยายะ ภูมิ มี นรก
 เป็น ต้น ประการ ๓ เหตุ พระ อรหัตตะมัคคะ สสมาธิ นี้ พระ อริย บุคคล
 จำเวญ ประการ ๓ เหตุ พระ อริย บุคคลได้ พระ อรหัตตะมัคคะ สสมาธิ
 คัด เสีย ซึ่ง บังเกิดใน ภพ ทั้งปวง ประการ ๓ เหตุ ดังนั้น พระ พุทธเจ้า จึง ตรัส
 เทศนาใน พระ สูตร ว่า (ยวตา ภิกขเว สชตา) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
 อกรรม ทั้งหลาย ที่ บังคับ ประชุม แต่ง มี ประมาณ เท่าใด พระอรหัตตะมัคคะ
 สสมาธิ คือ สัมมา สสมาธิ นี้ ที่ นับ เข้าใน อัญจังกิกรมรรค พระ ศากย กถาว
 ว่า เลิศ กว่า อกรรม ทั้งหลาย มี ประมาณ เท่า นั้น (เฮอ ภชวา) สัมเด็จพระ
 พระ ผู้ ทรง พระภคย์ เจ้า กถาว ซึ่ง ภาวะ แห่ง อนันตริกะ สสมาธิ คือ มัคคะ สสมาธิ
 และ ผละ สสมาธิ มิได้ เสมอ ด้วย สสมาธิ ทั้งหลาย คือ ประเสริฐ เลิศ กว่า
 สสมาธิ ทั้งหลาย อัน ด้วย ประการ ดังนี้

ถ้ากับนั้นพระของค์ ชาติริย ซึ่งมัคคะ สสมาธิ และ ผละ สสมาธิ มิได้ มี สสมาธิ อัน
 เสมอ จึง ประกอบ ซึ่ง พระราชาธิราช เป็น ต้นว่า (อิทมิปิ ชัมเม รตนํ ปณัตถิ)

มี อัคราธิบาย เหมือน พรรณา มาแล้ว มนุษย์ ทั้งหลายใน แผ่น โภคิ
จักรวาล ก็ รับ เอา ซึ่ง ขาษา แห่ง พระ ศาตาน (ภคคา) สมเด็จ พระผู้
ทรงพระภาคย์ เจ้า ทรง กล่าว ซึ่ง วรจิต ด้วย คุณ แห่ง มัคคะธมาธิ และผดธมาธิ
ด้วย ประการ ดังนี้

ถ้าตบ นัน ก็ ทรง พระปรารภ เพื่อ จะ กล่าว วรจิต ด้วย คุณ แห่ง พระสงฆ์
จึง ตรัส เทศนา ด้วย พระ ศาตาคา ว่า (เย ปุคฺคตา อัญฺฐิตํ ปถิตฺตา
จิตฺตารี เขตานี ยุตานี โหนฺติ เต ทักขิณียา สุกตฺตัสส สวภา
เอเตสุ ทินฺนานี มหปฺปตานิ อิทมฺปิ สฺสเม รตนํ ปณฺธิคํ เขตเน สจฺเจเน
สุวตฺถิ โทคุ) เนื้อความใน พระศาตาคา ที่ ตรัส เทศนา นั้นว่า (เย ปุคฺคตา)
บุทฺถต ทั้งหลายใด นับ ได้ ๘ บ้าง ๓๐๘ บ้าง ว่าโดย พิศดาร ถ้าจะ ว่าโดย
ย่อ เปน ๔ คู่ แปร จำพวก นั้น คือ บุทฺถต ที่ ตั้ง อยู่ใน มรรค ๔ ผล ๔
ตั้ง อยู่ใน มรรค ๔ พวก นั้น คือ พระโสดา มรรคบุทฺถต ๓ สกิทาคามี
มรรคบุทฺถต ๓ อนาคามีมรรคบุทฺถต ๓ อรหัตตะมรรคบุทฺถต ๓ เปน ๔ พวก
ตั้ง อยู่ใน ผล ๔ พวก นั้น คือ โสดาปัตติผลบุทฺถต ๓ สกิทาคามีผลบุทฺถต ๓
อนาคามีผลบุทฺถต ๓ อรหัตตะผลบุทฺถต ๓ เปน ๔ พวก ประสม เข้า ด้วย
กัน เปน บุทฺถต ๘ จำพวก ดังนี้ บุทฺถต ๓๐๘ จำพวก นั้น คือ พระโสดา ทั้ง ๓
เอกพิชโสดา โกลโกลโสดา สัตตักขศคฺคฺปรมโสดา พระสกิทาคา ๓ ที่มี
ผล อันได้ ใน กามภพ รูปภพ อรูปภพ พระโสดา และ พระ สกิทาคา ทั้งหลาย
นั้น เปน ๓๔ ด้วย สามารถ แห่ง ปฏิบัติ ทั้ง ๔ คือ เขา ปฏิปทา ทั้ง ๔ คุณ

พระอนาคา ๒๕ นั้น คือในชั้น อภิหา ๕ ชั้น อคัมปา ๕ ชั้น สุกตัสสา ๕ ชั้น
 สุกตัสสี ๕ ชั้น อกนิฏฐ ๕ เว้นอุทฺธโตตเปน ๒๕ ทำชั้นคือ อินตรา ปริ
 นิพพายี ๑ อุปุหัจจะปรินิพพายี ๑ อธัมมารปรินิพพายี ๑ อธัมมารปรินิพพายี ๑
 อุทฺธโตตอกนิฏฐคามี ๑ เปนพระอนาคา ๕ เขาพระอรหัต ๒ คือธัมมวชิรุตต ๑
 ธัมมวชิรุตต ๑ กับบุคคลที่ ตั้ง อยู่ใน มรรค ๔ พวก ได้เข้า เปน ๕๕
 บุคคล ๕๕ นั้น เขา สัทธา ชุระ และ มัญญา ชุระ ทั้งสองนี้ คุณ เปน บุคคล
 ๑๐๘ จำพวก (จิตตาริ บุคานิ) ถ้าจะจัด เปน คู่ก็ได้ ๕ คู่ พระโสดา
 มรรค บุคคล กับ พระโสดา ผล บุคคล คู่ ๑ พระ สัทธาคามี มรรค บุคคล
 กับ พระ สัทธาคามี ผล บุคคล คู่ ๑ พระ อนาคามี มรรค กับ พระ อนาคามี ผล
 บุคคล คู่ ๑ พระ อรหัตต มรรค บุคคล กับ พระ อรหัตต ผล บุคคล คู่ ๑
 เปน ๕ คู่ด้วยกัน (เตะ ทัก ชินเนยยา) บุคคล ทั้งหลาย ที่ พรพณา
 มา นี้ เปน ทักชินเนยยะ บุคคล ควร แก่ ทักชินนาทาน เปน ตัวอก พัง โอวาทแห่ง
 พระสัมมา สัมพุทธเจ้า บุคคลให้ทาน แก่ บุคคล ทั้งหลายนี้ มี ผลานิสงส์
 มาก มีได้ น้อย พระอัญญา จารย ๕ ผู้ พุทธา ชินนย จึง ขยาย ความ อธิก
 ให้กระจ่างว่า (เตะ สัพเพ ทัก ชินิ อรหันตติ ทัก ชินนา) ว่า บุคคล
 ทั้งหลาย ทั้งปวง นั้น ควร แก่ ทักชินนา ทาน เหตุ คึง นั้น จึงได้ ชื่อ ว่า
 ทักชินนา ที่ เครื่องไทย ทาน น ที่ ทาน ทายก เชื้อ กรรม เชื้อ ผล มีได้ เชื้อ เพื่อ
 ว่า ท่าน ผู้ นี้ จัก กระทำ เวชกรรมให้ยา รักษาโรค แก่ เรา จัก กระทำ ชังขเป
 ติวิยะกรรม เติร ข้าว ถ่าง ของ เรา คึง น แล้วให้ ไทย ทาน นั้น ชื่อ ว่า อรหิ

ว่า เป็น ทาน ชั้น ส้มควรว บุคคล ทั้งหลาย ที่ จัด เป็น คู่ ๔ คู่ นั้น ประกอบ
 ด้วย สัตถุคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ วิมุตติคุณ วิมุตติญาณทัตถ์สนะคุณ
 ได้ ชื่อ ว่า ทักขิณียะ บุคคล ใน บท (สุคตัสสัถ์ ธาวกา) นั้น แปลว่า
 ส้มเคี้ยว พระ ผู้ ทรง พระภากย์ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สุคต นั้น เหตุ พระองค์
 ประกอบ ด้วย พระ คำเนียร อัมภาม ๓ เหตุ พระองค์ เคี้ยว ไป อยู่ โสภณะสถาน
 คือ พระนิพพาน ๓ เหตุ พระองค์ เคี้ยว ไป อยู่ ที่ ชั้นดิน นั้น ถึง ที่ จะ โสโครก กดี
 พระองค์ เคี้ยว ไป ที่ นั้น ก็ บริสุทธิ์ ธาต ๓ (สุญฺญุคตัสสัถ์) เหตุ พระองค์
 มี ถ้อยคำ อันดี ตรัส สิ่งไร จริง สิ่ง นั้น ถ้อยคำ มิได้ เปลา ๓ (เต ปุคฺคตา)
 บุคคล ทั้งหลาย ที่ พรรณา มา นั้น ย่อม พัง โขวาท คำสั่ง สอน แห่ง พระ
 สุคต นั้น เหตุ ดัง นั้น จึง ชื่อ ว่า ธาวกา (อัญญเญ ธนา) ธน ทั้งหลาย
 อัน ก็ พัง อยู่ แล แต่ ทว่า พัง แล มิได้ กระทำ ซึ่ง วัคคระ ปฏิบัติ อัน จะ พัง
 กระทำ (อิมะ ปุคฺคตา) บุคคล ทั้งหลาย ที่ พรรณา มา นี้ ได้ สดับ แล
 ก็ ย่อม ปฏิบัติ ตาม ส้มควรว แห่ง บุพพะภาค แห่ง พระนวโลกุคตระธรรม ส้มควรว
 จะ พัง กระทำ แล มิได้ บนลฺุซึ่ง มรรค และ ผล เหตุ ดัง นั้น จึง ได้ ชื่อ ว่า ธาวกา
 (เอเตสุ ทินฺนานิ มหฺบิผลานิ) วัคค ทั้งหลาย มี อันนะ ปานา ทวาร เป็น คัน
 มี ประมาณ น้อย บุคคล ให้ แก่ ธาวกา แห่ง พระสุคต ทั้งหลาย นี้ มี ผลานิสงฆ์
 มาก เหตุ ดัง ซึ่ง ทักขิณา วิสุทธิ โดย ฉาย ปฏิภาหก ก็ ส้มควรว กับ พุทธ
 ฐิกถ ครัด ไว้ ใน พระสูตร อัน ว่า (ยาวตา ภิกฺขเว สังฆคณฺวา) พระ ภิกษุ
 สังฆ ๔ รูป กดี คณะ ๕ รูป กดี มี ประมาณ เท่า ไฉ่ สังฆ ที่ เป็น
 ธาวกา แห่ง ทถาคค ที่ จัด เป็น คู่ ๔ คู่ จัด เป็น บุคคล ๘ พวก นั้น

ตถาคต กล่าว ว่า เจ็ด กว่า ภิกษุ สังฆม และ คณะ ทั้งหลาย ทั้งปวง นั้น (ภควา)
สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง คุณ แห่ง สังฆมคณะ ด้วย สามารถ แห่ง
บุคคล อัน คง อยู่ ใน มรรค ๔ ผล ๔ ด้วย ประการ นั้น แล้ว

ถ้าดับนั้น พระองค์ อาริย์ ซึ่ง คุณ แห่ง บุคคล ๘ จำพวกนั้น จึงประกอบ
ซึ่ง สำจะกล่าว (อิทัมปิ สัมเม รตนํ ปณัตถิ เอเตน สัจเจเน สุตตถิ
ใหญ่) ดังนี้ ความว่า แก้ว คือ พระอริยสังฆม ๘ จำพวกนั้น ประณีต อุดม
ดี กว่า ภิกษุ สังฆม และ คณะ ทั้งหลาย ความ สว่างดี พิพัฒน์ มงคล วิมต นิราศ
ปราศจาก อุปัททวะ อันตราย ไวศาใช้ จึง มี แก้ว นิลร อเนก มนุษย์ พุทท บรรพ
สัตว์ ทั้ง ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ด้วย กล่าว ซึ่ง สำจะ
กล่าวนั้น อาชญา แห่ง พระ ศาตานั้น แม้ ไปใน แดน โภฏิจักรวาฬ อมนุษย์
ทั้งหลายใน แดน โภฏิจักรวาฬ ก็ รับ เขา ซึ่ง อาชญา แห่ง พระ ศาตานั้น

(ภควา) สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง สูตร ด้วย คุณ แห่ง สังฆ
มคณะ คือ บุคคล ที่ คง อยู่ ใน มรรค ๔ ผล ๔ ด้วย ประการ ดังนี้ แล้ว

ถ้าดับนั้น ก็ ทรง ปราบภ เพื่อ จะ กล่าว ซึ่ง สำจะ กล่า ด้วย คุณ
แห่ง พระ ชินาธวัระ บุคคล ทั้งหลาย บาง จำพวก อัน เดี่ยว ซึ่ง ผล สุธู จึง ครีดี
ด้วย พระ ศาตานั้นว่า (เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทิเพหิ นิกกามิโน โคตม
ดำด้นมีหิ เต บัตตบัตตา อมตํ วิคยหิ ธตฺธา มุชา นิพฺพุตฺติ ภาณฺฐมาณา
อิทัมปิ สัมเม รตนํ ปณัตถิ เอเตน สัจเจเน สุตตถิ ใหญ่) ดังนี้
เนื้อ ความใน พระ ศาตานั้นที่ ครีดี เทศน์ นั้น ว่า พระ อริยเจ้า ทั้งหลาย ได้

ประกอบ ด้วย ความ เพียร เป็น อัน ตี นัย หนึ่ง ว่า ประกอบ ด้วย กาย ปโยก และ
 วาจา ปโยก อัน บริสุทธิ์ เป็น อัน ตี มี จิต หนึ่ง เหมือน เป็น ตมาธิ จิต หนึ่ง ได้
 เื่อ เพอ ใน กาย และ ชีวิต ออกจาก สรรพ กิเลส ทั้งปวง ด้วย ปัญญา ชุระ
 และ วิริย ชุระ อยู่ใน สำนัก แห่ง ตถาคต อัน เป็น โคตมโคตร (เด อริยา)
 พระ อริยเจ้า ทั้งหลาย นั้น มี พระ อรหัตตะสมณ อัน ถึง แล้ว มี จิต หนึ่ง ถึง
 ตู พระ นิพพาน มี นิพพาน ธรรม อัน ได้ แล้ว ก็ เสร็จ ซึ่ง นิพพาน รัต ด้วย
 ทวาราคะ มี ได้ พระ อริยเจ้า กตาสังวัตตณณา เื่อ ความ ว่า พระ อริยเจ้า
 ทั้งหลาย ได้ ประกอบ ตี ละ เื่อ ซึ่ง ธุเนตนะ แล้ว หามี ครอบ มี ประการ เป็น
 อัน มาก อาศรัย ซึ่ง ตูทธา ทัฬ เื่อ ชีวิต บริสุทธิ์ ก็ ปราศ เพื่อ จะ
 ประกอบ ซึ่ง ตน ด้วย พระ วัชตนาญาณ นัย หนึ่ง ว่า ประกอบ ด้วย กายกรรม
 และ วาจา กรรม อัน บริสุทธิ์ สอาด ปราศ จาก โทษ พระ พุทธ องค์ ทรง แสดง
 ตีตธัมม แห่ง พระ อริย บุคคล ทั้งหลาย นั้น ด้วย บท คือ (สัพปยุตตะ) ภาระนี้ บท
 (มนสา ทัฬเอน) นั้น แปล ว่า มี จิต ประกอบ ด้วย ตมาธิ เื่อ พระ พุทธ
 องค์ แสดง ซึ่ง ตมาธิ ธัมม แห่ง พระ รัตนาสัพ ทั้งหลาย นั้น ด้วย บท คือ
 (มนสา ทัฬเอน) นี้ บท คือ (นิกกามิโน) นั้น แปล ว่า มี ได้ เื่อ เพอ ใน กาย
 และ ชีวิต ออกจาก กิเลส ทั้งปวง ด้วย ปัญญา ชุระ และ วิริย ชุระ พระ พุทธ
 องค์ ทรง แสดง ซึ่ง ปัญญา ธรรม บริบูรณ์ ด้วย วิริยะ แห่ง รัตนาสัพ บุคคล
 ทั้งหลาย นั้น ด้วย บท คือ (นิกกามิโน) นี้ และ บท คือ (โคตมธำสนัมมहि)
 ซึ่ง แปล ว่า ใน สำนัก แห่ง ตถาคต อัน เป็น โคตมโคตร นั้น พระ พุทธ องค์ ทรง

แต่ถึง ซึ่ง ภาวะ แห่ง ตริตถิย นครนถ ทงหลาย ภายนอก พระเจ้าสำเนา มี ชันกระทำ
ซึ่ง ตริตถิย วัตร ชื่อ ว่า อมตวรรต มี प्रकार ต่าง ๆ มิได้ ออกจาก กิเลส เหตุมี
ได้ มี คุณ และมี อุปยุค ประกอบ ดี เป็น ต้น ด้วย บท คือ (โคตมสาธนะมิต)
มี ใน บท (บคตบคต) นั้น มี อธิภาษบาย ว่า พระ ขันนาถวะ บุคคล ทงหลาย
โต ใน สาธนะ แห่ง ตถาคค นั้น อัน เป็น โคตมโคตร ได้ ชื่อ ว่า อุปยุคตา เหตุ
ประกอบ ด้วย คีล ชื่อ ว่า นิกกามิโน เหตุ ประกอบ ด้วย ปญญา ชื่อ ว่า
มนสาทเพหนะ เหตุ ประกอบ ด้วย อมาจิ พระ ขันนาถวะ บุคคล ทงหลาย นั้น
หยั่ง ลง ถู พระนิพพาน ด้วย อัมมา ปฏิบัติ นั้น เสาพย ซึ่ง ผล อมา บค อัน ได้ ด้วย
ทา ราคะ มิได้ คือ ว่า ได้ เปลา ๆ มิได้ เสย ทพย อักกากระณิก เคียว
จึง ได้ ชื่อ ว่า บคตบคตา (เอว ภคตา) ใจ ความ ว่า อัมเคจ พระ ผู้ทรง
พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง คุณ แห่ง อังฆรตนะ ด้วย สามารถ แห่ง พระ ขันนาถวะ
บุคคล อัน เสาพย ซึ่ง ผล อมาบคต อช ด้วย प्रकार ดัง นั้น แล้ว
ถ้าดับ นั้น พระองค์ ชาติวัย ซึ่ง คุณ แห่ง อังฆรตนะ นั้น ก็ ประกอบ ซึ่ง
ตั้งจะ ว่า ว่า (อิทัมปิ อัมเข รตนํ ปณัต) แก้ว คือ พระ ขันนาถวะ อังฆ
ประณีต อุดม ดี ความ สิริสวัสดิ พิพิชม โภโคยไฮ ศุริย ยศ นิรโรค โรคาพาช
ปราศจาก กาย อินทรีย์ จึง มี แก่ ฝูง มนุษย์ พุทธ บรรพตัส ทงปวง ด้วย
กล่าว คำ ตั้ง นี้ อาชญา พระ ศาตนา นี้ ก็ แม่ ไป ใน แดน โภฏิจักรวาพ อมนุษย์
ทงหลาย ใน แดน โภฏิจักรวาพ ก็ รับ ซึ่ง พระ อาชญา แห่ง พระ ศาตนา
(เอว ขันนาถวะบุคคสถาน) อัมเคจ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง ตั้งจะ
กลา ด้วย สามารถ แห่ง พระ ขันนาถวะ บุคคล ด้วย प्रकार ดัง นั้น แล้ว

ลำดับ นั้น ก็ ปวารณา เพื่อ จะ แสดง ถึง จระ กถา ด้วย คุณ แห่ง พระ
 โสธามัน บุคคล อัน ประจักษ์ แก่ พุทฺชน เปน อัน มาก ซึ่ง ตรัส เทศนา ด้วย พระ
 คาถาว่า (ยติทชฺโธ ปฐวี สีโต ตียา จตุสสฺสึ วาเตภี อธฺมปภฺมบโย
 ตถุภมฺ สัมปปริสฺส วทามิ โย อริยสัจจานิ อเวจฺจ มธฺตติ อิทมฺปิ สฺเม รตนํ
 ปณฺตี เตเคน สัจฺเจน สฺวตฺถิ โหตุ) ดังนี้ เมื่อ ความ ว่า เจ้าประโคน
 อัน บุคคล ฝั่ง ตก ใน แผ่น ดิน มี สภาวะ มิได้ ไหว ด้วย ธรรม ทั้ง หลาย อัน
 พัด มา แต่ ทิศ ทั้ง ๔ ตลาคค ก็ กถาว่า ซึ่ง บุคคล ผู้นั้น ว่า อุปมา ดัง เจ้า
 ประ โคน นั้น ว่า เปน บุรุษ อัน อุดม พระ อรรถกถา คดี ความ ว่า เจ้า ประ โคน
 อัน บุคคล ชุก ชว แผ่น ดิน ตก ๘ ศอก บ้าง ๑๐ ศอก บ้าง ฝั่ง ไว้ ใน แผ่น ดิน
 ณ ภาย ใน ธรณี ประจว เพ็ช จระ กถ ซึ่ง ประศุ พระ นคร และ คำ ว่า
 ยติทชฺโธ นี้ เปน ชื่อ แห่ง เจ้า อัน แลว ด้วย ไม้ แก่น ๆ อัน บุคคล ฝั่ง ไว้ เปน อัน
 ตก นน ธรรม พัด มา แต่ ทิศ ทั้ง ๔ มี อากะระ ให้ ไหว ให้ คดอน ได้ (โส ปุคฺคโธ)
 บุคคล ผู้นั้น ได้ หยั่ง ลง ด้วย บุญญา แลว และ เห็น ซึ่ง พระ จตุรวิสัย จ บุคคล
 ผู้นั้น และ ตลาคค เรียกว่า อุดม บุรุษ มี จิตร มิได้ หวั่น ไหว อุปไมย ดัง
 เจ้า ประ โคน อัน ฝั่ง หมด นั้น (ยถา ยติทชฺโธ) เจ้า ประ โคน อัน
 บุคคล ฝั่ง ตก มิได้ ไหว หวั่น โยก คดอน ด้วย ธรรม อัน พัด มา แต่ ทิศ ทั้ง ๔ ฉนฺโต
 อุปไมย ดัง บุคคล อัน เห็น ซึ่ง จตุ สัจจระ ธรรม ทั้ง ๔ คือ ทุกขสัจ สมนุทยสัจ
 มัคคะสัจ นิโรธสัจ มี จิตร มิได้ หวั่น ไหว ด้วย โลก ธรรม มิได้ หวั่น ไหว
 ด้วย คำ แห่ง ตีรคตย นครนถ ทั้ง บวง (เกณฺหิ ปุคฺคเณ) อัน บุคคล

ผู้ใดผู้หนึ่ง มีฟังให้ ไหว่ คึงได้ (คัมहा ทัสสันา) เหตุเห็น ซึ่ง จตุ
 ตัจฉธรรม นั้น ก็ สัมด้วย พระพุทธ ฐิกาทรัสได้ ใน สูตร ขึ้นว่า (เสยยก
 มี ภิกขเว อโยชโ โว) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย เสร้ เหล็ก กี้ดี เสร้ คีตา
 กี้ดี เสร้ไม้ แกน กี้ดี บุคคล ผังไว้ ตก ผัง หมัน เปน อัน ตี้ มิได้ ห้วน ไหว
 โยก คตขน ถอน ขัน มาได้ ด้วย ถม ขัน พัด มา แต่ จากุ ทิส (คํ กิธัส เหตุ)
 เหตุไร จึง มิได้ ห้วน ไหว โยก คตขน ตูกร ส่งฆ์ ทงปวง มิได้ ห้วน ไหว โยก
 คตขน นั้น เพราะ ผัง ตก ผัง หมัน เปน อัน ตี้ อัน นี้ และ ขุปมา นัน ไค
 ขุปไมย คึง สมนะ และ พราหมณ ทั้งหลาย อัน ครัสรู ซึ่งพระ จตุราริยัสจ
 รู ว่า ตั้ง น เปน ทุกขัสจ ตั้ง น เปน สมุทยัสจ ตั้ง น เปน มัคคะัสจ ตั้ง น เปน
 นิโรชัสจ มิได้ ไหว ด้วย โลก ธรรม ๘ ประการ มิได้ ไหว ด้วย
 ถอย คำ แห่ง ศิริคตย นีครนตทงปวง ผู้ใดผู้หนึ่ง มิ อาจ จะให้ ไหว ได้
 (คํ กิธัส เหตุ) เหตุไร จึง มิได้ ไหว มิได้ ไหว นั้น เพราะ เหตุเห็น พระ
 ขิริยัสจจะ ธรรม ด้วย อากาธ อัน ตี้ มิได้ วิปริต (เอว ภควา) สัมเด็จ
 พระ ผู้ทรง พระภาคย กถาว ซึ่ง สัจ ด้วย คุณ แห่ง สังฆระณะ ด้วย สามารถ
 พระ ไล่ตามัน บุคคล อัน ประจักษ์ แก่ ขน เปน อัน มาก ด้วย ประการ ๓ นี้ แล้ว
 ถ้า คับนน พระพุทธองค์ ก็ อาศรัย ซึ่งสังฆคุณนั้น จึง ประกอบ สัจจะวาจาว่า
 (อิทมปี สัมเมตน์ ปณัตติ เอเตน สัจเจน สุวัตติ โหตุ) คึงนี้ ความ
 ว่า แก้ว คือ พระสังฆ์ อัน ทรงคุณ คือได้ พระ ไล่ตามัน ประณัตติ อุดมัตติ สิริวัตติ
 พิพัสส มงคต สุกฆต สุกา รมณัน นฤโรค นฤภย ๙ บังเกิด มี แก่ อเนก นิกร
 มนุษย์ พุทธ ธรรมพลัส ทงปวง ด้วย ความ จริง ความ สัจนี้ อายญา แห่ง

พระศาสดา^๕นั้น^๕ก็^๕แผ่^๕ไปใน^๕แดน^๕โกฏิ^๕จักรวาล^๕ มนุษย์^๕ทั้งหลาย^๕ใน^๕แดน^๕โกฏิ^๕
 จักรวาล^๕ ก็^๕รับ^๕เอา^๕ซึ่ง^๕อาชญา^๕แห่ง^๕พระศาสดา^๕นี้^๕ (ภควา) องค์^๕สัมเด็จ^๕
 พระ^๕ผู้^๕ทรง^๕สัตถิ^๕ภาคว^๕เจ้า^๕กถา^๕ซึ่ง^๕สัตถะ^๕วาจา^๕เนภาเร^๕สังข^๕ ด้วย^๕คุณ^๕แห่ง^๕
 พระ^๕โสดาบัน^๕บุคคล^๕โดย^๕มิ^๕ได้^๕แปลก^๕กัน^๕ด้วย^๕ประการ^๕ดังนี้^๕แล้ว^๕ ก็^๕ปรารภ^๕
 เพื่อ^๕จะ^๕กล่าว^๕ซึ่ง^๕สัตถะ^๕วาจา^๕ ด้วย^๕คุณ^๕แห่ง^๕สัตตักขัตตปุรมโสดา^๕ อัน^๕เป็น^๕
 น้อย^๕กว่า^๕พระ^๕โสดา^๕ทั้ง^๕ปวง^๕ แท้^๕จริง^๕พระ^๕โสดามี^๕ ๓^๕ คือ^๕เอกพัชรี^๕โสดา^๕ ๓^๕
 โกลโกลโสดา^๕ ๓^๕ สัตตักขัตตปุรมโสดา^๕ ๓^๕ เป็น^๕ ๓^๕ ด้วย^๕กัน^๕ สัม^๕ด้วย^๕
 พระ^๕พุทธ^๕ฐิภา^๕ครัส^๕เทศนา^๕ใน^๕พระ^๕สูตร^๕ขึ้น^๕ว่า^๕ (อิเรก^๕จ^๕โจ^๕ ปุค^๕ค^๕โต) บุคคล^๕
 บ้าง^๕พวก^๕ใน^๕พระ^๕ศาสนา^๕นี้^๕ ถึง^๕ซึ่ง^๕พระ^๕โสดา^๕ เหตุ^๕ต้น^๕ สูญ^๕ไป^๕ แห่ง^๕ตั้ง^๕โยชนะ^๕
 ธรรม^๕ ๓^๕ ประการ^๕ คือ^๕ สักกายะ^๕ทิฏฐิ^๕ วิจิ^๕ภิกขา^๕ สัตถัพพ^๕ค^๕ปราค^๕
 พระ^๕โสดา^๕นั้น^๕จะ^๕บัง^๕เกิด^๕อีก^๕ชาติ^๕หนึ่ง^๕ ก็^๕จะ^๕กระทำ^๕ให้^๕สิ้น^๕แห่ง^๕วิญญ^๕ทุกข^๕
 พระ^๕โสดา^๕จำ^๕พวก^๕นี้^๕ชื่อ^๕ว่า^๕เอก^๕พัชรี^๕โสดา^๕ พระ^๕โสดา^๕องค์^๕ใด^๕ยัง^๕จะ^๕ท่องเที่ยว^๕
 ไป^๕อีก^๕สอง^๕ชาติ^๕บ้าง^๕ สาม^๕ชาติ^๕บ้าง^๕ จึง^๕จะ^๕กระทำ^๕ให้^๕สิ้น^๕แห่ง^๕วิญญ^๕ทุกข^๕
 พระ^๕โสดา^๕องค์^๕นั้น^๕ชื่อ^๕ว่า^๕โกล^๕โกล^๕โสดา^๕ พระ^๕โสดา^๕องค์^๕ใด^๕ยัง^๕ท่องเที่ยว^๕
 ไป^๕ใน^๕สวรรค์^๕และ^๕มนุษย์^๕ประมาณ^๕อีก^๕ ๗^๕ ชาติ^๕ จึง^๕จะ^๕กระทำ^๕ให้^๕สิ้น^๕แห่ง^๕
 วิญญ^๕ทุกข^๕ พระ^๕โสดา^๕องค์^๕นั้น^๕ชื่อ^๕ว่า^๕สัตตักขัตตปุรม^๕โสดา^๕ ใจ^๕ความ^๕ว่า
 สัม^๕เด็จ^๕พระ^๕พุทธ^๕องค์^๕ทรง^๕พระ^๕ปรารภ^๕ เพื่อ^๕จะ^๕กล่าว^๕คำ^๕สัตถ^๕ ด้วย^๕คุณ^๕แห่ง^๕
 สัตตักขัตตปุรม^๕โสดา^๕ อัน^๕เป็น^๕น้อย^๕กว่า^๕พระ^๕โสดา^๕ทั้ง^๕ปวง^๕ จึง^๕กล่าว^๕พระ
 ศาสดา^๕ว่า^๕ (เย^๕ อริย^๕สัตถ^๕จา^๕นิ^๕ วิภา^๕วณ^๕น^๕ติ^๕ คัม^๕ภี^๕ร^๕มั^๕ญ^๕ญ^๕ณ^๕ สุต^๕เท^๕ธิตา^๕นิ
 ภิ^๕ญ^๕จา^๕มี^๕ เต^๕ โหน^๕ติ^๕ ภู^๕ส^๕ป^๕ป^๕ม^๕ต^๕ตา^๕ น^๕ เต^๕ ภ^๕ว^๕ อ^๕ญ^๕ฐ^๕ฐ^๕ม^๕มา^๕ท^๕ย^๕น^๕ติ^๕
 อ^๕ิท^๕ม^๕บี^๕ ๗^๕ ร^๕ต^๕น^๕ี^๕ ป^๕ณ^๕ี^๕ค^๕ เ^๕เต^๕น^๕ ส^๕จ^๕เจ^๕น^๕ ส^๕ว^๕ต^๕ถิ^๕ โท^๕ตุ^๕) ดังนี้

เนื้อ ความใน พระ คาถา ว่า พระ โสดาบัน บุคคล ทั้งหลายได้ กระทำให้ แจ่ม
 ซึ่ง พระจุฑารวิษณีย์ จะธรรม ทั้งหลาย ที่ พระ คณาคค ครัตติ เทศนา เปน อัน ตี
 ด้วย พระสัมพันธัญญะญาณ อัน คัมภีร ภาพ พระ โสดาบัน บุคคล ทั้ง หลาย
 นั้น แม้ ว่า ประมาท อยู่ ต้น กาด ชำ นาน ด้วย กาด อัน เดี่ยว ทิพย สัมบัติ
 เปน ฮาติ ก็ ตี ก็ มิ ได้ ถอ เขา ซึ่ง ภาพ เปน คำรบ ๘ โดย แท้ พระอรธกถา
 คติ ความใน บท วิภาวียนติ ว่า พระ โสดาบัน บุคคล ๖ จิต เตี้ย ซึ่ง มี ต คือ
 กิเลส อัน ปก บิด ซึ่ง พระอริยธัมมจระธรรม ด้วย โภภาส คือ บัญญา กระทำ
 ซึ่ง โภภาส คือ บัญญา ของ คนให้ ปรากฏ กระทำให้ แจ่ม ซึ่ง จุฑารวิษณีย์ ที่
 สัมเด็จ พระพุทธองค์ เจ้า ครัตติ เทศนาไว้ เปน อัน ตี ด้วย นัย เปน อัน มาก
 มี ย่อ และ วิคตาร เปน ต้น (เศ บุคคตา) บุคคล ทั้งหลาย ที่มี อริยธัม
 อัน เจริญ แล้ว ฮาศรัย ซึ่ง เหตุ แห่ง ความ ประมาท มี ทิพย สัมบัติ และ
 จักรวรรดิ สัมบัติ เปน ฮาติ ก็ ถึง ซึ่ง ประมาท อยู่ ต้น กาด ชำ นาน อนึ่ง คง อยู่
 ด้วย อัน ตับ แห่ง อภิสังขาร วิญญาณ ด้วย พระ โสดา บัคคัมภีระญาณ พัง
 บังเกิดใน สงสาร มี เบอง ต้น มิ ได้ ปรากฏ ใน ภาพ เปน คำรบ ๘ ภาพ เดียว
 มิ ได้ ถอเขา ซึ่ง ภาพ เปน คำรบ ๘ เหตุ ตับ แห่ง รูปธรรม และ นามธรรม (วิบัติต้น
 ฮาติคตา) ปรารภ ซึ่ง พระวิบัติสนา แล้ว ก็ ถึง ซึ่ง พระอรหัตในภาพ เปน คำรบ ๘
 (เขวิ ภคตา) สัมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ กถาว ซึ่ง คุณ แห่ง สังฆระณะ
 ด้วย สามารถ ตัดคักขัตตุ ประมะ โสดา ด้วย ประการ ดัง นี้ แล้ว

ถ้าคน นั้น พระองค์ ฮาศรัย ซึ่ง คุณ นั้น จึง ประกอบ ซึ่ง คำ ด้ย ด้วย พระ

บาลีว่า (อิทัมปิ สัมเม รตน์ ปณฺธิคฺเค เอเตน สัจฺเจเน สุตฺตํ ติ โหตุ)

 ดังนี้ ความว่าแก้วคือ พระสังฆ อันทรงคุณ ชรรมดัง กล่าวมานี้ ประณต

 อุดมคือ สิริสวัสดิ์ ความ เจริญ นิราศโรคโรคาไข้สรรพ ขุมทรัพย์ อันตราย

 นี้ แก่ มนุษย์ นกกร พุทฺธบริษัท ทงหลาย ด้วย กล่าว ซึ่ง คำ สัจฺจ นี้ อาชญา

 แห่ง พระ ศาตานิ ก็ แม้ ไปใน แล่น โภฏิจักรวาล มนุษย์ ทงหลายใน

 แล่น โภฏิจักรวาล ก็ รับ ซึ่ง อาชญา แห่ง พระ ศาตานิ (ภคฺวา) สัมเด็จพระ

 พระ ผู้ ทรง พระภากย์ เจ้า กล่าว ซึ่ง สัจฺจจะ กตา เณนาระ สังฆี ด้วยคุณ คือ มิได้

 ติอเขา ซึ่ง ภาพ เป็น คัมภ ๘ แห่ง สัตตัตตัตตํปรมะ โสตา ด้วย ประการ ดังนี้ แล้ว

 ดำตบ นน ก็ ปรารภ เพื่อ จะ กล่าว ซึ่ง คำ สัจฺจ ด้วย คุณ แห่ง สัตตัต

 ตัตตํปรมะ โสตา อัน ติอ เขา ซึ่ง ภาพ ทงหลาย ๘ วิเศษ ประเสริฐกว่า

 บุคคล ทงหลาย อัน ติอ เขา ซึ่ง ภาพ เป็น อัน มาก จึง ตรัส ด้วย พระ

 ศาตนาว่า (สทาวสฺสํ ทตฺถันตัมปทาย ตยสฺสํ รัมมา ชหิตา ภวณฺติ

 สกถายทิวฺฐิวิจิจฺฉนฺตญฺจ สัตตพคฺวาม ยทคฺคิ ภิญฺจิจฺ จุคฺคฺคาเยหิ ๑ วิป

 ปมุตฺโต ฉนาภิฐานานิ อภัพ โฟ กาคู อิทัมปิ สัมเม รตน์ ปณฺธิคฺเค เอเตน

 สัจฺเจ สุตฺตํ ติ โหตุ) ดังนี้ ความว่า อบุคคล ชรรม สาม ประการ คือ

 สกถายทิวฺฐิวิจิจฺฉนฺตญฺจ สัตตพคฺวาม พระโสตาบัน บุคคล ละ เสีย

 ได้ พร้อม ด้วย อัน ถึง ซึ่ง พระโสตา บคฺคิมรรค พระ อรรถถา แก่ ความใน

 บท ทตฺถันตัมปทายะ ซึ่ง แปล ว่า ด้วย อัน ถึง ซึ่ง พระโสตา บคฺคิมรรค นี้ ว่า

 แท้จริง พระโสตา บคฺคิ มรรค พระ พุทฺธของก็ ตรัส เรียก ชื่อ ว่า ทตฺถันตัม นี้ เหตุ

 เห็น พระ นพพาน ก่อน กว่า ชรรม ทงปวง คือ เห็น พระ นพพาน แล้ว ก็ สำเร็จ

ซึ่ง กิจ อัน คน จะ พึง กระทำ พระ พุทฺธของคฺ ประสงค์ จะ แสดง อภิสฺส ขรรณ
 ที่ พระโสดา ณะได้ จึง ตรัสว่า (ตักกายทัญญูวิจิกิจฉิตฺ) เป็น ฮาติ ฌ
 ตักกาย ทัญญู นั้น คือ ทัญญู อัน เห็น ว่า คน เป็น ของ แห่ง คน วิจิกิจฉาน นั้น
 คือ สงสัย มี วัตถุ ๘ มี สงสัยใน พระ ผู้ เป็น ครู เป็น ฮาติ ตัดพัด นั้น
 ได้แก่ คิตติยะวัตร มี ถึง อย่างใด อย่าง สนิช เป็น ฮาติ ทาผล ทา
 ประโยชน์ มิได้ อภิสฺส ขรรณ ทั้ง ๓ นี้ พระโสดา ณะ ได้ (เขมฉิสฺส
 กิเลศวัฏฏูปฺปหานํ ทสฺเสตฺวา) พระ พุทฺธของคฺ แสดง ซึ่ง อัน ณะ เสด็ย ซึ่ง
 กิเลศ วัฏฏ แห่ง พระโสดาบัน บุคคล นั้น ด้วย ประการ ดัง นี้ ใน เมื่อ กิเลศ วัฏฏ
 มี แดง วิบาก วัฏฏ ก็ จะ พึง มี พระ พุทฺธของคฺ ประสงค์ จะ แสดง ซึ่ง วิบาก วัฏฏ
 ที่ พระโสดา ณะ เหตุ ณะ แดง ซึ่ง กิเลศ วัฏฏ นั้น จึง ตรัสว่า (จตุทฺทปาเยหิ จ
 วิปฺปมฺคุโต) ว่า พระโสดาบัน บุคคล พ้น จาก อบาย ญมฺ ทั้ง ๔ คือ นรท
 ติรัจฉาน เปตวิสัย ชธฺรกาย พระโสดา นี้ แม้ บังเกิด ใน ภพ ทั้ง หตาย
 ๘ ชาติ ถัด ก็ พ้น จาก อบาย ญมฺ ทั้ง หตาย ๔ นั้น (เขมฉิสฺส วิปากวัฏฏ
 ูปฺปหานํ ทสฺเสตฺวา) พระ พุทฺธของคฺ แสดง ซึ่ง วิบาก วัฏฏ ที่ โสดา ณะ ด้วย
 ประการ ดัง นี้ แดง กรรม อันใด เป็น มูล แห่ง วิบาก วัฏฏ นี้ พระ พุทฺธของคฺ
 ประสงค์ เพื่อ จะ แสดง ซึ่ง อัน ณะ เสด็ย ซึ่ง กรรม นั้น จึง ตรัสว่า (นจาทิสฺวานานิ
 อภัพ โท กาคู) ว่า พระโสดาบัน บุคคล มี อาจ เพื่อ จะ กระทำ ซึ่ง เหตุ อัน
 หยาบ ๖ ประการ คือ มาตุฆาฏ ฆ่า มารดา ๑ บิดุฆาฏ ฆ่า บิดา ๑ อรหัน
 ตฆาฏ ฆ่า พระอรหันต์ ๑ โดหิตุฆาฏ กระทำให้ โดหิต ห้อยใน พระพุทฺธกาย ๑
 สังฆเภท ทำลาย สังฆตฺต แต่ ฝ่าย ณะ ๔ รูป ขึ้นไป มิได้ ปถง เสด็ย ซึ่ง มค ค้า
 และ มค แดง จาก ชีวิต โดย แท้ ใน เมื่อ เหตุ ดัง นี้ มี แดง พระ พุทฺธของคฺ

ทรงแสดง ซึ่ง อภิธาน คือ เหตุ อัน หยาย ๖ ประการ นั้น เพื่อ จะ ส่งเคราะห์
 แก่ ปุณฺณภาพ (ปุณฺณโน ทิ) แท้จริง ปุณฺณ ย่อม กระทำ ซึ่ง เหตุ
 อัน หยาย ๖ ประการ อัน ประกอบ ด้วย มหันตโทษ เหตุ มิได้ ประกอบ
 ด้วย โสดาปัตติมรรค (ทสฺสันตมฺบณ โน) บุคคล ที่ ประกอบ ด้วย
 โสดาปัตติมรรค มิ อาจ เพื่อ จะ กระทำ ซึ่ง เหตุ อัน หยาย ทั้งหลาย ๖ ประการ น
 อกัฬศัพท ที่ พระ พุทธองค์ ตรัส ใน พระ คาถา นั้น มี อภิชาน แสดง
 ซึ่ง อัน มิได้ กระทำ ใน ภาพ อื่น แท้จริง พระ โสดา น ไป ใน ภาพ อื่น มิได้
 รู้ว่า ตน เปน อภิชาน ก็นิได้ กระทำ อภิธาน เหตุ อัน หยาย ๖ นี้ ก็ ต
 มิได้ กระทำ ซึ่ง เภยวิชเวร ๕ ประการ มี ปาณาติบาต เป็นต้น กับ เภย
 ซึ่ง ครุ อัน กัด (เฮว ภาควา) สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ กถาว ซึ่ง
 คุณ สัมภตนะ คือ พระ อภิชาน อันได้ พระ โสดา ชื่อ ว่า สัตตักขัตตุปรมะ
 มี คุณ พิเศษกว่า บุคคลทั้งหลาย อัน มี อภิธาน ยัง มิได้ ละ ด้วยประการดัง นั้น แล
 ถ้า บัน พระองค์ อัครัย ซึ่ง คุณ อัน พิเศษ นั้น ก็ ประกอบ ซึ่ง คำ สัจว่า
 (อิทฺธม บ สัมเม รตนํ ปณฺณํ เอตฺถ สัจเจน สุตฺตํ โหตุ) ดังนี้
 ความ ว่า แก้ว คือ พระสังฆ อัน ทรง ซึ่ง โสดา ปัตติมคละญาณ นี้ ประณีต ชุ่ม
 ประเสริฐวิเศษแท้ สรรพ สิริสวัสดิ์ พิพัฒ ฝน มงคล นิราศ โลก นฤภัย งาม
 ปราภุมิ แก่ อนนนิกร มนุษย์ พุทธ บรรพตซ์ & จำพวก คือ อุบาสก อุบาสิกา
 ภิกษุ ภิกษุณี (เอเตน สัจเจน) ด้วย กถาว คำ สัจนี้ อาชญา แห่ง พระ
 คาถา นี้ ก็ แล ไป ใน แดน โทฏี จักรวาฬ อมนุษย์ทั้งหลาย ใน แดน โทฏี จักรวาฬ
 ก็ รับ เขา ซึ่ง อาชญา แห่ง พระ คาถา นี้ (เฮว สัตตวาเร อาทิยโต)

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงพระภาศย์เจ้า กล่าวซึ่งคำดำรัส เณรารังษี ด้วยคุณ
แห่งสัตตกัษัตติยปรมาโสดา อันประเสริฐวิเศษกว่าบุคคลทั้งหลาย มีอธิฐาน
ยังมีได้ละ ด้วยประการดังนี้ (ที่สถณสถณัมบันโน) บุคคลประกอบด้วย
ด้วยโสดาปัตติมรรค มีอาช เพื่อจะกระทำอธิฐาน ๖ ประการ ไซ้แต่เท่านั้น
แม้ว่ากระทำซึ่งบาปกรรมประมาณสักคราวเดียว ก็มีอาช เพื่อจะปกปิด
บังไว้ซึ่งบาปกรรมอันน้อยนั้น พระพุทธองค์ปรารภ เพื่อจะกล่าวคำดำรัส
ด้วยคุณแห่งพระโสดา อันอยู่ด้วยประมาณมิได้ปกปิดบังไว้ซึ่งกรรม
อันตนกระทำ จึงครัดด้วยพระคาถาว่า (กิญจาบี โส กัมม
กโรติ ปาปกั ทาเยน วาจาเยทเจตสา วา อภัพโไพ โส คัสส ปุญฺจํนทาย
อภัพพตา ทิฏฐุปทัสส วุตตะ อิทมปิ สเส รตนํ ปณฺฑิตํ เขตฺเท
สัจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ) ดังนี้ ความว่าพระโสดาบันบุคคลนั้น กระทำ
ซึ่งศีลเสวยยาतिकกรรมอันลามก ด้วยกาย และ วาจา และ จิต อัน พุ่ง ชำน
พระโสดาบัน บุคคลนั้น มีอาช เพื่อจะปกปิดบังไว้ซึ่งศีลเสวยยาतिकกรรมนั้น
โดยแท้ สภาวะแห่งพระโสดาบัน บุคคล มีโกฏฐาสแห่งพระนิพพาน อันเห็น
แจ้งรู้แจ้งแล้ว ตถาคค กล่าวว่ามีอาชจะปกปิดบังไว้ซึ่งศีลเสวยยาतिकกรรมนั้น
พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้ พุทธอธิบาย จึงขยายความว่า (โส ที่สถณสถณัมบันโน)
พระโสดาบัน บุคคลที่ประกอบด้วยโสดาปัตติมรรคญาณนั้น อาศัยซึ่งปมาท
วิหาร สติสัมโมเลน เหตุหลงแห่งสติ ถึงชามทไตที่ ตถาคค บัญญัติ
ไว้แก่สาวกทั้งหลาย ๆ มิได้ดวงเสี้ยซึ่งถึงชามท นั้น เพราะเหตุซึ่งจิต
พระโสดาบัน กระทำซึ่งบาปกรรมด้วยกาย คือ ดวง ถึงชามท อันเป็น

๖๒
 ๖๒
 บัณฑิตทั้งหลาย มี สหเสถียาทิกกรรม คือ นอน กับ ด้วย ส่ามเนร และ คฤหัสถ์
 ยิ่งกว่า ส่าม ราศรี เป็น ต้น กระทำ ซึ่ง บาป กรรม ด้วย วาจา คือ กถ่าว
 ซึ่ง ขรรณทุก บท ๆ ด้วย ส่ามเนร และ คฤหัสถ์ และ แ่ตง ขรรณ แก่
 มาตุคาม ยิ่งกว่า ๕ คำ ๖ คำ และ กถ่าว ซึ่ง ส่ามเนรปถาปวาท ฝรุตวาท
 เป็น ฮาทิ กระทำ ซึ่ง บาป กรรม ด้วย จิตร ฮัน พุง ช่าน มี ยินดีใน เงิน และ
 ทอง เป็น ต้น และ มี ไต่ บัจจเวกชน ใน กาด เมื่อ บริ โภค ซึ่ง จตุบัจจย มี
 จัวร เป็น ต้น (อภัพ โฟ โส คัสส ปฏิจนทาย) พระโสดาบัน
 มี อาจ จะ ปก บัด บัง ไว้ ซึ่ง สหเสถียาทิ กรรม นั้น พระโสดาบัน รู้ ว่า
 กรรม นี้ เป็น อกบปิยะ มี คัวร จะ พัง กระทำ บาง ที่ ก็ บัง ไว้ ครุ หนึ่ง
 บาง ที่ ก็ แ่ตงใน ขณะ นั้น กระทำ ให้ แจ้ง ใน ส่ามเนร พระ คาสดา บ้าง ใน
 ส่ามเนร แห่ง เพื่อน พรหมจรรย ฮัน เป็น ผู้รู้ นั้น บ้าง แ่ตงโดย ส่ามเนร แก่ ฮาบท
 แ่ตง ที่ กถ่าว คำ ส่ามเนร ว่า (น ปุเนว กิริสสามิ) ซ้ำ จัก ไม่ กระทำ
 อย่าง นี้ อีก แ่ตง (อภัพต) สภาวะ แห่ง พระ โสดาบัน บุคคล มี โกฎฐาส
 แห่ง พระนิพพาน ฮัน เห็น และ กระทำ ซึ่ง ฮาบท บาป ดัง นั้น แ่ตง มี อาจ
 เพื่อ จะ ปก บัด บัง ไว้ ซึ่ง ฮาบท นั้น กระทำ ให้ แจ้ง แ่ตง ซึ่ง ฮาบท บาป นั้น
 โดย เร็ว โดย พถัน ส่าม ด้วย เนอ ความใน พระสูตร ฮัน พระพุทท ของ คั ตรัส
 เทศนา แก่ ภิกษุ ทงหลาย ว่า (เสยยถาปี ภิกขเว ททโร กุมารโ)
 คุกร ภิกษุ ทงหลาย กุมาร เด็ก ๆ ยัง ฮอน นอน ฮุดตานะภาพ ถก คอง ซึ่ง ด่าน
 เผลิง ด้วย มือ และ เท้า แ่ตง ก็ สัตติ เสยโดย เร็ว โดย พถัน ฮัน น และ มี นิน ไค
 ยุบไมย คือ พระโสดา ๆ คอง ซึ่ง ฮาบท บาป ฮัน ไค ฮัน เป็น วุฏฐานาบท คัวร
 จะ ออก ได้ พระโสดาบัน ก็ กระทำ ให้ แจ้ง แ่ตง ซึ่ง ฮาบท นั้น โดย เร็ว โดย

พัตน์ใน สำนัก พระบรมครู บ้าง ใน สำนัก เพื่อน พรหมจรรย์ อัน เปน ผู้รู บ้าง
ก็ ถึง ซึ่ง ดำรงไป ใน เมฆ นภา (เอว ภควา) ตั้งแต่ พระ ผู้ทรง พระภาคย์
กล่าว ซึ่ง คุณ แห่ง สังฆระณะ ด้วย คุณ มี กตปฏิจันนะ คุณ เปน อาทิ แห่ง โสตา
อัน อยู่ ด้วย ประมาท ด้วย ประการ ดัง นี้ แล้ว

ถ้า คัมภีร์ พระองค์ อาศรัย ซึ่ง คุณ แห่ง พระ โสตา นั้น จึง ประกอบ ซึ่ง
คำสั่งว่า (อิทัมปิ สังฆะ รตนัง ปณัตติ เอเตน ตัจเจเน สุวัตถิ โหตุ)
ดังนี้ ความว่า แก้ว คือ พระ โสตา อัน นับ เข้า ใน สังฆระณะ นี้ ประณีต อุดม ดี
ความ สวรรค์ จำเวญ นิราศ ไรศไร นฤภัย บำราศ ปราศจาก กมล ถันตาม จง
มี แก่ อเนก นิกม มนุษย์ พุทธ บริษัท ทั้งปวง ด้วย คำ สั่ง นี้ อาชญา แห่ง
พระ ศาถา นี้ ก็ เผล ไป ใน แดน โกลิ จักรวาฬ อมนุษย์ ทั้งหลาย ใน แดน โกลิ
จักรวาฬ ก็ รับ เขา ซึ่ง อาชญา แห่ง พระ ศาถา นี้ (เอว สังฆปริยานันนานิ
- ปุกฺกตานิ) ตั้งแต่ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ กล่าว ซึ่ง คำ สั่ง เภาะ สังฆี ด้วย
อัน แสดง ซึ่ง คุณ นั้น ๆ แห่ง พระ โสตา นั้น บุคคล ทั้งหลาย อัน นับ เข้า ใน สังฆี
ด้วย ประการ ดัง นี้ แล้ว (โย ปริยตฺติชฺชโม) พระ ปริยตฺติชฺชวม

อันได้ พระ พุทธองค์ เจ้า เมฆ แสดง คุณ พระ รัตนไตรย แสดง ใน คัมภีร์ นี้
โดย สังฆะ แสดง ใน คัมภีร์ อัน โดย พิศคาร (อารัทธิ โข) พระองค์
ปรารภ เพื่อ จะ กล่าว ซึ่ง คำสั่ง เภาะ พระพุทธเจ้า อีก ด้วย พระปริยตฺติ นั้น จึง
ครีดี ด้วย บาท พระ ศาถา ว่า (อัมปคุมฺเพ ยถา สุตฺตัสสเส คิมฺหวน
มาเต ปฐุมตฺถิมิ คิเมท ตถุณฺม ชัมมววิ อเทตฺถยิ นิพฺพานคานฺมึ ปรมํ พิกาย
อิทัมปิ พุทฺเธ รตนัง ปณัตติ เอเตน ตัจเจเน สุวัตถิ โหตุ) ดังนี้ เนื้อ
ความใน พระ ศาถา นี้ ว่า (อัมปคุมฺเพ) พุณฺมไมํ นี ไม้ ราชพฤกษ์

เป็น ต้น (ผู้ตั้งศก) มี ยอด ประกอบ ด้วย ดอก อัน บาน งาม
 (ปฐมธัมม คิเมหิ เมธา จิตฺตมาเต) ใน เดือน ห้า (คิมฺหามาเต)
 อัน เป็น คิมหะ ฤตฺสูรณ ยถา ฉนฺได (ตถาคโต) สมเด็จฯ พระ
 พุทธเจ้า อัน มา ด้ ุ พุทธภุมน์ พร้อม ด้วย อัจฉริยะ อัมภูตธรรม เหมือน ด้วย พระ
 พุทธเจ้า แต่ ก่อน (อเทตฺยิ) แดง แดง (อัมมว) ซึ่ง
 พระ ธรรม อัน ประเสริฐ (นิพฺพานคามิ) มี ประคิ ไป ถึง ซึ่ง พระ
 นิพพาน (ปรม) อัน อุดม (หิตาย) เพื่อ จะ ให้ เป็น ประโยชน์
 (เทวมนุสฺสํ) แก่ เทวดา และ มนุษย์ ทั้ง หาย (ตฺตฺพน) มี อุปไมย
 ดัง นั้น อธิบาย ว่า ทุ้มไม้ ทั้ง หาย มี ไม้ ราชพฤกษ์ เป็น ต้น มี กิ่ง
 น้อย และ กิ่ง ใหญ่ ทั้ง สอง ประกอบ ด้วย ดอก อัน บาน พร้อม ใน เดือน ห้า
 นำ ร้อน เป็น คิมหะ ฤตฺสูรณ ยถา และ มี ฉนฺได อุปไมย ดัง สมเด็จฯ พระ ศรีสักต
 ทศพลญาณ อัน มา ด้ ุ พุทธภุมน์ เหมือน ด้วย พระ เจ้า แต่ ก่อน มี พระ
 ฤทธิย์ เบิก บาน ด้วย พระมหา กรุณา ครวดี เทศนา ซึ่ง พระ ธรรม อัน ประเสริฐ
 อัน ช้ แสง แดง ซึ่ง พระ นิพพาน เป็น อรรถ ธาร อัน อุดม เพื่อ จะ ให้
 เป็น ประโยชน์ แก่ เทวดา และ มนุษย์ ทั้ง หาย พระ อรรถถา คดี ความ ว่า
 ศรณะ พุทธสา และ ศรณะ ๓๓ ต้นไม้ และ เครือ เขา อัน หนุ่ม มี กิ่ง น้อย และ
 กิ่ง ใหญ่ ประกอบ ด้วย ดอก อัน บาน งาม ใน พระ ๓๓ อัน คา ๓๓ ด้วย
 พุทธสาตสาชาติ มี ประการ ต่าง ๆ ใน เทศกาล เดือน ๕ เดือน ๖ เช่น ตก ประปราย
 พุทธสา ทุมาชาติ และ ๓๓ ชาติ นั้น (ธัสฺสิโร) ประกอบ ด้วย
 สิโร ๓๓ ชาติ ๓๓ แก่ ๓๓ หน้า ๓๓ หน้า ๓๓ หน้า ยถา อัน นั้น และ มี ฉนฺได

อุปไมย ต่อ พระ ศดาตศ ทศพลญาณ ยอกโลก มี พระ กมต อิน กำถัง พระ
 มหา กรุณา หากให้ อุ่อหยัง นั๊ก ครวดี เทศนา ซึ่ง พระ ปรียัคคิธรรม อิน
 ประเสริฐ อิน ชื่อ ว่า นิพพาน คามี่ เหตุ แด่ตง ซึ่ง ทาง พระ นิพพาน ประกอบ
 ด้วย สิริ ยิงนั๊ก อุปไมย ต่อ บุปผชาติ อิน บานงาม คือ ปรมัตถะธรรม เป็น ต้นว่า
 ชันชะ ชาติ อายคนะ บ้าง เป็น ต้น ว่า พระ สติบัญญัติ และ พระ สัมมัมปปะชาน บ้าง
 เป็น ต้น ว่า สัต ขันช และ สัมมาชิ ขันช บ้าง ใน ประเภท แห่ง อรรถ มี ประการ
 ต่าง ๆ เทศนา แก่ สัตว ทั้งหลาย เพื่อ ประโยชน์ แก่ พระ นิพพาน เป็น
 ประโยชน์ อิน อุดม (น ตาภเหตุ น สักการเหตุ) พระ พุท ของค
 ครวดี เทศนา พระ ปรียัคคิธรรม เป็น เหตุ แก่ ตาภ ก็ หา มิได้ เป็น เหตุ แก่
 เครื่อง สักการ ก็ หา มิได้ พระ พุท ของค เทศนา เพื่อ จะ ให้ สัตว ได้ พระ
 นิพพาน (เอง ภาควา อินี่ สุปุบิศักดิ์) สัมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 พระภายี เจ้า กถาว ซึ่ง พระ ปรียัคคิธรรม อิน ประเสริฐ ว่า เหมือน ด้วย พุ่ม
 ไม้ มี กิ่ง น้อย กิ่งใหญ่ ประดับ ด้วย ดอก อิน บาน งาม ด้วย ประการ ดัง นี้ แลว
 ถ้าดับ นัน พระ พุท ของค ฮาศรัย ซึ่ง คุณ แห่ง พระ ปรียัคคิธรรม นั้น จึง
 ประกอบ ซึ่ง สัจจะวจนะ คือ คำ สัจ เป็น พุทธาชิฐาน เฉพาะ ซึ่ง พระ พุท เจ้า ว่า
 (อิทัมปิ พุทเช รตนี ปณินดี เอตน สัจเจน สุวัตติ โทศ) ตั้งนี้
 ความ ว่า แก้ว คือ พระ พุท รตนะ น ประณินดี อุดม ดี กว่า แก้ว ทังปวง สิริ สวั สติ
 ธิย ชำนะ เจริญ ธิศรัยะยัค ปราศจากโรค อินคราย สบาย กาย และ จิตร จง
 สถิตย มี แก่ หมู่อเนก นิกว ประชาชน สักถ มนุษย์ พุทช บรรพตัส ทังปวง คือ

ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (เอเตน ตัจเจน) ด้วย กล่าว ซึ่ง
 คำ ตัจ นี้ พุทธ รัตนะ กล่าว คือ พระ ปริยัติธรรม มี ประการ ควร แก่ กล่าว
 นานี้ นักปราชญ์ พึง ตั้ นพื้นฐาน ว่า ประณีต อุดม ตัง นี้ อาชญา แห่ง พระ
 ศาถา นี้ แล้ ไปใน แล่น โภจิ จักรวาฬ อมนุษย์ ทง หตายใน แล่น โภจิ จักรวาฬ
 ก็ รับ เขา อาชญา แห่ง พระ ศาถา นี้ (ภควา) ส้ม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์
 กล่าว ซึ่ง คำ ตัจ เปน พุทธาธิฐาน เณเภา พระพุทธ เจ้า ด้วย ปริยัติ ธรรม
 ด้วย ประการ ตัง นี้ แล้ว

ถ้า คัม นัน พระพุทธ ของ ศัก ก็ ปรากรภ เพื่อ จะ กล่าว คำ ตัจ ด้วย พระ โลกุตตระ
 ธรรม จึง ครัด ด้วย พระ ศาถา ว่า (อโร อรัญญู วรโท วราหโร
 อนุกตโร ชัมมวร อเทสยิ อิทัมปิ พุกเข รตน์ ปณัตติ เอเตน ตัจเจน
 สุตตักโก โหตุ) ตัง นี้ แล้ ความใน พระ ศาถา ว่า (ตถาคโต) พระพุทธ
 เจ้า อัน มา สู่ พุทธภูมิ พร้อม ด้วย อัจฉริยะ อัมภุคระ ธรรม เหมื่อน พระ เจ้า แต่ ก่อน
 อโร ประเสวีรุ อรัญญู รุ ซึ่ง พระ นิพพาน วรโท ให้ ซึ่ง ธรรม อัน
 ประเสวีรุ วราหโร นำ มา ซึ่ง พระ อริย มรรค อัน ประเสวีรุ อนุกตโร
 ประเสวีรุ หา ผู้ จะ เล่ม อ มิ ได้ อเทสยิ ครัด เทศนา แล้ว ชัมมวร
 ซึ่ง ธรรม อัน ประเสวีรุ พระ อรรถกถา ผู้ รุ พุทธาธิบาย ขยาย ความ ว่า
 พระ ตถาคค ทศ พต ญาณ อัน ตัด ทง หตาย หยั่ง ลง สู่ ปณัตติ ธรรม หาก
 ปราถนา อนึ่ง ชื่อ ว่า อโร เหตุ ประกอบ ด้วย คุณ อัน ประเสวีรุ
 เหมื่อน ตัง จะ บอก แก่ สัตว ว่า ตถาคค มี คุณ วิเศษ เห็น ปาน ตัง นี้ ๆ ชื่อ ว่า
 อรัญญู เหตุ พระ องค์ ครัด รุ ซึ่ง พระ นิพพาน ธรรม อัน อุดม กว่า สรรพ ธรรม

ทั้งปวง ด้วย พระองค์ ใน มหาโพธิ พุทธ มุต ร่มไม้ พระ มหาโพธิ ชื่อ ว่า
 วรโท เหตุ พระองค์ ให้ ซึ่ง ขรรณ อัน ประเสริฐ อัน เป็น นิพเพชภาคิ คือ เป็น
 ส่วน จะ ให้ หน่าย จาก วิญญะ ทุกข์ กถาว่า คือ พระนิพพาน ขรรณ อัน เป็น พระ
 โลกุตตระ แก่ ชน ทั้งหลาย เป็น ต้น ว่า บัญจ วัคคัย ภิกข วัคคัย และชฎิลบ้าง
 แก่ เทวดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย อัน บ้าง ชื่อ ว่า วราหโร เหตุ นำ มา ซึ่ง
 มรรค อัน ประเสริฐ (โส หิ ภควา) แท้จริง สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภากย์
 ทรง บำเพ็ญ ซึ่ง พระสมังคังสวารัม มา จับ เต็ม แต่ ด้านัก พระทบงกร นำ มา ซึ่ง
 ทาง อัน ประเสริฐ แห่ง พระเจ้า ทั้งหลาย แต่ ปาง ก่อน เหตุ พระเจ้า แต่
 ปาง ก่อน เสด็จ เป็น ตำดับ ๆ มา ทุก ๆ พระองค์ เหตุ ดัง นั้น จึง ชื่อ ว่า วราหโร
 อัมภ อัก ประการ หนึ่ง เต่า พระพุทธเจ้า ชื่อ วราหโร เหตุ ได้
 ซึ่ง พระ สัพพัญญุตญาณ ชื่อ ว่า วรโท เหตุ ให้ ซึ่ง วิมุตติ สุข คือ พระ
 อรหัตตะ ผล แก่ สัตว์ ทั้งหลาย ชื่อ ว่า วรัญญุ เหตุ กระทำ ให้ แจ้ง ซึ่ง
 พระนิพพาน ชื่อ ว่า วราหโร เหตุ นำ มา ซึ่ง ปฏิบัติ อัน อุดม (ตุเมห)
 ทาน ทั้งหลาย ทั้งปวง ประกอบ ด้วย อาสวะ สุทธิ คือ อัสสะตัมมาปณิธิ ตั้ง
 จิตไว้ ใน ที่ ชอบ และ โยนิ โธมณะ สิกการ กระทำ ถึง ที่ ชอบไว้ ในใจ อาศรัย
 ด้วย มี โธมมัส ชัน ชม ยินดี อนึ่ง ประกอบ ด้วย ปโยคะ สุทธิ คือ สภาวะ
 มี เตียง แห่ง ผู้ อัน มี สัปบุรุษ เป็น ที่ อาศรัย ด้วย สภาวะ ปราณนา เพื่อ จะ
 สดับ เป็น อาสวะนะ เหตุ (เอโส ตถาคโต) พระ ตถาคต นี้ ประเสริฐ
 หา ผู้ จะ เสมอ มิได้ เหตุ ไม่มี ผู้ ไต ผู้ หนึ่ง ที่ จะ เสมอ ด้วย พระ โลกุตตระ
 คุณ ทั้งหลาย นั้น ๆ (อปโร นโย) นัย อัน ชัน เต่า ตถาคต ชื่อ ว่า

จโร เหตุบริบูรณ์ด้วยอุปถมาจิฐาน ชื่อว่า วรัญญ เหตุบริบูรณ์
 ด้วยสัตยาจิฐาน และบัญญัติจิฐาน ชื่อว่า วรโท เหตุบริบูรณ์ด้วย
 จาคาจิฐาน ชื่อว่า วราหโร เหตุบริบูรณ์ด้วยสัตจาจิฐาน นำมา
 ซึ่งมรรคอันประเสริฐ (คต) อนึ่งโสด คตาคคชื่อ ว่า จโร เหตุมาก
 ด้วยบุญญาภิสัมภาร ชื่อว่า วรัญญ เหตุมากด้วยบัญญัติ ชื่อว่า
 วรโท เหตุให้ซึ่งอุปายนั้นๆ แก่เทวดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย อันมีประโยชน์
 ด้วยพุทธิภาพ ชื่อว่า อนุคตโร เหตุมิได้มีผู้ใดผู้หนึ่ง เสนอ ด้วยคุณ
 เป็นต้นนั้นๆ อมาจริยโก หาอาจารย์ดังต่อนมิได้ พระองค์แสดง ซึ่ง พระ
 ชรรมอันประเสริฐด้วยดีภาวะ เป็น อาจารย์แห่งชนทั้งหลาย อัน เหตุแสดง
 ซึ่ง ชรรมอันประเสริฐอัน ประกอบ ด้วยคุณ มี สัจจาทาโต เป็น ต้น เพื่อ
 ประโยชน์ แก่พระนิพพาน ชรรม แก่ชนทั้งหลาย อันมี ประโยชน์ ด้วย สัจจ
 ภาพ (เฮว ภคชา นจวิเรน โดกุกตธรรม์แมน) ดมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาคย์ ทรง แสดง ซึ่ง คุณ แห่ง พระองค์ ด้วย พระ นวโต กุศตระ ชรรม
 ด้วยประการ ดัง นี้ แล้ว

ถ้าดับ นั้น พระพุทธ องค์ อาศริย ซึ่ง โดกุกตระ ชรรม นั้น ก็ประกอบ ซึ่ง
 สัจจะวจนะ เป็น พุทธา จิฐาน เนิมาะ พระพุทธ เจ้า ว่า (อิทัมปิ พุทฺเธ รกน
 ปรณัตติ เยเตน สัจเจน สุวคตติ โหตุ) ดังนี้ อคตาธิบายใน คาถา นี้
 ถี่มี นัย เหมื่อน ว่า มา แล้ว นั้น อาชญา แห่ง พระ คาถา นี้ ก็แผ่ ไปได้ เช่น
 โภจิจักรวาท อมนุษย์ทั้งหลายใน แดน โภจิจักรวาท ก็ รับ เอา ซึ่ง อาชญา

แห่ง พระคาถานี้ (เอวํ ภควา ปริยตี ติขมมํ โลกุตฺตฺรขมมํ จ
 นิสฺสํ) อันแต่จ พระผู้ทรง พระภาคย์ อาศรัย ซึ่ง พระ ปริยัตติ ขรรณ และ
 พระ นวโลกุตตระ ขรรณ แล้ว ทรง แสดง ซึ่ง สัจจะ วาจา เป็น พุทฺธา ชิฐาน
 เณาระ พระพุทธ เจ้า ด้วย ประการ ดังนี้ (เย ชนา) จน ทั้งหลาย ไค
 ได้ สัมกับ ซึ่ง ปริยัตติ ขรรณ นั้น และ ปฏิบัติ โดย สุตานุสสาร ระฎก ตาม สดับ
 ก็ ครีดีสู ซึ่ง พระ นวโลกุตตระ ขรรณ พระองค์ อาศรัย ซึ่ง คุณ คือ บังเกิด
 แห่ง อนุปาทิเสส นิพพาน แห่ง จน ทั้งหลาย นั้น ก็ ปรารภ เพื่อ จะ กล่าว
 ซึ่ง คำ สัจ อัน เป็น สังฆา ชิฐาน เณาระ สังฆ อิก เจ้า ก็ ครีดี ด้วย บาท
 พระ คาถา ว่า (ชีณํ ปุราณํ นวํ นตถิ สัมภวํ วิรตตจิตฺตตายตีเก
 ภวสฺสํ เต ชีณพีธา อวิรุพฺพคณฺทา นิพพนต ชีรา ยถายมฺปทีโป
 อิทมฺปิ สฺสเม รตนํ ปณฺตีตํ เอเตน สัจเจน สุตฺตถิ โหตุ) ดังนี้
 ชีตลา ชิบายใน บาท พระ คาถา ว่า ภาพใน ก่อน แห่ง พระ อริย สังฆ ทั้งหลาย
 ไค (ชีณํ) สิ้น แล้ว ภาพใหม่ แห่ง พระ ชีณา ส่วสังฆ ทั้งหลาย ไค มิได้ มี
 พระ ชีณา ส่ว สังฆ ทั้งหลาย ไค มี จิตร ปราศจาก ยินดี ใน ภาพ เมอง น้
 (เต ชีณพีธา) พระ ชีณา ส่ว สังฆ ทั้งหลาย นั้น มี พืช คือ ต้นหา
 อัน สิ้น แล้ว ปราศจาก ฉันทราคะ เป็น ฮาติ อัน จะ ให้ จำเวญ ภาพใหญ่ ชีรา
 กอบ ด้วย ความ เพียร ก็ ปรีนิพพาน ด้วย สุตฺต (ยถายมฺปทีโป) คุจ ประทับ
 คง นี้ (นิพฺพุโต) อัน คับ มี เปลว อัน สิ้น สุตฺต พระ ขรรณ กถา คดี
 ความ ว่า กรรม อัน ไค มี ใน ฮตฺตกาต อัน ส่ว แล้ว บังเกิด แก่ สัตว ทั้งหลาย
 แล้ว และ คับไป กรรม แห่ง สัตว นั้น ยัง มิได้ สิ้น ด้วย สภาวะ สามารถ

เพื่อจะนำมาซึ่งปฏิสนธิ เหตุภาวะแห่ง ยาง คือ ตัณหา อัน สัตว์ ทั้งหลาย
 ยัง ตระเสี้ยมิได้ (คือ ปุราณกัมม) บุราณ กรรม แห่ง พระ ชีนาตว
 สงฆ์ นั้น (ชีณ) ขึ้น แล้ว เหตุภาวะ แห่ง ยาง คือ ตัณหา อัน พระ
 ชีนาตว สงฆ์ ให้ แห่ง หาย ด้วย พระ อรหัตตะ มัคคะญาณ มิ อาจจะ
 ให้ ซึ่ง วิบาก ผล ใน ภพ เมอง น้า ประคุด พืช อัน บุคคล ชั่ว เสี้ย แล้ว
 กุศล กรรม อันใด แห่ง พระ ชีนา ตวสงฆ์ ทั้งหลาย นั้น เบน ไป ด้วย ตำมารด
 แห่ง ตั้ง มี พุทธ บุชา เป็น ต้น เรียกว่า (นวั) ด้วย อัตตะ ว่า เป็น บุญใหม่
 (ตัญญู กัมม) กุศล กรรม นั้น ชื่อ ว่า นัตถิ สัมภวั เหตุ มิ อาจ เพื่อ จะ
 ให้ ซึ่ง ผล ใน เมอง น้า เปรียบ ประคุด ต้นไม้ มี ราก แก้ว อัน บุคคล ตัด
 เสี้ย แล้ว (เย ชีนาตวา ภิกขุ) ภิกษุ ทั้งหลาย ไต ที่ เป็น พระ ชีนาตพ
 มี จิตร ปราศ จาก ยินดี ใน ภพ เมอง น้า เหตุ ตระ เสี้ย ซึ่ง ตัณหา (เต ชีนา
 ตวา ภิกขุ) พระ ภิกษุ ทั้งหลาย อัน เป็น พระ ชีนาตพ นั้น ชื่อ ว่า (ชีณ
 พชชา) เหตุ ขึ้น แห่ง ปฏิสนธิ วิญญาณ ด้วย อัน ขึ้น แห่ง กรรม (โย ฉิน โท)
 ความ ปราถนา อันใด เพื่อ จะ ให้ จำ เวญ ภาตว คือ ภาพ ที่มี แก่อน พระ
 ภิกษุ ทั้งหลาย ที่ เป็น พระ ชีนาตพ ชื่อ ว่า อวิรุพหิณนทา เหตุ มิ ได้ บัง เกิด
 ใน จุติ กาล เหมือน ตุจ ใน ก้อน เหตุภาวะ แห่ง ความ ปราถนา นั้น อัน พระ
 ชีนาตพ ตระ เสี้ย ด้วย สัมมุเตระ ปทาน ชื่อ ว่า ชีรานัน เหตุ บริบูรณ์
 ด้วย ความ เพียร (อโย ปทีโป) ประทับ คง นี้ คับ สุนฺญ ปราศ จาก
 เปตว ฉนฺตีค พระ ชีนาตพ ก็ คับ ฉิน นั้น คับ ด้วย ปุริม วิญญาณ นิโรช

(อถไซ สักโก เทวานมินโท) ในกาลนั้น สมเด็จพระเจ้า สักกวันทร
 เทวราช จึง ทรง พระดำริห์ว่า สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ทรง อาศรัย ซึ่ง
 คุณ พระรัตนไศรย แล้ว ประกอบ สัจจะ วจนะ กระทำ ซึ่ง ชาว พระนคร
 ทั้งหลายให้ ถึง ซึ่ง ความ จำเวญ ปราศจาก อุบาทวะ อัมตราย หาย โรค
 อาตมะ อาศรัย ซึ่ง คุณ พระ รัตน ไศรย อัน ให้ เกิด สิริสวัสดิ์ ความ จำเวญ แล้ว
 ควร จะ กล่าวให้ เป็น คุณ สัก หน่อย ทรง เทวดำริห์ ณั้ แล้ว ก็ กล่าว พระ
 ศาตา ตาม พระ ศาตานิ ที่ สุต ว่า (ยานีช ภูตานิ ตมาศตานิ ภูมมานิวา
 ยานิว อันทติกเช ตถาคคั เทวมนุสส์ปฐิตั พุทฺธั นมัสสตาม สุตฺตถิ โหตุ
 ยานีช ภูตานิ ตมาศตานิ ภูมมานิวา ยานิว อันทติกเช ตถาคคั
 เทวมนุสส์ปฐิตั จมิม นมัสสตาม สุตฺตถิ โหตุ ยานีช ภูตานิ ตมาศตานิ
 ภูมมานิวา ยานิว อันทติกเช ตถาคคั เทวมนุสส์ปฐิตั ตมิม นมัสสตาม
 สุตฺตถิ โหตุ) แปลใน พระ ศาตา สมเด็จพระ อัมรินทร์รา อีราช นมัสการ พระ
 รัตนไศรย ว่า เทวดา ทั้งหลาย ที่ เป็น ภูม เทวดา บังเกิดใน ภูมิ ประเทศ ก็ คือ
 เทวดา ทั้งหลายใด ที่ เป็น อันทติกช เทวดา อยู่ใน อากาศ วิมาน ก็ คือ เทวดา
 ทั้งหลาย นั้น พวก กัน ๘ โฉมร์ ฉันทินิบาด ประชุม หรือ ม กัน ใน ที่ นั้น เรา ทั้งหลาย
 จัก ถวาย นมัสการ ซึ่ง สมเด็จพระ พุทธ เจ้า (ตถาคคั) อัน มา สู่ พุทธ ภูมิ
 พร้อม ด้วย อัจฉริยะ อภิวุทธธรรม เหมือน ด้วย พระพุทธเจ้า แต่ ปาง ก่อน (เทว
 มนุสส์ปฐิตั) อัน หมู่ นิกร เทพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย กระทำ สักการ บูชา
 (สุตฺตถิ) ความ สวัสดิ์ จึง บังเกิด มี แก่ หมู่ มนุษย์ พุทธ บรรพตซ์ ทั้งปวง
 เกิด ๒๗/๐๓ พระ อรรถกถา แก่ ความ ว่า สมเด็จพระ พุทธ เจ้า ทรง พระนาม ชื่อ

ว่า ตถาคต นั้น ด้วย อัครเถระ ว่า พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย แต่ปาง ก่อน ถึง ซึ่ง
 ขวน ขวาย เพื่อ จะให้ เปน ประ โยชน์ แก่ สัตว์ โลก แล้ว แวะ มา สู่ พุทธ ภูมิ
 ฉนั้นใด พระพุทธเจ้า ใน ปัจจุบัน ก็ มา สู่ พุทธ ภูมิ ฉนั้น นั้น อนึ่ง
 พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย แต่ปาง ก่อน เสด็จ ไป ฉนั้นใด พระพุทธเจ้า ใน ปัจจุบัน
 ก็ เสด็จ ไป ฉนั้น นั้น พระพุทธเจ้า ทั้งหลาย แต่ ก่อน วัฏ ฉนั้นใด พระพุทธเจ้า
 ใน ปัจจุบัน ก็ วัฏ ฉนั้น นั้น เหตุ ดัง นั้น จึง ได้ ชื่อ ว่า ตถาคต (โส ตถาคต)
 พระพุทธเจ้า นั้น อัน เทวดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย บูชา ด้วย เครื่อง ถักการ บูชา
 อัน เปน พาเหียร ภายนอก มี ดอกไม้ และ ของ หอม เปน อาทิ บูชา ด้วย
 เครื่อง ถักการ บูชา อัน ยิง อัน บังเกิด ใน คน มี ธรรมานุ ธรรม ปฏิบัติ เปน อาทิ
 เหตุ ดัง นั้น สมเด็จ ท้าว อัครินทร เทวราช จึง ประมวญ เทพย บริษัถ
 ทงปวง เจ้า กับ ด้วย คน จึง กล่าว ปณาม ศาถา ว่า (ตถาคต เทวมนุสส์
 ปุริสค ๑ ต ๑ พุทธิ ๑ ต ๑ สุตตติ โหตุ) ดัง นั้น อัคราธิบาย ก็ เหมือน
 ดุจ คำ ที่ กล่าว มา แล้ว พระศาถา เปน คำรบ ๒ นั้น สมเด็จ อัครินทราธิราช
 ก็ ประมวญ เทพย บริษัถ ทงปวง เจ้า กับ ด้วย คน เหมือน ด้วย ปฐมศาถา ต่าง
 แต่ บท ว่า (ตถาคต เทวมนุสส์ปุริสค ๑ มิมิ นมัสสาม สุตตติ โหตุ)
 ดัง นั้น ความ ว่า (มย) เรา ทั้งหลาย จึง ถวาย นมัสการ ซึ่ง พระ ธรรม
 (ตถาคต) อัน มา สู่ พุทธ สันดาน เหมือน ด้วย พระ ธรรม อัน มา สู่ พระพุทธ
 สันดาน แต่ ก่อน (เทวมนุสส์ปุริสค) อัน เพพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย

ในสองชั้นฟ้า กล่าว พระ ศาถา ถ้าม พระ ศาถาน แต่ ก็ กระทำ
 ประทักษ์ณ ส้มเต๋จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ สิ้น ศคิย วาร ถวาย นมัสการใน
 ทิศ ทั้ง ๔ ท้าว โกลี๋ย ก็ พา เทว บริษัท เล็ดจ์ ไป สู่ สู่ ที่ สู่ สู่ ณะ เทพ นคร อัน
 เปน ที่ อยู่ ของ ฮาตมา (ทศิยทิวเต) ครน รุ่ง ชื่น ฅวัน เปน คำรบ ๒
 ส้มเต๋จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ ก็ ครัด เทศน์มา ซึ่ง รัตนสูตร นั้น ชื่อ สัตว
 ทงหลาย ๘ หมัน ๕ พัน ก็ ครัด รุ มรรค และ ผล อีก (ยาว สัตตเม ทิวเต)
 ส้มเต๋จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ แต่ ครัด เทศน์มา รัตนสูตร นั้น ถึง ๗ วัน
 เปน กำหนด สัตว ทงหลาย ๘ หมัน ๕ พัน ก็ ครัด รุ มรรค และ ผล ทุก วัน ๆ
 (ภคชา) ส้มเต๋จ พระ มหา ภรรณา เล็ดจ์ ประทับ อยู่ ใน เมือง ไพ คำดี
 ประมาณ กิ่ง เดือน แล้ว ก็ ถวาย พระ พร ธา พระ เจ้า ธิจฉว ทั้งปวง ว่า
 (ศจฉาม) ศคาสท จะ ธา บพิตร พระราช ส้มภาท ทงปวง ภาชน แล้ว
 พระราช ส้มภาท ทงปวง จึง อยู่ ผา สักภาพ เกิด ครง นน พระ เจ้า ธิจฉว
 ทงหลาย ก็ กระทำ สักการ บูชา แล้ว ตั้ง เล็ดจ์ นำ ส้มเต๋จ พระ ผู้ ทรง
 พระ ภาคย์ ไป สู่ ผัง คงคา ด้วย วัน ทงหลาย ส้ม
 (นาคราชาโน) พระยา นาค ทงหลาย ที่ บังเกิดใน คงคา จึง คิด กัน ว่า
 มนุษย์ ทงหลาย เขา กระทำ สักการ บูชา แก่ ส้มเต๋จ พระ พุทธเจ้า เปน อัน มาก
 เรา ทงหลาย จะ กระทำ สักการ บูชา เปน ประการ ไต ดี ที่ จะ ไม่ กระทำ
 สักการ บูชา นั้น หา ควร ไม่ คิด กัน แล้ว ก็ นิมิตร นาวา ทงหลาย แล้ว ด้วยเงิน
 และ ทอง และ แก้ว แล้ว ก็ ตก แดง ตง ซึ่ง บดตงกเงิน บดตงกทอง บดตงกแก้ว
 แล้ว ก็ กระทำ ฆตธาร ให้ คา ตาษไป ด้วย เบญจจะ ปทุม ชาติ ๕ ประการ แล้ว

ก็เข้าไป สู่สำนัก ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ กราบ ทูล ว่า (ภิกษุ
 ภควา) ข้าแต่ ส้มเต๋จ พระ พุทธองค์ ผู้ทรง พระภาคย์ ๆ จง กระทำ
 ขนุเคราะห์ แก่ ข้า พระ พุทธเจ้า ทั้งหลาย เกิด (ภควา) ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง
 พระภาคย์ รับ ขาราชนาณิมนต์ แล้ว ก็ เล็ดๆ ขึ้น สู่ นาวาแก้ว (บัญญัติ กักขุด ตานิ)
 ภิกษุ ทั้งหลาย ๕๐๐ ก็ ขึ้น สู่ นาวา แห่ง ใดๆ (นาคราชา โน) พระยา นาค
 ทั้งหลาย ก็ ขาราชนาณิมนต์ ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ กับ ด้วย พระ ภิกษุสงฆ์
 บริวาร ให้ เข้าไป สู่ นาคพิภพ (สุท) ดัง ได้ ยิน มา (ภควา)
 ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ ทรง พระมหา กรุณา ครั้น พระธรรม เทศนา แก่ นาค
 บริษัท ขึ้น ราตรี ยี่ รุ่ง ใน นาค พิกพ นั้น (ปุณทิวเส) ครั้น รุ่ง ขึ้น เป็น
 วันใหม่ พระยา นาค ทั้งหลาย ก็ ยิง ค้าง เลียง ดู พระ ภิกษุสงฆ์ มี ส้มเต๋จ
 พระ พุทธองค์ เป็น ประธาน ด้วย ทิพย ขาหนี่ ยานหาร และ ทิพย โภชนี่ ยานหาร
 อัน ครอบการ ด้วย โอชา รศ (ภักคิกิจ จาวธาน) ครั้น พระ พุทธองค์
 กระทำ ภักคระ กิจ สำ เร็จ แล้ว ก็ ทรง กระทำ ภักคาว นุโมทนา แล้ว ก็ เล็ดๆ
 ออกจาก นาค พิกพ ภูมัญจระ เทวดา และ นาค และ มนุษย์ ทั้งหลาย
 ก็ ชวณ กัน กระทำ สักการ บูชา แก่ ส้มเต๋จ พระ พุทธเจ้า ยก ขึ้น ซึ่ง ฉัตร น้อย
 และ ฉัตรใหญ่ ขง น้อย และ ขงใหญ่ ใน ที่ ทั้งหลาย มี สุ่มทุม พุ่มไม้ และ
 บรรพต ภูเขา เป็น ฮาทิ (มหาสักการ วิเสโส) มหา สักการ บูชา อัน
 พิเศษ บังเกิด ด้วย อุบาย ดัง นี้ ความเท่า ถึงขึ้น ออกนิจจระ พรหม (พิมพิสาโร)
 พระเจ้า พิมพิสาร ก็ กระทำ สักการ บูชา สอง เท่า ยิ่ง กว่า สักการ บูชา ที่

พระยา ติชณว ทัณฑาย กระทำใน กาล เมื่อ พระพุทธ องค์ เสด็จ มา พระเจ้า
 พิม พิศาร นำ ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ มา ถวาย จะ บันด ถึง กรุง ราช กฤห์
 ด้วย สักการ วิธ ีอัน นั้น ถึง ๕ ทิวา อัน เปน กำหนด (ราชคหมนุบัญญัติ
 ภาค ๖) ใน เมื่อ ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ เสด็จ ถึง กรุง ราชคฤห์ แล้ว
 ณ เพลา บัณดา ภัตร พระ ภิกษุ ทัณฑาย ก็ สันนิบาต ประชุม กันใน มณฑล
 มาดก ไร่ อัญใหญ่ ซึ่ง สันทนา กัน ว่า (อาวุโส) ดูกร ท่าน ทัณฑาย
 ผู้ มี อายุ ๕๐ ษาณภาพ แห่ง ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ เจ้า นี้ นำ อัจฉรย
 ๕ ษาณภาพ แห่ง ส้มเค็ญ พระ พุทธเจ้า นั้น ภูมิภาพ ปรุพี มี ประมาณ ๘ โยชน์
 ๕ ฝั่ง ฟาก โนน และ ฝั่ง ฟาก น แห่ง คงคา นทีธาร ที่ ตุ่ม และ ที่ ดอน นั้น ก็ สมน่า
 ๕ เด่มอ รวย คาบ เรี่ย ราย ไป ด้วย ทราย มี สี อัน ชาว ตา ตาษ ด้วย บุพผา ชาติ
 (โยชน์ประมาณ คึงคาย อุกถ) น้ำใน คงคามี ประมาณ โยชน์ หนึ่ง นั้น
 ๕ ก็ ตา ตาษ ไป ด้วย เบญจ ปทุมชาติ มี พรรณ ต่าง ๆ เทวดา และ มนุษย์ ทัณฑาย
 ๕ ยกขึ้น ซึ่ง ฉัตรน้อย และ ฉัตรใหญ่ ของ ไชยวงปฏาก คราย เท่า ถึง ออกนิฏฐะพรหม
 (ภควา) ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ ทรง ทวาย ซึ่ง ปรวัติคิกถา นั้น เสด็จ
 ๕ ออกจาก พระคันชกุฎี เสด็จ มา ทรง นั่ง เห็นอ บวร พุทธาอาสน์ ใน มณฑล มาดก
 ๕ ไร่ใหญ่ ด้วย พระ ปาฏิหาริย์ ส้มควร แก่ ขณะ นั้น (นิลชัชโช ภควา)
 ๕ ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ ทรง นิลชัชชา นัง เห็นอ บวร พุทธาอาสน์ แล้ว มี
 ๕ พระพุทธ ฐิภา ดำรัส ถาม พระ ภิกษุ ทัณฑาย ๆ ก็ กราบ ทูล โดย นัย ที่ ตน ตั้ง
 ๕ สันทนา (ภควา) ส้มเค็ญ พระ ผู้ทรง พระภคย์ จึง มี พระพุทธ บริหาร

ครั้นว่า (ภิกขเว) คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย (อภัย ปุสาวิเสส) เครื่อง สักการบูชา อัน วิเศษ นี้ จะ บังเกิด มีแก่ ตถาคต ด้วย พุทธาณภาพ ก็ห้ามได้ จะ บังเกิด ด้วย ธานภาพ แห่ง นาค และ เทวดา และ พหุรณ ก็ ห้ามได้ (อภัย โข) ถิ่น และ เครื่อง บูชา อัน วิเศษ นี้ บังเกิด ด้วย ธานภาพ แห่ง บริจาค มี ปริมาณ น้อย ที่ ตถาคตได้ กระทำไว้ แต่ใน บุพเพ ภาพ นั้น พระภิกษุ ทั้งหลาย ก็ กราบ ทูล ว่า (ภันเต ภควา) ข้า แต่ พระ พุทธของค ผู้ทรง พระภากย์ บริจาค มี ปริมาณ น้อย นั้น อัน พระองค์ ได้ ทรง กระทำไว้ ใน เบื้อง ปุเร ภาพ นั้น ฉนิต ข้า พระองค์ ยัง มิได้ ทราพบ เกด้า ขอ อาราธนา พระพุทของค เจ้า จง ครั้น แสดง ให้ แจ้ง แก่ ข้า พระองค์ ใน กาล บัด นี้ (ภควา) สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภากย์ เจ้า จง ครั้น เทศนา อติศ คำนาน ว่า (ภิกขเว) คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย ใน อติศกาล อัน ถ่วง ถ่วง ยัง มี พราหมณ ผู้หนึ่ง ชื่อ ว่า สังข พราหมณ อาศรัย อยู่ใน เมือง ศักกะสิลา บุตร ของ สังข พราหมณ นั้น ชื่อ ว่า สุตติ มานพ (โสฬสวัตตัทเทสิโก) สุตติ มานพ นั้น เจริญ วัยได้ ๓๖ ปี แล้ว วัน หนึ่ง เข้าไป สู่ สำนัก บิดา ไหว้ นบ เคารพ บิดา แล้ว ก็ นั่ง อยู่ใน ที่ ศวร บิดา จึง ทาม ว่า (ตาส) คุกร พ่อ สุตติ มานพ เหตุ ผล เป็น ประการ ไค ชุระ ถึง อัน ฤา สุตติ มานพ จึง บอก แก่ บิดา ว่า ข้า แต่ บิดา ข้าพเจ้า ปราธนา จะ ไป เรียน คีตปัสตาร ใน เมือง พาราณสี บิดา จึง ว่า คุกร พ่อ สุตติ มานพ นิ และ เจ้า ปราธนา จะ เรียน คีตปัสตาร แล้ว พราหมณ ผู้หนึ่ง เป็น สหาย ของ เขา เจ้า จง ไป สู่

สำนัก แห่ง พราหมณ์ นั้น จึง เรียน ศิลปศาสตร์ เกิด ว่า คึง น แดง ก็ ให้
 กหาปณะ พันหนึ่ง (ไร่ สี่สิโม) สุตติมานพ นั้น ถอ เขา ซึ่ง กหาปณะ พันหนึ่ง
 แดง (อภิวาเทควา) ก็ อภิวาท ไหว้ นบ เคารพย์ มารดาบิดา ไป สู่ เมือง
 พาราณสี โดย ลำดับ ครั้น ถึง แดง ก็ เข้า ไป สู่ สำนัก อาจารย์ ไหว้ นบ
 เคารพย์ อาจารย์ แดง ก็ บอก เรื่อง รวท แห่ง ตน ที่ บิดา ตั้ง มา อาจารย์ ก็
 รับ ด้วย ได้ใจ ว่า มานพ ผู้ นี้ เป็น บุตร แห่ง สหาย ของ เรา แดง ก็ กระทำ
 ซึ่ง ปาหุเนยยะ ฤๅ คือน รับ ด้วย เครื่อง บูชา แหก สุตติมานพ นั้น ร่างบ เลี้ย
 ซึ่ง ความ ดำบาก อัน เห็นค เห็นขย มา ด้วย เจริ ทาง ครั้น ร่างบ กระวน
 กระวาย แดง จึง เขา กหาปณะ พันหนึ่ง วางลงในที่ โถด เต้า แห่ง อาจารย์ แดง
 ก็ ขอ โอกาส ที่ จะ เรียน ซึ่ง ศิลปศาสตร์ อาจารย์ ก็ ให้ โอกาส แดง ก็ ให้
 เรียน ซึ่ง ศิลปศาสตร์ (ไร่ มาว) สุตติมานพ นั้น เมื่อ เรียน ศิลปศาสตร์
 ก็ เรียน เขา มาก ๆ (คหิตคหิต) ศิลปศาสตร์ ที่ เรียน และ เรียน นั้น ก็ มี ได้
 ดิม หดง คึง อยู่ เบน อัน ดี เปรียบ ดุจ น้ำมัน อัน บุคคต ได้ ไว้ ใน ภาชนะ
 ทอง ทรง จำไว้ ได้ (ทสวัสสิก) ศิลปศาสตร์ ที่ ควร จะ เรียน ๓๐ ปี จบ นั้น
 เรียน เลี้ย ๓ เดือน ก็ จบ สุตติมานพ นั้น เมื่อ สังกวชยาย ศิลปศาสตร์ นั้น
 เห็นแต่ เมอง ตน กับ ทามกลาง ที่ สุตติมานพ หา เห็นไม่ (อาจริย อนุปสังกมิตวา)
 จึง เข้า ไป สู่ สำนัก อาจารย์ บอก แก่ อาจารย์ ว่า ข้า แต่ อาจารย์ ศิลปศาสตร์ น
 ข้าพเจ้า เห็น แต่ เมอง ตน กับ ทามกลาง ที่ สุตติมานพ ข้าพเจ้า หา เห็นไม่ อาจารย์
 จึง บอก ว่า คุณร มานพ เรา ก็ เหมือน กัน นน และ เห็น ก็ แต่ เมอง ตน กับ

ท่าน ทถา ที่ สุด หา เห็น ไม่ จึง ถาม อาจารย์ ว่า ที่ สุด แห่ง ศีลปถาตร
 นี้ ใคร จะ รั บ้าง อาจารย์ จึง บอก ว่า พระ บั จเจก โพิช ทั งหลาย ท่าน อยู่
 ใน บำ อธิ บั ดนะ ท่าน รั ที่ สุด แห่ง ศีลปถาตร สั ตติ มา นพ จึง ว่า แก่
 อาจารย์ ว่า ข้าพเจ้า จะ ไป สั ตั นัก พระ บั จเจก โพิช. จะ ถาม ชั ง ที่
 สุด แห่ง ศีลปถาตร อาจารย์ จึง ว่า เจ้า จง ไป ถาม โดย ควร แก่ ปราถนา เกิด
 สั ตติ มา นพ ก็ ไป สั บำ อธิ บั ดนะ เข้า ไป สั ตั เนื่ ก พระ บั จเจก โพิช ทั งหลาย แล้ว ก็
 ถาม พระ บั จเจก โพิช ว่า (ภัน เต) ข้า แต่ พระ ผู้ เป น เจ้า คุ รั ชั ง ที่ สุด แห่ง
 ศีลปถาตร หรือ ไม่ พระ บั จเจก โพิช ทั งหลาย จึง บอก ว่า เอย เรา ทั งหลาย
 รั อยู่ (มี มี สั กขา เป ก) มา นพ จึง ว่า พระ ผู้ เป น เจ้า ทั งหลาย จง ยัง
 ข้าพเจ้า ให้ ศักขา ถำ เนื่ ก ให้ รั ชั ง ที่ สุด นั้น ด้วย เกิด พระ บั จเจก โพิช
 ทั งหลาย จึง ว่า แก่ มา นพ ว่า ตู กร มา เพ ณี ฉ นัน ท่าน บรพสา เต็ ย เกิด
 เป น คฤหัตถ์ อยู่ อย่าง นี้ มี อาจ จะ ศักขา ได้ (ถำ คุ ภัน เต บั พพา เซน คุ) ข้า แต่
 พระ ผู้ เป น เจ้า ตั แล้ว นิ มน คุ เจ้า คุ ณ ทั งหลาย บรพ ให้ ข้าพเจ้า ด้วย เกิด พระ
 ผู้ เป น เจ้า จะ กระทำ อย่างไร ก็ นิ มน คุ กระทำ อย่าง นั้น เกิด แต่ ทว่า ยัง
 ข้าพเจ้า ให้ รั ชั ง ที่ สุด แห่ง ศีลปถาตร ข้าพเจ้า ปราถนา จะ รั ชั ง ที่ สุด
 อย่าง เต็ ย (เ ต บั พพา เซน คุ) พระ บั จเจก พุท ขเจ้า ทั งหลาย ก็ ยัง สั ตติ มา
 นพ ให้ บรพสา แล้ว ก็ มี อาจ จะ ประกอบ ได้ ใน กรรมฐาน ได้ ก็ ให้
 ศักขา ถำ เนื่ ก แต่ อภิ ต มา จาริ กะ วั ตร เป น ต้น ว่า ท่าน จง มุ่ ง ฝำ อย่าง นี้ จง ฝำ
 ฝำ อย่าง นี้ (ไ ส์ สั ตติ โม) สั ตติ มะ นั้น ก็ ศักขา ใน อภิ ต มา จาริ กะ วั ตร ก็ได้

คราวที่ ๖ ซึ่ง บัณฑิต โภชิตยาน มิได้ ชำ เหตุ บริบูรณ์ ด้วย อุบาสย พระ สุติม
 บัณฑิต โภชิตยาน ก็ ปรากฏ ไป ใน สกต พาราณสี ทั้งปวง บริบูรณ์ ด้วย
 บริวาร ถึง ซึ่ง เด็ด ด้วย ดาธา และ ยศ ดาธา มาก บริวาร มาก (น จิเรน) อยู่
 มา มิได้ ชำ ก็ ดับ สุตย เข้า สู่ พระปริณิพพาน เหตุ กรรม ที่ จะ ให้ มี ขาย
 น้อย นั้น ได้ กระทำไว้ พระ บัณฑิต โภชิต ทั้งหลาย กับ หมู่ มหาชน เป็น อัน มาก
 ก็ กระทำ สรรพกิจ ปดง พระ ศัพ พระ สุติม บัณฑิต โภชิต แล้ว ก็ เก็บ อัญฐิ ชาติ
 ก่อ เป็น พระ สุตูป บรรลุ ได้ แทบ ประคอง พระ นคร (สังฆ พราหมณ์) ครั้ง
 นั้น สังฆ พราหมณ์ จึง คิด ว่า บุตร ของ อาตมา ไป นาน แล้ว เรา มิได้ รั
 เหตุ แห่ง บุตร นั้น เลย (ทัญ สุกาโม) สังฆ พราหมณ์ ปรากฏา เพื่อ จะ เห็น
 ซึ่ง บุตร ก็ ออก จาก เมือง ศักกะเสถิตา ไป สู่ เมือง พาราณสี โดย ลำดับ ก็
 ได้ ทักหา การ เห็น ซึ่ง หมู่ มหาชน อัน สันนิบาต ประชุม กัน จึง คิด ว่า
 ชุมชุม อัน ทั้งหลาย นี้ คนใด คน หนึ่ง คื รัย จะ รั ซึ่ง ประพฤติ เหตุ แห่ง
 บุตร ของ เรา เป็น แท้ คิด แล้ว ก็ เข้า ไป ถาม ว่า นานพ ชื่อ ว่า สุติม
 มา สู่ ที่ นี ทาน ทั้งหลาย ได้ ยิน ช่าง บ้าง หรือ ไม่ อัน ทั้งหลาย จึง บอก ว่า
 ข้า แต่ ทาน พราหมณ์, พราหมณ์ นานพ คน หนึ่ง มา เรียบ คีตปธาคกร ใน
 ดำนัถ พราหมณ์ ใน พระ นคร นี้ ถึง ซึ่ง ฝั่ง แห่ง ไตรเพท บรรพชา ใน ดำนัถ
 พระ บัณฑิต โภชิต ทั้งหลาย ได้ ดำรง บัณฑิต โภชิต ภูมิ แล้ว ก็ ปริณิพพาน
 ด้วย อุบาสย เสถ นิพพาน (อญิ กุไป) พระ สุตูป นี้ เป็น สุตูป บรรลุ พระ ชาติ
 แห่ง พระ บัณฑิต โภชิต นั้น (โส ภูมิ หักแทน ปหิศา) สังฆ พราหมณ์

ได้ พง ดึง นน ก็ เขามือ ตี ตง ที่ แผ่นดิน ร้องให้ปริเทวนา การ แดง ก็ ไป
 ดู ตาม พระเจดีย์ ถอน ซึ่ง หน้ำ น้า เขา ทราย มา ด้วย มือ แดง ก็ เรียบ
 ราย ลง ใน ถาน พระเจดีย์ จึง เขาน้ำ ใน เต้า น้า ประ พรหม ตง ที่ ทราย เก็บ
 เขา บุปผาชาติ ใน บ้า มา บูชา เขา ผ่า ห่ม กระทำ เปน ชง ยก ชน บัก บูชา ไว้
 (บัด ใน นิตถกั พนชคฺวา) จึง เขาร่ม ของ คน ผูก ไว้ ใน เมือง บน พระ
 ฤๅญ แดง ก็ หลีก ไป (เอว อภคิ เทเสคฺวา) สมเด็จ พระผู้ ทรง พระภาคย์
 แดง อคิต ตำนาน ด้วย ประการ ดึง น แดง ก็ เปรียบ เทียบ ด้วย มัจจุมัน
 ชาติก แล้ว จึง เทเสนา แก่ ภิกษุ ส่ง มี ทง หตาย ว่า (ภิกขเว) ดูกร ภิกษุ
 ทง หตาย ท่าน ทง หตาย อย่า พัง เห็น ดึง น ว่า สังฆ พราหมณฺ ครง นน นน
 คือ คน อื่น มิใช่ คน อื่น สังฆ พราหมณฺ นน คือ ตถาคค ๗ เปน สังฆ พราหมณฺ
 ได้ ถอน หน้ำ ใน ถาน พระเจดีย์ แห่ง พระ ฤๅญ มัจจุจก โทษ กุศฺด นั้น อำนวย
 ผล ชน ทง หตาย จึง กระทำ ซึ่ง หน ทาง มี ประมาณ ๘ โยชน์ ให้ ปราศ จาก
 หลีก คอ เจียน หนาม ราบ คาบ เสมอ คึง น้า กตอง บริตุธิ์ สยาค ปราศ จาก
 มตทิน นิร โทษ ตถาคค ได้ ทราย มา เรียบ ราย ลง ใน ถาน พระเจดีย์ นั้น ชน
 ทง หตาย จึง เขา ทราย มา เรียบ ราย ลง ใน หน ทาง ๘ โยชน์ ด้วย ผล แห่ง กุศฺด นั้น
 ตถาคค เก็บ เขา ดอกไม้ ใน บ้า มา บูชา ใน พระเจดีย์ นั้น ชน ทง หตาย จึง นำ เขา
 บุปผาชาติต่าง ๆ มา ไปรย ปราย ลง ใน น้ำ แดง มก (นว โยชน์ ปรมาณ) ใน
 ที่ มี ประมาณ ๘ โยชน์ เปน กำหนด ด้วย ผล แห่ง กุศฺด นั้น ตถาคค เขา น้า
 ใน เต้า น้า ประพรหม ท พน พระเจดีย์ นั้น ทำ ฝน โมก ชรพธิ์ จึง คด ลง มา
 ใน เมือง โศคาคิ ด้วย ผล แห่ง กุศฺด นั้น ตถาคค ได้ เขา ผ่า ห่ม ทำง บูชา

ไว้ในพระเจดีย์นั้น เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายจึง ยก ขึ้น ซึ่ง ฉัตร น้อย
 และฉัตรใหญ่ครบเท่า ถึงอกนิมิตพระพรหมด้วยผลแห่งกุศลนั้น (ภิกษุเอ) ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย บุชาวิเศษ บังเกิดแก่ ศากยต ด้วยประการ ดังนี้ จะบังเกิด
 ด้วยพุทธานุภาพก็หาไม่ได้ จะบังเกิด ด้วย อานุภาพ นาค และ เทวดา และพรหม
 ทั้งหลายก็หาไม่ได้ (อภังโฆ) อนึ่ง บุชาวิเศษ บังเกิดแก่ ศากยต ด้วย
 อานุภาพ แห่ง บริจาค มี ประมาณ น้อย หนึ่ง มี พระพุทธ ฐิติกา ครีดี เทศนา
 แสดงผลแห่ง บริจาคประมานน้อย ด้วย ประการ ดังนี้ แล้ว จึง กล่าวพระศาตา
 ธิ์นี้ไว้ ในที่ สุก แห่ง ชรรณกถาว่า (มัตถาสุขี ปริจจาคา มัตเตเส เจ วิบุต
 ฐี เจเช มัตถาสุขี ชีโร สัมปัสส วิบุต ฐี) ดังนี้ อธิบาย
 ใน บท พระศาตาว่า (ชีโร) บุคคล ผู้เป็น ชีร ชาติ ประกอบ ด้วย ปรีชา
 พึง สัมปธาน เกิด ว่า การ บริจาค มี ประมาณ น้อย ย่อม นำ มา ซึ่ง ความ
 สุข เป็น อัน มาก บุคคล นี้ ว่า ปราถนา จะ ไคร่ ประสพ พบ ประ ซึ่ง วิบุต
 ฐี แล้ว ก็ พึง ละ เสี่ย ซึ่ง ความ สุข อัน มี ประมาณ น้อย ก็ จะ พึง
 พาน พบ ประสพ ซึ่ง ความ สุข อัน โพบุญย์ เป็น แท้ ดัน เมื่อ ความ ใน โธธานะ
 ศาตา แต่ เท่านั้น พรรณา มา ใน รัตนสูตร ตาม คัมภีร์ พระธรรม กถา
 จตุภาณวาร โดย นาม ชื่อ ว่า สารีตตสมุจจัย ก็ ถ้าเร้า เมื่อ ความ
 ลง เท่านั้น เหว ก็ มี ด้วย ประการ ฉน.

รัตนสูตรคถาฉนนานิฐิตา



ตำราตัดสมุจ จยจตุภาณวารัฐชุกตา
รัตนสูตรค้วน ณา

๑ อิทานิ ยานีธ ภูตานีติ เขวมาทินา มังคตสูตร์ ตานันตริ นิก ชิต์คัตต์
รัตนสูตร์คัตต์ อิตถวณ ณาถกโม อนบับค โค.

คัตต์ อธิ นิก เซบับปโยชน วัควา ตโต ปรี สุปริสุท์เซน
คิต์เถน นทิตพวกาทิต์ สลิตช โฉคาหิมิว สุปริสุท์เซน นิทานน
อิมตถ์ สุตคัตต์ อตถช โฉคาหณ ทัตเสคฺ เยน วุตคฺ ยทา
ยัตถ ยัตมา เจคฺ อิม นย ปกาตยิต์วา เขตต์คัตต์ กริต์ต้ามัตถ
วณณน ๑

คัตถ ยัตมา มังคตสูตร์เตน อิต์ครักวา อกัต์ยาณกรณภัตยา
ณากรณบับจยานัญจ อาตวาน ปรุฆาโฏ ทัตติโต อิมัญจ สุตคฺ

ปรวักข อมมุตตตาทิมัจจยานัญจ ชาตจามัน ปฏิจจาทู ฉาเชติ คัตถมา
ตทนนัตริ นิกขัตติ สิปาติ ฯ

อิทนนทวตฺถส อิจ นิกขะมปโปชนัน ฯ อิทานิ เยน วุตฺติ ยทา
ยัตถ ยถมา เจตนิตติ เขตตาทิ เกณ ปนเนตฺ สุตฺติ วุตฺติ ภา
กตฺติ กตฺถมา ฯ วุตฺติคณฺธิ ฯ วุตฺติเต ฯ อิทธิ หิ ภคจวทา เอว
วุตฺติ น ชาวณทเทหิ ฯ คณฺญจ ยทา ทพภิกขาทเทหิ อุตฺตทเวหิ อุตฺตท
ทาย เวธวติยา อิจฉนฺหวหิ ราชคชนโต ยาจิตฺวา ภคจวา เวธวติย
ชานิตโต ตทา เวธวติย เตส อุตฺตทจวานิ ปฏิจจาทูตถาย วุตฺติคณฺธิ ฯ
อชเมว เตส ปณฺญหานัน สชเชปจิตฺตชชนา ฯ วิตฺตถารโต ปน เวธวติ
วตฺตโต ปฐุติ โปราเนหิ วณฺณนยติ ฯ คตฺติรายัน วณฺณนมา ฯ

พารานตฺติวณฺณ โญ กิร อคฺคกมเหตฺติยา กุจฉนฺนิหิ คัพโภ สณฺณฐาติ ฯ
ธมา คัพภตฺตณฺฐุติ ญุตฺติวา วัณฺณ โญ นินเวเทหิ ฯ ราชา คัพภบริหาร
ชกาติ ฯ ธมา ตมฺมา ปรีหริยमानคัพภภา คัพภปริปากถนถ วิชายนนช
ปาวติ ฯ ปญฺญณฺณวณฺณินัน ปจฺจตุตฺตมเย คัพภวณฺณฐานัน โหติ ฯ ธมา ฯ คตฺถ
อณฺณญตฺตรา ฯ เตน ปจฺจตุตฺตมเยน อตฺตตคตคต ปฏุตพนฺนชฺชิจฺจกปฺปเมหิ ส
นตฺตเปตฺติ วิชายิ ฯ ตโต อณฺณญา เทวโย สวณฺณนพนฺนพตฺติเต ปกฺกเต
วิชายนนฺติ อคฺคกมเหตฺติ นตฺตเปตฺตินนฺติ วัณฺณ โญ ปุโรโต มม ชวณฺณ โจน
อชฺชชเรชชยาติ จินฺนตคฺควา เตน อวณฺณนภเยน คํ นตฺตเปตฺติ เขกตฺตม
ภาชเน ปกฺกชชิตฺวา อณฺณญตฺตราเรน ภาชเนน ปฏิกุจฉนฺนิตฺวา ภาชนฺต

ตำราคัดถ่มุจจยจตุภาณวารวิฐฎกา

ทิกาย อัญเจตว่า คังคาไสเต บ้าชปาเบติ ฯ มนุสเสติ นัททคณัตเต
 เทวตา วักขี สิวทหีสฺ ๑ สิวณณปฏิญญเจตถ ชาตหิงคฺตณน พาราน
 สิวญญโย อักคมहेลยา ปราชิตี อักขิตฺวา พันธิสฺ ๑ คโต ตํ ภาชนํ
 อุมมิกยาทิตี อนุบัททตํ คังคาไสเตน ปายาสี ๑ เตน สมนเยน อัญญุตโร
 ตาปโส โคถถํ นิสฺสําย คังคาตีเร วิหริตี ๑ โส ปาโตว คังคํ
 โยคินํ โนเ ตํ ภาชนํ อากัจฉนตํ ทิสฺวา บ้าตฺถกถสฺสิญญาย อักคฺคเหตี ๑
 คโต ตตถ ตํ อักขรปฏิกํ วาชนมฺทิกาย สฺสิญญนฺสิญจ ทิสฺวา มุญฺจิตฺวา
 ตํ มังเปสิ อักทสฺ ๑ ทิสฺวานิสฺสํ เอกทโหสิ สียา คัพโภ คตา
 หิสฺสํ ทุคฺคํรูปคภาโว นัตถิตี ๑ ตํ อัสสํมํ เนตฺวา สฺทฺทฺเช โยกาเด
 ฐเปตี ๑ อถ อักขมาสฺจจเยน เทว มังเปสิโย อเหตุ ๑ ตาปโส
 ตํ ทิสฺวา สาธุกรํ ฐเปตี ๑ คโต ปน อักขมาสฺจจเยน เอกเมกิสฺสํ
 มังเปสิยา หัตถปาทสฺสํานมัตถาย บัญฺจบัญฺจ บัพฺกกา อเหตุ ๑ ตาปโส
 ทิสฺวา ปน สาธุกรํ ฐเปตี ๑ อถ คโต อักขมาสฺจจเยน เอกา
 มังเปตี สิวณณพิมฺพสฺทิสฺโส ทารโภ ๑ เอกา ทาริกา ๑ อโหสิ ๑
 เตสฺ ตาปสฺสิสฺสํ ปุตฺตติเนโห อุนบัททิตี อังคฺฎฺฐฎโกโต จัสสํ ฐิรี
 นัพพทิตี ๑ คโต ปกฺติ ๑ ฐิรีภคฺตํ อภี โส ภคฺตํ ภูญฺชิตฺวา
 ฐิรี ทารกานํ มุจฺจ อาสฺสิญฺจติ ๑ เตสฺ อทฺธํ ยํ ยํ ปวิสฺสตี ตํ
 สฺทฺทฺพิ มณฺเภาชนคตํ วิย ทิสฺสํติ ๑ เหวํ นิจฺฉวี อเหตุ ๑ อปร
 อาหุ สฺทฺทฺพิตฺวา ฐุปีตา วิย เหนฺ อัญญมัญญํ สินาฉฉวี อโหสิตี ๑
 เขมันเต นิจฺฉวีตายน วา สินาฉฉวีตายน วา สิจฺฉวีตตี บัญฺญาบิสิ ๑

ตาปโต ทารเก ไปเด่นโต อุตฺตฺเร คามะ ลิกฺขาย ปวิตฺติ อคฺคิตฺวา
 ปฏิกกมฺมิ ๑ ตตฺถ คํ พฺยาปารี ญตฺวา โขปาลกา อหังสุ ภูมฺเเต
 บัพฺพิตฺตานํ ทารกไปถนํ ปติโพไซ อมฺหากํ ทารเก เทถ มยํ ไปเด่นตฺตาม
 ตุมฺเห อตฺตโน กมฺมํ กโรถาติ ๑ ตาปโต ธาตุติ ปฏิตฺตฺนิ ๑
 โขปาลกา ทฺตยทิวเส มตฺตํ สมํ กตฺวา บุปฺเปเหิ โอกิริตฺวา ชชปฺฏากานิ
 อุตฺตฺวาเปตฺวา ตฺริเยหิ วัชฺชมาเนหิ อตฺตํ อากตา ๑ ตาปโต มหาปฺญญา
 ทารกา อมฺปมาเทเนว วัชฺชเมถ วัชฺชเมตฺวา ๑ อัญญมัญญํ อาวาหวิวาหํ
 กโรถ บัญฺจโครเดเน ราชานํ โดเตตฺวา ภูมฺภวคํ สเหตฺวา นครํ มาเปถ
 ตตฺถ กุมารํ อภิตฺตฺญฺเจถาติ วจฺจา ทารเก อทาติ ๑ เถ ธาตุติ
 ปฏิตฺตฺนิตฺวา ทารเก เนตฺวา ไปเด่น ๑ ทารกา วจฺจิมมฺชฺวา ย กิพฺนิตฺวา
 วิวาทฺฐฺฐานเส อัญญเญ โขปาลกา ทารเก หตฺเตเนปํ ปาเทเนปํ ปหรนฺติ ๑
 เถ โรทนฺติ ๑ กิตฺถ โรทถาติ เหว มาตาปิตฺุหิ วจฺจตา อิมะ นิมาตาปิตฺกา
 ตาปโตไปถิตฺวา อมฺเห อคฺิว ปหรนฺตฺติ วจฺจนฺติ ๑ ตโต เถถ มาตาปิตฺโร
 อิมะ ทารกา อัญญเญ ทารเก วิหฺตฺตฺนฺติ ทฺกฺชวเนนฺติ น อิมะ สํกเขตฺัพพา
 วัชฺชชิตฺัพพา อิมะติ อหังสุ ๑ ตโต ปฏฺติ กิร โธ ปเทโต วัชฺชชิต
 วจฺจติ ๑ ตโยชนตฺตปฺริมาเนน ๑ อถ นํ ปเทธฺโขปาลกา ราชานํ
 โดเตตฺวา อตฺตฺเหตฺ ๑ ตตฺถเถว นครํ มาเปตฺวา โธพฺตฺวตฺตฺเทตฺกํ กุมารํ
 อภิตฺตฺญฺจิตฺวา ราชานํ อกํสุ ๑ ตาย จตฺถ ทาริกาย สทฺธิ วจฺจเวยฺย
 กตฺวา ลลิตํ อกํสุ น พาทิรโต ทารกา อานตฺัพพา อิตฺ ทาริกา น

นคเร คิวชั ภัย อุนันัน อโค ปุทเพ ยาว สัตตมา ราชกุตปริวัฏฐา
 เอรุบิ อุนันัน ปุทพิ ตุมหาก มัญญเ อชัมมิกคเตม เเอตริ
 อุนันันนค ๑ ราชา สัพเพ สันฐวการ สันนิปาตนาปควา มยห
 อชัมมิกภาว วิจินถาติ อาท ๑ เค สัพเพ ฆเวณิ วิจินนทา น กิญจ
 อทกัสสัสสุ ๑ คโค รัญโย โทส อทิสวา อิท ภัย อัมหาก กถ
 วุปัสเมยยาติ จินคธ ๑ คคธ เอกัจเจ ฉ สัตถาโร อปภิสัสสุ เอเตหิ
 โอกกนัตตมคเต วุปัสเมสสัตติ ๑ เอกัจเจ อาหตุ ๑ พุทโร กิร โสเก
 อุนันัน โน ภควา สัพพตตคหิตาย ชัมม เตเสติ มหัทธโก มทานุภาโว
 เตน โอกกนัตตมคเต สัพพภยานิ วุปัสเมยยุนติ ๑ เตน เค อัตตมมา
 หตุวา กหัมปน โส ภควา เเอตริ วิหริติ อัมเหหิ วา เปสเส
 อากัจเจยยาติ อาหตุ ๑ อปเว อาหตุ พุทธา นาม อุนกัมปกา กิสส
 นาคัจเจยยु โส ปน ภควา เเอตริ ราชคเห วิหริติ ราชา ปน
 พิมพิลาโร อุนันันนค กทาจิ โส อากันตุ น ทเทยยาติ ๑ เตน หิ
 ราชานัน สันญญาเปควา อานะยยามาติ เทว สัจฉฉวราชานโม มหตา พตกาเยน
 พุกุ บันณาการ ทควา รัญโย สันติเก เปเสสุ พิมพิลาโร สันญญาเป
 ควา ภควันต อานเถตาติ ๑ เค คันควา รัญโย บันณาการ ทควา ค
 ปวคคิ นเวเทคว มหาราช ภควันต อัมหาก นคเร เปสเสหิ อาหตุ ๑
 ราชาน น สัมปญจติ ตุมเห เยว ธานาธาติ อาท ๑ เค ภควันตี
 อปสังกมควา วันทควา เอมมาหตุ ภันเต อัมหาก นคเร คิน

ภยานิ อนุบับันนานิ สเจ ภควา อากัจเจย्य โสคฺถิ โน ภเวยฺยาคิ ๑
 ภควา อาริทธิคฺวา เวธํติยํ รตนสุคฺเต วุคฺเต สาริกฺขา โภฏิสฺสคฺคหฺสฺส
 จกฺควาฬานํ ฆริสฺสคฺติ สุตฺตปริโยสาเน จตุรธาตฺติยา ปาณสฺหิสฺสทานํ ชัมมา
 ภิสฺสมโย ภวิสฺสคฺคิ อธิวาเสสฺสิ ๑ อถ โข ราชา พิมฺพิสาโร ภควโต อธิวาสนํ
 สฺคฺวา ภควตา เวธํติคฺมนํ อธิวาตฺตนิคฺติ นคเร โฆสนํ การาเปคฺวา ภควณฺค
 อุปตฺตํกมฺคฺวา อวท กิ ภาณฺเต สัมปฺปฺยจฺจล เวธํติคฺมนนิคฺติ ๑ อาม มหา
 ราชาคิ ๑ เตน हि ภาณฺเต ตาว อากเมถ ยาว มคฺคํ ปฏฺยยาเทมฺคิ ๑
 อถ โข ราชา พิมฺพิสาโร ราชคหฺสฺส ๑ คังคาย ๑ อนฺตฺตรา บัณฺฑจโยชนํ ภูมि
 สมนํ กคฺคฺวา โยชเน โยชเน วิหารํ มาเปคฺวา ภควโต คมนกาดํ ปฏฺย
 ยาเทสฺสิ ๑ ภควา บัณฺฑจฺหิ ภิกฺขุสฺสคฺเตหิ ปายาติ ๑ ราชา บัณฺฑจโยชนมคฺคํ
 บัณฺฑจวณฺณเนหิ ปุบฺเบหิ ชาณฺมคฺคํ โยภิราเปคฺวา ชชปฏฺยาภกฺคหฺสฺสคฺคิ
 อุตฺตํสาเปคฺวา ภควโต เทว เสคณฺตคฺคานิ เขกเมกฺคสฺส ๑ ภิกฺขุสฺสคฺคิ เขกเมก
 อุกฺขิปาเปคฺวา สฺทฺธิ อคฺคโน ปริวาเรหิ ปุบฺเบคฺคินฺชาคฺคิ ปุชฺชํ กโรน
 โต เขกเมกฺคสฺส วิหารเว ภควณฺค เวธํติคฺวา มหาทานานิ ทคฺคฺวา บัณฺฑ
 จฺหิ ทิวเสหิ คังคาคีรว เนสฺสิ ๑ คคฺคิ สัพฺพาสังกาวเรน นวํ อตฺตงฺกโรนฺโต
 เวธํติคฺกานํ เถรํ เปเสสฺสิ อากโต ภควา มคฺคํ ปฏฺยยาเทคฺวา สัพฺพิเพ
 ภควโต บัณฺฑจคฺคมนํ กโรถาติ ๑ เค ทิคฺคณฺปุชฺชํ กวิธํสามาคิ เวธํติคฺยา
 ๑ คังคาย ๑ อนฺตฺตรา คิโยชนํ ภูมि สมนํ กคฺคฺวา ภควโต จคฺคฺวาริ เขกเม

กัณต์ส ภิกขุสัณต์ส เทว เทว เตตถตถตานิ สัณฺฑิเรตฺวา ปุริ กุรฺมานา กังคาตีเร
 อากันตีวา อัญญุสฺส ๑ พิมพิลาโร เทว นาวาโย อังมาญฺเจตฺวา มณฺฑลป
 กัตีวา ปุณฺณมาถาทิ อตฺตงกริตฺวา คตฺถ สัพฺพรตฺนมนํ พุทฺธชาตํ บัณฺเณ
 เปติ ๑ ภควา คตฺถิมิ นิสฺสท ๑ มณฺเญสฺสา ภิกขุบิ นาวํ อภิรฺยุทฺตีวา
 ยถานุรฺุบิ นิสฺสท ๑ ราชา ภควันตี อนุกฺขณฺโธ คตฺถปฺปมาณํ อุกก
 โธโรทิตฺวา ยาว ภันเต ภควา อากันตี ตาวาทิ อีเรว กังคาตีเร วสฺส
 ตามตี วสฺสวา นิสฺสท ๑ อปริ เทวตา ยาว อกนิญฺฐูกา ภควันตี
 ปุชฺฌกัณฺฑ ๑ เญฐฺว กังคามิวาสินอ กัมพตฺตตฺตราทโย นาคราชาโน
 ปุชฺฌกัณฺฑ ๑ เอง มหติยา ปุชฺชาย ภควา โยชนมัตตี อทฺธานิ กังคายน
 คณฺตีวา เวธตฺถิกานํ สมนฺตรํ ปวิญฺโฐ ๑ คโต ติจฺฉวรัชาโน เตน
 พิมพิลาเรน กตฺปุชฺชาย ทิกฺขณํ กโรนฺตา คตฺถปฺปมาณํ อุกเก ภควันตี
 บัจจุกฺกัจฉิสฺส ๑ เตนเนว ชเนน เตน มุทฺเตน วิชฺชูปฺปภาวินทฺชนฺตการ
 วิสฺสชุกฺโข คพฺคพฺวายนิโธ จุสฺส ทิสฺสาสุ มหาเมโฆ วุญฺฐาสิ ๑ อถ
 ภควตา ปฐฺมปาท กังคาตีเร นิกฺขิตฺตมัตเต โปกัชรวสฺส สฺสสิ ๑
 เย เตนิตฺุกามา เตนเเว เตนมนตี อเตมิตฺุกามา น เตนมนตี ๑ สัพฺพิทก
 ธานมัตตี อูรุมัตตี กุณิมัตตี คตฺถปฺปมาณํ อุกก วหติ ๑ สัพฺพิทก
 ปานิ อุกเกน กังคายน ปเวธิตานิ ๑ ปริสฺสท ๑ โส กุณิภาโค อโหสิ ๑
 ติจฺฉวรัชาโน ภควันตี อนฺตรา โยชเน โยชเน วาเสตฺวา

ถาวรศักดิ์ มุจจัย จตุภาณ วารัฐรูปถา

มหาทานานิ กตฺวา ตฺหิ ทิวเตหิ ทิคฺชนํ ปุณฺํ กโรนฺตฺวา เวธํ
นยิตฺ ๑ เวธํ สัมบตเต ภคฺวติ ตักโก เทวานมิมฺ ๓ เทวสม
ปรุกชโต อคฺจณ ๑ มเหตฺกขานํ เทวานํ สันนิปาเตน อมฺนุสฺสา
เยภฺยเยน ปตฺยาบิํ ๑ ภคฺวา นครทฺวาเร สุตฺวา อานนฺทเดร
อามนฺเตสิ อิมิ อานนฺท รตนสฺตฺตํ อุกฺคเหตฺวา พลิกมฺมอปก
รณานิ คเหตฺวา ติจฺจวราชกฺมาเรหิ ตฺหิ ๑ เวธํติยา ปาการนฺตเร
วิจฺรณํ ๓ ปริตฺตํ กโรหิติ รตนสฺตฺตํ อภาสิ ๑

เฮวํ เกนปเนตํ วุตฺตํ กทา กตฺถ กตฺมา ๑ วุตฺตนิติ เอเตสํ
บฺบฺพานํ วิตฺตชฺชนา วิตฺตาเรน เวธํตฺตฺถโต ปภฺกติ โปราเนหิ
จันณียติ ๑

เฮวํ ภคฺตา เวธํตฺตํ อมฺบํบตฺตทิวเตเยว ๑ เวธํตฺตํนครทฺวาเร
เตสํ อมฺบํบทฺวานํ ปฏฺิชาฏฺฏาย วุตฺตมิตํ รตนสฺตฺตํ อุกฺคเหตฺวา
ชายิตฺมา อานนํ ๓ ปริตฺตตฺถาย ภาสฺมาโน ภคฺวโต บิํเตน
อฺทกมาทาย สัพฺพํ นครํ อพฺภกฺกรณํ ๓ อุนฺวิจฺริ ๑ ยถิณฺยจฺติ
วุตฺตมิตฺเตเยว เถเรน เย เย ปุพฺเพ อปฺปาทา สํการกฺกุณฺธิ
คิบบฺเทธํทินฺตํติคา อมฺนุสฺสา เต เต จคฺคูหิ ทฺวาเรหิ ปตฺยาบิํ ๑
ทฺวารานิ อโนกาธานิ อเหตฺ ๑ คโต เอภจฺเจ ทฺวาเร โธกาธ
อธภมานา ปาการํ ๓ ภินฺทิตฺวา ปตฺยาตา ๑ อมฺนุสฺเสสฺสํ คเตสํ
มฺนุสฺสานํ คตฺเตสฺสํ ๓ ไวโค วุปลมฺนํ ๓ เต นิกฺขมิตฺวา สัพฺพ

27/03/2565

กนฺธบมฺมาทฺทึ เภริ ปุชฺสํ ๑ มหาชนิ นครมชฺชเณ ตันฐาการี
 สัพพกนฺเธนิ วิคฺคิมฺปิเตวา วิคฺคานํ กิตฺวา สัพพาดงฺกาเรหิ อตฺถ
 กเรตฺวา ตคฺคต พทฺทชาลนํ บัญฺญาเปเตวา ภคจฺนิตฺติ อานนฺติ ๑
 ภควา ตันฐาการี ปวีสิตฺวา บัญฺญิตฺตคาสฺเน นิสฺสํทึ ภิกฺขุสฺสํโฆ
 ปิโร ๑ ราชานิ มนฺธสํสา ๑ ปฏฺฐิรูป โขกาเส นิสฺสํทึ ๑
 สทฺธิ โภยิ เทวานมฺมํ โท ทิวสฺสํ เทวโตเกสฺสํ เทวปริสาเย สทฺธิ ๑
 อุนฺนิตฺตํ อัญฺญาเย ๑ เทวา ๑ อานนฺตเถโรปิ สัพพํ เวตฺตติ
 มนุจฺจวณฺนิ โท วัชฺชํ กิตฺวา เวตฺตติ นครวาสฺสํ สทฺธิ ๑ อากนฺตคฺวา
 เขมมนฺตํ นิสฺสํทึ ๑ ตคฺคต ภควา สัพพเพสฺสํ ตเทเว รัตนสูตรคฺค
 อภาสิตํ ๑ เขตฺตคาวตวา ยา สํสา เยน วุคฺคตํ ยथा ยคฺคต ยสฺมา
 เจตฺติ อิมํ นยํ ปกาสยิตฺวาตติ มาตिका นิกฺขิตฺตวา สํสา สัพพากาเรน
 วิคฺคตาริตา โหติ ๑ อิทานิ เขตฺตสฺสํ กเรตฺตํตามตถวณฺณนํต
 วุคฺคตคฺคา อิตถวณฺณนา อารพฺภเต ๑ อปฺปเว ปน วทมนฺติ อาทโค
 บัญฺญาเจว คาลา ภควตวา วุคฺคา เตสํ ปริคฺคตภรณมฺเย ชานนฺต
 เภเรนาติ ๑ ยถา ตถา วา โหตุ กิมนฺติ อิมาย อปฺปริกํชาย ปริคฺคตาย
 สัพพถาปิ เขตฺตสฺสํ รัตนสูตรคฺคสฺสํ กเรตฺตํตามตถวณฺณนํ ๑ ยานํรภูตานิ
 ปฐุมคากาย ๑ ตคฺคต ยานนฺติ ยาทถานิ อปฺปเวตฺติกวานิ วา มहेตฺติกวา
 นิ วา ๑ อิทานิ อิมสฺสํมํ ฐาเน ๑ ตสฺสํมํ ชเน ตันนํปาทวฺฐฐานํ
 ตันนํชายาห ๑ ภูตานิ กิณฺญาเย ภูตสฺสํทโต ภูตสฺสํมํ ปาจิคฺคิต
 ยนฺติ เหวมนาทิสฺสํ วิชฺชमानํ ๑ ภูตนิทํ ตาริปุคฺคต ตมฺนุบฺบสฺสํตติ

เอมมาทิสฺส ชนฺชบญฺจกั ๑ จิตฺตาโร โธ ภิกฺขเว มหาภูตาคิ
 เอมมาทิสฺส จตฺตฺตฺเต ปฐฺวีสวาทฺวาทิรฺูปเ ๑ โย ๑ กาลชฺโช ภูโตติ
 เอมมาทิสฺส ฐณาสวํ ๑ ตฺตฺตฺเพว นิกฺขบตฺตฺตฺนิตฺ ภูตา โธเก ตมฺตฺตฺ
 ยนิตฺ เอมมาทิสฺส ตฺตฺตฺตฺตฺต ๑ ภูตคามปาดพฺยสหายาคิ เอมมาทิสฺส
 รุกฺขาทิเก ๑ ภูตฺ ภูโตติ ตฺตฺตฺตฺนาคิตฺ เอมมาทิสฺส จาคุมหา
 ราชิกานํ เหมฐฺรา ตฺตฺตฺตฺนิกายํ อปรํทาย วัตตติ ๑ อธิ ปน
 อวิเตสฺสโต อมฺนฺตฺเตสฺส ทฐฺฐฺพ โฟ ๑ ตมฺคตฺตฺนิตฺ ตมฺนปิตฺตานิ ๑
 ภูมฺมานิตฺ ภูมฺย นพฺพทฺตฺตานิ ๑ วาธิตฺ วิกฺขปฺเน ๑ เตน ยานีช
 ภูตานิ วา ภูมฺยานิ วา ภูตานิ ตมฺคตฺตฺนิตฺ อิมเมกํ วิกฺขปฺ
 ทิตฺวา ปน พฺลิตฺตฺตฺตฺต วิกฺขปฺนํ กาทฺ ฺยานิ วา อมฺตฺตฺตฺตฺต อหา ๑
 อมฺตฺตฺตฺตฺต ฺยานิ ภูตานิ นพฺพทฺตฺตานิ อธิ ตมฺคตฺตฺนิตฺ อติ โธ ๑
 เอตฺถ ๑ ยามาโต ยจจ อถนฺวิฐฐฺ คาว นพฺพทฺตฺตานิ ภูตานิ
 อากาเส จาตฺตฺตฺตฺตฺต นพฺพทฺตฺตฺตฺต อมฺตฺตฺตฺตฺต ภูตานิติ เวทิตฺ
 ตฺตฺตฺตฺต ๑ ตโต เหมฐฺรา ตฺตฺตฺตฺตฺต ปกฺติ ยาว ภูมฺย รุกฺขตฺตฺตฺตฺต
 อธิวตฺตฺตฺต นพฺพทฺตฺตฺต ๑ นพฺพทฺตฺตฺต ภูตานิ ตานิ ตตฺตฺตฺต ภูมฺย
 ปฐฺพทฺตฺตฺต ๑ รุกฺขตฺตฺตฺตฺตตฺต ตมฺคตฺตฺตฺต ภูมฺยานิ ภูตานิติ
 เวทิตฺตฺตฺต ๑ เอวํ สคฺวา ตตฺตฺตฺตฺต อมฺนฺตฺตฺตฺต ภูมฺยานิ ภูมฺยานิ
 วา ยานิวา อมฺตฺตฺตฺตฺต ทวฺหิตฺ ปเทหิ วิกฺขปฺเปตฺตฺวา ปน เขเกน
 ปเตน ปรีตฺตฺตฺตฺต ตตฺตฺตฺต ภูตฺ ตมฺนา ภูวณฺตฺตฺต อหา ๑
 ตตฺตฺตฺต อมฺนฺตฺตฺต ๑ สเววาคิ อวธารणे ๑ เขกฺขปฺ อนป

เมตต์วาติ อธิษัฏโย ๑ ภูตาคี อมุนต์ธ่า ๑ สุมณา ภวณต์ต
 สัจจิมมนา มิตโตมนต์ธธาตว ภวณต์ ๑ อโดมต กัจจันตรธันโย
 ษมนต์ธ วาโกยปาทานะ นิปาตทอวย ๑ สกกัจจ สัจจันต์ ภาสตันต์
 อคฺ กคฺธวา มนตฺกคฺธวา สัพพะเจตโต สุมันนาทริธวา ทัพพตม
 มิตฺตโตกคฺตรธชาวหิ มม เทสณิ สัจจันต์ ๑ เหวเมตถ ภควา
 ยานีธ ภูตานิ สัมมาคตานิ อณฺยมิทวจเนน ภูตานิ ปรีคคเหตฺวา
 ปณ สุมฺมานิ วา ยานิว อณฺตลฺกเชต ทิจจา วิทปเปตฺวา
 สโต สัพพะเว ภูตาคี ปณ เอกธณิ กคฺธวา สุมณา ภวณต์ต
 สุมณา วาเนน อาสยตมบตคย นโยเรณฺโต สกกัจจ สัจจันต์
 ภาสตันต์ ปโยคตมบตคย คถา โยนิโตมนสิการตมบตคย ปรีโต
 โฆตตมบตคย ๑ คถา อตตตมมาปณชธปปริสฺสยตมบตคคฺธ สุมานิ
 ษุญญาเหตตมบตคคฺธ ๑ นโยเรณฺโต คถา สุมมาปติ ๑ ตตฺธมา
 หิ ภูตาคี ทตฺยคถา ๑ คตถ ตตฺธมาติ ภวณวณฺ ๑ ภูตาคี
 อามันตวณฺ ๑ นิสํมาเมตาคี สัจจณต ๑ สัพพะเพติ อมวเสธ่า ๑
 ภิ วุตตฺ ใตติ มิตฺธมา ตมฺเห ทัพพฐฐานานิ คตถ อปโลกปรี
 โภคตมบตคคฺธ ปหาย ษมนต์ธตวณตถ อิชตมคตานิ น นัญญาฎกานํ
 ทตฺธตมตถ ตตฺธมา หิ ภูตา นิสํมาเมต สัพพะเพ ๑ อถวา ๑ สุมณา
 ภวณต์ สกกัจจ สัจจันต์ต วาเนน เตส สุมณภาวํ สกกัจจ
 ใตตคามยตญฺจ ทิตฺธวา อาห ยตฺธมา ตมฺเห สุมณภาวเนน อตต
 สุมมาปณช โยนิโตมนสิการาธยสฺสท ษหิ ยุตฺธวา สกกัจจ ใตตถ

มัยคาย สัมปรัตต์บัตตยปร โท ไชตปรกฐฐาน โท ปโยควิสุตฺตํ ๑
 ยุตฺตา ตัสมา หิ ภุตา นิสํสาเมต สัพเพติ ๑ อถวา ๑ ยํ
 ปริมคฺคาถาย อนันเต ภาสิตนฺติ วุตฺตํ ตํ การณภาเวน อปฺพิตฺ
 ตัน โท อาท ยัสมา มม ภาสิตํ นาม อตฺตทตฺตํ สัพเพทกฺขณปริวัช
 ฐิตตฺตํ ฆณตฺตํ ทตฺตภคฺคตา อนเภานิตฺตัญฺจ ปัญญากรณาทิกฺขณน
 ปวตฺตตฺตา ตัญฺจาทํ วัตฺตกาโม สุนฺนํ ภาสิตนฺติ อโวจ
 ตัสมา หิ ภุตา นิสํสาเมต สัพเพติ อิทํ อิมินา ตาธาปแทน
 วุตฺตํ โหติ ๑ เอวเมตํ การณํ นิโรเปณ โท อตฺตโม ภาสิตํ
 นิสํสาเม นโยเชตฺวา นิสํสาเมตฺสพฺพ วัตฺตมารทฺ ไซ เมตฺตํ กโรถ
 มานุสฺสียา ปชายาติ ๑ ตตฺตสฺส โท ยายํ คหิ อุตฺตทเวหิ อุตฺต
 ทฺตา มานุสฺสํ ปชา ตตฺตสฺสา มานุสฺสียา ปชาย เมตฺตํ มิตฺตภาวํ
 ทิตฺตมวตฺตยตํ นัจฺจวฺจฺจเปตฺตาติ ๑ เกจฺ ๑น มานุสฺสํกมฺติ ปชฺชฺมตี ๑
 ตํ ภุมฺมฐฺฐา สัมภวา น ยุสฺสตี ๑ ยมฺปิ จญฺญเณ อตฺตํ วจฺจณยฺนตี
 โสปี น ยุสฺสตี ๑ อจฺจปฺวาโย ปเนตฺถ นาทํ พุทฺ ไซตี ๑
 อิตฺตํวริยพฺเพณ วทามิ อปฺเปจ ยํ ตุมฺหากญฺญํจ อิมิตฺตสฺสา ๑ มานุสฺสียา
 ปชาย หิตํ ตํ วทามิ เมตฺตํ กโรถ มานุสฺสียา ปชายาติ ๑
 เขตฺถ ๑ เม สตฺตตฺตณฺจํ ปชฺชฺวี วิเชตฺวา วาเชตฺโย ยสมานา
 นุปรียตา อิตฺตํเมวํ ปุริสํเมวํ สัมมวสาตํ วาชเปยฺยํ นิสฺสत्สพฺ
 เมกฺกตฺตํ จิตฺตตฺตํ สฺสทวคฺคตฺตํ กตฺมยฺ เต นา นุกวณฺตี โสฬส
 เขกมฺปิ ๑ ๑ ปาณมทฺฐฐฺฐิจิตฺ โท เมตฺตคฺายตี กุสฺสตี เตน โหติ

สัพเพ ๑ ปาณ มนฺตานุกัมป มุทตมริโย ๑ กโรติ ปญฺญณฺติ
 เภวมาทนี สุตฺตานิ เอกาทธานิสฺสํธานญฺ ๑ วเสน เย เมตฺตํ กโรนฺติ
 เสดฺ เมตฺตา หิตาติ เวทิตฺตพฺพา ๗ เทวตานุกัมปโต โปโส
 สทา ภทฺธานิ บัณฑิตฺโต เภวมาทนี วเสน เยสฺส กิริยณฺติ เสดฺมี
 หิตาติ เวทิตฺตพฺพา ๗ เอว อภเยสฺส หิตภาวํ ทตฺสเนนฺโต เมตฺตํ
 กโรถ มานุสฺสยา ปชายาติ วตฺวา อิทานิ อูปการมฺปิ ทตฺสเนนฺโต
 อาท ทิวา ๑ รัตฺโต ๑ หริณฺติ เย พตฺติ ตตฺสมา หิ เน วิกฺขธ
 อัมปมตฺตาทิ ๗ ตตฺสสตฺโต โถ เย มนุสฺสา จิตฺตคณฺมกฏฐูกมฺมาทหฺม
 เทวตา กตฺวา เจริญฺกฺชาทนี ๑ อุตฺตงฺกมิตฺวา เทวตา อุตฺตงฺ
 ทิวา พตฺติ กโรนฺติ กาฬบักฺชาทตฺ ๑ รัตฺติ พตฺติ กโรนฺติ สฺสากภตฺ
 ตาทนี ทตฺวา อาริกฺขเทวตา อูปาทาย ยาว พหฺมเทวตานํ
 บตฺตทานํ นิยาตเนน ทิวา พตฺติ กโรนฺติ จตฺตาโร ปน ทปฺมาธา
 สหฺพรตฺตคณฺมถวณาทนี การวเปตฺวา บตฺตทานํ นิยาตเนน ๑ รัตฺติ
 พตฺติ กโรนฺติ ๑ เค กถํ น วิกฺขิตฺตพฺพา ๗ ยโต เอวํ ทิวา ๑
 รัตฺโต ๑ ตฺเมห อุตฺตงฺกสฺส กโรนฺติ เย พตฺติ ตตฺสมา หิ เนติ ตตฺสมา
 พตฺติ กมฺมกฺรณามฺปิ เน มนุสฺเส วิกฺขธ โคเปถ อหิตํ เสดฺ อปนฺน
 หิตํ อปนฺน อัมปมตฺตา หตฺวา ตํ ตํ กตฺตญฺญูภาวํ หทฺเย กตฺวา
 นิจฺจมนุสฺสวณฺทิตฺ ๗ เอวํ เทวตาสุ มนุสฺสํธานํ อูปการภาวํ ทตฺสเนนฺโต
 เสดฺ อัมภทฺทวอุปฺสมตฺถ พหฺชาทคณฺม บปภาตฺเนน ๑ เทวมนุสฺสํธานํ
 อัมมถวณฺทิตาย ยํ กิณฺญจ ๑ วัตฺตนิตฺ ตาทินา มเยน สตฺสจฺจวนฺ

ปยุญชิตุมารท โห ๑ คตต ยี่ กัญจติ นิยามิตวเสน ขนอเสต์
 ปรียาทียติ ๑ ยี่ กัญจติ คตต คตต โวหารูปค ๑ วิคตนิติ ขน ๑
 ค หิ วิคตติ ขเนตติ วิคต ๑ อชวาติ มนุสส์โลก นิททิสส์ติ ๑
 หุรวาติ คโต พรอ ขอเสต์โลก ๑ เคน ๑ ชูเปตวา มนุสส์เส
 สัพพโลกคณณ สัมบตเค สักเคสุ วาติ ปรโต วุตตคตทา
 ชูเปตวา มนุสส์เส ๑ สักเค ๑ ขอเสต์ธานี นาคสูบ้นณาทัน
 คณณ เวทิตัพพิ ๑ เอวมิเมหิ ทวีหิ ปเทหิ วุตติ ยี่ มนุสส์ธานี
 โวหารูปค อลังการปริ โภคูปคัญจ ชาตรุปรชตมุตตวณนิเวพิริยปพาด
 โดหิตังคมสังารคตาทิกิ ยัญจ มุตตวณนิวาติกตตตาย ภูมिया รัตน
 มยวิมานेतฺต อเนกโยชนตตวิคตเคสุ ภวเนตฺต อุมันนันน นาคสู
 บ้นณาทัน วิคต ค นิททิวฐู โหติ ๑ สักเคสุ วาติ กามา
 วจรรูปาวจรเทวโดเกสุ ๑ เต หิ โดภเนน กัมเมเน อวิยัตติ
 สัมมตต สักคว ๑ สญฺช วา อคคตตบิ สักคทา ๑ ยันติ
 ยี่ สัสส์ตมิกิ วา อตมามิกิ วา ๑ รัตนนิติ รัตติ นยติ วหติ
 ขเนติ วชิตเมคตติ รัตน ๑ ยี่ กัญจติ จิตตภคต มหิตมญฺจ อตุล
 ทุตถภทตตสนิ อโนมตตตปวิ โภค ๑ คตตเสตติ อริวงน ๑ ขกาห
 จิตตภคต มหิตมญฺจ อตุล ทุตถภทตตสนิ อโนมตตตปวิ โภค
 รัตนนิเตน วุจจคตติ ๑ ปณตนิติ อุตตมม เถวฐู อตบปค
 มนानी ๑ เอว อมินา ควภาปะทน ยี่ สักเคสุ อเนกโยชนตตบิ

ปมาณตัพพรตมยวิมานอุชฌิมเวชยันตปฐุตตฺถุ สัตตํามิกิ ยัญญ พุทฺทชฺช
 ปาทอิรเหเน อปายเมว ปริปรันเคตฺถุ สัตตเคตฺถุ อัญญวิมานปฏิพัทฺทช
 อตฺถํามิกิ ยัญญ ปณญญิมปี ปฐวิมหาตมุตฺททิมวณคาคินิสฺส สัตตํามิกิ
 รัตนํ คํ นิตฺทิจฺชฺช โหติ ๑ น โน สมนํ อตฺถิ ตถาทเวนาติ
 น อติ ปฏิเตเช ๑ โนติ อวธารเน ๑ สมนํติ คุตฺถิ ๑
 อตฺถิ วิชฺชติ ๑ ตถาทเวนาติ พุทฺทเชน ๑ กิ วุตฺติ โหติ
 ยิ เขตฺติ วิตฺตญฺจ รัตนญฺจ ปกาตติ ๑ เขตฺถิ เขตฺถิมปี
 พุทฺทรัตนตฺถิ รัตนํ เนวตฺถิ ๑ ยมปี หิ คํ วิตฺติ จิตฺต
 ติตฺถเน รัตนํ ๑ เตยยถิ ๑ ริญฺญ โย จักกวัตตตฺถิ จักกร
 ตมนํ มณฺธิรัตนํ ๑ ยมปี อุมฺบํเน มหาชโน น อัญญุตฺถิ จิตฺต
 กาวํ กโรติ น โภจิ ปุบฺบคณฺธาตนิ คเหตุวา ยักขฐฺฐานํ วา
 ฐุตฺถิฐฺฐานํ วา สจฺจติ สัพฺโพยิ ชโน จักกรรัตนํ มณฺธิรัตนเมว
 จิตฺติกาวํ กโรติ ปุชฺชติ คํ คํ วรํ บตฺถเตติ บตฺถตบตฺถตฺถญ
 จตฺถิ เขตฺถิจิ สมิชฺชติ ๑ คมปี รัตนํ พุทฺทรัตนเนน สมนํ
 นตฺถิ ๑ ตถา หิ จิตฺตคิตฺตเตเน รัตนํ ตถาทไตว รัตนํ ๑ ตถา
 คเต หิ อุมฺบํเน เย เกจิ มเหตุกฺขา เทวมณฺธิสฺสา น
 เต อัญญุตฺถิ จิตฺติกาวํ กโรติ น กิญฺจิ อัญญุ ปุชฺชนํ
 คิ ๑ ตถา หิ พฺรหฺมา สหฺมปติ สิเชรมฺตเตเน รัตนทาเมเน ตถา—

ตำราตัดสมุจจัยจตุรภาณวารวิสุทธิ

คต บุเรสสิ ฯ ยถา พตัญญู อัญญเฐ เทวา มนุสฺสํ ฯ พิม
 พิสาร โภสฺสวราชนาถปณฺฑิตกาทโย ฯ ปรินิพพุตมบี ภคจันตํ อุก
 ทิสฺส นินฺนวฺกโกฏฐนํ วิสฺสเชตฺวา อโธโก มหาราชว สกต
 ฐมฺพุทฺเป จตุรํสํคฺวหารสํหิตฺสํมิ ปติฏฺฐาเปติ ฯ โภ ปน วาโท
 อัญญเฐ จิตฺตการณํ ฯ อมฺปิ คตฺส อัญญปรินิพพุตฺสํมิ ชาติ
 โพิชฺชมฺมจกฺกปรินิพพุตฺฐานานิ ปฏิมาเจติยาทมิ วา อุกทิสฺส เอว
 จิตฺตการกรฺภาโร ปวตฺตติ ฯ ยถา ภคจโต ฯ เอว จิตฺตการ
 กรฺกตฺเถนาบี ตถาคตฺสํมํ รตนํ นิตฺติ ฯ ตถา ยมฺปิ ตํ มหคฺชต
 เถน รตนํ เสยฺยถาบี กาสฺสิกวตฺตํ ฯ ยถาห ฐิณฺณมบี ภิกฺขเว
 กาสฺสิกวตฺตํ วัณฺณฉนฺตญฺเจว โหติ สฺสํมมฺสํสญฺจ มหคฺชญฺจาติ ฯ
 ตมฺปิ พุทฺธรตนเนน สํมํ นิตฺติ ฯ ยถิ มหคฺชตเถน รตนํ ตถา
 คโตว รตนํ ฯ ตถาคโต หิ เยถํ ปัสฺสํกตมบี ปฏิคฺคณฺหาติ เตถนตํ
 โหติ มหฺบิํสํตํ มหานิสฺสํตํ ฯ เสยฺยถา อโธกตฺสํ วัณฺญโย อิท
 มฺสํสํ มหคฺชตาย ฯ เอว มหคฺชตเถนาบี ตถาคตฺสํมํ รตนํ นิตฺติ ฯ
 เอว มหคฺชตตาย วจฺเจน เจตฺถ โทสํภาววตฺถารณํ อิทํ สฺสํคตปทํ
 เวทคฺคัพพํ ฯ เยถํ โข ปน ปฏิคฺคณฺหาติ จิวํ ฯ เป ฯ ปริกฺขาร
 เตถนตํ มหฺบิํสํตํ โหติ มหานิสฺสํตํ อิทมฺสํสํตํ มหคฺชตตาย วทามิ ฯ
 เสยฺยถาบี ตํ ภิกฺขเว กาสฺสิกวตฺตํ มหคฺชมิ ตถูปมาหํ ภิกฺขเว

27/03/2565

รัตนสูตรกัณฑ์ธรรมา

อิมํ ปุคฺคํ วทามิตํ ฯ เอวํ มหํคชคเตนํปํ คตทาคคณํ รัตนํ
 นคฺคํ ฯ คทา ยมบํทํ อคฺคคฺคเตน รัตนํ เสยฺยตํ รัญฺญํ โยจกํ
 วัตคฺคตํ จกํกรตํ อปฺปมฺชชติ อิมํทณฺณนินยนํภิสฺสคฺคตฺตคณมยํ สหิตฺตํ
 นวาทนฺนยเนมิรัตนคฺคตฺกัณฑ์ธรรมา ยสฺส ทถนํ ทถนํ ชารนํ อปฺป
 เขกํ มณฺจารํ โหติ วาตํ คฺคเหตฺวา สททกรณคฺคํ เยน กโต
 สทํ โท สุกฺคตมมํ คทพคปฺปญฺจจกคฺคตริยสทํ โท วิย โหนติ ยสฺส
 นาทิยา อุกฺกํ บัดฺเดสฺส เทวํ สํมฺพฺราณี โหนติ อพฺภนฺค
 จกคฺคตํปํ สฺสริํ คคฺคํ กคฺคตา วทาม ฐาธา นคฺคํ กมฺม
 บัจจยน อคฺคนา สมนฺจฺฐาติ ยํ ราธา ทถวิชํ จกคฺคตคฺคต
 ปุเรตฺวา คททฺไปสเส ปุณฺณมคฺคทเว สสฺสณฺหาโต อฺไปสติโก
 อฺปฺริปาททวคโต สิตานิ วิโสเชนฺโต นิสฺสัน โน ปุณฺณจันทํ
 วิย สฺริยํ วิย จ อญฺฺฐเรมคํ บัดฺเดติ ยสฺส ทฺวาทสโยชนโต ปภฺติ
 สทํ โท สฺยยติ คิโยชนโต วัณฺ โน ทิสฺสติ ยํ มหาชเนน
 ทฺติโย มณฺญญे จนฺ โท วา สฺริโย วา อญฺฺฐริโตติ อติวิย โทคฺคท
 ชาเคน ทิสฺสณานํ นคฺคตํ อปฺริ อคคฺคตฺวา รัญฺญํ โย อนฺเตป
 ฐตํ ปาจิณบัดฺเด นาคิอฺจจํ นาคินิจํ ทฺวา มหาชนนคฺค
 ปบฺเบคคฺคชาทํทํ ปุชิตํ ยคฺคคฺคฐาเน อคฺคชาทํ วิย คิฐฺฐติ ฯ คเมว
 อนฺพนฺชมานํ ทคฺคกรตํ อปฺปมฺชชติ สทฺพเสโต รัตตปาโท สค
 คปฺปคฺคทฺโร อิทํจมา เวทาย สคโม อฺไปสคฺคทฺวา วา นคคค

กุฏรา วา อากัจฉติ อไปถกกุฏา เจ อากัจฉนั โด ตัพพะฐูโร
 อากัจฉติ ๑ เจ อากัจฉนั กุฏา ตัพพะฐูโร อากัจฉนั โโร ทมถเปโต
 โย ทิวาตถปริตติ คเหตวา ตถตถมัพพิ อนุปริยายตีวา นร
 ปาตราสเมว ตกราชธานี อากัจฉติ ๑ ตมปิ อนุพนัชมานัน อัสส
 รตนัน อัมบรัชติ ตัพพะเตโต วตตปาโท กากัสโส มญฺฐเกโส
 วลาหกอัสสวารากุฏา อากัจฉติ ๑ เตตเตตถ หตถวตถนถตถเมว ๑
 มณิรตนัน ตมปิ อนุพนัชมานัน อัมบรัชติ ๑ โส โหติ มณิ
 เวหุโร โส โส ชาติมา อฐูโร ตูปริกมมกโต อายามโต จักก
 นากัสโส เวปถตตัพพิททา อากัจฉติ ๑ โส จตุรังกถมณินาคเตบิ
 อัมภการเว รญฺญ โย อชคคโต โยชนัน โยกาเตติ ยัสโสภา
 เตน มนุสสา ทิวาติ ๑ มญฺญูมานา กัมมเต ปโยเชนติ อนัต
 มโส กุณฐูกิมถตถก อูปาทาย บัสสันต ๑ ตมปิ อนุพนัชมานัน
 อัสสรตนัน อัมบรัชติ ปกตติชคคเมเตตี วา โหติ อุตตกรูโร วา
 อากัจฉติ มัททวารากุฏโต วา อตถทวทินโทสววิฐูรูกถา อตถกกันต
 มนุสสวัตถนณ อัมบรัชติ ทัพพะวัตถนณ ยัสโส รญฺญ โย ตตถกาเต
 อุน्हานิ คตตานิ โหนติ อุน्हากาเต ติตตานิ ตตถชา ปกตคตตตตตต
 วิย ตมมสสา โหติ กายโต จันทนคณ โโร วายติ มุขโต อูปถคณ โโร
 บัพพิทฐูรายิกาทิอเนกคณตมณินาคดาว โหติ ๑ ตมปิ อนุพนัชมานัน คหปติ
 รตนัน อัมบรัชติ ๑ รญฺญ โย ปกตกัมมกโร เตฐูริ ยัสโส จักก

รัตนสูตรวณณนา

รัตนเน อัมบันนมหิตเต ทิพพจักจ ปาตุภวติ เยน สมันนาคโต สมันนิตโต
 โยชนนมหิตเต นิชิ มัตตังคิ สัตตสัมภิมปิ อตตสัมภิมปิ ฯ โส ราชานํ อป
 สังกมิตวา ปวาเรติ อัมปิ ไปสุงโก กังโว เทว โหหิ อหิมิต ฆเนน
 อนกรณียํ กิริสสัมภิต ๑ คัมปิ ออนุพินชมานํ ปรินายกรตมํ อัม
 บัชชติ รัญญ โญ ปกคิเชฐฐรูปโต จักกรตเน อัมบันเน อคิ
 เรกบญญาเวยยคตเตยน สมันนาคโต โหติ โส ทิวาทสโยชนาย
 บริธาย เจตถว จิตติ ปริชานิตวา นิคคหกรณตมัต โห โหติ ๑
 โส ราชานํ อปสังกมิตวา ปวาเรติ อัมปิ ไปสุงโก กังโว เทว
 โหหิ อหิ เต รัชช ออนุตเตสสัมภิต ๑ ยํ วา ปนัญญิมปิ
 เชาวรูป อตุตตเถเน รตมํ ยัสส น สักกา ตุตยิตวา ติริยิตวา อคิ โฆ
 กาคํ สคํ วา สหัสสํ วา อคัมมิ โกฏฐิ วา ติ ๑ ตคคิ เอก
 รตมัมปิ พุทฺธอรตเนน สมัน นัตถิ ๑ ยทิ หิ อตุตตเถเน รตมํ
 ตถาคโตว รตมํ ๑ ตถาคตัสสํ หิ น สักกา สัตโต วา สมา
 จิตโต วา บัญญาทนนํ อัญญตรโต วา เกนจิ ตุตยิตวา ติริยิตวา
 เอคคกา คุณา อิมินา สหา วา สัมปิฏฐากวํ วา ติ ปริจ
 ฉินทคํ ๑ เอวํ อตุตตเถนาปิ ตถาคตัสสํ สมัน รตมํ นัตถิ ๑
 ตถา ยมบพิ พุทฺธภทฺธสันตเถ รตมํ เตยฺยถาปิ พุทฺธภปาตุภาโว
 ราชานํ จักกวัตติ จักกาทนนํ ๑ สัตตํ รตนาณิ ๑ คัมปิ พุทฺธ
 รัตนเน สมัน นัตถิ ๑ ยทิ หิ พุทฺธภทฺธสันตเถเน รตมํ ตถาคโตว

รัตน ๑ กุโธ จกถวตคตอาทนี รัตน ๑ ยานี เกล็ดมียะว กับเป
 อเนกานี อัมบรชชนต ๑ ยัสมา ปน อัสเชยเยปี กับเป ตถ
 คตตัญญโตโก โหติ ศัสมา ตถาคโต เซว กทาจิ กรหจิ อัม
 บัชชนโต ทุตถกทัสตโน ๑ วุตคตัญญเจติ ภควตา ปรินิพพานสมเย
 เทวตา อานนท อัสมา ยนตี พุรา วตมहा อากตา ตถาคต
 ทัสตนาย กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลก อัมบรชชนต อรหน โค
 สัมมาสัมพุทธา อัสช ๑ รัตติยา บังจตุสมเย ตถาคตัสต ปริ
 นิพพาน ภวิสสตี อยัญจ มहेตัก โช ภิกขุ ภควโต ปุโรโต ฐิตो
 นิวาเรตคว สมนิ ตถาม บังจิมเ กาเด ตถาคต ทัสตนา
 ยาคี ๑ เอว ทุตถกทัสตนิคเณ ตถาคตสมิ รัตน นิตถิ ๑ ตถ
 ยัมปิ ค อโนมตตปรีโกตคเณ รัตน ๑ เฉยยลัท ๑ วัณญ โญ
 จกถวตคตัสต จกกรตนาท ๑ ค หิ โภภูตคตทัสตชานามปิ สัตต
 ภูมิปาสาทวระเด วสันตานมปิ จันทวตเวณเนตาทระการบักกฐาทินิ
 นิจกุตกานิ โอมกปริธานิ สุปันเตน ปรีโกตคตาย น นิพพตติ
 อุกโต สุชาคตัสต ปน วัณญ โญ ชกตยสเสว ปรีปริติ ทตวิข
 จกถวตคต คตัสต ปรีโกตคตาย นิพพตติ น อโนมตตปรีโกค
 เยว โหติ คัมปิ พุทธรตมสมิ นิตถิ ๑ ยทิ หิ อโนมตต
 ปรีโกตคตเณ รัตน ตถาคโตว รัตน ๑ ตถาคโต หิ โลก โอมก
 สัตตสมิพทานมปิ อุนปนิสสยสมิบันนนานิ วิปริททัสตชานานิ ปรรณกตัสตปาหนิ

ฉนั้น สัตถารานํ จัญญเณตัญญํ เอวรูปานํ สุปันนเตนาบี อปริโกโค
 อปนิตตยตมมุนานํ ปน จตูปัทยา ตาถาย ปริโยธานเ อรหิตตมชคินตํ
 ตมตถานํ นิตเพริชญาณ ทลลันนํ พาทิยทารุจรวบปฏตํ อัญญเณตัญญํ
 มหากุตตตถานํ มหาธาวกานํ ปริโกโค ฯ เต หิตํ ทลลันนตตริยตวณานตํ
 ตริย ปาริจริยานตตริยาทีนํ ตาเชนตว ตถาคคํ ปริภุญชเนต ฯ เอว
 อโนมตตตปริโกคตเตนาบี ตถาคคตมํ รัตนํ นิตถ ฯ ยมบี ตํ
 อวิเสตโต รัตนนตเตน รัตนํ เตยยถาบี จักกวัตตตลลันนํ รัตนํ โย
 จักกรตมํ ฯ ตํ หิ ทิลลวา ราชธา อตตมโน โหติ ฯ เอวบี
 รัตนํ โย รัตนชเนต ฯ ปน จปรํ ราชธา จักกวัตตตวาเมน หิต
 เณ สุตวณนิกคารํ คเหตุวา ททชเนน หิตเตน จักกรตมํ
 อพลุกกกรตํ ปวตตตํ ภาวํ จักกรตมํ อภิวชนาตํ ภาวํ จักกรตมเนต ฯ
 ตโต จักกรตมํ ปญจางคิตตริยํ วิช มชฐตํ นิจจรัตนํ อากา
 เณ ปวตเตมทลลันนํ คจฉตติ ฯ อนนเวทวราชธา จักกวัตต จักกา
 นุกาเวณ ทวาทลโยชนวิตถลณนยา จตุงคินยา เณนาย นาคอจจ
 นาคินจํ อจจจกรุชานํ เหญฐฐาธาเคน นิจจกรุชานํ อปริภาเคน รุกชเชต
 ปนผลตตตตวาทปณณาการํ คเหตุวา อากตานํ หิตโต ปณณ
 กาวัญจํ คณ्हนํ โค เอวํ หิ โช มหาราชาติ เอวมาทีนา ปรม
 นิบจจากาเรน อากเต ปฏฐาธาโน ปาโณน น หันตัพโพติ อาทินา
 นเยน ๑๗/๐๓/๒๕๐๖ อุนถาตมํ โค คจฉตติ ฯ ยตถ ปน ราชธา ภูญชตูกาโม

ทิวา เฌยั วา กบับปกาโม โหติ คัตถ จักกรตน์ อากาสโต
 โอโรหิตัว อุกกาทิสัพพจักจกขเม สเม ภูมิกาคะ อักขาหค
 วย ตัญฐติ ฯ ปุณ รัญโย คุมฉิตเต อุนันเน ปุริม
 นเยเนว สักท กโรนค คัจฉติ ฯ ยี่ สคัว ทิวาตโยชนิกวปี
 ปริสา อากาเสนาคัจฉติ ฯ จักกรตน์ อุนัพเพน ปุริตมตมุกท
 อี โนคาหติ ฯ คตมึ อี โนคาหิตะ อุกท โยชนูปมาณ
 อปวันคัว กิตติกค วัย ตัญฐติ ฯ มหาชโน ยถาทมึ ตต
 รตนาณิ คณ्हาคิ ฯ ปุณ ราชา สจันณกิตาวิ คเคตวา อโต บัญ
 ฐาย มม รัชชนิติ อุกเกณ อพุกกกริตวา นินตเตติ เตนาปุโร
 โหติ จักกรตน์ บัจฉโต ราชา มัชเช จักกรตเน น โอตักโกโต
 สกิตัญฐานึ อุกท ปรีปรีติ ฯ เอเตเนว อปาเยน ทกขณบัจ
 ฉิมุตตวปี สมุกเท คัจฉติ ฯ เอว จตุทิส อุนปริยายิ จักก
 รตน์ ตโยชนตบปมาณ อากาส อโรหติ ฯ คัตถ ฐิต
 ราชา จักกรตนาภูวณ อคตนา วิชิต บัญจตปรีตคทปปฏิ
 มณ्हาคิ ตตตโยชนตหตตปริมณ्हาคิ ปัพพวิเทหิ คตา อัญฐโยชน
 ตหตตปริมณ्हาคิ อุตตรกรู ตตตโยชนตหตตปริมณ्हาคิเยว อมร
 โคยานิ ทตตหตตโยชนปริมณ्हาคิ ชัมพูมัญจาคิ เอว จตุมหาทป
 ทิวตหตตปรีตคทปปฏิมณ्हาคิ เอกจักกวาหิ สุนตตปณ्हชริถุมิ วย โอ
 โดเกติ ฯ เอว โอโถถียโต จตต อุนบปกาโรติ อุนรัชชติ ฯ เอวปี

จักกรตน์ รัญ โญ รัต ชเนติ ๑ คมบี พุทธิรตเนน สมัน นิตถิ ๑
 ยตถ หิ รัตชนนัตถเนน รัตนํ ตถาคโตว รัตนํ ๑ ก็ กรัตถัตถิ
 เขตํ จักกรตน์ ๑ ตถาคโตปิ ยถัสสา ทัพพาย รัตติยา จักกรตนาทหิ
 สัพเพหปิ ษนิตา จักกวัตตริตติ สัมบี กถมบี กถภาคัมบี น. อเบติ
 คโตปิ รัตติโต อุตตริตริตญฺจ ปณฺตริตริตญฺจ อตฺตโน โยจาทปฏิกรานํ
 อตฺตเชยยานมบี เทวมนุสฺสํถานํ ปฐมํชฌานรัตติ พุคฺคิยคตฺตยจตุตฺตมฺญฺจ
 มชฌานรัตติ อากาถานํญฺจายตฺนรัตติ วิญญานญฺจายตฺนรัตติ ชาติญฺ
 จญฺญายตฺนรัตติ เวนตฺตญฺจนาถญฺจายตฺนรัตติ โสตาบตฺตมคฺคิครตติ โสตา
 บตฺตคตฺตมคฺคิครตติ อถทากามิอนาคามิอวหิตตฺนคคตฺตมคฺคิครตติญฺจ ชเนติ ๑
 เหวํ รัตติชนนัตถเนนปิ ตถาคตฺตมํ รัตนํ นิตฺถิตติ ๑ อปฺปิจ
 รัตนํนินาเมตํ ทูวิจํ โหติ สวิญญานกํ อวิญญานกมบี ๑ ๑
 ตตถ อวิญญานกํ จักกรตน์ มณฺเฑรัตนํ ยํ วา ปนญฺญมบี
 อนนฺทํ รัยพทํ สุตฺตวิธานวชตาทิ ๑ สวิญญานกํ หิตฺถิตฺตนาทติ
 ปรีนายนกรตฺนปรีโยถานํ ยํ วา ปนญฺญมบี เหวรูปํ อนนฺทํ รัยพทํ ๑
 เหวํ ทูวิเชตฺตํ เจตฺถ สวิญญานกรตน์ อคฺคิมกชายติ ๑ กถฺมา ๑
 ยถฺมา อวิญญานกํ สุตฺตวิธานวชตมณฺเฑตฺตาทิกรตน์ สวิญญานกานํ
 หิตฺถิตฺตนาทนํ อตฺตงการตฺตถาย อุนฺนียติ ๑ สวิญญานกรตน์มบี
 ทูวิจํ ตวิจฉานรตน์ มนุสฺสํถรัตนญฺจ ตตถ มนุสฺสํถรัตนํ อคฺคิมกชายติ ๑
 กถฺมา ๑ ยถฺมา ตวิจฉานรตน์ มนุสฺสํถรัตนํ อุนฺนียํ หิ โหติ ๑

มนุสฺสวรัตนมบี ทฺวริ อิตถรัตนํ ปริสฺสวรัตนัญ ๑ คัดถ มฺวีสรัตนํ
 อคฺคคมกฺขายติ ๑ กถฺมา ๑ ยถฺมา อิตถรัตนํ ปริสฺสวรัตนํสฺสํ ปริจาริกคตํ
 อาบํชฺชติ ๑ ปริสฺสวรัตนมบี ทฺวริ อาคาริกรตนํ อนาคาริกรตนัญ ๑
 คตถ อนาคาริกรตนํ อคฺคคมกฺขายติ ๑ กถฺมา ๑ ยถฺมา อาคาริกรตนเนสุ
 อคฺค โค จตถวค คบํ สิตถทคฺคณยคฺคํ อนาคาริกรตนํ ปติฐฺฐิตเน
 วันทตฺวา อပ္ภฺฐิตฺวา ปยฺรปาสิตฺวา ๑ ทิพฺพมานุสฺสํมตฺตโย
 ปาปฺณิตฺวา อนิเต นิพฺพานธมฺมตฺตํ ปาปฺณาติ ๑ เอวํ อนาคาริกรต
 นมบี ทฺวริ อริยปฺกฺขนวเสน ๑ อวิรัตนมบี ทฺวริ เตชวเตชวเสน ๑
 อเสนรัตนมบี ทฺวริ สฺสูวิปตฺตํกถฺมณยานิกวเสน ๑ สมนฺยานิกรตนมบี
 ทฺวริ ตํวทปารมมบคตมบคตญ ๑ คัดถ ตํวทปารมมบคต
 อคฺคคมกฺขายติ ๑ กถฺมา ๑ คุณมหนฺตตาย ๑ ตํวทปารมมบคตทรตนโต
 หิ บจฺเจกพฺทฺชรัตนํ อคฺคคมกฺขายติ ๑ กถฺมา ๑ คุณมหนฺตตาย
 ตํวปฺคตโมคคิตถานตฺถํทํปี หิ อนนถสฺตา ตํวทท เอกตฺต
 บจฺเจกถมพฺทฺชสฺสํ คุณานํ .เนว ลํภํ น กถํ น กถภาคฺมบี
 อฺเปตฺติ ๑ บจฺเจกถมพฺทฺชรัตนโตปี สมนฺมาถมพฺทฺชรัตนํ อคฺคคมกฺขายติ ๑
 กถฺมา ๑ คุณมหนฺตตาย ๑ สกถมบี หิ ชมพฺทฺมบี บถตงเกน
 บถตงกํ อฏฺฐนฺตา นิสฺสินฺนา บจฺเจกพฺทฺชว เอกตฺต สมนฺมาถมพฺท
 ชตฺตํ คุณานํ .เนว ลํภํ น กถํ น กถภาคํ อฺเปตฺติ ๑

วุฑฺฒิตัญญุเจตํ ภกฺกวตา ยาวตา ลิกฺขเว ตตฺตทา ขปาทา
 ๑ เป ๑ ตถาคโตว เสดํ อคฺคํภกฺขายตฺติ อาทิ ๑ เอว
 เกนจิ ปฺริยาเยน ตถาคคตฺมํ รตนํ นตฺถิ ๑ เคนาห ภกฺวา
 น โน ตมํ อตฺถิ ตถาคเคนาติ ๑ เอว ภกฺวา พุทฺธรตนตฺต
 อัญญฺเยหิ รตนฺเหิ อตฺมตํ วตฺวา อิทานิ เสดํ ตตฺตทานิ
 ขุบฺบิณฺณํพุทฺธทววูปตฺมณตฺถิ เเนว ชาตี น โคตฺตํ น โภถปตฺติย
 น วจฺฉนํ โปทฺธรตาทนินิ นิสฺสําย อปฺปิ ไซ อวิจิมปาทาย
 ภวตฺตคปฺริยณฺเต โดเก ตตฺตมาริกฺขณฺชาตีหิ กุณฺเณหิ พุทฺธรตนตฺต
 อตฺถตฺถภาวํ นิสฺสําย ตตฺตจจวณฺนิ ปยุญฺชติ อิทนํปํ พุทฺธเช รตนํ
 ปณฺตี เอนเตน ตตฺตจเณ สุตฺตตฺถิ โหตุติ ๑ ตตฺตตฺต โถ อิทนํ
 อิท ๑า หุํ ๑า ตตฺตเคสุ ๑า ยํ ติญฺจิ อตฺถิ วิตฺต
 ๑า รตนํ ๑า เตน ตตฺตธิ เเทหิ เเทหิ กุณฺเณหิ อตฺตตมตํ
 พุทฺธรตนํ ปณฺตี ยทิ เขตํ ตตฺตจํ อถ เอนเตน ตตฺตจเณ
 อิมตํ ปาณินิ โถตฺถิ โหตุ โถภณานํ อตฺถิตตา โหตุ
 อโรคา นิรุตฺตทวตฺติ ๑ เขตฺถ จ ยถา จักฺข ไซ อานนฺท สุตฺตญ
 อตฺเตน ๑า อตฺตคณิเยน วาติ เชนมาที่สุ อตฺตภาเวน ๑า
 อตฺตคณิยาเวน วาติ อตฺถิ โถ ๑ อิตฺรธา หิ จักฺข อตฺตทา
 ๑า อตฺตคณิยํ วาติ อตฺถิปฺปุตฺติทฺธเมว สึยา ๑ เอว รตนํ
 ปณฺตีตฺติ รตนตฺตํ ปณฺตี รตนภาโว ปณฺตีตฺติ อตฺถิ โถ เวทิตฺตํไฟ ๑

อิศรดา หิ พุทโธ เนว รตนันตติ สัทธชัย ๑ น หิ
 รตนัน อตติ ตํ รตนันตติ สัทธชัย ๑ ยตถ ปน จิตตกตาทิอิตตตํชาตํ
 เยน วา เตน วา วิชชา สัมพุทธชรัตนตติ อตติ ยัสมา
 ตํ รตนันตติมุปาทาย รตนันตติ บัญญาบยติ ๑ ตัสมา ตตตํ
 รตนันตติ อตติตาย รตนันตติ สัทธชัย ๑ ยโต ชลาวัตเตเนว
 ปกาเรนตํ อิทมมปี พุทฺชรัตนันตติ เอมตํ โถ เวทิตัพ โฟ ๑
 วุคตมตตาย ภควตา อิมาย คาทาย ราชกุตตตํ โดคตติชลา
 ภยํ วา วุปลันตติ อิมาย คาทาย อานา โกฏิตตตํหิตตํจกัฆวาฬุ
 อมุนตํเสหิ ปฏิกคหิตาติ ๑ เหว พุทฺชคฺเคนน สัจจํ วุตฺวา
 อิทานิ นีพพานคฺเคนน วุคตมารทโธ ๑ ชยํ วิราคฺคินตติ ๑ ตตถ
 ยัสมา นีพพานสัจจนิกราย ราคาทโย ชีณา โหนตติ ปรีชณา
 ยัสมา วา ตํ เตสํ อานุปาทนิโรชกชยมตติ ยัสมา ตํ
 ราคาทิวียุตติ สัมปโยคโต ๑ อารัมมณโต ๑ ยัสมา วา
 ตมฺหิ สัจจกตเต ราคาทโย อัจจันตวิรัตตา โหนตติ วิคตา
 วิทชตฺตา ตัสมา ชยมตติ ๑ วิราคฺคินตติ ๑ วุจฺจติ ๑
 ยัสมา ปนตตํ น อุปาโท บัญญาบยติ น วโย นตติ
 ตตตํ อัญญาบยตติ ตัสมา ตํ น ราชติ น ญยติ น
 มียยตติ กตฺวา อมตฺตติ วุจฺจติ ๑ อุตตมตเตน ปน
 อตฺตมตเตน ๑ ปณตฺตติ ๑ ยทชณคาคิ ยํ อชณคาคิ

วจีที ปฏิภาณ อุตตโม ญาณพจน สัจฉากาตี ฯ สัตถีมุนีติ
 สัตถีกุสุมปัสสัคคิตตา สัตถีกุสุม ฯ โมนัยยัมมัตถมนันนาคคิตตา มุนิ ฯ
 สัตถีกุสุม เหว มุนิ สัตถีมุนิ ฯ สมหาจิตติ อริยมัคคังมาชานา
 สมหาจิตติโต ฯ น เตน ฆัมเมน สัตถิติ กิณฺญัจจิตติ เตน
 ขยาทินามเกน ฯ สัตถีมุนินา อชิกเตน ฆัมเมน สมนํ กิณฺญัจ
 ฆัมมชาตํ นัตถิ ฯ สัตถมา สุตฺตคณฺเฑปปี วุตฺตํ ยาวตาปปี
 ภิกขเว ฆัมมา สุตฺตา วา สุตฺตวา วา วิราโค เตน
 ฆัมมานํ อชกณฺเฑปปี อชิติ ฯ เหว ภควา นิพฺพาน
 ฆम्मุตฺตํ อญฺญเอหิ ฆम्मเอหิ สุตฺตมคํ วุตฺตวา อิทานิ เตน
 สุตฺตมคํ อุตฺตมคํ อุตฺตมคํ อุตฺตมคํ อุตฺตมคํ อุตฺตมคํ อุตฺตมคํ
 นิพฺพานฆम्मมคณฺเฑปปี อุตฺตมคํ นิสฺสาเย สัจจจณฺเฑปปี ปญฺญุสสิติ
 อชิตม ป ฆम्मเวรตณฺเฑปปี ปณฺเฑปปี เหวเตน สัจเจน สุตฺตคิตติ โหตุติ ฯ
 สุตฺตคิตติ โห ปุริมคตถาย วุตฺตคณฺเฑปปี เหวคิตฺตํ โห ฯ อิมิสฺสาปปี
 คตถาย อชานา โภฏิสฺสาปปี สุตฺตคิตฺตวาเพสฺสุ ฆम्मุตฺตเอหิ ปฏิคฺคหิตตาติ ฯ
 เหว นิพฺพานฆम्मมคณฺเฑปปี สัจจํ วุตฺตวา อิทานิ นคฺคฆम्मมคณฺเฑปปี
 วุตฺตคิตฺตวา โห ยัมพทฺธเอหฺวโรสุติ ฯ สุตฺตคิตฺต พุทฺธิตา สัจจจณฺเฑปปี
 อชิตนา นเขน พทฺธ โห สุตฺตคิตฺตโม ปสฺสณฺเฑปปี จาติ เหวโรสุติ ฯ
 พทฺธ โห โห เหวโรสุติ จาติ พทฺธเอหฺวโรสุติ ฯ อนพทฺธ
 ยัมพทฺธเอหฺวโรสุติ วา พทฺธเอหฺวโรสุติ เหวโรสุติ พทฺธเอหฺวโรสุติ ฯ

โส พุทฺธเสฏฺฐโร ๑ ยํ ปวิจฺฉณนฺนํ อฏฺฐุงฺกโก ๑ มคฺคานํ
 เจมํ นีพฺพานตฺมบคฺคิตฺยาติ ๑ อริยํ โว ภิกฺขเว ตมฺมาตฺมาวิ
 เทสฺสธมฺมิ สอฺปนิตฺสปรกฺขารนฺติ ๑ เขวมาทินา นเยน ตคฺค
 ตคฺค ปตฺตํ ปกาตฺยิ ๑ สจฺฉินฺติ กิเลตฺตมตฺตมฺกฺเขตฺตกรณโค
 อจฺฉนฺตโฆทานํ ๑ ตมาตฺมมานนฺตริกญฺญาตฺมาหุติ ยญฺญํ อคฺคโน
 ปวตฺตตฺตมมฺนตฺริ นียเมเนว ผลตฺมปทานโต อนนฺตริกตฺตมาตฺติ อาทุ ๑
 น หิ มคฺคตฺตมาตฺมมฺหิ อุมฺมเน ตคฺคตฺต ผลตฺมบคฺคิตฺตนิเสอโก โภจ
 อนฺตฺราโย อคฺค ๑ ยกาห อยญฺญํ ปคฺคโต โสคาบคฺคิตฺตผล
 ตจฺฉิกฺกริยาย ปฏฺฐิมํ โน อคฺคตฺต กมฺมตคฺคต ๑ อุกฺกตฺตมฺนเวตา
 อคฺคต ๑ เมว ตาว กมฺมไป อุกฺกตฺตมฺนเยหฺย ยาวายํ ปคฺคโต
 น โสคาบคฺคิตฺตผล ตจฺฉิกฺกโรติ อยํ วุจฺจติ ปคฺคโต ฐิตกมฺมมฺ
 ตฺตมฺนํ มคฺคตฺตมจฺฉิโน ปคฺคตฺตา ฐิตกมฺมมฺโน ๑ ตมาตฺมนา เตม
 ตโม น วิรัชตฺติ เตม พุทฺธเสฏฺฐโรปวิจฺฉณนฺนเตน สจฺฉินา อานนฺตริ
 กตฺตมาตฺมนา ตโม รุปราวจรตฺตมาตฺติ วา อรุปราวจรตฺตมาตฺติ วา
 โภจ น วิรัชตฺติ ๑ กตฺตมา ๑ เต ตมฺสวาทคฺคิตฺตา ตคฺค
 ตคฺคตฺต พหฺรหฺมโลก อุมฺมมฺนตฺตตฺตมปี ปุณฺ นิริยาตฺตํ อุมฺมตฺตตฺตมฺภวโต
 อมฺมตฺต ๑ อวหคฺคตฺตมาตฺตตฺต ภาวคฺคิตฺตา อริยปคฺคตตฺตตฺต ตตฺตมฺ
 บคฺคิตฺตมฺกฺเขตฺตมฺภวโต ๑ ตคฺคตฺตมา ตคฺคตฺตมฺเรปปี วุคฺคตฺต ยาวตา
 ภิกฺขเว อมฺมา ตจฺฉา วา อตฺตจฺฉา วา อริโย อฏฺฐุงฺกโก

มัต โส เสด อัครมกชายตติ ขาทิ ๑ เอว ภควา อานันตริภตมาริธต
 อัญญเหติ ธมาริหิ อตมคั วตวา อิทานิ บุริมตเยเนว มัคค
 ธมมรัตนธต อตทิสภาวอ นิสตาย สัจจจณัน ปญญชติ อิทมปิ
 ธมเมติ ๑ ตตธต โถ มุทเพ วุตตมเยเนว เวทคัพ โฟ ๑
 อิมธสา คากาย อานา โภฏิตตตหัตเตธ จักกวาฬธ อมมุตเตหิ
 ปฏิกคหิตาคิ ๑ เอว มัคคธมมคณณานิ สัจจ วตวา อิทานิ
 ธงชคณณานิ วตคุมารท โช เยว ปุคคตาคิ ตตถ เยติ อนิยามเตควา
 อุกเทโส ๑ ปุคคตาคิ สตคา ๑ อัญฐาติ เสด คณนปริจเจโต ๑
 เสด จิตตวโร ปญันนมา จิตตวโร ๑ มถ ฐิตาคิ อัญฐ
 โหนติ ๑ ธต ปตตตาคิ สัมปปริเตหิ พุททบัจเจกพุททธวาทเทหิ
 อัญญเหติ ๑ เทวมมุตเตหิ ปตตตคา ๑ กัสสิมา ๑ ธหชาคา
 สัตตาคิคุณโยคา ๑ เสด หิ จัมปภพกุกุมวตินิ ธหชาควณณ
 คณิชาทโย วिय ธหชาคา สัตตมาริชวาทโย คุณา เตน เตะ
 วณณคณิชานิธัมปนนานิ วिय ปุณณานิ เทวมมุตเตธานิ ธต ปิชา
 มนาปา ปตตนิยา ๑ โหนติ ๑ เตน วุตตติ เย ปุคคต
 อัญฐธตปตตตาคิ ๑ อถวา ๑ เยติ อนิยามเตควา อุกเทโส ๑
 ปุคคตาคิ สตคา ๑ อัญฐธตนิติ เสด คณนปริจเจโต ๑
 เตะ หิ เขกวีริโกถโกถตตตคกชคตคปรมาติ ตโย สโตดาบั้นนา ๑
 กามรุปาฐุปรภเวธ อชิตตผลตา ตโย ธกทากาณิโน ๑ เตะ

รัตนสูตรคณินนนา

ยุต คตคตา โสภณญัจ ฐานิ คตคตา สุตฺต ๑ คตคตา
 สุตฺตเยว ๑ คตคตา สุตโต ๑ คตฺต สุตคตฺต ๑ สัพเพ เต
 สุตฺตนิคต ตาวกา ๑ กามญฺจ อญฺญเยปปี สุตฺตนิค ๑ น ปน
 สุตฺตวา กตคตพพิ กิจจํ กโรนฺติ ๑ อิมเ ปน สุตฺตวา กตคตพพิ
 ษฺมนานุษฺมนมปฏิบคต กตวา มคคณณานิ บคตา คตฺตมา ตาวกาติ อจฺจนต ๑
 เอเตสุ ทินฺนานิ มหีบณณานิติ เอเตสุ สุตคตตาวเกตุ อธิปทานธิ
 ทานานิ ทินฺนานิ ปฏิคคาทกโต ทกขณานิ วิสฺตฺธิภาวํ อปคคตคตา
 มหีบณณานิ โหนฺติ คตฺตมา สุตคตคตเวปปี วุตคิ ยาวตา ภิกขเว สฺตมา
 วา กณเ วา ตถาคตตาวกตฺโต โฆ เตสุ อคคคมคชายติ ยททํ จตฺตาริ
 ปุริสยฺกานิ อัญฺชุปุริสบุคคตา เอตภทวโต ๑ ตาวกตฺโต โฆ ๑ เป ๑
 อคฺโค วิปวโก โทคต ๑ เอวํ ภควา สัพเพหิ มคคณฺฐุณฐุฐานิ
 วเสน สฺมวทนฺตํสํ คุณํ วตฺตวา อิทานิ คเมว คุณํ นิสฺสําย
 สฺจจวณฺํ ปยุณฺฐติ อิทํ สํเขติ ๑ คตฺตํสํ โด ปุพเพ วุตคตคตเนน
 เวทคคพิ โผ ๑ อิมสํสํปี ควทาย ชาณฺท โภภูตคตคตสํสํจกฺวาเพสุ
 อมนฺุสเสหิ ปฏิคคคคทาติ ๑

เอวํ มคคณฺฐุณฐุฐานิ วเสน สฺมวทนฺตํสํ คุณเณน สฺจจํ วตฺตวา
 อิทานิ คโต เอกจิจฺยานิ ผลตฺตมาบคติ สฺฐมนานุณฺทวนํ ษณณาสวปคคตณเณว
 คุณเณน วตคตุมารทฺ ไร เยตฺตํปยุคตคทาติ ๑ คตคก เขติ อนิยमितฺทเทสวณฺํ ๑
 สฺมปยุคตคทาติ สุตฺต ๑ ปยุคตคตา ๑ อเนกวิหิตํ อเนตฺตํ ปหาย
 สุตฺทราชวิตฺตํ นิสฺสําย วิมตฺตํนาย อคตฺตานิ ปยุณฺฐติ มารทฺชาติ

อธิษฐานภาวนิตานัม ธีรนาถวปุกคตานิเยว วเสน สัมภรคณีสส์ คุณิ วักวา
 อิทานิ คเมว คุณิ นิสสัยาย สัจจวจนัม ปยุญฺชติ อิทมมี สัมเขติ ฯ
 ศัสสัคโค โป พัพเพ วุคคตมเยเนว เวทิตัพโพ อิมิสส์สา ศาภาย อานว
 โภกิจฺจคหิสส์จกกวาเพตฺถ อมมุตฺตเสหิ ปฏิกคหิตาคิ ฯ เอว ธีรนาถวปุกคตานิ
 คุณเนน สัมภาริฏฺฐานัสัจจ วักวา อิทานิ พหุชนบัจจกเขน โถคตานิ
 เสว คุณเนน วุคคตมารทฺธิโร ยถินทฺธิโรติ ฯ เขตฺถ ยถาคิ อปฺปมาวจนัม ฯ
 อิททฺธิโรติ นคฺรทวารสฺสวณจิวรณคฺคิ อุมฺมวพฺพกนฺตเร อฏฺฐ วา
 ทสฺ วา หิตฺเต ปถวิ ธนิตฺวา อากุฏฺฐิสส์ สํวทารมยถมมฺสเสตฺถ
 อธิวจนัม ฯ ปถวินิติ ภมมิมฺ ฯ สฺสโคติ อนฺนิ โถปถวิ ปวฺสสฺสวา นิสฺสโคติ ฯ
 สฺสยาคิ ภเวยฺย ฯ จตฺตพฺพิ วาเตหฺติ จตฺตหิ ทิสฺสาหิ อากคฺวาเตหิ ฯ
 อตฺถมปฺกมบฺโยติ กมฺเปตฺถ วา จาเตตฺถ วา อตฺถกฺกญฺเยโย ฯ ศตฺตูปมฺนคฺติ
 อถาวจิมฺ ฯ สัมปฺปิตฺตนิคฺติ อุตฺตมบฺปฺริสฺส ฯ วทามคฺติ ภณามิมฺ ฯ โย
 จตฺตคาริ อริยสัจจานิมฺ อเวจฺจ บัสนฺตคฺติ โย จตฺตคาริ อริยสัจจานิมฺ บัญฺญา
 อชฺ โนคฺคเหตฺถวา บัสนฺตคฺติ ฯ ศตฺต อริยสัจจานิมฺ กุมารกบฺัญญฺเห
 วุคคตมเยเนว เวทิตัพพานมคฺติ ฯ อยฺมปฺเนตฺถ สัมเขตฺถ โถ ฯ ยถา จ
 อิททฺธิโร คมฺภีรเนมิตาย ปถวิ สฺสโคติ จตฺตพฺพิ วาเตหิ อตฺถมปฺกมบฺโย
 สฺสยาคิ อิมิ สัมปฺปิตฺตนิคฺติ ศตฺตูปมเมว วทามิมฺ โย อริยสัจจานิมฺ อเวจฺจ
 บัสนฺตคฺติ ฯ กัสฺมา ฯ ยถิมฺ โถมิมฺ อิททฺธิโรวีย จตฺตหิ วาเตหิ
 สัมพพิตคฺตยวาทวคฺติ อตฺถมปฺกมบฺโย โทติ คมฺภีร ทสฺสณฺนา เกณฺจิมฺเปตฺถ
 วา จาเตตฺถวา อตฺถกฺกญฺเยโย ฯ ศตฺมา วุคคตมฺเรมิมฺ วุคค
 เสยฺยถามิมฺ ภิกขเว อโย จโย วา อิททฺธิโร วา คมฺภีรเนโม

ตำราพิณมัจจุยจกภาณวารวิฐูกกา

สุนิชาโต อจโต อตัมปกัมบโย ปวตติมาย เจปี่ ทิดาย อากัจเฉยัย
 สุตาวาควุฐิ เมว ตังกัมเปยัย น ตัมปจาเตยัย บักติมาย ๗ เป ๗
 ทักขณาย ๗ เป ๗ อุตฺตราย เจปี่ ๗ เป ๗ น ตัมปจาเตยัย ค
 กิสฺสเหตุ ๗ คัมภีรตา ภิกขเว เนมิสฺส สุตฺตา อินฺท ชิตฺตัส
 เหวเมวไซ ภิกขเว เขเกจิ สมนา วว พราหมณา วว อิท ทุกฺขันติ ๗
 เป ๗ ปฏิปทาติ ยถากุคฺ ปชานันติ เตน อัญญสฺส สมนสฺส วว
 พราหมณสฺส วว มุขิ โอโตเกนฺติ อยฺ อนนุภวํ ชานํ ชานาคิ มสฺส
 บลฺลิตฺติ ๗ ค กิสฺสเหตุ ๗ สุกฺกุสุตฺตา ภิกขเว จคฺคฺนํ อริยสัจจานนฺติ ๗
 เหว ภควา พหุขนบถักจขสฺส สโตบายันนสฺส เอเตน สํวรตณสฺส
 คุณํ วจีวา อิทานิ ตเมว คุณํ นิสฺสํถาย สัจจวจนํ ปยุญฺชติ อิทมฺบ
 สํเขติ ๗ ตสฺสคโถ ปุฬฺเพ วุคฺคฺนเยเนว เวทิตัพโพ อิมสฺสํถามี คาถาย
 อาณา โภญฺสคตฺสสฺสจกฺกวาฬสฺส อมฺนุสฺสเอหิ ปฏิคฺคฺหิตาติ ๗ เหว
 อวิเสสโต สโตบายันนสฺส คุณเนน สํฆาธิฐฺฐานสัจจํ วจีวา อิทานิ
 เข เต คโย สโตบายันนา เขกพิสิ โถถโถโถนีสฺสคตฺกขตฺตฺปรโมติ ๗ ยถาห
 อิเชกฺสํใจ ปุคฺคโต ตินฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา สโตบายันโน
 โหติ ๗ สโต เขกฺเชว ภวํ นิสฺสคเตกฺวา ทุกฺขสฺส อินฺท กโรติ อย
 เขกพิสิ ตถา เทว วา ตินฺนิ วา กุณฺนิ สันชาวิกฺวา สํสริทฺวา
 ทุกฺขสฺสอินฺท กโรติ อย โถถโถโถ ตถา สํภกฺกขกฺคฺ เทเวสฺส จ
 มนุสฺสเอสฺส จ สันชาวิกฺวา สํสริทฺวา ทุกฺขสฺสอินฺท กโรติ อย
 สํสคตฺกขตฺตฺปรโมติ ๗ เสส สํพพณวิฐุสฺส สํสคตฺกขตฺตฺปรมสฺส คุณเนน

รัตนสูตรควินณนา

วัตถุประสงค์ โห เย อริยสังฆานังค ๑ ศักถ เย อริยสังฆานังค เหว
 วัตถุประสงค์นยเมว ๑ วิภาวณัตติ บัญญาโสภาเสน สัจจปฏิบัติทาทุกกิตถันชการ
 วิจารณ์ควา อตตโน ปกาธานี ปากฎานี กโรนัตติ ๑ คัมภีร์บัญญัติ
 อัมปิเนยยันัญญาตยา สเหตุกัตถันปี โถกัตถัญญาเนน สลัพพเนยยะ—
 ปกัฏฐบัญญัติ สลัพพัญญาตติ วัตถุประสงค์ โหติ ๑ สเหตุตธานัตติ
 สมาสพิยาส์สาภถยเวกัตถียาทิ เทหิ เทหิ นเยหิ สัจจเหตุตธานิ ๑
 กิญจามิ เต โหนติ สุตตัมปมัตตาคิ เต วิภาวคอริยสังฆา ปกัคตว
 กิจจามิ เทวราชจกกวตตราชราชัทปนาทัญฐานิ อากัมม สุตตัมปมัตตา
 โหนติ ตาธาปี โสคปมัตตญาเนน อภิสซารวิญญาณัสส นิโรเชน
 รูเปตวา สัตตมภเว อนนัตตคเค สัตถาเวเยว อัมปิเนยยัน นามัญจ
 รุณญจ เตถ นิรุตตคทา อัญญังคคตคทา น อัญญัม ภว อากิยณัตติ
 สัตตมภเว เหว ปน วิบัสสันนิ อารภิตวา อรหัตต ปาปณัสสันตต ๑
 เหว ภควา สัตตคกขตคตปรมวเสน สัมมตณัสส คุณ วิตวา อิทานิ
 คเมว คุณ นิธัสาย สัจจวณัน ปญญชติ อิทมปิ สัมเมติ ๑
 สัตตค โถ ปัพพะ วัตถุประสงค์นยเนว เวทิตัพโพ ๑ อิมิสสาปี คากาย
 อานา โภญิสตสหัสสังกกวาเพส อมณัสเสหิ ปฏิคคหิตาคิ ๑ เหว
 สัตตคกขตคตปรมัสส อัญญัมภว อิทานิคเนน สัมมาธิฏฐานัน สัจจ วิตวา
 อิทานิ ศัสเสว สัตตมภเว อากิยโตปี อัญญะหิ อัมปิเนยยันทวาทเนหิ
 ปกัคเตหิ วิสิฏฐะเนน คเนน วัตถุประสงค์ุมารัทโห สหาวัสสาติ ๑ ศัสถสทวาติ
 สัตตชเยว ๑ สัตตาคิ น เต ภว อัญญัม อากิยณัตติ วัตถุประสงค์
 อัญญาตรัสส ๑ ทัสสันตัมปทายากิ โสคาบคัมคคตัมปตตยา ๑

โธตาปตตมคโค หิ นีพพานํ ทิสฺวา กตตพพกัจจันตัมปทาย สัพพปฐมํ
 นีพพานํ สฺส ทิสฺสนโต ทิสฺสนันตํ วุจฺจติ ฯ สฺส สฺส อิตฺตานิ ปาตุภาโว
 สัมปทา ฯ ตาย ทิสฺสนตัมปทาย สห เอว ฯ ตยสฺส ชัมมา ชหิตา
 ภวณฺตติ เอกถํ อธิติ ปทปรณมตฺเต นิปาโต อิทํ เม สาริปตฺต
 มหาวิคตโกชมนสฺมิ โหตฺติ เอวมาทิสฺส วิย ฯ ตโย สหาวสฺสทิสฺส—
 นตัมปทาย ตโย ชัมมา ชหิตา ภวณฺตติ ปหิมา ภวณฺตติ อยเมเวตถ
 อิตฺโต ฯ อิทานิ ชหิตธมมทิสฺสนตถ อาท สํกกายทฏฐวฺจกัจจณฺญ
 สฺสพพตฺต วา ปยทตถ กิญฺจติ ฯ ตตถ สฺติ กายเ วิชฺชมานเ
 อฺปาทานกฺขนธบฺญจกาเชย กายเ วิสฺสวตฺตลฺกกา ทฏฐุ สํกกายทฏฐุ ฯ
 สฺติ วา กายเ ทฏฐุคฺคปํ สํกกายทฏฐุ ฯ ยถาวตฺตปํปกาเร กายเ
 วิชฺชมานา ทฏฐุติ อิตฺโต ฯ สฺติเยว วา กายเ ทฏฐุคฺคปํ สํกกายทฏฐุ ฯ
 ยถาวตฺตปํปกาเร กายเ วิชฺชมานา ทฏฐุติ อิตฺโต ฯ สฺติ เยว วา
 กายเ ทฏฐุคฺคปํ สํกกายทฏฐุ ฯ ยถาวตฺตปํปกาเร กายเ วิชฺชมานเ ฯ
 รุปาทิสฺสาโตอิตฺตาคิ เอวํ ปวตฺตา ทฏฐุติ อิตฺโต ฯ สฺสตา ฯ
 ปหิณตฺตา สัพพทฏฐุคฺคตานิ ปหิณานิเยว โหณฺติ ฯ สฺฮาหิ เนถํ มถํ ฯ
 สัพพพฺยาธิวปฺตมนฺโต บฺญญาจกัจจณฺตนิ วุจฺจติ ฯ ตํ บฺญญาจกัจจณฺตํ ฯ
 อิตฺโต วิคตํ ตโต วา บฺญญาจกัจจณฺตโต อิทํ วิคนฺตํ วจฺจณฺตํ ฯ สฺตถวิ
 กัจจติ อาทินานเยน วุคฺตตาย อฏฐุวตฺตลฺกาย อิมคฺคิยา เอตํ อธิวณฺํ ฯ
 ตํวํ ปหิณํวํ สัพพวิจฺจณฺตานิ ปหิณานิ โหณฺติ ตํ หิ เนถํ มถํ ฯ
 อิตฺโต พหิทฺธา สมนพฺพรทฺมณานํ สฺเตณ สทฺธวตฺเตน สทฺธติ
 เอวมาทิสฺส อากตํ โคตฺตลฺกํกฺรทฺธาทิกํ นานาวิธํ สฺสํ โควตฺต—

กุกกุรวิตตาทกัญญะ วัตต สัตถัพพตันทิ วุจฺจติ ฯ ตตฺถปฺปินฺตตา สัพพมบ
 นกคฺคยมนุชฺชยาทิม มิวา ปหฺนํ โหติ ฯ ตํ ทิ ตตฺถ
 มุจฺ ๑ เตน สัพพาวถานํ วุคฺคํ ยทตฺถ กิณฺณจฺติ ๑ ทฺถกฺขทตฺถนํ—
 ตมฺปทาย เจตฺถ สกฺกายทฺถุจฺจํ ปหฺยติ สมนุททตฺถนํตมฺปทาย วิจฺ—
 กิณฺณจฺติ ปหฺยติ มคฺคทตฺถนํนิพฺพานทตฺถนํตมฺปทาย สัตถัพพต
 ปหฺยตฺติ วิญญฺญาตพฺพ ๑ เอวมตฺถํ กิเดสฺสวฺจฺจํ ปหฺนํ ทตฺถเจตฺวา
 อิทานิ ตตฺถมํ กิเดสฺสวฺจฺจํ สติ เยน วิปากวฺจฺจํ เณ สกฺกิตพฺพ
 ตมฺปปฺปทานา ทตฺถตมฺปํ ปหฺนํ ทิเปนฺ โค อวท จฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ ๑
 วิมฺปมฺตํ โคติ ๑ ตตฺถ จตฺตาโร อปายา นาม นิริยตฺริจฺจฺจ
 นคคตมฺปตฺติวฺจฺจํอสงฺกกายา ๑ เทหิ เอสํ สตฺตํ สเว อฺปาทฺยนิ โคป
 วิมฺปมฺตํ โคติ อตฺ โถ ๑ เอว มตฺถํ วิปากวฺจฺจํ ปหฺนํ ทตฺถเจตฺวา
 อิทานิยํ อิมตฺถํ วิปากวฺจฺจํ สตฺถํ มุจฺจฺจํ กมฺมวฺจฺจํ ตตฺถตมฺป
 ปหฺนํ ทตฺถเจตฺวา โค อวท จ จกฺกิชฺวานานิ อภฺพิ โภ กาคฺคฺนํติ ๑
 อภฺชิฐานานํติ โอฟาริกวฺจฺจฺจฺจ ๑ ตานิ เอสํ จ อภฺพิ โภ
 กาคํ ๑ ตานิ จ อภฺชิฐานเมตํ สิกฺขเว อนวภาโส ยํ
 ทฺถุจฺจํตมฺปนํ โน ปคฺคํจฺจํ มาตริ ชฺวีตฺตา โวโรเปยฺยชาติ อาทินา
 นเณ เณนินฺปาเต วุคฺคํตานิ มาคฺชวฺจฺจํตมฺปวฺจฺจํอหฺนํตมฺปวฺจฺจํ โททิตมฺปป—
 ทตฺถมเวทอญฺญตฺถการุทเทสํกมฺมานํติ เวทิตฺพพานิ ๑ ตานิ ทิ กิณฺณจฺจํ
 ทฺถุจฺจํตมฺปนํ โน อริยตฺวาโก กุณฺณจฺจํตมฺปนํชฺจํ ชฺวีตฺตา โวโรเปติ ๑
 อมฺปจ โว ปน ปกฺขนภวตฺถํ วิคฺรหนตฺถํ วุคฺคํตานิ ๑ ปกฺขโน
 ทิ อทฺถุจฺจํตมฺปนํนคตาเอว มหาตฺวาชานิ อภฺชิฐานานํนิ กโรติ ๑

สารัตถ์ถ่มุจจัยจตุภาณวารวิภูฏกา

ทัดถ่มุจจัย โน ปน อภัพโพ คานี กาศุนีติ ฯ อภัพพคณญเจตถ
 ภวันตเวปี อกรณทัดถ่มุจจัย ฯ ภวันตเวปี เอต อตตโน อริยธาวกภาว
 อธานัน โดปี ชนมคาย เสง เขตานี วา ฉ ปาปกานี
 ปาณาติปาตาหิ วา บัญจ เวรานี อัญญัตถการุเทเตน สห
 ฉฐฐานานี น กโรติ ยานี สันชาย เอกัจเจ ฉ จาภิฐานานีตีปี
 ปฐุนีติ ฯ มตมัจฉกาหาทโย เจตถ อริยธาวิกา คามทวาริกา
 นีทัดถ่มุจจัย ฯ เสง ภควา สัตถภเว อาทิยโดปี อริยธาวกัตถ
 อัญญเอหิ อัมปหีนภวาทานเอหิ ปุคฺคเตหิ วิธิมุฏฐกุนภาววเตน
 สัสมรคณัตถ คุน วัตถวา อิทานี คเมว คุน นิสสัย
 สัจจวณัน ปยุญชติ อิทัมปิ สัมเมติ ฯ สัตถัตถ โถ ปุพเพวคฺคตณเขเนว
 เวทิตัพโพ ฯ อิมัสสาปี คากาย อานา โทฏิตถสทตถัจฉกกาเพส
 อมมุตเตหิ ปฏิกกหิตาติ ฯ เสง สัตถภเว อาทิยโดปี อัญญเอหิ
 อัมปหีนภวาทานเอหิ ปุคฺคเตหิ วิธิมุฏฐกุนเนน สัสมฉฐฐานันตัจจ
 วัตถวา อิทานี น เกวถ ทัดถ่มุจจัย โน ฉ อภิฐานานี
 อภัพโพ กาคุ กิณตุ อัมปมตตกัมปิ ปาปกัมม กัตถวา สัตถ
 ปฏิจฉาหยาปี อภัพโพติ ปมาทวิหาริโนปี ทัดถ่มุจจัยนัตถ
 กตปฏิจฉาทนาภาวคฺคเนน วัตถุมารุทโธ กิณฺจาปี โธ กัมม
 กโรติ ปาปกนิติ ฯ สัตถัตถ โถ โธ ทัดถ่มุจจัย โน กิณฺจาปี
 สติธัมโมเตน ปมาทวิหาริ อากัมม ยันตี ภควตา โธกวัชริ
 สติญจิจฉาติกกัม สันชาย วุตติ ยัม มยา ธาวกานี สิกฺขาปท

บัญญัติคำ คำ มมสาวกา ชีวคเหตุปี นาคิกกมนต์ติ คำ รูปเป็ควา
 อัญญ กุฏิกรัตนตหเสยยาทิวา บัญญัติตวิวัช วิตักกมถัชาคำ
 พุทธปฏิกุฏฐู กนยณ ปาปกัมม กโรติ ปทโส ชัมมม อุตฺตริ
 ฉบบัญจวาจาหิ ชัมมมเทถนัม สัมมมปปถาปมรุตตจนาทิวาจาช อุตเจตตว
 วา กัตถจ โถถโตตูปาทนชาตรุปาทิตาทิยนจิวาทิปริ โทเจต อปฺปจ-
 เวกชณาทิปาปกัมม กโรติ ฯ อภัพโพ โส คัสส ปฏิจจาทาย
 น โส คำ อิทํ อภมฺมกรณฺยณฺติ วิชานิตฺวา มุหุตฺตมฺปิ
 ปฏิจจาทติ คำณํ เหว ปน สัตถริ วา วิญญุตฺต วา
 สัพพหฺมจาริตฺต อวักถฺวา ยถาชัมมม ปฏิกโรติ น ปน ภริสฺสํมตี
 เหว สํวริตัพพิ วา สํวริติ ฯ กัสมา ฯ อภัพพตา ทิวฐูปทสฺส
 วุตตทา ฯ เหวรุมมปิ ปาปกัมม กัตถวา คัสส ปฏิจจาทาย
 ทิวฐูนิพพานปทสฺส ทสฺสณตมมณนฺตสฺส ปุคฺคกสฺส อภัพพตา วุตตาคิ
 อุตฺโต ฯ กถํ ฯ เสยฺยกาปิ ภิกขเว ททโร กุมารโ มนฺโท
 อุตฺตวณเสยฺยกโ ทตฺถเนววา ปาเทนววา อังควํ อักกมิตฺวา จิบบเมว
 ปฏิสฺหริติ เชน เมว โช ภิกขเว ชัมมตวา เสงฺสา ทิวฐูตมมณนฺตสฺส
 ปุคฺคกสฺส กิณฺจาปิ คถารูปํ อามตฺติ อามชฺชติ ยถารูปาย
 อามตฺติยา วุฏฐานํ บัญญาติ อถ โช น จิบบเมว สัตถริ วา
 วิญญุตฺต วา สัพพหฺมจาริตฺต เทเสติ วิวริติ อุตฺตานิ กโรติ
 เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานิ กัตถวา อายติ สํวํ อามชฺชตฺติ ฯ
 เหว ภควา ปทวิหริโนมํ ทสฺสณตมมณนฺตสฺส กตฺตปฏิจจาทนาทาวคฺเคนน

สารัตถสมุจจัยจตุรภาณวารัฐฎกา

๑๒๔

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

อติ โถ ๑ โส หิ ปฐุมสัม คิเมหติ ๑ พาลวดีสัน ไตติ
 ปวรุจติ ๑ ตโต ปรี ปทักโต ปากฏเมว ๑ อัย ปเนตติ
 ปีนุจติ โถ ๑ ยถา ปฐุมคิม์หานามเก พาลวดีสันเต นานา
 วิชรุจชคหเน วเน ตูปุณิตคคสาโร ครุณรุจชคจคปริยานาโม
 ปคัม โฟ อควิย สัตติโรโก โหติ เขว เมว ชันชายนาทหิ
 สติปฐูฐานตัมปฐานาทหิ สัตติมาชินชานาทหิ วา นานปฐกนรหิ
 สติคปภเทตุ ปฐุเพหิ อควิย สัตติโรกคตา ตอุปม นีพพาน
 คามิมคคาทปมโต นีพพานคามิ ปริยตติชมมวริ เมว ตภเทตุ
 น สติคการาหิเทตุ เกวณคิ มหากรุณาย อพิภุสสาหิตทโย
 สติคทานิ ปรมิ หิตาย อเทถยติ ๑ ปรมิ หิตายาติ เขตติ
 ๑ คาลาพนันชตุชติ ออนุาสโก ๑ อัย ปนคิ โถ ปรมิหิตาย
 นีพพานาย อเทถยติ ๑ เขว ภควา อิมิ ตูปุณิตคคตวนัมป
 คัมพตทิต ปริยตติชมม วิตวา อิทานิ ตเมว कुณ นิตถาย
 พุทธารชฐูฐานิ สติจจวนิ ปยุณชติ อิทัมปิ พุทเชติ ๑ สติสติ โถ
 ปฐุเพ วุคตนเยเนว เวทิตพิ โฟ ๑ เกวณิ ปน อิทัมปิ
 ยถาวคตปฐการปริยตติชมมตราชคิ พุทชรตนิ ปณคินิติ เขว โยเช
 คพิ ๑ อิมิสสา คาลาย อานา โโกฏิตตสทิสจกกวาเพตุ
 อมนุตเตหิ ปฐุคคหิตาคิ ๑ เขว ภควา ปริยตติชมเมน พุทธารชฐูฐานิ
 สติจจ วิตวา อิทานิ โถกุคตชมเมน วิตตุมารท โช ๑โร
 วรณุญติ ๑ สติค ๑โรติ ปณคานินุตติเกหิ อิจจติ อโหวค

มัยมีบี เอรุปา อัสสามาติ วรคณโยคโต วา วโร อุตฺตโม
 เสงฺวิรูติ อุตฺต โถ ๑ วรวิญญูติ นิพพานัญญู ๑ นิพพานํ ติ
 อัสสัมมานํ อุตฺตมัตถเน วร ๑ คเวธ โพรสมเต สยํ
 ปฏิวรณฺตีวา อัญญาสิ ๑ วรโทติ บัญจวคฺ คิยภททวคฺ คิยชฺชิตาหิ
 อัญญเณสญฺจ เทวมนฺสฺสาณํ นิพเพชฺชากิยํ วา วาสนาภากิยํ วา
 วรชมนฺมทาสิติ อุตฺต โถ ๑ วราหโรติ วรสิธฺ มคฺคสิธฺ อหรวคฺตา
 วราหโรติ วุจฺจติ ๑ โส ติ ภคฺวา ติยฺกรโต ปภฺตติ
 สฺมคฺคิตฺตปารมีโย ปุรณฺโต ปุพฺพภเกหิ สมนฺมัตตมฺพทฺเรหิ อญฺยาตฺ
 ปุรณฺม มคฺคควรมาหริเตน วราหโรติ วุจฺจติ ๑ อปฺปิ
 สัมพญฺญูคณฺยาณปฏฺฐาณเนน วโร นิพพานสฺสํคิกิริยาเยน วรวิญญู
 สคฺคิตฺตานิ วิมุตฺตสิธฺธาเนน วรโท อุตฺตมปฏฺฐิปกทาหรเนน วราหโร ๑
 เขตฺเตหิ โฉกคฺคฺตฺรคฺคฺเตหิ อธิกสิธฺ กสิธฺจํ อภาวโต อญฺคฺตโร ๑
 อปโร นโย วโร อุตฺตมาชฺชิตฺฐานปริปฺรฺเพเนน วรวิญญู บัญญา
 ชิตฺฐานปริปฺรฺเพเนน วรโท จาคาชฺชิตฺฐานปริปฺรฺเพเนน วราหโร
 สจฺจาชฺชิตฺฐานปริปฺรฺเพเนน วรํ มคฺคสิธฺจํมาหริตี ๑ คกา วโร
 ปญฺญสิธฺ เยน วรวิญญูสิธฺ เยน วรโท พุทฺธสฺสวคฺคิตฺกานํ ศกฺขฺปาเย
 สมิปฺทาเนน วราหโร บัญฺเจกพฺทฺธสฺสวคฺคิตฺกานํ ศกฺขฺปาเยน
 อญฺคฺตโร คคฺค คคฺค อสงฺกิตฺตาย อุตฺตนา ๑ อมาจฺชียโกว
 หุคฺวา ปเวธฺ อจฺฉริยาภาเวน ชมนฺนวรํ อเทถฺยิ สวณฺณสฺสวคฺคิตฺกานํ
 ศกฺคิตฺตํ สวณฺณสฺสวคฺคิตฺตํ วรชมนฺนสิธฺ เทถฺนโต ๑ เสงฺ

วุคฺคินยเมวาทิ ฯ เหวํ ภควา นววิเชน โลกุตฺตรชัมเมน
 อคฺคโน คุณํ วุคฺควา อิทานิ คเมว คุณํ นิสฺสําย พุทฺธาธิฐฺฐาน
 สัจจจวนํ ปยุญฺชติ อิทมฺปิ พุทฺเธติ ฯ ศัสฺสํสํ โถ ปุทฺเพ
 วุคฺคินยเมเนว เวทิตฺพํ โฟ ฯ เกวถํ ปน ยํ อวํ โลกุตฺตรชัมมํ เขต
 อัญญาตี ยัญจ อทาสี ยัญจ อหริ ยัญจ เทเสตี อิทมฺปิ
 พุทฺเจะ รตนํ ปณฺตณฺติ เหวํ โยเชตฺพพิ ฯ อิมํสํยาปํ คาทาย
 ชาณา โภฏฺสงฺคตฺสํสํจกฺกวาเพสฺสุ อมฺนุสฺเสตี ปฏิคฺคหิตาติ ฯ
 เหวํ ภควา ปริยตฺตชมฺมํ โลกุตฺตรชมฺมญฺจ นิสฺสําย ทวฺหิ
 คาทาหิ พุทฺธาธิฐฺฐานสัจจํ วุคฺควา อิทานิ เย ตํ ปริยตฺตชมฺมํ
 อสฺสํ สอฺสํ สุตฺตํตามฺสาเรน ฯ ปฏิบฺบชฺชิตฺวา นวปการมฺมํปิ โลกุตฺตรชมฺมํ
 อชฺคิมํสํ เขตํ ออนุปาทิเสตฺตนิพฺพานํปํปตฺตคฺคณฺนํ นิสฺสําย ปน
 สํชาธิฐฺฐานสัจจํ วตฺตุมารทํ โห อจฺฉนํ ปุราณนิตฺติ ฯ ศตฺถ
 อจฺฉนนิตฺติ ปริกฺกจฺฉนํ สํมุจฺฉนนํ วา ฯ ปุราณนิตฺติ ปุราตณํ ฯ
 นวณฺตํ สํมบตฺตวตฺตตมานํ ฯ นตฺถิ สํมภวณฺตํ อวิรฺชฺชมานํ ปาตุภาวํ ฯ
 วิรตฺตจฺฉิตฺตาติ วิราคฺจจฺฉิตฺตา ฯ อายคฺเคภ ภาวสํมณฺตํ อนาคคณฺตํทฺธานํ
 ปน ภาเว ฯ เตติ เยสํ อจฺฉนํ ปุราณํ นวํ นตฺถิ
 สํมภวํ เย ฯ อายคฺเคภ ภาวสํมณฺตํ วิรตฺตจฺฉิตฺตา เเต อจฺฉนํสํว
 ภิกฺขุ ฯ อจฺฉนพิชชาติ อจฺฉนนิพฺพชฺชา ฯ อวิรฺชฺชหณฺนทาทิ วิรฺชฺชห
 ณฺนทวฺรหิตา ฯ นิพฺพนฺตคฺค วิชฺชาณนิตฺติ ฯ อจฺฉราติ อจฺฉิตฺตํมบฺนนา ฯ
 ยถายมฺมปํตีโปติ อญํ ปุทฺธิไมวีย ฯ กิํ วุคฺคํ โหติ ยมฺมํ

สารคัดตมจตุภาคณวารวิฐูรฤกตา

สัตตามิ ออบบชชิตตา นิรทรมมิ ปราณิ อตคกาลิกิ กิมมิ
 คณหาสิเนหัตถิ ออบบหนิตตา ปฏิสันชิตาหรณตมิตถคทาย อชัน
 เยว โหติ ตํ ปราณกมมิ เยถ อรหิตตมิตเคน คณหาสิเนหัตถิ
 โสสิคตตา อคคณา ททตมพชมิว ชายติ วิปากทานาตมิตถคทาย
 ชัน ยัญจ เนถ พุคชปชสิเวเต อิทานิ ปวตคมานกมมิ
 นวนติ วุจจติ ตัญจ คณหาปทานเนว ฉินนมุตปาปปมมิว
 ชายติ ผลทานาตมิตถคทาย เยถ นคถิ ตมภว เย จ คณหิปปทา—
 เนเนว ชายติเก ภวสมิ วิรตคจิตตา เต ชินาถวา ภิกขุ
 กมมิ เขตติ วิญญานิ พชนติ เอกถ วุตตปฏิสันชิตวิญญานัตถิ
 กมมกชเยเนว ชันตตา ชันพชชา โยมิ ปัพเพ ปนัพภวชชิตาย
 วิรชิตยา ฉนโถ อโหติ คตถมิ ตมทชมิปปทานเนว ปหนิตตา
 ปัพเพวีย จุติกาเต อตมภเวเน อวิรพหิฉนทา ๑ ชิตตมบนนิตตา
 ชีรา ๑ ปริมวิญญานนิโรเชเน ยถายมปทีโป นิพพุโต เอว นิพพนติ
 ปนุ รุบีโน วา อรุบีโน วาติ เอวมาทปณญุตคตปถิ อจเจเนคต ๑
 คตสมิ กิร ตมเย นครเทเวदानิ ปชนัตถาย ชติเตถุ ทเปตุ
 เอโก ปทีโป วิชชายิ ตํ ทสเสเนโต อาก ยถายมปทีโปติ ๑
 เอว ภควา เยถ ปุริมาหิ ทวีหิ คากาหิ วุตติ ปริยตคชมิ
 อตถิ โสตุ สุตตทานุตาเรน ๑ ปฏิบชชิตวา นวนปการมมิ
 โลกคตชมิ อชคมิถุ เตถ อนุปาทิเสถนิพพานมิมิตคคณิ วตวา
 อิทานิ ๑

เสด็จมาเปตี อิทัมบี สัมเขติ ฯ ศัสตัต โถ ปุฬเพ วุคฺคณเยเนว
 เวทิตัพ โท ฯ เกวถ ปน อิทบี ยถาวุคฺคเณ ปกาเรน
 ฐีณาตววิกฺขุณฺณิ นีฬพานตฺวาคิ สัมเขรตนํ ปณฺณิตติ เอว โยเชตัพพิ ฯ
 อิมสฺสตาปี คากาย อานา โภฏิสฺสคตฺสหัสสจกฺกวเพสฺส อมฺนุสฺสเถหิ
 ปฏิคฺคหิตาคิ ฯ เทตนาปรีโยธานน ราชกุตฺตสฺส โสคฺคิ อโหสิ ฯ
 สัพฺพบุทฺททวา วุปฺตมฺิสฺส ฯ จตฺราตฺตยา ปาณตฺสหัสสํ ฐมฺมาภิสฺสมโย
 อโหสิ ฯ อถ โธ สกฺโก เทวานมฺินฺ โท ภควตา รัตนตฺตยคฺคณฺ
 นิสฺสําย สัจจจวนฺ ปยุญฺชมาเนน นาควตฺตสฺส โสคฺคิกฺกตา มยาปี
 นาควตฺตสฺส โสคฺคิกฺกตํ รัตนตฺตยคฺคณฺ นิสฺสําย กิณฺจ วตฺตพฺพนต
 จินฺเตตฺวา อวธฺานน คากตฺตยํ อภาสิ ยานฺธิ ภุทวานิ สฺมาคตานฺติ ฯ
 ตตฺถ ยถฺมา พฺทฺ โธ ยถา โสภหิตฺตถาย อุตฺถกํ อานนฺเนหิ
 อานนตพฺพํ ตถา อากโต ยถา ฯ เตหิ คณฺตพฺพํ ตถาคตโต
 ยถา ฯ เตหิ อานนตพฺพํ ตถา อานนโต ยถา อานนตพฺพํ
 ตถา อานนโต ยถฺจ ตถาว โหติ ศัสตฺ คมนโต ตถาคตตติ
 วุจฺจติ ฯ ยถฺมา จ โส เทวมนุสฺสเถหิ บุบฺบคณฺธาติมา พหฺนพฺพนเณ
 อปฺกรเณน ฐมฺมานุฐมฺมปฏิบตฺตาคาติมา ฯ อตฺตมฺิ นีฬพตฺเตน
 อตฺตวิย ปฺฐโต ศตฺตมา สกฺโก เทวานมฺินฺ โท สัพฺพํ เทวปรีธ
 อตฺตนา สกฺกํ สฺม ปณฺ จิตฺวา อหฺ ตถาคตํ เทวมนุสฺสตฺตปฺริตฺติ
 พฺทฺชํ นมฺสํตาม สฺวคฺคิ โหตฺติ ฯ ยถฺมา จ ฐมฺเม
 มคฺคชมนฺโม ยถา ยุกนฺทชฺสมถวปฺตฺตนาพเตน คณฺตพฺพํ กิณฺจบุทฺท

สารัตถ์มูลัจจุภพภาณวารัฐฎกตา

สุมุจ ฉนทนต์เคน ตถาคโต นีฬพานชมิ โม ยาทาจโต บัญญา
 ปฏิวิท โร สัพพทกักรวิชาฎาย สัมบรัชติ พุทธาทิ ตถาคโต
 คัสมา ตถาคโตติ วุจจติ ฯ ยัสมา จ สโมบี ยถา
 สัตติคทาย ปฏิบันเนหิ คณคัพพิ เตน เตน มคเคน ตถาคโต
 ตถาคโตเตจจ วุจจติ ฯ คัสมา อวิเตตคทาถักวเยบี ตถาคคัม ชัมม
 นมัสตัม สุตติ โทคฺ สัม นมัสตัม สุตติ โทคฺติ
 วุคคํ ฯ เตสํ วุคคณยเมวาคิ ฯ เหวํ สักโก เทวานมิมิ โท
 ชิมิ คากคคยํ ภาตตีวา ภควันติ ปทกัจณิ กัตวา เทวปรเมว
 คโต สทธี เทวปริสาย ฯ ภควา ปน ตเทว รตนสุตติ
 ทุคคิถเตบี เทเสตี ฯ ปุน จตุราตติยา ปาณตัสตัม
 ชัมมาภิสมโย อโหติ ฯ เหวํ ยาว สัสตเม ทิวเต เทเสตี ฯ
 ทิวเต ทิวเต ตเถว ชัมมาภิสมโย อโหติ ฯ ภควา
 อทฐมาตเมว เวธัตติยิ วิหริตวา เตสํ ราชนํ คัสนามาคิ
 ปฏิเวเทสิ ฯ คโต ราชาน ทิวคฺเคน สักกาเรน ปน คหิ
 ทิวเตหิ ภควันติ คังคาคีริ นยัสสุ ฯ คังคาย นีฬพัตตา
 นาคราชาโน จินเตสํ มนัสสา ตถาคคัสส สักการํ กโรนติ
 มยํ กิ น กริตตัมมาคิ สุตตันนรชตมณิมยา นาวาโย มาเปตฺวา
 สุตตันนรชตมณิมยเอว บัสตังเก บัญญาเปตฺวา บัญจวณฺณ
 ปทุมสญฺฉินัน อทกั กริตฺวา อัมหากั อนคคหิ กโรถาคิ
 ภควันติ ยาจิสฺสุ ฯ คโต ภควา อธิวาเตสิ ฯ อธิวาเตตฺวา

รัตนาวมารุโยห์ ๑ บัญญัติจักร์คานี สกั สกั นาวิ อารุย์ห็นติ ๑
 นาคทราธาโน ภคณันต์ สัทธี สัเมน นาคภวนัน ปเวเสตติ ๑
 ศักร์ สกั ภควา สัพพรัตติ นาคปริธาย ชัมมิ เทเสตติ ๑
 ทุคิยทิวเส ทิพเพหิ ราชนีย โภชนียเอหิ มหาทานัน อทังสุ ๑
 ภควา อุนโมทิตังวา นาคภวนา นิกัชมิ ๑ ภูมิมัญจูเทวดา
 มนุสส์ตา ๑ นาคา ๑ ตตาคคัสส์ สักการัง กโรนัตติ มย
 กิ น กริสส์ามาติ จินเตตังวา วนัมปคัมพรุกขบัพพตาทิสส์ ฉัตตา
 คิตตัตตานี อุกุขบัสสุ ๑ เอเตเนว อปาเยน ยาว อกนิฏฐูพรหัมภวนัน
 ทาว มหาสัการวิเสโส นิสัพพัตติ ๑ พิมพิธาโรปี สัจฉวัหิ
 อากมนกาเต กตัสสัการโต ทิคุณเมกาตี ๑ ปัพเพ วุคัตตนเย—
 เนว บัญญัติ ทิวเสหิ ภคณันต์ ราชคหิ อานะตี ๑
 ราชคหมนุบตเต ภควติ บัจฉาภคต มันตตมาเต สันนิบัตตานัน
 ภิกขุณัน อยมนัตรา กถา อุกุขปาทิ อโห พุทธีสส์ ภควโต
 อานภาโว ยิ อุกุทิสส์ คังคาย โอโรโต ๑ ปารโต ๑
 อัญจโยชโน ภูมิภาโค นินันัญจ ถตัญจ สมิ กัตวา วาตุกาย
 โอกริตังวา ปัพเพหิ สัจฉินัน โยชนันปมาณัน คังคาย อุกุ
 นานาวัณเณหิ ปทุเมหิ สัจฉินัน ยาว อกนิฏฐูภวนัน ฉัตตาคิตตัตตานี
 อุตัสสัตานันติ ๑ ภควา ตัง ปวุคัตติ ญัตวา คันชกุกุโต
 นิกัชมิตังวา ตัง ขณานุรูปเณ ปาฏิหาริเยน มันตตมาเต
 บัญญัติคปวรพทังชาสเน นิสัทติ นิสัชชโช ภควา ภิกขุ อามันเตตติ

ตำราคัดถ่มจุลยจตุภาควารวิฐฎกา

๑๓๒

ภายนุคัล ฤกษ์เว เศวตริ กถาย ถ่มนิตินนาติ ฯ ฤกษ์
 ถัพพ์ อาโรเจตุ ฯ ภควา เขตทไว จ น ฤกษ์เว ยย
 ปชววิเสได้ มัยห พุทธานุภาเวน กิพพิศ ไค นาบี นาคเทว
 พรหมานุภาเวน อมิจไว ปุพเพ อัมปมัตตกปริจจาคานุภาเวน
 นิพพิศ ไคติ ฯ ฤกษ์ อหตุ น มย ภันเต ตํ อัมปมัตตก
 ปริจจาคิ ชานาม ถาธุ โน ภควา กถตุ ยถา มย
 ตํ ชานะยามาติ ฯ ภควา อห ภคบุพพิ ฤกษ์เว ตักกถิตาย
 ถไว นาม พรหมโน อโหสิ ฯ ตถส ปต ไค สุตติโม
 นาม มาณไว อโหสิ ฯ ได้ ได้พิสวัตตัทเทสเยว เอกทิวร
 ปิตว อปลังกมิตวา อภิวาเทตวา เอกมัตต อัญญาติ ฯ
 ตํ ปิตว อห กิ ตาต สุตติมาติ ฯ ได้ อห อิจฉามห
 ตาต พวราณสี คันตวา สิบบี อุกคเหตุณติ ฯ เตนท
 ตาต สุตติม อสุโกนาม พรหมโน มม สหાયโก
 ตถส ถนิตก คันตวา อุกคเหตุหาหิต กหาปณตถส อทาสี ฯ
 ได้ ตํ คเหตุวา มาตาปิตโร อภิวาเทตวา ออนุพเพน
 พวราณสี คันตวา อุปจายคเตน วิชินว อาจริย อปลังกมิตวา
 อภิวาเทตวา อตตานิ นิงเทสิ ฯ อาจริโย มม สหાયถส
 ปต ไคติ มาณว ถมปฏิจฉิตวา ถัพพ์ ปาหุณยัมภาติ ฯ
 ได้ อัทธานิกิหามถ ปฏิวินเถตวา ตํ กหาปณตถส อาจริยถส

ปาทมเด ชูเปตวา สิบนี้ อักคเหตุ โอภาส ยาจิ ๑
 อาจริโย โอภาส กัตวา อุกคณินหาเปตี ๑ โส ดหุญจ
 คณิน โศ พหุญจ คณิน โศ กิตคหิตัญจ สวณณภาชเน
 บัก ขิตตเตตมิจ อวินัสสมานัน ชาเรน โศ ทวาทสวัต สิกถิ บับ
 กติปยมาเดเนว ปริโยธนาเปตี ๑ โส สัชฌายัน ทโรน โศ
 อาทิมชฌณญจัสส บัสสติ โน ปริโยธานัน ๑ อถ อาจริย
 อุปลังกमितวา อาท อิมัสส สิบบัสส อาทิมชฌเนว บัสสามิ
 ปริโยธานัน น บัสสามิติ ๑ อาจริโย อาท อหิปี ตาต
 เขวเนวาทิ ๑ อถ โโก อาจริย อิมัสส สิบบัสส ปริโยธานัน
 ชานาคัตติ ๑ อติปตเน ตาต อติโย อติถิ เต ชานะยูนิติ ๑
 เต อุปลังกमितวา ปัจฉามิ อาจริยาติ ๑ ปัจฉ ตาต ยถาสันนิติ ๑
 โส อติปตนิ คณิตวา บัจเจกพทเช อุปลังกमितวา ปัจฉิ อหิ
 ภาเน ปริโยธานัน ชานาภาติ ๑ อาม อาวุโส ชานามาติ ๑
 มหิปี สิกขาเปภาติ ๑ เตน หิ อาวุโส บัพพชชตุ น สิกกา
 อบัพพชชเคน สิกขิตตนิติ ๑ อาม ภาเน บัพพาเชถ น
 ยี่ วา อิจฉถ ม กัตวา ปริโยธานัน ชานาเปภาติ ๑
 เต บัพพาเชตวา กัมมฐฐานะ นโยเชตุ อตมัตถา เอว
 เต นินวาเสตัพพะ เอว เต ปารบัตัพพนติ อาทินา นเยน อภิตมาจาริกิ
 สิกขาเปส ๑ โส ตตถ สิกขนิ โศ อุปนิสสยตมบพนตตวา
 อจิเรเนว บัจเจกโพธิ อภิตัมพฐณิ ๑ สกถพาราณสีย สติโม
 บัจเจกพทโธ ชาโคติ ปากโธ อโหติ ตากคคยตคคบบบติ โศ

สารัตถ์มูลัจฉยคุณภาณวารวิภูฏกถา

สัมปันนปริวารโ ๑ โส อัมปายกถ้วตติกถัสส กัมมัสส กตติคา
 น จิเรเนว ปรินิพพายิ ๑ ตัสส บัจเจกพทชา ๑ มหาชนกายา ๑
 สรรวิจจ กัตถวา ชาลโย กเหตุวา นครทวารอ อุมิ ปติฏฐาปถุ ๑
 อถโธ สโธ พราหฺมโณ ปุตโต เม จิโร คโต
 น จัสส ปวตฺติ ชานามิติ สุตฺติ ทฏฐกาโม ตกกถิสตา
 นิกขมิตฺวา อุนุพเพน พาราณสี บุตฺวา มหาชนกายิ สันนิปตฺติ
 ทิสฺวา อทฺธา พหฺลฺล ชนกาเยสฺส เอโกมี เม ปุตฺตัสส
 ปวตฺติ ชานิสฺสตฺติ จินฺตณฺโถ อปฺปลิงกมิตฺวา ปุจฺฉิ สุตฺติโม
 นาม มาณโว อิทฺธ อากโต อตฺถิ อมฺปิ ตัสส
 ปวตฺติ ชานาถาติ ๑ เต อาม พราหฺมณ ชานาม อสมฺ
 นครอ พราหฺมณสฺส สันติเก ตินฺณ เวทานิ ปารคฺค หุตฺวา
 บัจเจกพทชานิ สันติเก บัพพชิตฺวา บัจเจกพทฺโธ หุตฺวา
 อุนุปาทีเสถาย นิพพานชาตฺถยา ปรินิพพายิ อยมัสส อูโป
 ปติฏฐาปิโตติ ๑ โส ภูมि หตฺถเกน ปหริตฺวา โรหิตฺวา
 ปรีเทวิตฺวา ๑ ตํ เจตียังคณฺ์ คินิตฺวา ตินฺนานิ อุตฺทชริตฺวา
 อุตฺตรธัญเณ วาถิกิ อานเนตฺวา บัจเจกพทฺชเจตียังคเณ อากิริตฺวา
 กมณฺชชตฺโตทเกน ปรีบิ โผลิตฺวา วนุปฺเปเหติ ปุชฺช กัตถวา
 อุตฺตรธัญเณ ปฏากิ อาริเปตฺวา อุมัสส อุนุริ อตฺถโน
 ฉตฺตกิ พินฺชิตฺวา บักกามิติ ๑ เอว อตฺติ เทเสตฺวา ชาตฺถกิ
 บัจจุนฺนเนน อุนุสสันเทณฺโถ อิกขุณฺ์ ชมฺมิ กเถสิ สिया

โธ ปณ โว ภิกขเว อัญโญ นุน เคน สมเยน สโธ
 พรหมโณ อโหสิติ น โธ ปเนติ เหว กัญฐัพพิ อห
 เคน สมเยน สโธ พรหมโณ อโหสิ มยา สุตตมัตถ
 บัเจกพุทฺธสฺส เจตียกเถ คินานิ อุตฺตยานิ ตตฺถ เม
 กตฺถมัตถ นิสฺสันฺเทน อัญฺชโยชนมคฺคํ วิคฺคชาณกัณฺฐกํ กตฺวา
 สมนํ สุตฺตมกตฺถุ มยา ตตฺถ วาติกา โยกัณฺเณ ตตฺถ เม
 นิสฺสันฺเทน อัญฺชโยชนมคฺคเ วาตูกํ โยกัริตฺถุ มยา ตตฺถ
 วนกุตฺเมหิ ปุชฺชา กตา ตตฺถ เม นิสฺสันฺเทน นวโยชนมคฺคเ
 ฤเตจ อฤเตจ นานาบุเมหิ ฐมฺมสฺสณฺฐู อกตฺถุ มยา ตตฺถ
 กมณฺฑลกาเถน ฐุมิ ปรึบิ โสสิตา ตตฺถ เม นิสฺสันฺเทน
 เวธํติโย โปกัชวตฺถสฺส วตฺถิ มยา ตตฺถ มึ เจตียเย ปฏฺฐากา
 อารโหปิตา นตฺตคฺคฺชฺช พนฺธิ ตตฺถ เม นิสฺสันฺเทน ยาว
 อกนฺธิชฺชวณฺวา ปฏฺฐากา จ นตฺตคาคินตฺตานิ จ อุตฺตตฺตานิ ๑
 อิติโธ ภิกขเว อญิ มยฺหิ ปุชฺชาเวเตโส เหว พุทฺธานุภาเวน
 นิพฺพิตฺโต น นาคเทวพรหฺมมานุภาเวน อปฺปจโธ อปฺปมคฺคก
 ปริจจาคานุภาเวน นิพฺพิตฺโตติ ๑ ชมฺมกถาปริโยธานเ อิมิ คากิ
 อภาสิ มคฺคตาตฺถํ ปริจจาคา บัเต เม วิปฺลํ สฺชํ จชฺเช
 มคฺคตาตฺถํ ชโธ สมนํบัตฺถํ วิปฺลํ สฺชมนฺติ ๑

ถาวรคตถมจฺจนามาย จตุรภาณวารัญฺชูกถาย รัตนสูตรคัมภีร์



สารัตถสมุจจัย

อรรถกถาภาณวาร

แก้กรณียเมตตสูตร เปน บทที่ ๕



กรณียเมตตสูตร

เอว ยัสมา รตนสูตรัง สัทเทสุ สัจจัง ๑ ปุพฺพังกมณิตวาดีฉนฺวเสน อมฺหุตฺตํ
 บัทฺทวาหิ อุมฺบทวปฺปตํ มคฺถํ เทสิคํ อิมญฺจ กรณียเมตฺตสูตรัง อมฺหุตฺตํ
 บัทฺทวูปตํมคฺถํ สัทฺเทสุ หิตมรณตถญฺจ เทสิคตฺตา สฺมวณฺคุณํ มคฺธา
 ตทณฺนทวํ นิกฺขิตฺตํ สฺยาทิจิ อิทมฺหุตฺตํ อิชฺ นิกฺเขปฺปิโยชนํ ๗

ถ้าตบนี้จะได้วิสัยนาใน กรณียเมตตสูตร สืบต่อไป คำนี้เพื่อความ
 ว่า (อิช นิกฺเขปฺปิโยชนํ) อันว่า ประโยชน์อัน พระอาจารย์เจ้าตั้งไว้ ใน
 คัมภีร์ สารีตถสมุจจยนี้ว่า (รตนสูตรัง ๑) สมเด็จพระผู้ทรง พระภากย์เจ้า
 ทรง เทศนา ซึ่ง รตนสูตร อัน สามารถ เพื่อ จะ เข้า ไป ระงับเสีย ซึ่ง อุมฺทวอัน
 ตรายทั้ง หลาย มี อุมฺทวอันตรายอัน บังเกิด แต่ ผุ่ อมฺหุชฺญ เปน ต้น ด้วย
 อานาจมี พระไทย ปราภมา ซึ่ง ประโยชน์ ใน สัตว์ทั้ง หลาย เปน ประชาน นั้น
 ก็ดี แต่ ทรง เทศนา ซึ่ง กรณียเมตตสูตร อัน สามารถ เพื่อ จะ เข้า ไป ระงับ
 เสีย ได้ ซึ่ง อมฺหุชฺญ ภัย อุมฺทวอันตราย อัน มีคุณ เสมอ กัน เหตุภาว
 แห่ง กรณียเมตตสูตร นั้น อัน พระพุทธองค์ ทรง แสดง ไว้ เพื่อ
 ประโยชน์ จะ ยัง บรรพตฺถ ทั้ง หลาย ให้แผ่ ซึ่ง ประโยชน์ ไป ใน สรรพสัตว์
 ทั้ง ปวง นั้น ก็ ดี เหตุใด เหตุตั้ง นั้น กรณียเมตตสูตร นี้ พระอาจารย์เจ้า

จึง ได้นำ มาตั้ง ไว้ ใน ตำรับ แห่ง รัตนสูตร นั้น ด้วย ประการ ดัง นี้ว่า (คติส
 กา อุมตต) จึง มี คำ อาจารย์ เจาตง ปุณา ว่า กิริยา ที่ บังเกิด ขึ้น
 แห่ง กรณียเมตตสูตร นั้น เป็น ประการ ไค มี คำ วิสัชนา ว่า (กิร) ดัง
 ได้ สืบ มา พระภิกษุ บริษัท ทั้ง หลาย ทั้ง ปวง อัน เทวดา ทั้ง หลาย หาก กระจ
 ทำ อันตราย เบียดเบียน ให้ กระจ ทำ สมณธรรม เป็น สุข ได้ ภิกษุ ทั้ง ปวง
 นั้น ก็ ชวน กัน ออก จาก บำ พระหิมพานต์ คมนการ ถัด มา ยัง พระนคร
 ดาวัดถ์ เขา ไป สู่ สำนัก ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง พระภาคย์ (ภควา) ส้มเต๋อ พระพุทธ
 องค์ ผู้ ทรง พระภาคย์ จึง ได้ ทรง ภาสิต ซึ่ง กรณียเมตตสูตร นี้ แก่ ภิกษุ ทั้ง
 หลาย นั้น เพื่อ ประโยชน์ จะ ให้ เป็น ที่ ค้ำ ครอง บัง กัน ซึ่ง อุตุนตราย
 นั้น ประการ ๑ เพื่อ ประโยชน์ แก่ พืช ทาง พระกรรมฐาน นั้น ประการ ๑
 อัน นี้ เป็น คำ วิสัชนา โดย ดัง เชป กลา ความ ย่อ ก่อน ก็ แด เนื้อ ความ
 โดย วิตถาร นั้น บัณฑิต พึง รู้ ดัง นี้ว่า (เอกั สมัย ภควา) ณ สมัย กาด
 ครั้ง หนึ่ง ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง พระภาคย์ เจา เต็ดจ ประทับ แรม พระอิริยาบถ
 อยู่ใน พระนคร ดาวัดถ์ ใน กาดอัน เป็น ที่ น้อม เข้า ไป โถง ซึ่ง กาดฝน
 วิสัสนายิกา สมัย ๑ วัน จะ โถง เข้า พระวัดสา (เตมโฆ ปน สมยณ) ก็ แด
 ณ สมัย นั้น พระภิกษุ ทั้ง หลาย เป็น อัน มาก เวียน ซึ่ง พระกรรมฐาน ใน
 สำนักนี้ ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง พระภาคย์ แดว ก็ ปราถนา เพื่อ จะ ไป จำ
 พระวัดสา ใน ที่ นั้น ๆ จึง ชวน กัน เข้า ไป สู่ สำนักนี้ ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง
 พระภาคย์ เจา (คติ สัท) ดัง ได้ สืบ มา ใน วิตถุณิทาน นั้น ว่า (ภควา)
 ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง พระภาคย์ เจา พระพุทธองค์ ย่อม ทรง บอก ซึ่ง พระ

กรรมฐาน ทั้ง หดาย อัน อุนกุล ตามซึ่ง จริต มี ประเภท ๘ หั้น ๔ พัน
โดย นัยเปม ฮาทินัน คือ ทรง บอกร ซึ่ง พระอัฐภกรรมฐาน มี ประการ สิบแปด
ด้วย อานาจ แห่ง อัฐภ ที่ ประกอบด้วย วิญญาณ แล อัฐภ ที่หา วิญญาณ มิ
ได้ แก่ กุฏบุตร ทั้ง หดาย ที่ เปน ราค จริต แล ทรง บอกร พระกรรมฐาน ๔
ประการ มี เมตตา พรหม วิหาร เปน ต้น แก่ กุฏบุตร ทั้งหดาย ที่ เปน โทส
จริต แล ทรง บอกร ซึ่ง พระกรรมฐาน ทั้งหดาย มี มรณา นุสสังคิกรรมฐาน
เปน ต้น แก่ กุฏบุตร ที่ เปน โมหจริต แล ทรง บอกร ซึ่ง กัสสินทั้งหดาย มี
ชานาปานสังคิ แล ปฐวีกัสสิน เปน ต้น แก่ กุฏบุตร ที่ เปน วิตกกจริต ทรง
บอกร ซึ่ง อุนุสสังคิ กรรมฐาน สิบประการ มี พุทธชานุสสังคิ กรรมฐาน เปน ฮาทิ
แก่ เหล่า กุฏบุตร บันดา ที่ เปน สัทธาจริต ทรงบอกรซึ่งพระกรรมฐานทั้งหดาย
มีอัน กำหนด ซึ่ง ชาตุ ทั้ง ๔ เปน ต้น แก่ เหล่า กุฏบุตร บันดา ที่ เปน พุทธจริต
คก ว่า ทรง พระมหากรรณา ประทาน ซึ่ง พระกรรมฐาน ทั้งหดาย อัน
อุนกุล ตาม จริต แห่ง จตุพพิชบรรพตต่าง ๆ กัน ฉนี้ (อลไซ บัญญัติ
ตานี ภิกขุสังคานี) ณกาล ครัง นั้น พระภิกษุ ทั้ง หดาย มี ประมาณ ห้าร้อย
รูป เวียน เอา ซึ่ง พระกรรมฐาน ใน สำนัก สมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์
แล้ว แลเมื่อ จะเสาะแสวง หา ซึ่ง เสนาสนะ แล โคจรคาม อัน เปน ที่สบาย
ก็ ได้ ทศนา การ เห็น ซึ่ง ภูเขา อัน หนึ่ง มี พน แห่ง ศิลา มี สี่ อัน เขียว สด
สะอาด สว่าง ตา ประดับ ประตา ไป ด้วย ราวไฟ มี พรวน อัน เขียว มี
ร่มไม้ อัน เขียว มี ร่ม ไม้ อัน ทัพ เปน ที่ เย็น สบาย มี พน ภูมิ ภาค อัน
ฮาทิยรณ เตียรตาช ไป ด้วย ทราย มี สี่ เสมอ ด้วย แก้ว มุกดา แล แผ่น เงิน

แวดล้อมไปด้วย หวง น้ำ อัน เย็น ใส มีดี ชาว สยาม นำ ใคร่ อาม ใคร่ กิน
 แด่ ภูษา นน เนื้อ ก็น เปน อัน เดียว กับ ด้วย ภา พระ หิมพานต์ อัน มี ใน
 บัจฉินตประเทศ ที่ สด แคน โดย ลำดับ (เอก โข) ณ กาด นั้น ฝ่าย พระ
 ภิกษุ ทั้ง หตาย หารอย นน ก็ พา กัน ยับ ยั้ง อยู่ อาศรัย ใน ราว ภา นั้น สัน
 ราชรี ทนง แลว ครั้น เวลานั้น พระ มุ เปน เจ้า ทง ปวง กระทำ บริกรรม
 ขำระ สรรพ กาย แลว ก็ พา กัน เขา ไป สู่ บ้าน แห่ง ไค แห่ง หนึ่ง ซึ่ง มี ใน ที่
 โกล ภู เขา นั้น เพื่อ ประโยชน์ แก่ อาหาร บิณฑบาต ใจ ความ ว่า บ้าน
 อัน นั้น ประกอบ ด้วย ชน มี ตระกูล อัน มั่งคั่ง ตั้ง เคหาฐาน ที่ อยู่ อาศรัย
 ใน หนึ่ง ชิด คัด กัน เปน แห่ง แลว ทัพ กัน ไป นับ ได้ ถึง พัน ตระกูล ก็น ะ
 มนุษย์ ทั้ง หตาย ที่ อยู่ ใน บ้าน นั้น แต่ ถ้วน ประกอบ ด้วย ศรัทธา ปล้น ณา
 การ เลื่อมใส ใน พระ พุทธ สาส์นา (ภิกษุ ทิสวา) มนุษย์ ทั้ง หตาย เหล่า
 นั้น ครั้น ไค ทศนา การ เห็น ซึ่ง พระ ภิกษุ ทั้ง หตาย ก็ ให้ บัง เกิด ปรีดา
 ปราโมทย์ ชื่น ชม โสมนัส เหตุ ว่า ใน บัจฉินต ชนบท นั้น ยาก ที่ จะ
 ได้ ประสพ พบ ประ พระ ภิกษุ ดัง ฌ แต่ ะ ครั้ง ะ ครา (เค ภิกษุ โสเชตวา)
 มนุษย์ ทั้ง หตาย ใน บัจฉินตคาม นั้น ก็ ชวน กัน อารามหา พระ ภิกษุ ทั้ง
 หตาย ไหน น ซึ่ง บิณฑบาต แลว ก็ กระทำ ขยาย ณา การ จึง วน ว่า
 (ภันเต) ข้า แต่ พระ มุ เปน เจ้า ขอ อารามหา พระ มุ เปน เจ้า ทั้ง หตาย จึง
 อยู่ จำ พระ วัสส์ ใน สถาน ที่ นี้ สัน ไค มา สี่ สาม เดือน เกิด ว่า แลว ก็ ชวน
 กัน กระทำ ซึ่ง กุฎี ที่ ดำนัก ประมาณ หารอย แลว ก็ ตก แต่ง ซึ่ง เครื่อง สรรพ
 อุปกรณ์ ทั้ง หตาย มั่งคั่ง ใจ ซึ่ง เคยง แล คัง อีก ทั้ง หมอ สำหรับ ไล่ ซึ่ง

น้ำใช้แต่น้ำฉัน เป็น อาติ ใน สำนัก นั้น ๆ (ภิกขุ) ฝ่าย พระภิกษุ ทั้ง
 หตาย นั้น ครั้น รุ่ง ชื่น ใน วัน เป็น ค่ำรบ ๒ ก็พากัน เข้า ไปสู่ บ้าน อื่น
 เพื่อ อาหาร บิณฑบาต มนุษย์ ทั้ง หตาย ใน บ้าน นั้น ก็ ชวน กัน กระทำ
 อุบาสวนกรรม บำเรอ เติง ตู ด้วย บิณฑบาต ฤๅ กาด ก้อน แดง ก็
 อ้อน วอน เพื่อ จะ ให้ อยู่ จำ พระวัสส์ถา ใน ชุาน ที่ นั้น พระภิกษุ ทั้ง หตาย
 ก็ รับ อาราธนา ด้วย คำ ว่า (อัสติ ชันศรายะ) ถ้า หา ชันศรายะ มิ ได้ เรา
 ทั้ง หตาย ก็ จัก อยู่ จำ พระวัสส์ถา ใน ชุาน ที่ นี้ (คั วนตั้งนทํ ปวัสส์ถวา)
 พระภิกษุ ทั้ง หตาย นั้น ก็ ชวน กัน เข้า ไปสู่ ราม ภา ปรรวณ ซึ่ง ความ เพียร
 สิ้น ภาควี ทั้ง ปวง ครั้น ถึง ยาม แดง ก็ ตระสัง ให้ เป็น สำคัญ มี ปกติ
 หมั้น มาก ไป ด้วย โยนิ โส มนสิการ กระทำ พระกรรมฐาน ไว้ ใน ใจ แล้วย
 ยับยั้ง อยู่ (รูกข มุถานิ อุปคินศวา) แล้วย ก็ พากัน เข้า ไป นั่ง เจริญ
 สมนธรรม อยู่ ณ กาย ไคคัน ไม ทั้ง หตาย (ตั้ง วนตั้งนทํ ภิกขุณํ เตเชน)
 ด้วย เเศส แห่ง พระภิกษุ ทั้ง หตาย ผู้ บริบูรณ์ ไป ด้วย สัตคุณ ฝ่าย พุทธช
 เทพดา ทั้ง หตาย ที่ อาศรัย อยู่ ณ คน ไม ทั้ง ปวง นั้น ก็ มี เสดษานุกาพ อัน เต็ม
 จาก สันดาน อิม จุง ทารก บุตรหลาน ลง จาก วิมาน แห่ง คน ๆ ก็ เทียว ไป แต่
 ที่ โนน ที่ น (เดยยะถา ปีนาม) มี คำ เปรียบ อุปมา ว่า ใน เมื่อ โอกาศ คือ
 เรือน แห่ง ชนชาว บ้าน ทั้ง หตาย อัน พระมหากระษัตริ์ ทั้ง หตาย ก็ ตี หรือ
 ว่า ราชมหาอำมาตย์ ทั้ง หตาย ก็ ตี กอ เขา แล้วย มนุษย์ เจา ของ เรือน ทั้ง
 หตาย ก็ ไม่ อาจ แข็ง ชัน อยู่ ได้ ออก เตี้ย จาก เรือน แล้วย ก็ ต้อง ไป อยู่
 ใน ที่ อื่น คอย แลดู แต่ โทด ว่า เมื่อ ไร พระยา แล มหาอำมาตย์ จัก ไป

หนอ ตัง นี (เสี้ยกขาบีนาม) อีน นีแต มี ขปมาฉนีไต พฤทษเทพยดา
 ทงหลาย ก็ ทง เสี้ย ซัง วิมาน แห่ง คน แต่ว ก็ ยอม เทียว ไป แต่ ที่ โน่น ที่ นี
 คอย แลดู แต่ ห้าง ๆ โกล ๆ ว่า เมื่อ ไรว หนอ พระ ผู้ เป็น เจ้า ทงหลาย จึง
 จะ ไป ตัง นี อีน นี ก็ มี ขปมัย เหมือน ฉนั้น (คโค เหว่ ส้มจิ้น เตส)
 ตก ว่า จำ เต็ม แต่ นั้น มา เทวดา ทง หลาย ก็ คิด เต็ม ข ไป ตัง นี มี ไต ชาต
 ว่า (ปฐุมวิสัฎฐุปกตา ภิกขุ) พระภิกษุ ทง หลาย นี้ ครน ว่า อยู่ จำ พระ
 วิสัฎฐาเสี้ย แต่ แรก แล้ว ก็ คง จะ อยู่ ไป จน ครบ ไตรมาส ส้าม เต็ม เป็น แท้
 ก็ เวา ทง หลาย จึง ต้อง พา เขา ทวารก ทงหลาย หลีก ออก เสี้ย สัน ภาต นาน
 ไม่ อาจ เพื่อ จะ อยู่ ได้ (หนัท) ฉนั้น เวา ทงหลาย จำ จึง แล่ตง ซัง
 อารมณ อีน นำ มา ซัง ภัย คือ ความ กัดว แก่ ภิกษุ ทงหลาย เกิด เทพยดา
 ทงหลาย นั้น ครน คิด ฉนั้น แล้ว ถึง เวลา ที่ พระภิกษุ ทงหลาย กระทำ สัม
 ณธรรม แล้ว ใน ราตรี ก็ นฤมิตร ซัง รบ ภัย ซัง พง กัดว ยิน อยู่ แต่ ที่
 เฉพาะ หน้า ๆ แห่ง พระภิกษุ ทง หลาย แล้ว ก็ กระทำ ซัง เสี้ย อีน พิกก
 พง กัดว นำ สยด สยอง แล่ยง จน ยิง นึก (ตามิ รูปาน บัสดัศวา) พระ
 ภิกษุ ทงหลาย ครน ไต ทักนา เห็น ซัง รูป ทงหลาย นั้น แล่ ส้าเนียง อีน นั้น
 ต่าง องค์ ต่าง ก็ มี ฤทธิ์ อีน ไหวหว่น กัมปนาถ (ทัพพณณาจ) อีนัง
 วรรณ สันฐาน ก็ รบ ซัง ผิดแผก มี สิริ วา วัยระ อีน เหลืออง จน ๆ เหตุ
 ตัง นั้น พระภิกษุ ทงหลาย นั้น จึง มี อาจ เพื่อ จะ กระทำ น้าจิตร ให้ เป็น เอกคคตา
 มี อารมณ อีน แน่วแน่ เป็น หนึ่ง ไต เมื่อ พระภิกษุ ทงหลาย ไม่ ได้ ซัง
 เอกคคตาจิตร มี ฤทธิ์ อีน สดต ลง เมือง ๆ เหตุ ภัย นั้น ก็ มี สติ อีน

พราเมธอ หลง ถิ่น ไป ไหว่ ค่างง ใต้ โดย ปรกติ เมื่อ พระภิกษุ ทั้งหลาย มี
 สติ อัน เมธอ แลว ดำดับ นั้น เทวดา ทั้งหลาย ก็ ประกอบ ชึ่ง อารมณ ทั้ง
 หลาย ให้ มี กถัน อัน ชั่วเหม็นเน่าเหม็น โขรง กถุม กถม คตบไป (มัตถตุค)
 สมอง สีสะ แห่ง พระภิกษุ ทั้งหลาย นั้น มี อากาธ ปาน ประหนึ่ง ว่า จะ เคียด
 พถ่าน ถิ่น ไทธ ออก เพราะ เหตุ ด้วย กถัน เหม็น นั้น (พาหิหา สีสะ เวทนา)
 ความ เวทนา ใน สีสะ อัน มี กถัง กถาก บังเกิด ชน (นาญญู มัญญู สีส อ
 โรเจตุ) แล พระภิกษุ เหล่า นั้น ต่าง องค์ ต่าง ก็ อัวประพฤษคิเหตุ อัน นั้น
 เสีย จะ ได้ บอก แก่ กัน แลกัน ให้ รู้ หามิได้ (อถกทิวถ) ครั้น อยู่มา
 เพลา วัน หนึ่ง เมื่อ พระภิกษุ ทั้งปวง มา ประชุม พร้อม กัน ใน เวตา อัน เปน
 ที่ อุปฐาก พระ สัตถ์ เณระ ๆ จึง ทาม พระภิกษุ เหล่า นั้น ว่า (ชาวุโส) คุณ
 ทร ชาวุโส ทั้งหลาย เมื่อ แรก ท่าน ทั้ง หลาย เข้า มา รวด ภา อัน นี้ มี ฌ
 พรรณ ผล ของ ชาวยิ่ง นัก สัน ส่อง ตาม วัน อินทริย ทั้งหลาย ของ ท่าน
 ทั้งปวง นี้ เด่า ก็ ฌอง ใส สด ชัน ก็ มา กาด บัด นี้ ท่าน ทั้งหลาย มี สิริ ภาย
 อัน ชุมดม เสีย สีสรรพ วรรณะ มี สิริ ราว ยะ อัน เหลือง สุกดัง ไขไม่ จะ โกด
 หล่น ความ ไม่ สบาย มี แก่ ท่าน ทั้ง หลาย เปน ประการ ไต ใน ฐาน ที่ นี้
 (คโต) ดำดับ นั้น พระภิกษุ องค์ หนึ่ง จึง มี วาจา ว่า (ภินเต) ข้าแต่ พระ
 ผู้ เปน เจ้า เพธา ราตรี คำ ตง แลว ข้าพเจ้า ไต เห็น แล ไต พัง ชึ่ง เภร
 อารมณ อัน พิกภ พัง กถว เชนัน ด้วย เชนัน ด้วย อนึ่ง เด่า ข้าพเจ้า ไต
 สุ่ม คม ชึ่ง กถัน อัน เหม็น เชนัน เหตุ ตั้ง นั้น แล จิตร ของ ข้าพเจ้า จึง มี ไต
 สบาย ไม่ ตั้ง นั้น เปน สมาริ จิตร ไต พระ เจ้า ข้า (เต ตํ ปวุคฺติ อโร

เจตน์) ฝ่าย พระภิกษุ ทั้งปวง นั้น ต่าง องค์ ต่าง ก็ บอก ซึ่ง ประพฤติเหตุ โดย
อุบาย นั้น เหมือน กัน ทุก องค์ ๆ (สัมผัสเถโร) ฝ่าย พระผู้เป็น เจ้า อัน
เป็น สังฆเถระผู้ ใหญ่ จึง มี วาจา ว่า (ภควตา ชาวุโต) ตูรา ณ ทาน ทั้ง
หลาย ผู้มี อายุ กิรีบา ที่ จะ เข้า พระวัสส์ธา สอง ครั้ง สอง ครา สมเด็จ พระ
ผู้ ทรง พระภากย์เจ้า หา ไต ทรง อนุญาต บัญญัติ ไว้ ไม่ เมื่อไร พระพุทธ
องค์ ไต ทรง พระ อนุญาต บัญญัติ ไว้ แล้ว อิมง เสนาธนะหา เป็น ที่ สบาย
แห่ง เรา ทั้งหลาย ไม่ ตูกร ทาน ทั้งหลาย ผู้มี อายุ มา เกิด มา เรา ทั้งหลาย
พากัน ไป ยัง สำนัก สมเด็จ พระผู้ ทรง พระภากย์เจ้า แล้ว จะ กราบ พุทธ กาม
ซึ่ง เสนาธนะ อัน เป็น ที่ สบาย อัน ชื่น เกิด พระภิกษุ ทั้งหลาย ก็ รับ วาจา
พระมหาเถระ ว่า (ต้าชู ภันเต) ดี แล้ว พระเจ้า ข้า มา เรา จะ พากัน กลับ
ไป เกิด ว่า แล้ว ต่าง องค์ ก็ ถ่าดับ ซึ่ง เสนาธนะ ถือ เขา บาดวี แล จักรแห่ง
คน แล้ว จะ ไต บอก กถาว อ้าธา ซึ่ง กระจุก ทั้งหลาย ที่ อารายณา ไว้ นั้น
แต่ สัก คน เดียว ก็ หา มิ ได้ พระนคร ดาวัดถ์ มี ชย์ โดย ทิศภาคใด ก็ พากัน
หัดก เทียว จาริก ไป โดย ทิศา ภาค นั้น เมื่อ จาริก ไป โดย อนุกรม
ถ่าดับ บันตุ ถึง พระนคร ดาวัดถ์ แล้ว ก็ พากัน มา ยัง ที่ สำนัก แห่ง สมเด็จ
พระผู้ ทรง พระภากย์ (เต สิกขู ทิสวา) สมเด็จ พระผู้ ทรง พระภากย์
ครั้ง ทรง ทักนา เห็น ซึ่ง ภิกษุ เหล่านั้น จึง มี พระพุทธเจ้า ภาควัด ปราศัย
ถามว่า (ภิกขเว) ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ดิลก ขาบพ พระตถาคต ก็ ไต
บัญญัติ ห้าม ไว้ แล้ว ว่า อย่า ให้ เจ้าภิกษุ ทั้งหลาย เทียว จาริก ไป ใน ภายใน
พระวัสส์ธา ดัง นั้น หา ไม่ หรือ ก็ เหตุ ไฉน ท่าน ทั้งหลาย จึง เทียว จาริก มา

ในภายในพระวัดสาณนี้แล้ว (เศ สัพพี ภควโต อารโจะตฺ) พระภิกษุทั้ง
 หลาย นั้น ก็ กราบพุทธ ซึ่งประพาศิเหตุทั้งปวง แต่ สมเด็จพระ ผู้ทรงพระภาคย์
 ถ้วนที่ ทลประถาร สมเด็จพระพุทธองค์ จึง ทรงพระอาวัชันนาการ พิจารณา
 ไป ใน สกต ชมพูทวีป ทั้ง สิ้น จึง ได้ ทรง เห็น ซึ่ง เสนาสนะอัน เป็น ที่ สบาย
 แห่ง ภิกษุ ทั้งหลาย เหล่า นั้น โดย ที่ สุด มาตรการ ว่า ที่ อัน เป็น ที่ คึง แห่ง เท้า
 คึง ทั้ง ๔ นั้น ก็ หา เห็น มี ไม่ ถ้า คับ นั้น พระพุทธองค์ จึง ทรง ครัด แก่
 ภิกษุ เหล่า นั้น ว่า (ภิกษเว) ดูกร ภิกษุ ทั้งหลาย เสนาสนะ อัน อัน ซึ่ง
 จะ เป็น ที่ สบาย ของ ท่าน ทั้งหลาย นั้น หา มี ไม่ เมื่อ ว่า ท่าน ทั้งหลาย
 กลับ ไป อยู่ ใน เสนาสนะ อัน นั้น แต่ ท่าน ทั้งหลาย ก็ จะ พัง ถึง ซึ่ง ฮาต
 วัชชั กระทบ ให้ สิ้น ไป แห่ง อาสวะ ทั้งปวง ท่าน ทั้งหลาย จึง กลับ ไป
 เกิด ไป อยู่ อาศรัย ซึ่ง เสนาสนะ อัน นั้น แด (สเจ ปรณ) ก็ ถ้า หากว่า
 ท่าน ทั้งหลาย ปรากฏ จะ มี ให้ สย มี มา แต่ เทวดา ทั้งหลาย ไชวี่ ท่าน ทั้ง
 หลาย จึง เวียน เขา พระปริตฺร อัน นี้ ไป เกิด แท้จริง พระปริตฺร นี้ ก็ ดี พระ
 กรรมฐาน นี้ ก็ ดี จึง บัง เกิด มี ปรากฏ แก่ ท่าน ทั้งปวง มี พระพุทธปฏิมา
 ครัตินัน แด้ว พระพุทธองค์ ก็ ทรง เทศนา ซึ่ง กรรมเมตตสุตฺร นี้ ๆ (อปรเว
 อากุ) พระอาจารย์ ทั้งหลาย ผู้ใด ซึ่ง นาม ชื่อ อปรเว อาจารย์ นั้น ถ้าว ว่า
 (ภควา) สมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์เจ้า มี พระพุทธปฏิมา ครัตินัน แก่ ภิกษ
 ทั้งหลาย เหล่า นั้น ว่า (ภิกษเว) ดูกร ภิกษุ ทั้งหลาย ท่าน ทั้งหลาย จึง
 กลับ ไป อาศรัย ซึ่ง เสนาสนะ อัน นั้น แด้ว จึง อยู่ เกิด ครัตินัน แด้ว จึง ทรง

บอกซึ่งอุปเทศว่า (อปีจโร ปน อวิญญิเกน ปริหรณิ ญาตัพพิ) ก็นี้
 แต่ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่อาศัยใน อวิญญิกเสนาสนะ นั้น พึง
 ให้รู้จักซึ่งอุปเทศอันเป็นเหตุที่จะบังเกิดรักษาซึ่งชาติมะก่อน (เสย
 ยถิท) ก็อุปเทศซึ่งเป็นเหตุที่จะบังเกิดรักษานั้น เป็นประการใด
 บ้างเล่า (ถายิ ปาติ กรณเวเสน เทวี เมตฺตา) เมตตาของประการที่ดี
 พระปริตรของที่ดี อสุภกรรมฐานที่ดี มรณานุสติที่ดี (มหาสังเวค
 วัตถุณี) กิริยาที่อาวชนาการพิจารณาเสมอซึ่ง สังเวควัตถุทั้งหลาย ๔
 ประการที่ดี ธรรมทั้งหลายนี้มีอยู่สอง แต่สองด้วยสามารถแห่งอัน
 กระทำวันละสองเวลา คือกระทำในเวลาเย็น แต่กระทำในเวลาเช้า
 แต่ชื่อ มหาสังเวควัตถุ ๔ ประการนั้น คือพิจารณาซึ่งชาติคือความ
 เกิดประการหนึ่ง พิจารณาซึ่งชรา ๑ พิจารณาซึ่งพยาธิความเจ็บ
 ใช้ได้พยาธิ ๑ พิจารณาซึ่งความมรณ ๑ พิจารณาซึ่งทุกข์ใน
 จตุรกายทั้ง ๔ ผสมเข้าเป็นสังเวควัตถุ ๔ ประการด้วยกัน (ชถวา)
 อีกนัยหนึ่งว่า พิจารณาซึ่งชาติความเกิด ๑ ความชรา ๑ พยาธิ ๑
 มรณ ๑ เป็น ๔ ประการ พิจารณาซึ่งความทุกข์ในอบายเป็นคำพ ๕
 พิจารณาซึ่งวิญญมุตทุกข์ในอดีตภพ คือทุกข์อันเป็นมุตแห่งสังสารวัฏที่
 มีมาแล้วแต่ในอดีตภพเป็นคำพ ๖ พิจารณาซึ่งวิญญมุตทุกข์ คือทุกข์
 อันเป็นมุตแห่งสังสารวัฏส่วนที่จะมีมาในอนาคตภพภายหน้านั้น เป็น
 คำพ ๗ พิจารณาซึ่งทุกข์คืออันแสวงหาซึ่งอาหารเป็นมุตในปัจจุบัน
 นภพอันบังเกิดขึ้นเฉพาะหน้านี้เป็นคำพ ๘ สิริเข้าเป็นมหาสังเวค

วัตถุประสงค์ ๘ ประการ ด้วย กัน ดังนี้ ๑ (ขอ ภาควา ปรีพจน์ ชาว กษัตริย์)

สมเด็จพระ มุทรง พระภคย์ เจ้า ทรง บอก ซึ่ง อุปเทศ เป็น เหตุ ที่ จะ บอังกั้น

วิชา ซึ่ง คน ด้วย ประการนี้ แลว พระพุทธองค์ จึง ทรง แสดง ซึ่ง กรรม

เมตตสุทร นี้ เพื่อ ประโยชน์ แก่ จะ ให้ เป็น ที่ เมตตา ด้วย เพื่อ ประโยชน์

จะ ให้ เป็น ที่ บอังกั้น ด้วย เพื่อ ประโยชน์ แก่ ฉาน อัน เป็น บาท ที่ ตั้ง แห่ง

พระวิคณา กรรมฐาน ด้วย แก่ พระภิกษุ ทั้งหลาย เหล่า นั้น พระพุทธองค์ จึง

ทรง ตรัส เป็น พระคาถา ว่า (กรรมมี ตถกุตเถน ยันตี สันตี ปกั อภิสเมจจ)

เป็น อาทิฉัน นี้ เนื้อความ ใน พระคาถา นี้ ว่า ถ้า ชน แดก บุตร ผู้ ฉลาด ใน

ประโยชน์ คุณพิเศษ ที่ บุคคล ต้อง ประสงค์ นั้น พึง กระทำ เกิด ควร จะ

กระทำ ให้ จึง ได้ กิจ อันใด ที่ บุคคล ผู้ บรรลุ พระนิพพาน อัน ระวัง ได้ กระ

ทำ แลว กิจ อันนั้น ถ้า ชน กุศล บุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ควร จะ พึง กระ

ทำให้ บริบูรณ์ ใน สันดาน นี้ หมายถึง ว่า บุคคล ผู้ ปราถนา เพื่อ จะ บรรลุ

พระนิพพาน อัน ระวัง นั้น ควร จะ กระทำ ซึ่ง กิจ อันใด กิจ อันนั้น กุ

บุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ก็ ควร จะ พึง กระทำ พระอรตถกถาจารย์ เจ้า

ผู้ พรรณา เนื้อความ ท่าน ประกอบ อรรถ ไว้ เป็น สอง วิกัป วิกัป เป็น

ประชุม มี เนื้อความ ว่า การ กุศล บุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ คุณ ที่ ต้อง ประสงค์

ควร จะ พึง กระทำ กิจ อันใด ที่ การ กุศล ผู้ ปราถนา จะ บรรลุ ด้วย

ปฏิเวธากัมมัย คือ บรรลุ ซึ่ง สันติบท กล่าว คือ นิพพาน อัน สดว พึง ถึง

เป็น ส่วน อัน ระวัง นั้น พึง กระทำ กิจ อัน นั้น การ กุศล บุตร ผู้ ฉลาด ใน

ประโยชน์ พึง กระทำ เกิด ความ ที่ ถึงพร้อม เฉพาะ ด้วย อำนาจ แห่ง ปฏิเวธ

ภิกษุณีย์ นั้น ชื่อว่า อภิกษุณีย์ ใน บท คือ อภิกษุเมจฺจ นั้น อธิบายว่า การก
 บุคคลผู้ ฆตาท ใน ประโยชน์ ควร จะ พึ่ง กระทำ กิจ ที่ ชอบ ซึ่ง เป็น มรรคา
 อัน เป็น เหตุ ที่ จะ ให้ บรรลุ ซึ่ง สันติบท คือ พระนิพพาน นั้น มี คำ ปรากฏ ว่า
 สันติบท คือพระนิพพาน นั้น เป็น โฉน มี คำ วิถี ฐานา ว่า สันติบท คือ นิพพาน
 นั้น ได้ แก่ ชรรณ ที่ สมเด็จ พระพุทธเจ้า แด่ ท่าน ผู้ ได้ ครีดี รู้ ตาม พระพุทธเจ้า
 ได้ พรรณา ไว้ แล้ว โดย เป็น ยอด แห่ง สังฆชรรณ แล อสังฆชรรณ ทั้ง ปวง
 แล พรรณา โดย คุณ ว่า (วิราโค เสฏฺฐโฐ รัมมานํ) วิราคชรรณ อัน
 เป็น ที่ ปราศ จาก เครื่อง ย้อม คือ กิเลส นั้น เป็น ส่วน อัน ประเสริฐ โดย
 พิเศษ กว่า ชรรณ ทั้ง หาย แล พรรณา ว่า (เขตฺ สันติ เอตฺ ปณฺธิติ ยทิตฺ
 สัพพธฺชาวมโต) เป็น ต้น ดัง นี้ ว่า ชรรณชาติ อันใด เป็น ที่ ระวัง สังฆ
 ทั้ง ปวง เป็น ที่ สละ คิน ซึ่ง อุปธิ ทั้ง ปวง เป็น ที่ สัน แห่ง คณหา เป็น ที่
 ปราศ จาก เครื่อง ย้อม คือ กิเลส อัน เป็น เครื่อง ย้อม จิตร เป็น ที่ คับ สัน เรือง
 แห่ง กิเลส แด กอง ทุกข์ เป็น ที่ คับ โดย ไม่ เหลือ แห่ง เพ็ง คือ กิเลส แด กอง
 ทุกข์ ชรรณชาติ อัน นั้น เป็น ชรรณอัน เดอียด ชรรณชาติ อัน นั้น เป็น
 ชรรณ อัน ประณีต ดัง นี้ อนึ่ง พรรณา ว่า (ยาวคา รัมมา สงฺคา วา
 อสงฺคา วา) เป็น ชาติ ว่า ชรรณ ทั้ง หาย ที่ เป็น สังฆะ อัน บัณฑิต ประชุม
 แต่ง ก็ ดี เป็น อสังฆะ ไร ชรรณ อัน บัณฑิต ประชุม แต่ง ก็ ดี มี ประมาณ
 เท่าใด วิราค อสังฆชรรณ อัน เป็น ที่ ปราศ จาก เครื่อง ย้อม แห่ง กิเลส นั้น
 พระศาสดา กล่าว ว่า เป็น ยอด แห่ง สังฆชรรณ แล อสังฆชรรณ ทั้ง หาย นั้น
 ชรรณ อันใด ถ้ายาย คตยา ความ เมาคือ ศิว ประมาท ออก เสีย ได้ สัน แล นำ

ความปรารถนาความหายากยิ่งนัก ตั้งหายาก ต้ม น้ำ นั้น เสีย ให้พินาศ ก่อน
 ชาติ ความ พัว พันธ์ ใน อุปาทาน วิสัย ขึ้น เสีย ได้ด้วย ประการ ทั้งปวง เจ้า
 ไป ต้มกรรม วิฤกิเลศ วิฤวิบาก วิฤเสียให้ขาด เป็น ที่ สิ้นวิสัย สามารถ
 แห่ง คณหา เป็น ที่ สบาย คลาย กิเลศ อัน ย่อม จิตร ให้ปราศจาก ไป เป็น ที่
 ต้มเพลิง คือ กิเลศ แด กองทุกข์ วิราค อสังขธรรม อัน มีคุณ กล่าวโดย
 สรุปรวมความ ไว้ ณ นั้น เป็น ยอด แห่ง สังขธรรม แด อสังขธรรม
 ทั้งหลาย เทพยดา แด มนุษย์ ทั้งหลาย ได้ เต็มใจ ใน วิราคธรรม แด
 เทพยดา แด มนุษย์ ทั้งหลาย เหล่านั้น ชื่อว่า เป็น ผู้ ได้ เต็มใจ ใน ธรรมอันเลิศ
 คุณคือ วิบากผลของบุคคลผู้ ได้ เต็มใจ แด เหล่านี้ ก็ แค่วัน เป็น ส่วน
 อัน เลิศ ก็ แด สันติบท คือ พระนิพพาน ที่ พุทธา นุพุทธ บุคคล ทั้งหลาย ได้
 พรรณา ไว้ โดย อเนกูปการ มี นัย ดังนี้ เป็น ต้น นั้น วิสัย อัน ผู้ แดคง
 แด ผู้ ได้ สดับ ได้รู้ แด แด หาก มา นิยม กำหนด ไว้ว่า สันติบท คือ
 พระนิพพาน นั้น ๆ พุทธา นุพุทธ บุคคล ทั้งหลาย หาก พรรณาไว้ โดย นัย เป็น
 อเนก ดังนี้ การกบุคคล ปรารถนา จะ บรรลุ อภิสัมมัย คือ ครุสรีรังษี นิพพาน
 คือ ธรรม ที่ พระพุทธเจ้า แด บุคคล ที่ ครุสรีรังษี ตาม พระพุทธเจ้า หาก พรรณา
 ไว้ นั้น เป็น ข้อ ประสงค์ จำ จะ ต้อง กระทำ กิจ ด้วย ปฏิบัติ กาย แด วาจา
 แด นวจิตร อันใด กุศลธรรม ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ก็ ควร จะ พึง กระทำ ซึ่ง
 กิจ อัน ชอบ ที่ เป็น อุบาย มรคา เพื่อ จะ ให้ บรรลุ ซึ่ง สันติบท คือ นิพพาน
 ฉะนั้น อัน นี้ เนื้อความ ใน อภิลักขิณี เป็น ประถม ก็ อภิลักขิณี ที่ ควร พ ๒
 ๒ มี เนื้อ ความ ว่า การกบุคคลผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ควร จะ พึง กระทำ

ซึ่ง กิจ อันใด ที่ การกบฏกต ได้ ถึง พร้อม เฉพาะ หน้า คือ รู้ ด้วย โด กัย
 บัญญัติ ว่า บท คือ นิพพาน เปน ต้นตอ ส่วน อัน ระวัง ส่วน อัน เลือยต ดัง นี้
 แล้ว แด เปน ผู้ ปรารถนา เพื่อ จะ บรรลุ ซึ่ง ต้นตอ บท คือ นิพพาน ควร จะ พัง
 กระทำ ซึ่ง กิจ นั้น ๆ ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ก็ พัง กระทำ พัง บ้าง เพญ ให้ เปน
 ข้อ ปฏิบัติ อัน ความ ที่ รู้ โดย โด กัย บัญญัติ เพราะ ได้ ยิน ได้ พัง มา
 เปน ต้น นั้น ชื่อ ว่า อภิสัมมัย ใน อภิสัมเมจจ์ศัพท์ อธิบาย ว่า การกบฏกต
 มา พัง กิตฺตญาณมิตร มี พระพุทธเจ้า เปน ต้น ได้ สิ้น ซึ่ง ตำนานธรรม แล้ว
 กระทำ ไว้ ใน จิตร โดย แยก คาย อธิบาย ที่ ชอบ หยั่ง ทราบ ด้วย โด กัย บัญญัติ
 ว่า บท คือ นิพพาน นั้น เปน ส่วน ระวัง เปน ส่วน อัน เลือยต ดัง นี้ แล้ว
 ประสงค์ จะ ใคร่ บรรลุ ซึ่ง ต้นตอ บท คือ นิพพาน นั้น เปน ประโยชน์ อย่าง ยิง จะ
 พัง กระทำ ซึ่ง กิจ ที่ ชอบ อันใด กุศล บุรุษ ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ก็ ควร จะ
 พัง กระทำ ซึ่ง กิจ นั้น คือ ธรรม ของ ตน อัน มี เนื้อความ ดัง พรรณา มา
 ดังนี้ ให้ บ้าง เพญ กุศล ชน ช้ อัน เปน มรคา เพื่อ ครุติ รู้ ตลตอด ซึ่ง ต้นตอ บท คือ
 นิพพาน ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ พัง กระทำ ซึ่ง กิจ ที่ ชอบ นั้น ให้ ไพบูลย์ มี
 เนื้อความ ดัง วิถี ชนา มา ดังนี้ (กรณีย มัตถ กุศล เตม ยันติ ต้นตอ ปกั อภิสัมเมจจ์
 จาคิ เขตต์ถ) บัด นี้ จัก วิมจ ฉน ใน บท คือ (กรณีย มัตถ กุศล เตม ยันติ ต้นตอ
 ปกั อภิสัมเมจจ์) ซึ่ง ได้ ความ ว่า การกบฏกต ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ พัง
 กระทำ ซึ่ง กิจ อัน จะ พัง กระทำ นั้น กอน (กรณีย อตถ อกรณีย) ความ
 ว่า กิจ อัน ควร จะ พัง กระทำ นั้น ก็มี กิจ อัน ไม่ ควร จะ พัง ทำ นั้น ก็มี ใน
 กิจ ที่ ควร จะ พัง กระทำ แล กิจ ที่ ไม่ ควร จะ พัง กระทำ ทั้ง สอง ประการ นั้น

ถ้าจะ ถ้าว โดย ย่อ โดย ดังเขป แล้ว ประชุม ตาม แห่ง ดึกขา คือ อธิศีล
 ดึกขา อธิจิตตดึกขา อธิบัญญัติดึกขา ตาม ประการ นี้ แดเปน กิจ อัน
 กวรวุคคตควร จะ พัง กระทำ กรรม คือ ศีล วิบัติ ทิฏฐิวิบัติ ขาวาวิบัติ
 อาชีวิวิบัติ คือ วิบัติ จาก ศีล แด วิบัติ จาก บัญญา แด วิบัติ จาก มารยาต
 วิบัติ จาก อาชีวิ ปริตฺธิศีล เปน อาทิ ฉนี้ (อภรณีย) ได้ ชื่อ ว่า กิจอัน
 ไม่ควร จะ พัง กระทำ (ตถา) อนึ่ง โสธ (อศฺล กุธโส) ฉดต มี สอง
 อย่าง คือ ฉดต ใน ประโยชน์ ก็มี ฉดต ใน อนใไร ประโยชน์ ก็มี ใน
 ฉดต สอง ประการ นั้น (โย อิม สมิ ธาธเน มัพพชิตฺวา) กุตบฏวิญฺเญ
 บรรพชา ใน ศาสนา นี้ แล แต่ ไม่ ประกอบ วัชอบ ซึ่ง ตน เปน บุคคต มี
 ศีล อัน ขาด ทำตาย แล ตำเรีจ ซึ่ง กิริยา ที่ เดียง ชีพ เพราะ อาศรัย ซึ่ง
 อนนฺตชนรรม คือ แสงหา ไม่ควร ยี่สิบเอ็ด ประการ (เดียง กิทำ) แด
 อนนฺตชนรรม แสงหา ไม่ควร ๒๑ ประการนั้น คือ ตั้ง อะไรบ้าง อนนฺต
 ชรรม ๒๑ นั้น ฉา เวทฺุทานิ คือ ภิกษุ ตำเรีจ เดียง ชีวต เพราะ อาศรัย
 เวทฺุทานิ ให้ ไม่ ไผ่ ประการ ๑ มัคคทานิ ให้ ไผ่ ประการ ๑ ปุบฺเฑทานิ ให้
 คอกไม้ ๑ ฉตทานิ ให้ ฉตไม้ ๑ ทนฺตกฏฐุทานิ ให้ ไม่ สัพัน ๑ มุโข
 ทกทานิ ให้ น้ำจวนปลา ๑ ตินานทานิ ให้ น้ำ ตำหรับ ขาบ ๑ จุณฺณ
 ทานิ ให้ จุณ ตำหรับ ขาบน้ำ ๑ มัคคิกทานิ ให้ ดิน ตำหรับ ทา คือ ว่า ดิน
 ต่อพอง ๑ ปาตกนิยตฺติ คือ ประพตฺติ ซึ่ง ภาว เปน คน ตำเคีย เจีย คน ๑ มัค
 คสูบฺนตฺติ คือ ภาว เจรจา เตระ แด เทีจ บ้าง จรง บ้าง เหมือน อย่าง ประหนึ่ง
 ว่า แกงถั่ว ๑ ปาริภคียตฺติ คือ ภาว อะ อุม ซึ่ง ทวรก ใน ตระกุต ๑ ชัมเปธ

นิยม คือ เทียบเลือกชนไป ด้วย แข็ง แดง หา ซึ่ง ๑ เวชชกัมม คือ
 กระทำ เวชกรรม เป็น หมอ ยา รักษา ใช้ ๑ ทศกัมม คือ เป็น ทศ เต็ม ข้าว
 ๑ แห่ง ศฤหัตถ์ ๑ ปหิน คมน คือ เป็น คน สำหรับ ใช้ แห่ง ศฤหัตถ์ ๑
 บัณฑิต บัณฑิต ทาน คือ ให้ อาหาร บิณฑบาต คอบแทน ซึ่ง อาหาร
 บิณฑบาต ๑ วัตถุประสงค์ คือ เรียน วิชา ทำ นาย ที่ บ้าน ที่ เรือน ๑ เขตต์
 วิชา คือ เรียน วิชา ตู ที่ นา แด ที่ ด่วน นักเขตต์ วิชา คือ เรียน วิชา ทำ นาย
 ฤกษ์ ตี แด ข่ว ๑ ฉัพพะเช อโคจร ๑ จริ คือ เทียบ ไป ใน ที่ อโคจร ไม่
 ควร จะ เทียบ ไป มี ประการ ๒ แห่ง ๑ สิริ เป็น อนเนสันธรรม ๒๑ ประ
 การ ด้วย กัน กับ ทั้ง อโคจร ๒ ประการ นั้น (เสยยตีท) มี คำ ปุจฉา
 ว่า อโคจร ที่ อัน ไม่ ควร จะ พึง เทียบ ไป หก ประการ นั้น คือ สิ่ง ไร บ้าง
 วิสัย ณา ว่า อโคจร ที่ อัน ใหม่ ควร จะ พึง เทียบ ไป ๒ ประการ นั้น ๑ เวสัย
 โจร คือ เทียบ ไป ใน สำนัก แห่ง หมิง แพรคยา ประการ ๑ วิชวโจจร
 คือ เทียบ ไป ใน สำนัก แห่ง หมิง ม่าย ๑ อุตกุมาริกโจจร คือ เทียบ ไป ใน
 สำนัก สัตว์ ที่ เป็น ตัว ใหญ่ ตัว เทอ ๑ บัณฑิตโจจร คือ เทียบ ไป ใน
 สำนัก แห่ง มนุษย์ บัณฑิต ๑ ภิกษุณีโจจร คือ เทียบ ไป ใน สำนัก แห่ง
 นาง ภิกษุณี ๑ ปานาคารโจจร คือ เทียบ ไป ใน โรงสุรา ๑ เป็น
 อโคจร สถานที่ อัน ไม่ ควร จะ พึง เทียบ ไป ๒ ประการ ด้วย กัน
 (จัสสิฐ ๑ วิหริ) อนึ่ง กุณบุตร บรรพชิต เป็น ผู้ ระคน พร้อ ม อยู่ เพศ
 ระคน พร้อ ม ด้วย พระยา แด มหาอำมาตย์ แด ศิริคตัญ นิคเรณู แด ซ่างก
 แห่ง ศิริคตัญ นิคเรณู อัน เป็น ศฤหัตถ์ ทั้ง หลาย ที่ มี ได้ อนุ โดม ตาม ดิกรายท

ทั้งหลาย นั้น ก็ ตี (ยานี วา ปน ตานี) หนึ่ง เจ้า ตระกูล ทั้งหลาย ไตนั้น
 เป็น ตระกูล อัน หา ศรัทธา ปณินนาการ มิได้ เป็น ตระกูล มัก ค้ำ ข่ง แด
 แดวง ภัย บริภาษ ก่อ ตัด มิได้ ปราณาเพื่อ จะ ให้ เป็น ประโยชน์ แดคุณความ
 เกอ กุด มิได้ ปราณาเพื่อ จะ ให้ เป็น ผาตุก ดำราญ แด มิได้ ปราณา
 เพื่อ จะ ให้ ภัย มิได้ แต่ กามาทิโยค แก่ ภิกษุ แด ภิกษุ นี้ อนุสาธก แด
 อนุสาธกา ทั้ง หลาย กุตุบุตร บรรพชิต ต้อง เด่พยัคฆ หา เขา ไป หนึ่ง โกต หนึ่ง
 เคียง ซึ่ง ตระกูล ทั้งหลาย มี ชาติคิย ตระกูล เป็น ต้น เห็น ปาน ดัง นั้น ก็ ตี
 (อนัตถ กุสโล) กุตุบุตร บรรพชิต ฉลาด อย่าง นี้ ได้ ชื่อ ว่า ฉลาด ในอัน
 ใช้ ประโยชน์ (โย ปน กุตุปต์ โส) หนึ่ง กุตุบุตร ผู้ ได้ บรรพชา ใน พระ
 พุทธศาสนานี้ แดแล้ว แดมา ประกอบไว้ ชอบ ซึ่งคน ละเตี้ย ซึ่ง อนัตถนจรรม
 การ แดวง หา ไม่ควร ๒๑ ประการ เช่น กล่าว มา นั้น แดแล้ว แด ปราณา จะ
 ไคร่ ค้าง อยู่ ใน พระเจตปาริตุทธิศีล ย่อม ขำระ เตี้ย ซึ่ง ปาติโมกข สังวรศีล
 ให้ บริสุทธิ ด้วย ศีล แห่ง ศรัทธา คือ ตั้ง ไว้ ซึ่ง ศรัทธา ให้ เป็น ประชาน
 ขำระ ซึ่ง อินทรีย์ สังวรศีล ให้ บริสุทธิ ด้วย ศีล เป็น ประชาน แด ขำระ ชาติ
 ปาริตุทธิศีล ให้ บริสุทธิ ด้วย ความเพียร เป็น ประชาน แด ยัง บั้จจัย ตันนิส
 สัตศีล คือ ศีล อัน ภาไศรย เด่พยัคฆ ซึ่ง จตุบั้จจัย ให้ บริบูรณ์ บริสุทธิ
 ด้วย บั้ญญา เป็น ประชาน (อย์ อนัตถกุสโล) กิริยาที่ กุตุบุตร บรรพชิต
 ฉลาด อย่าง นี้ ได้ ชื่อ ว่า ฉลาด ใน ประโยชน์ ว่า อีก นัยหนึ่ง กุตุบุตร
 บรรพชิต โส ย่อม มา ขำระ เตี้ย ซึ่ง ปาติโมกข สังวร ศีล ให้ บริสุทธิ หมด

จต ด้วย อำนาจ แห่ง อิน ชำระ ซึ่ง อามต ฐนั ๗ ของ แด ชำระ อินทริย
 สังวรศีล ให้บริสุทธิ์ ด้วย อำนาจ ยัง อภัสส ธรรม ทั้ง หตาย มี อภัสสมา เป็นอาทิ
 มี ให้บังเกิด ได้ ใน ทวาร ทั้ง ๖ ที่มี อารมณ มา กระทบ กระแทก ถูก ตอง
 นั้น แด ชำระ อาชีวะปาริสุทธิศีล ให้บริสุทธิ์ ด้วย อำนาจ ที่ เว้น ปล่อย จาก
 อเนสนะ ๒๑ ประการ แด ด้วย อำนาจ แห่ง อิน เตพย ซึ่ง บัจจย ทั้ง ๔ มี
 จิวร บัจจย เป็น อาทิ อิน บุคคล ผู้ เป็น วิญญูชน หาก ธรรมเสริญ แด พระพุทธ
 เจ้า สาวก แห่ง พระพุทธเจ้า หาก พรรณา ไว้ นั้น แด ยัง บัจจย อินนิตติ
 ศีล ก็ ออิน เตพย ซึ่ง จต บัจจย ให้บริสุทธิ์ ด้วย อำนาจ แห่ง บัจจเวกขณ
 พิจารณา ซึ่ง บัจจย อิน ควร แก่ กถาว มา แล้ว นั้น แด ยัง ดัมปชัญญะ ให้
 บริสุทธิ์ ด้วย อำนาจ พิจารณา เห็น ลง โดย ประจักษ์ ซึ่ง ธรรม ทั้ง หตาย มี อิน
 ประกอบ ด้วย ประโยชน์ เป็นคน ใน กิริยา ที่ ผลดี เบียดหย ซึ่ง อริยาบถ
 ทั้ง ๔ นั้น (อัยปี อิตถกุกุสโต) กุตบุตร บรรพชิต แม้ เป็น ผู้ ฉลาด อย่าง
 นึกดี ก็ ได้ ชื่อ ว่า เป็น ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ (โยจวา ปน) อนึ่ง
 กุตบุตร บรรพชิต ได้ มา รู้ ตั้ง นี้ ว่า น้ำ ที่ เสร้า หมอง ไม่ มอง ได้ บริสุทธิ์
 แด จะ ชาว บริสุทธิ์ ฉลาด ได้ ก็ เพราะ ชาติริย ซึ่ง น้ำ สำหรับ ฟอก สำหรับ ชัก
 อาทาได้ แฉ่น หรือ กระจก ที่ เสร้า หมอง มัว ไป นี้ นี้ เถ่า จะ ชำระ ให้
 บริสุทธิ์ ได้ ก็ เพราะ ชาติริย ซึ่ง เถ่า สำหรับ ขัด ดี ชาติริย ของ ธรรมชุตติ
 ที่ ประกอบ ด้วย โทษ เป็น ราคี นั้น จะ ชำระ ให้ สิ้น โทษ สิ้น ราคี ที่ แปล
 เบื้อง ได้ ก็ เพราะ ชาติริย แปลง เพลิง ที่ ปาก เบ้า ได้ มา ลง หล่อ หลอม
 เติง ได้ ด้วย แปลง เพลิง (ยถา) อิน นี้ แด มี อุปมา หนึ่ง ไค (ดีดี

โองการยติ) คิดจะบริสุทธิ บริบูรณ์เองได้ ได้ ก็เพราะบุญญาคุณ นั้น
 กุณฑกร บรรพชิต นั้น ครั้น ว่าว ดู แล อย่าง นึก ขำระ ฉ่าง ซึ่ง คิด ยง คิด ให้
 บริสุทธิเองได้ ด้วย น้ำ ถ้าง คือ องค์ บุญญา อีก นัย หนึ่ง มีคำ อุปรมา ว่า
 (กิตติคุณิกา) นาง นกได้ ย่อม รักษา ใจ ซึ่ง ใจ แห่ง ตน นั้น ไต (จามรี
 มีโค) มฤคชาติ ชื่อ ว่า จามรี ย่อม ระวัง รักษา ใจ ซึ่ง ขน ทาง นั้น ไต (เอก
 ปุคคิกา นารี) ผู้ใด ที่มี บุตร คน เดียว แด่ ย่อม รักษา ซึ่ง บุตร คน เดียว อัน
 เปน ที่ รัก นั้น ใจ นั้น ไต บุรุษ ผู้ มี ใจ กษุ ข้าง เดียว แด่ ย่อม รักษา ซึ่ง ใจ กษุ
 ข้าง เดียว นั้น ใจ นั้น ไต กุณฑกร บรรพชิต ใน บวร พุทธค้ำถ้านั้น ก็ ย่อม
 เปน บุคคล มี ใจ ประมาท ย่อม ระวัง รักษา ซึ่ง ศีล วัณร ของ ตน ใจ ยัง นึก
 มี อุปรมา ดัง นั้น เมื่อ หมั้น ระวัง พิจารณา ซึ่ง ศีล ของ ตน อยู่ แล ทง เวลา
 เย็น แล เวลา เช้า ก็ ย่อม จะ มี ใจ เห็น ซึ่ง โทษ คือ ความ เค้ว่าหมอง แห่ง ศีล
 แม้ ฆาตร ว่า เค้า อดู (อัยปิ อิตถกุตโต) แม้ กุณฑกรบรรพชิต ฉลาด อย่าง
 นี้ ก็ ดี ก็ ไต ชื่อ ว่า เปน ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ (วา ปน) อีก ประการ
 หนึ่ง เค้า กุณฑกร บรรพชิต ไต ดำรง อยู่ ใน ศีล อัน เปน เหตุ กระทำ มี ให้ มี
 ความ วิปปฏิสาร เตือด ร้อน ใน ใจ นั้น แล ก็ ย่อม จะ ค่อย ยก ย่อง ประ
 คับ ประคอง ซึ่ง ปฏิปทา ทาง ปฏิบัติ อัน เปน เหตุ ที่ จะ หมด เสีย ซึ่ง ก็ เตศ นั้น ใจ
 (คัม บคคเหตวา) ครั้น แล ว่า ประคับ ประคอง ยก ย่อง ซึ่ง ความ ปฏิบัติ นั้น
 ใจ แล ก็ ย่อม กระทำ ซึ่ง กสิณบริกรรม ครั้น ว่า กระทำ ซึ่ง พระศาถ
 ดัง ว่า มา แล ก็ ย่อม จะ ยัง สืบมา บค ทง หลาย ให้ บง เกิด ไต (อัยปิ อิตถ
 กุตโต) แม้ กุณฑกร บรรพชิต ฉลาด อย่าง นี้ ก็ ไต ชื่อ ว่า เปน ผู้ ฉลาด ใน

ประโยชน์ (โย ปณ สมนันตัตติโต วุฏฐาย) อนึ่ง กุณบุตร บรรพชิต ไค
 ออกจาก สมนันตัตติโต และ มาพิจารณา ดู ซึ่ง สังฆารชธรรม ทั้งหลาย ก็ ได้
 บรรลุ ถึง ความ เป็นพระอรหันตบุคคล (อัย อคตกุสลังนํ อคฺ โค) กุณบุตร
 บรรพชิต ผู้ฉลาด ใน ประโยชน์ อย่าง นี้ จัด ได้ ชื่อ ว่า เป็น ผู้ฉลาด อัน
 เด็ด กระทำ ฉลาด ใน ประโยชน์ ทั้งหลาย ที่ พรรณานัน (ตตฺถ อคต
 กุสฺสเถ) บรรดา ฉลาด ใน ประโยชน์ ทั้งหลาย เหล่า นั้น กุณบุตร บรรพชิต
 ที่ เป็น ผู้ฉลาด ใน ประโยชน์ ทั้งหลาย ด้วย กิริยา ที่ ดำรง อยู่ใน สัตถ อัน เป็น
 เหตุ กระทำ มิให้มี วิปปฏิสาร ความ ร้อนใจ กำหนด เพียง ไร ก็ดี แต่ ด้วย
 กิริยา ที่ ค่อย ยกลง ประคอง ประคอง ซึ่ง ความ ปฏิบัติ อัน เป็น เหตุ ร่มเสี้ย ซึ่ง
 ฤกษ์ มิ กำหนด เพียง ไร ก็ดี ที่ พระอาจารย์ เจ้า หาก พรรณานัน แล้ว อัน ไค นี้
 (เต อคตกุสฺสลา) กุณบุตร บรรพชิต ผู้ฉลาด ใน ทาง หา ประโยชน์ ทั้งหลาย
 นั้น สมเด็จพระผู้ ทรง พระภาคย์เจ้า ทรง อธิบาย ว่า เป็น ผู้ฉลาด ใน
 ประโยชน์ ใน เนื้อความ นี้ (ตถาวีชา จ) ก็ แต่ บรรดา ภิกษุ ทั้งหลาย ห้า
 ร้อย เหล่า นั้น ก็ เป็น ผู้ฉลาด ใน ประโยชน์ มี ประการ ๑๑ พรรณานัน
 (เตน ภคฺวา) เหตุ การณ์ ดัง นั้น สมเด็จพระผู้ ทรง พระภาคย์เจ้า ทรง
 หมายเอา พระภิกษุ ทั้งหลาย ห้า ร้อย นั้น แล้ว พระพุทธองค์ จึง ได้ ทรง
 ตรัส ซึ่ง พระศาสดา มี บท ว่า (กรณียมัตถ กุสฺสเถน) เป็น อาทินัน ด้วยพระ
 ธรรมเทศนา เป็น บุคคลตาธิฐาน เฉลียว บุคคล ผู้เดียว แล้ว ถ้าดับ นั้น พระ
 พุทธองค์ จึง ทรงตรัส ซึ่ง พระศาสดา ว่า (ยมนํ สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจ) กระนั้น
 แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย เหล่า นั้น อัน บังเกิด ความ เกลียด แคลง สงสัย ว่า (กั

กรณี ยี่) กิจอื่น การกบุคคล ควร จะ พึง กระทำ นั้น เป็น ไฉน ดังนี้ มี
 คำ ปรุณาว่า (โก อธิบาย) ข้อ อธิบายใน บท คือ (ย่นต์ สันต์
 ปท อภิสเมจ) นั้น เป็น ดัง ฤา มี คำ วิเคราะห์ คำ อธิบายใน บท คือ
 (ย่นต์ สันต์ ปท อภิสเมจ) นั้น ว่า (ยกรณีย) กิจอื่นใด อัน การกบุคคล
 ผู้ มีความ ปรารถนา เพื่อ จะ บรรลุ เหนาะ หน้า ด้วย สามารถ ตรัสรู้ เหนาะ ซึ่ง
 บท คือ นิพพาน อัน เป็น ส่วน ระวัง อัน สมเด็จ พระพุทธเจ้า แด บุคคลผู้
 ตรัสรู้ ตาม พระพุทธเจ้า ท่าน หาก พรรณา ได้ (ยกรณีย) กิจ นั้น เป็น
 กิจอื่น การกบุคคล จะ พึง กระทำ จำ ต้อง ทำ ซึ่ง กิจ นั้น (ฮลวา) อีก นัย
 หนึ่ง ว่า กิจอื่นใด อัน การกบุคคล มา รู้ว่า บท คือ นิพพาน เป็น ส่วน อัน
 ระวัง ดังนี้ แล ด้วย โลกีย บัญญา ด้วย อำนาจ ที่ ไต่ ย่น ไต่ พง มา เหนาะ ๆ
 เป็น ต้น แลว แต่ มีความ ปรารถนา เพื่อ จะ ไต่ ตรัสรู้ ซึ่ง บท คือ นิพพาน
 เป็น ส่วน อัน ระวัง นั้น กิจอื่น นั้น การกบุคคล ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ พึง
 กระทำ เกิด จำ จะ ต้อง กระทำ ให้ คง ได้ (เฮอเมตต์ อธิบาย) อธิกา
 ธิบาย ใน บท คือ (ย่นต์ สันต์ ปท อภิสเมจ) นั้น บัญญัติ พึง วั ด้วย
 ประการ หนึ่ง (ฮลวา) อีก นัย หนึ่ง อธิกาธิบาย ใน บท คือ (ย่นต์ สันต์
 ปท อภิสเมจ) นั้น มีความ ว่า ใน เมื่อ พระพุทธเจ้า อัน สมเด็จ พระผู้
 ทรง พระภาคย์ ตรัส ว่า กิจอื่นใด อัน การกบุคคล ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ พึง
 กระทำ ดังนี้ แต่ เมื่อ ภิกษุ ห้าร้อย มา คิด ว่า กิจ อะไร ๆ ดังนี้
 พระพุทธองค์ จึง ได้ ทรง ตรัส ว่า (ย่นต์ สันต์ ปท อภิสเมจ) ว่า กิจอื่นใด
 ที่ การกบุคคล ผู้ ปรารถนา จะ บรรลุ ด้วย ปฏิเวชา ภิสมัย คือ บรรลุ ซึ่ง บท คือ

นิพพาน อัน สัตว์ พึ่ง ถึง อัน ระวัง นั้น จะ พึ่ง กระทำ กิจ อัน นั้น การก บุคคล
ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ พึ่ง กระทำ เกิด ดังนี้ (คัสเสว อธิบาย โปโย) อธิบาย
แห่ง บท คือ (ยนิคฺ ธันคฺ ปทํ อภิสฺเมจฺจ) นั้น บัณฑิต พึ่ง รู้ ด้วย ประการ
ดังนี้ แต่ นี้ จะ พรรณา ใน ศาตรา มี บท ว่า (ธัก โภ อชฺช จ สฺหฺช จ) เป็น
ต้น แสดง บุพพภาค ปฏิบัติ ของ ชน ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ จะ กระทำ ซึ่ง กิจ ที่
ชอบ นั้น มีความ ว่า กุศฺบุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ (ธัก โภ อชฺช จ สฺหฺช จ)
พึ่ง เป็น คน สามารถ อาจ หาญ เพื่อ จะ ไม่ เอื้อ เพื่อ ต่อ กาย แล ชีวิต แล
ปฏิบัติ เพื่อ จะ ครดิ วั ซึ่ง พระเจตราวินิจฉัย ด้วย ปฏิเวชญาณ อนึ่ง พึ่ง เป็น
คน ซื่อตรง แล ซื่อ ด้วย ดี ไม่ โห่หวด ซึ่ง คุณ ที่ ไม่ มี ใน คน (สุจฺโจ จ สฺส
มฺมฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก) พึ่ง เป็น บุคคล อัน ทำน ผู้ อื่น ที่ เป็น กติยานมิตร ตั้ง ดอน
แล อ่อน น้อม ค่อ ถนมาปฏิบัติ แล ไม่ มี อคติมานะ ซึ่ง จะ กัด กัน ค่อ ทางปฏิบัติ
(ธันคฺธฺธ โภ จ) อนึ่ง พึ่ง เป็น คน ฉ้น โศษ เต็มใจ ด้วย บัจจย ตาท คือ เตียง
กาย ตาม ได้ ตาม กำลัง ตาม ถนควร (ธฺโร จ) อนึ่ง พึ่ง เป็น บุคคล อัน
ผู้ อื่น จะ เตียง ง่าย ไม่ โดก เลือก บัจจย ตาท (ธฺปฺกฺจ โภ จ) อนึ่ง พึ่ง มี
กิจการ น้อย แต่ พอ พึ่ง ควร แก่ อภิสฺมาจว (ธฺตฺตฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท) และ พึ่ง มี
ความ ประพฤติ อัน แะ ตี มี บริวาร พอ ควร แก่ สดฺเสชระ อาจ ไป ใน ทิศานุทิศ
ได้ ตาม ความ ปราถนา อยู่ มา ตัง นก มี จะ งอย ปาก แล ชน บัก บิน ไป โดย
สดงก ฉนั้น (ธฺนฺคฺนฺทฺริ โภ จ) อนึ่ง พึ่ง มี อินทรีย์ อัน สงบ ระวัง คน
อย่า ให้ อกุศล มี อภิรณา แล โทมนัก เป็น ต้น โหล ไป ตาม เพราะ เหตุ เห็น
รูป พึ่ง เตียง เป็น อาทิ ได้ (นิป โภ จ) อนึ่ง พึ่ง เป็น คน ระวัง คน ได้ โด

ไม่เหลือ ประกอบด้วย บัญญา อันสามารถ ตามวิทษา อริสัตว์เป็นต้น (อัมป
 คพิ โภ) แต่ พึง สังกษ ไม่ คนองกาย คนอง วาจา คนองใจ (กุเลตุ อมม
 คิท โช) แต่ ไม่ พึง กำหนด พัว พันธ์ ถึงจุดเป็น ห่วงใยใน ตระกุด ทั้งหลาย
 (เอวรู โป อัสส) กุดบุตร ผู้ฉลาดใน ประโยชน์ พึง ปฏิบัติ ซึ่ง คน มีความ
 เป็นผู้ อาจ หาญ เป็นต้น จน ถึง ไม่กำหนดใน ตระกุด เป็น ที่ ด้ด ฉนี้ แล้ว
 พึง ทำคน ให้เป็น ภวณะ ควร จะ เป็น การก บุคคล ครัต วิรู ซึ่ง พระนิพพาน
 ดันตบท นั้น (น จ ชุทธิ สมารเร ถัญจ) อนึ่ง กุดบุตร ผู้ฉลาด ใน
 ประโยชน์ นั้น ไม่ พึง ประพฤติ ซึ่ง กรรม กิเลศ คือ ทุจริต แม้ มี ประมาณ น้อย
 (เขน วิญญู ปเร อปวเทยฺย) เพราะ ทุจริต มี ประมาณ อันใด คน มา
 ประพฤติ แล้ว ท่าน ผู้รู้ วิเศษ วิญญูชน ทั้งหลาย จะ พึง ตีเคียน ได้ ก็ เพราะ
 ทุจริต มี ประมาณ น้อย นั้น (เอว โหน โท) เมื่อ กุดบุตร มา ดำรง คน
 อยู่ใน บุพพภาค สัมมาปฏิบัติ เป็น การก บุคคล ฉนี้แล้ว พึง เจริญ เมตตาแผ่
 โมตรี ปราณ ความ เกษม ดำราญ นิราคภัยวร ใน หมู่สัตว์ ไม่มี ประมาณ
 ว่า (สุชินวา เขมิโน โหนตุ สัพเพ สัตตา ภวันตุ สุขิตตา) สัตว์ ทั้ง
 หลาย ทั้งปวง จง มีสุข พร้อมเพรียง ด้วย ความ สุข เกิด สัตว์ ทั้งปวง จง
 เป็น ผู้ มีความ เกษม นิราคภัย อุบถว เกิด สัตว์ ทั้งหลาย ทั้งปวง จง เป็น
 ผู้ มี คน ถึง แล้ว ซึ่ง สุข เกิด (เยเกจ ปาณทุกตติ) ภูต คือ สัตว์ มีชีวิต
 อินทรีย์ ทั้งหลาย เหล่า นั้น มี อยู่เป็น สัตว์ ด้ด มี คันทหา แต่ ความ กัดัว ยัง
 ไม่ระไค จาก ฉนตาน (ถาวร วา) หรือ เป็น สัตว์ มัง คัง มนคัง ฉน
 คันทหา แต่ ความ กัดัว แล้ว (อฆวเสถา) มี สุข เกษม ปราศจากภัย

๑. ขอบททั้ง กาย แล จิตร หว เศษ มิได้ (ทีฆา วา เย มหันทา วา) สัตว์เหล่าใด
 ที่ กาย ยาว แล กายใหญ่ (มัจฉิมวา รัสสะกา) สัตว์ทั้งหลาย ที่ กาย เปน
 ท่ามกตวง แล กายสั้น แล เตอียด แล หยาบ (ทีญฐา วา เย จ อทีญฐา)
 สัตว์เหล่าใด ที่ เรา ใด เห็น แลว หรือ ที่ เรา มิได้ เห็น (เย จ ทูเร วถันติ
 อวิทเร) อนึ่ง สัตว์เหล่าใด อยู่ ณ ที่ โกลด แล ที่ โกลด (ภุตา วา สัมภเวธึ วา)
 สัตว์ทั้งหลาย ที่ เกิด แลว สิ้น ชาติ เบื้อง นำ แลว หรือ สัตว์ ยัง แลว งหา
 สัมภว ความเกิด ค้อ ไป เพราะ กิเลตตามลีย ยัง ละ มิได้ กัด (สัพเพ สัต
 ตา ภวันตุ สุตตคตา) สัตว์ทั้งหลาย จง มี ตน ถึง ซึ่ง ความ สุขเกิด (น ปโร
 ปรี นิ กุพเพถ) สัตว์อื่น ผู้หนึ่ง ผู้ใด อย่าได้ ชม ชักขอบง่า ซึ่ง สัตว์อื่น
 อย่า พึง ดำคัญ ถ่วง ตูหมิ่น ซึ่ง สัตว์อื่น นั้น แม้แต่ผู้ใด ผู้หนึ่ง ใน ที่ อันได้
 อันหนึ่ง อย่า พึง ปรารถนา ทุกข์ แก่กัน แลกัน เพื่อ จะ ประทุษร้าย เตี้ยด แทง
 ด้วย กายวิจิตร แล ดำคัญ จะ กระทบ กระถัง ด้วย มโนวิการ กุณบุตร
 นั้น พึง เจริญ เมตตา ใน สรรพสัตว์ ด้วย ประการ ฉนี้ (มาตา ยถา นิย ปัตติ)
 มารดา จะ พึง ตาม รักษา ซึ่ง บุตร ที่ บังเกิด แต่ ตน ด้วย ฮาย คือ แม่ว่า
 ชีวิต ก็ จะ พึง ส่ง รักษา บุตร นั้น ได้ ฉนี้ ไค (เขวมบี สัพพภุเตส) กุณ
 บุตร นั้น พึง เจริญ ซึ่ง เมตตา ไม่มี ประมาณ ใน สัตว์ทั้งปวง เหมือน ฉนั้น (เมต
 ตัญจ สัพพ โถกถัม) กุณบุตร นั้น พึง เจริญ เมตตา ไป ใน โลกย์ทั้งปวง ให้ เปน
 จิตร มี อารมณ ไม่มี ประมาณ ทั้ง เบื้องบน เบื้อง ต่ำ เบื้องขวาง (อธัมพาริ
 ชวร อธปัตติ) ไม่คับแคบ ไม่มี เหว ไม่มี ชาติ กัด สัตว์ (ทีญฐญาริ นัตถิ
 โนวา สยา โนวา) กุณบุตร นั้น ยืน อยู่ หรือ เที่ยว จงกรม แล นั่ง นอน อยู่ ก็ คือ

(ยาว ศัสต์ วิคตมัทโร) จะ พัง ยัง เป็น ผู้ มีความ เจียน เหนง่าง วงงุม อัน
 ปราศ จาก สันดาน อยู่ เพียง ไต ไม่ มี นิยม กำหนด อธิบาย ณ (เอศ สก อธิฏ
 ฐะ ย) พัง อธิฐาน ซึ่ง สก อัน รุก ผูก พันธ อยู่ใน เมตตา นั้น ทุก ภาต ทุก
 สัมม (พรหมเมต วิหาร อิมมาห) บันฑิต ทั้ง ภาย ใน ธรรม วินัย
 นี้ ย่อม กถา ว่า ซึ่ง ธรรม อัน เป็น ที่ อยู่ คือ เมตตา นั้น ว่า พรหมวิหาร ธรรม
 เครื่อง อยู่ แห่ง พรหม (ทิฏฐิญา ออุปคัมม สัตวา ทสสันเนน สัมปณ โน)
 ก็ แล กุศบุตร นั้น ได้ บรรลุ เมตตา ฌาน แล้ว ไม่ เข้า ไป โทถ ซึ่ง ทิฏฐิ
 เจริญ พระวิปัสณาญาณ (สัตวา) มี โลกุตระ ศีต อัน ถึง พรหมบริบูรณ์
 ด้วย ทศณะ คือ โสตา ปติมรรค อัน เห็น ซึ่ง พระอริยสัจ ทั้ง ๔ (กามะณ
 ุ วินย เสาธ) นำ เด็ย ด้วย ซึ่ง ความ กำหนด ใน กามคุณ ทั้ง ภาย ด้วย
 ฌานคณิมรรคญาณ ย่อม ไม่ เข้า ไป โทถ ถึง ซึ่ง ความ นอน ใน ครอบกอีก ย่อม
 เกิด เป็น อุปปาทิกะ แล้ว ก็ จร ปรินิพพาน ใน สุตทวารค์ พิกพ นั้น อัน นี้
 เป็น เนื้อความ ใน พระบาท พระอรรคกถา ผู้ พรรณา เนื้อความ จึง ดัง วัฒน
 ณาอรรค แห่ง บท พระบาท คือ (สก โก อชฺช จ สหฺช จ) เป็น อาทิ นั้น ว่า การก
 บุคคล มา พง กถยานมิตร มี พระพุทธเจ้า เป็น ต้น ได้ สดับ ซึ่ง ดำรง ธรรม
 แล้ว กระทำ ไว้ ใน จิตร โดย แขนบ ภาย ภาย ที่ ชอบ หยั่ง ทราบ ด้วย โสคิย
 บัญญา ว่า สันติบท คือ นิพพาน เป็น ส่วน อัน ระงับ เป็น ส่วน อัน เจริญค ดังนั้น
 แล้ว ประสงค์ จะ ใคร่ บรรลุ ซึ่ง สันติบท คือ นิพพาน นั้น เป็น ประโยชน์
 อย่าง ยิ่ง จะ พัง กระทำ กิจ ที่ ชอบ อัน ไต กุศบุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์

ควร จะ พัง กระทำ ซึ่ง กิจ นั้น ก็ แล กิจ ที่ ควร จะ พัง กระทำ นั้น พระ
 ผู้ มี พระภาคย์ เจ้า กถาว ด้วย บท เบื้อง ต้น อัน มี ปรกติ แล ดง ซึ่ง ประชุม ตาม
 แห่ง สิกขา เปน ประโยชน์ อัน ควร จะ พัง กระทำ โดยแท้ ตถาคิ จัง มี คำ
 รับ ว่า จริง เหมือน ฉนั้น คำ อัน นี้ ข้าพเจ้า ได้ กถาว ไว้ แล ใน อรรถ กถา
 พรรณา ซึ่ง อรรถ แห่ง บท แห่ง ศาสนา นั้น ว่า กิจ ที่ ควร จะ พัง กระทำ นั้น ก็มี
 กิจ ที่ ไม่ ควร จะ พัง กระทำ นั้น ก็มี ก็ ใน กิจ ที่ ควร จะ พัง กระทำ แล กิจ ที่
 ไม่ ควร จะ พัง กระทำ ทั้ง สอง อย่าง นั้น ประชุม ตาม แห่ง สิกขา คือ อธิศีล
 สิกขา อธิจิตศีลสิกขา อธิปัญญา สิกขานั้น เปน กิจ ควร จะ พัง กระทำ โดย ความ
 ย่อ ดึง เชบ ก็ แล ชุม นม พระภิกษุ ทั้ง ห้า รอย เหล่า นั้น กิจ ที่ พระผู้มี พระภาคย์
 ครีดี แล ดง ว่า กุศล บุตร ผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ ควร จะ พัง กระทำ ดัง นั้น ภิกษุ
 ทั้ง หตาย บาง องค์ ก็ ทรู แฉง บาง องค์ ก็ มิ ทรู แฉง เหตุ ว่า กิจ นั้น พระผู้มี ทรง
 พระภาคย์ เจ้า ทรง แล ดง โดย ดึง เชบ ย่นย่อ ยิ่งนัก กิจ อัน ไค ที่ ภิกษุ ผู้ จะ อยู่ ใน
 อาริยมุญิก เสด้านะ ใน ภา จะ พัง กระทำ นั้น แล ภิกษุ ทั้ง หตาย เหล่า ไค ยังมี
 ไค ทรู แฉง พระพุท ของ ค์ ประสงค์ เพื่อ จะ ยัง ภิกษุ เหล่า นั้น ไค ทรู แฉง ซึ่ง กิจ
 ที่ ควร จะ กระทำ นั้น โดย วิเศษ เมื่อ จะ ทรง แล ดง ซึ่ง กิจ นั้น ให้ พิศ คาว
 กว้าง ขวาง จึง กถาว ซึ่ง กิ่ง แห่ง พระศาสนา นี้ ว่า (สัก โก อชฺช ๑ สห
 ชฺช ๑ สุวโจ จัสส มุฑฺฒ อนติมานี) ดัง นี้ ก่อน

ใน ตำรับ นั้น มี คำ ปุจฉา ว่า ข้อ ซึ่ง พระพุท ฐิกาท ครีดี ว่า (สัก โก
 อชฺช ๑ สห ๑ สุวโจ จัสส มุฑฺฒ อนติมานี) กระนั้น จะมี อรรถาธิบาย
 เปน ประการ ไค วิสัย นาวา ว่า ข้อ ซึ่ง พระพุท ฐิกาท ครีดี ว่า (สัก โก อชฺช ๑

(๑) เป็นคนที่มีคำอธิบายว่า ถิกษุผู้จะอยู่ใน อาริยมุญิกเสนาสนะ
 ในบ้านนั้น เมื่อมีความปรารถนาจะใคร่ ครดิษฐ์ เณาระ ซึ่ง สันติบท คือ
 นิพพาน เป็น ส่วน อัน รำงับ แล้ว แต่ อยู่ แต่ ครดิษฐ์ ซึ่ง สันติบท คือ นิพพาน
 นั้น ด้วย โถกยบัญญัติ แล้ว แต่ มา ปฏิบัติ เพื่อ จะ ให้ ได้ ถึง ซึ่ง สันติบท
 คือ นิพพาน นั้น พึง เป็น คน สามารถ อาจ หาญ เพื่อ จะ ไม่ เชื้อ เพื่อ ต่อ
 ภาย แต่ ชีวิต แล้ว ปฏิบัติ เพื่อ จะ ครดิษฐ์ ซึ่ง อริยสัง ด้วย ปฏิเวธญาณ
 ด้วย อัน ประกอบ พรหม ซึ่ง องค์ แห่ง ความเพียร เป็น คำรบ สอง (๓) (๓)
 อนึ่ง โสค ตา ธรรม ทงหลาย มี อัน สมา ทาน ถือ เอา พรหม ซึ่ง วัตร แต่ กสิณ
 บริกรรม เป็น คน ก็ ตี ตา กจ ทงหลาย มี อัน ปฏิสังขรณ์ ซ้อม แปลง
 ตก แต่ง ภาต แต่ จิวร แห่ง คน เป็น คน ก็ ตี กจ ทงหลาย อัน ควร จะ พึง
 กระทำ แก่ สพรหมจารี เพื่อ ม พรหมจรรย์ ทงหลาย เป็น กจ อัน สูง แต่ คำ
 อัน ไค นั้น (๓) (๓) (๓) อาริยมุญิกภิกษุ ก็ พึง เป็น คน สามารถ อาจ หาญ
 ใน กจ ทงหลาย เหล่า นั้น ด้วย ใน กจ ทงหลาย อัน ด้วย (๓) (๓) (๓)
 อนด โส) ก็ แต่ เมื่อ เป็น คน ฉลาด ไม่ เกียจ คร้าน สามารถ อาจ หาญ
 อยู่ แล้ว (๓) (๓) (๓) ก็ จะ พึง เป็น คน ซื่อ ตรง ด้วย กิริยา ที่ ประกอบ
 พรหมเนือง ๆ ใน องค์ แห่ง ความเพียร เป็น คำรบ สาม ก็ แต่ เมื่อ เป็น
 คน ซื่อ คน ตรง อยู่ แล้ว ก็ จะ ไม่ ถึง ซึ่ง สัน โดษ ยิน ดี พรหม ด้วย ความ
 เป็น คน ซื่อ คน ตรง แต่ คราว เดียว หน เดียว พึง เป็น คน ซื่อ ตรง ยิง ขึ้น ไป
 ด้วย กระทำ ไม่ ให้ สด หย่อน ฝน ลง เสีย เป็น คน ซื่อ ตรง ไป ครานเท่า
 สัน ขนม ซัพ อีก อย่าง หนึ่ง ว่า เป็น คน ซื่อ ตรง ด้วย ความ ไม่ ให้อวด

แสดง ซึ่ง คุณ ที่ไม่มี ใน คน แต่ เป็น คน ชื่อ ด้วย ดี ด้วย ความ เป็น คน
 ไม่มี นวรายา ถัด ดวง บัง โทษ ของ คน ได้ อีก อย่าง หนึ่ง ว่า เป็น คน ชื่อ ตรง
 ด้วย กิรยา ที่ ละ เลี้ยว ซึ่ง ศคต ด้วย กาย แต่ ศคต ด้วย วาจา (ดี หฐ) แต่ เป็น คน ชื่อ
 ด้วย กิรยา ที่ ละ เลี้ยว ซึ่ง ศคต ด้วย ใจ หนึ่ง เป็น คน ชื่อ ตรง ด้วย อัน
 มี ได้ กระทำให้ แจง ซึ่ง คุณ อัน มี ได้ มี ใน คน (ดี หฐ) แต่ เป็น คน ชื่อ
 ด้วย ดี ด้วย กิรยา ที่ มี ได้ ยิน ดี รับ ซึ่ง ตา กับ อัน บัง เกิด ขึ้น เพราะ คุณ ที่
 มี ได้ มี ใน คน (เฮวี่ อารัมมณตักขณูปนิชฌานที ๙) ภิกษุ ผู้ อยู่
 ใน อารัญญิกเสนาสนะ พึง เป็น คน ชื่อ แต่ ชื่อ ด้วย ดี ด้วย อารัมมณ
 มณีฌาน แต่ ตักขณูปนิชฌาน ทั้ง หตาย ก็ ดี ด้วย สักขรบท ทั้ง หตาย ต้อง
 แต่ สาม อัน เป็น ของ คน นั้น ด้วย ความ เพียร ทั้ง หตาย อัน มี
 สุทธิ ก็ ดี ด้วย ประการ ดังนี้ (น เกวตัญญ) อารัญญิก
 ภิกษุ นั้น ไร จะ เป็น คน ชื่อ แต่ ชื่อ ด้วย ดี แต่ อย่าง เดียว เท่านั้น ก็ หา ไม่
 (ขมิงจัน) ประการ หนึ่ง อารัญญิก ภิกษุ นั้น พึง เป็น คน ว่า ง่าย สอน ง่าย
 ด้วย ดี (โย ที ปุคฺคโต) เพราะ ว่า บุคคล ผู้ ใด แต่ มี บุคคล มาก ถ้าว
 ตั้ง สอน ให้ ดี ว่า (อิที น กาศัพพี) ภรรมนิ ท่าน อย่า พึง กระทำ
 ท่าน อย่า ใด กระทำ อย่าง นี้ บุคคล ผู้ นั้น ก็ ย่อม ว่า ถ้าว ว่า (ที เต ทิฏฐี
 ที เต สุก) ท่าน รู้ เห็น อย่างไร ท่าน ใด ยิน ใด พึง อย่างไร หรือ
 ท่าน เป็น อะไร แห่ง เรา ท่าน เป็น ขบขัน หมาย แห่ง เรา หรือ ๆ ว่า เป็น
 อาจารย์ แห่ง เรา หรือ ว่า เป็น เพื่อน เห็น เพื่อน กัน แห่ง เรา ท่าน จึง ได้
 มา ว่า มา ถ้าว แก่ เรา อย่าง นี้ ก็ ดี หรือ ว่า ยัง บุคคล ผู้ ว่า ถ้าว ตั้ง สอน

นั้นให้ ได้ ความ ต่ำมาก ด้วย ความ ที่ หนึ่ง เสีย ก็ คือ หรือ ว่า รับ โหวต
 ความ ตั้ง สอน แล้ว แต่ ไม่ กระทำ ตาม โหวต ความ ตั้ง สอน อย่าง นั้น ก็ คือ
 (โส วิเสตสาริกมัตถ์ อวิทฺเว โหติ) ผู้ นั้น ก็ ย่อม เป็น บุคคล โทด แต่ อัน ครี สุ รุ ซึ่ง
 วิเศษ คุณ (โย ปน โหวทียมาโน) ก็ แต่ บุคคล ผู้ โด เมื่อ บุคคล
 ผู้ ขึ้น ว่า กล่าว ตั้ง สอน อยู่ ย่อม กล่าว ถ้อย คำ อำนวย ว่า (สาสู ภัน เต)
 ข้า แต่ ท่าน ผู้ เจริญ ตั้ง ข้าพเจ้า มา ยินดี ด้วย โหวต ของ ท่าน โหวต
 ที่ ท่าน กล่าว ตั้ง สอน นี้ เป็น โหวต อัน อันทรรภาพ ดี ยิ่ง นัก แท้ จริง
 ซึ่ง ว่า โทษ ของ ตน นี้ ยาก ที่ บุคคล จะ แด เห็น เบื้อง ว่า ท่าน ทั้ง หลาย
 เห็น ซึ่ง โทษ แห่ง ข้าพเจ้า เห็น ปาน ดัง นี้ อีก แล้ว พึง ว่า กล่าว ตั้ง สอน เพื่อ
 อาศรัย ความ อุนเคราะห์ กรรมา แก่ ข้าพเจ้า ด้วย เกิด โหวต ที่ ข้าพเจ้า
 จะ ได้ แต่ ส่วนนี้ ของ ท่าน ทั้ง หลาย นี้ คือ ข้า ๆ นาน ๆ จึง จะ ได้
 โหวต ของ ท่าน ผู้ นั้น ครั้น กล่าว ตั้ง นี้ แล้ว ก็ ย่อม ปฏิบัติ ตาม สัมควร
 แก่ โหวต อัน ผู้ นั้น ตั้ง สอน (โส วิเสตสาริกมัตถ์ อวิทฺเว โหติ) ผู้ นั้น ก็
 ย่อม จะ ตั้ง ตั้ง อยู่ ใน ที่ อัน ไม่ โทด แต่ อัน ครี สุ รุ ยง ซึ่ง คุณ พิเศษ เหตุใด
 เหตุ ตั้ง นั้น บุคคล เมื่อ รับ ถ้อย คำ ของ ผู้ ขึ้น ว่า กล่าว ตั้ง สอน แล้ว แด
 กระทำ ตาม อยู่ (สุวจิ จัสส) ก็ จะ พึง เปน คน ว่า ง่าย สอน ง่าย ด้วย
 ประการ นั้น (ยถา จ สุวจิ) อนึ่ง บุคคล เปน คน ว่า ง่าย สอน ง่าย ฉะนั้น ได้
 ก็ พึง เปน คน อัน ผู้ ขึ้น ที่ เปน กัลยาณมิตร ตั้ง สอน ง่าย อ่อน น้อม ต่อ สัมมา
 ปฏิบัติ ฉะนั้น นั้น เกิด (มุกฺคิ) แต่ คำ ว่า อ่อน น้อม นั้น ว่า ภิกษุ อัน คุรุ หัศถ์
 ทั้ง หลาย มา ประกอบ ชง คน ไว้ ใน กิจ การ ทั้ง หลาย มี คน ว่า ไร ให้

เปน ทศ เติร ชาว ช่าง แด่ ส่งไป เพื่อ กิจ การ อัน ไค อัน หนึ่ง ภิกษุ นั้น
 ขยำ พัง กระทำ ซึ่ง ความ เปน ผู้ อ่อน น้อม ต่อ กิจ การ ของ ศฤหังถ์ นั้น เถย
 พัง กระทำ คน ให้ เปน คน กระต้าง กระต่อง เสี้ย ขยำ ไค อ่อน ตาม พัง เปน
 คน อ่อน น้อม ต่อ สัมมาปฏิบัติ แด่ อ่อน น้อม ต่อ พรหมจรรย์ พัง สิ้น เท่านั้น
 แด่ พัง เปน คน ควร แก่ อัน บุคคล พัง แนะนำ ส่ง สอน ใน สัมมาปฏิบัติ นั้น
 กระทำ อากาโร ให้ เปน ปาน ประหนึ่ง ทอง ธรรมชาติ อัน ช่าง ของ บริกรรม
 ชัก แฉ่ ไค โดยง่าย ฉะนั้น (อถวา) อิกนัย หนึ่ง ว่า คำ ว่า อ่อน น้อม นั้น
 คือ เปน คน มี หน้า อัน ไม่ สยว มี หน้า อัน เจริญ มี ไค ขวา หน้า ขวา คา (ดู
 สัมภาโต) เปน คน ว่า กล่าว ง่าย มี วาจา อัน ไพเราะ มี วาจา ปฏิสันถาร
 ปราศ ไสย ประพฤติ เปน ไป พัง เปน บุคคล อัน ผู้ อ่อน น้อม จะ ชำม จะ ยั้ง ตง โดย
 ง่าย ตุง ทำ อัน เปน ที่ ชำม ง่าย ฉะนั้น (น เกวตัญญู) อิกนัย หนึ่ง ไร จะ
 พัง เปน ผู้ อ่อน น้อม เท่านั้น ก็ หา ไม่ (อปิจปน) ประการ หนึ่ง พัง เปน
 บุคคล ไม่ มี อคติมานะ ถิธ คน ด้วย คือ ขยำ พัง ตุง ตุง ห่ม ซึ่ง ชน ทัง หมด
 อัน ด้วย อคติมานะ วัตถุ ทัง หมด มี ชาติ แด่ ไคตร เปน อาทิ กระทำ
 อากาโร ให้ เปน ปาน ประหนึ่ง ว่า พระ ผู้ เปน เจ้า ตำริบุตร เถระ อัน มี จิตร
 เสนอ ด้วย กุมาร บุตร คน จันฑาต แด่ จึง ยับ ยั้ง อยู่ ฉะนั้น (เหว่ ภควา
 สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺถกามัสสํ คททิกมาย วา ปฏิวัชชมานัสสํ วิเสสโค
 อารัญญิตัสสํ ภิกขุโน เอกัจจํ กัณเณยํ วัตถวา ปุน ตทุตฺตริ นีวัตตฺถกาโม
 สันตฺตัสสํ โก จาติ ทุตติยกาถํ ฮาห) สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า เมื่อ
 พระองค์ ทรง แล่ตง ซึ่ง กิจ อัน หนึ่ง อัน ภาว กบุคคล ควร จะ พัง กระทำ แก่

นาม ชื่อว่าเปน วัตถุ อัน มี แก่ คน ฝึกหัด ผู้ ยิน ดี ด้วย วัตถุ อัน มี
 แก่ คน นั้น เมื่อไม่ปราถนา ซึ่ง วัตถุ อัน จาก วัตถุ อัน เปน ของ แห่ง คน
 มา ละเลย ซึ่ง ความ ปราถนา อัน ยิ่ง ฝึกหัด นั้น พระ อาจารย์ หาก ร้อง
 เรียกว่า (สมัน เคน ศุสฺสโก) ว่า เปน ผู้ ยิน ดี ด้วย วัตถุ อัน มี แก่ คน
 กิริยา ที่ ละเลย ซึ่ง อนุสัย อัน กระทบ กระ ทัง ใน อารมณ ทัง หาย อัน เปน ที่
 ปราถนา แต่ มิ ได้ เปน ที่ ปราถนา นั้น ได้ ชื่อว่า (สมัน) ฝึกหัด เมื่อ มา
 ยิน ดี โดย เต็ม อใน อารมณ ทัง ปวง นั้น พระ อาจารย์ เจ้า หาก เรียก ชื่อ ว่า
 สมัน ศุสฺสโก ว่า เปน ผู้ ยิน ดี โดย เต็ม อ ใน บท คือ สุกโร นั้น มีความ
 อธิบาย ใน บท วิเคราะห์ ว่า โย ฝึกหัด อัน ว่า ฝึกหัด โด ชเนน อัน ชน ภริยตี
 ย่อม เลียง สุกโร โดย ง่าย อิติ คัสมา เพราะ เหตุ นั้น ได้ ฝึกหัด อัน ว่า
 ฝึกหัด นั้น สุกโร อัน บุคคล เลียง โดย ง่าย อธิบาย ว่า ฝึกหัด ของ ค โด อัน
 บุคคล เลียง ได้ โดย ง่าย ฝึกหัด นั้น ชื่อว่า สุกโร โย ฝึกหัด ฝึกหัด ของ ค
 โด ย่อม แดง ซึ่ง ความ เปน ผู้ มี หน้า อัน ชั่ว มี หน้า อัน ไม่ คัด คัด ซึ่ง
 ความ เปน ผู้ มี ใจ อัน มิ ได้ ชัน ชม ยิน ดี ใน ไทย ธรรม ที่ ทายก ทัง หาย
 อัน ยัง ภาทร ให้ เต็ม ด้วย วัตถุ มี เขา ส่าถึ แต่ มังละ แต่ เขา สุกโร เปน ต้น
 แดง แต่ ถวาย นั้น กติ ฝึกหัด นั้น เมื่อ ไม่ ให้ ซึ่ง ความ เต็ม ได้ แก่ ทายก
 ทัง หาย ด้วย ถ้อย คำ ว่า (กิ สุมเหหิ ทินัน) ท่าน ทัง หาย เขา วัตถุ
 อะไร มา ให้ เรา ดัง นี้ แดง ก็ ให้ ซึ่ง บิณฑบาต นั้น แก่ ชน ทัง หาย มี
 สามเณร เปน ต้น เลียง แต่ ศฤหัตถ์ เปน ต้น เลียง ค่อ หน้า ทายก เหล่า นั้น
 (เขา สุกโร) ฝึกหัด นั้น ได้ ชื่อว่า เปน คน อัน บุคคล เลียง ได้ โดย ยาก

(เฮคท์ ทิสว้า) มนุษย์ทั้งหลาย ครั้น แล เห็น ภิกษุ ของคั นัน แลว ย่อม หลีก
 เถียง ตะเวณ เถียง แต่ที่อื่น โทศ ด้วยคิด ว่า (ทุกโร ภิกษุ) ภิกษุ ของคั นัน
 เถียง ยาก เราทั้งหลายไม่ อาจ เถียง เธอได้ แลว (โย ปน ภิกษุ) ก็ แล
 ภิกษุ ของคั ไต เบื้อง ว่าได้ วัตถุ อัน ไต อัน หนึ่ง เปน วัตถุ เสรีว่า หมอของ ก็ ดี
 ประณต ก็ ดี มาก ก็ ดี น้อย ก็ ดี แต่ มีจิตร ชัน ชม โสมนันคั มี หน้า อัน เบิก
 บาน แจ่มใส ยัง อคติภาพ ให้ ประพฤติ เปน ไป ด้วย วัตถุ นั้น (เฮคท์ สุกโร)
 ภิกษุ นี้ ไต ชื่อ ว่า เปน ผู้ เถียง ง่าย (เฮคท์ ทิสว้า) มนุษย์ทั้งหลาย ครั้น ได้
 เห็น ภิกษุ ของคั นัน เขา แลว ก็ ย่อม มีจิตร อัน ตระ ตัด ด้วย ยิ้ม แยม แจ่มใส
 ชัน ชม โสมนันคั ยิง นัก มา กระทำ คำ ปฏิญาณ ว่า (อิมหากั ภิกษุ ไต)
 พระ ผู้ เปน เจ้า ของ เรา ทั้งหลาย ของคั นัน เปน คน เถียง ง่าย ผู้ เปน เจ้า ย่อม
 ยิน ดี ด้วย วัตถุ แม่ มี ประมาณ น้อย เราทั้งหลาย จะ วัม เถียง ผู้ เปน เจ้า
 นั้น เอง ว่า คั นัน แลว ก็ ย่อม บำเรอ เถียง ซึ่ง ภิกษุ นั้น (เฮวโร โป ภิกษุ)
 ภิกษุ เห็น ปานดัง นี้ ส้ม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า ประสงค์ เขาว่า เปน
 ภิกษุ เถียง ง่าย ในบท คือ สุกโร นี้ ในบท อัมปกิจ ใจ นั้น มีบท
 วิตกหะ ว่า (อัมปกิจจ มลลาคิ อัมปกิจ ใจ) ดังนี้ แปลว่า กิจจ อันว่า กิจ
 อัมปบ น้อย อคติ มี อติส ภิกษุ โน แก่ ภิกษุ นั้น อคติ เหตุ ดัง นั้น
 ได้ ภิกษุ อันว่า ภิกษุ นั้น อัมปกิจ ใจ ชื่อ ว่า อัมปกิจ ใจ ภิกษุ อันว่า
 ภิกษุ อัมปกิจ ใจ เปน ผู้ มี กิจ น้อย อธิบาย ว่า ภิกษุ นั้น จะ ได้ เปน
 มุกคต ขวนขวาย ใน อเนก กิจ ประกอบ การ งาน มาก มีภาวะ ยิน ดี ใน

การงาน แต่ ยินดี ที่จะ ประกอบ อยู่ ใน หมู่ ใน คณะ เป็น ต้น ห้าม ได้ (อถวา)
 อีก นัย หนึ่ง พระ อาจารย์ เจ้า อธิบาย ว่า ภิกษุ นั้น เป็น ผู้ เว้น ภัย จาก กิจการ
 มี ประกอบ ซึ่ง นวกรรม ใน วิหาร ทั้ง ปวง แล เว้น จาก สิ่ง แล คณะ แล
 สามเณร แล โยม วัด เป็น ต้น เป็น บุคคล กระทำ แต่ กิจ มี ปดง ผม แล
 คัด เล็บ แล รับ บาตร แล กระทำ จักร กรรม เย็บ ย้อม จักร แห่ง คน เป็น ต้น
 แล วั แต่ มี กิจ คือ เจริญ สมณธรรม เป็น เบื้อง หน้า อย่าง นี้ แล เรียก ชื่อ ว่า
 อัมปกิจ ใจ ว่า เป็น ผู้ มี กิจ น้อย ใน บท คือ (สัตตหุกวุตติ) ซึ่ง แปล ว่า
 ประพฤติ เป็น คน แบบ นั้น มี อรรถวิคคหะ ว่า สัตตหุกวุตติ อตฺถาติ สัตตหุ
 กวุตติ ตัง นี้ แปล ว่า วุตติ อัน ว่า ประพฤติ สัตตหุกา เขา พร้อม
 อตฺถิ มี อตฺถ ภิกษุ โน แก่ ภิกษุ นั้น อติ เหตุ ตัง นั้น ได้ ภิกษุ อัน ว่า
 ภิกษุ นั้น สัตตหุกวุตติ ชื่อ ว่า สัตตหุกวุตติ ภิกษุ อัน ว่า ภิกษุ
 สัตตหุกวุตติ มี อัน ประพฤติ เป็น คน แบบ พร้อม อธิบาย ว่า (เอกัจ ใจ
 ภิกษุ) ภิกษุ บาง พวก เป็น ผู้ มี บริหาร ภาณทัต มาก ใน กาด เมื่อ จะ หลีก
 ไป ใน ทิศ ทั้ง หาย นั้น ย่อม ยั้ง มหา ธน ให้ ยก ฐน ซึ่ง บริหาร ภาณทัต ทั้ง หาย
 มี ต้น ว่า บาตร แล จักร แล บัจจัตถรณ เครื่อง ฉาด แล น้ำ มิน น้ำ ออชย เป็น
 อัน มาก ด้วย ภาเร ทั้ง หาย มี ภาเร คือ สัตตะ แล ภาเร คือ สเหตุ เป็น ต้น
 แล วั จึง หลีก ไป นั้น ไต (เหว อหฺตฺวา) แล ภิกษุ ของ ใด ไม่ เป็น ฉนั้น นั้น
 เป็น ผู้ มี บริหาร ภาณทัต น้อย ย่อม วั ภาวา วั ซึ่ง มาตร ว่า สมณ บริหาร
 ๘ ประการ มี บาตร แล จักร เป็น ต้น เท่า นั้น ครั้น ว่า ใน กาด เมื่อ จะ
 หลีก ไป ยัง ทิศ ทั้ง หาย ก็ ย่อม ถือ เขา แล วั หลีก ไป ได้ โดย สัตตว ก ตาย ไม่

พระรุง พระรัง อย่าง ประหนึ่ง ว่า สักกุนธาติ อัน มีแต่ บั๊กหางบินไปในทิศทั้งปวง
 ได้ โดยง่าย ตายฉนั้น นั้น (เฮวรูไป ภิกขุ) ภิกษุผู้มีบริวาร ภณัท
 น้อยเห็น ปาน ฉนั้น สัมเด็จพระผู้ทรง พระภคย์เจ้า ประสงค์ เขาว่า เป็น
 ผู้ประพฤติเช่น อัน เขาพร้อม ใน บทคือ สัตตหุกวุตฉนั้น ใน บทคือ
 สัตตคณทริโย ฉนั้น มีอรรถวิคคหะว่า สัตตคณ อินทริยานิ อตถสาค สัตตคณทริ
 โย ฉนั้น แปลว่า อินทริยานิ อันว่าอินทริยทั้งหลาย อตถสาค ภิกขุโน
 แห่งภิกษุ ฉนั้น สัตตคณิ ระวัง อตถ มี อติ เหตุฉนั้น ได้ ภิกขุ อัน
 ว่าภิกษุ ฉนั้น สัตตคณทริโย ชื่อว่า สัตตคณทริโย ภิกขุ อันว่าภิกษุ
 สัตตคณทริโย มีอินทริยอัน ระวัง อธิบายว่าภิกษุ ฉนั้น มีอินทริยมิได้
 เพียง ผู้ชน ด้วย อำนาจ ราคาคิกเตศ ใน อารมณ อัน เป็นที่ ปราถนา
 ทั้งหลาย เหตุฉนั้น จึงได้ ชื่อว่า เป็นผู้ มีอินทริยอัน ระวัง ใน บทคือ
 นิปโก ซึ่ง แปลว่าภิกษุ พึง เป็นคนรักษาคณได้ โดยไม่เหตอ ประกอบด้วย
 บัญญา ฉนั้น มีคำ อธิบายว่า ภิกษุ ฉนั้น พึง เป็น คน ประกอบด้วย บัญญา
 อัน สามารถ ตามรักษาสัตต อธิคัต เป็น ต้น ประการ หนึ่ง แต่ ประกอบ ด้วย
 บัญญา อัน สามารถ อาจ หาญ เพื่อ จะ พิจารณา บัจจย ทั้ง ๔ มีจัวร์ บัจจย
 เป็นต้นประการ หนึ่ง แต่ประกอบ ด้วยบัญญัติ สามารถอาจหาญ เพื่อจะกำหนด
 รุซึ่ง ที่ สบาย แห่ง สัตว์ มี อาวาส เป็น ต้น นั้น ประการ หนึ่ง ใน บทคือ อับป
 คัพ โภ ซึ่ง แปลว่า เป็นผู้ สงบไม่ คนอง กาย แต่ คนอง วาจา คนอง ใจ ฉนั้น
 มีความ อธิบายว่า ภิกษุ พึง เป็น บุคคล เว้น เลี้ย จาก คนอง กาย ด้วย เหตุ
 ๘ ประการ เว้น เลี้ย จาก คนอง วาจา ด้วยเหตุ ๔ ประการ เว้น จาก

คนของใจ ด้วยเหตุเป็นอันมาก ซึ่ง ว่า คนของกาย ด้วยเหตุ ๘ ประการนั้น
 คือ กระทำ ซึ่ง กรรม อัน มิได้ สัมควร ด้วย กาย ใน ภาค เมื่อ เข้า ไป ใน ท่าม
 กลาง สังฆ ๑ ท่าม กลาง คณะ ๑ ท่าม กลาง บุคคล ๑ ใน ศาลา โรง ฉับ ๑
 ใน โรงไฟ ๑ ใน ท่า อาบ น้ำ ๑ ใน ระหว่าง มรคา อัน เปน ที่ เทียว ไป เพื่อ
 ภิกขาร ๑ ใน ระแวก บ้าน ๑ คนของ กาย ใน ที่ ๘ สถาน ชื่อ ว่า
 กาย ปาก พักย (เสี้ยย ถัก) ที่ ว่า คนของ กาย ใน ท่าม กลาง สังฆ นั้น เปน
 ประการ ไค (อิเรกซ์ โจนิกซ์) ภิกษุ บาง พวก ใน พุทธ ศาสนา นี้ ย่อม
 นิ่ง ด้วย ฮาโยค คือ วัค ซึ่ง กาย เข้า ใน ท่าม กลาง สังฆ บาง ย่อม เขี้ยวบ
 ซึ่ง ทำ ด้วย เท้า บาง คนของ กาย เปน คัน อย่าง นี้ แด เรียกว่า คนของ กาย
 ใน ท่าม กลาง สังฆ แด คนของ กาย ใน ท่าม กลาง คณะ คือ ใน ที่ สันนิบาต
 แห่ง บริษัท ทั้ง ๔ แด ใน กลาง บุคคล อัน เจริญ ด้วย คุณ แด บุคคล อัน เจริญ
 ด้วย ฮายู ก็ เหมือน กัน กับ ที่ คนของ กาย ใน ท่าม กลาง สังฆ ฉนั้น ฉนั้น
 ซึ่ง ว่า คนของ กาย ใน ศาลา โรง ฉับ นั้น คือ มิ ให้ ฮาสนะ แก่ ภิกษุ ทั้ง หลาย
 อัน เปน ผู้ เฒ่า แด ย่อม ห้าม กัน เสี้ย ซึ่ง ฮาสนะ ที่ นิ่ง แห่ง ภิกษุ ทั้ง หลาย ผู้ บวช ใหม่
 ฉนั้น คนของ กาย ใน โรงไฟ ก็ เหมือน กัน ฉนั้น ฉนั้น ย่อม มิ ก่อว ซึ่ง ภิกษุ
 ทั้ง หลาย อัน เปน ผู้ เฒ่า ก่อน แดว แด กระทำ ซึ่ง กิจ มี ก่อ เฟดิง เปน คัน
 อย่าง นี้ เรียกว่า คนของ กาย ใน โรงไฟ ฉนั้น ภิกษุ มิ กระทำ ซึ่ง ประมาณ ว่า
 นี้ เปน ภิกษุ นุ่ม นี้ เปน ภิกษุ ผู้ เฒ่า มิ ได้ เอื้อ เพื่อ คอ ถอย คำ อัน ภิกษุ ทั้ง หลาย
 ก่อว ฉนั้น ว่า ภิกษุ พึ่ง อาบ น้ำ ให้ เปน ถัด บั แห่ง ภิกษุ ที่ มา แด มา นั้น
 คน มา แด กาย หลัด ก็ มิ รัง มิ รอ ฉนั้น ทำ น้ำ อาบ น้ำ ก่อน ย่อม เบี้ยค เสี้ยค

ซึ่ง ภิกษุ ทั้งหลาย อัน บวชใหม่ แต่ ภิกษุ อัน เป็นผู้ เฒ่า ทั้งหลาย อย่าง นี้
 เรียกว่า คนของ กายใน ท้า อาบ น้ำ (ภิกษาจรมัคเค ปน) อนึ่ง ภิกษุ ย่อม
 ไป แด่ เบื้อง หน้า แต่ เบื้อง หน้า แห่ง ภิกษุ อัน เป็นผู้ เฒ่า ทั้งหลาย เพื่อ
 จะ ใคร่ ได้ อาสนะอัน เด็ด แด่ น้ำ อัน เด็ด แต่ อาหาร บิณฑบาตอัน เด็ด อย่าง นี้
 เรียกว่า คนของ กายใน ทน ทาง อัน เป็น ที่ เกี่ยว ไป เพื่อ ภิกษาจรมัคเค อนึ่ง ภิกษุ เมื่อ
 ประหาร ซึ่ง แขน ด้วย แขน แด่ เข้า ไป สู่ ตะแวง บ้าน ก่อน ภิกษุ ผู้ เฒ่า ทั้งหลาย
 อย่าง นี้ เรียกว่า คนของ กายใน อัน เข้า ไป สู่ ตะแวง บ้าน อนึ่ง ย่อม กระทำ ซึ่ง
 กิริยา อัน เด่น ด้วย ภิกษุ หนุ่ม ทั้งหลาย เป็น ตน อย่าง นี้ ก็ ตี ก ได้ ชื่อว่า คนของ
 กายใน อัน เข้า ไป สู่ ตะแวง บ้าน ประสุม เข้า เป็น กาย ปาก พิกข คนของ
 กาย เป็น เหตุ ๔ สัตถาน ด้วย กัน กิริยา ที่ เบื้อง ออก ซึ่ง วาจา อัน ไม่ สัมควร
 ใน ท่าม กลาง สังฆ แต่ คณะ แต่ บุคคล แต่ ใน ตะแวง บ้าน นั้น ชื่อว่า วจีปา
 คพิภย คนของ วาจา ใน เหตุ ๔ สัตถาน (เสยยัตถิ) แต่ ชื่อ ซึ่ง ว่า
 คนของ วาจา ด้วย เหตุ ๔ สัตถาน นั้น เป็น ประการ ไตบัง (อิเธกัจโจ ภิกขุ)
 ภิกษุ ใน บวร พุทธศาสนานี้ บาง จำพวก มิได้ บอก กล่าว ให้ สังฆ ทั้ง ปวง
 รู้ ก่อน แต่ กล่าว ซึ่ง ชรัม ชน ใน ท่าม กลาง สังฆ อย่าง นี้ เรียกว่า คนของ
 วาจา ใน ท่าม กลาง สังฆ อนึ่ง ภิกษุ มิได้ บอก กล่าว แก่ บริษัท ทั้ง ๔ แต่
 บุคคล ผู้ เจริญ กว่า ตน ด้วย คุณ แต่ อายุ ทั้งหลาย ให้ รู้ ก่อน แต่ กล่าว ซึ่ง
 ชรัม ชน ใน ท่าม กลาง คน แต่ ท่าม กลาง บุคคล ก็ ตี อนึ่ง ภิกษุ หนึ่ง เบื้อง ว่า
 มนุษย์ ทั้งหลาย ได้ ตาม ซึ่ง บัญหา แต่ มิได้ บอก กล่าว แก่ บุคคล ผู้ เจริญ
 กว่า ตน ให้ รู้ ก่อน วิสัยนา แก่ ซึ่ง บัญหา ใน ท่าม กลาง บุคคล นั้น ก็ ตี อย่าง

นี้เรียกว่า วชิราศัพทวิญญู คนของ วาจาใน ท่วม กตาง คน แต่ทว่า กตาง บุคคล
 เหมือนดัง นั้น อนึ่ง ภิกษุกล่าว วาจาในระแวกบ้าน เป็นคนว่า (ก็ อติถิ)
 วิตถุ ชื่อนี้ มี หรือไม่มี ท่าน จักให้เขายาคู หรือ ๆ ว่า จะให้ชาตนิยะ
 แด โภชนนิยะ เป็น ประการใด ท่าน จะให้สิ่งไร แก่เรา วันนี้เราจักเสวย
 อะไร จัก บริโภค อะไร ภิกษุ กล่าว วาจา เป็น ฮาทิณนี้ เรียกว่า คนของ วาจา
 ในระแวกบ้าน ประสรมเข้าเป็น วชิราศัพทวิญญู คนของใน เหตุ ๔ ประการ
 ด้วยกัน อนึ่ง กิริยาที่ภิกษุ มิได้ ถึง ซึ่ง ความ ประพฤติ ด้วย กาย
 แด วาจา ทั้งหลาย ใน ที่ทั้งหลายนั้น ๆ แดว แด บริวิตถกตาวีหิ อนัน มิได้ สัมควร
 มี ประการ ต่าง ๆ มี วิตถกใน กามคุณ เป็น คน ด้วยใจสิ่งเดียว อย่าง
 นี้เรียกว่า มโนปาศัพทวิญญู คนของใจใน เหตุ เป็น อัน มาก ภิกษุ ไม่นอง
 กาย ด้วย เหตุ ๘ สถาน ไม่นอง วาจา ด้วย เหตุ ๔ สถาน ไม่นอง ใจ
 ด้วย เหตุ เป็น อัน มาก ดังพรรณนามาฉนี้ ได้ ชื่อว่า อธิปศัพทวิญญู ว่า เป็น
 ผู้ ส่งบ ปราศจาก คนอง กาย แด วาจา ใจ ด้วย ประการ ฉนี้ ใน บทคือ
 (กุตเตสุ อณนุคิทธิ โช) ซึ่ง แปลว่า ภิกษุไม่พึง เป็น คน กำหนด พัน พัว กังวุด
 ใน ตระกูล ทั้งหลาย นั้น มี คำอธิบาย ว่า ภิกษุ เข้าไปไกล ซึ่ง ตระกูล
 อันใด แดว มิได้ กำหนด อยุ ด้วย อำนาจ สังคคคะ ระคน พรหม ด้วย
 ศฤหัตถ์ ทั้งหลาย อนัน มิได้ อนุโลมตาม พระ พุทธ คำตนา กิ ตี ด้วย ความ
 ปราถนา อยากรได้ ซึ่ง จตูปัจจย ใน ตระกูล ทั้งหลาย นั้น กิ ตี แต่ เป็น ผู้
 ไม่เสว้า โสภ ด้วย ตระกูล ทั้งหลาย ไม่ พดอย ชัน ชม ด้วย ตระกูล ทั้งหลาย
 เบอง ว่า ตระกูล ทั้งหลาย มี ความ คู่ช ภิกษุ นั้น ก็ ไม่ พดอย ได้ คู่ช ด้วย

ครอบงำ หายได้ ความทุกข์ ก็ไม่ พละอย เป็นทุกข์ ด้วย ภิกษุ นั้น ย่อมไม่
 ถึง ซึ่ง อัน ประกอบ ด้วย ตน ใน กิจ อัน ควร จะ พัง กระทำ ที่ บัง เกิด ขึ้น นั้น
 อย่าง นี้ แดชข้อ ว่า เป็น ผู้ ไม่ กำหนด พัวพัน กังวณ เป็น ห่วง โย ใน ตระกูล (เซว
 ภควา สันติ ปก อภิสเมจจ วิหริตคามัสส คทชคมา ยว ปฏิบชชิตคามัสส
 วิเสตโต อารัญญิกัสส ภิกขุโน ตทศุคคิมิ กรณีย อัจฉิ ขตวา
 อิทานิ อกรณียมิ อัจฉิ ขตวาโม น ๑ ขุทท์ สมาจเว กิญจ เยน
 วิญญู ปเว อูปวเทยยันติ อิมบัทตมาตมาห) ภควา องค์ สัมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระ ภาควัย เจ้า เมื่อง ว่า ทรง บอก ซึ่ง กิจ อัน ควร จะ พัง กระทำ
 งาม ให้ ยิ่ง โดย วิเศษ แก่ อารัญญิกภิกษุ ผู้ ปราธนา บรรลุ พรหม ซึ่ง สันติ
 บท คือ นิพพาน ด้วย โลกีย บัญญา แล้ว ปราธนา เพื่อ จะ อยู่ ก็ ดี แด ปราธนา
 เพื่อ จะ ปฏิบัติ เพื่อ ให้ ตรัสรู้ ยิ่ง ซึ่ง สันติ บท คือ นิพพาน นั้น ก็ ดี ด้วย ประการ
 นั้น แล้ว บัด นี้ มี พระ พุทธ ประสงค์ จะ ทรง บอก ซึ่ง กิจ อัน ไม่ ควร จะ
 พัง กระทำ จึง กล่าว ซึ่ง ถึง แห่ง พระ ศาสดา ว่า (น ๑ ขุทท์ समाजवे
 किञ्च येन विज्जु पवे उपवथेयं) ดังนี้ (คัสสโต โถ) อรรถ
 ธิบาย แห่ง พระ ศาสดา นั้น ว่า บุคคล เมื่อ มา กระทำ ซึ่ง กาย ทุกจริต แด วิ
 ทุกจริต แด มโน ทุกจริต อันใด เป็น กรรม อัน ไม่ ควร จะ พัง กระทำ อย่าง นี้
 กาย วจิม โน ทุกจริต นั้น บันชิต ร้อง เรียก ว่า ขุทท์ คือ ว่า ตามถึ เป็น
 ของ อัน ตามถึ (ค น ๑ ขุทท์ समाजवे) ก็ แด ภิกษุ อย่า พัง ประพฤติ ซึ่ง
 กาย วจิม โน ทุกจริต เป็น กรรม อัน ตามถึ นั้น (อสมัจฉัน โถ ๑) ก็ เมื่อ
 ภิกษุ ไม่ ประพฤติ ซึ่ง กรรม อัน ตามถึ อยู่ แล้ว ก็ อย่า พัง ประพฤติ ซึ่ง กรรม

อัน หยาบ อัน ไค อัน หนึ่ง ใช้ แต่ เท่า นั้น ภิภษุ ขย่ำ ฟัง ประพฤติ ซึ่ง กรรม
มี ประมาณ มาตรฐาน ว่า เท่า อนุ

สมเด็จพระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เมื่อ ทรง บอก ซึ่ง กิจ อัน ไม่ ควร ไม่ ฟัง
กระทำ แล้ว ดำดับ นั้น พระ พุทธ องค์ หนึ่ง ทรง แสดง ซึ่ง โทษ อัน ให้ เห็น
ประจักษ์ ใน อัน ประ พฤติ ซึ่ง ไตร ทุก วิต นั้น จึง ได้ ทรง ครุฑ ซึ่ง ศาสดา ว่า
(เช่น วิญญู ปร อูปม เทย์ย์) ดังนี้ ก็ แล ใน พระ ศาสดา มี คำ อธิบาย
ว่า อวิญญู ปร สน ทั้ง หตาย อัน ใช้ วิญญู ฐน อัน รั พิเศษ นั้น ไม่ เขา
เป้น ประมาณ ได้ เพราะ ว่า สน ทั้ง หตาย ใช้ วิญญู ฐน วิเศษ นั้น ย่อม
กระทำ ซึ่ง กรรม อัน หา โทษ มี ได้ บาง ประกอบ ด้วย โทษ บาง กรรม
ที่ เป้น อปป์ สāvāṣṣ มี โทษ น้อย บาง เป้น มหา สāvāṣṣ มี โทษ มาก บาง
ก็ ฝ่าย ว่า วิญญู ฐน ที่ เป้น ฐน วิเศษ พวก เดียว นั้น ท่าน ย่อม พิจารณา
เลือก พิน ค ุ ผิต แด ชอบ ก่อน แล้ว ท่าน จึง ได้ หยั่ง ลง โดย รอบ
ใน กรรม ที่ ผิต แด ชอบ นั้น ท่าน ย่อม กล่าว ตี เตียน ซึ่ง โทษ อัน ควร
แก่ จะ ตี เตียน ย่อม กล่าว สรรเสริญ ซึ่ง คุณ ของ บุคคล ที่ ควร จะ
สรรเสริญ เหตุใด เหตุตั้ง นั้น สม ด้ย พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ นั้น จึง ได้ ครุฑ
เทศนา ว่า วิญญู ปร เป้น อาทิ หนึ่ง ภควา สม ด้ย พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์
ครุฑ ทรง บอก ซึ่ง อุปจาร แห่ง พระ กรรม ฐาน มี ประเภท คือ กิจ อัน ควร จะ
ฟัง กระทำ แด ไม่ ควร จะ ฟัง กระทำ แห่ง อารัญญิก ภิภษุ ผู้ ปราดนา เพื่อ จะ
บรรลุ ซึ่ง ธรรมิ บคค อธิพพาน ด้วย โลกีย บัญญัติ แด แด อยู่ ก็ ดี ผู้ ปราดนา
จะ ใคร ปรอดน เพื่อ จะ ให้ ธรรมิ บคค ด้ย ซึ่ง ธรรมิ บคค อธิพพาน นั้น ก็ ดี โดย พิเศษ แก่ ภิภษุ

ทั้งหลาย ทั้ง ปวง ๕๐๐ อัน เรียน เหา ซึ่ง พระกรรมฐาน แล้ว แล ปากนา เพื่อ จะ อยู่ ด้วย สัตว์ แห่ง อารัญญิกะตงค์ นั้น ด้วย พระ ศาสดา ทั้ง หลาย ตาม ด้วย กง ด้วย ประการ นั้น แล้ว

บัด นี้ ทรง พระ ประราธ เพื่อ จะ ถ้าว ซึ่ง เมตตภา โดย นัย เปน อาทิ ว่า (สุริโนวา เขมิโน โหนตุ) ดังนี้ เพื่อประสงค์จะให้เป็นที่บังกันชกทำจิต เตี้ย ซึ่ง ภัย อัน บัง เกิด แต่ เทวดา นั้น ประการ หนึ่ง เพื่อ ประโยชน์ จะ ให้ เช่น พระกรรมฐาน ด้วย อำนวย แห่ง ฉาน อัน เปน มาท แห่ง วิบัตนา นั้น ประการ หนึ่ง แล้ว ตรัส ว่า (สุริโน วา เขมิโน โหนตุ) เปน อาทิ นั้น แก่ ภิกษุ ทั้งหลาย ๕๐๐ นั้น แล อรรถาธิบาย ใน บท พระคาถา นั้น ว่า (สัมเพ สัสสา) สัตว์ ทั้ง หลาย ทั้ง ปวง บรรดา ที่ เปน สัตว์ ประกอบ ด้วย สัตว์ โดย หาเศษ มี ไค้ สุริโน จง ประกอบ ด้วย ความ สุข หรือ เปรียง ด้วย ความ สุข อัน ยุกติ ใน กาย แล ยุกติ ใน จิต เกิด เขมิโน วา จง เปน สัตว์ มี ความ เสนม นิราศ ปราศ จาก ภัย แล สุขทุก วันตราย ถึง สอง ประการ นั้น เกิด มี คำ ปุจฉา ว่า (กัสมา ปน เหว่ วุคคั) เหตุ คึง ฤา สัมเพส พระ ผู้ ทรง พระภายี จึง ได้ ทรง ตรัส นี้ วิสัย นว่า สัมเพส พระ ผู้ ทรง พระภายี ทรง ตรัส นี้ เพื่อ พระ พุทธ ประสงค์ จะ ทรง แสดง ซึ่ง อากาธ แห่ง เมตตภา กาวนา (เอว่ หิ เมตตภา ภวตักพา) มี คำ รับ ว่า จริง อยู่ บุคคล พึง เจริญ ซึ่ง เมตต ด้วย ประการ นี้ (สัมเพ สัสสา สุริโน โหนตุ) สัตว์ ทั้งหลาย ทั้ง ปวง จง มีความ สุข เกิด เจริญ อย่าง นี้ ก็ ได้ หรือ จะ เจริญ ว่า (เขมิโน

ใหม่) ตัวทั้ง หายทั้ง ปวง จึง มีความ เกษม นิราศ ปราศจาก ภัย
 อุบัติวันตราย เกิด อย่างนี้ก็ได้ หรือจะเจริญว่า (อุชิตตา) ตัว
 ทั้ง หาย จึง มีจิต เป็น คู่ เกิด อย่างนี้ก็ได้ ตกจะเจริญบทใดบทหนึ่ง
 ก็ได้เป็น อัน เจริญได้ ถึง ทุก บท ตั้งแต่ พระบรมธาตุ ครั้น ทรง แสดง
 ซึ่ง เมตตา ภาวณา โดย สังเขป ตั้งแต่ อุปจาร วิบัติมา มาตราบเท่า ถึง ที่ สุด
 แห่ง อธิปนา วิบัติมา ด้วย ประการ นั้น แล้ว จึง ทรง ครีดี ซึ่ง ประชุม สอง
 แห่ง พระศาสดา มีบทว่า เยเกจิ เป็น ต้น นั้น ประสงค์ เพื่อ จะ ทรง แสดง
 เมตตา ภาวณา นั้น โดยพิศดาร ใน กถาบัดนี้ (ฮตวา) อีกนัยหนึ่ง ว่า
 จิตร อัน ตั้ง อยู่ใน อารมณ เป็น อัน มาก ไม่ ค้าง อยู่ใน เอกัคคต อารมณ
 มาแต่เดิม จิตร นั้น ย่อม แด่นไปเนื่อง ๆ แด่นไปเนื่อง ๆ สู่ประเภท
 แห่ง อารมณ แล้ว ก็ ตั้ง อยู่โดย ลำดับ นั้น เหตุใด เหตุตั้ง นั้น ตั้งแต่พระ
 ผู้ทรง พระภาคย์เจ้าจึงได้ ทรง ครีดี ซึ่ง พระศาสดาว่า เยเกจิ เป็น อาทิ นั้น
 เพื่อ ประสงค์ จะ ยัง จิตร ให้ แด่นไปเนื่อง ๆ แด่นไปเนื่อง ๆ สู่ อารมณ
 ทั้ง หาย อัน มี ประมาณสองแตรประมาณสามคือ (ตสา वा गवरा वा)
 กระนั้น เป็น ต้น แล้ว แดให้ ค้าง อยู่ ด้วย คี (ฮตวา) นัยหนึ่ง อารมณ
 อันใด เป็น อารมณ มาปรากฏ แก่ บุคคล ผู้ใด จิตร ของ บุคคล ผู้ นั้น ก็ ย่อม
 ตั้ง เป็น คู่ หมาย อยู่ใน อารมณ อัน นั้น เหตุใด เหตุตั้ง นั้น ชุมชุม ภิภุ
 ทั้ง ทำ ร้อย นั้น อารมณ อัน มา ปรากฏ แฉ่ง แก่ ภิภุ องค์ ใด ตั้งแต่
 พระ ผู้ทรง พระภาคย์ มี พระ พุทธ ประสงค์ จะ ยัง จิตร ของ ภิภุ องค์ นั้น ให้
 ค้าง อยู่ใน อารมณ อัน นั้น จึง ทรง ครีดี ซึ่ง ประชุม สอง แห่ง พระ

กาลาว่า เยเกจิ เปน ฮาติ อัน มี ปรกติ แดงตง ซึ่ง ประเภท แห่ง อารมณฺ์
 อัน มี ปรมาณ สอง แด ปรมาณ สาม คือ (ตสา วา ภาวรา วา) กระณี
 เปน ต้น แท้จริง ใน บท แห่ง กาลา คือ เยเกจิ นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ
 ภาศย์ พระ องค์ ทรง แดงตง ซึ่ง ทกกระ ทั้ง หดาย สี่ ปรการ คือ ตสาภาว
 ทกกระ ปรการ หนึ่ง ทิฏฐาทิฏฐาทกกระ ๑ ทูรวาทูรวสันตทกกระ ๑ กุตสัมภเว
 สัตกกระ ๑ เปน ทกกระ สี่ ปรการ ด้วย กัน

อนึ่ง ทรง แดงตง ซึ่ง ตกกระ ทั้ง สาม ปรการ คือ ทิมรสสัมชณมตกกระ ๑
 มหันตานุภมสัมชณมตกกระ ๑ กุตตานุภมสัมชณมตกกระ ๑ เปน ตกกระ สาม
 ปรการ เหตุ บัง เกิด พรหม แห่ง อรรถ ใน ตกกระ ทั้ง หดาย สาม คือ ปรมาณ
 สาม แห่ง บท คือ มสัมชณม กี่ ตี ใน ตกกระ ทั้ง หดาย สาม คือ ปรมาณ
 สาม แห่ง บท คือ อณุกะ กี่ ตี ด้วย บท หก บท มี บท คือ ทิฆา เปน ต้น
 ต้า บท ทั้ง หดาย นั้น บท คือ เยเกจิ กระณี เปน บท สำหรับ กถาว โดยมิได้ เคียง
 ใน บท คือ ปาณกุตา นั้น แปร ว่า ปาณาเขว อัน ว่า สัตว์ ทั้ง หดาย อัน
 ปรกอบ ด้วย ชีวิต แท้จริง กุตา คือ บัง เกิด แด้ว ปาณกุตา ชื่อ ว่า
 ปาณกุตา ปาณกุตา อัน ว่า สัตว์ อัน ปรกอบ ด้วย ชีวิต คือ บัง เกิด แด้ว
 (ฮถวา) อีก อย่าง หนึ่ง แปร ว่า สัตตา อัน ว่า สัตว์ ทั้ง หดาย ปาณนี้ ต
 ย่อม เปน อยู่ อิติ เหตุ ดัง นั้น เค สัตตา อัน ว่า สัตว์ ทั้ง หดาย นั้น
 ปาณา ชื่อ ว่า ปาณา สัตตา อัน ว่า สัตว์ ทั้ง หดาย ปาณา เปน อยู่
 ใจ ความ ว่า สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ พระ องค์ ทรง ถ้อ เหา ซึ่ง สัตว์
 ทั้ง หดาย ใน บัญจ ใจการภพ อัน เนื่อง ด้วย อัสสาส บั สสาส หาย ใจ

เข้า ออกได้ นั้น ด้วย บท คือ ปาณ นั้น แด ทรง ถือ เขา ซึ่ง ตัด ทั่ว ทั้ง หาย
 ใน เขต โวหารภพ ด้วย บท คือ ภูตา ศัพท์ ซึ่ง แปล ว่า มัง เกิด แดว นั้น
 ครั้น พระ องค์ ทรง แดตง ซึ่ง ตัด ทั่ว ทั้ง หาย ทั้ง ปวง อัน พระ องค์ ส่ง เคารวะ
 ด้วย ทุกๆ แด ตักกะ คือ ประมาณ สอง แด ประมาณ สาม ทั้ง หาย ด้วย คำ ว่า
 (เข เกศ ปาณ ภูต ศถ) กระนั้น ให้ ประมวญ อยู่ใน ที่ อัน เคียง กัน
 ด้วย ประการ นั้น แดว

บัด นี้ พระ องค์ จึง ส่ง เคารวะ ซึ่ง ตัด ทั่ว ทั้ง ปวง ด้วย ทุกๆ นี้ คือ (คธา ว่า
 ถาวรา ว่า ธนเว เตธา) กระนั้น แดว ถึ ทรง แดตง สืบ ต่อ ไป ถึ บท
 ของ หาย นั้น บท คือ (คธา) นี้ มี อรรถวิคคหะ นี้ ว่า คธ นิต คธา
 ซึ่ง นี้ แปล ว่า เข ตัด ตา อัน ว่า ตัด ทั่ว ทั้ง หาย ได้ คธ นิต ย่อม ตัง
 ธิติ เหตุ ตัง นั้น เตะ ตัด ตา อัน ว่า ตัด ทั่ว ทั้ง หาย นั้น คธา ชื่อ ว่า คธา
 ตัด ตา อัน ว่า ตัด ทั่ว ทั้ง หาย คธา ตัง แต่ จึง คำ ว่า คธา นั้น เปน คำ
 คำ หับ เรียก ซึ่ง ตัด ทั่ว ทั้ง หาย อัน ยัง ประกอบ อยู่ ด้วย คณหา แด ภัย คือ
 ความ กัดว อธิบาย ว่า ตัด ทั่ว ทั้ง หาย ได้ มี คณหา ยัง ประกอบ ด้วย คณหา
 แด ความ กัดว อยู่ ตัด ทั่ว ทั้ง หาย นั้น พระ ผู้ ทรง พระ ภาศย์ หาก ว ของ
 เรียก ชื่อ ว่า คธา แด บท คือ ถาวรา นั้น แปล ว่า เข ตัด ตา อัน ว่า
 ตัด ทั่ว ทั้ง หาย ได้ คธ นิต ย่อม ตัง อยู่ ธิติ เหตุ ตัง นั้น เตะ ตัด ตา อัน ว่า
 ตัด ทั่ว ทั้ง หาย นั้น ถาวรา ชื่อ ว่า ถาวรา ตัด ตา อัน ว่า ตัด ทั่ว ทั้ง หาย
 ถาวรา ตัง อยู่ เตะ ถาวรา ติ ฉนนี้ คำ คือ ถาวรา นี้ เปน คำ คำ หับ เรียก
 แห่ง พระ อรหันต ทั้ง หาย ผู้ มี คณหา แด ความ กัดว อัน มตะ แดว อธิบาย

ว่า พระอรหันตบุคคลทั้งหลายนั้น ท่านมีต้นตออันปราศจากต้นหาแต่
 ความกลัวแล้ว เหตุตั้งนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์จึงตรัสเรียกชื่อว่า
 ภาวรา แต่บทคือ อมวเลตธา นั้น แปลว่า อวเลตฺถ์ อันว่าเหตุของ
 เสด็จ สัตตานิ แห่งสัตว์ทั้งหลายนั้น มตฺถิ ไม่มี อิตฺ เหตุตั้งนั้น เสด็จ สัตตา
 อันว่าสัตว์ทั้งหลายนั้น อมวเลตธา ชื่อว่า อมวเลตธา สัตตา อันว่าสัตว์
 ทั้งหลาย อมวเลตธา มีเหตุของไม่มี อธิบายว่า คำคือ อมวเลตธา
 ซึ่งแปลว่ามีเหตุของไม่มีนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ทวกรฺชฺช เรียกว่า
 ซึ่งสัตว์ทั้งหมดยังไม่ให้เหตุให้เศษอยู่ได้ แต่มาตรว่า สัตว์เหล่าใด
 เหล่าหนึ่งเลย ก็แต่คำคือ สัพเพ อนฺโต อันพระผู้มีพระภาคย์
 ตรัสไว้ในที่สุดแห่งคาถาคำรบของนั้น คำคือ สัพเพ นั้น บัณฑิต
 พึงสัมพัณฺธุ ผู้เขาด้วย ทุกกระ แต่ ตักกะ ทั้ง ปวง อธิบายว่า บุคคลผู้จะ
 เจริญซึ่งเมตตานี้ พึงให้นำเอา สัพเพ ศัพท์นั้นเข้ามาประกอบใน
 คำตั้งนี้ว่า สัพเพ สัตตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง คือ สัตว์ อันประกอบด้วย
 ชีวิต แต่สัตว์ที่บังเกิดแล้ว แต่สัตว์ที่มีอยู่ แต่สัตว์ทั้งหลาย
 ที่ประกอบด้วย ความสดุ้ง แต่สัตว์ทั้งหลาย อันตั้งมั่น แต่สัตว์ทั้งหลาย
 อันมิได้เหตฺถง อยู่เหล่าใดเหล่าหนึ่งนี้ สัตตคตา จึงเป็น สัตว์ทั้งหลาย
 มีตนอันเป็นศุขเกิด พึงให้นำเอา สัพเพ ศัพท์นั้น เข้ามาประกอบ
 ในหมวดทุกกระ แต่ที่ให้นำเอา สัพเพ ศัพท์มาประกอบเข้าในหมวด
 ตักกะนั้น คือให้ประกอบว่า (สัพเพ สัตตา) สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
 ที่มีกายยาวก็ดี ที่มีแป้น สัตว์ยังแฉวงหา ซึ่ง สัมภวะ คือ ความเกิดพร้อม

กัฏฐิ แม้เหตํ นัง จง เป็น สัตว์ มี คน ประกอบด้วย ความศุขเกิด พังให้
มันคิดนำเอา สัพเพ สัตว์เขา มา ประกอบใน หมอศ ตักกะ ด้วย ประการ
ตั้ง พรรณา มา ฉน

อิทานิ บัตถิ นัง กัฏฐิ ได้ พรรณา ใน บท ทั้ง หหลาย ๖ บท มี บท คือ ที่ มาว่า
เป็น ต้น ฉน มี ปกติ แดงดัง ซึ่ง ประชุม ตาม แห่ง ตักกะ มี ที่ข วิสัฏ มชฌิม
เป็น ต้น ฉน สืบต่อไป (นามจันโคชาทโย) ความว่า สัตว์ ทั้ง หหลาย
มี นาค แด ปลา แด เหี้ย เป็น ต้น เป็น สัตว์ มี อดีตภาพ ฉน ยาว นั้น
ได้ ชื่อ ว่า ที่มา จึงมี คำ รับ เข้า มา ว่า จริง อยู่ อดีตภาพ แห่ง สัตว์ ทั้ง หหลาย
มี นาค เป็น ต้น ฉน บัง เกิด ใน มหา สมุท นั้น นับ ด้วย ว่า เป็น ฉน มาก
เป็น ประมาณ อดีตภาพ แห่ง สัตว์ ทั้ง หหลาย มี ปลา แด เหี้ย เป็น ต้น ฉน
บัง เกิด ใน มหา สมุท นั้น มี ประมาณ ด้วย โยชน์ เป็น ฉน มาก สัตว์
ทั้ง หหลาย มี เต่า แด ปลา เป็น อาทิ ที่ บัง เกิด ใน น้ำ นั้น เป็น สัตว์ มี อดีตภาพ
ฉน ใหญ่ (หัตถิ กัณาคาทโย) สัตว์ ทั้ง หหลาย มี ช้าง แด นาค เป็น ต้น
ที่ บัง เกิด บน บท นั้น ก็ เป็น สัตว์ มี กาย ฉน ใหญ่ สัตว์ ทั้ง หหลาย ที่ นับ เข้า
ใน พวก อมนุษย์ ทั้ง หหลาย มี สัตว์ ฉน ได้ นาม ชื่อ ว่า ทานพ เป็น ต้น ฉน
ก็ เป็น สัตว์ มี อดีตภาพ ฉน ใหญ่ แด อดีตภาพ แห่ง สัตว์ ทั้ง หหลาย ที่ นับ เข้า
ใน พวก อมนุษย์ ที่ ว่า ใหญ่ นั้น ได้ แก่ อดีตภาพ แห่ง ราหู เป็น ต้น
แท้ จริง อดีตภาพ แห่ง ราหู นั้น ถ้า จะ กำหนด โดย สูง ได้ ๔ พัน กับ แปด
ร้อย โยชน์ แขน ทั้ง สอง แต่ ตะ ข้าง นั้น ยาว ได้ ๑๒๐๐ โยชน์ ระหว่าง แห่ง
ศิว นั้น กว้าง ประมาณ ห้า สิบ โยชน์ ระหว่าง แห่ง นว มช นั้น ก็ กว้าง

ทำสิบโยชน์เท่ากัน น้ำมือทั้ง ๒ นั้น แต่ตรงกว้างได้ ๒๐๐ โยชน์
 แต่อดีตภาพแห่ง ราหู นั้น ก็ นับ เข้าใน หมู่สัตว์ที่มี อดีตภาพ อันใหญ่
 แต่ อดีตภาพ แห่ง สัตว์ทั้ง หตาย มี มา แต่ โคนแถบรอบแต่ อุกกร เป็น ต้น นั้น ได้
 ชื่อว่า มัชฌิมา เป็น อดีตภาพ อย่าง กลาง สัตว์ทั้ง หตาย ที่มี ประมาณ
 แห่ง กาย เป็น โยมกะ อย่าง ต่ำ กว่า ยาว แต่ ปาน กลาง มี ปดวก เป็น ต้น ได้
 ชื่อว่า รัตติกา ว่า เป็น สัตว์ อัน มี อดีตภาพ ดังนี้ สัตว์ทั้ง หตาย อัน มี
 อดีตภาพ อัน อุดม ละเอียด อัน บัง เกิด ใน ประเทศ ทั้ง หตาย มี เกิด ใน
 น้ำ เป็น ต้น พัน วิสัย แห่ง มุทกต อัน จะ แต ตู ด้วย มังสา จักษุ เป็น วิสัย
 แห่ง ทพ จักษุ นั้น ก็ ตี สัตว์ทั้ง หตาย มี อดีตภาพ อัน ละเอียด มี เหา แด เว็น
 เป็น ฮาติ นั้น ก็ ตี ได้ ชื่อว่า อณุกา ว่า เป็น สัตว์ อัน มี อดีตภาพ อัน เล็ก
 (อบีจ) อีก ประการ หนึ่ง เด่า สัตว์ทั้ง หตาย ที่มี อดีตภาพ ต่ำ ทราม ลง มา
 จาก สัตว์ทั้ง หตาย ที่มี กายใหญ่ เป็น ปาน กลาง แต่ ที่ เป็น ปาน กลาง ใน ฮาติ
 ทั้ง หตาย นั้น ๆ บัณฑิต ทั้ง หตาย พึง รู้ เกิด ว่า สัตว์ทั้ง หตาย เหล่า นั้น
 ก็ ได้ ชื่อว่า อณุกา ว่า เป็น สัตว์ มี กาย เล็ก สัตว์ทั้ง หตาย มี ปดว แด
 เด่า เป็น ต้น ที่มี อดีตภาพ เป็น ปริมาณ ทด นั้น ได้ ชื่อว่า กุฎา ว่า เป็น
 สัตว์ มี กาย อัน หยาบ (เอว คีหิ คิฎุเกหิ อนวเสสโต สัตเต ทัสเสสโตวา)
 ใจความว่า เมื่อ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ทรง แดตง ซึ่ง สัตว์
 ทั้ง หตาย โดย อัน ไม่ เหลือ ไม่ เคษ ด้วย ตักกะ ทั้ง หตาย ดำ ณ นี้ แล้ว พระองค์
 จึง ส่ง เกราะ ให้ ซึ่ง สัตว์ทั้ง หตาย เหล่า นั้น เขา ด้วย ทุกกะ มี ประมาณ สอง
 ทั้ง หตาย มี บทว่า (ทัญฐา วา เย อทัญฐา) เป็น ฮาติ ณ นี้ แด

ก็ทรง แสดง คอไป ใน กาล บัด นี้ คตถ ทิฏฐาติ ถ้า บท ทั้ง หลาย สัตว์ เหล่า
 ไต ที่ บุคคล เคย ได้ เห็น แล้ว ด้วย อำนาจ ที่ มา สู่ กตของ แห่ง จักขุ แห่ง คน
 สัตว์ เหล่า นั้น ได้ ชื่อ ว่า ทิฏฐา สัตว์ สัตว์ ทั้ง หลาย เหล่า ไต ที่ ตั้ง อยู่ใน
 ผัง ฟาก สัมมท อื่น แล หตัง ผู้ เขา ขาง อื่น แล จักรวาฬ อื่น นั้น สัตว์ เหล่า นั้น
 ได้ ชื่อ ว่า อทิฏฐา สัตว์ สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาค ทรง แสดง ซึ่ง สัตว์
 ทั้ง หลาย อัน อยู่ใน ที่ โถด แห่ง อตตภาพ กัตติ อยู่ใน ที่ โถด อตตภาพ กัตติ
 แห่ง คน ด้วย ทักกะ คือ ประมาณ สอง นี้ ว่า (เย จ ทูเร วณฺสีติ อวิทฺเว)
 กระ นี้ เตะ สัตว์ ไต สัตว์ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น มนจิต พัง รุ ด้วย อำนาจ
 แห่ง สัตว์ อัน หา เท้า ไม่ได้ แล สัตว์ นี้ เท้า สอง นั้น ก็ แท้จริง สัตว์ ทั้ง หลาย
 อัน อยู่ใน ที่ โถด แห่ง คน ชื่อ ว่า อวิทฺเว สัตว์ สัตว์ ทั้ง หลาย ที่ อยู่ใน
 ภาย นอก จาก ภาย นั้น ชื่อ ว่า ทูเร สัตว์ ตถา อนึ่ง โถด สัตว์ ทั้ง หลาย
 อัน อยู่ใน ภาย ใน แห่ง อุปลาร ชื่อ ว่า อวิทฺเว สัตว์ สัตว์ ทั้ง หลาย ที่ อยู่ใน
 ใน ภาย นอก แห่ง อุปลาร ชื่อ ว่า ทูเร สัตว์ สัตว์ ทั้ง หลาย อัน อยู่ใน ภาย ใน
 วิหาร แล ภาย ใน บ้าน แล ภาย ใน ชลบท แล ภาย ใน เกาะ แล ภาย ใน
 จักรวาฬ นี้ ชื่อ ว่า อวิทฺเว สัตว์ สัตว์ ทั้ง หลาย ที่ อยู่ใน จักรวาฬ อื่น นั้น
 พระ ผู้ มี พระ ภาค ย้ หาก ร้อง เรียก ว่า สัตว์ อยู่ใน ที่ โถด ใน บท คือ ภูตา นั้น
 อธิบาย ว่า สัตว์ ทั้ง หลาย ไต ที่ บัง เกิด แล้ว ยัง สัตว์ ทั้ง หลาย นั้น ได้ ชื่อ ว่า
 ภูตา (เย ภูตาเฮว) แล สัตว์ ทั้ง หลาย ไต ที่ บัง เกิด แล้ว ยัง ไต นั้น
 ชื่อ ว่า ภูตา นั้น สัตว์ ทั้ง หลาย นั้น ย่อม ถึง ซึ่ง อัน นั้น ว่า จัก มิ ได้ บัง เกิด
 มี อีก แล คำ ว่า ภูตา นี้ เปน ชื่อ แห่ง พระ ชินาสัพ พงหลาย นั้น อธิบาย

ว่าพระชินาสัพทัง หตาย ผู้มีชาติวชนันต์ แล้วยัง ท่านย่อมมิได้
 บังเกิดต่อไปอีกในเบื้องหน้า เหตุดังนี้จึงได้ชื่อว่า ภูตา ว่าแปลสัตว์
 ชน บังเกิด แล้วยัง บังเกิด แล้วยัง เฉพาะ ด้วยประการ ดังนี้

ในบทคือ สัมภเวตี นั้น มีบทวิเศษว่า สัมภเวตีนั้นตัด
 สัมภเวตีโน ดังนี้ แปลว่า เย ตัตตา ชนว่าสัตว์ทั้ง หตายใด เข่นนี้คือ
 ข้อม แลวงหา สัมภเวตี ซึ่ง ความบังเกิดพร้อม อิติ เหตุ ดังนี้
 เเต ตัตตา ชนว่าสัตว์ทั้ง หตายนั้น สัมภเวตีโน ชื่อว่า สัมภเวตีโน
 ตัตตา ชนว่าสัตว์ทั้ง หตาย สัมภเวตีโน แลวงหาซึ่ง ความบังเกิดพร้อม
 อธิบายว่า สัตว์ทั้ง หตายใด ยัง แลวงหา ซึ่ง ความบังเกิดพร้อม อยู่
 สัตว์ทั้ง หตายนั้น ได้นามชื่อว่า สัมภเวตีสัตว์ คำว่า สัมภเวตี นี้
 เป็น ชื่อ แห่ง เตช บุคคล แด่ บุรุษทั้ง หตาย ชน ยัง แลวงหา อยู่ ซึ่ง ความ
 บังเกิดต่อไปใน เบื้อง หน้า เพราะ ว่า เตช บุคคล แด่ บุรุษทั้ง หตาย นั้น
 มีสัญญาชนธรรม คือ ความ ประกอบพร้อม ใน ภพ ยังมี ได้ (อถวา)
 อีก นัย หนึ่ง ว่า ถ้ากำเนิด ทั้ง หตาย นั้น สัตว์ทั้ง หตาย ที่ บังเกิด ใน
 ชันฑระกำเนิด คือ เกิดใน ฟองไข่ แล สัตว์ทั้ง หตาย ที่ บังเกิด ในสถานพยุ
 กำเนิด คือ เกิดใน ครรภ์ แห่ง มารดา มี พัง ผิด คือ รก หุ่น ห่อ กาย อยู่ นั้น
 ยังมี ได้ ทำ ฉาย กระเปาะไข่ แด่ กระเปาะ พัง ผิด คือ รก ได้ トラบไต ก็ได้นาม
 ชื่อว่า สัมภเวตีสัตว์ อยู่ トラบนั้น ต่อเมื่อใด ทำ ฉาย ซึ่ง กระเปาะไข่
 แด่ กระเปาะ พัง ผิด คือ รก ออก มา ภายนอกได้ แล้วยัง ได้นามชื่อว่า ภูตาสัตว์

คราวนั้น ตั๋วทั้ง หาย ที่ บัง เกิด ใน สังเฑทฆ กำเนิด ก็เกิด แต่ เห็น
 แดโคภีดี ตั๋วทั้ง หาย ที่ บัง เกิด ใน อุปปาทิก กำเนิด เกิด ขึ้นเอง
 คุจตอย มา ฉนั้น ก็ ดี ได้นาม ชื่อว่า สัมภเวสี ตั๋ว ใน ขณะ จิตร อัน เป็น
 ประชุม นั้น จำ เต็ม แต่ ขณะ จิตร เป็น คำรบ ดอง ไบ นั้น ได้นาม ชื่อว่า
 ภูตาดัตว์ อีก นัย หนึ่ง ว่า ตั๋วทั้ง หาย บัง เกิด ด้วย อริยา บถ อัน ไต
 แด ยัง ไม่ ถึง ซึ่ง อริยา บถ อัน จาก อริยา บถ ที่ บัง เกิด นั้น ทราย ไต ก็ ยัง
 ไต นาม ชื่อว่า สัมภเวสี ตั๋ว อยู่ ทราย นั้น เบื้อง หน้า แต่ อริยา บถ ที่ บัง เกิด
 ไบ นั้น ก็ ได้นาม ชื่อว่า ภูตาดัตว์ ด้วย ประการ ฉนั้น

เฮว ภาควา สุจิโน วาติ ฮาทิฮี อคมเตยัยตาทาหิ นานับปการโค
 เคตล ภักรุณ ्हิตตชวคณบัตถนฉน สัตเตตุ เมตตวาทานัน ทัสเสตวา
 อิทานิ อหิตทักขานาคณบัตถนฉนเปี คั ทัสเสนโต ฮาห น ปโรปร
 นิรุพเพลาติ ภาควา

องค์ สัมภเวสี พระผู้ ทรง สัตตติ ภาควัย เมื่อ พระ องค์ ทรง พระมหา กรุณา
 แสงตง ซึ่ง เมตตวาทานาน ใน ตั๋วทั้ง หาย ด้วย อำนาจ ปราณนา เพื่อ จะ ให้
 ถึง ซึ่ง ประโยชน์ อัน เกื้อ กุด แด ความ คุ้ม แก่ ภิกษุ ทั้ง หาย เหล่า นั้น
 โดย ประการ ต่าง ๆ ด้วย พระ ศาตาท ทั้ง หาย ๓ ด้วย กิ่ง มี บท ว่า
 สุจิโนวา เปน ฮาทิตัว ด้วย ประการ ฉนั้น แล

เมื่อ จะ ทรง แสงตง ซึ่ง เมตตวาทานาน นั้น แม้ ด้วย อำนาจ แห่ง ความ
 ปราณนา อัน เปน เหตุ จะ ไม่ ให้ ถึง ซึ่ง กรรม ใ้ ประโยชน์ อัน เกื้อ กุด แด
 ความ คุ้ม จึง ก่อว่า ซึ่ง พระ ศาตาท มี บท ว่า (น ปโรปร นิรุพเพลา)

เป็น อาทิ สัมผัส ไป จนกาลบัดนี้ (เอต โปราณปาฐ) พระบาทคือ
 (น ปโรปร นิพุกุพเพต) นี้เป็นพระบาท อันมีมาแต่กาลก่อน มาในกาล
 บัดนี้ อาจารย์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่า (ปรัญหิ) กระนั้นบ้าง ก็บทว่าคือ
 (ปรัญหิ) นี้ (น สุนฺทโร) ได้ชื่อว่า เป็นบทมิได้งาน มิได้เพราะ
 แต่เนื้อความใน พระคาถานั้นว่า (ปราชโน) ชนอื่นก็อย่าฟัง ช่มชู้
 แต่อย่าฟัง ถ่วง ตู หมัน ซึ่ง ชนอื่นใน โอกาสที่ แห่งใด แห่งหนึ่ง เช่น ต้น ว่า
 ใน บ้าน หรือ ว่าใน มา หรือ ว่าใน ท่าม กตาง แห่ง หมู่ญาติ แต่ หมู่มิตร
 แต่ อย่าฟัง ถ่วง ตู หมัน ซึ่ง บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง มีตนว่ากระษัตริย์ แดพรหมณ์
 แด กฤหัตถ์ แด บรรพชิต ด้วย กรรม อัน ท่าน กระทำ นี้ เป็นกรรม อัน ตี
 แด เป็น กรรมอัน ชั่ว แต่ อย่าฟัง ถ่วง ตู หมัน ด้วย ชน เสียด ทาง ด้วย
 ภาย วิการ แต่ วจีวิการ ทั้ง หลาย ก็ ตี อย่าฟัง ตู หมัน ด้วย ตัญญา ก็ช
 กระทบ กระทั่ง ด้วย มโน วิการ ก็ ตี แต่ อย่างใด อย่างหนึ่ง (พียาโรธนา
 ปฏิสตัญญา) แท้จริง ในเมื่อคำอัน อาจารย์กล่าว ว่า อย่าฟังเสียดทาง
 ด้วย ความ สำคัญ อย่า กระทบ กระทั่ง ด้วย มโน วิการ ดังนี้ พระผู้มีพระ
 ภาคว่าเจ้าหากกล่าวว่า พียาโรธนา ปฏิสตัญญา อิติ ชื่อว่า พียาโรธนา
 ปฏิสตัญญา ตุนัย ประโยคว่า (สัมมตัญญา วิมุตโต) ดังนี้
 ใน บทคือ (นาญญมัญญัสส ทุกฺขมัจเจยฺย) นั้นว่า บุคคล อย่าฟัง
 ปรวดณา ซึ่ง ทุกข์ แก่ กัน แดกัน แต่ คำที่ ว่า บุคคล อย่าฟัง ปราดณา ซึ่ง ทุกข์
 แก่กัน แดกัน นั้น จะมี อรรถาธิบาย เป็น ประการใด วิถีนั้นว่า บุคคล
 ฟัง เจริญ ซึ่ง เมตตา ด้วย สามารถ กระทำไว้ ในใจว่า ตัดทิ้ง หลาย จึง มี

ความศรัทธา ตั้งตัวทิ้งกาย จึง มีความเกษม นีราศ ปราศจากภัย แล อุบัติทุกข์
 เป็นต้น ดังนี้ (นเกวต) ใช้แต่เท่านั้น บุคคลพึง กระทำไว้ในใจดังนี้ว่า
 (อโหต) ตั้งเรามาว่าพึง บุคคลอื่นผู้ใดผู้หนึ่ง ชย้า พึง ชุ่มช้ำครอบงำ
 ซึ่ง บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ด้วยรังเกียจ ทิ้ง หลาย มี ถอ ถวง เป็น ต้น บุคคล
 ผู้ใดผู้หนึ่ง ชย้า พึง ถ่วง ตู หมั้น ซึ่ง บุคคลอื่นผู้ใดผู้หนึ่ง ด้วยมานะ อดกล
 ทิ้ง หลาย มี ชาติ เป็น ต้น ใน ประเทศที่ใดที่หนึ่ง อนึ่ง บุคคลชย้า พึง ปราศณา
 ซึ่งทุกข์แก่กัน แล กัน เพื่อ ประทษร้ายเจ้ายศ แทง ด้วยกายวิการ แล จิวการ กัด
 แล เพื่อ ดำคัญ จะ กระทบ กระทั่ง ด้วย มโน วิการ กัด บุคคล มี มนวิการ
 กระทำไว้ ในใจ ด้วย ประการ ฉนี้ แลแล้ว พึง จะ เจริญ ซึ่ง เมตตา ไปใน สัตว์
 ทั้ง หลาย ทั้ง ปวง (เฮว อหิตทุกขานาคมนุสสันนวจเณ อตถโต เมตตาทาวณ
 ทถเสตวา) เมื่อ สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภคย์ เจ้า ทรง แด่ตั้ง เมตตา
 ทาวณา ด้วย สามารถ ความ ปราศณา จะไม่ ให้ ถึง ซึ่ง กรรมใช้ ประโยชน์
 อัน เกื้อ กุศล แล ความ ทุกข์ โดย เนื้อ ความ ด้วย ประการ ฉนี้ แลแล้ว

เมื่อ จะ ทรง แด่ตั้ง ซึ่ง เมตตา ทาวณา นั้น ด้วย ชื่อ อุปมา จึง ถ้าว ซึ่ง
 พระศาตาว่า (มาตา ยถา นิย ปุตต) เป็น ต้น สืบต่อไปใน กาลมีต้น
 คัดตัด โด อรรธา จินาย แห่ง พระศาตา นั้นว่า (มาตา ยถา นิย ปุตต)
 มารดา จะ พึง ตาม รักษา ซึ่ง บุตร อัน เป็น บุตร ผู้เดียว ชาร์วัย ซึ่ง ตน แล
 บัง เกิด นั้น ด้วย ฮาย คือ มารดา นั้น จะ พึง ใส่ ซึ่ง ชีวิต คือ ฮาย ของ
 ตน เสีย เพื่อ จะ ห้าม จะ กัน เสีย ซึ่ง ทุกข์ อัน จะ มา ถึง แก่ บุตร นั้น ฉนี้ โด
 (เฮวม บิ สัพพเทต) กุณบุตร นั้น พึง ตาม รักษา ซึ่ง สัตว์ ทั้ง หลาย คือ

พึงเจริญเมตตาภาวนานี้ ยังเมตตาภาวนานี้ให้บังเกิดผลชง ๆ ในใจ
 แล้ว ก็ พึงเจริญไปใน สรรพสัตว์ ทั้ง หลายนั่น นั่น กุณบุตร นั้น พึง ยัง
 เมตตาให้เจริญ ด้วย สามารถ มี สัตว์ ไม่มี ประมาณ เป็น อารมณ์ หรือ ๆ
 ว่า ยัง เมตตาภาวนานี้ให้เจริญ ด้วย สามารถ ไปได้โดย หาเศษ มิได้
 ใน สัตว์ ผู้หนึ่งไม่มี ประมาณ (อติ เหว่ สัพพาทกเรน เมตตาภาวนา
 ทตฺเตเตวา) เมื่อ สมเด็จฯ พระ ผู้ทรง พระภคย์ ทรง แด่คง เมตตาภาวนา
 ด้วย ซากา ทง บ่วง ด้วย ประการ ฉนั้น แล้ว เมื่อ จะ ทรง แด่คง ซึ่ง กิริยา ที่
 เจริญ เมตตาภาวนา นั้น จึง กล่าว ซึ่ง พระ คาถา มี บท ว่า (เมตฺตัญฺจ
 สัพพ โถกฺกมฺ) เป็น ต้น สืบ ต่อไป พระ อรรถกถาจารย์ เจ้า จึง พรรณา
 เนื้อความ โดย ลำดับ แห่ง บทใน พระ คาถา นั้น ว่า ถ้า บท ทั้ง หลายนั่น
 บทว่า (เมตฺตัญฺจ) นั้น มี อรรถกถา ทว่า มี ษติ ตายาติ วาติ มี ต โค
 ตังนี้ แปลว่า สภาวะ อันใด ย่อม รักษาไว้ ซึ่ง สัตว์ ทั้ง หลายนั่น เหตุ ฉนั้น
 มี ต โค ชื่อว่า มี ต โค อธิบายว่า บุคคล ย่อม ผูกไว้ คือ รักษาไว้ ซึ่ง สัตว์
 ทั้ง หลายนั่น เหตุ มิให้ ถึง ซึ่ง กรรม อัน ไร ประ โยชน์ อัน เกื้อ กุล ด้วย ภวระ
 แห่ง บุคคล นั้น มี อรรถกถา ธิอัน ประกอบ ด้วย ประ โยชน์ อัน เกื้อ กุล เหตุ
 ฉนั้น มี ต โค บุคคล ผู้ นั้น จึง ได้ ชื่อว่า มิตร มี ต ตตฺส ภาโว
 ธิว่า ภวระ แห่ง มิตร นั้น ชื่อว่า เมตตา สภาวะ แห่ง เมตตา ทั้ง หลายนั่น สัตว์
 โลก ทั้ง บ่วง โดย หา เศษ มิได้ ย่อม มี อยู่ใน ใจ จึง ชื่อว่า นานต์ (คหิ)
 แท้จริง เมตตา อัน มี ใน ใจ นั้น พระ ผู้ทรง พระภคย์ ทวีติ อย่าง นี้
 พระ ว่า เมตตา นั้น ติ นบัญญัติ ด้วย จิตร ใน บท กิธ (อปริหานัน) นั้น มี

บทวิเศษว่า นาสังปริมาณนี้ ปริมาณ ดังนี้ แปลว่า ปริมาณ
 นี้ อันว่าประมาณ อัสส เมตตจิตตัสส แห่งจิตร อันประกอบด้วย
 เมตตานี้ น โหติ มิได้ มี อติ เหตุ ดังนี้ ตํ เมตตจิตตํ อัน
 ว่าจิตร อันประกอบด้วยเมตตานี้ ปริมาณ ชื่อว่า ปริมาณ
 เมตตจิตตํ อันว่าจิตร อันประกอบด้วยเมตตา ปริมาณ มีประมาณ
 ไม่มี อธิบายว่า สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ทรงตรัสเทศนาว่า จิตร อัน
 ประกอบด้วยเมตตา ไม่มีประมาณอย่างนี้ (อปริมาณัสสคตารัมมิตาย)
 เพราะ ความที่ แห่งจิตร ประกอบด้วยเมตตานี้ มีสัตว์เป็น อารมณฺหา
 ปริมาณมิได้ ใน บทคือ (อุทฺธ) นั้น แปลว่า ในเบื้องบน พระผู้ทรงพระ
 ภาคย์ ถือเขา ซึ่ง อรูปภพด้วย บทคือ (อุทฺธ) นั้น แต่บทคือ (อโช) นั้น แปล
 ว่า เบื้องต่ำ พระผู้ทรงพระภาคย์ ถือเขา ซึ่ง กามภพด้วย บทคือ (อโช) นั้น
 แต่บทคือ (คิริย) นั้น แปลว่า ท่ามกลาง พระผู้ทรงพระภาคย์ ถือเขา รูป
 ภพด้วย บทคือ (คิริย) นั้น ใน บทคือ (อัสสัมพาส) นั้น แปลว่า
 ปราศจากที่คับแคบ อธิบายว่า จิตร ที่ประกอบด้วยเมตตา อันบุคคลเจริญ
 นั้น (ภินันตัม) มีแดน อัน ทำตาย แล้ว หาสิ่งใด จะเป็น แดน กัด กัน ใจ
 มิได้ เพราะ ฉะนั้น จึง ว่า ปราศจากที่ อัน คับแคบ (ปัจจุตถโก) ตัว ช้า
 คัก นั้น พระอาจารย์เจ้า หาก ร้อง เรียกชื่อว่า (ตีมา) ว่า เป็น แดน อัน กัด
 กัน ซึ่ง หนทาง แห่ง เมตตา จิตร อธิบายว่า จิตร ที่ ประกอบด้วยเมตตานี้
 ย่อม ประพฤติเป็นไป ในตัว ช้า คัก นั้น ใน บทคือ (อเวร) นั้น แปลว่า
 ปราศจากเวร อธิบายว่า จิตร ที่ ประกอบด้วยเมตตานี้ ปราศจากเวร

เจตนา ซึ่ง บังเกิด ปราภฏ แม้แต่ ระหว่าง แด ระหว่าง แด บท คือ (อสังขัตติ)
 นั้น แปร ว่า มี ชาติก อันไป ปราศจาก แด (เมตตาวินัย หิ ปุคฺคโต)
 จึง อยู่ บุคคล ผู้ อยู่ ด้วย จิตร อัน ประกอบ ด้วย เมตตา นั้น ย่อม เป็น ที่ รัก
 ที่ เสน่หา แก่ หมู่ มนุษย์ นกร ทั้งหลาย ด้วย แด เป็น ที่ รัก ใคร แก่ เหล่า มนุษย์
 ภูต บัคคา แด เทพยดา ฮารักษ ทั้งหลาย ด้วย ไม่ มี ผู้ ไต เกิด ยศ ซึ่ง บุคคล ผู้ ไต
 ผู้ หนึ่ง ซึ่ง จะ เป็น บัคค นก ชาติก ตาม เบียด เบี้ยว นั้น ย่อม มี ไต นี้ แก่
 ผู้ ที่ อยู่ ด้วย จิตร เมตตา นั้น เอย (ตํ นานต์) เหตุ คึง นั้น จิตร ที่ ประกอบ
 ด้วย เมตตา นั้น สันเต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภากย์ จึง ไต ตรัส เทศนา เรียก ว่า
 (อสังขัตติ) เพราะ ความ ที่ จิตร ประกอบ ด้วย เมตตา นั้น มี ชาติก อัน
 ปราศจาก แด แท้จริง ชาติก ซึ่ง ไต นาม ว่า (สังขัตติ) อัน ไต นี้
 คำ ว่า (อสังขัตติ) ว่า ปราศจาก ชาติก นั้น เป็น ปริยาย จน ก่อว่า โดย
 อ้อม ค้อม ด้วย เนื้อ ความ ดัง พรรณามา ฉนี้ (อัย อุนุปทโต อักกัจฉ
 ฉนา) อัน นี้ เป็น คำ พระ อรรถกถาจารย์ เจ้า ท่าน พรรณานี้ เนื้อ ความ โดย
 บท อัน เป็น คำ คัม มา (อธิเบตคตทปนา) ก็ แด กิริยา ที่ จะ แสดง เนื้อ
 ความ อัน พระ อรรถกถา อธิบาย ไว้ ใน คำ คัม บท นั้น บัณฑิต พึง พึง
 ทราบ ฉนี้ ว่า (แยกต์ ฉฉน) คำ อัน ไต ที่ สันเต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภากย์
 ทรง เทศนา ว่า (เอวปี ฉัพพญุคฺคํ นานต์ ภาวเย ฉปริมาณ) นี้ ก็
 แด คำ อัน นั้น พระ พุทฺธ ของ ศ์ ทรง เทศนา ซึ่ง เมตตา ภาวณา นั้น ว่า หา ประ
 มาณ มี ไต ความ ว่า บุคคล ผู้ จะ เจริญ ซึ่ง เมตตา ภาวณา นั้น พึง เจริญ ซึ่ง

เมตตาคิทร ไปใน โลก ทั้งปวง ยัง คิทร ที่ ประกอบ ด้วยเมตตา นั้น ให้ ถึง ซึ่ง
เจริญ แพร่ หาย ไพบูลย์ ไปใน โลก ทั้ง ปวง

มีคำ ปุจฉา ว่า (กต) ซึ่ง ว่า พึง ยัง เมตตาคิทร ให้ ถึง ซึ่ง อัน เจริญ
แพร่ หาย ไพบูลย์ ไปใน โลก นั้น อย่างไร วิสัยว่า พึง ยัง เมตตาคิทร
ให้ ถึง ซึ่ง แพร่ หาย ไพบูลย์ ไปใน ทิศ เบื้องบน แต่ ทิศ เบื้อง ค่ำ แต่ ทิศ โดย
ขวาง ทิศ เบื้อง บน นั้น กำหนด แต่ ภวักคพรหม เป็น ที่ สุด ทิศ เบื้อง ค่ำ นั้น
กำหนด แต่ อวิคฺ เป็น ที่ สุด นั้น ขึ้น มา ทิศ โดย ขวาง นั้น กำหนด เขา ทิศ ทั้ง
ปวง ไม่ เหลือ ไม่ เศษ อีก อย่าง หนึ่ง ทิศ เบื้องบน นั้น กำหนด ซึ่ง รูปภพ
เช่นประมาณ ทิศ เบื้องค่านั้น กำหนด ซึ่ง กามธาตุ เช่น ประมาณ ทิศ โดย
ขวาง นั้น กำหนด รูป ธาตุ เช่น ประมาณ (อบีจ) อีก ประการ หนึ่ง บุคคล
เจริญ ซึ่ง เมตตาคิทร อย่าง นี้ ปราศจาก ที่ อัน คัมแคบ แต่ ปราศจาก เวร
แต่ ปราศจาก ชาคัก นั้น มี ด้วย ประการ หนึ่ง ไค ก็ พึง กระทำ ซึ่ง ความ เป็น
ผู้ปราศจาก ที่ อัน คัมแคบ แต่ ปราศจาก เวร แต่ ปราศจาก ชาคัก แล้ว พึง
เจริญ ซึ่ง เมตตาคิทร ด้วย ประการ หนึ่ง นั้น (ภาวนาย ตัมปัท) กิริยา ที่
บริบูรณ์ แห่ง ภาวนา เป็น ตัมปฏ นั้น บุคคล พึง ถึง ด้วย ประการ หนึ่ง คือ
เป็นผู้ปราศจาก ที่ อัน คัมแคบ ด้วย อำนาจ แห่ง โอกาส โลก ใน ที่ ทั้ง ปวง
(อเวร) แต่ เป็น ผู้ปราศจาก เวร ด้วย กิริยา ที่ มั่นเทา เสีย จาก ขาชาฏ ของ
เวร ใน ตั้ว ทั้ง หาย ขึ้น แห่งตน (อตัมคัต) แต่ เป็น ผู้ปราศจาก ชาคัก
ด้วย กิริยา ที่ มั่นเทา เสีย จาก ขาชาฏ ของ เวร ใน ตน แห่ง ตั้ว ทั้ง หาย ขึ้น
บุคคล พึง เจริญ ซึ่ง เมตตาคิทร อัน ปราศจาก ที่ อัน คัม แคบ แต่ ปราศจาก

ข้าศึก นั้น ให้เจริญ ไปใน สัตว์ โลก ทั้งปวง โดย ปรีเฉท ถ้าม ประการ คือ ทิศ
เบ็องบน แดทิศ เบ็อง ค่ำ แดทิศ เบ็อง ขวาง ไม่มี ประมาณ ด้วย ประการ ฉนั้น
(เออว เมตตะภาวนาย วุฑฒัน ทลลเสถ์วา) ฉมเด็จพระนราธิภ บรม ค่ำเสถา
เบ็อง ว่า ทรง แด่สง ซึ่ง ฉนั้น เจริญ แห่ง เมตตะ ภาวนา ด้วย ประการ ฉนั้น แด้ว

เมื่อทรง แด่สง ซึ่ง ภาวะ แห่ง ฉนั้น หา นิยม กำหนด อธิบายถ มิได้ แก่กฤตบุตร
ผู้ จะ เจริญ ซึ่ง เมตตะ ภาวนา แด้ว แด ฉนั้น ฉนั้น จึง กล่าว ซึ่ง ศาถา ว่า (คฤ
ฐุญญว นิสัน โน วา สยาโนวา ยาว คัสส วิคตมัท โห เอค สติ อธิญฐุญญ)
ตั้ง มี ฉนั้น ไป ใน กาลบัด ฉนั้น (คัสสัท โภ) ถึ แด อรรถาธิบาย แห่ง พระ
ศาถา นั้น ว่า (เมตตะ มานสิ ภาวนี โตะ) แด้ว จึง กฤตบุตร ฉนั้น เมื่อ นัง เจริญ
ซึ่ง ฉนั้น ประกอบ ด้วย เมตตะ ฉนั้น อยู่ ด้วย ประการ ศุภ พรพณา มา อย่าง ฉนี้
อย่า พังกระทำ ซึ่ง ฉนั้น นิยม กำหนด อธิบายถ ในบทพระนพพิ ทงหลายว่า (บัต
ตงก ชาพฐุชควา อฐุ กาย ปณิชาย) โยคาวจรกฤตบุตร คือ เขา ซึ่ง บัดตั้ง กตั้ง
กถให้ตรง อย่า กำหนด อธิบายถ ฉนั้น เลย เมื่อ กระทำ ซึ่ง กิริยา ที่ บนเทา
เลย ซึ่ง ถ้ามก แห่ง อธิบายถ ฉนั้น โตะ ฉนั้น หนึ่ง คือ ยิน หรือ เทียว หรือ นัง
หรือ นอน แด้ว จะ พัง เปน บุคคล ปราศจาก ขบเซว เห่งม่วง ใด กำหนด เพียง
เทื่อไร แด้ว ที่ นน ถึ พัง ตั้ง ใจ ซึ่ง ฉนั้น ประกอบ ด้วย เมตตะ ฉนั้น
ควานเทื่อเพียง นน (ชถวา) อีก หนึ่ง หนึ่ง ว่า เมื่อ พระพุทธองค์ ทรง แด่สง
ซึ่ง กิริยา ฉนั้น เจริญ แห่ง เมตตะ ภาวนา ด้วย ประการ ศุภ พรพณา มา อย่าง ฉนี้
แเด้ว เมื่อ จะ ทรง แด่สง ซึ่ง วุฑฒภาพ คือ ความ เปน ผู้ จ้านาญ ในการ ที่

เจริญ เมตตา ภาวนา จึง กล่าว ซึ่ง พระภาทว่า (ติฏฐัญญูจรั) เป็น อาทิตตความ
 ว่า (วดีบัต โด ทิ) แท้จริง บุคคล ผู้ถึง แลว ซึ่ง อันชำนานญใน อธิฏฐาน
 วสันั้น เมื่อ ยืน อยู่หรือ ๆ เมื่อ เทียว ไปก็ คี แต่ มีความปราถนาเพื่อ
 จะ ตั้ง ใจ ซึ่ง สติ อัน ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น ด้วย อริยาบถ มี ประมาณ
 เพียง เท่าไร ก็ พึง เป็น บุคคล ปราศจาก ความ ชบเซา เห่งวัง แลว ก็ ย่อม
 ตั้ง ใจ ซึ่ง สติ อัน ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น ได้ ครามเท่า กาด ประมาณ
 เพียง เท่านั้น (อกวา) อีก นัย หนึ่ง ใน บทคือ (ติฏฐัญญู จว จว) นั้น
 ว่า ร้อง แห่ง อันตราย ทั้งหลาย มิได้ มี แก่ บุคคล ผู้ นั้น ๆ มีความ ปราถนาเพื่อ
 จะ ตั้ง ซึ่ง สติ อัน ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น ใจ กำหนด เพียง เท่าไร แต่
 เป็น บุคคล ปราศจาก ความ ชบเซา หวอนอน แลว ก็ ย่อม ตั้ง ใจ ได้ กำหนด
 กาด ประมาณ เพียง เท่านั้น (ทนชวยตตติ) สภาจะ ประพฤติ ซ้ำใน การ
 ที่ จะ ตั้ง ใจ ซึ่ง สติ ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น จะ ได้ มี แก่ บุคคล ผู้ นั้น หา
 มิได้ (เตนาท) เหตุ การณ์ ตั้ง นั้น สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า จึง
 ได้ ตรัส เทศนาว่า (ติฏฐัญญูจรั นิสิน โน วา สยาโน วา ยาว คัสส วิค
 คมิต โช เอตติ สติ อธิฏฐูเชยย) ดังนี้ อรรถาธิบาย แห่ง พระภาทว่า นั้น
 ว่า (ยันต วจัน) คำ อัน ไต อัน สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ตรัส ว่า (เมค
 คัญจ สัพพ โดก สัมมาน สัมภาณเย) กระนั้น นัน บัณฑิต พึง ตั้ง นินฐานว่า
 กุศบุตร ผู้ ปราถนา เพื่อ จะ ตั้ง ใจ ซึ่ง สติ อัน ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น
 ด้วย อริยาบถ มี ประมาณ เท่าใด แต่ มิ พึง เชื้อ เพื่อ ซึ่ง อริยาบถ ทั้ง หลาย มี
 อริยาบถ ยืน เป็น ต้น แต่ พึง ตั้ง สติ อัน ประกอบ ด้วย เมตตา ฌาน นั้น กำหนด

กาด ประมาณเท่าใด แต่พึงตั้งสติ นั้น ไว้ ได้ประมาณเท่า นั้น ฉนฺโต
 บุคคล ก็ พึง ยั้ง จิตฺต อธิ ประกอบ ด้วย เมตตา ให้เจริญ ฉนฺ นั้นเกิด (เอวฺ เมตฺ
 ตวภาวนาวสฺสํ ทสฺสเน โท) เมื่อ สิ้นเตจฺ พระผู้ ทรง พระภาคย์ ทรง แสดง
 ซึ่ง ภาวะ ชำนาญ ใน การ ที่เจริญ ซึ่ง เมตตาภาวนา ด้วยบทว่า (เอตํ สติ อธิญฺ
 ฐเญย) หย่าง นี้แล้ว แต่ ทรง ประกอบ ซึ่ง พระภิกษุเหล่านั้น ไว้ ใน เมตตา
 วิหาร ด้วย ประการ ฉนฺ แล้ว

เมื่อ พระพุทธองค์ จะ ทรง สรรเสริญ ซึ่ง เมตตา พรหมวิหารนั้น จึงกล่าว
 ซึ่ง พระศาสดา ว่า (พรหมเมตฺ วิหาริ อธิมาห) ตั้ง นี้สืบต่อไป ใน กาด
 บัดนี้ (ตสฺสเน โท) แต่ อรรถาธิบาย แห่ง พระศาสดา นั้น ว่า (ยาวยํ
 เมตฺตาวิหาโร) เมตตาวิหาร ฉนฺโต นี้ ที่ สิ้นเตจฺ พระผู้ ทรง พระภาคย์
 หาก พรรณา ไว้ว่า บุคคล พึง กระทำ ซึ่ง เมตตา จิตฺต ด้วยคำ ว่า (เอวฺ โน วา
 เขมิโน วา โหนฺตุ) ตั้งไว้ทั้งหลาย จึง มีความศรัทธา ดี จึง มีความเกษม
 นิราศ ปราศจาก ภัย อุบฺทวอนฺตราย ก็ ดี เช่น อาทิฉนฺ แล้ว พึงตั้ง ไว้ ซึ่ง
 สติ นั้น ตั้ง นี้ บัณฑิต ทั้งหลาย ใน ขรรณวินัย แห่ง พระอริยเจ้า นี้ ย่อม
 กล่าว ซึ่ง ขรรณ ฉนฺ เป็น ที่ อยู่ คือ เมตตา นั้น ว่า พรหมวิหารขรรณเครื่อง อยู่
 แห่ง พรหม แต่ ย่อมกล่าว ซึ่ง ขรรณ ฉนฺ เป็น ที่ อยู่คือ เมตตา นั้น ว่า (เอวฺ
 วิหาโร) เครื่อง อยู่อัน วิเศษ ประเสริฐ (นิตฺ โทสตา จ) เพราะความ
 ที่ แห่ง ขรรณ ฉนฺ เป็น ที่ อยู่คือ เมตตา นั้น หาโทษ มิได้ ใน วิหารขรรณ เครื่อง
 อยู่ ๔ ประการ คือ ทิพวิหาร ประการ ๑ พรหมวิหาร ประการ ๑ อริย
 วิหาร ประการ ๑ อธิยานต วิหาร ประการ ๑ แต่ เหตุ ภาวะแห่ง ขรรณ

อันเป็นที่อยู่คือ เมตตานี้ กระทำให้เป็นประโยชน์แก่ตน ประการหนึ่ง
 ให้เป็นประโยชน์แก่ชนทั้งหลายอื่น ประการหนึ่ง เหตุใด เหตุตั้งนั้น
 กุศลบุตร เมื่อ ยืน อยู่ กัด เมื่อ เทียวไป กัด เมื่อ นั่ง อยู่ กัด เมื่อ นอน อยู่ กัด
 ตี (ยาว ศัสต์ วิคตมัทโธ) แต่จะพึง เป็น บุคคล มีความ เยี่ยมเหงา
 วังวน อัน ปราศจาก สันดาน อยู่เพียงใด ไม่มีนิมิต อริยาบถ (เอก
 สัตติ อธิฐฐุชฺชย) พึง อธิฐาน ซึ่ง สติ อัน รวุกผูกพัน อยู่ใน เมตตานี้ จง
 เนิอง ๆ ขยำได้ ชาติ (เขว่ ภควา) เมื่อ สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์
 ทรง แสดง ซึ่ง เมตตา ภาวนา แก่ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านั้น โดย นานัปการ
 ต่าง ๆ อย่าง พรรณา มา ฉนี้ แล้ว แดเมตตานี้ ย่อม เป็น อาศัยเหตุใด
 แต่ อรรถทิวฐิ คือ ความที่ เห็น ว่า เป็นตน สำคัญด้วยว่า เป็น ตัว เป็นตน
 นั้น มีอยู่ เพราะ ภาวะแห่ง เมตตานี้ มี ตัว เป็น อารมณ์ เหตุใด เหตุตั้งนั้น
 เมื่อ พระองค์ จะ ทรง แสดง ซึ่ง กิริยา อัน ถึง ซึ่ง อริยาบถ เหตุ กระทำ ซึ่ง เมตตา
 ฌาน นั้น ให้เป็น มาท แก่ พระภิกษุทั้งหลาย นั้น ด้วย อบาย คือ อัน ห้าม
 เสย ซึ่ง อัน ถือ เขาซึ่ง ทิวฐิ จึง ยัง พระธรรมเทศนา ให้ตั้ง ตง พร้อม ด้วย
 พระศาสดาว่า (ทิวฐิญฺจ อปคัมม สัตถวา ทัสสเนน สัมภนฺโน ก
 เมตุ วินย เกขํ น ทิ ชาติ กัพภเสยฺย ปนเวตติ) ฉนี้ แด อรรถ
 อบาย แห่ง มาท พระศาสดา นั้น ว่า (โย อโย เมตตชฌานวิหาโร) ธรรม
 เป็น ที่ อยู่คือ เมตตา ฌาน อันใด อัน สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ หาก
 พรรณา ไว้ว่า (พหฺมเมต วิหาร อิมมาหุ) บัณฑิต ทั้งหลาย ในพระ
 ธรรม วินัย นี้ ย่อม กล่าว ซึ่ง ธรรม อัน เป็น ที่ อยู่คือ เมตตานี้ ว่า พรหมวิหาร

ธรรมเครื่อง อยู่ แห่ง พรหม ดังนี้ กุณบุตร ผู้ ออก จาก เมตตา ฌาน วิหาร
 นั้น แล้ว (เย คัตถ วิตักกวิจยาราทย โชนมา) แต่ ธรรมทั้งหลาย ไต
 คือ วิตก แต่ วิจยารณ โชน มีใน เมตตา ฌาน วิหาร นั้น ทั้ง พิจารณา กำหนด
 ซึ่ง รูป ธรรม โดย รุกก ตาม ซึ่ง ธรรม มี วิตุ ที่ เกิด เป็น อาทิ แห่ง ธรรม
 ทั้งหลาย มี วิตก แต่ วิจยารณ เป็น อาทิ นั้น แล้ว อย่า พัง เขา ไป โถด ถึง ซึ่ง
 ทิฏฐิ คือ ความ เห็น อย่าง นี้ ว่า ภาวจะ คือ กอง แห่ง สังขาร ที่ บริสุทธิ์ แล้ว นี้
 ย่อม ไม่ เขา ไป ไต ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า สัตว์ ด้วย โชน กำหนด ซึ่ง นาม แต่ รูป
 ใน เมตตา ฌาน วิหาร นี้ (สัจฉา หุคฺฉา) ก็ แต่ กุณบุตร ผู้ ไม่ เขา ไป
 โถด ถึง ซึ่ง ทิฏฐิ อย่าง นี้ แล้ว พัง เป็น บุคคล ประกอบ ด้วย ศีล ด้วย โลกุต
 ศีล โดย ดำดับ แต่ เป็น ผู้ ถึง พรหม บริบูรณ์ ด้วย ทศณะ กล่าว คือ พระ
 ใสดา บัคคิมรรค สัมมาทิฏฐิ โชน สัมปยุต ด้วย โลกุตศีล เห็น ซึ่ง อริยสัจทั้ง สี่
 (ตโต ปร) เบื้อง หน้า แต่ นั้น ความ กำหนด ใน วิตุ ตาม ทั้ง หลาย แต่ กิเลส
 ตาม โชน ไต ที่ พระ ใสดา มรรคละยัง มี ไต นั้น กุณบุตร นั้น ก็ จะ พัง บ้านเทา
 เสี่ย ไต ด้วย ภาวจะ เขา โชน แต่ น้อยลง ด้วย พระ สกิทาคามิมรรค แต่ พระ อนาคา
 มิมรรค ทั้งหลาย (วินยิตฺวา) ครั้น บ้านเทา เสี่ย แล้ว ระวัง เสี่ย แล้ว กุ
 บุตร นั้น ก็ ย่อม ไม่ เขา ไป โถด ถึง ซึ่ง ความ นอน ใน ธรรม อีก ย่อม มี เกิด
 เป็น อุปปาติก ใน สุตทวาราค พิกพ แล้ว ก็ จะ บรรลุ ถึง พระอรหัต ปรินิพพาน ใน
 ชั้น สุตทวาราค พิกพ นั้น โดย ส่วน เดียว แท้จริง (เอวํ ภคฺฉา เทสนัน
 สโมชานเนตฺวา) องค์ สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์เจ้า เบื้อง ว่า ยัง พระ
 ธรรมเทศนา ให้ ตง ลง พรหม ด้วย ประการ ฉนั้น แล้ว จึง มี พระพุทธเจ้า

ตรีดี แก่ พระภิกษุ ทั้งหลาย ว่า (ภิกขเว) ตู กร ภิกษุ ทั้ง หลาย ท่าน ทั้งหลาย
 จง ไม่ เกิด จง พากัน ไป อยู่ ใน ราว บา อ้น นั้น แล แล้ว ท่าน ทั้งหลาย จง
 เคารพ ซึ่ง ธรรม เข้า ใน วัน ธรรม สภา ทั้ง หลาย เดือน หนึ่ง แปด ครั้ง แล
 พึง หยง กัน ให้ รุก ขน ซึ่ง พระสูตร อ้น นี้ แล้ว จง กระทำ ซึ่ง ธรรม กถา
 แสดง ซึ่ง ธรรม มี ฉะนั้น ก็ จง กระทำ ซึ่ง ธรรม สภา กัจฉา สันทนา กัน ด้วย
 เรื่อง พระสูตร นี้ มี ฉะนั้น ก็ จง อโมทนา ขึ้น ชม ตาม (อิทเมว กัมมฏ
 ฐานี เสวถ) แล้ว ท่าน ทั้งหลาย จง เคารพ ซึ่ง พระสูตร นี้ ให้ เป็น พระกรรม
 ฐาน แล้ว พึง ทำ พระกรรม ฐาน นี้ ให้ เจริญ ใน สันตान จง กระทำ ได้ ให้ มาก
 ใน สันตान เกิด (เดบี อมณัสสา) บรรดา เหล่า อมนุษย์ ทั้งหลาย นั้น ก็
 จัก มี ได้ ดำ แดง ซึ่ง เจริญ ธรรม แก่ ท่าน ทั้งหลาย (อศักกามา หิตกามา)
 เหล่า อมนุษย์ นั้น มี แต่ จะ ปราถนา ซึ่ง กรรม อ้น เป็น ประโยชน์ แล ความ
 เกอ กุด แก่ ท่าน ทั้งหลาย นั้น ฝ่าย เดียว (เต ธาชุตี ภควโต ปติสฺสนีตวา)
 ฝ่าย พระภิกษุ ทั้งหลาย นั้น ครั้น รับ พระพุทธ ภาสิต คำว่า ของ สันเตจ พระ
 ผู้ ทรง พระภาคย์ ด้วย คำว่า ธาชุตี นั้น แล้ว ต่าง ของ ก็ ต่าง อัญญา ธาร ถก
 จาก อาสน ถวาย อภิวาทนาการ สันเตจ พระ โลกนาถ เจ้า แล้ว กระทำ ปทักษิณ
 สัน คติ ยวาร กำหนด พากัน คมนาการ ไป ใน พนตึณฑ ประเทศ นั้น แล้ว
 กระทำ ตูจ พระพุทธ ฎีกา ตรีดี บัญชา ตั้ง นั้น (เทวดาโย จ) ส่วน เทพยดา
 ทั้งหลาย ใน พนตึณฑ ประเทศ นั้น ต่าง ของ ก็ ต่าง บัง เกิด บัด แล โดม นี้
 ด้วย มา ดำริ ว่า (อัมหากั ภทฺธิตา) พระ ผู้ เป็น เจ้า ผู้ เจริญ ทั้งหลาย นี้
 มีความ ปราถนา เพื่อ จะ ให้ เป็น ประโยชน์ แล คุณ แก่ เรา ทั้งหลาย เทพยดา
 ทั้งหลาย ก็ ชวน กัน แล้ว กวาด เสนา สันนะ ด้วย ตน เอง แล้ว ก็ ตก แดง ซึ่ง นา

ร้อน แต่ น่าเย็น กระทำ บัญชี ปริกัม แต่ ปาทปริกัม นวด ปฤษฏางค์ แต่ นวด
 เท่า ใจ แง ซึ่ง ขารักชกรวม บ้อง กัน รักษา เป็น อันดี (แต่มี ปิกชู คัดแถว
 เมตคั ภาเวศวา) ส่วน พระภิกษุ ทั้ง ท้ารอย นั้น เบื้องว่า ยัง เมตดา ภาวณา
 ให้ เจริญ แด่ว อยู่ใน ถาน ที่ นั้น กระทำ ซึ่ง เมตดา ภาวณา นั้น ให้ เป็น บาท ที่
 คึง แด่ว ก็ ปรารภ ซึ่ง พระวิษณูนา กรรณฐาน ก็ ได้ บรรลุ ซึ่ง ผล อัน เด็ด
 คือ พระอรหัต ใน ภายใน ไตรมาส ตาม เดือน นั้น แด่ว ก็ ปวารณา ซึ่ง วิถีที่
 ปวารณา ด้วย มหาปวารณา นั้น (เอวัญหิ อตถกตเตน ตถาคเตน อิม
 มิสฺสเรณ) แท้จริง บุคคล กระทำ ซึ่ง ประโยชน์ อัน ควร จะ พึง กระทำ ที่
 ดมแต่ฯ พระตถาคค ตมมา ตมพุทธเจ้าผู้ ฉลาด ใน ประโยชน์ แต่ เป็น อิศร เหตุ
 ชรรณ หาก ครัด เทศนา แด่ว นั้น ก็ ย่อม ได้ ด้วย ซึ่ง ดันคิบท คือ นิพพาน เป็น
 ส่วน อัน ระวัง แห่ง หลุทัย เป็น ประโยชน์ อย่างยิ่ง บุคคล ทั้งหลาย ผู้ มี
 บัญญา อัน ประกอบ ด้วย มรรค นั้น ย่อม จะ ได้ บรรลุ ซึ่ง ดันคิบท คือ นิพพาน
 เป็น ส่วน อัน ระวัง (คัสฺมาหิ) เพราะ เหตุการณ์ ดัง นั้น แท้จริง วิญญูชน
 ผู้ มี กรรมดี มุ่ง มาตร เพื่อ จะ บันฑ์ ซึ่ง ดันคิบท คือ นิพพาน อัน เป็น อัมฤตยชรรณ
 แต่ เป็น อพิภคชรรณ ไม่ เคย บังเกิด เป็น ชรรณ เป็น ที่ รัก ของ พระอริยเจ้า นั้น
 พึง กระทำ ซึ่ง ประเภท แห่ง คัด ตมาหิ บัญญา อัน ปราศ จาก มนสิท นั้น ให้
 เป็น ประโยชน์ อัน ควร จะ พึง กระทำ จง เนื่อง ๆ ด้วย ประการ ฉนั้น (เมต
 คตฺตคฺตวันเนนา) พรรณา มา ด้วย เมตดาสูตร ใน คัมภีร์ พระอรพถกถา
 จตุภาณวาร ซึ่ง ว่า ต้าวิคตตมจจย ก็ ต้าเรจ ธง แต่ เพียงนี้ ฯ

จบ ธรรมเนียมเมตคตสูตร



กรณียเมตต์ตสุตฺตปา ฐี

กรณียเมตต์กถุสฺสเถน

ยันตํ สันตํ ปทํ อริสฺสเมจฺจ

สํก โภ อชฺช ๑ สหชฺช ๑

สุวโจ จสฺส มุฑฺฒ อนตฺตมานี

สันตฺตสฺสโก ๑ สุกฺโข ๑

อปัปฺปิกฺโข ๑ สฺสทฺทกฺกุตฺติ

สันตฺตทริโย ๑ นิปโก ๑

อปัปฺปโก กุเตสฺสุ อนนุคิทฺโธ

น ๑ ชุทฺทํ สฺมาจเร กิณฺณิ

เยน วิณฺณฺญฺ ปเร อปฺปวเทยฺยํ

“อฺธิโน วา เขมิโน โหนฺตฺ

สฺสเพ สฺสตา ภวณฺตฺ สฺสชิตฺตตา

เย เกจฺจ ปาณสฺสชิตฺติ

ตสฺสา วา ตาวรา วา อนนฺวเสสฺสา

ทิสฺสา วา เย มหันตฺตา วา

มชฺชณฺมา รัสสํสกา อนุกฺกุตฺตา

ทิกฺกฺฐา วา เย ๑ อทิกฺกฺฐา

เย ๑ ทฺุเร วสฺสํนติ อวิทฺุเร

ภุตฺตา วา สมนฺภเวสฺสิ วา สฺสเพสฺสชิตฺตตา ภวณฺตฺ สฺสชิตฺตตา”

น ปโร ปรี นิกุฬเพถ

นาตฺตมณฺเณถ กตฺตจฺจ นํ กิณฺณิ

กรณียเมตต์คตฺตคฺคาปาโฐ

พฺยาโรธนา	ปฏฺิขตฺตญฺญา	นาญญมณฺญญตฺต	ทกฺขมิกฺเคยฺย
มาตา	ยถา	นินฺย	ปุตฺต
เอวํ	ตํ	พฺพทฺเตตฺ	
เมตฺตญฺจ	ตํ	พฺพโตกฺตํ	มิ
อูทฺธ	อโ	จ	คิริยญฺจ
คิฏฺฐญฺจ	นิตฺน	โน	วา
เอตํ	ตคฺ	อชฺชชฺเรยฺย	
คิฏฺฐญฺจ	อนุ	ปกมฺม	ตฺตวา
กา	เมตฺ	วิ	เนยฺย
	เคธ		
		นหิ	ชาตุ
		คฺพฺภ	เดยฺย
		ปน	เรตฺติ

กรณียเมตต์คตฺตคฺคาปาโฐ นิฏฺฐิต

กรณียเมตต์ศีลคุณนนา

เหว ยัสมา รตนสุตต์ ตัตเตสฺส สัจจจวนัน ปัพพทิมหิตาธิตถวณน
 อมนุตฺตมุตฺตวาทิอุบฺบัททวูปสัมมนัตถิ เทสฺส อิมญฺจ กรณียเมตต์ศีล
 อมนุตฺตมุตฺตวูปสัมมนัตถิ ตัตเตสฺส หิตถวณนัตถิญฺจ เทสฺสัทธทา อมทานคณ
 ศิสฺสนา ตทนนทว นิกขิตฺตํ สียาติ อิทมตฺตํ อธิ นิกเขมปโปยชนํ ฯ
 ศิสฺสํ ทา อุบฺบตฺติ ฯ หิมวันตบสฺสโต กิร เทวตาทิ อุปทตา ภิกฺข
 ภควโต สันตถิ อากฺขณฺตํ ฯ เทสฺส ภควา ปริตตคฺถาย กัมมฏฐานํคฺถาย
 จ อิมํ สุตฺตํ อภาติ ฯ อยํ ตาว สํเขโป ฯ อยํ ปน วิตถาโร ฯ เอก
 สมยํ ภควา สํวตถยํ วิหริติ อุบฺบัททฐาย วสฺสูปนายิกาย ฯ เตนไฮ
 ปน สมนเยน สัมพหตา นานาเวรฺชชธา ภิกฺขุ ภควโต สันตถเ กัมมฏ
 ฐานํ คเหตุวาทิ ศิสฺสํ ศิสฺสํ วสฺสํ อุบฺบัททกามา ภิกฺขุ ภควันตํ อุปลัง
 กมนฺติ ฯ ศิสฺสํ สุตฺตํ ภควา วาจริตานํ สํวิญญานกขวิญญานก
 เสน เอกาทสฺสวชิ อตฺถกัมมฏฐานํ โทสฺสจริตวานํ จตฺตพิชฺชํ เมตฺตาทิก
 กัมมฏฐานํ โมหจริตวานํ มรณานุตฺตกัมมฏฐานาทินิ วิตถกจริตวานํ
 อานาปานตฺติปลกฺกฉินาตินิ สุตฺตจริตวานํ พุทฺธานตฺติกัมมฏฐานาทินิ
 พุทฺธิจริตวานํ จตฺธาตววตถานาทินต อิมนา นเยน จตฺราสฺสคฺคหิตฺถนภท
 จริตวานุกถานนิ กัมมฏฐานานนิ กถเถติ ฯ อถไฮ ปญฺจมตฺตวานนิ ภิกฺขุสฺสทานนิ
 ภควโต สันตถเ กัมมฏฐานํ อุตฺตเหตุวาทิ สัมปายเตนวณนญฺจ โคจรคา
 มญฺจ ปรีเยสฺमानา ออุบฺพเพน มัจจันตหิมวันเตน สัทธํ เอกาทสฺส
 นิตถาจนนิตฺตนิภตฺติตาทถิ สํภตตนิจฺฉายนิตถนิตฺตนิทปฏิมณฺจิทํ มุตฺตา
 ทถรชฏปฏตฺติทถวาทิกานินนภุมิภาคิ สัจจาสตฺตถตธาตยปรีวาริตํ ปัพ

พตมัททนต์ ๑ ขดโข เต ภิกขุ ทิสฺวา ตตฺถเอภรตติ วสฺสิดวา ปภา
 ตาย รัตตยา สรรปภิมมํ กตฺวา ตัสสํวาทุเว อัญญตรํ คามํ
 ปีนฺทาย ปวตฺตํ ๑ คาโม ขนนิเวณํ ตันนวัตถกตฺตทิสฺสยฺสํ โส ๑
 มนฺธสํ เจตฺถ สทฺธา ปตฺนินา ๑ เต บัจจนเต บัพพตทิสฺสณฺธ
 ทฺถกตฺตตาย ภิกขุ ทิสฺวาเฮว ปิตฺโตมณฺธสํธาตา หุตฺวา เต ภิกขุ
 โสเชตฺตวา อิวะ ภันเต เตมาสํ วสฺสตาติ ยาจิตฺวา บัญฺจปรานกฺกิตฺตานิ
 กาวาเปตฺตวา ตตฺถ มัญฺจปฺปานิยปริ โภชนนิยฆฺฆาเทนิ สัพฺพปกรณานิ
 ปกฺขียาทสฺ ๑ ภิกขุ ทฺขยทิวเต อัญญํ คามํ ปีนฺทาย ปวตฺตํ ๑
 ตทฺถปํ มนฺธสํ ตเถว อပ္ฺปฐุทิตฺวา วสฺสํวาทํ ยาจิตฺ ๑ ภิกขุ
 อสฺสํ อมฺตรายตฺติ อชฺวาเตตฺตวา ตํ วณฺสณฺทํ ปวตฺตํว สัพฺพตตฺตทว
 อารทฺชวิริยา หุตฺวา ปฐุมยานํ คณฺทิกํ อาโกเชตฺตวา โยมิโส มนฺสิ
 การพฺหุตา วิหณฺตคา รุกฺขมฺถานิ อูปคฺมิตฺวา นิสฺสันติ ๑ สิตฺตวันฺตานิ
 ภิกขุณํ เตเชน วิหตเตสา รุกฺขเทวตา อตฺตโน อตฺตโน วิมานา
 โอรุยฺห ทารเก คเหตฺตวา วิมานานิ ฉทฺเทตฺตวา อิตฺถิโต ๑ วิจฺรณฺติ ๑
 เสยฺยถาปฺปาม ราชฺหิ วา ราชฺหมหามตฺเตหิ วา คามวาลฺลํ ฆเรตฺ
 โยกาเส คหิตเต ฆรมนฺธสฺสกา ฆวา นิกฺขมิตฺวา อัญญตฺถ วสฺสํตว
 กทานุ คมฺธสฺสณฺตคฺ ทฺรโตว โยโตเกนฺติ เอมเมว เทวตา อตฺตโน
 วิมานานิ ฉทฺเทตฺตวา อิตฺถิโต ๑ วิจฺรณฺติโย ทฺรโต โยโตเกนฺติ
 กทานุ ภทฺทนตา คมฺธสฺสณฺตคฺ ๑ ตโต เหวํ สมนฺจिनฺเตตฺสํ ปฐุมํ วสฺสํ
 ปคตา ๒๗๖ ภิกขุ วสฺสํ วสฺสํสณฺตคฺ มยํ ปน ตาว จิรํ ทารเก คเหตฺตวา

สุนิควา สัพเพเว เสนาสน์ สันตมาตวา บัณฑิตจรรยาตาย อมนุษย์ตตตต
 กุเตส กิณญ์ อนามนเคตวาจ เยน สวาตถ เตน จาริก บัณฑิต ๑
 อมนุษย์เพน สวาตถิ คมนตวา ภควโต สันตักิ อากมิต ๑ ภควา เต
 ภิกขุ กิธวา เอกทโวจ น ภิกขเว อนันโตวสตี จาริกา จริตัพพาคิ
 มยา สักขาปท บัญญัตติ กิธัส คเมเท จาริกิ จรตติ ๑ เต ภควโต
 สัพพิ อวโรจยตี ๑ ภควา อวรัเชนโต สกตธัมมัพทเป อนันตมโต
 จบุปาทบรูฐฐานมคตนิ เตส สับปายเสนาสน์ นาทกต ๑ อถ
 เต ภิกขุ อาท น ภิกขเว ตุมหากิ อัญญี สับปายเสนาสน์มคก
 คตเถว คเมเท วิหรัณิกา อสวักขยิ ปาปุณเณยชาติ กัจฉถ ภิกขเว
 ตเทว เสนาสน์ อปนิสสาวย วิหรัถ สเจ ปน เทวคาคิ อภยิ อิจฉถ
 อิมิ ปริตติ อภคณ्हถ ๑ เขตัญหิ โว ปริตติญจ กัมมฐานัญจ
 ภวิสตีตติ อิมิ สักกิ อภาสิ ๑ อปเร อาท กัจฉถ ภิกขเว ตเมว
 เสนาสน์ อปนิสสาวย วิหรัตติ ๑ อิทิ วตีวา ภควา อาท อปิจโว
 อรัญญิกเมน ปริหรัณิ ญาตัพพิ ๑ เสงยัตถ ๑ ส่าย ปาติ ภรณวเสน
 เทว เมตคา เทว ปริตติ เทว อสภว เทว มรณัสตี อัญฐุมหา
 สเวกวัตตุนิ สมาบรัสนัญจ ๑ อัญฐุมหาสเวกวัตตุนิมาม ชาติชราพยาธิ
 มรณ ๑ จัตวาริ อปายกุกขามิต ๑ อถวา ชาติชราพยาธิมรณานิ
 จัตวาริ อปายกุกขิ บัญจมิ อติเต อัญฐุมถกั ทักขิ อนาคเต
 อัญฐุมถกั ทักขิ บัจจบันเน ออาหาร วิชเยฐฐุมถกั ทักขินติ ๑
 เอว ๒๗๐ ภควา ปริหรัณิ อากิจตวา เตส ภิกขุณิ เมตตตตตญจ

ปรีตคตตถญฺจ วิมฺลฺลํนาปาทกชฌมานคตถญฺจ อิมํ สํคตํ อภาสํค ๑
 คตถ กรณียเมตตถกถเดนาติ อิมํลํสา ปฐุมกาถาย ตาว อัย
 ปทวณฺเณนา ๑ กรณียเมต กาศัพพํ กรณารทํนติ อตฺ โถ ๑
 อตฺ โถติ ปฏิปทา ๑ ยํ วา กิณฺญํจ อตฺตโน หิตํ คํ สัพพํ
 อรณฺยโต อตฺ โถติ วุจฺจติ ๑ อรณฺยตา นาม อปฺคณฺ
 คัพพทา ๑ อตฺเถ กถฺลเดณ อตฺถกถฺลเดณ อตฺถจฺเจเกนาติ วุจฺจติ
 โหติ ๑ ยนฺติ อนิยามิตบฺจจตฺติ ๑ คณฺติ นิยามิตอปฺโยคํ ๑ อภยํ
 วา ยนฺตนาต บจฺจตตวณฺ ๑ สมนฺติ ปทนฺติ อปฺโยควณฺ ๑ คตฺถ
 ตกรณโต สํคตํ ปคคัพพโต ปทํ ๑ นีพฺพานํลํเดตฺ อธิวณฺ ๑ อภิ
 ลเมจฺจจติ อภิลํมาคณฺตวาท ๑ สกฺ โถติ สกฺ โท สมนฺติ โถ ๑ ปคิพฺโถติ
 วุจฺจติ โหติ ๑ อชฺฐติ อารชฺชวญฺจโต ๑ สญฺญูชฺฐติ สฺหฺร ๑ สฺหฺรํ วโจ
 อลฺลิมันติ สฺหฺรํวโจ ๑ อลฺลํจติ ภเวยฺย ๑ มุกฺขติ นทฺทวญฺจโต ๑
 น อติมานนฺติ อนติมานํ ๑ อัย ปเนตฺถ อตฺถวณฺเณนา ๑ กรณฺ
 ยเมตถกถฺลเดณ ยนฺติ สมนฺติ ปทํ อภิลํเมจฺจจติ เขตฺถ ตาว อตฺถ
 กรณฺยํ อตฺถ อกรณฺยํ ๑ คตฺถ สํเชปโต สกฺชตฺตยํ กรณฺยํ ๑
 ลลวบกกํ ทญฺญูวบคตฺติ อวารวบคตฺติ อารชฺชวบคตฺติ เอมมาทิกกรณฺยํ ๑
 ตถา อตฺถ อตฺถกถฺลโต อตฺถ อนตฺถกถฺลโต ๑ คตฺถ โย อิมํลํมี ลํสาณ
 บัพพชฺชิตวาท น อตฺถคานํ ลํมาปโยเชติ วัฒนํลํโต โหติ ๑ เขกวจฺจตฺตวชฺ
 อนเณลํ นิลํสาถ ฐวคํ กิณฺญํเปติ ๑ เณยฺยถํทํ ๑ เวพฺพทานํ นิลํสาถ
 บคฺคทานํ ฐบฺบะทานํ ผลทานํ ทนฺตคกญฺญูทานํ มุโรทกทานํ อีนา

มุขํ ปฏิจฺจํ ชาตฺรูปํ ตถา ญานํ ปฏิจฺจํ สํ โวทายตฺติ ญีตฺวา
 ญาโนททนฺน โขวันโต สํ ปรีโยทาเปติ ฯ ยถา ฯ กิกังสุณิกา
 อธิทํ จามรี มิคิ วาสธี เอกปตฺติกา นารี ปียํ เอกปตฺตกํ เอกนยโน
 จ ปรีโส เอกนยนฺยํ วัชชติ ฯ ตถา อติวีย อธิปมฺโต อตฺตโน
 สํ สํ วัชชติ ฯ สํ ยํ ปาตํ บัคฺคเวกฺขมาโน อนมตฺตปิ วัชช
 น บัคฺคตํ ฯ อธิปํ อตฺตลลฺโล ๑ โย วา ปน อธิปํ ปฏิจฺจารกเร
 สํ ปตฺติฐาย กิเลตฺตวักขณภนฺนปฏิกํ บัคฺคณฺหาติ ฯ ตํ บัคฺคเหตฺวา
 กตฺติณปรีกมํ กโรติ ฯ กตฺติณปรีกมํ กตฺวา สํมาบตฺติโย นีพพต
 เตติ ฯ อธิปํ อตฺตลลฺโล ๑ โย ปน สํมาบตฺติโต วัชฺชชฺราย สํชาเร
 สํมมตฺตฺวา อรหิตํ ปาปนาติ ฯ อธิปํ อตฺตลลฺโล อติ โย ตํ
 เยปิ เม ยาว อธิปํ ปฏิจฺจารกเร สํเปตฺติฐานน ยาว กิเลตฺตวักขณภ
 นปฏิกพทาย บัคฺคเหตฺน ๑ วัณฺณิตา อตฺตลลฺโล ๑ เต อิมํ อตฺเต
 อตฺตลลฺโล อธิปํ ๑ ตถาวินา ๑ เต วิกฺขุ ๑ เต น กตฺวา เต
 วิกฺขุ สันชาย เอกปตฺตกาธิฐานาย เทสนาย กรณียเมตฺต
 เสนาติ อาน ๑ ตโต กิกรณียเมตฺต เสนํ สํญชาตกัณฺธาณํ อาน
 ยันตํ สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ ๑ โโก อธิปํ ปาโย ๑ ตํ พุทฺธา
 นุพฺพชฺเรหิ วัณฺณิตํ สันตํ นีพพานปทํ ปฏิจฺจเวชฺเสน อภิสเมจฺจ
 วิหริตฺถาเมน ยํ กรณียเมตฺต เอตฺถ ๑ ยันตํ อิมํ สํ คากาปตฺต
 อาทิโต วุคฺคเมว ๑ กรณียเมตฺต อธิการโต ออนุตฺตติ ๑ กิ
 สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ วา อธิปํ ปน ยันตํ สํวเสสฺวาโร

27/03/2565

สารัตถ์ สมุจจัย จตุราณ วารัญญู กถา

อต โถ ๑ ศัสมา วิหริตุกาเมนาติ วุคฺคณฺติ เวทิตัพพี ๑
 อถวา ๑ สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจชาติ อนุสฺสวาทิวเสน โดกยบฺบญฺเฌาย
 นิพฺพานปทํ สันตณฺติ ญุตฺวา ตํ อธิคณฺตฺกาเมน ยันตํ
 กรณฺยณฺติ อธิการโต อนวตฺตติ ๑ ตํ กรณฺยเมตถกฺกุสฺเสนาติ
 เหวเมตถ อธิปฺปาโย เวทิตัพ โไพ ๑ อถวา ๑ กรณฺยเมตถกฺกุสฺเสนาติ
 วุคฺเต กิณฺติ จินฺเตนฺตานิ อาท ยันตํ สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจชาติ
 ศัสเสวํ อธิปฺปาโย เวทิตัพ โไพ ๑ โดกยบฺบญฺเฌาย สันตํ ปทํ
 อภิสเมจฺจ ยํ กรณฺยํ ยํ กาศัพพี ตํ กรณฺยเมว กรณฺวารทเมว
 ตณฺติ วุคฺคํ โหติ ๑ ก็ ปน ตณฺติ ๑ กิณฺญญํ สียา
 อญฺญุตฺรํ ตทริคฺคมายโต ๑ กามญฺเจตํ กรณฺวารหิตฺเตน สิกฺ
 ชตฺตยทฺปเณน อาทปเทเนว วุคฺคํ ๑ ตถา हि ศัสเส อตถวณฺ
 ณาณํ อโวจฺจุมฺห อตฺถิ กรณฺยํ ยตฺถิ อกรณฺยํ ๑ ตตฺถ
 สฺเชปโต สิกฺชตฺตยํ กรณฺยณฺติ ๑ อตฺถิเวปเทสิตฺตฺตา ปน เตสํ
 ภิกฺขุณฺโณ เกหิจิ วิญฺญาตํ เกหิจิ น วิญฺญาตํ ตโต เยหิ
 น วิญฺญาตํ เตสํ วิญฺญาปณฺตํ ยํ วิเสสโต อารญฺญิเณน
 ภิกฺขุณา กาศัพพี ๑ ตํ วิคฺคาเรนฺโต สิกฺโก อชฺช ๑ สฺหชฺช ๑
 สฺวโจ จตฺตํ มุฑฺดู อนตฺตมาตฺติ อิมิ ตาว อฺปคฺคมาท ๑
 ก็ วุคฺคํ โหติ ๑ สันตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตุกาโม โดกย
 บฺบญฺเฌาย ๑ ตํ อภิสเมจฺจ ตทริคฺคมาย ปฏิบฺบชฺชมาโน อรฺญฺญิโก

ภิกขุ ทุคฺยตคฺยจคฺคตปฺรหานิยงคตมณฺเฑน กาย ๑ ฐิวเต ๑
อนเปกโว หุคฺวา สจฺจปฏฺเวจาย ปฏิบชฺชิตฺถํ สกโก อลลํ ๑
ตถา กสิณปฏิกัมมวตคตสมาทานาทิสํ กิตฺตโน ปัตตจิวรปฏิสํวรณาทิสํ
ยานิ ตานิ สพฺพหิมจาทินิ อจฺจจาวจานิ ภิกฺกณฺเฑยานิ เตสํ อญฺเญสํ
๑ เหวรฺเบสํ สกโก อลลํ ทกฺโข อนนฺตสํ สมมกฺโก สกโก
โหนํ โศบี ๑ คตฺยปฺรหานิยงคตมณฺเฑน อชฺช อลลํ อชฺช โหนํ โศบี
๑ สกโก อชฺชภูมฺเวน สมนํ โศลลํ อนาปชฺชิตฺวา ยาวชฺชิวํ ปุณฺณปฺนํ
อลลิตถฺรณฺเฑน สจฺจจฺจวํ อชฺช อลลํ อลลิตถาย วา อชฺช อมายาวิตาย
สฺหฺช กายวจฺจวํกบฺปทานเฑน วา อชฺช มโนวํกบฺปทานเฑน สฺหฺช ๑
อลลิตถคฺคณฺณสํ วา อมาวิตถฺรณเฑน อชฺช อลลิตถคฺคณเฑน อปฺปนํนสํ
จาทิสํ อนนฺทวตคตเฑน สฺหฺช ๑ เหวํ ชารมณฺณลคฺคณฺณปมิตฺถวานเฑ
ปฺริมทฺวตคตยสํกจาทิ ปโยสาลยสํกจิทิ ๑ อชฺช ๑ สฺหฺช ๑
อลลํ ๑ น เหวลลํ อชฺช ๑ สฺหฺช ๑ อมิจฺจ ปน สวโจ
จลลํ ๑ โย หิ ปคฺคโล อิทํ น กาคพฺพนตฺติ วุตฺโต กิ
เต ทิชฺชํ กิณฺเต สฺกโก โภ เม หุคฺวา วทสิ กิ อปฺปเณมาโย
ธาวริโย สนฺทิชฺชโร สมมกฺกตฺติ วา วทสิ คฺคณฺเฑนภาวณ
วา วิเหเรตฺติ สมนํปฏิจฺฉิตฺวา วา น ตถา กโรตฺติ สํ วิเสสาชคฺคณฺณสํ
ทฺเร โหตฺติ ๑ โย ปน โยวทฺยมาโย สจฺจ กิณฺเต สจฺจ
วุตฺตํ อคฺคโน ๑ วชฺชชานม ทุคฺทลลํ โหตฺติ ปุณฺณิ มํ เหวรฺเบ
ทิสฺวา ๒๗๐ คตฺยชาก อณุกมฺมํ อปฺปาทาย จิวสํ เม คฺคณฺเฑน

สันติกา โยวาโท ตัท ไชติ วตติ ยถานตฺถิฐุญฺจ ปฏิบัชชติ
 โส วิเสธัจจิมลลํ อวิทุเร โหติ ฯ ตลฺลมา เขวํ ปรัสส
 วจณํ สัมปฏิจฺฉิตฺวา กโรณฺโถ สฺวโจ จลฺลํ ฯ ยถา สฺวโจ
 เขวํ มุกฺข อลฺลํ ฯ มุกฺขิ กหฺวีเรหิ ทุคคมนปหฺนคมนาที่สุ
 นียุญฺชมาโน ตตฺถ มุกฺภาวํ อภทฺติว ตัท ไช หตฺวา วตฺต
 ปฏิบัตติยํ สกฺกพหฺนํจริเย จ มุกฺข อลฺลํ ฯ สฺวปริกมฺมกตฺถ สฺวณฺณวีย
 ตตฺถ ตตฺถ วินโยคกฺเขโม ฯ อถวา ฯ มุกฺขิ อภาณูโก
 อุกฺคานมฺโห สฺวสฺมภาโส ปฏิสฺสณฺฐารวตฺตติตฺตติวีย สฺวาวคาโห
 อลฺลํ ฯ น เกวตฺถิเย มุกฺข อปฺปจ ปน อนตฺตมานํ อลฺลํ ชาติโคคฺคตาทิหิ
 อตฺตมานวตฺตติ ปรรนาคิ มณฺญญเยยฺย สฺวาริปคฺคเตโรวีย จณฺฑชาต
 กมารตฺตเมน เจตธฺมา วิหริยฺยاتي ฯ เขวํ ภคฺวา สันตํ ปทํ
 อภิสฺสเมจฺจ วิหริตฺถามลลํ ตทริคฺคมาย วา ปฏิบัชชมานลฺลํ วิเสธโต
 อวิญฺญูกลฺลํ ภิกฺขุโน เอกจฺจ กวณฺณิยํ วตฺวา ปน ตทตฺตริ
 วตฺตกาโม สันตลฺลํโก จาติ ทฺตติยสาลมาท ฯ ตตฺถ สันตลฺลํ
 จ กตฺถิเยว จาติ เขวํ วตฺตติปฺปภาเทม ทวาวตฺตติวเรน สันตํ โดเตน
 สันตลฺลํตฺตติ สันตลฺลํโก ฯ อถวา ฯ สฺวตฺตติ สฺวตฺตติโก ฯ สฺวณ
 สฺวตฺตติโก สันเตน สฺวตฺตติโก สฺวณ สฺวตฺตติโกติ สันตลฺลํโก ฯ
 ตตฺถ สกฺกนาม ปิณฺฑชยาโธปโกธณํ นิสฺสํยาติ เขวํ อปฺปสฺม
 ปทมนฺฑชาเต อุกฺคทวิฐู อภทฺติโนว สัมปฏิจฺฉิตฺถ จตุบฺบจฺยชาตํ เตน
 สฺวทฺถเรน วา สฺวตฺตติทฺถเรน วา สฺวทฺถจฺจวตฺตติทฺถจฺจ วา ทินฺนเนน

ปฏิภคคณกาเต ปรีโลกกาเต จ วิการว อทสเสตควา ยาเบนิโต
 สเคน ศุสสโกติ วุจจติ ฯ สนิตนาม ย สทธี โหติ อตคโน
 วิชชมานิ เคน สนิเตเนว ศุสสนโต ตโต ปว อปตเถนิโต
 อตริจคต ปชหนิโต สนิเตเนว ศุสสโกติ วุจจติ ฯ สนิตนาม
 อัญฐานิยฺฐเรตฺถ อนนยปฏิชชปหานิ เคน สนิเตเนว สัพพาวมมเนตฺถ
 ศุสสนโต สนิเตเนว ศุสสโกติ วุจจติ ฯ สนิเตเนว ภริยคตติ สุกโร ฯ
 สุปโตติ วุคค โหติ ฯ โย ภิกขุ สนิตนิโตทนาทนิ บคเต
 ปุเรตวา ทินเนเป ทมชภาว อนิตคตมชภาวเมว จ ทสเสตติ เตส
 วา สนิตชาว ค ปิณฑชปาคํ ถิ คมฺเหหิ ทินนินติ อปตสวาทนโต
 สนิเตเนวคทัญชวาทนํ เทติ เตส สุกโร ฯ เตส ทิสว มนุสสา
 ทูโรติ ปวิจชเชนิตติ สุกโร ภิกขุ น สกิทก โปสิตฺตนิติ ฯ โย
 ปน ยํ ทินฺนิจิ สฺว วา ปณิต วา อิมฺมํ วา พหุ วา สนิตวา
 อตคโน อิมฺปสสนมฺโห วุคควา ยาเบติ เตส สุกโร ฯ เตส
 ทิสวา มนุสสา อตติว ย ปสคตา โหนติ อิมฺหวกํ ภททนโต
 สุกโร อิมฺปเกนเป ศุสสคิตติ มยเมว ค โปสิตฺตนิมาติ ปฏิญญ
 กตวา โปสิตฺตนิติ ฯ เหวรูป โหติ สุกโรติ อิมฺปเปโต ฯ อิมฺม
 ทิจจมนิสสาติ อิมฺปทิจโจ ฯ น ทิมมารามกา ภิสสารามตา สนิตนิการามตา
 ทิอเนกทิจจพฺยาวยุ ๑ อตวา ๑ สกทวิหาร นวทิมมสชคณ
 สนิเตเนวารามิก โวธวสนาทิจจวิโรติ อตคโน เกสนชจเจทนบคตจิว
 รกิมมานิ ๑ กตวา สนิเตเนวมมทิจจจโร โหตติ วุคค โหติ ฯ

สัตตหฤดา วุคฺติ อัสสวติ สัตตหฤทวุคฺติ ฯ ยถา เอกัจ โฉ
 พหุภักชโก ภักช ทิสฺวา บัถกมณกาเถ พหุภักชจวรชคตบัจจตถ
 รณเขตคฺคพฺพาที มหาชเนน สัตตภากรกฏิลาราทที อัจจาราเปตฺวา บัถกมต
 เหว อหฺตฺวา โย อปรักขาโร โหติ บัถจจวราทิจฺฐุสฺมณ
 ปรักขารมฺหิตเมว ปรีหริติ ทิสฺวาบัถกมณกาเถ บัถชิตฺกโณวีย สฺมาทาเยว
 บัถกมต ฯ เหวโรโป อธิ สัตตหฤทวุคฺติ อธิโรโปโต ฯ สันตานิ
 อธิทฺริยานิ อัสสวติ สันตนิทฺริโย ฯ อิจฺฐุชฺวารมฺมณาทิสฺสุ ราค
 ทิวเสณ อมฺทชฺตนิทฺริโยติ วุคฺติ โหติ ฯ นิปโกติ วิญญู วิกาจิ
 บัญญา สัตตานุภักชบัญญา จจวราทิจจวณบัญญา อาวาธาที
 สัตตสฺบปายปริชานบัญญา ฯ สมนฺนาคโคติ อธิโรปาโย ฯ น จ
 คัพ โภติ อธิโรคัพ โภ ฯ อิจฺฐุชฺฐานเนน กายปาคัพภเยน จจฺฐานเน
 วจฺปาคัพภเยน อนนิจฺฐุชฺฐานเน มโนปาคัพภเยน จ วิรหโคติ สัต โถ ฯ
 อิจฺฐุชฺฐานํ กายปาคัพภยานม สํชคณปคฺคต โภชนสงาสฺมคฺคาชรมฺหาน
 ติตตภิกขาจวรมคฺคชฺตมฺรชฺบปเวสฺสเนตฺ กายเนน อธิโรรูปกรณํ ฯ
 เตยฺยตฺถํ ฯ อิจฺจเอกัจ โฉ สํชมฺชเณ บัดตตถิกาย วา นิสฺสทติ
 ปาทน ปาทมาทเหตฺวาติ เหวมาติ ฯ ตถา คณมฺชเณ จตฺปวิส
 สันนิปาต ตถา วุคฺทมฺภเว ปุคฺคเต โภชนสงายํ ปน วุคฺทมานิ
 ชาสฺมํ น เทติ นวานํ ชาสฺมํ ปฏิพาหติ ฯ ตถา ชนฺคฺคาชเร วุคฺทม
 เจตถ อนาปจฺฉา อคฺคชฺตนาทนิ กโรติ ฯ สนิทานคฺคเต จ ยทิต
 ททโร วุคฺท โคมติ ปมาณํ อภิตฺวา อากตฺปฏิปาติยา นฺหายตฺถพฺพนต วุคฺติ

ปฏิบชชิตุกามส์ต วิเสตโต อารัญญุสส์ ลิกขุโน ศทศตรีบี กรณีย
 อากัชชวา อิทานิ อกรณียบี อากัชชกาโม น จ ชุทท์
 ตมาจเว กิณฺจึ เยน วิญญู ปเว อูปวเทยฺยุนฺติ อิมํ อูปมสากมาห ฯ
 ตสส์ตโต โถ เอวมิมํ กรณํ กโรนฺโต ยํ ตํ กายวจิมโนทจฺจวิต
 ชุทท์ ตามกนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ น จ ชุทท์ ตมาจเว ฯ อตมาจวันโต
 จ น เถวถํ โอฟาริกํ ที ปน กิณฺจึ น ตมาจเว ฯ อปฺปมตคกมฺปิ
 อณุมตคกมฺปิ ตมาจเวติ วตตํ โหติ ฯ คโต ตสส์ต ตมาจเว
 สนนทฐูกเมว อาทินวํ ทสฺเสติ ฯ เยน วิญญู ปเว อูปวเทยฺยุนฺติ
 เขตถ จ ยัสฺมา อวิญญู ปเว อปฺปมวณฺํ เตหิ อนวชฺชํ วา
 ตาวชฺชํ กโรนฺติ อปฺปตาวชฺชํ วา มหาตาวชฺชํ กโรนฺติ วิญญูเอว
 จ นปฺปมาณํ เตหิ อนุปวิจฺจ ปรีโยคาเหตุว อวณฺณารทสส์ต
 อวณฺณํ ภาสนฺติ วณฺณารทสส์ต วณฺณํ ภาสนฺติ ตสฺมา
 วิญญู ปเวติ วุตฺตํ ฯ เอวํ ภควา อิมานิ อตมเคยฺยคาถาหิ
 สนนํ ปทํ อภิสฺเมจฺจ วิหริตुकามส์ต ศทชิตมาย วา ปฏิบชชิตุกามส์ต
 วิเสตโต อารัญญุกสส์ต อารัญญุกสส์เตน จ สัพฺเพสฺสปี กम्मฏฐานํ
 คเหตุว วิหริตुकามานํ กรณียากรณียเภทกํ กम्मฏฐานูปจาวํ วตฺวา
 อิทานิ เตสํ ลิกขุณฺํ ตสส์ต เทวตาภยสส์ต ปฏิฆาฏาย ปรีตคตฺต
 วิบสฺสตาปาทกัชฺฌานวสฺเสน กम्मฏฐานตคตฺตญฺจ สฺสฺสโน วา เขมิโน โหนฺตุติ
 อาทินา นเยน เมตฺตคถา กเถตมารทฺ โข ฯ ตตถ สฺสฺสโนติ
 สฺสฺสณฺนํคิโน ฯ เขมิโนติ เขมวณฺโต ฯ อภยา นิรุมฺททวาติ

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

สารัตถ์มัจจุญจกภาณวารวิภูฏกา

คีร์ติ อมฤตปัทธิต ๙ ทิวดี คีร์ติเกส อิตถัมภวโต ๗ ที่มรสีต
 มชฌมตกก มหินคาณกมชฌมตกก กุณากมชฌมตกกนต คโย
 คีร์ติเก ที่เปติ ๗ คีร์ติ เยเกจติ ชนวเดธวณ ๗ ปาณาเชว
 ภูฏกา ปาณภูฏกา ๗ อถวา ๗ ปาณนิตติ ปาณา ๗ เฮเตน
 อัสสาธบัสสาธปฏิพทเจ บัญจโวการลิตเต คินหาติ ๗ ภวนิตติ
 ภูฏกา ๗ เฮเตน เอกโวการจตุโวการลิตเต คินหาติ ๗ อิตถิตติ สันต
 สัตถวชนต ๗ เอว เยเกจ ปาณภูฏกตถิตติ อิมินาวจเนน
 ทุกกคกเกहि สักเคตัพเพ สัพเพ ลิตเต เอกธณิ ทัสเสตีวา
 อิทานิ สัพเพเป เต คธา วา ถาวรา วา ชนวเดธวาติ
 อิมินา ทุกเกน สักเคตีวา ทัสเสตี ๗ คคต คสันตติ คธา ๗
 สคินหานิ สภยานัญเจค อธิวณ ๗ คีฏฐุมิตติ ถาวรา ๗
 ปหินคินหาภยานิ อรหคิ เอก อธิวณ ๗ นัตติ เตธ ชนวเดธนิตติ
 ชนวเดธวา ๗ สัพเพปิตติ วุตติ โหติ ๗ ยัญจ ภูฏิกาย
 อนเต วุตติ ค สัพพิ ทุกกคกเกहि สัมพนชตัพพิ ๗ เยเกจ
 ปาณภูฏกตถิตติ คธา วา ถาวรา วา ชนวเดธวา อิมเปี สัพเพ
 สคธา ภวนตุ สุตติคคาคติ เอว ยาว ที่ฆา วา สัมภเวตี วา
 อิมเปี สัพเพ สคธา ภวนตุ สุตติคคาคติ ๗ อิทานิ ที่มรสีต
 มชฌ เณมาตคกกตคยทปเกตุ ที่ฆา วาติ อากัส ๘ ปเทตุ ๗
 ที่ฆาติ ที่มคคคธา วา นาคมัจฉโคธาทโย ๗ อเนกพยามธคัมปมา

ณابی หนี มหาสมุทเท นาคาทัน อติคภาวา อนุโยชนินิปมาณابی
 มัจฉโคธาตัน อติคภาวา ไหนติ ฯ มหัตตภาวา มหัตตคภาวา ฯ เขต
 มัจฉกัจฉปาทโย ณะ หัตถินาสาทโย อมุตต์เสถ์ ทานวาทโย ฯ
 อาห ๑ ราหุคคิ อติคภาวัณนติ ฯ คตัสสิ หนี อติคภาโว อุกุเพเชน
 จัคคาวี โยชนนังหัตถันนิ อัญฐู ๑ โยชนนังตามิ พาทู ทิวาทสโย
 ชนตตปริมาณา บัญญาสโยชนานิ ภมกัณตริ ตภา อังคตนิคกริการ
 หัตถตตภา เทโวโยชนนังตามิติ ฯ มช ฌมาติ อติคโคณมหัตถังกราทัน
 อติคภาวา ฯ รัสสิคกรติ คาสู คาสู ชาคิสู ความนกาทโย
 ทิมมชฌเมหิ โอมกัมปมาณา สัตตภา ฯ อนุกาติ มัตถังกัชิสู
 อโฆจรา ทิพพจกัชิสยา ฯ อุกกาทิสู นิพพคตา สุนนัตตภาวา
 สัตตภา โอกาทโย วา ฯ อปัจ เย คาสู คาสู ชาคิสู
 มหัตตมช ฌเมหิ กุณมช ฌเมหิ ๑ โอมกัมปมาณา สัตตภา เต
 อนุกาติ เวทิตัพพา ฯ กุลาติ ปริณนัตตตภาวา มัจฉกัมม
 สัมปกตัมพกาทโย สัตตภา ฯ เหว คีหิ คิกเกหิ อนุเวเสถ์โค
 ล์เต ทัสเสถ์วา อิทานิ ทัญฐู วา เย ๑ อทัญฐูวติ ชาติหิ
 คีหิ ทักเกหิ เหว สัมภเพถ์วา ทัสเสถ์ติ ฯ คตก ทัญฐูวติ เย
 อติคโน จักชิสู อาปาตมาคตวเสน ทัญฐูปัพพา ฯ อทัญฐูวติ
 เย ปรตมุกทปรเสถ์ปรจักกวาฬาทิสู ฐิตา ฯ เย ๑ ทูเว วถันติ
 อวิทเวติ ๒๗๐๒ อิมมา ปม ทักเกณ อติคโน อติคภาวัสส์ ทูริ ๑

อวิทุเร ๑ วสันเต สัตเต ทัสเสติ ๑ เต อปาทกุปาทาทิวเสน
 เวทิตพพา ๑ อันโต หิ กายะ วสันตา สัตตา อวิทุเร พหิกายโต
 วสันตา ทุเร ๑ ตถา อันโต อฺปจारे วสันตา อวิทุเร
 พหิอฺปจारेโต วสันตา ทุเร ๑ อันโต วิหารเ ตาเม ชนปท
 ที่เป จักกวาเพ วสันตา อวิทุเร ปรจักกวาเพ วสันตา ทุเร
 วสันตค วุจฺจติ ๑ ภูตาคี ชาตา อภินพพตตา ๑ เย ภูตาเฮว
 น ปน ภวตฺถนตค สํขยํ คจฺจนติ เตสํ ชีนาถวามํ เขต
 อธิวณํ ๑ สํภวเมตฺถนตค สํภเวตีโน ๑ อัมปหินภวตฺถญ โยชนตคา
 อายตปํ สํภวํ เขตฺถนตานํ เสงฺขปฺปชานเมตํ อธิวณํ ๑ อถวา ๑
 จตุสฺส โยนิสฺส อณฺจธา ชวามฺพชวา สัตตา ยาว อณฺชโกถส
 วัตติโกถญฺจ น ภินทณฺทิต คาว สํภเวตฺถนาม ๑ อณฺชโกถญฺจ
 วัตติโกถญฺจ ภินเทตฺวา พหิ นิกฺชนตา ภูตานาม ๑ เยน วา อิริยาปเตน
 ชายนฺติ ๑ ยาว ตโต อญฺญํ น ปาปฺพนฺติ คาว สํภเวตฺถนาม
 ตโต ปรํ ภูตาคี ๑ เหวํ ภควา สฺขโน วาติ อาทิหิ อมฺเตยฺยคาตาทิ
 นานํปการโต เตสํ ภิกฺขุณํ หิตสฺสวาทิคมนํคตฺถนเวเสน สัตเตตฺส
 เมตฺตาภาวนํ ทัสเสตฺวา อิทานิ อหิตทฺถฺชานาคมนํคตฺถนเวเสน
 จิตฺตํ ทัสเสนโต อาท น ปโรปรํ นิกุฬเพลาติ ๑ เขตฺส โปราณปาโร ๑
 อิทานิ ปรญฺหิต ปรุณฺติ ๑ อยํ น สฺนํทโร ๑ ตตฺถ ปโรติ
 ปรชโน ๑ ปรนฺติ ปรชนํ ๑ น นิกุฬเพลาติ น วมฺเภยฺย ๑

ชาติ มัญญูเถตาติ น อติกกมิตวา มัญญูเยย ๑ กิตถจติ
 กิตถจติ โธกาเถ ๑ คาเม วา เขตเต วา ญาติมชเณ วา
 ปุคฺคตมชเณ วาติ อาทิสฺสุ ๑ มนฺติ เขต ๑ กิญฺจติ ยิกญฺจ
 ชิตฺตยิ วา พฺร่าหฺมณฺ วา ศหฺวิฐู วา มพฺพชิตฺ วา สฺชิตฺ วา
 ทฺถชิตฺ วาติ อาทิ ๑ พยาโรธนา ปฏฺิฆตฺตญฺญาติ กายวจฺฉิกาวะหิ
 พยาโรธนาย ๑ มโนวิกาเรน ปฏฺิฆตฺตญฺญาติ ๑ พยาโรธนาย ๑
 ปฏฺิฆตฺตญฺญาติ หิ วัตตพฺเพ พยาโรธนา ปฏฺิฆตฺตญฺญาติ วุจฺจติ ๑
 ยถา สมนทญฺญา วิมุตฺตาคติ วัตตพฺเพ สมนทญฺญา วิมุตฺตาคติ ๑
 ยถา ๑ ออนุปฺพฬิกชาย ออนุปฺพฬิกิริยา ออนุปฺพฬปฏิปทายาติ
 วัตตพฺเพ ออนุปฺพฬิกชา ออนุปฺพฬิกิริยา ออนุปฺพฬปฏิปทา อัญฺญารานาติ
 นานญฺญมญฺญุตฺตํ ทฺถชฺมจฺเจยยาติ อัญฺญมญฺญุตฺตํ ทฺถชฺ น อิจฺเจยย ๑
 กิ วุคฺคํ โหติ ๑ น เกวถ สฺชินโน วา เขมิโม วา
 โหนฺตฺติ อาทิมนฺตการวเสเนว เมตฺติ ภาเวยย ๑ กิ ปน
 อโหวต โยโกจิ ปรปฺคฺคโต ยิกญฺจ ปรปฺคฺคตํ วัณฺญจนาทฺหิ
 นิกคฺหิ น นิกฺกฺพเพต ชาติชาทฺหิ มานวฺตฺถุหิ กิตถจติ ปเทเส
 กิญฺจ ปรปฺคฺคตํ ชาติมัญฺญูเถล อัญฺญมญฺญุตฺตํ ๑ พยาโรธนาย วา
 ปฏฺิฆตฺตญฺญาติ วา ทฺถชฺ น อิจฺเจยยาติ เขวมี มนฺติกโรนฺโต
 ภเวยยาติ ๑ เขว อหิตทฺถชานาคมนนฺตฺถนวเสเนว อิตฺถโต
 เมตฺตาคารานํ ทฺถเสตฺถวา อิทานิ คเมว อูปมาย ทฺถเสนฺโต

อาห มาตา ยถา นียันติ ฯ ศัลลิต โถ ยถา มาตา นีย
 ปุคฺคินฺติ อคฺคินิ ธาตุ โอรสปุคฺคิ ฯ ตัญฺจ เอกปุคฺคตเมว
 อายุสา อนุรักฺเข ศัลลิต ทักฺขาคมนปฏิพาหนตฺถิ อคฺคตโน
 อายุมฺมี จชฺชตฺวา ตํ อนุรักฺเข เอวมฺมี สัพฺพภุเตสุ อิทํ
 เมตฺตา อธิชฺชํ มานสํภาวเย ปุณฺนีปฺปนี ธนเย วมฺมเย ฯ ตัญฺจ
 อเนปฺริมาณตฺตตารมฺมณวณฺเณน เอกธฺมมํ วา สคฺคเค อนวเลตฺตตารวณฺเณน
 อเนปฺริมาณํ ภาวเย ฯ อิติ เอวํ สัพฺพภาวเรน เมตฺตาภาวนํ
 ทสฺสเลตฺตวา อิทานิ ศัลลิตฺเว วมฺมํ ทสฺสเลตฺตํ โท อาห เมตฺตัญฺจ
 สัพฺพโถถสฺสมนฺติ ฯ ศคฺคธ มิสฺสณฺติ คายติ วาติ มิตฺโต ฯ
 ทิสฺสณฺตยตาย สนิยฺหติ นิมฺมาเทติ อหิตาคมนโต รกฺขติ จาติ อคฺค โถ ฯ
 มิตฺตศัลลิต ภาโว เมตฺตา ฯ สัพฺพโถถสฺสมนฺติ อนวเลตฺตตคฺค โถเก ฯ
 มนฺติ ภวณฺติ มานสํ ฯ ตัญฺหิ จิตฺตสฺสมฺปยุคฺคตคฺคตา เอวํ วุคฺคิ ฯ
 ภาวเยติ วมฺมเย ฯ นาสลํ ปริมาณนฺติ อปริมาณํ สคฺคตารมฺมณตาย
 เอวํ วุคฺคิ ฯ อทฺถนฺติ อปริ ฯ เตน อรูปปกฺวํ คณฺหาติ ฯ
 อไซติ เหมฐา ฯ เตน กามภวํ คณฺหาติ ฯ ติริยนฺติ
 เจมฺชณฺ ๑ เตน รูปภวํ คณฺหาติ ฯ อธฺมพารนฺติ สัมพา
 ชนฺติ สัมพาววิหิติ ฯ ภินฺนธฺมมนฺติ วุคฺคิ โหติ ฯ สํมานาม
 บัจจตฺถ โถ วุจฺจติ ฯ ศัลลิตมฺป ปวคฺคตฺติ อคฺค โถ ฯ อเวรนฺติ
 เวรวิหิติ ๑ ชนฺตฺรณฺตราบิ เวรเจตนา ปาตฺภาววิหิตนฺติ

ภาวนี อนุยต์คัสต์ วิหระโต อิริยาปถนิยามภาวํ ทัสเสนโต
 อาห คิฏฐุ จรํ ๑ เป ๑ อธิฐุเรูยยาติ ๑ คัสต์โต โถ
 เขวัญเจต เมตตี มานส์ ภาเวนีโต โถ นิสักติ ๑
 บัดลังก อากุสิทวา อฐุ กายํ ปนินายาติ อากัสติวีย อิริยาปถนิยมนํ
 อกัตวา ยกาสุชํ อัญญตรอัญญตรอิริยาปถอาพารานํ วิโนทมนํ
 กโรนโต คิฏฐุ วา จรํ วา นิสินโน วา สยาโน วา ยาวตา
 วิคตมัทโธ อัสต์ ๑ อถ เขตํ เมตคัสชฌมานส์ตี อธิฐุเรูยย ๑
 อถวา ๑ เขวํ เมตคากาภวนาย วณนํ ทัสเสนควา อิทานิ
 วสภาวํ ทัสเสนโต อาห คิฏฐุญจรันติ ๑ วสบบัตโต หิ
 คิฏฐุ วา จรํ วา ยาวตา อิริยาปถเนน เขตํ เมตคัสชฌมานส์ตี
 อธิฐุฐาตุกาโม โหติ ๑ อถวา ๑ คิฏฐุญจรํ วาติ น คัสต์
 ฐานาทินิ อนัตรายกรานิ โหนติ ๑ อมิจโธ ยาวตา เขตํ
 เมตคัสชฌมานส์ตี อธิฐุฐาตุกาโม โหติ ๑ ยาวตา วิคตมัทโธ ๑
 หุคฺวา อธิฐุฐาติ นคกิ คัสต์ คัสถ ทนฺชรายิตคตํ ๑ เตนอาห
 คิฏฐุญจรํ นิสินโน วา สยาโน วา ยาวคัสต์ วิคตมัทโธ
 เขตํ สติ อธิฐุเรูยยาติ ๑ คัสต์ส่าย อธิบบาโย ๑ ยันคํ
 เมตคัมยจ สัพพโตกตฺมํ มานส์ภาวเยติ วุคฺตี ตํ ตถา ภาวเย
 ยกาฐุฐานาทิสฺ ยาวตา อิริยาปถเนน ฐานาทินิ วา อนาทิยิตฺวา
 ยาวตา ๑ เขตํ เมตคัสชฌมานส์ตี อธิฐุฐาตุกาโม อัสต์ ตาวตา

เขตต์ สัตติ อธิฏฐุชฺเฐยยาติ ฯ เขตต์ เมตต์ตาภาวนาวถีสภาวํ ทถัสเสนันโต
 เขตต์ สัตติ อธิฏฐุชฺเฐยยาติ คตฺถิมํ เมตต์ตาวิหารโยเชตฺถวา
 อิทานิ คํ วิหารํ ภูณันโต อาห พหฺมเมตต์ วิหารํ อธิ
 มาหุติ ฯ คตฺถิสตฺถ โถ ยวายนํ สุตฺถินโน วา เขมิโน โหนันคฺติ
 อาทํ กตฺถวา ยาว เขตต์ สัตติ อธิฏฐุชฺเฐยยาติ ฯ วัณณโต
 เมตต์ตาวิหารโร เขตต์ จตุตฺถํ ทิพฺพพหฺมอริยอริยาปถวิหารธฺ
 นิกํ โทสตฺถตา อตฺถคโนปปี ปเรตฺถปปี อตฺถถกรณตฺถตา จ อธิ อริยตฺถ
 ธรรมจันเย พหฺมวิหารมาหุ เสฏฺฐวิหารมาหุติ ฯ ยโต สตฺถคํ สมิคํ
 อพฺ โภกิตฺถณนํ คิฏฺฐุจฺจํ นิตฺถินโน วา สยानโน วา ยาวตฺถตฺถ
 วิคคมิทฺถโร เขตต์ สัตติ อธิฏฐุชฺเฐยยาติ ฯ เขตต์ ภคฺวา เขตต์
 ภิกฺขุณฺโณ นานนปฺปการโต เมตต์ตาภาวนํ ทถัสเสนันโต อิทานิ ยตฺถมา
 เมตต์ตา สตฺถตารมมณตฺถตา อตฺถคทิกฺกุชฺฐิยา อาบํณนา โหติ ฯ
 คตฺถมา ทิกฺกุชฺฐิคฺคหณนิตฺถณนุเชน เขตต์ ภิกฺขุณฺโณ ตเทว เมตต์คชฺฌณนํ ปาทกํ
 กตฺถวา อริยภูมิปฺปคตฺถํ ทถัสเสนันโต อาห ทิกฺกุชฺฐิญฺจ ออนุปคัมมาติ
 อิมาย คากาย เทตฺถนํ สมหาทเปติ ฯ คตฺถิสตฺถ โถ ยวายนํ
 พหฺมเมตต์ วิหารํ อธิ มาหุติ สวัณณโต เมตต์คชฺฌณนวิหาโร
 คโต วุฏฺฐาย เย คตฺถ วิคคกฺกวจาราทโย ธรรมมา เต เขตต์
 วัตถาทิอนุตฺถาเรน รูปธรรมเม ปรีคคเทตฺถวา อิมินา นามรูปปรีคคณ

27/03/2565

สกฺขรชฺชาวปฺญ โสยํ น อิทํ สกฺขปตฺตพภคฺติ เหวํ ทิวฐุญฺจ
 อนฺุปคฺมมฺ อนฺุปคฺเพน โถกคฺตฺรตีเณน สกฺขวา หคฺวา
 โถกคฺตฺรตีตฺตมฺปยตฺเตน โถกคฺตฺรตีตฺตมฺคคตฺตมฺคทิวฐุญฺจชวคเณน ทตฺตเนน
 สกฺขบเน โน คโต ปรั โยจายํ วัตถุกาเมตฺตฺ เคโซ
 กิเตตฺกาโม อํปฺปหิโน โหติ ฯ คปฺปี สกฺขทาคามิอนาคามิมคฺเคหิ ฯ
 คนฺุภาเวณ อวตฺตํปฺปหาเนน กามตฺตฺ เคะ วิเนยฺย วิเนยฺยคฺวา
 วุตฺตเมตฺตฺวา น หิ ชาตฺตฺ คพฺภคฺเตยฺยํ ปฺนเรติ เขกฺกเณน ปฺน
 คพฺภคฺเตยฺยํ น เขติ ฯ สกฺขชวเวตฺตฺ นีพพคฺตฺตฺวา คตฺตเลว
 อรหิตคฺตฺตฺวา ปาปฺณคฺตฺวา ปรีนํพพายคฺตฺตฺ ฯ เหวํ ภคฺวา เทตฺนํ
 สกฺขาทเปตฺตฺวา เค ภิกฺขุ อวท คจฺจตฺ ภิกฺขเว คตฺตมฺเขว
 วณตฺตมฺเข วิหรต อิมฺญฺจ สกฺขคฺค มาตฺตตฺต อฏฺฐุตฺตฺ ชมฺมตฺตวณทิวตฺต
 คคฺนํทํ ชาโกเวตฺตฺวา สกฺขชวเวตฺตฺ ชมฺมกตฺ กโรตฺ สกฺขจจตฺ อนฺุโมทต
 อิทเมว กมฺมฏฺฐานํ วา เสงฺวต ภวเวต พหุตฺตโรต เคปฺปี โว
 อมณฺุตฺตํ คํ เภรจวรมฺมณํ น ทตฺตเตตฺตมฺค อญฺญิตคฺค
 อตฺตถกามา หิตกามา ภวตฺตมฺคคฺติ ฯ เค สกฺขชวติ ภคฺวาโต
 ปฏฺฐิตคฺตฺวา อฏฺฐุชวชานา ภคฺวณคฺติ อภิวาทคฺตฺวา ปทกฺก ชนํ
 กคฺตฺวา คคฺตฺต คคฺนํคฺตฺวา คคฺตา อกคฺตฺตฺ ฯ เทวตาโย ภทฺทณคฺตา
 อมฺหากํ อตฺตถกามา หิตกามาติ บิตฺตโลมณตฺตชวตา หคฺวา
 สกฺขเมว ๒๗/๐๓/๒๕๕๕ เสงฺวาตมํ สกฺขมชฺชมคฺติ ฯ อโนนฺุทกํ ปฏฺฐิยทณคฺติ

กรณียเมตตสูตรวิมุตตนา

นิฏฐุปริกขมมํ ปาทปริกขมมํ กโรนคิ อารถชํ ตํจิตฺตํ ๑
 ๒๒ ปิ ลิกขุ คถา เมตตํ ภเวตฺวา ตเมว ปาทกํ กิตฺวา
 วิปลํ ๑ อารถิตฺวา ตํเพ คตฺมเยว อนิ โตเตมาเต อคฺคณตํ
 อรหคตํ ปาปุนิตฺวา มหาปวารณาย วิสํทํชิปวารณํ ปวาเรตฺนคิ ๑
 เหวญฺหิ อคฺคณตํเตน ตถาคเตน ชนํมตฺตเรน กถิตํ กรณียเมตตํ
 กิตฺวา อนุสยฺยํ ปรมํ หทยตฺตํ ตํคิ ตํคิ ปทํ อภิตฺตเมตฺตํ
 ตํมตตํปญฺญา ตํมาหิ ตํ อมตมพิภตฺตมริยกนคิ ตํคิ ปทํ
 อภิตฺตเมตฺตํ วิหริตฺถาโม วิญฺญูชนโน วิมตตํตตมาชิปญฺญาภทํ
 กเรยฺยํ ตํคิ กรณียเมตตํ ๑

ตํตํมตฺตํจยนามาย จตุภาณวารวิฏฐกถาย เมตตสูตรวิมุตตนา

นิฏฐุปริกขมมํ ๒





สารคดี สมุจจัย

อรรถกถา ภาณวาร

แก้บท อหิราชสูตร เป็น บทที่ ๓๐





อิหฺวาช สุตฺต

กรณียเมตตคตตํคานันตฺวํ ยํ อหิชาทํตํ เมตตคตมรณณ
 อตฺตคตํวาทชนชบญจกตตํ ปรีตคานคตํ อหิชาทํตํ นิก ขตํ คตตํ
 ปน ปาสิจเจเนว อปฺปคตติ อญายคิ ฯ

ถ้าคัมภีร์ จะได้วิตธิณาใน อหิชา ปรีต สืบ ค่อไป มีใจ ความว่า
 อหิชา ปรีต อหิชา อหิชา พระ ภาจกรย เจ้าตงไว้ ใน ถ้าคัมภีร์ แห่ง กรณียเมตตคตสุตฺต
 เพื่อ ถ้าหรมย์ จะได้ บ็อง กัน รักษา ซึ่ง อหิชา อญจณ อหิชา ถถ่าว คือ อตฺตคตภาพ
 ด้วย กิริยาที่ แฉ่ ไป ซึ่ง เมตตคต จิตฺต ใน อหิชาพ ถถ่าว ทั้งหลาย มีจ เป็น คัม
 ก็ แฉ่ กิริยาที่ บังเกิด ขึ้น แห่ง อหิชา ปรีต นั้น บัณทิต ย่อม รุ ด้วย อหิชา
 แห่ง มาคัมภีร์ เขวมีเม สุตฺต เป็น คัม ฯ

บัดนี้ จะได้ พรรณา เนื้อ ความ ตาม วร พระ ภาสิ น กอน คำเนิร
 นิทาน วาจา ของ คัม แห่ง พระสุตฺต นี้ ว่า อหิชา สุตฺต อหิชา ว่า พระสุตฺต น
 มี นาม ชื่อ ว่า เมตตคต สุตฺต เม อหิชา พระพุทธ เจ้าผู้ มี นาม ชื่อ ว่า
 อานนท เถระ สุตฺต หาก ได้ สดคัม มา แฉ่ ที่ เถระ พระภิกคต ปริณณท
 แห่ง สัมเด็จพระ มุตรง พระภากย์ เหว อหิชาเรน ด้วย อหิชา อหิชา
 เขก สดคัม ใน สดคัม แห่ง สัมเด็จพระ มุตรง พระภากย์ เถคจ เทรน

พระ อริยาบถ อยู่ ณ พระ เวศวนา วาศ์ อัน ขนานปีณพิภ คหมดี โถศคามัน
สร้าง ถวาย โถศ พรหมคร ตัวดี

 เตน โข บม สมนเยน ก็ แตะ ณ สมนัย นั้น พระ ภิกษุ ของ ค โศ
องค์ หนึ่ง ซึ่ง อยู่ใน พรหมคร ตัวดี มี นาม และ โศคร มี ได้ ปรากฏ
อหิมา ทัฏ โธ อัน อัครพิศ คือ งู หาด ขม เขา ตัว ภิกษุ นั้น ก็ กระทำ
ภาค คือ มรณะ

 ขอ โข ณ ตำบล แห่ง อัน กระทำ ภาค คือ มรณะ แห่ง ภิกษุ รูป นั้น
ตั้ง พุทธา ภิกษุ พระ ภิกษุ ทั้งหลาย เป็น อัน มาก พระ ผู้ ทรง พระภายย์
เสด็จ ประทับ อยู่ ณ พิศภาคโค ก็ พา กัน เข้าไป ณ พิศภาคนั้น อุปตั้งถมิตวา
ครัน เข้า ไป โถศ ถวาย อภิวาท พระ ผู้ ทรง พระภายย์ แล้ว นิตินา การ
ณที่ สมนคร ส่วน สุด ข้าง หนึ่ง เขกมันต์ นิตินา โธ พระ ภิกษุ
ทั้งหลาย นั้น เบื้อง ว่า นัง ณ ที่ สมนคร ส่วน สุด ข้าง หนึ่ง แล้ว จึง กรวย ทูต
ตั้ง เจ้า พระ ผู้ ทรง สวัสดิคภายย์ เจ้า ว่า อิช ภันเต ตัวดี ถิยิ อัญญตโร
ภิกษุ ข้า แต่ ตั้ง เจ้า พระ ผู้ ทรง พระภายย์ เจ้า ผู้ เจริญ พระภิกษุ รูปโค
รูป หนึ่ง ซึ่ง อยู่ใน พรหมคร ตัวดี อัครพิศ หาด คอด ขม และ กระทำ
ภาค ภริยา เด็ย แล้ว พระพุทธ เจ้า ข้า ตทว ภควา ณ ภาค นั้น
ตั้ง เจ้า พระ ผู้ ทรง สวัสดิคภายย์ พระองค์ จึง เสด็จไป ก่อน เพื่อ ทว อนุเคราะห์
แล้ว มี พระพุทธ ฐิภา ครตัว ว่า น ห นุน โธ ภิกษเว ภิกษุ ตกร ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุ ที่ อัครพิศ คอด และ กระทำ ภาค ภริยา นั้น ขรชย จะ ไม่
กระทำ ซึ่ง ภริยา อันแม่ ไป ด้วย เมตตวา จิตร ค่อ ตระกุตแห่ง พระบาง ทง ๔ ตระกุต
ด้วยแท้จริง ภิกษุ นั้น ถ้า หาก ว่า พึง แม่ ไป ด้วย เมตตวา จิตร ค่อ ตระกุต

อิทมิโว ภควา องค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ผู้ทรงพระนาม
 ชื่อ สุกโต ด้วย ชักตะ คือ ความ ที่ พระพุทธ องค์ เป็น บุคคล เด็ดขาด ไป แล้ว
 ตั้งนคร สถาป เป็น อาติ และ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สัตถา เป็น ผู้
 ตั้งสอน เมือง ๆ ซึ่ง ตั้ง ด้วย ประ โยชน์ ทงหลาย มี ทิฐูรณมิก ประ โยชน์
 เปน คัน

๕
 ของ ว่า มี พระพุทธ ฐิกาทริธ ธิธ แล้ว ถาคับ นัน จึง ทรง ถ้าว
 ซึ่ง พระปริต ธิธ ธิธ ธิธ เรา จัก ถ้าว ให้ เปน ถาคับ แห่ง พระปริต ด้วย ธิธ
 แก่ พระพุทธ ฐิกาทริธ ทรง มา แล้ว นัน ธิทานิ ยถาคี ปริตติ กาศพิพิ
 ที และ พระปริต ธิธ ธิธ กุดบุตร จะ พึง ภากรทำ ด้วย ประการ ธิธ ธิธ เมื่อ
 พระพุทธ องค์ จะ ทรง แต่ง ซึ่ง พระปริต ธิธ ธิธ จึง มี พระพุทธ ฐิกาทริธ
 ด้วย ภาท ศาถา ว่า วิรูปักเชหิ เม เมคคี เป็น อาติ ด้วย ประการ ธิธ ธิธ

อธิบายใน ภาท พระ ศาถา ว่า มิศคภาโว ธมาจะ เปน มิตร แห่ง
 เรา กับ ด้วย ติระกุด แห่ง นาค ทงหลาย คือ ติระกุด แห่ง พระยา นาคราช
 ธิธ ชื่อ ว่า ทาฐ วิรูปักช นน กติ ยอนมี แก่ เรา ธิธ ชื่อ ว่า เป็น มิตร กับ ด้วย
 ติระกุด แห่ง นาค ทงหลาย คือ ติระกุด แห่ง พระยา นาคราช ธิธ ชื่อ ว่า พระยา
 เราปละ นน ธิธ ติระกุด แห่ง พระยานาค ธิธ ชื่อ ว่า ธิพยา ปคต นน กติ
 ติระกุด แห่ง พระยานาค ธิธ ชื่อ ว่า พยาณินหา โคตมกน นน กติ ยอนมี แก่ เรา

๕
 เรา จตุธ นาคกเถธ เมคคี ทธเถคภา เมื่อ ธิธ องค์ พระ ผู้ทรง
 พระภาคย์ ทรง แต่ง ซึ่ง เมคคาใน ติระกุด แห่ง นาค ทงหลาย ๕ ติระกุด
 ด้วย ประการ ธิธ ธิธ

ถ้าฉันนั้น เมื่อ พระองค์ จะ ทรง แต่ง ซึ่ง เมตตา โดย ตามัญ จึง
 กตาว ซึ่ง พระศาสดา มี บท ว่า ขปาตถาหิ เม เบน อทิตินิ ความว่า
 มีศศภาโว อภาว เบน มีศร กับ ด้วย ดีศว ทงหตาย อัน ทา เท้า มี ได้ ก ดี
 ดีศว ทงหตาย มี เท้า ๕ นั้น ก ดี ดีศว ทงหตาย ที่ มี เท้า มาก นั้น ก ดี
 บ่อม มี แต่ เรา ๗

เอวี่ เมตตามรณิ ทดีเจตวา สมนเตจ พระผู้ทรง พระภาย
 ทรง แต่ง ซึ่ง กิริยา อัน แผ ซึ่ง เมตตา ด้วย ประการ ณน แถว

บคน จะ ทรง แต่ง ซึ่ง อัน รักษา ด้วย อานาจ อัน ยัง ขาตมภาพให้
 เป็น ไผ่ จึง กตาว ซึ่ง พระ ศาสดา มี บท ว่า มา มี ขปาตโก เป็น อาทิ
 ความว่า ดีศว ที่ ทา เท้า มี ได้ จง อย่าได้ มา เบียด เบียด ซึ่ง เรา อัน ดีศว
 ที่ ทา เท้า มี ได้ ก ดี ดีศว ที่ มี เท้า มาก ก ดี มา หีดีศว จง อย่า ได้
 เบียด เบียด บทา ซึ่ง เรา เถย ๗

เมื่อ พระพุทธองค์ ทรง แต่ง ซึ่ง เมตตา อัน เณาระ ตัว ดีศว ด้วย เหตุ
 มี ปริมาณ เท่านั้น ใน กวด กอสม แต่ กาด น แถว จึง ทรง พระ ปวารณ
 เพช จะ แต่ง ซึ่ง เมตตา ใน อัน มี ได้ เณาระ ซึ่ง ศว ดีศว จึง กตาว ซึ่ง พระ
 ศาสดา มี บท ว่า ดีศเพ ดีศศว เบน อาทิตินิ ความว่า ดีศเพ ดีศศว
 ดีศรพ ดีศว ทงหตาย ทงปม ก ดี ดีศว ทงหตาย ที่ เบน ดีศว ประกอบ ด้วย
 ดีศศว ยังเกิด แถว โดย ทา เศษ มี ได้ ดีศว ทงหตาย ทงปม จง ได้ ประสพ พม
 เห็น ซึ่ง อารมณ ทงหตาย ที่ เบน อารมณ อัน เจริญ และ เจริญ และ เบน
 อารมณ อัน เบน ที่ ปราศมา นั้น เกิด ถึง ที่ เบน มาป และ อารมณ และ เบน
 ทงหตาย อัน ไผ่ อัน ไผ่ จง อย่าได้ มี มา ถึง แต่ ดีศว นั้น เถย

สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ครั้น ทรง แต่ง ซึ่ง เมตตา โดยมีได้
เนกาใน สรรพ สัตว์ ทั้งหลาย ด้วย ประการ นั้น แล้ว ๑

บัดนี้ จึง กล่าว ซึ่ง พระศาสดา มี บท ว่า อัมปมาโน ทุก โข
เปณ อากิ เพื่อ พุทธ ประสงค์ จะ ยัง บุคคล ให้ ระงุก ซึ่ง คุณ แห่ง พระ
รัตนไตรย ทั้งหลาย และ พระพุทธคุณ ทั้งหลาย นั้น บัณฑิต พึง
หยั่งรู้ ใน บท คือ ทุก โข กระนั้น เติ หิ อัมปมาณา นาม แท้จริง
สมเด็จพระผู้มีมา สัมพุทธ เจ้า ทั้งหลาย นั้น ชื่อ ว่า เป็น บุคคล มี พระคุณ หา
ประมาณ มิได้ เพราะ เหตุ ไม่มี แห่ง กิเลส อัน เปน เหตุ จะ กระทำให้
เป็น บุคคล มี คุณ มี ประมาณ เติ อัมมา อัน พระ สรรพ ทั้งหลาย
ของ สมเด็จพระพุทธ เจ้า ทั้งหลาย ทั้งปวง นั้น ก็ คือ อัมปมาณา นาม ก็ ได้
ชื่อ ว่า เป็น สรรพ มี คุณ หา ประมาณ มิได้ เพราะ เหตุ ไม่มี แห่ง กิเลส
อัน เปน เหตุ จะ กระทำให้ เป็น สรรพ มี คุณ มี ประมาณ เติ สัมมา อัน พระ
อริยสังฆ ซึ่ง เปน สาวก ของ สมเด็จพระพุทธเจ้า ทั้งหลาย นั้น เติ อัมปมาณา
นาม ก็ ได้ ชื่อ ว่า เป็น บุคคล มี คุณ อัน หา ประมาณ มิได้ เหตุ ไม่มี
แห่ง กิเลส อัน เปน เหตุ จะ กระทำให้ เป็น บุคคล มี คุณ มี ประมาณ สมเด็จพระ
พระผู้ทรงพระภาคย์ ครั้น มี พระพุทธ ฐิกาทิว่า ท่าน ทั้งหลาย จะ
ระงุก เกิด ซึ่ง คุณ แห่ง พระรัตนไตรย ทั้งหลาย ดัง นั้น แล้ว พระองค์ ก็ ทรง
แต่ง ซึ่ง สัตว์ ทั้งหลาย อัน เปน สัตว์ มี ประมาณ ด้วย พระศาสดา มี บท ว่า
ปมาณวันตานิ เปน อากิ ความ ว่า สิริธปานิ ภู เต็ก และ ภูใหญ่
ทั้งหลาย นั้น เปน สัตว์ อัน ประกอบ ไป ด้วย คุณ มี ประมาณ ปมาณวันตานิ

งู เต็ก และ งู ใหญ่ ทั้งหลาย ได้ ชื่อ ว่า เป็น สัตว์ มี ประมาณ นั้น เพราะ ว่า
 งู เต็ก และ งู ใหญ่ ทั้งหลาย นั้น ยัง ประกอบ พร้อม อยู่ ด้วย กิเลส อัน เป็น
 เหตุ กระทำ ให้ เป็น สัตว์ มี คุณ มี ประมาณ เป็น ต้น ใจ ความ ว่า ส้ม เต็ก
 พระ มุทฺธง พระ ภากย์ ทรง แดง ซึ่ง สัตว์ ทั้งหลาย อัน เป็น สัตว์ มี
 ประมาณ นั้น แล้ว

บัด นี้ พระ พุทฺธ องค์ ทรง แดง ซึ่ง สัตว์ ทั้งหลาย นั้น โดย สรุ ป
 รวบ รวม มี งู และ แมง บอง และ ตะขาบ แมง มุม และ ตุ๊ก แก เป็น ต้น
 ด้วย บท ว่า อหิ เป็น อาทิ แล้ว เมื่อ จะ ทรง แดง ซึ่ง พระ ปรินิ สัน กุณ บุตร
 จะ พัง กระทำ ใน เบื้อง หน้า จึง กล่าว ซึ่ง พระ ศาตา มี บท ว่า กตา เม
 รั กษา กตา เม ปรินิ สัน เป็น อาทิ ความ ว่า รั กษา กัตติ บ้อง กัน กัตติ
 อัน เรา ได้ กระทำ แก่ สัตว์ มี ประมาณ เท่า นี้ ปฏิ กัม มัน ตู ภู ตานิ สรร พ สัตว์
 ทั้ง หลาย ทั้ง ปวง แต่ บรรดา ที่ มี รั กษา และ บ้อง กัน อัน เรา ได้ กระทำ แล้ว
 นั้น จง พากัน หัก ไป เสีย จง อย่า ได้ เข้า มา กตา กตาย เมย ต เมย พ ซึ่ง
 เรา เคย สัพ พหิ เม ตติ อัน นี้ สภาวะ เป็น มิตร ไมตรี กัน กับ ด้วย สรร พ
 สัตว์ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น มี แก่ เรา ผู้ ไต ไต หิ ภคว ไต เรา ผู้ นั้น ย่อม
 ได้ กระทำ ซึ่ง ความ นอบ น้อม นมัส การ แก่ ส้ม เต็ก พระ สัม มา สัม พุ ทธ เจ้า
 ทั้ง หลาย มี พระ วิ บัด สตี สัม มา สัม พุ ทธ เจ้า เป็น ต้น เป็น ประชาน อัน ความ
 ใน ชั้น ปรินิ สัน ที่ ทรง ครี ส์ เทต มา แก่ ภิกษุ ทั้ง หลาย แต่ เพียง นี้

บัด นี้ พระ อรรธ ภา จารย เจ้า ประสงค์ จะ ยัง ดำ รุณ กุณ บุตร
 ให้ หยั่ง ทราบ ซึ่ง ชั้น ปรินิ สัน ภา พ นั้น จึง นำ เขา วัต ตู นิ ทาน นี้ เข้า มา

ต่างก็ให้เห็น เบน พยาน อ้างว่า อดีตโดยี มหาศักดิ์ โศ พราหมณ์มหาอำนาจฤๅ
 ครอบงำชีวิตเรา แม้ ใน อดีตกาล ดวงแก้ว แต่ หอ้ง ครั้ง หนึ่ง พระ มหาศักดิ์ เจ้า
 แห่ง เราได้ บังเกิดใน ทรภะกุด พราหมณ์ มหา ฉ่าง ภาระ เจริญ วย วัฒนาก การ
 จำ ความ ได้ ถนัด แด้ว ก็ ออก ทรง บรรพช่า เป็น คามต์ เจริญ พรต
 พรหมจริยา อยู่ ณ บำ พระหิมพานต์ ยัง ฅำน และ อภิญา ให้ บังเกิด ปราภฏ
 ใน ฅันตาม เมื่อ ฅัยยัง ฅยู่ ใน บำ พระหิมพานต์ ได้ ทักษา ฅวร เห็น ซึ่ง
 ฅบัพทระ ฅันคราย เพราะ ทิมชาติ ทั้งหลาย หาก ฅมยค ฅมยพ ซึ่ง คามต์
 ทั้งหลาย ฅูเป็น ฅัน เศวตฉิก แห่ง ตน จึงได้ ฅตตง ซึ่ง ฅันช ปริค ฅัน แก่ คามต์
 ทั้งปวง เพื่อ ฅจะให้ บอง กัณ รัชชา ซึ่ง ตน คโต บัญรูาย ฅำนคิม
 ฅำนั้น มา ทิมชาติ ฅอง ฅ็ก และ ฅูใหญ่ ทั้งหลาย ก็ พากัน ฅตค ฅไป ฅัน
 ฅบัพท ฅันคราย ฅังโค ฅัง ทัง ฅจะ ได้ มี หา มิได้ ฅย ฅันทิต ทั้งหลาย
 พง ฅย ฅราย ซึ่ง ฅณา นุภาพ แห่ง ฅันช ปริค ฅัน ฅ้วย ปรภกร ฅัน
 พรพณา มา ฅ้วย ฅันช ปริคใน ฅรรถ กถา ฅคณาณ ฅัน ชื่อว่า ฅำรคค
 ฅมุจฅัย ก็ ฅัน ฅเนอ ความ ฅง แต่ เพียง ฅำนั้น ๑

จบ อภิราช ฅุค ๑



บาฬี ขนธปริตตสูตร

กรณียเมตตัสตตานนตริ ยํ อหิชาทิสฺส เมตตามรณน
 อตตตฺธาตขนธปริตตสูตรํ ปริตตตานตถ ขนธปริตตํ นิกเรตตํ ตัสส
 ปน ปาฬิวเตเนว อปฺปตตํ กถียติ ฯ
 ตตถ เอวมเม สุตฺตนาทิสฺส วุตตตถเมว ฯ อโศ ปริ
 อปฺพุทฺธานตตานปทวณฺณนา โหติ ฯ เตน โห ปน สัมเขนาติ
 ตัสสมิ ยะว สัมเข ฯ สํวตถยณฺติ สํวตถยา สมิปภาเน ฯ
 อหิมา ทฺวํ ฐิติ สัมเปเน ทสฺสโธ ฯ กาสกโธติ กโธ
 กโธ เขน โธ กาสกโธ กตมรโณติ อตฺโธ ฯ กสกโธติ
 วา ปาฐุ ฯ มรณํ บัดฺโธติ อตฺโธ ฯ อถ ฐิติ ตัสส
 กาสกิริยานนตริเมว ตัสสมิ วา กาสเ ฯ สัมพหฺลาคิ พหุ
 สํชยาจฺนตคฺคา ย พหุ สํชยานํ อาทาย พหฺกาคิ วุตตํ โหติ ฯ
 นิสฺสนา ฐิติ นิสฺสนา ยะว ฯ ภควนตฺนติ ฯ กम्मทวย
 ท วกมมกตฺตา วุจฺจาสฺสํ ฯ เอตฺนติ วกขมาจฺจณฺํ ฯ อธิ
 สํวตถยณฺติ โยชฺษา ฯ ภาณเตติ สํสํวตฺตปริตตสูตรํ ฯ อติ
 สํท โท วุจฺจณฺทตฺตเน ฯ ตทา ภควา อนุกัมปฺยา ปุพฺพงคฺมํ
 อิทมโวจ ฯ ตตถ น อติ นิสฺเสเช ฯ ห อติ อนุกัมปฺยา ฯ

นุน อิติ วิตักกน นีปาโต ๑ โส อหิมา ทัญโร ภิกขุ
 จัตตาริ อหิราชกุธานิ เมตเตน จิตเตน น สริ นุน อิติ
 โยชนา ๑ สรณํ นากาสี มัญญเณติ อคฺโค ๑ โส หิ ภิกขุ
 จัตตาริ อหิราชกุธานิ เมตเตน จิตเตน เตเจ ยถิ สริ สเรยฺย
 โส ภิกขุ อหิมา ทัญโร กาดํ มรณํ น กเรยฺยชาติ
 โยชนา ๑ คตฺถ สรณกิริยาเหตุภาตฺตํ อภิรยาณตํ ๑ จัตตาริ
 อหิราชกุธานิ กตมานํติ กเขตฺถคามยตาปฺจํ ๑ วิรูปกขํ อหิราชกุธ
 ๑ ต ๑ กณฺหาโกตมกํ อหิราชกุธนํติ เตตฺถ วิภาสกถนํ ๑ โส
 ภิกขุ อิมานิ จัตตาริ อหิราชกุธานิ เมตเตน จิตเตน สริ
 นุน โส ภิกขุ อิมานิ จัตตาริ อหิราชกุธานิ เมตเตน
 จิตเตน ยถิ สเรยฺย โส ภิกขุ อหิมา ทัญโร กาดกโต
 น กเวยฺยชาติ กุฏวิภาสกมฺถฺเชน ทตฺถ สิตฺตวากยตฺถ โส ๑ น หิ
 นุนาติ เขตฺถ หิกาวโร ปทปฺปฺรณ ๑ อิมานิ จัตตาริ
 อหิราชกุธานํติ อิทํ ถักฺขวิธํเนว ตันชาย ๑ อุตฺตํ น
 ตักฺขวิธวาทวิเส ๑ เย หิ เกจิ ตักฺขวิธํ ตัพเพ เต อิมตฺถ
 ๑ อุนนํ อหิราชกุธานํ อพฺภนฺตฺรคตาว โทณฺติ ๑ อตฺตคฺคฺติยา
 อตฺตโน กุตฺตคฺคฺตถาย ๑ อตฺตฺรกรายาติ อตฺตโน ๑ รกฺชนคฺคฺตถาย ๑
 อตฺตปฺริตฺตคฺคฺตถายาติ อตฺตโน ๑ ปฺริตฺตคฺคฺตถาย ปฺริตฺตํ นาม
 อุนฺชานามํติ อคฺโค ๑ อิทนํติ อตฺตคฺคฺตถานนฺนปจจกฺขวณํ ๑
 อุนฺชํทฺรณคคฺคฺตถายอตฺตคคฺคฺตถาย อุนฺชํทฺรณคคฺคฺตถาย อุนฺชํทฺรณคคฺคฺตถาย

ธิปมาโน พุทฺโธติ เขตฺถ พุทฺโธติ พุทฺธกุณา เวทิตฺตฺวา ฯ
 เตหิ ธิปมาณา นาม ปมาณกรณกิเลสํภาวโต ฯ เสธํทวเยม
 เชเชว นโย ฯ เชว รตนัตตยคุเณ สรรตติ วัคฺวา
 อิมานิ ปมาณตฺตเต ทตฺเตติ ฯ ปมาณวณฺตานิ คฺคุณปมาเนน
 ยุกฺตานิ ฯ ปมาณกรณกิเลสํโยสํภาวโต ปมาณวณฺตานิ ฯ อิทานิ
 อหิ อิติ อาทินา เต สรูปโต ทตฺเตติ ฯ อุนฺณานํภิตฺติ
 โดมนํภิกโก มกฺกฏโก ฯ สรูปุติ สรโคพิโก ฯ อิทานิ อุนฺริ
 กตคัพพํ ทตฺเตนฺโต กตวา เมติ อาทิมานํ ฯ กตวา เม วัคฺวา
 กตวา เม ปริตฺตํติ มยา เขตฺตกตฺตํ ปนฺตํ วัคฺวา ฯ
 ปริตฺตํณฺญา กตํ ฯ ปฏิกกมฺนํตุ ภูตํนํติ สัพเพม เม
 กตปริตฺตํณา ตตฺตวา ธิปคฺจณฺตํ มา มํ วิหเสยฺยํติ อิตฺโต ฯ
 โส หนํติ ยตฺตํ มม เชเตหิ สัพเพหิเม เมตฺตํ โส อหํ ภคฺวโต
 นโม กโรมิ อิมํ สธํกํณฺญา ตตฺตํนํ สมนํสํมํคฺคํชานํ นโม
 กโรมิ สมนํคฺคํ โส ฯ อตฺเตม มหาตฺตํโต พฺราหฺมณมมหาตฺตํกุ
 อุนฺปํชํชิตฺวา วิญฺญูตํ บคฺวา บพพชํชิตฺวา อภิญฺญา อุนฺปาทคฺวา
 วเน วณฺโต อิตฺตโน อเนชฺวาเสกตวาปถานํ ทิสฺสาตฺติ อุนฺคทว
 ทิตฺวา อิทเมว ปริตฺตมเทตฺติ ฯ ตโต บวฺฐุชฺชาเย สิริสํปา
 อปคฺจํณฺตํ โถจฺจิ อุนฺคทวอิมํ นาทิสฺสํติ ฯ
 สํวริตฺตํมจฺจยนาถาย จตุภาณวารัญฺจฺจกตฺตํ ชนฺธิปริตฺตํวณฺณนา
 นิฏฺฐํติ ฯ



สารัตถสมุจจัย

อรรถศาสตร์ภาณวาร

แก้บท { เมตทานิสังสสูตร เป็นบทที่ ๑๑
เมตทานิสังสคาถา เป็นบทที่ ๑๒





เมตตานิสังสสูตร

เมตตานิสังสคาถา

อิทานิยเมตตาวรณาชิกาวเรเมตตานิสังส ทูปกเมตตสูตร
 วิกิขิต ตัสสอศตถวณณานอบปัตโต ๑ ถาตัมนี้เมตต
 ังครณมีปรกตัสตังซึ่งชานิสังสแห่งเมตตา อนพระอาจารย์เจ้าตั้ง
 ไว้ในอริการ คืออวิสัยอันเป็นที่กล่าว ซึ่งกิริยาอันแต่ซึ่งเมตตาอันใด
 (ตัสสอศตถวณณา) กถาสำหรับพรรณนา เนื้อความแห่งเมตตสูตร
 ันก็มาถึงเข้าแล้วโดยลำดับ ๆ กัจจัสสอุปปัตติ มีคำปัจจุบันว่า กิริ
 ยานันยังเกิดขึ้นแห่งเมตตสูตรนั้นเป็นไฉน ๆ วิสัยหาว่า กิริยาที่บังเกิด
 ันแห่งเมตตสูตรนั้น บดินทิตยพงรุ โดยเนื้อความนั้นว่า กิริ ตั้งได้
 ัตถิมมาณะธมย หนึ่งองค์สมเด็จพระผู้ทรงสั่งวสันตภาคย์เจ้า เมื่อทรง
 ประทับอยู่ณะพระเชตวันมหาวิหาร อาศรัยซึ่งพระนครสาวัตถีเป็น
 ่าโคจรบิณฑบาต เอกทิวส์ ณะเพตวันหนึ่ง สมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาคย์ทรงพระอาวธ นาถารพิจารณา คหฬัตถ โลกในเพตวันนิม
 บามได้ทสันการเห็น ซึ่งเหตุอันนั้นว่า ในการเมื่อพระสูตรอันหนึ่ง
 ันพระตถาคตเที่ยวไปจาริกในโกสตชนบท แล้ว และเทศนาอุปมา
 ปรียบเทียบด้วยกองเพลิงนั้น ภิกษุทั้งหลาย ประมาณ หกสิบ รูป
 ักได้มันตุซึ่งอรหัตต ภิกษุอีก หกสิบ รูป จักดำ รอกซึ่ง โถ หิต อัน

รัชชออกจากปาก ^๕ ^๕ สัมมุติตตภา ภิกษุประมาณอีก หกสิบรูปจัก ย่างเข้า
 ไปใกล้ ^๕ ซึ่งความเป็นคฤหัสถ์ ^๕ แล้วภิกษุเหล่านี้ จกถึง ซึ่งพระ อรหัต
 ในถานที่นั้น ^๕ ยังภิกษุทั้งหลายที่เป็นคฤหัสถ์แล้วนั้น ครั้น ได้ฟังธรรมเทศนา
 อันใดอันหนึ่ง ^๕ จะถึงซึ่งพระอรหัต ^๕ ครั้น พระพุทธองค์ทรง เห็นเหตุฉนั้น
 แล้ว ^๕ ก็มี พระพุทธประสงค์จะใคร่เสด็จเที่ยว ไปยังชนบทจาริก ^๕ เพื่อจะ
 อนุเคราะห์ แก่ ภิกษุทั้งหลายหกสิบพวกอื่น ^๕ จึง มีพระพุทธอุทก ครัตติว่า
 อานนท ^๕ ตูกร ^๕ อานนท ^๕ ๆ ^๕ จึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ รุ่งจงทวณเกิด ^๕ ว่า
 มัตตคตาคค ^๕ ก็เที่ยว ไปยังชนบทจาริก ^๕ เถโร ^๕ พระอานนทมหาเถรเจ้าจึง
 ไปยัง ตำบล ^๕ แห่งบริเวณ เติดยง ^๕ บอกแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า ^๕ อาวุโส ^๕ ข้า
 แต่ท่าน ^๕ ทั้งหลาย ^๕ ผู้มีอายุ ^๕ มัตต ^๕ สัมเด็จพระ ^๕ คำสาคามี ^๕ พระไทย ^๕ ปราถนาจะ
 ใคร่ ^๕ เสด็จเที่ยว ^๕ ไปยังชนบทจาริก ^๕ เพื่อประโยชน์ ^๕ จะส่ง ^๕ เคารวะ
 แก่ มหาชน ^๕ ผู้เป็น ^๕ เจ้าทั้ง ^๕ หลายน ^๕ ปราถนา ^๕ จะใคร่ ^๕ ไปตาม ^๕ เสด็จ ^๕ พระพุทธ
 องค์ ^๕ ก็จง ^๕ มาเกิด ^๕ ภิกษุ ^๕ ฝ่าย ^๕ พระภิกษุ ^๕ ทั้ง ^๕ หลายน ^๕ ครั้น ^๕ ได้ ^๕ สดับ ^๕ ประพจน์
 เหตุ ^๕ จึง ^๕ นั้น ^๕ ต่าง ^๕ องค์ ^๕ ต่าง ^๕ ก็ ^๕ บัง ^๕ เกิด ^๕ ความ ^๕ ชื่น ^๕ ชม ^๕ ยิน ^๕ ตี ^๕ มี ^๕ ครุ ^๕ ราว ^๕ นาค ^๕ จัง ^๕ ว่า
 ได้ ^๕ ภา ^๕ ษณ์ ^๕ ใหม่ ^๕ ด้วย ^๕ มา ^๕ ดำ ^๕ รัส ^๕ ใน ^๕ ใจ ^๕ ว่า ^๕ วัต ^๕ ดัง ^๕ เรา ^๕ มาย ^๕ ยิน ^๕ ตี ^๕ เรา ^๕ ทั้ง
 หลายน ^๕ จัก ^๕ ได้ ^๕ เห็น ^๕ จะ ^๕ แล ^๕ ดู ^๕ ซึ่ง ^๕ พระ ^๕ พุทธ ^๕ สัต ^๕ วั ^๕ รั ^๕ ษณ์ ^๕ มี ^๕ พ ^๕ วรรณ ^๕ คุณ ^๕ ด้ ^๕ ท ^๕ อด ^๕ ธรรม ^๕ ชาติ
 แห่ง ^๕ ส ^๕ ม ^๕ เสด ^๕ ็จ ^๕ พระ ^๕ โธ ^๕ ก ^๕ นา ^๕ ถ ^๕ เจ้า ^๕ เมื่อ ^๕ พระ ^๕ องค์ ^๕ ทรง ^๕ แสด ^๕ ัง ^๕ พระ ^๕ ธรรม
 เทศ ^๕ นา ^๕ แถ ^๕ ่ม ^๕ มหา ^๕ ชน ^๕ นั้น ^๕ ประ ^๕ การ ^๕ หนึ่ง ^๕ แถ ^๕ จัก ^๕ ได้ ^๕ ส ^๕ ด ^๕ บ ^๕ พัง ^๕ พระ ^๕ ธรรม
 ก ^๕ ภา ^๕ ษณ์ ^๕ ไพร ^๕ เรา ^๕ ะ ^๕ หนึ่ง ^๕ ประ ^๕ การ ^๕ หนึ่ง ^๕ ภิกษุ ^๕ ทั้ง ^๕ หลายน ^๕ นั้น ^๕ เมื่อ ^๕ มา ^๕ ดำ ^๕ รัส
 ณ์ ^๕ แถ ^๕ วม ^๕ ปร ^๕ พ ^๕ ท์ ^๕ เถ ^๕ ธา ^๕ ที่มี ^๕ เสด ^๕ ็น ^๕ เก ^๕ ษา ^๕ ษณ์ ^๕ เจริ ^๕ ญ ^๕ ยาว ^๕ ก็ ^๕ ปร ^๕ วน ^๕ กัน ^๕ ปร ^๕ ด ^๕
 ซึ่ง ^๕ เก ^๕ ษา ^๕ (ม ^๕ ต ^๕ ค ^๕ ห ^๕ ิต ^๕ บ ^๕ ั ^๕ โด ^๕) ^๕ ที่มี ^๕ ภา ^๕ ทร ^๕ ษณ์ ^๕ คร ^๕ าว ^๕ ไป ^๕ ด้วย ^๕ ส ^๕ น ^๕ ิ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ วน ^๕ กัน

รมซึ่งบาตรขุดให้สิ้นมณฑล
 ที่มีจิวรอนเสว้าหมองก็ชวนกัน
 ชักข้อมซึ่งจิวร แต่วกัตระกูลเตรียมซึ่งกิริยาอันจะไป ก็ขุด
 เชนปริศน์โศ ของคัมเด็จพระบรมศาสดามีหมู่พระภิกษุสงฆ์อันมี
 กำหนดแวดล้อมเป็นบริวารแล้ว พระองค์ก็เสด็จออกจากพุทธวิหาร
 เพื่อจะทรงจาริกไปในโกศลชนบท ตามลำดับบ้านแต่นิกมเขตทรง
 ปวง ค่อยเสด็จไปแต่ช้า ๆ ไม่รีบร้อน วันหนึ่งคาพยุคหนึ่ง แด
 กิ่งโยชน์แต่ ๓ คาพยุค แดโยชน์ ๓ เป็นอย่างยิ่ง เมื่อเสด็จจาริก
 ไปก็ได้ออกพระเนตรเห็นต้นไม้ใหญ่อันประกอบไปด้วยเปลืองโพตง
 อันรุ่งเรืองด้วยเปลวไฟในประเทศที่ตำบลหนึ่ง จึงทรงตั้งเสวซึ่งกิริยา
 ที่เสด็จไป ด้วยมาดำริห์ในพระไทยว่า อิมเมวตฤกฏกัตวา
 ตถาคตจัจจิกกระทำซึ่งไม้ต้นใหญ่อันรุ่งเรืองไปด้วยเปลวเพลิงต้นนี้
 ให้เป็นเหตุแล้ว จักแสดงพระธรรมเทศนาให้ประดับด้วยของ ๘ ประการ
 สมนเด็จพระศาสดาจารย์จึงเสด็จเข้าไปใกล้ รุกขมุตร่วมไม้ต้นใด
 ต้นหนึ่ง แล้วทรงแสดงซึ่งกิริยาอันจะทรงนั่ง อานนทภโร ส่วน
 พระผู้เป็นเจ้า อานนทภโร ซึ่ง พระพุทธอัยยาศรี ของ สมนเด็จพระ
 พระศาสดา พระผู้เป็นเจ้ามาดำริห์ว่า อทธานณภวิสัสสิ ชรอย
 ว่าเหตุจักมีเป็นแท้ สมนเด็จพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าจักมาคิดเสว
 ซึ่งกิริยาอันจะเสด็จไป ด้วยอันใช้เหตุแล้วจะทรงนั่งนั้น หามิได้ ผู้เป็น
 เจ้าดำริห์นั้น แดภพมีเจ้าตั้งมาฏี ให้เป็น ๘ ชั้น ตถาคตถวายให้ทรง
 นั่ง นิสิตตวา สมนเด็จพระศาสดา ครั้นทรงพระนิสิต ทนาการแล้วก็มี
 พระพุทธปฏิมาตรีธเรียกพระภิกษุทั้งปวง มา แดภพตรีธว่า ก็ชวเว

ดกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจง ชวนกัน แดกซึ่งกัน ไม่ใหญ่
 ในที่ โพน แดกของ เพลิง อัน ใหญ่ใหม่ ยุ่มันเกิด ตรัส ฉน แด้ว
 ก็ไปรด ประทาน พระธรรมเทศนา ซึ่ง อุดคักัน โข ปมตฺตฺร อิมตฺตฺมญฺจ
 ปนเวทย์ยากรณตฺตฺมนี้ ก็แต่เมื่อ ไวยากรณภาตฺต อ้นตมเค็จพระผู้ทรง
 พระภาศย์ทรงเทศนาอยู่นี้ อุนฺห โดหิต โดหิตอนฺวชนกพตฺตงชันจรกปาก
 แห่งภิกษุทั้งหลายประมาณ หกสิบรูป สจฺจฐมิตตฺตภาทฺต ภิกษุทั้งหลาย
 ประมาณ อีก หกสิบ รูป ก็ ละเตี้ย ซึ่ง สติขา แด้ว ปรี วิตนาการ ภตฺตเพศ
 เพศ ความ เปนค หภาพ คักเปนคฤหคฺฐุ ฝ่ายภิกษุทั้งหลายอีกประมาณ
 หกสิบรูป ก็มีจิตรพฺนจาก อาตวตงทั้งหลายเหตุมิได้เข้าไปถือเอาซึ่งคณหา
 แดทิจฺจ ๑ คหเวทย์ยากรณตฺตฺว จรง ยูนามกายของพระภิกษุทั้งหลาย
 ประมาณ หกสิบรูปนั้น เว้าร้อน เพราะ ได้ พง ซึ่ง ไวยากรณภาตฺต นั้น
 ครน เมื่อนาม กายเว้าร้อน พร้อม แด้ว กรชฺกาย ก็ ให้ เว้าร้อน พร้อม
 ครน เมอกรชฺกายเว้าร้อน แด้ว โดหิตอนฺวชนก พตฺตง อยู่ใน อุตฺร ประเทศ
 พนิก พตฺตง ชน ทางมุตทวาร ฝ่าย ภิกษุทั้งหลาย อีกประมาณหกสิบรูป
 นั้น มาปรีวิตกไปว่า ภคฺวา องค์ ตมเค็จพระผู้ทรง พระภาศย์เจ้าน
 ยากที่บุคคลจะพึงกระทำ ให้ ถูก พระ ไทย ได้ จึง กราบทูลพระกรรณา
 ว่า ภคฺวา ข้า แต่พระองค์ ผู้ทรง พระภาศย์ เปน อนิงาม กิริยาที่
 จะประพตฺติซึ่งพรหมจรรย์ ให้บริตฺตธิ บริบูรณ กราบเท่าจนสิ้นชีวิตใน
 พระพุทธ ตำนานนี้ ยากที่ข้าพระบาท ทั้งหลาย จะพึง กระทำ ได้ กราบ
 ทูล ฉน แด้ว ก็ ละเตี้ย ซึ่ง สติขา พากัน ปรีวิต เว้นมา เพศภาว
 เปนคฤหคฺฐุหิณะเพศ ๑ สจฺจฐมิตตฺตภาทฺต และ ภิกษุทั้งหลายประมาณ
 หกสิบรูป ครน ส่ง ฉญาณมัญญา ไป ให้ มีน้า เณวาคือพระธรรมเทศนา

ของสมเด็จพระศาสดา ก็ได้นำบุญพระอรหันต์ พร้อมด้วย พระปฏิสัมภิ
 ทาญาณ ชุมนุมพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น โดหิตพถัง ขึ้นจาก
 ปากของภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้น ต้องแล้ว ซึ่ง อาบัติปาราชิก พ่ายแพ้
 จาก พระพุทธศาสดา และภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ได้ถึงซึ่งความเป็น
 ศฤงคาร ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นเป็นบุคคลเย็บข่า ซึ่ง สัตถะบาทน้อย
 ใหญ่แล้ว และเที่ยวอยู่ และภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ได้บุญ ซึ่ง พระอรหันต์
 ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นเป็นบุคคล มีศีลอันบริบูรณ์ (สัตถุณฺมฺมเทศนา)
 พระสังฆรวมเทศนาของสมเด็จพระศาสดาจารย์ประกอบด้วย ผลแก่บุคคล
 ตามจำพวกคุณพระธรรมานั้น บุคคลว่า กถา ข้อซึ่งว่าพระสังฆรวม
 เทศนาของสมเด็จพระศาสดาชื่อว่า เป็น เทศนาประกอบด้วย ผลแก่พระ
 ภิกษุทั้งหลาย ถึงซึ่ง พระอรหันต์ นั้น ยกไว้ ก่อนเกิด ก็ ที่ว่า ประ กอบ
 ด้วยผลแก่ภิกษุทั้งหลาย หก สิบ ทั้ง สองจำพวกนอกนั้น ออก ไปนั้น ประ
 กอบ ด้วยผล อย่างไร เถา (วิธีชื่อว่า) ภิกษุทั้งหลาย ๒ จำพวก
 นั้น มีความ พึง ได้ พึง พระสังฆรวม เทศนาอีกคือวัน โสฬสมสูตรนี้ ไม่แล้ว,
 ปมิตตาหุตฺวา, ก็ จะพากัน ประมาท มีจมา ไป ไม่อาจ อด กงัน ซึ่ง เหตุ
 ที่คน เคย ประพฤติ นั้น ได้ ที่นั้น มาปกครอง การตามก่อน ภิกษุเหล่านั้น
 ให้เจริญ อยู่ก็จะยังภิกษุเหล่านั้น ให้จม อยู่ในอบายภูมิทั้งสี่ มีนรกเป็น
 ต้น ก็ ครั้นว่า ภิกษุเหล่านั้น ได้ พึง พระสังฆรวมเทศนา นี้ มีความ สดุด
 ตั้ง เวชบังเกิด แล้ว ก็พากัน ละเสีย ซึ่ง เหตุที่ คน ประพฤติ นั้น แล้ว และดำรง
 คน ไว้ ในสาม เณรภูมิ ยัง ศีลสืบ ประการให้ บริบูรณ์ แล้ว และอุสาหะประ
 กอบ ใน โยนิ โสถินนการ กระทำพระกรรมฐานไว้ ในใจแล้ว บางพวก

แก่เหล่าภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ส่วนพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ครั้น ได้ สดับพระ
 สุตที่เทพยดาทั้งหลายไปเที่ยวบอกกล่าวก็ปลุกษาแก่กันว่า (โก) คุณกรชาว
 เราทั้งหลาย ผู้เจริญ ภิกษุที่เราทั้งหลายจะประพฤติซึ่งพรหมจรรย์ให้
 บริสุทธิ์บริบูรณ์ กราบเท้า สิ้นชีวิตในพระพุทธศาสนา เป็นกรรมยากที่เรา
 ทั้งหลายจะกระทำได้ ครั้นปลุกษาอันแล้วใน ขณะเดียวกันนี้ ก็พากัน

ตั้ง ออกเป็นคฤหัสถ์ พวกละ ๓๐ รูปบ้าง $\left. \begin{matrix} ๒๐ \\ ๓๐ \\ ๖๐ \end{matrix} \right\} \text{รูปบ้าง} \left. \begin{matrix} ๑๐๐ \\ ๓๐๐๐ \end{matrix} \right\} \text{รูปบ้าง}$

สุดท้าย ภรรยาก็ จาริก จริตวา, องค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้า
 เองว่าเสด็จเที่ยวจาริกไป โดยควรแก่ชอบ พระพุทธชัชวาลย์แต่ก็เสด็จ
 กลับมายัง พระเชตวันอาศรมอีก มีพระพุทธรูปที่ดำรัสเรียก พระภิกษุ
 ทั้งหลายมาแล้ว ก็ดำรัสว่า ภิกษุเอ๋ย คุณกรทั้งหลาย พระศากย
 เมธ เทียบ จาริกมาแล้ว และ อาเถียร เกิดอนกถัน ไป ด้วย หมู่ พระสงฆ์
 คุณกร ภิกษุ ทั้ง หลาย บัดนี้ พระศากยคต ปราถนา จะ เป็น อยู่แต่ ผู้ เดี่ยว
 ประมาณถึง เดือน ภิกษุรูป ไตรรูป หนึ่ง อย่า พึง เข้ามาใกล้ พระศากยคต ยก
 เสียด แต่ ภิกษุผู้ จะ นำอาหารบิณฑบาตมา ให้ ศากยคต รูป เดี่ยว เท่านั้น
 มีพระ พุทธ ฎีกา ครัด สั่ง ฉะนั้นแล้ว พระ องค์ ก็ เสด็จ ยบ ยั้ง อยู่ ใน ที่ เวน แต่
 พระองค์ เดี่ยว สิ้น ประมาณ ถึง เดือน (ปฏิสันถานาฎฐิติ) ครั้น
 เสด็จ ออกจากที่ เวน แล้ว ก็เสด็จ เทียบ ไปสู่ วิหารจาริก กับ ด้วย พระ อา
 มนท เถร เป็น บัณฑิต มณ เห็น หมู่ ภิกษุสงฆ์ มี เกิด น้อยเบา บางไป
 ใน ที่อื่น พระ องค์ ทอด พระ เนตร แลดู และ แลดู นั้น พระ องค์ ก็ ทรง ทราบ พระ
 ไทย อยู่ ด้วย พระ องค์ แล้ว และ แร้ง ตาม พระ อามนท เถร ว่า อานันท์ คุณกร

อานนทในการอื่น ๆ เบื้องหน้าเมื่อตถาคตเที่ยวไปสู่จาริกแล้ว และกลับมา
 มายัง พระเชตวันวิหารนั้น สกตวิหารทั้งสี่นั้นย่อมรุ่งเรืองไป
 ด้วยผ้าเทสา วพัตร์ประ กอบ ไป ด้วย ธมแห่งบุคคลผู้แสวงหา ทั้ง หตาย
 อิทานี มาภาตบัติน หมู่ภิกษุทั้งปวงบังเกิดน้อยเบา บางเสื่อมกรรม
 ไปหนึ่ง ภิกษุทั้ง หตาย ก็บังเกิด มีธรรมกายพหุอัน เหนื่องขึ้น ๆ โดยชุกชุม
 กิณหุไซ ดังพระตถาคตตามเหตุผลนี้เป็น ประการใด พระอานนทก็ กราบ
 ทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า ภควา ข้าแต่พระองค์ ผู้ทรงพระภาคย์เป็น
 อนังามพระพุทธรเจ้า ข้าเจ้า เต็มแต่ กาลอันพระ พุท ขององค์ทรง แส่คงพระธรรม
 เทศนาอัคร์ ชน โข ปนสู่ศร มา นั้น พระภิกษุทั้ง หตายต่าง องค์ ต่าง พากัน
 ถึงซึ่งความสัง เวช สัตตจิตรด้วย นาร่า พังคิดว่าเราทั้ง หตาย ในอาก จะยัง
 ธรรมนั้นให้บริบูรณ์ โดยประการ ทั้งปวง ได้ เราทั้ง หตาย เป็นคน
 ประ พุติ ไม่ชอบอยู่หากควร เพื่อ จะ บริ โภคซึ่ง ไทย ธรรมของ ชน อันเชื่อ
 กรรม เื่อผล แล้ว และ ให้ นั้น ใน คิณนี้แล้ว ต่าง พวกรต่าง พากัน
 เข้า ไป ไกล ซึ่งความ เป็นคฤหัสถ์อันพระเจ้าข้า คัสมีชเชน ขณะนั้น
 ธรรมสัง เวช ก็บังเกิด ขึ้นแก่สมเด็จ พระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ถ้าคัมนี้พระ
 พุท ของอัคร์ ทรง คัด กับพระอานนทเถรวา ในเมื่อพระตถาคตยังอยู่ด้วย
 กิริยาที่เร้น อยู่ นั้น ใคร ผู้ใด ผู้หนึ่ง ซึ่ง จะ ได้กล่าวซึ่ง เหตุแห่ง ความ ยิน ต์
 แก่บุตร ทั้ง หตายของพระตถาคตก็หาไม่ อัสสาสการณานิ คกรอานนท
 เหตุแห่ง ความ ยิน ต์ ใน พระพุทธรสาสนา นี้ มี เป็น อันมาก ดู หนึ่งคฤหัสถ์แห่ง
 ทำอันแบบที่สำหรับข้าม แห่งสาคร อามันท์ คกรอานนท ๆ จึง ไปแต่งตั้ง
 ซึ่งพุทธาอาศน์ ไว้ ในบริเวณ แห่งพระคณิษฐิ แล้ว จึง ยังภิกษุให้ ถิ่นนิบาต

ประชุมพร้อมเพรียงกันเกิด เถโร พระอานันทเถรเจ้าก็ไปกระทำ
ศุภ พระพุทธปฏิมาดำหริ่งตั้ง (พุทธชาดนอวรกโต) ของกัณเฑาะพระ
บรมมคัสศา ครั้น ทรงพระมิตฺธิ นานาเหนือพระบวร พุทธาชาศน์ แล้วจึง
ดำหริ่งเรียกพระภิกษุทั้ง หลายน มา แล้วก็มีพุทธปฏิมาตรัส ว่า ภิกษุเว
ศุภ ภิกษุทั้ง หลายน บุปฺผภา โคนาม นามะชื่อว่า บุปฺผภาช้วน
เมืองต้นแห่งเมตตานนี้ มีว่า จะไม่เป็นอุปแห่งอัมปนาตมานได้ทีเดียว
ก็คงเป็นมาตราว่า แม้ซึ่งประโยชน์อันเกือกถูไป แดงตั้งทั้ง หลายน ได้เป็นแท้
มี พระพุทธปฏิมาตรัส นั้น แล้ว จึง ทรงแสดง ซึ่ง ภาวะแห่ง อัมบริ โภค
ซึ่ง ก้อน ภูเขา แห่ง เมือง มิได้เปิด่า เพื่อ จะ ให้ เป็น ที่ อยู่ แห่ง ฌาน อัมมิ ได้
เปิด่า แก่ กุณฺณตร ผู้ เสพ และ ผู้ เจริญ ซึ่ง เมตตานต้น กาด มาตราว่า กระทบ
พร้อม ซึ่ง นว นอกรัง หนึ่ง ด้วย จุตัจฉารัตถ์ ฆาฏสูตฺร ตรึง ว่า ภิกษุเว
ศุภ ภิกษุทั้ง หลายน มีว่า ภิกษุ เสพ ซึ่ง เมตตาน จิตร มาตราว่า
ต้น กาด อัน กระทบ ซึ่ง นว นอกรัง กัด พระภิกษุ นั้น ตถาคค กัตรัส เรียก
ว่า เจริญ ซึ่ง เมตตาน ศุภ ภิกษุทั้ง หลายน พระภิกษุ นั้น ตถาคค ทหาร้อง
เรียกชื่อว่า เป็น ผู้มี ฌาน มิได้ เปิด่า อยู่ และ ชื่อว่า เป็น ผู้กระทำ ซึ่ง คำ
ตั้ง ถน ของ พระคัสศา และ ชื่อว่า เป็น ผู้กระทำ ตาม โอวาท คำ ตั้ง ถน
ของ พระคัสศา และ ชื่อว่า บริ โภค ซึ่ง ก้อน ภูเขา แห่ง เมือง มิได้ เปิด่า
โกปน วาโท ก็ จะ บ่อย ถ่าง ไป โย ถึง ภิกษุ ผู้กระทำ ซึ่ง เมตตาน จิตร ได้
ให้ มาก นั้น เด่า พระ องค์ ตรัส เทศนา ด้วย จุตัจฉารัตถ์ ฆาฏสูตฺร เป็น
อาทิ ฉนั้น กัด และ ตรัส เทศนา ด้วย มหัต ตัจฉารัตถ์ ฆาฏสูตฺร ด้วย

เนื้อความว่า ภิภษเว คูกรภิภษทังหตาย มิแะระภิภษเจริญ ซึ่งเมตตา
 อันเปน เจโตวิ มุติสัน กาดมาตรว่ากระทบซึ่ง นมมือครั้งหนึ่ง แม
 ด้วยอำนาจแห่งเมตตา อันถึงซึ่งอุปปนาอันเกิด คูกรภิภษทัง
 หตาย ภิภษนุ ตถาคคยอมม ถดำวว่า เปนบุคคณมีฉาน อันมิได้
 เปด้า อยู่ และชื่อว่าเปน ผู้กระทำ ตาม คำสั่งสอน ของ พระ คำสคา
 และชื่อว่าเปน ผู้กระทำตาม โอวาท คำสั่ง สอน แล ชื่อว่า บริ โภคซึ่ง ก้อน
 เข้าแห่ง ชาวเมืองมิได้เปด้า โภปนวารโท ก็จะช่วยถ่ำวไปใย ถึง
 ภิภษทังหตาย ผู้กระทำซึ่งเมตตาคจิตรให้มากนั้นได้ พระองค์ตรัส
 เทศนา ด้วย มหัตตัจ ฉภา ตั้ง ชาฏฐุตร เปนอาทิ อันเพื่อจะให้ เปนอัคร
 ฤๅมัตติ เหตุแห่ง อัน แมซึ่งประ โยชน อันเกิดกุดไปแก่สัตว์ ทังหตายนั้นประ
 ภารหนึ่ง อนึ่ง ชนทัง หตาย อันถึง แล้วยด้วย อากาว คือ อัน กระทำซึ่ง
 เมตตาได้ ให้มากในสัน ดานนั้น ก็ดี เมื่อพระพุทธร องค์จะทรง แสดงซึ่ง
 อานันตษ์แห่งเมตตา ที่บุคคลกระทำไ้ มากนั้นจึง ได้ทรงตรัสเทศนาซึ่ง
 เมตตานันตษ์ตฐุตรนี้ (อนันตฐุปรบัตติ) บันทิตยฟังสนันฐานว่ากิริยา
 ที่อุปบัตติบังเกิดแห่งพระตฐุตรนี้ อย่างพรรณนามา (คัตถมิชชัตติ) แท้จริง
 ใน เมตตา พรหมวิหาร นี้เมื่อจะ กำหนดด้วยภาวนาสองประการ ก็ เปน
 สมนกภาวนาเครื่อง ระงับ ให้จิตร สงบ จากจิต โดป กิเลสคือ ธรรมอันเปน
 เครื่องเค้รำ หมอง แห่งจิตร เมื่อนิยมตามประ เภท กุศลสามประการ
 ก็เปน ส่วน ภาวนามัย มีผลไพ ศาสกกว่าสรรพทานมัยกุศล เมื่อถ
 ถ่ำวด้วย มัญจเว รจิตถิ กุศลตั้งเทศนาใน เวตามสูตร เมื่อถ่ำชุน
 กุณบุตร มา เจริญ จนบันฑุ ม หรคต ฉานเปน เจ โตวิมุติ ได้ก็ ย่อมมี

อานิสังขิเสถสฺส อธิษฺสเจจฺจ ประการ พระพุทธภาสิตได้ทรงบริหารไว้ใน
 เมตตานิสังขิตฺตฺวํ ด้วยพระบาทว่า เมตฺตํ คายภิกฺขเว เจโต วิมุตฺตํ คิยา
 เปนอาทณฺนํ มีเนื้อความว่า ภิกฺขเว คุกรภิกฺษุทงฺหลายเมตฺตา ที่เปนเจโต
 วิมุตฺติ บันฑุโคซึ่งฉานนั้น เมอบุคคลมา ต้อง เสพย์ด้วย ความฮาทร
 เออเพื่อแถมมา หมน เจริญ แล มากระทำ แลกระทำ ให้ แคล้วคลัดของ ชำนิ ชำ
 นานญ เสนอด้วย ยาน อัน บุคคลประกอบ เปน อันดี แล มากระทำ ให้
 เปนวิคฤชนํ เปนที่รักด้วย อัครว่า เปนที่ประคิษฐาน ที่ตั้ง เฉพาะ
 แล: ตั้ง สมน ใจ โดย รอย แลระปรว ภา ด้วยดีคือ กระทำ เปน อันดี
 แล้ว (เอกาทสฺสานิสังขิปาฏิภิกฺขา)

คุณานิสังขิ ๑๓ ประการให้ผู้นั้น พึงหวังพึงปราถนาเกิด คือว่า แม้
 จะไม่มีความปราถนาห้อยก็คงจะมีเป็นแน่ (สุขสุปติ) คือผู้นั้น ย่อม
 หมดเป็น สุขสบาย ไม่กตง เกิดอกไม่กรน ไม่คราง ทูรณ ทูรายกาย
 (ยถาเสถชฺชา) ชน ทั้ง หลายอัน เศษที่มิได้เจริญนั้น ย่อมหมด
 เปนทุกข์ลำบาก กตง เกิดอก เสือกกายทูรณทูรายกรนคราง บันเพื่อ
 ตะเมอตะมายฉินฺโต ผู้ที่เจริญเมตตานี้จะได้ หมดฉินฺนํ นํ หรมิได้
 เมื่อหยั่งถึงดูนิททจรมณฺนํ นํ ย่อมหมดเป็น สุขอุป มา ประหนึ่งว่า ได้เข้า
 สู่สํ มาบติ ฉินฺนํ นํ อันนี้ เปน อานิสังขิ ที่ ๑ สู่ขํ ปฏิพฺฐํ ฌติ
 ผู้นมเมอ กตบพณฺ ตนฺถิตนํ เปน สุขสบายไม่ถอนใจใหญ่ไม่บิตกาย เปน
 อากฺกรอันไม่ตีไม่งาม (อัมมึญฺเจนิคฺตํ ภูณฺนํ ตา) ชน ทั้ง หลาย
 อันอัน มิได้ เจริญซึ่งเมตตานี้ เมอ กตบ ตน ก็ ย่อม ตน ตำบาก
 มัก ทอดถอนใจใหญ่ มักให้ บิตกาย แล มักกตง เกิดอกกตบ ภาย
 ไป มา เปน อากฺกรอันไม่ตีอันไม่งามฉินฺโต (เอวํ ปฏิพฺฐํ ฌติคฺวา)

ผู้ ที่ เจริญ ซึ่ง เมตตา นั้น จะ ได้ ถัด บัด นี้ เช่น นั้น หามี ได้ ย่อม ถัด บัด นี้
 เป็น คู่ สบาย ปราศ จาก ภัย วิตถาร มี ดวง ภาณุ ธรรม อัน งาม ปาน ประหนึ่ง ดอก
 ประทุม ชาติ อัน เมตตา งาม แยม ถัด บัด นี้ ภาณุ ธรรม นั้น อัน นี้ เป็น อาณิ
 สงฆ์ ที่ ๒ ๑ (น ปา ปกั ส บั น บั ส ส ตี) ผู้ นั้น ย่อม ไม่ เห็น ซึ่ง
 สดับ น อัน ตาม ก ย่อม เห็น แต่ สดับ น อัน เป็น ที่ เจริญ มี ใจ พระ เจตีย์ แด
 กระทำ ด้ ก การ บูชา แด พัง ธรรม เทศนา เป็น กัน ยถา ปน เย ธน
 ทั้ง หตาย อัน ทัม ได้ เจริญ ซึ่ง เมตตา นั้น ย่อม เห็น แต่ สดับ น อัน
 ตาม ก คุจ หนึ่ง ใจ ทั้ง หตาย มา แวด ถ่อม ซึ่ง ตน บ้าง มี ฌน นั้น เห็น
 ประหนึ่ง ว่า คน พลาด ทั้ง หตาย มา ทำ ให้อุ่น วย กระทบ กตล ใจ บ้าง มี ฌน นั้น
 เห็น ประหนึ่ง เป็น ว่า ตก บั ส ตก เหว ตก ด้ น ไม่ เป็น อาณิ บ้าง ฌน ใด ผู้ ที่
 เจริญ ซึ่ง เมตตา นั้น จะ ได้ เห็น ซึ่ง สดับ น อัน ตาม ก ฌน นั้น หามี ได้
 อัน นี้ เป็น อาณิ สงฆ์ ที่ ๓ ๑ (ม นุ ส์ ส่า น บั โย โห ตี) ผู้ นั้น เป็น
 ที่ รัก ใคว เจริญ จิตร แห่ง มนุษย์ ทั้ง หตาย ประหนึ่ง แก้ว มุก ตา หาร
 ที่ สวม ใส่ โน อก มี ฌน ประหนึ่ง ดอก ไม้ เกรือง ประดับ ใน ใส่ ณะ ฌน นี้
 อัน นี้ เป็น อาณิ สงฆ์ ที่ ๔ ๑ (อ ม นุ ส์ ส่า น บั โย โห ตี) ผู้ นั้น ย่อม เป็น
 ที่ รัก ใคว เจริญ จิตร ของ เหน่า อม มนุษย์ ทั้ง หตาย มี ยัก ษ์ แด บั ส่า จ เป็น ด้ น
 ผู้ นั้น เป็น ที่ รัก ที่ เจริญ จิตร ของ มนุษย์ ทั้ง หตาย ฌน ใด ก็ ย่อม เป็น
 ที่ รัก ใคว เจริญ จิตร ของ เหน่า อม มนุษย์ ทั้ง หตาย ฌน นั้น ผู้ ที่ เจริญ ซึ่ง
 เมตตา จิตร แด เป็น ที่ รัก ใคว เจริญ จิตร ของ เหน่า อม มนุษย์ แด อม มนุษย์ ทั้ง หตาย
 คุจ ด้ พระ วิ ด้ ว ฎ เณ ฌน นั้น แด วั ด้ ฎ นิ ทาน แห่ง พระ วิ ด้ ว ฎ เณ ฌน นั้น

พิศ คารณข้าง ขวาง อยู่ ในเมตตา กัมมัญฐานนิเทศ ในกัมภีร์ วิสุต
 ชินนิคไนน์ บันทิตย พึงนำเข้ามา ถ่างก ในที่นี้เกิด อันนี้เป็นอาณิ
 ดงษ์ที่ ๕ ๑ (เทวดารักษิต) อนึ่ง เทพยคาทั้ง หดาย ย่อมคุ้มครอง รัก
 ชาติ นั้น ให้ แคว้ง คตาคภัยอันตราย พินิต ไป ด้วย อำนาจ แห่งตน ศุภมาร
 คาบิตก อธิรักษา ซึ่งบุตร นั้น อันนี้เป็น อาณิ ดงษ์ที่ ๖ ๑ นาด อธิคณา
 วิธวาลิตถวากมตี เพลิง ฤ พิศ ฤ สัตรา ธาตุร กัดย้อม ไม่ถ้าว
 มาถึงแก่ผู้ นั้น คือไม่ทำ ภาย ให้กั เปร็ เกิดทุกขเวทนาได้ ซึ่งว่า
 เพลิง ไม่ถ้าว เข้า ไป โดด ใน ภาย แห่ง บุคคลผู้ อยู่ ด้วย เมตตร นั้น ศุภ นาง
 อุตรา อูบา ดี กานนั้น แลข้อ ซึ่งว่า พิศ ไม่ ถ้าว เข้ามา ถึง ภาย แห่ง บุคคล
 ผู้ อยู่ ด้วย เมตตา นั้น ศุภ คัง พระจุพ สัตว เกร ผู้ ถ้าว ซึ่ง พระคัม ภีร
 สัตยคต นิ ภายนั้น แลซึ่งว่า สัตรา ธาตุร ไม่ ถ้าว เข้ามา ถึง ภาย แห่ง บุคคล
 ผู้ อยู่ ด้วย เมตตา นั้น ศุภ คัง พระ สัจ กิจ สามี เณร เรณูคฤ มิ
 อนึ่ง วัตถุ แห่ง แม่ โคนมถิติ บันทิตย ก็ ย่อม นำ เข้า มา ถ้าว ใน กิรี
 ยา อัน อยู่ ด้วย เมตตา นั้น กิรี คัง จรู มา เอกา เรนุ ยันนี้แม่
 โคนมถิว หนึ่ง ยัน สัตระ ซึ่ง นำ นม ให้ แก่ บุตร กิรี อยู่ นายพราม ผู้
 หนึ่ง คิดว่า ชาติ มจะ แทง ซึ่ง แม่ โคนมถิว นั้น คิด แลว ก็ คัง ซึ่ง มี
 ถอ ซึ่ง หอก มี คัว อัน ยาว แลว ก็ พุ่ง ไป หอก นั้น ครั้น ไป จด เข้า ที่ ภาย
 แห่ง แม่ โคนมถิว แลว ก็ มี ชาติ คด ยอด เข้า ไป ใน ภาย ได้ กถับ
 ทบ ม้วน เข้า มา หา ค้า ศุภ ไป ตาด แลว ก็ กระเด็น ถลัน มา ทรง นก
 เพราะ ความ ที่ แม่ โคนม มี จิตร อัน ประ กอบ ไป ด้วย ความ เกื้อ ถู มี กั
 ดัง ใน ฤท โคน นั้น ย่าง เตียว จะ ได้ เบน ไป ด้วย ก้าว ดัง แห่ง ฤพ จาร แล กั ดัง

แห่งอุปปนาหามิได้ ^๕อนันเป็นเมตตามิสังษที่ ๘ ๗ บัณชิตย
 พัง รุว่า ^๕เมตตามิมมทิมานุภาพ อย่างนี้ ^๕ศุภจิตต์ สมาริยติ
 จิตรของ ผู้เจริญเมตตามัน ย่อม ดัง หมัน เป็น อัน เร็ว ซึ่ง จะ ไหว ช้า ต่อ
 สมารินันไม่มิ ^๕อนันเป็นอนามิสังษที่ ๘ ๗ มุขฉัน โฉนวิปปลั ทติ
 พรณดี หน้าของ ผู้ ^๕นยอม มอง โส พิเศษ ^๕ประหนึ่งว่า ผลตาต สก
 ที่หลุดหล่นแต่จาก ช้วนัน ^๕อนันเป็น อนามิสังษที่ ๘ ๗ ^๕อสมมุโพท
 กาดภโรติ ^๕ผู้ ^๕นไม่เป็นคน หลง กระทำ กาดกิริยา ^๕เมื่อถึง แก่มรณ
 ก็ยอม มี สติสัมปยุติ ^๕มีครุณาตุจ หยั่งตง สุนิท ทารมณ หลับ ไป ไม่
 กระดับ กระถ่ายณัน ^๕อนันเป็นอนามิสังษที่ ๑๐ ๗ ^๕ศุคตริอปปวิวัณน โค
 พหัม โดกูปโค โหติ ^๕ผู้ ^๕นเมื่อ ไม่ตรัสรู้ พระ โดกุต รรรม อริย
 มัค อริย ผล ยิ่ง ขึ้น ไป กว่าเมตตามานัน ได้แล้ว ^๕ก็ยอมมีพรหม โดก
 เปนที่ ไป ใน เบื้อง หน้า ^๕คือว่ายอมบังเกิด ใน พรหม โดก ตาม ภูมิแห่ง
 ฌานที่ตน ได้ด้วยเมตตามัน ^๕อนันเป็นอนามิสังษที่ ๑๑ ๗ ภควา
 สัม เตจพระผู้ทรงพระภาคย์ทรงแสดง ^๕เมตตามิสังษ ๑๑ ประการ
 ด้วย ประการ ^๕นี้แล้ว ^๕จึง ตรัส ซึ่ง นิ คมคาภา กระ หน้า ช้า ความตัน
 เพื่อจะให้มัน เข้าว่า ^๕เมตตายภิกขเว เจโตวิมุคตยา ^๕ตุกร ภิกขุทั้ง หลาย
 เมตตาที่เป็น ^๕เจโตวิมุติ ^๕บังสุ ได้ซึ่ง ฌาน ^๕เมื่อมุกคตมาตของเสัพย
 เตเจริญ ^๕กระทำ ให้มาก แคล้วคล่อง ช้า นาวญแล้ว ^๕เอกาทธานิสัง
 ฐาปาฐิกังขา ^๕อนามิสังษ ๑๑ ประการ เหล่านี้ ^๕ให้ผู้ ^๕นพึงหวังเกิด
 คือว่าแม้จะไม่มี ความปรารถนา ก็คง จะมี แน่ ^๕อเนจอนามิสังสา ^๕ก็ตะ
 อามิสังษ ^๕๑๑ ^๕ประการ ^๕ซึ่ง พระพุทธองค์ ^๕ทรง แสดง ใน พระสูตร ^๕นี้

ด้วยอำนาจแห่งเมตตาที่บุคคลเจริญแล้วสำเร็จมานาน เมื่อบุคคลเจริญให้
 บันดาลมาน เป็นแต่ หังศปรุ หาน ภูมิกามาพจรกุกศก็มีอนิสงษัด
 ความบังเกิดในพรหมโลก คงอยู่แต่ ๓๐ ประการ ตามสมควร อนึ่ง
 เมตตานี้เป็นธรรมมีกอุบาย ที่จะผูกพันประสานจิตร์แห่งสัตว์ที่วิเว
 ภาณให้สิ้น อามาอ สัตว์ ที่เป็น อุเบกขาให้ เมตตาอ่อน น้อม ค้อม ค้อม
 ทางไมตรี ปรารถนาความสุขแต่ประโยชน์มีแต่เป็นกุศลไม่มีโทษ
 ที่ควรหาแต่สิ่งใดเลย และเป็น นิมิตรที่จะให้มนุษย์ ที่มีชาติ
 เสมอกัน และเทพนิกรทิพ กาย บังเกิดความสุข ปราศเปรมจิตร์
 ต่อผู้เจริญเมตตานี้ แม้เทพยเจ้า ผู้ทรงเทวฤทธิ์คุณกษัตริย์ก็หาก
 จะอภิบาลรักษา อิทมโวจภคตา เมื่อองค์ สมเด็จพระผู้ ทรง
 สวรรค์ทิภาคย์ ทรงเทศนาซึ่งเมตตานิสงษัด สัตว์ นิจบตง แล้ว ชัดตม
 นาเต ภาคิฐุ ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นต่าง องค์ ต่าง ชนชนม โดมนักค้อม
 พระ บวร พุทธภา มิศ ของ สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ เจ้าเคารพรวบ พระ
 พุทธ ฐิภักด้วยศิว เกด้า ของอาตมาด้วยประการฉนี้ ๆ พรรณามา
 ในเมตตานิสงษัด สัตว์ ยันนาในอิตถกตา จตุภาณวาร อันมีนาม
 ชื่อว่า สวรรค์ ละสมุจ จัยก็เสด็จ เมอความตงแต่เพียงเท่านั้น เหวงก็มี ๆ
 เย ปรน ย ถาวค คหิตมรณตา สังฆาตเมตตาสัม ปยุตคจคตสมังค
 ตาย อุปถาริทยจमितตาคิว จัน คี ๆ ถ้า คับนจะได้อธิษฐานในเมตตา
 นิสงษัดสืบต่อไป ๆ ความว่าเมตตาอัน ถ้าว คิวภาวะแผ่ ไป ซึ่ง ประ
 โยชน์ อัน เกอ กุด ควรแก่ที่ถ้าว มาแล้ว แต่หลังอัน ไค เมตตา
 อัน นัน บัน ทิตย ทั้ง หลายหาก ร้องเรียกชื่อว่า นิตร เพราะภาวแห่ง

เมตตามัน พรหมเพ็ญด้วย ถิ่นประยุดจักร นั้น ประการหนึ่ง เพราะ
 ภาวกระทำซึ่ง อุปการะนั้น ประการหนึ่ง เมตตามันถึง สัตว์คานันต์
 ก็และเมตตามันถึง อันพระคัมภีระจนอาจารย์เจ้าหากตั้งไว้ ในลำดับ
 แห่ง เมตตามันถึง สัตว์นั้น เพื่อประสงค์ จะแต่ง ซึ่ง อานิ ถึงเมตตา
 อันบังเกิด เปน มิตร ด้วย กิริยาที่ ประ พุติ เมตตา คอบ แล้ว ด้วย กิริยา
 ที่ กระทำอุปการะไม่มิตร ทั้งหลาย นั้น ศัสตกรอุปัชฌ์ ฯ มีคำปุจฉาว่า
 กิริยาที่บังเกิด ขึ้น แห่ง เมตตามันถึงนั้น เปน ดัง ฤๅ ฯ มีคำตอบว่า
 กิริยาที่บังเกิด ขึ้น แห่ง เมตตามันถึงนั้น บัณฑิตยพมู ด้วย อคติวัตถุ
 ดังนี้ว่า ฯ อคติ โห วิสั ต โค ในอคติภาต ดวง แล้ว แต่ หลัง
 ครั้ง เมื่อพระยา กาศิกรราช ท่าน ได้ เถลิง ถวักย ราช ผ่าน สมนัด ในพระนคร
 พาราณสี นั้น ครั้นเมื่อพระอัครมเหสี ของบรมกระษัตริย์อันทรง พระนาม
 ว่าจัน ทาราชเทวี มีปรกติ ประพาศซึ่ง ศัสตกรเหตุปรากฏาจะหาพระ
 ราชบุตร แล้วทรง สักตย์ นังอยู่ ณ ครั้นนั้น พระบรม โห วิสั ตว์ แห่ง เรา
 อุบัติบังเกิดอยู่ในเทวโลก แต่ท้าวสักกริมนตรีเทวราชทรงทราบซึ่งความ
 ปรากฏาของพระ ราชเทวีด้วยเดช แห่ง ศัสตกรของ พระราช เทวี นั้น แต่ไป
 ย่อม วร ชาราณาจะ ให้ จุติลงมา บังเกิด ในมนุษย์ โลกพระ บรม โห วิสั ตว์
 ทรงรับ อาราณาแล้ว ก็ จุติลงมา ถิ่นซึ่งปฏิสนธิ ในพระครรภ์ แห่ง พระราช
 เทวีนั้น ทศมาธัจจาเยน ครั้นถ้วนกำหนดทศมาส แล้ว ในวันอัน
 พระบรม โห วิสั ตว์ จะ ประ สัตว์นั้น หาญ ถิ่น บร คาส ปวัตนา ทาร ตกตง
 ในวันแคว้น กาศิกรราช ชนบททั้ง ปวง ยัง พระ ราช ฤทธิย์ แห่ง บรมกระ ษัตริย์

และเหตุนี้ แห่ง อำมาตย์ราชเสวกทั้ง หตาย ให้ขุนขึ้นแล้วจึง
 ประสูติ เหตุใด เหตุดังนี้ พระบรมโพธิสัตว์เจ้าจึง ได้พระนามชื่อ
 ว่า เตมียกุมาร ฯ เอกมาลิกกาเถ ในกาลเมื่อพระเตมียกุมาร
 บรมโพธิสัตว์ประสูติ แล้ว ได้เดือนหนึ่ง แดทรงนั่งอยู่บด พระเพลา
 แห่งสมเด็จพระราชบิดา (กัมมกมลวิธานสุตฺต) ได้ส่งนาการ
 สดับซึ่ง กรรมกมลวิธี มีอันยากขึ้นสู่อุตถอเสียบเป็น แดให้ซึ่งประ
 ทารด้วย หอกเป็นต้น แก่ โจร ทั้ง ๕ ที่ราชบุรุษนำมายังสำนักแห่ง
 บรมกระษัตริย์ (ภักตลโต) พระบรมโพธิสัตว์ ก็มีเหตุอันหวาด
 เสียวสั่นกลัวจึงทรงพระดำริหา มนบิดา พระราชบิดาของอาตม
 นี้มา กระทำกรรมอันหนักเป็นเหตุที่จะ ให้ ไปบังเกิด ในนรก ทั้งนี้
 ก็เพราะ อาศรัยซึ่ง ราชสมบัติ ตั้งเวรสังหารยิ่งนักหนา ปุนทิเวส
 กรรมรุ่งขึ้นวัน หน้า ควรจะพระนม แดพิเศียงทั้งหลาย อัน เจริญพระองค์
 ให้ ทรงพระประชมเห็นอพระแทนที่ศิริไสยยาธาณ ฌนภายได้บวร
 เสวตรฉัตร โลกนัททายิตฺต พระบรมโพธิสัตว์ ครั้นทรงพระนิทราหลับ
 หน้อยหนึ่ง แด และ ตันขึ้นถ่มพระเนตร เหลือบ แดดู เสวตรฉัตร ได้
 ทศนาการเห็น ศิวราชสมบัติ เป็นอัน มาก ก็ยัง ตกพระไทยภทวหนักขึ้น
 ไปกว่าเก่า พระบรมโพธิสัตว์เจ้า จึง ทรงอาวัชณาถาร พิจารณาว่า
 กุโตนุไซ ตั้งอาตมราหิงอาตมมาแต่ โนนหนอง ได้มายัง พระราชเรือน
 หตวงนี้ ครั้นทรงพิจารณาไปก็ทราบพระไทยชัดว่ามาแต่เทวโลกด้วย
 ชาติ สรญาณ จึง ทรงพิจารณาเบอง หน้าค่านั้น ไปก็ เห็นว่ามาแต่ นรก

เมื่อพิจารณาเบื้องต้นที่บังเกิดในนรกตง ไปนั้น ก็ทรงทราบความ
 ที่พระองค์บังเกิด เป็น กระษัตริย์อยู่ในนครอันนั้นเอง ว่าในกาลครั้งนั้น
 อาตมาได้เสวยสิริ ราชสมบัติในพระนครนั้น ๒๐ พระพรรษาแล้วอาตมา
 ไปใหม่อยู่ใน อุตุนนรกต้นแปดหมื่นปี อิทานี้ ก็มากาตมัตน อาตมา
 กลับมาบังเกิด ในเรือนโจรนี้ อีกเล่า ทิโย เพตางันวานัน ส้มเค็ญ พระ
 ราชบิดาของ อาตมา เมื่อว่าเมื่อชนทั้งหลาย นำเอาโจร ๕ คนเข้ามา
 ถวาย นั้นพระองค์ได้ทรง ตรัส ซึ่ง ถ้อยคำอันประพฤติเป็นไปพร้อม เพื่อ
 กรรมอันหยาบช้าเห็นสภาพปานฉนั้น สัจหา มีว่าอาตมาจักเสวยสิริสมบัติ
 ใช้อาตมาถึคง จะกลับ ไป บังเกิด ใน นรกอีก ได้ เสวย ทุกข์ เป็น อัน มาก
 เมื่อพระบรม โพธิสัตว์ ทรงพระอนุสร คำนี้ฉนั้น มหันต ไภยคือความกลัว
 ใหญ่ก็บังเกิดขึ้น ๆ (ศัสสกาญจนวนัน) พระบวร กาย ของ
 พระองค์อื่น ทรง สั สรรค จุ สวรรณ กามัญจนามาศ ก็เมื่อคิด ชิบชู้ตตง
 ทันท มีอุปมา คึง คอกประทุมชาติอื่นเหี่ยวแห้ง เมื่อพระองค์ ทรง
 คำรีว่า โฉนหนอ อาตมาจะพึง พ้น จาก เรือน อันนี้ ได้ฉนั้น แล้ว บรรทม
 อยู่ฉนั้น เมื่อคิดมีอกต ภาเว มา ศุภค ุพพา ความว่าใน กาลครั้ง นั้น
 นาง เทวธิดาอื่น ถึงสถิตย์อยู่ ณกัม ภณตวัน นั้น เคย บังเกิดเป็นมารดา
 ของพระบรม โพธิสัตว์ เจ้ามาใน อดีตภาพ ชาติหนึ่ง จึง โดมเจ้าเอาใจ
 พระบรม โพธิสัตว์ ว่า ตาตเตมีย คุกร พ้อ เตมียกุมาร ทุกรัก
 ของ มารดา มาภายี้ พ้ออย่ากลัวเลย มีว่าเจ้าปรารถนา จะไคร้ไปให้
 พ้น จาก พระราช นิเวศน์ นี้ แล้ว มีฐิตปมีเขว พ้อจง ออกสู่ หอริษฐาน
 ชง ฌคท หลาย สามประการนี้ไว้ ใหม่บังเกิด คือ พ้อมิได้เป็นเบียดยัก

จงทำให้เป็นประหนึ่งคนเป็ดขี้ พ่อมิได้เป็นใบก็จงทำอาการปาน
 ประหนึ่งว่าเป็นใบ พ่อมิได้เป็นหนวกจงกระทำอาการปานประหนึ่ง
 ว่าเป็นหนวก ของค้สามประการนี้ พ่อมิจงอธิษฐานไว้ให้มัน อย่าแสดง
 ซึ่งภาวแห่งตนว่าเป็นบุคคลประกอบด้วยปัญญา ควชัต โถ ประ
 โยชน์ ของ พ่อ ก็จะมีด้วยประการนี้ (โพธิสัตว์ โศ) สมเด็จพระ
 โพธิสัตว์ก็รับคำแห่ง นางเทวธิดาว่าสาธุแล้ว พระองค์ก็ทรงอธิษฐาน
 ซึ่ง องค์ทั้งสามประการนี้ คโคปร เบื้องหน้าแค่นั้น มา สมเด็จพระ
 ราชมารดาแต่พระราชบิดา ก็พิจารณาตลอดด้วยการ ทดลองอย่างใหญ่
 ทั้งหลาย ๑๖ ประการ ทดลอง อย่าง น้อย ด้วย ประการเป็น อัน มาก
 แต่พิจารณา ทดลอง อยู่ ถึง ๑๖ พระวรรษา ก็ไม่อาจจะพิจารณาจับ
 อาการกิริยาอัน ไค อัน หนึ่งได้ คโคปรธา ฌกาดนั้นสมเด็จพระ
 กระษัตริย์ ผู้ เป็น พระราชบิดา ก็ให้มีเกิดวิปัติสาร เว่า ร้อน
 ไน หฤไทยเป็นกำลัง จึงมีพระราช โอง การรับสั่ง ให้ เนมิศ กามาตย์
 ทั้งหลาย ผู้ ทำนาย พระตักษณ เข้า มาเฝ้า มี พระราช โอง
 การดำ รัสว่า คุณเฝ้ากษัตริย์ ไน ภาตเมื่อ พระ ราช กุมาร
 ประสูติ นั้น ท่านทั้งหลายได้ ทำนาย ไว้ว่า ชัญญุตักษ โณ พระ
 ราช กุมาร องค์ นี้ประกอบ ไป ด้วย บุญ ชัญญุ ตักษณ อัน ตรายสิ่ง ไว
 จะ ได้มี แก่ พระ ราช กุมาร นั้น ห้าม ได้ บัดนี้ พระ ราช กุมาร นั้น มา
 กณ เป็น เป็ดขี้ เป็น หนวก ไป เสีย ไม่ สมด้วย ถ้อย คำที่ ท่าน ทั้ง หลาย
 ทำนาย ไว้ เหตุผล เป็น ประการ ไค ๑ มหาราช ข้า ด้บพิตร พระ ราช
 สมภารผู้ ประเดิรฐ ชื่อว่า พระ ภาจารย์ ทั้ง หลาย จะ ไม่ รู้ ไม่ เห็น

ขอพระองค์จง พระ ราชทาน พระพร นันแก่ กระทบมณีนันเกิด พระเจ้า
 ข้า ๆ คณินหาหิ คุกร พระราชเทวี เจ้าจะถือเอาพรสิ่งใดก็จง ถือเอาตาม
 พระไทยของเจ้าเกิด (ปลุกเสกเสมนิธิ) ขอพระราชทานพระองค์จงทรง
 พระกรุณาพระ ราชทาน สัมบัติให้แก่บุตรเกิดถ้ากระทบมณีนันเกิดพระเจ้าข้า ๆ
 นสัก ภาเทวี คุกร พระราชเทวี พินมีอาจให้ ได้ ด้วยว่าบุตรของเจ้าดีเป็น
 คน กาศ กิณี ๆ เทอ ขอพระราชทาน ผิดนั้นเมื่อพระองค์จะไม่ พระ
 ราชทานให้ จนกราบเท้า สิ้นชีวิตร แต่ก็จะทำมาเกิด สักต ๖๓ ๓๓
 นิเทถ จงทรงพระกรุณาพระ ราชทานให้ สัก ๗ ปี เกิดพระเจ้าข้า
 นสัก ภาเทวี คุกร พระราชเทวี ๗ ปี พินมีอาจให้ ได้ ผิดนั้นจง
 พระราชทานให้ สัก ๖ } ๗ } ๘ } ๙ } ๑๐ } ปี เกิด พระมหากระษัตริย์
 ก็ไม่ประ ราชทานให้ พระราชเทวี เจ้าก็ผ่อนลงไป ๗ } เดือน ๘ } เดือน
 เดือน ๑ พระมหากระษัตริย์ พินมีอาจให้ ได้ พระราชเทวี ก็ผ่อนลงมา
 ลอดลงไปว่า ผิดนั้น จง พระราชทานให้ สัก ๗ วัน เกิดพระมหาษัตริย์ก็ทรง
 อนุญาต ยอมให้ ว่า ถ้า รุกันหาหิ คุกร พระราชเทวี ถ้า ๗ วัน นั้น
 พอจะ ให้ ได้ ถ้า กระทบไรเจ้าจง เอาแก่ ๗ วัน เกิด ถ้า บุคติดต่อตั้ง
 ธาราเบ็ดว่า พระราชเทวี ก็ตั้ง จน ให้ ตกแต่ง ประดับ พระกาย แห่ง พระ
 ราช ไอรธ แต่ ก็ตั้ง ให้ เอาเอาไป เทียบ ต่ประกาศ บ้างแก่ ชาวพระ
 นคร ให้ รู้ว่า บัดนี้ ราช สัมบัติ เป็น ของเจ้า เสนีย คุมารแล้ว พระนาง
 ก็ตั้ง ชาวพนักงานให้ ออตั้ง การ ประดับ ซึ่ง พระ นคร เสรีจ แต่จ ก็ให้
 เสนีย พระราช ไอรธ สกิตย เหนือ คอพระ ยา ศรสาร พระที่นั่ง คั่นมง คตที่ตี่
 แล้วให้ ขึ้นเสอคร ฉัตร ใน เบื้องบน ให้ กระทบทักษิณ เตียบ พระนครแล้ว

ก็เชิญให้ ประชนเหมือนบรมศิริ ได้ยา ๓๓๓ แล้ว พระราชเทวีเจ้า
ก็เฝ้าทรงพระกรรแสง อ้อนวอนขอโทษ โทมนพระบรมโพธิสัตว์ อยู่สิ้น
ราตรียังรุ่งว่า คาค เตมียกุมาร พ่อเอ๋ย พ่อเตมีย กุมาร ยอดรักของ
พระมารดา ๆ นี้ ไม่ได้ นททารมณ หลับเตย ดั้นดั้น หก บ่ทง นก อ่า ไครย
เพราะตัวเจ้า ๆ แต่พระมารดาเฝ้าทรงปริเทวนาการ กรรแสงจนพระ
เนตร ทั้งสอง น้แดงค้ำ ด้วย น้ำพระ อสุ์ชล พระฤไทยของพระชนน
มีประหนึ่ง ว่าจะแตก จะทำลาย เสีย เพราะความรัก พระมารดา นี้
รู้ อยู่ เต็มใจว่า พ่อมิได้ เป็น ไบ้ แด เป็น หนอก เป็น เบ็ดย พ่ออย่าได้
กระทำให้นารดา นี้ เป็น คน อณา ถา หาท พง มิได้เสีย ตกแต่ว่าพระ นาง
ทรงพระกรรแสง ร่ำวิง วอนพระบรมโพธิสัตว์ สันราตรี ยังรุ่ง โดยนิย มดง น
ก็ถ่วงไปได้ ๕ ทิวราตรีแล้ว พระบรมโพธิสัตว์ จะได้ ครี สี่ สี่ ใดด้วย
พระมารดา มาตรา ว่า สักคำ หนึ่ง ก็ หามิได้ ญี่ เรู ทิว เต ครน รุง ชน
ณวัน เป็น ค่ำ พ ๖ ส้ม เต็จ พระบรม กระจย ครี จึง ครี สี่ สี่ ให้ หานาย สุนัน ท
สาร ถี เข้า มา เฝ้า มี พระราช บัญชา ตั้ง ว่า คาค ตุกร นาย สุนัน ท
สาร ถี เวลา รุ่ง นี้ แต่ เข้า ทำน เจง เทียม น้ำ ถัน เป็น อีป มง คต เข้า ใน รก
อีป มง คต แล้ว ยัง พระราช กุมาร ให้ออน ใน รก นั้น แล้ว จึง นำ ออก ไป
โดย ทวาร ด้าน ข้าง บ้าง อุทิศ ๓ วัน ตก แล้ว จึง รุด หลุม ให้ เป็น ๕ เหยี่ยม
ใน บ่า ข้ำ ๓ คืบ ไล่ พระราช กุมาร ลง ใน หลุม นั้น แล้ว จึง เอา จอบ ทำ ตาย
ศัวัระ แห่ง พระราช กุมาร เสีย ให้ สิ้น ชีวิต แล้ว จึง เอา ดิน กอบ ใน เบื้อง บน
กระทำ ปลูก พืช ๓ มกรรรม คือ กระทำ แผ่น ดิน ให้ แน่น เจริญ เป็น ปรกติ
แล้ว ออบ น้ำ ชำระ เกตุ เสีย แล้ว จึง ค่อย กัด บ่ มา เทวี่ กุมารี่ ยาจิด ว่า
ก็ ใน ราตรี ที่ ค่ำ พ ๖ นั้น ส้ม เต็จ พระราช เทวี เจ้า จึง อ้อน วอน

พระราชกุมารว่า คาค ดูกรพ่อเดิมยกุมาร กาสีกราชา สมเด็จพระเจ้า
 กาสีกราช ผู้เป็นพระบิดาของเจ้าหน้ บัดนี้พระราชบัญญัติสั่งให้เขาชุก
 ซึ่ง หดุมเพื่อจะฝังเจ้าเสี้ย ในป่าช้าตบ บัดนี้พอจักถึงซึ่งมรณภาพ
 ทำตายพระชนมชีพเสี้ยแล้ว ตัดความหาตคตลล เมื่อสมเด็จพระ
 บรมโฆสิตตัวเจ้าได้ทรงสดับประพฤติข่าวลารอนนั้น แล้วทรงพระ
 จินตนาการ อยู่ตั้งนั้นว่า เดิมย ดูกร เดิมยกุมาร ความเพียรที่ท่าน
 ได้กระทำมา ๑๖ พระพรรษานนี้จะถึงซึ่งสำเร็จถึงจริงแล้ว เมื่อ
 พระองค์ทรงดำรงอยู่ณแล้ว พระบตก็บังเกิดขึ้นเต็มณภายใน
 พระบวรรัตนทาน ก็แต่พระกรรมตฤไทยของสมเด็จพระราชเทวีผู้เป็น
 พระชนนนั้น ปานประหนึ่งว่าจะแตกแยกออกได้ ๗ ภาค พระบรม
 โฆสิตตัว เห็นพระมารดา นั้น ถึงซึ่งความลำบากในพระไทยนัก คิดจะไคร
 คริสจำัญญาด้วย พระชนนี้ แล้วกตบนี้พระสติคำวิธีเล่าว่า เหว
 สันเดิม เมื่องว่า ฮาตมาจักจำัญญา ด้วยพระมารดาบดิน ไหนเคย
 ความปราถนาของฮาตมาจักสำเร็จเล่า คำวิธีแล้วก็มีได้ คริสจำัญญา
 ตลลลารตคตยาอจเจเน ครนราตรีนั้นดวงแล้ว รุ่งขึ้นแต่เพตเข้า
 นายสุนนท สวารถกี เร่งเทียมซึ่งรถมาประเทียบไว้แทบพระทวาร คตณ
 เข้าไปสู่ห้องอันเป็นศิริกรวย ทศพระราชเทวีว่า เทวี ข้าแต่สมเด็จพระ
 พระราชเทวีเจ้า พระแม่เจ้าคงอย่าได้ทรงพระพิโรธแก่เกล้ากระ
 หม่อมเคย บรมกระษัตริย์ คริสตั้งบัญญัติแก่เกล้า กระหม่อมคอก
 พระเจ้าข้า กราบทูล ณแล้ว ก็เขาหลงมือกับพระราชเทวี อัน
 ทรงกอดพระราชโอรสประชม อยู่ณ ออกเสี้ยให้พนแล้ว ก็ยก

ประเทศที่โหดได้ ๓ โยชน์ เปนกำหนด ด้วยอำนาจแห่งเทวดา
 คคตถวนคโค ชาติแห่งราวไพร ในฐานที่นั้น ก็ปรากฏแก่ นายสารดี
 มีครุวนาคูจามกสุ่ ส่วนประเทศบ้านป่าดิบ นายสารดีจึงมาดำริห์ว่า
 ประเทศที่นี้ เปนที่ผาคู่สำราญใจแล้ว กิดแต่อยู่ที่ขั้บรถ แอบข้าง
 มรรคา หยุดไว้แล้ว ก็ลงจากรถ เป็ดองเครื่องประดับ ออกจากองค์
 พระบรมโพธิสัตว์กระทำให้เป็น ห่อแล้วก็วางไว้ ถวายได้จบแล้ว
 บวารภเพื่อจะชุดหุ่ลง ในที่มีธู่โหดธู่โหดนัก คโคโพธิสัตว์ โค
 ตำกับนั้น สม่ เต็จ พระบรมพงษ์ โพธิสัตว์เจ้า จึง ทรง พระดำริห์ว่า
 ชยเมธายา มาไกล กาดนี้ก็เป็น กาดอันควรจะแสดง ซึ่งความเพียร
 ของเราแล้ว อนึ่ง แต่อาตมา มิได้เหยียดมือ แดเท้า ออกเลย น
 ถึง ๑๖ ปีเข้านี้แล้ว นุ่ใจ ดังอาตมาว่า พึง มือแดเท้าของอาตมานี้ยัง
 จะประพฤติเป็นไป ในอำนาจเอง อยู่หรือ หรือจะไม่เป็นไป ในอำนาจ
 ของเราเป็นประการใด คำริห์แล้ว ก็เสด็จอุฐาการ ดุกขึ้น กระทำ
 สัมพาหะ ขยาพระหัตถ์ขวา ด้วย พระหัตถ์ซ้าย ขยาพระหัตถ์ซ้ายด้วย พระ
 หัตถ์ขวา แล้ว นวดพนักคน ขยาซึ่ง พระบาท ทั้งสอง ด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง
 ทรงพระดำริห์จิตริคิดจะเสด็จลงจากรถ ดาวเทว ในขณะนั้นด้วย
 เดชพระบารมีบุญญาภิสมภาร อันเป็นที่ประคองฐานตั้งลง ซึ่ง พระ
 บาทนั้น ก็บันดาดฟูขึ้นสูงชันจนเขาซึ่ง ที่สุด แห่งเท้ารถแล้ว ก็ตั้งอยู่ ค

ประหนึ่งว่า กระจกหนึ่งอันเต็มไปด้วยตมดนั้น กระจกโอครีฟว่า สมเด็จพระ
 พระบรม โทษสัตว์เจ้าเสด็จ ลงจากรถ แล้วก็ทรง พระคำเป็น งามไปมา
 ดัชนี ๒) ภายหลังแล้วทรงทราบว่า กำถั่ง ของ ชาตมานันท์ มากอยู่อย่างเพื่อจะ
 เดินไปวันเดียวได้ร้อย โยชน์ โดยอภินิหารนี้ แล้วพระองค์ทรง กำหนด
 ในพระทัยว่า ถ้าหากว่านาย สาร์ถิระ พึงรบราช ย้อย่างกับด้วยเรา ไชว
 กำถั่ง ภาย ของชาตมานันท์อยู่ ภาย เพื่อจะต่อสู้ แก่นาย สาร์ถิระ นี้ได้ ทรง
 กำหนด นั้น แล้ว ก็บังเกิด คำวิหิศจิตร คิดจะใคร่ ทรง ประคัม พระกาย ด้วย
 เครื่องประคัม ภารณีย์แปด ขณะนั้น บัณชุกตัม พตคีตา ของ สมเด็จพระ
 นรินทรราชิราช ก็แสดง อาการ ณ์ วัช น กระ ค้าง ผิด ปลาด . คำการณ
 ญิต์ว่า สมเด็จพระนรินทรราชิราช ทรง ทราบ เหตุอันนี้ แล้ว ก็ทรง
 คำวิหิว่า มโนรส ความ ปราศณา ของ พระเคมียกุมาร ถึงซึ่ง สำเร็จ
 แล้ว บัดนี้ พระเคมียกุมาร นั้น บังเกิด คำวิหิศจิตร เพื่อจะ ประคัม พระกาย
 ก็ต้อง การอะไร ที่จะให้ พระ เคมีย กุมาร ประคัม พระกาย ด้วย เครื่องประ
 คัม ณ์ เปน ของ มนุษย์เท่า ทรง คำวิหิ แล้ว ก็ยัง พระวิสต์ถุกรรม เทพบุตร
 ให้ ก็อ เขา พิพอบ ป่าธนะ เครื่อง ประคัม แล้วส่ง ไป ด้วย คำสั่ง ว่า ท่วม
 ลง วันลง ไป เกิด ลง ไป ประคัม พระกาย ให้แก่ พระราช โอรส ของ
 พระเจ้า กวดีลราชชนก กตบัตน์ ฯ คำวิหิว่า พระวิสต์ถุกรรม เทพบุตร
 รับ เทพณีย์ ข้าง สำธุ แล้ว ภาระ ทำ ซึ่ง ห่อ แห่ง เครื่อง ประคัม ณ์ เปน
 ของ พิพอบ เปน ของ มนุษย์ ด้วย ชาย พิพอบ ภูต่ำ ลง มา ประคัม พระกาย
 แห่ง พระมหาบุษย์ งานคุณ ของ ค่ำ นรินทรราชิราช โสเทจราช ดิถาย

สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ก็เสด็จไปสู่อโกลาที่นายสารดีชุก
 หุดมอยู่นั้น ด้วยพระอาการกิริยาแล นารยาทรคุณสัตตแห่ง สม
 เสด็จอำรินทราธิราช ฯ อาวาคติเรฐีดีวา เสด็จประคิมฐาน
 ที่โกล์หุดมแล้ว มีพระวาจาตรัสปราไสยถามว่า กิมัตถาย นี
 หานชุกหุดมเพื่อประโยชน์จะทำสิ่งใดหรือ คังสุดีวา นายสารดี
 ได้ฟังวาจาพระบรมโพธิสัตว์คำหรัสถาม ถันหน้าชุกหุดมอยู่จะได้แต่ดู
 ชนนาเบองบนพามิได้ จึงมีวาจาตอบว่า ถาสักกรัญญโธ พระราช
 บุตรของพระยาภาสักกราช เป็นเบตยและเปนไม้เป็นหนวดบงกิตชน
 มัตถนพระยาภาสักกราช มีพระบัญชาตั้งว่าให้ชุกหุดมฝั่งเสย เราจึง
 ได้ชุกหุดมเพื่อจะฝั่งพระราชกุมารนั้น อถนพาสักโค ถ่าลัมบั้น
 พระบรมโพธิสัตว์เจ้าจึงมีวาจาว่า ถ่าหากแลว่าพระมหากะษัตริย์ครัด
 บังคับเพื่อจะให้ฆ่าเสยซึ่งพระราชบุตรเห็นปานดังนั้นแล้วก็แล้วไปเกิด
 อนันนพริโรนนุโค ตัวเราหาได้เป็นคนไม้คนหนวดไม้คอก
 นามัตถโร อนึ่งเจ้าเราก็มิได้เป็นเบตยไม้ ก็เบองว่าเมื่อท่าน
 จะมาฝั่งเสยซึ่งเรา อันเป็นคนดี ๆ มีอาการเป็นปรกติดีอยู่อย่าง
 นนน ตัวของท่านก็ได้ชื่อว่าพึงกระทำซึ่งกรรมหาเป็นยุติธรรมไม
 อิทสุดีวาบี อโนโตเกตุวา นายสารดีแม่ได้ฟังพระวาจาอย่างนั้นแล้วก็
 ตี ก็หายังเหยยวเหยยอบแต่ดูไม่ พระบรมโพธิสัตว์เจ้าครันทรงเห็น
 อาการแห่งนายสารดีดังนั้น พระองค์จึงมีพระวาจาว่า คุณนาย
 สารดี ถ่าท่านมิได้เชื่อเราจงแต่ดูถ่าชาติของของเรางามปาน
 ดังถ่าคนกัตถชาติ แต่ดูซึ่งคางขดแขนทั้งสองของเรางามคาศีทอง

จงฟังตำเนียง จำนัญจาอันไฟวาระของเราเกิด ครั้นแล้วก็แสดง
 ซึ่งพระธรรมกาย อันอดองกฏให้นายสารถักดู ๓ โศครถัก ตำคัมปนั้น
 นายสุนันท สารถักจึงดำริห์ว่า มุไซ ดัง ชาติมรภาพิ่งนี้ใคร หนอจำเดิม
 แด่มาถึงก็ตั้งใจธรรมเสด็จคน ตะมิ่งไป อย่างนี้ คิดแล้ว ก็ ละเสียดซึ่งการ
 อันชุกหลุมแดงขึ้นไปในเบื้องบน รูปสัณบัตคตทสฺสวา ครั้นได้ทศนาการเห็น
 รูปสัณบัต ของ พระบรม โพธิสัตว์เจ้า จึงมีวาทถามว่า มนุสฺส โสธสฺสวา
 ท่านนี้เป็น มนุษย์ หรือว่าเป็นเทวดาประการใด ตำคัมปนั้นพระบรม โพธิสัตว์
 เจ้า จึงครั้นบอกซึ่งพระองค์ เพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนา ก็กล่าว
 เป็นบาทพระภาตถาว่า นิมิตฺเต โฉนคณฺฐพฺโพ นามิสฺส กิโกปุริณฺทโท
 กาสสิกรณฺญ โฉน อหฺปุตฺโต ยํกาสุยานิหฺมฺญณฺตฺวา เป็นอาทิฉนี้ อธิบายใน
 บาทพระภาตถาว่า นิมิตฺเต โฉน ดูกร นายสารถัก เราจะได้เป็นเทวดาหรือ
 ว่า เป็น คน ธิพ ก็หาไม่ อึ่ง เราจะได้เป็น ท้าวสักกวิมลโกธียมิตาน
 อันให้แล้วในกาลก่อนก็หาไม่ กาสสิกรณฺญ โฉน อหฺปุตฺโต เราเป็นพระ
 ราชโอรสของพระ ยากาสสิกรราช ท่านจักฝังเสียดซึ่งเราในหลุม ด้วย
 มาดำคณฺฐณฺญาว่า เราจักฝังเสียดในหลุม ดังนี้ นั้น โสธหฺ กิเรคน
 นั้นและเช่น พระราชบุตรของ พระยากาสสิกรราช อิติวุตฺเต ในเมื่อพระ
 บรม โพธิสัตว์ครั้นว่า เราเป็น พระราช บุตร ของ พระยา กาสสิกรราช
 ดังนี้ นายสารถักก็ ยัง หาเชื่อไม่ ยิน พัง พระธรรม กถา ของ พระ
 บรม โพธิสัตว์ อันผูก พัน เป็น พระคาถา แล้ว ครั้นเทศนา ด้วยพระสุ
 ตำเนียงเสียดอัน ไฟวาระนั้นอยู่ พระบรม โพธิสัตว์ จึงครั้นเทศนาต่อไป
 ว่า ยํคฺวํ สมนุสฺสวติ ดูกร นาย สารถัก บุรุษผู้ใด ได้ อา ไศรย นิ่ง ก็ดี

อาไศรยนอนถัดที่ไคร้ม แห่ง พฤกษาชาติคนใด แล้วบุรุษผู้หนึ่งก็พึง หักถึง
 ก้าน รามเสี้ยซึ่ง ถึง โใบ แห่ง พฤกษาชาติไม่ ต้น นั้น ๑ มีคตทพ โภทปาย โภ
 แทจรง บุรุษผู้ใด เมื่อหัก เสี้ยซึ่ง ถึง แห่ง พฤก ษาชาติ อันมีร่วมเป็นที่
 บริ โภคคืออาไศรย นงนอน แต่เพียงเท่านั้น มีคตทพ โภ บุรุษผู้หนึ่งก็ได้
 ชื่อว่า เป็นคนประทุษฐูร้าย ซึ่งมิตร ข้าเสี้ยซึ่งมิตร ได้ ชื่อว่าเป็นบุรุษ
 ตามก แด ๑ ก็มิ่งคปน ก็ด้วยถถ่าว ไปโย ถึงบุรุษอัน ข้าซึ่ง บุตร
 แห่ง เจ้า นายของ คน นั้น เถ่า ดังฤ จะไม่ได้ ชื่อว่าเป็นคนประทุษฐูร้าย
 ซึ่ง มิตร ข้าเสี้ย ซึ่ง มิตร ดังฤ จะไม่ได้ ชื่อว่าบุรุษ ตามก
 ยถารุถ โขตถาราธา ต้น ไม่มีร่วมเป็นที่อาไศรย ฉนั้นใด บรม
 กระษัตริย์ ก็เป็นที่ อา ไศรยเพียงชีวิต ฉนั้น ยถาสธา ถึง ไม่มีอุปมา
 ฉนั้นใด คถาอห้ ตัวของเราที่มีอุปมา ฉนั้น ยถา ฉายูปโต
 ไปได้ บุรุษผู้เข้า ไป โภถร่วม ไม่พฤกษา ชาติเพื่อ ประ โยชน์จะบริ
 โภคคืออาไศรย นงนอน นั้น มี อุปมา ฉนั้นใด คตมถิ ตัวท่าน ผู้เข้า
 อาไศรย ซึ่ง พระบรม กระษัตริย์ แล้ว แดเพียง ชีวิต มีอุปมาเหมือน
 ฉนั้น สารถิ คถรนายสารถิ ตัวท่านเข้า ไปอาไศรย ซึ่ง พระบรมกระ
 ษัตริย์ของค ใดเพียง ชีวิต คตสั รัญ โย อห้บุค ใด ตัวของเราก็คือ
 เป็นพระราชบุตรของบรม กระษัตริย์ ของค นั้น นี้แน่ นายสารถิ ดังเรา
 มาได้ใจเมื่อท่านจะฝังเราเสีย ในบ้ำ แล้ว ก็ได้ชื่อว่าท่านกระทำกรรม
 อัน หา เป็นยติ กรรม ไม่ท่าน จง ู ด้วย ประการ ฉนั้น ๑ เออ กถณ์เคบี
 ในเมื่อพระวจา อันพระบรม โภชิตตัวเจ้าตริส อย่างนี้ นายสุนันทสารถิ
 ก็หาเชื่อ ไม่ ถ้าดับ นั้น พระ บรม โภ ชิตตัวเจ้า จึง ทรง พระดำริหว่า

สักทหาเป็ดดำมี จำอาตมจะยังนายสารภี ให้เชื่อ ให้จง ได้ ในภาคบังคับ
 ทรงพระดำริห์ฉัน แด้ว เมื่อจะยัง ชฎ ไพร ให้ กัก ก้อง ด้วยเสียง เจ้าชุก
 ทาร แห่งเทพยดา ทั้ง หดาย ด้วย พระ ด้ร ดำเนียง ของ พระ องค์ ก็ ทรงพระ
 ปรารภ ซึ่ง พระคา ธา อัน มี นามชื่อว่า พุท มิตต มุชา ด้วย พระคา
 ธา ๑ คาถามีต้น ว่า พุท พกั ไชยคติ วิป่ วุต โด่งกัชรา
 เปนอาทิฉัน ๑ อยนิตต์ อูปบตติ บัน ทิถย พง ต้น นานหยงทราบ
 เกิดว่า ทาร ที่บังเกิด ขึ้นแห่ง เมศตานี ดงษนั้น มีวัดกูเรื่อง ราวคุจ
 พรธนามาฉัน แด้วอธิบาย ในมิตตมุชากาธา ที่พระบรม ไทริศัตว์
 เตมิยคุณาร ตรัดเทศนาแก่นายสุ นั้น ทดำริห์นั้นมีความว่า บุคคลผู้
 ไคประทุษฐุร้าย แก่มิตร ท่านผู้ ไคมีคุณอุปการ แก่ตน แด้ว ก็หมั้น
 ระภักถึงคุณ ของท่านผู้ นั้นไว้ ดังกระตัญญู ไว้เป็นเมอง หน้า มิ ไคถม
 คุณมิได้ ประทุษฐุร้าย แก่ท่านผู้ นั้น บุคคลเห็นปานฉัน นี้ แม้จะปราศ
 จากฉัน ถานบ้านเรือนแห่ง ตน ตกไป ในประเทศ อื่นก็ดี พุท พกั ไช
 กิมิ ได้ อุด ได้ อยาก ไม่ ได้ ตำ มาก ด้วย ชา ทารจะมี ชา ทารอัน
 ไคมาด้วยง่าย อูปช้วนติ ชน ทั้งหดาย จะพลอย ได้เข้า ไป ชา ไควย
 เดียงชีวิต จะพลอย ได้รับประทาน อาหาร เดียงชีวิต ด้วย ผู้ นั้น
 มิได้ รุ ชตรู ชาติด้วยอาหาร ๑ อนึ่ง บุคคลผู้ ไคมิได้ ประทุษฐุร้าย แก่มิตร
 แด้ว บุคคลผู้ นั้น แม้จะมีที่ ไป ใน ชน บท ไค ๆ นิคม ไค ๆ
 ราชธานี ไค ๆ ก็ดี ก็จะมีผู้ ทำสักการบูชา นั้น ทุก แห่ง ทุก ตำบล จะ
 ได้ ชัดสม จน ด้วยเกิดของ สัก การ บูชานั้น หามิ ได้ ๑ นาสัต โจราป
 สัน ท นาคิมญูเนหิ ชคตโย อนึ่งคนที่ ไม่ประทุษฐุร้าย แก่มิตรนั้น

อันสูงก็ดี ตกตงจากพฤษภาอันสูงก็ดี ก็ยอมได้ ซึ่งที่พงได้ ซึ่ง
 ที่ยึดที่หนอง อาจเขาตัวรอดได้พ้นจากไทรโยบัตวัน คราย แด
 ขื่อ ซึ่งว่าได้ ซึ่งที่พง ที่ยึดที่หนอง นน บณ ทิตย พง แดคง ค้วย จุต
 ชา ถูกในบทพระศาถาคือ คัญ รุ่งภคินี้ วิรุฬห์หมุดต้นตานี
 นิโคธรมิวมาตุโต อมิตตานปัสสหนตติ อึ่งบุดกตผู้ใดมิได้ประ
 ทุษฐราย แก่มิตรแล้ว ข้าศึกทั้ง หตายก็มิอาจจะเบียดเบียนบุดกตผู้ใด
 เปรียบเหมือนคันไทรใหญ่อันมีรากเดย่านเปอนอัน มาก เจริญอัน ห้อย
 ย้อย หยั่งลงณัด มาคร แม้ ว่า ตมพายุระบุดพาน พัด ผัดเป็นประการ
 ไต ๆ ก็ดี ที่จะหักจะโค่นโดยกำลังลมพยุ้นั้น หามิได้ ยถาอันนี้แต่ม
 อุปมาฉันใดบุดกตที่ไม่ประทุษฐรายแก่มิตรนั้น ข้าศึกทั้งหลายก็มิอาจเบียด
 เบียน ให้ หัก ให้ โค่นได้ มีอุปมาดังนั้น ๆ แลข้อซึ่งว่าบุดกตที่ไม่ประ
 ทุษฐราย แก่มิตรนั้น แลข้าศึกทั้ง หตายก็ไม่อาจเบียด เบียนได้ฉันใด
 บณ ทิตย พง นำเอาวัตถุนิทาน แห่ง โจรอันเข้า ไป สู่ เวื่อนมารดาแห่ง
 พระอริย โสณัดเถร นั้น มา สำรอกเข้าด้วย บท พระศาถาคือ
 อมิตตานปัสสหนตติเกิด ๆ พรรณาในเมตตานังษ ในอติถกภา
 จตุภาณวาร อันมีนามชื่อว่าธา วัตถะธมฺมาจยก็เสร้าง แต่เท่านั้น ๆ



สารัตถ์ สมุจจัย

ธรรมคณาภาณวาร

แก่นบท	โมรปริต เป็น บทที่	๑๓
	จันทปริต เป็น บทที่	๑๔
	สุริยปริต เป็น บทที่	๑๕
	ธัชคคสูตร เป็น บทที่	๑๖





โมรปริต

อิตานิ เอว มหาตตเตน โยชิตมการสัมภรณกาเด อิตตโน
 อทพพนตถาย ภาตติ มีตตานิสตธานันตร ตถเว โมรโยนินิ นัพพิตเตน
 อตตปริตตานาย พนิจิตวา ปริหริต โมรปริตติ นิกจติ

บัดนี้จะได้วินิจฉัยในโมรปริตสืบต่อไป มีเนื้อความว่า โมร
 ปริตนี้ พระบรมโชนิตัวเจ้าแห่งเราในกาลเมื่อยังเยาว์ทอชอยู่ใน
 วัยสังขาร แสงหาพระบรมมรรณ อันเป็นเครื่องบำรุงเลี้ยงพระบรม
 โยชิตมการให้แก่กล้าอยู่นั้น พระองค์ได้อุบัติบังเกิดในกำเนิดแห่งนกยูง
 แล้วผูกพันซึ่งพระปริตไว้เพื่อจะให้บังเกิดรักษา ซึ่งพระองค์แล้วได้
 ทรงถ่วงไว้ เพื่อจะมีให้บุคลตประทุษร้ายแก่พระองค์ พระคันทรงนา
 หารยเจ้า จึงนำมาตั้งไว้ในถาดบแห่งเมตตานิสขนั้น ตลัสต์ อุตติ จิตวา
 วจนณัน กถิสต้าม ข้าพเจ้าจะขอถ่วงกิริยาที่บังเกิดขึ้นแห่งโมรปริตนั้น
 แล้วจึงจะแสดงซึ่งคำพรรณนาแห่งโมรปริตนั้น เสียยักทำ อาจารย์เจ้า
 จึงตั้งเป็นคำปัจจุบันว่า กิริยาที่บังเกิดขึ้นแห่งโมรปริตนั้น เป็นประการใด
 มีคำวินิจฉัยว่า กิริยาที่บังเกิดขึ้นแห่งโมรปริตนั้น บัณฑิตพึงรู้ด้วย
 วจตุนิทาน ตั้งชื่อว่า อตเต กิร พารานนียี พรหมทตเต รัชช กวเรนเต

ดัง ได้ดับ มา ใน อดีตกาล ล่วง แล้ว แต่ หลัง ครั้ง เมื่อ พระเจ้า
 พรหมทัต ได้ เสด็จ ราช สัมบัติ ใน พระนคร พาราณสี นั้น พระบรม โพธิสัตว์
 เจ้า แห่ง เรา ถือ เขา ซึ่ง ปฏิสนธิ ใน กำเนิด แห่ง นก ยุง ใน กาล เมื่อ ยัง อยู่
 ใน ฟอง ไข่ นั้น กระเปาะ แห่ง ไข่ นั้น มี สีสรร พรพรรณ ดัง ดอก ก้านนิการ์ คุม
 ครัน ทำตาย กระเปาะ แห่ง ฟอง ออก ได้ แล้ว ก็ มี สีสรร พรพรรณ แห่ง พระธรรม
 ปาป ประหนึ่ง ว่า สี ทอง ธรรมชาติ ควร จะ เป็น ที่ ทักมา นำ มา ซึ่ง ความ
 เต็ม ใจ ใน ระหว่าง บั๊ก ทั้งสอง นั้น แดง พิศิตรี คุญยอม ด้วย ครั้ง ได้ อดทน
 ชีวิต รักจน ไต และ พระ บรม โพธิสัตว์ พระยา นก ยุง ทอง นั้น เมื่อ จะ
 รักษา ซึ่ง ชีวิต แห่ง พระองค์ ก็ มี นก ยุง ภูเขา ไป ได้ ตาม ตู ครั้น ถึง
 ยอด ภูเขา ที่ ค่ำบ สี่ พระองค์ ก็ นิवास ฐาน เห็น พน ภูเขา เงิน ทอง แห่ง
 ภูเขา ห้าง ปากตาย รัต ตยา แด พระยา นก ยุง ทอง พระ บรม โพธิสัตว์
 นั้น เพศ ราตรี ภาค ล่วง แล้ว ก็ จึง เห็น ยอด ภูเขา ทักมา การ เห็น พระ
 สุริย มณฑล อุไทย ชน มา แล้ว จึง ผู้ก พันธ์ พรหม มั่นคคาถา ว่า อุเทศยัม
 จักขมา เอกราชา หริสส์วัณ โณ ปลิวไปภาโส คี คี นมัสสามิ
 หริสส์วัณ โณ ปลิวไปภาโส ตยชช คุคคา วิหเรมุ ทิวสึ ดังนี้ เพื่อ จะ บ้อง
 กัน รักษา ซึ่ง ภูม สถาณ อัน เป็น ที่ เทียว แดง หา อาหาร แห่ง ตน อดดาธิบาย
 ใน พรหม มั่นคคาถา นั้น ว่า เอกราชา อัน ว่า พระอาทิตย์ ผู้ เป็น พระยา แด
 องค์ เคียง ด้วย ขรรธว่า ประเสริฐ และ ประเสริฐ โดย วิเศษ ใน ระหว่าง แห่ง
 เทพยดา ทง หตาย ผู้ กระทำให้ ล่วง ใน สกต จักรวาฬ จักขมา ประกอบ ด้วย
 จักขุ ยี จักขุ จักขุ อัน ไต อัน พระ อาทิตย์ นั้น มา กำจัด ได้ ซึ่ง มี ตม
 ขนขาว แห่ง สรรพสัตว์ ทง หตาย อัน มี ปกติ อยู่ ใน สกต จักรวาฬ นี้ แล้ว

และให้ แก่ สรรพสัตว์ ทังหลาย ด้วย อัน กระทำ อันได้ ซึ่ง จักษุ นัน อุกเทติ
 เสด็จ อยูไทย ทิวากร ชัน มา แต่ ทิศ ด้าน ปาจีน โลก ชาติ มี รัศมี เหมอ ด้วย
 ดี ทอง ยง พน ปลัดพล ให้ ถ้าง ทัง ทุก แห่ง หตา คี คี นมัสสำมิ เหตุใด
 เหตุ ดัง นัน ข้า พระพุทธเจ้า ขอ น้อม นมัสการ แก่ พระองค์ อัน เจริญ เห็น
 ปาน ดัง นัน คยชช กุศดา วิหเรญ ทิวดี ข้า พระพุทธเจ้า อัน พระองค์ หาก
 ปกครอง รักษา แดง จัก อยู่ เป็น คู่ๆ ด้วย อภิษายถ วิหาร ทัง ๕ ดัน วัน
 หนึ่ง นัน เหว โพธิสัต ได้ ส้มเด็จ พระ บรมโพธิสัต พระยานก ยุง ทอง นัน
 เบอง ว่า นมัสการ พระสุริย มณฑล เทพ บุคร ด้วย พระ คาถา ดุจ พรพณา
 มา ณ แดง จึง นมัสการ พระพุทธเจ้า แด คุณ แห่ง พระพุทธ เจ้า ทังหลาย
 อัน เสด็จ คับ ชันช เจ้า สู่ พระนิพพาน อัน ล่วง ติบไป แดงใน อดีตกาล ด้วย
 พระ คาถา ที่ คำรบ ๒ ว่า เย พราหมณา เวทคุ สัพพชัมเม เต เม นโม
 เต จ ม ปาตยันตุ นมัสสุ พุทธานิ นมัสสุ โพธิยา นโม วิมุตตานิ นโม
 วิมุตติยา ดัง นัน อติดา ชิบาย ใน บาท พระ คาถา นัน ว่า เย วิสุตติพราหมณา
 อันว่า พระวิสุตติ พราหมณ ทังหลาย ผู้ มี ยาย อัน ลอย เตย แดง พระองค์ ได้
 เคะ วิสุตติ พราหมณา พระ ชีณา ส่ว พราหมณ วิสุตติ บุคคล ทังหลาย
 พระองค์ นัน เวทคุ เป็น ผู้ ถึง แดง ซึ่ง ไตร เพท ก็ ใน บท คือ เวทคุ น
 มี นัย อธิบาย เป็น สอง ประการ คือ ว่า วิสุตติ พราหมณ ทังหลายได้ ช้อ ว่า
 เวทคุ นัน ด้วย อติระ ว่า เป็น ผู้ ถึง แดง ซึ่ง ผง แห่ง ไตรเพท ทังหลาย ดัง นัน บ้าง
 อนึ่ง ช้อว่า เวทคุ นัน ด้วย อติระ ว่า ไป แดง สู่ ผง คือ นิพพาน แต่ ไตรเพททังหลาย
 ดัง นัน บ้าง ก็ แดง ว่า ใน ที่ นัน มี คำ วิสุตติ ว่า พระ วิสุตติ ชีณา ส่ว พราหมณ

ทงหลาย เหน่า นัน ได้ ซึ่ง นาม ชื่อ ว่า เทวคุ เพราะ เหตุ กระทำ ซึ่ง
 ดั่งขจรกรรม แล อสังขจรกรรม ทงปวงให้ ปราบฏ แจ้ง เคนเวาท เหตุ การณ
 ดั่ง นน พระยา นก ยุง ทอง พระ บรม โพรตศิว จึง กถ่าว พระ ศาถา ว่า
 ดั่งพพอมเม กระนี้ มี คำ อธิบาย ว่า เค วิสุทฺธิ พรหมณา พระ วิสุทฺธิ
 ธิณาธว พรหมณ ดั่งมา ดั่งพพช เจ้า ทงหลาย นัน พระองค์ เปน ผู้ ถง แดว
 เหตุกระทำ ซึ่งกรรม ทงหลาย คือ ชนธ แล อายคนะ แล ธาตุ ทงปวง ให้ ปราบฏ
 แจ้งแก่ พระญาณ ของพระองค์ ด้วย อำนาจ ลักษณะแห่งคน และสามัญลักษณะ
 และ ทรง เหยียบ ย่ำ เตี้ย ได้ ซึ่ง ศีรษะ แห่ง มาร ทั้ง ๓ มี เทวบุตร มาร เปน
 อาทิ แดว แล ยัง หมิ่น โดก ธาตุให้ บันญา ถัน ได้ บันตุ พระ อนุตตร ดั่งมา
 ดั่ง โพรตญาณ ภายใต คองไม้ มหา โพรต พฤษ มณฑล ถ่วง พ้น จาก ดั่งสาร
 ธาตว เค เม นโม เค ขอ พระ วิสุทฺธิ ธิณาธว พรหมณ ดั่งมา ดั่งพพช เจ้า
 ทงหลาย นัน จึง รับ ซึ่ง น้อม นมัสการ แก่ พระองค์ เค จ มี ปาถยนิตุ อนง
 ขอ พระวิสุทฺธิ พรหมณ ทงหลาย นัน จึง มา รักษา ซึ่ง ข้าพระพพชเจ้า ภควโต
 พระวิสุทฺธิ พรหมณ ผู้ทรง พระภาค ทงหลาย อัน ข้าพระพพชเจ้า หัก น้อม
 นมัสการ แลวดวย ประการณนี้ จึงมา อภิบาล รักษา คุมครอง ซึ่งข้าพระพพชเจ้า
 อย่าให้ มี โภย อุบถอันตราย นมตฤ พุทธาน นมตฤ โพรตยา อันว่า กระทำ
 ซึ่ง ความ นอบ น้อม ของ ข้า พระพพชเจ้า นัน จึง มี แก่ ดั่งเค้จ พระพพช เจ้า
 ทงหลาย อัน เค้จ ถอง ตบ คบ ชนธ เขา ตู พระนิพพาน แดว ใน อดีตกาล
 นัน ก็ ตี อนง จึง มี แก่ พระดั่ง โพรต ความ ครวสิรู้ พร้อม กถ่าว คือ
 พระปรีชาญาณอันหยั่ง รู ทวไป ใน นมค ๕ และ ผล ๕ ของพระดั่งมาดั่งพพชเจ้า

ทงหลาย นน กัตติ คตถา อนึ่ง โสถึ กิริยาที่ กระทำ นอบน้อม แห่ง ข้าพระองค์ น
 จง มี แก่ พระพุทธ เจ้า ทงหลาย ผู้ พ้น วิเศษ แลว ด้วย พระ อรหัตตผล วิมุติ
 บัญญา วิมุติ กิแก วิมุติ & ประการ แห่ง ส้มเค็ญ พระพุทธ เจ้า ทงหลาย
 นน คือ อนันโต คือ คตถก วิมุติ ประการ ๑ วิชฌัมภน วิมุติ ประการ ๑
 ส้มมุจเฉท วิมุติ ประการ ๑ ปฏิบัติสัททวิ วิมุติ ประการ ๑ นิสสรณะ วิมุติ
 ประการ ๑ เปน ๕ ประการ ด้วยกัน ฮย มัยหิ นมกาโร กิริยาที่ กระทำ
 ซึ่ง นอบ น้อม แห่ง ข้า พระองค์ น จง มี แก่ วิมุติ แห่ง ส้มเค็ญ พระพุทธ เจ้า
 ทงหลาย นน พระยา นก ยุง ทอง บรม โสขิตถัง กถาว ซึ่ง พรหม มนตคาถา
 นมัสการ พระสุริย เทพ บุตร แด นมัสการ ส้มเค็ญ พระพุทธ เจ้า ทงหลาย
 ใน เพศา พระอาทิตย์ เสด็จ อุกฤษ ทิวากร ดง น เหตุ ดง นน ส้มเค็ญ พระคำสตา
 จารย เจ้า ผู้ ครดิรู้ พรหม เณาะ ซึ่ง สรรพ ญัยขรรรม ด้วย พระองค์
 ด้วย อาการ มิได้ พปริต จึงได้ มี พระพุทธ ฐิกาทรง ภาสิต ซึ่ง ประชุม สอง
 แห่ง บท คือ ฮิม โส ปริตติ กตถา แด บท คือ โมโร จรติ เสดนว
 ฮิม นี้ ไว้ ใน ที่ สุด แห่ง พรหม มนตคาถา นน คัสสัด โถ เนอ ความ แห่ง
 บท นั้น ว่า ภิกขเว คูกร ภิกษุ ทงหลาย โส โมโร พระยา นก ยุง ทอง
 บรม โสขิตถัง นน ภรณ กระทำ ซึ่ง ปริต ฮิม นี้ แตะ กระทำ ซึ่ง ความ บ้อง กัน
 รัชชา ฮิม นี้ แลว ก็ เทียว ไป เพศ ประโยชน์ จะ เสาะ แสงว หา อาหาร
 มี ประการ ต่าง ๆ มี ดอก ไม้ แด ผลไม้ เปน ต้น ใน โคจร ภูม ที่ เทียว แสงว
 หา อาหาร แห่ง ตน เอง ทิวส์ จรติวา ครน เทียว ใน เพศา
 กถาง วน ด้วย อาการ ดง น แลว เพศา สายณแห ส้มย ก็ มา จับ เทนอ

โมรปริต

ยอดแห่งภูเขานั้น เติ่งแด่คุณซึ่งพระสุริย มณฑล อันถึงซึ่งขัดดงคต
 ดด เดียว เหลี่ยม เขา พระดีเนร บรวพต ก็ ยาวชันาการ รุก ถึง พระพุทธ เจ้า
 ทงหลาย แลว เมื่อจะ กตาว ซึ่ง พรหมมณฑลคาธา เพื่อให้ บอง ถน รักษา ซึ่ง คน
 ในวณ ฐาน ที่ อยู่อีก จึง กตาว เป็น พระคาธา ว่า อัมเปตยญจกฐมา
 เอกธาธา เป็น ขาทิ ฉน ก็ แด คำ อธิบายใน พระคาธา อัน พระยา นก ยุง ทอง
 กตาวใน เพธา เช่น นั้น ก็ เหมือน ถน กับ เมอ ความใน พระคาธา ที่ กตาว
 ไว้ ใน เพธา เช่น นั้น ต่าง ถน แต่ พระคาธา ที่ กตาวใน เพธา เช่น นั้น ว่า
 อุกเทศยญจกฐมา แปล ว่า พระอาทิตย์ เสด็จ อู่ไทย ขึ้น มา แด พระคาธา ที่
 กตาวใน เพธา เช่น นั้น ว่า อัมเปตยญจกฐมา แปล ว่า พระอาทิตย์ ถึง ซึ่ง
 ขัดดงคต ต่าง ถน แต่ เท่านั้น อิมิ โส ปริตติ กตวา องค์ ส้มเต๋จ พระ
 สรรเพช พุทธ สัพพัญญู ผู้ทรง พระภาคย์ พระองค์ ทรง ตรัส รุ ยิง ซึ่ง ถึง สรรพ
 ญียชธรรม ทงปวง พระพุทธ องค์ จึง ทรง ตรัส ซึ่ง พระคาธาน ว่า อิมิ โส
 ปริตติ กตวา คุณกร ภิกษุ ทงหลาย พระยา นก ยุง ทอง บรม โพธิสัตว์ นน
 เมอง ว่า กระทำ ซึ่ง พระปริต แด ความ รักษา อันนั้น แลว ก็ สำเร็จ นิเวศฐาน
 โดย ผาตุก ภาพ ส้าราญ กระเมต หลุทัย แห่ง คน เมอ ภ ยัน โทมหอัน
 ภยันตรายและความสัจจัง ตกใจ ขนพอง สยง เคียรสิ่งใด สิ่งหนึ่งมิได้ มีมาปรากฏ
 ใน กระเมต สันดาน ประมาณ ได้ ๗ ร้อยปี ทง น ก็ เพราะ พระปริตตามภาพ
 ของ พระยา นก ยุง ทอง บรม โพธิสัตว์ ได้ เจริญ เป็น นิจ อัครา ทุก ราตรี
 แด ทวา วัน นั้น โมรปริตศวันเณนา พรรณามาใน โมรปริต ตาม พระ
 อรรถกถาศคฺคญาณวาร ชื่อ ว่า ส้ารัตตะ ส้มจจย ก็ จบ สำเร็จ ลง แต่ เพียง นี้ ฯ



จันทปรีต

เหว่ ยถาวุต์ตกเมน เหงูรู่า ภูมิดาสตร์ มนุส์ธำทั้น
 อุกุททวนิตารนตล ภาสิดธุต์ตปรีตทานิ นิกขมตวา อิทานิ ยัม อปรี
 จาคุมหาราชิกตาวตัตเทวโลกวาสันนิ ภูยนิวารณตล ๑ ๓ ๑ อิตถูปบคต
 ปน วัณณนากักกมวเสเนว ญายติ

ถ้าตบนี้จะได้วิดิษนาในจันทปรีต และ สิริยปรีตสืบต่อไป ใจความ
 ว่า พระคณิศรจนาจารย์ เจ้า นำ เขา พระสุตฺร แล พระปรีต ทั้งหลาย ที่ ส้มเค็จ
 พระผู้ทรง พระภาคย์ ทรง ครีต เทศนา นั้น มา ดัง ไร่ เพื่อ ประโยชน์ จะให้
 บ็อง กั้น ห้าม ปราม เสิย ซึ่ง อุกุทท วันตราย แห่ง หมู่นิกร สรรพดีศว์ ทั้งหลาย
 มี มนุชย์ เปน อาทิ อัน มี ปรกติ อยู่ใน ภูม พน เหงูรู่าภาค ปกพิศต โดย
 ส้มควร แก่ คำ อัน พระคณิศรจนาจารย์ เจ้า ถ้าวแล้ว ด้วย ประการ ฉนี้
 อิทานิ ใน กาด บคนี้ พระปรีต อันใด ที่ องค์ ส้มเค็จ พระผู้ทรง
 พระภาคย์ หาก เทศนาไว้ เพื่อ จะให้ บ็อง กั้น เสิย ซึ่ง ไภย แห่ง เทพยดา ทั้งหลาย
 อัน มี ปรกติ อยู่ใน ภูม พน เบอง บน ก็ อชนี้ จาคุมหา ราชิกท เทวโลก
 และ คาวตังษ เทวตถาน พระคณิศรจนาจารย์ จึง นำ เขา พระปรีต อัน
 ประเลวีรูนี้ มา ดัง ไร่ ใน ถ้าตบ แห่ง โมรปรีตนั้น ศัสต์ วัณณนากักกโม

อนุปุตโต ก็ แตะ ลำดับ แห่ง กถา สำหรับ พรรณา เนอ ความ แห่ง พระปริต
 นั้น มา ถึง แล้ว ก็ กิริยา ที่ อนุปุตโต บังเกิด แห่ง เนอ ความ นั้น บันชิตยฺง
 ตันนิฏฐาน ด้วย สามารถ แห่ง ลำดับ กถา ซึ่ง จะ ได้ พรรณา ต่อ ไป นั้น
 ตตถ จันทปริตเต ตาว บัดนี้ จึง ได้ วิวินิจฉัยใน จันท ปริต สูตร
 นั้น ก่อน คำเนอ ความใน จันทปริต สูตร นี้ มี วาร พระบาท ว่า เขวมเม
 สุตฺโต เอกํ สมยํ ภควา อวตตฺถิ วิหริติ เขตฺตวน เอนาถป็นชกิตฺตํ
 อารามเ เตน โข ปน สมเยน จัน ทิมา เทวปุตฺโต ราหุณา
 อธิริเนน คหิตโต โหติ อถ โข จัน ทิมา เทวปุตฺโต ภควันตํ
 อนุตฺตรมาโน วายิ เวสยํ อิมํ คากํ อภาสิ มี คำ พระอานนทเถร เจ้า
 ปฏิญาณ ตนใน เมือง ตัน แห่ง พระสูตร นี้ ว่า เอกํ สุตฺโต อัน ว่า จันท
 ปริต สูตร นี้ เม อัน ว่า พระพุทธ เจ้า ผู้ช่อ ว่า อานนทเถร หาก ได้
 ลำดับ มา ด้วยได้ศ ทวาร วิถีมี่ได้ศ วิญญาณ เปน ประธาน เขว
 ด้วย อากาธ ดัง นี้ อัน คำ พระอานนท เป็ดอง ตน แต่ เท่านั้น จึง คำเนอ นิทาน
 วจนะใน จันท ปริต สูตร ว่า เอกํ สมยํ ฌตมยํ กาท ครั้ง หนึ่ง ภควา
 ธงคํ สมเด็จ พระ ผู้ทรง สวัสดิคิ ภากยฺ เจ้า เด็ดจฺ สำราญ พระ ฤทธิยฺ ด้วย
 พระ ฤทธิยฺ ยายถ ทั้ง ๕ สติคยฺ อยู่ใน พระ เขตวนาราม อัน พระ อนาถ
 บินชกิตฺตยฺหคํ ได้ตามัน สร้าง ฌาย โถถ พระนคร อวตตฺถิ เปน ที่ ไคจร สถาน
 เตน โข ปน สมเยน ฌตมยํ นั้น มี จันท คาหะ อธิริเนนทราหุ จับ
 พระจันทร เทพ บุตร อถ โข ลำดับ นั้น พระจันทร เทพ บุตร ก็ ได้คฺง
 ตกใจ มี กาย ฌมปนาถาร หวาด หวั่นไหว มิได้ เห็น สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง ซึ่ง จะ เปน

ที่ พัง ของ ฮาตมา ได้ ภควันต์ อนุตฺตฺรมาโน จึง มา คำ นึ่ง ฮฎก ถึง
 พระ เเดช พระ คุณ ของ องค์ ส้ม เต็จ พระ ผู้ ทรง พระ ภาคย์ เจ้า แล้ว ก็ ก่อ ว่า
 ซึ่ง พระ ศาธา เป็น ความ กราบ ทูล ถวาย นมัสการ สรรเสริญ พระ เเดช
 พระ คุณ แล้ว ขอ พระ เเดช พระ คุณ ให้ คู่ ม ครอง บ้อง กัน รัชชา ฮาตมา
 ใน เวลา นั้น ว่า นโม เค พุทฺธ วิรตฺถ วิปฺปมุตฺโตติ สัพฺพิ
 สัม พาส ปฏิมฺ โน ตมิ คัดดี เม สรรณํ ภวาติ ดังนี้ เนื้อ ความ ว่า
 พุทฺธวฺร ข้า แต่ พระ องค์ ผู้ ทรง พระ มหา วิริย ภาพ ความ เพียร อัน ยิ่ง ใหญ่
 ได้ ดำ เริ่จ แก่ พระ พรมา ภิเชก สัม โพิช พุทฺธ สัพฺพิณฺณ เหตุ ตรัส ฐ ซึ่ง
 สรรพ โณย ธรรม ทัง ปวง ก็ คดี แล ทรง พระ สรรภาพ แก่ ถัด หาญ เหตุ ฝงญ
 เสี้ย เต ซึ่ง เบนญ พิศ มาร ทัง ๕ มี พระ ยา วถัด คี มารา ธิราช เป็น ประชาน
 ก็ คดี เหตุ บริบูรณ ด้วย วิธ ภาพ พยายาม ก่อ ว่า คือ พระ สัม มปฺปชาน ทัง ๔
 ประการ นั้น ก็ คดี อถวา อีก นัย หนึ่ง พระ องค์ ทรง พระ วิริย ภาพ อัน สูง
 สุด อุดม ยิ่ง ใน ระหว่าง แห่ง สม ทัง หลาย ที่ เป็น พุทฺธ บุคคต กอบ ด้วย ปรีชา
 นโม เค ข้า พระ องค์ ขอ ถวาย ไตร ปณาม น้อม นมัสการ ด้วย กาย แด
 วาจา จิตร แก่ พระ องค์ ผู้ ทรง พระ คุณา นุภาพ แผ่ ไป ใน ไตร ภาพ เป็น ที่
 พัง ที่ พานัก แก่ สรรพ อเนก นิกร สัตว วิปฺปมุตฺโตติ สัพฺพิ และ พระ องค์
 นั้น เป็น บุคคต อัน พ้น โดย พิเศษ แล จาก ธรรม ทัง หลาย มี อันธ แล ฮาตุ แล
 ฮายตนะ ทัง ปวง เป็น ต้น ด้วย อำนาจ แห่ง วิมุติ แม้ ๕ ประการ อัน เป็น
 อหฺณญฺธ ส่าชาเรณฺ มี ได้ ทว ไป แก่ บุคคต ทัง หลาย อัน สัม มา วิมุติ โค

และเป็น บุคคล พ้น แลว ด้วย ตี จากกิริยา ที่ คับแคบ คืออสูร พกิเจศ และฆายนคราย
 จะได้ มีใน พระบวร พุทธ สันตान หามีได้ พระองค์ เป็น ปรีดาชา โนย อัน
 ประเสริฐ สัมพาธปฏิบัต ในสมี บัดนี้ ข้า พระองค์ ถึง ซึ่ง ถึงกิดถาน
 ที่ อัน คับ แคบ อับ ปาง ด้วย อสูรในทไทยใน กาล ครองนี้ หา ผู้จะ เป็น
 ที่ พง มีได้ คัดส เม สวรรณี ภว ขอ พระ เตชา คุณา นุภาพ แห่ง
 พระพุทธ องค์ ึ่ง มา เป็น ที่ พง แห่ง ข้า ช่วย บอง กนิ รักษา ข้า พระองค์
 ให้ พ้น จาก ที่ สัมพาธ ถานใน กาล บัดนี้ อด ไช ภควา จัน ทิม
 เทพบุคคั อารพภ ราชู อสูรันท์ คากาย อชฌภาสึ เมื่อ พระจันทร
 เทพ บุคคร รฎก ถึง สัมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้า แลว และ กราบ ทูต
 นมัสการ สรรเสริญ พระ คุณ ขอ พระ เตชา นุภาพ มา คุ่ม ครอง ณนี้ อด ไช
 ภควา ณกาล ครอง นม สัมเด็จ พระ ผู้ทรง สวรรณี ภาคย์ เจ้า ก็ ทรง ทราบ
 ด้วย ทิพ โสถ ชาติ จึง ทรง พระพุทธ คำวิหี ปวารภ ถึง พระจันทร เทพ บุคคร
 แลว มี พระพุทธภูิกา แก่ อสูรันทรราชู ด้วย พระพุทธปริตคาถา ห้าม อสูรันทรราชู
 ว่า ศถาคคั อรหันต์ จัน ทิมมา สวรรณี คโต ราชู จันท์ ปมัญจิสต์
 พุทชา โถกานุกัมปกา ดังนั้น อธิบายใน พุทธ ปริต คาถา ว่า ราชู
 ดุกร อสูรันทรราชู พระจันทร เทพ บุคคร นี้ ถึง ซึ่ง พระศถาคคั อัน หัก เตี่ย ซึ่ง
 ก้างง แห่ง สัจจว จักร ว่า เป็น สวรรณ วัตถุ ที่ พัง ที่ รฎก เป็น ที่ ฟ่านัก ฮา ไศรย
 เป็น ที่ ยุค ที่ หมอง ของ คน แลว นี้บถอ คุณ ของ พระศถาคคั เป็น ที่ พัง แลว
 ท่าน ึ่ง ปล่อย ละเตี่ย ซึ่ง จันท วิมาน อัน พระจันทร เทพ บุคคร อยู่ ฮา ไศรย
 ตาม พุทธ ภูิกา ของ ศถาคคั เกิด พุทชา โถกานุกัมปกา อนึ่ง ดุกร

เขาพระเมรุ ราช นัน ก็ ยิง หา หาย ความ กัด ตั้ง ตกใจไม่ ยิง ขน พอง
 สยง เคี้ยว ตัน ระทศ อยู่ ทั่ว กาย เหมือน นนหม เอกรมันต์ อัญฐาธาติ แดง ก็
 ประดิษฐาน อยู่ ใน ที่ สวรร ข้าง หนึ่ง เวปจิตติ อสุริน โท ฝ่าย ท้าวไฟปจิตรา
 สูร ได้ ทรง เห็น อากาธ แห่ง อสุรินทราหู ผู้ เป็น อุปราช ตกใจ มา ตั้ง นัน จึง
 ครุฑ ถาม ว่า กิณนุ ตัน ตระมา โนว ราชู จันท์ ปมูญจดี ตูกร อสุรินทราหู
 ท่าน ขึ้น ไป จับ กุม พระจันทร แดง เหตุ ไฉน จึง ณะ วาง เตี้ย รียบ เร็ว มา ด้วย
 อากาธ อัน ต้วน คุจ ถึง ซึ่ง ความ สดุด คัว ตัน ระทศ สยด สยง ขน เข้า มา ตั้ง
 สันนิก เรา เห็น ปาน ตั้ง นัน เหตุ ผลิต เป็น ประการ ไต กิณนุ ภา โศว ตัญฐาธาติ
 ท่าน ตั้ง ตกใจ กัด อัน ไต หรือ จึง มา สติ คย ณฑาน ที่ นัน ฝ่าย อสุรินทราหู
 ได้ พง แดง จึง กราม ทูต ท้าวไฟปจิตรา สูร ว่า ข้าพเจ้า ขึ้น ไป จับ กุม
 พระจันทร เมื่อ ก ส้ม เตจ พระ มหา กรุณา มี พระพุทษ ฐิกก ครุฑ ขบ คัน ด้วย
 พระพุทษ ศาตถ นัน หนัก หนา ให้ ข้า พระองค์ นัน ปล่อย มณะ พระจันทร เตี้ย
 ข้า พระองค์ ไต พง แดง ก็ ให้ ขน พอง สยง เกิดา ตั้ง ตก ประหม่า กัด
 พระพุทษ ศาตถ พัน วิ ได้ย ัก ขึ้น จับ กุม พระจันทร ไว้ ข้า ตัก หน้อย หนึ่ง
 นานี่ คุรัษะ ข้าพระองค์ จะแตก ออกได้ ๗ ภาค กระทำ กาด ภิรียาหา ชีวิต มี ได้
 ช้วน ไต น สู่ ฤภ แม ถึง ว่า จะ ไม่ กระทำ กาด ภิรียา และ จะ มี ชีวิต
 อยู่ ก็ ดี อัน จะ มีความ สุข สืบ ต่อ ไป นัน หา มิ ได้ อาไศรย เหตุ หน
 ข้า พระองค์ จึง ปล่อย พระจันทร เตี้ย ตกใจ ตัว ตัน สยง ขน ขึ้น มา ตั้ง สันนิก
 แห่ง พระองค์ ณฑาน บัด น วิธ ษนา มา ใน จันทปรีชา สูตร ตาม เนื้อ ความ
 ใน พระบาท กิ ยติ ไว้ เพียง น กอน ๗



สุริยปริต

สุริยปริตเต สุริโยติ สุริยวิมานวาตี เทวปุตฺโต ปฐุมกัปปิมกมนุสฺสธำนํ
 หิ โลกาทิปาปธम्मตฺมาโยเคน สุริราโตกัณฺโถรชานเณ สิวักคฺคมาณธำนํ
 สุรภาวํ ชเนนฺโต ชุပ္ปัน โนติ สุริโย

บัดนี้ จะได้อธิษฐานใน สุริยปริต สุตฺร ตาม เนื้อความในพระบาท สืบไป
 มี ว่า พระบาท ว่า เขวมเม สัค เขกั สมย ภาควา เปน ฮาติ
 ข้อความใน เขวมเม สัค กัพฺท น ก็ มี อธิษฐานหมาย เหมือน นัย ที่
 อธิษฐาน มา แล้วใน จันทรปริต สุตฺร นั้น และ นิทาน วาจา เบื้อง ต้น แห่ง สุริย
 ปริต สุตฺร นี้ ว่า เขกั สมย ภาควา สมย ภาต ครั้ง หนึ่ง องค์ ส้มเด็จ
 พระ ผู้ทรง พระภคย์ เจ้า ทรง ดำรง พระอิริยาบถ ทั้ง ๔ อยู่ใน พระเศศวัน
 มหาวิหาร อัน เปน อาราม ของ ขนาดมณฑกิก คฤหบดี ได้ตามัน สร้าง ถวาย
 ไถ้ พระนคร สวรรค์ อัน เปน ที่โคจร ทรง มาตร เตน ใจ ปน ส้มเขน
 สุริโย เทวปุตฺโต ภาต ครั้ง หนึ่ง มังเกิด สุริยคาหะ อสุรินทราหู จับ
 พระฮาติศย์ พระ สุริย เทพ บุตร นั้น ก็ สดุ้ง ตกใจ กัดว แก่ มรณ โภย เปน
 กำถัง ไม่ เห็น สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง ซึ่ง จะ เปน ที่ พัง ของ ตนได้ จึง รุก ถึง องค์
 ส้มเด็จ พระ สัมพันธูญ ผู้ มี พระภคย์ เจ้า แล้ว กล่าว คาถา ถวาย นมัสการ

สุริยปริต

สรรเสริญ พระคุณ ขอ พระเศษานุภาพ ไปช่วยคุ้มครอง บ้อง กัน เหมือน
 พระจันทร์ เทพบุตร ที่ วิถีขนา มา แดวโน หน หลัง อก โข ภควา
 กาด นั้น ส้มเค็ญ พระ ผู้ ทรง สวรรดิ ภาคย์ จึง มี พระพุทธ ฐิกาทริส ห้าม
 อสูรินทราหู ด้วย พระสุริย ปริต ศาถาช่วย พระอาทิตย์ว่า ศาถาคดี อรหันต์
 สุริโย สรณ คโค รากุ สุริย ปมัญจัสสุ พุทธา โถกานกัมปกา
 โย อินทการ คมลี ปภังกร เวจโรโน มณัทติ อุกคเตโส มา
 รากุ คิติ จริ อินตติกเช ปช มม รากุ สุริย ปมัญจัสสุ สุริย
 ดังนี้ ฉัตถาธิบายใน พระพุทธ สุริยปริต ศาถาว่า รากุ อสูรินทราหู
 พระ สุริย เทพ บุตร นั้น นบถย ศาถาคต อันไกลจาก สรรพ อาสวกิเลส เปน
 ที่ พง ของ ตน แดว ท่าน ย่ำได้ เบียด เบียพ พระ สุริย เทพ บุตร เดย ท่าน
 จง มา ตะ วาง เตีย เกิด

อสูรินทราหู อัน ขรรมตาว่า ส้มเค็ญ พระ สัพพัญญู พุทธเจ้า
 ทงหลาย เห็น ปาน ดัง พระศาถาคต ฉนี้ แดว ย่อม มี พระ กมต ฤทัย อัน
 ไหวไป ด้วย พระ กรุณา อนุเคราะห์ แก่ สรรพ สัตว โสภ ทงหลาย เห็น ปาน
 ดัง ศิว ท่าน ก็ ดี เห็น ปาน ดัง พระ สุริย เทพ บุตร นั้น ก็ ดี อัน หาก มา
 รุกถึง นั้น มี ให้ กระทำ ร้าย เบียด เบียพ ช่ง กัน และ กัน ปราณาจะ ให้
 อยู่ เปน คู่ช ทุก ถ้วน หน้า โย อินทการ คมลี ปภังกร อสูรินทราหู
 พระ สุริย เทพ บุตร องค์ ไค มี รศมี อัน รุ่ง เรือง จารัสแสง ส่อง สว่าง ไปใน
 โลกาศโลก อัน มหันตการ ประกอบ ด้วย มัด อัน ทบ มี อัน กระทำ ช่ง
 ภาวให้ มัด มน อินทการ ด้วย กิริยา ที่ ห้าม เตีย ช่ง อุกต บังเกิด แห่ง จักขุ
 วิญญาน ให้ โภภาศนาถาร สว่าง เปน อัน ดี เวจโรโน มณัทติ
 อุกคเตโส และ มี เศษ อัน เข้ม แข็ง ด้วย สามารถ มี รศมี อัน รอน กถา ม

ปริมณฑล กดม รอบ ร้อย ห้าสิบโยชน์ โดย สิ้นฐาน เทว วิมาน มา ราชู
 คติ จริ อันคติกเช คุกร อสุรินทราหู ท่าน อย่า ได้ กذا กดิน พระ สุริย
 เทพ บุตร อัน ดำเนิร อยู่ใน อากาศ ปราศจาก รอย นั้น เอย ปชั มม
 ราชู ปมฺญจ สุริย คุกร อสุรินทราหู ท่าน จง ปด้อย เสีย เกิด อย่า
 เมียด เมียด พระ สุริย เทพ บุตร ผู้ เปน บริษัท ล่าวก ของ ศกาศค เอย

เมื่อ ส้มเค็ญ พระสัพพัญญู มี พระพุทธรูฎิกา ครรต์ ฉนี้ ฝ่าย อสุรินทราหู
 ก็ สดุ้ง ตกใจ มี กาย กัมปนาทกร หวาดหวั่นไหว จน พอง ลยของ เกศา กัดว เตะธา
 นภาพ พระพุทธร ศกาศา เปน ก่าดัง เหมือน กัน กับ เมื่อ ครัง จับ พระจันทร์ นั้น
 ก็ มีอาจ เพื่อ จะ กุม ล้ม ไป ได้ สุริย เทวปุตต์ มุญจิตวา ครมานรุ ไป
 ก็ ปด้อย ทิพย วิมาน พระ สุริย เทพ บุตร นั้น เสีย ด้วย ความ กระหนก ตกใจ
 ก็ ด่วน เร่ง รีบ ไป ยัง สำนัก ท้าวไพปิตรา สุร เจ้า อสุรินท พิภพ ด้วย อาการ
 อัน สดุ้ง ตกใจ รีบ ด่วน มา นั้น เวปจิตติ อสุริน โท ฝ่าย ท้าวไพปิตราสุร
 ทรง เห็น ดัง นั้น ก็ ครรต์ ตาม อสุรินทราหู คุญ นัย หนหลัง ครัง จับ พระจันทร์นั้น
 อสุรินทราหู ก็ แจ้ง ความ คุญ นัย หน หลัง ซึ่ง แสดง มา แล้ว ใน จันทปริศ สดฺร
 นั้น วิดีชันมา ใน สุริย ปริศ สดฺร โดย เนือ ความ ใน พระบาท ก็ ยุติ แต่ เท่านั้น

บัดนี้ จะได้ แสดง โดย เนือ ความ ตาม พระอรรัตนถา ว่า จัน ทิมาคี
 เอกศถ จัน ทิ อุจจติ จัน ทิกา ใน บท จันทิมามา ใน พระบาท นั้น มี คำ
 อธิบาย ว่า วิมาน อันใด เปน ที่ อยู่ แห่ง เทพ บุตร อัน มี นาม ชื่อ ว่า จันทะ นั้น
 พระอาจารย์ เจ้า หาก ร้อง เรียก วิมาน นั้น ชื่อ ว่า จันทิกา อีก อย่าง หนึ่ง ว่า
 เทพ บุตร ซึ่ง ได้ นาม ชื่อ ว่า จันทะ นั้น เหตุ อาไ้รย ซึ่ง วิมาน อัน ชื่อ ว่า จันทะ
 อธิบาย ว่า เทพ บุตร มี ปรกติ อยู่ใน ทิพยวิมาน อัน ชื่อ ว่า จันทะ นั้น สัน กาด
 เปน นิจ เหตุ ดัง นั้น เทพ บุตร นั้น จึง ชื่อ ว่า จันทะ

27/03/233

สุริยปริศ

นัยหนึ่งว่า เทพบุตร องค์ใด ยิ่ง ความ คู่ซู้ให้บังเกิด แก่ มนุษย์
 ทงหลาย เหตุ เข้า ไป ร้างบ เติบ ซึ่ง ความ ร้อน รน กระทบ กระทบ เหตุ ดัง
 นั้น เทพบุตร องค์ นั้น จัน โท จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า จันทร มนต์ดำนั้น ว่า
 จันท์ ศเหตว่า อีก อย่าง หนึ่ง ว่า เทพบุตร องค์ใด ถือ เขา ซึ่ง ความ ปราศณา
 แห่ง มนุษย์ ทงหลาย ใน ตน กบ้ แดว และ บังเกิด เหตุ ดัง นั้น เทพบุตร องค์ นั้น
 จัน โท จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า จันทร ต่ จันท์ และ ทิพย พیمان แห่ง จันทร
 เทพ บุตร นั้น จึง ได้ นาม ชื่อ ว่า จันทร พیمان จันทวิมาน อัน โค
 มณีนมัย และ ทิพย พیمان แห่ง พระจันทร เทพ บุตร นั้น ภายใน แดว ไป
 ด้วย แก้ว มณี ภายใน นอก หุ้ม แดว ไป ด้วย เงิน มี รัศมี เย็น ทั้ง ภายใน
 และ ภายใน นอก จันท์มณีนชาติ เอกอุบบัญญาต์ โยชนี และ มี รัศมี ทิพย
 พیمان แห่ง พระจันทร เทพบุตร ซึ่ง เป็น แห่งทั้ง เป็น ปริมาณพล กดม ออกไป โดย
 รอบ นั้น ประมาณได้ ๓๔๖ โยชนี วัด โดย ตรง ออกไป นั้น ประมาณ กว้าง
 ได้ ๔๘ โยชนี สุริยปริศเค สุริโยคติ สุริยวิมานชาติ เทพบุต์โค
 และ บท คือ สุริโย ใน สุริย ปริศ สุคร นั้น พระอรรคกต จารย์ เจ้า วิดีชันนา ว่า
 คือ เทพบุตร อัน มี ปรกคิ อยู่ใน พیمان แห่ง เทพบุตร ชื่อ ว่า สุริยะ และ พیمان
 แห่ง สุริย เทพ บุตร นั้น ได้ ชื่อ ว่า สุริย พیمان ๆ นั้น มี เทพบุตร อาไศรย
 อยู่ ต้น กาด เป็น นิจ ปฐมกบ้ บัคมนต์ดำนั้น หิ จึง มี คำ ว่า ว่า จริง อยู่
 เหตว่า มนุษย์ ทงหลาย ใน กาด เมื่อ ปฐม กบ้ คือ เมื่อ แรก ตั้ง กบ้ ชนใหม่ ๆ
 นั้น ย่อม มี สรีโรภาส รัศมี กาย ส่อง สว่าง ไป ใน ทิศา นฤค เป็น นิจกาด ต้น
 ทง กวาง วัน และ กวาง คัน เสมอ กัน และ มนุษย์ ทงหลาย เหตว่า นั้น ครั้น มี
 รัศมี กาย อันตรธาน เหตุ ที่ ประกอบ พรหม ด้วย ออกุศต ขรรณ มี โสภ เป็น ต้น

อริยปริต

ในบทคือ อสุรินเทน นั้น พระอาจารย์เจ้าตั้ง เป็น อรรถวิคคหะ เป็น ปฐม
 นัยว่า อสุรินฺติ นปฺปภาตฺถนํ คตฺติ อสุรา แปล ความ อรรถวิคคหะ ว่า
 เย ตตฺตา อ้นว่า ตตฺว ทงหลายไต อสุรินฺติ ย่อม ไม่แกตฺว กถา
 อสุรินฺติ เมฆะ นปฺปภาตฺถนํ คตฺติ ย่อมไม่ ตว่าง รุง เรือง อิติ เหตุคัง นั้น
 เต ตตฺตา อ้นว่า ตตฺว ทงหลาย นน อสุรา ชื่อว่า อสุรา ตตฺตา อ้นว่า
 ตตฺว ทงหลาย อสุรา ไม่แกตฺว กถา อธิบาย ว่า ตตฺว ทงหลายไต มิได้แกตฺว
 กถา เมฆะว่า มีวิคคหะ มิได้ ตว่าง รุง เรือง ตตฺว เหล่า นั้นได้ ชื่อว่า อสุร
 ฺวา อีกนัย หนึ่งที่ คำรบ สอง ว่า เย ตตฺตา อ้นว่า ตตฺว
 ทงหลายไต อสุรปฏิบคฺกา เป็น ขาศักก แก่ เทวดา เต ตตฺตา อ้นว่า
 ตตฺว ทงหลาย นน อสุรา ชื่อว่า อสุร อธิบาย ว่า ตตฺว ทงหลายไต เป็น
 ปฏิบคฺก ขาศักก กับ เทวดา ตตฺว เหล่า นั้น ชื่อว่า อสุร
 และ คติย นัย มี อตฺถ วิคคหะ ว่า อิ้นฺทติ ปรมิสฺสริยํ กโรคฺติ
 อิ้นฺโท แปล ตาม อตฺถะ วิคคหะ ว่า โย อสุโร อ้นว่า อสุร คนใด
 อิ้นฺทติ เป็นใหญ่ อิ้นฺทติ เมฆะ กโรติ ย่อม กระทำ ปรมิสฺสริย
 ฺซึ่ง ภาวะ เป็นใหญ่ กว่า อสุร ทงหลาย อ้น อิติ เหตุคัง นั้น ได้ อสุโร
 อ้นว่า อสุร นั้น อิ้นฺโท ชื่อว่า อิ้นฺโท อสุโร อ้นว่า อสุร อิ้นฺโท
 เป็นใหญ่ อธิบาย ว่า อสุร คนใด เป็นใหญ่ กว่า อสุร ทงหลาย อสุร คน นั้น
 ได้ ชื่อว่า อิ้นฺโท
 อีกนัย หนึ่ง ที่ คำรบ ๔ มีบท วิคคหะ ว่า อสุโร ๑ ได้ อิ้นฺโทจาทิ
 ๑ อสุรินฺโท แปล ความ ตาม อตฺถะ วิคคหะ ว่า ได้ อสุโร ๑ อ้นว่า
 อสุร นั้น ก็ดี อิ้นฺโท ๑ เป็นใหญ่ ก็ดี อิติ เหตุคัง นั้น ได้ อสุโร

อันว่าอสูร นั้น อสูริน โท ชื่อว่า อสูริน โท อสูโร อันว่า อสูร
 อสูริน โท เป็นใหญ่ กว่า อสูร อธิบายว่า อสูร คนใด เป็นใหญ่ กว่า อสูร
 ทงหลาย อสูร คน นั้น ได้ ชื่อว่า อสูรินทร คือ ได้ แก่ ราหู และ อสูรินทรราหู
 นั้น และ เป็น ผู้จับ ชั่ง พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ ด้วย ตำมารต มี กถัน เข้า
 เป็น ต้น และใน บท คือ มา ราหู คิถิ จริ อันตถิกเข ปรี มน
 นั้น สัมเด็จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ จึง ได้ มี พระพุทธรูฏิกว ครตติ แก่
 อสูรินทรราหู นั้น ว่า ตถุร อสูรินทรราหู ท่าน อย่าได้ กถา กถัน พระสุริย เทพบุตร
 อัน ดำเนิร ใน อากาศ ปราศจาก รอย นัน เอย ท่าน จง ปล่อย เกิด อย่า

เบียด เบียด พระสุริย เทพ บุตร ผู้เป็น ดาวจก บริษัท ของ ตถาคต เอย ดัง มี
 มี คำ ปุจฉา ว่า ก็ ปเนต ตํ คิถติ อสูรินทรานุนั้น ยัง จะ
 อาจ สามารถ กถา กถัน พระสุริย เทพ บุตร ได้ เจียว หรือ ประการใด

วิดิชันว่า อาม คิถติ เขอ อสูรินทรานุนั้น อาจ สามารถ จะ กถา
 กถัน พระสุริย เทพ บุตร ได้ จึง มี คำ รับ ว่า ราหูตถหิตตภาโว มหา
 จึง ชย อตภาพ ร่าง กาย แห่ง อสูรินทรานุนั้น โดใหญ่ ก็ จะ กำหนด โดย สูง
 นั้น ได้ ๔ พัน กับ แปด ร้อย โยชน์ พาหิณตรมตัสส แชน แต่ ตะ ข้าง
 ยาว ๓๒๐๐ โยชน์ กาย หนจ ๖๐๐ โยชน์ คีระชะ กว้าง และ ยาว ๘๐๐ โยชน์
 หน้าผาก กว้าง ๓๐๐ โยชน์ ระหว่าง คิ้ว ยาว ๕๐ โยชน์ จมก
 ยาว ๓๐๐ โยชน์ ปาก กว้าง ๒๐๐ โยชน์ อก ๓๐๐ โยชน์ ส่ามื่อ
 และ ส่า เท้า กว้าง ๒๐๐ โยชน์ ข้อม นว มีอ และ ข้อม นว เท้า ยาว ๕๐ โยชน์
 โส จัน ทิมสุริเย วิโรจมานเ ทิตถวา อสูรินทรานุนั้น ครัน แดเห็นพระจันทร์
 เทพ บุตร และ พระสุริย เทพ บุตร อัน มี วัคมี รุ่ง เรืองไฟ ไรจ ก็ มี จิตร พิโรช

บังเกิด ความ ฤษยา ด้วย สามารถ แห่ง เหว หลัง มา ตก เค็อน ก็ ไป ยืน คอย
 อยู่ใน มรรควิถึ อัน เป็น ที่ ดำเนิร แห่ง พระจันทร และ พระอาทิตย์ แล้ว ก็ เข้า
 ปาก ใต้ คอยรับ พิมาณ แห่ง พระจันทร และ พระอาทิตย์ ๆ นั้น ก็ เข้า ไป ใน ปาก
 แห่ง อสุรินทราหู อัน ฤกได้ ๓๐๐ โยชน์ หน้า พัดก พัง กตัว เปรียบ ปาน ดัง
 ขม มหา นรท อันใหญ่ วิมานเอ ขิวคตลา เทวดา นางเทพ อักษร กัตยา
 ทงหลาย ซึ่ง เป็น บริวาร แห่ง พระจันทร และ พระอาทิตย์ อัน อยู่ใน ทิพย
 พิมาณ นั้น มรณภเยน ศษ วิธา ต่าง, องค์ ต่าง ก็ สดุ้ง ตกใจ กตัว
 แต่ มรณภโย เป็น ก้าง ก็ ร้อง กระกรัด หัวค หัวต ด้วย สัททระ ฉ่าเนียง เป็น
 อัน ดัง ชน พรหม กน ทง ต้น โส ปน วิมาน ฤททจิ หัด เณ ฉาเทติ
 และ อสุรินทราหู นั้น บาง ที่ ตี ปก บัด ซึ่ง ทิพย พิมาณ แห่ง พระจันทร พระอาทิตย์
 ใต้ ด้วย ยามือ อันใหญ่ ได้ ๒๐๐ โยชน์ บาง ที่ ก็ พับ วิมาน ใต้ ไค้ คาง
 บาง ที่ ก็ เอา ต้น ฤค วิมาน ใต้ บาง ที่ ก็ อม วิมาน ใต้ ใน กระทบ แก้ม
 คุง หนึ่ง ว่า บุคคล อัน มริ โภค อาหาร และ อม คำ อาหาร ใต้ เหว ปน
 วาเรตุ น สัก โภค ก็ แต่ ทว่า อสุรินทราหู นั้น มี อาจ เพื่อ จะ ห้าม ซึ่ง ก้าง
 อัน ไป แห่ง ทิพย พิมาณ นั้น ใต้ ถ้า ก้าง ที่ ไป แห่ง ทิพย พิมาณ นั้น มี ก้าง
 มาก กว่า อสุรินทราหู ๆ มี อาจ เพื่อ จะ ให้ ทิพย พิมาณ นั้น หยุด อยู่ ใต้ ก็ เดิร
 ถอยหลัง คิด มา กับ ทิพย พิมาณ ไป ตาม มรรค วิถึ อัน เป็น ที่ ดำเนิร แห่ง
 พระจันทร และ พระอาทิตย์ นั้น สจเอ หิ มาเรตต์ สามี คี คณเฑ กัตวา
 คิวเรยัย ก็ ถ้า หาก และ ว่า อสุรินทราหู นั้น มี จิตร คิด ประทุษฐู วัช หมาย
 จะ ช่า พระจันทร พระอาทิตย์ เตี้ย และ อม ใน กระทบ แก้ม แล้ว และ ชน ยืน
 อยู่ ใต้ หน้า ที่ ทิพย วิมาน นั้น จะ ทำลาย อสุรินทราหู ให้ เป็น ช่อง คดอด ออก

ไปโดย บัณฑิต ภาค ข้าง เบน หลัง ถ้า มี ฉนั้น จะ คืน ไปโดย กำจัด ให้ ต้ม
 หาย ดง ข้า ไครย เหตุ ฉนั้น อสุรินทรากู จึง ได้ คิด ไป กับ ทิพย พิมาณ นม
 เอกฉิม ต้มเย บัด เสนทโกศโต ราชธา ณ ตมย ครอง ทนง ตม เตจ บรม
 กระษัตริย์ ทรง บัด เสนทโกศโต ราชเจ้า พระนคร ตำวดี ทรง พระราช คำริ ว่า
 อสุรินทรากู กับ พระจันทร์ เทพ บุคร และ พระสุริย เทพ บุคร นี้ จะมี เวลา
 นุเวร พยาบาท กัน ไว้ เป็น ประการใด หมอ จึง ได้ เป็น ข้าศึก จับ กุม กัน
 เหนือ ไป ฉนั้น อย่า เอยุ จำ เรา จะ ออกไป เผ้า องค์ ตม เตจ พระ มหา กรุณา
 กราบ ทูล ทาม ดูให้ รู้ แจง ใน ปริมกรรม แห่ง พระราช และ พระจันทร์ พระอาทิตย์
 ใน กาด บัดนี้ อติ จิน เตศจา บรม ขติยา ขบตี ครน ทรง พระราช
 คำริ ฉนี้ แล้ว จึง เตจจ พระราช คำเนิร ออก จาก พระราช นิเวศน์ พร้อม ด้วย
 หมุ่ม มุข มาตยา ข้า ทูล ทออง ชุด พระบาท เป็น อัน มาก โดย เตจจ พระราช
 คำเนิร ออก ไป เผ้า ตม เตจ พระคำตดา ณ พระ เขตวัน มหาวิหาร ภควันต์
 อภิวาเขตวา ครน ถึง ถวาย นมัสการ ตม เตจ พระ ผู้ ทรง สวัสดิ์ติ ภาคย์ แล้ว
 ทรง นิสัยนาการ ณ เอกมณตฐาน ที่ ควรว ส่น สด ข้าง หนึ่ง จึง มี พระราช
 ปุจฉา กราบ ทูล ทาม ว่า ภันเต ภควา ข้า แต่ ตม เตจ พระ ผู้ ทรง
 พระภาคย์ เจ้า ข้า พระองค์ มี ความ สงสัย ยิ่ง นัก ด้วย อสุรินทรากู กับ
 พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ น เหตุ ไฉน จึง ได้ จับ กุม กัน นน เหนือ ไป ฉนั้น
 แต่ใน เบน ปริมภาพ พระราช กับ พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ นน จะมี เวลา
 พยาบาท แก่ กัน เป็น ประการใด ขอ พระองค์ ได้ ทรง พระ กรุณา ครวดี แสดง
 ให้ แจง เกตา แก่ ข้า พระพุทธเจ้า ณ กาด บัดนี้

ภควา ถ้า คับ นน องค์ ตม เตจ พระ ผู้ ทรง สวัสดิ์ติ ภาคย์ เจ้า จึง มี

พระพุทธรูป ๑๖ พระพุทธรูป กถาว่า มหาราช คุกร พระราช สมภาร ผู้ประเสริฐ
 อสุรินทรราช กับ พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ นี้ ได้ผูกเวรกัน ไว้แต่ใน เบื้อง
 บูรีนภพ โนน คุกร มหาราช บพิตร อัครเศ อีโต ภัทรกับปโต
 ใน อดีตกาล ถ่วง แล่น นาน นับ ถอยหลัง ตั้งแต่ ภัทรกับ น ถึงไปได้ ๖ หมื่นกับ
 บังเกิด สมฤกษ์กับ อื่น หนึ่งใน ที่ ๕๓ กับ ทก หมื่น กับ น มี คฤหบดี ผู้หนึ่ง
 ชื่อ ว่า กนธ คฤหบดี มี ปรกติ อยู่ ณ เมือง หังษวดี นคร คฤหบดี นมี บุตร
 ชาย ๓ คน บุตร ผู้ใหญ่ นมี ชื่อ วิจิตรกุมาร บุตร คน กลาง ชื่อ ว่า
 กฤต กุมาร บุตร เล็ก ชื่อ ว่า วุช กุมาร และ วุช กุมาร นมี ก่าตั้ง
 กาย มาก กว่า พี่ ชาย ทั้ง ๒ คน เขกทีวดี ครั้น อยู่ มา ณ กาล วัน หนึ่ง
 พี่ น้อง ทั้ง ๓ คน นมี ชวน กัน กระทำ สบง หม้อ หนึ่ง จึง แบ่ง บ้าน เป็น พนักงาน
 คน ละ หนึ่ง ๆ ส่วน น้อง ชาย น้อย นมี เป็น พนักงาน ข้าง ก่อไฟ พี่ ชาย
 กลาง นมี เป็น พนักงาน ตก แต่ง เครื่อง ปรัง พี่ ชายใหญ่ นมี เป็น พนักงาน
 ข้าง การ ต แด คีบ สุก จืด และ เค็ม และ ใส เครื่อง ปรัง ลงใน หม้อ ครั้น เมื่อบ
 ตั้ง หม้อ ขึ้น ไว้ บน เตาไฟ แล้ว น้อง ชาย น้อย นมี ก็ ก่อไฟ จะให้ สุก ชน
 ไฟ ก็ ไม่ สุก ชน ได้ เลย ที่ นมี ควณไฟ ก็ กดุม กดบ ตระหลบไป ควณไฟ
 ก็ เขก ตา พี่ ชายใหญ่ ๆ ก็ จึง โกรธ ว่า แต่ จะ ก่อไฟ ให้ สุก ชน เท่านั้น ก็ ไม่ ได้
 ชวน นกหนา ว่า เตา นมี แลว ก็ เขา ตา ทพพ กวณ หม้อ นมี วัน หนึ่ง เห็น อ ศรัษระ
 แห่ง น้อง ชาย น้อย ส่วน ว่า พี่ ชาย คน กลาง นมี เตา ก็ เขา ด้วย พี่ ชายใหญ่
 เห็น ชอบไป ด้วย พี่ ชายใหญ่ ตก ว่า ช่วย กัน ช่ม เหนง คำว่า ไม่ คิด ว่า เป็น
 น้อง ของ ตน ฝ่าย น้อง ชาย น้อย นมี ก็ มีความ พิโรธ จึง ผูก อาฆาฏ
 พี่ ชาย ทั้ง สอง ไว้ ว่า ท่าน ทั้ง สอง มารวม กัน ช่ม เหนง เรา นกหนา ควร และ

หรือ เขา คำ ทพพิ ต์ ศิวะ เรา ๆ เบน น้อย กว่า ท่าน ๆ จึง รุม กัน ช่ม เหวง เราได้
ชาติ นี้ เรา กระทำ ตอบ แทน แก่ แค้น ไม่ ได้ ก็ แฉง ไป เกิด เมื่อ บังเกิด ไป ใน
ชาติ หน้า ขอ ให้ เรา มี เศษ นภาพ มาก อาจ สามารถ จะ ช่ม ชี เศษ นภาพ
แห่ง ท่าน ทั้ง สอง ได้ หนึ่ง ท่าน ทั้ง สอง ช่ม เหวง เรา ให้ ได้ ความ แค้น เคือง
ใจ ฉนใด บังเกิด ไป ใน ชาติ เบื้อง หน้า ขอ ให้ เรา ได้ ช่ม เหวง ท่าน ให้ ได้
ความ เคือง แค้น เหมือน กัน ฉน ึ่ง ทุก ๆ ชาติ เกิด เหว เวร พันธิ
น้อง ชาย น้อย นน ผูก ขาฆาฏ ของ เหวไว้ แก่ พี่ ชาย ทั้ง สอง ฉน เปน เดิม
เหตุ แรก ผูก เหว กัน มา ครน บังเกิด ไป ชาติ หน้า ก็ ได้ ช่ม ชี พี่ ชาย ทั้ง สอง
นน ฉน ชาติ ทง หาย เปน ฉน มาก ด้วย กำตั้ง เหวร พยาบาท ช่ง ผูก ไว้ นน
เวสต์ถุ ส้ม มา ส้ม พุท ธกาเถ ครน มา เมธ ส่า สนา ส้ม เต็จ พระ พุท ธ เจ้า ผู้ ทรง
พระนาม ชื่อ ว่า เวสต์ถุ นน ชน ทั้ง ๓ คน พี่ นอง นน ก็ ได้ มา บังเกิด เปน พี่
น้อง กัน ทั้ง ๓ ได้ ถวาย บิณฑบาต ทาน แก่ ส้ม เต็จ พระ เวสต์ถุ ส้ม มา ส้ม พุท ธ เจ้า
นน รววม กัน ทั้ง ๓ คน พี่ นอง พี่ ชาย ใหญ่ นั้น เขา จัง หัน บิณฑบาต ได้ ใน
ภาชนะ ทอง คำ แฉง แฉง ถวาย ปราถนา จะ ให้ รัศมี ดัง สีทอง พี่ ชาย กตาง นั้น
เขา จัง หัน บิณฑบาต ได้ ใน ภาชนะ เงิน แฉง แฉง ถวาย ปราถนา จะ ให้ มี รัศมี ดุจ
สี เงิน น้อง ชาย น้อย นน เขา จัง หัน บิณฑบาต ได้ ใน ภาชนะ ดิน แฉง แฉง
ถวาย ปราถนา ให้ มี กาย นน โต ใหญ่ ด้วย อานิสงษ ที่ ได้ ถวาย บิณฑบาต
ทาน ถาด คร่ง นน หาก อานวย ผล อิม สัม พุท ธุ ปาเท ครน มา ใน
พุท ธุ บาท ส่า สนา ของ ศกาคค ใน ภัท ธ กตป น พี่ นอง ๓ คน นน ก็ ได้ มา
ชูปติ บังเกิด ใน ที่ เสงว ทิพย สัม บัต ฉน ด้วย กัน พี่ ชาย ใหญ่ นั้น ได้ มา บังเกิด
เปน พระ สุริย เทพ บุตร มี รัศมี ดุจ สี ทอง พี่ ชาย กตาง นั้น บังเกิด เปน

พระจันทร์ เทพ บุตร มี รัศมี ดุจ ด้ เงิน เสด็จ ทิพย สัมบัติ อยู่ใน ชั้น จาก
 มหาราชาเทวโลก ทั้ง สอง องค์ พระสุริย เทพ บุตร นั้น เสด็จ สัมบัติ อยู่ใน
 ทิพยพิมาน ทอง มี รัศมี อัน ร้อน ถัด พระจันทร์ เทพ บุตร นั้น เสด็จ ทิพย
 สัมบัติ อยู่ใน พิมาน เงิน มี รัศมี อัน เย็น อ่อน ฝ่าย น้อง ชาย ผู้น้อย นั้น
 ได้ มา บังเกิดเป็น อสุรินทรากู มี กาย อัน ไคใหญ่ เสด็จ ทิพย สัมบัติ เป็น
 อุปราช ฝ่าย หน้า แห่ง ไพบจิตราสูร ใน อสุร พิภพ ภายใต้ เขา พระ ฤเมรุ
 แต่ ทว่า ชน ทั้ง ๓ นั้น ต้อง บังเกิดใน เหว ถัดกัน ที่ สำหรับ เป็น เหว กัน ด้วย
 อำนาจ เหว ที่ คน ได้ ผูก แก่ กัน ไว้ แต่ใน ปริมภพ นั้น มหาราช คุกร มหา
 ราชนพิศร พระจันทร์ เทพ บุตร และพระสุริย เทพบุตร ซึ่ง อสุรินทรากู นั้น ตาม จับ
 กุม่ กัน อยู่เนื่อง ๆ ฉนั้น ด้วย สามารถ เหวา นุเวร ได้ ผูก ไว้ แต่ หนหลัง
 เหตุ ฉนั้น บุคคล พึง ระวัง เสีย ซึ่ง เหว อย่าได้ ผูก เหว ไว้ แก่ บุคคล ผู้ ไค
 ผู้ หนึ่ง พึง ชูดำห้ ขุด ถัดกัน เสีย ซึ่ง ราก แก้ว แห่ง เหว ถัดๆ คือ โท โส่ ๆ อัน
 มี ลักษณะให้ ชง โกรธ เคียด แค้น น แด ได้ ชื่อว่า ราก แก้ว แห่ง เหว โท โส่
 ยังมี อยู่ใน ต้นตาน แด้ว ก็ เป็น ราก แก้ว ให้ เกิด ต้น เกิด ตำ เกิด กิ่ง เกิด ก้าน
 คือ เหวา นุเวร พยาบาท อาฆาต พังปวง บุคคล ผู้ มี บัญญา พึง แด้ว หา
 ตาม อัน คน ถัด ถัดๆ คือ อชิวงษณะ ชนคี่ คดี เสีย ซึ่ง ราก แก้ว แห่ง เหว
 ถัดๆ คือ โท โส่ นั้น เมื่อ โท โส่ บังเกิด ชน แด้ว แด้วระวัง เสียได้ เหวา พยาบาท
 พังปวง ก็ พดอย ระวัง ไป ต้น จะได้ เป็น เหวา นุเวร ถีบไป หา มิได้ ถ้า ระวัง
 โท โส่ ลง เสีย มิได้ แด้ว ก็ เป็น เหตุ ที่ จะ ผูก อาฆาต พยาบาท กัน ถีบไป ใน
 เบื้องหน้า ดุจ อสุรินทรากู กับ พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ ฉนั้น

ส้อย เขา เสียให้ จึง ได้ ถ้า หมัก หมมไว้ แล้วไม่ ใช้ ส้อย เขา เสีย นั้น ก็ จะ
 เหมือน พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ อัน แกรง กัด วราหู ไม่ อาจ ต่อ สู้อัน นั้น ใจ
 ความ ว่า องค์ สมเด็จ พระสัมพุทธเจ้า มี พระพุทธ ฎีกา ตรัส โปรต ประทาน
 พระธรรม เทศนา แก่ สมเด็จ บรม ภาระศรัทธา บัด เสด็จ โศกธราช ด้วย ประการ นั้น
 จึง มี คำ พระอรรคกถาจารย์ โจทย์ เข้า มา ว่า จันทร ปริต สูตร กับ สุริย
 ปริต สูตร นั้น เหตุ ไฉน สมเด็จ พระ สัมพุทธเจ้า จึง ตรัส เทศนา ไม่
 เหมือน กัน ข้าง จันทร ปริต สูตร นั้น พระพุทธ องค์ เจ้า จะ ได้ ตรัส ว่า
 พระจันทร์ เป็น บริษัท ของ พระองค์ นั้น หา มิได้ ข้าง สุริย ปริต สูตร นั้น
 พระพุทธ องค์ เจ้า ตรัส ว่า พระสุริย เทพ บุตร เป็น พุทธ บริษัท ของ พระองค์
 ตรัส ไม่ เหมือน กัน ฉะนั้น อาไศรย เหตุ เป็น ประการ ไต พระจันทร์ เทพ บุตร
 และ พระสุริย เทพ บุตร ทั้งสอง นั้น ได้ พระโศดา ปติผล แต่ ครั้ง ได้ พัง พระธรรม
 เทศนา มหา สมัย สูตร ฌณา มหา จัน โทถ์ กรุง กบิลพัสดุ์ พระจันทร์ ก็ ได้
 ดำริ้ง พระโศดา พระอาทิตย์ ก็ ได้ ดำริ้ง พระโศดา เหมือน กัน ทั้งสอง
 องค์ แล้ว เหตุ ไฉน สมเด็จ พระพุทธ องค์ เจ้า จึง มิได้ ตรัส ว่า เป็น บริษัท
 ของ พระองค์ เหมือน กัน เจ้า ตรัส เรียก แต่ พระอาทิตย์ องค์ เดียว ว่า เป็น
 บริษัท ของ พระองค์ พระจันทร์ นั้น พระพุทธ องค์ มิได้ ตรัส ว่า เป็น บริษัท
 ของ พระองค์ ด้วย เหตุ ผล เป็น ประการ ไต

จึง มี คำ วิถี ชนา ว่า ใน คัมภีร์ จักรวาห ที่ป็น นั้น แก่ เนื้อ ความ ไว้
 ว่า พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ เป็น จาตุ มหาราชิกา เทวดา มี อายุ ๕๐๐ ปี
 ทัพย์ นับ เป็น ปี ใน มนุษย์ ได้ ๘ ล้าน ปี เหตุ ฉนั้น และ พัง เขา ใจ เกิด ว่า
 พระจันทร์ เทพ บุตร ที่ ได้ พัง มหา สมัย สูตร และ ได้ ดำริ้ง พระโศดา ปติผล นั้น

จุติ ถ่วงไป แล้ว พระจันทร์ ที่ อสุรินทราหูจับ เมื่อ ครอง สมเด็จพระพุทธสัมพันธมุนี
 เสด็จมา ประทับอยู่ ณ พระเชตุวาราม นน เป็น พระจันทร์ของค โชน บังเกิด ชนใหม่
 มิใช่ พระจันทร์ ที่ ได้ สำเร็จ พระโสดา ปัตติมา ของค นน เหตุใด เหตุถึง นั้น
 สมเด็จพระพุทธ องค์ เจ้า จึง มิได้ ตรัส เรียก ว่า เป็น บริษัท ของ พระองค์ ช่าง
 ฝ่าย พระอาทิตย์ นน ยัง มิได้ จุติ เป็น องค์ พระอาทิตย์ ที่ ได้ สำเร็จ โสดา นน เอง
 เหตุ ถึง นั้น สมเด็จพระ มหากรุณา จึง ได้ ตรัส เรียก พระอาทิตย์ ของค นน
 เป็น บริษัท ของ พระองค์ บันทิตย ผู้มี ปรีชาญาณ พัง ดันนิฐาน เกิด ว่า
 ทิพย ทิमान อัน เป็น นิवास ฐาน ที่ อยู่ แห่ง พระ จันทร์ เทพ บุตร และ พระ จริย เทพ
 บุตร นน ประดิษฐาน ตั้ง อยู่ ณ ภาต กำหนด อายุ กับ หนึ่ง แต่ ฝ่าย ของค
 พระจันทร์ และ พระจริย เทพ บุตร นน มี กำหนด อายุ ได้ ๕ ล้าน ปี จะ ได้
 ตั้ง อยู่ ณ อายุ กับ หนึ่ง เหมือน ทิพยทิวาน ชน เตือน ตาม วิถันน หามิได้ ถึง
 กำหนด อายุ ได้ ๕๐๐ ปี ทิพย แล้ว ก็ จุติ ถ่วง ไป พระจันทร์ และ พระ จริย
 เทพ บุตร ที่ บังเกิด ชนใหม่ ๆ นั้น ก็ เข้า อยู่ ใน วิมาน ซึ่ง เติร อยู่ ตาม วิถ
 แทน ที่ พระจันทร์ พระอาทิตย์ ชน จุติ ถ่วง ไป แล้ว นน ถ้า มี ผู้สงสัย สอด
 ตาม เข้า มา ว่า พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ นน สี่ ผลัด ด้ว เปลี่ยน ด้ว กัน
 ของค น จุติ ถ่วงไป แล้ว ของค โชน มา บังเกิด ชน แทน ที่ อีก เถา เมื่อ บังเกิด
 ผลัด เปลี่ยน กัน อยู่ ณ เหตุ ไฉน จึง ว่า ราหู เผาจับ เผา กุม ทุก ๆ ของค ไป
 ตก ว่า ราหู กับ พระจันทร์ และ พระอาทิตย์ เป็น พี่ น้อง กัน เป็น เหวr กัน ดัน
 ทุก ๆ คน เหมือน แดง มา แล้ว นน หรือ เป็น ประการใด ถ้า มี ผู้สงสัย สอด
 ตาม เข้า มา นน พัง วิถันน แก่ ว่า เขอ จะ เป็น พี่ น้อง กัน เป็น เหวr กัน
 เช่น นน ทุก ๆ ของค เหมือน อย่าง แดง มา นน หามิได้ ที่ เปน เหวr กัน

ถึรียปรึค

เซ่น นห กั มึ ที่ เปน เเวร กั น อย่าง อึน ๆ กั มึ เปน พึนชง กั น กั มึ
 มึได้ เปน พึนชง กั น กั มึ ซึ่ง จะ เหม็ชน กั น นึน หามึได้ ช่าง ฝ่าย ว่า
 ราชู เต่า กั มึ ได้ มึ แต่ผู้ เดียว ก็ ผลค เป็ลยง กั น เกิด ชนแทน ที่ กั น เหม็ชน
 อย่าง พระจันทร พระอาทิตย์ ซึ่ง มงเกิด ชน ผลค เป็ลยง กั น นึน เมื่อ พระจันทร
 พระอาทิตย์ มึ แลว ราชู กั มึ ชน ถ้าหรับ กั น เปน ธรรมดาโตถ ซึ่ง ว่า มึ
 พระจันทร แลว พระอาทิตย์ แลว แลว จะไม่ มึ ราชู นึน หามึได้ มึ ราชู แลว
 แลว จะไม่ มึ พระอาทิตย์ พระจันทร นึน กั หามึได้ เหม็ชน อย่าง กาล ทุกวัน น
 ก็ พึง เข้าใจ เกิด ว่า อัฐรินทราชู ตาม จับ ตาม กุม พระจันทร พระอาทิตย์
 ชยู เมอง ๆ นึน ด้วย สำมารถ เเวร อึนได้ อึน นึน ซึ่ง ผลค พึนช วั้ แต่ ทน หลง
 ซึ่ง จะ ปรารค์จาก เเวร นึน หามึได้ อัฐ แท้แต่ ว่า เปน ราชู เปน พระจันทร
 พระอาทิตย์ แลว ก็ คง จะ เปน เเวร กั น พอ ลึน เหม็ชน กา กั น นก เค้า แมว
 กั น หนุ ๆ กั น พัง พอน นาค กั น ครุช ตาม ถ้าง ผตอายุ กั น เปน ลัศทร กั น
 เปน ธรรมดา ซึ่ง จะ เปน ลัศทร กั น แต่ตัว ๓ ล้อง ตัว เท่า นึน หามึได้
 เปน ลัศทร กั น ทง รอย ทง พน ทง หมน ทง แลน เปน ลัศทร กั น ลึบ ๆ มา
 ชัว กั น ชัว กั น และ มิ นึนได้ อัฐรินทราชู กั น พระจันทร พระอาทิตย์ น
 ก็ เปน ลัศทร กั น ลึบ ๆ มา มึ อปุมย เหม็ชน ดง นน ครน เปน ลัศทร กั น แลว
 ก็ พึง เข้าใจ เกิด ว่า เปน ด้วย อานาจ แห่ง เเวร อึน จะ ปรารค์จาก เเวร นึน
 หามึได้ ชย่า พึง ลึงไสย เลย ที่ ว่า จะ ปรารค์จาก เเวร นึน ๆ ชน ชือ ว่า เเวร
 แลว นึน มึ ชยู ทง ทุก ตัว ลัศคว โทโล่ มึ ชยู ครายโต เเวร กั น ชยู คราย นึน
 คอ เมื่อโต บันตุ ถึง มรรค และ ผล คัด โทโล่ เลยให้ ชาต จาก ลึนคาน ได้ แลว
 นน แลว ซึ่ง จะ ปรารค์จาก เเวร พยาบาท ทงปวง อึน ยัง มึได้ บันตุ พระ



สุริยปริต

อริย มรรค อริย ผล ก่อน ยัง เปน ปุณฺณ ประกอบ ด้วย ราคะ โทสะ โมหะ อยู่นั้น
 ที่ จะ ปราศจาก เวร นั้น หา มิได้ อาศัยรบ เหตุนี้ นักปราชญ์ ผู้ ประกอบ
 ด้วย ปรีชา พึง ถิ่นฐาน เกิด ว่า ราหู กับ พระจันทร์ พระอาทิตย์ ตาม จับ ตาม
 กุม กัน ขึ้น ทงปวง นั้น ด้วย ถ้ามารถ แห่ง เวร อันใด อัน หนึ่ง บังเกิด เปน อปรา
 ปวเวทนัยกรรม และ ข้อ ซึ่ง ถิ่นเต็ม เจ้า พระพุทธ องค์ เจ้า ครีต เทศนา ว่า
 อสูรนทราหู กับ พระจันทร์ เทพบุตร และพระสุริยเทพบุตร เปน พี่น้อง กัน นั้น พี่
 ชาย ค นอง ชาย ด้วย ตา ทพพ ก็ หนึ่ง ของ น้อง แล้ว และ มิได้ ใช้ ผูก เวร กัน
 ว่า หนึ่ง เณการ ศิว บุคคล จะได้ ว่า ทัว ไป ขึ้น ทุก ตัว ราหู และ พระจันทร์
 พระอาทิตย์ หา มิได้ พระองค์ ครีต เทศนา แก่ กรุง บัดเจนนทโกศลราช บรม
 กระทบ ครอง นั้น เณการ เทศนา ว่า แต่ พระ ราหู และ พระจันทร์ พระอาทิตย์
 ดำริบ นั้น ต่าง หาก บันจิต ผู้ มี ปรีชา พึง เข้าใจ เกิด ว่า ราหู พระจันทร์
 และ พระอาทิตย์ นั้น มิได้ มี อายุ ขึ้น อยุ่ ชั่ว กตปป์ ถึง กำหนด ขึ้น อายุ แล้ว
 ก็ จุตี ถ่วง ไป พระจันทร์ พระอาทิตย์ ของ หนึ่ง ก็ บังเกิด แทน ที่ ตั้ง พรรณา
 มา ณ หนึ่ง บุคคล กระทำ กอง การ กุศล ใน วัน จันตคาหะ และ วัน สุริยคาหะ
 นั้น ให้ พึง ตั้ง กตัญญู ไว้ เปน เมื่อง หน้า ให้ คิด ถึง คุณ พระจันทร์ และ
 พระอาทิตย์ อัน ต้อง ให้ ถ่วง แล้ว ก็ พึง ขุทิศ กตปนา แผล ผลไป ให้ พระจันทร์
 เทพ บุตร และ พระสุริย เทพ บุตร ให้ กุศล นั้น ช่วย คู่ม ครอง บ้อง กัน สรรพ
 ภัย พิบต อันตราย เมื่อ กระทำ ได้ นั้น แล้ว จะ ประกอบ ด้วย มหัทปสลา
 เมกานถงษ์ ยิง กว่า วัน อัน เปน ปกรติ ซึ่ง มี เมกานถงษ์ มาก ชน โดยพิเศษ นั้น
 ด้วย ถ้ามารถ กระทำ กตัญญู กตเวที ให้ เปน ปุเรจาริก เมื่อง หน้า ตั้ง วิธัชนา
 มา ณ วิธัชนา มาใน จันต ปริต สุตฺร และ สุริย ปริต สุตฺร ก็ จบ แต่เท่า นี้ ๗



รัชคคปริต

เขว้เม ฐคฺ เอกํ สมยํ ภควา สํวคฺตึยํ วิหริติ เขตฺตวเน
 ฌนถบณคฺทกฺสํสํ อารามเ คฺตร โข ภควา ภิกฺขุ ชามนเคสิ ภิกฺขโวติ
 ภททนเคติ เต ภิกฺขุ ภควโต บจฺจสิ สํสํ ภควา เขตฺทโวจ

ถ้าฉบับนี้ จะได้วินิจฉัยใน รัชคคปริตสูตร สืบต่อไป มีคำ พระยานนท
 เถร เจ้า กถาว ปฎิญาณ คนไว้ ใน เบื้อง ต้น รัชคคปริตสูตร นี้ เพื่อ จะ เป็ดอง
 เสีย ซึ่ง คน อัน มิได้ ครุสรู้ ด้วย สัมมภูฏญาณ แก่ พระธรรม ดังคำท ภเถร เจ้า
 ทงหลาย มี พระมหากัสสป เถรเจ้า เป็น ประธาน ใน กาด เมื่อ กระทำ ประณม
 รั้งกายนายว่า เขว้เม ฐคฺ เป็น อากติ ดังนี้ เมื่อ ความ ว่า ข้า แต่
 พระ มหาวริย กัสสป เขตฺ ฐคฺ ยัน ว่าพระสูตร อันนี้ รัชคคฐคฺ นาม
 ฐคฺ ว่า รัชคค ปริต ฐคฺร เม เมาะ มยา อัน ข้า พระพุทธเจ้า ผู้ชื้อ ว่า
 ชานนท ฐคฺ หากได้ สดับ มา ด้วย โสตทวาร วิถึ มี โสต วิญญาน เปน
 ประธาน แล้ว และ ทรงไว้ ภควโต สัมมชฺชา แต่ ที่ เถาะ พระภิกฺคร แห่ง
 สมนเคจ พระธีรเวษณู ผู้ ทรง พระภาศย์ เหว่ อากาเรน ด้วย อากาเร ดังนี้
 มิได้ คธาท เกถอน เปน ยัน อัน คำ พระยานนท ปฎิญาณ คน แต่ เท่า นี้
 เมฆ พระยานนท เถรเจ้า กถาว คำ ปฎิญาณ เป็ดอง คน แล้ว จึง ดำเนิร นิทาน

วัตถุประสงค์ปรุณมี สัมคโค หุควา อิทานิ เทวราชานุสาดเนบี สัมคโคติ
 สักโก แปรเนอ ความว่า โย เทวปุตโต อันว่า เทพบุตร ของคโค
 เปรนผู้สามารถใน กิริยาอัน ยัง วัตถุประสงค์ ๘ ประการ ให้บริบูรณ์ใน การ
 ปางก่อน กัตติ และ เปรนผู้สามารถใน กิริยาอันให้ โอวาท ความ ตั้ง สอน
 เหตุ เปรน พระยา แห่ง เทพยดา ทงหลายใน กาส บัดนี้ กัตติ โส เทวปุตโต
 เทพ บุตร ของคค นั้น จึง ได้ นาม ชื่อว่า สักโก ด้วย ความ เปรนผู้ อัจหาญ
 อธิบายว่า สัมคเคจ อมรินทรา อิทาช ทรง พระนาม ชื่อว่า สักโก นั้น เพราะ เหตุ
 ที่ เปรนผู้ อัจหาญ ใน กิริยาอัน ยัง วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ ๘ ประการ ให้
 บริบูรณ์ ใน สันดานใน การ ก่อน นั้น ประการ ๑ เหตุ เปรนผู้ อัจหาญใน การ
 ที่ จะให้ โอวาท ความ ตั้ง สอน แก่ เทพยดา ทงหลายใน สอง ชั้น พ่า ใน กาส
 เมื่อ ได้ บังเกิด เปรน อมรินทรา อิทาชนี้ ประการ ๑ และ บท คือ เทวานมิน โท
 นั้น มี อคตระวิคคหะว่า เตตเตวานัน อิทคคิ ปรมิสสรีย บัคโคติ อินโท
 ดังนี้ แปรตาม อคตระวิคคหะว่า โย เทวปุตโต อันว่า เทพบุตร ของคโค
 อิทคคิ เปรนใหญ่ เตตเตวานัน กวา เทวดา ทงหลายอัน เคช อิทคคิ เมระ
 ปรมิสสรีย บัคโคติ เปรนผู้ ถึง เตว ซึ่ง ภาวะ เปรนใหญ่ ยิ่ง กวา เทวดา
 ทงหลายอัน อิติ เหตุตั้งนั้น โส เทวปุตโต อันว่า เทพบุตร
 ของคค นั้น อินโท ชื่อว่า อินโท เทวปุตโต อันว่า เทพบุตร อินโท
 เปรนใหญ่ อธิบายว่า เทพ บุตร พระของคโค เปรนใหญ่ กวา เทพยดา
 ทงหลายใน สอง ชั้น สวรรค เทพ บุตร ของคค นั้น ได้ นาม ชื่อว่า อินทะ คือ ได้
 แก่ สัมคเคจอมรินทรา อิทาช และ บท คือ เทเว ตาวคเตเต นั้น มี อคตระ
 วิคคหะว่า เตคเตเต สหปุญญการโน เขตถ วสัน คคิ ตาวคเตเต ดังนี้

แปล ตาม อรรถวิเศษว่า เทวา อันว่า เทวดา ทั้งหลาย เด็ดดี
 สาม สิบ สาม สหปัญญญการโน ผู้มี ปกติ กระทำ ซึ่ง บุญ กับ ด้วย กัน
 วัตน์ติ ย่อม อยู่ เขตต์ เทวโลก ใน เทวโลก นั้น อิติ เหตุ ตั้ง นั้น
 โส เทวโลก อันว่า เทวโลก นั้น ดาวดึงส์ ชื่อว่า ดาวดึงส์
 เทวโลก อันว่า เทวโลก ดาวดึงส์ เปน ที่ อยู่ แห่ง เทวดา ทั้งหลาย
 สาม สิบ สาม อธิบายว่า เทพ บุตร สาม สิบ สาม อัน ได้ กระทำ บุญ
 ร่วม กัน มา แต่ กาล เมื่อ ยัง เปน มนุษย์ อยู่ นั้น แล้ว และได้ บังเกิด เปน
 เทพดา อยู่ ใน เทวโลก ชั้น เดียว กัน เหตุ ตั้ง นั้น เทวโลก ชั้น นั้น จึง ได้
 นาม ชื่อว่า ดาวดึงส์ และ เทพดา ทั้งหลาย ซึ่ง ได้ นาม ชื่อว่า ดาวดึงส์
 เทวดา นั้น เรียก โดย โวหาร เหตุ ที่ ชาติ รวย ซึ่ง ดาวดึงส์ เทวโลก นั้น
 ใจ ความ ว่า สมเด็จ อมรินทร์ ธิราช ผู้ เปนใหญ่ กว่า เทวดา ทั้งหลาย ใน สอง ชั้น
 ฟ้า มี เทวบัญชา ครุฑ เรียก ดาวดึงส์ เทวดา ทั้งหลาย นั้น มา ตั้ง ว่า
 ภยิ วา ฉมภคคคิ วา โดมให้โล่ วา ครุฑา นะ ท่าน ทั้งหลาย ผู้ นฤ ทุกข์
 ความ สักดิ์ ตกใจ กตวิ กิตี สภาว ธรรม แห่ง กาย กิตี กิริยา ที่มี
 โดม ชาติ ชู ชั้น ชน พอง สยง เกตวิ กิตี ผู้ว่า บังเกิด แก่ เทวดา อัน ตั้ง อยู่
 ใน สังคราม นั้น แล้ว ท่าน ทั้งหลาย พัง แด่ ดู ซึ่ง ปลาย ขงไชย ของ เรา ใน
 โภชยนครถ นี้ เกิด ใน อรรถกถา ชัชคปริศ สูตร นั้น มี ข้อ วิถี ษณา ว่า
 โภชยนครถ ที่ เปน รต ทรง แห่ง องค์ สมเด็จ อมรินทร์ ธิราช นั้น ประมาณ
 โดย ยาว ได้ ๓๕๐ โยชน์ คือ ตั้ง แต่ เรือน รต ออก ไป ถึง งาม รต นั้น มี กำหนด

ได้ ๕๐ โยชน์ เรือนรถนั้นก็มีกำหนด ๕๐ โยชน์ ท้ายรถก็กำหนด
 ได้ ๕๐ โยชน์ เท่ากัน สัตว์ครุฑนโม โภชยนครถ นั้น แล้ว ไป ด้วย แก้ว
 เจ็ดประการ งามบรรจง อย่าง ยิ่ง ทุกสิ่ง ทุกอัน โยชนิกโก บัณฑิตโก
 ทิพ บดถึงก ที่ คง อยู่บน โภชยนครถ นั้น สูง ได้ โยชน์ หนึ่ง ฉลาด ไป ด้วย
 ราชา อาศน์ อัน แล้ว ด้วย ทิพย์ มี สัมผัส อัน เตอียด อ่อน เปน มหัทธมรัตน
 บวร บัจจัตถรณ อัน ประเสริฐ บังเกิด ด้วย บุญฤทธิ์ เสถียรฉัตร ที่ กาง กัน
 ณเมือง บน โภชยนครถ นั้น ก็ งาม พิศิตร ชาว บริสุทธิ์ มองได้ ไพโรจน์
 รัศมี สว่างไสวฉิ่ง อย่าง ประหนึ่ง ว่า มหา วิสุทธิ์ บรม จันทร มณฑลวิมต
 เสถียรัง คียาโลก อัน ปราภฏใน โภชม เมษวิถิ์ใน สรรท กาด สมัย คิโยชนิกโก
 เสถียร บวร ฉัตร นั้น สูง ดัง แต่ เรือน รถไป ตลอด ถึง ปลาย ยอด นั้น มี กำหนด
 ได้ ตาม โยชน์ โดย ประมาณ และ สรรพ เครื่อง อลังการ ประดับ รถ
 อัน เศษ นอกจาก เสถียร บวร ฉัตร นั้น จะ นับ จะประมาณ มิได้
 สหัตถ์สาขานิยา ยุคตภา โภชยนครถ นั้น เข้ม ด้วย อาษาไนยคณนา ได้ พัน
 หนึ่ง ถ้วน แล้ว ด้วย เทพ บุคร หาก สำป สรรนิรัน มิตร จำแดง แปลง ภาย
 เพราะ เหตุ ว่า สัตว์ เตยรณาน ทงหลาย นั้น เปน อเหตุก ปฏิสนธิ มิได้ บังเกิด มีใน
 สวรรค์ อไซ ปันส์ส อัทมเศยโยชนส์ตานิ อุกคโต โภชยนครถ
 นั้น มี ขงไชย สูง ๓๕๐ โยชน์ บก อยู่หน้า รถ ขง นั้น ประดับ ด้วย พวง
 พูระย่า แก้ว ต้อง วายุ รำพาย พัด แล้ว ก็ ส่ง สำเนียง อยู่ ถัง กว้าง
 เปรียบ ประดุจ สำเนียง ทิพศุริย เบญจางค นั้น เสนาะใน อำพร ประเทศ เวหา
 โภชยนครถ นั้น เปน รถ ทรง แห่ง ส้มเต๋จ อมรินทร์รา ใน กาด เมื่อ เส่คจ ออก

ผู้ที่ ยุกทภูมี้ กระทำ คือก สงคราม กับ ไพบิจิตรรา ผู้ กาด เมื่อ อสูร สงคราม
 และ สมเด็จพระ อมรินทร์า เด็ดๆ ออก ผู้ ประเทศ ที่ ยุกทภูมี้ นั้น บาง คาย ก็ ทรง
 โไพชนครถ บาง คาย ก็ ทรง พระยา ช้าง สมิตธิ คชาธาร คัว ประเสริฐ
 ผู้ ต่ แต่ สมเด็จพระ อมรินทร์า ทรง พระ จินตนา รุก ถึง สมิตธิ คชาธาร ใน
 กาดใด สมิตธิ เทพ บุตร ก็ แปลง กาย เป็น คชธาร ประคัม ด้วย คชาภรณ์
 อลังการ และ อรรพ อาวุธ พร้อม เด็ดๆ แล้ว ก็ มา ประคิษฐาน อยู่ ณ เบื้อง
 พระภักตร์ แห่ง สมเด็จพระ อมรินทร์า อภิรุษหัตวา สมเด็จพระ อมรินทร์า ก็ เด็ดๆ
 ขึ้น ผู้ หลัง พระยา ช้าง สมิตธิ คชา ธาร กับ ด้วย อินทระ เทพ บุตร ๓๒ พระองค์
 ลังคาม โขครติ เด็ดๆ ลง ผู้ ประเทศ อสูร สงคราม กระทำ คือก กับ ไพบิจิตรรา
 ผู้ ชน ยก อสูร เสนา ขึ้น มา แต่ อสูรพิภพ อัน ตั้ง อยู่ ภายใต้ เเชิง เขา พระเมรุ
 บัณฑิต พึง ตันนิฐาน เกิด ว่า พระยา คชาธาร ผู้ มี นาม บัญญัติ ชื่อ ว่า สมิตธิ นั้น
 เป็น ช้าง พระ ที่ หนึ่ง ทรง ใน กาด เมื่อ เด็ดๆ เข้า ผู้ อสูร สงคราม และ พระยา
 คชาธาร ที่ มี นาม บัญญัติ ชื่อ ว่า เฮอร์วณ นั้น เป็น ช้าง พระ ที่ หนึ่ง ทรง ใน กาด
 เมื่อ เด็ดๆ ไป ประพาศ เล่น ใน ส่วน อุทยาน

มี คำ ปุจฉา ว่า เหตุใดน อสูร เสนา จึง ขึ้น ไป รุก รบ พิกภพ ดาวดึงษ์
 นั้น เนื่อง ๆ เดิม เหตุ นั้น เป็น ประการใด
 วิถีชนา ว่า แต่ เดิม นั้ อสูร พิกภพ ตั้ง อยู่ ณ เบื้อง บน ยอด เขา
 พระเมรุ ครั้น มาช มาณพ ได้ ขึ้น ไป บังเกิด เป็น พระอินทร์ ๆ คิด พร้อม
 ใจ กัน กับ บริษัท แห่ง ตน จับ อสูร อัน เม่า ผู้ ว่าง ลง มา จาก ยอด พระเมรุ
 อสูร ทั้งหลาย ตก ลง มา จาก พระเมรุ นั้น จะได้ เป็น อันตราย ถึง โด สิ่ง หนึ่ง

หา มิได้ อาศัยรบ ด้วย อาณาภพ บุญ แห่ง อสูร ทั้งหลาย นั้น จึง บังเกิด
 อสูร พิภพ ขึ้น มาภายใต้ พระเมรุ อสูร จึง ได้ ตง อยู่ใน อสูร พิภพ จึง เกิด
 รบ เกิด สงคราม กัน จับ เต็ม แต่นั้น มา

บัด นี้ จะ ได้ ก่อร่าง โดยดำตบจับความ เมื่อก่อน แต่ แรกดนม เต็ม อมรินทร์
 ยัง เปน มาฆ มาณพ อยู่ ใน มนุษย์ นั้น มา ความ ว่า เต็ม ที่ เมื่อ ดนม เต็ม
 อมรินทร์ ยัง เปน มาฆ มาณพ อยู่ ใน มนุษย์ นั้น อยู่ ใน บ้าน อจตคาม แดงตง
 ตาม อรรถกถา พระธรรม บท นั้น ว่า กิร ดัง ได้ ตบจับ มา ใน อดีตกาล ดัง
 แล้ว แต่ หลง ยังมี มาฆ ผู้หนึ่ง ชื่อ ว่า มาฆ มาณพ อยู่ ใน บ้าน อจตคาม อัน
 เปน แคว้น แคว้น แห่ง มคธ ราชรัฐชนบท กัมมัตถฐานัน คันทวา มาฆ มาณพ
 นั้น ไป ตู ที่ กระทำ การ กับ บุรุษ ที่ เปน เพื่อน บ้าน เพื่อน เรือน กัน อดีตน
 วิดีฐานัน ประเทศ ที่ คน ยืน นั้น มาฆมาณพ บัด กวาด ให้ ปราศจาก หยาก เยื่อ
 และ ผืน กระทำ ที่ นั้น ให้ สอาด สอาด บุรุษ ที่ เปน พวก เพื่อน ก็ มา จึง เขา ที่
 ซึ่ง มาฆ มาณพ บัด กวาด อยเนตวา กน มาฆ มาณพ ออก เตี้ย ด้วย แขน
 แล้ว ก็ เข้า อยู่ใน ที่ ของ มาฆ มาณพ ๆ ก็ ไม่ ซึ่ง ไม่ โกรธ ออก จาก ที่ นั้น
 แล้ว ก็ ไป กวาด ที่อื่น อีก เต่า เพื่อน กัน เห็น ว่า กวาด เตียน ๆ ก็ ไป จึง
 เขา อีก เต่า ตัด แท้ แต่ กวาด เตียน ๆ แล้ว ก็มี ผู้ มา จึง เขา ที่ มาฆ มาณพ
 ก็ มีความ ยินดี ว่า ชม ทั้งปวง ได้ ความ สุข เพราะ เรา ๆ จะได้ บุญ นักหนา
 ปุนทิวเส เพตา รุ่ง เข้า มาฆ มาณพ ก็ ถือ เขา อยบ ไป ตก ที่ ปราบ พัน ให้
 ราบรื่น มี ประมาณ เต่า ปริมาณพล แห่ง ถาน แล้ว ก็ ให้ เพื่อน บ้าน
 ทั้งปวง อาศัยรบ กระทำ การ ใน ที่ อัน นั้น ตัดนมเย ถึง เทศกาล ทนาว

มาฆ มาณพ ก็ ก่อไฟให้ คน ทั้งปวง ได้ อาศัยรม ผิง ถึง เทศกาล ร้อน ก็ ตัก น้ำ
มา ตัง ไว้ ให้ คน ทั้งปวง ได้ อาศัยรม กิน อาบ ตาม ความ ปราถนา ครั้น แล้ว
มาฆ มาณพ ก็ แฉว ถาง มรคา ให้ คน ทั้งปวง ได้ อาศัยรม ไป มา เป็น ฌาศัฐ ภาพ
กาล เมื่อ แฉว ถาง มรคา นั้น ได้ พวก เพื่อน กระทำ เป็น ๓๓ คน ด้วย กัน
คาม โภช โภ ฝ่าย ว่า นาย บ้าน นั้น ปราถนา จะ ใคร ได้ กิน เศษ เป็น เนื่อ เป็น
ปลา จึง ให้ ทา คน ๓๓ คน นั้น มา ว่า กล่าว จะ ให้ กระทำ การ เป็น ต้น ว่า
หา เนื่อ หา ปลา โดย อัน ควร แก่ อธิษณา ได้ ยแห่ง ตน ครั้น คน ๓๓ คน นั้น
ไม่ กระทำ ตาม โอวาท แห่ง ตน นาย บ้าน ก็ วิตใจ จึง เข้า ไป กราบ ทูล แก่
พระ มหา ธรรมชริย ว่า คน ๓๓ คน นั้น เป็น โจร พระ มหา ธรรมชริย ก็ ตรัส
ใช้ ให้ ราช บุรุษ มา จับ เขา คน ๓๓ คน นั้น ไป มุก มัด ไว้ ใน ที่ ตะแสง แสง แล้ว
ก็ ให้ ไล่ ช้าง เข้า ไป เขี่ยบ ช้าง ก็มี อาจ จะ เข้า โกลต์ อาศัยรม ด้วย ว่า คน ๓๓ คน
มี มาฆ มาณพ เป็น ต้น นั้น จำเวญ เมตดา มี ต้นตวน ปราศจาก เวร
พยาบาท อานาจ พระเมตดา นั้น คู่ มุ ครอง รักษา ช้าง ตัว กล่าว ก็ มี อาจ
จะ ย่ำ เขี่ยบ ได้ พระ มหา ธรรมชริย ก็ ให้ เขา เตื่อ ต้าแพน ปลก ไว้ มี ให้
ช้าง นน แด เห็น ตัว คน ครั้น แล้ว ก็ ให้ ไล่ ช้าง นน เข้า ไป ปฏิภัก มิ
ช้าง นน ก็ หลัด ออก ไป โกลต์ ว่า ปรกติ มี อาจ จะ เข้า ไป โกลต์ พระ มหา
ธรรมชริย อิศจรรย พระไทย จึง ให้ ทา คน ๓๓ คน เข้า ไป ใน ที่ เม้า ตรัส ชัก
ใช้ ไล่ ถาม ก็ ได้ เนื่อ ความ ว่า นาย บ้าน พิโรช แดถึง ได้ โทษ คน ๓๓ คน นั้น ว่า
เป็น โจร จึง มี พระ โองการ ตรัส ตั้ง ให้ เขา ตัว นาย บ้าน กับ ทั้ง บุตร ภรรยา
มา มอบ ให้ เป็น ทาสี ทาสี แห่ง คน ๓๓ คน บ้าน นั้น ก็ ให้ เป็น สิกขิ แก่

คน ๓๓ คน ช่าง ต่อกัน ก็ พระราชทานให้แก่คน ๓๓ คน นั้น ปลดหนี้มาแต่
 หุดหวา คน ๓๓ คน มี มาฆ มานพ เป็น คน นั้น ก็ มี จิตร โสมนัส ประชันนาการ
 จึง คิด อ่าน พร้อม กัน กระทำ กศัตให้ ภย โย ยิง สร้าง ศาลาใหญ่ หลัง หนึ่งใน
 หน ทาง สี แพร่ง สำหรับ เป็น ที่ ไป มา อาศัยรย แห่ง คน กำพร้า และ คน เดิร ทาง
 ให้ กติกา สัญญา กัน ว่า จะ กระทำ ศาลา นั้น แต่ ถ้า พัง พวก บุษ มี ให้ ตัตรี
 เข้า ส่วน บุญ ด้วย ใน ศาลา ฝ่าย นาง สุธรรมา ภรรยา มาฆ มานพ นั้น รู้ กับ
 กับ นาย ช่าง ให้ นาย ช่าง กระทำ ช่อ พ้า อัน หนึ่ง สอนไว้ ใน เรือน ถึง วัน
 จะ ยก ช่อ พ้า นาย ช่าง จึง ว่า กับ มาฆ มานพ ว่า ข้า สม ไม่ ช่อ พ้า เดียว
 หนึ่ง หา ได้ กระทำ ไม่ ครั้น จะ ให้ หา ไม่ มา กระทำ ก็ จะ ชำ การ ท่าน จึง
 ให้ เทียบ ช่อ ไม่ ช่อ พ้า ที่ เขา กระทำ ไว้ ชาย นั้น มา ได้ เกิด การ จึง จะ
 แวด เรือ คน ๓๓ คน นั้น ก็ พร้อม กัน เทียบ หา ไม่ ช่อ พ้า ก็ ได้ ช่อ พ้า
 ที่ นาง สุธรรมา ครั้น จะ ช่อ นาง สุธรรมา ก็ ไม่ เขา มุดค่า จะ ขอ เข้า
 ส่วน บุญ ด้วย คน ๓๓ คน นั้น ก็ ว่า จะ ไม่ ให้ เข้า ส่วน บุญ ด้วย นาย ช่าง
 จึง ช่วย ว่า การ ของ เรา จะ ชำ ไป ให้ นาง เข้า ส่วน บุญ ด้วย เกิด
 คน ทั้ง ๓๓ คน นั้น ก็ ให้ อนุญาต นาง สุธรรมา ๆ ก็ ได้ เข้า ส่วน บุญ ใน ศาลา
 ด้วย ไม่ ช่อ พ้า ต่อกัน เติตต์ตผลกานี ใน ศาลา นั้น มี กระดาน เขียบ ๓๓ แผ่น
 ครอบ ต่อกัน คน ทั้ง ๓๓ คน ถัด ผู้ ที่ ไป ๆ มา ๆ สำนัก อาศัยรย ใน ศาลา นั้น
 หนึ่ง เห็น แผ่น กระดาน อัน เป็น ของ บุคคล ผู้ใด กิจ ที่ จะ เขาใจได้ ปฏิบัติ
 ะก ผู้ ที่ ไป มา อาศัยรย นั้น ก็ เป็น ภวระ ชูระ ของ เจ้า ของ กระดาน นั้น หัด ถัด
 อาศาศาคคิ กแหตวา ช่าง นั้น ก็ ใช้ ได้ เหมือนใจ จำ แผ่น กระดาน ได้ อย่าง คน

ถ้าผู้ที่ไม่ มา อาศัยรย นั้น หนึ่ง เห็นอ กระดาน อัน เป็นของ แห่ง บุคคลผู้ใด ช่าง
 ก็พา ผู้ ที่ มา อาศัยรย นั้น ไป ส่งให้ ถึง เรือน เจ้า ของ กระดาน ให้ เจ้า ของ
 กระดาน เอาใจได้ ปฏิบัติ รักษาใน ศาลา นั้น บัน เป็น สาม ส่วน อีสร์ธานี
 ห้อง สำหรับ เป็น ที่ อาศัยรย แห่ง คน ผู้ใหญ่ ๆ นั้น ส่วน หนึ่ง ทลัทธานี
 เป็น ที่ อาศัยรย แห่ง คน เช่นใจ นั้น ส่วน หนึ่ง คีถานัน เป็น ที่ อาศัยรย แห่ง
 คน ใช้ นั้น ส่วน หนึ่ง เป็น สาม ส่วน ด้วย กัน มาฆ มาณพ นั้น มี ภรรยา ผู้ คน
 คือ นาง สุชรรมา ผู้ หนึ่ง นาง สุนันทา ผู้ หนึ่ง นาง สุจิตรา ผู้ หนึ่ง นาง สุชาดา
 ผู้ หนึ่ง นาง สุนันทา นั้น เห็น นาง สุชรรมา ได้ เข้า ส่วน บุญ ด้วย ช้อ พ้า
 จึง คิด ขุด สระ ปลูก บัวให้ ทาน น้ำ อาบ และ น้ำ กิน แก่ คน ทั้งปวง แต่ บันดา
 ที่ ไป มา อาศัยรย ใน ศาลา นาง สุจิตรา นั้น คิด อ่าม กระทำ ส่วน ดอกไม้
 ส่วน ผลไม้ ให้ ทาน ดอกไม้ และ ผลไม้ แก่ คน ทั้งปวง แต่ บันดา ที่ ไป มา
 อาศัยรย ใน ศาลา นั้น แต่ นาง สุชาดา นั้น คิด ว่า เรา นี้ เป็น ขิดา แห่ง ดุง
 ของ มาฆ มาณพ แล้ว ก็ ได้ มา เป็น ภรรยา ของ มาฆ มาณพ ด้วย เถ่า ทั้ง เป็น
 ญาติ ทั้ง เป็น ภรรยา กุศล ที่ มาฆ มาณพ กระทำ นั้น ได้ ชื่อ ว่า อาตม กระทำ
 นาง สุชาดา คิด ฉนี้ จึง ไม่ มี ขวน ขวาย ที่ จะ กระทำ การ กุศล เลย ขวน ขวาย
 แต่ ใน การ ตก แต่ง ประดับ กาย ฝ่าย มาฆ มาณพ นั้น ปลูกไม้ ทอง หดาง ไว้
 ต้น หนึ่ง ใน ที่ โถง แห่ง ศาลา เรียบ แ่น คีธา ไว้ แ่น หนึ่ง ได้ รมไม้ ทอง
 หดาง นั้น อุตศีให้ เป็น ที่ อาศัยรย แก่ คน ทั้งปวง แต่ บันดา ที่ ไป ๆ มา ๆ
 ตัดควดตปทานิ คเหตุวา มาฆ มาณพ นั้น บำเพญ วัตรปฏิบัติ ถึง ๗ ประการ
 มาตาเปติภว คือ ปฏิบัติ รักษา มารดา บิดา เถยง ดู มารดา บิดา ประการ ๓

อมรินทร์ราชราช สิวณณสรเกหิ อุปนิต์ อสูร ทงหตาย นน จง เขา ขัน
 ทอง คก เหลดาทพย ทาท กน และชวณ กน คมกน ชง นาคนระปาน จน เมมา มีกวดง
 สิวณณภูมิย์ ปติคทา จน สัน สัมปฤคิ์ แด้ว ต้ม ลง หลับ อยู่ เหนือ สิวรณ
 ภูมิ พน ทงค้ำ กำหนค นาน นบได้ ๕ เดือน ใน มนุษย์ สัมเด็จ อมรินทร์ราชราช
 ทรงพระจินตนา ว่า เทพบุตร เหล่า นั ประมาท มัว เมมา มีควร จะอยู่ ใน เทพนคร
 ทรง พระจินตนา การ ตั้ง น แด้ว เค ปาเทศุ์ คาหาเปคทา จัง บังคับ
 ให้ จม บาทว แห่ง เทพ บุตร เหล่า นน ทง ลง มา ยัง เชง เขา พระ เมรราช อสูร
 ทงหตาย นน ครน คก ลง มา ถึง ทาม กดาง เขา พระเมรุ แด้ว สิวณณ ติคทา
 ก็ ตกใจ ได้ สัมปฤคิ์ ชน มา จัง ว่า แก่กัน ว่า น สิว บิวมหา น สิว
 บิวมหา ที่ น เราไม่ กน เหล่า แด้ว ที่ น เราไม่ กน เหล่า แด้ว เบน อัน ชาด
 อสูรา นาม ช้าดา ตก แต่ เดิม นั้น ยัง หาได้ นาม ชื่อ ว่า อสูร ไม่ อ่าไครย
 เหตุ ที่ จันรราชา แก่กัน ตั้ง น จัง มี นาม ชื่อ ว่า อสูร จันคิม แต่ นนมา เมื่อได้
 สัมปฤคิ์ คตาย จาก เมมา แด้ว ก็ ชวณ กัน ลง ไป ได้ เชง พระเมรราช อ้านาจ กุศล
 แห่ง อสูร ทงหตาย นน อสูร พิภพ อัน กว้างใหญ่ ได้ หมั้น โยชน์ ก็ เกิด แต่
 ฤคมี กรรม เป็น บัจจยั ปราภฏ ฎนกาย ได้ เชง เขา พระ เมรราช สำหรับ เป็น
 นิวาร์ ฐาน ที่ อยู่ แห่ง อสูร ทงหตาย นน และ อสูร พิภพ นั้น จิตต ปาตติ โย
 อุปได้ภคิ์ ประคัับ ไป ด้วย ตัน แค ฝอย เท่า กัน กับ ตัน ปาวริกชาติ ประกอบ
 ด้วย จิตต รัตนะ มหา ปราสาท ราชมณเฑียรทิพย์ งาม ด้วย แก้ว แด้ว ด้วย ทง
 ต้อง รัศมี โอภาส พิจิคร วิชา มี ทั้ง ปราการ กำแพง ทง และ ชุ่ม ทวาร ได้

พันหนึ่ง ล้าน แล้วยังไป ด้วยสรรพ วัตถุต่าง ๆ มีทั้ง สระแก้ว เกิดใน เมือง
มี น้ำ ชื่น ดก ประดับ ด้วยบัว เบญจพรรณ ๕ ประการ ถอบ ด้วย เรือ เงิน
เรือ ทอง เปน ที่ ตง ส่ง สำนาน แห่ง หมู่นาง อสุร์ กัญญา ทังปวง ตก ว่าใน สระ
ไบก ธรณี นั้น สรรพจะ มีพร้อม ดัน ทุก สิ่ง คด้าย ๆ กัน กับ สระไบก ธรณี มี
ใน ดาวดึงษ์ เทวโลก นั้น ใน คัมภีร์ โลก สันฐาน นั้น คัมภีร์ ราชนาจารย์
วิดิษนาว่า เมือง อสุร์ได้ เจริง พระเมรุ นั้น ตั้ง เปน ดี เมือง ตั้ง อยู่ ดี ทิศ เปรียบ
เหมือน เจ้า ทัง ดี ใน อสุร์ บุรี ทัง ดี เมือง นั้น มีไม้ แคน ฝอย สูงได้ ๓๐๐ โยชน์
เปน ไม้ ประจำ ทวีป ตำ ต้น และ กิ่ง และ ปริมาณ ๓๐๐ รอบ ร่ม แห่ง ไม้
แคน ฝอย นั้น เท่า กัน กับ ไม้ ปาริชาติ อสุร์ บุรี นั้น แคน ถ่อม ด้วย กำแพง ทอง
เหมือน กัน ทัง ดี เมือง เข็กกัณฑ์ นครกัณฑ์ แต่ละ เมือง ๆ มี ชุม ทวาร
พันหนึ่ง ๆ เหมือน กัน พาหิร โศ ปรีกษา ภายนอก อสุร์ บุรี ทัง ดี นั้น
มี คู และ ระบายบาด มี สวน อุทยาน และ สระไบก ธรณี คด้าย กัน กับ เมือง
ดาวดึงษ์ ภายใต้ ร่มไม้ แคน ฝอยนั้น มีโรง ที่ ประชุมอยู่ ทัง ดี ทิศ มี คีตา ดี แผ่น
คด้าย อยู่ ทิศ ตะ แล่น ๆ เปน พื้น แห่ง โรง ที่ ประชุม คีตา โยชน์ ๖๖ มาณา
คีตา แต่ละ แผ่น ๆ นั้น กว้าง ใหญ่ ได้ ๓๐ โยชน์ ๆ เท่า กัน พระยา อสุร์ ทัง ดี
มี ไพปิศา สूर เปน อาทิ นั้น ย่อม เสด็จ ไป มัง เห็น แผ่น คีตา ๓๐๐ ใน โรง
ที่ ประชุม พิพากษา เนอ ความ แห่ง อสุร์ บรรพชิต ทังปวง ตาม อสุร์ ราช
ประเพณี ใน อสุร์ พิภพ นั้น สว่าง ด้วย รัศมี แก้ว เหมือน นาค พิภพ นำใน ศรั
ทันดร มหา สุ่มท ก็มี ไตรู ทอม วิธัน เข้า มา ใน ตาม นิคม และ ชนบท แห่ง อสุร์
อาณาจักร แห่ง อสุร์ นั้น บอง กัน นำใน มหา สุ่มท ได้ ได้

ที่ น. จะ กัดบิ ว่า ช่าง ส้มเค็ญ อมรินทร์รา ขึ้น ต่อไป สัก โท อารักษ์
รูเบติ ส้มเค็ญ อมรินทร์รา ชีราช นัน เมื่อ ทั้ง อสุร ลง มาได้ ขึ้น เค็ญ
ถ้าเร็จ ดัง พระฤไทย ประสงค์ แล้ว

ถ้าดับ นัน ก็ ทรง พระปรารภ ที่ จะ รักษา พระนครไว้ ให้มัน จึง จัด
แจง กอง ทพ ให้ คง รบ อสุร บริษัท สกัด กัน ไว้ ใน ชั้น พระเมรุ ทั้ง สี่ นาคา
อุทเท พตา ผุง นาค มี กำตั้ง ใน น้ำ สันติ ช่าง ทาง น้ำ ส้มเค็ญ อมรินทร์รา
ชีราช ก็ ให้ คง สกัด กัน ใน ชั้น พระเมรุ เป็น ปฐม ทุติยารินทร์ ใน ชั้น
พระเมรุ เป็น คำรบ ๒ นัน คง หมู่ อสุร รณ อัน บริบูรณ์ ด้วย กำตั้ง กาย
และ กำตั้ง ฤทธิ ให้ จัด แจง กัน เป็น หมวด เป็น กอง คอย รับ รอง บ้อง กัน
หมู่ ประจามิตร อสุร สังคราม ทุติยารินทร์ ใน ชั้น พระเมรุ เป็น คำรบ ๓ นัน
ตั้ง กอง กุมภภัณฑ์ มี มหิทธิฤทธิ เขียว แรง แร้ง ชาญ ให้ คอย รับ จับ ประจัน
ต่อ คี จตุตถารินทร์ ใน ชั้น พระเมรุ เป็น คำรบ ๔ นัน จัด อยู่ ยักษ์
อัน ตัว กดำ ตัว หาญ ยัง ยืน ใน การ คัก สังคราม นัน ให้ คง กอง สกัด กัน
เอาใจใส่ อภิบาล รักษา บัญจมารินทร์ ใน ชั้น พระเมรุ เป็น คำรบ ๕ นัน
ให้ ท้าว จาคุมหา ราชน ทั้ง ๔ พระองค์ คือ ท้าว ตรีษฐ ท้าว วิรุฬ หก
ท้าว วิรุฬ กษ ท้าว เวตสูณ ทั้ง ๔ ทพ นัน ตั้ง กอง ชั้น กองใหญ่ สระพริ้ง
พร้อม ด้วย คนธรรพ บรรพชิต และ กุมภภัณฑ์ บรรพชิต นาค บรรพชิต ยักษ์
บรรพชิต ตั้ง ณ ตัว อวจ ตัว หาญ ตัว กถัน ตัว กดำ คง สกัด กัน อภิบาล รักษา
คอย รับ รอง บ้อง กัน อสุร สังคราม ใน ชั้น ๕ เตะ ปน อสุรรา ก็ และ เหล่า
อสุร ทั้งหลาย นัน มี อายุ และ อิศริยยศ ส้มบคิ และ พรรณ คีรี สังกรพ เสมอ

ด้วยเทพยดาใน ดาวดึงษ์ เหตุ ดังนี้ อินตรา ยัตตานี อชานิตวา
 จึงมิได้ รุกข์ สัมมิก ของคี่ ว่า ลง มา อยู่ใน อสูร พิภพ ใน ระหว่าง กาด ต่อ
 เทศกาด ฤดู ดอก แคน ฝอย จึง มี สติ รุกข์ ได้ ว่า ไซ้ ดาวดึงษ์ ก็ให้ กระจก
 ขาวมณีนี ราฟิ่ง ถึง ที่ ประพาศ เต็ม ดอกไม้ ปาริภษาค มาคร มุ่ง จะ กลับ ขึ้นไป
 ยัง กรุง สัทธนะ มหา นคร จึง จัด แจง ครวดฯ ตรา เตรียม อสูร โยธา ทั้งหลาย
 เป็น อเนก แน่น นับ ด้วย แสง โกฎิ จิตร นั้น แรง พิโรธปรารภ เพื่อ จะ ขึ้นไป
 กระทำ คึก ลังคราม กับ สัมเด็จพระ มรินทร์รา ชีราช • พินาฏ กถอง อสูร เกร็ บ้าง
 ประกาศ อสูร ราช บริวาร ให้ ยก โยธา ทาญ เป็น ขบวน ทัพ จัด แจง กัน เป็น
 ลำดับ ๆ ยก ขึ้นไป หมายถึง ซิง ไซ้ให้ ชนระ แก่ เทพย บรรพชิต ถ้วน ตัว
 จัด ตัว สรร ตัว เขียม ตัว ชัก แฉดง กาย นั้น พัดก พิบริตต่าง ๆ หัด ถึ อัสเส
 รเท อารุยห บาง ที่ ถึ ชน ชี ซ่าง ชี มา ชี ราชรต ถ้วน เรี่ยว แรง แข็ง ขยัน
 แค ตะ หมู่ ๆ นั้น นับ พิน นับ หมั้น พิน ถึอ เส่โต่ทอง เส่โต่เงิน เส่โต่แก้ว แฉง
 อารุช ดู พราย แพร้ว วาม แวม ะวาม ้วย อสูร เสนา นั้น ยัด เขียด เบียด เขียด
 สลับ ซับ ซ้อน กัน เป็น อนันต อเนก เหลือ ที่ จะ นับ จะ คณนา สัจจิครา สู้ ฝู
 เป็น พระยา อูปราช นั้น เป็น ทัพ หน้า เกตา สักกฐะชาระ อสูร เป็น ทัพ หมุน
 ที่ ถ้าม นั้น ถึง ทัพภาพ อสูร ยก หมุน เป็น ลำดับ ขึ้นมา เกตา สักกฐะชาระ อสูร นั้น
 แฉง กายา เป็น ศษาชาร แห่ง ไพบิจิตรา สู้ ฝู เป็น ทัพ หลวง อทกั ท วิธา
 ถึน ทิศวา หมู่ อสูร เสนา ทั้งปวง แหวก หน้า เป็น ถึอง ภาค ยุค ขึ้น มา จาก
 มหา สุ่มท ขึ้น ไป สู้ เขา สีนะราช เปรียบ ประตุจ หมู่ แฉง เม่า อัน ขึ้น มา
 จาก จอม ปลอดก เมือ ยาม ฝน

ตัดมี โข ปน ยุทฺธเชน กัสสัจฉิ ฉวี วา จัมมํ ฉาน นิสฺสชฺติ
 โน ท น มี คณฺดรจนา จารยวตฺตชานาว่า เทพยตา กับ อสุร กระทำ คีต ฉงคราม
 กน นน จะได้ มี ผู้ใด ผู้หนึ่ง ของชาติ เจ็บ เล็ดตก ยาง ออก มาตราว่า หน้อย
 หนึ่ง ทามิได้ แต่ ผิง หนึ่ง จะ ชาติ เป็น ริว เป็น รอย ก็ ไม่มี เหตุ ที่ จะ ให้
 แพ้ ให้ ชนะ นน แลว ด้วย กถว ฤทธิ แพ้ ฤทธิ กน ยง กน แดง กน ให้ สดุด จิตร
 แพ้ ฤทธิ ชาง หนึ่ง แลว ชาง ผู้แพ้นน ก็ ปสาต หนีไป ชาติการ ที่ รบ กน นน
 เปรียบ เหมือน พิธัย แห่ง ทารก ชาม ครอบ ของ เด่น อัน โดด เค้น แค้น ได้ รุก รบ
 กน ด้วย ไม่ คอช และ กอน ดิน นักปราชญ์ พึง สันนิฐาน ว่า กถา เมื่อ ทำว
 เมวาสีกาสฺร ยกโยธา ขึ้นไป ถึง ซึ่ง พาใด เป็น ปฐม ครั้น นั้น นาคา โภจิสฺสทายี
 โภจิสฺสทายี ฝ่าย ฝูง นาค ทั้งหลาย ที่ ตั้ง กอง สดุด กน หนี ได้ รอย โภจิ
 พน โภจิ ก็ พร้อม กน ต่อ ต่ ประจัน มิได้ ดอย หนี บัง หวน ควณ และ เปดว
 อภคฺคิให้ รุง ไรจ เปดว เพดง หนี สูง ไซตนา พิธิก เตยง คิก ๆ ใหม้ มา เณาะ หน้า
 อสุร บริษท ควณ เพดง หนี กตุม กถค ทว ทธา นุทิส พวท พตา พต ทุม อสุร
 เตณา แพ้ ฤทธิ ก็ สดุด ตก ประหม่า ดอย หลัง ลง มา จาก ชั้น พระเมรุ เป็น ปฐม
 ฝูงนาค นน ครน ได้ ที่ ก็ ตี ระคม ประคัง กน ได้ ประชิต คิต หนี รุก รบ ทุม อสุร เตณา
 ให้ แพ้ พายแตก กระจาย ลง มา สู่ อสุร พิกพ ได้ รุก รบ จน กระทบ ถึง อสุร บุรี
 อสุร ทั้งปวง หนี เข้า ไมโน เมือง สัน แลว กอง ทพ นาค จึง ยก ทัพ คณ ชน มา
 สู่ พระเมรุ เป็น ปฐม บาง คาย อสุร เตณา หนี เข้า ระคม ประคัง กน ต่ ทพ นาค
 หนี ให้ ยนยอ ทอดอย จึง เขา เริง พระเมรุ เป็น ปฐม หนี ได้ นาคา โยสฺสภิกคธา
 กอง ทพ นาค ก็ ดอย ขึ้นไป สู่ เริง พระเมรุ เป็น ค่ำรบ ๒ เอกโต หุตฺวา เข้า

บรรจบ สัมทบ กับ ทัพ ครุช อัน ชัน แข็ง แรง ยุทธ์ ชันดีใน กตาง นภาทาศ์ ครุช
 ทงหลาย นน ถ้วน ตัว อาจ ตัว หาญ คี ปก ทยาน แดก ถา ผวา จิก ขยิกได้ เตี้ย
 ลม บก นน ครน ครน หวนไหว เตี้ย ประหนึ่ง ว่า เขา พระเมรุ จะ เชน ชุก
 เตี้ย ประหนึ่ง ว่า แผ่น พสุธา แดะมหา สุ่มท จะ แหก ถัน ถันไป ใน ชน นั้น อสุร
 เสนา ทงหลาย ก็ หวาด หวน กระหนก ตก ประหม่า แดก พ่าย แพ้ ลง มา จาก
 เริง พระเมรุ เปน คำรบ ๒ กอง ทัพ นาค และ ทัพ ครุช ก็ พร้อม กัน คิด ตาม
 อสุร เสนา ที่ แดก พ่าย แพ้ ลง มา นั้น จน กระทั่ง ถึง อสุร บุรี กอง ทัพ อสุร
 เข้าใน เมือง บิด ประตุ เมือง เตี้ย แด้ว กอง ทัพ นาค และ ทัพ ครุช จึง ยก
 ถัดมา ชน มา ประจำ ตำน แห่ง ตน อสุรา พดวัน ไค บาง คาบ นั้น พวก
 พลาพต หมู่อสุร มี กำถัง แรง แข็ง ถัดมา คี ทัพ นาค และ ทัพ ครุช ให้ ย่น ย่อ ท้อ เอย
 ชิง เขา เริง พระเมรุ ได้ ถึง ๒ ชน แด้ว ยก ประชิด คิด พิน ชน ไป ถึง เริง
 พระเมรุ เปน คำรบ ๓ อัน เปน ที่ คง แห่ง กุมภภัณฑ์ เสนา ทัพ นาค ทัพ ครุช ที่
 แดก ย่น ชน มา นน ก็ เขา บรรจบ กัน กับ ทัพ กุมภภัณฑ์ ชัน ทง สอง ทัพ
 กุมภภัณฑ์ เสนา ทงหลาย ก็ ถ้วน ถ้อย สำนครา ดูช ทุก สิ่ง สรรพ ยก ออก ชิง
 ไชย ค้อ คี ประจัน แดะ ตะ กอง ๆ นั้น ถ้วน นับ แ่น นับ โกฏี อากาศ์ นั้น เริง
 ไรจ ด้วย รัศมี เกรือง ประดับ แสง หอก แสง ตาม แสง โล่ เงิน โล่ ทอง โล่ แก้ว
 นน วาม แวม ะวาว เปรียบ ประดุจ สายฟ้า อัน ปรางฎใน อัมพร ประเทศ วิก
 ถ้วน ตัว คี ตัว ถัดมา ชันนาญใน พิช พิไชย สงคราม มิได้ ครน คร้าม ชาม เข็ด ขยาด
 ถันน นฤนาท ด้วย เตี้ย ให้ เตี้ย ร้อง เตี้ย ช้อง เตี้ย กตอง เตี้ย แดว เตี้ยตั้ง
 พัดถ บันภา ถัน เตี้ย ประหนึ่ง ว่า เตี้ย อสนีบาด ทัพ นาค และ ทัพ สุ่มบรรณ

ทัพ กุมภินท์ ก็ คิด ตาม ได้ หลัง กอง ทัพ อสูร มิอาจ ค่อ ตี ประจัน ทัพ
 กุมภินท์ นน ได้ ก็ คืน ภาระหนัก ตก ประหม่า แดก กระจาย พ่าย แพ้ ลง มา
 จาก พระเมรุ เป็น คำรบ ๓ ทัพ นาค และ ทัพ อสูรบรรณ ทัพ กุมภินท์ ก็ คิด ตาม
 ได้ ไปใน เบื้อง หลัง จน กระทั่ง ถึง อสูร บุรี อสูร หนึ่ง เข้า เมือง บิด ประคย
 พระ นคร แด้ว ทัพ นาค และ ทัพ อสูรบรรณ ทัพ กุมภินท์ จึง ยก กตบ คน ขึ้น มา
 อยู่ ประจำ ตำแหน่ง ต่าง ๆ บาง คาบ อสูร พดาพต เกิด กำตั้ง กถำ มี ภาษี
 หัก โหมม กระ โจม ตี ทัพ นาค และ ทัพ อสูรบรรณ ทัพ กุมภินท์ นน ให้ ย่น ย่อ ทอดถอย
 จึง เอา เชิง พระเมรุ ได้ ถึง ๓ ชั้น แด้ว ก็ ยก ประชิด ตี ตี พัน ขึ้น ไป ถึง เชิง
 พระเมรุ เป็น คำรบ ๔ อัน เป็น ที่ ตั้ง แห่ง กอง ทัพ ยักษ เต็ม ทัพ นาค และ ทัพ
 อสูรบรรณ ทัพ กุมภินท์ ก็ แดก ย่น ขึ้น มา นน ก็ เข้า สุ่มทบ บรรจบ กัน กับ
 ทัพ ยักษ นน เป็น กองใหญ่ มี ภาษี ยง ขึ้น ไป กว่า กอง ทัพ แห่ง กุมภินท์ เป็น
 ทลาย เท่า นาย ทัพ นน แด้ว ถ้วน ยักษ เต็ม ทัพ มี สาคา ศิริ ยักษ เป็น ต้น
 แด้ว ละ คน ๆ นน กอบ ด้วย มหิศร สักดา เตช มี มหิตธิ ฤทธิ พิเศษ ออก ช้อ ด้อ
 นาม ฮาจ ปราบ ปราบ ปราบ กษ บัจจา มิตร ให้ พ่าย แพ้ พิพาศ ถ้วน กำตั้ง
 กถำ สามารถ ฮาจ จะ พตถิ แผ่นดิน หงาย ฮาจ จะ ทำ ตาย จักรวาฬ ให้ ยับ ยุ่ย เป็น
 นุญ ผง ถ้วน ตัว ยง ตัว ย่น ด้อด ได้ สรรพ ฮาตุร พร้อมมี ทุก สิ่ง เป็น สิ่ง งาม
 ใน ยุทธ ภูมิ พิธัย มี ยักษ เต็ม ทัพ ถึง ชง ไชย นำ หน้า ถ้วน ตัว กถำ สำมาญ
 ณรงค์ โบก ปตาชง ให้ สำคัญ ให้ สมนั้น นฤนาท ประ โคน พิณพาทย์ และ ม โหระทึก
 เตียง กลอง ไชย และ กลอง ชนะ นน ก้อง กัก สมนั้น ด้อเทอม นภคต ประเทศ เวหา
 สระพรง พร้อม ด้วย พวก พดา พต ยักษ และ อสูร เต็ม ทัพ นน หนา คา คาษ แด้ว ดง

มหิทฺธิ ฤทฺธิ พิเศษ ปถาค ต่าง ๆ หน้า สดุง ตก ประหม่า หมู่อสูรเสนา ทังหลาย
 มีอาจ รุกโรม โหม หัก ได้ ก็ ย่น ย่อ ท้อ ถอย พ่าย แพ้ ตง มาจาก พระเมรุ
 เป็น คำรบ ๕ กอง ทัพ แห่ง ยักขเสนาบดี ทัพ นาค และ ทัพสูบวรรณ ทัพกุมภินท์
 ทัง ๕ ทัพ นั้น ก็ ได้ ประชิด คิด พัน ตง มา ตราบ เท่า ถึง อสูรบุรี กอง อสูร
 ทัง เข้า ไปใน เมือง บัด ประคู พระ นคร แล้ว ทัพ ทัง ๕ ทัพ จึง ยก ถลบ ชนไป
 ตง ประจำ ตำแหน่ง ต่าง ๆ บาง คาม อสูร เสนา พถาพล มี กำลัง กถา ยง ชน
 ไป กว่า นั้น ก็ โรม รุก รุก บัน จึง เอา เเชิง พระเมรุ นั้น ได้ ตง แคน ชน ตง
 ตลอด ชน ไป ถึง ชน เป็น คำรบ ๕ ทัพ นาค ทัพ สูบวรรณ ทัพ กุมภินท์ ทัพ
 ยักษ นน ก็ พ่าย ทัง ย่อ ท้อ ถอย ชนไป ยัง เเชิง พระเมรุ เป็น คำรบ ๕ เข้า สุ่มทบ
 บรรจบ กับ ทัพ ท้าว จาคุมหา ราชิกา ทัง ๕ พระองค์ กอง ทัพอสูร นั้นได้ ตง ก็
 ตรง เข้า ค่อ ตง คิด พัน กับ ทัพ ท้าว จาคุมหาราช เเชิง ตงนั้น นฤมาท เขิกเวก
 โถถาหต ท้าว จาคุมหาราช ก็ ยก พวก พถาพล ออก ชิงไสย ท้าว วิรุฬ หก
 ผู้เป็น อิศรภาพ แก่ เทพ กุมภินท์ นั้น ออก ค่อ ตง ประจัน ช้าง ด้านใต้ เขม
 แข็ง แรง ยุทฺธิ ท้าว เวสสุวัณ ทรง ครอบของ แก้ว บวร ศทา วุช ยก ยักข เสนา
 ค่อ ยุทฺธิ ด้าน ช้าง อุตระ ทิศ ฝ่าย เหนือ ท้าว วิรุฬ กษ เป็น อิศรภาพ แก่ นาค นั้น
 ออก ค่อ ตง ประจัน ด้าน ช้าง บัจฉิม ทิศ ตะวันตก ท้าว ชตรฐ ผู้เป็น อิศร
 ภาพ แก่ เทพคนชรรพ นั้น ออก รับ รอง บอง กัน ด้าน ช้างบูรพทิศ ตะวัน มี มหิทฺธิ
 ฤทฺธิ เขียว แรง แข็ง ชยัน ถึง ที่ จะ ค่อ ตง ประจัน ก็ รุกโรม โจมใต้ ไม่ ท้อ ถอย
 แต่ ตะทัพ นั้น นบได้ มาก กว่า ร้อย โกฎิ พัน โกฎิ ท้อง อากาศ นั้น เรือง ด้วย
 รัศมี เกรือง ประคัม แสง หอก แสง คาม แสง ใต้ ทอง ใต้ เงิน ใต้ แก้ว ความ แวม

ระอาบ เต็ม ๆ พราย ๆ ไต่ไป ด้วย ของ ไชย ของ ประชากำ ทาง นกยูง และ
 เสวตร นัศร ต้วน กอง จัด กอง สรร กอง เข้ม กอง แจ็ง เห็น ปรับักษ์ หมู
 ไพริน ยินดี ปรีดา ส่ง เสียง ตำรวด อยู่ ระดำ ระเดิง ชำนาญ ใน การ ที่ จะ ชิง เชิง
 ให้ เสี้ยไชย หมู อสุร เต็ม ทง หตาย มีอาจ หัก หาย ทัพ ท้าว โลกบาด ทั้ง ๕
 ได้ ที่ คิน กระหนก ตก ประหม่า แดก พ่าย แพ้ ลง มา จาก เชิง พระเมรุ เปน
 ค้ารบ ๕ ใน ทนใด ท้าว จากุ มหา ราช ก็ ยก กอง ทัพ กระทบ กระหลบ ได้ คิด
 ตาม มา ใน เมอง หลงได้ จน กระทั่ง ถึง อสุร บุรี อสุร เต็ม พา กัน หัน เข้า
 ใน เมอง บัด ประคู พระ นคร แด้ว ท้าว จากุ มหา ราช จึง เลิก ทัพ กดบ คิน
 ชน ไป ประจำ คำน เหมือน อย่าง แต่ ก่อน บาง คาบ กอง ทัพ ฝ่าย กรุง สู้ หัก
 มหา นคร มี กำลัง อ่อน เสี้ย เชิง แก่ อสุร อสุร ได้ ที่ ก็ รุกโรม กระโจน คี่ ชิง
 เอา เชิง พระเมรุ ได้ สิ้น ทั้ง ๕ ชน สักกสัตต์ ปุตุตตี อาโรเจนตี ท้าว จากุ
 มหา ราช ทั้ง สี่ นั้น ก็ เข้า ไป กราบ ทูล แจ็ง แก่ ส้มเต็จ อมรินทรา

ใน ฎีกาบัญญัติ คิน คณธ ราชนา จารย วิชชานา ว่า เมื่อ อสุร เต็ม
 เข้า คัด พนช กน กับ กอง ทัพ สัทธามันตา เทพ บุตร อิน อยู่ ถัด ท้าว
 จากุ มหา ราช นั้น มาตราชวี เทพ บุตร ก็ ไป กราบ ทูล แจ็ง การ แก่ ส้มเต็จ
 อมรินทรา ส้มเต็จ อมรินทรา ก็ มี เทพ บัญชา ตรัส สั่ง พระ มาตุตี ให้ เทียม
 ไชยยนตรถ อิน ยาวได้ ๑๕๐ โยชน์ ด้วย เทพ อาชาไนย ๑๐๐๐ หัน เป็น
 กำหนด พระหัตถ์ ทรง พระแสง กรด บวร วิชิราวุธ ทรง สัตติ เห็น อ พิฉิตร รัตน
 บดลงก แก้ว สูง โยชน์ หัน มี เสวตร บวร นัศร กาง กัน สูง ได้ ตาม โยชน์

ของไชยบุ๊ค หน้า รถ สูง ๓๕๐ โยชน์ สด้าง สดชื่น ด้วย พัดโบก และ จามร
 กำ หาง นก ยุง และ เกรือง สูง ทุก สิ่ง สรรพ ถ้วน เต็ม ด้วย สัตตพิช รัตน
 ประดับ เรือง รั้ง ถี่ เปรียบ ประคอง รัศมี แห่ง สาย พ้า และ รัศมี ทิพากร
 อัน ประกอบ ด้วย ศปาศิเรกวิสุทธิ ทิพรังสี โยภาส เตี้ยง ม้า เตี้ยง รถ เตี้ยง กำ
 เตี้ยง กง เตี้ยง รัย้า ปตาย ชง นัน พิตัก กัก ก้อง ประกาศ ขสนิภาคดีท ไทวีย
 เปรียบ ประคอง สาย สำเนียง ขสนิภาค ก็ ปาน กัน อสุร ทังปวง เห็น ส้มเค็ญ
 อมรินทรา ขิราธ ทรงโพชยนตรก เต็ดๆ มา ก็ บังเกิด กำปนาท ไหว หวาด ห้วน
 มีอาฯ รั้ง รช คอย ประจัน ประจันได้ ก็ ถึง ซึ่ง ปราไชย พ่าย แพ้ กลับ หน้า
 หัน ตง มา ดู อสุร พิภพ ขึ้น ทง นัน ตก แพ้ กัน ด้วย อำนาจ ฤทธิ จะ ได้ แพ้
 กัน ด้วย แทง ด้วย พัน ตั้งหาร ฆตัญ ชีวิตร แห่ง กัน เหมือน สงคราม ใน มนุษย์ นี้
 หามีได้ ตก เทพยดา กับ อสุร นั้น ทำ สงคราม กัน เนิเอง ๆ กอง ทัพ อสุร
 นั้น แพ้ โดย มาก กอง ทัพ พระอินทร์ นั้น ชนะ โดย มาก อสุรฯ พถวัน โด
 ถ้า อสุร มี กำตั้ง กถา รุกข เทวบรรพชิต จน แดก กระจาย พ่ายแพ้ พัง เข้า สู่ เทพ
 พระ นคร เทว บรรพชิต บัด ประคอง เทพ นคร เตี้ยง เตี้ยง อสุรฯ นัน สัตต
 สัตตสัม ม แม้ ว่า อสุร เหมือน ไพบิจิตรา สู้ นั้น จะ มา มาก นับ ด้วย แฉน
 ก็ มีอาฯ จะ หัก หมาย เข้า ไปใน เทพ นคร นั้น ได้ มีอาฯ ช่วง สิง เขา เทพ
 นคร นั้น ด้วย เถ้ หัก อูบาย อัน โด อัน ทนง ได้ เทวา พถวัน โด ก็ ถึง สัมมัย
 ที่ เทพ บรรพชิต มี กำตั้ง กถา อสุร เสนา นั้น พ่าย แพ้ แดก กระจาย เข้า สู่
 อสุร บุรี บัด ประคอง พระ นคร เตี้ยง เตี้ยง สักกานัน สัตตสัม ม แม้ ว่า
 พระอินทร์ นับ แฉน ก็ มีอาฯ หัก หมาย กระทำ ปถัยหาการ ช่วง สิง เขา อสุร บุรี นั้น

ด้วย เดห์ อุนาย อันโต อัน หั่ง ได้ เหตุ นี้ อสูร บุรี และ เทพ นคร ทั้งสอง ฝ่าย จึง มี นาม ปราบกฏ ชื่อ ว่า อยุษณ บุรีราชธานี

ที่ นี้ จะ ถิ่น ว่า เมื่อ ความ หลง ครอง เมื่อ ส้มเต๋จ อมรินทร์นาม เทว บัญชา ครต บังคับ เทพ บรรพชิต พร้อม กัน จับ อสูร ทั้งปวง ข้าง ลง มา จาก ยอด เขา พระเมรุ ขึ้น แล้ว เทพ ไชยยนต์ พิมาณ และ ไชยนครต และ บัณฑุ กัมพต ศิดา ชาตน์ ก็ บังเกิด แก่ ส้มเต๋จ อมรินทร์า ชีราช ถ้วน ประคัม ประคิต พิศิตร ต่าง ๆ อย่าง แดงแดง แต่ หลง ๆ ครั้ง นั้น นาง สุธรรมา และ นาง สุนันทา นาง สัจจิตรา สาม นาง นี้ กาลิ กัตวา กระทำ กาลิ กิริยา แล้ว ก็ ได้ ขึ้น ไป บังเกิด เป็น พระ มะเหสี แห่ง ส้มเต๋จ อมรินทร์า ชีราช พร้อม เพียง กัน

พระอาจารย์ วิธัสนา ไว้ ใน อรรถกถา ขรรคมบท นั้น ว่า กุศล ที่ นาง สุนันทา ขุด สระ โฆกขรณี ให้ น้ำ เป็น ทาน นั้น ก็ อำนวย ผล บัญชี โยชนสตีกา นันทา โฆกขรณี อัน กว้างใหญ่ ได้ ๕๐๐ โยชน์ ก็ เกิด ขึ้น สำหรับ ประคัม บุญ แห่ง นาง สุนันทา และ กุศล ที่ นาง สัจจิตรา กระทำ ส่วน ปตุก ต้น ไม้ ดอก ไม้ ผล ไว้ ให้ เป็น ทาน นั้น ก็ อำนวย ผล บัญชี โยชนสตีกา จิตรดดาวัน อุทยาน อัน กว้างใหญ่ ได้ ๕๐๐ โยชน์ ก็ เกิด ขึ้น สำหรับ ประคัม บุญ แห่ง นาง สัจจิตรา บัญชี โยชนสตีกา เทวสภา และ โรง ที่ ประชุม ชื่อ ว่า สุธรรมา กว้างใหญ่ ได้ ๕๐๐ โยชน์ นั้น ก็ บังเกิด สำหรับ ประคัม บุญ แห่ง นาง สุธรรมา ที่ ให้ ถ้อ พ้า เข้า ส่วน บุญ ใน ศาลา อัน พระอินทร์ สร้าง เมื่อ ครั้ง เป็น มาฆ มาณพ นั้น เมื่อ นาง ทั้ง สาม ได้ ขึ้น ไป บังเกิด ใน สวรรค์ พร้อม เพียง กัน ยัง ขาด อยู่ แต่ นาง สุธรรมา โอโถกแก่ โศ ส้มเต๋จ อมรินทร์า

พิจารณา ด้วย ทิพ จักษุ ก็ เห็น แจ้ง ว่า นาง สุชาดาไป บังเกิด เปน นาง นก ยาง
 อยู่ ที่ ซอก เขา ต่อมแล้ว อมรินทร์รา ธิราช เจ้า จึง เสด็จ ลง มา สู่ สำนัก แห่ง
 นาง นก ยาง เทวโลก เนตวา พา นาง นก ยาง นน ชน ไป สู่ ดาวดึงษ์
 เทวโลก ปล่อย ลงไว้ แพบ ขอบ สระ อัน ชื่อ ว่า นันทา โบกขรณี แล้ว ก็ เสด็จ
 ไป แจ้ง ประพาศ เหตุ แก่ นาง ทั้ง สาม คือ นาง สุชรรมา และ สุนันทา
 นาง สุจิตรา นาง ทั้ง สาม นน ก็ พา กัน มา ดู นาง นก ยาง อัน จับ อยู่ ริม สระ
 นน แล้ว ก็ เยี้ย หยัน ถอย ที่ ถอย ว่า แก่ กัน ว่า บัดนี้ ท่าน ทั้ง หาย
 จง แล ดู จรงอย ปาก แห่ง แม่ เจ้า แล ดู ดำ แดง แห่ง แม่ เจ้า จำไว้ เต่า ตู กั้น พัง
 ผล ที่ แม่ เจ้า ประดับ กาย ใน ชาติ หลัง นั้น แต่ง รูป ร้าง กาย แม่ เจ้า จึง จดงาม
 นาง ทั้ง สาม กล่าว เยี้ย หยัน ฉนั้น แล้ว ก็ ชวน กัน กลับ ไป เมื่อ นาง ทั้ง สาม
 ไป แล้ว ต่อมแล้ว อมรินทร์รา ธิราช ก็ เสด็จ มา สู่ สำนัก แห่ง นาง นก ยาง ตรัส
 ทาม ว่า ทิฏฐิ ฐู เต สหายิกา ท่าน ได้ เห็น สหาย แห่ง ท่าน แล้ว หรือ
 ข้า แต่ ต่อมแล้ว บรม บพิตร ข้า พระองค์ ได้ เห็น แล้ว มี อุปถัมภ์ เทตวา
 นาง ทั้ง สาม ชวน กัน เยี้ย หยัน ข้า พระองค์ แล้ว พา กัน กลับ ไป พระองค์
 จง พา ข้า พระองค์ ไป ส่ง ไว้ ใน ซอก เขา ดัง แก่ เกิด ต่อมแล้ว อมรินทร์รา
 ก็ พา นาง นก ยาง มา ส่ง ถึง ที่ อยู่ แล้ว ก็ ส่ง สอน ให้ นาง นก ยาง รักษา คีต
 ทัฬห ประการ นาง นก ยาง ก็ ชู ธำหรีด รักษา คีต เลือก กิน แต่ ปลา ที่ ตาย ๆ
 อยู่ หาย วัน มา ต่อมแล้ว อมรินทร์รา จึง เนมิตร เพศ เปน ปลา ตาย ชู ตา โน
 นิบช ฐี นอน หาย อยู่ เห็น อ หาด ทราย ที่ นาง นก ยาง เทียง แล้ว พักษา
 มตมัจฉ โภคี ฐี ชาย นาง นก ยาง นั้น จำคัญ ว่า ปลา ตาย ก็ คาย เขา

ปลาน้ำ ก็ ไหว หาง นาง นก ยาง รู้ ว่า ปลาน้ำ เป็น ก็ ปล่อย ลง ใน น้ำ โดก
 วิชาเมตตา ปลาน้ำ ยม ยัง ชย น้อย หนึ่ง แดง ก็ เด็ด ขน ไป บน หาด
 ทวาย นอน หาย อยู่ ใน เบื้อง หน้า แห่ง นาง นก ยาง นม อีก เต่า นาง นก ยาง
 สำคัญ ว่า ปลาน้ำ คาย ก็ คาย เอา อีก เต่า ปลาน้ำ ก็ ไหว หาง นาง นก ยาง
 เข้าใจ ว่า ปลาน้ำ เป็น ก็ ปล่อย เสีย หมด ได้ กิน คึกขุดๆ งามดีดๆ ต้มเค็จ
 อมรินทร์รา ตอง นาง นก ยาง ถึง ล้าม ครอง เห็น แทะ ว่า นาง นก ยาง รักษา คืด
 มัน คง คืด จึง แดงดง พระองค์ ให้ นาง นก ยาง รู้ ว่า เป็น ท้าว โกดี เจ้า พิภพ
 ดาวคงษ์ ให้ สติ อารมณ์ แก่ นาง นก ยาง แดง ก็ เด็ดๆ กัด ขน ไป ยัง โฟ
 ชย นคิวิมาน นาง นก ยาง นม หิว ปลาน้ำ คาย เป็น อาหาร ได้ โดย น้อย กาย นม
 เห็น แทะ เข้า ด้วย อด อาหาร ถ่วง ไป ล่อง วน ล้อม วน ก็ กระทำ กาด กิริยา
 กุศล ที่ รักษา คืด หาก็ คืด ตาม อำนวย ผด ทำตาย ขันธ์ จาก ชาติ เป็น นาง
 นก ยาง นม แดง ก็ ได้ ไป บังเกิด เป็น ชิดา แห่ง นาย ช่าง หม้อ โหม เมือง พาราณสี
 บัณฑิตรส โสฬสวัตตัสกาล ใน กาด เมื่อ ชิดา แห่ง นาย ช่าง หม้อ เจริญใหญ่
 ได้ ๓๕,๓๖ ปี ต้มเค็จ อมรินทร์รา รู้แจ้ง ก็ แดงดง แก้ว ๘ ประการ ให้ ปรากฏ
 เป็น ผด พัก บรรทุก ให้ เค็ม เกวียน แดง ส่วน พระองค์ นม ก็ เนมิดร เพศ
 เป็น นาย เกวียน ขม เกวียน มา ตาม แถว ถนน ขน ทองปวง จึง กอ เอา ถว
 เขียว ถว ราช มาดี เป็น อาทิ นำ มา ว่า จะ แลก พัก นาย เกวียน ก็ ไม่ ให้
 ขน ทองปวง ก็ ถาม ว่า ท่าน จะ เอา ผด พัก นไป ให้ ใคร นาย เกวียน ก็ บอก ว่า
 เรา ให้ แก่ สัตว์ ที่ รักษา คืด ขน ทองปวง ก็ ถาม ว่า กักต๋ คืด นั้น เหมือน
 อะไรวะ เขียว หรือ ขาว แดง หรือ ดำ นาย เกวียน ก็ ว่า ท่าน เห็น ท่าน หา รุ

จาก คัด ไม่ คังฎา จะ รุจก รักษา คัด เถา ผล พัก นี้ เรา จะ ให้ แก่ สตรี
 ที่ รุจก คัด และ อุดาหะ รักษา คัด ชน ทั้งปวง ก็ ว่า วิชา แห่ง นาย ช่าง
 หม้อ นั้น ปฏิญาณ ตัว ว่า รักษา คัด เอตัสส์ตา เทหิ ท่าน จง ให้ ผล พัก
 นี้ แก่ วิชา แห่ง นาย ช่าง หม้อ นั้น เติล ขณะ นั้น วิชา แห่ง นาย ช่าง หม้อ
 ก็ มา สู่ ตำหนัก แห่ง นาย เกวียน ว่า แก่ นาย เกวียน ว่า มัยหิ เทหิ ผล พัก นี้
 ท่าน จง ให้ แก่ ข้า เติล นาย เกวียน ก็ ถาม ว่า เจ้า รักษา คัด อยู่ หรือ เออ
 ข้าพเจ้า รักษา คัด มี ได้ ละเมิน ซึ่ง คัด ๕ ประการ นาย เกวียน ก็ ขับ เกวียน
 ไป ถึง บ้าน ของ นาง ให้ แก่ ๗ ประการ แก่ นาง นั้น แล้ว ก็ แสดง พระองค์
 ให้ นาง เห็น ว่า เป็น ท้าว สหัสสังขนิย เทวราช ให้ โอวาท แก่ นาง นั้น แล้ว
 ก็ เสด็จ กลับ ไป สู่ พิภพ แห่ง พระองค์ ได้ ยี่ คโต จิตวา นาง นั้น
 ครั้น ทำตาย วัชช จาก ชาติ เป็น วิชา แห่ง นาย ช่าง หม้อ ก็ ได้ ไป บังเกิด เป็น
 วิชา แห่ง โภปจิตรา สุร ใน อสูร พิภพ ที่ ดั่ง ฌเนของ ได้ เจริง พระเมรุ รูป สิริยา
 สมัน นาคตา เมื่อ ได้ ไป บังเกิด เป็น วิชา แห่ง โภปจิตรา สุร ครั้น นน กุศล
 ที่ รักษา คัด ใน ชาติ หลัง ทั้ง สอง ชาติ นั้น คิด ตาม อำนวย ผล ให้ ประกอบ
 ด้วย รูป สิริ อังคางาม ไม่มีใคร เหมือน ไม่มีใคร เปรียบใคร เทียม สัตว์รพ
 พรวณ นั้น รุ่ง เรือง งาม ประคุด คัง ดี ของ โภปจิตรา สุร นั้น ปราณนา จะ
 ให้ วิชา เดือก หา ตำม ตาม ชอบใจ จึง ให้ ประชุม อสูร บริษัท ทั้งหลาย ให้
 พร้อม เพรียง กัน แล้ว ก็ ส่ง พวง มา ไต่ ให้ แก่ นาง สุชาดา ผู้ เป็น บวร ราชา วิชา
 ขณะ นั้น สมนต์เจ อมรินทรา ก็ รุจแจ้ง ประพฤติ เหตุ เธอ จึง แต่ง แปลง
 เพศ เป็น อสูร ชรา ลง มา ประคิษฐาน ยืน อยู่ ใน ที่ สุด แห่ง บริษัท นาง สุชาดา

แต่ เห็น ก็ เกิด รัก เกิด ใคร เพราะ เหตุ วิชา วิชา เคย เป็น สามี ภรรยา แห่ง กัน
 มา แต่ ก่อน ทั้ง น้า อ้นใหญ่ คือ ความ รัก นั้น ครอบงำ คง พยายาม ก็ ชัด
 พวง มา ได้ ไป ใน เบื้อง บน แห่ง ส้มเค็ญ อมรินทรา ตัวยี่สามนาง ฝ่าย อสูร
 บริษัท ทง หาดาย ก็ มี ความ ละอาย ว่า ที่ น พระยา ของ เรา หก สามี ให้ ชิด
 ส้มเค็ญ กับ นกหนา แก่ กว่า มู เตี้ย อีก มี ความ ละอาย ณ ก็ พากัน หลีก ไป
 จาก สถานที่ นั้น หัดเถ คเหตภา เจ้า พิภพ ดาวดึงษ์ สวรรค์ ก็ จับ
 พระหัตถ์ นาง สุธาธา พา เหาะ ขึ้น สู่ นาคต ประเทศ อากาศ นกคางา ครัด
 บันได อสูร ตีหมาท ว่า สัก โกหมณี ตัว เรา คือ พระอินทร์ มิใช่ อสูร เรา
 เป็น ท้าว สหัสสนัย เทวราช ไพบจิตรรา อสูร ได้ พัง ก็ พิโรธ ร้อง ก็ ก้อง
 ประกาศ เรียก หา อสูร เสด็จ มา ประชุม คิด ตาม จับ พระ อินทร์ ๆ ก็ เหาะ
 เห็น คิมเพิร จาก อสูร พิภพ ด้วย เร็ว พัดนั้น พระ มาศุตี เทพ บุตร ก็ นำ เขา
 ไพรชนครถ แก้ว ไป รับ เสด็จ ส้มเค็ญ อมรินทรา ท้าว สหัสสนัย ก็ เสด็จ ขึ้น
 สู่ ไพรชนครถ กับ นาง สุธาธา พระ มาศุตี เทพ สารถี ก็ จับ รถ ขึ้น มา ถึง มา
 สิมพล์ วัน อ้น มี อยู่ใน เื้อง พระเมรุ เป็น ค้ำรับ ๒ ถูก ครุฑ พัง หาดาย ได้
 ยืน เฝ้า รวด ครัน ครัน สมน ก้อง ก็ ตกใจ พา กัน ร้อง อึ้ง คางา ไป ทว ทง มา
 ส้มเค็ญ อมรินทรา ทรง พระ กรุณา แก่ ถูก ครุฑ ก็ ตั้ง พระ มาศุตี ให้ ถับ รถ
 ออก มา จาก มา สิมพล์ ตั้ง หน้า ไพรชนครถ มา เณาะ ภาคตร ไพบจิตรรา
 อสูร ๆ ก็ สดุ้งใจ ว่า สร้อยพระอินทร์ ได้ เทพบุตร เป็น พวก เพื่อน หมู อปลัดหมัก แล้ว
 จึง ถับ ราชรถ มา สดุ้งใจ ณ นิด คิดควา ไพบจิตรรา อสูร ก็ พา อสูรบริษัท
 ถับ ลง มา ยัง อสูร พิภพ ด้วย เร็ว พัดนั้น ฝ่าย ส้มเค็ญ อมรินทรา ก็ พา นาง

ชุขชาติไปสู่เทพนคร เมือง อวรรค ตั้ง นาง ชุขชาติให้ เป็น อรรค พระ มเหสี
 เป็นใหญ่กว่า นาง พ้า ของ โกฎิ กับ ๕๐ แต่ นาง วร ยาจิ นาง ชุขชาติ
 ก็ ขอ พระพร ใน ถุ่มัก ส้มเค็ญ อมรินทรา ว่า ข้า พระบาท ขัน มา อยู่ ใน เทพ
 นคร นี้ หา มี วงษา คณา ญาติ ผู้ ไต่ ผู้ หั่ง ไม่ เห็น แต่ พระองค์ แต่ นี้ ไป
 ถ้า พระองค์ เสด็จ ใน สถานที่ ไต่ จึง ให้ กระหม่อม หมัน ได้รับ พระราชทาน คิด
 ตาม เสด็จ ไป ใน สถานที่ นั้น ด้วย เกิด พระพุทธรู เจ้า ข้า ส้มเค็ญ อมรินทรา
 จิราช ก็ ให้ ปฎิญาณ ว่า ถ้า ชุข ตาม เกิด ไปไหน จะ ไป ด้วย ก็ ตาม เกิด ก็ แตะ
 เทวา ชุข ชงคราม นั้น มี ใน เทศกาล ฤๅ แห่ง ดอกไม้ แผลยอย ประจำ อสุรพิภพ
 นั้น มี ดอก อัน บาน ใน กาด ไต่ อสุร ทั้งหลาย เห็น ดอก แผลยอย ก็ รวุก ถึง ดอก
 ปาริชาติ ก็ ยก อสุร เสด็จ มา ขัน ไป กระทำ ชงคราม กับ เทพดา ใน กาด นั้น
 ก็ แตะ ใน สังยุคตนิทาย ศากา อรรค นั้น มี ขั้ว วิถีขนา ว่า กาด เมื่อ บังเกิด
 เทวา ชุข ชงคราม เทพดา กับ อสุร รบ พุง กัน ใน ถ่มย ครั้ง นั้น ฝ่าย ข้าง
 ไพบิจิตรา ชุข ก็ ตั้ง แก่ อสุร บริษัท แห่ง ตน ว่า ถ้า ชงคราม เรา มี ไชย
 เรา ชนะ แก่ เทพดา แล้ว ชุข ชาว เจ้า ทั้งปวง จึง แค้น ได้ คิด ตาม จับ เขา ตัว
 พระอินทร์ ให้ จึง ได้ แล้ว จึง ผูก มัด ด้วย เกร็งของ ผูก ๕ ประการ นำ เขา ตัว
 มา ยัง อสุร พิภพ แห่ง เรา นำ มา สู่ สำนัก แห่ง เรา สัก โกฎิ โส ฝ่าย ข้าง
 พระอินทร์ นั้น เตา ก็ ตั้ง แก่ เทพ บริษัท ว่า เทวา ชินัยยู ตูกร ท่าน ทั้งปวง
 เรา กระทำ คัก ชงคราม ด้วย หมู อสุร ใน ครั้ง นั้น ถ้า เรา มี ไชย อสุร ขปรา ไชย
 ฝ่าย แพ้ แก่ เรา แล้ว ท่าน ทั้งปวง จึง แค้น ได้ คิด ตาม จับ เขา ไพบิจิตรา ชุข นั้น
 ให้ จึง ได้ บัญชา พน ขเนหิ พน ขิตวา ได้ ตัว แล้ว จึง ผูก มัด รัด รัง ด้วย

เครื่องจำ & ประการ แต่จริง นำมาสู่สำนักแห่งเราในโรงสุพรรณมาเทว
 สภา เมื่อไปพิจารณาสู่ และ สัมเด็จพระอมรินทราบราช ถอย ที่ ถอย ถึง บรรพษัต
 แห่ง ตน ด้วย ประการ ณ กาด เมื่อ ยถ โยธา ออก มา กระทำ คือ สังคราม
 ก็นั้น เทพดา ทงปวง มี กาดัง กดา อสุร บรรพษัต นั้น แพ อำนาจ ฤทธิ แห่ง
 เทพดา แตก กระจัด กระจาย พ่าย แพ พัง ตง มา กาด ไค เทพ บรรพษัต ทงหลาย
 ก็ แฉ่น ได้ คิด ตาม มา ด้วย เว้ว พถัน กุม เขา ตัวไปพิจารณาสู่ได้ แฉ่น ก็ ผูก
 มัต รัต รัง ด้วย เครื่อง ผูก & ประการ นำ เขา ตัว มา ถวาย แก่ สัมเด็จพระ
 อมรินทราบ ก็ เด็ดจ สติต อยู่ ใน ท่ามกลาง เทพบรรพษัต ณ โรง สุพรรณมาเทวสภา
 ใน ที่ น มี คำ พระอรรถกดา วิธินา ว่า เครื่อง จำ อัน เปน ของ แห่ง
 เทพดา & ประการ นั้น จะ ได้ แฉ่น ด้วย ใช้ ตรวน ชื่อ คา เปน อาทิ เหมือน
 เครื่อง จำ อัน เปน ของ แห่ง มนุษย์ น หามี ได้ เครื่อง จำ แห่ง เทพดา นั้น แฉ่น
 ไป ด้วย เชือก ผูก มัต รัต รัง มก กผูก ดุ ตด้วย เชือก นั้น นอย ปรากฏ ประคุด
 ดึง ว่า โย มะแดง มุม ผูก ใน ที่ ทง & คือ ผูก มื่อ ทง ตอง ผูก เท้า ทง ตอง
 ผูก คอ แห่ง หนึ่ง เปน & แห่ง ด้วย กัน อา ไศรย เหตุ ที่ ผูก มัต รัต รัง ใน ที่
 ทง & จึง เรียกว่า เครื่อง จำ & ประการ แท้จริง เชือก ที่ มัด นั้น มาตร
 แม้ ว่า นอย เท้า โย มะแดง มุม ก็ จริง แด แต่ ทระ ว่า มี ขานภาพ มาก อิริยาบถ
 รุ่มพัน ต อาจ ห้าม เสีย ซึ่ง อิริยาบถ มิให้ เทพดา ผู้ แพ ฤทธิ นั้น ดำไว้จ
 อิริยาบถ ได้ โดย จิตร ประสงค์ เทพดา ผู้ แพ ฤทธิ นั้น มี อาจ วัด เวียง ดึง ดัน
 เครื่อง ผูก อัน นอย เท้า นั้น ให้ ขาด ได้ เหตุ นั้น ไปพิจารณาสู่ แพ ฤทธิ แห่ง

เทวดา ๆ จับตัวโพบิจิตราสูร ผูกมัดนำไปถวาย สมเด็จพระอินทราณ โรงสุบรรมา
 เทว สภา ครั้ง นั้น โพบิจิตรา สูร มีได้วัด เวียง ดิ่ง ต้น เกรือง ผูก อัน น้อย
 ทำโย มะแดง มุม นั้น ให้ขาด ได้ เวลัจจิตติ อสูร เมื่อ ค่อง มัด รัศ รุ่ง อยู่
 ถึง ๕ แห่ง เห็น ปาน ดิ่ง นั้น น้ำใจ จะได้ ย่อ ท้อ กัดว เกรง หามิได้ อัก โภสถิต
 บริหาตติ กต่าง คำ หยาบ ข้ำ ต่อ สมเด็จพระอินทรา ด้วย ฉาจา อัน เปน
 อดปฤษฎ ถึง ๓๐ ประการ ว่า โจโรตติ คุกร พระอินทร์ ท่าน นี้ เปนโจร
 คี่ ซึ่ง เขา พิภพ แห่ง เหว ซึ่ง เขา ที่ อยู่ ที่ กิน แห่ง เขา พาโตตติ ท่าน นี้ เปน
 คน พาต เห็น แต่ จะได้ ไม่ คิด บาป คิด กรรม มุโพหตติ ท่าน นี้ เปน คน
 หลง หามิ บุญญา พิจารณา คุณ และโทษไม่ โอฏฐโรตติ ท่าน นี้ มิใช่
 เทวดา เปน อูฐู ต่าง หาก โคโคตติ ท่าน นี้ เปน โค คัทรโมตติ ท่าน นี้
 เปน ตา จะ ได้ เปน เทวดา หามิได้ เมรยโก ท่าน นี้ เปน สัตว์ นรก มิใช่
 ชาว สวรรค์ คีร์จันนาคโต ท่าน นี้ เปน สัตว์ เคียรณาน มิใช่ เทวดา
 นตติ คุยหิ คุคตติ ตัวท่าน นี้ จะมี คติ อัน คี่ ใน ภพ เบื้อง นำ นั้น หามิได้ แล้ว
 ทุกคตติเยว คุยหิ ทุกคตติ นั้น และ จะ เปน ของ แห่ง ท่าน เปน แท้ คุกร พระอินทร
 น คื่อ สัพพกาถ์ สนิตต์ตติ ตัว ท่าน นี้ ไร่ ว่า จะ ชนะ แก่ เรา เปน นิศย์ ไป
 หามิได้ มิ คราว หนึ่ง ก็ คราว หนึ่ง จะ อปฺปราไซย แก่ เรา สัก ครั้ง เปน แม่น มั่น
 ถ้า ถึง อปฺปราไซย แก่ เรา แล้ว เราก็ ให้ มัด เขา ท่าน ไป จะ ให้ ท่าน นอน
 ทวย ประคู พระ นคร แห่ง อสูร พิภพ แล้ว โปถาเปตต์ตติ เรา จะ ให้
 ทำ โผโย โผย รัน ท่าน ให้ หนัก หนา ให้ สม น้ำใจ แห่ง ท่าน ที่ ชุ่ม เหวง เรา
 กระทำ แก่ เรา ดั่ง นี้ เมื่อ เวลัจจิตติ อสูร หยาบ ข้ำ ด้วย อัก โภสถิต ๓๐ ประการ

มี นัย คึง แดง มง ฌัน ถ้า เป็น บุคคล สามีญ บุคคล พอดี พอดี แล้ว
 ที่ ไหน จะ ออกได้ นี้ หาก ว่า สมเด็จ อมรินทร์ ทาน เป็น คน ดี เคย จำ เรณู
 อธิวาสน ฆนัต มา ข้า นาน แล้ว จิตร ท่าน จึง ไม่ กำ เรณู ไม่ ชุ่ น ช้อง
 หมอง มัว ด้วย อำนาจ โทมนัส จิตร ท่าน เพิก เคย สบาย อยู่ อย่าง ประหนึ่ง
 ว่า ไม่ รู้ ไม่ เห็น ไม่ ได้ ยิน ถ้อย คำ ที่ เวปจิตติ อสุร คำ คำ เนรไป ๆ มา ๆ
 ใน โรง สุธรรมา เทว สภา สบาย พระไทย ไม่ ชึ่ง ไม่ โกรธ ไม่ มี โทมนัส
 ชค เคอง พระ มา ตดี เทว สารถ นัน เห็น ประหลาด นักหนา อัจฉริยะ เป็น
 กางัง คำ วิ ว่า ไฉน ทนอ สมเด็จ อมรินทร์ จึง ออกได้ ไม่ ไหว ไม่ สเทือน เคย
 เพิก เคย อย่าง ประหนึ่ง ไม่ รู้ ไม่ เห็น อย่าง ประหนึ่ง ไม่ ได้ ทรง สอน การ
 จะ ว่า กัด หรือ ก็ มิ ใช่ จะ ว่า เกรง ใจ ก็ ไม่ เียง เหตุ ไฉน ทนอ
 สันดาน สมเด็จ อมรินทร์ จึง ยุค ชึ่ง นัก หนา ถึง เพียง นี้ ชรอย ท้าว เชอ
 จะ มี วิจารณ์ ปัญญา พิจารณา เห็น คุณ สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง เป็น เทียง แท้ จึง ออก
 กถัน นัก หนา ไม่ ควร จะ ออก จะ ถด เคย ชึ่ง ะไร มา ออก ได้ ประหลาด ใจ
 นัก หนา อาตม จะ ถาม ดู ให้ รู้ เหตุ สัก หน้อย คำ วิ ฌน แล้ว พระ มา ตดี
 เทพ สารถ ก็ กราบ ขูต ถาม ว่า ภยา นุ มฆว สักก ทู พหยา นุ
 ตติ กชสี สุนัน ไต มรุตวาจ สัมมุขา เวปจิตติ โนติ ข้า แต่ พระ องค์
 ผู้ เป็น บัน บัก ประดับ เกษ แห่ง อมร เทเวศ ใน ส้อง ชัน พ้า ทรง พระนาม
 ชื่อ ว่า มฆวาน พระ พุท ขเจ้า ข้า ข้า พระ องค์ นี้ ส่ง ไล่ย หนัก หนา
 พระ องค์ ได้ ทรง สอน การ มรุตวาจา ใน ที่ เภาะ หน้า แห่ง เวปจิตติ อสุร ๆ
 สบ ประมาท ๗/03/2565 พยาน ข้า ต่อ พระ องค์ ถึง เพียง นี้ พระ องค์ ไม่ ไหว ไม่

กระเทือน เดย อด ถน ได้ กระทำ อากา รประหมัง ไม่ รัู้ ไม่ เห็น ประหมัง ว่า
 ไม่ ได้ ช้วนากา ร กระทำ ได้ ดั่ง นี้ อาไศรย แก่ เหตุ ผล เป็น ประการใด
 จะ ว่า อด ได้ เพราะ เหตุ ที่ ถน แก่ อดูร หรือ ๆ จะ ว่า อด ได้ เพราะ เหตุ ที่
 ทุพถภาพ ถน อดูร แพ้ ฤทธิ แห่ง อดูร หรือ ว่า จะ อด ถน ได้ ด้วย
 เหตุ ผล เป็น ประการใด ขอ พระองค์ จง ทรง พระ กรุณา ตรัส ให้ แจง เกิด
 แก่ ข้า พระพุทธเจ้า ใน กาล บัด นี้ นาคี ภา ย น ทุพถยา ชนามิ
 เวปจิตตโนติ กถัญหิ มาริส วิญญู พาดเน ปฏิสฺยุเช คุกร พระมาตถิ
 เรา จะ อด ถน เพราะ เหตุ ที่ ถน แก่ อดูร นั้น หา มิ ได้ จะ อด ถน ด้วย
 เหตุ ที่ ทุพถภาพ แพ้ ฤทธิ แก่ อดูร ก็ หา มิ ได้ เรา อด ถน ได้ ดั่ง นี้
 เพราะ เหตุ ที่ คิด ถน ว่า ตัว เป็น นักราชญ ชรรมา ว่า เป็น นักราชญ แล้ว
 มิ ได้ ถมควร ที่ จะ มา ค่อ สู้ ด้วย คน พาด รัู้ เห็น อยู่ ว่า ช่าง หนึ่ง เป็น พาด แล้ว
 ทุพถภาพ อยู่ แล้ว และ จะ มา เอา เขียง เอา อย่าง คน พาด เห็น คน พาด โกรช
 และ จะ มา โกรช คอบ จะ ค่อ สู้ กับ คน พาด จะ ค่อ สู้ กับ คน ทุพถภาพ นี้
 มิ ถมควร หนัก หนา คุกร ท่าน ผู้ นฤฤทธิ ชรรมา ว่า นักราชญ นั้น
 ไม่ เอา เขียง คน พาด ไม่ พอใจ ค่อ สู้ กับ คน พาด ไม่ พอใจ ค่อ สู้ คน
 ทุพถภาพ กริยา ที่ โกรช คอบ คน พาด ค่อ สู้ คน ทุพถภาพ ค่อ สู้
 คน พาด นั้น จะ ได้ เป็น ประเพณี แห่ง นักราชญ หา มิ ได้

ถ้าดับ นั้น พระมาตถิ จัง กราบ ทูต สืบ ค่อ ไป ว่า ภิชโย พาดา
 ปภิชชเยยฺ โน จัสส ปฏิสเธโต คัสมา ภูเสน ทณฺเฑน ชโร พาดาน
 นิตฺทเย 27/03/2565 ข้า แต่ พระองค์ ผู้ เป็น จอม มกุฏ มหินทรา ชิบตี ใน ภูมิ ประเทศ

ทิพาวาศ ข้า พระบาท จะ ขอบ หุด ฆตอง ก่อน ควร มีควร แต่ แต่ จะ ทรง
 พระ กรุณา ไปรด อัน ขรรคมดา ว่า ซาติ คน พาด โหด ไร้ ปราศ จาก บัญญา
 นั้น ถ้า ไม่มี ใคร จะ ห้าม จะ ปราบ ไม่มี ใคร จะ ช่ม ชี คุก คาม
 ไม่มี ใคร ช่ม เหยง คำ ว่า คี โบาย แล้ว ก็ คำ คัญ ว่า ชน ทั้งปวง กตวั เกรง คน
 จะ ได้ เชื้ออม แต่ เห็น ว่า เขา มี เมตตา แก่ คน นั้น หาก มี ได้ เห็น ว่า เขา
 ไม่ ทำ อะไร เลย ก็ ยิง อีกร ชัก หัก หาญ คน ทยาน ข้า ไม่ คิด หน้า คิด หง
 นึก จะ ว่า สิ่งไร ก็ ว่า ไป ตาม ประสงค์ ใจ นึก แห่ง คน จะ ทำ สิ่งไร ก็ ทำ ไป ตาม
 ประสงค์ ใจ เพราะ เหตุ ที่ ไม่มี ใคร ช่ม ชี หัก หาญ ถ้า มี ผู้ ช่ม ชี คุก คาม
 มี ผู้ หัก หาญ ห้าม ปราบ อยู่ แล้ว ก็ มี อาย อีก ไป ตาม ประสงค์ ใจ ตร แห่ง คน ได้
 เหตุ ฉนั้น ข้า พระบาท จึง เห็น ว่า ขรรคมดา เปน นักปราชญ์ แล้ว ก็ จำ จะ
 ทรมาน คน พาด จำ จะ หักหาญ ห้ามปราบ ให้ ประพฤติ คาม อำนาจ แห่ง คน จึง
 จะ ต้ม มาก แม้ ว่า จะ โบาย จะ คี จะ ดง อาชญา ให้ มาก ให้ ถึง ขนาด เปน ประการ
 ไต่ ๆ ก็ คี ถ้า กระทำ ด้วย ปราณ จะ ให้ คี จะ ให้ เสีย พยัค ที่ ร้าย ที่
 ชั่ว นั้น ข้า พระบาท เห็น ว่า นักปราชญ์ ส้มคอร จะ พัง กระทำ ขึ้น ชื่อ ว่า
 ทรมาน คน ชั่ว ให้ กตบ เปน คน ต้ม ข้า พระบาท เห็น ว่า นักปราชญ์ ควร จะ พัง
 กระทำ อยู่ คูกร พระมาตลี เขตเทว อหัมมัญญะ พาสัสส ปฏิเสธรน
 การ ที่ จะ หัก หาญ ห้าม ปราบ คน พาด นั้น เรา ก็ รู้ อยู่ ถ้า เรา จะ คิด หักหาญ
 ห้าม ปราบ ก็ อาจ จะ กระทำ ได้ แต่ ทว่า เรา มา พิจารณา เห็น ว่า วิสัย แห่ง
 เรา ยัง ไม่ ต้ม อาตวะ เรา มี ใช้ ชีณา ศพ บุคคล ถ้า จะ หัก หาญ ห้าม
 ปราบ แล้ว ก็ จะ เกิด โทสะ จิตร เมื่อ โทสะ จิตร บังเกิด แล้ว ก็ เสีย เริง แก่ กิเลส

มาร ๆ ได้ที่เด่น เข้า สำนับ ย่ำ ยี่ จิตร สันดาน ได้แล้ว ก็จะมี แต่ กอง บาบ
 กอง โทษ เปน เบื้อง หน้า ประสงค์ กุศล บุญดี โย สโต อุตมมัตติ
 บุคคลผู้ ได้ รู้ว่า ผู้ ชื่น พิโรช โกรธ ซึ่ง แก่ คน แล้ว และมีได้ โกรธ คอบ
 อุดำให้ คงดี สัมปญฺญะ ช่ม ชี เตีย ซึ่ง โทษะ จิตร ระวัง โทษะ จิตร ให้ สงบดัง
 จาก จิตร สันดาน ประพฤติ ได้ ดังนี้ บุคคลผู้ นั้น ได้ ชื่อว่า รักษา อธิวาสน
 ชนดี มี คุณา นิสงษ์ ถ้า เลิศ ประเสริฐ เมื่อ คัง อธิวาสน ชนดี ไว้ ได้ ใน
 สันดาน แล้ว ก็จะมี แต่ กอง ประโยชน์ กอง บุญ เปน เบื้อง หน้า วัชรั
 มัตถ์ดำมี วาดว ชำ แต่ สมนเค็จ อมรินทรา ผู้ มี อิศริย ภาพ เปน จอม มกฏ เกษ
 แห่ง อมร เทเวศ เจ้าพิภพ ดาวดึงษ์ ขอ ซึ่ง พระองค์ เห็น ว่า จะ หัก หาย ห้าม
 ปราม คน พาด จะมี โทษะ จิตร เปน เบื้อง หน้า จะ เปน กอง บาบ กอง โทษ
 ไม่ พัน โทษ นั้น ข้า พระบาท ก็ เห็น ด้วย พระองค์ อยู่ อากา หัก หาย ช่ม
 เห่ง คน พาดให้ อ่อน น้อม ลง ด้วย อานุภาพ ก่าตั้ง ราชทัณฑ์ นั้น จะได้ พัน
 โทษ หามิได้ แต่ ทว่า แข็ง พระไทย หัก หาย ห้าม ปราม มิ มาก ก็ ดัก ครั้ง
 หนึ่ง เกิด พระพุทธเจ้า จ้า ยทา น มัญญติ พาโต ภายา นียาย
 คติ กชติ ช่ม ธรรมดา ว่า คน พาด นี้ ถ้าใคร มี เมตต ไม่ หัก ไม่ หาย
 ไม่ ต่ำ ไม่ ต่ำ ไม่ ทำ โทษ แก่ มัน แล้ว มัน ก็ เข้าใจ ว่า กถว มัน สำคัญ ว่า ผู้
 นั้น กถว กุ จัง สู้ อุด สู้ กถน เมื่อ มัน มี สัจญญา วิปตาศ์ สำคัญ ผิด ดัง
 นั้น แล้ว มัน ก็ ยง จะ ช่ม ชี คน ผู้ ม บัญญา เปน บัณฑิตย ชาติ นั้น โดย ช่น ควร
 แก่ อธิมา ไครย มิ พอ ที่ จะ ว่า ก็ ว่า มิ พอ ที่ จะ คำ ก็ คำ มิ พอ ที่ จะ ต่ ก็ ต่
 มัน จะ ช่ม ชี คน ที่ ดี ๆ คน ที่ รักษา สุจริต ธรรม นั้น โคว ภิโยโย

ปรตายนี เปรียบ เหมือน โศก ชน ชนะ แถ้ว และ พากัน แถ่นได้ ถัง โศก ที่ แพ้
 ได้ ถัง ได้ ชน โศก ที่ แถ่น หนี ขรรคตา ว่า โศก ถอง ตัว อ้น สัมยทช กั้น ชน กั้น
 ใน ผุง โศก ทั้งปวง นั้น เมื่อ แรก ชน กั้น โศก ทั้งปวง นั้น ต่าง ตัว ต่าง เจย
 แหงน ชน แถ้ว ต่าง ตัว ต่าง ก็ หยุค ยืน ตู อยู่ จะ ได้ ช่วย ชน หามิ ได้ ครั้น โศก
 ทั้ง สอง ชน กั้น ไป เปน ซ้ำ เปน นาน ตัว โศก แพ้ แถ่น หนี แถ้ว โศก ทั้งปวง แถ้ว
 บรรดา ที่ ยืน ตู อยู่ นั้น ก็ พร้อม กัน เจ้า เปน พวก โศก ผู้ ชนะ พากัน แถ่น ได้
 โศก ผู้ แพ้ นั้น ไป ใน ทิศา นุทิศ ต่าง ๆ ช่วย กัน ได้ ช่วย กัน ถัง โศก ที่ แพ้ นั้น ให้
 คอบ ให้ แถ่น ระเล็ด ระรัง มิ ให้ ตัง ตัว อยู่ ได้ ชน นี้ แถ้ว มี อุปมา ฉนั้น โศก
 อัจฉารุหิต ทุมเมโธ คน พาดหา บัญญา มิ ได้ นั้น ครั้น เห็น ว่า ไม่
 มี ใคร สู้ มิ มี ผู้ หักหาญ ตัน ตอกร แถ้ว ก็ ยิง ได้ ที่ ชยิก ชย ช่ม เหง คน ดี ๆ
 ช่ม เหง คน ผู้ เปน บัณฑิตยชาติ มี อุปมา ดัง นั้น เหตุฉนั้น และ พระพุทธ เจ้า ขว
 ขว้ พระบาท จึง กรวย ทูต พระ ภรณา ว่า แฉง พระไทย หัก ราชญ เวปจิตติ
 อสูร ให้ เสีย พยศ อ้น ราช สัก ครวง หนึ่ง เกิด อย่า ให้ เพื่อน ทวงใจ ว่า กล่าว
 หยาบ ซ้ำ เช่น นี้ สืบ ต่อ ไป อีก ใน เบอง หน้า ชิง อต ยิง ตต แถ้ว เพื่อน ก็ ยิง
 ได้ ที่ จะ บาป จะ กรรม อย่าง ไร ก็ ทำ เนา เกิด ค้ เสีย ให้ พอ แรง สัก
 ครวง หนึ่ง เกิด พระพุทธ เจ้า ขว้ จึง มี เทพ บัญชา ครว้ ว่า กาม
 มัญญุตกาโม วา ภายา บัยาย ติตกชติ ตูกร พระมาตตี ไพบจิตติ อสูร
 ผู้ เปน พวต หา บัญญา มิ ได้ จะ สำคัญ เข้าใจ ว่า กล่าว แต่ คน จึง สู้ อต สู้
 กถน จะ สำคัญ ดัง นั้น ก็ ตาม อัจฉมา ไศรย หรือ จะ สำคัญ เข้าใจ ไป อย่าง
 อ้น ๆ ก็ ตาม แต่ จะ สำคัญ ไป เกิด จะ วิตก วิจาร์ณ อะไร ด้วย จะ ทำตาย

เรา มี กำลัง กาย กำลัง ฤทธิ ยิ่ง กว่า ไพบจิตรรา ตรี ๆ นี้ อยู่ใน อำนาจ เรา แพ้
ฤทธิ เรา เรา จะ กระทำ อย่างไร ก็ กระทำได้ ดำเนิน ความ ปราถนา
และ เรา มา อุด ถอน ทน ทาน เสีย ไม่ เบียด เบี้ยว บั่ทา แก่ ไพบจิตรรา ตรี ไม่
พิโรธ โกรธ ชิง แก่ ไพบจิตรรา ตรี อัน หยาบ ช้ำ ค้อ เรา ถึง เพียง นี้ ได้ ชื่อ
อิริวัตน์ หนัก อยู่ อย่าง ยิ่ง อย่าง เอก ของ เรา ที่ เคี้ยว เรา จะ ยก อิริวัตน์
หนัก อัน นี้ เป็น เครื่อง ถัก การ บูชา อัน ประเสริฐ บูชา แก่ จุฬามณี เจดีย์
ของ เรา อิริวัตน์ หนัก ของ เรา ครั้ง นี้ นี้ เป็น ประโยชน์ ตน อัน ประเสริฐ
กว่า ประโยชน์ ตน ดีน เสรีฯ ทั้งปวง แต่ บรรดา ที่ เป็น โดถีย์ คุกร พระมาตตี
ชช ชื่อ ว่า คน พาต หา บัญญา มิได้ นม ย่อม เอา แต่ กิริยา ที่ หลง กิริยา ที่ หา
บัญญัติ มิได้ ไม่ รู้ ผิด และ ชอบ คุณ และโทษ นั้น เป็น กำลัง กาย กำลัง จิต
อภินันต์ พลั ขาหุ ยัสต์ พลั พาตพลั บุคคล ผู้ใด เอา กิริยา ที่ หลง
เอา กิริยา ที่ หา บัญญา มิได้ เป็น กำลัง แล้ว นักปราชญ์ ทั้งหลาย ก็ ย่อม ดำเนิน
คิดน บุคคล ผู้หนึ่ง ว่า เป็น อัมชพาต ใน โลก นี้ แท้จริง บุคคล ที่ มี อญาณพล
คือ มี โมหะ เป็น กำลัง นั้น ถึง จะ เขียว แรง กล้า หาญ เป็น ประการใด ๆ ก็ ดี
นักปราชญ์ จะ กล่าว ว่า เป็น คน ต่ำ มี กำลัง หา มิได้ กำลัง โมหะ นั้น บัณฑิต
ทั้งหลาย ท่าน ไม่ นับ ไม่ ถือ ไม่ สรรเสริญ เย็น ยอ กิริยา ที่ หัก หาญ ช่ม เห่ง
บุคคล ที่ ทุพสภาพ เบียด เบี้ยว บุคคล อัน ทุพสภาพ และ กิริยา ที่ ต่ำ ตอบ ต่ำ
ตอบ นั้น เป็น วิสัย ของ คน อัมชพาต จะได้ เป็น วิสัย ของ นักปราชญ์ หา มิได้
พลวัตต์ ชนมกุตคตต์ ปฏิวคตา น วิชชติ บุคคล ที่ เป็น นักปราชญ์ กอบ

27/03/2563

ไป ด้วย ญาณ พด บริบูรณ์ ด้วย กำถัง บัญญัติ รักษา ซึ่ง สุจริต ธรรมไว้ ใน
 สันดานนั้น อย่าว่าถึง กิริยาที่ ค่อ คี ฝงญ นัน เดย จน แค จะ ค่อ สู้ ด้วย
 กิริยาที่ ค่ำ ที่ ว่า นัน ก็ ไม่มี ใน สันดาน ทัด เสง เตน ปาย โย โย กุทขิ
 ปฏิกฤษณติ ตุกร พระมาคัถ บุคคล ที่ โกรธ ก่อน นัน ได้ ชื่อ ว่า ชั่ว แด้ว ก็ ยัง
 ไม่ ชั่ว เหมือน บุคคล ที่ โกรธ คอบ บุคคล ที่ เห็น เขา โกรธ แด้ว และ โกรธ คอบ
 ค่อ ค่ำ ค่อ คี ค่อ ฝงญ นัน ได้ ชื่อ ว่า ตามก ยิงนัก ชั่ว กว่า บุคคล ที่ โกรธ ก่อน
 กุทขิ อปปฏิกฤษณัน โค บุคคล ที่มี สติ บัญญัติ เห็น เขา โกรธ แด้ว และ
 มิได้ โกรธ คอบ สู้ ค่อ สู้ กถัน สู้ ทน สู้ ทาน หักหาญ เถี่ย ซึ่ง โทสะ จิตร ทำตาย
 ถ้าง โทสะ จิตร ให้ ปราศจาก สันดาน ด้วย นำ คือ ขันตี และ องค์ เมตตา ขณะ
 โทสะ จิตร ได้ แค ละ ครัง ๆ นัน ถึงคาม เชติ ทุขุขย์ ได้ ชื่อ ว่า ขณะ
 สงคราม อันใหญ่ หลวง อัน บุคคล ผู้ อน จะ ฝงญ ได้ เปน อัน ยาก อุกิน นัน มคัก
 จรติ อคตโน ๑ ปรัดต์ ๑ บุคคล ที่ ไม่ โกรธ คอบ นัน ได้ ชื่อ ว่า
 ประพฤติ ให้ เปน ประ โยชน ทั้ง สอง ฝ่าย คือ คน เอง นัน ฝ่าย ๓ บุคคล ผู้ อน
 นัน ฝ่าย ๓ อธิบาย ว่า คน ไม่ โกรธ คอบ แด้ว สันดาน ของ คน นัน ก็ จะ เปน สู้
 เมื่อ สันดาน คน เปน สู้ ไม่มี โทมนคิ ขัด แค แด้ว ไม่มี ความ ขัด ข้อง
 หมองมัว แด้ว มี ข้ำ มี นาน ก็ จะ ระวัง สันดาน แห่ง ผู้ ที่ โกรธ นัน ให้ ปราศจาก
 วัณ คือ โท โส ให้ อยู่ เชน เบน สู้ สู้ สู้ คี โดย ประสงค์ เหตุ ณ และ จง ว่า
 กิริยา ที่ ไม่ โกรธ คอบ นัน ได้ ชื่อ ว่า ประพฤติ ให้ เปน ประ โยชน ทั้ง สอง ฝ่าย
 คือ ฝ่าย คน และ ฝ่าย บุคคล ผู้ อน ปรส กุบคิ ญิตวา โย สโต
 อุปสนติ บุคคล ผู้ ได้ รู้ ว่า บุคคล ผู้ อน โกรธ แด้ว และมี สติ ระวัง คับ เถี่ย

มิให้ โท โส นั้น พง ช่าน กำเวบ ร้อนใน จิตร สันดาน แห่ง ตน กระทำ ได้ คง นี้
 บุคคล ผู้ นั้น ได้ ชื่อว่า เป็น แพทย์ พิเศษ รักษา ได้ ทั้ง ต้อง ฆ่า ตนเอง ก็
 รักษา ได้ บุคคล ผู้อื่น ก็ รักษา ได้ รักษา ตน แล้ว ก็ รักษา บุคคล ผู้อื่น
 ด้วย ถ้า ขยำ คุ หมิ่น อธิวาสน์ ชั้นดี คุกร พระมาคตี ชนา มัญญันตี
 พาโตติ เย ชัมมัสส อโกวิทา บุคคล จำพวกโต ทา บัญญา มิได้
 ไม่ฉลาด ที่ จะ เจริญ ชั้นดี และ เมตตาก ไม่ฉลาด ที่ จะ รักษา เหมือนใน ที่
 แต่ง มา ฉนี้ นักปราชญ์ ทงหลาย ย่อม สำคัญ เข้าใจ ว่า บุคคล จำพวก นั้น
 เป็น คน ชันชพาดใน โลก นี้ ชัน คพิลล์ วัฒนเนตวา ต้มเค็จ อมรินทรา
 ชิวาธ ตรีธ สรรเสริญ อาณิสงษ์ แห่ง อธิวาสน์ ชั้นดี ด้วย ประการ ฉนี้ แล้ว
 จึง มี เทวบัญชา ตรีธ ว่า คุกรไฟบจิตรา สุร เรา จะ ปลดปล่อย ท่านให้ ไป บ้าน
 ไป เมือง ตาม อชฌมาไศรย สปลกั กโรหิ ท่าน จง สบถ ส่าบาน เสีย ขยำ
 ประทุษร้าย แก่ เรา ต่อไป จำเดิม แต่ ฉนี้ เป็น ต้น ไฟบจิตรา สุร ก็ ให้
 ความ สัจ ส่าบาน ด้ว่า ตั้งแต่ ฉนี้ เป็น ต้น สืบไป ใน เบื้อง หน้า นั้น
 ข้าพเจ้า จะ ไม่ คิด ประทุษร้าย แก่ ท่าน มีชวาน เถย อิมัสมิ กัปเป ใน กัถมี
 นี้ มี มหาบาป อยู่ ๔ ประการ คือ บาป แห่ง พยาเจตย ราช อัน กล่าว มุส่า
 กัถมี นี้เอง ให้ เป็น พิ กัถมี ให้ เป็น นอง เมื่อ ครั้ง ปฐุม กัถมี นั้น จัด เป็น ปฐุม
 มหาบาป ประการ ๓ บาป แห่ง บุคคล ฉนี้ กระทำ อริยุปจาท กรรม ตี เตียน
 พระอริยเจ้า ว่า ไม่ มี มรรคธรรม และ ผล ธรรม ประกอบใน ชันช สันดาน
 เป็น คน เปด่า ปราศจาก แก่น ส่าร ตี เตียน พระ อริยเจ้า ฉนี้ เปรียบ เหมือน
 กกาตติ ตี เตียน พระอริยบุตร นั้น จัด เป็น มหาบาป เป็น คำรบ ๒ บาป

แห่ง เทวทัต ที่ กระทบ หลัง พระยา วานร บรม โทษี สัตว์ ให้ หัก ใน กาด เมื่อ
 แรก จะ บังเกิด นาม บัญญัติ ชนาน นามกร แห่ง พระนคร พาราณสี นั้น จัด เป็น
 มหาบาป เป็น คำรบ ๓ บาป แห่ง คน อภคัญญู มิ ได้ รู้จัก คุณ ผู้มี คุณ
 เปรียบ ปาน ดัง พระเทวทัต มิ ได้ รู้จัก คุณ แห่ง สมเด็จพระพุทธร เจ้า นั้น
 จัด เป็น มหาบาป คำรบ ๔ ข้าแต่ ท้าว มัชฌิมา ถ้า ข้าพเจ้า ไม่ เกรง ต่อ
 พระองค์ ยัง คิด ประทุษร้าย แก่ พระองค์ สืบ ต่อไป ก็ ให้ ข้าพเจ้า ได้
 มหาบาป ๔ ประการ ฉนี้ เกิด เมื่อ โพบิจิตรา ชูร ให้ ความ ดีๆ สำนาน คน ฉนี้
 สมเด็จพระอมรินทราธิราช ก็ ให้ ไป ต่อ โพบิจิตรา ชูร นั้น ออก จาก พันธนาการ
 โพบิจิตรา ชูร ก็ ลง ไป อยู่ อยู่ พิภพ อัน เป็น นิเวศสถาน ที่ สถิตย์ แห่ง อาตมา
 จำเดิม ฉนั้น มา ก็ มิ ได้ คิด ที่ จะ กระทำ สิ่ง สงคราม กับ ด้วย สมเด็จพระอมรินทรา
 ธิราช สืบ ต่อไป อาไศรย เหตุ ที่ บังเกิด เทวายุ สงคราม ฉนี้ สมเด็จพระ
 ทศพล สัมมาสัมพุทธ บพิตร จึง โปรด ประทาน พระธรรมเทศนา ชัชศกสูตร
 ใน สังยุตตนิกาย สคคาถาวรรค แก่ ภิกษุ ทั้งปวง ว่า อถ โข ภิกษเว สัก โก
 เทวานมินิ โท คุณร ภิกษุ ทั้งหลาย ขณะ เมื่อ เทวดา และ อสูร กระเกณฑ์
 กัน เป็น กอง ทัพ จะ ตี ปรยุทธ์ แก่ กัน ครัง นั้น สมเด็จพระอมรินทราธิราช
 ผู้ เป็น ไทใหญ่ กว่า เทพดา ศาวคิเต อามนเตสิ จึง เรียก เทวดา ศาวคิงษ์
 มา ครดี ฉนี้ ว่า มารีดา เทวานิ สักคามคตานิ คุณร ท่าน ผู้ นรทุกข ผู้ มี
 สัมบัติ สุข เสมอ ด้วย หน้าใจ เมื่อ ท่าน ทั้งหลาย เข้า อยู่ อสูร สงคราม นั้น
 ภัย ใด ฉนี้ ภคตติ ใด โดมहिโส ใด ถ้า เกิด การ วิตติ คือ สติงใจ และ
 ไหวว กาย เกิด กับ ปนาท มี โดม ชาติ ชูรนี้ ทัว สรรพวงค์ แล้ว อุต โดเกยยาถ

ท่าน ทั้งปวง เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย ของ เรา มมี หิ โว ชัศคั อุต โลกยคิ
 แท้จริง เมื่อท่าน ทั้งหลาย เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย ของ เราแล้ว อากาที่
 ด้คังใจไหว ภาย และ โดม ชาติ ชูชัน นั้น ก็ จะ อันตรธาน หาย จึง มี คำ อธิบาย
 ใน พระอรพตถาว่า ตั บัดฉันตานิ ราชาโน อากันตวา ปริยนิเค
 วินิชาคณัม โภ ฐิโต เทพดา เหล่า นั้น ครั้น เห็น ปรตาย ชงไชย ก็ จะ ด้คัญ
 เข้าใจว่า พระยา ของ เรา มา ยืน อยู่ ใน ที่ สดุดุจ เต่า อัน บุคคล บักไว้ เรา จะ
 กัด อด ไร ก็ บัชชูร ด้งคราม เมื่อ เข้าใจ คังนี้ แล้ว ก็ จะ มี ด้คหวาด หวั่น พรัน
 ใจไหว ภาย เกิด โดม ชาติ ชูชัน อัน คับ นั้น ด้มเค็จ อมรินทร์า ธิราช จึง ด้วด้
 ด้ง ด้มไปว่า โน เจ เม ชัศคั อุต โลกยฆาต ถ้า ท่าน ทั้งปวง
 มี ด้ค เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย ของ เรา

อก ปชาปติสัถ์ เทวราชสัถ์ ด้คดับ นั้น พัง ให้ เสด็จ แด่ คุปตาย
 ชงไชย แห่ง ปชาปติ เทวราช โน เจ ปชาปติสัถ์ เทวราชสัถ์ ชัศคั
 อุต โลกยฆาต ถ้า ไม่ เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย แห่ง ปชาปติ เทวราช ให้ เสด
 ด้ค คุปตาย ชงไชย แห่ง วรุณ เทวราช โน เจ วรุณสัถ์ เทวราชสัถ์
 ถ้า ไม่ เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย แห่ง วรุณ เทวราช ให้ เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย
 แห่ง อีสาน เทวราช เมื่อ ท่าน เสด็จ แด่ คุปตาย ชงไชย แห่ง เทพดา ผู้ ใหญ่
 ทั้ง ด้ตาม พระองค์ องค์ ใด องค์ หนึ่ง แล้ว ภัย ภา ด้มภคคคั ภา
 โดมให้ ด้ ภา อากาที่ คือ ขน พอง ด้ยอง เกิด ด้คังใจไหว ภาย เกิด แก่ ท่าน
 ขณะ เมื่อ เข้า ด้ชู้ชชูร ด้งคราม นั้น ก็ จะ อันตรธาน หาย ด้มเค็จ อมรินทร์า
 ธิราช ย่อม มี เทวบัญญัติ ด้ง ด้แก เทพดา ทั้งหลาย ด้ ใน ขณะ เมื่อ จะ เข้า

ตั้ง อสูร สังคราม ด้วยประการ ๕ นี้ มีพระบาทใน อรรถกถาว่า โฉ กิร
 ตมาณวัณ โฉ ตมานายุกุ ทุคฺคิยาสน์ ฌกฺคิ ตกา วรุโณ ๑ อีสานโน ๑
 ตั้ง ได้ ยิน มา ปชาปติ เทวราช ก็ตั้ง วรุณ เทวราช นั้น ก็ตั้ง อีสาน เทวราช ก็ตั้ง
 เทพดา ผู้ใหญ่ ทั้ง ๕ ตาม พระองค์ น มีตั้ง สรรพ พรหม เสนอ ด้วย ส้มเค็ญ
 อมรินทรา ชีราช และ มี ชนมายู ยืน เท่ากัน กับ ส้มเค็ญ อมรินทรา ชีราช
 นั้น เห็น อชาน ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ถัด ๆ กัน ออกมา ปชาปติ เทวราช นั้น เห็น อ
 ชาน เปน คำรบ ๒ วรุณ เทวราช นั้น เห็น อชาน เปน คำรบ ๓ อีสาน เทวราช
 นั้น เห็น อชาน เปน คำรบ ๔ เทพ บุตร ผู้ใหญ่ เหล่า นี้ แต่ ส่วน มี มหิทธิ
 ฤทธิ อำนาจ ส้มเค็ญ อมรินทรา ชีราช จึง ได้ ครีดี มัญญา ให้ เทพดา
 ดาวดึงษ์ ทงปวง ตู ปถาย ชงไชย เพื่อ จะ ให้ น้ำบด เคี้ยว ซึ่ง อากาโร คือ ตั้ง
 ๓ พอง ๓ ของ เคี้ยว มี โดม ชาติ อัน ชู ชัน ด้วย ประการ ตั้ง วิสัยนา มา แต่ หัด
 ความ ว่า ส้มเค็ญ พระสรรพเพชญ์ พุทฺธ ของ ก็ จึง มี พระพุทฺธ ฐิกา ครีดี ตั้ง
 ไปว่า คัม โส ปน ภิกขเว สักกีสึ วา เทวานมินทิสึ ชชัคคิ
 อุตฺโตโลกยคัม ปชาปติสึ วา เทวราชิสึ ชชัคคิ อุตฺโตโลกยคัม ๑ ต ๑
 ยัมภวิสึ สักกิ ตูกร ภิกขุ ทงหตฺถาย เมื่อ เทพดา ดาวดึงษ์ เสง แล ตู ปถาย
 ชงไชย แห่ง ท้าว เทวราช ทั้ง ๕ คือ องค์ อมรินทรา ชีราช และ ปชาปติ เทวราช
 และ วรุณ เทวราช และ อีสาน เทวราช อัน ว่า โดม ชาติ ชู ชัน และ ความ ตั้ง
 ตกใจไหว กาย เกิด แต่ เทพดา ทงปวง ปหิเยถามิ โนบี ปหิเยถ บางที
 ก็ อันตรธาน หาย บางที ก็ ไม่ หาย สักกีสึเหตุ เปน เหตุ ตั้ง ฤ
 จึง หาย บ้าง ไม่ หาย บ้าง สักกิ โภ หิ ภิกขเว เทวานมินโท อวิคฺราโค

อวิตโตโล อวิตโมโฮ คุกร ภิกษุ ทงหตาย เปน ดังนี้ เพราะ ว่า ทำว
 เทวานมินทรา ธิราช พน ยังมี ได้ปราศจาก ราชะ โทสะ โมะหะ ภิก ฌมี ภี
 คุคราดี ปรดาयी ยัง รู้ หนึ่ รู้ หนวาค รู้ ด้ตั้ง พระไทย ไหว พระกาย กตวั แต่
 อสิฐ สังคราม อยู่ จึง เปน ดังนี้ อหัญจ โข ภิกษเว เหว อวทามิ คุกร
 ภิกษุ ทงหตาย พระศถาคค มี พระพุทท วาณะ ภาษิตให้ ด้ติ แก่ ท่าน ทงหตาย
 ไผ กาด บัดนี้ ฌิว่า ท่าน ทงปวง ไผ ด้ อรัญญะ เสนาถน อัน วัต แต่ เสา เชื้อน
 บ้าน ออกไป ด้ ๕๐๐ ชั้ว คณิชนู เปน ที่ ด้ค กัด รุกขมุตคคานั วา หรือ ว่า
 ไผ อยู่ ใน รุกข มุต ร่ม ไผ อัน มี ร่ม รอบ คอบ กัด ด้ อรัญญาคารคคานั วา
 หรือ ว่า ไผ อยู่ ใน อรัญญาคาร เสนาถน ที่ ด้งัด ๗ ประการ คือ ภูเข และ ทำ
 บำ ซ้ำ และ กถาง บำ ที่ ด้ง และ ทุง ด้งัด และ ดอม ฟาง กัด ด้ ฌิว่า บังเกิด ด้ตั้ง
 ตกใจ ไหว กาย และ ฌน พอง ด้ยง เกถ้า ท่าน ทงปวง พึง รุกถ ถึง พระพุทท
 คุณ ของ พระศถาคค โดย วาร พระบาที ว่า อิตปิ โส ภควา อรหิ
 ด้มีมาด้มีพุท ธิ ๑ ๓ ๑ ภควาติ ฌน ฌบ ด้นี้ ฌงให้ ด้ใจ ด้เนอ ความ
 ความ พระบาที ทุก ๆ ประการ ว่า โส ภควา อัน ว่า พระผู้ มี พระภากย์
 ด้ว่า นน อรหิ ทรง พระนาม ด้ชื่อว่า อรหิ เหตุ ด้ก ราชญ ด้ย ด้ ด้ซึ่ง ด้กำ กง
 ด้แห่ง ด้งด้าร ด้กร ด้ชะ ด้ก ด้เกถ้า ด้ปรัภักษ บัญจ พิน มาร ทัง ๕ เปน ด้ก ด้ไฉน
 ด้บุทคต อัน ด้ประเดริฐ ด้มคคว ด้ระ ด้รับ ด้ซึ่ง ด้คุบ ด้จ ด้ย ด้ตภา ด้โถกา ด้มีศ ด้แห่ง ด้เทพยดา
 ด้และ ด้นุษย์ ด้มีมาด้มีพุท ธิ กอบ ด้ด้วย พระ ด้ปริชาญาณ อัน ด้คณ ด้ถ้า
 ด้สามารถ ด้ตรัส ด้รู้ ด้ตลอค ด้ไป ด้ใน ด้ญัยชรรรม ทงปวง ด้มี ด้ด้ ด้ชอง ด้เห็น ด้ต้อง
 ด้แท้ ด้มี ด้ได้ ด้วิปริต ด้ด้วย ด้ก่า ด้ตั้ง ด้แห่ง ด้พระญาณ ด้จะได้ ด้มี ด้ครู ด้มี ด้อาจารย์ ด้ตั้ง ด้สอน

หา มิได้ วิธชาจรณธัมมบ้น โน บริบูรณ์ด้วยไตร วิชา และ อัญญา พิช วิชา
 และ จรณะ ดับ ห้า มี บรม วิสุทธ สัตตังวร เปน ต้น เปน ประชาน สุก โด
 เด็กร พระพุทธ คำเนิร ถึง นิเวศ์ ถาน คือ พระ มหา อัมฤคย นิพพาน นิราศ์ โภย
 โลกวิทู ครดัรู้ ตตอด ไปใน สังขาร โดก และ สัตว โดก และ ภาชนะ โลก
 ทั้ง ๓ ประการ ธนุคค์โร กอบ ด้วย สัตตังวร และ อคคะ ผล ธมมาธ เปน บรม
 มิ่ง มกุกุ พุทธญาณ อัน หว ถึง โด ซึ่ง หนึ่ง เปรียบ เทียบ บรมได้ บริสัทธัมมธำรณิ
 พระพุทธ หฤทัย นั้นได้ สว่าง ด้วย ปริญตี วิชาญาณ รำนาญใน กิษ ที่ จะทรมาร
 สัตว เคียรถาน และ มนุษย์ นิกร อมรเทเวศ์ วชิรปานิณฑร พรหมมินทร ทังปวง
 ให้ เตียบ พยศ์ อัน ร้าย เปรียบ ประคุช นาย ธำรณิ อัน ผก สอน พาส์ ให้ ณะพยศ์
 อัน ร้าย สัตถา เทวมนุสส์ถำน เปน บรม ครุ ตั้ง สอน เทพยศค และ มนุษย์
 ทังหลายให้ ประฏิบัติ ตัด เตียง หลีก จาก มรรคา อัน คด ให้ ดำเนิร ตาม มรรคา
 อัน ตรง คือ มัชฌิม ประฏิบัติ พุท ใจ ครดัรู้ พระ จัตุรา รียสัจ ประจก
 แจง ด้วย บริญาทภิสัมมั ภาควา หยิบ ยัด เขา พระ โดกุกตคร ธมบคิ มา แจก
 มา บ้นให้ แก่ เทพามนุษย์ อัน เปน พุทธ เวโทยทังปวง อิติบี เมาะ อิมินา
 ปการณ ด้วย เหตุ ดัง นี้ ๆ อัน นี้ เปน ความใน พระบาฬี

บคนี้ จะได้ วิวินิจฉัยใน บทคือ อรหิ เปน ต้น จน ถึง บท ภาควา
 ตามใน แห่ง พระ อรรธกถา ดับ ต่อไป ใน บท เปน ปฐม คือ พระ อรหิ นั้น
 พระ อรรธกถา พรรณา เนือ ความว่า โด ภาควา อัน ว่า สัมเด็กร พระพุทธ
 องค์ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจำ นั้น อรหิ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า อรหิ ด้วย เหตุ &
 ประการ คือ เหตุ ที่ พระพุทธ องค์ เจำ ไกถ จาก กิเลศ์ ประการ ๓ คือ เหตุ

ที่ กำจัด เตี้ย ซึ่ง กิเลส และกำจัด เตี้ย ซึ่ง กำ กง แห่ง สังสารจักร ประการ ๓ คือ
 เหตุ ที่ พระองค์ เจ้า สัมภว แก่ จตุบัจจัย และบุชชาอัน พิเศษ ประการ ๓ คือ เหตุ
 ที่ พระพุทธ ของค มี ได้ กระทำ ซึ่ง กรรม อัน เปน ขาปน ใน ที่ ดับ ประการ ๓ เปน
 เหตุ ๔ ประการนี้ แท้จริง สัมเด็จ พระผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจ้า นั้น พระพุทธ
 ของค เจ้า เตี้ยจ สติคย์ อยู่ ใน วิฑูรถาน อัน ห่างไกล จาก สรรพ ราศาที กิเลส
 เหตุ ๖ ประการ ซึ่ง สรรพ กิเลส ขรรณ ทบลง กับ ทง วาสนา ด้วย พระ อรหัตตมคค
 ญาณ เหตุ ดัง นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อว่า อรหิ เค ๑ ขณะ
 กิเลสธาวิชา อนึ่ง ข้าคิด คือ สรรพ กิเลส อัน เปน เหตุ กระทำให้ สรรพ สัตว์
 เตี้ยร่า หมอง มัว มอม ไม่แจ่งใส สัมเด็จ พระ ผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจ้า ๖ ประการ
 เตี้ยได้ ด้วย พระ อรหัตตมรรค ไม่มี เหตุ เหตุ ดัง นั้น จึง ทรง พระนาม
 ชื่อว่า อรหิ ยัญญ์ คิ สังสารจกคิ อนึ่ง จกคิ คือ สังสารวัฏ อันใด
 เปน บัจจัย แห่ง คน ร้อย ด้วย เพศาคือ อาสว สมุทัย ประกอบ เข้า ไว้ ใน
 รถ กถาวคือ ภาพ ทัง สาม มีคุมคือ อวิชา ภาพ ตันหา มีกำคือ
 มุญญา ภิสังขาร และ อบุญญา ภิสังขาร และ อเนญชา ภิสังขาร มีกงคือ
 ขรา และ มรณะ เปน ไป ดัน กาด มี เมอง ตัน มี ได้ ปราภฏ กำ แห่ง สังสาร
 จกคิ นั้น องค์ สัมเด็จ พระผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจ้า ทรง ประคิษฐาน เห็นอ
 แผ่น มหา ปฐพี กถาวคือ คีต ด้วย พระบาท ยุกต คือ พระ จตุรงค วิริย
 ทรง ซึ่ง พระแสง ขรรค อัน คม กถา กถาวคือ พระ อรหัตต มคคญาณ
 ด้วยพระหัตถ์ เมองขวา กถาวคือ พระศรัทธา อันพิเศษ แดง ก็ ประหัตประหาร

ให้ หัก กระจัด กระจาย ฉันทุญ ฌณายาได้ รุกข มุต ไม้ มหา โภธิ พฤกษ มณฑล
 เหตุ คัง นัน ตมเตจ พระทศพล จึงทรง พระนาม ชื่อว่า อรหิ อคคทก ฌณียตา
 จ จิวราทปจเจย อนึ่ง ตมเตจ พระพุทธ องค์ เจ้านัน กวร จะ รับ ซึ่ง
 จตฺตจเจย ทั้ง ๔ มี จิวร และ บิณฑบาตร เปน ฮาติ ทั้ง มหา บุชา อัน พิเศษ
 พระองค์ กวร ที่ จะ รับ เพราะ เหตุ ว่า พระพุทธ เจ้านัน เปน บรม อคคทก ฌณีย
 บุคคล อัน พิเศษ เหตุ คัง นัน ดัง แต่ พระพุทธ องค์ เจ้า ได้ ครัด แก่ พระปรมาภิเศก
 ตม โหริญาณ เตว บรรดา มเหตักข เทพยดา และ มนุษย์ ทั้งปวง ก็ มิ ได้
 กระทำ ตัก การบูชาใน ที่ อัน น้อย เตย ถึง ทำว สหบดี มหา พรหม อัน เปน
 จอมโลก ก็ นำ พวง รัตน มณี มี ประมาณ เท่า เขา คีรีนทร ดินเนรราช มา
 กระทำ ตัก การบูชา เทพยดา ทั้งหลาย อัน และ มนุษย์ อัน มี อิศร ภาพ เปน
 ต้น ว่า ตมเตจ พระเจ้า พิมพิสาร และ พระเจ้า บัดเตนทโกศต ก็ ทรง กระทำ
 ตัก การบูชา ตาม ตติ กำถิง แม้ ว่า กาด หลั่ง ครั่ง เมื่อ ตมเตจ พระพุทธ
 องค์ เจ้า คัม ชนช เข้า สู พระปรีณิพพาน ถ่วงไป เตว ตมเตจ บรม กรุง
 กระษัตริย์ ศรีชรรมาโลก ก็ ทรง บริจาค พระราช ทรัพย์ นับ ได้ ๗๐ โภฏี
 สร้าง วิหาร ถึง แปด หมื่น สี่ พัน อุกิศ ถวาย บูชา ก็ จะ บ่อย ก่อว ไป ไย
 ถึง บูชา วิเศษ อัน ๆ นน เต่า เหตุ คัง นัน จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า พระ อรหิ
 ยตา จ โดเก อนึ่ง พาด บุคคล ทั้งหลายในโลก บาง คน มา จำัญญ
 คน ว่า นักปราชญ์ ฐ หตัก มัก กระทำ กรรม บาปใน ที่ ตับ กถว่า ผู้ ชน
 เขา จะ ครหา ตี เตียน อัน ตมเตจ พระ ผู้ ทรง ถ่วง สติภาสย เจ้านัน จะ ได้ ช้อน
 เว้น กระทำ กรรม อัน เปน บาปใน ที่ ตับ เช่น บุคคล อัน เปน พาด นั้น มาค

ว่า สัก ครั้ง หนึ่ง ก็ หา มิ ได้ เหตุ คง หนี ใจ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า พระ อรหิ
ตก ว่า พระนาม ชื่อ ว่า อรหิ นั้น จะ แปล ว่า ไถด จาก กิ เดศ ก็ ได้ จะ แปล
ว่า ขจิต เตี้ย ซึ่ง ขาคี กคือ กิ เดศ ก็ ได้ จะ แปล ว่า หัก เตี้ย ซึ่ง กำ กง แห่ง
ตั้ง ตาร จักร ก็ ได้ แปล ว่า มิ ได้ กระทำ บาป ใน ที่ ใด ก็ ได้ และ ชื่อ ซึ่ง ว่า
สมเด็จพระ ผู้ ทรง สวรรค์ ภาควัย ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สัมมา สัมพุท โธ นั้น
สัมมา สัมมุจ สัมพช มมาน พุทธ ศา ด้วย เหตุ ที่ ว่า พระพุท ของ เจ้า
ครุฑ ฐ์ แด่ว ซึ่ง สรรพ ธรรม ทั้ง ปวง ด้วย พระองค์ โดย อากา ร อัน คม มิ ได้
ฉิบ ริด แท้ จริง องค์ สมเด็จ พระ สัมพุท ญู เจ้า นั้น พระองค์ ครุฑ ฐ์ แด่ว
ด้วย พระองค์ มิ ได้ มี บุคคล ผู้ อื่น แนะ นำ ซึ่ง สอน ครุฑ ฐ์ นัน มิ ได้ พปลาศ์
ซึ่ง ญาย ธรรม ทั้ง ปวง อัน สด พระพุท ของ เจ้า ครุฑ ฐ์ พระ จตุร วัย สัจ ธรรม
ทั้ง ๔ เป็น ธรรม ควร ที่ บัณฑิต ยจะ พัง ฐ์ ด้วย บัญญา ญาณ อัน พิเศษ โดย
อนิจจ ทุกข อนัตตา โดย ตักขณ และ กิจ บัง ฐ์ บัญ ฐ์ และ ปทัช ฐ์ นั้น
ครุฑ ฐ์ โดย สภาว ญาย ธรรม แท้ พระองค์ ครุฑ ฐ์ ซึ่ง รูป ษณ ฐ์ เวท นา ษณ ฐ์
สัณ ฐ์ ษณ ฐ์ สังขาร ษณ ฐ์ วิญ ญาน ษณ ฐ์ อัน เป็น ปริ ญญ าย ธรรม ควร ที่
บัณฑิต ยจะ พัง กำหนด ให้ ฐ์ ให้ เห็น ว่า บัง ฐ์ ฐ์ เป็น สัตว์ เป็น บุคคล
พร้อม ไป ด้วย เบญจ ษณ ฐ์ ทั้ง ๕ นี้ แด่ว ก็ มี แต่ อากูต มูต มอง ไม่ ด้วย
กอง ทุล ฐ์ คง แต่ ชาติ ทุล ฐ์ เป็น คั้น ไป จน ถึง มรณ ทุล ฐ์ เป็น ปริ โยธ าน
ไม่ ฐ์ ว่าง ฐ์ ว่าง จาก กอง ทุล ฐ์ หา มิ ได้ พระองค์ ครุฑ ฐ์ ซึ่ง ทุล ฐ์ ฐ์ เป็น
ปริ ญญ าย ธรรม แท้ มิ ได้ เห็น ฉิบ ริด ไป โดย อากา ร อัน ฐ์ ฐ์ อัน ฐ์ พระองค์
ครุฑ ฐ์ แด่ว ซึ่ง คณ ฐ์ สัม ฐ์ อัน เป็น ปหาค ฐ์ ธรรม ควร นัก ปราช ญ์

จะ พัง หน้าย พัง ๕ นั้น เต่า ก็ ครี ๕ ๕ โดย สภาวะ เป็น ปาหาคัพพธรรม แต่
 มิได้ เห็น แปร ปรวน ไป โดย สภาวะ ทาง อื่น หนึ่ง พระพุทธ ของ ๕ ครี ๕ ๕ ซึ่ง
 พระนิพพาน อัน เป็น ที่ ตับ แห่ง ทุกข์ และ ตัณหา เป็น สัจฉิกาคัพพธรรม ควร
 ที่ นักปราชญ์ จะ พัง กระทำ ให้ แจ่ม ประจักษ์ ให้ เห็น แจ่ม ได้ อยู่ใน สันดาน
 นั้น เต่า ก็ ครี ๕ ๕ โดย สภาวะ เป็น สัจฉิกาคัพพธรรม แต่ พระพุทธ ของ ๕ เจ้า
 ครี ๕ ๕ พระ อัมมวาทิก นรรค ทั้ง ๘ ทั้ง ต้น แต่ สัมมา ทิฏฐิ สัมมา ดัง กับ ไป
 ไป ตตตจน ถึง สัมมา สติ สัมมา สมาธิ อัน เป็น ภาเวคัพพธรรม ควร ที่
 นักปราชญ์ พัง หาก เพียร ให้ จำ เรียบ อยู่ใน สันดาน นั้น เต่า ก็ ครี ๕ ๕ โดย
 สภาวะ เป็น ภาเว คัพพธรรม จริง เหตุ ดัง นั้น สัมเด็จพระ ผู้ ทรง สัจฉิ
 ภาคย์ เจ้า จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สัมมา สัมพุทธ ๕ และ ชื่อ ซึ่ง พระองค์
 ทรง พระนาม ชื่อ ว่า วิชา จรณ สัมบัน โน นั้น สัมบันนตคา เหตุ พระองค์
 บริบูรณ์ ด้วย วิชา ๓ และ วิชา ๘ และ บริบูรณ์ ด้วย จรณะ ๓๕ วิชา ๓ นั้น
 คือ ปุพเพ นีวาตญาณ ทิพพจักขุญาณ ทิพพโสตญาณ วิชา ๘ นั้น ได้แก่
 อภิญญา ทั้ง ๖ กับ วิษัคณา ญาณ ๓ มโน มยิทธี หนึ่งใน ๘ จรณะ ๓๕ นั้น
 ได้แก่ สัตตังวร ๓ รัชชา ซึ่ง ทวาร เป็น อัน ตัน ใน อินทริย ๕ หก ๓ ๕ ประมาณ
 ใน โภชนะ ๓ ตัน อยู่ใน กุศล ๓ เป็น ๕ ประการ นัม สรัทธา และ หิริ โอตตัมป
 พาหุสัจจ วิริย สติ บัญญา อัน เป็น ธรรม แห่ง พระอริย สัมบุรุษ ๘
 ประการ นี้ เข้า ด้วย กัน เป็น ๓๓ รูปาพจรณาน ๕ ประสม เข้า ด้วย กัน เป็น ๓๘
 ชื่อ ว่า จรณะ ด้วย อรรถ ว่า เป็น เหตุ จะ ให้ ไป สู่ ที่ เกษม ถ้าว คือ พระ
 อมฤตย มหา นิพพาน วิชา ๓ วิชา ๘ จรณะ ๓๕ ประการ นี้ บริบูรณ์

อยู่ใน พระบวร ดันตวน พระพุทฺธ ของค ึ่ง ทรง พระนาม ชื่อว่า วิสา จรณ
 ดัมบัน โน และ ชื่อ ึ่ง ทรง พระนาม ชื่อว่า สุก โต นั้น ด้วย เหตุ & ประการ
 คือ มี มรรคาที่ เด็ดจ อันงาม ๓ เด็ดจ ถึง ึ่ง สุนทร สถานที่ อัน คี ๓ มี พระ
 คำเนิร อัน คี ๓ มี พระพุทฺธ ฐิกาทริต ภาษิต แต่ วาจาที่ กวร ๓ เป็น เหตุ &
 ประการ ด้วยกัน แท้จริง มรรคา อัน เป็น ทางที่ เด็ดจ พระพุทฺธ คำเนิร นั้น
 โสภณ ปริสุทฺธิ อนวัชช เป็น มรรคา อัน สุนทร ภาภ โสภณ พิสุทฺธิ สอวค
 ปราศจากโทษ และ มรรคานัน ึ่ง อื่นไกล อริยมค โค ได้ แก่ มรรคาอัน
 เป็น ทาง กตาง กล่าว คือ พระอัยฆวางคิกอริย มรรค อัน มี องค์ ๘ ประการ คือ
 สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว
 สัมมาอาชามโ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาทิฏฐินัน แปรว่า บัญญา
 อัน พิจารณา เห็นชอบ เห็นโดยมิได้วิปริต เห็นว่า ผล แห่ง ทานมี ผลแห่ง
 คีตมี ผลแห่ง บุชามมี มารคาบิตามี สมนพราหมณมี สัตว์ เป็น
 อุปปาทิกระ ก็ มี บัญญา เห็น ชอบฉิน เป็น องค์ แห่ง พระอริยมรรค ประการ ๓
 สัมมาสังกัปปไป คำวิชอบ ๓ ประการ คือ คำวิชอบ อัน ประกอบไป ด้วย กุศล
 เป็น เหตุให้ ชน หญิง ชาย ออก จาก กาม ตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ๓
 คำวิ อัน ประกอบ ด้วย อพยบายาท ๓ คำวิ อัน ประกอบ ด้วย อวิหิงสา ๓ คำวิ ๓
 ประการ นี้ ชื่อว่า สัมมาสังกัปปประ เป็น องค์ แห่ง พระ อริยมรรค อีก ประการ ๓
 สัมมาวาจาอจฺจุจริต & วาจา อัน เว้น จาก มุตา วาท เว้น จาก บีสุณา วาท
 เว้น จาก มุสุวาท เว้น จาก สัมณปปลาทวาท ชื่อว่า สัมมาวาจา เป็น องค์
 แห่ง พระ อริยมรรค อีก ประการ ๓ สัมมากัมมันโต กาย จุจริต ๓ ประการ

คือ เว้น จาก ปาณาติยาต เว้น จาก อทินนาทาน เว้น จาก กาเมศุมิฉนชาจาร
 กายสุจริต ๓ ประการนี้ ชื่อว่า ตัมมา กัมมันตะ เป็น องค์ แห่ง พระอริย
 มรรค อีก ประการ ๓ ตัมมาอาชีโว มโนสุจริต ๓ ประการ คือไม่โลภ
 ไม่พยาบาท บัญญา เป็น ตัมมา ทิฏฐิ ๓ ประการนี้ เป็น องค์ แห่ง พระ อริย
 มรรค อีก ประการ ๓ ตัมมาวาจาโม ความเพียร อันดี คือ ความ เพียร
 เพื่อ จะ บัง กั้น เสีย ซึ่ง อกุศล ๆ อัน ยัง มิได้ บังเกิด มิให้ เกิด อันได้
 เพียร เพื่อ จะ ละ เสีย ซึ่ง อกุศล อัน บังเกิด แล้ว ให้ ดำริ ด้วย เพียร เพื่อ จะ ยัง
 กุศล ที่ มิได้ บังเกิด ให้ บังเกิด อัน เพียร เพื่อ จะ ยัง กุศล ซึ่ง บังเกิด แล้ว ให้
 สถิต สถาวร ภิโย ภาวะ จำเวญ ความ เพียร อัน ดี ๔ ประการนี้ ชื่อ
 ตัมมา วายาม เป็น องค์ พระ อริย มรรค อีก ประการ ๓ ตัมมาสติ คือสติ
 ตั้ รวุกไป ใน คุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวุกไป ใน คุณ คีต คุณ ทาน
 กราม เท่า จน ถึง สติ ที่ รวุก ไป ใน ความ ตาย สติ ทั้ง หดาย นี้ ชื่อ ว่า ตัมมา สติ
 เป็น องค์ พระ อริย มรรค อีก ประการ ๓ ตัมมาสมาธิ สมาธิ ทั้ง ๒ ประการ
 คือ อุปจาร สมาธิ และ อัปปนา สมาธิ ก็ เป็น องค์ แห่ง พระ อริย มรรค อีก
 ประการ หนึ่ง เป็น ๘ ประการ ด้วย กัน พระ อริย มรรค อัน ประกอบ
 ด้วย องค์ ๘ ประการนี้ เป็น มรรคา พุทธ คำเนียร ของ ตัมเตจ พระพุทธ องค์
 ผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจ้า อัน เสด็จ ไป สู่ เกษม ติค คือ พระ อมิตมหานิพพาน นั้น
 เสด็จ โดย มรรคา คือ พระอัยฆวางคิกมรรค อัน ประกอบ ไป ด้วย องค์ ๘ ประการนี้
 เหตุ ตั้ง นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สุกโต สุนทรนิเวศ ฐานี อนึ่ง ตัมเตจ
 พระ ผู้ทรง สวัสดิ์ ภาคย์ เจ้า นั้น เสด็จ ถึง ซึ่ง สุนทร สถาน กล่าว คือ พระ

ขอมศ มหา นิพพาน เหตุ ตั้ง นั้น จึง ได้ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สุคโต สัมมา
 วา คโต อนึ่ง สัมเด็จพระ ผู้ ทรง สวรรค์ ภาควัย เจ้า นั้น พระพุทธ คำเนิร
 เด็จไป แล้ว มิได้ กลับ มา สู้อิเลศ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สัต
 พัตต ปรามาส อัน พระองค์ มละ แล้ว ด้วย พระโศคา บัณฑิตมรรค มิได้ กลับ
 มา สู้อิเลศ คือ กามราค และกิเลศ ที่ พระองค์ กระทำให้ น้อย กระทำให้ เมา บาง
 ด้วย พระสติทาคามิมรรค หาก มละ เสีย นั้น มิได้ เหลือ ด้วย พระอนาคามิมรรค
 และ มิได้ เด็จ กลับ มา สู้อิเลศ คือ รูปราค สังโยชน อรูปราค สังโยชน
 มานสังโยชน อุกขาจจ สังโยชน ขวิสาสังโยชน ที่ พระองค์ มละ เสีย แล้ว
 ด้วย พระ อรหัตต มรรค เหตุ ตั้ง นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สุคโต นัยหนึ่ง
 สัมเด็จพระ ผู้ ทรง สวรรค์ ภาควัย เจ้า นั้น เด็จไป ด้วย ตี เด็จ ด้วย สัมมา
 ปฏิบัติ อัน พระองค์ นำเพญให้ บริบูรณ์ แล้ว ด้วย พระ สัมคังษณารมี ๓๐ ทศ
 คัง แรก แต่ บาท มุต แห่ง องค์ สัมเด็จพระ ที่ บังกร ทศพล จน กระทั่ง ถึง ซึ่ง
 มหา โષิ รัตนบดดงก ตั้ง พระทัย แต่ ที่ จะ กระทำให้ บังเกิด หิตานุหิต ประ โยชน์
 และ สุข สวรรค์ แก่ สรรพ สัตว์ สกต เทว โลก และ มนุษย์ โลก เอย หัตถ์ ตามก
 ขรรณ ทั้ง ๒ คู่ คือ สัตตสัท ทิฏฐิ กับ อสุเฉท ทิฏฐิ คู่ ๑ กาม สุตตตถิกานุ โยค
 กับ อิตตทถิกานุ โยค คู่ ๑ เหตุ ตั้ง นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สุคโต สัมมา
 เจส จทติ ยุคตฐิฐาเน นัยหนึ่ง องค์ สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภากย์ เจ้า นั้น
 ครว้ แต่ วาจา อัน กว วาจา อัน ไต ไม่ สัตย์ ไม่ จริง ไม่ ประกอบ ด้วย
 ประ โยชน์ ไม่ เบน ที่ รักไม่ เบน ที่ เจริญใจ แก่ บุคคล ผู้อื่น วาจา อัน นั้น
 สัมเด็จพระ พระพุทธ องค์ เจ้า มิ ได้ ครว้ วาจา อัน ไต เบน วาจา สัตย์ จริง

แต่ ทว่า มิได้ ประกอบ ด้วย ประโยชน์ ไม่ เบน ที่ เจริญใจ แก่ บุคคล ผู้อื่น
 วาจา นั้น พระพุทธ ของค เจ้า ก็ มิได้ ตรัส วาจา อันใด เปน วาจา อัน สัตย์ จริง
 ประกอบ ด้วย ประโยชน์ แต่ ทว่า ไม่ เบน ที่ รัก ที่ใคร่ ไม่ เบน ที่ เจริญใจ แก่
 บุคคล ผู้อื่น วาจา นั้น พระพุทธ ของค ก็ ดู แต่ กาด อัน ควร ถัก ทรง เห็น
 ว่า ควร จะ กล่าว พระของค จึง กล่าว วาจา อันใด เปน วาจา อัน มิได้ สัตย์
 มิได้ จริง แล้ว ก็ มิได้ ประกอบ ด้วย ประโยชน์ แต่ ทว่า เบน ที่ รัก ที่ใคร่
 เบน ที่ ชอบ เหนอ เจริญใจ แก่ บุคคล ผู้อื่น วาจา เช่น นั้น พระพุทธ ของค เจ้า
 ก็ มิได้ ตรัส วาจา อันใด เต่า เปน วาจา อัน สัตย์ อัน จริง ไม่ ประกอบ
 ด้วย ประโยชน์ แต่ ทว่า บุคคล ผู้อื่น ชอบใจ วาจา เช่น นั้น พระพุทธ
 ของค เจ้า ก็ มิได้ ตรัส วาจา อันใด เปน วาจา อัน จริง เปน วาจา ประกอบ
 ด้วย ประโยชน์ เบน ที่ รัก ที่ใคร่ เปน วาจา เจริญใจ แก่ บุคคล ผู้อื่น แม้ ถึง
 ว่า วาจา เช่น นั้น พระพุทธ ของค เจ้า ก็ ดู แต่ กาด อัน ควร ถัก ทรง เห็น ว่า
 ควร แล้ว จึง ตรัส สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้านั้น ย่อม ตรัส แต่ วาจา
 ที่ ควร ตรัส แต่ วาจา ที่ จริง อย่างนี้ เหตุ คง นั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า
 สุกโต สัพพทา วิทิตโตกัตตา และ ชื่อ ที่ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า โถกวิทู นั้น
 เพราะ เหตุ ที่ ตรัส รู้ ซึ่ง ขันชาติ โลก โดย ประการ ทั้งปวง ได้ ภาควา แท้จริง
 ของค สัมเด็จพระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้านั้น พระของค ตรัส รู้ ซึ่ง โลก มี ขันข
 และ ธาตุ และ อายตนะ เปน ขาติ โดยทาง กระแส พระ อริย สัจ ตรัส รู้ โดย
 ทุกขสภาพ ตรัส รู้ โดย สมนุทัย ตรัส รู้ โดย นิโรธ ตรัส รู้ โดย นิโรชุนาย
 ตรัส รู้ แท้ ว่า ถเวทพะ ร่าง กาย มี ประมาณ ๔ ศอก เบน ที่ ประชุม แห่ง สัตถุญา

เวทนา ถึงราว วิญญาณ นี้ ไม่มีอื่น แต่ พ้น ชนฺธ ชาติ ชายคนะ แต่ พ้น กอง
 ชรวม อัน เปน ที่ ประชุม แห่ง ชาติ ทุกข์ ชรา ทุกข์ พยาธิ ทุกข์ มรณ ทุกข์
 ไม่มี พ้น ทุกข์ เลย ชรวม อันใด เต่า เปน มุถ เหตุให้ บังเกิด ชนฺธ ให้บังเกิด
 ชาติ บังเกิด ชายคนะ พระองค์ ครัสต์ รู้ แจ่ม ว่า คณหา สมุทฺธย เปน เหตุให้ บังเกิด
 โลก คือ ชนฺธ ชายคนะ ชรวม อันใด เต่า จะ เปน ที่ คับ เปน ที่ ดั้น แห่ง โลก
 ก็ ครัสต์ รู้ แท้ ว่า พระ สมัค มหา นิพพาน นี้ เปน ที่ คับ แห่ง โลก ชรวม อันใด
 เต่า ที่ เปน อุบาย ให้ ได้ พระนิพพาน ก็ รู้ แจ่ม ว่า พระ อัมภวงคิก อริย มรรค
 อัน เปน มัชฌิม ประฏิบัติ นั้น เปน อุบาย มรรคา ที่ จะ ได้ พระนิพพาน อัน เปน
 ที่ ระงับ คับ ชนฺธชาติ โลก ตก ว่า สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ นั้น ครัสต์ รู้
 ซึ่ง ชนฺธชาติ โลก โดย ประการ ทังปวง ฉนั้น จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า โลก วิทู
 อัครโค โน ปน คุณุณี วิสิฏฐุ ครัสต์ ส กัสต์ จิ อภาวา และ ชื่อ ซึ่ง ทรง
 พระนาม ชื่อ ว่า ชนุคตโร นัน เพราะ เหตุ ที่ มิได้ มี บุคคล ผู้ หนึ่ง จะ ยิ่ง กว่า
 พระองค์ ด้วย พระ คุณ แท้จริง สมเด็จ พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ นั้น ประเสริฐ
 กว่า อรรพตวิ สกต โลก ครองจำ เสี้ย ซึ่ง สกต โลก ด้วย สัตคุณ สมာธิคุณ
 บัญญาคุณ วิมุติคุณ วิมุติญาณ ทัสถน คุณ บุคคล ผู้ใด ผู้หนึ่ง
 จะได้ มี เสมอ ด้วย พระองค์ ด้วย สัตคุณ สมาธิคุณ บัญญาคุณ
 วิมุติคุณ วิมุติญาณ ทัสถน คุณ นั้น หา มิได้ เหตุ ตั้ง นั้น จึง ทรง พระนาม
 ชื่อ ว่า ชนุคตโร และ ชื่อ ซึ่ง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า ปริตกัมมธาร์ตินัน ด้วย เหตุ
 ที่ พระองค์ ทรง ทรมาน ตั้ง ถอน ซึ่ง บุรุษ อัน ควร ที่ จะ ทรมาน ให้ เสี้ย พยศ

อัน ร้าย นั้น เป็น ตริจฉาน บุรุษ ก็ มี เป็น มนุษย์ บุรุษ ก็ มี เป็น อมนุษย์
 บุรุษ ก็ มี แท้จริง ตริจฉาน บุรุษ ทั้งหลาย เป็น ต้น ว่า พระยาอุปโตตนาถ
 พระยาอุโตตนาถ พระยามโหตนาถ พระยาอศศิธินาถ พระยาทุมธินาถ
 พระยาธาวาพนาถ และ ช้าง ธนปาด หัตถ์ ตริจฉาน บุรุษ เหล่านี้ ส้มเต๋จ
 พระพุทธ องค์ เจ้า สิ่ง สอน ขึ้น พยัค อัน ร้าย หาย ทรมัค อหังการ ประดิษฐาน
 ดำรง อยู่ใน พระไตร สรรณาคม และ คัด สั้น ทั้ง นั้น ยัง มนุษย์ บุรุษ เป็น ต้น
 ว่า สัจจก นิกรณฐ์ และ อัมพวิฐ มาณพ และ ไปกรัธดำติ พราหมณ์ โสณ
 ทินท พราหมณ์ และ กุฏ ทินท พราหมณ์ มนุษย์ จำพวกนี้ ส้มเต๋จ
 พระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้า ก็ ทรมาน สิ่ง สอนให้ ตั้ง อยู่ใน พระไตร สรรณาคม
 และ คัด และ อมนุษย์ บุรุษ เป็น ต้น ว่า ธาตวักยักษ์ และ สัจจิโณม ยักษ์ ขรโณม
 ยักษ์ และ ส้มเต๋จ อมรินทร์ราชิราช และ อมนุษย์ บุรุษ จำพวกนี้ ส้มเต๋จ
 พระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้า ก็ ทรง ทรมาน สิ่ง สอน ด้วย นัย อุนาย อัน วิจิตร
 เหตุ ตั้ง นั้น ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์ เจ้า จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า ปุริสทัมม
 สารีถิ และ ชื่อ ที่ ทรง พระนาม ชื่อ ว่า สัตถา นั้น ด้วย เหตุ ที่ เหตุนี้ สิ่ง สอน
 ไปรด เทพยดา และ มนุษย์ ให้ ตั้ง อยู่ใน ประโยชน์ ใน บัจจุบัน และ ใน
 ประโยชน์ ใน อนาคต เบื้องหน้า ไปรดให้ ตั้ง อยู่ใน พระนิพพาน เป็น ประโยชน์
 อัน อุดม โดย ส้มควรว ขบิฉ อีก ประการ หนึ่ง ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภาคย์
 เจ้า นั้น เป็น บรมโลก นารถ นาย ยก นำ สัตว์ ให้ ช้าม จตุร โหฆ กัณดาร ประตุจ
 บุรุษ อัน เป็น นาย พวก ยดา สัตถดาไท จรมดาว่า บุรุษ ที่ เป็น สัตถดา
 ยก เป็น นาย พวก ก็ นำ พวก เกวียน พวก ต่างไป เทียว คำชาย ว่า ยถ่อง ไป ตาม

ทอง อริญญ ประเทศ กัณดา ย่อม ประกอบไป ด้วย ความ คิด ความ ย้ำ มี
 อุบาย มาก ดีดัด กัณดา ๓ คาเวติ ยัง ชน พวก พานิช ทั้ง หาดาย
 ให้ ชำม อริญญ ประเทศ กัณดา อัน มี ได้ เกษม ประกอบ ไป ด้วย โภจ
 อันตราย ต่าง ๆ โจร กัณดา ๓ คาเวติ ให้ ชำม ซึ่ง กัณดา อัน พวก โจร
 ทั้ง หาดาย ชุ่ม ช้อน อยู่ นั้น วาพ กัณดา ๓ คาเวติ ให้ ชำม ซึ่ง กัณดา อัน เปน
 ที่ ถึง ตั้ง อยู่ แห่ง หมู่ พาส มฤค อัน ร้าย กาจ แฉ่น ฉกรรจ์ ทูฬ ภักช กัณดา
 ๓ คาเวติ ให้ ชำม ซึ่ง กัณดา อัน หก ซึ่ง อาหาร การ กิน มี ได้ นิรุชช กัณดา
 ๓ คาเวติ ให้ ชำม ซึ่ง กัณดา อัน ปราศ จาก อุทก วารี เปน ที่ ระงับ ภาระ หาย
 ให้ ชำม บัว ระหง ดง สูง ให้ ชำม ถึง ที่ อัน เกษม ด้วย ดีดัดดี ไม่มี อันตราย
 บุรุษ ดีดัด นายก ที่ เปน นาย นำ พวก พานิช ให้ ชำม ซึ่ง กัณดา อัน ไต ส้ม เต็ม
 พระ บรม โลก นายก ก็ ยัง ดีดัด ดีดัด เหนียว ให้ ชำม ซึ่ง ชาติ กัณดา ๓
 กัณดา พยาชิ กัณดา มรณะ กัณดา ให้ ถึง ซึ่ง พระ นิพพาน อัน เกษม สุข
 สิ้น ทุกข์ สิ้น โภจ สิ้น ชาติ ๓ พระ พยาชิ มรณะ ก็ มี อุปไมย ตั้ง นั้น เหตุ ตั้ง นั้น
 จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า ดีดัด เทว มนุสส์ธานี เทวานัญญ์ มนุสส์ธานีญ์
 ส้ม เต็ม พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้านั้น เปน บรม ศาสตร์ แห่ง เทพดา และ เปน
 บรม ศาสตร์ แห่ง มนุษย์ ทั้ง หาดาย และ คำ คือ เทว มนุสส์ธานี พระ พุทธ ภูติ
 ครดี ใจ ด้วย สามารถ กำหนด ซึ่ง ดีดัด ที่ เปน อุกฤษฐ์ ครดี ใจ ด้วย สามารถ
 กำหนด ซึ่ง ดีดัด ที่ เปน พัทธ บุคคล อัน หยั่ง ลง ใน สัมมุติ นิยม แม้ ถึง ดีดัด
 เตียรณาน นั้น ก็ ดี ส้ม เต็ม พระ พุทธ ของ ศี เจ้า ก็ ได้ เปน ศาสตร์ จารย ด้วย
 สามารถ ที่ ได้ ประทาน อนุตตัม คำ ตั้ง สอน แท้จริง ดีดัด เตียรณาน ทั้ง หาดาย

ที่ ได้ ปรมาทนต์ รับ รัช พระธรรม เทศนา แห่ง องค์ ส้มเต๋อ พระ ผู้ ทรง
พระภักย์ เจ้า นั้น ได้ สำเร็จ ซึ่ง อุปนิสัย ส้มบัต เป็น เหตุ ที่ จะ ได้ มรรค ได้ ผล
มี ไตร เหตุ กุ ปฏิธมฺมิ เป็น ต้น บาง พวก ก็ ได้ สำเร็จ พระ อริย มรรค พระ อริย
ผล ใน ชาติ คำรบ ๒ บาง พวก ก็ ได้ สำเร็จ พระ อริย มรรค พระ อริย ผล ใน ชาติ
เป็น คำรบ ๓ คือ ทั้ง มั่นทุก เทวบุตร กิร ดัง ได้ สดับ มา เมื่อ ส้มเต๋อ
พระ มหา กรุณา ครัด เทศนา ไบรต ชน ชาว พระ นคร จำบาก ไกต ผง คักคร
ไบกชรณี่ กบ ตัว หนึ่ง ได้ พง ก็ อ เขา นิมิตร ใน กระแส พระ สุระเตียง
ทารก ผู้ เหยง โศ ผู้ หมง ยิน ก็ อ ไม กระตัก ยิน ลง เห็น คีร์ชะ แห่ง กบ ตัว นั้น ๆ
ก็ ถึง แก่ ภาต มรณะ ก็ ได้ ชน ไป บังเกิด ใน ดาวคิงษ พิภพ ได้ วิมาน ทอง
สูง ๓๒ โยชน์ ละ พรัง พร้อมไป ด้วย หมู นาง เทพ อิบสร มั่นทุก เทวบุตร
นั้น พิจารณา ก็ รู ว่า อาตมา ได้ ทพย ส้มบัต นี้ ด้วย อำนาจ ที่ ก็ อ เขา ซึ่ง นิมิตร
ใน พระ สุระเตียง แห่ง องค์ ส้มเต๋อ พระ มหา กรุณา จึง ลง มา กับ ทง ทพย
พิมาน ถวายนมัสการ พระบาท ส้มเต๋อ พระผู้ ทรง สดัดติภักย์ ๆ จึง ไบรตปรมาทนต์
พระธรรม เทศนา มั่นทุก เทวบุตร ก็ มั่นดู ถึง พระ ได้ ตา บัด คิผล ถวาย
มังคมถา กถัม คิน ไป ยัง พิภพ ของ อาตมา องค์ ส้มเต๋อ พระ มหา กรุณา
ที่ คุณ เจ้า นั้น ไร จะ เป็น บรม ศาสตร์ แห่ง เทพา มนุษย์ แต่ เท่า นั้น ทว่ามี ได้
พระพุทธรองค์ เป็น บรมศาสตร์ แห่ง สัตว์ เดียรถาน ด้วย ดัง พรณา มาณนี้ และ
ขอ ซึ่ง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า พุท ไซ นั้น ด้วย อำนาจ พระ โมก ขันคิก ญาณ
เหตุ พระองค์ ครัด รู ซึ่ง สรรพ ญัษยธรรม ที่ ควร พระองค์ จะ ครัด รู นัยหนึ่ง
พระพุทธร องค์ เจ้า นั้น ครัด รู ซึ่ง พระ อริย สัจธรรม ทั้ง ๔ ด้วย พระองค์

แล้ว ก็ ยัง ดัดใจ อนุให้ ตรัส ฐ ด้วย เหตุ ตั้ง นัน จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า พุท ไซ
 และ พระนาม ว่า ภควา นัน เป็น พระนาม อัน พิเศษ อุดม เป็น วิโมกข์ วัณคิ
 เหมิตตก นาม บังเกิด ใน ขณะ เมื่อ พระพุทธ องค์ บังเกิด ใน อริย ชาติ ณ พาย
 ใต้ ร่มไม้ พระ ศรี รศน มหาโพธิ บังเกิด พร้อม ด้วย พระ ถัพพัญญุตญาณ
 พระนาม คือ ภควา นัน สมเด็จ พระ ศรี มหา มาया พุทธ มารดา จะ ได้ ถวาย
 หามิได้ สมเด็จ พระเจ้า กรุง ศรี สุธ โททน มหา ราษ ฎ เป็น พระพุทธ บิดา
 จะ ได้ ถวาย ก็ หามิได้ พระ ประยูรวงษา ต้ากย ราช ทัง ๘ หมัน ๔ พัน
 จะ ได้ ถวาย ก็ หามิได้ ตักก เทว บุตร และ สันตติศ เทว บุตร และ เทพยติ
 ฎ พิเศษ องค์ ใด องค์ หนึ่ง จะ ได้ ถวาย ก็ หามิได้ พระนาม ชื่อ ว่า ภควา นัน
 บังเกิด ด้วย พระ คุณ ต่าง ๆ คือ พระพุทธ องค์ ฎ พระภคย์ เจ้า กถาว คือ
 พระ บารมี ธรรม มี ทาน บารมี สัต บารมี เป็น อาทิ อัน อาฯ ที่ จะ ยัง พระ
 โถกย ฐ ให้ บังเกิด อนึ่ง พระพุทธ องค์ เจ้า หัก รามย ประหาร เสี้ย ซึ่ง ราชะ
 โทธะ โมหะ หัก เสี้ย ซึ่ง วิปริต มนสิการ คือ กระทำ ใ้ ในใจ โดย วิปริต
 หัก เสี้ย ซึ่ง อหิริก มิได้ ละอาย แก่ บาป และ อ โนตบป มิได้ เกิดยด กถัว แก่
 บาป หัก เสี้ย ซึ่ง โกรธ และ ทำนอง ใจอง เหว หัก เสี้ย ซึ่ง ดบ หล่ และ ถือ
 ประชัน ตั้ง ศิว เป็น ค์ เคียง เสมอ หัก เสี้ย ซึ่ง อัสสา และ มัจฉริย หัก เสี้ย
 ซึ่ง มาया อัน ปก บัด ซึ่ง โทษ และ ฐา โดย อัน แดง ซึ่ง คุณ อัน มิได้ มี ใน
 สันดาน หัก เสี้ย ซึ่ง ถมก คือ กาย และ จิตร กระต่าง ฐารัมภ ช่ม ฐี บุคคล
 ฎ อัน หัก เสี้ย ซึ่ง มานะ และ อคิมานะ ความปรมาท ตันหา และ ขวิธา หัก เสี้ย
 ซึ่ง อภุศถ มุต ทง ฐาม ทุจริต ทง ฐาม สังกิเศศ ทง ฐาม มถ ธรรม ทง ฐาม

วิตัม ขรรณ ทัง ต่าม ตัญญา ทัง ต่าม อกุกต วิตก ทัง ต่าม ปบัญญา ขรรณ
 ทัง ต่าม หัก เตี้ย ซึ่ง วิปริต ทัง ตี่ อาตว ทัง ตี่ คณรู ทัง ตี่ โยคม ทัง ตี่
 คคิ ทัง ตี่ คณหุบาทาม ทัง ตี่ หัก เตี้ย ซึ่ง เจ โดซัด ทัง ห้า นิวณ ขรรณ
 ทัง ห้า อนันนท ทัง ห้า หัก เตี้ย ซึ่ง วิราข มุด ทัง ๖ คณหา กาย ทัง ๖
 อนุตัย ๗ มิจฉัตต ๘ คณหา มุดก ๘ อกุกต กรรม บด ๑๐ ทิวริ ๖๕
 คณหา วิปริต ๑๐๗ ทิ้ง หัก เตี้ย ซึ่ง เบญญา มาร ทัง ๕ ตก ว่า องค์ ส้ม เต้า
 พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า นม ประกอบ ไป ด้วย พระ คุณ ต่าง ๆ คุง พรรณา
 มา นม เหตุ ดั่ง นม จึง ทรง พระนาม ชื่อ ว่า ภควา พรรณา มา ใน ห้อง พุทธ
 คุณ ตั้งแต่ บท คือ อรหิ เป็น ต้น คตต จน ถึง บท คือ ภควา ตาม นัย ที่ มา
 ใน พระอรรถกถา ก็ สัน ความ โดย ดัง เชน เท่านั้น

ใน พระบาท มี เนื้อ ความ ว่า ภควา ส้ม เต้า พระ ผู้ ทรง สวัตติ
 ภาคย์ เจ้า มี พระพุทธ ฐิกา ครีต แก่ ภิกษุ ทัง หลาย ว่า มมี หิ โว
 ภิกขเว อนุตต รต คุกร ภิกษุ ทัง หลาย เมื่อ ท่าน รฎก ถึง พระพุทธ คุณ
 ของ พระตถาคต ด้วย ประการ ดัง นี้ แล้ว สดั่ง ตกใจ ไหว กาย และ ธน ของ ดยของ
 เกตว่า ก็ จะ อันตรธาน หาย โน เจ ม อนุตต เรยยาถ เมื่อ ท่าน ทัง บวง
 มี ได้ รฎก ถึง พระพุทธ คุณ ของ พระตถาคตไซริ ก็ พัง ให้ รฎก ถึง พระขรรณ
 คุณ ว่า สวากราโต ภควา ชัม โม ๑ ๓ ๑ วิญญูหัตติ จน จบ ดัง นี้
 คุกร ภิกษุ ทัง หลาย เมื่อ ท่าน รฎก ถึง พระขรรณ คุณ นั้น พัง ให้ รฎก เนื้อ
 ความ ดัง นี้ ว่า ชัม โม อัน ว่า พระบริยคขรรณ และ พระนง โยกคตกร ขรรณ
 ที่ ส้ม เต้า พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า ครีต เทศนา ไว้ นั้น สัน ทิวริ โก เป็น

ขรรณ อัน มี ปกติให้ ซึ่ง ผล เห็น ประจักษ์ ชกาติ โถ ให้ผิด กำหนด กาด
 กำหนด เวลา มีได้ เติ บัด ดี โถ เป็น ขรรณ อัน มี ปกติ ควร จะ
 ร้อง เรียง ซึ่ง บุคคลให้ มา เต็ง มา แด่ ดู ซึ่ง คน โยปนิ โถ เป็น ขรรณ ควร
 ที่ บุคคล จะ ห้อม เข้า ไป อยู่ คน วิญญู หิ อัน บัณฑิตย ผู้ เป็น วิญญู ชน
 ทง หลาย เวที ศัพ โห พัง ฐู แจง เณราร ซึ่ง คน บุคคล ผู้ จะ รุก ถึง
 ซึ่ง พระขรรณ นน พัง ให้ ฐู เมช ความ ด้วย ประการ ดัง น พระอรรณกธา
 จารย ท่าน จง พรรณา เมช ความ ว่า ลักษณะ ที่ บุคคล จะ รุก ถึง พระขรรณ
 คุณ นั้น มี ๒ ประการ คือ รุก ถึง คุณ แห่ง พระปริยัติ ขรรณ ประการ ๑
 รุก ถึง คุณ พระ นพ โลกุตตร ขรรณ ประการ ๑ เป็น ๒ ประการ ด้วย กัน
 ใน บทคือ สว่าง ขา ไต นั้น แด่ คุณ แห่ง พระปริยัติ ขรรณ เชว ปริยต ติมมัตต์
 เชา นววิธัตต์ โลกุตตร ทิมมัตต์ คุณ พระ ปริยัติ ถ้า จะ จิต โดย พระ
 ขรรณ ขันช ได้ ๗ หันน ๔ พัน พระขรรณ ขันช ถ้า จะ จิต โดย องค์ มี องค์ ๘
 มี สุตระ เป็น ต้น ภควดา อัน ส้มเค็จ พระผู้ มี พระภากย์ สว่าง ขา ไต
 ครัด เทศนา ไพเราะ เพราะ ใน เบื้อง ต้น และ ท่าม กตาง และ ที่ สุต ประกอบ
 ด้วย อรรณ และ พยัญชนะ บริสุทท์ บริบูรณ์ แด่ คุณ แห่ง พรหมจรรย
 และ มัคคะ พรหมจรรย มีได้ เหลือ มีได้ เคษ ยี่ หิ ภควา แท้จริง
 ส้มเค็จ พระผู้ มี พระภากย์ พระพุทธ ของค์ แด่ คุณ แห่ง พระศาธา บต ไต บท นั้น
 พระศาธา นั้น ก็ ไพเราะ ใน ต้น ด้วย ปฐุม มาท เหตุ พระปริยัติ ขรรณ อัน เป็น
 พุทธ โอวาทา นุสาสน นั้น ไพเราะ โดย ภาค ทั้งปวง ท่าม กตาง นั้น ไพเราะ ด้วย
 ทุกุติย มาท และ ศคิย มาท ไพเราะ ใน ที่ สุต นั้น ด้วย มัจฉิม มาท เมื่อ

พระพุทฺธของค้ แด่คอง ซึ่ง พระอัฐพรชนโตมี ชนุสนธิ ชันเคี้ยว พระอัฐพรนันก็โพเราะ
 ใน คัม ด้วย คำ นิทาน เพราะใน ที่ สด ด้วย คำ นิคม เพราะใน ท้าม กตาง
 ด้วย คำ ชัน เคษ อนึ่ง พระปริยัติธรรม ที่ เพราะใน คัม นั้น เพราะ เหตุ
 ประกอบ ด้วย นิทาน และ อัดลุปัตติ เหตุ และ อรรถมิได้ วิปริศ ควร ที่ เจะ โนย
 ชน จะ พึง สดับ ประกอบ ด้วย เหตุ และ อุทาหรณ์ อาจ ที่ จะ ยัง ศรัทธา
 ปราโมทย์ ให้บังเกิด แก่บุพทล ผู้ตั้ง โสตร ส่วนนการ สดับ สกโต
 ปริยัติ คัมมิ โม อนึ่ง พระปริยัติธรรม ทงปวง นั้น เพราะใน เมอง คัม
 ด้วย คัด เพราะใน ท้าม กตาง ด้วย สมนะ และ วิบศนา มรรค และ ผล เพราะใน
 เมอง ปรตาย ด้วย พระนิพพาน บาง ที่ นั้น เมอง คัม เพราะ ด้วย คัด และ สมาธิ
 ท้าม กตาง เพราะ ด้วย วิบศนา และ มรรค ใน เมอง ปรตาย นั้น เพราะ ด้วย
 ผล และ นิพพาน และ พระปริยัติธรรม นี้ สมนเคจ พระพุทฺธเจ้า ครวดีรู ด้วย ค้
 ถึง ซึ่ง บริสุทธิ บริบูรณึ ละ เตย ได้ ซึ่ง สังกิตเสถกาม โกฎฐาต ชัน มีใน สันคาน
 แห่ง สดว และ เปน ที่ ประฏิบัติ แห่ง พระ อริย สงฆ ผู้ทรง พระ จตุปาริสุตฺธิ คัด
 ค้ สดว บุพทล ที่ ได้ สดับ พง พระปริยัติธรรม และ ประฏิบัติ ตาม พระ
 ปริยัติธรรม ที่ คนได้ สดับ นั้น ก็ ได้ ครวดี รู ซึ่ง มรรค และ ผลได้ ดำเรจ
 บ้าเจก โพธิ ภูมิ และ ดำงก โพธิ ภูมิ อาจ นำ มา ซึ่ง กุศล ด้วย ชัน สดับ พง
 เพราะ เหตุ ชัน ชี เตยได้ ซึ่ง นิรณชกรรม มิให้บังเกิดได้ เมื่อ บุพทล ประฏิบัติ
 แล้ว ก็ จะ นำ มา ซึ่ง กุศล ด้วย ผล แห่ง ประฏิบัติ เหตุ นำ มา ซึ่ง สดขใน สมนะ
 และ วิบศนา แล้ว ก็ จะ นำ ซึ่ง กุศล ด้วย ผล แห่ง ประฏิบัติ เหตุ บุพทล ที่
 ประฏิบัติ ตาม พระปริยัติธรรม นั้น เมอง ว่า มี ผล แห่ง ประฏิบัติ ดำเรจ แล้ว

ก็ ถึง ซึ่ง ภาวะ มิได้ ห้วนไหว ด้วย โลก ธรรม ๘ ประการ สว่างจ้าโต และ
 พระปริยัติธรรม นั้น สัมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ ตรัส เทศนา ด้วย ตี เหตุ
 พระปริยัติธรรม เพราะใน คัน และ ทาม กตาง และ ปรีโยธาน ด้วย ประการ
 ดังนี้ ยี่ ปนธ์ ภาควา ชัมมี เทเธน โต อนึ่ง สัมเด็จพระผู้ทรง
 สวรรค์ ภาคย์ เมื่อ ตรัส เทศนา ซึ่ง สำน พรหมจรรย์ และ มัคค พรหม
 จรรย์ อันใด ประกอบไป ด้วย นัยต่าง ๆ พรหมจรรย์ นั้น บริบูรณ์ ด้วย อรรถ
 และ บริบูรณ์ ด้วย พญฺษณะ และ ประกอบ ด้วย โกฎฐาต แห่ง อรรถ คือ แสดง
 ย่อ และ วิคตาร และ เจ้าแกก แจก บท ที่ ตัก กระทำ ให้ คน บริบูรณ์ ด้วย อักขร
 และ บท พญฺษณะ และ บท วิคหะ ประกอบ ด้วย ตัก โดย อรรถ และ ปฏิเวชะ
 และ ตัก โดย ธรรม เทศนา ประกอบ ด้วย อรรถ เหตุ เป็น วิสัย แห่ง อัคร
 ปฏิสัมภิตา และ ปฏิภาณ ปฏิสัมภิตา ประกอบ ด้วย พญฺษณะ เหตุ เป็น วิสัย
 แห่ง ธรรม ปฏิสัมภิตา และ นิรุติ ปฏิสัมภิตา เป็น ขารมณ แห่ง นักปราชญ์
 อาศัย ความ เตื่อมใส แห่ง บุคคล อัน แสงวงหา ซึ่ง พระสัพพัญญุตญาณ ให้ บังเกิด
 และ ยัง ความ เตื่อมใส ให้ บังเกิด แก่ โลกียชน ผู้ ที่ ได้ สดับ ฟัง และ พระ
 ปริยัติธรรม นั้น ตัก โดย อธิบาย คัน โดย บท บริบูรณ์ หา เศษ มิได้ เหตุ
 ไม่มี แห่ง ธรรม ที่ ควร จะ ยกมา เพิ่ม เข้า และ ปราศ จาก โทษ ไม่มี แห่ง
 ธรรม ที่ ควร จะ นำ ออก

อนึ่ง อัก ประการ หนึ่ง เด่า สำน พรหมจรรย์ และ มัคคพรหมจรรย์
 ที่ พระองค์ แสดง นั้น ประกอบ ด้วย อรรถ เหตุ ยัง บุคคล ให้ ฉลาด ใน สัจจ

ปฏิเวธ คือ ครัสต์ รั พระ อริย รัจ ด้วย ประฏิบัติ มี อัน ยัง คัด ให้ บริสุทธิ์ เป็น
 อาทิ และ ประกอบ ด้วย พญานะ เพราะ เหตุ จะ ให้ ฉลาด ใน มรรค และ ผล
 ด้วย อัน ประพฤติ ตาม พระปริยัติธรรม เกวตปฏิปณันน์ บริบูรณ์
 โดยหาเศษ มีได้ เพราะ เหตุ ประกอบ ไป ด้วย ธรรม อัน ช่าง ๕ มี คัด อัน ช่าง
 เป็น ต้น สุบริสุทธิ์ บริสุทธิ์ ด้วย คือ เหตุ ปราศ จาก อุกตเศษ มี ทุจริตมานะ
 เป็น ต้น และ อาจ เพื่อ จะ ยัง บุคคล ให้ ถ้วน ชำม จาก ทุกข์ ใน วัฏฏ สงสาร
 และ มี ได้ ชาติ ยะ ถึง หลง ด้วย โลกามิสต์ สัจจาทิ สัมเด็จพระ ผู้ มี
 พระภาคย์ ผู้ ประเสริฐ ครัสต์ เทศนา โดย คือ เหตุ แสดง พรหมจรรย์ อัน บริสุทธิ์
 บริบูรณ์ หา เศษ มีได้ ด้วย ประการ นั้น อิตถวิปถาถาภาวโต ภา
 อนึ่ง พระปริยัติธรรม นั้น สัมเด็จพระ สัพพัญญู ทรง แสดง ด้วย คือ เหตุ ไม่
 มี แห่ง อิตถวิปถาถา แต่จริง อัญญศิริคณีย พอก อัน นั้น ย่อม กล่าว อรรถ อัน
 วิปถาถา สิ่ง ที่ ช่าง ถลบ ว่า คือ สิ่ง ที่ คือ ถลบ ว่า ช่าง ที่ กระทำ อันตราย
 แก่ มรรค ผล ก็ กล่าว ว่า ไม่ กระทำ อันตราย แก่ มรรค ผล มีได้ เป็น นิยยา
 นิกธรรม นำ สัตว์ ออกจาก วัฏฏ สงสาร ก็ กล่าว ว่า เป็น นิยยา นิกธรรม
 อัญญศิริคณีย กล่าว มี คือ ด้วย อัน ถึง ซึ่ง อิตถ วิปถาถา อัน พระ สัทธรรม
 ของ สัมเด็จพระ บรม โลกนารถ จะ เป็น คัง นั้น หา มีได้ ย่อม นำ สัตว์ ให้ พ้น
 จาก กอง ทุกข์ เหว่ ภควดา ปริยัติ คณิม โน สัจจาทิ พระพุทธ
 องค์ เจ้า กล่าว ซึ่ง พระปริยัติธรรม ด้วย คือ ด้วย ประการ นั้น เหตุ คัง นั้น
 พระยัตติโยคาวจร กุตบุตร พัง รภาถ ถึง พระปริยัติธรรม คุณ คือ พระไตรปิฎก
 อัน เป็น พุทธ โอวาท ของ สัมเด็จพระ ผู้ มี พระภาคย์ ว่า พระปริยัติธรรม

เป็น ที่ คง แห่ง พระพุทธเจ้าต่าง ๆ อัน ประวิบัติ และ ปฏิเวธ คือ ครัตว์ ภู มรรค
 และ ผล นั้น บาง ที่ ก็ มี มาก บาง ที่ ก็ มี น้อย เขกต์มี กาด ใน กาด
 ครอง หนังสือ พระภิกษุ ที่ ได้ ดำเนิน แก่ ปฏิเวธ คือ มรรค และ ผล นั้น มี มาก
 มุทกต ผู้ใด ผู้หนึ่ง ไม่ อาจ เขยียด ของคุณ ออก ข้าง แดง ได้ ว่า ท่าน ผู้ นั้น
 มี ไซ้ เป็น ปุณฺณม ถ้วน แล้ว แต่ เป็น พระ อริยมุทกต นั้น ย่อม ปราภว ใน
 ทวาร นครอง หนังสือ แม่ ถง ภิกษุ ผู้ บำเพ็ญ ประวิบัติ นั้น บาง ที่ ก็ มาก
 บาง ที่ ก็ น้อย อัน ประวิบัติ และ ปฏิเวธ นั้น มาก บ้าง น้อย บ้าง มี บ้าง
 ไม่ มี บ้าง แต่ พระปริยัติธรรม นี้ เป็น ประมาณ แก่ อัน คงมั่น แห่ง พระเจ้าต่าง ๆ
 พระ ภิกษุ ที่ ประกอบ ด้วย บุญญา เมื่อ ได้ พง พระไตรปิฎก อยู่ ก็ ย่อม
 บำเพ็ญ ประวิบัติ แล้ว และ ครัตว์ ภู มรรค และ ผล แต่ สมเด็จ พระ ทศพล เจ้า
 แห่ง เรา เมื่อ ครอง คง อยู่ ใน ภูมิ โภชิตศิว ไป เรียบ ข้อ ประวิบัติ ใน สำนัก
 อาฬารดาบส ได้ ดำเนิน อภิญญา ๕ สัมมาบัติ ๗ แล้ว และ ตาม บริกรรม ใน
 สัมมาบัติ เป็น คำรบ ๘ คือ เหวตัญญา นาสัญญา ยตน สัมมาบัติ พระอาฬาร
 ตามสัทธมมอก ว่า ไม่ รู้ พระองค์ จึง ออก จาก ที่ นั้น ไป ยัง สำนัก ชุกก ดาบส
 ตามบริกรรม ใน เหวตัญญา นาสัญญา ยตน สัมมาบัติ กถ้าว เปรียบเทียบ ใน ธรรม
 วิเศษ อัน คน ได้ พระ ชุกก ดาบส ก็ บอก ให้ ซึ่ง บริกรรม ยัง ไม่ ทน ที่ ว่า จะ
 ขาด คำ พระองค์ ก็ ได้ ดำเนิน แก่ เหวตัญญา นาสัญญา ยตน สัมมาบัติ อัน น
 และ มี อุปไมย ฉันทิโต พระ ภิกษุ อัน มี บุญญา ได้ พง พระปริยัติธรรม แล้ว
 ก็ จะ บำเพ็ญ ซึ่ง ปฏิเวธ ให้ บริบูรณ์ เหมือน ดัง นั้น เหตุ ดัง นั้น จึง ว่า พระปริยัติ
 ธรรม นี้ เป็น ที่ พง แห่ง พระพุทธเจ้าต่าง ๆ เมื่อ พระปริยัติธรรม คือ พระไตร

บัญชียังคงอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าเสนา ก็ เป็น อัน คง อยู่ พระพุทธ วจน
 อัน เป็น พระไตรปิฎก ยัง ประดิษฐาน อยู่ กับ ทั้ง อรรคกถา และ บท คราวใด
 พระปริยัติ ก็ ได้ ชื่อ ว่า ปริมาณ อยู่ คราว นั้น ไปใน อนาคต กาล ภาย นาน
 เมื่อ พระเจ้าเสนา ได้ มต พระปริยัติธรรมยัง คง อยู่ จน ชาติ & บท คราวใด
 พระปริยัติธรรม ก็ ได้ ชื่อ ว่า ยัง ไม่ ได้ มต คราว นั้น จน ถึง ชาติ กาล & บท
 ทนุทก ที่ จะ จำ ทรง ชาติ & บท นี้ ได้ แล้ว บรรณ ภาระ ตรี ยัน ทรง
 พระราช ศรัทธา ได้ มต เขา ทพย พัน คำ ตั้ง ไว้ ใน รุ่ง ได้ มต ของ แล้ว
 ให้ ยก ฐน วจน เห็น หลัง ฐาน พระ ที่ นั้น ให้ ราช บุรุษ เขา กตของ ไซย เหว
 ไป เทียบ คดี เบ้า ร้อง ประกาศ ว่า บุคคล ผู้ใด อยา ดำรง เพื่อ จะ รุ่ง
 ชาติ & บท ที่ สมเด็จ พระ บรม โศกนาถ ทรง แต่ง นั้น แล้ว จึง มา รับ
 เขา ทพย พัน คำ ตั้ง ไป ตก แต่ ว่า ให้ ราช บุรุษ เทียบ ร้อง เบ้า ๓ ครั้ง แล้ว
 ก็ มิ ได้ ซึ่ง บุคคล อัน รู้ พระ ชาติ & บท ก็ ต้อง กตกับ เขา ทพย พัน คำ ตั้ง
 คั้น เข้าวราช ตระกุด เป็น เหตุ อย่าง นี้ แล้ว ใน กาล เมื่อใด พระปริยัติธรรม ก็ ได้
 ชื่อ ว่า ได้ มต ไป ใน กาล เมื่อ นั้น ศึกษนเค ภาเถ ใน กาล เมื่อ ต้อง ไป ๆ
 ทำว พระยา มหาว ภาระ ตรี ยัน พระองค์ ได้ รุก ถึง พระปริยัติธรรม คุณ อัน
 เป็น พระพุทธ ฐิกา กอบ ด้วย ศรัทธา บริจาค ทพย นม ด้วย วัชย สร้าง พระ
 ไตรปิฎก ไว้ ให้ เป็น อายุ พระเจ้าเสนา แล้ว หา บุคคล อัน รู้ พระไตรปิฎก
 ช่วย ยก ย่อง อรรคกถา ให้ ทพย พัด ฝุ่น ฝุ่น ห่ม ให้ เหน็ด ถาน ให้ ส่ง เคารวะ
 บอก ถวาย พระพุทธ วจน แก่ พระ สมณะ สามเณร แล้ว ประมุข ด้วย ๑๓
 บัจฉัย บริจาค ทพย สร้าง ฐิกู และ วิหาร อัน วิจิตร บรรจง ดิถีติ เป็น ถาว กรรม

มาถากรรม ^๕ ขุดำห์ บำรุง พระพุทธ ^๕ สำนหา เป็น ^๕ สำนูปัตถัมภก ^๕ อย่าง ^๕ นั้น ^๕ นั้น
^๕ ก็ ^๕ ได้ ^๕ ชื่อ ^๕ ว่า ^๕ รุก ^๕ ถึง ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ คุณ ^๕ เหตุ ^๕ ว่า ^๕ กุ ^๕ วิ ^๕ ทาร ^๕ ได้ ^๕ เป็น ^๕ ที่
^๕ อา ^๕ ไคร ^๕ ย ^๕ ยัง ^๕ ความ ^๕ ล ^๕ ให ^๕ บ ^๕ ัง ^๕ เกิด ^๕ แก ^๕ ถ ^๕ ม ^๕ ณ ^๕ ะ ^๕ ถ ^๕ าม ^๕ เณ ^๕ร ^๕ อัน ^๕ เล ^๕ ่า ^๕ เว ^๕ ย ^๕ น ^๕ ซึ่ง ^๕ พระ ^๕ ไตร ^๕ บ ^๕ ฎ ^๕ ก
^๕ เหม ^๕ ือ ^๕ น ^๕ พ ^๕ รา ^๕ ฆ ^๕ ม ^๕ ณ ^๕ ผู้ ^๕ หน ^๕ ึ่ง ^๕ อัน ^๕ ร ^๕ุก ^๕ ถึง ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ คุณ ^๕ เข้า ^๕ ไป ^๕ ท ^๕ ุ ^๕ ถ ^๕ าม
^๕ ถ ^๕ ม ^๕ เด ^๕ ็ ^๕ พระ ^๕ พ ^๕ ุ ^๕ ท ^๕ ธ ^๕ องค์กร ^๕ ว่า ^๕ บ ^๕ุ ^๕ ช ^๕า ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ นั้น ^๕ จะ ^๕ บ ^๕ุ ^๕ ช ^๕า ^๕ เป็น ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ ก ^๕ าร ^๕ ไ ^๕ ด
^๕ ถ ^๕ ม ^๕ เด ^๕ ็ ^๕ พระ ^๕ ผู้ ^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ พระ ^๕ ภา ^๕ ค ^๕ ย ^๕ ก็ ^๕ ต ^๕ ร ^๕ ด้ ^๕ บ ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ข ^๕ ุ ^๕ บ ^๕ าย ^๕ ว่า ^๕ ให ^๕ บ ^๕ุ ^๕ ช ^๕า ^๕ พระ ^๕ อ ^๕ น ^๕ ท ^๕ ์ ^๕ อัน
^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ พระ ^๕ ไตร ^๕ บ ^๕ ฎ ^๕ ก ^๕ พ ^๕ รา ^๕ ฆ ^๕ ม ^๕ ณ ^๕ ก็ ^๕ ั ^๕ ระ ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ ต ^๕ าม ^๕ พระ ^๕ พ ^๕ ุ ^๕ ท ^๕ ธ ^๕ ุ ^๕ ก ^๕า ^๕ ก็ ^๕ และ ^๕ อ ^๕ า ^๕ ก ^๕ าร
^๕ ที่ ^๕ ร ^๕ุก ^๕ ถึง ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ คุณ ^๕ น ^๕ มี ^๕ ค ^๕ุ ^๕ ณ ^๕า ^๕ น ^๕ิ ^๕ ล ^๕ ง ^๕ ช ^๕ ุ ^๕ มาก ^๕ ห ^๕า ^๕ ล ^๕ ึ ^๕ ง ^๕ ที่ ^๕ จะ ^๕ เปร ^๕ ็ ^๕ ย ^๕ ี ^๕
^๕ เต้ ^๕ ย ^๕ น ^๕ ี ^๕ ได้ ^๕ มี ^๕ อ ^๕า ^๕ ญ ^๕า ^๕ น ^๕ั ^๕ น ^๕ ั ^๕ ้ ^๕ ำ ^๕ ไป ^๕ ใน ^๕ แ ^๕ ่น ^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ิ ^๕ จ ^๕ัก ^๕ ร ^๕ ว ^๕ ำ ^๕ เม ^๕ ื่ ^๕ อ ^๕ คร ^๕ ัง ^๕ ถ ^๕ ม ^๕ เด ^๕ ็ ^๕
^๕ พระ ^๕ ค ^๕ ำ ^๕ ส ^๕ ต ^๕า ^๕ จ ^๕า ^๕ ร ^๕ ย ^๕ ั ^๕ เจ้า ^๕ ต ^๕ร ^๕ ด้ ^๕ เท ^๕ ศ ^๕ ์ ^๕ น ^๕า ^๕ อ ^๕า ^๕ ญ ^๕า ^๕ น ^๕ิ ^๕ ย ^๕ ิ ^๕ ป ^๕รี ^๕ ด ^๕ และ ^๕ โ ^๕ม ^๕ร ^๕ ป ^๕รี ^๕ ด ^๕ ร ^๕ ต ^๕น ^๕ ป ^๕รี ^๕ ด ^๕
^๕ และ ^๕ ช ^๕ก ^๕ค ^๕ป ^๕รี ^๕ ด ^๕ น ^๕ ั ^๕ ้ ^๕ ั ^๕ เป็น ^๕ อ ^๕า ^๕ ิ ^๕ น ^๕ั ^๕ เ ^๕ พ ^๕ ย ^๕ ต ^๕า ^๕ และ ^๕ ม ^๕น ^๕ุ ^๕ ช ^๕ย ^๕ ั ^๕ ได้ ^๕ ม ^๕ร ^๕ร ^๕ค ^๕ และ ^๕ ผ ^๕ล
^๕ เป็น ^๕ อัน ^๕ มาก ^๕ น ^๕ับ ^๕ ค ^๕ว ^๕ ั ^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ิ ^๕ คร ^๕ ัง ^๕ เม ^๕ ื่ ^๕ อ ^๕ คร ^๕ ัง ^๕ เท ^๕ ศ ^๕ ์ ^๕ น ^๕า ^๕ พระ ^๕ ผู้ ^๕ ต ^๕ร ^๕ ท ^๕ ัง ^๕ ๖ ^๕ มี ^๕ ก ^๕ ล ^๕ ทั ^๕
^๕ วิ ^๕ ว ^๕ ำ ^๕ ุ ^๕ ต ^๕ร ^๕ เป็น ^๕ ค ^๕ ัน ^๕ โ ^๕ป ^๕ร ^๕ด ^๕ พระ ^๕ บ ^๕ร ^๕ม ^๕ ญ ^๕า ^๕ ต ^๕ิ ^๕ ย ^๕ ัน ^๕ เ ^๕ ฉ ^๕ ต ^๕า ^๕ะ ^๕ วิ ^๕ ว ^๕ ำ ^๕ ก ^๕ ัน ^๕ คร ^๕ ัง ^๕ น ^๕ั ^๕ เ ^๕ พ ^๕ ย ^๕ ต ^๕า
^๕ ได้ ^๕ ม ^๕ร ^๕ร ^๕ค ^๕ และ ^๕ ผ ^๕ล ^๕ น ^๕ับ ^๕ ค ^๕ว ^๕ ั ^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ิ ^๕ พระ ^๕ บ ^๕ร ^๕ม ^๕ ญ ^๕า ^๕ ต ^๕ิ ^๕ ท ^๕ ัง ^๕ ป ^๕ว ^๕ ง ^๕ ก็ ^๕ มี ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ ม ^๕ ค ^๕ ั ^๕ ค ^๕ ่อ ^๕ ก ^๕ ัน
^๕ เ ^๕ พ ^๕ าะ ^๕ เ ^๕ ห ^๕ ุ ^๕ ได้ ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ น ^๕า ^๕ ก ^๕ าร ^๕ ถ ^๕ ัด ^๕ ั ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ ถ ^๕ ำ ^๕ ไม่ ^๕ ได้ ^๕ ถ ^๕ ัด ^๕ ั ^๕ พระ ^๕ ธรรม
^๕ เท ^๕ ศ ^๕ ์ ^๕ น ^๕า ^๕ แ ^๕ ้ว ^๕ น ^๕ำ ^๕ ที่ ^๕ แม่ ^๕ น ^๕ำ ^๕ โร ^๕ ห ^๕ี ^๕ น ^๕ั ^๕ ั ^๕ จะ ^๕ เ ^๕ ็ ^๕ ม ^๕ ำ ^๕ ไป ^๕ ค ^๕ว ^๕ ั ^๕ ั ^๕ ้ ^๕ ำ ^๕ ท ^๕ ่อ ^๕ อ ^๕ าร ^๕ หน ^๕ ั ^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ห ^๕ี ^๕ ด ^๕ ท ^๕ ัง ^๕ น ^๕
^๕ ก็ ^๕ อ ^๕า ^๕ ไ ^๕ คร ^๕ ย ^๕ เ ^๕ พ ^๕ าะ ^๕ ได้ ^๕ พ ^๕ ัง ^๕ พระ ^๕ ปริย ^๕ ตติ ^๕ ธรรม ^๕ อัน ^๕ เป็น ^๕ พระ ^๕ พ ^๕ ุ ^๕ ท ^๕ ธ ^๕ ุ ^๕ ก ^๕ ำ ^๕ ของ ^๕ ถ ^๕ ม ^๕ เด ^๕ ็ ^๕
^๕ พระ ^๕ ผู้ ^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ ส ^๕ ุ ^๕ วั ^๕ ต ^๕ิ ^๕ ภา ^๕ ค ^๕ ย ^๕ ั ^๕ เจ้า ^๕ และ ^๕ คร ^๕ ัง ^๕ เม ^๕ ื่ ^๕ อ ^๕ ถ ^๕ ม ^๕ เด ^๕ ็ ^๕ พระ ^๕ พ ^๕ ุ ^๕ ท ^๕ ธ ^๕ ุ ^๕ ก ^๕ ำ ^๕ ต ^๕ร ^๕ ด้ ^๕ เท ^๕ ศ ^๕ ์ ^๕ น ^๕า
^๕ พระ ^๕ รั ^๕ ม ^๕ จ ^๕ัก ^๕ ก ^๕ ั ^๕ ป ^๕ วั ^๕ ต ^๕ ค ^๕ น ^๕ ุ ^๕ ต ^๕ร ^๕ น ^๕ั ^๕ เล ^๕ ่า ^๕ พ ^๕ ร ^๕ หน ^๕ ั ^๕ ท ^๕ ัง ^๕ ห ^๕ ต ^๕ าย ^๕ ๓ ^๕๘ ^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ิ ^๕ มี ^๕ พระ ^๕ อ ^๕ ัญ ^๕ ญา
^๕ โ ^๕ก ^๕ ุ ^๕ ณ ^๕ ั ^๕ ญ ^๕ ะ ^๕ เ ^๕ ธร ^๕ เป็น ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ ษ ^๕ าน ^๕ ก็ ^๕ ได้ ^๕ ส ^๕ ำ ^๕ เ ^๕ ็ ^๕ ็ ^๕ ม ^๕ร ^๕ร ^๕ค ^๕ และ ^๕ ผ ^๕ล ^๕ เ ^๕ พ ^๕ าะ ^๕ ได้ ^๕ พ ^๕ ัง

พระปริยัติธรรม ครั้น คริสต์ เทศนา พระรัชมังการ แด้วได้ ๕ วัน พอ ถึงวัน
 บุญ มี พระองค์ ก็ คริสต์ เทศนา พระ อนัตต ตักขณ สูตร บุญวัดคีย์ ภิภษ
 ก็ได้ สำเร็จ พระ อรหัต แด้ว พระองค์ ก็ คริสต์ เทศนาโปรด บุรุษ ๕๕ มี ยศ
 กุฎบุตร เปน ต้น ให้ ได้ สำเร็จ พระ อรหัต แด้ว เสด็จ มา สู่ กบฏาสิกวัน
 สันตท ประเทศ คริสต์ เทศนาโปรด ภัททวคคิย कुमार ๓๐ พระองค์ ให้ ได้
 สำเร็จ พระ โสตา พระ สกิทากา พระ อนาคา แด้ว ก็ เสด็จ มา สู่ คยา สี่ละ
 ประเทศ โปรด ธมฺมิต พัน หนึ่ง ด้วย อาทิตต ปริยายสูตร แด้ว เสด็จ มาโปรด
 พรหมณ์ และ คหบดี ๓๓ หมื่น มี พระยา พิมพิสาร เปน ต้น ให้ ตั้ง อยู่ใน
 โสตาปัตติผล ที่ ได้ ตั้ง อยู่ใน พระไตรธรรมนาคม ประมาณ หนึ่ง หนึ่ง เมื่อครั้ง
 คริสต์ เทศนาติโรกฐาท สูตร สักว ได้ มรรค และ ผล ประมาณ ๘ หมื่น ๔ พัน
 เมื่อครั้ง คริสต์ เทศนาใน ธนปาด สماعيل และ ขัตติงการชาฎก สماعيل และ
 รัชมุกาซอก สماعيل และ อานันท เสรษฐี สماعيل สักว ก็ ได้ มรรค และ
 ผล ๘ หมื่น ๔ พัน เมื่อ วัน เทศนา ปารายน สูตร นั้น สักว ได้ มรรค
 ได้ ผล ถึง ๓๕ โกฏิ เมื่อ วัน แด้ง พระ ยมก ปาฏิหาร นั้น สักว ได้ สำเร็จ
 มรรค และ ผล ถึง ๒๐ โกฏิ เมื่อ พระองค์ ทรง พระ อุสาห เสด็จ ขึ้น ไป คริสต์
 เทศนา สัตตปกรณาภิธรรม ๘ พระคัมภีร์ ใน ดาวดิงฆ เทวโลก เทพยดา ได้
 มรรค และ ผล ๘๐ โกฏิ วัน เมื่อ เทศนา เทโวโรหน สูตร สักว ได้ สำเร็จ
 มรรค และ ผล ๓๐ โกฏิ เมื่อ วัน เทศนา สักกบัณฑิต สูตร เทพยดา ได้ มรรค
 และ ผล ๘ หมื่น เมื่อ ครั้ง เทศนา มหาธมฺย สูตร และ มงคล สูตร และ จุต
 ราหุ โสวาท สูตร และ สมจิตต ปฏิปทา สูตร สักว ได้ ฟัง พระ สูตร ทั้ง สี่ น

ได้สำเร็จ มรรค และ ผล จะ นับ จะ ประมาณ มีได้ ด้วย ตำนารถ ที่ ได้ สดับ
 พัง พระ ปริยัติศีลธรรม ที่ พระพุทธ องค์ ทรง แสดง นั้น เหตุ การณ ดัง นั้น
 พระยัตติโยคาวจร กุณฑุคร พัง รุก ถึง พระปริยัติศีลธรรม คุณว่า พระปริยัติ
 ศีลธรรม คุณ นี้ มี คุณา นุภาพ ควร จะ เป็น อัครจริย ยิงนัก ที่ แท้จริง
 เมื่อ ทรง พระพุทธเจ้า ยัง ทรง พระชนม์ อยู่ นั้น พระปริยัติศีลธรรม ที่ พระองค์
 ทรง แสดง ก็ เป็น มหัทศจริย อื่น อีก เช่น เมื่อ พระองค์ เสด็จ ติบ ชนธ เข้า สู่
 พระปรินิพพาน แล้ว พระ เล่ารา นุเถร ผู้ น้อย ผู้ ใหญ่ มี พระ มหา กัสสป เถร
 เป็น ประธาน คิด ถึง พระปริยัติศีลธรรม คุณ ที่ พระพุทธ องค์ เจ้า คริส โดมนา
 การ ได้ ใน กาล เมื่อ จวน จะ เสด็จ เข้า สู่ พระปรินิพพาน พระพุทธ ฐีกา
 คริส แก่ พระ อานนท์ ว่า คุณ อานนท์ เมื่อ พระ ตถาคต ปรีนิพพาน ต้อง
 ไป แล้ว พระธรรม ชนธ ทั้ง ๘ หมื่น ๕ พัน นั้น และ จะ ได้ เป็น อาจารย์
 สั่ง สอน ท่าน ทั้งปวง พระ มหา เถร ทั้งหลาย มี พระ มหา กัสสป เถร เป็น
 ประธาน รุก ถึง พระพุทธ ฐีกา ดังนี้ จึง จัด แจก เตือก สั้น พระอรหันต์
 ปฏิสัมภิทาญาณ ส่วน แดก ฉานใน ห้อง พระไตรปิฎกให้ ยก ปฐุม สังคายนาย
 ร้อย ครอง พระปริยัติศีลธรรม ทั้ง ๘ หมื่น ๕ พัน พระธรรมชนธ นั้น ให้ เป็น
 หมวด เป็น เหล่า กัน สังคายนาย พระวินัยปิฎก ยก สิกขาบท ทั้ง สอง ร้อย ยี่สิบ
 เจ็ด ชน สู่ สังคายนาย ตั้งแต่ ปฐุม ปราชิก ตลอดจน จนถึง อธิกรณ สัมมา จัด
 เข้า ไว้ เป็น สิกขาบท สำหรับ ภิกษุ แล้ว สังคายนายใน ภิกษุ นี้ จึง จัด แจก
 สิกขาบท สามร้อย สิบเอ็ด สิกขาบท เข้าไว้ เป็น หมวด เป็น หมู่ เป็น สิกขาบท
 สำหรับ นาง ภิกษุนี้ สังคายนาย พระวินัย จบ ๕ พระคัมภีร์ พัน ปฐุม กัม

ปบาท ตลอด ลง ไป จน ถึง นำ ร่อง ภายใต้ แถ้ว ก็ ตั้งคายนายใน พระสุตฺร
 ปุจฺฉา และ วิถิชนาใน พรหมชาตสุตฺร เป็น คั้น ครั้น ตั้งคายนาย พระสุตฺร จบ แถ้ว
 แผ่นดิน ก็ ไหว จึง ตั้งคายนายใน พระปรมคตฺต คึง แต่ พระอภิขมมสังคินิ ตลอด
 ไป จน พระ มหาบฏฐานี ร้อย กรอง เข้า ใต้ เป็น หมวด เป็น กอง จัวย ว่า
 พระ ผู้ เป็น เจ้า ทงปวง รุก ถึง พระปริยตติขรรณ คุณ อัน เป็น พุทธ ฐิกกา
 ของ สมเด็จ พระพุทธ เจ้า ไซ้ แต่ เท่านั้น ครั้น นาน มา กาล ภายหลัง เมื่อ ท้าว
 พระยา มหา อำมาตย์ อัน นับ เนื่อง เข้าใน พุทธ เวไนย และ มุทคต ที่ มี ศรัทธา
 ถ่า รุก ถึง พระปริยตติขรรณ คุณ แถ้ว ประฏิบัติให้ ถก คอ้งตาม เขียง อย่าง
 พระ อรหันต ทงปวง เหมือน เรา ท่านใน กาล ทุก วัน นี้ ก็ ได้ ชื่อ ว่า รุก
 ถึง พระปริยตติขรรณ คุณ ถ้าวักขาโต และ พระปริยตติขรรณ นั้น พระพุทธ
 องค์ เจ้า ครตฺต เทศนา ไว้ ด้วย อากาธ อัน ตี ด้วย ประการ ฉนั้น แถ้ว ก็ พัง
 รุก ถึง พระ นวโลกุตตรขรรณ คุณ ว่า โลกุตฺตรขมฺโม ปน พระนวโลกุตตร
 ขรรณ ๘ ประการ คือ พระ อริยมรรค ๔ พระ อริยมผล ๔ พระ นิพพาน ๑
 เป็น ๘ ประการ ด้วยกัน ถ้าวักขาโต อัน สมเด็จ พระ ผู้ ทรงพระภาศย์
 หาก ครตฺต เทศนา เป็น อัน ตี เหตุ พระพุทธ องค์ ทรง แถ้ตง ซึ่ง ประฏิบัติ อัน
 สมควร แก่ พระนิพพาน และ แถ้ตง พระนิพพาน ให้ สมควร แก่ พระ ประฏิบัติ
 อนึ่ง มี พระพุทธ ฐิกกา ครตฺตไว้ ใน คำกัร ต่าง ๆ ว่า สُبฺบญฺญิตตา โห ปน
 คูกร ภิกขุ ทงหตฺถาย พระ ตถาคค บัญญิตฺต ใต้ ด้วย ตี ซึ่ง นิพพาน คามินิ
 ประฏิบัติ แก่ ถ้าวัก ทงปวง ว่า สังสันทติ นิพพานิ ปฏิปทา จ พระนิพพาน
 และ ประฏิบัติ นั้น ระคนใน ที่ อัน เดียว กัน คู่จ นำใน แม่ นำ คงคา และ นำใน

แม่ นำ ยมมา อิน วรรคณ อยู่ ใน ที่ อิน เดียว กัน ตก พระพุทธรูฏกา ครตส์ ไว ดง น
 เหตุ ดง นน จึง ว่า พระ นว โลกุตตร ธรรม ทง ๘ น พระพุทธร องค์ เจ้า แดง
 ไว เปน อัน ตี อนึ่ง พระ อริย มรรค ก็ ได้ ชื่อ ว่า พระพุทธร องค์ เจ้า กต่าง ไว
 เปน อัน ตี เหตุ แดง ซึ่ง มัชฌิม ประฏิบัติ อัน ล่วง หลีก จาก หน ทาง ตาม ก ๒
 ประการ คือ กามสุขัตถิกานุ โยค และ อคตคกิตมถานุ โยค ดำมัญญผลทานิ
 และ ดำมัญญ ผล นน ก็ ได้ ชื่อ ว่า พระองค์ เจ้า กต่าง ไว เปน อัน ตี เหตุ รงบ
 เสี้ย ซึ่ง กอง กิเณศ และ พระนิพพาน นน ก็ ได้ ชื่อ ว่า พระองค์ เจ้า กต่าง ไว
 เปน อัน ตี เหตุ ว่า พระนิพพาน นั้น เปน ธรรม อัน เทียง และ ปราศจาก ชาติ
 และ ชรา พยาธิ และ มรณะ และ เปน ที่ พง ที่ อาไศรย แห่ง บุคคล อัน ไป สู่
 นิพพาน สัน ทิฏฐิโก พระ อริย บุคคล ทั้ง หลาย มี ส้ม เต็จ พระธรรม เพ็ชฌ
 พุทธ เจ้า เปน ประธาน ขำระ จิตร สันตान แห่ง ตน ให้ ดงม จาก ราคาคา ทิ กิเณศ
 แลว ก็ เห็น แจง ประจักษ์ ด้วย บัญญา แห่ง ตน อปจ ก็ อีก ประการ หนึ่ง
 พระ นว โลกุตตร ธรรม ๘ ประการ นี้ บุคคล ผู้ ไค ครตส์ รุ บุคคล ผู้ นน
 เห็น แจง ประจักษ์ ด้วย จักขุ บัจจเวกชนญาณ ละ เสี้ย ซึ่ง อัน เชื้อ ถอ บุคคล
 ผู้ อื่น รุ เห็น ด้วย บัญญา แห่ง ตน นัย หนึ่ง ว่า พระ นว โลกุตตร ธรรม บังเกิด แลว
 ก็ จะ เปน เหตุ เพื่อ จะ ละ เสี้ย ซึ่ง กิเณศ ด้วย บัญญา อัน ประเดริฐ อัน บังเกิด
 เปน วิสัย แห่ง พระนิพพาน อัน บังเกิด เปน เหตุ แห่ง อริย ผล อัน สัมปยุต
 ด้วย พระ อริย มรรค อกาตโก ไว ซึ่ง ผล บมิ ได้ กำหนด กาด อธิบาย ว่า
 เมื่อ พระ อริย มรรค บังเกิด แลว จะ ได้ ยง ษย์ สัน กาด ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน

เปน ฮาติ จึง จะให้ผล หา มิได้ เมื่อ พระ อริย มรรค บังเกิด แล้ว พระอริย ผล
 ก็ บังเกิด ใน ลำดับ มิได้ เน้น ซ้ำให้ผล กำหนด กาล มิได้ แต่ บรรดา ธรรม
 พุทธสา ตตา ฮาติ อัน จำเวญ อยู่เหนือ ภูมิภาค มณฑล นั้น ย่อม มี ผล ดัง
 ตาม ฤๅ กาล บาง ที่ มี ดอก และ ผล ใน คิมห ฤๅ บาง ที่ มี ดอก และ ผล
 ใน วัชสถาน ฤๅ บาง ที่ ก็ มี ดอก และ ผล ใน เหมันต ฤๅ ย่อม มี ดอก
 และ ผล ตาม ฤๅ ดัง น อัน ต้นไม้ คือ ธรรม คุณ นี้ มี ราก แก้ว กว้าง คือ
 ทาน หยั่งลงใน ปฐพี คือ ศีล มี ลำต้น กว้าง คือ หิริ โสคปปะ มี กิ่ง คือ ศรัทธา
 สติ วิริยะ ธมมาธิ บัญญา ประกอบ ด้วย ดอก คือ พระอริยมรรค ประกอบ
 ด้วย ผล คือ พระ อริย ผล มี ยอด กว้าง คือ พระนิพพาน ย่อม ให้ผล เปน นิธ
 กำหนด กาล ได้ ไม่ เตือน ว่า ฤๅ ร้อน และ ฤๅ หนาว เอหิปัสสิโก ควร แก่
 เอหิปัสสิโกวธิ อธิบาย ว่า พระ อริย บุคคล ผู้ ได้ สำเร็จ พระ โลกุตตรธรรม นั้น
 อาจ เรียก หา เชอ เขิญ บุคคล ผู้ อันว่า เอหิปัสสิ ว่า ท่าน จง มา ดู ซึ่ง ธรรม น
 อาจ ร้อง เรียก ร้อง เขิญ ผู้ อัน ไต่ ดัง น เหตุ ว่า พระ นว โลกุตตร ธรรม นั้น
 มี โดยแท้ ธรรมตา ว่า บุคคล กระทำ มือ เปตา เข้า ได้ ไม่มี สิ่ง อัน ไต่
 อยู่ใน มือ ก็ ไม่ อาจ กล่าว ได้ ว่า เงิน และ ทอง มี อยู่ใน กำมือ ของ เรา
 เหตุ ว่า กำมือ นั้น เปตา มิได้ มี เงิน และ ทอง อยู่ใน ภายใน อันนี้ คุณตา มุตตา
 คุณ และ มุตร แม้ ถึง มี ปรากฏ อยู่ บุคคล ปราถนา จะ ยัง จิตร แห่ง ผู้ อัน
 ให้ เพื่อง ฟ ด้วย ความ ยินดี ก็ มี อาจ ร้อง เรียก ว่า ท่าน จง มา นี้ มา ดู ดัง น ๆ
 บุคคล ผู้ อัน นน ต้อง ปกมัดไว้ ด้วย ไไม้ และ ไไม้ หญ้า เหตุไร จง ต้อง ปกมัด
 ไว้ เสียเล่า เหตุ ว่า มุตร และ คุณ เปน ของ ไม่ บริสุทธิ์ อัน พระนว โลกุตตร

ธรรมเจ้า ๘ ประการ นั้น มี อยู่ โดยแท้ แต่ บริสุทธิ ดัง ดวง แก้ว มณี อัน
 บุคคล วางใจ ใน ฌ รัตต กัมพต ถ้า มี ฉะนั้น ๕ จันทร มณฑล วมต รั้งษ์ โอภาส
 อัน ปราศจาก เมฆ มี รัศมี อัน บริสุทธิ เลื่อน ดย อยู่ ใน คัดนำพร ประเทศ
 อาไศรยเหตุที่ พระ อริยบุคคล ผู้ ได้ สำเร็จ พระนวโลกุตตรธรรม อาจ เรียก
 มา เสิมให้ ผู้ อื่น มา ดู ได้ ดังนี้ พระนวโลกุตตร ธรรม จึง ได้ ชื่อ ว่า เอหิ
 ภัตติโก และ พระนวโลกุตตรธรรม นั้น เป็น แก้ว อัน ประเสริฐ พระพุทธ
 องค์ เจ้า ก็ ได้ ครุสั สรรเสริญ ไว้ ใน รัตน สุตระ ว่า ขย วิราค อมต ปณิต
 ยทชฌคา สักยมนี้ สสมาหิตो ว่า สมเด็จพระ มหา มุนิทร สัพพัญญู
 บรม สากยราช ปราภฏ โดย วิเศษ กว่า เทพยดา และ มนุษย์ สสมาหิตो มี พระ
 กรรมต หฤทัย ตั้ง หมั่น ได้ ซึ่ง พระนิพพาน อัน เป็น ที่ สิ้นไป แห่ง กิเลส และ
 ปราศจาก รวณะ มิได้ ตาย เหตุหา มิได้ แห่ง ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ประเสริฐ
 หา สิ่ง จะ เปรียบ มิได้ อิทมมี ชัมเม รตน ปณิต แก้ว คือ พระนิพพาน
 ธรรม นี้ เป็น แก้ว อัน ประเสริฐ แก้ว ของ สมเด็จ บรม จักร นั้น ว่า ประเสริฐ น
 ก็ ยัง ไม่ ประเสริฐ เหมือน ด้วย แก้ว คือ พระนิพพาน ธรรม ด้วย ว่า แก้ว ของ
 บรม จักร นั้น ย่อม เป็น ชนิจจัง ไม่ ยัง ไม่ ยิน อัน แก้ว คือ พระนิพพาน
 ธรรม นี้ ยัง ยิน ไม่ รู้ สบาย รู้ สุตญ เป็น ทาง ดำเนิร ของ พระ อริย เจ้า ทง หตาย
 พระพุทธ องค์ ครุสั สรรเสริญ ไว้ ใน รัตน สุตระ ดังนี้ ใช้ แต่ เท่า นั้น ครัง ทนง
 พระกุมารกัถสัป ไป บำเพ็ญ เพิ่ม เสกขประฏิบัติ อยู่ ใน บำอันชวน มหาพรหม
 ผู้ ได้ สำเร็จ พระ อนาคา เคย เป็น สหาย ได้ กระทำ สมน ธรรม ด้วย กัน
 ใน มุขชาติ จึง ให้ สติ ตก เตือน พระกุมารกัถสัป ผู้ เป็น สหาย ไม่มี สิ่ง ยัน ไต

ที่ จะ เป็น เครื่อง บัณฑิต การ ได้ แต่ ทำ บัณฑิต การ ผูก เป็น บัญหา ๓๕ ข้อ
 ลง มา บอก ให้ แก่ พระ กุมาร กัสสป ๗ ก็ นำ เข้า ไป ทูล ถาม สัมเด็จ พระ ผู้ ทรง
 พระภาคย์ ๗ ก็ ทรง วิสัย นำ บัญหา ๓๕ ข้อ แต่ พอ จบ ลง พระ กุมาร กัสสป
 ก็ ได้ สำเร็จ พระ อรหัต โขปนยิโก และ พระนว โลกุตตร ชรรม นั้น ควร ที่
 นักปราชญ์ จะ น้อม นำ เข้า มา ราชัง ใน จิตร แห่ง คน ด้วย สามารถ แห่ง
 ภาวนา คือ เจริญ ซึ่ง สังขต โลกุตตร ชรรม และ ควร เพื่อ จะ นำ มา ด้วย จิตร
 ด้วย สามารถ กระทำให้ แจง ซึ่ง พระนิพพาน อัน เป็น อสังขต โลกุตตร ชรรม
 บัจจคค เวทคัพ โห วิญญูหิต และ พระนว โลกุตตร ชรรม นั้น บัณฑิตย
 ชน ทงหลาย มี อุกคคิต ตัญญู โหสิธคค เป็นคณ ย่อม รั เห็น ด้วย คน เณาะ
 รั ด้วย คน เมื่อ บุคคต ผู้ ไตได้แล้ว ผู้ นั้น ก็ ย่อม รั เห็น ใน จิตร แห่ง คน
 เอว อนุสสรณ โค เมื่อ โยคคจจร กุตบุคค รภาถ ถึง พระชรรรม คุณ มี
 สัจจกขาโต เป็น อาคณนี้ ก็ เดศ มี ราชะ โทสะ โมหะ เป็นคณ ก็ มี อาจจะ ครอบง่า
 ย่า ยี จิตร สันตทานได้ ละ เลี้ย ได้ ซึ่ง นิวรรณชรรรม เป็น อาคิ ร่าง กาย ของ
 บุคคต ผู้ นั้น ก็ สัมคจจร เพื่อ จะ สัจจ การะ บุชา อุปมา เหมือน เรือ น พระเจคคย
 แกศคค ดั้ง นั้น บัณฑิตย ชาติ สัจจชน เมื่อ มา พิจาจรณา คณึง เห็น โภย ใน วิฏฐ
 สัจจจรร แล้ว ฮย่า พิง ประมาท ใน ชัมมา นุสัจจติ กรรรฐฐาน แม้ ถึง ว่า จะ ไม่
 สำเรจจ ฮริย ผล สัจจมาธิ ก็ จะ มี สัจจจรรค สัจจคค เป็น เบอง หน้า จะ เป็น อุปนิสสัย
 วาศณา ที่ จะ ให้ พถน ถึง พระ อริย มรรค มหา นิพพาน โภถ พัน จาก เบญจ
 พิชมาร หมู ซ่าคค เพราะ มี สัจจติ คริตของ ถึง พระชรรรม คุณ เป็น อารมณ
 คัง พรรรณา มา ณ

อนึ่ง เป็น เนื้อ ความใน อรรถกถา พระบาท มี เนื้อ ความ ว่า ภควา
 องค์ ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง สัจฉิ ภาควัย เจ้า มี พระพุทธรูฏีกา ครัด แก่ ภิกษุ
 ทงหลายว่า ชัมมัม หิวเว ภิกขเว ชนุสสรตํ ตูกร ภิกษุ ทงหลาย
 เมื่อ ท่าน ทงหลาย รุก ถึง พระธรรม คุณ ด้วย ประการ นี้ แล้ว พยาธิชูปทอ
 ทงปวง ซึ่ง บังเกิด แก่ ท่าน ทงปวง นั้น ก็ จะ อันตรธาน หาย โน เจ ชัมมัม
 ชนุสสรตํ เรียบถา ฉิว่า ท่าน ทงหลาย มิได้ รุก ถึง พระธรรม คุณ ก็ พึงให้ รุก
 ถึง พระสังฆ คุณ ด้วย พระบาทว่า สุปฏิบัน โน ภควโต สาวกสังโฆ ฯ ๓ ฯ
 โตกสัจฉาติ ตัง น จน จม เมื่อ ท่าน ทงหลาย รุก ถึง พระสังฆ คุณ นั้น
 ก็ พึงให้ เข้าใจ เนื้อ ความ ตังนี้ ว่า สาวกสังโฆ อันว่า สาวก แห่ง ส้มเต๋จ
 พระ ผู้ทรง พระภากย์ นั้น สุปฏิบัน โน เป็น บุคคล ประฏิบัติ ต่ ประฏิบัติ รอบ
 สาวกสังโฆ พระ อริย สังฆ ซึ่ง เป็น อริย สาวก แห่ง ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง
 พระภากย์ นั้น อสุปฏิบัน โน เป็น บุคคล ประฏิบัติ ช้อ ตรง ประฏิบัติ
 มิได้ คด สาวกสังโฆ อริย สังฆ ซึ่ง เป็น สาวก แห่ง ส้มเต๋จ พระพุทธรู เจ้า นั้น
 ญาชุปฏิบัน โน เป็น บุคคล ประฏิบัติ เพื่อ ความ ครัดรู้ โดยแท้ สาวกสังโฆ
 อริย สังฆ ซึ่ง เป็น สาวก แห่ง ส้มเต๋จ พระ ผู้ทรง พระภากย์ นั้น สามีจิปฏิบัน โน
 เป็น บุคคล ประฏิบัติ คอว แก่ สามีจิกรรม ยทิท จิตตาริ ปุริสยุกาณิ แห่งบุรุษ
 บุคคล ทงหลาย อัน มี อยู่ ๔ คู่ นั้น อันใด และคู่ แห่ง บุรุษ บุคคล ทงหลาย ๔ คู่ นั้น
 อัญรูปุริสบุคคสา ถ้า จะ จัก อริย บุคคล ก็ ได้ บุคคล เป็น ๘ จำพวก เขต ภควโต
 สาวกสังโฆ และ อริย สังฆ ซึ่ง เป็น สาวก แห่ง ส้มเต๋จ พระ อริยะ พระ ผู้ทรง
 พระภากย์ นั้น อาหุเนย โย เป็น บุคคล คอว จะ รับ ซึ่ง เครื่อง สัก การ ที่

บุคคลนำมา ปาหุเนย โย เป็น บุคคล ควร จะ รับ ซึ่ง สักการ อัน บุคคล คง ได้
 เพื่อ บุคคล อัน เปน แรก มา หา ทัก ชิณเณย โย เป็น บุคคล ควร จะ รับ ซึ่ง
 สักการ อัน บุคคล เชื้อกรรม เชื้อผล เชื้อ ซึ่งปร โลก แล้ว และให้ อัญชัฏกรณ โย
 อัน บุคคล ควร จะ กระทำ ซึ่ง อัญชัฏกรรม แห่ง บุคคล ปุณฺณุกเขตต์ ชื่อ ว่า
 เนอ นา บุญ อัน ประเสริฐ ของ สักว โลก ภิกษุเว ดูกุร ภิกษุ ทง หตาย
 เมอ ท่าน ทง หตาย รุก ถึง พระตั้งฆ ศุณ นน พังให้ เข้าใจ เนอ ความ ตั้ง นน
 มี เนอ ความ อรรถกถา พรรณา เนอ ความ ว่า ส่าวกสัง โฆ ที
 แต่ จริง ตั้งฆ เปน ส่าวก แห่ง สันเตจ พระ ผู้ มี พระภาคย์ เจา นน สู่ปฏิบัน ใน
 ปฏิบัติ ด้วย อาการ อัน ตี ตาม พระ จตุปาริสุทธ คีต และ ดำเนิร ชน สู่ สัมมา
 ปฏิบัติ และ อนัตติ ปฏิบัติ ใน นว โลกุตตร ธรรม และ อุน โถม ปฏิบัติ
 อุน โถม ตาม พระนว โลกุตตร ธรรม และ ปฏิบัติ มิได้ เปน ซ่าคัก แก่ พระ
 นว โลกุตตร ธรรม และ บุพภาค ปฏิบัติ อัน เปน ส่วน เบอง ตน แห่ง พระนว โล
 กุตตร ธรรม ปฏิบัติ ตาม กอง คีต สันมาธิ บัญญา เปน คตอง ธรรม ทาง ตรง
 ตั้ง แรก แต่ ม โนปณิ ทาน ปราถนา นิก จะ เปน ส่าวก แล้ว ก็ มี ปฏิบัติ ตี
 ถึง พระอรรถส่าวก พระ อัสสิตี มหา ส่าวก และ ประกฤษัฏก ทังปวง ก็ ย่อม
 ปฏิบัติ เปน สัมมา ปฏิบัติ ทุก ๆ พระองค์ โดยที่ สู่จ จน พระอังกุติมาถ
 เถร มี สันตวน อัน หยาย ซ่า ทารุณ เกิด ซาติใด ก็ มี แต่ เปน ยักษ เปน มาร
 ซ่า มนุษย์ เลี้ย เปน อัน มาก จน ซาติ ที่ สู่จ จะ ได้ พระอหัตถ์ อยู่ แล้ว ก็ ยัง ซ่า
 มนุษย์ เปน อัน ชุ่ม ไป ด้วย โสหิต แม่ ถึง ฉนน แล้ว ก็ ยัง ดูดบ คดู ได้ ไม่ ชั่ว
 ไปที่ เตี้ยว เบอง ตน เปน คน ชั่ว เบอง ปลาย กถัม ตัว เปน คน ตี ดำเนิร

เคารพใน สิกขาบท บัญญัติไว้ อัน เป็น พุทธชฎีกา แห่ง ส้มเต๋จ พระผู้มีพระภาคย์
 ยทิท จัศตาริ ปุริตยุดานิ พระ อริย สังฆ อัน เปน ดาวก นั้น จิต เปน คู่
 ได้ ๕ คู่ คือ พระโสดา มรรค พระโสดา ผล คู่ หนึ่ง พระ สกิทากามิมรรค
 พระ สกิทากาผล คู่ หนึ่ง พระ อนาคามิมรรค พระ อนาคาผล คู่ หนึ่ง
 พระ อรหัตต มรรค พระ อรหัตตผล คู่ หนึ่ง เปน พระ อริย บุคคล ๕ คู่
 อัญฐปุริตปุคคตา ถ้า จะ แยก คู่ ทั้ง ๕ ออก เปน บุรุษ บุคคล ๘ จำพวก
 เอส ภควโต ดาวกสังโฆ พระ อริย สังฆ อัน เปน ดาวก แห่ง ส้มเต๋จ พระ ผู้
 มี พระภาคย์ เจ้านั้น จิต เปน คู่ ได้ ๕ คู่ จิต เปน บุคคล ได้ ๘ จำพวก
 ประกอบ ด้วย คุณ เปน อัน มาก พระพุทธเจ้า ตรัส สรรเสริญไว้ ใน รัตนสูตร ว่า
 เย ปุคคตา อัญฐู สคํ ปัสสิตถ พระ อริย บุคคล ทั้ง หาย ๘ จำพวก คือ
 บุคคล อัน ตั้ง อยู่ใน พระ อริย มรรค ๕ จำพวก และ ตั้ง อยู่ใน พระ อริย ผล ๕
 จำพวก ส้มเต๋จ พระพุทธเจ้า และ พระปัจเจกโพธิ และ พระ อริย ดาวก
 และ เทพยดา มนุษย์ ทั้ง หาย อัน หาก โภณาการ สรรเสริญ เหตุว่า ประกอบ
 ด้วย คุณ มี คีต เปน อาทิ อัน เปน สหชาติ ธรรม บังเกิด พร้อม ด้วย
 พระ อริย มรรค ประคุด คัง คีร์ และ กถิน แห่ง ดอก ไม้ ทั้ง หาย มี ดอก จำปา
 และ ดอก พิกุล เปน คัน อัน เปน สหชาติ บังเกิด ขึ้น พร้อม กัน บิยา มนาปา
 เปนที่ รัก เปนที่ ชอบ เปนที่ สรรเสริญ แห่ง เทพยดา และ มนุษย์ ทั้ง หาย ประคุด
 คัง ดอก ไม้ อัน บริบูรณ์ ด้วย คีร์ และ กถิน เปน อาทิ อนึ่ง ส้มเต๋จ พระ ผู้ ทรง
 พระภาคย์ เจ้า ตรัส สรรเสริญ พระสังฆ คุณ ว่า เย ปุคคตา พระ อริย บุคคล
 ทั้ง หาย มี อยู่ ๓๐๘ จำพวก คือ พระโสดก ๓๒ จำพวก พระ สกิทากา ๓๒
 จำพวก พระ อนาคา ๒๕ จำพวก เข้า กัน เปน ๘๙ จึง เขา พระ อรหัต ๒ จำพวก

27/11/2563

บอก เขา ด้วย กัน จึง เป็น พระอริยบุคคล ๕๐ จึง เอา ท่าน ที่ ตั้ง อยู่ ใน มรรค ๔
 เต็ม เข้า อีก จึง เป็น ๕๕ พระอริยบุคคล ๕๕ นี้ บาง พระองค์ มี ศรัทธา ถิ่น
 ตั้ง ศรัทธา ไว้ เป็น หลักร เป็น ประธาน จึง ได้ ดำเนิน มรรค และ ผล เรียกว่า
 ศรัทธา ชุระ ใน พระพุทธ คำสอน บาง พระองค์ มี บัญญา ถิ่น ตั้ง บัญญา ไว้
 เป็น ประธาน จึง ได้ ดำเนิน มรรค และ ผล เรียกว่า บัญญา ชุระ ใน พระพุทธ
 คำสอน แก่คุณ พระ อริยบุคคล ๕๕ ที่ แต่ง แต่ง จน เมื่อ เขา ชุระ ๒
 ประการ คือ เขา ศรัทธา ชุระ บัญญา ชุระ คุณ ถิ่น ก็ ตั้ง ออก เป็น พระ อริย
 บุคคล ๑๐๘ จำพวก เติ ชุระ ๑๐๘ ประการ พระ อริย บุคคล ๑๐๘ นั้น
 เป็น คำว่า แห่ง สัมเด็จพระ บรม ฤๅษี ควร จะ รับ ซึ่ง ๑๐๘ ฤๅษี อัน ทายก ทั้งหลาย
 เชื้อ ซึ่ง กรรม และ ผล แล้ว และ ให้ ทายก ทั้งหลาย จะได้ มี อาศัย เกี่ยว ข้อง
 คิด ว่า ภิกษุ องค์ น เป็น หมอ ยา หมอ นวด มี คุณ อุปการ ต่อ เรา อนึ่ง พระ
 ภิกษุ องค์ นี้ เรา ได้ ไร้อย่างไร เป็น คน เดียว ชาว ชาว ของ เรา จะได้ อาศัย คิด
 ตั้ง น แล้ว และ ให้ ห้าม ได้ ให้ ด้วย สามารถ เชื้อกรรม และ ผล ว่า เป็น ทักษิณเอย
 บุคคล อัน พระพุทธ องค์ ธรรม เจริญ อนึ่ง ท่าน อันใด อัน บุคคล ให้ นั้น จะมี
 อานิสงส์ ผล เหมือน ดังที่ท่าน นั้น ห้าม ได้ เว้นไว้ ก็ แต่ กรรมทาน ความ ข้อน
 สัมเด็จพระ คำสอน จารย์ เจ้า ตรีดี เทศาณาไว้ ใน ทักษิณา วิภังค ฤๅษี ใจ ความ
 ว่า ครั้ง หนึ่ง พระ มหา ปชาบดี โคตม ผู้ เป็น เจ้า แม่ น้ำ นำ เขา ผ้า สำญัก คู่ หนึ่ง
 ออกไป สู่ สำนัก สัมเด็จพระ พุทธ องค์ เจ้า กราย ทูต ว่า ยินดี นว ผ้า สำญัก
 ใหม่ คู่ หนึ่ง สำนักรงค์ สำนักรงค์ ข้า พระองค์ เย็บ เอง ทอ เอง ตั้งใจ จะ

ถวายให้พระองค์ บริโภค ปฏิบัติกันเห็นศุ ๑๖ ทรง พระกรุณาโปรด ส่งเศรษฐี
 ข้าพระองค์ ให้ ส้ม ความ ปราศณา พระพุทธ ฐิติภา ครีดี ให้ เจ้าแม่ นำ ถวาย
 เปน สังฆ พระเจ้า แม่ นำ ก็ ทูล ถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ก็ ครีดี ห้าม เดีย ตั้ง นม
 จน พระอานนท์ ช่วย ทูล ส้ม เต็ม พระ ผู้ มี พระภาคย์ เจ้าว่า พระเจ้า แม่ นำ มี
 คุณูปการ แก่ พระองค์ ได้ บำรุง พระองค์ มา เปน คน ถวาย รศ พระณ ชาราให้
 เดียว ตั้ง แก่ พระองค์ ประสูติ ตั้ง ได้ ๗ วัน พระพุทธ องค์ ก็ ทรง รับ ไว้
 ผืนหนัง ให้ ถวาย เปน สังฆ ผืนหนัง คือ จะ ให้ ผิด ตาม สังฆ มาก ถ้า แก่ พระมหา
 ปชาบดี ตก พระพุทธองค์ หาก ทรง สรรเสริญ ทาน ที่ ถวาย แก่ พระอริยสังฆ ณ
 หนึ่ง ส้ม เต็ม พระอินทร์ ได้ ครีดี เทศนาไว้ แก่ พระอานนท์ ว่า อนาคต มัทธาม
 ตูกร อานนท์ ไป ใน อนาคต กาด เบื้อง หน้า โคตระภู สังฆ ทง หิตาย เปน คน
 ตามก ทุกข์ ประพฤติ ตั้ง ฆราวาส มี ผ้า กาสาวพัตร พันไว้ ที่ คอ ทาน ที่
 ทายก ชุติศ เณาร ต่อ สังฆ แล้ว และ ถวาย แก่ โคตระภู สังฆ เหล่า นั้น อธิษัย
 ธิปป์เมยัย จะ นับ จะ ประมาณ มี ได้ ความ ชื่อนี้ จึง ส้ม กับ ความ ใน
 เวตามสูตร ว่า ครั้ง หนึ่ง เวตามพราหมณ์ ให้ ทาน เปน อัน มาก ถาด ทอง
 ๘ หมั้น ๕ พัน ถาด เงิน ก็ ๘ หมั้น ๕ พัน ถาด ส้มฤทธิ เต็มไป ด้วย แก้ว ๘
 ประการ ๘ หมั้น ๕ พัน ครุสาร ชีตติร และ รต และ แม่ โคนม และ ภาชนะ รอง
 นำ นม โค และ บัดลังก แล้ว ด้วย แก้ว และ ทอง ส้ม ๘ หมั้น ๕ พัน กับ ทง ผ้า
 ไชมพัตร อุทุมพรพัตร โกเสยพัตร ส้ม ๘ หมั้น ๕ พัน ๆ แต่ พัสตุ ตั้ง ของ กำหนด
 เข้า ใน ขนม ของ กติ มัจฉมังสะ ครั้ง นั้น จะ กำหนด นับ มี ได้ เวตา มพราหมณ์
 ให้ ทาน ครั้ง นั้น นาน ประมาณ ถึง ๗ ปี ๗ เดือน เปน กำหนด จะ เส่า แล้ว

ทักษิไณย บุคคล แต่ ลัก ของค้ เดียว ก็ หา มิได้ ทาน ที่ ถวาย พระ อริย สังฆ
กำหนด โดย ที่ ลัก แต่ พระ โสดา ของค้ เดียว ก็ มี ผล มาก ยิ่ง กว่า ทาน ที่ เวลามา
พราหมณ์ ให้ ถิ่น ๗ ปี ๗ เดือน เปน กำหนด เหตุ ตั้ง นั้น จึง ว่า พระ อริย สังฆ
ที่ เปน ทักษิไณย บุคคล อัน วิเศษ ยาก ที่ บุคคล จะ พึง ได้ เอเต สุติน นาม
มหัศจรรย์ ทาน ที่ บุคคล ถวาย แก่ พระ อริย บุคคล ทั้ง ๑๐๘ จำพวก นั้น มี
ผลานิสงฆ์ มาก อิทัมปิ สังฆ เว รตนํ ปณัตถํ แก้ว คือ พระ อริย สังฆ นั้น เปน
แก้ว อัน ประเสริฐ อปิ จ รตนํ นาม อนึ่ง พระ อรรถกถาจารย์ เจ้ากต่าง ได้ ว่า
แก้ว มี ๒ ประการ คือ แก้ว ประกอบ ด้วย วิญญาณ หนึ่ง แก้ว หา วิญญาณ
มิได้ หนึ่ง แก้ว ที่ ปราศ จาก วิญญาณ ได้ แก่ เงิน และ ทอง มณี เปน อาทิ
และ แก้ว ที่ เปน สวิญญาณ ประกอบ ด้วย วิญญาณ นั้น ได้ แก่ ช้าง แก้ว
เป้น อาทิ แก้ว ที่ มี วิญญาณ นั้น ประเสริฐ กว่า แก้ว ที่ หา วิญญาณ มิได้
เหตุ ว่า เงิน และ ทอง เปน อาทิ นั้น ต้อง เขา มา กระทำ เปน อาทิ แห่ง แก้ว
อัน มี วิญญาณ แก้ว มี วิญญาณ มี อยู่ ๒ ประการ คือ แก้ว เปน สัตว์
ตัวจิฉาน ๑ คือ แก้ว อัน เปน มนุษย์ หนึ่ง แก้ว ที่ เปน มนุษย์ นั้น ก็ มี อยู่ ๒
ประการ คือ แก้ว ถ้าว คือ ศฤหิษฐ์ ๑ แก้ว ถ้าว คือ บรรพชิต หนึ่ง
แก้ว คือ บรรพชิต นั้น ประเสริฐ กว่า แก้ว คือ ศฤหิษฐ์ เหตุ ตั้ง ฤฯ จึง ว่า
ประเสริฐ กว่า แก้ว ศฤหิษฐ์ เหตุ ว่า บรม กระทบ รัศมี ซึ่ง เปน บรม จักร
ถึง จะ มี บุญญา ธิการ มาก ประการ ไต ถ คยัง ไร้ว ต้อง นมัสการ บรรพชิต
แก้ว คือ บรรพชิต ก็มี ๒ คือ เปน ปุณฺณ ๑ เปน อริยบุคค ๑ เปน ๒ จำพวก
แก้ว คือ อริยบุคค ก็มี ๒ จำพวก คือ เปน เสกขบุคค ๑ เปน อเสกขบุคค

ย่อม มี คุณ ประเสริฐ กว่า กัน เป็น ชัน ๆ ดังนี้ เหตุ ดังนี้ ส้ม เต็ม เจ้า พระผู้ทรง
 พระภาคย์ เจ้า จึง ครีดี สรรเสริญ ว่า อิทัม บิ สังฆะ รตนํ ปณิตํ พระ อริย
 สังฆ น เป็น แก้ว อัน ประเสริฐ สุกตันทเว วุคฺติ อนึ่ง พระพุทธ องค์ เจ้า ครีดี
 เกศนา ไว้ ใน พระสูตร อัน ชื่น ว่า ยาวคา ภิกษเว สังฆา วา คณา วา
 คูกร ภิกษุ ทงหลาย สังฆ กติ คณะ กติ มี ประมาณ เท่าใด พระ อริย ชาว
 แห่ง พระ ศกาศค ประเสริฐ กว่า สังฆ และ คณะ มี ประมาณ เท่า นั้น พระสังฆ
 รตน น เป็น ที่ ดัง แห่ง พระลำดับา แม้ ถึง นาง ภิกษุ นี้ ได้ สำเร็จ พระ อรหัต
 กัต ก็ คือ ของ นมัสการ พระสังฆ ปุคฺชน ชัน บวชใหม่ ใน วัน นั้น เหตุ ไ
 เหตุ ว่า ภิกษุ นี้ นั้น สำเร็จ อุปสัมบท เพราะ พระ ภิกษุ สังฆ อนึ่ง ส้ม เต็ม
 พระพุทธ องค์ ทรง สรรเสริญ คุณ แห่ง พระสังฆ รตน คือ พระ ขันนาถว บุคคล
 ชัน ได้ ด้วย สุข ใน สมาริ หนึ่ง มี พุทธ ฎีกา ครีดี ไว้ ใน รตน สูตร ว่า เย สุขป
 ยุกตา พระ ขันนาถว บุคคล ทงหลายใด ชัน ละ เตี้ย ได้ ซึ่ง อนเนสน ๒๐ ประการ
 อาไศรย ซึ่ง ศรัทธา ชีพ ประกอบ คน ไว้ ใน วิบัตนา ประกอบ กาย และ ฉาว
 อัน บริสุทธิ บริบูรณ์ ด้วย ศีตฉนธิ มี จิตร อัน หมั่น ด้วย สมาริ ชันธิ ปราศ จาก
 อาไศรย ใน กาย และ ขีวิตร และ ออก จาก กิเลส ทงปวง และ มี ความ เพียร
 และ บริบูรณ์ ด้วย บัญญา ชันธิ มี อยู่ แต่ ใน ลำดับา ส้ม เต็ม เจ้า พระพุทธ เจ้า
 จะ ได้ มี ภาย นอก พระลำดับา น หามิได้ และ ถึง ซึ่ง พระ อรหัตคผล หยั่ง ลง
 สู่ พระนิพพาน ยุคหนึ่ง เขา พระนิพพาน เป็น ขารมณ ได้ ซึ่ง ว่า อมฤตยรศ ด้วย
 หาราคา ทิ กิเลส จะ ถือ เขามิได้ และได้ ด้วย ซึ่ง สุข ใน พระนิพพาน ธรรม
 อิทัม บิ สังฆะ รตนํ ปณิตํ แก้ว คือ พระอริยสังฆ น ประเสริฐ โดยวิเศษ เหตุ

มิได้ ห้วนไหว ดุจ เต่า ประโคน อันใหญ่ อัน มิได้ ไหว ฉะนั้น ดังธ บาง พระองค์
มิได้ ฉนั้น จึงหัน เคย สั้น ๒ วัน ๓ วัน ก็ ไม่ ๓ ไม่ ว่าง ซึ่ง พระ กรรมฐาน
ยอม มนสิการ กำหนดใน จิตร ว่า อาตมา ที่อง เทียว อยู่ใน วัฏสงสาร อัน มี ที่
สุด เบื้อง ต้น มิได้ ปราบฏ นั้น เมื่อ ไป มังเกิดใน เปตวิสัย ทน ทุกข์ จำบาก ด้วย
ความ อยาก เข้า อยาก นาน นน อต อยาก มาก กว่า น ได้ รอย เทา พน ทอ เมื่อ
กำหนด จิตร ดัง นั้น ท่าน ก็ มิได้ ห้วน ไหว ด้วย อยาก เข้า และ น้ำ ท่าน ก็ มิได้
ระวาง ซึ่ง พระ กรรมฐาน บาง พระองค์ นนงู เล็ก และ งู ใหญ่ มา ตำสค์ รัต รัง
ขบ คอด ประการใด ก็ ดี ก็ ๓ อต ๓ กถัน มิได้ ละ พระ กรรมฐาน ประกอบ
ด้วย อธิวาสน ๓๓๓ ก็ และ ท่าน ที่ ได้ ๓ มรรค และ ผล ด้วย อำนาจ อธิวาสน
๓๓๓ นั้น ก็ มี เยี่ยง มี อย่าง มา เหมือน อย่าง พระ มหา เถร องค์ หนึ่ง ก็ ได้
ตำเร็จ มรรค ญาณ ด้วย อำนาจ อธิวาสน ๓๓๓ ใจ ความ ว่า ครั้ง นั้น ยัง มี
โจร ๕๐๐ รับจ้าง นอง ละไก่ ของ พระ มหา เถร อัน มี จิตร ๑ ของ เหว แก่
พระ ผู้ เปน เจ้า ก็ เขา กอน คิดา อันใหญ่ ประหาร กระตุก ขา ทั้งสอง ให้ หัก
ไว้ เปน ประกัน ฝ่าย โจร ทั้งหลาย ก็ ชวน กัน หลัดไป สุ่ม กองไฟ เผ้า อยู่ใน
ที่ สุด แห่ง ที่ จง กรม นั้น ส่วน พระ มหา เถร ก็ อต กถัน ชม เวทนา ลง ใจ แล้ว
ก็ จำเวญ พระ วิปัสณาไป ก็ ได้ บลต ถึง พระ อรหัต ด้วย อำนาจ แห่ง อธิวาสน
๓๓๓ ไซ้ แต่ เท่า นั้น ยัง พระ มหา เถร องค์ หนึ่ง อัน เลื่อ โคร่ง หาก คาบ
๓๓๓ นอน อยู่ใน ถา เลื่อ โคร่ง ก็ มิได้ คิด กถัว แก่ ความ ตาย ไม่ เสีย ตาย
แก่ ชู้จิตร คัง สติ หนึ่ง อยู่ใน พระ กรรมฐาน เมื่อ เลื่อ โคร่ง กิน แต่ ปถ่าย
๓๓๓ ขึ้น ไป ถึง ๓๓๓ ท้าว ก็ ได้ พระ ไล่ตา บศติผล เมื่อ เลื่อ โคร่ง กิน ชม ไป

ถึงชา ก็ ได้ สักทาคา เมื่อ กิน ไป ถึง นาก็ ก็ ได้ พระ อนาคต เมื่อ กิน
 ไป ถึง หทัยรูป พระ ผู้ เบน เจ้า ก็ ได้ พระ อรหัต พร้อม ไป ด้วย พระ ปริน
 สัมพิทาญาณ เหตุ ฌณ สัมเด็จ พระ ศาสตร์ดา จารย จึง สรรเสริญ พระสังฆ รัตน
 เหมือน ด้วย เสา เขื่อน อัน บุคคล ผง ใจ แน่นหนา มิ ได้ รั้ว หวาด หวั่น ไหว
 เย อริยสังฆานี อเวจขบถสังคิ บุคคล ทง หตาย หยั่ง ลง ด้วย บัญญา แด้ว
 แด เห็น ชั่ง อริยสังฆธรรม ทัง ๔ พระศกาศก็ กถาว สรรเสริญ ว่า บุคคล
 ผู้นั้น มิ ได้ หวั่น ไหว ด้วย โลกกรรม ว่า เหมือน ด้วย เสา ประ โคน อันใหญ่
 เบน บุรุษ อัน อุดมใน โลก ศัสมิ สุตคณศเร วุคคิ เหตุ ดั่ง นั้น สัมเด็จ
 พระ ผู้ ทรง พระภาคย์ ครัสใจ ใน พระสูตร อัน อัน ว่า เด็ยยถาบี ภิกขเว
 สุกกร ภิกษุ ทง หตาย เสา หลก และ เสา ไม แก่น อัน บุคคล ชุด หลุม ให้ ตก
 ๘ ศอก ๓๐ ศอก แด้ว และ ผง ใจ มิ ได้ หวั่น ไหว ณะเทอน ด้วย สม อัน พัด มา
 แต่ ทิศา นุทิศ ต่าง ๆ มี ปริมทิศ เป็น ต้น เหตุ ผง ใจ เป็น อัน คี ฉินโค เออเมว
 ไช ภิกขเว สุกกรภิกษุ ทง หตาย สมนระ และ พราหมณ ทง ปวง กำหนดรู้ แท้ว ว่า
 ตั้ง น เป็น กอง ทกข ตั้ง น เป็น ที่ เกิด แห่ง ทกข ตั้ง น เป็น ที่ นิพพาน เป็น
 ที่ คับ แห่ง ทกข ตั้ง น เป็น ประฐิบท เพื่อ จะ ให้ ถึง ชั่ง ที่ คับ ทกข มิ ได้ ตของ
 แด ดู หน้า สมน ระพราหมณ อัน เป็น พวก อัน ว่า ท่าน คน น เป็น ผู้ รู้ เห็น ตั้ง
 น ๆ เหตุ ไร เหตุ ว่า คน เห็น อริยสังฆ ทัง ๔ ประการ ด้วย อากาเร อัน คี
 เหมือน เสา เขื่อน อัน ผง ใจ เป็น อัน คี ฉินน อนัง สัมเด็จ พระพุทธ เจ้า ครัส
 สรรเสริญ พระสังฆ คุณ ว่า พระ สัตคกัษัตตุง ปรม โสธา จำพวกใด กระทำ
 ให้ แจง ชั่ง พระ จตุราริยสังฆ ธรรม ทง หตาย อัน พระ สัพพัญญู ครัส เทศนา

เป็นอันดี ด้วยพระบัญญัติอันดี ถ้า คัมภีร์ ภาพ และ พระสังคตภัคต
 ปรมโสดาจำพวกนั้น มาครั้นนั้น ประมาทอยู่โดยมาก หลงเซยชม
 สัมบัติอยู่ ณ ถิ่น นาน ก็นั้น ที่ จะเอาภาพเป็น คัมภีร์ ๘ จะ ท่อง เทียบไป
 ในภาพ ถึง ๘ ชาตินั้น หา มิได้ คง จะ ได้ พระอรหันต์ แต่ในชาติเป็น คัมภีร์ ๘
 คง จะ ได้ นิพพาน ด้วย สังสารทุกข์ ในชาติเป็น คัมภีร์ ๘ นั้น เป็นแท้ และ พระ
 โสดาบันนั้น บุคคลนั้น ย่อม ละ เลี้ยวได้ ซึ่ง สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ ถีนทิตถยะ
 วัตร ประมุขิตี อย่างใด และ กรรม ทั้งสาม ประการ นั้น จะ ได้ มี ใน โสดาผล
 นั้น หา มิได้ จุดหมายที่ ๑ วัตรปมุตโต แล้ว ก็ พ้น จาก อมาข ภูมิ
 ทั้ง ๔ มิควร เพื่อ จะ กระทำ ซึ่ง เหตุ ๖ ประการ คือ มิได้ กระทำ ซึ่ง ปาณา
 ศิบาต และ อทินนาทาน และ กาเมสุมิฉาจาร และ มิได้ ถัดว่า มุสาอาท
 และ มิได้ เฒ่าพญ่า และ เมโรย และ มิได้ นบถิอ ครุ ผู้ ชน นอก ไป จาก พระ
 รัตนโคจร โสดาบัน โน ภิกษุผู้เป็น โสดาบัน บุคคลนั้น อธิกโรติ ฉิเถระ ว่า
 พลาด พดง กระทำ กรรม อันใด อันหนึ่ง บมิกวร มิต้อง สหัตถยาบัต เป็น คัม
 ด้วย กาย และ วาจา เหตุ ขุทริจจะ จิตร กระทำให้ พุ่ง ชาน โสดาบัน โน
 พระ โสดาบัน บุคคล นั้น มี ขาจ เพื่อ จะ ปก บัด กำบังไว้ ซึ่ง บาป กรรม อัน
 ตามก อัน คน กระทำ นั้น ได้ ทิฏฐิปทิสส์ อภัพพตา พระภิกษุผู้มี โภจิสฐา
 แห่ง พระนิพพาน อัน คน เห็น แล้ว นั้น มี ขาจ เพื่อ จะ บัด บัง ซึ่ง กรรม อัน คน
 กระทำ ความ ชื่อนั้น สัมเด็จ พระธรรมเทศนาไว้ ใน อัญฐานสูตรว่า
 อัญฐานเมค ภิกขเว ขนวกาโส คุกรสังฆังทังปวง ไซ เหตุไซ บัจจยที่
 พระ โสดาบัน บุคคล จะ ว่า มารดา บิดา เป็น ขาติ โดยที่ สุก ลงไป จน ชัน

มดดำ มดแดง พระ อริย บุคคล ก็มีได้ ขำ เตี้ย เปน อัน ขาด แม่ ถึง ๑๖
 ไม่รู้ คน ว่า คน เปน พระ อริย ชาว ก เตย ก็ ไม่ กระทำ บาป มี ปาณาติบาต
 เปน ต้น อัน นี้ ว่า โดย ขรรณ และ ไม่ กระทำ เหตุ ทั้ง ๖ ประการ ด้วย เณร
 ต่อ คุณ ภาย นอก พระ เจ้า ณา หามี ได้ สมเด็จ พระ เจ้า ศาสดา คริสต์ อริย เจริญ
 คุณ พระ อริย ส่ง ษ์ ไว้ ใน พระ สูตร ต่าง ๆ บัณฑิต ย์ ชาติ อารุ ชน พัง รุก ถึง
 พระ ส่ง ษ์ คุณ ว่า เฮล ภก ใด ชาว ก ตั้ง โย อัน ว่า ส่ง ษ์ อัน เปน ชาว ก
 แห่ง สมเด็จ พระ พุทธ องค์ เจ้า นัน อา หุ เนย์ โย ควร จะ รับ ซึ่ง ๑๖ บุ ัจ ัย
 อัน บุ ุ ก ล เณร ท่าน ผู้ มี คีต นำ มา แต่ โกล เตว และ น้อม นำ มา ถวาย
 ปา หุ เนย์ โย แม้ ว่า อา คัน ตุก ทาน ทั้ง หาย อัน บุ ุ ก ล แต่ง ไว้ เณร
 ญาติ และ มิตร อัน รัก อัน ชอบ ใจ อัน มา แต่ ทิศ ต่าง ๆ นัน ถ้า ทาย ก นำ มา
 ถวาย ก็ สมควร ที่ พระ อริย ส่ง ษ์ พัง รับ แต่ บรรดา บุ ุ ก ล ที่ ไป สู้ หา อัน
 โลก สมมต เรียก ว่า แรก นัน ผู้ ใด ผู้ หนึ่ง จะ ประเสริฐ กว่า แรก คือ พระ อริย
 ส่ง ษ์ หามี ได้ พระ อริย ส่ง ษ์ ชาว ก นัน ทก ข เณร โย เปน ทก ข โณน
 บุ ุ ก ล ควร จะ รับ ซึ่ง ทาน อัน บุ ุ ก ล เชื้อ กรรม และ ผล เตว และ ให้ อัญ ษิต
 กรณ โย ควร อัน สัก ใด จะ ยก กระ พุ่ม หัก ตัด ประนม เหนือ สิริ เถลา เตว
 และ กระทำ อนุ ตั ว ปุ ญ ย์ กิ ษเ ต์ ค์ โลก สัส เปน เหนือ นา บุญ อัน ประเสริฐ
 หา ซึ่ง ที่ จะ เปรียบ เทียบ มี ได้ แห่ง อริย พัส ต์ ใน โลก นัน แต่ บรรดา น้า ที่ เปน
 เจ้า บุญ ทรง ปวง บุ ุ ก ล เขา พช เขา กตา ไป หว่าน ลง บาง ที่ ก็ ได้ บาง
 ที่ ก็ เหย อัน เหนือ นา คือ พระ อริย ส่ง ษ์ นัน ไม่ มี ที่ เหย เตย แปร ก กัน ก็
 แต่ เหนือ นา คี มี ผล มาก เหนือ นา ไม่ สู้ ตี มี ผล น้อย แปร ก กัน แต่ เพียง น

บัณฑิตยชาติต่าง ๆ มาคำนึงถึง พระคุณ แห่ง พระ อริย สังฆ อยู่
 เนื่อง ๆ แล้ว ย่อม จะ ได้ คุณา นิสงฆ์ ต่าง ๆ อย่าง พรรณา มาใน ห้อง
 พุทธา นุสติ และ ชัมมา นุสติ นั้น แล้ว จึง อย่า ได้ ประมาท เตย ต้ม ซึ่ง สังฆา
 นุสติ อุด้าหิ รวฏ อยู่ เนื่อง ๆ เกิด เบื้อง ว่า บุคคล มา หมั้น คำนึง ถึง สังฆา
 นุสติ อยู่ แล้ว ก็ อาจ ให้ สำเร็จ ได้ แต่ เพียง อุปจาร สัมมาชิ มิ อาจ ดำเนิร ชัน
 ธุ พระ ธิปนาตมาชิ ได้ กอน เหตุ ว่า พระ สังฆ คุณ นั้น ตก ต่า คัมภีร ภาพ
 เพราะ เหตุ ว่า ไม่ มี ที่ ยึด ที่ หน่วง จึง มิ ได้ สำเร็จ พระ ธิปนาตมาชิ ได้ แต่
 เพียง อุปจาร สัมมาชิ เบื้อง ว่า ยัง ไม่ สำเร็จ อุปจาร สัมมาชิ ก็ จะ เปน อุปนิไธย
 ใน อนาคต เบื้อง หน้า ด้วย อำนาจ มา หมั้น พิจารณา คำนึง ถึง พระ สังฆ คุณ
 นัยหนึ่ง พึง ให้ บริบูรณ์ ไป ด้วย สัมปรัญญ ๔ ประการ คือ อรรถ สัมปรัญญ ๑
 สุข สัมปรัญญ ๑ โจร สัมปรัญญ ๑ อโมห สัมปรัญญ ๑ เปน ๔ ประการ
 ด้วยกัน อรรถ สัมปรัญญ นั้น คือ บัญญา ฐ โดย รอบคอบ เปน อัน ตี และ จิตร
 รวฏ แต่ ที่ จะ บำเพ็ญ การ กุศล เปน ต้น ว่า ให้ ทาน วัชชา ศีล อุด้าหิ วิริย ภาพ
 เพียร ภาวนา กระทำ การ กุศล วิเศษ ต่าง ๆ และ คำนึง ถึง พระ รัตน คยาศิ คุณ
 มิ ได้ เกี่ยจ คร้าน น้อม จิตร นมัสการ บูชา ปราถนา เพื่อ จะ ให้ เปน ประโยชน์
 แก่ ตน อย่าง หนึ่ง ชื่อ ว่า อรรถ สัมปรัญญ และ สุข สัมปรัญญ นั้น คือ มี บัญญา
 ฐ รอบใน สุข และ ทุกข์ ทั้ง ปวง กถว โทษ กถว โทษ จะ คิด ตาม ไป ใน ภาย หน้า
 แลวง หา แต่ การ บุญ การ กุศล จึง จะ นำ ความ สุข มา ให้ แก่ ตน ใน บัจุบัน

27/03/2565

และ ธนาคค เปน ฮาทิ นั้น เรียกว่า สุธัมปรัญญ และ โจรธัมปรัญญ นั้น
 คือ มี สติ บัญญา พิจารณา ซึ่ง โจรธณาน ย่อม มี จิตร กำหนด พิจารณา ซึ่ง
 ที่ อัน จะ ยก ท้าว ก้าว บทจร ไป มา มิให้ เกิด บาป เกิด อกุศล ใน ที่ จรบทจร
 ไป มา ได้ นั้น เรียก ชื่อ ว่า โจรธัมปรัญญ และ อโมหะ ธัมปรัญญ นั้น
 คือ มิได้ เปน โมหะ จิตร มัก หลง ดม ดำรง สติ ไว้ หมั่น ใน การ กุศล ธรรม
 ทั้งปวง เปน ฮาทิ นั้น เรียก ชื่อ ว่า อโมหะ ธัมปรัญญ เข้า กัน เปน ธัมป
 รัญญ ๔ ประการ . บุคคล ผู้ จะ รุกก ถึง พระสังฆ คุณ นั้น พึง ให้ ปรินิพพาน
 ด้วย ธัมปรัญญ ๔ ประการ นี้ ก็ อาจ สามารถ ให้ สำเร็จ อุปจาร สัมมา วิ
 ศยุ พรรรณมา ฉน

อนัน เป็น เนอ ความ ใน อรรถกถา ใน พระชาสูนั้น มี เนอ ความ ว่า
 สัมเด็จพระ ผู้ ทรง พระภาคย์ เจ้า มี พระพุทธ ฎีกา ตรัส แก่ พระ ภิกษุ สังฆ
 ทั้งปวง ว่า สังฆิ หิ โจ ภิกขเว อนุสัสสรตํ ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย เบอง ว่า
 เมอ ท่าน ทั้งหลาย รุกก ถึง สังฆคุณ ดัง นี้ แลว อุปัทว ทั้งหลาย มี ไภย เปน คัน
 ก็ จะ อันตรธาน ส่าบ สุธัญ ดัน ไป มิ อาจ ที่ จะ คง อยู่ ได้ คติ สัสเหตุ เหตุไร
 อุปัทว มี ไภย เปน คัน จึง ได้ อันตรธาน เตื่อม สุธัญ ไป ดัง นั้น ตถาคโค หิ
 ภิกขเว อรหัง สัมมา สัมพุทธ ไซ ตูกร ภิกษุ ทั้งหลาย เปน ดัง นี้ เพราะ ว่า
 พระ ตถาคค เปน พระ อรหัง สัมมา สัมพุทธ เจ้า หัก ราญ เตื่อ ได้ ซึ่ง กำ กง
 แห่ง สังสาร จักร เปน ผู้ ตรัส รัญ ยัย ธรรม ด้วย ดี ด้วย พระองค์ เอง ษา ครุ
 หา อาจารย์ สัง สอน มิ ได้ วิตธาโค วิตโทโส วิตโมโห และ ก็ เปน ผู้

ปราศจาก รากะ โทสะ โมหะ ทาราคา ทิกิเลศ มิได้ อภิวุ อถัมภิ อนุตราตี
 อปตายี พระ ตถาคค มิได้ ขสาด กถัว มิได้ รู้อัตถุ ตกใจ ไหว่ กาย เกิด
 กำปนาท พระ ตถาคค มิได้ รู้อปตาศ หนี ไป เหตุ กถัว แต่ ไภย อันตราย
 ดิ่งโต ดิ่ง หนึ่ง อิทมโว จ ภควา สัมเด็จพระ ผู้ทรง ธรรม สติ ภาสย เจ้า
 ไปรด ประทาน บรม ธรรม วิชา วิชา เรื่อง ชชคค สุต รเสร็จ แล้ว จึง มี พระพุทธ ฐิก
 ศรัศ เปน นิคม พุทธ ภาสย สุต รภควาว่า อธิญญู รุกขมุเต วา สุต ญญาคาราเว
 ภิกขโว ภยิ วา นิมภคคค วา โถมหังโส น เห็สสติ ดิ่ง
 เนอ ความ ว่า ภิกขโว ตูกร ภิกขุ ทังหลาย ผู้ มี ศีลา ภิกขรม วรรค ณาใน
 พระพุทธ ธรรม ภาสย อธิญญู รุกขมุเต วา สุต ญญาคาราเว เมื่อ และ ท่าน
 ทังหลาย ไป อยู่ ใน อธิญญู เสนาคัน และ รุกขมุเต เสนาคัน และ สุต ญญาคาร
 เสนาคัน ที่ สังกั ทัง ๗ ประการ แห่งใด แห่ง หนึ่ง ดิ่ง แดง มา แล้ว แต่ หลั่ง
 เพื่อ จะ กระทำ อีก ด้วย สงคราม กิเลศ นั้น อนุสัธเวถ ท่าน ทังปวง พัง รุก
 ถึง คุณ ของ สัมเด็จพระ พุทธ เจ้า โลก เขต นราวสภิ อัน เปน บรม ราช
 พระธรรม เพชญ์ ผู้ ฝน เสิย ซึ่ง จักร แห่ง สงสาร เปน ประธาน แก่ สัตว์ โลก ภยิ
 คุมหาก โนสียา เมื่อ ท่าน รุก ถึง พระพุทธ คุณ ดิ่ง นี้ แล้ว ไภย อันตราย
 จะไม่ พัง มี แก่ ท่าน ถ้า ท่าน มิได้ รุก ถึง พระพุทธ คุณ ก็ พัง รุก ถึง
 คุณ พระธรรม ธรรม นียานิกิ สุต เติตติ อัน พระ ตถาคค เทศนาไฟเวระ และ เปน
 เหตุ ที่ จะ รือ สัตว์ นำ สัตว์ ออก ให้ พ้น จาก สงสาร ไภย อบาย ทุกข์ โน เจ
 ชัมมิ สเรยยาถ ติว่า ท่าน มิได้ รุก ถึง พระธรรม คุณ ก็ พัง ให้ รุก ถึง

พระสังฆคุณ บุญญกัเขตต์ อนุตฺตริ อัน เปน บุญ เขตฺร เหนือ นา บุญ
 อัน ประเสริฐ แห่ง สัตว์โลก เหว่ พุทฺธิ์ สรรณทานิ ชมนิ สังฆญฺจ ภิกขโว
 คุกร ภิกษุ ทั้งหลาย เมื่อ ท่าน ทั้งหลาย รุกก ถึง พระพุทธ คุณ ชรรม คุณ
 สังฆคุณ ดัง พรรณามา นั้น แล้ว ภยิ วา ชมนิภคฺคตฺติ วา โถมหํโส วา
 นเหตฺตติ ความ สดั่ง ตกใจไหว กาย เกิด กำปนาท และ โถมชาติชูชัน ถึจัก
 อันครชาน จัก มีได้ มี แก่ ท่าน ด้วย อํานาจ รคน ด้วย ไตร มงคต ๓ ประการ นี้
 เมื่อ พระพุทธ ฐึกา ตรัส เทศนา ชรัคค สุตฺร ๗๖๖ ครั้ง นั้น พระ ภิกษุ สังฆ
 ทงปวง ก็ ชื่น ชม โถมนั้น ปรีติารมย์ พระพุทธ ฐึกา ด้วย สิริวคคเมษ ประฏิบัติ
 ตาม บรม พุทฺธิ์ วาท ตรัส เทศนา ตก ว่า ชรัคค สุตฺร นี้ สดั่งได้ พระ บรม
 โลกนารก อาไศรย เหตุที่ บังเกิด เทวา สุตฺรสงครามใน กาด ก่อน มีใน ดัง
 พรรณามา นั้น จึง ได้ โปรต ประทาน พระสังฆธรรม เทศนาพระ สุตฺร อัน นี้
 ก็ มี นาม ปราภฏ ชื่อ ว่า ชรัคคปริต ด้วย ประการ ฉน

ยถัสส อานนาเขตฺเต โภญฺจิสสํสจฺจกรวาเพ อานุกาโว วตฺตติ
 และ อานุกาพ แห่ง พระปริต อันใด ย่อม ประพฤติ เปนไป ใน พัน โภญฺจิ จกรวาพ
 อัน เปน อานนา เขตฺร อานุกาพ แห่ง ชรัคคปริต นี้ ก็ ย่อม ประพฤติ แล้ ไป ใน
 พัน โภญฺจิ จกรวาพ อัน เปน อานนา เขตฺร นั้น แท้จริง สรรพ สัตว์ ทั้งหลาย
 อัน รุกก ถึง ชรัคคปริต นี้ แล้ว และ พัน จาก ทุกข์ ทั้งหลาย มี ทุกข์ อัน
 บังเกิด แต่ ยักขโมย และ โจร โภย เปน อาทิ มาก กว่า มาก นิด หา ที่ สุตฺร มิได้
 ศิฏฺฐิคุชฌณฺญํ ทุกข์ วุปลโม ก็ กิริยา ที่ เข้าไป รงับ เสียได้ ซึ่ง ทุกข์ อัน ๆ นั้น

ก็ยกไว้เกิด แท้จริง บุคคล เมื่อ มา คำนั่ง ถึง รัชศกปริน นี้ แล้ว และมี จิตร
 ปล้นนา การ เตือนไม้ ย่อม ได้ ที่ พง ใน อากาศ เวหาค์ คือ ตั้ง วัตถุ
 นิทาน นี้ บันทิตย พง นำ มา สำนกใน กิริยา ที่ บุคคล รุกถ ถึง รัชศกปริน
 และ ได้ ซึ่ง ที่ พง สำนก ที่ ยุค หนองใน อากาศ เวหา นั้น หิ ตั้ง จะ กล่าว ให้
 พิสดาร ใน วัตถุ นี้ ว่า สุชากัมเม กิริยามาเน ยังมี พระ ภิกษุ หนึ่ง องค์ หนึ่ง
 มี ปภคิ อยู่ใน ที่ ชวาบ วิหาร ใน ดังกา ทวีป ครั้น กาล เมื่อ มหา ชน ชวน กัน
 กระทำ สุชา กรรม การ โบก ปูน นาย ปูน ซึ่ง พระ เจตีย์ พระ ภิกษุ หนึ่ง นั้น
 ก็ ชน ไป ช่วย กระทำ สุชา กรรม อยู่ บน พระ มหา เจตีย์ นั้น ครั้น เตียบไป ตาม
 เเชิง ไพร ที่ อันเล็ก ก็ ตก ลง จาก เเชิง ไพร ที่ พัด ตกลง ไป ใน เเชิง แห่ง พระ มหา เจตีย์ นั้น
 เเชิง ฐา วิโค ภิกษุ ตั้ง โฉ พระ ภิกษุ ส่ง มี ที่ ชน อยู่ ภาย ใต้ นั้น ก็ ชวน กัน
 มี วาจา ให้ สติ ว่า ฮา ดู ใส ดูกร ท่าน ผู้ มี อายุ ๗ ๗ ๗ รุกถ ถึง รัชศกปริน
 ได้ ฮา ดู ใส ๗ ๗ ๗ ถึง รัชศกปริน ได้ ใส มรณายตชี วิโค
 พระ ภิกษุ หนึ่ง นั้น อัน มรณ ไภย หาก คุณ ความ จึง มี วาจา ร้อง ลง มา ว่า
 วัตถุ พระ ผู้ เป็น เจ้า ทัง ปวง ๗ กล่าว รัชศกปริน ให้ แก่ ข้าพเจ้า ให้ ช่วย
 ข้าพเจ้า ต้วย เกิด ดาว เทว ใน ขณะ ทันใด นั้น แผ่น อิริฐ์ สอง แผ่น ก็ ทด
 ออก มา จาก ท้อง แห่ง พระ เจตีย์ นั้น แล้ว ก็ ตั้ง เป็น ประหนึ่ง ว่า คน บน ใด
 คอย รับ รอง อยู่ เกรือ เขา ทัง หาดาย ๗ ออก อยู่ เบื้อง บน นั้น ก็ บน ดาน ห้อย
 ย้อย ยืด ขาว ลง มา มี อากา รดู หนึ่ง ซึ่ง ข้า เป็น บน ใด รับ ใต้ ๗ ภาย ใต้
 ครั้น เมื่อ บน ใด เกรือ เขา นั้น ตั้ง อยู่ แผ่น อิริฐ์ สอง แผ่น นั้น ก็ กัด บัด หด หาย

เขาไป คัง อยู่ ตาม เต็ม ทง น ก เพราะ ด้วย อำนาจ แห่ง รัชศกปริต ที่ พระสังฆ
 ทงปวง เจริญ ชน นน หาก คุ้ม ครอง รักษา ได้ พระ ภิกษุ หม่อม นั้น ก็ มี ได้
 เปน อันตราย สิ่งใด สิ่ง หนึ่ง บัณฑิตย ผู้ ปรีชา พึง ตันนิฐาน เข้าใจ หยั่งทราบ
 ซึ่ง อำนาจ แห่ง รัชศกปริต ด้วย ประการ หนึ่ง พรรณา มาใน รัชศกปริต ตาม
 ขรรคกถา จตุภาณวาร อัน มี นาม ชื่อ ว่า ตำรวัดถ่มุจชัย ก็ เด็จ เนอ ความ ถง
 แต่ เท่านั้น ๗





โมรปริตต์

อิทานี เภา มหาตตเตน โพรตัมภารตัมภรณกาเถ อตตโน
 อทุพภณคถาย ภาตติมิตตานิสง์ถานันตริ ตเตว โมรโยนีย นิพพตเตน
 อตตปริตตานาย พน ธตวา ปริหริตฺ โมรปริตฺ นิกขิตฺ ตตฺถ
 อูปบตฺติ วตฺวา วณฺณนํ กถิตฺตาม ฯ เถยฺยถํ ๑
 อตฺเต กิร พาราณสียํ พรหมตตเต รัชชํ กาเรนเต
 โพรตฺโต โมรโยนียํ ปฏิตฺนํ คเหตุวา อณฺทกาเถ
 กณฺณการมกุเพ วณฺณอณฺทโกโต หุตฺวา อณฺทํ ภิณฑิตฺวา
 นิกขนฺโต สฺวณฺณวณฺณํ โณ อโหสิ ทตฺถนโย ปาสาทิโก ปกฺขานํ
 อณฺทเว สฺวตฺตราชฺหิ วิราชิตฺ ๑ ได้ อตตโน รัชชํ รกขนฺโต
 ติสฺโส บัพพตราชโย อตฺถกมม จตฺตถาย บัพพตราชียา
 เอกธมฺมํ ทณฺทกหิรญฺญูปพตเต วาสิ กปฺเปติ ๑ ได้ ปภาตยา
 รัตตยา บัพพตมตฺถเก นนฺโน สฺริยํ อุตฺตจณฺนตํ ทิตฺวา
 อตตโน โจรภูมียํ รกฺขาทถณฺตถาย พรหมมณฺต พนฺชนฺโต
 อุตฺเตยฺนํ ตี ๐๓/๒๕๖๕ อาทิมานํ ๑

ตตถ อุตฺตยณฺ คี อุตฺติ อัย ปาจิณฺ โลกชาติโต
 อุกฺกจฺจติ ๑ จกฺขฺมาติ สกฺกจกฺกวาพวาธินํ อโนฺรทวํ วิชฺฌิตฺวา
 จกฺขฺปุฏฺฐิตาภกรณฺน ยนฺเตนฺ เคธํ ทินฺนํ จกฺขฺ เชน จกฺขฺมา ๑
 เอกราชาติ สกฺกจกฺกวาเพ ธาโธกฺกรณํ อโนฺตเร เตญฺฐุวิธฺฐุวิธฺฐิตฺถน
 เอกราชา ๑ หริสฺสจฺฉนฺ โนติ หริสฺสมาณวฺฉนฺ โน สฺฉวณฺฉนฺ โนติ
 อคฺ โถ ๑ ปฺรวิปฺปกโตติ ปฺรวิยํ ปภาโส ๑ คํ คํ
 นมฺสฺสํมาติ คฺสฺมา คํ เขวฺรฺบํ ภวณฺตี นมฺสฺสํมา วิณฺทามิ ๑
 ตยฺชช คุกฺคา วิหเรมฺ ทิวสฺนํ คี ตยา อชฺช รัทฺติคโคปิตา
 หุตฺวา อิมํ ทิวสฺ จคฺคฺคฺริยาปตฺติวิหาเรณ สฺจํ วิหเรยฺยาม ๑
 เขวํ โพธิสฺสโต อิมาย คาทาย สฺจฺริยํ นมฺสฺสิตฺวา ทฺคฺยคาทาย
 อคฺเต ปฺริณฺพิพฺคฺเต พุทฺเช ๑ พุทฺชคฺคฺคฺเน ๑ นมฺสฺสิตฺติ ๑
 ตตถ เย พฺราหฺมณาติ เย พาทิตปาปา วิสฺสุทฺธิพฺราหฺมณา ๑
 เวทคฺคฺติ เวทานํ ปารคคาคิบบิ เวทคฺ ๑ เวเทหิ ปฺริ คคาคิบบิ
 เวทคฺ ๑ อธิ ปน สฺพิเพ สฺชคาคํชคฺชเม วิทิตฺเต ปากฺเช
 กิตฺวา คคาคิ เวทคฺ ๑ เคนฺเวหา สฺพิพชฺชเมติ ๑ สฺพิพชฺชเมติ
 สฺพิเพ ชนฺชายนคณชาคฺคฺชเม สกฺกชณฺฉํมญฺญสกฺกชณฺฉนฺ อคฺตโน
 ญานนฺฉสฺ วิทิตฺเต ปากฺเช กิตฺวา คคาคิ คินฺฉนฺ มาราณํ
 มตฺถกํ มทฺทคฺวา ทสฺสทสฺสํ โลกชาติ อุนฺนาเทคฺวา โพธิสฺสเต
 สฺมมาฉมฺ โพธิ บคฺวา สฺจํ อคฺคกกนคาคิ อคฺ โถ ๑ เค เม

โมรปริตต์

นโมติ เต มม อิทํ นมการํ สัมปฏิจฉนัตตุ ๑ เต ๑ มํ
 ปาตยันตุติ เอวํ มया นมัสสिता ๑ ภวันโต มํ ปาตยันตุ
 รกขณตุ โคเปณตุ ๑ นมัตตุ พุทธานํ นมัตตุ โพธิยา นโม
 วิมุตตานํ นโม วิมุตตคิยาติ อयํ มม นมกาโร อตฺตาน
 ปรินพฺพตฺตานํ พุทธานํ อตฺตุ เสดํ เสง ๑จตุ มกฺเคตฺตุ
 ๑จตุ เสดตุ ญาณังชาตยา สัม โพธิยา อตฺตุ ๑ ตตา
 เสดญญเวย อวิคตผลวิมุตตคิยา วิมุตตานํ อตฺตุ ยา ๑ เสด
 ตทังควมุตติ วิภชฌณวิมุตตติ สัมจเฉตวิมุตตติ ปฏิปตฺตังตทวิมุตตติ
 นิสฺสงฺรณวิมุตตติ บัญจจธา วิมุตตติ ตตฺตํ เสด วิมุตตคิยา
 อयํ มยฺหิ นมกาโร อตฺตุติ ๑ อิมํ โส ปริตฺตํ กิตฺวา
 โมโร จรติ เสดนาติ อิทํ ปน ปททวยํ สิตฺตา อภิสัมพุทฺโ
 หุตฺวา ขาห ๑ ตตฺตํ โธ ภิกฺขเว โส โมโร อิมํ ปริตฺตํ
 อิมํ รกฺขํ กิตฺวา อตฺตโน โคจรณมยํ ปุณฺณผลาทินํ อตฺถาย
 นานุปการานํ เสดนํ จรติ ๑ เอวํ ทิวสํ จริตฺวา ตายํ
 บพพคมตถเก นิสฺสํ กิตฺวา อตฺถํ ตจฺจนตํ สฺริยํ โอโตเกณฺโต
 พุทฺธคฺเชน ขาวชเชตฺวา นิวาสณฺฐิฐานนํ รกฺษาจฺรณคฺถาย ปุ
 พฺรหฺมมณฺตํ มนฺเตน โธ อเปตฺยณฺติ ขาทิมาท ๑ ตตฺถ อเปตฺติ
 อปฺยาติ อตฺถํ ตจฺจติ ๑ อิมํ โส ปริตฺตํ กิตฺวา โมโร

วาธมกปป์ยตี อิตฺ ํ บี อภิตฺมพฺทฺ ใจ หุควา อาท ๑ คตฺตํตฺ โถ
 ภิกฺขเว โธ โมโร อิมํ ปริตฺตํ อิมํ วัชฺชํ กตฺวา
 อตฺตโน นีวณฺญูราเน วาธํ อกปป์ยตฺถ ๑ คตฺตํ วัชฺชํ ภา
 ทิชา ภา อิมตฺตํ ปริตฺตตฺตํสาณฺภาเวณ ตตฺตวตฺตํตฺตํคานิ เหว
 ภยํ น โธมทฺโธ อโหตฺติ ๑

ตวตฺตตฺตํมุจฺจายนามาย ๑ สตุภาณวารตฺตถกถาย โมรปริตฺตวณฺณนา
 นิฏฐิตา ๑





จันทปริศนิก

เขว ยถาวุคตกเมน เหฏฐา ภูมิตถิมนุสธัตถัน
 ชุบัททอนวารณัตถัก ภาตติคตคตปริศคทานิ นิก ชบศวา อิทานิ ย
 อนุปริ จากุมหาราชิกศาวิตถเทวโลกวาตถัน ภูมิตถิมนุสธัตถัน ภาตติ
 ปริศคตคตย วิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิ
 ปริศคตถามัญญโต นิก ชค คตถิตถ วิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิ
 ชุบัททอนวารณัตถัก ปน วิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิตถฐวิ
 ศาว ๑ จันทิมมาติ เขตถ จันทิ วุจจติ จันทิภา ๑
 ๑๑ อตถิมิ นิจจชุตตา อตถิตถ จันทิมา ๑ จันทิมมานิ ๑
 เทวปุตโต ปน นิสสิตเต นิสสยโวหาเรน ศก วุจจติ เตน
 จันทิมมานวาตถเทวปุตโต อตถิโก ๑ ราหุนาติ จันทิตถิมมานิ
 ๑๑ วาหิตี ชหตติ ราหุ ๑ เตน ราหุนา ๑ อตถิมิเทนาติ
 เขตถ น ตถิมิ นปปภาตถัน อตถิภา ๑ ตถิมิฏฐิกชวช วา

ขสุรา ๑ อินทติ ปรมิต์ สิริขิ กโรตติ อิน โท ขสุโร ๑
 โส อิน โท จาติ วา ขสุริน โท ๑ เคน ขสุริน เคน ๑
 คหิโต โหตติ คิณาทิ วเสน บิทธิโต โหติ ๑ อถ ไวติ
 คหิตานันตริ คหิตกาเด วา ๑ ภกวนคณติ ภาคยวณติ
 ตาทิคุณปติมนันตริ ๑ ขนุตัสรมานติ ขนุตัสริน โติ ๑ ตาย
 เวลายน ต คัสมิ กาด ๑ พุทชาติ สัพพชมัน น ยากว
 พุทชตตา สัพพญญุพุทช ๑ วิราติ สิตบญุจมารตา สุงภาเว
 เจว จคฺค พิชตัมมปฺปชานวิริเยน ๑ สัมบณตตา อุตตมวิริ ๑
 อถวา ๑ พุทชวิราติ พุทชวณคาน อินตริ อุตตมวิริยวณติ ๑
 เต ตว นโม นมถาโร อตถุ ๑ สัพพชติ สัพเพสุ
 ขนชชากวายนาทิสุง ๑ วิปมุตฺโตตติ ขนญญุสาชารณานํ บญฺจนนบ
 วิมุตฺตนิ วเสน วิเสสโต ปมุตฺโต อาสิ สัพพิเกเสตัมพารโต
 สัมมา มุตฺโตตติ อุตฺติ โหติ ๑ สัมพารปฏิบณฺ โนตมิติ อหิ
 สัมพารตังกิตถานํ ปฏิบณฺ โน อมฺหิ ๑ คัสส เมติ สัมพารปฏิบณนตัส
 มม ๑ สวณฺ ภวาติ ปฏิสวณฺ ภว ปฏิสวณฺ โหติ ๑
 อารพภาติ ปฏิจจ ๑ ตถาคคณติ ตถากโตติ ตถากโตติ อาทิ
 อญฺฐุหิ การณนิ ตถาคค ๑ อวณคณติ นิกิเสต ๑ จัน ทิมาคิ

เจ มุญเจยบ จัน ทมนต พุทธธัต วจน ฤๅความ จัน ทมญเจ
 น มุญเจยบ ๑ สัตตธา เม ฝน มุทธชาติ มม มตตโถ
 สัตตธณัท พุทธวาภิเชย ๑ ชัน โค น สข ฤๅเกติ ชัน โน ภา
 สข น ตเมยยนต อต โถ ๑





สุริยปริทัศน์

สุริยปริทัศน์ ๑ สุริโยติ สุริยวิมานวาสี เทวบุตร โศ ๑
 ปฐมกัมภ์กมนต์ดำนํ หิ โลกาทิปาปชัมมตมาโยเคน สุริวราโถกัณฺทรชานเ
 สํวิคคฺมานดำนํ สํโกจชานานํ สุรภาวํ ชนเน โศ ชุมนํ โนติ สุริโย ๑
 เสด์ บุพเพ วุคคตํทิสํ ๑ อ้นชกาเวติ จักขุวิญญาณบุปคตติทวารเณน
 อ้นชกาเวกรเณ ๑ คมตํติ ชนตเม ๑ ปภังกโรติ ฮาโถกํ
 กโร ๑ วิโรจตํติ เวโรจโน ๑ มณฺฑลตํติ มณฺฑลตํตํฐาโน ๑
 อุกคเตโชติ ติพพะเตโช ๑ มา ราหู คิติ จริ อ้นตติกเชติ
 อ้นตติกเช จริ สุริยํ ราหู มา คิตตํติ วทติ ๑ กิ ปเนต
 ตํ คิตตํติ ๑ ฮาม คิตติ ๑ ราหูตํ หิ ฮตตภาโว มหา
 อุกจตเวเน อัญญุโยชนตชานเณ จิตตาริ โยชนตํตํตํนิ พาทันตรมตํต
 ทวาทตโยชนตชานนิ พหตตตเนน ๑ โยชนตชานนิ สัต นวโยชนตค
 นตาคํ ติโยชนตคํ รมกัณฺทรํ บันณฉลโยชนํ ชานํ ติโยชนตคํ
 มุขํ ทวโยชนตคํ ติโยชนตคคัมภีริ หัตถคตตปาตตชานนิ ปุถุต โศ

ทวิโยชนธคานิ อังคุลัมพพานิ บันเณนธาโยชนานิ ฯ โส จัน ทิมสุริเย
 วิโรจมานเน ทิสฺวา อีสฺสาปกโต เสดฺ คมนวิลลํ โยตริตฺวา
 มุขํ อิวริตฺวา ติวฺฐิตํ ฯ จันทอิมานํ วา สุริยอิมานํ วา
 ติโยชนธคเก มหามิรฺเย บัลลิตฺตํ อิม โหติ อิมานเน อชิวตฺตา
 เทวตา มรณภยตฺสฺสชิตา เอกัมปทาเรเนว อิวริตฺวา ฯ โส ปน
 อิมานํ กทาจิ ทิตฺเตเน ฉาเทติ กทาจิ หนุกัสฺสํ เหญฐา
 บัลลิตฺตํ กทาจิ อิวหาย ปริมฺชชิตํ กทาจิ อวคณฺเฑการกํ
 ภูญฺชนํ โโต อิม กโปตฺตํตเร ฐูเบติ ฯ เวกํ ปน วาเรตฺตํ น
 สกํ โกติ สฺเส วาเรตฺตํมิตฺติ คณฺเฑ เทตฺวา ติวฺฐิตฺตํ มิตฺตํ
 ตสฺสํ ภูณํ ทิตฺวา ภูณํเมยฺย อากคฺคิตฺวา วา โยณเมยฺย
 ตสฺสมา อิมานเน สฺสเทว ตสฺสจติ ฯ ปชํ มมาติ จัน ทิมสุริยา
 กิร เทวํ เทวปุตฺตา มหาธมยสฺสํตกถนทิวเส โสตาบคฺตํมถํ
 บุตฺตา เคน ภคฺวา ปชํ มมาติ อาท ฯ ปุตฺโต มม
 เอโสติ อิตฺโต ฯ



ราชศุภนิเวศน์

ราชศุภนิเวศน์ ๑ ปุฬเพ ภูค ภูคปุฬ ๑ วิเศษนปรนิปาโต ๑
 อหามติ อชฌาทรคัพ ๑ นิปาโต ๑ อคัตตถวาจโก ๑
 อคเตติ อต โถ ๑ เทวารุสงคามโมติ เทเวหิ อสุภาน์ สังคาโม ๑
 สัมบุพยุโพหติ สัมมบณทโต ราธิภูโต บัจจุบฏฐิตติ ๑
 อต โถ ๑ อถ ไซติ อนันตร ราชภูตกาเถติ ๑ อต โถ ๑
 สก โกติ ปุฬเพ สัตตวตตปทปุรณเม สัมต โถ หุตวา อิทานิ
 เทวราชานุสาธเนเม สัมต โถติ สก โถ ๑ ทัพพน คติ เทวา ๑
 กิพน คติ ไซตณ คติ อต โถ ๑ เสตเทวาน ิณฑติ ปรมิต อธิริย
 บต โถติ อิน โท ๑ เตคต สหปุญญการิโน เขตถ วถน คติ
 ตาวตีสำ ๑ นิสสิเต นิสสัยโหวหาเรน เทวาบี ตาวตีสำ ๑ เต
 ตาวตีสำ ๑ อามันเตสติ สัม โพเชติ นิเวเทสติ ๑ อต โถ ๑
 มริธเน สัมบต ตังหนเน นิยุตตาคติ มาริสำ นิตุทธชาติ อต โถ ๑
 สังกามคตานิ ๑ เทวาน ิภย ๑ สัมภิตตคต ๑ โถมห์โส ๑

ยติ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 โยโตเกยฺยภาตติ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐
 ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐
 ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐
 ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ชรัศคคปรตต์

ปน ภัทชเวติ เขตถก คณ คิ ปท คิ ชรัศคค คิ จตท
 ชรัศคคปะเทหิ โยเชคัพพิ ๗ โสติ ภายติ ๗ ปหิเยถาบี โนบี
 ปหิเยถาติ อปคัจฉะยยาถ ๗ โน ๗า อปคัจฉะย ๗ คิ กิตต์เตหตุติ
 คิ เกน ภาวเนน ใหติ ๗ คัตถ์ การณ กิณติ ๗า อคโถ ๗
 อวัตราโคติ อปัปหินราโค ๗ อวัตโทโสติ อปัปหินโกโจ ๗ อวัตโมใหติ
 อปัปหินโมไฮ ๗ ภิรุ อิติ ภาวนตโต ๗ ฌมภติ ฌมภันตโต ๗
 อทราตติ จิตฺตฺตราถันตโต ๗ ปถายติ อสุเรหิ ปราชิต ๗
 คสมิ ภาถ ฐิตอ อปัปมัตตคัมปิ ภา ๗า ฐ ๗า ทิสฺวา
 ปถายนชฺม โน อตฺมฺจ ฌินนิกเสตฺตคตาติ อธิปปาโย ๗ อิตฺตท โท
 การณนิตตฺตเน ๗ เหว ภาควา ฐังคาเม อปัฏฐิต ฐักเกน
 เทวธฺมฺญา เทวบริสาช อปัปถายนตถาย อตฺตโน ๗ ปชวาปติอาทนน ๗
 คินณ ราชูณ ชรัศคคโลกเนน ภายทูปหาน ภาคิ คิ ตธา
 ใหตฺตปิ น ใหตฺตปิ ๗ กัตถมา ๗ ฐักเสตฺตตา ภายิตฺวา อสุรานํ
 ปราชิตฺวา ปถายนโคติ อคต ๗ตฺถุ ภาถคฺวา เหวเมว อิทานิ
 กิเตตฺตงคความตฺถาย อธฺมฺญาทิกคทาน ๗ ยทิ ภายทิ อปับชเชย ๗
 คทา น ๗า ชมฺมิ ๗า ฐมฺมิ ๗า อนุตฺตเรยยาถ ภายทิ
 ปหิเยย ๗ กัตถมา ๗ ๗ตฺราทาทิกคตา อภิรุอิจฉณ ภาอมุคฺรวา
 อปัปถายภาวโคติ ทตฺเตตฺถุ อหฺญจ ๗ ภา ๗ กิภชเว เหว
 ๗ทามิติ อาทิมาท ๗ คคถ ภา ๗ ภาชเว อธฺมฺญคทาน ๗
 ๗ุคฺจมุคคทาน ๗ ๗ุญญาคารคทาน ๗ ๗กิกฺญจ ๗นวิวิตฺฐานํ

ศคานำ วา ^๕คัมหมากำ ภาญ วา ^๖ฉมภคตศ วา ^๗โถมหำใส่ วา
 ๕๔ ^๑อุบ๓ษ๓เสย๓ ^๒ค๓ถ๓มี ^๓ส๓มเย ^๔มำ ^๕เซว ^๖ช๓ศบ ^๗ใส่
 ภควา ๗ เป ๗ ^๘ภควาติ ^๙อ๓นุ๓ต๓เรย๓ยา๓ถาติ ^{๑๐}ส๓ม๓พ๓น๓ ๒ ^{๑๑}
^{๑๒}ค๓ศ๓ร๓ย๓ ^{๑๓}อ๓นุ๓ต๓ร๓น๓โย ^{๑๔}๗ ^{๑๕}ใส่ ^{๑๖}ภควา ^{๑๗}ช๓ศบ ^{๑๘}อร๓หิ ^{๑๙}ช๓ศบ
^{๒๐}ส๓ม๓มา๓ส๓ม๓พ๓ ๒ ^{๒๑}๗ ^{๒๒}๗ ^{๒๓}ช๓ศบ ^{๒๔}ภควาติ ^{๒๕}อ๓นุ๓ต๓เรย๓ยา๓ถ ^{๒๖}๗
 อ๓มินา ๑ ^{๒๗}อ๓มินา ๑ ^{๒๘}กา๓ร๓เน๓พาติ ^{๒๙}อ๓นุ๓ต๓ ^{๓๐}โหติ ๗ ^{๓๑}ค๓ศ๓ถ
^{๓๒}ส๓พ๓ภ๓เก๓เส๓หิ ^{๓๓}อ๓ธ๓ฐ๓หิ ๑ ^{๓๔}ช๓ร๓ภ๓ค๓ศา ^{๓๕}ธ๓ฐ๓หิ ^{๓๖}อ๓ถ๓น๓น๓ค๓ศา
^{๓๗}ภ๓เ๓ธ๓ว๓ร๓น๓ ^{๓๘}ธ๓ธ๓ว๓จ๓ภ๓กา๓ร๓น๓ญ๓จ ^{๓๙}ห๓ค๓ศ๓ศา ^{๔๐}บ๓จ๓จ๓ยา๓ท๓น๓ ^{๔๑}อร๓หิ๓ค๓ศ๓ศา
^{๔๒}ปา๓ป๓กา๓ร๓เน ^{๔๓}ร๓หา๓ภา๓วาติ ^{๔๔}อ๓ิเม๓หิ ^{๔๕}ต๓ว ^{๔๖}กา๓ร๓เน๓หิ ^{๔๗}ใส่ ^{๔๘}ภควา
^{๔๙}อร๓ห๓น ^{๕๐}ค ^{๕๑}อ๓นุ๓ต๓เรย๓ยา๓ถาติ ^{๕๒}อ๓นุ๓ ^{๕๓}โถ ^{๕๔}๗ ^{๕๕}ส๓ม๓มา ^{๕๖}ธ๓ม๓ญ๓จ
^{๕๗}ส๓พ๓พ๓ม๓มาน๓ ^{๕๘}พ๓ท๓ช๓ค๓ศา๓ติ ^{๕๙}อ๓มินา ^{๖๐}กา๓ร๓เน๓น ๗ ^{๖๑}๗ ^{๖๒}ค๓ว๓ชา๓อ๓ญ๓ฐ๓ว๓ชา๓หิ
^{๖๓}บ๓ณ๓น๓ร๓ธ๓จ๓ร๓ณ๓ม๓เม๓หิ ๑ ^{๖๔}ส๓ม๓บ๓น๓น๓ค๓ศา๓ติ ^{๖๕}อ๓ิเม๓หิ ^{๖๖}กา๓ร๓เน๓หิ ๗
^{๖๗}ธ๓น๓ท๓ร๓ ^{๖๘}ค๓ม๓น๓ค๓ศา ^{๖๙}ธ๓น๓ท๓ร๓ ^{๗๐}ฐ๓น๓ ^{๗๑}ค๓ศ๓ค๓ศา ^{๗๒}ส๓ม๓มา ^{๗๓}ค๓ศ๓ค๓ศา
^{๗๔}ส๓ม๓มา ๑ ^{๗๕}ค๓ท๓ค๓ศา๓ติ ^{๗๖}อ๓ิเม๓หิ ^{๗๗}กา๓ร๓เน๓หิ ๗ ^{๗๘}ใส่ ^{๗๙}ส๓พ๓พ๓ธา
^{๘๐}โถภ๓ ^{๘๑}ว๓ช๓ค๓วาติ ^{๘๒}อ๓มินา ^{๘๓}กา๓ร๓เน๓น ๗ ^{๘๔}อ๓นุ๓ต๓โน ^{๘๕}บ๓น ^{๘๖}ค๓ุ๓เน๓หิ
^{๘๗}ว๓ช๓อ๓ญ๓ฐ๓ว๓ชา๓หิ ^{๘๘}ภ๓ธ๓ส๓จ ^{๘๙}อ๓ภา๓ว๓โ๓ ^{๙๐}น๓ค๓ภ๓ ^{๙๑}เซ๓ต๓ส๓ ^{๙๒}อ๓นุ๓ค๓ว๓ริ๓ค๓ว๓โร๓คิ ^{๙๓}อ๓มินา
^{๙๔}กา๓ร๓เน๓น ๗ ^{๙๕}ป๓ริ๓ต๓ท๓ม๓เ ^{๙๖}ท๓เม๓ค๓ ^{๙๗}ย๓ค๓ค๓เต ^{๙๘}คิ๓ร๓จ๓น๓น๓ป๓ริ๓ต๓ม๓นุ๓ต๓ม๓นุ๓ต๓บ๓ริ๓เส
^{๙๙}ธ๓ว๓เร๓คิ ^{๑๐๐}ท๓เม๓คิ ^{๑๐๑}ว๓เ๓น๓ค๓ติ ^{๑๐๒}อ๓มินา ^{๑๐๓}กา๓ร๓เน๓น ๗ ^{๑๐๔}เท๓ว๓ม๓นุ๓ต๓น๓น
^{๑๐๕}คิ๓ญ๓ฐ๓ม๓ม๓ก๓ถ๓ม๓ป๓ราย๓ภ๓ค๓ค๓เ๓หิ ^{๑๐๖}ย๓ธ๓ว๓ร๓หิ ^{๑๐๗}อ๓นุ๓ธ๓ส๓ต๓ ^{๑๐๘}ย๓ธ๓ ^{๑๐๙}ส๓ต๓ค๓ว๓โห
^{๑๑๐}ส๓ต๓ค๓เต ^{๑๑๑}โ๓จ๓ร๓ก๓น๓ค๓ว๓ร๓า๓ท๓หิ ^{๑๑๒}ค๓ว๓เร๓คิ ^{๑๑๓}เซ๓ว ^{๑๑๔}ส๓ต๓ค๓เต ^{๑๑๕}ช๓ว๓ค๓ก๓น๓ค๓ว๓ร๓า๓ท๓หิ

ตาเรตตี อิมเหิ ทาธเนหิ ๑ ยัมปน กิณฺญ์จิณฺญ์ยํ นาม
 สัพพตฺถํ พุทฺธตฺตา พุทฺธมิตฺตา สัจฺจานิ โพเชตา ปชฺชายาติ
 อาทินา ทารณน ภคฺวาติ วณฺเณ เตจฺฐูริ ภคฺวาติ วณฺณมุตฺตมํ
 ครุตาเรว ยุตฺโต โธมคฺวา เคน วุจฺจตฺติ อาทิ ทารณน
 โธมคฺวา ภคฺวาติ ธนุสฺสเรยฺยาถาคติ อตฺถ โถ ชมฺมมฺหิ สปริยตฺตํ
 นวโลกุตฺตรชฺมมํ สวากฺขาโต ภคฺวาตา ชมฺโม ๑ เป ๑
 เวทิตฺพ โห วิญฺญูหิติ ธนุสฺสเรยฺยาถาคติ สัมพฺน โร อถวา ชมฺมํ
 ธนุสฺสเรยฺยาถ กถนฺติ ๑ สวากฺขาโต ๑ เป ๑ วิญฺญูหิติ
 ยถา ฐิตวเสน ปิ อตฺถ โถ กเถตฺพ โห เถว ปริยตฺตํ
 ชมฺมตฺถเจว นววิธตฺถ ๑ โลกุตฺตรชฺมมตฺถํ คุณา ธนุสฺสเวทิตฺพวา ๑
 สวากฺขาโตติ อิมตฺมํ หิ ปเท ปริยตฺตชฺมโมยํ สังกนฺติ สจฺจนฺติ ๑
 อิตเรสุ โลกุตฺตรชฺมโมว ๑ ตตถ ปริยตฺตชฺมโม ตาว
 สวากฺขาโต อาทิมชฺชณฺโพรโยธานกถฺยาณตฺตา ๑ ธาตฺถ สัพพยญฺชนํ
 เกวลปริปฺขุนณํ ปริตฺตชฺชํ พรหมจฺริยํ ปภาสนตฺตา ๑ อตฺถวิปถาสภาวโต
 วา สจฺจํ อวฺกขาโตติ สวากฺขาโต ๑ ยถา หิ อญฺญตฺตํวิธานํ
 ชมฺมตฺถํ อตฺถ โถ วิปถาสํ อายชฺชติ ธนฺตฺราโยโกติ ๑ วุตฺตชฺมมานํ
 ธนฺตฺราโยกิตฺตาภาวโต นียฺยานิโกติ ๑ วุตฺตชฺมมานํ นียฺยานิกิตฺตาภาวโต
 เคน เตะ พุทฺธชฺชาตชฺมมา เยว โหนฺติ ๑ น ตถา ภคฺวาโต
 ชมฺมตฺถํ อตฺถ โถ วิปถาสํ อายชฺชติ อิม ชมฺมา ธนฺตฺราโยก
 อิม นียฺยานิกาทิ เถว วุตฺตชฺมมานํ ตถาภาวานตฺตํภนฺโต ๑

เขวณดาว ปริยตติชัมโม สวากขาโต ฯ โลกุตตรชัมโม ปน
 นิพพานารูปาย ปฏิบัติชยา ปฏิปทานรบบัสส จ นิพพานัสส
 อภวตตตา สวากขาโต ฯ อริยมัคโค เจตถ อนตทวย อนุปคัมม
 มชฌิมปฏิปทภูโต มชฌิมปฏิปทาคิ อภวตตตา สวากขาโต ฯ
 สัมมัญญผลณานิ ปฏิบัสสัสสททธิเตธานเฆว ปฏิบัสสัสสททธิเตธานีคิ
 อภวตตตา สวากขาตานิ ฯ นิพพานนิ สัสสตามตตทานเตนากิธภาวเมฆ
 สัสสตาทิสภาวเดณ อภวตตตา สวากขาตานีคิ ฯ เอว โลกุตตรชัมโมปิ
 สวากขาโต ฯ สัน ทฏฐิโกติ เขตถ ปน อริยมัคโค ตาว
 อคตโน สันตานเณ วาตาทัน อภาวกรเนน สัมม ทฏฐิพุโพติ
 สัน ทฏฐิโก ฯ อมิจ นววิโรปิ โลกุตตรชัมโม เยน เยน
 อธิกโต โพติ เตน เตน ปรัสทชาย คินตพพคิ ทริตวา
 บัจจเวกัชนัญญาเณน สยิ ทฏฐิพุโพติ สัน ทฏฐิโก ฯ อถวา ฯ
 ปลัสคตา ทฏฐิสัน ทฏฐิยา ชยัคคิ สัน ทฏฐิโก ฯ ตถา
 เททถ อริยมัคคัสสมปยุตตาย อริยผลการณฎาย นิพพานวิธยฎาย
 สัน ทฏฐิยาติ เตธช ชยคิ คัสสมา ยถา รเถน ชยัคคิ
 ฐิโก เอว นววิโรปิ โลกุตตรชัมโม สัน ทฏฐิยา ชยัคคิ
 สัน ทฏฐิโก ฯ อถวา ฯ ทฏฐินีคิ ทัสสันน วุจจคิ ฯ ทฏฐิเมว
 สัน ทฏฐิ ฯ สัน ทัสสันน คอตโต โถ ฯ สัน ทฏฐิ อรหคคิ สัน ทฏฐิโก ฯ
 โลกุตตรชัมโม หิ ภาวนาภิสมยวเดณ สัจฉิกิริยาภิสมยวเดณ ฯ
 ทัสสันนาโน เฆว วฏฐุภยิ นวคเคติ คัสสมา ยถา วตถ

อิมันติ อรหัตติ เขหิ บัสสีโก ๑ อุปฺปนเนตฺทํ โฟตติ โยปนฺนโยโก ๑
 อญํ ปเนตฺถ วิญญฺณโย ๑ อุปฺปนฺนํ อุปฺนโย อาทิตฺตํ เจตฺถ วา
 สิตฺถํ วา อสฺสมเปกฺขิตฺถวาปี ภาวนาภาเสณ อิตฺตโน จิตฺเต
 อุปฺปนฺนํ อรหัตติ อุปฺนโยโก ๑ อุปฺนโยโกเฮว โยปนฺนโยโก ๑
 อิทํ สํชเต โลกุตฺตรธมฺเม ยฺยชฺชติ ๑ อสํชโต ปน อิตฺตโน
 จิตฺเต อุปฺปนฺนํ อรหัตติ โยปนฺนโยโก ๑ สํจฺฉิกฺกิริยาภาเสณ
 อิตฺตณฺนํ อรหัตติ อิตฺโต ๑ อถวา ๑ นิพฺพานํ อุปฺเนตฺติ
 อริยมคฺโค อุปฺนฺเนยโย ๑ สํจฺฉิกฺกาตฺตพฺพตฺติ อุปฺเนตฺทํ โฟตติ
 ผตฺตนิพฺพานธมฺโม อุปฺนฺเนยโย ๑ อุปฺนฺเนยโยเฮว โยปนฺนโยโก ๑
 บจฺจคตฺตํ เวทิตฺทํ โฟ วิญญฺณหิตฺติ สํพฺเพหิ อุกฺกมฺมวิตฺตฺตฺตํ
 วิญญฺณหิ อุตฺตนิ อิตฺตนิ เวทิตฺทํ โฟ ภาวิตฺตํ เม มคฺโค อชฺชิตฺตํ
 ผตฺตํ สํจฺฉิกฺกิตฺตํ นิโรโรชิตฺติ ๑ น หิ อปฺปชฺชมาเยน ภาวิตฺเต
 มคฺเค สํทฺทชฺวหาริ กตฺตํ กิเลสํ ปหฺยิมฺมิตฺติ น โส คตฺตํ
 ผตฺตํมาปตฺตํ ตยาทาสุ วิหริตฺติ น เตน สํจฺฉิกฺกิตฺตนิพฺพานํ
 สํจฺฉิกฺกโรตติ คตฺตมา น เอตฺส ปรัสฺสํ สํเส อารมณํ วิย
 ทฏฺฐุพฺ โฟ อิตฺตโน ปน จิตฺเตเยว ทฏฺฐุพฺ โฟ ๑ อนฺนภาวิตฺทํ โฟ
 วิญญฺณหิตฺติ อุตฺตํ โหติ ๑ พาทานํ ปน อวิสโย เอตฺส ๑
 อปฺจ สํวากฺขาโต อญํ ธมฺโม ๑ กตฺตมา ๑ สํทฺททฏฺฐุภคฺคตา
 สํทฺททฏฺฐุภโก อกาตฺกคฺคตา อกาตฺโก เขหิ บัสสีกคฺคตา เขหิ
 บัสสีโก อุปฺนฺนโยภคฺคตา โยปนฺนโยโก ๑ เหว สํวากฺขาตคฺคตาทีภเว
 ธมฺมคฺเคณ อนฺนสํสเรยฺยาถ ๑ อถ สํทฺท อนฺนสํสเรยฺยาถ กถนฺติ เจ ๑

สุปุณฺณ โน ๑ เป ๑ โถกัถฺสาติ ๑ คคถ สุปุณฺณ โนติ สุปุณฺณ โน
 อนิวคฺติปฏิปทํ อภิจฺจนิกปฏิปทํ ชมฺมานุชฺมมปฏิปทํ ปฏิปณฺ โนติ
 วุคฺคํ โหติ ๑ ภคฺวโต โยวาทานุสาธนํ สกฺกจฺจํ สุนนํ คคิ
 สาวกา ๑ สาวกานํ สโม สาวกถฺสโร ๑ สัตถฺยวิธามญฺญุตฺตาย
 สํมาคภาวํ อานํ โน สาวกถฺสโรติ อิตฺ โถ ๑ ยุตฺมา ปน ธา
 สัมมาปฏิปทา อสุ อวังกา อกุฏฺธา อสมฺหา อวิโยจฺญญาโยคิ
 วุจฺจติ ออนุจฺจกคฺตา ๑ สํมาจฺคิยํ สํมา คคฺตา ๑ คคฺมา คค
 ปุณฺณ โน อวิยถฺสโร อสุปุณฺณ โน ญาเยปฏิปณฺ โน สํมาจฺปฏิปณฺ โนคิ
 วุคฺ โถ ๑ เขคถ ๑ เย มคคฺยฐา เต สัมมาปฏิปตฺ คคฺมจฺคิตฺตาย
 สุปุณฺณ โน เย ผลฺยฐา เต สัมมาปฏิปทาย อธิคณฺตพฺพตฺถ
 อธิคคฺตา อธิคคปฏิปทํ อูปาทาย สุปุณฺณนาติ เวทิตฺพพา ๑
 อภิจฺ สํวาธวาทเต ชมฺมจฺนเย ยถานุสฺสฺยวิ ปฏิปณฺคคฺตบ
 อภิจฺจนิกปฏิปทํ ปฏิปณฺคคฺตบ สุปุณฺณ โน ๑ มชฺฌิมาย ปฏิปทาย
 อธิคทวญฺ ออนุคคฺม ปฏิปณฺคคฺตา กายวจฺมโนวํกกกุฏฺฐสมฺหโตสํปฺพานาย
 ปฏิปณฺคคฺตา ๑ อสุปุณฺณ โน ๑ ญาโย วุจฺจติ นิพฺพานํ คคฺคิตฺตาย
 ปฏิปณฺคคฺตา ญาเยปฏิปณฺ โน ยถา ปฏิปณฺนา สํมาจฺกมฺมรทา
 โหนฺติ คคฺตา ปฏิปณฺคคฺตา สํมาจฺปฏิปณฺ โน ๑ ยทิตฺนติ ยานิ
 อิมานิ ๑ จคฺคตาริ ปริสฺยคฺคานํติ ยุกตวเสน ปถมมคคฺย ฐ
 ผลฺย ฐติ อิทเมกํ ยุกตนํติ เภวํ จคฺคตาริ ปริสฺยคคฺตานิ โหนฺติ ๑
 อวิฐฺปริสฺยคคฺตานิ ปริสฺยคคฺตวเสน เภโก ปถมมคคฺย ฐ เภโก
 ผลฺย ฐติ อิมินา นเยน อวิฐฺเรว ปริสฺยคคฺตานิ โหนฺติ ๑ เขคถ ๑

27/03/2565

ปุริโสติ วา ปุคคโตติ วา เอกคตานิ ตานิ ปทานิ ฯ
 เวเนยยวเดเนคฺ วุคคํ ฯ เขตฺ ภควโต ธาวกสฺสโมติ ยานิ
 อิมานิ ยุกตวเสน จัตตาริ ปุริตฺยุดานิ ปาติเยกโต อัญฺฐ
 ปุริตฺปุคคตา เขตฺ ภควโต ธาวกสฺสโม ฯ อาหุเนยฺโยติ อาทิสฺสํ ฯ
 อาเนตวา หุตฺตพฺพนํ ต อาหุณํ ฯ ทูโรโตมฺปิ อาเนตวา สิตฺตวันเตตฺ
 ทาทพฺพนํ ต อิตฺโต ฯ จตุณฺณํ ปัจจยานเมตฺ อธิวณฺณํ ฯ คํ
 อาหุณํ ปฏิคฺคเหตฺ สุกฺโต คตฺตสฺส มหฺปฺผตถวณฺโตติ อาหุเนยฺโย ฯ
 อถวา ฯ ทูโรโตมฺปิ อาคณฺตวา สัพฺพิ ธาปเตยฺยมนํ ปิ เขตฺถ
 หุตฺตพฺพนํ ต อาหวนฺนโย ฯ สิกฺกาธาตมฺปิ วา อาหวนฺ อารหิตฺติ
 อาหวนฺนโย ฯ โสฺปายํ พฺราหฺมณานํ อาหวนฺนโย นาม อคฺค
 ยตถ หุคฺ มหฺปฺผตมฺ ตเตตฺ ตทฺธิ สจฺเจ หุคฺตสฺส มหฺปฺผตตาย
 อาหวนฺนโย สโมว อาหวนฺนโย ฯ สจฺเจ หุคฺ หิ มหฺปฺผตฺ โหติ ฯ
 ตเทตฺ นิกายนฺตเว อาหวนฺนโยติ ปทํ อิทาปิ อาหุเนยฺโยติ
 อิมินา ปเทน อตถโต เขตฺ ฯ พยฺญชนฺโต ปเนตถ ติญฺจิมตฺตเมว
 มานคฺ อิติ อาหุเนยฺโยติ วุจฺจติ ฯ ปาหุเนยฺโยติ เขตฺถ ปน
 ปาหุณํ วุจฺจติ ทิสฺสวทิสฺสโต อาคตานิ บิยมนานํ ญฺาติมิตฺตานิ
 อตถาย สิกฺกาเวณ ปตฺตยตฺต อาคณฺตูกทานํ ฯ ตมฺปิ ฐเปตฺวา
 เต ตถารูเป ปาหุณเถ สจฺจสฺสเว ทาคฺคํ ยุกฺคํ สโมว คํ
 ปฏิคฺคเหตฺ ยุกฺโตติ ฯ สจฺจติโส หิ ปาหุเนโก นตฺถิ ฯ
 ตถาเหตฺ เอกพทฺทมฺตเวท ทิสฺสติ อพิ โฟภิกณฺณญฺจ บิยมนปตฺตคเวหิ
 อมฺเมหิ สมนฺนาคโตติ ฯ เองฺ ปาหุณมสฺส ทาคฺคํ ยุกฺคํ ปาหุณญฺจ
 ปฏิคฺคเหตฺ ยุกฺโตติ ปาหุเนยฺโย ฯ เขตฺ ปน ปาหวนฺนยาติ

ปาฬิ เตะถิ ยัตถมา สมิช ปุฬุฬการิ อรหติ คัตถมา ตัฬุฬปฐุมิ
 อานนตวา เอตะถิ หนิตถัพพนต ปาฬุณนิโย ๑ ตัฬุฬปกาเรน วา
 อาฬุณนิ อรหติคิ ปาฬุณนิโย ๑ ตัฬุฬวามิช เตะเนว อิตถเนน
 ปาฬุณนิโยติ วุจจติ ๑ ทกั ฆณนติ ปน ปร โลกั ตัฬุฬททิตวา
 ทาทัพพทานิ วุจจติ ๑ คั ทกั ฆณิ อรหติ ทกั ฆณาย วาหิโต
 ยัตถมา นั มหิปปัลลกรณตาย วิโตเชตติ ทกั ฆณนิโย ๑ อูโต
 หิตเต สิริถิ ปติฏฐูปตวา ตัฬุฬโตเกน กายิรमानิ อัญชติกัมม
 อรหติคิ อัญชติกรณนิโย ๑ อนุตฺตริ ปุณฺณิกเขตติ โลกัถัสสาติ
 ตัฬุฬโลกัถัส อถทถิ ปุณฺณิวิรุหนญฺฐานิ ๑ ยถา หิ วัณฺณิโย วา
 อมจจถัสสา ตัสสันวา ยวานวา วิรุหนญฺฐานิ วัณฺณิโย ตาสติเขตติ
 ยวเขตกนติ วุจจติ เอว สมิช ตัฬุฬโลกัถัส ปุณฺณยานิ
 วิรุหนญฺฐานิ ๑ สมิช นิตถาย หิ โลกัถัส นานปการหิตถุชถวักคณิกานิ
 ปุณฺณยานิ วิรุหนติ คัตถมา สมิช อนุตฺตริ ปุณฺณิกเขตติ
 โลกัถัสสาติ ๑ เอว สุปฺพิบบันนตาทิเกเท สมิชคฺเคน อนุตฺตริเวรียตาทิ
 อิตถ โถ ๑ คั ภายทูปหานิ กิลถัส เหตุ เกน การเนนนาติ เจ ๑
 ตถากถัสถัส วัตถาทาทิโน นิกเตถัสถัส อภิวุจจณนิกอนุตฺตราติ-
 อปตายินิ ๑ อนุตฺตริรณโค ๑ คัตถ นิกเตถัสคตา ภายทูปภาเวน
 อปตายนนากโว ๑ อิทมโวจาทิ อิท ชรัคคปริศคณาม ภควา
 อโวจ ยถัส อานนิกเขตเต ไกฏถัสคถัสถัสจกกวาเพ อานนากโว
 วตคคิ ๑ อิท อาวชเชตวา หิ ยักขภยโจรภยทหิ ทถุเชหิ
 มุตตานิ อนิ โค นตถิ ๑ คิฏฐุคฺค อัญญิ ทถุชวุปสโม อิท

สารคดี สมุจจัย

อรรถ กถา ภาณวาร

พุทธย ภาณวาร

มหากัถสัปโพชฃงค สุตร

มหากโมคคัถสวณ โพชฃงค สุตร

มหา จุนท โพชฃงค สุตร



มหากัสสป โภชณกสูตร

เขวมิม สุตฺ เตกํ สมนํ ภควา ราชคเเท จิหฺวติ เวสุทฺเธ
 กตฺถกนิวาเป เตนโฆ ปน สมนเชน ชายฺสฺมา มหากัสสป โย ปิเยตฺถุหํ
 จิหฺวติ อาพาสิโก ทฺวาริโต พารฺหคิตาโน อถโฆ ภควา สวณฺเณ สมนํ
 ปติสฺสธนา จุจฺฐิโต เชนายฺสฺมา มหากัสสป โย เตนุปลิงฺกมิ อุนสฺกมิทฺวา
 ปญฺญตเต ชาธเน นิสฺสิทฺ ๑

ถ้ากับนี้จะได้สังวรณนาในโภชณกปริตต์ต่อไป ในโภชณก
 ปริตต์นี้ ประกอบด้วยสูตร ๓ สูตร คือมหากัสสปสูตร ๑ มหาโมคคัลลาน
 สูตร ๑ มหาจุนทสูตร ๑ เป็น ๓ สูตรด้วยกัน ในมหากัสสป
 สูตรที่แรกนี้ มีคำพระอานนตเถระเจ้ากล่าว ปญฺญาณโว ในเบื้องต้นว่า
 เตตฺ สุตฺตํ อิมํ ว่า พระสูตรนี้ เมเนาะ มยา อิมํ ข่า พระองค์
 ผู้มีนามชื่อว่า อานนทฺ สุตฺ หากได้ตัดับมาด้วยโศค ทวารจิตฺ มีโศค
 วิญญาณเปนประ ชาณ ภคว โศ สมนฺชา ณะที่เสภาะพระ ภักตร์
 แห่ง สมน เ็จพระ ผู้ทรงสวัสดิศากยฺเจ้า เหว่ ด้วย ประการ ดังนี้ ๑

พระชานนท์ เสด็จเจ้า กล่าว ปฏิญาณ เบื้องต้น ฉะนั้นแล้ว จึงดำเนิร นิทานจนจะว่า
 เชกั ดมัย ณะดมัย ครั้ง หนึ่ง ภควา องค์ ด้มเด็จพระ ผู้ ทรงสวัตติ
 ภาควัยเจ้า เสด็จ สัตติชัยอยู่ ณะพระ เวพูนมหาวิ ทาร อัน เปนที่
 พระ มหา กระทบตริย ทรง พระราชทาน เขี้ยว แก่กระแต โกลั กรุง ราช
 ฤหมทานกร เตน โข ปน ด้มเยน ณะ ด้มัย นั้น พระ มหา กัด
 ด้ปเกร ผู้ มุอายุคณ์ ท่านอาไศรย อยู่ในบิปลิตุกุหาทำมาไม่เดียม บางอาจารย์
 อธิบาย ว่า ทำ นั้น มีคนเดียม อยู่ ปาก ทำ กั ว่า มี คน คับด้ อยู่ ปาก
 ทำ กั ว่า เพราะ ฉนั้น แดจดัง ได้ นามว่า บิปลิตุกุหา เมื่อพระ มหา กัดด้สปล
 เกร ท่านอาไศรยอยู่ในทำ นั้น อาพาธโก ให้บัง เกิด โรคาพาช หยาบชัว
 กดำ แชร ดำบาก ภาย ยิงนัก อาพาชนั้น หนักอง ๆ อถ โข ภควา
 ในกาล ครั้ง นั้น ด้มเด็จพระ ผู้ ทรง สวัตติ ภาควัยเจ้า เสด็จ ออกจาก ที่
 เวัน ก็อผลด้มาบัก ณะเพธา ฉายันหระดมัย ทรง เห็นว่า พระมหา กัด
 ด้สปลนั้นอาพาช ก็ ทรง พระ มหากรุณา ปราบดา จะบันเทา เลี้ย ซึ่ง อาพาช แห่ง
 พระ มหา กัดด้สปล เยนายด้มา มหา กัดด้สปล พระ มหา กัดด้สปล สัตติชัย
 ณะทิดำภาคโค ก็ เสด็จไป ณะทิดำภาค นั้น ครั้น ถึง จึง ทรง ด้ม
 เห็นอบัญญิตคาอาธณ์ มีพระ พุทธอุทกดำรัสถามว่า กัดด้สปล คุกรกักัดด้สปล
 ยนคั ก็อด้ระวัระแห่ง ท่าน อันประกอบไป ด้วย จักร ก็ออิริยาบถด้ มีทวาร
 ด้ม นั้น ท่าน อถ กถันได้ ด้ม คุเปน ปรกคิอยู่ หรือ ประ การ โค
 อาพาช ของ ท่าน นี้ ค่อยเบาถง หรือ ๆ ว่า หนัก ด้ม ปร ประ การ โค
 พระ มหา กัดด้สปล ก็ ถวามทูล ด้มเอง พระพุทธ ด้มขว่า น เม ภันเต ชมนัย

พระเจ้าข้า ยนคําคือสระวรร แห่ง ข้าพระ องค์ อันประกอบด้วย
จักร คืออริยาบถ ๔ แด ทวาร ทั้ง ๙ นี้ ข้าพระ องค์ ออกคณมนต์
เจียง คุมิไตเป็น ปรกคิเตย อาพาช แห่ง กระ หม่อม ฉิน นี หนัก ลง ๆ
มิได้ คาย เอย พระ พุทธเจ้าข้า ๆ จึง มี พระพุทธ ภูิกถา ครี ว่า คุณรดีดัง
ท่าน จงอุกถำให้เจียง โสทร ลงดังคัม ซึ่ง โพรธมกํ ทั้ง ๗ ประการเกิด ตตา
คตจะเทศนาให้ฟัง ดักคเม โพรธมกํ พระโพรธมกํ ทั้ง ๗ ประการนี้
พระคตาคคเห็นแล้วด้วย พระองค์เอง ด้วย อาภาชอัน คัมมิไต พปริต ภาคตา
พระ สัตตะ โพรธมกํ นี้ พระคตาคคได้เจริญไว้ ให้มากอยู่ในพระปร
อันระดับตามแล้วเป็น ขรรมคต พระ สัตตะ โพรธมกํ นี้ มีคุณ วิมุติ วิเศษยิ่ง
นัก แต่จะ อย่าง ๆ ต่าง ๆ กัน ถ้าผู้ ไต่เจริญไว้ ให้มากในชั้น ตาม
แล้ว ก็ อาจจะทำให้ผู้ นั้น ครีดี รุ ซึ่ง พระ จตุราริย สัจ ขรรม อาจจะให้
ผู้ นั้น ยกตน ออก จากคณหา กตเม สัตตะ แด โพรธมกํ ๗ ประการนั้น
คือ อัน ไต่บัง ครีดี ปุณา ด้วย พระ องค์ แล้ว จึง ครีดี วิดีชรรนาคด้วย
พระ องค์ เด่า ว่า โพรธมกํ ทั้ง ๗ ประการ นั้น ก็ สัตตะ คัม โพรธมกํ
ประการ ๑ ขรรมวิจยคัม โพรธมกํ ประการ ๑ วิริยคัม โพรธมกํ ๑ บิ
คิตคัม โพรธมกํ ๑ บัดธกคิตคัม โพรธมกํ ๑ สมารคิตคัม โพรธมกํ ๑ อุนเขขา
คัม โพรธมกํ ๑ เป็น ๗ ประการ ด้วยกัน ๆ สัตตะ คัม โพรธมกํ ขึ้น
เปรียบ ประ หนึ่ง ว่าจักร แก้ว แห่ง ส้ม เต่า ขรรม จักร พัตตราธิราชเจ้า
ขรรม คตว่า จักร รัตน นั้น มีอุทชา สักตา นุภาพ มาก กำจัดเสีย
ได้ ซึ่งอุทรนาร ฆ่าคัก สัตตะ ทั้งปวง ให้ห่างไกล ขรรม จักร กำ ขรรม จักร

มี พระหฤทัยประสงค์ จะเสด็จไปในถาน ที่ใด ๆ จักรวรรดินั้นก็พา
 เหาะไปโดย นพภาคัย ประเทศใด โดยตั้งพระหฤทัยประสงค์ เหล่าดวงตา
 ขำกุด ดออง กุดพระบาท ราชบริษัท ที่ปอง บรรดาที่ แวด ด้อม บรม
 จักรอยู่โดย รอบ มีปริมนทลไกลได้ ๓๖ โยชน์นั้น ก็ ย่อม ดอยไปสิ้น
 ด้วยกัน ด้วย อานุภาพ แห่ง จักร วรรดิน ๆ มีคุณวิเศษ ฉ้น ไท พระ
 ๑๑ สัม โพรตงค์ ก็มีคุณ ฉ้น นั้น ๑ แดจรมวิจย สัม โพรตงค์ ที่ ๑ ของ นั้น
 ก็มีคุณคจกชสารแก้ว แห่ง บรมจักร ธรรมดาว่า ช้าง แก้ว นั้น มีกำลัง
 ๑๒ ของใจ รวด เร็ว ยิ่งนัก ถ้า บรมจักร มีพระ ภาระมด ประสงค์ จะ ไปเที่ยว
 ๑๓ ประ พาศเล่น ชอบ จักระวาท แดเสด็จ ขึ้น ๑๒ ถึง พระที่นั่งจราชาร หัง
 ๑๔ สันทร วรรดินแก้ว แดเสด็จไปแต่ เพลาเช้าไปเที่ยว ให้รอบ ชอบ จักระ
 ๑๕ วาท แก้ว แดจะเสด็จ ถลับ มาให้ทัน เวตาเสวย พระ ภาระ ยหาร เข้า ก็
 ๑๖ อาจ จะ ถลับ มาให้ทัน เวตา นั้นได้ ช้าง แก้ว มีคุณวิ เศษ ด้วย กำลัง อันใจ
 ๑๗ ฉ้น ไท พระ ธรรมวิจย สัม โพรตงค์ ก็มีคุณวิ เศษ ฉ้น นั้น ๑ แดพระ
 ๑๘ วิจย สัม โพรตงค์ ที่ ๓ นั้น มีคุณ ตั้ง มา แก้ว อัน อิทชฤทธิ์ รวด เร็ว ของ
 ๑๙ ใจยิ่ง นัก ธรรมดาว่า มา แก้ว นั้น ย่อม มีกำลัง อันใจ ถ้า บรมจักรจะ
 ๒๐ เสด็จไปแต่ณะ เพลาเช้า เที่ยวไปให้รอบ ชอบ กว แพง จักระวาท แก้ว แด
 ๒๑ จะเสด็จ ถลับ มาให้ทัน เพลาเช้าก็อาจ มาได้ มา แก้ว มีคุณวิเศษ ฉ้น ไท
 ๒๒ พระ วิจย สัม โพรตงค์ ที่ มีคุณ วิเศษ ฉ้น นั้น ๑ แด พระ บัด สัม โพรตงค์
 ๒๓ ที่ ๔ นั้น มีคุณ ปาน ประ หนึ่ง ว่า แก้ว มณ โสคติ แห่ง บรมจักร ธรรมดา
 ๒๔ ว่า แก้ว มณ โสคติ นั้น ย่อม มีรัศมี รุ่ง ไรจ โสคณาการ ต่อ้ง ต่อ้ง กระ

จ้าง แฉง ยิง นัก ถ้า บุคคล เขาได้ปลายไม้ แฉง ชน มีคน ทงปวง
 ก็ อัมพร ขาน หาย เพศ ราตรี มีด สัก เจ้า มีด ก็ จะ สว่าง ตั้ง ถวาง วัน
 แก้ว มณ โสคติ นั้น ถ้า จะ เขา มา สู่ สวรรค์ ใด ใด ๆ ก็ อาจ จะ เห็น ส้ม
 คุดตั้ง ความ ปราถนา สัก แท้แท้ นี้ ก็ จะ สู่ ใด ๆ ก็ อาจ เห็น ส้ม
 นั้น ๆ ด้วย อานภพ แก้ว มณ โสคติ แก้ว มณ โสคติ มี คุณ ฌมี ไค
 พระ บัณฑิต โสณงค์ ก็ มี อู่ ประ มัย ตั้ง นั้น ๆ แต่ พระ บัณฑิต โสณงค์
 ที่ ๕ นั้น มี คุณ สุนาง แก้ว มา แก้อศร กร ทวป ขรรคมา ว่า นาง แก้ว
 นั้น บ่ อม มี กจ ที่ จะ บั้น ทเว เตี้ย ซึ่ง พระ ภาระ มต ต้น ตาน แห่ง บรมจักร
 อัน ภาระ วณ ภาระ วาย มี ให้ ภาระ วณ ภาระ วาย บัง เกิด ใน กาย แฉง ิศร แห่ง
 ส้ม เต้ง บรมจักร นั้น นาง แก้ว มี คุณ ฌมี ฌมี ไค พระ บัณฑิต โสณงค์
 ก็ มี คุณ อู่ ประ มัย ฌมี นั้น ๆ แต่ พระ สมาธิ ส้ม โสณงค์ นั้น ตั้ง กฤท บัค
 แก้ว อัน ภาระ ทำให้ สำ เร็จ พระ หฤทัย แห่ง ส้ม เต้ง บรมจักร ถ้า บรมจักร
 มี พระ หฤทัย ประ สดงค์ ด้วย ทรัพย์ ขณะ ไค กฤท บัค แก้ว ก็ นำ มา ถวาย
 ไค ใน ขณะ นี้ ที่ ที่ ต้อง พระ ราช ประ สดงค์ ถึง จะ ไป ใน ประ เทง ทำ
 กลาง งาม นำ ฌมี ถ้า บรมจักร มี พระ ภัย ปราถนา พระ ราช ทรัพย์ แก้ว
 กฤท บัค แก้ว ก็ ยิน มี อ ง ไป ใน คง คา ชุม ทรัพย์ ก็ ผุส ชนมว ตั้ง มี อ แห่ง
 ชุม กลัง แก้ว ๆ จะ ต้อง การ ทรัพย์ สัก เท่า ไค ๆ ก็ ได้ ตั้ง ความ
 ปราถนา กฤท บัค แก้ว มี คุณ ฌมี ฌมี ไค พระ สมาธิ ส้ม โสณงค์
 ก็ มี คุณ ฌมี อู่ ประ มัย ฌมี นั้น ๆ แต่ พระ อู่ เบก ชา ส้ม โสณงค์ นั้น มี
 คุณ เปรียบ ดัง ปริ นาย ก แก้ว ขรรคมา ว่า ปริ นาย ก รัตน คือ ชุม พด แก้ว

นั้น ย่อมเอาใจได้ในราชกิจน้อยใหญ่ ทั้งปวง จะให้เป็น ชูระ แก่
 สัมเด็จพระจักร นั้น ห้ามได้ ปริณายก แก้ว มีคุณอันใด พระอุเบกขา
 สัมโพชฌงค์ ก็มีคุณอุประ มัยอันนั้น ๑ บัดนี้ จะแก้ ไขในโพชฌงค์
 บทต้น คือ พระ สติ สัมโพชฌงค์ นั้น ก่อน สติ สัมโพชฌงค์ นั้น ได้แก่ สติ
 เจตสิก ๑ นี้ แด่ ท่าน เรียก ว่า สติ สัมโพชฌงค์ ในที่นี้ ท่าน ประสงค์
 เอา สติ ที่ รุกก ถึง พระ ไคร อักขณ ทั้ง ๓ มี อนิจจลักษณะ เป็น อาทิ
 สติ ที่ รุกก ถึง พระ ไคร อักขณ มี อนิจจลักษณะ เป็น ต้น นั้น เมื่อ กล่าว
 หาญกว่า ปัญญา แด่ ความ พียร กว่า บัณฑิต บัณฑิต สติ กล่าว หาญกว่า สมาริ
 แด่ อุเบกขา เป็น องค์ ให้ ตรัสรู้ พระ จตุราริย สัจ ก็ ไท่ นาม ชื่อ ว่า
 สติ สัมโพชฌงค์ ในกาล นั้น สติ สอง อักขร เท่านั้น ถ้า จะ แก้ ไข
 โดย วิชเห นั้น วิชเห เป็น ๓ นัย ปถมนัย นั้น ว่า สมันติ เขตายาติ
 สติ แปล ตาม อรรถวิคเห นั้น ว่า สัมปยุตต ชัมมา อัน ว่า
 สัมปยุตต ชรวมทั้ง หดาย สมันติ ย่อม ระฤก รูปาติ อารมมณ ซึ่ง
 อารมมณ มี รูป เป็น ต้น เขตาย ชัมมชาตียา ด้วย ชรวมชาติ นั้น
 อิติคตมา เหตุตั้ง นั้น ถ้า ชัมมชาติ อัน ว่า ชรวมชาติ นั้น สติ
 ชื่อ ว่า สติ ชัมมชาติ อัน ว่า ชรวมชาติ สติ เป็นเหตุ รุกก ซึ่ง อารมมณ
 มี รูป เป็น ต้น แห่ง สัมปยุตตชรวมทั้ง หดาย อธิบาย ว่า จิตรแเดเจตสิก
 บรรดา ที่ เกิด พร้อม ด้วย สติ นั้น ย่อม มี สติ เป็น บัจฉิ แด้ว จึง รุกก
 ซึ่ง อารมมณ ทั้ง ปวงได้ ถ้า ไม่ มี สติ เป็น เหตุ เป็น บัจฉิ แด้ว สัมปยุต
 ชรวมทั้ง ปวง ก็มี อาร รุกก ซึ่ง อารมมณ ทั้ง ปวงได้ สติ นั้น ถ้า จะ วิคเห

เป็น ทศิณณีนันว่า สยั สรคตติ สติ, แปลว่า ยา ชัมมชาติ
 อันว่า ชรรวมชาติโค สรติ รุกกบัติน รูปาทิชาวมมณั ซึ่งฮารมณั
 มีรูปเปนนัน สยั ค้วยตนเอง อิติ เหตุคังนั้น ส่าชัมมชาติ อันว่า
 ชรรวมชาติ นั้น สติ ชื่อว่า สติ ชัมมชาติ อันว่าชรรวมชาติ สติรูกก
 บัตินซึ่ง ฮารมณั มีรูปเปนนัน ค้วยตนเอง อธิบายว่า สตินันใช้จะเป็น
 แต่เหตุ แลบัจจยั ให้ จิตร แลเจตติกบรรตาทิ เกิดพร้อมค้วย คนรูกก
 ซึ่ง ฮารมณั อย่างเดียว เท่านั้น ก็หาไม่ ถึง คิวสติเองก็ยอม รูกกฮารมณั
 ทั้งปวง ค้วยกัน ณะติเปนนใหญ่ในที่ รูกก รูกก ค้วยคนแล้ว ก็ให้
 จิตร แลเจตติก ทั้งปวง รูกกค้วยกัน นัยหนึ่ง อธิบายว่า เจเกาะเอาแต่
 กิริยา ที่ รูกกแล้ว แลให้สำเวจการ อัน เปนกศณัน ชื่อว่า สติ ถึง ยังไม่สำเวจ
 การ เปนกศณัน ก็ดี แต่พอ รูกกขึ้นมาแล้ว ก็ จิตได้ ชื่อว่า มีสติ ถ้าจะว่า
 โดยลักษณะ สตินัน มีลักษณะ สอง ประการ คือ อปตนาปนลักษณะประการ ๑
 บัคคณหณลักษณะ ประการ ๑ อปตนาปน ลักษณะนี้ว่ามีลักษณะ อัน มีได้ ดัน
 อธิบายว่า เมื่อ สติมีแล้ว ก็ เปนเหตุ ที่จะกำหนด กคหมาย ซึ่งฮารมณั
 เปน ที่ รูกกซึ่ง ฮารมณั มีครุจรรณาตุจดัง บรุษ นายคตัง อัน รัชชา
 ซึ่ง พระราชทพพิย แห่ง พระมหา กระทบิยั ชรรวมควว่า นายคตัง นั้น ย่อม
 กำหนด กคหมายไว้ว่า ราชทพพิยดังนั้น เท่านั้น ๆ ดังนี้เท่านั้น ๆ เมื่อ พระ
 มหากระทบิยั ครวัธคาม นายคตังก็ กราบทูล โดย นัย ที่คน กำหนดกคหมายไว้
 เดี่ยบกา อันนี้แลมี ครุจรรณาณันโค สตินัน เมื่อ บังเกิดมีใน ดันคาน แห่ง

โยสวาทจตุรบุตฺร แด้ว ก็ข้อมให้ โยสวาทจตุรบุตฺร กำหนด กตทหมาย ซึ่ง
 ธรรมแปน กุศลแปน คั้น ว่าพระ ๘ คัมภีร์ฐาน ๔ คัมภีร์ปาน ๔ อธิกนิบาท ๔
 อินทริย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อัญญังคิกมรรค ๘ พระจตุราริยัตถ์ ๔
 สัมมา ๔๐ วิบัติสัญญาณ ๑๐ พระนอโลกคตธรรม ๘ นี้อุป
 รมัยคัง มายคตัง อัน กำหนดกตทหมาย ซึ่ง พระราชทรัพย์ นั้น แด้วคักทณ
 ตักกณะ นั้น ว่ามี ตักกณะ อันยคยของ อธิบายว่า เมตตังคัม แด้ว พระ
 โยสวาท เจ้า กิ ยคยของ ซึ่ง กุศล ธรรม ทั้งปวง ก็อ เขา ซึ่งธรรม ทั้งปวงอัน
 แปน กุศล แด้วเวณเตย ซึ่ง อกุศล ธรรม ทั้งปวง จะมี ครอบนา ฉน ไค
 ปรีนายกทคนตักโกธ นี้ ครอบนาคจกัฏ ปรีนายกแก้วแห่งตัมเตจบรมจักร
 อัน ตัมเตจระห์ แก้วทุกคต ที่มีอุปการ นั้น ธรรมคาวว่า ปรีนายก แก้วนั้น ข้อม
 กอบควย วิจารณ์ ปัญญา ถ้าพิจารณาเห็นว่า ผู้ ไค แปน ผู้มี อุปการแก่
 ตัมเตจ บรมจักร ก็ให้ บุคคต ผู้ นั้น เขาไป สู้ที่เผ่า ถ้าเห็น ผู้ ไค มีไค แปน
 ผู้ อุปการ แด้ว ก็ข้อม ห้ามปราม เตยมีให้เขาไป สู้ที่เผ่าทั้ง ตัมเตจ บรมจักร
 ปรีนายก แก้ว ของกัน เตย ซึ่ง คนซัว ตังเตจระห์ เขาแค่ คนคี่ ห้ามเตยซึ่ง
 บุคคต อันหาคุณ มีไค ตังเตจระห์ แค่คน ที่มีคุณ ฉน ไค กัด ตัก นี้ เมอ มี
 ใน ฉนคาน แห่ง พระ โยสวาท เจ้า แด้ว ก็ให้พระ โยสวาทเจ้า
 ก็อ เขา ซึ่งธรรม อัน แปนกุศล ๘ เตย ซึ่งธรรม อัน แปนบาปชยามซัว ยคยของ
 ซึ่ง ตัง อัน แปนบุญ แปนผล แปน ประ โยสนัน มี อุปรมัย คังปรีนายก แก้ว อัน
 ตังเตจระห์ เขาแค่บุคคต ก็แปน ผู้ อุปการะนั้น ว่ามา ค้วย ตักกณะ ตองประการ
 ก็อ อุปถาปนตักกณะ แด้วคักทณตักกณะ นี้แปน บุพพณัย ถ้า จะว่า

โดย อปรณีย์ นั้น ยังลักษณะ ๒ ประการ อีก ดังนี้ อุกเท
 ตาพวย มีกิริยาอันกระทำให้หนักหน่วง จะให้ อารมณ์ นั้น เมาเหม็น
 ตึง เบียดอก หน้าดำ อันลอย อยู่ใน ท่า นานนี้ ห้ามได้ ให้ อารมณ์ ตึง อยู่ มัน มี
 ให้ ห้วนใจ ปาดาวณวิย คุจ แผ่นศิลา อันใหญ่ มิได้ ห้วนใจ คุ้ม
 กำถัง วม อสมัน โม สรธา ถ้าจะ ว่า โดย กิจ สติ นี้ มี กิจ มิได้ หลงไหล
 ฝนเพื่อน โน อารมณ์ ทั้งปวง เมื่อ สติ มีแล้ว พระ โยคา อจรเจ้า กัมได้
 ดิม ซึ่ง พระพุทฺธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ทั้งปวง เหตุนี้ สติ
 นั้น ท่าน จึง ยก ออกเป็น สติบัญญัติ ถึง ๔ ประการ จัด ออกไป เป็น
 ธนุ สติ ถึง ๑๐ ประการ คือ พุทฺธานุ สติ ๑ ธรรมมานุ สติ ๑
 สังฆมานุ สติ ๑ ศีลมานุ สติ ๑ จาคมานุ สติ ๑ เทวคานุ สติ ๑
 อปรมาณุ สติ ๑ มรณมานุ สติ ๑ กายคตาสติ ๑ อานาปาน สติ ๑
 เป็น ๑๐ ประการ คุ้มกัน พุทฺธานุ สติ นั้น คือ สติ รุก ถึง คุณ
 พระพุทฺธเจ้า เจริญ ภาวนา ใน ห้อง พระพุทฺธคุณ ห้อง ไต่ห้อง นี้ โดย
 พระบาท นั้น คั้นว่า อธิปิ โสภก วา อรหัง มามา สัมพุทฺ ไซ ดังนี้ แต่ ธรรม
 มานุ สติ นั้น คือ สติ รุก ถึง คุณพระธรรม เจริญ ภาวนา ใน ห้อง พระ
 ธรรมคุณ ว่า สัจจกขา โศภก วา อรหัง โม เป็นอาทิ สังฆมานุ สติ นั้น
 ก็ สติ อัน รุก ถึง พระสังฆคุณ แต่ เจริญ ภาวนา ใน ห้อง พระสังฆคุณ ว่า
 สุปฺปฏิบัน โนภก วา โศภก วา อรหัง โม เป็นอาทิ ศีลมานุ สติ นั้น คือ สติ อัน
 รุก ถึง ศีล ทศนรักษา คน รักษา ศีล อัน ไต่ ก็ รุก ถึง ศีล อัน นั้น รุก เอา ศีล

ที่คนรักษาเป็นอารมณ์ แดกระทำบิภกรรมภาวนานั้น ได้ชื่อว่ากัณฺฐัตถิ
 แดจากานุสฺสิตินั้น คือ รุกฺกตังผลทาง ที่ตนให้ คนใด ให้ทาน ถึงใด
 เอาทานตั้งนั้น เป็น อารมณฺ์ แดกระทำ ภาวนานั้น ได้ชื่อว่าจากานุสฺสิติ
 แดทเวทธานุสฺสิตินั้น ก็คือ ตติ รุกฺกตัง ทเวตฺตา เอเวทเวตฺตา เป็น อารมณฺ์
 เอเวเยียงอย่าง ทเวตฺตา ที่อุดำห์กระทำกรุกฺกต แด้ว แดกระทำบิภกรรมภาวนา
 นั้น ได้ชื่อว่าทเวตฺตา นุสฺสิติ อุปฺปมา นุสฺสิตินั้น ก็คือ ตติ รุกฺกตังพระนิพพาน
 เอเวพระนิพพาน เป็น อารมณฺ์ แด้ว แดกระทำ บิภกรรมภาวนานั้น ได้ชื่อว่า
 อุปฺปมา นุสฺสิติ มรณานุสฺสิตินั้น คือ รุกฺกตัง ความตายเป็น อารมณฺ์ แด้ว
 แดกระทำบิภกรรมภาวนานั้น ได้ชื่อว่ามรณานุสฺสิติ กายคตาสฺสิตินั้น ก็คือ
 ตติ รุกฺกตัง อวทว ในกาย มีเกษมเป็นชาติ มีมัตตุงกั เป็น ปรีโยถาน เอเว
 อาการอนฺใด อนฺหนึ่ง ในกายเป็น อารมณฺ์ แด้ว แดกระทำ ภาวนานั้น ได้ชื่อว่า
 กายคตาสฺสิติ แด อาณาปานตฺติ นั้น ก็คือ ตติ รุกฺกตัง ชักฺสวตฺระบัคฺสวตฺระ
 เขาตม ชักฺสวตฺระบัคฺสวตฺระ เป็น อารมณฺ์ แด้ว แดกระทำ บิภกรรมภาวนา นั้น
 ได้ชื่อว่า อาณาปานตฺติ ตติ ดวงเคี้ยว แยก ออกไป เป็นอนุสฺสิติ ถึง ๑๐
 ประการ ศฺชพรณฺา มาฉนฺ์ ตติเจตตฺถินฺ์ เมื่อจกฺเป็น อินทริยฺ์ นั้น จกฺ
 เป็น ตติอินทริยฺ์ เมื่อจกฺเป็น พละนั้น จกฺเป็นตติ พละ เมื่อจกฺเป็น อัญฺจ
 กิภมรฺก นั้น จกฺ เป็น ตมฺมาตฺติ ก็ จะว่า โดยปัจจุบัฏฐาน แห่ง ตตินั้นว่า
 อวทกฺ ฐนฺปัจจุบัฏฐานา ตติ นั้น มีกริยาอิน ธิรักษาไว้ ซึ่ง ทวาร ทั้ง ๖
 เป็นผล อธิบายว่า ตติ นั้น เมื่อเกิด เป็น หตมายคฺรัง หตมายศฺรา แด้าหาญ
 อยู่ไม่ ถนฺคาน แด้ว ก็ จะรักษาไว้ ซึ่ง ทวาร ทั้ง ๖ ก็คือ จกฺษุทวาร โสคทวาร

ขวานทวาร ชิงหาทวาร กายทวาร มโนทวาร มีให้ ออกสู่ศรธรรมทั้งปวง
 เข้ามาใน ทวาร อันใด อันหนึ่งได้ จะมีกรรมอันใด โทวารใดด้วย มี
 กรรม ๓๖ นาย พระทวาร อันรักษาไว้ ซึ่ง พระทวาร ธรรมคาว
 นายพระทวาร นั้น ย่อม คอยระวัง คุ้มครอง ทั้งปวง อันสัญญาจะไม่มา ถ้าเห็นใคร
 ผิด ประหตาด แล้ว นาย ประตู ก็ห้ามไว้ มีให้เข้าไป ณะภายใน ฉันทใด ก็ดี
 ดุตินี้ เมื่อ บังเกิด ถัดหาญ อยู่ใน สันตคาม แล้ว ก็รักษาไว้ ซึ่ง ทวารทั้ง ๖
 มีให้ ออกสู่ศรเข้ามาใน ทวาร ทั้ง ๖ นั้นได้ อุประมัยคังนายพระทวารอันเห็นคน
 ผิด ประหตาด แต่ ห้ามเสีย มีให้เข้าไป ณะภายใน นั้น ๆ ถ้าจะว่าโดย
 ปทัชชฐาน ก็คือเหตุ อันใด ที่ จะเกิด แห่ง ดุติ นั้น ว่า ก็ปทัชชฐานา
 ดุติ มีอัน กระทำ สันตคาม ให้ยิ่งหยุด เป็น อาสันตคาม ก็คือเมื่อใด ที่ จะบังเกิด
 แห่ง ดุติ นั้น สันตคาม ฝ่าย จะ แน่นอม หนักหน่วง ลง ๆ แต่ ดุติ เจตติกนี้
 เกิด ทั่วไปใน โลก วจิตร ทั้งปวง อัน เป็น กามฉนฺน รูปฉนฺน อรูปฉนฺน
 โลก วจิตร ๒๔ ดวง นั้น ก็ดี อรูปฉนฺน ๑๒ ดวง นั้น ก็ดี โด
 กุฉนฺน ๘ ดวง นั้น ก็ดี ย่อม ถึง ซึ่ง สภาวะ เป็น เขตูปปาทนิโรธ เกิด
 พรหมคัมภีร์ คัมภีร์ ด้วย ดุติ สันตคาม ของ บุคคลผู้ ใด มิได้ ปราศจาก ดุติ แล้ว
 ผู้นั้น ก็ได้ ชื่อ ว่า มิได้ ประมาท เป็นคุณอันใหญ่ หดวง บึงนักหนา สัมคฺ
 พระพุทธเจ้า ตรัส พระธรรมเทศนา ว่า อัมปมา โท อนคัมภีร์มา โท
 มัจจุ โนปทํ อัมปมา คานมิยนิติ เปนคตตายถามตา คังนี้ เนื้อความว่า
 สภาวะมิได้ ประมาท กล่าว คือ มิได้ ปราศจาก ดุติ นั้น เป็นอุบาย ที่จะ ให
 ได้ ซึ่ง พระนิพพาน สภาวะประมาท นั้น เป็น หนทางแห่ง พระยามัจจุราช

บุคคล อัน ประกอบ ด้วยดี มีได้ ประมาณ นั้น เปรียบ ดังว่า มีได้ คายเดช
 ก็ว่าได้ บุคคล อันประกอบ ด้วย ประมาณ นั้น ถึง จะมีชีวิต อยู่ก็เปรียบ
 ดังว่าตายแล้ว บุคคลอันมีได้ประมาณนั้น ถึงจะตายแล้วก็มีได้ ชื่อว่าตาย
 ได้ ชื่อว่า มีชีวิต อยู่ มีชีวิต อยู่ นั้น เพราะคุณ ที่มีได้ ประมาณ ลักษณะ
 ที่มีได้ ประมาณ ถ้าว ก็ มีได้ ปราศจาก ดีนั้น เป็น มูล แห่ง กุศล กรรม
 ทั้งปวง กุศล กรรมดีใด ๆ จะใหญ่ หลวงกว่า อปมาทกรรมนั้น ห้ามได้
 อปมาท กรรมนี้คือ มีดีนั้น ใหญ่ หลวง ถ้าได้ ก็ว่ากุศล กรรมทั้งปวง
 เปรียบ ดังรอยเท้า แห่ง ครุฑาร อันใหญ่ หลวง กว่า รอยเท้า ดีตัว ทั้งปวง
 บรรดาดีตัว ทั้งปวง เทียบ ดังจระ อยู่ ใน ปถพีมณฑล แผ่นดิน นั้น ดีตัว จำ
 พวกใด จำพวกหนึ่ง จะมี รอยเท้า อันใหญ่ เท้า รอยเท้า แห่ง ครุฑารห้ามได้
 รอยเท้าแห่งครุฑารใหญ่ กว่า รอยเท้าดีตัว ทั้งปวง อันใด ก็ดี อปมาทกรรม
 คือ มีดีนั้น ก็ใหญ่ กว่ากุศลกรรมทั้งปวง มีอุปมาดังนั้น แท้จริงรอยเท้า
 ดีตัว ทั้งปวง นั้น จะปรากฏว่า ถ้าเกิด เหมือน รอยเท้า แห่งครุฑารห้ามได้
 รอยเท้า ทั้งปวงนั้น ถึง ซึ่ง ประชุม ลง ใน รอยเท้า แห่ง ครุฑาร นั้น ดีด้วยกัน
 อันใดก็ดี พระ อปมาท กรรมคือมีดีนั้น ก็ถึงซึ่ง เป็น ที่ ประชุม ลง แห่งกุศล
 กรรมทั้งปวง มีอุปมาดังนั้น ๆ อปมาท กรรมนี้ เป็นรากแก้วแห่ง มูล
 แห่งกุศลกรรม ทั้ง ปวง ถึงพระ พุทธวจนะอัน เป็น พระ ไตรยปิฎก ที่ พระ
 มหา กรุณา ตรัส เทศนาไว้ นั้น ก็ย่อมไหล ลง อยู่ อปมาท กรรม นี้ ตั้งแต่บัด

บุคคลอันอื่น คือใน อัมภมาท-ธรรม รักษาสติไว้ มิให้สั่นควน ปรากฏ
 สตินั้น ได้ ชื่อว่ากระทำคนให้มีที่ กำหนดว่าถึงเพียงนั้น ๆ จะได้
 พันทุกซ์ อันคนหาสติมิได้นั้น จะมีกำหนดที่จะ พันทุกซ์นั้น หามิได้
 อาไศรยว่าคนหาสติมิได้เป็น คนประมาทนั้น ถ้าอยู่ใน อารามาก็มิได้
 คำวิหที่ จะบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา งดเว้นทั้ง พระสังฆกรรม
 เทศนา แต่โดยนัยมากว่า ขณะจิตหนึ่ง อันจะ รุกถึงที่จะบำเพ็ญ
 ทาน รักษา ศีล เจริญ ภาวนา งดเว้น พระสังฆกรรม เทศนานั้น อาไศรย
 ว่ามีสติ ถ้าหาสติมิได้แล้ว แต่ ขณะจิต อันหนึ่งก็มีได้ รุกถึง
 การ กุศล คนหาสติมิได้แล้ว ถึง จะ ทรง บรรพชา อยู่ในพระ ลำตนา
 ก็มีได้คำวิหที่ จะ กระ ทำซึ่ง การ อธิกร ปฏิบัติ ถ้า อภิฌาย แด อาจารย์
 มิได้คำวิหที่ จะ สัมมา ทาน ซึ่ง ขุด กุศล มิได้คำวิหที่ จะบำเพ็ญ กุศล
 ขะ วิปัสสนา ขะ โดยนัย มาตรฐานว่า ขณะจิต อันหนึ่ง คนหา สติ มิได้นั้น
 ถึง จะมีอายุ ยืน สัก พัน ปีก็ ยืน เสีย เบ้า ไม่เป็น ผลเป็น ประโยชน์ ไม่มี
 คุณ วิเศษ อันใด อันหนึ่ง คนหา สติ มิได้เป็น คนประมาทนั้น มีกรรม
 ดัง รูปหุ่น อันรู โทว เป็น เหตุด้วยสาย ยนต์อัน บุคคล รัก ธรรม ตว่ารูป
 หุ่น นั้น จะ โทว จะ ตึง ภายได้ ก็เพราะสาย ยนต์ จะ รู้จักที่ เป็น ผล เป็น
 ประโยชน์ คุณ แด โทษ บุญ แด นานิผล แดชอบ หามิได้ อันใดก็ตี คนหา
 สติมิได้ นี้ก็มีอุปมาดัง รูปหุ่น นั้น บุคคลที่มี สติ นั้น จะ เหมือน ด้วย คน
 ประมาท หามิได้ คนมี สติ นั้น ย่อม ยืน ตันต์ ที่จะ บำเพ็ญ ทาน รักษา ศีล เจริญ
 ภาวนา งดเว้น ทั้ง พระสังฆกรรม เทศนา ยนต์ แต่ ที่จะ ปฏิบัติ ถ้า อภิฌาย แด อาจารย์

ยินดีที่จะเข้ามาทาง ซึ่ง ขลุ่ยก วัดร ยินดีที่จะ ปฏิบัติ ตาม กถของ พระ
 ถัดมาถึงโต โท ชินัก ขัย ธรรม ๓๗ ประ การมี พระ ถัด บัญ ฐาน นั้น เป็น
 คั้น ขวนขวายที่จะยกตน ออกจาก วัฏสังสาร อย่างไม่มาก ธรรมคือมิได้
 ปราศจาก ถัด นั้น เป็นปัจจัย ที่จะ ให้ บำเพ็ญกุศล เป็น คั้น ว่า ให้ ท่าน ศุ
 พวรรณานา ๗ ถึง ธรรม นัก ปรารถน ที่ มี ศรัท ธา กถว่า ปรารถนา ซึ่ง พระ
 พุทธ ภูมิ ปัจเจก ภูมิ พุทธ บุตร พุทธ อนุ ปุสา ก ปรารถนา เป็น พุทธ
 มิตา พุทธ มารดา อัคร ถัด าว ก แด ถัด ติม หาด าว ก ประ กติ ถัด าว ก นั้น
 ถัด ย่อม มี อย่างไม่ มาก ธรรม คือ มิ ได้ ปราศ จาก ถัด นั้น เป็น คั้น เป็น ประ
 งาม จะ กระ ทำ ให้ แฉ้ง ซึ่ง มี กแต่ ผด ยก ตน ออกจาก วัฏ สัง สาร
 ก็ เพราะ อย่างไม่ มาก ธรรม คือ มี ถัด นี้ เป็น เดิม บุคคล ที่ มี ถัด นี้ มี ถัด นั้น ตาม มิ
 ได้ ปราศ จาก ถัด นั้น แม้ อยู่ ใน สรา วาศ จะ กระ ทำ อัน ใด ย่อม พิ จาร ณา คุ
 หน้า คุ หอง คุ ท้อง คุ ที่ ว่า กระ ทำ การ ถัด นี้ จะ เป็น ผด อย่าง นั้น จะ เป็น
 คุ อย่าง นั้น กระ ทำ การ อย่าง นี้ จะ มี โทษ อย่าง นี้ ๆ พิ เศระ ห์ เห็น
 ว่า คุ มิ มี โทษ แด วั จึง กระ ทำ เห็น ว่า มิ คุ มี โทษ แด วั ก็ หลีก ใต ยง ใต ย
 ไม่ กระ ทำ จะ กระ ทำ การ งาน แด วั ย่อม พิ นิ จ พิ เศระ ห์ ถัด ถัด ถัด ถัด ถัด ถัด ถัด ถัด
 หนา จะมี คุ รุ ณา ถัด ใด เวช ไร วั ย มี คุ ประ มัย ด้ ัง ๗ พก ษ์ อัน จะ รักษ ာ
 ไร คุ ธรรม ๓ ว่า แพ ษย์ ผู้ รักษ า ไร คุ นั้น ย่อม พิ จาร ณา คุ ซึ่ง ไร คุ นี้ ทาน ให้
 รั คุ ก ก่า เนต ไร คุ ว่า ไร คุ อย่าง นี้ เกิด เพื่อ เต็ม หะ ไร คุ อย่าง นี้ เกิด เพื่อ คุ
 ไร คุ อย่าง นี้ เกิด เพื่อ ดม ไร คุ อย่าง นี้ ชอบ ยา ใเยน ไร คุ อย่าง นี้ ชอบ
 ยา อย่าง กถา ไร คุ อย่าง นี้ ชอบ ว่าง ยา ประ คุ ก่อน จึง จะ รักษ า ได้

แพทย์ผู้รักษาโรคพิจารณาเห็น แก่นแก้ว แก้วใส แก้วแก้ว จึง ประกอบยา
 ความโรค อันนี้แต่มีฉันทิ คนมีสติ นั้น ถ้าจะทำการ อันใด ก็ย่อม
 พิจารณา ดู ถ้วน ถี่ มีอยู่ประมัย คัง นั้น ๆ คนมีสติ นั้น ย่อม ดำ รวบรวม ซึ่ง ภายแฉ
 วาจา ดำ รวบรวมไว้ ซึ่ง จิตร์ มิได้ กระ ทำกรรม อัน เปน ทุจริติต จาก
 ทลั กุศล กรรม บล ย่อม เตียง ซึพ โดยชอบยศชอบ ขรรม ปราศ จาก โททก
 มารยา กสิ โครรักษา ย่อม กระ ทำ นา รักษา ส่วน เตียง ซึพ วิต จะ คำชาย
 เต่าก็ คำชวย โดยชอบยศชอบ ขรรม คำชายแต่ โดย ดักย์ โดย ซื่อ คนมีสติ นั้น
 ย่อม เตียง ซึพ วิต เปน ทุจริต ถ้า ทรง มรรพชา เต่า ก็ ย่อม ละ ย่อม เจน เตียง ซึ่ง
 เวช กรรม แด ทุก กรรม มิได้ เปน หมอตุ หมอ ยา หมอ นวด มิได้ เปน
 คน ใช้ ด้อย กระ ทำการ แด เติน ชาว อาร แห่ง ศฤหัยฐึ เตียง ซึพ วิต ด้วย ภิกษา
 จาร วัตร คัง สติไว้ เปน เบอง หน้า ก็ เปน ที่ บัง เกิด ศรัท ชา เตียม ใต้ เปน
 ที่ โหว ที่ บงชา เปน ที่ นับ ถือ เปน ที่ สรร เตริญ เขิน ขอ แห่ง เทพา
 มนุษย์ ทั้ง หลาย ทุก ถ้วน หน้า ด้วย รักษา สติไว้ เปน ต้น เปน ประ ชาณ
 สติ นั้น ถึง มาก ว่า จะ บัง เกิด กรอบง่า ศรัท ชา แด บัญญา วิริย แด สมาริ กสิ
 ที่ จะ เปน โทษ ซึ่ง ใด สิ่ง หนึ่ง หา มิได้ ยิ่ง ถลา ก็ ยิ่ง มีคุณ มาก จะ
 เหมือน ศรัท ชา แด บัญญา วิริย แด สมาริ นั้น หา มิได้ อัน บัญญา แด ศรัท ชา
 วิริย แด สมาริ ทั้ง ๔ นี้ ถ้า ถลา หาญ เรียว แรง ถว่า ถัน แด
 ก็ เปน โทษ แก่ คน ศรัท ชา ถลา มัก เชื้อ คำคน บัญญา ถลา มัก เห็น
 นิศ เปน เกราญ ยมี ฐึ ความ เพียร ถลา นัก มัก ให้ จิตร์ พุง ข่าน สมาริ
 ถลา นัก มัก ให้ เกยจ ให้ ทราน สุด แต่ แต่ ว่า ถลา ถว่า ถัน นัก แด ถ ก็ มัก เปน

โทษศุภพรวณามาฉัน อัน ศรัท ขา แด บัญญา วิริย แด ส มา ชี นั้น
 พระ โย ศาวจร เจ้า ฟัง กระทำให้ เต็ม อ เปน อัน ตี อย่า ให้ ยิ่ง ให้ หย อ น กว่า กั น
 แต่ สติ นั้น ยิ่ง มี มาก ก็ ยิ่ง เปน คุณ ป การระ นั้น มาก สติ มี มาก แด จ ถึง
 ความ เพียร ถา จิคร จะ ฟัง ชาน สติ ก็ รักษา ใจ มิ ให้ ฟัง ชาน ได้ ศรัท
 ขา ถา มก ให้ เชื้อ ค้า คน สติ ก็ รักษา ใจ มิ ให้ เชื้อ ง่า ย ๆ บัญญา ถา จะ
 ให้ จิคร ชาน เปน เกรา ฎิย บั กษ์ สติ ก็ รักษา ใจ มิ ให้ เห็น ผิด เปน เกรา
 ฎิย บั กษ์ ส มา ชี ถา จะ ให้ จิคร นั้น เกย จ ความ สติ ก็ รักษา ใจ มิ ให้
 เกย จ ความ สติ นี้ มี คุณ มาก กว่า มาก ยิ่ง นั ก ด้วย ประ การ ฉั น
 ฟัง เข้า ใจ เปน ใจ ความ เกิด ว่า สติ อัน นี้ เกิด ถา บำ รุง รักษา อ ปถัม
 ภ นการ ให้ เห็น ฉั ง ใน พระ จตุ รวิ ย สัจ นั้น ได้ เชื้อ ว่า สติ สัม โพร
 ฌงค์ พระ สติ สัม โพร ฌงค์ นี้ จะ เจริญ เมื่อ ไค ก็ เจริญ ได้ ไม่ เตื่อ ก
 กาด แด ขณะ เหมือน โพร ฌงค์ ทั้ง ๒ โพร ฌงค์ ทั้ง ๒ นั้น มี กาด อัน คว
 จะ เจริญ คือ กาด เมื่อ จิคร หด หุ่ย อ หย อ น ท้อ ถอย ไน ที่ จะ บริกรรม
 ภาวณา นั้น คว จะ เจริญ ซึ่ง ขรรณ วิจย สัม โพร ฌงค์ แด วิริย สัม
 โพร ฌงค์ แด บั ตี สัม โพร ฌงค์ กาด เมื่อ จิคร ฟัง ชาน นั้น คว จะ เจริญ
 ซึ่ง มี สติ สัม โพร ฌงค์ แด ส มา ชี สัม โพร ฌงค์ แด อ เบก ขา สัม
 โพร ฌงค์ ทั้ง ๒ นั้น มี กาด อัน คว จะ เจริญ อยู่ ฉั น อัน พระ สติ
 สัม โพร ฌงค์ นี้ จะ ได้ เตื่อ ก กาด แด เพลา หามิ ได้ มี คุณ นั้น มาก เป็ รียบ
 ประ ศุ จ คัง ว่า เกิด อ น เจือ ทัว ไป ไน สุป พยั ญ ขณะ ทั้ง ปวง เหตุ ฉั น นั ก
 ปราชญ์ ทั้ง ปวง ท่าน ฉั ง ยิน คี ที่ จะ จำ เจริญ สติ สัม โพร ฌงค์ ๆ เปน มุ ต

แห่งโพชฌงค์ทั้ง ๖ โพชฌงค์ทั้ง ๖ จะตั้งอยู่ใต้ที่อาสาศรัยส์ติสัมโพช
 ฌงค์ เมื่อ สติสัมโพชฌงค์มีแล้ว เมื่อใด มัค แล ผลไตรย วิชาตมาบัติ
 ทั้ง ปวง ก็ จะ บัง เกิด มี ตำ เร็จ ม โน รธ ปราถนา เมื่อ มัค แล ผล
 ไตรย วิชาตมาบัติ แล อภิญญา มี ใน ดัน คาน แล้ว ก็ จะ บ่าย หน้า เข้า สู
 เมือง แก้ว คือ มหา อมต นคร นิพ พาน คับ เตี้ย ซึ่ง ชาติ ชาติ พยา ธิ แล
 มรณะ โศก เศร้า โศกา โดย ร่ำ ไร ให้ สิ้น คับ เตี้ย ไค ดัน ดัด แล้ว ก็ จะ ถึง
 เข กั้น ตะ บรม ศูร ตาม ตัน ติ ประ เณณ อริย นัก ปราชญ์ ทั้ง ปวง ที่ ถ่วง
 แล้ว แต่ หตัง นั้น ๑ แล คง มา ใน สติ สัมโพช ฌงค์ ตาม สติ แล บัญ ญา
 ก็ ยึด กาล ลง แต่ เพียง นี้ เหวง ก็ มี ค้วย ประ การ นี้ ๑ จบ สติ สัมโพช ฌงค์ ๑
 ชนม วิจย สัม โพช ฌงค์ ไค ไค สั ดับ มยา สัม มทัก ฆา ไค ภาว ไค พหุ ลัก ไค
 อภิญ ญา ย สัม โพ ฌาย นิพ พาน นาย สั วัค ติ ๑

บัดนี้ จะ แกะ ไข ใน ขรม วิจย สัม โพช ฌงค์ สิบ ค่อ ไป ดำ เนิน ความ ว่า
 ภค ภา สัม เต็จ พระ มหา กรุ ณา เมื่อ ครัด เทศ นา สติ สัมโพช
 ฌงค์ จบ ลง แล้ว เมื่อ จะ เทศ นา ขรม วิจย สัม โพช ฌงค์ จึง มี พระ พท ฐัก ภา
 ครัด ว่า กั ดับ คุ กณ กั ดับ ขรม วิจย สัม โพช ฌงค์ ที่ ๒ นี้ ๑
 พระ ศถา สก ติ เห็น ประ ภาณ แจ้ง ค้วย พระ องค์ เอง แล้ว พระ องค์ ไค จั
 เภิญ ใจ ให้ มาก อยู่ ใน พระ บวร ดัน คาน เมื่อ จำ เภิญ ใจ แล้ว ขรม วิจย
 สัม โพช ฌงค์ นั้น ก็ เปน บั จัย ให้ ไค วั สั วัค ติ ครั ฐ์ พระ ภา ฐ วั ย สั
 ยก ตน ออก พ้น จาก ตัน ภา แต่ ทว่า พระ ขรม วิจย สัม โพช ฌงค์ นี้ มี กาล

27/03/2565

อันควร จะพึงเจริญ ถ้าจิตร ย่อหย่อน หดหู่ ก็ชดชวย ในที่จะจำริญ
 กัมฐานภาวนาแต่ก ภาส โค ติ เปน ภาส อันเจริญ ซึ่ง ชรรมวิจย ตัม
 โพชฌงค์ ณะภาส เมื่อ นั้น อาศัยเหตุอันใด อาศัยว่า พระชรรม
 วิจย ตัม โพชฌงค์ นี้ เปน ที่ จะกระทำ ให้ นำ จิตร ฟุ้ง ง่าย เมื่อ จำริญ
 พระชรรมวิจย ตัม โพชฌงค์ แล้ว จิตร ที่ ชดชวย หดหู่ ก็ เฟื่องฟู ขึ้น เปน อัน
 เรื่อ พถัน จะ มี ครอบณา โฉน มี ครอบณา ตัง บุรุษ อัน จะ ก่อ ซึ่ง เฟื่อง อัน น้อย
 ชรรมคาว่า บุรุษ อัน จะ ก่อ ซึ่ง เฟื่อง อัน น้อย นั้น ตาม ได้ กวาท ทราย แต่ ผู้
 มา ต้ม ดง มี ใศเอา ฟืน ด้ก หย้า ด้ตมา ทั้ง ดง เอา ด้ โคมัย ที่ แห่ง ๆ
 นั้น ได้ เอา ฟืน ที่ แห่ง ๆ นั้น ได้ เบ้า ไป ๆ เฟื่อง ก็ คิด มาก ขึ้น ๆ
 ทุก ที่ ๆ อัน นี้ แต่ มี อัน ใด เฟื่อง อัน น้อย นั้น มี อุประมัย ตัง จิตร ที่ หดหู่
 เมื่อ พระ โยคาสจระเจ้า จำริญ ซึ่ง ชรรมวิจย ตัม โพชฌงค์ กระทำให้ จิตร
 ฟุ้ง นั้น มี อุประมัย ตัง บุรุษ อัน ก่อ เฟื่อง กระทำให้ รุ่ง รโรจ โสคนา การ ขึ้น
 ด้วย โคมัย แด ไม อัน แห่ง ๆ นั้น ๆ ชรรมวิจย ตัม โพชฌงค์ นั้น มี ไร
 ขึ้น ไร โถด ได้ แก้ว วัฒน บัญญา ถ้า จะ ว่า โดย อัถต วิคหะ นั้น ว่า ชัม เม
 วิจนาติ อุปปริกษติ ชัม วิจโย แปร ตาม วิคหะ ว่า โย สภาโว
 อัน ว่า สภาว อัน ใด วิจนาติ เมาะ อุปปริกษติ พิจารณา ชัม เม
 ซึ่ง ชรรม ทั้ง หตาย อิติ เมาะ คัสมา เหตุ คัง นั้น ได้ สภาโว
 อัน ว่า สภาว อัน นั้น ชัม วิจโย นาม ชื่อ ว่า ชัม วิจโย สภาโว
 อัน ว่า สภาว ชัม วิจโย พิจารณา ซึ่ง ชรรม ทั้ง หตาย แปร ตาม
 วิคหะ นี้ แล้ว จึง แล เป็น วิเสส ตาภี ออก ไป ให้ แจง ว่า ชัม วิจโย

อันว่าสภาพพิจารณาซึ่งกรรมทั้งหลาย วิบัตินาบัญญัติ คือ วิบัตินาบัญญัติ
 อันพิจารณาตั้งขารกรรมโดย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บัญญัติอันพิจารณาตั้ง
 ขารกรรมเป็นต้น ว่าอนิจจัง และ ได้ชื่อว่ากรรมวิชยะ ๆ นี้เป็นชื่อ
 แห่งวิบัตินาญาณ ๆ นี้กำลังว่าวิชยะแท้ ๆ นี้กำลังว่าบัตินา
 ชินสมาธิของเบกขา เป็นองค์ให้ครุฑรู้พระจตุรวิษัจแล้วเมื่อใด ก็ได้ชื่อ
 ว่ากรรมวิชยะสัมโพชฌนก์ในกาลเมื่อนั้น ๆ ขรรณวิชยะกต่างคือวิบัตินา
 ญาณนี้ ถ้าจะว่าโดยพิศดารมี ๑๐ ประการ คือ สัมมัตถญาณ
 ประการ ๑ อหุขยญาณ ๑ ภังคญาณ ๑ ภยญาณ ๑ ธาตุญาณ
 ๑ นิพพิทาญาณ ๑ มุญจิกุทายตาญาณ ๑ ปฏิจังขญาณ ๑ สังขาร
 เบกขาญาณ ๑ ตัจจนุโตมญาณ ๑ เป็น ๑๐ ประการด้วยกัน
 สัมมัตถญาณ นั้น ได้แก่บัญญัติอันพิจารณาตั้ง ขารกรรมโดย อนิจจัง
 ทุกขัง อนัตตา อหุขยญาณนั้นได้แก่บัญญัติอันพิจารณาซึ่งที่เกิดแต่ที่ดับ
 แห่งตั้งขารกรรมทั้งปวง ๆ จึงมีคำปลุณาว่า สิ่งอันใดเป็นที่เกิดแห่ง
 ตั้งขารกรรม ๆ วิบัตินาว่ากรรมทั้ง ๔ ประการ คือ อวิชาประการ
 ๑ คณหาประการ ๑ ภรรณประการ ๑ อาหารประการ ๑ กรรมทั้ง ๔
 ประการ นี้ เป็นที่เกิดแห่งตั้งขารกรรม อวิชานั้นได้แก่โมโห ๆ
 อันบัตินาบัญญัติพระโคตรลักษณะไว้ มีให้พิจารณาเห็น อนิจจัง ทุกขัง
 อนัตตา นั้นและได้ชื่อว่าอวิชา อวิชานี้ เป็นที่เกิดแห่งตั้งขารกรรม ประการ ๑
 คณหาเด่าก็เป็นที่เกิดแห่งตั้งขารกรรม คณหานั้นมี ๓ ประการ
 คือ กามคณหา กวคณหา วิภวคณหา เมื่อแยกออกไปโดยอารมณ์

แจกออกไปเป็นต้นหาภายใน แดงภายใน นอก แจกออกไปเป็น อคติอนาคต
 บัญชี เป็นต้นหาถึง ๑๐๘ ประการ ต้นหาทั้งหลายนี้ ก็เป็น ที่เกิด
 แห่งสังขารกรรมประการ ๑ กรรมเหล่านี้เป็น ที่เกิด แห่ง สังขารกรรมนี้
 ได้แก่ กุศลอกุศล กามาทวารกุศล ที่ตบแต่ง ให้เกิดในกามสักตสิภพ ๗
 คิอมนุษย์ ๑ อทวาร ๖ นั้น อีก รูปาทวารกุศล ที่ตบแต่ง ให้เกิดใน
 โลหิตัพพรหม ๖ ชั้นนี้ อีก อรูปาทวารกุศล ที่ตบแต่ง ให้เกิดใน
 อรูปพรหม ๔ ชั้นนี้ อีก บุคคล ที่ตบแต่ง ให้เกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ นี้
 ก็คือ ท่านเรียกว่า กรรมสี่ตัวด้วยกัน กรรมก็อกุศล อัน เปนพละงาม
 ตบแต่ง ให้เกิดในภพทั้ง ๓ นี้ ก็เป็น ที่เกิด แห่งสังขาร กรรม ๑
 อาหารเหล่านี้เป็น ที่เกิด แห่ง สังขาร อาหาร นี้ได้แก่ เจ้าน้ำโภชนาหาร
 ของ บริ โลกทั้งปวง เจ้าน้ำโภชนาหาร ของบริ โลก ทั้งปวง นี้ บ่อมทรง
 ไว้ ซึ่งรูปกาย ให้ รูปกาย นั้น จันทรียอยู่มี ให้บดให้พร่องได้ มีให้ดับ
 ให้สูญได้ ชีวิตอันทรย์เราท่าน ทั้งหลาย นี้ จะตั้งอยู่ได้ก็เพราะโภชนา
 หาร เหตุนี้ โภชนาหาร ของบริ โลก นั้น ท่าน จึงจัด เป็น ที่เกิด
 แห่งสังขาร กรรมประการ ๑ ประเด็นเข้าด้วยกันเป็น ๔ ประการ ก็คือ อวิชา
 แดต้นหากรรมแต่อาหารนี้ ถ้ามีอยู่ตราบใด สังขาร ก็จะมีเกิด อยู่
 ตราบนั้น กรรม ๔ ประการ นี้ถ้า หามีได้แล้ว สังขารก็ จะดับเหตุว่า
 สังขารจะเกิดได้ก็เพราะกรรม ๔ ประการ เมื่อ กรรม ๔ ประการ
 หามีได้แล้ว สังขาร จะตั้งอยู่กระไรได้ จะดับ จะสูญสิ้น สุดไปด้วยกัน
 เป็นเพียง ๓๓ บัญญาอันพิจารณา ซึ่ง ที่เกิด แต่ ที่ดับ แห่ง สังขาร ๓๓

พรตนามานี้ แด ได้ ชื่อว่าอุทัยพยุฆาณ ฯ แดภักตยานัน นี้ คือ
 บัญญาที่พิจารณา แต่ที่ จะทำลาย แห่งสังขารนั้น สิ่งเดียว มีแต่ พิจารณา
 ที่เกิด พิจารณา แต่ที่ดับก็ทำลาย เห็น ว่าสังขาร ขรรณเกิดมาใน โลกย์
 มี มีสภาพดับสูญทำลายไป มีกรรมาซึ่งพองน้ำ พองนี้ อันมันเกิด ด้วย กำ
 ถึงคุณ ละเอียดไปตามกระแส น้ำ แล้วแตกทำลายไปนั่น มีไว้เพื่อ สังขาร
 ขรรณ ทั้งช่วงนี้ บังเกิด แล้วดับ ละลาย ละเอียดจนทำลายไป มีอุปมาซึ่ง
 มี ถ้ามีคั้งนี้ สิริยภคคณ อลลวพินทวย มีกรรมาจนหาตหน้าคั้ง
 อันแห่งไป ในการเมื่อ พระอาทิตย์อยู่ไทยขึ้นมา ขรรณค้ำว่า น้ำค้างอัน ฝืด
 อยู่ทีใบไม้ งตใบหญ้าทั้งช่วง นั้น จะ คั้งอยู่ ได้ตักก็มาก น้อย น้อย
 หนึ่ง แดง พระ อาทิตย์ ขึ้นมาก ก็ จะเหือดแห้งไปนั้น โลกก็ค้ำ น้ำ ค้างถ่วง คือ
 ชีวิต แห่งสังขาร นี้ เมื่อคั้งแดง พระอาทิตย์ อันถ่วง คือ ความแก่ชรา
 โรคาพยาธิ แดง ก็ จะถึง ชึ่ง เหือดแห้ง ถ่วง คือ ความตาย อุปรมัยคั้ง
 นั้น อุทเท ทนุชราช่วย มีกรรมา คั้งรอย ชัดน้ำ ขรรณค้ำว่า
 รอยอัน บุคคล ชัดลงในน้ำ นั้น จักปรากฏอยู่ได้ตักก็ มาก น้อย น้อยหนึ่ง
 ก็ จะดับสูญอันกรรมาไป ถ้าเขาไม่ชัดลงในแต่ พอยดไม่ ชัน รอยชัดก็จะ
 หายไปนั้น โลกก็ค้ำ ชีวิตสังขาร ทั้งช่วงนี้ ก็ เร็ว ที่ จะดับสูญทำลายไป มี
 อุปรมัยคั้ง นั้น ขารค้เกรียว ถ้างไป ถ้ามีคั้งนั้น มีกรรมา คั้งเม็ดค
 พรตณฝักถาด อันบุคคล วางไว้ เห็นอ ปรถาย ปรตค้ ขรรณค้ำว่า เม็ดค
 พรตณฝักถาด อันตั้งอยู่ เห็นอ ปรถายปรตค้ นั้น จะคั้งอยู่ ได้ตักก็ มาก น้อย
 น้อยหนึ่ง ก็ จะพดตค้ถกลงมา จากปรถาย ปรตค้ นั้น โลกก็ค้ำ ชีวิต สังขารรา

ท่านทั้งปวงนี้ ก็เร็วที่จะดับสูญอันตรธานไป มีอุปรมัยดังนี้ ถ้ามันคน
 มีศรัทธา ศุภสัจพ้า อันแดง ออกในอากาศ ธรรม คำว่า สัจพ้า นั้น
 เมื่อแดงออกปรากฏแล้ว จะได้ปรากฏอยู่ นานหาได้ เร็วที่จะอันตรธาน
 หายไปอันใดก็ดี ชีวิตสังขาร เวทวัน ทุกวัน นี้ก็เร็วที่จะดับสูญอันตรธาน
 ไป มีอุปรมัย ดังนี้ ๑. ชีวิตสังขาร ทั้ง ปวง นี้ หมั่นอยู่นัก ที่จะดับจะ
 ทำตาย ถ้าสมอัสสาสะบัสสาสะหายใจออกไป แล้ว หมดได้ก็ดับเข้าไป
 ภายในก็ดี หายใจเข้าไปแล้ว หมดนั้น อัดอัน อยู่นี้ก็ดับ ออกมา ภายนอก
 ก็ดี แต่เท่านี้ก็จะ ถึง แกมรณภาพ ถ้ามันคน ประพฤติ อริยาบถมีได้
 เสมอ นิ่งนักจนหนักขึ้นหนักเที่ยวนัก ประพฤติอันใดอันหนึ่ง ให้หนักนัก
 แล้ว ก็เป็นโทษที่จะให้ อายุสั้นพด้นตาย ตายด้วยเข่นกัม ตายด้วย
 รอน กัม บางที่ราคะมีได้ เสมอ กันอย่าง นั้นกัม บางที่ พด้นตกหกถ่มถง
 มี ที่ คออัน เคลื่อน กลาด ออกจาก มันแล้ว ก็ถึง แก่ความ ตาย อย่าง
 นั้นกัม บางที่เจ็บลง คุ้หนึ่ง พด้นหนึ่ง ตายไปก็มี เจ็บลง วัณ
 หนึ่ง สอง วัน ตายไปก็มี อายุ แห่ง สังขาร ทั้ง ปวง นี้ หมั่นอยู่ที่ จะ ตาย
 เที่ยง ที่จะดับ สูญ ทำตายไป บัณฑิตด้วย มีศรัทธาตั้ง ผลไม้
 อัย สัก เที่ยง ที่จะ หล่น ลง ถ้ามันคน กุณนทวิชัย มีศรัทธา
 คังแม่ นำ อัน น้อย เที่ยง ที่จะ เหือด แห่งไป ใน เทศ กาล คิม หินต ฤค ถ้า
 มีคังนั้น ถลอปักค ปทุมวิชัย มีศรัทธาตั้งคอกประทุม ชาติ อัน
 บุคคล ถอน ขึ้น จาก น้ำ แล้ว แด่ทั้งใจ ใน ที่ คอน เที่ยง ที่จะ เที่ยง จะ
 แห่ง ไป ความตายนี้ รอ อยู่นัก อยู่นัก คอย อยู่นัก ที่จะ สังขาร ปรากฏ ชีวิต

แห่งสัตว์ทั้งปวง วรโกวีย์ มีครุณาตั้งนายเพ็ช ฌฆานู ถือ คาบ อัน
 คม กดำ มา คอย ฮยู่ ที่ จะ พ้น ลง แท้จริง ความตาย นั้น เปรียบ ตั้ง นาย เพ็ช
 ฌฆานู เหตุว่า ความตาย นั้น ย่อม คอย ตั้งหวาร ฌฆานู ชีวิต แห่งสัตว์
 ทั้งปวง ชายแห่ง สัตว์ทั้งปวง ที่มีใน อดีต ภพ ชาติ ก่อน ก็ คับ
 ดุญ ทำตายไป ใน อดีต ภพ ชาติ ก่อน ชายแห่ง สัตว์ ที่มีใน ชาติ อัน เป็น
 ปัจจุบัน ชาติ นี้ เด่า ก็ ย่อม คับ ดุญ ทำตายไป ใน ปัจจุบัน ชาติ นี้ ชาย
 ที่มี ใน อนาคต นั้น เด่า ก็ จะ คับ ดุญ ไป ใน อนาคต เบื้องหน้า นั้น ภังคญาณ
 นั้น เมื่อ บัง เกิด แล้ว ก็ ย่อม ให้ พิจารณา เห็น ซึ่ง ความตาย ใน กาล ทั้ง ๓
 คือ อดีต แด อนาคต แด ปัจจุบัน ดังพระรณามา มีครุณาตั้งสัตว์ ภาพ ผู้หนึ่ง
 มีบุตร ชาย สามคน บุตร ชาย ๓ คน นั้น กระทำ กรรมผิด ประพฤติ
 ซึ่งทุจริต ใน พระราช ถาน พระ มหากระษัตริย์ ท่าน แจ้ง เหตุ การอัน
 นั้น จึง บัง คับ นายเพ็ช ฌฆานู ให้จับ บุตร ชาย แห่ง สัตว์ ผู้ นั้น ไป ทั้ง ๓ คน
 เพื่อ จะ ให้ ประหาร ชีวิต เสีย สัตว์ ผู้ เป็น มารดา นั้น เห็น นาย เพ็ช ฌ
 ฆานู เขานำเอา ลูก ชาย ทั้ง ๓ นั้น ไป ก็ ร้อง ให้ คิด ตาม ลูก ชาย นั้น
 ไป ถึง ที่ ตะแคง แกลง ฝ่าย นายเพ็ช ฌฆานู ทั้ง ทถาย นั้น ก็ พัด พัน มัน
 ด้วย คาบ อัน คม กดำ คัด เสีย ซึ่ง ศีรษะ ลูก ชาย ใหญ่ ของ สัตว์ ผู้ นั้น ให้
 ชาติ ตก ลง แล้ว ก็ ปรรวภ ที่ จะ คัด ศีรษะ ลูก ชาย กตาง แห่ง สัตว์ นั้น
 สัตว์ ผู้ นั้น ครั้น เห็น เขา คัด ศีรษะ ลูก ชาย ใหญ่ แล้ว ก็ ลูก ชาย กตาง เด่า
 เขาก็ คัด ลง แล้ว สัตว์ ผู้ นั้น ก็ ตะ เสีย ซึ่ง อา โดย โน ลูก ชาย น้อย ด้วยมา
 คำที่ เห็น ว่า ลูก ชาย สุด ท้อง ของ อาตม นี้ โหนเดย จะ รอด ชีวิต เด่า

เขาก็ คง จะ ชั่ว เดียว เหมือน กัน ตั้กรู้ นั้น พิจารณา เห็น ความ ตาย แห่ง
 ดูกุ ขาย ทั้ง สาม คน ไต่ ก็ ตี ภังคญาณ นี้ ก็ พิจารณา เห็น ความ ตาย ใน
 กาด ทั้ง ๓ คือ ขัดค แด ธนา คค มัจฉัน มี อุปรมัย ตั้ง นั้น ถ้า มี ตั้ง นั้น
 เปรียบ ตูจ ตั้ง ตั้กรู้ ผู้ หนึ่ง มี กรรม ถึง ๑๑ ครั้ง มี บุตร คน ไร ก็ คน นั้น
 สุดแท้ แค่ คดออก ออกมากน ไหน ก็ ตาย ไป คน นั้น แค อย่างนี้ ถึง วาระ ๔ ครั้ง
 เปน บุตร ถึง ๔ คน แล้ว ไม่ รอด เลย แต่ ตัก คน บุตร ที่ คดออก ออก
 มา ใน วาระ เปน ค้ารบ ๑๐ นั้น เด่า แต่ พอ คดออก ออก มา พ้น จาก กรรม
 ตั้กรู้ นั้น ก็ เขา มือ ทั้ง สอง ประคอง อัม ชัน ไว้ บุตร ผู้ นั้น ก็ กระทำ กาด
 กิริยา อยู่ใน มือ ของ ตั้กรู้ ผู้ มารดา ครั้น ว่า มี กรรม อีก ใน วาร เปน
 ค้ารบ ๑๑ นั้น ตั้กรู้ ผู้ มารดา ก็ มา สังเดย ซึ่ง ความ ธา โดย ใน บุตร
 ที่ อยู่ใน กรรม ด้วย มา ค้ารเห็น ว่า บุตร ที่ อยู่ใน กรรม ของ เขา นั้น ไหน
 เลย จะ รอด เด่า คง จะ ตาย ไป เหมือน กัน ตั้กรู้ นั้น พิจารณา เห็น ความ
 มรณะ แห่ง บุตร ทั้ง หตาย เหมือน กัน ฉน ไต่ ก็ ตี ภังคญาณ นี้ ก็ พิจารณา
 เห็น ความ ตาย ใน ชาติ ทั้ง หตาย เหมือน กัน มี อุปรมัย ตั้ง นั้น ขณะ
 เมื่อ ตั้กรู้ ผู้ มารดา พิจารณา เห็น ความ ตาย แห่ง บุตร ทั้ง ๔ คน ที่ ตาย ไป
 แล้ว นั้น มี อุปรมัย ตั้ง ภังคญาณ อัน พิจารณา เห็น ซึ่ง ความ ตาย ใน ขัดค
 ชาติ ดัง แล้ว แต่ หลัง ขณะ เมื่อ ตั้กรู้ มารดา พิจารณา เห็น ความ ตาย
 แห่ง บุตร ที่ ตาย อยู่ใน มือ นั้น มี อุปรมัย ตั้ง ภังคญาณ ที่ พิจารณา เห็น
 ความ ตาย ใน บัจฉัน ชาติ นี้ ขณะ เมื่อ ตั้กรู้ มารดา พิจารณา เห็น ความ
 ตาย แห่ง บุตร ที่ อยู่ใน กรรม นั้น มี อุปรมัย ตั้ง ภังคญาณ อัน พิจารณา เห็น

ความตาย ในอนาคตภายภาคหน้า แต่ภยญาณ นั้น เป็น ประการ ไตเตา
อธิบาย ว่า ญาณ อัน พิจารณา เห็น สังขาร แล้ว แต่ ตั้งใจ กว้าว
แต่ สังขาร นั้น ได้ ชื่อ ว่า ภยญาณ ๆ นี้ ย่อม ให้ พิจารณา เห็น โภย ใน
กวด ทั้ง สาม คือ อดีต อนาคต ปัจจุบัน มี ครุ วาตัง บรูช อัน พิจารณา
เห็น โภย ใน ชุม ถ่าน เพลิง ทั้ง สาม อัน เต็มไป ด้วย ถ่านไม้ ตะเคียน รัง ไรจ
โศคนาการ ขรรณตา ว่า บรูช อัน พิจารณา เห็น ชุม ถ่าน เพลิง ทั้ง ๓
อัน เต็มไป ด้วย ถ่าน เพลิง นั้น ก็ พิจารณา เห็น โภย ว่า ถ้า ตัด ด้ว ไต
ตก ลง ใน ชุม ถ่าน เพลิง ทั้ง ๓ นี้ ด้ว ด้ว นั้น ก็ จะ ถึง ซึ่ง ความตาย ถ้า
มีตาย ก็ จะ ถึง ซึ่ง ทุกข์ แทบ บันดา ตาย จะได้ ความ ต่ำ าก เวทนา เป็น
อัน มาก กว่า มาก บรูช เห็น โภย ใน ชุม ถ่าน เพลิง ทั้ง สาม ฉน ไต ก็ ตี
ภยญาณ นี้ ก็ ให้ พิจารณา เห็น โภย ใน กาด ทั้ง ๓ คือ อดีต แด อนาคต ปัจจุบัน
มี อุประมัย ดัง นั้น ถ้า มี ดัง นั้น มี ครุ วาตัง บรูช อัน เห็น โภย ใน
หลาว ทั้ง ๓ เต็ม ก็ หลาว ไม้ ตะเคียน เต็ม ๑ หลาว เหล็ก เต็ม ๑
หลาว ทอง แดง เต็ม ๑ หลาว ทั้ง ๓ เต็ม นี้ บั ก อยู่ โดย อัน ตบ ถัน บรูช
ที่ เห็น หลาว ทั้ง ๓ นั้น ก็ ย่อม พิจารณา เห็น โภย ว่า ถ้า ผู้ ไต ตก ไป
เห็น หลาว ทั้ง ๓ เต็ม นี้ ผู้ นั้น ก็ จะ ถึง แก่ ความตาย ถ้า มี ตาย
ก็ จะ ถึง ซึ่ง ทุกข์ เวทนา แทบ บันดา ตาย บรูช พิจารณา เห็น โภย ใน หลาว
ทั้ง ๓ เต็ม ฉน ไต ก็ ตี ภยญาณ นี้ ก็ ให้ พิจารณา เห็น โภย ใน ที่ ทั้ง ๓
คือ อดีต แด อนาคต ปัจจุบัน มี อุประมัย ดัง นั้น ภยญาณ นี้ ด้ว แด

มันเกิดแล้ว ก็ยอมให้ถั่วไทยใน วัฏสงสาร เปรียบปาน คัง บุษ
 อัน ชาติเขาไปสู่บ้าชฎี เมื่อแรกจะเข้าไปสู่บ้าชฎีนั้นไม่รู้ว่ามันตั้งตัวร้าย
 คือเข้าไปจนถึง ตากดาง บ้าชฎีนั้น ตลอดจรรู้ว่ามีตั้งตัวร้าย ชาย ชาติ
 ครั้นรู้แล้ว ก็บังเกิด พระ พอง ดยของ เกตุฯ จะ กัดบดอย หลังมากก็ใช้
 จะเข้าไปข้าง หน้าก็ ฟัน จิตรให้ คิด พัก พอนไป พิจารณาเห็นไทยใน
 เบื้อง หน้า ยดา อันนี้แต่มี ครุ วนาทันใด ภยญาณ นั้น เมื่อ บังเกิด
 แล้ว ก็ยอมให้ตั้งตักใจถั่ว แต่ไทยใน วัฏสงสาร มีอุปพระมัย คัง นั้น
 เปรียบ คัง บุษ อัน เข้าไป ใน ถั่ว อัน มี ราช ดีห์ เมื่อ แรกเข้าไป นั้น จะ
 รู้ ว่ามี ราช ดีห์ ทามใด คือ เข้าไป นอน ลง แล้ว จรรู้ ว่ามี ราช ดีห์ อยู่ ใน
 ถั่ว เมื่อรู้แล้ว บุษ นั้น มีความ กระทบตักใจ นั้น นักหนา กัด แต่
 ราช ดีห์ ทำดัง ฉน ไต ก็ดี ภยญาณ นี้ก็ให้ ถั่ว แต่ไทยใน วัฏสงสาร
 มีอุปพระมัย คัง นั้น ๑ ถ้า มี คัง นั้น เปรียบ คัง บุษ แล่น ชาติ ลง ไป ใน หน้า
 อัน มี ฉื่อหน้า เมื่อ แรก ลง ไป นั้น ไม่รู้ว่า มี ฉื่อหน้า คือ ลง ไป ถึง แล้ว
 จรรู้ ว่ามี ฉื่อหน้า เมื่อ รุ้ แล้ว บุษ นั้น ก็บังเกิด โทม หังสนา การ
 จน พอง ดยของ เกตุฯ ตั้งตักใจ นั้น นักหนา ฉน ไต ก็ดี ภยญาณ นี้ เมื่อ
 บังเกิด แล้ว ก็ให้ ถั่ว ไทยใน วัฏสงสาร มีอุปพระมัย คัง นั้น ถ้า มี คัง นั้น เปรียบ
 คัง บุษ โทษ ถึง คาย เมื่อ นาย เพช ณาฎี นำไป ถึง ที่ ตะแดง แกลง แด
 เจ็ด อัน ซึ่ง คาย อัน คม กัดฯ จะ ฟัน ลง นั้น ชาย นักโทษ นั้น กัด แก่ ความ
 คาย ฉน ไต ก็ดี ภยญาณ นี้ เมื่อ บังเกิด แล้ว ก็ให้ ถั่ว ไทยใน
 วัฏสงสาร นั้น ยิ่งนัก มีอุปพระมัย คัง นั้น ๑ ถ้า มี คัง นั้น เปรียบ คัง บุษ

อัน บริโภค อาหาร ที่ ระคน ปน ด้วย ยาพิษ เมื่อ บริโภค นั้น จะ ได้ รู้ ว่า
 อาหาร ระคน ด้วยยาพิษ หามิได้ ต่อ บริโภค สำเร็จ แล้ว จึง รู้ ว่า ระคน
 ด้วย ยาพิษ เมื่อ รู้ แล้ว ก็ มีความ ตัด คั่ง ตกใจ กัด ไทโย คือ ความ ตาย นั้น
 นัก หนา อันใด ก็ ตี ฆยญาณ นี้ เมื่อ บังเกิด แล้ว ก็ ย่อม ให้ พิจารณา
 เห็น ไทโย ใน วิฏฐังสาร ให้ กัด ไทโย ใน วิฏฐังสาร มี ก่าดัง อุประมัย ดัง
 นั้น ๆ ถ้า มี ดัง นั้น เปรียบ ดัง บุษ แฉ่น ฆตาด เคน ไป ใน ทน ทาง อัน มี
 โจร ร้าย เมื่อ แรก จะ ไป นั้น ไม่ รู้ ว่า มี โจร ร้าย ต่อ ไป แล้ว จึง รู้ ว่า
 มี โจร ร้าย ชาย แฉ่น ฆตาด นั้น ก็ ให้ ฆน พอง ด้ยของ เกด้า จะ กัด มา
 เด่า ก็ ไร จะ ไป เด่า ก็ ให้ พรัน จิตร ให้ มีความ ตัด คั่ง กัด แต่ โจร ร้าย นั้น
 มี ก่าดัง อันใด ก็ ตี ฆยญาณ นี้ ก็ ให้ มีความ ตัด คั่ง ตกใจ กัด ไทโย
 ใน วิฏฐังสาร นั้น มาก ยิ่ง มี อุประมัย ดัง นั้น ๆ ถ้า มี ดัง นั้น มี ฆรณา
 ดัง บุษ อัน นอน ใน เรือน เพดิง โหม เมื่อ แรง เพดิง คัด ฆน ยัง นอน หลับ
 อยู่ ต่อ เพดิง คัด ฆน มาก แล้ว บุษ นั้น จึง คัด ฆน ครัน คัด ฆน แล้ว ก็ ให้
 ตก คัด ถึง ประหม่า คัด ฆน ฆวัญ หาย กัด แต่ เพดิง นั้น นัก หนา อันใด ก็ ตี
 ฆยญาณ นี้ ก็ ให้ กัด ไทโย ใน วิฏฐังสาร มี อุประมัย ดัง นั้น ๆ ถ้า มี ดัง นั้น
 มี ฆรณา ดัง บุษ แฉ่น ฆตาด นอน อยู่ ใน เมือง เก่า เขา ร้าง เสีย แล้ว ให้
 เปดียว ออก เปดียว ใจ คัด กัด อัน ฆรณ ทั้ง แปด ค้าน อันใด ก็ ตี ฆยญาณ
 นี้ ก็ ให้ กัด ไทโย ใน วิฏฐังสาร มี ก่าดัง ยิ่ง นัก มี อุประมัย ดัง นั้น ๆ แต่ ฆรณ
 ฆยญาณ นี้ ถ้า บังเกิด แล้ว ก็ ย่อม พิจารณา เห็น ภพ ทั้ง ๓ คือ กามภพ
 รูปภพ อรูปภพ ปราภพ ฆุจ ฆตุ มอัน เต็ม ด้วย ถ่าน เพดิง ให้ เห็น

มหาทรูปทั้ง ๔ คือ ปรกติ อาโป เตโช วาโย นั้น ปรากฏคุณอัครพิษ
 ทั้ง ๔ มีพิษอันพิลึก ให้พิจารณาเห็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ นั้น ปรากฏ
 คุณนายเพ็ชฌฆาฏ อัน ถัดตาบ อันคม ถัดมา คอย อยู่ที่ จะ ฟาด ฟัน ให้
 พิจารณาเห็น ชายคนะภายใน ๒ ประการ คือ จักขุ โสถ ฆาน ฐิดหา กาย
 แดจิตร นั้น ปรากฏคุณบ้าน อัน เป็ด่า ให้พิจารณาเห็น ชายคนะ
 กาย นอก ก็คือรูป ตัททะ คันระ รัสระ โฉนฐัพพะ ธรรม นั้น ปรากฏคุณ
 โจร อัน ข่าเสี้ยซึ่ง ชาวบ้าน ให้พิจารณาเห็นที่ตั้งแห่งวิญญาณนั้น ปรากฏ
 คุณเพลิงไหม้ รุ่งโรจโชนาการ ฯ แต่อาทนวญาณนั้น เด่า อธิบาย
 เปน ประการใด ฯ อธิบายว่า บัญญา อัน พิจารณาเห็น โทษ แห่ง สังขารธรรม
 ทั้งปวง นั้น แดะ ได้ ชื่อ ว่า อาทนวญาณ อาทนว ญาณ นี้ สุดแท้
 แต่ ว่า บัง เกิด แดะ ก็ ย่อม ให้ พิจารณา เห็น ว่า รูป กาย นี้ ประกอบ
 ด้วย โทษ เปน อัน มาก อาพาธ ทั้งหลาย บังเกิด ใน กาย นี้ ต่าง ๆ นานา
 เปน ต้นว่า จักขุโรค โสถโรค ฆานโรค ฐิดหาโรค กายโรค เปนอันมาก
 อาพาธ นั้น บาง ที่ ก็ เปน ฉาตสมุฏฐาน เกิด เพื่อ ดม บางที่ ก็ เปน เถมสมุฏ
 ฐาน เกิด เพื่อ เถมหระ บาง ที่ ก็ เปน บัดคสมุฏฐาน เกิด เพื่อ ตี บาง ที่ ก็ เปน
 ถันนิบาต บาง ที่ ก็ เกิด ด้วย กระทำ ความ เพียร เหลือขนาด บาง ที่ ก็ เกิด
 ด้วย บรี โภค อาหาร มิได้ เถมอ บาง ที่ ก็ เกิด แปรปรวนไป ตาม ฤตุ
 บาง ที่ ก็ เกิด ด้วย ผล แห่ง กรรม เกิด ขึ้น ให้ เปน โทษแก่ รูป กาย นี้
 ต่าง ๆ ขึ้น ชื่อ ว่า เกิด มา เปน รูป เปน กาย วาย เวียน อยู่ใน วิฏสงสาร นี้
 ประกอบด้วย โทษ นวด ถัดว่า มาก นิด มอง ฆุดไป ด้วย ความ ชรา โรคา พยาธิ

อาเถียรณ์ ไป ด้วย ความ มรณะความ โสภเสวโร โสภกา อาโดยร่าให้ สิ้นทั้งปวง
 อาทินวณานัน ย่อมให้ พิจารณาเห็น โทษ แห่ง สังขารศุขพรรณามา
 ฉนี้ ๑ ขตนิพพิชานานันเป็น ประการใดเถา ๑ อธิบายว่า นัญญา
 ที่ พิจารณา สังขารธรรม แล้วแต่เห็นอย หน่าย จาก สังขาร นั้น และ ได้ ชื่อ
 ว่า นิพพิชานาน ๑ และมุนิจิตุกามยตานิยานัน คือ นัญญาที่ พิจารณา
 สังขาร แล้วแต่ ปราณา จะให้ พ้น จาก สังขาร ๑ ปฏิสังขานานัน
 คือ นัญญา อันคิด หา อุบาย ที่จะ ยก ตน ให้ พ้น จาก สังขาร ๑ สังขารเปกชา
 นานัน คือ นัญญา อัน มี ยึด อยู่ใน สังขาร ไม่มี ความ เอื้อ เพื่อ
 อาโดยในสังขารธรรม ๑ ตัจจานุโถม นานัน คือ นัญญา อัน บังเกิดเป็น
 ธมฺม โถม บัน เทา เตี้ย ซึ่ง กิเลส กระทำ พระโคตรลักษณะให้ ผ่องใส แล้ว
 แต่ ตรัสรู้ พระ จตุราริยสัจ ทั้ง ๔ ๑ พึง เข้าใจ เกิด ว่า วิปัสสนา นัญญา
 อัน มี ลักษณะ ให้ พิจารณาเห็น ต่าง ๆ เป็น อย่าง ๆ ศุขพรรณามา ฉนี้
 เมื่อ บังเกิด กถา ชม ศรัทธา วิริยะ แล สมาริ ได้ แล้ว เกิด เชื้อวชานชน แล้ว
 แต่ เป็น องค์ ให้ ตรัสรู้ พระ จตุราริยสัจ กาล เมื่อใด ก็ ได้ ชื่อ ว่า ธรรม
 วิจยสัมโพชฌงค์ ใน กาล เมื่อ นั้น ๑ ธรรม วิจย สัมโพชฌงค์ นี้ ที่
 จะ บังเกิด ก็ อาศัยรย แก่ ธรรม ๗ ประการ ปฏิปจน์กตา คือ ให้ ได้
 ตามให้ เขาใจ ใน กาล ที่ จะ เจริญ สัมโพชฌงค์ ประการ ๑ วัตถุประสงค์
 กิริยตา คือ ให้ กระทำ วัตถุประสงค์ ๓ อย่าง กถาว คือ ให้ สบาย อย ฆ่า
 รบมมาทร เสียให้ ตั โทณ เสีย ซึ่ง เกษว อัน ยาว ตัด เสีย ซึ่ง เจ็บ อัน
 ยาว ฆ่าระกายเสีย ให้ ปราศ จาก เหน็บ แต่ใด แล้ว จึง นี้ ใน ที่ สังค เจริญ

โพชฌงค์ประการ ๑ อินทรีย์ต้นคปฏิบัติภาตนา ให้ดำดับอินทรีย์
คือ ศรัทธา แต่บัญญัติวิริยะ ๓ ให้เสมอกัน อย่าให้พ้องกว่ากัน
ประการ ๑ ทุณบัญญัติปริวัชชณา ให้เว้นเสีย ซึ่งคนหาบัญญัติมิได้
อย่าคบด้วยคนหาบัญญัติได้ประการ ๑ บัญญัติปิดกั้นเสวนา
ให้คบหาสมาคมกับด้วยท่านผู้มีบัญญัติประการ ๑ ก็มีภรรยาณวิริยะ
บัญญัติชณา ให้พิจารณาด้วยบัญญัติอันดี ให้เพียรที่จะพิจารณา
ประการ ๑ ตทาสินุตตดา ให้มีจิตรกรไวยินดี ด้วยธรรมวิชัย
ต้นโพชฌงค์นั้น ประการ ๑ เป็น ๗ ประการด้วยกัน ธรรม ๗
ประการนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้ธรรมวิชัยต้นโพชฌงค์บังเกิด
ในสันดาน เมื่อประพฤติกี่ ๗ ประการนี้แล้ว ธรรมวิชัย
ต้นโพชฌงค์ที่จะบังเกิดเป็นอันเที่ยงแท้ เมื่อธรรมวิชัยต้นโพชฌงค์
บังเกิด มีแล้ว จิตที่หล่นอยู่นั้นก็จะบังเกิดขึ้น แรมแจ่มใสสมควร
แก่อัปมาอันจะบังเกิดในสันดาน อันพระธรรมวิชัยต้นโพชฌงค์นี้
เป็นพนักงานที่จะบำรุงจิตมิให้จิตหล่น ผู้มีบัญญัติเป็นโยคาวจร
เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยให้ได้สำเร็จอุปจารแต่อัปมา พระ
ศุภรวิสัยตั้งทั้ง ๔ มีค แด ผด ชก คน ออกจากอวิชฌังถาร ถึงซึ่งพระนิพพาน
ดับเสียซึ่งชาติ แด ชราพยาธิ แดมรณะทั้งปวงตามประเพณี พระโยคาวจร
เจ้าแต่ก่อนนั้น ๆ วิถีชณาในธรรมวิชัยต้นโพชฌงค์ที่ ๒ ต้น
ความแต่ท่าน

วิริยสัมโพธฌังโกโช กัสสัปป มยา สัมมัทธัชาโต ภาวโต พหุตักโค
 อภิญญา ย สัมโพชาย นิพพานาย สัวัตตติ ฯ สัมเด็จพระ มหากรุณา เมื่อ
 ครั้นเสด็จฯ ขรรณวิชัยสัมโพธฌังคังจบลงแล้ว ถ้ำดับนั้นจึง ครั้นเสด็จฯ
 วิริยสัมโพธฌังคังต่อไป จึง มีพระ พุทธานุภาพ ครั้นว่า กุณกร ถัสัปป
 วิริยสัมโพธฌังคัง โช พระ วิริยสัมโพธฌังคังนั้น เด่า พระตถาคตก็
 เห็น ประจักษ์แจ้ง ด้วย พระองค์เอง ด้วย อากาโร มี ได้ วิปริต ภาวโต
 พหุตักโค วิริยสัมโพธฌังคัง พระตถาคตเจริญใจ ให้มาก อยู่ใน พระบวร
 สันตทาน สัวัตตติ วิริยสัมโพธฌังคัง เป็น บัณฑิตให้ ครั้นรู้ ขรรณอน วิเศษ
 เป็น บัณฑิตให้ ครั้นรู้ พระจตุราริยสัง เป็น บัณฑิตให้ ยกตน ออกจาก สันตทาน
 วิริยสัมโพธฌังคัง มี ครุฑนามาตุมาแก้วแห่ง สัมเด็จพระบรมจักรพัตรราชราช
 อัน ประกอบด้วย กำถังอัน เรือง ขรรณตา ว่า มาแก้ว นั้น ย่อม ประกอบด้วย
 อิทถุทธิ เหาะเห็น เคน อากาโร ได้ ถ้า สัมเด็จพระบรมจักร พราวณา จะ เทียว
 เวียน ไปให้ รอบ ขอบ กำแพง จักรวาฬ ขึ้น ตั้ง หัดง มา แก้ว ตอ นั้น แล้ว
 แด่เสด็จไป แด่ เพธาเข้า จะ มาให้ หัน เพธา เสวย ก็ อาจ มาได้ มา แก้ว
 มี คุณคุณิ นัน โด พระ วิริยสัมโพธฌังคัง นี้ ก็มี คุณคุณิ อุปรมัยตั้ง
 นั้น ฯ วิริยสัมโพธฌังคัง นั้น คือ สิ่ง อันใด ฯ วิริยสัมโพธฌังคัง นี้ มี ไซ้
 อัน ไซ้ไกล คือ ความเพียร ที่ เป็น ของค์ ให้ ครั้นรู้ พระจตุราริยสัง ความ
 เพียร นั้น เมื่อ บังเกิด กถา หาญ ก็ ขม ขี้เสียด ซึ่ง ความ คร้าน บำรุง จิต
 ไว้ ใน ที่ พิจารณา สังขารขรรณ เป็น คัน ว่า อมิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็น
 ของค์ อัน เด็ด กระทำให้ สำเร็จ การ ใน ทิรยา ที่ จะ ครั้นรู้ พระจตุราริยสัง

กาดโต ก็ได้ ชื่อว่า วิริยสัมโพชฌงค์ กาด นั้น ๆ แต่ วิริย ตาม อักขระ
 นั้น ถ้าจะ แก้อะไร โดย อคติ วิเคราะห์ นั้น ว่า วิริยา วิริยศัพท์ ปวัตเตคัพ
 พนต วิริย แปลตาม วิเคราะห์ว่า ยัมมชาต อันว่า ขรรมาชาติ อันใด
 ชนเน อัน ชน วิริยศัพท์ เมาะ ปวัตเตคัพพิ พังให้เป่นไป
 วิริยา เมาะ อุปาเยน ค้วย อุบาย ยัสมา เหตุใด อิติ เมาะ คัสมา
 เหตุ คัง นั้น คัมมชาต อันว่า ขรรมาชาติ นั้น วิริยานาม ชื่อว่า
 วิริย ยัมมชาต อันว่า ขรรมาชาติ วิริย อัน ชน ประพฤติ ค้วย
 อุบาย ๆ ถ้าจะ ว่าโดยลักษณะว่า คัม ปน เอต วิริย อันว่า ความ
 เพียร นั้น อุตตมกนถกชน มีลักษณะ อัน อุต หนน คำ ชู ซึ่ง จิตร แด
 เจตสิก ทั้งหลาย อัน เกิด พรหม ด้วย คน จิตร แดเจตสิก ทโย อหยอนอญุ นั้น
 ครน มี วิริยะ อุตหนน คำ ชู แดว ก็ ให้ กถา หาญ ชน ให้ เข้า เจริญการ ทั้งปวง ได้
 วิริยะ นมตลักษณะ คำ ชู สหชาตขรรมาทั้งปวงไว้ มี ครวนาคๆ ไม่คำ เวอน ๆ อัน
 จะ ชวตเซ ไป นั้น ครน มี ไม่ คำ ชู อญ แดว ก็ คัง อยู่ เป่น ปรกติ มี ได้ ชวต
 ได้ เซไป ไม่ คำ ๆ ใด ซึ่ง เรือน มี ให้ ชวตเซไป ได้ ฉนใด ก็ ดี วิริยะนี้ ก็
 อุตหนน คำ ใด ซึ่ง จิตร แด เจตสิก ทั้งหลาย ที่ เกิด พรหม ด้วย คน มี ให้ จิตร
 แดเจตสิก ที่ เกิด พรหม ด้วย คน ย่อหยอนได้ มี อุปรมัย ตั้ง นั้น ๆ ถ้า มี ตั้ง นั้น
 มี ครวนา ตั้ง พระมหา กษัตริย์ อัน ให้ ก่าตั้ง แก่ สุร โยชา อัน กระทำ การ ส่งคราม
 ขรรมา ว่า สุร โยชา อัน กระทำ การ ส่งคราม นั้น ถ้า พระ มหา กษัตริย์
 จิต แจง พวก พล พาหนะ ข่า เพมเคม อุตหนน อญ แดว ก็ อิวจัททพ กระ โจน
 จับ เขา ชำคัก นนใด อาจยัง ชำคัก ให้ ถึง ซึ่ง ปราชัยได้ ฉนใด ก็ ดี

จิตร แดเจตสิก ทั้งปวง นี้ ครั้น มีวริยะ อุดหนุน คำชู แล้ว ก็ อาจให้
 ดำริ้ง การ ทั้งปวง ได้ มีอุปรมัย คั้น นั้น ความ เพียร มีแล้ว ก็
 ย่อมให้อุสาคะกระทำการทั้งปวง มิได้ เกียจคร้าน ความคร้าน มีดังท่า ไค ๆ
 ครั้น ความเพียร มิเกิด มีแล้ว ความคร้าน ทั้งปวง ก็ อัน ตรธาน หาย
 ท่าน ผู้เป็น สัมบุรุษ ใน พระพุทธเจ้าตถา สมเด็จพระ มหากรุณาธิคุณ เจ้านั้น
 เมื่อเพียร มี ใน สันตทาน แล้ว ก็ ย่อม อุดาคะ ที่จะ นำเพญ ทาน วิธชว คัด
 เจริญ เมตตา ทาวนา สัตถ์ พึง พระ ชรรมเทศนา ไม่ย่อ หย่อน ท้อ ถอย จากการ
 กุศล ถึง อาน ที่ปราดนา พุทธภูมิ บัณฑิตภูมิ สว่างภูมิ นั้น ก็ คัด
 จะได้ ดำริ้ง ก็ อาจไสรย แก่ มี ความเพียร ประกอบ แท้จริงพระอุคคิตัญญู
 โภชิตัว อัน สว่าง พระบารมีเป็น บัญญาธิกะพุทธเจ้า นั้น ก็ คัด พระวิบัจ
 คัญญู โภชิตัว อัน สว่าง พระ บารมีเป็น ศรัทธาธิกะพุทธเจ้า นั้น ก็ คัด พระ
 เนย โภชิตัว อัน สว่าง พระบารมี เป็น วิริยาธิกะพุทธเจ้า นั้น ก็ คัด จะได้ ดำริ้ง
 ก็ อาจไสรย แก่ เพียร ประกอบ จึงได้ ดำริ้ง ความ ปราดนา สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอันชื่อว่า บัญญาธิกะ ศรัทธาธิกะ ยิ่งด้วย บัญญา ยิ่งด้วย ศรัทธา
 นั้น จะปราศจากเพียร หงมิได้ ย่อม มีวริยะ บารมี วิริยปรหมัตถบารมี
 พริ้อม มุด บริบูรณ์ เหมือนกัน สมเด็จพระพุทธเจ้า อัน ชื่อว่า บัญญาธิกะนั้น
 แต่ ทรง พระ คำวิหว่า จะ เป็น พระพุทธเจ้า นี้ อยู่แต่ใน พระไทย ยัย ออก
 พระ โขษฐมิได้ นั้น นับได้ ๗ อสงไขย จับเต็ม แต่ ออก พระ โขษฐได้
 กระทำ การ กุศล ที่ ไก ก็ คงไว้ ซึ่ง ประณชาน ความ ปราดนา ว่า จะ ให้ ได้ เป็น

พระพุทธเจ้า นั้น ก็ ชำ นาน นักหนา คณนาได้ ถึง ๔ อสงไขย จับ
 เติม แต่ ได้ตั้งทศยาเทศ แล้ว แต่บำเพ็ญ พระ บารมี มา กว่าจะได้
 ครบ นั้น ก็ นับได้ ถึง ๔ อสงไขย กับ แล่น กัลป์ ใน ๗ อสงไขย
 ที่ นึก อยู่ใน พระไทย ยัง ออก พระ โอบอ้อม นี้ ได้ นั้น ได้ พบ
 พระพุทธเจ้า แล่น ๒ หมื่น ๕ พัน พระองค์ มี พระพรหมเทวะ เป็น ต้น
 เป็น ประธาน ใน ๔ อสงไขย ที่ ออก พระ โอบอ้อม แล้ว นั้น ได้
 พบ พระพุทธเจ้า ๓ แล่น ๘ หมื่น ๗ พัน พระองค์ มพระ ปราณ
 ที่ บังกร เป็น ต้น เป็น ประธาน ประสงค์ พระพุทธเจ้า เข้า ด้วย กัน เป็น พระ
 พุทธเจ้า ๕ แล่น หมื่น ๒ พัน ๒๘ พระองค์ ๗ นี้ ปราชาญู มี บัญญา
 พึง เข้าใจ เกิด ว่า ขอ ซึ่ง กำหนด พระนาม พระพรหมเทวะ พระปราณ
 ที่ บังกร นั้น ว่า ด้วย สามารถ พระพุทธเจ้า ของ เรา ขอ ซึ่ง กำหนด
 อสงไขย ว่า พบ พระพุทธเจ้า เท่านั้น ๆ กำหนด เท่านั้น นี้ เป็น ตำราธรรมา
 ทวิ ไป ใน พระ บัญญา จัก พุทธเจ้า เมื่อ ด้ร่าง พระบารมี นั้น ย่อม พบ พระ
 พุทธเจ้า มาก เหมือนกัน มากกว่าจะได้ ครบ แต่ ละ พระองค์ ๆ ด้ร่าง พระบารมี
 ๔ อสงไขย แล่น กัลป์ ได้ พบ พระพุทธเจ้า นั้น ๕ แล่น หมื่น ๒ พัน ๒๘
 พระองค์ สูง เดียว กัน แต่ พระ ศรัทธา จัก พุทธเจ้า นั้น แต่ ทรง พระ
 คำวิทย์ ว่า จะ เป็น พระพุทธเจ้า นึก อยู่ใน พระไทย ยัง ออก พระ โอบอ้อม นี้ ได้
 นั้น คณนาได้ ๑๔ อสงไขย จับ เติม แต่ ออก พระ โอบอ้อม ได้ กระทำ
 การ กุศล ที่ ไหว แต่ ออก พระ วาจา ว่า ขอ ให้ เป็น มัจฉัย แต่ พระ โพธิญาณ
 เกิด จับ เติม แต่ ออก พระ โอบอ้อม นี้ คณนาได้ ๑๘ อสงไขย จับ

เต็มแต่ได้ศึกษาเทศแล้วไป กว่าจะได้เป็น พระพุทธเจ้า นั้น คนมาได้ ๘
 อสงไขย อสง กัลป์ อย่างนี้เป็น ขรรมดา ของ พระ ศรัทธาธิกะพุทธเจ้า
 บำเพ็ญ พระ บารมี ของ เท้า พระ บัญญาธิกะ แต่ พระ วิริยาธิกะ นั้น บำเพ็ญ
 พระ บารมี ของ เท้า พระ ศรัทธาธิกะ ได้ ๘๖ พระพุทธเจ้า มาก กว่า ของ เท้า
 จึงได้ ดำเนิน เป็น พระ พุทธเจ้า ดัง พรรณามา ฉนี้ ก็ อาศัย แยก ความ เพียร
 ประกอบ บุคคลผู้ใด มี เพียรแล้ว ความ เจริญ ก็ จะ บังเกิด มี แก่ บุคคล ผู้ นั้น
 บุคคล หา ความ เพียร มิ ได้ เป็น คน เกียรติ คราน ย่อม นำ มา ซึ่ง ความ
 นิบหนาย นรชาติ ชาย หญิง ที่ บังเกิด มา ใน โลกนี้ ถึง มาตรการ แม้ ว่า จะ
 มี ทรัพย์ สัมบัติ มาก ดัง เท้าใด ๆ ก็ ตี ถ้า เกียรติ คราน ไม่ คิด ชำน ที่ จะ
 ทำ มา หา กิน แล้ว ทรัพย์ สัมมัต ทั้งปวง ก็ จะ สิ้น ไป ๆ ความ ขากไว้ ก็
 จะ มา เมื่อ ภาย หลัง อย่าง ว่า แต่ มนุษย์ เอย ถึง จะ เป็น เทวดา
 เทวธิดา แล้ว ทรัพย์ สัมมัต ใน สวรรค์ นั้น ก็ ตี ถ้า มีความ เกียรติ คราน ไม่
 คิด ชำน ที่ จะ ทำ การ กุศล สืบไป ครั้น สิ้น บุญ หลัง แล้ว ก็ เกิด อกตาค
 จุติ จาก ศีร์ สัมมัต มิ ได้ ทวาร วัฒนาการ อยู่ ได้ ทั้ง นี้ ก็ อาศัย แยก
 ความ เกียรติ คราน ไม่ คิด ชำน ที่ จะ กระทำ การ กุศล นั้น ถ้า จะ เจ้ า เรือน
 ศิลปศาสตร์ วิชาการ ความ รู้ ทั้งปวง เจ้ า ถ้า มีความ เกียรติ คราน อยู่ แล้ว
 ถึง บัญญา ปรินิชา นั้น จะ มาก ก็ มาก เสีย เปด่า บัญญา จะ ตี ดัง ดั้น พ้า ถ้า
 มีความ เกียรติ คราน ไม่ อยู่ ด้ า หะ เจ้ า เรือน แล้ว ความ รู้ จะ มี มา แต่ ไหน วัน
 ชื่อ ว่า คน หา ความ เพียร มิ ได้ เป็น คน เกียรติ คราน นั้น ถ้า อยู่ใน ฆราวาส
 ก็ มี วิชา ปกครอง สัมมัต พักถานไว้ ได้ ถ้า อยู่ใน บรรพชิต เจ้ า ก็ มี วิชา

ทำให้ผู้อื่นได้ รอคชีวิต เหมือน เมื่อครั้ง เดิม พระ ชาติ เปน พ่อ คำ
 เกวียน ผู้ใหญ่ นั้น พระองค์ พา เกวียน ๕๐๐ เล่ม ไป คำ ใน ประเทศ
 อันไกล ชำม ซึ่ง มรณันตาร คือ ทะเล ทวาย หมายถึง ว่า จะ ชำม แต่
 เพตาเย็น รุ่งเช้า ก็ จะ ถึง ปากท่า ฟาก โพน หมายถึง ฉนี้ จึง ให้ เท น้ำ
 ใน เกวียน เสีย ดัน ทุก ๆ เล่ม จะ เอา ไว้ นั้น กัด จะ หนัก แวง โศ ครัน
 เวลาเย็น จะ โกล คำ น้ำ ค้าง ตก แล้ว ก็ ชวน กัน ชำม ทะเล ทวาย เมื่อ
 ชำม นั้น หมายถึง เอา ดาว เปน ตำคัญ บุรุษ ผู้ เปน มัคคนายก นำ มรรคานัน
 ครัน เพตา คัก ก็ หาว นอน คัดม หลับ ไป เกวียน กัดม หลับ มา หา ทัน รุ ไม่
 กัดม หลับ ชำม ตาม กัน มา ครัน กัดม หลับ มา เปน นัก เปน ทนา แล้ว บุรุษ
 ผู้ นำ ทาง จึง คั้น ชน เหลี้ยว ดู ไป ช่าง ช่าง ช่าง ชาว ก็ รู้ ว่า เกวียน กัดม หลับ
 มา เสีย แล้ว บุรุษ ผู้ นั้น ก็ ให้ ทิน เกวียน กัดม คั้น ไป ไม่ ทิน จะ ถึง โทม
 ก็ รุ่ง ชน มา แต่ กตาง คั้น ครัน แสง ควณ ด้อง กัด ชน ๆ พระ โพธิสัตว์
 ผู้ เปน นาย เกวียน ผู้ ใหญ่ จึง ให้ หยุด เกวียน ทั้ง ปวง ไว้ วง เกวียน
 เจ้า ให้ เปน ปริมณฑล ตาด เพตา ใน เมือง บน แล้ว ให้ เอา โศ เข้า ไว้ ใน
 ท่า กตาง แล้ว พระ โพธิสัตว์ ก็ เทียว ไป ช่าง โนม ช่าง นี้ เห็น กอ หนุ
 อัน หนึ่ง ใหญ่ เกิด ชน ใน ที่ ทะเล ทวาย ก็ เจ้า พระ ไทย รัช ว่า ภาย ได้ กอ หนุ
 นั้น น่า ที่ จะ มี น้ำ พระ องค์ ก็ ให้ ขุด ทวาย ลง ไป กราบ เท่า พม ฝั้น
 คีตา อัน หนึ่ง ใหญ่ ก็ มี อาจ ขุด ดิม ค้อ ลง ไป ได้ พระ บรม โส จิตต์ เจ้า
 จึง เรียบ นุ ตง พัง ที่ ฝั้น คีตา ใหญ่ ก็ ได้ ยิน เสียง น้ำ อัน ไหล ดัน อยู่
 ฌ ภาย ได้ ฝั้น คีตา จึง ให้ เอา ก้อน เหล็ก ลง ไป ค่อย ฝั้น คีตา แต่

อธิบายว่าความเพียร นั้น เมื่อ บังเกิด หนาย ครั้ง หนาย ครว กถำ หนาย อยุ่
 ใน ดัษตาม แล้ว ก็ ยัง จิต ฆต เจตสิก ทั้งปวง ให้ กถำ หนาย มี ให้
 ย่อหย่อนในการที่จะดำริเวียนคันถระ แล วิบัตินาชระ ถ้าจะว่าโดยบทฎฐาน
 คือ เมื่อเกิด ความเพียร จะ บังเกิด นั้น เขาได้รบแก่กรรมอันใดเกิดก่อน ความ
 เพียร จึง บังเกิด มี ชื่อ ดังเวทวัตถุ ๘ ประการ บังเกิด มี ก่อน แล้ว
 วิริยะจึง บังเกิด มี ดังเวทวัตถุ ๘ ประการ นั้น คือ ชาติทุกข์ ประการ ๑
 ชราทุกข์ ประการ ๑ พยาธิทุกข์ ประการ ๑ มรณทุกข์ ประการ ๑ อปาย
 ทุกข์ ประการ ๑ อคติวิญญูทุกข์ ประการ ๑ อนาคตวิญญูทุกข์ ประการ ๑
 อาหารคณตวิญญูทุกข์ ประการ ๑ เปน ๘ ประการ ตั้ยกัน ดังเวทวัตถุ ๘
 ประการ นี้ เปน บังจัญ ให้ บังเกิด ความเพียร แท้จริง พระโยคาวจร อัน
 มีความเพียร ย่อ หย่อน เมื่อ พิจารณา ชื่อ ชาติทุกข์ เห็น ว่า สัตว์ อัน
 บังเกิด เขา กำเนิด ใน ครรภ์ แห่ง มารดา นั้น ได้ ความลำบากมาก กว่า มาก
 นัก นั้น อยุ่ บน กระเพาะ อาหาร เก้า อาหาร ใหม่ อยุ่ บน สัตถะ สัตถ์
 นั้น อยุ่ กถาง เขา คาง นั้น เต้า ตง บน เข่า เขา มี มือ กอด เข่า นั้น หนึ่ง
 มือ หน้า เข่า ไป ช้าง กระตุก สัน หลัง แห่ง มารดา มือ หลัง ออก มา ช้าง พับ ต้อง
 แห่ง มารดา มี ครุณา ความ ร อ น นั้น หนึ่ง เข้า ไป อยุ่ ใน โพรง ไม้ เมื่อ เทศ กาด
 วัด สัน ตฤคุ คุศ คุ อยุ่ เปน นิจกาด เปรียบ ปาน คุศ ดัง สัตว์ อัน บังเกิด
 ใน จตุภูมิมรต จะ เขี้ยยค มือ เขี้ยยค เก้า ออก มี ได้ ร อ น อยุ่ คั ย เพลิง
 ชาดุ แห่ง มารดา มี ครุณา คุจ ขนม อัน บุคค ห่อ แล้ว อดะ นั้น ไว้ รณะ เมื่อ
 มารดา มี โภคอาหาร ที่ ร อ น ๆ เข้า ไป ก็ ร อ น รน คุจ ต้อง ดำน เพลิง ขณะ เมื่อ

มารดา บริโภค อาหาร ที่เย็น เข้าไป เดี๋ยว ก็เย็น นึกหนา มีกรรมมาตุ กุศลสัตว์
 อัน บังเกิด ใน โศก ภัยคนรก วนะเมื่อ มารดา บริโภค อาหาร อัน เย็น ร้อน แต่
 เค็ม เข้า ไป เดี๋ยว ก็ แสบ เนื้อ แสบ ตัว นั้น นึกหนา มีกรรมมาตุ มีผู้ มา ประหาร
 แล้ว แต่ รวด ด้วย น้ำ แสบ วนะเมื่อ มารดา เติบ แต่ นิ่ง อด แต่ อด ขึ้น แต่
 กอธัม ภาย พริก ซ้าย พริก ขวา นั้น ได้ มีความ ดำบาก เวทนา นึกหนา มี
 กรรมมาตุ ถูก แทะ น้อย ๆ อัน นึก เสง ดูราจับได้ แล ยึด รั้ง ให้ ได้
 ความ ดำบาก เวทนา ถ้า มี ดัง นั้น มีกรรมมาตุ ถูก น้อย ๆ อัน
 หมอง จับได้ แล ยึด รั้ง ให้ ได้ ความ ดำบาก เวทนา วนะ เมื่อ จะ
 คดออก ออก จาก ศร รก มารดา นั้น เดี๋ยว ถ้า กุศล ก็มี มัชฌาค พัด ก็ จะ ยึด รั้ง
 จะ มี สัตถะ ลง เบื้อง ต่ำ จะ มี เท้า ขึ้น เบื้อง บน จะ คดออก โดย ด้งอก ถ้า
 ออกสุด ก็มี มัชฌาค พัด แล้ว ก็ ให้ วิปริต นา ๆ ต่าง ๆ บาง ที ก็ เขา มือ
 ออก มา ก้อน บาง ที ก็ เขา เท้า ออก มา ก้อน บาง ที พา มารดา ตาย ก็ มี
 ถึง ว่า กุศล ก็มี มัชฌาค พัด ให้ มี สัตถะ ลง เบื้อง ต่ำ มี เท้า ขึ้น เบื้อง บน
 คดออก โดย ด้งอก ก็ ยัง ได้ ความ ดำบาก เวทนา เจ็บ เนื้อ เจ็บ ตัว นี้
 นึกหนา มีกรรมมาตุ สร้าง ดำริ ตัวใหญ่ เขา ใจ ออก ตาม ช่อง ชาติ อัน
 น้อย ได้ ความ ดำบาก เวทนา พระ โยคาวจร เจ้าผู้ มี บุญญา เมื่อ
 พิจารณา เห็น ชาติทุกข์ ด้วย ประการ นี้ ก็ บังเกิด ธรรม สังเวช ใน อารมณ
 ธรรม สังเวช นี้ ก็ เปน บังจับ ได้ มีความ เพียร ใน ที่ จะ เดี๋ยว เรียบ อด
 ธรรมฐาน ประการ หนึ่ง ด้งภาวะ พิจารณา ซึ่ง ฐา ทกฺร เห็น ว่า ความ
 ฐา นั้น ย่อม ณะ ทำให้ ภาย อินทรีย์ คร่ำ คร่า ตาม ิต หุ หนัก พัน หัก

อัมม คอบ นิจ หนัง หค หุ่เปิน เกตฺยว ทค ทอย กาดัง อัม นั ก็เปิน บัจจย ให้
 บังเกิด ธรรม สังเวช เปน เหตุ จะ ให้ มี ความ เพียร ใน ที่ จะ เถ่า เรียน สมณะ
 สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ พิจารณา ซึ่ง พยาธิทุช เห็น ว่า
 พยาธิ นั ย่อม เมียด เมียน กายินทรีย์ ให้ ฉำบาก เวทนา มี ประการ ต่าง ๆ
 อัม นั ก็เปิน บัจจย ให้ บังเกิด ธรรม สังเวช เปน เหตุ จะ ให้ มี ความ เพียร
 ใน ที่ จะ เถ่า เรียน สมณะ สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ พิจารณา เห็น
 มรณ ทุช นั ว่า มรณะ ย่อม คัด เลือ ซึ่ง วิชิตินทรีย์ กระทำให้ กตัง
 อยู่เหนือ พิน พสุธา มี กรวนา ตั้ง ท่อนไม้ สด ท่อน พิน อัม นั ก็ เปน
 บัจจย ที่ จะ ให้ บังเกิด ธรรม สังเวช เปน เหตุ ให้ มี ความ เพียร ใน ที่ จะ
 เถ่า เรียน ซึ่ง สมณะ สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ พิจารณา ซึ่ง ทุช ใน
 อบายภูมิ ทั้ง ๔ คือ นรก เปต วิสัย วิจจัน กำเนิด อสุรกาย เห็น ทุช ต่าง ๆ
 อัม มี ใน อบายภูมิ ทั้ง ๔ นั ก็เปิน บัจจย ให้ บังเกิด ธรรม สังเวช เปน
 เหตุ ให้ มี ความ เพียร ใน ที่ จะ เถ่า เรียน สมณะ สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ
 พิจารณา ซึ่ง ทุช สำหรับ วิญจัน อัม บังเกิด ใน อตฺตภาตตวง สด แต่ หลง นั
 ก็ เปน บัจจย ให้ บังเกิด ธรรม สังเวช เปน เหตุ ให้ มี ความ เพียร ใน ที่ จะ เถ่า เรียน
 ซึ่ง สมณะ สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ พิจารณา เห็น ทุช อัม จะ มี เมื่อ
 ภาย หน้า สด บังเกิด ธรรม สังเวช นั ก็ เปน เหตุ เปน บัจจย ให้ มี
 ความ เพียร ใน ที่ จะ เถ่า เรียน ซึ่ง สมณะ สด วิบั้งนา ประการ หนึ่ สภาวะ

พิจารณาเห็น ซึ่ง ความทุกข์ ความลำบาก อันบังเกิดมีในที่ แสงหา
 อาหาร แล บังเกิด กรรมดังเวลานั้น ก็เป็น บัญญัติให้ มีความเพียร ในที่จะ
 เล่าเรียน สมนะ แลวิบัติมา ประการ หนึ่ง ประเด็นเข้าเป็น สังเวทวัตถุ ๘
 ประการ ๗ นี้ เป็น สาต้นการณ เหตุแห่ง ความเพียร สังเวทวัตถุ
 มีก่อนแล้ว เพียร ในที่จะเล่าเรียนจึงบังเกิดเมื่อภายหลัง แลวิริยะนี้เมื่อจัด
 เป็น อธิทชบาหนั้นเป็น วิริยทชบาท เมื่อจัดเป็น อธิปคินั้นเป็นวิริยาธิปคิ เมื่อ
 จัดเป็นสัมมปชานนั้นเป็นสัมมปชานถึง ๔ ประการ เมื่อจัดเป็นอินทรีย์นั้นเป็น
 วิริยนทรีย์เมื่อจัดเป็นพละนั้นเป็นวิริยพละ เมื่อจัดเป็นมรรคานั้นเป็นสัมมา
 วาจาโมเมื่อจัดเป็นสัมโพชฌงค์นั้นเป็นวิริยสัมโพชฌงค์ แลวิริยสัมโพชฌงค์
 นี้จะบังเกิด มีนั้น อาศัยรย แก่กรรม ๑๑ ประการ อปายาทกฤษณ์ปัจเจกชณตา
 คือ พิจารณา ซึ่งโทษใน จตุรกายเป็น ต้น ประการ หนึ่ง คือ พิจารณาเห็น
 อานิสัยว่า บุคคลจะได้ กรรมวิเศษ อันเป็น โลกีย แล โลกุตร นั้น ข่อม
 เนื่อง ด้วย ความเพียร มีเพียร เนื่อง ใน กาย แล จิตร แล วิ จึ่งจะได้
 กรรมวิเศษอันเป็น โลกียแล โลกุตร พิจารณาเห็นอานิสัยแห่งเพียรนี้ ก็เป็น
 บัญญัติให้บังเกิดวิริยสัมโพชฌงค์ ประการ ๑ คมนวิตติปัจเจกชณตา ประการ
 หนึ่ง พิจารณา ซึ่ง มัคควิตติ ว่าทาง อันใดเป็น ทางไปแห่งสัมเด็จพระพุทธเจ้า
 แล พระปัจเจกโพธิ พระ อรรคสาวก แล พระ อัสสัมคิมหาสาวก แล พระ ปรกติ
 สาวกเจ้าทั้งปวง บุคคลอันประกอบด้วย ความคร้านอยู่แล้ว มีอาจไปได้ตาม
 ทน ทาง อัน นั้น คือ เมื่อ ความเกียจคร้าน มี ไค มีนั้น แล จึ่งจะไปได้ ตาม
 ทางไป แห่ง พระ อริยเจ้า ทั้งปวง พิจารณา มัคควิตตินี้ ก็เป็น บัญญัติ

ให้เกิด วิตถัม โภชณงค์ ประการ หนึ่ง ทายกานัมหิ ผลิตภณณบัตินทาย
 บัจจยมนตา อมิง เคารพใน บิณฑบาต ปราถนา จะให้ทายกผู้ถวาย
 บิณฑบาตทาน แก่ตน นั้นได้ ผล มาก อัน นี้ ก็ เปน บัจจยให้ เกิด วิตถ
 ธัม โภชณงค์ ประการ หนึ่ง ตักกมหลักกบัจจเวกัชนตา ประการ หนึ่ง
 พิจารณา ซึ่ง ตักกาวะเปน ใหญ่ แห่งพระพุทธรเจ้าว่า ตมเตจ พระพุทธรเจ้าผู้ เปน
 ใหญ่ ใน โลกนี้ ย่อม ธรรมเจริญ ซึ่ง บุคคล อัน นี้ เพียร ผู้ ไค ปราถ
 ซึ่ง ความ เพียร แล้ว ผู้ ไค ชื่อ ว่า มิได้ ดวง เสย ซึ่ง โอวาท แห่ง พระ
 พุทธองค์ ได้ ชื่อ ว่า บุชา พระพุทธรองค์ ด้วย ปฏิบัติบูชา พิจารณานัน
 ก็ เปน บัจจยให้ บังเกิด วิตถัม โภชณงค์ ประการ หนึ่ง ทายชรมหักกบัจจเวกั
 ชนตา อมิง พิจารณา ซึ่ง ตักกาวะ ประเดริฐู แห่งพระพุทธรองค์ว่า พระ
 พุทธวรตก อัน ประเดริฐูกถาว คือ พระธรรม นั้น ผู้ ไค เกยจกร้าน อยู่
 แล้ว ผู้ ไค มิ อาจ ดำรงจะ พังได้ ต่อ เมื่อ ไค มีความ เพียร อัน
 ปราถ นัน แล จึง จะ ได้ พบ พระพุทธรวรตก คือ พระธรรม พิจารณา
 นี้ ก็ เปน บัจจยให้ เกิด วิตถัม โภชณงค์ ประการ หนึ่ง ถันมิทธวิโนทนตา
 อมิง บันเทาเสย ซึ่ง ถันมิทธะ ด้วย เจริญ ขาโลกกสิณ แด เปตยนิธิยา
 บก แด ส้องเสพ ซึ่ง อพิ โภกาศ เห็น ถันมิทธะ เข้า มา กรอบง่า แล้ว เปตยนิ
 ธิยา บก เสย ออก ไป อยู่ ที่ แจ้ง ๆ มนสิการ ใน ขาโลกกสิณ บันเทาเสย
 ซึ่ง ถันมิทธะ อัน นี้ ก็ เปน บัจจยให้ เกิด วิตถัม โภชณงค์ ประการ หนึ่ง
 กุสิตปค์ ดปริวัชชนตา ประการ หนึ่ง ให้ เว้น เสย ซึ่ง บุคคล อัน เกยจกร้าน
 ชย้า พังคบ หาดมามาก อารักขวิริย ปุคักถ เสจจนตา ประการ หนึ่ง ให้ ส้อง

เทพซึ่งบุคคลนี้เพียร อธิษฐานรท ผู้ใดมีเพียรก็ พงศบพพานัน สัมมปธาน
 บัจฉวกัชนตา ประการหนึ่งให้ พิจารณาซึ่งสัมมปธานทั้ง ๔ ศกจิมุตตวา
 ประการหนึ่งให้ ยินดีที่จะประพฤติวิริยสัมโพชฌงค์ ดีไว้ดี ยักกันเป็น ๑๑
 ประการ ขรรณ ๑๑ ประการนี้เป็น บัจฉยให้บัง เกิดวิริยสัมโพชฌงค์ก็มี
 ด้วย ประการนี้ วิชิตนามาในวิริยสัมโพชฌงค์ ที่คำรบ ๓ ถัดนี้ ความแต่
 เพียงนี้ ข

ถ้าดับนี้จะ ได้ วิชิต นามใน บัดสัมโพชฌงค์ที่คำรบ ๔ ถัดต่อไป ใจ
 ความว่าสมเด็จพระมหาภรณา เมื่อครั้งเสด็จมาวิริยสัมโพชฌงค์ จบลงแล้ว อธิ
 ษฐานจึงตรัสเสด็จมาบัดสัมโพชฌงค์ ถัดต่อไปมีพระพุทธรูปกาตรดีว่า กัสสป
 คุกรกัสป บัดสัมโพชฌงค์ โทโร พระ บัดสัมโพชฌงค์นี้
 พระศากต ก็เห็น ประ จักษ์แจ้ง ด้วย พระองค์เอง ค้ำยอากรมิได้
 วิปริต ภาวิต พหุตกโต พระศากตเจริญไว้ ให้มากอยู่ใน
 พระบวรสถาน ถึงวัดดี พระบัดสัมโพชฌงค์นี้ ประพฤติเป็นไปเพื่อจะ
 ให้ตรัสรู้ ขรรณอันวิเศษ แดพระจุกราริยตั้งทั้ง ๔ ประการ เป็นบัจฉย
 ที่จะให้ ได้ นพพานยกตน ออกจากดินหา แดบัดสัมโพชฌงค์นั้นจะได้แก่
 ขรรณอันใด บัดสัมโพชฌงค์นี้ ใจอื่นไกลได้แก่บัต ๆ อันมีลักษณะให้
 ยินดีปรีตาในที่ พิจารณาถึงขรรณ โดยอนิจจังทุกขังอนัตตา เป็นองค์
 ให้ตรัสรู้ พระจุกราริยตั้งให้สำเร็จมรรคแถมณัน ได้ ชื่อว่า บัดสัมโพชฌงค์
 บัดนั้น แปลว่ายินดี บัดสัมโพชฌงค์นั้น แปลว่า เป็นองค์ ให้ตรัสรู้ ความ

ชิน ตันนัมวิ เกิดเป็นธาตุเป็นประธาน ให้ตัวรู้มรรคญาณผลญาณธรรม
 ตันนัมวิเศษ นั้น ได้ชื่อมันตัมโพธณงก์ แต่มันตองอิ ระระนั้น ถ้าจะแก้
 ไขโดย อรรถวิคหระ นั้นว่า กายจิตตานุณนย สัตตบต แปลตามวิคหระว่า
 ยามิมชาติ อันว่าธรรมชาติใด กายจิตตานุ บัง กายแฉจิตตทัง ทยาย
 บินนยติ ให้ อิม อิติ เหตุตั้งนั้น สำมิมชาติ อันว่าธรรมชาตินั้น มี
 ชื่อว่ามันตัม ธรรมชาติ อันว่าธรรมชาติ มีติ บังกายแฉจิตตให้ อิม อธิบายว่า
 ธรรมชาติ อันใดมันเกิด ขึ้นแล้ว แลยังกาย แฉจิตตให้ อิม ธรรมชาตินั้น
 ได้ ชื่อว่ามันตัม บต นี้ถ้าจะว่าโดยลักษณะมันตัมถึง ๕ ประการคือ อุตทกา
 บติประการ ๑ ธนิกามตัมประการ ๑ โยถกนตีกาบตัมประการ ๑ อสงคากบตัม
 ประการ ๑ ฆรณวตัมประการ ๑ เป็น ๕ ประการด้วยกัน พระอุตทกาบตัม
 เมื่อมันเกิดแล้วก็ให้ โดมทั้งสามการชนพองสยของเรดำ ขณะเมื่อนั่งภาวนา
 สดับพระธรรมเทศนา แลมันเกิดชนพองสยของ เรดำนั้น เป็นลักษณะแห่ง
 อุตทกาบตัม แลธนิกามตัม นั้น เมื่อมันเกิด แล้ว ก็ยอมให้เห็น ปรากฏประ
 ทนัง ว่า สายฟ้า ลม สายฟ้าอัน แลระจัต เจริญ อยู่ใน ห้อง นภาภค
 ปรากฏฉยโต พระชนิกามตัม นั้นเมื่อมันเกิด แล้ว ก็ให้เห็น ปรากฏตั้ง นั้น
 แล พระโยถกนตีกาบตัม นั้น เมื่อมันเกิด ใน สันดาน แล้ว ก็ปรากฏ
 ตจกตัม อันกระทมฝั่ง กตัม อันกระทมฝั่ง เข้ามา แล้ว แลอันตร ชานหายไไป
 ฉนโต กตัม พระโยถกนตีกาบตัม นั้น เมื่อหยั่งตงสู่ กายก็ปรากฏอุปรมัยตั้ง
 นั้น แล พระอสงคากบตัม นั้น เมื่อ มันเกิด ในสัน ดาน แล้ว ก็ให้ กาย นั้น
 ดอชมันไปในอากาศ ตจพระระวัภกตัม เกร กิริยาว่า พระวัภกตัม เกรนั้น เคนท

ชูาน อยู่เฉพาะ หน้า แห่ง พระวักกถ มี พระพุทธรูปภาควัดว่า เอหิวัคกถ ตุกร
 วัคกถ มาเนเกิด ยยา กถวั โดย เมื่อ มี พระพุทธรูปภาควัดนี้ พระวักกถ
 ก็ชื่อ ชมโตม นึกว่า ทิน เราโต เหน พระพุทธรเจ้า แล้ว พระพุทธรเจ้า
 ร้อง เรียกเรา แล้ว พระวักกถ มีปรีดาปราโมทย์นักหนา พระอุเบกขา
 บัด นี้เกิดกถาในสันตาน กายพระ วักกถ ก็ดอยมายังสำนักนี้ ตั้งแต่พระ
 ศาสตร์ดา โดยนภา โดยประเทศ อากาศ เมื่อ ดอยมา ในอากาศครึ่ง
 นม พระวักกถ ชมเสียซึ่ง บัด แล้วก็ได้ ดำรง แก่ พระอรหันต์ นรรัตนาน จึง
 ถวายนมสักการ เทบพระบาทขุศุด แห่งสมเด็จพระมหากรุณา บัณฑิตย์
 พึงสัน นิษฐาน เกิดว่า อุเบกขาบค นม เมื่อบังเกิด แล้ว ก็ให้ กายดอย
 ไปใน นพภาดยประ เทศ ใช้แต่ เท่านั้น ยังมี นางกุมารี ผู้หนึ่ง อยู่ใน
 บ้าน เทบศิริรัตนพรวิ หารใน ตั้งกาทวิป มีตม นารคา ของ นางกุมารี นั้น
 กรัน เพลาพลบค่ำปราณางจะไป นมสักการ พระเจดีย์ จึงตั้ง นางกุมารีคิดว่า
 เวลานี้เป็น เวลาพลบ ค่ำแล้ว เจ้าอย่าไป เอยอยู่เฝ้า เวื่อน เกิด ตั้งจิต
 แล้ว ก็ออกไป สู่วิหาร เพื่อจะนมสักการ พระเจดีย์ ฝ่าย นางกุมารี
 ยืนอยู่ ทนออก ซาน แลไป เหน ดาน พระเจดีย์ ผ่อง ใส รุ่ง เรือง มีกรวดนาคูคัง
 ว่า กอง แก้ว แล้วก็ เหนบริษัท ทั้งหลาย ทั้งหญิง ทั้งชาย มีมอดอดอกไม้ แดของ
 หอม ประ นม นม นมสักการ อยู่ เบื้องบนตาน พระเจดีย์ บางก็จุดธูป
 เทียน ขวากา บาง ก็บูชาสง กราบกระทำปทักษณ บาง ก็นั่ง
 ฟังสวดมนต์ ณเบ้อง บนตาน อันสูง เที่ยง พระรังมี สวดมนต์ นั้น ออชิง

ไป ที่สถาน พระเจดีย์ ควรจะนำมา ซึ่งความ เต็มใจ นางกุมารี
 เหม แล้ว ก็ใจกว้าง ว่ามิชิต เหล่านี้ เรายังบุญ เขาได้ มาตั้งการบูชาพระ เจดีย์
 คิค แล้ว ก็บังเกิดปรีดาปราโมทย์ นั้นนี้ หนา พระอุเฒ่าบดินทร์เกิด
 ในสันดาน แห่ง นางกุมารี ภาย แห่ง นางกุมารี นั้นก็ ถอยมา ประคิษฐาน ในสถาน
 พระเจดีย์ ณ กาด ครั้ง นั้น ครั้นมา ถึง สถาน พระเจดีย์ แล้ว นางกุมารีก็ยก
 อัญชัตถ์ ประนมพนมการ พระเจดีย์ อยู่ ณ กาด นั้น บิดามารดา ทั้งสอง
 นั้นมา เห็นนางกุมารี อธิกา นั้น ประนมหัตถ์นมมการ พระเจดีย์ อยู่ ก็บังเกิด
 พิวงถามว่า อัมม คฤกร แม่ ๆ มาหนทางอันใด ข้าแต่ มารดาบิดา
 ข้าพเจ้ามา โดย ทางนภา ภาค อัมม คฤกรแม่ ทางนภาภาคดี เป็น ทาง
 พระอริยเจ้า แม่เป็นบุตชนใดน จึงมา ใน ทางนภาภาค ข้าแต่ มารดาบิดา
 เมื่อ มารดาบิดา มาแล้ว ข้าพเจ้าออก มาขึ้น อยู่ ที่นอกชาน สด เหน
 พระเจดีย์ แต่บวิษิตอันมาตั้งการบูชา พระเจดีย์ ก็มี ความ ชื่นชม ไตมนี้ค
 นึกหนา ไม่รู้ตัว เลยว่าขึ้น หริอ นี้ ขณะนั้น ภาย ข้าพเจ้า ก็ถอยมา ประ
 คิษฐาน ณสถาน พระเจดีย์ บิดามารดา ได้ พงกพิศวง ชมบุญจิตาของข้าตมา
 นั้นแต่ ผู้ มบุญญา พังเข้า ใจเกิดว่า ดัชนีพระอุเฒ่าบดินทร์ เป็น ดัชนี
 อันเลิศกล้า หาญ เขียว ชาญ กว่าดัชนีระ ทังปวง บังเกิด ชื่นแล้ว ก็ให้ ภาย
 ถอยขึ้นไป ในภณตย์ประเทศอากาศ เหมือนว่าบุทศเรา ท่านทุกวันนั้นคร์รักษา
 อุดาหะกระทำวัตรประภูบติ บางทีได้ พระอุเฒ่าบดินทร์อยู่แต่กว่าได้ แต่อ่อน ๆ
 เป็น แต่ให้ ไหวให้ โคลงให้ถอย ขึ้นแต่พอพิน พินแล้ว ก็จะมา หกตงมา ถ้า
 วาสนา บารมี มาก พระอุเฒ่าบดินทร์ บังเกิด กล้า แล้ว ก็นำที่ ภายจะถอยไปใน

อากาศก็ เหมือน ในที่พรรณนามานี้ แดงลักษณะพระเมธนามันนี้
 ถ้ามองเกิด แดงก็เห็นไปทั่วสารพวงค์ ให้แม่ไปทั่ววิธกราย ให้มีความ
 หมาย กว่าลักษณะ ทั้ง ปวง ภาย จิตกับนรธา บันนี้ มีกิจ อันกระ ทำให้
 ภาย แดงกร นัน อมอยู่ มีให้ ชยยาก เจ้า แดงยาก นานโดยสิ้น ทั้ง ๗ วันก็มี
 เหมือน เมื่อ ครั้งพระอินทร์ ทั้งสี่สิ่งมา ร่มพุดเจ้า ได้ มาอุบาสกร ใน โลกนี้
 ครั้ง นั้นพระสารีบุตรเถร ผู้ ฉายกัม ทั่วอันบัง เกิด เป็นตาบศ ชื่อธรรตตาศ
 มีชฎี เป็นบริวาร มาก อยู่ใน ประเทศราว บาใหญ่ อันหนึ่ง วันหนึ่ง
 พระอินทร์ สักพิจารณา เห็น อุปลิขัย ว่า พระธรรตตาศจะปรากฏ
 อรรถสัจจกฐณี เวลา เข้า พระพุทธองค์ เจ้า เสด็จไปแต่ พระองค์ เดียว เหาะ
 ไปตรง หน้าธรรตตาศ แดง พระองค์ ให้ปรากฏ งาน ด้วย พระพุทธ
 สิววิธาศ ขณะนั้นชฎีทั้ง ปวง เข้าไปสู่ม้า แดงหาผลตามล ยังอยู่ในอาศรม
 แก่พระธรรตตาศนี้เดียว พระธรรตตาศเห็นถึงพระพุทเจ้า ก็ออกมา
 กระทำบังจุมนนการ คือนรับ อาราขนาให้ทรงนั่ง เห็นอาศนะ ณฑกายได้
 บัน ฟ้าตา ถวายหมักการ แดงกันั้นอยู่ เห็นอาศนะอันต่ำ ขณะนั้น
 ชฎีทั้งปวง ได้ผลตามลเข้ามาแต่บา เห็นอาจารย์ นั่งอยู่ เห็นอาศนะอันต่ำ
 จึง ถรม ว่าอิ แต่พระอาจารย์บรูษ ผู้ ผู้ศกกว่า ยิ่งกว่าพระอาจารย์ อีกหรือประการ
 ไต ชัศเจ้ามา รำกัญธัญญาว่าหาผู้ ไตจะยิ่งกว่า พระอาจารย์มิได้แต่ไว้ใน
 กาด ทุกวันนี้ พระธรรตตาศ จึงตอบว่า สุกร ท่าน ทั้งหลาย ท่านอย่า
 ได้เอาเราไปเปรียบด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าไม่สมควร เอาเราไปเปรียบด้วย

พระพุทฺธเจ้านั้น มีกรวดนาคน้ำเอาเมล็ดพรรณไม้กาศมาเคี้ยวเข้ากับเขาพระเมรุ
เมื่อ พระธรรมคานท์ ถวาย ถิ่นชฎิต ทั้งปวง ก็พากันถวายนมัสการสัมเพ็จ พระ
คำสัตตาคารีย์พร้อมเพรียงกัน พระธรรมคานท์ ถวายผลาผล ยังสัมเพ็จพระ
ทศพลให้ทรงกระทำกัตตกิจฉนั้นผลไม้มัน พระพุทฺธองค์ ทรงฉนั้น สำเร็จแล้ว
ก็รฤกถึง พระธรรมคานท์ ถวายทั้งสอง ๆ ก็พา พระธรรม ทั้งปวง มาโดย นภาภาค
ครั้นถึง ถวาย นมัสการ พระโลกนารก แล้วก็นั่ง อยู่โดย ลำดับกัน พระธรรม
คานท์ จึงให้ ศิษย์ทั้งปวง ไปเก็บเอา ดอกไม้ทั้งหลาย อันประ กอบด้วยดี
แต่ ถิ่นมา เป็นอันมาก ตกแต่ง อารามระคอกไม้ทั้งหลาย ถวายพระพุทฺธองค์
เจ้าให้ทรงนั่ง ถิ่นทั้ง พระธรรม ทั้งปวง แล้วธรรม คานท์ก็ นำเสด็จธรรม คานท์
ไม่เข้าไป ทางกัน สัมเพ็จ พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระสัมพันธวงษ์ เจ้าก็เสด็จขึ้น
โรชต์มา บัดถึง ๗ วัน พระธรรม ทั้งปวง ก็เสด็จขึ้น โรชต์มา บัด สิ้นด้วย กัน
พระธรรม คานท์ ถิ่นเสด็จธรรม คานท์ พระพุทฺธองค์ เจ้าอยู่ ถิ่นถึง ๗ วัน
จะได้ ฉนั้น ผลาผล ถึง ไค ถึงหนึ่ง หามไค ยับยั้ง อยู่ด้วย บัดถึง ๗ วัน
อันอยู่ด้วย อานา บัด จะได้ อียากอาหาร หามไค เมื่อถึง ๗ วันแล้ว
พระพุทฺธองค์ เจ้าก็ออกจากนี้ โรชต์มา บัด ครั้นใช้ ให้พระธรรมคานท์ ทั้งสอง
กระทำ บูบผาตมานุ โมทนา ไปรดชฎิต ทั้งปวง ๆ ก็มีได้ สำเร็จมรรคผล สัม
เพ็จ พระทศพล ก็บังกร่า ถิ่นถึงหนาท ประทาน พระธรรม เทศนา คัมภีระ
พุทธวิสัย อันหา ก็สุค มีได้ ครั้นจบ พระธรรม เทศนา ลง ชฎิต ทั้งปวง
ก็ ได้ บัดดู พระธรรม เทศนา มรรคญาณ ขอบรรพชา แดอุปถัมภ์ พระบรมบุคา
ก็ ประทาน บรรพชา แก่ชฎิต ทั้งปวง ด้วยเอหิภิกขุ อุปถัมภ์ ปกาศ ธรรม คานท์

ฝนหาเจ้าเว้งมรรคผลตั้งใดตั้งหนึ่งไม่ ก็ปรากฏชาติบรรพชาจากบารมีอยู่ในอนา
 กตกาถ ^{๕๑} ส้มเต๋จ พระเจ้าสังฆาจารย์ก็ทรง ประทาน พุทธพยากรณ์ สรรพตามค
 ใจว่า จะได้เป็น พระอรพตสาวกผู้เลิศในลำดับนา พระโคตมสัมมา สัมพุทธเจ้า
 โดย นามชื่อ ว่าสารีบุตรเถรธนะ ^{๕๒} แล้ว ก็พา พระภิกษุสงฆ์ นีวัตนาภว กตัม
 คินยัม พุทธวิหาร แห่งพระองค์ ^{๕๓} ว่ามาทรง ประสงค์ จะให้เห็นใจความว่า
^{๕๔} บกนมี กิจอันกระทำให้กาย แดจตรนหม่อมอยู่ให้ อยากเจ้า แดอยากน้ำ ให้ อิม
 ๕๕ อยู่ถึง ๖ วัน ๗ วัน อย่างนี้ก็มี อิมอยู่ ๖ วัน ๗ วัน ^{๕๖} จน
 ๕๗ เสร็จ สามารถ เปนมนุษย์ ถ้าว่า เปนอยู่ ในพรหม โสภณ ^{๕๘} แล้ว ก็อิมอยู่
 ๕๙ ด้วย อานาข บ้างอยู่ เปนนิจกาด ^{๖๐} แท้จริง พรหม ทั้งหลาย มันตาม ในรูปภพนั้น
 ๖๑ จะเคยง ชั่วต ด้วยกพย โภชนาหารตั้ง ใดตั้งหนึ่งตามได้ อิมอยู่ ด้วยบดินนแข็ง
 ๖๒ บกนมี แดเคยง ชั่วต ให้ พรหม ทั้งปวง ^{๖๓} อุกยบัจจุฐาโน ^{๖๔} บดิน
 ๖๕ เมื่อมี เกิดเนื่อง ๆ กถ้าหาญอยู่ในดินตามแล้ว ก็กระทำให้กาย แดจตรน
 ๖๖ เพรงฟูขึ้น ^{๖๗} บังปลมยุคพี คือกายบั้งตัทธินให้บังเกิด กายบั้งตัทธินั้นเป็น
 ๖๘ พนถงาน ที่จะระงับกาย กายจะระงับ กระถ่าย เปนประการ ใดก็ดี ถ้ากาย
 ๖๙ บั้งตัทธินั้นเกิดมีแล้ว ^{๗๐} ที่กระดัมกระถ่ายทั้งปวงก็ระงับดับไปในขณะบัดเดียวใจ
 ๗๑ แดจตร บั้งตัทธินั้น เป็นพนถงาน ที่จะระงับ จิตร จิตร กระดัม กระถ่าย ว่างวาย
 ๗๒ อยู่ถึงเท่าใดก็ดี ^{๗๓} เมื่อจตรบั้งตัทธินั้นบังเกิดมีอยู่แล้ว จิตรนนั้นก็ระงับอยู่เป็นอันค
 ๗๔ พระปลมยุคพี คือกายบั้งตัทธินั้น แดจตร บั้งตัทธินั้น ^{๗๕} เมื่อ บังเกิดมี กถ้าอยู่ในดิน
 ๗๖ ตามแล้ว ก็ยิบความซู่ให้บังเกิด ^{๗๗} ส่วนนี้ เมื่อบังเกิดแล้ว ก็ให้กายแดจตร
 ๗๘ นั้น ^{๗๙} เปนศุขดีด้วยดี ^{๘๐} เมื่อกาย แดจตร เป็นศุข อยู่แล้ว ^{๘๑} สามารถ ๓ ประการ คือ

ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปนาสมาธิ ก็จะมีเกิดในต้นตาน อัมโตที่โต
 ชื่อว่า ขณิกสมาธิ อธิษณณเมื่อนั่งภาวนา นั่งตั้งฟังพระธรรมเทศนาอยู่
 แด จิตร ทั้ง มี นุ่ง แด่ง แด่งระณะ ๆ นั้น แด ได้ ชื่อว่า ขณิกสมาธิ
 แด อุปจารสมาธิ นั้น ก็สมาธิที่สงบในทีเกิดแห่งฉาน ใถ้อจะได้ฉาน
 อัมโต อัม หนึ่ง แด แด มี นุ่ง จิตร ทั้ง มี นุ่ง ใถ ชื่อว่า อุปจารสมาธิ
 แด อัปนาสมาธิ นั้นคือของค ฉาน ฉานทั้ง ๘ คือรูปฉาน ๔ อรูปฉาน
 ๔ นั้น ใถ ชื่อว่า อัปนาสมาธิ สมาธิ ทั้ง ๓ ประการนี้ จะมีเกิดมีนั้นอาไศรย
 แก่ กุช ๆ จะมีเกิดมีนั้น อาไศรย แก่ ปณมยคุพ ๆ จะมีเกิดมีนั้น อาไศรย
 แก่ มี ตกว่า บาน เป็นคณ เป็นเต็ม ให้ เกิดสมาธิทั้ง ๓ ประการ สุขพรรณ
 มา มี นุ่ง แต่ แต่ ว่า เกิดมีใน ต้นตาน แด ก็ให้ ยินดีในทาน แด คัด
 แด ภาวนา ตั้งฟัง พระธรรมเทศนา ให้ เกิดเพ็ดเพ็ด อยู่ในภาวนา เป็นคณ
 ว่า พุทธานุสติ ให้ เกิดอยู่ใน ที่พิจารณา สังฆารธรรม โดยพระอนิจจัง ทุก
 ชัง อนัตตา ในต้นตาน ชมชื่นรื่นเริง อยู่ใน กองการกุศล เปียบตุงบุง อัม
 เตนมรรคาไถถันดาร แด อุนรน กระทบ กระทบ หิว ขอบอยากน้ำ
 เปนกำถัง แด พบชาติ ตระแห่งหนึ่ง มี นุ่ง ใถ่ จิตตนิค ในท่ากลางมรรคา
 มรณน ครนตงตาบนำ คำเถธา ตตตม อุกกิงกน ตำราญแเดว แด ชนมานั่ง
 ณกาย ไถรมไม้ ไถถ ผังชาติตระ ตอ: พระพายชายพัดมาเรื่อย ๆ ดบ ย
 ชายนั้น ก็เปล่งอุทานวาจาว่า อโหสิขุปรมังสุชิตัง เราชมที่น เป็น
 บรมคฺขสบาย นกหนา เสน่ย์ถาบี อัมนี้แเดมี ฉนโต เมอมร บงเกิด
 ในต้นตานแเดว ก็ให้ อัมอกอัมใจ ดมายในกาย แด จิตร นั้นนิกหนา มี

ครอบงำบุรุษ อันเดินทาง กระทบหน้า ครั้นได้ ขาบน้ำ กินน้ำ แล้วแต่ด้วยความ
 หุ่ดบอยในกาย แลจิราณี โคนั้น พึงตั้งนิษฐานเข้าใจเกิดว่า บัดอัน
 มีลักษณะ แลกิจ แลบ้านอยู่ฐาน แลอาณัติการณตัว พรรณ นามัน
 เมื่อบังเกิดกล่าววรูญในสันดานแล้ว ก็เป็นบัจจยให้ ได้ตั้งรับจรมรณผลกาด
 ไค ก็ได้ ชื่อว่า บัด มีโพชนรงค์ ในกาดเมื่อนั้น ๆ พระบัตินมีโพชนรงค์
 นี้ จะบังเกิดมีนั้น อาโลภยภักธรรม ๑๑ ประการ พุทธชาตติ คือรฎก
 ถึง พระพุทธคุณ ภาวนาว่า อธิปไตยลควา เป็นอาทิประการ ๑ วัณมานุติ
 คือรฎกถึง พระธรรมคุณ ภาวนาว่า สวรรค์ชาโต เป็นอาทินั้น ประการ ๑
 สรรมานุติ คือรฎกถึงคุณพระสังฆ์ ภาวนาว่า สุปุญฺญโน เป็นอาทิ
 นั้นประการ ๑ ศีลानุติ คือรฎกถึงศีล ๕ ศีล ๘ ที่ตนรักษานั้น
 ประการ ๑ จกานุติ คือรฎกถึงผลทาน ที่ตนได้ ให้ นั้น ประการ ๑
 เทวทานุติ คือ ภา ถึงเทวดาที่ได้ บำเพญทุกศด แลได้เสวยภพสมบัติประ
 ภาว ๑ ออบุสมานุติ คือรฎกถึงพระนิพพานว่าเป็นเจือองระงับทุกข์ ประการ ๑
 ดุขปำกตปวิวัชเณตา คือเว้าจกทุกตออันเจ้าหนอมมือนทรีย์ อันจักดพิง
 เกิดยึดตัว นั้นประการ ๑ สนิทปัดศดเสวนตา ให้ต้องเสพศรัยบทศดอันมี
 ภาวนมีได้ ภาวนนั้นประการ ๑ ปรัทณียสังคัมคัจจเวกขณตา คือให้พิจารณา
 ณา ซึ่งศตร ที่ตนได้ พะแล้ว แลให้เกิดความ เลื่อมใส ประการ ๑ ศกขิมคตา
 คือให้ ยืนสั กจะเจริญบัตินมีโพชนรงค์ ได้รก็ใคร่ในบัตินมีโพชนรงค์ประ
 ภาว ๑ เป็น ๑๑ ประการด้วยกัน เจือธรรม ๑๑ ประการนี้แล้ว
 ก็เป็น บัจจยให้ บังเกิด บัตินมีโพชนรงค์ กับด้วยประการนี้ วิถีขนามา
 ในบัตินมีโพชนรงค์ ก็ตั้งจรตงแต่เด้านี้ ๆ

ถ้าคัมภีร์จะได้ วิถีขนาในมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ที่คำรบ ๕ ดับวาระพระบาท
 ไปใจความว่าดมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภายเจ้า เมื่อครั้นเทศน์นำมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์
 จบลงแล้ว อัมตพมณี จึงตรัสเทศน์นำมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ สืบต่อไป มีพระ
 พุทธเจ้าตรัสว่า กัสสป ตถุภัสสป มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ โข พระ
 มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้นเล่า พระตถาคตเจ้าได้เห็นแจ้ง ด้วยพระองค์เอง ด้วย
 อากาโร มิได้ วิปริต พระตถาคต เจริญโว ให้มากในต้นตาม พระมัตถ์
 ตถิธัมโพชฌงค์ นั้น สัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ประพฤติไป เพื่อจะให้ ครั้นรู้วิเศษ
 ซึ่งพระจตุราริยสังข์ เพื่อ จะให้ยกตนออกจากคณหา ถิ่นจะ ว่าโดย ถิ่นขณะ
 มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ประการ คือกายมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ๑ จิตตมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ๑
 กายมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้น เป็นพนักงาน ที่จะระงับกาย ๆ จะระงับระงาย ทรมนทรมายเจ็บ
 ใช้ประการใด ๆ ก็ดี เมื่อ กาย มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ บังเกิดแล้ว ระงับ ระงาย
 ทรมนทรมาย ทั้งปวง ก็จะ ระงับ คับไป จิตตมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้นเป็นพนักงาน ที่จะ
 ระงับจิต ร ๆ จะระงับระงาย เป็นประการใด ๆ ก็ดี เมื่อจิตตมัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ บังเกิด
 แล้ว ก็ ระงับ เป็นอันดี มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้นเมื่อ บังเกิด มีธรรมาณูแล้ว ก็ยังคู่ ให้บัง
 เกิด กาย ก็ จะเป็นคู่ จิต ก็ จะเป็นคู่ ครั้น มีคู่ ในกาย แล จิต แล
 ธรรมาณู แลอุปจารธรรมาณู แลอุปนิสาธรรมาณู นั้น ก็จะ บังเกิด แต่เหตุคู่คู่
 แท้จริงธรรมาณู บังเกิดนั้น อาไศรย แก่บังจย คือมีคู่ ๆ จะบังเกิดนั้น อาไศรย
 แก่บังจยคือ มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้นเมื่อ บังเกิดกถา เป็นองค์ ให้ครั้นรู้ พระ
 จตุราริยสังข์ แล้วกถาเมื่อใด ก็ ได้ ชื่อว่ามัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ ในกถาเมื่อ
 มัตถ์ตถิธัมโพชฌงค์ นั้น มีกรวนาสุจนาถ แก้ว อันบังเกิด เป็นมิ่งมงคล

มเหสีแห่ง ตมเค็จ บรมจักรพัทราธิราช อัน มาแต่ อุดรกรรทวิป ขรรมคา
 ว่านางแก้ว นัน ย่อม ระวังลับเสี้ย ซึ่ง ครอบง ครอบวาย ในกาย แดจิตร
 แห่ง ตมเค็จ บรมจักร ถ้า บรมจักร นันรอน เมื่อน นางแก้วก็เห็น ถ้า บรม
 จักร นัน ทนาว เนอ นางแก้ว ก็ รอน นางแก้ว ระวังลับเสี้ย ซึ่ง ครอบง ครอบวาย
 ฉันทไถลี้ พระ บัณฑิตชิ ตัมโพชฌงกั นัน ก็ ระวังลับเสี้ย ซึ่ง ครอบง ครอบวาย
 ในกาย แดจิตร มีอุปประมัย คังนั้น ฯ พระ โยคา อจร เจ้า อัน เจริญ ซึ่ง ตมกะ
 แดวิบตนา นัน ถ้า เพียร กถา ศรัทธา กถา บัญญา กถา จิตรนนักพงษาน
 ไป ก็ พัง เจริญ ซึ่ง บัณฑิตชิ ตัม โพชฌงกั ระวังลับเสี้ย ซึ่ง จิตร อัน พัง ชาน
 กระทำ อาการ ตุงบุษ อัน คับเสี้ย ซึ่ง กองเพลิง อันใหญ่ ขรรมคา ว่า บุษ
 อัน คับ ซึ่ง กองเพลิง อันใหญ่นั้น ก็ ขนเอาใบไม้สด ๆ หญ้าสด ๆ มา
 ทุ่มลง ๆ เอาโคนไม้สด ๆ มาเรียรายลง เพลิง อันใหญ่ มีเปลวรุ่งโรจโชน
 นาการ ก็ ระวังลับไป เต้ยถา อันนี้แต่มีฉันทไถ พระ โยคา อจร เจ้า อันมี
 จิตร พังชาน ด้วย สามารถ ศรัทธา กถา บัญญา กถา เพียร กถา นัน ก็ พัง
 เจริญ ซึ่ง บัณฑิตชิ ตัม โพชฌงกั นัน ระวังลับเสี้ย ซึ่ง จิตร อัน พังชาน กระทำ
 อาการ ตุงบุษ อันคับ ซึ่ง กองเพลิง อันใหญ่นั้น ฯ มีคำ ปุจฉาว่า สิ่งอันใด
 ที่จะนำมา ซึ่ง บัณฑิตชิ ตัมโพชฌงกั ฯ วิสัยนว่า โยนิโธมนตติการ อันมี
 ลักษณะกำหนดกฎหมาย ด้วยอุบายนั้นเป็นต้นนำมาซึ่ง บัณฑิตชิ ตัมโพชฌงกั
 ก็อแต่ก่อน ๆ นั้น บัณฑิตชิ ตัมโพชฌงกั บังเกิด ด้วย อาการ อันใด ก็ พัง
 กำหนดไว้ ซึ่ง อาการ อันนั้น จิตรนั้น เทยระวังลับ ด้วย ส่องเตพ อริยาบถ อันใด
 เทยระวังลับ ด้วย โทษนะอันใด เทยระวังลับ ด้วยฤศุอันใด ก็ กำหนดกฎหมายไว้

ซึ่งโทษนะแต่ฤๅแต่อิริยาบถ อันนั้น ๆ จำไว้ว่าอาตมาประพฤติกิริยาบถอัน
 นั้น จิตจึง ระวัง บัดนี้ เพ ซึ่งโทษนะ อันนั้น ๆ จิตจึง ระวัง บัดนี้ ต้องเสก
 ฤๅอันนั้น ๆ จิตจึง ระวัง กำหนดไว้ นั้นแล้ว ได้ ชื่อว่าโยนิโธมมัตติ
 การ ๆ นี้เป็นอาหาร ของ บัณฑิตวิเศษโพชฌงค์ กล่าวคือ เป็นที่ จะนำมา
 ซึ่งบัณฑิตวิเศษโพชฌงค์ นั้น จิต นี้ถ้า พุ่ช่นอยู่ ไม่ ระวัง บัดนี้แล้ว นั้น
 มรรคผลผล ก็มีอาจบังเกิดขึ้นได้ ต่อเมื่อใด จิต ระวัง เป็นอันดีแล้ว มรรค
 ผลผล ชรรณวิเศษ ทั้งปวง จึง จะบังเกิด พระโยคาวจรเจ้า อันเจริญ ซึ่ง สมถ
 กรรมฐาน แด่วิษัณณากรรมฐาน บาง ที่ เต็มสาธุระ เปนที่ อยู่ นั้น ไม่สบาย
 บัณฑิตวิเศษเกิด มิได้ จิต ไม่ระวัง แล้ว มรรค ผลผล ชรรณวิเศษ ก็ มิได้ บังเกิด
 บางทีนั้น โทษนะ ไม่สบาย บัณฑิตวิเศษเกิด มิได้ จิต ไม่ระวัง แล้ว มรรค
 ผลผล ชรรณวิเศษ ก็ มิได้ บังเกิด บางที บุคคล ที่จะ ประวิญาน นั้น ไม่เป็นที่สบาย
 บัณฑิตวิเศษเกิด มิได้ จิต ไม่ระวัง แล้ว มรรค ผลผล ชรรณวิเศษ ก็ มิได้
 บังเกิด ๆ บางทีโทษนะมิใช่ เป็นที่สบาย บัณฑิตวิเศษเกิด มิได้ จิต ไม่ระวัง แล้ว
 มิได้ ซึ่งมรรคผลผล ชรรณวิเศษนั้น จะเหมือน บุคคล ผู้ใด ๆ อ้อยที่เหมือนนั้น
 มีมากอยู่แต่ที่ว่า จะว่าไปโย ให้มากแล้ว ๆ ถ้าเช่นนั้น จะได้ ดำรง ใน อาตมย
 ที่บุคคลเวียน พระกรรมฐาน แต่พอให้เห็นเป็นศิวอย่างเด็ก ก็
 คงจะ ฐานะ มีบ้าน อันหนึ่ง ชื่อว่า มาตูกคาม อยู่ แถบเชิงเขาใน
 แคว้นแคว้น โกลิณราชธานี บ้าน นั้นมีคนอยู่ แน่นหนา เขตทิศ
 อยู่มาในกาลวันหนึ่ง พระสงฆ์ ๖๖ รูป เข้า ไปสู่ สำนักนี้ สมเด็จพระผู้ทรงพระ
 ภาควัยเจ้า ยัง พระพุทธองค์ เจ้าให้ บอกพระกรรมฐาน แก่ตน ตลอด

ทั้งปวงไป อาศัยอยู่ ในวิหาร อันนั้น เอกทิวต์ วันหนึ่ง จึงให้ โสวาท
 แก่กันว่า เราท่าน ทั้งปวง จะ ประมาท อยู่ ณนี้ ไม่สมควร นักหนา
 อัญญาทานิรยา นรกกิ่ง ๘ ขุนหมิศรวณาดุจตั้ง ว่าเรือนของเรา เราท่าน
 ทั้งปวงนี้ ยัง ปิดประตู นรกกิ่งไม่ได้ก่อน นรกกิ่งยังเปิดประตูอยู่ ประการหนึ่ง
 เจ้าเราท่าน ทั้งปวงนี้ ก็ได้เจ้าเรียนพระกรรมฐานมาแล้ว ด้านกันพระพุทธองค์
 อัน สิ้นเจ้า พระพุทธองค์ เจ้านั้น ย่อมยินดี ด้วย บุคคล อัน มีธยานัตถ์
 เปนกุศล บุคคล อันแสดงคุณ อัน มีโค มีใน ตัวนั้น ถึง จะคิดตาม
 รอยพระบาท แห่ง พระองค์ อยู่ก็ดี พระพุทธองค์ เจ้า จะ ยินดี ด้วย
 หามิได้ เหตุฉนั้น เราท่านทั้งปวง อย่า พึ่งประมาท แต่ นี้ไปเราอยู่ อยู่
 ณที่อันเดียวกัน แต่สององค์ ขนไป เรา จะ แยกกัน อยู่แต่ละองค์ ๆ อยู่ ยิน
 ด้วยกัน อย่างหนึ่ง ด้วยกัน คือ เวลา สายัณห์ ยามเย็น เปน เวลา อรุณ
 พระมหาเถร กับเวลาเช้า เปนเวลา บิณฑบาต นั้นและ เราจึงมาประชุมกัน
 นชกออกไป กว่า นั้นแล้ว พึ่ง ประพฤติ แต่ ผู้เดียว ต่างองค์ ต่างอยู่ ถ้า
 ภิกษุรูปใด เปนไร จึง มาดีระฆัง อันชวนไว้ ในท่ากลาง แห่งวิหาร เราท่าน
 ทั้งปวง ได้ ยินดีขง ระฆัง แล้ว ก็จึงมา ประชุมกัน กระทำยา ให้แก่ภิกษุรูปนั้น
 ให้ สัตถุญา แก่กัน ฉนั้นแล้ว พระสงฆ์ ทั้งปวงก็แยกกัน อยู่แต่แห่งละองค์ ๆ
 เอกทิวต์ อยู่มาในกาลวันหนึ่ง มหาอุบาสิกาใช้ ให้ ทาษ กรรมกร คือ
 เขา ซึ่ง ตัดไม้ และฉนวนไม้ เกตุธช คีตตามปัจจุย ทั้งปวง แล้ว ก็ ออกไปสู่วิหาร
 ในเวลา สายัณห์ ตวันเย็น อติดีว่า มิได้เห็น พระภิกษุ ทั้งปวง ในท่ากลาง
 แห่งวิหาร จึง ถาม บรูษ ทั้งปวงว่า กहां อัยยา คดา พระผู้เป็นเจ้า

ทั้งปวง ชวนกันไป อยู่ข้างไหน ดั้น จึงไม่ปรากฏในท่ากลาง วิหาร ฯ อัยเย
 ชาแต่แม่เจ้า พระ ผู้เป็นเจ้าทั้งปวง ท่านไปนั่ง อยู่ ในที่ตบายกลางคืน แต่ ที่ตบาย
 กลางวัน แห่งคน ฯ อุบาสิกา จึงถามว่า ทำไฉน จะได้เห็น พระผู้เป็นเจ้า
 ทั้งปวง ฯ ชาแต่แม่เจ้า ถ้ากรรมเจ้า พระสงฆ์ทั้งปวง ได้ ยินเสียงระฆังแล้ว
 ก็จะมาประชุมกัน แม่เจ้าจงให้คน ตีระฆัง เขาเถิด ฯ อุบาสิกา ก็ให้คน
 ตีระฆัง เขา พระสงฆ์ทั้งปวง ได้ ยินเสียงระฆัง ก็ดำใจว่า ขรอยพระสงฆ์
 องค์ใด องค์หนึ่ง เป็นไซ้แล้ว จึงมาตีระฆัง ดำใจดังนี้ ต่างองค์ ต่าง ก็ออกมา
 จากที่อยู่ แห่งคน ๆ มาด้นนิบาต ประชุมกัน ในท่ากลาง วิหาร พร้อมเพียงกัน
 เมื่อมานั้น จะได้มาทาง เดียว กัน ตั้งแต่ ตีระฆัง ขึ้นไปห้ามใต้ มาองค์
 ๓๒ ทาง ๆ อุบาสิกา ไม่รู้ ใน อักขยาลัย ดำใจว่า พระสงฆ์ ทั้งปวง วิวาจกัน
 นมัสการ แล้วก็ถามว่า สันต์ ชาแต่พระ ผู้เป็นเจ้าทั้งปวง ๆ เสดาะกัน
 หวัง ประการใด ฯ ศุกรมหาอุบาสิกา อาตมาภาพ ทั้งปวง จะได้ เสดาะ
 กันห้ามใต้ ฯ ชาแต่พระ ผู้เป็นเจ้า เขอกก็เหตุไฉน พระ ผู้เป็นเจ้าจึงไปแยก
 กันอยู่แต่ แห่งละองค์ ๆ มาแต่ก็ มาแต่องค์ ๓๒ ทาง ๆ ไม่เดิน ด้วยกัน
 เหมือน เข้าไปสู่ เวียง แห่ง โยม ห้ามใต้ พระเจ้าข้า เหตุไฉน จึง ประพฤติ ดังนี้
 ศุกรมหาอุบาสิกา อาตมาภาพ ไปแยก กันอยู่ แห่งละองค์ ๆ อย่าง นั้น เพื่อ
 จะกระทำ สมนธรรม ฯ พระเจ้าข้า สมนธรรม นั้น เป็นประการใด
 อันใดนั้น ชื่อว่า สมนธรรม ฯ ศุกรมหา อุบาสิกา อาตมาภาพ ทั้งปวง
 ตั้งวิชยา ซึ่งอาการ ๓๒ ตั้งไว้ ซึ่งไซ้แต่โดย พิจารณาไปถึง ที่คัม
 ที่ทำตาย แห่งอศภาพ ดังนี้ ฯ ชาแต่ผู้ เป็นเจ้า ตำรายา ซึ่ง อาการ ๓๒

ตั้งไว้ ซึ่งไชยแฉะไวย พิจารณาที่ดับ ที่ทำลาย แห่ง อักขาพนั้น จะควร
 แก่ ผู้เป็นเจ้าพวกเดียว หรือ ๆ จะควร แก่ โยมบ้าง เป็นประการใด ๆ
 ตุกรมหาอุบาสิกาผู้ใด ๆ มีศรัทธาแล้ว พระพุทธเจ้าก็อนุญาตให้ ผู้ผู้นั้นเจริญ
 พระพุทธองค์ จะได้ห้าม บุคคลผู้ใด ผู้หนึ่ง ห้ามใด ๆ ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า
 ผู้นั้น ผู้เป็นเจ้าจงบอก ทวัตตังษาการ ให้แก่ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้า จะได้
 เจริญซึ่งทวัตตังษาการ จะตั้งไว้ ซึ่งไชยแฉะไวย พิจารณาไป ถึง ที่ดับ
 ที่ทำลาย แห่งอาการทั้ง ๓๒ ผู้เป็นเจ้าจงบอก ให้ พิจารณาเถิด โยมจะเรียน
 เขา ๆ ตุกรมหาอุบาสิกา ตามแต่ศรัทธาเถิด จะเรียนก็เรียน ๆ พระ
 ภิกษุสงฆ์ ก็ อนุเคราะห์บอก ทวัตตังษาการ แล วิธ ที่จะตั้ง ไว้ ซึ่งไชยแฉะไวยใน
 อักขาพนั้น ให้แก่อุบาสิกา ทุกสิ่ง ทุกประการ จำเดิมแต่นั้น ไป อุบาสิกา
 ก็ ภาวณา ทวัตตังษาการ ตั้งไว้ ซึ่งไชยแฉะไวยในอักขาพ อุบาสิกา ก็ ได้
 พระ อนุคามิ ผลก่อน พระภิกษุสงฆ์ ทั้งปวง เมื่อได้ พระอนุคามิ ผลแล้ว
 มหาอุบาสิกา ก็ ได้ ปฏิบัติมัทธาญาณทั้ง ๔ อภิญญาโตกัยทั้ง ๕ คือทิพโสค
 มีหตฺถเป็นทิพประการ ๑ ทิพจักขุ มีจักขุ หตฺถเป็นทิพประการ ๑ ประจิตตวิชชา
 รู นาจตร ผู้อื่น ประการ ๑ ปุพเพนิวาสานุสสติ ระตักชาติ ทน ทังได้
 ประการ ๑ อิทริวชิ กระทำ อิทริตฺถิ ได้ ประการ ๑ เป็น ๕ ประการ
 มหาอุบาสิกา เมื่อได้ พระอนุคามิพร้อมด้วย จตุปฏิสัมม ภาทญาณ แล อภิญญา
 ทั้ง ๕ ตั้งมั่นแล้ว มหาอุบาสิกา ก็ เข้าสู่ ผลสัมมาปัตติ ยับยังอยู่ ด้วยศุขใน
 ผลสัมมาปัตติ ครั้น แล้ว ก็ ออกจากผลสัมมาปัตติ พิจารณาไป ด้วยทพจักขุว่า
 นุ โช คังฮาตมารา หัง ชรรวมวิเศษ เห็นปาน คังฮาตมา ได้ นี้ พระผู้เป็นเจ้า

ทั้งปวง ได้สำเร็จแล้ว หรือเป็น ประการใด พิจารณาไปก็รู้ว่า พระ
 ผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง ยังประกอบ อยู่ด้วยราคะ โทสะ โมหะ แต่วิบัติมา ชระ ก็ยัง
 มีได้ บัง เกิด มีแก่พระ ผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง ก็พระ ผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง นั้นจะมีอุปนิสัย
 ที่จะได้ พระอรหัตอยู่ หรือ ๆ เป็นประการใด พิจารณาไปก็เห็นว่ามีอุปนิสัย
 จะได้ พระอรหัตอยู่ อุบัติกาจึงพิจารณาต่อไปได้ว่า เสนาคนั้นเป็น
 ที่สําย แห่งพระ ผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง อยู่แล้วหรือ ๆ เป็นประการใด
 พิจารณาไป ก็เห็นว่า เสนาคนั้นเป็นที่สํายอยู่แล้ว จึงพิจารณาต่อไปได้ว่า
 บุคคล ที่ประวิบัติ นั้นเป็นที่สํายของ ผู้เป็นเจ้าของ อยู่แล้วหรือ ๆ เป็นประการใด
 ก็เห็นว่า บุคคล ผู้ประวิบัติ นั้น เป็น ที่สําย อยู่แล้ว จึงพิจารณาต่อไป
 ได้ว่า อาหาร เป็น ที่สําย แห่ง พระ ผู้เป็นเจ้าของ นั้น มีอยู่แล้วหรือ
 ประการใด ก็เห็นว่า อาหาร นั้น ยังไม่เป็นที่สําย แห่งพระ ผู้เป็นเจ้าของ
 อุบัติกา จึงตบแต่ง เข้ายาคู แด โภชนะ รมิรค์ อันเลิศต่าง ๆ ถวายแก่พระสงฆ์
 ทั้งปวงแล้ว ก็หลง นาทกข โฉนทก มอชเวณ วัตถุ ทั้งปวงว่า ข้าแต่พระ ผู้เป็นเจ้าของ
 สิ่ง ของ อันใด ชอบใจของพระ ผู้เป็นเจ้าของ ๆ จึง ถวาย สิ่ง ของอันนั้น ฉะนั้นตาม
 อัสมาตย์เกิด ๆ พระสงฆ์ ทั้งปวง ครั้น ได้ อนุญาต แต่ ดำเนินอุบัติกาแล้ว
 ก็ถวาย สิ่ง ยาคู แด เข่าด้วย อันควร แก่ชอบใจ นั้น ครั้นได้ อาหาร เป็นที่
 สํายแล้ว บัณฑิตก็บังเกิด จิตร์ก็ ถึง ซึ่งเป็นอันหนึ่ง อันเดียว พระ
 ผู้เป็นเจ้าของ ทั้งปวง ก็ เจริญ วิบัติมาญาณ ตีบค่อ ขึ้นไป ก็ได้สำเร็จ พระ
 อรหัต พร้อมด้วย พระปฏิสัมภิทาญาณ นี้แต่ท่าน ทานาจิบตี ทั้ง ดันนิฐาน
 เข้าใจเถิดว่า ขุติ ซึ่ง พระ โยคาวจรเจ้า ท่านปฏิบัติมานี้ โภชนะอันเป็น

ที่ไม่ได้บายแล้ว บัดนี้ถึง บงเกิด ชนมได้ ไม่จำเริญ มรรคผล ผล ชรรมิพิเศษ
 คือได้ โภชนะอันเป็นที่สบายแล้ว บัดนี้ถึง จึงบังเกิด ได้ จำเริญมรรค
 ผลผลชรรมิพิเศษ มีเยี่ยงอย่างอยู่ ณ เหมือน ภิกษุ ๒๐ รูป ที่พรรณามา
 นั้นแล้ว แดพระโยคาวจรเจ้า มีได้ เต็มคณนเป็นทีสบาย บัดนี้ถึงบังเกิด
 มีได้ จิตร มีได้ ระวัง แดมิได้ จำเริญ มรรคผล ผล ชรรมิพิเศษได้ นั้น ก็
 มีอย่างอยู่ เป็นอันมาก จะว่าแต่ พอให้เห็น เป็นอย่างไวสักหน่อย เกิด ก็
 ดังได้ สักขึ้นมา โยชาของ พระเจ้าอภัยทศฐคามินนั้น ชื่อว่า ปาดเสน มีกำลัง
 ว่างชามาก เมื่อไปกระทำสงคราม รบทัพ กับด้วยพระเจ้า อภัยทศฐคามิ
 นนั้น เจ้าปาดเสน มีโคด ขึ้นไป บนอากาศ ๘๐ คอก ถัดลงมา แล้ว ก็ เขา
 ขึ้นทำว กับ กำแพง พังทะลาย ออกไป โดยยาว ๓๐ คอก แล้ว เจ้าปาดเสน
 ก็เข้าไปภายในเมือง ทัพ จับ พระยาเหมราชได้ ถัด ซึ่ง สิริสวัสดิ์ มีไชยชนะ
 แก่ สงคราม วัน เมื่อ รบเมือง นครราช นั้น เจ้า ปาดเสน ก็ ค้ำย แดก
 ถึง ๓๒ ค่าย ข้างซ้าย ซึ่ง เสนาทัพ หงหลายมาก กว่าพัน ครั้น จำเริญการ
 สงครามแล้ว พระเจ้าอภัยทศฐคามิน ก็ พระราชทาน สมบัติ ให้ แก่ เจ้า
 ปาดเสน นั้นเป็นอันมาก อยู่มา ณระกาลเบื้องหน้า สมเด็จพระมหากษัตริย์
 มีพระไทย อันเบา พัง ค้ำเขา ยุง ว่า เจ้าปาดเสน เป็นกระบถ จึง ให้ อ้ามาตย์
 หงหลาย มาคอยอยู่ที่หนทาง เจ้าปาดเสน ไป ขาน้ำ ให้ ช้าง ชัมมัน
 ตัวหนึ่ง ถือตะบองเหล็ก อันใหญ่ ขึ้นอยู่ แทบ มรรคา จะ ให้ ค้ำเจ้าปาดเสน ๆ
 ไป ขาน้ำ แล้ว ถูมา ด้วยบริวาร เป็นอันมาก ช้าง ชัมมัน ก็ร้อง ก้อง
 โกลนจนท เจอชนซึ่งตะบองเหล็ก อันใหญ่ จะ ค้ำเจ้า ปาดเสน ๆ ก็ตบมือตัง
 ตันนั้น ตุงตัง ว่า เสียง ฟ่ำว่า จับเอาตัว แห่ง ช้าง ชัมมัน รวบ เข้าด้วยกัน

แล้ว ก็ แกว่งไปแกว่งมา จับเอาทั้งตอง กระชาก ถอนทิ้งเสีย แล้วก็
 คมึงวงข้าง ซับมัน กระหวัดเข้า กวัดแกว่ง ข้าง ซับมัน นั้นไปเห็นช ตีระ
 ดองดำมรอบแล้ว ก็ฟาดลง กับพื้น พลุชา กระทำให้ข้าง ซับมัน แหกถลอก
 ไปในกาลครั้งนั้น ครั้นเข้าข้างแล้ว เจ้าป่าดงเห็น ก็มาดำริห์ว่า พระ
 มหาเศรษฐีท่านไม่เสง อาตมา แล้ว อาตมาได้ โอกาศแล้ว จะออกทรง
 มรรพชาในพระศาสนาเถิด คิดแล้วเจ้าป่าดง ก็ตั้งระ ตะเสี่ย ซึ่งหาโดย
 ในบุตรภรรยา แล้ว ก็ออกจาก ตูฐานที่นั้น ไปสู่บ้านมงคลคาม อันมีอยู่แทบ
 ผังแห่ง ตมท บ้าน อันนั้นเป็นบ้าน นายพรานแห ดุก แห่ง นายพรานแห นั้น
 ชื่อว่าเจ้ามหาชาติก ๆ นั้น มีกำลัง วังชามาก ย่อม แยก ซึ่งเรีย โทณอิน
 ใหญ่ ไป จนเอาทราย ทรายผิง แห่งตมทนั้น มาเรียราย ลงในถาน พระศรี
 มหาโพธิ ถ้าจะตก น้ำรด พระศรีมหาโพธิ เถ่า ก็ตก ด้วยเรือ โทณใหญ่
 นั้นละ เจ้ามหาชาติก นั้นไปพบปะ กันกับเจ้าป่าดง เห็น ที่ถาน พระศรี
 มหาโพธิ พุดจากนั้น ก็รู้ว่าเจ้าป่าดง เป็น โยธา จึงชวน เจ้าป่าดง
 ไปสู่เรือน แห่งตน เตียงคุ โดย บังควร แล้ว จึงว่ากับเจ้าป่าดงว่า
 คุณพี่ ป่าดง นอน นี้ ปราบดา จะใคร่ของ กำถัง แห่ง พัดกหน้อย
 เจ้าป่าดง จึงให้เอาเขาพัง มาหุงขึ้น เจ็ดทนานแล้ว จึงให้เอาผดมะขวิด
 ย้อน ๆ มาทบออกแล้ว เอาแต่เยื่อใส่ลงในครก ทำให้เดือยต แล้วจึง
 ขยำ เขากับเขาพัง บินเป็นก้อนแล้ว เจ้าป่าดง เห็น ก็นั่งลง ทัก ถาง เรือน
 ร้องเรียกเจ้า มหาชาติกว่า คุณพี่มหาชาติก เจ้าจง เอามือ ทั้งสองไว้
 คอเรณูไว้ ไหมน เราจะกตัญญูคุณเขว่งไป เจ้ามหาชาติก ก็วัดคอ

เจ้าปาดเดิน เขาไว้ด้วยมือทั้งสอง หมายถึง จะให้เจ้าปาดเดิน ถัดหน้าเขาดง
 ไปไม่ได้ เจ้าปาดเดิน ก็ถอยเขาก่อนเขาก่อนหนึ่ง ถัดลงไป เจ้ามหาชาติก็
 ก็มีอาจตามารด จะวัดคอไว้ได้ มือนั้นก็หลุดออกจากคอ ตัวกระเด็น
 ไปตกลงที่ประตูเรือน กาดครงนั้น เจ้าปาดเดิน จึงร้องเรียก เจ้ามหาชาติ
 เข้ามารวัดคอ แห่งตนอีกเถ่า ว่าแก่ เจ้ามหาชาติว่า ตื่นวัด ให้มัน วัด
 ให้เต็มทีทีเดียว เจ้ามหาชาติก็วัดเขาเต็มที เจ้าปาดเดิน ก็เอาเขาด้วย
 บั้น ๆ เขาช่วยกันแล้ว ก็ถัดลงไป เจ้ามหาชาติ ก็มีอาจ จะวัดเขาไว้
 ได้ มือหลุด แล้วตัว กระเด็นไปตกลง ที่ประตูตงเก่า เจ้าปาดเดิน จึง
 ร้องเรียกให้ ถัดมาอีกเถ่า ว่าทนนวัด ให้ สันกาดตงทีเดียว เจ้ามหาชาติ
 ก็วัด เขาไว้ จนถึงกาดตง เจ้าปาดเดิน ก็เอาเขา สักบั้น เขาช่วยกัน แล้ว
 ก็ถัดลงไป เจ้ามหาชาติ ก็มีอาจ วัดคอไว้ได้ มือนั้นก็หลุดออก
 ไปตัวก็ กระเด็นไป ตกตง ที่ประตูเรือนตงเก่า เจ้ามหาชาติ ถอง ถึงตาม
 ครั่งแล้ว ก็ยกมือ ขึ้นไหว้ ขอ อภัย แก่ เจ้าปาดเดิน ผู้รักใคร่ เปนมิตร
 ไมตรี แก่กัน เจ้าปาดเดิน จึงว่า คุณมหาชาติ ข้าจะลาเจ้าไป
 ตั้งนุก ข้าง โนน ขอนาวาให้ ขาดักถ้ำหนึ่งเถิด ๆ เจ้ามหาชาติก็แบก
 เขาเรือมาให้ถ้ำหนึ่ง ๆ เจ้าปาดเดิน ลงสู่เรือแล้ว เขาทำวข้างหนึ่งถับ
 กระทบ เรือ ก็ถัดไป มีครวณา คุณกาดตงตม วันหนึ่ง ก็ถึง นาคทวิป ครั้น
 ถึงนาคทวิปแล้ว เจ้าปาดเดิน ก็ขึ้นบก หนึ่งน้ำให้มันแล้ว ก็โศตง
 โนมหาดนุก ด้วยกำลัง ฮาตมา บัญจบัญญาส โยชนัญฐานิ ๆ ว่า
 ไปนั้นไกลได้ ๕๕ โยชน์ จน มันถึง ทำอิน ชื่อว่า การจักรปฐมะ ด้สม

มนต์ดำ ที่ตั้งว่า ชนทั้งหลาย บรรดาที่ อยู่ในบ้านอันนั้น ครั้น เห็นเจ้าปากเตน
 ก็มีจิตพิงของอภัยกรรย์ใจ ชวน กัน กระทำสักการบูชา โด่คิ สักการ
 อนันต์ที่ค้ำว่า เจ้าปากเตน จะได้อันต์ด้วยเครื่อง สักการบูชาอันนี้ หามีได้
 ได้ตาม ชนทั้งปวงว่า พระอรหันต์ ท่าน ผู้เคื่อนั้น ท่าน อยู่ในถิ่นฐาน
 ที่ใด ชนทั้งปวงจึงบอกว่า แต่ นี้ไปได้ ๑๒ โยชน์ จึง มีเมือง
 อันหนึ่ง ชื่อตักกนคร เป็นที่ อยู่แห่งพระอรหันต์ ๆ นั้น มี อยู่ ในที่ใด
 เมืองอันนั้น เจ้าปากเตน ได้ พัง ชนทั้งปวงบอก ก็ออกจากประเทศที่
 นั้น ไม่ตามทิศ ชน ทั้งปวง บอก ไปตามลำดับ ก็บรรดถึง วิหาร
 อันนั้นแล้ว ก็เข้าไปสู่ ดำนักม พระมหาอรุณเถร ถวายนมัสการ แล้ว
 ประคิษฐาน อยู่ ณ ที่ ควรส่วนข้างหนึ่ง พระมหาเถร จึง ทำประพาศ
 ปราไสย ด้วยเจ้าปากเตน แล้วก็ตามว่า ดูกรอุบาลก ท่านนั้นมา
 แคลไทน มาเพื่อประ โยชน์อันใด เจ้าปากเตน ก็เล่าเนื้อความ แต่หลัง
 ถวายแก่พระมหาเถร แล้ว ก็จึงวอน ขอบรรพชา แด่ อุปถัมบท พระมหา
 อรุณเถรก่อนเคราะห์ ให้บรรพชา แด่ อุปถัมบท แก่ เจ้าปากเตน ท่านก็ให้
 พระปากเตน เรียนซึ่ง พระกรรมฐาน โดยสมควร แก่ จริต พระปากเตน
 เมื่อเจริญ พระกรรมฐาน อยู่ในอาวาสอันนั้น นานครั้น ๒๕ วรรณะสาย
 ไม่ระงับของได้เคย กติปาทิ วลีค้ำว่า พระปากเตน ยั้งอยู่ อยู่สองสามวัน
 จึง เข้าไปสู่ ดำนักม พระอุปัชฌาย์ถวายนมัสการแล้ว ก็บอกซึ่งเหตุ อันนั้น พระ
 มหาอรุณเถร จึง มาดำริที่ว่า เต้านาคณะ นี้ก็ไกล ไคร ความถึง ๓ โยชน์
 ก็อ มนต์ โด่คิ สักการ นัก พอไป พอมา แล้ว ก็ ส่งบสงัด นักพนา ภาตวัน

เจ้าก็ ทำ ผู้ จะ ละ เสา ณะ ดุ ม มี ไต่ ที่ เหน้ โคน น้ ำ เจ ของ พระ ปาถ เสน จิ่ง
 ไม่ ระ บัง ดง ไต่ พ้ ำ ร ณ ำ ไป ก็ รุ้ ำ จ ำ ำ น้ ำ ไต่ พระ ปาถ เสน ระ บัง ดง มี ไต่
 น้ ำ อ ำ ไศ ร ย ด้วย มี ก ก ช อยู่ ใน เสน ำ ศ ณะ น้ ำ มาก ข ย ำ เสา อ ำ มา จะ ให้
 เสา ไป อยู่ ใน เสน ำ ศ ณะ มี ก ก ช อยู่ น้อย น้ ำ เด็ก กิด แล้ว พระ ม ห ำ เถ ร จิ่ง
 ว่า กุ ร อ ำ ไศ ปาถ เสน ย ำ มี วิ ห ำ อ น หนึ่ง ชื่อ ว่า เวน มี ก ก ช วิ ห ำ ไต่
 แต่ น้ ำ ไป ไต่ ๖๐ โยชน์ วิ ห ำ น้ ำ ส ำ เต็ ำ อ น วั น ท ร ำ วั ร ำ วั ร ำ เจ ำ ส ำ ร ำ ำ ง ำ
 ป ระ ศ ิ ช ฐ ำ น อยู่ ณ ะ เมื อ ง บ น ก เสา วิ ห ำ น้ ำ มี พระ ม ห ำ เถ ร อยู่ ข ำ ก หนึ่ง
 ส ำ ม เณ ร อ ง ก หนึ่ง ท ำ ม เจ ำ ไป อ ำ ไศ ร ย เจริญ ส ำ ม เณ ร ร ม ใน วิ ห ำ อ น หนึ่ง
 น้ ำ เสา เห็น จะ ค ำ ย มี ส ว ำ ม กุ ช พระ ปาถ เสน ก็ วั บ ว่า จ ำ ว่า ส ำ ม เสา จิ่ง
 น ม ำ ก ำ ร ำ ท ำ พระ อ ำ ช ำ ำ ย ำ ด ำ เสา ซึ่ง บ ำ ค ร แล ำ จ ำ ร แล ำ ก ก็ ไป ต ำ ง ห น ท ำ ง
 ไต่ ไต่ ๖๐ โยชน์ บ น ำ ก ำ ง ำ ไต่ ไต่ วิ ห ำ แล ำ พระ ปาถ เสน มี อ ำ จ ำ น ำ ไป
 ไต่ อ ำ ไศ ร ย ว่า ก ำ เสา น้ ำ ส ำ ง ำ น ำ พ น ำ ำ ไศ ก ำ บ ำ ก ล อ น ำ เหม ป ำ ก ำ น จะ ร ำ น
 ไต่ เวน ำ ำ ไต่ พระ อ ำ ำ น ำ ส ำ ป ำ อ น ำ ป ระ ล ำ ย ำ ด้วย อ ำ ท ำ ำ ก ำ อ น ำ เสา ค ำ ง ำ น
 พระ ปาถ เสน จิ่ง มี อ ำ จ ำ อ น ำ ไต่ มี ๖๖ พระ ม ห ำ เถ ร ผู้ ำ โห ำ ำ ท ำ ม ย ำ น อยู่ เหม อ
 ย อ ำ ก ำ อ ำ แล ำ ด ง มา เห็น พระ ปาถ เสน ย ำ น อยู่ แล ำ ย ำ ซึ่ง แล ำ ก ำ เสา จะ ร ำ น ำ ไป
 มี ไต่ พระ ม ห ำ เถ ร จิ่ง เรียก ส ำ ม เณ ร ก ำ ร ำ น ำ ส ำ ม เณ ร เวน ำ แล ำ พระ ม ห ำ เถ ร
 ก็ วั บ ำ ค ำ ว่า อ ำ ก ำ ร ส ำ ม เณ ร ก ำ ก ช อยู่ ำ ำ หนึ่ง น ำ ย ำ น อยู่ ใน ำ เสา ท ำ ม เจ ำ
 ไป พ ำ เสา อ ำ ำ มา ให้ เสา อยู่ ใน เสน ำ ศ ณะ อ น ำ เหม ที่ ส ำ บ ำ ย ใน ก ำ ท บ ำ ค ำ น
 เจ ำ ส ำ ม เณ ร วั บ ำ ค ำ พระ ม ห ำ เถ ร แล ำ ก ก็ ำ ง ำ ไป พ ำ เสา พระ ปาถ เสน ย ำ น มา ด้วย
 อ ำ ส ำ ก ำ พ ำ ก ำ อ ำ ำ แห่ง ต ำ น ให้ พระ ปาถ เสน อยู่ ใน เสน ำ ศ ณะ อ น ำ ส ำ ม เณ ร เหม

พระป่าเถื่อน อยู่ ในเสนาคัมภีร์ อันนั้นแล เจริญพระกรรมฐาน จิตร์ นิ่งกุดข้าชาว
 แก้วกม มีได้ ระวัง บังเคย ระวัง ระวัง เจริญ เจริญ ว่าเหวไป พระป่าเถื่อน
 ยั้งยัง อยู่ ต่อสามวัน เห็น ไม่ได้ การขัดจ ก็ เข้า ไป สู้ สำนึกนี้ พระมหาเถร
 บอก เหตุ แก่ พระมหาเถรเจ้า ว่า พระเจ้าชา ข้าพเจ้า อยู่ ในที่นี้ ไม่ดีบายเคย
 เจริญขัดไปนั้น เห็นมหาสมุท เห็นตำเคา นาวา อันไป ๆ มา ๆ ในมหาสมุท
 จิตร์ ขา พเจ้า น ไม่ระวัง บัง ได้เคย พระน เป็นเจ้า บอกวิหาร อัน เป็น ที่ดีบาย
 ให้ ขา พเจ้า ถัก แหะ หนึ่ง เกิด พระเจ้าชา ที่ สู้ คือ พระมหาเถร ได้ พง
 พระป่าเถื่อน อธิษฐาน จะ ให้ บอก วิหาร ท่าน จิรมาคำหรือที่ ว่า วิหาร
 อันนี้ เป็นวิหาร สัมเด็จ อัมรินทร์ จิราศร์วัง ต้นกุดบาย ถึงเพียงนี้แล้ว
 ยังมี ไต่ เป็นที่ ดีบาย แห่ง พระป่าเถื่อน ภิกษุอีก เด่า ก็ จำอาตมา จะบอก
 โสภณ บวรพต วิหาร ให้แก่ พระป่าเถื่อนเถิด วิหาร อันนั้น เห็นจะเป็น
 ที่ดีบายแห่งพระป่าเถื่อน ภิกษุนี้ คำหรือที่ อันแล้ว พระมหาเถรจึงบอก ว่า
 ศุกรฮาดุโส แต่นี้ไปไกลได้ ๑๕ โยชน์ วิหาร อัน นั้น ชื่อ ว่า โสภณ
 บวรพต วิหาร อยู่ บนยอด ภูเขา โสภณ บวรพต ในทิศ ข้างอุดร ภูเขา
 โสภณบวรพต นั้น มีบริวาร แวดล้อมนั้น ๔ ภูเขา ๆ ทั้ง ๔ นั้น
 แต่ ต้นใหญ่ ๆ รจิตรไปด้วยแก้ว เจริญ ทั้งหลาย นั้น อาศัยรณ ถ้าไป
 ด้วย ระเบียบ แห่ง พฤทษชาตินา ๆ คือ ไม่จำปา แต่ไม่ บุนนาค ไม่รังไม่ส้ม
 ไม่ ใต้ไม้ พลุไม้ ถุชณา มีกลิ่น อันหอม พง ขจร กระทบ อบ อวนใจ
 ในภูมิภาค ที่นั้น ประกอบไปด้วย สระ โบกขรณ์ มีน้ำ อันเย็นใส คาบไป
 ด้วย ประทุมชาติ บัวหลวง อุดม งดงามนี้ ศุกรฮาดุโส ในที่สุด วิหาร

อินนมนมไม่ใหญ่คนหนึ่ง ถ้ามพบต กตาแถว กังไม คนนนถยอมจะอ่อน
 น้อม ค่อมลงมา ชาวใต้จยีน เห็น ยอดภูเขา แล้วจึง ดวย เขากังไม น้อม
 น้อม ลงมา ด้วย ก่าตั้งตมพัต แล้ว จึงขึ้นไปอยู่ ใน โถ หกฏ บรรพตวิหาร
 เจริญพระสมณธรรม ใน สถานที่ นั้น พระ ปาถเสน รับคำ พระมหาเถรแล้ว
 ก็ ถวายนมัสการ ถาไป สู่ภูเขา โถหกฏบรรพต แล้ว ก็ ดวย เขากังไม อื่นถมพัต
 ให้ อ่อนน้อม ลงมา แล้ว ก็ ดวย เขา ขึ้นไป ถึง วิหาร แล้ว ก็วางมาศ
 แล้วจร ใจ ใน ที่ควร ขึ้น นิ่ง เห็น แผ่นศิลาอันแดง งานศุจดาศไปดวย
 ตอกระบา คือเขา ซึ่งภพนาง เชิง คังกาย ให้ตรง แล้ว ก็ อธิษฐานว่า ถาจิตร
 อาตมา ยังมี ไต่ พิน จาก อาสวะ ตราบใด อาตมา ก็ จะ มี ไต่ กลาย ออก ซึ่ง
 ภพนางเชิง ตราบนั้น อธิษฐานฉัน แล้ว ก็ ตั้งสติ เถภาว นาค พระกรรมฐาน
 พิจารณา ซึ่งภพกาย เปนอน โดม ปฏิโธม อาไศรย ว่าได้ เสนาคณะ เปน
 ที่สบาย บัดนี้ทั้ง บังเกิด ขึ้น ไต่ จิตร ระงับ เปนอันดี แล้ว วันเพนคำรพ๔
 พระปาถเสน ก็ ได้ ถาเหรีจ พระอรหัต พร้อม ด้วย พระปฏิธัม ภิชาญาณ
 ทั้ง ๔ เทวดา แดมนาค ยักษ์ แดคนรพรพก็ ให้สาธุการ เออิ เกริก นี้ สันน นก
 หนา ในกาล ครังนั้น พึง เข้าใจ เปน ใจความ เกิดว่า เมื่อ เจริญ พระ
 กรรมฐาน นั้น ถา เสนาคณะ ไม่ เปน ที่สบาย แล้ว บัดนี้ทั้ง ก็มี ไต่ บังเกิด
 มี เขียง อย่าง ครังพรณมา ฉานนี้ อัน บัดนี้ทั้ง จะ บัง เกิด นั้น อาไศรย
 แก่ โภชนะ อัน สบาย เสนาคณะ อัน สบาย บุรคถ สบาย บัดนี้ทั้ง
 นั้น เมื่อ บังเกิด กต่าหาญ เปน องค์ ให้ ครดิ รุ มรรคผล แล้ว เมื่อใด ก็
 ได้ ชื่อว่า บัดนี้ทั้ง สัม โพรฉงค ในกาล เมื่อนั้น บัดนี้ทั้ง สัม โพรฉงค นี้

ถ้าฉบับนี้จะได้ วิถีชันนาในสมาธิ สัมโพชฌงค์ที่ ๒ สืบต่อไป คำเน้น
 ความว่า สมเด็จพระบรม นายก โลกนารทคำสัตว เมื่อ พระองค์
 ครีดีเทศนา พระ บัณฑิตพิธิ สัมโพชฌงค์ จบลงแล้ว อัน ฉบับ นี้ จึง ครีดีเทศนา
 พระ สสมาธิ สัม โพชฌงค์ สืบ ต่อ ไป มี พระ พุทธภูมิกาทวีตว่า กัสติสปล
 คุกร กัสติสปล สสมาธิ สัมโพชฌงค์ โคโซ พระ สสมาธิ สัม โพชฌงค์ นี้แล้ว
 พระศกตาคค ครีดีเทศนา เป็น อันต์ พระศกตาคคเห็น ด้วย ศึกษายถาถาร
 มีได้ วิปริต ถาวโรโค พหุภักโค พระศกตาคคเจริญไว้ ให้มาก
 ในพระ บวรสัมมิตาน สิวักคต พระ สสมาธิ สัม โพชฌงค์ นี้ ก็ประพฤติ
 เป็นไป เพื่อ จะ ให้ ครีดีรู้ วิเศษ เป็นไป เพื่อ จะ ให้ ครีดีรู้ พระ
 จตุราริยสังคัง ๔ เป็นไป เพื่อ จะ ให้ยกคนออกจากคณทศ สสมาธิ สัมโพชฌงค์
 นี้ มีใช้อื่น ไซ้ไกล ไต่แก่ สสมาธิ ๆ อันมีลักษณะกระทำจิตรให้แน่นเป็นหนึ่ง
 อยู่ในอารมณ์ อัน เดียว นั้น เมื่อ บังเกิด กล้าหาญ เป็น หลัก เป็น ประ ชาน
 ให้ ได้ ครีดีรู้ ซึ่ง พระจตุราริยสัง มรรค แดผล แด้ว กาลโต ก็ ได้ ชื่อ
 ว่า สสมาธิ สัมโพชฌงค์ ในกาลเมื่อนั้น สสมาธิ นั้น ถ้าจะว่า โดยอุเทศวาร
 มี ๓ ประการ คือ ขณิกสมาธิประการ ๑ อุปจารสมาธิประการ ๑ อธิปนา
 สสมาธิประการ ๑ ขณิกสมาธิ นั้น ไต่แก่ นำจิตร ที่ตั้งมั่น แต่ ณะขณะ ๆ เมื่อ
 นั้น เจริญภาวนา ขณะเมื่อนั้น สดับฟัง พระธรรมเทศนา แด นำจิตร นั้น ตั้ง
 มั่น แน่นแน่ว ตงได้แต่ณะขณะ ๆ ถึง มี ขำ มี นาน แต่เท่า กาล ช่าง ปรวิบุทที่หนึ่ง
 แต่เท่านั้น ก็ ได้ ชื่อว่า ขณิก สมาธิ แด อุปจาร สสมาธิ นั้น คือ มี จิตร
 ตั้งมั่น ในที่ไกล แห่งฉาน ไต่จะ ได้ ปถมฉาน ทุคิยฉาน ตคิยฉาน

ประการด้วยกัน อิทติฤทธิชนนี้ คือ กระทำปาฏิหาริย์ มั่นตาน้ำ
 มั่นตานเพลิง มั่นตานธม มั่นตานฝน จำแดง แปลงกายได้ กระทำได้
 ทุกสิ่ง ทุกประการ ตามความปรารถนา ทิพโสคนั้น คือ ภรรณทั้งต้อง
 คุณเป็นทิพ จะพึงสัมผัสสำเนียงใด ๆ ก็ได้ถ้าเร้ากรรมโนรตตามความปรารถนา
 ถึงจะไกล สักเท่าใด ๆ ก็ได้ เขาจะพูด แต่ กระซิบกันก็ดี ถ้าปรารถนา
 จะฟัง แลดู ก็จะได้ ยืนทั้งสี่ม ทุกสิ่งทุกประการ แลทิพจักษุนั้น คือ มี
 เนตรตจเป็นทิพ ปรารถนาจะดูสิ่งใดก็จะเห็นสิ่งนั้น จะดูไกลดูใกล้อย่างไร
 ก็จะได้เห็น สั้น ทุกสิ่งทุกประการ ถึงจะ อยู่ไกล สักเท่าใด ๆ ถึง กุเชาจะ
 ษณ อยู่ ตักร้อยชั้น ก็ได้ ถ้าปรารถนา จะดู แลดู ก็จะได้เห็น สั้น ทุกประการ แล
 ปรจิตวิธานนี้ คือ รูปร่างคน ผู้อื่น บุคคลทั้งปวง จะดำริห์เป็น
 ประการใด ๆ นั้น รู้ สั้น ไม่เคลือบไม่แกล้ง เลย รู้ว่าคนผู้นั้นใจอย่างนั้น
 ใจดีใจชั่ว ใจตรงใจไม่ตรง คนนั้นใจศรัทธาคนนั้นหาศรัทธาไม่ได้ พิจารณา
 เห็นไปในน้ำจตร บุคคลผู้อื่น อย่างนี้ได้ ชื่อว่า ปรจิตวิธาน แลบุพเพ
 นิวาธานุตตมนี้ คือ ระฤกชาติ หน หลังได้ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ๓ ชาติ ๔ ชาติ
 รัชช ชาติ พัน ชาติ หมื่น ชาติ แสน ชาติ รัชชกตปพันกตปหมื่นกตปแสนกตป
 ระฤกได้ว่า ชาติ นั้น อาตมาเกิด ที่นั้น ๆ มีรูปร่าง อย่างนั้น ๆ มีดี มีชั่ว
 พรรณคำแดง ขาวเหลือง อย่างนั้น มีสุข แลทุกข์ อย่างนั้น เติงชีวิต
 ด้วยอาหาร สิ่ง นั้น ๆ คายจาก ที่นั้น แลดู อาตมาไป บังเกิด ที่นั้น ๆ
 ระฤกชาติ หน หลังได้ คัง พรรณามา ฉนั้น ได้ ชื่อว่า บุพเพนิวาธานุตติ
 แลชาติวัชรยานนี้ คือ สั้นชาติวัชรยาน ธรรมทั้งปวง ประดั้มเข้าเป็น อภิญญา

ทุกประการ ๆ พระโยสวจรเจ้าจะได้ขึ้น ก็ได้ด้วยอุปนิสัย แห่งสมาธิ ๆ นี้
จะเป็น แต่อุปนิสัย ให้ ได้ อภิญญา ๖ เท่านั้น ห้ามได้ สมาธิ เป็นปัจจัย
ให้ เว้นเสีย ซึ่ง อตถกถิตมถานุโยค อย่างไร จึง เรียก ว่า อตถกถิตมถานุโยค

ถ้าจะกระทำ ความเพียรฝึก ถือ ถักิ ภายนอก พระศาสนา เป็นคน ว่า
มิได้ นุ่งผ้า ท่มผ้า เบ็ดขย กาย อยู่เป็นนิจ นั้น ถือ ถือ นุ่งผ้า เบ็ดขยไม่
นุ่งผ้า อัน กระทำ ด้วย กังโม นุ่งผ้า อัน กระทำ ด้วย ไบโม นุ่งผ้า อัน กระ
ทำ ด้วย แปรงตาต นุ่งผ้า อัน กระทำ ด้วย บลนถจว นุ่งผ้า อัน กระทำ
ด้วย ผมนคน นุ่งผ้า อัน กระทำ ด้วย หนังสือ ทั้ง เดบนิ น ถือ บางเหล่า ถือ
ถือนแก้ว ถือนแก้ว เขาดาร ถือนแก้ว ถือนแก้ว ถือนแก้ว เขากนหมอ ที่ เขาชอชถ
เสีย นกถิ บางเหล่า ถือ ผิงเพลิง ๓ แห่ง ๔ แห่ง เดิมทีนั้น อยู่แต่ไกล ๆ
ภายหลัง นั้น ขยตเข้าไป ๆ ให้ ไกล ให้ ชิด น้ำจืด นั้น สำคัญว่า จะ ย่าง
ก็ เด็ดให้ แห่ง นั้น ถือ บางเหล่า ถือนอนในหนาม ที่ โหน หนามซัก ๆ นั้น ถือนอน
ถือนอนเข้าไป นอนไหว ด้วย มิใคร่จะได้ หนาม มีน แทน ถือนอน ไทรม ทั้งตัว นั้น และ
นับถือนอน ถือนอนเครื่อง บางเหล่า ที่ ถือนอน อย่าง ถือนอน ถือนอน จะไป ข้าง โหน ถือนอน
ถือนอนไป จะนอน ถือนอน นอนเตาไฟ จะ บริโภคอาหาร นั้น ข้างปาก ถือนอน
จะนุ่ง จะนุ่ง บัดชำระ นุ่ง ยกขา เสีย ข้างหนึ่ง จึง ถือนอน บัดชำระ เขา
อย่าง ถือนอน พวก นกถิ พวก ที่ ถือนอน ไทจตร เขาเยียง ไทจตร ถือนอน พวก ที่
ถือนอน หัตถา วเจกขประภูมิต ถือนอน อจจวระ แล้ว ไม่ชำระ ด้วยไม้ สำคัญ
ว่า นอน นอนเป็นไม้ ชำระ ด้วย นอน นอน ถือนอน บางเหล่า ที่ ถือนอน อจจวระ
แล้วแล้วชำระ ด้วย นอน ชำระ ด้วย นอน นอน นอน ถือนอน ที่ ถือนอน ถือนอน

27/03/2565

ผู้ เรียกว่า อภิลมตามุโยค ว่า กระทำ นั้ ดำบากกาย เจ็บปวด จะเป็น
 มด เป็นประโยชน์สิ่งหนึ่ง ดังใด ทาไม้ได้ อภิลมตามุโยคนี้ เป็นของ ๆ ชาว
 บ้าน ไม่ เป็นของ แห่งพระ อริยเจ้า มีสภาวะต่ำช้า อัน จะละเสีย ซึ่ง
 อภิลมตามุโยคได้ นั้เอา ไครยเข้า บั้จย คือสมาธิ ๆ นี้ เป็นบั้จยให้ เว้นเสีย
 จาก อภิลมตามุโยค ตจพรณามาณนี้ ใช้แต่เท่านั้น กามธาตุสม
 ติกกมนุภาโย สมาธิ นั้ เป็นอุบาย ให้ดวง เสีย ซึ่งกามภพ อธิบาย
 ว่า บุคคล อันจะ ดวง พัน กามภพ คือ มนุษย์ แลธกามา พจรสวรรค์ ขึ้นไป
 บั้เกิดได้ ดังในพรหมโลกย์ นั้ก็เอา ไครยเข้าสมาธิมานั้น บุคคลอันนำเพ็ญ
 แต่ ทาน วัชชา แก่สัตว์ มิได้เจริญ สมาธิมานั้น มิอาจ ขึ้นไป บั้เกิด
 ได้ ดังใน พรหมโลกย์ คือเมื่อใดได้เจริญ สมาธิมานั้น แลจะ จึงจะขึ้นไป
 บั้เกิดได้ดัง พรหมโลกย์ แต่จริง พระโยคาวจรเจ้า อัน เจริญ ซึ่งสมาธิ
 มานั้น เจริญได้แต่ ปถะฌาน ได้ปถะฌาน เป็นแต่ มุทุ อย่าง ก้ำ อย่าง
 น้อย ทำตาย เบ็ญจันต์ ทงห้าแล้วก็ได้ ขึ้นไป บั้เกิดในชั้นพรหมปาริตัชชา
 ถ้า เจริญ ได้เป็นมัชฌิมาเปเน กตาง ก็ได้ ขึ้นไป บั้เกิดในชั้นพรหมโปรหิตา
 ถ้าเจริญ ปถะฌาน ได้เป็น อย่าง อุกฤษฐ์ อย่างยิ่ง ก็ได้ ขึ้นไปเกิดในชั้น
 มหาพรหมา ถ้าเจริญกุติยฌาน คติยฌาน ได้เป็นแต่ มุทุ อย่างน้อย ก็
 ได้ ขึ้นไปบั้เกิด ใน ชั้น ปริตตภา ถ้าเจริญได้เป็น มัชฌิมา อย่าง กตาง
 ก็ได้ บั้เกิด ใน ชั้น อปภวณาภา ถ้าเจริญได้เป็น อย่าง อุกฤษฐ์ อย่างยิ่ง
 ก็ได้ ขึ้นไป บั้เกิด ใน ชั้น อากัธรา ถ้าเจริญ จตุตถฌาน ได้เป็นอย่าง
 มุทุ อย่างน้อย ก็ได้ บั้เกิดใน ชั้น ตุงกนิททา ดวง กามธาตุ เสียได้ ใน

ตั้งพรณามาฉัน เป็นใจความว่าสมาธิ เป็น อบาย อันใหญ่หลวงให้
 ถ่วง พัวจากภพทางใต้ประการหนึ่ง ต่อมาฉัน ตระกิดก็ได้เป็นวิภังคภพ
 ๓ ประการ คือ ตทังคภพ ประการ ๑ วิภังคภพ
 ประการ ๑ ตมฺมุจเฉตภพ ประการ ๑ เป็น ๓ ประการด้วยกัน ตทัง
 คภพนั้น คือ ตระกิดได้เป็น แต่ ๓ ขณะ ๆ ขณะเมื่อเจริญภาวนา
 ด้วยฟัง พระธรรมเทศนา ขณะเมื่อเจริญภาวนา และ ขณะเมื่อฉันฟัง
 พระธรรมเทศนา อยู่ นั้น ตระโถทะ โทสะ โมหะ เสียได้ ครั้นตจจากที่แถว
 โถทะ โทสะ โโมหะ ก็บังเกิด ขึ้นในทันใด ตระเสียได้แต่ใน ขณะ เมื่อกระทำ
 การกุศล อย่างนั้นและได้ ชื่อว่า ตทังคภพ ๆ นี้ มีศรัทธาสูงตั้ง แต่งประทับ
 อิม กัจจก ซึ่ง มีต เสียได้ ใน ขณะ เมื่อ ยังมีไม่ได้กับประทับ ถ้ายังไม่ได้กับ
 ตราบใด มีต ก็ยังมีได้บังเกิด มีตราบนั้น ครั้นวาประทับ กับต มีตก็มีมา
 กับ บค. กัยว กับต บค. กัยว ฉน โถภค ตทังคภพ นี้ก็มี อุปรมัย ตั้งนั้น มีต
 นั้น มีศรัทธา สูงตั้ง กิเลส แต่ง ประทับ อันให้สว่าง อยู่ นั้น มีศรัทธา
 ตั้งขณะ ที่ ตระกิด เสียได้ นักปราชญ์ พึง ตั้งนิยฐาน เข้าใจเกิดว่า ขณะ
 เมื่อเจริญภาวนา ขณะเมื่อ ฟังพระธรรมเทศนา อยู่ นั้น ตระ โถทะ โทสะ
 โโมหะ เสียได้ ครั้น ตจจากที่ แถว โถทะ โทสะ โโมหะ ก็บังเกิด มีมาแล้ว
 ตระได้แต่ใน บำเพ็ญการกุศล คงตั้ง ว่า มีต กับ แต่ง ประทับนั้น ได้ ชื่อว่า
 ตทังคภพ แต่ วิภังคภพ นั้น คือ ตระกิด เสียได้ ซ้ำ ๆ นาน ๆ
 มีศรัทธาสูงตั้ง ศีลา กับศรัทธา ขรรมตา ว่า ศีลา อัน บุคคล นำมาทับศรัทธา ลง
 ไว้ นั้น เมื่อ หนีตาย ไป แล้ว แต่ บุคคล ยกศีลา นั้น เสีย ที่ อันนั้น ก็ หา

หนึ่ง มีได้ ต้นกาล ข้านาน หลตายวัน หลตายเดือน หลตาย จึงจะออก ขึ้น ใน ที่
 อันนั้นได้ เดี่ยวถา อันนี้ แด มีครุณา ฉิมโต อุประมัยดังวิกขัมภนปทาน
 หลย้านนี้ เปรียบ ด้วย กิเลส ศีลา นั้น เปรียบ ด้วย สมาริฉาน พระ โยคา
 จจรเจ้า อัน เข้าสู่ สมาริฉาน นั้น เปรียบปาน ดัง บุคคล อันยก เขาศีลา มา
 ทับหน้าไว้ ขณะ เมื่อ ศีลา ทับหน้า อยู่ แดหน้า คาย สูญไป นั้น มีครุณา
 ดัง พระ โยคาจจรเจ้า อัน เข้า สู่ ใน สมาริฉาน แดแล้ว แด มีกิเลส อัน ระวัง
 ขณะ เมื่อ ยกศีลา แดแล้ว หลย้า ยัง มีได้ งอก นั้น มีครุณา ดัง พระ โยคา
 จจรเจ้า อัน ออกจาก ฉาน แดแล้ว แด มีจิตร อัน ระวัง จากกิเลส ยัง มีได้ มี
 กิเลส นั้น เมื่อนานไป หลตาย เดือน แดแล้ว แด หลย้าง ออกขึ้นได้ ใน ที่ อัน
 ศีลา ทับนั้น มีครุณา ดัง พระ โยคาจจรเจ้า อัน ปราศจาก ฉาน ข้านาน
 แดแล้ว แด กิเลส มาร บังเกิด ขึ้น ในจิตร ต้นตาน นั้น พึง เข้าใจ เกิด ว่าที่
 ระวัง กิเลส เดี่ยวได้ นาน ๆ ด้วย ขานภาพ สมาริฉาน นั้น ได้ ชื่อ ว่า วิกขัม
 ภนปทาน เหมือนอย่าง พระพุทธบัณฑิตย์ แด นางปาริกา ผู้เป็น มารดา
 บิดา แห่ง เจ้าสุวรรณฉาน นั้น แด ชาติ หลง ท่าน บังเกิด อยู่ในพรหมโลกย์
 ชมฉาน อยู่เป็นนิรันดร ครั้น ท่าน ลงมา บังเกิด ในตระกูลเนลลัท เมื่อ
 ชาติเป็น พุทธบัณฑิตย์ เป็นนาง ปาริกานั้น ท่าน จะได้ ยินดี ในการ โลกย์นั้น
 งามมีได้ ภาไศรยด้วย ว่า หน้าใจของ ท่าน ระวัง จาก กิเลส ด้วยขานภาพ
 ฉาน ที่ ท่าน ได้ เจริญ แด ชาติ หลง ครั้ง เมื่อ อยู่ในพรหมโลกย์ นั้น อัน
 ตาน ของ ท่าน ระวัง จากกิเลส ระวัง อย่างนั้นได้ ชื่อว่า วิกขัมภนปทาน
 แด ต้นเหตุของปทาน นั้น ก็คือ ศักดิ์ กิเลส ชาติ มีครุณา สุขชวาน พ้า ฝ่ายยศ

คาด แดงต้นไม้ ขรรมดา ว่า ขวาน ฟาน นั้น เมื่อ ผ่าลง ที่ ต้นไม้ แด ยอดคาด
 แดว ก็ ข้อม กระทบ ต้นไม้ แด ยอดต้นคาด ฉิบหาย มี หิ้ง ออกสืบ ต่อไปได้
 อันใด กัด ก็ เกิด อัน พระ โยภาวจร เจ้า ตัก ให้ ชาว ค่าย อำนาจ พระ ธิริย
 มรรคนี้ ก็ มี ได้ มัน เกิด ขึ้น สืบ ต่อไปได้ มี อุปรมัย คั้งนี้ เปน ใจ ความ
 ว่า ถ้ ภาวระ เจริญ ชาว มี ให้ ก็ เกิด มัน เกิด สืบ ต่อไปได้ นั้น ได้ ชื่อ ว่า
 สมุท เจต ปทาน อัน จะ ระ เกิด เป็น สมุท เจต ปทาน นั้น ละ ไ้ ด้วย อำนาจ
 พระ ธิริย มรรค สมานัน ละ ไ้ แต่ เปน วิภังค์ มณ ปทาน ที่ จะ ละ ให้ เปน
 สมุท เจต ปทาน เหมือน ด้วย พระ ธิริย มรรค นั้น ละ มี ได้ ปริยฐาน ปฏิบัติ ไ้
 ประการ หนึ่ง สมานัน เปน พุ คุ้ม กัน กับ ปริยฐาน อันใด ที่ เรียก ว่า
 ปริยฐาน ออก ศต อัน มัน เกิด ครอบ บัง กระทบ ให้ จิต ทรหด เซ เพลิน ไป
 ด้วย กาม คุณ ทั้ง ห้า คือ รูป แด เสียง กลิ่น แด รส สัมผัส คุณ คุณ นั้น ได้ ชื่อ
 ว่า ปริยฐาน ๆ นี้ เปน สัมพันธ์ กับ สมานัน มัน เกิด แลว ออก ศต อัน เปน
 ปริยฐาน นั้น ก็ มี อาจะ มัน เกิด ขึ้น ได้ ตัน หา ดัก เกิด ใจ ไ้ นั้น ประการ หนึ่ง
 สมานัน นี้ เปน ที่ จะ ชาติ จะ เกิด จิต ทร ดัน ตาน ให้ ปราศ จาก มตทิน คือ ตัน หา
 ดัง เกิด อันใด เต่า ที่ ไ้ ชื่อ ว่า ตัน หา ดัง เกิด ตัน หา อัน มี ลักษณะ ให้
 ปราณ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส คุณ คุณ ทั้ง ปวง นั้น เมื่อ มัน เกิด ใน ตัน
 ตาน บุคคล ผู้ ไ้ แลว ก็ ข้อม กระทบ ให้ บุคคล ผู้ นั้น เศร้า หมอง ชุ่ม มัว อยู่
 ด้วย ความ เสน่หา มี ให้ ตัน ตาน ผู้ นั้น ผ่อง แลว เหตุ คั้งนี้ ท่าน จึง
 เรียก ว่า ดัง เกิด ตัน หา นั้น แปล ว่า ความ ปราณ ดัง เกิด นั้น แปล ว่า
 เศร้า หมอง ตัน หา อัน กระทบ ให้ เศร้า หมอง นั้น ละ ไ้ ชื่อ ว่า ตัน หา

ดังเกิด ๆ นี้ พระโยคาวจรเจ้า จะชำระเสียได้ ก็ อาไศรย แก่ กัณฐ์ สสมาธิ
 ฌาน ประการหนึ่ง เด่า สสมาธิ นี้ ย่อมมี บริบูรณ์ อยู่ใน สันตทาน แห่ง
 พระอนาคามิ อธิบายว่า สันตทาน แห่ง พระอนาคามิ นั้น ย่อมมี สสมาธิ อัน
 บริบูรณ์ สสมาธิ จะได้ บกพร่อง จาก สันตทาน แห่ง พระอนาคามิ ห้ามได้ เป็น
 อย่างไร จึง ว่า สสมาธิ บริบูรณ์ ใน สันตทาน แห่ง พระอนาคามิ อ้อ เห็น ว่า พระ
 อนาคามิ นั้น เข้าสู่นิโรธสมาบัติได้ อัน นิโรธสมาบัตินั้น เป็น ความบุพพิหาร
 จะ เข้าสู่นิโรธสมาบัติ จำ จะ เข้าสู่อุปถมฌาน ทุคตฌาน ตตตยฌาน จุกตตฌาน
 แล อากาสา นัญญา ยตนฌาน วิญญา นัญญา ยตนฌาน อากิญ
 จัญญา ยตนฌาน เหนวสัพพัญญา นา สัพพัญญา ยตนฌาน จำ จะ เข้าสู่อฌาน
 ทั้ง ๘ นี้ ให้ เปนลำดับก่อน จึง จะ เข้าสู่นิโรธสมาบัติได้ เมื่อ จะ ออก
 จาก นิโรธสมาบัติ นั้น เด่า ก็ เฉพาะ เขา อนาคามิ ผล จิตร กับ อรหัต ผล จิตร
 นั้น เปน ที่ รอง จิตร อื่น ๆ จะ มา บังเกิด ใน ขณะ เมื่อ จาก นิโรธสมาบัติ นั้น
 มา บังเกิด มิได้ ออกจาก นิโรธสมาบัติ แล้ว อนาคามิ ผล จิตร แล อรหัต
 ผล จิตร ก็ มา บังเกิด ใน ขณะ นั้น กำนที่ เข้าสู่นิโรธสมาบัติ นั้น ถ้า เปน พระ
 อนาคามิ อนาคามิ ผล จิตร ก็ บังเกิด ถ้า เปน พระอรหัต อรหัต ผล จิตร
 ก็ บังเกิด เหตุ นั้น จึง ว่า ได้ ว่า จะ เข้าสู่นิโรธสมาบัติ ได้ นั้น แต่ พระ
 อนาคามิ กับ พระอรหัต สอง จำพวก เท่านั้น แล พระโสคา พระสถิตวากามิ นั้น
 มิอาจ เข้าสู่นิโรธสมาบัติได้ อาไศรย เหตุ นั้น จึง ว่า สสมาธิ นั้น บริบูรณ์
 ใน สันตทาน แห่ง พระอนาคามิ พึง เข้าใจ เปน ใจ ความ เกิด ว่า สสมาธิ
 ดำรง กิจการไว้ ให้ แน่นนอน อยู่ใน ที่ พิจารณา สังขารธรรม เปน ต้น ว่า

อนิจจัง เป็นหลัก เป็น ประธาน ให้ครีดี ฐิตราอธิบายถึงมรรคผลนั้นและ
ได้ ชื่อว่า ธมมาธิ ธัมโพชฌนัง พระธมมาธิ ธัมโพชฌนัง จะบังเกิดมีนั้น
อาไศรยแก่ ขรรณ ๑๑ ประการ วัตถุประสงค์ คือ กระทำให้วัตถุภายใน
และภายนอก ตั้งแต่ ๑๑ ประการหนึ่ง นิमित्तกฤตดา ให้ฉลาดใน
นิมิตร ประการหนึ่ง อินทริย ธมคปฏิปาตดา ให้กระทำซึ่งอินทริย มัตถ
จินต ๒ เป็นคนให้ เต็มอก กัม ประการหนึ่ง จิตตควร จะยกย่อง กัม พังยกย่อง
ประการหนึ่ง จิตต ควร จะหมก กัม พังหมก ประการ ๑ จิตต ควร จะกระทำให้
ขึ้น กัม กระทำให้ ขึ้น ประการ ๑ จิตต ควร จะเพ่งดู กัม เพ่งดู ประการ ๑
ธมมาธิ ปุริสคเสวณดา ให้ เว้นเสีย ซึ่ง บุคคล มีจิตต มิได้ ตั้งมั่น ประการ ๑
ธมมาธิ ปุริสคเสวณดา ให้ สองเสพ ซึ่ง บุคคล อันมีจิตต ตั้งมั่น ประการ ๑
ธมมาธิ โมกข์ธัมมจักจเรกขณดา ให้ พิจารณา ซึ่ง ฌาน แด วิโมกข ประการ ๑
ตทจินตคตดา ให้ รักใคร่ ใน ธมมาธิธัมโพชฌนัง ประการ ๑ ประเด็นเจ้า
เป็น ๑๑ ประการ ตักกัน ที่ว่า ให้กระทำ วัตถุประสงค์ ภายใน ภายนอก ให้ ตั้งแต่
๑๑ ประการหนึ่ง เป็น ประการ ไค สภาวะปตง เตยซึ่ง ฌน อินทริย หนวด อินทริย
คตเตย ซึ่ง เตย อินทริย เมื่อ จะ เข้า ฐิต กัม นั้น ให้ อามนำ สารภายเตย
ให้ ปราศจาก เหื่อและใจ แด ฐิต ฐิตหนึ่ง อย่างนี้ ได้ ชื่อว่า กระทำ วัตถุประสงค์ ภายใน
ให้ ตั้งแต่ ๑๑ ประการ ๑ สภาวะธัมมาธิ ธมมาธิ เตยให้ คี บัดกวาสเตนาคณะเตยให้
ปราศจาก ผงแล้ว ทำอุทธิญาณเตย เพื่อ ฌน ทั้งนั้น ได้ ชื่อว่า กระทำ วัตถุประสงค์ ภายใน
นอก ให้ ตั้งแต่ ๑๑ ประการ ๑ แด ฐิต ซึ่งว่า ให้ ฉลาด ใน นิมิตร นั้น คือ ให้ ฉลาด ใน ที่
จะบัง เกิดกตดา จิตต ให้ บังเกิด ให้ ฉลาด ใน ที่ จะ รักษาไว้ ซึ่ง ออก ทธะนิมิตร

ปฏิภาคนิมิตร อย่าให้ อุคคหนิมิตร และปฏิภาคนิมิตร ที่บังเกิด แล้ว นั้น
 เต็มสมบูรณ์แล้ว แต่ขอซึ่งว่าให้กระทำ ซึ่งอินทรีย์ ให้เต็มอกนั้นนั้น คือให้มี
 ศรัทธาแล มี ปัญญาแล วิริยะแล สมาริ นั้น ให้เต็มอกกัน อย่าให้ ยิ่งกว่ากัน อย่า
 ให้หย่อนกว่ากัน และขอซึ่งว่า จิตร ควรจะ ยก ย่อง ก็ พึงยกย่อง นั้น คือ
 เห็นจิตรไม่สบาย มีความ กระสัดย เป็นทุกข์ อยู่ ก็ พึง เจริญ พระวิปัสณา
 ปัญญา พึงอุส่าห์พากเพียร ใน ที่ พิจารณา ซึ่ง กองทุกข์ ในวิภูติสังสาร พึง
 ระฤก ถึง พระพุทธคุณ จรรวมคุณ ถึงขคุณ ยกย่อง จิตร ที่ไม่สบาย นั้น ให้
 เพลิดเพลิน ให้ จึงได้ อย่างนั้น แลได้ ขอว่า ยกย่อง ซึ่ง จิตร ควรจะยกย่อง
 แต่ขอซึ่งว่า จิตร ควรจะชม ก็ พึงชม นั้น คือ เห็นจิตร ถัดหาญ พึงชวนไป
 แล้ว ก็ พึง เจริญ ซึ่ง บัณฑิต ติ และ เขกขา ชม จิตร ที่ ถัด นน ให้ ชอน ให้
 ระงับลง แต่ขอซึ่ง ว่า จิตร ควร จะให้ ชมน ก็ ให้ ชมน นั้น คือ เพียร
 พิจารณา ซึ่งชาติทุกข์ ขราทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณทุกข์ อคติวิภูติทุกข์
 อมาคคติวิภูติทุกข์ มัจจุมนวิภูติทุกข์ นั้น มี จิตร ถัดไป ก็ พึง ระฤก ถึง พุทธ
 คุณ จรรวมคุณ กระทำให้ จิตร นน ชน ชม ด้วย พุทธชาติคุณ แต่ขอซึ่ง ว่า
 จิตร ควร จะพึงเพ่งดู ก็ พึง เพ่งดู นั้น คือ เห็นจิตร ประพฤติ เต็มธ เป็น อัน ติ
 อยู่ ในวัดแล้ว ก็ พึง ประพฤติ มชยิก เพ่งดู ซึ่ง จิตร ที่ ถัด อยู่ นั้น กระทำ อากว
 ตจนาย ดำริ ถิ่น เห็น มา เคนต้อย แล้ว แต่ มชยิก อยู่นี้ ได้ ตมิ ไตร นค ๆ อยู่
 กระนั้น ขอซึ่งว่า ให้ เว้นเสีย ซึ่ง มุคต อัน มี จิตร มิ ได้ ตง มนนั้น คือ
 ห้ามมิ ให้ คบหา สมากม ด้วย มุคต อัน มิ ได้ เจริญ สมาริ แต่ขอซึ่งว่า
 ให้ ต้อง เสพ กับ ด้วย มุคต มี จิตร อัน ตง มนนั้น คือ ให้ คบหา สมากม ด้วย

บุคคลที่เจริญสมาธิ ผู้ใดเจริญสมาธิ ก็พึง คบหา ด้วยบุคคลผู้นั้น ชรรวม
 ทั้งปวงนี้ ประสมเข้าด้วยกัน ที่พิจารณาเห็น วิโมกขธรรม แด่ละละที่มุตตา
 จึงเป็น ๑๑ ประการด้วยกัน ธรรม ๑๑ ประการนี้ เป็นปัจจัยให้บังเกิด
 สมาธิสัมโพชฌงค์ สมาธิ ตั้งเตยวณ เมื่อ จิต เป็นอินทรีย์ นั้น เป็นสมาธิ
 อินทรีย์ เมื่อ จิตเป็นพล นั้น เป็นสมาธิพล เมื่อ จิตเป็น โพชฌงค์ นั้น
 เป็น สมาธิสัมโพชฌงค์ เมื่อ จิตเป็น องค์แห่งอักษฺยวง คิกมรรค นั้น
 เป็น สัมมา สมาธิ เมื่อ จิตเป็น ฌาน นั้น เป็นอัปนา สมาธิ ๆ
 นี้ อาจารย์ภาวได้ ได้ซึ่ง กาย อินทรีย์มิให้ เป็น อันตราย ถึงมีผู้ มาปอง
 ร้าย ก็ ด้วยไม้ตะ บอง เหล็ก อันใหญ่ กัด ถึง จะมีผู้ มาฟาด ฟันด้วยเครื่อง
 ธรรมพาสตราวุธ ชะมู นำไม้ บินไฟสิ่งใด ๆ กัด ก็ จะ ถึง ซึ่ง ความ
 ทุกข์ ถ้า บาด กาย วิบัติ อันตราย สิ่งใด สิ่งหนึ่งหา มิได้ ด้วยอำนาจ
 สมาธิ คัม ครอง รักษา มี เยี่ยง อย่าง มาแต่ ก่อน เหมือนเมื่อ
 ครั้งหนึ่ง พระ ธรรม บุกุร มหาเถรเจ้าผู้ เป็นอรรคสาวก แห่งสัมเด็จพระ
 มหา ธรรมราชาคุณ เจ้า แห่ง เวา นั้น วันหนึ่ง ท่าน ปดงผลใหม่ ๆ
 ท่านไป เจริญ พระ สมาธิ อยู่ ณ อพฺโภภาศที่แจ้ง เอโกยก็ โข ยังมี
 ยักษ์ผู้หนึ่ง ชื่อ นนทยักษ์ ๆ ผู้นั้น นำจิตเป็นบาปหยาบช้า เหาะมาใน
 นภายี ประเทศ อว การศ กบิยักษ์ผู้ เป็น สหาย เถร ที่ชื่อว่า นนท
 ยักษ์ เห็นพระ ธรรม บุกุรมหาเถรเจ้านั้น อยู่ ตั้ง นั้น จึง ว่าสก็ ยักษ์ผู้ เป็น

สหาย ว่า สหาย จง คอย ดู หมอเรา จะ ตี ตีระ แห่ง สโมสร ของ คน ยักษ์
 ผู้ เป็น สหาย นั้น ก็ ห้าม ว่า ห้าม อย่า กระทำ เธอ ก็ เมื่อ เธอ มุ่ง อยู่ ตาม วิ
 ลัย ของ เธอ นั้น เธอ ผิด อะไร จะ มา ทบ มา ตี เธอ เธอ ผิด มิ ผิด ก็ ชั่ง
 เธอ อย่าง ว่า เตย เรา จะ ตี เต็น กระ นั้น และ ว่า แล้ว นนท ยักษ์ ก็ ประ หาร
 ลง ที่ ตีระ แห่ง พระ ตำรับ บูรรมหา เถร คง ถน มี ครอบ ฉลุ เตียง พ้า
 มา ถ้า เปน ช้าง สูง ๔ สอก ก็ จะ จม ลง ไป ใน แผ่น ดิน ด้วย ประ หาร นั้น
 นี้ หาก ว่า พระ ตำรับ บูรรมหา เถร เจ้า อยู่ใน สมา ชี อำนาจ สมา ชี นั้น
 คุ้ม ครอบ รักษา อยู่ จะ ได้ เจ็บ ปวด มา ทว่า น้อย หนึ่ง นั้น ก็ ทา
 มิ ได้ นนท ยักษ์ นั้น เมื่อ ตี พระ มหา เถร เจ้า แล้ว ก็ ไหว รอน รน ท่อ
 สัก ภาย ว่าง มอก แก่ สหาย ว่า พยายาม พยายาม เรา รอน เนื่อ รอน
 ตัว นก หนา ว่าง พลง ทาง ก็ ตก ลง มา ถึง แผ่น ดิน พระ ชรณ นั้น
 มี อาจ ทรง ใจ ได้ ก็ แยก ออก เปน ช่อง นนท ยักษ์ ก็ จม ลง ไป ใน
 แผ่น ดิน ไป ใหล อยู่ ใน ช่อง จัน รก ว่า มา ทิ้ง นี้ จะ ให้ เห็น ใจ
 ความ ว่า ถ้า อยู่ใน สมา ชี แล้ว ถึง จะ ต้อง ประ หาร ด้วย ไม้ ค้อน เหล็ก
 อัน ใหญ่ ก็ ตี ต้อง ประ หาร ด้วย เครื่อง สำตรา ดู ชั่ง ใด ๆ ก็ ตี
 ที่ จะ ถึง ซึ่ง ความ ดำ ภาย ยาก ภาย วิบัติ อัน ตราย ลง ด้วย เหตุ สิ่ง ใด
 สิ่ง หนึ่ง หา มิ ได้ โดย นัย ตั้ง พารณา มา ฉนี้ ยี่ นาง ผู้ หนึ่ง เต่า
 ชื่อ ว่า นาง อศรา เปน วิชา แห่ง เสรี ฐิ สามี ของ นาง นั้น เปน มิ จณา
 ทิษ ฐิ ไม่ เต็ม ใจ ศรัทธา ใน พระ พุท ธ สาค ณา แถ นาง อศรา นั้น ปราถนา
 จะ รักษา พระ อุ ไบ สถ ศีล ให้ ทรบ จำ นวน ถ้วน ไตร มาศ สาม เดือน จึง จ้าง

นาง นคร ได้ยินหนึ่ง ชื่อว่า นาง สิริ มา นั้น มาให้ประวิบัติ ตำนี แทน คดี ๆ
 นั้น ก็ไปรักษา พระ อุโบสถ คดี วันหนึ่ง นาง อุตรา ปรากฏมา จะ เติง พระ
 ภิกษุตั้งฆ้อง มี องค์ สมเด็จพระพุทธเจ้า เป็น ประชาน จึงใช้ ให้ชนไปอาราธ
 นา พระ ศาสตร์ อาจารย์ กับ ทั้ง พระ สังฆ ทั้ง ปวง จะให้ เข้ามาฉัน ใน เวียน แห่ง
 นาง นเนเพต รุ่ง เข้า ครั้น พระ พุทธองค์ เจ้ารับ อาราธนา แล้ว นาง
 อุตรา ก็ ลง มาสู่ โรง ครก คก แดง โทษนา หาร ขนมห ของ กัดทั้ง ปวงอยู่ ด้วยกับ
 หมู ทาสี แห่ง นาง ฝ่าย ว่า ตำนี แห่ง นาง นั้น อยู่ บนปราศคปราศ คต
 กับ ด้วย นาง สิริ มา ตำนี นั้น เห็น นาง ตก แดง โทษนา หาร อยู่ ด้วย กับ หมู
 ทาสี ก็ หัวเราะ เขาะเย้ย ตาม ประดำ ว่า เห็น ผิด คิด เห็น ไปว่า นาง คน
 นี้ เป็น ขาดิ สัตว์ นรก จึง อยู่ไม่ได้ ใน ปราศคปราศ คต พอใจ ลง ไปกระทำ
 การ ขนมหระฆฆอม อยู่ ด้วย ทาสี นาง อุตรา นั้น ครั้น เห็น ตำนี หัวเราะ เขาะ
 นาง ๆ ก็ เข้าใจ ว่า หัวเราะ เขาะ คดี นาง จึง มา ค่ำ วิหว่า ตำนี ของ
 เภา นี้ เป็น คน อ้นช พาด ห่า บัญญา มิได้ ไม่ รู้จัก บุญ แด บาบ ผล แด ประ
 โยชนม์ คดี เป็น มิ จณา คิษฐิ แด กัด บับ มา หัวเราะ เขาะ ผู้ เป็น ตั้ม มา คิษฐิ นั้น
 อีกเล่า คิด ฉนี้ แด นาง อุตรา ก็ เหย นำ ชน มา หัวเราะ เขาะ บ้าง
 นาง สิริ มา นั้น ครั้น เห็น นาง อุตรา หัวเราะ บ้าง ก็ ชิง โกรธ มี สติ เกล็ด มไป ไม่ได้
 คิด เเตย ว่า เขา จ้าง มาไว้ แทน คดี สำ คัญ ว่า คดี นั้น เป็น เจ้า ผัว แก้น เคือง
 เขา เป็น มาก เป็น นาย ว่า นาง อุตรา นี้ มา หัวเราะ กับ ผัว ของ คดี
 นาง สิริ มา ก็ กัด บับ ลง มา จาก ปราศ คปราศ คต แด ก็ จับ เขา กระ บวย คดี นี้
 มัน ก็ เลือด พาด อยู่ นรค ลง เห็น อ สัตว์ แห่ง นาง อุตรา ๆ นั้น เจริญ พระ ธมา

ทศิยฌาน ทศิย ฌาน จตุตถฌาน หา บัญ ฌมฌาน มิได้
 เมื่อ จัก เปน บัญ ฌก นัย นั้น จัก เปน ปถม ฌาน ทศิย ฌาน
 ทศิย ฌาน จตุตถ ฌาน บัญ ฌมฌาน ปถม ฌาน ข้าง
 จตุกนัย นั้น มี องค์ ๕ กัม วิตถ ๑ วิจาร ๑ ปฐิ ๑ ตุง ๑ เขกักคตา ๑
 เปน ๕ ประ การ ด้วย กัน ทศิย ฌาน ข้าง จตุกนัย นั้น ประ กอบ
 ด้วย องค์ ๓ คือ ปฐิ ๑ ตุง ๑ เขกักคตา ๑ ทศิย ฌาน ข้าง จตุกนัย นั้น มี องค์
 ๒ คือ ศุง ๑ เขกักคตา ๑ จตุตถ ฌาน ข้าง จตุกนัย
 มี องค์ ๒ คือ เขกักคตา ๑ อุนเบกขา ๑ ข้าง บัญ ฌกนัย นั้น ปถม
 ฌาน มี องค์ ๕ คือ วิตถ ๑ วิจาร ๑ ปฐิ ๑ ตุง ๑ เขกักคตา ๑
 เปน ๕ ด้วย กัน ทศิย ฌาน ข้าง บัญ ฌกนัย มี องค์ ๔ คือ
 วิจาร ๑ ปฐิ ๑ ตุง ๑ เขกักคตา ๑ เปน ๔ ด้วย กัน
 ทศิย ฌาน ข้าง บัญ ฌกนัย นั้น มี องค์ ๓ คือ ปฐิ ๑ ตุง ๑
 เขกักคตา ๑ เปน ๓ ด้วย กัน จตุตถ ฌาน ข้าง บัญ ฌกนัย นั้น มี องค์
 ๒ คือ ตุง ๑ เขกักคตา ๑ เปน ๒ ด้วย กัน บัญ ฌม ฌาน
 มี องค์ ๒ คือ เขกักคตา ๑ อุนเบกขา ๑ เปน ๒ ด้วย กัน วิตถ
 วิจาร อัน จัก เปน ปถม ฌาน ทศิย ฌาน นั้น มี ลักษณะ เปน ประ การ
 ไค ข้อ วิตถ นั้น มี ลักษณะ ยก ขัน ซึ่ง จิตร ตู้อา รมณ วิจาร นั้น มี ลักษณะ
 ให้ พิจารณา ซึ่ง อาร มณ วิตถ นั้น ประ พฤติ เปน อัน หยาบ วิจาร
 นั้น ประ พฤติ เปน อัน ระ จับ ประ พฤติ เปน อัน เถอียต จะ มี ครอบ นาดัน
 ไค มี ครอบ นาดัง เถียง ระ ชง อัน บุคคตติ ขรรณตา ว่า ระ ชง นั้น เมื่อ

บุคคลดีด้วยไม่นอน แรกไมตกตองนอน มีเสียง หยาบ ภาย หลัง จึง มี
เสียงดัง ครั้น ครวญเดือยตกลง ๆ อันนี้ แดมีศรูงนาฉนโต วิตกแกวจิการก็มี
อุปรมัยเหมือนดัง นั้น วิตกนั้น เมื่อ บัง เกิดแล้ว ก็ยก ขึ้น ซึ่ง จิตร ฐ์ อาร
มณั้ประพฤติเป็น อันหยาบ มีศ รูงนาตั้งไม่นอน อัน ตกตอง ระฆัง แล้ว วิต
การนั้นประ พฤติเป็น อันเดือยล พิจารณาไป อุปรมัย ดัง เสียง ดันครั้น
ครวญไปนั้น ถ้า มีดัง นั้น เปรียบตฤณ ชาติ บ้า ชาติ อัน ปราถนาจะบินไป ใน
นภาดัยประเทศ ฆากาศ นก นั้น ก็ ขยับ บิน ขึ้นไป ๆ ครั้น สูง แล้ว ก็
เหยียด บึก ออกไว้ ร่อน ว่างไป ใน ฆากาศเวหา เเสียงตาม นาม อัน
นี้ แดมีศรูงนา ฉนโต อุประ มัย ดัง วิตก วจิการ วิตก นั้น ย่อมประ
พฤติ เวนไป อัน หยาบ ยก ขึ้น ซึ่ง จิตร ฐ์ อารมณั้ อุประ มัย ดัง ตฤณ
ชาติ อัน ขยับ บึก ขึ้นไป ๆ วจิการ นั้น ย่อม ประ พฤติ เวนไป
เดือยล พิจารณาไป ๆ มีอุประ มัย ดังตฤณ ชาติ อัน เหยียด บึก ออก แล้ว
แล้วร่อนไป ใน นภาดัย ประเทศ ฆากาศ นั้น แดบต นน มีลักษณะ ดัง
พระณาใน มีติสัมโพธ ฌงค์ ดุข นั้น มีลักษณะให้ สบาย กาย แดตบายจิตร
เอกัคคตา นั้น มีลักษณะให้ จิตร แน่ว แน่อยู่ใน อารมณั้ อันเดียว อุปเบก
ธา นั้น มีลักษณะให้มัชยัต มีให้สูขทุกข โสมนันค โทมนันค อุปเบก
ธา นี้เป็น ของค อัน เกิดใน สมา ชิ ฌาน ฌาน ทั้ง ปวง นั้น ท่าน จัด เป็น
สมา ชิ ฌาน มี แจ้ง พิศดารอยู่ใน สมา ชิ นิเทศ คัมภีร์ พระ วิสุ ทชิ มัทนั้น
ใน ที่ นี้ท่าน ประ สงค์ เขา แด สมา ชิ เป็น หลัก เป็น ประ ธาน ให้เห็น แจ้ง
ใน พระ จตุ ราวรีย ด้จ ให้ตรัสรู้ มัค ผลผด ท่าน ที่ เป็น ยอด โยคาวจร นั้น

เมื่อได้ พระ สมา ชี อิน กดำ หาญ เปน ทดัก เปน ประ จาน ให้เห็น แจ้ง ใน
 พระ จตุราริย สัจ ทั้ง ๔ มี นัย ค้ง พรรณา มา นั้น แล้ว ก็ คับ เสีย ได้ ซึ่ง
 ของ ทกข์ คือ ชาติ แสง รา พยา ชี แด มรณะ ความ โด่ก เส้รา โด่กาฮา โดย รำไร
 ให้ ดี ขึ้น จะ ถึง พระ นิพพาน ระ ังบ จาก คัณหา ตาม ประ เณนี้ พระ อริย เจ้า
 ทั้ง ปวง ที่ ส่อง แล้ว แต่ ปาง หลั ง ดำ แสดง มา ใน ส มา ชี สัม โพรธ มงคกถา
 ก็ ยึด แต่ เพียง เท่า นี้ ๗

ถ้า คับ นี้ จะ ได้ วิ ด้ ชนา ใน อุเบก ขา สัม โพรธ มงค สัม ค่อ ไป คำ เนิน
 ความ ว่า ภควา ของ ค์ สัม เเคจ พระ อุดคตนา ๗ วนญาณ เมื่อ
 พระ ของ ค์ ไป ปรต ประ ทาน พระ สัชธรรม เกต่นา พระ ส มา ชี สัม โพรธ มงค จบตง
 แล้ว ถ้า คับ นั้น จึง ทรง พระ มหา ก รุณา ครีดี เกต่นา พระ อุเบก
 ขา สัม โพรธ มงค สัม ค่อ ไป มี พระ พุท ธู กาทรรักว่า กัถ สัป คุกร
 กัถ สัป อุเบก ขา สัม โพรธ มงค โค โธ พระ อุเบก ขา สัม โพรธ มงค นั้น
 เถ่า สัม ม ทัก ขา โค พระ ตถา กต ก็ เห็น แจ้ง ประ ัง กัษ ด้วย ที่ ด้วย อา กร
 มี ได้ ๗ ปริต ภา วิ โค พหุ ลัก โค พระ ตถา กต เจริญ ใจ ให้ มาก อยู่
 ใน พระ บวร วัณช สัน ตาน สั ว คั ตติ พระ อุเบก ขา สัม โพรธ มงค นี้
 ย่อม ประ พุติ เปน ไป เพื่อ จะ ให้ ครีดี รั พระ จตุราริย สัจ ทั้ง ๔ เปน บั จัย
 ที่ จะ ให้ ครีดี รั วิ เเคษ เปน บั จัย ที่ จะ ให้ ยัก ตน ออก จาก คัณหา พระ
 อุเบก ขา สัม โพรธ มงค นี้ มี คุ รุ ว นา คุ รุ ขุน พล แก้ว แห่ง สัม เเคจ บรม ังกร
 พัตรา ริราช ธรรม ความ ว่า ขุน พล แก้ว นั้น ย่อม เอา ใจ ได้ ใน ราช กิจ
 ใหญ่ น้อย ทั้ง ปวง มี ให้ เปน ชูระ อิน โค อิน หนึ่ง แก่ สัม เเคจ บรม ังกร

อาจให้สำเร็จการ ทั้ง ปวง คง นำ พระไทยของ บรมจักร ฉันทโค กิติ พระ
 อเบกชา ตัมโพธฌงค์ นี้ ก็ยัง พระโยคาวจร เจ้า ให้ มี ขอน ขวาย ชัน น้อย
 ใน ที่ จะ กระ ทำ การ ดั่ง อื่น ให้ มี น้ำ จิตร เฌภาะ อยู่ แต้ จะ พิศ พัง เสง คุ
 ดัง ขาร ธรรม เปน คัน ว่า อนิจจา ทิ ธัก ณะ มี กรู มา ตัง ขน พด
 แถ้ว อัน นิ ให้ บรมจักร ค้อง ขอน ขวาย ใน กิจ สิ่ง โศ สิ่ง หนึ่ง ให้ เสดย
 แต้ ดม บัด เปน สุข สวัสดิ์ พระ อเบกชา ตัมโพธ ฌงค์ นี้ เมื่อ บัว เกิด มี
 ใน สันดาน แถ้ว ก็ ย่อม เปด ของ เดี๋ย ซึ่ง จิตร อัน พุง ชาน อยู่ ด้วย สิ่ง อื่น ๆ นั้น
 บันคำ ที่ จิตร พุง ชาน อยู่ มี อาจ ดำ มา รก จะ พัง คุ ซึ่ง ดัง ขาร ธรรม
 โดย พระ ไตร ธัก ษณ ฉาน ด้วย ดำ มา รก ค้ ทธา บัญชา ถ้า ความ เพียร ถ้า
 นั้น พระ อเบกชา ตัมโพธ ฌงค์ นี้ ก็ เปน พน กัง งาน ระ งบ ใจ มี ให้ จิตร
 พุง ชาน ไป ได้ แถ พระ อเบกชา ตัมโพธ ฌงค์ นี้ ประ ณีต บรร จง
 เถย ยศ ละ ออ ยิง นึก เปน จอม มง กฏ แห่ง โพธ ฌงค์ ทั้ง ๒ ประ การ
 อา ไศรย ว่า มี ได้ ระคน ปน ด้วย สุข แถ ทุกข์ โส ม นัส โท ม นัส ความ สุข
 แถ ความ ทุกข์ สัน สม โส ม นัส ความ แค้น อก คำ ใจ จะมี ใน พระ อเบก
 ชา ตัมโพธ ฌงค์ นี้ หว มี ได้ พระ อเบกชา ตัมโพธ ฌงค์ นี้ ประ พฤติ เปน
 อัน ระ งบ ประ พฤติ เปน บริ สุก ธิ นึก หนา ให้ จิตร นั้น เฌภาะ นำ อยู่ แต้ ที่
 จะ พัง คุ ดัง ขาร ธรรม โดย อนิจ จัง ทุก ขัง อนัตตา พัง พิจารณา ซึ่ง
 นาม แถ รูป รูป ธรรม นั้น ได้ แก่ อากา ร ๑๒ มี เกสา โธ มว เปน อาทิ มี
 มัตถ ดุง กัง เปน ปรี โย ธาน นาม ธรรม นั้น ได้ แก่ จิตร แถ เจต ติ ก จิตร
 ๘๘ โดย ดัง เชน พิศ าว ๑๒๑ นั้น ได้ ชื่อ ว่า นาม ธรรม เจต ติ ก

๕๒ ตรี อัญญาตมาหาเจตสิก ๑๓ ไตรภณเจตสิก ๒๕
 ออกตเจตสิก ๑๔ นั้น ก็ได้ ชื่อว่านามธรรม รูปธรรม นามธรรม
 ตองกองนี้ บางทีท่านร้องเรียกว่าสังขารธรรม เหตุว่ารูปธรรม นาม
 ธรรมนี้ มี เกิด ด้วย กุศลแลอกุศลประ ชุมแก่ง ข้อซึ่งร้องเรียกว่ารูปธรรม
 นั้น รูปนี้เกิด ด้วย อักขารูป ภูมิตาย ประโดย์ ด้วยร้อน แดเย็น วั
 ฏิตาย ด้วย ความ หยากเข้า แฉน้ำ ภูมิตาย ด้วย ยตตแตตม ถ้าจะ
 ว่าโดยนิเทศวารนี้ รูปมี ๒๘ ประการ คือมหาภูตรูป ๔ อรูป
 ทายรูป ๒๔ มหาภูตรูป ๔ นั้นคือ ปรถวี อรูป เตโร วาโย
 ชาติทั้ง ๔ ประการนี้ และได้ ชื่อว่ามหาภูตรูป ปรถวี ชาตินี้มี ๒๐ อ
 ปรถวี ชาตินี้มี ๑๒ เตโร ชาตินี้มี ๔ วาโย ชาตินี้มี ๖ ปรถวี
 ชาติ ๒๐ นั้นคือ เกสา ฉม โดมา ขน นขา เต็บ ทักคา พัน
 คใจ หนิง มัด เนื้อ นหารู เข็น อัญฐิ กระจก อัญฐิมัญฑี ตมของ
 ใน กระจก อักกั ม้าม ทพย หัวใจ ยคน คับ กิโตมก
 พังผืด ปีกา พง บับผาลี ปอด อ้นคั ได้ใหญ่ อ้นคณ
 ได้ น้อย อุกฤษิ อาหารใหม่ กวีธั อาหารเก่า มัดตุงคั
 ตมของสัตว์ ประ ตมเข้าแปน ๒๐ ประการ เรียกว่าปรถวี ชาติ แดอา
 ปรถวี ๑๒ นั้นคือ บิดักคิ เตมหนี เตตค ปัพโพ หนอง โด
 ทิก เตอต เตโต เตือ เมโต มนจัน อัสสั น้ำตา ฉด้า มนเตต
 เชโต น้ำตาย สิงฆานิกกา น้ำมูก ฉลิกา ไซในข้อ มุคคั น้ำมูตร

ประสมเข้าด้วยกันเป็น ๑๒ เรียกว่าธาโปธาตุ และเตโชธาตุ ๔ นั้น
 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เพ็ง อันกระทำให้อายุยืนอยู่ ประการ ๑ ปริมาณที่
 เพ็ง อันกระทำให้อายุยืน รุน กระวน กระวายในกาย แฉกรร
 การ ๑ อิมานันท์ เพ็งกระทำให้อายุยืนกว่าประการ ๑ ปริมาณที่
 เพ็ง อันเผาอาหารให้ย่อยยับ ประการ ๑ เป็น ๔ ประการ
 ด้วยกันเรียกว่าเตโชธาตุ และวาโยธาตุ ๒ ประการ นั้น คือ อุกฤษ
 ฌมาวาตา ตมพัต แต่ทว่ามารยาบเท่าถึงสี่ละจำพวก ๑ อโรคนาวาตา
 ตมพัต แต่สี่ละลงไปกรยาบเท่าถึง บราทาจำพวก ๑ กุจิมิตยาวาตา ตม
 พัตอยู่ในทั้งจำพวก ๑ โภฏฐาตยาวาตา ตมพัตอยู่ในใต้จำพวก ๑
 อิม มังคานู ทาธาตา ตมพัตไปใน อวัชระน้อยใหญ่จำพวก ๑
 อรั้งยั้งโรจนาตา ตมพัตในใจเจ้าอวัชระจำพวก ๑ ประสมเข้าเป็น
 ๒ ประการด้วยกันเรียกว่าวาโยธาตุ ธาตุทั้ง ๔ ประการนี้ ได้ชื่อ
 ว่ามหาธาตุรูป ๔ แดงธาตุกายรูป ๒๔ นั้นคือปฐาทรูป ๕ วิสัยรูป ๔
 ภาทรูป ๒ อิมิตรูป ๑ ปริณิทรูป ๑ อาหารรูป ๑ วิญญัตติรูป ๒
 วิภาทรูป ๓ ดักขณรูป ๔ ประสมเข้าเป็น ๒๔ ด้วยกัน ปฐา
 ทรูป ๕ ประการนั้นคือ จักษุประสาท ๑ โสตรประสาท ๑ ฆานประ
 สาท ๑ ชิวหาประสาท ๑ กายประสาท ๑ เป็น ๕ ประการด้วยกัน
 จักษุประสาทนั้น มีพื้นฐานน้อยนัก ประมาณเท่าสี่ละเท่า ตั้งอยู่ในท่า
 กลางแห่งตาตา เนื้อจักษุนั้นเป็นกลีบ ๆ เป็นชั้น ๆ ซ้อนกันอยู่ถึง ๗
 ชั้น มีารุณาสุนอยฝ่าย อิมบุกลด ประสีให้ คัดแล้ว แดงกระทำเป็นชั้น

ช้วนกันไว้ไว้ ๗ ชั้น สวรรค์เขา น้ำมันหอมที่ดี หยอกลงไว้ ใน ที่กลาง
 นั้น จักขุประสาท นั้น มีาวุธนาตั้ง น้ำมัน ดีอัน บุคคล หยอกลงไว้ ใน ที่
 กลาง แห่งบุษยามัน นั้น ลักขุประสาท นั้นละ เป็น เหตุจะให้เห็นรูปารมณทั้งปวง
 จะให้เห็น รูป อัน หยาบ อัน เลอียด อัน น้อย อัน ใหญ่ ก็อาไศรย แก่จักขุประ
 สาท โง่ขบประสาทนั้น เป็น เหตุให้ ได้ ยิน ศัพท์สำเนียง ทั้งปวง โง่ขบประ
 สาท นั้น มี สัมฐาน ประมาณ เท่า ขนทราย จานวิอัน ขดเป็น วงอยู่ มีศ
 วรรณาดัง วง แหวน ตั้ง อยู่ ณ ช่อง หูทั้ง สอง แดขานประสาท นั้นมี สัมฐาน
 ตั้งกับพระคาง ในที่จะหมุกแผ่เงาทั่วทั้งปวง ขานประสาทนี้ และเป็นเหตุที่จะ
 ให้รู้จักกลิ่น สรรพทั้ง ปวง แดชีวหาประสาทนั้น มี สัมฐาน ตั้ง กับบ
 อด ตั้งอยู่ ณ ก่ากลางแห่ง อัน ชิวหาประสาท นี้ เป็น เหตุจะให้รู้จัก ซึ่ง
 สรรพทั้ง ปวง แดกายประสาท นั้น ทราบ อยู่ ทั่ว กาย จะรู้ จัก ซึ่ง สิ่งทั้ง
 ปวง ว่าอัน ว่าสาระ คัม ว่าสยาบ ว่าเลอียด ก็อาไศรย แก่ กาย ประสาท
 ถ้ากาย ประสาท สรุจแล้วมิได้ รู้ ซึ่ง สิ่งอัน คนซึ่งมีชื่อว่า อ่อนว่ากระ ค้าง จะ
 รู้ได้ก็อาไศรยกายประสาท ประสาททั้ง ๕ ดังพรรณนามา ฉนี้ ได้ชื่อว่า
 ปสาทรูป ๕ แดวิสัยรูป ๕ นั้น ได้แก่ อารมณทั้ง ๔ ประการ
 คือรูปารมณประการ ๑ สัททารมณ ประการ ๑ คันธารมณ ประการ
 ๑ รตารมณ ประการ ๑ เป็น ๔ ประการ ด้วยกัน รูปารมณได้
 แก่รูป สรรพทั้ง ปวง รูปอัน น้อย อัน ใหญ่ รูป อันหยาบ อันเลอียด เป็น
 อย่างไร ๆ ก็ดี สุต แต่แต่ เป็น รูปควร เห็น ด้วย จักขุ แดวิ ได้ ชื่อว่า
 รูปารมณ สัน ด้วย กัน สัททารมณ ได้ แก่ เสียง ศัพท์ทั้ง ปวงเสียง สรุ

ยางก ตนตรี ตตตตเบาทั้ง ปวง เสียงขบเสียง ร้องเสียงดังโต ๆ กัด
 ตัดแต่ แต่ เป็น เสียง กวร จะ พัง ด้วย ไล่คแล้ว ก็ได้ ชื่อว่า สัทธารมณ
 ต้น ด้วยกัน แดกันซารมณ นั้นได้ แก่ กัด กัด สรรพทั้ง ปวง กัดจน จำปา
 กระ ตัง จากฤษณา สรรพกัดนั้น นั้น แดะ ชื่อ กัด ตกค หอม กัด เหมน กัด
 ตัดแต่ แต่ เป็น กัด กวร จะ รุก ด้วย จะ หมก แด้ว ก็ได้ ชื่อว่า กัด ซารมณ
 ต้น ด้วย กัน แดร์ซารมณ นั้นได้ แก่ รศ สรรพทั้ง ปวง รศเปรี้ยว รศเคม รศ
 หวานรศดังโต ๆ กัด ตัดแต่ แต่ เป็น รศกวร จะ รุก ด้วยกัน แด้ว กัด ชื่อว่า
 รศซารมณ ต้น ด้วย กัน ซารมณ ทั้ง ๔ ดังพรรณนามานี้ ได้ ชื่อว่า วิสัย
 รูป ๔ แดภากรูป ๒ นั้น คือ อิตถิถาวรูปประการ ๑ ปริศภาว
 รูปประการ ๑ อิตถิถาวรูป นั้น เป็นใหญ่ในที่ จะ ตก แด่ง ให้ รูปมีพรรณ
 ต้น ชูาน เป็น สตรี แดปริศภากรูปนั้น เป็นใหญ่ใน ที่ จะ ให้ รูปมีพรรณ
 ต้น ชูาน เป็น บุรุษ แดชีวิตรูป นั้น ได้แก่อรูปชีวิติน ทวีย อาการ
 ๓๒ อันประสมกัน นั้นแดะได้ ชื่อว่า รูปชีวิติน ทวีย แดปริศหารูปนั้น
 ได้แก่อากาศธาตุ ร่องหู ร่อง ปาก ร่องจะ หมก ในลำคอ บันดา ร่อง
 ทวารใน กาย นั้นแดะได้ ชื่อว่า อากาศธาตุ แดอาหาร รูปนั้น ได้แก่อกพิ
 การอาหาร เช้า นว โภชนาหาร ของกัต สิ่งของ ขบคั้น สรรพทั้งปวงนั้น ได้
 ชื่อว่า กวฬัการอาหาร แดวิญญูตรูป ๒ ประการ นั้น คือ กายวิญญูตประ
 การ ๑ วิญญูตประการ ๑ กายวิญญูต นั้น ได้แก่อภาวะไหว กาย
 โคตงกาย วิญญูต นั้น ได้แก่อภาวะเปล่งออกซึ่ง เสียง ขณะเมื่อ
 ขบร้อง ถัด เวียน พุคจา สรรพการทั้งปวงนั้น ได้ ชื่อว่า วิญญูต แดก

การรูป ๓ นั้น คือรูปสังคหตา ประการ ๑ รูปสังคหตา ประการ ๑
 รูปสังคหยา ประการ ๑ สภาวะเบาชนแห่งรูปกายนั้น ได้ชื่อว่ารูปสัง
 คหตา สภาวะอ่อนนุ่มแห่งรูปกายนั้น ได้ชื่อว่ารูปสังคหตา สภาวะมีรูป
 กาย ควร แก่การ อัน จะพึงกระทำนั้น ต่อยู่ในการ อันจะพึงกระทำไปได้
 ได้ ชื่อว่ารูปสังคหยา พึงเข้าใจเกิดว่าสภาวะแห่งรูปกาย เบาสภาวะแห่งรูป
 กายอ่อนสภาวะแห่งรูปกาย ควร แก่การงานนั้น ได้ ชื่อว่าการรูป ๓ เสด็จ
 ณ รูป ๔ มีภาวรูปสังคหโย ประการ ๑ รูปสังคหัตติ ประการ ๑ รูปสังคห
 ตา ประการ ๑ รูปสังคหัจจตา ประการ ๑ เมิน ๔ ประการด้วยกัน รูปสัง
 คหโยนั้นได้แปรปรวนก่อเกิดขึ้นในปฐิม วิชณะ รูปสังคหัตติ ได้แก่รูปอัน
 เกิดเกิดสืบ ๆ กัน ให้ใหญ่ให้เจริญจนเป็น นุ่นเป็นสาธ รูปสังคหตา นั้นได้
 รูปอันกล่าวมาสด รูปสังคหัจจตา นั้นได้แก่รูป อันดับสูญทำ ดายไปไม่ตั้ง
 อยู่เป็นอันเดียวแท้ ไร้ปรกั ทาย ๔ นี้ได้ ชื่อถักชนรูป ประเด็นเจ้ากันจำ
 เติมแจ้งประสาทรูปนั้นมาจึงเป็นอุปาทายรูป ๒๔ ประการ รูปทั้ง ปวงนั้นสภาวะ
 เกิดของธาตุนั้นจะ สิ้นสูญ ปักผลคือ มีกรรมนาตั้งผลไม่อันตักเพียง
 แฉกแฉกจะหล่น ลง รูปกรรมนาม กรรมทั้ง บวง นี้ ตั้งแต่แต่ บัวเกิดแต่
 บายหน้าสู่ กอบ ตรีโยธิว มีกรรมนา ดุจ ตั้ง ว่าพระ อาทิตย อัน
 ชนมา แลว กบายหน้าคือ อชฌูกคต ชายงแห่งรูป กรรมนามกรรม นต์ลงไป
 ทุกอน ทุกเวธา ชนมานน ๘ น้อยเข้า ชางหลัง นม มากขึ้น ยถา
 คณิตเวค จะมกรรมนา ตวีโนน มีกรรมนาตั้ง หุก กรรมนา ว่าหุก อัน
 ตั้งคตอนนชางนามน้อยเข้า ๆ ชางหลังนม มากขึ้น ทุก ๆ อันและมกรรมนา

ได้ จะว่าอื่นไกลไปโยมีแสนมหาแต่ พระสารีบุตร เถรเจ้า ผู้เป็นอัครราชวง
 บูบองขวาแห่งสมเด็จ พระมหา กรุณา มีบุญญา นันมาก ใคร จะจะ เทียมเท่า
 เว้นไว้แต่สมเด็จ พระพุทธเจ้า พระ องค์ เดียว มีบุญญามาก หนักหนา ถึง
 เพียง นันยัง ว่าไม่คิดอ่านให้พม พระยามัจจุ ราชได้ ยังถึง ชึ่ง คับ สุนฺญเข้า สุนฺ
 พระ ปรีนิพ พาน ออย่า ว่าแก่พระ สารี บุตรเลย ถึง พระปัจเจก โภ ชิเจ้า
 ผู้ ประเสริฐ ที่สของ รอง องค์ สม.คัจ พระสัมมา ตัม พุทธ.เจ้า นันกต องค์สม
 เต็จ พระบรม โลกนารถ ค่างดาจารย์ สัมมา สัม พุทธบพิตร อังงามด้วยพระพุท
 ธิ์ คือท วิธ สมหาปฏิธ ลักรณะ แลขี สัก.งานเพียรชณะดับพรณรัง ยี่พระวิที
 มีทงหกประการ อุดมด้วยพระคุณมีพระอรหาคคุณ:บนตนแบบประชาชนทานุจร
 เป็ยขเทียบปน ป่านถึงสองมีโต ถึงเพียรนัน ยังว่า มีอาศดำมารต จะ ถอง พน
 จากพระ ยามัจจุราช ได้ ยังถึง ชึ่ง คับ สุนฺญเข้า สุนฺ พระปรี นิพาน ประตุจตัว
 กตม เพลิง ชันใหญ่ ค้องฝ. ประโดย แลว แดคับ ไปฉนนี้ พังเข้าใจเกิด
 ว่ารูป ชรรณ นามชรรณ นันมีงทาวะ เบย ชนิจไม่ยงไม่ยมน เดย เมื่อพิจารณา
 โดย อรรถปรมัตถนันจะหา เทยงธ. สิ่งหนึ่ง นัน ทานได้ ทักขี รูปชรรณ
 นามชรรณ นัน ประกอบ ด้วย ทุกขี ค่าง ๆ มีชาติทุกขี เป็นตะเปประ ธาน
 ทักขี ๆ สัพท นัน ถ้าจะ แปรคิด.สอด เบย สของ บท ทักนัน บท หนึ่ง
 ชันชบท หนึ่ง ท นันแปร ว่า ชัว ว่า พง เกลยต ชันนัน แปรเบม ทักขี
 กิรูป ชรรณ นามชรรณ นัน เบยท ถึง ชันชัว เทมไปทวย สิ่งชัน พังเตชียต
 เหตุถึง นัน จึงได้ ชื่อว่าทุกขี ๆ พระอริยเจ้าทัง ปวง เรียก ว่า ทุกขี เท

จริง รูป กาย แห่ง เราท่าน ทั้งหลาย นี้ เต็มไปด้วย สิ่งอัน พัง เกิดขึ้น มอง
 มืดไป ด้วย เกล็ดของปฏิ กุศล ยิ่ง นัก มีกลิ่นอันเหม็น หากจะมาอบรมอยู่ มี
 ครอบงำ ด้วย เกล็ดกุศล อัน เป็น ที่อยู่ แห่งอดุจ โสโครก ทั้ง ปวง ในกาย แห่ง
 เราท่าน ทั้ง หลายนี้ อากฎไป ด้วย หมู หมอน ทั้งหลายมากจนยากนักหนา
 คณฺ์ที่ปรากฏา หนอนที่ มีกลิ่น ตาม ปานประ หนึ่ง ว่าได้ เคือน นนกัน สัจ
 มุกชา ที่มี ปาก แหตุม ดูจน นนกัน หนอน ที่นอน อยู่ในกาย แห่ง เรา
 ท่าน ทั้ง ปวง นี้ มากกว่า มากนัก ชายนค ชยนค มยนค หมูหนอน ทั้ง
 หลาย ย่อม เกิด บ่อม แก่ ตายใน รูปกาย แห่ง เราท่าน ทั้งหลาย นี้ รูปกายนี้
 เปรียบ เกิดที่ แก่ ที่ อยู่ทุก กณ เปรียบ ทั่วกาย อจาร สบุดตัว ทั่วหมู หนอน ทั้ง
 หลาย จะกระทำ เรือน ประสัจจะกระทำ ศาตรา ไซ้เจ็บ จะกระทำ บา ซาก
 ย่อม กระทำ ในรูป กาย แห่ง เราท่าน ทั้งหลาย นี้ ๆ มีครอบงำ ด้วย เรือน อัน
 หนึ่ง อันนายช่าง กล่าว คือศึณหว เมื่อจะตก แคงซึ่ง เรือน กล่าว คือ รูปกายนี้จึง
 ลง ซ้ำกระ ตุณ เถา เปรียบ แก่นรอง เปรียบ คำ ยกชน ซึ่งเต้า คือ กระ ตุณ แชน
 และ กระตุณ ไซ้ เข้าซึ่งรอด กล่าว คือกระ ตุณ ไซ้เอวยกชน ซึ่งกระตุณ ไซ้หลังเป็น
 ออกไก่ เปรียบ เรียง ซึ่ง กลอน คือ กระ ตุณ ไซ้ ไครงยกชน ซึ่งข้อเท้า กล่าว คือกระ ตุณ
 ไซ้ ไซ้ ห้อย ลง ซึ่ง มีนวลกล่าว คือ กระ ตุณ แชน ไซ้ ไซ้ ไร้งอง ไร้งอง ไปด้วย
 หวาย และดอก กล่าว คือ เส้น น้อยแดงอันใหญ่ กำมัวไปด้วย แฝกและคา
 กล่าว คือ เมือ แกวสับ ไซ้ วิจิตรไป ด้วยกระยารัง กล่าว คือ ผิวหนึ่ง
 อัน เป็น ที่เกิดแห่ง โรคาพยาธิ ทั้ง หลาย ต่าง ๆ เป็น ที่เกิด แห่งทุกข์มีชาติทุกข์
 เป็น ต้น เป็น ประ ฐาน ภายใน กาย นี้ตามก ยิ่งนัก เต็มไปด้วย มุคร แดคุด

เหมือน เม้า อยู่ เบื้องหน้าคุณ
 ว่านี่หนึ่ง หากจะมา ห่ม มาทำอะไร ภายในกาย นั้นมีได้ ปรากฏออกมาณะ
 ภายในกาย นั้นมีได้ ปรากฏออกมาณะ
 ก็นั่น ว่าภายใน กาย นั้น กล้วยออกมา อยู่ ภายในนอก แล้ว เห็นก็สัตว์ ทั้งปวง
 ก็จะ เกิดยึด ซึ่ง ซึ่ง กัน แรกกัน ถึงจะ รักดีก็เท่าใด ๆ ก็ว่า ภายใน กัด
 ออกมา อยู่ ภายในนอก แล้วไหนเลย จะขึ้นชมอยู่ ด้วยกันได้ ก็จะ เบื่อ น่าย คตถาย
 จากกัน ถ้าว่า ภายใน กัด ออกมา อยู่ ภายในนอก แล้ว ก็เร่งหาไม้ ใจ คอย
 บังคับ รังค่างทั้งปวง เกิด ขึ้นสู้กับ รังค่าง ทั้งปวง มันเห็นมัน ไม่นิ่งเฉยเป็นอัน
 ชาติ น้ำที่มัน จะ กัด สับ เสีย ให้ ได้ ความ เวทนามี อากาต่าง ๆ เหตุนี้
 ท่าน จึง ว่าได้ว่า ภายใน กาย กัด ออกมา ภายใน นอก แล้ว ก็เร่ง หาไม้ สับ ของไว้
 คอย กัน รัง ค่าง สับ ทั้ง ปวง เกิด รูป กาย แห่ง เรวท่าน ทั้ง หตายนี้หา
 กัน สับ มีได้ ใช้สัตว์ไร คน ใช้ของแห่ง อาตมา โดทย ไหวหาร เห็น
 แต่ว่ามี อากา ๓๒ ก็ สันมุติ ว่าเป็น ตัวเป็นคน ถ้าจะว่า โดยอรรถ ปรหมัตถ
 จะเป็น ตัว เป็น คนหามีได้ เป็น กองแห่ง ชาคูปเต่า จาก กัน สับ สู้ โฉ
 สู้ญ เป่ง่า อเปศวิญญา โธ ธรรม มีวิญญาณ สู้ญ บราศจากแล้ว
 ก็จะนอน ทอด ทั้งกตง อยู่เห็นอับถิต คต หาผลหาประโยชน์ มีได้ อิว
 กตังกร มีกรวนา สู้ดัง ท่อนไม้ แด ท่อนฟืน ท่อนไม้ แดท่อน ฟืนยัง ว่าจะ
 เป็นประโยชน์ กว่าอีก ท่อนไม้ ก็ คต ๆ นั้น คนทั้ง หตาย ก็ยอม นำไป
 กระทำ กงวาน แดการ อัน สันคอร จะกระทำ ด้วยไม้ อันคต ไม้ ที่ตรง ๆ นั้น

27/03/2565

เด้าคนทั้งหลาย ก็ยกม้นำเอาไป-ระทำเจ้าด้รัง รอดพรังชื่อแปดการอันควรจะ
กระทำด้วยไม้อันตรง ไม้ที่ชั่วกระทำจึงอันใดไม่ได้แล้ว ถ้าจะกระทำเรือ
ไฟ พอดีจะได้ขลุ่ย อัน ปายแห่งเราท่านที่หลายนี้ เมื่อปราศจากลมอันดีดัง
บุ๋บดังตาด แล้วถ้า ทรัมแต่ จะ เป็น เครื่องระถมนั่น คิม ตำชาวนั้น เบื่ออาหาร แห่ง
แรวกา ถึง จะ เป็น ตำนักฎิยาแห่งตน รักใคร่กันเป็น ประการใด ๆ ก็ดี
เมื่อเป็น อสุภ แล้ว ก็ย่อมเกลียดหน่าย ซึ่งกัน จะเกิดขึ้นแต่ทวักศุภเจ้า
นั้น ก็หาบมิได้ อันตามได้ โดยกำหนดเบื่องคำดังไป จนคำว่าผ้า
ผืนฟู หมอน เลื่อ ตำค อาศนะ ที่รองอสุภ ผ้าถุง ผ้าห่ม แห่ อสุภนั้น
ก็ย่อมเบื่อก่เกลียด กิ่งแก่คนทั้งปวง ซึ่งชื่อ ว่า อสุภ แล้วก็ แต่จะ ถม
แม่ขุสิม จึง สิบ หาดผองหาประโยชน์มิได้ ใช้องคมาใช้ของอาตมา อาไศรย์
เหตุอันใด จึง ว่า ีชื่อของอาตมา ชื่อ รูปกาย นี้ถ้า เป็น ของ อาตมาอยู่แล้ว
ก็เห็น ถึงจะว่าได้ ใจฟ้า ว่าที่น้อยเห็น คาย่า นิส หุยา หนวก ผิวหนัก
ออย่าเห็นว แห่ง เรียว แรงอ้อยน้อยไป ผมเด้า ก็อย่าหงอก ถ้าเป็นของอาตมา
อยู่แล้ว ก็เห็นถึงจะว่ากตำบับัญชาโคณนี้ นิสบับัญชามิได้ ถึงจะพูด
ว่า เป็นประการใด ๆ ก็ดี ดังชาธรรมก็ไม่ตั้งอยู่ในถ้อย คำของอาตมา
ตาคักขิน นิก หุก ขินหนักไป ผมกักขิน หงอก พักขิน หัก ผิวหนัก
ซึ่งเหี่ยวแห้ง เรียว แรง กักขิน น้อยไป ขวียวที่ปวง นั้น สรรพจะ
แปร ปรวน ไป สิ้น ทุกสิ่งทุก ประการ เหตุนี้จึงว่าไร้อาตมาใช้ของแห่ง
อาตมา พระโยภาวกร เจ้านั้นจะเพ็ดสังชาธรรมโดยอนิจจังทุกขังอนัตตา
ดังพรรณามา ณ ก็อาไศรย์ แก่มัญญา แต่ ทระว่าบัญญา นั้นมิกำ ัง น้อย

กว่า อเบกขา ๆ มีกำลัง ถ้าเป็น หลก เป็นประธาน ให้ตรี ๓ พระ
 จัตตุรวิยสัง แล้ว กาดโค อเบกขานัน ทาน จิต ๓ เป็น อเบกขา ตัม โพร
 ฌงค์ ใน กาดเมื่อ นั้น ถ้าจะว่า โดยอรรถวิคหระ แต่ อเบกขา ตามอรรถ
 นี้ วิคหระว่า อเบกขา โค อภักติ อเบกขา แปลตามวิคหระว่า ยามมี
 ชาติ อันว่า กรรมชาติอันใด อภักติ เห็น โดยอภักติ นำไป เตมอ
 กรรมชาตินี้ ชื่อว่า อเบกขา อธิบาย ว่า อเบกขานัน ย่อมให้ พิจารณา
 โดย เตมอ ไป ในสัตว์แต่ตั้ง ชาร จะให้ กิ่ง นน ชง สิ้นนี้ รักคนนั้น ชง คน
 นี้ หามได้ ให้ประพฤติก่อน เตมอ ด้วยประการ นั้น อภักขา ทตวิชา ถ้า
 จะว่า โดยพิศดาร อเบกขานัน มีถึง ๑๐ ประการ คือ อเบกขา ประการ ๑
 พรหมวิหาร อเบกขา ประการ ๑ โพรฌงค์ อเบกขา ประการ ๑ วิริย อเบกขา ประ
 การ ๑ ตั้ง ชาร อเบกขา ประการ ๑ เวทนูเบกขา ประการ ๑ วิปัสสนูเบกขา
 ประการ ๑ ศักดิ์กรรมชัคต อเบกขา ประการ ๑ ฌาน อเบกขา ประการ ประเด็นเข้า
 ด้วยกันเป็น อเบกขา ๑๖ ประการ อภัก อเบกขานัน นี้ ได้แก่อเบกขา อันเกิด
 ในทวาร ทั้ง ๖ แห่งพระรัตนตพ อธิบายว่า พระรัตนตพ เจ้านั้น ถ้า
 เห็น รูป กิ่งาม กิต ท่าน ก็ไม่ขึ้น ชมได้ มนต์ ยนต์ ปรีดา ถ้าเห็น รูป ที่ชั่ว ท่าน
 ก็ไม่ โทมนต์ ชัค เคือง ได้ พัง เตมอ ที่ กิต เพราะท่าน ก็ไม่ ยนต์ ได้ พัง เตมอ
 ที่ ชั่ว ก็ไม่ เพราะท่าน ก็ไม่ โทมนต์ ชัค เคือง ถ้าท่าน ได้ สบคม กตณ ศักดิ์
 หอนได้ เตม เตมยรช ก็อวอยได้ สมนต์ ศักดิ์ รุ เหตุ ผล กิต ท่าน ก็ไม่ ขึ้น ชม
 โดมนต์ ได้ สบคม กตณ ทั้ง ได้ เตม เตมยรช ที่ชั่ว ได้ สมนต์ ที่ชั่ว
 รุ เหตุ ผล กิต ชั่ว ท่าน ก็ไม่ โทมนต์ ชัค เคือง อเบกขา อันเกิด ในจัตตุรทวาร โสค

ทวาร ขานทวารซึ่งหาทวารกายทวารมโนทวาร มีในสันดาน แห่งพระรัตนธาตุ
 มิให้ ยืนค้ำ ยืน ร้ายในอารมณ์ อันใดอันหนึ่ง ให้ได้มออยู่ในอารมณ์
 ทั้ง ๒ ดังพรรณนามาฉนี้ ได้ ชื่อว่า อหังคะเบกขา แดพรหมวิหารเบกขา
 นี้ ได้แก่ อเบกขา พรหมวิหาร อธิบาย ว่า พระโยคาวจร เจ้า อัน
 เจริญ ซึ่ง อเบกขา พรหมวิหาร นั้น จิต มัชยัค อยู่ในสัตว์ แดสิ่ง ขาวทั้ง
 หตาย ไม่รัก ใคร ชังใคร แม้ซึ่ง อเบกขาไปใน สัตว์ทั้งปวง แม้
 เบกขา ไปใน กิเลสมุขทั้งปวง อเบกขาอย่าง นี้ แดใด ชื่อว่า พรหมวิหาร
 เบกขา แดโพชฌนเบกขานั้น ได้ แก่ ขบเขธาอันกล้าหาญ เป็นหลัก
 ให้ ตรัสรู้ พระ จัตุรวิยัตถ์ อเบกขา ต้ม โพชฌนคั้น แดได้ ชื่อว่า โพช
 ฌน เบกขา แดวิริยเบกขานั้น ได้ แก่ อเบกขา อัน ประกอบใน คฤระท่า
 เพียร อธิบาย ว่าพระ โยคาวจร เจ้า อันกระทำ ความ เพียร เมื่อเพียร
 นั้น กล้าหาญ มีกำลัง เห็น ว่า จิต พุ่ง ชานไป แล้ว แดประ พุทธิ เป็นอัน
 มัชยัค อยู่ มิได้ ยืนค้ำ ใน ที่ จะ บรรลือ ความ เพียร ให้ ยิ่งขึ้นไป เป็น อเบกขา
 อยู่ในความ เพียร ฉนี้ ได้ ชื่อว่า วิริยเบกขา แดสิ่ง ขาว เบกขา นั้น
 ได้ แก่ อเบกขา อัน มัช ยัค อยู่ มิได้ ยืนค้ำ ยืน ร้ายใน กิจการนาซึ่งนิรวณธรรม
 เป็น คัม เป็น ประชาน จิต อัน เป็น ทำ กลาง อยู่ มิได้ ยืน ร้าย ในที่พิจารณา
 ซึ่งนิรวณ ธรรมเป็น คัมฉนั้น ได้ ชื่อว่า สัชชารเบกขา แดเวท นุ
 เบกขา นั้น ได้ แก่ อเบกขา อันบัง เกิด ในสันดาน แห่ง บุคคล ทั้ง ปวง ในกาล
 เมื่อ มิได้ เจริญ ซึ่งตมถะ แดวิ บัสนา จะเจริญ ตมถะ แดวิ บัสนา ตั้ง ใดตั้ง หนึ่ง

นั้น ก็ห้ามได้ นั่งอยู่กระนั้นแหละ บางทีก็อุเบกขาบังเกิดแล้วมธารมณอิน
 เบน ทำ กตาง อยู่ ก็มธารมณใจความว่า เมื่อ กามาพจรกุตถ บังเกิดให้คิดอ่าน
 จะกระทำการ กุตถ เหน้ กต ขณะเมื่อ กระทำการ กุตถ เบน คั้นว่าให้ ทานรักษา
 คือ เจริญภาวนา สดับ พังพระสังขรรม เทศนา นั้น กต และมี จิตรมได้
 ยม ค ยม ร่าย จะขึ้น ชม ก็หา บมได้ จะ โทม นต์ ขัด เคียง ตั้ง โค ตั้ง หนึ่ง ก็หาบม
 ได้ เพิก ๆ เณย ๆ เบน ทำกตาง อยู่ อุเบกขาอย่าง นั้นจะได้ ชื่อ
 ว่า เวทนุเบกขา บาง ที่เจ้า คติการ ข้าง ฝ่าย อกุตถ คิดแล้วก็ไม่ ยม ค ยม
 ร่าย บาง ที่นั้นคิดการ ออกุตถแต่ว่าเพิก ๆ เณย ๆ กระทำก็กระทำกระนั้นมธม
 ยม ค ยม ร่าย แล้วย อารมณ เบน ทำกตาง อย่าง นี้ก็ ได้ ชื่อว่า เวทนุ
 เบกขา เหมือนกัน อัน เวทนุเบกขานั้นไม่ เดือก ว่า กุตถ แดออกุตถห้ามได้ บาง
 ทีก็เกิดข้างฝ่ายกุตถ บางทีก็ เกิดชายฝ่ายอกุตถ แดว่ามี สัตถุ
 เบกขานั้น ได้ แก่ อุเบกขา อัน ยุติ ในวิมุตตนา ญาณ พระ โยคาจจร
 เจ้า อัน เจริญ พระ วิมุตตนา ญาณ พิจารณา สัง ขารธรรม โดยอนิจจัง ทุก
 ขัง อนัตตา มธญาณนั้น แก่กตาง ฐน ทุก ฐน ๆ คราวทำ ถึงสังขารุเบก
 ขาญาณ บังเกิด ให้มีขขัด อยู่ใน สัง ขาร เปรียบ ปานคจ บรุษอัน มีภริยา
 อัน หย่าขาด แลแล้ว แลมีข ยัด อยู่ อุเบกขา อย่าง นี้ ได้ ชื่อว่า วิมุตตนา
 เบกขา พังเข้าใจเกิด ว่าสัง ขารุ เบกขาญาณนั้น ได้ ชื่อว่า วิมุตตนา
 เบกขา แดมานุเบกขานั้น ได้ แก่ อุเบกขา อัน ยุติ ใน ฌาน อุเบกขา
 อัน บังเกิด ยัง ยม นัน คง อยู่ใน ดัน ตาม มีให้ ชวค เหวไป ด้วยศุข แดทุกข
 โสณ นัน แด โทมนันนั้น ได้ ชื่อว่า ฌานุเบกขา แดปาริ สุกธิ อุเบกขา นั้น

ได้แก่ อุเบกขา อัน บริสุทธิ์จาก มัจฉิกรรณ ทั้ง ปวง อุเบกขาอันบัง เกิดใน
 จุด ฌาน แลบริสุทธิ์ เต็ม ประสัร ปราศจาก ฆะ คือ วิตร แล วิจารณ์
 มก แล สุข นั้น ได้ ชื่อ ว่า ปาริสุทธิอุเบกขา แล ตัรม มัจฉิคุ เบกขา นั้น
 ได้ แก่ อุเบกขา อัน บัง เกิด ขึ้น แล แต่ ประชุมไว้ ชื่อ สหรัทธิกรรณ ทั้ง ปวง
 เป็น ใจความ ว่า อหังคะ เบาชา พรหม วิหารุ เบาชา โภชณมค เบาชา ฌาน
 เบกขา ปาริสุทธิ อุเบกขา นั้น อันเดียว ก็ กับ ตัรม มัจฉิคุ เบกขา
 ตัรม มัจฉิคุ เบกขา นี้ มีลักษณะ ให้ มัช ยัค มิ ให้ ตก ไป ฝ่าย สุข แล ทุกข
 โสมนัส แล โทมนัส ว่า ด้วย อุเบกขา นี้ โดย พิศ คาร มี ถึง ๑๐ ประ
 การ ตจุพรรณามา ฉนี้ ก็ จะ ยก ขึ้น เป็น อุเบกขา สัม โภชณมค นี้ คือ
 โภชณมค เบกขา นั้น เอง โภชณมค เบกขา นั้น จะ ได้ ชื่อ ว่า อุเบกขา สัม โภช
 ณมค แล พระ อุเบกขา สัม โภชณมค นี้ จะ บัง เกิด มี นั้น อาไศรย แก่
 กรรณ ๕ ประการ สัตตมัจฉิภา คือ มัช ยัค คุย ใน สัตตว ประการ ๑
 สัจจามัจฉิภา คือ มัช ยัค คุย ใน สัจจว ประการ ๑ สัตตังจว เกิดาย
 นปริวัชชณา คือ เว้น เสีย จาก ถ้า คัญ ว่า เป็น ของ คน ใน สัตตว แล สัจจว
 ประการ ๑ สัตตสังจว มัจฉิภา ปุคคเสถวนตา คือ ให้ สัตตว เสด็จ
 บุคคล อัน มัช ยัค คุย ใน สัตตว แล สัจจว ประการ ๑ คทมิคคตา คือ ให้ ยินดี ใน
 พระ อุเบกขา สัม โภชณมค ประการ ๑ ประณมเข้าเป็น ๕ ประการ ด้วยกัน
 ที่ ว่า ให้ มัช ยัค ใน สัตตว นั้น จะ ให้ ประ พุติ เป็น ประการ ไต ข้อ พึง ประ
 พุติ นี้ จิตร นี้ ให้ เต็ม อยู่ ใน สัตตว ทั้ง บวง อย่า ได้ รัก ใคร ชัง ใคร
 เห็น สัตตว ก็ รูป ร่า ง งาม ประณต บรรจง ก็อย่า พึง รัก พึง ใคร เห็น สัตตว

ที่รูปร่าง ชั่ววิเศษ วิปริต ก็ อย่า พึง แกล้งคิด พึง ซึ่ง พึงให้ประ พฤติ น้ำ จิตร
ให้เต็มอ มัชยัต อยู่ใน สัตว์ ด้วยประ การ ฉนี้ ที่ว่าให้ประ พฤติ มีที่
ใน สัตว์ นั้น จะให้ประ พฤติ เป็น ประการใด อธิษฐาน นั้น มี ๒
ประการ คือ อธิษฐาน ถึง ขาร ประการ ๑ พหิชา ถึง ขาร ประการ ๑
อธิษฐาน ถึง ขาร นั้น ได้ผ่าน แลจน เต็ม แลพิน อวยวะ น้อยใหญ่ บัน
ดา ที่มี ในกาย นี้ แล ได้ ชื่อว่า อธิษฐาน ถึง ขาร แลพหิ ชา ถึง ขาร นั้น
ได้แก่ บาตร แล จิวร เลือ ด้าดชา คันระ เติงตัง เครื่อง บริหาร ทั้ง ปวง พระ
โยคาวจร เจ ผู้ปรารถนา จะ เจริญ อุบถ ขา สัมโพชณะ คณนี้ พึง ปร
พฤติ มัชยัต ใน สังขาร ทั้ง ๒ ศุขพรรณามาฉนี้ คือ เห็น ผม แลจน ได้
แลพิน อวยวะอันใด อัง ห่ง ใน กาย เห็น ผม แล จน ทั้ง หตาย จามัก
อย่า ยิน ตี ปรีดา เห็นไม้คักอย่า โทมณ ส ขัต เคือง เห็นบาตร แล จิวร เลือ ด้าด
ชา คันระ เครื่อง บริหาร สรรพ ทั้ง ปวง กังจาม กัด กัณ ระ เพิก เฉย เตี่ย อย่า ยิน ตี
ปรีดา เห็นไม้คัก อย่า โทมณ ส ขัต เคือง พึง ประ พฤติ มัชยัต ให้เป็น
ทำ กตาง อยู่ใน ถึง ขาร ทั้ง สองประการ คัง พรรณามาฉนี้ แลซึ่ง ให้ เวณ เตี่ย
จาก สำคัญ ว่า เป็น ของคน ใน สัตว์ แล ถึง ขาร นั้น เต่า อธิบาย ว่า เมื่อ
เห็น สัตว์ เห็น บาคตบัน ตา อยู่ใน สัตว์ นกนี้ แห่งคนนั้น อย่าได้ คิดว่า สัตว์
เหล่านี้ อยู่ใน เรา เป็น ของ แห่งเรา อย่าได้ สำคัญ คิด ตั้ง ฉนี้ เห็น
อวยวะ น้อยใหญ่ แห่งคน เป็น คน ว่า เกษา โดมา ก็อย่า สำคัญ ว่า เป็น
ของ คน อย่าคิด ว่า เป็น ของ ฮาตมา พึง ประ พฤติ น้ำ จิตร นั้น ให้เพิก
เฉย เห็น บาตร แล จิวร เติงตัง ที่ นังทนอน สรรพ เครื่อง บริหาร ทั้ง

ปรักถเดวณตา คือให้สัตว์ซึ่งเสวยซึ่ง บุคคลอื่น น้อยัตอยู่ใน สัตว์แต่ สัตว์
 ปรการหนึ่ง คทิมุคตา คือให้ยื่น ตีรกีไกรในพระอุเบก ขาตัมโพ
 ฌณคัม ปรการหนึ่ง ปรเดมเข้าเป็น ๕ ปรการด้วยกัน ชรวม
 ๕ ปรการนี้มีแล้วเมื่อใด พระอุเบกขาตัมโพชฌณคัม ก็จะมี เกิดมีใน
 กวณนี้ ใจความว่า สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิ ภากย์เจ้ามี พระ พุทธฎีกา
 ครตึเทศนา พระโพชฌณคัม ทั้ง ๗ ปรการ มีสติสัมโพชฌณคัม ปนคัม
 มี อุเบกขาตัมโพชฌณคัม เป็นปริโยธาน ด้วยปรการ ดังพรรณนามา ฉนี้ แล้ว
 จึง ครตึถระ หนึ่ง ซึ่งนิคม ศาตาทถาวฐ์ คำสั้นว่า อิมโฆกัถสปลัตตโปชฌณคัม
 คุกรกัถสปล โชชฌณคัม ทั้งหลาย ๗ ปรการ มีสติสัมโพชฌณคัม เป็น
 คัม มีอุเบกขาตัมโพชฌณคัม เป็นปริโยธานนี้ พระศตาทครตึฐ์ จึงเห็นประ
 จาษด้วย คัม ด้วยอาการมีได้ วิปริต ภาวิตา พหุสัถตา พระศตาทคร
 เจริญไว้ ให้มากกระทำไว้ ให้มากอยู่ใน พระบวร ชนชั้นตาน แดพระ
 สติโพชฌณคัม ทั้ง ๗ ปรการนี้ บ่อมประพฤคิ เป็นไป เพื่อจะให้ ครตึฐ์
 คุยคัม ซึ่ง พระ จักรวริย สัจ ชรวม ทั้ง ๔ ปรการ แดประพฤคิ เป็นไป
 เพื่อจะให้ บันตุ พระ นฤพาน ยกตน ตอกจาก ตันหา ด้วยปรการ ฉนี้
 มหาถัสสไป ส่วน พระผู้เป็น เจ้ามหา กตปเถร ก็ บ่อมพระ เคียร เกตัสถ
 รมิ พระ พุทธฎีกา ว่า ศักสมกตวาโพชฌณคัม ศักสมลัคโปชฌณคัม ซึ่งแต่
 พระพุทธ องค์ ผู้ทรง พระ สวัสดิ ภากย์ พระโพชฌณคัม ทั้ง หลาย ๗ ปร
 การนี้ บ่อม ประพฤคิ เป็นไป เพื่อจะให้ ครตึฐ์ ซึ่ง พระ จักรวริย สัจ



มหาโมคคัลลาน โปชนกสูตร

ถ้าคัมภีร์จะได้ วิถีธนา ใน มหาโมคคัลลาน โปชนกสูตร สืบต่อไป
 ดำเนินเนื้อความ วจนะเบื้องต้น ในพระสูตรนี้ว่า เอก์ สุกต อธิว่า พระสูตรนี้
 มีนามชื่อว่า มหาโมคคัลลานสูตร เม อธิว่า พระพุทธเจ้า มีนามชื่อว่า
 อานนท์ สุกต ได้รับพระราชทาน พงฺณะที่เฉพาะ พระภิกษุ ปริมณฑ
 แห่ง องค์สมเด็จพระทศพลญาณ เอว ด้วย อากาโร คัมภีร์
 เอก์ สัมมย ณะ สัมมย ครั้ง หนึ่ง ภควา องค์สมเด็จพระผู้ทรง สวัสดิภาคเจ้า
 เสด็จสถิตย์อยู่ ณ เจพุนาราม อธิเพนที่พระมหา กระจักรีย์ พระราชทาน
 เขื่อนแก่กระแศ ไก่ต กรุงราช คฤหฆา นคร เปนที่ โคจรสถาน เตน โขปน
 สัมเยน ก็แต่ใน สัมมย ครั้ง นั้น พระผู้ เปนเจ้า มหาโมคคัลลาน เกรผู้ มอายุ
 ทำนฮาไศรยดำ เจริ อากิน อิริยา บดขยฺณคฺเชวคิขณฺวฏฺฐบรพค อากาโร
 พระผู้ เปนเจ้า ก็ให้บังเกิด โรค ชรา พวชพยา อิทุกฺข อากาโร นั้นหนักดังทุกวัน
 ทุกเวตามิได้เลือก คตยขณเดย อถโร ภควา ณ กาด ครั้ง นั้น องค์สมเด็จพระ
 พระผู้ทรง สวัสดิภาคเจ้า พระพุทธ องค์ ทรง ทราบ ว่าพระมหา โมคคัลลาน
 อากาโรหนัก ครั้น เพตา สำนยฺณหล่มยจะไก่อเยน พระองค์ ก็เสด็จ ออกจาก
 ที่ เตน คือ ผล สำนยฺณคฺช เยนาย สมน มหาโมคคัลลาน พระมหา โมคคัลลาน

เถรมุนอายุสัจฉัยณทศาคาโต พระพุทธองค์ก็เสด็จไปณ ทศาคาตนั้น ครั้น
 เสด็จเข้าไปใกล้แล้ว ก็ทรงพระมีสังฆนาคาร นั้น เห็นพระเบวรบัญญัติคชาคัม
 แล้วจึงมีพระพุทธปฏิภาตวิธิตามถึงความทุกข์เวทนาแก่ พระ โมคคัลลิตานมหาเถร
 ว่า โมคคัลลิตาน คูกร โมคคัลลิตาน ยนคคือ สรีรกาย แห่งท่าน อัน ประ กอบ ด้วย
 จักกรคือ อิริยาบถ ๔ แดมีทวาร ๙ นั้น ท่าน ยะคัวย ออกกัณธ มัณเฑาะได
 ช้อยหรือ ประ การใด ยัง ค่อยเลี้ยง ดูได้ ช้อยหรือ ประการใด ความลำบาก
 เวทนามันคืออ มัณเฑาะ ๙ บ้างหรือหน้าตง ประการใด ๆ นเม ภัณเดชม
 นิยั พระมหาโมคคัลลิตานะก็ กราบพูดว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้ ทรงสัจฉัย
 ภาต ยนคคือ สรีร กายแห่ง เกตุจักรหม่อมฉัน อันประ กอบ ด้วย จักกรคือ
 อิริยาบถ ทั้ง ๔ แด ทวาร ทั้ง ๙ นั้นข้า พระองค์ ออก กัณธเลี้ยง ดูได้โดย
 พระพุทธเจ้าข้า พวพหุเมทวัชเวทนา อพาชแห่ง ข้าพระองค์นี้หนักถง ๆ
 ทุกวันทุกเวลา มีได้ มนเฑาะ ๙ เลบพระพุทธ เจ้าข้า สัมเด็จพระมหา
 กรุณารังมีพระพุทธปฏิภาตวิธิตว่า โมคคัลลิตาน คูกร โมคคัลลิตานะ ท่านจงอุทาหะ
 ดังใจ สดับฟังพระ โภชณงคทั้ง ๗ ประการ เกิด พระตถาคต จะตรัง
 เทธนาให้ท่าน พัง คูกร โมคคัลลิตานะ พระ โภชณงคทั้ง ๗ ประการนี้
 พระตถาคต ตรังรู้ด้วย ต.ทคณา ด้วยคั ด้วย อาการ มีได้ ๑ปริต ภาวิ
 ตา พุคคิตา พระ โภชณงคทั้ง ๗ ประการนี้ พระตถาคต เจริญไว้ให้
 มาก กระทบไว้ ให้มาก ในพระ เบวรขันธ์ฉัน ดาน แด พระ โภชณงค
 ทั้ง ๗ ประการ นี้ ประพฤติไป เพื่อ จะให้ ตรังรู้ ด้วยคั ซึ่ง พระ
 จตุราริยสังขรรวมทั้ง ๔ ประการ แดจะเปม บัจจยั ที่จะให้ ยก ตนออกจาก

คันทหา กตเมตต์คต พระโพชฌงค์ ๗ ประการ นั้นคือ อนันโคบัง พระ
 โพชฌงค์ ๗ ประการ นั้นฤา คือธตติธัมโพชฌงค์ประการหนึ่ง ขรรณ
 วิชยธัมโพชฌงค์ประการหนึ่ง วิริยธัมโพชฌงค์ประการหนึ่ง ปัตติธัม
 โพชฌงค์ประการหนึ่ง บังสัทธัมโพชฌงค์ประการหนึ่ง ธมมาธัมโพชฌงค์
 ประการหนึ่ง อุเบกขาธัมโพชฌงค์ประการหนึ่ง เปน ๗ ประการด้วยถัน
 ดูกกรโมคคัตถานะ พระโพชฌงค์ทั้ง ๗ นี้พระตตาคคตวิธรรุด้วยตตวิธ
 เทศนาด้วยตตด้วย ชากรณมิได้ วิปริต พระโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการนี้
 พระตตาคคต เจริญไว้ให้มาก กระทำไว้ให้มาก อยู่ในพระ บวรชณธัน
 ตาน แดพระ สัจจโพชฌงค์นี้ ย่อมประพุกิเบนไปเพื่อให้ตวิธรรุพระ
 จตุราริยธัจ แดเบนไปเพื่อจะยกตนให้พ้นจากคันทหา ๆ แดข้อซึ่งจะ
 พรวณาดด้วยน้อางาม ในพระ สัจจโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการนี้ ใน
 พระสุตฺร นี้ก็มีพิรํคาร อยู่ใน มหากัสสปปุตฺร ที่พรวณาแต่ หตงันนธต
 วิธรรุ นานใน พระสุตฺร นี้ เปน แต่ สัจจเชปกถา นันทิตยํผู้ ปรีชาจะ ไคร้แจ้ง
 จง พิจารณาใน มหากัสสปเถร โพชฌงค์นั้นเกิด อิทมโวจภควา เบื้องว่า
 เมื่อธมเค็จพระผู้ ทรง วัธติ ภากย์เจ้า ควิธรรุเทศนา พระ สุตฺรอัน นี้จบตงแต่
 พระโมคคัตถานเถรเจ้ากั้นชมนโธมมนคคตอพระพุทฺธชฎิกา ของธมเค็จพระมหา
 กรุณว จิกุณเจ้า พระผู้เป็นเจ้า กคคคตตาย จาก โรคา พาชตถกชนได้
 ตถาปวิโนจ แต่จวิง โรคาพาชพยาชิตกชนนี้ พระผู้เป็นเจ้ามหาโมคคัตถาน
 เถรผู้ นอชยุ ท่าน มา ตละเล็ยไต ด้วย อานาจกได้ รับพระราชทวนพัง พระ
 โพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ คจรรูปประทาน วิธรรุมาณนี้ ๆ วิธรรุมา
 ใน มหาโมคคัตถาน เถร โพชฌงค์ กิยฺกิตตงแก่ท่าน นี้ ๆ



มหาจุฬาท โพรธมกสูตร

ถ้าฉบับนี้จะได้อธิษฐานในมหาจุฬาท โพรธมกสูตร สืบต่อไป คำนิมิต
 นิทาน จงนะเบื้องต้นในพระสูตรนี้ว่า เอภัสสัคคี ชนินว่า พระสูตรนี้มีนาม
 ชื่อว่า มหาจุฬาท โพรธมกสูตร เม อิม ชำพระองค์ อิม ชื่อว่า อานนทเถร
 สูตร หากได้ฉบับมา ภควโต สัมมุตธา แต่ที่เกาะพระภักตร์ ปริมณฑล
 แห่ง องค์สมเด็จพระทศพลญาณ เอว ด้วยอาการดังนี้ ๆ เอภัสสมย สัมมย
 ครั้งหนึ่ง ภควา องค์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาพเจ้า เล็ดจากพระอิริ
 ยา บถวิหาร อยู่นพระเวฬุวนารามบ้างไม่ ใ้ อิมเป็นที่พระ มหากระ
 ษัตริย์ พระราชทานเหยื่อแก่กระ แต่ใกล้กรุงราชคฤหมหานครเป็นที่โคจรสถาน
 เตน โขปนสมยเนน ก็ แดณสมย กาด ครั้ง นั้น องค์สมเด็จพระผู้ทรง
 สวัสดิภาพเจ้า พระพทช องค์ทรงประ ชวร พระโรค ให้เจ็บในพระนาคี
 มีกาวัง พระอาพาสนั้นหนักดัง ๆ ทุกวันทุกเวลา อถโฆธายัสสมา มหา
 จุฬาท ฌกาด ครั้ง นั้นพระ ผู้เป็นเจ้าผู้ชื่อว่า จุฬาทเถร ผู้มอายุ ออกจาก
 ที่เรือน คือ ผลสมา บค คช ฌเพลา ถ้า ฌนหัตถมย จะ ไถ่ยื่น สัมเด็จพระผู้ทรง
 สวัสดิภาพเจ้า เล็ดจประทับอยู่ ณคิศาภาคไต พระผู้เป็นเจ้า พระจุฬาทเถร
 ก็เข้าไป ณคิศาภาค นั้น ภควนต์ อภิวาเลศน ธรรมเจ้าเป สุต ไถ่ส กลาย

อภิวาท สมเด็จพระบรมโสดนาถเจ้า แล้ว นิตยนาถาร อนุช กมันตนาถ
 ที่ควร ถ้วน ถัด ข้างหนึ่ง เมื่อพระ จันทเทร เจ้านางนถ ที่ สมควร ข้างหนึ่งแล้ว
 ของสมเด็จพระ ผู้ทรงพระภาค จึง มีพระพุทธรูปกา คีร์ตแก่ พระจันทเทร ผู้มี
 อายุว่า ปฏิทินศก จันทโพธิ์ธมฺภา ตุกร จันทภิกษุ ท่านจง กถัมภถาวซึ่ง
 พระ โพธิ์ธมฺก ทั้งหลาย ให้แก่พระ ศถา ศคพงษ์ ฌกาวต บัด นี้เกิด พระจันทเทร
 รัยพุทธรูปแล้ว จึง ยอนแสดง ซึ่งพระ โพธิ์ธมฺกทั้งหลาย ถวายแก่ ของ
 สมเด็จพระมหา ธรรมาตังนี้ว่า สัก คิเม ภันเต โพธิ์ธมฺภา ข้าแต่ พระ
 ผู้ทรงสัตตวิธิกายพระ โพธิ์ธมฺกทั้งหลาย นมอยู่ ๗ ปรากฏ สมเด็จพระผู้ทรง
 สัตตวิธิกายเจ้าหาก คริสต์เทศนาแล้ว ด้วย ต ด้วย อวการมได้ ๖ ปรกติ พระผู้ทรง
 พระภาคย์เจ้าหาก ทรงเจริญแล้ว ทรงกระทำไว้ ให้มากอยู่ในพระบวรชั้น
 ดัน ตาน และพระโพธิ์ธมฺกทั้ง ๗ ประการนี้ ย่อม ประพฤติเป็นไปเพื่อจะ
 ให้ คริสต์ พระศุภาริยส์ทั้ง ๕ ประการ และเป็นไปเพื่อจะให้ยกตน
 ออกพ้นจากคณหา กตเมตคต พระโพธิ์ธมฺกทั้ง ๗ ประการ นั้นเป็นในคือน
 ตั้งใดบ้าง ข้าแต่ พระองค์ผู้ทรง สัตตวิธิกายอันเจริญ พระโพธิ์ธมฺกทั้ง ๗
 ประการ นั้นหรือ คือ พระสติสัมโพธิ์ธมฺกประการหนึ่ง อัมมวิจยสัมโพธิ์
 ธมฺกประการ ๑ วิริยสัมโพธิ์ธมฺกประการ ๑ บัณฑิตัมโพธิ์ธมฺกประการ ๑
 บัณฑิตวิธิตัมโพธิ์ธมฺกประการ ๑ อสมาธิสัมโพธิ์ธมฺกประการ ๑ อุนเบกธาตัม
 โพธิ์ธมฺกประการ ๑ เป็น ๗ ประการด้วยกัน ข้าแต่ พระองค์ผู้ทรงพระ
 ภาคย์อันเจริญ พระโพธิ์ธมฺกทั้ง ๗ ประการนี้ มี สติ สัมโพธิ์ธมฺกเป็นต้น
 มี อุนเบกธาตัมโพธิ์ธมฺกเป็น ปรีโยธานนี้ สมเด็จพระชิน สีสผู้ทรงพระ ภาคย์

พระองค์หาก ครัดเทศนาแล้ว ด้วยอาการ มิได้ วิปริต ภาวิตา พหุตกต
 แดพระโพชนก ทั้ง ๗ นี้ สมเด็จพระมุนีพระภาคย์เจ้า ก็ได้ทรง เจริญ
 ไว้แล้ว ได้ทรงกระทำไว้ ให้มากในพระบวร ชั้นชั้น ตาน ของพระองค์ จำ
 แล้ว แดพระสัตตโพชนกนี้ ย่อม ประพฤติไป เพื่อจะให้ ครีดี ด้วย
 ที่ ซึ่งพระจุกราริย สัจธรรม ทั้ง ๔ ประการ แดไป เพื่อจะให้ บันดู
 พระนฤพาน ยกตน ออกจากค้นหา ด้วยประการ นี้ ๆ แดข้อความใน
 พระโพชนก ทั้ง ๗ ประการ ในมหาจุณฑเถรโพชนกสูตรนี้ ก็มีอรรถา
 ชบาย ดุจดังลงมา ในมหา กัสสปเถร โพชนกสูตร ในหนังสือ นั้นแล้ว แดคง
 มาเป็นแต่ ดังเชป กถา ๆ กถวา ของสมเด็จพระมุนี ครอง สวัสดิ สภา คย์ เจ้า
 พระองค์ ก็ทรงรับ พระธรรมเทศนา แห่งพระมหา จุณฑเถร ด้วย พระพุทธ
 ภูิกว่า ตักขจุนท์โพชนกภา คุกรจุนทภิกษุ พระสัตตโพชนกทั้งหลายนี้
 ย่อม ประพฤติไป เพื่อจะให้ ครีดี ด้วยที่ ซึ่ง พระจุกราริย สัจธรรม
 ทั้ง ๔ ประการ แดไป เพื่อจะให้ บันดู พระนฤพาน ยก ตน ออกจากค้นหา
 ได้เป็นแท้ คุกรภิกษุ พระสัตตโพชนก ทั้งหลายนี้ ย่อม ประพฤติไป
 เพื่อจะให้ ครีดี พระจุกราริย สัจธรรม ทั้ง ๔ ประการ แดไป เพื่อจะให้
 บันดู พระนฤพาน ยก ตก ออกจากค้นหา ได้เป็นแท้ ๆ อิทม โฉจา ยัสมา
 มหาจุนโท เบื้องว่าเมื่อพระมุนีเป็นเจ้ามหา จุณฑเถร มุนีอายุ ๓๓ กถาว่าซึ่งพระ
 สูตร อันนี้ จบ ดังแล้ว สมนัญญ โย สัตถา ของสมเด็จพระบรมโลก นารถ
 ด้าศตาจารย์เจ้า พระองค์ ก็ทรง โสมนันท์ ขึ้นชม มีนำพระกมลเหตุไทย อันสูง
 ๕ ๕ ๕ ด้วย พระมุนี ตมเต็ม ในพระ บวรชั้น ตาน สมเด็จพระจอม

โลกตมาจารย์ก็มีพระโรคอิน เต็มคตายนัน เทาหายจาก พระโรคา พารพยาธิ
 ทุกข์ แต่ตั้ง อุฐาการ ตกขึ้นจากแท่น พระบรรทมได้ ในขณะนั้น คตยาพิไนจ
 แท้จริงพระโรคา พาร นัน สิ้นสิ้นพระผู้ทรง สวรรค์ภักย์ พระองค์ก็ท.ก
 มตะเสียได้ จาก พระบวรอัน ตาน ด้วย อำนาจ ที่พระองค์ ได้ทรง ดัดบัง
 พระศักดิ์ โขสมงค สัตว์ด้วย ประการนั้น ฯ วิสัยนามาในมหาจุณฑ เกร โข.ช
 มงค กฤษ์ จบ ลงแต่เพียง นี้ ฯ





มหากัสสป โภชณังคสุตตะปาฐะ

เอวมเม สุกฺกั เอกั สมนั ภควา วาเชทเท จิหริติ เวทฺถเน
 กถันนํกนิวาเป ฯ เตนโฆ ปน สมนเยน ชายัสมา มหากัสสป
 นีบังลิกฺขหายั จิหริติ ชาพาโรโก ทุกฺขิตโต พารฺหิตฺตานิ ฯ อถโฆ
 ภควา ตายันนํสมนั ปฏิตฺตํตํนา วุฏฺฐิตฺโต เชนายัสมา มหากัสสป
 เตนูปตังกมิ อปตังกมิทฺวา บัญญุตฺเต ชาลเน นิตฺติ ฯ นิตฺตฺตโร
 ภควา ชายัสสมันตํ มหากัสสปํ เขตฺตโวจ

กัจจึ เต กัสสป ฆมนิยํ กัจจึ ยานนํ กัจจึ ทักฺขา เวทนา
 ปฏิกกมนฺติ โน อภิกกมนฺติ ปฏิกกโมธานํ บัญญายติ โน
 อภิกกโมติ น เม ภนฺเต ฆมนิยํ น ยานนํ พารฺหิ เม ทักฺขา
 เวทนา อภิกกมนฺติ โน ปฏิกกมนฺติ อภิกกโมธานํ บัญญายติ โน
 ปฏิกกโมติ ฯ สัตฺตเม กัสสป โภชณังคา มยา ตมฺมทักฺขาตา
 ภาวิตา พหฺลิกฺกา อภิญฺญา ยมฺ โภชาย นีพฺพานาย สัตฺตคฺคิตฺติ ฯ
 กตฺตเม สัตฺต ฯ สติสฺมํ โภชณังคโฆ กัสสป มยา ตมฺมทักฺขาโต
 ภาวิตอ พหฺลิกฺโต อภิญฺญา ยมฺ โภชาย นีพฺพานาย สัตฺตคฺคิตฺติ ฯ
 จมฺมวจา ยสฺมํ โภชณังคโฆ กัสสป มยา ตมฺมทักฺขาโต ภาวิตอ

พหุตั้งโค อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

วริยตัมโพชฌังโคโช กัสตป มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค พหุตั้งโค

อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

บิถิตัมโพชฌังโคโช กัสตป มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค พหุตั้งโค

อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

บัตตักตัมโพชฌังโคโช กัสตป มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค

พหุตั้งโค อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

ตมาวตัมโพชฌังโคโช กัสตป มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค พหุตั้งโค

อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

อุเปกขาทัมโพชฌังโคโช กัสตป มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค

พหุตั้งโค อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

อิมโช กัสตป ตัตต โพชฌังคา มยา ตัมมทักขาโค ภาวโค พหุตั้งโค

อภิญาาย ตัมโพชาย นิพพานาย ตังวัตคคิ ๑

คคัม ภควา โพชฌังคา คคัม สุกค โพชฌังคาติ ๑

อิตมโวจ ภควา อคคัมโน ฉายัสมา มหากัสตปไป ภควโค ภาวคิ

อภินันทิ ๑ วุฏฐุหิจายัสมา มหากัสตปไป คัมหา อพาธา ตถาปทีโน

จายัสโมโค มหากัสตปไปโส ได อพาโช อโหตติ ๑

มหากัสตปโพชฌังคตคคปาโร นิฐฐิโค

มหาโมคคัลลาน โพรหมังคสุตฺตปาไซ

เขวมเณ ดุคฺ เขกฺ สมนยํ ภควา ราชคเห จิหริติ เวพฺพณ
กถนํทกนิจวาเป เตนโฆ ปน สมนเยน ชายสฺมา มหาโมคคัลลาน โภชณกุญฺเ
บัพฺพเต จิหริติ อาพาธโก ทฺวิริโต พาสฺนหิตานโ ๑

อตโฆ ภควา สวณฺโหนสมนยํ ปฏิสฺสัฏฺธานา กุญฺฐิโต เขมายสฺมา มหา—
โมคคัลลาน เตนปฺลังกมิ อปฺลังกมิสฺวา บัณฺฑิตฺเต อาสเน นิสฺสิทฺติ ๑
นิสฺสิทฺติโฆ ภควา ชายสฺมนนฺติ มหาโมคคัลลานํ เอกทโวจ กัจจ เค
โมคคัลลาน สมณยํ กัจจ ชยาปณฺยํ กัจจ ทฺกฺขวา เวทนา ปฏิถกมณฺติ
โน อภิกกโมติ ปฏิถกโมธานํ บัณฺฑิตฺเต โน อภิกกโมติ ๑

น เม ภนฺเต สมณยํ น ชยาปณฺยํ พาสฺนหา เม ทฺกฺขวา เวทนา
อภิกกมณฺติ โน ปฏิถกมณฺติ อภิกกโมธานํ บัณฺฑิตฺเต โน
ปฏิถกโมติ ๑ สติเม โมคคัลลาน โพรหมังคา มยา สมนํทกฺขาตา
ภาวิตา พหุลลิตา อภิญฺญา ย สมนํ โพรชา ย นิสฺสวานาย สวตฺตคฺคิ ๑
ถคเม สติ ๑ สติสมนํ โพรหมังโคโฆ โมคคัลลาน มยา สมนํทกฺขาโต
ภาวโต พหุลลิตโต อภิญฺญา ย สมนํ โพรชา ย นิสฺสวานาย สวตฺตคฺคิ ๑
สมณวโจยสมนํ โพรหมังโคโฆ โมคคัลลาน มยา สมนํทกฺขาโต
ภาวโต พหุลลิตโต อภิญฺญา ย สมนํ โพรชา ย นิสฺสวานาย สวตฺตคฺคิ ๑
วิริยสมนํ โพรหมังโคโฆ โมคคัลลาน มยา สมนํทกฺขาโต ภาวโต
พหุลลิตโต อภิญฺญา ย สมนํ โพรชา ย นิสฺสวานาย สวตฺตคฺคิ ๑
บิสิสมนํ โพรหมังโคโฆ โมคคัลลาน มยา สมนํทกฺขาโต ภาวโต
พหุลลิตโต อภิญฺญา ย สมนํ โพรชา ย นิสฺสวานาย สวตฺตคฺคิ ๑

มัตถกธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต
พหุลักโต อภิญญาธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต ๑

ธัมมาธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต
พหุลักโต อภิญญาธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต ๑

อูเปกขาธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต
พหุลักโต อภิญญาธัมม โพธิณังโคโธ โมคคัลลทาน มยา ธัมมัททกขาโต ภาวโต ๑

อิมะโธ โมคคัลลทาน ตัตถ โพธิณังกา มยา ธัมมัททกขาตา ภาวิตา
พหุลักตา อภิญญาธัมม โพธิณังกา มยา ธัมมัททกขาตา ภาวิตา ๑

ตัตถ ภควา โพธิณังกา ตัตถ ตัตถ โพธิณังกาติ ๑ อิทมโว ๑

ภควา อคคัมโน จายัสมา มหาโมคคัลลทานโน ภควโต ภาสติ อภินันตี ๑

อูฐุทธิ จายัสมา มหาโมคคัลลทานโน คัมมิตา อาพารา ตถาปทีโน
จายัสมโต มหาโมคคัลลทานัสส โธ อาพาโธ อโหสิตี ๑

มหารโมคคัลลทานโพธิณังกสุตตะปาฐุ นิฐฐุโต

มหารามุท โพธิณังกสุตตะปาฐุ

เอวมเม สุตฺตํ เอกํ ธัมมํ ภควา วาเชคเห วิหริตี เวพฺพวเน

ภณนทกนิวาเป เตนโธ ปน ธัมเมเน ภควา อาพารโถ โหตี ทุกฺขโต
พหุหคิตาโน ๑ อถโธ จายัสมา มหารามุโท ธายันนํธัมมํ

ปฏิสตฺถานา อูฐุฐุโต เยน ภควา เตนุปตฺถกมิ อุตฺถกมิคฺฉา ภควมิตํ
อภิวาเทคฺฉา เอกมณตํ นิสฺสตี ๑ เอกมณตํ นิสฺสนนฺโธ จายัสมณตํ

มหาจุมท์ ภควา เขตทโจจ ปฏิกันตุ คัม จุมท์ โพธฌังกา ๑

ธัตติเม ภันเต โพธฌังกา ภควตา สัมมทักขาตา ภาวิตา พหุตักตา

อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑ กตเม ธัตติ ๑

ธัตติสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

ธัมมวัจยสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

วริยสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

บัตติสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

บัสสัทธิธสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

ธัมมาธสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

อุเปกัธสัม โพธฌัง โคโธ ภันเต ภควตา สัมมทักขาโต ภาวิต

พหุตักโต อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

อิมโธ ภันเต ธัตติ โพธฌังกา ภควตา สัมมทักขาตา ภาวิตา พหุตักตา

อภิญญา ย สัม โพธาย นีฬพานาย สวัตตติ ๑

คักษ จุณท โพธฌังกา คักษ จุณท โพธฌังกาติ อิทมไวจายัสมา
มหาจุณโท ตมนุณ โย สัตถา อโหสิ ๑ วุฏฐิ ๑ ภควา ตัมहा
आपाणा क्वा प्रथिने १ भक्वतो दो आषाणे सोहसिती १

มหาจุณทโพธฌังกตฺตปาไซฺญ นินฺธุริโต

โพธฌังกตฺตตตยลังกหิ ทุคฺคิภาณวาริ นินฺธุริตํ

คฺคิภาณวาริ ๓ โพธฌังกตฺตร



สารคดีสมุหราชบัณฑิตยสถาน

๑ อิทานิ ยมิตํ อูปบัตตเตวุมัททวนิวารณเมเชน ภาสิตํ ปริตติคตยานัน
 ตํ วิสฺสํ ทิวทวมหาถิตํ ปมหา โมคคิตตามเถรธัมมา สัมพทธานํ อูปันนา—
 พาวุปลมณัตถํ ภาสิตํ ติตต โพชนงคตถยํ นิกขิตํ ติสฺส
 วัฒนนาถโกโม อุนูปัตโต ตักก ราชกเหตุิ เอวํนามเก นคเว
 ตํ ทิ มันทา ตุมหาโควินทาททิ ปริตติคติตตา ราชกหนิต
 วุจฺจติ อัญญเอ เจตถ ปถาเว วัฒนยนิติ กิณเตทิ นามเมต
 ติสฺส นคเรติสฺส ตัมปเนตํ พทฺธกาเถ จ จกกวตติกาเถ จ
 นครํ โหติ เสงฺกกาเถ สญฺญํ โหติ ยักขปริตติคตํ เตต
 วัฒนอนํ หุตฺวา ติฏฺฐติ เอวํ โคจรคามํ ทลฺลเตตฺวา นิวาส—
 นิตถานมาท เจสุวเน ถถนํทกนิวาเปติ เวสุวเนติ ติสฺส อัยยานิสฺส
 นามํ ตํ กิร เวสุทิจ จ ปริทฺธิตํ อริโหสิ อัญฺชวารตฺทิตถเน จ
 ปากาเวเน โคปฺรทฺธาตถเน จ ยุตฺตํ นีโตภาสํ มโนรมฺมํ เตน
 เวสุวณนิติ วุจฺจติ ถถนํทกานญฺเจตถ นิวาปํ อทฺถุ เตน ถถนํทกนิวาเปติ

วุจฺจติ กถํทกกา นาม กาดกา วุจฺจติ บัพเพ ทิร อัญญ—
 ตโร ราชา คัตถ อัญยานทิพฺพนํคํ อากโต สุรามเทน
 มํคํโต ทิวา เสยฺยํ ดุบิ ปริชโนปิตฺตํ สุกฺโขโต ราชาคิ ปุบฺบผลาทํทํ
 ปโตภยนาโน อโศกโต จ บัถกมคฺคํ สุรามนฺเจน อัญญตรสฺมา สุตฺตรภว
 กณฺหํสํปํไป นิกฺขมคฺควา วัณฺโณ อภิมุโข กัจฉติ คํ ทิสฺวา รุกฺขเทวด
 วัณฺโณ ชีวคํ ทมฺมมิตฺติ กาดกเวเธน อากนฺคฺวา กณฺณมฺมุเต ตํททมกาดิ
 ราชา ปพฺพสฺมิ กณฺหํสํปํไป นิวคฺโขโต โส คํ ทิสฺวา อิมาย
 มม กาดกาย ชีวคํ ทมฺมมิตฺติ กาดกานํ คัตถ นิวาปํ บัฏฺฐูปเต
 อภยโฆสํญฺญํ โฆสํเปสิ คัสสิมา คํ คโต ปกฺติ กถํทกนิวาไปติ
 สํขํ คคํ อายสฺมาติ บิยวจนเมตํ ทํมายุโกติ วุคฺคํ โหติ กัสฺสํไปติ
 เถวสฺสํ โคคฺคณามํ โส ปน มาตาปิตุหิ ชฺฐนํ นามเวเธน ปุณฺณิมภาวโต
 บัฏฺฐุชฺชาเยสํ คุณมหนฺตภาเวน สมนํภาวนํโย กุมารกัสสํปาทโย วา
 อูปาทาย อยํ มหากัสสํไปติ วุจฺจติ ปุบฺบผลคฺกุทายนํคํ ปุบฺบผลรูกฺขสฺสํ
 วา ปุบฺบผลรูกฺขเณน อูปถกฺขิตา บัพฺพคฺกุหา วา ตถา วุจฺจติ
 ธาพาริโก คัตถ วิธมฺมบัจจเยหิ อากมฺมํ ปนฺนุชฺชาเยสํ พารเจติ
 มํเพคฺคํ ธาพาริโ โส อัสสํ อคฺคตํ ธาพาริโก คโตเยว
 ทุกฺขํ อโศกํ บัคฺโขติ ทุกฺขํโต พารฺพคฺคิตาโนติ อหิมคฺคิตาโน
 อกโศคิ คัสสิมํ สมนเย สํยณฺหํสํมยํคํ สํยณฺหํสํชาตํ สมนํ สํยณฺเห
 อูปถกมนปฺจฺจนํ ทิริยาเวเธน สํยณฺหํสํชาตํ กาดเกติ กณฺโณ
 ปุคฺคตารมฺมณโต จ ปฏฺฐกมฺมํ สมนํมา เอกัสสํเสว อารมฺมณํสํสํ ฉานํ

ขาทานี เอกสัมเมจ วา ขาทิมเมเน จิตตัสส อติยนิ ปตีสตทานิ
 คัมहा ปตีสตทานา ผลธมาบคโตติ อติ โถ อฏฐิตติ วิอฏฐิต
 วิคโต อปกโตติ อติ โถ เยนาคิ ยตถ เยน วา โรคอุปถมการเนน
 อุปถมิตัพโพ เตนาคิ ตตถ เตน วา การเนน อุปถมิ นิตฺตชโรติ
 นสฺสทวเยว เอกนคิ เขตฺ วิชฺชมานวณฺเณ กจฺจ เต กัสสป วมณฺยนิค
 กัสสป กิณฺณ คยา วมคิ สหสิ สักกา กจฺจ ยานนิยนิค กิณฺณ
 เต สฺวริ ปวตฺเตตฺ สักกา กจฺจ กิณฺณ ปฏิกกมณฺติ ปตฺมชฺช กจฺจนิค
 นวคตฺตนิค ปรีหายนฺติ โน อภิกกมณฺตสฺส กจฺจ น อตฺมชฺช กจฺจนิค น
 วณฺณนิค ปฏิกกโมธานฺนนิค กจฺจ ปฏิกกมณฺ โธธานฺ นิจฺจตฺโตโนธานฺ
 หานฺปรี โยธานฺ ๑ อถวา ๑ ปฏิกกโม ธาธานฺนนิค ปทฺจเจโต
 ธาธานฺนนิค ตาสฺ ทฺกฺชเวทนามํ ปรีหานิ บัญฺญาयติ ทิสฺสติ ญาติ วา
 โน อภิกกโมติ กจฺจ วณฺเณ น บัญฺญาयติ อติ โถ น เม ภาณฺเต
 วมณฺยนิค ภาณฺเต เม สหนิยํ น โหติ น ยานนิยนิค สฺวริ
 จตุธฺริยาปเถ ปวตฺตยตฺ น สักกา อภิกกมณฺตนิค นม พททฺกชเวทนา
 วณฺณนิค โน ปฏิกกมณฺคตฺติ น ปรีหายนฺติ อภิกกโมธานฺ วณฺณบักฺชโร
 ๑ อถวา ๑ ธาธานํ ทฺกฺชเวทนามํ อภิกกโม วณฺเณ บัญฺญาयติ
 ปฏิกกโม หานฺโน บัญฺญาयติ อห สคฺคตาคิ คณนปรีจเจโต อิมติ
 วิชฺชมานวมณฺนทิสฺสณํ กัสสปาคิ อวิกฺเขปสงฺวนาย เถวฺ ชาตปติ
 วา เอกํ สมฺมํ อจฺจมนฺคตโยเก อุปโยควณฺเณ คตฺถ อฏฐา—
 นกริยา สัมพนฺชวณฺเณ ตายณฺเห เอกสัม เม วมเนติ อติ โถ วมชฺชติ
 มยาคิ กตฺตคารมคตฺตานํ ทตฺเตว โพรธมฺงคาคิ พุชฺฌณกตฺตคตฺต

อังกฤตา ตั้ต ฆัมา ยาย วา ฆัมาฆัมาคัคคะ ใต้ พุ้ณติ ๑
 วัฏฐโต วา วัฏฐฐาติ ๑ตุ้จจฆัมา วา ๑จจิกโรติ ตั้ตา โพธิยา อังกฤ—
 คาติ โพธิ์ณังคะ ๑ฆัมาทักขาติ ๑ตุ้จจพุ้ณนั้ต อังกัคคะ
 กวรรณัคคะ โพธิ์ณังคะ ๑ โพธิ์ณังคะ นิยยานตักขณาคิ ๑ วัฏฐโต
 ภัททเว ๑กัคคะตัง ๑ ปาคูภาวา ตั้ตขนั้ รตนานั้ ปาคูภาโว โหติ
 ๑ตาคตัง ๑ ภัททเว ปาคูภาวา อรหโต ๑ฆัมาตัมพุ้ชตัง ตั้ตขนั้
 โพธิ์ณังกรตนาณั้ ปาคูภาโว โหติติ อากันา ๑ ๑ฆัมาอวัปรัตโต
 อักขาคา ภาวาคิ ๑เวกนั้ ๑ตักขิรคณั้ตัง ๑นิโรชนั้ ๑ตักขิโร—
 ตั้คคปริณามวณเณ ๑ปฏิบัตักขัชชนตักขัจยเสถวณวณเณ ๑ ๑บัพปาคิตา
 ๑คัมภา ๑ พหุตักคาติ ๑ปณั้ปณั้ ๑บัพปาทนวณเณ ๑ปริจัตตะ อภินุ—
 ญาติ ๑อภินุญชัยฆัมานั้ ๑อภินานตักคาถา ๑ตัมโพชยาติ ๑อวิขมัต—
 ๑คั กาย ๑นิพพานยาติ ๑นิพพานตักขิกริยาย ๑ตักขิตนัคคิ ๑ปวัต—
 ๑คณั้ ๑อภินุญาติ ๑อาทหิ ๑โพธิ์ณังคานั้ ๑ตาคภาวโต ๑ตักขิจจกรณณมิ
 ๑นาม ๑กถิคา ๑ตัมปนตัม ๑จลพิชชา ๑โหติ ๑บัพปัสสันา ๑บัพปัสสันา—
 ๑ปาทกัชฌานั้ ๑มคั ๑โค ๑มถนัคคิ ๑ตักค ๑บัพปัสสันาย ๑บัพปัสชณกาเด
 ๑โพธิ์ณังคะ ๑กามาจจวา ๑โหนติ ๑บัพปัสสันापาทกัชฌานันหิ
 ๑บัพปัสชณกาเด ๑รูปาจจวารูปาจจวา ๑มคัคคณเดต ๑บัพปัสชณกาเด
 ๑โตกคัคคะ ๑กตเม ๑ตักคาติ ๑กถกัคคณั้ยตะ ๑ปจัสสา ๑ตักคตัม ๑โพธิ์ณังโคติ
 ๑ปทคั ๑โค ๑ตัมทโร ๑ ๑โพธิ์ณังโคติ ๑ตัม ๑โพธิ์ณังโค ๑ตักคเขว
 ๑ตัม ๑โพธิ์ณังโคติ ๑ตักคตัม ๑โพธิ์ณังโค ๑เอเสว ๑นโย ๑ตักคพทค ๑ตัมทค—
 ๑ชา ๑โหติ ๑อวัฏฐฐาน ๑ตักขณภาเวณ ๑ตักคพจค ๑กณิกฆัมาณั้

เวน เจว พุทธานุสสติ อากัทธิ จ เอกาทศหากาเวหิ จ ภาวิตโต
 บัณฑิตถรธัม โพธฌังโก ตัมมัททกขาโตติ อุปมตถักขโณติ จ ยัสมี จ
 โช ภิกขเว ตมเย อุกัชคัง จิตัง โหติ กาโต คัสมี ตมเย
 บัณฑิตถรธัม โพธฌังโก . ภาวนายาติ จ ตัมมา อักขาโต
 ภาวิตติ อมนุษย์นตัส วา อูปาทาย อมนุษย์นตัส วา ภาวนา—
 ปาปริยา กายจิตตบัณฑิตถธัม โยนิโต มนสิกาเรน เจว
 ปณตโฆชนเดวณตาทิ สัตตหากาเวหิ จ ภาวิตโต ตมารี—
 ตัม โพธฌังโก ตัมมัททกขาโตติ อวิกเขปถักขโณติ จ ยัสมีญจ
 โช ภิกขเว ตมเย อุกัชคัง โหติ กาโต คัสมี ตมเย
 ตมารธัม โพธฌังกัตถัม ภาวนายาติ จ ตัมมา อักขาโต ภาวิตติ
 อมนุษย์นตัส วา อูปาทาย อมนุษย์นตัส วา ภาวนาปาปริยา
 ตัตถ โยนิโต มนสิกาเรน เจว จัตถวิธททริยา อินทริย—
 ตัมคคปฏิปาทณตาทิ เอกาทศหากาเวหิ จ ภาวิตโต อเปกขา—
 ตัม โพธฌังโก ตัมมัททกขาโตติ ปฏิชานถักขโณติ จ ยัสมี จ โช
 ภิกขเว ตมเย อุกัชคัง จิตัง โหติ กาโต คัสมี ตมเย
 อเปกขาตัม โพธฌังกัตถัม ภาวนายาติ จ อวิปริตโต อักขาโต
 ภาวิตติ อมนุษย์นตัส วา อเปกขาตัม โพธฌังกัตถัม อูปาทาย
 อมนุษย์นตัส วา ภาวนาปาปริยา กายจิตตบัณฑิตถธัม โยนิโต—
 มนสิกาเรน เจว ปณตโฆชนเดวณตาทิ สัตตหากาเวหิ จ
 อูปาทิตโต อมนุษย์นตัส วา ตัมพพตัง อรหัตตคัมคเคน ภาวนาย

ปาริปุรี โหติ เขตต์ ๑ ยถเว หิ จักกวัตติโน จักกรตน์
 สัพพตทานัน ปุเรจว เถว สัตถิม โพธมัจจกรตน์ สัพเพต
 อคฺคณิกขมมานัน ปุเรจวณต ปุเรจวณกเถน จักกวัตติ รณฺเญ
 จักกรตน์สทฺธ โหติ ๑ จักกวัตติโน รตน์ มหากายุปมณัน
 อจฺจุคคต วิมตฺ มหํมตฺ ทตถรตน์ อิทมบี ขมมวจยสฺม โพธมัจจ—
 รตน์ มหํมตฺ ขมมกายุปมณัน บจฺจุคคต วิมตฺ มหํมตฺ ทตถรตน์—
 สทฺธ โหติ จักกวัตติโน อสฺสธรตน์ สมิ ๓หุ ๒ว อิทมบี
 วิรยสฺม โพธมัจจกรตน์ สมิ ๓หุ ๒วณต อิมาย สมิขตฺหุขตฺตาย อสฺสธรตน์—
 สทฺธ โหติ จักกวัตติโน มณิรตน์ อนฺธการ วิชตฺติ อาโลกํ ทสฺเสตติ
 อิทมบี บจฺจุคคต โพธมัจจกรตน์ เขกนตฺถสฺสตฺตา กิเตสฺสนฺธการ วิชตฺติ
 สหชาคฺคปฺบจฺจยา ทิวเสนญฺญวณนาโลกํ ทสฺเสตติ อิมินา อนฺธการวิ—
 ขมนอาโลกทสฺสนภาเวน มณิรตน์สทฺธ โหติ จักกวัตติโน อิตถิ—
 รตน์ กายจิตฺตทรถํ ปฏฺฐบฺบสฺสทฺธเมตติ ปรีฬ่าหิ วุပ္ถเมตติ อิทมบี
 บสฺสทฺธสฺม โพธมัจจกรตน์ กายจิตฺตทรถํ ปฏฺฐบฺบสฺสทฺธเมตติ ปรีฬ่าหิ
 วุပ္ถเมตติ อิตถิรตน์สทฺธ โหติ จักกวัตติโน คหปติรตน์
 อจฺจตฺตจจตฺตกขณฺเณ ขนทาเนน วิถฺเชบฺ บจฺจณฺทตฺวา จิตฺติ
 เขกคคต กโรตติ อิทมบี สมาริธม โพธมัจจกรตน์ ยตฺถจฺจตฺตาทิวเสน
 สมิขมนน สมิปาเทนต วิถฺเชบฺ บจฺจณฺทตฺวา จิตฺติ เขกคคต
 กโรตติ คหปติรตน์สทฺธ โหติ จักกวัตติโน ปรีฬาย—
 กรตน์ สัพพกจฺจสฺมิปาทเนน อธิ ไปสฺสทฺธคคต กโรตติ อิทมบี

อุเบกขาสัมโพธิ์ฌังกรณัม จิตตูปุปาโท สันตฺธิชฺชจฺจโค โมเจตฺวา
 ปโยคัมชฺชฌนฺตเค รุပ္พมานัน อปฺปํ โปถฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 รตนนํทิสฺสํ โหติ จกฺกกวตฺตโน จกฺกกรตนาทิสฺสํ วิย อิมานิปฺป
 สฺส
 สฺส
 สฺส
 สฺส
 สฺส
 สฺส
 สฺส
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 สฺสฺสฺสฺส
 สฺส
 ส

รูป วิษัฑ์ อโหสิ ไปถวบน้ำเต อุกกพิณวิชัย สิริโค โกรโก
 วาศคคควา คโค เชน อุตติ คดา ปหิโน ๑ อายัสมโค
 มหาภัสสัปัสส โค อจพาโร อโหสิติ ขดา ปน น อุนันชเรชัย ตลา
 มหิโน อโหสิติ อติโค ทตยคตยโพษณเมจเคสบี เณสอ
 นโย ทตย ปน คิระณกูญะ มัพพะเคคิ คิระนา คัสส กูญะ
 วัสสั คิระณคคิธามิ วาสส กูญานิ คัสมา โส มัพทโค คิระณกูฏอติ
 อจจติ คัสมี คิระณกูญะ มัพพะเค เณส สัจฉัญญะยัม คตเย ปฏิภันตุ ค
 จุนทโพษณะคาคิ ทปฏิภัน อปลกัชนั กคิธา ปฏิภันตุ วิโรคณัต
 วิราชันตุ คจ จา ปฏิภันตุ อุนันชเรชัยันตุ ชายันตุ โพษณะค
 ภาวณิ ภณาคคิ อุตติ โหติ สมนุญญิต อภินันตโก สัมปญจขโก
 เณส สัจฉัญญะยัม อิมส ปน คินณันนัมบี ชนนิ มัพพะคปาทร
 ปุบับคจิตตุคชวาตสัสมันสเสน อุนันชเร ไน มันตลิสชโร อาพาโตคิ
 เวทิตัพโพ ๑ สวรรคกสมุจจยนามาย จตุภาณเวารัฐูกถย
 สัตตโพษณะคคคย วณเณมา นิฏฐิตา ๖



ตำราต์ถลมุจจย

อรรถกถา ภาณวาร

แกบถคิรلمانนทสุทร ปรนบถที่ ๑๘





สารัตถ์มูจชัย

ศิริมานนทสูตร

เขวมิเม สุกฺ อกํ สมัย ภาควา สํวตถยํ วิหริติ เขตตเว
 อนาคตีเนทกสฺส อารามे เตน โขปน สมเขน อายตฺมา คิริมานนฺ โท
 จาพาริโก โทติ ทุกฺขโต พัพพหิตตานเ อถโข อายตฺมา อานนฺ โท
 เขน ภาควา เตนปลังกมิ อปลังกมิตฺวา ภาควนตี อภิวาเตตฺวา
 เขกมนตี นิสฺสึ ๑ เขกมนตี นิสฺสึ โนโร อายตฺมา อานนฺ โท
 ภาควนตี เขตทโวจ ๑ อายตฺมา ภาเนเต คิริมานนฺ โท อาพาริโก
 ทุกฺขโต พัพพหิตตานเ ตํชํ ภาเนเต ภาควา เยนายตฺมา คิริมานนฺ โท
 เตนปลังกมตุ ออนุกมปิ อปาทาयाติ ๑ สเจโฆ ตีว อานนฺท คิริมา-
 นนทสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสญฺญา ภาเสยฺยาสี สุานํ โข ปเนตี วิสฺสึติ
 ยํ คิริมานนทสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสญฺญา สุกฺวา โส อาพาโห สุานโส
 ปฏิบัสฺสํมเกยฺย ๑ กตมา ทสฺ ๑ อนิจฺจํญฺญา อนตฺตคฺตญฺญา อตฺถ-
 สฺญญา อาทินวตฺตญฺญา ปหานตฺตญฺญา วิราคตฺตญฺญา นิโรธตฺตญฺญา
 สัพพโตเก อนภีวคตฺตญฺญา สัพพตฺตชาเรตฺ อนิจฺจํญฺญา อานา-
 ปานสตี ๒

27/03/2565

ถ้าตีมันจะได้ วิถีธนาเนอความในกรรมานนทสูตรต่อไป ดำเนิน
 เนอความวจนระว่า เอต สุตต อโนว่าพระสูตรนมนามชือว่ากรรมานนทสูตร
 เม เมาะ มยา อินชาพระพุทชเจ้าผู้ นมนามชือว่าชานนท สุต
 หากได้ตีตีบมา ภควโค สัมมุชา แต่ที่เนเกาะพระภักตรสัมเด็จพระผู้ทรง
 สัตติภคัย เอว ด้วยประการดังนี้ ๆ เอก สัมย ญได้มยกรงหนึ่ง
 ภควา ของสัมเด็จพระผู้พระภคัยเจ้า พระองค์เสด็จดำเร้วจรยาบด
 วิหารอยู่ในพระเชตวัน อันเป็นอารามแห่งอนาถบิณฑิกมหาเถรฐี ใกล้เคียง
 กรุงสาวัตถีเป็นที่โคจรฐาน เคน โข ปน สัมเยน ก็แตกาดกรงนั้น
 พระกรรมานนทภิกษุผู้มอายุสมันน บังเกิดอาพาธตำบากกายนั้นนักหนา
 อาพาธนั้นหนักตง ๆ ทุกวันทุกเวตามิได้คลายได้หัยอนเดย อต เช
 ฮายสมา ชานน โท ในกาลครั้งนั้น พระชานนทเถรผู้มอายุสมันน
 ฐีแจ้งว่าพระกรรมานนทภิกษุอาพาธหนัก ก็ปราธนาจะกราบทูลให้ทราบ
 แก่องค์สมเด็จพระมหากรุณา เยน ภควา สัมเด็จพระผู้ทรงพระภคัย
 เสด็จอยู่ณถานที่ใด พระชานนทก็เขาไปณถานนั้น อุปตั้งกมิตวา ครน
 เขาไปถึงสำนักสัมเด็จพระผู้พระภคัย ถวายนมัสการพระพุทชองค์แล้ว
 นิสันนาถารนังนทศวรส่วนสุดข้างหนึ่ง เอกมมต นิสัน โน โข ครน
 ณทศวรแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของชานนทจึงกราบทูลประพฤติเหตุแก่สัมเด็จพระ
 ผู้พระภคัยว่า ภนเต ภควา ข้าแต่สัมเด็จพระพุทชของคผู้ทรงพระ
 สัตริได้ภคัยเป็นอนังาม พระพุทชเจ้าชา บดินพระกรรมานนท ภิกษุ
 บังเกิดอาพาธหยาบช้ำถ้ำแข็ง อาพาธนั้นหนักตง ๆ ทุกวันทุกเวตา ส่าช
 ดิงว่าพระบาทชาราชนา ขอพระองค์จงทรงพระอนุเคราะห์เสด็จไปสู่สำนัก

พระครุमानนทภิกษุสงเคราะห์แก่พระครุमानนทภิกษุในภาคบดิน ๑ ภาคว่า
 สมนัดเจ้าพระพุทธรูปองค์เจ้าจึงมีพระพุทธรูปอีกตัวว่า อานนท คูกรดำแดง
 อานนท ท่านอย่าพักอาราธนาพระศตะภาคให้เสด็จไปเดย แต่ท่านผู้เดียว
 ก็อาจสงเคราะห์แก่พระครุमानนทภิกษุนั้นได้ สเจ โข คือ อานนท คูกร
 ดำแดงอานนท ถ้าท่านเขาไปสู่สำนักพระครุमानนทภิกษุแล้ว ฟังเทศนา
 ซึ่งสัญญา ๓๐ ประการให้ฟังเถิด นาทีกาพาชแห่งพระครุमानนทภิกษุ
 จะระงับดับหายในขณะนั้น กตมา ทส แต่สัญญา ๓๐ ประการนั้นคือ
 อนินโตบาง มีพระพุทธรูปอีกตัวปรากฏแล้ว จึงตรัสวิสัยนาด้วยวาระ
 พระบาทว่า อิทานนท ภิกษุ อวิญญูคโต วา รุกขมุตคโต วา
 สัตตัญญาคารคโต วา อิตตปฏิสัณญิจิตตคิ รูปิ อนิจจัง เวทนา อนิจจา
 สัตตัญญา อนิจจา สังขารา อนิจจา วิญญาณิ อนิจจันตึ อิต
 ทิเมตุ บัญญัติ อุปาทานกขนเชตุ อนิจจันตึสสึ วิหริติ ๑ อรรถ
 ขิบายในพระบรมพุทธรูปท่านนั้นว่า อิทานนท ภิกษุ คูกรดำแดงอานนท
 ภิกษุในพระบรมพุทธรูปของท่านของพระศตะภาคตน ถ้าภิกษุของค ไตมีศรัทธา
 เถาเรียนซึ่งวิปัสณาขุระ ไปอยู่ในอวิญญูเสนาสน์แรกขมุตกรมไม้ ถ้ามีฉน
 ก็ไปอยู่ในสัตตัญญาคารเสนาสน์คือเรือนอันว่างว่างเปล่าที่ใดที่หนึ่งแล้ว แด
 ปลงสติปัญญาตงพิจารณาตูปาทานกขนชทั้ง ๕ ประการว่า รูปิ อนิจจัง
 รูปขณช นมตภาวะไม่เที่ยงไม่แท้ ย่อมแปรปรวนถึงซึ่งเปเนวิปริณามขรรณ
 วิปริต ตามืดห็นกพันหักแกมคอบฉิวหนึ่งหัดหุเป็นเกล็ดยวตคตอยก่าตง
 บาราศจากตีสรรพพรรณวิกตต่าง ๆ จะไดตงอยในที่เปเนปรกคินนี้ห้ามได้
 อันขรรณคาวาเกิดมาเปเนรูปเปเนกายแล้ว ก็มีแต่บ้ายนำเข้าหคความขรา

แถมวณะ จะมันจะคงจะเที่ยงจะแท้ห้ามได้ เวทนา อหิงสา ปรกการ
 หนึ่งเวทนาชั้นนี้ คือ สุขแต่ทุกข์แต่โสมนัส โทมนัสแต่อุเบกขานนิกไม่เที่ยง
 ไม่แท้เหมือนกัน มีสุขแต่อกัมทุกข์มาถึงแล้ว สุขสมโสมนัสแต่อกัม
 โทมนัสชดเคี้ยวแล้ว เป็นอุเบกขามชยัตแต่อกัมสุขทุกข์แล้ว เป็น
 วิปริณามธรรมวิปริตแปรปรวนไปไม่เที่ยงไม่แท้ สัญญา อหิงสา
 ปรกการหนึ่งสัญญาเจตสิกอันมีลักษณะให้รู้ด้วยสำคัญ คุณชายช่างไม้
 อหิงสาควไม่ได้ด้วยสำคัญอันตนหมาย สัญญาที่เกิดขึ้นไปในจิตร ๓๒๑
 โดยพิศดาร เมื่อจะบังเกิดขึ้นบางที่ก็บังเกิดแต่จกฐัมผัสต์ บางที่ก็บัง
 เกิดแต่โสตฐัมผัสต์ บางคาบก็บังเกิดแต่ขานระตัมผัสต์แต่ชีวหาตัมผัสต์กาย
 ตัมผัสต์มโนตัมผัสต์ เป็นวิปริณามธรรมแปรปรวนไปตามอารมณ์ อห
 ปรากฎแจ้งในวิถัจจกษุทวารเป็นต้นเป็นประธาน จะมันจะคงจะเที่ยงจะแท้
 นนห้ามได้ สังขาร อหิงสา ปรกการหนึ่งแล้วสังขารกชั้นนี้ คือ
 เจตสิกขรรวม ๕๐ ทศ นอกจากสัญญาเวทนานน ก็มันสภาวไม่เที่ยงไม่แท้
 ใดๆเดียวกัน แท้จริงเจตสิกขรรวมทั้งหทัยน เมอบังเกิดก็บังเกิดพร้อม
 กับจิตรเมื่อดับก็ดับพร้อมกับจิตร เกิดเร็วดับเร็วเป็นวิปริณามธรรม
 แปรปรวนยิ่งนัก วิญญาณ อหิงสา ปรกการหนึ่งวิญญาณชั้นนี้ คือ
 จิตร ๓๒๑ จิตรโดยพิศดารนนิกไม่เที่ยงไม่แท้ เกิดแล้วดับ ๆ แล้วเกิด
 ประพฤติเป็นอันเร็วยิ่งนักจะมันจะคงห้ามได้ ถึงซึ่งภาวะเป็นอหิงจัง
 อิมตฺตํ บัญญัติ อุปาทานกชั้นเรสุ อหิงसानุบัติตฺตํ วิหริติ ภิกษุชั้น
 พิจารณาเห็นซึ่งอหิงสลักษณะในอุปาทานกชั้นนี้ทั้ง ๕ ปรกการ โดยในข
 ดังพรรณามาณ พระตถาคตหากตรัสเทศน์ว่าอหิงสลักษณะอยู่ใน

กระแค้นากระแค้นากระทบกันนั้น แดกเร็วเท่าตายเร็วยิ่งกว่าฟองน้ำที่เป่น
 ก้อนๆ แต่มักรวดเร็วในใจ เวทนาอันนี้ นักเวทที่จะแปรจะปรวนเร็วที่จะ
 ทำตาย ยิ่งขึ้นไปกว่ารูปขันธ์มอญมยคังนนั้น สัญญาอันนั้นแตกเร็ว
 ที่จะดับจะสูญมีครุณาอุจพิบบแตกอันปรากฏแล้ว แดอันตรธานหายไป
 เป่นอันเร็วพด้น ถึงขารขันธ์แตกหักแก่นสารมีได้ มีครุณาอุจพิบถักด้วย
 อันปราศจากแก่น วิญญาณอันนั้นเด้า ย่อมพอดวงให้ตมให้หัตถ
 มีครุณาอุจพิบทุกคตที่เป่นเจ้ามาจาจะยังจะย่นจะมันจะคงห้ามได้ เมอมตค
 บัญญาณนดีการกำหนดกฎหมาย เห็นที่เกิดแต่ทมิฬภัยแห่งอุปาทา
 นกขนชทงหลาย มีได้เห็นว่าขนชทง ๘ นั้นจะยังจะย่นจะตบคชไปตั้น
 วันคนเดือบเป่นอันมากแถวถาดใจ ก็ได้ชื่อว่าเกียจกันตั้นคตคชออกเดี่ยวได้
 พรวากตั้นคตคชออกเดี่ยวได้กาลเมอนน เมอกันตั้นคตคชออกเดี่ยวได้ พรวาก
 ตั้นคตคชออกเดี่ยว อนิจจกษณะก็ปรากฏแจ้งในตั้นตาน เปรียบปาน
 คุดังว่าปริมณฑลพระจันทรอันหาเมฆพลาทกปกบัตมีได้แล้ว แจ่มใส
 บริสุททชเป่นอันงาม ตุดแต่แต่ไมมีตั้นคตคชของถนแล้ว อนิจจกษณะ
 ก็ปรากฏโดยอันควรแก่แท้ เมอแจ้งในอนิจจกษณะแล้ว ก็แจ่มใส
 คตคชไปในทุกขตักษณะ แดอนตคตคชณะพวอมตั้นทง ๓ ประการ
 คุดังว่าบุคคลอันเป่นไข เมอเป่นไขต้งแล้ว ที่เกิดแห่งความไขนนัก
 จะมิของแถตงอันตนั้นต้งเสัพเป่นเดิม เหตุให้เกิดความไขนนักจะมพวอม
 ทง ๓ ประการณ แดจะเตชกมอยู่แต่ต้งเดียวนนั้นห้ามได้ กามฉนน
 เปรียบปานคุดังว่าบุคคลอันเป่นนักโทษ เมอเป่นนักโทษแล้วก็มีบุคคล
 กระทำโทษมีมุดเหตุที่จะให้เป่นโทษนนักมี ตคความพวอมทง ๓ ประการ

แล้วกเดิน ๆ เมื่อยแล้วกย่น เป็ตียนหรือรียบถอยอยู่ฉนี้ จึงค้อยมีความ
 สบายอยู่บ้างแค่ครั้งคราว ถ้าไม่เป็ตียนหรือรียบถอยเลย หนึ่งซ่งไป
 นอนซ่งไปก็ดี เดินไปไม่หยุดไม่หย่อนเลยก็ดี ไม่เป็ตียนหรือรียบถ
 โดยนิยมนตงน มีมากแค่ตักครึ่งวงกก็จะเจ็บจะบวดยจะเสียบจะแทงจะตำปาก
 เวทนานเป็นนิกหนา นี้หากว่าค้อยเป็ตียนหรือรียบถอยเป็นนิจ จึงค้อย
 มีความสบายอยู่บ้าง เหมือนอย่างอ รียบถนอนฉนี้เห็นว่าค้อยร่างบกาย
 เป็นศุขกว่าอ รียบถตง ๓ ถึงกระนั้น ถ้านอนไม่กตัมไม่กตอกไม่พดิกซ้าย
 พดิกขวา นอนซ่านาไปข้างเดียวแล้ว มีมากแค่ตักครึ่งคนก็จะจับเอา
 ศิวทุกขเวทนาได้ ทว่านอนสบายนั้น ถ้าไม่พดิกซ้ายพดิกขวา
 นอนซ่งออยู่ที่เดียวเถิด มีขดแข็งกตองแข็งนั้นเถระ ซึ่งจะไม่ตำปาก
 นนอย่างงได้ย นี้เถระจึงว่าขณะเมื่อไม่บวดยไม่ไซ่ สมนมุติว่าอยู่ดี
 กนคนนตคด้วยสามารถเป็ตียนหรือ รียบถ ถ้าไม่เป็ตียนหรือ รียบถแล้ว
 ก็จับเอาศิวทุกขเวทนาได้เป็นหนักเป็นหนา ต่ภาวะเป็ตียนหรือ รียบถ
 บำบัดความตำปากเวทนาได้เป็นอันมากกว่ามาก หากตะเล็งหตงอยู่ไม่
 พิจารณาให้ละเอียด ก็หตงว่ามีความสบาย เมื่อพิจารณาให้ละเอียด
 ไปนมีความตำปากอยู่เป็นนิจ ภายแห่งเราท่านทงหลายนไซ่อยู่เป็นนิจ
 นี้หากว่าพทกษรภษาอยู่เป็นนวันตร ขณะเมื่อรอนเขานารต ขณะเมื่อหนาว
 เขามาห่มเขาเพตงมากอลง ขณะเมื่อแสบทของเขาเขาแตนารนมนของเคียว
 บวิ โภคประทบตงจึงจะมีความศุข ตกคองรภษาอยู่ทุกฉวันทุกเวตา
 ถ้าไม่พทกษรภษาไม่ทำนุบำรุงเดยนี้ ความตำปากเวทนาเป็นดำหศีตำกัน

โดยกำหนดที่สุดแต่จะนอนเสียแล้ว ถ้านอนซึ่งนอนนานอยู่ข้างเดียว
ยังมีความลำบากเวทนานเป็นหลักเป็นหนา ถ้าใครย่ำตะเคิงอยู่ไม่พินิจ
พิจารณาที่สำคัญว่าอาตมานมีความสบาย ทุกซทบาทไปด้วยดำมารถ
เปลี่ยนอิริยาบถพิจารณาไม่เห็น เหตุฉนพระอรรัตนกถาจารย์จึงจัดชันว่า
ทุกซทกษณะมิได้ปรากฏแจ้งน ถ้าใครยอิริยาบถบคบของกำบังอยู่
อิริยาบถนบคบองไว้ มิให้เห็นทุกซทกษณะโดยอันควรแก่แท้ แต่ทว่า
อิริยาบถจะบคบองทุกซทกษณะไว้ ได้น ถ้าใครยไม่พิจารณาให้ละเอียด
ถ้าอุดำหิมณดีการกำหนดกฎหมาย เขาเวทนาอันมาถึงในขณะเมื่อนงนก
นอนนภยนภกเทียบน แต่แทนเป็นอารมณ์ได้แล้วกาลใด ก็จะได้เห็น
ทุกซทกษณะปรากฏโดยอันควรแก่แท้ ในกาลเมื่อน สัมเด็จพระมหา
กรุณาครวัดเทศนาอนิจจัตถัญญาจบลงแล้ว เมื่อพระพุทธองค์เจ้าจะตรัส
เทศนาอนัตตัตถัญญาดับค้อไป ก็มีพระพุทธฎีกาตรัสเป็นพระบาทว่า กตมา
จานนท อนัตตัตถัญญา อิชานนท ภิกขุ อรัญญคโต วา รุกขมุตคโต วา
สุญญาคารคโต วา อิตปฏฐัตถัญจกค จกขุ อนตคา รูป อนตคา โสค
อนตคา สัททา อนตคา ฆาน อนตคา คณา อนตคา สิงทา
อนตคา รสา อนตคา กาโย อนตคา โฆฏฐุพพา อนตคก มโน
อนตคา ฐมา อนตคาคิ อติ อิมล ฐล อชฌคคกพาหิเรล ชาติคเนล
อนตคานุปัสส วิหริติ อัย วุจจทานนท อนตตัตถัญญา ๑ อรรถาธิบาย
ความว่า คูกรดำแดงชานนท ตั้งดังฤจิงได้ ชื่อว่าอนัตตัตถัญญา ตรัส
ปัจฉนาด้วยพระองค์ฉนแล้ว ก็ตรัสจัดชันาด้วยพระองค์เต่าว่า อิชาน-
นท ภิกขุ คูกรชานนท ภิกษุในพระบวรพุทธธาณาน ซึ่งมีศรัทธา

บำเพ็ญพระวิปัสณาการะ ไปอยู่ในอริยัญเจตนาณะ แตรุกขมุตเตตฺถุญญาคา
 รเสตนาณะที่โตทหนึ่งแตร แดปลงตฺตํปัญญาตงพิจารณา อายตนะภายใน ๖ ประการ
 ภายนอก ๖ ประการว่า จักขุ อินฺทฺตา รูป อินฺทฺตา ว่าจักขุอนมตฺถขณะ
 ให้เห็นขงรูปทงปวงนทาแก่นสารมิได้ ไร้ตฺวไร้ตน ไร้ของอาตมา
 รูปซึ่งเห็นตฺวยจักขุเป็นอารมณ์แห่งจักขุวิญญาณนินเต่า ก้ทาแก่นสารมิได้
 ไร้ของอาตมาเหมือนกัน โสตฺ อินฺทฺตา สัททา อินฺทฺตา ประสาทคือ
 โสตฺทงชายชวา แดเตียงซึ่งเป็นอารมณ์แห่งโสตฺวิญญาณนินเต่า
 ก้เป็นอินฺทฺตาทาแก่นสารมิได้ สันตฺวยกัน ฆานํ อินฺทฺตา คนธา
 อินฺทฺตา ไร้แต่แทนนจุมกอนมตฺถขณะให้รจกถน ตฺรรพตฺงทงปวงนทต
 คนธาตอินตฺแตรชวหอมแตรเหมนซึ่งเป็นอารมณ์แห่งฆานวิญญาณนินต
 ก้เป็นอินฺทฺตาไร้ของแห่งอาตมาทาแก่นสารมิได้ ชิวหา อินฺทฺตา
 รสาอินฺทฺตา ถึงตฺนอนมตฺถขณะให้รจกรตฺ ๗ ซึ่งเคิมหวาน เผอนฝาดเปรย
 วรตฺรรพตฺงตงปวงนทต ก้เป็นอินฺทฺตาไร้ตฺวไร้ตน ไร้ของแห่งอาตมา
 ทาแก่นสารมิได้เหมือนกัน สัน จะทาที่เป็นแก่นสารแต่ตฺงตงหนึ่งนทา
 มิได้ กาโย อินฺทฺตา โฉฐรุพฺพา อินฺทฺตา ถึงชวยวะ น้อยใหญ่ในกาย
 นอกออกไปกว่จักขุแตรโสตฺ นอกออกไปกว่จุมก แดตฺนทฺรองเรยกว่
 กายนิน จะเตอกเขาที่เป็นแก่นสารแต่ตฺงตงหนึ่ง ก้เตอกเขา
 ตฺจฺกเดียวกัน เมอกายเป็นอินฺทฺตาแตร วัตถุทงปวงแต่บรวิตาท
 เองตฺวยกายเป็นตฺนว่า ฝานู้งแตรฝานิมฟูกแตรหมอน เตียงตงทงทน
 อนนจตฺได้ ชื่อว่า โฉฐรุพฺพะ ตฺวยอรตฺว่า โฉฐรุพฺพะเป็นวัตถุอัน กายจะ
 พงตฺมตฺนิน ก้แต่ตฺนไม่เป็นแก่นสารไร้ของแห่งอาตมา มโน

บุคคล ถ้าจำเป็นหมวด ๆ เป็นแห่งหนึ่ง แดจได้ชื่อว่าฆนัตัญญา ๆ
 เขาคบเขายองใจ มีให้พิจารณาเห็นอนัตตลักษณะโดยอันควรแก่แท้
 ถ้างบได้ฆนัตัญญาออกเยี่ยมได้ทราบใด อนัตตัญญาก็จะมีได้ปรากฏ
 แจงทราบนั้น ก็เหตุไฉนเล่าจึงขบได้ฆนัตัญญาออกเยี่ยมได้ อ้อข้อ
 ข้างขบได้ฆนัตัญญาออกเยี่ยมได้นั้น ด้วยสามารถมีได้มนตรีกำหนดค
 กุหมายให้เห็นนานาธาตุวิพ โภค คือมีอาภพรากธาตุทั้ง ๔ ให้ตั้งเป็น
 แผนก ๆ ได้ มีอาภพพิจารณาให้ละเอียดลงไปให้เห็นว่า รูปกายแห่งเรา
 ท่านทั้งหลายเกิดมาใน โลกนี้ แต่ล้วนเป็นที่ประชุมแห่งธาตุทั้ง ๔ คือ
 ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ดินน้ำไฟลมประสมเข้ากัน
 สัมมุติเรียกว่าตัวว่าตนว่าสัตว์ว่าบุคคลว่าหญิงว่าชาย ที่แท้มันจะเป็นตัว
 เป็นตนเป็นสัตว์เป็นบุคคลเป็นหญิงเป็นชายนั้นห้ามได้ ที่เรียกว่าแข็งว่า
 ขาวว่ามีชื่อว่าเท้าเรียกว่าศอกว่าแขนว่าเขี้ยวว่าหน้าว่าตาว่าหู เรียกว่า
 บัญญัติอาหาร เมื่อจะว่าที่แท้แล้วก็เป็นกองแห่ง ปถวี อาโป เตโช
 วาโย สันทงหน ฉมแถบดินแถบพินหนังแถบเนื้อเอ็นแถบกระดูก
 แถบหทัยวัดดูแถบฝังฝังตบฝังฝังใส่ในขยแต่ได้ใหญ่ อาหารเก่าแต่อาหารใหม่
 สัมมอสังคหะ อาการทง ๒๐ นแต่แต่ล้วนปถวีธาตุสันทงปวง ตั้งแต่ลมหะ
 หนองแต่เดอดเคือแต่โคตมนคนนาคานามนเหตว นามุกแต่นาตายไซข้อ
 แดบุตรทง ๑๒ ประการนี้ แต่ล้วนอาโปธาตุสันทงปวง ขรรพชาติอัน
 กระทำให้อบอุ่นอยู่ในกายมิให้กายเย็น ให้อาหารที่บริ โภคขบย่อยออกนั้น
 มิใช่ฮอนไซไถ่คือเตโชธาตุ ที่หายใจเข้าหายใจออกมา พุดจว่ากต่างดุก
 หนึ่งย่นเทยวกระทำการสรพสิ่งทงปวงได้ นี้ กระทำด้วยอำนาจวาโยธาตุ

ตกว้างทั้งกายน แต่ตัวนแล้วไปด้วยธาตุทั้ง ๕ นก็ปลงวิชาคุณนก็ซาไป
 ชาติคุณก็เค โสชาติคุณนก็วา โยชาติ แต่ตัวนไม่เป็นแก่นสาร เปรียบปาน
 คุจดังว่าไม้ งวแต่ต้นกถ้วยอันปราศจากแก่น ถ้าจะมีสติปัญญาพิจารณา
 มนสิการกำหนดกฎหมาย ให้เห็นนานาชาติคุณวิพ โภค พรากธาตุทั้ง ๕ ให้
 ต่างออกเปนแผนก ๆ กันคุจพรรณามาณนี้ ๆ ถ้ามีได้มีอยู่ในสันดาน
 บุคคลผู้ใดแล้ว บุคคลผู้หนักมีอาจดำมารถ จะพิจารณาพรากธาตุ
 ทั้ง ๕ ออกเปนแผนก ๆ ได้ สนธิญญาจะเข้าอยู่เปนเจ้าเรือน จะอาภุต
 มองมุตในสันดานแห่งบุคคลผู้หนึ่ง เมื่อสนธิญญาอาภุตมองมุตอยู่ใน
 สันดานแล้ว สันดานนนั้นก็จะมีคจะมีมนจะมีได้เห็นแจ้ง ในอนัตตคตลักษณะ
 โดยอันควรแก่แท้ เหตุคุณพระอรธกถาจารย์เจ้าจึงวิธิชนว่า สนธิญญา
 นปกมีคอนัตตคตลักษณะ มีให้อนัตตคตลักษณะปรากฏแจ้งออกได้ ก็ทำไฉน
 เจ้าอนัตตคตลักษณะจึงจะปรากฏแจ้ง อ้ออนัตตคตลักษณะก็จะปรากฏแจ้งนั้น
 อาไศรยแก่ขบได้สนธิญญาได้ได้จากขันธสันดาน ก็ทำไฉนเจ้าจึงจะขบ
 ได้จะกำจัดสนธิญญาได้ได้จากขันธสันดาน ถ้าแต่กระทำตามดังว่ามาแต่
 หลงนนใดแล้วกาดใด ก็จะมีจะได้จะกำจัดสนธิญญาได้ จากขันธ
 สันดานในกาดเมื่อนั้น เมื่อกำจัดสนธิญญาได้ได้จากขันธสันดานแล้ว
 อนัตตคตลักษณะก็จะปรากฏแจ้ง โดยอันควรแก่แท้ ๆ เมื่อสมเด็จพระมหา
 ภารณาตรีเทศน์นาอนัตตคตญญาจบลงแล้ว ถ้าตบนั้นก็มีพระพุทธฐีกาตรี
 เทศน์นาอศุภญญาธิบคข้อไปเล่า ตั้งเปนพระบาทว่า กตมา จานนัท
 ธอญญา อธิจันนัท ภิกขุ อิมเมว กาย อุตฺธิ ปาพคตา อโ
 เกธมิตถกา คจปริยณต ปุณฺณานนปถาวรธต อสุจิโน บัจฺจเวกฺขติ ฯ

อตถิ อิมลัม กายเ เกธ่า โดมา นขา ทันตา คใจ มลั นหารู
 อฏฐิ อฏฐิมญชั วกกั หทยั ยกนั กิโดมกั บัหกั บัปปัฆาตัง
 อนนตัง อนนตคฺคณัง อฏฺฐริยั กวิธัง บัคคตัง เสम्मหิ ปุพฺพิ โสทิตัง เสโต
 เมโท อตฺถลฺลํ วธ่า เชาโต สิงฆานิกกา ตถิกกา มุคฺคตณนตัง ฯ อตถิ อิมลัม
 กายเ อตฺถุภานุบัตฺถัง วิหริตติ อัยยั วุจฺจทานนท อตฺถุภตฺถัญญาตติ คังน
 พระพุทธปฏิภาตวิธตังเปนปุจฺจนาว่า กตมา จานนท อตฺถุภตฺถัญญา
 ตฺถุภตฺถาแดงอาณนทัง สิ่งคังฎาที่ใด ช็อว่าอตฺถุภตฺถัญญา ๆ นั้นจะได้แก่
 สิ่งคังฎา มีพระพุทธปฏิภาตวิธตังเปนกเถตฺถกามยตาปุจฺจนาณนี้แล้ว ก็วิธตัง
 วิธตังนาควดยพระองคเด้าว่า อิทานนท ภิกขุ ตฺถุภตฺถาแดงอาณนทัง
 ภิกขุในบวรพุทธธาตังน่านี่ ซึ่งมีศรัทธาจำเวญพระวิปัสสนาธุระ เข้าไป
 อยู่เ็นเสนาศนระอันเป็นที่ตั้งคตัมคตวรแก่พระกัมมฐานแล้ว แลพิจารณาซึ่งรูป
 กาย เบนองตนแคปธายแห่งเด้นมตงมาตังบาทา เบนองตาแคปาทาชนไป
 ตราบเท่าตังปตายนม เบนองขวามันนังเปนที่ตุดต พิจารณาไปให้เห้น
 ว่ารูปกายนึเค้มไปคด้วยอตฺถุจิ เครื่องเนาเครื่อง โส ไครกมมีประการต่าง ๆ
 อาการในรูปกายนึมี ๓๒ ประการ เกธ่าคือมม โดมาคือชน นขาคือเด็บ
 ทนตาคือพน คใจคือหนง มลัคือเนอ นหารูคือเฮน อฏฐุคือกกระตูก
 อฏฐิมญชัคือสมองในกระตูก วกกคคือมาม หทยคคือหัวใจ ยกนคคือคบั
 กิโดมกคคือพงผต บัหกคคือพุง บัปปัฆาตคคือปอด อนนตคคือได้ใหญ่ อนนต
 คฺคณคคือได้นอย อฏฺฐริยคคืออาหารใหม่ กวิธคคืออาหารเก่า บัคคตติ เสम्मหิ
 เสตต ปุพฺพิ โพงหนอง โสทิตคคือต เสโตคือ เมโทมันชน อตฺถลฺลํนตา
 วธ่ามันเหลว เชาโตน่าย สิงฆานิกานามูก ตถิกกาไซในขัอ มุคฺคตัง

นามูตร เขากันเป็น ๓๓ เขาต้มของในค้ำระได้เข้าด้วยจึงเป็น ๓๒ ประการ
 แต่ถวนเป็นเครื่องเนาถมแผ่นดิน หาแก่นตำรมได้ ต้นทงนิน เราทำน
 ทุกวนนตุอำนาจแก้คณหาๆ เข้าครอบงำ กระทำให้ลุ่มให้หลงให้เห็นงาม
 ไปในเบญจันท์ ถัดเขานิมิตรว่ารูปงามโฉมงาม เป็นที่เปรมใจอย่างนี้
 อย่างนั้น แต่ถกถอเขาอนุพยัญชนะว่า ตางาม คิวงาม จมูกงาม
 ปากงาม หูงาม ผมงาม ไหล่งาม ออกงาม เค้านมงาม ท้องงาม หัดงาม
 นวมองาม ตำเขงาม ตำชางาม ตำแข็งงาม ท้าวงาม ตกกว่าเห็นงาม
 ไปต้นทุกสิ่งทุกประการฉนี้ ด้วยสามารถตอำนาจแก้คณหา ถ้ามได้
 ตอำนาจแก้คณหา ประกอบด้วยสติอยู่แต่ ก็จะได้เห็นว่ารูปร่างงามอยู่
 แต่เมื่อหนุ่มเมื่อสาวดอก แก่แล้วจะงามหามีได้ งามแต่ภายนอกดอก
 ภายในไม่งามไม่ตี ภายในรูปกายนี้เต็มไปด้วยบุพโพไฟโตหิต เต็มไปด้วย
 อาหารใหม่อาหารเก่า เหม็นเน่าอยู่เป็นนิจการ ซาเกียรณไปด้วยหมู่
 หนอนทั้งหลายต่างๆ เขาต้องเล่พาไคร่ยอยู่ทุกแห่งทุกตำบล มีครุณา
 ดุจดังว่าโพรงไม้นั้นเป็นที่อาไคร่ยแห่งสัตว์ทั้งหลายต่างๆ ฉนั้นชื่อว่าภายใน
 กายน ปฏิภูณพึงเกตุยคยงนัก ได้โครกไปด้วยมูตรแคะขเสตคณาตาย
 เลือดเหตวเลือดคณ อากูตไปด้วยคัมแปลปอดแผลพุงแต่ได้น้อยแต่ได้ใหญ่
 มูกรมครุรงซึ่งกันแถกันเป็นกดับเป็นชันเป็นชคๆ ทอดทับกันอยู่ ควรจะ
 ตั้งवेशเวทนา นี้หากว่าหนังหุ้มห่ออยู่ภายในนั้นมิได้ปรากฏออกมา
 ภายนอกจึงมิได้เห็นเป็นที่พึงเกตุยคยงซึ่ง ถ้าภายในนั้นกดับออกมาอยู่
 ภายนอกแล้ว ถิ่น่าจะเป็นเหยือกแก่แรงแก่กาแถตุนกษเสยอีก ถิ่นว่า

ภายนอกกายนี้แต่ ก็ประกอบไปด้วยเหื่อแต่โคโหดหลงพงออกมาทุกขุมชน
 เหมือนสาปเหมือนอายเป็นนิจกาด นีหากว่าได้นำชำระอยู่ทุกวันทุกเวลา
 จึงค่อยคลายเหมือน ถ้าหากชำระมิได้แฉวัน ย่อมจะเด่นเวทนาน
 นกหนา จะเหมือนเนาเหมือน โขงระกำอกรระกำใจ โทนเสยจะมีความคู้ช
 ไซ้จะเหมือนแต่ควหาไม้ ฝานุ่งแต่ผ้าห่มฟูกหมอน แต่บรรดาที่เนื่อง
 ด้วยกายนั้น ก็ระพลอยเหมือนไม่สิ้นด้วยกัน เมื่อพิจารณาให้ละเอียด
 ไปสิ้นทั้งดวง ไม่มทตเลยแต่ตั้งตั้ง แดดวงเควของเมอยเควของเนา
 แดดวงเควของไม้งามต้นทงกรรชกาย ถ้าแม้ว่าจะตคแต่จะชิตเกิดอายุทุก
 เวลาที่ดี ก็จักค่อยเห็นสอาดตาอยู่แต่เมอยังคงอยู่ในปถมไวย ถ้าดวงเขา
 มัชฌิมไวยชราธรรมตามเบียดเบียนแล้ว ก็ถ้าระพิตจะเสียด้นทุกตั้งทุก
 ประการ ผมทคานนก็จะถดบขาว จกษที่แจ่มใส่นักก็จะถดบมืด
 ใสตตัวของโวนนก็จะถดบหนัก พนก็จะหัก แกมก็จะคอบ ด้นหลังก็จะ
 ขดโกง เร็วแรงก็จะถอยหาย ผิวหนังที่ครัดเคร็งก็จะเหี่ยวแห้ง
 จะแปรจะปรวนไปในทุกสิ่งทุกประการ จะงามอยู่เป็นปรกคินนี้หาไม้ได้
 ถึงมาทแม้ว่าจะคงอยู่ในปถมไวย ยังหนุ่มยังสาวอยู่ก็ดี ถ้าโรคา
 พยาธิเบียดเบียนบ่ทาแล้ว ก็ถ้าระพิตจะไม่งามนทุกตั้งทุกอัน ยิ่งว่า
 มรณะคิตตามทนคตเสียด้งชีวิตนทรมอัสสละบัสสาทอนชาติแล้ว ก็ทอด
 ทงกตงอยู่เหนือภุมภาคปถพี มีครวณาคุจทอนไม้แต่ทอนพน เมื่อ
 พิจารณาให้ละเอียดไป ทอนไม้แต่ทอนพนนนยงว่าจะเป็นประโยชน์ชนอก
 เพราะว่ามี ทยาว ๆ ตรง ๆ นน คนทั้งหลายก็นำเขาไปใช้ด้วย กระทำ
 เสาต่างรอดพรงข้อแป แต่การอันสัมควรทจะกระทำด้วยไม้อนตรง

ไม่คิด ๆ นนเต้า คนทั้งหลายก็ยอมนำไปใช้โดยกระทำเป็นกงน้อยแต่
 กงใหญ่กงข้างแดงทอง การท่งป่องที่สมควรจะกระทำด้วยไม้คัด ถ้า
 จะเขาไปใช้โดยกระทำเป็นพินทุงเขา จะเขามากระทำเป็นเขียงรองเท้า
 เป็นเขียงเข็ดเท้าก็พอที่จะกระทำได้ อันรูปกายนเมอปราศจากอัสถาส์
 บัดสาทแล้ว ก็ไม่ได้ขอใดการตั้งใดสิ่งหนึ่งเลย เป็นเครื่องเนา
 เครื่องเบียดถมแผ่นดินนาพงเกิดยดพงสงยงนิก สัตว์แต่ควาถนถนหมาย
 หายใจเขาออกแล้ว ก็ถึงซึ่งภาวเป็นทราศัพพองชนทอกรชกาย มีดี
 อันเขี้ยวมีกถนอันเหม็น ประกอบด้วยบุพโพโลหิตอันหลังไหลออกมาตาม
 ช่องตา ช่องหู ช่องปาก ช่องจมูก ทวารหนัก ทวารเบา เป็นที่
 รังเกียจเกลียดชังแห่งมหาชนคนท่งป่อง บุตรแต่ภรรยาแต่บรรดาที่เคย
 รักเคยใคร่ เคยแอบอิงคตังเคต้าวเคยเชยเคยชม ต่างคนต่างก็เอาตัว
 ออกหาก ค้างคนต่างฉินนำหนึ่ ใครจะรอเขาไปใกล้ อาไศรยด้วย
 ว่าเป็นทราศอัสถุเบียดเน้าควรจะเป็นที่พึงเกลียดชังบ้าง บางทีเป็นอัสถุ
 หาญาคิกามีได้ ไม่มีบุคคลผู้ใดจะเผาะจะฝังแล้ว ก็คงทอดทิ้งถั่ง
 อยู่เห็นอภุมิภาคปถพีตต ถั่งอยู่กต่างฝนกต่างแดด อาเกียรณไม่
 ด้วยหมูกิมชาติแมตงวันท่งหลายหากมาแวดตอม แต่คัระษะกราบเท่าง
 บาทา มีท่งหมูตุงกขแรงกาและเหยี้ยวจกท่งเจาะจุมกตุงตา ตากถน
 ตากได้ฟอนกตกน คัระษะถั่งไปอยู่ข้างหนึ่ กต่างตัวไปอยู่ข้างหนึ่
 เท้าไปอยู่ข้างหนึ่ ควรจะตั้งเวรเวทนา บางคนก็เห็ดออกจากตุงกขแรง
 ก่า ๆ ไม่จับไม้ตองแล้วก็เบียดเน้าเหม็นชวนเหม็นไซง เป็นหนอนนคตาคถ้า
 อยู่ท่งถั่งกถกาย เหม็นเน้าอยู่กว่าจะยุบจระยับจะชุดจะไซม จะจมอยู่

ในแผ่นดินเป็นเครื่องถมแผ่นดิน อดสูบางที่อดยอยู่ในน่านน้ำเด่า ก็เป็น
 อาหารแห่งสัตว์ ในน้ำ เหลืออนนถอดยชนดอยตงตามกระแต่น้ำ เป็น
 ทรงเกยจเกตยคชายเกชนทงปวง ถึงจะอยากนำคอแห่งอยู่กดี ถาเห็น
 ทรากอดสูภอดยอยู่แล้ว ก็มอจคมนาเขาไปได ผู้มบัญญัติยาไต่ดำคณ
 มั่นหมายเตยว่าดี พึ่งมบัญญัติพิจารณาให้เป็นธรรมเถิดว่า ชน
 ชีขว่าเกิดมาเป็นรูปเป็นกายแล้ว จะดีจะงามอยู่ก็แต่เมื่อยมถมระบาย
 หายใจเข้าออกเท่านั้น ครนถนอดสูดำดมีดำตแล้วกมแต่จะเบอยจะ
 เน่า จะได้เดอขน่าว่าตัวท่านห้ามได้ เหมือนกนถนทุกกรูปทุก
 นาม ๆ หางามหาคัดมาแต่ไหน เมื่อสุดำหีบตงบัญญัติตงพิจารณา
 ให้เห็นเป็นธรรมตั้งเวร เห็นขยหน้ายจากตั้งขารว่างกายได้ถน นาท
 จะเป่นวาค้นหาบวมมีอุปนได้ยมีจจยไปโหนถมปรายิกภพเบองหน้า เมื่อวาค้น
 บวมมีแก่กตา กุศตที่ไต่เจริณูอดสูภอดยญาไว้ ในปัจจุบันภพนี้ ก็จจะคิด
 ตามมาอำนวยมตให้ตนได้ดำเรจมีคคญาณมตญาณ เปรียบปานตั้งยศ
 กุตบุตรกบัสห้าย ๕๔ คน อันได้เจริณูอดสูภอดยญามาแต่เมืองบุเรชาติ
 แท้จริงยศกุตบุตรกบัสห้าย ๕๔ คน ในเมืองบุริมภพได้เป่นห้ายแห่งกัน
 ชนทง ๕๔ คนนชวนกันกระทำกองการกุศต ทงพวกพากันไปชำระอดสูภ
 กเพวระอินหาญาตมิได้ ในสุถ่านะประเทศ อยู่มาถาดอนหนึ่งไต่เห็นสัตว์
 มีครรรกคนหนึ่งกระทำกาตกรียา จึงปลุกชากันว่า เราจะช่วยกันปลงศพ
 สัตว์ผู้นแถวนำศพไปสู่ป่าช้า แถวชนทง ๕๐ นนจึงว่าแก่สห้ายทง ๕ คน
 มียศกุตบุตรเป่นอาทิวา ทานทง ๕ คนนจอยู่เฝ้าศพนก่อนเกิด แถว
 ชนทง ๕๐ คนนนักพากันกลับไต่บ้าน ฝ่ายยศกุตบุตรจึงเอาไม้ทงชงอดสูภ

นั้นให้ผลคณดับไปกลับมาแต่ก็กระทำมาปนกิจ ได้ ซึ่งอสูภัสญญาใน
 ขณะนั้น จึงกล่าวแก่สหายทั้ง ๕ ว่า ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูซึ่ง
 อสูภันอันปฏิภุตด้วยอสูภิตามก แลชนทั้ง ๕ ก็พิจารณา ต่างคนต่าง
 ก็ได้ อสูภัสญญาในกเพวระนั้น แลแล้วก็พากันกลับมาม้านบอกแก่สหาย
 ๕๐ อันเศษ ๆ ก็ได้ อสูภัสญญาทั้งต้นด้วยกัน แต่ยศกุตบุตรนั้นไปถึงเรือน
 กับอกแก้วบิดามารดาแต่ภริยา ก็ได้ ซึ่งอสูภัสญญาทั้งต้น อันเป็น
 บุปผโยภแห่งชนพวกนั้น ครั้นมาในพระพุทธศาสนาชั้น ยศกุตบุตร
 นั้นได้มาบังเกิดเป็นบุตรแห่งมหาเศรษฐีเปณสูมาตชาติตระกูล อยู่ใน
 ชนบทแคว้นแคว้นเมืองพาราณสี มีปราสาทสำหรับเป็นนิเวศน์ฐานถึง
 ๓ ปราสาท รัศมีในฤกษ์ทั้ง ๓ ปราสาทละ ๕ เตียน มีนางบริจาริกา
 แวดล้อมบำเรอด้วยศรียางคนตรี เว้นจากบุรุษมิได้ดังจากปราสาทสูงใหญ่
 ฐานคยเบองค้ำ อิ่มอยู่ด้วยความสุขในมัญจะกามคุณพร้อมทุกประการ
 อยู่มารাত্রี่วันหนึ่งยศกุตบุตรนั้น นิตินนาการเห็นอสูภัสญญาคนหนึ่งดัง
 นิตินารมณณ์ แลภายในปราสาทนั้น โอภาสไปด้วยแสงประทีปชวาลา แล
 นางบริจาริกาทั้งหลายก็นอนหลับไปสิ้น ส่วนว่ายยศกุตบุตรนั้นคืนวันใน
 เวตตามัชฌิมิยาม ได้เห็นนนาการเห็นนางบริจาริกาทั้งปวงอันนอนหลับ
 ปราศจากศีลสัมปฤติแล้วตั้งซึ่งวิปการต่าง ๆ มีกรนศรางตะเมอเพื่อพิตยาป
 รัว่าไรเป็นต้น ถึงซึ่งกายวิกตวิการปานประหนึ่งว่าอสูภกเพวระอันทอด
 ทงกตงเกิดชนกตาคอยู่ในสุสานะป่าช้า ก็มีความเวทนาสังเวช กอบ
 ดยฮาทนวญาณบังเกิดในสันดาน ดาริห์เห็นอสูภษญาจากกิตเตศวาคฤดี
 จึงเปล่งอุทานวาที่ว่า ชรรมาอยู่ในชวาคันกอบด้วยอสูภษญาอันตราย

จึงอุฎฐาการจากที่ศิริไสยาสน์ แล้วสอดใส่ตู้สุวรรณปาตุการองเท้าของ
 ดงจากนี้เวศถานดำเนินไปสู่ป่าอิสปคนมฤคทายวัน ไต่มนั้นพอเป็นปัจจุ
 ภาครีกาส สัมเด็จพระเจ้าศักราชยี่เสด็จจากพระอิริยาบถบรรทม ทรง
 จงกรมอยู่ที่อินโสภาศณะอาวาศบริเวณ ได้ทอดพระเนตรเห็นยศกษัตริย์
 อันทจรมาแต่ไกล ก็เสด็จจากที่จงกรมทรงนิตั้งชันนาการเห็นอบวรบุญญัต
 ติอาสน์ ยศกษัตริย์ก็กล่าวอุทานว่าเหมือนแต่หลัง ยังที่ไกล
 พระสัพพัญญู พระบรมครูจึงมีพระพุทธปฏิภาครัตน์ว่า ดูภยศัพท์อนัน
 ปราศจากอุบถอันตราย ท่านจงมานั่งในที่นี้ ตถาคตจะได้แสดงธรรม
 แก่ท่าน ส่วนยศกษัตริย์ได้สดับพุทธบรมหารตังนันทกัมฉัตร ไต่มนั้นปรีดา
 จึงถอดสุวรรณปาตุกาไว้ ในที่นั้น เข้ามาสู่สำนักพระบรม โสภณาก
 ฤตยาภิเษกาทถ์นั่งในที่ควรข้างหนึ่ง จึงสัมเด็จพระสัพพัญญูก็ตรัส
 พระธรรมเทศนาพระอนุปปพิภะธา คือทานกถาสังกถาสังคกถา แล้ว
 ดำแดง โทษแห่งกามคุณมตทินเคว้าหมของหยาบข้า ดำแดงเนกขัมมานิสังส์
 บรรพชาคุณ ในอวสาน เมื่อทรงทราบว่าสันดานแห่งยศกษัตริย์นั้น
 ปล้นนากาว โอนอ่อนหย่อนจากบัญญัติวินัยธรรมแล้ว ก็แสดงพระธรรม
 กะถาอันเป็นตำนานกัณฐกธรรมเทศนาสาธ โนวาท เป็นพุทธวิไลยสัมเด็จพระ
 พระมุนีนำถทั้งปวง กถาว่าคือพระอิริยสังฆธรรมทั้ง ๔ ประการ ยิงธรรม
 จักขุคือพระใสตาปติผลญาณ ให้บังเกิดแก่ยศกษัตริย์อันสติถิย์ ใน
 อาศนะนั้น โดยการเร่งพดณมีโตชา ครวณาตุจ โกลัยพัทธอนันบริตุทธิของใส
 บมโตมวหมอง เมื่อชุมนุมไปด้วยนายอมทวตถ์กัตติ โดยเร็วมีโตน่าน
 ปานตังนัน ถ้าตบพนผายมารดาแห่งยศกษัตริย์ขนมมาสู่ปราสาท ใน

บุพพณหัตถ์มัย มิได้เห็นบุตรหนึ่งคนก็ไปบอกเหตุแก่มหาเสวีผู้เป็นบิดา ๆ
 ก็ใช้ให้ชนบริวารให้ไปติดตามแสวงหาบุตร ส่วนคนนั้นก็ออกไปตามหา
 ยิงบาฮิสต์คนมฤคทามวัน ได้เห็นร่องเท้าของเปนของดำคัญ อันถอด
 วางไว้ ก็ตรงเข้าไปทันที ครั้นพระทศพลได้ทศนาการมาแต่ไกล ก็ทรง
 พระพุทธปริวิตกว่า ตถาคตจะกระทำอิทธาภิลังขาร บันดาลมิให้เสวีผู้
 ได้เห็นยศกุตบุตรอันอยู่ในที่นี้ แล้วก็กระทำซึ่งอิทธานุภาพดังพระพุทธ
 ดิวาหนัน ส่วนเสวีผู้มิได้เห็นบุตรจึงเขาไปสู่ที่ไกลพระบรมนครแล้วก็ทูล
 ถามว่า พระองค์จะพึงเห็นยศกุตบุตรบ้างฤาว่าหาไม่ได้ ภาควา ของคัมเด็จ
 พระผู้มพระภาคย์ จึงมีพระพุทธปฏิภาณว่า ดูกรคฤหบดี ท่านจงนั่งลง
 ในที่นี้ก็จะเห็นซึ่งบุตรแห่งท่าน เสวีผู้ได้ส่วนนการก็ยินดี จึงถวาย
 อภิวาทพระชินสีห์แล้ว ก็นั่งลงในที่ควรข้างหนึ่ง พระพุทธองค์จึง
 ตรัสพระธรรมเทศนา พระอนุภพพิภพเหมือนหินหงษ์ ยังจิตแห่ง
 เสวีผู้ให้ ยินดีเต็มใจ แล้วก็ตรัสพระจตุราริยสังเทศนา ให้มหาเสวีผู้
 ถึงพระใต้ตปฐมุตญาณ เสวีผู้จึงนมัสการกราบทูลว่า ข้าพระองค์
 ถึงซึ่งพระพุทธชรัตน พระธรรมรัตน พระสังฆรัตนเป็นที่พึง พระพุทธองค์
 จึงทรงทราบ ว่าข้าพระบาทเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาดังแต่ก่อนเป็นต้น
 ข้าพระพุทธเจ้าก็ตั้งอยู่ในบาณเปตศรัณาคมน์ เสวีผู้นั้นได้เป็นปถม
 อุบาสกใน โลกยพร้อมด้วยเตวจาจิกศรัณาคมน์ เหตุพระรัตนไตรยบังเกิด
 ปรากฏใน โลกยบริบูรณ์ทั้ง ๓ ประการ ส่วนว้ายศกุตบุตรได้ตั้งมีพระ
 ธรรมเทศนาซึ่งพระศาสดาจารย์ดำแดงแก่เสวีผู้ผู้บิดาแห่งคนเหมือนดุจที่คน
 รู้เห็น ก็ปดงบัญญัติพิจารณาในอริยมูมิลัจจญาณ พระกรรมตถันตทาน

ก็มีของแผ้วพานจากธาตุวรรณะกิเลสเป็นต้นมัจฉาทวิวิตติ บรรลุแก่พระอรหัตต์
 มีกตัญญู พระพิริตติมารทรวงทรวงว่า พระยศจักมิได้เสื่อมจาก
 พระธำมณา กลับเป็นฆราวาสบริโภคกามคุณตั้งก่อนแล้ว ก็ร่างบงเสียด
 ซึ่งอิทธชาติสังขาร บันดาลให้เสวยรู้เห็นซึ่งยศผู้บุตรอันสถิตยอยู่ในที่นั้น
 จึงกล่าวว่าคุณพ่อผู้เป็นบุตร บัดนี้ชนพี้ของพ่อปริเทวนาการเศร้าโศก
 เป็นอันมาก พ่อจงให้ชีวิตแก่มารดาเถิด เมื่อพระยศได้สดับกัทศันนาดู
 พระภักตร์พระผู้มพระภาคย์เจ้า ๆ จึงตรัสว่าคุณกรคฤหบดีท่านมีจิตระลำคัญ
 ประการใด วายศกฤตบุตรผู้ผู้ผู้ผู้ได้บรรลุพระอรหัตต์ขจิตเสียดซึ่งกองกิเลส
 ยังเห็นควรจะปริวัตรผู้คฤหบดีรูปนี้เพศบริโภคกามคุณ ดูจากาก่อนอยู่
 หรือประการใด ข้าแต่พระบรม โลกุตมาจารย์ซึ่งจะแปรเป็นเช่นพุทธ
 บริหารนั้นห้ามได้ จึงมีพระพุทธรูปภาควิธาว่าดูกรคฤหบดี บัดนี้ยศกฤตบุตร
 ก็บรรลุพระอรหัตต์ ขจิตเสียดซึ่งกองกิเลสบาปกรรม ร่างบงบงตั้งญ์
 จากต้นแดนแล้ว ซึ่งจะปริวัตรผู้คฤหบดีรูปนี้เพศบริโภคกามคุณ ดูแต่
 ก่อนอกนั้นห้ามได้เป็นแท้ ข้าแต่พระผู้คต โลกุตมาจารย์ ถ้าภอันยศ
 กฤตบุตรได้เป็นตาภอันประเสริฐแล้ว ฉะนั้นขออาราธนาพระพุทธสงวรเพชร
 เสด็จเข้าไปฉันภัตตาหารในนิเวศฐานแห่งข้าพระองค์ กับด้วยพระยศ
 เป็นปัจฉาสมณะ เพื่อจะให้เป็นบุญ โภกวิฐานะแก่ข้าพระบาท ในฉนั้น
 สมเด็จพระสันต์หิภทรวงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุสนึกภาพ มหาเสวยรู้ทราบ
 แล้วก็อุษฐาการจากอาศน์ ถวายอภิวัตแล้วกระทำปทักษิณตั้งนตติยวาร
 นิตนาการยังนิเวศน์แห่งตน ในลำดับนั้นส่วนพระยศเมื่อเสวยรู้ก็กลับไม่
 มิได้ช้า จึงกราบทูลขอบรรพสาอุปถัมภ์ สมเด็จพระผู้คตก็โปรด

ประทานบรรพชา ด้วยพระพุทธปฏิมาครีว่า เอหิภิกขุ ตถะภิกษุท่านจง
 มาเกิดมาประพฤติด้านมคฺพรหมจรรย์ของพระศาสดา ครั้นนั้นไตรจิวร
 แดบาศระบิหาร ก็เสด็จลงมาแต่อากาศด้วยบุญฤทธิ์บรรดาพระยศกัม
 เกษาแหงหนวดอันตรธาน ถังรวมทรงซึ่งสมณะบิหารจำเริญอุปสมบท
 กรวมในกาลนั้น จึงสมเด็จพะผู้ทรงพระภาคยเจ้า ก็ทรงซึ่งจิวร
 แดบาศรมีพระยศเถรเป็นปัจฉิมสมณะ เสด็จพระพุทธดำเนินมาสู่คฤหาฐาน
 แห่งมหาเดรัฐู ทรงนิตินทาการเห็นอบวรบุญญิตตาอาศัน ฝ่ายมารดาแ
 ยุราณทุติยิกาแห่งพระยศกมาถวายเป็นภิกษาถ่วงในทศวรร จึงมีพระพุทธ
 ฎีกาตรัสเทศนาพระอนุพุทธิกถาแดพระจุฑารวิยต์จธรรม ไปรดนาง
 ทั้งสองให้บังนตฺพระได้คาตังอยู่ในพระไตรสรณาคมน์ เป็นปถมอปาธิกา
 ปรากฎในโตถย แดวชนทั้ง ๓ คือบิดามารดาแถภรรยาแห่งพระยศก
 ถวายเป็นภิกษาพระบรมครูแถพระยศเถร ด้วยภักตทาหารแถชาทนิย โภชนนิย
 อันประณีต เมื่อเสด็จแห่งภักตทาหารแถวก ไปรดประทานพระธรรมกถา
 ยังมารดาแถบิดาแถภริยาแห่งพระยศ ให้ชื่นชมโลมन्छในพระสัทธรรมแถ
 ก็เสด็จอุฐฐาการจากอาศันถัมสู่พระอาวาศในมิตทายวัน ครั้นนั้นสหาย
 แห่งพระยศแต่ยังเป็นคฤหัสฐมีอยู่ ๕ คน ถังนเป็นบุตรเดรัฐูตระกูล
 อยู่ในแวงแถวันเมืองพาราณสี มีนาม วิมล ๑ สุพาหุ ๑ ปุณณชิ ๑
 คอัมปติ ๑ ได้ยินข่าวว่าพระยศออกบวรพชา ก็พากันมธุตั้ง้านัก
 พระยศๆ ถังนำสหายคฤหัสฐูทั้ง ๓ เข้าไปสู่ตั้ง้านักพระทศพล กราบทูล
 นิมนต์ ให้ ไปรดประทานพุทโฆวาท พระบรม โถกนารถกัตรีตฺพระธรรม

เทศนาเหมือนกาตหนหลัง ยิงชนทั้ง ๕ ให้บนดูพระโสดาปัตติผลแล้วก็
 ไปรดประทานอุปสัมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภายหลังก็ดำรัส
 โอวาทานุสาสน์ ให้สำเร็จพระอรหัตตผลทั้ง ๕ คน ถ้าบนนยังมดหาย
 คฤหิษรูแห่งพระยศอีก ๕๐ คนเป็นบุตรชาวชนบท รู้ข่าวว่าพระยศ
 บรรพชาแล้วก็พากันมาสู่สำนักพระยศ ๆ ก็นำดีหายทั้ง ๕๐ คนนั้นเข้าไป
 ถวายพระสัพพัญญู ๆ ก็ไปรดประทานอุปสัมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา
 ครั้นพระสัพพชรรวมเทศนาโปรดให้สำเร็จพระอรหัตตผลนั้น มหันตยชาติ
 ดำรงขึ้นถึงต้นนิฐานเกิดว่า อันลักษณะบุคคลได้เจริญพระอสุภัตถิญา
 ไว้ ให้มากในชั้นชด้นคานนั้น ย่อมจะเป็นอุปนิสัยดีแก่ธรรมภาสิตมัยใน
 อนาคตกายภาคหน้า เหตุดังนี้พระยศเกรงเจ้าจึงได้อสุภัตถิญาในนาง
 ปริวาริกาทั้งปวง เป็นอุปนิสัยดีสืบต่อมาแต่ปุเรชาติ อาจให้เป็นธรรมา
 ภาสิตมัยมคผลแก่ชนทั้งหลายชด้นคานพวกนั้น ทั้งนี้เพราะอำนาจที่ได้เจริญ
 พระอสุภัตถิญาณมาแต่ปุเรชาตินี้ด้วยประการฉะนี้ อิติ อสุภานุปัตติ ตูกร
 ดำแดงอาณนท ภิกษุอันประกอบด้วยสติปัญญาพิจารณาเห็นรูปฉนซ์
 มีโตงามเป็นเครื่องเบียดเบียนเครื่องเฝ้าโดยนัยดังพรรณนามาฉนนั้น พระตถาคต
 ครั้นเรียกว่าอสุภัตถิญาณอันปรากฏอยู่ในชั้นชด้นคาน ต้นเค็จพระดำศคา
 จารย์ครั้นเทศนาอสุภัตถิญาณจบลงแล้ว ถ้าบนนภครั้นเทศนาอาทันทน
 ตัญญาดีไปเท่า ดังเป็นปุจฉาว่า กตมา จานนท อาทันทนตัญญา
 ตูกรดำแดงอาณนท ดังดังฤทได้ ชื่อว่าอาทันทนตัญญา ๆ จะได้แก่งดังดังฤ
 มัพระพุทธรูปภาครั้นปุจฉาฉนแล้ว ก็ทรงวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า
 อิทานนท ภิกษุ อริญญคโค วา รุกษมุตคโค วา สุตัญญาคาร-

คโค วา อธิปฐิตญจักขติ พหุทุก โข โข อัย กายโย พหุอาท
 นโวติ อิติ อิมัสมี กายเย วิจิธา อาพาธา อุปัมชชนติ เสยยัตถ
 จักขุโรโค โสโคโรโค ขานโรโค ชิวหาโรโค กายโรโค สีสโรโค
 กณณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค กาโส ตาโส มินาโส ทโห ชโร
 กุจฺฉโรโค มุจฺฉา ปักชนธิกา สุตตา วิสุตฺติกา กุญฺฐิ คณฺโฑ กิตาโส
 โสโส ขปมาโร ทนฺต กณฺทุกฺกจฺจุ ราชวตฺตจฺฉลา โสหิตํ ปิตตํ
 มฺขฺเมโห อสง่า มิตฺถกา ภคณฺทธา ฯ ปิตตํมฺขฺฐฺรฺฐานา อาพาธา
 เสมหสฺมฺขฺฐฺรฺฐานา อาพาธา วาตตํมฺขฺฐฺรฺฐานา อาพาธา ตันนปาทิกา
 อาพาธา อุตฺตปริณามธา อาพาธา วิตมฺปรีหารธา อาพาธา โอบกั
 มิกา อาพาธา กัมมวิปากธา อาพาธา สัตถํ อุน्हํ ชิมฺจฺฉา ปิปาสา
 อุจฺจาโร ปิตตํวโรติ ฯ อิติ อิมัสมี กายเย อาทั้นวานุปิตตํ วิหริติ
 อัย วุจฺจทานนฺท อาทั้นวตฺตญฺญา ฯ อรรถาธิบายในพระมาสีว่า ตูกร
 ตํแดงอาณนท ภิกษุในบวรพุทธเจ้าตํนาพระตถาคคณฺ ของคโคเดิม
 ศรัทธาเจ้าเรือนซึ่งพระวิปิตนารุระ ไปอยู่ในอริญฺเสนาคณฺแดงรุกขมุต
 ภาษิตงนฺนไปอยู่ในสุญญาคารเสนาคณฺที่ใดที่หนึ่งแดง แต่พิจารณาสังรูป
 กายว่า พหุทุก โข โข อัย กายโย รูปกายนฺนประกอบไปด้วยความทุกข
 เปนอันมากกว่ามาก มีชาติทุกขเป็นต้นเป็นประธาน แรกเริ่มเดิมเมื่อ
 บังเกิดถืออุปฐิตนิกขาเกิดในครรรภแห่งมารคานนฺ นังทบอัยบนกระเพาะ
 อาหารเก่า คีระนฺนทูลกระเพาะอาหารใหม่จนไว อาการทงนฺนเหมือน
 วานนังอยู่ในโพรงไม้เมื่อขามฤตฺตุนนฺ นังกอดเข้าคางนฺนเท่าอยู่บนเข้า
 มือนนฺนรตเขาอัยเป็นนิจกาล จะเหยียดเทานนฺนเหยียดออกมิได้ พงผต

รทนนท์หรือตรงตรงตรงตรงอยู่ มีครูอนาคตจึงว่าขนมอันบุคคลที่ขอแล้ว
 แลนั่งชนไวเห็นอเตาเพลิง ชาติแห่งมารดาอันกรมีวอันระงมเผาแผ่นเวทนา
 นนิกหนาสาหัสสาหัสกัน ขณะเมื่อมารดาบวิ โภคอาหารอันเผ็ดร้อนแต่อาหาร
 ตกตงไประดมอยู่ณะเบของบนศรีษะนั้น ก็ได้เสวยทุกขเวทนาดำบากด้วย
 รอนนินส์ดักกำลัง มีครูอนาคตจึงว่าครกอันนายนิรยบาตเขากระเซ้าเหล็ก
 อันเต็มไปด้วยถ่านเพลิงนพมาเททบ ขณะเมื่อมารดาบวิ โภคอันเย็นเขา
 ไปนั้น ก็ลำบากด้วยเย็นเกล้าเป็นกำลัง มีครูอนาคตจึงว่าเย็นในใจกนิต
 นรท ขณะเมื่อมารดาบวิ พดกชายพดกชวาคติ ลูกชนกคณงดงกค
 เดินไปในที่ใดทหนึ่งกค ดีดวอันอยู่ในครรรณนก็ได้ ความลำบากเวทนา
 สาหัสสาหัสกัน มีครูอนาคตจึงถูกแพะน้อย ๆ อันนิกแดงสุราจับได้ แล้วแฉ
 ยอชกให้ ได้ความลำบากเวทนา ถ้ามณนคจตุญน้อย ๆ อันหมองจับ
 ได้แล้วยอชกให้ ได้ลำบากเวทนา ถ้าหากอยู่ในครรรณมารดาบวิ ใช้น้อย
 ถ้าหากอยู่ตราบเท่าถึงกาดกำหนดที่จะคตคณนแล้ว ถ้ากุศลให้ของก็จะ
 ยังชั่วจะคตคตได้ โดยสัดวก ถ้ากุศลมิให้ของ ยกคตคตตามมาทันเข้า
 เป็นเจ้าพนักงานให้ผลแล้วก็ให้หลงครรรก ให้ชดให้ของอยู่ในอุทรประเทศ
 แห่งมารดาออกมาได้ ผู้ที่เป็นแพทย์เขากคตคตมอคคคเท่า คตคตคตคต
 ออกมาที่ตะน้อย ๆ ถึงซึ่งความฉิบหายด้วยเหตุที่หลงครรรกแห่งมารดา
 เป็นอย่างนกม อนุชวาคด้วยสามารถดีดวที่เป็นบุคชุนมีวาศนยาบารมียังมี
 ได้แก่กล้า แลนมหา แต่องค์พระสัตว์ตมหาเถรเจ้าผู้มอภินหาร วาศนยา
 บารมีอันแก่กล้า เป็นปัจฉิมภวิกส์คตคตจะได้พระอรหัตในชาตินั้นอยู่แล้ว
 ยิ่งว่าต้องเสวยชาติทุกขทณลำบากเวทนาอยู่ในครรรกพระมารดาบวิ ถ้วนถึง

๗ ปี ๗ เดือน เมื่อเวลาจะประสูติจากครรภ์พระมารดานั้นเจ้า อุกุศลกรรมอันฉิบหายให้หัดงครรภ์พระมารดา ตั้งด้วยทุกข์เวทนาอยู่ที่ปากกำเนิดแห่งพระมารดานั้นอีก ๗ วันแต่ ทังนี้ก็เพราะอกุศลกรรมที่พระผู้เป็นเจ้า ได้กระทำไว้ด้วยก้นกับพระมารดาในภพปางก่อน เป็นอุปสรรคประเวทนิยกรรณคิดตามมาทันเขาในปัจจุมันชาติ แท้จริงพระสัวต์เถรเจ้านเดิมที ในอดีตภพชาติได้บังเกิดเป็นภริยาชฎี ยกโยธาไปแคว้นอัมพรนครแห่งหนึ่งไว้ มีให้ชนชาวพระนครออกมาภายนอกได้ มีศบประคูประนครอันใหญ่หน่นเสียดั้น ถ่วงไปได้ถึง ๗ ปี ๗ เดือนแต่ก็ไม่อาจจึงเอาพระนครนั้นได้ เอาไครยด้วยว่าชนในภายในพระนครนั้นยังออกมาหากิน โดยทางประตูน้อย ๆ จึงปลุกษาภกับด้วยพระมารดา ๆ ก็ตั้งว่าให้ศบประคูปนั้นน้อย ๆ นนเสียดให้สั้น ครนศบประตูน้อย ๆ นนเสียดสั้นแล้ว มหาชนในภายในนครนั้นก็ขัดสนเด็บียงอาหารเข้า ถ่วงไปได้ ๗ วัน ๗ ราตรีก็เอาพระนครได้ ด้วยอุบายนั้นถ้าเร้าความปราณาครนมาในปัจจุมันชาติ พระชนนของบรมภริยาชฎีนั้นได้มาบังเกิดเป็นนางสุปวาสา เป็นพระราชธิดาของภริยาชฎีชาวโกถียราชในโกถียนครบรมภริยาชฎีพระองค์นั้นได้มาบังเกิดในพระครรภ์ของนางสุปวาสา แต่ด้วยทุกข์เวทนาอยู่ในพระครรภ์นั้นชานานประมาณถึง ๗ ปี ๗ เดือนแต่เมื่อเวลาจะประสูติอกุศลกรรมก็ยังคิดตามอำนาจผล ตมกัมันช้จาคหากพิศัตรีษให้หมูนกวางลงมาช้ชวางอยู่ที่ปากกำเนิดแห่งพระมารดา ด้วยทุกข์เวทนาอยู่ณทันนอีก ๗ วันจึงประสูติออกมาได้ ครนประสูติแล้วได้ ๗ วันก็ได้บรรพชาเป็นสามเณร ในสำนักพระดำริบุตรเถรเจ้า

ขณะเมื่อพระดำริบุตรบอกซึ่งตจปัญจกัมมัญฐานแล้ว แลปลงพระเกศา
 ยูนัน ท่านกมาราพึงพิจารณาถึงชาติทุกขทัทานได้ด้วยความเวทนาอยู่
 ในกรรมแห่งพระมารดา สัน ๗ บ ๗ เดือน ๗ วันนเป็นอารมณ์แห่ง
 พระกัมมัญฐาน ท่านก็ได้สำเร็จพระอรหัตตปฏิสัมภิทาญาณ พร้อม
 กันกับที่ปลงพระเกศาสำเร็จนั้นจะได้ก่อนได้ดังห้ามได้ ปราภฏพระนาม
 ชื่อว่าพระสิวดีมหาเถร บัณฑิตยชาติดำ ชุณหังว่าพึงพิจารณาให้เห็น
 เป็นธรรมสังเวชเถิดว่า ธรรมศาสตร์พลัดตัวเกิดมาในวิภูตังสาร ยังไม่
 ดำริแก่พระนิพพานตราบใดแต่ ซึ่งว่าจะคาดแคลงจากชาติทุกขนั้น
 ห้ามได้ กว่าจะคาดออกมาจากกรรมมารดาได้แต่ยากแค้นลำบาก
 ถ้าบุคคลให้ของก็จะยังช่วยพอเป็นไร ถ้าบุคคลให้ของเป็นเจ้าของพนักงาน
 ให้ผลแล้ว ก็เพอให้หลงกรรมชดชวางอยู่ในอุทรประเทศแห่งมารดา
 ออกมาได้ ถึงซึ่งความฉิบหายด้วยเหตุที่หลงกรรมแห่งมารดา มาทีได้
 กถา กอ จะบ่วยกล่าวไปโดยด้วยตามัญต์ตัวเห็นปานดังเราท่าน
 ณ ที่ปนปุกุชนดังฤจะดวงพันจากชาติทุกข นใดเถา แลนมหา
 แต่พระสิวดีเถรเจ้าผู้เป็นบัจฉิมภอวิถ์ตัว จอนจะได้พระอรหัตในชาติ
 นนแล้ว ก็ยังหาแคลงคาดจากชาติทุกข นไปได้ ไม่ สัตว์บางพวกเถา
 ก็ออกมานได้เลย พามารดาทยไปทงกรรมกัม ถึงมาครแม้ว่ากุศ
 จะให้ของหลุดได้ โดยสัตว์กดี ก็ได้ ความลำบากนสาหัสต่างกัน มี
 ครวนาคูจร้างสารตัวใหญ่อันหมอไล่ออกมาโดยช่องคาตอันน้อย กระหนก
 ตกใจพันวิไลย มีครวนาคูจตกลงในเหวอันลึกใคร่อยชัษบุรุษ ขณะเมื่อ
 พ้นจากกรรมมารดาแล้ว แลคณาญาติทงหลายเขามาอุ้มชูอาบน้ำชำระ

มุขโรค บางคาบก็เป็นโรคที่ริมฝีปาก เป็นโรคในปาก ทันตโรค
 บางคาบก็เป็นโรคที่ต้นฟัน กาไส บางคาบก็เป็นโรคไข ฉาไส
 บางคาบก็เป็นโรคให้หอบให้ร้อน บินาไส พหิชาติกัธต์ โรค
 บางคาบก็ให้เป็นโรคในภายนอกแห่งจุมุก ทโท บางคาบก็ให้ร้อน
 วรรณกระวาย ทวทงต์กตส์รพวงค์ ชโร บางคาบก็เป็นโรค
 ผอมเหต็อง กายนนชูปเหี้ยวแห่งตง กุจันโรโค บางคาบก็เป็น
 โรคในท้องให้ปวดให้มวนให้ทองขนทองพอง ให้เส้นทองนั้นแข็ง ให้
 เป็นก้อนอยู่ในท้อง ให้เป็นฝุ่นในท้องเป็นนต่าง ๆ มุจัน บางคาบ
 ก็เป็นโรควิ่งเวียนมืดหน้ามตตา มีอาจดำมารถจะทรงกายอยู่ได้ ให้สยบ
 ชบเข้า ให้เหงา ให้เสียบ ให้เชื่อม ให้มัน บักชนทกา บางคาบก็
 เป็นโรคตงแดง เป็นโรคตักกะมิดโตหิตไหลออกมาตามไรฟัน ตูธา
 บางคาบก็เป็นโรคให้จุก ให้เสียด ให้เสียบ ให้แทง ให้ยอกอยู่ใน
 อวยวะใหญ่่น้อยทั้งปวง ตูธา คัพท นบางอาจารย์แปลว่าโรคหัวเดือน
 ขนเป็นหัวที่ปลายนิ้วมอแต่นวเท่า กระทำให้ปวด ให้แสบ ให้เมื่อย
 ให้ชบ เป็นพิศม์เป็นส่ง พันที่จะอด จะกตั้น จะทน จะทาน วิสุจิกา
 บางคาบก็เป็นโรคตงใหญ่ตงหนัก มีครุวนาคูจันว่าหน้าออกจาก
 กตะหอม กุจัน บางคาบก็เป็นโรคเรื้อน คณโท บางคาบก็
 เป็นโรคฟลบวม เป็นปม เป็นเปา เป็นฝีหัวใหญ่ขึ้นในอวยวะใหญ่่น้อย
 ต่าง ๆ บ้าง กิดาไส บางคาบก็เป็นโรคกลากเกล็ดขึ้นเป็นขอบเป็นวง
 เป็นขนปลิวระยะยาบไปทั่วทั้งกรัษกาย ไส่ไส บางคาบก็เป็นโรคเป็นมดง
 ครัว่อมเข้า ๆ หายใจหอบอยู่ครัด ๆ ขปมาโร บางคาบก็เป็นโรคบ้ำหมู

๕๕
 จบขนมมาแดง ก้มกายอ่อนล้าอยู่ย่น ๆ หน้าตายนั้นไหลออกพลก ๆ
 ควรจะตั้งเวชเวทนา ทนทุกข์ บางคาบก็เป็นหิดเบื่อย ก้นทุกข์ บางคาบ
 ก็เป็นหิดคัน กจัญ บางคาบก็เป็นโรคคุดราดหูดผุดขึ้นมาเป็นหัว
 น้อย ๆ เรี่ยรายไปทั่วทั้งสรรพางค์กาย รชธา บางคาบก็ให้เป็นเม็ด
 เป็นยอติชน ในที่อื่นเกาตงด้วยเล็บ ก้นที่ไหนเขาเล็บเกาตงก็ผุด
 เป็นเม็ด ๆ ขนมาทนน ยิ่งเกากยิ่งเป็นผื่นขึ้นมาเป็นแผ่น ๆ โดออกไป
 วิดจันกา บางคาบก็เป็นโรคคุดราดหัวใหญ่ ๆ บานออกไปคุดจันกว่า
 ดอกเห็ด น้ำเหลืองไหลตลก ๆ ขยู่ทั้งกลางวันแดงตางกัน โดหิด
 บางคาบก็ให้เป็นโรคเพราะ โดหิดเสี้ยนให้จกษุนนแดง ให้หน้าเขี้ยวให้คด้ม
 ให้คดงให้คชนอด ๆ ขนมากดี บดดี บางคาบก็เป็นโรคไซ้เหลืองไปทั้ง
 หน้าทั้งดวงทงผ่านอแดผาเทา มธุ บางคาบก็เป็นไซ้หิวานปาก ๆ นนหิวาน
 คุดจันกว่าก้นหน้าตาตแ่นาออย เมโ บางคาบก็เป็นโรคปรเมหะ ให้เป็น
 มุกกริด และทรวาดธาธาวิมประการต่าง ๆ อธ่า บางคาบก็เป็นเริ่ม
 เปนงูตวัด ออกอธูกอธูได้ธ่ามากทุกขเวทนนานแถ่นธ่าหัดธ่ากัน บัพกา
 บางคาบก็เป็นโรคพพองเกิดชนเปนนยอติชนอย ๆ เทาเมตตถิวเมตตงา แถว
 ก็ใหญ่จนจำเวณชนคราบเทาใหญ่เทาผลมตุมมตอง แถวกัแตกออกเป
 บัพโพโธหิดเหม็นเนาเหม็นไซง นาฬิงเกตยคพิงชัง ภคณศา บางคาบ
 ก็เป็นวิศตติจวง มีทวารเปนมานทะโรค เปนพิภตพิภิตนต่าง ๆ ตุดซึ่ง
 จะพรรณา บัดคตัมภูฐานา อาพาธา แถอาพาธทงหลายซึ่งมึงเกิด
 ในกรชกายแห่งสรรพตควเราทานทงปวงน บางทักก็เกิดเปนมัตคตัมภูฐาน

เกิดเพื่อตั้งกำเริบ เติบโตสมบูรณ์ อาพาธา บางทีก็บังเกิดเป็น
เติบโตสมบูรณ์เกิดเพื่อตั้งกำเริบ วาตสมบูรณ์ อาพาธา บาง
คาบก็บังเกิดเป็นวาตสมบูรณ์ เกิดเพื่อตั้งกำเริบ สิ้นชีพิตักษัย อาพาธา
บางคาบก็เป็นโรคด้วยต้นนิบาต อุดุปรินามชา อาพาธา บางคาบ
นั้นอาพาธบังเกิดด้วยเหตุแปรปรวน คือรชชนักเย็นนักไม่ปรกติ โรคจึง
บังเกิด อธิบายว่าตัวเคยอยู่เคยกินในสังคตประเทศ ต้องโรคต้องถ่าย
ออกไปอยู่ในมตประเทศ ที่เคยอยู่เคยกินในมตประเทศ ต้องโรคต้องถ่าย
ไปอยู่ในสังคตประเทศ เคยอยู่บ้านนอกต้องขับถ่ายได้เข้ามาในเมือง
ที่เคยอยู่เคยกินในเมือง ต้องโรคต้องถ่ายออกไปอยู่บ้านนอกขอบชนบท
แปรกถิ่นถานของตนเคยอยู่เคยกิน รชชเย็นนั้นไม่เป็นปรกติเหมือน
ในถิ่นของตัว โรคจึงบังเกิด วิธัมปวิหารชา อาพาธา บางคาบนั้นโรค
บังเกิดด้วยบริโภคอาหารมิได้เต็มมือ เคยกินแค่น้อย ๆ ครั้นอิ่มร่อยก็กิน
เข้าไปจนเหลือขนาดมาตรา บางคาบอดอยู่นานแล้วครั้นได้อาหารบริโภค
ก็ไม่ผ่อนไม่ปรนเตย ได้กินแล้วกินเขาเป็นนักรบหนว โรคก็บังเกิด
เพราะอาหารมิได้เต็มมือ โอบกัมมิกา อาพาธา บางคาบนั้นโรคบัง
เกิดด้วยความเพียรแห่งผู้อื่น อธิบายว่าความผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้
ผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้
ผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้รณมผู้
อาพาธา บางคาบนั้นโรคบังเกิดด้วยผลแห่งกรรม ครุเต็ยยามเต็ยว
ก็เจ็บเขาเป็นนักรบหนว เห็นไม่พอที่จะตายก็ตาย เห็นไม่พอที่จะเต็ย
ก็เต็ย ชนชิวาอาพาธบังเกิดชนชิวาผลแห่งกรรมพรวได้ยที่จะเต็ยวยา
ถึงอำนาจพระปริตกัมมิอาจะบ้องกนรักษาไว้ได้ ถ้าเป็นแต่ปัจจุบันเหตุ

ค้ากำเร็บ เติมหะกำเร็บ เป็นเพื่ออุตุแปรปรวน เป็นเพื่อบริโภคอาหาร
 มิได้เต็มอ เป็นด้วยความเพียรแห่งผู้ อื่นกระทำร้าย พอดีจะเยียวยา
 พอดีจะบ้องกันรักษาได้ อัย กายโย พุทธาทันใจ ชนชื่อว่ารูปกาย
 แห่งเราท่านทั้งหลายนี้ ประกอบไปด้วยโทษมากกว่ามากนัก เหตุอัน
 พันที่จะคนนา ไร้จะเป็นโทษแต่ด้วยโรคเท่านั้นห้ามได้ กายแห่งเรา
 ท่านทั้งหลายนี้ มีสภาพลำบากด้วยความแก่ความชรา ลำบากด้วย
 ความฉิบหาย ลำบากด้วยน้อยเนื้อต่ำใจ ลำบากด้วยความโศกความ
 เศร้าโศกาหาโดยไร้ไร้ให้ชอน ลำบากด้วยคนลำบากด้วยผู้อื่น มักเป็น
 ทุกข์ หาไม่ใดก็เป็นทุกข์ เป็นทุกข์ด้วยราชไทย เป็นทุกข์ด้วยโจร
 ไทย เป็นทุกข์ด้วยอศศิไทย เป็นทุกข์ด้วยอุทกไทย เป็นทุกข์ด้วย
 จะหาเตียงบุตรเตียงภรรยา เป็นทุกข์ด้วยหาเตียงบุคคลผู้อื่น ประกอบ
 ด้วยวัตถุอันมิได้เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ พริตพราจจากที่รักก็เป็นทุกข์
 ปราณาสังใดไม่ได้สัมผัสความปราณาก็เป็นทุกข์ เหตุอันแท้จริงว่า พหุทุก—
 ไช ไช อัย กายโย กายนี้ประกอบไปด้วยทุกข์มาก อติ อิมสัม
 กายเย อาทันวานุบัติสั ตูกรดำแดงชานนท ภิภษุอันพิจารณาเห็น
 ว่าเป็นรูปกายนี้ประกอบไปด้วยโทษต่าง ๆ อย่างพรรณนามานัน พระศกาคค
 กักรัตต์เทศนาว่า มีอาทันทนวิญญาอันปรากฏอยู่ในชั้นรัตนคาน สัมเด็จพระ
 พระธำศดาจารย์ครัตต์เทศนาอาทันทนวิญญาจมตงแต้ว ตำคิมนนักครัตต์
 เทศนาปหานธัญญาสืบต่อไปได้ คงเป็นปุจฉาว่า กตมา จานนท
 ปหานธัญญา ตูกรดำแดงชานนท ปหานธัญญานนี้จะได้แก่อังคังฏๆ ๆ
 ที่ได้ ชื่อว่าปหานธัญญา ครัตต์ปุจฉาฉนแตวกักรัตต์วิธัสนาด้วยพระมาพิวว่า

อธิษณนท ภิกขุ อุบฺบิหน กามวิตกก นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ
 พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ อุบฺบิหน พยาปาทวิตกก นาธิวาเสติ
 ปชหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ อุบฺบิหน วิหิตฺวาวิตกก
 นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ อุบฺบิหน—
 อนุบฺบิหนเน ปาปเก อกฺกุสเถ ชฺมเม นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ
 พยนตฺกโรติ อนภาวํ คเมติ ฯ อโย วุจฺจทานนท ปทานตฺถิญา ฯ

อธิบายความในกระแสพระพุทธปฏิภาณว่า อธิษณนท ภิกขุ
 คุกรดำแดงอาณนท ภิกขุในพระบวรพุทธเจ้าล้านช้างมั่งคั่งบัญญัติพิจารณา
 ว่ากามวิตกนมีสองประการคือ กิเลสคามประการ ๑ พิศุคคามประการ ๑
 กิเลสคามนนั้นคือปรารถนาจะเด่นจะหัวจะเซยจะชมซึ่งกามคุณวิเศษ อันเป็น
 ที่เกิดแห่งราคตาริศณา พิศุคคามนนั้นคือปรารถนาเครื่องนุ่งเครื่องห่ม เครื่อง
 ใช้สอยอันประกอบด้วยวิญญาณแห้ววิญญาณมิได้ ความปรารถนา
 ต้องประการนี้และเรียกว่ากามวิตกๆ นกอบไปด้วย โทษจะได้เป็นคุณสิ่งหนึ่ง
 นั้นหาไม่ได้ กามวิตกนบังเกิดกตาทาญอยู่ในสันตตามแห่งบุคคลผู้ใดแล้ว
 ก็มีแต่จะให้ทุกข์ ให้ยาก มีแต่จะให้เกิดความลำบากยากจนแก่บุคคลผู้นั้น
 กามวิตกนประพฤติเป็นไปเพื่อจะให้บังเกิดความตายความฉิบหาย ผู้ใด
 ธุอำนาจแก่กามวิตกแล้ว ขัดต วรชย วิตคติ กามวิตกก็ประพฤติเป็น
 ไปเพื่อจะฆ่าเสียซึ่งตนแห่งบุคคลผู้นั้น อันธุอำนาจแก่กามวิตกนประกอบ
 ไปด้วยโทษมากนัก กามวิตกย่อมกระทำให้ฉิบหายเสียจากคัสถสถาน
 กระทำให้ฉิบหายเสียจากโภโคยไฮสุริยสมบัติ กระทำให้ฉิบหายเสียจาก
 ชีวิตนทรีย ที่จะให้มั่งคั่งร่ำรวยถึงความเจริญถึงใดสิ่งหนึ่งแก่ตนหาไม่ได้

กรธำแดงอาณนที ภิกษุในพระบวรพุทธเจ้าตำนานพระศกาคคน ภิกษุองค์หนึ่ง
 ของคโธมัสติบัญญัติพิจารณาเห็นโทษแห่งกามวิตก ด้วยประการฉนี้แล้ว
 แดมได้ ยินดีที่จะบริบรของประคองซึ่งกามวิตก เห็นว่ากามวิตกบังเกิดขึ้น
 ในสันตณแล้ว ก็อุธำหำบคัมบนเทเสยให้บางเบาจากสันตณวิธมเสย
 มีครุณาอุจดังว่า บุคคลอันชวนหยากเยื่อได้ระกวำแล้วแต่นำไปเทเสย
 ให้พ้นจากที่อยู่ทุกนแห่งคน เหตุว่ากามวิตกบังเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่ละไม่
 วางได้ ให้เนนช้ำ ปชหติ อุธำหรัสละละเสยให้ปราศจากขันธสันตณ
 วิโนเทติ เมาระ วิตุทวิรัชติ นิจารติ อุธำหัทมแทงขัมปได้ซึ่งกามวิตก มี
 ครุณาอุจนายโคภถอันแทงโคด้วยไม้กระตัก ค้อนโคเสยด้วยไม้กระตัก
 พยนตกโรติ กระทำให้กามวิตกนั้นปราศจากขันธสันตณแห่งชาคมา
 อนภาว คเมติ ให้ถึงซึ่งภาวะหำมิได้ เมาระ ว่า มิให้ติดให้แปดเหตุอเศส
 อยู่ในขันธสันตณ อุบบันน พยาบาทวิตกก นาธิวาเสติ ประการหนึ่งเดำ
 ถำเห็นพยาบาทวิตกอันมถกษณะให้ชดให้แค่น ให้ผู้กอชามาอุจองเวรนั้น
 มาบังเกิดในขันธสันตณแห่งคนเดำ ก็มิได้บริบรของประคองไว้ อุธำหรัสละละ
 เสย อุธำหัทมแทงขัมปได้เสย กระทำให้พยาบาทวิตกนั้น ปราศจากขันธ
 สันตณแห่งคน อุบบันน วิหังธำวิตกก นาธิวาเสติ ไซแต่เท่านั้นถำเมำ
 วิหังธำวิตกอันมถกษณะ ให้ปองร้ายหำมยนั้นปองตีปองค้ำปองขำปองพัน
 ถำบังเกิดในสันตณเดำก็มิได้บริบรของประคองไว้ อุธำหรัสละละเสยอุธำห
 ัทมแทงขัมปได้เสย กระทำให้ วิหังธำวิตกนั้นปราศจากขันธสันตณแห่งคน
 อุบบันนอุบบันนเน ปาปกเก อกุกเถ ชัมเม นาธิวาเสติ ประการหนึ่งเดำ
 ดูกรธำแดงอาณนที ภิกษุในบวรพุทธเจ้าตำนานซึ่งพิจารณาเห็นว่าอกุกถรรวม

อันตามกมามังเกิดขึ้นใหม่ ๆ ในสันดาน แดงมีได้รับรองประคองไว้ไม่ได้
 ใจเนื้อเชื้อใจอาตมา แต่พอเห็นว่ามีมากก็หลบเมินเห็นห่างขับน้ำเสียให้
 ปราศจาก มีให้ออกุศลธรรมอันตามกมนี้คิดแปดเป็นเศษอยู่ในสันดาน
 เมื่อขับออกุศลธรรมอันตามกม ขับน้ำกามวิตกแดงพามาวิตกแดงวิหิงสา
 วิตกเสียได้ โดยนัยดังพรรณานันแล้วกล่าวใด พระศกาคคักครัดเรียกว่ามี
 ปหานสัญญาอยู่ในสันดานกาลเมื่อนั้น

นักปราชญ์พึงตั้งนฐานว่า สัญญาเจตสิกอันบังเกิดพร้อมด้วย
 ปหานสัญญาพิจารณาโทษกามวิตกพยามาวิตกวิหิงสาวิตก พิจารณา
 เห็นโทษแห่งอกุศลธรรมอันตามกแล้ว และตั้งละเสียซึ่งตัวอกุศลมีกามวิตก
 เป็นต้นนั้น จึงได้ชื่อว่าปหานสัญญาในที่อนัน

กตมา จานนัท วิราคสัญญา อิชานนัท ภิกขุ อริญญิกโค ภา
 รุกมุตโค ภา สัญญาการคโค ภา อิติ ปฏิสัญญิจักขติ เขตต์ สันต
 เขตต์ ปณัตติ ยทิก สัพพสาธมโถ สัพพปฐิ ปฏิณตัสสโค คณ्हกขโย
 วิราโค นิพพานนติ อัย วุจจกานนัท วิราคสัญญา ฯ

เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์เทศนาปหานสัญญาจบลงแล้ว ถ้า
 คับหนักครัดเทศนาวิราคสัญญาดับต่อไปเถ่าดังเป็นปุจฉาว่า กตมา จานนัท
 วิราคสัญญา คุณรต่ำแดงอานนัท วิราคสัญญานันจะไดแกดังคังฤ ๆ
 ที่ได้ ชื่อว่าวิราคสัญญา ครัดเป็นปุจฉานันแล้ว ก็ครัดวิสัชนาว่า
 อิชานนัท ภิกขุ คุณรต่ำแดงอานนัท ภิกษุในเจ้าส่นาพระศกาคคณ
 องคโคเต แต่ มีศรัทธามังมีบ่งมากถ้าหาญไปอยู่ในอริญญิกเส่นาคัน และถูก
 รฆูตและสัญญาการเส่นาคันแห่งโคแห่งหนึ่งแล้ว และได้ดำเร็จพระอริย

มรรคหิกเตยซึ่งกิเลสเป็นสมุจเฉทประหารแล้ว และปองสติปัญญา
พิจารณาซึ่งอุปาทิเตต้นนิพพานชาคว่า เอก์ สันติ พระนิพพานธรรมนี้
เดี่ยยคดออยงนิกเป็นทีระงับดับกิเลส พระอริยเจ้าอนเชาตุ์ผดต์มาบคม
นิพพานเป็นอารมณ์นน ถึงจะนั่งอยู่ทเดียวต่นอนทหนึ่งสองวณกต จิต
ของท้านนุกประพฤตเป็นอนัระงับ จะได้ฟังช้านมาครว่าทน้อยทหนึ่งกหา
มิได้ เอก์ ปณตฺ พระนิพพานนนประณตยงนิก พระอริยเจ้าคเชาซึ่ง
ภพเนงซึ่งแล้วและเชาตุ์ผดต์มาบคยนมพระนิพพานเป็นอารมณ์นน ถึงจะ
ยบยงอยู่ต่นอนทหนึ่งสองวณกต จิตระของท้านนุกประพฤตเป็นอนัระณต
บรรจงงามมิได้ระดำระดำย ยทท เดี่ยยถิต์ และธรรมอนัระยเรียกว่า
นิพพาน ๆ นี้จะได้แก่ธรรมอนัใด อ้อธรรมอนัจิตได้ ชื่อว่านิพพานนน
ได้แก่ธรรมอนัระเดี่ยได้ ซึ่งอุปกิเลส ธรรมอนัใดร่างบเดี่ยได้ ซึ่งตั้งชาร
ธรรมทงปวงมิให้เวยนตายเวยนเกิดเอากำเนตอยู่ในภพสงต์สาร ธรรมอนั
ใดระเดี่ยได้ ซึ่งอุปกิเลส ธรรมอนัใดกระทำให้ตั้นไปจากตั้นทา ธรรม
อนัใดกระทำให้ปรากฐปผล์จากราคะ ธรรมอนันนและได้ ชื่อว่านิพพาน
นิพพานคัพท น ถ้าจะแปลตต์ออกเป็นสองบท นี บทหนึ่ง
พานะ บทหนึ่ง นนน แปลว่าออก พานะนน แปลว่าตั้นทา
เหตุไฉนพานะคัพท นจึงแปลว่าตั้นทา อ้อพานะคัพท นเดิมทตงนบรพบท
วิชาตุ์ สัพพะเน อคฺเถ ในอรรถว่าประพฤตเป็นไป ในอรรถจ่าเกี่ยว่า
ปรสตันไว้ เชายบัจจย เป็นอะนะ แล้วจึงบรพวะลงไปเมองตำ
กระทำอัสระไว้ ในเมองบน ครนแล้วว่าตฺตร โททตัสจะเอาจะเปนพะแล้ว
จึงทวะอะระระทเกิดขนคด้วยบัจจยนนให้เป็นอาออก แล้วจึงนำพะไปตฺ

ตระอา ถ้าเรัจรูปดิถีเป็นพานะคัพท^๕ ตกกว่าพานะคัพท^๕ นแปลว่าเกี่ยว
 ประธานไว้ ก็ฝ่ายว่าคณหานั้นถ้ายังนอนอยู่ในสันตนาตราบโค ก็จระวัด
 จระริงเกี่ยวประธานไว้ ให้เวียนอยู่ในอู่ต่งสารตราบพัน เหตุณ^๕และ
 พานะคัพท^๕ นที่แปลว่าเกี่ยวประธานไว้นั้น ท่านจึงแปลตรงออกว่าคณหา
 กรนเขาพานะคัพท^๕ที่แปลตรงออกว่าคณหานั้นประสมเข้ากับนิชกขระที่แปลว่า
 ออกน^๕ ประสมเข้าเป็นคัพท^๕เดียวกัน ถ้าเรัจรูปดิถีเป็นนิพพานคัพท^๕
 แฉวกาตโต ก็แปลว่าออกจากคณหาในกาลเมื่อนั้น

พึงเข้าใจเถิดว่าคำซึ่งเรียกว่านิพพาน^๕ นด้วยอรรถว่าออกจาก
 คณหา พระอริยะอันถ้าเรัจพระอริยมรรคอริยผลยกตนออกจากคณหา
 ไต^๕นั้น ถึงมาตรแม้วายังมีชีวิตอยู่ ยังมีได้คัมภีร์ขมัญจกัตติ แต่ที่ว่า
 ยกตนออกจากคณหาได้แฉวกาตโต ก็จัดได้ ชื่อว่าถ้าเรัจแก่พระนิพพาน
 ในกาลเมื่อนั้น

เป็นใจความว่าพระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาว่า คุณกรถ้าแดงขานนท
 ภิกษุในบวรพุทธศาสนาซึ่งมีสติปัญญา พิจารณาเห็นว่าพระนิพพานเป็น
 ที่ระงับคัมภีเดศ^๕ประณีตบรรจง รู้แจ้งว่าพระนิพพานเป็นที่ระงับคัมภีสังขาร
 เป็นที่สละเสียซึ่งอุปชกิเดศ^๕ กระทำให้ สิ้นจากคณหากระทำให้ปราศจาก
 ราคะโดยนัยดังพิจารณามาณ^๕ พระตถาคตตรัสเรียกว่ามีวิราคตัณญา
 ประกอบอยู่ในสันตนา^๕ ๗

พระอรรถกถาจารย์ถ้าแดงไว้ว่า ตัณญาเจตสิกซึ่งบังเกิดพร้อม
 ด้วยพระอริยมรรคหักเสยซึ่งกิเดศ^๕ กระทำซึ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์
 นั้นแต่ละได้ ชื่อว่าวิราคตัณญา

กตมา จานนัท นิโรธัญญา อิทานัท ภิกขุ อรัญญคโค
วา รุกขมุตคโค वा सुญญาकारคโค वा อิติ ปฏิธัญจิกขติ हेत्
สันติ हेत् ปณัตติ ยทิต्ถं สัพพะสขารสมโถ สัพพะปิปปินีสัสสคโค
คตเททกขโย นิโรโธ นิพพานันติ อयं วุจ्जทานันत्त นิโรธัญญา ॥

ถ้าคัมภีร์นี้มีพระพุทธเจ้าตรัสเทศน์นานิโรธัญญาสืบต่อไปเถา คัม
เปนปุจฉาว่า กตมา จานนัท นิโรธัญญา คุณกรดำแดงอานนัท
นิโรธัญญานันจะไดแกสิ่งคังฤ ๆ ที่จิตได้ชื่อวานิโรธัญญา ครัส
ปุจฉาฉนแตวกักรัสวิธินาว่า อิทานัท ภิกขุ คุณกรดำแดงอานนัท
ภิกขุในบวรพุทธศาสนาซึ่งมีอุปถัมภ์นาคทาหาญ ไปจำเวญกรรมฐานอยู่
ในอรัญญิกเสนาสน์ โถดแต่บ้านออกไปหาวิเวกอันชุนเป็นที่สุด ถ้ามีคัง
นินไปอยู่ณภายใต้รุกขมุตกรัมนไม้ ถ้ามีคังนินไปอยู่ในสุญญาकारเสนาสน์
แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยนัยฉนจะได วิธินาในห้องพระชานาปานสติ โพน
เมื่อไปอยู่ในที่อันสังคัสสมควรแก่พระกรรมฐาน แด้วแตระปดงสคิษัญญาตง
พิจารณาตั้งขารขรรน หมู่วงเขาพระนิพพานเปนอารมณ ได้สำเร็จพระอริย
ผล แด้วแตระพิจารณาซึ่งอนุภาทิเสถสนิพพานชาคุดว่า हेत् สันติ พระ
นิพพานันเปนที่ระงับกิเลส हेत् ปณัตติ พระนิพพานันประณีตบรรจงดำเนค
ประเสวีชุนถิ พระนิพพานันจะไดแกสิ่งใด คุณกรดำแดงอานนัท พระนิพพาน
นินได้แกกรรมอันเปนที่ระงับคัมเสถซึ่งสังขาร สดละเสถได้ ซึ่งอันตรายทัง
& ประการ กามุปธิประการ ๓ ขันรูปธิประการ ๓ กิเลสูปธิประการ ๓
อภิสังขารูปธิประการ ๓ เปน & ประการคัวยกกัน กามุฉนินได้แก

๖

กิเลสกำมแดพคักคาม ๆ ทงตองนนได้ ซื่อว่ากำมปฏิบัติ ด้วยอรรถว่ากระทำ
 ให้เป็นอนัตตารายแก่ณิพพานธรรม ถ้ายังกถุมยังหลงยังรักใคร่ยังปราถนา
 กิเลสกำมแดพคักคามอยู่ตราบใด พระนิพพานธรรมก็ยังมีได้ปรากฏแจ้ง
 ตราบนั้น ต่อเมื่อใดไม่รักไม่ถุมไม่หลงไม่ยินดีปรีดาที่จะปราถนากิเลส
 กำมแดพคักคามทงปวงแล้ว พระนิพพานจึงจะปรากฏแจ้งแจ่มได้ใน
 ดันดาน อาไศรยเหตุที่เป็นอนัตตารายแก่พระนิพพานด้วยประการนี้ กิเลส
 กำมแดพคักคามทงตองนน ท่านจึงจัดเป็นอุปธิประการหนึ่งชื่อว่ากำมปฏิบัติ
 แดขนูปินนได้แก่ขนธทง ๕ ประการ คือรูปขนธ เวทนาขนธ สัญญา
 ขนธ สังขารขนธ วิญญาณขนธ ขนธทง ๕ นี้จัดได้ชื่อว่าขนูปินน
 ด้วยอรรถว่าเป็นอนัตตารายแก่ณิพพานธรรม เหมือนกันกับกิเลสกำมแดพคัก
 คาม ถ้ายังกยังใคร่ยังปราถนาขนธทง ๕ อยู่ตราบใด พระนิพพาน
 ก็มิได้ปรากฏแจ้งในดันดานตราบนั้น ต่อเมื่อใดไม่รักไม่ยินดีปรีดาด้วยขนธ
 ทง ๕ ไม่เออเพอฮาโดยในขนธทง ๕ แล้ว พระนิพพานจึงจะปรากฏ
 แจ้งในดันดาน อาไศรยเหตุณิพพานขนธทง ๕ ประการมีรูปขนธเป็นอาทิ
 ดังนี้ ท่านจึงจัดเป็นอุปธิประการ ๑ ชื่อว่าขนูปธิ แดกิเลสูปินนได้แก่
 กิเลสธรรมทงปวง มีโถโก โทโส โมโท เป็นต้นเป็นประธาน โถโก
 ๓ มัตถกษณะให้ โถโก โทโส ๓ มัตถกษณะให้กรวให้ โกรช โมโท ๓ ม
 ตกษณะให้ถุมให้หลง ทิฏฐิ ๓ มัตถกษณะให้เห็นผิด มานะ ๓ มัตถกษณะ
 ให้ถือเออถืออวดองอหังการมมังการ วิจักจณา ๓ มัตถกษณะให้ต้นเทห์
 ดังได้ย อหิรัก ๓ มัตถกษณะมิให้ระอายแก่บาป อโนตปป์ ๓ มัตถกษณะ
 มิให้ถวลแก่บาป อุกุจจ ๓ มัตถกษณะกระทำจิตพุ่งทวารันเศวรัสร้อย

ถิ่น อันมีลักษณะให้ชบเซาหาจวมอน มีทช อันมีลักษณะให้หดตึงมีสติ
 สัมปชัญญะ อิศ์ธา อันมีลักษณะให้ อิศ์ธาฤชยาทำน มีจณริย อันมี
 ลักษณะให้ตระหนี่ ^{ตั้ง}ตั้งปวงนแต่ถ้วนกระทำให้เป็นอันตรายแก่พระ
 นิพพานธรรม เหตุอันนี้และกิเลสธรรมทั้งปวงมี โดโภ โทโส โมโห
 เป็นต้นเป็นประธาน เห็นปานดังพรรณามาฉนี้ ท่านจึงจัดเป็นอุปธิ
 ประการ ๑ ชื่อว่ากิเลสอุปธิ และอภิสังขารอุปธินี้ ได้แก่กุศลกรรมและ
 อกุศลกรรมอันเป็นเจ้าพนักงานตกแต่งให้เวียนปฏิสนธิอยู่ในภพทั้ง ๓ คือ
 กามภพและรูปภพและอรุภพ กามภพนั้นได้แก่อบายภูมิตั้ง ๕ มนุษย์ ๑
 ฉกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ประสมเข้าเป็นกามภพ ๑๑ ภพด้วยกัน
 และรูปภพนั้นได้แก่โลหิตมหพรหม ๑๖ เหล่า มีพรหมปาวีธชชาเป็นอาทิ
 มีอกนิษฐภจรกพรหมเป็นปรีโยธาน และอรุภพนั้นได้แก่อรุพรหม
 ทั้ง ๕ ชั้นมีเหวตัญญานาสัญญาตนะพรหมเป็นปรีโยธาน

พึงเข้าใจเป็นใจความว่าบุญและบาปซึ่งเป็นพนักงานตกแต่งไว้ ให้
 เวียนต้อปฏิสนธิอยู่ในกามภพ รูปภพ อรุภพ ^{ตั้ง}ตั้งปวงนก็จัดเป็น
 อุปธิประการ ๑ ชื่อว่าอภิสังขารอุปธิ ด้วยอรรถว่าเป็นอันตรายแก่นิพพาน
 อธิบายว่า ถ้ายิ่งปราถนาจะเวียนอยู่ในภพกระทำบุญให้ท่าน แล้วแต่
 ปราถนามนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติอยู่ตราบไต่ พระนิพพานก็ยังมิได้
 ปราถนุแจ้งตราบนั้น คือเมื่อใดไม่ปราถนามนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติ
 กระทำบุญให้ท่านนั้นปราถนาแต่พระนิพพานเป็นเบืองนำ จึงจะได้สำเร็จ
 พระนิพพานเป็นอันเร็วพลัน สัมควรแก่กาลกำหนด ถ้าทำบุญให้ท่าน
 แล้วปราถนามนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติ รักใคร่อยู่ที่จะเป็นท้าวเป็นพระยา

รักใคร่อยู่ที่จะเป็นอินทรีเป็นพรหม พระวงอยู่ที่จะเชยชมดมมดคัพคัถา
เห็นปานดั่งนั้นแล้ว ก็จะเป็นอินทรายแก่พระนิพพาน คือจะเห็นช้ำอยู่
ในวิฏฐังถาวร ถึงกาลกำหนดสมควรจะได้พระนิพพานแล้ว ก็จะถูกตาคจะ
แค้นดูเลียมได้สำเร็จพระนิพพานอันเป็นที่ระงับคัมภังฆารทุกชั้นได้ ถ้าใคร
เหตุอันจึงว่าบุญอันบุคคลกระทำด้วยปราถนาจะเวียนอยู่ในภพสมเชยดมมด
ทั้งสองนี้ จัดเป็นอินทรายแก่พระนิพพานประการ ๑ ฝ่ายข้างบาปซึ่ง
เป็นพนักงานให้ปฏิสนธิในอบายนั้นดีเห็นง่ายอยู่แล้วว่า เป็นอินทรายแก่
นิพพานธรรม ก็บุญเป็นที่อุปถัมภกาศูให้ ได้สำเร็จนิพพานธรรม และ
กลับมาเป็นอินทรายแก่พระนิพพานธรรมอีกเล่า เป็นทงนด้วยสามารถ
ที่ตัวผู้กระทำบุญนั้น ปราถนาจะเวียนสมดมมดในมนุษย์และสัตว์รค์
เป็นใจความว่า กามุปธิ ฆนฺตูปธิ กิเลสอุปธิ อภิสังขารูปธิ ทั้ง ๔ ประการ
ซึ่งเป็นอินทรายแก่พระนิพพานธรรมแล้วนั้น ถ้าพระอริยเจ้าพระองค์ใด
ได้สำเร็จพระนิพพานธรรมแล้ว อุปธิทั้ง ๔ ประการนั้น ก็จะระจจะเมิน
จะเห็นจะห่างจะปราศจากต้นตอแห่งพระอริยเจ้าพระองค์นั้น

และถาวรพระบาปซึ่งดมเด็จพระพุทธองค์เจ้า ครุดีพระธรรมเทศนา
ว่า สัพพัตถารดมโถ และ สัพพปธิปฏินิสฺสัค โค และ คณฺหิกขโย
วิราโค นิพพาน ทั้ง ๕ ศัพท์ จะแปลว่านิพพานด้วยกนฺตณฺถมคฺฉ
เหตุว่าศัพท์ทั้ง ๕ นี้เป็นเวจจนะแก่กัน เป็นชื่อแห่งนิพพานทั้ง ๕ ศัพท์
สัพพัตถารดม โถนั้น จะแปลว่านิพพานก็ได้ด้วยขรรถว่านิพพานนั้นเป็น
ที่ระงับคัมภังฆังฆารธรรมทั้งปวง มิให้เวียนตายเวียนเกิดเวียนเอา
กำเนิดอยู่ในมหรรณพภพสงสาร และ สัพพปธิปฏินิสฺสัค โค นั้นเล่า

จะแปลว่านิพพานก็สมควร ด้วยอรรถว่าพระนิพพานนั้นละเอียดได้ซึ่ง
 อุปธิทั้ง ๕ ประการคือ กามุปธิ และ วัชรุปธิ กิเลสอุปธิ อภิสังขารุปธิ
 โดยนัยพรรณามาแต่หลัง แต่ศัพท์ว่า คณหัทธโย นั้นเท่า จะแปลว่า
 นิพพานก็มิได้ ผิด เหตุว่านิพพานนั้นกระทำให้ สิ้นจากคณหาอาสวะ
 ทั้งปวง และศัพท์ว่า วิราโค นั้นเท่า จะแปลว่านิพพานก็ควรฟัง
 ควรจะให้สร้อยสาธุการ เหตุใดเท่าเหตุว่าพระนิพพานนั้นปราศจากราคะ
 ตกว่าแปลว่านิพพานได้ทั้ง ๕ ศัพท์ และนิพพานนั้นมี ๒ ประการคือ สอุปา
 ทิเสถ์นิพพานชาติประการ ๑ ออุปาทิเสถ์นิพพานชาติประการ ๑ สอุปา
 ทิเสถ์นิพพานชาตินั้น คือนิพพาน ดับแต่กิเลสชั้นชกต ๕ นั้นยังมีได้ดบๆ
 แต่กิตติกันก็จัดเป็นนิพพานประการ ๑ ชื่อว่าสอุปาทิเสถ์นิพพานชาติ และ
 ออุปาทิเสถ์นิพพานชาตินั้น คือนิพพานดับทั้งชกตดับทั้งกิเลส กิเลส
 ก็ดับสูญสิ้นไปจากสันดาน ชกตทั้ง ๕ เถากดับสูญสิ้นมิได้เหลือมิได้เศษ
 เหตุตั้งนั้นจึงได้เรียกว่าออุปาทิเสถ์นิพพานชาติ พระนิพพานมี ๒ ประการณ
 กัมมได้ ในบทก่อน ๆ สัมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตวัธเทศนาเฉพาะเฮาซึ่งนิพพาน
 ภิกษุอันพิจารณาออุปาทิเสถ์นิพพานคือนิพพานที่ดับแต่กิเลส กัมมในบท
 วิราคตัญญา บทหลังนั้นสัมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตวัธเทศนาเฉพาะเฮาซึ่ง
 ภิกษุอันพิจารณาออุปาทิเสถ์นิพพาน คือนิพพานที่ดับทั้งชกตและดับทั้ง
 กิเลส

เป็นใจความว่าพระพุทธองค์เจ้าตวัธเทศนาว่า คุณกรดำแดงอาหนนที่
 ภิกษุอันมีสติปัญญาพิจารณาออุปาทิเสถ์นิพพานชาติ ว่าเป็นที่ระงับ
 ดับกิเลส ว่าประณตบรรจงตาเถศิประเสริฐ เห็นแจ้งว่าพระนิพพาน

เป็นที่ระงับดับสังขาร เป็นที่สละเสี่ยซึ่งอุปธิทั้ง ๕ ประการ เป็นที่ต้น
แห่งคณหา เป็นที่ปราศจากภาวะ เป็นที่ออกจากคณหา โดยนัย
ตั้งพรรณนามานี้ พระศกาคตรัตว์เรียกว่ามีโรธสัญญา อันกอบอยู่
ในชั้นรัตนदान

กตมา จานนท์ สัพพะโตเก อนภิวตัสสัญญา อิทานนท์ ภิกขุ
เย โสภก อุปายุปาทานา เจตโส อธิฐฐานาภินเวदानุชยา เต
ปชหันโต วิรมคิ น อุปาทิยันโต อัย วุจจทานนท์ สัพพะโตเก
อนภิวตัสสัญญา

ต้นเค้าพระศาสดาตรัสเทศน์มานี้โรธสัญญาจบลงแล้ว ถ้าบั้น
ตรัสเทศน์ว่าสัพพะโตเกอนภิวตัสสัญญาสืบต่อไป ตั้งเป็นปุจฉาว่า กตมา
จานนท์ สัพพะโตเก อนภิวตัสสัญญา คุณร่ำแดงอาณนท์ ตั้งตั้งฎา
ที่ได้ ชื่อว่าสัพพะโตเกอนภิวตัสสัญญาๆ จะได้แก่กรรมตั้งตั้งฎา ตรัสปุจฉา
ฉนั้นแล้ว ก็ตรัสวิสัชนาสืบต่อไปว่า อิทานนท์ ภิกขุ คุณร่ำแดง
อาณนท์ เย ปาปชัมมา อุปายา คือคณหาแลทธิฎฐิ อุปาทานา
คืออุปาทานทั้ง ๕ อภินเวตา คือตั้งตั้งตทธิฎฐิและอุจเฉตทธิฎฐิ เจตโส
อธิฐฐานา อันหาไศรยอยู่ในจิตร อนุชยา คืออนุโลย อคคิ มี
ภิกขุ อันว่าภิกษุ อิชถาดเน ในถาดนนั้น ปชหันโต ตะเสี่ย
เต ปาปชัมเม ซึ่งบาปกรรมทั้งหลายนั้น น อุปาทิยันโต มิได้ถือ
เอาด้วยจิตร วิรมคิ ปราศจากยินดี โสภก ในชั้นชาติโลกีย์

อธิบายความตามถาวรพระบาฬี ที่พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศน์มานี้ว่า
คุณร่ำแดงอาณนท์ ภิกษุในพระพุทธศาสนาพระศกาคคณนี้ ภิกษุองค์ใด

ประกอบด้วยสติปัญญาอันกล้าหาญ สัตตะละเอียดได้ ซึ่งค้นหาแต่ทิวฐิ
ละเอียดได้ ซึ่งอุปาทานอันมตถวณะให้ ถอมันในทอนผด มีครุณาตุจตุ้งว่า
งรัตเขยต ขรรตาวางรัตเขยตนั้นแต่จะรัตจะรังกระสันเข้าๆ มีได้
เคตอณได้คตยา และมีครุณานันโต อุปาทานกมตถวณะให้ ถอมัน
มีอุปไมยคังน อุปาทานอันมตถวณะให้ ถอมันเห็นปานฉน ถ้าเจ้าภิกษุ
องค ไตสัตะละเอียดได้ ถอเขาซึ่งตั้งอนผดด้วยอำนาจอุปาทาน สัตตะ
ละเอียดได้ ซึ่งสัตตัตทิวฐิ อันมตถวณะให้ เห็นว่าสัตตทวงปวงที่คายแต่กัณฐูป
มีได้ เกิดอีกเตย ไรแต่เท่านั้นสัตตะละเอียดได้ ซึ่งอนุโลย ก็อีกเกิดขรร
อันมกาดงซึ่งนอนอยู่ในสันดานอาตมา เมอัสัตตะละเอียดซึ่งป้าขรร
ทวงปวง มีทิวฐิเป็นต้นเป็นประธานซึ่งฮาไครยอยู่ในจิตร์สันดานนั้น สัต
ตะละเอียดได้ ให้ปราศจากสันดานแล้วกาลไต ก็ตั้งจิตร์ให้ โนม ให้ออม
ให้ออน ให้ออน ให้งอมเขาไปสันนิพพานขรร แลวงหาแต่พระ
นิพพานขรรเป็นเบองนำ จิตร์นนมโคชคโคชอง มีโค คคโคชาน
มีโค คคโคชแปด มีโค ยนคปรัตในชนชาติโลกย์ จะยนิคคด้วยรูปกาย
ก็ห้ามโค จะยนิคคจะเชยชมตมตพคตณคตงขารบริวารตั้งโคตั้งหนึ่ง
ก็ห้ามโค จิตร์นนมสัตตะละเอียดได้ ยนคใน โดกยวโลยนิ ยนิคคแต่ที่จะ
ไปสู่พระอมคมหานิพพาน ภิกษุอันเป็นพระอริยมุคคตเห็นปานฉนและ
พระคตาคคตครตส์เรียกว่ามตัพพ โตเกอนภริคตส์ญญา อันประกอบอยู่ใน
สันดาน

 จึงมีคำพระอรธกถาจารย์ยวตัสชานว่า แท้จริงบุคคตอันเป็น
บุคคตนั้นสันดานอันเกิดอีกกตวมอมุดอยู่ในคณหาแต่ทิวฐิ ยังสัตตะวาง

คณหาแต่ทฎฐิเดียมไคณน บางคาบทฎฐินักถาหาญให้เห็นผิดเป็นชอบ
 กระทำให้สันดานนั้นเค็ดรอนระดำระถาย มีครุณาตุจดังว่า ไคอันบุคคต
 ผูกไว้ ในที่อันรอนด้วยเปลวเพลิง ถามคิงนหมครุณาตุจดังว่าบุคคต
 ษนตมกนซึ่งนำอันรอนระดำระถาย เมื่อทฎฐิเข้าครอบงำกระทำให้เค็ด
 ใหรอน ฤอำนาจแก่ทฎฐิแล้ว ก็กระทำอกุศลกรรมอันตามกัมมประการ
 ต่างๆ มีปาณาติบาตเป็นประธาน ที่มีได้เป็นประโยชน์นั้นสำคัญว่าเป็น
 ประโยชน์ หลงกระทำการที่อันผิดด้วยสามารถฤอำนาจแก่ทฎฐิ ปุถุชน
 บางจำพวกที่คณหาครอบงำ ฤอำนาจแก่คณหาแล้ว มาครมนั้นว่า
 จะมิตันดานอันเย็น มีครุณาตุจดังว่า ไคอันบุคคตรดด้วยน้ำเย็น แต่
 ขวนขวายกระทำการกุศล เป็นต้นว่าให้ทานแด่รักษาศีล เว้นจาก
 ปาณาติบาตและชทินนาทาน กระทำกุศลมีประการต่างๆ ก็ดี จะ
 กระทำด้วยสามารถปราถนาวิพพานสัมบัตหามิได้ กระทำด้วยอำนาจที่
 ฤอำนาจแก่คณหา ขนธอวาตคณหานมแต่ทจจะชกจะพาให้กระทำการ
 อันผิด แลอุปาทานซึ่งมีตกขณะให้ ถอนมันตุจจ อันผิดเขียคณน และแจก
 ออกไปโดยประเภทเป็นอุปาทานถึง ๔ ประการ คือกามอุปาทานประการ ๓
 ทฎฐิอุปาทานประการ ๓ สัตพิศตุอุปาทานประการ ๓ อติควาตอุปาทาน
 ประการ ๓ เป็น ๔ ประการด้วยกัน กามอุปาทานนั้นคือถอนมันในกิเตศ
 กามแลพิศตุกาม อธิบายว่าได้ทรัพย์สิ่งของเงินทองแก้วแหวนไข ได้
 วัตถุถาดังการนาอนุปโลกปรีโลก เครื่องไร เครื่องสร้อย เครื่องกิน
 เครื่องอยู่ บุตรภริยาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแล้ว ถอนมันว่าเงินของอาตมา
 ทองของอาตมา แก้วแหวนของอาตมา ผ่านุงผ้าห่มของอาตมา

เครื่องใช้เครื่องสรวอยของอาตมา เครื่องกินเครื่องอยู่ของอาตมา ลูก
 ของอาตมา เมียของอาตมา ถิ่นนอนเป็นอาทิฉันแต่ละได้ ชื่อว่ากามุปาทาน
 และทิฏฐูปาทานนั้น คือถิ่นนอนในทิฏฐิตั้ง ๖๒ มีสัตตคติฏฐิเป็นต้น
 เป็นประธาน สัตตคติฏฐิคือถิ่นนอนว่าคิดว่าตนต่ำคณิมนหมาย
 ว่าตนเป็นท้าวเป็นพระยา เป็นเศรษฐีคหบดี เป็นอำมาตย์ราชเสวก
 เป็นอาทิฉันแต่ละได้ ชื่อว่าสัตตคติฏฐิ และอติตวาทูปาทานนั้นได้แก่
 ความถิ่นนอนในอนกถาว่าคิดว่าตน ถิ่นนอนอติตวาทูปาทาน
 อย่างนั้นแต่ละได้ ชื่อว่าอติตวาทูปาทาน ประถมเข้าเป็นอุปาทาน ๔ ประการ
 มีอยู่ในสันดานแห่งบุรุษโดยธรรมชาติ

ประการ ๓ มีคำพระอรหัตถกถาวิสัยชื่อว่า จิตรแห่งบุรุษ
 ทงปวงนี้ เป็นที่อยู่แห่งสัตตคติฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ มีกรรมวาจาตั้ง
 ว่าถ้าเป็นที่อาไศรยแห่งสัตตคติฏฐิ มีราชสัทที่เป็นต้นเป็นประธาน
 อย่างไรจึงได้ ชื่อว่าสัตตคติฏฐิ อธิบายว่าบุรุษนั้นได้สำเร็จอภิญญา
 สืบมาคืออันเป็นโลกีย์ แล้วแต่พิจารณาเห็นแต่ปฏิสนธิมิได้เห็นจุด เมื่อ
 เห็นแต่ปฏิสนธิสิ่งเดียว ก็สำคัญว่าสัตตคติฏฐิบังเกิดขึ้นได้ ใหม่ ๆ
 มากมายนักหนา เกิดขึ้นแล้วกับมรุตินิพทายประโดยเตย ตั้งอยู่เป็น
 อันเที่ยงแท้ ถิ่นนอนนั้นด้วยสามารถพิจารณาเห็นแต่ปฏิสนธิสิ่งเดียวมิได้
 เห็นจุด สภาวะถิ่นนอนว่าสัตตคติฏฐิตั้งอยู่เป็นอันเที่ยงหาวัฏนิพทาย
 ประโดยไม่ อย่างนั้นได้ ชื่อว่าสัตตคติฏฐิ และอุจเฉททิฏฐินั้นเป็นประการ
 โดเตอ อธิบายว่าบุรุษเหล่าที่สำเร็จอภิญญาโลกีย์ ได้ทพิภักษุญาณ

27/03/2565

อันเป็นโตก็ยี้ แด้วและพิจารณาเห็นแต่จตุคิมิได้เห็นที่ปฏิสนธิ เมื่อเห็น
แต่จตุคิมิเดี่ยวกั้สำคัญเขาเป็นมันว่า สัตว์ทงป่องนี้ตายแล้วสูญไป ๆ
มิได้เกิดอีกเลย ถ้อมันนั้นและได้ ชื่อว่าอุจเฉททิฏฐิ

ประการ ๑ เถ่าอนุสัยซึ่งนอนอยู่ในต้นคานแห่งสัตว์ทงป่องนี้ เมื่อ
แจกออกไปโดยประเททนั้น เป็นอนุสัยถึง ๗ ประการ คือ กามราคา
นุสัยประการ ๑ ภวราคานุสัยประการ ๑ ปฏิฆานุสัยประการ ๑
มานานุสัยประการ ๑ ทิฏฐานุสัยประการ ๑ วิจิกิจฉานุสัยประการ ๑
อวิชชานุสัยประการ ๑ พระภิกษุผู้ได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยมุคคต
ผู้เว้นนั้น เมื่อสัตว์เดี่ยซึ่งบาปกรรมทงป่อง คุจพรวณามาจน
ได้ สิ้นสุด แด้วและปราศจากความยินดีที่จะอยู่ในไตรภพ โตก็ยี้ โอฆสงสาร
นั้นกาดโต ก็จัดได้ ชื่อว่าสัมพั โดเกอนภิวคตัญญาในกาดนั้น

สมเด็จพระมหากรุณาเมื่อครวั้เทศนา สัมพั โดเกอนภิวคตัญญา
จบลงแล้ว ถ้าคัมมันจึงครวั้เทศนา สัมพัตั้งขาระตุนิจจตัญญาสืบต่อไป
ตั้งเป็นปุจฉาว่า กตมา จานันท์ สัมพัตั้งขาระตุนิจจตัญญา
คุกรดำแดงขานนท์ ตั้งตั้งฤาชื่อว่าสัมพัตั้งขาระตุนิจจตัญญา ๆ นี้จะได้
แกตั้งตั้งฤา ครวั้ปุจฉานี้แล้ว ก็ครวั้วิถั้ขนาสืบต่อไปว่า อธิษานันท์
ภิกษุ สัมพัตั้งขาระตุนิจจตัญญา อภิวคตุนิ หวายติ ชิคุฉนติ ขยั วุจจตานันท์
สัมพัตั้งขาระตุนิจจตัญญา คุกรดำแดงขานนท์ ภิกษุในพระบวร
พุทธดำตนา ซึ่งมีวั้ตตนาบัญญัติอันกดำหาญและเกตียคหน้าตั้งขาระกรรม
ทงป่อง มีครวั้พนาคุจพรวณอันมันว่า สัตว์อันมันถาว เกตียคหน้าตั้งขาระ
ซึ่งทราภคัพ จิตรนนกระศัดยัเป็นทุกชื่อว่าเมื่อไรหนอ ชาติมาจะไป

โหฬารจากสังฆารธรรม เมื่อโหฬารขออาตมาจะสถระสังฆารธรรมเถี่ยได้
 ตกมทงความทกขทงความตะฮาย มีทงความหน่ายจากสังฆารธรรมน
 เปนกำลัง จิตรนนปราณนาแต่ที่จะให้ระงับดับสังฆารธรรม มีได้ ยนค
 ที่จะสร้างรูปสร้างกายเวียนตายเวียนเกิด ในวัฏฏะสังสารนดับค่อไป อยู่
 วุจจกานนท คุกรดำแดงอาหนท ภิกษุผู้ตะฮายสังฆารเถี่ยคฮายสังฆาร
 เห็นปานฉนณะ พระศถาคคเรียกวามีสัพพะสังฆารธุนิจจัตถัญญาประกอบ
 อยู่ในันธสันตาน ถ้าดับนั้นฉนณะเจ้าพระศาสดาจารย์ก็ครวัดเทศนาพระ
 อาณาปานต์คี่ดับค่อไป ตั้งเปนปจจนาว่า กคมา จานนท อาณาปานต์คี่
 คุกรดำแดงอาหนท อาณาปานต์คี่นค่อสังคังฎา สังคังฎาทโต ฮอว่า
 อาณาปานต์คี่ ครวัดปจจนาฉนณะแล้ว ก็ครวัดวิธชันาคด้วยพระบาฬีว่า
 อิชานนท อรัญญคโค ๗ รุกขมุตคโค ๗ สุนัญญาคารคโค ๗
 นิสิตคี่ ๗ ๓๗ ปฏิบัติฉนณะเกยยาคคี่

อธิบายความตามฉนณะพระบาฬีว่า ฉานนท คุกรดำแดงอาหนท
 ภิกษุในพระบวรพุทธศาสดานาแห่งพระศถาคคณ อยู่ในอรัญญคี่เสนาศน
 แตรุกขมุตเสนาศนณะเสนาศนณฉนณะฉนณะคคี่ ตำเรจอิ วิทยาบถนงมตคังค
 นังเปนอรุพทชฮาอาศนคังกายให้คัง คังรังคคี่เนกวะธูพระกรรมฐานภาจนา
 เปนเบองนา ภิกษุนนเมอหายใจออกหายใจกดับก็มีคคี่ ที่ฉน ๗
 อัสคคี่น โค เมื่อหายใจออกยวักคังวิหรุว่าอาตมาหายใจออกยวัก ที่ฉน
 ๗ บัดคคี่น โค เมื่อหายใจกดับยวักก็ยอมรู้ว่าอาตมาหายใจกดับยวัก
 ๗ ๗ อัสคคี่น โค เมื่อหายใจออกคคี่นก็ ภิกษุนนก็ยอมรู้ว่า
 อาตมาหายใจออกคคี่น เมื่อหายใจกดับคคี่นก็ ย่อมรู้ว่าอาตมาหาย

ใจกลับเขาดั้น และภิกษุหนึ่งยอมศึกษาสำเนียงกว่าอาตมาจะรู้แจ้งซึ่งอัตถ์สัจ
 ภายและบัตถ์สัจสัจกาย คืออกของตมหายใจออกและหายใจกลับทั้งปวง
 แล้วจักหายใจออกและหายใจกลับ อนึ่งภิกษุยอมศึกษาสำเนียงกว่าอาตมา
 จะยังกายตั้งขาร คืออกของตมหายใจออกและหายใจกลับอันร่างบั้นให้
 ปรากฏ แล้วจักหายใจออกและหายใจกลับ อนึ่งภิกษุยอมศึกษาสำเนียงกว่า
 อาตมาจักรู้แจ้งซึ่งบัตถ์สัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจสัจ
 ยอมศึกษาว่า อาตมาจักรู้แจ้งซึ่งความลุ่มแล้วจักหายใจออกและหายใจ
 กลับดงน จิตตตั้งขารปฏิตั้งเวท อนึ่งภิกษุยอมศึกษาสำเนียงกว่า
 อาตมาจักรู้แจ้งซึ่งจิตตตั้งขารแล้ว จักหายใจออกและหายใจกลับดงน
 อนึ่งภิกษุยอมมาศึกษาสำเนียงกว่า อาตมาจะยังจิตตตั้งขารอันร่างบั้นให้
 ปรากฏ แล้วจักหายใจออกและหายใจกลับดงน อนึ่งภิกษุยอมมา
 ศึกษาสำเนียงกว่าอาตมาจักรู้แจ้งซึ่งจิตตตั้งขารแล้ว จักหายใจออกและหายใจ
 กลับดงน อภิปปโมทย จิตต อนึ่งภิกษุยอมมาศึกษาสำเนียงกว่า
 อาตมาจักยังจิตตให้บนเทงทวยงนถ์ แล้วจักหายใจออกและหายใจกลับ
 ดงน อนึ่งภิกษุยอมมาศึกษาสำเนียงกว่าอาตมาจักยังจิตตให้บนเทงทวยงนถ์
 จักหายใจออกและหายใจกลับดงน อนิจจานุบัตถ์ อนึ่งภิกษุยอมมา
 ทำความศึกษาสำเนียงกว่าอาตมาจักมีปรกตพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งพระ
 อนิจจถักขณะ แล้วจักหายใจออกและหายใจกลับดงน วิราคานุบัตถ์
 อนึ่งภิกษุยอมมาทำความศึกษาสำเนียงกว่า อาตมาจักมีปรกตพิจารณาเห็น
 เนื่อง ๆ ซึ่งพระนิพพานอันเป็นที่หน่วยจากราคะ แล้วจักหายใจออก
 และหายใจกลับดงน นิโรชานุบัตถ์ อนึ่งภิกษุยอมมาทำความศึกษา

ดำเนี่ยกว่าชาติมาจากมีปรกตพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งพระนิพพานอันเป็น
 เสรของดับเสียซึ่งสังขาร แล้วจักหายใจออกและหายใจกตบัติน
 ปฏิบัติตักขานบัติน ประการหนึ่งภิกษุยอมมาทำความศึกษาดำเนี่ยกว่า
 ชาติมาจากมีปรกตพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งพระนิพพานอันเป็นเครื่องตัดคน
 ตั้งไปเสียซึ่งราคะ แล้วจักหายใจออกและหายใจกตบัติน ๑ อันเป็น
 เนื้อความในพระบาท

พระอรธกถาอธิบายความว่า ยันต์ อานาปานสติกรรมฐาน
 พระอานาปานสติกรรมฐานอันใด อันเต็มเต็มพระธรรมเพชรมุทตรงดั่งสติ
 ภาคยัตริสสรเสริญไว้ว่า อโย มีไซ อานาปานสติ สมาริ พระสมาริ
 อันประกอบด้วยสติระภาพิจารณาตมหายใจออกหายใจกตบัติน โยคาจร
 พึงให้บังเกิดและพึงปฏิบัติเนื่อง ๆ และพระอานาปานสติกรรมฐาน
 สัน โค จ เป็นของระงับประณัดด้วยองค์และฮารมณมาแต่เดิม ปณโค จ
 เกิดแต่ประณัด อเสจนโก เย็นเองหาผู้จระตมิได้ ยิ่งกว่าสรวพกรรมฐาน
 ทังปวง คุจโอสารศอันขร่อย ให้พระโยคาจรเจ้าระภาภูมิรู้ อิม เหตุได้
 ซึ่งสุขอันประกอบในกายและจิตระในขณะเมื่อเป็นไป และยังกของอกุศล
 ธรรมอันตามกตยงมโตขมนนให้อันครชานหาย เมื่อนายจากตั้งชารธรรม
 โดยดำคัม เจริญขึ้นไปถึงอริยมรรคแล้วจะระงับอกุศลธรรมให้ขาดเป็นแท้
 และพระอานาปานตินจะพึงเจริญด้วยวิธีดังฤา จึงครตั้งว่าบุคคลอัน
 ว่างบยาป และเห็นไภย์ในอัญญตังสาร ได้นามชื่อว่าภิกษุและสมณะ
 มิได้มีในต่าสนาอื่น เณารมีในต่าสนาพระคตาคคน เมื่อจะทรมาน
 นำจิตระด้วยพระอานาปานสติกรรมฐาน ให้เจริญในที่ทั้ง ๓ ประการ

อันควรจะให้เกิดสมาธิด้วยสติอันรุกกปัญญาพิจารณาซึ่งตมหายใจกตบนั้น
 และ ที่ ๓ ประการนั้น คือที่อันพ้นจากเส้าเขื่อนบ้านออกไปไกล โดยที่ที่สุด
 ๕๐๐ ชั่วคนชน ไต่ชื่อว่าอรัญเป็นที่ป่า ๑ คือที่ไควรมไม้ นุ่มอันรอบ
 คอบ ๑ คือที่ ๗ ประการ มีภูเขาชอกเขาถาเขาป่าช้ากตางป่าอันสังค
 ที่แจ้งทุ่งสังคตอมฟาง นอกกว่าป่าแต่ละคนไม่ ทพรรณานานนชื่อว่าอรัญญา
 การที่สังค ๑ ที่ทั้ง ๓ นสมควรแก่พระอานาปานสติภาวนา เหตุว่าจิตร
 นทรมานยาก มีว่าจิตรของพระโยคาวจรซึ่งอยู่ใน รูป เสียง กตบ
 รศ โผฏฐัพพะแล้ว ก็มีไควปราณาที่จะชินสู่อารมณคหพระอานาปาน
 สติสมาธิ คือ ไควเกี่ยอันเทียบมรณมีแต่จะพารณนั้นให้ออกไปผิดทาง
 เหตุคั้งนั้นพระโยคาวจรผู้ทรมานจิตรด้วยธรรมภาวนา พึงคี่เยี่ยงย่าง
 นายโคบาด ๆ ทรมานถูก ไควเกี่ยอันกินนมแม่ ไควเกี่ยแล้วและเจริญชนน
 พรากตูกโคออกจากแม่แล้วจึงผูกคอเข้าไว้กับเส้า ถูก ไควเกี่ยจนกตบไป
 ข้างโน้นข้างนี้ ครวนหนไปไม่ได้แล้ว ก็ชุดอันนอนอยู่กับเส้า และมี
 ฌนใจ พระโยคาวจรเมื่อจะทรมานาจิตรอันร้ายอันเจริญคั้นเคยม
 ด้วยคิมกนซึ่งรศอาหาร คือ รูป เสียง กตบ รศ โผฏฐัพพะนั้น
 อปเนตวา พรากเสี่ยจากอารมณ มีรูปเป็นอาทิ แล้วจึงเข้าไปยัง
 ป่าแต่ละคนไม่ ที่สังค แล้วพงเอาสติต่างเชือกผูกถูกโค คือจิตรเข้าไว้ใน
 เส้า คือตมหายใจออกและหายใจกตบ และจิตรนหนกตบไปข้างโน้นข้างนี้
 ครวนมีไคว ซึ่งอารมณ มีรูปเป็นอาทิอันเคยตั้งสมาแต่ก่อน ก็มีอาจคค
 เชือกคี่อสังคให้ขาดออกได้ แล้วก็จะชุดแน่อนอยู่ด้วยอุปจารณะอันนา
 สมาริณานในที่เส้านาคันทั้ง ๓ มีอุปไมยคั้งนั้น พระอานาปานสติกรรมฐาน

^๕น มุทข ภูติ เป็น ~~พระพรหม~~ พระพรหมแห่งพระกรรมฐานทั้งปวง เป็นต้นเหตุ
 ที่จะให้ล้มเด็จพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกทั้งปวงได้ ซึ่ง
 ขรรณวิเศษอันอยู่เป็นสรเห็นประจักษ์ในชาตินี้ อันจะเจริญอยู่ในคานันตะ
 เสนาคัน โกลธมานอันออกไปด้วยเสียงหญิงชายข้างมานัน ยากที่จะให้บังเกิด
 ฌานได้ เหตุว่าฌานนั้นมีเสียงต่าง ๆ เป็นข้าศึกเสียงนหนาม พระพุทธ
 องค์จึงตรัสให้เจริญในที่ทั้ง ๓ เพื่อจะให้เกิดจตุคตฌานเป็นที่ตั้ง แล้ว
 จะได้พิจารณาจิตรเจตสิกในฌานเป็นอนิจจังทุกขังอนัตตา แล้วตรัสรู้
 พระอรหัตตผลญาณอันประเสริฐ เสนาสน์ อุปติสส์ติตถา ล้มเด็จพระ
 พุทธองค์ตรัสแต่ตั้งเสนาสนะทั้ง ๓ อันควรจะเจริญอานาปานัสติภาวนา ต้อง
 ด้วยจริต ๓ วรรค ๓ ธาตุ ๓ คือวรรคอื่น ๔ เดือน ชอบเจริญในป่า วรรค
 เหมันค ๔ เดือน ชอบเจริญในรุกขมุต วรรคอื่น ๔ เดือน ชอบเจริญในที่
 ทั้ง ๗ ประการ บุคคลเป็นโทษะจริตธาตุดินมาก ชอบเพียรในรุกขมุต
 บุคคลเป็นวาทะจริตธาตุลมมาก ชอบเจริญในที่สงัด บุคคลเป็นโมหะ
 จริตธาตุเสมหะเสมหะ ชอบเพียรในป่า แท้จริงพระ โยคาวจรอันเพียร
 ในบ้านนี้ ดูจดังว่าพระยาเสื่อเห็ดของ พระยาเสื่อเห็ดของนนทอาไศรย
 สุ่มทุมหญ้าแฉะราวป่าอันชึ่งแฉะเงอมเขา ช่อน้อยค้อยจัมมึงสังสาคร
 โศกระทึงเป็นอาทิเป็นอาหารแฉะมีดินใด พระโยคาวจรเจ้าเขาไปตถบ
 อยู่ในป่าเป็นต้น ก็จะต้องเอาพระอริยมรรคอริยผลเป็นต้น มีอุปไมย
 ดั่งนั้น เมื่อพระ โยคาวจรเจริญพระอานาปานัสติกรรมฐาน ฟังนัง
 บัดชงกัสมารคังกายให้ตรง ฟังตั้งสติไว้ ในที่หายใจออกและหายใจกลับ
 คนจุมุกยาวดมถูกคองปลายนาสัก คนจุมุกสั้นดมถูกคองริมปากเมของ

บน ให้มีสติและปัญญา ระฤกตมหายใจ ออกแต่หทัยใจกตัม ตั้งสติ
 ไว้ที่ปลายนาสิก และริมปากอันตมฤกตอง โดยที่ ๑๖ มีอาการ ๓๒
 และพระธานาปานต์คิกรรณฐานัน มีจิตทุกกะ ๔ มีวัตถุ ๑๖
 มีอาการ ๓๒ อันนั้นว่า โดยสารูป จักวินิจฉัยในจิตทุกกะทั้ง ๔ นั้นก่อน จิตทุกกะ
 นั้นแปลว่าประมาณ ๔ เหตุว่าในพระธานาปานต์คิกรรณฐานัน มีประมาณ
 วัตถุที่ละ ๔ ละ ๔ คือปฐมจิตทุกกะมีวัตถุ ๔ ทุตติยจิตทุกกะมีวัตถุ ๔
 ตติยจิตทุกกะมีวัตถุ ๔ จตุตถจิตทุกกะมีวัตถุ ๔ จักวินิจฉัยในจิตทุกกะ
 แต่ละอัน ๆ ออกไป ในปฐมจิตทุกกะนั้นมีวัตถุ ๔ คือ พระโยศาวจรเจ้ารู้
 ว่าธาตุมาหทัยใจออกหทัยใจกตัมยาวเป็นวัตถุที่ ๑ รู้ว่าธาตุมาระบายตม
 ออกตมกตัมต้นเป็นวัตถุที่ ๒ คือพระโยศาวจรศึกษาตำเนี้ยกว่า ธาตุมา
 กระทำอัสถาส์กายบัสถาส์กาย คือของตมหทัยใจออกหทัยใจกตัมให้ปรากฏ
 แล้วจักระบายตมออกตมกตัม จัดเป็นวัตถุที่ ๓ คือพระโยศาวจร
 ศึกษาตำเนี้ยกว่า ธาตุมาว่างบซึ่งอัสถาส์กายบัสถาส์กายอันหยาบ แล้ว
 จักระบายตมออกตมกตัม จัดเป็นวัตถุที่ ๔ ในทุตติยจิตทุกกะมีวัตถุ ๔ นั้น
 คือพระโยศาวจรศึกษาตำเนี้ยกว่าธาตุมากระทำซึ่งจิตรให้ปรากฏ แล้วจักระบาย
 ตมออกตมกตัม จัดเป็นวัตถุที่ ๑ คือศึกษาตำเนี้ยกว่าธาตุมาจะยังจิตร
 ให้ชนชม แล้วจักระบายตมออกกระบายตมกตัม จัดเป็นวัตถุที่ ๒ คือ
 ศึกษาตำเนี้ยกว่าธาตุมาคงจิตรใจ ให้เสมอ แล้วจักระบายตมออกกระบาย
 ตมกตัมจัดเป็นวัตถุที่ ๓ คือศึกษาตำเนี้ยกว่าธาตุมาจะเปิดองจิตรให้พ้น
 จากนิวณะธรรม แล้วจักระบายตมออกกระบายตมกตัม จัดเป็นวัตถุที่ ๔
 ในจิตทุกกะจิตทุกกะมีวัตถุ ๔ นั้น คือพระโยศาวจรศึกษาตำเนี้ยกว่า

อาตมาเห็นพระอนิรุจิงเมือง ๆ แล้วจึงระบายตมออกระบายตมกดับ
 จัดเป็นวัตถุที่ ๑ คือศึกษาตำเนียงว่าอาตมาเห็นพระนิพพานอันเป็นที่
 ปราศจากราคะ แล้วจึงระบายตมออกระบายตมกดับ จัดเป็นวัตถุที่ ๒
 คือศึกษาตำเนียงว่าอาตมาพิจารณาเห็นพระนิพพานอันเป็นที่ดับกิเลส แล้ว
 จึงระบายตมออกระบายตมกดับ จัดเป็นวัตถุที่ ๓ คือศึกษาตำเนียงว่า
 อาตมาพิจารณาเห็นพระนิพพานอันเป็นที่ตัดระคนซึ่งกิเลส แล้วจึงระบาย
 ตมออกระบายตมกดับ จัดเป็นวัตถุที่ ๔ จตุกกะระอัน ๆ นมวัตถุละ ๔ ๆ
 จึงเป็นวัตถุ ๓๖ และธากา ๓๒ นนควัตถุแต่ละอัน ๆ มีธากา ๒ คือ
 ธมออก ๑ ตมกดับ ๑ จตุกกะระ ๔ ประการนี้ พระพุทธองค์ศรีวัด
 เทศนาด้วยธามารถพระรัตนตรัยทั้ง ๔ คือเทศนาปฐมจตุกกะด้วยธามารถ
 กายานมุตต์ธามารถฐานไว้สำหรับกฤษบุตรผู้เป็นชาติกรรมิกะ แรกกระทำ
 ความเพียร เทศนาจตุกกะที่ ๒-๓ ด้วยธามารถเวทนานมุตต์ธามารถฐาน
 และจิตตานมุตต์ธามารถฐาน เทศนาจตุกกะที่ ๔ ด้วยธามารถธรรม
 มานมุตต์ธามารถฐาน จตุกกะระทั้ง ๓ ประการนี้ไว้สำหรับพระโยคาวจร
 ผู้ได้ฌานแล้ว

มีข้อความในพระธรรมกถาว่า เหตุไรจึงตั้งตมออกก่อน
 ตมเพ็ดนมบ คพภเสยยกานัน อันประเพณีตั้งตมตมซึ่งอยู่ในครรรภ
 มารคานน นิคคาตมิได้หายใจเขาออกเลย คือเมื่อออกจากครรรภ
 มารคาแล้ว ตมภายในออกมาก่อนพดเขาธุ่อันละเอียดณภานอกเข้าไป
 ถึงตมตมแล้วกดับ แต่นนไม่ตั้งตมก็หายใจออกหายใจกดับตมรบเท่ากำหนด

ชาย เหตุตั้งนพจางคตมออกก่อน ซึ่งว่าตมออกตมเขายาวเข้าต้นเร็วหน
ด้วยประเทศร่างกายตั้งตมสั้นยาว กายแห่งตั้งตมข้างแฉ่งเป็นอาทนน
ยาว ตมหายใจออกเขม่นคอยออกค้อยเขาเนอง ๆ ซ้ำ ๆ ก็เรียกว่าตม
หายใจออกเขายาวช้า กายแห่งสั้นกชและกระต่ายเป็นอาทนนสั้น ตมหายใจ
ออกเขานสั้นเร็ว ก็เรียกว่าตมหายใจออกเขาสั้นเร็ว ฝ่ายว่ามนุษย์
หงปวงนมใดเหมือนกัน บางคนหายใจออกเข้ามายจะยาว ด้วยสามารถ
ขณะอันช้าอย่างข้างแฉ่งเป็นอาทกมบ้าง บางคนก็หายใจออกเขาสั้น
ด้วยสามารถขณะอันเร็วอย่างสั้นกชและกระต่ายเป็นอาทกม เหตุตั้งน
พระโยศาวจรเจ้าผู้เจริญพระธนาปานสังคกรรมฐาน เมื่อหายใจออกเข้า
ยาวด้วยสามารถกาลอันช้า พึงมีสังคระทุก บัญญาพิจารณาทุก ๆ อาการ
เมื่อพระโยศาวจรเจ้ามีสังคระทุก บัญญาพิจารณาตมหายใจออกเขายาวก็คิด
ระบายนอกเขาสั้นก็คิด โดยอาการฉน สู้ขโม ตมนั้นก็จะเป็นสังขมตะเขียด
เมื่อตมเป็นสังขมตะเขียดแล้ว ก็จะมีเกิดความปรารถนารักใคร่ในการอัน
เพียรภาวนาคือไป สังขมตรี ตมนั้นตะเขียดเขากว่าแต่ก่อน ชื่อว่าอติสังขม
แต่นั้นก็พึงเพียรพิจารณาตมอติสังขม เจริญพระกรรมฐานสืบต่อไป
ปาโมธรั อุมบิธรัคิ ครุณบคกบงเกิดอันด้วยภาวนาจิตร เมื่อพระ
โยศาวจรเจริญภาวนาจิตร และได้ปราโมทย์บคชอัน ๆ ตั้งนแล้ว ตม
นั้นก็จะตะเขียดยิ่งกว่าเก่า ตมอันปรากฏในขณะนั้น ก็ได้ชื่อว่าอนิจ
ตมอติสังขมบังเกิดแก่พระโยศาวจร ครั้นเพียรพิจารณาคือไปด้วยอาการ
ตั้งน อุกคหะหะนิมิตรและปฏิภาคนิมิตรก็บังเกิด จิตรแห่งพระโยศาวจร
ก็กตบจากกิจที่จะเอาตมสังขม และอติสังขม และอนิจตมอติสังขมเป็นอารมณ์

ยกเอาอุคคะหะนิมิตรและปฏิภาคนิมิตรเป็นอารมณ์ เมื่อปฏิภาคนิมิตร
บังเกิดปรากฏเป็นแท่งแล้ว จิตรนั้นก็ได้ชื่อว่าอุปจารณาณ มีว่าโยคาวจรนั้น
บารมีควรจะได้ปฐมณานกัยัดเขาแต่ปฏิภาคนิมิตรนั้นเป็นอารมณ์ แล้ว
ก็เกิดอุปปนาณานในลำดับอุปจารณาณนั้น จิตรก็เป็นอุเบกขาแห่งอารมณ์
อุปปนาณสมาธิณาน อันกอบไปด้วยปฏิภาคนิมิตรเป็นกลางอยู่ มิได้หย่อน
มิได้กัธำเพราะได้ปฐมณานอยู่ ลักษณะพระธรรมภาวนานชื่อจากา
นุบัตต์ธนา เพราะว่ามีพระสมาธิณานนั้นได้ด้วยเจริญธรรม คือศีลศีระภก
บัญญัติพิจารณากายคือสมหายใจออกเขาชั้นขาวและชั้น ด้วยการใช้
เร็ววัน

ใจความในที่เจริญพระธามาปานต์นี้ ให้พระโยคาวจรกระทำ
จิตรเป็นอาการ ๓ คือเมื่อได้ตมสุขุมนั้น กระทำจิตรให้เป็นกามาจรกุศล
ฉันท ครั้นได้ตมอติสุขุมกระทำจิตรให้เป็นกามาจรฉันทปราโมทย์ เมื่อ
ได้อนิจตาคิสุขุมแล้ว ให้กระทำจิตรเป็นอุเบกขามัธยัตแห่งอุอารมณ์
คือปฏิภาคนิมิตรในอุปจารและอุปปนาณสมาธิณาน แต่อาการแห่งจิตร
ทั้ง ๓ นี้ มีในตมออกอันปรากฏแก่โยคาวจร ๓ มีในตมเข้าอันปรากฏ
แก่โยคาวจร ๓ มีในตมอันปรากฏแก่โยคาวจรทั้งเข้าทั้งออก ๓ จึงเป็น
อาการ ๘ ประการดังนี้ วิวินิจฉัยในวัคคฤที่ ๑-๒ ในปฐมจตุกกะยุดิเท้าน
และวัคคฤที่ ๓ ในปฐมจตุกกะที่ว่าพระ โยคาวจรสำเนียงตมให้ปรากฏ
แล้วจะระบายตมออกตมเขานน คือให้รู้ตมตมปตายตมกลางตม ตมหาย
ใจออกนนั้นตมตมอยู่นานที่ กลางอยู่ห้ไทย ปตายอยู่นาสัก ตมหายใจ
เขานน ตมอยู่นปตายนาสัก กลางอยู่ห้ไทย ปตายอยู่นานที่ จึงมี

พระพุทธเจ้าตรัสให้กำหนดคณตมกกลางตมปถายตมตั้งน สำหรับผู้มี
 บารมีน้อยผู้มีอายุ กำหนดตามพระพุทธเจ้าจึงจะรู้ พระโยคาวจร
 บางองค์มักถามว่าด้วยจะรู้คณตมกกลางตมปถายตมนั้นเลย แต่พอจะถูก
 กำหนดก็รู้คณตมกกลางตมปถายตมได้ง่าย เพราะเหตุที่บารมีได้มาเพียบ
 มาหลายชาติ พระโยคาวจรบางองค์พิจารณาตมหายใจออกเข้าปรากฏ
 รู้แต่คณตม กกลางตมปถายตมมิได้กำหนดรู้ ก็อาจพิจารณาได้แต่คณตม
 ตั้งเดียว ถ้าหากในกกลางตมปถายตม บางองค์ปรากฏรู้แต่กกลางตม
 คณตมปถายตมมิได้ปรากฏรู้ บางพระองค์ก็รู้ต้นตมกกลางตม
 ปถายตม มิได้ถามากในทีใดทีหนึ่งเลย ถึงนั้นแต่จึงว่า สัพพกาย
 ปฏิบัติว่า ว่าจะทำอัสสาสะมัตถัสสาสะให้ปรากฏต้นตม พระโยคาวจร
 ผู้เป็นอาทิกกรรมิกระแรกกระทำความเพียร มีสติเพียรพิจารณาให้ปรากฏ
 ทง ๓ เหมือนพระโยคาวจรเจ้าที่สดับ

และวัตรที่ ๕ ในปฐมจตุกกะที่ว่าให้พระโยคาวจรดำเนินกว่าอาคมา
 ร่างมอัสสาสะกายมัตถัสสาสะกายคืออกของตมอันหยาม แล้วจะระบายตมออก
 ตมเขานนคอกให้ร่างมกายสังขาร คือตมหายใจออกเข้าอันหยามให้
 ละเอียดเข้า เป็นสุขุมและอติสุขุม ครันตมเป็นสุขุมและอติสุขุมแล้ว
 อันตระรานหาย ตมปรมสุขุมละเอียดยิ่งนัก อันเป็นที่สุดบังเกิดแล้ว
 ก็ได้ ชื่อว่าร่างมกายสังขารคือตมหายใจออกเข้าเป็นอันดี ซึ่งว่าตมหยาม
 นนมาแต่เดิมคอกเนื้อแรกยังมีได้ปรากฏภาวนา กายและจิตก็ยังมิได้ร่างมตง
 ครันปถาสติปัญญาพิจารณาไปตมก็ละเอียดเข้า ๆ โดยลำดับ ๆ เมื่อ
 พระโยคาวจรได้อุปจารแห่งปฐมณาน ตมละเอียดเข้ากว่าเมื่อแรกมน

สักการะอีกทีหนึ่ง ถมในปฐมฌานอุปจารก็ยิ่งหยาบ ตะเขี่ยตกลงไปใน
 ปฐมฌาน และอุปจารแห่งทุติยฌานก็ยิ่งหยาบ ตะเขี่ยเข้าไปในทุติยฌาน
 ถมในทุติยฌานและอุปจารแห่งตติยฌานนั้นก็ยิ่งหยาบ ตะเขี่ยตกลงใน
 ตติยฌาน และอุปจารแห่งจตุตถฌานนั้น ก็ยังได้ชื่อว่าหยาบ ครั้นถึง
 จตุตถฌานตะเขี่ยยิ่งนัก ถึงซึ่งมิได้เป็นไปเตยในจตุตถฌาน แท้จริง
 อย่างนั้นว่าด้วยระงับในปฐมกรรมฐานก่อน ระงับโดยนัยพระวิมุตตนากรรม
 ฐานนั้น ถมอัสถาตัมมัตถาสหยาบในกาลเมื่อพระโยคาวจรยังมีได้พิจารณา
 พระวิมุตตนากรรมฐาน ตะเขี่ยตกลงในกาลเมื่อพิจารณาซึ่งมหาภูตรูป
 ทั้ง ๕ คือดินน้ำเพลิงลมอันเกิดดับ อันถมอันเป็นไปในกาลเมื่อพิจารณา
 มหาภูตรูปนั้น ก็ยังได้ชื่อว่าหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง เมื่อพิจารณารูปอัน
 อาศัยดินน้ำเพลิงลม ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง เมื่อพิจารณาจิตร
 และเจตสิกอันเกิดกับขานาปานสติสมาธิ ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง เมื่อ
 พิจารณารูปธรรมนามธรรม จิตรเจตสิก ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง
 เมื่อพิจารณาเหตุปัจจัยอันจะให้เกิดนามและรูป ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง
 เมื่อพิจารณานามและรูปอันกอบด้วยปัจจัยคกแต่ง ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่ตะเขี่ยตกลง
 ขณะเมื่อพิจารณาเห็นนามและรูปเป็นอนิจจังทุกขังอนัตตา ๆ ก็ยิ่งหยาบไม่
 ตะเขี่ยตกลง ในสมัยเมื่อพิจารณาเป็นอนิจจังทุกขังอนัตตาถ้าแต่ ถม
 ตะเขี่ยโดยนัยพระวิมุตตนาตั้งพรรณามาน อันนั้นแก่ ไชในมท โดยลำดับ
 แห่งปฐมจตุกกะคือวัฏฏ์ที่ ๑-๒-๓-๔ ชื่อว่ากษานุปัตตนาตติยฐานแรก
 พระโยคาวจรปฏิบัตถกัณฑ์

แดงตุกกระทัง ๓ อันจะพรรณนาไปในเบื้องหน้า เป็นเวทนานุบัญญัติ
 สติบัญญัติ จิตตานุบัญญัติ สติบัญญัติ ธรรมานุบัญญัติ สติบัญญัติ เป็น
 ฝ่ายสมถกรรมฐาน วิบัติสมากรรมฐาน สำหรับโยคาวจรผู้ได้มาแล้ว
 แต่ในเจตูกะเบื้องต้นอันเป็นพระสมถกรรมฐานนั้น พระโยคาวจรผู้เจริญ
 พระอานาปานสติกรรมฐาน พึงกระทำนสติการด้วยวิธี ๘ ประการ
 คณาคือกำหนดนับซึ่งลมออกลมเข้าประการ ๑ อนุพัชชาคือกำหนด
 ลมหาระหว่างมีได้ ๑ ผู้คณาคือกำหนดให้รู้ซึ่งท่อนลมถูกต้องประการ ๑
 รูปาคืออนสติการอุปมาตามประการ ๑ วิชานาคือพระอริยมรรคประการ ๑
 ปาริตถาคือพระอริยมผลประการ ๑ ปฏิบัติตาคือปัจจุเวกขณญาณอัน
 พิจารณาซึ่งมรรคและผลประการ ๑ เป็น ๘ ประการด้วยกัน และพระ
 โยคาวจรผู้เป็นอาทิกกรรมมิกะแรกเด่าเรียนนั้น พึงนสติการด้วยกรรม
 ฐานนี้ ด้วยวิธีอันนับนบกอน เมื่อจะนับซึ่งลมออกลมเข้านั้น ขย้านับให้
 ต่ำลงมากกว่า ๕ ขย้าให้เกินขึ้นไปกว่า ๑๐ ขย้านับให้ โจนคั่นกันไป
 ถ้านับลมออกต่ำสุดต่ำสุดให้ต่ำลงมากกว่า ๕ จิตตูปาทแห่งพระโยคาวจรตั้ง
 อยู่ในท่อนคับแคบแล้วก็จะตรนไปไม่ได้สงบ ประดุจหมูโคอันบุคคตซึ่งไว้
 ในคออันคับแคบ ถ้านับให้เกินขึ้นไปกว่า ๑๐ จิตตูปาทแห่งพระโยคาวจร
 อาได้รยซึ่งนับ แต่ก็จะละเตงไปไม่ได้เป็นอันกำหนดซึ่งพระกรรมฐาน
 ถ้านับให้ระคนกันไปว่า ๑-๒-๓-๔ ดังนี้ จิตรแห่งพระโยคาวจรก็จะกำเริบ
 สงได้ชื่อว่าพระกรรมฐานแห่งอาตมาจนถึงอันดำเร้งแล้ว ฤายังมิได้
 ดำเร้งประการใด เหตุคั้งนั้นพระโยคาวจรพึงละเสียซึ่งนับอันเป็นโทษ
 ๒ ประการนี้ แล้วพึงนับซึ่งลมออกลมเข้าด้วยกริยาอันนับว่า ชื่อว่า

ธิญญะมาปกคณนาคังคณนัมควงเข่าเปิดอกณน ^๕ แท้จริงบุคคลคตควงเข่า
 เปิดอกณน ^๕ เอาทนาควงซนซึ่งเข่าเปิดอกให้เต็มแฉ้วนับว่า ๑ จึงเทลง
 ครนแฉวจควงซนใหม่ ^๕ เห็นหยากเยื่อน ไคอนหงคคซนมา ^๕ ก็เทเข่า
 ทนาคณนเดียมไคเอ่าจึงนับว่า ๓ ไป ^๕ แฉวควงซนใหม่นับว่า ๒ แฉวก์เทลง
 ควงซนอีกเด่า ^๕ ครนเห็นหยากเยื่อน ไคอนหงคคซนมากมไคเอ่า
 เทเข่าทนาคณนเดียจึงนับว่า ๒ อีกเด่า ^๕ ตราบเท่าจนถึง ๓๐ แฉวมันไค
 โยคจวรกำหนดคณนซึ่งถมอดต่ำต่ำสั่มต่ำสั่ม ^๕ ถ้ามหายใจออกหายใจ
 เข่าอนไคปรากฏแจ้ง ^๕ ก็ให้คณนเข่าซึ่งถมอนนั้นว่า ๑-๒ เปนคณนไป
 ตราบเท่าจนถึง ๓๐ คังคณอนนับควงซึ่งเข่าเปิดอกแฉวนับซึ่งเข่าอนเทลงณน
 ว่าโดยเนอความจจวคกมภการาม ^๕ ทำนให้บถมอดต่ำต่ำวาค
 ก่อน ^๕ ให้บถมมอดต่ำต่ำวาคที่ถอง ^๕ ค็อให้บถเป็นคู้ๆ ไปจนถึง ๓๐ คู้
 ให้บถว่าถมออก ๓ ถมเข่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | เปนบัญญัติ ถมออก ๓
 ถมเข่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | เปนฉีกกะ ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | เปน
 สัตคกะ ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | เปนอนุชกะ ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ |
 ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | เปนนวกะ ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๑๐ | เปน
 ทถกะคัง ^๕ แฉวให้บถแคบญจกะซนไปถึงทถกะเด่า ^๕ อธิบายคังนี้ ใน
 ฎีกาก์ใหม่

แต่วาเห็นคถายคคังกับพาหว่า ^๕ เขวเมว ^๕ อิม ^๕ อัดต่ำต่ำมอดต่ำต่ำ
 โย ^๕ อิม ^๕ ฐาติ ^๕ ค ^๕ คเหตุวา ^๕ เอก ^๕ เอกนคชาท ^๕ กควา ^๕ ยาว ^๕ ทถฐาติ
 ปวถคมาน ^๕ ปวถคมาน ^๕ อปถคตลกเขตวาว ^๕ ทสนคทพ ^๕ เนอความว่า ถ้า
 ถมหายใจออกหายใจเข่าทงหลายน ^๕ ถ้ามหายใจออกหายใจเข่าอนไค

ปรากฏแจ้ง ให้พระโยคาวจรนับเอาซึ่งตมอันนั้นว่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕
 ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๑๐ | แล้วกับดงมานับ ๓ ไปคราวเท่าถึง ๓๐ เต้า เมื่อ
 โยคาวจรกำหนดนับซึ่งตม อันเดิน โดยคลองน้ำลึกด้วยประการดังนี้
 ตมอดีตลำดับตมอันออกและเข้านั้น ก็ปรากฏแก่โยคาวจรนั้น เมื่อ
 ตมอดีตลำดับตมปรากฏแล้ว ให้พระโยคาวจรตะเตยซึ่งอันนับซึ่งอัน
 ชื่อว่าฉัญญะมาปกคณนานั้น ฟังนับให้เร็วเข้า คังนายโคบาดอันนับ
 โคนั้น นายโคบาดอันฉลาดเก็บเอากรวดใส่พกแล้ว ถือเอาซึ่งไม้
 ประคกไปยังคอกโคแต่เข้า เปิดประตูคอกแล้ว คนกษหนึ่งอยู่บน
 ปลายเต้าประตูคอกนั้น โคตัวใดออกมาถึงประตูคอก นายโคบาดก็ทง
 กรวดไปที่ตะเม็ดค เป็นคะแนนนับไปว่า ๑-๒ และหมู่โคอันซึ่งดำมากอยู่
 ในที่คับแคบต้นราตรีดำยาม ก็เบียดเตียดกันออกมาเป็นหมู่ๆ และ
 นายโคบาดก็นับเร็วเข้าว่า ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๑๐ | และมีฉันโค
 เมื่อพระโยคาวจรนับด้วยอันช้า โดยนัยก่อนนั้น อดีตลำดับตมอัน
 ปรากฏแล้ว ก็เดิน โดยคลองน้ำลึกเร็วเนื่องๆ เข้า เมื่อรู้ว่าตมเดินเร็ว
 เนื่องกันไปแล้ว ถัดนับนั้นพระโยคาวจรอย่าได้เอาสติตามตมอันเข้าไป
 ณภายในและออกมาภายนอกเลยคอยกำหนดเอาตมมาถึงทวารคือมากระทบ
 ซึ่งปลายน้ำลึกและริมโอษฐ์เบื้องบนนั้น ฟังนับให้เร็วเข้าว่า ๓ | ๒ | ๓ |
 ๔ | ๕ | ว่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ว่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ว่า
 ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ว่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ |
 ว่า ๓ | ๒ | ๓ | ๔ | ๕ | ๖ | ๗ | ๘ | ๙ | ๑๐ | ให้เร็วเข้าคังนายโคบาด
 อันนับซึ่ง โคนั้น

พระขานาปานต์ติกรรมฐานนี้ เนื่องไปด้วยสติอันนับ เมื่อ
 นับไปโดยนิมิตดังนี้ จิตรแห่งพระโยคาวจรนั้น ก็ตั้งซึ่งเกิดเป็นอันเดียว
 ด้วยกำลังอันนับ ประคองเรืออันหยุดอยู่ในกระแสน้ำอันเชี่ยวด้วยกำลังถ้อย
 อันบุคคลค้ำไฉนนั้น เมื่อพระโยคาวจรนับเร็วเข้าดังนี้ พระกรรมฐานนั้นก็
 ปรากฏ ดูหนึ่งว่าเป็นไปหาระหว่างมิได้ พระโยคาวจรรู้ว่าอันตั้ง
 บัดตั้งเดินหาระหว่างมิได้แล้ว อย่าได้เอาสติตามกำหนดซึ่งตนอันออก
 แตะเข้านนตย พึงนับให้เร็วเข้าโดยนัยก่อนนั้น ถ้าโยคาวจรยังจิตร
 ให้เข้าไปตามลม อันเข้าไปณภายใน แตะลมภายในนั้นก็ระครอบงำ
 วันทำซึ่งทรงออกแห่ง โยคาวจรนั้น ให้ปรากฏดูหนึ่งว่าเต็มไปด้วยมันชัน
 ถ้าแตะน้ำซึ่งจิตรออกมาตามลมอันออกมาภายนอก จิตรแห่ง โยคาวจร
 ก็จะพุ่งข้ามไปในอารมณ์แป้นอันมากในภายนอก จึงห้ามมิให้เอาสติตาม
 ลมเข้าไปแตะตามลมออกมา ให้ตั้งสติไว้ในที่อันลมถูกต้อง คือปลตาย
 นาดึกแตะริม โขจรูเมของบน พระกรรมฐานภาวนาก็จะดำเร็วแก่ โยคา
 วจรผู้เจริญนั้น

เมื่อกำจิตยักถามว่า ก็ว จีร ปเนต คณตพพนต ซึ่งว่าให้
 นมิตมออกถมเข้านั้น จะนับให้นานตั้งภาตเท่าคังญา

วิธีชานาจำเมื่อนับไปๆ จนตมปรากฏแล้ว แตะหยุดนับเสียดสติ
 แห่งพระโยคาวจรนั้น ตั้งมันลงในอารมณ์ คือดมหายใจออกหายใจ
 เข้าตราบไต ก็ให้นับไปตั้งภาตตราบนั้น เมื่อโยคาวจรกระทำมนต์ถาร
 ด้วยคุณนาวระโคตงนแล้ว พึงกระทำมนต์ถารด้วยอนุพันธ์นาตบไม่

และโยคาวจรหยุดนับเสียแล้ว เขาตั้งกำหนดสมหายใจออกและสมหายใจ
 เข้าเนื่อง ๆ ทาระหว่างมีได้ดังนี้ ชื่อว่า อนุพัชฌา ซึ่งว่าให้กำหนดสม
 หายใจออกหายใจเข้าด้วยสติเนื่อง ๆ ทาระหว่างมีได้ดังนี้ จะให้เขาตั้ง
 กำหนดในที่ลุดแห่งถมอัสดำลัปลัดดำลัสนั้นห้ามได้ เมื่อพระโยคาวจรเขาตั้ง
 ตามกำหนดในที่คณ ที่กลาง ที่ปลาย แห่งสมหายใจออกเข้านั้น จิตร
 แห่งพระโยคาวจรนั้น ก็จะไม่เร็วไปมากในภายในภายนอกมีได้ตั้งอยู่
 ในที่เดียว จรรธำระสายกระวนกระวายหวั่นไหวไปทั้งกายและจิตรนั้น
 เหตุคณนั้นพระโยคาวจร ขย่ำพังกะท่ามนสิการชวนชววยเขาตั้งคิตตาม
 กำหนดในที่คณ ที่กลาง ที่ปลาย นั้นเลย พังกะท่ามนสิการ
 ด้วยผู้ตนารูปนาคันเกิด และมนสิการด้วยผู้ตนานั้น คือเขาตั้งคิตกำหนด
 ในที่ถมเป็นปรกคิต คือปลายนาคคิตและริม โขษฐเบียงบนที่ใดที่หนึ่งน
 มนสิการด้วยรูปนาคันนั้น คือพระกรรมฐานคตอถถึงฉานบังเกิดแล้ว ให้
 พระโยคาวจรเขาฉานจิตกำหนดในที่ถมถุกคองนั้น ได้ ชื่อว่ามนสิการ
 ด้วยรูปนาคัน และวิธมนสิการด้วยผู้ตนากับรูปนาคันนั้น จะต่างกันห้ามได้
 เพราะเหตุเขาที่ถมถุกคองตั้งเดียงผู้ตนมนสิการเหมือนกัน และจะแปลก
 กันเหมือนมนสิการด้วยคณนาและอนุพัชฌานนั้นห้ามได้ ความซึ่งว่า
 มนสิการด้วยคณนาและมนสิการด้วยอนุพัชฌานาแปลกกันนั้น คือโยคาวจร
 ยังมีได้หยุดวิธนับ และนิกนับด้วยอัสดำลัปลัดดำลัสนั้นที่ถมถุกกว่า ๓-๒
 เป็นอาทิได้ ชื่อว่ามนสิการด้วยคณนาและผู้ตนานั้น เมื่อโยคาวจร
 หยุดนับเสียแล้ว เขาตั้งคิตกำหนดในที่ถมถุก ก็ได้ ชื่อว่ากระทำ
 มนสิการด้วยอนุพัชฌานาและผู้ตนานั้น เมื่อยปีนาคันบังเกิดและโยคาวจรเขา

ฉานจิตรกำหนดไว้ในที่อันตมถูกนั้น ได้ชื่อว่ามีสติการด้วยอนุพันชนา
 และมุสณา และรูปนา ซึ่งจะให้ โยคาวจรกำหนดซึ่งตมในที่อันตมถูกต้อง
 มีให้เขาสติตามตมเข้าไปและตามตมออกมาในที่ทั้ง ๓ คือปถายนาตีก
 และหทัย และนาภีนั้น มีอุปมาคือบุรุษเปลี่ยอันไกลซึ่งเข้าและนายประค
 อนุพิจารณาซึ่งคนอันอาจารย์กล่าวไว้ในพระอรพถกถว่า เสดียถา บังคุโพ
 โทตาย ก็หัด มาตปุตตาน โทถ ธิบตวา ความว่าบุรุษเปลี่ย
 เมื่อยังภรรยากับบุตรแห่งตนให้ จนนั่งเดินบนซึ่งเข้าแล้วก็ไกลไป ตัวนั้นก็
 นั่งอยู่ที่ไกลเส้าซึ่งช้านั้น จะได้ชวนชวายเป็นในที่จะแแต่ซึ่งที่สุดทั้ง ๒
 และท่ามกตางกระดานแห่งซึ่งช้านหามได้ ก็ได้เห็นซึ่งที่สุดทั้ง ๓ คือ
 ที่ที่สุดทั้งสองและท่ามกตางแห่งกระดานซึ่งเข้าอันไกลไป และกตัมมา โดย
 ตำตัม อนึ่ง โทวาริก บุรุษอันรักษาประตูนั้นจะได้เป็นธุระที่จะเที่ยวตาม
 ซึ่งบุคคลตมภายในและภายนอกพระนครว่า ท่านชื่อไรมาแต่ไหนถึงใด
 มีในมอณนี้ จะมาเที่ยวตามตมหามได้ นั่งอยู่แทบประตูคอยพิจารณา
 ซึ่งคนอนมาถึงทวารเข้า ก็รู้ความมาแต่ทิศนั้นๆ ฉนั้นใดก็ดี โยคาวจร
 ย่น้อยในที่ไกลเส้าคือที่อันตมถูกตองนั้น แล้วก็ไกลไปซึ่งกระดานซึ่งเข้า
 คืออัสตัสบัสตัส เขาตมนี้นั่งประจำไว้ในนิมิตร คือตมอันจะมา
 ถูกตองนั้น คอยกำหนดซึ่งตมตม กตางตม ปถายตม ในที่อันตม
 ต้องแห่งอัสตัสบัสตัสอันไปและมาโดยตำตัม ไม่พักชวนชวายุที่จะตาม
 ตมออกมาและตามตมเข้าไปเลย ก็ได้เห็นซึ่งอัสตัสบัสตัสอันมาและไป
 มากกระทบเข้าในที่ทั้ง ๓ คือปถายนาตีก และหทัย และนาภี โดยปรกติ
 ประคูกคนไกลซึ่งเข้าอันเห็นซึ่งตน และปถาย และท่ามกตางแห่งกระดาน

และนายประตูอื่นเห็นคนอื่นมาถึงแทบทวารแห่งพระนครนั้น และโยคาวจร
 บางจำพวกจำเดิมแต่มนต์การซึ่งพระกรรมฐาน ด้วยสามารถนอนหลับนอน
 ตมอัสสาส์บัสสาส์กัตบไปโดยดำดัม ภาวะนภาวะยักัระงับตง เมื่อ
 ภาวะนภาวะยักัระงับตงแล้วจิตรกเบาซน ครันจิตรกเบาซนแล้วกายกัเบาซน
 ด้วยปรากฏดุจหนึ่งถึงซึ่งอากาศอื่นจะลอยไปในอากาศ เมื่อ โยคาวจร
 อัสสาส์บัสสาส์กัตมหายาบตบตงแล้ว จิตรแห่งพระโยคาวจรนั้น ก็มีแต่
 นิมิตร คืออัสสาส์บัสสาส์กัตมเป็นอารมณ์ เมื่อพยายามมนต์การ
 ตบไป ตมอัสสาส์กัตมนี้ก็ตบตง บังเกิดเป็นอคติฐุมเข้า ๆ ยิ่งกว่าตมอัส
 ฐุมในก่อนนั้น คุชบุรุษที่เจ้าซึ่งกัตตาดด้วยสักเหตุก และเสียด
 แห่งกัตตาดนั้นตั้งหายอยู่ในก่อน แล้วตมมีเสียดอันจะเขียดเข้า ๆ
 ในภายหลัง และโยคาวจรเจริญซึ่งกรรมฐานอื่นอื่นนั้น ครันมนต์การไป
 ในเมืองบน ๆ ก็ยังปรากฏแจ้งออก และพระอานาปานสติกรรมฐานนั้นจะได้
 เป็นดังนั้นหามได้ ยิ่งเจริญขึ้นไป ๆ ในเมืองบน ๆ ก็ยังจะเขียดเข้า ถึงซึ่ง
 มิได้ปรากฏแก่โยคาวจรผู้เจริญนั้น และตมนี้คุชหนึ่งหายไป ๆ โดย
 ดำดัม ๆ ในเมื่อพระกรรมฐานมิได้ปรากฏดังนั้นแล้ว พระโยคาวจรอย่าฟัง
 ดูกจากอาศน์ไป ด้วยดำริหว่าจะไปถามอาจารย์ผู้กัดี และเกิดว่าพระ
 กรรมฐานของอาตมาฉิบหายเสียดแล้วกัดี ถ้าดูจากอาศน์ไปอิริยาบถอัน
 หนึ่งนกวาเรบแล้ว พระกรรมฐานก็จะเป็นอย่างใหม่ ๆ ไป เหตุคังนั้นพระ
 โยคาวจรนี้อยู่ในที่นั้นแล้ว ฟังนำพระกรรมฐานให้ ชนมมาแต่ประเทศอัน
 ตมเคยถูกต้องเป็นปรกคินนี้ คุบายที่จะนำตมให้ ชนมมาคังนี้ เมื่อพระ
 โยคาวจรรู้ว่าพระกรรมฐานมิได้ปรากฏแล้ว ฟังพิจารณาคันคัวคัวว่า ตม

อดต่ำดบัตต่ำดนมในทักดงฎา หามิได้ ในทักดงฎา มีแก่บุคคลจำพวกใด
 มิได้มีแก่บุคคลจำพวกใด เมื่อพิจารณาตงน ก็รู้ว่าดมหายใจเข้าออกน
 มิได้มีแก่บุคคล ๗ จำพวก ก็คนอยู่ในครรรภมารดา ๑ คนอันต่ำดงไปอยู่
 ในน้ำ ๑ และพรหมอันอยู่ในอดัญญูภพ ๑ คนตาย ๑ บุคคลอนเขาซึ่งจตุตถ
 ฉน ๑ รูปพรหมและอรุปรหม ๑ พระอริยเจ้าอนเขานโรธ ๑ เป็น ๗
 ด้วยกัน เมื่อตงน พงคกเคอนตนว่า ตุงกรท่านผู้เป็นปราชญ์ ตัว
 ท่านจะได้เป็นคนอยู่ในครรรภมารดาและคนอันต่ำดงนาก็หามิได้ อนึ่งจะ
 เป็นอดัญญูตุงตัวเป็นคนตายเป็นคนเข้างจตุตถฉน และเป็นรูปพรหมอรุ
 พรหม และพระอริยเจ้าอนเขานโรธมาบัตักหามิได้ แดดมอดต่ำด
 บัตต่ำดก็มีอยู่จะตุงไปไหน แต่ทว่าบัตุงญาท่านน้อยก็มีอาจกำหนดได้
 เมื่อตุงคเคอนตนฉนแล้ว จงตงซึ่งจตุรโวกด้วยสามารถดมอันมากกระทบเป็น
 ปรกตแล้ว พงมนตุงการซึ่งตงนนั้น แท้จริงดมอดต่ำดบัตต่ำดนั้น ถ้าคน
 มีนาคิกยาวยอมกระทบกระพุงจุมก คนนาคิกตงนตมกระทบวิมปตาย โขษฐ
 เบองบน เหตุตงนนั้น ให้พระ โยคาวจรเอาตุงคคอกกำหนดซึ่งตม ว่าจจะมา
 กระทบซึ่งตงนนั้น ประตุงบุรุษโณนาอันคอกยโค และบุรุษโณนานั้นครน
 โดไปพอเตนมกาดงโค แล้วก็ปตตซึ่ง โคออกจากแอกปต้อยไปตุงที่อนแตดวง
 ทาชาหาร คนนคกเขานงอยู่ในรมไมระงับกระวงนกระวาย ฝ่ายโคนั้น
 ก็ไปตุงบารัฐด้วยกาดงอันเร็ว แดบุรุษโณนาผู้ตตตปราคาจะจับซึ่ง โค
 มาเตียมแอกอิก จะได้ตามรอยเท้าโคไปนบารัฐหามิได้ ถือเอาซึ่ง
 เชือกแะประกคแล้วก็ตงไปตุงท่าที่ โคเคยตง นงคอกยนอนคอกยอยู่ตงน
 ฝ่ายโคเทียวไปตงนวันยงคำแล้ว ก็ตงไปตุงท่ากนนาแล้วกตมขณมา เจ้า

ของหนูเห็นกับเขา โคนนั้นมาผูกด้วยเชือกทางด้วยประตัก แล้วก็พามา
 เทียมในแอ่งโถนาไปใหม่เต่า และมีมันโค พระโยคาวจรผู้เจริญพระชานา
 ปาฬตศิกกรรมฐานนั้น เมื่อตมอดต์ถ่าตบ้ตถ่าตัญไปแล้ว ย่ำฟิ่งไป
 แสงวงหาในที่อื่น ถือเขาซึ่งเชือกคือตศิกประตักคือบญญา คังไว้ซึ่ง
 จิตรคอยประจำอยู่ในที่อันตมเคยถูกค้อง โดยปรกคิ อุต่าหะมนตถิการ
 กำหนดไป ไม่ช่าตมหนักจะปรากฏคัจโคอันตงมาตู่ท่า ถ้าคับนั้นพระ
 โยคาวจรก็จับซึ่งอถ่ถ่าตบ้ตถ่าตได้ ผูกให้มันด้วยเชือกคือตศิก เขา
 ประกอบเขาในที่อันตมเคยถูกค้องนั้นแล้ว ก็ทางด้วยประตักคือบญญา
 แลวกฟิ่งประกอบซึ่งพระกรรมฐานจงเนื่อง ๆ เมื่อโยคาวจรประกอบเนื่อง ๆ
 คังหมช่าอุคคะหะนินิตระและปฏิกาะนินิตระ ก็ปรากฏแก่โยคาวจรนั้น แล
 อุคคะหะนินิตระปฏิกาะนินิตระจะเหมือนกันทุก โยคาวจรหามีได้

บางอาจารย์ก็ถ่าว่า โยคาวจรบางพระของค้อคคะหะนินิตระ
 เมื่อจะบังเกิดนหมตำค้ออันเป็นค้อปรากฏคัจหนึ่งว่าปยุ่นบ้าง ปยุ่นถ่าตบ้าง
 และนินิตระทง ๓ น เถิงเอาอุคคะหะนินิตระตั้งเดี่ยว

และคำพิพากษาในอรรถกถานั้นว่า อุคคะหะนินิตระและปฏิกาะ
 นินิตระปรากฏแก่โยคาวจรบางองค์ เป็นช่วงคังวิคมีดาวและพวงแก้ว
 มุกดา โยคาวจรบางองค์ อุคคะหะนินิตระและปฏิกาะนินิตระมีตำค้อ
 อันหยาบปรากฏคังเม็ดคในฝ้ายบ้าง คังเดี่ยวแต่กตไมแก่นบ้าง บาง
 องค์ปรากฏคังค้ายถ่ายตั้งวถยอันยาวและเปตวคควัพเพตงบ้าง บางองค์
 ปรากฏคัจหนึ่งว่าโยแมตงมุนอันซึ่งอยู่ และแผ่นเมฆและคอกบ้วตอง
 และจักรวต บางที่ปรากฏคัจคองพระจันทรพระอาทิตย์ก็มี และกรรมฐาน

อันเดียวกันนมิตรบงเกิดต่าง ๆ กัน ด้วยสัญญาแห่งพระ โยคาวจรมี
 ต่าง ๆ กัน อนึ่งกรรม ๓ ประการ คือ ตมออก ๓ ตมเข้า ๓ นมิตร ๓
 จะได้เป็นอารมณ์แห่งจิตอันเดียวกันหาไม่ได้ ตมออกเป็นอารมณ์แห่ง
 จิตอันหนึ่ง ตมเข้าก็เป็นอารมณ์แห่งจิตอันหนึ่ง ต่างกันดังนี้ ถ้าแต่
 โยคาวจรวงศ์ ได้ บมวิรูซึ่งกรรมทั้ง ๓ คือ ตมออกก็มีได้ปรากฏแจ้ง
 ตมเข้าก็มีได้ปรากฏแจ้ง นมิตรก็มีได้ปรากฏแจ้ง มิได้รู้กรรมทั้ง ๓
 ประการนี้แล้ว พระกรรมฐานแห่งพระ โยคาวจรวงศ์นั้น ก็มีได้ปรากฏ
 ดำริซึ่งอุปจารและอุปปนา คือเมื่อได้กรรมทั้ง ๓ นี้ปรากฏแจ้ง พระ
 กรรมฐานแห่งพระ โยคาวจรเจ้านั้น จึงจะเสด็จถึงซึ่งอุปจารนาน และ
 อุปปนานาน ในกาลนั้น เมื่อนมิตรบงเกิดนั้นแล้ว ให้พระ โยคาวจรไปยัง
 สำนักอาจารย์ฟังถามดูว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า อาการดั่งนี้ปรากฏแก่
 ข้าพเจ้า พระมหาเถรผู้สถิตในคำภีรทสมณิกายนั้น ทักษยมาถามดั่งนั้น
 อาจารย์อย่าฟังบอกจนวนนและ คืออุคคะระนมิตร และปฏิภาคนมิตร
 และจะว่า ไช้นิมิตรก็อย่าฟังว่า ฟังบอกว่าคุณหาได้ อย่างนั้นและท่านจง
 มนสิการไปให้เนื่อง ๆ เกิด ครั้นอาจารย์บอกว่าเป็นอุคคะระปฏิภาคนแล้ว
 สตินั้นจะคลายจากความเพียรเสีย มิได้จำเวญพระกรรมฐานสืบไป ถ้า
 บอกว่าดั่งนั้นมิใช่ นมิตร จิตรแห่ง โยคาวจรก็จะถึงซึ่งนิราศสันวิภังค์
 ยินดีในพระกรรมฐาน เหตุดั่งนั้นอย่าให้บอกทั้ง ๒ ประการ ฟังเตือน
 แต่ให้อุสาห์มนสิการไปอย่าได้ว่างเสีย ฝ่ายพระมหาเถรผู้กล่าวคำภีร
 มัชฌิมนิกายว่า ให้อาจารย์ฟังบอกว่าคุณหาได้สิ่งนั้นคืออุคคะระ
 ปฏิภาคนบังเกิดแล้ว ท่านผู้เป็นดีบุรุษฟังอุสาห์มนสิการพระกรรมฐาน

ไปจงเนือง ๆ เกิด โยคาวจรผู้เป็นศิษย์พึงตั้งซึ่งภาวนาจิตรไว้ในปฏิภาชนะ
 นิมิตรนั้น จำเต็มแต่ปฏิภาชนะนิมิตรบังเกิดแล้ว นีวรณธรรมทั้ง ๕ มี
 กามฉันทะเป็นอาทินันท์ดังบดง บรรดาเกิดศีลธรรมทั้งหลายมีโตกะโทษะ
 เป็นอาทิระงับไป จิตรแห่งโยคาวจรก็ระงับ ตั้งมั่นตั้งด้วยอุปจารสมาธิ
 ภาวนา และโยคาวจรนั้นอย่าพึงมณฑการซึ่งนิมิตรนั้น โดยวรณะมีตั้งตั้ง
 ปุยุแห่งนั้นเป็นต้น อย่าพึงพิจารณาโดยตั้งอันหยาบ พึงพิจารณาอันจจา
 ทัดกัธณะเป็นอาทิ พึงเวณเสี่ยซึ่งตั้งอันมิได้เป็นที่สบาย ๗ ประการ
 มีอาวาศมิได้เป็นที่สบายเป็นอาทิ เสี่ยซึ่งที่สบาย ๗ ประการ มีอาวาศ
 สบายเป็นอาทิ แล้วพึงรักษานิมิตรนั้นไว้ ให้สถาพรเป็นอันดี ประคอง
 นางชคัยวาทรมเหสี อันรักษาไว้ซึ่งกรรมก่อนจะประสูติตรออกมา ได้เป็น
 บรมจักรพัศตราธิราชันน เมอรักษาโคคังนแล้ว พระกรรมฐานก็จะ
 เจริญแพร่หลาย และโยคาวจรพึงตั้งซึ่งอุปปนาทุกุศล ๑๐ ประการ ประกอบ
 ความเพียรให้เต็มพยายามตั้งไป จตุกกะณานและปัญจกะณานก็จะ
 บังเกิดในนิมิตรนั้น โดยลำดับ เมื่อจตุกกะณานและปัญจกะณานบังเกิดแล้ว
 ถ้าโยคาวจรมีความปราถนาจะจำเรณูซึ่งพระกรรมฐาน ด้วยสามารถ
 ตักขณะวิชและวชิชชาวิช จะให้ถึงซึ่งพระอริยมถนนั้น ให้กระทำซึ่ง
 ฌานที่ตนได้นั้น ให้ชานาญคงแก้วดี ๕ ประการแล้ว จึงกำหนดซึ่ง
 นามและรูป คือจิตรและเจตสิกกับรูป ๒๗ บดงตั้งสู่วิมัถัสสนาปัญญา
 พิจารณาด้วยสามารถสัมมะณะญาณเป็นอาทิ ก็จะดำเร้งแก่พระอริย
 มรรคพระอริยมถนมีพระโสดาเป็นอาทิเป็นลำดับ ตราบเท่าถึงพระอรหัตตะ
 มถเป็นปรีโยธาน ด้วยอำนาจเจริญพระอานาปานสติกรรมฐาน

เหตุตั้งนพระ โยคาวจรกฤษบุตรผู้เป็นบัณฑิตยชาติ อย่างพึ่งประมาทจริง
หม่นประกอบเนือง ๆ ซึ่งพระอาณาปณัสติสมาธิ อันประกอบด้วยอันตั้ง
เป็นอันมากตั้งพรรณามาณ

อัย วุจฺจกานนท คูกรดำแดงอาณนท กิริยาที่ภิกษุอยู่ในอริญญิก
เด่นาศน์ แดะรุกรมุตแเดะธัญญาคารเด่นาศน์ ตำเรจซึ่งอริยาบถนึ่ง
มัดตั้งกัธมาธิคังกายให้ตรง คำวงสติเนเกาะหน้าต่อพระกรรมฐาน

แเดะมัสติพิจารณาซึ่งอัสถ่าบัสถ่าดลมารบายหายใจกลบ ตั้งตถาคค
พรรณามาณ แเดะได้ชื่อว่าอาณาปณัสติ สจเจ โช คิว ขานนท
คูกรดำแดงอาณนท นิแเดะท่านเข้าปัสตูตำนิกดำแดงคิริมานนทภิกษุแเดะ

แเดะพั้งดำแดงซึ่งธัญญาทัง ๓๐ ประการ เห็นปานตั้งตถาคคแเดะดงมาณ
ให้ คิริมานนทภิกษุพั้งเกิด อาพาชซึ่งบังเกิดในสันตทานแห่งคิริมานนท
ภิกษุพั้งจะพั้งระงับดับสูญไป เพราะเหตุได้สัคคิซึ่งธัญญาทัง ๓๐ ประการ

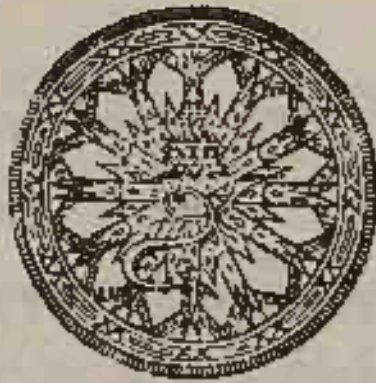
อกโช ขายด์มา ขานน โท ภควโต สันตเก อีมา ทลธัญญา
ชุกคเหตคว เยนายด์มา คิริมานน โท เตนุปลังกมิ ชุปลังกมิคคว
ขายด์มโต คิริมานนทลธ อีมา ทลธัญญา อภาติ อกโช ขายด์มโต
คิริมานนทลธ อีมา ทลธัญญา สุกคว โส อาพาโช ฐานโส ปฏี-
บัสถ่มภ วุจฺจรูหิ ขายด์มา คิริมานน โท คัมहा อาพาช คถาปหิโน
จ ปนายด์มโต คิริมานนทลธ โส อาพาโช อโหัสติ

อกโช ขายด์มา ขานน โท ตำคัมพนพระอาณนทเถรเจ้าชุม
ขายคัมภเรียนเขาซึ่งธัญญาทัง ๓๐ ประการ ที่ในตำนิกส่มเดจพระผู้

27/03/2565

ทรงสัตว์ดีภาคย์แล้ว พระครีมานนทภิกษุ มอายุศม์ดีกตยอโยณทศา
 ภาคใด พระผู้เป็นเจ้าของเขาไปณทศาภาคนั้น ขบตั้งกมตธา ครนเขาไป
 ถึงแถวกแต่ดงซึ่งสัญญาทั้ง ๓๐ ประการ แก่พระครีมานนทภิกษุ มอายุศม์
 ขดโร อายศม์โต ถัดบนอาหารแห่งพระครีมานนทภิกษุ มอายุศม์
 ก็ระงับลงไป เหตุใด พงซึ่งสัญญา ๓๐ ประการนี้ ภูริหิยายศมา
 ครีมานน ทอ แทจริงพระครีมานนทภิกษุนั้น ครนถูกรณได้จากอาหาร
 บวชใจแล้ว อาหารนั้นก็เป็นอันพระครีมานนทภิกษุ มอายุศม์ละเสียได้
 ด้วยอำนาจแห่งสัญญาทั้ง ๓๐ ประการ ด้วยประการฉะนี้ วิธชันามา
 ในครีมานนทสูตรเสร็จแต่เท่านั้น

จบครีมานนทสูตร



ศิริมานันท์สุตตะปาฐู

เขวมเม สุกฺกั เอกิ สัมมยํ ภคฺวา สํวตฺถิยํ วิหริติ เขตฺวเน
 อนาคตฺตํ กตฺตํ อารามํ เสนุ โข ปน สัมเขน อายัสฺมา ศิริมานันฺโท
 อาพาชโก โหติ ทุกฺขโต พหุหคิตฺตานํ ๑ ขณฺโณ อายัสฺมา อานนฺโท
 เขน ภคฺวา เสนุปลังกมิ อุตฺตงฺกมิตฺวา ภคฺวณฺตํ อภิวาเทคฺวา เขกมฺนตํ
 นิสฺสํกํ เขกมฺนตํ นิสฺสํกํ โน โข อายัสฺมา อานนฺโท ภคฺวณฺตํ เขตฺตโวจ
 อายัสฺมา ภนฺเต ศิริมานันฺโท อาพาชโก ทุกฺขโต พหุหคิตฺตานํ สํว
 ภนฺเต ภคฺวา เขนอายัสฺมา ศิริมานันฺโท เสนุปลังกมตฺถุ อณุกมฺบ
 อฺปาทฺยาติ ๑ สํเว โข คํว อานนฺทํ ศิริมานันฺทสฺส ภิกฺขุโน
 อุตฺตงฺกมิตฺวา ทสฺส สํญฺญา ภาเสยฺยาสี สุานฺโณ ปเนตํ วิชฺชติ ยํ
 ศิริมานันฺทสฺส ภิกฺขุโน ทสฺส สํญฺญา สุตฺวา โส อาพาโช สุานฺโส
 ปฏิปตฺตสฺสเมยฺย ๑ กตฺมา ทสฺส ๑ อนิจฺจสํญฺญา อนตฺตสํญฺญา
 อสุภสํญฺญา อาทนนฺวสํญฺญา ปหานสํญฺญา วิราคสํญฺญา นิโรธสํญฺญา
 สัพฺพโตเก อนภิตฺตสํญฺญา สัพฺพสํขารเวสฺสุ อนิจฺจสํญฺญา อานาปานสฺติ ๑
 กตฺมา จาทนฺทํ อนิจฺจสํญฺญา อิทานนฺทํ ภิกฺขุ อวิญฺญตฺโต
 วา รุกฺขมฺมตฺโต วา สํญฺญาकारกฺโต วา อิติ ปฏิสํญฺจิกฺขติ รูปํ
 อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สํญฺญา อนิจฺจา สํขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ

อนิจจมนต อิติ อิมเมสุ บัญญัสสุ อุปาทานกวนเรสุ อนิจจานุปัตตัสสิ วิหริตี
อโย วุจฺจตานิหนต อนิจจตณฺญา ๑

กตมา จานนต อนตตตณฺญา อิทานนต ภิกขุ อวิญญุคโต
วา รุกฺขมฺมุตคโต वा สุนฺญาคารคโต वा อิติ ปฏิสฺสญฺจิกขติ จกขุ
อนตตภา รุပ္ อนตตภา โสคฺ อนตตภา สทฺททา อนตตภา ฆานํ อนตตภา
คณฺธา อนตตภา วิวหา อนตตภา วรฺธา อนตตภา กาโย อนตตภา
โณฏฺฐุปฺพา อนตตภา มโน อนตตภา รัมมา อนตตภาติ อิติ อิมเมสุ ฌตฺ
อชฌคตคกพาหิเรสุ อายคเนตฺ อนตตทานุปัตตัสสิ วิหริตี อโย วุจฺจตานิหนต
อนตตตณฺญา

กตมา จานนต อตฺถตณฺญา อิทานนต ภิกขุ อิมเมว กายํ
อฺทฺธิ ปาทตตา อโย เกตฺมคตคภา คจฺปริญนคฺ ปุณฺณานนปฺปการวตฺต
อตฺถจโน บัญฺจเวกขติ อตฺถิ อิมตฺตมิ กายเย เกตฺธา โดมา นขา
ทนฺตา คโจ มตฺตํ นหารุ อฏฺฐุ อฏฺฐุมฺมยฺช วกกํ ททยํ ยกนํ
กโธมกํ บิหคํ บัปฺปฆาตํ อนตฺ อนตคฺคณฺ อฺทฺธิยํ กวตฺตํ บิตฺตคํ เสณฺทํ
ปฺพไฟฺ โดหิตคํ เตโธ เมโธ อตฺตตฺ วรฺธา เวโธ ตฺตฺฆานิกา อตฺถิกา
มุตคตนต อิติ อิมตฺตมิ กายเย อตฺถทานุปัตตัสสิ วิหริตี อโย วุจฺจตานิหนต
อตฺถตณฺญา ๑

กตมา จานนต อาทนฺวตฺตณฺญา อิทานนต ภิกขุ อวิญญุคโต
วา รุกฺขมฺมุตคโต वा สุนฺญาคารคโต वा อิติ ปฏิสฺสญฺจิกขติ พหุ-
ทฺถุ อโย อโย อโย กาโย พหุอาทนฺวอติ อิติ อิมตฺตมิ กายเย วิวฺชิตฺตา
อาพาธา อุนฺนปชฺชนต เสยฺยถิตํ จกขุโรโค โสคโรโค ฆานโรโค วิวหา-

โรโค กายโรโค สัตโรโค ถันณโรโค มุขโรโค ทนตโรโค กาโส
 ธาโส มีนาโส ทโห ฐโร กุจฉโรโค มุจฉา ปกขนทกา ธุตา
 วิสุจิกา กุญฐุ คณโฑ กิธาโส โธโส อปมาโร ทนทุ กณทุ กัจฉุ
 รัชธา วิคฉฉิกา โดหิต์ บัดคิ มขุเมโห อธ่า บีพกา ภคณทธา
 บัดคสมุฐฐานา อาพาธา เสม์หสมุฐฐานา อาพาธา วาตสมุฐฐานา
 อาพาธา สันนปาทิกา อาพาธา อตุปริณามชา อาพาธา วิสมปรีหารชา
 อาพาธา โอบักกมิกา อาพาธา กัมมวิปากชา อาพาธา สัตติ อุน्ह
 รัชฉฉา บีปธ่า อุจจาโร บัดธ่าไวติ อิติ อิมธัม กายเอ อาทันวานุบัตติ
 วิหริติ อัย อุจจทานันท อาทันวตัญญา ๑

กตมา จานันท ปทานตัญญา อิทานันท ภิกขุ อูปันน
 กามวิตกก นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยัคคโรติ อนภาว คเมติ
 อูปันน พยาปาทวิตกก นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยัคคโรติ
 อนภาว คเมติ อูปันน วิหธา วิตกก นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ
 พยัคคโรติ อนภาว คเมติ อูปันนูปันนเน ปาปเก อกุตเต ชัมเม
 นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยัคคโรติ อนภาว คเมติ อัย
 อุจจทานันท ปทานตัญญา ๑

กตมา จานันท วิราคตัญญา อิทานันท ภิกขุ อวิญญคโต
 วา รุกขมุตคโต วา สุนญญาการคโต วา อิติ ปฐิตัญจิกขติ เขต
 สันคิ เขต ปณคิ ยททิ สัพพธรรตมโก สัพพูปชปฐินตัสค โค
 คณทกขโย วิราโค นิพพานันติ อัย อุจจทานันท วิราคตัญญา ๑

กตมา จานนัท นิโรธัญญา อิชานนัท ภิกขุ อรัญญคโค
วา รุกขมุตคโค वा सुญญาकारकโค वा อิติ ปฏิตัญจิกขติ เขต
ต้นคฺ เขตฺ ปณิตฺ ยทิตฺ สัพพตฺชาธมโก สัพพปชปฏินตฺสคฺ โค
คณ्हกขโย นิโรโซ นัพพานนคฺ อัย วุจฺจทานนท นิโรธัญญา ๑

กตมา จานนัท สัพพโธเก อนภิวคตัญญา อิชานนัท ภิกขุ
เย โธเก อุปายุปาทานา เจตโส อชัญญานาภินเวธานุตฺथा เต ปชหัม โค
วิรมติ น อุปาติยัน โค อัย วุจฺจทานนท สัพพโธเก อนภิวคตัญญา ๑

กตมา จานนัท สัพพตฺชาเรสุ อนิจฺจตัญญา อิชานนัท ภิกขุ
สัพพตฺชาเรหิ อชัญญติ ทวายคิ อิกุจฺจคิ อัย วุจฺจทานนท สัพพตฺชาเรสุ
อนิจฺจตัญญา ๑

กตมา จานนัท อานาปานตฺติ อิชานนัท ภิกขุ อรัญญคโค वा
รุกขมุตคโค वा सुญญาकारकโค वा นิสฺสทคิ บัดตงกํ อากุชิตฺวา อชฺ
กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สคฺติ อชฺญฺญูเปตฺวา โธ สโตว อตฺตตฺตคิ สโต
บัตตตฺตคิ ทมฺ ๑ อตฺตตฺตํ โค ทมฺ อตฺตตฺตํคิ ปชานาคิ ทมฺ ๑
บัตตตฺตํ โค ทมฺ บัตตตฺตํคิ ปชานาคิ วสฺสํ ๑ อตฺตตฺตํ โค วสฺสํ อตฺต-
ตํคิ ปชานาคิ วสฺสํ ๑ บัตตตฺตํ โค วสฺสํ บัตตตฺตํคิ ปชานาคิ
สัพพกายปฏิตฺเวทํ อตฺตตฺตตํคิ สิกขคิ สัพพกายปฏิตฺเวทํ บัตตตฺตตํคิ
สิกขคิ บัตตตฺตมภยํ กายสฺซาวํ อตฺตตฺตตํคิ สิกขคิ บัตตตฺตมภย
กายสฺซาวํ บัตตตฺตตํคิ สิกขคิ บคฺปฏิตฺเวทํ อตฺตตฺตตํคิ สิกขคิ
บคฺปฏิตฺเวทํ บัตตตฺตตํคิ สิกขคิ สชฺปฏิตฺเวทํ อตฺตตฺตตํคิ
สิกขคิ สชฺปฏิตฺเวทํ บัตตตฺตตํคิ สิกขคิ จิตฺคตฺซาวปฏิตฺเวทํ



สารัตถสมุจจัยจตุภาณวารัตถกถา
 ศิริมานนทสุตตควณณนา ฯ

อิทานิ ยทิทํ อพาธวูปสงมาย ภาตติคโพชนังคานันตริ คตตถเมว
 ภาตติคํ คโต อติเรกนิสสัยชมมคหณํ เคตํ ยาทาวตถักัจจกรณณภูมิที่ปัก
 ศิริมานนทสุตตคตทกชคตํ คตตํ วัณณนากกโม อนุบัตโต ฯ คตตถ
 สวชุตติ ยาจามิ ฯ อนุกัมบํ อุปาทายาติ ศิริมานนทเถเว การณํ
 ปฏิจจ ฯ สเจ ภาเสยยาสติ ยทิ ภาเสยยาสติ ยํ येเน การणेณ ฯ
 สุตวาติ สวณเหตุ ฯ ฐานโสติ ชणेณ ฯ ปฏิบัตตัมเมยยาสติ
 วูปสงมํ ศจเจยย ฯ เอกํ ฐวนํ วิชชติ โช เอกํ การณํ อตถ
 อุปตภคิเยวาติ อตถ โถ ฯ กตมา ทสํติ กเถตุกัมยตาปจฺจนา ฯ
 ปฐุมํ อุตเทถํ กตวา นททตฺตํ อนิจจสญฺญาติ อาทิมาน ฯ
 คตถ อนิจจสญฺญาติ ปรยจฺจนน อุปาทานกชชชานํ อุตยพพยํ อญฺญถคต
 ปรีคคาหิกา ปรยจฺจํ ชนเชตฺตํ อนิจจจนคํ อนุบัตตมานภตฺตญฺญา ฯ
 คตถ อุตโย นพพตตถกชณํ วจโย วิปริณามถกชณํ อญฺญถคต
 ชรา ฯ อุตยพพยอญฺญถคตคคทणेณ อนิจจถกชณํ ทสํเตติ อนุบปา-
 ทวยอญฺญถคตภาวโต ติ ชนชบญฺจกํ อนิจจจนคํ วจจติ ฯ ยตฺตํ จ
 ภาเวณ ชนชบญฺจกํ อชจจนคํ วจจติ คํ อนิจจถกชณํ ฯ เตน ติ

ค อนุจจนต ตกขยค ๑ อนุจจตกขณญจ อุกขยพพยานิ อมนตีการา
 สันตติยา ปฏิจันนตคา อุมบฏฐาติ ๑ อุกขยพพยมนปน ปรีคคเหตวา
 สันตติยา วิโกปิตาย อนุจจตกขณิ ยาทาวธร์ธโต อุมบฏฐาติ ๑
 น หิ สัมมเทว อุกขยพพยิ สัตตถกเขน คัตถิ ปุพพาจริเยน ปวคต—
 มานานิ ชัมมานิ อัญญภาวธัตถกเขน สันตติยา อุกขายุกคาย ชัมม—
 สัมพนชภาเวน อุมบฏฐุหนค อถไซ อโยธถากาย อสัมพนชภาเวนาติ
 สัจจสุตวิ อนุจจตกขณิ ปากฏุ โหติ ๑ ทุกขตกขณธัตถิ ปรีวารภูต—
 อสสัมภะหิ ทุกขธัตถิ เหตุภูตอาทั้นเวหิ ยถนิจจ คิ ทุกขนต วจนโต ๑
 ทุกข สัจญญามิ นยโต ทธัตถคเมว โหติ วิพาริชยमानตา ทุกขตกข—
 ณญจ อภินหสัมปฏฐัมพนธัตถิ อมนตีการา อิริยาปเถหิ ปฏิจันนตคา
 น อุมบฏฐาติ ๑ อภินหสัมปฏฐัมพนมปน มนธิ กิริควา อิริยาปเถ
 ตัพภมานทุกขตกขณปฏิจันนตภาเว อุกขายุกเต ทุกขตกขณิ ยาทาว—
 ธร์ธโต อุมบฏฐาติ ๑ คตทาหิ อิริยาปเถหิ ปฏิจันนตคา ทุกข—
 ตกขณิ น อุมบฏฐาติ เตม อิริยาปเถ อภินหสัมปฏฐัมพนามนธีกาเวน
 ปฏิจันนตภา ชาตา ๑ เอกธัมมิ หิ อิริยาปเถ อุมบฏฐธัตถิ ทุกขธัตถิ
 วิโนทกอิริยาปถนตวิ คัตถิ ปฏิจันนตกวิย โหติ ๑ เอว เตธัมมิ ๑
 อิริยาปถนัมปน คัตถิ ทุกขปฏิภกรภาเว ยาทาวโต ญาเขต เตธ
 ทุกขปฏิจันนตภาเว อุกขายุกโต นาม โหติ สัชารานิ นีวันตวิ
 ทุกขายุกคูนตาย ปากฏุภาวโต คัตถมา อภินหสัมปฏฐัมพน มนธิ
 กิริควา อิริยาปเถ ตัพภมานทุกขปฏิจันนตภานว อุกขายุกเต ทุกข

27/03/2565

ยถาวสฺสโรโต อุมฺบฺภูฐาติ ฯ อนตฺตสฺสญฺญาติ ปฏิบํหนฺนฺชฺเรณ
 อายตฺนภาเวน ทตฺตสฺสเท ทุกฺเข ชนฺธบํญฺเจเก อวสฺสวตฺตนาถารตฺตชาตฺ
 อนตฺตตตฺกชฺฉณํ ปรีคฺคหิกก อตฺตตตติ อุมฺบฺชฺชมาณกสฺสญฺญา ฯ อนตฺต—
 ตฺกชฺฉณญฺเจ นานาชาตฺตวณฺฬ โภคตฺตสฺส อมณฺตติการาฆเนน ปฏิจฺฉนฺนตฺต
 อุมฺบฺภูฐาติ ฯ นานา ชาตฺตโย ปน วิณฺฬภุชฺชตฺตวา อญฺญา ปถวฺชาตฺ
 อญฺญา อไปฺชาตฺตติ อาทินา อญฺโย ฝตฺ ใต อญฺญา เวทนาติ
 อาทินา จ วิสฺสุ วิสฺสุ กตฺตวา ชนฺธวณฺฬ โภคเต กเต สฺมฺหฺมเน กิจฺจา—
 รมฺมณฺชเน ปภเวตเต อนตฺตตตฺกชฺฉณํ ยถาวสฺสโรโต อุมฺบฺภูฐาติ ฯ
 ยา เหล่า อญฺญมฺญญฺบคตฺมเกสฺส สฺมฺทิตเตสฺส ฐปารุปรชฺมเมสฺส
 เขกนฺตภาณเวสฺสวเสณ อปฺปริมททคตฺตชาเวหิ คยฺหมาณา สฺมฺหฺมณคา
 ตถา เตสฺส ชฺมมาณํ กิจฺจเกทตฺตสฺส สฺตบิ ปตฺตนิยตฺตภาเวน เขกโต
 คยฺหมาณา กิจฺจชฺนคตฺต ตถา สฺวรมฺมณชฺมมาณํ สฺตบิ อารมฺมณกเวณเก
 เขกโต คยฺหมาณา อารมฺมณชฺนคตฺต จ ชาตฺตสฺสญฺญาเนน วิณฺฬภุชฺชตฺตวา
 ทิสฺสตฺตมาณาสฺส หิตฺเตน ปริมททคตฺตมาโน เณนฺนปฺน โทวฺย วิสฺย คจฺฉติ
 ยถาปจฺจยํ ปวตฺตมาณา สฺสญฺญา เอเต ชฺมมตฺตตตติ อวสฺสวตฺตนาถารตฺตชาตฺ
 อนตฺตตตฺกชฺฉณํ ปากฺกฺ ใตติ ฯ อสฺสภสฺสญฺญาติ อิชฺ ปน เกสฺสทิสฺ
 โทวฺฐาเตสฺส อสฺสภาการํ คเหตฺวา อุมฺบฺชฺชมาณกสฺสญฺญา อาทินวสฺสญฺญาติ
 อยฺกกาโย พหุอาทินโวติ กายเ อนภินนทตฺตพพาการํ คเหตฺวา อุมฺบฺชฺช—
 มาณกสฺสญฺญา ปหานสฺสญฺญาติ บํญฺจวิชฺชปหานํ อารมฺมณํ กตฺตวา
 อุมฺบฺชฺชมาณกสฺสญฺญา ฯ วิราคสฺสญฺญาติ วิราคตํ อารมฺมณํ กตฺตวา
 อุมฺบฺชฺชมาณกสฺสญฺญา ฯ นิโรธสฺสญฺญาติ นิโรธํ อารมฺมณํ กตฺตวา

อุปบัสสมานกตัญญา ๗ สัพพะโถเก อนภิศตัญญาติ สัพพะสัมม
 เตชาตุเก โถเก อุกคณทตตัญญา ๗ สัพพะสาเวสุ อนิจจตัญญาติ
 สัพพะเพสุ บัจจยตมุปันเนสุ อนิจจตัญญา อนิจจาติ อุปบัสสมานก—
 ตัญญา ๗ อาณาปานตตติ อาณาปนา ปริกคาหิกก สติ ๗ เอว
 อุกทฐฐาสุ ทตสุ ตัญญาสุ อนิจจตัญญา นิตทตติ กตมา จานนท
 อนิจจตัญญาติ อาทิมาท ๗ ตตถ อิทนนท ภิกขุติ อาณนท อิมตม
 ตาตเน ภิกขุ ๗ อยฺหิ เขตถ อธิ สทโท อนิจจตัญญา
 นิตทตตกปุกคตตตต สันนตตตยภูตตตตตปรีทปโน อตัญญาตตตต
 ตกาภาวปฏิเสชโน ๑ ๗ อุตตํ เหนอ อีเชว ภิกขเว ตมโน ๗ ป ๗
 ตัญญา ปรบปวาทาสมเนหิ อัญญเอติ ๗ ภาวนานูรูปเสนาตม ๗
 ทตเสตํ อรัญญคโค วาติ อาทิมาท ๗ ตตถ อรัญญคโคติ
 อรัญญนาม นิกขมิตวา พหิ อินทชตํ สัพพะเมตํ อรัญญนค ๑
 อรัญญนาม เสนาตม บัญจชุตตํ บัจจมนต ๑ เอว อุตตตตตชเนตํ
 อรัญญเอตํ ยกัญจ ปวิเวกตํ อรัญญ คโค ๗ รุกขมุตคโคติ
 รุกขตมิมํ คโค ๗ ตัญญาकारคโคติ ตัญญํ วิจิตโคกาตํ คโค
 เขตถ ๑ รูเปตวา อรัญญญจ รุกขมุตญจ อวเสตํ ตตตวิชเสนาตม
 คโคตมํ ตัญญาकारคโคติ วตคํ วฏฐติ ๗ เอวมตตํ อุตตตยานุกต
 ราชุจரியานุกตญจ ภาวนานูรูป เสนาตม ทตตตํ โหติ ๗ อติ
 ปฏิญจกชคต เอว บัจจเวกชค ๗ รูปนค ยกัญจ รูปปนตกชณ
 รูป ๗ อนิจจนต อนิจจ อนิจจนต น อุปคนคัพพ ชยวยตภาวคตา ๗
 เวทนาติ ยากาจิ เวทยิกตกชณา เวทนา อนิจจา ชยญฺเรณ ๗

สัมภวาทิ ยากาจิ สัมภวามนตักขณา สัมภวอ อนิจจา ขยัญฐเรณ ๑
 สัมภวาทิ เมเกจิ อภิสัมภวณตักขณา สัมภวา อนิจจา ขยัญฐเรณ ๑
 วิภวญาณนตติ ยักญจ วิชามนตักขณं วิภวญาณं อนิจจา ขยัญฐเรณตติ ๑
 อติ อิมุตติ เขवं อิมุตติ ยถา วุตเตตติ ๑ ปฏิปาทิยา ภิสันตติ
 สุกขกณตติ สักขุอาทิมบ วิสยภตติ โอพาริกิ ปฐุมิ รุกกชนช
 ภคจา ทตเตตติ ๑ ตโต อัญญานัญฐรูปตเวทิกิ เวทนิ ยิ เวทยติ
 ตติ สัมภวญาณตติ เขवं เวทนา วิสยธตติ อาการคาหิตตัมภว ๑
 สัมภวญาณวเสน อภิสัมภวเก สัมภเว เตตติ เวทนาทนิ นิสสัย อธิปติภุตติญจ
 เตตติ วิภวญาณं เทเตตติ ๑ บัญญุตติ สัมภพัสสวตภาเคกตังคหิตโต
 อตตตตนิยคาหวตถตติ อตตปรมโต อัญญेतตติ ตทวิโรชโต
 อุนานนทเกตุ บัญญุตติ ๑ อุตทาถนกันเชตติ อุตทาถนานิ โคจรณภเตตติ
 ชนเชตติ ๑ อนิจจานุตติ วิหระตติ อนิจจตตา ตติ อนิจจตถชน
 อนุตติโต วิหระตติ ๑ สัมภวญาณตถชนเนน เอกตถกชนตตภา ตถช—
 ณะทานนเชน ทุกชตถกชนอนตตตถกชนญจ คยหิตติ ๑ คีฉานตตภา
 เคตตัมภวอสมปายุปเสจนา สมุทฐา คีฉานา ๑ หรกกการณอปราชกา—
 रणการกปราชิกา ๑ ภาชนา โภชนพยญชนปวีเวตถกญชกา ๑
 เตตติ กเมน อุตมา โหเนตติ ๑ สัมเขปโต บัญญุตตทาถนช
 อุตชตตาสักขจตถกโต ภารโต ชาทกโต อนิจจทุกุชานตตตชตวกรโต
 ทัญฐัพพา ๑ วิตถารโต เณนุณโททวิย รูปิ ทัญฐัพพิ ปริมัททภา—
 สหนโต อุตทัพพิทวิย เวทนา มหุคตชเนยโต มริจิททวิย สัมภว
 วิปปอัมพนโต กัททตชชโรทวิย สัมภวา อตารกโต มายาทวิย วิภวญาณ

วิญญูโกโต วิเสสโกโต จ สมุทฺตชาวมปิ อธิณฺตคิกรูปิ อธิณฺตคิ ทฎฐูปพิ
 เวทนา คีหิ ทุกฺขคาคหิ อวินิมุตฺตโกโต ทุกฺขชาติ สันญญา สันชารา
 อวิเชยฺยโกโต อนตฺตคาคิ วิญญาณํ อุกฺขยพฺพชฺชมโกโต อนิจฺจนติ ทฎฐูปพิ
 เหวํ สันเชปโกโต บัดฺถันนโกโต ฐนฺเชหิ น วิหิณฺณณฺติ จิตฺตการโกโต บัดฺถันนโกโต
 น อสํวเรสุ สํวาทลลิตฺโต โหติ วิเสสโกโต จ บัดฺถันนโกโต อาหารํ ปริชานาติ
 วิปตาเส บัชฺชหติ โยเม อุตฺตครติ อนตฺตคัสสันญา นิทเทเส จักขุอติ
 ฐปาภิฆาตารหฺภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ ทฎฐูปิกามตา นิตานกมมสมฺภูฐฐานภฺภู
 ตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ वा รูปิ อสํสาเทเนตฺติ วิภาเวเนตฺติ वा จักขุ อนตฺตคาคิ
 อตฺตคา น โหติ อตฺตควนฺตํ वा น โหติ กัสมา อุกฺษา ปุพฺเพ
 กุโตจิ อนาคนโกโต วยา อุกฺษิ กุหิณฺณจि อนตฺตคฺมนโกโต อถโฆ อุกฺษา
 ปุพฺเพ อปฺปปฏิตฺทชธสํภาวตฺตคา วยา อุกฺษิ ปริภินนสํภาวตฺตคา ปุพฺพน—
 ตาปรนตเวมฺชเเน บัจฺจายตคตวตฺตคิตาย อวสํวตฺตคนโกโต เหวํ สัพฺพตถ
 อนตฺตคเหตุญฺเญย โย ฐนฺตจि จักขุปฏิทฺทนนตฺกฺขนํ วจเณจิการํ
 อามบชฺชमानํ ททยคคิภาวปกาสะกํ ฐปายคณํ อนตฺตคาคิ อตฺตคา
 น โหติ อตฺตควนฺตํ वा น โหติ อวสํวตฺตคนโกโต
 อตฺตคสํวาราภาวา จ สํสํคณติ สํทททาภิฆาตารหฺภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ
 สํสํคณกามตา นิตานกมมสมฺภูฐฐานภฺภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ वा สํสํคณํ อนตฺตคาคิ
 อตฺตคตถเมว ตถา อปฺริ สํทททาติ สํสํคณปฏิทฺทนนตฺกฺขนํ
 สํทททา ฆานนคิ คณฺชาภิฆาตารหฺภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ ฆายิตุกามตา
 นิตานกมมสมฺภูฐฐานํ ภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ वा ฆานํ คณฺชาติ ฆานนปฏิ—
 ทฺทนนตฺกฺขนํ คณฺชา ฐิวหาติ ฐสํทททาภิฆาตารหฺภูตฺบิปลํสาทลลิกฺขนํ สํยา—

ศุภามตา นิตานกัมมัตมภูฐานภูตูปปัสสาทถกขณา ชิวหา รสาติ ชิวหา-
 ปฏิพนนถกขณา รสา กาโยติ โสฏฐัพพาทิกขาตารภูตูปปัสสาทถกขโน
 ผู้สัสศุภามตา นิตานกัมมัตมภูฐานภูตูปปัสสาทถกขโน วา กาโย
 โสฏฐัพพาทิกขาตารปฏิพนนถกขณา อรูปา ชาตุวญญุตภูตัตตยธัสสาตา
 ผู้สัสศัพพา โสฏฐัพพา มโนติ มนนถกขโน มโน ชัมมาติ
 สัสถกขณชาโรโต ชัมมา ตตถ จกขัตติ จกขุ รูปุ อัสสาเทติ
 วิภาเวติ จาติ อต โถ รูปยัตติ รูปุ จณณจการุ อามชชมานัน หทยศ-
 ตภาวํ ปภาเสตติ อต โถ สณนาตติ สอติ สัมปตติ สท โท อทาหริยัตติ
 อต โถ ขายสสิตติ ชานัน คณชยตติ คณ โช อตตโน วตถุ สุปยตติ
 อต โถ ชิวตมวหยตติ ชิวหา รสนค เตน สัสตาคติ รสา อัสสาเทนตติ
 อต โถ กุจณิตานัน สาสวชัมมานัน ชาโยติ กาโย ชาโยติ อูปปติเทได้
 ผู้สยนตติ โสฏฐัพพา มุนาตติ มโน อตตโน ถกขณัน ชาเรนตติ
 ชัมมา ฉนณ วิญญาณกายานัน ทวารารมมณวตถถานโต ทวาทเสว
 ขายตทานิ วุตถานิ เทถนากเมณ น อชฌตคเกตุ อายคเนตุ สันทสัส-
 นตูปปฏิขารมมณตตา จกขวายนัน ปากฐนตติ ปฐุมํ เทสิตติ ตโต
 อนทสัสนตูปปฏิขารมมณานิ สอติตายตนาทนิ อถวา ทสัสนทานตติรียส-
 วนานตติรียเหตุภาเวณ พหุปการตตา อชฌตคเกตุ จกขุนายคณ สอติตา-
 ยตทานิ ปฐุมํ เทสิตทานิ ตโต ชานายคนาทนิ ตณิ ปญจนนหม
 โคจรวิตถยตตา อนเต มนายคณัน จกขวายนานทนิมปณ โคจรวตตา
 คัสส คัสส อนนตวานิ พาหิเรตุ รูปายคนาทนิ วิญญาณูปปตติการณัน
 วตถถานโตปิ อยเมเตส กโม เวทิตัพโพ วุตติ เทติ จกขุญจ

ปฏิจุจ รูป ๑ อรูปบรัชติ จักขุวิญญาณ ๑ ป ๑ มนัญจ ปฏิจุจ
 ชัมเม ๑ อรูปบรัชติ มโนวิญญาณนติ มนายคนิ ชัมมายตเนกเทสญจ
 นามิ อตเมกาทถายคนรูปิ อาทิมहि น อายคนิ ชัมมโต เอกเมว
 คิวริ โฉฏฐัพพายคนิ เอกนนวนุติ มนายคนิ ชนรตคยสัชรูมรูปนิัพพา—
 นวเสน เอกนลัสตคตวริ ชัมมายคนิ สัพพเมตัง ปัจจยาทิปเกเทน อนันตัง
 เอตถ สัพพาเนว สัชคตายนานิ อนาคมนโต อนัตถมมนโต นีรหโกโต
 อพยาปารโต ทฏฐัพพานิ อปิ ๑ อธมตคกานิ สุมุญโย ตาโมวีย
 ทฏฐัพพานิ ชุวลลัสตคตภาววิริทคตตา พาหิรานิ คามชวญโจราวีย
 อธมตคกานิ อภิชาฏกคตตา โถกสัสส รูปเวทนาทัสสุ อวิจเจตปปัจจคต
 คาทกสัสส พตวคตตา คัง นวตคตคถิ ชนเชลลุ อนิจจัสสญญา คหิตา จักขุ
 โลคทาทัสสุ อตคตคตนิยคาทสัสส พตวคตตา คัง นวตคตคถิ อายคนเณลु
 อนตคคัสสญญา คหิตา อธิ ปน เหาฐุรา วุคคตถกขณทรรนเยน อธิ
 ตวตถกขณานิปิ โยเชตัพพานิ ฉลลุ อธมตคคกพาหิเรลลุตติ ไปฏฐุเกลลु
 ปาฐุ ทิสลลุตติ ฉลลุ อธมตคคกพาหิเรลลุตติ ปาฐุเนน ภวิตัพพิ
 ลลุตติ นิปาตคคตัง คตถา สติ ฉลลุ อธมตคคเกลลु ฉลลุ พาหิเรลลุตติ ฉลลุ ทโท
 มัจเจกสสมพนธมุปคจเจยย สมาสภาเว อธมตคคกพาหิเรลลุตติ เอโกเยว
 ฉลลุ โทคิ อารบรัชติ อตคตคาเหตุ หุคคา อตคตคภาวา นิมิตคคัสสชาติ
 ภา อตคตคานัง อธิจจจคคัสส ทวารภาเวเน ปวตคตคานติ อธมตคคกานิ
 คโต พหิฏฐคานิ ปน อินทริยพทธานิ ภา อินทริยพทธานิ ภา
 รูปารูปานิ พาหิรานิ อายคนเณลุตติ จักขุรูปาทัสสุ คัง คัง ทวารารมมณ—
 จิตคเจคคตคก ชัมมา เยน เยน ชนุภวนาทินา กิจเจเนน อายคนนติ

อฏฐุหนต ขฏฐนต ฉายมนต เต ๑ ปน อายภูเต ฆัมเม เขตานิ
 ยคนนต วัตถุเวหนต อิทญญ ๑ นมตคตเต สัตถเว ปวตต อตตํ อายตํ
 สัตถารทุกขํ ยาว น นิตตตต ตาว นยันทาว ปวตคยหนตติ อายคณานิ
 อปฺปํ อฏฐนํ นีวาถนฏฐานตคา อากวตคต สโมถรรณฏฐานตคต
 สญฐาติ เทถตคต การณตคา ๑ อายคณานิ เวทิตัพพหิ เตถ
 อายคเนถุ อนตคานุมัสสํ วิหรัตติ อนตคตํ อนตคตถกขณํ อญตมัสส—
 สัน โค วิหรัตติ อสฺสภสญญานิทเทถเอ ยํ วัตถุคัพพิ ตํ हेฏฐา
 ทวตคตสํภาวเรถุ วัตถุคเมว ๑ อิตติ เหว ๑ อิมสํ กายเอ อสฺสภานุมัสสํ
 อตคโนกรชกาเย อสฺสภากวํ ปฏิกุสากวํ ๑ ปฏิกุตโต ญาเนน
 บัสสํ โคติ อต โถ อาทินวตญญานิทเทถเอ อยํ กายิตติ อยํ กรชกาโย
 พหุทก ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐
 ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐
 ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐
 ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

วิเศษตถาเนโรโค วิเศษตถาคติ มหันตกัจฉุ อุตสาหิ कुल्लิสต์ สมนตโค
 มุตวตยมิว อฏฐิตโรโค ปัพภาติ อุกุมพรวักกบัพภาติ วทนต
 คณตถาคติ ทวณน มคคานัน อนตเว อุนบัพชชนกโรโค ปิตตตมฏฐานาคิ
 ปิตต ตมฏฐานัน การณเมเตถันตติ ปิตตตมฏฐานา ปิตตบัจจยา
 ปิตตคเหตุตา ปิตตตมฏฐฐิตาคิ วุตต โหติ เต กิร ทวตคตัส โหณต
 เตมहतมฏฐานาที่ตูปิ เขตเว นโย ถันนปตภาติ คินณมบี ปิตตคทัน
 โโกเปน ตมฏฐฐิตา อุกุปริณามชาติ อุกุปริณामเน อัจจุนหาติ ส์เตน
 อุนบัพชชนกโรโค สัจคตเทถวาถันน หิ อุนปเทถ เวถันตानัน วิตภาโค ๑
 อุกุ อุนบัพชชติ อุนปเทถวาถันนัญจ สัจคตเทถคิ เขวมตยตมฏฐทติราทิว—
 เตณายิ อุกุวิตภาคตา อุนบัพชชติเยว คโค ชาค อุนปริณามชาติ วทนต
 วิตมปรีหารชาติ อตคโน ปกติจริยานัน วิตมัจฐฐานนิตชามหาภาว—
 วหนาทินา ภายลลิสต์ ปรีหระเนน ชาตา โอบักกมิกภาติ วชพิชชนาทินา
 ปรีลลิสต์ อุนบักกเมน ชาตา กัมมวิปากชาติ วินาคิ อิมหิ การณหิ
 เกวถัน ปุพเพ กตกัมมวิปากเวถเนว ชาตา คตถ หิ ปรีเมหิ สัตตคหิ
 การณหิ อุนบัพชนา สักกา ปฏิพาหิตุ กัมมวิปากชานัน ปน
 สัพพะภะถชชานนบี สัพพะปรีตคานนบี นาดันปฏิฆาฏาย อาทันวานนูปัสลลิต
 อาทินวญาเนน บัดลันโค ภาย อาทันวโค วา ปทานันญญานันทเทถ
 ปทานันญญาคิ ปทานานูปัสลลันวญาเน อุนบัพชนันญญา อุนบัพชน
 กามวิตกกก นาชิวาถะคตติ อิติปายัน วิตกโก อุกุสโต อิตตบิ ส้าวช โช
 อิตตบิ ทุกชวิปากโก โส ๑ ไร อตัพพะยาพาชายนบี สัวตคตคตติ อาทินา

นเยน โยนิโส กามวิตกกเก อาทนัง ปัจจเวกชตวา ตัสมิ ตัสมิ
 อารัมมणे อุปฺปนฺนากมวิตกกเก นาทิเวตติ จิตฺตํ อารोเปตวาน วาเตติ
 อพฺภนฺตเร วาเตตฺติ อตฺถ โถ อนฺนิวาเสณฺโต กิกฺกโรติ ปชฺหติ
 กิกฺกจรววีย ปิฏฺเฐนาติ น หิ อมฺิ ไซ วิโนเทติ ตฺถติ วิชฺเมติ
 นฺหริติ กิ พฺลพทฺชวีย ปโตเทนาคิ น หิ อถไซ พยฺนตฺกโรติ
 วิตฺตนฺตํ กโรติ ยถาสฺส อนฺโตมฺิ นาวลลิสฺสตฺติ อนฺตมฺโส ภงฺกมตฺตมฺปิ
 ตถา นํ กโรติ กถํ ปน นํ ตถา กโรตฺติ อนฺภาวํ คเมติ อนฺ-
 อภาวํ คเมติ วิภจฺมภานฺปทาเนน ยถา สํวิกฺกชฺมภโต โหติ ตถา นํ
 กโรติ เสตฺตวิตกกกทวเยมฺิ เเฮเสว นโย อุปฺปนฺนุปนฺนเนติ อุปฺปนฺน
 อุปฺปนฺนเน อุปฺปนฺนมนฺตเคเยวาคิ วุตฺตํ โหติ สกฺกิ วา อุปฺปนฺน
 วิโนเทตฺวา ทฺถยวาวเร อชฺฌเบกฺกชตวา น โหติ สตฺตตฺกชตฺตมฺปิ อุปฺปนฺน
 วิโนเทติเยว ปาปเก อกฺุสฺเต ชมฺเมติ เตะเนว กามวิตกกกาทโยมฺิ
 สฺพเพมฺิ นววมทวตฺกเก วิวาคสฺสญฺญานิทฺเทเส เอตํ อากมฺม วาตาทโย
 วิรชชฺนตฺติ วินสฺสณฺต โส วิวาคो นีพฺพานํ อารมฺมณฺํ กตฺวา
 อุปฺปนฺนชชฺนตฺสญฺญา วิวาคปเทน เจตฺถ กิเตสฺสปริณิพฺพานเนน ที่ปนฺโต
 โสปาทีเสตฺตนิพฺพานชาตฺตคฺคิทาคิ ญายติ เอตํ สณฺตํ เอตํ ปณฺตณฺต
 นีพฺพานํ ทสฺสเสณฺโต อาท นีพฺพานํ หิ กิเตสฺสานํ สณฺตตาย สณฺตํนาม
 นีพฺพานํ สณฺตณฺต อากฺุชิตฺวา ผลตฺตมาบฺบตฺติ อปฺเปตฺวา วทฺถมฺปิ
 นสฺสณฺตํ จิตฺตฺุปฺปาโท สณฺตณฺตเวว ปวตฺตตฺตบฺบ สณฺตํ ฯ นีพฺพาน
 อตฺตปฺปนฺตเถน ปณฺตํนาม นีพฺพานํ ปณฺตณฺต อากฺุชิตฺวา ผลตฺตมฺบตฺติ
 อปฺเปตฺวา นสฺสณฺตํบฺบ จิตฺตฺุปฺปาโท ปณฺตณฺตเวว ปวตฺตตฺตบฺบ ปณฺตํนาม ฯ

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

โถกสทศจิตคุปปาเทสุ เยว ทิฏฐิยาบี อุปบิรัชชน โค ๑ อุปทานิเยสุ
ภิกขเว ชัมเมสุ อัสสาทานุบัสสันโน วิหโรโค คณฺหา ปวทติ คณฺหา
บัจจยา อุปาทานนฺติ วจนโโค อุปาทานํ บัจจยภูตา ศหิตาคบี วัตตุ
สกลลา ๑ อุปาทานาคิ เย จิตฺตารो อุปาทานา ๑ มณฺฑกุกุ บันนโควีย
ชารมมณฺ ทพฺหิ อุปาทยนตฺ คณฺหนตตฺ อุปาทานา ๑ ปวตตอาการภทโต
จิตฺตารอ ชัมมโต ทิฏฐิคณฺหา เทวเยว ๑ ภวานํ บัจจยภูตอุปาทา—
นํปฺปทาเนน อายคิ สัพพภเว ชนภีรตตฺตญฺญา อุปบิรัชติ ๑ เจตโส
อทิฏฐานาภินิเวสาคิ วัตตมานภเว ๑ จิตฺตัสส ชาลยภูตา เย
สัสสคฺคฺเจทาภินิเวสา ๑ ยทา สํหาทโย ชญญุตถ จริตวา ยตถ
อาคम्म นีพทธี สยนตฺ เต कुหาทโย เตสํ ชาลยาคิ วุจฺจนตฺ เหว
สัสสคฺคฺเจทาทิฏฐิโยมฺปิ โปฏฺชชนิกจิตฺตัสส ชาลยาคิ วุจฺจนตฺ ๑ ภีย โย
หิ ปุฏฺชชนา สัสสคฺคฺชา ยา วา อุจฺเจทาสยา วา โหนตฺ ๑ อถวา ๑
เจตโส อทิฏฐานาคิ จิตฺตาสยา เตเยว สัสสคฺคฺเจทา ๑ อภินิเวสาคิ
อตฺตทานุทิฏฐิ ๑ ชนุสยาคิ สัตตคณฺนทานเ ออนุถนตฺ ปวตตนตต
อนุสยาคิ สทฺชชานา การณธาท อุปบิรัชชนรท งามคตา กิเตสา ๑
เตติ ยถาวุตเต สัพเพ ปาปรมฺเม ๑ ปสฺหนฺ โคติ ตทังคปทานาทิวถน
วโนเทนฺ โค ๑ ชนฺปาตยนฺ โคติ ตโค เยว จิตฺเตน น คณฺหน โค ๑
โตเก วิรมตฺติ สัพพสมฺม เต ชาคเก โตเก น รมติ นาทิรมติ
น สัชชติ น อตฺตยติ น สคคตฺ นีพพานเมว คเวสฺติ
คณฺนุนนตบฺ ปิณตบฺปภาโว โหติ ๑ สัพพธฺวาเรสุ อนิจฺจสฺสญฺญานิทฺเทเส ๑
อรัญญคโค วาติ อาทินา อานาปานสฺสคิภาวณารูปถเนนาถนํ อุปทิสฺสิตวา

อตฺตนาหุททจจกชกั ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

บัณฑิตา เวทิตัพพา ยา ปน เสด์ ทิมวรัสสา ธา อัทธานวเสน
 เวทิตัพพา ยถ โอภาสัทธานิ มริคิชา ฐิตี อุกกั วาติกา वा
 ทิมมุกกั ทิมวาติกา รัสสมุกกั รัสสวาติภาติ วุจจติ เหว จุณณวิ—
 จุณณานิ อัสสาธบัธสาธา หคธัสริเว อหิสริเว ๑ เสด์ อคคภาวธสาธา
 ทิม อัทธานิ ธนิกั ปุเรตวา ธนิกเมว นิกขมนต คัสมา ทิมวาติ
 วุจจต ธนชธสาทนิ อคคภาวธสาธา รัสส อัทธานิ อิมิ ปุเรตวา
 อิมเมว นิกขมนต คัสมา รัสสาธา วุจจต มนุสเสธ ปน เกจิ
 หคธอหิอาทโยวีย กาดทธานวเสน ทิม อัสธัสนต ๑ บัธธัสนต ๑
 เกจิ ธนชธสาทโยวีย รัสส คัสมา เสด์ กาดวเสน ทิมมัทธานิ
 นิกขมนตา ๑ ปวิสันตา ๑ เตะ ทิมวา อิตรมัทธานิ นิกขมนตา ๑
 ปวิสันตา ๑ รัสสาธา เวทิตัพพา คคธราย ริกขุ นวหากาเวหิ ทิม
 อัสธัสน ไค ๑ บัธธัสน ไค ๑ ทิม อัสธัสามติ ปชานาติ เหว
 ปชานไค บัธธไค เขเกนากาเรน กายานบัธธสาธาติปฏิฐานภาวณา
 สัมบชชตติ เวทิตัพพา ยถาห ปฏิธัมภาทาย กติ ทิม อัสธัสน ไค
 ทิม อัสธัสามติ ปชานาติ ทิม บัธธัสน ไค ทิม บัธธัสามติ
 ปชานาติ ทิม อัสสาธ อัทธานิ ธชาเต อัสธัสติ ทิม บัธธัส
 อัทธานธชาเต บัธธัสติ ทิม อัสสาธบัธสาธา อัทธานธชาเต อัสธัสติ
 บัธธัสติ ทธ อัสสาธบัธสาธา อัทธานธชาเต อัสธัสโตปิ บัธธัสโตปิ
 ณน ไท อปบิรัชติ ณนทวเสน คโต สจุมตริ ทิม อัสสาธ อัทธานธชาเต
 อัสธัสติ ณนทวเสน คโต สจุมตริ ทิม บัธธัส ๑ เป ๑ ทิม อัสสาธ—
 บัธธัส อัทธานธชาเต อัสธัสติบ บัธธัสติบ ณนทวเสน คโต สจุมตริ

อัสสาธกาเย วา บัธสาธกาเย วา อาทิ ปากฏา โหติ น มัชฌ—
 ปริโยธานัง โส อาทิมเว ปริคคเหตุ สักโกติ มัชฌปริโยธานเ กิตมคติ
 เอกัสส มัชฌ ปากฏ โหติ น อาทิปริโยธานัง เอกัสส ปริโยธานัง
 ปากฏ โหติ น อาทิมัชฌโส ปริโยธานังเวว ปริคคเหตุ สักโกติ
 อาทิมัชฌเ กิตมคติ เอกัสส สัพพมปิ ปากฏ โหติ โส สัพพมปิ
 ปริคคเหตุ สักโกติ น กตถจิ กิตมคติ คาทิสัน ภวคัพพนค
 ทัสเสน โค อาท สัพพกายปฏิง์เวท อัสสัสสาหมัตติ ๑ ๒ ๓
 บัธสัสสาหมัตติ สักขัตติ คตถ สักขัตติ เหว ชเวติ วายมคติ โย วา
 ตถาภุคัสส สัวโร อยเมตถ อธิสัสสีกขา โย ตถาภุคัสส สมาชิ
 อัย อธิจคตัสสีกขา ยา ตถาภุคัสส บัญญา อัย อธิบัญญัติ สักขาคิ อิมามิ
 ตัสโส สักขาโย คัมมิ ชารัมมเน ตาย สคิยา เตน มนัสสิกาเรน
 สักขคิ ชาเสวติ ภาเวติ พหุตถโรคคิ เหวเมตถ อตโ โท ทฐูรูปโป
 คตถ ยัสมา ปริมนนเขน เกวถ อัสสัสสคัพพิ บัธสัสสคัพพเมว ๑ น อัญญ
 กิญจิ กตพพิ อโโค บัญชราย ปณัญญานุปาหนาทัสสุ โยโค กรณโย
 คัสมา คตถ อัสสัสสาหมัตติ ปชานาคิ บัธสัสสาหมัตติ ปชานาคิ เหว
 วัตตมานกาดวเสน ปาฬิ วัตวา อโโค บัญชราย กตตพพัสสาญานุป—
 ปาหนาทโน ชาการัสส ทัสสันตถ สัพพกายปฏิง์เวท อัสสัสสาหมัตติ
 อาทินา นนเขน อนาคตวชนวเสน ปาฬิ อาโรปีตาคิ เวทิตพพา บัธสมภย
 กายังชาริ อัสสัสสาหมัตติ ๑ ๒ ๓ บัธสัสสาหมัตติ สักขัตติ โยพาริก
 กายังชาริ บัธสมภน โค ปฏิบัสสมภน โค นิโรเชน โค วูปัสเมน โค

27/03/2565

อัสสัมชิตานัม บัณฑิตัสสัมชิตัม สิกขิต คเตรว โยพาริกัง สุขุมตา ๑
 บัณฑิตัส ๑ เวทิตัพพา อิมัสสํ หิ ภิกขุโน ปุพฺเพ อปริคคหิตกาเด
 กาโย ๑ จิตตัญญู สทรรกา โหนติ โยพาริกายจิตตานัน โยพาริกเต
 อวุปันเต อัสสัมชิตัสสัมชิตัสสํ โยพาริกา โหนติ พตตวรา หุตฺวา ปวัตตติ
 นาสิกา นุปฺปโหนติ มุขเณ อัสสัมชิตํ โคปํ บัณฑิตัสสัมชิตํ โคปํ คิฏฐุติ
 ยทาปนัสสํ กาโยมฺปิ จิตตมมฺปิ ปริคคหิตกา โหนติ ตทา เต สันตา
 โหนติ อวุปันตา เตสุ สันเตสุ อัสสัมชิตัสสัมชิตา สุขุมตา หุตฺวา ปวัต-
 ตติ เตยฺยถาเม ปริสัสสํ ชาวิตฺวา บัพฺพตา ๓ โอโรหิตฺวา
 มหาภาริ ๓ สัสสโต โอโรเปตฺวา ฐิตัสสํ โยพาริกา อัสสัมชิตัสสัมชิตา
 โหนติ นาสิกา นุปฺปโหนติ มุขเณ อัสสัมชิตํ โคปํ บัณฑิตัสสัมชิตํ โคปํ คิฏฐุติ ยทา
 ปเนสํ ตํ ปริสัสสมํ วิโนเขตฺวา นหาคฺวา ๑ ปวัตฺวา ๑ อัสสัมชิตกฺกํ พหเย
 กตฺวา สิตาย ฉายาย นิสินฺโน โหติ อถัสสํ เต อัสสัมชิตัสสัมชิตา
 สุขุมตา โหนติ อตถิ นุชฺเช นตถติ วิเจตพพตตา การบับตตา
 เอวเมว อิมัสสํ ภิกขุโน ปุพฺเพ อปริคคหิตกาโย ๑ ๑ เป ๑
 วิเจตพพตตา การบับตตา โหนติ ตํ กิธฺสเหตุ คธา หิ ปุพฺเพ
 อปริคคหิตกาเด โยพาริกโยพาริกเก กายธฺชาเว บัณฑิตมฺภณมฺปิ อาโกค
 สมนฺนาหารมณฺณการบับจจเวกฺขนาน นตถิ ปริคคหิตกาเด ปน อตถิ เต-
 นัสสํ อปริคคหิตกาถโด ปริคคหิตกาเด กายธฺชาโว สุขุโม โหติ
 เตนาหุไปราณา สารเท กาเย จิตเต ๑ อธิมตติ ปวัตตติ
 อัสสัมชิตมฺหิ กายมฺหิ สุขุมํ สมนฺปวัตตตติ ปริคคเหมฺปิ โยพาริก
 ปฐุมฺชธกานุปจาเว สุขุโม ตัสสมฺปิ โยพาริกโก ปฐุมฺชธมานเ ๑ ๑ ๑

ยัชฌมานูปจาระ ๑ โยพาริโก ทุคฺคิยัชฌมานะ สุตฺตโม ทุคฺคิยัชฌมานะ ๑
 ตคฺคิยัชฌมานูปจาระ ๑ โยพาริโก ตคฺคิยัชฌมานะ สุตฺตโม ตคฺคิยัชฌมานะ ๑
 จตุคฺคตถมานูปจาระ ๑ โยพาริโก จตุคฺคตถมานะ อตฺตีสุตฺตโม อัมปิวัตตคฺคตถ
 ปาปนาคฺคตฺติ อิทํ ตาว ทัมภานนถยฺยคฺคตถานนํ มตฺตํ มชฌนภานนกา ปน
 ปฐมัชฌมานะ โยพาริโก ทุคฺคิยัชฌมานูปจาระ สุตฺตโมติ เหวํ เหวฐิมเหฐฐิ-
 มัชฌมานโต อูปฐฐิยัชฌมานูปจาระมฺปิ สุตฺตมคฺคํ อิจฺฉนคฺคํ สัพพะเพตฺตเยว
 ปน มเตน อปรคฺคหิตกทาเถ ปวัตตคฺคกายํ สํชาโร ปริคฺคหิตกทาเถ
 ปฐมัสสํมภคฺคิ ปริคฺคหิตกทาเถ ปวัตตคฺคกายํสํชาโร ปฐมัชฌมานูปจาระ ๑ เป ๑
 จตุคฺคตถมานูปจาระ ปวัตตคฺคกายํสํชาโร จตุคฺคตถมานะ ปฐมัสสํมภคฺคิ อຍ
 ตาว สมนเถ นโย วิบัตตํนายมฺปน อปรคฺคเห ปวัตตํโต กายํสํชาโร
 โยพาริโก มหาภูตปรคฺคเห สุตฺตโม โสมี โยพาริโก อูปาทานปรคฺคเห
 สุตฺตโม โสมี โยพาริโก สกถรูปปรคฺคเห สุตฺตโม โสมี โยพาริโก
 อรูปปรคฺคเห สุตฺตโม โสมี โยพาริโก รูปารูปปรคฺคเห สุตฺตโม
 โสมี โยพาริโก มัจฉายปรคฺคเห สุตฺตโม โสมี โยพาริโก สัมปิမัจฉาย-
 นาม รูปทตฺตเน สุตฺตโม โสมี โยพาริโก ตกฺขณารมฺมณิกวิบัตตํนาย
 สุตฺตโม โสมี ทุพฺพตวิบัตตํนาย โยพาริโก พตตวิบัตตํนาย สุตฺตโม
 ตคฺคต ปุพฺเพ อุตฺตคฺคนเยเนว ปุริมัสสํ ปุริมัสสํ มัจฉนเมน ปฐมัสสํตคฺคิ
 เวทคฺคพพา เหวมคฺคถ โยพาริกสูตฺตมคฺคา ๑ มัตตํตคฺคิ ๑ เวทคฺคพพา
 ปฐมัสสํภคฺคายมฺปนัสสํ สทฺธิ วิทานโสทนา ทิ เหวํ อตฺตํโต อุตฺตํโต ๑
 กถํ มัตตํมภคฺคิ กายํสํชาโร อตฺตํตตํตํตํ ๑ ๑ ๑ ๑ มัตตํตตํตํตํตํ
 สิกฺขคฺคิ ๑ กถเม กายํสํชาโร ๑ ทมฺปิ อตฺตํตํตํตํตํตํตํตํตํตํ ๑

ฌมมา กายปฏิพัทธา กายสังขารา เต กายสังขारे มัสสัมเมณ โติ
 นิโรธเน โติ วุปลเมเน โติ สิกขติ ฯ ยถารูเปหิ กายสังขारेหิ กายัสส
 อานมมา วินมมา สันนมมา ปณมมา อัญญา มน্থนา จตนา
 กัมปนา มัสสัมภยํ กายสังขารํ อัสสัสสสัมมิตติ สิกขติ มัสสัมภยํ
 กายสังขารํ มัสสัสสสัมมิตติ สิกขติ ฯ ยถารูเปหิ กายสังขारेหิ กายัสส
 น อานมมา น วินมมา น สันนมมา น ปณมมา อนัญญา อมน্থนา
 อจตนา อกัมปนา สันตํ สุมํ มัสสัมภยํ กายสังขารํ อัสสัสสสัม
 มิตติ สิกขติ ฯ อิติ กิร มัสสัมภยํ กายสังขารํ อัสสัสสสัมมิตติ
 สิกขติ ฯ มัสสัมภยํ กายสังขารํ มัสสัสสสัมมิตติ สิกขติ ฯ เอว
 สันเต วา कुปตทริยา ๑ ปภาวणा น โหติ อัสสาธมัสสาธानญे १
 ปภาवणा न होति आनापानसंति या १ पभावणा न होति आना-
 पानसंति समारिद्धपभावणा न होति न १ नं समापत्तिं भणत्ता
 समावश्चन्त वृष्टुहनन्ति १ अति किर मसम्मभयं कयसंखारं अस्सस्सस्सम्मि
 मस्सस्सस्सम्मि สิกขति १ เอव สันเต वाकुपตทริया १ पभावणा
 होति अस्साधमस्साधान्ये १ पभावणा होति आनापानसंति या १
 भावणा होति आनापानसंति समारिद्ध पभावणा होति कम्म १ नं
 समापत्तिं भणत्ता समावश्चन्त वृष्टुहनन्ति यथागतविय १
 देय्यगामिं गेसे आโกट्टे पग्गुं ओपरिका संत्ता पवत्तन्ति
 ओपरिकानं संत्तानं निमित्तं सुक्कित्तत्ता सुम्मल्लिकत्ता सुंपचारित्तत्ता
 निरुत्तेषी ओपरिके संत्ते ओธ भग्गा सुम्मगा संत्ता पवत्तन्ति
 सुम्मगानं संत्तानं निमित्तं सुक्कित्तत्ता सुम्मल्लिकत्ता सुंपचारित्तत्ता

นรุตเชบี สุ่มเก สัทเท อถ บัจฉา สุ่มตัททนมิตตารมมณคทายบี
 จิตติ ปวตตติ เออเมว ปฐุม โยพาริกา อัสสาธบัสสาธา ปวตตนค
 โยพาริกานํ อัสสาธบัสสาธานํ นิมิตติ สุกหิตตคา สุมนลิกคตคา
 สุปชาริตตคา นรุตเชบี โยพาริกเอ อัสสาธบัสสาธา อถ บัจฉา สุ่มกา
 อัสสาธบัสสาธา ปวตตนค สุ่มกานํ อัสสาธบัสสาธานํ นิมิตติ
 สุกหิตตคา สุมนลิกคตคา สุปชาริตตคา นรุตเชบี สุ่มเก
 อัสสาธบัสสาธา อถ บัจฉา สุ่มอัสสาธบัสสาธนมิตตารมมณคทายบี
 จิตติ น อิกเชบี คจฉนค เอว สันเต วาตุปถทริยา ฯ ปภาวมา
 โหติ อัสสาธบัสสาธานัญจ ปภาวมา โหติ อานาปานลติ ยา ฯ ปภาวมา
 โหติ อานาปานลติ สมาริธัส ปภาวมา โหติ ตัญจ น สมายัสติ
 บัณทคา สมายัสชนคบ วฐฐูหนคบ บัสสมภย กายธขารํ อัสสาธ—
 บัสสาธกาโย อุมฐฐานํ สติ อุมบัสสาธนาญานํ กาโย อุมฐฐานํ โน สติ
 สติอุมฐฐานัญเจว สติ ฯ ตาย สติยา เตน ญาณน ตํ กายํ
 อุมบัสสาธคิตติ เตน อัจฉิตติ กายเ กายานุมบัสสาธคิตติอุมฐฐานภาวนาคิ ฯ
 อยํ ตาเวคถ กายานุมบัสสาธนาถเสน วุตตลลล ปฐุมจตุกกถลล อมปพ—
 พปทวณณนา ยัสมา ปเนคถ อิตถเมว จตุกก อาทกมมกถลล
 กมมทานาถเสน วุตติ อิตรานิ ปน คณิ จตุกกานิ เอคถ
 จตุคถชฌมานลล เวทนาจิตตชมมานุมบัสสาธนาถเสน วุตตานิ คัสมา อิท
 กมมฐฐานํ ภาเวคทา อานาปานจตุคถชฌมานปทฐฐานาย อุมบัสสาธนาย
 สห ปฐฐมภิกาทิ อรหคคิ ปาปญนิคตคามน วิสุทชมคเค วุตตนเขน
 ปฐฐชชิตพพิ อิตเรสุ คัสสุ จตุกกเกสุ ปิตปฐฐเวคคิ ปิตปฐฐวคคิ

กโรน โค ปากฏ กโรน โค อัสสัสสัมปัสสัสสัมปติ สิกขติ คตถ
 ทวิหากาเรหิ ปิตติปฏิธวติกา โหติ อารัมมณโต ฯ อัสสม โมหโต ฯ
 กถ อารัมมณโตปิตติ ปฏิธวติกา โหติ ฯ สัมปตเท เทว ฉาน
 สสมาชชติ คตถ สสมาชคตถเน ฉานปฏิธวาเน อารัมมณโต
 ปิตติปฏิธวติกา โหติ อารัมมณัสส ปฏิธวติคตถา ฯ กถ ชัสสม โม—
 หโต สัมปตเท เทว ฉาน สสมาชชติกา อัญญาญ ฉานสมปยุตติ
 ปิตติ ขยโต วยโต สัมมตติ คตถ วิบัสสณากขโณ ตถกขณปฏิเวเทน
 อัสสม โมหโต ปิตติปฏิธวติกา โหติ ฯ วุคคัมปิ เจต ปฏิธัมภาย
 ทัม อัสสาธวเนน จิตตัสส เอกคค อวิกเขป ปชานโต สติ อပ္ปฐฐิตา
 โหติ คาย สติยา เตน ฉาเนน ส่า ปิตติปฏิธวติกา โหติ ทัม
 ปัสสาธวเนน รัสส อัสสาธปัสสาธวเนน สัพพกายปฏิเวท อัสสาธ—
 ปัสสาธวเนน ปัสสมภย กายธวาร อัสสาธปัสสาธวเนน จิตตัสส
 เอกคคค อวิกเขป ปชานโต สติ อပ္ปฐฐิตา โหติ คาย สติยา
 เตน ฉาเนน ส่า ปิตติปฏิธวติกา โหติ อวชชโต ส่า ปิตติปฏิธวติกา
 โหติ ชานโต มัสสโต ปัสจเวกขโต จิตติ อธิฐฐโต สัพพาย
 อธิมุจจโต วิริย ปัสคณโต สติ อပ္ปฐฐายโต จิตติ สมาทโต
 ปญญาเยน ปชานโต อภิญญาเยน ปริญาเยน ปหาคัพพิ ภาเวคัพพิ
 สจจนาคัพพิ สจจนโรโต ส่า ปิตติปฏิธวติกา โหติ เหว ส่า ปิตติปฏิธ
 วติกา โหตติ ฯ เอเตเนว เนน อวเสสพทานปี อตถโต เวทคัพพานิ อิท
 ปเนตถ วิเสสมตติ คินณ ฉานาน ฉเนน สอุปปฏิธวติกา จตุณนมปิ
 ฉเนน จิตตธวารปฏิธวติกา เวทคัพพา จิตตธวารโติ เวทนาทโย

เทว ฐนธา ฯ ฐุขปฏิฐ์เวทียปะเท ปเนคค วิบัสสันนาฏมิตฐ์สันคถ์
 ฐ์ขนค เทวฐุขาน กายกญ์ฐุข์ เจตคคญ์ฐุขค ปฏิฐ์มภทาย์ ฐุคค
 ฐ์ฐ์ฐ์มภยั จิตคคฐ์ฐารนค โยพารัก จิตคคฐ์ฐารั ฐ์ฐ์ฐ์มโภษ์ โค
 นิโรเชน โคคิ ฐ์ค โค ฯ ฐ์ วิคคการโค กายฐ์ฐาเว ฐุคคณเยเนว
 เวทคคัพ โฟ ฯ ฐ์ อปเจคค ฐ์ บคคปะเท ฐ์ค ฐ์ฐ์ฐ์เน เวทนา ฐุคคตา
 ฐุขปะเท ฐ์ฐุขปะเนว เวทนา ฯ ฐ์ ฐ์ จิตคคฐ์ฐารปะเทฐ์ ฐ์ญ์ญา ฯ
 เวทนา ฯ เจตคคกา เอเต ฐ์มมา ฐ์ฐมา จิตคคปฏิฐ์พทธา จิตคคฐ์ฐาราคิ
 วจนโค ฐ์ญ์ญา ฐ์มปะยคคตา เวทนาคิ ฐ์ว เวทนานฐ์ฐ์ฐ์นนานเยน
 ฐ์ค จคคก กฐ์คคณค เวทคคัพ ฯ คคคยจคคกเกบ์ จคคณัน ฐ์นนานัน
 วฐ์เน จิตคคปฏิฐ์ฐ์วทคตา เวทคคัพพา ฯ ฐ์อภิฐ์ปะโมทยั จิตคคณค จิตคค
 โมเทน โค ปโมเทน โค ฐ์หาฐ์เน โค ปหาฐ์เน โค ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์
 ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ ฐ์คจคคิ ฯ คคค ทวทากาเวหิ ฐ์อภิฐ์ปะโมโท โคคิ
 ฐ์มาริวฐ์เน ฯ วิบัสสันनावฐ์เน ฯ กถ์ ฐ์มาริวฐ์เน ฯ ฐ์ฐ์ปะคเก
 เทว ฐ์นเน ฐ์มาฐ์ฐ์ฐคิ ฐ์ ฐ์ ฐ์มาปะคคคทฐ์เน ฐ์มปะยคคคคคคค จิตคค
 อามเทคิ ปโมเทคิ กถ์ วิบัสสันनावฐ์เน ฯ ฐ์ฐ์ปะคเก ฐ์นเน ฐ์มา—
 ฐ์ฐ์ฐควา ฐุฐ์ฐาย ฐ์นเน ฐ์มปะยคคคคคคค ฐ์ยโค ฐ์ยโค ฐ์มมฐ์คิ ฐ์ว
 วิบัสสันनावฐ์เน ฐ์นเน ฐ์มปะยคคคคคคค ฐ์ค ฐ์อารัมมณัน กคควา จิตคค
 อามเทคิ ปโมเทคิ ฯ ฐ์ว ปฏิฐ์นโน ฐ์อภิฐ์ปะโมทยั จิตคค ฐ์ฐ์ฐ์—
 ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ฐ์ ฐ์คจคคคค ฐุคคจคคิ ฯ ฐ์มาทหิ จิตคคณค ปฐุ—
 ฐ์นณนาทวฐ์เน ฐ์อารัมมณเน จิตคค ฐ์ม ฐ์อาทหัน โค ฐ์มถปะเน โค ฯ
 ตานิ วา ปน ฐ์นนานัน ฐ์มาฐ์ฐ์ฐควา ฐุฐ์ฐาย ฐ์นเน ฐ์มปะยคคคคคคค จิตคค

ขยโค วยโค สัมมตโค วิบัสสันนาชเน ตักขณปฏิเวเทน อุมฺบรัชติ
 ฆณิกจิตเตกคคคตา ฯ เหว อุมฺบิณนาย ฆณิกจิตเตกคคคตา ย เวธเนป
 ฆารम्मเน จิตฺติ สัม ฆาททิมฺ โค สัมภเปเน โค สัมมาทํ จิตฺติ
 อัสสัสสํสามิ บัสสัสสํสามิติ สักขตติ วุจฺจติ ฯ วิโมจยํ จิตฺตนิค
 ปฐุมฺชฌาเนน นิจฺจเนหิ จิตฺติ วิโมจเนโค ทุคฺคิเยน ฉาเนน วิตักก
 วิจาเวหิ คคฺคิเยน ฉาเนน บิคฺคิยา จคฺคฺคฺคเณ ฉาเนน สขทูกฺคิเยหิ จิตฺติ
 วิโมจเนโค ตานิ วา ปน ฉานานิ สฺมา บรัชชิตวา วุจฺจฺจาย
 ฉานตัมปยุตฺติ ขยโค วยโค สัมมตติ ฯ โส วิบัสสันนาชเน
 อนิจฺจานบัสสันนาย นิจฺจสญฺญาโค จิตฺติ โมจเนโค วิโมจเนโค
 ทุกฺคานบัสสันนาย สขสญฺญาโค อนตฺตคานบัสสันนาย อตตสญฺญาโค
 นัพพทานบัสสันนาย นนทโค วิราคานบัสสันนาย ภาคโค นิโรชานบัส
 สฺนาย สททยโค ปฐูนิสสํคคานบัสสันนาย ฆาทานโค จิตฺติ โมจเนโค
 วิโมจเนโค อัสสัสสํติ เหว บัสสัสสํติ จ เตน วุจฺจติ วิโมจย
 จิตฺติ อัสสัสสํสามิ บัสสัสสํสามิติ สักขตติ ฯ เหว จิตฺตคานบัส
 นวเวธเน อิทํ จคฺคกํ ภาสฺสํตนิค เวทคพพิ ฯ จคฺคฺคจคฺคกเก ปน
 อนิจฺจานบัสสํติ เขคถ คจจ อนิจฺจ เวทคพพิ อนิจฺจตา เวทคพพา
 อนิจฺจานบัสสันนา เวทคพพา อนิจฺจานบัสสํติ เวทคพพา ฯ คตถ
 อนิจฺจนิค บัญจกชนชา ฯ กัสฺมา ฯ อุมฺบปาทวยญฺญูรูตคภาวา ฯ
 อนิจฺจคคิ เคถฺเยว อุมฺบปาทวยญฺญูรูตค หุคฺควา ฆาภาโร วา นัพพคตานิ
 เตนเวทคการณ อรูคฺควา ฆณภังเคน เกโทคิ อตฺถ โถ ฯ อนิจฺจาน
 บัสสันนาติ คัสสํ อนิจฺจคาย เวธเน รูปาทตฺตุ อนิจฺจนิค อนบัสสันนา ฯ

อนิจฺจานุบัสฺสตี คาย อนุบัสฺสนาย ตมฺมฺนาคโต คัสฺมา เหวฏฺโต
อัสฺสนฺโต บัสฺสนฺโต ๑ อธิ อนิจฺจานุบัสฺสตี อัสฺสนฺตัสฺสามิ บัสฺส—
สฺสนฺตํ สกฺขตฺติ เวทคฺคไฟ ๗ วิราคานุบัสฺสตี เขตฺถ ปน เทว
วิราคา ขยวิราโค ๑ อัจจณฺตวิราโค ๑ ๗ คตฺถ ขยวิราโคติ
ตฺวารานํ ขย ๗ อัจจณฺตวิราโคติ นิพฺพานํ ๗ วิราคานุบัสฺสฺนาคี
คตฺถุยกวเลณ ปวตฺตา วิบัสฺสนา ๑ มคฺโค ๑ ๗ คาย ทฺวียายบิ
อนุบัสฺสนาย ตมฺมฺนาคโต หุตฺวา อัสฺสนฺโต ๑ บัสฺสนฺโต ๑
วิราคานุบัสฺสตี อัสฺสนฺตัสฺสามิ บัสฺสนฺตัสฺสามคิ สกฺขตฺติ เวทคฺคไฟ ๗
นิโรธานุบัสฺสฺปเทบิ เอเสว นโย ๗ ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺคานุบัสฺสตี เขตฺถาปิ
เทว ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺคา ปริจฺจาคปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโค ๑ บกฺขนธนฺปฏฺฐนฺต—
สฺสคฺโค ๑ ๗ ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโคเยว อนุบัสฺสนา ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺคานุบัสฺสนา ๗
วบัสฺสนามคฺคานํ เขตฺ อธิวณฺ ๗ วิบัสฺสนาหิ คทังควเลณ สทฺธิ
ชนธามิสฺสาเวหิ กิเตเส ปฺริจฺจชฺชติ ตํชฺชโตสฺสทฺธัสฺสนเณ ๑ คตฺถปฺริคเต
นิพฺพานเณ คณนฺนคาย บกฺขนธคฺติ ปริจฺจาคปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโค เจว บกฺ—
ขนธนฺปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโค จาคิ ปวฺจฺจติ ๗ มคฺโค สมฺมุจฺเจท วเลณ สทฺธิ
ชนธามิสฺสาเวหิ กิเตเส ปฺริจฺจชฺชติ อารมฺมณฺกรเณณ ๑ นิพฺพานเ
บกฺขนธคฺติ ปริจฺจาคปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโค เจว บกฺขนธปฏฺฐนฺตัสฺสคฺโคจาคิ
ปวฺจฺจติ ๗ อญฺญํ ปน ปฺริมฺญาณานํ อนุบัสฺสนฺโต อนุบัสฺสนาคี
วฺจฺจติ ๗ คาย ทฺวียายบิ ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺคานุบัสฺสนาย ตมฺมฺนาคโต หุตฺวา
อัสฺสนฺโต ๑ บัสฺสนฺโต ๑ ปฏฺฐนฺตัสฺสคฺคานุบัสฺสตี อัสฺสนฺตัสฺสามิ



สารัตถสมุจจัย

ขรรคกถาภาณวาร

แก้ บทอัสติคิณสูตรเป็นบทที่ ๑๙

อิสติคิลีสัตว

เอว พุทฺธมมัสสคุณปฏิสยุตตานิ นิกขบคฺวา ตโต ปรัญฺญิยํ
ปน บัจเจกพุทฺธคุณปฏิสยุตฺตํ อสฺสคตปริตฺตํ เขตฺตมํ หิ อนฺตเร
ชาฎานาฎยปริตฺตอสฺสคตปริตฺตชศคตปริตฺต โพรตฺตมคตปริตฺตชนชปริตฺต โมรปริตฺต
เมตคตปริตฺตรตมปริตฺตตานํ ชาณา ฌรตคต วุตคตานิชคตคต คตฺตสา นิกกนิ อนุปุพฺพ
ปทวณฺณนา ฯ นํคํพระคณฺถรณาจารย์ วุตฺตนาไว้ ในท่นวํ ไบรา
ณาจารย์เจ้าทงหงายหากได้เข้าไว้ ซึ่งพระปริตคตทงหงาย อันประกอบ
ด้วยพระพุทฺธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ด้วยประการฉนั้แล้ว ตโต ปรัญฺญิ
เบองนาแทนนพระอัสสิคตปริตคต อันประกอบด้วยดี ด้วยพระบัจเจกพุทฺธคุณ
เมอนโต อันไบราณาจารย์ หากตงลงไว้ ในระหว่างแห่งอัสสิคตปริตคต นน
เหตุคํ่าอนพระอาจารย์เจ้ากถาวไว้ ตงนว่า ชาณา ชาชญาแห่งชาฎานาฎย
ปริตคต แลอัสสิคตปริตคต ชศคตปริตคต โพรตฺตมคตปริตคต ชนชปริตคต โมร
ปริตคต เมตคตปริตคต รตมปริตคตทงหงาย ย่อมปกแผ่ไปในแดนโกฏ
จกักรวาทคตงน บัดนจะไค พรวรณาโดยลำดับเบองตนแห่งอัสสิคตปริตคต นน
มพระบาทในอัสสิคตปริตคต นวํ เอวํเม สุตํ เอกํ ตมยํ ภควา ราชคเห
วหฺรต อสสิคตตม บพพเต คตฺวโร ภควา ภิกขุ อามนเตส ภิกขุ วจิต ภททนเตต
เต ภิกขุ ภควโค บัจจสฺส สัสสํ ภควา เอกทโจว ตำนเนคความในพระสุตกรน
มนทานวจนะเบองตนวํ เอกํ สุตคตํ อนนว่าพระสุตกรน เม อนนชาพระองคณฺฐอ

ว่าอาณัติ สัตว์ หากได้ สัตว์มา ภควโค ตันมุชา ฉะที่เนเกาะพระภักตร์
 พระองค์ สัมเด็จพระผู้ ทรงสวัสดิภาคย์เจ้า เอว ด้วยประการดังนี้ เอก สัมม
 ณระสมัยครั้งหนึ่งนั้น ภควา องค์สมเด็จพระผู้ ทรงสวัสดิภาคย์เจ้าได้จัดถก
 ตำราฎพระพุทฺทหนุไทยอยู่ แทบภูเขอดีคคณบรรพค อันมีฉะที่ไกลกรุงราช
 คฤหมหานคร ศตโร ไกเถ กาดครั้งนั้น สัมเด็จพระผู้ ทรงสวัสดิภาคย์
 จงมพระพุทฺทฎกาจารย์เรียกพระภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษโว ศุกรภิกษุทั้งหลาย
 ดังนี้ พระภิกษุทั้งหลายกับพระพุทฺทฎกาจารย์ ภิกษนเต ข้าแต่พระ
 ผู้มพระภาคย์ม เจริญ ความเจริญจงมแก่พระองค์เจ้าเถด ดังนี้ ๑ ภควา
 สัมเด็จพระสันต์ห ผู้ ทรงสวัสดิภาคย์ จงมพระพุทฺทพจนบริหารตรีดังนั้นว่า
 บัณฑิต โน คุณีห ภิกษเว เอก เวการ บัพพัตนิต ๑๑๑ จินวาตี อโหตี ๑
 ภิกษเว ศุกรภิกษุทั้งหลาย โน เมาะ มุตั้งพระศภาคตาม ท่านทั้งหลายยัง
 จะแเดเห็นซึ่งภเขา อันชื่อวาเวการบรรพคโน้น แดฎาประการใด เอวมภนเต
 พระภิกษุทั้งหลายก็ทูลสนองพระพุทฺทฎกาจารย์ ภิกษนเต ภควา ข้าแต่พระพุทฺธ
 องค์ผู้ ทรงสวัสดิภาคย์ม เจริญ ข้าพระบาททั้งหลายก็ยอมแเดเห็นภเขาเวการ
 บรรพคอยู่ โดยในยที่พระพุทฺทฎกาจารย์ตั้งตามพระพุทฺธเจ้าข้า ๑ ภิกษเว
 ศุกรภิกษุทั้งหลายในกาลปางก่อนภเขาเวการบรรพคณนมช้อย่างอัน นินาม
 บัญญุคคิเป็นอย่างอัน หาได้ ชอภเขาเวการบรรพคไม่ ภิกษเว ศุกรภิกษุ
 ทั้งหลาย ตั้งพระศภาคชอถาม ก็ภเขาบั้นทอบรรพคโน้น ท่านทั้งหลายยัง
 จะแเดเห็นหรือไม่ได้ พระพุทฺธเจ้าข้าภเขาบั้นทอบรรพคณนได้ ข้าพระบาท
 ทั้งหลายก็ยอมแเดเห็นอยู่ ตั้งพระพุทฺทฎกาจารย์ตั้งตาม ภิกษเว ศุกรภิกษุ
 ทั้งหลาย แม้ภเขาบั้นทอบรรพคณนหมกิด ในกาลปางก่อน กมช้อย่าง

บัณฑิตพรพรพตแลภุเขาวินุตพรพรพต แลภุเขาคิษณกภูพรพรพตนั้น จะได้ มี
 นามสรรปรากฏว่า บัณฑิตพรพรพต แลวินุตพรพรพต คิษณกภู
 พรพรพต เหมือนนามกรในปัจจุบันนี้ห้ามได้ นามแต่บัญญัติโวหาร
 คำร้องเรียกแห่งภุเขาทัง ๓ นั้นก็เป็นอย่างอื่นแท้จริง ๆ กิร ดังได้สดับ
 มาใจความว่าในกาลครั้งนั้น สัมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า ครั้น
 เวลาดำยัณห์สมัย พระองค์เสด็จอุฎฐาการจากมถัสมาบคิแล้ว เสด็จ
 ออกจากพระคณกรภู บัญจบพพตา ภุเขาทัง ๕ นี้ภุเขาเวภารพรพรพตเป็น
 ดัน ย่อมปรากฏแก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย อันนั่งประชุมพร้อม
 กันอยู่ ณระตถานทนน สัมเด็จพระพุทธองค์ มีหมู่พระภิกษุสงฆ์ แวดล้อม
 ทรงพระสถิตย ณระตถานทนน แลวงจมีพระพุทธภูภาคไว้บอกซึ่งภุเข
 ทัง ๕ นี้โดยลำดับแต่ลำดับกัน กิรว่าประชุมแต่บรรดาภุเขาทัง ๕ นี้
 ประโยชน์ ด้วยภุเขาทังหลายจะได้ มีแก่พระองค์ ห้ามได้ พระองค์ มีได้
 มีพระประสงค์ ด้วยภุเขาทัง ๕ นี้ ก็แต่ว่าในเมื่อภุเขาทัง ๕ นี้ อัน
 สัมเด็จพระพุทธองค์ ทรงแต่งตั้งโดยลำดับ ๆ แล้ว ความว่ากถนกันซึ่ง
 ฤาษทงหลายแห่งภุเขาสักคตพรพรพตนั้น ก็จะมีเป็นเนอความอันพระพุทธ
 องค์ ทรงแต่งตั้งแท้จริง ศัสมี กถนมาเน ก็เบองว่าในเมื่อเนอความว่า
 กถนกันซึ่งฤาษแห่งภุเขาสักคตพรพรพต อันสัมเด็จพระบรมผู้คตเจ้าหากทรง
 แต่งตั้งอยู่นั้น บัญเจตตามัน บัญเจกพุทธธาน นานานิ เจว ปทุมวคิยา บคิถนา จ
 ชอทงหลายแห่งพระบัญเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ พระองค์ อันเป็นบุตร แห่ง
 นางปทุมวคินนภิต ความปรากฏนาชของนางปทุมวคินนภิต เนอความสอง
 ซอน ก็จะมีเป็นเนอความอันพระพุทธองค์ จะจะต้องกล่าวด้วย อค

ศัสมา เหตุการณ์ดังนี้ ภาควา องค์สมเด็จพระผู้ ทรงสถิตวิศาภคย์ เจ้า
 พระองค์ จึงได้ ทรงบอกซึ่งภูเขาน โดยลำดับ ๆ กัน เมื่อมพระพุทธร
 ฐกาตรัสบอกซึ่งกรยาอันแปรปรวนเปลี่ยนแปลงแห่งนามบัญญัติภูเขานเหล่านั้น
 แล้ว ถัดบนนั้นจึงมพระพุทธรฐกาตรัสว่า ภาควา คุกรภิกษุทั้งหลาย
 บัญญัติเจกพุทธรฐสถาน พระปัจเจกพุทธรเจ้าทั้งหลาย ๕๐๐ พระองค์ ซึ่งบัง
 เกิดแล้วแต่ก่อนนั้น ย่อมมปรกตอยู่ ณภวสถานาน ในภูเขาสัตต
 บรรพตนั้น ๑ เตะ บัจเจกพุทธรฐา แดพระปัจเจกพุทธรเจ้าทั้ง ๕๐๐ พระองค์
 นั้น เมื่อเขาไปสูภูเขาสัตตบรรพตนั้น ย่อมเห็นปรากฏแก่จักขุมนุษย์
 ทั้งปวง ปวิฐฐา นทสสันต ครอบงำเข้าไปแล้ว ก็มิได้ ปรากฏแก่
 จักขุมนุษย์ทั้งปวง ๆ ครั้นเห็นซึ่งกรยาทมได้ ปรากฏแห่งพระปัจเจกพุทธรเจ้า
 ทั้งหลายนั้นแล้ว ก็ชวนกันว่ากล่าววว่า อัย บัพพโต ภูเขานนทสสัน
 ทินซึ่งฤาษ คชพระปัจเจกพุทธรเจ้าทั้งหลาย สมนัญญา ชื่อแห่งภูเขานนั้น
 ชื่อว่าสัตต ๑ ก็บังเกิดชนเจ้าเดิมแดนนั้นมา ๑ มีคำพระอัครกถาถึงวันณ
 นาทคช ปวิฐฐนท ทสสันต ปวิฐฐา นทสสันต ครอบงำ เตะ บัจเจก
 พุทธรฐา พระปัจเจกโพธิ์ทั้ง ๕๐๐ พระองค์ นั้น เมือว่าครั้นเที่ยวไปเพื่อ
 ประโยชน์ แก่อาหารบิณฑบาต ในที่อันควรแก่ผาสุกภาพ กระทำกัตติจ
 ฉนจึงหันตัวเร้วแล้วก็ไปยังภูเขาสัตตบรรพตนั้น กระทำภูเขานนให้
 แยกออกไปเป็นสองภาค ประตจดังว่าบุคคลอนเมิตซึ่งไปบานทวารอันใหญ่
 ทั้งคู่ ในห้องแห่งพระมหาเจตยณน ครั้นแล้วก็เข้าไปในพวยใน
 บรรพต นฤมิตซึ่งกตบายกถางคินแต่กตบายกถางวันแล้ว ตัวเร้ว
 ๑ ณวิฐฐานกตติจอยู่ ณพวยในภูเขานนั้น ศัสมา เหตุการณ์ดังนี้

สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ เจ้าจึงได้ ทรงศรีธำมณีทูลทูลว่า พระ
 บัณฑิตโพธิ์ทูลทูลว่าเมื่อเขาไปตั้งภูเขานั้นเห็นปรากฏ ครั้นเขาไปแล้วก็
 มิได้ปรากฏดังนี้ ๆ มีคำปฐาว่า กทา ปน เค ตักถ วดีสู ตั้งเว
 ภาษ พระบัณฑิโพธิ์ทูลทูลว่าเห็น ได้อาไศรยอยู่ในภูเขาคัดคดบรรพต
 นนเมื่อครั้งไร ๆ มีคำวสันนาว่า กิร ตั้งได้ ตัดคมาในอศตกาถดวง
 แด้วนาน ในกาถเมื่อสมเด็จพระตลาคคสมมาตัมพุทธเจ้า ยังมีได้ มา
 อุมัตบงเกิดในโลกย์ เอกา กุทธคา ยังมีธดาแห่งตระกูลคนหนึ่งอยู่ในบ้าน
 คำบถหนึ่ง อาไศรยซึ่งพระนครพาราณสี นางกุทธดาภิมาวณุน เมอ
 ไปรักษาไร่เจ้าดำถ้อย นางได้ ถวายดอกประทุมชาติดยภหนึ่ง กับด้วย
 เจ้าดอกทงทลายประมาณ ๕๐๐ เม็ดด แก่พระบัณฑิพุทธเจ้าพระองค์
 หนึ่ง แด้วปรากฏาให้ ได้บุตร ๕๐๐ คน ตัดมี จ ขณ ก็แต่ในขณะนั้น
 ยังมีพรานเนื้อ ๕๐๐ คน ได้ ถวายซึ่งมีงัดมรค่อนร้อย แก่พระบัณฑิ
 โพธิ์พระองค์ นนแล้ว จึงตั้งปณิธานความปราถนาว่า ขอให้ข้าพเจ้า
 ทง ๕๐๐ คนน พึงได้ บงเกิดเป็นบุตรของนางกุมารณุนเถด ถ้า ยาว
 คายก็ สูตวา นางกุมารณุนครนดำรงอยู่กำหนดชนมายเพียงไรแล้ว ก็กระ
 ทำกาถกิริยาขนไปบงเกิดในเทวโลกย์ ครั้นจุติจากเทวโลกย์แล้ว ก็ตงมาอุมัต
 บงเกิด ในห้องแห่งดอกประทุมชาติในชาติธระ ตเมโก ตาปโต พระดาบศ
 องค์ หนึ่งได้ ประสบพบนางกุมาร ในดอกประทุมชาตินั้น ก็นำมาปฏิบัติ
 เตยงดูไว้จนเจริญวัย เมื่อนางกุมารนสนอย่างบพจรด้วยท้าวได้ แด้ว
 ดอกประทุมชาติก็ยุตชนมารของวิปเฮาบาทไว้ ทุกย่างท้าวกำวบจร เอโก
 วนจรโก ยังมีนายพรานพเนจรผู้หนึ่ง ได้ ทศนาการประสบซึ่งนางกุมาร

ผู้ นั้น ก็นำเอาเนื้อความอนันนเข้ามากราบทูลแก่บรมกระบิตพระเจ้า
 พาราณสี คื อาเนคิว่า พระเจ้าพาราณสีก็เสด็จออกไปรับนางกุมาร
 นั้นเข้ามาไว้ในพระราชวัง ตั้งไว้ ให้เป็นเอกอัครมเหษย์บันสุรางค์ คัพ โภ
 นางกุมารนั้นครั้นอยู่ ไม่ช้านานก็ทรงครรภ์ พระมหาปฐมกุมารนั้นอยู่ใน
 ครรภพระมารดา เต็ม่า ทารกทั้งหลายอันเสด็จประมาณ ๕๘๘ คนนั้น
 อาไศรย ซึ่งคัพภมตกันแต่บังเกิดชน เตะ ด้วยปศุตา พระราชกุมาร
 ทั้ง ๕๐๐ พระองค์ นั้น ครั้นทรงพระเจริญวัยก็พากันไปเที่ยวประพาสเล่น
 ในสระปฐมชาติในสวนราชวโนทยาน แต่วิกพากันชนนสัตว์นาการ นิ่ง
 เห็นดอกปฐมชาติดอกละองค์ ๆ ค้างไว้ ซึ่งชย์แต่ด้วยในพระอัครคภาพ ค้าง
 องค์ ค้างก็ยิงบังเจกโพธิญาณให้บังเกิด ได้ คร ๘๖ ซึ่งพระบังเจกตั้งมีภ
 วรรณทั้ง ๕๐๐ พระองค์ แต่วิกพากันไปอาไศรยอยู่ในภเขาอนันน
 ตทท จ ก็ในภกตครั้งนั้น นามกรตั้งมีญญาว่าอัสคตตงน ก็บังเกิด
 ชนแก่ภเขาอนันน ๖ ใจความว่าสมเด็จพระผู้ ทรงพระภาคย์ ทรงแต่งตั้งซึ่ง
 นามกรตั้งมีญญาเดิม แห่งภเขาอัสคตบรรพต แต่มุขป็นรแห่งนางปฐมวัต
 ฒนนั้นแล้ว เมื่อพระองค์ จะทรงแต่งตั้งชื่อแห่งพระบังเจกโพธิทง ๕๐๐ พระองค์
 นั้น จึงมีพระพุทธรูปภาควัดว่า ภิกษเว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคต
 จะบอกซึ่งนามกรทั้งหลาย แห่งพระบังเจกโพธิทง ๕๐๐ นั้น ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย ตถาคต จักกำหนดแต่จักแต่งตั้งซึ่งนามกรแห่งพระบังเจก
 โพธิทง ๕๐๐ พระองค์ นั้น ถิ่นนาค ท่านทั้งหลายจงฟังซึ่งนามแห่งพระ
 บังเจกโพธิทงหลายนั้น มนสิกร ไรท ท่านทั้งหลายจงอุสาหมนสิการ
 กระทำไว้ ในใจให้ตเกิด พระตถาคตจะภาษชซึ่งนามแห่งพระบังเจก โพธิ

ทั้ง ๕๐๐ นั้นให้ท่านทั้งหลายฟังในการบัดนี้ ฯ เขวมกันเดโช พระ
 ภิกษุทั้งหลายกับพระพุทธรูปกาแห่งองค์ ส้มเด็จพระผู้ ทรงพระภาคย์เจ้าว่า เขว
 กันเด คังน ภควา ส้มเด็จพระชนนีหุม ทรงพระภาคย์ เจ้า จึงมพระพุทธร
 พจนภาตัตแต่ตงซึ่งพระผู้ตรอนแต่ตงซึ่งพระนามแห่งพระปัจ เจก โโพธิเจ้าทั้งปวง
 ภิกษเว คุณภิกษุทั้งหลาย ปัจเจกสัมพุท โธ พระปัจเจกสัมพุท
 เจ้าผู้ ทรงพระนามชื่อว่า อริฏฐะ จินฉาตี ท่านมีปรกคอยู่ อาไศรย ดัน
 กาดช้านาน ในภูเขานชื่อว้อตคตบรรพต อุปริฏฐ โธ คครตช
 ยตตต สุตตตโน คุณภิกษุทั้งหลาย ยังพระปัจเจกสัมพุทเจ้าอีก ๑๒ พระ
 องค์ ทรงพระนามชื่อว่าพระอุปริฏฐะพระองค์ ๑ ชื่อว่าคครตชพระองค์ ๑
 ชื่อว่ายตตตพระองค์ ๑ ชื่อว่าสุตตตนะพระองค์ ๑ ชื่อว่าบียตตตพระองค์ ๑
 ชื่อว่าคณธาระพระองค์ ๑ ชื่อว่าบีณ ไทละพระองค์ ๑ ชื่อว่าอุปาตภาะพระ
 องค์ ๑ ชื่อว่านละพระองค์ ๑ ชื่อว่าคละพระองค์ ๑ ชื่อว่าตุตวาพระ
 องค์ ๑ ชื่อว่าภาวคตตะพระองค์ ๑ เป็น ๑๒ พระองค์ ด้วยกัน คุณภิกษุ
 ทงหลาย พระปัจเจกพุทเจ้าทั้ง ๑๒ พระองค์ นเตา กิมปรกคอยู่
 ถ้านักอาไศรย ในภูเขานชื่อว้อตคตบรรพต นถกาดช้านาน เมื่อส้มเด็จพระ
 ต้าคตาคารย ทรงแต่ตงซึ่งพระนามแห่งพระปัจเจกพุทเจ้าทั้ง ๑๒ พระองค์ นน
 มีพระอริฏฐุปัจเจก โโพธิเป็นต้นเป็นประธานเสร็จแล้ว เมื่อจะทรงบอกซึ่ง
 นามแห่งพระปัจเจก โโพธิ ๑๓ องค์ นนถิต แต่พระนามแห่งพระปัจเจก โโพธิทง
 หลายอนจาก ๑๓ องค์ นนถิต ด้วยประพันธคาถา จึงได้ มพระพุทธร
 ฐิกกา ครตตตคตไปในการบัดนี้ว่า เย ตตคตารา อนฉา นราตา ๑ ต ๑
 ปรีนัพเพเต วันทล อปปเมยเยติ อรรถาธบายในพระพุทธรประพันธ

๗
 ทาภาว่า ภิกษเว ตูกรภิกษทงหลาย เย บัจเจกพทธา พระ
 บัจเจกพททเจ้าทงหลายโต สัตตคธารา อันบังเกิดเป็นคนธำระแห่ง
 สัตตทงหลาย อนินวา ผู้มีต้นตานอันปราศจากตั้งธำระทุกข นีราธำ
 ผู้มีกระมตต้นตานอันปราศปราศจากคณหา อธมคคณ ได้ครธวั
 แดวยงซึ่งพระบัจเจกโพธิญาณ อันต่างจากพระธัพพัญญูพททเจ้าแท้จริง
 ด้ธนาท ทานทงหลายจงคังใจพงซึ่งพระนามทงหลายแห่งพระบัจเจกพทท
 เจ้าทงหลายนนิ วิสัถตทานิ แต่ถ้วนปราศจากถกศรัคธราศาทกทะเลศ
 เปนพระธวัชบุคคลอันอุตมพิเศษกว่านภานิกธ ธรรมพัสตวั ในสำนักแห่ง
 ตกาคคณผู้จะแสดงให้ พงณะภาตธมคคณ เตะ บัจเจกพทธา แต่พระบัจเจก
 พททเจ้าทงหลายนนิ อธิฐฐุ ๑ ทรงพระนามชื่อว่า อธิฐฐุระ องค์ ๓
 ทรงพระนามชื่อว่าอุปริฐฐุระ องค์ ๓ ชื่อว่าคครธวัช องค์ ๓ ชื่อว่ายัสสัสสิ ๓
 ชื่อว่าสุทตธนะ ๓ ชื่อว่าปียทตัสสิ ๓ ชื่อว่ากนธาระ ๓ ชื่อว่าปิ่นโทธะ ๓
 ชื่อว่าอุปาสถะ ๓ ชื่อว่านกะ ๓ ชื่อว่าคธะ ๓ ชื่อว่าสุควา ๓ ชื่อว่าภาวิ
 คตคธะ ๓ ชื่อว่าธมมะ ๓ ชื่อว่าสุกะ ๓ ชื่อว่าเมถธะ ๓ ชื่อว่า
 อธิฐฐุระ ๓ อถ อนังโสธค สุมะไซจะ ทรงพระนามชื่อว่า สุมะธะ ๓
 ชื่ออนมะ ๓ ชื่อสุธธาระ ๓ ภวเนตคคณนา แต่พระบัจเจกสัมพททเจ้าทงหลาย
 เหลดงานแต่ถจนนวิฐฐุเชือกคคณคณหา เครื่องจะนำไปในภพอนันธนแล้ว อนิงพระ
 บัจเจกพททเจ้าผู้ ทรงพระนามชื่อว่าหิงคุกคต ชื่อว่าหิงคธะกคต มหานุกาธา ถ้วน
 ทรงไว้ซึ่งสัตตคานุกาพเปนอันมาก ทเว ธาตโน ทรงพระนามชื่อว่าจุลฐาต ๓
 ชื่อว่ามหาฐาต ๓ เปนสองคด้วยกัน มนินโน ๑ ชื่อว่าจุตมุน ๓ ชื่อ
 ว่ามหาหามุน ๓ ชื่อว่าอธิฐฐุระ ๑ อถ อนังโสธคทรงพระนามชื่อว่า โภถธธธะ ๓

ชื่อว่าพุทธะ ๑ ชื่ออถกะ ๑ ชื่อสุพาหุ ๑ ชื่ออุปเนมิษฐ์ ๑ ชื่อเนมิษฐ์ ๑
 ชื่อสันตจิตตะ ๑ ชื่อสุโขจิตตะ ๑ ชื่อวิรัชชะ ๑ ชื่อปณทตะ ๑ ชื่อ
 ภาพะ ๑ ชื่ออุปกภาพะ ชื่อวิรัชชะ ๑ ชื่อชชะ ๑ ชื่ออังกะ ๑ ชื่อ
 บงคะ ๑ ชื่ออุคจิตตะ ๑ ชื่อปัสสั ๑ ชหิ แต่ท่านตะเสียได้ แล้ว
 ชื่ออุปรกเถศ อันเป็นมุตราคเหง้าแห่งวัฏฏะทุกข์ อุปราชโต อนึ่ง
 ทรงพระนามชื่อว่า อุปราชตะ กิต ท่านก็มาอุญญเสียได้แล้ว ชิงมาร
 กับทั้งพดเสนามาร ตักถา ๑ แต่ทรงพระนามชื่อว่า ตักถะ องค์ ๑
 ชื่อว่าปวัตตะ องค์ ๑ ชื่อว่าธรรมาังคะ องค์ ๑ ชื่อว่าโกมหังสะ ๑ ชื่อ
 อุจจิงคมายะ ๑ ชื่ออถิตตะ ๑ ชื่ออนาสวระ ๑ ชื่อมโนมยะ ๑ มานิจน โท
 ท่านเป็นผู้ตตะเสียชงมานะ พันธุมมา ชื่อพันธุมะ ๑ ชื่อศทาทรมุตตะ ๑
 ชื่อวิมตะ ๑ ชื่อเกตุมะ ๑ ชื่อเกตุมพราคะ ๑ ชื่อมาตังคะ ๑ ชื่อ
 ธิริยะ ๑ อถ อนึ่ง โสิตชื่ออัจจตะ ๑ ชื่ออัจจคคามะพยามะกะ ๑ ชื่อ
 สุมังคะ ๑ ชื่อทัฬพะตะ ๑ ชื่อสุปคิฏฐิตะ ๑ ชื่ออเสยหะ ๑ ชื่อ
 เขมาภิตตะ ๑ ชื่อถารตะ ๑ ชื่อทวันนยะ ๑ ชื่อสังมะ ๑ อโถบี
 แม่ อนึ่ง โสิต ชื่ออุชชยะ องค์ ๑ ชื่อมุนองค์ อนอก องค์ ๑ ชื่อเสยหะ ๑
 อโนมนิกโกโม ท่านนหมความเพียรมีได้ ทรามมีได้ ทอถอยจากสันดาน
 อานนทนน โท อุปันน โท ๑ อนึ่งทรงพระนามชื่อว่าอานนทนน & พระ
 องค์ ชื่อว่านันทะกั & พระองค์ ชื่อว่าอุปันนทะกั & พระองค์ เป็น
 ๑๒ พระองค์ ศวยกัน อนึ่งทรงพระนามชื่อว่าภารทวาธะองค์ ๑ ชื่อว่าโพธิ ๑
 ชื่อว่ามหานาม ๑ อนตมเทหราช ท่านนั้นเป็นผู้ มปรกตทรงไว้ ชงกาย
 อันเป็นปัจฉิมภพ อโถบี แม่ อนึ่ง โสิต อุกคโร ๑ ทรงพระนาม

ชื่อว่าอุตตระองค์ ๑ ชื่อว่าเกศ ๑ ชื่อว่าสีข ๑ ชื่อว่าสุนทร ๑ ชื่อ
 ว่าภาวทวาชะ ๑ ชื่อศักดิ์ ๑ ชื่อว่าอุปศักดิ์ ๑ ภวพณรณจฉทา แด
 ท่านเหล่านั้น เปนผู้ คิดเสียได้ แลวงซบวงดำหรับมุกด์ศิว กถาวคอกภพน้อยภพ
 ใหญ่ อนึ่งทรงพระนามชื่อว่าอุปศีทรองค์ ๑ นนทิต ศนหจฉ ทอ
 ท่านเปนผู้ คิดเสียซงคณหาให้ ขาดแล้ว ศัทร อนึ่งทรงพระนามชื่อ
 ว่าศีทร องค์ ๑ นนทิต พท โร ท่านเปนผู้ ตนแล้วจากหตบคอกิเดศ
 อนึ่งทรงพระนามชื่อว่ามัจฉะองค์ ๑ นนทิต วิตราโค ท่านก็เปนผู้ มราคา
 ทกเดศอันปราศจากสันดานแล้ว อนึ่งทรงพระนามชื่อว่าอุสณะองค์ ๑ นน
 ทิต ศนหจฉทา ท่านก็คิดเสียได้ แลวงซบวงดำหรับคอกคณหา อัน
 เปนมูรธาภกแกวแห่งวิภูฏะทุกข แลเปนผู้ ตรี สร ยงซึ่งสันตบคอกิเดศนิพพาน
 อันเปนครองระงับทุกข ปณ โตะ ๑ อนึ่งทรงพระนามชื่อว่า ปณตะ
 องค์ ๑ กิตทรงพระนามชื่อว่าอุปศีทรองค์ ๑ นนทิต สุนทรโร ท่านก็เปนผู้ ได้
 กิเดศนิพพานแล้ว สัจจนาโม ๑ ทรงพระนามชื่อว่าสัจจนามองค์ ๑ ชื่อว่าเคชะ
 ชื่อว่าชยันตะ ๑ ชื่อว่าปะทุมะ ๑ ชื่อว่ามหาปะทุมะ ๑ ชื่อว่าอุปตะ ๑ ชื่อ
 ว่าปะทุมุดตระ ๑ ชื่อว่ารภษตะ ๑ ชื่อว่าบัพพะตะ ๑ ชื่อว่ามานถัทระ ๑
 ชื่อว่าโลภิตะ ๑ วิตราโค ท่านแต่ล้วนเปนมคคตมีราคาทกเดศอันปราศจาก
 ชันธสันดาน ก โธเน ๑ พท โร อนึ่งทรงพระนามชื่อว่ากณหะปัจเจก
 ตัมพทเจ้าพระองค์ ๑ นน สัจจมุคตจิต โตะ ท่านก็เปนผู้ มัจฉะพณวเคษ
 ดแล้วจากฉรรพกิเดศธรรม เอเค ๑ บัจเจกพุทธา แลพระปัจเจกพุทธเจ้า
 ทงหลาย ๕๐๐ พระองค์ นนทิต อัญญะ ๑ บัจเจกตัมพุทธา พระปัจเจกตัมพุทธ
 เจ้าทงหลายอันจาก ๕๐๐ นนทิต มหานุภาว ท่านแต่ล้วนทรงศักดิ์ตามุภาพ
 เปนอันมาก ภวเนตคชณา มัชชู กถาวคอกคณหาอันเปนปามประหนึ่ง
 ว่าเชือก ดำหรับมุกด์ำหรับดำมัดศิวนำไปในภพน้อยแดภพใหญ่ อันตั้ง

จากต้นตานั้นแล้ว เอเต ปาฬิย อาคทา จ แดพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ที่มาแล้วในพระบาฬินกิต พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายอนตยงมได้มาใน
 พระบาฬินกิต พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งปวงนั้น ย่อมมีพระนามซ้ำกันเป็น
 อันหนึ่งอันเดียวกันโดยมาก อิมเมสุ ทิ ปัญญสุ ปัจเจกพุทธธเคสุ จริงยอยู่
 ต้าพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๕๐๐ พระองค์นี้ พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ที่มีพระนามซ้ำ ๆ กันเป็นพระนามเดียวกันนั้น ต้องพระองค์บาง ตาม
 พระองค์บาง ถีบพระองค์บาง ถีบต้องพระองค์กิมบาง เหมือนอย่าง
 พระนามว่า พระอนนทนนถิง & พระองค์ พระนทนนทิก & พระองค์
 พระอุปนทนนถิง & พระองค์ฉนน เข้ากันจึงได้ครบ ๕๐๐ พระองค์
 อีก ปาฬิย อาคตนาเมหิ แดพระนามทั้งหลายแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า
 ทั้งปวงนั้น สมเด็จพระผู้ทรงสัตตวิคคิภาคัยเจ้า พระองค์หากทรงแต่งตั้งแล้วโดย
 พระนามทั้งหลายที่มาในพระบาฬิตัวด้วยประการตงนเท่านั้น ๆ คโค ปรี เบื้องหน้า
 แแต่พระพุทธรูปองค์จะได้ทรงแต่งตั้ง โดยพระนามอันแยกออกไปต่าง ๆ กันห้าม
 ใต้ เหตุฉนั้นพระองค์จึงได้ทรงตรัสซึ่งวาระพระบาฬิวา เอเต จ อัญญเญ จ
 เปนอาภินแล้ว จึงมีพระพุทธรูปภาครัตว่า ภิกขเว ตูกรภิกษุทั้งหลาย
 วันทล ท่านทั้งหลายจงให้วันบเศการพนมัสการซึ่งพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าทั้ง
 หลายน ถัพเพ ตั้งคาริกเต ผู้ตวงพันแล้วจากสรรพภิกเสศธรรมทั้งปวง
 แดเปนมผู้ตวงหาดีตาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ปรีนิพพุเต แดเสด็จตวงตบตบ
 ขนธณภิกครุประเวศน์เข้า สุติวโมขอมฤตยนฤพาน จนนับประมาณมิได้ ๆ
 วิถิชานามาในอดีตคตตคร คามอรรถกถาจากุภาณวาร อันมีนาม
 ชื่อว่า ตำวคตตมูจยภิกเสศจงตงแต่เพียงน ๆ

(จบอสังคตสูตร)



อติคติ สุตปา ไร่

เขวมี่เม สุตฺ เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริต อติคตัสมี ปัพพะเต
 ชาติโร ไช ภควา ภิกขุ อานันเตติ ภิกขโวติ ภาณันเตติ เต ภิกขุ ภควโต
 บัจจติ โสตุ ภควา เอกทโว ๑ บัสนถ โน ตุมเห ภิกขเว เอกํ เวภารี ปัพพะ
 ตนต ๑ เขวมี่เมเต ๑ เอกัสสั ไช ภิกขเว เวภารัสส ปัพพะตัสส อัญญา
 สมนญา อโหสิ อัญญา ปัญญตติ ๑ บัสนถ โน ตุมเห ภิกขเว เอกํ
 ปันทว ปัพพะตติ ๑ เขวมี่เมเต ๑ เอกัสสัปิ ไช ภิกขเว
 ปันทวัสส ปัพพะตัสส อัญญา สมนญา อโหสิ อัญญา ปัญญตติ
 บัสนถ โน ตุมเห ภิกขเว เอกํ เวปุตต ปัพพะตติ เขวมี่เมเต ๑ เอกัสสัปิ
 ไช ภิกขเว เวปุตตัสส ปัพพะตัสส อัญญา สมนญา อโหสิ อัญญา
 ปัญญตติ ๑ บัสนถ โน ตุมเห ภิกขเว เอกํ คิธมญฺฐ ปัพพะตติ ๑
 เขวมี่เมเต เอกัสสัปิ ไช ภิกขเว คิธมญฺฐัสส ปัพพะตัสส อัญญา สมนญา
 อโหสิ อัญญา ปัญญตติ ๑ บัสนถ โน ตุมเห ภิกขเว อิมิ อติคต
 ปัพพะตติ ๑ เขวมี่เมเต ๑ อิมัสส ไช ปน ภิกขเว อติคตัสส ปัพพะตัสส
 เอกา สมนญา อโหสิ เอกา ปัญญตติ ๑ ภูตูปัพพะ ภิกขเว

บัญจ บัจเจกพุทธาน อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ
 เต อิม บัพพะต ปวสันตา ทัสสันต ปวภูฐา น ทัสสันต ตาเมเน มนุสสา ทัสวา
 เขวมาหังสุ อัย บัพพะโต อิเม อัส คตคต อัสคต อัสคตเตว ถัมญญา
 อุกุปาทิ ฯ อากัชธัสตามิ ภิกขเว บัจเจกพุทธาน นามานิ กิตตยธัสตามิ
 ภิกขเว บัจเจกพุทธาน นามานิ เทธัสตามิ ภิกขเว บัจเจกพุทธาน นามานิ
 ตํ สุนาถ ธาตุกั มนสิกาโรถ ภาสธัสตามติ ฯ เขวมภันเตติ โข เต ภิกขุ
 ภควโต บัจจัสส สัสสุ ฯ ภควา เขตทโวจ อวิฏฐโร นาม ภิกขเว
 บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ
 อวิฏฐโร นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต
 จินนวาตี โขโหตี ฯ ตครตฺถ นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม
 อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ ยธัสส นาม ภิกขเว
 บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ สุตถัสสโน
 นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี
 โขโหตี ฯ ปียทถัสส นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม
 บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ คันชาโร นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ
 อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ ปินฺโทโต นาม
 ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ
 อูปาสโก นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต
 จินนวาตี โขโหตี ฯ นิลो นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ อิมถัม
 อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ คโถ นาม ภิกขเว บัจเจกสัมพุทโธ
 อิมถัม อัสคตถัม บัพพะเต จินนวาตี โขโหตี ฯ สุตวา นาม

ภิกขเว บัณฑิตมพุทฺโธ อิมัสมี อัสสคตัสมี บัพพะเต จินนวาสี อโหสิ ฯ
 ภาวิตฺตโค นาม ภิกขเว บัณฑิตมพุทฺโธ อิมัสมี อัสสคตัสมี บัพพะเต
 จินนวาสี อโหสิ ฯ

เย สัตถคตาราน อนิชาน นีราสา
 เกส วิสัถตทาน นรุตคมานัน
 อวิญฺญู โย อูปวิญฺญู โย ตทวสสิช ยถัสสตี
 กัณฺฐาโร บิณฺโฑโต อูปาสโก จ
 สุมฺโปก สุกโก เมถุโต อัญฺชอุโม จ
 บัณฑิตมพุทฺธา ภวเนตคคชฌนา
 เทว ชาตโน มุณีโน อัญฺชอุโก จ
 อูปเนมิโส เนมิโส สันตจิตฺโต
 กภาพุคคาฬา วิชฺชโต ฐิตโต จ
 บัณฑิต ชหิ อูปธิ ทุกฺขมุต
 สัตถตา ปวตฺตา สรภังโก โถมหํโส
 นโนมโย มานจิตฺโต จ พันธุมา
 เกตุมฺพราโค จ มตังโก อริโย
 สุมังคโต ทัพพะโต สุปคิฏฐิตโต
 ทุรันนโย สโม อโถบี อุชฺชโย
 อานนทนนโท อูปนินโท ทวาทส
 โพร มหานาโม อโถบี อุตฺตโร
 บัณฑิตมพุทฺธตา ภวพันธ นิจฉทา

บัณฑิตเมวชฌณคมฺ สุปฺโพธิ
 นามานิ เม กิตฺตยโค สุนาถ ฯ
 สุกตัสสโน ปียทัสส จ พุทฺโธ
 นิโต ตโต สุกวา ภาวิตฺตโค
 อตัสสุมเมโฆ อนิโฆ สุกาโร
 หิงคุ จ หิงโค จ - มหานุภาวา ฯ
 อถ โกตัสสโต พุทฺโธ อโถ สุกาหุ
 สจฺจ โย ตโต วิโร โย บัณฑิตโค จ ฯ
 อังโค จ บังโค จ กุติจฉิตฺโต จ
 อปราชิต มารพถ อเชตี ฯ
 อุกจจกมาโย อติโค อนาถโว
 ตทวสมุคฺโต วิมโต จ เกตุมา ฯ
 อถจฺจโค อจฺจคคามพฺพยามโก
 อตโยหิ เขมาภโรโต จ โสโรโต
 อปโร มุณิสโยหิ อนนนิกกโม
 ภารทวาโร อนิตมเทหราว
 เกส สิชฺช สุมฺทโร ภารทวาโร
 อูปัสทริ ตณฺหิจฉโต จ สัตฺถริ ฯ

พุทฺโธ อหุ มังคโล วิคฺรมาโค อุตฺตมัจฉิททา ชาตนี ทุกฺขมุตฺต
 สันตํ ปทํ อชฺฉมฺมุปรณฺโฑ อูโปสถโล สุนฺทโร สัจฺจนาโม ๒
 เชาโต ธยฺนํโต ปทฺทโม อูปรโปโต ๑ ปทฺทมุตฺตโร วิกฺขโต บัพฺพะโต ๑
 มานตลทฺโธ โสภิตโค วิคฺรมาโค กัโณหฺ ๑ พุทฺโธ อุตฺตมุตฺตจิตฺโต ๒
 เขเต ๑ อัญญเญ ๑ มหามุภาวา บัจฺเจกพุทฺธา ภวเนตฺตชฌนา
 เต สัพฺเพตฺตคาริกเต มเหสฺส ปรีนัพฺพุเต วันทถ อปรฺปเมยฺเยติ ๒

อิตฺตตฺตสฺสํคปาโร นินฺนํโ





พระตำรา คถา สมุจจัยภาวนาวารวิสุทธิกถา

เหว พุทธรชมีมถมคณปฏิธยุดทานิ ปรีคทานิ นิกขบัตวา
 ทโต ปรีชญัจ ยัมปน บัจเจกพุทธรคณปฏิธยุดคต อธิคตปรีคค
 เหวคตม หิ อนนตเว อานานาฎยปรีคคอธิคตปรีคคตชคค
 ปรีคคโพชฌงคปรีคคชนชปรีคคโมรปรีคคเมคคปรีคคตคนปรีคคทานิ อานา
 ณตคต วุคตคตตา นิกขคต คตคตทานิ ธนุพัพพทวณณนา ๑
 บัตตถ โนติ บัตตถ นุ ปุจันนคเถ นิปาโต ๑ เหวมภันเตติ
 ปฎิวณ ๑ เหวคตคตมี ไชติ ภควา คตคต บัพพคตคต นามปรีคคตคตคต
 ภิกขุณ อากิทธิ ๑ คตตา เตเตต ๑ คคต อัญญาว
 ตมัญญา อโหสิค อธิคตคตคต บัพพคตคต อธิคตคต ตมัญญา
 ธุบบันนกาเถ เวภาโร บัพพโต น เวภาโรติ บัญญาคต อัญญาเย
 วตต ตมัญญา อัญญา นาม อโหสิ ๑ อัญญา บัญญาคตคต อท
 ฐริมปทคตคต เวจัน ๑ เตเตตคตคต เหวเตว นโย ๑ เตทา กิร ภควา
 ตายันนคตมเย ตนามคตคตโต อัญญา คนรกุฎโต นิกขมคตวา

ยัสมี ฐาเน นิสันน่าน บัญญัติพิพทา บัญญาयन्ต คัคถ ภิกขุสังฆ
 ปวิตุคโค ไค นิสิตทคจา อิมะ บัญญะ ปัพพะเต ปฏิปาติยา อากัจฉิ ฯ
 คัคถ ภควโต ปัพพะเทหิ อตโต โถ อตถิ อิมะตุ ปน ปัพพะเตตุ
 ปฏิปาติยา กถิยามาเนสุ อิตถคตตต อิตถคตภาโว กถะคัพโพ โหติ
 คัสมี กถิยามาเน ปทุมวคิยา ปุคคานัน บัญญิต्तานัน บัจเจกพุทธานัน
 นามานิ เจว ปทุมวคิยา บัตถนา ฯ กถะคัพพา ภวิต्तตต ภควา
 อิมะ ปัพพะตปฏิปาฏิ อากัจฉิ ฯ ปวิตันทา ทิสันตติ ปวิฐฐา น
 ทิสันตตเต เท ยถา ฉาสุงกูฐฐาเน ปินทาย จริตวา กตภคคกัจจา
 อากนคควา เจตยคัพพะยา ยมกนทาทวาร วิจวนตาวิย คัม ปัพพะต
 ทเวธา กคิธา อนิ โค ปวสคควา รัตตัญญูฐานทวัญญูฐานานิ โมเจคคว
 คัคถ วสิสุ ฯ คัสมา เขวมาหิ ฯ เอนนติ นิปาตมคคต ฯ ค
 คกา นิวาสนัน บัจเจกพุทธานัน อทิสันนกรณัน ทิสวา คัม นิสถาย
 เขวมาหุคคิ อตโต โถ อิตถคตคเววาติ อิตถคตอชเชว อิมะ อิตถ อิมะ
 บัจเจกพุทธรอติโย ฯ กทา ปน เต คัคถ วสิสุคคิ ฯ อตเต กิร
 อนุบบันเน คถาคเต พาวาณสี อุนปนินิสถาย เอกัสมี คานเก
 เอกา กุชคคา เขตต วิชชามาหา เอกัสส บัจเจกพุทธรตต บัญญहि
 ตาษตเทหิ สทริ เอก ปทุมปยุม ทคควา บัญญิต्तคตตตานิ บัตถะสิ ฯ
 คัสมีเยว ฯ ขणे บัญญิต्तตา นิคคตุงคทา มชฺฐมัตติ ทคควา
 เอกัสสสา ปุคคตา ภเวยยามาติ บัตถะยสุ ฯ ตา ยาวตายุคคิ ฐิตวา
 เทวโตเก นัพพตคคา คโต จุตา ชาคตัสสเว ปทุมคัพพะยา นัพพตคคิ ฯ
 คเมโก คายไล ทิสวา ปฏิชคคิ ฯ คัสสา วิจวนตคิยา ปาททธาระ

ปาทุทธารเว ภูมิโต ปทุมานี อุฏฐุหัตติ ฯ เอโก วนจรโก
 ทิสวา พารานสิริญ โย ชาโรเจสิ ฯ ราชา ตัง อานัตวา
 อคคณเหสิ อกาสิ ฯ ตัสสา คัพโภ สันฐาติ ฯ มหาปทุมกุมาโร
 มาคกัจฉย วสิ ฯ เสสา คัพภณถ นิสสาय นัพพตทา ฯ เต
 วยปบตทา อูยยานะ ปทุมธเร กิพนทา เอเกกัมมิ ปทุมเว นิสทตวา
 ทยวย บัฏฐุเปตวา บัจเจกโพธิญาณ นัพพตตยิต्तु ฯ อย เตส
 พยากรณคาลา อโหสิ ฯ สโรรुหิ ปทุมปตาสบัตถิ สุปป์สิต
 ภมรคณานุกิณณิ อมัจจตาย ทยคตัง วิทตวา เอโก จเร
 ฐคควถาณกัปปิ โปติ คังมิกาเส เต คตถ วสิสฺส ตทา จัสส บัพพตตัสสิ
 อตคตต สัมมัญญา อุกปาติ อวิฏฐู อูปวิฏฐู คกรตฺถิ ยสฺสสิ
 สุตตัสสโน มียตสฺส คันธาโร ปิณ โทโต อูปาสโก นิลो คโต
 สุตวา ภาวคตโตติ เครตฺถนํ บัจเจกพุทฺธานํ นามานี วตฺวา อิทานี
 เตตฺถญฺจ อญฺญเยตฺถญฺจ คาลาพนฺธเนน นามานี อากิขณฺโติ เย สัตตตถารวาทิ
 อาทมาห คตถ สัตตตถารวาทิ สัตตตถานํ สारภุตา อนิขาทิ นิกุทฺธา นิราสาติ
 นิคณหา เทว ชาตโนติ จุตชาต มหาชาตติ เทว ชาตนามกา สันตจิตโตติ
 อิทมมि เอกสฺส นามเมว บัสสฺส ฐหิ อูปธิ ทุกฺขมุตฺตนิค เอกถ บัสสฺสนาม
 โส บัจเจกพุทฺโธ ทุกฺขสฺส ปน มุตฺต อูปธิ ฐหติ อยมสฺส ฐติ
 อปราชโคตมि เอกสฺส นามเมว สัตถา ปวตฺตา สรภังโก โทมหัส
 อูจฺจมาโยติ อิเม บัญฺจ ฐนา อสิโต อมาตโว มโนมโยติ อิเม
 คโย ฐนา นานัจฉโทจ พนฺธุมาติ พนฺธุมานาม เอโก นานสฺส บัจฉนตทา
 นานัจฉโทติ วุตฺโต คทาริมุตฺโตติ นามเมว เกตุมฺพราโค ฯ

มาตังโค อริโยติ อิเม คโย ชนา อถัจจุโคติ อถ อัจจุโค
 อัจจุตคามพยามโกติ อิเม เทวชนา เขมาภโรโต ๑ อูโรโคติ อิเม
 เทวเขว เตโยโท อโนมนิกโกโมติ เตโยทนาม โส พุทโธ อโนมวริยัตตา
 ปน อโนมนิกโกโมติ วุฑฺโติ อานันทนน โท อุปนันท โท ทิวาทสาติ
 จิตตาโร อานันทา จิตตาโร นันทา จิตตาโร อุปนันทาติ เขว ทิวาทส
 ภรรทวารโ อโนคมเทหชารต ภารทิวาโรนาม โส พุทโธ อโนคมเทหชารต
 ภูติ คณหังโกติ สัทธัสส ภูติ วิชราโคติ มังคตัสส ภูติ อุตฺตภังโกตา
 ชาถนํ ทุกฺขมุตฺตนิติ อุตฺตโก นาม โส พุทโธ ทุกฺขมุตฺตภาตฺ ชาถนํ
 อัจฉทาติ อตฺโต สันตํ ปทํ อชณคฺคฺคฺคฺคโคติ อุปนิตอนาม โส
 พุทโธ สันตํ ปทํ คชณคฺคฺคฺคมา วิชราโคติ เขกตฺตํ นามเมว
 สุมุตฺตจจฺจโคติ อญํ กณฺหัสส ภูติ เขเต ๑ อัญญเญจาทิ เขเต
 ปาฬิยํ อนาคตา ๑ ปาฬิยํ อนาคตา อัญญเญ ๑ เขเตตฺสฺส เอกนามกาเขว
 อิเมตฺสฺส หิ บัญฺจตุ บัจฺเจกพุทฺธธฺตฺสฺส เทวณิ คโยณิ ทสฺสณิ ทิวาทสาณิ
 อานันทาทโยวริย เอกนามกา อเหตุ อิติ ปาฬิยํ อาคตนาเมเทว
 สัพเพตฺส นามานิ วุฑฺคฺคานิ โหนตฺติ อิติโค ปรํ วิตฺสฺส วิตฺสฺส อจฺจิวา
 เขเต ๑ อัญญเญ จาทิ อาท เตตฺสฺส พัพพตฺถ อุตฺตทานตฺถเมวาทิ
 อารตฺถ สุมุจฺจย นานาย ๑ คุภาณวารวฺฐูรูกาย อตฺตคตฺตฺตฺต วิณฺณนา
 นิฏฐิตา ๗



สารัตถสมุจจัย

อรรถกถา ภาณวาร

แก้บทอาฏานาฎียสูตร บทที่ ๒๐





พระสารทถลุมุจจัย
 อาฏานาฎิยสูตร

เขว้มีเม สุตฺตํ เอกํ สมันํ ภคฺวา ราชคฺเห วิหริติ คิรัชฌกุเต
 บัพพะเต ฯ อถโข จักฺคาโว มหาราชา มหติยา ฯ ยักฺขเสนาย
 มหติยา ฯ กัณฺฐัพพะเสนาย มหติยา ฯ กุมภันฑเสนาย มหติยา ฯ
 นาคเสนาย จตุทฺตัสส วิกขิ สุเปตฺวา จตุทฺตัสส กุมภํ สุเปตฺวา
 จตุทฺตัสส โอรธณํ สุเปตฺวา อภิกกนตาย รัตติยา อภิกกนตวณฺณา
 เทวตกัปปํ คิรัชฌกุฏํ โสภาเสตฺวา เยน ภคฺวา เตนุปลังกมิ อฺุปลัง—
 กमितฺวา ภคฺวานตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนตํ นิสฺสํ ๗

อิทํ สุตฺตํ อนนฺว่าพระสูตรนมนามขีของอาฏานาฎิยสูตร เม อน
 ฐาพระของคณฺุชของอาณนท สุตฺตํ หากได้สงวนการสดับมาแต่ที่เฉพาะ
 พระภักคฺรปริมณทตแห่งองค์สมเด็จพระสรพเพชผู้ทรงส่วสติภาคย์ เหว

ด้วยอาการดังนี้ ๑ เอก์ สมัย ณสมัยครั้งหนึ่ง ภคชา สมเด็จพระผู้ทรง
 ดั่งสติภาควัย เสด็จประทับแรมพระอิริยาบถอยู่ณภูเขาคิชฌณภูมิบรรพต
 ไกลกรุงราชคฤห์มหานคร ๑ อถไซ จัตตาโร มหาราชฯ ครองนันทา
 มหาราชทั้ง ๕ พระองค์ คือ ท้าวจรูญพระองค์หนึ่ง ท้าววิรุฬหกพระองค์
 หนึ่ง ท้าววิรูปักษ์พระองค์หนึ่ง ท้าวเวสสุวรรณพระองค์หนึ่ง ทั้ง ๕ พระองค์ น
 พร้อมเพรียงกัน มีความปราถนาจะลงมาสู่ที่เฝ้าสมเด็จพระผู้ทรงพระภักดิ์
 ณเขาคิชฌณภูมิบรรพต ๑ จึงมีคำพระอรพตถาพรพราณาเนอความว่า ท้าว
 จาคุมหาราชทั้ง ๕ นั้นชักชวนกันว่า จะลงมาเฝ้าสมเด็จพระพุทธองค์แต่ด้วย
 ความประวิตถกถว่า อสูรสงครามจะเกิดกำเริบรุกโรม โจมจู่เข้าปัดหน้า
 พิภพดาวดึงษ์ คิดไปข้าง ไนนั้นจะกลับมากำเริบออกจะเสียดราชการ
 มีความประวิตถกถแล้ว ก็ปราถนาจะบึงบดหมูปราบกษบิจจามิตรอสูร
 เสดนาทั้งปวงมิให้เข้ามา ถากถาย สู่ราตย เทวสถาน พิภพดาวดึงษ์นครเวศที่
 เสด็จอยู่แห่งสมเด็จพระผู้ทรงเห็นนครอมรินทร์ราชธานีได้ จตุททิต์ รัช
 ฐูปเตวา จตุททิต์ คุมพี ฐูปเตวา จตุททิต์ โอวเรน ฐูปเตวา ท้าว
 จตุโลกบาทจึงจัดพวกพดทหารเปม ๕ กองพิทักษ์รักษาอยู่ในทิศทั้ง ๕ ท้าว
 ฐฐุมหาราชนั้นตั้งคนธรรพเสนาแสนหนึ่งไว้เป็นกองชั้น ๑ ส่วนตัวกด้าน
 ตัวกล้าแรงขยันในการสงคราม ถือเคียวของสัตว์พยุทศธาตราชูธทั้งปวงนั้น
 ส่วนวิจิตรด้วยเงินแดงทอง พิศกษรักษาอยู่ด้านข้างปริมทิศตะวันออก ๑
 ท้าววิรุฬหกมหาราชนั้น ตั้งกองกุมภันฑเสนาแสนหนึ่งไว้ ให้คอยบึง
 คอยกัน กุมภันฑเสนาทั้งปวงนั้นแต่ตะตน ๆ ส่วนตัวเอกตัวดีนั้น ถึงที่จะ
 ตัดต่อประจันแคว้นพร้อมเพรียงกันไม่หันหน้า ถือสัตว์พยุทศธาตราชูธนั้น

ผู้ประเทศเขาคิชฌกูฏบรรพตารามกับบริวารอันเคษ ^{๕๕๕} ครนถึงจงตงกของพด
 พัททษรภษาในทศทง ๕ แถ้ว ท้าวจตุโถกบาดทง ๕ พระองค์ก็พากัน
 เข้าไปสู่ที่เฝ้าแห่งตมเด็จพระมหากษณา อภิกกนตาย รัตติยา เวณานน
 เบนเวตจถ่วงปดมยามแถ้ว ย่างเข้ามชณมยามอตมรัตติกตมัย อภิก-
 กนควณณา รัคมีท้าวจตุมหราชทง ๕ พระองค์อย่างประหนึ่งว่า
 จรมัจฉรมใจ เปดงออกจากพระกายแถพระภษา เปดงออกจากทิพ
 มาตาแถทิพอดังการธรรพากรณทงปวงแถ้ว ก็โธภาสตั้งดวงกระจาง
 แจงรุ่งเรืองตดอดไปทั่วทุกประเทศ ขอบเขตจรังหวัดเขาคิชฌกูฏบรรพค
 ด่วงอย่างประหนึ่งว่าแดงจันทาทิพากร อันอุไทยชนมาในอัมพรประเทศ
 เวทา เบน ภควา เคนุปลตั้งกมิตู ตมเด็จพระผู้ทรงสถิตทิภาคยสถิตคยอยู่
 ณทศารภคทไค ท้าวจตุมหราชทง ๕ พระองค์ก็เข้าไปในทศารภคณ
 อยปลตั้งกมิตวา ครนเขาไปถึงทไคตตมเด็จพระพุทของค ถวายอภิวาท
 แทบพระยุคตบาททงคแถ้ว กนตั้งชันนาการอยู่ในที่คจวตั้งวข้างหนึ่งโดย
 ฉำคัย ๆ กน เคนไธ ยักธา อับเปกจเจ ภควดตา สัตธิ
 สัม ไมทตู่ ๑๓๑ เอกมนต พิตัน โน โธ เวตตั้งวณ โณ
 มหาราชา ภควณต เอกทโวจ ๑ เคนไธ ยักธา
 ฝายว่าหมุยกษทงหลายแถบนคาคเป็นบริษทนน อับเปกจเจ บางจำพอก
 ถวายนมตการ ตมเด็จพระบรมครเจ้าแถวกนง อยู่ในประเทศที่ คจว แก่คน
 ภควดตา สัตธิ สัม ไมทตู่ บางจำพอกกษนชมได้มนตกรวมทงพระกรรณา
 ค้วยสัมไมทนิยภคแถตารานิยภค ถ้อยค้ำอันคจวจะชันชมคจวจะรวุก
 ถึงตมกถนนาน แถวจึงถอยออกมานตั้งชันนาการอยู่ในที่อันคจวแก่คน

เสนอญชดมปณามาเมตวา บางจำพวกนงนงนทศวรรแต่ กัยกชญชดกักร
 ประนมหมเดภาเรสุทศที่เสด็จอยู่แห่งสมเด็จพระพุทธองค์ นาม โคศค
 ฐาเวตวา บางจำพวกนงนงออกจาจาแรงแต่ดงนามและ โคศทแห่งตน ๆ
 ให้ ได้ ยนถึงสมเด็จพระทศพลดัมมาดัมพทเจ้าแล้ว จึงนั่งในที่อันควร
 แก่อาตมา อับเปกัจเจ คุณทฤทา บางจำพวกนงนงในที่ศวรรแต่
 ก็ทหาปากหาเสียงมิได้ ๆ ในที่นั้นคำพระอรรคกภาพรรณาว่า ท้าวจาคมท
 ราชิกามาด้วยกนทง ๔ พระองค์จริงแต่ ก็แต่ท้าวจรตฐู ท้าวจวิรุพท
 ท้าวจวิรุบักษตามพระองค์ นไม่สนธิชิตชมเหมือนท้าวเวสสุวรรณมหาธาฯ นั้น
 ได้ ไต่ตาเป็นองค์อริยธาวก วิธัสาสโก สนธิชิตชมกับสมเด็จพระมหา
 ทรุณา ภททปวัตตเนยัพพทา ฉลาดในการจำนรรจาทำเนินถ้อยคำ
 ดำเนินความ สุตติชโต ดำเนินยกเป็นอันดี ในการที่จะต้นทนาถับด้วย
 สมเด็จพระพุทธองค์ เหตุตั้งน ในพระบาทจึงมีขอปรากฏแต่ท้าวเวส
 สุวรรณว่า อถไซ เวสสุวรรณ โณ มหาธา ภควัตติ เขตทโวจ
 เป็นอาทิแต่พระองค์เดียว ๆ ประการหนึ่งมีคำพระอรรคกทวิธัสนาว่า
 เทพยดาตงมาสู่ด้านภพระบรมครุณน มกัธำเรจอริยาบถนึ่งแต่ที่อยู่ใกล้
 สมเด็จพระธรรม์พรพุทธองค์ ที่อยู่ไกลออกมาแล้ว ก็มกัธำเรจอริยาบถ
 ยนนนแต่โดยมาก เพราะเหตุว่าเทพยดานนเกิดยดมนุษย์ ในที่นั้นว่าเทพยดา
 นงพรอมกนต้นทงไกลทงไกลห้ามใครยนนไม่ เพราะเหตุที่ยำเกรงพระปริต ๆ
 เมอบรรพสชทงหตายนงพรอมกนแล้ว ถ้าคยนนท้าวเวสสุวรรณมหาธาจึง
 ยกอญชดกักรประนมหมคิโรตมกราบทูลว่า สันติ ที ภันเต อพารา
 ยกขา ภควโต อับปต้นนา สันติ ที ภันเต อพารา ยกขา ภควโต

ปลัดนั้น ๑๓๑ อลโฆ เวตต์ถวัณ โณ มหาราชา ภกโศ อวิธานัน
 วิทถวา ตายิ เวตายิ อิมิ ธาฐานาฎยิ ภักขิ อภาติ ๑ พระพุทธ
 เจ้าชา ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงสัตถวิศิกโสภาคย์เป็นอนังนม ยักษ
 ทงหลายทมิศักคาฎภาพ มิโตมโตมโลศร์ทชาในคุณแห่งสมเด็จพระพุทธ
 องค์ นมอยู่ ไช้จระมแต่ยกษทโตมโลศร์ทชเดียวห้ามได แต่บนตายกษ
 ทมิศานฎภาพมากนห บางจำพวกก็โตมโลศร์ ทบางจำพวกก็หาความโตมโลศร์
 มิได้ มชณมา ยกษว ยกษทมิศานฎภาพมากนหตามถางนนเดา ที่
 ประกอบด้วยโตมโลศร์ทชานนทมิ ที่หาความโตมโลศร์ทชามโคนนทมิ ๑
 นจา ยกษว ยกษแต่บนคาทมิศานฎภาพนนเดา ทมิศจรปลัดนการโตมโลศร์
 นนทมิ ที่หาปลัดนการโตมโลศร์มิโคนนทมิ ๑ เขกุยเขนโธ ภันเต อปี—
 ปลัดนั้น ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงสัตถวิศิกโสภาคย์ ยกษทมิศร์ทชา
 โตมโลศร์ในพระรัตนไตรยาริคุณนหโดยนอช ที่ไม่มีศร์ทชโตมโลศร์นั้นโดย
 มาก คิ กิลล์เหตุ เหตุไรจึงเป็นดั่งนั้น ปาณาติปาตาเวรมณียา ชัมม
 เทเสถสิ พระพุทธเจ้าชา พระพุทธองค์วัดพระธรรมเทศนาแต่ถอนให้เว
 จากปาณาติบาตแต่ชทินนทาน ให้เวจาจากกาเมถุมิจฉาจารแตมุสาวาท
 ให้เวจาจากถ้องเสฬสุราเมรัย ฝายยกษทงปวงสิมใจกระตางกระเคของฮาย
 ชา สาสต์ถวศคชวิตรตถทรพยอนเจ้าชองหวงแทน กระทำกาเมถุมิจฉาจาร
 เจรจาโกนทมุสา ถ้องเสฬสุราเมรัยพอใจที่ชวิ พระธรรมเทศนาถิ
 ตั้งถอนจะให้คิไม่เชากน ชาโครอยเหตุดั่งน อปบยิ อมนาบิ พระธรรม
 เทศนาแห่งสมเด็จพระพุทธองค์เจาน จึงมิได้เป็นที่รักคิใคร มิได้เป็น
 ที่ชอบจิตรจำเรณูใจแห่งผู้ยกษทงปวง ภกโศ ธาฐกา พระธาฐกา

ของสมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงพระภาคยเจ้านั้น ทิยนต์ในเสนาต่นระอันเป็น
 อริญญิกเสนาต่น กตางวันไม่มีคนไปมาตะเด้าตะดม กตางคืนสังค
 เตียงคนพูดคนเจรจา ปราศจากตมกายแห่งมนุษย์อันตัญญูรไปมา เป็นที่
 ควรจะกระทำการตบแห่งมนุษย์ ควรจะเป็นที่เร้นแห่งพระ โยคาวจร
 กุณบุตรผู้ มีเพียรบำเพ็ญตมณธรรมนั้น มักไม่สบายด้วยยักษ ๆ ที่มี
 อานุภาพมากอยู่ในอริญประเทศราวป่า ที่หาศรัทธาไม่ได้ ไม่เลื่อมใสใน
 พระสัจจนาหนัน ย่อมย้ายบิณฑกอดอกหลอนกระทำให้ ไช้เจ็บให้เป็น
 อันตรายแก่พิชิตจะบำเพ็ญตมณธรรม เตตัมปถาทาย อุกคณหาตุ ภันเต
 ภควา ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงสัจจภาคยพระพุทธรเจ้าข้า จาคิม
 แตนไปเมของหน้า จงทรงพระมหากรรณารับชฎาหาฎียบปิตินไว้ ประทาน
 ให้พระสัจจกสัจจกทั้งปวงจันริญเนื่อง ๆ สัจจเนื่อง ๆ เกิด ยักษทั้งปวง
 จะได้มีความเลื่อมใสศรัทธายินตมโดยย้ายบิณฑก อำนาจพระปิตินจะคุ้ม
 ครองรักษามบ้องกันสัตว์พไทยอบบัพทอันตรายทั้งปวง แต่บั้นคาคบึงเกิด
 ด้วยอานุภาพยักษ เมื่อยักษทั้งปวงมีความเลื่อมใสปถันนการ ช่วย
 อภิวาดบำรุงรักษาอยู่แล้ว พระภิกษุแต่ภิกษุนี้อุปาสกอุบาสิกาในพระ
 บวรพุทธรสัจจนา ก็จะช่วยมีความสบาย สำเร็จอริยาบถนงนอนย็นเดียว
 บำเพ็ญตมณธรรมเป็นผาสุภาพ โดยอันควรแก่อธิษณาได้ย มีคำปุจฉาว่า
 ธรรมทั้งปวงดีแจ้ง ประจักษ์ ในพระบวรตมณทานของ พระองค์ ต้นทุกสิ่งทุก
 ประการแล้วหาเคยมิได้ อัจจกช วมเม ก็ธรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็
 จะไม่แจ้งประจักษ์ ในพระบวรตมณทานของ พระองค์นั้นไม่มี เคยเป็นอันขาด
 แดวขอซึ่งท้าวเวสสุวรรณหาราชกตัจจวาจาว่า อุกคณหาตุ ภันเต

บพิตรเจ้าผู้มพระพุทธรูปงามจกษุ & ประการ มีทพจกษุเป็นคัน ไซ้แต่
 เท้าน ด้ชด้สนมตฤ ข้าพระองค์ขอประนมน้อมน้ตการ แก่ตมเต้จ
 พระทศพลผู้ทรงพระนามบัญญัติชื่อว่า พระด้ช ด้พพภูตานุกมบ โน มีพระ
 ฤไทยกอบด้วยพระมหากรรณาแก่นวณยัสรพด้ศว ด้นทงปวง เวด้ตฤด้ต
 นมตฤ ไซ้แต่เท้าน ความประนมน้อมน้ตการแห่งข้าพระองค์ จงมีแก่
 พระเวด้ฤด้มมาด้มพทชเจ้าผู้ มีกเคศัชรรมทงปวงชำระแด้ว และมีพระพุท
 ด้นคานบรด้ทชเป็นอนค บรบริรณศวยค้ตารคูน นมตฤ กกุดันชด้ต
 ไซ้แต่เท้าน ข้าพระองค์ขอประนมน้อมน้ตการแก่ตมเต้จพระกฤด้นระ
 ผู้สจญมารเด้นาทงปวงให้พ่ายแพ้พินาศ โทนาคมนด้ต นมตฤ อนึ่งข้า
 พระองค์ขอถวายอภิวาทน้ตการตมเต้จพระ โทนาคมบรมครผู้ เป็นข้รนาดอ
 พราหมณ์ วุด้มโค ยับยังอยู่ในอริวาค ๓๐ ประการวิตุขิบรมพุทชวิด้ย
 สยัมภูพุทชพงษ์ กด้ตบด้ต นมตฤ ไซ้แต่เท้านข้าพระองค์จะขออ้อน
 น้อมทวารไทรยถวายประนตมอวรมงกชบาท แห่งตมเต้จพระบรมโตกนารถ
 ผู้ทรงพระนามชื่อว่าพุทชกด้ปทศพตญาณอันห้กรานถำกงด้งตารจักร ให้
 ภินทงคพินาศปราศจากกเคศัชรรมทงปวง อังคร์ตด้ต นมตฤ สกย
 ปุคคด้ต ตีรมโค ไซ้แต่เท้าน ข้าพระองค์ขออ้อนน้อมอุดคมันังคตีโรคมี
 อภิวาทแก่ตมเต้จพระบรมโตกนารถผู้เป็นส่ากยบรมบุตร ผู้รุ่งเรื่องด้วพระ
 ฉพิทชพรณรังษ มีพระพุทชด้รวโดยเคศัเจตมโตก ๆ มีคำพระอรรถกธา
 พรณานะอความว่า ตมเต้จพระพุทชด้พพญูเจ้าทง ๗ พระองค์ น
 ไซ้จะมีพระคุ่นต่าง ๆ กนแต่เท้านห้ามไค พระพุทชคุ่นที่แด้ตงมามี

27/03/2565

พระ จกขมนตส์สั ตัรมโต เป็นอาทิ น เป็นธรรพเจ้าชาวดนทวไป
 แก่สมเด็จพระพุทธเจ้าต้ง ๗ พระองค์ นกต พระพุทธเจ้าอื่น ๆ พระ
 องค์นกต พระพุทธเจ้าต้งปวงนยอมประกอบไปด้วยพระพุทธศัรมจกษุ
 ทัง ๕ ประการเหมือนกันต้ง จะได้ผลเพนจากกันทามได้ นำพระฤไทย
 ที่ทรงพระมหากรุณาแก่ต้งคนนกไม่ต้งกนแต่ต้งกพระองค์เดียว กิจที่
 ขำระกิตต์มีต้งต้งนบริบูรณ์ด้วยศัธยคุณกเหมือนกันเป็น อนึ่ง อนึ่งเดียว
 อากรรที่ขำยบัจจามิตรหม่มารเป็นขัณนถั้วพราหมณ ขัยขยในอริย
 วาศ ๓๐ ประการ ขำนานในวิต้งขับรมพุทธวิต้ง หักกรากำกต้งต้งจักร
 รุ่งเรืองไปด้วยพระต้งพณรังษมศัรวโดยต้งกเหมือนกันทุก ๆ พระองค์
 จะได้เปต้งกกันทามได้ ขต้งเขยขานี นามานี ถ้าจะร่ำพรพรรณด้วย
 พระคุณแถพระนามแห่งต้งสมเด็จพระพุทธเจ้าต้งปวงน พระพุทธคุณเป็น
 ขต้งขัยพณพิต้งจะนบจะคณนา พระพุทธนามนนเดากำมากนบไม่ถ้วน ๆ
 ขต้งขทาวเวต้งต้งนมหาราชต้งต้งพระนามแต่เจต้งพระองค์ แตต้งพระ
 พุทธคุณมีจกขมนต้งเป็นอาทิ มีต้งริมโตเป็นปรีโยส่านแต่เท่านี ยกขน
 แตต้งแต่พระพุทธานาม แถพระพุทธคุณที่ปรัากฏแจ่งแก่ขาคมาจำพระ
 พุทธานามใดแต่เท่านนกยกขนว่า โดยอนคอรแก่จำได้ เมื่อต้งต้งพระพุท
 นามแห่งต้งสมเด็จพระต้งรเพชพระพุทธเจ้าต้ง ๗ พระองค์ โดยนยต้งพรพรรณ
 มาจนแถถว ถ้าต้งบนนทาวเวต้งต้งนมหาราชจิงต้งรเสต้งริญของต้งต้งต้ง
 พระต้งรเพชพุทธเจ้าแห่งเว ให้เจต้งด้วยคุณแห่งพระต้งธรรมแถคุณแห่ง
 พระอริยต้งขณเป็นพุทธรชิโนรต้งต้งต้งไปว่า โย อิมิ ธิมมเทต้งต้ง
 พระต้งธรรมอนแถต้งต้งขังความต้งต้งอนน ต้งต้งต้งพระต้งกยมนุ โคตมบรม

รัชสมัยของพระองค์ โปรดประทานพระยศบรมเทศนาแก่เวณีย์สรพหัตถ์
 ทั้งปวงในมณฑลแห่งโคราช พระบรมเทศนาแห่งพระโคตมบรมชาติ
 วงษ์พระองค์นั้น สัพพทุกุชาปุนฺโท เป็นที่บันเทาความทุกข์แห่งสรรพ
 ชาติต่าง ๆ มีชาติทุกขเป็นคณเป็นประธาน เย ชนา นรชาติหญิงชาย
 ผู้ใดได้สดับรับรสพระบรมเทศนาแล้ว ยถาภูต วิบัติสิ้น แต่พิจารณา
 เห็นพระโคตมกษณญาณโดยอันควรแก่แท้ นีพพุตา โลกเก ตักกิตเตศ
 ในสันชาติ โลกเป็นสมุจเฉตปทาน ได้สำเร็จกิตเตศนิพพานเป็นอริยสาวก
 ในบรรพตธำสนาม้อสาธวะอันสิ้นสมุญเป็นชั้นาธวะบุคคล เต ชนา ท่าน
 จำพวกนั้น อมิตฺตนา ย่อมมีวาจาปราศจากโทษทุจริต & ประการคือ
 มุสาอาท เปตฺตยาท ฆรุตฺวาท สัมมัสปีตยาท มหันทา มหันทภาว
 วิตฺวา พระชั้นาธวะบุคคลทั้งปวงนั้นถึงซึ่งภาวะประเสริฐในโลกเป็น
 ทักขิโนยบุคคลอันเลิศ วิสารทา มีสันดานอันแกดวกดำปราศจากชนของ
 ภัยองเกล้ายังมีคุณอันประเสริฐ ยิ่งรู้พระพุทฺธคุณภีย โยภาพยิ่งกระทำ
 เคารพบนอบนมัสการตมเศ็จพระพุทฺธของคภีย โยภาพ อันพระเศษ
 พระคุณแห่งตมเศ็จพระสรพเพชพุทฺธของคเจานประเสริฐสุดโลก สุตที่
 จะเปรียบสุดที่จระวาพวรรณ หิตี เทวมนุสฺสทานิ พระฤไทยแห่ง
 ตมเศ็จพระพุทฺธของคเจานน ชินฺชมนไปด้วยพระเมตตาแก่เทพดาแถมมนุษย์
 พระการุญภาพนั้นแผ่ชานไปทั่วทุกหมุ่สัตว์ วิชชาจรณตมบพนน ตมเศ็จ
 พระโคตมบรมครูเจาน บริบูรณด้วยวิชา ๘ แถจรณะ ๓๕ มหันท
 ประเสริฐไม่มีผู้เปรียบถึงตอง วิตสารทํ ประกอบด้วยพระจตุโพธา
 รัชญาณแกดวกดำในจตุบรพหัตถ์ ตมควรเป็นที่เคารพบนอบด้วย

รัชกาลวดีตั้งชีพพิภพในค้ำข้างปริมทิศตะวันออก พระนครแห่งท้าวจรฐ
 มหาราชที่ตั้งอยู่เห็นยอดเขาขุนชนัน ก็ตั้งอยู่ในทิศภาคข้างปริมทิศ
 ตะวันออก ยดัดดีโน ท้าวจรฐมหาราชนั้นประกอบไปด้วยบริวารยศเป็น
 อันมาก คณชีพพาน์ อาชิปติ ได้เป็นอิสริราชบิด์แก่หมู่คนรพรพทั้งปวง
 แต่บัดนี้คนรพรพนั้นชนแก่ท้าวจรฐมหาราชตั้ง รมดี นัจจคเคติ
 คณชีพเพหิ ปุรักชโค ท้าวจรฐมหาราชนั้นเดวตพิพสนมคตังพรวิ
 พรหมไปด้วยคนรพรพเทพบุตรแวดดอมราพอนชบรของบารุงบารเอรินเวง
 บรรเทงพระฤไทยด้วยพิพเบญจกามคุณต่าง ๆ บุคคัมปี คัดดี พทโ
 บุตรแห่งท้าวจรฐนั้นมามากคณนาได้ ๕๑ พระองค์ เอกนามา แต่ดวัน
 มนามชื่อวาอินทรเทพบุตรเหมือนกันต้น มหีบมตา แต่ละพระองค์น
 ทรงก่าตังวงชามาก คักคานุกาพนั้นเชียวแรงแรงกล้า เจตาคัม พุทช
 ทัดวาน พระพุทธเจ้าชาอินทรเทพบุตรทั้ง ๕๑ พระองค์น ถ้าแต่เห็น
 ส้มเค็จพระธรรมเพชพทของค่อนเป็นเผ่าพงษ์แห่งอาทิตย์ ด้วยอรรถว่า
 ปราศจากหลดบคอกิเตศ มหินดี วัตตารท ผู้ถึงซึ่งบรมพุทธภูมิ
 พิตยอันประดับไปด้วยกของแห่งพระคุณ มีจตุไพธารัชญาณเป็นอาทินน
 ทูโรโต แต่ประเทศที่ไกล นมัตตนิติ ก็ชวณกันถวายนมัตการออกวาจา
 สรรเสริญพระเดชพระคุณว่า นโม เต ปุริสัชฌัญญ ช้าแต่พระองค์
 ผู้เป็นบุรุษอาชานัยอันประเสริฐเลิศโลก นโม อันว่านมัตการน้อมเกษ
 แห่งชาพระบาททั้งปวงน อตฤ จงมีแก่พระพุทธของคผู้ทรงพระกรุณา
 จิตคุณอันประเสริฐ นโม เต ปุริสุตตม ช้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษอัน
 ยอดมเป็นบรมครูแห่งโลก นโม อันว่านมัตการด้วยทวารทั้ง ๓ ก็ย

ภายทวาร วังทวาร มโนทวาร แห่งข้าพระองค์ อันทั้งปวงนี้ อดีต จึงมี
 แก่นสมเด็จพระพุทธองค์ ผู้ทรงพระอรหัตคุณอันประเสริฐหาที่ดูมิได้
 ตกอินทรเทพบุตรทั้ง ๘๓ พระองค์ มีท้าวจรตฺรฐผู้เป็นบิดาเป็นอาทิตน
 ผู้แต่เห็นสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าแต่ผู้ ถึงจะโกลดสักเท่าใดเป็น
 ประการใดก็ดี ก็เคารพอ่อนน้อมพร้อมทั้งกายแลวจาแลจิตรเหมือนกัน
 กับอยู่ใกล้ ธรรม์เจริญพระเศษพระคุณว่า นโม เต ปริธำษัญญ
 นโม เต ปริธำษิตม ดังนี้ทุก ๆ ขณะที่ได้เห็นสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 กุสฺสเดณ สัมเมกขตี พระพุทธเจ้าชา พระองค์ นทรงพระมหากรรณา
 ทวีปในสรรพัตถ์ จะทอดพระเนตรแต่ดูหมิ่นดูตัวนั้น ย่อมทอดพระเนตร
 ด้วยพระสัพพัญญุตญาณอันไพบูรณ์บริสุทธิ ปราศจากมตทินโทษ
 ประเสริฐสุดที่จะเปรียบสุดที่จะพรรณา สุด เหนือ อภินิหารได้ แต่ปาง
 ก่อนข้าพระบาทได้ หังแต่กคตคคัพทเขาเตงภาษาปรากฏอยู่เนื่อง ๆ ว่า
 อมนุตตมยิ คิ วันทนคิ ผู้งอมมนุษย์นิกรอมรเทพทั้งปวงนี้ โถมนการ
 ธรรม์เจริญพระองค์ว่า ทอดพระเนตรดูหมิ่นกรัดตัวมหาชนด้วยพระสัพ
 พัญญุตญาณอันประเสริฐ โถมนการฉนแลงกนอมตีโรตมอภิวาท
 นมัสการพระบรมวงษบาทแห่งพระองค์ แต่ก่อนข้าพระองค์ได้ ยินแต่
 กคตคคัพทเขาเตงภาษาปรากฏดงนยงหาได้เห็นแก่จักขุไม่ กาดบคตชา
 พระบาทได้เห็นด้วยจักขุปรากฏแก่จักขุ ผู้งอมมนุษย์นิกรอมรเทพทั้งปวง
 ที่มีศความเคารพพนบยอมนมัสการพระพุทธองค์เจ้าแต่โกลด นมัสการพระ
 พุทธองค์ ในทตบหลังนน ข้าพระบาทได้เห็นเป็นอันมากกว่ามาก เอว
 วเทม เสี ข้าพระบาทได้ไถ่ถามว่า สินี วันทถ โถคม ท่านทั้งหลายน

ถวายนมัสการแก่สมเด็จพระโคตมบรมพินิตมารหรือเปนประการใด เมื่อ
 ข้าพระบาทตามณ อมนุษย์นกรทงปวงนกรบคาซาพระบาทว่า
 วิชาวรรณเล่มบนน พุทช วนทาม โคตม เออข้าพเจ้าทงปวงนถวาย
 นมัสการพระพุทชของคณูทงพระนามชือว่า โคตม ผู้มีพระบวรรัตนคาน
 บริบูรณ์ด้วยวิชาแฉฉระพระพุทชเจ้าธา ผู้งอมนุษย์นกรทงปวงนได้รับ
 คาแห่งข้าพระบาทดงน แดสมเด็จพระสรพรพุทชของคเจาน ไช้จะเปน
 ที่นมัสการแห่งท้าวชครฐุมหาราช อันอยู่ในเทพนครเห็นอยอดเขา
 ยุกุนชรคานข้างทิศควนออกแต่เทวนันทามได้ เปนที่เคารพนมัสการแห่ง
 ท้าววิรุพหกมหาราชแฉบุตรแห่งท้าววิรุพหกมหาราช อันอยู่ในเทพนคร
 เห็นอยอดเขายุกุนชรคานข้างทิศทักษิณนสนด้วยกัน ๑ เหตุไฉนทิศ
 ๑ ไฉนจึงมีนามบัญญัติชือว่าทักษิณทิศ จะอธิบายเปนประการใด ๑
 อธิบายว่า เยน เปตา ปวงจันต ชอซึ่งทิศผายใต้ ไฉนนามบัญญัติชือว่า
 ทักษิณทิศนั้นด้วยอรรธวาสาโจรทิศนั้น แฉเปทิศอันบุคคลนำเอาทราก
 อสุภไปทิ้งเสีย ๑ แท้จริงประเพณีท้าวพระยาทงปวงนยอมให้น้ำเอา
 ทรากอสุภไปทิ้งเสียในประคูข้างใต้ ให้ตงบาสาในทิศขวงใต้ บุคคลที่เป็น
 โจรชยาบชากดำแฉง กระทำกรรมอันตามกฆ่าสัตว์คตชิวคระเจรจาโกหก
 มารยาตอเลียบคเมียบคเมียนทานผู้ ชน คเคียนนินทาทานผู้ ชน ในคตบหลัง
 นีชการปานประหนึ่งว่าจะกินเนื้อหนึ่งแห่งทานผู้ ชน กระทำโจรกรรม
 ปล้นคตมคตชงเอาทรพชของทานผู้ ชนมาเปนชองคณ เปนที่รังเกียจ
 เกตียคหน่ายแห่งมหาชนทงปวง โจรอันชยาบชากดำแฉงเห็นปานดงน
 พระมหากระษัตริย์ยอมคตไว้ให้ราชบุรุษทงหลายจับกุมเอาคตนำไปประ

หารชีวิตตรเสียในทิศภาคภายในได้ อาได้รบเหตุฉันทศภายในได้ จึงได้ ชื่อว่า
 ทักษิณทิศ แต่ประเทศทั้งปวงแต่บ้านค้ำที่อยู่ในทิศภายในนั้น ถึงไม่เป็นที่
 ชำโลกรถย ก็ยอมไดนามบุญญัตติชื่อว่าทักษิณทิศด้วยกัน ๆ อภิปาเดคิ
 มหาราชา ท้าววิรุพหกมหาราชอันอยู่ในเทพนครเห็นยอดเขาอุทยานธร
 ดานข้างทักษิณทิศเป็นเจ้าพนักงาน ได้พิทกษรภษาดาวดั่งสหภพดานข้างทักษิ
 ษิณทิศนั้น ยลดีดลใน ประกอบด้วยบริวารยศเป็นอันมาก เป็นอิศราชิมคิ
 แก่มุ่กมฤณชทงปวง แต่บ้านค้ำพวกกมฤณชทงนชนแกท้าววิรุพหก
 มหาราชชั้น รมคิ นัจจคเคหิ กมฤณชทหิ ปุรกชโค ท้าววิรุพหก
 มหาราชชั้น เสวยทัพล่่มบคดล่พรบพรอมไปด้วยหมู่กมฤณชทงปวง
 แวดตอมราพอนชบรองบารุงบ่าเรอ รนเวงบนเทง พระไทยด้วยทัพเบญจกาม
 คุณน่นค่าง ๆ ปุ่คคบบิ คดล่ล่ พหโว บุครแห่งท้าววิรุพหกมหาราชชั้น
 มีมากคณนาได้ ๘๑ พระองค์ อินทนามา แต่ถวณมีนามชื่อว่าอินทรเทพบุตร
 เหมือนกันล่น มหัพพธา แต่ละพระองค์ ๆ นนทรงกำถงดวงชามากศักดา
 นุภาพนนเข้มแข็งแกดวกด่า เตะ จาม พุทช ทัดวาน อินทรเทพบุตรถง
 ๘๑ พระองค์นน ถาแต่เห็นล่่มเค้จพระล่รรเพ็ชพุทชเจ้าอนเป็นเผ่าพงษ์แห่ง
 พระอาทคยด้วยอรรถว่าปราศจากหตบคคอกคเคศแต่ประเทศที่ไกล นมดล่-
 ล่นคิ กัชวณกนถววยบังคมประนมไหว้ออนคิโรคมดงนมดล่การล่รล่ริญ
 พระเศษพระคุณว่า นโม เตะ ปุริลล่ชัญญู ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรช
 อาชานัย ข้าพระบาททงปวงนชชถววยนมดล่การพระองค์ โดยล่ล่จเคารพ
 นโม เตะ ปุริลล่ล่คตม ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรชอันอุดม ข้าพระบาท
 ทงปวงชชถววยอัญชติกรประนมนมดล่การ แก่พระพุทชองค์ผู้ทรงพระคุณ

อันประเสริฐ ๆ ตกอินทรเทพบุตรทั้ง ๘๑ พระองค์มาท้าววิรุฬหกมหา
 ผู้เป็นบิดาเป็นคณันน ^๕ ผู้คนแต่ได้เห็นพระพุทธรูปองค์แล้วจึงจะอยู่ใกล้
 เคารพเหมือนกัน เมื่ออยู่ใกล้สรรเสริญพระคุณว่า นโม เต ปรีธำธัญญ
 นโม เต ปรีธักุคม ^๕ ดั่งนี้ทุก ๆ เวลาที่ได้ทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระ
 สรรเพ็ชร์พุทธเจ้า กุศลเจม ธรรมะดี พระพุทธเจ้าชา พระพุทธรูปองค์ นิตอด
 พระเนตรสัตว์ ด้วยพระสัพพัญญุตญาณอันไพบูรณ์บริสุทธิ์ปราศจากโทษ
 สัตว์ เมา อภินิหารได้ แต่ก่อนโน้นข้าพเจ้าบาทโดยนแต่ถ้อยคำเขาเถียงว่า
 ว่าสมมุขนิกรทั้งปวงสรรเสริญพระองค์ว่า ทอดพระเนตรมหาชนด้วย
 พระสัพพัญญุตญาณ ^๕ แล้วจึงชวนกันถวายนมัสการพระบรมรูปคุณบาท
 มากรจนข้าพเจ้าเองได้เห็นด้วยจักขุได้ ไถ่ถามว่า ชิน วัณท โคตม ท่าน
 ทั้งปวงชวนกันนมัสการบัดนี้ ^๕ นมัสการสมเด็จพระ โคตมบรมพิชิตมาร
 นนหรือ หม่อมมุขนิกรทั้งปวงกับคำว่า ^๕ วิชชาจรณสัมปन्न พุทธ
 วัณทาม โคตม ^๕ เออข้าพเจ้าทั้งปวงถวายนมัสการสมเด็จพระบรมครู
 ผู้ตรัสรู้ซึ่งพระคุณาริยัตถธรรมทั้ง ๔ และมีพระบรมสันตानบริบูรณ์ด้วย
 วิชชาจรณะ ^๕ สมมุขนิกรทั้งหลายกับถ้อยคำแห่งข้าพเจ้าองค์ดั่งนี้ พระพุทธ
 เจ้าชา ^๕ สมเด็จพระพุทธรูปองค์เจ้าน ^๕ ไซ้จะเป็นที่เคารพแห่งท้าววิรุฬหก
 แดบุตรท้าววิรุฬหกแต่เท่านั้นหาได้ ^๕ เป็นที่นมัสการแห่งท้าววิรุฬหก
 แดบุตรแห่งท้าววิรุฬหก ^๕ แดบุตรแห่งท้าววิรุฬหกมหาราชอันอยู่ในเทพนคร
 เห็นเขาดีเนรบรรพตด้านข้างปัจฉิมทิศตั้งด้วยกัน ^๕ เหตุไฉนจึงได้ชื่อว่า
 ปัจฉิมทิศ ๆ ยศก ใจคักจกคิ สุริโย อาทิจ ใจ มัณชาติ มหา

27/03/2565

ยัสต์ ใจคักจันมานด์ดี ทิวโลบี นิรุชฌติ อธิบายว่าพระสุริยเทพบุตรผู้
 เป็นบุตรนางอาทิตย์เทพธิดามีปริมณฑลกว้าง ๕๐ โยชน์นั้น เมื่อเสด็จโดย
 อากาศวิไลเฉยวถบเหตียมเขาพระสุเมรุราช ขึ้นแต่งตัวนพตบค้ำย้าม้องไซย
 โดกยโงหารหากว็องเรียกว่าราตรี เพราะเหตุอันวิเศษนี้แห่งพระสุริยเทพบุตร
 ในทิศภาคใด ทิศภาคไหนนั้นจะได้ชื่อว่าปัจฉิมทิศ ฯ นัยหนึ่งว่าประเทศ
 มีน้ำอันมากเป็นที่ประชุมแห่งกระแสน้ำอันไหลมาแต่แม่น้ำต่าง ๆ โดกร็อง
 เรียกว่าวหะ เรียกมหาสมุทรนั้นว่าปรากฏจุดตั้งว่าตกลงแห่งพระอาทิตย์
 พระอาทิตย์ ในเวลาอัสดงคตนั้นเห็นปรากฏว่าตกลงในมหาสมุทร ฟังรู้เกิด
 มหาสมุทรที่ โดกเห็นเป็นที่ตกแห่งพระสุริยเทพบุตรมณฑลนั้น มีอยู่ใน
 ทิศภาคอันใด ถ้า บัจฉิมา ทิศา อัจฉิตี ชโน ทิศภาคอันนั้นแต่
 โดกทั้งหลายหากว็องเรียกว่าปัจฉิมทิศตะวันตก ฯ อธิบายเตติ ท้าววิรูปักษ์
 มหาราชนั้น เป็นพนักงานพิทักษ์รักษาดวงดั่งขพิภพในด้านข้างปัจฉิมทิศ
 ตะวันตก พระนครแห่งท้าววิรูปักษ์มหาราช อันตั้งอยู่เหนือยอดเขาคุณธรนั้น
 ถัดอยู่ในทิศภาคข้างปัจฉิมทิศตะวันตก ยัสต์ดีใน ท้าววิรูปักษ์มหาราชนั้น
 ประกอบด้วยบริวารยศเป็นอันมาก นาคาน์ อธิปติ ได้เป็นอัคราธิบดี
 แก่หมู่ขนาดทั้งหลายตั้งทั้งปวง รมดี นัจฉิตีเดหิ นาคะหิ ปุรุษโต ท้าว
 วิรูปักษ์มหาราชนั้น บริเปรมปถมไปด้วยศรัทธมบคตต์พรบพร้อมไปด้วยนาค
 บริษัทแก้ห้อมประ โคมขบถถอมบำรุงบำเรอ ด้วยพ่อนราชบริองพิเศษ
 ประหลาดต่าง ๆ บุคตัมปี คัสต์ดี พหโว บุครแห่งท้าววิรูปักษ์มหาราชนั้น
 มีมากถึง ๘๑ พระองค์ เอกนามาติ เม ลุคิ นามบัญญัติแห่งเทพกุมาร
 ทั้ง ๘๑ พระองค์นั้น ข้าพระบาทได้ ยินว่าชื่ออินทรเทพบุตรเหมือนกันนั้น

จะได้แปลกันหาได้ มหาพพดา เทพกุมารทั้ง ๘๓ พระองค์นั้น ทรง
 กำถิงวังชาตักขณานุกาพมากกว่ามาก เตะ จาบี พุทธิ ที่ถวาน พระ
 พุทธเจ้าชา เทพกุมารทั้งหลายนั้น ถ้าแต่เห็นพระธรรมเพ็ชร์พุทธองค์
 เป็นดวงพระอาทิตย์ ด้วยอรรถวาปราศจากหตม์คือกิเลส ถึงซึ่งบรม
 พุทธภูมิพิไลย อันประทับไปด้วยกองแห่งพระพุทธรูปคุณมีเจดีย์ไพศาลวิมาน
 เปนอาทิ แต่ประเทศที่ไกล นมัสสนัตถิ ก็ถวายบังคมประนมไหว้
 โอนอ่อนสุวิโรคม์ ออกวาจาธรรมเสริญพระคุณว่า นโม เตะ
 ปุริสารัญญู ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบรมราชาในยอันประเสริฐ นโม
 อันว่าทศนชด์ โหฐานประนมอันประดิษฐานเห็นยอดตมังคคีโรคม์ ถวาย
 อภิวัตน์แห่งชาพระบาททองปวงนี้ อตถุ จงมีแก่พระองค์ผู้ทรงพระ
 มหากรุณาธิคุณอันประเสริฐ นโม เตะ ปุริสัคตม ข้าแต่พระองค์
 ผู้เป็นบรมอันอุดม นโม อันว่านมัสการแห่งชาพระบาท อตถุ จงมี
 แก่พระพุทธรูปองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มีพระอรหาคิคุณเป็นต้นเป็น
 ประธาน ตกกว่าอินทรวเทพกุมารบุครท้าววิบุษยทั้ง ๘๓ พระองค์ มี
 ท้าววิบุษยผู้เป็นบิดาเป็นอาทิหนึ่ง สุตแต่แต่เห็นสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 แล้ว ถึงจะไกลสักเท่าใด ๆ ก็ดี ความเคารพเคารพจะอ่อนน้อม
 พร้อมทั้งกายทวารเหมือนกันกับอยู่ใกล้ สรรเสริญพระพุทธรูปว่า
 นโม เตะ ปุริสารัญญู นโม เตะ ปุริสัคตม ตั้งนทุก ๆ เวลาที่ใดทศนชการ
 เห็นสมเด็จพระพุทธองค์ กุศลเด่น สเมกข์ดี พระพุทธรูปเจ้าชา พระ
 พุทธรูปองค์ทรงพระมหากรุณาทวไปในสรรพสัตว์ ทอดพระเนตรสัตว์ด้วย
 พระรัศมีบุญคุณอันไพบูรณ์ บริสุทษ์ปราศจากมลทินโทษ ประเสริฐ

ผู้ที่จะเปรียบ ผู้ที่จะพรรณนา ผู้ที่ เหน้ อภินันท์ได้ แต่ปางก่อน
 ข้าพระบาทได้ฟังแต่กตติศัพทเขาเล่าว่าปรากฏอยู่เนื่อง ๆ ว่า อมนุษย์
 นิกธอมรเทพทั้งปวงนี้ สรรเสริญพระคุณแห่งพระองค์ว่า พระองค์
 ทอดพระเนตรดูหมู่สัตว์อเนกนิกธ ด้วยอาณภาพพระสัพพัญญูอันประเสริฐ
 สรรเสริญดังนี้แล้ว ก็ชวนกันนมัสการพระบรมวงศบาทแห่งสมเด็จพระ
 พุทธองค์ พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระบาทได้รับพระราชทานฟังแต่กตติศัพท
 พระกตติคุณดังนี้ ยังหาได้เห็นปรากฏแก่จักขุไม่ กาดบดินชวพระบาท
 ได้เห็นแจ้งประจักษ์แก่จักขุแล้ว ผู้จอมมนุษย์ทมความเคารพนบถนอบน้อม
 นมัสการพระพุทธองค์เจ้าแต่ไกลดังนี้ ข้าพระบาทได้ถามว่า สิ้น วันทก
 โคตม ท่านทงปวงนมนัสการสมเด็จพระโคตมบรมครู ผู้พระรัตน
 ประกอบด้วยวิสาขาแฉจรณะ ข้าพระพุทธเจ้าได้ ยินผู้จอมมนุษย์นิกธอมร
 เทพทั้งปวงนบถาคำแห่งข้าพระองค์ดังนี้ สมเด็จพระองค์เจ้านั้น ไซ้จะ
 เป็นที่เคารพนมัสการแห่งท้าววิรูปักษ์มหाराช กับทั้งบุตรอันสถิตย์ใน
 เทพนครเห็นขยอดเขายคุนธรคานข้างปัจฉิมทิศแต่เท่านั้นห้ามได้ เป็นที่
 เคารพนมัสการแห่งข้าพระองค์ผู้ ชื่อว่าเวสสุวัณมหाराช อันสถิตย์ใน
 เทพนครเห็นขยอดเขายคุนธรคานข้างอุตรทิศ เหตุไฉนทิศฝ่ายเหนือจึง
 ได้ ชื่อว่าอุตรทิศ อธิบายว่าทิศฝ่ายเหนือได้ ชื่อว่าอุตรทิศนั้น ด้วย
 อรรถว่าเป็นทิศแห่งอุตรกรูทวูป ๆ อยู่ทิศเหนือ เหตุฉนทิศเหนือจึง
 ใค่นามชื่อว่าอุตรทิศ ฯ แต่ข้อซึ่งกำหนดทิศนั้นกำหนดด้วยดำคณิเขา
 พระสุเมรุเป็นหลักเป็นประธาน อุตรกรู รัมมา มหาเนรุ ผู้สถิตใน
 แท้จริงอุตรกรูทวูปนั้นเป็นทวูปอันสูงนุก ประคิษฐานอยู่ทิศฝ่ายเหนือแห่ง

เขาพระเมรุราชอัน โอภาสด้วยรัศมีแก้วควรจะทศนากาฬ ฯ มีคำพระ
 อรรถกถาจารย์ตั้งพรรณนาว่า ปาจิณทิศ รัชฌมัย เขาพระเมรุข้าง
 ตอนนอกถนนแถวด้วยเงิน ด้านข้างทักษิณถนนแถวด้วยแถมณ ด้าน
 ข้างตอนคกถนนแถวด้วยแก้วมณี ด้านข้างอุตรทิศผายเห็นถนนแถวด้วย
 ทอง อครกกรทวี่อยู่ในทิศเหนือแห่งเขาพระเมรุ มนต์ดำ คัดถึ ชายมตี
 มนุษย์ทงหลายท่งเกิดในอุตรกรทวี่ป่นนี้ อมมา ปราศจากทวงเห็นใน
 สึงของสรรพท่าง ๆ ที่จะดำคณุดัญญาว่า วัตถุภรณ์ต่งน ๆ เป็น
 ของ ๆ เรา เจ้าเงาเป็นอาทนต์เป็นของแห่งเรา จะได้ดำคณุดงนห้ามได้
 อปรีคคทา บุรุษชาวอุตรกรทวี่ป่นนี้จะได้ทวงเห็นวาศัตรมณู ๆ เป็น
 ภรรยาแห่งเรา จะได้ทวงเห็นดงนห้ามได้ บุรุษทงปวงนนถาเห็นมารดา
 แห่งตน เห็นสัตว์เป็นพัสถางของส่วแห่งตนแล้ว ถึงจะไม่รู้จักว่าเป็น
 พัสถางของส่วแต่มารดาก็ปราศจากฉนทราก จะได้มฉนทรากรักใคร่ใน
 มารดาแต่พัสถางของส่วนห้ามได้ น เต พธ ปวงป่นนค นบ นยนค
 นังคตา ชาวอุตรกรทวี่ป่นนี้จะได้เป็นชระที่จะทำไรโถนาแต่ทวงพธเจ้า
 กถาพกแพ่งแตงนาเตาเหมือนคด้วยเราก่านชาวชมพทวี่ป่นห้ามได้ เจ้าดำด
 นนเกิดเอง เกิดในท่อนมได้ โถในอรัญประเทศราวป่า ออกณ ออกสู่
 ผดแห่งเจ้าดำดนนเป็นเจ้าส่วรชาวบริสุทธี มีกถนชนหอมปราศจากแถม
 แดว่า จะได้พกคพกชอมห้ามได้ ถ้าปราถนาจะบริโภคแล้ว ศนชกเร
 ปจคควา นำเอาเจ้าส่วรนนมาใส่หมอดงเห็นอกอนเจ้าคิตาทงด้ามอนช้อ
 วาไซติปาสถาณแล้ว เพดงกร่งเรองชนแตกอนคิตา ปราศจากถ่านแต่ควัน
 รุ่งเรองอยู่กว่าเขาในหมอนนจะตูก ครนเขาในหมอนนตูกแล้วเพดงนน

ก็ด้วยเอง ตโต ปรีกฤษชนค คนทั้งปวงกับวิโรคเขาสถาถัทหมอ
 นนเอง จะได้ตักแต่งตำรับกับเจ้า ขอนชวายุสุประแดพญชนะหามิได้
 ปราณจะให้มีรสเป็นประการใด เจ้าธาดันนก็มีรสอันสมควรแก่เจตนา
 แห่งชนทั้งปวง ใครมาถึงที่นั่นก็เรียกมาบริโภค จะได้มีจรรย์หวงแหน
 หามิได้ ถ้าท่านผู้มีมัททชฤทธิ มีสัมเด็จพระสังฆพญญพุทธเจ้า
 แดพระบัจเจกโพธิเจ้าเป็นต้น เด็ดใจไปในสถานทีนั้น ชาวอุตรกรูทอว์ปี
 ก็นำโภชนธาดันนมาใส่บาตร อุตรกรูทอว์ปีนั้นสูกุญพรวณามาณ
 ประดิษฐานอยู่ในทิศฝ่ายเหนือ เหตุดังนี้ ทิศฝ่ายเหนืออนนจึงได้ชื่อว่า
 อุตรทิศ ด้วยประการดังนี้ ๆ แดเทพนครที่ตั้งอยู่เหนือยอดเขาคุณชร
 ดานข้างอุตรทิศนั้น เป็นที่เสด็จอยู่แห่งท้าวเวสสุวรรณมหาธา หนุ่ยกษ
 ัตถ์หลายที่เป็นทาสแห่งท้าวเวสสุวรรณนั้น มักหยาบเข้าหาหัดสามหาจ โดน
 เด่นนต่าง ๆ คาวี เอกขรุ กัตวา บางจำพวกก็จับเอาโคมาทำเป็นม้า
 ขับขี่เด่นเด่นตามสบายใจ อนุนคิ ทิไลทิส เณชนหลงได้แฉว
 ก็จับไปในทิศใหญ่แฉทศน้อย ปลุ เอกขรุ กัตวา ยักษบางจำพวกนั้น
 ก็จับเอาสัตว์จตุบาทต่าง ๆ มากกระทำเป็นม้า ขนขับแข่งกันไปในทิศ
 นทิศ พวกนี้วงไปพวกโน้นวงมา อิตถิ วาหน กัตวา บางจำพวกนั้น
 ก็จับเอาสัตว์ทมิครรณนมาขี่ ขี่เด่นต่างข้างต่างม้าต่าง โคต่างกระบี่อนน
 โดยมาก เพราะเหตุที่หญิงมีครรณนอมหลังไม่ตง ได้การแต่เป็น
 พาหนะสำหรับขี่ ที่จะใช้ให้ตกให้เขินนใช้ มิได้ หญิงที่ทาครรณน
 ุณนให้ตกให้เขิน จับเอามาเทียมเกวียนเทียมรถ ขับซ้อนไปใน
 ทิศน้อยทิศใหญ่ไม่ปรานีปราใจ บุริส วาหน กัตวา บางจำพวก

ก็จับบุรุษมาเป็นพาหนะ ถึงทิศข้างซ้ายเขาขอดีบ ถึงทิศข้างมาเขาแต่หัวต
 ถึงทิศข้าง โคเขาประทักแทง ถึงทิศข้างกระบือคด้วยไม้ประทัก บางที
 เข็มเข้าในเกวียนในรถ ขับให้เข็นรถเข็นเกวียนต่าง โคต่างกระบือ
 อนุยนต์ ทีโลทิต์ เทียวไปเด่นไปในทิศนัยทิศใหญ่ตามอักษณาไธย
 ที่หยาบช้าโตนเด่น กุมารี วาหน กัดวา ทาษแห่งท้าวเวสต์สุวรรณมหาราช
 บางจำพวกก็จับนางกุมารีที่รุ่น ๆ สาว ๆ มากกระทำเป็นพาหนะขับข้าง เข็ม
 รถเข็มเกวียนบ้าง ขึ้นสมกันว่าสันนุกถนาน อนุยนต์ ทีโลทิต์
 เทียวไปในทิศนัยทิศโดยควรแก่อักษณาไธย กุมารี วาหน กัดวา
 บางจำพวกก็จับเอากุมารีที่รุ่น ๆ หนุ่ม ๆ มากกระทำเป็นสัตว์พาหนะ ขับเด่น
 ค้างข้างน้อย เข็มเข้าในรถน้อย ๆ เกวียนน้อย ๆ ขับข้างมาน้อย ๆ
 ขับข้างโคน้อย ๆ ต่างกระบือน้อย ๆ ขับขับควบแข่งกันเด่นตามประสาใจ
 หยาบช้า ๆ จึงมีพระอรรคถลาวิเศษเห็นว่า คณเห็นศค ดัมมาทิวฐิเก
 คเหตุ น ดัก โภณค ยักขทงหลายอันจับมนุษย์ ไปขับต่างพาหนะนั้น
 จะจับไปไดกแด่มนุษย์ที่เป็นมีจนาทิวฐิ มนุษย์ที่เป็นดัมมาทิวฐินั้น
 ยักขทงหลายมีอาจจะจับไปได้ ตว่ากระเหียงที่ขยับปลายค่านปลายแดน
 ทมได้มความเต็มได้ในพระรัตนไตรย ไม่รู้จักพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ
 พระสังฆคุณนั้นแต่ ยักขทงหลายจับไปได้ โดยมาก เหมือนอย่าง
 บุรุษหนึ่งเป็นชาวชนบท มีนามแต่โคตรมิได้ปรากฏในวาระพระบาฬี
 เขกตัม นิสิตทศวา บุรุษผู้นั้นเขาไปสู่สำนักพระมหาเถรองค์หนึ่งแถว
 กไม่ดมตาอาปากจนโคเดียว ถนมิทจนเขาครอบงายอยู่เบตคาไมธน พง
 หลับอยู่ในสำนักพระมหาเถร ๆ นั้นเขาไปส่งนคูปตูกให้ตนจนแล้วถกถามว่า

ดูกรอุบาสก อติวิญญิตทายสี ท่านพระโอรมาพอนักหนาไม่ถ่มตาอาปากธม
ได้เคยที่เดียว เป็นโอรมาเป็นเช่นนี้ซึ่งหัดบกะไรหัดบังามักหนา อุบาสกก็
บอกว่าพระเจ้าชา คินนชอนชอนเค้นท์ ดูกรอุบาสกท่านมีธุระตั้งใดหรือ
พระเจ้าชาการอะไร มัยกษ โตนที่เป้นท้าวเวสต์สุวรรณมนจับข้าพเจ้าไป
กูชึ่งเองชึ่งไม่ปรานีปราไต้เลย ข้าพเจ้านได้ความลำบากนักหนา พระ
อรรถถถาน่าเขานิทานนมาสาชกไว้ เพื่อจะให้เห็นแจ้งว่าท้าวเวสต์สุวรรณ
มนจับเอามนุษย์ไปกระทำเป้นพาทนะชึ่งขับเค้นคามอชฉาไต้ยฉนี้ ปจารา
คัสต์ ราชเน แมยกษทงหลายทมอาณุภาพมากเป้นพนักงานบ่าเรือ
ท้าวเวสต์สุวรรณหาราชเน ฉัพพา ทิตา อณุปริยณ ค ถ้าจะมท
ไปมาในทิสานุกิตตังปองนัน ย่อมไปด้อยหัตถ์ยานอัสยานต่าง ๆ โดย
สมสมควรด้วยอาณุภาพแห่งคน ๆ ฝ่ายท้าวเวสต์สุวรรณหาราชเน ถ้าจะม
ที่ไปแต่ฉ บางคบบททงหัตถ์ยานอณแต่ฉไปด้อยทิพย ประคบบด้อยทิพย
อัสถการวิจิตรบรรจงต่าง ๆ บางคบบททงนิตชนาการเห็นอัสวีไสยาคน
ข้างภายในปรางคปราสาทแต่ฉถอยไปในอากาศ ไปสู่ประเทศอันควร
แก่จิตรประสงค บางคบบทแต่ฉจทงทิพยตึงกาภาณจน ตามสมควร
แก่อชฉาไต้ยแห่งอาตมา คัสต์ ๑ นครา ก็แต่พระนครแห่งท้าว
เวสต์สุวรรณหาราชที่ถอยอยู่ ในอากาศฉนั้น สุนามิตา อัมบุณฤทช
หากคกแต่ฉเป้นฉนตี บริบูรณ์ด้วยสมมคอิน โอิฬาริกภาพ พระนคร
หนงนชฉว่า อาฏานาฏา พระนครหนงนชฉว่า กุสึนาฏา พระนคร
หนงนชฉ ปรกุสึนาฏา พระนครหนงนชฉว่า นางูปริยา พระนคร
หนงนชฉว่า ปรกุสึตนาฏา อุตคเรน กบฉน โต แต่พระนครชฉ

ว่า กุสินารา ออกไปข้างอุดรทิศ^๕ มีพระนครหนึ่งชื่อ^๕ว่า กบจนตะ
 เวยของหน้าแค้นมนครอีก ๕ นคร^๕ หนึ่งชื่อ^๕ว่า ชโนชะ นครหนึ่งชื่อ^๕ว่า นพวัต
 นครหนึ่งชื่อ^๕ว่า อัมพรอัมพรวัต นครหนึ่งชื่อ^๕ว่า อาพกมณฑา นคร
 หนึ่ง^๕ ประดิษฐานอยู่โดยลำดับ^๕ ๗ กัน นับทั้ง ๕ เป็น ๘ พระนคร^๕ ๗
 ทั้ง ๘ เป็นของแห่งท้าวเวสสุวรรณ พระนครท้าวเวสสุวรรณนั้นชื่อ^๕ว่า
 วิสาณาราชธานี ท้าวเวสสุวรรณชื่อ^๕เต็มเชอชอกุเวรเทพบุตร อาไศรย
 ที่ได้เสวยสมบัติในวิสาณาราชธานี จึงได้นำบัญญัติปรากฏชื่อ^๕ว่า
 ท้าวเวสสุวรรณ ในกาลเมื่อภายหลัง ในที่นี้มีคำพระอรรคกาถาสังวรณนา
 ว่า อนุปบันเน พุทเธ ว่าตรงเมือว่างดำดำนามเต็จพระพุทธเจ้า
 แห่งเรา^๕ ยังมีได้มาตรีศใน โถกนั้น ท้าวเวสสุวรรณพระของค^๕ น
 ได้มาบังเกิดเป็นพราหมณ์นามชื่อ^๕ว่า กุเวรพราหมณ์ พราหมณ์น
 กระทำโรออยเป็นอันมาก ตั้งโรงหีบอ้อยถึงเจ็ดโรง มุดนาอ้อย
 โรงหนึ่ง^๕ ตั้งไว้เป็นการบุญให้ทานแก่มหาชนทั้งปวงแต่บัดค^๕ มาใน
 ประเทศนั้น ครันมาอ้อยหีบมาเพี้ยทานมุดทานนนักอุปถัมภค^๕ ๗ อ้อยที่
 หีบในโรงทั้ง ๘ นั้น ได้นำอ้อยมากขนเป็นหลายถ่วงหลายเท่าขายค^๕ มีราคา
 กุเวรพราหมณ์เห็นมุดเกิดแก่อาตมา ปลัดค^๕ ๕ ก็ม^๕ จิตรปลัด^๕ นการ
 เตอมได้ จึงเอามุดค^๕ นอ้อยทั้ง ๘ นั้น จำหน่ายจ่ายออกเป็นเครื่อง
 ไทยทาน บำเพ็ญทานแก่ โถกียมหาชนทั้งปวงตั้งน^๕ กาด^๕ ๗ นานประมาณ
 ถึง ๒๐๐๐ ปี กาด^๕ ๗ ค^๕ ๗ กุเวรพราหมณ์นครนกระทำกาด^๕ ๗ ยาคายแฉ้ว
 ๗ ๗ ไปบังเกิดในชน^๕ จากุมหาราชิกาเทว โถกย มีนามบัญญัติชื่อ^๕ว่า กุเวร

เทพบุตร ครั้นจำเนียรกาลนานมาเบองหน้าได้เสวยส้มบัตินในเทพนคร
 อันชื่อว่าวราธามราชธานี จึงมีนามบัญญัติชื่อว่าท้าวเวสต์สุวรรณ จำเดิม
 แต้นมาท้าวเวสต์สุวรรณนมมยักษ์ ไทวาริกเป็นนายทวาร แห่งพระราช
 นีเวศน์มน ๑๒ ยักษ์วฤทธิ ๑๒ ยักษ์วฤทธิกนิมเป็นยักษ์เสนาผู้ใหญ่
 บัจเจเด็น ไค ปกาเด็นติ อันว่ามหาเมฆกคง ชนด้วยอำนาจพลาหก
 เทพบุตร ยังก่อธารน้ำฝนอันหนักให้ตกลง ทัพน้ำเก่าในสระนั้นให้ไหลถัน
 ออกสิ้นแล้ว ยิงน้ำใหม่ให้เต็มบริบูรณ์ ในสระอันนั้น เมื่อเต็มบริบูรณ์
 แล้วฝนก็ขาดเม็ดตมิตกตั้งต่อไป สักบ้าง คตก ภาคตงค่นาม ยตก ยักขา
 ปยิวปาตนิติ ในสถานประเทศริมฝั่งแห่งสระโมกขณนั้น มีมณฑปเป็นที่
 ประชุมอันใหญ่ชื่อว่าภคถวดี เป็นที่ยกย่องปวงสโมสร์ตั้งนิบาตประชุม
 กัน มณฑปนั้นกว้างใหญ่ได้ ๑๒ โยชน์แล้วด้วยแก้วประกอบด้วยวิคัม
 อันสว่าง โอภาสรุ่งโรจ โสคนาการ แวดล้อมไปด้วยเครื่องตาอันชื่อว่า
 ภคถวดี มีดอกอันบานงามวิจิตร ประคุนายช่างผู้ฉลาดมาประดิษฐ์
 ประดับไว้ มีกลิ่นอันหอมฟุ้งระรื่นระศวรรจะดำรายใจ นิจุณสา
 รุกขา ในประเทศที่นั้นตั้งวางไปด้วยตดาทุมาไม้ อันมีกิ่งใหญ่แต
 กิ่งน้อยระกระด้วยดอกแถมผลมีใต้วาครูวาย ชาติเกียรณด้วยหมู่วิหค
 บัณฑิธาชาติทงหลาย เป็นค่นว่านกยูงแดงกกระเรียนหรือร้องอยู่
 ดันนเสนาะ โทกิตาทัหิ วัคคฤภ มีทงคเหว่าส่งดำเนินงอยู่ไพเราะ
 เกตยงกถม ชิวญชิวกตทเทตถ ทงดำเนินงนกร้องว่าชิวระชิวระน
 ถังมเซงแซมได้ชาติ ฮโต โฮฏฐูวจิตคกา ทงนกร้องว่า โฮฏฐูวจิตตะ
 นนทแผหางถางบัคบินไปบินมาอยู่ในประเทศที่นั้นเป็นหมู่ ๆ กุกกัฏฐูกา

มีทั้งไก่บ้านขันเป็นคู่ ๆ ตั้งดำเนินอยู่แจ้ว ๆ กุศักรกา ในสระนั้น
 อาเกียรณไปด้วยปูทอง วเน ไปกัชรสาตกา มีทั้งสัตว์คนคอกบัว
 ตั้งเลี้ยงอยู่เกิดอนกตาดในป่า เบญจะประทุมมาศ & ประการ ลุกสา—
 ดิถิต์เทศถ ในขอบคันสระโบกขรณันัน ประกอบด้วยนกแขกเต้าสาตกา
 จับจิกผลาผลรื่องเงรจาเหมือนเทพบุตรเทพธิดาเงรจากัน ทินท์มา—
 นวกานี จ ในชั้นจาตุมาหาราชิกานนมวหคบัภษาชาติวจิตรประหลาดต่าง ๆ
 นกทั้งหลายบางจำพวกเป็นหนามนุษย์ นมอเหมือนมนุษย์ มีทั้งสองนิน
 ดือไม่ทางทองจับตงเห็นอไบบัวไบหนึ่ง ดวงไม่เท่าตงเห็นอไบบัว ๑
 แถวเทียบไปแสงหำภักษาหาร โดยอันควรแก้อชันมาได้ย ครนถึงเวตา
 จะกลับไปที่อยู่ของตน จึงกลับมาจับเอาไม่เท่าทองด้วยมือทั้งสองแถว
 ก็บินไป โสภคิ สัพพกาดิ ส่า กุเวรณพินิ สัทา สระโบกขรณัน
 ที่ประพาสแห่งท้าวกุเวรราชอชิบตี มีนัยดังพรรณนามาฉนี้ ประกอบ
 ด้วยสัตว์โสภาคเป็นอนันงามเลิศอันถาดทุกเมื่อ จะได้ส่งนุกแต่หน้าดอกบัวฉนั้น
 ทามได้ คนไม่ทงปวงริมรอบขอบสระนั้นมิดอกอยู่เป็นนิจ ประทุมชาติ
 ในสระนั้นกมดอกอยู่เป็นนิจมิได้ร่วย ยี ทิส อภิปาเดติ ท้าวกุเวรราช
 นี้ได้ พททษรภษา เขาพระสุเมรุตำนไค อิติ น อัจฉริยติ ชโน ทิศตำน
 นั้นแต่ โดทยโหวหารเรียกว่าอุตรทิศ ยลลลโน ท้าวกุเวรราชนั้นประกอบ
 ด้วยบริวารยศเป็นอันมาก ยักขาน อชิปติ ได้เป็นอิศราชิปตัยแกยักษ
 ธรรมพลตวทงปวง รมคิ นัจจคเคหิ ยักเซหิ ปุรกษโต ท้าว
 กุเวรราชนั้น เสวยทิพสมบัตติสัพพพร้อมไปด้วยยักษบรมพลตขทั้งหลาย
 แวดล้อมรำพันชมกต้อม บำรุงบำเรอด้วยทิพภามคุณต่าง ๆ ปุคตกับ

คดีดี พทโว บุตรแห่งท้าวมหาธาณนั้นมากคนหาได้ ๕๑ พระองค์ แต่ด้วย
 มีนามชื่อว่าอินทรเทพบุตรด้วยกนต้น มหาพิพดา แคละองค์ ๆ นั้นทรงกำลัง
 เรียวแรงแรงกล้า เต จาบี พทช ทัดวาน อินทรเทพบุตรทั้ง ๕๑ พระองค์นั้น
 ถ้าแต่เห็นสมเด็จพระพุทธองค์ อันเป็นเฝ้าพงษ์พินชแห่งพระอาทิตย์ ด้วย
 อรรถว่าปราศจากกิเลส มหินดี วิคตารท ผู้ถึงซึ่งบรมพุทธานุภาพโดย
 อันประดับไปด้วยก่องแห่งพระคุณ มีจิตไพเราะวิญญานเป็นอภินันต์แต่
 ประเทศที่ใด นมัสสนัต ก็ชวนกันถวายบัง ไคมประนมไหว้ออนดี ไรตม
 ลงนมัสการออกวาจาปลื้มนาการสรรเสริญพระเดชพระคุณว่า นโม
 เต ปุริสาธัญญ ชำแต่พระองค์ผู้วิญญาน ชำพระบาททั้งปวงชอถวาย
 อัญชลิตกประนมนมัสการแก่พระองค์ ตกว่าอินทรเทพบุตรทั้ง ๕๑ พระองค์
 มีท้าวภูเวงราชผู้บิดาเป็นชาติ ผู้แต่เห็นองค์พระพุทธรเจ้าเจ้าแล้ว ถึงจะ
 อยู่ไกลก็สรรเสริญว่า นโม เต ปุริสา ธัญญ นโม เต ปุริสุตตม
 ดึงนทุกเวลาที่ใดที่คนาการเห็นสมเด็จพระมหากรุณา คำที่ท้าวเวสสุวัณ
 งามาทงน มีอาการประดุจตั้งว่าเป็นผู้อื่น ที่แทนนทุกท้าวเธอเอง
 งามาทงนหวังจะให้เป็นที่ตั้งคักใจ แห่งยักษ์แตนชรรพแตนกุมภันช
 แตนาคแต่บัณฑิตได้ฟังพระปริต ประหนึ่งว่าเสนาผู้ใหญ่อันแต่งสารมัตตรา
 ส่งไปบ้านนอกเมืองนอก แตนเขาช้อตนได้ในท้องตราแต่ดงเกียรติยศ
 ตนได้ไปในท้องตรา เพื่อจะให้กัถวเกรงแห่งสรรพสัตว์นั้น ถ้าคัมภ
 ท้าวเวสสุวัณจึงสรรเสริญพระเดชพระคุณค่อไปว่า กุสเถน สเมถวัช
 พระพุทธรเจ้า พระองค์ทอดพระเนตรดูหุมุสคัว ด้วยอาณุภาพพระดีพ
 พัญญูคณาน อันไพเบุชย์ปราศจากมถทินโทษ ลุคิ เนค อภินันต์

แต่ก่อน โพนชาพระบาทได้ฟังคำเขาเดาตั้งมาว่า อมนุษย์ นิกทรงปวง
 สรรเสริญพระพุทธรองค์ว่า พระพุทธรองค์ทอดพระเนตรตั้งด้วยพระรัศมี
 พิณญาคณานแฉวักถวยนมตั้งการบวญศตพทชบาท มาครองนชาพระองค์
 เห็นด้วยจักขุ ได้ไต่ถามว่า ชิน วันทก โคตม ท่านทั้งปวงชวณกัน
 นมตั้งการตั้งเศพระโคตมบรมศาสดาจารย์หรือ อมนุษย์ทั้งปวงก็รับคำว
 วิชาจรณตั้งมบนน พุทช วันทาม โคตม พระพุทธรเจ้าชา อมนุษย์นิก
 ทั้งปวงนรับคำชาพระบาทด้วยประการฉนี้ อย โธ ส่า มาริต อาฐา—
 นาฐยา วิกชา ภิกขุณ ภิกขุณนี อุปาสกาน อุปาสิกาน คุดตียา
 วิกชาย อวิหังถาย ฉาสสูหารายาติ ฯ ชาแต่ตั้งเศพระพุทธรองค์นฤททุกช
 นฤไทย พระพุทธรเจ้าชา พระอาฎานาฎียปริตติ เป็นที่รักษากักษ
 ภิกษุณนีอุปาสกอุบาสิกาทั้งปวง ให้ชยเป็นฉาสสูภาพพ้นจากไทยอันตรวย
 ทั้งปวง มีไทยกษทงหตายที่หยามชาทารุนมหายัยมีทาได้ ยตั้งตั้งตั้ง
 มาริต ภิกษุตั้งตั้ง วา ภิกษุณียา วา อุปาสกตั้งตั้งวา อุปาสิกาย วา
 พระอาฎานาฎียปริตติ ถ้าภิกษุภิกษุณนีอุปาสกอุบาสิกา ผู้ใดเดาเวเรียน
 เป็นอนัตมได้ชาตบทหนึ่งบาทใด บทบาทพระศาตอนใดอนหนึ่งกต
 ส่าชยายท่งบ่นไว้เป็นอนัตตเดว ถ้าชกษายกษณียกษมบุตรเดยักษมหา
 อามาศย์ ยักษบรพตช ยักษปจาวาญ ม่นาใจบ่าเรอนน ตนใดคนหนึ่ง
 มัจจรวายทวชหยามชาตอตั้งตคนมได้ยาเกรงพระอาฎานาฎียปริตติ ชนคิด
 เบียดเบียนบุคคลผู้เดาเวเรียนส่าชยายท่งบ่นไว้เป็นอนัตตเดว พนังงาน
 บ่าเรอนนตนใดคนหนึ่ง มัจจรหยามชาทารุนคตอตั้งมได้ยาเกรงพระ
 อาฎานาฎียปริตติ ชนคิดตามเบียดเบียนบุคคลผู้เดาเวเรียนส่าชยายท่งบ่น

ทรงไว้ ซึ่งพระอาฏานาฏิยปริต เป็นต้นว่าเข้าประกอบอยู่ในกายยืนไหนยืน
ด้วยนอนไหนนอนด้วย ยืนโกธนั่งโกธ กระทำผ่านให้เกินเดยธรรมจักร
แต่อาณัติจักรแล้ว มหันตโทษก็จะม้แก่ยกษัตนพน ไซ้จะมีมหันตโทษ
แต่ยกษพวกเดี่ยวหนนหามได้ ถึงคนธรรมพแต่คนธรรมบุตรแต่คนธรรมบุตร
คนธรรมพมหาอำมาตย์แต่คนธรรมพบริษัท แต่คนธรรมพจาริกผู้เป็นพนักงาน
บำเรอนนกด ถ้าผู้ใดเบียดเบียนภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกา ผู้ที่อุสาหะ
มาเถาเรียนจำทรงแต่สาชยายมนต์ ซึ่งพระอาฏานาฏิยปริต กระทำให้ผิด
ผ่านพระธรรมจักรแต่อาณัติจักรไปแล้ว มหันตโทษก็จะม้แก่ยกษัตนพน
กุ่มภณ ไท ๑๖ กุ่มภณช ๑๖ กุ่มภณชไปตโก ๑๖ กุ่มภณชไปตกา ๑๖
ไซ้แต่เท่านั้น บรรพสชแห่งท้าววิรุพหก ที่ม้นามบัญญัติชื่อว่า กุ่มภณช
ด้วยอรรถว่าม้ทองอันใหญ่ นัยหนึ่งว่าม้อวยะที่ตบใหญ่ประมาณ
เท่าหม้อ จึงได้นามช้อว่ากุ่มภณช แต่พวกกุ่มภณชเหต่านนทงหญิง
ทงชาย กุ่มภณชแต่กุ่มภณช กุ่มภณชบุตร กุ่มภณชบุตรี กุ่มภณช
มหาอำมาตย์ กุ่มภณชบริษัท แต่กุ่มภณชจาริกผู้เป็นพนักงานบำเรอนน
ถ้าผู้ใดไม่ประพฤติตามพระธรรมจักรแต่อาณัติจักร ย้ายบ้ทาภิกษุแต่ภิกษุ
อุบาสกแต่อุบาสิกา ที่อุสาหะเถาเรียนแต่ทรงจำแต่ดงพระอาฏานาฏิยปริต
สาชยายพระอาฏานาฏิยปริตนั้นแล้ว มหันตโทษก็จะม้เกิดแก่กุ่มภณช
ผู้หน นาคโค ๑๖ นาคินี ๑๖ นาคไปตโก ๑๖ นาคไปตกา ๑๖
ถึงนาคแต่นาคีนาคบุตรนาคบุตรีนาคมหาอำมาตย์ แตนาคบริษัทนาคจาริก
ที่เป้นพนักงานบำเรอนนกด ถ้าผู้ใดกระทำให้เกินเดยพระธรรมจักร
แต่อาณัติจักรจนเบียดเบียนภิกษุแต่ภิกษุณี อุบาสกแต่อุบาสิกาที่เถาเรียน

เป็นบุรุษจามีตรชาศักดิ์แห่งท้าวจาคุมหาราช เปรียบเหมือนโจรป่าอันเที่ยงอยู่
 ในแคว้นแคว้นนครราช เหนว รัญ โญ มาครัดดี้อ อาทยนต์ โจรป่าทั้งหลาย
 นั้นจะได้คงอยู่ในบญุษาแห่งพระเจ้ามคธราชนั้นห้ามได้ น ปรีดีกาน
 อาทยนต์ จะได้คงอยู่ในโอวาทแห่งเสนาบดีนั้นห้ามได้ จะได้ ถือเอา
 ถ้อยคำพระหัตถวงขุมนันท์เป็นรองเสนาบดีดังไปนนักห้ามได้ ดับหลัง
 พระเจ้ามคธราชแล้ว ก็ผ่านตมเดื่อนอาณาจักรกระทำกรรมอันหยามช้า
 ลำหัด ปตทวงซึ่งรตมพวกทาบพวกเกวียนบ้านน้อยใหญ่ตามอชฌณไธย
 เป็นชาศักดิ์แห่งพระเจ้ามคธแล้วก็ผ่านเกินไม่แถมฉนใด อมมนุษย์ ทมได้
 อยู่ในอำนาจท้าวจาคุมหาราช ดับหลังท้าวจาคุมหาราชแล้วก็ผ่านเกินเดย
 กระทำกรรมอันหยามช้า ถ่วงอาณาจักรแห่งท้าวจาคุมหาราชทั้ง ๔
 มีอุปไมยดังนน ยก โข ๗ ยกชน ๗ ยกชไมตโก ๗ ยกชไปตिका
 ๗ พระพุทธเจ้าชา ยกษาแลยกษนี ยกษบุตรแต่ยกษบุตรียกษมหาอำมาตย์
 แลยกษบรรพตส์แลยกษปจาริก คนขรรพแต่คนขรรพบุตรแต่คนขรรพบุตรี
 คนขรรพมหาอำมาตย์แต่คนขรรพบริษัทแต่คนขรรพปจาริก กุมภันต
 แลกุมภันตักุมภันตบุตรแต่กุมภันตบุตรี กุมภันตมหาอำมาตย์
 แลกุมภันตบริษัชแต่กุมภันตปจาริก นาคาแต่นาคีนาคบุตรแต่นาค
 บุตรีแต่นาคมหาอำมาตย์แต่นาคบรรพตส์แต่นาคปจาริก เตมันคัท
 มีได้อยู่ในอำนาจแห่งท้าวจาคุมหาราช ผ่านพระธรรมจักรแต่อาณาจักร
 เมียดเมียนภิกษุแต่ภิกษุนีอุบาสกอุบาสิกาที่อุสาหะเจ้าเวียนแต่จำทรงไว้ แด
 ส่ายยายทองบ้นซึ่งพระอาฎานาฎียปรีตเป็นคณว่าเข้างถึงในกายไปไหนไปด้วย
 ยนไหนยนด้วย นังไหนนังด้วยนอนไหนนอนด้วยเขาประชิดคคคพณย้าย

บัณฑิตให้ภิกษุภิกษุณีมาตั้งกอบาสิกาอยู่เป็นมาตุกได้ กระทำให้เสียจริต
 เป็นมาคตงตันตคัมปฤคินัน ให้พระผู้เป็นเจ้าของปวงร้องเรียกเรา
 ธรรมเดรัญแก่เทพยดา ให้สโมถร์ถันนิมาตประทุมแล้วจึงบอกให้ยกษทาช
 แดยกษเสนาบดี แดยกษมหาเสนาทงปวงรู้แจ้งว่า อย ยัก ไซ คณหาคี
 อย ยัก ไซ หีสติ อย ยัก ไซ วิหีสติ อย ยัก ไซ เหนติ อย
 ยัก ไซ วิเหนติ อย ยัก ไซ น มุญจติ ว่ายกษมชอน ๆ เข้าถือตัว
 แห่งบุคคลผู้หนึ่ง เมียดเมียนบัทาทกระทำให้บังเกิดโรคอาพาธคิงน
 กระทำให้ชุ่มผอมกระทำให้ออ กระทำให้ โสहितอนน้อยลง กระทำให้
 ผู้คนเป็นหม่อมโตละโตวาง ให้พระผู้เป็นเจ้าของปวงร้องเฝ้าแจ้งประพฤติ
 เหตุแก่ยกษแดยกษทาด้า แดยกษเสนาบดีแดยกษมหาเสนาบดีทงปวงด้วย
 ประการคิงนแด ๆ กตเมถ์ ยักชาน มหายักชาน เสนาปคินัน มหา
 เสนาปคินัน อิมโท ใสโม วรุณ ๑ ภาททวาไซ ปชาปติ ๑๓๑ มณ
 มาณิจโร ทัสไซ อโด เสริสโก สห อิมถ์ ยักชาน มหายักชาน
 เสนาปคินัน มหาเสนาปคินัน ๑๓๑ ยัสสทานิ ตูเมท มหาราชานเ กถ
 มัญญุทาคี ๑ มีคำปุจฉาว่า กตเมถ์ ยักชาน ว่ายกษทาด้าแดยกษ
 เสนาบดี แดมหายักษเสนาบดีทงปวงนมนามบัญญัติเป็นคิงฤฯ กถา
 ปุจฉาณเถวักกถาอวดีชานาว่า นามบัญญัติแห่งยกษทาด้านน ผู้หนึ่ง
 ชื่ออนทยกษ ผู้หนึ่งชื่อโสเมยกษ ผู้หนึ่งชื่อวรุณยกษ ผู้หนึ่งชื่อ
 วาภาททวาชยกษ ผู้หนึ่งชอวาปชาบคียกษ ผู้หนึ่งชอจันทนยกษ
 ผู้หนึ่งชอวากามเสฏฐยกษ ผู้หนึ่งชอกนมุขณทุกยกษ ผู้หนึ่งชอ



นิพนธ์อักษร ทั้ง ๘ คนนเป็นอักษรท่าธา แดนามบัญญัติแห่งอักษรเด่นาบค
 แดมหกเด่นาบค แดบ้นตามหาอักษร ผู้หนังสือปนาทอักษร ผู้หนังสือ
 ชื่อ โอปมัญญอักษร ผู้หนังสือมาตตเทพสารภี ผู้หนังสือจิตตอักษร
 ผู้หนังสือเด่นอักษร ผู้หนังสือคณพิพอักษร ผู้หนังสืออนุพการอักษร
 ผู้หนังสือชวตอักษร ผู้หนังสือสาตาศอักษร ผู้หนังสือเหมวตอักษร
 ผู้หนังสือปณณอักษร ผู้หนังสือกรตอักษร ผู้หนังสือคพอักษร ผู้
 หนังสือตวอักษร ผู้หนังสือมัจจตอักษร ผู้หนังสือเวตธัมมตอักษร
 ผู้หนังสือยคณอักษร ผู้หนังสือโคปอักษร ผู้หนังสือตปคเรอักษร
 ผู้หนังสือหรัอักษร ผู้หนังสือเนคตอักษร ผู้หนังสือมนทอักษร ผู้
 หนังสืออบญจาตจอักษร ผู้หนังสืออาพวอักษร ผู้หนังสือปชุนอักษร
 ผู้หนังสือธมอักษร ผู้หนังสือธมอักษร ผู้หนังสือทชมอักษร ผู้
 หนังสือความอักษร ผู้หนังสือความาณจอักษร ผู้หนังสือวาทษอักษร
 ผู้หนังสือวาเรตอักษร เมื่อพระภิกษุทงปวงบอกกล่าวแจ้งเหตุผล
 แก่พระยายกษทงปวงเหตงานแดง ถาคับนจนจึงตวัดพระปริต กระทำ
 อาณาจักร พระยายกษทงปวง ก็จะได้ชวนชวดยกกระทำตามราช
 อาณาจักร ยักษเหตว่ารายก็จะหาโอกาส ที่จะเบียดเบียนทำร้ายมิได้
 พระภิกษุแต่พระภิกษุนี้ อุบาสกแต่อุบาสิกา ในพระรัตนาคะได้บำเพ็ญ
 พระสมณธรรมเป็นผาสุกภาพ ในที่นี้มีคำพระอรรัตนาคะแต่ตงบริกรรม
 แห่งพระอาฎานาฎิยปริตนั้นว่า เมื่อพระภิกษุตงมีตวัดพระอาฎานาฎิยปริต
 ชรบอักษรรายที่เขาตั้งในกายแห่งอุบาสกอุบาสิกา ให้ตวัดพระปริตแต่พระ
 รัตนาคะไรใหถวนเจ็ดวณก่อน ต่เจ มุญจติ กายกษนนตตระตว่างอุบาสก

อุบาทถิการเดี่ยวแต่ก็แล้วไป อย่าได้ลัดพระธำมณานาฏยปริตเตย โน เจ
 มุญจติ ภายกษนนชคชนแข็งอยู่ไม่ละไม่วาง จึงลัดพระธำมณานาฏยปริต
 แดพระภิกษุผู้จะลัดพระธำมณานาฏยปริตนั้น อย่าได้ฉนแบ่งจ อย่าได้
 ฉนเษ อย่าไปอยู่ในสุสานประเทศบารัว อมนุษย์ทั้งหลายจะได้ร้องได้
 โอกาศ แดที่จะลัดพระธำมณานาฏยปริตนั้น หริคูปติคค ให้ทาเขี้ยว
 ตกแต่งอาสนะให้บริสุทฐ เมื่อจะริบลัดพระธำมณานาฏยปริต เข้ามาจาก
 อารามนนใหม่บุรุษ กือสาคราอุชหาวเหตนหอมลอมมา เมื่อจะลัด
 พระปริตนั้นอย่าให้ลัดในที่แจ้ง ให้ลัดในที่มืดริตบิตนาค่างบานประตุ
 เดี่ยวแล้วให้มบุรุษห้อมล้อม พระภิกษุผู้จะลัดพระธำมณานาฏยปริตนั้น
 ให้ตงจตรเปนปุเรจาริก ยงคนฉ ไซนนโหริบคัสแตวจึงลัด เมื่อกระทำ
 คงนแล้ว แดมอาจโหยกษนนระวางไตกพงไหนาคนไซออกปไปสู่วิหาร
 เจตียงคณ นิบชชาเปควา ให้คนไซนนอนในถานพระเจคดีย ตกแต่ง
 อาสนะคอกไม้กระทำถักการบูชาตามประทบชวาถาณถานเจคดีย ให้บริสุทฐ
 แล้วจึงเบาชงศาถาเนารของฉนนิบาตอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ มานั่งประชุม
 ให้พรอมกันอนมากตคนไม้ ไหญนนั้น ในที่โกถอุปะจารแห่งพระวิหาร
 พงไหญ ไตญหนึ่ง ไปบอกข่าวสารแก่พฤกษเทพดาอันตั้งอยู่ในคันไมน
 ว่าเชิญท่านไปสู่ที่ประชุมเถิด บคินพระภิกษุสงฆ์ทงปวงคชยถาท่านอยู่
 แล้วเชิญท่านไปเถิด เมื่อไปเชิญตงนเทพดานั้นเข้าสู่ประชุมอันกระทำ
 ฉนนิบาตรองบาวไปสู่ที่ฉนนิบาตนั้น เทพดาทงปวงมีอาจชคแข็งอยู่ได้
 จำเปนจำมาสู่ที่ประชุม เมื่อเชิญเทพดามาประชุมแล้ว ตัดบนนจึงถาม
 อมนุษย์ที่ส่งกายแห่งคนไซว่า โทนาม ท่านชื่อไร ครันอมนุษย์บอควา

ชื่อนั้น ๆ ก็พึงให้เรียกหาตามชื่ออมนุษย์บอก พึงว่าแก่อมมนุษย์นั้นว่า
 อตถนามานาม คุณรทานผู้มชอน กุศลที่เราได้ตกแต่งเครื่องบูชาตั้งไว้ ซึ่ง
 คอกไม้แดงของหอมประทับรูปเทียนชวาตามชาวพระเจดีย์ กุศลที่ได้ถวาย
 บิณฑบาตทานแก่พระภิกษุสงฆ์สมณศักดิ์ เราให้เป็นเครื่องบิณฑบาการ
 แก่ท่าน มงคลตกที่เราคิดว่าให้เป็นเครื่องบิณฑบาการ ท่านจงเคารพส่งส
 ปล่อยตะวางบุคคลผู้เข้เดี่ยวในกาลบัดนี้ สังเญ มุญจติ ถ้าอมนุษย์
 นั้นซึ่งอยู่ไม่ตะวาง ก็ให้พระผู้เป็นเจ้าของแก่เทพดาตั้งปวงว่า ตุเมห
 ษานาท ท่านตั้งปวงจงวิเถิด อมนุษย์ นกตาแข่งนกกินา หากกระทำตาม
 ถ้อยคำแห่งเราไม่ บัดนี้พระภิกษุสงฆ์พร้อมกันจะกระทำกรรมอาณาจักร
 แก่อมมนุษย์ผู้ ท่านตั้งปวงจงเป็นพยานเราด้วยเถิด บอกแก่เทพดา
 ทั้งปวงแล้ว พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงก็นั่งพร้อมกันสวดพระอาฏานาฎิยปริต
 ในลำดับนั้น เอว คาว คิหน ปริกมมี สังคปริกรรมตงนี้ สำหรับจะ
 ได้อนุเคราะห์แก่ขนาดกอนาดีกาที่อมนุษย์เข้ถึงกาย ๆ ท่านจะว่าทงผาย
 อมนุษย์นั้นเดา ถ้าอมนุษย์เข้ถึงกายพระภิกษุนั้น ก็ให้ชำระอาตนะ
 ที่บูชาวางคอกไม้แดงของหอมเห็นชำระนระดีการบูชาพระเจดีย์ แล้วกนง
 บาวรของเทพยดาทงปวงมาประชุมกัน บัดนี้ ทตวา ให้สวดมนุญแก่อมมนุษย์
 ที่เข้ถึงกายพระภิกษุให้สวดมนุญแก่เทพดาทงปวงแล้ว พระภิกษุสงฆ์
 ทงปวงพึงพร้อมเพรียงกัน สวดพระอาฏานาฎิยปริตในลำดับนั้นอย่างนี้
 เป็นปริกรรมสำหรับบรรพชิต ฮยโฆ ต่า มาริต อาฏานาฎิย วิกรขา
 พระพุทธเจ้าชา พระอาฏานาฎิยปริตนี้ จะเป็นวิกรขาจะเป็นที่คุ้มครอง
 บองกนยภษแก่คนชรรพแต่กุนภณชเตนาค แต่บัดนี้ททวายกาจหายชาม

ให้เบียดเบียนมหาภิกษุแลภิกษุณีอุบาสกแลอุบาสิกาทั้งปวงได้ ข้าพระองค์
ถวายไว้สำหรับพระสาวกในพระพุทธศาสนา พุทธิเจ้า พุทธิภรรยา
ข้าพระบาทมหัศจรรย์มากจะอยู่ข้ามได้ จะขอถวายนมัสการตามเดิเจ้าพระ
พุทธองค์เจ้าแล้ว จึงมีพระพุทธปฏิมาตรัสว่า กาดิ มัญญุต คูกรบพิตร
พระราชสมภารทั้งปวงคุณแต่การอันสมควรเกิด อถไซ จัศตาโร มหา-
ราชา อัญญาสาธนา ภควันตี อภิวาเทตวา ปทกขณิ กตวา ตตเถ-
วณฺตรชายฺสํ อัมเบกฺจเจ ภควตา ตํช ชัม ไมทสฺส ตัม โมทนีย
กถิ ตํรานียํ วตฺตํวาเรตวา ตตเถวณฺตรชายฺสํ อัมเบกฺจเจ เยน ภควา
เตนญฺชตมปณามेतวา ตตเถวณฺตรชายฺสํ อัมเบกฺจเจ นามโคตต
ตํวาเรตวา ตตเถวณฺตรชายฺสํ อัมเบกฺจเจ คุณหฺมฺมุตตา ตตเถวณฺตรชายฺสํ
อถไซ ในกาลครั้งนั้นท้าวจาศุมหาราชทั้ง ๕ พระองค์ถวายอภิวาทสมเด็จพระ
พระพุทธองค์เจ้าแล้ว ก็อัญญาการจากอาสน์กระทำปทักษิณขึ้น
ศตยวารดำรอบแล้วก็อเนตรธานสูญหายไปจากสถานนั้น เสด็จไปยัง
ที่อยู่ของอาตมา เคบไซ ยักขา แต่บนคายนกษแต่บนคาสรรพสัตว์
ทั้งหลายนั้น ต่างคนก็ต่างอัญญาการจากอาสน์แห่งคน อัมเบกฺจเจ
ยักษบางจำพวกก็ถวายนมัสการสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ แล้วก็กระทำ
ปทักษิณขึ้นศตยวารก็อเนตรธานสูญหายไปโน้สถานนั้น อัมเบกฺจเจ
ยักษบางจำพวกก็ขึ้นชมได้มนต์ กราบทูลพระกรุณาด้วยตัม โมทนียกถา
แต่ตำรานียกถา ถ้อยคำอันควรจะขึ้นชมควรจะรูกตริกถึงกันขึ้นภาตนาน
แล้วก็อเนตรธานสูญหายไปโน้สถานนั้น อัมเบกฺจเจ ยักษบางจำพวก
ก็ออกวาทแจ้งแสดงนาม แต่โคตรแห่งตน ๆ ให้ ได้ยินถึงสมเด็จพระ

พระทศพลแด่วกอินทราชนสูญหายไปในที่นั้น อัมเบกัจเจ ยักษบางเหต่า
ก็หาปากหาเลี้ยงมิได้ นิ่ง ๆ แดวกอินทราชนสูญหายไปก็มี วิถีชามาใน
ชาฎานาฎียัฐครแต่เพียงนี้ ฯ

ชลโธ ภควา ศัสสา รัตติยา อัจฉเยน ภิกขุ อามันเตติ ๑๗๖
เวสส์วณโน มหาราชา ม เอตทโวจ

ถ้าฉบับนี้จะได้วิถีชามา ในพระชาฎานาฎียัฐคร จตุคตภาณวาร
อันเป็นลำดับมาแต่พระชาฎานาฎียัฐครปริตเบของต้นหนังสือไป คำเนิน
ความตามวารพระบาทว่า ในจตุคตภาณนี้ว่า ชลโธ ภควา ในราตรีคืน
วันนั้นดวงไฟแล้ว ถ้าฉบับนั้นสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ จึงมีพระพุทธฎีกา
ดำรัสเรียกพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงเข้ามาพร้อมกันแล้ว จึงมีพระพุทธฎีกา
ตรัสว่า ภิกขเว ดูกรสงฆ์ทั้งหลาย ในราตรีคืนวันนั้น ท้าวจาคุมหาราช
ทั้ง ๕ พระองค์ชวนกันมาสู่สำนักพระศตภาค จตุททส์ ภิกขุ รูปเปควา
ท้าวจาคุมหาราชทั้ง ๕ พระองค์ เมื่อจะลงมาสู่สำนักพระศตภาคตน
คังพตชนนเปน ๕ กอง ให้พทกษรภิกษาอยู่ในทิศทั้ง ๕ คือคัง
กุมภณทเตณาให้ พทกษรภิกษากองหนึ่ง คังคนขรรพเตณาให้พทกษรภิกษา
กองหนึ่ง คังพวกนาคเตณาให้ พทกษรภิกษากองหนึ่ง คังยภขเตณา
ให้พทกษรภิกษากองหนึ่ง เปน ๕ กองด้วยกัน แต่ละกอง ๆ นั้นมาก
กว่ามากมิใช่่น้อย ครนคังพวกพตเตณาให้ พทกษรภิกษา ๕ กองแล้ว
ท้าวจาคุมหาราชทั้งปวงก็พากันเขามาถึงสำนักพระศตภาค ทำศิษณญ
บรรพตให้ โอภาสณาการปรากฏเป็นอันหนึ่งอันเดียวแล้ว เยนาคี พระ
ศตภาคปรีดิษฐานในที่ใด ท้าวจาคุมหาราชทั้ง ๕ ก็เข้าไปในที่นั้น
ควันเขาไปใกล้พระศตภาคแล้ว ก็ชวนกันถวายอภิวันทนาพระศตภาคแล้ว

สำเร็จบริบูรณ์อยู่ณที่ควรข้างหนึ่ง เติบไซ ภาทชเว ยักชา ตกรภิกษุ
 ทงหลาย ฝ่ายว่าพวกฤษบวรพลช้ทงหลายน่น บางจำพวกก็ช้จนกัน
 ถวายอภิวัตน์มัสการพระศตภาค แดวกสำเร็จบริบูรณ์ณที่อันควร
 ธิเบตก็เจ้ ยักษบางจำพวกก็ช้จนมได้มนต์ปริศนาด้วยพระศตภาค
 ยังดัมไมทนิยถา แดงารานียถา ด้วยวาจาอันควรรฤกสันกวถช้านาน
 แดวกนถ้ชนาการอยู่ณที่อันสมควร เชนญชตมรปณาเมตวา ยักษบาง
 จำพวกน่นพระศตภาคอยู่ณที่ศโค กัยกอญชตมรเมภาเรทศที่ศตภาค
 ประดิษฐานอยู่ณที่ แดวกนถ้ช้ทง นามโคศคิ สำเวตวา
 บางจำพวกก็แสดงวาจาออกนามแเดโคศทให้พระศตภาคได้ ชน แดวกนถ้
 ณที่สมควร ธิเบตก็เจ้ คุณหญิงตา บางจำพวกน่นนถ้ช้สมควร
 แดวกนถ้อย หามปากเตียงมิได้ ภาทชเว ตกรช้ทงหลาย
 ทาวเวสสูวณมหาธาณนถ้ เมอนถ้ช้ทงแล้ว จึงมีวาจากราบทูลแเด
 พระศตภาคคิงว่า สันคหิ ภนเต อุพารา ยักชา ภควโค
 ธิเบตช้ทง ๑๓๑ กุศตยา วกชาย อวห้ช้ทง ฆาสูวทกรายาติ ๑
 เนอความททาวเวสสูวณมหาธาณนถ้ กราบทูลแเดพระศตภาคคิงนถ้ สันคหิ
 ภนเต อุพารา ยักชา ข้าแต่สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ยักษทงหลาย
 ทมชานูภาพมากนถ้ มิได้เตอมใส่ในคุนพระรัตนไตรยก็มิช้อย ไซ้จจะมี
 แเดยักษทเตอมใส่ศรัทธาพวกเตียวก็หามได้ บางจำพวกก็หาศรัทธา
 เตอมใส่มิได้ มจณมา ยักชา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระภาคย์
 ยักษทงหลายทมชานูภาพเป็นช้วามกถางนถ้เต่า ทมความเตอมใส่ก็มิ
 ทมิเตอมใส่ก็มิ น้จา ยักชา ยักษทมชานูภาพเป็นช้อย่างน้อย ช้อย่าง

อานภาพแห่งยศ เมื่อยกษत्रทั้งปวงมีความเต็มใสศรัทธา ช่วยอภิบาล
 บำรุงรักษาแล้ว ภิกษุแต่ภิกษุนี้ ชุบแต่ชุบนี้ ในบวรพุทธศาสนา
 จะคอยมีความตบ้าย ดำเร้าอิริยาบถนั่งนอนยืนเที่ยว นำเพี้ยตมณธรรม
 เปนผาสักภาพ โดยอันควรแก่ชธมาไสยแห่งคน อธิวาเสติโธ อหิ ภิกษุเว
 ดุณท์ภาเวณ ตูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อทำวเวตส์วณมหาธากรายทูต
 ขอโอกาสจะให้พระศถาคตตรัสพระธัญยานุชยปริคคด้วยประการฉนี้ พระ
 ศถาคตให้ โอกาสแก่ทำวเวตส์วณด้วยคุณภาพหนึ่งอยู่ อถโธ ภิกษุเว
 เวตส์วณ โฉน มหาธาธา ตูกรภิกษุทั้งหลายลำดับนั้นทำวเวตส์วณ
 มหาธาธา ครนรฐวตถาคตบรมหาราชนาแล้ว ในเวลาอนั้นทำวเวตส์วณ
 จึงแต่ตงพระธัญยานุชยปริคค ถวายพระศถาคตด้วยบาฬคังนว่า ฯ
 วิบตส์ตส์ต นมคตฺ จกขุมนตส์ต สิริมโต ฯ ๑ ๑ ๑ บัญจาตจัน โท
 อาพวโก ปชุน โฉ สุมโน สุมุโธ ทิมุโธ ฯ ๑ อรรธาธิบายในพระคธา
 ธัญยานุชยปริคคที่ทำวเวตส์วณมหาธาธา กรายทูตถวายแก่พระพุทของคณน
 บณคิตยพงตนิฐานเนอความ โดยพรรณามา ในพระธัญยานุชยปริคค
 ครนจะพรรณาอิกเนอความก็จะยัดยาวไป แม้ โฉนจะไคยกชนวตส์ชนาแต่
 เนอความที่พิเศษแปลกออกไปนั้น บณคิตยพงตนิฐานเถิดว่า เมื่อทำว
 เวตส์วณมหาธาธา ถถวถวายปริคคตมเด็จพระพุทของคแต่ จึงกราย
 ทูตพระกรรณาคา อยโธ ส่า มาริตฺ ซ้าแต่ตมเด็จพระพุทของคณ
 นฤทุกชนฤไทย พระธัญยานุชยปริคค ย่อมประพฤคิเปนไปเพื่อจะคุม
 ครองบองกันแต่ประพฤคิเปนไปเพื่อจะมิให้มีความดำบาก แต่เปนไปเพื่อ

จะให้ความผาสุกภาพธำราญกายแก่บรรพชิตทั้ง ๕ คือ ภิกษุและภิกษุณี
อุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา หนัก ทานิ มยฺ ฌินนณณกาตบคิน
ชาพระบาททั้งหลายนี้ ประกอบด้วยประพฤติกิจการที่ชาพระบาททั้งหลาย
จะกระทำนมนมากกว่ามากจะอยู่ข้ามได้ แม้นนชาพระพุทธรบาททั้งหลาย
ชอกวายนมัสการตบคิน อดไซ เวสต์สุวรรณ โนน มหาราช คุกรภิกษุ
ทั้งหลายเมฆทาวเวสต์สุวรรณมหาราชกราบทูลตถาคตคณ ศักคคคจึงได้
ครัดแก่พระมหาราชทั้ง ๕ ว่า กถํ มัญญถ คุกรมหาราชทั้ง ๕ ท่าน
จรงูซึ่งกาดอนต์มควรในกาดบคินเกิดคณ ถ้าคบบนทาวจาคมหาราช
ทั้ง ๕ พระองค์ก็อุฏฐาการตูกจากอาคณ ถวายนมัสการกระทำปทักษิณ
สันตคิยวารสามารถบแตวกอนตรชานต์ญหายไ้จากทนน เคบไซ ยกชา
คุกรภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายยกษทั้งหลายนต่างคนต่างก็อุฏฐาการไ้จาก
ทนน บางจำพวกก็กระทำนมัสการพระตถาคตแตวกอนตรชานต์ญหายไ้
ในตถาคตทนน บางจำพวกก็ถ่าวถ้อยคำเปนล้มไมทนียกถาแตสรานียกถา
ถ้อยคำควรจะขึ้นชม โต้มนต์รภูกถึงตถาคตนากับตถาคต แตวกอนตรชาน
จากทนน อปเปกจเจ บางจำพวกตถาคตเสด็จไ้ในทนนก็ยกกรอญชต์
ประนมน้อมต่อประเทศทนนแตวกอนตรชานต์ญหายไ้ นามโคคคค
สำเวคควา บางจำพวกก็ชแวงเสด็จซึ่งนามแตโคคคให้ตถาคตไ้ยิน แตวก
ตญหายไ้ในทนน อปเปกจเจ คุณหัทธา บางจำพวกก็หาปากเตียงมิได้
นิง ๆ ชยูกอนตรชานต์ญหายไ้ในทนน อคคณหาถ ภิกษเว คุกรภิกษุ
ทั้งหลาย แม้นนท่านอุธ่าหะกระทำซึ่งอาฏานาฏยปรีตนี้ ให้บริบูรณใน
ตถาคตนอุธ่าหะทรงจำพระอาฏานาฏยปรีตให้มันคงเกิด คุกรภิกษุทั้งหลาย

พระธยานาฏียปริตน์^{๕๒}ประกอบด้วยผลแต่ประ โยชน์เป็นอันมาก ประพฤติ
 เป็นไปเพื่อจะคุ้มครของบ็องกนวิฆาณ^{๕๓}บัพทวะอันตรายทั้งปวง แต่เป็นไปเพื่อ
 จะมิให้เหล่าอมนุษย์ทั้งหลายเข้ามาใกล้ตายง่าย^{๕๔}มาได้ และจะให้อยู่
 เป็นสุขสำราญกาย แก่ภิกษุแก่ภิกษุนี้อุบาสกอุบาสิกาทั้งปวง อิทม โฉ
 ๑ ภคชา เมื่อองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์มีพระพุทธภาตติคตวัตต์แต่ตง
 ธรรมเทศน์^{๕๕} พระธยานาฏียปริตจบตงครึ่งน^{๕๖} พระภิกษุ
 ทั้งหลายก็ชื่นชมโลม^{๕๗}นัต น้อมเคียรเกล้าตงรับกระแแต่พระธธรรมเทศนา
 พระพุทธภาตติค ของตมเด็จพระบรม โลกนารถศาสตร์ด้วยประการนี้ ๑
 พรรณามาด้วยธยานาฏียปริตในอรรถกถาจตุภาณวาร อันชื่อว่า
 สวรรตตมัจฉัย^{๕๘} ถัด^{๕๙}นเนอความแต่เพียงนี้

จบธยานาฏียสูตร



อาณาจักรสุโขทัย

๑ เหวมเม สุกุ เขก สมย ภาควา ราชคเห วิหริ
 คิรณกุญเ บัพเพเต ๗ อตไซ จิตตาโร มหาราชา มหิตยา ๑
 ยักขเสณาย มหิตยา ๑ คณชัพเพเสณาย มหิตยา ๑ กุมภณทเสณาย
 มหิตยา ๑ นาคเสณาย จตุททิต วัทช รุเปตวา จตุททิต คุมพิ
 รุเปตวา จตุททิต โอวรรณ รุเปตวา อภิกกนตาย รัตติยา อภิก-
 กนตวณณา เกวตกบปี คิรณกุญเ โอภาเสตวา เขน ภาควา
 เตนปลังกมิต ุปลังกมิตวา ภาควนต อภิวาเทตวา เขกมนต นิตทต ๗
 เตนป ไซ ยักขา อับเปกจเจ ภาควนต อภิวาเทตวา เขกมนต
 นิตทต ๗ อับเปกจเจ ภาควตา สทช สัมไมทต สัมไมทนัย ฉฉ
 สวารณัย วัตตาสเวตวา เขกมนต นิตทต ๗ อับเปกจเจ เขน ภาควา
 เตนยชตมปนามेतวา เขกมนต นิตทต ๗ อับเปกจเจ นามโคตค
 สวาเวตวา เขกมนต นิตทต ๗ อับเปกจเจ ตุนหัญตา เขกมนต
 นิตทต ๗ เขกมนต นิติน โน ไซ เวตสวณ โน มหาราชา ภาควนต
 เขตทไวจ สนต หิ ภาณเต อูพารา ยักขา ภาควโต อับปลันนา
 สนต หิ ภาณเต อูพารา ยักขา ภาควโต ปลันนา สนต หิ ภาณเต
 มชณมา ยักขา ภาควโต อับปลันนา สนต หิ ภาณเต มชณมา

ยักขา ภคฺวโต ปตฺตํนา สันตฺติ หิ ภันเต นัจจา ยักขา ภคฺวโต
 อปฺปตฺตํนา สันตฺติ หิ ภันเต นัจจา ยักขา ภคฺวโต ปตฺตํนา เขภฺยุเขน
 โธ ปน ภันเต ยักขา อปฺปตฺตํนาเยว ภคฺวโต ฯ ตํ ภิสฺส เหตุ ฯ
 ภคฺวา หิ ภันเต ปาณาติปาตา เวรมณียา ชมฺมํ เทเสติ อทินฺนาทานา
 เวรมณียา ชมฺมํ เทเสติ กาเมสุมฺัจฉาจารา เวรมณียา ชมฺมํ เทเสติ
 มุสาหวาทา เวรมณียา ชมฺมํ เทเสติ สุราเมรยมฺชฺชปมาทฐฺฐานา
 เวรมณียา ชมฺมํ เทเสติ เขภฺยุเขน โธ ปน ภันเต ยักขา
 อปฺปปฏิวรฺตยาเยว ปาณาติปาตา อปฺปปฏิวรฺตยา อทินฺนาทานา อปฺปปฏิวรฺตยา
 กาเมสุมฺัจฉาจารา อปฺปปฏิวรฺตยา มุสาหวาทา อปฺปปฏิวรฺตยา สุราเมรย—
 มฺชฺชปมาทฐฺฐานา เตสํคฺคํ โหติ อปฺปิยํ อมฺนารํ สันตฺติ หิ ภันเต
 ภคฺวโต สํวกา อรัญฺญเณ วมฺบตฺตานิ ปันตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวณฺติ
 อปฺปปตฺตํทานิ อปฺปนิคฺคํ ไชถานิ วิชนฺวาตานิ มนุสฺสํสราหเสยฺยกาणि
 ปฏิสฺตตฺตํทานํรูปานิ ตตฺถ สันตฺติ อหฺวรา ยักขา นินฺวาตีโน เย อิมํสมฺม
 ภคฺวโต ปาจรणे อปฺปตฺตํนา เตสํปสาทาย อุตฺตคฺคณฺหาตุ ภันเต
 ภคฺวา อชฺชานาฏฺธิยํ วัทฺฐํ ภิกฺขุณฺโณ ภิกฺขุณฺโณ อปฺปาสกานํ อปฺปาสิกานํ
 คุตฺตคฺคยา วัทฺฐาย อวิหิตาย ฆาตฺตวิหารายาติ ฯ อชฺชวาเสตี ภคฺวา
 कुณฺหิกาเวเน ฯ อถโธ เวสฺสํสวณฺโณ โน มหาวราธา ภคฺวโต อชฺชวาสนํ
 วิหิตฺวา คายํ เวตายนํ อิมํ อชฺชานาฏฺธิยํ วัทฺฐํ อภาตี

- | | |
|----------------------|-------------------------|
| ๑ วิปัสสิสฺสํ นมตฺถุ | จกฺขุมนตฺสสฺสํ สิริมโต |
| สิริสฺสํ นมตฺถุ | สัพพภูตานุภมฺปิโน |
| เวสฺสํภุสฺสํ นมตฺถุ | นฺหาตคฺคสฺสํ ตปฺปสฺสํโน |

นมัตถุ กฤตฺถนชตฺถ
 โภจนาคมนตฺถ นมัตถุ
 กตฺถปตฺถ นมัตถุ
 อังคิรตฺถ นมัตถุ
 โย อิมิ ชัมมมเทเสติ
 เย จาบี นิพฺพุตา โลกเก
 เต ชนา อปฺปตฺถนา
 หิติ เทวมนุสฺสํ
 วิชชาจรณตมฺปนฺนํ
 ยโต อุกฺคจฺฉติ สฺริโย
 ยตฺถ อุกฺคจฺฉมานตฺถ
 ยตฺถ อุกฺคจฺฉเต สฺริเย
 รหโทยิ ตตถ คมฺภโร
 เหวนตฺ ตตถ ชานนตฺ
 ยโต สํ ปุริมา ทิสํ
 ยํ ทิสํ อภิปาเตติ
 คนฺชพพานํ ชาริปติ
 รมตฺ นจฺจคฺเตหิ
 ปุตฺตาบี ตตฺถ พหโว
 อตฺถิ ทถฺ เอยโก จ
 เต จาบี พุทฺธํ ทิสฺวาน

มารเสนปฺปมทฺทโน
 พฺราหฺมณตฺถ วุสฺสํโต
 วิปฺปมุตฺตตฺถ ตฺถพฺพิ
 ตฺถกยปฺตตฺถ สฺริมโต
 ตฺถพฺพทฺถชานนฺทนํ
 ยถาภคํ วิปฺปตฺถตฺถ
 มหฺนตฺถ วิตฺถสํวทา
 ยํ นมตฺถตฺถนตฺถ โคตมํ
 มหฺนตฺถ วิตฺถสํวทํ ๗
 ชาทิจฺโจ มณฺชตฺถ มหา
 ตฺถวโร นิรฺชฺฉตฺถ
 ทิวสฺสติ ปวฺจจฺฉติ
 ตมฺภุทฺโท สฺริโตทโก
 ตมฺภุทฺโท สฺริโตทโก
 อิติ นํ อจฺจิกวตฺถิ ชโน
 มหาราชา ยตฺถตฺถิ ตฺถ
 ชตฺถวิญฺญูโรติ นามสฺส
 คนฺชพเพหิ ปุรฺกชฺชโต
 เอกนามาติ เม ตฺถ
 อิทฺถนามา มหฺพิพฺพตา
 พุทฺธํ ชาทิจฺจพนฺชุนํ

ทูรโคว นมัสสนติ
 นโม เต ปุริสาชัญญ
 กุสฺสเดณ สฺเมกฺขติ
 สฺกํ เนตํ อภินฺหโต
 ชินํ วนฺทถ โคตมํ
 วิชฺชาจรณสํบฺนํ
 เยน เปตา ปวฺจจฺนติ
 ปาณาติปาติโน สุทฺถา
 อิตฺเต สฺวา ทถฺชिณา ทิสฺวา
 ยํ ทิสฺส อภิปาเลติ
 กุณฺภณฺจทานํ อาริปีติ
 รนตํ นัจฺจกํเตหิ
 ปุตฺตคามิํ ตสฺส พนฺโว
 อสฺสคิ ทสฺส เอโก จ
 เต จามิํ พุทฺธํ ทิสฺสวาน
 ทูรโคว นมัสสนติ
 นโม เต ปุริสาชัญญ
 กุสฺสเดณ สฺเมกฺขติ
 สฺกํ เนตํ อภินฺหโต
 ชินํ วนฺทถ โคตมํ
 วิชฺชาจรณสํบฺนํ

มหฺนตํ วัตฺสารทํ
 นโม เต ปุริสฺสคฺตม
 อมฺนุสฺสํปํ ตํ วนฺทนต
 คสฺมา เอวํ วเทม เต
 ชินํ วนฺทาม โคตมํ
 พุทฺธํ วนฺทาม โคตมํ ฯ
 บิธุณา บิธุสิมฺมํติกา
 โจรา เนกคิกกา ชฺมา
 อิติ นํ อัจฺฉริตํ ชโน
 มหาราชา ยสฺสสฺสํ สโต
 วิรุโหฺห อิติ นามสโต
 กุณฺภณฺเจหิ ปุรฺกขโค
 เอกนามาติ เม สฺกํ
 อินฺทนามา มหฺพพตา
 พุทฺธํ อาทิจฺจพนฺธุนํ
 มหฺนตํ วัตฺสารทํ
 นโม เต ปุริสฺสคฺตม
 อมฺนุสฺสํปํ ตํ วนฺทนต
 คสฺมา เอวํ วเทม เต
 ชินํ วนฺทาม โคตมํ
 พุทฺธํ วนฺทาม โคตมํ ฯ

ยัตถ โจคคัจฉต สรีโย
 ยัตถ โจคคัจฉตมานัตถ
 ยัตถ โจคคัจฉตเต สรีเย
 รหโทมี คตถ คัมภโร
 เหวณต คตถ ชานนต
 อโธ ธา บัจฉิมา ทิสว
 ยี ทธ อภิปาเตติ
 นาคาน อธิปติ
 รมต นัจฉคเตหิ
 ปุตคามิ คตถ พหโว
 อธิตี ทธ เอก จ
 เต จาบี พุทธี ทธวาน
 ทูโรโตว นมสสันต
 นโม เต ปุริสาชฌญ
 กุสฺสเดณ ธเมภชธ
 สุกฺ เนต อภินทโส
 ชิน วนทถ โคตม
 วิชชาจรณลัมปนน
 เยน อุตฺตรกรู รัมมา
 มนุสฺสา คตถ ชายนต
 น เต ทธี ปวรมันต

อาทิจโจ มณฺฑลตี มหา
 ทิวโสบี นิรุชฌต
 สัวริตติ ปวฺจจติ
 สุมุทฺโท สรีโคตทโก
 สุมุทฺโท สรีโคตทโก
 อิติ น อัจฉิขตติ ชโน
 มหาราชา ยตฺถสตี โธ
 วิรูบักชิตติ นามโส
 นาคเหหิ ปุรฺกชโต
 เอกนามาติ เม สุก
 อินทนามา มหิพพตา
 พุทธี อาทิจจพนชุน
 มหันต วิคตารท
 นโม เต ปุริสุตฺตม
 อมนุสฺสาบี ต วนทนต
 คตฺมา เหว วนทเม เต
 ชิน วนทาม โคตม
 พุทธี วนทาม โคตม ๗
 มหาเนรุ สุกตฺถโน
 อมมา อปฺริคคทา
 นบี นยฺนต นัจฉตา

อภัญชูปากิมิ ๓๓
 อกณิ อณูถิ สุกัทธิ
 คุณทกเว ปจิตวาน
 คาวิ เอกชริ กศวา
 ปลั เอกชริ กศวา
 อธิถิ วาหนิ กศวา
 ปุริถิ วาหนิ กศวา
 กุมาริ วาหนิ กศวา
 กุมาริ วาหนิ กศวา
 เต ยานะ อภิวิทิตวา
 ปจาวา ตัสส ราชนิโน
 ทิตถิยานิ อัสสยานิ
 ปาธาทา สิวิกก เจด
 ตัสส ๑ นครา อหุ
 อานานาธา กุตินาธา ปรงุตินาธา
 อุตคเวณ กบิวัน โติ
 นอนวติโย อมพรอมพรวติโย อาสกมณิศา นาม ราชนา
 กุเวริถิส โข ปน มาริส มหาราชิส
 ตัสมา กุเวโร महाराजा
 มีจเจถัน โติ ปกาเสนติ

ปริงุญชันติ มาตุธา
 สุกัทธิ ตันทุตปิต
 คโต ญชันติ โภชนิ ฯ
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 อนุนติ ทิโสทิต
 สัพพา ทิสสา อุนปรियันติ

ทัพพิ ยานิ อุนัญชิต
 महाराजिस यत्तिसिन
 อันตติกเรตุ มาปิตา
 นานุปริยา ปรงุติอนาธา
 ธโนสมปเวณ ๑
 วิสาณา นาม ราชนา
 เวตัสสัน โณติ ปุงุจจติ
 คโตตา ตัสตตา คโตตตา

27/03/2565

โขชล์ เศชล์ ตโคชล์
 รหโทบ์ คคต ธรณึ นาม
 วจ์ธ่า คโย ปตายนคิ
 ตภามึ คคต ภคตวคิ นาม
 คคต นัจจฉดา รุกช่า
 มยร โภญจามิรฐา
 ชัวญ ชัวภคตทเทคต
 กุกกุฏฐกา กุฬรกา
 ธุกธ่าติคตทเทคต
 โสภคิ ธัพพกาดิ ธ่า
 อโค ธ่า อคตภา ทิส่า
 บั ทิส อภิปาเดติ
 ยักขานั อชปติ
 รมคิ นัจจคเตหิ
 ปุคตภามึ คคต พหโว
 อคตติ ทธ เอโก จ
 เต จาบี พุทชั ทิสวาม
 ทูรโคว มนตธนคิ
 นโม เต ปุริธ่าชัญญ
 กุถเตน ธเมภชติ
 ธคิ เมคิ อภินทโส

สุโรราชา อวิฐโร เนมิ
 คโย เนฆา ปวธธนคิ
 ยคต ยักข่า ปยรฐาธนคิ
 นานาทิเชคณายคตา
 โถถิตาภหิ วัคคภหิ
 อโค โอฏฐวจิตคตา
 วเน ไปภรรธ่าคกา
 ทนัทมาณวกานิ จ
 กุเวรณพินิ ธท่า ข
 อคิ นั อัจจชคิ ชโน
 มหาราชา ยธธธธ โธ
 กุเวโร อคิ นาม โธ
 ยักเชหิ ปุรักชโค
 เอกนามาคิ เม ธคิ
 อินทนามา มหัพพดา
 พุทชั อาทัจจพนชุนิ
 มนคิ วัคธ่ารท
 นโม เต ปุริธคตม
 อมนุธธามึ คิ จนทนคิ
 คคิมา เขว วเทม ธ

ชินี วันทก โคตม

ชินี วันทาม โคตม

วิธชากรณสัมภน

พทุช วันทาม โคตมณติ ฯ

อัย โส มาริต ชาฏานาติยา รักขา ภิกขุณี ภิกขุณีนี อุปาสกานัน
 อุปาสิกานัน คุคคิตยา รักขา อวหิตาย ฆาตุวิหารายาติ ฯ ยัตถ
 กัสสจจิ มาริต ภิกขุสัสส วา ภิกขุณียา วา อุปาสกัสส วา อุปาสิกาย วา
 อัย ชาฏานาฏียา รักขา ตุกคิตตา ภิกขุสัสสิ สัมมัตตา ปริยาปุกา
 ศัญญเจ อมณุตโต ยัก โส วา ยักชินี วา ยักชไปตโก วา ยักชไปตีกา วา
 ยักชมหมตโต วา ยักชปาริตช โส วา ยักชปจาโร วา คณชพ โฟ
 วา คณชพ วา คณชพไปตโก วา คณชพไปตีกา วา
 คณชพมหมตโต วา คณชพปาริตช โส วา คณชพปจาโร วา
 กุมภณ ไช วา กุมภณชิตี วา กุมภณชไปตโก วา กุมภณชไปตีกา
 วา กุมภณชมหมตโต วา กุมภณปาริตช โส วา กุมภณชปจาโร
 วา นาคโธ วา นาคินี วา นาคไปตโก วา นาคไปตีกา วา
 นาคมหมตโต วา นาคปาริตช โส วา นาคปจาโร วา ปทุฏฐุจิจโต
 ภิกขุ วา ภิกขุณี วา อุปาสกั วา อุปาสิกั วา ศัจฉนตติ วา
 ออนุศเจยย ฐิตี วา อูปคิฏฐูเจยย นิตินัน วา อุนนิตเตยย นินัน
 วา อุนนินชเชยย ฯ น เม โส มาริต อมณุตโต ตเถยย คามเมต
 วา นิคเมต วา สักการี วา ครุกการี วา น เม โส มาริต
 อมณุตโต ตเถยย ชาสกมณชาย นาม ราชธานียา วัตถุ วา วัต
 วา น เม โส มาริต อมณุตโต ตเถยย ยักชานัน สัมมัตติ คณตติ ว
 อมิตตสู น มาริต อมณุตตา อมวยหมบ น ฌวຍຍុ อววຍห ๑

อมิตต์ น มาวิต อมุนต์ตา อิตฺตาทิปี ปริปนฺณาหิ ปริภาตฺหาหิ
 ปริภาเตยฺยํ ๑ อมิตต์ น มาวิต อมุนต์ตา วิตตมปิ ปัตติ ตฺเถ
 นิกกฺขเสยฺยํ ๑ อมิตต์ น มาวิต อมุนต์ตา ตตฺตฺตราปิตฺต มุทฺธิ
 ฌาเตยฺยํ ๒ ตฺนติ หิ มาวิต อมุนต์ตา จันฺททา รุทฺธา รภถา เต
 เหว มหาวาธาณํ อาทิยฺนติ น มหาวาธาณํ ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ น
 มหาวาธาณํ ปฺริตฺถกาณํ ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ เต โห เต มาวิต
 อมุนต์ตา มหาวาธาณํ ออวฺรทฺธา นาม อุกฺกจฺนติ ๑ เตยฺยถามี มาวิต
 วัณฺโณ มาคชฺตฺต วิชิตฺเต โจรา เต เหว วัณฺโณ มาคชฺตฺต
 อาทิยฺนติ น วัณฺโณ มาคชฺตฺต ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ น วัณฺโณ
 มาคชฺตฺต ปฺริตฺถกาณํ ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ เต โห เต มาวิต
 มหาโจรา วัณฺโณ มาคชฺตฺต ออวฺรทฺธา นาม อุกฺกจฺนติ ๑ เหวเมว
 โห มาวิต ตฺนติ หิ อมุนต์ตา จันฺททา รุทฺธา รภถา เต เหว
 มหาวาธาณํ อาทิยฺนติ น มหาวาธาณํ ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ น
 มหาวาธาณํ ปฺริตฺถกาณํ ปฺริตฺถกาณํ อาทิยฺนติ เต โห เต มาวิต
 อมุนต์ตา มหาวาธาณํ ออวฺรทฺธา นาม อุกฺกจฺนติ ๒ โย หิ โภจ
 มาวิต อมุนต์โต ยกฺ โห वा ยกฺชนํ वा ยกฺชโปตฺโก वा
 ยกฺชโปตฺกา वा ยกฺชมหามตฺโต वा ยกฺชปาริตฺช โห वा ยกฺชปจาโร
 वा คณฺชพ โห वा คณฺชพฺพ वा คณฺชพฺพโปตฺโก वा คณฺชพฺพโปตฺกา
 वा คณฺชพฺพมหามตฺโต वा คณฺชพฺพปาริตฺช โห वा คณฺชพฺพปจาโร वा
 กุมฺภณฺ โห वा กุมฺภณฺทํ वा กุมฺภณฺทโปตฺโก वा กุมฺภณฺทโปตฺกา
 वा กุมฺภณฺทมหามตฺโต वा กุมฺภณฺทปาริตฺช โห वा กุมฺภณฺทปจาโร

๑๓ นาคโค ๑๓ นาคินี ๑๓ นาคโปกโก ๑๓ นาคโปกโก ๑๓
 นาคมหามัตโต ๑๓ นาคปาริษฐ์ ๑๓ นาคปรจโร ๑๓ ปทุญฺฐุจิตโต
 ภิกขุ ๑๓ ภิกขุณี ๑๓ อุปาถก ๑๓ อุปาถิก ๑๓ คัจฉนค ๑๓
 ธนุคัจฉนค ๑๓ ๑๓ อุปคิฏฐุเชยฺย นิตินัน ๑๓ อุปนิตฺเตยฺย นิตินัน
 ๑๓ อุปนิตฺตฺเชยฺย อิมถ ๑๓ ยักขาน ๑๓ มหายักขาน ๑๓ เสนาปตฺติน
 มหาเสนาปตฺติน ๑๓ อชฺชณาเปตคัพพ ๑๓ วิกกนทคัพพ ๑๓ วิรวคคัพพ ๑๓
 คณฺหาติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ ชาวสฺสติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ เหนชูติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓
 วิเหนชูติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ หิสฺสติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ วิหิสฺสติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ น
 มุญฺจคตฺติ ๑๓ กตเมถ ๑๓ ยักขาน ๑๓ มหายักขาน ๑๓ เสนาปตฺติน ๑๓ มหาเสนาปตฺติน

อินฺโท ๑	โสโม ๑	วรุณ ๑	การทฺธาโร ๑	ปชาปติ
จันทโน ๑	กามเดญฺโฐ ๑		กัณฺธุชฌนฺท ๑	นิชฌนฺท ๑
ปนาโท ๑	โอบมณฺญโย ๑		เทวสุโต ๑	นาคติ
จิตฺตเตโน ๑	คณฺฐพ โฟ		นโพรราชา ๑	ชโนถโก
สาตาคโร ๑	เหมวโต		ปุณฺณโก ๑	กรคิโย ๑
ธวโก ๑	มุจฺจติโน ๑		เวถฺตมิตฺโต ๑	ยุกฺกนฺธโร
โคปาท ๑	สุรฺปเคโร ๑		หิรินคตฺติ ๑	มณฺทโย
บฏฺจาถจัน โท	ชาพวโก ๑	ปรุณฺโน	สุมโน ๑	สุมุโร ๑
มณิ ๑	มานิจโร ๑	ทมิ	อโร ๑	เสวธโก ๑

อิมถ ๑๓ ยักขาน ๑๓ มหายักขาน ๑๓ เสนาปตฺติน ๑๓ มหาเสนาปตฺติน ๑๓
 อชฺชณาเปตคัพพ ๑๓ วิกกนทคัพพ ๑๓ วิรวคคัพพ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓
 คณฺหาติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ ชาวสฺสติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ เหนชูติ ๑๓
 ยม ๑๓ ยก ๑๓ วิเหนชูติ ๑๓ ยม ๑๓ ยก ๑๓ หิสฺสติ ๑๓ ยม

ยัก โข วิหังคี อย ยัก โข น มุญจคัตติ ฯ อย โข ตา มาวีธ
 อฏฏานาฏฐา วิกขา ภิกขุณฺ ภิภขุณฺ อนุปาสกานํ อนุปาสิกานํ คุตฺติคยา
 วิกขาย อวิหังกาย ฆาตฺวิหารายาติ ฯ หนิถ จทานิ มยฺ มาวีธ
 คจฺฉาม พหุภิกขุจา มยฺ พหุภรณียาติ ฯ ยัสสํทานิ คุเมห
 มหาราชาโน กาลํ มยฺญูถาติ ฯ อย โข จคฺคาวโร มหาราชา
 อฏฏฐาชาตนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขณํ กคฺวา ตคฺเตวณฺ—
 ตรชายิตฺถฺ ๗ เตม โข ยักขา อฏฏฐาชาตนา อปฺเปกฺกเจ ภควนฺตํ
 อภิวาเทตฺวา ปทกฺขณํ กคฺวา ตคฺเตวณฺตฺรชายิตฺถฺ ๗ อปฺเปกฺกเจ
 ภควตา ตํทชฺ ติมฺ ไมทตฺ ติมฺ ไมทนฺยํ กถํ ตํราณฺยํ จคฺตํสาเวตฺวา
 ตคฺเตวณฺตฺรชายิตฺถฺ ๗ อปฺเปกฺกเจ เยน ภควา เตนฺญสฺสตีมฺปณาเมตฺวา
 ตคฺเตวณฺตฺรชายิตฺถฺ ๗ อปฺเปกฺกเจ นามโคคฺคํ ตํเวตฺวา ตคฺเตวณฺ—
 ตฺรชายิตฺถฺ ๗ อปฺเปกฺกเจ คุณฺหิภฺตฺวา ตคฺเตวณฺตฺรชายิตฺถฺ ๗

อฏฏานาฏฐสฺสคฺคตฺสํ ปุทฺทภาโค นิฏฐิตฺโต





ชาฎานาฎียสุตตสส บัจฉิมภา โค

๑ อถไซ ภคภา คตตสา รัตติยา อัจฉเยน ภิกขุ อามันเตติ
 อิม ภิกขเว รัตติ จตตวาโร महाराजा महत्तिया १ यत्तदेनाय
 महत्तिया १ कन्धत्तदेनाय महत्तिया १ कुम्भान्तदेनाय महत्तिया १
 नाकदेनाय अत्तत्तत्- रत्त सुपेतवा अत्तत्तत् कुम्भ सुपेतवा अत्तत्तत्
 ओवरन् सुपेतवा अत्तत्तत्तय रत्तिया अत्तत्तत्तवन्ना वेदत्तत्
 तिश्चत्तत् ओภาदेत्तवा येनाहं तेनुत्तत्तत्तत् ओत्तत्तत्तत्तत् म
 अत्तत्तत्तत्तत् अत्तत्तत् तत्तत् २ तेभि ไซ भिक्खवे यत्तत्ता अत्तत्तत्तत्
 म अत्तत्तत्तत्तत् अत्तत्तत् तत्तत् १ अत्तत्तत्तत्तत् तत्तत् तत्तत्
 तत्तत् तत्तत्तत् तत्तत् तत्तत्तत् वेत्तत्तत्तत् अत्तत्तत् तत्तत् १ अत्तत्तत्तत्
 येनाहं तेनुत्तत्तत्तत्तत् अत्तत्तत् तत्तत् १ अत्तत्तत्तत्
 नामत्तत्तत् तत्तत्तत् अत्तत्तत् तत्तत् १ अत्तत्तत्तत् तत्तत्
 अत्तत्तत् तत्तत् २ अत्तत्तत् तत्तत् नो ไซ भिक्खवे वेत्तत्तत्
 महाराजा म अत्तत्तत् " तत्तत् ति ภาत्ते अत्तत्ता यत्तत्ता भत्तत्
 अत्तत्तत्तत् तत्तत् ति ภาत्ते अत्तत्ता यत्तत्ता भत्तत् तत्तत्
 ति ภาत्ते तत्तत्ता यत्तत्ता भत्तत् अत्तत्तत्तत् तत्तत् ति ภาत्ते
 तत्तत्ता यत्तत्ता भत्तत् तत्तत् तत्तत् ति ภาत्ते तत्तत् यत्तत्ता

ภคฺวโต อับปัสสันนา ตันตฺติ หิ ภันเต นัจจา ยักขา ภคฺวโต ปัสสันนา
 เขภฺยูเยน โช ปน ภันเต ยักขา อับปัสสันนาเยว ภคฺวโต ฯ ตํ
 กิธฺธํ เหตุ ฯ ภคฺวา หิ ภันเต ปาณาติปาตา เวรมณียา รัมมํ
 เทเสตฺติ อทินฺนาทานา เวรมณียา รัมมํ เทเสตฺติ กาเมสุ มิจฺฉาจารา
 เวรมณียา รัมมํ เทเสตฺติ มุสาธกา เวรมณียา รัมมํ เทเสตฺติ
 สุราเมรยมชฺชชบมาทฏฺฐานา เวรมณียา รัมมํ เทเสตฺติ เขภฺยูเยน โช
 ปน ภันเต ยักขา อับปฏฺวิจฺรตาเยว ปาณาติปาตา อับปฏฺวิจฺรตา
 อทินฺนาทานา อับปฏฺวิจฺรตา กาเมสุ มิจฺฉาจารา อับปฏฺวิจฺรตา มุสาธกา
 อับปฏฺวิจฺรตา สุราเมรยมชฺชชบมาทฏฺฐานา เตตฺถันตํ โหติ อับบิย
 อมมาปํ ตันตฺติ หิ ภันเต ภคฺวโต ธาวกา อรัญฺญเญ วนบตฺถานิ
 มนฺตานิ เสนาถฺนานิ ปฏฺฐิเสวณฺติ อับปัสสทฺธานิ อับปนิศฺ โฆถฺยานิ
 วิชฺนวาทานิ มนุสฺสธฺราหเสยฺยกานิ ปฏฺฐิตฺถานธารูปานิ คตฺถ ตันตฺติ
 อุกฺขารา ยักขา นินวตฺติโน เย อิมํมํ ภคฺวโต ปาเวจฺเญ อับปัสสันนา
 เตตฺถมปฺสาทาย อุกฺคเณหาตุ ภันเต ภคฺวา อายฺยานาฏฺฐิยํ วิกฺขํ ภิกฺขุณฺ
 ภิกฺขุณฺนิ อูปาสกานํ อูปาสิกานํ กุคฺคิยา วิกฺขาย อวิหิตาย
 ฆาตฺวิหฺรเวติ ฯ อธิวาเสตฺติ โช อหํ ภิกฺขเว คุณฺหิภาเวณ ฯ อถ โช
 ภิกฺขเว เวตฺถวณฺ โน มหาวาชา มม อธิวาถฺนํ วิหิตฺวา ตายํ เวตฺถาย
 อิมํ อายฺยานาฏฺฐิยํ วิกฺขํ อภาตฺติ

๑ วิบัสสิตฺตํ นมตฺถุ
 สิวตฺตํ นมตฺถุ
 เวตฺถกฺุสฺสํ นมตฺถุ

จกฺขุมนตฺตํ สิวมโต
 สัพพภูตานุกม บโน
 นหาคกฺุสฺสํ คมตฺตโน

นมตถุ กกุสันธธัส
 โทณวณนธัส นมตถุ
 กัสสปธัส นมตถุ
 อังกรธัส นมตถุ
 โย อิมิ อัมมมเทสธ
 เม จามิ นัพพุททา โธเถ
 เต ชนา อปัสสะนา
 หิตา เทวมนุสสานิ
 วิชชาจรรณธมมณ
 ยโต อุกคัจฉติ สุริโย
 ยธัส อุกคัจฉมาธัส
 ยธัส อุกคัจฉเต สุริเย
 รหโตปิ คตถ คัมภีโร
 เขวณติ คตถ ชานนติ
 อิตโต ตา ปุริมา ทิสสา
 ยิ ทิส อภิปาณติ
 คณชัพพานิ อาริปปติ
 รมตี นัจจกัเทหิ
 ปุคตานิ คธัส พหโว
 อธิตี ทถ เอโก จ

มารเดณบีปมตทโน
 พราหมณธัส อุตัมโต
 วิบีปมตคธัส ธัพพิ
 ธกยปตคธัส สิริมโต
 ธัพพิทกฐาปมทนิ
 ยถากุติ วิปัสสิธ
 มหันทา วิตถารทา
 ยิ นมธัสนติ โศคม
 มหนต์ วิตถารทํ ฯ
 อาทิจโจ มณันทติ มหา
 ธังวบี นริชฌติ
 ทิวธิตติ ปวุจจติ
 ธมุตโท สริโตทโก
 ธมุตโท สริโตทโก
 อิติ นิ อัจจกัธติ ชโน
 มหาราชว ยธัสธิ โธ
 ธตริฐุ ฐุติ นามโต
 คณชัพเพหิ ปุวกัชโต
 เขกนมาติ เม ธุติ
 อินทนามา มหัพพธา

เคา จาบี พุทธิ ทิดวาน
 ทูรโตว นมัสสันต
 นโม เคา ปุริสาชัญญ
 กุสเถน สเมกขติ
 สุกฺกํ เนตฺติ อภินฺทโส
 สีนํ วันทถ โคตมํ
 วิชชาจรณสัมปन्नํ
 เยน เมตา ปวฺจจันต
 ปาณาติปาติโน อุกฺกทา
 อโศกา ทักขณา ทิสสา
 ยํ ทิสํ อภิปาเจติ
 กุมภณฺฑานํ อาชิปติ
 รมตี นจฺจคฺเคตี
 ปุตฺตาบี คัสสํ พทโว
 อสฺสตี ทถฺ เชาโก จ
 เคา จาบี พุทธิ ทิดวาน
 ทูรโตว นมัสสันต
 นโม เคา ปุริสาชัญญ
 กุสเถน สเมกขติ
 สุกฺกํ เนตฺติ อภินฺทโส
 สีนํ วันทถ โคตมํ

พุทธิ อาทิจฺจพนฺธุนํ
 มหฺนคํ วิตฺถารทํ
 นโม เคา ปุริสฺสคฺตม
 อมฺนุสฺสํบี คํ วันทนค
 คัสฺมา เชาวํ มเทม เถ
 สีนํ วันทาม โคตมํ
 พุทธิ วันทาม โคตมํ ฯ
 บัดฺธนา บัญฺชุมฺมตฺถา
 โจรา เนกคิกกา ชนา
 อิติ นํ อาจิจฺจตี ชโน
 มหาราชา ยสฺสตี โส
 วิรุโฬหิ อิติ นามโส
 กุมภณฺฑเทหิ ปุริสฺสโค
 เอกนามาติ เม สุกฺกํ
 อิมฺทนามา มหฺพพฺธา
 พุทธิ อาทิจฺจพนฺธุนํ
 มหฺนคํ วิตฺถารทํ
 นโม เคา ปุริสฺสคฺตม
 อมฺนุสฺสํบี คํ วันทนค
 คัสฺมา เชาวํ มเทม เถ
 สีนํ วันทาม โคตมํ

น เต พืช ปวปบัณฑิต
 อกฤษฐปากินี สาด
 อกณ อกฤษ สุกฤษ
 คุณชกเว ปจิตวาน
 คาง เขกชว กิตวา
 ปสฺ เขกชว กิตวา
 อิตถ วาหน กิตวา
 ปวิธ วาหน กิตวา
 กุมาร วาหน กิตวา
 กุมาร วาหน กิตวา
 เต ขาเน อภิรุหิตวา
 ปจารา คัสส ราชน
 หิตถยาน อัสถยาน
 ปาสาทา ลีวิกา เจว
 คัสส ๑ นครา อหุ

ธายานาฐา กุสึนาฐา ปรกุสึนาฐา
 อุตตเรน กบิวน ไค
 นวนวคโย อัมพรอัมพรคโย
 กุเวรัสส โข ปน มาริต มหาราชัสส
 คัสมา กุเวโร มหาราชา
 บัจเจตน์ ไค ปกวนตน์คิ

นบ นียนค นงคตา
 ปริกฤษฐนค มาณธา
 สุกนริ คณคตปัสถ
 ตโต ฤษฐนค โภชน ๖
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 อนุนค ทิสทิส
 สัพพา ทิสว อนุปริยนค

ทัพพิ ยาน อัมภฐิต
 มหาราชัสส ยัสสโน
 อมตลิกเชตุ มาบิต
 นาฐปรียา ปรกุสึคณาฐา
 ชโนชมปเรน ๑
 อาพกมัตถา นม ราชนาน
 วิสวณา นม ราชนาน
 เวสสวณ โนคิ ปวุจจคิ
 ตโตตา คตตตา ตโตคตา

โอสถ์ เคชถ์ คโคชถ์
 รหโทษี คคถ ถรณิ นาม
 วัธถ่า ยโต ปตายนถิ
 สภามิ คคถ ภคถวถิ นาม
 คคถ นิจจมถา รุกชธา
 มยร โถญจามิรฐา
 ชิวญชิวถถิถเทคถ
 กุกกฐฐกา กุฬฐกา
 สุกถ่าถิถคถิถเทคถ
 ไธภถิ สัถัพภถ่า ถ่า
 อโต ถ่า อุตฐธา ทิถ่า
 ยั ถิถั อภิปาถถิ
 ยักชานั อธิปถิ
 รมถิ นัจจคัถถิ
 ปุคัถาถิ คคถ พหโว
 อถิถิ ทถ์ เฮโก จ
 เถ จามิ พุทช ทิถัจาม
 ทูรโตถ นมถัถนถ
 นโม เถ ปุริถ่าชญญ
 กุถถน ถเมกชถิ
 สุกถ เนถ อภินทไธ

สุโรราชา อธิฐฐ โส เนมิ
 ยโต เมฆา ปวัธถนถ
 ยคถ ยักชธา ปยิรฐาถนถ
 นามาทิชคณายุก
 โกกิตถาถิ วัคคถ
 อโต ไธฐฐฐวัจถคถ
 วนะ ปะกัชฐธาถกา
 ทินทมาถนถกานิ จ
 กุเวรณพินิ สธา
 อติ นั อากิถชถิ ชโน
 มหารราชา ยถัถถิ ไธ
 กุเวโร อติ นามไธ
 ยักเชถิ ปุรักชโต
 เอกนามาถิ เม สุกถ
 อินทนามา มหัพพธา
 พุทช อากิจจพณฐน
 มหันทิ วัคถ่ารท
 นโม เถ ปุริถัถถม
 อมนถัถ่าถิ ค วัณทนถ
 คคัถมา เขถ วัณทม ถ

จีน วันทก โคตม
วิษชากรณตมบน

จีน วันทกม โคตม
พุทธ วันทกม โคตมคติ ฯ

อย โส ตา มาริต อาชานาฏยา รัชชา ภิกขุณฺ ภิกขุณฺ ุปลาถกาน
 ุปลาถกาน ุคตคยา รัชชาย อวิหิตาย ฆาตวิหารายาติ ฯ ยัสส
 กัสสจฺ มาริต ภิกขุสฺส วา ภิกขุณฺยา วา ุปลาถกสฺส วา ุปลาถกาย
 วา อย อาชานาฏยา รัชชา สุกคิตา ภวิธตฺติ สมนตฺตา ปุริยาปฺตา
 ตัญเญ อมฺนุสฺสโต ยัก โส วา ยัก ชนฺ วา ยักชไปตโก วา
 ยักชไปตีกา วา ยักชมฺหามตฺโต วา ยักชปาริตฺช โส วา ยักชปจาโร
 วา คณฺชพ โส วา คณฺชพฺพิ วา คณฺชพฺพิไปตโก วา คณฺชพฺพิไปตีกา
 วา คณฺชพฺพมฺหามตฺโต วา คณฺชพฺพปาริตฺช โส วา คณฺชพฺพปจาโร วา
 กุมฺภณฺโธ วา กุมฺภณฺช วา กุมฺภณฺชไปตโก วา กุมฺภณฺชไปตีกา
 วา กุมฺภณฺชมฺหามตฺโต วา กุมฺภณฺชปาริตฺช โส วา กุมฺภณฺชปจาโร
 วา นาคโ วา นาคินฺ วา นาคไปตโก วา นาคไปตีกา วา
 นาคมฺหามตฺโต วา นาคปาริตฺช โส วา นาคปจาโร วา ปทฺฐฐุจิตฺโต
 ภิกขุ วา ภิกขุณฺ วา ุปลาถก วา ุปลาถก วา คจณฺต วา
 อนุคฺจเจยฺย ฐิตี วา ุปลคฺทฺฐเรยฺย นิตฺถนฺ วา ุปลนิตฺเตยฺย นินฺน
 วา ุปลนินฺชเรยฺย ฯ น เม โส มาริต อมฺนุสฺสโต อภยฺย คาเมตฺ
 วา นิคเมตฺ วา สักการี วา คุรฺการี วา น เม โส มาริต
 อมฺนุสฺสโต อภยฺย อาพกมฺณฺชทาย นาม ราชนานฺยา วัตถุ วา วจ
 วา น เม โส มาริต อมฺนุสฺสโต อภยฺย ยักชานํ สมนตฺ คณฺต วา
 อมิตฺตํ น มาริต อมฺนุสฺสตา อนุวยฺหิมม น กเรยฺย อวิวยฺหิ ฯ

อธิบดี นั มาริต อมุนต์ล่า อัคราหิ ปรีปณนาหิ ปรีภาลาหิ
 ปรีภาเตยยู ๑ อธิบดี นั มาริต อมุนต์ล่า รัตตมบ บัดดี เตเต
 นิกกฤษเชยยู ๑ อธิบดี นั มาริต อมุนต์ล่า สัตตธาปัดดี มุทธา
 ภาเตยยู ๒ สันติ หิ มาริต อมุนต์ล่า จันฑา รุทธา วกธา เต
 เหว มหาราชาณ อากยันติ น มหาราชาณ ปรีตทาน์ อากยันติ
 น มหาราชาณ ปรีตทาน์ ปรีตทาน์ อากยันติ เต โห เต มาริต
 อมุนต์ล่า มหาราชาณ อวรุทธา นาม อูจันติ ๑ เตยยามิ มาริต
 วิทย โย มาคธัดดี วิชเต โจรา เต เหว วิทย โย มาคธัดดี อากยันติ
 น วิทย โย มาคธัดดี ปรีตทาน์ อากยันติ น วิทย โย มาคธัดดี
 ปรีตทาน์ ปรีตทาน์ อากยันติ เต โห เต มาริต มหาโจรา วิทย โย
 มาคธัดดี อวรุทธา นาม อูจันติ ๑ เหวเมว โห มาริต สันติ
 หิ อมุนต์ล่า จันฑา รุทธา วกธา เต เหว มหาราชาณ อากยันติ
 น มหาราชาณ ปรีตทาน์ อากยันติ น มหาราชาณ ปรีตทาน์
 ปรีตทาน์ อากยันติ เต โห เต มาริต อมุนต์ล่า มหาราชาณ
 อวรุทธา นาม อูจันติ ๒ โย หิ โกจิ มาริต อมุนต์ไล ยัก โห
 ๑๑ ยักชน ๑๑ ยักชไปตโก ๑๑ ยักชไปติกา ๑๑ ยักชหมมัต ไค
 ๑๑ ยักชปารัดช โห ๑๑ ยักชปจาโร ๑๑ คนชพโพ ๑๑ คนชพพิ ๑๑
 คนชพพิไปตโก ๑๑ คนชพพิไปติกา ๑๑ คนชพพิหมมัต ไค ๑๑
 คนชพพิปารัดช โห ๑๑ คนชพพิปจาโร ๑๑ กุมภณโท ๑๑
 กุมภณท ๑๑ กุมภณทไปตโก ๑๑ กุมภณทไปติกา ๑๑
 กุมภณทหมมัต ไค ๑๑ กุมภณทปารัดช โห ๑๑ กุมภณทปจาโร

๑๖ นาโค ๑๖ นาคินี ๑๖ นาคโปรตโก ๑๖ นาคโปรติกา ๑๖
 นาคมหามัตโต ๑๖ นาคปาริวัชโร ๑๖ นาคปจาโร ๑๖ ปทัญญูจิตโต
 ภิกขุ ๑๖ ภิกขุณี ๑๖ อุปาสก ๑๖ อุปาสิก ๑๖ ศจฉนต ๑๖
 ๑๖ อญฺญาย ๑๖ อญฺญิต ๑๖ อญฺญิตวเรญฺญ ๑๖ นิตินัน ๑๖ อญฺญิตเตญฺญ ๑๖ นิตินัน
 ๑๖ อญฺญิตวเรญฺญ ๑๖ อิมถ ๑๖ ยักขาน ๑๖ มหายักขาน ๑๖ เสนาปตฺตํ
 ๑๖ มหาเสนาปตฺตํ ๑๖ อชฺฌมาเปตพ ๑๖ วิกกนทตพ ๑๖ วิรวตพ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖
 ๑๖ คณฺหาติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ อวสฺสติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ เหฐติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖
 ๑๖ วิเหฐติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ ทิสฺสติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ วิทิสฺสติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ น
 ๑๖ มุญฺจติ ๑๖ กตเมถ ๑๖ ยักขาน ๑๖ มหายักขาน ๑๖ เสนาปตฺตํ ๑๖ มหาเสนาปตฺตํ

๑๖ อินฺโท ๑๖ โสโม ๑๖ วรุณ ๑๖
 ๑๖ จันฺทโน ๑๖ กามเดญฺญ ๑๖
 ๑๖ ปนาโท ๑๖ โขปมญฺญ ๑๖
 ๑๖ จิตฺตเสโน ๑๖ คณฺชพั ๑๖
 ๑๖ สํตาทิโร ๑๖ เหมวโต
 ๑๖ สิวโก ๑๖ มุจฺจอินฺโท ๑๖
 ๑๖ โคปาโต ๑๖ สุปฺปะเคโ ๑๖
 ๑๖ บัณฺฑิตจันฺโท ๑๖ อวทโก ๑๖ ปชฺฌโน ๑๖
 ๑๖ มณิ ๑๖ มาณิโร ๑๖ ทิว

๑๖ ภารทวาโร ๑๖ ปชาปติ
 ๑๖ ๑๖ ๑๖ ๑๖
 ๑๖ เทวสุโต ๑๖ มาตติ
 ๑๖ นโพรชา ๑๖ ชโนสโก
 ๑๖ ปุณฺณโก ๑๖ กวติโย ๑๖
 ๑๖ เวสฺสํมิตฺโต ๑๖ ยุกฺกนฺชโร
 ๑๖ ทิริเนตฺติ ๑๖ มนฺทโย
 ๑๖ สุมโน ๑๖ สุมุโร ๑๖ ทิมุโร
 ๑๖ อโต ๑๖ เสวิสโก ๑๖

๑๖ อิมถ ๑๖ ยักขาน ๑๖ มหายักขาน ๑๖ เสนาปตฺตํ ๑๖ มหาเสนาปตฺตํ ๑๖ อชฺฌมาเปตพ
 ๑๖ วิกกนทตพ ๑๖ วิรวตพ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ คณฺหาติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ อวสฺสติ
 ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ เหฐติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ วิเหฐติ ๑๖ อญฺญ ๑๖ ยัก ๑๖ ทิสฺสติ ๑๖

ยัก โข วิหังสตี อยํ ยัก โข น มุญจตีติ ฯ อยํ โข ตํ มาริส
 ชาฏานาฏिया วิกขา ภิกขุณํ ภิกขุณินํ อุปาถกานํ อุปาถิกานํ คุตตียา
 วิกขाय อวิหังสาย ฆาถวิหารายาติ ฯ ทันท จทานิ มยํ มาริส
 ักจนาม พหุภิกขุจา มยํ พหุภกรณียาติ ฯ ยถัสถทานิ คุเมหิ महाराजा
 नादि मय्युद्यताति ฯ อดโธ ภิกขเว จัตถาโร महाराजा อนุชฺฐายาถนา
 मं อกวิทาเทตวา ปทกขณํ กัตวา ตตถेवन्तरायिस्सु ฯ เตปิ โข
 ภิกขเว ยักขา อนุชฺฐายาถนา อยंपेक्कजे मं อกวิทาเทตวา ปทกขณं
 कत्वा तत्तदेवन्तरायिस्सु ฯ อยंपेक्कजे मम ธรรมिं ธรรมिं ไม้ทิส
 ธรรมิ ไม้ทณฺธิยํ กถํ ธรรมานํ วิคตธรรมา ติตถेवन्तरायिस्सु ฯ
 อยंपेक्कजे येनाหं ธรรมेच्छมมणाเมตวา ติตถेवन्तरायिस्सु ฯ
 อยंपेक्कजे नामโศคตํ ธรรมเวตวา ติตถेवन्तरायिस्सु ฯ อยंपेक्कजे
 คุณ्हภุตา ติตถेवन्तरायिस्सु ฯ อกุคคณหาถ ภิกขเว ชาฏานาฏियं
 วิกข ปรियापुณาถ ภิกขเว ชาฏานาฏियं วิกข ชาเวถ ภิกขเว
 ชาฏานาฏियं วิกข อกถลลัญญिका ภิกขเว ชาฏานาฏिया วิกขา ภิกขุณं
 ภิกขุณินं อุปาถกานं อุปาถิกानं คุตตียา วิกขाय อวิหังสาย
 ฆาถวิหารายาติ อิทมโวจ ภควา อกตมना ते भिक्षु भक्वतो
 भासितं อกินนทนต์ि ฯ

ชาฏานาฏियตุคตัสส ธรรมิภาโค ธรรมิวิโต
 จตุคตภาณวารมุตํ ยักขภาควารพุทฺธภาควารจันตํ
 ชาฏานาฏियตุคตํ ธรรมิวิตํ





อาฏานาฎิยปริตต์

อิทานี ยี บัจเจกตัมพทธี คุณานุภาวพุทฺธปริตฺตานนฺตร
 ธรรมานตํถํชานัน สัตตคณน สัมมาตัมพทธานัน คุณานุภาวพุทฺธ
 อาฏานาฎิยปริตฺตํ ปุพฺพกมฺ สหฺพปริตฺตานุภาวเสวโนปจาเวทิตฺเต โศฬิตถ
 คาหาเปตฺตํ สหฺพบัจฉิมฺ นิกขิตฺตํ ตตฺตราชํ อณุปุพฺพปะทวณฺณนา ฯ
 จตุทฺตํ วัทธี สุเปตฺตวาติ อตุรเสณาย นินวรนตฺตํ สกฺกิสฺส
 เทวานมิมฺทิสฺส จตุสฺส ทิสฺสาสฺส อารกขํ สุเปตฺตวา ฯ กุมฺพํ สุเปตฺตวาติ
 พตฺตคฺมพฺ สุเปตฺตวา ฯ โอวรนํ สุเปตฺตวาติ จตุสฺส ทิสฺสาสฺส วัทธีโตวรนํ
 สุเปตฺตวา ฯ เอง สกฺกิสฺส เทวานมิมฺทิสฺส อารกขํ สุตฺตวทิตฺตํ กตฺตวา
 อาฏานาฎิยนคเว นิสฺสนา สัตตคพุทฺธเช อารพภ อิมํ ปริตฺตํ พนฺชตฺตวา
 เป สัตตคฺขมฺมชานัน อมฺหากญฺจ ราชชานัน น สุตฺตคฺคิตฺตํ เคตฺตมฺญจ
 อิทมฺญจทมฺญจ กวิธํสํมาตํ สํวณํ กิตฺตวา อิตฺตโนป จตุสฺส ทิสฺสาสฺส
 มหคฺคยา ฯ ยกฺขเสณายาติ อาทฺทิตฺตํ จตุทิตฺตํ เสนาหิตฺตํ อารกขํ สุตฺตวทิตฺตวา
 อภิกกนตฺตาย วัทคฺคยา ฯ เป ฯ เขกมฺนตํ นิสฺสทฺตคฺคิตฺตํ ฯ เทวตฺตานํ
 ทสฺสพตฺตํ สมนตฺตเก นิสฺสนนฺนุชฺชานัน นาม พทฺ อิมสฺสมี ปน สุตฺตเต
 ปริตฺตคฺคารวณฺเสน นิสฺสทฺตํ ฯ เวตฺตสฺสวณฺ โนเนติ กิณฺญจามิ จตฺตวาโร

มหาราชานอ อากตา เวสต์วณโน ปน ทศพัทธ์ส วิธธ่าตโก
 กตา ปวศตเน พยัต ไค สุสิทชิต ไค ศัสมา เวสต์วณโน มหาราช
 ภควณต เวศทโวจ ๑ อูฟาโรติ มเหตักซา อานุภาวธัมบพนา ๑
 ปาณาติปาตาเวรมณียาติ ปาณาติปาเต ทิฏฐูรัมมิกถัมปรายิก อาทันว
 ทธเสศวา คโต เวรมณียา ชัมม เทเสติ ๑ เสเสตุมิ เอเสว นโย ๑
 ศคถ ธัมม อูฟารา ยักขา นิวาตีไนติ เคตฺถ เสนาตฺถเนตฺถ ธัมม
 อูฟารา ยักขา นิพทชวาตีโน ๑ อานานาฐิณตี อานานาฐิณนเค
 พทชคตา เอว นาม ๑ กัมปน ภควโต อบจจกชชม ไมนาม อตถติ ๑
 นตถ ๑ อถ กัสมา เวสต์วณโน อุกคณทาตุ รัณเต ภควาติ
 อาท ๑ โยกาตกรณตถ ๑ โส หิ ภควณต อิม ปริตติ ธาเวตฺถ
 โยกาตฺถ การณโต เอวมาท ๑ สัตถริ กถิต อิม ปริตติ คร
 ภวิธธตตีบ อาท ๑ ฆาตวิหารายาติ คมณฐูฐานาที่สุ จตุตฺถ อิริยาปเสตฺถ
 สฺววิหาราย ๑ จกชฺชมนตธธตติ วิบธธเยว จกชฺชมา สตตตีบ พุทฺธา
 จกชฺชมน ไค ๑ ศัสมา เอเกกธธส พุทฺธธธ เอตานิ สตตธธตตนามานิ
 ไทนตี ๑ สัพเพมี พุทฺธา จกชฺชมน ไค สัพเพ สัพพภูตานุคัมบโน
 สัพเพ นหาคกิลเสตตตา นหาคกา สัพเพ มารเสนาปมททโน สัพเพ
 วุสิควณโต สัพเพ วิปปมุตตา สัพเพ อังกโต วธฺมน นกชนคตตา
 อังคิธธา ๑ นเกวธญฺจ พุทฺธานิ เอตานิเว สตตตนามานิ ๑ อธฺเชยฺยานิ
 นามานิ สคฺคณน มเหตีไนติ วุคตติ ๑ เวสต์วณโน ปน อตฺตโน
 ปากฎนามวธฺน เอวมาท ๑ เค ธนาติ อิช ธินาธวา ธนาติ
 อธิปเปตา ๑ อธิปุตฺถนาติ เทธนาตฺถธมตตเมตฺถ ๑ อมุตฺตา อธิปุตฺถนา

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

เซวฺ ฆานนตฺ ๑ กิณตฺ ฆานนตฺ ๑ สมฺมทํ โท สวิโตทโกติ เซวฺ ฆานนตฺ ๑
 ฮิโตติ สินฺเนวฺโต วา เคตฺ นินฺนินฺนฺฐฺฐานโต วา ๑ ชโนติ อัย
 มหาชโน ๑ เอกนามาติ อินฺทนามเมน เอกนามา ๑ สัพฺเพตฺ กิร เคตฺ
 สกฺกสฺส เทววิญญู นามเมว นามํ อกฺกํ ๑ อตฺติ ทสฺ เอกโกชาติ
 เอกนวุตฺติ ชนา ๑ อินฺทนามาติ อินฺโทติ เซวฺนามา ๑ พุทฺธํ
 ชาติจฺจพนฺชนนตฺ กิเดตฺนททํคคฺคเมนํ พุทฺธํ ชาติจฺจเนน ปน
 สฺมาน โคตฺคตฺทาย ชาติจฺจพนฺชนํ ๑ กุสฺสเดเน สฺเมกฺกชฺชตฺติ อนฺวชฺเชน
 นิปฺปฺเจเน วา สัพฺพญฺญูญฺญาเนเน มหาชนํ โขโธเกตฺติ ๑ อมฺนุสฺสํบิ
 ตํ วนฺทนตฺติ อมฺนุสฺสํบิ ตํ วนฺทาม โคตฺมนตฺ วัตฺวา วนฺทนตฺ ๑
 สุตฺตํ เมตฺติ อภินฺโหสฺสตี เตตฺติ อมฺเหตี อภิสกฺขณํ สุตฺตํ ๑ ชินํ วนฺทาม
 โคตฺมนตฺ ชินํ วนฺทกฺ โคตฺมนตฺ ๑ อมฺเหตี ปุทฺพพฺพฺฐา ชินํ วนฺทาม
 โคตฺมนตฺ วนฺทนตฺ ๑ เยเนเปตา ปวฺจฺจนตฺติ เปตา นาม กาดกฺคา
 เต เยเน ทิสฺสาภาเคน นิหฺรยฺนตฺติ วุจฺจนตฺ ๑ บิสฺสุณาบิฏฺฐิมฺมํสฺสกาติ
 บิสฺสุณา วาจา เจว บิฏฺฐิมฺมํ สฺสชาติทตฺตวํย ปรมุชา ครหฺกา เอเต ๑ ๑
 เยเน นิหฺรยฺนตฺติ วุจฺจนตฺ ๑ สัพฺเพปิ เตเต ทกฺกชฺเชนทวาเรน
 นิหฺรตฺวา ทกฺกชฺเชนโต นคฺรวสฺสํ ทยฺหนตฺ วา ฉิษฺชนตฺ วา หิญฺญนตฺ
 วาติ เซวฺ วุจฺจนตฺ ๑ ฮิโต สํ ทกฺกชฺเชนา ทิสฺสาติ เยเน ทิสฺสาภาเคน
 เต เปตา ๑ บิสฺสุณาทิกกา ๑ นิหฺรยฺนตฺติ วุจฺจนตฺ ๑ ฮิโต สํ
 ทกฺกชฺเชนา ทิสฺสา ๑ ตโตติ สินฺเนวฺโต วา เคตฺ นินฺนินฺนฺฐฺฐานโต วา
 กุณฺภณฺชานนตฺ เต กิร เทวา มโหฺทธรา โหนฺติ รหฺสฺสํสํคย ๑ เนตฺติ
 กุณฺภโภาวํย มหนตฺ โหตี ตสฺมา กุณฺภณฺชาทฺติ วุจฺจนตฺ ๑ ยตฺถ

โศกคจฉติ สุริโยติ ยัสมี ทิตาภาเค สุริโย อตถ กัจฉติ ฯ
 เยนาคี เยน ทิตาภาเคน ฯ มหาดีเนรบุพพิตราชา ฯ สุกตัสโนติ
 ไสวณณยตตา สุนทรทตัสโน ฯ ดีเนรุตัส ทิ ปาจิณบัสตัส รชมย
 ทกขณบัสตัส มณมย บัจฉิมบัสตัส ผลิกมายิ อุตตกรบัสตัส ไสวณณมย
 ตัม มนุญญทตัสโน โหติ ฯ ตัสมา เยน ทิตาภาเคน ดีเนรุตัสโน
 โหติติ อยเมตถ อตถ โถ ฯ มนุตัสสา ตตถ ชายันตติ ตตถ
 อุตตกรกรมหิ มนุตัสสา ชายันตติ ฯ อมมาติ วักตถาภรณปานโกชนาทัสสุ
 บิ มมตตวรหิตา ฯ อปปริคคหาคี อตถ ปริคคเหเน อปปริคคหา ฯ
 เตสํ กิร อยํ มยหิ ภริยาติ มมตต น โหติ มาตริ वा ภคินี
 वा ทิตวา ฉนทราโค น อปบิขชติ ฯ นยํ นยันตติ นังคตาคี
 นังคตानนํ ตตถ กตีกम्म กวิธัสสามาติ น เขตตติ นยันตติ ฯ
 อกฏฐูปากิมนตติ อกฏฐูเร ภูมิภาเค อวิญญูเย สยเม วชาคี ฯ
 อกณนตติ นิกณํ ฯ อกุตัสนตติ นิลุตัส ฯ สุกนชนตติ ทพพคณช ฯ
 ตณทตถุณณตติ ตณทตถาว ตตัส ผล โหติ ฯ ตณทกเว ปัจฉิตวา
 นาคี อุกขตยิ อากวิตวา นิฆมังกาเวเน อตคินา ปัจฉิตวา ฯ ตตถ
 กิร ไชตีกปาสาณา นาม โหนตติ ฯ อถ เต ตโย ปาสาणे
 ฐูเปตวา ตํ อุกขตติ อารोเปเนติ ปาสาणेหิ เตโช สมนุญฐุหิตวา
 ตํ ปัจฉติ ฯ ตโต ภูญชนตติ โภชนนตติ ตโต อุกขตติโต โภชนเมว
 ภูญชนตติ ฯ อญญ โย สุปโป वा พยัญชนํ वा นโหติ ฯ ภูญชนตทานํ
 จิตตทานุกโตเชวตัสสว ไส โหติ ฯ เต ตํ ฐานํ สัมบตตทานํ เทนตเยว
 มัจฉนรยจตต นาม นวาโหติ ฯ พุทฺธบัจเจกพุทฺธชาทโยมि महित्तिका

คตต คนตวา บณทปาดิ คนหนต ๑ คาวิ เอกขุริ กตวาติ คาวิ
 คเหตุวา เอกขุริ อัสตววย วาหนเมว กตวา ตั อภริยห
 เวตตวณณตัสต ปริจาริกา ยกธา ทิสทิส อมนุษย์ ตาย ตาย
 ทิถาย จรณติ ๑ บัดิ เอกขุริ กตวาติ ชูเปตวา คาวิ อวเสตัมบ
 จตุปัทธาติกั บัดิ เอกขุริ วาหนเมว กตวา ทิสทิส อมนุษย์ ๑
 อตถิ วาหน กตวาติ เขภุยเขน คพณ มาตุคาม วาหน กตวา
 ตัสตสา บฏฐูย นัสทตวา จรณติ ๑ ตัสตสา กิร บฏฐู โอนมิต
 อตถิ อิตรา ปน อิตถโย ยานะ โยเชนติ ๑ ปริต วาหน กตวาติ
 ปริเต คเหตุวา ยานะ โยเชนติ ๑ คนหนตา ๑ สัมมาทฐูเก
 คเหตุ น ตถ โภณติ ๑ เขภุยเขน บัจจนตมมตทวตถเก คนหนต ๑
 อัญญคโรบี กิเรตถ ชานปโท เอกัสต เถรัสต สมิเป นัสทตวา
 นิตทายติ ๑ เถโร อูปาสกยติวชนิตทายตติ ปุจฉิ ๑ อชช ภนเต
 ตัพพรตติ เวตตวณณตัสต ทาเสหิ กิลมิโตมहित ยาห ๑ กุมาริ
 วาหน กตวาติ กุมาริโย คเหตุวา เอกขุริ วาหน กตวา วเถ
 โยเชนติ ๑ กุมารวาหนเมว เอเสว นโย ๑ ปจจรา ตัสต ราชินติ
 ตัสต วัณ โณปปริจาริกา ๑ หิตถยาน อัสตยานนติ น เกวถิ โคยา—
 นาทัพเยว หิตถยานอัสตยานาทนบ อภริยหิตวา จจรณติ ๑ ทัพพ
 ยานนติ อัญญบ เนต พหุวัธบ ทัพพยาน อูบฏฐิตเมว โหติ ๑
 เขตานิ คาว เนต อูปกัปปนยานานิ ๑ เต ปน ปาสาเท วรตยณมห
 นปนนาเยว บฏฐูกัสตวาทัสต ๑ นัตถนนาบ จจรณติ ๑ เคน อุตติ
 ปาสาทา ติจกา เจวติ ๑ มหาราชัสต ยตัสตไมติ เหว ชานภาว—

ถ้างัน มหาราชธัตถ์ นินเวเทณัตถ์ ๑ อิทานี เคตถ์ ยักขวิญญูญานัน นามัน
 ทถ์เตณโต ตโตจาทิ อาทินาห ๑ เคตถ์ กิร เอโก ตโตตานาม เอโก
 ตตตตานาม เอโก ตโตตตานาม เอโก โขชธันนาม เอโก เคชธันนาม
 เอโก ตโตชธันนาม ๑ สุธโร ราชาคิ เอโก สุธโรนาม เอโก ราชานาม
 อโก สุธโรราชานาม ๑ อวิญญูญูเนมัตถิ เอโก อวิญญูญูนาม เอโก
 เนมินาม เอโก อวิญญูญูเนมินาม ๑ รหโทบี ตตถ ชรณันนามาคิ ตตถ
 ปเนโก นามเน ชรณันนาม อุกกรหโท อตถิ บันณวาสโยชนา
 มหาปฏักชรณัน อตถิตถิ อุตตถิ โหติ ๑ ยโต เมฆา ปวัตถันนตติ ยโต
 ปฏักชรณันโต อุกถัก คเหตุวา เมฆา ปวัตถันนตติ ๑ วตถายโต
 ปตายนตติ ยโต อวิญญูญูโย อวตถิตถิ วามานานิ คจจณตติ ๑ เมฆะตถ์ กิร
 อวิญญูญูเคตถ์ ตโต ปฏักชรณันโต ปุราณอุกถัก ภาตถิตถิ อูปริ เมฆา
 อวิญญูญูหิตถิ ตถ์ ปฏักชรณัน อุกถเกณ ปุเรนตติ ปุราโนนทัก เหญูญูมา
 อวิญญูญูหิตถิ นิกขมตติ ๑ ปริปุณณาย ปฏักชรณินยา วตถากา
 อจจจณตติ ๑ ตถาปตติ ตถา ๑ ตถัสสา กิร ปฏักชรณินยา ติเร
 ภาตถิตถิ วตถิ นาม ตตถาย ปริทถิตโต ทวาทถโยชนิโก รตถนมนันตป
 อตถิ ๑ ตถ์ ตถันชาเขตถ์ อุตตถิ ๑ ปยิริปาตถนตติ นิสถนตติ ๑ ตตถ
 นิจจฉตถารุกชาคิ ตถันนี รุาเน ตถ์ มนันทถ์ ปริวารตถิ ตถา
 ฉตถิ อัมพาสันนพุชชาทโย รุกชาน นิจจปุณณฉตถิ จัปปฏักชตถาทโยติ
 ทถ์เตตติ นานาทิรคณายตถาคิ อวิวิธปฏักชธันนตถิ มาคูลา ๑ มยुरโกญจ
 ภาตถิตถิ มยुरเวหิ ๑ โภญจธักกุนเนหิ ๑ อภิรุตถา อูปตถิตถิ ๑

ชั่วญชวกตทเทศกาศิ ชั่วญชวาคิ เอว วิจวันตาน ชั่วญชวกตศกุนานบ
 เขตถ สัทโท อตถิ ฯ โอฏฐูวจิตตกาศิ อฏฐูเรหิ จิตต อฏฐูเรหิ
 จิตตาคิ เอว วัสสัมนา โอฏฐูวจิตตศกุนาบี คตถ วิจวันติ ฯ
 กุกกฏฐูกาศิ วณุกกฏฐูกา ฯ กุฬีรกาศิ ส่วณณกักกฏกา ฯ วเนติ
 ปทุมวเน ฯ โปกัชรสาตกาศิ โปกัชรสาตกา นาม สกุนา ฯ
 สุกสาตกตทเทศกาศิ สุกานัญจ สาคานัญจ สัทโท เขตถ ฯ
 ทณัทมานวกานิจาคิ มนุสส์สมุขสกุนา ฯ เต กิร ทวหิ หตถเอหิ
 ส่วณณทณัท คเหตุวา เอกโปกัชรบัตติ อักกมิตวา อนนตเว
 โปกัชรบัตเต ส่วณณทณัท นิกขปนตา วิจวันติ ฯ โสภติ
 สัพพกาด สาคิ ส่า โปกัชรณิ สัพพกาด โสภติ ฯ กุเวรณพินติ
 กุเวรสัส นพินิ ปทุมสรวฏา ส่า ชรณิ นาม โปกัชรณิ สัท
 นรินตว โสภติ ฯ ยัสสกตัสสัจจติ อิท เวสส์วันโนเ อาฏานาฏิชัย
 วกข นิฏฐูเปตวา คตัสสา ปริกมม ทัสเสนโต อาห ฯ คตถ
 สุกคหิตาคิ อตถญจ พยญชนญจ ปริโสเชตวา สฎฐู สุกคหิตา ฯ
 สัมคตา ปริยาปุตาคิ ปทพยญชน อหาเปตวา ปริปุนณา สุกคหิตา ฯ
 อตถบ ปาหมี วิธ วาเทตวา สัพพะโส วา ปน อปคฺฌ กิตวา
 ภณนตัสส หิ ปริตติ เศษวณต น โหติ สัพพะโส ปคฺฌ กิตวา
 ภณนตัสเสว เศษวณต โหติ ฯ ตาภเหตุ สุกคเหตุวา ภณนตัสส
 อตถ น ส่าเขติ ฯ นิสส์รณบักเข ฐูเปตวา เมตตจิตต ปุเรจาวัก
 กิตวา ภณนตัสเสว อตถาย โหตติ ทัสเสนติ ฯ ยักขปจาโรติ
 ยักขปริจวาริโก ฯ วตถุ วาคิ มรวตถุ วา วาส์วาคิ คตถ

นัตถคัพพ ๑ ปริตตการโก ภิกขุ วิหารโต ฆริ เนนเคหิ นตถาวุเขหิ
 ปวิวารเวตวา เนตัพ โฟ คัพ โภกาเด นัตถควา น วตคัพพ ๑
 ทวารวาตปานานิ ปัททิตวา นัตถเนเน อาวุหิตเถหิ สบปวิวาริเตน
 เมตตจิตต ปุเรจาริกิ กตวา วตคัพพ ปฐุมิ สักขาปทานิ คาหาเปตวา
 สัตเต ปตัญญูตัสสะ ปริตติ กาคัพพ ๑ เขวัญจ โมเจตุ อัสสิ โภนเตน
 วิหาริ เนตวา เจตยงคเน นิสขสาเปตวา ชาติถิ ปุช ภาเวตวา
 ที่เป ชาตาเปตวา เจตยงคณิ สนมชชิตวา มังคตคาถา วตคัพพวา ๑
 สัพพตถนนิปาโต โฆเสตัพ โฟ ๑ วิหาริสัส อุปาเน เขวัญญูกรุก โขนาม
 โหติ ๑ ตตถ ภิกขุสัส โฆ ตุมหากิ ชาติถิ ปฐุมิ เมตติ ปทิตติคัพพ ๑
 สัพพตถนนิปาตัญญาเน อนาคันตุ นาม น ตัพพติ ๑ ตโต อมนุสัสสสิทโก
 คิว โภนาโมติ ปุจจิตัพ โฟ ๑ นามे กถิเต นามเนวฮาตบิตัพ โฟ ๑
 ฮิตถนนาม ตุยหิ มาถาคนธาตัสสิ บิตติ ชาติถิ ปุชราย บิตติ บันทปาเต
 บิตติ ภิกขุสัสเขเน ตุยหิ บันณาการิตถาย มหามังคตคาถา วุตต
 ภิกขุสัสเข कारवेเน เขตติ มุญจาหิติ โมเจตัพ โฟ ๑ สजे น มุญจติ
 เทวตถน อาโรเจตัพพ ตุเมหิ ชานาถ อมนุสัสโส ฮิมหากิ ฉานิ น
 กโรติ มยิ พุทฺธชาติถิ กริสสามาติ ปริตติ กาคัพพ ๑ เขตติ ตาว
 คหิถิ ปริกम्म ๑ สजे ปน ภิกขุ อมนุสัสเสน คหิโต โหติ ชาติถิ
 สัตเตวา สัพพตถนนิปาต โฆเสตาเปตวา คนชมาธาตัสสิ บิตติ ทตวา
 ปริตติ ภณตัพพ ๑ ฮิถิ ภิกขุถิ ปริกम्म ๑ วตถนทตัพพนต
 สัพพตถนนิปาต โฆเสตาเปตวา ฐวัญญูวตคยกรเสนาปติโย กนทคัพพวา ๑
 วรवत्तัพพนต อยิ ยก โฆ คณิहात्ति ชาติถิ ภณนเตน เตหิ สักข

กเทศัพพ ๑ ศคค คณหาคคิ สรีเว อธิมุจจติ ๑ อัจฉิตติ ศคฺเสว
 เววจนํ ๑ อถวา ๑ จคคคิ น อเปตติ วุคคํ โหติ เหฐุตติ อปฺปันน-
 ไรคํ วธเมนนโต พาสติ ๑ วิเหฐุตติ ศคฺเสว เววจนํ ๑ หิสฺสคคิ
 อปฺปมัสสโถหิตํ กโรนฺโต ททฺธาเปติ วิหิสฺสคคิ ศคฺเสว เววจนํ ๑
 นมุญฺจคคิ สุตฺตมารคาโห หุตฺวา มุญฺจตุ น อิจฺฉติ ๑ เหว เอเตสํ
 วิรวคัพพ ๑ อิทานิ เยสํ เหว วิรวคัพพ เต ทสฺเสตฺถุ กคเมสํ ยถชานนติ
 อาทิมานํ ๑ ศคค อินฺโท โสโมติ อาทินิ เตสํ นามานิ ๑ เคสุ
 กิณฺณุชฌนฺกุนฺชฌนฺทฺจาคิ อปโร กิณฺณุชฌนฺทฺนาม อัญญ โญ นิชฌนฺทฺนาม
 เขตตกา ทาสํ ๑ ปณาทาทโย เทวราชาโน ๑ เทวสฺสโตติ เทวสฺสวถิ ๑
 จิตฺตเสโนติ จิตฺโต ๑ ๑ จิตฺตเสโน ๑ อยํ คณชัพพกายิโก ๑ น
 เทวธมฺมเจสํ สัพเพ เจเตปนาทโย คณชัพพาเยว นโพรราชาติ
 นพการเทวปฺปคฺ โตนาม ชเนสฺสโกติ ชนอสฺสโก เทวปฺปคฺ โต ๑ สํสาตคฺโรติ
 สํสาตคฺรบัพพเต นัพพคตฺยัก ไซ ๑ เหมวโตติ เหมวครบัพพเต
 นัพพคตโก ๑ เวสฺสํมิตฺโตติ เวสฺสํมิตฺครบัพพควาสํ เอโก ยัก ไซ ๑
 ยุกฺคณฺชโรติ ยุกฺคณฺชรบัพพควาสํเยว ๑ ทิรินฺเตติ ๑ มนฺทโยติ ทิรี ๑
 เมตติ ๑ มนฺทโยจ ๑ มณิ มานิจโรทฺโฆติ มณิ ๑ มานิจ-
 โรทฺโฆ ๑ อโก เสวิสฺสโก สหาคิ เตหิ สห อัญญ โญ เสวิสฺสโกนาม ๑
 อิมสํ ยักชานํ ๑ เป ๑ อชฺชสาปคัพพนฺตติ อยํ ยัก ไซ อิมํ เหฐุตติ
 วิเหฐุตติ นมุญฺจคคิ เหว เจเตสํ ยักชเสนาปตฺนํ อารโจะคัพพ ๑
 คโต เต ยักชเสนาปตโย ภิกฺขุสฺสโฆ อคฺคโน ชมฺมธานํ กโรติ อยम्มบ
 อมฺหากํ ยักชราชชานํ กโรมาติ อุตฺตํกํ กวิสฺสณฺตติ ๑ เหว อมฺนุสฺสํ

ภิกขุ ภิกขุณีโย อุปลังกอุปาสโกทโย วิหเรศุคฺ โสกาโส น ภวิธัสติ
 สัมมเทว อารกชಾಯ วิหิตตถา พุทฺธธาวกานํ ฆาตุวิหาโร จ
 ภวิธัสติคฺติ ทัสเสนํ โค อโยไซ ธา มาริสฺ อชฺชานาฏียารกชชาติอาทิมาน
 กปป์ปรุกฺขมาตุคามาทิ อชฺชัฐวินิจฺฉนยเทวราชุบฺบัฐฐานคฺคฺติยารกชกรณาทน
 พหฺนึ กิจฺจานึ เยธนํเต พหฺกิจฺจา ๆ พหฺกกรณียาติ คัสเสว เวจฺจนํ
 ยัสสํทานนํติ ยัสสํ อิทานึ คฺคฺเมหิ ยัสสํ คมนัสสํ กาดํ มณฺญญถ
 ธานาถ คํ คมนํ อิทานึ คฺคฺมหากํ ยุชฺชติคฺติ อตฺโต ตตฺถเวจนตรชายัสสํติ
 ตตฺถเวจ คิซฺฉกฺกุญฺเฐ บพฺพเต อนตรชายัสสํ อตฺตํนํ คมิตฺตุํ สกฺกัฐฐานเมว
 อคฺคคฺมิตฺตุํ อตฺโต โถ ๆ คคฺคิยภวณวารัสสํ อตฺถวณณนา จคฺคฺถภาณวาเว
 อถไซคฺติ ตทนนตรเมว คัสสํธา รัตตยา ติ ยัสสํ รัตตยํ จิตฺตาโร
 มหาราชานอ ภคจฺจนคํ อุปลงฺกมิตฺวา อชฺชานาฏียํ วิกฺขํ อภาสัสสํ
 คัสสํธาเยว รัตตยา อจฺจเยน อตฺถกกเมน ปภาตยา รัตตยา ภควา
 สฺริวปรภูชคฺคณํ ภควา บัญญุตคฺคปวพฺพชฺชาสเน นิสฺสํทคฺวา ภิกขุ อามนํ—
 เคสฺสคฺติ อตฺโต โถ ๆ อิมํ รัตตนคฺติ อจฺจจนคฺคโยตคฺถเอ อุปโยคจฺจนํ ๆ
 สกฺกํ มชฺฉนยยามนคฺติ อตฺโต โถ ๆ กุมมคฺถเอ วา อุปโยคจฺจนํ ๆ
 อิมัสสํ รัตตยนคฺติ อตฺโต โถ ๆ มม สกฺกชนคฺติ กรณคฺถเอ สํมิวจฺจนํ
 มยา สกฺกชนคฺติ อตฺโต โถ อโยเมว วา ปาโรสุ มํ อชฺชวสฺนนคฺติ มยหิ
 อชฺชวสฺนํ อปรภูกชปนํ ๆ เขวํ ภควา อชฺชานาฏียํ วิกฺขํ ปรีโยธา—
 เปตวา ตตฺถ ภิกขุ นีโยเชนํ โค อคฺคคฺคณหาถ ภิกขเวติ อาทิมาน ๆ
 ตตฺถ อคฺคคฺคณหาถาติ อจฺจคฺคคฺคกรณจฺจนเณ อคฺคคฺคหิ กโรถ ๆ ปรีปฺปณํ—
 ณาถาติ อตฺถกปรีปฺปจฺจนจฺจนเณ กเถถ ๆ ชาเวถาติ อปมมฺมัสสํนคฺตตาย

ปุณฺณํ ปุณฺณํ สํชํมาย กรณวเตน ชาเรถ ททเย ถเปถ มา บัมฺมุเตยฺ—
 ขาทติ อคฺโก ๑ อคฺถสฺสญฺหิตาคติ ทิฏฺฐุขมฺมิกสฺมปรายิกวุตฺติ
 นิสฺสิตา ๑ เสงฺลํ อคฺคานคฺคเมวาคติ ๑ สํวตฺถสฺสมุจฺจยนามาย
 จตุภานวาริฏฺฐุกถาย อากฺขานาฏฺยสฺสคฺควณฺณนา นิฏฺฐุคฺค ๓





สารัตถตศุมาจัย

อรรถกถาภาณวาร

แปลทอนว่าค้อยพระธรรมักกัปปวัคคณสูตร



สารัตถสมุจจัย

บทที่ ๒๑

แกัธรรมจกัปปวัตนะสูตร

เอวมเม สกั เอกั สมยั ภควา พาราณสีขั วิหริทิ อสิปคเน
มิกทาเย ทศโร โภควา ยัญญวคคิเย ภิกขุ อามันเเทสิ ฯ

ถ้ากัขณะจะได้วลัชชนา ในพระธรรมจกัปปวัตนะสูตรลัข
ค่อไป ในความในพระสูตรนี้ มีคำพระอนนทัปฎิญาณคณา
“เอทัง สกัทัง” อันว่าพระสูตรนั “อัมมจกัปปวัตนะสกัทัง” ชื่อว่า
ธรรมจกัปปวัตนะสูตร “เม เมาะ มยา” อันข้าพระพุทธเจ้า
ผู้ชื่อว่าอนนทัง “สกั” หากได้รัยพระราชทานสกัขัมว “ภควโต
สัมมุขา” แต่ที่เดภาะพระพักตร์พระองคัสมเด็จพะผู้ทรงพระภาคัย
“เอว” คัวยอาการคังนั

สันคำพระอนนทัปฎิญาณคณา

จึงคานะนันทานวณะเยองคัน ในพระสูตรนัว่า “เอกั สมยั”
ครั้งหนึ่ “ภควา” องคัสมเด็จพะผู้ทรงพระภาคัยเจ้า พระพุทธ
องคัทรงสำเร้พะอิริยาบถ ประทับแรมอยู่ณเ้าอสิปคเนมิกทาเย
วัน ไกลกันกับพระนครพาราณสี มีพุทธฎีกาคัรัสเรียกขัญ
วคคิยภิกขุทั้งหลายว่า “ภิกขโว” คังนั

“คัตรา ยี่ อนุพิพิตธา” ยี่คนจะกล่าวให้เป็นลำดับขยับเคิม
 แต่ต้นนั้นมา ในพระสูตรที่ว่า “อิมหากั ทิ สัตถา” แท้จริงองค์
 สมเด็จพระศาสดาจารย์แห่งเราทั้งหลายนั้น ในที่สุคติสองไสย
 กำไรแสนมหาภัย นัยลอยหลังตั้งแต่ภักทะถะถะลงไปนั้น พระ
 องค์ไต่ขยับขยับเกิดเป็นพราหมณ์นาม มีนามชื่อว่าสุเมธมาณพ
 ถึงซึ่งสำเร็จแก่สรรพศีลยศาสตร์ ครั้นมารทาศึกษากระทำกาล
 กิริยาล่วงไปแล้ว จึงบริจาตกทานจำหน่ายทรัพย์น้อยด้วย โกฎิเป็นอนเก
 ให้เป็นทวนเสี้ยวสิ้นแล้ว ออกบรรพชาเป็นคายนสขำเพ็ญพรตพรหม
 จริยาอยู่ณป่าพระหิมพานต์ ยังฉานแลอภิญญาให้ยังเกิดแล้ว
 เมื่อเที่ยวไปโดยทางนภลัยประเทศอากาศ ไต่ทัศนากการเห็นมหา
 ชนชวนกันชำระมรคา เพื่อจะเชิญสมเด็จพระบรมศาสดา ผู้
 ทรงพระนามชื่อว่าที่ยังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เสด็จขบจรเข้าไป
 สู่พระนครอมรวดี ขยับเคิมแต่สุทศันะวิหารพุทธชาธิวาสนั้นออกมา
 “เออ ปเทสั คเหตวา” พระสุเมธคายนสก็เขารับอาสาถือเอาประ
 เทศอันหนึ่งด้วยลำกิ่งตน ในเมื่อมรคาที่พระสุเมธรับอาสาชำระนั้น
 ยังมีทนต์จะสำเร็จ ก็พองจนเพลลาแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จ พระ
 สุเมธคายนสก็ทอศพระองค์ลงข้างสะพาน ลากซึ่งหนึ่งเสื่อลงเหนือ
 เบือกตม ส่วนสมเด็จพระที่ยังกรบรมศาสดา ถีบทั้งพระสาวก
 สงฆ์ทั้งปวง ก็เสด็จไปเหนือสรีรกายแห่งพระคายนส สมเด็จพระ
 พระสุคตจึงทรงพยากรณ์ภาสิตว่า “พุทธังกูโร เอโส” พระคายนส

ผู้เป็นหน่อพุทธจักรบรมโพธิสัตว์ จักได้ตรัสเป็นพระศัพทัญญา
พุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามชื่อว่าพระโคตมบรมครู ใน
ที่สุกใสสงไขยกำไรแสนมหากัปในอนาคตกาล

“อปรภาเค” ครั้นยกไปในอปรภาคสมัยเขื่อนนำ แต่
สมเด็จพระที่นั่งกรบรมศาสดานั้นมา พระบรมโพธิสัตว์ก็ได้เสด็จมา
เทศมาแต่สมเด็จพระพุทธเจ้ายี่สิบสี่พระองค์ มีพระโคตมัญญา
สัมพุทธเจ้าเป็นต้น จนกระทั่งถึงพระพุทธกัสสปเป็นปริโยสาน พระ
องค์ก็ยังพระสมะติงสะขารมีสามสิบ ให้บริบูรณ์มิได้ขาดพระองค์
แล้วแล ทรงดำรงอยู่ในอิตตะภาพเป็นพระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์
ทรงสละพระราชบุตรแลพระอรรคมเหณี แลบำเพ็ญซึ่งมหาทาน
บารมีอันใหญ่ ยิ่งแผ่นพสุธาให้กัมปะนาการวันไหว้วันวาระสาม
ครั้ง ในกาลเมื่ออวสานสุกสิ้นพระชนมายุ จุติจากชาติเป็น
พระเวสสันดรแล้ว ก็ไปอุบัติบังเกิดเป็นสันตุสิตเทวบุตร ใน
กุสุมิตถิมาณ ดำรงอยู่ครบจำนวนถ้วนพระชนมายุกาลกำหนด
เพียงไร ในกุสุมิตถิมาณแล้ว แลเทพยดาทั้งหลายในหมื่น
จักรวาฬมาสนันนิบาตประชุมชวนกันวิงวอนดาราราชนา เพื่อจะให้
ลงมาตรัสเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงพิจารณาซึ่ง
ปัญจะมหาวิโลกนาทห้าประการ แล้วก็ทรงรับอาราธนาแห่ง
เทพยดาทั้งปวง “ศโต จุโต” ครั้นจุติจากเทวสถานพิมานมาศ
ก็มาถือซึ่งปฏิสนธิชาติในมาตุคัพโภทร แห่งพระมารดาในสากิย

ผู้เป็นพระราชธิดาแห่งพระเจ้าอากถ้าวว่า "นิพพุตา นุน ฐา มาตา"
 เป็นธิดาที่ฉัน จึงเปิดของแก้วมุกดา เครื่องประดับพระศอกออกพระ
 ราชทาน กล้วยทรงสนับนึ้นว่า นางกิสสาโคคมินยังอาคมะให้ ได้
 สัตย์ซึ่งขบถว่า คืบแล้วคืบแล้วคืบ จึงเสด็จเข้าสู่พระราชนิเวศน์
 สถานที่แห่งพระองค์ ทรงสถิตย์นั่งเหนือพระบรมมหาสิริสยนาอาสน์
 ทอดพระเนตรเห็นวิปโยคแห่งนางสนมนาฏกิตติทั้งหลาย อันหยิ่ง
 ลงสู่นิทรารมณ ไม่เป็นสมชดดูดี หน่อพระชินสีห์ก็ให้ มีพระหฤทัย
 เห็นอหยังน่าขบถนัก เสด็จออกจากการจากมหาสิริสยนาอาสน์ ปลูก
 นายฉันทนามาคย์ให้ลูกชนมมูกมากัดฉวีคือศักราชแล้ว เสด็จขึ้นสู่
 หลังมูกัดฉวีคมีนายฉันทเป็นเพื่อนสอง แวดล้อมด้วยฝูงอมร
 เทพยดาทั้งหลายในหมื่นจักรวาท เสด็จออกสู่มหาภิเนถยมมะ
 บรรพชาแต่ขริมนฝั่งแม่น้ำอโนมาที่ ครั้นทรงบรรพชาแล้ว ก็เสด็จ
 ไปยังกรุงราชคฤห์มหานครโดยอนุกรมลาคย์ เสด็จเที่ยวไปทรง
 ขาตรณภายในพระนคร ไต่จึงหันพอเป็นบาปนมัตร์แล้วเสด็จออก
 มาทรงนั่ง กระทำภักตะกิจแทบเจอมเขายัดชวบรรพค พระเจ้า
 กรุงมคธราชหากเสด็จออกมาเชื่อเชิญด้วยมหาสิริราชสมบัติ พระ
 องค์ก็ทรงซักพระราชโองการ ห้ามเสียดซึ่งคำเชื่อเชิญนั้นแล้ว
 แลกรุงมคธราชบรมภระษัตริย์นั้น ก็ทรงถือเอาซึ่งคำปฏิญาณ
 เพื่อพระองค์ไต่ขณลพระสัพพัญญูญาณแล้ว แลให้เสด็จมาสู่แคว้น
 แคว้นแห่งพระองค์ พระมหาบุรุษราชทรงรับปฏิญาณแล้ว ก็

เสด็จเข้าไปยังสำนักอาฬารดาบสแลอุทกดาบส ครั้นไม่ได้ซึ่ง
 ธรรมวิเศษอันเป็นเหตุระตรีตรู พระอนุตตระ สัมมา สัมโพธิ ญาณ ใน
 สำนักแห่งดาบสทั้งสองนั้นแล้ว พระองค์ก็ทรงตั้งไว้ซึ่งมทาปชาน
 วิริยาพความเพียรอันใหญ่สิ้นหกพรรษา “วิสาขปุณณมีทิวเส”
 ครั้นวันไพศำขปุณณมีเพ็ญเดือนหกเพลาเช้า พระองค์ก็ทรงเสวย
 เข้ามขุปายาส อันนางสุชาดาถวายสำเร็จแล้ว เสด็จไปลอยถาด
 เสี่ยงพระบารมีที่เนรัญชรชลา “วิคินาเมตวา” เสด็จประทับยั้งยัง
 อยู่ควยนา ๆ สมายคทั้งหลาย ไกลฝั่งเนรัญชรนทีสันทิวสภาค
 ส่วนแห่งวัน ครั้นเพลาสายณศวันคล้อยก็ทรงรับเอากำหม้อภา
 อันโสติดิยพราหมณ์นำมาถวาย พระบาทพินาศหากชนมาสรร-
 เสริญพระคุณของพระองค์ สมเด็จพระจอมมุนีวงศ์องค์มหาบุรุษ
 ราชเจ้าจึงเสด็จขึ้นสู่ควงไม้พระมหาโพธิพฤกษมณฑล ลากลง
 ซึ่งหม้อภากระทำสัตยาธิษฐาน หม้อภาแปดกำก็ขึ้นตาลยังเกิด
 เป็นรัตนบัลลังก์ ทั้งอยู่ณภายใต้ต้นทุมะราชามหาโพธิพฤกษมูล
 หน่อบรมพุทททางกูรก็ทรงกระทำปฏิญาณว่า “จิตตํ น วิมุจฺจิสฺสตี”
 จิตรของอาตมาจะมีไว้ วิมุติหลุดถอน พันพิเศษ จากอัสวะทั้งหลาย
 เหตุ เบื้องขึ้นอัน คณหา แล อุปาทาน ไม่ เข้า ไป ยึด มัน ทราย ไค
 อาตมาก็จัดมีไคทำลายเสียซึ่งอูรพัทธะบัลลังก์อันนี้เลย ครั้นทรง
 กระทำปฏิญาณอธิษฐานมั่นในพระไทยณนี้แล้ว ก็ทรงนั่งย้าย
 พระพิภคร์เฉพาะต่อปฐมทิศควนออก “สุริเย อคฺคังคมิเตเบว”

ครั้นเมื่อเพลาพระสุริยทิพากรวณะไกลอสถกต ฤกษ์เหลี่ยม
 เขาพระเมรุมาศ สมเด็จพระมหาบรมราช พระองค์ทรงกำจัด
 เสี่ยงพระยามารวิราช กษัตริย์มารเสนาให้ประลาศนาการหนีไป
 ครั้นล่วงเข้าเวลาปฐมยาม พระองค์ก็ไต่บันลุ่มพเพินฟ้าศญาณ
 รุกกชาติในหนหลังไค้ ครั้นล่วงเข้ามัชฌิมยาม พระองค์ก็ยัง
 จุติยปากญาณ คชขัญญาทหยังรู้ซึ่งรติยภูสนธิให้ยังเกิด ครั้น
 ยามอันเป็นปัจฉิมทศก พระองค์ก็หยังขัญญาลงสู่ปัจชยาการ ๑๒
 ประการ “อรุณคคมนสมเย” ครั้นเพลารุ่งอรุโณทัย พระองค์ก็
 ไค้ครัสรู้พระสัพพัญญุคญาณ อันประกัยค้วยพระคุณทั้งปวง
 มีทศพลญาณแลจตุเวสวารัชชญาณเป็นอาทิ พระองค์เสด็จยับ
 ยังอยู่ณควงไม้พระมหาโพธิ์ต้นเจ้ควันเจ้คชน “อัญชูเม สักคาเท”
 ครั้นณวันค้ำารบเจ้คคคแปค พระองค์เสด็จไปทรงนั่งณภายใต้ร่ม
 ไม้ชบาณโคจร กัดงซึ่งสภาวะเห็นอยค่น่าย มีความชวนชวาย
 อันนอย ค้วยภริยาททรงพิจารณาเห็นว่า พระสัคขรรมลกล้า
 คัมภีรภาพ แลท้าวสหัมยคัมมหาพรหม กัยค้วยพรหมบริวาร
 ประมาณสิขพัน ลงมารายทูลอาราธนาเพื่อจะให้ทรงแสดงธรรม
 พระองค์ ทรง พิจารณาทูลสรพ เวไนย สักวโลก ค้วย พุทธ จักษุ ญาณ
 แลวกทรงรับอาราธนาแห่งท้าวสหัมยคัมมหาพรหม เข้องว่าเมื่อ
 ทรงรับอาราธนาแห่งท้าวมหาพรหมแล้ว จึงทรงพระพุทชปริวัตก
 ว่า ควรคณาตกระคัสเทศนาไปรคยบุคคลผู้ ไค้ก่อน บุคคลผู้ ไค้

คนอจะครสู^๒พระธรรมน^๓ด้วยเร็วพลัน “คัสส^๔ เอกทโหล^๕” สมเด็จ^๖
 พระพุทธของ^๗คิงทรงพุทธปริวิตกรำ^๘ฟิงค่อ^๙ไปเล่าวว่า อาฟ้ารกายส^{๑๐}
 ผู้เป็นบุตรกาลามโคตร^{๑๑}นี้ เห็นบริบูรณ์ด้วยปรีชาเฉลียวฉลาด
 หลก^{๑๒}แถมหนักหนา “อัย^{๑๓}ปรัช^{๑๔}กัซซา^{๑๕}คิโย” แล้วก็มีอุล^{๑๖}คิอรา^{๑๗}คะ
 ถัน^{๑๘}นอ^{๑๙}ยในปัญญา^{๒๐}จักษ^{๒๑}เป็นสภาวะ ไต่^{๒๒}ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว
 ะครสู^{๒๓}มรรคญาณผลญาณเป็นอันเร็วพลัน ควรรค^{๒๔}ถาค^{๒๕}จะครสู^{๒๖}
 เทศนาไปรค^{๒๗}อาฟ้ารกายสน^{๒๘}ก่อน ทรงพระรำ^{๒๙}ฟิง^{๓๐}ฉน^{๓๑}แล้วด้วยมีทัน
 ทรงพิจารณา

“อด^{๓๒}โช อัญญา^{๓๓}ทรา เทว^{๓๔}คา” ล้า^{๓๕}คย^{๓๖}นั้นเทพยดาองค์หนึ่งมีนาม
 มีไค^{๓๗}ปรัาก^{๓๘}ฏ เข้าไปเฝ้า^{๓๙}สมเด็จ^{๔๐}พระพุทธองค์เจ้าแล้วกราบ^{๔๑}ทูลว่า
 “ภัน^{๔๒}เท ภควา” ข้า^{๔๓}แต่^{๔๔}พระองค์ผู้ทรงพระภา^{๔๕}คย์ อาฟ้ารกายสน^{๔๖}นั้น
 ทำลา^{๔๗}บชน^{๔๘}ชชา^{๔๙}คจากชีวิต^{๕๐}นทริย^{๕๑}ลวง^{๕๒}ไปไค^{๕๓}เจ^{๕๔}ค^{๕๕}ว^{๕๖}น^{๕๗}นั้นแล้ว สมเด็จ^{๕๘}พระ
 พุ^{๕๙}ทของ^{๖๐}คิงทรงพระชา^{๖๑}ว^{๖๒}ช^{๖๓}ช^{๖๔}นา^{๖๕}การพิจารณา ก็แจ้ง^{๖๖}พระญา^{๖๗}ณว่า
 อาฟ้ารกายส^{๖๘}กาลามโคตร^{๖๙}นั้นถึง^{๗๐}แก่^{๗๑}มร^{๗๒}ณ^{๗๓}า^{๗๔}สน^{๗๕}ส^{๗๖}ก^{๗๗}สน^{๗๘}ช^{๗๙}ว^{๘๐}ค^{๘๑}แล้ว ไค^{๘๒}ชน^{๘๓}
 ไปยัง^{๘๔}เกิด^{๘๕}ใน^{๘๖}ชา^{๘๗}ก^{๘๘}ิ^{๘๙}ญ^{๙๐}า^{๙๑}ญ^{๙๒}าย^{๙๓}ค^{๙๔}นะ^{๙๕}พร^{๙๖}หม จึง^{๙๗}ทรง^{๙๘}พระ^{๙๙}ปร^{๑๐๐}าร^{๑๐๑}ม^{๑๐๒}ร^{๑๐๓}ำ^{๑๐๔}ฟ^{๑๐๕}ิง^{๑๐๖}ว่า
 เส^{๑๐๗}ีย^{๑๐๘}ค^{๑๐๙}า^{๑๑๐}ย^{๑๑๑}อา^{๑๑๒}ฟ^{๑๑๓}า^{๑๑๔}ร^{๑๑๕}ก^{๑๑๖}า^{๑๑๗}ย^{๑๑๘}สน^{๑๑๙}น^{๑๒๐}ก^{๑๒๑}หนา ถ้า^{๑๒๒}ว่า^{๑๒๓}ย^{๑๒๔}ัย^{๑๒๕}ยัง^{๑๒๖}ค^{๑๒๗}อ^{๑๒๘}ย^{๑๒๙}ท^{๑๓๐}่า^{๑๓๑}ค^{๑๓๒}า^{๑๓๓}ค^{๑๓๔}อ^{๑๓๕}ย^{๑๓๖}อ^{๑๓๗}ีก^{๑๓๘}สัก
 เจ^{๑๓๙}ค^{๑๔๐}ว^{๑๔๑}น ไค^{๑๔๒}ฟ^{๑๔๓}ัง^{๑๔๔}ธ^{๑๔๕}ร^{๑๔๖}ม^{๑๔๗}เท^{๑๔๘}ศ^{๑๔๙}นา^{๑๕๐}แล้ว ก็^{๑๕๑}จะ^{๑๕๒}ไค^{๑๕๓}พ^{๑๕๔}น^{๑๕๕}จ^{๑๕๖}าก^{๑๕๗}สัง^{๑๕๘}สาร^{๑๕๙}ทุก^{๑๖๐}ข์^{๑๖๑}เช่น
 อัน^{๑๖๒}แท้ นี้^{๑๖๓}สิ^{๑๖๔}มา^{๑๖๕}กระ^{๑๖๖}ท^{๑๖๗}่า^{๑๖๘}กาล^{๑๖๙}กิ^{๑๗๐}ริ^{๑๗๑}ยา^{๑๗๒}เส^{๑๗๓}ีย^{๑๗๔}ก^{๑๗๕}่อน^{๑๗๖}แล้ว อา^{๑๗๗}ฟ^{๑๗๘}ว^{๑๗๙}ร^{๑๘๐}ก^{๑๘๑}า^{๑๘๒}ย^{๑๘๓}สน^{๑๘๔}
 ฉ^{๑๘๕}ย^{๑๘๖}ท^{๑๘๗}าย^{๑๘๘}เส^{๑๘๙}ีย^{๑๙๐}จ^{๑๙๑}าก^{๑๙๒}ม^{๑๙๓}รร^{๑๙๔}ค^{๑๙๕}ผล^{๑๙๖}ใน^{๑๙๗}คร^{๑๙๘}ง^{๑๙๙}นี้ เมื่อ^{๒๐๐}อา^{๒๐๑}ฟ^{๒๐๒}า^{๒๐๓}ร^{๒๐๔}ก^{๒๐๕}า^{๒๐๖}ย^{๒๐๗}ส^{๒๐๘}ก^{๒๐๙}า^{๒๑๐}ล^{๒๑๑}าม^{๒๑๒}โค^{๒๑๓}ตร^{๒๑๔}
 นี้^{๒๑๕}หา^{๒๑๖}ไม่^{๒๑๗}แล้ว 2565 ก็^{๒๑๘}คว^{๒๑๙}ร^{๒๒๐}ค^{๒๒๑}า^{๒๒๒}ค^{๒๒๓}จะ^{๒๒๔}คร^{๒๒๕}สู^{๒๒๖}เท^{๒๒๗}ศ^{๒๒๘}นา^{๒๒๙}ไป^{๒๓๐}ร^{๒๓๑}ค^{๒๓๒}อ^{๒๓๓}ท^{๒๓๔}ก^{๒๓๕}ค^{๒๓๖}า^{๒๓๗}ย^{๒๓๘}ส^{๒๓๙}ร^{๒๔๐}า^{๒๔๑}ม

บุตรนั้นเกิด แลออกกายสรามบุตรนั้น เห็นควรรจะตรีสรูธรรม
วิเศษโดยเร็วพลันยิ่งนัก เมื่อพระพุทธองค์ทรงพระปริวิตกดังนี้
เพราะว่ายังมีคนที่พิจารณา

เทพยดาองค์หนึ่งจึงเข้าไปกราบทูลว่า "ภันเต ภควา" ข้า
แต่พระองค์ผู้ทรงสวัสดิภาคย์ บิดนออกกายสรามบุตรนั้น ถึง
อนิจระกรรมทำลายขันธเสียแต่ในยโศสกาลสมัยเพลาลพลขาคำคนวัน
นั้นแล้ว สมเด็จพระมหากรุณาไต่ทรงสคัยเทพยดากราบทูลตั้งนั้น
ทรงพระอาวัชชนาการไปก็ทราบดีเหตุว่า ออกกายสรามบุตรนั้น
ทำลายขันธขึ้นไปอุบคัยยังเกิดในชั้นเนวสัญญานาสัญญายณะพรหม
จึงทรงพระรำพึงว่า น่าเสียดายหนอด้วยออกกายส ถ้ายังอยู่
สักวันหนึ่ง พอไต่ฟังธรรมเทศนา ก็น่าที่จะไต่ตรีสรูธรรม
วิเศษที่เคี้ยว นี้สิมากว่านกระทำกาลกิริยาเสียก่อนแล้ว "มหาชา-
นินโย" ออกกายสขึ้นมาเส้อมฉิบหายเสียจากมรรคผลสตาพรหมงคล
เป็นอันมาก เมื่อสมเด็จพระศาสดาพิจารณาเห็นว่ากายสทั้งสอง
นั้นหาไม่แล้ว จึงทรงพระปริวิตกต่อไปว่า แต่จริงขัญจวคคัย
ภิกขุทั้งหลายนี้ มีคุณูปการแก่เราผู้ตถาคตคนมากยิ่งนัก ครั้น
เมื่อตถาคตยังตั้งมคาววิธภาพกระทำทุกกรกิริยาอยู่นั้น มาปฏิบัติ
บำเรอตถาคตขอยสนกาลช้านาน "ยันนุนาตี" ฉะนั้นจำตถาคต
จะเสด็จไปโปรตขัญจวคคัยภิกขุทั้งหลายก่อนเกิด

มีคำขอร้องว่า "กัสมา" เหตุไรสมเด็จพระมหากรุณาเจ้าจึง
ทรงพระปรีชาญาณนี้ ทำไมพระพุทธรูปองค์เราจะเลือก ไปรคแต่สัตว์ที่
มีคุณูปการ สัตว์ที่มีไ้มีคุณูปการแก่พระองค์นั้น พระองค์
จะไม่ตรัสเทศนา ไปรคแล้วหรือประการใด จึงทรงพระปรีชาญาณ

วิเศษขนาดว่า จะเป็นดังนี้หาไม่ได้อีก หากแต่ว่าน้ำพระหฤทัยนั้น
มากไปด้วยพระกตัญญู จึงทรงพระปรีชาญาณนี้ ถ้าหากว่าพระ
องค์จะเลือกตรัสพระธรรมเทศนา ไปรคแต่สัตว์ที่มีคุณูปการ
แล้ว ก็นำที่พระองค์จะเสด็จไปตรัสเทศนา ไปรคสมเด็จพระ
พุทธบิดาพุทธมารดา ก่อน เหตุว่าสมเด็จพระพุทธบิดาพุทธมารดา
นั้นประกอบด้วยคุณูปการนั้นมากนัก บัญชรวิคคิยนั้นหรือจะมีคุณ
ูปการมากกว่าสมเด็จพระพุทธบิดาพุทธมารดา ถ้าพระองค์จะเลือก
หน้าไปรคแต่บุคคลที่มีคุณแล้ว แลนายขมังธนู พระองค์อุทิศ
พระเจ้าอชาตศัตรูราช แลอาฬภย์ภิกษุ นั้น มีคุณสิ่งใดแก่พระ
องค์เจ้าเล่า พระองค์เจ้าจึงได้ตรัสเทศนาไปรคโดยอเนกปริยาย
แลจะว่าสมเด็จพระมหากรุณาเจ้า เลือกตรัสพระธรรมเทศนาไปรค
แต่สัตว์ผู้มีคุณนั้นว่าไม่ได้ เหตุนี้ว่าพระหฤทัยของพระพุทธรูปองค์เจ้า
นั้นเสมอไปในสัตว์ทั้งปวง ซึ่งทรงพระปรีชาญาณที่จะเสด็จไปไปรค
บัญญัติวิคคิยภิกษุทั้งห้าก่อนนั้น เป็นเหตุด้วยวาสนาขมังธนูของบัญญัติ
วิคคิยภิกษุทั้งห้านี้แก้กล่าว "อัญญาตโกณชัญญู รุเปตีวา" แต่
บรรดาเวไนยสรรพสัตว์ในพุทธเชตวันนี้ ยกเสียแต่พระอัญญาต

โกณฑัญญะผู้เกิดมาแล้ว สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจะมีวาสนาขารมีแก่กล้า
สมควรที่จะตรัสรู้มรรคผลก่อนชนทั้งปวงนั้นหาไม่มีได้ แลพระ
อัญญาตโกณฑัญญะนี้ วาสนาขารมีของท่านสร้างสมมา แต่ครั้ง
สาสนาพระวิษัณฐีสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น เมื่อพระวิษัณฐีสัมมาสัม
พุทธเจ้า อุตติยังเกิดในโลกนี้ ครั้งนั้นพระอัญญาตโกณฑัญญ
เขายังเกิดเป็นกฏุมพี มีนามขัญญัตติชื่อว่ามหาเถร ทำนาคราว
หนึ่งได้ ให้ท่านเขากลางเภาครึ่ง คือให้เมื่อเข้าเป็นน่านมคราว
หนึ่ง ให้เมื่อเป็นลูกหวานนครึ่งหนึ่ง ให้เมื่อเกี่ยวครึ่งหนึ่ง
เมื่อมีก็เป็นกำครึ่งหนึ่ง เมื่อทำเป็นพ่อนครึ่งหนึ่ง เมื่อชนเข้าลาน
ครึ่งหนึ่ง เมื่อชนเขาลอมครึ่งหนึ่ง เมื่อนวกครึ่งหนึ่ง เมื่อชน
เขายึ่งครึ่งหนึ่ง ให้ท่านสิ้นเภาครึ่งหนึ่งแล้ว จึงตั้งมูลขณิธาน
ความปรารถนาว่า จะให้ได้สำเร็จมรรคผลก่อนชนทั้งปวง
วาสนาขารมีของท่านได้ก่อสร้างไว้ดังนี้ เหตุดังนี้ท่านจึงตรัสรู้
ธรรมวิเศษก่อนชนทั้งปวง สมเด็จพระมหากรุณาเมธีทรงพิจารณา
เห็นควรดังนี้ จึงทรงพระดำริห์ว่า จะเสด็จไปเทศนาโปรดขัญญ
วคคิยภิกขุทั้งหลายก่อน แลวกทรงพิจารณาต่อไปว่า ขันขัญญ
วคคิยภิกขุทั้งหลายอยู่ณสถานที่ใดหนอ ครั้นทรงพิจารณาไปก็แจ้ง
ด้วยจักขุทิพญาณว่า ขัญญวคคิยภิกขุ ขันขัญญอยู่ณราวป่าอสีปัตตะ
มฤคทายวัน จึงทรงพระดำริห์พิจารณาแล้วว่า จักเริ่มแต่ตถาคต
ได้ตรัสแก่พระปรมาภิเสกสัมโพธิญาณนั้นมา คณนานับได้ ๕๖

วันเข้านี้แล้ว ยังอีกสามวันจะครบสองเดือน เหตุว่าเดือนขาด
 พรุ่งนี้จะเป็นอาสาฬหบูชาทุกที สิบสี่ค่ำข้างขึ้นเดือนแปด ภาส
 ครองนักษัตรแก่ตถาคตจะเสด็จไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันมี
 ชยูในแคว้นแคว้นแดนเมืองพาราณสี จะได้ครุฑพระธรรมจักกัปป
 วัตถ์คนสูตร ไปรคอยู่เวศคึกคักทุกทั้งห้า ทรงพระรัตนาคัง
 แล้วก็ทรงบาตรแลจีวร เข้าสู่บริเวณเสนานิคมโคจรบิณฑบาต
 กล้วยจากบิณฑบาตทรงกระทำภิกษุกิจสำเร็จแล้ว ทรงพระปรารภ
 เพื่อจะเสด็จไปยังราวป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จึงทรงพระปริวิตก
 ว่า อรรคมหาสมเด็จพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนนั้น บ่อมเสด็จโดย
 อัมพรวิถทางนภากาศ แล้วเสด็จลงครุฑพระสถิตธรรมเทศนาธรรม
 จักกัปปวัตถ์คนสูตร ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตถาคตสมควร
 จะเสด็จไปโดยนภาสัตถ์ประเทศ เหมือนสมเด็จพระพุทธเจ้าแต่
 ปางก่อนหรือประการใด ครั้นพิจารณาเห็นอุปนิสัยแห่งอุปกาชิวก
 จึงทรงพระปริวิตกว่า ตถาคตจะเสด็จไป โดยทางนภาสัตถ์ครุฑ
 อุปกาชิวกก็จะมีได้ประสพพบปะตถาคต จะขาดเสียจากประโยชน์
 คือพระอนาคามีมรรคญาณ ตถาคตเสด็จขจรไปค้ำจายพระบาท
 ยัตถ์ อุปกาชิวกพบปะตถาคตได้สนทนากับตถาคตแล้ว ภาย
 หลังก็จะเลื่อมใสโสมนัสในพระพุทธศาสนา จะออกบรรพชาใน
 พระธรรมวินัยของตถาคต ควรตถาคตจะเสด็จขจรด้วยพระบาท
 ในครุฑนี้ ถึงมาตรแม้นว่าจะลำบากพระกายหน้อยหนึ่งก็ทำเนา

เกิด เอนคูปภาชีวณะนิยหายเสียจากประโยชน์ ประการหนึ่งแล้ว
 ทดาคคอกุส่าหะฆ่าเพ็ญพระขารมีมาครั้งนั้น ก็เพื่อประสงค์จะให้
 เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ทรงพระปริวิตกนั้นแล้ว ก็เสด็จพุทธ
 ดำเนินตามมรคาหนทางด้วยพระบาท อันกอบด้วยจักรรัตตคุณ
 อันวิจิตรไปด้วยอัญชุตครุสทมนงกลร้อยแปดประการ ครั้นนั้นควร
 จะเสด็จร้วยพิศวงยังนัก พ้นแผ่นดินพสุชานนราขารนเสมอดจหน้ากลอง
 ปรากฏจากเขือกตมหลักคอกเสียนหนาม “เอกวาภา” มีลมจำพวก
 หนึ่งพัดเอาหยกเขือเชือกฝอยไปท่อมทิ้งเสียในประเทศอันไกล ลม
 จำพวก หนึ่ง พัดเอาทราย มาเรียราย ปรายลงไว้ ในทางที่จะเสด็จไป
 นั้นให้รายเสมอ ลมจำพวกหนึ่งหวนหอบเอาน้ำในอโนตตะตะสระ
 มาประพรมพ่นปลัฟ มีให้ชุ่มลของผงฟุ้งขึ้นได้ ลมจำพวก
 หนึ่งพัดเอาเกสรดอกไม้มารเรียรายอบรม ให้หอมฟุ้งจรจรระหลย
 กลุ่มกระทำสักการบูชา “ฉัพพีณเฑรสโย วิสสิขเซตวา” สมเด็จพระ
 พระบรมนารถ ศาสตราจารย์เจ้า เปล่งออกซึ่ง พระฉัพพีณพรณ
 รั้งสีมีพรณหกประการ เชี่ยวขาวแดงเหลืองหงสชาติเลื่อม
 ประภัสสร สีของสว่างกระจ่างแจ้งออกจากพระกาย เป็นถ้องเป็น
 แถวช้อยชอนช้อยลงงามปลาคหลากตา รั้งสีมีขางจำพวกก็เชียว
 ขจีสีใสสศ ทั้งแก้วมรกตแลคอกอัญชันแลจอมเมฆ แลขี้ก
 แผลงงูแม่ลงท้ยแลคอกันดูบล “บัตรัสโย” พระรั้งสีมีที่เหลือง
 นั้นก็ เหลืองชอยกมล “กณณกาอิว” เล่าประหนึ่งว่าหรรกาลทอง

ถ้ามีคั้งนั้นรุ่งเรืองคังคอกกัรรณิกา แดแผ่นดินทองสุวรรณชนมชาติ
 ธรรมคา "โศหิตา" รัศมีที่แดงนั้นเล่าก้งามพิจิตร คุรุแสง
 พระอาทิตย์เมื่อแรกอุทัย ถ้ามีคั้งนั้นงามคังฝารักตะกัมพลแดง
 แดแสงคอกกมุต "โศทาครัสโย" รัศมีที่ขาวนั้นก้งาขาวบริสุทธิ์
 มีพรรณคังพระจันทร์วันเพ็ญเกิดอนลธิบสอง ถ้ามีคั้งนั้นคังแผ่นดิน
 แดดาวประกายพฤษดิ์ แดรุณแห่งสังข์แล่นน้ำนม โคอันขาวพิจิตร
 "มัญเชษฐ์โฐ" พระรัศมีที่เป็นหงส์บาทนั้นก็แดงอ่อนปลาค เล่
 ประหนึ่งว่าคอกชะบาแลคอกเส้ง พระรัศมีที่เลื่อมประกัศรนั้น
 มีพรรณคังแก้วผลึกแลแก้วไพฑูรย์ รัศมีทั้งหลายเปล่งออก
 จากพระกรัษกาย สมเด็จพระมหากรุณาแลวก้เวียนไปเช่นทักษิณาวฏ
 เบื้องขวา กระทำประทักษิณพระองค์สมเด็จพระพุทธเจ้านั้น ก็
 ล่องสว่างกระจำงไปในทิศานทิศทั้งปวง "อุคัโฆเสณัโค วีย" ^๕
 มีอาการอย่างประหนึ่งว่าจะมีจิตรวิญญาณ อุโฆษนาการร้องข่าวให้
 ลัทธิทั้งปวงแจ้งว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ตรัสในโลกนั้นแลว
 "ปุกขันทิส" พระรัศมีทั้งหลายนั้น แลไปจับคั้งไม้แลกอ
 หน้กาลดาวล ในอรัญญะประเทศราวป่า กระทำซึ่งพฤษภา
 ชาติทั้งหลายนั้น ให้วิจิตรอย่างขั้วไวก้วยของไชยแดงประกัศร
 อันมีพรรณคังประกัศร "ทิณลา ลตา โธสเดย์โย" ติณชาติ
 แผลกกาลดาวล รุกขชาติทั้งหลายนั้นก้งมคัมลาคังก้งานถอยไป
 ้วยคอกโยช้อผลอันวิจิตร อย่างประหนึ่งว่าประกัศรประกัศร

แล้วไปช่วยแก้เจ็บประการ พญามิภาคนี้คงงามเสมือนหนึ่งว่า
 ย้อมไปช่วยแก้ประพาฬอันหลอมคว้าง “มัทคีลีส อุกโตยัสเส”
 สองตราข้าง มรคานัน อาเภียรณ เคียรทวย ไปช่วยหม่อมฤค
 ชาติทั้งหลายต่าง ๆ แท้จริงสัตว์ทั้งหลายเป็นคันทว่าข้างแลมน้ำโค
 กระทบมิ่งสา สกนระมั่งถวางทวายเสื่อสีห์ บรรคาศักทอนมี
 ในไพรสณท์ราวยา เมื่อใดที่ศนาการเห็นพระรัศมีสี่สรรพณวิวรรณ
 แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ให้พิศวงพิศวาส มีอาภที่ระนิงอยู่ไค้
 เกลือณกล่นกันมาชมสมเด็จพระพุทธเจ้า แน่นอักษคัยคังไปทั้งสอง
 ตราข้างมรคา “คา รังสีโย” พระรัศมีทั้งหลายนั้น ไปจับเอา
 ภายแห่งสัตว์ทั้งหลายให้มีกายนึ่งงาม เสมือนหนึ่งว่าประคัยไว้
 ด้วยแก้วเจ็ดประการ เปรียบปานคังว่ารูปปั้นแลรูปจำหลัก อัน
 ซ่างผู้ฉลาดหากกระทำไว้ให้วิจิตร แลให้นำมาประคัยรูปประคัยไว้
 ในตราสองข้างมรคา “ขักขันตา ขักขิปเถ ขักขิคณา” หมู
 ขักษาชาติอันบินมาในนภาลัยอากาศนั้น แด่พอผาดเห็นพระรูปพระ
 โฉมพระรัศมีสี่สรรพแห่งสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าแล้ว ก็พิศวงหลง
 ใหลมีอาภที่ระนิงไปไค้ ต่าง ๆ ก็รายกไว้เชยชมองค์สมเด็จพระ
 พุทธเจ้า ฝ่ายว่าพระรัศมีแห่งองค์สมเด็จพระมหากรุณา ที่พุ่ง
 ขึ้นไปในอากาศนั้นก็จับเอาคันท ผุ่งนททั้งหลายนั้นมิคัยอย่าง
 ประหนึ่งว่าประคัย ไปช่วยแก้เจ็บประการ กุขนไปประกทหนึ่ง
 เพศานโลกชาติอันวิจิตรไปช่วยคาวนากแลคาวทอง อันนาย

ช่างฉลากหากกระทำให้วิจิตร แลนำขึ้นไปประค้ำไว้ ^๕ คุ้ม
 ไปข้างอากาศ ๆ ก็งาม ^๕ คุ้มมีภาค ๆ ก็งาม ^๕ คุ้มไปสองตรวยข้าง
 มรดานี้ก็งามปลาคนักหนา “สัพเพ รุกฺขา” หมู่พฤกษาชาติ
 กันไม่ทิ้งหลายนั้นหาจิตรวิญญาณมิได้ อย่างประหนึ่งว่ามีจิตรมี
 ใจจะรู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระมหากรุณา น้อมยกคทอกถึง
 ก้านลงมากกระทำสักการบูชาสมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าด้วยคอกอันประ
 กอบไปด้วยกลิ่นแลเกสรฟุ้งจรจาย ^๕ ประกอบไปด้วยเสียง
 สรรเสริญอยู่ ^๕ อออง ^๕ คือเสียงแมลงภูแมลงผิงภุมรา หาก
 จะมาคลั่งเคล้าเอาชาติเกสร ^๕ เสียงหึ่ง ๆ อย่างประหนึ่งว่าเสียง
 คุรยคนตรี แลเพลงขับอันพวกคนอัปมาประ โคมรัยขับว่าทำสักการ
 บูชา เมื่อสมเด็จพระพุทธรเจ้าเสด็จพุทธรดำเนินไปครั้งนั้น ^๕ กอบ
 ด้วยพระสิริวิลาสอันงาม ^๕ เปรียบประคองพระยาไกรสรสีหราช ถ้า
 มีคั้งนั้นเปรียบประคองพระยาช้างฉัททันตชาติด้วยประเสริญ ^๕ อันออก
 จากหมู่มหันตะคชบริวารแล้วเที่ยวไปในฉัททันตวันประเทศ “จักก-
 วัตติราชาวิบ ถ้ามีฉนั้นเปรียบประคองสมเด็จพระบรมจักรพรรดิราชาเจ้า
 อันปราศจากพระยาทั้งร้อยเอ็ด ^๕ แล้วแลเสด็จแต่พระองค์เดียว
 ถ้ามีฉนั้นเปรียบประคองสมเด็จพระอมรินทราชา ^๕ อันปราศจากเทพ
 บรรพตซ์ ^๕ แลเสด็จไปแต่พระองค์เดียวก็เหมือนกัน

“อุปโก อาชีวก” ฝ่ายว่าณกาลครั้งนั้น ^๕ อุปกาชีวกเดิน
 มาตามมรดาคันทาง ^๕ ในระหว่างเมืองราชคฤห์กับไม้มหาโพธิ

ต่อกัน อยู่ภาชีวิตกัน เห็นต้องแถวพระรัศมีสมเด็จพระมหา
 กรุณาเจ้า ก็ยังเกิดพิศวงอัศจรรย์ใจว่า อะไรรึนั้นเลื่อม ๆ พราย ๆ
 ปรากฏใญ่ยิ่งนัก จะว่าตะวันยอแสงก็ผิด ตะวันอะไรจะมาย่อแสง
 เวลาบ้าน หรือจะว่าแสงทอแสงพระไฟรเข้าเข้ามาหลอกหลอนก็
 ผิดก็ ใช้ว่ามรคาอนันเราจะไม่เคยเห็นเมื่อไร ก็เคยไปเคย
 มาหลายครั้งหลายคราวแล้ว ไม่เป็นเหมือนครั้งนี่ยเลย อะไ
 ไรหนอเข้าไปที่คนไม่ คนไม่ก็เลื่อม ๆ พราย ๆ ไปที่แผ่นดินแล้ว
 ก็พราย ๆ พรอย ๆ ดูขึ้นไปบนอากาศแล้วก็เลื่อม ๆ พราย ๆ
 ดูที่กายอาคมะนึแล้วก็เห็นปลาหลายหลาย ที่แดง ๆ นี้จะว่าเพลิง
 ก็ผิด ถ้าว่าเพลิงแล้วกายของอาคมะจะมีร้อนหรือ ผ้าของ
 อาคมะจะมีไหมหรือ นิสิตสามเณรที่ขาว ๆ นี้จะว่าน้ำก็ผิด ถ้าว่า
 แล้วกายของอาคมะจะมีเย็นหรือ ผ้าของอาคมะจะมีชุ่มมีเปียก
 หรือ นิสิตไม่เป็นกระนั้น จะเป็นอะไรนี้หนอ อยู่ภาชีวิตตะแคงก็
 มาส่งสัยสันเท้านักหนา เหลียวซ้ายแลขวาเห็นพลาตงพลาตง
 ก็เห็นสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า อันเสด็จขจรลีลาศประถม
 คุ้มพระพุทธรังสีอันล้ำเลิศ ประดับด้วยพระทนต์ถึงสมหาบุรุษ
 ลักษณ ประถมคุ้มด้วยพระอสิทิวานเพ็ญฉายรุ่งเรืองไปคุ้มพระรัศมี
 อันแวดล้อมพระองค์มีประมาณข้างละวา ๆ ประถมไปด้วยพระเกตุ
 มาตาระเบียบพระเกตุอันงามเลิศทรงซึ่งสุคติจิวรณ์ใหม่ มีดวงพระ
 พิศุทธิ์ปรีมณฑล อันส่องไสงามคฤพระอาทิตย์เมื่อแรกอุทัยที่วาทกาล

อุปภาชีวิตกแลเห็นสมเด็จพระพุทธเจ้าแล้ว ก็บังเกิดขนพองสยอง
 เกศาตกคั้งไป จึงมาคำร้เห็นว่ เออทีเลื่อม ๆ พราย ๆ อากมะ
 สงสัยไปอินเล้า มีรักรัศมีของบรมผู้ นทีเคียว “มนุสโส วา ธถ
 วา เทโว” บุคคลผู้ นจะเป็นมนุษย์หรือเทวาประการใดทนธ จะว่า
 เทวาก็ผิด ถ้าว่าเป็นเทวาก็จะทรงเครื่องประดับประดาอาภรณ์
 แลจะมาทรงผ้าแดงทรงขาตรโย นีชรอยจะเป็นมนุษย์เช่นแท้ แต่
 ว่ารูปหากจะงามเอง งามนี้กระไรงามยิ่งนัก อากมะเห็นแลแล้วกัชน
 พองสยองเกศา คีระระของเรือนพองขนเด่มือนกัฉัตร ททยวัตถุ
 ของอากมะนเห็นไปก็ว้บคัปรักเปรมปล้มอยู่ด้วยความยินดี ชาย
 ผู้ นเห็นจะเป็นบรรพชิตมันคง จึงมาทรงจิวรแลขาตร อย่าเลย
 จำอากมะจะปราไสยคุสัททหน้อย คำร้เห็นแล้ว “สัพฺพชาตการโว”
 มี ความ เคารพ อัน ยัง เกิดใน สมเด็จพระ ผู้มี พระ ภาคย์ เป็น กำลัง
 อุปภาชีวิตกเดินเข้าไปใกล้แล้วก็ปราไสยว่า คุกรอวโส “วิปัสสนา
 นิไซ เค อินทริยานิ” อินทรีย์ของท่านนผ่องใสปราศจากมลทิน
 ฉวีวรรณแห่งท่านนบริสุทธิ์เลื่อมประกัศร งามล้ำเลิศบุคคลทั้ง
 ยวง “โกนาโมสิ” ท่านนมีนามปรากฏชื่อไร บรรพชาของท่าน
 นีเฉภาะด้วยบุคคลผู้ใด ใครเป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอนท่าน
 ท่านชอบใจในลัทธิของบุคคลผู้ใด เมื่ออุปภาชีวิตกปราไสยได้
 ถวามด้วยประการนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าเมื่อจะทรงแสดงให้
 ปรากฏแก่อุปภาชีวิตกว่า พระองค์เป็นที่เฉลิมแห่งนักปราศัญทั้ง

ปวง จึงมีพระพุทธรูปภาคีเป็นบาทพระคาถาว่า "สัพพะวิฑูหมัสสิ
 สัพพะเพสุ ฆัมเมสุ อนุปลิตโต" ดังนี้ มีเนื้อความว่า คุณรอุปกาส
 ชีวก ทถาคคณักรอยงำเล็ยชงกรรมอันยุดิในภุมิสามทุกสิ่งสรรพ
 สักวในมณฑลแห่งไครภพนี้ ทถาคคกรอยงำเล็ยไคสัน "สัพพะวิฑู"
 ทถาคคณักรสรูซึ่ง กรรม อันยุดิ ในภุมิสี่ กรรม อัน เปนดามาพจร
 ภูมิ รุปลาพจรภูมิ อรุปลาพจรภูมิ โลกุตตรภูมินั้น ทถาคคกรสรู
 สันสกตทั้งปวงหาเกษมิไค "สัพพะฆัมเมสุ อนุปลิตโต" ทถาคค
 นี้มิไคคิคแผลไป ในภิเลสกรรมทั้งปวง ๆ นั้นปราศจากสันทานแห่ง
 ทถาคคแล้ว "สัพพะญูชโห" ทถาคคณักรเล็ยไคชงกรรมทั้ง
 ปวงอันยุดิในภุมิสาม "กัณห์กัชโย" ราชะคำดูษณอันกระทำ
 ไคสันทานนั้นช่นมัวเคร้าหมองนั้น ถึสันสกตชากจากสันทานทถาคค
 แล้ว ทถาคคณักรสรูซึ่งพระสัคกรรมด้วยคักด้วยพระองค์เอง หาก
 หาอาจารย์มิไค "สทธิโส เม น วิชชติ" บุคคลผู้ไคระเสนอกด้วย
 ทถาคคณักรมิแล้ว "นัคติ ปรุฎุคคโธ" ทถาคคณักรหาคุเปริบย
 มิไคในมณฑลแห่งไครภพ "อรทา" ทถาคคณักรหัดเล็ยชงก่งกำ
 แห่งสังสารจักร กรสรูพระสัคกรรมด้วยพระองค์เอง ค้วย
 อาถารมิไค วิปริต "สัคกุโธ" ทถาคคณักรยังเกคมีสันทานอันเข็น
 เปนบรมสุขระงับทุกช้ทั้งปวงด้วยพระสัคกรรม เสคัจนายคักรจะไป
 สู้บ้ำอสิขัคนะมฤคทายวัน ในแวนแคว้นเมืองพาราณสี จะมั้นภุ
 อมฤคตยภะรมิเล็ยงอันไพเราะ ก็อจะกรสเทศนาพระมหากรรมจัก

กัปปัจชนะสูตร ไปรคัสถวโลกอันมีกมนอนชการอยู่ด้วยอำนาจ
 อวิชชานั้นให้สว่างเห็นทางพระนิพพานในกาลครั้งนี้ “ที สักวา”
 อุปภาชวกไตสวณการก็ยังเกิดพิศวง แท้จริงพระสมณะองค์นี้
 นี้เป็นมนุษย์อัศจรรย์นักหนา ทั้งน้อยคำวาจาที่ไพเราะสละสลวย
 เพราะทั้งน้ำต้อยน้ำคำ รูปกึ่งาม ทั้งคุณวิเศษมีเล่าก็มากหาผู้จะ
 เสมอมีได้ “คฤชฎีจักโต” อุปภาชวกชื่นชมก็ไหนักหนา จึงว่า
 แก่สมเด็จพระมหากษัตริย์ว่า คุณกรหาสุโต ท่านปฏิญาณตัว
 ของท่านว่าเป็นอรหันต์ในปริมณฑลแห่งไตรภพ ข้าพเจ้านั้นเห็น
 จริงด้วยแล้ว ท่านนี้จะได้ชื่อว่าอนันตชินะ ผลเสียใดซึ่งหมู่มาร
 ทาที่สุกมิได้ เมื่ออุปภาชวกกล่าวดังนี้ สมเด็จพระมหา
 กษัตริย์ประดาจะประทัยน้อยคำแห่งอุปภาชวกให้มัน เปรียบขยพระคฤ
 พระยาธรรมอันนี้ ประทัยซึ่งพระราชสาส์นอันลึกลับด้วยคินสนอนัน
 ให้มันด้วยตราพระราชสีห์ จึงมีพระพุทธรูปภาวตรัสว่า คุณ
 อุปภาชวก “ยัคคา อาสวัคชัย” บุคคลทั้งหลายใดถึงซึ่งสัน
 อาสวะกิเลสแล้ว “มาทิสาว ชินา โหนติ” แต่บรรดาบุคคลที่สัน
 อาสวะกิเลสนั้น มีนามบัญญัติชื่อว่าชินะ เหมือนตถาคคสันทั้ง
 นั้น “ชีกา เม ป่าปกา อัมมา” ตถาคคชนะใดซึ่งถองอกศล
 ธรรมอันลามกทั้งปวง เหตุฉะนั้นตถาคคจึงทรงบัญญัตินามขอ
 ว่าอนันตชินะ “เอวิ วุคเต” เมื่อสมเด็จพระบรมนราชภสัณมา
 สัมพุทธเจ้า มีพระพุทธรูปวณะภาสคณ อุปภาชวกจึงสรรเสริญ

ว่า "ฮาวุโส" ตุกรฮาวุโส นามขัญญุกชื่อวานันตชนะนั้น พงม
 แก่ท่านเด็ก ว่าแล้วอุปภาซวณนิกสันศิรัยะ ฤลอกศิรัยะ
 ของฮาทมา "อุมมคคิ คเหอว่า" ดือเฮามรคาหนทางแเวแฉวัก
 ไปตามอชชาศรัย

ณกาลครั้งนั้น ส่วนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงสวัสดิ
 ภาคย์ เสด็จพระพุทธท้าวเนนมาโคยอนุกรมลักขัย ครั้นเพลา
 สายัณห์พระสมัย ถิ่นสถถึงบ้านสิยคณมะนุกทาवन "ขัญจวคคีย
 ภิกขุ" วนนนั้นขัญจวคคียภิกขุทงหาอาชนาซำระกายแต่ยงวัน นัง
 สโมสรประชุมกันแล้วกรฤถดิงองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า จึงสั่ง
 สนทนาเจรจากันถึงพระพุทธองค์เจ้าว่า ตุกรฮาวุโส คิกขินมาถึง
 พระสมณะโคตมแล้วก็เป็นนำเอนตุกรธาเขอนัก เราชวนกันมา
 เสยสนแล้ว ข้านนเขอจะอยู่ถึยใคร เขอจะนั่งอยู่ทไหนด จะอยู่ทนั้น
 หรือจะไปอนแล้วเป็นประการใด เรามาแล้วนเขอจะมีรฤถดิงเรา
 อยู่ยงหรือ เมื่อขัญจวคคียภิกขุทงหาสนทนากันอยู่ฉนั้น สมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคย์เจ้าเสด็จเขาไปสู่ทไกล ฝ่ายว่าฉองแฉวพระวัคมี
 มีพรรณทลประการนั้น ก็ส่องสว่างกระจ่างแจ้งเขาไปในที่อยู่แห่ง
 ขัญจวคคียภิกขุทงหา ฤกระทำอาการประหนึ่งว่าจะบอกประพฤติ
 ซำวสาร ว่าขคนสมเด็จพระศาสดาจารย์เสด็จมาสู่สำนักแห่งท่าน
 แล้ว ฝ่ายขัญจวคคียภิกขุทงหาเมื่อเห็นแสงพระวัคมี โอภาส
 สว่างมากก็ตักใจว่า เขอแล้วไฟใหม่ขำมากระมัง พิศเราะห์

ไปก็เห็นฉีกแสงไฟ ก็ชวนกันสงสัยว่า แสงอะไรนี่หนอจึงปลาท
 นักหนา จะว่าควันยอแสงเล่าก็ผิดไป ควันยอแสงทุกวันเป็นไรจึง
 ไม่งามเหมือนอย่างนี้ นี่ถึงงามปลาทเป็นสีแสดสีเหลืองสีเขียวสีขาว
 เลื่อม ๆ พราย ๆ แกรมกันไป จะว่าเป็นแสงอะไรนี่หนอ ชวนกันแล
 ไปตามดอ้งแถวพระรัศมี ก็เห็นองค์สมเด็จพระมหากรุณาอันเสด็จ
 ออกมาจากวงสนทระประเทศราวป่า งามเล่ประหนึ่งว่าพระยาช้าง
 ซาศิตที่ทันค้อนออกจากเกาะแก้วมณีนล ถ้ามีฉนั้นเปรียบคชกั
 ปริมณฑลแห่งพระจันทร์อันแย้มออกจากรถลับเมฆ บัญจวักคัย
 ฤกษุทั้งห้าเมื่อเห็นสมเด็จพระมหากรุณาเสด็จมาครั้งนั้น จึงว่าแก่
 กันว่า กูกราวุโส เราชวนกันคู้ให้แม่ ไน่นพระสมณะโคตมหรือมิ
 ไซ้ อ้อพระสมณะโคตมละสินะ ออกช้ออยู่เดี่ยวนสีมาแล้ว นิมมา
 เที่ยวคามหาเราแลหรือ อยู่คนเคี่ยวไม่ได้ ถ้ายากใจเข้าแล้ว
 สินะจึงออกสาหะเสาะมา ครูปรางพระสมณะโคตมเป็นไร แต่เพียง
 ละความเพียรเสียไปเที่ยววิณฑชาคณัน สัสสรพพรรณงามชน
 พอคัพพร่ายไปเมื่อไร มานี้เธอจะไปข้างไหน เธอก็จะมาหาพวกเรา
 นี้แหละ เราอย่าเรียกอย่าหาอย่าพูคอย่าจก้วย มากักพากันนั่ง
 เฉยเสียให้ สันท้วยกัน ไควอย่าไหว้นขนมัสการ อย่ารัยขาคร
 รัยจวร อย่าค้อนอย่ารัยอย่าหาน้ำให้ล้างเท้า เสียมิใดค้วยเธอ
 เป็นลูกกระษัตริย์ เรายังจะปุ่นค้ออาสนะไว้ เธอชอขใจจะนั่งก็นั่ง

เขอมิชอบใจจะไม่นั่งก็แล้วไป
แล้วก็นั่งอยู่

เมื่อยัญวคคิยภิกขุว่าแก่กันฉัน

“ภควา” สมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงจำพรรษาที่วัดแห่งนี้
เมื่อยัญวคคิยภิกขุทูลทูลถามพระสังฆราชว่า
คล้ายพระภิกษุที่ห้ามไว้ ทรงพระกรุณาเป็นปรกคิยอยู่อย่างนั้น
แหละ เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เสด็จเข้ามาถึงที่ใด ด้วยเทศ
เทศน์ว่าถึงพระมตากรุณาที่คณนั้น ก็เมตตาให้เมื่อยัญวคคิยภิกขุ
ทั้งหลายที่ปฏิญาณกันไว้ ให้ยังเกิดความเคารพยิ่งขึ้น เปรียบ
ดูบุตรอันเห็นมารดาบิดาอันแก่เฒ่าชราพลัดพรากจากไปนานแล้ว
แลมีความเคารพยิ่งขึ้น “อัญญา ยัญวคคิยภิกขุ” เมื่อยัญวคคิย
ภิกขุเหล่านั้นพากันลุกขึ้นแล้ว ก็ออกไปกระทำบุญกุศลมากราบ
เสด็จ บางองค์กราบมาด้วยใจ บางองค์ตักมือทูลมาตรงพระบาท
บางองค์ปูเสื่อกราบมา บางองค์กราบเอาพิศมาว่า ชนชมยินดียิ่งขึ้น
“เฮว สุนิสิเน ภควา” เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์ทรงนิสังฆนาการ
นั่งเป็นสุขแล้ว เมื่อยัญวคคิยภิกขุจึงกล่าวคำประพฤติปราไสยว่า
“อาวุโส โคตม” บุตรอาวุโสพระโคตม “สิริรัตน” ยนคคิย
สิริรัตนอันชอบด้วยจักรกลอิริยาบถทั้งสี่ มีทวารทั้งเก้าอัน พระ
โคตมยังจะชกกลันไต่ ยังเสียดังคคิยอยู่หรือ เทียบวิเศษชกชกได้พอ
ชกพอฉันอยู่หรือ มีผู้กล่าวด้วยวิเศษชกชกหรือเป็นประการใด

“ภควา” สัมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธองค์โคตรงศกัษย์ขัณฐ
 วัคคีย์ภิกขุเรียกพระองค์ว่าอาวโลโกกรังนิน พระพุทธองค์มีโคตรง
 พระปริวิตกกว่า ขัณฐวัคคีย์ภิกขุเป็นแต่ชาติพราหมณ์ออกบวช
 บรรพชากร มาเรียกเราผู้ตถาคคณเป็นชัตติยชาติอันสูงศักดิ์ด้วย
 คำว่า อาวโลโกกรังนินไม่สมควรนักหนา ขัณฐวัคคีย์หยาบช้าคณ
 คูหมิ่นเราผู้ตถาคคค พระองค์จะโค โทมนัสชัคเคองฉนทานมีโค
 พระศฤทษ์สนชมไปด้วยกำลังพระมหากรุณา มีพระพุทธุฎกาตรัส
 แก่ขัณฐวัคคีย์ภิกขุด้วยสรรพวาจาอันอ่อนหวานว่า “ภิกขเว” ตูกร
 ภิกขุทั้งหลาย “มา สมุทวารถ” ท่านทั้งปวงอย่าได้เรียกตถาคค
 ว่าอาวโลโกกรังนินไม่สมควร ตถาคคณโคขันลุปรมาภิเสกสัมโพธิญาณ
 ประทานเสียบชงกิลเสชกรรมทั้งปวงแล้ว “สัมมาสัมพุทธโ” ตถาคค
 นักรัศรัสรรพโณยธรรมทั้งปวงด้วยพระองค์เอง “โธทถ” ท่าน
 ทั้งปวงจงเงยโศตลงคอบศกัษย์รับพุทโธวาทของตถาคค แล้วจง
 ปฏิบัติตามเด็ค ท่านทั้งปวงก็ระโคตรรัศรัชงกรรมอันพิเศษ อัน
 กุลบุตรบรรพชาในพระพุทธศาสนาแล้ว พงโคชงกรรมเห็น
 ประจักษ์ในอัคระภาพชาตนิ “เฮว วุคเต” เมื่อว่าองค์สมเด็จพระ
 นรายภทรงปกาสิตฉน ขัณฐวัคคีย์ภิกขุยังสงสัยอยู่จึงคอบว่า
 “อาวโลโกกรังนิน” ข้าแต่อาวโลโกกรังนินพระโคตรงศกัษย์ขัณฐ
 วัคคีย์ เมื่อพระโคตรงศกัษย์ขัณฐวัคคีย์ภิกขุยังสงสัยอยู่ จึงคอบว่า
 “อาวโลโกกรังนิน” ข้าแต่อาวโลโกกรังนินพระโคตรงศกัษย์ขัณฐ
 วัคคีย์ เมื่อพระโคตรงศกัษย์ขัณฐวัคคีย์ภิกขุยังสงสัยอยู่ จึงคอบว่า
 “อาวโลโกกรังนิน” ข้าแต่อาวโลโกกรังนินพระโคตรงศกัษย์ขัณฐ
 วัคคีย์ เมื่อพระโคตรงศกัษย์ขัณฐวัคคีย์ภิกขุยังสงสัยอยู่ จึงคอบว่า

เพียรเวียนมาสู่ความมืดมากแล้ว แลว่าไคร่ศรีสุรเส้า ข้าพเจ้า
เห็นเป็นน่าสงสัยนัก เมื่อขุญวศคคยภักชงสงสัยอยู่ ณ สมเด็จ
พระมหามนินารอดควาสคาเมื่อพระองค์จะตักได้ขงภเขานันสง คือ
มานะแห่งขุญวศคคยภักชง ด้วยพระชรรคแกวเวเซียรคือพระขุญญา
ครั้งนั้นจึงมีพระพทขฎฎากตรัสว่า "ภักชเว" กกรภักชงทั้งหลาย
ท่านทั้งปวงยังระรฤกไค้อยู่บ้างหรือ ด้อยคำเช่นนี้ตดาวคตไค่ศรีสุ
แก่ท่านเมื่อครั้งไรบ้าง "โน เเทกั ภันเต" ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง
พระภาคย์เป็นอันงาม ด้อยคำอย่างนี้พระองค์จะไค่ศรีสุแก่ข้า
พระองค์แต่ณกาลก่อนก็หามิได้ เเฮกเมื่อกระนั้นแล้วท่านทั้งปวง
มาสงสัยไปไค่ "โอทหด" ท่านทั้งปวงจงเงยโสตกลงคอบ
สคัยเด็ค เมื่อมีพระพทขฎฎากตรัสฉัน พระสรสำเนียงของพระ
พทขงคเจ้านคลอกไปเของไค่ตราบเท่าถึงอเวรี เของบนคลอก
ขึ้นไปตราบเท่าถึงภวคคะพรหม โดยขวางนั้นคลอกข่าอสิข้คนะ
มฤคทายวันแล้ว แลวก็คลอกข่าพระหิมพานค่อนกว้างไกลได้
สามพันโยชน์ แลวก็คลอกออกปดถึงแสนโกฏิจักรวาท "ภุมมา
เทวา สคัทมณุสส์สาเวสั" ขณะนั้นฝูงเทพยเจ้าทั้งปวงก็เฮ็กเกริก
เป็นโกลาหลร้องข่าวแก่กัน "ภุมมา" ภุมเทวคานนถ์เกรน
ขึ้นปดถึงชั้นจากุมหาราชิกา ๆ เกรนขึ้นปดถึงชั้นคาวคังสา ๆ ก็เกรน
ค่อ ๆ กันขึ้นปดถึงอกนียชฎภวคคะพรหมว่า "มาริสา ๆ"
คควาแนะท่านทั้งหลายผู้เนียรทุกข "โอสเรถ สโมสเรถ" มาเด็ค

มาเราจะชวน ถันลงไป สโมสรม ประชุม ให้พร้อม เฝียงกัน ในป่า อธิ
 ยัตนะมฤคทายวัน พังพระธรรมเทศนา "ทูลลภา" ชาวเราทั้งยวง
 เกิดมาครั้งนี้เป็นขุณฺลาภอันใหญ่หลวงเป็นนักหนา ยัตนะสมเด็จ
 พระพุทธเจ้าจะตรัสพระธรรมเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนะสูตร อัน
 สมณะพราหมณ์ จำพวก อันในคณิน โลกชาติ มีอาช เพื่อ จะ แสวง ได้
 "ทูลลภา" ทูกรชาวเราทั้งหลาย สมเด็จพระพุทธเจ้าจะได้มาอุบัติ
 ครัสในโลกแต่ละพระองค์ ๆ นยากนักที่จะได้พบได้เห็น "ทูลลภา
 ธิมมัสสวน" พระธรรมเทศนาแล้ว ก็ยากที่จะได้สดับด้วยฟัง
 "สัทธา ทูลลภา" เกิดมาแล้วซึ่งจะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระบรม
 พุทธศาสนาถึยากนัก เวทนานทั้งหลายแต่เวียนตายเวียนเกิดอยู่
 ในวัฏฏะสงสารนี้ จะรู้จักว่าสักกชาติกรอຍครั้ง "อัสสุชล" แต่
 น้ำตาที่ร้องไห้ว่าไรนั้น ถ้ามีได้เหือกแห้งไปแต่จะเกี้ยวไว้ประสมไว้
 ก็จะมีมากกว่าน้ำใน ๔ สมุท มึงสนั่นแล้ว ถ้ามีได้เขือยได้นำมีได้
 ชุกได้ โขมไป และจะเกี้ยวไว้ประสมไว้ก็มากกว่าพื้นแผ่นดินพสุธานี
 อีก อธิจันแล้วถ้ามีได้สิ้นได้สูญและจะประสมไว้ ก็จะมีสูงกว่า
 เขาพระสุเมรุอีก แต่ข้าศึกคือราคะโทสะโมหะที่ฏฐิววิชา
 คณฺหา ครอบงำทำให้เวทนาอยู่ในวัฏฏะสงสารช้านานนักหนาแล้ว
 ๔๕ และเราจะได้เห็นหลังแห่งข้าศึกแล้ว ชาวเรามาแล้ว ๆ เกิด
 มาเราจะไปสู่ป่าอสิยัตนะมฤคทายวัน จะได้ทันฟังพระสัทธรรม
 เทศนา ๒๗/๐๑/๒๕๖๑ ฝูงเทพยดานรืองบ่าวประกาศกันต่อ ๆ ไป เกล็ดอนกลัน

กันมาพึ่งพระสัทธรรมเทศนา “ที่อุปคุตนั้นขมาลาภที่หัตถ์ดา” แต่ถวัน
 มีมือติดออกไม้แฉะของทอมอุปเทียชประทีปชวาลา “สุขมีศกภาว
 นิมนต์ว่า” นฤมิตกายให้เล็กละเอียดเป็นอนุปรมาณู ที่ช้นน้อย
 มาทว่าเท่าขนทรายจามรีจกลองนั้น เทพยดาอยู่ได้ ๒๐ องคกัม
 ๓๐ องคกัม ๔๐ องคกัม ๕๐ องคกัม ๖๐ องคกัม ๗๐ องคกัม
 ๘๐ องคกัม ๙๐ องคกัม ๑๐๐ องคกัม พนของคกัม ถึงกระนั้น
 แล้วยังไม่มีใครจะระหองระแหง บ้าอัสยิตนะมีศกทวยวันนั้นเต็มคค
 กนไปหาระหว่างมิได้ บรรดาเทพยดาในหมื่นจักรวาฬนั้นพากันมา
 ประชุมในจักรวาฬอันนั้น แต่พินแผ่นคินชนไปทรายเท่าถึงภวัคค
 พรหม รุ่งเรืองไปทวยวิศมีเคระของประกัยประกาศาอาภรณ์ แลวิศมี
 ภายแห่งเทพยดาอินทร์พรหมทั้งยวง “วิศมี สมเย” ณสมัยครั้ง
 นั้นเป็น อุตตราสาฬหะนักขัตฤกษ์เพ็ญเดือน ๘ เพลานั้นเป็นเพล
 สายัณห์เย็น พระสุริยอัศกตกลดลยเหลือยมเขาพระเมรุมาศ
 “ทศสมาย วิคเต วิย” คุรมิใคร่จะเคลื่อนกลาศไปจากที่ จะคอย
 ทศนาการชมพระพุททสิริแห่งสมเด็จพระมหากรรณา “รชนิกเร
 ฝ่ายพระจันทร์เทพบุตรนั้นก็ แจ่มแจ่มจรัสขนมา ในประเทศ อากาศ
 “ยัสสิศกภาเม วิย” มีอาการประคั่งว่าจะเซยชมพระรูป พระโคม
 พระสิริวิลาสแห่งสมเด็จพระมหากรรณา “นรทิมมสารดิ” สมเด็จ
 พระสรรเพชญ์พุทธเจ้า ผู้ฉลาดในการที่จะทรมาณสัตว์ให้เสียพยศ
 อันร้าย เปรียบคณนายสารดิทรมาณซึ่งสิ้นรพชาติ พระพุททองค์

เจ้าทรงพระมหากรุณา ปรารถนาจะรื้อขึ้นซึ่งเวไนยสรรพสัตว์ออกจาก
 ห้วงวิญญูะสงสาร พระองค์จึงตกแต่งซึ่งบรมราชรถอันใหญ่หลวง
 แน่นหนา ประดับประดาวิจิตรไปด้วยแก้ว ๘ ประการ “สีลรัตน”
 แก้วกล่าวคือสีล ๓ “ปัญญูรัตน” แก้วกล่าวคือปัญญา ๓
 “วิมุตติรัตน” แก้วกล่าวคือพระอรหัตตะผล ๓ “วิมุตติญาณ-
 ทัสสรรัตน” แก้วกล่าวคือปัญาเวกขณญาณ ๓ “โพชฌังการรัตน”
 แก้วคือพระโพชฌังค ๓ “ปฏิสัมภิการรัตน” แก้วคือพระปฏิสัมภิทา ๓
 “โยชิต” เมื่อพระองค์ทรงประกอบบรมราชรถให้วิจิตรบรรจง
 แล้วไปด้วยแก้ว ๘ ประการ ทั้งพรรณามาฉนั้นแล้ว “จตุสัจญาณ
 จักก” สมเด็จพระพุทธองค์ทรงทรงจักแจ้งซึ่งจักรทั้ง ๔ แล้วไปด้วย
 พระจตุสัจญาณ คือปัญญาอันพิจารณาเห็นในอัตถแห่งอริยสัจทั้ง ๔
 “สัมมัปปธานสี่นวั” แล้วพระองค์ก็ทรงเทยมซึ่งสินธพชาติทั้ง ๔ ตัว
 คือพระสัมมัปปธานทั้ง ๔ ประการ “เวเนยภริค” สมเด็จพระ
 ศาสตราจารย์ปรารถนาจะนำไปซึ่งบรมราชรถอันบรรทุกเต็มไปด้วยเว-
 ไนยสรรพสัตว์นั้นไปสู่ทิศอันเกษม คือพระอมฤตยมหานครนฤพาน
 “พหุชังกมัตค” ปรารถนาจะแวงเวียนเสียดซึ่งมรคาอันประกอบด้วย
 เข็อกแลตม คือถามสุขขัตติกาณูโยค “ทหนมัตค” ปรารถนาจะ
 หลีกเสียดซึ่งมรคาอันรอนด้วยเปลวเพลิง คืออิตตะกิลมณูโยค จะ
 ดำเนินไปตามทางตรง คือองค์พระอัญูรังคิกมรรค ๘ ประการ ครั้น
 นั้น พระพุทธองค์ เจ้าจึงได้ มี พระพุทธขปริหาร คำรัสเรียก ปัญจวัคคีย์

ภิกษุด้วยพระพุทธปฏิมาว่า "ภิกษุเว" คงแล้ว จึงไปรคประทาน
 พระธรรมเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ด้วยวาระพระยาพิ
 ติงว่า "เทโวเม ภิกษุเว อันทา ปัพพชิตน น เสวคัพพา โย
 ภายํ กามเมสุ กามสุขัลลิกานุโยโค หิโน คัมโม โปตุชฺชนิโก
 อนริโย อนัตถสัจฺจหิโต โย ภายํ อคฺคกิลมณานุโยโค ทุกฺโข
 อนริโย อนัตถสัจฺจหิโต เอเต เต ภิกษุเว อุกฺโก อันทะ ชนุปคัมม
 มัชฌิมา ปฏิปทา ทถาคเตน อภิสัมพุทฺธา จักขุภรณิ ญฺาณภรณิ
 ออุปสมาย อภิญฺญา ย สัมโพชาย นิพฺพานาย สํวคคคิ กคมา จ
 สา ภิกษุเว มัชฌิมา ปฏิปทา ทถาคเตน อภิสัมพุทฺธา จักขุ-
 ภรณิ ญฺาณภรณิ ออุปสมาย อภิญฺญา ย สัมโพชาย นิพฺพานาย
 สํวคคคิ อยเมว อริโย อฏฺฐุงคิโก มคฺโค เสยฺยตฺถิ สัมมาทิฏฺฐิ
 สัมมาสังกัปปิโย สัมมาวาจา สัมมากัมมันฺโต สัมมาอาชีโว
 สัมมาวาชาโม สัมมาสคิ สัมมาสมาธิ อญํ โข สา ภิกษุเว
 มัชฌิมา ปฏิปทา ทถาคเตน อภิสัมพุทฺธา จักขุภรณิ ญฺาณภรณิ
 ออุปสมาย อภิญฺญา ย สัมโพชาย นิพฺพานาย สํวคคคิ" อธิบาย
 ความตามวาระพระยาพิว่า "ภิกษุเว" คุณภิกษุทั้งหลาย "อิม
 อันทา" ธรรมอันลามกทั้งหลายนี้มี ๒ ประการ อันบรรพชิตใน
 พระบวรพุทธศาสนา อย่างพึงต้องเสพย์เลยเป็นอันขาด ธรรม
 อันลามก ๒ ประการนั้น คือกามสุขัลลิกานุโยคประการ ๑ อคค
 กิลมณานุโยคประการ ๑ กามสุขัลลิกานุโยคนั้น คือสภาวะกำหนด

27/03/2565

ยินดีในกามคุณ "กามยี่ป่าโส" มีความปราณาคความหยากซึ่ง
 กามคุณนั้นเป็นกัณฑ์ "กามปริฬาโ" มีความกระวนกระวายแสง
 หากกามคุณไม่สิ้นไม่สุดไม่หยุดหย่อนจากความปราณา "กามมร-
 ณา" สันดานนั้นสยขมัวเมออยู่ด้วยกามคุณ วิทกวิจารณ์มย์ชมชื่น
 อยู่ด้วยกามคุณมิไคยินดีที่จะออกบรรพชา มิแต่จะลุ่มหลงมัวเมอ
 เกล็ดชดถัวอยู่ด้วยกามคุณ "ปฏิสัลลิสฺสโร วิย" มีอุปมาคุ
 ติงว่าสุกรบ้านปลักอยู่ในหลุมคูด ชนชมยินดีบริโภคซึ่งลามก
 สำคัญว่าคิตามวิสัยสุกร อย่างนั้นแลเรียกว่ากามสุขัลลิกานุโยค
 กามสุขัลลิกานุโยคนี้ เป็นของชั่วเป็นของลามก "สุสานะ ปคิต
 กุณโย วิย" มีครุวนาคูชากอศุล อันทอดทิ้งถั่งอยู่ในสุสาน
 ประเทศย้าช้า "อฏฐิภิงฺขสฺสอุปมา" ถ้ามีถ่นนั้นเขญูกามคุณนั้นเปรียบ
 ประคองร้างอฏฐิอันเปล่าทอดทิ้งถั่งอยู่เห็นอเมทนีกล บุคคลอันบริ
 โภคกามคุณนั้น มีครุวนาคูติงว่าสนั่นอันกักทิ้งซึ่งร้างอฏฐิอันเปล่า
 จะไค้อิมหน้ามาทว่าหน้อยหนึ่งตามิไค้ "สฺยีนฺกุปฺมา" ลักษณะที่
 ยินดีบริโภคเขญูกามคุณนั้น มีครุวนาคูติงว่าความฝัน เพราะ
 เศตุว่าแปรปรวนเป็นอันไป ในขณะครู่เดียวยามเดียวไม่ยั้งไม่ย่น
 "อิจฺจการณาสฺสอุปมา" กามคุณทั้ง ๕ นั้นมีอุปมาคุชมนด้านเพลิงอันปลัก
 บุคคลยินดีบริโภคเขญูกามคุณนั้น มีครุวนาคูติงว่าบุคคลอัน
 ตกลงในชมนด้านเพลิง มิแต่จะถั่งแต่มีระภาพเป็นเชื้อของน้ำ แม้มี
 ภายก็จะไค้เสวยทุกขเวทนาแทบบรรคาตาย ฉนั้นไค้ก็ บุคคลอัน

มีวิเศษอยู่ด้วยวาระคำถุณานัน ^๕ ก็น่าที่และจะเวียนกายเวียนเกิด
 เวียนทุกขเวทนาอยู่ในวิญญูระสังสารเป็นสาหัสสักนั้น มีอุปไมยดังนี้
 “วิสรุกซ์ผลุปมา” ^๕ เชนฺยวาทมคฺคณทัง ^๕ ๕ ^๕ นมฺครุวนาคฺคทังว่าผลไม้
 อ้นมีพิษ ^๕ บุคคลอื่นยืนค้ำบริโลกคามคฺคณนัน ^๕ นมฺครุวนาคฺคทังว่าบุคคล
 อ้นผลงบริโลกซึ่งผลไม้ อ้นมีพิษ “อสุปมา” ^๕ ถ้ามีคั้งนั้น ^๕ เชนฺยวาทม
 คฺคณทัง ^๕ ๕ ^๕ นมฺครุวนาคฺคทายแลกระบี้ออกแลผลลาว ^๕ บุคคลผู้หลง
 อยู่ด้วย ^๕ เชนฺยวาทมคฺคณนัน ^๕ นมฺครุวนาคฺคทังว่าบุคคลอื่นต้องประหาร
 ด้วยกายแลกระบี้ออกแลผลลาว ^๕ มีแต่จะไ้ความลำบากเป็น
 เชื่องน่า ^๕ ถ้ามีค้ายก็จะได้ทุกขเวทนาแทบบรรคาคาย ^๕ จะได้
 ผลได้ประโยชน์มากกว่าหน้อยหนึ่ง ^๕ เพราะบริโลกซึ่ง ^๕ เชนฺยวาทมคฺคณ
 นั้นห้ามมิได้ ^๕ อาศรัยเหตุณคามสุขัลลิกานุโยค ^๕ คือสภาวะกำหนด
 ยืนค้ำบริโลกคามคฺคณนัน ^๕ จึงได้ชื่อว่า ^๕ หินะ ^๕ ว่าเป็นของชั่วของลามก
 เลวทราม “คัมมิโม” ^๕ กามสุขัลลิกานุโยคนัน ^๕ เป็นของชวบ้าน
 “สิงคาลานัน ^๕ วิย ^๕ สันคโก” ^๕ คุงทรากอศุภอันเป็นของแห่งสุนิจจึง
 จอกทั้งปวง “วิย ^๕ คุณวาสี” ^๕ ถ้ามีคั้งนั้น ^๕ นมฺครุวนาคฺคทังว่า ^๕ กอของคุดอัน
 เป็นของแห่งกิมิชาติหม่มทอนทั้งปวง “วิย ^๕ จันตนิกา” ^๕ มีคั้งนั้น ^๕ คุง
 ฟ้าครำอันเป็นของแห่งสุภรทั้งปวง “คิหัน ^๕ สันคโก” ^๕ กามสุขัลลิกานุ
 โยคนัน ^๕ เป็นของแห่งกฤหัสถ์ ^๕ จะได้เป็นของแห่งบรรพชิตหามิได้
 นมฺครุวนาคฺคทังว่า ^๕ ลุกข้างอันเป็นของเล่นแห่งทารกน้อยๆ “ไปตุชฺช-
 นิโก” ^๕ กามสุขัลลิกานุโยคนัน ^๕ เป็นของแห่งปุตฺตชนอันเป็นพาด ^๕ ปุตฺตชน

ย่อมสิ่งสมเนือง ๆ บริโภคเนือง ๆ “อุชฺณีภูฏิกญฺชิกา วย” มี
 ครัวนาครุปลายเข้าแลแปลบรำอันเป็นเกน อันยฺทคตละทิ้งไว้เทไว้
 ในราง เป็นอาหารแห่งสุกร ๆ บริโภคเนือง ๆ “อิว คุตญฺย”
 อนึ่งมีครัวนาครุหลุมคุดอันเป็นที่เสพยเนือง ๆ แห่งสุนัขบ้าน แล
 สุนัขจึงออกเป็นคันเป็นประธาน “สุสานํ วย” ถ้ามีฉนั้นมีครัวนาครุ
 ที่ฆ่าซาอันโสโครกไปก็ด้วยว่างอสุภ แลเป็นที่สองเสพยแห่งสุนัข
 แลแร้งกาทั้งปวงเป็นสรรพสาธาณ “วิจฺญู วย” ถ้ามีฉนั้น กาม
 สุขุขลิกานุโยคนั้น มีครัวนาครุเวรญฺญูอันเป็นสรรพสาธาณทั่วไป
 แก่ชนทั้งปวง แลโสโครกปญฺญูกลึงเกลี่ยกฟิงซิง “อารมทิกฺกํ วย”
 ถ้ามีฉนั้นมีครัวนาครุคังว่าน้ำล้างอารมแลหม้อล้างอารม อันเป็น
 สรรพสาธาณทั่วไปแก่ชนทั้งปวง “อนริโย” กามสุขุขลิกานุโยคนั้น
 มีไค้เป็นของแห่งพระอริยบุคคล ๆ มีไค้ปราถนา “วย จิตฺตํทาสานํ
 ภริยา” มีครัวนาครุคังว่าภรรยาคนจิตฺตทาส อันมีไค้เป็นที่ปราถนา
 แห่งพรหมมณฑมหาสาลทั้งหลายผู้มีชาติมีตระกูล “สุนฺชฺชุกรานํ
 อาจาโร วย” แลภริยามารยาทเสวนะประโยคมีไค้เป็นของแห่งพระ
 อริยบุคคล มีครัวนาครุคังว่ามารยาทแห่งสุนัขแลสุกรอันมีไค้เป็น
 ของแห่งพระยาไกรสรราชสีห์ “วย ทินฺชฺชํจํ ญํมํ” ถ้ามีฉนั้น
 กามสุขุขลิกานุโยคนั้นมีไค้เป็นของแห่งพระอริยบุคคล มีครัวนา
 ครุการอันชั่ว แลมีไค้เป็นของแห่งบุคคลผู้บริบูรณ์ไปก็ด้วยชาติ
 ด้วยตระกูล “อนตฺตํสญฺหิตโต” กามสุขุขลิกานุโยคนั้น จะไค้เข้ามา

ซึ่งประโยชน์ มาว่าหน้อยหนึ่งหามีได้ มีแต่จะทำให้ ไ้ทุกซ์
 ใ้ถึงความตายความฉิบหาย “ยักขินีปริศนาคิดกันตำ วีย”
 มีครุวนาคูจึงว่ามรคาถันการ อันนางยักขินีทองแหนอยู่ ผู้ใด
 ไปตามมรคาถันนั้น ก็มีแต่จะไ้ทุกซ์ มีแต่จะถึงความตายความ
 ฉิบหาย “อาส่วไส วีย” ถ้ามีฉนั้นมีครุวนาคูจึงว่าสรพิษ อัน
 มีไ้กระทำไ้เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง “ชรรชาราย มช
 วีย” ถ้ามีทั้งนั้นคูจึงว่านางฉอนคิคอยู่ในคมกฤส ผู้ใดโลก
 อาหารเป็นคนมักกิน เห็นแก่ะกิน สิมเดี่ยวรสนำออยนำฝงที่
 คมกฤส สิ้นกะระชาคถึงแก่ความตาย ฉนั้นโคกคิ บุคคลมีว
 เมาบริโลกคามคุณั้น ก็มีแต่จะไ้ความตายความฉิบหาย มีอุป
 ไมยทั้งนั้น “อิมพสญญาบ วิสผลภักโข วีย” บุคคลอันมีวเมา
 ลุ่มหลงอยู่ด้วยวาคะกำฉุณฉนั้น มีครุวนาคูบุคคลอันหลงบริโลก
 ซึ่งผลไม้อันมีพิษ ด้วยสญญาว่าผลมะม่วง มีแต่จะไ้ทุกซ์
 มีแต่ความตายความฉิบหายเป็นเบื้องนำ จะไ้เป็นคนอันใดอัน
 หนึ่งหามีได้ ถ้ามีฉนั้นบุคคลที่หลงบริโลกคามคุณั้น มีครุวนา
 คูสัควในนรก อันหลงเข้าไปในนรกอันใหญ่ ด้วยสำคัญสญญา
 ว่าเป็นบ้านเป็นเมือง “ยักขินีบา ส่วไส วีย” ถ้ามีฉนั้นมีครุวนาคู
 ว่าจะบุคคลอันสมีคสังวาคอยู่กินกับนางยักขินี ด้วยสำคัญว่าเป็นหญิง
 มนุษย์ มีแต่จะไ้ความฉิบหายเป็นเบื้องนำ ถ้ามีฉนั้นคูจึงว่า
 กวาอันหลงกินซึ่งทรากข้างอันลอบไปในแม่น้ำ ด้วยสำคัญว่าเป็น

ยานอันดีจะไม่จมลง เมื่อโลกอาหารเห็นแก่จะกิน ผู้กินทราบ
 อสุภข้างอันลอบไปตามกระแส น้ำ ทราบอสุภนั้นลอบไป ๆ จนถึง
 มหาสมุทรอันฤกแล้ว กานนั้นก็มิอาจสามารถจะบินกลับเข้าฝั่งได้ ก็
 จม อยู่ ที่ ทราบ อสุภข้าง ครายเท่าจนตายในท้องพระมหาสมุทรนั้น
 แลมีฉันทิโก บุคคลอันหลงบริโภคกามคุณนี้ ก็มีแต่จะตั้งทุกข์
 ตั้งภัย มีแต่จะไต่ความยากความลำบาก ความตายความฉิบ
 ทาย จะไต่เป็นประโยชน์น้อยหนึ่งหามิได้ มีอุปไมยดังนั้น
 บัณฑิตยชาติสาธุชนผู้ปรีชา ฟังสนธิฐานทราบความเดิกว่า บทคือ
 กามสุขัลลิกานุโยโค นี้ สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ ท้าวทศ
 เทศนา แสดงโทษแห่งเบญจกามคุณแก่ปัญจวัคคีย์ภิกขุทั้ง ๕ ใน
 อรรณพปัจฉิมศตวันตะเทศนาโดยอเนกปริยาย ด้วยประการ
 ดังพรรณนามาฉนี้ แม้ถึงในมหาทุกขขันธสูตรนั้น พระองค์ก็
 ทรงเทศนาแสดงโทษแห่งกามคุณทั้ง ๕ เช่นอเนกปริยายมาก
 กว่ามาก แก่ภิกขุทั้งหลายในพระนครสาวัตถี มีกระแสพุทธ
 ปรินิพพานทรงภาสิตว่า “โก จ ภิกขเว ทามานัน อัสสาโท” คุณ
 ภิกขุทั้งหลาย ความยินดีในกามคุณทั้งหลายนั้นเป็นคังญา คุณ
 ภิกขุทั้งหลาย กามคุณนี้มีอยู่ ๕ ประการ คือรูปควรจะพึงรู้ด้วย
 จักขุวิญญาณ ๑ เสียงควรจะพึงรู้ด้วยโสตวิญญาณ ๑ กลิ่นควรจะ
 พึงรู้ด้วยฆานวิญญาณ ๑ รสควรจะพึงรู้ด้วยชีวหาวิญญาณ ๑
 โผฏฐัพพะควรจะพึงรู้ด้วยกายวิญญาณ ๑ เป็น ๕ ประการด้วยกัน

คุณกรภิกขุทั้งหลาย กามคุณทั้ง ๕ ประการนี้เป็นที่ปราถนาเป็นที่ยินดี
เป็นที่พึงใจ ประกอบในการควรระพึงกำหนด “อิม โข ภิกขเว”

คุณกรภิกขุทั้งหลาย กามคุณมี ๕ ประการทั้งตถาคตแสดงมาจน

คุณกรภิกขุทั้งหลาย สุขแลโสมนัสอันใด อาศรัยซึ่งกามคุณทั้ง
หลายนี้ แล้วแลบังเกิด สุขแลโสมนัสนั้นใดชื่อว่ายินดีในกามคุณ

“โก ๆ ภิกขเว อาทินโว” คุณกรภิกขุทั้งหลาย โทษแห่งกามคุณ
ทั้งหลายนี้เป็นดังนี้ คุณกรภิกขุทั้งหลาย กลมยศทางพวกใน

โลกนี้ เลี้ยงชีวิตด้วยศิลปศาสตร์อันใด คือคิงไว้ซึ่งสำคัญ

ชอนวมอแล้วแลนัยคณาคอนันมีได้ซำค บิณฑคณาคอนันเป็น

หมวก แลคซึ่งทนแล้วกว่าเขาเปลือกในนาน มีประมาณเท่า

นั้น ๆ แลคคุณไม่แล้วกรูว่า ผลไม้ในต้นไม้มีประมาณเท่านั้น ๆ

“อากาศ โขโลเกทวา” แลขึ้นไปในอากาศกรูว่า สกฺขุชาติ

หม่นกทั้งหลายมีประมาณเท่านั้น ๆ เลี้ยงชีวิตด้วยภสิกรรมจาก

ไร่ไถนา เลี้ยงชีวิตด้วยพาณิชย์กรรมค้าขายทางน้ำทางบก เลี้ยง

ชีวิตด้วยโครักขกรรม รักษาโคขของคนคิงของผู้ อินกคิ ชายซึ่ง

โครสเลี้ยงชีวิต เลี้ยงชีวิตด้วยฉิซึ่งอาวธแล้ว แลกระทำการ

บำเรอราช เลี้ยงชีวิตด้วยเป็นราชบุรุษ กระทำราชการด้วย

แต่งเครื่องอาวธต่าง ๆ เลี้ยงชีวิตด้วยศิลปศาสตร์อันใดอันหนึ่ง

มีศิลปศาสตร์ข้างแลศิลปศาสตร์มาเป็นต้น “ลิตฺตัสส ปุรฺกชิตโต”

อันหนาวหากเข็ยคเข็ยน อันร้อนหากเข็ยคเข็ยน สมแลแตก

หากแผดเผา เหลือขบขยงกัคคองสัมผัสสูงเล็กแสงใหญ่ ภาย
 เขียวแห่งค้วยหยาดเข้าแลหยากน้ำ "ภิกขเว" คุกรภิกขุทั้งหลาย
 ภริยาที่เลียงชีวิตค้วยมทธาศีลปภาสครนณกคิ ภริยาที่ลาขาดภาย
 ค้วยหนาวแลร้อนนณกคิ ทังนลวนเป็นโทษแห่งกามคุณ "ทุกขก-
 ษินโ" กองทุกขเห็นประภักษณ์มิกามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่ง
 กามคุณ เช่นโทษแห่งกามคุณ มิกามคุณเป็นโทษ คุกรภิกขุทั้ง
 หลาย เมื่อกลุบุตรนเพียรพยายามเพื่อระเลียงชีวิตกณ "เต
 โภคา" สมบัตกทั้งหลายนณกมิไคสำเร้งแก่กุดบุตรผู้นั้น ๆ ถักโคค
 เศร้าเสียใจลาขาดกายลาขาดจิตร ปวีเทวนาการต้อกชกเคียร ถึง
 ชงหลงไหลพันเพื่อนสคิออกวาทว่า "โมฆํ วต เม สญฺฐานวิริยํ"
 ความเพียรของเรานเปลวแท้ พยายามของเรานหาผลหาประโยชน์
 มิได้ เสียทีเพียรเสียทีพยายาม "ภิกขเว" คุกรสงฆ์ทั้งหลาย
 ทังนแต่ลวนเป็นโทษแห่งกามคุณ "ทุกขราสี" กองทุกขเห็นประ
 ภักษณ์เป็นไปกณ ก็เพราะมิกามคุณเป็นคัน เป็นเหตุแห่งกามคุณ
 มิกามคุณเป็นโทษ เป็นโทษแห่งกามคุณ "ทสฺส เจ ภิกขเว"
 คุกรภิกขุทั้งหลาย เมื่อกลุบุตรนเพียรพยายาม เพื่อระเลียง
 ชีวิตค้วยประการกณ "เต โภคา" หากว่าสมบัตกทั้งหลายน
 สำเร้งแก่กุดบุตรนนั้น ๆ ถักยอมไคเสวยชงทุกขโทมนส มิรักษาชง
 สมบัตนนั้นเป็นเหตุ ค้วยใส่ใจว่าทำอย่างไรคิหนอ ท้าวพระบารง
 จะไม่นำชงทรัพย์ของเราไปได้ โจรทังหลายจึงจะไม่นำทรัพย์ของ

เราไปได้ เพลิงจึงจะมีไฟ ไหม้ทรัพย์สินของเราได้ น้ำจึงจะไม่พัด
 เอาทรัพย์สินของเราไปได้ ศัตรูหมู่ร้ายจึงจะไม่นำทรัพย์สินของเราไปได้
 ให้วิศกวิจารณ์เป็นทุกข์ไปด้วยการจะรักษาทรัพย์สินดังนี้ “กัสส เอว
 อารักขโต” เมื่อกลุญครนนั้นรักษาปกครองซึ่งทรัพย์สิน ด้วยประการ
 ดังแสดงมาฉนั้น ท้าวพระยาทั้งหลายก็นำไปเสียซึ่งทรัพย์สินสมบัติ
 นั้น โจรทั้งหลายก็ลักไปซึ่งทรัพย์สินสมบัตินั้น มีฉนั้นไฟไหม้เสีย
 มีฉนั้นน้ำพัดเอาไปเสีย มีฉนั้นศัตรูหมู่ร้ายญาติที่มีใจเป็นทรกลัก
 เอาไปเสีย กลุญครนนั้นก็โศกเศร้าเสียใจ ถ้าหากกายล้าวก
 จิตร บ่วิเทวนาร่ำไรที่ออกชกเคียบ ถึงซึ่งหลงไหลพันเพื่อนสติ
 ออกกว่าทว่า ทรัพย์สินอันใดที่เป็นของ ๆ เรา ทรัพย์สินนั้นหาเป็นของ
 เราไม่แล้ว มีใจมีแก่เราแล้ว “ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย
 ไทษนิกก็เป็นโทษแห่งภามคุณ “ทุกขราสี” ถองแห่งทุกข์เห็น
 ประจักษ์เป็นไปดังนี้ ก็เพราะมีภามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่ง
 ภามคุณ มีภามคุณเป็นโทษ เป็นโทษแห่งภามคุณ “ปุณ ปร
 ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย ยังเหตุอันอีกเล่า พระยาทั้งหลาย
 วิวาทกันกับพระยา ฤษัศรียทั้งหลายวิวาทกันกับฤษัศรีย พราหมณ์
 ทั้งหลายวิวาทกันกับพราหมณ์ คฤหบดีทั้งหลายวิวาทกันกับคฤห
 บดี มารคาวิวาทกันกับบุตร ๆ วิวาทกันกับมารคา ยีดาวิวาทกันกับ
 บุตร ๆ วิวาทกันกับยิวา พิววาทกันกับน้อง พี่ชายวิวาทกันกับ
 น้องหญิง ๆ วิวาทกันกับพี่ชาย สหายวิวาทกันกับสหาย ก็เพราะ

มีกามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่งกามคุณ "เท กลหวิวาทมานันนา"
 ชนทั้งหลายมีพระยาแลภษตรีขเป็นคณันน ถึงซึ่งเทลาวิวาท
 กัน แล้วยกเพียรพยายามประหัตประหารกันด้วยมือข้าง เพียร
 พยายามทั้งกันด้วยกอนคินข้าง เพียรพยายามคักันด้วยทอนไม้
 ข้าง เพียรพยายามพันแทงกันด้วยศาสตราอาวุธข้าง "เท ทัดด
 มรณเข นคคจฉนต" ชนทั้งหลายมีพระยาแลภษตรีขเป็นคณันน
 ถึงซึ่งมรณะข้าง ถึงซึ่งทุกซ์แทบขรรคาคายข้าง "ภิกซ์เว"
 คูกรภิกซ์ทั้งหลาย "อัย วิวาท" อากาที่เทลาวิวาทกันนเป็น
 โทษแห่งกามคุณ "ทุกซ์ราสี" กองทุกซ์เห็นประจักษ์เป็นไปคังน
 ก็เพราะมีกามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่งกามคุณ มีกามคุณ
 เป็นโทษ "ชุน ปรวิ ภิกซ์เว" คูกรภิกซ์ทั้งหลาย ยังเหตุอื่น
 อีกเล่า ชนทั้งหลายถือเอาซึ่งคายนแลได้ผูกสอคซึ่งแต่งชุน ถือ
 เอาซึ่งชนไฟแลขนยา แยกกันเป็นสองกองแล้ว ก็เข้าสสังคราม
 รมกันณะทอชภูมิ ยิงไปซึ่งลูกขนข้าง พุ่งไปซึ่งหอกข้าง พัน
 ค้วยคายนข้าง ขางพวกเล่าถียิงมาซึ่งลูกขนพุ่งมาซึ่งหอกพันค้วย
 คาย "เท ชนา" ชนทั้งหลายนั้น ถึงซึ่งมรณะภาพล้มคายนใน
 ทอชข้าง ถึงซึ่งทุกซ์แทบขรรคาคายข้าง "ภิกซ์เว" คูกรภิกซ์
 ทั้งหลาย อากาที่ข้างเข้าสสังครามคัมแทงฆ่าพันกันนถึงแก่
 มรณะล้มคายนข้าง ถึงซึ่งทุกซ์แทบขรรคาคายข้าง ทังนล้วน
 เป็นโทษแห่งกามคุณ "ทุกซ์ราสี" กองทุกซ์เห็นประจักษ์เป็นไป

ทั้งนี้ ก็เป็นโทษแห่งความคุณ มีกามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุ
 แห่งกามคุณ “ยุ่น ปรี่ ริกซ์เว” คูกรวิกขุทั้งหลาย ยังเหตุ
 อันอีกแล้ว สนทั้งหลายดิธเอาซึ่งกายแลโล้เชน ผูกสอดซึ่งลูกศร
 ในแล่งขน แล่นไปโคนธักดาวเลปนะ แลอุปการิยะ อธิบายว่า
 มนุษย์ทั้งหลายก่อซึ่งเชิงเทินด้วยอิฐมีสี่ฐานตั้งกัยมา ภายนอก
 นั้นท้าวด้วยยุ่น เชิงเทินกระทำด้วยประการดังนี้ เรียกชื่อว่าอุปการิยะ
 เชิงเทินทั้งหลายนั้น ถ้าแลท้าวด้วยเขือกก็ไค้ ชื่อว่าธักดาวเลปนะ
 “ปักชนทนค” มนุษย์ทั้งหลายอยู่ณะเขือกตำแหน่งเชิงเทินทั้งหลาย
 นั้นแล้ว ก็แทงด้วยศาสตราวุธทั้งหลาย มีท้าวเหล็กเป็นคัน
 มนุษย์ทั้งหลายณภายนอกมีอาจะชนมาได้ เหตุกำแพงนั้นตน
 แลวกแล่นหนีไป บางพวกก็ยิงด้วยขัน บางพวกก็แทงด้วยหอก
 บางพวกก็แกว่งคายเป็นแสงวาว มนุษย์ทั้งหลายนั้นที่ดิธซึ่งขันก็
 ยิงด้วยขัน ดิธซึ่งหอกก็แทงด้วยหอก บางพวกก็เทศาคกลงไป
 ซึ่งโคมัยธันรอน บางพวกก็ชั้ดด้วยขอ สั้ดด้วยครากเหล็กลาด
 ชนมาแล้วถุกคัศรัยะด้วยคายน “เท มนุสส์สา” มนุษย์ทั้งหลายนั้น
 คายนในทริยภูมิ ถึงซึ่งลำยากแทยบรรดาคายนนั้นก็มี “อัย ริกซ์เว
 กามานัน อาทันโว” คูกรวิกขุทั้งหลาย สภาวะถึงซึ่งมณะคายน
 ในทริย แลถึงซึ่งทุกขเวทนาแทยบรรดาคายน ทั้งนี้เป็นโทษแห่ง
 กามคุณทั้งหลาย “ทุกัชราลั” ถองทุกขเห็นประจักษ์เป็นไปดังนี้
 มีกามคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่งกามคุณ “ยุ่น ปรี่ ริกซ์เว” คูกร

ภิกขุสงฆ์ทั้งหลาย ยังเหตุอันอกุศลทั้งหลายตกซึ่งที่ต่อแห่ง
เรือนก็ดี ที่ซึ่งบ้านแล้วและกระทำซึ่งวิปลานก็ดี ความคุม
กันเข้าประมาณห้าสิบหกสิบ แล้วแต่จับเป็นน้ามาก็ดี “ปริยัมเด
คิฏฐันติ” คือมองคอยอยู่แต่ขหนทาง คอยปล้นซึ่งคนเดินทาง
ก็ดี “ปรทาร์ คัจฉนติ” คบหาซึ่งภรรยาแห่งผู้อื่นก็ดี พระยาทั้ง
หลายจับได้ซึ่งมนุษย์เหล่านั้น ยังชนให้กระทำซึ่งกรรมกรรมมีประ
การต่าง ๆ มีเขยขึ้นด้วยหวายเป็นต้น เหมือนพรรณามาแล้วแต่หลัง
คุณภิกขุทั้งหลาย โทษนี้เป็โทษแห่งกามคุณ “ทุกขราสี” กอง
ทุกข์เห็นประจักษ์เป็นไปดังนี้ ก็เพราะมีความคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุ
แห่งกามคุณ คุณภิกขุทั้งหลาย ยังเหตุอันอกุศลแล้ว มนุษย์
ทั้งหลายประพฤติกึ่งทุจริตด้วยกาย ประพฤติกึ่งทุจริตด้วยวาจา
ประพฤติกึ่งทุจริตด้วยใจ มนุษย์ทั้งหลายนั้นครั้นประพฤติกาย
ทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว “กายัสส เภทา ปรัมมรณา”
ครั้นทำลายเบญจขันธ์ของน้าแต่ทุจริต ก็ไปยังเกิดในตริภังคะ
กำเนิดเปรตวิสัยอสุรกายนรก คุณภิกขุทั้งหลาย โทษนี้ก็เป็น
โทษแห่งกามคุณ “ทุกขราสี” กองทุกข์เห็นประจักษ์เป็นไปใน
ปรโลกดังนี้ ก็มีความคุณเป็นเหตุ เป็นเหตุแห่งกามคุณ คุณ
ภิกขุทั้งหลาย “โย กามเมสฺส ฉนฺตฺราควินโย” อากาרתนำเสียซึ่ง
ฉนฺตฺราควินพรานาในกามคุณอันใดก็ดี กิริยาที่ละเสียซึ่ง
ฉนฺตฺราควินกำหนดในกามคุณอันใดก็ดี กิริยาที่นำเสีย

และเสียดซึ่งฉันทราคะความปราถนา และความกำหนด ใน กามคุณนี้
 ได้ชื่อว่ากามนิสสรณะ ไต่แก่พระนิพพาน เหตุนี้และสมเด็จพระ
 พระศาสดาจารย์ จึงได้ทรงเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ภิกขุทั้ง ๕ ใน
 อรรถกถาปัจฉิมสูตรว่า "ทีโน ลามโก" กามสุขัลลิกานุโยค
 คือกำหนดยินดีในเบญจกามคุณนี้ เป็นของชั่วของลามก มิได้เป็น
 ของแห่งพระอรหันต์ มิได้ประกอบด้วยประโยชน์ บุคคลผู้เป็น
 บรรพชิตในพระบรมพุทธศาสนา ฟังละฟังเว้นเสียดอย่าได้สองเสียด
 สماعม อย่าได้นิยมว่าเป็นของอันดี

"อัครกถิลมถานุโยโค" ยังอัครกถิลมถานุโยคนี้เล่า
 ก็เป็นของเลวลามกเหมือนกัน อัครกถิลมถานุโยคนี้ คือปฏิบัติ
 ผิดศีลทัฬหิภายนอกพระบรมพุทธศาสนา แท้จริงลัทธิแห่งภิกษุ
 นิกเรณฺ์ภายนอกพระศาสนามัน มีมากกว่ามากเป็นหลายพวก
 หลายพรรณ "อเจสโก" บางพวกถืออเจสโกปฏิบัติ ไม่นุ่ง
 ผ้าเลยเปลือยกายอยู่เป็นนิจ "มุกฺคทาโร" บางพวกถือมุกคทา
 รปฏิบัติ ขึ้นด้วยขี้สัสวะเป็นนิจนิรันดร "หัตถดาวเลขา"
 บางพวกถือหัตถดาวเลขาปฏิบัติ ด่าขู่อาวะแล้วชำระด้วยนิ้วมือ
 "เอกาคาโรโก" บางพวกถือเอกาคาโรโกปฏิบัติ รัยกัน
 ภัทรในเรือนอันเดียว "เอกาโลปีโก" บางพวกถือกินอาหาร
 แต่มีขลาคำ ๆ "ทวาการโก" บางพวกถือทวาการโกปฏิบัติ
 รัยกันเขาในเรือนสองเรือน "เอกีสสว อิตฺถิยา" บางพวก

ภคิอรชกอนเข้าอนสัตรีผู้เคียวให้ “เอภาทีโก ทสวทานิ” ยาง
 พวกถือบริโภคอาหารมือหนึ่งแล้วงคไปสัวัน ยางพวกบริโภค
 มือหนึ่งแล้วงคไปถึงเคอน ยางพวกก็บริโภคแต่ปลายเข้า ยาง
 พวกก็บริโภคแต่เข้าแดง “สากภักโข” ยางพวกบริโภคแต่
 ผักคอง บริโภคแต่ผลไม้ “คัณทุลภักโข” ยางพวกบริโภค
 แต่เข้าสาร “กัณทุภักโข” ยางพวกบริโภคแต่รำ “วาก-
 จีโร” ยางพวกก็นุ่งผ้าอันกระทำด้วยปอ “เกสภัมพโล”
 นุ่งผ้าอันกระทำด้วยผมคน นุ่งผ้าอันกระทำด้วยขนสัตว์ นุ่งผ้า
 อันกระทำด้วยขนขัคนกเค้า “กัณฐูกสยิโก” ยางพวกก็นอน
 ในหนาม “รโซชัลลธโร” ยางพวกก็หมักตัวอยู่เป็นนิจไม่อาบ
 น้ำชำระกาย สภาวะที่ถือลัทธิกายนอกพระศาสนาต่าง ๆ นา ๆ
 เป็นอาทิฉนั้น เรียกว่าอัทธกิลมदानุโยค กระทำนั้นหาผลหา
 ประโยชน์มิได้ ลำยากกายเสียเปล่า “ทักโข” มิแต่จะ
 ไร้ความทุกข์ความลำยากเป็นเบื่องน่า “สวิสสุโพ วีย” ลัทธินี้
 แห่งคิตติยนั้น มีครุวนาคูณน้ำอ้อยอันระคนไปด้วยยาพิษ ผู้ใด
 บริโภคแล้วผู้นั้นก็จะถึงแก่มรณะภาพ จะไร้เป็นประโยชน์มาทว่า
 หน้อยหนึ่งหามิได้ “ขรเกสัชชโยชิตปุติมุตตวีย” ถ้ามีฉนั้น
 ลัทธินี้แห่งคิตติยนี้ครนถ์ทั้งปวงนี้ มีครุวนาคูณมูตรเน่าอันประกอบ
 ด้วยยาพิษอันเข้มแรง ผู้ใดสำคัญว่าเป็นยาแลหลงคิมกีน ผู้
 นั้นก็จะถึงซึ่งความตาย ถ้ามีคายนั้จะไร้เสวยทุกขเวทนาแทน

บรรดาตาย อันจะได้สำเร็จเสด็จชกิง ร่างโยโรคนันโตอันหนึ่ง
 นั้นหามิได้ “ยถา” อันนั้นแลมีอุปมาฉันใด ลัทธินแห่งคิคถ์
 นิครนถ์ทั้งปวงนี้ ถ้ามืดไปไม่ยเหมือนตงันั้น ถ้ามีฉันนั้นบุคคลผู้ใด
 ปฏิบัติในลัทธินแห่งคิคถ์นั้น บุคคลจึงว่าบุคคลอันนั้นซึ่งนำเอาเข้ามา
 อันประกอบด้วยยาพิษ จะได้เป็นคุณอันใดอันหนึ่งหามิได้ มีแต่
 จะให้ลำบากกายเสียเปล่า “อนวิโย” บุคคลดีลัทธินแห่ง
 คิคถ์ทั้งปวงนี้ จะได้เป็นของแห่งพระอริยเจ้าหามิได้ เป็นของ
 แห่งคนอันชพาด “สถภานัน วิย อคคิมหิ ปตนิ” บุคคล
 ผู้ปฏิบัติตามลัทธินิรมาตัญญูนี้ มีครุวนาคูตักถ์กระแทนอันใดค
 เข้าในกองเพลิง มีแต่จะไ้ความฉิบหายเป็นเบื้องหน้า “อนัตถ-
 สัญญ์คิโต” ลัทธินิกถ์มถานุโยคนี้ จะได้เป็นประโยชน์มาทว่า
 หน้อยหนึ่งหามิได้ มีแต่จะกระทำไ้ไ้ความฉิบหาย “เวร
 ยักโข” บุคคลจึงว่ามหาภัยอันผูกเวรแลคิคตามพิฆาตทำให้ ถึง
 ความตายความฉิบหาย “อาสัวิสคถณ วิย” ถ้ามีตงันั้น
 บุคคลจึงว่าบุคคลอันหลงจับอศรพิษในตมัต ถ้วยสำคัญว่าเชือก
 อย่าสงสัยว่าอศรพิษจะไม่ขบเอาตัว “ปปาเท ปกิโต วิย” ถ้า
 มีฉันนั้น บุคคลอันใดคถงในเหวอันลึก อย่าสงสัยเลยว่าถาย
 จะไม่แหลกละเอียดไป ถ้ามีฉันนั้น บุคคลอันใดคเข้าในกอง
 เพลิง อย่าสงสัยว่าเพลิงจะไม่สังหาร บุคคลผู้ปราถนาจะใคร่
 พ้นจากวิญญูสงสาร แลหลงปฏิบัติตามลัทธินอกพระศาสนานี้

ก็มีแต่จะไต่ความลำบากกายเสียเปล่า จะได้พ้นทุกข์สำเร็จความ
 ปรารถนาหามิได้ แท้จริงลัทธิต่างกันดัดตนครนดิ้นภายนอกพระ
 ศาสนานี้ ย่อมล่อลวงคนอันซื่อหาสให้ลุ่มหลง เหมือนกับยาคู
 อันมาเป็นมิตร กล่าวล่อลวงให้หลงแล้ว แลนำไปดักศิษย์เสีย
 ในป่าช้า เหตุฉะนั้นคณาจารย์คริสตชนว่า อัครภิกษุมหานุโยค
 คือลัทธินอกพระศาสนานี้ เป็นของอันชั่วเป็นของอันลามก
 มีควรรีบบรรพชิตในพระพุทธศาสนาจะพึงต้องเสพยาคม

บุคคลผู้ปรารถนาจะไต่พ้นจากวัฏฏะสงสาร ละเสียซึ่งมรา
 วาสอกทรวงบรรพชา ในพระพุทธศาสนาของคณาจารย์แล้ว พึง
 ปฏิบัติตามหนทางกลาง คือพระอริยวงศิกมรรคทั้ง ๘ ประการ
 “คณาจารย์ อภิสัมพุทธา” พระอริยวงศิกมรรคนี้ คณาจารย์
 คริสต์รูประจักษ์แจ้งด้วยพระอนาวรรณญาณอันพิเศษ “จักขุภรณ์”
 พระอริยวงศิกมรรคนี้ เป็นเหตุให้เห็นแจ้งในทุกขสัจและนิโรธสัจ
 “ญาณภรณ์” เป็นเหตุให้รู้แจ้งในสมุทัยสัจและมรรคสัจ “อุป
 สมาย อภิญญา สัมโพธิญาณ” พระอริยวงศิกมรรคนี้ เป็น
 ปัจจัยที่จะให้ร่างขี้เกีจ เป็นปัจจัยจะให้กำหนดซึ่งพระเจตตาริยสัจ
 ให้ตรัสรู้พระเจตตาริยสัจ เป็นปัจจัยที่จะให้เห็นแจ้งประจักษ์ ซึ่ง
 พระอมฤตยตนุพาน “อริยวงศิกโก มัคโค” พระอริยวงศิก
 มรรคทั้ง ๘ ประการนี้ “อริโย” เป็นของแห่งพระอริยเจ้า เป็น
 ธรรมอันอุดมล้ำเลิศประเสริฐ “จักกวัตติ วิย” มีครุวนาคู

สมเด็จพระจักรพรรดิราชา อันทรงซึ่งพระเกศาคุณเป็นอันมาก
 แลศมมูอริราชทั้งปวงย่อมนอบคณเสยง มีอาชเพื่อจะค้ำค่อรอดฤทธิ
 พระองค์ได้ “สมุทโท วย” พระอัญญาจิกมรรคนั้น เป็นที่
 ประชุมแห่งโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง มีครวนาคูกัจจว่าพระมหาสมุท
 อันเป็นที่ประชุมแห่งแม่น้ำทั้งปวง แม่น้ำนั้นยิ่งใหญ่แต่บรรดามีใน
 โลกชาตินั้น ย่อมมีกระแสนใหญ่ไหลหลังถึงไปสู่พระมหาสมุทสิ้น
 ทั้งนี้ จะโคพันพระมหาสมุทหามิได้ ฉนั้นโคตักดิ์ พระอัญญา
 จิกมรรคนั้นเป็นที่ประชุมแห่งพระโพธิปักขิยธรรมทั้งปวง คือพระ
 สติขัญฐานแลสมีมัยปทาน แลอิทธิบาทแลอินทรีย์ แลพระละแล
 โพชฌงค์มีอยู่ไม่ยคังนั้น “อชิกโมลิกุโต” พระอัญญาจิก
 มรรคนั้น เป็นยอกมงคลพิเศษแห่งกุศลธรรมทั้งปวง “มณิกุโย
 วย เวชยันโต” กัจจว่าแก้วมณีอันเป็นยอกเวชยันตะปราสาท
 แห่งสมเด็จพระอินทราชา “สัพพกามทโท มณี วย” ถ้า
 มีฉนั้นคัจจแก้วมณีโชติแยกเหลี่ยม อันให้สำเร็จมโนรคความ
 ปรารถนาทั้งปวง “เวชยันตรโต อนุตตโร” ถ้ามีฉนั้นคัจจ
 ว่าเวชยันตรอันเป็นยานอันประเสริฐ ของสมเด็จพระอินทราชา
 “เอทาทิสั ยานั” พระอัญญาจิกมรรคนั้นเป็นยานอันอุดม เหตุ
 ฉนั้นถ้าผู้ใดโคโคปฏิบัติตามแล้ว “นิพพานัสเสว สันตติเก” ยุตคณ
 ผู้หนึ่งจะถึงที่ลำนัด คือพระนิพพานเป็นเพียงแท้

จึงทรงพระมหากรุณาตรัสเป็นปฐมว่า “เสยฺยถิติ” พระ
 ธิษฏางคิกมรรค ๘ ประการนั้นเป็นประการใด จึงทรงวิเศษชนาว่า
 พระธิษฏางคิกมรรค ๘ ประการนั้น คือ สัมมาทิฏฐิประการ ๑
 สัมมาสังกัปปิประการ ๑ สัมมาวาจาประการ ๑ สัมมากัม
 มัณโตประการ ๑ สัมมาอาชีโวประการ ๑ สัมมาวาจาโมประ
 การ ๑ สัมมาสติประการ ๑ สัมมาสมาธิประการ ๑ เป็น
 ๘ ประการ

สัมมาทิฏฐินั้น ถ้าจะว่าโดยอุกฤษฏ์ ได้แก่ขัณฺฑยานักลา
 ทาณุมิพระนิพพานเป็นอารมณ์ ถอนเสียได้ซึ่งวิชชานสัยแล้ว
 และให้เห็นแจ้งซึ่งพระศราริยสัจ ถ้าจะว่าโดยกำหนดเข็ของคำ
 แต่กัมมัตสสกตาญาณ คือขัณฺฑยาที่พิจารณาเห็นว่ากระทำบุญได้
 บุญ กระทำบาปได้บาป แต่เท่านั้นนับว่าเป็นสัมมาทิฏฐิได้

แลสัมมาสังกัปปิไปนั้น ได้แก่วิตกเทศสิถ คือวิตกไปใน
 ที่อันชอบ มีคณว่าวิตกที่จะบำเพ็ญทานรักษาศีล วิตกที่จะออก
 ทรงบรรพชา วิตกในที่จะไม่ผูกพยายามทอาฆาฏของเวร วิตกที่
 จะไม่เขี่ยคเขี่ยนแก่สัตว์ ถ้าจะว่าโดยอุกฤษฏ์ สัมมาสังกัปปิไปนี้
 ได้แก่วิตกที่บกเขาพระนิพพานเป็นอารมณ์

แลสัมมาวาจาณั้น คือกล่าวถ้อยคำอันเป็นวิสุจริตปราศจาก
 มุสาวาท เปสุณฺณวาท ฆรุตวาท สัมผัสปลายวาท

สัมมาถมมนโคณัน

คือกระทำการอันดีเป็นกายสุจริต

ปราศจากปาณาติบาต อทินนาทาน กามเมสุมิจฉาจาร ปราศ
จากสองเสพยาเมรัย

สัมมาอาชีโวณัน

คือเลี้ยงชีพชอบธรรมปราศจากมิจฉาชีพ

มิได้กระทำการใดทรมายาเลี้ยงชีพ

สัมมาวาจาโมนัน

คือสัมมัชฌ์ปธานทั้ง ๔ ประการ

คือ

ความเพียรเพื่อจะละเลิกซึ่งอกุศลที่ตนเคยกระทำ จักเป็นสัมมัชฌ์
ปธานประการ ๑ กระทำความเพียรเพื่อจะมีให้อกุศลที่ยังไม่บังเกิด
นั้นมิได้บังเกิดขึ้นได้ ก็จักเป็นสัมมัชฌ์ปธานประการ ๑ กระทำ
ความเพียรขำเพ็ญกุศลที่ตนยังไม่เคยขำเพ็ญนั้น ก็จักเป็นสัมมัชฌ์
ปธานประการ ๑ กระทำความเพียรขำเพ็ญกุศลที่ตนเคยขำเพ็ญ
ให้เพิ่มภนภิโยภาพ ก็จักเป็นสัมมัชฌ์ปธานประการ ๑ ทั้ง ๔
ประการนี้และได้ชื่อว่าสัมมาวาจาโม

แลสัมมาศีลันัน

คือขำเพ็ญพระสติขัฏฐฐานทั้ง ๔ ประการ

คือภยานุขัฏฐฐานประการ ๑ เวทนานุขัฏฐฐาน
ประการ ๑ จิตตานุขัฏฐฐานประการ ๑ ชัมมานุขัฏฐ
ฐานประการ ๑ อธิบายว่าเจริญพระสติขัฏฐฐาน มี
สติผูกพันอยู่ในที่พิจารณาอัสสาสขัฏฐฐาน ผูกพันอยู่ในที่
พิจารณาเวทนาทั้ง ๓ คือสุขแลทกข์แลอูปেকขา ผูกพันอยู่ใน
ที่พิจารณาวิคร ^{๕๖๕} ผูกพัน อยู่ในที่พิจารณาซึ่งนิรวณธรรมเช่นอาทิ

ให้เห็นสังขารธรรมทั้งสี่ของนเป็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตา นี้และ
ได้ชื่อว่าสัมมาสัจติ ถ้าจะว่าโดยกำหนดของคำ แต่สัจติที่ระฤก
ในการบุญ เป็นต้นว่าระฤกที่ระบำเพ็ญทานรักษาศีล ระฤกถึง
คุณพระรัตนไตรย ระฤกถึงคุณท่านผู้มีคุณ เป็นต้นว่ามารดา
บิดาครูอุปัชฌาย์อาจารย์ แต่เพียงนับเป็นสัมมาสัจติได้

แต่สัมมาสมาธินั้น คือเจริญพระอุปจารสมาธิแลอปปนา
สมาธิ อุปจารสมาธินั้น คือจิตรตั้งมั่นในที่ไกลจะได้สำเร็จ
ซึ่งฌาน แลอปปนาสมาธินั้น คือองค์สมาบัติมีปฐมฌานเป็นอาทิ
มีปฐมฌานเป็นปริโยสาน ถ้าจะว่าโดยกำหนดของคำ แต่
จิตรที่แน่งลงในขณะเมื่อบำเพ็ญทาน แลรักษาศีลจำเจริญภาวนา
สัจติฟังพระสังฆธรรมเทศนาแต่ละขณะๆ เป็นขณิกสมาธินั้น ก็จัก
เป็นสัมมาสมาธิได้ สิริเข้าด้วยกันจึงเป็นพระอัมภางคิถมรรค
๘ ประการๆ นี้เป็นที่ประชุมแห่งพระโพธิบัลลชีขธรรมทั้งปวง

พระธรรมเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ มีพระโพธิบัลล
ชีขธรรมนั้นเป็นคัม มีพระปฏิจาจะสมุปป์ปาทธรรมเช่นก้า มีพระ
จตุราริยสังขันธ์เป็นกง อธิบายดังนี้โดยพระคาถาว่า “เนมิบั
จตุสัจจัญญู อรณัม ชัยรหัม มคัง นากิเว สัตถัมมัม อัญญมัญญู
ปวัตเตนโต อัมมจักกัณตี ปวโรจติ” มีเนื้อความว่า “เนมิบั
จตุสัจจ” พระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ สมเด็จพระผู้ทรงพระ
ภาคย์เจ้า พระองค์จักเอาพระจตุราริยสังขันธ์เป็นกง “อรณัม ชัยรหัม”

อันก็แล้วกาลใด ก็มิมีนามปรากฏชื่อว่าจักรแก้วในจักรวรรดิในกาล
 เมื่อนั้น "เสี้ยมดา" อันนั้นแลมีอยู่ประมาณใด พระจตุราริยสัง
 ขรรณทั้ง ๔ ประการ คือ ทุกขสัง, สมทพยสัง, นิโรธสัง, มรรคสังนั้น
 เมื่อพระองค์ครัสเทศนา ทรงไปตามเรื่องพระจตุราริยสังซึ่งเกี่ยว
 ใดเนื้อความอยู่แต่ในพระจตุราริยสังนั้น ก็มีปรากฏชื่อว่าอริยสัง
 เทศนา จะได้มีนามปรากฏชื่อว่าพระธรรมจักรหามิได้ แล
 สัตตะคิงสไฟธิยักขิยขรรณนั้นเล่า เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 ครัสเทศนาไปแต่ตามเรื่องพระไฟธิยักขิยขรรณซึ่งเกี่ยว ใดเนื้อ
 ความแต่ในพระไฟธิยักขิยขรรณนั้น ก็มีนามปรากฏชื่อว่าไฟธิยักขิ
 ขรรณเทศนา จะได้ชื่อว่าพระธรรมจักรหามิได้ คือพระพุทธรของค
 ครัสเทศนาพร้อมทั้งสาม คือพระไฟธิยักขิยขรรณเทศนา พระ
 ปฏิจะสมุชยาทเทศนา พระจตุราริยสังเทศนาให้มื่อตะอันเจือไป
 ในเรื่องความคลลชกถึงกันแล้วกาลใด จึงได้ชื่อว่าพระธรรมจักรใน
 กาลเมื่อนั้น มีอยู่ไมยคจกถึงว่ากงแลกำแลคุม อันนายช่างคุม
 เข้าควยกันเป็นอันเคียวแล้ว แลได้นามปรากฏชื่อว่าจักรแก้วใน
 จักรวรรดินั้น แลพระจตุราริยสังที่จับเป็นกงแห่งขรรณจักรนั้น ถ้า
 แลคองแต่พระอริยสังอันใดอันหนึ่งแต่สิ่งเกี่ยว ไม่แลคองให้พร้อม
 ทั้ง ๔ ถ้ามีคณั้นแลคองแต่สองแต่สาม ไม่แลคองให้พร้อมทั้ง ๔
 ประการแล้ว ก็มีอาจให้สำเร็จกิจเป็นกงแห่งพระธรรมจักรนั้นได้
 คอเมื่อใดแลคองพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือแลคองทุกขสังแล้ว

แสคกงสมุทยส์ แสคกงนิโรชส์ แสคกงมรรคส์ พร้อมทั้ง ๕
 แสคจจกเปนกงแห่งพระธรรมจักรนั้นไค จะมีครวนาฉนไค มี
 ครวนาคุรนายช่างผู้ฉลาค อินกระทำซึ่งกงเกวียนแสคกงรด
 ธรรมคว่านายช่างซึ่งกระทำกงเกวียนแสคกงรดนั้น บ่อุมกระทำ
 ไม่ฝกมะขามให้ครย ๕ อันทุกกง ๆ ถ้ากระทำไม่ฝกมะขามไม่
 ครยสิ้น กระทำแต่อันหนึ่งสองอันสามอัน ก็ที่จะเปนกงนั้น
 ก็ไม่อาจสำเร็จมโนรตความปราถนาไค ต่อเมื่อไคกระทำไม่ฝก
 มะขามนั้นครย ๕ อันบริบูรณ์แล้ว จึงจะอาจสำเร็จให้สำเร็จกิจ
 เปนกงรดแสคกงเกวียนไค “เสย่ยดา” อันนั้นแลมีครวนาฉนไค
 พระศุรวารียส์ซึ่งสำเร็จกิจเปนกงแห่งพระธรรมจักรนั้น ก็อาศัย
 เหตุที่พระพุทของศุครเศศนาบริบูรณ์พร้อมทั้ง ๕ ประการ มี
 อุปไมยคังนั้น แลปฏิจะสมุปปาทธรรมซึ่งจักเปนกำแห่งพระธรรม
 จักรนั้น จักเอาอวิชชาเปนกำอันหนึ่ง สังขารเปนกำอันหนึ่ง
 วิญญาณเปนกำอันหนึ่ง นามรูปเปนกำอันหนึ่ง สฬายคนะเปนกำ
 อันหนึ่ง เวทนาเปนกำอันหนึ่ง คณฺหาเปนกำอันหนึ่ง อุปาทานเปน
 กำอันหนึ่ง ภพเปนกำอันหนึ่ง ชาติเปนกำอันหนึ่ง ชรามรณะ
 เปนกำอันหนึ่ง สิริเปนกำแห่งพระธรรมจักร ๑๒ อันค้วยกัน แล
 พระโพธิ์ปักขิยธรรมทั้งปวง คือพระสติปัฏฐานทั้ง ๕ สัมมัปปธาน ๕
 อิทธิบาท ๕ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อัญจ
 คิกมัต ๘ ทั้ง ๓๗ ประการนี้ จักเปนคุมแห่งพระธรรมจักรนั้น

เพราะเหตุว่าเป็นที่ประชุมแห่งพระปฏิเจระสมุปปาทธรรม มีวิชา
 แลสังฆารเป็นต้นเป็นเดิม มีครุวนาคุฑมเกวียนแลคุมรด อัน
 เป็นที่ประชุมแห่งก่าทั้งปวง ธรรมคาว่าก่าเกวียนแลก่ารดนั้น
 ย่อมประชุมลงในคุมลินทุก ๆ อัน จะไค้ปราศจากคุมหามีไค้
 คุมเป็นที่ประชุมแห่งก่าทั้งหลายแลมีฉันโค พระโพธิปักขิยธรรม
 ทั้ง ๓๗ นั้น ก็เป็นที่ประชุมแห่งพระปฏิเจระสมุปปาทธรรม มีวิชา
 แลสังฆารเป็นต้นเป็นประธาน มีอุปไมยทั้งนั้น เพ้าริงพระโยคา
 วรเจ้าอันเจริญพระสทิขัญฐาน แลพระสัมมยปธานพระอิทธิยาท
 นั้นกคิ เจริญพระอินทริยแลพระละ โโพชฉงค้อฏฐังคิกมรรคกคิ
 จะไค้ปราศจากพิจารณาสังฆารแลวิญญาณ ปราศจากพิจารณา
 นามรูป แลสฬายคนะ ผัสสะ เวทนา คัณฑา อุปาทาน
 นั้นหามีไค้ แก้ล้วนพิจารณาสังฆารเป็นอารมณ์ พิจารณานามรูป
 เป็นอารมณ์ พิจารณาสฬายคนะ ผัสสะ เวทนา เป็นอารมณ์
 สันค้วกัน เหตุฉนั้น พระโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ มีพระสทิ
 ขัญฐานเป็นอาทั้น จึงจักเป็นคุมเป็นที่ประชุมแห่งก่า อันกล่าวคือ
 พระปฏิเจระสมุปปาทธรรมทั้งปวง นักปราชญ์ฟังสนันฐานเถิดว่า
 พระธรรมเทศนาอันพระศาสดากจารย์ครุสเทศนานั้น มีพระโพธิ
 ปักขิยธรรมเป็นคุม มีพระปฏิเจระสมุปปาทเป็นก่า มีพระสุทรา
 วิบสัเป็นกง ครุสเทศนานั้นมีอัททะไหวถึงกัน สำแดงแต่คุมก
 ไหวตลอดก่าตลอดกง สำแดงแต่กงกั ไหวตลอดก่าตลอดคุม

สำแดงแต่ถ้าก็มีนัยอันไหนตลอดคตมตลอดกถ จะไหวแต่เฉพาะ
 นั้นหามิได้ ไหวแต่สิ่งหนึ่งแล้วก็พากันไหวพร้อมๆ กัน อัคร
 นนกระทยตลอดถึงกัน ทั้งเบื้องบนแลท่ามกลางแลเบื้องปลาย
 และเรียกว่าพระธรรมจักรๆ นัยอันเกี่ยวพาตพันกันเป็นอันดี
 เหมือนอย่างพระจุตราริยส์ทั้ง ๔ ที่จักเป็นกถนั้น เมื่อพระพุทธองค์
 ครัสเทศนาทุกขอริยส์ ก็มีอัครนนกระทยถึงสมุทยส์ แล
 นิโรชส์ มรรคส์ เมื่อพระพุทธองค์ครัสเทศนาสมุทยส์ ก็มี
 อัครนนกระทยถึงทุกขส์ นิโรชส์ มรรคส์ เมื่อครัสเทศนา
 นิโรชส์ ก็มีอัครนนกระทยถึงทุกขส์ สมุทยส์ มรรคส์
 เมื่อครัสเทศนามรรคส์ ก็มีอัครนนกระทยถึงทุกขส์ สมุทยส์
 นิโรชส์ พระพุทธองค์ครัสเทศนาอริยส์แต่ละอันๆ มีอัครได้
 ละสี่ๆ คือทุกขอริยส์นั้นก็มีอัครได้ ๔ ประการ ยี่พันคโ
 มีอัครว่าเข็ชเข็ชประการ ๑ “สังคคโ” มีอัครว่าข้งข้ง
 ประชุมแต่่งประการ ๑ “สันทาข้คโ” มีอัครว่าเคือคเว้น
 ประการ ๑ “วิปริณามคโ” มีอัครว่าแปรปรวนประการ ๑
 เชน ๔ ประการด้วยกัน อัครของกัน คือยี่พันคโนั้นและ
 เป็นลักษณะแห่งกัน คือเป็นลักษณะแห่งทุกขอริยส์แท้ แลคง
 อัครว่ายี่พันคโนั้น หวังจะให้เห็นใจความว่าถองทุกข์ ๑๒
 ประการ คือชาติทุกข์อันยังเกิดแก่สัตว์อันอยู่ต้งเกิด เขา
 กำเนคอยู่ในวัฏฏะสงสารนคคิ ชราทุกข์อันมีลักษณะกระทำให้

กองทุกขนั้นยังเกิดด้วยคัมภวา^๕นี้ เป็นปัจจัยประชุมแต่งให้เกิดกอง
 ทุกขทั้งปวง สิ่งอื่น^๕จะเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข^๕ ตกแต่งกองทุกข^๕
 ให้แก่สัตว์ เหมือนด้วยคัมภวา^๕หามีได้ พระพุทธองค์ประสงค์
 จะให้เห็นใจความตลอดถึงสมุทตสังขณ^๕ จึงเทศนาแสดงอัตตะ คือ
 สังขัตตโคณ^๕ เป็นอัตตะแห่งทุกขอริยสังขเป็นคำรบ ๒ แลอัตตะเป็น
 คำรบ ๓ คือ สันตยาขัตโคณ^๕นั้น มีอรรถาธิบายตลอดถึงมรรคสังข
 จะให้เห็นใจความว่ากองทุกขทั้งปวงจะกระทำให้สัตว์เดือดร้อนระส่ำ
 ระสาย เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายมีวิมา^๕ประมาทอยู่ ไม่อุคสาหะ
 ปฏิบัติตามมรรคสังข^๕ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ มีสัมมา
 ทิฏฐิเป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน ถ้าสัตว์ทั้งหลาย
 อุคสาหะปฏิบัติตามมรรคสังข^๕อยู่แล้ว กองทุกขทั้งปวงก็จะมิได้ยัง
 เกิดมี กองทุกขจะกระทำให้เดือดร้อนระส่ำระสายนั้นก็เพราะเหตุที่
 ไม่ปฏิบัติตามมรรคสังข^๕ พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นความซัด
 ตลอดถึงมรรคสังข^๕ นั้น จึงแสดงซึ่งอัตตะคือสันตยาขัตโคณ^๕ เป็น
 อัตตะแห่งทุกขอริยสังขเป็นคำรบ ๓ แลอัตตะเป็นคำรบ ๔ คือ
 วิปริณามัตโคณ^๕นั้น มีอรรถาธิบายตลอดถึงนิโรธสังข^๕ จะให้เห็นใจ
 ความซัดว่ากองทุกขทั้งปวงมีชาติทุกข^๕เป็นต้น จะกระทำให้สัตว์
 โสภถึงซึ่งวิปริตต่าง^๕ๆ นั้น ก็เพราะเหตุที่ยังมิได้สำเร็จซึ่งนิโรธสังข^๕
 คือพระนิพพาน ท่านผู้มีวาสนาอารมย์บุญญาแก่กล้าได้สำเร็จพระ
 อริยมรรคอริยผล^๕ กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ได้พระนิพพาน

เป็นอารมณ์แล้วกาลใด ของทุกสิ่งทั้งปวงก็จะสิ้นจะสูญ จะเป็น
สุขเที่ยงแท้ ไม่แปรปรวนวิปริตผกผัน อันจะแปรปรวนวิปริตผกผัน
อยู่ในอำนาจทุกชั้นนั้น เป็นเพราะเหตุที่มีไค้กระทำให้แจ้งซึ่งนิโรธสัจ
พระพุทฺธองค์ประสงค้จะให้เห็นความซัดสลดถึงนิโรธสัจฉนี้ จึง
ทรงแสดงอัตตะคือวิปริณามัตฺโต เป็นอัตตะแห่งทุกขอริยสัจเป็น
คำรบ ๔ สิริเข้าด้วยกันเป็นอัตตะแห่งทุกขอริยสัจ ๔ ประการ

แลอัตตะแห่งสมุทัยสัจฉนั้น มี ๔ ประการเหมือนกัน คืออายุ-
ชนัตฺโต มีอัตตะว่าประมวณฺญาปรการ ๑ นิตานัตฺโต มีอัตตะ
ว่าเป็นเหตุปรการ ๑ สังโยคัตฺโต มีอัตตะว่าประกอบปรการ ๑
ปสิโพชัตฺโต มีอัตตะว่าเป็นภังวลปรการ ๑ เป็น ๔ ประการ
ด้วยกัน อัตตะเป็นปฐม คืออายุชนัตฺโตนั้นเป็นลักษณะแห่ง
ตนแห่งสมุทัยสัจ แสคณสมุทัยสัจเป็นแท้ อายุขณะนั้น แปล
ว่าประมวณฺญา อธิบายว่าคณหานั้น เป็นเจ้าหมู่เจ้ากรมใหญ่
เป็นพนักงานตกแต่งซึ่งกองทุกข์ ให้แก่สัจฉทั้งปวง ประมวณฺญา
มาซึ่งกองทุกข์ ให้แก่สัจฉทั้งปวงไม่เล็ดออกมา คณหานั้นว่าโดย
สังเขปมี ๒ ประการ คือ อิตตัตตะคณหาปรการ ๑ ปรัตตะ
คณหาปรการ ๑ อิตตัตตะคณหานั้น คือปราณนาจะให้เป็น
ประโยชน์แก่ตนเอง จะให้สมบัติพิศฐานคณฺจการบริวารทั้งปวง
มาเป็นของตน แลปรัตตะคณหานั้น คือปราณนาจะช่วยบุคคล
ผู้อื่น แต่บรรคาคัทนรักตนใคร่ มีบุตรภรรยาเป็นคณฺจเป็นประธาน

แลความปรารถนาทั้ง ๒ ประการนี้ ครั้นไม่สำเร็จทั้งความคิด
 ความหมาย ก็ย่อมให้เกิดทุกข์เนื่อง ๆ มีรูชาติ แม้ว่าจะได้
 สำเร็จโดยใจคิดใจหมายก็แล แต่อาการซึ่งระไคนั้น ไม่ไต่ด้วย
 รวดเร็วฉับพลันทันใจนึกใจหมาย ก็ย่อมให้เกิดทุกข์เศร้าหมอง
 ในอารมณ์นั้นเนื่อง ๆ มีรูแล้ว แลของทุกข์ทั้งปวงนั้น อันจะ
 ยังเกิดแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงทั่วไปในไตรภพโลกนี้ ย่อมยังเกิด
 ด้วยอำนาจแห่งคณหานันท์เพียงแท้ โดยกำหนดที่สุดแก่สัตว์อัน
 เล็กอันละเอียดเป็นต้นว่าเรือดแลไอนั้น ก็ย่อมยังเกิดทุกข์เพราะ
 เหตุมีความปรารถนา ตามวิสัยแห่งตนที่เป็นสัตว์อันเล็กอันละเอียด
 ชนช่อว่าประภอยอยู่ด้วยคณหาแล้ว ก็เพียงที่จะประภอยอยู่ด้วย
 ทุกข์ด้วยภัย ประภอยอยู่ด้วยอุปัทวอันตรายต่าง ๆ แลนั้นทุกข์
 แลแล้ายาก จะยังเกิดแก่สัตว์ทั้งปวงนี้ ก็ยังเกิดเพราะคณหา
 หากตกแต่งให้ คณหาหากกระทำให้ คณหาประภอยมาทุกสิ่ง
 ทุกประการ สมเด็จพระศาสดาจารย์ จะให้เห็นลักษณะแห่ง
 สมุทัยสังขณ จึงทรงแสดงอสังขณเป็นปฐม คืออายุนันต์ใด
 เป็นลักษณะแห่งคนแห่งสมุทัยสังขด้วยประการฉนี้ แลสังขณเป็น
 คัมภีร์ ๒ คืออนินทานันต์ใดนั้น มีอสังขณขยายตลอดถึงทุกขวิสัย
 จะให้เห็นความชัดว่าของทุกข์จะมีแก่สรรพสัตว์ทั้งปวงนั้น ก็อาศัย
 แก่คณหานันท์เป็นเหตุ มีเหตุคือคณหาแล้ว ก็สำหรับแก่ที่จะให้
 เกิดผล กล่าวคือของทุกข์ทั้งปวง มีชาติทุกข์เป็นต้นเป็น

ประธาน พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นใจความตลอดถึงทุกข
 อริยสัจฉนั้น จึงแสดงอัตตะ คืออนิทานัตโต เป็นอัตตะแห่ง
 สมุทัยสัจจำรบ ๒ แลอัตตะแห่งสมุทัยสัจเป็นจำรบ ๓ คือสัง-
 โยคัตโตนั้น มีอัตตาทิบายตลอดถึงนิโรธสัจ จะให้เห็นใจ
 ความว่า ข้อซึ่งค้นหาจะประกอบสัจทั่วทั้งปวงไว้ในวิญญูระสงสารนั้น
 จะประกอบไว้ได้ ก็เพราะเหตุที่สัจทั่วทั้งปวงยังมีไต่กระทำให้แจ้ง
 ซึ่งพระนิพพาน สันดานนั้นยังมีคดียังมนอยู่ด้วยราคะ โทสะ โมหะ
 ยังมีไต่เห็นแจ้งในนิพพานธรรม ค้นหาจึงประกอบไว้ในอำนาจ
 แห่งคนไต่ ให้เวียนตายเวียนเกิด เวียนเฮากำเนิคอยู่ในวิญญูระ
 สงสารมีไต่ สิ้นไต่สุด เพราะเหตุที่สัจทั่วทั้งปวงยังมีไต่กระทำให้แจ้งซึ่งพระ
 นิพพาน พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นอัตตะตลอดถึงนิโรธสัจฉนั้น
 จึงแสดงอัตตะคือสังโยคัตโต เป็นอัตตะแห่งสมุทัยสัจเป็นจำรบ ๓
 แลอัตตะแห่งสมุทัยสัจเป็นจำรบ ๔ คือ ปลโตโยคัตโตนั้น มี
 อัตตาทิบายตลอดถึงมรรคสัจ จะให้เห็นความซัดว่าสัจทั่วทั้งหลาย
 จะเป็นชระกัจจวลอยู่ด้วยกิเลสตามแลผัสสะตาม จะเปลื้องชระกัจจวล
 เสียมีไต่ นั้น เพราะเหตุที่ไม่ปฏิบัติตามมรรคสัจ อันขริบรุณด้วย
 องค์แปดประการ มีสัมมาทิฏฐิเป็นอาทิ มีสัมมาสมาธิเป็น
 ปรีโยสาน ถ้าอุตสำหรับปฏิบัติตามมรรคสัจอยู่แล้ว ก็อาจจะเปลื้อง
 ชระกัจจวลทั้งปวงได้ ซึ่งจะเป็นชระกัจจวลด้วยอำนาจแห่งค้นหา
 ลุอำนาจแห่งค้นหาเป็นนิตยนั้น เพราะเหตุที่ละเมินเสียมีไต่ปฏิบัติ

ตามมรรคสี่ พระองค์จะให้เห็นใจความซัดคลอถึงมรรคสี่นี้
จึงแสดงอัครคือ ปลืโพชคโค เป็นอัครสมุทัยสัจการบ ๔
สี่เข้าด้วยกันเป็นอัครแห่งสมุทัยสัจ ๔ ประการนี้

แลอัครแห่งนิโรธสัจนี้ก็มี ๔ ประการเหมือนกัน นิสสร-
ณคโค คืออัครว่ารอดคนออกประการหนึ่ง อปลืโพชคโค
คือมีอัครว่าหากังวลมิไค้ประการหนึ่ง อสังคคโค มีอัครว่า
หาข้จยประสมแคงมิไค้ประการหนึ่ง อมคคโค มีอัครว่าเป็น
อมฤตยธรรม คือความที่ไมรู้ตายประการหนึ่ง เป็น ๔ ประการ
ด้วยกัน แสดงอัครเป็นปฐม คือนิสสรณคโคนี้ เป็น
ลักษณะแห่งนิโรธสัจ จะให้เห็นเป็นใจความว่า บุคคลผู้ไค้
ไค้สำเร็จพระนิพพานแล้ว บุคคลผู้นี้ก็จะยกคนออกพ้นวิฏฐะ
สงสาร มิไค้เวียนตายเวียนเกิด เวียนเฮากำเนิคสืบต่อไปใน
ภพเบื้องนำ ซนซอว่าไค้สำเร็จพระนิพพานแล้ว ก็ยกคนออก
พ้นจากวิฏฐะสงสารไค้เป็นแท้ พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็น
อัครดาธิบายนี้ จึงแสดงอัครเป็นปฐม คือ นิสสรณคโค
เป็นลักษณะแห่งนิโรธสัจด้วยประการนี้ แลอัครอันเป็นการบ ๒
คืออปลืโพชคโคนี้ มีอัครดาธิบายตลอดถึงสมุทัยสัจ จะให้เห็น
ใจความว่าสัตว์ทั้งปวงซึ่งจะเป็นขุระกังวลอยู่ด้วยกิเลสภาม พัสค
ภามนี้ เป็นเพราะมีสันคานยังประกอบอยู่ด้วยคณหา ถ้า
ไค้สำเร็จพระนิพพาน คคคณหาเสียไค้ซาคจากสันคานแล้วก็จะ

สิ้นพระกัณฑ์ทั้งปวง จะมีโคกัณฑ์อยู่ด้วยนิเสสถามแลพิศทุกถาม
 อันจะเป็นพระกัณฑ์อยู่นั้น เป็นเหตุที่ละคณหาเสียยังมีได้ พระ
 พุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นใจความตลอดถึงสมุทตยสังขณนี้ จึงแสดง
 อักตระ คือ อปฺลิตโชนกโต เป็นอักตระแห่งนิโรธสังขณเป็นคัมภีร ๒
 แลอักตระเป็นคัมภีร ๓ คือ อลฺลชคฺคโถนฺน มีอักตธาธิบายตลอด
 ถึงมรรคสังขณ จะให้เห็นใจความว่าโยคาวจรเจ้าผู้มีปัญญาพิจารณา
 เห็นว่านายช่างเรือนกล่าวคือคณหานัน ย่อมตถแห่งเครื่องเรือน
 คือรูปกายให้แก่สัตว์ทั้งปวง ให้สัตว์ทั้งปวงเวียนทุกขเวียนนยาก
 ทนวิบากอยู่ในเรือนของตน อันจะคิดอ่านอธิบายหลบลหนีไปจาก
 เรือนอันคณหาตถแห่งไว้นั้น อาศรัยแก่ปฏิบัติตามมรรคสังขณนี้ ๆ
 แลจะเป็นอธิบายที่ระโหฬารจากเรือนคือคณหานันได้ นายช่างเรือน
 คือคณหา ก็มีอาจะตถแห่งเครื่องเรือนคือรูปกายนี้ได้ อาศรัย
 แก่ปฏิบัติตามมรรคสังขณ พระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นใจความ
 ตลอดถึงมรรคสังขณนี้ จึงแสดงอักตระ คือ อลฺลชคฺคโถ เป็น
 อักตระแห่งนิโรธสังขณเป็นคัมภีร ๓ แลอักตระเป็นคัมภีร ๔ คือ อม-
 ทคฺคโถนฺน มีอักตธาธิบายตลอดถึงทุกขอริยสังขณคือจะให้เห็นว่า
 นิโรธสังขณนี้เป็นน้ำอัมฤตย์เป็นที่ระระงภัยโรค กล่าวคือของทุกข
 ทั้งปวง บุคคลอันเป็นโรค ๑๒ ประการ มีเวียนตายเวียนเกิด
 เวียนเอากำเนิดเป็นต้นเป็นประธานนั้น ถ้าได้ดื่มกินน้ำอัมฤตย์
 คือพระนิโรธสังขณแล้ว โรคทั้ง ๑๒ ประการมีชาติทุกขเป็นต้นนั้น

ก็จะรังษัตถ์หายเป็นอันแท้ ตกกว่าของทุกขทั้งปวงจะสิ้นระสูญไปนั้น
 อาศรัยแก่พระนิพพาน พระศาสดาจารย์จะให้เห็นใจความตลอด
 ถึงทุกขอริยสัจฉน ทั้งแสดงอรรถะคืออมตัตถ์ใด เป็นอรรถะแห่ง
 นิโรธสัจเป็นคำรบ ๔ สรรเข้าด้วยกันจึงเป็นอรรถะแห่งนิโรธสัจ
 ๔ ประการ

แลอรรถะแห่งมรรคสัจก็มีสี่ประการเหมือนกัน “นียยานัตถ์ใด”
 คือมีอรรถะว่า นำตนออกจากภพประการหนึ่ง “เหตุวิัตถ์ใด” มี
 อรรถะว่าเป็นเหตุประการหนึ่ง “นิตสสันตัตถ์ใด” มีอรรถะว่าสำแดงออก
 ประการหนึ่ง “อริยัตถ์ใด” มีอรรถะว่าเป็นใหญ่ประการหนึ่ง เป็น
 สี่ประการด้วยกัน อรรถะเป็นปฐมคือนียยานัตถ์ใดนั้น เป็นลักษณะ
 แห่งมรรคสัจแท้ สมเด็จพระพุทธองค์ประสงค์จะให้เห็นใจความว่า
 บุคคลอันเป็นสัตว์บรรพราถนจะข้ามซึ่งมหาสมุท กล่าวคือวัฏฏะ
 สงสารนั้น จะข้ามได้ก็อาศรัยแก่มรรคสัจ มรรคสัจนั้นเป็นสำเภา
 ขรรณอันล้ำเลิศใหญ่หลวง มิได้รู้เขียงรู้โคลง มิได้รู้เพียงรู้จุม
 มิได้รู้แตกรู้ทำลายเลย เป็นสำเภาอันมั่นคงแน่นหนา มิได้
 จลาจลทนทานขึ่งนัก ถึงลมพยุจะพัดกล้าสัถ์เท่าใด ๆ ก็มีได้ควาค
 ไหวสละเทือนสท้าน สำเภาลำไคจะยุ่นปานเปรียบเทียบด้วยสำเภา
 คือมรรคสัจไม่มีเลย อาศรัยว่าสำเภาทั้งปวงนั้น มิอาจะข้าม
 โลภียสมุทได้ อันจะข้าม โลภียสมุทได้นั้นแต่สำเภามรรคสัจ
 นั้นสิ่งเดียว โลภียสมุทนั้นนำกล่าวคือปริเทวทุกข แลโทมนัสส

ทุกข์ และอุปายาสทุกข์ ลักขณที่ร้องไห้รำไรชกเนอแค้นใจ
 โศกาอาลัยให้ส่อนั้น จักเป็นน้ำในโลภียสมุท ๆ ประกอบด้วย
 วรรตอกอันใหญ่หลวงมหิมา กล่าวคือชาติแลชราพยาธิมรณะ
 อาเกษตรกวย ฝนน้ำ แลปลาร้ายทั้งหลายเป็นอันมากกว่ามาก
 กล่าวคือ โลกะ โทสะ โมหะ แลมัถิรียธรรม โลภียสมุทนี้
 ลักลาคัมภีรภาพยิ่งนัก สำเนาอื่นนอกจากมรรคสี่แล้ว มีอา
 จะข้ามได้ ขึ้นข้ามไปก็จะเป็นอันตราย แดกทำลายชอลด้วย
 วรรตอกแลคลื่นไม่ผันได้ เสดแลโยก็จะหักกระเด็นไปไม่ทนทาน
 ผู้คนก็จะพินาศนิมิตาย เช่นภิกษุหากรแห่งพาด มัจฉาชาติอันร้าย
 การหายช้า ทะเลใดจะมีลมพายุกล้าเหมือนทะเล โลกียนหามีได้
 สำเนาอันอุคมากกล่าวคือมรรคสี่และอาจะชนประสมชนให้ข้ามพ้น
 ทะเลโลกนี้ได้ สมเด็จพระมหากรุณาปราณนาจะให้เห็นใจความฉ
 ึ่งแสดงอิตถะคืออนิยยานัตถ์ เป็นอิตถะแห่งมรรคสี่เป็นปฐม
 เป็นลักขณแห่งมรรคสี่แท้ แลอิตถะที่คำรบ ๒ คือเหตุ ๖ โฉน
 มีอิตถาธิบายตลอดถึงสมุทยสี่ จะให้เห็นใจความว่า บุคคล
 อันจะข้ามไปให้พ้นจากทะเลโลกแลข้ามไปมิได้นั้น เพราะมี
 สันดานอาภูลมุลมองอยู่ด้วยมูลเหตุ คือคณหา ๆ ยังข่มขยาย
 จิตรสันดานอยู่เป็นนิจกาล ศาษ์ญญวที่พิจารณาโทษแห่งคณหา
 นั้นมิได้ อุปาทานนั้นเข้าอุดเข้าหนุนให้กำลังแก่คณหา ๆ นั้นมี
 กำลังกล้าหาญก็ข่มญญวจะหักระรานลงมิได้ ไม่ทำสำเนาชื่อมรรค

สัจ จึงมีอาชระข้ามทะเลโลกนี้ไค่ ถ้ามีองค์ขัณฺณญาอันเป็นสัมมา
 ทิฏฐิในสันคานพิการณาเห็นว่ คณฺหาเป็นเหตุให้เกิบทกข์เกิถภย
 เกิถอุมุททวะอันตรายต่าง ๆ เห็นโทษแห่งคณฺหาณนี้แล้ว แล
 อุตส่าห์ปฏิบัติตามทางแห่งมรรคสัจ หาส่าเภาคือมรรคสัจไค่แล้วถึ
 จะรอรจะนจะข้ามอาคมะให้พ้นจากโลกียสมุทไค่ มุตเหตุคือคณฺหา
 จะซ่มซัย่าซมิไค่ณั้น ถึอาศรัยแก่ปฏิบัติตามมรรคสัจ สมเก็ทพระ
 พุททของคัประสงคัจะให้เห็นความซัคคตลอดถึสมุทยสัจณนี้ จึง
 แลคองอิตถะคือเหตุวักโถ เป็นอิตถะแห่งมรรคสัจคํารย ๒ แล
 อิตถะอันเป็นคํารย ๓ คืออนิสสสันตโถณั้น มีอิตถาธิบายตลอดถึ
 นิโรธสัจ จะให้เห็นใจความซัคว่ มรรคสัจนี้เป็นอุบายที่จะแลคอง
 ให้เห็นประจักษัแจ่งนิโรธสัจ เมื่อปฏิบัติตามมรรคสัจแล้ว ถึอา
 สามารถที่จะไค่พบไค่เห็นซังนิโรธสัจ คือพระนิพพานนี้เป็นแท้
 พระพุททของคัประสงคัจะให้เห็นใจความตลอดถึนิโรธสัจณนี้ จึง
 แลคองอิตถะคืออนิสสสันตโถ เป็นอิตถะแห่งมรรคสัจเป็นคํารย ๓
 แลอิตถะเป็นคํารย ๔ คืออธิปตยัคโถณั้น มีอิตถาธิบายตลอดถึ
 ทถถอริยสัจ ประสงคัจะให้เห็นใจความซัคว่ มรรคสัจนี้เป็นใหญ่
 ในที่ที่จะร่างบ้ทกข์ทั้งปวง ถองทกข์ทั้งปวงจะคัษจะสูญณั้น อาศรัย
 แก่ปฏิบัติตามมรรคสัจ ๆ นี้ มีครวนาคุขคังว่ โอสถแลมนคัอัน
 วิเศษส่าศรัยที่จะร่างบ้พิษ ถึมิณนั้นประคท้อธารนํ้าฝนอันคถถง
 เป็นอันถึ แลยังพิษเข้าถึถึให้มีผลบริบูรณ ให้ปราศจากผาคถะ

ภย มรรคสี่นี้เป็นใหญ่ในที่จะให้วางขันธ์ทุกข มีชาติทุกขเป็นต้น
 เป็นประธาน สมเด็จพระบรมศาสดาทรงโปรดปรานจะให้เห็น
 ใจความตลอดถึงทุกขอริยสี่อัน จึงแสดงอสังขาคืออหิปกยัคโค
 เป็นอสังขแห่งมรรคสี่เป็นคำรบ ๔ เข้ากันจึงเป็นอสังขแห่ง
 มรรคสี่ ๔ ประการ ลำดับมาฉนี้ ยุติด้วยพระคาถาสาธกว่า

“ปฐม สกลักขันธเมกขทั
 ทุคิยปทัสส นิตัสสนโต ฯ
 สมณี ทุนีมา สมทุ สนิทุ
 วิภชเช กมโต ปชฺฐเมน วินา”

แปลว่า “เอกปทั” อันว่าขันธ์หนึ่ง “ปฐม” ที่แรก “สกลักขันธ”
 เป็นลักษณะแห่งตน “ปทัสสนโต” อันว่านักปราชญ์ “วินา” เว้น
 แล้ว “ปชฺฐเมน ปเทน” รากขที่แรก “วิภชเช” ฟังจำแนก
 ออก “สัจจานิ” ซึ่งอริยสี่ทั้งหลาย “สมณี” คือสมุทขสี่ แล
 มรรคสี่ แลนิโรธสี่ “ทุนีมา” คือทุกขสี่ แลนิโรธสี่ แล
 มรรคสี่ “สมทุ” คือสมุทขสี่ แลมรรคสี่ แลทุกขสี่ “สนิทุ”
 คือสมุทขสี่ แลนิโรธสี่ แลทุกขสี่ “นิตัสสนโต” เหตุแสดง
 ออก “ทุคิยปทัสส” ซึ่งขันธ์เป็นคำรบ ๒ เป็นต้น “กมโต”
 โดยลำดับ

อธิบายว่า ขันธ์อัน ๆ ที่เป็นปฐมนี้ คือขันธ์โคธนั้นนยท ๑
 อายุขันธ์โคธนั้นนยท ๑ นิสสรณโคธนั้นนยท ๑ นิพยันธ์โคธนั้นนยท ๑

เป็นอัคระแห่งทุกขอริยสัจเป็นคำรบสามก็จริง แต่ทว่ามีข้อความ
 ตลอดถึงมรรคสัจ ขทวิปริณามัตตโณนั้นเล่า เป็นอัคระแห่งทุกข
 อริยสัจเป็นคำรบสี่ก็จริง แต่ทว่ามีข้อความตลอดถึงนิโรธสัจ
 แลอัครทั้งสามคือ ทณิมะนั้น เเลงกันกับขทเป็นคำรบสอง คำรบ
 สาม คำรบสี่ ซึ่งมีในสมุททสัจ อัครทั้งสามคือ สมะทณินั้น เเลง
 กันกับขทเป็นคำรบสอง คำรบสาม คำรบสี่ ซึ่งมีในนิโรธสัจ
 อัครทั้งสามคือ สมะทณินั้นเล่า ก็เเลงกันกับขทคำรบสอง คำรบ
 สาม คำรบสี่ ซึ่งมีในมรรคสัจ อัครทวิทนต์เเลงขทสอง อัครทวิ
 กลางเเลงขทสาม อัครทวิปลายเเลงขทสี่เหมือน ๆ กัน แลสัง
 อกคตอธิบายนั้นครายเท่าดังถัน ฟังรู้ตามนัยที่แสดงมานั้นเกิด
 ยักันจะได้แสดงอัครคือขพันตโธ ซึ่งเป็นสละลักษณะแห่ง
 ทุกขอริยสัจ แลสังลักษณะแห่งทุกขอริยสัจเป็นแท้นั้นชั้นแสดงพอ
 เป็นเอกเทศ แต่จะได้แก้ไขในขทว่าทกชั้นนั้นก่อน นักปราชญ์ผู้มี
 ปรีชาฟังสนธิฐานเดิกว่า ทอัครนั้น แลว่าฟังเกลียดก ว่าเป็นที่
 ตั้งแห่งอันครายเป็นอันมาก จะอัครนั้น แลว่าสูญเปล่าจากอัน
 เเทียงแมตมันคง สูญเปล่าจากงามจากดี จากที่เป็นสุขเป็นอาคมา
 อันคนพาลหาบัญญัติมิได้นั้น ย่อมดำริว่าเเทียงว่าแท้วางามว่าดีว่า
 เป็นสุข อันพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านสำคัญสัญญาว่าฟังเกลียดก ว่า
 เป็นที่ตั้งแห่งอัครทวะโดยแท้ ประการหนึ่ง “น พาทกั ทุกัชั”
 ทุกชั้นถ้าไม่เขี่ยกเขี่ยนสัตว์ในกาลใด สัตว์ทั้งปวงก็ไม่ลำบาก

เวทนาในกาลนั้น เราท่านเกิดมาเป็นสัตว์เป็นชีวิต เป็นหญิงเป็นชายนั้น หลีกหนีของทุกขอันนั้นไม่ได้ ไปไม่พ้น จึงต้องเวียนวนท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะสงสาร กลัวยังไปกลัวยามาสิ้นกาลช้านาน นัยชาติภพไม่ได้อีก ก็เพราะว่าทุกขนั้นติดตามเขี่ยคเขี่ยนทุกชาติ ๆ ไป

แม้ไซ้ในอุเทศวารณแล้ว อันคัมภีร์วิสุทธิชนาในนิเทศวารก่อกไป ในนิเทศวารนั้น พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาเป็นกถะกถา มยคาปุจฉาว่า “ ศักถ ภคมา ชาคิยี้ ทุกฺชา ชรเวยี้ ทุกฺชา พยาธิยี้ ทุกฺชา มรณมยี้ ทุกฺชี่ โสภปริเทวทุกฺชโทมนัสสุปายาสายี้ ทุกฺชา อปัยฺยเยหิ สัมปโยโค ทุกฺชโย ยีเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺชโย ยัมยฺจณฺน ลภคิ คมยี้ ทุกฺชี่ สชิตฺเคน ยัญฺจุปาทานภชฺชชชา ทุกฺชา ” แปลเนื้อความในนิเทศวารว่า “ ภิกขเว ” คุณภิกขุทั้งหลาย กองทุกขทัตถาคคเทศนาว่า เขี่ยคเขี่ยนสัตว์ให้ลำบากเวทนาอยู่เนื่อง ๆ ไม่รู้เวรรู้วายนั้นได้แก่สิ่งใด คุณภิกขุทั้งหลาย กองทุกขนั้นมีถึง ๓๓ กอง คือชาติทุกขก่อก ๓ ชรเวทุกขก่อก ๓ พยาธิทุกขก่อก ๓ มรณะทุกขก่อก ๓ โสภทุกขก่อก ๓ ปริเทวทุกขก่อก ๓ ทุกขะทุกขก่อก ๓ โทมนัสสทุกขก่อก ๓ อุปายาสทุกขก่อก ๓ อปัยฺยเยหิสัมปโยคะทุกขก่อก ๓ ยีเยหิวิปฺปโยคะทุกขก่อก ๓ ยัมยฺจณฺนลภคิทุกขก่อก ๓ ยัญฺจุปาทานภชฺชชทุกขก่อก ๓ เป็น ๓๓ กองด้วยกันฉนั้น ชาติทุกขนั้นยังเกิดแก่สัตว์ทั้งหลาย อันปฏิสนธิในกำเนิดทั้ง ๔ ประการ คืออณฺทชะ ชลวามพุชะ สเสทชะ อุปปาทิกะ อณฺทชะ

นั่นคือปฏิสนธิในฟองไข่ ชลามพุชนะนั้นปฏิสนธิในครรภ์แห่งมารดา
 เหมือนอย่างเราท่านทั้งปวงนี้ สีสเหตุชนะนั้นปฏิสนธิในเหงื่อแลโคลน
 เหมือนอย่างคักกะแค้นเรือคองเป็นอาตคณนั้น ดูปปลาตคณนั้นไค้แก้
 เทวกา ครั้นปฏิสนธิแล้วเกิดขึ้นมาโตใหญ่มีวัยวัฒนาการประมาณ
 ไค้ ๑๖ ปี มีเครื่องประดับประดาอาภรณ์บริบูรณ์ เหมือนคังนาง
 อัมพปาลิตคณิกานแพศยานั้น ชาติทุกข้ออย่างนั้นทุกทิวศิว
 เขี่ยคเขี่ยนศิวให้ ไค้ความล้าชากเวทนา เหตุเวียนไปเวียนมา
 เขากำเนคในวัฏฏะสงสารนั้นไม่รู้ สันรู้สुक ไม่รู้หยุครุยังเคยเสมอไป
 ทุกชาติทุกภพ ะนัยจะประมาณมิไค้ เหตุการณคังนั้น คถาคค
 ริงครัสเทศนาเรียกว่าชาติทุกข์ ที่ศิวทังหลายเขาชาติปฏิสนธิ
 ในท้องนั้น มีอายคนะบริบูรณ์อย่าง มิไค้บริบูรณ์อย่าง แลศิว
 ปฏิสนธิในเหงื่อแลโคลนนั้นกคิ แลศิวเขาปฏิสนธิเป็นอุปปลาตคณกคิ
 กคิเสวยชาติทุกข์อันขิงขวกเหมือนกันคณนั้น อันศิวทังหลายทังยัง
 เกิดในชลามพุชนะ คือปฏิสนธิในครรภ์แห่งมารดา กคิยอมเสวย
 ชาติทุกข์เป็นอันมาก

“ปฐุมิ กถล ไทคิ กถลา ไทคิ อัมพุท
 อัมพุททา ชายเต เปสิ เปสิยา ชายเต ฉนโน
 ฉนา ชายันคิ สาชาขี เกสลา โลมา นชาขี ะ”

ศิวทังหลายทังถือเขาปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น เมื่อแรกนั้นเป็น
 กถละอยู่น้อยนักหนาเท่าหยาดน้ำม้นงาหยาดหนึ่ง อันคคิอยู่ที่ปลาย

จนทรายจามรี มีพระพรหมอันใสคังน้ำมันเนย เป็นอยู่ ๗ วัน แล้วก็
 เป็นอัมพุทะอันชั้นเขาคุงน้ำล้างเนยนั้น ๗ วัน แล้วก็เป็นชั้นเนย
 อยู่ ๗ วัน แล้วก็น้ำมันเข้าเป็นแท่งเนย มีสัณฐานคังใช้ไก่ออยู่ ๗ วัน
 แล้วจึงแตกออกเป็นยัญระสาชาห้าแห่ง คือศรัษะแลหัตถ์ทั้ง ๒

เป็นเท้าทั้ง ๒ อยู่ ๗ วัน จึงเกิดเกศา โลมา นขา ทันตา ศโร

“ศโร บัญชีราย” จึงเกิดแต่่นั้นมา ก็ตั้งแต่จะเสวยทุกข

เวทนา อยู่ในอทรประเทศแห่งมารคานันเป็นเขื่อนนำหาคืออุปมา

มีได้ นิ่งทขซึ่งอาหารเก่าของมารคานันไว้ ทนอาหารใหม่

ของมารคาไว้เฉพาะของยัญระสาแห่งตน แลทารกนั้นนิ่งทขของยกมือ

ทั้งสองขนค้ำคางกอดหัวเข้าของตน ผืนหลังออกไปข้างพนักของ

ของมารคา ผืนหน้าเข้ามาข้างกระดูกหลังแห่งมารคา เหมือน

หนึ่งวานรนั่งอยู่ในโพรงไม้เมื่อฝนตก ฟังเสียงคัชรณนั้นหุ้มกายอยู่

มีอาจะเหยียบคัชรณขาตาออกได้ เสวยทุกขเวทนาอยู่ในอทรประ

เทศแห่งมารคานันสวหัส จักโก้อชื่อว่าอยู่ในขุมนรก มีคมนอนข

การยิ่งนัก มีกลิ่นอศุกในอทรประเทศนั้นต่าง ๆ เหมือนขอกกระหลด

อยู่ทุกทีวาราศรี เช่นที่พงเกลือบยั้งนักหนา เทโชธาตของ

มารคานันเผาให้ร้อนทรนทนเวทนาดำบาก คุงก่อนเนออันยทุกคต

หนึ่งในหม้อก็เหมือนกัน สัตว์ทั้งหลายอยู่ในกรรมแห่งมารคา เสวย

ทุกขเวทนาแสนสาหัสฉนั้น ใ้ค้ชื่อว่าคัพโภกนคิกะมุสกะทุกซ์ จัก

เป็นชาติทุกซ์เป็นปฐม ทั่วยประการฉน

มุข ครอบทศลอนันตกลงในเทวอนันตภไศรยชัยวรมุข สุกแสนที่จะ
 พัดกพงกลวสตั้งตกใจหวั่นไหว เมื่อจะออกจากทวารมชนันท์แสน
 เวทนายิ่งนัก คุงข้างสวรรค์อันออกจากช่องกาล ถ้ามีฉนั้นคุงสัตว์ใน
 สังฆาฏะนรคอันภูเขายี่สิบไว้ ให้เป็นรูปไปก็เหมือนกัน เสวยทุกข์แสน
 เวทนาย่างนั้นทุกภพทุกชาติไป ได้ชื่อว่าคัพภชาวยิตมุลกะ
 ทุกข์ จักเป็นชาติทุกข์คำรบสี่

ประการหนึ่ง เมื่อทวารออกจากครรภแห่งมารคาอันบุทศุสรวิ
 เขาด้วยมือแล้วแลต่างซัคสี่ ทุกข์อนันนินคุงแห่งด้วยปลายเข็มแล
 เชือกด้วยมีคอันคม ให้เจ็บปวดทิวสรรพางค์ ทุกข์อนันชื่อว่าคัพภ
 นิกขมนะมุลกะทุกข์ จักเป็นชาติทุกข์คำรบห้า

ประการหนึ่งรับเค็มแต่ทวารอนันออกจากครรภมารคาแล้ว แล
 เจริญวิวัฒนาการขึ้นมา ข้างที่บุพพะกรรมหนหลังอันใดอันหนึ่งตก
 ตามมา ให้ต้องโทษอาชญาเขาจงจำด้วยช็อคากมี แลต้องคคอง
 เมียนต้องฆ่าเสียก็มี ข้างที่ให้เคียดแค้นขงโภภชขึ้นมา ฆ่าตัวเอง
 เสีย แลผูกคอตายเสีย แลกินยาตายเสียก็มี เสวยทุกขเวทนา
 มีประการต่างๆ ทั้งพรรณามาฉนั้น ได้ชื่อว่าอคตูปักภมะมุลกะทุกข์
 จักเป็นชาติทุกข์คำรบหก

ประการหนึ่งทุกข์อนันใดที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว และต้อง
 เคารองสาคราวุธแห่งผู้ อนนตคิ และต้องประหารด้วยไม้คองกอนคิน

แต่ทั้งผู้ซุกก็ ทุกข้อนั้นได้ชื่อว่าปฐักัณมะมูลกะทุกซ์ จักเป็นชาติ
ทุกซ์คำรบแรก

แต่จริงแต่บรรดาทุกซ์ทั้งปวง ยังเกิดมีแก่บุคคลที่เกิดใน
โลกสิ้นทุกตัวคนอันมีชาติเป็นปัจเจก อนึ่งถึงสัตว์ในภวนั้นได้
เสวยทุกซ์ต่างๆ มีเพลิงเผาผลาญเป็นอาทิ นั้น ก็มีชาติเป็นปัจเจกให้
ปฏิสนธิ ชื่อว่าอัทคัพักัณมะมูลกะทุกซ์ จักเป็นชาติทุกซ์คำรบแยก
ประการหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายถึงว่ายังเกิดในศิริฐานกำเนิดนั้น
ได้เสวยทุกขเวทนาลำบาก เพราะบุคคลที่ด้วยไม้แฉ่ แลนทาง
ด้วยประจุกที่ด้วยไม้ค้อนขว้างด้วยก้อนหิน แลฆ่าเสียให้สิ้นชีวิต
ก็ ก็เพราะชาติทุกซ์เป็นปัจเจกให้ปฏิสนธิในศิริฐานกำเนิดนั้น
ก็จักเป็นชาติทุกซ์คำรบแรก

ประการหนึ่ง ถึงสัตว์เกิดในเปรตวิสัยนั้นเสวยทุกขเวทนาอก
เข้าอกน้ำ ทนลมทนแดดเป็นอาทิ นั้น ก็จักเป็นชาติทุกซ์คำรบ
สี่ยประการ แก่ไซ้ในชาติทุกซ์ตามพระบรมพุททชาธิบาย ที่
สมเด็จพระพุทธองค์ตรัสเทศนาในปฏิสนธินิเทศวารกัณฑ์ลงแต่เท่านั้น

เมื่อพระพุทธองค์จะตรัสเทศนาชวาทุดซ์ในปฏิสนธินิเทศวาร
จึงมีพระพุทธปริหารตรัสว่า " คัตถ กคมา ยา เคสฺส เคสฺส สักทานัน
คัมหิ คัมหิ สักตนิกาเย ชรา ชีรณตา ชิตฺตํหิ จํ ปาติจํ วถิ-
กจตา อายุนิ สํทานิ อินฺทริยานํ ปริปาโก อโย วุจฺจติ ชรา"
เนื้อความว่า " อดิขเว" คุณรภิกขุทั้งหลาย ชราอันใดที่

ตถาคคตริสเทศนาไว้ ในอุทเทสวาร ชรานั้นมีสภาวะเป็นกัจฉา
 “ภิกษุเว” คูณภิกษุทั้งหลาย “ยา ชรา” อันว่าชราอันใดมีสภาวะ
 กระทำได้ อันทวีปคร่ำคร่าวิกลวิการวิปริตต่าง ๆ มีผมหงอกพันหัก
 แก้มคอบผิวหนังหคหู่เป็นเกล็ดขยเหี่ยวแห้ง คามมีคหุหนักเป็นอาภ
 ควรที่จะสมเพศเวทนานั้น ตถาคคเรียกว่าชราทุกขี และชราทุกขิน
 บุคคลทั้งหลายหาเลงเห็นด้วยมังสะจักขุไม่ ถ้าเว้นไว้แต่บุคคลที่
 ประกอบด้วยปัญญาจักขุนั้นจะเลงเห็นโดยแท้ เปรียบตุงเพลิง
 ไหม้ข่าแล้วดับไป เพลิงนั้นก็มีได้ปรากฏที่ใหม่ แต่ถ่านแฉเท่านั้น
 ปรากฏแก่ชนทั้งหลาย “ยดา” และมีอุปมาอันใด ความชราทุกขินตา
 ปรากฏแก่บุคคลทั้งหลายไม่ บุคคลทั้งหลายเห็นผู้ใดผมหงอกหัก
 เห็นพันหักแก้มคอบก็คิด เห็นผิวหนังหคหู่เป็นเกล็ดขยเหี่ยวแห้งก็คิด
 เห็นคามมีคหุหนักก็คิด จึงรู้ว่าความชรามาถึงปรากฏ “ตถา” ก็มี
 อุปมาเหมือนที่เพลิงไหม้ปรากฏนั้น ถ้ามีฉนั้นจนนำท่วมข่าแลพัก
 พากิ่งไม้แลใยไม้แลหยากเยื่อเชื่อฝอยลอยไปถึงที่ใด ชนทั้งหลาย
 ก็รู้ว่านำท่วมไปถึงที่นั้น ถ้ามีฉนั้นจนลมพยุพิกยังถึงบ้านสาขาแห่ง
 พฤษชาติทั้งหลายให้หักทบต่ำลง ครนลมนั้นสงบไปหาปรากฏ
 ไม่ แต่ชนทั้งหลายเห็นถึงบ้านสาขาแห่งพฤษชาติทั้งหลายอัน
 หักทบต่ำต่ำลายลงนั้น ก็รู้ว่าลมพยุพิก “ยดา” และมีฉนั้นใด ชน
 ทั้งหลายเห็นเขาพันหักแก้มคอบเห็นคามมีคหุหนัก เห็นกริชภาพคร่ำ
 คร่า เห็นผมหงอกเห็นผิวหนังหคหู่ ก็รู้ว่าความชรามาถึง มีอุปมา

คึงนั้น ประการหนึ่งชราทุกชนย่อมชียอายุสัตว์ทั้งหลายให้น้อยลง
 ช่างหน้าให้มากชนข้างหลัง คุรสัตว์ที่ทอหูกพุ่งไปพุ่งมากทีละเส้น ๆ
 หูกนั้นน้อยลงช่างหน้ามากชนข้างหลัง ฉนั้นโคถึก ชราทุกซึกซึก
 อายุสัตว์ให้น้อยลงช่างหน้าให้มากชนข้างหลัง ก็เหมือนกันคนนั้น
 อธิบายว่าเกิดมามีอายุร้อยปี ครันล่วงไปวันหนึ่งก็ขาดจากร้อยยวัน
 หนึ่ง ครันล่วงไปโคเดือนหนึ่งก็ขาดจากร้อยยเดือนหนึ่ง ครันล่วง
 ไปยหนึ่งก็ขาดจากร้อยยลงมายหนึ่ง ยังอยู่แต่เดวสียเถาย คดว่า
 ความชราชียอายุแห่งสัตว์ทั้งหลายไปสู่มรณะเป็นนิจกาล ทุกวัน
 ทุกคืนไปมิได้ขาดสาย ประการหนึ่งชราย่อมกระทำอันตรายทั้ง ๖
 มีจักขุนทรีย์เป็นอาทินั้นได้เคว้าหมองชุ่นมัวคร่ำครว ทวิตคิงสา
 การ ๑๒ มีเกสาเป็นอาทินั้นเล่า ก็วิถลวิการวิปริตค่าง ๆ ร่างกายก็
 เขียวแห้งพงเกลียดคพิงซัง ควรจะส่งสารสังเวชนักหนา ประการ
 หนึ่งกายแห่งเรวท่านั้น มีคณหาเป็นนายช่างปลุกชน เมื่อแรก
 หนึ่งยกกระดูกสันเท้าทั้งสองชนเป็นแท่นรองเของค้ำ แลวจึง
 ยกชนซงกระดูกแข็งแลกระดูกขาชนเป็นเสา แลวจึงยกชนซง
 กระดูกเอวเป็นรอด สวมกระดูกสขางชนเป็นกลอน ช้อนกระดูก
 สันหลังเป็นอกไก่ แลวจึงยกชนซงกระดูกคอแลกระดูกไหล่เป็น
 ซอเป็นคิงคิงลง ยกกระดูกศรัษะชนให้ตรงเป็นฉอฟ้า เกลา
 มวยผสมเป็นขอดแห่งฉอฟ้า ห้อยซงแขนซ้ายขวาเป็นย่านลม คึง
 หุ้มกระดูกอกเป็นฝา แลวรักรังตรงตราควยคอกแลทววย คือเอ็น

น้อยแต่เห็นใหญ่ แล้วบริกรรมตากด้วยปูนแดงน้ำเชือกค้อนเนื้อแดงเล็ก
 เสริมแล้วก็ประคบประทุ ๘ แดง คือทวารทั้ง ๘ จักขุทวาร ๒ โสศ
 ทวาร ๒ ฉานทวาร ๒ มุขทวาร ๓ บัสดาระทวาร ๓ อหาระทวาร ๓
 เปนทวาร ๘ ฉนแล้ว จึงตงไว้ซึ่งสัทขบัญญัติทั้งห้าแห่ง คือจักขุปลาสท ๓
 โสศปลาสท ๓ ฉานปลาสท ๓ จิวหาปลาสท ๓ กายปลาสท ๓ คัจฉนแล้ว
 จึงโยกผิวภายนอก คือตะโพกหนัง แลทาไปด้วยน้ำยาอันเหลือของแถ
 ขาว คือขมิ้นแถแย่งเป็นอาทิ กระทำซึ่งกวงจิตรเป็นเจ้าเรือนคือ
 อัครกะภาพน เมื่อขณะกวลสมพยพิศ คือชรามาชจักเขี่ยคเขี่ยนบัทา
 ย้ายแล้วกาลใด เรือนคืออัครกะภาพนก็มีอาจะตงมีนดาวรอยุ่ไต้ ก็
 ให้หัวนไหวสั่นคลอนไปมา ให้คร่ำคร่าชราตงทุกคืนทุกวัน อิริยาบถ
 ทั้ง ๔ นั้นทุกพผลภาพตง จะตงจะนั่งก็กระทำเสียงตรง จะยืนเดินก้าว
 ย่างก็กระทำเสียงตรงครวญ เสวยทุกขเวทนานั้นต่าง ๆ ประการ
 หนึ่งพระอาทิตย์อทัยชนมาแล้วกาลใด ขรรคากอกไม้ขึ้นเบิกขาน
 ในน้ำกคในขดกค ครนทองรัศมีพระอาทิตย์แล้ว ก็เหี่ยวแห้งหายสี
 เศร้าสร้อยโรยร่วงตง ปราศจากสี่สรรพพรตงไปในกาลเมื่อนั้น
 ประการหนึ่งพระอาทิตย์อทัยชนมาแล้ว ถึงพระจันทร์ขึ้นรุ่งเรืองนั้นก็
 อับสูญเสียดสี ปรวศจากรัศมีเศร้ามองตงณโคกคค ความชราน
 ฉำฉำมาถึงแล้ว ก็ให้สควทงกลายซึ่งมีวิวัฒนาการแลมีรูปโคม
 อันโสภายอยู่นั้น ให้โรยราเศร้ามองปรวศจากสี่สรรพพรตง ปรวศ
 จากกำลังวังชา ให้ถรัชกายานนั้นเหี่ยวแห้งตงทุกวันทุกเวลา เปนที่

เกลียดกัซง “ตดา” ก็มีอุปมาคังพระอาทิตย์อันอุทัยจนมาฉนั้น
 ความชราข้อมเข็ญเข็ญสัทวให้เสวย ทกขเวทนาฉน “เคน วุจกั”
 เหตุการณคังฉน ตดาคคังทวสเทศนาชอว่าชราทคชคัวยประการณฉ
 ฉนคับนสมคังพระพทของคังทรวงเทศนา ในพยาชิตกขฉนคัอ
 ไปคัวยพระชาฟัว “ภิกขเว ฉิมสมี ชิตตภาเว ชาควัสสมคาคคั
 การณคั สมภูจูกา เอตเต พยาชโน ทคัชาเชว” เนอความ
 ว่า “ภิกขเว” ทูกรภิกขุทังหลาย พยาชิตบงเกิดฉนในกายคัง
 สัทวทังหลาย เพราะเหตุมิไค้เสมอแปรปรวนคังชาคุ คัอชางคั
 ให้เข็ญ ชางคัให้รฉนกรรอนกรระวายระส้าระสายอยู่ภายใน ไค้
 สัระรณฉนฉนคัหายไป เปรียบคังเพลิงฉนเกิดคังไม้สิไฟ ฉามี
 ฉนฉนเปรียบคังลูกม้าสินธพชาคัอาชาไนย ฉนยังเกิดในท้องแม่ลา
 ลูกม้าฉนยังเกิดในท้องแม่ฉนฉน เมื่อจะออกจาท้องแม่ก็ข้อม
 ทำลายท้องแม่ออกคัวยคัยเท้าทัง ๔ คังคนจึงออกคัได้ ฉามีฉนฉน
 เปรียบประคังไม้กาฝาก ฉนงอกฉนในคัคชไม้คัฉนคั ก็ข้อม
 ครอบงำไม้คัฉนฉนคั ฉนคัหายย่อขยับไป ฉามีฉนฉนเปรียบคังลูก
 ไม้ฉนฉนคัขบไม้ ไม้ พยาชิตทังหลายมีลคัชฉนว่าไซ้เข็ญคังเข็ญคัง
 เมอขบ ฉนฉน ยังเกิดฉนในกายคังสัทวในภาสคั ก็ให้สัทว
 ทังหลายคังฉนฉนฉนฉน ให้กรัชคักายกายย่อขยับไป มิอุปไมย
 เหมือนลูกม้าอาชาไนย แลไม้กาฝาก แลลูกไม้ฉน แลขบไม้
 ไม้ฉน ๒๗ แท้จริงพยาชิตกขฉนทำให้กรัชคักายทวนไหวไปมาไม่เปนสุข

มีแต่ความทุกข์เวทนากรรมกรรมวายเป็นไของนำ ถึงพระอริย
 เจ้าทั้งหลาย มีสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นประธานก็ดี พยาธิทั้ง
 หลายก็ย่อมเยือกเย็นขี้น้ำตาเหมือนกัน เหตุคั้งนั้นตลาคทังครัส
 เทศนาช้อว่าพยาธิทุกช้ด้วยประการนั้น แก่ ไซในพยาธิทุกช้ตาม
 อัญฎดาพระธรรมจักรก็ยุติลงเท่านั้น

“ภควา” องค์สมเด็จพระชินสีห์ผู้ทรงสวัสดิภาพาศย์เจ้า เมื่อ
 ะครัสเทศนาในมรณะทุกชั้นนั้น จึงครัสด้วยพระมาพิว่า “กัตถ ๓๓ ม
 ยา เศล เศล สัตถทานัน ทัมมา ทัมมา สัตถนิถายา จุติ จวนตา
 เภโท อินทรชานัน มัจจุ มรณ กาลกิริยา ชันชานัน เภโท
 กเพชรสัส นิดเขไป ชีวิตันตริยสัส อပ္พะโรโต อิท วุจติ มรณ”
 หมายความว่า “ภิกษเว” กุณกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายคืออริย
 ทัชฌิตรแห่งสัตถวักคิ ทำลายขันธแห่งสัตถวักคิ ทังเสยชงถเพวระแห่ง
 สัตถวักคิ ชาติชีวิตันตริยแห่งสัตถวักคิ ธรรมเหล่านี้ตลาคทเวียก
 ช้อว่ามรณะธรรมสันค้วถัน แลมรณะอนันเป็นที่เกิดทุกช้แก่สัตถ
 ทังข่วงนั้นมากนัถหนา เพราะว่สัตถทังหลายเมื่อระโถลถึงมรณะ
 กาล เทไซชาคุในสรีระภายนันยังเกิดกลาชน ให้สัตถทังข่วงรอน
 รมกรรมกรรมวาระสำระสายไปทังสรวรพางคิ เปรียบคชคยเพลิงมา
 วางไว ในที่เห็นอลมถ์เหมือนกัน อนันเป็นมรณะทุกช้ออย่างหนึ่ง แล
 สัตถทังหลายที่ไค้กระทำกรรมอันหยายช้ตามถ ไร่ค้วกยวาวา
 หามีความเมตคทาถรุณาไม ครันเมื่อระโถลถึงมรณะกาลนั้นทุกชนิมิตร

ก็ปรากฏ คือให้เห็นเพลิงในนรกก็ค้ บางก็ให้เห็นนายนิรยชาติ
 เครื่องสาคราวุธมาแวกล้อม บางก็ให้เห็นโชครวน บางก็เห็น
 แร้งกามาแวกล้อมอยู่ก็มี สักวผู้หนักสตั้งตกใจเสียบกายชีวิต
 มีใครระคัยจิตรากร่างให้พัวพระวงต่าง ๆ บางจำพวกก็ร้องกระ
 ไวยกระวาชชักใจวไปมาหาสทอิอารมณ์มิได้ บางจำพวกก็โทมนัส
 น้อยใจตัวเอง ค้วยทวนั้นเป็นคนพาล คาไค้ขำเพ็ญการกุศลไม่
 กตวิภัยในนรก อนันักจักเป็นมรณะทุกขอย่างหนึ่ง แลขุทคตที่มี
 โภคัยโอสริยสมยทิ แลมีญาทิมิตรสหายเป็นอันมาก เมื่อจะ
 คัยจิตรากร่างให้พัวพวงกังวลค้วยสมยทิพิสฐานศุงการทังปวง
 ท่วงโยค้วยบุตรภรรยาคณาญาติแลมิตร มิใครระคัยจิตรากร่าง
 เลข อนันักเป็นมรณะทุกขประการหนึ่ง แลขุทคตที่ท่านพันชนาการ
 ของจำไว้นั้นก็ค้ แลขุทคตที่ท่านทักเคาคคมีอเสียนนถค้ แลขุทคต
 ที่ท่านเอาไปประหารชีวิตเสียนนถค้ เมื่อนายเพ็ชฌณณาฎเงอกเงอ
 ค้วยกายอันคมถลา ระพันลงนถค้ คนเหล่านถลัวความตาย
 แลสนสาหสิ เสวยทุกขเวทนาสาที่สุคมีได้ อนันักเป็นมรณะทุกข
 ประการหนึ่ง น้และเราท่านทังหลายเป็นคนยากคนมีผู้ค้เชญใจก็ค้
 เมื่อยังเทียบท่องอยู่ในวัฏฏะสงสาร เกิดมาเป็นสักวเป็นขุทคตมี
 ชีวิต เมื่อจิตรจะออกจากร่างนั้น ให้ถลัวภัยค้คือความตาย เสียบ
 กายชีวิตนั้นหาที่สุคมีได้ เว้นไว้แต่ท่านที่ไค้ธรรมอันวิเศษ นอก
 กว่านั้นถลัวความตายทุกค้วสักวทุกค้วคน เหตุฉนแลตถาคค

จึงเรียกว่ามรณะทุกซ์ ทั้งพรรณามาณนี้ ประการหนึ่งมรณะนี้
 ย่อมย้ายสัตว์ทั้งหลายให้พินาศฉิบหายเสียหนักกว่านัก เปรียบ
 ป่านกิ่งภูเขานั้นสูงกล้งมาแต่ทิศทั้ง ๔ แลทิศซบยกเอาสัตว์ทั้ง
 หลายให้แหลกเป็นธุณไปฉนั้นใด มรณะภยนี้ย้ายสัตว์ทั้งหลาย
 เหมือนฉนั้น นักปราชญ์ผู้มีปัญญาฟังสันนิฐานเดิกว่า ทุกซ์ทั้ง ๔
 ประการ คือชาติทุกซ์ แลชวรทุกซ์ พยาธิทุกซ์ แลมรณะทุกซ์
 นี้เปรียบอุปมาเหมือนฆ่าศึก ๔ คน ทิวเราท่านทั้งปวงนี้เปรียบ
 อุปมาตั้งว่าคนที่เป้นเวร ฆ่าศึก ๔ คนนั้นตั้งแต่แสงหาอบายที่ระ
 ฆ่าบรมชที่เป็นเวรนั้นเสียให้สิ้นชวิต ฆ่าศึกคนหนึ่งจึงเข้าไปหาบรม
 ชนั้น กระทำเป้นมิตรสหายรักใคร่ประโลมถ้อยลวงว่า สอนอุทธาน
 แห่งหนึ่งประกอยด้วยผลพดุกษามีมาก ภูมิภาคนั้นก็ราบริน มีร่ม
 ฉนั้นเป็น มีน้ำอันใสสะอาดสนุกสนาน เปนที่สำราญรื่นชื่นอารมณ์
 มาเราจะพาท่านไปในสถานนั้น ฝ่ายบรมชผู้นั้นจะได้รู้ว่าเป็นฆ่าศึก
 หามีไค้ สำคัญใจว่าเป็นมิตรเป้นที่รัก ก็หลงละเล็งไปตาม ครั้น
 ถึงกลางป่าฆ่าศึกที่เป็นคำรบสอง ก็ออกจับเอาบรมชผู้นั้นทขถอง
 แทขบรรคาคาย ฆ่าศึกเป็นคำรบสามก็ออกตขายายบรมชผู้นั้นให้
 นอนถลงนั่งแน้อยู่เหนอพนชดพิ ฆ่าศึกเป็นคำรบสี่นั้น มีมือถอ
 ทายอันคมกลฉาวังออกมาตคคิระยะ บรมชนั้น ให้ขาคเค็จ สิ้นชวิตนทริย
 ฉนั้นแลมีอุปมาฉนั้นใด ชาติทุกซ์นั้นใช้เปรียบด้วยฆ่าศึกเป้นปฐมนั้น
 มาถ้อยลวงเราท่านให้ ไปปฏิสนธิในตระกูลต่าง ๆ มีฉคคิยมหาศาล

แลพราหมณ์มหาศาลเป็นต้นเป็นประธาน ว่าเป็นที่สนุกสนาน
 สำราญใจ ฆ่าศึกที่เป็นคำรบสอง คือชราทุกชั้น ก็ออกจับตัว
 เราท่านวันทำทชดองกระทำให้ทัพพลภาพดอยกำลึงลง ให้ชัก
 ขวางใต้เมื่อยมัน คามักคหนักพันหักแก้มคอบ สมหงอกผิวหนัง
 หกห้สันคตงคคโค้ง สโครงนั้นสพรงไปค้วยแฉวเ็นควรจะเวทนา
 ฆ่าศึกเป็นคำรบสามคือพยาชทุกชั้น ก็ออกมาโยยตีวันทำย่ำย
 ยีตาเราท่านทั้งปวง ให้ ไซ้ ให้เจียให้เหนียวให้ยอกเสียดแทงทั่ว
 สรรพางค์ บางทีก็เป็นโรคต่างๆ มีจักชูโรคโสศโรคเป็นประธาน
 นานนัยเคือนกมี นัยขกมี ทนทกชเวทนาดำขาดแสนสาหัส
 ทาที่ระอุปมามีโก ทินนไซ้ฆ่าศึกที่สคอมรณะทุกชั้น ก็มาคัก
 คัระหะเหมือนคังเราท่านถึงมรณะกาลคัยสังขารชาคชีวิตนทริย์ มี
 อุปมาเหมือนค้วยฆ่าศึก ๔ คนค้วยประการนี้

เมื่อสมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาพย์ ครัสเทศนาในมรณะทุกช
 นั้นแลว ลำคัยนนิงครัสเทศนา โสภทุกช ปรีเทวทุกช ทกชะทุกช
 โทมนัสสทุกช อุปายาสทุกชนั้นค้อไป ค้วยพระยาพิเป็นอาทิวา
 “ญาตีพียสเนน วา โภคพียสเนน วา ทุกชอัมเมน สุภูรัฐัส
 โสภทุกชชาติ วุจติ” เนอความว่า “ภิกชเว” คูกรภิกชทังหลาย
 ลักษณะแห่งความโคกนั้น มีสภาวะกระทำน้ำจิตรแห่งสัตว์เรา
 ท่านให้เคือกรอนระส่ำระสาย ให้กระวนกระวายแค้นเหือคไป จะ
 นอนถึไม่คลับ ะรบยประธานถึไม่คัก ค้วยญาตีคียบหายถึค

ด้วยสัมมุขินิยหายกติก อันนี้แลชื่อว่าโคก เขยคเขยคในสันดาน
แห่งสัตว์เรากันทั้งปวง ให้เสวยทุกข์เวทนาเนื่อง ๆ

บริเวณทุกชั้นนั้นแล ก็มีลักษณะให้ร้องไห้ว่าไร มีน้ำตาอัน
หลังไหลฟูมฟองนองเนตร เหตุด้วยมารดาบิดาและบุตรภรรยาคน
ญาติ กระทำกาละถึรียวตายกติก แลเป็นเหตุด้วยสัมมุขินิยหาย
กติก ให้ข้นเพื่อละเมอขำไปทุกวันทุกเวลา เสวยทุกข์เวทนา
เป็นเนื่องนิรันดร อันนี้แลชื่อว่าบริเวณทุกชั้น กระทำให้น้ำจืด
แห่งสัตว์ทั้งปวงเคือกคั่นอยู่เนื่อง ๆ

ทุกขณะทุกชั้นนี้ “กายิกิ ทุกข์ อสาคิ” ทุกข์อันใดกระทำให้
ให้น้ำจืดหกชุ่มสลดทอศโรใหญ่ ด้วยทุกข์อันยังเกิดขึ้นแต่โรคา
พานันนิกิ แลทุกข์อันยังเกิดขึ้นแต่คนต้องราชาชาญา ท่าน
เขยคเขยคแล้วร้องไห้จนนิกิ แลท่านตักตักดยาทาเสยนิกิ แล
มีกายอันเวทนาดำผาดอยู่แต่ผู้เดียว ก็รักใคร่ชื่อว่าทุกขณะทุกชั้น
ประการหนึ่งตัวเป็นคนทรพลประคาเขยใจ แลเห็นชนทั้งหลาย
เขยคเขยคกันต่าง ประคัษประคาค้วยเครื่องสรรพภรณ์ต่าง ๆ
แต่ตัวอาตมานักกระไรยากจนเขยใจ ไม่มีอันใดจะตกต่างนุ่งห่ม
ด้วยเขา เห็นเขาแล้วถึทอศโรใหญ่สลดสังเวชว่าอนิรทา ๆ ทั่วของ
อาตมาน่าช่างยากจนนิกิหนา เกิดมาช่างกระไรไม่เทียมเขาเลย
ทุกชั้นนั้นแลใคร่ชื่อว่าทุกขณะทุกชั้น

โทมนัสสทุกชั้นนี้ พระพุทธองค์ตรัสเทศนาว่า “ ยี่ เจตสิก
 อสาค์ เจตสิก ทุกข์ ” ตูกรภิกขุทั้งหลาย ทุกข์อันใดที่
 ประกอบในจิตร กระทำน้ำจิตรแต่งตั้งตัวให้เคืองแค้นแน่นอระไม่
 มีความสบายความสุข ให้น้อยใจไปทุกเมื่อ ทุกข์อันนั้นแล
 ทถาคคเรียกว่า โทมนัสสทุกข์

อนัตถิณนี้พระพุทธองค์จึงตรัสเทศนา ในอุปาयाสทุกข์ด้วย
 พระบาทว่า “ ญาตีพยัสเสน วา ว ล ๑ ทุกข์ขมิเมเน สญฺฐิสฺส
 อายาโส ” ดังนี้ เนื้อความว่า “ ภิกขเว ” ตูกรภิกขุทั้งหลาย
 ทุกข์อันใดให้บังเกิดสอณาสัยด้วยแค้นใจ เพราะเหตุด้วยฉิบหาย
 แห่งญาติกิต เพราะเหตุแห่งมารดาบิดาอันกระทำกาลกรียากิต
 แลฉิบหายแห่งสมบัติยศบริวารกิต ให้สอณาสัยใหญ่หลวง
 เกิดคณอยู่ในสันดานแต่งตั้งตัวทั้งปวง ทุกข์อันนั้นแลชื่อว่า อุปา
 ยาสทุกข์ นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงสันนิฐานเถิดว่า โสภทุกชั้นนี้
 เหมือนคังน้ำมันอันบุคคลแรกเขี้ยวในภาชนะเกิดคณอยู่นั้น ปรีเทว
 ทุกชั้นนี้เหมือนคังน้ำมันอันบุคคลเร่งไฟ ให้สอออกมาจากภาชนะ
 นั้น อุปาयाสทุกชั้นนี้เหมือนคังน้ำมันอันบุคคลคักแล้วเหลืออยู่ใน
 ภาชนะนั้น อธิบายว่า โสภทุกชั้นนี้บังเกิดชนในภายใน กระทำ
 ให้น้ำจิตรนั้นเคือดรอนในภายใน ปรีเทวทุกชั้นนี้เมื่อบังเกิดชน
 กระทำน้ำตาให้ไหลออกฟุ้งฟองนองเนตร ปรางฎแก่ชนทั้งปวง

อุปายาสทุกข์เมื่อยังเกิดขึ้นให้หน้าตาแห้งไป ให้ซัดแค้นแน่นอุดร
 สอนอยู่แต่ในภายในจิตร

ถ้าคณินสมเด็จพะพิชิตมารจึงตรัสเทศนา ในอภิปิเยหิสัมป-
 โยคทุกขนั้นด้วยพระบาทว่า "อิ อัสส เต โทณฺหิ อนินฺนุชา อกันฺธา
 อมนาปา รุปา สัทธา คันธา รสา โฉฏฐัพฺพา ฯ ล ฯ อญ
 วุจฺจติ อภิปิเยหิ สัมปโยโค ทักโข" เนื้อความว่า "ภิกษุเว"
 คุกรภิกษุทั้งหลาย อารมณฺหํ ๕ คือ รูปารมณฺ์ สัททารมณฺ์
 คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ โฉฏฐัพฺพารมณฺ์ อันมิได้เป็นที่ปราณา
 มิได้เป็นที่รักใคร่ มิได้เป็นที่ชอชอบ ถ้าแม้บุคคลผู้ใดได้คบหา
 สมาคมเข้าแล้ว ก็มีจิตรเป็นทุกข์ให้เกลียดกให้ชิง มิใคร่จะนั่ง
 ไกลนอนไกลบนไกล หยากจะไปเสียให้พ้น อาศรัยด้วยว่าน้ำจิตร
 นั้นไม่รักไม่ใคร่ไม่ปราณา แลมาพบเข้าณนั้น ตถาคคฺจฺเรียก
 ชื่อว่าอภิปิเยหิสัมปโยคทุกข จักเป็นทุกข์อริยสัจประการหนึ่ง

ในอภิปิเยหิสัมปโยคทุกขนั้นแล้ว ก็พึงเข้าใจเถิดว่า รูปารมณฺ์
 กคฺ สัททารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ โฉฏฐัพฺพารมณฺ์ กคฺ
 ถ้ามีความปราณา มีความรักใคร่ชอชอบเนื้อเรอใจ หยากไปนอน
 ด้วยไปนั่งด้วย หยากจะยืนด้วยเที่ยวด้วย หยากจะสมาคมคบหา
 ด้วยทุกวันทุกเวลา แลพลัดพรากจากไปเสีย ก็จักเป็นอภิปิ
 เยหิสัมปโยคทุกขประการหนึ่ง บุคคลทั้งหลายในโลกถ้าแม้พลัด
 พรากจากมารดาบิดา จากพี่ชายแลน้องหญิง จากบุตรภรรยา

ญาตีสาลอหิตมิตรแลอำมาตย์อื่นเป็นทักทไ้ไคร่นั้น ก็จักเป็น
 ยี่เยหวิปโยคทุกซ์ ประการหนึ่งบุคคลพลัดพรากจากที่กันที่อยู่
 ภาดสมยติพิศฐานศฤงคารบริวารจากยศศักดิ์ ก็จักเป็นยี่เยหวิป-
 โยคทุกซ์ เป็นทุกขอริยสังการยสืบประการ

ลำดับนั้นสมเด็จพระโลกุตตมาจารย์ จึงตรัสเทศนาในยมบิ์จณันต-
 ภคิตทุกซ์ต่อไปว่า “ชาติชวามรณ โสภยวิเทวทุกซ์ โทมนัสสยาชาส
 ธิมมณัน สักคานัน อิจฉา อธิยชชติ” ดังนี้ เนื้อความว่า
 “ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย ความปราดนายน้อมมีทั่วทุกตัว
 สัตว์อันยังเกิดมาว่า ทั่วอาคมานอย่าไ้แก่ชรา อย่าไ้รู้ใช้
 อย่ารู้ตาย อย่ารู้ โศกเศร้าว่าไรตอนอาลัยคิยแค้นใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 เลย ปราดนาคัน เมื่อไม่สำเร้ความปราดนาก็เป็นทุกซ์ แล
 ยมบิ์จณันตภคิตทุกซ์ คือทุกซ์ประกอบในกาย ๑ ทุกซ์
 ประกอบในจิตร ๑ ทุกซ์อันประกอบในตายนั้น ไ้แก่บุคคล
 ทั้งหลาย อันกระทำกสิกรรมแลวาณิชกรรม กระทำการถาก
 ไร่ไถนา ขวนขวายทรมาณกายอุคส์ทำกรำแคศกรำฝน
 ไม่คิคแก่ยวากไม่คิคแก่เหน้อย ทั่วบภาวะหมายใจจะไ้ผล ครัน
 ไม่ไ้คังใจปราดนาก็เป็นทุกซ์ แลบุคคลไปค้าขายอุคส์ทำน้ำ
 ข้ามยกถ้ำยากใจ ครันไม่ไ้ทำไรสำเร้ประโยชน์ ก็โกรขโทษ
 ใจของตัวเองแลวก็เป้นทุกซ์นั้น ไ้ชื่อว่าทุกซ์อันประกอบในกาย
 แลทุกซ์อันประกอบในจิตรนั้น ไ้แก่บุคคลอันปราดนายศดา

บรรดาศักดิ์คฤหาสน์ แลปราสาทลาภสักการเงินทองเป็นต้น แล
มิได้สำเร็สมเจตนาอัน ซื่อว่าทุกขอันประกอบในจิตร แลทุกข
สองประการนี้ ย่อมกระทำให้เกิดทรนอยู่ในสันดานแห่งสัตว์นั้น
เป็นเนื่องนิ ฤคคตจึงเรียกว่า ยัมปิณณลภคิตุภ

อนคยนั้นจึงตรัสเทศนาในปัญุปาทานกชั้นอทุกขด้วยพระยาพิ
ว่า “รูปปาทานกชั้นโอ เวทนูปาทานกชั้นโอ สัญญูปาทานก
ชั้นโอ สังขารปาทานกชั้นโอ วิญญาณูปาทานกชั้นโอ อิมะ วุจันติ
สังขิตเตน ปัญุปาทานกชั้นชาปิ ทุกขา” อธิบายความตาม
วารพระยาพิว่า “ภิกขเว” คุกรภิกขทั้งหลาย รูปชั้นนั้นนี้
เป็นอารมณ์แก่อุปาทาน เวทนาชั้นนี้ก็เป็นอารมณ์แก่อุปาทาน
สัญญาชั้นนี้ก็เป็นอารมณ์แก่อุปาทาน สังขารชั้นนี้ก็เป็นอารมณ์แก่
อุปาทาน วิญญาณชั้นนี้ก็เป็นอารมณ์แก่อุปาทาน เหตุว่าชั้นทั้ง ๕
นั้นยังเป็นโลกียอยู่ จึงได้ชื่อว่าอุปาทานชั้น อุปาทานนั้น
แปลว่าถ้อมนั้น แปลว่าเป็นเชื้อแห่งคตหา แลชั้นทั้ง ๕ แห่ง
พระอรวิเจ้านั้น จะเป็นโลกียอยู่ก็แต่รูปชั้นนี้สิ่งเดียว เวทนาชั้น
สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้นทั้ง ๔ นั้นเป็นโลกุตร
หาได้ชื่อว่าอุปาทานชั้นไม่ ชั้นทั้ง ๕ ซึ่งยังเป็นโลกียนั้น ฤคค
ตรัสเรียกชื่อว่า “สังขิตเตน ปัญุปาทานกชั้นชา” เหตุเป็น
ที่เกศแห่งกองทุกขทั้งปวงมีชาติทุกขเป็นต้น มียัมปิณณลภคิ

ทุกข์เป็นปริโยสาน นักปราชญ์ผู้มีปัญญาปราถนาจะใคร่ตรัสรู้ซึ่ง
 ทุกข์อริยสัจ ก็พึงพิจารณาตามนัยอันพรรณามาในหนหลังนั้นเกิด
 ยักันจะแก้ไขในอัตตะแห่งอุปาทานชั้นทุกข์ต่อไป ตามอฏฐ
 กถาวังค์แลคัมภีร์พระวิสุทธิมคคินนให้ แจง โยคาวจรกฤษยบุตร
 ผู้มีปัญญา ปราถนาซึ่งอริยสัจภาวนาก็พึงรู้เถิดว่า อุปาทานชั้น
 ทั้ง ๕ นั้น เป็นที่เกิดแห่งทุกข์อริยสัจ ๑๒ ประการ มีชาติทุกข์
 เป็นต้น มีมมยัตถ์นลภคิทุกข์เป็นปริโยสาน เพราะเหตุอุปาทาน
 ชั้นทั้ง ๕ นั้น เป็นที่เกิดแห่งกองทุกข์ทั้งปวง มีชาติทุกข์
 เป็นต้น เปรียบคฤพินแผ่นปลัดพ้ออันเป็นที่เกิดแห่งพญกษชาติ แล
 เครื่องลดาชาติทั้งปวง ประการหนึ่งกองทุกข์ทั้งปวงมีชาติทุกข์
 เป็นต้นเป็นประธานนั้น ย่อมเยียดเขียนสังหารอุปาทานชั้น
 ทั้ง ๕ นั้นเป็นเนืองนิจนิจนิจรไม่วั้นไม่ว่าง เปรียบคฤเพลิงข่าอัน
 ไหม้ลามล้างคณชาติแลพญกษชาติ แลเครื่องลดาวัลทั้งปวงอัน
 เป็นเชอนนถกเหมอนกัน ประการหนึ่งวงกลมในเข้าหมายอันเป็นที่
 พุงชอกแลแหลนหลาว แลยิงธนูแห่งชนทั้งหลายอันลองคิลป์
 ศาสตร์แห่งคณนั้นคณโค อุปาทานชั้นทั้ง ๕ แห่งเวาท่านทั้งปวงนี้
 ก็เป็นที่มุ่งหมายแห่งกองทุกข์ทั้งหลายมีชาติทุกข์เป็นต้น คชยจะ
 เยียดเขียนยथाอย่ายทุกเวลาราคร์ ก็มีอุปไมยเหมอนวงกลมในเข้า
 หมายคณนั้น “โคณ วิย ๑” ประการหนึ่ง อุปาทานชั้นทั้ง ๕ นั้น
 เปรียบคฤคิงคัวโค ๆ นั้นจะเดินไปณสถานทีใดกคิ จะยณณสถาน

ที่ใดก็ "จิตสมกฐาภิ" เหลือขบถแลงแลแมลงหวี่เป็นคั้นนั้น
 ก็คิดตามค้อมกายโคไปในสถานคั้นนั้นคั้นใดก็คั้น อปาทานชั้นที่
 ๕ นี้ จะปฏิบัติปฏิสนธิในภพใด ๆ ก็คั้น กองทุกขที่ ๑๒ ประการนั้น
 ก็คิดตามเขี่ยคเขี่ยนนิทาไปในภพนั้น ๆ เป็นนิจระนิรันตร ไม่เว้น
 ไม่ว่างไม่ห่างไม่ไกล "กถา" ก็มีอุปไมยเหมือนเหลือขบ
 ถแลง คั้นคิดตามคัวโคไปคั้นนั้น ประการหนึ่ง "คาโม วิย"
 อปาทานชั้นที่ ๕ เปรียบเหมือนค้งบ้านไปค้งอยู่ในสถานคัวโค มหาโจร
 ทั้งหลายนั้น ก็คอยปล้นวงชิงลักในสถานคั้นนั้น กองทุกข ๑๒
 ประการมีชาติทุกขแลชราทุกขเป็นคั้นนั้น เปรียบเหมือนค้งด้วย
 มหาโจรทั้งหลาย ที่คิดตามเขี่ยคเขี่ยนล้างผลาญชาวบ้านคั้นโค
 ชาติทุกขชราทุกขเป็นคั้น ก็คิดตามเขี่ยคเขี่ยนล้างผลาญชั้น
 ที่ ๕ แห่งสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ มีอุปไมยเหมือนค้งนั้น
 เหตุค้งนั้น โยคาวจรกฤษยครผู้ มีปัญญูวปราถนาจะเลี้ยงให้พ้น
 รากกของทุกขค้งพรวณามาคั้นแล้ว อย่างมีโรยคัวในอปาทานชั้น
 ที่ ๕ พังพิจารณาให้เห็นโทษในอปาทานชั้นที่ ๕ นั้นว่า ย่อม
 ประกอบไปค้งด้วยทุกขในเบื้องคั้นแลท่ามกลางแลที่สุด เบื้องคั้นนั้น
 มีชาติทุกขเป็นรากเป็นเง่า มีชราทุกขแลพยาธิทุกขนั้นเป็นท่าม
 กลาง มีมรณะทุกขนั้นเป็นยอดค้ง อปาทานชั้นที่ ๕ นั้นท่าน
 จัดเป็นธรรม ๒ ประการ คือรูปธรรมประการ ๑ นามธรรม
 ประการ ๑ รูปชั้นนั้นเรียกว่ารูปธรรม ค้งขบถค้งว่าย่อค้งค้งค้ง

ด้วยวิโรชียะชัย มีเป็นแลวอันเป็นต้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น
 สังขารชั้น วิญญาณชั้น ทั้ง ๔ นั้นเรียกว่านามธรรม ด้วย
 อรรถว่ารู้เนื้อเข้าไปในอารมณ์ทั้งปวงมีรูปารมณ์เป็นต้น โยคารวรกุส
 บุตรผู้มีปัญญา ครั้นรู้แจ้งในรูปธรรมดังนี้แล้ว ก็พึงปลงธรรม
 สังเวชในรูปธรรมนามธรรมยุคหนึ่งเอาเป็นอารมณ์ จำเวณทุกขานุ
 บัสนาภาวนาปริกรรมว่า "นามรูปุ์ ทุกข์" ว่าเกิดมาเป็นรูปธรรม
 นามธรรมนี้ ย่อมประกอบไปด้วยชราทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณะทุกข์
 เป็นต้นนี้ ไม่เว้นสักคนเดียว ประการหนึ่งบุคคลที่เป็นปลงชน
 ไม่ได้สักขีพึงพระธรรมเทศนานั้น ครั้นทุกข์ทั้งปวงมีต้นว่าชรา
 ทุกข์กัถิ พยาธิทุกข์กัถิ มรณะทุกข์กัถิ มาถึงตัวเขาแล้ว
 ก็สตั้งตกใจ โสการ่าไหนด่างๆ บุคคลที่เป็นอริยสาวกได้พึง
 ธรรมเทศนาแห่งตถาคคแล้ว เมื่อทุกข์ทั้งปวงนั้นจะมาถึงก็อา
 จะร้ายขี้ขยลงได้ ด้วยปลงปัญญาพิจารณาเห็นว่าสัตว์ทั้งหลาย
 เกิดมาในโลกนี้ ถึงจะมีอุทขามากสักเท่าใดกัถิ จะมีเงินทอง
 แกวแหวนสักเท่าใดกัถิ จะมีอิศริยยศยวิวารยศมากสักเท่าใดกัถิ
 ทุกข์เหล่านี้จะได้เกรงได้กลัวระใดเว้นไคว่าง จะไคว่นหน้าสักคน
 เดียวหามีไเท มาถึงตัวทุกขวิสัถ์ "ตัสมา" เหตุดังนี้
 และตถาคคจึงตรัสเทศนาว่าทุกขอริยัสสิ พระอริยเจ้าทั้งหลายนี้
 ท่านเห็นกของทุกข์โดยแท้ เป็นความจริงของพระอริยเจ้า ประการ
 หนึ่งสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้ากัถิ พระปัจเจกพุทธเจ้ากัถิ ท่าน

ย่อมทราบดีทุกขอริยสัจทั้งปวงด้วยพระสัมมัญญาญาณ คือเห็นด้วย
 ปัญญาของพระองค์เอง แต่พระอรรคสาวกก็ดี พระอัสสัมมา
 สาวกก็ดี พระภิกษุสาวกก็ดี ท่านได้รู้ได้เห็นกองทุกข์เหล่านั้น
 ด้วยสัมมัญญาญาณ เพราะว่าได้ฟังพระธรรมเทศนา จึงได้รู้ได้
 เห็นโดยแท้ เหตุฉนั้นและสมเด็จพระทศพลญาณ จึงประทาน
 ธรรมเทศนาชื่อว่าทุกขอริยสัจ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งนัย
 พรรณามาฉนั้น

“คัคคิ กคมี ทุกฺขสมุทโย อริยสัจฺจึ ยายิ คคฺคิหา โป-
 โนพภวิกา นนฺทราคคสฺสคคตา คคฺทริ คคฺทราภินนฺทนิ เสยฺยถิตฺตํ
 กามคคฺคิหา ภวคคฺคิหา วิภวคคฺคิหา อิทํ โข ปน ภิกฺกขเว
 ทุกฺขสมุทโย อริยสัจฺจึนฺติ” บัดนี้จะได้วิสาขชนาในทุกขสมุทโย
 อริยสัจทั้งสองต่อไป ดำเนินความตามวารพระยาพืว่า “ภควา”
 ของคัมภีร์พระผู้ทรงสวัสดิภาคย์เจ้า เมื่อพระองค์ทรงพระมหา
 กรุณา ตรัสเทศนาในทุกขอริยสัจเสร็จลงแล้ว ลำคัยนั้นจึงทรง
 พระมหากรุณาตรัสเทศนา ในทุกขสมุทโยอริยสัจสืบต่อไป จึงมี
 พระพุทธปฏิภาตวิสาขเป็นกถุคคามยคาปุจฉาว่า “คัคคิ กคมี ทุกฺข-
 สมุทโย อริยสัจฺจึ” คูกกรภิกขุทั้งหลาย ทุกขสมุทโยอริยสัจนั้น
 เป็นประการใดเล่า จึงตรัสวิสาขชนาว่า “ภิกฺกขเว” คูกกรภิกขุ
 ทั้งหลาย “ยายิ คคฺคิหา” คคฺคิหาอันใดที่จะให้สคฺคิทั้งหลาย
 ปฏิสนธิเขากำเนิดในภพใหม่ คคฺคิหาอันนั้นคคฺคิความกำหนัดคคฺคิใน

วัตถุประสงค์ สัตว์ทั้งปวงยังเกิดในภพใด ๆ ความกำหนัดยินดีก็มี
 ในภพนั้น ๆ ไม่เว้นไม่ว่างไม่เสื่อมไม่คลายเลย ความยินดี
 ในรูปารมณ์ ในสัททารมณ์ ในคันธารมณ์ ในรสารมณ์ ใน
 โผฏฐัพพารมณ์นั้น รักรังครังคราแน่นหนาอยู่ในสันดานสัตว์
 "รัชช วิย" อุปมาเหมือนคังเชือกผูกล่ามสัตว์ไว้ ให้ต้อง
 เกี่ยวในวัตถุประสงค์ เวียนตายเวียนเกิดเวียนเอากำเนิดในภพน้อย
 ภพใหญ่ เสวยทุกข์เวทนาด้วยกองทุกข์คือชราและพยาธิจิตตคาม
 เบียดเบียนนันทายายี มรณะนั้นก็คอยตัดชีวิตนันทริย ไชยาคให้เคือง
 เปรียบประคองนายเพศฉณมาฏอันฝากพันด้วยกายอันคมกล้า แลน
 ยากแลนล่าซากกาย คายจากที่นั้นไปเกิดที่นั้น คายจากที่นั้น
 ไปยังเกิดที่โน้น คายจากที่โน้นมายังเกิดที่นั้น มีแต่ต้องเกี่ยว
 เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดในภพน้อยภพใหญ่ไม่รู้ สิ้นรู้สัค
 ด้วยรัชชก็คือคณหา เป็นเชือกยกคณหาล่ามไว้ไม่ให้เคลื่อนคลาย
 ขยายออกได้โดย แลคณหานั้นมีสามประการ คือกามคณหา
 ประการ ๑ ภวคณหาประการ ๑ วิภวคณหาประการ ๑ กาม
 คณหานั้น ได้แก่โลภจิตรอันปราณาในเขญูกามคุณ แลปราณา
 จะยังเกิดในมนุษย์สุคติ แลชกามาจรทั้ง ๖ ชั้นนั้นชื่อว่ากาม
 คณหา อธิบายว่าบุคคลทั้งหลาย ย้ำเพี้ยทานรักษาศีลสร้าง
 กองกุศลทั้งปวง ด้วยปราณาจะใคร่ได้มนุษย์สมบัติ แลสวรรค์
 สมบัติชั้นนภามาจรนั้นชอกกามคณหา ตถาคคตริยเรียกว่าทุกข์

สมุทฺตยอริยสัจ เหตุว่าพระอริยเจ้าทั้งปวงท่านเห็นแท้ แลภว
 ทัณฺหาณัน ไท้แก็ โลกจิตรแห่งพระโยคาวจร อันประกอบด้วย
 สัสสคทิกฺขุ เห็นไปว่าถ้ายังเกิดในรูปพรหมกคิ อรูปพรหมกคิ
 จะไค้มีความแก่ชราความมรณะนั้นหามิไค้ มันคงมิไค้จุลาจร
 เชื้อแท็ณ แลมีจิตรยินดีเจริญญานสมาบัติด้วยภะวาโลกจิตร
 ปรวณนาระไปยังเกิดในรูปพรหมนั้น ไค้ชื่อว่าภวทัณหา จักเป็น
 ทุกขสมุทฺตยอริยสัจประการหนึ่ง แลวิภวทัณหาณัน ค็ือโลกจิตรอัน
 ประกอบด้วยอุนฺเนทิกฺขุ ยินดีในฌานสมาบัติด้วยสำคัญสัญญาว่า
 ถ้าแม่ไค้ ไปยังเกิดในพรหมโลกแล้ว จะไค้กลับลงมายังเกิดใน
 มนุชยนหามิไค้ ก็ระคัยสังขารธรรมทั้งปวงซาค เข้าสู่นิพพาน
 ในพรหมโลกนั้น ท่านที่เ็นโยคาวจรจำพวกหนึ่งถึออุนฺเนทิกฺขุณัน
 แลมีโลกจิตรยินดีปรวณนาระไปยังเกิดในอรูปภพนั้น ไค้ชื่อว่า
 วิภวทัณหา จักเป็นทุกขสมุทฺตยอริยสัจประการหนึ่ง นักปราชญ์
 ผู้มีปัญญาพึงสนธิฐานเข้าใจเถิดว่า ทัณหา ๓ ประการนี้ ไค้ชื่อว่า
 ทุกขสมุทฺตยอริยสัจ ด้วยอ็คถะว่าเป็นเหตุเช่นปัจจัยให้เกิดกของทุกซ์
 มีชาติทุกซ์เป็นต้นที่กล่าวมาแล้ว กามทัณหาที่ปรวณนาระญุจกาม
 คุณทั้ง ๕ นั้น เป็นเหตุเช่นปัจจัยให้เกิดกของทุกซ์ในกามภพ ภว
 ทัณหาแลวิภวทัณหาณัน ก็เป็นเหตุเช่นปัจจัยให้เกิดกของทุกซ์มี
 ชาติทุกซ์เป็นต้นในพรหมโลกทั้งสองชั้น ค็ือรูปภพแลอรูปภพ
 เหตุคังนั้นท่านจึงแก็อ็คถะแห่งสมุทฺตยนั้นว่า “คิ วิณา นานญ์ญุโค

ทุกชั้น ไททิ นจกั คโต ทุกข์เหตุ อิติ สัจจ วิสัทธิกา" กอ
 ทุกข์ทั้งปวงมีชาติทุกข์เป็นคณันั้น จะโตเกิดมาแต่ก่อนห้ามได้เป็น
 อันชาติ ย่อมเกิดมาแต่คณหาสิ่งเกี่ยว ถ้าเว้นจากคณหานั้นแล้ว
 ชาติทุกข์ชราทุกข์ พยาธิทุกข์มรณะทุกข์นั้น ไม่มีเลยเป็นอันชาติ
 นักปราชญ์ผู้มีปัญญาควรพิจารณาปลงธรรมสังเวชเถิดว่า คณหา
 ทั่วถ้วนนั้นและพาให้สัตว์ว่ายเวียนอยู่ในวัฏฏะสงสาร สิ้นกาลชั
 นานนับภพนับชาติมิได้ ไม่เห็นที่สำนักอาศรัยไม่เห็นฝั่งเลย
 คณาคทังครสเรียกคณหานั้นชื่อว่าสมุทตย เพราะคณหานั้นเป็น
 เหตุเป็นขั้วใจให้เกิดกตองทุกข์ทั้งปวง พระอรียเจ้าท่านเห็นเหตุแท้
 ฉนั้น จึงมีบัญญัติเรียกชื่อว่าทุกขสมุทตยอรียสัจ สมเด็จพระสรร
 เพชญ์พุทธเจ้าครัสเทศนา ประเภทแห่งสมุทตยอรียสัจสามประการ
 คดังนี้แล้ว เมื่อระครัสเทศนาคณหาอันเป็นไปในอารมณ์ต่างๆ นั้น
 จึงครัสเป็นนถเตทกถามยตาปุจฉาว่า "สา โข ปเนสา คณหา
 กัตถ อธิขัชชมานา อธิขัชชติ กัตถ นวิสมานา นวิสติ"
 ความว่า "ภิกขเว" ทกกรภิกขุสงฆ์ทั้งหลาย คณหาเมื่อ
 จะบังเกิดขึ้นนั้นเกิดในสถานใด เมื่อระแผ่ชานเนื่องไปนั้น แผ่
 ชานไปในสถานใด จึงครัสวิสัชชนาด้วยพระองค์ว่า "ย โถเก
 ยีรุมปี สาครุมปี เอคเณสา คณหา อธิขัชชมานา อธิขัชชติ"
 สิ่งใดเป็นที่รักใคร่เป็นที่ชอบเนื้อใจ เป็นที่ขินติปริคา
 ปราโมทย์ คณหานันักบังเกิดขึ้นแก่สิ่งนั้น ประพฤติชาน

ไปเนื่อง ๆ ในสิ่งนั้น แลคตินทานันมถึง ๓๐๘ ประการ คตินหา
 ๓๐๘ ประการนั้นจะจักเป็นประการใดเล่า อ้อจักในกามภพนี้ ๓๖
 ประการเป็นกามคตินหา จักในรูปภพนี้ ๓๖ ประการเป็นภวคตินหา
 จักในอรุภพนี้ ๓๖ ประการเป็นวิภวคตินหา จึงเป็นคตินหา ๓๐๘
 ประการฉนั้น

ในกามคตินหา ๓๖ นั้น คือคตินหาเป็นไปในอกิต ๓๒ เป็นไปใน
 ขัรุษันนี้ ๓๒ เป็นไปในอนาคต ๓๒ จึงเป็นกามคตินหา ๓๖ ด้วยกัน
 คือความรักความยินดีนั้นยังเกิดขึ้นในอายตนะภายใน ๖ ประการ ยัง
 เกิดในอายตนะภายนอก ๖ ประการ เป็นคตินหา ๓๒ ประการด้วยกัน
 คตินหาที่เป็นภายใน ๖ ประการนั้น คือจักชายตนะประการ ๓ ไสตว
 ยตนะประการ ๓ ฆานายตนะประการ ๓ ชิวหายตนะประการ ๓
 กายายตนะประการ ๓ มนายตนะประการ ๓ เป็นคตินหาภายใน ๖
 ประการฉนั้น แลคตินหาภายนอก ๖ ประการนั้น คือรูปายตนะ
 ประการ ๓ สัททายตนะประการ ๓ คันธายตนะประการ ๓ รสา
 ยตนะประการ ๓ โสภฐัพพะายตนะประการ ๓ ชัมมายตนะประการ ๓
 เช่นคตินหาภายนอก ๖ ประการฉนั้น ที่เป็นคตินหาภายใน ๖ ประการ
 นั้น จะอธิบายเป็นประการใด อธิบายว่า เมื่อบุคคลทั้งหลายเอา
 กระจกมาส่องดูเห็นจักขุทั้งสอง เห็นหูทั้งสอง เห็นจมูกเห็นลิ้น
 เห็นรูปกายของตนนั้น ให้ยังเกิดความรักใคร่ยินดีในใจของตนเองว่า
 จักขุของเรางาม หูของเรางาม จมูกของเรางาม รูปกายของเรา

งาม งามทุกสิ่งทุกประการหาที่ติมิได้ ให้ชมในใจรักใคร่ในใจ
 ของตนเองฉันใด ได้ชื่อว่าค้นหาเกิดในอายุคนะภายใน ๖ ประการ
 ที่ค้นหาเกิดในภายนอก ๖ ประการนั้น จะอธิบายเป็นประการใด
 อธิบายว่าเมื่อบุคคลทั้งหลายแลเห็นสรรพสิ่งที่งามดี ให้ยังเกิด
 ความรักชมนกดี ได้ฟังเสียงที่ไพเราะเพราะในเสียงทั้งหลายให้
 ยังเกิดความรักกั๊กดี ได้สลับกลมกลืนหอมสรรพสิ่งทั้งปวงให้ยังเกิด
 ความรักชมนกดี ได้ดมกลิ่นรสอร่อยสรรพสิ่งทั้งปวง แลยังเกิด
 ความรักชมนกดี ได้สัมผัสของที่อ่อนละเอียกสรรพสิ่งของทั้งปวง
 ให้ยังเกิดความรักชมนกดี ได้คิดถึงธรรมอันใดเป็นที่ชอบใจ
 แลยังเกิดค้นหารักใคร่ยินดีปรารถนาเรื่องบรรเทิงจิตร แลค้นหา
 ปรารถนาคิดจะใคร่ได้ซึ่งรูปารมณ์ สัททอารมณ์ คันธารมณ์ รสา
 รมณ์ โผฏฐัพพารมณ์นั้น ตถาคคจึงตรัสเรียกชื่อว่าค้นหาเกิด
 ในอายุคนะภายใน ๖ ประการนั้น นี้และค้นหาภายใน ๖ ประการ
 ภายนอก ๖ ประการที่พรรณนามาฉนั้น จึงเป็นค้นหา ๑๒ ประการด้วย
 กัน จึงจัดเป็นอภิสิต ๑๒ ประการ เป็นปัจจุชนัน ๑๒ ประการ เป็น
 อนาคตนัน ๑๒ ประการ สรรเสริญด้วยกันจึงเป็นงามดีค้นหา ๑๒
 ประการ ก็มีด้วยประการฉนั้น ประการหนึ่งค้นหาเหล่านี้ ยังเกิด
 มาแต่โสตจิตรฝ่ายข้างอกุศล แต่ล้วนเป็นบาปสันทั้งนั้น สมเด็จพระ
 พระมหากรณาจึงตรัสเทศกันว่า “อารมมณคทณลถขโณ มกัถฏ-
 เลโป วีย” โสตจิตรนมนลกขณถอมันซึ่งอารมณ คคือวัตถุที่ตนรัก

ใคร่ปราถนามิได้ละมิได้วาง นำจิตรนนีรวิตรังตรงตรงคราอยู่ในวัตถุ
 สิ่งของอันตนปราถนานั้นแน่นแน่นนักหนา มีครวนาคจวานรอัน
 ตึกตัง ชรรวมทวารอนตึกตังนั้น เค็มที่ตึกแต่ที่นงนนักชน ครัน
 วานรนั้นเอาเท้าทั้งสี่ลง ด้วยคิดว่าจะไปให้พิน "จิตตาโร ปาทา"
 เอาทั้งสี่นักตึกตังด้วยเป็นเท้าแห่งด้วยกันทั้งทั้งนั้น ครันวานร
 เอาปากลงกัด ปากนั้นก็ตึกเข้าเป็นหลอดเข้าด้วยกัน วานรนั้น
 มีอาจจะไต่จะถึงกายได้ แน่นแน่นเข้านักหนา "เสียดจ" อนัน
 และมีครวนาคันใด โลกจิตรนมิลกขณให้รักให้ ใคร่วิตรังตรงตรงครา
 อยู่ในวัตถุสิ่งของอันตนปราถนา มีอุปไมยเหมือนดังนั้น "อภิสัง-
 ครโส ทักตักปาลจิตต์มัสเปสิ วิย" โลกจิตรนมิลกขณอันกระทำ
 ให้อารมณ์ชองอยู่เปแก็ง อธิบายว่าโลกจิตรนี้ เมื่อยังเกิดขึ้นเป็น
 หลากครั้งหลายคราวแล้ว ก็ย่อมกระทำให้อารมณ์ชองตรงตรงครา
 อยู่ในวัตถุสิ่งของอันตนรักใคร่นั้นเป็นเนื่องนิตย์ มีครวนาคันใด
 ครวนาคจจว่าชนเนออันบุคคลทั้งลงในกระเขของอันรอน เนอที่
 สก ๆ นั้น ถ้าบุคคลหีบเอาทั้งลงในกระเขของอันรอนแล้ว เนอนัน
 ก็ตึกตังอยู่ในกระเขของนั้นอันใดก็ตึก โลกจิตรนมิลกขณเป็นหลาย
 ครั้งหลายคราวแล้ว ก็ให้อารมณ์นตรงตรงคราอยู่ในสิ่งของทั้งปวง
 ให้รักให้ ใคร่ยินดีปรีคาอยู่ในสิ่งของทั้งปวงอันเป็นที่ปราถนาแห่งตน
 มีอุปไมยเหมือนดังนั้น แลคณหาโลกจิตรนี้ เมื่อยังเกิดกล้า
 หาญอยู่ในสันดานแล้ว ก็มีอาจจะจำแนกแยกทานแก่สมณะ

พราหมณาจารย์ แลยากจรรณิพกคนกำพร้าอนาถาได้ ให้
 รักใคร่อยู่ในสิ่งของแห่งตน จะหยิบจะยกออกไปทำบุญให้
 ทานนั้น คยิบยกเอาไปไม่ได้ น้ำใจนั้นก็ติดทรายอยู่ในสิ่งของ
 ทั้งปวง "เคล็ดอุชนมสิริภาโค วิวี" เปรียบคังผ้าขาวอันบุคคล
 ย้อมด้วยเขม่าอันเจือกันกับขี้ขี้มันนียง ธรรมดาว่าผ้าขาวอัน
 บุคคลย้อมด้วยเขม่าอันเจือกันกับขี้มันนียงนั้น ถึงจะซักสักร้อยครั้ง
 พันครั้งสักเท่าใด ๆ ก็มีอาจะกระทำให้ขาวบริสุทธิ์ออกไป เขม่า
 กับขี้มันนียงนั้นติดค้อยู่ที่ผ่านกว่าจะซักจะขี้ไปนั้นใดก็ คณหา
 คือโลกจิตรน เมื่อยังมีโลกกล่าวอยู่ในสันดานแล้ว ก็ได้นำ
 จิตรนั้นติดทรายรักใคร่อยู่ในสิ่งของทั้งปวง มีให้หยิบยกไปบริจาค
 ทานได้ มีอุปไมยเหมือนผ้าขาวอันย้อมด้วยเขม่ากับขี้มันนียง
 แลซักมิได้หายกำนั้น แลคณหาคือโลกจิตรน ถ้ายังเกิดอาภูล
 มุลมองอยู่ในสันดานแห่งบุคคลผู้ใดแล้ว ก็อาจะซักพายุบุคคลผู้
 นั้นไปสู่อายภุมิเป็นเทียงแท้ "สขไสทวา นที วิวี" มีกรวนาค
 แม่น้ำมีกระแสนไหลเชี่ยว ธรรมดาว่าแม่น้ำมีกระแสนไหล
 เชียวนั้น ย่อมจะพัดพาเอาออกแค้นแลสิ่งของสรรพทั้งปวงให้
 ลอยไปสู่มหาสมุทรอันใดก็คิ คณหาคือโลกจิตรนก็ย่อมพาสรรพ
 สัตว์ทั้งปวงให้ล่อยไปสู่อายภุมิ มีอุปไมยเหมือนคังนั้น แล
 คณหานย่อมยังเกิด มลอมูลอยู่ในสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวงเป็นอัน
 มากนักหนา อาศรัยเหตุคุณ สวมแก้พระมหากรุณาจึงตรัสเทศนา

ในกุตทาลกษัตริยชาติชาตภณันว่า "ภิกขเว" กุฏกรภิกษุทั้งหลาย
 ตัณหาอันยังเกิดในสันตทานแห่งสัตว์ทั้งปวงนี้ เป็นอันมากกว่ามาก
 นก "สเจ รุขีโน ภเวยฺย" ตัณหาอันนี้แลยังเกิดเป็นรูปเป็น
 ร่างอย่างประหนึ่งว่าคนไม้ แลครือเขา "อขี จักกวาโพ" ห้อง
 จักรวาพอนัน "อคสิมฺพาโ" ก็ระกัมแคบยิ่งนัก มิใคร่ระกอกที่
 จะใส่ตัณหาของบุคคลทั้งปวง เพราะเหตุว่าบุคคลผู้นี้ปรารถนา
 คนโน้นก็ปรารถนา ๆ ของบุคคลแต่ละคน ๆ จะชนใส่ลงลำลำภาก็
 มิไค้หมคไค้สน ตัณหาอันนี้ยังเกิดมีในสันตทานแล้วเมื่อใด ก็
 ให้กระทำอกุศลมีต้นว่าปาณาติบาตในกาลเมื่อนั้น อกุศลกรรม
 อันหยายฆ่าสาหัสมีควรระกระทำไค้โดย ถ้าลอำนาจแก้ตัณหา
 แลแล้ว ก็อาจจะกระทำไค้ทุกสิ่งทุกประการ ตัณหาหนออยู่ในสัน
 ตานแล้ว ก็ย่อมให้กระทำอกุศลกรรมอันลามกต่าง ๆ นา ๆ
 เหตุอันตถาคตจึงตรัสเทศนาว่า ตัณหาคือความปรารถนาใคร่
 ยินดีในขันธชาติโลกนี้เป็นทุกขสมุทฺยสัจ เพราะเหตุว่าเป็นที่
 เกิดแห่งกองทุกข์ มีชาติทุกข์เป็นต้นเป็นประธาน ประการหนึ่งสัตว์ทั้ง
 หลายอันประกอบด้วยกามตัณหา คือปรารถนาเบญจกามคุณใน
 มนุษยโลกนี้ ย่อมกระทำอกุศลกรรม ๓๐ ประการ คือกายทุจริต ๓
 วิจิตรทุจริต ๕ มโนทุจริต ๓ กายทุจริต ๓ ประการนั้น คือกระทำ
 ปาณาติบาตฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทำให้จำตาย กระทำอทินนาทาน
 ฉกฉกฉวยทรัพย์ของผู้อื่น กระทำกาเมสุมิฉฉาจาร

ประพาศิลง่วงประเวณีภรรยาแห่งท่าน วิฑูริติ & ประการนั้น คือ
 กล่าวนุสาวาทโกหกมาษาไม่กล่าวตามพุทธวณะ ไม่กล่าวตาม
 ขตกกฎหมายพระไทยการ กล่าวเบ่สัญญาทศอเสียดท่านผู้อื่น ค้วย
 เห็นแก่คามิขสินจ้าง กล่าวมรุตวาทคำหาขชาทารณ กล่าว
 ทัมขัยปลาสวาทตลกตะนอง มโนทวิติ ๓ ประการนั้น คืออภิชณา
 โสภจิตรมักไค่มุ่งหมายเอาของผู้อื่น พยายามตผูกกรรมของเว
 แก่ท่านผู้อื่น มีอาทิอุริถือผิดเป็นชอบ อภิสลทวิติ ๓๐ ประ
 การนี้ไม่ควรจะกระทำเลย ครั้นกามภคณาบังเกิดขึ้นในสันดาน
 แล้ว บ่อมกระทำไค้ ไม่กลัวแก่ยายไม่ละอายแก่ยาย ค้วยน้ำจตร
 ไม่เคยหยามช่า ไม่ควรกล่าวก็กล่าวจนไค้ อาศรัยค้วยคณหา
 ปราดนาในเบญจกกรมคุณนั้น เข้ายุกหนุนคำช้อยในสันดาน จึงอา
 หลมูกระทำไค้ผูกจวไค้ “อช่าวภิมาชา” ครั้นกระทำกาลกิริยา
 แล้วกข่ายหน้าไปส่อขาย น้และเรงจักไค้ชว่ากามภคณา เช่น
 ป็จยไค้บังเกิดกตฤตฤชในกกรมภ เวรอกชอว่าทกชสัมทชดัจ ประ
 การหนึ่งสัตว์ท้หลายปราดนาสมบัตินมมนุษย์นกคิ และปราดนา
 สมบัตินอกมาพชรสวรรค์ทง ๖ ชั้นนนคคิ แลออกส่าช่าเพญทาน
 วัชมาคคิ สร้างกองการกุศลอันประกอบค้วยกายสุจริต วิสุจริต
 มโนสุจริต ครั้นจิตจิตรไค้ไปบังเกิดในมนุษย์โลกเสวยบรมย์ชม
 สมบัตินมนุษย์โลกนคคิ ยางทไค้ชไปบังเกิดในชั้นนอกมาพชร
 เสวยทิพยโภคย์ไฮสุริยสมบัตินสวรรค์เทวโลกโนนคคิ ก็จักไค้

ชื่อว่ากามกัณฐะ เป็นขี้หีบให้บังเกิดของทุกข์ เรียกว่า
 ทุกขสมุทฺทยอริยสัจ ประการหนึ่งโยคาวจรกุกฺกุฏปรุกระกอบความ
 เพ็ชรในสมณะกรรมฐานแล้วขี้สัสนากรรมฐาน ด้วยภาวะปราดนา
 จะไปบังเกิดในรูปภพแลอรุปรุภพนั้น ครั้นไต่ถวานสมาบัติสมความ
 ปราดนาแล้ว ก็ขึ้นไปบังเกิดในชั้นรูปพรหมทั้งหลายนั้นข้าง ใน
 อรูปพรหมทั้ง ๔ ชั้นนั้นข้าง ด้วยอัสสัสสคติฏฐิแลอุเบกขาทิฏฐิว่า
 รูปพรหมแลอรุปรุภพนั้นไม่มีความแก่ความชรา ไม่มีพยาธิแล
 มรณะ ถัดขึ้นไปอีกชื่อวาทกัณฐะแลวาทกัณฐะ เป็นขี้หีบให้
 บังเกิดของทุกข์เช่นต้นเช่นประธาน เพราะเหตุความปราดนาอย่าง
 นั้นยังจะให้สัตว์ทั้งหลายเวียนตายเวียนเกิด ยังจะเวียนเอากำเนิด
 ประกอบด้วยจุติปฏิสนธิอยู่ ยังหาสิ้นภพสิ้นชาติซากจากของทุกข์
 ในวิญญูะสงสารไม่ ตถาคคังครัสเรียกชื่อว่าทุกขสมุทฺทยอริยสัจ ประ
 การหนึ่ง พระโยคาวจรกุกฺกุฏปรุทั้งหลายประกอบด้วยวิจรรณปัญญา
 พิจารณาเห็นสังสารภัยแลอธิบายทุกชั้นนั้นโดยแท้ อุตส่าห์พากเพียร
 บำเพ็ญของการกุศลมีบริหาคทานแลรทิกาศิล จำเวณเมตตา
 ภาวนา หน่วงเอาพระไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น
 เป็นอารมณ์ให้เนืองนิจ ยังนำจิตรให้คิดถึงพระพุทฺธคุณมีพระอรหันต์
 เช่นกัน แลพระธรรมคุณมีสวากขาโตณฺนประธาน แลพระสังฆ
 คุณมีสุปฏิบันโนเช่นกัน แลจำเวณในห้วงพระสมณะกรรมฐาน
 แล้วขี้สัสนากรรมฐาน ด้วยหมายจะรอกตนให้พ้นจากวิญญูะสงสาร

ยุคหนึ่งวงเขาพระนิพพานเป็นอารมณ์ นั้นและจักได้ชื่อว่าปฏิบัติ
 ให้สิ้นภพสิ้นชาติ ให้ขาดจากกองทุกข์ทั้งปวง อย่าให้ผิงผ่อง
 ห่วงใยอาลัยอยู่ในภพทั้ง ๓ พึงปฏิบัติขจัดกัณหะ ๓ ประการ คือ
 กามกัณหะ ภวกัณหะ วิภวกัณหะ ซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้
 เวียนว่ายเสวยทุกข์อยู่ในภพทั้ง ๓ ประการ สมด้วยพุทธบริหาร
 ตรัสเทศนาแก่พระภิกษุทั้งหลาย ในสูตรไปติกาวัตถุในนิทานวัคค์
 จำระชัฏวัตถุเข้ามาสาธกให้เป็นนิตินะอุทาหรณ์แห่ง เนื้อความว่า
 “เอกสัมมิ อธิ ทิวเส” ดังได้สัจขึ้นมา วันหนึ่งสมเด็จพระบรมศาสดา
 เสด็จเข้าไปทรงบาตรในเมืองราชคฤห์ ทอดพระเนตรเห็นนางสุกร
 ไปติกาถูกสุกรตัวหนึ่ง แล้วทรงแยมพระโสมมูให้ปรากฏ ครั้น
 พระอานนทเถรเจ้าได้เห็นซึ่งทมิโสภาสมณฑล อันเคลื่อนออก
 จากพระโสมมู จึงทูลถามซึ่งเหตุที่แยมพระโสมมูว่า “ภันเต
 ภควา” ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงสวัสดิภากย์ ข้าพระองค์ชอตาม
 พระองค์เจ้าทรงกระทำซึ่งแยมพระโสมมูให้ปรากฏนั้น ด้วยเหตุดัง
 ฤฯ พระพุทธองค์จึงเอนพระวาจาว่า “อานันท์” คุณกรสำแดงอานนท
 นางสุกรไปติกาถูกสุกรนั้น อานนทได้เห็นหรือไม่ “อาม ภันเต”
 ขอรบพระพุทธเจ้าข้า ข้าพระบาทได้เห็นแล้ว คุณกรอานนท นาง
 สุกรนั้น ครั้งพระศาสนาพระกัฏกสนธิสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น ยัง
 เกิดเป็นนางไก่อยู่ในที่ใกล้อาสนะศาลาโรงฉน์อันหนึ่ง นางไคนั้น
 ได้ฟังเสียงสาขยาขรรณแห่งพระโยคาวรรภิกษุทั้งหลาย อัน

สาขายซึ่งพระวิปัสสนากรรมฐาน ก็มีจริยนิทในสังกตชนิทรนั้น
 และมีความเลื่อมใส ครั้นจุติจากชาติเป็นนางไถ่นั้นแล้ว ไปยัง
 เกิดในราชตระกูล เป็นพระราชธิดามีนามอัญญาช่อว่าอุพพรีราช
 ภัณญา ช่อมาในอปรภาคสมัยเบื่องน่า นางอุพพรีราชภัณญานั้น
 เขาไปสู่ทศรระณัญชฐานที่ถ้ำยวัจระ ก็ไต่เห็นปู่ฟุวกวาคี กอง
 แห่งหนอนในที่ถ้ำยวัจระ ยังปู่ฟุวกส์ญญาให้ยังเกิดในปู่ฟุวกวาคี
 นั้น "ปฐมชณานัน ปฏิลภ" นางก็ไต่สำเร็จปฐมณาน นางอุพพรีราช
 ภัณญานั้น อยู่ในราชตระกูลกำหนดคชายุแล้ว ก็จุติจากราชตระกูล
 นั้น ไปยังเกิดในพรหมโลก "ตโต วิคฺวา" ครั้นจุติจากพรหม
 โลกแล้ว ก็ระคนอยู่ด้วยสามารถคติ "อิตานิ" มาถึงศาสนาแห่ง
 ตถาคคณ ก็มายังเกิดในกำเนิดสกร ตถาคคเห็นเหตุฉน จึง
 กระทำชงแยมให้ปรากฏ "คํ สุตวา" พระชานนทเถรเจ้าก็กับพระ
 สงฆทั้งปวงไต่สคกับชงเหตุฉน ก็ไต่ชงความสังเวชเป็นอันมาก
 สมเด็จพระบรมครูเจ้ายังความสังเวชให้ยังเกิดแก่ภิกขุทั้งหลายนั้น
 แล้ว เมื่อระแสคชงชงโทษแห่งภวคคณา จึงเสกจทรงขันในวิถ
 ระหว่างแห่งเรือนแล้ว ก็ตรัสเทศนาคด้วยพระคาถานว่า

“ยถาปี มูเล อนุยัตถเว ทิเพท
 ฉินฺโนยิ รุกฺโข ปุนเรว รุกฺคิ
 เศวมฺปิ คณฺหานุสเย อนุทเต
 นีพพคคิ ทุกฺขมิตํ ปุนฺนํปุนํ”

สันนิฐานเดิกว่า คัมภีร ๓ ประการ คือ กามคัมภีร ภวคัมภีร
 วิภวคัมภีรนั้น ท่านตั้งไว้เป็นเดิมเหตุแล้ว ท่านจึงเอาอายคนะภายใน
 ในทั้ง ๖ คือ จักชวยคนะ โสคชวยคนะ ฉานายคนะ ชิวชวยคนะ
 กายชวยคนะ มนชวยคนะนั้นคุณลงจึงเป็นอชัมตีกคัมภีร ๑๒ ประการ
 แล้วท่านเอากามคัมภีร ภวคัมภีร วิภวคัมภีร ๓ ประการนั้นตั้งไว้เป็น
 เดิมแล้ว เอารวมทั้ง ๖ คือ รุปรวมณ สัททการวมณ กนชารวมณ
 รสวารวมณ โสจรูพพารวมณ จันมารวมณนั้นคุณลงจึงเป็นพาหิรคัมภีร
 ๑๒ ประการ แล้วเอาอชัมตีกคัมภีร ๑๒ กับพาหิรคัมภีร ๑๒ ประสม
 เข้าด้วยกันจึงเป็นคัมภีร ๓๖ แล้วจึงเอาคัมภีร ๓๖ นั้นตั้งลงไว้ เอา
 ชกษา ๓ คือ อคคชกษา อนวคคชกษา แล้วเอาชกษานั้นระอชกษานั้นคุณลง
 จึงเป็นคัมภีร ๑๐๒ ประการด้วยกัน ผู้มีปรัชญาพึงสันนิฐานในอชคดา
 รินายเป็นใจความเดิม ว่าคัมภีรอันมีลักษณให้ยวณนาถิเลสกาม
 แลพัศคณานั้น เมื่อปราศจากสัสสคทัญญูแลอชคทัญญู หา
 สัสสคทัญญูแลอชคทัญญูจะเกิดพร้อมมิได้ ก็จักได้ชื่อว่ากาม
 คัมภีร คัมภีรนั้นครั้นประกอบด้วยสัสสคทัญญู ดึงไปว่าสค
 เทยงโถกเทยง เห็นว่ายังเกิดเป็นสคแล้วไม่รู้ชิบหายประลัยเลย
 ประกอบด้วยสัสสคทัญญูดังนี้แล้ว ก็จักได้ชื่อว่าภวคัมภีร แล
 คัมภีรนั้นครั้นประกอบด้วยอชคทัญญูนั้น เห็นไปว่าสคทั้งปวง
 คายแล้วสูญไปไม่เกิดอีกเลย ประกอบด้วยอชคทัญญูดังนี้ จักได้
 ชื่อว่าวิภวคัมภีร กวมคัมภีร ภวคัมภีร วิภวคัมภีรทั้ง ๓ ประการนี้

ย่อมได้มีความรักความยินดีในจักขุแต่ละคน ได้มีความรักความ
 ยินดีในนาสิกแต่ละคน ในฆานะแต่ละคน แลชีวหาแต่ละคน แลกาย
 แลน้ำใจแต่ละคนเหมือนกันสิ้น จะไต่แปลกถันนั้นก็ทายมิได้ กาม
 ทัศณานั้น จักขุก็รัก โสถก็รัก ชิวหาที่รัก กายก็รัก น้ำใจก็รัก
 น้ำใจแต่ละคน ข้างภวทัศณาที่สัมปยุตด้วยสัสสตทัญญูนี้แล้ว จักขุ
 ก็รัก รักโสถ รักฆานะ รักชีวหา รักกาย รักน้ำใจแต่ละคน ตก
 ว่ารักอายคนะทั้ง ๖ ภายในกายแต่ละคนสิ้นด้วยกัน ข้างกามทัศณา
 รักภายใน ๖ ข้างภวทัศณารักภายใน ๖ ข้างวิภวทัศณาที่สัมปยุตด้วย
 อุกเขตทัญญูนี้แล้ว ก็รักจักขุ โสถ ฆานะ ชิวหา กาย รักน้ำใจ
 แต่ละคน รักอายคนะภายใน ๖ ประสมเข้าด้วยกันจึงเป็น ๑๘ เรียก
 ชื่อว่าอัสมติกัตถตาโดยนัยที่กล่าวมาแล้วแต่หลัง แลกามทัศณา
 ภวทัศณา วิภวทัศณา ทั้ง ๓ ประการนี้ เมื่อรักรูปรักเสียง
 รักสัมผัสถูกต้องเป็นของแห่งบุคคลผู้อื่น รักน้ำใจแห่งบุคคลผู้อื่น
 รักสิ่งของสรรพพัสศแต่บรรดาที่เป็นภายนอกภายในกาลใด ก็จัก
 เป็นพหุวิภวทัศณาได้ถึง ๑๘ ประการในกาลเมื่อนั้น ภัณฑิตตพ
 สันนิฐานเดิกว่า กามทัศณาย่อมรักซึ่งรูปทรงสัณฐานแห่งสัตว์
 แลสังขารมีประการต่างๆ อย่างไรจึงเรียกว่ารูปสัตว์ อย่างไร
 จึงเรียกว่ารูปสังขาร รักรูปทรงสัณฐานแห่งสามีมภเวีย รักรูป
 ทรงแห่งทาสีทาสาคชาชาติโคตาวัวอัครมะหิงสา รักรูปไก่อรูปนก
 รูปวิฬารเป็นอนทิ แต่บรรดาที่เป็นสัตว์อันตนใดเลี้ยง รักรูปอัน

มีจิตรวิญญาณเห็นปานกันนี้ แลจักใดชอว่ารักรูปทรงแห่งสัตว์ แล
 ชอชงรักรูปสณฐานแห่งสังขารนั้น คือรักรูปเอารูปดัวรูปไ้รูป
 พานรูปเคียงแลเครื่องใช้เครื่องสอย เครื่องประดับประดาอาภรณ์
 ทั้งปวงเป็นอาทิ แต่บรรคาคทาวิญญาณมีไค่นั้นแลใดชอว่ารักรูป
 ทรงสณฐานแห่งสังขาร “นเกวล” ใช้แต่เท่านั้น ย่อมรักใคร่ใน
 เสียงแห่งสัตว์แลเสียงสังขาร เสียงสัตว์นั้นคือเสียงพูดเสียงเจรจา
 เสียงขับเสียงร้องเสียงโห่เสียงกริ้ว มีเสียงไ้เสียงนกเป็นอาทิ
 แต่บรรคาคทาวิญญาณนั้นใดชอว่าเสียงสัตว์ แลเสียงสังขารนั้น
 คือเสียงฉิ่งเสียงฉายเสียงตีเสียงโทนเสียงเกรี้ยวขลุ่ยเป็นอาทิ แต่
 บรรคาคทาวิญญาณมีไค่นั้น แลจักใดชอว่าเสียงสังขาร
 ตามคณหานั้นจะรักแต่รูปสังขาร จะรักแต่เสียงสัตว์เสียงสังขาร
 เท่านั้นหามิได้ ย่อมรักกลิ่นรกรสสัมผัสแห่งสัตว์แลสังขาร
 ต่างๆ บัณฑิตพึงสันนิฐานเถิดว่า ลักษณะที่รักรูปสัตว์แลรูป
 สังขารอันเป็นภายนอกกายนั้นจักเป็นคณหาประการ ๑ ลักษณะที่รัก
 เสียงสัตว์แลเสียงสังขารอันเป็นภายนอกกายแห่งตนนั้นเถา ก็จัก
 ไ้ชอว่าคณหาอีกประการ ๑ ลักษณะที่รักกลิ่นสัตว์แลกลิ่นสังขาร
 อันเป็นภายนอกกายก็จักเป็นคณหาประการ ๑ รกรสภายนอกกาย
 ก็จักเป็นคณหาประการ ๑ รสสัมผัสภายนอกกายก็จักเป็นคณหา
 ประการ ๑ รักน้ำใจแห่งผู้อื่น รักรู้ซึ่งเหตุผลสิ่งใดสิ่งหนึ่งตาม
 ประเพณีโลกวิสัยนั้น ก็จักเป็นคณหาประการ ๑ ตกว่าตามคณหา

สิ่งเกี่ยวพัน มีรักภายในภายใน ๖ ประการดังนี้ ๖ ภาวคณฺหาณั้นเล่า
 กักรูป รักเสียง รักกลิ่น รักรส รักสัมผัส รักรู้เหตุ
 ผลตามประเพณีคคโลก มีความรักภายนอกภายนอกนั้น ๖ ประการ
 เหมือนกันกษิกามคณฺหา วิภวคณฺหาณั้นเล่า กักรูป รักเสียง
 รักรส รักสัมผัส รักรู้เหตุผลตามประเพณีคคโลก มีความ
 รักภายนอกภายนอก ๖ ประการเหมือนกัน เช่นใจความว่าข้างภายใน
 คณฺหาณมีความรักภายนอกนั้น ๖ ข้างภวคณฺหาณมีความรักภายใน
 ภายนอก ๖ ข้างวิภวคณฺหาณมีความรักภายในภายนอก ๖ เข้า
 กันเป็นพาทิรคณฺหา ๓๘ ประการ ครั้นแล้วเขาธิชฌิตกคณฺหา ๓๘
 ประสมเข้าด้วยกันเป็นคณฺหา ๓๖ แล้วจึงจักเป็นคณฺหาในอภิก ๓๖
 จักเป็นคณฺหาในปัจจุบัน ๓๖ จักเป็นคณฺหาในอนาคตข้างหน้า ๓๖ เข้า
 กันจึงเป็น ๓๐๘ ประการโดยนัยทวิตชชานามาแล้วแต่หลัง “ยัสสา
 ฉิตตัสสิ โสตา ฯ” สมเด็จพระบรมศาสดามีพระพุทฺธปฏิภาครัสว่า
 “ภิกฺขเว” คุณภิกฺขุสงฆ์ทั้งหลาย “ฉิตตัสสิ โสตา” กระแสนั่ง
 คณฺหาทั้ง ๓๖ ประการซึ่งเข้าไปในอภิก และอนาคต แต่ปัจจุบัน
 นั้น ย่อมไหลไปในรูปารมณฺ์ สัททารมณฺ์ กนฺขารมณฺ์ รสอารมณฺ์
 โณฏฐัพพารมณฺ์ อันเป็นทวิทโคโรเป็นคเริญฺญุใจแห่งตน จะได้
 รัสนรสคนนิกทายมิได้ กระแสนั่งคณฺหาณั้นเขยวแรงกล้าหาญ
 ยิ่งนัก สันดานแห่งบุคคลผู้ใดเลือนลอบไปตามกระแสแห่งคณฺหา
 แล้ว สันดานแห่งบุคคลผู้นั้นจักเป็นญาณวิษณฺ์นปราวคจากขุญฺญา

ไม่พิจารณาเห็นผิดแลชอยคุณแลโทษบุญแลบาป เมื่อปราศจาก
 ชั่วญญาแล้ว ทิฏฐิก็บังเกิดในสันตทานนั้นเนื่องๆ จะมากไปด้วยทิฏฐิ
 เห็นผิดเป็นชอยเห็นชั่วเป็นดี จะมีแต่ความประมาทเป็นเขื่องน่า จะ
 ไทเออเพออาสยในที่จะเจริญญาณแลวิยัสสนาญาณทั้ง ๓๐ นั้นก็หาจะมี
 ไท เมื่อศานานแลวิยัสสนาญาณมิไค สันตทานก็มากไปด้วยทิฏฐิ
 อันชั่ว แลทิฏฐิอันช้วนนั้นก็ระชักนำให้กระทำการอกุศลกรรมต่างๆ
 เมื่อกระทำอกุศลกรรมต่างๆ ด้วยอำนาจทิฏฐิอันช้วนนั้นแล้ว ก็
 สำหรัยแต่ที่จะให้นามาชึ่งความฉิบหายในอือโลกแลปรุโลก “วาค-
 นิสฺสิตา” แทจริงความคำวิธาศรัยชึ่งคณหา ความคำวิธอัน
 ชึ่งเกิดแต่คณหานั้นมีแต่จะกระทำให้ถึงชึ่งพินาศฉิบหาย จะไค
 เป็นคุณสิ่งไคสิ่งหนึ่งหาจะมีไค “ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย
 คณหาทริทไค ชอว่า โสทานัน ค้วยอติเตว่า ไทลไปสู่อารมณฺ์โดย
 ทวารทั้ง ๖ มีภิกขเป็นอาทิ นัยหนึ่งไค ชอว่า โสทานันค้วยอติเตว่า
 ไทลไปในภพน้อยภพใหญ่ ทั้งแต่กวมภพคตอคตังรูปภพ จะไค
 เว้นไคว่างนั้นหาจะมีไค นัยหนึ่งคณหานันจคไค ชอว่าลคาค้วยอติเต
 ว่าเหมือนเคเรือเขา ขรรคกว่าเคเรือเขาอันยังเกิดชนแล้ว แล
 เกยวพนรครงพฤกษาชาติให้อยไคเนา มิให้แตกให้ลคชันไค
 “ยถา” อันนแลมีอุปมานันไค อุปไมยค้วยคณหาๆ นันก็เกยว
 ประสานร้งรคตทวทงหลายไว้ ให้เวียนว่ายควยเกิดเอาถ้าเนค
 ปฏิสนธิในภพน้อยภพใหญ่แล้วๆ เล่าๆ “คณฺเฑท ทัสสวา ลคฺ ชาคํ”

น้และภิกขุทั้งหลาย ทัศนอันบังเกิดขึ้นในสันดานเกี่ยวประสาน
 รักรัตถ์ทวทั้งหลายไว้ เหมือนเครือเขาเถาเลื้อยเห็นสภาวะปานคังน
 ทำนทั้งหลายพิจารณาเห็นว่าเปนมลเหตุแห่งกองทุกข์แล้ว แล
 ปรารถนาจะดับทุกข์นั้น พงคัยตนเครือทัศนเสียบกัสน กระทบ
 อากาให้เหมือนบรุษอันคักเครือลดาวัด บรุษอันคักเครือลดาวัดนั้น
 ย่อมคักในเบ้องตนนั้นก่อน จะได้คักข้างปลายก่อนนั้นก็หายมิได้
 สยเสาะเห็นตนเครือออกุใดแล้ว ก็เอามืออันคมประหารลงใน
 ทุมน เมื่อคักตนเครือขาดไคแล้วปลายเครือนั้นก็เหี่ยวแห้งถึง
 ชิงพินาศมิขหาย มีอาจะเช่นขันสียค้อไปไค "ยดา" อันนี้แล
 มือปมาฉนไค ถมือปไมยค้อคัฒหา ทำนทั้งหลายปรารถนาจะ
 คัยทุกข์นั้น ก็พงแสวงหาซึ่งมคอันคมคือพระอรหัตตะมรรคญาณ
 พงคักตนเครืออันกล่าวคือคัฒหานั้นเสียบ ให้เต้งขาดค้วยอำนาจ
 พระอรหิมรรคญาณ เมื่อคักตนเครือคัฒหานั้นเต้งขาดแล้ว
 ทุกข์ทั้งขวงก็จะคัยสูญญมิได้บังเกิดค้อไป อุปไมยคังเครือลดาวัด
 อันยทคคคักตนเครือแล้ว จึงเหี่ยวแห้งยมิไคเป็นสียค้อไปนั้น
 "สรวิกานี สีนะหิกานี จ" คุกรภิกขุทั้งหลาย ทัศนคัฒกค
 ครสัเทศนาว่า เหมือนค้วยขางมะพลับแลขางรัก ๆ นั้นเป็นขาง
 ไมอันเหนียว ไคคักไคกระชียสิ่งไค ๆ แล้ว ก็คักกระชียอยู่เป็น
 อันมันคังมิไคหลุคไคก่อน อันนี้แลมือนไค ขางกล่าวคือ
 คัฒหานักคักกระชียิกรสันดานไว้ ให้รักไคร่ผูกพันคักอยู่ใน

อารมณ์ที่ตนปรารถนาไม่เคลื่อนคลายได้ มีอุปไมยถึงบางรักแล
 ยางมะพลับที่ติดกระษัยอยู่เป็นอันมั่นคง มีไค้หตุคไค้ตอนัน
 เหมือนด้วยพระชินโรสที่เป็นโลกียจิตร ยังรักใคร่พิวพันธ์ใน
 ยাত্রแลจักรแลเครื่องปริกขารต่าง ๆ นั้น อาศรัยแต่อย่างคือ
 คณทานั้นเป็นมูลเหตุ สักวทั้งหลายที่ส่งอารมณ์ไปในวิคตฤกาม
 กิเลสภาม จะมีความชื่นชมโสมนัส จะมีความกำหนดคคิคอยู่
 ในรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสนั้น ก็อาศรัยแต่อย่างคือคณทานเป็นมูล
 เหตุ บุคคลที่ลู่อ่านาแก่คณทานั้น ย่อมแสวงหาซึ่งรูปเสียงกลิ่น
 รสสัมผัส แสวงหาความสุขในเบญจภามคุณ สำคัญมั่นคงอยู่
 ว่าบริบูรณ์ด้วยภามคุณแล้วก็เป็นสุข เมื่อแสวงหาความสุขความ
 ยินดีในเบญจภามคุณ ก็จะสามารถลู่อ่านาแก่คณทาเห็นปานดังนี้
 ถิ่น่าที่จะเกี่ยวข้องของล่องลอย เวียนว่ายตายเกิดในกระแสวัฏฏะสังสาร
 เวียนตายเวียนเกิดเวียนหมุนเวียนแก่เวียนใช้เจ็บ มีอร่าที่จะล่วง
 ข้ามพ้นจากชาตินันตาร ชรากันตาร พยาธิกันตาร มรณะกันตาร
 ได้ เพราะเหตุลู่อ่านาแก่คณทา “คสิณาย ปุรัคชคา ปชชา”
 คุกรภิกขทั้งหลาย บุคคลที่ลู่อ่านาแก่คณทา คณทาเข้าแวก
 ล้อมเขาคำชอุยุนน จะปรคเปรมเกษมสุขสบายกายแลจิตรอยู่ได้
 ก็แต่ในขณะเมื่อความทุกข์ความพิขิตยังไม่ไค้มาถึง ถ้าความทุกข์
 ความพิขิตมาถึงเขาแล้ว ก็สคังคกประหม่าเอาสติอารมณ์มีไค้
 เปรียบคฤจรกระทำยอนติคยวงนายพรานข่า กระทำยอนติคยวงนาย

พรานข้าที่ตกไว้ ในอรัญประเทศราวบ้านนั้น ย่อมมีกายอันประพริ่น
 ห้วนไหวขวัญหายกลัวแก่นายพราน คณหานั้นเปรียบปานดังตัว
 นายพราน บทกลที่ล่ออำนาจแก่คณหานั้น เปรียบคฤงระคำย
 ราวข้าอันเป็นที่เรือนแห่งกระคำยนั้นเปรียบตฤงคามคุณทั้ง ๕ คือรูป
 เสียงกลิ่นรสสัมผัส ขณะเมื่อกระคำยยังมีโคกคิข่วงแห่งนาย
 พราน แต่มีความรื่นเริงบันเทิงใจโลกทัศน์ไปคามอชฌาสัยแห่ง
 ตนนั้น เปรียบดังบทกลที่ล่ออำนาจแก่คณหา แลชวนชวายเป็น
 หลากความสุขความยินดีในเขณูจกามคุณทั้ง ๕ ประการ ขณะเมื่อ
 กระคำยคิข่วงแห่งนายพราน แต่มีความสดุ้งตกใจสท้านภายใน
 ประพริ่นขวัญหายนั้น เปรียบดังพาลขุดุชนที่ล่ออำนาจ แก่คณหา
 อันข่วงคือสังโยชน์หากมารักไว้ มิให้ล่วงพ้นจากชาติภันการ
 ชาติภันการ พยาธิภันการได้ คิข่วงคือสังโยชน์ธรรมอยู่แล้ว
 แต่มีความสดุ้งตกใจกลัวภัยทั้งปวง แต่บรรดาที่มาดังแก่คณนั้น
 แม้จริงสท่วงหลายคิข่วงอยู่ในสังโยชน์กล่าวคือคณหานั้น ย่อม
 เขียนว่ายศาอภิกขุอยู่ในวัฏฏะสงสาร เวียนทุกข์เวียนยากไม่รู้สิ้น
 วัฏฏะ ไม่มีภาตกำลังหนทางระพันทุกข์พ้นภัย ภาครีย์เหตุฉนั้น ท่าน
 ทรงโปรดเร่งอุทสาห์อันเท่าเสิบซึ่งคณหา อธิว่าโคเออเพอชวลัยอยู่ใน
 คณหาอันมีลักษณะให้ขลาดหวาดในเขณูจกามคุณนี้เลย จึงขลาดหวาดพระ
 นิพพานอันปราศจากภาวะโทสะโมหะเดภิ พระนิพพานนั้นแต่เป็นที่
 เกษมสถานที่เป็นบรมสุขโดยเที่ยงแท้ หากทุกข์สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะมาชน

กันว่ากฤษณะแล้วแลกฤษณะทองอันวิจิตรบรรจงต่าง ๆ “พุทฺธชาตโย”
 นักปราชญ์ทั้งหลายมีสมเด็จพระพุทฺธเจ้าเป็นต้นเป็นประธาน บ่อม
 ออกพระโอษฐ์ตรัสว่าเป็นเครื่องจำอันนั้น “โอหารินฺ วา” เครื่อง
 จำคือคณทาน บ่อมของจำผูกมัดสัตว์ไว้ให้มัน แล้วก็ผูกคร่า
 ผลัดใส่สัตว์ทั้งหลายให้ตกไปในจตุรกายภูมิทั้ง ๔ คือนรกแล
 เปตคิรีฉานแลอสุรกายเป็นต้น “สถิต” เครื่องจำคือคณทาน
 เป็นเครื่องจำอันห้อยผูกมัดจำของซึ่งบุคคลผู้ใดแล้ว แลจะกระทำ
 ให้บุคคลผู้นั้น มีผิวหนังแลมังสาเป็นรอรอย มีโลหิตอันเอิบ
 อวยชาบชมออกมาตามผิวหนังเหมือนเครื่องผูกอื่น ๆ นั้นก็ห้ามไว้
 “คณหาพนฺธนิ” เครื่องจำคือคณทานจำห้อยอื่น ๆ จำไม่ให้รูเนื้อ
 รั่ว บุคคลที่คณทานจำอยู่ด้วยเครื่องจำคือคณทาน กระทำ
 การไร้การนาการค้าขาย ทางชลมารคสดลมารคได้โดยสะดวก
 มีไคซึกไคขวาง “ทุษฺปมณฺญี” จำห้อยอื่น ๆ ก็จริงแล แต่ที่ว่า
 บากนักที่บุคคลจะปลดเปลื้องได้ “กฤษโฆ วิย” เปรียบปาน
 ประคองค้ำค้ำอันบุคคลมัดด้วยเชือกแล้ว บากนักที่จะปลดเปลื้องตนได้
 “ยถา” อันนั้นแลมีฉันทิ อยู่ไม่ยค้อยบุคคลที่คณทานจำกล่าว
 คณคณหา เครื่องจำคือคณทานก็ยากที่จะปลดเปลื้องตนให้พ้นได้
 “ภิกฺษเว” บุกรภิกษุทั้งหลาย “คณหาพนฺธนิ” เครื่องจำคือ
 คณทานนั้นคณทนเห็นปานคณนี้ บุคคลจะคณเสียให้ชาคนั้น
 อาศรัยแก่กายคือพระอรหัตตะมรรคญาณ ได้สำเร็จพระอรหัตตะ

มรรคญาณแล้วเมื่อใด ก็ระตักข่วงคือค้นหาให้ซำคเค็ง เป็น
 สมุจเฉทประหวนไค ในกาลเมื่อนั้น ยบุคคลแสวงหาซงกายคือพระ
 อรหัตตะมรรคญาณนั้น พงสละเสียบซงกามสุขอย่าไคเออเพอ
 อาลัยในกามราค พึงบิณคในท่อนแสวงหาซงก็ลคคุณแลชคคุณ
 เพียรพยายามในอิทธิกรแลอิชชัญญา อันกล่าวคือสมณะกรรมฐาน
 แลวิชชสนากรรมฐาน เพียรไป ๆ กว่าจะได้กายคือพระอรหัตตะ
 มรรคญาณ สำเร้งมโนรตควมปราถนาในกาลใด ก็ระตัก
 รอนเสียบไคซงเคอองมุกเคอองจำกล่าวคือค้นหา ในกาลเมื่อนั้น
 “ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย “เย รากรัตตะ” สัตวทั้งหลาย
 ทบิณคด้วยกามราคานั้น บ่อมิชคชองอยู่ด้วยกามราคแลอำนาจ
 แห่งโทโส บ่อมลุ่มหลงอยู่ด้วยอำนาจแห่งโมโท บ่อมิประพฤคิ
 เยนไปตามกระแสแห่งศัณฑาศักช้องอยู่ด้วยศัณฑา มีอาจะถ่วง
 ไปให้พ้นจากชายคือศัณฑานไค “มัทถญโก วิย” เปรียบ
 ประคุงคังแมลงมูมอันชักโยแห่งคนออกแล้ว แลซงไปเป็นคาชาย
 สำหรับที่ระตักสัตว มีเหลือขแลยงเป็นอาทิ ขรรมคาวว่าแมลง
 มูมนั้นเมื่อชักโยแห่งคนออกเป็นคาชายไว้แล้ว ก็นอนอยู่ในท่าม
 กลางแห่งคาชาย ถ้าสัตวเป็นคันว่าเหลือขแลยงบินมาคักเข้าที่
 คาชายอันคณซงไว้ ไทวดึงคณเข้าแล้วเมื่อใด แมลงมูกก็ไค
 ออกไปตามโยด้วยเร็วพลัน ิจยเฮาสัตวนั้นไคแล้วก็เงะกนซงเยอ
 สมองแห่งสัตวนั้นเป็นภักษาคาร ครนกันเยอสมองสำเร้งแล้ว

แมลงมุกก็กลัยเข้าไปนอนอยู่ในท่ามกลางแห่งตาข่ายอีกเล่า จะ
 ไปได้ไปจากตาข่ายนั้นก็หายมิได้ “ยดา” อันนั้นแลมีอุปมาอันใด
 อุปมาไมยครุฑบุคคลที่ยืนก็อยู่ในดามราค แลซีกซ้องอยู่ด้วยโทโสตุ้ม
 คลงอยู่ด้วยไมไทนัน ก็ประพศิตตามกระแสแห่งคันทา ประพศิต
 ความความปรารถนาแห่งตน มีอาระศัทธิหาญใจแห่งคนที่ตกไปตาม
 กระแสแห่งคันทานั้นได้ ก็เวียนไปตามอำนาจแห่งคันทา อุปมา
 ดังแมลงมุกอันเวียนอยู่ในใยแห่งตน มิได้ล่วงไปพ้นใยแห่งตน
 ได้ “คันทาสังฆาตา มัทกฏกชาลา” ใยแมลงมุกกล่าวคือคันทา
 นี้ อริยะนักปราชญ์ทั้งหลายย่อมตักให้ขาด ด้วยอำนาจพระ
 อรหัตตะมรรคญาณ ประทานให้เข่นสมุจเฉทมิให้กลับติดต่อเข้า
 ได้ “นิราดยา” อริยะนักปราชญ์ทั้งหลายนั้นย่อมปราศจากเชื้อเพื่อ
 อาลัยในสัสत्वสังขาร ย่ำหน้าเข้าสู่ห้องแก้วอันกล่าวแล้วคือพระ
 อมตมหานิพพาน สละเสียได้ซึ่งดองกิเลสทั้งปวงสิ้นเสีจ เพราะ
 เหตุที่ตักใยเสียได้นั้นแลเป็นต้นเป็นเดิม ๆ ล ๆ “วิกัถกมถิตัสส
 ชันคุโน” กูกรภิกขุทั้งหลาย บุคคลที่มีสันตानอันงามวิตก
 พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ย่ำมีทาลูอำนาจแก่อกุศลทั้ง ๓
 มีจิตรหนาไปด้วยราคะ “สุภานชัสสโน” มีปรกติพิจารณา
 ซึ่งอารมณ์ ถือเอาสัณนิมิตตรวรูปทรงสรรพพณนั้นงาม ถือ
 เอาอนุพยัญชนะเรียกชื่อว่าเนตรงามเป็นอาทิ “ภีโย คันทา
 ปวัคคตติ” ย่อมมีกระแสแห่งคันทาเจริญภีโยภาพ ธรรมดาว่า

บุคคลที่มีสันดานอันหนาไปด้วยราคะ พิจารณาเห็นว่างามว่าดีใน
 เบญจกามคุณ “ทพี่หิ กโรติ” จึงได้ชื่อว่ากระทำวงศ์ตัวเอง
 รวนนาคตัวเอง คักตัวเอง จึงได้ชื่อว่ากระทำเครื่องจำอันมันใส่
 ตัวเอง เพราะเหตุความใจคนแลสละจิตไปในที่พิจารณาสุกนิมิตว่า
 รูปทรงอันเหมาะอันคั้น “ภิกขเว” กุกรภิกขุทั้งหลาย “วิคตัญญุ-
 สเม จ โข รโต” บ่วงแห่งมารณล่าวคือคิดหาอันผูกมัตริกรรมสัตว์
 ให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในไตรภูมิภวัฏเห็นปานนั้น ด้วยบุคคลผู้
 ไคยราถนาระตักธรอนให้เค็จขาดสายสูญ “อสุภํ ภาวตฺถิ สทา”
 บุคคลผู้นั้นพึงเจริญซึ่งอสุภกกรรมฐานถึงขั้นเสวยซึ่งนิมิตวิคก ยัง
 ย่อมพานได้บังเกิดตั้งสติให้มั่นเป็นนิระนิรันตร อย่าได้ล้มสติใน
 ที่เจริญอสุภกรรมฐาน มีอุทฺตมาตกกรรมฐานเป็นอาทิ มีอฏฺฐิการ
 กรรมฐานเป็นปริโยสาน พึงพิจารณาเอาทรากอสุภทชนพของนั้น
 เป็นอารมณ์ ถ้ามีคณนั้น ก็พึงพิจารณาเอาทรากอสุภที่เขี้ยวเป็น
 อารมณ์ ถ้ามีคณนั้น ก็พึงพิจารณาเอาทรากอสุภที่มีบุพโพอันไหล
 ออกมาจากทวารทั้ง ๘ นั้นเป็นอารมณ์ “ทสฺวิธํ อสุภกํ มํมฏฺฐิฐานํ”
 อสุภกรรมฐานทั้ง ๓๐ ประการนั้นตามแต่จะพิจารณาเกิด ไม่ถึงกัก
 เฉพาะให้พิจารณาหาไม้ไค้ “ยถาอัชฌาสฺยเนน” ชัยยาศรัยชอย
 พิจารณาซึ่งอสุภกรรมฐานอันใด ก็พึงพิจารณาซึ่งอสุภกรรมฐาน
 สิ่งนั้น เมื่อมีสติผูกพันเอาอสุภกรรมฐานเป็นอารมณ์อยู่คั่นแล้ว
 จิตที่พิจารณาเห็นเบญจขันธ์ว่าเหมาะว่าคั้นนั้น ก็จะปราศจากสันดาน

จะเห็นซีกว่าเขญูซันนี้ไม่เหมาะไม่ก็ เป็นเครื่องอสุริอสุภัง เป็น
 เครื่องเนาเครื่องเข็ชเครื่องนม แผ่นพสุธาหาแก่นสารมิได้เห็นปาน
 คงแล้ว ก็ให้จำเรญูอสุภังกรรมฐานภาวนาเป็นลำดับขึ้นไปทราบ
 เท่าใดสำเร็จพระธรรมที่คดคยวงคือคณหาซากกาลโค ก็ระสันทุกซ
 สันภยในวัฏฏะสงสารในกาลเมื่อนั้น นักปราชญ์ผู้มีค้ำเนินญาณ
 ปราณาระพิจารณาให้ เห็น อสุริ อสุภัง ในรูป กาย แห่ง บุค คล ผู้อื่น
 ปราณา จะระวัชระคะซึ่งยังเกิดเผาผลาญในจิตรสันคานแห่ง คมนั้น
 ก็พึงพิจารณาว่ารูปกายแห่งสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดมาในโลกนี้ ย่อม
 มีสภาวะแปรปรวนเป็นอนิจจังมิได้คงอยู่เป็นอันเที่ยงแท้ รูปกายที่
 นายช่างเรอคือคณหาคคกแห่งยภชชซึ่งอัญจ ๓๐๐ ท่อน กำบังไว้
 ด้วยผืนหนังแลมึงสะประกบไปด้วยวัตถุสังการสรรพภาณธอินวัจจร
 บรรจงยั้งนักต่าง ๆ พิจารณาแต่กายนอกนเห็นประหนึ่งว่างคงาม
 เพราะเพริศเฉิดฉายนักหนา "อนิจจา" ที่แทนนเป็นเครื่องเข็ช
 เครื่องเนาเครื่องอสุริอสุภังที่เคียว แต่รั้งข้างภายในกริชกาย
 แห่งสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้น เติมไปด้วยมูครแลคุดเสมหะมันเหลว
 แลมันค่นระคนคคอยู่ทุกแห่งทุกค้ำบล ปฏิภูลพึงเกล็ชคยั้งนัก
 เปรียบประคยคยงผอนใหญ่อันเติมไปด้วยบุพโพแลโลหิต ประกอบ
 ไปด้วยซากแผลนนั้น ๘ แห่ง เช่นที่ปราณนาเป็นที่ชอชใจแห่งมหาชน
 ทั้งยวง แต่บรรคาคคมีจิตรสันคานเป็นอินชพาล ปราศจากสติแล
 ยัญญาหนลไปด้วยกิเลส "อาคฺร" รูปกายนี้ไค้ชอชว่าใช้ชอยู่เป็นนิจ

ย้อยอยู่เป็นนิระ เหตุภายในเป็นที่ประชุมอยู่แห่งกองทุกข์ บุคคล
 จะรักษาภายใน ต้องรักษาอยู่ทั้งกลางคืนแลกลางวันไม่ว่างไม่เว้น
 โดยที่สวดแต่หนึ่งอยู่ แลนอนอยู่กว้างเวียง ต้องเปลี่ยนอิริยาบถสัน
 กาลทุกเมื่อ ถ้าไม่เปลี่ยนอิริยาบถก็จะเจ็บไข้ ออกเสียดเมื่อยขบ
 ลำบากเวทนามีประการต่าง ๆ เหตุทั้งนี้รูปภายในจึงได้ชื่อว่าไซ
 อยู่เป็นนิระนิรันดร พึงพิจารณาให้เห็นเป็นธรรมสังเวชเกิด รูป
 ภายในจะผลัดก็จะทำลายเรี่ยราย เป็นเครื่องมพสชาหาแก่นสาร
 มิได้ "ปริษิตณมิต รุญ โรคนิทธี" แท้จริงรูปภายในย่อมมีสภาวะ
 คร่ำคร่าชุกชุกเหี่ยวแห้ง จะได้สิดได้ ซนอยู่เป็นปรกตินั้นก็หายมิ
 ได้ เมื่อถึงมหัศจรรย์แก่ชราลงแล้ว ก็วิปริตแปรปรวนไม่ยังไม่ยืน
 เกสาคำกถกกลับเป็นขาว จักชุกที่แจ่มใสนั้นก็ยังมีเกิดมืด โสศปสาท
 ที่ดวงไวก็กลับตั้งกลับหนักไป สารพัดจะแปรปรวนทุกประการ
 "โรคนิทธี" รูปภายในเป็นที่อยู่แห่งโรคต่าง ๆ เป็นที่เกิดแห่ง
 อาพาธช่วยเจ็บมีประการต่าง ๆ เป็นเครื่องเนาเครื่องเหม็นเครื่อง
 เบื่อเครื่องรังค ควรจะสังสารสมเพชเวทนา ในอิฐฐฤถา
 ขยายความว่า "อโย ภาโย" ภายในถึงจะตั้งอยู่ในปฐมวัยยังหนุ่ม
 ยังสาวอยู่ก็ พึงจะประสูติราก็ครรถมารคาได้ ๑ วัน ๒ วัน มีสิ
 สรรพพรรณอันงามคางคังสีทองก็ สมเด็จพระชนสีหสัมมาสัมพุทธ
 เจ้ากตรสเรียกว่าเครื่องเนาเครื่องเบือเครื่องผเครื่องรังค ด้วย
 อติตระว่าภายในเป็นที่สันตนาถารไหลหลั่งถึงออกมาแห่งอสุริยามณี

ประการต่าง ๆ “อโย โกาโย” กายนี้มีสภาวะเกิดมาแล้วก็จะพึง
 ทำลายเป็นอันแท้ จะมีนัยคงยังยืนอยู่นักทามมีได้ เหตุฉนั้นจึงจะ
 ยังหนุ่มยังสาวอยู่กตึ จะพึงประสูติได้ ๑ วัน ๒ วัน มีพรรณ
 ติงทองกตึ สมเด็จพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นเครื่องเนา
 เครื่องเบือยเครื่องณเครื่องงัก เป็รียบคชโลกไวหารร้องเรียก
 สุนัขจึงรอกว่า “ชรสังคาโล” ๆ สุนัขจึงรอกถึงจะยังหนุ่มยังน้อย
 ยังเล็กยังอ่อน พึงจะสอนเกินสอนอย่างสอนเท่าสอนทอนได้กตึ
 โลกทั้งหลายก็เรียกว่า ชรสังคาละ ๆ ด้วยกันสันมิใช่หรือ จะได้
 เฉพาะเรียกว่า ชรสังคาละแต่สุนัขจึงรอกแก่นักทามมีได้ อันนี้
 แลมีฉนใด ฤไปมยคังกายนถจะยังหนุ่มยังสาวอยู่กตึ พึงจะ
 ประสูติได้ ๑ วัน ๒ วันกตึ สมเด็จพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ยอมตรัส
 เรียกว่าเครื่องเนาเครื่องเบือยเครื่องณเครื่องงัก พระพุทธภูิกาศรัส
 เทศนาว่า กายเป็นที่สันทนถารไหลออกแห่งอสุจิจากทวารทั้ง ๘
 แต่ล้วนเป็นเครื่องเนาเครื่องเหม็นเห็นสภาวะปานฉนั้น ย่อมจะถึง
 ชิงแตกทำลายเป็นอันรวกเร็วฉัพลัน จะได้เนิ่นช้านนักทามมีได้
 “มรณันตโก” ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งปวงนี้มีมรณะเป็นที่สุก เกิดมา
 แล้วผู้ใดผู้หนึ่งแลจะพ้นมรณะภาพนั้นนักทามมีได้ ย่อมจะถึงแก่
 มรณะภาพนั้นเหมือนกันสันทุกกรปทุกนาม “ขานิมานิ อวิญญูฐานิ
 อลาเวเนว สารเท” ทราบอสุภอันยบุคคลนำมาทอคทั้งไว้ ในที่
 ึ่งหลาย มีคณว่าฆ่าชฎแลฆ่าชาทถึงซึ่งสภาวะเบือยเนาชุกโซมลง

แล้ว แลมีอัญจิเรียวรายกระจักกระวายอยู่นั้น เมื่อพิจารณาอัญจิ
 เหมือนเปลือกน้ำเต้าในสวทกกาลสมัย ธรรมดาว่าเปลือกน้ำเต้านั้น
 ก็เรียกว่าชำแตก ๆ อันทอดทิ้งกลางอยู่เหนือพื้นเมตหนักล ในเทศ
 กาลเคื่อนอายเคื่อนย่ทอดทิ้งเรียกว่าสวทกกาลสมัย ครั้นดูก็ต้อง
 วาดผลาหฤพระพายชายพิศ ก็ถึงซึ่งภาวะกึ่งไปถลึงมากระจัก
 กระวายเรียวรายอยู่ในที่นั้น ๆ “กาไปศกานัน” แลอัญจิที่เรียวราย
 กระจักกระวายอยู่นั้น มีพรรณครุสแห่งนภพิราย ควรจะอนิจจัง
 สัจจะนั้นนักหนา “คานี ทิสวา” ท่านทั้งหลายทั้งปวงพิจารณา
 เห็นว่ารูปกายเป็นร่างอัญจิฟุ้งเดลิยก็ฟุ้งซึ่งเห็นสภาวะปานคังนี้ ทั้ง
 ฤาเล่าจะมายินคิก้วยรูปกาย ทั้งฤาจะมารักมาใคร่มาอาลัยอยู่ใน
 รูปกายนั้นเล่า “อัญจิ นัน นคร กต มิสโลทิตเตปน” แท้จริงกายนั้น
 เป็นที่ประชุมอยู่แห่งขรามรณะ เป็นที่ประชุมแห่งมานะแลมีกษะอัน
 มีลักษณะให้ยกยอคน แลลบหลู่คุณท่านผู้มีคุณ ใช้แต่เท่านั้น
 กายนั้นเป็นที่ประชุมแห่งโรคพยาธิอาพาธม้วยไขมีประการต่าง ๆ จะ
 มีอุปมาฉันใด อุปไมยคังยั้งแลฉางอันยทุกคตกระทำไว้ เพื่อจะใส่
 ซึ่งเขาสุกแลเขาสารถ่วงงาสาคูเป็นต้น ธรรมดาว่ายิ่งแลฉางนั้น
 กระทำสำเร็จแล้วค้วยไม้แลหวาย ชนทั้งหลายเอาไม้ต่าง ๆ ขดขึ้น
 แลผูกค้วยหวาย ถักค้วยหวายทาค้วยคินมิให้รั่วไต่ ครั้น
 แลวก ขนเขาเปลือก เขาสารถ่วงงาสาคูใส่ไว้ตาม ความปราถนาแห่ง
 ตน “ยถา” อันนั้นแลมีอุปมาฉันใด อุปไมยคังยั้งแลฉาง กล่าว

คือรูปกายนั้นก็สำเร็จไปด้วยไม้กล้าวคืออัญญิ ๓๐๐ ท่อน ผูกด้วย
 หวายคือเอ็นน้อยแลเอ็นใหญ่ ทากด้วยกินกล่าวคือมังสังอันชุ่มไป
 ด้วยโลหิต บัดขึงไว้ด้วยเครื่องขัดแลเครื่องบังกล่าวคือผิวนั่ง
 ไล่ไว้ซึ่งเขาเปลือกแลเขาสารดีวงสาสาคุเป็นต้น กล่าวคือความแก่
 ความชราโรคาพยาธิแลความมรณะ แลมานะแลมถะออกุศลธรรม
 อันลามกทั้งปวงมีประการต่างๆ บัดนี้ผู้มีญาณคคิพึงพิจารณา
 คุกให้เห็นอนิจจังสังเวชนะของ ๆ เดิม “อภี กาโย” กายนี้เป้นที่ไล่
 ไว้ซึ่งกองทุกข์ของภย เป้นที่ไล่ไว้ซึ่งโรคาพยาธิขบอบไข้มีประการ
 ต่าง ๆ สารพัดที่จะชวี สารพัดที่จะลามก สารพัดที่จะเป็นเครื่องเนา
 เครื่องเบียดเบียน เครื่องประทุษร้ายน้อมสมเพิ่มเติมอยู่ใน
 รูปกายนี้แล เมื่อพิจารณาด้วยญาณคคิพิจารณาโดยละเอียดคนนี้มีได้มี
 ก็เห็นไปว่างามว่าคิ มีความปราถนาปรารถตามประเพณีคคิโลก
 มิได้เห็นอนิจจังสังเวชนะในรูปกาย เพราะเหตุหาวิจรรณบัญญัติมิได้
 เมื่อมีวิจรรณบัญญัติพิจารณาโดยละเอียดแล้ว นำพึงเกลี่ยคคิพึงซึ่ง
 นำมีความสมเพชเวทนา “มคคิ นคคิ” แต่บรรดาอาการทั้งปวง
 ซึ่งมีในรูปกายนี้ จะเลือกเอาคคิควรที่จะเช็ดคือเขาเป็นแก่นสารนั้น
 เลือกหาไม่ไค้แต่สิ่งเดียว นี้และจะลุ่มหลงมารักมาใคร่ จะ
 มาคือเขาว่างามว่าคิในรูปในกายนี้มิข้งควรนคคิ “ชรันคคิ เว
 ราชรดา” แต่จริงชนช่อว่ากรชทายนยอมมีสภาวะแก่เจ้าชราคร่ำ
 คร่ำลงทุกวันทุกเวลา มีอุปมาคจราชรดอันประคยไปคด้วยเครื่องรด

อันพิจิตร ถึงซึ่งคร่ำคร่าแก่เฒ่าลง ชรรมกว่าวธาอันกระทำจน
 ใหม่ ๆ นั้น ย่อมประกอบไปด้วยสี่สรรพพรหมอันงงามวิจิตร
 เป็นที่เจริญใจแห่งบุคคลทั้งปวง เพราะเหตุสี่ชาคสี่ของนั้นยังสด
 ยังชืนอยู่ ยังไม่คร่ำไม่ค้ำลงหามีได้ ภาระหนักภาระหนายคาย
 ทวยกระทั้งถึงกระทั้งคือขบถรื้อย เครื่องบงเครื่องอลังการทั้งปวง
 นั้นเล่าก็ยังไม่เคระ้าชค ยังสละสลวยยังไม่หักไม่พังค์ ยังไม่ขึ้น
 ไม่ถึงไม่ลุ่ยไม่หลุด ยังมีแง่มึงชืนอยู่ยังงามเพราะเพริศอยู่ จึงเห็น
 งามไพจิตรพิสดารเป็นที่เฉลิมใจแห่งบุคคลทั้งปวง ราชรถที่
 กระทำใหม่่งงามเห็นปานถึงนั้น ด้วยบุคคลเอามาขับขี่ใช้มาโน้น
 มานี้เป็นหลายครั้งหลายทีเข้าแล้ว ก็ระหัดจะค้ำจะเคระ้าจะหมอง จะ
 ขึ้นจะลุ่มจะหลุดจะคร่ำคร่าลงทุกครั้งทุกที อันนั้นแลมีฉันทิ ๑๒ ขุไปมย
 กังกรชกาย ราชรถถ่าวคือกรชกายนี้เมื่อชราชรรมมาตามเข็ชค
 เข็ชชย้าชแล้ว ก็ถึงซึ่งสมาวะคร่ำคร่าเห็ชวแห่งวิกถวิปริคตามัก
 หุหนักพันหักแก้มคชยฉวหนึ่งคหุ้เร็ชวแรงคคชยน้อยก้าลงลงไป
 แปรปรวนไปทุกวันทุกเวลา “โลกุคัทรธิมโม น ชริ อูเปติ”
 แต่พระโลกุคัทรชรรม ๘ ประการ คือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๓
 นั้นและไม่รู้แก่ไม่รู้ชราไม่รู้วิปริคแก่สักสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย มีแต่จะให้
 เป็นสุขสวัสดิคัสถาวรในกมลหฤทัย แลสัตบุชชทั้งหลาย มีสมเด็จ
 พระพุทธเจ้าเป็นต้นเป็นประธาน ย่อมโถมนานการสรรเสริญพระ
 นวโลกุคัทรชรรม ๘ ประการนี้ว่า ถ้าเลิกประเสริญเป็นที่สุขเกษม

ปราศจากทุกข์แต่อยู่ใต้ทวารฉัตรรายทั้งปวง บุคคลที่ได้สำเร็จพระ
 นวโลกุตระธรรมนั้น ย่อมมีสันดานประกอบไปด้วยความสุข
 ปราศจากพยายาทปราศจากเคื้อคร้ออื่น ไม่ชวนชวายในเขณูรคาม
 คุณ ย่อมเป็นสุขในกายแลจิตรมีความผาสุกสขายทั้งกายแลจิต
 บุคคลที่เป็นบุคคลยังประกอบด้วย ความ สุขชวนชวายในเขณูรคาม
 คุณอยู่ ย่อมประกอบไปด้วยความทุกข์เคื้อคร้ออื่นในกายแลจิต
 หากความสขสขายในกายแลจิตรมิได้ เหตุไฉนเหตุว่าทุกข์โศกโรค
 ภัยความส่อนอาลัยทั้งปวงจะบังเกิดนั้น ย่อมยังเกิดแก่ความคุณ
 “กามโต ชายเต ภัย” แท้ที่จริงความโศกเศร้าโศกาอาลัยร่ำไร
 ให้ส่อนซึ่งจะบังเกิดแก่บุคคลนั้น ย่อมยังเกิดด้วยเหตุชวนชวาย
 แสงหากิเลสกามแลผัสสะกามนั้นและเป็นเคิม ถึงกับอินทราย
 ต่างๆ เป็นต้นว่าราชภัย โจรภัย อัคคีภัย อทกภัย ซึ่งจะบังเกิดแก่
 สัตว์ทั้งหลายในปริมนณฑลแห่งไตรภพนี้ ที่จะเกิดด้วยเหตุสิ่งอื่น
 นั้นหามิได้ ย่อมยังเกิดแก่เหตุที่แสงหากิเลสกามแลผัสสะกาม
 นและเป็นต้นเป็นเคิม ชนชอว่าคิดหาความปราณากามคุณ
 แสงหากิเลสกามผัสสะกามแล้ว ก็น่าที่จะมีแต่ความทุกข์ความ
 โศกส่อนอาลัยภัยอยู่ใต้ทวารฉัตรรายต่างๆ เหตุนี้บุคคลที่มีปัญญา
 พึงอุทิศสัจธรรมานกายธรรมานจิต ให้อย่างเบาบรรเทาจากความ
 ปราณาในกามคุณ อย่าหลงรักหลงใครในกามคุณ พึงกระทำ
 สันดานให้ปราศจากถารชวนชวายในกิเลสกามแลผัสสะกามนี้เกิดจึง

จะเอาตัวรอดได้ เมื่อสิ้นงานปราศจากเชื้อเพื่ออาศัย มิได้ชวน
 ขวายในกิเลสทรมานปลัดทรมาน ความโศกเศร้าโศกาอาศัยรำไรให้
 สิ้นแลทุกขทั้งปวงก็จะสิ้นสูญระงับภัยไปเป็นอันแท้ ถ้าหาความ
 ประพฤติกุศลชวนขวายมิได้ ไม่รักไม่ใคร่ไม่เชื่อเพื่อที่จะแสวงหากิเลส
 ทรมานปลัดทรมานแล้ว ความโศกเศร้าโศกาอาศัยรำไรให้สิ้น
 ทุกข์ภัยทั้งปวงจะบังเกิดแต่ที่คงฤาเล่า ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็น
 ว่าทุกขภัยทั้งปวงอันยังเกิดนั้น ย่อมบังเกิดแต่ความรักในกิเลส
 ทรมานปลัดทรมานเห็นปานฉนั้นแล้ว แลมีความปราศจะละเสียซึ่ง
 ความรักในกิเลสทรมานปลัดทรมานนั้น ก็พึงพิจารณาซึ่งโทษตาม
 นัยอันมีในกุณฑลชาดก ที่พระยาแครงแสงคงโทษแห่งมาตุคาม
 ในที่ฉะภาหน้าแด่พระยานกกุเหว่ากล่าวพระศาสดาว่า “ผู้ใดมี
 เย็น ปรุวิชเนน” อธิบายว่า บรรณคำว่ามาตุคามนี้ ถึงบุรุษจะ
 รักใคร่จะนับถือ จะยกแผ่นยัดพ้อนเต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติมอชเวณ
 ให้ ให้มาตุคามนั้นถึงซึ่งอิศรภาพเป็นใหญ่ในพนยถพี ถึงทณ
 บำรุงถึงเพียงนี้ ก็อย่าพึงสำคัญมั่นหมายว่ามาตุคามนั้น จะมีไต่ดู
 หมีนกุแคลนฮาตมา อย่าพึงหมายคังนั้น พึงสันนิฐานเถิดว่า
 มาตุคามนี้จะเคารพยำเกรงอยู่แต่ในกาลอันยังมีไต่ถึงขณะ “ชณ
 ลัทธา” ถ้าไต่ขณะชอบท่วงชอบที เห็นจะช่มจะช้จะช่มเหงไต่แล้ว
 นำทมาตุคามนั้นก็จะกระทำซึ่งสิ่งหะนาท ถรากเกรยวช่มชบุรุษทยก
 สมบัติในพนยถพีให้แก่คนเป็นอันเที่ยงแท้ อย่าหลงไหลไปเลย

ว่ามาตุคามนั้นจะไม่ข่มไม่ขี้ เหตุฉนั้นผู้ มีปัญญาอย่าฟังวิสสาสะ
 อย่าฟังไวเนอเชื่อใจแก่มาตุคามนั้น ขรรคมถาว่ามาตุคามทั้งปวงนี้
 ถึงสามที่หนุ่มรูปปร่างนั้นเหมาะงาน บริบูรณ์ด้วยสมบัติ ประกอบ
 ด้วยอุฏฐานวิริยะไม่เกียจคร้านรักใคร่กันนั้นไม่เอือไม่หน่าย จิตร
 นั้นไม่ห่างจากความรัก ชอบเนื้อเรียวใจกันเป็นที่ยินดี ถ้ามีอัน
 ตรายมาถึง ลุกเดินลงด้วยอันตรายอันใดอันหนึ่งแล้ว มาตุคาม
 นั้นก็จะเห็นต่าง ทั้งขวางร่างอย่าเสียไม่นำพียงนำพา เหตุฉนั้นผู้
 มีปัญญาอย่าฟังลุ่มหลง อย่าไวเนอเชื่อใจแก่มาตุคาม จะนำซึ่งทุกข์
 ภัยอันตรายทั้งปวงมาให้แก่อาตมา ฟังอุตสาห์ปฏิบัติขจัดเสียซึ่ง
 ความรักใคร่ในมาตุคาม ฟังขันเทาเสียซึ่งตัณหา คือความ
 ปรารถนาในภิเลส कामแลผัสสะทุกคาม อันเป็นรากเง่าแก่มูลแห่ง
 ความทุกข์ คุงพรรณนามาแล้วแต่หลัง วิสัชชานาในทุกขสมุทัย
 อริยสัจทั้งสองสนความแต่เท่านั้น

“คัตถ กทมํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสัจจํ โย คัสสาเขว คณ्हทาย
 อเสสวिरากนิโรโธ จาโค ปญฺนิสสัคโค มุตฺติ อนาสโย อปํ วุจฺจติ
 ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสัจจํ” ถ้าคัมภีร์จะได้วิสัชชานาในทุกขนิโร
 อริยสัจสืบต่อไป ใจความว่าสมเด็จพระมหากรุณาไตรสเทศนาทุกข
 สมุทัยอริยสัจขลงแล้ว เมื่อจะตรัสเทศนาทุกขนิโรธอริยสัจนั้น
 จึงตรัสปฐนาคด้วยพระยาพินว่า “คัตถ กทมํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสัจจํ”
 คุกรภิกขทงหลาย ทุกขนิโรธคือขรรมนั้นเป็นเครื่องดับทุกข์ที่

พระอริยเจ้าเห็นเช่นนั้นจะเป็นประการใด จึงได้ชื่อว่านิโรธ ตรีศ
 ปรุณาณแล้ว ก็ตรัสวิเศษชนากว้พระองค์เองว่า “โย กัสสาเยว
 ทัณ्हาย อเสสวโรโร” คุณกรภิกขทั้งหลาย อันว่าคัมเสียบซึ่ง
 ทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรคมีโคเทลลือโคเคษอนโคกักกิ กิริยา
 ทัลละเสียบโค ซึ่งทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรคอนโคกักกิ
 แลพันจากทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรคอนโคกักกิ อันว่าคัม
 เสียบซึ่งทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรคอนโคกักกิ แล
 พันจากทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรคอนโคกักกิ และ ทถาคค
 เรียกว่าทถกชนินโรธอริยสัจ อธิบายว่าคัมทัณ्हารอชแปคนันทว้พระอริยมรรค
 จากสันทานมีโคเทลลือโคเคษอนโคกักกิช่วยพระอริยมรรคอนโคกักกิ ชื่อทถกชนินโรธ
 นัยหนึ่งว่าละเสียบซึ่งทัณ्हามมีโคอถลยหวงแทนนั้นและ โค ชื่อว่า
 ทถกชนินโรธ จึงมีคำปรุณาณอชเข้ามาว่า สมเด็จพระพุททของค์
 ตรีศเทศคณาว่า ทถกชนินโรธอริยสัจนั้นทว้ช่วยทถกชทัค่างทถล ก็เหตุ
 โฉนพระองค์จึงตรีศเทศคณาว่าทว้ช่วยคัมทัณ्हาแล้ว พระอริยฐกถาจารย์
 จึงมีคำวิเศษชนาว่าจริงอยู่ ในทถกชนินโรธนี้ แลว่าคัมเสียบซึ่งทถก
 ทถกชทัค่างทถล มีชาติทถกชเป็นคณันนทว้จริงอยู่ แต่ทว่าพระองค์
 ทรงพระมหากรณาตรีศเทศคณาว่าทว้ช่วยคัมเสียบซึ่งทัณ्हารอชแปคนันทว้พระ
 ภาวให้ทว้เคษมีโคทว้พระอริยมรรคอนโคกักกิ โค ชื่อว่าคัมเสียบซึ่งทถก
 ทถกช เพราะเหตุว่าทถกชทัค่างทถลมีชาติทถกชเป็นคณันน เป็น
 ล่าคณันนทถกชทถกชแห่งทัณ्हทว้ ๆ นั้นเป็นทถกเป็นเง่า เมื่อทัณ्हทว้

นั้นยังไม่ค่อยสิ้นเสีจทรายใด กองทุกข์ทั้งหลายมีชาติทุกข์เป็นต้น
 ก็ยังระบงเกิดมิใช่ทรายนั้น “รุกข์มูล วิบ” เปรียบเหมือนกิ่งต้นไม้
 อันยทุกลคคคแต่ลำต้นโคนลงแต่กิ่งก้าน รากเง้านั้นยังหาได้ชุก
 เสียไม่ในกาลใด ต้นไม้นั้นก็ย่อมระงอกขึ้นใหญ่ได้ ในกาลนั้น ถ้า
 แม้นรากเง้านั้นยังหาได้ชุกเสียไม่ในกาลใด ต้นไม้นั้นก็ย่อมระ
 งอกขึ้นใหม่ในกาลนั้น ถ้าแม้นชุกรากชุกโคนขึ้นเสียให้สิ้นในกาล
 ใด ต้นไม้นั้นก็มีอจระงอกขึ้นอีกได้ ในกาลนั้น “คัสมา” เหตุ
 การณคังนั้น สมเด็จพระมหากรรณาจิงทรสเทศนาว่า คยเสียชง
 คณหารอชแยกให้หาเศษมิได้นั้น ชื่อว่าทุกขนิโรช คยเสียชงของ
 ทุกข์ทั้งปวง ประการหนึ่งกองทุกข์ทั้งปวงจะมีมานั้น ก็อาศรัยแก่
 คณหารอชแยกประการ สมเด็จพระศาสดาจารย์จิงโคตรสเทศนา
 ในทุกขนิโรชว่า คยคณหารอชแยกประการ หาได้ตรสเทศนา
 ว่าคยทุกข์ไม่ เปรียบเหมือนพระยาไกรสรราชสีคั่นนั้น เมื่อยทุกล
 ยกษณชจะบิงอาคมา แต่พอลบกษณนมาถึงค้วแล้ว พระยาไกรสร
 จะได้จับเอาลुकษณนประหารเสียหามิได้ พระยาไกรสรนั้นก็แล่น
 โลกโชนโจนไปจับเอาค้วผู้ยงนั้น พินาฎฆ่าเสียให้ถึงแก่ความ
 คาย ค้วยศมาใจว่าค้วคนผู้ยงนั้นยังมีชวลคยทรายใด ลुकษณ
 ดจกมาถึงค้วอาคมาทรายนนั้นเป็นแท้ เหตุฉนั้นและพระยาไกรสร
 ราชสีคังมิได้เออเพอค้อลुकษณน จิงแล่นโลกโคคโชนโจนไปจับ
 เอาค้วผู้ยงนั้นฆ่าเสีย “บถา” แลมีครวนาฉนโค เมื่อสมคัง

พระพุทธรูปองค์ศรีเทคนาในทุกชนโรชอริยสิทธิ์ พระองค์ท่าใต้ศรีเท
 เทคนาว่าด้วยคัมภักดิ์ไม่ พระองค์ศรีเทคนาว่าด้วยคัมภักดิ์หา
 ร้อยแปดประการนั้น ชื่อว่าทุกชนโรชอริยสิทธิ์ "กตภา" ก็มีอุปไมย
 เหมือนดังพระยา ไกรสรอัน แล่นไป รัยเอา บรุษ ท้อง นั้นมา เสียด้วย
 ประการนั้น สมเด็จพระพุทธรูปองค์เจ้านั้นเปรียบเหมือนพระยาไกรสร
 ราชสิทธิ์ คณหาร้อยแปดนั้นเปรียบดังบรุษที่ยังชน กองทุกข
 นั้นเปรียบด้วยลูกชน คณหานั้นพระองค์ศรีเทคนาว่าเป็นเหตุเป็น
 บักรัย กองทุกขทั้งปวงมีชาติทุกขเป็นต้นนั้น พระองค์ศรีเทคนา
 ว่าเป็นผล พระโยคาวจรกฤษบุตรปราณนาระกระทำให้ สิ้นทุกขสิ้น
 ภัยในวิญญูสงสาร ก็พึงอุทิศส่าหฺลละเสียซึ่งคณหาอันเป็นเหตุแห่ง
 กองทุกขนั้นให้ขาดจากสันดานกาลใด กองทุกขอันเป็นผล
 อันจะบังเกิดไปในเข็องน่านั้นก็มีไคมีเป็นแต่ในกาลนั้น แลถึรียา
 ที่ปฏิบัติละเสียซึ่งคณหานั้น เป็นกิจแห่งองค์สมเด็จพระพุทธรูปเจ้า
 ทุก ๆ พระองค์ ทรงปฏิบัติประการดังพระยาไกรสรราชสิทธิ์ หมู
 ่เคียรดีย์ทั้งปวงนั้นปฏิบัติเหมือนอย่างสุนัข ขรรคคว่าสุนัขนั้น
 ถ้าแม่ ไคเห็นไม้ค้อนแลถึคณคินอันยทุกขทั้งมาแล้ว ก็แล่นไป
 คายกักเขาไม้ค้อนแลถึคณคินนั้นโดยเร็ว ตัวคณคทั้งมานั้นสุนัขหา
 ใค้นำพาไม่ ฉนไคกัก หมูเคียรดีย์ทั้งปวงก็ปฏิบัติเหมือนอย่าง
 สุนัขนั้น หมูเคียรดีย์ปฏิบัติปราณนาระให้บังเกิดทุกขในเข็องน่า
 บางจำพวกปฏิบัติคณคินเห็นอแผ่นดิน บางจำพวกก็ปฏิบัติคณคินใน

ทนทาน แล้วแต่อย่างกายให้ร้อนทั้งสี่แต่ต่าง คืออกของเพลิงนั้นสถิตย์
 แล้วก็นั่งอยู่ในท่ามกลาง จึงทรงหนำชนแลศุพระชาติก็ยกขึ้นไป
 ทรายเท่าอนิสต์คงคั่งลงเป็นชาติ กว้างสำคัญในใจว่าปฏิบัติตนชำระ
 นำตนให้พ้นจากทุกข์ในวิญญูระสงสาร หมู่เค็ยรดิษฐ์ทั้งหลายยอม
 ถิ่นมิเรชาติปฏิบัติเป็นชาติตน กว้างหมายใจจะให้พ้นทุกข์ ไม่รู้
 ว่าจะให้บังเกิดทุกข์ไปในวิญญูระสงสาร หมู่เค็ยรดิษฐ์นั้นปฏิบัติ
 เปรียบปานถึงสุนัขอันกัดเขาไม้คั่นแลถันดินที่เขาทิ้งมา ไม่นำ
 พาคือคนที่ทิ้งมานั้นตามได้ ประการหนึ่งโยคาวรรกฤตยบุตรใน
 พระบวรพุทธศาสนา ประกอบด้วยปัญญาแลวิริยะออกส่าห์พากเพียร
 ปฏิบัติคักคักทอนเสียบซึ่งคณหวให้สิ้นเสีรจากสันคาน ถิ่นถึงถิ่นเอา
 อย่างบุรุษอันกระทำสวนนั้นเป็นอารมณ์เด็ก ขรรคคว่าบุรุษอันกระทำ
 สวนแห่งคนนั้น "คักคักถาวพู้ ที่เสีวา" ครั้นเห็นเดาน้ำเทำขมอัน
 งอกขึ้นในสวนแห่งคนแล้ว บุรุษผู้นั้นก็รับเอาขมออกแห่งเดาน้ำเทำ
 ขมนั้นได้แล้วก็สาวไปให้ถึงคณดังราก "มูล มีค้ว" ครั้นสาวมา
 ถึงโคนคณแล้ว บุรุษผู้นั้นก็ถอนขึ้นซึ่งเดาน้ำเทำกับทั้งรากทั้งเสียบ
 น้ำเทำนั้นมิอาจะงอกขึ้นได้ สืบค่อไปในเบื้องหน้า ฉนั้นโคกคัก พระ
 โยคาวรรเจ้าผู้มีเพียรภพังปฏิบัติคักคักทอนเสียบซึ่งรากแลเงำ กล่าว
 คือคักคักหา อย่าให้บังเกิดขึ้นได้ มีอยู่ไมยเหมือนคณนั้น บุรุษที่
 กระทำสวนนั้นเปรียบด้วย พระโยคาวรรผู้กระทำความเพียรในพระ
 บวรพุทธศาสนา ที่สวนนั้นเปรียบด้วยอวยคณะ ๑๒ ประการ คือ

จักชวายนะประการหนึ่ง ไส้ตายณะประการหนึ่ง ฆานายณะ
 ประการหนึ่ง ชิวทายณะประการหนึ่ง กายายณะประการหนึ่ง
 มนายณะประการหนึ่ง รูปร่างณะประการหนึ่ง สัทททายณะ
 ประการหนึ่ง คันธายณะประการหนึ่ง รสวายณะประการหนึ่ง
 โสณูรूपายณะประการหนึ่ง ชัมมายนะประการหนึ่ง เป็น
 อายณะ ๑๒ ประการด้วยกัน ฉะนั้น จักชวายนะนั้นได้แก่จักชทั้ง ๒
 ซ้ายแลขวา สมเด็จพระมหากษัตริย์เสนาเรียกว่าจักชวายนะ
 แลไส้ตายณะนั้นได้แก่หูทั้งสอง ฆานายณะนั้นได้แก่จมูก ชิวทา
 ยณะได้แก่ลิ้น กายายณะนั้นได้แก่กายทั้งปวง อวัยวะน้อยใหญ่
 ทั้งปวง นอกออกไปกว่าจักชแลไส้ต นอกออกไปกว่าฆานะแล
 ชิวทานั้น ได้ชื่อว่ากายายณะสิ้นทั้งนั้น มนายณะนั้น ได้แก่
 หทัยวัตถุคือเนื้อหัวใจนั่นเอง รูปร่างณะนั้นได้แก่สรรพรูปทั้งปวงอัน
 เช่นภavnอกกาย สัทททายณะนั้นได้แก่สรรพเสียงทั้งปวง คันธ
 ยณะนั้นได้แก่สรรพกลิ่นทั้งปวง รสวายณะนั้นได้แก่สรรพรสทั้ง
 ปวง โสณูรूपายณะนั้นได้แก่สิ่งของทั้งปวงที่เราท่านสัมผัสดู
 ต้อง เราท่านทั้งปวงได้สัมผัสดูต้องสิ่งใดด้วยกาย สิ่งนั้นแล
 ได้ชื่อว่าโสณูรूपายณะ แลชัมมายนะนั้นได้แก่จิตรแลเจตสิก
 ทั้งปวง แต่บรรดาจิตรแลเจตสิกทั้งปวงนั้น จักเป็นอายณะ ชื่อว่า
 ชัมมายนะ แลอายณะ ๑๒ ประการที่พรรณามานี้ เป็นที่ประชุม
 แห่งคณหา เป็นย่อเกิดแห่งคณหา "คัสสิมา" เหตุการณคังนั้น

สมเด็จพระมหากรรณาธิบดีทรงเห็นว่า คณหานั้นเป็นรากเป็นเงา
แห่งกองทุกข์ทั้งปวง ก็ขจัดหาต้นรากต้นตอแล้ว ทุกข์ทั้ง
หลายมีชาติทุกข์เป็นต้นก็ดับสิ้นด้วยกัน สมเด็จพระผู้ทรงพระ
ภาคย์มีพระพุทธรูปบริหารตรัสเทศนาว่า “สา โข ปเนสา ภิกขเว
คณฺหา กตฺถ ปหิยฺยมาณา ปหิยฺยติ กตฺถ นิรุชฺฌมาณา
นิรุชฺฌติ” ตรัสปุจฉาว่า “ภิกขเว” คุณภิกขุทั้งหลาย “สา โข
ปเนสา คณฺหา” ก็แลคณหานั้นอันขยทลจะละเสียได้นั้น ย่อม
ละได้ ในที่คังญา คณหานั้นเมื่อจะดับย่อมดับในที่คังญาเล่า ทรง
ปุจฉาฉนแล้วก็ทรงวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า “ยิ โลเก ยีรุษิ
สาครุขิ” สภาวะธรรมอันใดอันมีสภาวะเป็นที่พึงรัก แลมีสภาวะ
เป็นที่ขยคมีอยู่ในโลก “เอคฺเตเสสา คณฺหา” คณหานั้นเมื่อขยทล
จะละเสียได้ ก็ย่อมละได้ ในสภาวะธรรมที่เขยที่พึงรักแลเขยที่
ขยคคณนั้น แลคณหานั้นเมื่อจะดับเล่าก็ย่อมดับในสภาวะธรรมที่เขย
ที่พึงรักแลเขยที่ขยคคณนั้น “กิญฺจ โลเก ยีรุษิ สาครุขิ” สภาวะ
ธรรมอันมีสภาวะเป็นที่พึงรัก แลมีสภาวะเขยที่ขยคคณในโลกย่อม
มีอยู่ “จักข โลเก ยีรุษิ” จักขก็มีสภาวะเขยที่พึงรัก แลมี
สภาวะเขยที่ขยคคณในโลก คณหานั้นเมื่อขยทลจะละเสียได้ ก็ย่อม
ละได้ ในจักขุนั้น คณหาเมื่อจะดับเล่าก็ย่อมดับในจักขุนั้น “โสค
โลเก” โสคก็มีสภาวะเขยที่พึงรัก แลมีสภาวะเขยที่ขยคคณใน
โลก ฉานะ ชิวหา ภาย น้ำไฟ ก็มีสภาวะเขยที่ขยคคณในโลกอันใด

คณหานั้นเมื่อขุทคละระไล ก็ข้อมละไ้ในโสทแถฆานะ ชิวหา
 ภาย น้ำไฟ ที่มีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่ขินคินัน "รูปา
 โลก" รูปอันมีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่ขินคินในโลกล
 กก็ เสียง แลกถัน แลรส แลโณฐรูปพะอันมีสภาวะเป็นที่พึงรัก
 และมีสภาวะเป็นที่ขินคินในโลกลก็ แลคณหานั้นเมื่อขุทคละระ
 เลียไ้ ก็ข้อมละไ้ ในรูปเสียงถันรสโณฐรูปพะธรรม อันมี
 สภาวะเป็นที่รักและมีสภาวะเป็นที่ขินคินัน แลคณหาเมื่อจะคัยนัน
 เล่า ก็ข้อมคัยในรูปในเสียงในถันในรสในโณฐรูปพะธรรม อัน
 มีสภาวะเป็นที่ขินคินัน "จักขุวิญญาณ โลก" แลวิญญาณอัน
 าศรัยซึ่งจักขุ าศรัยซึ่งโสท าศรัยซึ่งฆานะ าศรัยซึ่งชิวหา
 าศรัยซึ่งกาย าศรัยซึ่งหทัยวัตถุ อันมีสภาวะเป็นที่รัก และมี
 สภาวะเป็นที่ขินคินในโลกลอันใด แลคณหาเมื่อขุทคละระไลไ้ ก็
 ข้อมละไ้ ในจักขุวิญญาณ โสทวิญญาณ ฆานะวิญญาณ ชิวหา
 วิญญาณ ภายวิญญาณ มโนวิญญาณ อันมีสภาวะเป็นที่รัก
 และมีสภาวะเป็นที่ขินคินัน เมื่อจะคัยก็ข้อมคัยไ้ ในจักขุวิญญาณ
 โสทวิญญาณ ฆานะวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ ภายวิญญาณ
 มโนวิญญาณ อันมีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่ขินคินัน
 "จักขุสัมผัสโส โลก" คุกรภิกขุทั้งหลาย จักขุสัมผัส โสท
 สัมผัส ฆานะสัมผัส ชิวหาสัมผัส ภายสัมผัส มโนสัมผัส
 อันมีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่ขินคินอันใดในโลกล "เขตต์เตสา

คณิตา” แลคณฺหานั้น เมื่อบุทฺถกฺลจะละได้ก็ย่อมลະได้ ในจักขุ
 สัมผัส โสคสัมผัส ฆานะสัมผัส จิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโน
 สัมผัส อันมีสภาวะเป็นตริก แลมีสภาวะเป็นที่ยินคณฺหิ แล
 คณฺหาเมื่อจะคยนั้นเล่าก็ย่อมคยในสัมผัสทั้ง ๖ มีจักขุสัมผัสเป็น
 อาทินัน “จักขุสัมผัสสชา เวทนา โลเก” กุกรภิกขุทั้งหลาย
 เวทนาความเสวยอารมณ์อันยังเกิดแต่จักขุสัมผัส โสคสัมผัส
 ฆานะสัมผัส จิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส อันมีสภาวะ
 เป็นตริก แลมีสภาวะเป็นที่ยินคณฺหิอันใดในโลก แลคณฺหานั้น
 เมื่อบุทฺถกฺลจะละได้ ก็ย่อมลະได้ ในเวทนาความเสวยอารมณ์
 อันยังเกิดแต่สัมผัสทั้ง ๖ มีจักขุสัมผัสเป็นอาทินัน แลคณฺหาเมื่อ
 จะคยนั้นเล่า ก็ย่อมคยในเวทนาความเสวยอารมณ์อันยังเกิดแต่
 สัมผัสทั้ง ๖ มีจักขุสัมผัสเป็นอาทินัน “รูปสัณฺญา โลเก” กุกร
 ภิกขุทั้งหลาย สัณฺญาคือความสำคัญ ๖ ประการ คือรูปสัณฺญา
 สำคัญในรูป สำคัญในเสียง สำคัญในกลิ่น สำคัญในรส สำคัญ
 ในโณฏฐัพพะ สำคัญในขรรมนอันมีสภาวะเป็นตริก แลมีสภาวะ
 เป็นที่ยินคณฺหิอันใดในโลก “เอตฺถเสา คณฺหา” คณฺหานั้นเมื่อบุทฺถกฺล
 จะละได้ ก็ย่อมลະได้ ในสัณฺญาทั้ง ๖ มีรูปสัณฺญาเป็นคณฺหิ แลคณฺหา
 เมื่อจะคยนั้นเล่าก็ย่อมคยในสัณฺญาทั้ง ๖ มีรูปสัณฺญาเป็นคณฺหิอันมี
 สภาวะเป็นตริก แลมีสภาวะเป็นที่ยินคณฺหิ “รูปสัณฺญาเจตนา โลเก”
 กุกรภิกขุทั้งหลาย เจตนาทั้ง ๖ ประการ มีรูปสัณฺญาเจตนาเป็นอาทินัน มี

มโนสัญเจตนาเป็นปริโยสาน อันมีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่
 ยินดีอันใดในโลก แลคณฺหานันเมื่อขุทฺตลจะละเสียได้ ก็ย่อม
 ละได้ในเจตนาทั้ง ๖ มีรูปสัญเจตนาเป็นต้น อันมีสภาวะเป็นที่รัก
 และมีสภาวะเป็นที่ยินดีนั้น แลคณฺหาเมื่อจะขุทฺตลแล้ว ก็ย่อม
 ขุทฺตลในเจตนาทั้ง ๖ มีรูปสัญเจตนาเป็นต้น มีสภาวะเป็นที่รักและมี
 สภาวะเป็นที่ยินดีนั้น “รูปคณฺหา โลเก” ขุทฺตลิกขุทั้งหลาย
 คณฺหาคือความปราถนา ๖ มีรูปคณฺหาคือปราถนาในรูปเป็นต้น อัน
 มีสภาวะเป็นที่รัก และมีสภาวะเป็นที่ยินดีอันใดในโลก “เอตฺตลสา
 คณฺหา” แลคณฺหานันเมื่อจะละเสียได้ก็ย่อมละได้ในคณฺหา ๖
 ประการ มีรูปคณฺหาเป็นอาทิ นั้น แลคณฺหาเมื่อจะขุทฺตลแล้ว ก็ย่อม
 ขุทฺตลในคณฺหาคือความปราถนา ๖ ประการ มีปราถนาในรูปเป็นอาทิ
 อันมีสภาวะเป็นที่รักและมีสภาวะเป็นที่ยินดีนั้น “รูปวิคตฺโก โลเก”
 ขุทฺตลิกขุทั้งหลาย วิคต ๖ ประการ มีวิคตในรูปเป็นอาทิ อันมี
 สภาวะเป็นที่รักและมีสภาวะเป็นที่ยินดีอันใดในโลก แลคณฺหานัน
 เมื่อขุทฺตลจะละเสียได้ ก็ย่อมละได้ในวิคต ๖ ประการ มีวิคตใน
 รูปเป็นอาทิ นั้น แลคณฺหาเมื่อจะขุทฺตลแล้ว ก็ย่อมขุทฺตลในวิคต ๖
 ประการ มีรูปวิคตเป็นต้น อันมีสภาวะเป็นที่รักและมีสภาวะเป็นที่
 ยินดีนั้น “รูปวิจาโร โลเก” ขุทฺตลิกขุทั้งหลาย วิจาโร ๖ ประการ
 มีวิจาโรพิจารณาในรูปเป็นอาทิ อันมีสภาวะเป็นที่รักและมีสภาวะเป็น
 ที่ยินดีในโลกอันใด คณฺหานันเมื่อขุทฺตลจะละเสียได้ก็ย่อม

ละได้ ในวิหารพิจารณามีพิจารณาในรูปเป็นอาทิ นั้น แลคณหาเมื่อ
 ะคณนั้นเล่า ก็ข้อมคัยในวิหารพิจารณามีพิจารณาในรูปเป็นอาทิ
 อันมีสภาวะเป็นที่รักแลเป็นที่ยินดีนั้น “อิทั วุจฺจติ ภิกฺขเว ทกฺข-
 นิโรโธ อริยสัจฺจ” คุกรภิกขุทั้งหลาย คณหาอันยทุกคละได้ ใน
 อารมณฺ์ทั้ง ๖ มีรูปารมณฺ์เป็นคณ อันมีสภาวะเป็นที่รักแลมีสภาวะ
 เป็นที่ยินดีในโลกนั้นคณ แลคณหาเมื่อจะคัยแลคัยในอารมณฺ์ทั้ง ๖
 มีรูปารมณฺ์เป็นอาทิ อันมีสภาวะเป็นที่รักแลมีสภาวะเป็นที่ยินดีใน
 โลก นี้แลละได้ ขอว่าทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นเครื่องคัยทุกขทั้งปวง
 คัยยประการคณ เป็นใจความว่า เมื่อสมเด็จพะผู้ทรงพระภาคย์
 เจ้าครุสเทศนาทุกขนิโรธอริยสัจนั้น พระพุทของคัยกเอาคณเหตุเป็น
 กิจคัยคณหา มละคณหาเสียได้ ไม่เออเพื่ออาลัยในกามคณนั้น
 มาแลคณเช่นนิโรธสัจคัยยประการคณ นักปราชญ์พึงรู้เถิดว่าข้อซึ่ง
 พระพุทของคัยกเอาสมุทัยนิโรธคือคัยคณหา มาครุสเทศนาเป็น
 ข้อแห่งนิโรธสัจนั้น หวังจะให้เป็นประโยชน์เป็นคณที่จะให้พิจารณา
 เห็นมูลเหตุคือคณหาคณพรรณามาคณ “อยมฺยปฺนตฺโต” ยคณจะ
 แลคณอภคณเป็นยทวิรรณิยะ จะแก่ ไซในอภคณแห่งพระยาพิที่สมเด็จ
 พระพุทของคัยเจ้าไปรคยระทานพระสคัขรรวมเทศนาทุกขนิโรธสัจ ข้อ
 ซึ่งพระพุทของคัยกเอาครุสเป็นมคณภาษาว่า อเสสวिरาคณนิโรโธ นั้น ถ้า
 จะแบ่งคัยคณออกเป็น ๓ ยท อเสสยะยท ๑ วิราคะยท ๑ นิโรธะยท ๑
 อเสสะนั้นแปลว่าไม่เหลือ วิราคะนั้นแปลว่าพระอริยมรรค นิโรธะ

นั้นแปลว่าคัย เหตุไฉนวิราคะศัพท์จึงแปลว่าพระอริยมรรค จะมี
 อรรถาธิบายเป็นประการใด ข้อซึ่งว่าวิราคะศัพท์แปลว่าพระอริย
 มรรคนั้น คัยสามารถจะให้เห็นอรรถาธิบายว่า เมื่อพระอริยมรรค
 ทั้ง ๘ มีพระโสดกามรรคเป็นอาทิ มีพระอรหัตเป็นปริโยสาน กระทำ
 นิพพานเป็นอารมณ์แล้ว แลยังเกิดขึ้นในสังขานนั้น พระโสดกา
 มรรคก็ละเสียได้ซึ่งทัญญูสัมปยุต ๔ จิตร วิจิณฺณาสัมปยุตจิตร ๑
 เป็น ๕ จิตรด้วยกัน พระสถิตากามิมรรคนั้น กระทำซึ่งฉวมรรค
 แลพยายามที่หยาย ๆ นั้นให้สายสูญเป็นอนุปยัคคินิโรธ พระ
 อนุคามิมรรคนั้น มละเสียได้ซึ่งฉวมรรคแลพยายามที่อันละเอียก
 แลโทสะจิตรนั้นขาดสิ้นทั้ง ๒ จิตร พระอรหัตคระมรรคนั้นมละเสีย
 ได้ซึ่งทัญญูวิปยุต ๔ จิตร แลอุททิจสัมปยุตจิตรนั้น ๑ ให้สิ้น
 สูญเป็นสมุจเฉต จะไ้มีความยินดีอยู่ในรูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะ
 กามคุณอันใดอันหนึ่งหามิได้ คัณหาซึ่งเป็นพนักงานตกแต่งซึ่ง
 เวียน ก็อภายมีปรกติกระทำให้เวียนไปในภพเบื้องหน้า ที่จำแนก
 แยกออกไปเป็นกามคัณหา ภวคัณหา วิภวคัณหาอันนี้คัยสูญจาก
 สังขาน ๆ นั้นมิได้ ยินดีอยู่ในภพ มิได้ ยินดีอยู่ในกามคุณอันใด
 อันหนึ่ง มิได้หลงอยู่ในอำนาจแห่งคัณหา อาครัยเหตุที่จะให้
 เห็นอธิบายนั้น วิราคะศัพท์ที่แปลว่าปราศจากยินดีนั้น จึงแบ่ง
 เป็นอธิบายว่าพระอริยมรรค แปลตามอรรถาธิบายว่า พระอริยมรรค
 นี้ สมกัณษยอุททาหรณว่า "วิราคา วิมุจฺจติ" แปลว่า "ยุคฺคโล"

อันว่าบุคคล "วิมูหิต" ย่อมพ้นพิเศษจากกัณฑ์หา "วิมาดา"
 เหตุใดเล่าเรื่อซึ่งพระอริยมรรค ตกว่าวิราคะศัพท์ แปลว่าพระอริย
 มรรคนี้เป็นพยานกันเป็นหลายแห่งนั้น ไซ้จะมีแต่ทุกชนโรชน
 แห่งเคียวหามีได้ เมื่อพระอาจารย์เจ้าแสดงกัณฑ์แห่งวิราคะศัพท์
 ด้วยประการฉะนี้แล้ว และมาพิจารณาเห็นว่ากลุขครุภายนำจะมี
 สติปัญญาอันน้อยลงทุกชั้น ๆ จะเปลี่ยนต่าง ๆ กันก็ตามอัชฌาสัย
 แห่งคน ๆ จะไม่ถูกไม่ต้อง จะเสียอัครรสที่สมแก่พระพุทธองค์
 ครัสพระสังฆกรรมเทศนาไว้ พระอริยบุรุษอาจารย์เจ้าพิจารณาเห็น
 เหตุฉะนี้จึงตั้งบทวิคคหะไว้ว่า "วิราเคน นิโรโธ วิราคานิโรโธ"
 แปลว่า นิโรโธ อันว่าคัย "วิราเคน" ด้วยพระอริยมรรค
 "วิราคานิโรโธ" อันว่าคัยด้วยพระอริยมรรค วิคคหะฉะนี้แล้วจึง
 ตั้งบทสืบท่อไปอีกเล่า "อนุสยสมุคฺฉมาโต อเสสฺวิราเคนนิโรโธ
 อเสสนิโรโธ" แปลว่า นิโรโธ อันว่าคัย "วิราเคน" ด้วย
 พระอริยมรรค "อเสสโส" หาเศษมิได้ "อนุสยสมุคฺฉมาโต" เหตุ
 ดอนชนเสียบโคพร้อมซึ่งตามราคาคืออนุสย "อเสสฺวิราคานิโรโธ"
 อันว่าคัยด้วยอริยมรรคหาเศษมิได้ เหตุดอนชนเสียบโคพร้อมซึ่ง
 ตามราคาคืออนุสย เมื่อตั้งบทวิคคหะไว้สำหรับจะให้แปลบทให้ยัง
 ให้ง่าย มิให้แก่งแย่งกันใดด้วยประการฉะนี้แล้ว พระอาจารย์เจ้า
 ปรารถนาจะยังกลุขครุในภายนำให้รู้ในอรรถาธิบายขอปรณัย จึงตั้ง
 อถวาศัพท์ลงไว้ แสดงซึ่งอรรถาธิบายเป็นขอปรณัยนั้นว่า "วิราโคติ

ปทานิ วุจฺจติ" ว่าวิราคะศัพทํอนันํ ถ้าจะแปลออกมาละเสีย ก็
 อาจแปลได้ เหตุใดเหตุคังนั้น นักปราชญ์ผู้มีปัญญาฉลาดใน
 อรรถรสพึงเห็นแจ้งว่าวิราคะศัพทํ ถ้าจะแปลว่ามละเสีย นั้น พึง
 ประกอบยทวิคคหว่า "อเสโส วิราโค อเสโส นิโรโธ" แปล
 ว่า "วิราโค" อันว่ามละเสีย "อเสโส" อันหาเศษมิได้ "นิโรโธ"
 อันว่าคยะเสีย "อเสโส" หาเศษมิได้ "อเสสฺวิราคนิโรโธ"
 อันว่ามละเสียหาเศษมิได้ คยะเสียหาเศษมิได้ ถ้าจะว่าแต่โดย
 อรรถะนั้น วิราคะศัพทํก็แปลว่านิพพาน นิโรคฺศัพทํก็แปลว่า
 นิพพาน ภาคะศัพทํแลปฏิสนิสฺสคฺศัพทํ ก็แปลว่านิพพาน
 มคคฺศัพทํแลอนาลยคฺศัพทํ ก็แปลว่านิพพาน ตกว่าแปลว่านิพพาน
 ได้สิ้นทั้ง ๖ ศัพทํ เหตุว่าศัพทํทั้ง ๖ นั้นเป็นเวรณะแห่งนิพพานศัพทํ
 เป็นคำเปลี่ยนแห่งนิพพานศัพทํ สิ้นทั้งนั้น ซึ่งจะแปลว่านิพพาน
 ทั้ง ๖ ศัพทํนั้นมีได้ผล จึงมีคำที่พิศกรณฺ์ตระหน้าซ้ำไว้ อีกเล่าว่า
 "ปรมคฺตโต ทิ ทุกฺขนิโรธํ อริยสัจจํนิคฺติ นิพพานํ วุจฺจติ"
 ว่าจริงอยู่ ถ้าจะว่าโดยปรมคฺตอรรถะอันสุขุมนั้น ทุกฺขนิโรคฺศัพทํ
 นี้มิใช่อื่นใช่ไกลไค้แก่พระนิพพาน ๆ นั้นและสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 ครุสเทศนาช่วยทุกฺขนิโรคฺศัพทํ นักปราชญ์พึงสันนิฐานว่าข้อซึ่ง
 ว่าวิราคะศัพทํแปลว่านิพพานนั้นมีอรรถาธิบายว่า คณฺหาจะปราศจาก
 สันดานพระอริยบุคคลนั้น ก็อาศรัยเหตุที่พระอริยมรรคหน่วงเอา
 พระนิพพานเป็นอารมณ์ พระอริยมรรคทั้ง ๘ มีพระโลคาปัตติ

มรรคเป็นต้น มีพระอรหันต์เป็นที่สุกนั้น ก็อาศัยเหตุไ้พระนิพพาน
 เป็นอุปนิสัย ไ้พระนิพพานเป็นอารมณ์ข้จจัยแล้ว พระโสภคช้คติ
 มรรคแลพระสัทธาคามิมรรคนั้น ก็มีละเสียไ้ซึ่งสังกิเลสธรรมทั้งปวง
 ตามพนักงานแห่งคนๆคุณพระณาแก้หลัง ฝ่ายว่าพระอรหันต์มรรค
 นั้น ก็ข้จักค้นหาไ้วิถีปราศจากสันดานไ้สิ้นเสร็จเป็นสมุญเทศ
 ประทาน ตกว่าสันดานจะปราศจากสังกิเลสจะปราศจากค้นหา จะ
 ปราศจากความรักความใคร่ จะปราศจากความกำหนัดยินดีใน
 งามคุณนั้น อาศัยเหตุที่พระอรหันต์มรรคทั้ง ๔ ประการ ไ้พระ
 นิพพานเป็นอารมณ์ข้จจัย เหตุฉนวนวราคะศัพทซึ่งแปลว่าปราศจาก
 ยินดีนั้น จึงแปลเป็นอธิบายว่าพระนิพพานนั้น แลข้อซึ่งว่านโรช
 ศัพท์แปลว่านิพพานนั้นเล่า ก็มีอีกอธิบายว่า เมื่อพระอรหันต์
 มรรคทั้ง ๔ กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน บุคหนึ่งเองเอาพระนิพพาน
 เป็นอารมณ์ไ้แล้วกาลใด สังกิเลสค้นหาที่ระงับข้ข้สูญอันตรธาน
 ไปจากสันดานโดยลำดับๆ กันในกาลเมื่อนั้น ตกว่าสังกิเลสแล
 ค้นหาจะดับนั้น เป็นเหตุด้วยพระอรหันต์มรรคทั้ง ๔ ประการ ตก
 กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ไ้ อาศัยเหตุฉนวนนั้นโรชนั้นท่านจึงแปล
 ตามอธิบายว่าพระนิพพาน แลข้อซึ่งว่าวราคะศัพท์แปลปฏินิสัสสะ
 ศัพท์ มุตติศัพท์ อนาลยศัพท์ แปลว่านิพพานนั้นเล่า ก็มีอีก
 อธิบายว่า เมื่อพระอรหันต์มรรคทั้ง ๔ ละเสียไ้ซึ่งสังกิเลสแลค้นหา
 พ้นจากอำนาจแห่งสังกิเลสแลค้นหา มีไ้ไ้เออเพออาลัยอยู่ด้วย

กามคุณนั้น จะอาศัยอารมณ์สิ่งอื่นนั้นตามได้ พระนิพพานนั้นแล
 เป็นอารมณ์กระทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน ยกหนึ่งเขาพระนิพพานธรรม
 เป็นอารมณ์ได้แล้วกาลใด ก็สละเสียได้ ซึ่งตณหา พ้นจาก
 อานาถแห่งตณหา มิได้เชื่อเพื่ออาศัยอยู่ด้วยกามคุณในกาลเมื่อ
 นั้น เหตุฉนาคะศัพท์ แลยวินีสถิศาสะศัพท์ มคตศัพท์ อนาลย
 ศัพท์ทั้ง ๔ นั้น จึงแปลเป็นอธิบายว่าพระนิพพานได้ "คยิทฺถํ สันนค
 ติกขณํ" ถ้าจะว่าโดยลักษณะ พระนิพพานนั้นมีลักษณะอันว่าง
 สภาวะเป็นอันว่างให้ว่างเสียได้ ซึ่งโลภะ โทสะ โมหะ ว่าง
 เสียได้ซึ่งอวิชชาแลตณหา ว่างเสียได้ซึ่งสังกิลธรรมทั้งปวง
 อันกระทำให้เศร้าหมองให้เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดใน
 วัฏฏะสงสารนี้เป็นลักษณะแห่งพระนิพพาน "อสุคิริสํ" ถ้าจะว่าโดย
 กิจ พระนิพพานมิได้มีกิจใด ๆ ไม่เหมือนด้วยสังขตธรรมทั้งหลาย
 คือนามแลรูปอันบุคคลแลอกุศลประชุมแต่นั้น ย่อมถึงซึ่งสภาวะ
 ยังเกิดแลทำลาย อันพระนิพพานธรรมนี้ เป็นธรรมอันเที่ยงมิได้
 ว่างเกิดแลทำลาย เหตุฉนและจึงว่ากิจที่มิได้รู้อันเป็นกิจแห่ง
 พระนิพพาน "อัสสาสะกรสํ วา" อีกอย่างหนึ่งว่าพระนิพพานนี้มี
 กิจอันกระทำให้สิ้นคามแห่งพระอริยบุคคลชั้นสมโสมนัส อธิบาย
 ความคำพระภูการจารย์ว่า พระนิพพานนี้มีอาการดุจดังจะโลมแล้ว
 เอาใจพระอริยเจ้าซึ่งมีสิ้นคามเห็นอหนายากสังสารทุกข์ แล
 ถอยอยู่ด้วยความกระสันนั้นให้ปราศจากความกระสัน ให้สว่าง

ทุกขสว่างร้อนใหม่มีความผาสุกรื่นเริงบรรเทียงอยู่ในจิตรสันดาน ถ้า
 ว่าจะว่าด้วยผลแห่งพระนิพพาน ตามอธิบายแห่งอุลฎฎิกถาจารย์นั้นว่า
 “อนิมิตตชยัชชัญญฐานัน” พระนิพพานนี้มีปราศจากสังขตนิมิตรเป็น
 ผล อีกนัยหนึ่งว่า “นียชชัญญชยัชชัญญฐานัน” พระนิพพานนี้มี
 สภาวะเป็นเหตุให้ร่างขันธ์เสียซึ่งชยัญญจะธรรม มีกามราคเป็นต้น
 เป็นผล อธิบายว่า สังขตนิมิตรคืออกุศลผลอกุศลซึ่งเป็นเหตุเป็น
 ชยัญญประชุมแก่งนามแลรูป ให้เวียนชยัญญยังเกิดเอากำเนิดในภพ
 ทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพนั้น จะต้องมีในพระ
 นิพพานธรรมนั้นตามได้ ชยัญญจะธรรมทั้งปวงมีราคชยัญญจะเป็น
 ชาติ ที่กระทำให้สัตว์ทั้งหลายเนิ่นช้าอยู่ในวัฏฏะสงสารนั้นแล้ว ก็
 มิไกรู้มีในพระนิพพาน ๆ นี้เป็นชยัญญให้ร่างขันธ์เสียไต่ซึ่งราคาคา
 ชยัญญจะ เหตุฉนึ่งว่าพระนิพพานธรรมนั้นมีสภาวะปราศจากสังขต
 นิมิตรเป็นผล มีสภาวะเป็นเหตุให้ร่างขันธ์เสียซึ่งชยัญญจะธรรมมี
 ราคเป็นต้นเป็นผล ด้วยประการฉนึ่ง พระอุลฎฎิกถาจารย์เจ้าเมือ
 สำแดงลักษณะแลกรรมแลผลแห่งพระนิพพาน ครนึ่งต่าง ๆ อย่าง
 พรรณามาแล้วแต่หลัง แลมาพิจารณาเห็นว่าสืบไปเชื้องนำ
 ชยัญญากุลบุตรจะเสียมลงทุกชนึ่ง ๆ จะมีไต่เชื้องไต่ถือว่าพระนิพพาน
 นั้นมีอยู่ จะเห็นไปว่าพระนิพพานนั้นไม่มี ที่เชื้องถือว่าพระนิพพาน
 มีอยู่ชนึ่งแล้ว ก็ระเข้าใจนึ่งต่าง ๆ กัน บางจำพวกก็จะเข้าใจว่าอดีต
 อนาคตชนึ่งที่ไม่มีในชยัญญชนึ่งนั้น นั้นเป็นนิพพาน บางจำพวก

ก็จะเข้าใจเสียว่า ที่ไม่มีขันธ์นั้นอันนั้นเป็นนิพพาน บางจำพวก
 ก็จะเข้าใจว่า สภาวะไม่มีกิเลสในขณะเมื่อพระอรหันต์บังเกิดขึ้น
 เป็นนิพพาน บางจำพวกก็จะเข้าใจว่า สภาวะสิ้นราคะโทสะโมหะนั้น
 เป็นนิพพาน จะเข้าใจต่าง ๆ กันเป็นอาทิฉันนี้แล้ว ก็จะวิวาทดื้อ
 เดียงแก่งแย่งไม่ตกไม่ลงกันหาผู้พิพากษามีได้ ก็จะเช่นตลกคอ
 เลียนหนามอยู่ในพระบวรพุทธศาสนา พระอัฐรูกดาจารย์เจ้าพิจารณา
 เห็นเหตุฉันนี้ จึงตั้งเป็นคำอุปมาวิเศษขึ้นมาไว้ เพื่อให้ตัดความ
 สันเท่ห์สงสัยแห่งกุกุขอรันจะบังเกิดมาณะภายในใจ แต่ข้อ
 ปฐมปุจฉาที่ถามเป็นปฐมนี้ว่า “คัตถเว นิพพาน” พระนิพพานนั้น
 บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะได้พบได้เห็นรูปพรรณสัณฐานว่า เป็นประการ
 ใด ๆ ก็หาไม่ได้ คำซึ่งว่าพระนิพพานมีอยู่นั้น เมื่อพิจารณาไป
 เหมือนกับโลก ไวหารที่ร้องเร็วกว่าเขากระต่าย ถ้อยคำอันโลก
 ไวหารเจรจากันว่าเขากระต่าย ๆ นั้นเป็นคำไม่จริง แม้มีฉันใด
 ถ้อยคำที่ว่าพระนิพพานมีอยู่นั้น เราก็เห็นว่า เป็นคำไม่จริง มี
 ขุปไมยคังนั้น อันอัสมาสัยแห่งเราน์พิจารณาเห็นว่า พระนิพพาน
 จะไม่มีเหมือนกันกับเขากระต่าย ท่านผู้เป็นอัฐรูกดาจารย์จะเห็น
 เป็นประการใด วิเศษขึ้นมาว่า “น อูยาเยน อูปลัพภนียโต”
 ข้อซึ่งท่านจะเอาพระนิพพานมาเปรียบกับเขากระต่าย จะเอาอธิบาย
 ว่าเขากระต่ายไม่มีฉันใด พระนิพพานก็ไม่มีฉันนั้น ท่านจะถือ
 เอาอธิบายฉันนี้ไม่สมควรนักหนา เหตุว่าพระนิพพานนั้นบุคคลผู้

เป็นกัลยาณบุุชณะพึงรู้ด้วยอุบายแท้จริง กัลยาณบุุชณะทั้งสลาย
 ที่ได้ศรัทธาในพระธรรมเทศนาเข้าใจเอาโดย อนุमानว่า พระนิพพาน
 มีเป็นแท้ ความนัยพระพุทธปฏิภาที่พระพุทธองค์โปรดประทานพระ
 ธรรมเทศนา แลมีความอุทิศสำคัญในสังขันธ์ แลสมาธิสังข
 ญาณสังขันธ์ โดยอันสมควรแก่พระพุทธโฆสาวาทนั้น ก็น่าที่จะได้รู้
 ได้เห็นจะได้สำเร็จพระนิพพานโดยประภังษิตทิชญาณ คือว่าจะได้
 ตรัสรู้พระนิพพานนั้นแจ้งประภังษิตในสันตทานโดยกาลกำหนดเร็วแลช้า
 ตามสมควรแก่วาสนาขารมีแห่งคนที่ได้สร้างสมอบรมมา แต่ที่ว่า
 จะได้สำเร็จพระนิพพานนั้นแต่บุคคลที่ประกอบด้วยอุบาย กล่าว
 คือมีความอุทิศสำคัญโดยสมควรแก่พระพุทธโฆสาวาท บุคคลที่
 เป็นพาลบุุชณะนั้นมิได้ปฏิบัติตามพระพุทธโฆสาวาทนั้น มีอาจจะล่วง
 รู้ล่วงเห็นมิได้สำเร็จพระนิพพาน ทกว่าพระนิพพานนั้นเฉพาะเห็น
 แจ้งแต่ในสันตทานแห่งพระอรียบุคคล จะมีครวนาคันใด “โลกุต
 ตรจิตต์วิย” มีครวนาคุจกัจึงว่าพระโลกุตรจิตตรคือมรรคผลซึ่ง
 ยังเกิดในสันตทานแห่งพระอรียบุคคล ขรรคมคามรรคจิตตรผลจิตตรยัง
 เกิดมีในสันตทานพระอรียบุคคลนั้น พาลบุุชณะมีอาจจะล่วงรู้ล่วง
 เห็น จะรู้กันนั้นแต่พระอรียบุคคลที่ได้สำเร็จโดยปริยญาณด้วยกัน
 มาตราแม้ว่าเป็นบุคคลเหมือนกันได้ สำเร็จโดยปริยญาณด้วยกันก็
 ถ้าตัวได้สำเร็จแต่มรรคผลอันเป็นของต่ำก็มีอาจจะล่วงรู้ล่วงเห็น
 ซึ่งพระโลกุตรจิตตรของท่านที่ได้สำเร็จมรรคผลในเบื้องบน ตก

ว่ารู้จิตรแห่งกันนั้นเป็นชั้นๆ เป็นลำดับกัน จะทั่วไปสิ้นเสร็จนั้นหาจะมี
 ได้ พระโศกาบันที่ได้อำนาจโดยปริยายนั้น ก็เฉพาะรู้แต่จิตร
 แห่งบุคคลแลจิตรแห่งท่านที่ได้อำนาจพระโศกาบันที่ผลเหมือนด้วย
 คน มีอาจจะล่วงรู้ขึ้นไปถึงจิตรแห่งพระสัทธาคามิ ฝ่ายพระสัท
 ธาคามิที่ได้อำนาจโดยปริยายนั้นแล้ว ก็เฉพาะรู้แต่จิตรแห่ง
 บุคคลแลจิตรพระโศกาบัน แลจิตรพระสัทธาคามิเหมือนกันกับคน
 มีอาจจะล่วงรู้ขึ้นไปถึงจิตรแห่งพระอรหัต แต่พระอรหัตที่ได้อำนาจ
 โดยปริยายนั้นและ รู้แจ้งซึ่งพระโลกุตระจิตรแห่งพระ
 อริยบุคคลทั้งปวงสิ้นเสร็จหาจะมีได้ นี้และบัณฑิตพึงสันนิษฐานเข้า
 ใจเถิดว่า แลสมมหาแต่พระอริยบุคคลด้วยกันยังว่ารู้น้ำจิตรแห่งกัน
 เป็นชั้นๆ เป็นลำดับกันนั้น ก็จะช่วยกล่าวไปโดยกาลบุคคลผู้มี
 ปัญญาอ่อนหนาไปด้วยก็เลยได้แล้ว พาลบุคคลหรืออาจจะล่วงรู้
 ซึ่งพระโลกุตระจิตรๆ นั้นเฉพาะรู้กันแต่พระอริยบุคคล ที่ได้อำนาจ
 โดยปริยายด้วยกัน แลมีครุวนาอันใด พระนิพพาน
 ธรรมนี้ ก็เฉพาะรู้เฉพาะเห็นแจ้งประจักษ์อยู่แต่ในจิตรสันดานแห่ง
 พระอริยบุคคล มีอุปไมยดังนี้ ซึ่งจะไม่ได้พบได้ปะจะไม่ได้รับ
 ได้เห็นพระนิพพานนั้น แต่บุคคลที่เป็นพาลบุคคลหนาไปด้วย
 ฤๅเสส ถัดมาบุคคลที่ปฏิบัติสมควรแก่พระพุทโธวาทแล้ว ก็
 อาจจะได้อำนาจพระนิพพานเป็นแท้ ตามวาสนาขันธ์แห่งคน
 อาศรัยเหตุอัน ที่ท่านจะถือเอาอธิบายว่า พาลบุคคลหาได้พระ

ปฏิบัติมิได้มีอันใดเป็นที่ขุคหนอง ช่างก็เลศเลียมมิได้แล้ว คำที่ว่า
 สัมมาปฏิบัติเป็นอนวัชชะธรรมนั้น ก็จะมีผิดไปและหรือ คุณ
 อาจารย์ผู้ โจทย์ “เจ วเทย์ยาสี” ฌีว่าท่านจะมีคำขันว่า สัมมา
 ปฏิบัติทั้ง ๘ ประการจะเป็นอนวัชชะธรรม ก็จะสามารถเป็นอุบาย
 ให้ศกก็เลศแล้วแลให้ ถึงซึ่งคัมขันธ์ มิให้มีขันขัญจกสือค่อไป
 อาศรัยเหตุทให้ถึงซึ่งคัมขันธ์ นี้และเราจึงเห็นว่าสัมมาปฏิบัติเป็น
 อนวัชชะธรรม อยู่เป็นแท้ อันสัมมาปฏิบัติจะเป็นอนวัชชะธรรมก็ด้วย
 สามารถให้ ถึงซึ่ง พระนิพพานนั้นหามิได้ ถ้าท่านจะมีคำขันณ
 คำของท่านที่กล่าว โจทย์ว่านิพพานไม่มี ก็กับคำหลังที่ท่านรับเข้า
 มาว่าสัมมาปฏิบัติเป็นอนวัชชะธรรม ก็จะสามารถเป็นอุบายให้ศก
 ติเลศแล้วแลให้สำเรื่กที่คัมขันธ์นี้ คำทั้งสองนี้ก็กลับล้างกันลงเอง
 คำซึ่งรับเข้ามว่าสัมมาปฏิบัติเป็นอนวัชชะธรรม ก็จะสามารถเป็น
 อุบายให้ศกก็เลศให้สำเรื่กที่คัมขันธ์ นี้และเช่นคำปฏิญาณว่า
 พระนิพพานมี ในอธิบายของท่านปฏิญาณบัคนี้ว่า “ขันขากาโว
 นิพพาน” สภาวะไม่มีขันขัญจก ขันขัญจกไม่มีนั้นเป็นนิพพาน
 “น บุคคั” คำปฏิญาณของท่านยังมีได้ยติสมควรก่อน เหตุไคเหตุ
 ว่าอคคขันธ์อนาคคขันธ์ไม่มีในบัจจุบันนั้น ที่ระจิกเอาเป็นพระนิพพาน
 จะโคชอว่าถึงซึ่งพระนิพพานนั้นหามิได้ คุณกรอาจารย์ผู้ โจทย์ เมื่อ
 พิเคราะห์ไปคามนัยของท่านที่ว่าขันขัญจกไม่มีนั้น จะว่าเป็นขันขั

อคติหรืออนาคตหรือขั้วขันธ์ ถ้าเป็นขันธ์ขั้วขันธ์แล้วก็จะว่าไม่มี
 ภาวะใดเล่า ขันธ์ว่าเป็นขั้วขันธ์แล้วก็คงมีอยู่เป็นแท้ จึงได้เรียกว่า
 ขั้วขันธ์ ขันธ์อันใดมีอยู่เป็นแท้แล้ว ขันธ์อนันตโกตฺติ์ชื่อว่าขั้วขันธ์
 ณะขันธ์ แลค่าของท่านทว่าขันธ์ไม่มีนั้น เห็นเป็นขันธ์อคิต เป็น
 ขันธ์อนาคต เหตุใดเหตุคังนั้น ขันธ์ที่เป็นอคิตอนาคตจึงได้ชื่อว่า
 ขันธ์ไม่มี อธิบายตามคำฎีกาจารย์ว่าขันธ์ที่เป็นอคิตอนาคตขันธ์ไม่
 มีนั้น เพราะเหตุว่ามีโคตฺติ์อยู่ในขั้วขันธ์ แต่จริงขันธ์ที่เป็นอคิตนั้น
 ได้ชื่อว่าไม่มี เพราะเหตุคับส่งไปในอคิตมีโคตฺติ์ในขั้วขันธ์ ขันธ์
 ที่เป็นอนาคตนั้นเล่าก็ชื่อว่าไม่มี เพราะเหตุว่ายังมีโคตฺติ์ยังเกิด
 ภาวะไม่มีเห็นปานนั้น ถ้าจะเห็นว่าเป็นนิพพานแล้ว นิพพาน
 ก็ระโกทัวไปในสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวง เหตุว่าขันธ์แห่งสัตว์ทั้งปวง
 ที่เป็นอคิตขันธ์อนาคตขันธ์นั้นจะโคตฺติ์อยู่ในขั้วขันธ์นามโคตฺติ์ เหตุฉ
 ษิตพิทังสันนิฐานเข้าใจเถิดว่า ขันธ์ที่เป็นอคิตอนาคตถึงไม่มีใน
 ขั้วขันธ์ จะรักเขาเป็นพระนิพพานว่าถึงพระนิพพานนั้นว่าไม่ได้ อากา
 รที่ไม่มีเห็นปานคังนั้นมีโคตฺติ์ชื่อว่าถึงซึ่งพระนิพพาน ต่อเมื่อโคตฺติ์อัน
 คังอยู่ในขันธ์ทั้ง ๓ คืออคิตอนาคตขั้วขันธ์อันมีพร้อมทั้ง ๓ สถานแล้ว
 จึงรักเป็นพระนิพพานได้ อันไม่มีขันธ์เป็นแต่เอกเทศ ไม่มีแต่
 เฉพาะ ๆ นั้นจะเรียกว่านิพพานไม่สมควร ในที่อันนี้พิจารณาเห็นโดย
 อคติระโนมัตถยาธิบายว่า ฝ่ายผู้โจทษนั้น เมื่อเห็นชอบด้วยคำเฉลย
 กกลงกันในที่ว่านิพพานมีเป็นแท้แล้ว ผู้โจทษนั้นดื้อสททิวว่า ขันธ์ที่

ภัยแล้วแลส่งไป ๆ นั้น แม้วาภัยมิได้เป็นอนุปปัตตนิโรคภัยมิได้
 ชาติ ยังเป็นเชื้อสายให้บังเกิดชนอื่นอันต่อไปอีกก็ดี ชาติที่ภัย
 เป็นแต่เฉพาะ ๆ เป็นแต่เอกเทศนั้นก็ดี ก็จักได้ชื่อเป็นนิพพานได้
 ฝ่ายอาจารย์ผู้เฉลยจึงวิสัชนาว่า ชนที่ภัยแล้วแลยังเชื้อสายให้
 บังเกิดชนอื่นอันสืบต่อไป ภัยมิได้เป็นอนุปปัตตนิโรค ภัยมิได้
 ชาติเห็นปานดังนั้น ถ้าจะจักเขาเป็นนิพพานแล้ว นิพพานก็จะ
 สำเร็จทั่วไปแก่สัตว์ทั้งปวง โดยทำงานแต่สัตว์ที่เป็นภริจมาณ
 ก็จะได้ชื่อว่าสำเร็จพระนิพพาน เหตุว่าจักเขาภริยาที่ภัยมิได้ชาติ
 เห็นปานดังนั้น ชาติที่ภัยนั้นเป็นแต่เฉพาะ ๆ เป็นแต่เอกเทศภัย
 มิได้ชาติเห็นปานดังนั้น ถ้าจะจักเขาเป็นนิพพานแล้ว จิตที่บังเกิด
 ชนเป็นขณะ ๆ แล้ว แลภัยส่งไปในสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวงนี้ก็ดี
 ขณะจิตที่ภัยมิได้บังเกิดในเบื้องหน้านั้นก็ดี ก็จะได้นามบัญญัติชื่อ
 ว่านิพพานสิ้นทั้งนั้น เหตุว่าขณะจิตที่ภัยส่งไปเป็นอกคักขณะนั้น
 จะได้มี อยู่ในปฐมันระชนันนี้หามิได้ ขณะจิตที่ภัยมิได้บังเกิด
 ในเบื้องหน้านั้นแล้ว จะได้มีอยู่ในปฐมันระชนันนี้หามิได้ นี้และ
 เราจึงเห็นว่าภริยาที่ภัยมิได้เป็นอนุปปัตตนิโรคภัยมิได้ชาติ ภัย
 แล้วแลยังเป็นเชื้อสายให้บังเกิดชนอื่นอันสืบต่อไปอีกนั้น จะได้
 ชื่อว่าถึงซึ่งพระนิพพานหามิได้ พิจารณาเห็นโดยอัคระโนมัตถยา
 ธิบายแห่งตนโดยอธิบายด้วยประการนี้ ถ้าภัยนั้นอาจารย์ผู้
 วิสัชนา จึงเอาคำโรทภัยมาว่าสืบต่อไปแล้วว่า คุณรอาจารย์ผู้โรทภัย

“เจ วเทยฺยชาติ” ถ้าท่านจะมีคำขึ้นมากอีกแล้วว่า “วิคตมานานขี
 อภาโว นิพพาน” สภาวะกับขันธอื่นเป็นขัณฑ์ มีไคมีขันธ
 อื่นเป็นขัณฑ์นั้นและไคมีชื่อว่านิพพาน ถ้าท่านจะมีคำใจทย่ออีก
 “น ขุคฺค” คำของท่านก็ยังมีไคมีคิสมคฺวรก้อน เหตุไคเหตุ
 ภาวะแห่งนิพพานเกิดแก่ภาวะ ยังมี แห่งขัณฑ์นั้น “เหตุ
 อภาวสํภวโค” เหตุว่าขัณฑ์นั้นไม่มีแล้วก็ไม่มีการนิพพาน
 นัยหนึ่งว่า ขันธอื่นใดมีไคมี ขันธอื่นนั้นก็มีไคมีชื่อว่าขัณฑ์
 ตกกว่าในคือนั้นมีนัยอธิบายแก่ท่านผู้เป็นฎีกาจารย์ วิสัชชนาว่า
 “วิคตมานา เจ น สันติ น สันติ เจ น วิคตมานา” ขันธ
 อื่นใดเป็นขัณฑ์ ขันธอื่นนั้นมออยู่โดยแท้ ขันธอื่นใดมีไคมีแล้ว
 ขันธอื่นนั้นก็มีไคมีเป็นขัณฑ์ แต่ชื่อซึ่งท่านว่ามีไคมีขันธอื่นเป็น
 ขัณฑ์ไคมีชื่อว่านิพพานนั้น คำของท่านเองก็ชัดตัวท่านอยู่เอง
 เมื่อขันธเป็นขัณฑ์มออยู่แล้ว จึงถูกแลมากล่าวว่าไม่มีแล้ว เป็น
 ขัณฑ์แล้วก็มีอยู่เป็นแท้ จึงจะเรียกว่าขัณฑ์ไคมี นั้นและท่าน
 พงเข้าใจเถิดว่า ชื่อซึ่งท่านปฏิเสธว่าขัณฑ์มีไคมีนั้นปฏิเสธอีก
 สภาวะมีขัณฑ์นั้นขันธอื่นอีกให้สำเร็จพระนิพพานได้ อันจะครุส
 รินแห่งซึ่งพระนิพพานนั้นก้อครุสแก่ขัณฑ์นั้นขันธ ตามไคมี
 ขัณฑ์นั้นขันธเป็นก้อครุส ก็มีไคมีสำเร็จพระนิพพาน เพราะว่า
 พระนิพพานนี้เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรคแลพระอริยผล พระ
 อริยมรรคที่กระทำนิพพานเป็นอารมณ์จะมายังเกิดไคมีนั้น ย่อม

อาศรัยซึ่งชั้นที่ ๕ อันเป็นขัณฑ์ ถึงบุคคลที่ยังเกิดในอรุณภพ
 มีโคจรุณขันธ์ ก็ยังมีแต่เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์
 วิญญาณขันธ์ ขันธ์ที่เป็นขัณฑ์นั้นเป็นท้ออาศัยเป็นที่บรรจุอยู่ พระ
 อริยมรรคซึ่งกระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์นั้น จึงจะมายังเกิดได้
 นักปราชญ์ฟังสนธิฐานเข้าใจเกิดว่า อุปจารชวณะ แลอนุโลมชวณะ
 โคตรภชวณะยังเกิดมีในมรรควิถีนั้น แต่ล้นจักเป็นขัณฑ์วิญญาณ
 ขันธ์ทั้งสี่ ถึงมรรคจิตตรผลจิตตรที่กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์
 นั้นแล้ว ก็จักได้ชื่อว่าวิญญาณขันธ์เป็นขัณฑ์ เหตุนี้จึงเห็นว่า
 พระนิพพานจะประพตฺติเป็นไปได้สำเร็จพระนิพพานนั้น อาศรัยแก่
 ขัณฑ์นั้นจะขันธ์ ถ้าไม่มีขัณฑ์นั้นจะขันธ์เช่นที่อาศัยแล้ว ก็มี
 อาจจะได้สำเร็จพระนิพพาน กุศลอาหารย์ ซึ่งท่านจะเห็นว่าไม่มี
 ขัณฑ์นั้นจะขันธ์เช่นนิพพานนั้นไม่ควร ถ้าท่านเห็นยืนไปดังนี้ คำ
 ที่ท่านว่าพระอริยบุคคลได้สำเร็จสอปาทีเสสนิพพานธาตุ ด้วยแต่กิเลส
 เบญจขันธ์ยังมีได้คือ คำอันนี้จะผิด สอปาทีเสสนิพพานธาตุก็จะ
 มีได้มี นี้ไม่เป็นกระนั้น สอปาทีเสสนิพพานธาตุมีอยู่ พระ
 อริยมรรคที่กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ อาศรัยซึ่งขัณฑ์นั้นจะขันธ์
 แล้วแลยังเกิดนั้นมิใช่โดยแท้ พระอริยบุคคลที่จะสำเร็จสอปาที-
 เสสนิพพานธาตุด้วยแต่กิเลส เบญจขันธ์อันเป็นขัณฑ์ยังมีได้คือ
 ยังตรมานอยู่ไปรคส์त्वทั้งปวงนั้น ถ้าจะนับมีมากกว่าร้อยละพัน
 มากกว่าหมื่นกว่าแสน นั้นแลเราจึงเห็นแท้ว่าข้อซึ่งท่านจะถือเอา

อธิบายว่า “วิคตมานานํ อภาโว นิพพานํ” สภาวะไม่มีขันธ์นั้น
 ชันช้เป็นนิพพานศาคควรไม่ คุณรอรารยผู้โทย “เจ วเทยยาสี” ถ้า
 และท่านจะมีคำเสียดเข้มาอีกเถ่าว่า “ตทา กิเลสานํ อวิคตมานานํ
 โทโส” ข้อซ่งว่าไม่มีขันธ์นั้นชันช้เป็นนิพพานนั้น คำของเรา
 หาผิดไม่ เหตุไคเหตุซ่งว่าขันธ์นั้นชันช้ เราว่าควักกองกิเลส
 ท่างหาก รูปชันช้ เวทนาชันช้ สัญญาชันช้ สังขารชันช้ วิญญาณ
 ชันช้ นั้น เราหาได้เรียกว่าขันธ์นั้นชันช้ไม่ แต่จริงในขณะเมื่อพระ
 อริยมรรคกระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์แล้ว แลซ่งเกิดในลำคัย
 แห่งโคตรภูชวณะนั้น พระอริยมรรคจะได้กำจัดกิเลสชันช้ควักตน
 เองตามได้ กิเลสชันช้สนไปควักอำนาจอนโลมอันซ่งเกิดพร้อม
 ทัวยอนโลมชวณะทั้ง ๓ นั้นแล้ว อาศรัยเหตุทัวกิเลสชันช้สนไปก่อน
 กิเลสชันช้ไม่มีในขณะเมื่อพระอริยมรรคซ่งเกิด นี้และเราซ่งเห็น
 อธิบายว่า สภาวะมีได้มีแห่งขันธ์นั้นชันช้และเป็นนิพพาน ถ้า
 ท่านจะมีคำเสียดเข้มาซ่ง “น ยุตตํ” คำของท่านซ่งไม่ยุติ
 สมควรก่อน เหตุไคเหตุว่าถอเอาธิบายซ่งแล้ว พระอริยมรรคก็
 จะถึงซ่งภาวะหาประโยชน์มิได้ อันพระอริยมรรคนี้กลปทัวยประ
 โยชน์มากกว่ามาก คักรากคักเค้าคักมูลแห่งกิเลสธรรมทั่วยวงได้
 กิเลสที่ สนไปควักอำนาจอนโลมญาณในขณะอนโลม ชวณะทั้ง ๓ นั้น
 สนไปทัวกิเลสอย่างหยายอย่างกลางอย่างละเอียด แต่ขรรคา
 กระทำให้ซ่งให้หมองในคตของพระอริยมรรค กิเลสที่เป็นมตทินยัก

ย็องกำยังไว้ มีโคเทียมซึ่งพระนิพพานธรรมนั้นแล้ว อนุโลมชวณะ
 ก็กำจักเสียโคสันเสีร่า จะยังเหลืออยู่ก็แต่ขนสัย ๆ เป็นรากแก้วอัน
 หยั่งลงเป็นอันมากนั้น อนุโลมชวณะมีอาจะรอดอนชนโค อนุโลม
 ชวณะกำจักโคแต่ก็เหลืออย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียคน มี
 ครุวนาคูจตั้งว่าบุคคลสามจำพวกอันเกี่ยวซึ่งผลมะม่วง พวกหนึ่งเป็น
 ปฐมนั้น เกี่ยวผลบรรดาแต่ที่ใหญ่ ๆ นำไปจนสิ้นเชิง พวกเป็น
 คำรบสองนั้น เกี่ยวผลแต่บรรดาที่เป็นท่ามกลางโค สิ้นแล้วก็นำไป
 พวกที่มากภายหลังเป็นคำรบสามนั้นล้างเอาจนสิ้นทั้งต้น ลูกเล็กลูก
 น้อยเกี่ยวเอาจนสิ้นเชิง แลต้นมะม่วงนั้นเมื่อหาผู้จะตัดต้นตัดราก
 มิได้ รุ่งชนขนาดงำหนกเทศกาลแล้ว ก็ระออกช้อออกผลอีกเล่า
 จะโคซากโคสันทามโค “ยดา” อันนั้นและมีครุวานาคันโค ผล
 มะม่วงอย่างใหญ่อย่างกลางอย่างน้อยนั้น มีอยู่ไม่ยั้งก็เหลือ
 อย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียคน บุคคลสามจำพวกที่เกี่ยวผล
 มะม่วงนั้น มีครุวนาคูจตั้งว่าอนุโลมชวณะทั้งสาม อันกำจักกิเลส
 อย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียคน แลกิเลสที่กำจักจากสันตทาน
 ด้วยอำนาจอนุโลมชวณะทั้งสามนั้น ถ้าหาพระอริยมรรคจะตัดแก้
 ตัดมูลคือขนสัยเสียมิได้ ขนสัยยังมีอยู่ตรวยโค กิเลสก็จะกลับ
 คั้นมาบังเกิดสืบต่อไปได้ ในจิตรสันตทาน มิได้ตัดซากตรวยนั้น
 มีครุวนาคูจผลมะม่วงอันสิ้นไปแล้ว อาศรัยต้นลำยังมีอยู่ แลกลับ
 เป็นช้อเป็นผลอีกเล่า แต่จริงอนุโลมชวณะซึ่งบังเกิดพร้อมด้วย

อนุโลมขวณะนั้น มีสังขกะธรรมเป็นอารมณ์เหมือนกันกับวิยัสสนา
 ญาณทั้งปวง มีอาภะกิเลสให้เป็นสมุจเฉตประธานได้ อันกิเลส
 ะเค็จชาคะระกตบคินยังเกิดอีกมิได้นั้น ด้วยอำนาจพระอริยมรรค ๆ
 เป็นผู้ตัดต้นคัตกรากเห็นปานนั้น แลท่านจะเห็นไปว่าพระอริยมรรค
 ไม่ได้กำจัดกิเลสทั้งสิ้นมิได้สมควร คุกรอาหารยผู้ โจทย์ แต่
 บรรคาคำของท่านที่กล่าวมาจำเริญแต่ต้นว่า พาลยถุชนหาได้นิพ
 พานไม่ แลไม่มีพระนิพพานนั้นก็ คำที่ว่าสัมมาปฏิบัติเป็น
 อนวัชชะธรรมด้วยสามารถตัดกิเลสแล้วแลให้ถึงซึ่งคัมภีร์ ะได้
 เป็นอนวัชชะธรรมด้วยสามารถให้ถึงพระนิพพานนั้นหาได้ คำ
 อันนี้คือ “อติทานาคทาภาเว นิพพานวิคโม” คำที่ท่านว่าไม่มี
 อติคณธ์ อนาคตคณธ์เป็นนิพพานนั้นก็ คำที่ว่าไม่มียจยันนะ
 ันธ์เป็นนิพพานนั้นคือ “อการณ” คำทั้งปวงนี้ใช้เหตุใช้ยจย
 ใช้ที่ใชฐานที่ระเชอพงเขาเป็นหลักเป็นประธานได้ “ยเคว” ก็ระ
 ย้วยกล่าวไปย ถึงคำที่ว่ากิเลสไม่มีในขณะพระอริยมรรคยังเกิด
 แลเป็นนิพพานนั้นแล้ว ข้อซึ่งว่ากิเลสไม่มีในขณะพระอริยมรรค
 ยังเกิด นิพพานคำอันนี้เป็นลทธิอันผิดใช้เหตุใช้ยจย คุกร
 อาหารยผู้ โจทย์ “เจวเทยยาสี” ธิว่าท่านจะมีคำขึ้นอีกเถ่าว่า
 “วากักชโย นิพพาน” ว่าที่สนระคะโทสะโมหะนั้นแลเป็นนิพพาน
 เหตุใดเหตุมียافیในชัมพูชาทกะสุคร พระสวริบุตรมหาเดรเจ้า
 เทศนาแก่งงมทั้งปวงว่า “โยโย ฮาสุโส วากักชโย โทสักชโย

โมหักข์โย อิท วุจฺจติ นิพฺพานํ” คุณรอาวโส สภาวะสันนาคะ
 สภาวะสันโกธธ สภาวะสันหลง นั้นและโคชื้อว่านิพพาน ประการ
 หนึ่งมีพระบาทสมเด็จพระองค์เจ้าศรีเสนา ในอัมมายนะวิภังค์
 ว่า “กตมา อสังขตชาตฺ” ว่าอสังขตชาตฺกล่าวคือพระนิพพาน
 นั้นเป็นกัจฉา จึงมีคำวิเศษนามว่า “ราคักข์โย โทสักข์โย
 โมหักข์โย” ว่าสันนาคะสันโกธธสันหลงนั้นและโคชื้อว่าอสังขต
 ชาตฺกล่าวคือพระนิพพาน ชาติรบิเหตุที่มีพระบาทในคัมภีร์ขัมพู
 ชาตฺกะสุตฺร แลขาฬิในอัมมายนะวิภังค์ว่าไว้เป็นหลักเป็นประธาน
 อยู่ฉนั้น เราจึงเห็นว่าที่สันนาคะโทสโมหะนั้นและเป็นนิพพาน คุณ
 ธารายผู้ โจทย์ ถ้าท่านจะมีคำกล่าวฉนั้น “น ยตฺต” ก็ยังมีโค
 ยุคิสมคฺวรก่อน เหตุภาวะแห่งพระอรหัตตถึงซึ่งนามบัญญัติชื้อว่า
 อสังขตนั้นมิอยู่ ชื้อบเงว่า คุณรอาวโสผู้ โจทย์ ชื้อซึ่งท่านอ้างอิง
 เขาพระบาทว่า “ราคักข์โย โทสักข์โย โมหักข์โย” นั้น แลแล้วแล
 ถือเขาชื้อบายแต่ตามพระบาทว่า สันนาคะโทสโมหะเป็นนิพพาน
 นั้นไม่สมควร เหตุว่าบาทอื่นมีในสุตฺรบางแห่งนั้น ท่านแสดง
 เป็นชื้อแห่งพระอรหัตตะผล จะโคชื้อแสดงเป็นชื้อแห่งพระนิพพาน
 แต่สิ่งเคียงฉนั้นหามีโค คุณรอาวโส วาระพระบาทในขัมพูชาตฺกะ
 สุตฺรที่พระสรีบริกรรมหาเดรเจ้าเสนาว่า “โยโย อาวโส ราคักข์-
 โย โทสักข์โย โมหักข์โย อิท วุจฺจติ นิพฺพานํ” นั้นก็
 วาระพระบาทที่สมเด็จพระพุทธองค์เสนาไว้ ในอัมมายนะวิภังค์ว่า

“รากักข์โย โทสักข์โย โมหักข์โย อิทํ วุจฺเจติ อสังขตธาตุ”
 นั้นกตติ พระบาททั้งสองแห่งนี้ มีผลพิศพิสงสันนิฐานว่าเป็นนัยัตถะ
 คือกอปปไปต์วณนัยอันจะพึงวิสัชนาแก่ ไขสียต์ออกออกไปเป็นอันมาก
 เหตุฉนั้นพระอัญญาภการยผู้รู้พุทธาธิบายจึงวิสัชนาว่า ข้อซึ่ง
 มีพระบาทว่า “รากักข์โย โทสักข์โย โมหักข์โย” นั้น พึง
 เข้าใจเถิดว่ารากะโทสะโมหะจะพึงสันไปนั้น อาศรัยแก่พระนิพพาน
 พระอริยมรรคทั้ง ๘ ประการนั้นได้พระนิพพานเป็นที่อาศรัย ได้ยัค
 หน่วงพระนิพพานแล้ว จึงกำจักรากะโทสะโมหะให้ สันไปได้จาก
 สันคาน จึงมีคำภการยวิสัชนาอีกแล้วว่า เมื่อโคตรภูญาณ
 ถลัษจิตที่เป้นขุดชนนั้น ให้ถึงซึ่งภาวะเป้นอริยโคตรแล้ว แล
 ให้น้อมไปสู่พระนิพพาน เห็นออบหน้ายจากสังขารธรรมทั้งปวง
 หน่วงเอาพระนิพพานเป้นอารมณได้แล้ว ลำคัยนั้นพระอริยมรรค
 ก็อาศรัยเอาพระนิพพานที่โคตรภูญาณกระทำไห้แจ้งนั้น ยุคหน่วง
 เขาเป้นอารมณแห่งตน เพ่งเอาพระนิพพานที่ปราศจากสังขารนั้น
 เป้นที่หยุกคัยยังผูกพันเขาเป้นคคิอันอคม ยินคิในพระนิพพาน
 อันยังเกิดเป้นอภิปติขัจยแล้วกาลใด “รากาคี เขเปติ” พระอริย
 มรรคนั้นก็ยังรากะโทสะโมหะ ได้สันไปจากสันคานเป้นสมุจเฉท
 ให้คัยไปเป้นอนปยัตคินโรธได้ ในกาลเมื่อนั้น ทถว่าสันรากะ
 โทสะโมหะนั้น ก็อาศรัยแก่พระนิพพานจึงสันไปเป้นสมุจเฉท
 เหตุฉนั้นพระบาทว่า “รากักข์โย โทสักข์โย โมหักข์โย” นั้น

ท่านจึงแสดงเป็นชื่อแห่งนิพพาน บัณฑิตผู้ปรีชาพึงพิจารณา
 ให้เห็นในอธิบายในสัมปชชาทกะสูตร และขั้มีมายคนะวิงศ์ก็ทรง
 ในอธิบายอันพระอัญญาตักสิลาจารย์วิเศษชนาโรดม อันจะเห็นเนือ
 ความตามพระยาพิ้ว สันราคะโทสะโมหะเป็นนิพพานนั้นเป็นข้อ
 ฝึกเป็นอันมาก พึงเข้าใจเถิดว่า สัมปชชาทกะสูตรที่พระผู้เป็นเจ้า
 สารีบุตรตรัสเทศนา และขั้มีมายคนะวิงศ์ ที่สมเด็จพระพุทธองค์
 เทศนานั้นยังเป็นนัยอยู่ เหมือนประสงค์ว่าพระสูตรอันหนึ่ง พระ
 สารีบุตรมหาเถรเจ้าเทศนา มีเนือความล้ำค่างซึ่งพระอรหัตตะ
 ผลว่า “โยไซ อวุโส รากักขโย โทสักขโย โมหักขโย
 อิทํ วุจฺจตี อรหัตตํ” พระยาพิ้วแสดงสูตรอนันัน พระสารีบุตรมหา
 เถระแสดงเป็นนัยอยู่ เมื่อพิจารณาเนือความแก้ตามวาระพระ
 ยาพิ้ว เห็นประหนึ่งว่าลักษณะที่สันราคะสันโกรธสันหลงนั้นแล
 เป็นอรหัตตะผล พิจารณาตามพระยาพิ้วนั้นเห็นเป็นคังนอยู่ แต่
 ออย่าถือเอาอธิบายคังนั้น พึงเห็นอธิบายคังนี้ว่า พระอรหัตตะมรรค
 ญาณนั้นกระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ กำจักเสียซึ่งอนุสัยที่เป็น
 กัณรอกแห่งกิเลส ให้สันสุญญเป็นสมุจเฉตมิให้เหลือให้เศษอยู่ได้
 ในสันดานแล้วกาลใด พระอรหัตตะผลซึ่งกระทำพระนิพพานเป็น
 อารมณันัน จึงบังเกิดขึ้นในกาลนั้น ตกว่าพระอรหัตตะผลนั้น
 บังเกิดในที่สุกแห่งกาลอันสันกิเลส เหตุอันนั้นและพระผู้เป็น
 เจ้าสารีบุตร จึงยกเอาพระยาพิ้วว่ารากักขโยเป็นอาตมึนั้น มา

กับนั้น นั้นแหละได้ชื่อว่า จะถือเอาลัทธิอนันโต ชื่อว่าฉอฉิก
 แลมีครูวานันโต เมื่อกิเลสก็ไปด้วยอำนาจพระอริยมรรค อัน
 กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์เห็นปานดังนั้น แลจะถือเอาลัทธิว่า
 อรรถที่เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรค ที่เป็นอุปนิสัยให้กับกิเลส
 เป็นสมุจเฉตนั้น จะได้ชื่อว่านิพพานก็หาไม่มีใด สภาวะสันราคะ
 ไทสะ โมหะนอติได้ชื่อว่านิพพาน จะถือลัทธิอนันโต ชื่อว่าฉอฉิก
 ไม่สมควร มีอุปไมยถึงบุคคลที่ถือเอาอาการทั้งเพลิงกับ กลีบ
 เต็มว่าเป็นน้ำนั้น ประการหนึ่งในบทว่า "ชโย นิพพาน" นี้ พิจารณา
 เห็นโดยอรรถะโนมัตถยาธิบายว่า ฝ่ายอาจารย์ผู้โจมตีอนันโตลัทธิ
 ว่าอาการที่สิ้นไปแห่งราคะที่กิเลสนั้น แม้จะสิ้นไป แต่ เอก เทศ
 สิ้นไปแต่ละขณะ ๆ สิ้นไปมีไต่เป็นสมุจเฉต ถ้าจะเรียกว่า
 นิพพานได้ โดยอรรถะโนมัตถิ เห็นว่าผู้โจมตีอนันโตลัทธินี้ เหตุดังนี้
 จึงมีพระบาทว่า "ภิกขุ ภิกขุ ชโย นิพพานัสส อิศรการาทิโทสโต"
 ว่าคุณครูอาจารย์ผู้โจมตี ถ้าท่านจะถือเอาอธิบายก็ว่ามานั้นแล้ว
 พระนิพพานก็จะถึงซึ่งอาการอันเป็นกามาพร และเป็นสังขตะลักษณะ
 เหตุว่าอาการที่สิ้นกิเลสเป็นแต่ละขณะ ๆ เห็นปานดังนั้นสำเร็จด้วย
 กามาพรจิตร สำเร็จด้วยเหตุขันธ์ประชุมแต่ง อีกนัยหนึ่งก็มี
 คำปฏิญาณว่า "ปโยเคน วินาสเสเนว อธิคณคัพพตธา"
 ถ้าจะถืออธิบายว่าสันราคะ ไทสะ โมหะแต่ละขณะ ๆ นั้นเป็นนิพพาน
 แล้ว บุคคลที่ไม่โลภไม่โกรธไม่หลงนั้น สันดานสงบสงัดอยู่

แต่ละครู่ละพักนั้น ก็จะได้ชื่อว่าสำเร็จพระนิพพานโดยกิจกรรมภา
 แต่งตนเอง จะต้องชวนชวายเป็นรพชยามประพฤติกึ่งสัมมาปฏิบัติ
 นั้นเป็นว่าทานได้แล้ว เพราะเหตุที่ว่าได้สำเร็จพระนิพพานโดย
 ธรรมการกิจแห่งตน เพราะสิ้นโลภะ โทสะ โมหะแต่ละขณะๆ นั้น
 เมื่อเห็นอาการที่สิ้นโลภะ สิ้นโกรธ สิ้นหลงแต่ละขณะๆ เป็น
 นิพพานแล้ว บุคคลทั้งปวงก็จะได้พระนิพพานสิ้นทุกภพทุกชาติ เมื่อ
 เห็นดังนี้แล้ว “ราคะที่หิ อคติที่ หิ อภิกตที่” พระนิพพานนั้น
 ก็จะมีได้พ้นจากเพลิง คือราคะ โทสะ โมหะๆ จะเผาผลาญ
 พระนิพพานได้ คงอยู่ในอำนาจราคะ โทสะ โมหะๆ เเผา
 ผลาญได้อยู่แล้ว พระนิพพานก็จะประกอบด้วยทุกขมีชาติทุกข
 เป็นคันเป็นประธาน ข้อซึ่งว่าพระนิพพานเป็นที่ระงับทุกขนั้นก็จะผิด
 ข้อซึ่งว่าพระนิพพานละเอียดเป็นอารมณ์แห่งไตรภพญาณ และมรรค
 ญาณนั้นก็จะผิด เหตุอันจึงเห็นแต่ว่าอาการที่สิ้นราคะ โทสะ โมหะ
 แต่ละขณะๆ นั้นจะได้ชื่อว่านิพพานก็หาไม่มีได้ ประการหนึ่งมีวาระ
 พระยาพิฎการจารย์วิเศษชานวาทว่า “ราคะที่เสว ขโย น โทสะที่ถักขโย น
 โทสะที่ถักน ตถา โทสะที่ถักขโย” เนื้อความว่าอาการที่สิ้นราคะ สิ้น
 โกรธ สิ้นหลงนั้นต่างๆ กันอยู่จะได้เหมือนกันก็หาไม่มีได้ เมื่อ
 สิ้นราคะนั้นจะเรียกว่าสิ้นโกรธสิ้นหลงก็เรียกขมมีได้ เมื่อสิ้นโกรธ
 นั้นแล้วจะเรียกว่าสิ้นราคะสิ้นหลง ก็เรียกขมมีได้ เมื่อสิ้นหลงนั้น
 แล้วจะเรียกว่าสิ้นราคะสิ้นโกรธ ก็เรียกขมมีได้ อาการที่สิ้นราคะ

สัน โกรธ สัน หลง นั้นต่างกันอยู่คน เมื่ออธิษฐานอธิษฐานว่า สัน ราคะ
 สัน โกรธ สัน หลง เป็นนิพพาน ดือ เอ้ออธิษฐานอยู่คนนั้นแล้ว นิพพาน
 ก็ระแตกแยกออกไปเป็นแต่ละอย่าง ๆ อาการที่สัน ราคะ ก็จะเป็น
 นิพพานอย่างหนึ่ง อาการที่สัน โกรธ ก็จะเป็นนิพพานอย่างหนึ่ง
 อาการที่สัน หลง ก็จะเป็นนิพพานอย่างหนึ่ง แยกออกไปเป็นแต่ละ
 อย่าง ๆ คน เพราะเหตุว่าอาการที่สัน ราคะ สัน โกรธ สัน หลง นั้น
 ต่าง ๆ กันมิได้เหมือนกัน เมื่อเป็นพระนิพพานแต่ละขณะ ๆ ที่
 สัน กิเลส นั้นแล้ว นิพพาน ก็ระแตกออกไปโดยประเภทมากกว่าร้อย
 กว่าพัน คือ ขณะเมื่อสัน อปาทาน ทั้ง ๔ พระนิพพาน ก็จะเป็น ๔ อย่าง
 สัน นีวรณ ๕ พระนิพพาน ก็จะเป็น ๕ อย่าง สัน คณฺหาภายใน ทั้ง ๖
 พระนิพพาน ก็จะเป็น ๖ อย่าง สัน อนุสย ทั้ง ๗ สัน มีฉกฺคตนิยม ทั้ง ๘
 สัน คณฺหามูล ๘ สัน สังโยชน ทั้ง ๑๐ พระนิพพาน ก็ระแตกเป็น ๑๐
 อย่าง ๘ อย่าง ๘ อย่าง ๑๐ อย่าง ตามลำดับ กิเลส ที่สัน ไปโดย
 กำหนดมากและน้อย ขณะเมื่อตัดกิเลส ๑,๕๐๐ พระนิพพาน ก็ระ
 แตกเป็น ๑,๕๐๐ อย่าง จะเป็นต่าง ๆ โดยประเภทเป็นอันมากคน
 เพราะเหตุที่เห็นเนือความเออแต่ตามพระยาพิที่ว่า สัน ราคะ สัน โกรธ
 สัน หลง นั้นเป็นพระนิพพาน เหตุนี้ผู้มีปริชาพึงเห็นอธิษฐานในบถว่า
 “ราคักขโย โทสํกขโย โมหักขโย” ว่า ราคะ โทสะ โมหะ
 จะสัน ไปเป็นสมุจเจตนั้น อาศรัยแก่พระนิพพาน ๆ นั้นจะระแตกออก
 ไปโดยประเภทต่าง ๆ เป็นแต่ละอย่าง ๆ มากกว่าร้อยกว่าพันคั้งว่า

นานันตามิได้ พระนิพพานธรรมก็อย่างเดียวกันแหละ แต่ว่า
 เป็นเหตุกับกิเลสทั้งปวงมีราคะ โทสะ โมหะเป็นต้นนั้น อาศรัย
 แก่พระนิพพานแล้วจึงสิ้นไป เหตุฉนั้นพระบาทว่า “ราคะชโย
 โทสะชโย โมหะชโย ศัพท์ทั้ง ๓ นั้นท่านจึงแสดงเป็นชื่อแห่งพระ
 นิพพาน ฟังเห็นอธิบายอย่างนี้ อย่าฟังเห็นอธิบายว่าอาการที่สิ้น
 ราคะ โทสะ โมหะเป็นนิพพาน อย่าเห็นดังนั้นไม่ชอบ ถ้าไม่ละ
 อกุศลก็ยังเห็นยืนอยู่ตังนั้น พระนิพพานก็จะแตกแยกออกไปเป็นแต่
 ละอย่าง ๆ มากกว่าร้อยพัน ครั้นแตกออกไปเป็นอย่าง ๆ เป็น
 นิพพานแต่ละขณะ ๆ ที่สิ้นกิเลสทั้งนั้นแล้ว กิริยาที่สิ้นกิเลสไป
 เป็นศกทั้งคะปทาน ก็จะเป็นนิพพานสิ้นด้วยกัน เมื่อจักเอากิริยาที่
 สิ้นกิเลสไปเป็นศกทั้งคะปทานนั้นเป็นนิพพานแล้ว พระนิพพานก็จะ
 ไปได้ทั่วไปในสันตทานสัตว์ทั้งปวงมิได้เลือกหน้า มาตรฐานแม้ถ้าคน
 อื่นพาลหาอยู่ญญามิได้เป็นคนมีคมนतिकิเลส ก็อาจจะได้พระนิพ
 พานในกาลบางกายบางที่ เหตุว่าสันตทานแห่งชนอันพาลนั้น ใช้
 ว่าจะขาดมูลมองไปด้วยราคะ โทสะ โมหะสิ้นกาลเป็นนิตย์ตามิ
 ได้ บางกายก็รู้สิ้นราคะลงบ้าง รู้สิ้นโกรธลงบ้าง รู้สิ้นหลงลงบ้าง
 เช่นเอกเทศจำเพาะ “อินฺทมโส” โดยกำหนดเป็นที่สุด จนแต่
 สัตว์กิริจมาณเป็นต้นว่า เสือเหลือง เนื้อ แลวานรก็มีกำหนดสิ้น
 ราคะ สิ้นโกรธ สิ้นหลงอยู่แต่ละครู่ละสมัย โดยเพศวิสัยแห่ง
 คนๆ ที่เป็นชาติสัตว์กิริจมาณ “ที่ขมคมีกกฎาคินฺธิ สุวิญญูโย

แลอาการที่สนราคา^๕ สันโกรธ^๕ สันหลง^๕ แห่งสัจจวิธานทั้ง
 หลาย มีเสื่อเหลือง^๕ แลเนือ^๕ แลวานรเปนอาทิ^๕ นั้น บุคคลทั้ง
 ปวงจะพึงสังเกตได้โดยง่าย ๆ ถ้าสนราคา^๕ โทสะ^๕ โมหะ^๕ แต่ละ
 ชณะ^๕ นั้นจะเปนนิพพานได้แต่ละอันแล้ว พระนิพพานนั้นก็ถึงที่
 ไปแก่สัจจวิธานอันเป็นอเหตุกะปฏิสนธิ^๕ จะพึงมีทั่วไปในสัจจ
 วิธาน^๕ พระนิพพานก็จะเปนธรรมอันหยาย^๕ เป็นธรรมอันบุคคล
 ทั่วหลายจะพึงรู้ง่าย^๕ พระนิพพาน^๕ เป็นธรรมอันสุขุมละเอียดยิ่งนัก
 เป็นธรรมอันบุคคลทั่วหลายจะตรัสรู้^๕ ได้เป็นอันยาก^๕ มิได้รู้^๕ ใน
 สันดานแห่งคนอันธพาล^๕ แลสันดานแห่งสัจจวิธานอันเป็นอเหตุ
 กะปฏิสนธิ^๕ เหตุฉนั้นจึงเห็น^๕ แลเห็นว่า^๕ ซึ่งอาจารย์ผู้^๕ โจทย์^๕ ถอล^๕ ทิ^๕ ว่า
 อาการที่สนราคา^๕ โทสะ^๕ โมหะ^๕ เป็นนิพพาน^๕ นั้นเป็นอันผิด^๕ มิควรที่จะ
 เชื้อ^๕ พึง^๕ เขา^๕ เป็น^๕ ปัทฐฐาน^๕ ได้^๕ คุณ^๕ อาจารย์^๕ ผู้^๕ โจทย์^๕ “^๕ เ ว^๕ เท^๕ ย^๕ ย^๕ ส^๕”
 ฉ^๕ ว่า^๕ ท่าน^๕ จะ^๕ มี^๕ คำ^๕ เล^๕ ย^๕ ค^๕ เข^๕ มา^๕ อ^๕ ก^๕ เล^๕ ว่า^๕ “^๕ บ^๕ ส^๕ มา^๕ ข^๕ ย^๕ โค^๕ บ^๕ ฐ^๕ ฐ^๕ ร^๕ ย^๕ น
 ฐ^๕ ย^๕ โย^๕ ป^๕ ร^๕ ติ^๕ น^๕าม^๕ โท^๕ ติ^๕ ค^๕ ส^๕ มา^๕ น^๕ิ^๕ พ^๕ น^๕ ภา^๕ ว^๕ โท^๕ น^๕ โท^๕ โส^๕”
 อาการที่สนกิเลส^๕ เป็น^๕ ช^๕ ฌ^๕ ม^๕ ที่^๕ ส^๕ ค^๕ ราคา^๕ กิเลส^๕ มิ^๕ ได้^๕ ประ^๕ พ^๕ ฤ^๕ ติ^๕ เป็น^๕ ไป
 ใน^๕ เบ^๕ อง^๕ นำ^๕ อ^๕ ถ^๕ แล^๕ แล้ว^๕ นั้น^๕ แล^๕ เ^๕ เรา^๕ เห็น^๕ ว่า^๕ เป็น^๕ นิ^๕ พ^๕ พ^๕ น^๕ แ^๕ ท^๕ มิ^๕ ผ^๕ ิด^๕ เล^๕ ย^๕
 ใน^๕ ที่^๕ อ^๕ น^๕ น^๕ พ^๕ ิจาร^๕ ณ^๕า^๕ เห็น^๕ โดย^๕ อ^๕ ต^๕ ค^๕ะ^๕ โน^๕ ม^๕ ค^๕ ย^๕ า^๕ ริ^๕ ข^๕ ย^๕ ว่า^๕ ฝ่าย^๕ ผู้^๕ โจทย์^๕
 นั้น^๕ ถ^๕ อ^๕ ล^๕ ท^๕ ิ^๕ ว่า^๕ กิเลส^๕ ที่^๕ ส^๕ น^๕ ไป^๕ จาก^๕ ส^๕ น^๕ ด^๕าน^๕ เป็น^๕ วิ^๕ ก^๕ ฆ^๕ ม^๕ ภ^๕ น^๕ะ^๕ ป^๕ ท^๕าน^๕ ด้วย^๕
 อ^๕ น^๕า^๕ ร^๕ ณ^๕า^๕ น^๕ั้น^๕ แม^๕ ว่า^๕ ส^๕ น^๕ ไป^๕ มิ^๕ ได้^๕ เป็น^๕ ส^๕ ม^๕ ม^๕ เ^๕ ฉ^๕ ส^๕ น^๕ มิ^๕ ได้^๕ ฆ^๕ า^๕ ค^๕ ไป^๕ อ^๕ ถ^๕

เป็น ๕๐ ปี ๖๐ ปี ไปชาติ ^{๒๓}/_{๓๔} } ชาติจึงเป็นสมุจเฉทกัถ์ ถ้ากิเลสอัน

ระงับอยู่ไต่ด้วยอำนาจนั้น ไม่กลับคืนมาเกิดอีกเป็นแต่แล้ว
ถึงสิ้นไปยังมีไต่เป็นสมุจเฉทกัถ์อาจะเรียกวันิพพานไต่ พิจารณา
เห็นโดยอัคระโนมัตถาธิบายฉัน เหตุคั้งนั้นจึงมีคำวิสัยชชนาว่า "น
บุคคัถ์" คำของท่านซึ่งกล่าวเลียบเข้ามาฉันยังมีไต่โดยที่สมควรก่อน
เพราะว่าอาการที่สันกิเลสอันเป็นปัจฉิมที่สุดคั้งปวงเห็นปานคั้งนั้น จะ
ไต่เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรคอริยผลหามิไต่ แลธรรมอันใดมี
นามบัญญัติชื่อว่าพระนิพพานนั้น ประสงค์เอาซึ่งธรรมอันเป็นอารมณ์
แห่งพระอริยมรรคอริยผลต่างหาก อาการที่สันกิเลสเป็นปัจฉิม
ที่สุดคั้งปวงเห็นปานคั้งนั้น มีไต่เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรค
อริยผลไต่ อาศรัยเหตุฉันที่จะเรียกชื่อวันิพพานนั้นมิไต่สมควร
"กิญจายี ภีโย" คุกรอาหารยผู้โทษ ขอซึ่งท่านจะมาถ้อลทิวว่า
อาการที่สันกิเลสอันเป็นปัจฉิมที่สุดคั้งปวงเป็นนิพพานนั้น มีข้อผิด
เป็นอันมาก คือพระนิพพานนั้นจะถึงซึ่งภาวะเป็นกามาพรณแลเป็น
สังขตะลักษณะเป็นคั้ง โดยนัยที่สำแดงมาแล้วแต่คั้ง เพราะ
ว่าบุคคลยังมีไต่สำเร็จพระนิพพาน แลสันกิเลสด้วยอำนาจ
เป็นวิภังษนปะทาน สิ้นไปช้านานสองสามชาติ แลวจังไต่
สำเร็จพระอรหัตตรรู้พระนิพพานธรรมนั้นมิอยู่ แต่ที่จริงบุคคล
ที่เป็นกุดบุตรมีบุญญาภิสมภารอันแก่กล้า พิจารณาเห็นโทษแห่ง

งามคุณแล้ว มละเสี่ยซึ่งฆราวาสออกทรงบรรพชาจำเริญญาณ
 สมายคือนเป็นโลกย์ข่มขี้เสี่ยซึ่งราคะกิเลสด้วยอำนาจญาณ “อปริ-
 หันชฌาโน” มีญาณมีใจเสี่ยมใจคล้าย “ภาลี ภาลีวา”
 ครั้นทำลายเบญจอินทร์แล้ว ใจขึ้นไปอยู่ที่ยังเกิดในพรหมโลก
 “ยาวคาบุภี รุติวา” ทั้งอยู่ในพรหมโลกนั้นครายเท่ากำหนด
 สิ้นอายุแล้ว ใจลงมาเกิดในมนุษย์โลก ก็เป็นสัตว์อินขวิสุตฺธิ
 มีใจข่มขี้ในกิเลสสามเสี่ยเสี่ยสาม เละเสี่ยซึ่งฆราวาสออกทรง
 บรรพชาในพระศาสนา ใจบรรลุถึงพระอรหัตตครุติวัซึ่งพระนิพพาน
 ธรรมในขฌิมชาติที่สุด เหมือนดังขยผลมานพคของคพระมหา
 อธิภัสสย แลนางภักทกาขีลาณิมหจเดวณิน คกว่าสันกิเลสมี
 ราคะเป็นคั่นด้วยอำนาจอินเช่นวิกขัมภณะปะทานอยู่แต่ก่อนนำ
 ที่ยังมีใจพระนิพพานนถึงสองสามชาติ เป็นคังนคมี และ
 กุลยครุติขมอุปิกสมภารขางจำพวกนั้นแล้ว ทั้งแต่ขรูมวขันขย ๆ
 อยู่ก็เห็นโทษในฆราวาส เห็นขบหน้าขจากฆราวาสออกทรง
 บรรพชาในพระศาสนา เจริญญาณสมายคใจสำเร็จญาณอินเช่น
 โลกขสันราคะกิเลสเป็นวิกขัมภณะปะทาน ขยขยังอยู่สันกาลขำ
 นานครายเท่าขางเข้าขฌิมวขี จึงบรรลุพระอรหัตตครุติวัพระนิพพาน
 ธรรมในขฌิมวขี คกว่าสันราคะกิเลสอยู่แต่ก่อนนำยังมีใจพระ
 นิพพานนั้น ทั้งแต่ขรูมวขันนมาครายเท่าถึงขฌิมวขี เป็นขอย่าง
 นคมี แลขทคคสันราคะกิเลสด้วยอำนาจอินเห็นขานคังน ะ

ได้ชื่อว่าดังพระนิพพานแท้ ก็เสด็จขึ้นไปด้วยอำนาจนั้น
 สันมิได้ขาด ถ้าแม่ประสพพบปะอารมณ์อื่นใดอันหนึ่ง อันควรจะ
 พึงกำหนดเป็นอาทินั้นแล้ว ก็เสด็จนั้นก็จะกลับคืนมาเกิดอีกต่อไปได้
 เหตุใดเหตุว่าบัญญัติอันสัมปยุตด้วยฌานมีปฐมฌานเป็นอาทินั้น มี
 สมมติศัพท์เป็นอารมณ์ มีอาจารย์ให้ไปสมมุขเฉกปรหานได้
 เหตุฉนจึงเห็นว่าสภาวะสันกเสด็จด้วยอำนาจนั้น ถ้าแม่จะรัก
 เขาเป็นนิพพานแล้ว พระนิพพานก็จะรักเป็นกามาพจรแลเป็น
 สังขตะลักษณะ ประดอบด้วยโทษต่างๆ ทั้งพระรณามาแต่หลัง ซึ่ง
 จะอาศัยอ้างเอาพระยาพิฑ์แด่คงพระอริยมรรคคือ "ขโย นิพพาน"
 เป็นอาทินั้น แล้วแต่จะเห็นว่าบัญญัติกระทำให้ สันราคาภิเสด็จ
 เป็นสมมุขเฉกปรหานนั้นและได้ชื่อว่านิพพานนั้น ถ้าจะว่าอย่างนั้น
 แล้ว ก็จะต้องเอาพระอริยมรรคทั้ง ๘ มีพระโสดาปัตติมรรคเป็น
 อาทินั้น กลับขึ้นเป็นพระนิพพานก็จะผิดที่ผิดฐานไม่ต้องด้วยบท
 อันพระอริยมรรคกับพระนิพพานนั้น จะได้เป็นธรรมอันเดียวกันหา
 มิได้ บัญญัติพึงสันนิฐานเดิกว่า สำนทหาแต่พระอริยมรรคแล้ว
 จะกลับเอาขึ้นเป็นพระนิพพานเสียยิ่งว่าผิด จะบ่้วยกล่าวไปไปถึงที่
 จะเอาการที่สันราคาะโตะระโมหระมาเป็นนิพพานนั้นเล่า ข้อซึ่งอาจารย์
 ผู้ โจรภัยดีอลัทธิว่า อากการที่สันไปแห่งราคาะโตะระโมหระเป็น
 นิพพานนั้นเป็นลัทธิอันผิด เปรียบเนือความเหมือนขุตกลหายโรค
 ด้วยยา เห็นไปว่าอาการที่หายโรคนั้นและเพนยา สัมภาระ

ทั้งหลายเป็นต้นว่าครีฑะภูกและครีฑะลา ที่แพทย์เอามาให้กินให้
 ทานนั้นระไกรเป็นยาหามิไค่ บุคคลอื่นถือเอาว่าอาการที่หายโรคนั้น
 เป็นยาไค่ชื่อว่าอัสคิแท่ แลมีฉนิโค ลัทธินุ โทษย์ถือเอาอาการ
 ที่สิ้นโรคะโทสะโมหะเป็นนิพพานนั้นก็ชื่อว่าอัสคิแท่ มีอุปไมย
 ดังนั้น เหตุที่คนขบถที่ทศผู้มีวจารณบัญญัติพึงพิจารณาให้เห็นแจ้งว่า
 ราคาที่กิเลสที่สิ้นไปเป็นสมุจเจต เป็นอุปปัตตนิโรธชยนั้น จะว่า
 สิ้นด้วยพระอริยมรรคสิ่งเดียวกว่ามิไค่ จะว่าสิ้นไปด้วยพระนิพพาน
 สิ่งเดียวกว่ามิไค่ ตกกว่าพระนิพพานสิ่งเดียวเป็นที่อาศรัยแห่ง
 อริยมรรค แพทย์อื่นวิเศษยกกล่าวคืออริยมรรคนั้น เมื่อไค่ โอสถ
 อันเลิศกล่าวคือพระนิพพาน ยักหน่วงเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์
 ได้แล้ว ก็ยังโรคาพยาธิอาพาธทั้งปวงให้ถึงซึ่งอันตรายสูญหาย
 กล่าวคือข้ายัตราคะโทสะโมหะกิเลสขรรณทั้งปวงให้สิ้นสูญไป เป็น
 อุปปัตตนิโรธชย เออถ้าเมื่อพระอริยมรรคกับพระนิพพานกระทำ
 ให้กิเลสสูญไป เป็นอุปปัตตนิโรธชยเห็นปานฉนั้น ก็ถึงฤแล
 มิไค่เห็นว่าธรรมที่เป็นอารมณ์บ่งชี้แห่งพระอริยมรรคนั้นเป็นนิพพาน
 แลอาการที่สิ้นไปแห่งโรคะโทสะโมหะ ที่มีไค่เป็นอารมณ์แห่ง
 พระอริยมรรคที่มีใช้พระนิพพานนั้น กลับเห็นว่าเป็นพระนิพพาน
 อีกเล่า เห็นไปในที่อันฉนิโคผู้มีโคสมควร พึงเข้าใจเป็นใจ
 ความเดิกว่า ขยะศัพทที่มีในยบทว่า “ราคักขโย โทสักขโย
 โมหักขโย” นั้น ขางคายก็แปลว่าพระอริยมรรค ขางคาย

ก็แปลว่านิพพาน เป็นเหตุที่แปลได้ ๒ สถานอยู่ ณ พระบาทว่า
 “รากักชโย โทสากักชโย โมหักชโย” นั้น ท่านจึงแสดงเป็น
 ข้อแห่งพระอรหัต ในสูตรบางแห่งแสดงเป็นข้อแห่งพระนิพพาน
 ในสูตรบางแห่งเป็นข้อแห่งพระอริยมรรค และขะณะศัพท์เมื่อแปล
 เป็นอธิบายว่าพระอริยมรรคนี้ แปลได้ โดยเหตุเพราะว่าพระ
 อริยมรรคนี้ เป็นเหตุให้ สกนิกิเลสเป็นสมุหเหตุขันธ์ห้า เมื่อแปล
 ว่านิพพานนั้นแปลได้ โดยผลอุปจาร อธิบายว่าขันธ์ขันธ์นั้น
 ได้แก่อนุปปัตตินิโรธชัย สภาวะสกนิกิเลสไปเป็นอนุปปัตตินิโรธ
 กิเลสก็สูญจากสันดาน มิได้ยังเกิดสืบต่อไปในเบื้องหน้า
 นั้นและเป็นผลแห่งพระนิพพาน ๆ นั้นเป็นเหตุ พระนิพพานนั้นถึงซึ่ง
 สภาวะควรระกล่าวว่าเป็นอุปนิสัยแห่งอนุปปัตตินิโรธชัย แต่ว่าจะ
 เป็นอุปนิสัยแท้หามีได้ ด้วยปริยาย และข้อซึ่งว่าขะณะศัพท์แปลว่า
 นิพพานได้ โดยผลอุปจารนั้น เหมือนด้วยอุทาหรณ์ว่า “เสมฺหคฺคโ”
 เป็นชาติฉน ในขทเสมฺหคฺคน ถ้าจะแปลว่าน้ำอ้อยก็อาจจะแปลได้
 แต่ว่าพึงเข้าใจว่า เมื่อแปลว่าน้ำอ้อย แปลได้ โดยผลอุปจาร
 คอยกขันธ์ขันธ์ อธิบายว่าเสมฺหคฺคจะยังเกิดมีนั้น อารยแก้วกลิน
 กิณซึ่งน้ำอ้อย ๆ เป็นเหตุให้ยังเกิดผลคือเสมฺหคฺค เหตุฉนเสมฺหคฺค
 ศัพท์ซึ่งแปลว่าน้ำอ้อยนั้น ยืนพิตพึงเห็นอธิบายว่า แปลได้
 โดยผลอุปจาร เหมือนขะณะศัพท์ที่แปลว่านิพพานโดยผลอุปจารนั้น

ถ้ามีผู้ใจท้อเข้ามาอีกว่า เหตุไฉนพระพุทฺธองค์เจ้าเมื่อตรัส
เทศนาแสดงพระนิพพานนั้นจึงมีได้แสดงโดยสรุป ฝ่ายว่าจิตร
แลเจตสิกแลรูปทั้งปวงนั้น พระองค์แสดงไว้โดยสรุป ว่ารวบ
รัดไว้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในพหุอันพระองค์มีได้แสดงโดยรอบคอบ
รวบรัดไว้เหมือนจิตรแลเจตสิก รูปธรรมทั้งปวงนั้น อาศรัยแก่เหตุ
ผลเป็นประการใด

วิเศษชนาว่า “อภิสุขุมตา” ข้อซึ่งพระพุทฺธองค์มีได้
ตรัสเทศนาแสดงพระนิพพานโดยสรุป เป็นเหตุด้วยพระนิพพาน
นั้นละเอียดสุขุมยิ่งนัก แต่ที่จริงพระนิพพานเป็นธรรมพิเศษ
ยอกธรรมทั้งปวง เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรคอริยผลอันละเอียด
พิณีวิสัยที่บุคคลทั้งปวงจะล่วงรู้ล่วงเห็น เฉพาะเห็นแต่บัญญัติพระ
อริยบุคคล ซึ่งจะรู้เห็นแจ้งทั่วไปในสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวงหา
มิได้ ถึงจะเทศนาโดยสรุปพิสดาร ก็พิณีวิสัยที่บัญญัติบุคคล
จะหยั่งรู้ได้ ต่อเมื่อใดได้สำเร็จมรรคแลผลแล้ว ก็อาจจะกระทำ
ให้แจ้งซึ่งพระนิพพานธรรมด้วยบัญญัติจักขุ เหตุอันพระองค์จึง
ทรงชวนชวนน้อย มีได้ตรัสเทศนาแสดงพระนิพพานนั้นโดยสรุป
เหมือนด้วยอมตะธรรมทั้งปวง ในที่อื่นนี้มีคำฎีกาจารย์ วิเศษชนา
ไว้ว่า ข้อซึ่งมีคำพระอริยสุกถาว่าพระนิพพานละเอียดยิ่งนัก พณี
วิสัยซึ่งบุคคลทั้งปวงจะหยั่งรู้รู้เห็น จำเพาะเห็นแต่บัญญัติ
พระอริยบุคคลนั้นสมควรนักหนา ว่าอันสมกับพระพุทฺธอริยสุกถาที่

สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเสนาแก่มาคณทียพราหมณ์ว่า “มา-
 คณทีย อริยจักขุ นัตถิ เบน คิว ชาโรคย์ ชาเนย์ยาสิ นัพพาน
 ยัสเสยยาสิ” ว่าคณทียทียพราหมณ์ ตัวท่านนี้ยังตาอริย
 จักขุมิได้ท่านจึงยังมีได้เห็นซึ่งพระนิพพาน ยังมีได้รู้จักซึ่งธรรม
 อันหาโรคมิได้กล่าวคือพระนิพพาน ถ้าท่านได้สำเร็จซึ่งอริยจักขุ
 กล่าวคือได้ซึ่งปัญญาอันเป็นของพระอริยเจ้าแจ้งประจักษ์ในสันตทาน
 แล้ว ท่านก็จะได้เห็นซึ่งพระนิพพาน จะรู้จักซึ่งธรรมอันตาโรค
 มิได้กล่าวคือพระนิพพานในกาลเมื่อนั้น พระพุทธภูคาอันพระองค์
 ครุสเสนาแก่มาคณทียพราหมณ์นี้ สมควรยกย่องว่าพระนิพพาน
 ละเอียด เฉพาะเห็นแต่ปัญญาแห่งพระอริยบุคคล

ประการหนึ่งเล่า มีคำฎีกาจารย์ วิสัชชานาว่า พระอัญญ
 กถาผู้รู้พุทธาธิบายเห็นว่า ผู้ที่มีสำนวนนั้นจะสอดถามเข้ามาว่า
 พระนิพพานเป็นสภาวะธรรม มิได้เข้าในสันตทานสักตัว ก็คือว่า
 มิได้จักเข้าในกองรูปธรรมนามธรรมอันใดอันหนึ่งหามิได้ อากา
 รแห่งพระนิพพานนั้นเห็นเป็นประการหนึ่งว่าจะเป็นสรรพสาธาณณ์ มีคร
 วนาคจโรงที่ประชุมอันมีอยู่ในหนทางสี่แพร่ง ธรรมคาวาที่ประชุม
 อันมีอยู่ในหนทางสี่แพร่งนั้นย่อมเป็นสาธาณณะ ใครพอใจจะนั่ง
 ก็นั่ง ใครพอใจจะนอนก็นอน ใครพอใจจะหยุดพักก็หยุดพัก
 ตามอัชฌาสัยแห่งตน ๆ โรงที่ประชุมตั้งอยู่ในหนทางสี่แพร่ง
 ทั่วไปแก่ชนทั้งปวงแลผู้มีฉันใจ พระนิพพานก็เห็นประการว่าจะ

ทั่วไปแก่ชนทั้งปวงมีกรรมวาจาทั้งนั้น “กัณฺโถ” เอตฺถิเตตฺถกัจฉา
 พระนิพพานจึงมิได้ทั่วไปแก่ชนทั้งปวง พระอัญญาตมปิการณา
 เห็นว่า จะมีผู้สอกลถามเข้ามาฉัน จึงกล่าวพระยาวิสัชชนาวา
 “มคฺคสฺส มังคินา นายตฺถกัพพโต สาธารณฺ วา” ข้อซึ่งพระนิพ
 พานมิได้ทั่วไปแก่ชนทั้งปวงนั้น เพราะว่าพระนิพพานนั้นบุคคล
 ผู้พร้อมเพียงด้วยพระอริยมรรคจะพึงถึง บุคคลที่เป็นบุคคลยัง
 มิได้พร้อมเพียงด้วยพระอริยมรรคอริยผลนั้น จะได้ถึงพระนิพ
 พานหามิได้ คิดว่าเฉพาะเห็นแจ้งประจักษ์พระนิพพานนั้น แต่
 พระอริยบุคคลมีกำหนดอยู่ฉัน พระนิพพานจึงเป็นสาธารณะธรรม
 มิได้ทั่วไปแก่ชนทั้งปวง นัยหนึ่งว่าพระนิพพานนั้นหากแต่เกิด
 มิได้ เหตุว่าที่สุดของกันแห่งพระนิพพานนั้น มิได้มีที่กำหนด
 กฎหมายไว้ว่า พระนิพพานนี้มีมาแต่ครั้งพระศาสนาแห่งพระ
 สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น จะกำหนดฉันกำหนดมิได้
 ฝ่ายปัจเจกจึงมีค่าเสียเข้ามาอีกแล้วว่า พระนิพพานนั้นมิ
 เกิดเกิดมีอยู่ ซึ่งว่าพระนิพพานไม่มีเกิดเกิดนั้น เราไม่เห็น
 ด้วย พระอริยมรรคนั้นมิใช่เป็นเกิดเกิดแห่งพระนิพพานหรือ
 วิสัชชนาวา พระอริยมรรคนั้นจะได้เป็นเกิดเกิดแห่งพระ
 นิพพานหามิได้ เหตุว่าพระนิพพานเป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรค
 แล้วแต่จะถือเอาว่า พระอริยมรรคเป็นเกิดเกิดแห่งพระนิพพาน
 นั้นมิได้ควร พระนิพพานจะได้บังเกิดด้วยอำนาจแห่งอริยมรรค

ทามิได้ ฝ่ายพระอริยมรรคนั้นเล่าจะได้เป็นยังรับได้บังเกิดพระ
 นิพพานนั้นก็ทามิได้ เหตุฉนั้นพระนิพพานจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมหา
 เดิมเกิดหาที่เกิคมิได้ “อชรามรณ” พระนิพพานนั้นกรัน
 ว่าหาเดิมเกิดมิได้แล้ว ก็ปราศจากชราแลมรณะความแก่ความ
 ชราฉิบหายนั้น มิได้มีในพระนิพพาน “อัปภวชรามรณานัน
 อภาวโต นิหัง” พระนิพพานนั้นหาที่เกิคมิได้ หากความชรา
 มรณะมิได้เห็นปานคังนั้น ก็คงอยู่ในที่เปนนิจจะธรรมเป็นธรรม
 อันเที่ยงแท้ มิได้รู้แปรรู้ปรวน มิได้รู้วิปริตแปรผันด้วยเหตุ
 อันใดอันหนึ่ง

จึงมีคำอุปมาว่า ชื่อซึ่งว่าพระนิพพานเที่ยงนั้นเที่ยงเหมือนด้วย
 สิ่งอันใด จะว่าเที่ยงเหมือนขลุ่ยอันละเอียดยกเป็นอณูปลิวอยู่ในอากาศ
 เป็นต้นกระนั้นหรือ ๆ จะว่าเที่ยงเหมือนด้วยปรกติแห่งโลก หรือว่า
 เที่ยงเหมือนด้วยกาลอันเป็นอดีตอนาคตปัจจุบัน หรือว่าเที่ยงเหมือน
 ด้วยเพศชายแลเพศหญิงเป็นอาทิ เป็นประการใด แต่ที่จริงขลุ่ยอัน
 ละเอียดยกซึ่งปลิวอยู่ในอากาศเห็นปรากฏในแสงพระอาทิตย์อันส่องเข้า
 มาตามช่องฝาเป็นอาทิที่มีนามบัญญัติชื่อว่าอณูนั้นเราเห็นว่าเที่ยง
 เพราะเหตุว่าปลิวอยู่เปนนิจมิได้รู้กลปรักกลาย แลปรกติแห่งโลก
 คือแผ่นดินฟ้าแลมหาสมุทรเขาพระสุเมรุราชสัตตคะภินทศิวิ และขอบ
 จักรวาลเป็นอาทินั้นเราก็ก็นเห็นว่าเที่ยง เพราะเหตุว่ามีกำหนดใหญ่
 น้อยอยู่เพียงใด ก็เป็นปรกติอยู่เพียงนั้นตามประเพณีโลกสันฐาณ

จะไต่แปรไต่ผันแลกลีบกลายนั้นก็ค้ายมิไต่ แลกกาลอันเป็นอดีต
 อนาคตขั้จขยันที่กำหนดเป็นวันเป็นคืนเป็นเดือนเป็นปี ตามประเพณี
 โลกวิสัยนั้นแล้ว เราก้เห็นว่าเที่ยง เพราะว่ามีสำหรับโลกแต่ตั้ง
 เดิมมา จะไต่ วิปริตผิดผันกลีบกลายนั้นหามิไต่ ยั้งยืน
 อยู่โดยธรรมดา ประการหนึ่งเพศชายแลเพศหญิงเป็นอาทิ นั้นแล้ว
 เราก้เห็นว่าเที่ยง เพราะว่ายบรมแลสัตว์นั้นมาแต่ตั้งแต่เดิม จะไต่
 รู้ สันรู้ สักไปนั้นหามิไต่ มีอยู่เป็นอันเที่ยงตามประเพณี โลกวิสัย
 ก็แลละอณูปรมาณูเป็นอาทิ ซึ่งเห็นว่าเที่ยงโดยนัยตั้งกล่าวมาฉนั้น
 ถ้าจะเอามาเปรียบกับพระนิพพาน จะเห็นว่าเที่ยงเหมือนกับพระ
 นิพพานจะเป็นประการใด

วิสัยชนาว่า "น ยุกต์" ซึ่งท่านว่าอณูปรมาณูเป็นอาทิเที่ยง
 เหมือนพระนิพพานนั้นมิไต่สมควร เหตุใดเหตุสภาวะแห่งพระนิพ
 พานนั้นมิไต่มีแห่งอุปปัตติสาขารณะเหตุ อธิบายว่า "กสลา กุสล"
 กรรมอันใดอันหนึ่งซึ่งจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สำเร็จอุปปัตติกิจ ให้
 ยังเกิดพระนิพพานนั้นมิไต่มีเลยเป็นอันขาด อย่าพึงเข้าใจว่ากุสลา
 กุศลกรรมและตกแต่งให้ยังเกิดพระนิพพาน อย่าพึงเข้าใจถึงนั้น
 กุศลเช่นแต่ผู้ชักผู้นำ เป็นแต่ผู้ช่วยอุปถัมภ์คำชูไปให้ถึงพระ
 นิพพานเป็นผู้สั่งให้ ถึงพระนิพพานต่างหาก จะไต่เป็นปัจจัยตก
 แต่งให้ยังเกิดพระนิพพานหามิไต่ อันพระนิพพานนี้เป็นธรรมอัน
 มิไต่รู้เกิด มิไต่รู้มีธรรมอันใดอันหนึ่งจะเป็นอุปปัตติเหตุให้ยังเกิด

หามิได้ ก็ฝ่ายอนุปรมาณูแลโอกาสโลก แลกาลยี่เดือนวันคืน
 และเพศชายเพศหญิงนั้นย่อมมีอุปยัคคิสาธารณะเหตุอยู่ ธรรม
 ซากอันเป็นปัจจุให้สำเร็จอุปยัคคิ กิจให้ ยังเกิดอนุปรมาณูเป็นอาทิ
 นั้นมีอยู่ ณ ชยซึ่งท่านจะเอาอนุปรมาณูเป็นอาทิซึ่งมีอุปยัคคิ
 สาธารณะเหตุ นั้น มาเปรียบเทียบกับพระนิพพานอันหาเหตุมิได้ว่า
 เทียบเหมือนกันนั้น มิได้สมควรยิ่งนัก

คุณกรอาจารย์ผู้ โจทย์ "เจ ว เทย์ ยาสี" ฌีว่าท่านจะมีคำเสียด
 เข้ามาอีกแล้วว่า "นิพพานัสส นิจัตตา เต มิจฉา" ว่าอนุปรมาณู
 เป็นคณันั้น เราเห็นว่ามิใช่เป็นนิสำหรับโลกมิได้รู้ซาค ก็ฝ่ายข้าง
 พระนิพพานนั้น ก็ไต่ ชยว่ามีอยู่เป็นนิจะมีได้รู้ซาค ซึ่งจะมีอยู่แต่
 เฉพาะเทศกาลเหมือนอย่างพิชคาม ภูตะคาม อันเฉพาะเสด็จ
 ชยภคผลหรือชยภคตามระคณันหามิได้ ด้วยบุคคลผู้ใดประกอย
 ทั่วยอธิบายประพฤตซึ่งสัมมาปฏิบัติตามพุทธโอวาท มีศีลขันธ
 สมาธิขันธ ปัญญาขันธ แก่กล้าแล้วกาลใด บุคคลผู้นั้นก็จะ
 ได้พบได้เห็นจะได้ถึงพระนิพพาน โดยปัจจุจักขุเสถียรญาณแท้จริง
 ประจักษ์แก่อวตมะภาพในกาลนั้น ซึ่งจะได้พระนิพพานมีกำหนด
 เทศกาลเหมือนด้วย พุกยา ตมาซาตพิชคาม ภูตะคาม ทั้งยวงนั้น
 หามิได้ แลพระนิพพานซึ่งมีอยู่เป็นนิเห็นปานนั้น ท่านเห็นว่า
 เทียงแล้ว อนุปรมาณูเป็นคณซึ่งมีอยู่มีรชาคนั้น เราก้เห็นว่าเทียบ
 เหมือนพระนิพพานนั้น คุณกรอาจารย์ผู้ โจทย์ ถ้าท่านจะมีคำเสียด

เข้ามาฉัน "น ยุตติ" ก็ยังมีไค้สมควรก่อน เหตุไค้เหตุว่า
 มีไค้ยังเกิดมีแห่งเหตุลักษณะ คือหากำหนดกฎหมายแห่งเหตุนี้
 มีไค้ ถ้าบุคคลผู้ใดประกอบด้วยอชยประพฤติซึ่งสัมมาปฏิบัติ
 ตามพุทธโอวาท มีศีลขันธ สมาธิขันธ ปัญญาขันธ แก่กล้า
 แล้วกาลใด บุคคลผู้นั้นจะไค้พบไค้เห็นจะไค้ถึงพระนิพพาน โดย
 ปัจจัยชะลิตชญาณแห่งประจักษ์แก่อาคมะภาพในกาลนั้น ซึ่งจะไค้
 พระนิพพาน มีกำหนดเทศกาลเหมือนด้วยพฤษชาติมาชาติพืชคาม
 ภูตคามทั้งปวงนั้นหามีไค้ แลพระนิพพานซึ่งมีอยู่เป็นนิจเห็น
 ปานฉนั้น ท่านเห็นว่าเที่ยงแล้ว อณุปรรมาณเป็นต้นซึ่งมีอยู่มีริชาค
 นั้น เราก้เห็นว่าเที่ยงเหมือนพระนิพพานนั้น คือกรอาหารยผู้โงทย์
 ถ้าท่านระมีคำเสยคเข้ามาฉัน "น ยุตติ" ก็ยังมีไค้สมควรก่อน
 เหตุไค้เหตุว่ามีไค้ยังเกิดมีแห่งเหตุลักษณะ คือหากำหนดกฎหมาย
 แห่งเหตุนี้มีไค้ อันธรรมคาวาจะแสดงซึ่งผลนั้นพึงให้มีลักษณะ
 ที่กำหนดกฎหมายแห่งมูลเหตุเป็นที่สำคัญก่อน ถ้ากำหนดลง
 ไค้ว่ามีมูลเหตุดังนี้ ๆ อณุปรรมาณเป็นชาติซึ่งมีอยู่เป็นนิจ จึงไค้
 ชื่อว่าเที่ยงเพราะมูลเหตุดังนี้ ๆ ถ้ากำหนดลงไค้ฉนั้นแล้วจึงสมควร
 ที่จะเชื่อฟังเอาไค้ อันไม่กำหนดลงไค้ซึ่งมูลเหตุ จะว่าแต่ปลาย
 เหตุว่าอณุปรรมาณเป็นต้นมีอยู่เป็นนิจแล้วไค้ ชื่อว่าเที่ยง จะว่า
 เอาแต่ปลายเหตุฉนั้นสมควรจะเชื่อฟังเอาไค้ แลขอซึ่งว่าพระนิพพาน
 ธรรมมีอยู่เป็นนิจ เป็นธรรมอันเที่ยงนั้น มีลักษณะที่กำหนด

กฎหมายแห่งมูลเหตุเป็นสำคัญมีอยู่ ข้อซึ่งว่าพระนิพพานหาเหตุ
 มีไฉนนั้น ว่าด้วยไม่มีอุปชัทธิเหตุต่างหาก อุปชัทธิเหตุที่จะให้
 ยังเกิดพระนิพพานนั้น มีไฉนมีมูลเหตุที่แสดงผลให้เห็นว่าพระ
 นิพพานเที่ยงนั้นมีอยู่เป็นแท้ และข้อซึ่งว่าพระนิพพานเที่ยงนั้น
 โดยกิจที่มีไฉนรู้เกิดมีไฉนรู้ตาย จะได้เที่ยงโดยธรรมคามีได้
 เหตุใดเหตุว่ามีคำพระภูิกายารย วิสัชชนาว่า ลักษณะซึ่งจะกำหนด
 กฎหมายซึ่งเหตุให้เห็นว่าพระนิพพานเที่ยงนั้น จะได้กำหนดโดย
 เหตุอันเป็นอัยจักจะลักษณะธรรมคายเป็นอาทินี้มีได้ อธิบายว่าเหตุ
 อันใดมีอยู่โดยธรรมคา สัตว์มีอยู่โดยธรรมคา โลกมีอยู่ทั้งสอง
 เหมือนกัน จะได้เฉพาะมีแต่ชายแลมีแต่หญิงหามีได้ เหตุ
 อันนั้นแลได้ ข้อว่าอัยจักจะลักษณะธรรมคา เหมือนอย่างขลุ่ยที่เป็น
 อณูปรมาณูปลิวอยู่ในอากาศแผ่นชัดพิ ที่ตั้งไม่มีกำหนดใหญ่เท่า
 กันก็ข้อย่างก่อน น้ำในมหาสมุทรมีรสอันเค็ม มนุษย์มีตัวยาวไป
 โดยสูง สัตว์เคี้ยวรลามีตัวยาวไปโดยขวาง เป็นอย่างนี้ได้
 ข้อว่าอัยจักจะธรรมคาเหตุ แลเหตุที่แสดงผลให้เห็นว่าพระนิพพาน
 เที่ยงนั้น จะเป็นอัยจักจะธรรมคาเหตุอย่างนี้หามีได้ พระนิพพาน
 เป็นธรรมอันเที่ยงนั้น ด้วยกิจที่มีไฉนรู้เกิดมีไฉนรู้ตาย มีไฉนรู้แก่มิได้
 ธุชรา แลอณูเป็นอาทินี้มีก็อันมีไฉนรู้เกิดมีไฉนรู้ตาย มีไฉนรู้แก่มิได้
 ธุชราเหมือนพระนิพพานหรือ ท่านจึงเขาอณูเป็นคณินมาเปรียบ
 กับพระนิพพานว่าเที่ยงเหมือนพระนิพพาน อันจะแสดงผลว่าอณู

เป็นคันเที่ยงนั้น ให้แสดงมูลเหตุออกมาให้แจ้งก่อน อันจะว่า
 เขาแต่ปลายเหตุ ว่าอณุมืออยู่เป็นนิจได้ชื่อว่าเที่ยง จะว่าฉัน
 ไม่สมควร คุณกรอาหารย์ผู้ โงทย์ ถ้าท่านจะมีคำเสียดเข้ามาอีก
 เล่าว่า ข้อที่เราเห็นอธิบายแห่งเราว่า อณुปรมาณูเป็นอาทิเที่ยง
 เหมือนกับพระนิพพาน เหตุว่าอณุปรมาณูเป็นอาทินั้นมิได้มีอุปป
 ทขณะ แลจิตขณะ ภังคขณะ เหมือนกับพระนิพพาน ๆ หาอุปป
 ทขณะ แลจิตขณะ ภังคขณะมิได้ฉันใด อณุเป็นอาทินั้นก็หา
 อุปปาทขณะ จิตขณะ ภังคขณะมิได้เหมือนกันดังนั้น อาศรัยเรา
 เห็นเหตุฉนั้นแล เราจึงแสดงผลว่าอณุเป็นอาทินั้นเที่ยงเหมือนกัน
 กับพระนิพพาน คุณกรอาหารย์ผู้ โงทย์ ถ้าท่านจะมีคำขึ้นมา
 ฉนั้น คำของท่านก็ยังมีได้สมควรก่อน "อณุอาทินัน อสัทธัตถา"
 เพราะอณุเป็นอาทินั้น มิได้สำเร็จซึ่งภาวะเที่ยงตามฉอยคำที่
 ท่านบัญญัติ คุณกรอาหารย์ ข้อซึ่งท่านบัญญัติว่าอณุเป็นอาทิ
 เที่ยงนั้น จะได้สำเร็จเป็นธรรมบัญญัติฉนั้นก็หามิได้ เมื่อไม่
 สำเร็จเป็นธรรมบัญญัติแล้ว ก็มีอาจะให้สำเร็จผลคือสภาวะเที่ยง
 นั้นได้ ประการหนึ่งอุปปาทขณะ แลจิตขณะ ภังคขณะ
 นั้นเล่า สมเด็จพระองค์เจ้ากัศรเสทศนา เณภามีแต่จิตรแล
 เจตสิก สิ่งอื่น ๆ นอกรออกไปจากจิตรแลเจตสิกแล้ว จะได้มี
 อุปปาทขณะ แลจิตขณะ ภังคขณะหามิได้ ข้อซึ่งท่านจะถือ
 เขาอธิบายว่าอณุเป็นอาทิเที่ยงเหมือนกับพระนิพพาน เพราะเหตุ

ที่หาอุปปาตขณะมีได้เหมือนกันนั้น ทาเห็นวิเศษสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่
 ประการหนึ่งอันเป็นอาทิ นั้น ย่อมมีหลายด้วยเพลิงประลัยกัลป์
 สมประลัยกัลป์น้ำประลัยโลก ถึงซึ่งภาวะเช่นอนิจระลักขณะ
 มันจะคงจะยังจะยืนอยู่เป็นอันเที่ยงอันแท้นั้นตามิได้ ก็ฝ่ายว่าพระ
 นิพพานนั้น ย่อมมิได้รู้ด้วยหลายด้วยเพลิงประลัยกัลป์น้ำประลัย
 กัลป์สมประลัยกัลป์ มีลักษณะอันระงับ มีกิจอันมิได้เกิดมิได้
 รู้ตายมิได้ รู้แก่มิได้ รู้ชรา เหตุอันชอบซึ่งท่านจะเอาอันเป็นอาทิ
 ที่เป็น ขรรษชาติรู้ด้วยหลายประลัยมาเปรียบเทียบกับพระนิพพานเป็น
 ขรรษอันประเสริฐ มิได้รู้ด้วยหลายประลัยมิได้สมควรยิ่งนัก กุ
 กรอาจารย์ ขรรษชาติทั้งหลายมีอันเป็นต้นเช่นประธาน ที่ท่าน
 กล่าวมาแต่เดิมนั้น จะได้เป็นขรรษชาติอันเที่ยงแท้นั้นก็ตามิได้
 พระนิพพานนั้นและเป็นขรรษอันเที่ยงแท้แท้ตลอดมิได้ “ยดา
 วคตยคตีสภาวโต ปน อิมเมว นิจฺจ” ข้อซึ่งว่าพระนิพพาน
 เที่ยงนิตย์โดยสภาวะ ควรโดยสภาวะ สมควรกับคำที่กล่าวมา
 แต่ก่อน ๆ มีอุปมาภาวตาเป็นอาทิ ซึ่งพระรณาคณะแห่งพระนิพพาน
 ว่า พระนิพพานหาเกิดเกิดมิได้ พระนิพพานมิได้รู้แก่รู้ชรา
 มิได้รู้ โขมิได้รู้ตาย คำทั้งปวงนี้สมควรกันกับคำหลัง ที่
 สรรเสริญพระนิพพานว่าเป็นขรรษอันเที่ยง “อรุขํ” พระนิพพาน
 นี้ได้ ข้อว่าอรุขธรรมด้วยอรรถว่าลวงเสียซึ่งรูป จะได้มีรูปพรรณ
 สัตฐาน ประคิษฐานเป็นที่ประทับอยู่ในทิศอันใดอันหนึ่งตามิได้

“นาวิษฐ์ชมนาน” พระนิพพานนั้นมีได้มีรูปพรรณสัณฐานก็จริงอยู่
 แล แต่ทว่ามีอยู่โดยปรมาตถ์ เหตุใดจึงเห็นว่ามีอยู่โดยปรมาตถ์
 “อสีดิลปรักถมสิทฺธเณ ญาณวิเสเสน อธิคมนโต” อธิบายว่า
 พระอริยเจ้ามีสัมมัตตญาณวิริยะอันมีได้ย่อได้หย่อน ได้สำเร็จ
 ญาณปริชาอันวิเศษกล่าวคือมรรคญาณผลญาณแล้วกาลใด ก็
 ได้สำเร็จพระนิพพานโดยปัจจักขะสิทธิญาณในภพนั้น แท้จริง
 พระอริยบุคคลทั้งหลายอันตรัสรู้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น ท่านครัส
 ฐ์แท้ครัสฐ์แจ้งประจักษ์เห็นแท้รู้แท้ มีได้รู้ด้วยสามารถเชื่อผู้อื่น
 แลบุคคลจำพวกอื่นนอกออกไปจากพระอริยบุคคล ซึ่งจะรู้ว่าพระ
 นิพพานนั้น รู้ด้วยสามารถเชื่อฟังเอาความพระพุทฺธกถาสัมเพ็ญ
 พระพุทฺธองค์เจ้าไปรคปรถานพระธรรมเทศนาไว้ รู้โดยอนุमान
 ัตตญาณ รู้เอาความอธิบายแห่งสัมเพ็ญพระสัพพัญญูเจ้า จะได้
 เห็นแจ้งเห็นแท้รู้แท้เหมือนพระอริยบุคคลทั้งปวงหาไม่มีได้ อาครัย
 เหตุที่พระอริยเจ้ารู้ โดยปัจจักขะสิทธิญาณ บุคคลนอกออกไปจาก
 พระอริยเจ้าแล้ว แลรู้โดยอนุमानสิทธิญาณ เห็นปานถึงพระศา
 มาณ จึงเห็นความชัดว่า พระนิพพานนั้นมีอยู่โดยปรมาตถ์
 ด้วยประการฉะนี้ “วุตถ์กั เหตุ” แท้จริงสัมเพ็ญพระมหากุรุณา
 สัมมาสัมพุทฺธเจ้า มีพระพุทฺธกถาไปรคปรถานพระสัทธรรม
 เทศนาว่า “อิตถิ ภิกขเว อชาคัง อภุตัง อภุตัง อสัชตัง” กุ
 กรภิกขุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นอารมณ์แห่งพระอริยมรรคพระอริย

ผล ที่ตกตาครองเรียกว่านิพพานนั้นมีอยู่เป็นแท้ พระนิพพาน
 ธรรมนั้น “อชาต” มิได้บังเกิดด้วยเหตุขั้จขั้ “อภุคั้”
 มิได้บังเกิดด้วยตนเอง “อภุคั้” พระนิพพานนั้นแยกคฤทัง
 หลายมีอิศวรเป็นอาทิมิอาจะตกจะแแต่มีอาจะกระทำไค้ ทั้ว
 ก่าตั้งอิทธิฤทธิ์แแต่ก่าตั้งกาย ถึงจะมีก่าตั้งฤทธินั้นมากเป็นประ
 การใด ๆ จะมีก่าตั้งกายมากสักเท่าใด ๆ ก็มีอาจะตกจะแแต่
 มิอาจะนิรมิตซึ่งพระนิพพานนั้นไค้ “อสังขตั้” พระนิพพาน
 นั้นจะมีกุศลากุศลธรรมประสมแแต่ เหมือนอย่างรูปธรรมนาม
 ธรรมทั้งปวงนั้นหามีไค้ “สัพพะสังขารสมโถ สัพพะอุปปี ปฏิณิส-
 สักโค” พระนิพพานนั้นสมเค้พระพุทของค์เจ้าครัสพระสัตถธรรม
 เทศนาว่า เป็นอุปนิสัยให้ระงับเสียดซึ่งสังขารธรรมทั้งปวง ให้
 สละละเสียดซึ่งอุปปีกัเสสทั้งปวง “คัมภีโร” พระนิพพานนั้น
 เป็นธรรมอันสุขุมลัดล้าคมภีรภาพ “ทุททัสโส” ยากนักหนา
 ทั้บุคคลทั้งปวงจะล่วงเห็น “ทรวานโพโธ” ยากนักทั้จะครัสรู้
 แแรงประภักษซึ่งพระนิพพาน “สันโต ปุณโธ” พระนิพพาน
 ธรรมนั้นละเอียดละเอียดประณีตบรรจงยิ่งนัก “อคักกา-
 วโร” บุคคลทั้งหลายไม่พึงรู้ทั้ว อันจะคึกเขาเองตรึกเขา
 เองนั้นมีไค้ “นึโปโธ” พระนิพพานไพบูลย์ไปทั้วคุณอันเลิศ
 “ปณทัตเวทนีโย” อันบัณฑิตผู้ปรีชาปฏิบัติตามพระธัมมวาทคึก
 มรรคธรรมทั้ง ๘ ประการนั้นแแต่จะพึงรู้จะพึงเห็น สมเค้พระ

พุทธองค์เจ้าไตรโลกนาถเรียกว่านิโรธสัจ ทั่วข้อคิดเถว่า เป็นอุปนิสัย
 ให้กับทุกข์แท้ ๆ สรรพทุกข์ สรรพโศก สรรพโรค สรรพภัย
 สรรพเสี้ยนภัยทั้งไร สรรพข้อขัดข้องทั้งปวงนั้น พระนิพพานเป็นอุป
 นิสัยให้กับเสียสิ้นเสร็จ ให้กับเสียไ้แก่แท้ ๆ พระนิพพานนี้เป็นสุข
 เทียบมิได้เจอไปทั่วทุกข์ สุขอื่น ๆ จะสุขเทียบเหมือนสุขในพระ
 นิพพานนั้นหามิได้ อาศรัยเหตุฉนั้น พระนิพพานจึงเป็นที่ยืนค้ำเป็น
 ที่ปราศจากแห่งอริยสัจธรรมทั้งหลาย มีสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นต้น
 เป็นประธาน พระอริยบุคคลที่ได้สำเร็จอนุปัตติเสสนิพพานขาด
 ค้ำกรรมชรูปแล้วยากจนขอสิ้นเสร็จแล้วนั้น บ่ยอมปราศจากชาติแล
 ชราพยาธิแลมรณะ ปราศจากความโศกเศร้าโศกาอาลัยให้สิ้น
 ดั่งซึ่งความสุขอันเลิศกว่าสมบัติสุขทั้งปวงในมนุษย์โลก แลสวรรค์
 เทวโลก อันสุขในมนุษย์สุขในสวรรค์นั้นเจอไปทั่วทุกข์ มี
 สภาวะวิปริตผิดผันแปรปรวนอยู่ ไม่นั่นไม่คงไม่ยังไม้อื่น ไม่
 เป็นสุขแท้เหมือนสุขในพระนิพพาน ๆ เป็นสุขแท้สุขอื่นเทียบ มิได้
 เจอทั่วทุกข์ เหตุฉนั้นสุขในพระนิพพานนั้น สมเด็จพระมหา
 ภารุณาจึงมีพระพุทธเจ้ากักรัตโลกนาถสรรเสริญว่า เป็นเอกันตะบรม
 สุขแท้ ๆ "เฮว" ทั่วประการฉนั้น แดงตงมาในนิโรธสัจ
 ความสัจขั้ญญาสถานรูปโดยสังเขปถึยคึดตงแต่เท่านี้

"กัตถิถ กตมัม ทุภังนิโรธคามินีปฏิยथा อริยสัจจํ อยเมว
 อริโย อัญจุงกโก มัคโค เสยฺยถิถํ สัมมาทิฏฐิํ สัมมาสังกัถึโย

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมา
 สติ สัมมาสมาธิ” ถ้าคัมภีร์จะได้ วิสัชชนาในทุกขนิโรธคามินีปฏิ
 ฎทาอริยสัจสี่ข้อมไป ดำเนินความว่า “ภควา” องค์สมเด็จพระมหา
 ภารุณาธิคุณเจ้า เมื่อพระองค์จะไปรศประทานพระสัจธรรมเทศนา
 ในทุกขนิโรธคามินีปฏิฎทาอริยสัจ จึงตรัสเขนถเทศกถามยตาปุจฉา
 ว่า “คัตถ กตมํ ทักขนิโรธคามินีปฏิฎทาอริยสัจ” คุกรภิกขุ
 ทั้งหลาย หนทางปฏิบัติเพื่อจะให้ถึงซึ่งคัมภีร์ทุกขโคได้สำเร็จซึ่งพระ
 นิพพานสุขนั้น อันเป็นความสัจความจริงแห่งพระอริยเจ้าโดยแท้
 นั้น จะเป็นประการใด พระพุทธองค์ตรัสปุจฉานั้นแล้ว จึงตรัส
 วิสัชชนาคด้วยพระองค์เองแล้วว่า “อยมเว อริโย อัญจุงคิโก” คุกร
 ภิกขุทั้งหลาย หนทางธรรมปฏิบัติ คือพระอัญจุงคิกมรรคอัน
 ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการนี้ อาจจะได้คัมภีร์ทุกขโคได้ ให้สำเร็จแก่
 พระนิพพาน เป็นความสัจของพระอริยเจ้าเป็นแท้ พระอริยเจ้า
 ทั้งหลาย มีสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าเป็นประธานนั้น ท่านย่อม
 ปฏิบัติดำเนินตามหนทางพระอัญจุงคิกมรรคนี้ทุก ๆ พระองค์ เหตุ
 ว่าพระอัญจุงคิกมรรคนี้ เป็นที่เฝ้าผลาญเสียซึ่งราคาคือกิเลส แล
 ให้สำเร็จซึ่งมรรคญาณผลญาณ แลพระนิพพานเป็นปริโยสานที่สุด
 ประการหนึ่งพระอัญจุงคิกมรรคนี้ ไกลจากฆ่าศึกคืออกิเลส คุ
 พระบารักรพัทธราชันไกลจากอริราชย์จามีตรทั้งปวง ประการ
 หนึ่งพระอัญจุงคิกมรรคนี้เป็นที่ไหลมา เป็นที่ประชุมแห่งโพธิบัลลัง

ธรรม ๓๗ ประการ ทรงตั้งพระมหาสมุทรอันเป็นที่ไหลมาเป็นที่ประชุม
 แห่งแม่น้ำน้อยใหญ่ทั้งปวง ประการหนึ่งพระอิฏฐ์จึงศึกมรรคินเป็น
 ยอดแห่งธรรมทั้งปวง ทรงตั้งดวงแก้วมณีในยอดแห่งเวชยันต
 ปราสาทของสมเด็จพระอินทราชาธิราชในดาวดึงษ์พิภพนั้น ประการ
 หนึ่งพระอิฏฐ์จึงศึกมรรคิน บ่อมให้สำเร็จความปราถนาแก่เทพา
 มนุษย์อันเป็นพุทธเวไนย ทรงตั้งดวงแก้วมณีโชติ ๘ เหลี่ยมอัน
 ใหญ่ ให้สำเร็จความปราถนาแก่พระยาจักรพรรดิราชาธิราช ประการ
 หนึ่งพระอิฏฐ์จึงศึกมรรค ๘ ประการนี้ ถ้าบุคคลผู้ใดปฏิบัติตาม
 แล้ว บุคคลผู้นั้นจะรุ่งเรืองกว่าเทพามนุษย์ ครั้นพระยาอุสุราชอันมี
 รูปช้วน แดได้แก้วมาแต่สำนักสมเด็จพระอินทราชาธิราช พระยา
 อุสุราชนั้นก็มรูปโฉมอันงามไสภาซนในท่ามกลาง แห่งสวรรค์ทั้งปวง
 ทั่วสรรพสัตว์ทั้งแก้วนัน ประการหนึ่งเวชยันตรถของสมเด็จพระ
 อินทราชาธิราชนั้น เป็นรถอันประเสริฐ ยังเกิดด้วยอำนาจผล
 แห่งกุศลที่พระอินทร์ได้สร้างสมอบรมมาแต่ชาติปางก่อน แด
 เวชยันตรถนั้นเทียมด้วยม้าสีนอพพานหนึ่ง มีพระมาดลเป็นนาย
 สารถี ท้าวโกสีย์อินทราชนั้น บ่อมขี่เข้าไปผลด้วยหม้อสุรมา
 ศึกทั้งปวงให้ปราศภัยพ่ายแพ้แล้ว ก็ดลลากลับมาให้สมเด็จพระอินทรา
 ธิราชนั้นเสด็จขึ้นเวชยันตพิมานฉันโคกนี้ พระอิฏฐ์จึงศึกมรรคิน
 ก็เป็นรถอันประเสริฐ ประค้ำด้วยโพธิ์ขี้กษิษธรรม ๓๗ ประการ เป็น
 ยศบริวารพระอิริยสัตบุรุษทั้งปวงขึ้นขี่ขี่ คือปฏิบัติตามแล้วกาลใด

ถัดมชักพาพระอริยสัจบรมครูเหล่านั้นให้ไปผจญเสียซึ่งหมู่มาร คือ
 คันทาแลราคาทิกิเลสเป็นต้น ให้ปราศภัยแผ้วพินาศในกาลนั้น
 แล้วให้ขึ้นปรากฏปราสาท คือพระอมตมหานครนฤพานอันเป็นที่
 เถยมนสวรรค์ปราศจากชาติทุกข์ ชราทุกข์ พยาธิทุกข์แลมรณะทุกข์
 เป็นเอกันตะบรมสุขแท้ ๆ “ตถา” ก็มีอุปมาดังเวชยันตรถนั้น
 ประการหนึ่งเวชยันตรถนั้น มีอุปการะช่วยอุปถัมภ์ภะนาถการแก่พระ
 อินทร์ได้แต่องค์เดียว พระอัญญาสูติภิกขุมรรคถนอคมล้ำเลิศกว่าเวช
 ยันตรถนั้นเป็นอันมาก แม้ยัตถถกทั้งหลายสักกร้อยพันหมื่นแสน
 กัด ถ้าแม้มีความปราถนาจะไปสู่เมืองแก้วอันกล่าวแล้วคือพระ
 นิพพาน พระอัญญาสูติภิกขุมรรคถ ๘ ประการนี้ ก็อาจจะรื้อถอนบุคคล
 เหล่านั้นไปให้ถึงเมืองพระนิพพานจนสิ้นหมดได้ ไม่เลวกว่าบุคคล
 ผู้ใดเลย พระอัญญาสูติภิกขุมรรคถนี้มีคุณูปการอันล้ำเลิศประเสริฐ
 กว่าเวชยันตรถเห็นปานฉนั้น ประการหนึ่งสาธุชนทั้งหลายบรรดา
 ที่มีสมภารอันไต่สร้างสมขำเพ็ญมามากแล้ว แลได้ตรัสรู้พระ
 รัตนาริยสัจทั้ง ๔ พระอัญญาสูติภิกขุมรรคถนี้ ถัดมชนพาสาธุชนทั้ง
 หลายนั้นไปให้ถึงเมืองนิพพานประมาณขณะจิตรถี่จะถึง คุ
 ยกชนพันแผ่นยัดพิแล้ว ให้ประภิชฐานอยู่เหนือยอดเขาพระเม
 ราชก็เหมือนกัน ประการหนึ่งพระอัญญาสูติภิกขุมรรคถนี้ มีครุณา
 คุงล้ำเถาอันใหญ่แล่นไปในมหาสมุทร แลยังมีหมู่พาณิชทั้งหลาย
 ให้ถึงท่าจอด อันชื่อว่ากสาวคนนัตเหมือนกัน พาณิชพ่อค้าทั้ง

หลายได้ความเกษมสันต์เปรมปรีดาปราโมทย์ปราศจากภัย ฉันทิ
 กัตถิ สาธุชนทั้งหลายครั้งถึงเมืองพระนิพพานแล้ว ก็เปรมปรีดา
 ปราโมทย์เหมือนกันฉนั้น

สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าจึงตรัสปุจฉาว่า “เสยย์ถิติ”
 พระอัญชุกกิมรรค ๘ ประการนั้น คือสิ่งอันใดบ้าง จึงตรัส
 วิสัชนาว่า พระอัญชุกกิมรรค ๘ ประการนั้น คือสัมมาทิฏฐิประ
 การหนึ่ง สัมมาสังกัปป์ไปประการหนึ่ง สัมมากัมมันโตชระการหนึ่ง
 สัมมาวาจาประการหนึ่ง สัมมาอาชีโวประการหนึ่ง สัมมาวาจาโม
 หาระการหนึ่ง สัมมาสติประการหนึ่ง สัมมาสมาธิประการหนึ่ง
 เปน ๘ ประการด้วยกันฉนั้นโดยอุเทศทวาร

ในนิเทศวารนั้นตรัสว่า “คัตถ. กคมา สัมมาทิฏฐิ ทุก์เข
 ญาณ์ ทุก์ขสมุทฺเท ญาณ์ ทุก์ขนิโรธ ญาณ์ ทุก์ขนิโรธคามินิยา
 ปฏิปทาย ญาณ์ อหิ วุจฺจติ สัมมาทิฏฐิ” ว่าองค์แห่งอริยมรรคชื่อ
 ว่าสัมมาทิฏฐินั้นเป็นประการใด ตรัสปุจฉาฉนั้นแล้ว ก็ตรัสวิสัชนา
 ว่า สัมมาทิฏฐินั้น ได้แก่วัฒนญาณเจตสิกที่กล่าวหาญหน่วงเอาพระ
 นิพพานเป็นอารมณ์ แล้วรู้ไปในทุกขสังขาร รู้ไปในทุกขสมุทฺทัยสังข
 ารู้แท้ ในทุกขนิโรธสังขาร รู้แท้ ในทุกขนิโรธคามินิปฏิบัติทวารสิบสังข
 ารแล้วแลปฏิบัติถอนเสยซึ่งอวิชชาแลตัดฉนั้น เรียกชื่อว่าสัมมา
 ทิฏฐิ เป็นองค์แห่งพระอริยมรรคเป็นปฐม

องค์แห่งอริยมรรคที่ ๒ ชื่อว่าสัมมาสังกัปป์ไปนั้น จะเป็น

ประการใดเล่า อ้อสัมมาสังกัปปิโยนั้น ได้แก่วิตกเจตสิกซึ่งคำวิศ
 ตรีครองไปในที่ระบ้าเพญทานรักษาศีล จำเวญภาวนาในอสุภกรรม
 ฐานกัถิ คำวิศไปในที่อันมิได้ผูกพยายามหาภาวนาของเวรแก่กันกัถิ
 คำวิศไปในที่ระจำเวญจตุพรหมวิหาร มีเมตตาเป็นต้นนั้นกัถิ คำวิศ
 ไปในที่มิได้เขยตเขยบนสัตว์ทั้งปวงนั้นกัถิ คำวิศตรีครองสาม
 ประการนี้ ทถาคคตริสเทศนาชื่อว่าสัมมาสังกัปปิโย เป็นองค์
 แห่งอริยมรรคคำรบสอง

องค์แห่งอริยมรรคคำรบสาม คือสัมมาวาจา^๕นั้นเป็นประการ
 ใดเล่า อริยมรรคคำรบสามคือสัมมาวาจา^๕นั้น ได้แก่วจีสุจริต^๖ประ
 การ “มุตสาวาจาเวรมณิ” เว้นจากมุตสาวาท โภทกมายาพ้อ
 ลวงสัขปลัยให้ท่านเสียทรัพย์สิ่งสิน “เปสุญญวาจาเวรมณิ”
 เว้นจากเปสุญญวาท ส่อเสียดท่านให้ไต่ความเคือตรอันใจ ให้
 ไต่ความฉิบหาย ให้ไต่ความเคือองแค้นซัดใจ “มรุตสาวาจาเวร-
 มณิ” เว้นจากถ้อยคำมรุตสาทกล่าววาจาชยายหยาม “สัมผัขปล
 ลาปวาจาเวรมณิ” เว้นจากสัมผัขปลลาปวาจกล่าวคำตลกคะนอง
 เป็นต้น วจีสุจริต^๖ประการนั้นไซ้ ทถาคคตริสเทศนาชื่อว่า
 สัมมาวาจา จักเป็นองค์อริยมรรคคำรบสาม

องค์อริยมรรคคำรบสี่ คือสัมมากัมมันโต^๗นั้นเป็นคังฎา
 เล่า อ้อองค์อริยมรรคคำรบ ๔ คือสัมมากัมมันโต^๗
 ได้แก่กายสุจริต ๓ ประการ “ปาณาติปาตา เวรมณิ” คือ

เว้นหากว่าอนาคติยาต ฆ่าสัตว์ทัวเป็นให้จำตายก็กั "อทินนาทานา
 เวมณ" คือเว้นหากอทินนาทานตอขลักรพิยข์ของผู้อื่น อัน
 มีไคอนุญาตไชนนถัก "กาเมสมิฆาจารา เวมณ" คือเว้น
 หากกาเมสมิฆาจารา ประพฤคิอ้วงประเพณิด้วยภรรยาแห่งท่าน
 ผู้อื่น มีไค์ชอขกรรมนถัก กายสุจริต ๓ ประการนัคตาคคตริส
 เทศนาชือว่า สัมมากัมมันโต เป็นองค์แห่งอริยมรรคคํารบ ๔
 องค์อริยมรรคคํารบ ๕ คือสัมมาอาชีวินั้น จะเป้นคังฎาเล่า
 คริส์ปุจฉานถลัว ก็ทริสวิสัชชนาว่า "อิต อริยสาวโก มีจ-
 ฉาอาชีวั ปทา ย สัมมาอาชีเวน ชิวัก กัปปเปติ" พระอริยสาวก
 ในพระบวรพุทธศาสนา นั ปฏิบัติละเสียบชังมิฆาอาชีวะ คือเสียบ
 ชิวคมิไค์ชอขกรรม ประกอบคัวยอเนสนะมีชังมเปสนะแลเวชชะ
 กรรมเป้นอาทิ แลคังอยู่ในสัมมาอาชีวะ เลียบชิวคโดยชอข
 กรรมนั เปนที่สรรเสริญแห่งพระอริยเจ้าทังคตายนั ตตาคค
 คริส์เรียกชือว่าสัมมาอาชีโว เปนองค์แห่งพระอริยมรรคคํารบ ๕
 องค์แห่งอริยมรรคคํารบ ๖ คือสัมมาวายาโมนั้นจะไค้บูก
 ลังอินโตเล่า อริยมรรคคํารบ ๖ คือสัมมาวายาโมนั้น ไค้แก์สัม
 มัปปชานวิริย ๔ ประการ "อูษัณนํ อกุสลนํ ชัมมานํ ปทา
 นาย" คือพระอริยสาวกในพระบวรพุทธศาสนา ประกอบคัวยวิริย
 ภาพ เพือละเสียบชังการอกุศลอนิเกกชนถลวนั้น ให้ชาคจาก
 สันทานประการ ๓ "อนูษัณนํ อกุสลนํ ชัมมานํ อนุษัปปาทาย"

คือพวกเพียรเพื่อระชงกเสียดังการอกศลทั้งหลาย ที่ยังมีได้บังเกิด
 นั้นมิได้บังเกิดขึ้นได้ อดส่ำห้พวกเพียรระชงกเสียดให้ไกลจากสันดาน
 ประการ ๑ “อุบยัณฺณานัน กุสลานัน” บรรดาทุกุศลธรรมทั้ง
 ๑๐๐ ที่ยังมีได้บังเกิดขึ้นนั้น อดส่ำห้พวกเพียรพยายามให้เกิด
 ขึ้นในสันดานให้จึงได้ประการ ๑ “อุบยัณฺณานัน” แต่บรรดาอง
 การกกุศลที่ยังเกิดแล้วนั้น อย่าให้เสื่อมสูญอย่าให้ถอยเสีย ให้
 จำเวญฺุชฺชไป อดส่ำห้พวกเพียรให้ถาวรวัฒนาการขึ้นในสันดาน
 ให้จึงได้ประการ ๑ สัมมปป์ชานวิริย ๕ ประการนี้เป็นที่สรรเสริญ
 แห่งพระอริยเจ้า ตถาคคตครัสเรียกชื่อว่าสัมมาวาจาโม เป็น
 องค์แห่งพระอริยมรรคคำรบ ๒

แลองค์อริยมรรคคำรบ ๗ คือสัมมาสคินันจะเป็นกัจฉาเล่า
 จะไค้แก่สิ่งใด ข้ออริยมรรคคำรบ ๗ คือสัมมาสคินัน ไค้แก่
 สคิขัฏฐฐานทั้ง ๕ ประการ คือกายนุขัสนาสคิขัฏฐฐานประการ ๑
 เวทนานุขัสนาสคิขัฏฐฐานประการ ๑ จิตตานุขัสนาสคิขัฏฐฐาน
 ประการ ๑ สัมมานุขัสนาสคิขัฏฐฐานประการ ๑ เป็น ๕ ประการ
 ด้วยกัน อธิบายว่าสคิขัฏฐลงในรูปขันธ์ เหารูปขันธ์เป็นอารมณ์
 พิจารณาารูปขันธ์เป็น อนิจจัง ทถขัง อนัตตา นั้นแลได้ชื่อว่า
 กายนุขัสนาสคิขัฏฐฐาน สคิขัฏฐลงในเวทนาขันธ์ เหาเวทนา
 ขันธ์เป็นอารมณ์ พิจารณาเวทนาขันธ์โดย อนิจจัง ทถขัง อนัตตา
 นั้นได้ชื่อว่าเวทนานุขัสนาสคิขัฏฐฐาน สคิขัฏฐลงในวิญญูณาณ

ชั้นที่ เหาวิญญาณชั้นที่เป็นอารมณ์ พิจารณาวิญญาณชั้นที่โดย
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นได้ ชื่อว่าจิตตานุสัยสนาสติบัญญัติ
 สติที่ตั้งลงในสัญญาชั้นที่แลสังขารชั้นที่เป็นอารมณ์ พิจารณา
 สัญญาชั้นที่สังขารชั้นที่โดย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น
 ได้ ชื่อว่าอิมมานุสัยสนาสติบัญญัติ รูปชั้นที่นี้เป็นที่ตั้งแห่งกายา
 นุสัยสนาสติบัญญัติ เวทนาชั้นที่นี้เป็นที่ตั้งแห่งเวทนานุสัยสนา
 สติบัญญัติ วิญญาณชั้นที่นี้เป็นที่ตั้งแห่งจิตตานุสัยสนาสติบัญญัติ
 สัญญาชั้นที่แลสังขารชั้นที่นี้เป็นที่ตั้งแห่งอิมมานุสัยสนาสติ
 บัญญัติ “หัตถิบัญญัติฐานอัสสัญฐานาทินิ วีย” เปรียบคฤประเทศที่ไชย
 ภูมิอันเป็นที่ตั้งแห่งเสนาข้างเสนาม้า เสนารถเสนายทจรเดินเท้า
 ทั้งปวง อธิบายว่าสมเด็จบรมกระษัตริราชราช ผู้ปราดนาระ
 กระทำการสงครามค้อยุทธด้วยหม้ออินราชนั้น เมื่อได้ประเทศที่
 ไชยภูมิอันตั้งที่ตรงคเสนาพลทั้ง ๔ ลงไว้ในที่ไชยภูมิแล้ว ก็
 อารจะรถโรมโดมทักหักโหมข้ายักระโรมคัทหม้ออินราช ให้พ่าย
 แพ้พิณาศปราชัย “เสยบายา” อันนั้นแลมีอุปมาฉันใด พระ
 มหากระษัตริรกล่าวคือพระโยคาวจรกฤษบุตร ผู้ปราดนาระค้อยุ
 ยุทธชนากาการซึ่งไชยด้วยกิลเสสงครามนั้น ก็พึงตั้งพลชั้นที่ทั้ง ๔
 เหล่า คือพลข้างพลม้าพลราชรถพลขทจรเดินเท้า กล่าวคือ
 กายานุสัยสนาสติบัญญัติ เวทนานุสัยสนาสติบัญญัติ จิตตา
 นุสัยสนาสติบัญญัติ อิมมานุสัยสนาสติบัญญัติ ลงในประเทศที่

ไชยภูมิ กล่าวคือรูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขาร
 ชั้น วิญญาณชั้น ท่อที่ประจันกับด้วยกิเลสमार หักราน
 ล้างผลาญหมูกิเลสमार ให้ปราศยพ่ายแพ้พินาศมิให้ตั้งอยู่ได้
 มีอุปไมยเหมือนตังนั้น ยันจิตผู้ปริชาพึงสันนิฐานเดิคว่าสติสิ่ง
 เคียวเท่านั้น แลจำแนกออกไปเป็นสติยฐานถึง ๔ ประการ ด้วย
 สามารถถือเอาอารมณ์ต่าง ๆ กัน เป็นหนทางดำเนินแห่งพระ
 อริยเจ้า "คตฺตมา" เหตุตังนั้นแลสมเด็จพระมหากรุณาจึงตรัส
 เทศนาว่า กิริยาที่พระโยคาพรกฤษบุตรตั้งสติเป็น ๔ สถานนเรียก
 ชื่อว่าสัมมาสติ

"คตฺต กตโม สัมมาสมาธิ" พระอริยมรรคชื่อว่าสัมมา
 สมาธินั้นจะเป็นคังฤาเล่า จะไดแกสิ่งคังฤา ครุสปุจฉาน
 แลว่า จึงวิสัชชนาว่า "อิธ ภิกขุ วิวิจฺเจว กามเมหิ ปชฺฌม
 ฌานํ อปฺสัสมัชช วิทฺธติ" ว่าพระภิกขุในพระยวรพุทธศาสนา
 ยังจิตรให้สังกจากกิเลสกามแลผัสสกุกามแลแล้ว แลเข้าปชฺฌมฌาน
 ทคฺคิยฌาน ทคฺคิยฌาน จตฺตถฌาน ด้วยสมาธิจิตรมึในฌาน
 ทัง ๔ นั้นแลตถาคตเรียกชื่อว่าสัมมาสมาธิ อธิบายว่าฌานนั้น
 จักเป็นสองอย่าง เช่นจตุกณนัยอย่าง ๑ เป็นปัญจกณนัยอย่าง ๑
 ในจตุกณนัยนั้นว่าด้วยฌาน ๔ คือปชฺฌมฌานประการ ๑ ทคฺคิยฌาน
 ประการ ๑ ทคฺคิยฌานประการ ๑ จตฺตถฌานประการ ๑ เป็น ๔
 ประการด้วยกันฉนั้น เมื่อจักองค์ในจตุกณนัยนั้น ปชฺฌมฌานมีองค์ ๕

คือวิภค ๑ วิหาร ๑ บัณฑิต ๑ สุข ๑ เอกคัคคตา ๑ เป็น ๕
 ประการด้วยกัน ครั้นถึงทศกัณฐ์มานมนมองค์ ๓ คือบัณฑิต ๑ สุข ๑
 เอกคัคคตา ๑ ครั้นถึงทศกัณฐ์มานมนมองค์ ๒ คือสุขประการ ๑ เอกคัคคตา
 ประการ ๑ ครั้นถึงทศกัณฐ์มานมนมองค์ ๒ คือเอกคัคคตาประการ ๑
 อเนกชาประการ ๑ อันนิจโคจรกัณฐ์ ฉ่างระจิกโคจรกัณฐ์นั้น
 ประชุมมานมนมองค์ ๕ ประการ เหมือนกันกับขกัณฐ์ ต่างกันแต่
 ทศกัณฐ์มานมนม และทศกัณฐ์มานมนม ทศกัณฐ์มานมนมนั้น เว้นวิภคแล
 วิหาร ทศกัณฐ์มานมนม ข้างขกัณฐ์นั้น เว้นแต่วิภคสิ่งเดียว ทศกัณฐ์มานมนม
 ข้างขกัณฐ์นั้น มนมนมองค์ ๕ ประการ คือวิหารประการ ๑ บัณฑิต
 ประการ ๑ สุขประการ ๑ เอกคัคคตาประการ ๑ ครั้นถึง
 ทศกัณฐ์มานมนม องค์ ๓ คือบัณฑิตประการ ๑ สุขประการ ๑ เอกคัคคตา
 ประการ ๑ ครั้นถึงทศกัณฐ์มานมนม องค์ ๒ คือสุขประการ ๑
 เอกคัคคตาประการ ๑ ครั้นถึงขกัณฐ์มานมนม องค์ ๒ คือเอกคัคคตา
 ประการ ๑ อเนกชาประการ ๑ ว่ามาทั้งนี้จะให้เห็นเอกคัคคตา
 คือสมาธิกรรมนั้นมีอยู่ทุก ๆ ๑ ๑

แลสมาธิกรรมนั้นถ้าจะว่าโดยพิสดารมี ๓ ประการ คือขณิก
 สมาธิประการ ๑ อุปจารสมาธิประการ ๑ อัปปนาสมาธิประการ ๑
 เป็น ๓ ประการด้วยกัน ขณิกสมาธินี้ ได้แก่สมาธิแห่ง
 เราท่านทั้งปวง คงลงนั้นมีไต่มากระประมาณชณิกรรม ๑ ซึ่งข้าง
 ปรบทุก ๑ แต่ท่านนักได้ชื่อว่าขณิกสมาธิ

แลอุปจารสมาธิ^๕ ไ้แก่น้ำจิตรที่คั่งมันลงในที่ใกล้ระไ้
ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตรีตยฌาน จตุตถฌาน ปัญฺฌาน
อยู่แล้ว แลน้ำจิตรที่คั่งมันลงนั้น^๕ไ้ชื่อว่าอุปจารสมาธิ

แลอัปนาสมาธิ^๕ไ้แก่น้องค้ฌาน มีปฐมฌานเป็นต้น
เป็นประธาน น้ำจิตรที่คั่งมันอยู่ในฌานทั้ง ๕ นั้นและไ้ชื่อว่า
อัปนาสมาธิ นักปราชญ์ผู้มีปัญญาฟังสันนิฐานเดีคว่า สมาธิ
นี้มีลักษณะกระทำให้น้ำจิตรแน่นแน่วในอารมณ์เป็นอันเดียว “จิตต์
น เทติ” มิให้ จิตรนั้นฟุ้งซ่านกระสับกระส่าย รุนวายไปในอารมณ์
อันอื่น อันเป็นพาศิรเหตุคนั้น สมาธินี้เป็นประธานแก่การกุศล
ทั้งปวง ๆ จะสำเร็จแห่งคนไ้ได้ก็อาศัยแก่สมาธิจิตร ๆ นี้เป็นที่ประชุม
ไว้ซึ่งกุศลธรรมทั้งปวง “ป่าสาทกุฏฏ วิย” เปรียบประค
ยอกกุฎฏาคารปราสาท อันเป็นที่ประชุมแห่งทัพพระสัมภารเคือง
ไม้ทั้งปวง “กุฎฏสโมสรรณา” ทัพพระสัมภารทั้งปวง ประชุมอยู่ใน
ยอกกุฎฏาคารนั้นฉันใดก็ค้ กองการกุศลทั้งปวงก็ย่อมประชุม
อยู่ในพระสมาธิมีอยู่ไม่ยเหมือนกันนั้น ฟังเข้าใจว่ากองการกุศล
ทั้งปวงจะมีผลมากนั้น ก็อาศัยแก่สมาธิจิตร ประการหนึ่งภิกษุใน
พระบวรพุทธศาสนาจะสำเร็จปฐมฌาน ทุติยฌาน ตรีตยฌาน จตุต
ถฌาน ปัญฺฌานนั้น ก็ย่อมสำเร็จด้วยสมาธิจิตร ประการหนึ่ง
พระอริยบุคคลทั้งหลาย จะสำเร็จแก่มรรคญาณผลญาณแลพระ
นิพพานก็ค้ ก็อาศัยแก่สมาธิจิตร ๆ นี้เป็นที่สรรเสริญแห่งพระ

อริยเจ้าทั้งปวงในพระบรมพุทธศาสนา เหตุการณ์ทั้งนั้น สมเด็จพระมหาภคินีเจ้าศรีสุทนต์ว่า สัมมาสมาธิเป็นองค์อริยมรรค ๘ ประการนั้น ยึดถือผู้มีปรีชาพิจารณาเถิดว่า พระอริยเจ้าทั้งปวงทั้ง ๘ ประการนั้น "จตุส กุมิส อธิปัตติ" ย่อมบังเกิดในภุมิทั้ง ๔ คือบังเกิดในกามาพรภุมิ แลรูปาพรภุมิ อรูปาพรภุมิ แลโลกุตตระภุมิ เมื่อบังเกิดในโลกุตตระภุมิ ก็ได้ชื่อว่าโลกุตตระมรรค เหมือนดังพรรณามาแต่หลัง เมื่อบังเกิดในกามาพรภุมิก็ ได้ชื่อว่าโลกิยมรรค แลมรรคอันเป็นโลกิยมีในกามาพรนั้น คือโยคาพรสัทธมมผู้มีศรัทธา กระทำการกุศลปฏิบัติบำเพ็ญทานแลรักษาศีลเจริญภาวนา สดับฟังพระธรรมเทศนาเป็นประธาน อธิบายว่าพระโยคาพรบำเพ็ญทาน ครองใจ ก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามพระอริยเจ้าทั้งปวงทั้งนั้น ถ้าได้รักษาศีลครองใจ ก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามพระอริยเจ้าทั้งปวงทั้งนั้น ถ้าได้บำเพ็ญเพียรภาวนาแลสดับฟังพระสัทธรรมเทศนา เพลิดเพลิน ก็ได้ชื่อว่าบำเพ็ญพระอริยเจ้าทั้งปวงทั้งนั้น เหตุพระอริยเจ้าทั้งปวงทั้ง ๘ ประการนั้น เกิดพร้อมด้วยศีลทานการกุศลทั้งปวงนั้นทุก ๆ ครั้ง ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นผลตามสังสศีลทานเป็นต้นว่า กอการกุศลเหล่านี้ทำให้สำเร็จแก่ใครพิชิตสมบัติสามประการ เมื่อปัญญาหยั่งรู้เห็นดังนี้ ก็จักได้ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิบังเกิดในสันดาน วิทกเจตสิกซึ่งดำรงในกองกุศลมี

ทานแลคิดเป็นต้นนั้น ก็จักได้ ^๕ชื่อว่าสัมมาสังกัปป์ไปยังเกิดใน
 สันตทาน วิริยไตรเจตสิกซึ่งเว้นจากวิจิตรวิริย เว้นจากภววิจิตร
 เว้นจากมิถนาคัพพะเลของชีวิตศีลธรรม ในขณะเมื่อบำเพ็ญทาน
 รักษาศีลเจริญเมตตาภาวนานั้น ก็จักได้ ^๕ชื่อว่าสัมมาวาจา สัมมา
 กัมมันโต สัมมาอาชีโว ยังเกิดในสันตทาน วิริยเจตสิกซึ่ง
 พากเพียรในกองการกุศลมีศีลแลทานเป็นต้น ก็จักได้ ^๕ชื่อว่าสัมมา
 วายาไม่ยังเกิดในสันตทาน เจตสิกซึ่งรุดไปในกองการกุศลเป็น
 นิน ^๕ ก็จักได้ ^๕ชื่อว่าสัมมาสติยังเกิดในสันตทาน เขกัคคตา
 เจตสิกซึ่งยังวิตรให้ตั้งมั่น มีไค้กลางลในกองการกุศล มีศีล
 แลทานเป็นต้นนั้น ก็จักได้ ^๕ชื่อว่าสัมมาสมาธิยังเกิดในสันตทาน
 ว่ามาทั้งนี้ด้วยสามารถพระอัฐฐังคิกมรรคยังเกิดในกามาพรุ เป็น
 โสภณมรรคประการ ๓ พระโยคาพรุจำเวณสมณะกรรมฐานภาวนา
 ครั้นได้สำเร็จปฐมฌานแล้ว เจตสิกทั้ง ๕ คือปัญญา ๑ วิริยะ ๑
 สติ ๑ วิทก ๑ เขกัคคตา ๑ เจตสิกทั้ง ๕ นี้เกิดด้วยปฐมฌาน
 จิตรนั้น ได้ ^๕ชื่อว่ามรรคประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ ด้วยว่าเจตสิก
 ทั้ง ๓ คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโวทั้ง ๓ นี้
 มีไค้ยังเกิดด้วยรูปาพรุฌานจิตรนั้น เหตุเมื่อเข้าฌานอยู่นั้นหา
 กายกรรมวิกรรมมิได้ มีแต่มนโตนวารจิตรตั้งเคียว ปัญญาอัน
 พิจารณาองค์ฌานนั้น ^๕ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ วิทกอันยกจิตรขนสู่อารมณ์
 นั้นชื่อสัมมาสังกัปป์ วิริยะเป็นผู้อุปถัมภ์แก่ฌานจิตรนั้น ^๕ชื่อว่า

สัมมาวาชาโม สติอันดำรงฉานจิตรให้ตั้งอยู่มีไค้ลมมันนั้น ชื่อว่า
 สัมมาสติ เขตกคคาเจตสิกซึ่งยังฉานจิตรให้ตั้งมั่นมีไค้รลาจลมัน
 ชื่อว่าสัมมาสมาธิ เจตสิก ๕ ดวงนี้ไค้ ชื่อว่าอัญจรังคิกมรรคทั้ง ๕
 ยังเกิดด้วยรูปาพรหิตร บัณฑิตผู้ปรีชาพึงรู้ด้วยประการดังนี้เกิด
 ประการหนึ่ง เมื่อโยคาพรหิตรเจตสิก เจเรญ สมณะ ภาวนาไค้ อรูปาพร
 ฌาน ๔ ประการ คืออากาศานัญยาชณะฌาน แลวิญญาณัญยาช
 ณะฌาน แลอาภิญญัญยาชณะฌาน แลเนวส์ญญานาสัญญญาช
 ณะฌานนั้น เจตสิก ๕ ดวง คือขัญญา วิริย สติ เขตกคคา
 เจตสิกยังเกิดด้วยรูปาพรหิตรทั้ง ๕ นั้น ขัญญาอันพิจารณา
 รู้จักองค์ฌานนั้นชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ วิริยคำชฌานจิตรนั้นชื่อว่าสัมมา
 วาชาโม สติอันดำรงฉานจิตรนั้น ชื่อว่าสัมมาสติ เขตกคคาเจตสิก
 ยังฉานจิตรให้ตั้งอยู่เป็นคัน มีไค้รลาจลมัน ชื่อว่าสัมมาสมาธิ
 เป็นอัญจรังคิกมรรค ๕ ดังนี้ เหตุว่ารูปาพรหิตรนั้น เป็นขัญยม
 ฌานหาวคตมิไค้ องค์มรรคทั้ง ๕ เกิดด้วยรูปาพรหิตร บัณฑิต
 ผู้ปรีชาพึงรู้ด้วยประการดังนี้เกิด "อัญจรังคิกโก มัคโค" อัญจ
 ริกมรรคทั้ง ๘ นั้น ,เมื่อยังเกิดก็บังเกิดพร้อมกันทั้ง ๘ นั้น คุ
 ญพระอัญญาตโกณทัตถุญเจเร ไค้ฟังพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรไค้
 ถึงพระโสคาขัตติผลมัน พระอัญจรังคิกมรรคทั้ง ๘ นั้น ยังเกิด
 ด้วยโสคาขัตติผลจิตรพร้อมกันทั้ง ๘ สัมมาทิฏฐิคือขัญญานัน
 ครัสรู้พระอริยสัจทั้ง ๔ ประการแจ้งถึงนว่า อูปาทานขันธทั้ง ๕ นั้น

27/03/2565

ชื่อทุกขอริยสัจ เหตุเป็นที่เกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง ทัศนาอันปราถนา
 ให้บังเกิดอุปาทานชั้นที่ ๑ ชื่อสมุทัยอริยสัจ กิริยาที่ดับผัสสาชาน
 มิได้บังเกิดนั้น ชื่อทุกขนิโรธอริยสัจ อัญจกิมรรคทั้ง ๘ นั้น
 ชื่อทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ สัมมาสังกัปปะไปคือวิตกนั้น
 ก็ละเสียซึ่งมีผลวิตกทั้ง ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาชาตวิตก
 วิหิงสาวิตก แลวิตกทั้ง ๓ นี้ละเสียเป็นอันขาด สัมมาวาจา
 นี้ละเสียซึ่งมีผลวาจา ๔ ประการ คือ มุสาวาท เยสุญญวาจา
 ฆรสุวาจา สัมผัสปลลาปะวาจา ๔ ประการดังนี้ ก็ละเสียเป็นอันขาด
 สัมมากัมมันตานั้นละเสียซึ่งมีผลกัมมันต ๓ ประการ คือ ปาณา
 ทิยาช อทินนาทาน กาเมสมิงคาหาร ทั้ง ๓ นี้ก็ละเสียเป็นอันขาด
 สัมมาวาจาโม คือ วิริยะนั้นละเสียซึ่งมีผลวาจาโม พยายามผิด
 กิจ ๔ ประการดังนี้ คือ มิให้บังเกิดซึ่งอกุศลอันยังมีได้บังเกิด แล
 แลละเสียซึ่งอกุศลอันบังเกิดแล้ว แลให้บังเกิดซึ่งกุศลอันมิได้เคย
 บังเกิดแต่ก่อน คือ โสกาปัตติมรรคจิตร แลยังกุศลอันบังเกิด
 แล้วนั้น ให้บังเกิดเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป สัมมาสติอันเป็นไปในอารมณ์
 ทั้ง ๔ ประการ คือ พิจารณารูปชั้นที่ ๑ คือ สรีระกายว่าเป็นอสุภ แล
 พิจารณาเห็นเวทนาชั้นที่ ๑ นั้นว่าเป็นทุกข์ แลพิจารณาเห็น
 วิญญาณ คือ จิตรนั้นว่าเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงไม่แท้ แลพิจารณา
 เห็นสังขญาชั้นที่ ๑ แลสังขารชั้นที่ ๑ นั้นว่าเป็นอนัตตา หาแก่นสารมิได้
 สัมมาสมาธินั้นยังองค์อริยมรรค ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นอาทิ อันยังเกิด

กว๊ายสัมมาสมาธิขึ้นให้ตั้งอยู่ในอารมณ์ คือพระนิพพานเป็น
 มั่นคงมิได้จลาจลไปมา อัญชุงคิณมรรคทั้ง ๘ นั้น ยังเกิดพร้อมกัน
 ที่เดียวในโสคาปัตติมรรคจิตร แลกระทำกิจต่างๆกันตั้งนั้น สัมมา
 สังกัปปิโยนั้นเป็นขั้จจัยแก่สัมมาทิฏฐิ มีอุปมาคฤมีอันเป็นขั้จจัย
 แก่จักขุวิญญาณ เมื่อขุทกคละแผลคขังเงินแลทองนั้น ก็ขั้เอา
 เงินทองกว๊ายมือกลับไปกลั้บมา จักขุนั้นแลคก็รู้จักว่าคั้ว่าขั้
 แลมีอุปมาคณโค สัมมาสังกัปปิโยนั้นเป็นขั้จจัยแก่สัมมาทิฏฐิ
 คั้การที่อารมณ์อยู่เนืองๆ สัมมาทิฏฐินั้นจึงพิจารณาจักอารมณ์นั้นว่า
 ธรรมหมุ่นเป็นกามาพจร ธรรมหมุ่นเป็นรูปาพจร ธรรมหมุ่นเป็น
 อรูปาพจร แลคก็นำไปในอนิจจังทุกขังอนัตตานั้น สัมมาสังกัปปิโย
 นั้นเป็นพนังงานแก่คั้การที่อารมณ์ให้แก่สัมมาทิฏฐิ คุชคั้คั้
 อันขั้เงินแลทองกลับไปกลั้บมาให้แก่จักขุนั้น ฝ่ายว่าสัมมาวาจา
 สัมมาถัมมันโตนั้นเล่า ก็เป็นขั้จจัยแก่สัมมาอาชีโว เหตุว่า
 กายกรรมวจิกรรมเป็นสุจริตแลคั้ เดียงชีวิตก็เป็นอันสุจริต ฝ่าย
 สัมมาวาจาโมสัมมาสนีนั้นเล่า ก็เป็นขั้จจัยแก่สัมมาสมาธิ มี
 อุปมาคฤบุรุษ ๓ คนอันเป็นสหายกัน จะไปเล่นงานมโหโรศพ จึง
 ขวนถันเข้าไปในสวนอุทยานที่คั้นาเห็นคชถจำปา ก็ยราถนาจะเก็ย
 เอาคชถจำปา แลคั้ถจำปานั้นสูงสุคจะเอื้อมมีถคชถจำปานั้น จึง
 บุรุษผู้เป็นสหายคั้รายสองนั้น ถันอุมถลึงลงให้เหยียบ สหายเป็น
 คั้รายสามถันอุมกายถลึงให้ขั้ บุรุษผู้ถันก็เหยียบถลึงสหายคั้ราย

สองรัชเษาย่ำสหายผู้หนึ่ง จึงเก็บเอาดอกจำปานั้นได้ แลมีอุปมา
 ฉนั้นโค สัมมาวาจาโมนั้น คุุขุขุขุผู้ล้อมหลังให้เหยียบ สัมมา
 สกนั้น คุุขุขุขุอันล้อมข้างให้จับ สัมมาสมาธินั้น คุุขุขุขุอัน
 สู่หลังแล้วแต่เก็บดอกจำปานั้นได้ ก็เรียกว่าสัมมาวาจาโมกับสัมมา
 สกนั้น เป็นขั้จับแก่สัมมาสมาธิ ซึ่งเขาพระนิพพานเป็นอารมณ์
 มีอุปมาคุุขุขุขุทั้ง ๓ คนเป็นสหายแก่กันนั้น ประการหนึ่งองค์
 มรรค ๘ ประการนี้ถ้าจะรักโดยซันท์ สัมมาทิฏฐิกับสัมมาสังกัปป
 ไปทั้งสองนี้ ข้อบัญญัติซันท์ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโค สัมมา
 อาชีโวทั้ง ๓ นี้ ข้อสี่ซันท์ สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมา
 สมาธิทั้ง ๓ นี้ ข้อสมาธิซันท์ อธิบายว่าบุคคลผู้ใดเป็นอริยสาวก
 นั้น ก็พึงดำริกเสียดซึ่งอวิชชา คือควโมหะ อันมีลักษณะให้ลุ่ม
 ให้หลงนั้นด้วยบัญญัติ กดำริกเสียดซึ่งโทโส คือควพยาบาท
 นั้นด้วยสี่ซันท์ กดำริกเสียดซึ่งโลภอนั้นด้วยสมาธิซันท์ ประการหนึ่ง
 องค์มรรค ๘ ประการนี้ ถ้าจะรักโดยวิชชาแลรณะนั้น สัมมา
 ทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไปทั้งสองนี้ ข้อวิชชา สัมมากัมมันโค
 สัมมาอาชีโว สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิทั้ง ๖ นี้
 ข้อรณะ วิชชานั้นคุุขุขุขุทั้งสองข้าง รณะนั้นคุุขุขุขุทั้งสองข้าง
 อธิบายว่า บุคคลเดินทางนั้น ถ้ามีรักขุทั้งสองข้างบริสุทธิ
 จึงได้เห็นหนทางอันประดอบด้วยภัยแลศราภัยมิได้ อนึ่งเล่า
 ถ้ามีเท้าทั้งสองข้างบริบูรณ์จึงจะเดินไปตามหนทางอันปราศจากภัย

นั้นได้ แลมีอุปมาฉันใด “โย ปุคฺคโล” ยุตคฺลผู้ใดได้
 จำเวณฺญพระอฏฺฐรังคิกมรรคทั้ง ๘ ประการนี้แล้ว แลตั้งอยู่ใน
 ที่เช่นอริยสาวกนั้น ก็จะได้เห็นซึ่งเหตุผลว่าปฏิบัติดังนี้จะเป็นเหตุ
 อันจะให้บังเกิดทุกขอันหาผลหาประโยชน์มิได้ ปฏิบัติดังนี้เป็น
 เหตุจะให้บังเกิดสุขอันเป็นผลเป็นประโยชน์ ได้เห็นดังนี้ด้วย
 ปรีชาคือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิโนนี้ แลอริยสาวกนั้นปฏิบัติ
 ด้วยจรณะทั้ง ๖ นั้น คือสัมมาวาจา แลสัมมาดำมฉันใด แล
 สัมมาอาชีโว สัมมาวาจาโม แลสัมมาสติ สัมมาสมาธิทั้ง ๖
 ประการนี้ เป็นหนทางอันปราศจากภัยทั้งปวง คือจะถึงซึ่งเมือง
 หลวงคืออมตมทานครนั้นเป็นอันฉับพลัน ประคยบุคคลอันเดินไป
 ในหนทางแลมีภิกขุอันบริบูรณ์ มีเท่าทั้งสองบริบูรณ์ ก็จะได้ถึง
 ที่ปราศจากนั้น “ทีสฺมา” เหตุดังนี้ “ภควา” องค์สมเด็จพระ
 พระสรรเพชญ์พุทธเจ้า ทรงพระกรุณาตรัสโถมนาการพระอฏฺฐรัง
 คิกมรรคทั้ง ๘ ประการ ด้วยสารพระคาถาดังนี้ว่า “อฺสุโก นาม
 โส มัคโค ๑ ล ๑ นิพพานัสเสว สันติเก” เป็นใจความว่า พระ
 อฏฺฐรังคิกมรรคนี้เป็นหนทางอันตรงไปสู่ทิศ คือนิพพานอันปราศจาก
 ภัยอันตรายทั้งปวง รตคือพระอฏฺฐรังคิกมรรคนี้ มิได้กระทำให้เสียง
 เหมือนรตทั้งหลาย รตทั้งปวงนั้นครั้นทาน้ำมันตามิได้แล้ว ครั้น
 แลว่าคนจีนซึ่งเป็นอันมากแลวก็ย่อมกระทำให้เสียงดัง รตคือพระ
 อฏฺฐรังคิกมรรคนี้ แม้ไว้ในยสรพสฺสทวชนพรอมกันก็เกิดเสียง

แปดหมื่นสี่พัน ก็มิได้กระทำเสียดียงประคองตั้งรอดทั้งปวงนั้นเลย รอดคือ
 พระอัญจรัศคิกรมรรคณ์ประถมบถวักง คือวิริยะอันประถมในกาย
 แลประถมในจิตร แลมีทวิโรคัยปะเปเนราวอันจะยุคหน่วงชันนั้น
 ประคองราวอันกระทำด้วยไม้ ให้เป็นที่ยคที่หน่วง แห่งเสนาโยธาผู้
 อยู่ในรอดทั้งปวงนั้น รอดคือพระอัญจรัศคิกรมรรคณ์ มีโลกุตตระมรรค
 จิตรเป็นนายสรวดี แลมีวิยัสสนาสัมมาทิฏฐิบัญญัติญาณันท์ แลพระ
 ไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นเป็นฝ่ายนำ พระอัญจรัศ
 คิกรมรรคณ์นั้นอยู่ในสันตทานแห่งบุคคลผู้ใด บุคคลผู้นั้นก็ตั้งอยู่ใน
 ที่ใด นีพพานนั้น เหตุใดเหตุตั้งนั้น สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธ
 เจ้าจักรีเสนาแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า "เสยยะดาชั ภัคชเว
 คังคา ยมุนา อจิรวคิ สรวภู มหิมทานที สมุตทนิ่นนา สมุตท-
 โยธนา สมุตทตัฬฬารา เอเวเมวไซ ภัคชเว ภัคชุ อริยั อัญจรัศ-
 คิกั มัคคั ภาเวนโต พหุลลิกโรนโต นีพพานันโน โทคิ
 นีพพานโยโธ นีพพานตัฬฬารอ" "ภัคชเว" คุณรภิกษุทั้งหลาย
 แม่น้ำชัญจนทานทีทั้งห้าคือคังคา แลยมุนา แลอจิรวคิ แลสรวภู
 มหิมทานที แม่น้ำทั้งห้าอันย้อมไหลไปสู่มหาสมุทรนั้น น้อมไปสู่มหา
 สมุทรแลมีอุปมาฉันใด ภัคชรูปใดแลจำเริญพระอัญจรัศคิกรมรรค
 แลกระทำพระอัญจรัศคิกรมรรคไว้ ในสันตทาน ภัคชุนั้นได้ชื่อว่าโอน
 ไปสู่นีพพาน น้อมไปสู่สู่นีพพาน เงอมไปสู่สู่นีพพาน ก็มีอุปไมยค
 ษัญจนทานทีทั้ง ๕ อันไหลไปสู่มหาสมุทรนั้น แลใจมาในอัญจรัศ

กิดมรรคเป็นโลกีย์แลโลกุตร ความอัญญูกถาวรอันแลคัมภีร์
วิสุทธิมรรคยแต่เท่านั้น

บัดนี้ระแบ่ ใจพระอัญญูรังกิดมรรคอันเป็นโลกีย์ ตามอันมีใน
นิทานชาดกเป็นสุตตันตะปริยาย ให้แจ้งในมรรคละอัน ๆ นั้น
นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงรู้คุณกล่าวในเบื้องต้นนั้นเถิด สัมมาทิฏฐิ
อันเป็นโลกีย์นั้น คือปัญญาอันรู้คุณพระรัตนไตรยคุณนิทานอันมีใน
ธรรมบทว่า “เทวี กุมารา” ยังมีกุมารสองคนอยู่ในเมืองสาวัตถี
กุมารผู้หนึ่งเป็นลูกสัมมาทิฏฐิ กุมารผู้หนึ่งเป็นลูกมิชฌาทิฏฐิ
กุมารทั้งสองนี้ย่อมเล่นขลุ่ยด้วยกันทุกวัน กุมารผู้เป็นลูกสัมมา
ทิฏฐิเมื่อจะกลังลูกขลุ่ยไปนั้น ก็ระภาคถึงคุณสมเด็จพระสรรเพชญ์
พุทธเจ้าว่า “อิทธี โส ภควา” เป็นอาตมิกังแล้วก็กล่าวว่
“นโม พทฺธิสฺส” แล้วจึงชักลูกขลุ่ยนั้นไป ฝ่ายกุมารผู้เป็นลูก
มิชฌาทิฏฐินั้น คิดถึงคุณแห่งภิกษุแล้วก็กล่าวด้วยคำว่ “นโม
ภิกษุณฺหา” ดังนั้น แล้วจึงชักลูกขลุ่ยนั้นไป ก็ริยาว่ากุมารที่เป็น
ลูกสัมมาทิฏฐินั้นมีไชยชนะทุกครั้ง กุมารผู้เป็นลูกมิชฌาทิฏฐินั้น
แพ้ทุกครั้งทุกหน แลเนอความนโมธิบายว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ใน
สัมมาทิฏฐินั้น ย่อมชนะแก่ผู้ที่ตั้งมิชฌาทิฏฐิ ประการหนึ่งบุคคล
ผู้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิย่อมพ้นจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวง มีอาทิ
คืออมนุษย์อันตรายนั้นมิในนิทานชาดกว่า “เฮททิวส” ฌเพลา
กาลวันหนึ่ง อิก้าของกุมารผู้เป็นสัมมาทิฏฐินั้น จึงพาเอากุมารผู้

เป็นบุตรของอาตมานั้นใส่เกวียนออกไปตัดฟันในป่าแห่งหนึ่ง ครั้น
 ตัดฟันได้แล้วก็กลับเข็นฟันเข้ามา ถึงป่าช้าแห่งหนึ่งณภายนอก
 พระนครก็ปลงเกวียนหยุดปล่อยโคให้ไปกินหญ้า โคนนั้นก็หนีเข้า
 ไปในเมือง บิคนั้นจึงยังลูกชายของอาตมาให้อยู่เฝ้าเกวียน แล้ว
 ก็ติดตามโคเข้าไปในเมือง ครั้นจับโคได้แล้วก็กลับออกมาถึง
 ประตูเมืองเป็นเปลาคำ "ทวารบาล" คนผู้รักษาประตูเมือง
 นั้นก็จับประตูไว้ แลบิดาของกุมารผู้นั้นจะออกไปหาลูกก็ไปมิได้
 กุมารนั้นก็อยู่ในเกวียนแต่ผู้เดียว คอยบิดาอยู่ก็มีไ้เห็นออกมา
 กุมารนั้นก็ร่ำร้องถึงพระคุณ สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าอยู่
 เมือง ๆ มีอาทิคือ "อิตถี โล ภควา" ครั้นแล้วก็นอนหลับไป
 "เทวบัณฑิต" ยังมีบัณฑิตสองคน ๆ หนึ่งเป็นสัมมาทิฐิ คน
 หนึ่งเป็นมิชฌาทิฐิ บัณฑิตสองคนนี้เที่ยวหาอาหารมาในเวลาราตรี
 ครั้นเห็นกุมารนั้นหลับอยู่ในเกวียน บัณฑิตผู้เป็นมิชฌาทิฐินั้นจึง
 ว่าแก่สหายผู้เป็นสัมมาทิฐิว่า ดูกรสหาย เราจะเอากุมารผู้นั้นเป็น
 อาหารเดี๋ย บัณฑิตสัมมาทิฐินั้นก็ห้ามบัณฑิตมิชฌาทิฐิว่า อย่า
 ทำอย่างนี้ไม่ควร บัณฑิตมิชฌาทิฐิก็มีใจฟัง ก็เข้าจับเอาเท้า
 ทั้งสองของกุมาร ๆ นนุกตนจน จึงร่ำร้องถึงพระพุทธรูปว่า "นโม
 พุทธัสส" ครั้น บัณฑิตผู้นั้นก็ตกใจวางเท้ากุมารเสียแล้วก็ถอย
 ออกไป บัณฑิตสัมมาทิฐิจึงว่า ท่านกระทำไม่สมควร เรา
 ควรจะลงทัณฑ์กรรมแก่ท่าน ท่านจงไปเที่ยวแสวงหาอาหารเอามา

ให้แก่กุมารนั้น ว่าแล้วยักษ์ก็เข้ามาทักดูก็อยู่เฝ้ากุมารนั้น ยักษ์ผู้
 เป็นมิถิลาทักดูก็เหาะไปในพระราชวัง เขาเครื่องพระสุชาโภชน
 เข้าหอม ที่ใส่พระสุพรรณภาชนะแล้วก็นำมา “มาตาศิคุเวส
 คเหตฺวา” ยักษ์ทั้งสองคนนั้น ก็เอาเพศเป็นมารคาบิคาของ
 กุมาร ให้กุมารนั้นกินโภชนาหารแล้ว จึงเอาถูกอักษลงไว้ใน
 ภาชนะ แล้วก็อธิษฐานด้วยอาณุภาพแห่งยักษ์ว่า ให้แก่พระ
 มหากรรมจักรวาลราชพระองค์เดียวแลเห็นอักษนั้น บุคคลผู้
 ออย่าได้แลเห็นเลย อธิษฐานแล้วก็เอาสุพรรณภาชนะนั้นใส่ไว้ใน
 ในถวียนแล้วก็ไป “ขุนทิวเส” ครั้นเวลารุ่งเช้า ชนทั้งหลาย
 ก็โจทยกันซึ่งแซ่ว่า พระสุพรรณภาชนะของหลวงหาย จึงให้
 ค้นหาทั่วทั้งในเมืองแตนอกเมือง ก็ได้พระสุพรรณภาชนะในถวียน
 แห่งกุมารนั้น จึงนำเอาพระสุพรรณภาชนะกับตัวกุมารนั้นเข้าไป
 ถวาย แต่สมเด็จพระเจ้ายัสเสนทิโกศลราช ๆ ทอดพระเนตร
 เห็นอักษนั้นร้แจ้งแล้ว จึงให้ถามกุมาร ๆ ก็บอกว่ามารคาบิคา
 ใส่โภชนาหารมาให้กิน สมเด็จพระเจ้ายัสเสนทิโกศลราช จึงพา
 เอากุมารกับทั้งบิคาออกมานมัสการสมเด็จพระศาสดาจารย์ แล้ว
 จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงสวัสดิภากย์ แต่พุทธา
 นุสฺสคิสังเตยวนั้น รักษาไว้ซึ่งสัตว์ให้พ้นอันตรายใดหรือ ๆ ว่า
 อัมมานุสฺสคิกรักษาสัตว์ให้พ้นอันตรายได้

สมเด็จพระสรรเพชญ์พระองค์จริงมีพระพุทธรูปภาครัสว่า "มหา
ราช" คุกรบพิตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ จิตรอันยุดคต
เจริญด้วยอนุสสติทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้อย่อมรักษาผู้นั้นให้พ้นอันตราย
ใด แต่ผู้มีพระพุทธรูปภาครัสพระธรรมเทศนาว่า

สุข์ปพุทธ์ ปพุทธ์ณันติ สทา โคตมสาวกา
เขสิ ทิวา ๑ รัคโค ๑ นิจจัน พุทธคคา สติ ๑ ลา
สุข์ปพุทธ์ ปพุทธ์ณันติ สทา โคตมเสวกา
เขสิ ทิวา ๑ รัคโค ๑ ภาวนาย รโต มโน

ธิดาธิบายในบาทพระคาถาว่า "มหาราช" คุกรบพิตรพระ
ราชสมภารผู้ประเสริฐ สติอันรุดถึงตถาคทว่า "อิตย โส
ภควา อรหัง สัมมาสัมพุทธโ" เป็นอาทิตงนัคคี สติอันรุด
ถึงพระธรรมคุณว่า "สวักขาโต ภควตา ชัมโม" เป็นอาทิ
ทงนัคคี สติอันรุดถึงคุณพระสงฆ์ว่า "สุปฏิขันโน ภควโต
สาวกสโม" เป็นอาทิตงนัคคี สติอันรุดถึงกายคตาสติภาวนาว่า
"เกสาโลมา" เป็นอาทิตงนัคคี สติอันรุดถึงกรุณาภาวนา
ว่า "สัพเพ สัตตา ทุตธา ปมูญฺญันติ" เป็นอาทิตงนัคคี
สติอันรุดถึงเมตตาภาวนาว่า "สัพเพ สัตตา อเวรา โหนต"
เป็นอาทิตงนัคคี อนุสสติทั้งหกประการนี้ แม้นแต่สิ่งหนึ่งสิ่ง
ใดมันอยู่ในสันดานแห่งยุดคตผู้ใด ในกลางวันก็ดี ในกลางคืน
ก็ดี สังกาสทงปวงนัคคี แม้นแต่วันละ ๓ หน แต่หนหนึ่งก็

บุคคลผู้หนึ่งก็ใคร่ขอว่าเป็นสาวกแห่งตถาคต คนนี้เล่าขานทุกสิ่ง
 หลวายนอนหลับบ่อยก็ คนอยู่ก็ ก็ใคร่ขอว่าตนด้วยดีเป็นนิจ
 กาล ย่อมพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวงนั้น นิตานัน
 แสวงอัครเถระว่า บุคคลผู้ประกรอบไปด้วยปัญญา รู้จักคุณพระ
 รัตนไตรย แลเจริญอุบาสกตถาวนา ๖ ประการดังนี้ ชื่อว่าตั้ง
 อยู่ในสัมมาทิฏฐิอันเป็นโลกีย์ ประการหนึ่งปัญญาอันละเอียด
 ซึ่งมีมาทิฏฐิทั้งปวงนั้น ก็ใคร่ขอว่าสัมมาทิฏฐิ แลมีมาทิฏฐิ
 นั้นดีเลิศเป็นชอบ “นัตถิ ทานัน” ถิ่นว่าให้ท่านนี้หาผลมิได้
 “นัตถิ บิฏฐิ” ถิ่นว่าบูชาสักการะทั้งปวงนี้หาผลมิได้ แล
 ถิ่นว่าวิบากแห่งกรรมทั้งหลาย อันกระทำดีแลกระทำชั่วก็หาผล
 มิได้ “นัตถิ อิม โลกโก” ถิ่นว่าโลกนี้ก็หามิได้ “นัตถิ
 ปรโลโก” ถิ่นว่าปรโลกนี้ก็หามิได้ “นัตถิ มาตา” ปฏิบัติ
 มารคาก็หาผลมิได้ “นัตถิ ปิตา” ปฏิบัติบิดาก็หาผลมิได้
 “นัตถิ สมณพราหมณา” สมณะก็ดี พราหมณะก็ดี อัน
 ระวังบาปแลปฏิบัติด้วยดี จะกระทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้แลปรโลก
 ด้วยปัญญาแห่งอากาศมาแล้ว แลยังผู้อื่นให้รู้นั้นก็หาผลมิได้ จะ
 ให้ท่านจะบูชาแก่สมณะพราหมณะอันระวังบาป แลปฏิบัติดังนี้
 แลรู้ซึ่งโลกนี้แลปรโลก ด้วยปัญญาแห่งอากาศมาแล้ว แล
 บอกแก่ผู้อื่นให้รู้นั้นก็หาผลมิได้ “พาลา ๑ ยัตถิตา ๑” ชน
 ทั้งหลายอันหาปัญญาไม่ได้ก็ อันมีปัญญาที่ดี ครั้นถึงมรณะกาล

แล้ววกซาคทีเคียว มีไต่ขังเกิดไปในเขื่อนำนัน บุคคลจำพวก
 นชือว่ามีภคทัญญู แลบุทคลอันรู้จักผลทานแลผลแห่งบูชา
 แลผลปฏิบัติแก่มารคาภิภาสณะพราหมณ์ อันประกอยไปก้วย
 สีสาคีคุณเปนอาทิ กงนี้ไต่ชือว่าตั้งอยู่ในสัมมาทัญญู แก่ ใจ
 ในบทสัมมาทัญญูอันเป็นโลกียกัณฑ์แต่เท่านั้น

ถ้าคัมภีระไต่แก่ ใจในองค์แห่งมรรคคำรบสอง ก็อสัมมา
 สังกัปปไปสืบต่อไป จะเปรียบเทียบสาธกนิทานอันมีในสคคันตะ
 ปริชาย ยกมาแสดงไต่แจ้งในบทสัมมาสังกัปปไป ๆ นี้คือความ
 คำวิธชอยในอารมณมี ๓ ประการ คือวิตกคำวิธในอารมณอันจะ
 ออกจากกามคุณนชือเนกขัมมะสังกัปปไป วิตกคำวิธในอารมณ
 อันปราศจากผูกพยาบาทอาฆาตของเวรในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ชือ
 อพยาบาทสังกัปปไป วิตกคำวิธในอารมณอันปราศจากเขียดเขียน
 สัตว์ทั้งปวงนชือ อวิหิงสาสังกัปปไป วิตกคำวิธในอารมณทั้ง ๓
 ประการนชืออสัมมาสังกัปปไป นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงรู้ในมหา
 ชนกซาคกกว่า เมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราขังเกิดเป็นพระยา
 มหาชนก เสวยราชสมบัติเป็นมหากระษัตริย์ในเมืองมิถิลามหา
 นครนชือ มีพระชนมายุไต่หมื่นชือ เสด็จอยู่ขังเพ็ญทานขารมีศีล
 ขารมีในราชสมบัตินนสนพนชือ แลขังมีพระโศภยปราณนชือใคร่ละ
 ราชสมบัติ ออกทรงผนวชขังเพ็ญเนกขัมมะขารมี พระองค์
 ขังปรารภราชสมบัติทั้งปวงอันมีในเมืองมิถิลามหานคร ทรงพระ

ปรวิวัตกว่า เมื่อโรฮาทมาจะละไคซึ่งเมืองมิดิลาอันรุ่งเรืองด้วย
 ปราสาทราชเรือนหลวง แดงครุงคเสนาประหารราษฎรทั้งปวงนี้ไค
 แต่ทรงพระดำริที่อยู่คนสนกาลช้านานถึงสี่เดือน ไคชื่อว่าเนกซิม-
 มะสังกัไป เมื่อพระองค์ทรงผนวชแล้วเสด็จไปในป่า ตั้งเจริญ
 กสิณบริกรรมภาวนาไคได้บุญจากบุญญาสมายัก อพยายามาสังกัไป
 ไปแลอวิหิงสาสังกัไปก็บริบูรณ์ในกาลเมื่อนั้น สัมมาสังกัไป
 อันเป็นโลกียก็มีแก่พระมตาชนกดังนี้ ประการหนึ่งวิตกเจตสิก
 ขอปถิณณกะเจตสิก วิตกอันเกิดด้วยอกุศลจิตรกัคือ วิตกอัน
 เกิดด้วยกุศลจิตรกัคือ วิตกอันเกิดด้วยอกุศลจิตรนั้น คือคำวิหิ
 ในอารมณอันเป็นอกุศล จะใคร่กระทำซึ่งถาบทวิริต วิหิตวิริต
 มโนทวิริต ทั้ง ๓ นี้ไคชื่อว่ามิชลาสังกัไป วิตกอันเกิดด้วย
 กุศลจิตร คำวิหิในอารมณอันเป็นฝ่ายกุศล จะบำเพ็ญกายสุวิริต
 วิสุวิริต มโนสุวิริต ทั้ง ๓ นี้ไคชื่อว่าสัมมาสังกัไป คุ
 พระเจ้าธรรมมาโคกราช อันไคเสวยสมยัตินในเมืองยาคดลิมตนครนั้น
 มีอาชญาแผ่ไปในอากาศไคโยชน์หนึ่ง อาชญาแผ่ไปในแผ่นดิน
 ก็ไคโยชน์หนึ่ง เทพยคาทั้งหลายย่อมนำเอาผลตาผลแลเค็รของ
 ขวิโลกทั้งปวงนั้นมาแต่ป่าหิมพานต์ถวายเป็นนิจระกาล เทพยคา
 ทั้งหลายบางองค์ก็นำมาแต่สระอโนคาค ถวายวันละเจ็ดหลาย ๆ
 นกแซกเต้านักคายเขาเข้าสาลีมาแต่ฉัททันตสระ มาถวายวัน
 ละเก้าพันแก้วน เนื้อความนี้พิศการอยู่ในนิทานพระยาธรรมมา

โคกธาชนั้น จำเดิมแต่่นั้นมาสมเด็จพระเจ้าธรรมมาโคกธาชนั้น
ก็ทรงพระดำริห์ในที่ระบ้ำเพ็ญทาน จึงอาราธนาพระสงฆ์เจ้าเข้าไป
รับจันท์ในพระราชวังเสมอวันละหกหมื่นรูป แลทรงพระราชดำริห์
จะใคร่เห็นรูปพระพุทธรเจ้าแล้วจะใคร่บูชา จึงเอาตัวพระขากาละ
นาคธาชนมาแล้ว ก็ให้นมิตอาตมาให้เต็มอนรูปพระพุทธรเจ้า
แล้วก็ทรงกระทำสักการบูชาสิ้น ๗ วัน ทรงพระดำริห์ที่จะใคร่รู้พระ
สัตถธรรม ที่สมเด็จพระพุทธรเจ้าครุสเทศนาทั้งแปดหมื่นสี่พันพระ
ธรรมจันท์ ให้สร้างพระธรรมจันท์แปดหมื่นสี่พัน สร้างพระ
เจดีย์แปดหมื่นสี่พัน บรรพพระสารริกธาตุทั้งหลายในพระนคร
แปดหมื่นสี่พันนคร ให้เป็นที่ไหว้ที่บูชาแก่มหาชนทั้งปวง พระ
เจ้าธรรมมาโคกธาชนั้น สร้างพระเจดีย์แลวิหารในอโศการามแล้ว
ก็ทรงพระดำริห์จะแต่งการฉลองพระเจดีย์แลพระวิหารแปดหมื่นสี่พัน
พร้อมกันในวันเดียว แล้วขพิตรเขตทรงพระดำริห์จะใคร่เป็น
ญาติในพระศาสนาอันชื่อว่าธรรมทายาทนั้น จึงบวชพระมหินท
ราชกุมาร แลนางสังฆมิตตาราชภิกษาให้เป็นภิกษุแลภิกษุณีใน
พระศาสนา แล้วทรงพระดำริห์จะเป็นผู้อุปถัมภ์ภิกษุภิกษุณีของพระศาสนา
ให้พระสงฆ์กระทำการศกียสังคายนายพระไตรปิฎกธรรม แล้วทรง
พระราชดำริห์จะเป็นอุบาสกในพระศาสนา พระองค์ก็ออกส่ำห้ทรง
ดำรงอยู่ในพระไตรสรณาคมน์ แล้วตกแต่งพระราชสาสนไปถึง
พระเจ้าเทวานัมปิยภิสในลังกาทวีป ให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณาคมน์

แล้วทรงพระดำริท้ในกิจการทั้งปวง เป็นอันว่าให้พระมเหสีทเถร
 เขาพระศาสนาไปตั้งไว้ ในลังกาท้วย แล้วให้อันเชิญไม้พระมหา
 โโพธิเขาไปปลูกไว้ ในลังกาท้วย แล้วเชิญพระบรมสารีริกธาตุไป
 ยรรจุไว้ ในลังกาท้วยนั้น ตกว่าพระราชดำริท้ทั้งปวงเป็นอันมากทั้ง
 นี้ ก็ยอมขงเกิดแต่กามาพรกุศลจิตร ได้ชื่อว่าสัมมาสังกัปป
 ไปสิ้นทั้งนั้น ที่เป็นโลกิยมรรคมีแก่พระเจ้าธรรมมาโคกราชัน
 นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพิงพิจารณาในที่พรรณามานเกิด

บัดนี้จะแก ใจในขทสัมมาวาจาสืบต่อไป สัมมาวาจาอันเกิด
 ด้วยกามาพรกุศลจิตรเป็นโลกิยก็มี ประคุนางสุชาคาอันเป็น
 น้องสาวแห่งวิสาขามหาอุชาสิกา นางสุชาคาอันเป็นสะโภธนาถบิณฑ
 ทิณะมหาเสฏฐี นางสุชาคาอันประกอยด้วยมานะว่าเป็นลูกมหา
 ทรณกุลมีสมบัติเป็นอันมาก มีโคข่าเองพ่อผัวแลแม่ผัวแลสามี
 นางสุชาคาอันยอมกล่าวด้อยคำอันหยายช่ากถ่าแขง เช่นผรสวาท
 ประกอยด้วยวิทจริตลิตกรรมหยายขิ่งนัก จนทั้งปวงในเรือนนั้น
 ก็ขงเกิดตุ้มเถียงทะเลาะวิวาท ก็ขนางสุชาคาอันเป็นโกลาทลเอิก
 เถริกขิ่งนัก "เอกทิวส์" อยู่มาในวันหนึ่ง จึงธนาถบิณฑทิณะ
 มหาเสฏฐี นิมนตสัมเค้พระเจ้าพุทธเจ้ากัขักขุสงฆ์เข้าไปฉนจึงทั้น
 ในเรือนนั้น "สัจจา ทัง สัจจํ สัจจา" สัมเค้พระเจ้า
 พระองค์ได้ทรงฟังเสียงจนทั้งหลายทะเลาะกันนั้น จึงมีพระพุทธ
 ฎีกาตรัสถามธนาถบิณฑทิณะมหาเสฏฐีว่า เหตุขงฤาจนทั้งหลาย

ว่าสามีนั่งถ่ายเอามาเป็นภรรยาที่ดี ก็มีใ้รู้รักคุณสามี ย่อม
 ขวนขวายแต่ที่จะฆ่าสามีเสีย ภริยามีสถาเวเห็นปานดังนี้ ทถาคค
 ตรีศเทศนาชื่อว่า วกกสมาภริยา ว่าเป็นภรรยาคุณจึงเป็นฆ่าก็
 เป็นเวรแก่สามี

ประการหนึ่งภริยากนโคประถอยด้วย โสภนอกใจสามี แล
 ลักเอาทรัพย์อันสามีใ้มาด้วยกลสิกรรมวาณิชกรรม ได้ด้วย
 สียประกรรมทั้งปวงก็ดี ภริยามีสถาเวดังนี้ทถาคคตรีศเทศนาชอ
 ว่าโจริสมาภริยา ว่าเป็นภริยาคุณจึงว่าโจ

ประการหนึ่งภริยากนโคประถอยด้วยความเกียจคร้าน มี
 แต่จะนั่งจะนอน มีใ้ไ้กระทำการงานทั้งปวง “มรุสวณั วทคิ”
 น้ำใ้ร้ายการกล่าวถ้อยคำอันหยาบช้า ช่มเหงใ้สามีใ้กระทำ
 การทั้งปวง แลยังคยใ้สามีแลมีใ้สามีว่ากล่าวอาคมาใ้ ก
 กรนางสุชวคา ภริยามีสถาเวปานดังนี้ทถาคคตรีศเทศนาชอว่า
 อัยยาสมาภริยา ว่าเป็นภริยาคุณเป็นเจ้าแห่งสามี

ประการหนึ่งภริยากนโคประถอยด้วยใจกรุณา กระทำให้
 เป็นผลเป็นประโยชน์แก่สามีแห่งอาคมาในกาลทั้งปวง แลรัก
 ไ้ใคร่สามี อุตสำหรับรักษาพยาบาลสามีนั้นคุณมารดาอันมีใจกรุณา
 แลปฏิบัติบุตรชายนัน ภริยาอันมีสถาเวปานดังนี้ทถาคคตรีศ
 เทศนาชอว่ามาตาสมาภริยา ว่าเป็นภริยาคุณมารดาแห่งสามี

ภริยา & จำพวกนี้ คือมาตาสมาภริยา แลภคินีสมาภริยา
 แลสหยาสมาภริยา แลทาสีสมาภริยา ภริยาทั้ง ๔ หมูนั้ ครั้นจุ
 ติจากอัครเทวารักษ์แล้ว ก็ไ้ไปเสวยสมยัคิในเทวโลก กัวย
 ผลแห่งกรรมที่คนได้กระทำชอบนัน "สา ธัมมกถุ สุทฺวา" เมื่อนาง
 สุชาคาได้ฟังพระสัคขรรวมเทศนาคังนี้แล้ว ก็ถวายนมัสการพระบาท
 ยุคลแห่งสมเด็จพระทศพลแล้วทูลว่า "ภันเต ภควา" ข้าแต่พระองค์
 ผู้ทรงสวัสดิภาคย์ ข้าพระพุทธเจ้าอภิศจำเภาะต่อพระพุทธชรัตน
 ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นที่ฟังที่อาศรัยแต่วันนั้ไปตราบเท่า
 จนสิ้นชวต ขอพระองค์จงทรงทราบว้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นอุบาสิกา
 ในพระศาสนาณเดีค นางสุชาคาถวายอากมลเป็นอุบาสิกา ตั้ง
 อยู่ในพระไตรสรณาคมนั้แล้ว นางก็สละมิถาอาหารนั้เสีย มิได้
 กถ้าวมิถาวาหา เว้นหากมิถาวาหา คัวยกามาพรภุคสิภคิรคังนี้
 ได้ ชื่อว้าคังอยู่ในสั้มาววาหาอันเป็นโลกิยมรรค "อริยสาวกา"
 พระอริยสาวกทั้งหลาย มีพระโสภายันเป็นอาทิ ท่านเว้นจาก
 มิถาวาหา วิภคิเรคสิถถั้ยังเกิดคัวยโสภายัคคิมรรคจิตรนั้ ชื่อ
 ว้าโลกุคคระสั้มาววาหา เป็นสมุจเฉทวิภคิคคิมิถาวาหาอันนั้ชาก
 ที่เค็ยว มิได้ยังเกิดสั้บคัอไป ครพระอริยสาวกทั้งหลายใน
 เมืองสาวตถันนั้ ครันถึงกาลอันเป็นนั้กชัคคระอุภย์ คนพาล
 ทั้งหลายก็เล่นการมโหรรคพ อันชื่อว้าพาลนั้กชัคคระอุภย์มโหรรคพ
 ๗ วัน คนพาลทั้งหลายกินสุราเช่นหมู่กันแล้ว ก็เค็ยวไปกล่าว

ถ้อยคำเป็นวาจาอันหาประโยชน์มิได้ไปทุกบ้าน ต่อเมื่อใดคนใน
 บ้านให้ทรัพย์สิ่งสิ่งไปบ้านอื่น “โสคาชั้นนี้” คนทั้งหลายผู้ถึง
 พระโสคาช้คตติผลเป็นอริยสาวกนั้น ด้ยประคู้ไว้ให้ทรัพย์แก่คน
 พาลทั้งปวงนั้นแล้ว ก็ให้ไปในสถานทีอื่น พระอริยสาวกทั้งหลาย
 นั้น ก็เข้าไปในเรือนเจริญภาวนาพระพุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ
 สัจฉานุสสติอยู่สิ้น ๗ วัน ครั้นมโหโรศพน้นวายแล้ว จึงออกไป
 นมัสการสมเด็จพระพุทธรเจ้าแล้วก็ทูลว่า คนพาลทั้งหลายเล่น
 มโหโรศพ กล่าวถ้อยคำเป็นอสัทธิจาวามีประการต่างๆ ทั้ง๗วัน
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เฝ้าอยู่แต่ในเรือน จึงมิได้มาอยู่ชุก
 พระพุทธรองค์ ส้มเด็จพระมหากรุณาจึงตรัสเทศนาว่า

ปมาทมนุญญชันตี พาลา ทุมเมทธิโน ชนา
 อธิปมาทญูจ เมธาวี ฌนั เสฏฐิฐิว วัทชติ

ดังนี้ ความว่า ชนทั้งหลายผู้เป็นพาลมิได้รู้จักประโยชน์อัน
 ช้วน่า ในชาตินี้แลชาติหน้า แลหาช้ญญามีไค้นั้น ย่อมประกอบ
 ช้ความประมาทอยู่เป็นนิจระกาล ชนทั้งหลายผู้ม้ญญารู้จัก
 ประโยชน์อันช้วน่า ก็ย่อมรักษาอธิปมาทธรรมนั้นไว้ ใหม่น
 คงมิให้ ฌิบหายเสีย อธิปมาทังบุรุษอันรักษาทรัพย์อันประเสริฐคือ
 แก้ว ๗ ประการอันไค้สืบๆ แห่งตระกูลแห่งอาตมา อันนี้ไค้ชื่อว่า
 อริยสาวกรักษาซึ่งสัมมาวาจาอันเป็นโลกุตร แก้วไขยทสัมมา
 วาจาแล้วแต่เท่านั้น

ในขทว่าส้มมากมีมันโคนั้น คือวิธีเทศสถอันเว้นจากปาณา
 ศิยาต อทินนาทาน กาเมสุมิชฌาจาร วิรติ ๓ ประการ คือ
 สัมปัตตะวิรติ ๓ สมาทานวิรติ ๓ สมตถเอทวิรติ ๓ สัมปัตตะ
 วิรตินั้น ประคองจึงจักถนนะอุยาสก พืชายใช้ ใ้ไปทาเนอกระถ่าย
 จะทำยาให้แก้มารคาอันอาพาธ จักถนนะอุยาสกจับใ้ได้กระถ่ายตัว
 หนึ่งกระถ่ายนั้นกร้อง จักถนนะอุยาสกนั้นก็คิดว่า อาตมาจะฆ่าชีวิต
 แห่งสัตว์ เขาไปรักษาชีวิตมารคาแห่งอาตมานั้นไม่สมควร "อิติ
 จินเตตวา" ครั้นคิดแล้วก็ปล่อยกระถ่ายนั้นเสีย อันนิกโคชอว่าส้ม-
 ปัตตะวิรติจักเป็นส้มมากมีมันโคประการหนึ่ง "เอโก ปุริโส" ประการ
 หนึ่ง ยังมีอุยาสกผู้หนึ่งสมาทานศีลในสำนักแห่งพระมหาเถระผู้
 เป็นชตนั้นแล้วก็ไปโดนา ครั้นถึงเวลาปล่อยโคไปกินหญ้าแล้ว โค
 นั้นก็หนีไปในป่า อุยาสกผู้นั้นจับเอาพรว้าแบกไปเที่ยวหาโค ขึ้น
 สู่เขาแห่งหนึ่งชอชตนั้นตะขรรพต ยังมิ่งเหลื่อมตัวหนึ่งมาใน
 สถานที่นั้น เห็นอุยาสกก็เขารคเขาแต่เทวชนไป อุยาสกนั้น
 ก็คิดว่าระพันงควยพรว้า แล้วก็คิดว่าอาตมาได้สมาทานศีลแล้วแล
 ฆ่าสัตว์แล้วก็มีใ้สมควร อุยาสกนั้นครั้นคิดคังนั้นแล้วก็มีใ้คิดฆ่า
 ครันงูรคเขาเจยปวคก็คิดจะฆ่างูนั้นเสีย ครั้นคิดขนมมาดังศีลที่ตน
 รักษาเล่า ก็มีใ้คิดฆ่างูนั้น แต่อุยาสกก็คิดว่าระฆ่างูเสียถึง ๓ ครั้ง
 ที่หลังก็คิดว่าอาตมานจะมาประทษรายคองนี้ เป็นเหตุควยพรว้า
 อยู่ในมือ อย่างเลยอาตมาจะทิ้งพรว้าเล่มนเสียเถิก ครันอุยาสก

คิดจนแล้ว ก็ทรงพรานนเสียให้ห่างไกล ด้วยคิดว่าชีวิตของ
 อาตมานั้นจึงหนีหายเสียเถิด แลคิดของอาตมาที่รักษานอ่ย่าไค
 หนีหายเลย ด้วยเหตุระอุบาสกมิให้ศีลภินทนาการสู้เสียชีวิตนั้น
 ทั่วอุบาสกนั้นถรอนประทุรด้านเพลิง รุ่งเหลือม่นนั้นก็มิอาจจะรัคอยู่ไค
 ก็คล้ายออกหนีไป อุบาสกนั้นมิไคไรชคชีวิต อันนั้นชื่อว่าสมาทานวิรัต
 ไคชื่อว่าสมาทานมมันโต ประการหนึ่งมิไคสมาทานศีลแลเว้นจาก
 ฆ่าสัตว์ ไคชื่อว่าสมาทานวิรัต อันไคสมาทานแลเว้นจาก
 ฆ่าสัตว์นั้น ชื่อว่าสมาทานวิรัต วิรัตทั้ง ๒ ประการนี้เกิดด้วย
 ภาวามพรกุศลจิตร ไคชื่อว่าสมาทานมมันโต เป็นโลกิยมรรค
 สมุหเหตุวิรตินั้น คุชบรุษผู้หนึ่งอันชื่อว่าอริยบรุษยอมตกเข้คฆ่าปลา
 ทาเลี้ยงชีวิตทุกวัน "เอกทิวส์" ในกาลวันหนึ่ง สมเด็จพระ
 สรรเพชญ์พุทธเจ้าเสงเห็นอนิสัยอริยบรุษนั้นจะถึงพระโลศกา จึง
 เสด็จพระพุทธเจ้าไปในทอนบรุษตกเข้คนั้น ก็ด้วยพระภิกขุสงฆ์
 ทั้งหลาย อริยบรุษนั้นครนแลเห็นสมเด็จพระพุทธเจ้าแต่ไกล ก็
 บังเกิดหิริโศคัยปะคือความละอาย ก็เขาเข้คส่อนไว้ สมเด็จพระ
 พระศาสดาเสด็จไปในสถานนั้น จึงเข้คพระภิกครมาครศีตาม
 พระสงฆ์ทั้งปวงว่า ท่านชอไค พระสวริชคตเดระกรับพระพุทธ
 ฎีกาว่า ข้าพระพุทธเจ้าชอว่าสวริชค จึงครศีตามตามล้าคัยลง
 ไปว่า ท่านชอไค พระสงฆ์ทั้งปวงก็กรวยทูลนามแห่งคนตาม
 ล้าคัยว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์มีนามชอว่าโมคคัลลนานะ

กึ่งนี้ อริยบรรพจึงดำริว่า สมเด็จพระศาสดาทรงถามนามพระสงฆ์
ทั้งปวงแล้ว ก็ถามชื่อแห่งอาคมาณย่างคอกกระมัง สมเด็จพระ
พระสัพพัญญูทรงรู้วาระนำจิตรแห่งอริยบรรพนั้น จึงครัสถถามนาม
แห่งอริยบรรพว่า ท่านนามชื่อใด อริยบรรพกราบทุกชื่อแห่งตนว่า
ข้าพเจ้าชื่อนายอริยะ สมเด็จพระศาสดาจึงครัสเทศนาว่า

น เตน อริโย โทติ เยน ปาณ วิหัสสิ
อัสสา สัพพปาณานิ อริโยติ ปุจฺจติ

กึ่งนี้ เนื้อความว่า บุกรอริยบรรพ บุคคลผู้ใดเขี่ยกเขี่ยนชีวิต
แห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยเหตุใด บุคคลผู้นั้นจะไต่ชื่อว่าอริยะ ด้วย
เหตุเขี่ยกเขี่ยนชีวิตแห่งสัตว์เหล่านั้นห้ามได้ ตถาคคตวิหัส
เทศนาว่า บุคคลผู้ช้ออริยะนั้น ด้วยเหตุมีใจเขี่ยกเขี่ยนชีวิต
แห่งสัตว์ทั้งหลายนั้น อริยบรรพได้สัจด้วยพระสัจธรรมเทศนากึ่งนี้
ถึงพระโสคาปัตติผล เมื่อเป็นอริยบุคคลแล้ว ก็มีได้กระทำ
ปาณาติบาตกรรมเป็นอันขาด ด้วยสามารถสัมมากัมมันโต อัน
เกิดด้วยโสคาปัตติมรรคจิตรนั้น

แลสัมมากัมมันโต อันเว้นจากอกตินาทานนั้นก็

นางชชชุตตราผู้หนึ่ง ใจความว่าสาวไซ้แห่งนางสามาวดี แล
สัครหารอชชงเป็นบริวารแห่งพระเจ้าอุเทนราชันนั้น เมื่อพระเจ้า
อุเทนราชพระราชาทานทรัพย์เป็นค่าคอกไม้แก่นางสามาวดี แล
สัครบริวารหารอชชงนั้นวันละพันกหาปณะ นางชชชุตตรานั้นไป

แห่งอาตมาแล้ว สัตว์ภาพนอกจากนั้น ครั้นแลเห็นซึ่งข้าพเจ้าน
 ของงให้มัจฉาประคองด้วยขาพเจ้าจึงส่งทั้งปวงเลิก เหตุดังนี้
 เมื่อมาเกิดเป็นเขมะเสฏฐิบุตร สัตว์ภาพผู้ใดได้เห็นก็มัจฉา
 ประคองด้วยเขมะเสฏฐิบุตรเป็นอันมาก เขมะเสฏฐิบุตรนั้น
 ย่อมกระทำซึ่งมีอาจารย์กรรมด้วยภรรยาผู้อื่นนั้นเอง ๆ เพลา
 วันหนึ่งราชบุรุษทั้งหลายจับตัวเขมะเสฏฐิบุตรนั้นได้ นำเขาไป
 ถวายพระเจ้ายัสเสนทิโกศลราช ๆ จึงมีพระราชโองการตรัสตาม
 ทราบความว่า เขมะเสฏฐิบุตรเป็นหลานของท่านอนาถปิณฑิก
 มหาเสฏฐิ ผู้เป็นอุบาสกอุปฐากสมเด็จพระพุทธเจ้า ถ้าเราจะ
 ลงโทษแลส่งราชทัณฑ์ให้ปรากฏ อนาถปิณฑิกมหาเสฏฐิก็จะ
 อภัยศอกอายแก่มหาชนทั้งหลายทั้งปวงนั้น ครั้นพระมหากษัตริ
 ย์ตรัสแล้วก็มีโทษกระทำโทษปล่อยไปเสีย ฝ่ายเขมะเสฏฐิบุตร
 ก็กระทำมีอาจารย์กรรมสืบไปเล่า ราชบุรุษจับได้ถึงสามครั้ง
 ครั้นกราบทูลเชอให้ปล่อยเสียได้ถึงสามครั้ง ภายหลังอนาถปิ
 ณฑิกมหาเสฏฐิ จึงพาเขมะเสฏฐิบุตรนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระ
 พุทธองค์เจ้า ให้เทศนาสั่งสอนเขมะเสฏฐิบุตรนั้น พระพุทธองค์ก็
 ตรัสเทศนาว่า "จักตาวี ชูวานนิ นโร ยมัตโต" เป็นอาทิฉัน
 ความว่าตุกรคหขัยบุตร บุคคลผู้ใดหาสติอันจะพิจารณาซึ่งกุศล
 กุศลกรรมมิได้ แลสร้องเสพยาภรรยาแห่งท่านผู้อื่นทั้งหลาย
 บุคคลนั้นก็ย่อมถึงการอันจะเป็นโทษให้เกิดทุกชั้นนี้ ๔ ประการ คือ

จะให้เสวยผลแต่งออกศลนั้นเป็นอันมาก อันนี้เป็นโทษเป็นประณม
 ประการหนึ่งบุคคลผู้ใดเสพยาด้วยภรรยาผู้นั้น มีความชื่นชม
 ยินดีเป็นอันมากนอนมิไค้หลับ เหตุว่ากลัวภยันั้น อันนั้นก็เป็น
 โทษคำรบสอง ประการหนึ่งบุคคลผู้ใดเสพยาด้วยภรรยาผู้นั้น
 จะไค้ซึ่งความดีเคยนินทาหาผู้ใดจะสรรเสริญมิไค้ อันนั้นก็เป็น
 โทษคำรบสาม ประการหนึ่งบุคคลผู้ใดเสพยาด้วยภรรยาผู้นั้น
 ครั้นจิตจาก อาตมาไค้ไค้ไปเสวยซึ่งทุกข์ในนรกนั้น อันนั้นก็เป็นโทษ
 คำรบสี่ เขมระเสฏฐิบุตรครั้นไค้ส่วนการฟังเทศนา ก็ไค้บรรล
 ไปถึงพระโศคายัตติผลเป็นอริยบุคคลแล้ว ก็มีไค้กระทำมิจลาจาร
 กรรมสี่ข้อไป ก็ละเสียซึ่งมิจลาจารกรรมนั้นเป็นอันขาดด้วยองค์
 อริยมรรคคือ สัมมากัมมันโต อันยังเกิดด้วยโศคายัตติมรรค
 จิตรนั้น แก่ใจในขทสัมมากัมมันโต อันเว้นจากปาณาติยาต
 อทินนาทาน กาเมสุมิจลาจาร ด้วยนิทานละอัน ๆ
 ก็ยติแก่ท่าน

ยทินจะไค้แก่ ใจในองค์อริยมรรคคำรบ ๕ ว่าด้วยสัมมา
 อาชีวนั้นสี่ข้อไป ก็ริยาทเว้นจากการค้าขายเลียงชีวิตผิดกรรม
 นั้น คือเลียงชีวิตด้วยค้าขาย ๕ ประการ สัตตวณิชชา คือ
 ขายมนุษย์ เมื่อซ้อมาเอาแต่ค่าน้อย เมื่อขายเอาค่านให้มาก
 เอาทรัพย์นั้นมาเลียงชีวิตก็คิ สัตตวณิชชา คือขายหอกคายน
 สัตตราวชทั้งปวง อันจะประหารชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายนั้น แล

เอาทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีวิตก็ มีสวัสดิชา คือเลี้ยงสัตว์ทั้ง
หลายเป็นอาทิ คือเนื้อแลสัตว์เบ็ดไก่ไว้แล้ว แลฆ่าเองก็
ให้ผู้อื่นฆ่าก็ ขายเอาทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีวิต มีสวัสดิชา
คือขายน้ำเมาเป็นต้นว่าสุราแลเมรัย เอาทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีวิต
ก็ วิสวัสดิชา คือประกอบยาพิษอันตรายฆ่าสัตว์แห่งสัตว์ทั้งหลาย
ขายเอาทรัพย์มาเลี้ยงชีวิต คำขาย ๕ ประการนี้ แม้กระทำ
แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ ก็เป็นมิถมาชวะ ชั่วว่าเลี้ยงชีวิตอันผิด
ธรรม ประการหนึ่งบุคคลผู้ใดเลี้ยงชีวิตด้วยคำขาย อันประ
กอบไปด้วยคุณาฏฐะเกยกันด้วยซึ่งนั้นมี ๔ ประการ รูปภูฏะกระ
ทำซึ่งนั้นให้เหมือนกัน แต่ว่าอันหนึ่งเขาอันหนึ่งหนัก เมื่อจะ
ซึ่งเขาของผู้ อันนั้นเขาซึ่งอันหนัก เมื่อจะซึ่งของแห่งคนใดแก่ผู้
อันนั้นเขาซึ่งอันเบาอันหนึ่งซึ่งให้ ประการหนึ่งกระทำเกยกันด้วยมือ
เมื่อจะซึ่งเขาของแห่งคนอันนั้น ถือซึ่งตราชชนไว้ เอานวักอัย
ภกปลายซึ่งลงไว้ เมื่อจะซึ่งของคนให้คนอื่น เอานวักอัยไว้ข้าง
สี่ซึ่ง กคสี่ซึ่งลง ประการหนึ่ง “คหณกฏฐ์” คือว่าเกยกัน
ด้วยถือตราซึ่ง เมื่อจะซึ่งเขาของผู้ อันนั้น รมไว้ใหม่มี ไทซึ่ง
นั้นหนักลง เมื่อจะซึ่งของคนให้ผู้อื่นรับซึ่งที่สคไว้ ไทสี่ซึ่งนั้น
หนักลง ประการหนึ่ง “ปฏิพนันนฏฐ์” คือเกยกันด้วยอันรับไว้จน
กระทำแล้ววางข้างในให้เป็นช่อง คจปล้องแห่งไม้ ใต้นั้นแล้ว เอา
รุมเหล็กหรือประหอรคใส่ไว้ข้างในนั้น เมื่อจะซึ่งเขาของผู้ อันให้รุม

เหล็กแฉ่ประหอรคกกลงเข้ามาอยู่ข้างท้ายซึ่ง เมื่อระซึ่งชายให้
 ประหอรคแฉ่ณนกลงเข้าไปอยู่สัระซึ่ง บุคคลผู้ใดชอชายด้วย
 ฤตมายาเอาทรวพยนั้นมาเลียงชวค ก็โคชอว่ามีมาชวะ ว่าเลียง
 ชวคฝคกรรม ประการหนึ่ง “ททยเกโท” คือบุคคลดิชทนาน
 ดวงน้ำมนน้ำมนเนยก็ค สัษยชนวนคณาออยเหลวน้ำตาลเหลว
 นนก็ค เมื่อดวงเอาชองผู้อนนคเอาคทานใส่ไว้ในภาชนะแห่งคน
 เมื่อเอา สัษยคใส่คทานเผชอนวมอชนยคกนคทานนนั้น ออกให้ไหล
 ลงในภาชนะแห่งคน เมื่อระดวงชองคนให้แก่ผู้อนนค เอานวม
 มอชคคทานไว้ ไหมนมมิให้ ไหลออกไคแล้วกให้แก่ผู้อน ประการ
 หนึ่ง “สัษยเกโท” คือดวงดวงเอาเปเลอกแลเข้าสัระด้วยทาน
 กค ฤชชงกระเชอแลสคนนคค เมื่อดวงเอาชองผู้อนนค คอช
 เกลงในสัคแลคทานแคคคระนอย ๆ เมื่อระดวงชองคนให้แก่ผู้
 อนนค เกลงคเคยวให้เคมสคแล้วให้แก่ผู้อน บุคคลผู้ใดค
 ชายด้วยดิชงแลคทานด้วยเลคฤตมายากงน เอาทรวพยนั้นมา
 เลียงชวค ก็โคชอว่ามีมาชวะ ประการหนึ่ง “รชชเกโท”
 คือวิกไรนาเอาสินจาง ครนชนทงหลายให้สินจางแก่คน แม้มากก
 วิกคเอนอย ครนคไมคได้สินจาง แม้นอยควิกให้มากออกไป ประการ
 หนึ่งเปนคฤคการชัระความ ครนคผู้ใดให้สินจางก็ชอมให้ผู้อน
 ชนะ เอาทรวพยมาเลียงชวคแห่งคน ก็โคชอว่ามีมาชวะ
 ประการหนึ่ง “กัศกฏ” คือเคยจกคฬอหลวงทำภาชนะทองค้ำ

ไวสารีย์หนึ่ง แลภาชนะทองเหลืองเป็นอันมาก แล้วก็แต่งอายุ
 เคลือบใหม่พรรณเหมือนทองคำแล้วเอาไปขาย เมื่อจะซึกให้เขา
 คุณนั้ก็เอาภาชนะทองคำนั้นซึกฝนให้ดูก่อน เมื่อจะให้ก็ให้ภาชนะ
 อันไซ้ทองคำนั้นไปแก่ผู้นั้น กระทำกลมายาคำขายเอาทรัพย์มา
 เลียงชวคคณนั้ก็ไซ้ชื่อว่ามัจฉาชีวิตะ ประการหนึ่ง “วิญญา”
 ก็ขอพ่อหลวงด้วยเล็กหกกลมายาขาย ครว่าไว้ในทำเนียบคังนว่า
 พรานเนอผู้หนึ่งไดเนอมาสองตัว ๆ หนึ่งใหญ่ตัวหนึ่งน้อย เขา
 ว่าระชาย ชายนักเลงผู้หนึ่งจะชอ จึงถามราคาเนอนนว่า เนอ
 ตัวใหญ่ราคาเท่าใด ตัวน้อยนราคาเท่าใด พรานเนอจึงบอก
 ว่า ราคาเนอตัวใหญ่นี้สองกหาปณะ ลูกเนอนนระชายกหาปณะ
 หนึ่ง นักเลงนนักให้เงินกหาปณะหนึ่ง ก็ชอเอาลูกเนอนนไป
 หนึ่งแล้วก็กลับมว่าแก่นายพรานเนอนนว่า เรามพึ่งพอ
 ใจลูกเนอนน เราจะชอเอาตัวใหญ่นี้ พรานจึงว่าท่านเอาทรัพย์
 มาให้แก่เราสองกหาปณะแล้ว ก็เอาเนอตัวใหญ่ไปเด็ก นั้
 เลงผู้นนจึงว่าทรัพย์เราให้แก่ท่านแต่ก่อนกหาปณะหนึ่งแล้ว แล
 ลูกเนอนนราคากหาปณะหนึ่ง ก็พอครบสองกหาปณะแล้ว ท่าน
 เอาลูกเนอนนไป จึงให้เนอตัวใหญ่แก่เราเด็ก พรานเนอผู้นน
 มิได้ฉลาดในถ้อยคำ ก็เห็นว่านักเลงนนั้นว่าชอ ก็เอาลูกเนอ
 นนไว้ แล้วก็ส่งเนอตัวใหญ่ให้แก่นักเลงผู้นน พรานเนอจะไ้
 ทรัพย์ราคาเนอสองกหาปณะหามีไ้ ไ้แต่กหาปณะหนึ่ง ก็รียา

ว่าบุคคลผู้ใดพอล่วงคังน เขาทรพย์มาเลี้ยงชีวิตแห่งคนชื่อว่า
 มีฉาชีวะ ประการหนึ่งบุคคลผู้ใดกระทำโจรกรรม คือปล้น
 วิ่งชิงฉกชะโมย ปล้นสคมข่มเหงเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิต
 แห่งคน คังนก็โตชื่อว่ามีฉาชีวะ สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า
 เมื่อพระคริสตศักราชสามมาอาชีโว อันเลี้ยงชีวิตชอบธรรมนั้น ก็
 คริสตศักราชมีฉาชีวะอันเลี้ยงชีวิตผิดธรรมนี้ให้รู้ก่อน คุชบุคคล
 อันระบอคนทางอันปราศจากภัย ก็บอคนทางอันประกอบด้วย
 ภัยให้รู้ก่อน ครั้นเว้นจากหนทางอันประกอบด้วยภัยนั้น ก็เป็น
 หนทางอันปราศจากภัย แลมือปมาฉนโค ประพศุคิเลี้ยงชีวิตอัน
 เว้นจากมีฉาชีวะนี้เสียแล้ว ก็โตชื่อว่าสามมาอาชีโว มีอุปไมย
 คุชนั้น คำชายโคชชอบธรรมเลี้ยงชีวิตนี้ ก็มีพระคหโพธิสัตว์
 ยังเกิดเป็นพ่อค้าเครื่องประดับ นามขัญญุกชชื่อว่าเสรวะพาลิช
 เหตุว่าอยู่ในเมืองเสรวะนครนั้น ทเวทคันนั้นยังเกิดเป็นพ่อค้า ก็
 มีนามขัญญุกชพระโพธิสัตว์นั้น พ่อค้าทั้งสองนั้นก็ข้ามแม่น้ำ
 ชื่อนันตะพาทาไปถึงอันธปุระนคร เทเวทคันนั้นเข้าไปก่อนร้องขาย
 เครื่องประดับ ไปถึงตระกูลเสฏฐิแห่งหนึ่ง ก็เรียกว่าตระกูลนั้น
 มีทรัพย์สมบัติอันฉิบหายสิ้นแล้ว ยังแต่ขายกับหลานสองคน
 นางกุมารีหลานนั้นก็อ้อนวอนขายให้ ชอเครื่องประดับ ก็เรียก
 เทเวทคันพาณิชเข้าไป จึงเอาตาคทองคำใบหนึ่งเป็นของเก่าเป็น
 สนิม ก็มีใครรู้จักว่าทองคำ นำมาให้เทเวทคันนั้นดูแล้วก็ว่า ท่าน

เขาตกไขน้ไป จึงให้สร้อยแก่นางกุมารผู้ติดตามแต่ท่านจะให้
 เกิด เทวทัตพาณิชนั้นจับเอาดาตทองมาแฉวงเอาเข็มชกตุ ก็
 รู้ว่าดาคนั้นเป็นทองคำควรค่าไ้ท้หมันต่ำลง ก็ยังเกิดโศกเจตนา
 ว่า เจ้าของมิไ้รู้ว้ดาตทองคำ จำอาตมาจะฉวงเอาดาตทอง
 คำน้เกิด จึงกล่าวว้ดาคน้เป็นดาตชั้วถ้อยจะเป็นรวิคาก็มิไ้ถึง
 ถึงมาสก ก็วางดาคน้ลงไว้ ก็ไปเร่ขายในท้ชน้ จึงพระ
 โพิสัศวพาณิชน้กรองขายสร้อยมาถึงตระกูลท้ยายหลานอยู่ณ้ ก็
 เรียกพาณิชน้ไป จึงเอาดาคน้มาให้ จึงกล่าวว้ ท่าน
 จึงเอาดาคน้ไป จึงให้สร้อยแก่นางกุมารผู้ติดตามแต่ท่านจะให้เกิด
 พระโพิสัศวพ้อคำเอาดาคน้มาพิจารณา ดูก็รู้ว้ทองคำควรค่า
 ไ้ท้หมันต่ำลง จึงบอกตามความจริงว้ ดาตของแม่เป็นรวิค
 ถึงหมันหน่ง ทรัพย์ท้ปวงของชานมิไ้ควรค่าดาตทองของแม่
 ส่วนยายจึงว้พาณิชน้ก่อนน้กล่าวว้ดาคน้ชั้วถ้อย จะเป็นคำ
 มิไ้ถึงถึงมาสก ก็วางดาคน้ลงไว้เสีย ย้คน้ดาคน้เป็นทอง
 ค่าควรค่าไ้ท้หมันต่ำลงค้งน้ มีควยขุญของท่านเองแล้ว ท่าน
 จึงเอาดาคน้ไปเกิด แล้วจึงให้สร้อยแก่นางกุมารผู้เกิด ตามแต่
 ท่านจะให้เกิด โพิสัศวจึงเอาทรัพย์ท้คน้ให้สร้อยแลเครื่อง
 ประคัยท้ปวงเป็นรวิค ๕ ร้อยกหาปณะ คิดเป็นทรัพย์พันหน่ง
 ให้แก่ยายหลานน้แล้ว ก็เอาดาตทองน้ไปด้วยฉั้วพลัน ไ้
 ทรัพย์ ๘ กหาปณะแก่เจ้าเรอจ้างให้ส่งข้ามแม่น้ำไป ฝ่ายเทวทัต

พาณิชนั้นถนัดลิ้มมาสู่สถานนั้นอีก จึงว่าแก่ยายหลานว่า ท่าน
 จงเอาถากมาให้แก่เราเถิดเราจะให้สร้อย ยายหลานจึงว่า ท่าน
 ว่าถากนั้นชิวฉอยเสียแล้ว ยศนั้นพาณิชผู้หนึ่งเป็นกรรมพาณิชให้
 ทรัพย์แก่เราพินหนึ่ง จึงเอาถากนั้นไปแล้ว ฝ่ายเทวทัตพาณิช
 ครั้นได้ฟังวาทะดังนั้น ก็ยังเกิดโศกาอาศุรยิ่งนัก มารว่าพงคึก
 ว่า อาตมานมาฉิบหายเสียจากถากของอันควรค่าได้หมีนหนึ่งแล้ว
 ครั้นรำพึงไปก็ไม่อาจสามารถจะดำรงสติสมปฤภาได้ ก็เรียราย
 ทรัพย์ของตนเสียในประตูบ้านนั้น แล้วชักผ้าถุงผ้าห่มเสีย แล้ว
 ก็ฉวยไม้คันทันซึ่งเป็นตะบองแล้วก็ไปตามโพธิสัตว์ ไปถึงริม
 ผงนทรองเรียกเจ้าเรือจ้างให้ข้ามริบ เจ้าเรือจ้างก็มีใจเกลียดไป
 เทวทัตของ โกรธนักสำรอกโลหิตออกแล้ว ก็กระทำกาลกิริยา
 ภายใต้อาสนานั้น แท้จริงเมื่อเทวทัตจะกระทำกาลกิริยา จึง
 ถ้าเขาทรายมาเต็มกำมือแล้ว ก็ผูกเวราอาฆาตแก่พระโพธิสัตว์
 จำเค็มแก่ชาตินั้นมา เนื้อความนี้มีพิสดารอยู่ในเสรีวะชาตานั้น
 บุคคลผู้เป็นพาณิชค้าขายเลียงชีวิตโดยชอบธรรม เจ้าของยก
 ให้เองศุพระโพธิสัตว์นั้น ก็ไต่ชื่อว่าสัมมาอาชีโว นี้และยังจักษ
 ทานาธิปไตยทั้งปวง พึงเข้าใจเถิดว่า เลียงชีวิตโดยยกโดยธรรมนี้
 มีใจถือเอาของของท่านผู้อื่นมาเลียงชีวิต ก็ไต่ชื่อว่าสัมมาอาชีโว
 ประการหนึ่งบุคคลผู้ค้าขายตามประเทศ คือประเทศแห่งหนึ่งสินค้า

ถูก ประเทศแห่งหนึ่งสินค้าแพง แลซื้อสินค้าแต่ประเทศอื่น
 ถูกไปขายในประเทศอื่นแพง แลได้ทรัพย์มากก็หาโทษมิได้
 ก็ได้ชื่อว่าสัมมาอาชีโว ประการหนึ่งนักปราชญ์ผู้มีวิจรรณปัญญา
 พึงเข้าใจเถิดว่า สัมมาอาชีวะเป็นประทีปก็ยกแก่มีจลาอาชีวะ โดย
 นัยคงวิเศษชนามาฉนี้ ยศสัมมาอาชีโวก็เสร็จแล้วแต่เท่านั้น

วาระนี้จะได้แก้ไขในองค์มรรคเป็นคำรบ ๕ คือสัมมาวาจาโม
 สืบต่อไป ก็เรียกว่าสัมมาวาจาโมนั้น ย่อมกระทำกิจ ๕ ประการ
 คือสัมมาวาจาโม อันมิให้ออกุศลธรรมที่ยังมีได้เกิดขึ้นไม่ให้เกิด
 ขึ้นได้ ๑ คือสัมมาวาจาโม อันระละเสี่ยซึ่งอกุศลธรรมที่ยังเกิด
 แล้วนั้น ๑ คือสัมมาวาจาโม อันจะบังกุศลธรรมที่ยังมีได้เคยเกิด
 นั้นให้เกิดขึ้น ๑ คือสัมมาวาจาโม อันจะให้เจริญกุศลธรรมอัน
 ยังเกิดแล้วนั้น ๑ เป็น ๕ ประการดังนี้

สัมมาวาจาโม อันมิให้เกิดอกุศลธรรมอันยังมีได้ยังเกิด
 นั้น ก็มีคฤโมรชาคกอันมีในปกิณณณะนิชาคว่า พระโพธิสัตว์
 ยังเกิดเป็นนกกยุงทอง มีกายใหญ่เท่าเรือนแก้วขน มีคาทั้ง ๒
 ข้างนั้นแดงงามคุดเมลิคมะธล่ำ มีระงอบปากคุดแก้วประพาฬ
 แลมีแววแดงเวียนรชชัตว์ แล้วยิ่งชานไปในกลางหลังมีรูปร่างยิ่ง
 นิก นกยุงทั้งปวงก็ตั้งให้เช่นพระยาแห่งนกกทั้งหลาย ในกาลวัน
 หนึ่งพระโพธิสัตว์ ก็ลงไปกินน้ำในท้องธาร เสด็จเห็นรูปของคณงาม
 แล้วยิ่งคิดว่า อาตมาจะอยู่ด้วยนกกทั้งหลายในทางมนุษย์นั้น ก็ยจะ

ยังเกิดแก่อาตมา ๆ จะไปอยู่ในป่าหิมพานต์แต่ผู้เดียวให้เป็นสุขเด็ก
 ในกาลเมื่อราตรีค้ำแล้ว นกยงทั้งหลายคล้อยสิ้นแล้ว พระโพธิสัตว์
 เขาก็มีใหนักยงตัวโตตัวหนึ่งรู้ ก็บินไปสู่ป่าหิมพานต์ ข้าม
 พันภูเขา ๓ ชั้น เข้าไปตั้งภูเขาเป็นกำรบ ๔ เห็นสระใหญ่ค้ำ
 ไปด้วยไม้ทงหลายในข้านั้น มีไม้ ไทรต้นหนึ่งใหญ่ในภูเขา พระ
 โพธิสัตว์เขาก็ปรารถนาจะอยู่ในสถานทีนั้น ก็จับลงในค้ำนภูเขาแคบ
 ปากถ้านั้น สัตว์ทั้งหลายมีอาจะขึ้นบนภูเขานั้นได้ เหตุว่าภูเข
 นั้นสูงแลชัน หากจะขึ้นจะลงมิได้ แลพ้นจากภัยศัตรูหมุ่ที่มชาค
 แลมนุษย์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์รู้ว่าสบายแล้ว ก็อยู่ในสถานที
 นั้น ครั้นรุ่งเช้าพระอาทิตย์เสด็จอุทัยขึ้นมา พระโพธิสัตว์ก็ย้ายหน้า
 ค้ำอุพรพิศ แลเห็นปฐมณฑลพระอาทิตย์นั้น ประนมบักทั้งสอง
 ข้างเข้าไว้แล้ว ก็เจริญพระปริตรว่า “อุเทตยัญจกขมา เอกราชา
 หริสส์วณโณ” เป็นอาทิตยง เพื่อจะรักษาอาตมาในเพลากลางวัน
 จึงบินไปสู่ที่แสงหาอาหาร ครั้นเพลาค้ำพระโพธิสัตว์ ก็บินมาจับ
 เห็นอุยอกภูเขา แลปฐมณฑลพระจันทร์แล้ว ก็กล่าวพระคาถา
 ว่า “อุยเเตยัญจกขมา เอกราชา หริสส์วณโณ” เป็นอาทิตยงแล้ว
 ก็อยู่ในกลางค้ำนั้น ทกว่าพระโพธิสัตว์ออกส่ำห้เพียรพยายามค้ำ
 เช่นนี้จะกาลทุกวัน ก็ยังออกศลขรรวมทั้งปวงมิให้บังเกิดขณใน
 สันกาล สันกาลช้านานประมาณ ๗๐๐ ปี อย่างนักจักใด ชอว่า
 สัมมาวาจาโมเป็นโลกิยมรรค ยังเกิดด้วยกามาวจรกุศลจิตรนั้น

สัมมาวาจาโม อันละเอียดซึ่งอกุศลธรรมอันยังเกิดแล้วนั้น
 ก็มีอยู่ในบัญญัติโยสโตชากกในปกิณณกะนิยาตว่า ครั้งหนึ่งพระโพธิ
 สัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์มีสมบัติมาก ก็ละสมบัตินั้น
 บรรพชาเป็นภิกษุ ทั้งอาศรมอยู่ในสถานที่ดีจะชนชมนันดี อัน
 มีในระหว่างเมืองทั้งสามมีเมืองมคธราชบุรีเป็นอาทิ ยังมีนกพิราบ
 หนึ่งก็ขี้อริยาอยู่ในกอไม้ไผ่ ใกล้อาศรมแห่งพระคายนัน
 ึ่งเหลืออมตัวหนึ่งอยู่ในจอมปลวกใกล้อาศรม และสุนัขขี้อริยาตัวหนึ่ง
 ก็อยู่ในสมุทุมใกล้อาศรมแห่งคายนัน หนึ่งก็อยู่ในพุ่มไม้
 ใกล้อาศรมแห่งพระคายนัน ในกาลวันหนึ่ง นกพิราบก็ไปเที่ยว
 หาอาหารกับขี้อริยานัน มีเหยี่ยวตัวหนึ่งบินมาฉวยเอาขี้อริยา
 นั้นไปกิน นกพิราบนันปราศจากขี้อริยาราคะหากเหยียดเหยียดให้
 ลำบาก จึงเข้าไปสู่อาศรมขอขมาท่านเอาขี้อริยาในสำนัก
 พระคายนันเพื่อจะชมเสียดังราคะนั้น ว่าราคะแห่งเรานยังมีใครรับ
 ทรายใด อาตมาก็มีไต่ไปหาอาหารทรายนัน นกพิราบก็ออก
 อาหารอยู่รักษาขี้อริยาธรรมในสถานนั้น ฝ่ายขี้อริยานันก็ออกมา
 คิดว่าจะไปหาอาหาร และยังมื่อสุภราชตัวหนึ่งชาวสวนทั้งตัว เป็น
 วมงคลแห่งนายโคบาล โคอสุภราชนันไปเที่ยวแสวงหาอาหาร
 แทบจอมปลวกที่อยู่ ก็เหยียบลงที่คอง ขี้อริยาโคอสุภราช
 นั้นตาย แตนายโคบาลทั้งหลายเที่ยวหามาพบทรากโคเข้าแล้ว
 ก็ร้องให้รักโคอสุภราชตัวนั้น กระทำสักการบูชาแล้วก็ชุกชุมฝัง

โคอุสุภราชนั้นไว้ในทันที จุนั้นครั้นมาเห็นก็มาดำริว่า อาตมา
 ลอำนาจแก่โทโส กระทำให้โคอุสุภราชของชนทั้งหลายตาย ชน
 ทั้งหลายเป็นทุกข์เศร้าโศกเพราะอาตมา ควรอาตมาจะขอโทษนั้น
 เสีย จุนั้นจึงเข้าไปสู่ที่อาศรมขมแล้ว สมาทานซึ่งอุโบสถศีลใน
 สำนักพระคายนต์ ก็วิตกว่าโทษนั้นยังมีระงับครายใด อาตมาก็มี
 ใต้ไปหาอาหารครายนั้น ถ้าโทษนั้นระงับเมื่อใด อาตมาจึงจะไป
 หาอาหารเมื่อนั้น จุนั้นก็รักษาศีลอุโบสถกรรมแล้วก็นอนอยู่ในสถาน
 ที่ควร ฝ่ายสุนัขจึงรอกนนักไปเที่ยวแสวงหาอาหาร พยข้างตาย
 อยู่ตัวหนึ่ง สุนัขจึงรอกนักก็ทวารแห่งข้างนั้นแล้ว ก็เข้าไปกินพง
 ฌภายใน แล้วก็นอนอยู่ในท้องข้างนั้น จึงรำพึงว่าอาหารแล
 ษนั้นก็มีในท้องข้างนี้แล้ว ก็จะไปขอขมาอันใดด้วยจะไปหาอาหาร
 ในที่อื่นเล่า สุนัขจึงรอกนนักก็ยืนค้มคอออกจากภายใน นอนอยู่ใน
 ท้องข้างนั้น ในอปรภาคเขื่อน้ำทวารข้างนั้นต้องลมแลแดดก็
 แห้งเข้า ทวารแห่งข้างนั้นก็ปิดเข้า สุนัขจึงรอกนนักนอนอยู่ในท้อง
 ข้างนั้น มีสัตว์อื่นชุกชุม ไม่สังเกตเห็นที่จะออกมาได้ อยู่มากาล
 วันหนึ่งหัวฝนอากาศเมฆตกหนัก ทวารข้างนั้นชุ่มด้วยน้ำฝนเหยอ
 ออกหน่อยหนึ่ง สุนัขนั้นก็ลอคออกมาโดยช่องทวารอันแคบนั้น สุนัข
 นั้นมีขนอันล้นหลอกออกสนทั้งตัว ออกมาได้แล้วก็รำพึงว่า อาตมา
 ใดทุกข์ทั้งนี้เหตุด้วยโลภ อาตมายังมีใต้ข่มโลภเสียครายใด
 อาตมาก็มีใต้ไปหาอาหารครายนั้น สุนัขจึงรอกนนักไปสู้อาศรม

แล้ว ก็สมาทานอุโบสถศีลในสำนักพระคายนันต์ แล้วก็นอน
 อยู่ในสถานอันควร ฝ่ายหมื่นนั้นก็มี ความปราถนาอาหารครอขงำ
 ยิ่งนัก ออกจากฟุ่มไม่เข้าไปหาอาหารในป่า จนทั้งหลายแลเห็น
 แล้ว ก็ถือนธแต่ก่อนไม่ ไล่คหมีนั้นจนศิระระแตก มีเล็ดคอิน
 ไหลออกแล่นหนีไป จึงรำพึงว่าอาตมาคงเวทนาทั้งนี้ เหตุด้วย
 โมโหหลงด้วยอินจะเข้าไปหาอาหารในป่านั้น อาตมายังมิได้ชักเสี้ย
 ซึ่งโมโหได้คราใด อาตมาก็มิได้ไปหาอาหารทรายนั้น คิดแล้ว
 ก็ไปสู่อาศรมขบท สมาทานอุโบสถศีลในสำนักพระคายนันต์แล้ว
 ก็นอนอยู่ในสถานที่ดีควรแห่งหนึ่ง ฝ่ายพระคายนันต์มานะด้วย
 ซากิว่า อาตมานั้นเป็นพราหมณ์ชาติประเสริฐกว่าชนทั้งหลาย
 ครั้นมีมานะด้วยซากิฉัน ก็มีอาจะยังฉวนสมาบัติให้เกิดได้ ยัง
 มีพระปัจเจกพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง รู้ว่าคายนันต์เป็นหน่อพุทธจักร
 จะได้ครีส์เป็นพระพุทธรเจ้า ควรจะกระทำพระคายนันต์ให้สละ
 มานะเสียในกาลบัดนี้เกิด พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงมานั่งอยู่เหนือ
 พนศิลาอันเป็นที่นั่งแห่งพระคายนันต์ พระคายนันต์ออกมาได้ทัก
 การเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็มีใจถวายนมัสการ พระปัจเจก
 พุทธเจ้าจึงกล่าววาทว่า คุณกรมหายบุรุษ อาตมาะภภาพันได้ครีส์
 เป็นพระปัจเจกโพธิญาณ แลท่านไซ้จะได้ครีส์แก่สรรพะชญา
 ญาณ เป็นพระพุทธรเจ้าในแผ่นดินนี้ ดังฤาจึงมาตุอำนาจแก่มานะ
 คิงนี้ ไม่สมควรแก่ท่าน เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าให้โอวาทความ

สั่งสอนฉัน พระกายสิทธิ์มีไต่ ไหวมีไต่ฉันมีสการพระขรรค์เจกพทชเจ้าฉัน
 หนึ่งก็มีไต่ ไต่ถามว่า ข้าจะไต่ครุสเป็นพระในกาลเมื่อใด เพราะ
 เหตุด้วยมานะนั้น พระขรรค์เจกพทชเจ้าจึงมีว่าจว่า ทูกรกายสิทธิ์
 ท่านจงรู้ ซึ่งสภาวะคุณแห่งอาคตมะภาพนว่า ประเสริฐกว่าชาติแห่ง
 ท่านเกิด ฉะนั้นท่านอาศรัยชาติว่าประเสริฐก็ ท่านจงเห็นเหาะขึ้น
 ไปเที่ยวในอากาศครอาคตมะภาพนเกิด พระขรรค์เจกพทชเจ้าจึงเหาะ
 ขึ้นสู่อากาศ คุยเรื่อยรายซึ่งขลุ่ยในยาทานั้นลงเห็นอชฎาปริมณฑล
 แห่งพระกายสิทธิ์ ก็ไปสู่น้ำพระหิมพานต์ เมื่อพระขรรค์เจกพทช
 เจ้าไปแล้ว ฝ่ายกายสิทธิ์ก็ยังเกิดกรรมสังเวชว่า พระขรรค์เจก
 พทชเจ้าองค์นี้มีศีลประเสริฐนัก ท่านจึงปลิวไปในอากาศครุสลำดับ
 อันลมหพิศ ฝ่ายอาคตมานะมานะด้วยชาติ จึงมีไต่ ไหว้พระขรรค์เจก
 พทชเจ้า ชาตินี้จะเป็ประโยชน์ถึงตา ก็สิ้นประเสริฐก็ในโลกนี้
 เทียงแท้ ฝ่ายมานะครนเจริญชนักจะพาอาคตมานะไปสู่นรกเทียงแท้
 อาคตมายังมีไต่ข่มมานะเสียไต่ครายโค อาคตมาก็จะมีไต่ ไปหาผล
 ไม่ทราบนั้น พระกายสิทธิ์เข้าไปในบรรณศาลาสมาทานอโยสถศีล
 เพื่อจะข่มเสียซึ่งมานะนี้อยู่ในบรรณศาลา อุตสาหข่มเสียซึ่งมานะ
 นั้นด้วยเพียรพยายาม แล้วก็ตั้งถึณภาวนาให้ยังเกิดอภิญญา
 สสมาบัติ แล้วก็ออกมาเห็นอณันคิลาในที่สุดที่จงกรมนั้น นก
 พยายามตั้งเพียรพยายามเพื่อจะข่มวาคะนั้นเสีย จึงเหลือมกระทำ
 เพียรพยายามเพื่อจะข่มโทโสเสียนั้นก็ดี สุนัขจึงออกกระทำเพียร

พยายามเพื่อจะชมโลโลกเสียนั่นก็ หนึ่งกระทำเพียรพยายามเพื่อ
จะชมโมโหเสียนั่นก็ พระคยาสกระทำเพียรพยายามเพื่อจะชม
มานะเสียนั่นก็ ความเพียรพยายามทั้ง ๔ นี้ ก็คือชื่อว่าสัมมา
วาจาโมเป็นโลกิยมรรคบังเกิดด้วยกามาจรกศลจิตรนั้น

สัมมาวาจาโม อันจะให้บังเกิดกกุศลธรรมอันยังมีได้บังเกิด
นั้น ก็มีคณิกานในพระธรรมขทว่า ยังมีพราหมณ์ผู้หนึ่งเส่งเห็น
พระภิกขุทั้งหลายเข้าไปบิณฑบาต แลยื่นคณุมฉาจวรอยู่ในสถาน
ที่แห่งหนึ่ง ชายจวรแห่งภิกขุหนึ่งต้องนำค่างในใบหญ้า ชาย
จวรนั้นช่มไปค้วยน้ำ พราหมณ์ผู้นั้นก็บังเกิดกามาจรกศลจิตร
คิดว่าอาตมาจะถากหญ้าในสถานนั้นเสีย ให้ภิกขุทั้งหลายคณุมฉ่า
จวรในที่นั้นเสีย พราหมณ์ผู้นั้นจึงถากหญ้านั้นเสีย ในกาลวันหนึ่ง
เล่า พราหมณ์ผู้นั้นแลเห็นชายจวรแห่งพระภิกขุทั้งหลายนั้นต้อง
อยู่ในที่ถากหญ้านั้น จึงเอาทรายมาเรียรายลงไว้ให้ภิกขุทั้งหลาย
คณุมฉ่าจวรในที่นั้น ในกาลวันหนึ่งเล่า พราหมณ์ผู้นั้นแลเห็น
พระภิกขุทั้งหลาย อันยื่นคณุมฉ่าจวรในที่นั้น แลคองรศมีพระ
ชาทศัย มีศรัระประกอบควยเหงอ พราหมณ์ผู้นั้นจึงกระทำเพศาน
ให้ร่มแคศ ในกาลวันหนึ่งเล่า พราหมณ์ผู้นั้นแลเห็นภิกขุ
ทั้งหลายคณุมฉ่าจวรอยู่ในเพศานนั้น ฝนตกฉ่าจวรนั้นช่มค้วยน้ำฝน
จึงกระทำศาดาให้ร่มแคศแลฝนเป็นอันมั่นคง ให้ภิกขุทั้งหลาย
อาศรัยคณุมฉ่าจวรศบายในศาดานั้น ครั้นเมื่อจะลของศาดา

จึงนิมนต์สมเด็จพระศาสดากษัตริย์อภิบาลสงฆ์ ให้กระทำภักตตะกิจใน
ศาลานั้น แล้วก็กราบทูลเหตุทั้งปวงให้ทรงทราบ สมเด็จพระ
พุทธองค์จึงโปรดประทานพระสังฆธรรมเทศนาว่า

“อนุปฺพะเพณ เมธาวิ โดกํ ปุญฺญญํ ขณ ขณ
กัมมาโร รชตฺสเสว นิตฺถเม มลมัตฺตโน”

ถึงนี้ มีความว่า คุณพรพราหมณ์ ช่างทองทั้งปวงอันจะเลี้ยง
ทองหล่อแถมคั้นแต่ที่เดียว ก็มีอาวเพื่อจะนำมลทินแห่งทองนั้นเสีย
แถมกระทำเป็นเครื่องประดับไว้ ช่างทองนั้นต้องหล่อเนื่อง ๆ คั้น
เนื่อง ๆ นำมลทินนั้นเสียให้สิ้นแล้ว จึงทำเป็นเครื่องประดับ
อันมีประการเป็นอันมากนั้นได้ แลเมื่ออุปมาฉันใด บุคคลผู้มีปัญญา
ก็ชำระมลทินมีอาว คือ โลภะมีจิรวิริยะอันยังเกิดในจิตรแต่คราว
ละน้อย ๆ ในโอกาสนั้น ๆ โดยลำดับ ๆ ปราศจากมลทินทั้งปวง
แล้ว จึงกระทำกุศลทั้งปวงเนื่อง ๆ ก็มีอุปมาค้ำช่างทองอัน
เลี้ยงทองให้ปราศจากมลทิน แล้วแถมกระทำเครื่องประดับได้เป็น
อันมากนั้น พราหมณ์ผู้นั้นได้ฟังธรรมเทศนา ก็ถึงพระโสดา
ปัตติผลเป็นอริยบุคคลในพระศาสนา พราหมณ์ก็กระทำเพียรพยายาม
ในการกุศลธรรมทั้งปวงนั้น ได้ชื่อว่าสัมมาวาจาไม่เป็นโลภีย
มรรคยังเกิดด้วยกามาพรกุศลจิตรนั้น เมื่อพราหมณ์นั้นถึง
โสดาแล้ว สัมมาวาจาไม่อันเป็นโลกุตรก็ยังเกิดด้วยโสดาปัตติ
มรรคจิตร

แล้วสัมมาวาจาโม อันยังกุศลธรรมที่ยังเกิดแล้วให้ตั้งอยู่
 แลให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็มีคุณนิทานอชาสก ๕๐๐ ชวนกันรักษา
 คีล ๕ ประการ แล้วแลปรารถนาให้ศีลนั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงสมาทาน
 คีล ๘ ประการ แล้วถึงสมาทานคีล ๑๐ ประการ แล้วบรรพชา
 เป็นสามเณรในพระศาสนา ปฏิบัติอภิสมาจาริกวัตร แล้วจึง
 อุปสมบทเป็นภิกษุ ทรงพระอุปัชฌาย์คิล แลความเพียร
 พยายามถึงนี้ ได้ชื่อว่าสัมมาวาจาโม เป็นโลกิยมรรคยังเกิด
 ด้วยกามารรหุศลจิตนั้น แต่ในบทสัมมาวาจาโมเป็นโลกิย
 มรรคด้วยชาติกถแลนิทานจบแต่เท่านั้น

บัดนี้จะแก้ไขในบทสัมมาสมาสคินั้นต่อไป สัมมาสมาสคินั้นได้แก่สติ
 ที่ประกอบด้วยอารมณ์ ๔ ประการ คือตั้งสติเอาสรีระกายเป็น
 อารมณ์ แลเจริญสมณะวิปัสสนานั้น ๑ คือตั้งสติเอาเวทนาเป็น
 อารมณ์ แลเจริญสมณะวิปัสสนานั้น ๑ คือตั้งสติเอาจิตนั้นเป็นอา-
 รมณ์ เจริญพระสมณะวิปัสสนานั้น ๑ คือตั้งสติเอาธรรมเป็นอารมณ์
 คือสัญญาขันธ์ สังขารขันธ์เป็นอารมณ์ แลเจริญสมณะแลวิปัสสนา
 นั้น ๑ สคินั้นอันมีอารมณ์ ๔ ประการดังนี้ มีลักษณะ ๒ ประการ
 คืออุปถัมภ์ลาปนลักษณะสติ ๑ อุปริคคณหลักษณะสติ ๑ อุปถัมภ์ลาปนลักษณะ
 สคินั้น ยังพระโศตาวรรกุสยครให้รู้ผูกกุศลธรรมทั้งปวงไว้เข้าค้ำ
 ไม้ให้สมกุศลธรรมทั้งสลายนั้น อุปมาคฤภณชาคากริกรันชุนคตัง
 แก้วแห่งสมเด็จบรมจักรพิศราชา อันถวายขานูชีเข้าค้ำเป็น

นิจาณนรณตรา ข้าแต่สมเด็จพระบรมพิตร ข้าแต่พระเจ้า
 มีเท้าน มาแลรดพลนิกายแห่งพระองค์เจ้ามีเท้าน ศิริวิสุวรรณ
 รัตน์แห่งพระองค์เจ้ามีเท้าน พระราชทรัพย์ทั้งปวงอันเป็นของ
 อุปโลกวิโลกของพระองค์เจ้ามีเท้าน พระองค์เจ้าจงทรงพระ
 อนุสรณ์ภักดิ์พระราชนิพนธ์ทั้งปวง อันเป็นของพระองค์คนเกิด อันนี้
 แลมีอุปมาฉันใด อุปมาปลักขณสนันนี้ ก็ยังพระโยคาวจรให้
 รุกดองซึ่งคุณกุศลธรรมทั้งหลายดังนี้ว่า "อิมะ จิตฺตาโร สติ-
 ปัฏฐานา" ธรรมทั้งหลาย & ประการนชอสติปัฏฐาน "อิมะ
 จิตฺตาโร สัมมัปปธานา" ธรรมทั้งหลาย & ประการนชอสัมมัปป-
 ธาน "อิมะ จิตฺตาโร อิทฺธิปาธา" ธรรมทั้งหลาย & ประการน
 ชออิทธิบาท ธรรมทั้งหลาย & ประการนชออิทธิย ธรรมทั้งหลาย
 & ประการนชอพละ ธรรมทั้งหลาย ๗ ประการนชอโพชฌงค์
 ธรรมทั้งหลายหมื่น ชออิริยมรรคมีองค์ ๘ ธรรมทั้งหลายหมื่น
 ชอสมณะ ธรรมทั้งหลายหมื่นชอวิสัยสนา ธรรมทั้งหลาย
 หมื่นชอสังฆะ ธรรมทั้งหลายหมื่นชอวิมุตติ ธรรมทั้งหลาย
 หมื่นชอโลกุตตระ อุปมาปลักขณสนัน มีอุปมาขณวิญจนา
 ภาวนานัน ฝ่ายอุปริคคณสนัน มีอุปมาขณวิญจนาภาวนานัน
 ขุนพลแก้วแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิราช อันพิจารณาซึ่งฝูงชน
 ทั้งปวง แลรู้ว่าชนทั้งหลายหมู่ใดอันมีได้กระทำให้เป็นประ โยชน
 แก่สมเด็จพระจักรพรรดิราช ก็ยังชนทั้งหลายหมู่ไหนให้ออกไป

ไกลจากสมเด็จพระบรมจักรพรรดิราช จนทั้งหลายหมู่โคกระทำให้เป็น
 ประโยชน์แก่สมเด็จพระบรมจักรพรรดิราช ก็ยังจนทั้งหลายหมู่นั้นให้
 เข้ามาใกล้สมเด็จพระบรมจักรพรรดิราชนั้น แลมีอุปมาฉันใด อุปริ
 คเหตุผลลักษณะคตินั้น ก็แสงหาสติแห่งธรรมทั้งหลายกันว่า ธรรม
 ทั้งหลายมีกายทุจริตเป็นต้น อันหาประโยชน์มิได้กับนทาเสีย
 ธรรมทั้งหลายมีกายสุจริตเป็นอาทิ เป็นประโยชน์แล้วแลดีเอา
 ก็มีอุปมาเยี่ยงอุปราชากรัตน แห่งสมเด็จพระบรมจักรพรรดิราชนั้น
 แก่ ไชมาในบทสัมมาสมาธิก็ขบแต่เท่านั้น

ยักนี้จะแก้ ไชในบทสัมมาสมาธิคือไป แลในบทสัมมาสมาธิ
 นั้นมีลักษณะ ๒ ประการ คือป่าโมกข์ลักษณะ ๓ ขวักเขปนลักษณะ ๓
 ป่าโมกข์ลักษณะสัมมาสมาธินั้น เป็นประธานแก่กุศลธรรมทั้ง
 หลาย อุปมาอุบายออกกฤดาการปราสาทอันเป็นประธานแก่กลอนทั้ง
 หลาย เหตุคตินั้นพระนาคเสนเถระเจ้า จึงอุปมาถวายแก่สมเด็จพระ
 พระเจ้ามีสินทรราชว่า “เสี้ยมดาบี่ มหาราช กฤดาการวิสัย ยากาจิ
 โคปานสิโย บัฬัภาวา กุญังคมา โทหนัคิ” เป็นอาทิ เนื้อ
 ความว่า “มหาราช” บุกรบพิตรพระราชสมภาร “ยากาจิ
 โคปานสิโย” กลอนทั้งหลายแต่กฤดาการปราสาทนั้น แลมี
 เท่าใด กลอนทั้งหลายนั้นก็ย่อมมีออกกฤดาการปราสาทเป็นประ
 ธาน กลอนทั้งหลายนั้นก็ย่อมไปโอบไปโอบไปส่งออกกฤดาการปราสาท
 อันเป็นที่ประชุม ออกกฤดาการปราสาทนั้นเป็นอันล้ำเลิศประเสริฐ

กว่ากลอนทั้งหลายนั้น อุปมาฉันใด กุศลธรรมทั้งหลายมี
 ประมาณเท่านั้น ย่อมงามไป โอนไป น้อมไปในสัมมาสมาธินั้น
 แลสัมมาสมาธิ เป็นที่ประชุมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย มีอุปไมย
 คุรุชอกกุฎาคารปราสาทนั้น อวิกเขปนลักขณสัมมาสมาธิ นั้น มี
 สภาวะยังธรรมทั้งหลายให้ยังเกิดด้วยสัมมาสมาธิ นั้น มีให้ฟัง
 ชำนาญด้วยอุทธีระ แลให้ตั้งอยู่เป็นอันมั่นคงในอารมณ์อันเดียว
 เหตุที่งานนี้ของอุปมาฉันใด “ยถา จ เสนางคัม ปัสสตีติว่า ราชา
 นาม” ข้อว่าพระมหากษัตริย์ราชิราช เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปสู่สงครามยุทธนั้น ก็ทอดพระเนตรแลดูเสนาทั้งหลายทั้งปวง
 ครั้นเห็นเสนาย่อยหย่อนในสถานที่ใด ก็เสด็จไปในสถานที่นั้น ยัง
 เสนายศให้บริบูรณ์แล้ว ก็ยังเสนาผู้อื่นให้แตกไป แล้วยกให้
 ประพฤติเป็นไปตามอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ราชิราชนั้น แลมี
 อุปมาฉันใด สัมมาสมาธิอันชื่อว่าอวิกเขปนลักขณ เหตุว่า
 สัมมาสมาธิ นั้น มีให้กุศลธรรมทั้งหลายที่ยังเกิดขึ้นฟังชำนาญ
 ราชไปด้วยอุทธีระ ให้ครองจำอุทธีระเสีย แล้วยกให้ตั้งอยู่ใน
 อารมณ์อันเดียว ความอำนาจแห่งสัมมาสมาธิ อุปไมยคุรุพระ
 มหากษัตริย์ราชิราชนั้น “สัมมาสมาธิ อวิกเขปนวเสน เอกวิโช”
 สัมมาสมาธิ นั้นมีประการหนึ่ง ด้วยอำนาจแห่งสภาวะมีให้ฟังชำ
 นาญนั้น “อุปจารธึปนาวเสน ทวิโช” สัมมาสมาธิ มีประการ
 สอง ด้วยอำนาจแห่งอุปจารสมาธิ แลธึปนสมาธิ “หิน

มีชัณมิยปณิกทวเสน คิวโธ” สัมมาสมาธิมีประการสาม ด้วย
 อานาขแห่งหินสัมมาสมาธิ แลมีชัณมิยสัมมาสมาธิ แลปณิก
 สัมมาสมาธิ “ทุกุขาปฏิปทา ทนชาภิญญาทวเสน จตุพพิโธ”
 สัมมาสมาธิมี ๔ ประการ ด้วยอานาขแห่งทุกุขาปฏิปทาทนชา
 ภิญญา ๑ ทุกุขาปฏิปทาชิปปาภิญญา ๑ สุขาปฏิปทาทนชา
 ภิญญาสมาธิ ๑ สุขาปฏิปทาชิปปาภิญญาสมาธิ ๑ “ชัณมิย-
 ฌานังควเสน ชัฟภาวิโต” สัมมาสมาธิมีประการ ๕ ด้วยอานาข
 แห่งปฐมฌานสมาธิ ๑ ทุคิยฌานสมาธิ ๑ คคิยฌานสมาธิ ๑
 จตุตถฌานสมาธิ ๑ ชัณมิยฌานสมาธิ ๑ ประเภทแห่งสัมมา
 สมาธิมี ๕ ประการ ด้วยประการดังนี้ แกะไขในขบทสัมมาสมาธิ
 เป็นองค์แห่งอริยมรรคคำรบ ๘ เสร็จแต่เท่านั้น

ใจความว่า สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภิกษาคย์เจ้า ทรงพระ
 มหากรุณาตรัสเทศนาพระธรรมจักรกัปวัตตนสูตรนั้น คือเทศนาพระ
 โพธิปักขิยธรรม แลเทศนาพระปฏิจาสัมปปาตธรรม แลเทศนา
 พระจตุราริยสังขระธรรม ซึ่งมีอรรถะอันทราบตลอดซึ่งกันเกี่ยวพัน
 กัน มีครุวนาคุจกุมเกวียนแลกำเกวียนกงเกวียน อย่างนี้และ
 จึงได้ชื่อว่าพระธรรมจักร “คัชั ทวัชั” ประการหนึ่ง พระ
 ธรรมจักรนั้นมี ๒ ประการ คือปฏิเวชฌานธรรมจักรนั้นประการ ๑
 เทศนาญาณธรรมจักรนั้นประการ ๑ เป็น ๒ ประการด้วยกัน ปฏิ
 เวชฌานธรรมจักรนั้น ได้แก่พระญาณอันตรัสรู้ซึ่งพระจตุราริย

สัจ มีปริวัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ ฆ่าเสียซึ่งฆ่าศึกคือกิเลส เป็น
 สมุจเฉตประธาน ขาดจากสันดานแห่งพระองค์แล้ว แลนำมา
 ซึ่งพระอริยมผล ครั้นเมื่อเสด็จทรงนั่งเห็นอชปราชิตยัลลังก์ ณะ
 ภายใต้วรมไม้พระมหาโพธิพฤกษมูล แลเทศนาญาณธรรมจักร
 นั้น ไต่แก่พระญาณอันอบรมด้วยพระมหากรุณาที่ คุณ พระองค์
 ตรัสเทศนาพระเวศราริยสังข์ มีปริวัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ ยัง
 สรวกทั้งหลายมีพระอัญญาต โภณทัณฺฑณฺเระเป็นประธาน ให้ได้
 สำเร็จพระอริยมรรคพระอริยมผล ตักกิเลสเป็นสมุจเฉตประธาน
 แลพระธรรมจักรทั้ง ๒ ประการ มีนัยถึงพระรณามาคน ประสงค์
 ยกขึ้นว่าในทันแต่เทศนาญาณธรรมจักร “ทีปริวัฏฏ์ ทิวาทสา-
 กาว” แลข้อซึ่งว่าพระองค์ตรัสเทศนาพระเวศราริยสังข์ มีปริ
 วัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ นั้นเป็นประการใด “สัจจกิริยภักตัญญาณ
 จตุธา จตุธา กตํ ทีปริวัฏฏ์ ทิวาทสาการ” มีคำวิเศษชื่อว่า
 ปริวัฏ ๓ ประการนั้นไต่แก่ปัญญา ๒ ประการ คือสัจจะญาณประ
 การ ๑ กิจจะญาณประการ ๑ สัจจะญาณนั้นคือพระปรีชาอัน
 ตรัสรู้ ซึ่งพระเวศราริยสังข์ด้วยพระองค์ หมายทุกคตผู้ ไต่ผู้หนึ่งเป็น
 ครูเป็นอาจารย์แห่งพระองค์นั้นมิได้ กิจจะญาณนั้นคือพระปรีชา
 อันแทงตลอดไปในเจตสัจจะกิจ ตรัสรู้แจ้งว่า “ทุกขัง ปริณฺ-
 ญเญยฺย” ทุกขสังข์สมควรที่พระอริยบุคคลจะพึงกำหนดกฎหมาย

เขาเป็นอารมณ์ “ทุกขสมุทัย ปหาคัพพะโพ ทุกขนิโรธो สัจฉิกาคัพพะโพ” ทุกขสมุทัยอริยสัจจน์ สมควรที่พระอริยบุคคลจะพึงมละเสีย นิโรธสัจคือพระนิพพานนั้น สมควรที่พระอริยบุคคลจะพึงกระทำให้แจ้งในชั้นรัตนคาน “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาภาเวคัพพะพา” มรรคสัจอันเป็นทางปฏิบัติให้ถึงซึ่งดับทุกข์นั้น สมควรที่พระอริยบุคคลจะพึงเจริญไว้ในรัตนคาน พระปรีชาอันรู้ในกิจอันจะพึงกระทำในพระเวศาริยสัจทั้ง ๔ กุศลพรวณามาณนั้นแล ใค้ชื่อว่ากิจจะญาณ แลกคณญาณนั้นคือพระปรีชาอันรู้แจ้งในกุศลสัจจะกิจอันกระทำสำเร็จแล้ว แลรู้ว่า “ทุกขัง ปริณฺญาตัง” ทุกขสัจจนอาตมาได้กำหนดเขาเป็นอารมณ์อยู่แล้ว “ทุกขสมุทัยปหีนโน” สมุทัยสัจคือคณทวนั้นอาตมาก็สละละเสียได้ขาดจากรัตนคานแล้ว “ทุกขนิโรธอ สัจฉิกโค” นิโรธสัจคือพระนิพพานธรรมนั้น อาตมาก็กระทำให้ประจักษ์แจ้งในรัตนคานแล้ว “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ภาวิกา” มรรคสัจอันเป็นทางปฏิบัติให้ถึงซึ่งดับทุกข์นั้น อาตมาก็ได้เจริญบริบูรณ์อยู่แล้ว ยัญญูอันรู้แจ้งเห็นแจ้ง รู้แท้เห็นแท้ว่า กิจในพระเวศาริยสัจนั้น ได้กระทำแล้วเสร็จทุกสิ่งทุกอันคณพรวณามาณนั้นแล ใค้ชื่อว่ากตะญาณ สัจจะญาณ กิจจะญาณ กตะญาณทั้ง ๓ ประการนั้นและจักเป็นปรีวัฏ ๓ ประการ แลอาถรร ๓๒ ประการนั้น ถ้าจะใคร่รู้ให้คงอริยสัจทั้ง ๔ ลง เมอคงอริยสัจทั้ง ๔ ลงแล้ว จึงเอาญาณ

ทั้ง ๓ คือ สัระญาณ นิระญาณ กตะญาณ มาคุณลง สัสามหนัง
 เป็นอาการ ๑๒ ก็มีด้วยประการฉะนี้ "เฮตาทิสฺส ญาณัง" พระปริชาญาณ
 อันประกอบด้วยปริวัฏ ๓ แลอาการ ๑๒ เห็นปานฉะนี้ ได้ชื่อว่าพระ
 ชรรมจักร ด้วยอรรถที่ว่าผู้คนที่ตามเสด็จซึ่งฆ่าศึกคือกิเลส ถ้าเลิก
 ประเสริฐกว่าชีราวูช แห่งสมเด็จพระอมรินทรราชาธิราชอันมีอานุภาพมาก
 ชีราวูชนั้นถ้าสมเด็จพระอมรินทรราชาธิราชทรงพระพิโรธแล้ว ก็จะไปใน
 อากาศฝนจะแล้งไปไ้ ๗ ปี ถ้าจะไปในแผ่นดินพสุธาคล ต้นไม้แล
 กอหญ้าเครือเขาเดาศาชาชาติทั้งปวง ก็ระฉิบหายมิไ้กิ่งอกเลยช้านาน
 นานถึง ๑๒ ปี "สเว มหาสมุทเท" ถ้าจะไปในท้องพระมหาสมุทร
 น้ำในพระมหาสมุทรก็จะเหือดกระแห้งไป ถ้าทิ้งในยอดเขาพระเมรุฯ
 ก็จะแตกตลอดถึงอโธภาค อำนาจจักรแก้วชีราวูชแห่งสมเด็จพระ
 อมรินทรราชาธิราชเร็วแรงกล้าหาญถึงเพียงนี้ ก็มีอาจะสังหาร
 กิเลสธรรมทั้งปวงให้ยับย้อยไปไ้ เหตุฉะนี้จึงว่าพระชรรมจักรนี้
 ประเสริฐกว่าชีราวูชแห่งสมเด็จพระอมรินทรราชาธิราช "ปวัตติเต จ
 ภควตา ชัมมจักเก" ในเมื่อพระชรรมเทศนาพระชรรมจักกัถยวัตนะ
 สูตร อันสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ พระองค์ตรัสเทศนาขยลง
 ณครั้งนั้น แผ่นดินพิในโลกชาติก็ก็มีฝนาทหว่าคหวั่นไ้ชวย่นขึ้น
 "อุจฺจนฺตว ปพิตฺเตสฺสนฺติ ยถา จักก" มีกรวนาคูจจักร
 หีบน้ำมัน แลบนคหีบอ้อยอันขยทุกคณผู้คน "สังฆิ สมุทเท"
 พระมหาสมุทรก็บรรพาสัน เลียงคลื่นซัดอยู่เครงครน "คิวันโท


โณมิ” เขาพระเมรุก็โอนอ่อนน้อมค้อม ประคองทั้งว่าจะกัน
 ศีโรคมืดคะมำงคั่นอมดววยอภิวาทวันทา “ยาวพรั้มโลกา”
 เสียงสนั่นครั่นครั่นตลอดถึงพรหมโลก แล้วก็โธภาสสว่างกระจ่าย
 ไปในอนันตะโลกธาตุ ล่วงลบกถยเสี่ยซึ่งรัศมีแห่งเทพบุตรแล
 เทพยคาอินทร์พรหมทั้งปวง “อนิกานิ อธิริยานิ” มหัตศรรย
 ถึยังเกิดมากกว่ามากเป็นอนิกอนันต์ “อัญญาตโกณทััญญชึ-
 ปมุชา” ครังนั้นพรหมทั้งหลาย ๑๘ โกอฏี มีพระอัญญาตโกณ
 ทััญญเถระเป็นประธาน ก็ไ้สำเร็จแก่พระอริยมรรคอริยผล
 เป็นพระอริยบุคคลอันวิเศษ ในขณะเมื่อจบพระสังคขรรวมเทศนา
 “คณนาโต อัสเซโย” แลเทพยคาอื่นนอกจากพรหม ๑๘ โกอฏี
 นั้นไ้สำเร็จพระอริยมรรคอริยผล เป็นอริยบุคคลในพระศาสนา
 มากกว่ามากจะคณนามิไ้ ในขณะเมื่อจบพระสังคขรรวมเทศนา
 พระธรรมจักกัษวัตคณะสูตร ขององค์สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณ
 เจ้านั้น “ภควา” โจความว่าเมื่อองค์พระผู้ทรงสวัสดิภาคย์เจ้า
 ทรงพระมหากรุณาตรัสเทศนา ซึ่งพระธรรมจักกัษวัตคณะสูตรจบ
 ลงแล้ว “ขัญจวคคยา ภิกขุ” ขัญจวคคยาภิกขุทั้งหลาย ๕
 กัมภีตรชนสมยันคซึ่งพระพุทธรูปาสิต แห่งสมเด็จพระผู้ทรง
 สวัสดิภาคย์เจ้านั้น “อิมสมัญจา ปน เวชยากรณสม” ในเมื่อ
 พระสูตรเวชยากรณาสิตัน อันองค์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคย์
 ทรงตรัสเทศนานั้น “อิมมจักขุ” พระโสภิตาปักคัมภีรอนัน

ปราศจากอุทกธรรมา และปราศจากมลทินคืออกุศลธรรม ก็ยังเกิด
 ขึ้นแก่พระผู้เป็นเจ้าโกณฑัญญะผู้มียุชฌิมอายุ "ยักขิณฺโณ สมุทฺทชฌิมฺม"
 อกุศลธรรมอันใดอันหนึ่ง อันมีสภาวะให้ยังเกิดด้วยคือ "คัม ชฌิมฺม"
 อกุศลธรรมทั้งปวงนั้น ก็มีสภาวะเป็นนิโรชธรรมกัณฑ์โดยหาเศษมิได้
 ในเมื่อพระบรมจักรกัณฑ์พระศุภร สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า
 ทรงพระมหากรุณาหากให้ประพฤติกเป็นไปด้วยประการนั้น

"ภุมฺมา เทวา" เทพยาคทั้งหลายอันชื่อว่าภุมมะเทพยคานั้น
 ครั้นใกล้กับแล้วก็ยังคงพิศำเนียงเสียงร้องขำประภาส ให้ได้
 ยินจนไปดังนี้ว่า "เอตํ ชฌิมฺมจกฺก" อันว่าพระบรมจักรกัณฑ์
 ศุภรอันประเสริฐหาสิ่งจะเสมอมิได้ อันสมณะแลพราหมณ์
 เทพยคแลมารพรหม พวกใด พวกหนึ่งในโลก จะสำแดงมิได้ นั้น
 พระพุทธองค์เจ้าหากมาให้ประพฤติกเป็นไปแล้ว ในราวขำอสิปคเน
 มฤคทายวันใกล้กันกับพระนครพาราณสีณกาลบัดนี้ "ภุมฺมานํ
 เทวานํ สัตฺถํ สุกฺวา จาคุมฺมหาราชิกา เทวา สัตฺถมนุสฺสวาเวสุ
 จาคุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สัตฺถํ สุกฺวา คาวคสา เทวา สัตฺถ
 มนุสฺสวาเวสุ ๑ ๓ ๖ อภินิฏฺฐิกา เทวา สัตฺถมนุสฺสวาเวสุ เอตมฺ-
 ภควตา พาราณสียํ อสิปคเน มิคทาเย อนุคฺตรํ ชฌิมฺมจกฺก
 ปวตคคํ อสิปฏฺฐิตคคํ สมณเณ วา พราหฺมเณน วา เทเวณ วา
 มาเรณ วา พหฺมึนา วา เณจि วา โลกัสสึนํคิ อคิห เณ
 ชเณ เณ มุหฺคเณ ขาวพหฺมึโลกา สัตฺถโก อพฺภคฺคณ

อัญญา ทศทศสิ โลกธาตุ สักกมัย สัมปกมัย สัมปเวฬุ อัญญา
 มาโล โสพาโร โสภาโส โลเก ปาหุโรหสิ อติกตัมเม
 เทวานํ เทวานุภาวันติ อตโธ ภควา อุตานํ อุตานสิ อัญญาสิ
 วค โภ โภณทัณฺฑิโย อัญญาสิ วค โภ โภณทัณฺฑิโยติ อติ-
 หิภํ อายัสสมโต โภณทัณฺฑิโยสฺส อัญญา โภณทัณฺฑิโยเทว นามํ
 อโหสิติ ในกาลเมื่อภุมมะเทพยดาทั้งหลาย ยังศัพท์สำเนียง
 เสียงอุโฆษนาการให้ ไต่ขึ้นขึ้นไปจนยักกล่าวมาแล้วนั้น “จากุม-
 มหาราชิกา” ฝ่ายเทพยดาทั้งหลายที่อยู่ในชั้นจากุมหาราชิกา
 เทวโลกนั้น ครั้นได้ศัพท์สำเนียงอุโฆษนาการ แห่งภุมมะ
 เทพยดาทั้งหลายแล้ว ก็ยังสำเนียงเสียงประกาศ ให้ ไต่ขึ้น
 ขึ้นไปถึงเทพยดาในชั้นดาวดึงษ์ ๆ ก็ประกาศให้ ไต่ขึ้นขึ้นไป
 ถึงเทพยดาในชั้นยามา ๆ ประกาศขึ้นไปจนถึงชั้นสุลิต ตกว่าร้อง
 ประกาศสำเนียงให้ ไต่ขึ้นต่อ ๆ กันขึ้นไปโดยนิยมดังนี้ ครายเท่า
 ตกลงไปถึงอนันตวิษณุภวคเคพระศมคังว่า “เอตํ ชัมมจักกํ”
 อันว่าพระธรรมจักกปวัตตนะสูตรอันประเสริฐ หาสิ่งอื่นจะประเสริฐ
 กว่ามิได้ อันสมณะแลพราหมณ์ เทพยดาแลมารพรหมพวกใด
 พวกหนึ่งในโลก จะยังพระธรรมจักกปวัตตนะสูตรอันประเสริฐนั้น
 ให้เป็นไปมิได้ แลสมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคย์เจ้า พระองค์มา
 ทำพระธรรมจักกปวัตตนะสูตรอันประเสริฐนั้น ให้ประวัตตนา
 การประพฤติเป็นไปได้ ในข้าอัสสิขะณะมิตทายวัน ไกลักขพระ

นครพาราณสีนั้นแล้ว ทกว่าเสียงเทพยดาทั้งตลาดร้องว่ากัน
 ด้วยศัพท์สำเนียงด้วยประการนั้น "สัทโท อพิภคคณฺฐิ" แล
 สำเนียงเสียงสรรเสริญสาธุการ ก็เพื่องฟังกลอดขึ้นไปแต่ได้
 หล้า "ยาวพรีหิมโลกา" จนถึงอกนิฏฐุภวัคคะพรหม ระคม
 ดังเป็นอันหนึ่งอันเดียวในขณะหนึ่งครั้นนั้น ด้วยประการนั้น
 "อัญญา ทสสหัสสิ โลกาธา" หนึ่งโลกชาตนั้นก็หาถมิยนาการ
 ยวนย่นหวนไหวไปในเบื้องบนแลเบื้องต่ำ "สัมปเวชิ" หวนไหว
 ไปในทิศานุทิศทั้งปวง แสงสว่างโอภาสนาคารอันยิ่งก็บังเกิด
 ปรากฏทั่วโลกธาตุ จนบัดจะประมาณมิได้ "อติภกัมเมว" ล่วง
 ลมกลบเสียดซึ่งเทวานภาพแห่งเทพยดาทั้งหลายในโลก "อดโข
 ภควา" ลำดับนั้นองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์ พระองค์
 จึงทรงพระบรรพชาซึ่งพระพุทธสิงหนาทเป็นอุทานวาทว่า "อัญญาสิ
 วกโก โกณทัณฺเฑอ อัญญาสิ วกโก โกณทัณฺเฑอ" ทั้ง
 ทถาคคสรรเสริญชม กุราณะท่านทั้งหลายผู้เจริญ สำแดงโกณ
 ทัณฺเฑอภิกขุไค้ศรีสุพระโลกุคคระธรรมแล้วดังนี้ "อิทํ ภควโต
 อุทานํ" แลพระบรมพุทธอุทานวาทของสมเด็จพระพุทธองค์ เป็น
 นามกรของพระผู้เป็นเจ้าโกณทัณฺเฑอระผู้มีอายุ ก็มีนามปรากฏ
 ชื่อว่าพระอัญญาตโกณทัณฺเฑอระ จำเดิมแต่บัดนั้นมาด้วยประการ
 นั้นแต่จริง วิสัชชามาในพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ก็เสร็จเนื้อ
 ความลงแต่เพียงนี้ ฯ



สารัตถสมุจจัย
อรรถกถาภาณวาร

แปลตอนว่าด้วยพระมหาสมัยสูตร

สารัตถสมุจจัย

บทที่ ๒๒

พระมหาสมัยสูตร

เอวมุเม สุตฺ เอกํ สมัยํ ภควา สกุเกสุ วิหริติ กปิลวดฺดุสมิ มหา-
วเน มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทุธิ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สหุเพเนว อรหนฺตฺเตหิ
มหาวเนติ สยํ ชาเต อโรปีเต นิมนฺวตฺเตน สทุธิ เอกาพฺพุเต มหาวเน. ตตฺตฺรายํ
อุทฺเทสวณฺณนา.

ปจฺมกปฺปกานํ ปน ญฺญูโณ มหาสมฺมุตฺตสฺส โรชโ ช นาม ปฺปฺตฺโต อโหสิ.

ลำดับนี้ จะได้วิสันนาในมหาสมัยสูตรสืบต่อไป ดำเนินความ
ในมหาสมัยสูตรนี้ มีคำพระอานนทปฏิญาณตนว่า เอตํ สุตฺตํ อันว่า
เรื่องราวมหาสมัยสูตรนี้ เม เมาะ มยา อันข้าพระพุทธเจ้าผู้ชื่อว่าอานนท
สุตฺ หากได้รับพระราชทานสดับมา ภควโต สมมุขา แต่ที่เฉพาะพระพักตร์
พระองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เหว่ ด้วยอาการดังนี้

สิ้นคำพระอานนทปฏิญาณตนแต่เท่านี้

จึงดำเนินนิทานวาระเบื้องต้นแห่งพระสูตรนี้ว่า เอกํ สมัยํ สมัย
ครั้งหนึ่ง ภควา องค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า ทรงสำราญพระอิริยาบถ
ประทับแรมอยู่ ณ ป่ามทวัน กับหมู่พระภิกษุ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระ
อรหันต์ทั้งนั้น ในศากยชนบท ไกลกั้นกับพระนครกบิลพัสดุ์

(๑) ขึ้นต้นผูก ๑ นายวิรัตน์ อุณาทรรวรางกูร คัดถ่ายถอดจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย

จึงมีคำในอรรถกถาถามว่า เหตุไฉน ป่านั้นจึงได้ชื่อว่า ป่ามหาวัน

แก้วว่า ป่านั้น เป็นป่าใหญ่ติดเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ
ป่าหิมพานต์ ประกอบด้วยต้นพฤกษาชาติทั้งหลายอันเกิดขึ้นเองหาผู้จะ
ปลูกสร้างมิได้ เพราะเหตุที่เป็นป่าใหญ่ติดเนื่องกับป่าหิมพานต์ จึงได้
ชื่อว่าป่ามหาวัน ป่ามหาวันนี้ อยู่มีใกล้มีไกลกับเมืองกบิลพัสดุ์

ก็ เหตุไฉน เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่า กบิลพัสดุ์

มีคำพระอรรถกถาจารย์กล่าวแก้ไว้ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกาอรรถกถา
สดตนิบาตว่า ชื่อซึ่งนครได้นามกรชื่อว่าเมืองกบิลพัสดุ์นั้น ด้วยอรรถว่า
ที่ตั้งพระนครนั้น เป็นที่ตั้งอาศรมศาลาแห่งพระกบิลดาบสมาแต่ครั้งก่อน

ตตुरาย์ อนุปุพฺพพิภดา จะพรรณนาแต่แรกเริ่มเดิมที ตั้งแต่ครั้ง
ปฐมกัปเป็นลำดับมา

ปฐมกัปกานัน ปน รณโณ มหาสมุมตสุสฺส โรโช นาม ปุตฺโต อโหสิ
พระโอรสธิดาของพระเจ้ามหาสมมตราชซึ่งเสวยราชสมบัติในปฐม
กัปนั้น ทรงพระนามว่า พระเจ้าโรชราช พระเจ้าโรชราชนั้น มีพระราช
โอรสทรงพระนามว่า พระเจ้าวรโรชะ พระเจ้าวรโรชะนั้นมีพระราช
โอรสทรงพระนามว่า พระเจ้ากัลยาณะ พระเจ้ากัลยาณะนั้น มีพระราช
โอรสทรงพระนามว่า พระเจ้าวรกัลยาณะ พระเจ้าวรกัลยาณะนั้น มีพระราช
โอรสทรงพระนามว่า พระเจ้ามันธาตุราช พระเจ้ามันธาตุราชนั้น มีพระ
ราชโอรสทรงพระนามว่า พระเจ้าวรมันธาตุ พระเจ้าวรมันธาตุนั้นมีพระราช
โอรสทรงพระนามว่า พระเจ้าอุโบสถ พระเจ้าอุโบสถนั้นมีพระราชโอรส
พระนามว่า พระเจ้าวรราช พระเจ้าวรราชนั้น มีพระราชโอรสพระนาม
ว่า อุปุระ พระเจ้าอุปุระนั้นมีพระราชโอรสพระนามว่า พระเจ้ามณฑเว
คกว่า พญาทั้งปวงนี้ได้เสวยราชสมบัติเป็นลำดับ ๆ กันมา มณฑเว-
ปฐมปฺรา จตุราสีตีสหสุสานิ ถ้าจะนับกษัตริย์ที่ได้เสวยราชสมบัติสืบ ๆ

กันมา จับเดิมแต่พระเจ้ามณฑลเป็นต้นนั้นมา นับจำนวนกษัตริย์ได้ ถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ จึงมาถึงพระเจ้าโศกกราช แลกษัตริย์อันเกิดใน ราชวงศ์แห่งพระเจ้าโศกกราชเกิดที่ ๓ นั้น มีพระนามปรากฏว่า พระ เจ้าอัมพัตตราช พระเจ้าอัมพัตตราชนั้น มีพระมเหสี ๕ พระองค์ คือ นางหัตถา ๑ นางจิตรา ๑ นางขันตุ ๑ นางชาลินี ๑ นางวิสาขา ๑ รวม ๕ พระองค์ด้วยกัน เอกิสุสา ปณฺจสตาปณฺจสตาปริวารา พระมเหสีแต่ละ องค์ ๆ นั้น มีบริวารได้ ๕๐๐ รวมเข้าด้วยกันเป็น ๒,๕๐๐ สัพพเชฎฐาย จตุตาโร ปุตฺตา แลพระมเหสีที่เป็นใหญ่กว่าพระมเหสีทั้งปวงนั้น มีพระ ราชโอรส ๔ พระองค์ คือ โศกามุข ๑ กรันฑะ ๑ หัตถินิเกสี ๑ นิปุระ ๑ รวมเป็น ๔ พระองค์ด้วยกัน และมีพระราชธิดาอีก ๕ พระองค์ คือ นางจรียา ๑ นางสุปียา ๑ นางอานันทา ๑ นางชิตา ๑ รวมเป็น ๕ พระองค์ด้วยกัน

พระอัครมเหสีผู้ใหญ่นั้น เมื่อได้พระราชบุตร ๙ พระองค์ ฉะนี้ แล้วยกซึ่งอนิจกรรมลบล่วงไป ครั้นพระอัครมเหสีผู้ใหญ่ถึงอนิจกรรม ล่วงลับไปแล้ว พระเจ้าอัมพัตตราชนั้น จึงทรงนำมาซึ่งนางกษัตริย์พระ องค์หนึ่งมีวัยอันหนุ่ม มีรูปโฉมอันงาม ทรงตั้งไว้ในที่เป็นพระอัครมเหสีอยู่ ร่วมสมัครสังวาส พระนางนั้นก็ประสูติพระราชบุตรพระองค์หนึ่ง จึง ถวายพระนามว่า ชันตุราชกุมาร เมื่อชันตุราชกุมารประสูติได้ ๕ เดือน พระราชมารดาทรงประดับประดาพระราชโอรสนั้นด้วยเครื่องประดับ สำหรับพระราชกุมารแล้วนำไปเฝ้าพระเจ้าอัมพัตตราช พระเจ้าอัมพัตตราช ได้ทอดพระเนตรพระราชโอรส ก็ทรงมีพระทัยชื่นชมโสมนัส มีพระราช โองการตรัสพระราชทานพระพรแก่พระอัครมเหสี พระอัครมเหสีนั้นรับ พระราชทานพรแล้วก็มาปรึกษากับพระญาติทั้งปวงเห็นพร้อมกันแล้วก็ เข้าไปกราบทูลขอพระราชสมบัติให้แก่โอรสแห่งตน พระมหากษัตริย์ก็ มีพระราชโองการตรัสอีกว่า วสสิ ดูก่อนหญิงร้าย เจ้านี้ปรารถนาจะ

กระทำซึ่งอันตรายแก่ราชบุตรผู้ใหญ่ ๆ แห่งเราหรือ จึงมาขอราชสมบัติให้แก่โอรสแห่งตนจะนี่

พระราชเทวีได้ทรงสดับพระราชบริหารตรัสประภาษดังนั้นก็
 ดุษณีภาพหนึ่งอยู่เก็บเนื้อความไว้ ครั้นเข้าไปในที่สงัด ก็เล่าโลมพระ-
 มหากษัตริย์ให้ชื่นชมด้วยอำนาจาคะด่าฤษณาแล้วจึงกราบทูลวิงวอนว่า
 พระพุทธเจ้าข้า เดิมเมื่อพระองค์อวยพระพรนั้นพระองค์ทรงรับสั่งว่า
 เจ้าจะปรารถนาสิ่งอันใด พึงจะให้สิ่งอันนั้นสำเร็จมโนรถความปรารถนา
 ครั้นว่าข้าพระบาทขอพระราชสมบัติให้แก่พระราชโอรส พระองค์กลับมิ
 โปรดพระราชทานให้ ตกกว่าวาจามุสาวาทนี้ สมควรแก่พระองค์แล้วแล
 หรือประการใด กราบทูลจะนี่แล้ว นางก็วิงวอนเป็นหลายครั้งหลายครา
 พระมหากษัตริย์ก็อันอันจนพระทัยไม่รู้แห่งที่จะผ่อนผัน ปุตุเต อามนุเตสิ
 จึงมีพระราชโองการตรัสให้หาพระราชโอรสผู้ใหญ่ทั้ง ๔ พระองค์เข้า
 มาเฝ้าแล้วก็มีวาทรัสว่า ตาตา ดูก่อนเจ้าทั้ง ๔ ชนตุกุมาร ทิสฺวา พระ
 บิดานี้ได้เห็นชนตุกุมารน้องชายของเจ้าแล้วก็ให้พระทัยยินดีมิทันจะได้
 คิดหนักหน่วงเลย มาออกพระโอรสอวยพระพรให้แก่นางผู้เป็นมารดาแห่ง
 เจ้าชนตุกุมาร บัดนี้มารดาของเจ้าชนตุกุมารอ้อนวอนขอราชสมบัติ
 ให้แก่ลูกชายแห่งตน บิดานี้ก็ให้ขัดสนไม่รู้แห่งที่จะผ่อนผัน เพราะเหตุ
 ที่ได้สิ้นพระโอรสพระราชทานพรเสียแล้ว พระลูกรักทั้ง ๔ จงอย่าได้
 น้อยพระทัยพระบิดาเลย เชิญพ่อไปอยู่ในประเทศที่อื่นก่อนเถิด เมื่อ
 บิดาหาไม่แล้วจึงกลับมาพระนครเสวยสมบัติแทนพระราชาบิดา มีพระวาท
 รัสแก่พระราชโอรสทั้ง ๔ จะนี่แล้วก็ส่งพระราชโอรสทั้ง ๔ นั้นไปกับ
 ด้วยผู้ใหญ่ทั้ง ๘ คน

เต กุมารา ฝ่ายพระราชกุมารทั้ง ๔ พระองค์ ก็กราบทูลขอพระ
 เจ้าที่นางพระองค์หนึ่งกับพระกนิษฐภคินีพระน้องนางทั้ง ๔ พระองค์
 นั้น กราบทูลขอเอาไปด้วย นครา นิกุมมีสุ พระพี่น้องทั้ง ๘ พระองค์

นั้นก็พากันออกจากพระนครพาราภักด้วยจตุรงคเสนาทั้ง ๔ เหล่า

ครั้งนั้น ชาวพระนครทั้งหลายก็ปรึกษากันว่า พระราชา कुमारทั้ง ๔ พากันเสด็จไปในครั้งนี้ ถ้าพระราชบิดาสวรรคตแล้ว ก็คงจะกลับมาเสวยราชสมบัติ ชาวเราทั้งหลายมาเกิดมา เราจะชวนกันไปอยู่เป็นข้าเฝ้าพระราชา कुमार สืบไปเบื้องหน้า พระองค์ได้ราชสมบัติแล้ว เราจะได้มีความสุขจะได้ฟัง ปรึกษากันจะนี่แล้ว ก็พากันติดตามพระราชา कुमारทั้ง ๔ พระองค์ไปเป็นอันมาก ปฐมทิศ แต่ในวันเป็นปฐมนั้น พระราชา कुमारได้หมู่เสนาแวดล้อมมีปริมณฑลไกลออกไปได้ข้างละโยชน์ ๆ โดยรอบ ทุตติยทิศ ในวันเป็นคารบ ๒ นั้น ได้เสนามากขึ้นไป มีปริมณฑลแวดล้อมไกลออกไปข้างละ ๒ โยชน์ ๆ ตติยทิศ ในวันเป็นคารบ ๓ นั้น มีปริมณฑลแห่งเสนาแวดล้อมไกลออกไปข้างละ ๓ โยชน์ ๆ

เมื่อได้เสนามากมายนักหนาด้วยประการฉะนี้แล้ว พระราชา कुमारทั้ง ๔ นั้น จึงปรึกษากันว่า พวกพลนิกายของเรานี้มากมายนักหนา ถ้าจะยกไปตีเอาชนบทอันใดอันหนึ่ง ก็เห็นจะได้สำเร็จความปรารถนา แต่ทว่า ชนบทอันหนึ่งนั้นหาพอกันอยู่ไม่ ก็จะต้องการอะไรที่จะเบียดเบียนเขาผู้อื่นและจะชิงเอาสมบัติ ชุมพู่ที่ไป มหาชมพู่ทวีปนี้กว้างใหญ่อยู่ จะได้น้อยนั้นหาไม่ได้ มาเราจะเที่ยวหาที่ได้ชอบกันแล้ว มาเปตุสสาม เราจะตกแต่งพระนครเป็นที่อาศัยแห่งเราเกิด ครั้นปรึกษาฉะนี้แล้ว นิมนตดาภิมุขา พระราชา कुमारทั้ง ๔ ก็บายพระพักตร์สู่ป่าพระนิมพานต์ เสด็จไปเที่ยวแสวงหาซึ่งประเทศที่จะสร้างพระนคร

ครั้งนั้น ยังมีพระดาบสองคี่หนึ่งชื่อว่า กบิลดาบส ประกอบไปด้วยฉนวนอันเข้มแข็งรู้ซึ่งภูมิขั้ววงสวิชา พิจารณาเห็นคุณแลโทษ ณ ภายใต้แผ่นดินลึกลงไปได้ ๘๐ ศอก พิจารณาเห็นคุณแลโทษในอากาศนั้น ก็สูงขึ้นไปได้ ๘๐ ศอก พระดาบสนั้นไปเห็นที่อันหนึ่งในประเทศป่าพระนิมพานต์ ที่อันนั้นเป็นที่ชัยภูมิอันล้ำเลิศ ถ้าสุกรแลเนื้อเข้าไปในที่

อันนั้นแล้ว ก็กลับมีตบะเดชะตะคอกคุกคามเอาราชสีห์แลเสือโคร่งเสือเหลืองเป็นต้น ให้สะดุ้งตกใจกลัวแต่อำนาจแห่งตน ๆ หนูตัวน้อย ๆ เขียดตัวน้อย ๆ ถ้าเข้าไปอยู่ในที่อันนั้นแล้ว ก็กลับมีอำนาจผินหน้ามาสู้ ไล่ประชิดเอางูทั้งปวงให้สะดุ้งตกใจกลัวแต่อำนาจแห่งตน ๆ

พระกบิลดาบสเห็นว่าที่อันนั้น เป็นที่ชัยภูมิดีนักหนา จึงตั้งอาศรมบพอยู่ในประเทศที่นั้น

ฝ่ายพระราชกุมารทั้ง ๔ ซึ่งเที่ยวไปแสวงหาที่อันจะสร้างพระนครนั้น เมื่อไปถึงที่อยู่แห่งพระกบิลดาบสนั้นแล้ว ก็เข้าไปสนทนากับด้วยพระดาบส บอกเนื้อความที่ตนเที่ยวมาเพื่อจะแสวงหาที่อันจะสร้างพระนครนั้นให้พระดาบสได้รู้แจ้ง พระดาบสได้ฟังก็มีความเมตตากรุณา จึงบอกแก่พระราชกุมารทั้ง ๔ ว่า อัย ภูมิปเทโส ประเทศอาศรมศาลาที่อุดมภาพอยู่บัดนี้ เป็นที่ชัยภูมิอันล้ำเลิศ มาตรฐานว่า ลูกจันทาลมีชาติตระกูลอันต่ำช้า ถ้าเข้ามาอยู่ในประเทศอันนี้แล้ว ก็จะมีตบะเดชะอันเข้มแข็ง บ่มีได้เกรงกลัวแก่พญาจักรพรรดิราช พระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นกลับต้องเกรงกลัวเสียอีก ถ้าแลสร้างพระนครแล้วแลเอาชื่อของอาตมาให้เป็นชื่อพระนคร กระทำจะนี้ได้ อาตมาจึงจะให้ที่อันนั้น

พระราชกุมารทั้ง ๔ ได้สดับแล้วก็รับถ้อยคำ พระดาบสก็สั่งแก่อำมาตย์ทั้งปวงว่า ท่านจงให้ตั้งพระราชนิเวศน์ลงในที่อาศรมบพนี้แล้ว จงตั้งพระนครลงเกิด พระดาบสให้ที่ของตนแก่พระราชกุมารทั้ง ๔ แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ไปตั้งอาศรมบพอยู่แทบเชิงแห่งภูเขาในที่ใกล้ประเทศอันนั้น

นคร มาเปตฺวา ฝ่ายพระราชกุมารทั้ง ๔ พระองค์นั้น ครั้นสร้างพระนครสำเร็จแล้วก็ให้นามพระนครนั้นชื่อว่า เมืองกบิลพัสดุ์บุรี ด้วย

อรรถว่า ที่อันนั้นเป็นที่อยู่แห่งพระกบิลดาบสแต่ในกาลก่อน เมื่อตั้ง
 บ้านตั้งเมืองวัฒนาการเป็นสุขขึ้นแล้ว อฎฐ อมจจา อำมาตย์ผู้ใหญ่ทั้ง
 ๘ คน ที่พระเจ้าอัมพัตตราชให้มาด้วยพระราชกุมารทั้ง ๔ นั้นจึง
 ปรีกษากันว่า อิเม กุมารา วยปุตตา พระราชกุมารทั้ง ๔ นี้ ทรงพระ
 เจริญวัยวัฒนาการ สมควรแก่วิวาหมงคลแล้ว ถ้าหากว่าอยู่ในสำนัก
 แห่งพระราชบิดา ๆ ก็จะทำให้กระทำการอาวหาวิวาหมงคล บัดนี้สิ มา
 อยู่ไกลสมเด็จพระราชบิดาแล้ว การอาวหาวิวาหมงคลนี้ก็ต้องเป็นธุระ
 ของเราทั้ง ๘ คน ครั้นปรีกษากันจะนี้แล้ว อำมาตย์ทั้ง ๘ คน จึงนำเอา
 เนื้อความนั้นมากราบทูลแจ้งแก่พระราชกุมารทั้ง ๔ พระราชกุมารทั้ง
 ๔ จึงมีพระวาทว่า แต่เรามาพิจารณาขัตติยราชธิดาทั้งปวงนี้ จะได้
 เห็นขัตติยราชธิดาที่มีชาติมีตระกูลเสมอด้วยเรานั้นหาไม่ได้ ฝ่ายกนิษฐ
 ภคินีพระน้องนางของเรานี้เล่า ซึ่งจะได้แก่ขัตติยกุมารอื่น ๆ นั้น ก็
 เสียชาติ เสียตระกูล เหตุว่า ขัตติยกุมารอื่น ๆ นั้น มิได้มีชาติมีตระกูล
 เสมอด้วยชาติด้วยตระกูลของเรา ตรัสแก่อำมาตย์ทั้ง ๘ จะนี้แล้ว ด้วย
 สามารถที่กลัวจะเสียตระกูลเป็นเบื้องหน้า มาตฤจฺจเน จเปตฺวา พระราช
 กุมารทั้ง ๔ จึงตั้งพระพี่นางนั้นไว้ในที่เป็นพระมารดา แล้วก็อยู่ร่วมสมัค
 รสังวาสด้วยพระกนิษฐภคินีทั้ง ๔ องค์ละองค์ เนื้อความอันนี้ ทราบ
 ถึงพระเจ้าอัมพัตตราชผู้เป็นพระราชบิดา พระราชบิดานั้นจึงทรงเปล่ง
 ออกซึ่งพระอุทานวาทว่า สากุยา วต โภ กุมารา ปรมสากุยา วต โภ
 กุมารา ดังเราชม คู่ก่อนชาวเราทั้งหลาย พระราชกุมารทั้งหลายกลัวเสีย
 ชาติเสียตระกูล พี่น้องก็อยู่ร่วมสมัครสังวาสด้วยกัน ดีแล้วจะได้เป็นศากยราช
 ตระกูลวงศ์อันอุดม อาศัยเหตุที่พระเจ้าอัมพัตตราชเปล่งออกซึ่งอุทาน
 วาจาจะนี้ แต่บรรดากษัตริย์ที่บังเกิดในวงศ์อันนั้น จึงมีนามบัญญัติ
 ชื่อว่า ศากยราช จับเดิมแต่นั้นมา ตกว่า พระเจ้าอัมพัตตราชนี้ เป็นต้น
 วงศ์แห่งศากยราชทั้งปวง

ดโต เนลล์ เชกุกภคินิยา กุกุกโรโค อุทปาที ครั้นอยู่มาในอปร
 ภาคสมัยเบื้องหน้า สมเด็จพระเจ้าที่นางพระองค์ใหญ่ที่พระราชกุมาร
 ทั้งหลายตั้งไว้ในที่เป็นพระราชมารดานั้น บังเกิดกุกุกโรโคเป็นเรือนไฟ
 พระกายนั้นแดงไปทั่วทั้งสรรพางค์ดุจดั่งโกฬารบุปผชาติดอกทองหลวง
 พระราชกุมารทั้ง ๔ จึงปรึกษากันว่า พระมารดาของเราสิเป็นโรคเรือน
 เสียคนไปแล้ว แลเราจะเอาไว้ในพระราชวังนั้น นั่งด้วยกัน ยืนด้วยกัน
 กับเราท่านทั้งปวงนี้ โรคเรือนจะมีแปดเปื้อนติดเราทั้งปวงเปื้อนไปด้วย
 กันหรือ อย่างกระนั้นเลย มาเราจะพาเอาพระมารดานี้ไปไว้ในประเทศ
 ราวป่าแต่พระองค์เดียวเถิด ปรึกษาพร้อมใจกันจะนี่แล้ว พระราชกุมาร
 ทั้งหลายนั้น ก็อัญเชิญพระมารดานั้นให้เสด็จขึ้นสู่ราชยาน อุทยานก็พิ
 ษุณนุตา วิย กระทำอาการประดุจดั่งว่าเสด็จออกไปประพาสเล่นในสวน
 พระอุทยาน อรญณ์ ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปสู่ประเทศราวป่าแล้วก็ให้
 ชุกุกุมิประเทศที่หนึ่งลงมีสถฐานดุจสระโบกขรณี ให้ตักแต่งที่ ณ ภายใน
 หลุมเป็นอันดี ให้พระราชเทวีเสด็จลงอยู่ในสถานที่นี่ โภชนาหาร
 แลของขบเคี้ยวเครื่องเสวยทั้งปวงนั้น ก็ให้ไว้เป็นอันมาก อุปริ ปฏิจจา
 เทตวา ณ เบื้องบนปากหลุมนั้น ปิดให้เรียบด้วยไม้ ถมมูลดินแล้วก็
 ไว้ปล่อยกระทำสำเร็จแล้ว พระราชกุมารทั้ง ๔ พระองค์นั้นก็เสด็จนิวัตนาการ
 กลับเข้าสู่พระนครพารา

เตน สมเยน ราโม ราชา ครั้งนั้น ยังมีกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรง
 พระนามว่า พญารามราช เป็นโรคเรือน ครั้นพระสนมกรมชาวแม่ห้ามแทน
 ทั้งปวงเขารังเกียจ เกลียดชาย ก็บังเกิดสังเวชสลดในพระทัย ท้าวเธอจึง
 มอบเวนราชสมบัติให้แก่พระโอรสผู้ใหญ่แล้วเสด็จเข้าไปสู่อรัญประเทศ
 ราวป่า เลี้ยงพระชนมชีพด้วยมูลผลาหารเสวยซึ่งรากไม้ผลไม้อันเป็นยา
 มีช้ำมีนาน โรคเรือนนั้นก็อันตรธานหาย กลับมีสีสันพรพรรณผิวพระกาย
 อังดงามดุจดั่งสีทอง อิตโตจิโต วิจรวุโต พระเจ้านามราชนั้นก็เที่ยวไป

แต่ข้างโน้นข้างนี้ ก็เห็นต้นกระเบาต้นหนึ่งใหญ่หลวงยิ่งนัก เป็นโพรง
 ขึ้นไปมีประมาณได้ ๑๖ ศอก เห็นชอบกลนักหนา โสเรตุวา เธอจึง
 ขำระโพรงไม้กระเบา นั้นให้บริสุทธิ์ ตกแต่งซึ่งประตูแลหน้าต่าง กระทำ
 ซึ่งพะองพาดสำหรับจะได้ขึ้นลงแล้วก็อาศัยอยู่ในที่นั้น ตกว่า เขาโพรง
 ไม้กระเบา นั้นแลเป็นเหย้าเป็นเรือนเป็นที่อยู่แห่งอาตมา เพลาเที่ยงคืน
 ก็ตั้งไว้ซึ่งกระทะจานเพลิง นอนฟังเสียงสัตว์อันร้องดีแลร้องแปลก ถ้าได้
 ยินเสียงราชสีห์แลเสือโคร่งอันร้องแปลกในทิศอันใด ก็กำหนดในทิศ
 อันนั้นไว้ เพลาเช้า ก็ลงจากโพรงไม้กระเบา เดินไปตามทิศที่ตนกำหนด
 ก็ได้เนื้ออันเป็นเดนราชสีห์แลเสือโคร่งเหลือของนั้นมากกระทำเป็น
 สूपพญานชนะบริโภคโดยสมควรแก่อัชฌาศัย

อถกทิวส์ อยู่มากาลวันหนึ่ง พญารามก่อเพลิงขึ้นแล้วก็นั่งฟัง
 เสียงสัตว์อยู่ ณ เพลาปัจจุสมัย ขณะนั้นเสือโคร่งตัวหนึ่งเที่ยวมาเพื่อ
 แสวงหาอาหาร ได้กลิ่นแห่งนางกษัตริย์อันอยู่ในหลุมนั้นก็ขุดค้ำมูล
 ดินลงไปแหกขึ้นซึ่งไม้เรียบ พุยคุมิ ทิสฺวา ฝ่ายพระราชเทวีนั้น ครั้นได้
 ทัศนากการเห็นเสือโคร่ง ก็ร้องด้วยศัพท์สำเนียงเป็นอันดัง เสือโคร่งนั้น
 ครั้นได้ยินเสียงมนุษย์ก็ตกใจ ปลาดนาหนีไปจากสถานที่นั้น เสียงนาง
 กษัตริย์ร้อง ณ เพลา นั้น ได้ยินเสียงมนุษย์ถึงพระกรรณแห่งพญาราม
 พระองค์ก็ทรงกำหนดไว้ว่า เสียงร้องข้างทิศนี้เป็นเสียงแห่งสตรี ปาโตว
 ตตุถ คนตุวา เพลาเช้า ท้าวเธอก็เดินไปตามทิศที่ตนกำหนด ก็เห็นซึ่ง
 ภูมิประเทศอันเสือโคร่งขุดแล้วแลเล็กไม้เรียบขึ้นไว้ เมื่อพิจารณาไปได้
 สำคัญว่ามีคนอยู่ ณ ภายในหลุม พญารามจึงมีวาจาถามว่า โโก เขตุด
 ไครนั้นหนาอยู่ ณ ภายในหลุม หลึงหรือชาย

มาตุคาโม สามิ พระราชเทวีจึงมีพระเสาวนีย์ตรัสชานตอบว่า
 ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้านี้เป็นสตรี

น นิกุมมามี สามิ ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าออกไปไม่ได้ ออข้าพเจ้านี้ เป็นนางกษัตริย์

อหิ ขตติโย เรานี้ก็เป็นกษัตริย์เหมือนกันนั่นแหละ เราทั้งสองนี้ มีครุณาตุจตุ้งว่านมहुङ्कबनमस्तः จะแปลกอะไรกันนักหนา เชิญเจ้า ออกมาเถิด

สามิ ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้านี้เป็นโรคเรื้อนอยู่ ซึ่งจะออกไปนั้น ออกไปไม่ได้

ออเจ้าเป็นโรคเรื้อนหรือ มาเถิดที่จะพาไปรักษา แต่เดิมที ตัวพี นี้ก็เป็นโรคเรื้อนเหมือนกัน เรื้อนต่อเรื้อนมาพบกันแล้ว นิสุเสนี พนุธิตุวา ตร์สจะนั่นแล้ว พญารามก็กระทำบันไดพาดลงไปให้นางนั้นขึ้นมาตาม บันไดแล้วก็เอามาไว้ในที่อยู่แห่งพระองค์ นำเอาโอสถที่พระองค์เคย เสวยนั้น ให้พระราชเทวีเจ้าเสวย มิชามินานพระโรคเรื้อนแห่งพระราช เทวีเจ้านั้น ก็อันตรธานหาย สฤณวณฺณํ พระองค์แห่งพระราชเทวีเจ้า นั้น ก็มีพรรณอันงามมีครุณาตุจตุ้งว่าสีทอง วาส กปุเปสิ พญารามนั้น ก็อยู่ร่วมสมัครสังวาสกับด้วยพระราชเทวี พระราชเทวีนั้นก็ทรงพระกรรม์ ประสูติพระราชโอรสแฝดทีละคู่ ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง เป็นพระราชโอรสนั้นถึง ๓๒ พระองค์ด้วยกัน พระราชกุมารทั้ง ๓๒ พระองค์นั้นก็ศึกษาศิลปศาสตร์ ทั้งปวงในสำนักสมเด็จพระราชาบิดา

อถกทิวส์ อยู่มาในกาลวันหนึ่ง บุรุษชาวพระนครแห่งพญารามซึ่ง ยังได้เสวยราชสมบัติอยู่แต่ก่อนนั้น เทียวไปแสวงหาก้าวในภูเขา ไป พบพญารามผู้เป็นเจ้านายแต่ก่อนของตนนั้นเข้า ก็จำได้ว่าเป็นเจ้าของ อาตมา บุรุษผู้นั้นจึงเข้าไปสู่หาทูลถาม แจ้งเนื้อความว่า อยู่ในสถาน ที่นั้นกับด้วยพระเจ้าหน่อแลพระมเหสี บุรุษนั้นจึงเอากเนื้อความเข้าไป กราบทูลแก่กษัตริย์ที่เป็นพระราชบุตรผู้ใหญ่ซึ่งพญารามตั้งไว้ให้เสวย ราชสมบัติในพระนครนั้น

โล ราชา สมเด็จพระมหากษัตริย์ ก็ยกจตุรงค์เสนาออกมาสู่สำนัก
พญารามผู้เป็นพระราชบิดา แล้วก็วิ่งวอนสมเด็จพระราชบิดาให้เสด็จ
กลับเข้าสู่พระนคร เสดวยราชสมบัติดังเก่า

พญารามก็มีพระวาจาว่า ตาต ดูก่อนพ่อ พระบิดาไม่ไปแล้ว
อิเหว สุขี พระบิดาอยู่ในที่นี้ ก็เป็นสุขดีอยู่แล้ว

กษัตริย์ซึ่งเป็นพระราชบุตรนั้น ครั้นเห็นว่า สมเด็จพระราช
บิดาไม่เสด็จกลับแล้ว ก็ให้ตัดต้นกระเบานั้นเสีย ให้ตกแต่งพระราชวัง
นิเวศน์ขึ้นในสถานที่นั้น แล้วก็ให้ตั้งพระนครอันใหญ่ถวายเป็นแก่สมเด็จพระ
พระราชบิดา ให้นามพระนครนั้นชื่อว่า โกลิยนคร ด้วยอรรถว่า ตัดไม้
กระเบาเสียแล้วตั้งลงในสถานที่นั้น

วยุปุตเต กุมาเร ฝ่ายว่าพระราชกุมารทั้ง ๓๒ พระองค์ซึ่งเป็น
พระราชโอรสเกิดแต่ครั้งอยู่ต้นกระเบานั้น ครั้นมีวัยวัฒนาการควรแก่
อาวาทวิวานมงคลแล้ว พระมารดาก็ส่งมาสู่เมืองกบิลพัสดุ์ ให้มาคอย
สักค้อยที่ท่าน้ำ ในวันอันนางกษัตริย์ในเมืองกบิลพัสดุ์เคยลงทรงสนาน

พระราชกุมารทั้งหลายนั้น เมื่อมาคอยสักค้อยที่ท่าน้ำ ครั้นได้
เห็นนางกษัตริย์ที่ขอบพระทัยแล้ว ก็ร้องประกาศบอกชาติบอกนามแห่ง
ตน ๆ ให้คนทั้งปวงรู้แจ้งว่า เป็นพระราชบุตรอยู่ในเมืองโกลิยนคร
แล้วก็นำเอานางกษัตริย์ในกบิลพัสดุ์นครนั้นไปจากท่าน้ำ นำไปไว้
เป็นพระมเหสีแห่งตน ๆ

พญาศากยราชซึ่งเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์นครนั้น
เมื่อทราบเหตุอันนี้ ก็ดูษณีภาพนั่งอยู่ จะได้ทรงพระโทมนัสขัดเคืองหา
มิได้ มีพระราชโองการตรัสประกาศว่า ชัตติราชกุมารในเมืองโกลิยนคร
มิใช่ผู้อื่น เป็นญาติของเรา

ตโต ปฏุสชา ย จัปเตมแต่นั้นมา เมืองโกลิยะกับเมืองกบิลพัสดุ์

นั้น ก็ถ้อยที่ถ้อยกระทำอาวาทวิวาหรงคแลกกันแลกัน คือขัตติยราชกุมารข้างเมืองโกลิยะนั้น มานำเอาขัตติยราชธิดาในเมืองกบิลพัสดุ์นี้ไปเป็นพระมเหสี ขัตติยราชกุมารข้างเมืองกบิลพัสดุ์นี้ ก็ไปนำเอาขัตติยราชธิดาในเมืองโกลิยะนั้นมาเป็นพระมเหสี ตกว่า กระทำจะนี้สืบ ๆ กันมา ตราบเท่าจนถึงสมเด็จพระเจ้าสีหนุราชผู้เป็นพระอัยกาแห่งพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย

นักปราชญ์พึงรู้เถิดว่า แรกเริ่มเดิมทีเมื่อจะตั้งเมืองกบิลพัสดุ์แลเมืองโกลิยะนี้ มีเหตุมีปัจจัยดุษฎีตั้งพระอรธกถาจารย์เจ้าพรณนาไว้ ฉะนี้แล

เรื่องราวพระมหาสมัยสูตรนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสพระสังฆกรรมเทศนาเมื่อครั้งไร

พระอรธกถาจารย์วิสัยชนาว่า เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์เทศนาพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรสำเร็จแล้วแลเสด็จมาสู่เมืองราชคฤห์ ออกจากเมืองราชคฤห์มาแล้วแลเสด็จกลับมาสู่เมืองกบิลพัสดุ์ ตรัสเทศนาโปรดพระญาติพระวงศ์มีองค์สมเด็จพระพุทธบิดาเป็นต้นเป็นประธาน ให้บรรลุมรรคญาณผลญาณ โดยอันควรแก่วาสนาบารมีแล้วแลเสด็จไปสู่ชนบทจาริก เทียวโปรดเวไนยสรรพสัตว์ทั้งปวง โดยพระพุทธานุญาตแล้วแลเสด็จกลับมาสู่เมืองกบิลพัสดุ์ครั้งหลังนั้น พระพุทธองค์ก็ตรัสเทศนาพระมหาสมัยสูตรนี้ ในที่ประชุมแห่งเทวดาทั้งปวง อันมาสโมสรสนนิบาตพร้อมเพรียงกันเพื่อจะทศนาการเล็งแลดูซึ่งสมเด็จพระพุทธองค์กับทั้งพระอรหันต์ ๕๐๐ พระองค์ อันล้วนแต่ขัตติยชาติ ออกจากตระกูลวงศ์แห่งพระญาติฝ่ายข้างเมืองโกลิยะนั้น ๒๕๐ พระองค์ ออกจากตระกูลวงศ์แห่งพระญาติฝ่ายข้างเมืองกบิลพัสดุ์นั้นก็ ๒๕๐ พระองค์ จึงรวมเป็น ๕๐๐ ด้วยกัน พระขัตติยอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ พระองค์นี้เดิมทีเมื่อจะออกทรงบรรพชานั้น อาศัยเหตุที่พระพุทธองค์เสด็จมา

ห้ามปรามพระบรมญาติ คือ กาลเมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถเสด็จมาสู่
กรุงกบิลพัสดุ์ครั้งหลังนั้น พระญาติเมืองโกถิยะกับพระญาติ ณ เมือง
กบิลพัสดุ์นั้น วิวาทกันด้วยน้ำ ยกโยธาออกมาทั้งสองฝ่ายเพื่อจะกระทำ
การสงครามรบพุ่งซึ่งกันแลกัน ครั้งนั้น ถ้าพระพุทธองค์มิได้เสด็จไป
ห้ามนี้ก็เกิดสงครามใหญ่ โลหิตนั้นจะไหลไปมีครุวนาคุจกระแสน้ำ

กถ์ จึงมีคำปุจฉา ถามว่า ข้อซึ่งพระญาติวิวาทกันด้วยน้ำนั้น
เดิมที มูลเหตุเป็นประการใด

พระอรรถกถาจารย์จึงวิสัชนาว่า ในระหว่างแห่งพระนครทั้ง
สอง คือเมืองโกถิยะ แลเมืองกบิลพัสดุ์ต่อกันนั้น มีแม่น้ำอันหนึ่งชื่อว่า
โรหิณินที แม่น้ำอันนี้ บางทีก็มีน้ำน้อย บางทีก็มีน้ำมาก ถ้าน้ำใน
แม่น้ำโรหิณินทีนั้นน้อยแล้ว พระญาติทั้งสองฝ่ายนั้นก็ให้กระทำทำนบ
อันเดียวกันกันน้ำนั้นไว้สำหรับได้ทอดน้ำนั้นเข้าไปเลี้ยงต้นกล้าที่ในทุ่ง
นาทั้งสองฝ่าย เขฎฐมูลมาเส สสุเสสุ มิลาายนุเตสุ อยู่มา ณ ปีหนึ่งที่จะ
เกิดวิวาทกันนั้น น้ำน้อยนักหนา ชาวกล้านั้นเหี่ยวแห้งไปในเขฎฐมาเส
คือต้นเดือน ๗ คนที่กระทำการนาทั้งสองพระนครนั้น มาประชุมกันใน
ที่อันเดียวแล้ว ฝ่ายข้างชาวเมืองโกถิยะนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า อิทํ อุกทํ อุกโต
หริยมานํ น้ำนี้ ถ้าเราจะไซ้เข้าในนาทั้งสองฝ่ายพร้อมกันนี้ เห็นจะหา
พอไม่เป็นแท้ อมุหาคํ สสุสฺสฺ แลชาวกล้าในนาฝ่ายข้างเรานี้ ถ้าได้น้ำ
คราวเดียวนี้แล้ว ก็จะได้สำเร็จเป็นเมล็ดเป็นรวง ท่านทั้งปวงฝ่ายข้างเมือง
กบิลพัสดุ์จงงดอยู่ อย่าเพ่อไซ้เข้าในนาข้างโน้นก่อนเลย ให้น้ำนี้แก่
เราก่อนเถิด

กบิลวัตตวุวาสิโน อาหํสุ ฝ่ายข้างชาวเมืองกบิลพัสดุ์นั้นก็กล่าวว่า
เราจะให้แก่ท่านนั้น ต้องการอะไร มาตราแม้นว่าท่านชาวโกถิยนคร
กระทำนาได้เต็มยั้งเต็มฉาง ชาวเราก็มีอาจที่จะเอาเงินเอาทองกหาปณะ
ไปซื้อหากินได้ มีอาจที่จะถือกระบุงและตะกร้า กระสอบและกระทอ

เที่ยวไปแทบประตูเรือนแห่งท่านได้ อมูหากก็ สลุตส์ ข้าวกกล้าในนาฝ่ายข้างเรานี้เล่า ถ้าได้น้ำแต่คราวเดียว ก็จักสำเร็จเหมือนกัน น้ำคราวนี้ท่านให้แก่เราก่อนเถิด อย่าได้ไขเข้าในนาข้างโน้นก่อนเลย

น ทลุตสาม ชาวเมืองโกลียะ ก็ว่าเราไม่ให้ เถียงกันไปเถียงกันมาหนักขึ้น ๆ ทีหลังก็ชกกันขึ้นคู้หนึ่ง ครั้นชกกันขึ้นคู้หนึ่งแล้ว บัดเดียวใจ ก็ตีกันเป็นพวก ๆ เป็นเหล่า ๆ เข้าสั้ประยุทธ์กันเป็นคู้ ๆ แล้วก็ตัดพ้อเยาะหยันลำเล็กซึ่งวงศ์กษัตริย์ ชาวโกลียะนั้นตัดพ้อชาวอภิสิทธิ์ว่า มิ่งนี้กระไร อวดตัวนี้นักหนา เจ้าของมิ่งนั้นแต่ล้นนเอาน้องสาวเป็นเมียสิ้นทั้งนั้น มีอากาศดุจสัตว์ดิรัจฉานเป็นต้นว่าสุนัขจิ้งจอกแลสุนัขในพวกพลพาหนะข้างแลม้จ ศาตราวุธโล่เชนแห่งทหารกชาวอภิสิทธิ์ที่เป็นเจ้าของมิ่งนั้น จะมาทำอะไรกับใครได้

ฝ่ายชาวเมืองอภิสิทธิ์นั้น ก็ตัดพ้อเยาะหยันชาวโกลียะว่า เจ้าของมิ่งนั้นแล ดีแล้วใครเขาจะไม่รู้จักพื้นเหล่าเจ้าของมิ่งนี้เป็นคนขี้เรือนอนาถาหาเหี้ยเรือนมิได้ อาศัยอยู่ที่โพรงไม้กระเบา มีครุวนาดุจสัตว์ดิรัจฉาน จะมาทำอะไรกับใครได้ ถึงข้างม้า ศาตราวุธโล่เชนแห่งทหารกชาวโกลียนครที่เป็นเจ้าของมิ่งนั้นเล่า ก็จะมาทำอะไรกับกูได้ เมื่อตัดพ้อเยาะหยันตีรันซึ่งกันแลกันด้วยประการฉะนี้แล้ว ต่างคนต่างก็เอาเนื้อความนั้นเข้าไปแจ้งแก่มหาอำมาตย์ผู้เป็นนายแห่งตน ๆ มหาอำมาตย์ทั้งสองฝ่ายนั้นก็เอาเนื้อความเข้าไปกราบทูลแก่ราชตระกูลกษัตริย์ทั้งสองพระนครนั้นก็ทรงพระพิโรธขัดเคืองพระทัย ถ้อยที่ถ้อยก็จัดแจงเครื่องสรรพยุทธ์ยกออกจากพระนครทั้งสองฝ่าย เสด็จมาเพื่อจะยุทธนาการสงครามกัน ณ กาลครั้งนั้น

รตติยา ปจุจสุสมเย เพลาปัจจุสมย์จะใกล้รุ่งราตรีวันนั้น ภาควาองค์สมเด็จพระมหากษัตริย์มาสัมพุทธเจ้า เสด็จออกจากผลสมาบัติพิจารณาดูเวไนยสรรพสัตว์ทั้งปวง ก็เห็นแจ้งด้วยทิพยจักขุญาณว่า พระ

ญาติทั้งสองพระนครนั้นจะออกสงครามกัน ณ ครั้งนี้ ถ้าพระตถาคต
 เสด็จไปตรัสเทศนาชาดกทั้ง ๕ แสดงโทษแห่งวิวาท แสดงคุณแห่งสามัคคี
 รส แล้วแลเทศนาอัตตทัณทสูตรในที่สุด ครั้นได้สดับธรรมเทศนาแห่ง
 พระตถาคตแล้ว ก็จะให้ชัตติยราชกุมารแก่พระตถาคตข้างละ ๒๕๐ ๗
 รวมเป็นชัตติยราชกุมาร ๕๐๐ ด้วยกัน พระตถาคตก็จะผนวชราชกุมาร
 ทั้ง ๕๐๐ นั้นด้วยเอหิภิกขุบรรพชา ครั้นนี้จะบังเกิดมหาสมัย เทพยดา
 ทั้งหลายจะได้บรรลุมรรคผลเป็นอันมากกว่ามาก เมื่อสมเด็จพระเจ้าผู้
 ทรงสวัสดิภาค ทรงพิจารณาเหตุฉะนี้แล้ว อนาโรเจตวา จะต้องมีพระ
 พุทธปฏิภาตวิสัยบอภิกษุสงฆ์องค์ใดองค์หนึ่งหามิได้ ทรงถือเอาบาตรแล
 จีวรด้วยพระองค์เองแล้วก็เสด็จไปโดยนภาลัยประเทศเวหา ปล่อยงัก
 อากุขุชิตวา ทรงคู้เข้าซึ่งแพนงเชิง ประทับนั่งอยู่ในอากาศในระหว่าง
 แห่งเสนาทั้งสองฝ่าย ทรงเปล่งพระรัศมีมีพรรณอันเขียวออกจากพระ
 เกศ กระทำให้มีตมณอนธการไปในทิศานุทิศทั้งปวงยังพระญาติทั้งสอง
 ฝ่ายให้บังเกิดสลดสังเวช เพราะเหตุที่เห็นซึ่งมีดังนี้แล้ว พระพุทธองค์จึง
 เปล่งพระรัศมีออกสิ้นทั้ง ๖ ประการ กระทำให้สว่างแสดงพระองค์ให้
 ปรากฏในกาลเมื่อภายหลัง

กปิลาตฤควาสีโน ภควนุติ ทิสฺวา ฝ่ายพระญาติข้างเมืองกบิลพัสดุ์
 นั้น ครั้นเห็นสมเด็จเจ้าผู้มิ่งพระภาคเจ้า ก็มาดำริว่า อมุนากั ญาติเสฏโฐ
 พระบรมญาติอันประเสริฐของเรานี้เสด็จมาแล้ว ชะรอยพระพุทธองค์
 ทรงเห็นเหตุแห่งวิวาทนี้แลจึงเสด็จมา สตุถฺริ อาคเต เมื่อสมเด็จเจ้าพระบรม
 ศาสดา ทรงพระอุตสาหะเสด็จมาถึงเพียงนี้แล้ว แลเราจะรบราฆ่าฟันซึ่ง
 บุคคลผู้อื่นนั้นหาควรไม่ แม้ชาวโกถียนครเขาจะฆ่าจะตีจะเผาจะลน
 จะกระทำแก่เราเป็นประการใด ๆ ก็ตามเกิด พระญาติข้างเมืองกบิลพัสดุ์
 ดำริฉะนี้พร้อมกันแล้ว ก็วางเสียซึ่งเครื่องศาสตราอาวุธทั้งปวง ต่างพระองค์
 ต่างก็ยกพระหัตถ์ประนมมนมัสการพระองค์สมเด็จเจ้าพระมหากุณาสัมมา
 สัมพุทธเจ้าอยู่สลอน

โกถียนนครวาสิโน ฝ่ายพระญาติข้างเมืองโกถียนครนั้นเล่า ก็
คิดเหมือนกัน วางเสียซึ่งเครื่องศาตราอาวุธทั้งปวงแล้วก็ประนมหัตถ์
นมัสการพระบาทยุคลแห่งสมเด็จพระพุทธองค์เข้าอยู่โดยลำดับกัน

สมเด็จพระพุทธองค์ ก็เสด็จลงจากคัคนัมพรประเทศ ทรงสถิต
นั่งเหนือปณฺฑิตบวรพุทธาอาสน์ ณ เบื้องบนหาดทราย งามรุ่งเรืองด้วย
พระพุทธรูปที่พระอุปัชฌาย์ได้

พระญาติทั้งสองพระนครนั้น ครั้นถวายนมัสการแล้วก็นั่งอยู่
พร้อมเพรียงกัน

อทโข ภควา ลำดับนั้น องค์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคจึงมีพระ
พุทธวจนะดำรัสถามว่า มหาราช ดูฐานะมหาราชบพิตรทั้งปวง มหาบพิตร
ทั้งปวงเสด็จมาทั้งสองพระนครนี้ ด้วยเหตุผลเป็นประการใด

พระญาติทั้งหลายจึงกราบทูลสนองพระพุทธรู้กันว่า ภนฺเต
ภควา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงสวัสดิภาค พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์พากัน
มาสิ้นทั้งปวงนี้ หวังว่าจะกระทำการสงครามต่ออยู่ซึ่งกันแลกัน

ดูก่อน บพิตรพระราชสมภาร ก็ นิสุสาย พระราชสมภารทั้งปวง
อาศัยเหตุสิ่งไรหรือ จึงมาทรงพระพิโรธวิวาทกันฉะนี้

พระพุทธเจ้าข้า เกิดวิวาทกันทั้งนี้ เพราะอาศัยซึ่งน้ำ

ดูก่อนบพิตรทั้งปวง ก็ อคฺขมติ น้ำนี้ควรค่ามากน้อยเท่าใด

อุปฺปคฺขมิ ภนฺเต พระพุทธเจ้าข้า น้ำนี้มีราคาอันน้อย

ก็กษัตริย์นี้ มีราคามากน้อยเท่าไรเล่า

อนคฺขมา ภนฺเต พระพุทธเจ้าข้า กษัตริย์นี้นับค่ามิได้

ดูก่อนบพิตรพระราชสมภาร บพิตรทั้งปวง อาศัยน้ำมีค่าอัน

น้อยแล้วแลจะรพพุ่งฆ่าเสียซึ่งกษัตริย์อันนับค่ามิได้นี้ ไม่สมไม่ควรเลย
 ขึ้นชื่อว่าทะเลาะวิวาทกันนี้ จะได้เป็นคนอันได้อันหนึ่งหามิได้ มีแต่จะ
 นำมาซึ่งความตายความฉิบหายเป็นเบื้องหน้า บางทีก็ผูกเวรกันติดต่อกัน
 ไปเป็นกัปเป็นกัลป์นั้นก็มี เปรียบปานดุจดั่งว่าหมักกับเหวดคาที่สิงสู่อยู่ใน
 ไม้สระคร้ออันผูกเวรแก่กัน มีพระพุทธรูปกาตรัสจะนี้แล้ว ก็โปรดประทาน
 พระสังฆกรรมเทศนาเรื่องราวมันทนชาติกโนเดรสนิบาตว่า

ดูก่อนบพิตรพระราชสมภารทั้งปวง ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่
 หลังนี้ เอโก มหาณุนุทนรุโข ยังมีไม้สระคร้อใหญ่ต้นหนึ่ง อยู่ในประเทศ
 ป่าพระหิมพานต์ ไม้สระคร้อต้นนี้มีเทพยดาสิงสู่อยู่องค์หนึ่ง เอโก กาฬ
 สีโห ยังมีหมีตัวหนึ่งนั้น เทียวไปแสวงหาอาหารแล้วก็มาอาศัยนอนอยู่
 ณ ภายใต้ไม้สระคร้อต้นนั้นทุกวัน ๆ

อถกทิวส์ อยู่มาในกาลวันหนึ่งนั้น ลมพัดกล้า กิ่งไม้สระคร้อ
 ใหญ่กิ่งหนึ่งนั้นหักลงทับตัวแห่งหมีตัวนั้น ๆ เจ็บตัวก็ตกใจตื่นขึ้นลุก
 แล่นออกไปหน่อยหนึ่งแล้ว ก็กลับหลังแลมา ก็มิได้แลเห็นสัตว์ตัวใดตัว
 หนึ่ง จึงมาดำริว่า ราชสีห์แลเสือโคร่งซึ่งจะติดตามอาตมามานี้ก็หามิได้ ก็
 เมื่อตะกี้นั้น ใครหนอมาทูปเอาที่ตัวอาตมานี้ หามิใครไม่เลย เหวดคาที่
 ต้นสระคร้อนี้แหละ ช่มเหงเรา นี้กระไรช่มเหงนักหนา ยับยั้งอยู่อีก ๒-๓
 วันเถิด เรากับเหวดคาจะได้เห็นกัน เจทาเปสุสามิ กูจะให้เขาฟันต้นสระคร้อ
 ต้นนี้เสียจนถึงรากให้จงได้ กูไม่ไว้เลย หมีคุกคามเหวดคาจะนี้แล้ว ก็คอย
 แสวงหาบุรุษที่สามารถจะตัดไม้สระคร้อใหญ่ต้นนั้น

ตทา พุราหุมนวฑูตก็ ครั้งนั้นยังมีพราหมณ์ผู้หนึ่งเป็นช่างไม้กับ
 บุรุษ ๒-๓ คน ชับเกวียนมาเพื่อจะหาไม้เครื่องรถ เมื่อมาถึงประเทศที่
 นั้นแล้ว ก็หยุดเกวียนลงไว้ มีมือถือพ้อแลขวานเดินตามกันมาในที่ใกล้
 แห่งไม้สระคร้อนั้น หมีนั้นจึงถามว่าท่านพากันมานี้ จะปรารธนาไม้อัน
 ไตหรือ

ออเราปรารถนาไม้เครื่องราชรถ ว่าแล้วพราหมณ์ข้างไม้ก็มา
 คำริว่า น้าอัศจรรย์นักหนา ทำไมหมีจึงเจรจากษามนุษย์ได้ เรามีได้
 เคยพบเคยเห็นเลยแต่ก่อนแต่ไรมา เพิ่งมาได้พบได้เห็นในครั้งนี่ เอส
 รัตนุจจวิภัก ทารุ ชานิสฺสูติ หมีตัวนี้เห็นที่จะรู้จักไม้อันสมควรที่จะ
 กระทำเครื่องรถเป็นแน่แท้ คิดฉะนั้นแล้วพราหมณ์ข้างไม้ก็ถามว่า คุณ
 ก่อนท่านราชสีห์ดำ ตัวท่านนี้สีสันทัดที่จะตัดไม้ ท่านเที่ยวไปในป่านี้
 ยังเห็นว่าไม้สิ่งใดซึ่งสมควรจะกระทำรถแลจะมันจะทนนั้นยังมีบ้าง
 หรือไม่

หมีได้ฟังก็ดีใจว่า ที่นี่สมควรความคิดอยู่แล้ว ภูนี้จะให้ตัดไม้สะคร้อ
 ต้นนี้ ให้ล้มลงทั้งรากทั้งต้นให้จงได้ คิดแล้วหมีก็บอกว่า คุณก่อนพราหมณ์
 อันจะใช้เป็นเครื่องรถนี้ ไม้อันใด ๆ จะเสมอไม้สะคร้อนี้ ไม่มีเลย ไม้
 สะคร้อนี้กระทำคอกก็ทน กระทำกำกัทน ดีสิ้นทุกอย่างนั้นแหละ บอก
 เท่านั้นแล้ว หมีนั้นก็หลีกออกไปจากสถานที่นั้น

พราหมณ์ข้างไม้ นั้น ก็ปรารถนาเพื่อจะตัดซึ่งไม้สะคร้อต้นนั้นลง

ฝ่ายเทวดาอันสิงสู่อยู่ที่ไม้สะคร้อนั้น ก็มาคำริว่า หมีตัวนี้ย้าย
 เจ้ากรรมที่เดียว อภูจนาเ อาฆาภู พนุธิตุวา ควรแลหรือมันมาผูกเวรแก่
 เราในอันไซ้ที่ไซ้ฐานหาพอที่จะผูกเวรไม่ ก็ผูกเวรเอาเปล่า ๆ เออ ก็ เมื่อ
 มันแกล้งจะให้วิมานของเราฉิบหาย เราจะไว้มันได้หรือ เราก็จะคิดอ่าน
 ชุบายให้มันฉิบหายด้วยกันนั้นแลสินหา คำริฉะนั้นแล้ว เทพยดานั้น ก็
 นิमितเป็นบุรุษชาวป่า กระทำอาการดุจดังว่าไปกระทำการในป่า ตสุส
 สนุติก อาคนุตวา เดินเข้ามาสู่สำนักแห่งพราหมณ์แล้วก็ถามว่า คุณก่อน
 พราหมณ์ ท่านได้ไม้ชอบใจท่านแล้วหรือ ท่านจะตัดเอาไม้ไปกระทำ
 การสิ่งใด

เออ เราจะตัดเอาไม้กระทำเครื่องรถ

คู่ก่อนพรหมณ์ ใครบอกท่านว่าไม้สระคร้อนี้ กระทำเครื่องรถดี
เออ หนีตัวหนึ่ง บอกแก่เรา

คู่ก่อนพรหมณ์ อันรถนี้ถ้ากระทำด้วยไม้สระคร้อแล้ว ก็ดีจริง
อยู่แล แต่ทว่า แยกคายอันหนึ่งนั้น ยังมีดีนักหนา คือ หนีนี้ ถ้าเรา
เอามาตัดออกให้กว้าง ๔ นิ้ว กระทำดุจดังว่าพิศเหล็กใส่ในรูคูมรอง
เพลานี้ดีนักหนา ดุมไม่รู้จักเสียเลยทีเดียว ถ้าท่านกระทำได้อย่างเราว่า
จะนี้แล้ว พุทธิ ลภิสสุลลี ท่านก็จะได้ทรัพย์เป็นอันมาก รถของท่าน
จะขายได้ราคาขึ้นเป็นอันมาก

พรหมณ์ช่างไม้ก็ว่า จนใจอยู่แล้ว จะได้หนีที่ไหนมาได้เล่า

คู่ก่อนพรหมณ์ หนีที่บอกไม้เมื่อกี้นั้นแหละ ท่านตามไปเรียก
มันกลับมาเถิด อย่าเพิ่งตัดไม้นี้ก่อนเลย ไม้นี้หาหนิท่านไปไม่ ท่านจง
ตามไปลองเอาหนีมาก่อนเถิดว่า ซึ่งท่านจะให้ตัดไม้สระคร้อนั้นจะให้ตัด
ในสถานที่ใด เชิญท่านกลับมาบอกให้ตัดสักหน่อยเถิด ถ้าท่านไปลอง
จะนี้ หนีนั้นก็จะหารังเกียจมิได้ จะกลับมาตัดไม้ให้สำคัญที่อันจะตัด
นั้นแก่ท่าน แต่พอมันก้มลงกัดไม้ ท่านจงเอาขวานใหญ่เคียงลงที่คอ
มันนั้นเถิด เห็นจะได้หนีไปใช้การเป็นแน่แท้

เมื่อเทวดาบอกจะนี้ พรหมณ์ช่างไม้ก็กระทำตามถ้อยคำแห่ง
เทวดากาฬสินห์ ฆาฏตุวา ลองเอาหนีตัวนั้นมาฆ่าเสียแล้วก็ตัดไม้สระคร้อลง
นำไปโดยอันควรแก่อัชฌาสัยแห่งอาตมา

นี้แล บพิตรพระราชสมภารทั้งปวงซึ่งเข้าพระทัยเถิดว่า หนีแลไม้
สระคร้อพากันฉิบหายทั้งนี้ ก็เพราะอาศัยแก่เหตุวิวาทกัน ขึ้นชื่อว่าวิวาท
กันแล้ว ก็มีแต่ที่จะนำมาซึ่งความฉิบหาย ซึ่งจะเป็นคุณสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
นั้นหามิได้ อาศัยเหตุจะนี้ บพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งปวง จงระวัง
เสียซึ่งเวรอาพยาบาท อย่าได้ทะเลาะวิวาทแก่กันนั้นเลย จงสมัคสรโมสร

พร้อมเพรียงกัน ประพฤติซึ่งสุจริตธรรมตามพุทธโรชาวาท อย่าได้ประมาท
เชื่อฟังถ้อยคำแห่งบุคคลอื่น พึงมีสติสัมปชัญญะหนักหน่วง พิจารณา
ให้ถ้วนให้แท่ก่อนที่จะกระทำการทั้งปวง อันเชื่อฟังเอาแต่ถ้อยคำผู้อื่น
หาความพิจารณามีได้นั้น มักได้รับความทุกข์เมื่อภายหลัง มักได้รับความ
แค้นความเข็ญ ลำบากยากกายเมื่อภายหลัง นี่เนะบพิตรทั้งปวง แต่
กาลก่อนโน้น สัตว์จตุบาททั้งหลายในประเทศป่าหิมพานต์อันกว้าง
ขวางได้ ๓,๐๐๐ โยชน์นั้น อาศัยเหตุที่ไม่พินิจพิจารณา เชื่อฟังเอาแต่
ถ้อยคำแห่งผู้อื่น ก็พากันได้รับความลำบากยากกายนี้เป็นนักเป็นหนา
พากันเล่นลงไปสู่พระมหาสมุทร ถ้าหากพญาราชสีห์มาว่ากล่าว
หนักหน่วงมีได้นี้ นำที่จะพากันตะบึงออกไปจนตายเสียในมหาสมุทร
นั้นเป็นอันมากกว่ามาก มีพระพุทธรูปกาดรัสนี้แล้ว ก็โปรดประทาน
พระสังฆกรรมเทศนาปฐวีอุณหரியชาติกต่อไป มีใจความมิให้เชื่อฟังเอา
แต่ถ้อยคำแห่งผู้อื่น จะให้มีสติสัมปชัญญะ พินิจพิจารณาควรแลไม่
ควรนั้นเป็นเบื้องต้น มีพระพุทธรูปกาดรัสนี้ว่า ตูรานะบพิตรพระราช
สมภารทั้งปวง

อดีตกาล ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่ปางหลังนั้น ยังมีกระต่ายตัว
หนึ่งนอนอยู่ภายใต้ต้นมะตูม เวลุมผล ปรกติ ผลมะตูมสุกผลหนึ่ง หล่น
ลงมาในที่ใกล้หูแห่งกระต่ายนั้น เสียงผลมะตูมกระทบพื้นพสุธาอัน ดัง
ก้องเข้าไปในหูแห่งกระต่ายนั้น ๆ ตื่นขึ้นก็ไม่พินิจพิจารณาเลย สำคัญ
เขาเป็นมันว่า แผ่นดินทรุดถล่ม ผลุดลุกขึ้นได้ ก็เล่นควบไปไม่เหลียว
หลังแลตะบึงไป

มิดสุกรา ฝ่ายฝูงเนื้อแลสุกรทั้งหลาย ก็วิ่งกุกันร้องถามกระต่าย
ว่า สหายเป็นไรหรือ จึงตกใจวิ่งตะบึงใหญ่มาดังนี้

กระต่ายจึงบอกว่า ท่านไม่รู้หรือ แผ่นดินทรุดถล่มเสียแล้ว

27/03/2565

เหล่าฝูงเนื้อแลฝูงสุกรทั้งหลายนั้น ก็หาปัญญาพินิจพิจารณา

มิได้ ได้ยินกระต่ายบอกว่าแผ่นดินถล่ม ก็ตกใจ ต่างตัวต่างออก ต่างตัวต่างเล่น มีความตระหนกตกประหม่า หากความพินิจพิจารณามิได้เลย ตกว่า พวกมันเล่นเป็นหมู่เป็นพวก ควบคุมกระต่าย ป่ายหน้าสู่มหาสมุทร

ฝ่ายฝูงโคและฝูงกระบือทั้งปวงนั้นเล่า ครั้นเห็นฝูงเนื้อแลฝูงสุกรทั้งปวงวิ่ง ก็ตกใจ สำคัญว่า น่าที่จะมีภัยอันใหญ่อันใดอันหนึ่งแท้แล้ว ฝูงเนื้อแลสุกรจึงพากันเล่นมาเป็นหมู่ ๆ คุกรื้อวกันมาดังนี้ ชาวเราเหล่านี้จะอยู่ได้แลหรือ เขาพากันไปจนสิ้นแล้ว เราก็จะไปด้วยเขาคิดตั้งนั้นแล้ว ฝูงโคแลกระบือทั้งปวง ก็ควบวิ่งตามเหล่าเนื้อเหล่าสุกรพากันเล่นตะบึงมาถึงเหล่าม้าเหล่าคชาชาติ พากันวิ่งปลาดนากการมาเป็นพวก ๆ ไม่เหลือเลยแม้แต่พวกเดียว จะรู้เห็นว่าเป็นเหตุผลสิ่งไรนั้นหามิได้ เห็นแต่เพื่อนกันไปก็ไปบ้าง วิ่งตะบึงใหญ่ลงไปสู่มหาสมุทร

ตथा ในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราเสวยพระชาติเป็นพญาไกรสรราชสีห์ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นสัตว์จตุบาททั้งหลายตื่นวิ่งมาครั้งนั้น พระองค์จึงร้องถามเหล่าช้างนั้นก่อนว่า เหตุผลบังเกิดเป็นประการใด ท่านทั้งปวงจึงพากันเล่นมาฉะนี้

สามิ ข้าแต่เจ้า เหตุผลเป็นประการใดนั้น ข้าพเจ้าทั้งปวงหาไม่รู้ไม่เอาก็ เมื่อไม่รู้นั้น พากันเล่นมาโดยเล่า

ขอ ข้าพเจ้าเห็นเพื่อนกันวิ่ง ก็ตกใจ มีอาจยังหยุดอยู่ได้ ข้าพเจ้าก็พลอยวิ่งมาด้วยกัน

เออ เป็นกระนั้นดอกหรือ เรายังคิดว่า รู้เห็นเป็นประการใดบ้างเล่าไม่รู้ ก็เล่นเอาใหญ่ทีเดียว เหล่าช้างทั้งหลายนี้ ไม่รู้เลยก็ทำเนา ก็เหล่าม้านั้น รู้บ้างหรือไม่เล่า

สามิ ข้าแต่เจ้า ข้าพเจ้าก็หารู้เห็นว่าเป็นประการใดไม่ ข้าพเจ้าเห็นแต่เขารัวกัน ก็วิ่งด้วยกันนั้นแหละ

พระบรมโพงสิทธิ์ ก็ไต่ตามเป็นลำดับ ๆ กันลงไป สัตว์ทั้งหลาย ก็บอกว่าไม่แจ้ง ภายหลังพระองค์ก็ตามลงไปถึงกระต่ายว่า ดูก่อนท่าน ผู้เป็นชาติกระต่าย เหตุผลเป็นประการใดบ้าง ท่านจึงวิ่งมาก่อนหน้า สัตว์ทั้งปวง

สามิ ข้าแต่เจ้า บัดนี้ ปรุขี้ดล่มเสียแล้วพระเจ้าข้า

เออ ดูก่อนกระต่าย ข้อซึ่งท่านว่า แผ่นปรุขี้ดล่มนั้น ท่านได้เห็นหรือ

พระเจ้าข้า ข้าพเจ้าหาได้เห็นไม่ แต่ทว่าไม่ยินเสียงลั่นครื้นครื้นกับ แก้วหูของข้าพเจ้าที่เดียว พระเจ้าข้า

เออ ท่านได้ยินที่ไหน พาเราไปดูสักหน่อยเถิด

พระเจ้าข้า ข้าพเจ้ากลัว ตัวยังสั่นเทา ๆ อยู่ขณะนี้ มีอาจพา ท่านไปดูได้ อันข้าพเจ้ากลัวนี้ กลัวจนสุดออกสุดใจแล้ว

มาภายใน มา ไปเถิด ท่านอย่ากลัวเลย เราไปด้วยแล้ว จะกลัวอะไรเล่า

กระต่ายนั้น ชัดพญาราชสีห์มิได้ ก็จำใจจำพามา เมื่อมาถึงที่ ไกลตันมะตูมเข้าแล้วนี้ ก็ปากสั่นตัวสั่นบอกว่า พระเจ้าข้า ข้าพเจ้านอนอยู่ภายในตันมะตูมโน้นแน่ะ ข้าพเจ้าได้ยินเสียงดังสนั่นเชิญท่าน เข้าไปดูแต่ผู้เดียวเถิด ข้าพเจ้าไปไม่ได้แล้ว

พญาราชสีห์จึงเข้าไปพิจารณาดู ก็เห็นผลมะตูมอันหล่นลงมา กลิ้งอยู่ในสถานที่นั้น ครั้นแหงนขึ้นไปดูบนต้นเล่า ก็เห็นขั้วมะตูมยังใหม่ ๆ อยู่ พญาราชสีห์ก็เข้าพระทัยชัดว่า ชะรอยย้ายกระต่ายนี้มัน ตีนลูกมะตูมเป็นมันคงแล้ว

นี่แล บพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งปวง พึงทรงพระสันนิษฐาน ทราบในพระทัยเถิดว่า อันลักษณะที่ไม่พินิจพิจารณาแล้วเชื่อฟังเอาแต่

ด้อยค่าผู้อื่นนั้น ก็มักได้รับความทุกข์เมื่อภายหลัง มักได้รับความแค้นความ
 เจริญลำบากยากกายเมื่อภายหลัง เหตุฉะนั้นพิตรทั้งปวง อย่าเชื่อฟังเอา
 แต่ด้อยค่าผู้อื่น ฟังพิจารณาคุณคุณแลโทษให้เห็นแจ้งประจักษ์ก่อน จึง
 กระทำการทั้งปวง ประการหนึ่ง ฟังอุตสาหะรักษาตน อย่าให้เป็นเวร
 พยาบาทกับบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง อย่าประมาทตนว่าเป็นใหญ่ มีกำลังมาก
 ทรัพย์สมบัติมาก ยศศักดิ์มาก ไม่มีผู้ใดจะกระทำตอบกระทำแทน อย่า
 ฟังประมาทดังนั้น แสนมหาแต่ศรศรตัวใหญ่ ยังต้องฉิบหายด้วยสกุนชาติ
 นกไล่ตัวน้อย มีพระพุทธรูปกาดรัสนี้แล้ว จึงโปรดประทานพระสังฆกรรม
 เทศนาลฎกิกษาดกในปัญจกนิบาตว่า มหาราช ดูรานะ มหาบพิตร
 พระราชสมภารทั้งปวง

อดีเต กาเล ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลังครั้งหนึ่งนั้น พระตถาคต
 เสวยพระชาติเป็นพญาคชสาร มีบริวารมากถึง ๘๐,๐๐๐ อยู่ในประเทศ
 ป่าหิมพานต์ ดทา เอกา ลฎกิกา สกุนิกา ครั้งนั้นยังมีนางนกไล่ตัวหนึ่ง
 กระทำรังไว้ในที่ไกลหนทางข้างแล้ว ก็ถ่ายฟองไว้ในรังนั้น เมื่อลูกนกไล่
 ออกจากระเปาะไข่แล้ว แลชนปีกยังมีไต้งอกเจริญนั้น วันหนึ่งพญา
 คชสารองค์บรมโพธิสัตว์นั้น มีช้างทั้งหลาย ๘๐,๐๐๐ แวดล้อมเสด็จมา
 เพื่อจะแสวงหาอาหาร

นางนกไล่ นั้นจึงบินไปสู่สำนักพระบรมโพธิสัตว์ จับลงตรงพระ
 พักตร์ กระทำอัญชลีประนมปีกบังคมแก่พระบรมโพธิสัตว์ แล้วจึงวิงวอน
 ด้วยวาทว่า ข้าแต่ท่านผู้เป็นพญาคชสารตัวประเสริฐ บุตรของข้าพเจ้า
 อยู่ในรังแทบมรรคาที่ท่านจะไปนั้น ยังอ่อนน้กอ่อนหนา ขอท่านจงได้
 กรุณาประทานชีวิตแก่บุตรของข้าพเจ้าด้วยเถิด

พระบรมโพธิสัตว์ ได้สดับนางนกไล่วิงวอนจะนั้น ก็เสด็จมมา
 การไปก่อนบริวารทั้งปวง ไปประดิษฐานยืนคร่อมรังลูกนกไล่ นั้นไว้แล้ว
 ก็ขับให้บริวารไปก่อนหน้าพระองค์จนสิ้นแล้ว พระองค์จึงเสด็จไปต่อ

ภายหลัง เมื่อจะไปในั้นจึงสั่งแก่นางนกล้ำว่า เอกจาริกหตุดี อาคจุลิสฺสติ
 ดูก่อนนางนกล้ำ ช้างโทนตัวหนึ่งจะมาในเบื้องหลัง ช้างโทนตัวนั้น
 หาอยู่ในโอวาทแห่งเราไม่ ท่านจงว่ากล่าวอ่อนวอนช้างโทนตัวนั้น
 ให้ดีเกิด อุตส่าห์รักษาบุตรไว้ให้จงได้

นางนกล้ำนั้น ก็รับคำพระบรมโพธิสัตว์ ครั้งเห็นช้างโทนมากก็
 กระทำปัจจุคนนาการต้อนรับ ประนมปึกไหว้บน กระทำความเคารพ
 วิงวอนว่า สามี ข้าแต่ช้างโทนเจ้าข้า บุตรของข้าพเจ้าอยู่ในรั้งริมมรรคาที่
 ท่านจะไปในั้น ยังอ่อนน้อมอ่อนหนา ขอท่านได้กรุณาประทานชีวิตแก่
 บุตรของข้าพเจ้าด้วยเถิด

ช้างโทนก็ว่า กูหาประทานให้ไม่ มึงหาไม่รู้หรือว่าทางกูจะ
 เดิน มึงจึงเอาลูกมาไว้ เช่นลูกมึง เช่นตัวมึงนี้ ถึงจะโกรธกูจะป่าวร้อง
 กันมาสักแสนหนึ่ง สองแสน ก็จะทำอะไรแก่กูได้ แค่นี้ข้าพเจ้าจะปายแต่
 ละที ๆ ก็จะไม่เป็นจุดวิจุดไป จะปวยกล่าวไปโย ถึงเท้าขวาของกู
 นั้นเล่า ว่าแล้วช้างโทนก็เหยียบลูกนกล้ำกับทั้งรั้งให้แหลกเป็นจุด
 วิจุดไป ณ กาลครั้งนั้น

นางนกล้ำก็บินขึ้นไปจับบนกิ่งไม้แล้ว ก็ร้องว่า ดูก่อนช้างโทน
 ตัวเอ็งได้กำลังมากแล้ว ก็กระทำข่มเหงเรา เอ็งไม่รู้หรือว่า กำลังปัญญานี้
 ประเสริฐกว่ากำลังกายประการใด เอ็งจึงโอหังนักหนา สนุดขุขมานา
 นางนกล้ำคุกคามช้างโทนคือเทวทัต ด้วยประการฉะนี้แล้ว ก็ไปตั้ง
 ความเพียรคอยอุปัฏฐากแก่กาตัวหนึ่ง

กานั้น ก็ถามว่า ท่านมาอุปัฏฐากแก่เรานี้ ด้วยเหตุผลเป็น
 ประการใด

อ้อ ข้าพเจ้ามาอุปัฏฐากแก่ท่านนี้ เพราะปรารถนาจะฟังท่าน
 ให้ท่านไปจิกสับหน่วยตาช้างโทนให้แตกทั้งสองข้าง ช้างโทนมันกระทำ

ความแค้นให้แก่ข้าพเจ้านักหนา นกไต้ก็เล่าความของตนให้กานันฟัง

กานันก็รับว่า เออ เราจะไปจิกสับหน่วยตาข้างโตนให้แตกทั้งสองข้างให้จงได้ ท่านอย่าวิตกเลย

นกไต้ก็ออกจากสำนักกา ไปกระทำความเพียรอุปัฏฐากแก่แมลงวันตัวใหญ่

แมลงวันตัวใหญ่ก็ถามว่า ท่านมาอุปัฏฐากแก่เราด้วยเหตุผลประการใด

ขอข้าพเจ้ามาอุปัฏฐากแก่ท่านนี้ เพื่อจะฟังท่านให้ไปหยอดไขขังที่ตาแห่งข้างโตน

แมลงวันศิระะเขี้ยวก็รับว่า เออ เราจะไปหยอดไขขัง ท่านอย่าวิตกเลย

นกไต้ก็ไปกระทำความเพียรอุปัฏฐากแก่กบ กบก็ถามว่า ท่านมาอุปัฏฐากเรา ด้วยเหตุผลประการใด

ขอ ข้าพเจ้าจะฟังท่านให้ช่วยธุระสักอย่างหนึ่ง คือข้างโตนเที่ยวอยู่ตัวเดียวนั้น ถ้าตามันมืดไม่เห็นหนทางแล้วแลไปเที่ยวแสวงหาน้ำ ท่านจงขึ้นไปร้องอยู่เบื้องบนแห่งภูเขา ถ้าข้างนั้นมันขึ้นไปบนภูเขาแล้ว ท่านจงลงไปร้องอยู่ที่ริมเหว ข้าพเจ้าจะขอฟังท่านเท่านี้แหละ

กบก็รับคำแห่งนางนกไต้

อยู่มาในกาลวันหนึ่ง กานันก็ไปจิกเอาหน่วยตาแห่งข้างโตนให้แตกออกทั้งสองข้าง แมลงวันนั้นก็ไปหยอดไขขังที่ตาข้าง ตาข้างนั้นก็บอดสิ้นทั้งซ้ายแลขวา ข้างนั้น ครั้นได้ความลำบากเวทนาอยากน้ำเที่ยวหาน้ำจะกิน ก็ได้ยินเสียงกบอันขึ้นไปร้องอยู่ ณ เบื้องบนแห่งภูเขา ก็สำคัญว่าน้ำมีบนภูเขา ชุตสาหะชมชานขึ้นไป กบนั้นก็ถอยลงไปร้อง

อยู่ที่ริมเหว ช้างนั้นชมชานไปตามเสียงกบ ก็พลั้งพลาดตกลงไปในเหว ถึงแก่ความตาย

นี่แล บพิตรพระราชสมภารทั้งหลาย อย่าพึงประมาทว่าตนมีกำลังมาก ทรัพย์สินมาก ยศศักดิ์มาก หาผู้ใดผู้หนึ่งจะองอาจกระทำตอบแทนมิได้ อย่าพึงประมาทดังนั้น พึงอุทิศสาหะรักษาตัวอย่าให้มีเวรพยาบาท อันธรรมดาว่า หาเวรพยาบาทมิได้นี้ ย่อมเป็นสุขในอิธโลก เมื่อมีพระพุทธรูปกาตรัสเทศนาด้วยประการฉะนี้ พระบรมญาติทั้งปวงนั้น ก็มีพระทัยอันระงับจากเวรพยาบาท สมเด็จพระบรมโลกนาถ ก็โปรดประทานพระสังฆธรรมเทศนาสัมโมทमानชาตกในเอกนิบาตสืบต่อไป เพื่อจะให้เห็นคุณานิสงส์แห่งสามัคคีรสว่า มหาราช ดูก่อนมหาราชบพิตรทั้งปวง

ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลัง ครั้งหนึ่ง พระตถาคตเสวยพระชาติเป็นพญานกกระเจาบ มีบริวารมากกว่า ๑,๐๐๐ อยู่ในอรัญประเทศราวป่า ตทา เขโก วนภูฏกลุฑุทโก ครั้งนั้น ยังมีนายพรานนกกระเจาบผู้หนึ่ง ย่อมเที่ยวตลบนกกระเจาบมาขายเลี้ยงชีวิต เที่ยวมาถึงที่อยู่แห่งพญานกกระเจาบ คือของค์บรมโพธิสัตว์ ของค์บรมโพธิสัตว์จึงว่านายพรานมาเที่ยวตลบนก จึงบอกอุบายแก่นกกระเจาบทั้งปวงว่าจับเต็มแต่นี้ไป เบื้องหน้า ถ้าพวกเราหาอาหารแลต้องตลบนายพรานแล้วจงพร้อมใจกันเอาศีรษะเข้าในระหว่างตาซ้ายตัวละตา ๆ แล้วจงบินขึ้นให้พร้อม ๆ กัน พาเอาตลบนั้นขึ้นไปค้างไว้บนเรียวหนามให้จงได้ ครั้นแล้วเราก็จะชวนกันปลาดนากาหนีไปโดยเหฏฐาภาคเบื้องต่ำ

พระบรมโพธิสัตว์บอกอุบายฉะนี้ นกกระเจาบทั้งหลายก็รับวาจาว่าสาธุแล้ว จำเต็มแต่นั้นไปถ้าต้องตลบนายพรานแล้วก็บินพร้อม ๆ กัน

พาเอาตลบนั้นขึ้นไปค้างไว้เหนือฟุ่มชั้นประกอบด้วยหนาม แล้วก็ชวนกันปลาดนาการหนีไป ตกว่านายพรานนั้นตลบนกไม่ได้เลยแต่สักวัน มีมืออันเปล่ากลับไปสูบ้าน ข้างภรรยานั้นก็พิโรธปริภาสนาว่าเอานกไปบ้ำเรอชู้เสียหรือประการใดจึงไม่ได้นกเลยแต่สักวันเดียว นายพรานก็บอกว่าชู้สาวที่ไหนเจ้าไม่เห็นก็ว่าไป บัดนี้นกทั้งปวงมันพร้อมใจกันนี้นักหนา มันชวนกันบินพาเอาตลบเล็กขึ้นไปไว้บนเรียวหนามนี้ทุกครึ่งทุกที แต่ทว่ามันจะตีกันอยู่ได้ตลอดเมื่อไร เจ้าอย่าวิตกเลย สิบไปวันหน้าถ้ามันวิวาทกันแล้วพี่ก็จะจับมาให้แก่เจ้าให้จงนักหนา ตว มุขุ้หาสมานา พี่จะให้หน้าเจ้าขึ้นขึ้นให้จงได้ เจ้าอย่าร้อนใจไปเลย กติปาหจฺเจเน ครั้นล่วงไปได้สองสามวัน นกกระจาบตัวหนึ่งนั้นบินโผลงไปเพื่อประโยชน์แก่อาหารไม่ทันกำหนดก็เหยียบศีรษะแห่งนกกระจาบตัวหนึ่งลง นกกระจาบตัวนั้นก็มิอาจว่า โโก มั สีส อุกุมิ นกดังฤมาเหยียบศีรษะแห่งเรา นกตัวหนึ่งจึงบอกว่า ข้าเอง ข้าหาทันสังเกตไม่ ท่านอย่าซึ่งอย่าโกรธเลย

โจนจึงไม่ให้เราโกรธเล่า

กระทำดีอยู่แล้วประการใด ทำไมท่านนี้ช่วยยกตาข่ายนายพรานให้แก่เราหรือจึงมาคุมเหงเรา ว่ากันไปว่ากันมาที่นั้นก็เกิดวิวาทกันขึ้น

พระบรมโพธิสัตว์เห็นว่าเกิดวิวาทกันขึ้นแล้วก็มาทรงพระดำริว่า นกกระจาบทั้งปวงนี้จะพากันฉิบหายเสียด้วยเหตุที่วิวาทนี้แล้ว อันอาตมาจะอยู่ในที่นี้อยู่มิได้แล้ว อุตฺตโน ปริส อาทาย พระบรมโพธิสัตว์ก็พานกกระจาบแต่บรรดาที่เป็นบริษัทของอาตมาไปสู่ประเทศที่อื่น กติปาหจฺเจเน อยู่มาอีกสองสามวัน นายพรานนั้นก็มาตลบนกอีกเล่า นกกระจาบทั้งหลายนั้นครันต์ของตลบก็ไม่ช่วยกันบินเหมือนอย่างแต่ก่อน ด้วยสามารถที่วิวาทกันนั้นต่าง ๆ ก็แก่งแย่งเกียดกันไปเกียดกันมา

ข้างหนึ่งก็ว่าเราบินยกขายให้แก่ท่านแต่ก่อน ๆ นั้น ขนคือระแวงหล่น
ไปสิ้นแล้ว ทีนี้ท่านยกเอาเองเกิด ข้างหนึ่งก็ว่าแต่ก่อน ๆ เรายกขายให้
แก่ท่านนั้นขนปีกของเราก็ร่วงหล่นไปเป็นนักเป็นหนา ทีนี้เราไม่บิน
ทีนี้แล้วท่านบินเกิด

เมื่อเที่ยงให้กันบินอยู่ขณะนี้ นายพรานนั้นก็รีบขายเข้าจับเอา
นกกระจาบทั้งปวงนั้นทุกตัวแล้วใส่กระเข้านำมาให้ภรรยาแห่งตน ตก
ว่าพากันจับขายด้วยสามารทที่วิวาทกัน ถ้าไม่วิวาททุ่มเตียงกันสโมสร
สามัคคีตรรักใคร่กันอยู่ขณะนี้แล้วไหนเลยนายพรานจะจับจะกุมได้ ขึ้นชื่อ
ว่าสมัคสรสโมสรพร้อมเพรียงกันนี้มีคุณล้ำเลิศประเสริฐอาจสามารถจะ
ป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงได้ จะป่วยกล่าวไปไยถึงสัตว์อันประกอบ
ด้วยจิตวิญญาน โดยต่ำจนแต่ต้นไม้อันหาจิตวิญญานมิได้เมื่ออยู่เป็น
หมู่เป็นเหล่ากันแล้วก็อิงกันเองบังกันเองมิได้หักมิได้โค่นด้วยกำลังลม
มีพระพุทธรูปกาตรัสลงนี้แล้ว ก็โปรดประทานพระธรรมเทศนารุกขธรรม
เจตียชาดกในเอกนิบาตว่า มหาราช ดูกรบพิตรพระราชสมภารทั้งปวง
อดีเต กาเล ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลัง ครั้งหนึ่งนั้น พระตถาคตเสวย
พระชาติเป็นบัณฑิตรุกขเทพยดาสิงสู่อยู่ในศาลวันป่าร้างในประเทศป่า
หิมวันต์ ป ชม ภู เวสสุวรรณุโณ จ ครั้งนั้น ท้าวเวสสุวรรณองค์ก่อนจุติล่วงไป
สมเด็จจัมรินทร์ราชาจึงตั้งท้าวเวสสุวรรณใหม่ขึ้นพระองค์หนึ่ง ท้าว
เวสสุวรรณที่เป็นขึ้นใหม่นั้นจึงส่งข่าวสารมาให้รุกขเทวดาทั้งปวงจับที่
วิมานในต้นไม้แลเครือลดาตามชอบใจแห่งตน ๆ

ฝ่ายรุกขเทวดาที่เป็นนักปราชญ์คือองค์พระบรมโพธิสัตว์นั้นจึง
สัญญาแก่ญาติทั้งปวงว่า ตมูเห วิมานานิ คณนุตา ท่านทั้งปวงเมื่อ
จะจับซึ่งวิมานนั้น อย่าได้จับในต้นไม้อันโตดอยู่แต่ต้นหนึ่งต้นเดียวใน
ประเทศอันเป็นลานอันแจ้ง พึงจับที่วิมานในศาลวันป่าร้างโดยรอบขอบ
วิมานแห่งเรา ๒๗/๐๓/๒๕๖๕ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้าตรัสสั่งแก่ญาติทั้งปวงดังนี้ ญาติ

บางจำพวกที่เป็นเทพยดามีสติปัญญานั้นก็กระทำตามถ้อยคำแห่งพระบรมโพธิสัตว์ ขวนกั้นจับวิมานในศาลวันป่าร้างในแคว้นแคว้นอรัญประเทศโดยรอบขอบวิมานแห่งพระบรมโพธิสัตว์

อุปนุชิตา ปน ฝ่ายว่าญาติที่เป็นเทวดาหาปัญญามิได้นั้น เห็นแต่จะได้ซึ่งเครื่องพลีกรรมก็ไปจับที่วิมานอยู่ที่ต้นไม้อันโตคอดอยู่ ณ ที่แจ้งใกล้ประตูบ้านแลประตูนิคมแลประตูราชธานี อถกสูมี ทินเส อยู่มาในกาลวันหนึ่ง บังเกิดพายุฝนลมนั้นพัดกล้านักหนา แต่บรรดาต้นไม้ใหญ่ ๆ ซึ่งอยู่ณที่แจ้งนั้น มีอาจทนทานแก่กำลังลมพายุนั้นได้ บ้างหักบ้างโค่น ถึงซึ่งวินาศฉิบหายด้วยกำลังลมพายุ ลมพายุนั้นเมื่อพัดไปถึงศาลวันป่าไม้ร้างที่พระบรมโพธิสัตว์เจ้าอยู่นั้นแล้ว อิตโต จิตโต ปหรนุโต ก็กระพือพัดแต่ข้างโน้นข้างนี้ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แต่ทว่าอาศัยไม้ร้างนั้นมากถ้อยที่ถ้อยบังกันอิงกัน ลมนั้นก็มีอาจสามารถพัดไม้ร้างต้นไม้ต้นหนึ่งให้หักได้ ตกว่าไม้ร้างนั้นคืออยู่สิ้นทั้งป่า

ฝ่ายเทพยดาที่อยู่ใกล้บ้านใกล้นิคมใกล้ราชธานีนั้น ครั้นต้นไม้อันเป็นที่วิมานแห่งตน ๆ หักสิ้นแล้วก็รุ่งบุตรรุ่งนิตดาเข้าไปสู่ป่าพระหิมพานต์ บอกอาการที่วิมานหักทำลายนั้นแก่เทพยดาทั้งหลายอันสิงสู้อยู่อาศัยศาลวันป่าร้าง เทพยดาทั้งหลายอันสิงสู้อยู่อาศัยศาลวันป่าร้างนั้นก็เอาเนื้อความไปแจ้งแก่พระบรมโพธิสัตว์ พระบรมโพธิสัตว์ก็กล่าววาทาว่า ดูกรท่านทั้งปวง อันธรรมดาว่าเกิดมาเป็นสัตว์เป็นบุคคลนี้ถ้าไม่ฟังคำนักปราชญ์ ไม่ตั้งอยู่ในโอวาทนักปราชญ์แล้วนี้มักเป็นเช่นนี้แล

ว่าแล้วพระบรมโพธิสัตว์ก็ตรัสแสดงพระธรรมเทศนาด้วยบาทพระคาถาว่า

สาธุ สมุพนุลา ภาติ

วาโต วหติ เอกต

อุปรุกษา อรณฺวชา

พฺรหฺนุตฺปิ วนฺปฺปตี.

อธิบายในบาทพระคาถาว่า สาธุ สมุพหุลา ณาติ บุคคลอันมี
ญาติมากตั้งแต่ ๔ คนขึ้นไปจนร้อยจนพันจนหมื่นจนแสนนั้น ถ้าอยู่
สมัครสมอสรพร้อมใจกันอยู่แล้ว ข้าศึกทั้งปวงก็มีอาจสามารถที่จะมา
เบียดเบียนได้ เมื่อพร้อมใจกันอยู่แล้ว ถึงภัยจะมีมากก็อาจสามารถที่จะ
ป้องกันภัยนั้นได้ มนุสสุภุตา ตัญจนุตติ สัตว์ที่บังเกิดเป็นมนุษย์นี้ก็ยกไว้
เกิด โดยต่ำจนแต่ไม้ในป่าอันอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นเหล่าได้อาศัยแอบ
อิงพึ่งพิงซึ่งกันแลกัน ยังว่าต่อสู้ต้านทานกำลังลมพายุไว้ได้ นักปราชญ์พึง
สันนิษฐานเข้าใจเกิดว่าสภาวะอยู่สมัครสมอสรพร้อมใจกันมีคุณมาก
กว่ามากอันอยู่ผู้เดียวนี้ เปรียบเหมือนต้นไม้อันอยู่ในที่แจ้ง ๆ นั้น ถึง
จะเป็นไม้ไทรใหญ่ประกอบด้วยรากเป็นอันมากก็ดี อาศัยเหตุที่หา
เพื่อนมิได้ก็หักโค่น เพิกถอนทำลายลงด้วยกำลังลมพายุแลมีอันใด บุคคลที่
หาปัญญามิได้ประพฤติดีตติงไปแต่ผู้เดียว มิได้เชื่อฟังถ้อยคำแห่งนักปราชญ์
รานเสียซึ่งปัญญาทั้งปวงก็ย่อมจะถึงซึ่งวิบัติอันตรรายมีประการต่าง ๆ
มีอุปไมยดังนั้น

สมเด็จพระมหากษัตริย์เมื่อตรัสเทศนาอุกขรรฆกรรมชาดกแสดงคุณ
แห่งสามัคคีรสด้วยประการฉะนี้แล้ว ลำดับนั้นพระพุทธองค์เจ้าจึงตรัส
เทศนาอิตตทัณฑสูตรว่า

อตุตทณฺฑชา ภายิ ชาตํ	ชนํ ปสุสฺสท เมทนํ
สํเวคํ กิตฺตยิสฺสุสามิ	ชนํ ปสุสฺสท เมทนํ.

ว่าดูกรภพิตฺรพระราชาสมภารทั้งปวง ภายิ ชาตํ สรรพภัยทั้งหลายอัน
บังเกิดแก่สัตว์เห็นประจักษ์ในอิตถภาพชาตินี้ก็ดี ภัยจะบังเกิดในสัมปรายิก
ภพเบื้องหน้านั้นก็ดี ภัยทั้งปวงนี้จะบังเกิดแก่สิ่งอื่น ๆ นั้นหามิได้
อตุตทณฺฑชา ชาตํ ย่อมบังเกิดแต่เหตุคือทุจริตแห่งตน ๆ คือ กายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริต ที่ตนกระทำไว้นั้นและเป็นเหตุให้บังเกิดภัยแก่ตน
ในอิธโลกแลปรโลกท่านทั้งหลาย แต่บรรดาที่เป็นบุคคลมีสติปัญญาได้

เห็นประชุมชนมีศากยราชเป็นต้นอันปฏิบัติผิดทะเลาะวิวาทกันในครั้ง
นี้ จึงปลงปัญญาลงพิจารณาให้เห็นเป็นธรรมสังเวชเกิด สภาวะมีสติ
ปัญญาพิจารณาให้เห็นธรรมสังเวชนี้เป็นขั้นตีประเพณีแห่งพระตถาคต
ในกาลเมื่อสร้างพระบารมีเป็นบรมโพธิสัตว์อยู่นั้น สวรรค์ กิตุตยิสฺสามิ
พระตถาคตจะนำเอาความสังเวชในกาลก่อนนั้นมาแสดงให้บริพัตรทั้งปวงฟัง

เมื่อพระตถาคตยังเป็นพระบรมโพธิสัตว์อยู่นั้น ตถาคตมีสติ
ปัญญาพิจารณาเห็นว่าสัตว์ทั้งปวงนี้ย่อมดิ้นรนอยู่ด้วยตัณหาแลหิริ มี
ครุณาอุจฺปลาอันดิ้นรนอยู่ในที่อันหาน้ำมิได้ อุณฺณมณฺเณหิ พุยารุฑ์
แล้วก็พิจารณาเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายอันมีชาติมีตระกูลต่าง ๆ นั้นเมื่อ
พิโรธโกรธซึ่งซึ่งกันแกล้งกันแล้วก็บ่ายหน้าเข้าหากัย คือจองเวรพยายาม
แกล้งกัน เบียดเบียนแกล้งกันให้ถึงซึ่งวินาศฉิบหายด้วยอันตรายมีประการ
ต่าง ๆ สมฺนตฺมสฺสโร โลกิโก ประการหนึ่งพิจารณาเห็นว่าโลกทั้งปวง
อันเป็นที่จุติปฏิสนธิแห่งสัตว์กำหนดแต่รอกเป็นต้นตลอดขึ้นไปถึงภวค์
พรหมโดยรอบขอบอนันตจักรวาลนั้น แต่ล้วนหาแก่นสารมิได้ไม่มี
คุณคุณอันใดอันหนึ่งซึ่งจะเป็นแก่นสาร ทิสฺสา สพฺพฺหา สมฺมิตฺตา แล้วก็พิจารณา
เห็นว่าทิศทั้งปวงมีปุริมทิศเป็นต้นนี้ถึงซึ่งกัมปนาทวันไหวอยู่ด้วย
อำนาจแห่งอนิจจังที่จะกำหนดว่าอยู่ที่ทิศอันนี้แลเป็นสุขแท้ที่อยู่สนุกสบาย
แท้จะกำหนดจะนี่กำหนดมิได้ นี้แลจึงว่าทิศทั้งปวงวันไหวอยู่ด้วย
อำนาจแห่งอนิจจัง อิจฺจํ ภวณฺมตฺตโน นาทุทฺทสฺสริสฺสอินฺสิดํ เมื่อพระ
ตถาคตยังเป็นบรมโพธิสัตว์อยู่นั้น ตถาคตปรารภจะหาที่พึ่งแก่ตน
พิจารณาไป ๆ สิ้นที่ทั้งปวงแล้วจะได้เห็นที่อันใดอันหนึ่งซึ่งจะอยู่ให้
พ้นจากชราแลพยาธิแลมรณะนั้นหาไม่ได้ ที่ไหนก็อย่างนั้น ๆ แต่ล้วน
ชราแลพยาธิแลมรณะอยู่นี้ทุกแห่งทุกตำบลจะหาที่ซึ่งไม่มีชราแลพยาธิแล
มรณะนั้นหาไม่ได้เลยเป็นอันมาก สัตว์ทั้งหลายแต่บรรดาอยู่ในโลก
ธาตฺสสถานประเทศสิ้นทั้งปวงนั้น ชราธรรมย่อมเบียดเบียนให้ล่วงเสียซึ่ง

ปลดม้วย ให้วิปริตแปรปรวนไปมีประการต่าง ๆ แต่บรรดาที่สดที่ชื่นที่งด
 ที่งามที่ประณีตบรรจงนั้น ความชราย่อมนกระทำให้เหี่ยวแห้งถอยทราวม
 เสื่อมลงทุกวันทุกคืนทุกเดือนทุกปี พยาธินั้นเล่าก็เบียดเบียนให้ป่วยให้
 ไข้ให้ลำบากเวทนามีประการต่าง ๆ มรณะนั้นเล่าก็มาตัดเสียซึ่งธรรม
 สันตติชีวิตอินทรีย์ ตกง่าที่อันปราศจากชราแลพยาธิแลมรณะนี้ พระ
 ตถาคตเที่ยวหานักหนาแล้วหาไม่ได้เลยทีเดียว พระตถาคตก็บังเกิด
 ธรรมสังเวช ทิสฺวา เม อรติ อหุ ครั้นพิจารณาเห็นธรรมสังเวชแล้วที่นั้นก็
 ให้มีความกระสันเป็นทุกข์ กลัวแต่ภัยในวัฏสงสารนั้นมีกำลัง อตุเถถ
 สลุลมทุทฺทฺชิ ทุทฺทฺสํ นทยนิสฺสุลิตํ ประการหนึ่ง พระตถาคตพิจารณา
 เห็นว่าลูกป็นคือราคะ โทสะโมหะเป็นต้นอาศัยซึ่งหทัยวัตถุเสียบแทงอยู่
 ในจิตสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวงนี้ยากที่สัตว์จะหยั่งรู้หยั่งเห็น ทิสฺวา สพฺพหา
 วิธาวติ สัตว์ทั้งปวงอันจะตั้งอัมภัพอยู่ที่เดียวมิได้แล้วแล จะเที่ยวจะ
 แล่นไปในทิศานุทิศทั้งปวงนั้นก็ดี ซึ่งทำสุจริตไว้นั้นมิได้แล้วจะกระทำ
 ภายสุจริตวิสุจริตมโนสุจริตนั้นก็ดี ก็อาศัยแก่ลูกป็นกล่าวคือราคะโทสะ
 โมหะเป็นอาทินั้นเสียบแทงซึ่งจิตสันดานแล้วก็ให้เดือดให้ร้อนให้ชวน
 ขวายเที่ยวไปในทิศานุทิศต่าง ๆ ให้กระทำทุจริตกรรมต่าง ๆ

ถ้าถอนลูกป็นกล่าวคือราคะโทสะโมหะเป็นอาทินั้นออกเสีย
 จากจิตสันดานได้แล้วกาลใด ก็จะต้องตนอยู่ได้เป็นผาสุกภาพจะมีได้
 ขวนขวายในการอันจะเที่ยวจะแล่นไปในทิศานุทิศทั้งปวง ประการหนึ่ง
 จะมิได้ลุ่มได้จมอยู่ในจตุรโสมะทั้ง ๔ จะเอาตัวรอดได้พ้นจากภัยใน
 วัฏสงสาร เหตุตั้งนั้น ท่านผู้มีปัญญาอย่าพึงประมาทพึงอุตสาหะศึกษา
 ขวนขวายในการอันจะถอนเสียซึ่งลูกป็นคือราคะโทสะโมหะ เป็นอาทิ
 นั้นให้ปราศจากจิตสันดานแห่งอาตมา อย่าพึงยินดีที่จะศึกษาในศิลป
 ศาสตร์ทั้งหลายโดยเอนกปริยายเป็นต้นว่าศึกษาซึ่งศิลปศาสตร์ข้างแล
 ศิลปศาสตร์มา

ขึ้นชื่อว่าศึกษาซึ่งดิรัจฉานวิชาเห็นปานนั้น เป็นวิสัยของสัตว์โลกอันประกอบด้วยความประมาท บุคคลผู้เป็นบัณฑิตชาติปรารถนาที่จะยกตนออกจากวิภูสงสารอย่าพึงยินดีในที่จะฝึกสอนซึ่งดิรัจฉานวิชา มีประการต่าง ๆ ประการหนึ่ง อย่าพึงสำเหนียกอารมณ์แห่งตนนั้น ให้ตกอยู่ในความปรารถนาซึ่งรศแห่งกามคุณทั้ง ๕ ประการ พึงอุตสาหะพิจารณาให้เห็นเป็นที่อนิจจาที่ลักษณะยังจิตให้เหน้อยหน่ายจากกามคุณทั้งปวงแล้วฝึกสอนในวิธีจะยังตนให้สำเร็จซึ่งปลดโมกขอมฤต นฤพานอันเป็นเอกนัตบรมสุข

มีพระพุทธปฏิภาตรัสฉะนี้แล้ว เมื่อจะแสดงซึ่งวิธีอันจะพึงศึกษาให้ได้สำเร็จซึ่งพระนิพพานนั้น ก็มีพระพุทธปฏิภาตรัสสืบต่อไปว่า สเจ สียา ริตเปสฺสุนา ตุกรบพิตรพระราชสมภารทั้งปวง บุคคลผู้เป็นบัณฑิตชาติปรารถนานิพพานสุขนั้นพึงศึกษาให้ประกอบด้วยสังข์จะทั้งหลาย ๓ ประการ คือ วาจาสังข์จะประการ ๑ ญาณสังข์จะประการ ๑ มัคคสังข์จะประการ ๑

วาจาสังข์จะนั้น คือถ้อยคำอันแท้มิได้วิปริต ญาณสังข์จะนั้น คือพิจารณาเห็นว่าที่ขอบเที่ยงแท้มิได้วิปริต มัคคสังข์จะนั้น คือ สมุมาสงฺกมฺปิโป สมุมากมฺมุนโต สมุมาอาชีโว สมุมาวยาโม สมุมาสติ สมุมาสมาธิ ดำริที่ขอบธรรม กระทำการที่ขอบธรรม เลี้ยงชีวิตที่ขอบธรรม กระทำเพียรที่ขอบธรรม เจริญพระสติปัญญาทั้ง ๔ เจริญพระสมาธิ ทั้ง ๖ ประการนี้ แลได้ชื่อว่ามัคคสังข์จะ

เมื่อศึกษาสำเหนียกอาตมาให้ประกอบด้วยสังข์จะทั้ง ๓ ประการ คือ วาจาสังข์จะ ญาณสังข์จะ มัคคสังข์จะ ดุจพรรณนามาฉะนี้แล้วก็พึงละเสียซึ่งเปสฺสุญญวาทอย่าได้ยุยงส่อเสียดผู้ใดผู้หนึ่ง พึงครอบงำเสียซึ่งมัจฉริยะ อันมีลักษณะให้ตระหนี่ย้ายเสียซึ่งมีทระ อันมีลักษณะให้ขบเขากวอนอนกำจัดเสียซึ่งความคร้านกายแลคร้านจิต ประการหนึ่ง

อย่าฟังสังวาสอยู่กับบุคคลอันประมาท ฟังรักษาไว้ซึ่งอัปปรมาทธรรม
 อย่าได้ประมาท ทิฐิमानะอันบังเกิดขึ้นในสันดานนั้น ฟังหักฟังทำลาย
 เสีย อย่าละไว้ ฟังทำจิตให้น้อมไปในที่อันจะให้สำเร็จแก่พระอมฤต
 นิพพาน อย่าฟังชักนำอารมณ์ให้น้อมไปในการมุสาวาท อย่ากระทำ
 รูปเสน่หารักใคร่ในรูปอันเป็นเหตุให้เกิดราคะดำฤชณา รูปที่เป็นอดีต
 กิติ เป็นปัจจุบันกิติ ถ้าเป็นเหตุให้เกิดราคะแล้วก็อย่าฟังยินดีเลยเป็น
 อันขาด

หิยุมาเนน โสเจยุย รูปที่ฉิบหายไปแล้วนั้นก็อย่าฟังเศร้าฟัง
 โศกถึง อย่าได้ลู่อ่านาจแก่ตณหา เคธ พุรุมิ มโหโมติ อาชว พุรุมิ
 ชปฺปนํ ตูกรบพิตรทั้งปวง ตณหานี้พระตถาคตตรัสเรียกว่าเคธะ ด้วย
 อรรถว่าปรารถนาซึ่งเบญจกามคุณทั้ง ๕ ประการ นัยหนึ่งเรียกว่า
 มโหฆะ ด้วยอรรถว่าไหลนองอยู่ในสัตว์ เหมือนด้วยน้ำอันใหญ่
 นัยหนึ่งเรียกว่าอาชวะ ด้วยอรรถว่ารวดเร็วองไวที่จะบังเกิดในสันดาน
 แห่งสัตว์ทั้งปวง นัยหนึ่งตณหานี้ได้ชื่อว่าชปฺปนะ ด้วยอรรถว่ายังบุคคล
 ที่ลู่อ่านาจแห่งตณนั้นให้ปนบ้างว่า อิท มยฺหํ สิ่งนี้ของเรา ๆ นัยหนึ่ง
 ตณหานี้ได้ชื่อว่า อารัมมณะ ด้วยอรรถว่าจะเปลื้องเสียได้เป็นอันยาก
 นัยหนึ่งเรียกว่ากปฺปนะ ด้วยอรรถว่ายังจิตแห่งสัตว์ให้กมปนาการหวนไหว
 นัยหนึ่งเรียกว่ากามปกะ ด้วยอรรถว่ายังสัตว์โลกให้เป็นธุระกังวลติดแปด
 อยู่ มีอุปมาดุจเปลือกตม นัยหนึ่งเล่าตณหานี้เรียกว่า ทุรุจฺจยะ ด้วยอรรถ
 ว่าอันสัตว์โลกจะล่วงได้เป็นอันยาก แลตณหาอันมีชื่อต่าง ๆ อย่าง
 พรรณนามาจะนี้ นักปราชญ์อย่าฟังลู่อ่านาจ ธุจฺจาชเหวากมาปฺนิ บุคคล
 ผู้ใดปฏิบัติโดยสภาวะแห่งนักปราชญ์ คือมิได้ล่วงเสียซึ่งสังขะทั้งสาม
 คือวาจาสังขะ ญาณสังขะ มัคคสังขะ เป็นต้น เป็นประธานเห็นปาน
 ฉะนี้แล้วแลประดิษฐานได้ในที่ตอนอันกล่าวคืออนิพพานเป็นชีณาสว-
 พราหมณ์ สละเสียซึ่งอภยตณะทั้งปวงสิ้นเสร็จแล้วกาลใด พระตถาคตก็

ตรัสเรียกบุคคลผู้นั้น สันโตบุคคลว่าระงับทุกข์ได้ในกาลเมื่อนั้น สจฺเจ
 วิฑฐา สเวทคุ ฌตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสึโต แลบุคคลผู้ได้นามชื่อว่าสันโต
 บุคคล ระงับทุกข์ได้เป็นอันแท้นั้น ย่อมตรัสรู้ซึ่งพระจตุราริยสัจ รู้แจ้ง
 ว่าสังขารธรรมทั้งปวงนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วมาละเสียได้ซึ่ง
 กิเลสอันล้นทั่วโลกจะร้องจะถอนได้เป็นอันยากตัดเสียได้ซึ่งกระแสแห่ง
 ตัณหา หาปวงคือกิเลสจะผูกพันไว้มิได้ ตุมฺเหสุ โย เอวรูปุ โหตุมิจฺจติ
 บพิตรทั้งปวง ตัณหานี้พระตถาคตตรัสแต่บรรดาที่พร้อมเพรียงกันอยู่ใน
 สถานที่นี้ ถ้าบพิตรผู้ใดแลปราณนาที่จะเป็นสันโตบุคคลเห็นปานฉะนี้
 ตํ วทามิ พระตถาคตก็จะกล่าวสั่งสอนบพิตรของคํานั้น ณ กาลบัดนี้

ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหิ ปจฺจํา เต มาหุ กิณฺจณิ
 มชฺเฌ เจ โน คฺhesุสฺสึ อุปฺสนฺโต จริสฺสึ.

ดูกรมหาราชบพิตร กิเลสธรรมอันใดอันปรารภซึ่งสังขารธรรม
 ในอดีตแล้วแลบังเกิดขึ้นในจิตสันดานนั้น บพิตรจงยังกิเลสธรรมอัน
 นั้นให้เหือดให้แห้ง อย่าให้บังเกิดขึ้นได้ ปจฺจํา เต มาหุ กิณฺจณิ ประการ
 หนึ่ง กังวลอันกล่าวคือราคะโทสะโมหะ เป็นอาทินั้น แต่บรรดาที่ปรารภ
 เขาสังขารธรรมในอนาคตเป็นอารมณ์แล้วแลมาบังเกิดในจิตสันดานนั้น
 บพิตรจงซึ่งจขบจงนำเสีย อย่าให้มีขึ้นในสันดานแห่งตน มชฺเฌ เจ โน
 คฺhesุสฺสึ ประการหนึ่ง อารมณ์ทั้งปวงคือรูปแลเสียงกลิ่นรสสัมผัสถูกต้อง
 ซึ่งเป็นปัจจุบันนั้น แต่บรรดาที่เป็นเหตุให้เกิดกิเลสนั้น บพิตรจงสละเสีย
 อย่าได้ถือเอาเป็นอารมณ์แห่งพระองค์ ถ้าพระองค์ประพฤติดได้โดยนัย
 แห่งธรรมเทศนาของตถาคตฉะนี้แล้ว อุปฺสนฺโต จริสฺสึ พระองค์ก็ระงับ
 เสียได้ซึ่งสังสารทุกข์จะเที่ยวอยู่เป็นเอกัณฑบรมสุขได้เป็นอันเที่ยงแท้
 นักหนา อรหตุตปฏิปัตตี ทสฺเสตฺวา สมเด็จพระบรมศาสดา ครั้นทรง
 แสดงซึ่งปฏิบัติอันจะถึงพระอรหัตด้วยประการฉะนี้แล้ว เมื่อจะทรง
 สรรเสริญซึ่งคุณแห่งพระอรหัต จึงตรัสซึ่งบาทพระคาถาสืบต่อไปว่า

สพฺพโส นามรูปสฺมิมิ
 อสตา จ ปน โสจติ

ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ
 สเว โลกเ น ชียฺยติ เป็นอาทิจะนี้

อรรถาธิบายในบาทพระคาถาว่า บุคคลผู้ใดแลได้สำเร็จแก่พระ
 อรหัตผลเป็นอริยบุคคลแล้ว บุคคลผู้นั้นจะได้สำคัญในนามแลรูปว่า
 เป็นของแห่งอาตมานั้นหามิได้ จะได้มีธุระกังวลในสิ่งของสรรพเหตุว่า
 ของแห่งเรา ของแห่งผู้อื่นนั้นหามิได้ พระอรหัตนั้นถึงจะไม่มีลาภแล
 สกการะไม่มีบริวารยศ ไม่มีผู้สรรเสริญเยินยอเลยก็ดี ที่จะได้คร่ำได้ไคก
 นั้นหามิได้ พระอรหัตนี้เที่ยงที่จะให้สำเร็จแก่พระนิพพานอันปราศจาก
 ชาติแลชราพยาธิแลมรณะ ถ้ามีผู้ปุจฉาว่าบุคคลอันประกอบด้วยคุณา-
 นิสงส์ ๔ ประการ อนุญจนิ คือมิได้โกรธแก่บุคคลอันทำร้ายแก่ตนนั้น
 ประการ ๑ อนนฺนุคิทุโธ มิได้ยินดีด้วยบุคคลอันกระทำสักการบูชาแก่ตน
 นั้นประการ ๑ อนเนโช หาโลกมิได้นั้นประการ ๑ สพฺพทิสฺสโม เป็นอุเบกขา
 มรยฺสถ์อยู่ในชนทั้งปวงมิได้รักใคร่ชังใครนั้นประการ ๑ บุคคลอันประกอบด้วย
 ด้วยคุณานิสงส์ ๔ ประการจะนี้จะได้แก่บุคคลผู้ใด มีผู้ปุจฉาจะนี้

พระตถาคตจะวิสัยเห็นว่าได้แก่พระอรหัตบุคคล นิสงฺขติ พระ
 อรหัตบุคคลนี้หาสังขารธรรมที่จะบังเกิดสืบต่อไปนั้นมิได้ ปุญฺญาภิสังขาร
 อปุญฺญาภิสังขาร อนเนชฺยาภิสังขารทั้งสามประการนั้น พระอรหัตตัด
 เสียได้สิ้นเสร็จหาเศษมิได้ เขมํ ปสฺสติ สพฺพทฺธิ พระอรหัตตนนั้นเห็นซึ่งที่
 อันหากยมิได้กล่าวคือพระนิพพานธรรมอันเป็นยอดมิ่งมกุฏแห่งธรรม
 ทั้งปวง

นวทเต อนึ่ง อรหัตนั้นจะได้กล่าวว่อาตมา ว่าของแห่งอาตมา
 นั้นหามิได้ กามคุณทั้ง ๕ คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้อง ที่ชั่วก็ดี ที่
 ประณีตบรรจงนั้นก็ดี พระอรหัตจะได้ยินดีที่จะถือเอาเป็นอารมณ์นั้น
 หามิได้ สนฺโต พระอรหัตนี้ระงับสรรพทุกข์ทั้งสรรพภัยสรรพอุปัทวะ
 เสนียดจัญไรสิ้นเสร็จทั้งปวง เอว อรหตฺตนิฏฺเฏน เทสนํ นิฏฺจาเปสิ สมเด็จพระ

พระมหากษัตริย์คุณเจ้าพระพุทธร่องค์ยิ่งพระธรรมเทศนาอรรถกถาสูตรให้สำเร็จลงด้วยยอดแห่งพระอรหันต์ด้วยประการฉะนี้ ฝ่ายพระญาติทั้งสองพระนครนั้น ครั้นได้สดับฟังพระธรรมเทศนาก็ระงับจากเวรอาพาธถึงซึ่งสมัคสรโมสรพร้อมเพรียงกันดุจกาลก่อน จึงปรึกษากันว่าดูกรชาวเราครั้งนี้ถ้าสมเด็จพะพุทธร่องค์เจ้ามิได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาในสถานที่นี้ นำที่ชาวเราทั้งปวงจะรบราฆ่าฟันกันถึงซึ่งพินาศฉิบหายด้วยกันทั้งสองข้าง โลกนี้ก็จะไหลหลังทั่วไปมีครุวนาดุจดั่งว่าแม่น้ำ ไหลเลยเราท่านทั้งปวงจะได้กลับไปเห็นหน้าบุตรภรรยาญาติแห่งตน ๆ จนชั้นแต่บุตรอันจะนำข่าวสารไปบอกแก่บุตรภรรยาก็จะไม่มีเสียอีก สตุถาริ นิสุสายชีวัต ลหุธิ นี้แน่ะชาวเราทั้งปวงเราทั้งหลายได้รอดชีวิตอยู่ทั้งนี้เนื่องด้วยพระเดชพระคุณพระองค์สมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้า แลสมเด็จพระบรมโลกนาถ ผู้เป็นพระบรมญาติอันประเสริฐของเรทั้งปวงนี้ แม้พระองค์เสด็จอยู่ในฆราวาสก็จะได้เสวยซึ่งสมบัติเป็นบรมจักรพัทธราชามีอาญาอันแผ่ไปในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวารแล้วพระองค์ก็จะมีพระราชโอรสเป็นขุนพลแก้วนั้นมากกว่าพัน แม้จะเสด็จไปในสถานที่ใดก็จะมีกษัตริย์ทั้งปวงแวดล้อมเป็นยศบริวารในสถานที่นั้น

ก็บัดนี้สิ พระองค์มาละสมบัติออกทรงบรรพชาได้ตรัสแก่พระปรมาภิษกสัมโพธิญาณแล้ว มาเราจะชวนกันถวายซึ่งขัตติยกุมารให้เป็นบริวารแห่งสมเด็จพระพุทธร่องค์เจ้าเกิด พระญาติทั้งสองพระนครทั้งนั้น ครั้นปรึกษาพร้อมกันฉะนี้แล้ว ก็ถวายขัตติยกุมารแก่สมเด็จพระพุทธร่องค์เจ้าข้างละ ๒๕๐ เข้ากันเป็นขัตติยกุมาร ๕๐๐ พระองค์

ภควา เต ปพฺพชาเชตฺวา ฝ่ายสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงผนวชกุมารทั้ง ๕๐๐ นั้น ด้วยเอหิภิกขุบรรพชาแล้ว มหาวนั คโต พระพุทธร่องค์เจ้าก็พาภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ นั้นเสด็จไปสู่ป่ามหาวนั ณ กาลครั้งนั้น เตสั คุรุคารเวณ น อุตฺตโน รุจฺจยา ปพฺพชิตานั อนภิรติ อฺปฺปชฺชติ

ปูราณทุติยิกาโยปิ เนลล์ อยฺยปุตฺตา อุกฺกณฺชนฺตมฺรวาโส น สณฺจาทิตฺติ
 อาทีนํ วตฺวา สาสนํ เปสฺเสตฺติ กิริยาว่าชฺตฺติยภิกษุทํ ๕๐๐ นันฺนํ บรรพชา
 ด้วยสามารถเคารพในสมเด็จพระบรมศาสดา จะได้บรรพชาโดยชอบใจ
 แห่งตนนั้นหามิได้ อาศัยเหตุตั้งนั้นจึงบังเกิดความกระสันเป็นทุกข์ถึง
 มรณาส ปราศจากความยินดีในพระบวรพุทธศาสนา

ฝ่ายปูราณทุติยิกาภรรยาเก่าทั้งปวงนั้นเล่า ต่างคนต่างส่งข่าว
 สารมาถึงพระภิกษุทั้ง ๕๐๐ นั้นว่าให้พระลูกเจ้ามีความกระสันลามนวง
 เกิด มรณาสนี้ตั้งไม่ได้เป็นเหย้าเป็นเรือนเสียทีเดียวแล้ว เมื่อปูราณทุติยิกา
 ทั้งหลายส่งข่าวสารไปด้วยอนุสนธิเรื่องราวเป็นอาทิฉะนี้ พระภิกษุทั้ง
 ๕๐๐ นั้น ก็ยังมีความกระสันภิญโญภาพยิ่งโดยวิเศษ

ภควา องค์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาค เมื่อพระพุทธองค์ทรง
 พิจารณาเห็นว่าภิกษุทั้ง ๕๐๐ นั้นบังเกิดความกระสันด้วยสามารถกิเลส
 ก็มาทรงพระพุทธปริวิตกตำริว่าภิกษุทั้ง ๕๐๐ นี้ อยู่ในวิหารอันเดียว
 กันกับด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าเห็นปานดังพระตถาคตนี้ ควรแลหรือมา
 บังเกิดอนภริตติความกระสัน หนุท ฉะนั้นพระตถาคตจะสรรเสริญซึ่ง
 กุณาลสระจะนำภิกษุทั้ง ๕๐๐ นี้ไปยังกุณาลสระ จะให้บรรเทาเสียซึ่ง
 ความกระสันเป็นทุกข์ในกาลบัดนี้ ทรงพระปริวิตกฉะนี้แล้วก็มีพระพุทธ
 ฎีกาตรัสสรรเสริญซึ่งกุณาลสระให้ภิกษุทั้ง ๕๐๐ นั้นฟัง ครั้นพระภิกษุ
 ทั้ง ๕๐๐ นั้นปรารถนาจะใคร่เห็นกุณาลสระ พระพุทธองค์เจ้าก็พาเหาะ
 ไปโดยนภาลย์ประเทศอากาศ กุณาลทเห ปติฏฺฐาย ยังพระภิกษุทั้ง
 ๕๐๐ พระองค์นั้นให้ประดิษฐานแทบขอบคันแห่งกุณาลสระแล้วก็มี
 พระพุทธฎีกาตรัสอนุญาตให้ภิกษุทั้ง ๕๐๐ นั้นให้ไถ่ถามถึงนามกรแห่ง
 มัชฌายาชาติแลสัตว์ที่ทวิบทจตุบาททั้งปวงแต่บรรดาที่เกลือกกล่นมาใน
 ประเทศที่นั้นด้วยอำนาจพุทธาธิษฐาน แต่บรรดาสัตว์ในป่าพระหิมพานต์
 อันกว้างขวางได้ ๓ พันโยชน์นั้น ชักพากันมาสิ้นทุกแห่งทุกตำบลชั้น

น้อยชั้นใหญ่ชั้นปานกลางสองเท่าสี่เท่าพากันมานี้เป็นหมวดเป็นเหล่า เป็นกองเป็นพวก ๆ กัน พระภิกษุ ๕๐๐ พระองค์นั้นก็ทูลถามนามกร แห่งสัตว์จตุบาททั้งปวงแต่บรรดาที่ตนมิได้รู้จักนั้น

สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัศรัยชี้แจงแสดงนามบัญญัติแห่งสัตว์ ทั้งหลายนั้น ๆ โดยลำดับ ๆ กัน อถ เมาะ ตทา ในกาลครั้งนั้น พญานกกาเหว่าลายตัวหนึ่งมีนางกาเหว่าทั้งหลายเป็นบริวารแวดล้อมข้าง ละแปด ๆ คือเบื้องซ้ายก็แปดเบื้องขวาก็แปดเบื้องหน้าก็แปดเบื้องหลัง ก็แปดเบื้องต่ำก็แปด เบื้องบนก็แปด เป็น ๔๘ ด้วยกัน แล้วก็มีนางนกกาเหว่าลายสองตัวนั้นคาบที่สุดไม้ข้างโน้นข้างนี้ให้พญานกกาเหว่า นั้นจับในท่ามกลางแล้วก็พากันบินมาในสถานที่นั้นด้วยกำลังพุทธาธิษฐาน

พระภิกษุทั้งปวงนั้นครั้นเห็นพญานกกาเหว่าก็กราบทูลว่า ภนุเต ภควา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระภาคเป็นอันงามพระพุทธิเจ้าข้า กระหม่อมฉันทั้งปวงนี้สำคัญว่าที่จับมาในท่ามกลางนั้นเป็นพญานก ที่แวดล้อมมานั้นเป็นนกกบริวาร จะสมด้วยสำคัญดั่งนั้นแล้วหรือประการใด เอวเมตํ ภิกขเว อหํ มม วิโส มม ปเวณี ตูกรสงฆ์ทั้งปวง ข้อซึ่งท่าน สำคัญนั้นสมควรอยู่แล้ว พญานกกาเหว่าลายตัวนี้เป็นวงศ์แห่งพระ ตถาคต ประพฤติตามประเวณีอันพระตถาคตประพฤติมาแต่ในกาลก่อน แต่ครั้งยังเสวยพระชาติเป็นพญานกกาเหว่าอยู่นั้น

เมื่อมีพระพุทธิกัศรัยจะนี้ พระภิกษุทั้ง ๕๐๐ ก็กราบทูลถาม อดีตนิทานแต่หลัง พระพุทธองค์ก็ทรงพระมหากรุณาจำเอาเรื่องราว กุณาลชาดกในอัสตินิบาดมาโปรดประทานพระธรรมเทศนาว่า ภิกขเว ตูกรภิกษุทั้งหลายในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลังครั้งหนึ่งนั้น พระตถาคต เสวยพระชาติเป็นพญานกกาเหว่าลายมีนางกาเหว่าบริวารประมาณ ได้ ๓,๕๐๐ พญานกกาเหว่านั้นถ้าจะมีที่เสด็จไปในสถานที่ใดที่หนึ่งก็

จับลงเหนือไม้ค้อนแล้วมีนางกาเหว่าทั้งสองคาบในที่สุดไม้ค้อนข้าง
 ไน้ข้างนี้พาบินไปจะได้ตอมบินไปเองนั่นหามิได้ แล้วก็มีนางกาเหว่า
 ทั้งหลายแวดล้อมไปในเบื้องซ้ายแลเบื้องขวาเบื้องหน้าแลเบื้องหลัง
 เบื้องต่ำแลเบื้องบนแต่ละพวก ๆ นั้นคณนาได้ ๕๐๐ ปญจสตา อุทโท
 อุทฺเทนฺตติ นางกาเหว่าซึ่งบินไปเบื้องซ้ายเบื้องขวาข้างละ ๕๐๐ นั้น มี
 พนักงานที่จะป้องกันเสียซึ่งเย็นและร้อนลมแลน้ำค้างแลละอองธุลีอันจะ
 มาถูกต้องติดแปดซึ่งสระแห่งพญากาเหว่า ปญจสตา ปุริโต อุทฺเทนฺตติ
 นางกาเหว่าที่บินไปในเบื้องหน้า ๕๐๐ นั้นเล่าก็มีพนักงานสำหรับที่จะ
 ได้ป้องกันเสียซึ่งไม้ค้อนแลก่อนดินก่อนศิลาแลท่อนกระเบื้องซึ่งจะมา
 ถูกต้องกรัศกายแห่งพญากาเหว่า ปญจสตา ปจฺจโต อุทฺเทนฺตติ ที่บินไป
 ในเบื้องหลัง ๕๐๐ นั้นเล่า ก็มีพนักงานสำหรับจะได้ร่ำร้องแลเจรจา
 ด้วยสำเนียงอันไพเราะมิให้พญากาเหว่านั้นมีความกระสันเป็นทุกข์
 ขึ้นได้ ปญจสตา เภฏฺสโต อุทฺเทนฺตติ แลนางกาเหว่าที่บินไปในเบื้องต่ำ
 ๕๐๐ นั้นเล่า ก็มีพนักงานสำหรับที่จะได้ป้องกันเสียซึ่งกอไม้แลเครือสดา
 กอไม้แลกิ่งไม้เสาแลศิลาอันจะปะทะถูกต้องกรัศกายแห่งพญากาเหว่า
 ประการหนึ่ง ที่บินไปในเบื้องต่ำนั้นประสงค์ที่จะรับรองซึ่งพญากาเหว่า
 อันจะพลั้งพลาดตกลงจากอาสนะ ปญจสตา อุปริ อุทฺเทนฺตติ แลนาง
 กาเหว่าซึ่งบินไปในเบื้องบน ๕๐๐ นั้นเล่าก็มีพนักงานสำหรับที่จะได้
 ปิดป้องกำบังซึ่งรัศมีพระสุริยเทวบุตรอันจะส่องต้องกรัศกายแห่งพญา
 กาเหว่า ปญจสตา ทิโสทิสฺส อุทฺเทนฺตติ แลนางกาเหว่าที่มีพนักงานสำหรับ
 ได้บินไปสู่ทิศน้อยแลทิศใหญ่นำเอาผลไม้ต่าง ๆ มาถวายแก่พญา
 กาเหว่านั้นก็คณนาได้ ๕๐๐ ลีริเข้าด้วยกันจึงเป็นนางกาเหว่า ๓,๕๐๐
 แลกาเหว่านั้นย่อมด่าว่าติเตียนนางกาเหว่าทั้งปวงว่า หญิงร้ายหญิง
 โจรหญิงนักเลงหญิงหาสติมิได้หญิงใจเบาหญิงอกตัญญู หญิงใจเรือดังลม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พญากาเหว่าเป็นแต่ดิรัจฉานชาติยังว่าไม่

ลุ่มไม่หลงไม่ลุ่มอำนาจแก่มาตุคามตีเตียนมาตุคามประพุดิตตามอำนาจ
 อธิษาศัยแห่งตนด้วยประการฉะนี้ ฝ่ายภิกษุทั้ง ๕๐๐ นั้น ครั้นได้สดับ
 พระธรรมเทศนาโดยนัยดังพรรณนามาฉะนี้ ก็ได้สติบรรเทาเสียซึ่งความ
 กระสั่นทั้งปวงได้ ตลุมมี ขณะ ขณะนั้นยังมีนกกาเหว่าตัวหนึ่งมีนาง
 กาเหว่าทั้งสองคาบที่สดไม้ข้างโน้นข้างนี้พาบินมาในสถานที่นั้น มีนาง
 กาเหว่าแวดล้อมในเบื้องซ้ายเบื้องขวาเบื้องหน้าเบื้องหลังเบื้องต่ำเบื้อง
 บนนั้นพวกละสี่ ๆ สมเด็จพระมหากรุณาภิปรารภซึ่งกาเหว่านั้นให้
 เป็นเหตุแล้วก็โปรดประทานพระธรรมเทศนาคุณาลชาดกสืบต่อไปว่า
 ภิกษุเว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเมื่อเสวยพระชาติเป็นพญากาเหว่า
 ลายครั้งนั้นมีโกกิละกาเหว่าขาวตัวหนึ่งนั้นชื่อว่าปุลณมุขเป็นสหายที่
 รักไปมาหากันอยู่เนื่อง ๆ แล กาเหว่าขาวนี้ถ้าจะมีที่ไปในที่ใดที่หนึ่ง
 นั้นก็มีนางกาเหว่าทั้งสองคาบที่สดไม้ข้างโน้นข้างนี้พาบินไปเหมือน
 กับพญานกกาเหว่าลาย แต่ทว่ามีนางกาเหว่าแวดล้อมไปนั้นนับได้พวก
 ละ ๕๐ นางกาเหว่าที่สำหรับไปเที่ยวแสวงหาผลไม้มาให้บริโภคนี้ก็
 ๕๐ เข้ากันเป็นนางกาเหว่า ๓๕๐ แล กาเหว่าขาวนั้นย่อมนมขมเขยนาง
 กาเหว่าทั้งปวงว่าน้องหญิงนี้ดี น้องหญิงนี้กระทำการสมควรแก่คนที่
 เป็นลูกตระกูล น้องหญิงนี้ประกอบไปด้วยวัตรปฏิบัติแก่สามี

ขปรน สมณ อยู่มากในกลอปรภาคสมัยเบื้องหน้า พญากาเหว่า
 ขาวนั้นบังเกิดปักษันธิกโรคลงโลหิตนั้น ฝ่ายนางกาเหว่าทั้งหลายที่
 เป็นบริวาร ๓๕๐ นั้น ครั้นเห็นพญากาเหว่าขาวทุกข์พลาพบอบข้าจะ
 เป็นจะตายเท่ากันอยู่แล้วต่างตัวต่างก็สละหนีเสียซึ่งพญากาเหว่าขาว
 พากันมาหาพญากาเหว่าลายคือองค์พระบรมโพธิสัตว์ พระบรมโพธิสัตว์เจ้าก็
 บริภาสนาตัดพ้อว่าอ้อใจร้อนนักเลงหาสติมิได้อ้อใจเบาอ้อไม่รู้คุณผัวอ้อใจเร็ว
 ดังลม ควรแลหรือจึงมาชวนกันทิ้งผัวเสียสิ้น ผัวเก่ายังไม่ทันตายสิจะหา
 ผัวใหม่แล้วแล้ว พระบรมโพธิสัตว์เจ้าบริภาสนานางตัดพ้อนางกาเหว่า

๓๕๐ นั้น ด้วยประการต่าง ๆ ฉะนี้แล้ว พระองค์ก็เสด็จไปหาโอสถต่าง ๆ ได้โอสถพร้อมแล้วพระองค์ก็เสด็จไปยังสำนักพญากาเหว่าชาว ปรีศค-
 เหตุว่า พญิงพญากาเหว่าชาวนั้นขึ้นด้วยจะงอยปากและปีกแห่งพระองค์
 แล้วก็ให้ตีมันซึ่งโอสถต่าง ๆ ที่พระองค์นำมานั้น โส อาพาโร ปฏิปสูสมุภ
 อาพาธแห่งพญากาเหว่าชาวนั้นก็คือยาระงับลง ครั้นพญากาเหว่าชาว
 ค่อยฟื้นตัวขึ้นบริโภคนผลาผลไม่ได้ ๒-๓ วัน ค่อยมีกำลังขึ้นแล้วพระบรม
 โภธิสัตว์จึงว่า สมมุ ปุณฺณมุข คูกรปุณฺณมุขผู้เป็นสหาย บัดนี้สีท่าน
 หายโรคแล้ว โรคแห่งท่านระงับแล้ว ท่านจงอยู่กับภรรยาทั้งปวงเถิด เรา
 นี้จะลาไปยังที่อยู่แห่งเราแล้ว พญากาเหว่าชาวจึงมีวาจาว่าอิหนิง
 นักเลงเหล่านี้ เมื่อข้าพเจ้าป่วยหนักมันทิ้งเสียแล้ว ก็ข้าพเจ้าจะประโยชน์
 อะไรกับที่จะอยู่ด้วยมันสืบต่อไปเล่า คูกรสหายแต่ก่อน ๆ ให้นำท่าน
 สรรเสริญมาตุคาม ท่านชมมาตุคามเป็นอเนกปริยาย เราติเตียนมาตุคามว่า
 ชั่วฉะนี้ ท่านกลับว่ากล่าวเราเสียอีก ก็บัดนี้ที่สหายมาเส็งเห็นว่ามาตุคาม
 ชั่วเห็นจริงด้วยเราแล้วหรือ นี่แน่ะสหาย ขึ้นชื่อว่ามาตุคามนี้ลามกนัก
 สหายมาไปสู่พื้นมโนศิลาแทบข้างป่าหิมวันต์ด้วยกันกับเราเถิด เราจะ
 แสดงโทษแห่งมาตุคามให้สหายฟัง ตรัสฉะนี้แล้ว ปุณฺณมุขี คเหตุว่า
 พระองค์ก็พาปุณฺณมุขกาเหว่าชาวไปสู่พื้นมโนศิลา จับ ณ ภายใต้ศาล
 รุกขมูลร่วมรังอันมีปริมณฑลกว้างขวางสิ้นโยชน์ทั้งหลายเจ็ดแล้วก็ปรารภ
 ที่จะแสดงธรรมเทศนาพรรณนาโทษแห่งมาตุคาม ณ กาลครั้งนั้น
 สกลหิมวันเต เทวดาโย ฝ่ายเทพยดาทั้งหลายที่สิงสู่อยู่ในสากลหิมวันต์
 ประเทศเมื่อรู้แจ้งเหตุว่าพญากาเหว่าจะแสดงธรรมเทศนาก็บอกกล่าว
 ปาวร้องกันต่อ ๆ ไปตลอดจนกามาพจรหิมาณสวรรค์เกสื่อนกล่นมา
 สโมสรประชุมในสถานที่นั้น ทั้งยักษ์และคนธรรพ์ สุปรรณาคิวิทยาธร
 แลผีเสื้อน้ำก็มาสโมสรสนับนิบาตเป็นอันมากกว่ามาก พญาคิษณราชแรงแ้ง
 อันชื่อว่าอานนท ที่อยู่ณภูเขาคิษณภูฏนั้น ก็พาบริวารประมาณ
 หมื่นหนึ่งมาประชุมอยู่ค้อยฟังพระสัทธิธรรมเทศนาพระนารทดาบสที่ได้

สำเร็จอภิญญาทั้ง ๕ อยู่ในป่าหิมวันต์นั้นก็พาบริวารหมื่นหนึ่งมาประชุม
อยู่พร้อมเพรียงกัน บริษัททั้งปวงซึ่งประชุมกันในครั้งนั้นเป็นมหาสมาคม
อันใหญ่ มีครุณาตุจบริษัทอันมาประชุมกันเพื่อจะสดับฟังพระธรรมเทศนา
แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขอ มหาสตุโต ลำดับนั้น พญากาเหว่าลายผู้ได้ชาติสัญญาณ
ระลึกชาติหนหลังได้ เมื่อพระองค์จะแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนา
โทษมาตุคามครั้งนั้น พระองค์ก็นำเอาเหตุแลอุทาหรณ์ซึ่งพระองค์รู้แจ้ง
เห็นแจ้งในอดีตชาติหนหลังนั้นมาชี้แจงแสดงแก่บริษัททั้งปวง มีปุนณมุข
กาเหว่าขาวเป็นต้นเป็นประธานว่า สมมุ ปุณณมุข ดูกรปุนณมุขผู้
เป็นสหาย ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่ครั้งหนึ่งนั้น เราได้บังเกิดเป็น
ขัตติยกุมารมีนามปรากฏชื่อว่าอัชกุมารได้เห็นสตรีผู้หนึ่งชื่อนาง
กัณฑา นางผู้นี้มีบิดาสองคนมีผิวถึง ๕ คนแล้วสียังไม่อิมหน้าขำมีผู้
อีกเล่า คือเดิมที่เมื่อนางกัณฑาอยู่ในครรภ์มารดานั้น พญาพรหมทัต
มาชิงเอาสมบัติในพระนครพาราณสี ข่าพญาโกศลผู้เป็นบิดานาง
กัณฑาเสียแล้วก็ตั้งมารดานางกัณฑาไว้ในที่เป็นพระอัศรมเหสี ครั้น
นางกัณฑาประสูติจากครรภ์มารดา พญาพรหมทัตสิไว้พระราชบุตร
ครั้นเห็นก็รักใคร่ พระราชทานพระพรอันหนึ่ง

เมื่อนางกัณฑาเจริญวัยใหญ่ขึ้นมาแล้วก็ขอพระพรที่จะเลือก
หาสามีตามชอบอัธยาศัยแห่งตน พระเจ้าพรหมทัตก็ให้ป่าวร้องแต่บรรดา
บุรุษที่หนุ่ม ๆ นั้นให้มาประชุมกันหน้าพระลาน ครั้งนั้นยังมีพระราช-
กุมาร ๕ พระองค์ คือเจ้าอชุนะ ๑ เจ้านังกุละ ๑ เจ้าทิมเสน ๑ เจ้า
ยุทธิฐิฐิละ ๑ เจ้าสหเทพ ๑ กุมารทั้ง ๕ นี้เป็นพระราชบุตรแห่งพญา
ปิตทวราชไปเรียนศิลปศาสตร์ในสำนักแห่งทิสปาโมกข์อาจารย์ได้
แล้วก็พากันกลับมา พาราณสี ปตุวา เมื่อมาถึงเมืองพาราณสีแจ้งเหตุ
อันนั้นแล้วก็พากันเข้าไปอยู่ที่หน้าพระลาน เต ทิสวา นางกัณฑาได้

เห็นพระราชกุมารทั้ง ๕ ก็ขอบพระทัย เอาพวงดอกไม้โน้นไปสวมข้อพระกรไว้ทั้ง ๕ พระองค์ พระบิดาก็ไม่รู้แห่งที่จะว่ากล่าว จนพระทัยด้วยได้ออกพระโอษฐ์อวยพระพรนางกัณหาเมื่อได้พระราชกุมารทั้ง ๕ ไว้เป็นสามีแล้วยังไม่สิ้นความปรารถนาหามีได้ ยังลอบลักกระทำมิจอาจารย์ใช้ค่อมคนใช้ของตัวนั้นอีกเล่า เมื่อหลับนอนกับบุรุษค่อมก็ว่ากับบุรุษค่อมว่าข้ารักเจ้านี้ยิ่งกว่ารักกุมารทั้ง ๕ นั้นอีก สืบไปเมื่อน้ำ ข้าจะฆ่ากุมารทั้ง ๕ เสีย จะเอาเลือดคอกแห่งกุมารทั้ง ๕ มาล้างเท้าแห่งท่าน ครั้นว่าแล้วก็เข้าที่บรรทมกับเจ้าอชุนกุมาร ก็ว่าแก่เจ้าอชุนกุมารว่าข้ารักพระองค์นี้ยิ่งกว่าพระราชกุมารทั้ง ๔ ชีวิตข้าพเจ้านี้สละแก่พระองค์แล้ว กระทบอัมฉันนี้จะขอตายอยู่กับฝ่าพระบาทแห่งพระองค์ สืบไปเมื่อน้ำพระบิดาล่วงแล้วกระทบอัมฉันจะให้พระองค์ได้สมบัติ ครั้นถึงเวรเจ้านังกุลละ เวรเจ้าพิมเสน เวรเจ้ายุกิฏฐิสูละ เวรเจ้าสหเทพมาบรรทมด้วยนางกัณหาที่ว่าแก่พระราชกุมารทั้ง ๔ นั้น เหมือนกับคำที่ว่าแก่เจ้าอชุนกุมาร พระราชกุมารทั้ง ๕ นั้น ก็ลุ่มหลงสำคัญว่าจริง เอกทิวส์ อาพาธิกา อโหสิ อยู่มาในกาลวันหนึ่ง นางกัณหา นั้นประจวบลง พระราชกุมารทั้ง ๕ นั้น ก็มาอภิบาลรักษาพร้อมเพรียงกัน เจ้าอชุนกุมารนั้นนวดศีรษะ กุมารทั้ง ๔ พระองค์นั้นนวดมือซ้ายพระองค์ ๑ นวดมือขวาพระองค์ ๑ นวดเท้าซ้ายพระองค์ ๑ นวดเท้าขวาพระองค์ ๑ บุรุษค่อมคนใช้นั้นนั่งอยู่ ณ ที่ใกล้ข้างปลายเท้านางกัณหา นั้นก็กลับกลอกศีรษะให้สัญญาแก่เจ้าอชุนกุมารว่าข้าพเจ้ารักพระองค์นี้ยิ่งกว่ากุมารทั้ง ๔ จะเป็นจะตายกับด้วยพระองค์ ถ้าพระบิดาล่วงแล้วข้าพเจ้าจะให้พระองค์ได้สมบัติ ให้สัญญาแก่เจ้าอชุนกุมารด้วยศีรษะแล้วก็กลับกลอกมือซ้ายมือขวาเท้าซ้ายเท้าขวาให้สัญญาแก่กุมารทั้ง ๔ นั้นเหมือนกันกับให้สัญญาแก่เจ้าอชุนกุมาร ชิวหาย ฤๅณีย์ อทาสี ครั้นแล้วก็กระดกลิ้นขึ้นให้สัญญาแก่บุรุษค่อมว่าเจ้านี้เป็นที่รักแห่งข้ายิ่งกว่าชนทั้งปวง ข้าจะอดส่าห์รักษาชีวิตไว้ก็เพราะรักเจ้า กุมารทั้ง ๕ แลบุรุษค่อมนั้น

ต่างคนต่างก็เข้าใจตามสัญญาซึ่งนางกัณหาให้ เหตุว่านางกัณหาเคย
 ให้สัญญาเช่นนั้นเนือง ๆ มาแต่ก่อน ตสุสา หตุตปาทชิวหาวิกาเร
 ทิสฺวา ฝ่ายเจ้าอชุนกุมารนั้นครั้นเห็นวิการวิปริตแห่งมือแลเท้าแลชีวหา
 ที่นางให้สัญญาแก่กุมารทั้ง ๔ แลบุรุษค่อมคนใช้นั้นก็เข้าพระทัยว่า
 บุรุษค่อมคนนั้นกระทำมิจอาจารย์ด้วยนางกัณหา ภาคโร คเหตุวา จึงพา
 กุมารผู้เป็นน้องทั้ง ๔ นั้นออกไป ณ ภายนอกแล้วก็ถามว่าดูรณะท่าน
 ทั้ง ๔ นางกลับกลอกศีรษะลำแดงอากาศวิปริตแก่เราเมื่อกี้นั้น ท่านทั้ง
 ๔ เห็นหรือไม่ อาม ทิฏฐา เออ! ข้าพเจ้าเห็นอยู่ การณ์ ชานาถ ท่านทั้ง
 ๔ ยังรู้เหตุผลเป็นประการใด อ้อ! เหตุผลอย่างไรนั้น ข้าพเจ้าทั้ง ๔ หา
 ไรไม่ ก็นางกลับกลอกมือซ้ายมือขวาเท้าซ้ายเท้าขวาให้สัญญาแก่ท่านทั้ง
 ๔ นั้น ท่านทั้ง ๔ เข้าใจว่าอะไรเล่า อ้อ! ข้าพเจ้าทั้ง ๔ ต่างคนต่าง
 เข้าใจว่านางนั้นรักข้าพเจ้ายิ่งกว่าคนอื่น ก็นางกระดกลิ้นให้สัญญาแก่
 ใค้ค่อมนั้นท่านทั้ง ๔ เข้าใจว่าอะไรเล่า น ชานาม ข้าพเจ้าทั้ง ๔ หา
 เข้าใจไม่ เออ! ไฉนจึงว่าไม่เข้าใจเล่านางให้สัญญาแก่ท่านทั้ง ๔ จันใด
 นางก็ให้สัญญาแก่ใค้ค่อมจันนั้นแล เราพิจารณาเห็นว่าใค้ค่อมกับนาง
 นี้จะเป็นอะไรกันมันคงแล้ว กุมารทั้ง ๔ นั้นมิได้เชื่อเจ้าอชุนกุมารจึงให้
 หาใค้ค่อมนั้นถามดูใค้ค่อมก็รับว่าได้เป็นจริงอยู่ กุมารทั้ง ๔ ครั้นได้ฟังก็
 บังเกิดธรรมสังเวชว่า อนิจจา! มาตุคามนี้ช่างอะไรจึงให้ลามกเช่นนี้
 อย่างนี้ เออก็เมื่อเราทั้ง ๕ บริบูรณ์ด้วยชาติด้วยตระกูลบริบูรณ์ด้วยรูป
 ทรงเห็นปานฉะนี้ มาครอบครองอยู่ถึง ๕ คนแล้วช่างอะไรไม่อ้อมไม่
 หน้ามาซำรักใค้ค่อมตัวติดอกรูปร่างอย่างมีศีรษะด้วนอยู่ฉะนี้อีกเล่า
 เออก็เมื่อมาตุคามหาความละเอียดมิได้ถึงเพียงนี้ เราจะมายินดีอยู่ด้วย
 มาตุคามอะไรได้ กุมารทั้ง ๕ ตีเตียนมาตุคามฉะนี้ก็เข้าไปสู่ป่าพระ
 หิมวันต์ ทรงบรรพชาเป็นดาบสเจริญกสิณบริกรรมสิ้นชีวิตแล้วก็ไปตาม
 ยถากรรมแห่งอาตมา

พญากาเหว่าเมื่อนำเอาอดีตนิทานแต่หลังมาเทศนาให้บริษัท
ทั้งปวงมีพญากาเหว่าชาวเป็นต้นฟัง ดังพรรณนามาจะนี่แล้วก็ประมวล
มาซึ่งชาติชาดก อชุนกุมารโ เจ้าอชุนกุมารที่จับแยบคายนางกัณหาได้
นั้นมีไซ้อื่นไกลคือตัวอำตมาผู้บังเกิดเป็นพญากาเหว่าในครั้งนี่ นี่แน่ะ
ปุณณมุขผู้เป็นสหาย อันธรรมด่าว่ามาตุคามนี้ลามกหาความละอาย
มิได้มีใจอันเร็วจะได้ยังได้ยืนหามิได้ ถึงมาตุคามที่โลกนับถือว่าแน่
นอนว่ายยืนนั่นก็หายยืนไปตลอดไม่ ดูกรสหาย ในอดีตกาลล่วงแล้ว
แต่หลังนั้น ยังมีสตรีผู้หนึ่งบวชเป็นชีอาคัยเมืองพาราณสีเป็นที่เที่ยว
ภิกขาจารแล้วสำเร็จอยู่ในบรรณศาลาแทบป่าช้าแห่งหนึ่ง จตุตถา
ภคตานิ อติทุกมิตวา นางชีผู้นี้ถึงครั่งนักหนาจึงหันนี้วันเสีย ๔ มือ
จึงชันมือหนึ่ง ชาวเมืองพาราณสีนั้นนับถือนักโดยที่สุด แต่ชันจะไอะจะ
จามจะล้มจะพลาดก็ยอมยกมือขึ้นนมัสการแก่นางปริพพาชีผู้นั้น นาง
ปริพพาชีผู้นั้นก็ปรากฏอยู่ในเมืองพาราณสี มีครุวนาตุจพระอาทิตย์แล
พระจันทร์

เอกสุมี ฉณ กาล อยู่มาในกาลเมื่อมีงานมหรสพครั้งหนึ่งนั้น
ช่างทองทั้งหลายควบคุมกันเป็นพวกปลุกเป็นโรงขึ้นแล้วก็ประชุมกัน
เล่นการมหรสพ ขณะเมื่อรินสุราออกจะรับประทานนั้น ช่างทองผู้หนึ่ง
ทิ้งลงซึ่งกระดิกสุราแล้วก็ยกมือออกวาจามัสการแก่นางปริพพาชี บุรุษ
ที่มีปัญญาผู้หนึ่งนั้นก็ติเตียนว่าท่านผู้นี้เป็นคนอันธพาล ทำไมท่านจึง
มาไหว้มานมัสการแก่สตรีอันมีสันดานอันห้วนไหวใจเบาจะนี่เล่า ช่าง
ทองผู้นั้นก็ว่าท่านอย่าว่าเช่นนั้นจะไปนรกเสียเปล่า ๆ ท่านเห็นอย่าง
ไรจึงได้มาติเตียนนางปริพพาชีว่าห้วนไหวใจเบา บัณฑิตบุรุษว่านาง
ปริพพาชีที่ท่านนับถือว่าดีว่าเคร่งนั้น ถ้าเราไปเอามาใช้ให้รินสุราให้
เรากินที่นี้มิได้ในวันเป็นคารบ ๗ แล้ว เราจะขอพนันด้วยท่านเป็น
ทรัพย์พันดั่งสิ่ง ช่างทองผู้นั้นก็ว่าเราไม่เห็นด้วยเลยที่ท่านจะเอามาได้

พนักกันพันด้ายก็เอาและเมื่อพนักกันแล้ว บัณฑิตบุรุษนั้นก็ ถ้อเพศ
เป็นดาบส เผลาเข้าก็เข้าไปยืนนมัสการพระอาทิตย์อยู่ในป่าช้า ใกล้ที่
อยู่นางปริพพาชชีผู้นั้น นางปริพพาชชีนั้น ครั้นแลเห็นก็มาดำริว่า ดาบส
ผู้นี้เห็นที่จะมีฤทธิเดช เห็นที่จะเป็นท่านผู้วิเศษเที่ยงแท้ ตัวเรานี้ว่าขบิ
ขยันตักหนามาแล้ว เราก็อยู่ได้แค่ข้างป่าช้า ท่านผู้นี้กระไรอดเข้าอยู่
ได้ถึงท่ามกลางป่าช้าทีเดียว ท่านผู้นี้หน้าที่จะมีคุณวิเศษเป็นมั่นคง
ดำริจะนี้แล้ว นางปริพพาชชีผู้นั้นก็เข้าไปนั่งยกมือประนมนมัสการดาบสนั้น

ดาบสนั้นก็ไม่พูดไม่เจรจา โดยที่สุดแม้เพียงแต่จะแลดูก็หา
มิได้ นางปริพพาชชีเข้าไปไหว้ ในวันเป็นคำรบสอง ดาบสก็เฉยเสียอีกเล่า
ต่อวันคำรบสามนั้น จึงก้มหน้าลงแลดูแล้วขับว่า นางปริพพาชชีจงไปเสีย
เถิด จตุตถทิวเส ในวันเป็นคำรบ ๔ นั้น นางปริพพาชชีเข้าไปนมัสการ
อีกเล่า ดาบสจึงปราศรัยว่า นางปริพพาชชียังเที่ยวภิกขาจารได้ไม่สู้
ลำบากดอกหรือ ว่าเป็นประการใด ปราศรัยเท่านั้นแล้ว ก็นั่งไปทีเดียว
นางปริพพาชชีก็ดีเนือดีใจ นับถือของท่านผู้นี้เป็นผู้วิเศษจริงแล้ว แต่เรามา
ไหว้นมัสการนี้ถึง ๔ วันเข้านี้แล้ว ฟังจะได้คำปราศรัยคำหนึ่ง ในเพล
วันนี้

ปญฺจเม ทิวเส ในวันเป็นคำรบ ๕ นั้น นางปริพพาชชีไปนมัสการ
อีกเล่า ดาบสนั้นก็ค่อย ๆ ปราศรัยเป็นหลาย ๆ คำมากกว่าวันเป็น
คำรบ ๔ โลกั นิสิติตฺวา นางปริพพาชชีนั่งอยู่หน่อยหนึ่งแล้วก็ลุกไป จฏฺฐ
ทิวเส เมื่อนางปริพพาชชีมาไหว้ในวันเป็นคำรบ ๖ ดาบสจึงถามว่า ดูกร
นางปริพพาชชี ในพระนครนั้น เขากระทำการสิ่งไรกันหรือ จึงได้ยินเสียง
ขับ เสียงร้อง เสียงฆ้อง เสียงกลอง อื้ออึงอยู่จะนี้

พระเจ้าข้า เสียงที่อื้ออึงอยู่นั้น คือชาวพระนครเขากเล่นกรมหรสพกัน

(๑) ขึ้นต้นผูก ๐๓๗ นายสมาน วงศ์ไพกรรณ์ คัดถ่ายถอดจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย

คุณนางปริพพาชิตี ทุกวันนี้ท่านเว้นจ้งหันเสียดี่มือจ้งได้จ้ง
 อ้อข้าพเจ้านี้เว้นเสียดี่ ๔ มือ จ้งจ้งมือหนึ่ง ก็พระคุณเจ้านี้เว้นเสียดี่มือ
 เล่าแล้วจ้งจ้ง

อ้อ คุณนางปริพพาชิตี อาตมานี้เว้นเสียดี่ ๗ มือ จ้งจ้งมือหนึ่ง ว่า
 นั้นเห็นจะเป็นเครื่องครัดเป็นนักหนา ที่แท้นั้น เทียง ๆ คินกินทุกวัน

นางปริพพาชิตีนั้น ก็สำคัญว่า เว้น ๗ มือ จ้งจ้งมือหนึ่งจ้ง ๆ
 ตาบสนั้นจ้งถามต่อไปเล่าว่า แต่นางปริพพาชิตีมากระทำความเพียร เว้น
 จ้งจ้งหัน ๔ มือ จ้งจ้งมือหนึ่ง แต่กระทำความเพียรจะนี้นี้ มาช้านาน
 สักก็มากน้อยแล้ว

ทวารทส วสุธานี พระเจ้าข้า แต่ข้าพเจ้ามากระทำมา ๆ นี้ช้านาน
 นานถึง ๑๒ ปีเข้านี้แล้ว ก็พระผู้เป็นเจ้านี้เว้นเสียดี่ ๗ มือ จ้งจ้งมือหนึ่ง
 ปฏิบัติมาจะนี้กำหนดนานสักก็มากน้อยเล่า

สกุจฉิ วสุธานี อ้อ ตั้งแต่อาตมากระทำมา จนถึงปานจะนี้ได้
 ๖๐ ปี บริบูรณ์แล้ว นี้แนะนำนางปริพพาชิตี แต่ท่านปฏิบัติมา ๆ
 นานถึง ๑๒ วัสสาเข้านี้แล้ว ท่านได้บรรลุธรรมวิเศษอันใดอันหนึ่งบ้าง
 หรือหาได้

นตฺติ อยฺย ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้านี้ยังหาได้บรรลุธรรม
 วิเศษอันใดอันหนึ่งเลย ก็พระผู้เจ้านี้ได้บรรลุธรรมวิเศษอันใดบ้างเล่า

มยุหิ นตฺติ คุณน้องหญิง อาตมานี้ก็หาได้บรรลุธรรมวิเศษ
 อันใดอันหนึ่งไม่ ตกว่า ลำบากกายเสียดี่เปล่าเหมือนกันทีเดียว

กัวมุหาก็ นโรโย อุกฺกุโห นี้แนะนำนางปริพพาชิตี นรคนี่ตกว่า จะ
 เฉพาะร้อนแต่เราสองคน จะเฉพาะเผาแต่เราสองคนหรือไร คนทั้งปวงมี
 เป็นนักเป็นหนา ไฟนรกจ้งไม่ร้อน ไม่เผา ไม่ลนเขาเล่า เขาเป็นอย่างไร

เราก็เป็นอย่างนั้นด้วยกันนั่นแหละ เขาก็เราจะลำบากกาย อดแห้ง อดแล้ว อยู่แต่สองคนนี่ ต้องขอ ต้องการอะไรอีกสิ เราชวนกันสีกเสี้ยเกิด ตึกว่า ทรัพย์สินที่มารดาแห่งอาดมานี้ก็ยังมีอยู่ อันสีกออกมาแล้ว แลจะลำบากนั้นหาลำบากไม่ นางปริพพาชชีจึงอย่าได้ปริวิตกเลย

นางปริพพาชชี ครั้นได้ยินถ้อยคำอันนี้ ก็มีจิตอันหวั่นไหว ปฏิพัทธ์ รักใคร่ปลงใจลงในขณะบัดเดี๋ยวนั้น จึงมีวาทว่า ข้าแต่เป็นเจ้า อุกกณฺธิจิตา ข้าพเจ้านี้ก็หาสุขสบายที่จะอยู่เป็นซีไม่แล้ว ถ้าผู้เป็นเจ้าไม่ทิ้งขว้าง ข้าพเจ้าเสี้ย ข้าพเจ้าจะขออยู่เป็นน้องสาวของพระผู้เป็นเจ้า

จะอยู่เป็นน้องสาวไปเอยเล่า เป็นเมียที่เดี๋ยวเกิด พี่หาทิ้งขว้างร้าง หย่าเจ้าเสี้ยไม่ คนดีด้วยกันเป็นสัปบุรุษ ประพฤติตั้งตนอยู่ในศีลตบะด้วยกันอะไรจะไปทิ้งขว้างกันเสี้ยเล่า มาไปด้วยกันเกิด

นคร ปเวเสตุวา ว่าแล้ว ก็พากันเข้าไปสู่พระนครบัดใจก็สีกอยู่ ร่วมสมัครสังวาส ด้วยกันในวันมหรสพเป็นคำรบ ๗ นั้น บัณฑิตบุรุษ เพื่อนก็พาสตรีผู้นั้นไป ให้รินสุรากินต่อหน้ามหาชนทั้งปวงสมด้วยถ้อย คำที่สัญญาไว้ ช่างทองก็แพ้ เพื่อนก็ได้ทรัพย์นั้นพันตำลึง ณ กาลครั้งนั้น

ดูกรปุนณมุขผู้เป็นสหาย บัณฑิตบุรุษซึ่งไปพาเอานางปริพพาชชี มาได้นั้น หาไซ้ใครอื่นไกลไม่ คือตัวของเราผู้บังเกิดเป็นพญากาเหว่า ในครั้งนี้ นี้แน่ะดูกรสหาย ชื่นเชื่อว่ามาตุคามนี้ใจเรวนักหนา หาหนัก หน่วงไม่ ใครจะว่ากระไรก็เชื่อเอาง่าย ๆ หากความพิจารณา มิได้ ฌภาวะ ใจเบา ใจเรว นี้เป็นธรรมดาแห่งมาตุคามทั้งปวง ดูกรสหาย

อดีเต กาล ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลัง ครั้งหนึ่งนั้นเล่า เราได้ บังเกิดเป็นอหังกุมาร เป็นอาจารย์บอกศิลปศาสตร์แก่พญาพาราณสี พญาพาราณสีนั้นนับถือเราเป็นอาจารย์ ก็ตั้งอาดมาไว้ในที่เป็น เสนาบตีแลพระอัศรมเหสีของพญาพาราณสีนั้น มีพระนามปรากฏ

ชื่อว่า นางกรุงคเทวี เป็นพระราชธิดาแห่งพญาพรหมทัต นางกรุงคเทวี
 นั้น ถ้าลับหลังพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระราชภัสดาแล้ว ก็มากระทำ
 มิจฉาจารย์ร่วมรสเบญจกามกับด้วยเราผู้เป็นเสนาบดี ใช่แต่เท่านั้น
 ธนั้นเตวาสิกมาณพ ที่นางกรุงคเทวีใช้สอยให้เป็นพนักงาน นำเอาผ้า
 แลเครื่องประดับมาให้แก่ตนนั้นเล่า นางกรุงคเทวีก็กระทำมิจฉาจารย์
 ด้วยมาณพผู้นั้น ตกว่า ไม่รู้ชื่อหน้าในโลกธรรมประเวณีนั้นเลย นี่แน่ะ
 คูกรสหาย อติอุโย นาม ชื่อว่าสตรีนี้ มักหามรรยาหมีได้ มักเป็นคนทุศีล
 ลามกเห็นปานฉะนี้ เหตุตั้งนั้นแล ตัวเราจึงไม่สรรเสริญสตรีภาพ คูกร
 สหาย ในอดีตกาลล่วงแล้วแต่หลัง ครั้งหนึ่งนั้นเล่า พญาโกศลมาชิงเอา
 สมบัติในเมืองพาราณสี ฆ่าพญาพาราณสีเสียแล้ว ก็นำเอาพระอัคร
 มเหสีอันมีครรภ์มาไว้เป็นพระอัक्रमเหสีแห่งพระองค์ ครั้นนางประสูติ
 พระบวรราชโอรส พญาโกศลราช ก็ทรงพระสิเนหารักใคร่ประดุจบุตรอัน
 เกิดด้วยพระองค์ ลึกษาแปดวา พญาโกศลให้พระราชกุมารนั้นฝึกสอน
 ศิลปศาสตร์วิชาการทั้งปวง แล้วยกส่งให้กลับมาสู่เมืองพาราณสี ให้มา
 ครอบครองราชสมบัติอันเป็นของแห่งบิดา เมื่อพระราชกุมารมาผ่าน
 พิกพอยู่ ณ เมืองพาราณสีแล้ว พระราชเทวีผู้เป็นชนนีนั้นก็อำลาพญา
 โกศลราชว่าจะมาเยี่ยมพระราชบุตร เสด็จออกจากพระนครกับด้วยยศ
 บริวารเป็นอันมาก มาถึงนิคมอันหนึ่งอยู่ในระหว่างแห่งแดนเมืองทั้ง
 สอง ก็ยับยั้งพวกกริพลอยู่ในที่นิคมอันนั้น

ตสมิ นิคม กิริยาว่าในนิคมอันนั้น ยังมีกุมารรุ่นป่าว บุตรพรหมณ์
 ผู้หนึ่งชื่อว่า ปัญจาลจันทกุมาร มีรูปโฉมอันงาม นำเอาเครื่องบรรณาการ
 มาถวายแก่พระราชเทวี พระราชเทวีนั้น ครั้นทอดพระเนตรเห็นเจ้าปัญจาล
 จันทกุมาร ก็มีพระทัยปฏิพัทธ์รักใคร่ กระทำมิจฉาจารย์กรรมกับด้วย
 เจ้าปัญจาลจันทกุมาร ยับยั้งอยู่ในนิคมอันนั้นสองสามวันแล้ว จึงไปสู่
 สำนักแห่งพระราชบุตร ณ เมืองพาราณสี ปุตุต ติสุวา ขิปุปิ ปฏินิวตติตุวา

แต่พอไปเห็นพระราชบุตรแล้วนางก็รีบกลับมาด้วยเร็วพลัน อย่างประหนึ่งว่ามีวัตถุอันลึ้ม กลับมาถึงนิคมอันนั้นแล้ว ก็กระทำมิจจารกับด้วยเจ้าปัญจาลจันทกุมารนั้น สิ้นสองสามวันอีกเล่า จึงกลับมาสู่สำนักพระราชสามี

ตโต ปฏุจาย จัปเดิมแต่นั้นไป ก็มีแต่ที่จะลามาเยี่ยมลูกนั้น ครั้นไปมาที่ไร ก็ที่นั้น ไปที่ไร ก็ที่นั้น ไปพักอยู่ที่นิคมอันนั้นสิ้นทั้งเดือน ๆ เมื่อไปก็พักอยู่ ๑๕ วัน เมื่อมา ก็พักอยู่ ๑๕ วัน กระทำมิจจารกรรมกับเจ้าปัญจาลจันทกุมารนั้นทั้งคราวไปแล้วและคราวมา แลเจ้าปัญจาลจันทกุมารลูกพราหมณ์นั้น มิใช่อื่นไกลคือตัวของเราผู้มาเกิดเป็นพญากาเหว่าในครั้งนี้ นี่แน่ะ ปุณณมุขผู้เป็นสหาย ขึ้นชื่อว่ามาตุคามนี้ มักหาศีลมิได้ มักเจรจาสุสาวาท ปราศจากความจริง เราได้พบได้เห็นนักหนาแล้ว เหตุดังนั้น เราจึงมิได้วิสาสะกับมาตุคาม มิได้สรรเสริญซึ่งมาตุคาม มหิ ยถา อันธรรมดาน้ำใจแห่งมาตุคามนี้ มีครุณาดังว่าแผ่นดินปฐพีอันมิได้เลือกที่รับรอง ขึ้นชื่อว่าแผ่นดินนี้จะได้เลือกได้สรรว่า ที่นี้สัตว์ดิรัจฉาน ที่นี้มนุษย์ ที่นี้อย่างดี ที่นี้อย่างชั่ว จะได้เลือกจะนี้นามิได้ สุดแต่แต่ว่ารับรองเสมอไปทุกถ้วนหน้า มิได้ซึ่งได้ไกรธมิได้หวั่นไหว อันนี้แลมีครุณาขันโด สตรีภาพทั้งปวงก็มีอุปไมยดังนั้น

สีโห ยถา ถ้ามิฉะนั้น เปรียบปานดุจราชสีห์อันมีเนื้อแลเลืดเป็นอาหาร หยาบข้าทหารุน ประกอบด้วยอาวุธทั้ง ๕ คือ ปากแห่งราชสีห์นั้น ก็จัดเป็นอาวุธประการ ๑ เท้าทั้ง ๔ แห่งราชสีห์นั้น ก็จัดเป็นอาวุธแต่ละอัน ๆ ประสมเข้าด้วยกันจึงเป็นอาวุธแห่งราชสีห์ ๕ ประการ ราชสีห์อันจะจับสัตว์นั้น ย่อมจับด้วยอาวุธ ๕ ประการ แลมีอุปมาขันโดมาตุคามนี้ เมื่อจะจับบุรุษด้วยอำนาจกิเลสนั้น ก็ย่อมจับด้วยอาวุธทั้ง ๕ คือ รูป แลเสียง กลิ่น แลรส แลสัมผัสถูกต้อง ยังบุรุษให้ลุ่มหลงอยู่ในอำนาจแห่งอาตมา ด้วยอาวุธในตัวเองทั้ง ๕ ประการ มีอุปไมยดุจราชสีห์อันจับสัตว์ด้วยอาวุธทั้ง ๕ นั้น โจรา วิย เวณิกตา ถ้ามิฉะนั้นมีครุณาดุจดังว่า

โจรผูกมวยผม แล้วแลยืนด้อมมองอยู่ในป่าชฎนั้น ถ้าเห็นบุคคลผู้ใด
 ผู้หนึ่งหลงเข้าไปในป่าชฎ ก็ออกสกัดจับเอาตัวชิงเอาทรัพย์ และมีฉันท
 มาตุคามนี้ถ้าได้เห็นบุรุษหลงเข้าไปสู่ป่าชฎ คืออำนาจแห่งกิเลสแล้ว
 ก็ล่อลวงกับเอาซึ่งทรัพย์สมบัติแห่งบุรุษ มีอุปไมยดั่งนั้น สุรา วิทย วิสทุญา
 ถ้ามีฉันทนั้น มีครุวนาดุจสุราอันแจ๋ไปด้วยยาพิษ ยาพิษย่อมมีสี่สันพรณวิกร
 วิปริต มีได้เหมือนสุราอันเป็นปรกติ และมีฉันท มาตุคามนี้เมื่อมีความยินดี
 ไปในบุรุษอื่นแล้วก็แสดงอาการวิปริตผิดประหลาด ควรจะกระทำสิ่งนี้
 ก็เขื่อนไปกระทำสิ่งนั้น ควรจะกระทำสิ่งนั้น ก็เขื่อนมากกระทำสิ่งนี้ มีอาจ
 จะประพตติให้เป็นปรกติอยู่ได้ มีอุปไมยดุจสุราอันแจ๋ด้วยยาพิษและมีสี่สันวิปริต
 มีได้เป็นปรกติอยู่นั้น วาณิชา วาจาสนุธิติโย ถ้ามีฉันทนั้น มีครุวนาดุจพอค้ำ
 อันขายของ พอค้ำนั้นย่อมมีแต่จะสรรเสริญสิ้นคำแห่งตนเป็นหัวหน้า
 ถึงของนั้นจะชั่วก็ชมไว้ว่าดี ที่ชั่วนั้นก็ปกปิดเสีย ยกเอาแต่ที่ดี ๆ ขึ้น
 มาเจรจา และมีฉันท สตรีภาพที่ชั่วนั้นก็ปกปิดซึ่งโทษแห่งตนไว้ มีได้
 แสดงออกให้คนทั้งปวงเห็น ยกขึ้นชี้แจงแสดงแต่คุณนั้นสิ่งเดียว มี
 อุปไมยดั่งพอค้ำขายของ และมีแต่จะสรรเสริญสิ้นคำแห่งตนนั้น

อุรโค วิทย ถ้ามีฉันทนั้น มีครุวนาดุจ อันมีสี่สันสองสัน ธรรมดาว่า
 งูนี้ย่อมมีสี่สันเป็นสองแพรง จะได้มีสี่สันอันเดียวนั้นหาไม่ได้ อันนี้แล
 มีฉันท สตรีนี้ก็สี่สันเป็นสองสัน คือเจรจามุสาวาท ฟังเอาสัตย์เอาจริง
 มีได้ มีอุปไมยดั่งนั้น โสพุก อิว แลกายแห่งสตรีทั้งปวงนี้ มีครุวนาดุจ
 ดั่งว่าขุมคูถ อันบุคคลปกปิดไว้ด้วยไม้เรียบ ๆ นั้น ให้เห็นดีอยู่แต่
 ภายนอก ภายในนั้นเป็นที่ฟังเกลียดฟังชัง และมีฉันท กายแห่งสตรี
 อันตกแต่งประดับประดาด้วยวัตถุอสังการาภรณ์ทั้งปวง แล้วแลเที่ยว
 อยู่แต่ภายนอก ภายในนั้นเต็มไปด้วยเครื่องเนาเครื่องเปื้อย อสุจิอสุก
 นักหนา อุปไมยดั่งนั้น

อีกนัยหนึ่งว่า สตรีภาพทั้งปวงนี้ มีครุวนาดุจหลุมอันหยาก

เยื่อปกปิดอยู่ หลุมอันหยากเยื่อปกปิดอยู่นั้น ถ้าผู้ใดมิได้พิจารณาแล
เดินให้ถล่อมลง ผู้นั้นก็จะเจ็บเท้า จะได้เสวยซึ่งทุกข์เวทนา และมีฉันท
สตรีภาพทั้งปวงนี้ ถ้าผู้ใดหาความพิจารณามีได้แลหลงรักหลงใคร่ตก
อยู่ในอำนาจแห่งสตรีแล้ว ผู้นั้นก็จะได้เสวยทุกข์เวทนาในวัฏสงสาร
สิ้นกาลช้านาน ปาตลั วิย ทูปุรี แลความปรารถนาแห่งสตรีนั้นมี ๓
ประการ คือ

ปรารถนาการประเวณีนั้นประการ ๑

ปรารถนาบุตรนั้นประการ ๑

ปรารถนาเครื่องประดับนั้นประการ ๑

ความปรารถนาทั้ง ๓ ประการนี้ บุรุษจะกระทำให้เต็มนั้น กระทำ
ได้เป็นอันยากนักหนา มีครุณาดุจดั่งว่า พืชบาดาลในมหาสมุทร
อันบุคคลจะถมให้เต็มได้เป็นอันยาก รกขสี วิย นัยหนึ่งว่า มาตุคามนี้
เปรียบปานดุจดั่งผีเสื้อน้ำอันยีนดีที่จะกินเนื้อเป็นอาหาร อาหารนั้นถึง
จะมีผู้เอาทรัพย์มาให้เท่าใด ๆ กิติ ที่จะยีนดีด้วยทรัพย์นั้นหาไม่ได้ ย่อม
ปรารถนาซึ่งมังสะนั้นเป็นอารมณ์แลมีฉันท มาตุคามนี้มาตรแม้วว่า
ยีนดีด้วยทรัพย์เป็นต้น รักษาทรัพย์กิติ เมื่อหาทรัพย์ได้แล้ว จะยีนดีอยู่
แต่ด้วยทรัพย์นั้นหาไม่ได้ ก็ย่อมปรารถนาซึ่งโลกธรรมเป็นอารมณ์ มี
อุปไมยดั่งผีเสื้อน้ำ อันปรารถนาซึ่งมังสะเป็นอารมณ์นั้น

ยโม อิว ถ้ามีฉะนั้น มีครุณาดุจดั่งว่าพญายมราช พญายมราช
นั้น จะได้ละเสียดซึ่งบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งนั้นหาไม่ได้ ใครผิดแล้วก็ให้นาย
นิรยบาลเอาไปกระทำโทษตามความผิด มิได้เลือกหน้าแลมีฉันท
มาตุคามทั้งปวงนั้นก็มีได้หลีกเลี่ยงละเลยเสียดซึ่งบุรุษผู้ใดผู้หนึ่ง สุดแท้
แต่ใครหลงเข้าไปสู่อำนาจกิเลสแล้วก็กระทำให้อับอายเสียดจากศีลแล
ตบะ ให้ไปบังเกิดในนรกก็มีได้เลือกหน้า มีอุปไมยดุจพญายมราช
อันใหญ่กระทำโทษตามความผิด แลมิได้เลือกหน้านั้น

สิขริว ถ้ามีฉะนั้นมีครุณาจุเปลวเพลิงอันมิได้เลือกที่ใหม่ สิ่งสรรพวัตถุอันตกถึงเพลิงแล้ว ถึงจะเหม็นเน่าเหม็นโงง ฟุ้งเกลียดฟุ้งขัง เป็นประการใด ๆ ก็ดี เพลิงจะได้เลือกหามิได้ ใหม่เสมอไปทุกสิ่งทุกอัน และมีฉันใด มาตุคามอันปรารถนาโลกธรรมนั้น ก็มีได้เลือกบุรุษมีอุปไมยดั่งนั้น

นทีวหา ถ้ามีฉะนั้น มาตุคามทั้งปวงนี้มีครุณาจุห้วงแห่งแม่น้ำ ห้วงแห่งแม่น้ำทั้งปวงนี้จะได้เลือกที่วดีแลชั่วนั้นหามิได้ มีแต่จะไหลหลังดังไปทุกแห่งทุกตำบล ลุ่มที่ไหนก็ไหลไปที่นั่นและมีฉันใด มาตุคามอันปรารถนาอสังกรรมนั้นก็มีได้เลือกบุรุษมีอุปไมยดั่งนั้น ถ้ามีฉะนั้น มาตุคามทั้งปวงนี้มีครุณาจุจดังว่าลมอันมิได้เลือกที่พัดเนรุ อวิเสสา นัยหนึ่งว่าเหมือนด้วยภูเขาทองในป่าพระหิมพานต์ ภูเขาทองนั้น ถ้ากาเข้าไปจับ กานั้นก็มีสีเหลือง เนื่อนกจำพวกใดเข้าไปอาศัย เนื่อนกจำพวกนั้นก็ยังมีสีเหลือง ภูเขาทองกระทำให้สัตว์ทั้งปวงเสียเพศเสียพรรณ ให้อยู่ในอำนาจแห่งอาตมา และมีฉันใด มาตุคามทั้งปวงนี้ ก็ย่อมกระทำให้บุรุษเสียเพศเสียพรรณ ให้อยู่ในอำนาจแห่งอาตมา มีอุปไมยดั่งนั้น

วิสรุกโขว นิจุจผลิ ถ้ามีฉะนั้น มาตุคามทั้งหลายทั้งปวงนี้มีครุณาจุจดังว่าไม้พิช อันมีสัณฐาน ต้น ลำ ช่อ ผล เหมือนไม้มะม่วง และมีผลเป็นนิจเนื่อง ๆ นั้น ถ้าผู้ใดหารังเกียจมิได้แลหลงบริโภคนั้น ก็จะถึงซึ่งความตายและมีฉันใด มาตุคามนี้ ถ้าบุรุษหาความรังเกียจมิได้รักใคร่นักแล้ว ก็จะกระทำบุรุษผู้นั้นให้ลุ่มหลงเสียสติสัมปชัญญะ ให้ไปบังเกิดในจตุรกาย คุชบุคคลผู้บริโภคนั้นซึ่งผลไม้อันมิพิช แลถึงแก่ความตายนั้น อีกนัยหนึ่งว่าไม้มีพิช อันมีผลเป็นนิจนี้ มีแต่จะกระทำให้สัตว์ทั้งปวงแต่บรรดาที่หลงบริโภคนั้นถึงซึ่งความพินาศฉิบหาย สิ้นกาลทุกเมื่อ และมีฉันใด มาตุคามนี้ก็มีแต่จะกระทำให้บุรุษแต่บรรดาที่หลง

ด้วยตนนั้น ถึงซึ่งความพินาศฉิบหาย จากศีลและสมาธิแลปัญญา ล้ม
 กาลทุกเมื่อ มีอุปไมยดังนั้น อีกนัยหนึ่งว่า ไม่มีพิษนั้น รากก็กินตาย
 เปลือกก็กินตาย ใบก็กินตาย ดอกก็กินตาย ผลก็กินตาย กินตายสิ้นทั้ง
 ๕ ประการ แลมีฉันท รุปสตรี เสียงสตรี กลิ่นสตรี รสสตรี สัมผัสสตรี ทั้ง
 ๕ ประการนี้ ก็ย่อมกระทำให้บุรุษตายจากศีลแลสมาธิแลปัญญา มีพิษ
 สิ้นทั้ง ๕ ประการ มีอุปไมยดังนั้น

ยถา โจรา ยถาทฎฐา นาสยนุติ อเร โภคํ แลสตรีอันนอกใจสามี
 มีครุวนาดูจดังว่ามหาโจร มหาโจรขึ้นเรือนแลเก็บเอาทรัพย์สมบัติทั้ง
 ปวงไปเสียฉันทก็ดี สตรีอันนอกใจสามีนี้ก็ลักลอบเอาแก้วแหวนเงินทอง
 ที่สามีได้มาด้วยยากนั้น เอาไปบำเรอชู้ มีอุปไมยดังโจรอันขึ้นเรือนแล
 เก็บเอาทรัพย์เข้าของทั้งปวงไปนั้น ดูกรปุณณมฺห ผู้เป็นสหาย เรานี้
 พิจารณาเห็นโทษแห่งมาตุคามดุจดังพรรณนามาจะนี้ เหตุตั้งนั้นแล
 เราจึงไม่ไว้เนื้อเชื่อใจในมาตุคาม ไม่สรรเสริญมาตุคาม สหายจงรู้ด้วย
 ประการดังนี้เถิด

อิโต ปรี นานปุปกาเรน อตฺตโน กถาวิลาสํ ทสฺสเนนฺโต อห
 จตฺตารี มา สมฺม ปุณฺณมฺห ยานิ ปรกฺขเลน วาเสตพฺพานิ โคณํ เณฺย ยานํ
 ภริยา จตฺตารี ธนานิ ปณฺทิตฺโต ยานิ อรณฺวิปฺปวาสเย โคณํ เณฺยญฺจ ยานญฺจ
 ภริยํ ฅาตฺถิเกเลน วาสเย ภณฺชนฺตฺติ รัตํ อยานกา อติวาเหน หนนฺตฺติ วจฺจกํ ปุํคว
 โทเหน หนนฺตฺติ วจฺจกํ ภริยา ฅาตฺถิเกเล ปทฺทสฺสตีติ.

เบื้องหน้าแต่นี้ไป พญากาเหว่าลาย จึงแสดงซึ่งกถาวิลาศ คือ
 กล่าวถึงนัยต่าง ๆ ประดับให้งามในถ้อยคำแห่งตนว่า สมฺม ปุณฺณมฺห
 ดูกรปุณณมฺหผู้เป็นสหาย จตฺตารี วตฺถุณี วัตถุอันมิควรที่จะฝากจะฝังไว้
 ในตระกูลอื่นนั้นมีอยู่ ๔ ประการ

โคณํ คือโคใช้นั้นประการ ๑

เณฺย คือโคนมประการ ๑

ยานี้ คือล้อเลื่อน เกวียน รถ ประการ ๑

ภริยา คือภรรยาประการ ๑

ทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้มีปัญญาพึงรักษาไว้ในเรือนของตนเอง
 อย่าได้ฝากได้ฝังไว้ในเรือนแห่งผู้อื่น แม้ถึงเรือนญาติแห่งตนก็ดี สิ่งของ
 ทั้ง ๔ นี้ ก็หาควรที่จะเอาฝากฝังไว้ไม่ เหตุใด เหตุว่า เกวียนนั้นถ้าเอา
 ไปฝากเขาไว้ เขาก็จะยืมไปใช้ หักที่นั่น แดกที่นี้ ที่เมื่อตนจะใช้บ้างก็
 จะได้รับความโทมนัสน้อยใจ ครั้นจะห้ามเสี่ยวว่าอย่าใช้ของข้าก็ไม่ได้แก่ใจ
 เขอกก็เมื่อเอาไปฝากเขาไว้ นี้ จะมีให้เขาใช้บ้างจะได้หรือ ตกกว่าให้เขาใช้
 ก็ไม่ได้ ไม่ให้เขาใช้ก็ไม่ได้ ถึงว่าเรือ แพ นาวา ล้อเลื่อน รถ เกวียน ก็
 เหมือนกัน เหตุฉะนั้นจึงว่า รถ เกวียน เป็นอาทินี้ มิควรจะเอาไปฝากไว้
 ในตระกูลอื่น โคนใช้นั้นเล่า ถ้าเอาไปฝากเขาไว้แล้ว เขาก็จะเบียดเบียน
 ใช้น้อยให้ลาก ให้เข็น ที่ไหนหนักเขาก็จะจับมาใส่เข้า ๆ อันมิใช่ของ ๆ
 เานี้ เขาจะถนอมกล่อมเกลี้ยงอะไร รับคำเจ้าของแล้ว เขาก็จะบรรทุก
 ล้น ๆ เหลือแรงนักแล้ว โคนนั้นก็หิวหอบบอบซ้ำถึงแก่ความตาย ตัว
 จะว่ากล่าวเขานั้น เขาจะรับหรือว่าใช้สอย เขาก็ว่า มันเป็นโรคตายเอง
 นี้แลจึงว่า โคนใช้นี้มีควรที่จะเอาไปฝากไว้ในตระกูลอื่นอื่น

โคนมนั้นเล่า ถ้าเอาไปฝากเขาไว้ เขาก็จะเบียดเบียนรีดน้ำนม
 หาอชฌาสัยมิได้ ลูกโคนมนั้นก็เหือดแห้งผอมตายด้วยสามารถที่อดนม
 เหตุฉะนั้นจึงว่า โคนมนี้มีควรที่จะไปไว้ในตระกูลแห่งผู้อื่น แลภริยานั้น
 เล่า อย่าว่าถึงที่เอาไปฝากไว้ในตระกูลอื่นเลย แม้ฝากไว้ในตระกูล
 ญาติที่ดี ปุทุสสุติ หน้าทีแลภริยานั้น จะคิดประทุษร้าย คือว่าจะกระทำ
 มิจจาจารด้วยบุรุษอื่น มีทาสในเรือนเป็นต้นเป็นประธาน เหตุใด เหตุว่า
 สตรีนั้น จะเจรจากับด้วยทาสเป็นต้นนั้น ญาติทั้งปวงก็จะสำคัญว่า
 มันเคยเล่นเคยหัว คู้นเคยกันมาตั้งแต่น้อย ๆ จะสำคัญดังนี้ จะมีได้ว่า
 ได้กล่าว สตรีนั้นครั้นหากภัยความกลัว ความเกรงใจมิได้ ไม่มีใครว่าใคร

กล่าวแล้ว ก็จะกระทำมิจจาจารตามอำเภอใจ ถึงญาติจะรู้ญาตินั้นก็
 กระทำอาการดุจดังว่า มิได้รู้ เพราะว่า จะด่าว่าตีโบยนั้น กล่าวว่าจะ
 ฟุ้งชาน้อ้ออิง โทษจะตกอยู่แก่ตน ตกว่าญาตินั้นอุตส่าห์ปกปิดเนื้อความ
 ไว้ มิให้สามีแห่งสตรีนั้นรู้ ฝ่ายสามีแห่งสตรีนั้นเล่า ก็ไว้ใจว่าภริยาอยู่
 กับญาติแล้วจะเป็นอะไรเล่า มิรู้ก็ยิ่งเป็นนักที่เดียว นี่แลจึงว่าภริยานี้
 แม้ถึงตระกูลญาติก็หาควรที่จะฝากฝังไว้ไม่ ดูกรปुณณมุขผู้เป็นสหาย
 ขึ้นชื่อว่าเกวียนแลโคไ้ โคนม แลภริยา ทั้ง ๔ ประการนี้ อันบุคคล
 ผู้มีปัญญาอย่าพึงฝากไว้ในตระกูลอื่น พึงรักษาไว้ในเรือนแห่งตน
 ดูกรปुณณมุขผู้เป็นสหาย จ วัตถุนี้ วัตถุที่มีเสียเปล่ามิได้สำเร็จกิจ มี
 กับไม่มีก็เหมือนกันนั้นมีอยู่ ๖ ประการ

อคุณุ ธนุ คือมีธนุแล้วไม่มีสายประการ ๑

ญาติกุเล จ ภริยา คือมีภริยาแล้วภริยาไปอยู่ในตระกูลญาติ
 ประการ ๑

ปารี นาวา คือมีเรือแล้วเรือไปอยู่ฝั่งฟากข้างโน้นประการ ๑

อกุชภคคณฺจ ยานํ คือมีเกวียนเพลาทักนั้นประการ ๑

ทูเร มิตฺตา คือมีอุปการมิตรอยู่ไกลนั้นประการ ๑

ปาปสหาโย คือมีสหายใจบาปนั้นประการ ๑

ทั้ง ๖ ประการนี้ ถึงจะมีก็มีเสียเปล่ามิได้สำเร็จกิจอันเป็น
 ปัจจุบันทันด่วนนั้น เหตุฉะนั้นแล จึงว่า มีกับไม่มีนั้นเหมือนกัน อฎฺฐหิ
 สมฺม ปุณฺณมุข จานเหติ อิตฺถิ สามีกํ อวฺชฺชานาติ ดูกรปुณณมุขผู้เป็น
 สหาย อันธรรมดาสตรียภาพ จะดูหมิ่นสามีนั้น อาศัยแก่เหตุ ๔ ประการ

ทลิตฺทตฺตา คือสามีเป็นคนเขี้ยวใจนั้นประการ ๑

อาตุรตฺตา คือสามีเป็นไข้หนักประการ ๑

ชิตฺถณฺกตฺตา คือสามีแก่ชรา นั้นประการ ๑

สุราโสณุตตา คือสามีเป็นนักเลงสุราประการ ๑

มนุหุตตา คือสามีนั้นใจประการ ๑

ปมตตตตา คือสามีเป็นคนเจ้าชู้มักไปสมสู่อยู่กับนางทาสีใน
เรือนนั้นประการ ๑

สจฺจกิจฺเจสฺสู อนฺวตฺตนิกา คือสามีไม่สันทัดในการคิดอ่านกระทำ
กินแต่ลำพังตนเอง ได้แต่คอยกระทำตามคำของภริยาบังคับนั้นประการ ๑

สพฺพชนมนุปฺปาทเนน คือสามีมีอายุยังทรัพย์ทั้งปวงให้บังเกิด
ขึ้นได้นั้นประการ ๑

รวมเป็นเหตุ ๘ ประการด้วยกัน สตรีอันจะดูหมิ่นสามีอาศัยแก่
เหตุ ๘ ประการ ดังตั้งพรรณนามาจะนี้

นฺวหิ ชานหิ อิตฺถิโย ๑ โทสมฺมาหฺรนฺตฺติ ตฺวกรปฺปฺนฺนฺมฺหฺ อั้นฺธรรมฺตา
สตรีจะนำมาซึ่งโทษแก่สามี จะกระทำมิจฉายารกรรมได้นั้น อาศัยแก่
เหตุ ๘ ประการ คือ

ฉารามคฺมนสฺสีลา คือไปเที่ยวสวนเนื่อง ๆ นั้นประการ ๑

อฺยฺยานคฺมนสฺสีลา คือมักไปเที่ยวป่าอันเป็นราชอุทยานเนื่องนั้น
ประการ ๑

นฺทิตฺตฺตคฺมนสฺสีลา คือมักไปขึ้นน้ำลงท่าเนื่อง ๆ นั้นประการ ๑

ฉาติกฺกุลคฺมนสฺสีลา มักไปเที่ยวหาวงศาคณาญาติเนื่อง ๆ นั้น
ประการ ๑

ปรกฺกุลคฺมนสฺสีลา มักไปเที่ยวหาผู้อื่นอันมิได้เป็นวงศาคณาญาติ
เนื่อง ๆ นั้นประการ ๑

มณฺฑนนากรณคฺมนสฺสีลา ไปเที่ยวหาอารมณ์เครื่องแต่งตัวเนื่อง ๆ
นั้นประการ ๑

สุราปิวณคฺมนสฺสีลา กินเหล้าเมาสุรานั้นประการ ๑

กวาฏฺจาณิ เวียนออกไปเยี่ยมดูตามช่องมีช่องหน้าต่างเป็น

อาทินั้นประการ ๑

ทวารเจาณีนี เวียนออกไปยืนริมประตูนั้นประการ ๑

รวมเป็น ๙ ประการด้วยกัน ในที่นี้มีคำพระอรรถกถาจารย์
 วิสัชนาไว้ว่า สตรีที่มักไปเที่ยวสวนเนื่อง ๆ นั้น บางทีก็หาได้ลาสามี
 ไปไม่ ไปเที่ยวกระทำอนาจารแล้วกลับมาลวงสามีว่า วันนี้เข้าไปบวงสรวง
 เทวดาที่สวน สามีที่พาลจะโหดเขลานั้น ก็หลงเชื่อ สำคัญว่าจริง ที่เขามี
 ปัญญานั้น เขาก็เข้าใจว่า หญิงนี้ไปกระทำอนาจาร เขาก็ห้ามเสียมิ
 ให้ไปเที่ยวบวงสรวง เหว่ สพุพตถ อตุโถ เวทิตพุโพ อรรถาธิบายอันนี้
 บัณฑิตพึงเข้าใจให้ทั่วไปในบททั้งปวงเถิดว่า สตรีที่พอใจไปเที่ยวใน
 ราชอุทยาน พอใจไปเที่ยวขึ้นน้ำลงท่า พอใจไปเที่ยวหาวงศาคณาญาติ
 ไปเที่ยว ๆ แล้วดิกลับมาบอกแก่สามีว่า พบคนนั้น พบคนนี้ พบพี่ พบ
 น้อง สตรีเหล่านี้แต่ล้วนสตรีเจ้าเล่ห์ ไปเที่ยวกระทำมิจฉาจารกรรม
 แล้วก็กลับมาล่อลวงสามี ด้วยเล่ห์เพทุบายมีประการต่าง ๆ สามีที่หา
 ปัญญามีได้ ก็สำคัญว่าจริง ขึ้นชื่อว่า สามัญสตรี สตรีเจ้าเล่ห์นี้ บางที
 ไปเที่ยวพูด เทียวเจรจาในตระกูลอื่น แล้วก็บอกแก่สามีว่า ผู้นั้น ๆ เป็น
 เพื่อนเล่น เป็นเพื่อนกินของข้ามาแต่ก่อน เขาสั่งให้เข้าไปหา บางทีก็
 บอกว่า ตระกูลชื่อนั้น ๆ เขากู้ทรัพย์ไปเท่านั้น ๆ เขายืมทรัพย์ไป
 เท่านั้น ๆ เข้าไปทวงดอกเบียเขา เข้าไปทวงทรัพย์ที่เขา สามีหาความ
 พิจารณามีได้ ก็เข้าใจว่าจริง พึงเข้าใจเป็นใจความเถิดว่า อุบายที่เที่ยว
 สวนเที่ยวป่า เทียวขึ้นน้ำลงท่า เทียวหาคนนั้น คนนี้ เทียวหาพี่ หาน้อง
 อุบายเที่ยวเห็นปานฉะนี้ เป็นอุบายที่จะกระทำมิจฉาจารกรรมแห่งสตรี
 เจ้าเล่ห์ บางทีเล่าก็บอกแก่สามีว่า จะไปซื้อหวี ซื้อกระจก จะไปซื้อผ้าถุง
 ผ้าห่ม จะไปหาสิ่งของเครื่องตกแต่งกาย ถึงสิ่งของนั้น ๆ จะมีอยู่แล้ว ก็
 ว่าไม่ชอบ จะหาใหม่ที่ดี อุบายที่ไปหาเครื่องตกแต่งกายฉะนี้ ก็เป็น
 อุบายที่จะกระทำมิจฉาจารกรรมดุจเดียวกัน ขึ้นชื่อว่าสามัญสตรี สตรี

เจ้าเส่นั้น บางทีปรารถนาอสังขารแล้วก็สังเสพสุรา เจริญโภกา โภเลกับบุรุษ บุรุษมีทันรู้ก็สำคัญว่าละอ่อนเมาสุรา แล้วหลงพูดหลง เจริญ ที่แท้นั้นละอ่อนหาเมาสุราไม่ เมาอสังขารต่างหาก ฟังเข้าใจ เกิดว่า ลักษณะของสตรีอันสังเสพสุรานี้ ก็เป็นเหตุเป็นอุบายที่จะ ประกอบซึ่งมิจฉาจารกรรม แลลักษณะสตรีอันเห็นอะไรแว้วไม่ได้ จะ ต้องแหวกฝ้ามอง ถ้าจะนั้นก็ออกไปคอยจ้องอยู่ที่ช่องฝาแลช่องหน้าต่าง มองดูไปข้างโน้นข้างนี้ จิตนั้นตื่นอยู่ไม่สงบลงได้ อย่างนี้ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัยที่จะประกอบซึ่งมิจฉาจารกรรม แลลักษณะแห่งสตรีที่มักยืม ริมประตูเนือง ๆ นั้นแล มักจะเปลื้องผ้าหม้ออกกล้าแดงปิโยธรให้ปรากฏ แล้วแลห่มเข้าใหม่เล่า แล้วแลทอดตาดูไปในเบื้องซ้ายแลเบื้องขวา มี อากาการดุจดั่งเนื้อดิน ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่จะประกอบซึ่งมิจฉาจารกรรม เข้ากัน จับเต็มแต่ลักษณะที่พอใจไปเที่ยวสวนนั้น ตราบเท่าถึงยืมริม ประตูนี้ จึงเป็นเหตุที่จะให้สตรีกระทำมิจฉาจารกรรม ๙ ประการด้วยกัน

ปณฺจจตุตาฬีสาย จาเนหิ อิตถิ บุริสฺส อจฺจาวทติ อั้นธรรมดาว่า สตรีอันอยู่ในสำนักสามี และจะกระทำจึงแนะนำสำคัญให้แก่บุรุษอื่นนั้น ให้สำคัญด้วยเหตุ ๔๕ ประการ

วิชมฺภติ คือสตรีนั้นสังเกตกำหนดไว้แก่ชายอื่นว่า เจ้าจงไปอยู่ที่นั่น ๆ คอยดูสำคัญที่เข้าปิดตัวนั้นเกิด ถ้าได้โอกาสหาใครอยู่ไม่ ข้า จะปิดตัวอย่างนั้น ๆ ถ้าไม่ได้โอกาสเขาอยู่กลุ่มอยู่ ข้าจะปิดตัวอย่าง นั้น ๆ ให้สังเกตไว้แก่ชายอื่นจะนี้แล้ว ครั้นเห็นชายผู้นั้นมา สตรีนั้นก็ ปิดตัวให้สำคัญตามถ้อยคำที่สังเกตไว้ อย่างนี้ก็มี

วินมฺติ บางทีนั้นเห็นชายอื่นมาแล้ว ก็กระทำเป็นให้สิ่งของสิ่ง ใดสิ่งหนึ่งตกลงเหนือแผ่นดินแล้วก็ก้มลงเก็บผืนหลังออกไปให้สำคัญ แก่ชายอื่น

อิริยาบถที่นั่ง ที่นอน ที่เดิน ที่เที่ยว

วิเศษฐติ บางทีนั้นเห็นชายอื่นมาแล้ว ก็กระทำเป็นอายชักผ้า มาคลุมตัว ถ้ามีฉะนั้นก็แอบริมผ้า

นเขน นขั มกุฎติ บางทีนั้นก็เอาเล็บต่อเล็บเท้าเข้าเคาะกัน ถ้ามีฉะนั้นก็เอาเล็บมือเข้าเคาะกัน

ปาเทน ปาทั อุกุมติ บางทีนั้นเล่าเห็นชายอื่นมาแล้วก็เอาเท้า ต่อเท้าเข้าเหยียบกัน

กฏเสน ปจวี วิเลขติ บางทีนั้นก็เอาไม้ลงขีดแผ่นดิน

ทารกั อุลลงฺขมติ บางทีก็อุ้มเอาทารกลูกผู้อื่นขึ้น ถ้ามีฉะนั้นก็ ยกขึ้นซึ่งทารกลูกผู้อื่น

อุลลงฺขมฺวเปติ บางทีเห็นชายอื่นมาแล้ว ก็ใช้ให้ผู้อื่นอุ้มทารก ขึ้น ตกกว่ากระทำเลศอุบายให้แนะนำสำคัญแก่ชายอื่นนี้ต่าง ๆ

ลิจฺขมติ บางทีนั้นเล่าเห็นชายอื่นมาแล้ว เห็นสิ่งของอะไรอยู่ ไกลก็จับเอามาดม

กีฬติ บางทีนั้นแลเห็นผู้ชายแล้ว ก็เล่นนั้น ๆ นี้ ๆ ตามประสา ใจแห่งตน

กีฬาเปติ บางทีนั้นก็ยังทารกให้เล่น

จุมฺพติ บางทีเห็นชายอื่นมาแล้ว ก็ให้แนะนำสำคัญด้วยจุมทารก แลยกทารกให้จุม

จุมฺพาเปติ บางทีก็ให้ทารกจุมซึ่งตน

ภุญฺชติ บางทีนั้นก็ให้แนะนำสำคัญด้วยบริโภคอาหาร

ภุญฺชาเปติ บางทีนั้นให้สำคัญด้วยอาหารแก่ทารก ยังทารกให้ บริโภคซึ่งอาหาร

ททาติ บางทีก็ให้สำคัญด้วยสิ่งของ คือดอกไม้อผลไม้อ ใบไม้ แลสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ทารก

ยาจติ อายาจติ บางทีส่งของให้ทหารไปแล้วก็กระทำเป็นขอของ
นั้นเล่า กระทำนั้นเป็นแบบเป็นคายเป็นแนะนำสำคัญแก่ชายอื่นด้วย
อุบายที่ขอของแลวงวอนแก่ทหาร

อนุกโรติ บางทีนั้นทหารกระทำสิ่งใดก็กระทำตาม ให้แนะนำ
สำคัญด้วยกระทำตามทหาร

อุจจุ ภาสติ บางทีนั้นให้สำคัญด้วยเจรจาเสียงดัง ถ้ามีอะนั้นก็
ให้สำคัญด้วยถ้อยคำสรรเสริญ

นีจ ภาสติ บางทีนั้นให้สำคัญด้วยเจรจาเสียงค่อย ๆ ถ้ามีอะนั้นก็
ก็ให้สำคัญด้วยคำอันหยาบ มิได้เป็นที่เจริญใจ ใครมีทันรู้ก็สำคัญว่า
สตรีนั้นโกรธจริง จับด่าจับว่า ที่แท้ก็นัดแนะให้ชู้มาหาทีเดียว

ฮาวิธ ภาสติ ขึ้นชื่อว่าสามัญสตรี สตรีเจ้าเล่ห์นั้น บางทีก็เจรจา
แจ้ง ๆ แนะนำซึ่งชายอื่นในท่ามกลางแห่งมหาชนทั้งปวง

วิวิธ ภาสติ บางทีก็เจรจาเป็นคำใน เจรจาในที่อันผู้อื่นมิได้ยิน
นจุเจน คีเตน วาทีเตน บางทีก็แนะนำบุรุษอื่นด้วยเพลงพ็อน
แลเพลงขับแลเพลงตีดสีตีเป่า

โรทีเตน ภาสติ บางทีก็ร้องให้รำไร แนะนำบุรุษอื่นด้วยอาการที่
ร้องให้

วิลปีเตน ภาสติ บางทีก็กระทำเป็นคลุ้มคลั่งบ่นเพื่อให้สำคัญ
ด้วยอาการที่บ่นเพื่อ

วิภูสีเตน บางคาบก็แนะนำด้วยอาการอันตกแต่งประดับกาย เห็น
ชายอื่นแล้วแลหวิมใส่น้ำมัน กันไรไล่กลิ่น ผัดหน้าทาแป้ง โดยกำหนด
ที่สุดจนแต่เสยผมนั้นก็ดี ก็เป็นอาการอันจะแนะนำบุรุษอื่นให้รักใคร่
ในตน ด้วยสามารถแห่งอสังกรรม

ชคฺขมติ บางทีเห็นบุรุษอื่นแล้ว ก็หัวเราะด้วยศัพท์สำเนียงเสียง
อันดัง

27/03/2565

เปกฺขติ บางคาบนั้นก็เฟ่งดู

กฏี จาเลติ บางคาบนั้นก็สั้นสะเอา
 คุยหมณทกั สญจาเลติ บางคาบนั้นก็สั้นสิ่งของอันประดับในที่
 ลับ เป็นต้นว่า กะตุต แลลुकสะเดา

อุรุ จิวรติ บางคาบก็แหวกผ้าขึ้นให้เห็นขา

อุริ ทหติ บางคาบก็เอามือปิดอก

ถนั ทสฺเสติ บางคาบนั้นก็เปลื้องผ้าห่มออกให้แลเห็นปโยธร

กจฺจํ ทสฺเสติ บางคาบก็ยกแขนขึ้นให้เห็นรักแร้

นาภี ทสฺเสติ บางคาบก็ลดผ้าลงให้แลเห็นนาภี

อกุชี นกฺขนติ บางคาบก็หลับตาลง

ภมุกํ อุกฺชิปติ บางคาบก็ยกคิ้วขึ้น

โองฺจํ ปรสิทฺษติ บางคาบก็ปลิ้นริมฝีปากเบื้องบนขึ้นขบไม้

ชีวหุํ นิจุฉาเลติ บางคาบก็แลบซึ่งชีวหา

ทุสฺสํ มฺญุจติ บางคาบก็เปลื้องผ้าที่ตัวนุ่งนั้นออก

ทุสฺสํ ปฺฏิพฺนุรติ บางคาบเปลื้องออกแล้วก็นุ่งเข้าใหม่เล่า

สีสํ มฺญุจติ บางคาบก็แก้มวยผมออก

สีสํ ปฺฏิพฺนุรติ บางคาบแก้ ออกแล้วก็กลับม้วนผมเกล้าเข้าใหม่
 เล่า กระทำทั้งนี้แต่ล้วนแนะนำซึ่งชายอื่นให้มีความปฏิพัทธ์รักใคร่ใน
 ตน ด้วยสามารถราคาตำราสนา สิริเข้าด้วยกันจับเดิมแต่ปิดตัวให้สัญญา
 นั้นมา ตราบเท่าถึงเกล้าผมนี้เป็น ๔๕ ประการด้วยกัน สตรีอันอยู่ใน
 สำนักสามี แลจะให้แนะนำสำคัญแก่บุรุษอื่นนั้น ย่อมให้ด้วยอาการทั้ง
 หลายทั้ง ๔๕ ประการ โดยนัยดังพรรณนามาจะนี้

ปญฺจวิสาย จาเนหิ อิตฺถิ ปทุฏฺจา สตรีภาพอันจะประทุษร้ายแก่
 สามีนั้น ย่อมประทุษร้ายด้วยอาการทั้งหลาย ๒๕ ประการ

วิปวาสํ วนฺณเณติ คือสรรเสริญซึ่งประเทศอื่นว่าบ้านนั้น เมือง
 นั้น ประเทศนั้น ได้ยินเขาว่าชายสิ่งของดีนักหนา

โหวนาร์ กโรหิ เจ้าจงไปค้าที่นั่นเกิดขึ้นจะได้กำไรมาก อนึ่งสิ่ง
ของที่เจ้าตักเงินเขาไว้ในบ้านนั้น ๆ จะสูญเสียแล้ว เจ้าจงไปชำระเก็บ
คว่าเสียให้สำเร็จด้วย ตกว่าเจรจานั้นมีแต่ที่จะชักนำไปจากบ้าน
อันนี้เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปวภูจัน น สรติ ครั้นสามีจากไปแล้ว ก็สบายอกสบายใจ มิได้มี
ความวิตกกังวลที่จะระลึกถึงสามีนั้นไม่มีเลยเป็นอันขาด อันนี้ก็เป็นอาการ
ที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

อาคตฺ นาภินนุทติ ครั้นสามีนั้นกลับมา ก็หาความยินดีปรีดา
ต่อสามีนั้นมิได้ เห็นสามีกลับมานี้เป็นเดือดเป็นแค้น เป็นทุกข์เป็นตรอม
อันนี้ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ขวณฺณํ ตสฺส ภณฺติ ข้อซึ่งอยู่ลับหลังสามีแลนินทา กล่าวขวัณ
ล่ำเลิก รำพัน แข่งชักด่าว่ามีประการต่าง ๆ นั้น ก็เป็นอาการที่จะ
ประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

วณฺณํ ตสฺส ภณฺติ ข้อซึ่งเจรจาแลมีแต่ที่จะลบหลู่ มีแต่ที่จะ
ทับถมสามีของตน จะหาคำที่สรรเสริญเยินยอ ยกย่องแต่สักคำเดียวนั้น
หาไม่ได้ อันนี้ก็จัดเป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

อนตฺถํ ตสฺส จรติ ข้อซึ่งประพุดติมิให้เป็นประโยชน์แก่สามี มี
แต่ที่จะล้างจะผลาญ มีแต่ที่จะนำมาซึ่งโทษ มิได้ให้ความเจริญแก่สามี
นั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

อดฺธํ ตสฺส น จรติ เห็นว่าสิ่งใดจะเป็นประโยชน์แก่สามี จะบังเกิด
ความเจริญแก่สามี แลละเมินเสียมิได้ประพุดติสิ่งนั้น อันนี้ก็เป็นอาการ
ที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

อภิจฺจํ ตสฺส กโรติ แลการที่ไม่ควรจะทำแลไปกระทำ ที่ไม่
ควรจะทำเอาใจใส่แลไปเอาใจใส่ ที่ควรจะทำเอาใจใส่กลับหาเอาใจใส่ไม่
ไม่ได้ข้อได้การนั้นก็ไปเอามาเป็นข้อเป็นการ ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้าย
แก่สามีประการ ๑

ตสฺส กิจฺจํ น กโรติ เห็นว่าการควรจะทำ ก็เพิกเฉยละเลยเสีย
มิได้หิบบมิได้ต้อง กระทำให้เสียการของสามีนั่น ก็เป็นอาการที่จะ
ประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปริทฺทิตฺวา สยติ เผลาเข้าที่นอนเดียวกันกับสามี แลนุ่งผ้าใหม่
มันนั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปรนฺวสี นิปฺปชฺชติ นอนผินหลังให้แก่สามีผินหน้าไปอื่นนั้น ก็
เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปริวตฺตกฺขตา โหติ สามีต้องตัวเข้าแล้วแลสะบัดสะปิ้ง กลับกลิ้ง
ไปข้างโน้นข้างนี้ มิได้นอนอยู่เป็นปรกตินั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้าย
แก่สามีประการ ๑

กญฺกุปฺยชฺชตา บางทีนั้นสามีเข้าสู่หา ก็ลุกขึ้นกระทำโกธานล
ปลุกนางทาสีที่นอนอยู่แทบบาทมูลนั้นให้ลุกขึ้น จุดประทีปขึ้นส่องซ้าย
ส่องขวา กระทำอาการดุจดังว่า สัตว์อันมีพิษเป็นต้นว่า ตะขาบ แมลงป่อง
นั้นได้เข้ามาในที่อันตนนอน กระทำโกธานลเหล่าเหตุบายมีประการต่าง ๆ
อันนี้ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ทีฆิ อสฺสาสติ บางทีนั้น สามีเข้าสู่หา ก็ฮึดฮัดขัดขวางหายใจ
ใหญ่ ทอดใจใหญ่เช่นนี้ ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ทุกฺขิ เวทยติ บางทีนั้น สามีเข้าสู่หา ก็บอกป่วยว่าปวดศีรษะ ปวดท้อง
บอกอาการที่เจ็บนั้นต่าง ๆ อย่างนี้ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามี
ประการ ๑

อุจฺจารปฺสฺสาวิ อภิกฺกนฺหํ คจฺจติ บางทีเล่าก็นั่งอยู่ไม่ติด บัดเดียว
ไปถ่ายอุจจาระ บัดเดียวไปถ่ายปัสสาวะ ไปวันละสิบตลบ ไม่ทันคำ
อย่างนี้ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

วิโลปมาจฺรติ บางทีเล่าก็ประพฤติเป็นข้าศึกแก่สามี สามีปรารถนา
อาหารที่ร้อนก็ให้เย็น ปรารถนาที่เย็นก็ให้ร้อน ปรารถนาเปรี้ยวให้หวาน
ปรารถนาหวานให้เปรี้ยว ประพฤติเป็นข้าศึกอย่างนี้ ก็เป็นอาการที่จะ

ประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปรปัฐสทนต์ สุตฺวา กณฺณโสติ วิทหติ บางคาบเล่าก็คอยฟังเสียง
บุรุษอื่นสุดแต่ได้ยินแว่วมาก็เงี่ยหูลงฟัง อันนี้ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้าย
แก่สามีประการ ๑

นิหตโกคา ปน โหติ บางทีสิ่งของที่สามีได้มาด้วยยากนั้น เอา
ไปจำหน่ายเสีย ด้วยกินเหล้า เล่นเบี้ย แลการอันหาประโยชน์มิได้ต่าง ๆ
กระทำการล้างผลาญทรัพย์สินของแห่งสามีฉะนี้ ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้าย
แก่สามีประการ ๑

ปติวิสเกหิ สนฺถวํ กโรติ บางทีเล่าก็กระทำสนทนะ ทอดสนิทกับ
เพื่อนบ้าน เพื่อนเรือน ลุงเรือนนี้ขึ้นเรือนนั้น ลงเรือนนั้นขึ้นเรือนนั้น
กระทำการเชื้อเพื่อทุ่มเทกับเพื่อนบ้านเพื่อนเรือนทั้งปวง เพื่อจะให้ปิด
ป้องกำบังความชั่วแห่งตนไว้ จะมิให้บอกเล่า ๆ แก่สามี กระทำเช่นนี้
ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

อติจารินี บางคาบนั้น คบขู้สู่สมประพุดินอกใจสามีแห่งตน
นั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

นิกฺขนฺตปาทก ปน โหติ บางคาบนั้นเห็นชายขู้มากก็เหยียดเท้า
ลงไป เพื่อจะให้ชายขู้นั้นเหยียบขึ้นมา กระทำฉะนี้ก็เป็นอาการที่จะ
ประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

สามีเก อคฺการวฯ สภาวหฺนาคฺคหฺนํ แก่สามีมิได้ ไม่ยก ไม่เกรงแก่
สามีนั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามีประการ ๑

ปทุฏฺฐมนฺสงฺกปฺปา สภาวหฺมีจิตฺประกอบไปด้วยโทโสแลคำริ
แต่ที่จะกระทำความผิดมาแก่สามีนั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่
สามีประการ ๑

วิสมานูจารินี น โหติ สภาวหฺประพุดิมีได้เสมอต่อสามีแล ทำ
ดิ่ง ๆ หย่อน ๆ ประเวประวิงนั้น ก็เป็นอาการที่จะประทุษร้ายแก่สามี
ประการ ๑

สิริเข้าด้วยกันจึงเป็นอาการประทุษร้ายแก่สามี ๒๕ ประการ
 สพุพา นที วรुकคตติ สพุเพ กฏฐมยา วนา ตูกรปुณณมุข ผู้เป็นสหาย
 อันธรรมดาว่า แม่น้ำทั้งปวง ก็ย่อมไหลไปด้วยอาการคด จะได้ไหลไป
 ด้วยตรงนั้นหามิได้ อันธรรมดาว่า ป่านนั้นเล่า ก็ย่อมแล้วไปด้วยไม้ จะ
 ปราศจากไม้นั้นหามิได้ อันธรรมดาว่า สตรีนั้นเล่า ถ้ามีผู้เจรจาด้วยใน
 ที่สงัด ในที่กำบังได้ช่องที่จะกระทำการอันลามกแล้ว สตรีนั้นก็จะทำ
 กรรมอันลามกเป็นแท้ อันจะปราศจากที่จะกระทำการอันลามกนั้นหา
 มิได้ อญญ์ อลตุธา ปิจีสบุปิณา สทุธิ สตรีนี้ เมื่อได้ซึ่งขณะอันควรแก่อสัง
 ธรรม ได้ที่สงัดที่กำบังควรแก่อสังธรรมแล้ว มาตราแม้ว่ามีได้บุรุษอื่น
 ได้แต่บุรุษเปลี่ยนอันเป็นที่พึงเกลียดคพิงซึ่งนั้นก็ดี ก็น่าที่จะกระทำการ
 อันลามกด้วยบุรุษเปลี่ยนนั้น เป็นอันเที่ยงแท้หนักหนา ติตุดธมา อันธรรมดา
 ว่า มาตุคามนี้มีครุวนาตุจดังว่า ทำน้ำ ทำน้ำนั้น คนชั่ว คนดี คนมี คน
 ยาก คนจำพวกใด ๆ มาลงอาบก็ดี ที่จะว่าจะกล่าว จะห้าม จะปราม
 เสีย มิให้อาบน้ำนั้นหามิได้ อันนี้แลมีอันใด มาตุคามนี้ก็มีอุปไมยเหมือน
 ดั่งนั้น

ตตามต์ ปุริมวจนี อันคำก่อนโดยนัยดังพรรณนามาจะนี้ ปจ
 ฉิมสจจุ เมื่อพิจารณาไป ก็สมกันกับคำหลัง ตูกรปुณณมุขผู้เป็นสหาย
 อตีเต กาลे ในอดีตกาลล่วงแล้ว แต่หลังครั้งหนึ่งนั้น ยังมีพระมหากษัตริย์
 พระองค์หนึ่ง ทรงพระรูปพระโฉมอันงามดุจดังว่ากนิกร มีพระอักรมเหสี
 องค์หนึ่งประกอบด้วยพระรูปพระโฉม พระสิริวิลาสอันโสภาค แม้ละม้าย
 คล้ายกันกับนางกนิกรี เอโก ชมุพุรุกโข ยังมีไม้นว่าต้นหนึ่ง บังเกิด ณ
 ภายในกำแพงพระราชวัง กิ่งไม้นว่านั้นประกบลงมา ณ เบื้องบนแห่ง
 เเชิงเทิน บุรุษเปลี่ยนผู้หนึ่งนั้นอาศัยอยู่ที่เชิงเทินภายใต้ร่มแห่งกิ่งว่า
 พระราชเทวีผู้เป็นพระอักรมเหสีนั้น วันหนึ่งทอดพระเนตรไปโดยสีห
 บัญชรชของพระแกล เห็นบุรุษเปลี่ยนนอนอยู่ที่ระหวางแห่งกิ่งว่า ก็

มีพระทัยปฏิพัทธ์รักใคร่ เพลาราดรีภาคสมัย พระมหากษัตริย์บรรทมหลับแล้ว นางก็เอาเชือกหย่อนลงมาตามช่องพระแกล ลงมาตามเชือก แล้วก็ไปขึ้นสู่ต้นหว้า ไต่ลงไปตามกิ่งหว้า ถึงสำนักบุรุษเปลี่ยแล้ว ก็เอากะยานอาหารที่ตบหน่อไปนั้นให้บุรุษเปลี่ยบริโภค กระทำมิจจาจารกรรมด้วยบุรุษเปลี่ยนั้นแล้ว ก็กลับมาขึ้นสู่ปราสาท สรงน้ำแล้วก็เข้าไปบรรทมกับด้วยพระมหากษัตริย์ แต่กระทำการจะนี้เป็นทุกวัน ๆ พระมหากษัตริย์ก็มีได้รู้ วันหนึ่ง พระมหากษัตริย์เสด็จไปเสียบพระนคร แล้วกลับเข้าสู่พระราชวัง ทอดพระเนตรเห็นบุรุษเปลี่ยผู้นั้น ก็มีพระราชโองการตรัสแก่ปุโรหิตพราหมณ์ว่า ดูกรอาจารย์ บุรุษอันพึงรังเกียจเห็นปานจะนี้นี่ สตรีอะไรมันจะปรารถนา บุรุษเปลี่ยนั้นครั้นได้ยินก็ยังเกิดมานะ ยกมือขึ้นไหว้ไม่ไหวแล้วก็กล่าววาทาว่า ข้าแต่เทพยดาอันผู้อื่นนอกออกไปกว่าท่านแล้วหาใครรู้ไม่ เมื่อบุรุษเปลี่ยกล่าววาทานี้ ปุโรหิตอาจารย์ก็เข้าใจว่า พระอัศรมเหสีแห่งพญานี้ชะรอยจะลงมาตามกิ่งหว้า กระทำมิจจาจารกับอ้ายเปลี่ยนี้มันคง เมื่อเข้าใจจะนี้แล้ว ปุโรหิตพราหมณ์ก็กราบทูลถามพระมหากษัตริย์ว่า ขอพระราชทานเพลาที๋ยงคีน พระสัมผัสองค์แห่งพระราชเทวีเป็นประการใดบ้าง

ดูกรอาจารย์ เเพลาที๋ยงคีนนี้ กายแห่งพระราชเทวีเย็น

ขอพระราชทาน ฉิฉะนั้น พระองค์จงตั้งนางขึ้นให้เป็นพระมเหสีเกิดพระอัศรมเหสีแก่แห่งพระองค์นี้ เป็นอะไรมิอะไรกันกับอ้ายเปลี่ยนี้แล้ว

ดูกรอาจารย์ เออก็เมื่อพระนางประกอบด้วยพระรูปโฉมอันอุดมจะนี้ นางจะมายินดีอะไรกับอ้ายเช่นนี้

ขอพระราชทานพระองค์ไม่เชื่อกระหม่อมฉัน พระองค์จงทรงพิจารณาเกิด

27/03/2565

เพลาราดรีนั้น พระมหากษัตริย์ก็แกล้งกระทำเป็นบรรทมหลับ

นางนั้นสำคัญว่า พระมหากษัตริย์บรรทมหลับแล้ว ก็ไปสำนักบุรุษเปลี่ยเหมือนอย่างกาลทุกวัน พระมหากษัตริย์นั้น ก็สะกดตามรอยไป ๆ ถึงต้นหว้าแล้ว ทำวเธอกียืนแอบอยู่ที่เงาหว้า เทวียา กุชฺฌิตฺวา วันนั้น บุรุษเปลี่ยโกรธว่านางมาช้า ก็เอามือตบเอาที่หมวกหู กุณฺทลชาตฺติราชสีหะนั้นก็หลุดลงจากหูนาง ตกลงแทบข้างพระบาทแห่งพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ก็เก็บได้กุณฺทลแล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับ เพลาเข้าพระองค์ก็รับสั่งให้นางนั้น ให้ประดับเครื่องสรรพากรณ์ทั้งปวงเข้ามาเฝ้า นางนั้นก็ใส่กุณฺทลเข้ามาแต่ข้างเดียว ครั้นพระมหากษัตริย์ตรัสถาม นางก็ทูลว่าส่งไปไว้ในสำนักข้างทอง

พระมหากษัตริย์ก็ให้หาตัวช่างทองเข้ามาถาม ช่างทองเขาก็ไม่รับว่าส่งออกไป พระมหากษัตริย์จึงเอากุณฺทลที่พระองค์เก็บได้นั้น มาวางลงที่ตรงหน้าแห่งพระนางตรัสปริภาสนาการแก่นางแล้วก็สั่งให้นายเพชรฆาตนำเอานางนั้นไปล้างเสีย

ปุโรหิตก็กราบทูลว่า ขอพระราชทานพระองค์อย่าฆ่านางเสียเลย จะช่วยอย่างนี้แต่พระราชเทวีผู้เดียวหาไม่ได้ สตรีอื่น ๆ ก็ช่วยเต็มที่อยู่ด้วยกัน พระองค์จะใคร่เห็นก็มาเถิด กระทบมัจฉันจะพาพระองค์ไปให้พระองค์เห็น

พระมหากษัตริย์มอบเวนสมบัติไว้ให้แก่มารดา เสด็จไปสู่ชนบทกับด้วยปุโรหิตอาจารย์ไปพบนางกุมารีผู้หนึ่ง ขึ้นสู่ยานอันกำบังมากับด้วยบริวารเป็นอันมากจะไปสู่ตระกูลแห่งสามี

ปุโรหิตพราหมณ์จึงพาพระมหากษัตริย์ไปสกัดอยู่ในเบื้องหน้า เอาม่านมาวางเข้าให้พระมหากษัตริย์อยู่ ณ ภายในม่านแล้ว ตัว

นั่นก็กระทำเป็นร่องให้ เจ็ดน้ำตาอยู่ที่นอกมานแทบมรรคาที่นางกุมารี
มานั้น

ญาติของนางกุมารีนั้น ครั้นเห็นปุโรหิตพราหมณ์นั้นร่องให้ก็
ถามว่า กสุมา โรทสี เหตุไฉนท่านจึงร่องให้

ปุโรหิตก็บอกว่า ภรรยาแห่งข้าเจ็บครรภ์จะคลอดบุตร ลำบาก
เวทนาอยู่ณภายในมาน ข้านี้ไม่รู้แห่งที่จะกระทำอย่างไรเลย จะทำไฉน
จะได้สตรีเข้าไปดูสักคน

ญาติของนางกุมารีก็ว่า ผู้หญิงพวกเรามามีตริกอยู่ อย่าวิตกเลย
ข้าจะให้เข้าไปดูสักคน

ออกถ้าจะให้เข้าไปดูแล้ว ก็ขอให้นางกุมารีนี้เข้าไปดูเถิด

กุญมพีพ่อผัวแห่งนางกุมารีนั้นก็ว่าจริงอยู่ ให้ลูกสะใภ้ของเรา
เข้าไปดูเถิด จะได้เป็นมงคลแก่ลูกสะใภ้ของเรา ลูกสะใภ้ของเราจะได้มี
บุตรธิดาวัฒนาการด้วยสามารถได้นิมิตอันนี้

เมื่อเห็นดีด้วยกันแล้วก็ให้นางกุมารีนั้นเข้าไปณภายในมาน
นางกุมารีนั้นครั้นเข้าไปเห็นพระมหากษัตริย์ ก็มีความปฏิพัทธ์รักใคร่
กระทำมิจจาจารกับด้วยพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ก็ถอดพระธำมรงค์ออกส่งให้นางกุมารีนั้น ๆ
ครั้นได้พระธำมรงค์แล้วก็ออกมา

ชนทั้งปวงก็ถามว่า คลอดแล้วหรือยัง นางกุมารีก็บอกว่า คลอด
แล้ว รูปร่างเหมือนอย่างทองที่เดียว

กุญมพีพ่อผัวนั้น ก็ให้ลูกสะใภ้ขึ้นสู่ยานแล้วก็นำไป

ฝ่ายปุโรหิตนั้นก็รู้ว่า พระมหากษัตริย์ให้พระธำมรงค์ไปแก่นาง
กุมารี ก็ติดตามไปด้วยเร็วพลัน ทันแล้วก็หยุดเขายานนั้นไว้

นางกุมารีกีถามว่า ท่านจะทำอะไรหรือ

อมม ตุกรแม่ ทำไมเจ้าจึงนำเอาแหวนที่วางอยู่ข้างหัวนอน
แห่งนางพราหมณ์นั้นมา ส่งมานี้ ข้าจะเอาของ ๆ ข้า

นางกุมารีกียุดเอาปุโรหิตพราหมณ์ ส่งแหวนให้แล้วก็ดำ่ว่า คน
ใจเขาไปเกิด

ปุโรหิตได้พระธำมรงค์แล้วก็กลับมาว่าแก่พระมหากษัตริย์ว่า
พระองค์ได้ทรงเห็นแล้วหรือไม่เล่า ขึ้นชื่อว่าสตรีนี้เช่นนี้แหละ ที่ได้อยู่
นั้นมีน้อยนักน้อยหนา ถึงแม้ว่าจะดีก็ได้อยู่ แต่ยังไม่ได้ออกาส ถ้าได้
โอกาสแล้วก็เป็นเหมือนกันจะนี้

ปุโรหิตติเตียนมาตุคามฉะนี้แล้ว ก็พาพระมหากษัตริย์ไปใน
สกลชมพูทวีป ให้พระมหากษัตริย์เห็นโทษแห่งสตรีทั้งปวงแล้ว ก็พา
พระมหากษัตริย์กลับมาสู่พระนครพาราณสีแล้วก็ขอโทษแห่งพระราชเทวี

พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดอดโทษมิให้ล้างชีวิตพระนาง
บังคับแต่เพียงให้ขับเสียจากพระราชฐาน อ้ายเปลี่ยนนั้นก็บังคับให้ขับเสีย
ถึงหัวก็สั่งให้ตัดเสียมิให้เอาไว้ แล้วพระองค์ก็ทรงตั้งนางคนอื่นขึ้นใน
ที่เป็นอัครมเหสีแทน

ตุกรปณณมุขผู้เป็นสหาย ปุโรหิตพราหมณ์นั้น เมื่อกลับชาติ
มาใช้อื่นไกล คือตัวของเราผู้บังเกิดเป็นพญากาเหวนั้นครั้งนี้

ตุกรสหายครั้งหนึ่งนั้นแล้ว เราได้บังเกิดเป็นพญาพักกราช มี
พระอัครมเหสีชื่อนางปัญจปาปี นางปัญจปาปีนี้ วันหนึ่งเสวยพระสุบิน
นิมิตว่า ได้ทรงช้างเผือกผู้แล้ว ได้ยกพระหัตถ์ขึ้นปราคาสลุบคล้ำซึ่งดวง
พระจันทร์ ครั้งนั้นสนมทั้งหลายปรักษาแก่กัน จึงบนโหราจารย์ให้ทำนาย
ลักษณะแห่งสุบิน

โหรก็ทำนายว่า พระราชเทวีผู้นี้เป็นอัปมงคล พระราชเทวีนี้ ถ้าอยู่ในพระนคร ก็น่าที่จะนำมาซึ่งพญาอันเป็นข้าศึก

เมื่อโหรถวายพยากรณ์ทำนายฉะนี้ พระยาพักกราชให้นางปัญจปาปีลงเรือแล้วก็ลอยเสียดในแม่น้ำ

พญาปาวาริกองค์หนึ่งนั้น ลงมาสรงสนามในคงคา ก็ได้นางนั้นนำไปตั้งไว้ในที่เป็นอัครมเหสี

พระยาพักกราชรู้ข่าวว่า พญาปาวาริกราชได้นางปัญจปาปีไปไว้ ก็ยกจตุรงค์เสนาโยธาทัพทั้งปวงไปจะรบพุ่งชิงเอานางปัญจปาปี

อำมาตย์ทั้ง ๒ ฝ่ายเขาจึงพร้อมใจกันกราบทูลแก่พญาทั้งสองนั้นว่า จะขอให้นางปัญจปาปีอยู่เป็นมเหสีข้างละ ๗ วัน พญาทั้งสองนั้นก็เออวยยินยอมพร้อมเพรียงกัน

พญาพักกราชนั้น ก็ตั้งพระนครลงที่ฝั่งปากข้างหนึ่งตรงกันกับพระนครแห่งพญาปาวาริกอันอยู่ ณ ฝั่งปากข้างโพ้น

จำเดิมแต่่นั้นไป นางปัญจปาปี ก็อยู่เป็นมเหสีข้างละ ๗ วัน อยู่ข้างนี้ ๗ วันแล้วก็ไปอยู่ข้างโน้น ๗ วัน แต่เวียนไปเวียนมาอยู่ฉะนี้ เป็นนิจนิรันดร ได้สามปี ๒ พระองค์ดังนี้แล้ว ทว่ายังไม่สิ้นความปรารถนาอีกเล่า ไปเข้ากระทำมิจจางารกับด้วยพรานแห่งคนอันแก่เดมาชราทุก ๆ ขณะทีข้ามไปข้ามมานั้น

ดูกรสหาย พญาพักกราชครั้งนั้นมิใช่ไกลเลย คือตัวเราผู้เป็นพญากาเหว่าในครั้งนี้

ดูกรสหาย ครั้งนั้นเล่าเราได้บังเกิดเป็นพญาพรหมทัต มีพระอัครมเหสีชื่อนางปิงคิยานี นางปิงคิยานีนั้น วันหนึ่งเยี่ยมพระแกลแลเห็นความทุกข์อันเลี้ยงมาในที่นั้น ก็มีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่

เพลาค่า พรหมทัตประทมหลับแล้ว นางบึงคิยานี ก็ลงตามช่อง
พระแกล ไปกระทำมิจจาจารกรรมกับด้วยควาญม้านั้นแล้วก็กลับมา
สร่งน้ำอบพระกายด้วยเครื่องหอม แล้วก็เข้าสู่ที่ประทมกับด้วยพระมหา
กษัตริย์

พระมหากษัตริย์นั้นเมื่อล้มผิดแห่งพระราชเทวีในเพลายามนั้น
เห็นองค์แห่งพระราชเทวีนั้นเย็น ก็ประหลาดในน้ำพระทัย เพลาราตรี
วันหนึ่ง พระองค์จึงกระทำเป็นประทมหลับ ก็จับได้เห็นประจักษ์แจ้งว่า
นางไปกระทำมิจจาจารกรรมกับด้วยควาญม้า ชานาจาเวตุวา เพลา
เช้าพระองค์ก็ให้ถอดนางนั้นเสีย ตั้งนางองค์อื่นขึ้นในที่ เป็นพระอัคร
มเหสีแทน

นี้แหละ ดูกรปुณณมุขผู้เป็นสหาย ขึ้นชื่อว่ามาตุคามนี้ หยาบ
ช้ำ ใจเบา ใจนั้นกลับกลอกเป็นอันเร็ว ไม่ยั้ง ไม่ยืน หากตัญญูมิได้ ถ้อย
คำแห่งมาตุคามนี้ ที่จะหาสิ่งจะหาจริงนั้น หาได้โดยยาก นาเทว ใน
บุรีไล บุรุษที่ฝีมือได้สิ่ง ฝีมือได้เข้าอยู่ครอบงำประจำตัว ยังมีสติสมประดี
อยู่นั้น มิควรเลยที่จะเชื่อฟังซึ่งถ้อยคำแห่งสตรีภาพ เหตุใด เหตุว่าสตรี
ภาพนี้ ย่อมประพติตตามอำนาจจิตแห่งตน เมื่อจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ใน
บุรุษผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว ก็สิ้นสติสัมปชัญญะ มิได้รู้ซึ่งกิจอันกระทำแล้วแล
กิจอันจะพึงกระทำ ขณะเมื่อจะไปจริงแล้ว ก็หาคิดถึงบิดามารดาญาติ
พี่น้องไม่ สิ้นความเจ็บความอาย ไปติดตามบุรุษชายที่ตนปรารถนา
จิรานุกูญจ์ ปิยั มนาปี บางคาบนั้น สามีของตนอยู่ด้วยกันมาสิ้นกาล
ช้านานชอบเนื้อเจริญใจรักใคร่กันดุจดวงชีวิต อนุเคราะห์เอ็นดูกรุณา
กันเป็นนักเป็นหนา เมื่อสามีมีกิจธุระที่อยู่ทีไป ถ้ามิฉะนั้น มิอันตราย
อันใดอันหนึ่งมาถึงเข้า เห็นจะไม่ได้การแล้ว ก็สละละสามีนั้นเสีย ไม่
นำหิ้งนำพา ไปเอาซึ่ง ๆ หน้า ไปเอาแต่ตัวรอดเช่นนี้ก็มี ขึ้นชื่อว่าจิต
แห่งสตรีนี้ ย่อมต้นร่นกระสับกระส่าย มิได้ยั้ง มิได้ยืน มีครวนาคูจดังว่า

วานรอันโลดเต้น มิได้อยู่สุข จกทุกสุข เนมิ วย ปรีวตุตมานิ ถ้ามีฉะนั้น
จิตแห่งสตรีนี้ มีครุวนาคุดังว่ากงเกวียนอันกลบกลิ้งหันเวียนไป ยถา
รุกรายา ถ้ามีฉะนั้น ครุวนาคุดังว่าเงาต้นไม้อันแผ่ร่มเสมอไปไม่เลือก
ที่สูงที่ต่ำ สตรีภาพทั้งปวงนี้ ถ้าเห็นบุรุษผู้ใดผู้หนึ่งด้วยมีทรัพย์ด้วยมี
อันจะกินอยู่แล้ว ก็เจรจาอ่อนหวานยังบุรุษนั้นง่วงงลงด้วยวาจาแล้ว
นยนิติ ก็นำเอาบุรุษนั้นมาสู่อำนาจแห่งตนด้วยวาจาที่อ่อนหวานเปรียบ
ปานคุดจชาวเมืองกัมโพชะอันจับม้าเถื่อน ชาวเมืองกัมโพชะอันจับม้า
เถื่อนนั้น ล้อมรั้วเข้าไว้ในที่แห่งหนึ่งแล้ว ก็เอาน้ำอ้อยไปเทียวทาไว้ที่
ใบสาหร่ายแลใบหญ้าทารายขึ้นมา จำเดิมแต่ทำที่ม้าเคยลงกินน้ำตราบ
เท่าจนถึงในที่ล้อมรั้วไว้

อสุสา ปานียิ ปิวิตวา ม้าเถื่อนทั้งหลายนั้น เมื่อลงไปกินน้ำที่
ทำน้ำ เห็นใบสาหร่ายอ่อน ๆ ก็กัดกินได้รสน้ำอ้อยที่เขาทาใบสาหร่าย
ไว้ นั้น ก็คิดเนื้อต้องใจตามกินหญ้าที่ทำน้ำนั้น ขึ้นมาโดยลำดับ ๆ
ตราบเท่าจนเข้าติดอยู่ในรั้วที่เขาล้อมไว้ นั้น

ชาวกัมโพชะกระทำอุบายจับม้าเถื่อนด้วยทาสน้ำอ้อยแลมี
ฉันทิ สตรีภาพทั้งปวงนี้ ก็เอารสวาจาที่อ่อนหวาน เป็นรสน้ำอ้อยทาไว้
ที่ใบหญ้ากล่ำคือชีวหาแล้วก็เจรจาโอภาส เล้าโลมบุรุษให้ง่วงงลง
อยู่ในวาจาแล้ว ก็นำไปสู่อำนาจแห่งตน ที่มีอุปไมยคุดจชาวเมืองกัม-
โพชะอันจับม้าเถื่อนซึ่งลงกินหญ้าแลเข้าไปติดอยู่ ณ ภายในรั้วนั้น

ติ ปรีวชชยนิติ ตินุโณ นทีปารี คโต ว สตรีภาพทั้งปวงนี้ บางคาบ
นั้นลงบุรุษให้ลุ่มหลง ปองเอาทรัพย์ของบุรุษนั้นสิ้นแล้ว ก็ทิ้งขว้างห่าง
เสียไม่เชื่อเพื่ออันมี ครุวนาคุดุบุคคลอันซึ่งชวนข้ามน้ำไป แต่พอข้ามได้
ถึงฝากฝั่งแล้วแลเลือกใส่ไม้ขอนนั้นเสีย มิได้เชื่อเพื่ออันมี

สีเลสุปมา ขึ้นชื่อว่าวาจาแห่งสตรีนี้ มีครุวนาคุดังยางรัก ด้วย

อรรถว่า ผูกจิตแห่งบุรุษทั้งปวงไว้ให้รักใคร่ตรึงตราอยู่สิ้นกาลช้านาน
 ดิग्ขมายา สตรีภาพทั้งปวงนี้ มีมายาอันเข้มแข็งเชี่ยวชาญเปรียบปาน
 จุจกระแสน้ำอันไหลลงมาแต่ชอกแห่งภูเขา นาวา ยถา จิตแห่งสตรีภาพ
 ทั้งปวงนี้ มีครุณาจุจดังว่าเรืออันมิเลือกซึ่งคนลง อาปณา ๑ ปสาร์ตา
 ถ้ามิฉะนั้น มีครุณาจุจร้านตลาดอันแผ่ไว้แลมิได้เลือกซึ่งคนซื้อ ปนุโด
 ยถา ถ้ามิฉะนั้น จุจดังว่ามรรคาอันมิได้เลือกซึ่งคนเดิน ปานาคาร์ ยถา
 ถ้ามิฉะนั้น ครุณาจุจดังว่าโรงเหล้า อันมิได้เลือกนักเลงสุรา สภา ๑ ยถา
 ถ้ามิฉะนั้น ครุณาจุจดังโรงที่ประชุมอันคนอาศัย เวลา ตาส์ น วิชชติ
 อันจะกำหนดเวลาอสังกรรมแห่งสตรีนี้ กำหนดมิได้ มีครุณาจุจดังว่า
 แม่น้ำอันมิได้กำหนดเวลาที่จะขึ้นลง ถ้ามิฉะนั้น จุจมรรคาอันมิได้
 กำหนดเวลาแห่งคนเดิน ถ้ามิฉะนั้น จุจโรงเหล้าแลโรงที่ประชุม อันมิได้
 กำหนดเวลาคนอันจะไปมา สหายจงรู้ด้วยประการฉะนี้เกิด

เมื่อพญากาเหว่าแสดงพระธรรมเทศนาพรรณนาโทษมาตุคาม
 จบลงแต่ ณ ครั้งนั้น บริษัททั้งหลายในสกลประเทศป่าพระหิมวันต์ คือ
 ยักษาแลคนธรรพ์ สุบรรณ ครุฑ กินรี กิณนร วิชาวรแลนาคราช อีกรทวดา
 อันประดิษฐานในอากาศ แต่บรรดาที่มาสโมสรสนนิบาตสดับฟังพระ-
 สัทธรรมเทศนาในครั้งนั้น ต่างก็ให้ช้องสาธุการว่า สาธุ สาธุ ดังเราชม
 พระธรรมเทศนา อันพญากาเหว่าแสดงนี้ ไพเราะในเบื้องต้นแลท่ามกลาง
 แลเบื้องปลาย มีลีลาศประดุจดังว่าลีลาศแห่งองค์สมเด็จพระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้า

อานนุโท คิฑุมราชา พญาแร้งอันชื่อว่าอานันท์ ละพระนารท
 ดาบสและปุลณมุขพญากาเหว่าชาวนั้น ต่างก็อำลาพญากาเหว่าลาย
 บรมโพธิสัตว์ พาบบริวารแห่งตน ๆ กลับไปสู่ที่อยู่แห่งอาตมา

พญากาเหว่าลายบรมโพธิสัตว์นั้นก็พาบบริวารทั้งปวงเสด็จกลับ
 ไปยังที่อยู่แห่งพระองค์

จิตเว ปน แม้อันว่าบริษัททั้งหลายอื่นแต่บรรดาที่นับถือพระ
บรมโพธิสัตว์แลไปมาเสพสมาคมด้วยบรมโพธิสัตว์เจ้าในระหว่าง ๆ
นั้น ตั้งอยู่ในโอวาทความสั่งสอนแห่งพระบรมโพธิสัตว์ ครั้นทำลาย
เบญจขันธ์ แล้วก็มีสักคเทวโลกเป็นเบื้องหน้า

สตฺธา อิมิ ธมฺมเทสนํ อานริตฺวา สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อโปรด
ประทานพระธรรมเทศนาคุณาลชาดกจบลงแล้ว จึงประชุมชาติชาดก
ด้วยโอสานคาถาเป็นอาทิว่า คุณาโลหนิ ปุเร อาสิ อุมฺภิกษุทั้งหลาย พญา
กาเหว่าลายบรมโพธิสัตว์แต่ก่อนนั้น เมื่อสืบปวัตติขันธ์กลับชาติมา คือ
องค์พระตถาคตผู้ได้บรรลุพระปรมาภิเชกสัมโพธิญาณในกาลครั้งนี้
พญากาเหว่าขาวนั้นไซ้ชื่อไกล คือพระอุทัยเถระ พญาแร้งนั้น คือ
พระอานันทะ พระนารทตาบสนั้น คือพระสารีบุตรเถระ เหว ธาเวถ ชาดก
ท่านทั้งปวงทรงจำไว้ซึ่งเรื่องราวคุณาลชาดกโดยนัยดังพรรณนามา
ฉะนี้

เทสนาปริโยสานเ เมื่อจบพระธรรมเทศนาคุณาลชาดกจบลง ณ
ครั้งนั้น สพฺเพปิ ภิกฺขุ ฝ่ายพระขัตติยภิกษุ ๕๐๐ ก็ได้สำเร็จแก่พระอรหันต์
ผลเป็นอริยบุคคลชั้นวิเศษสิ้นด้วยกัน ขณะเมื่อได้สำเร็จพระอริยมรรค
นั้นได้สำเร็จพร้อมด้วยอิทธิฤทธิ์แลอภิญาณ เมื่อจะมาก็เหาะขึ้นสู่
นภาลัยประเทศเวหากับด้วยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แวดล้อม
สมเด็จพระศาสดาไปยังปามหาวัน ณ กาลครั้งนั้น ตกว่าเมื่อไปนั้นไป
ด้วยอานุภาพสมเด็จพระพุทธองค์ มานั้นมาด้วยอานุภาพแห่งตน ๆ
เมื่อสมเด็จพระทศพลมาถึงปามหาวันแล้ว จึงมีพระพุทธปฏิภาตรัสเรียก
พระภิกษุ ๕๐๐ นั้นเข้ามาบอกพระกรรมฐานสืบต่อไป เพื่อพระพุทธ
ประสงค์จะยังภิกษุทั้งหลายนั้นให้บรรลุถึงอุปริมรรคไตร คือ พระสกิทาคา
พระอนาคา พระอรหันต์

พระภิกษุ ๕๐๐ นั้น ครั้นได้รับประทานพระกรรมฐานแล้ว ก็

ถวายนมัสการลาสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า ไปนั่งเจริญสมณธรรม ณ
 ภายใต้อุรุกขมูตรไม้แห่งละพระองค์ ๆ ปลงปัญญาลงสู่พระกรรมฐาน

ฝ่ายสมเด็จพระศาสดาจารย์ทรงพระอาวัชนาการ พิจารณา
 เห็นว่าภิกษุ ๕๐๐ นั้นมีกรรมฐานกิจอันสละสลวยอยู่ด้วยปรกติแล้ว ถ้า
 ได้อุบายแต่สำนักพระตถาคตนี้ ที่จะลำบากด้วยกิจที่จะได้สำเร็จถึงอุปรินผล
 โดยยากนักหามิได้ แต่พอไปเจริญพระวิปัสสนาญาณเข้าบัดนี้ นำที่แล
 จะได้บรรลुพระอรหัตผล อรหตุต ปตฺวา เมื่อได้บรรลุพระอรหัตแล้วต่าง
 องค์ต่างจะพากันมายังสำนักพระตถาคต เพื่อจะแสดงคุณวิเศษอันตน
 ได้แต่สำนักพระตถาคต เมื่อภิกษุ ๕๐๐ มาประชุมพร้อมกันแล้ว เทพยดา
 ทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุก็จะมาสมเอยสนนิบาตประชุมกันในจักรวาล
 อันนี้ ครั้งนี้จะเป็นมหาสมัยสมาคมอันใหญ่หลวงยิ่งนัก ควรตถาคตจะ
 ไปนั่ง ณ ที่สงัดบัดนี้ ทรงพระดำริจะนี้แล้ว วิวิตเต โสภาเส นิสีทิ พระองค์ก็
 เสด็จไปทรงวิสันนาการนั่ง ณ ที่สงัด

ครั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลายซึ่งได้รับประทานพระกรรมฐานก่อน
 เป็นปฐมนั้น เมื่อแลไปจำเริญพระกรรมฐานโดยนัยพระบรมพุทโธวาท
 ก็ได้บรรลุแก่พระอรหัตพร้อมด้วยพระปฏิสัมภิทาญาณ อปโรปิ อปโรปิ
 แม้พระภิกษุองค์อื่น ๆ ที่เรียนพระกรรมฐานแล้วแลไปเป็นลำดับ ๆ
 กัน ก็ได้บรรลุพระอรหัตเป็นพระอรหันตมหาชีณาสพลัน ๕๐๐ เปรียบ
 ปานประคจปทุมชาติอันเบิกบานขยายแยมณกามาศ ปลุลงก์ วินิภุชิตฺวา
 พระองค์ใดที่ได้พระอรหัตก่อนนั้น ก็คลายออกซึ่งอรุพัทธบัลลังก์ สลัด
 สันถิตที่รองนั่งให้ปราศจากธุลีแล้ว ก็อุฏฐาการปายพัคตฺรเจพาของค์
 สมเด็จพระมหากรุณา มาเพื่อจะกราบทูลแสดงซึ่งคุณพิเศษที่ตนได้
 เมื่อเข้าไปถึงสำนักสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าแล้วกลับหลังแลออกมาว่า
 ใครจะมาข้างหลังบ้างหรือว่าหามิได้ เมื่อแลออกมาก็ได้ทัศนากการเห็น
 เพื่อนกันตามเข้ามาเป็นอันมาก ก็ละอายเพื่อนกันเอง มีอาจสามารถที่

จะกราบทูลแจ้งคุณวิเศษแห่งตนได้ ถวายนมัสการพระทวงสวัสดิภาคแล้วก็
 ดุษณีภาพหนึ่งอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

ฝ่ายพระภิกษุซึ่งมาลำดับนั้น เดิมทีคิดว่าจะแสดงคุณพิเศษที่
 ตนได้แก่สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าเหมือนกันทุก ๆ องค์ ครั้นมาถึงเห็นเพื่อน
 กันมาอยู่เป็นอันมาก ก็ละอายกันเอง มีอาจที่จะกราบทูลแก่พระพุทธร
 องค์เจ้าได้ ถวายนมัสการแล้วต่างองค์ต่างนั่งอยู่ ณ ที่ควรเป็นลำดับ ๆ
 กันพร้อมทั้ง ๕๐๐ มีครุวนาคูจดังว่าภิกษุทั้งปวงอันเข้ามาสู่ภัตศาลา
 โรงฉัน เพลานั้นเป็นเพลาพระอาทิตย์อัสดงคดสว่างเข้ายามค้ำย่ำสนธยา
 बाद พระจันทร์เทพบุตรเสด็จอุทัยขึ้นมาในนภาลดัยประเทศอากาศฝ่าย
 ข้างปราจีนทิศ ประกอบด้วยเสตรังสีโยภาสรัศมีพรรณอันขาวผ่องเพียง
 ปริมาณทลแห่งแฉ่นเงินอันใหญ่อันมเหสักขเทวราชหากขึ้นชูไว้ในห้วง
 นภากาศ ถ้ามิฉะนั้น อุปมาดุจจักรเงินอันมเหสักขเทพยดา ยกเอาซึ่ง
 แล้วเสชูขึ้นสู่ยอดประเทศ มหาวิสุทธิธรมุณี แลจันทรมณฑลนั้นมีอาการ
 ปานประหนึ่งว่า จะชมจะเชย จะทัศนาการแลเห็นแลดูซึ่งสมเด็จพระพุทธรองค์
 กับทั้งพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง

ภควา มหาสมุมตตสฺส วุเต อุปฺปนฺโน สมเด็จพระพุทธรองค์ผู้ทรง
 สวัสดิภาคเจ้านั้น พระองค์ทรงพระอุปบัติบังเกิดในมหาสมมติวงศ์ พระสงฆ์ทั้ง
 ๕๐๐ นั้น ก็บังเกิดในสมมติวงศ์ สมเด็จพระพุทธรองค์ทรงบังเกิดในพระ
 ครรภ์แห่งนางกษัตริย์ พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นเล่า ก็บังเกิดในครรภ์แห่ง
 นางกษัตริย์เหมือนกัน สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าเป็นบรมกษัตริย์ออกทรง
 บรรพชา พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นเล่า ก็เป็นกษัตริย์ออกทรงบรรพชา สมเด็จพระ
 พุทธรองค์ทรงสละละเสียดซึ่งสมบัติบรมจักรพัทธราชาอันอยู่ในเงื้อม
 พระหัตถ์เสด็จออกทรงบรรพชา พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นเล่า ก็ละเสียดซึ่ง
 สิริราชสมบัติเศวตฉัตรในเงื้อมพระหัตถ์ออกทรงบรรพชา ตกว่าในราตรี
 วันนั้น ปริมาณทลแห่งพระจันทร์นั้นก็บริสุทธิ สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าก็

บริสุทธิ์ พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ ซึ่งเป็นบริวารนั้นเล่าก็บริสุทธิ์ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าปราศจากราคะ พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นเล่าก็ปราศจากราคะ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าปราศจากโทโส พระสงฆ์ ๕๐๐ นั้นเล่าก็ปราศจากโทโส สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าปราศจากโมโห พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นเล่าก็ปราศจากโมโหเหมือนกัน สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าหาตณหามีได้ พระภิกษุ ๕๐๐ นั้นเล่าก็หาตณหามีได้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้านากิเลสมีได้ พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ นั้นก็หากิเลสมีได้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ามีพระกมลหฤทัยอันระงับ พระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ ซึ่งเป็นบริวารนั้นก็มีพระทัยอันระงับ ความงามนี้ กระจ่างามนักหนา นาทิสุมิตได้ อาศัยเหตุฉะนั้น วารพระบาลีมหาสมัยสูตรนี้ท่านจึงว่าไว้ว่า ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺส เตหิ สพุเพหฺว อรหฺนุเตหิ ดังนี้ มีความว่าสมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคเจ้า พระองค์เสด็จสถิตอยู่ณป่ามทวันใกล้กันกับเมืองกบิลพัสดุ์ครั้งนั้นกับด้วยพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ๕๐๐ แต่ล้วนเป็นอรหันตทรงพระอรหันตคุณ

ครั้งนั้น ผู้งูเทพยดาทั้งปวงแต่บรรดาอยู่ในประเทศอันเป็นขอบเขตป่ามทวันต์โดยรอบ ต่างพระองค์ต่างร้องเตือนกันต่อ ๆ ไปว่า โภคุกรชาวราทั้งปวง พุทธทสฺสนํ นาม ชื่อว่ากิริยาอันทัศนาการเห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ มีมหันตคุณาติเรกเลิศ ธรรมสุสวณํ ประการหนึ่ง กิริยาที่ได้สดับฟังพระธรรมเทศนานั้นก็มีคุณมากกว่ามาก ภิกษุสงฺฆทสฺสนํ ประการหนึ่ง กิริยาที่ได้เห็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงเล่าก็มีคุณานิสงส์มากกว่ามาก ผู้ใดได้ประสบสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า ได้สดับรับรสพระธรรมเทศนา ได้ศรัทธาเลื่อมใสในพระสงฆ์สาวกแห่งสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าแล้ว ผู้นั้นได้ชื่อว่ามีบุญลาภอันใหญ่หลวงล้ำเลิศประเสริฐ อาจรื้อตนจากสังสารภัยอบายทุกข์ได้แล้วแลให้ดำรงอยู่ในสมบัติสุขทั้ง ๓ ประการ ชาวเราทั้งปวงแต่พากันลุ่มหลงลู่อ่านาจแกกิเลสมาร มีดมนอนธการมานี้ช้านานนักหนาแล้ว บัดนี้จะได้พบที่สว่าง จะได้เห็นหลังปัจจุามิตร

ข้าศึกคือกิเลสมารครั้งนี้แล้ว อายาม มาเถิด มานะ มาเราจะพากันไป
ให้พร้อมเพรียงกัน มาเราจะพากันไปบนนิ้วพระนมกรถวายอภิวันทนา
กระทำสักการบูชาสมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากับทั้งพระสงฆ์บริษัททั้งปวง
อันเสด็จอยู่ในที่สังัดปามหาวัน กาลครั้งนั้น

ตาส์ ตาส์ สทุท สุตฺวา ฝ่ายเทพยดาทั้งหลายอันอยู่ในประเทศได้
๑๐๐ เส้น ๒๐๐ เส้น โยชน์หนึ่ง ๒๐๐ โยชน์นั้น ครั้นได้ยินสำเนียง
เทพยดาในปามหาวันร้องป่าวขณะนี้ ก็ร้องป่าวต่อ ๆ กันไปตลอดป่า
พระนิมวันต์อันกว้างขวางได้ ๓,๐๐๐ โยชน์ แล้วก็ร้องป่าวต่อกันไป
ตลอดไปในพระนครทั้งสิ้น ๑๓,๐๐๐ ตลอดไปในปากอ่าว ๙ ล้าน ๙
แสน ตลอดไปในป่า ๙ ล้าน ๖ แสนโกฏิตลอดไปทั่วทั้งสากลชมพูภ
แล้วก็ป่าวตลอดไปในทวีปบุพพวิเทหะแลอมรโคยานแลอูตรกुरुทวีป
แลทวีปน้อยทั้งสองพัน ป่าวกันตลอดออกไปในขอบจักรวาล อันเป็น
คำรบ ๔-๕ ต่อกันออกไปตราบเท่าถึงหมื่นจักรวาลเคลื่อนกล่นกันมา
สโมสรรประชุมพร้อมเพรียงกันในจักรวาลอันนี้ตั้งแต่พื้นปฐพีตลอดขึ้น
ไปตราบเท่าถึงพรหมโลกโดยขวางนั้นเต็มออกไปในสากลจักรวาล

พระอรรถกถาจารย์ วิชันนาไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถา
ที่มณิกายมหาเวศนั้นว่า ก้อนศิลาอันใหญ่หลวงมีประมาณเท่ากุกุภาคาร
คือเท่ายอดแห่งโลหะปราสาทนั้น ถ้าจะทิ้งลงมาจากพรหมโลก กำหนด
ได้ ๔ เดือนจึงถึงพื้นปฐพี พรหมโลกสูงกว่าสูงนักหนาถึงเพียงนี้เต็ม
ไปด้วยเทพยดาทั้งปวงแน่นอัดยึดเยียดกันหาระหว่างมิได้ มีครุวนาดูจ
กล่องเข็มอันบุคคลใส่เข็มให้เต็มหาระหว่างมิได้ ถ้าอยู่เบื้องบนแลจะ
เขาเมล็ดพันธุ์ผักกาดทิ้งลงมา เมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นก็มิอาจลอดลงมาได้
ในเบื้องต่ำนี้เล่า แต่ควันเพลิงจะลอดขึ้นไปได้ ก็มีได้มี แต่ที่เปล่าเท่าที่
อันจดลงแห่งปลายขนทรายจามจรีนั้น เทพยดาอยู่ได้ ๑๐ พระองค์ก็มี
๒๐ พระองค์ก็มี ๓๐ พระองค์ ๔๐ พระองค์ ๕๐ พระองค์ ๖๐ พระองค์

ก็มี สุดแท้แต่มาถึงแล้วก็นิมิตกายให้ละเอียดที่มีฤทธิ์มากก็ยิ่งนิมิตละเอียด โดยพิเศษยิ่งกว่าเทวดาที่มีฤทธิ์น้อย ถึงว่าจะยึดเยียดเบียดเสียดกันหา ระหว่างมิได้ ฉะนั้นแล้วก็ดี เมื่อเทพยดาและพรหมที่มีฤทธิ์มากนั้นมาถึง แล้วก็ได้อ่างได้ที่นั่งเป็นปรกติ อันจะขัดสนนั้นหามิได้

ครั้งนั้น หมู่อมรคณาเทพนิกรทั้งหลายทุกถ้วนหน้าเกลื่อนกล่นกันมาแต่หิมนโลกธาตุมาสโมสรสันนิบาตประชุมกันในมงคลจักรวาลนี้เป็นอันมาก เพื่อจะได้ทัศนาลังแลดูพระพุทธรองค์กับทั้งพระสงฆ์ทั้งปวง

อต โข จตฺตุนฺนํ สุตฺตฺวา วาสกายิกานํ ครั้งนั้นพอสุทธาวาสมหาพรหมทั้ง ๔ พระองค์ออกจากณานสมาบัติพิจารณาดูซึ่งพรหมโลก เห็นพรหมพิมานทั้งปวงนั้นเปล่า ๆ ไปไม่มีพรหมอยู่มีครุวนาคูจโรจครีวอันหาคนจะอยู่มิได้ ในเวลาปัจฉิมภาตตะวันตกย่ำ ท้าวสุทธาวาสมหาพรหมทั้ง ๔ จึงมาปริวิตกดำริว่า โฉนหนอพรหมพิมานจึงว่างเปล่าอยู่ฉะนี้ พรหมทั้งปวงนี้ชวนกันไปไหนสิ้น ครั้นพิจารณาไปก็ทราบว่พรหมทั้งปวงนี้ชวนกันลงไปสันนิบาตประชุมกันในปามหาวัน บัดนี้ของคสมเด็จพระมหากรุณาเสด็จอยู่ ณ ปามหาวันใกล้กรุงกบิลพัสดุ์กับด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมากประมาณ ๕๐๐ แต่ล้วนเป็นอรหันตมหาชีณาสพ บัดนี้หมู่อมรเทพยดาทั้งหลายเกลื่อนกล่นกันมาแต่หิมนโลกธาตุมาสันนิบาตประชุมกันด้วยปรารถนาจะได้ทัศนารชมเชยพระพุทธรวิสัยพุทธลีลาศพลางจะมากอยสดับรับรสพระธรรมเทศนา เขอกก็อาตมาจะเข้าอยู่มิได้ถ้าจะล้าลงไปทีหลังจะหาที่นั่งยาก จำจะลงไปเสียก่อนแต่ทว่าจะไปนี้จะไปไยเปล่าเล่า จะรจนาแต่งเป็นคาถาละอัน ๆ จะนำไปเป็นธรรมบรรณาการให้ต่าง ๆ กัน ในสำนักสมเด็จพระพุทธรองค์ผู้ทรงพระสวัสดิภาคเจ้า ท้าวสุทธาวาสมหาพรหมทั้ง ๔ ดำริฉะนี้แล้วก็

ตกแต่เงือกพระคาถา ๆ แล้วก็ลงมาจากพรหมโลก ลงมานั้นจับปล้น
รวดเร็วนักหนา เสวยดาปี นาม พลวา ปุริโส มีครุวนาคุขบุรุษอันมีกำลัง
มากเหยียดออกซึ่งแขนอันคู้อยู่ แลคู้เข้าซึ่งแขนอันเหยียดอยู่ แท้จริง
ธรรมดาว่าบุรุษที่มีกำลังมากคู้เข้าซึ่งแขนอันเหยียดอยู่แล้ว แลเหยียด
ออกซึ่งแขนอันคู้อยู่แล้วนั้นรวดเร็วจับปล้นฉับใดก็ดี สุทธาวาสมหาพรหม
ลงมานั้นก็เร็วเหมือนฉะนั้น

พระบาลีในมหาสมัยสูตรนี้ว่า

อภัย โข ภควา สกุเกสุ วิหริติ กปิลาตตุสมิ มหาวน มหาตา ภิกขุสงฺฆเม
สทุธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสฺสเดหิ สพฺพเพเนว อรหนฺตเดหิ ทสฺสี จ โลกธาสฺสูหิ เทเวตา
เยภฺยุเยน สมนฺนิปตฺติตา โหนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนาย ภิกขุสงฺฆมณฺจ ฆนฺนุน มยมฺปิ
เยน ภควา เตนุปลฺสงฺกเมยฺยาม อุปฺสงฺกमितฺวา ภควโต สนฺตฺติเก ปจฺเจกคาคํ
ภาเสยฺยามาติ อถ โข ตา เทเวตา เสยฺยาถาปี นาม พลวา ปุริโส สมฺมิมฺภูชิตํ
วา พานํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พานํ สมฺมิมฺภุญฺญเยว เชาวมว สุทฺธวาเสสุ อนฺตรนิตา
ภควโต ปุริโต ปาตุรหฺนฺสุ. อถ โข ตา เทเวตา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ
อภฺยํสุ. เอกมฺนฺตํ จิตฺตา โข สว เทเวตา เอกา เทเวตา ภควโต สนฺตฺติเก อิมํ
คาคํ อภาสี

มหาสมโย ปวนสมิ เทวกายา สมากตา

อาคตมฺห อิมํ ธมฺมสมยํ ทกฺขิตฺตาเยว อปฺราจิตสงฺฆมฺนฺติ.

อถ โข อปฺรา เทเวตา ภควโต สนฺตฺติเก อิมํ คาคํ อภาสี

ตตฺร ภิกฺขโว สมานํ จิตฺตํ อตฺตโน อชฺชกมกํสุ

สารถี ว เนตฺตา นิคฺเคตฺวาอินฺทฺริยานิ รกฺขนฺติ ปณฺจจิตฺตาติ

อถ โข อปฺรา เทเวตา ภควโต สนฺตฺติเก อิมํ คาคํ อภาสี

เจตฺวา ขีลํ เจตฺวา ปลิฆํ อินฺทฺซีลํ

โอหจฺจ มเนญฺชา เต จมฺนฺติ สุทฺธา

วิมลา จกฺขมตา สุทฺธนฺตา สุสฺสนาคาติ

ครั้งลงมาถึงสำนักสมเด็จพระมหากรุณา ภควนุตฺติ อภิวาเทตฺวา ถวาย
นมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ก็นั่งในที่อันสมควร เอกมนุตฺติ จิตา โข
ครั้งนั่งในที่อันสมควรแล้ว เทพยดาพระองค์หนึ่งจึงกราบทูลพระมหา
กรุณาด้วยสามารถพระคาถาว่า มหาสมโย ปวณฺสฺมี ฯ เป ฯ อปราจิตฺตฺสฺรณฺนฺติ

อธิบายในบาทพระคาถาว่า ภนฺตฺเต ภควา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง
พระสวัสดิภาค พระพุทธเจ้าข้า สมัยครั้งนี้เป็นมหาสมัยอันใหญ่หลวง
ฝูงเทพยดาเจ้าทั้งปวงมาสนับนิบาตประชุมกัน ณ ปามหาวันนี้เป็นอัน
มากกว่ามาก อาคตา กระหม่อมฉันทั้งปวงนี้เล่าก็พากันลงมาสู่ที่ธรรม
สมัยที่ประชุมอันเป็นธรรมทั้งนี้ มีปรารถนาจะใคร่ทัศนากการชมเชยซึ่ง
พระอปราจิตฺตฺสฺรณฺนฺติ กล่าวคือ สมเด็จพระพุทธองค์กับทั้งพระสงฆ์ทั้งปวง
พ้นจากพิสัยแห่งกิเลสमार ขณะแก่สงครามคือกิเลสमार อถ โข อปรา
เทวดา อันดับนั้น สุทธาวาสมหาพรหมองค์อื่นที่เป็นคำรบสองจึงกล่าว
พระคาถาว่า ตตฺตฺร ภิกฺขฺวโง สฺมาทนต์ ฯ เป ฯ ปณฺจฺจิตฺตฺตฺติ

อธิบายในบาทพระคาถานี้ว่า ภิกฺขฺวโง พระภิกษุทั้งหลาย มา
สนับนิบาตประชุมพร้อมเพรียงกันในสถานที่นี้ สมาทนต์ สุมฺสฺมาธินา โยเชฺสฺสุ
ย่อมประกอบด้วยสมาธิจิตอันมั่นคงกระทำจิตของอาตมาให้ชื่อตรง
แน่นอนอยู่ในอารมณ์อันเดียว ปณฺจฺจิตฺตฺตฺติ พระภิกษุทั้งปวงนี้ แต่พื้นมี
บุญสำเร็จรักษาซึ่งอินทรีย์ทั้งหกประการเปรียบปานดุจหนึ่งนายสารถิ
อันขับรด ธรรมดาว่านายสารถิผู้ขับรดนั้นย่อมขึ้นยืนบนรถแล้วก็จับเอา
ซึ่งแล้แลปลูกคอยขับเดือนม้าสินธพอันเดินดีดี ถ้าว่าม้าสินธพนั้น
เดินดีสม่าเสมอดีแล้ว นายสารถิก็ถือแต่เชือกไว้ มิได้จับเดือนมิได้ห้าม
ปราม ยืนนิ่งอยู่แต่โดยปกติ อันนี้แลมีฉันใด พระภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ นี้
ก็มาสำเร็จรักษาซึ่งอินทรีย์ทั้ง ๖ ประการ แล้วก็มีสันดานมรรยัสถ์อยู่ด้วย
จฬังคฺคฺเปกฺขามิชฺชูปไมยดงัน

27/03/2565

อถ โข อปรา เทวดา ในลำดับนั้น สุทธาวาสมหาพรหมองค์อื่นที่

เป็นคำรบสามนั้น จึงกล่าวพระคาถาว่า เจตวา ขีล ๗ เป ๗ สุตุนาคาติ

อธิบายในบาทพระคาถาว่า สุตุนาคา พระมหานาคหนุ่ม ๆ ทั้งหลายนี้ แต่พื้นทรมานอินทรีย์เป็นอันดีมีจิตบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน คือกิเลส เป็นพระมหานาคผู้วิเศษ เหตุว่าตัดเสียได้ซึ่งหลักและตอกกล่าวคือ รากะ โทสะ โมหะ ถอนเสียได้ซึ่งเสาประโคนกล่าวคือ รากะ โทสะ โมหะ อเนญชา พระมหานาคทั้งหลายนี้ แต่พื้นมีจิตอันแสดงสละหาโลภะ มิได้ มาตรฐานว่า จะเหี่ยวไปในทิศทั้ง ๔ ก็มีได้ชัดชัด มีได้พะว่าพะวัง กังวลอยู่ด้วยวัตถุอันใดอันหนึ่ง อาคตมูหา ภควา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง พระภาคเป็นอันงาม พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้ามาบัดนี้ก็เพราะมีความปราถนา เพื่อจะทัศนากการเชยชมพระมหานาคหนุ่ม ๆ ทั้งหลายนี้

อด โข อปรา เทวดา อันดับนั้น สุตธาवासมหาพรหมองค์ขึ้นที่ เป็นคำรบ ๔ นั้น จึงกล่าวพระคาถาว่า เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตฺวา เส ๗ เป ๗ ปริปุเรสุสนุตฺติ

อธิบายในบาทพระคาถาว่า เยเกจิ ชนา ชนทั้งหลายในโลกนี้ หญิงก็ดี ชายก็ดี ใครมีศรัทธา เลื่อมใสถึงซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นที่ ระลึกอาศัยรักษาพระไตรสรณาคมน์ไว้ได้มั่นคงอยู่ในสันดานแล้ว บุคคลผู้นั้นก็จะมิได้ไปสู่อบายทุกข์สิ้นชีพจากมนุษย์แล้วก็จะได้ขึ้นไปบังเกิด เสวยสุขสมบัติบริบูรณ์อยู่ในสวรรค์ สุตธาवासมหาพรหมกล่าวพระคาถา นี้ต่าง ๆ กันดุจพรรณนามาฉะนี้

อด โข ภควา ภิกขุ อามนุเตสิ เยภุญเยน ภิกขเว ทสฺสุ โลกธาตฺตฺสุ เทวดา สุนฺนิปฺติตา ตถาคตฺ ทสฺสนาย ภิกขุสงฺฆมฺนุจ. เยปี เต ภิกขเว อเนสุ อตีตมทฺธานํ อรหฺนุโต สมฺมาสมฺพุทฺธา. เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปรมาเยว เทวดา สุนฺนิปฺติตา อเนสุ เสยฺยถาปี มยฺหํ เขตฺรหิ เยปี เต ภิกขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหฺนุโต สมฺมาสมฺพุทฺธา. เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปรมาเยว

เทวดา อนุnipติดา ภวิสฺสณฺติ เสยฺยตปิ มยฺหํ เอตฺรหิ อัจฺฉภิสฺสณฺติ ภิกฺขเว
 เทวกายานํ นามานิ กิตฺตยิสฺสณฺติ ภิกฺขเว เทวกายานํ นามานิ เทสิสฺสณฺติ
 ภิกฺขเว เทวกายานํ นามานิ ตํ สฺสณฺต สาธุกํ มนสิ กโรถ ภาสิสฺสณฺติ
 เวมุณฺนเตติ เต โข ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโลสฺสํ ภควา เอตทโวจ.

อด โข ภควา ณ กาลครั้งนั้น องค์สมเด็จพระผู้ทรงสวัสดิภาคเจ้า
 จึงมีพระพุทธปฏิภาดาร์ธเรียกพระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ มาแล้ว จึงมีพระพุทธ
 ปฏิภาตรัสว่า ภิกฺขเว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผุ้เทพยดาทั้งปวงอันเคลื่อน
 กล่นกันมาแต่หมื่นโลกธาตุ มาสนนิบาตประชุมกันเพื่อจะทัศนากการซึ่ง
 สมเด็จพระพุทธเจ้ากับภิกษุสงฆ์อย่างนี้ จะมีแต่ในสถานของตถาคตผู้
 เดียวบัดนี้หามิได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งปวงที่ล่วงแล้วแต่ใน
 ก่อน ๆ โพ้น ก็มีมหาสมัยผุ้เทพยดาทั้งหลายก็มาประชุมเหมือนใน
 ครั้งนี้ ยังไปในอนาคตกาลเบื้องหน้า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะ
 ได้มาอุบัติตรัส ณ ภายหน้าโน้นเล่าก็จักมีมหาสมัยเทพยดาทั้งหลายจัก
 ประชุมเหมือนในครั้งนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลายผู้มีจิตอันบริสุทธิ์ผ่องใส มิได้
 ชุ่มนววินิตีที่จะอยู่ในชอกห่วยและธารเขาแต่ผู้เดียวมิได้ครั้นคร้ามขนพอง
 สยของเกล้ากิ้วแต่ภัยอันใดอันหนึ่ง องอาจดุจพญาไกรสรราชสีห์ ท่าน
 ทั้งปวงนี้แต่พื้นได้ทิพยโสดทิพยจักขุสิ้นด้วยกัน ถ้ากะไรท่านทั้งปวงจงนำ
 ซึ่งปัญญาจักขุ พิจารณาให้เห็นผุ้เทพยดาทั้งปวงอันมาสนนิบาตประชุม
 กันในกาลครั้งนี้ พระภิกษุทั้งปวงรับพระพุทธปฏิภาแล้ว ก็จำเรณูทิพยจักขุ
 บริกรรมยังทิพยจักขุญาณให้บังเกิดแล้ว ต่างพระองค์ต่างพระองค์ก็มา
 แลเห็นซึ่งอมรคณาเทพยดาทั้งหลายซึ่งมาประชุมกัน บางจำพวกนั้น
 เห็นเทวดาร้อยหนึ่ง บางจำพวกนั้นเห็นเทวดาพันหนึ่ง ที่เห็นหมื่นหนึ่ง
 แสนหนึ่ง เห็นมากที่เดียนั้น ก็มีเห็นต่าง ๆ เป็นอย่าง ๆ กัน ฉะนั้น
 อาศัยด้วยกำหนดจะดูนั้นเพียงใดก็เห็นไปแต่เพียงนั้น กำหนดจะดูนั้น
 เท่าใดก็เห็นไปแต่เท่านั้น ครั้นพระภิกษุทั้งหลายกำหนดกฏหมายด้วย

ปัญญาพิจารณาเห็นเทวดานั้นพร้อมกันแล้ว ฝ่ายสมเด็จพระมหากษัตริย์
 ปรารถนาจะกระทำให้น้ำจิตแห่งฝูงเทพยดาทั้งปวงนั้นเลื่อมใสศรัทธา
 สมควรแก่พระธรรมเทศนาของพระองค์จึงมีพระพุทธรูปปางตรัสแก่พระสงฆ์
 ทั้งปวงว่า ภิกษุเว ดูกะภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงตั้งใจสดับกำหนด
 กฎหมายให้ดีนะ ตถาคตจะเทศนาชี้แจงให้ท่านทั้งปวงรู้แจ้งซึ่งนามกร
 แห่งอมรคณาทั้งหลายนี้ เมื่อมีพระพุทธรูปปางตรัสเช่นนี้ พระภิกษุทั้งปวง
 ก็เคารพพระพุทธรูป ฝ่ายฝูงอมรคณาทั้งหลายก็มาปริวิตกว่าสมเด็จพระ
 มหากษัตริย์จะแสดงนามแลโคตรแห่งเทวดาในครั้งนี้ เห็นทีพระองค์
 จะแสดงแต่นามแลโคตรแห่งเทวดาที่มีศักดิ์านุภาพมาก นามแลโคตรที่
 มีศักดิ์านุภาพน้อยนี้ พระองค์จะแสดงขึ้นที่ไหน เมื่อเทวดาทั้งหลายดำริ
 ฉะนี้ สมเด็จพระมหากษัตริย์ก็ทรงทราบวารน้ำจิตแห่งเทพยดาทั้งปวง
 จึงทรงพระพุทธรูปว่า อนิจจา เทวดานี้มาสำคัญว่า ตถาคตจะสำแดง
 แต่มานามแลโคตรแห่งเทวดาที่มีศักดิ์านุภาพมาก สำคัญใจฉะนี้ ก็แลพระ
 ตถาคตจะแสดงนามแลโคตรในครั้งนี้ จักแสดงให้สิ้นด้วยกัน ครั้นทรง
 พระพุทธรูปดำริฉะนี้แล้วก็ตรัสเทศนาแสดงนามแลโคตรแห่งเทวดาทั้งปวง
 โดยอันดับ ๆ กันด้วยบาทพระคาถาประพันธ์ฉะนี้ว่า

สิโลกมบุกสุสามิ	ยตถ ภูมมา ตทสุสิตา
เย สิตา คิริคพุภร์	ปนิตตดา สมานิตา
ปฏู สีหาเว สลลีนา	โลมหน้สากิสมุภุโน
โอทาทมนสา สุทฐา	วิปฺปสนฺนมนาวีลา
ภิกฺขุโย ปญฺจสเต ฅตฺวา	วเน กาบิฬวตฺตฺเว
ตโต อามนฺตฺยิ สตฺตา	สวเก สาสเน รต
เทวกายา อภิกฺกนฺตา	เต วิชานาถ ภิกฺขุโว
เต จ อาทปฺปมกรุ	สุตฺวา พุทฺธสฺส สาสนํ
เตสมฺปฺปาทฺตฺรหุ ฅาณ	อมนฺสุสาน ทสฺสนํ
อปฺเป กจฺเจ สตมทฺทกฺขุ	สนสฺสํ อถ สตฺตฺริ

สต์ เอเก สหสฺฐาน
 อปุเปเกนนุตมทททฐ
 ตณฺจ สทฺพ อภินุณาย
 ตโต อามนฺตยิ สตุตา
 เทวกายา อภิกุกนฺตา
 เย โวหนํ กิตฺตยิสฺสามิ
 สตฺตสฺสหนฺสฺสาว ยกฺขา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกุกามุ
 จสฺสหนฺสฺสา เหมวตา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกุกามุ
 สาดาคิรา ติสฺสหนฺสฺสา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกุกามุ
 อิจฺเจเต โสฬฺสสฺสหนฺสฺสา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกุกามุ
 เวสฺสสามิตฺตา ปณฺจสฺตา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกุกามุ
 กุมฺภโร ราชคฺคิโก
 ภียฺโย นํ สตฺสหนฺสฺส
 กุมฺภโร ราชคฺคิโก
 ปุริมฺณฺจ ทิสฺ ราชา
 คนฺธพฺพานํ อธิปฺติ

อมนฺุสฺसानมทฺทฐ
 ทิสฺสา สทฺพพา ญฺฐา อหุ
 ววตฺติตฺวาน จกฺขมา
 สวเวเก สาสเน เวเต
 เต วิชานาถ ภิกฺขโว
 คิราหิ อปุพฺพโส
 ญฺมมา กापิลวตฺตเว
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณนิโน
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสฺสฺส
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณนิโน
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺสฺส
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณนิโน
 วณฺณวณฺโต ยสฺสฺส
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณนิโน
 วณฺณวณฺโต ยสฺส
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 เวปฺตุลลฺลฺลฺล นินเวสนํ
 ยกฺขานํ ปยฺรุปาสติ
 โสปาคสมิตี วนํ
 ฐตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 มหาราชา ยสฺสฺสฺส

ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามํ
 ทกฺขิณญจ ทิสฺส ราชา
 กุมฺภณฺทานํ อธิปติ
 ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามํ
 ปจฺจิมญจ ทิสฺส ราชา
 นาคานํ อธิปติ
 ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามํ
 อุตฺตรญจ ทิสฺส ราชา
 ยกฺขานํ อธิปติ
 ปุตฺตปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามํ
 ปุริมทิสฺส ธรรมฺโจ
 ปจฺจิมเมน วิรูปฺกุโข
 จตฺตาริ เต มหาราชา
 ททฺทลฺลมานา อภฺจฺจํ
 เตสฺส มายาวินิ ทาสา
 มายา กุญฺเณทฺท เวญฺเณทฺท
 จนฺทโน กามเสฏฺโฐ จ
 ปนาโท โอปมญฺเอย จ

อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวณฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 วิรุฬฺโห ตปฺปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสิโส
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวณฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 วิรูปฺกุโข ปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสิโส
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวณฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 กุเวโร ตปฺปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสิโส
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวณฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุณํ สมิตี วนํ
 ทกฺขิณเณ วิรุฬฺโหโก
 กุเวโร อุตฺตรํ ทิสฺส
 สมนฺตา จตุโร ทิสฺสา
 วนเณ กاپิลวตฺตเว
 อาคู วญฺจนิกา สจฺจา
 วิญฺจ จ วิญฺจโต สห
 กิณฺนุฆณฺทฺท นิฆณฺทฺท จ
 เทวสุโต จ มาตลฺล

จิตตเสโน ๑ คนุทธพโพ
 อาคฺช ปณฺจสิโข เจว
 เอเต จญฺเเบ ๑ ราชาโน
 โมทมานา อภิกฺกามุ
 อถาคฺช นากสา นาคา
 กมุพฺลสฺสตรา อาคฺช
 ยามุนา ฐตฺตฺตฺตฺต ๑
 เอราวณฺโณ มหานาโค

นไฟฺรราชา ชโนสโก
 ติมฺพฺรุ สุริยวจฺจสา
 คนุทธพฺพา สห ราชฺฐภิ
 ภิกฺกขุณฺ สมิติ วนํ
 เวสาลา สหตจฺจกา
 ปายาคา สห ภาตฺติภิ
 อาคฺช นาคา ยสฺสสิโน
 โสปาคสมิติ วนํ.

อธิบายความตามพระคาถาว่า ภิกษุเว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยกฺขา
 ภูมฺมา ภูมฺมเทวดาทั้งหลาย ๗ พัน อันอาศัยอยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์ แล้ว
 แลบังเกิดเอากำเนิดเป็นเทวดา สิ่งที่อยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์นี้ อิทฺถิมนุโต
 แต่ล้วนมีอิทธิฤทธิ์เป็นทิพย์ ชุติมนุโต มหานุภาวสมุปนฺนา บริบูรณ์ด้วย
 ศักดานุภาพ วรรณมนุโต แต่ล้วนมีกายอันประกอบด้วยรัศมีสีล้วน ยสฺสสิโน
 บริบูรณ์ด้วยยศบริวาร โมทมานา มีจิตอันเบิกบานชื่นชมโลมนัสชวน
 กันมาสู่ปามหาวัน เพื่อจะทัศนากการเล็งแลดูซึ่งหมู่แห่งภิกษุสงฆ์ทั้งปวง
 ฉสฺสสุสา เหมวดา ยกฺขา เทวดาที่บังเกิดแล้วแลสิ่งที่อยู่ในหิมวันตบรรพต
 นั้นเล่า คณนาได้ ๖,๐๐๐ เทพยดาทั้งหลายนั้นมีสีล้วนพรรณต่าง ๆ ที่
 เชี่ยวก็มีขาวก็มีแดงก็มีเหลืองก็มี เทพยดาทั้งหลายนี้ประกอบด้วยเมหิทธิฤทธิ์
 อานุภาพยศบริวารมีจิตอันเบิกบานสู่ที่ประชุมในครั้งนี้ สาดาศิริยาสหฺสสุสา
 อีกเทวดาสามพันอันบังเกิดอยู่ในสาดาศิริยบรรพตนั้นเล่า ก็มีรัศมีสีพรรณ
 ต่าง ๆ กัน บริบูรณ์ด้วยฤทธิ์เดชอานุภาพแลบริวารเป็นอันมาก เทวดา
 เหล่านั้นก็มาเพื่อจะดูซึ่งหมู่ภิกษุสงฆ์อันประชุมกันในวันนี้ อิจฺเจเต
 โสฬสฺสสฺสสุสา เทวดาทั้งหลาย ๓ เหล่านี้ สิริเข้าด้วยกันเป็นเทวดา ๑๖,๐๐๐
 พระองค์ เวสฺสคามิตฺตกา ปณฺจสฺสตา ยิงเทวดาอันสิ่งอยู่ในเวสคามิตตบรรพต
 นั้นเล่า คณนาได้ ๕๐๐ เหล่านี้ ก็มีรัศมีสีล้วนพรรณต่าง ๆ กัน แต่พื้น

บริวารณ์ไปด้วยฤทธิ์เดชอาชญาอนุภาพศบรivar โมทนา มีกมล
 เบิกบานมาสู่ที่ประชุมในครั้งนี้ กุมภีโร ราชคหิโก ตูกรภิกษุทั้งหลาย
 เทพบุตรพระองค์หนึ่งชื่อว่า กุมภีรเทวบุตร สิงสูในภูเขาวิปุลบรรพต ใกล้
 กรุงราชคฤห์มหานครราชธานี กุมภีรเทวบุตรนี้ก็มาสู่ที่ประชุมกับทั้ง
 บริวารทั้งปวง จตุตทาโร มหาราชาโน ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ พระองค์นั้นเล่า
 องค์หนึ่งชื่อว่าท้าวธตฺตฺย สิงสูอยู่เหน้อยอดเขาขุคันธรด้านข้างปุริมทิศ ได้
 สั่งสอนว่ากล่าวอยู่ด้านข้างปุริมทิศ ท้าวธตฺตฺยเป็นใหญ่กว่าคนธรรพ์
 ทั้งหลาย พระองค์หนึ่งชื่อว่าท้าววิรุฬหก อยู่ด้านข้างทักษิณ เป็นใหญ่
 กว่ากุมภีรทั้งหลาย องค์หนึ่งชื่อว่าวิรูปักษ์ อยู่เหน้อยอดเขาขุคันธร
 ข้างด้านปัจฉิมทิศ เป็นใหญ่กว่านาคทั้งหลาย องค์หนึ่งชื่อว่าท้าวเวรุราช
 อยู่ด้านข้างอุดรทิศ เป็นใหญ่กว่าเทวดาทั้งหลาย ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ แต่
 ละพระองค์ ๆ มีบุตรนั้นเป็นอันมาก บุตรทั้งปวงนั้นแต่ล้วนมีกำลังวังชา
 มาก แต่ล้วนได้แต่สำนักแห่งพระอินทร์ ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ นี้ก็ดี ท้าว
 โลกบาลทั้งหลายอื่น ๆ ในหมื่นโลกจักรวาลนั้นก็ดี แต่ละพระองค์ ๆ
 มีบริวารได้แสนโกฏิ ๆ ขวนก้นมาสู่ที่ประชุมแล้วก็เปล่งรัศมีให้โอกาส
 รุ่งเรืองแล้วก็อยู่ในทิศทั้ง ๔ แห่งปามหาวัน เตสส์ มายาวิโน ทาสา เทวดา
 ที่มีมายาเป็นทาสข้าใช้แห่งท้าวโลกบาลทั้ง ๔ นั้น จำพวกหนึ่งชื่อว่า
 กุญฺเณชฺช พวกหนึ่งชื่อว่าเวญฺเณชฺช พวกหนึ่งชื่อว่าวิญญู พวกหนึ่งชื่อว่า
 วิญญูชะ พวกหนึ่งชื่อว่า จันทนะ พวกหนึ่งชื่อว่ากามเศรษฺชชะ พวกหนึ่ง
 ชื่อว่า กิณนุฆัณชฺช พวกหนึ่งชื่อว่านิฆัณชฺช ท่านเหล่านี้แต่ล้วนประกอบ
 ด้วยมายาปิดป้องกำบังไว้ซึ่งกรรมอันลามกที่ตนกระทำ สรรุา พวกเหล่านั้น
 ประกอบด้วยเบียดเบียนโกหกคิดคด วนฺจนิกา ย่อมไปปิดหลอกลวงซึ่ง
 สรรพโลกทั้งปวงเที่ยวลวงเอาต่อหน้าต่อตา เขตฺตกา ทาสา ทาสช่วงใช้

ของท้าวโลกบาลทั้งปวงมีประมาณเท่านี้ ตูกรภิกษุทั้งหลาย อิม เทวราชา
เทวราชทั้งหลาย โอบมณฺโณ ๑ คือ โอบมณฺเฑวบุตรกัฏฐิ ปนาโท ๑ คือ ปนาท
เทวบุตรกัฏฐิ เทวสุโต มาตลี คือพระมาตลีผู้เป็นสารภีนั้นกัฏฐิ จิตตเสนโน ๑
คือ จิตตเทวบุตรแลเสนเทวบุตร คนุทธพุโฬ ๑ คือ คันธรรพเทวบุตรกัฏฐิ
นไฟราชา คือนไฟการเทวบุตร ชโนสโก ๑ คือ ชโนสโกเทวบุตรกัฏฐิ ปญฺจสิโข
เจว คือปญฺจสิขเทวบุตรกัฏฐิ ติมฺพรุ ๑ คือคันธรรพเทวราชอันชื่อว่า
ติมฺพรุกัฏฐิ สุริยวัจฉสา ๑ คือนางเทวธิดาอันชื่อว่าสุริยวัจฉสา เป็นธิดา
แห่งติมฺพรุเทวบุตรนั้นกัฏฐิ เทวดาทั้งหลายนี้ย่อมขึ้นชมอภิรมย์ปรีดา พา
บริวารแห่งตนมาสู่ที่ประชุม ไซแต่เท่านั้น อณฺเฎ ๑ ราชาโน พญาคนธรรพ์
ทั้งหลายอื่น ๆ ในหมื่นจักรวาลนั้นเล่าก็มากับด้วยคนธรรพ์ตนเป็นบริวาร
ทั้งหลายเป็นอันมาก

ณ กาลบัดนี้ สมเด็จพระบรมศาสดา ตรัสเทศนาถึงนามกร
แห่งเทวดาทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงตรัสแสดงนามกรแห่งนาค
ทั้งหลายด้วยพระคาถา

อถาคู นากสา นาคา	เวสาลา สห ตจฺจกา
กมุพลลฺลสฺตรา อาคู	ปายาคา สห ภาติภิ
ยามุนา อดรภูชา ๑	อาคู นาคา ยลลฺลสิโน
เอราวณฺโณ มหานาโค	โสปากสมิตี วณฺ

เย นาคราเช สหสา หรณฺติ
ทิตฺตพพา ทิตฺตา ปกฺขิ วิสุทฺธจกฺขุ
เวหายสา เต วณฺมชฺฌปตฺตา
จิตฺตรา สุปฺปณฺนา อิติ เตส นามํ
อภยณฺตทา นาคราชา นมาสี
สุปฺปณฺนโต เขมมกาสิ พุทฺโธ
สณฺหาณี วาจาณี อูปฺพหยณฺตทา
นาคา สุปฺปณฺนา สรณมกัสมุ พุทฺธํ

ชิตา วชิรหตุเถน	สมุทท์ อสุรา ลิตา
ภาตโร วาสวเสเต	อิทธิมนุโต ยสสุสิโน
กาลกณฺชา มหาภิสฺมา	อสุรา ทานเวมฺสา
เวปจิตฺติ สฺจิตฺติ จ	มหาราโท นมุจฺ สห
สตนฺจ พลิปฺตฺตานํ	สพฺเพ เวโรจนามกา
สนฺนยฺหิตฺวา พลี เสนํ	ราหุภทฺทมุปาคมุ
สมโยทานิ ภาทฺทนฺเด	ภิกฺขุณฺ สมิติ วนํ.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นาคา ผุ่งนาคทั้งหลายอันอยู่ใน
สระชื่อนานาภะนั้นก็ดี อยู่ในแคว้นนั้น เมืองไพศาลีนั้นก็ดี ผุ่งนาค
ทั้งหลายนั้นเล่า ก็มากไปด้วยนาคปริสัชชะอันมีนามบัญญัติชื่อว่า ตัจจนนาค
ไซ้แต่เท่านั้น นาคที่อยู่ในเชิงเขาพระเมรุนี้เล่า จำพวกหนึ่งชื่อกัมพล
จำพวกหนึ่งชื่ออัสตร นาคเหล่านี้มีศักดาอนุภพมาก ครุฑมีอาจจับได้
อาคนาคเหล่านี้ก็มาสู่ที่ประชุม ไซ้แต่เท่านั้น ปายาคา ผุ่งนาคที่อยู่ใน
ถ้ำอันชื่อนานาภะนั้นก็มากไปด้วยหมู่ญาติทั้งปวง ยามุนา อดรภูชา
นาคบังเกิดในตระกูลท้าวธตรฐ อันมีปกติอยู่ในแม่น้ำยมุนานที่นั่นเล่า
ก็มาสู่ที่ประชุม เอรಾವณฺโณ มหานาโค เอราวัณเทวบุตร ที่นิมิตพระกาย
เป็นข้างทรงแห่งองค์อมรินทร์นั้นก็มาสู่ที่ประชุมครั้งนี้ ปกฺษิ ผุ่งครุฑ
ทั้งหลายอันชื่อนานาภี จิตราสุบรรณครุฑ ๆ เหล่านี้มีขำมีนาก็บังเกิดเป็น
สองครั้ง คือ คลอดจากครรภ์มารดาครั้งหนึ่ง ออกจากกระเปาะไข่นั้น
ครั้งหนึ่ง เป็นสองครั้งด้วยกัน ครุฑทั้งหลายนี้ ทิพฺพา มีปีกอันเป็นทิพย์
วิสุทฺธจกฺขุ มีจักษุอันบริสุทธิ์อาจจะแลเห็นซึ่งนาคทั้งหลายอันอยู่ใน
ที่ไกลได้ร้อยโยชน์และพันโยชน์ ครุฑเหล่านี้ย่อมกระทำการอันสามารถ
จับนาคได้แล้วก็ย้อมนำไปกินเป็นภักษาหาร เวหายสา ครุฑทั้งหลายนี้
บินมาโดยเวหาถึงป่ามหาวันแล้วก็ลงสู่ที่ประชุม

กาลนั้น ^{27/05/565} สมเด็จพระมหากษัตริย์ ก็บันดาลด้วยพุทธานุภาพยัง

พญาครุฑกับพญานาคทั้งหลายนั้นให้เป็นมิตรรักใคร่ซึ่งกันและกัน ให้
ร้องเรียกร้องหามาเจรจาด้วยกันด้วยถ้อยคำอันละเอียดอ่อนหวานให้
ชื่นบานด้วยกันตจหนึ่งว่าพงศ์พันธุ์คณาญาติ มิให้เบียดเบียนแก่กัน
ครุฑและนาคทั้งหลายนั้น ก็ถึงซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นที่พึง กิริยาว่า
พญาครุฑและพญานาคทั้งหลายนี้ ย่อมมีอิทธิฤทธิ์อันเข้มแข็ง ภาตโร
वासुสฺส เป็นพี่น้องของสมเด็จพระอมรินทรราชา สมเด็จพระอมรินทรราชา
ย่อมใช้ให้รับอสุรอันยกทัพขึ้นไปรบเมืองดาวดึงส์ เป็นเหตุด้วยอมรินทรา
ลงมาพานางอสูรธัญญา อันชื่อว่าสุชาดานั้นขึ้นไป

บัดนี้ จะพรรณนาด้วยอสุรเหล่านี้สืบต่อไป กาลกณฐา มหาภิสุม
อสุรา อสุรอันชื่อว่ากาลกณฐานั้นเล่า อสุรเหล่านี้มีมิติอัคภพนั้นให้โต
น่าพิลึกสะทึงกลัวแล้วก็มาสู่ที่ประชุม ทานเวมสา อสุรา อสุรอันชื่อว่า
ทานเวมสนั้นเล่า อสุรเหล่านี้เป็นนายขมังธนูยิงธนูแม่น อสุรเหล่านี้ก็
มาสู่ที่ประชุม เวปจิตติ สุจิตติ ๑ มหาราโท เวปจิตติอสุร สุจิตติอสุรและ
มหาราโทอสุร อันมีปกติอยู่ในมหาสมุทรนั้นกิติ นมุจิ วิมานเทวบุตร อัน
มีปกติอยู่ในชั้นปรนิมิตตวสวัตินั้นกิติ ก็ชวนกันมาสู่ที่ประชุม สตณฺจพล
ปุตตานี ไซแต่เท่านั้น อสุรร้อยหนึ่งที่เป็นบุตรแห่งพลิมาอสุรินทรนั้นเล่า
ก็สอดใส่พลีเสนาอาวุธแห่งตนแล้วก็เข้าไปใกล้อสุรินทรานู ผู้เป็นลุงนั้น
แล้วก็มาสู่ปามหาวันเพื่อจะแลดูซึ่งหมู่แห่งภิกษุสงฆ์ทั้งปวงในกาลครั้งนั้น

อาโป ๑ เทวา ปจวี ๑ เตโช วาโย ตทาคมู
 วรุณา วารุณา เทวา โสโม ๑ ยสสา สห
 เมตตากรุณาภายิกา อาคฺว เทวา ยสสุสิโน
 ทเสเต ทสธา กายา สพฺเพ นานตฺตวณฺณโน
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต วณฺณวณฺโต ยสสุสิโน
 โมทมานา อภิกฺกามู ภิกฺขุณฺโณ สมิติ วน
 เวณฺฑู ๑ เทวา สหสิ ๑ อสฺมา ๑ ทฺเว ยมา

จนุทสุตฺตปนิสา เทวา จนุทมาคฺช ปุรุทชิตา
 สฺริยสุตฺตปนิสา เทวา สฺริยมาคฺช ปุรุทชิตา
 นกฺขตฺตานิ จ ปุรุทชิตฺวา อาคฺช มนุทพลาหกา
 วสฺสุนํ วาสโว เสฏฺโฐ สกฺโก ปาคปริณฺทโท
 ทเสเต ทสฺธา กายา สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 อิทฺธิมนุโต ชุตฺติมนุโต วณฺณวณฺณโต ยสฺสฺสฺสฺสโน
 โมทมานา อภิกฺกามํ ภิกฺขุณฺํ สมิตี วนํ
 อถาคฺช สหฺมฺม เทวา ชลฺมคฺคิสิขาริว
 อธิฏฺฐกา จ โรชา จ อุมฺมาปฺปฺผนิภาสิโน
 วรฺณา สหฺธมฺมา จ อจฺจุตา จ อเนญฺชกา
 สฺลฺลยฺยรฺจิรา อาคฺช อาคฺช วาสเนสิโน
 ทเสเต ทสฺธา กายา สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 อิทฺธิมนุโต ชุตฺติมนุโต วณฺณวณฺณโต ยสฺสฺสฺสฺสโน
 โมทมานา อภิกฺกามํ ภิกฺขุณฺํ สมิตี วนํ
 สมานา มหาสมานา มานุสฺสา มานุสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ชิตฺททาปฺทฺฐิกา อาคฺช อาคฺช มโนปฺทฺฐิกา
 อถาคฺช หริโย เทวา เย จ โลหิตฺวาสิโน
 ปารคา มหาปารคา อาคฺช เทวา ยสฺสฺสฺสฺสโน
 ทเสเต ทสฺธา กายา สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 อิทฺธิมนุโต ชุตฺติมนุโต วณฺณวณฺณโต ยสฺสฺสฺสฺสโน
 โมทมานา อภิกฺกามํ ภิกฺขุณฺํ สมิตี วนํ
 สฺกฺกกา กรฺมฺมหา อรฺณา อาคฺช เวฆฺนสา สห
 โอิทาทคฺคยฺหา ปาโมกฺขา อาคฺช เทวา วิจฺกฺขณา
 สทามตฺตา นารคฺชา มิสฺสกา จ ยสฺสฺสฺสฺสโน
 ถนยฺํ อาคฺช ปชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺช
 ทเสเต ทสฺธา กายา สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน

อิทุธิมนุโต ชุติมณุโต วณฺณวณฺโฑ ยสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 โมทมานา อภิกฺกามุํ ภิกฺขุณฺํ สมิตี วณฺ
 เขมียา ตุสฺส
 ลมฺพิตฺกกา ลามเสฏฺฐกา โชติณามา จ อาสวา
 นิมุมานรติโน อากฺกุ อถากฺกุ ปฺรนิมุมิตา
 ทเสเต ทสฺธา กายา สหฺพเพ นานตฺตวณฺณินโน
 อิทุธิมนุโต ชุติมณุโต วณฺณวณฺโฑ ยสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 โมทมานา อภิกฺกามุํ ภิกฺขุณฺํ สมิตี วณฺ
 สฏฺฐเสเต ทสฺธา กายา สหฺพเพ นานตฺตวณฺณินโน
 นามนฺวเยน อากฺกณฺุํ เย จญฺญเว สทิสฺสา สห
 ปวฺรฏฺฐชาติมกฺขิลํ โอมติณฺณมมนาสิว
 ทกฺขเฆ โมฆตรํ นาคํ จนฺทวํ อสิตาติตฺตุนฺติ.

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺขุทั้งหลาย อาไป จ เทวา ปจฺวี จ เตโช วาโย
 เทวดาอันชื่อว่าอาไป เทวดาอันชื่อว่าปจฺวี และเทวดาอันชื่อว่า เตโช ชื่อ
 ว่าวาโย เทวดาเหล่านี้ก็มาสู่ที่ประชุมในกาลครั้งนี้ เหตุใด เทวดาเหล่านี้
 จึงได้ชื่อว่าอาไป ปจฺวี เตโช วาโย พระอรรตถกกาจารย์ท่านจึงพรรณนาว่า

บุคคลที่เจริญกสิณบริกรรมคือ ปจฺวีกสิณ, อาโลกกสิณ, เตโช
 กสิณ แลวาโยกสิณนั้น ครั้นสิ้นชีพจากมนุษย์โลกแล้วได้ไปบังเกิดใน
 สวรรค์ด้วยผลที่ตนจำเจริญกสิณบริกรรมนั้น ก็มีนามบัญญัติชื่อว่า อาไป
 บ้าง ชื่อว่าปจฺวীব้าง ชื่อว่าเตโชบ้าง ชื่อว่าวาโยบ้าง ตามกสิณที่ตนได้
 จำเจริญไว้ นั้น วรฺณา วารฺณา โสโม จ ยสฺสา ไซ้แต่เท่านั้น เทวดาอันชื่อว่า
 วรฺณ เทวดาชื่อว่าวารฺณ เทวดาชื่อว่าโสมะและเทวดาชื่อว่า ยสฺสา เทวดา
 เหล่านี้ก็ดี และเทวดาอันได้จำเจริญเมตตาดานและกฐณาดาน แต่กาล
 ก่อนได้มีนามกรชื่อว่า เมตตา และชื่อว่า กฐณา นั้นก็ดี เทพยดาเจ้าทั้ง

๑๐ จำพวก มีอาไปเทวดาเป็นต้น มีเมตตากรรณาเทวดาเป็นที่สุดนี้ นานตตวณฺณโน มีสี่สันพรรณต่าง ๆ กัน อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต วนฺณวนฺโต แต่พื้นมีอิทธิฤทธิ์ศักดิ์ดาอนุภาภยศบรึวารอันโอฬารมเหิมา โมทมามาต่างพระองค์ต่างก็ขึ้นชมโสมนัส ชวนกันมาสู่ที่ประชุมในครั้งนั้น

เวณฺฑุ ๑ เทวา สหสิ ๑ อสมา ไซ้แต่เท่านั้น เทวดาอันชื่อว่าเวณฺฑุ เทวดาชื่อว่าสหสิ และเทวดาชื่อว่าอสมา สามจำพวกนี้ก็ดี และเทวดาสองจำพวกอันชื่อว่ายมกเทวบุตร ยมกเทวบุตรชื่อเหมือนกันเหตุว่า ประพฤติเป็นคู่ ๆ กันนั้นก็ดีและเทวดาอันชื่อว่าจันท์สสุปนิสา อาศัยซึ่งพระจันทรกระทำซึ่งพระจันทรให้เป็นเบื้องหน้านั้นก็ดี เทวดาอันชื่อว่าสุริยสสุปนิสา อาศัยซึ่งพระอาทิตย์เป็นเบื้องหน้านั้นก็ดี เทวดาอันกระทำดาวนักษัตรฤกษ์เป็นเบื้องหน้านั้นก็ดี พลาหกเทวบุตรทั้งหลาย มีวาทวลาหกเป็นต้นนั้นก็ดี วสุณี วาสโว เสฏฺโฐ สมเด็จพระอินทราชาเจ้าพิภพดาวดึงส์ผู้ประเสริฐกว่าเทวดาในสองชั้นฟ้าานั้นก็ดี เข้ากันสิ้นทั้งนี้เป็นสิบจำพวกด้วยกัน นับแต่เวณฺฑุเทวบุตรนั้นมาและเทวดาทั้งหลายมีสี่สันพรรณต่าง ๆ กัน แต่ล้วนมีอิทธิฤทธิ์ศักดิ์ดาเดชมายาอนุภามากศฤงคารบริวารมาก ชวนกันมาเพื่อจะทัศนากการซึ่งหมู่พระภิกษุสงฆ์มีองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นประธาน อถาคู สหภู เทวา ชลมคฺคิสิขา ประการหนึ่ง เทวดาอันชื่อว่าสหภู และ เทวดาอันชื่อว่าชลมคฺคิสิขา มีรัศมีรุ่งเรืองดุจเปลวเพลิงนั้นก็ดี เทวดาอันชื่ออริฏฐุกะ และชื่อว่าโรชะ และเทวดาอันชื่อว่าอุมาปุปผะ มีรัศมีเขียวดุจดอกผักตบนั้นก็ดี เทวดาอันชื่อว่าวรุณ ชื่อว่า สหธรรม สองจำพวกก็ดี เทวดาอันชื่ออัจจุตะ ชื่อว่าอเนญชกะ ชื่อว่าสุโลย ชื่อว่าสุจิวระ ชื่อว่าวาสเนสี นั้นก็ดี

เทวดาทั้งหลายมีสหภูมเทวดาเป็นต้นนี้ประสมเข้าเป็น ๑๐ จำพวกด้วยกัน เทวดาทั้ง ๑๐ จำพวกนี้มีสี่สันพรรณต่าง ๆ กัน แต่พื้นมีมเหิทธิฤทธา ชวนกันมาเพื่อจะแลดูซึ่งหมู่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์พระ

ตตกคตเป็นประธาน สมานา มหาสมานา มานุสา มานุสุตตมา ขิททาปทุสิกา อาคู อาคู มโนปทุสิกา เอเต กายา หมู่แห่งเทวดาทั้งหลาย ทสธา สิบ จำพวก สมานา คือเทวดาอันชื่อว่าสมานะ และชื่อว่ามหาสมานะ ชื่อว่า มานุสะ ชื่อว่ามานุสุตตมะ ชื่อว่า ขิททาปทุสิกา และชื่อว่า มโนปทุสิกา ประกอบด้วยฤทธาคักคานุภาพยศบริวารเป็นมาก โมทมานา ชวนกัน ปรีดาภิรมย์มาสู่ที่ประชุมในครั้งนี้

สุกกา กรุมหา อรุณา ใช้แต่เท่านั้นหามิได้ เทวดาอันชื่อว่า สุกกะ ชื่อว่าอรุณ ชื่อว่าเวฆนสะ และเทวดาอันชื่อว่า โอทาคัยนะ เป็นประธานแก่เทวดาทั้งปวงนั้นกิติ เทวดาอันชื่อว่าวิจักขณะ ชื่อว่า สทามัตตะ ชื่อว่านารคชะนั้นกิติ เทวดาอันชื่อว่ามิสสกะ บริวารยศ เป็นอันมากนั้นกิติ ปัชชุนเทวบุตร อันกระทำให้มีเสียงครืน ๆ คำรณแล้ว แลให้ฝนตกลงนั้นกิติ เทวดาทั้งสิบจำพวกนี้ก็มาสู่ที่ประชุม เขมिया ตุสสุติดา ยามา ใช้แต่เท่านั้นเทวดาอันชื่อว่า เขมียะอยู่ในชั้นดุสิตในหมื่นจักรวาล นั้นกิติ เทวดาอันอยู่ในชั้นยามาในหมื่นจักรวาลนั้นกิติ กฏจกาจ เทวดา อันชื่อว่ากฏฐกะ ชื่อว่าลัมพิตกะ ชื่อว่าลามเสฏฐะ ชื่อโชติเทวดา มี รัศมีอันรุ่งเรืองดุจก้อนเพลิงอันบุคคลก่อไว้บนยอดเขานั้นกิติ และเทวดา อันชื่อว่าอาสวาแลเทวดาอยู่ในชั้นนิมมานรดี ในหมื่นจักรวาลนั้นกิติ

เทพยเจ้าทั้งหลายมีเขมียเทวดาเป็นต้นนี้ นับเข้าด้วยกันเป็น สิบจำพวก ถ้าจะนับแต่อาไปเทวดานั้นมา トラบเท่าถึงนิมมานรดี เทวดา นี้เป็น ๖๐ จำพวกด้วยกัน อญฺเณ สทิสสา ยิงเทวดาพวกอื่น ที่มีรูปทรงชื่อ เสียงรัศมีสีสันพรรณาเหมือนกับเทวดา ๖๐ จำพวกนี้ แต่บรรดาที่มีใน สกกลหมื่นโลกธาตุดันเคลื่อนกล่นกันมาสมุสสรสันนิบาตในที่ประชุมครั้ง นี้ แต่ล้วนมีความปรารถนาเพื่อจะทัศนากการ เขยชมพระตตกคตอันรุ่งเรือง ด้วยศิริโสภาค เปรียบประดุจปริมณฑลพระจันทร์ อันล่องเลียซึ่งสิริแห่ง ดาว กับอันหนึ่งปรารถนาจะเขยชมอริยสงฆ์ทั้งปวง อันล่องข้ามจาก

โอมะคืออภิลศเป็นมหานาคอันวิเศษ หาลัคคะคืออราคะ โทสะ โมหะมิได้
 ครั่งอยู่ในปัจฉิมภวีกที่สุดภพ มิได้เวียนเกิดอยู่ในห้วงมหาสมุทรคือ
 วัฏสงสาร

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ทรงแสดงชี้แจงซึ่งชื่อแห่งเทวดา
 ทั้งหลายมากมายทั่วไปสิ้นด้วยกันแล้ว อันดับนั้นพุทธองค์เจ้าจึงแสดง
 ซึ่งชื่อแห่งพรหมทั้งปวง ด้วยพระบาลีว่า

สุพฺรหฺมา ปรมตฺโต จ ปุตุตา อิทฺธิมโต สห
 สนงฺกุมาโร ติสฺสุโส จ โส ปาคสมิตฺตี วนํ
 สหสฺสพฺรหฺมโลกานํ มหาพฺรหฺมาภิตฺติภูจฺติ
 อูปฺปนฺโน ชฺติมนุโต ภิสฺสุมากาโย ยสฺสสฺสิโส
 ทเสตฺถ อิสฺสุสรา อาคฺกุ ปจฺเจกฺกวสฺวตฺติโน
 เตสฺสญฺจ มชฺฌมโต อาคฺกุ หาริตโต ปรีวาริตโต
 เต จ สพฺพเพ อภิกฺกนฺตเต สินฺนทเทเว สพฺรหฺมเก
 มารเสนา อภิกฺกามิ ปสฺส กณฺหสฺส มนุฑิยํ
 เอต คณฺหต พนฺธต ราชเณ พนฺธมตฺตํ โว
 สมนฺตกา ปรีวาเรถ มา โว มุญฺจิตฺตํ โกจฺจิ นํ
 อิตฺติ ตตฺถ มหาเสโน กณฺหเสนํ อเปสฺสิยิ
 ปาณินา ตลมาหจฺจ สรํ กตฺวาน เภรวํ
 ยถา ปาวุสฺสโก เมโฆ ถนยนฺโต สวิชฺชโก
 ตทา โส ปจฺจุธาวตฺติ สงฺกฺกฺุโร อสยํวสิ
 ตตฺถจฺจ สพฺพํ อภินุญฺจาย ววฺกฺขิตฺวาน จกฺขฺมา
 ตโต อามนฺตฺติยิ สตฺถกา สากเก สาสเน รเต
 มารเสนา อภิกฺกนฺตา เต วิชานาถ ภิกฺขโว
 เต จ อาตปฺปมกฺขํ สุตฺวา พุทฺธสฺส สาสนํ
 วิตฺราเคหิ ปกฺกามํ เนสํ โสมาปี อิญฺชยฺญํ

สมณโคตมจะปลดเปลื้องเทวดาอินทร์พรหมทั้งปวงให้ล่วงพ้นจากวิสัยของอาตมาเสียสิ้นครั้งนี้แล้ว อาตมาจะนั่งเข้าอยู่มิได้ จะนอนใจอยู่จะเสียดการ จำจะไปกระทำการทั้งปวง อย่าให้เทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายล่วงจากวิสัยของอาตมาได้

พญามารนึกในใจดังนี้แล้วก็เรียกหาเสนามารทั้งหลายว่า เฮล ท่านทั้งปวงจงมานี้ จะไปสู่ที่ประชุมแห่งเทวดา อินทร์ พรหมทั้งหลาย แล้วท่านทั้งปวงจงแสดงกายให้พิลึกสะพิงกลัว คุณฺหนฺต จงจับเอาตัวเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายนั้นได้แล้ว พนฺธฺต จงผูกพันจำจองไว้ด้วยเครื่องจำ คือ ราคจริต อย่าได้ปละปลิดปลดเปลื้องปล่อยเสียซึ่งผู้ใดผู้หนึ่ง สุธาวเราเจ้าจงเร็ว ๆ ไว ๆ เร่งไปอย่าได้ช้า พญามารสั่งเสนาทั้งปวงไปแล้ว ส่วนตนนั้นก็กระทำอิทธิฤทธิ์ นิमितกายให้ใหญ่พิลึกสะพิงกลัวยิ่งนักหนา สรรักตฺวา แผดเสียงร้องก้องสนั่น ดุจเสียงฟ้าผ่าตสายได้ละพันที ปาณินา ตลมาหฺจฺจ เอาฝ่ามือตบพระธรณีเสียงถึงถางสะท้านสะเทือนดูคำราม อยู่คึก ๆ เสียงพิลึกดุจเสียงเมฆอันคำรน ยังท้อธารน้ำฝนให้ตกลงขณะนั้น น้ำจิตนั้นหมายมั่น จะให้เป็นอันตรายแก่พระสัตถธรรมเทศนา

ภควา ส่วนองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้าพระองค์ทรงทราบ อยู่แต่เดิมที่ว่า พญามารจะกระทำอันตรายแก่พระสัตถธรรมเทศนา สมเด็จพระกรุณาทรงอธิษฐานบันดาลให้บังหุบงตา มิให้เทวดา อินทร์ พรหมทั้งหลายได้ยินเสียงแห่งพญามาร มิให้แลเห็นกายพญามาร อันมาในกาลครั้งนั้น โส มาโร พญามารนั้นจะสำแดงกายให้พิลึกเป็นประการใด ๆ เทวดา อินทร์ พรหม ทั้งหลายก็มิได้เห็น จะแผดร้องสักเท่าใด ๆ ก็มี อาจจะให้เทวดา อินทร์ พรหม ทั้งหลายได้ยินเสียงแห่งอาตมา สงฺกฺทฺโธ พญามารนั้นพิโรธใจเป็นนักหนา อสยวสฺสี มิอาจจะกระทำ ผู้ใดผู้หนึ่งให้อยู่ในอำนาจแห่งอาตมาได้ ปจฺจุธาวตฺติ ก็กลับเล่นขึ้นไปในกาลนั้น

มารเป็นต้นกลับไปแล้ว จึงมีพระพุทธปฏิภาตรัสแก่สงฆ์ทั้งปวงว่า ภิกษุเว
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พญามารพาเสนามารมาเป็นอันมากกระทำวิบัติ
 ต่าง ๆ จะให้อันตรายแก่พระสังฆธรรมเทศนา ก็มีอาจจะให้เป็นอันตราย
 ได้ บัดนี้พากันกลับคืนไปสิ้นแล้ว ท่านทั้งปวงจงเข้าสู่สมาบัติ พิจารณา
 ดูซึ่งหมู่เสนามารทั้งหลาย ด้วยจักขุญาณในกาลบัดนี้ เมื่อสมเด็จ
 พระชินศรีศาสดามีพระพุทธปฏิภาตรัสดังนี้แล้ว พระภิกษุทั้งปวงก็เข้าสู่
 ผลสมาบัติ แล้วก็พิจารณาเห็นซึ่งมารทั้งหลาย อันมีกายอันพิลึกพิล็ก
 ออกไปสู่ที่อันไกล เห็นแล้วจะได้ตระหนกตกใจ มีเส้นขนอันไหวแต่สัก
 น้อยหนึ่งก็มีได้มี เหตุว่า พระสงฆ์ทั้งหลายนี้มีราคะปราศจากสันดาน
 เป็นอริยบุคคลอันวิเศษสิ้นกิเลสทั้งปวง

อท มาโร ลำดับนั้น พญามารราชาจึงปรารภซึ่งสงสัยให้เป็น
 เหตุแล้วก็กล่าวพระคาถาว่า สพฺเพ วิชิตสงฺคามา อธิบายในบาทพระ
 คาถาว่า สพฺเพ ภิกฺขุ พระภิกษุทั้งหลายทั้งปวง สวกา เป็นสาวกแห่ง
 สมเด็จพระศาสดาจารย์ผู้บริวารยศ

ขเนสุตา พระภิกษุทั้งหลายมีคุณวุฒิอันปรากฏกว่าชนทั้งปวง
 ภยาตีตา ล่วงเสียได้ซึ่งความกลัวมิได้สะดุ้งตกใจด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง
 วิชิตสงฺคามา พระภิกษุทั้งหลายนี้มีสงครามคือกิเลสอันผจญแล้ว มี
 สันดานอันชื่นชมโสมนัสปรีดา สห ภูเตหิ กับด้วยอมรคณาหมู่เทพดา
 อินทร์ พรหมทั้งปวง อันมาประชุมกันในเพลิงวันนั้น เป็นใจความว่า

ในกาลเมื่อจบพระสังฆธรรมเทศนามหาสมัยสูตรนี้ เทพยดาได้
 บรรลุพระอรหัตต์นั้นแสนโกฏี ที่ถึงโสดาสกิทาคาอนาคานั้น จะนับจะ
 คณนามิได้ และพระมหาสมัยสูตรนี้เป็นที่ชอบใจแห่งเทพยดาทั้งหลาย
 ผู้ใดจะกล่าวซึ่งมงคลแล้วก็พึงกล่าวซึ่งมหาสมัยสูตรนี้ก่อน จึงจะเป็นสิริ
 สวัสดิสถาพรพิพัฒน์มงคลอันเจริญ เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

อต เนสั สปุบายธมฺมเทศนั อุปฺจาเวฺนฺโต ราคจฺริตฺตานั เทวานั
 สฺมมาปริพฺพาชนียสฺสุดั กถสฺสามิ โทสจฺริตฺตานั กลหฺวิวาทสฺสุดั โมหจฺริตฺตานั
 มหาพฺยุหฺสฺสุดั วิตฺกุกจฺริตฺตานั จุฬฺพฺยุหฺสฺสุดั สทฺธาจฺริตฺตานั ตฺวณฺฎกฺปฏิปฺทึ
 พุทฺธจฺริตฺตานั ปุราเภทสฺสุดั กถสฺสามิตี

เมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถตรัสชี้แจงแสดงนามและโคตรแห่ง
 เทพยดาทั้งปวง ยังจิตแห่งเทพยดาทั้งปวงให้อ่อนน้อมสมควรแก่พระ
 สัทธรรมเทศนาแล้ว ลำดับนั้นพระพุทธองค์เจ้าจึงทรงพระอาวัชนาการ
 พิจารณาว่า พระสัทธรรมเทศนาอันใดหนอ จะเป็นที่สบายแห่งเทพยดา
 ทั้งปวง เมื่อพิจารณาไปก็ทรงทราบว่า พระตถาคตนี้ สมควรจะตรัสเทศนา
 สัมมาปริพพาชนียสูตร โปรดเทพยดาทั้งปวงแต่บรรดาที่เป็นราคจริต
 สมควรที่ตรัสพระธรรมเทศนากลหวิวาทสูตร โปรดเทพยดาทั้งปวงแต่
 บรรดาที่เป็นโทสจริต สมควรที่ตรัสเทศนามหาพยุหสูตร โปรดเทพยดา
 ทั้งปวงอันเป็นโมหจริต สมควรที่จะตรัสเทศนาจุฬพยุหสูตร โปรดเทพยดา
 ทั้งปวงแต่บรรดาที่เป็นวิตกจริต สมควรที่จะตรัสเทศนาตฺวณฺฎกฺสูตร โปรด
 เทพยดาทั้งปวงอันเป็นโมหจริต แต่บรรดาที่เป็นศรัทธาจริต สมควรที่จะ
 เทศนาปุราเภทสูตร โปรดเทพยดาทั้งปวงแต่บรรดาที่เป็นพุทธจริต เมื่อ
 พระพุทธองค์เจ้ากำหนดกฎหมายซึ่งพระธรรมเทศนาด้วยประการฉะนี้
 แล้ว พระพุทธองค์เจ้าจึงพิจารณาสืบต่อไปแล้วว่า

เทวบริษัททั้งหลายอันจะสดับพระธรรมเทศนาสูตรทั้ง ๖ ใน
 ครั้งนี้ จะพึงรู้โดยอัธยาศัยแห่งผู้อื่นหรือจะพึงรู้โดยกิริยาอันบังเกิดแห่ง
 เหตุอันใด หรือจะพึงรู้โดยอำนาจแห่งปุจฉา เมื่อทรงพระอาวัชนาการ
 พิจารณาฉะนี้ ก็เห็นแจ้งว่า เทวบริษัททั้งหลายอันจะสดับฟังพระสัทธรรม
 เทศนาสูตรทั้ง ๖ ในครั้งนี้ จะพึงรู้ด้วยอำนาจแห่งปุจฉา ก็บุคคลดังฤ
 เล่าที่จะอาจสามารถในการปุจฉา สูตรทั้ง ๖ ภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปนี้
 องค์ใดองค์หนึ่งยังอาจสามารถจะปุจฉาได้หรือมิได้เป็นประการใด

พิจารณาไปก็เห็นว่าภิกษุทั้ง ๕๐๐ นี้ แต่องค์ใดองค์หนึ่งก็มีอาจสามารถจะบูชาได้

ก็พระอสีติมหาสาวกและพระอัครสาวกทั้งสองนั้น ยังจะอาจสามารถบูชาได้หรือมิได้เล่า พิจารณาไปก็เห็นว่า พระอสีติมหาสาวกและอัครสาวกทั้งสองนั้น ก็มีอาจสามารถบูชาได้

พระปัจเจกโพธิ์นั้นเล่ายังจะบูชาได้หรือมิได้ พิจารณาไปก็เห็นว่า พระปัจเจกโพธิ์ก็มีอาจสามารถจะบูชาได้ ก็เทพยดา อินทร์ พรหม แต่บรรดาที่อยู่ในที่สมาคมนั้นนี้ ผู้ใดผู้หนึ่งยังจะมีปัญญาอาจสามารถจะบูชาได้บ้างหรือว่าหาไม่ได้ พิจารณาไปก็เห็นว่า แท้เทวดาอินทร์พรหมทั้งปวง แต่บรรดาอยู่ในที่มหาสมาคมนั้น ผู้ใดผู้หนึ่งก็มีอาจสามารถที่จะบูชาได้ ก็ผู้ใดเล่าจะอาจสามารถในการบูชา พิจารณาไปก็เห็นแจ้งด้วยพระปัญญาว่า มาทิสเฐ พุทฺโธ สมเด็จพระพุทธเจ้าเห็นปานดังพระตถาคตนี้แล จักอาจสามารถบูชาสูตรทั้ง ๖ นี้

ก็สมเด็จพระพุทธเจ้าเห็นปานดังพระตถาคตนี้ จะมีอยู่ในโลกธาตุอันใดบ้างหรือหาบมิได้ อนนุตตลาณิ ปตฺตฤติธา เมื่อแผ่ซึ่งพระอนันตญาณส่องแสงไปในอนันตโลกธาตุ ก็มีได้เห็นพระพุทธรูปพระองค์อื่น มีอยู่ในโลกธาตุอันใดอันหนึ่ง สมเด็จพระพุทธองค์จึงทรงพระดำริว่า แลพระตถาคตจะบูชาด้วยพระองค์เอง แลวิสาขนาด้วยพระองค์เองไซ้ เทพยดาทั้งปวงก็มีอาจสามารถที่จะตรัสรู้ อญฺญสุมิ พุทฺธเยว ปุจฺฉิเต ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าองค์อื่นมาได้ถาม พระตถาคตจะเป็นผู้วิสาขนาอันนั้นแล เห็นจะเป็นอัศจรรย์ เทพยดาทั้งหลายจะอาจสามารถในที่จะตรัสรู้ เหตุตั้งนั้นแลพระตถาคตจักนิमित ซึ่งพระพุทธรูปนิमितให้ถามเกิด ทรงพระดำริจะนี้แล้ว สมเด็จพระโลกุตมาจารย์เจ้า ก็เข้าสู่ฌานสมาบัติอันเป็นที่ตั้งแห่งอภิญาณ อญฺญาย เสด็จออกจากสมาบัติแล้ว ก็กระทำซึ่งปริกรรมด้วยกามาพจรจิตว่า ปตฺตจิวรรคณํ อาโลกิตํ สมฺมิมฺญฺชิตํ มม สทิสเยว โหนตุ ว่า

รูปพระพุทธนิมิต นั้นจึงมีอาการกิริยาที่จะจับบาตรจับจีวร แลอากัปซึ่ง
 แลไปในเบื้องหน้า แลเบื้องหลัง แลกิริยาที่คู้เข้าแลเหยียดออกนั้น ให้
 เหมือนพระตถาคตนั้นเกิด เมื่อกระทำซึ่งปริกรรมด้วยกามาพจรจิตฉะนี้
 แล้ว พระพุทธองค์เจ้าจึงอธิษฐานด้วยรูปาพจรจิต บันดาลให้เป็นรูป
 พระพุทธนิมิต เหาะมาแต่โลกธาตุข้างปราจีนทิศตะวันออก มีอาการ
 ประหนึ่งว่า ลอยออกมาแต่ปริมณฑลแห่งพระจันทร์ เทวสงุมมา ฝ่ายผู้
 เทพยดาทั้งปวงนั้นครั้นเห็นสำคัญว่าพระจันทร์ขึ้นมาสองดวง ครั้นพระ
 พุทธนิมิตนั้นละลายซึ่งปริมณฑลแห่งพระจันทร์แล้วแลใกล้เข้ามา หมู่
 เทพยดาทั้งปวงก็เห็นว่าเป็นพระสุริยเทพบุตร ครั้นใกล้เข้ามามากกว่านั้นก็
 เห็นว่ามีไซ้พระสุริยเทพบุตร เป็นมเหสีกษเทวราชพระองค์ใดพระองค์
 หนึ่ง อาสนุนตเร ชาเคน ครั้นพระพุทธนิมิตใกล้เข้ามามากกว่านั้น
 เทพยดาทั้งปวงก็เห็นว่าเป็นท้าวมหาพรหม ครั้นใกล้เข้ามามากกว่านั้นก็
 เห็นว่ามีไซ้ท้าวมหาพรหม เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้าพระองค์อื่นเสด็จมา
 ปุ่ชุนทเวดา แต่บรรดาเทพยดาเจ้าที่เป็นปุ่ชุนนั้นก็มาดำริว่า แต่สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าองค์เดียวนี้ซิ ยังมีเทพยดาสันนิบาตมาก เทพยดาทั้งหลาย
 ประชุมกันนั้นหนาถึงเพียงนี้แล้ว ก็พระพุทธเจ้าเสด็จมาอีกเป็นสองพระองค์
 ด้วยกันดังนี้ จะมีเทพยดาสันนิบาตมากขึ้นไปกว่านั้นสักเพียงไรเล่า เทพยดา
 ที่เป็นปุ่ชุนนั้นต่าง ๆ พระองค์ต่างก็มาดำริฉะนี้ อริยเทวดา จินตยิสสุ
 ฝ่ายเทพยดาทั้งหลายที่เป็นอริยสาวกบุคคลนั้นก็มาดำริว่า ในโลกธาตุ
 อันเดียวกันนี้ ที่จะมีสมเด็จพระพุทธเจ้าองค์อื่นมาบังเกิดเป็นสองพระองค์
 หามีได้ อันธรรมาสมเด็จพระพุทธเจ้านี้มิได้เกิดพร้อมกันเป็นสองพระองค์
 ถึงพระเจ้าเสด็จมาอีกเป็นคำรบสองนี้เป็นรูปพระพุทธนิมิต

สมเด็จพระพุทธเจ้าตกแต่งด้วยอิทธาภิสังขาร เทพยดาที่เป็น
 พระอริยบุคคลนั้นมาดำริฉะนี้ นิमितตพทุโร อาคนุตวา ฝ่ายพระพุทธนิมิต
 นั้นครั้นเสด็จมาถึงแล้ว จะได้ถวายนมัสการสมเด็จพระทศพลญาณเจ้า

นั้นหามิได้ เสด็จไปทรงนั่งเหนืออาสนะที่สมเด็จพระพุทธนิมิตไว้ใน
ที่เฉพาะพระพักตร์เสมอกับด้วยพระพุทธรองค์ สมเด็จพระพุทธรองค์ก็ประกอบ
ด้วยพระทนต์ตั้งสมุหาปฐิสลักขณะ พระพุทธนิมิตก็ประดับด้วยทนต์ตั้ง
สมุหาปฐิสลักขณะ สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าประกอบด้วยขอสัตยานุพยัญชนะ
พระพุทธนิมิตก็ประกอบด้วยขอสัตยานุพยัญชนะ สมเด็จพระพุทธรองค์
เจ้าประกอบด้วยฉัพพรรณรังสีพระรัศมีทั้ง ๖ ประการ พระพุทธนิมิตก็
ประกอบด้วยฉัพพรรณรังสีพระรัศมีทั้ง ๖ ประการ

พระรัศมีแห่งพระพุทธนิมิตนั้นพุ่งออกไปกระทบพระองค์แห่ง
สมเด็จพระพุทธรเจ้า รัศมีแห่งสมเด็จพระพุทธรเจ้านั้นพุ่งออกไปกระทบ
พระองค์แห่งพระพุทธนิมิต แล้วพระรัศมีทั้งสองนั้นก็พุ่งขึ้นไปเจดถึง
อกนิภูฎภพ ตโต ปฏินิวตติตฺวา ตลบลงมาจากอกนิภูฎภพ อย่างประหนึ่ง
ว่า รตสาดเทลงเหนือเคียรเกล้าแห่งเทวดาทิ้งปวง แล้วพระรัศมีพระเจ้า
ทั้งสองก็แผ่ออกไปตกถึงขอบปากกำแพงจักรวาล กระทำห้วงแห่งจักรวาล
ให้รุ่งเรืองงามวิจิตร แต่บรรดาเทพยดาในหมื่นโลกธาตุ ซึ่งมาสโมสร
สันนิบาตอยู่ในห้วงจักรวาลอันนี้ นึกว่าอยู่ในห้วงแห่งพระรัศมีสมเด็จพระ
พุทธรเจ้าทั้งสอง มีครุณาประดุจประชุมอยู่ในเรือนทองอันวิจิตรด้วย
แก้ว นิมิตตพทุโธ นิสีทนุโต เยว ฝ่ายพระพุทธนิมิตนั้นเมื่อทรงพระนิสีทนา
การเหนืออาสนะแล้ว ก็สรรเสริญซึ่งก็เลสปาน อันสมเด็จพระสุคต
ทศพลญาณได้สำเร็จในโพธิบัลลังก์นั้น ดัดเนื่องเป็นอันเดียวกันกับปุจฉา
ซึ่งสัมมาปริพพาชนียสูตร ที่พระพุทธรองค์เจ้ากำหนดไว้ว่าจะโปรดเทพยดา
แต่บรรดาที่เป็นราคะจริต แล้วพระพุทธนิมิตกล่าวเป็นพระคาถาว่า

ปุจฉามิ ตํ มุนี มนุตตปณฺณํ ติณฺณํ

ปาวคตํ ปรินิพฺพุตํ จิตตตํ

นิกฺขมฺม ฆรา มนุปฺชฺช กามะ

กถํ ภิกฺขุ สมฺมา โลเก ปริพฺพชฺชเยยฺย ดั่งนี้

นัยหนึ่ง ภิกษุอันละเสียได้ซึ่งโทโส ละเสียได้ซึ่งมัจฉริยะ ละเสียได้ซึ่งอนุโรธ ไม่รักใคร่ชังใคร อย่างนี้ก็อาจล่วงโลกได้ จะมีได้ติดแปดอยู่ด้วยโลก

หิตฺวาน ปิยญฺเจว อปิยญฺจ อนุปาทาย อนิสฺสิตโต นัยหนึ่งว่าภิกษุอันละเสียได้ซึ่งสัตว์แลสังขารอันเป็นที่รักแลมิได้เป็นที่รัก มิได้ถือเอาด้วยอุปาทาน ๔ มิได้มีต้นหานิสิตคือมิได้ปรารณารูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้องกามคุณอันใดอันหนึ่ง มิได้ยินดีที่จะเวียนเกิดอยู่ในภพปราศจากสังโยชน์คือออกุศลธรรมที่จะผูกจะพัน จะประกอบไว้ในวัฏสงสารนั้น มิได้มีในสันดาน ภิกษุอันปราศจากต้นหาอุปาทาน ปราศจากสังโยชน์เห็นปานฉะนี้ ก็อาจสามารถจะล่วงโลกเสียได้ จะมีได้ติดแปดอยู่ด้วยโลก

นโลอุปทิสฺสุ สาราเมติ อาทาเนสุ วิเนยฺย ฉนฺทราคะ นัยหนึ่งภิกษุอันมิได้พิจารณาเห็นซึ่งขันธทั้ง ๕ ว่าเป็นแก่นสาร บรรเทาเสียซึ่งฉันทราคะในทิสฺสุ คือว่ามีได้ปรารณาซึ่งทิสฺสุ มิได้รักใคร่ในทิสฺสุ นาทิสฺsunิสิตมิได้ ไม่เห็นว่าเที่ยงว่าแท้ ไม่เห็นว่า เป็นสุข ไม่เห็นว่า เป็นของอาตมา อนนฺดฺยเนยฺย พิจารณาเห็นเป็นอันดีว่า สังขารธรรมทั้งปวงนี้ ไม่เที่ยงไม่แท้ ประกอบไปด้วยทุกข์ มีชาติทุกข์เป็นต้นเป็นประธาน ไม่เป็นแก่นเป็นสาร ไซ้ตัวไซ้ตน ไซ้ของแห่งอาตมา ภิกษุอันพิจารณาเห็น ทุกข์ อนิจฺจ อนตฺตา นาทิสฺsunมิได้ เห็นปานฉะนี้ ก็อาจสามารถจะล่วงโลกเสียได้ จะมีได้ติดแปดไปด้วยโลก

วจฺสา มนฺสา จ มมฺนา จ อวิรุทฺโธ สมฺมา วิทิตฺวา ธมฺมํ นัยหนึ่งว่า ภิกษุอันมิได้กระทำผิดด้วยกายแลวาจาแลน้ำใจ ประพฤติกายนั้นเป็นสุจริต วาจานั้นก็เป็นสุจริต น้ำจิตนั้นก็เป็สุจริต ซื่อตรงตามวินัยบัญญัติแล้ว แลตรัสรู้พระจตุราริยสัจ แจ่มใสด้วยสามารถพระอริยมรรคญาณแลปรารณาอนุปาทิสฺสนิพพานเป็นอารมณ์นั้น ก็อาจสามารถจะล่วงโลกเสียได้ จะมีได้ติดแปดไปด้วยโลก

โย วรุทธิ มนุติ น อุนฺณเมยฺย อทุกฺโธปิ น สหฺตฺติเยถ ภิกฺขุ นัย
 หนึ่งว่า ภิกษุอันมิได้ยกเนื้อมอด้วว่า เรายังเป็นที่เคารพยำเกรงแห่งชน
 ทั้งปวง คนทั้งปวงนับถือไหว้บนเรา มิได้ยกเนื้อมอด้วจะนี้ หากแม้ว่ามี
 ผู้หยาบช้าดำง่าด้วยอักษโกสวัตถุ ๑๐ ประการกิติ จะได้คับได้แค้นได้ซึ่ง
 ได้ไกรธนั้นหามิได้ ลทฺธา ปรโฆชนิ แม้ว่าจะได้โภชนาหาร ลภสัฏฺกการะ
 อันผู้อื่นให้มากสักเท่าใด ๆ กิติ ที่จะมัวเมาว่าตนปรากฏมีลาภมียศ
 นั้นหามิได้ ภิกษุเห็นปานจะนี้ ก็อาจสามารถจะล่วงโลกเสียได้ จะมีได้
 ติดแปดอยู่ด้วยโลก

โลภํ ปภวํ ปนฺหาย วิรโต เจทนพฺนุณโต ภิกฺขุ นัยหนึ่งว่า ภิกษุ
 อันละเสียได้ซึ่งตัณหาทั้งปวง ละเสียได้ซึ่งกรรมภพ คืออกุศลากุศลธรรม
 อันเป็นพนักงานตกแต่งให้บังเกิดในภพ ปราศจากกามกิเลส คืออกุศลจิต
 แลอกุศลจิตนั้นไม่มีในสันดาน สันดานนั้นมีแต่กิริยาจิต บาปกรรมทั้ง
 ปวงอันจะกระทำให้จิตเศร้าหมองนั้นก็ได้มีในสันดาน ภิกษุนั้นถอน
 เสียซึ่งปิ่นคือวิจิกิจจา หาสงสัยสนเทหมิได้ อย่างนี้ก็อาจจะล่วงโลก
 เสียได้ มิได้ติดแปดอยู่ด้วยโลก

สารูปฺปมตฺตโน วิทิตฺวาน จ ภิกฺขุ ปริเสยฺย กิณฺฺจ โลกํ นัยหนึ่งว่า
 ภิกษุอันรู้เห็นว่าสิ่งอันใดเป็นสมณสารูปสมควรแก่ตน ก็ประพฤติซึ่งสิ่ง
 อันนั้น ละเสียซึ่งกรรมอันมิได้สมควรแก่สมณะ มีอเนสนะเป็นอาทิแล้ว
 ก็บำเพ็ญซึ่งอาชีพบริสุทธศีลให้บริสุทธบริบูรณ์ มิได้เบียดเบียนซึ่งสัตว์
 แลบุคคลจำพวกใดจำพวกหนึ่งตรัสรู้ซึ่งประเภทแห่งธรรมทั้งปวง มี
 ชั้นธแลอายตนะเป็นต้น เป็นประธานประกอบด้วยจตุสัจญาณ เห็นแท้
 รู้แท้ซึ่งพระจตุราริยสัจ ภิกษุเห็นปานดังนี้ก็อาจสามารถจะล่วงโลกเสีย
 ได้ จะมีได้ติดแปดอยู่ด้วยโลก

นิราโส อนาสลฺลาโน นัยหนึ่งว่า ภิกษุอันถอนเสียซึ่งมูลแห่ง
 อกุศล คือ โสภะ โทสะ โมหะ ยังมูลแห่งอกุศลให้ถึงซึ่งพินาศฉิบหาย

โทษะ โมหะ อันเป็นมูลแห่งวัฏสงสาร ถึงซึ่งฝั่งคือกิเลสนิพพาน ชำนาญ
ในพระจตุราริยสังฺข ปราศจากตัณหา มีปัญญาอันฉลาดในที่จะเอาพระ
นิพพานเป็นอารมณ์ ในกาลเมื่อปฏิบัติในทางพระอริยมรรคทั้ง ๔
ภิกษุเห็นปานฉะนี้ก็อาจจะล่วงโลกเสียได้ มิได้ติดแปดอยู่ด้วยโลก

อดีตเตสุ อนาคตเตสุ ปาปิโกปฺปปาติโก มติ จ สุกฺขิปญฺโญ อีกนัยหนึ่ง
ว่า ภิกษุอันล่วงเสียซึ่งกำหนดว่า อหํ มม ในเบญจขันธ์อันเป็นอดีตแล
อนาคต คือมิได้ถือว่าเบญจขันธ์นั้นเป็นตัวเป็นตน เป็นของแห่งอาตมา
ล่วงเสียได้ซึ่งประชุมสามแห่ง อตฺถา คือ อดีตอตฺถา อนาคตอตฺถา แล
ปัจจุปฺนุนอตฺถา อดีตอตฺถา นั้นได้แก่อวิชชาแลสังขาร ปัจจุปฺนุนอตฺถา
นั้นได้แก่วิญญาณแลนาม แลรูปแลอายตนะแลผัสสะ แลเวทนา แลตัณหา
อุปาทานแลภพ อนาคตอตฺถา นั้นได้แก่ชาติแลชราแลมรณะ อตฺถาทั้ง
๓ คุจพฺรรณนามาฉะนี้

ภิกษุองค์ใดล่วงเสียได้แล้วก็ประกอบอยู่ด้วยอรหัตผลญาณชั้น
บริสุทฺธิ ปราศจากอายตนะทั้ง ๑๒ ประการ มิได้มีจักขวาทีอายตนะ
สืบต่อไปเบื้องหน้าที่จะเวียนอายุเวียนเกิด เวียนเขากำเนิดสร้างรูปสร้าง
กายสร้างอายตนะจักขุโสตมานชิวหา สืบไปในเบื้องหน้านั้นหามิได้
ภิกษุเห็นปานฉะนี้ก็อาจจะสามารถล่วงโลกเสียได้ จะมีได้ติดแปดอยู่
ด้วยโลก

อญฺญา ย มทํ สเมจฺจ วิรชฺชํ ทิสฺสุวาน ปหานมาสฺวาน นัยหนึ่งว่า
ภิกษุอันรู้ในการที่กำหนดคกฺขหมาย ซึ่งพระอริยสังฺขในบุพภาคแล้ว แล
ตรัสรู้ซึ่งพระจตุราริยสังฺข ด้วยอริยมรรคญาณ ๔ เห็นแจ้งซึ่งนิพพานธรรม
ประกอบด้วยอัสวักขัยด้วยอำนาจปัจจุเวกชนญาณ สิ้นขั้นรูปธัมมิกิเลสรูปิ
แลอภิสังขารูปิ คือมิได้ขัดข้องอยู่ด้วยเบญจขันธ์ มิได้ขัดข้องด้วยกามคุณ
มิได้ขัดข้องอยู่ด้วยกิเลส มิได้ขัดข้องอยู่ด้วยกุศลกุศลกรรมอันจะชักนำ
ซึ่งปฏิสนธิ อย่างนี้ก็อาจจะล่วงโลกเสียได้ จะมีได้ติดอยู่ด้วยโลกเป็น

เป็นอณางามบุคคลอันเป็นภิกษุในพระศาสนาและตัดเสียได้ซึ่งอนังคณะ
คือกิเลส ละเสียได้ซึ่งมงคลโทษ คือวัตถุที่นอกออกไปกว่ามหามงคล
๓๘ ประการ มี อเสวนา ๑ พาลานํ ๑ ปณฺชิตานญฺจ เสวนา เป็นอาทิ มี
อโสภํ วิรชํ เชมํ เป็นปริโยสาน นอกออกไปกว่า ๓๘ นี้แล้วก็มีได้นับ
มิได้ถือเลยเป็นอันขาด เมื่อละเสียซึ่งทสสังโยชนํ และจตุรโอมสงสาร
สำเร็จกิจอันทรมาณอันทรีย์มีปรกติอยู่ปราศจากความประมาท ประพฤติ
ตามนัยแห่งพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงมาจะนี้แล้ว บริพพะขยภิกษุ
นั้นก็พึงสว่างโลกเสียได้ จะมีได้ติดอยู่ด้วยโลกเที่ยงแท้เหมือนด้วยพระ
ธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์เจ้าแสดงมาจะนี้ สุตตปริโยसानะ เมื่อจบ
พระสัทธรรมเทศนาสัมมาบริพพาขณียสูตรลงครั้งนั้น เทพยดาแต่บรรดา
ที่เป็นราคจริต ก็บรรลุถึงซึ่งพระอรหัตผลคณนาได้ถึงแสนโกฏี เทพยดา
ที่ได้สำเร็จแก่พระโสดา สกิทา อนาคา นั้นจะนับจะประมาณมิได้

ตทนนฺตรํ ลำดับนั้น สมเด็จพระมหากรุณาจึงตรัสเทศนา กลน-
วิวาทสูตร โปรดเทพยดาแต่บรรดาที่เป็นโทสจริตนั้นสืบต่อไปในเรื่องราว
กลนวิวาทสูตรนี้มีใจความว่า พระพุทธนิมิตตรัสถามสมเด็จพระพุทธเจ้า
ว่า กุโธ ปนฺตุตา กลนา วิวาทิ ปริเทวโสกา สห มจฺจรา ๑ มานาติมานา
สห เปสฺสุณา ๑ กุโธ ปนฺตุตา เต ตํ ทิมํ พุรุหิ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค
ธรรมทั้งหลาย ๘ ประการคือ ทะเลาะกันนั้นประการ ๑ วิวาทกันนั้น
ประการ ๑ ร้องให้รำไรมันประการ ๑ โศกเศร้าเดือดร้อนนั้นประการ ๑
มัจฉริยะนั้นประการ ๑ มานะนั้นประการ ๑ มักโยไพพุดยกนื้อยอ
ตนนั้นประการ ๑ เปสฺสุณวาทนั้นประการ ๑ ธรรม ๘ ประการนี้ เมื่อ
จะบังเกิดนั้น บังเกิดแต่วัตถุสิ่งใด อาศัยวัตถุสิ่งใดจึงบังเกิด ดังข้าพระองค์
อาราธนาพระองค์ทรงตรัสวิสัยซึ่งวัตถุอันเป็นที่เกิดแห่งธรรม ๘

(๑) ขึ้นต้นผูก ๖ นายเกษียร มะปะโม คัดถ่ายถอดจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย

ประการนี้ให้ทราบในกาลบัดนี้ เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสถามฉะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัศรัยวิสัยชานาว่า ปิยปุปฺพุตตา กลหา วิวาทา ปริเทวโสกา สห มจฺจุฉา จ มานาติमानา สห เปสฺสุฉา จ ว่าธรรมทั้ง ๔ ประการ คือ ทะเลาะและวิวาท ปริเทวทุกฺข์และโสภทุกฺข์ มัจฉริยะและมานะ สภาจะยกเนือยอด้ว่า มีชาติ มีตระกูลเป็นอาทิ และเปสฺสุฉาทส่อเสียดท่าน ทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมบังเกิดแต่วัตถุคือความรัก มีความรักเป็นวัตถุที่ตั้งแล้ว ธรรม ๔ ประการนี้จึงบังเกิด สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัศรัยวิสัยชานาเป็นใจความฉะนี้

พระอรรถกถาจารย์เจ้าผู้ตกแต่งคัมภีร์พระปรมัตถโชติกาฉนั้น รู้พุทธาธิบายแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงวิสัยชานาแก้ไขให้กว้างขวางออกไปตามนัยแห่งพระพุทธปฏิภาว่า ทะเลาะกับวิวาทนั้นจะไดเหมือนอย่างเดียวกันนั้นหามิได้ ทะเลาะนั้นประสงค์เอาลักษณะที่คำทอ เปรียบเทียบซึ่งกันและกัน วิวาทนั้นเป็นบุพภาคแห่งทะเลาะ ลักษณะที่วากกล่าวไม่เข้ากัน ทุ่มเถียงกันเป็นเหตุจะให้บังเกิดความดำว่ำเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน ได้ชื่อว่าวิวาท ถ้ามีผู้สงสัยว่า เหตุไร สมเด็จพระพุทธเจ้าจึงตรัสพระธรรมเทศนาว่า ทะเลาะและวิวาทนี้เกิดแต่ความรักเล่า ทะเลาะและวิวาทนี้หาเกิดแต่โทโสไม่ หรือถ้ามีผู้สงสัยฉะนี้ อาตมภาพก็จะมีอัดโนมัตยาธิบายวิสัยชานาว่า ข้อซึ่งว่าทะเลาะและวิวาทเกิดแต่โทโส นั้นเห็นง่ายเห็นตื้น ๆ ไม่ลึกไม่ซึ้ง ข้อซึ่งว่าทะเลาะและวิวาทเกิดแต่ความรักนี้เห็นยากลึกซึ้งลงไปกว่านั้น ผู้มีสติปัญญาฟังพิจารณาโดยละเอียดเถิดว่า เมื่อขณะโทโสบังเกิดให้วิวาท ทุ่มเถียงทะเลาะกันนั้น อาศัยมีธรรมสิ่งอันใดเป็นค้ำเป็นมูลก่อนโทโสจึงจะบังเกิดได้ ฟังพิจารณาโดยละเอียดลงไปฉะนี้ เหมือนอย่างเราท่านทุกวันนี้ ถ้าเห็นบุตรภรรยา วงศาคนาญาติแห่งตนวิวาททุ่มเถียงกันกับบุคคลผู้ใดผู้หนึ่งแล ออกจับออกรื้อนด้วยช่วยกันทะเลาะ ช่วยกันดำ ช่วยกันว่า ช่วยกันตี ช่วยกันรัน เป็นทั้งนี้เพราะอาศัยสิ่งอันใด อาศัยซึ่งความรักนั้นแลเป็นต้นเป็นเดิม

ถ้าไม่รักแล้วไหนเลยจะช่วยกันทะเลาะ ไหนเลยจะช่วยกันด่า ตี เล่า ก็
จะเพิกเฉยจะดูเล่นตามสบายใจแห่งตน

อนึ่ง เมื่อมีผู้มากกระทำอันตรายแก่สมบัติ สิวัญญาณกทรัพย์
อิวัญญาณกทรัพย์อันเป็นของแห่งตนให้ถึงซึ่งวิบัติฉิบหาย และบังเกิด
โทมนัสขัดเคืองทะเลาะวิวาทกันนั้น ก็อาศัยแก่รัก สมบัตินั้นแลเป็นต้น
เป็นเดิมมา ถึงขณะเมื่อมีผู้หยาบซ้ำแก่ตน ประทศร้ายแก่ตนแลเจ็บ
แค้นทะเลาะวิวาทกันนั้น ก็อาศัยแก่รักตนนั้นแล ซึ่งจะผุดออกไปจาก
ความรักนั้นหาไม่ได้ อาศัยเหตุฉะนี้ สมเด็จพระมหากษัตริย์จิงตรัสเทศนา
ว่าทะเลาะและวิวาทนี้เกิดแต่ความรัก

ประการหนึ่งถ้ามีผู้สงสัยเสียดถามเข้ามาอีกแล้วว่า ขณะเมื่อญาติ
ฉิบหาย ขณะเมื่อสมบัติฉิบหาย และบังเกิดความโศกเศร้าเดือดร้อนร้องไห้
ร่ำไรร่ำนั้น ก็เห็นแจ้งอยู่แล้วว่า โลกทุกข์และปริเทวทุกข์นั้นเกิดแต่ความ
รัก ก็ขณะเมื่อมีผู้มากทำความแค้นและบังเกิดโศกเศร้าคับแค้นร้องไห้
ด้วยแค้นนั้น จะว่าโลกทุกข์ปริเทวทุกข์เกิดแต่ความรักเหมือนกันหรือ ถ้า
มีผู้เสียดถามเข้ามาฉะนี้ อาตมภาพก็จะมีอรรถโนมัตยาธิบายวิสัยขานว่า
ซึ่งจะโศกเศร้าคับแค้นร้องไห้นั้นก็อาศัยแก่ความรักนั้นแลและเป็นต้น
เป็นเดิม คือตนรักเขา ๆ ไม่รักตน กระทำคุณแก่เขา ๆ ก็ไม่ว่าดี ตน
กระทำชอบเขากลับเขาเป็นผิด ที่นั้นก็แค้นใจตนเองน้อยใจตนเองบังเกิด
ความโศกเศร้าเดือดร้อนร้องไห้ร่ำไร อาศัยเหตุที่รักเขา ๆ ไม่รักตอบนี้
แล จึงเห็นแท้ว่าโศกเศร้าคับแค้นร้องไห้ด้วยแค้นนั้นก็อาศัยแก่ความรัก
นั้นแลเป็นต้นเป็นเดิม และข้อซึ่งว่ามััจฉริยะบังเกิดแต่ความรักนั้นเห็น
ง่ายอยู่แล้ว เหตุว่ามััจฉริยะนี้มีลักษณะอันซ่อนไว้ซึ่งของแห่งตน มิให้
กระจัดกระจายไปแก่บุคคลผู้อื่น เห็นแท้ว่าซึ่งซ่อนมิให้กระจัดกระจาย
ไปนั้นอาศัยแก่ความรัก ถ้าไม่รักแล้วก็หาซ่อนหาเร้นไม่ เพราะเหตุที่รัก
ใครจึงอุตสาณะเก็บห่อซ่อนเร้น เหตุดังนั้น สมเด็จพระมหากษัตริย์จิงตรัส

เทศนาว่า มัจฉริยะอันมีลักษณะให้ตระหนักรู้ซึ่งของแห่งตน นี้เกิดแต่ความรัก

และข้อซึ่งว่า มานะบังเกิดแต่ความรัก สภาวะยกเนือยอด้ว่า มีตระกูลเกิดแต่ความรัก เปสญวาทเกิดแต่ความรักว่า ฉะนี้ พระอรธกถาจารย์ผู้รู้พุทธธาธิบายวิสัยชานาว่า สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าแสดงดั่งนั้น แสดงด้วยกมลหิวาทเป็นประธาน ผู้มีสติปัญญาฟังเข้าใจตามนัยแห่งพระอรธกถานี้เกิดว่า บุคคลที่ทะเลาะวิวาทกันแล้ว และบังเกิดมานะ บังเกิดเยอหยิ่ง ยกเนือยกด้วกระทำเปสญวาทสอเสียดเบียดเบียนแก่กันนั้น อาศัยแก่ความรักนี้แลเป็นต้นเป็นเดิม คือด้วนั้นรักทรัพย์ รักญาติ รักอาตมา ครันมีผู้มาประทุษร้ายก็โหมนัสขัดแค้น วิวาททุมเถียงทะเลาะด่าว่าซึ่งกันและกัน ครันแล้วก็ถือมานะถือด้ว่า มีชาติมีตระกูลกระทำเปสญวาทสอเสียดกัน ด้วยเหตุที่รักนั้นแหละเป็นเค้าเป็นมูล มีความรักแล้วจึงมีความกมลหิวาท ๆ ทะเลาะกันแล้วจึงมีมานะและอติมานะยกเนือยอด้ว และเปสญวาทสอเสียดเบียดเบียนกัน เหตุฉะนี้แลสมเด็จพระมหากรุณาจึงตรัสวิสัยชานาว่า มานะและสภาวะยกเนือยอด้ว่า มีชาติมีตระกูลเป็นอาทิ และมีเปสญวาทเป็นที่สุดนี้บังเกิดแต่ความรัก ตกมีใจความว่า สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสัยชานาว่า ทะเลาะและวิวาทโลกทุกข์ ปริเทวทุกข์ มัจฉริยะ และมานะ และสภาวะยกเนือยอด้ว่า มีชาติมีตระกูลเป็นอาทิ และเปสญวาททั้งปวงนี้แต่ล้วนเกิดแต่วัตถุ คือความรักสิ้นทั้ง ๘ ประการ เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์ตรัสวิสัยชานาฉะนี้ พระพุทธนิมิตจึงตรัสถามสืบตอไปว่า ปิยานัน โลกสุมี กุโต นิทานา เย จาปิ โลกา ว จรณติ โลก อาสา จ นิฏฐา จ กุโต นิทานา ภควา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค นุ ดั่งข้าพระองค์ขอถาม ธรรม ๘ ประการมีทะเลาะวิวาทเป็นต้น มีเปสญวาทเป็นปรีโยสานันั้น สิวาบังเกิดแต่ความรักแล้ว ก็ความรักนี้เกิดแต่สิ่งอันใดเล่า ประการหนึ่ง สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เป็น

ต้นว่า กษัตริย์และพราหมณ์ พ่อค้า และชาวนา แต่บรรดาที่ประกอบด้วย
 โลกะและประพฤิตตามอำนาจแห่งโลกะนั้น จะว่าโลกะนั้นบังเกิดแต่สิ่ง
 อันใด อาศัยเหตุอันใดจึงจะบังเกิดโลกะ อาศัยเหตุอันใดจึงเกิดรัก เมื่อ
 พระพุทธนิมิตตรัสถามเนื้อความสองข้อติดเนื่องเป็นอันเดียวกันด้วยประการ
 ณะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัตริสวิสันนาว่า ยาย นรสูต โหนฺติ อนุทานิททานิ
 ปิยานิ โลกะ ว่าความรักซึ่งบังเกิดเป็นเบื้องหน้าแห่งสัตว์ทั้งปวงนี้ เมื่อ
 จะบังเกิดนั้นย่อมบังเกิดแต่ความปรารถนา ถึงโลกะที่บังเกิดในสันดาน
 สัตว์มีต้นว่ากษัตริย์และพราหมณ์สิ้นทั้งปวงนั้น ก็บังเกิดความปรารถนา
 เหมือนกัน มีความปรารถนาในรูปในเสียงในกลิ่นในรสในสัมผัสถูกต้อง
 ปรารถนาในกามคุณทั้ง ๕ เป็นอาทิจะนี้แลแล้วกาลใด ก็เป็นเหตุเป็น
 ปัจจัยให้บังเกิดความรัก เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิดโลกะ ในกาลเมื่อ
 นั้นก็ตกว่า ความรักกับโลกะนี้เกิดแต่ความปรารถนาเหมือนกัน

ประการหนึ่ง ก็ความปรารถนานั้นเกิดแต่สิ่งอันใดเล่า วินิจฺจนยา
 กุโธ ปนฺตา ประการหนึ่ง ตัณหาวินิจฺจยและทิสฺฐวินิจฺจย โทโสและมุสาวาท
 และวิจิกิจฺจนา และเจตสิกกรรมอันสัมปยุตด้วยโทโสเป็นอาทินั้น พระผู้มี
 พระภาคตรัสเทศนาว่า บังเกิดแต่ปัจจัยดังๆเล่า เมื่อพระพุทธนิมิตตรัส
 ถามจะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัตริสวิสันนาว่า สาด์ อสาดนฺติ ยมานุ
 โลกะ ตมฺปิณิสฺสุสาย จ โหติ อนุโท ว่านักปราชญ์ในโลก ธรรมชาติอันใด
 ว่าสุขว่าทุกข์ ธรรมชาติอันนั้นแลให้บังเกิดความปรารถนา ในที่อันนี้มี
 คำพระอรพถกถาจารย์วิสันนาว่า ธรรมดาว่าบุคคลในโลกนี้ ถ้าบังเกิด
 ความสุขเสวยอารมณ์เป็นสุขแล้วกาลใด จันตะก็บังเกิดให้ปรารถนาที่
 จะประกอบอยู่ด้วยความสุขในกาลเมื่อนั้น ถ้าความทุกข์มาบังเกิดได้เสวย
 อารมณ์อันเป็นทุกข์ในกาลใด จันตะก็บังเกิดปรารถนาที่จะให้พ้นทุกข์
 ปรารถนาที่จะให้ปราศจากทุกข์ในกาลเมื่อนั้น เหตุจะนี้แลจึงว่าจันตะ
 อันมีลักษณะให้ปรารถนานี้เกิดแต่สุขและทุกข์ ๆ นี้แลเป็นปัจจัยให้
 บังเกิดจันตะ คือความปรารถนา

และทุติยปัญหาซึ่งพระพุทธนิมิตปุจฉาว่า ตัณหาวิจิฉัยและ
 ทิสฺฐิวิจิฉัย บังเกิดด้วยเหตุอันใด ปัญหาอันนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 ตรีสวีสัชนาว่า รูปะ ทิสฺฐวา วิภวภวญฺจ วิจิฉัย กุรุเต ชนฺตุ โลก อธิบายว่า
 ตัณหาวิจิฉัยและทิสฺฐิวิจิฉัยนั้น เกิดแต่เหตุที่เห็นรูปารมณฺ์ทั้งปวงอัน
 จิบหายและบังเกิด คือสัตว์อันเห็นรูปารมณฺ์อันเป็นภายในและภายนอก
 สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะถึงซึ่งพินาศจิบหาย และปรารถนาที่จะให้รูปารมณฺ์
 นั้นคงคิณดั่งเก่า ที่นั้นก็เจรจาว่ากล่าวพิพากษาเอาแต่ตามอำนาจตัณหา
 ที่ผิดนั้นพิพากษาว่าชอบ ที่ไม่ควรนั้นพิพากษาว่าควร ว่าลัดเลียงเอาแต่
 พอจะให้ได้สำเร็จความปรารถนาแต่พอจะให้รูปารมณฺ์ที่จิบหายนั้นคง
 คิณดั่งเก่า อย่างนี้แลเรียกว่าตัณหาวิจิฉัย ๆ นี้เกิดเหตุที่เห็นรูปอัน
 จิบหาย และทิสฺฐิวิจิฉัยที่เกิดแต่เหตุที่เห็นรูปารมณฺ์อันบังเกิดนั้น คือ
 สัตว์โลกทั้งหลายมีสัตว์ในอบายเป็นอาทิ เมื่อเห็นรูปภายในและภายใน
 ภายนอกสิ่งใดสิ่งหนึ่งบังเกิดขึ้นแล้ว ก็กระทำซึ่งทิสฺฐิวิจิฉัยพิพากษาเอาแต่
 ตามอำนาจแห่งทิสฺฐิ ถิลลัทธิเป็นต้นว่า ตนแห่งอาตมานี้บังเกิดแล้ว ของ
 แห่งอาตมานี้บังเกิดแล้ว พินาศเอาด้วยอำนาจทิสฺฐิฉะนั้น นี้เป็นเหตุ
 ด้วยเห็นรูปอันบังเกิดนี้แล จึงว่าทิสฺฐิวิจิฉัยนี้เกิดแต่เหตุที่เห็นรูปารมณฺ์
 อันบังเกิด

แลตติยปัญหาอันพระพุทธนิมิตตรีสปุจฉาว่า โทโสและมุสาวาท
 และวิจิกิจฉา และธรรมอันสัมปยุตด้วยโทโสเป็นอาทินั้น เกิดแต่สิ่งอันใด
 ปริศนาอันนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรีสวีสัชนาว่า โโกโร สวชฺชญฺจ กถฺกถา
 จ เอเตปิ ธมฺมา ทวยเมว สนฺเต ว่าธรรมทั้งหลายคือโทโส และมุสาวาท
 และวิจิกิจฉา และเจตสิกธรรมอันสัมปยุตด้วยโทโสเป็นอาทินั้น บังเกิด
 แต่สุขและทุกข์ สุขและทุกข์มีแล้วกาลใด ธรรมทั้งปวงมีโทโสเป็นต้นนั้น
 ก็บังเกิดในกาลนั้น ถ้ามีผู้สงสัยว่า เหตุไฉนจึงว่าโทโสเป็นอาทิเกิดแต่
 สุขและทุกข์เล่า ถ้ามีผู้สงสัยเสียตถามเข้ามาจะนี้ พึงวิสัชนาว่า โทโส

เกิดแต่ทุกข์นั้น นักปราชญ์พืงสันนิษฐานว่าเข้าใจเกิดว่า เหมือนด้วย
 พญาไปลชนก ผู้เป็นพระเจ้าอาแห่งพระมหาชนกบรมโพธิสัตว์นั้นเป็น
 ตัวอย่างกิริยาว่า พญาไปลชนกนั้น เดิมทีเมื่อเป็นพญาอุปราชนั้น
 พญาอริฏฐชนกผู้เป็นพระเชษฐามีความสงสัยว่า จะชิงเอาราช
 สมบัติ จึงให้ราชบุรุษจับกุมตัวเขาไปใส่ไว้ในเรือนจำ เมื่อต้องตรากตรำ
 อยู่ในเรือนจำนั้น พญาไปลชนกก็จะได้มีโทโสพิโรธแก่พระเชษฐา
 นั้นหามิได้ ต่อพันทุกข์ออกไปจากเรือนจำได้ความสุขแล้วจึงกลับมีโทโส
 พิโรธแก่พระเชษฐา ประชุมพลโยธายกมากกระทำการสงครามชิงเอา
 สมบัติในเมืองมิติลามหานคร ตกว่าเมื่อครั้งต้องทุกข์อยู่นั้นหามิโทโสไม่
 ต่อออกไปพันทุกข์ได้ความสุขแล้วจึงกลับมีโทโส ๆ เห็นปานฉะนี้แลได้
 ชื่อว่าเกิดแต่สุข และโทโสซึ่งเกิดแต่ทุกข์นั้น นักปราชญ์พืงรู้เกิดว่า เมื่อมี
 ความทุกข์อยู่แลมีผู้มาเบียดเบียนกระทำให้ลำบากยากแค้นให้เสียพัสดุ
 เงินทอง ได้ความยากลำบากแล้วและมีโทโสซึ่งเคียดแค้นบุคคลผู้เบียดเบียน
 แก่ตนนั้น ได้ชื่อว่าโทโสเกิดแต่ทุกข์

แลข้อซึ่งว่ามุสาวาทเกิดแต่สุขและทุกข์นั้นเป็นประการใดเล่า ออ
 บุคคลที่มีความสุขอยู่แล้วและพิจารณาเห็นว่า ถ้าอาตมาจะกล่าวแต่
 โดยสัตย์โดยจริง อาตมาก็จะฉิบหายเสียจากสมบัติพัสดาน จะฉิบหาย
 เสียจากความสุขอันนี้ เมื่อพิจารณาเห็นฉะนี้แล้ว แลเจรจามุสาเป็นเหตุ
 ที่จะให้รักษาไว้ซึ่งความสุขนั้น ได้ชื่อว่ามุสาวาทเกิดแต่ความสุข และ
 มุสาวาทเกิดแต่ความทุกข์นั้น ได้แก่บุคคลที่ต้องทุกข์และเจรจามุสาเป็น
 เหตุที่จะให้พันทุกข์ มุสาแก่ทุกข์ มุสาแก่ภัย กลัวทุกข์กลัวภัย จึงเจรจา
 มุสานั้น ได้ชื่อว่ามุสาเกิดแต่ความทุกข์

แลข้อซึ่งว่าวิจิกิจณาเกิดแต่สุขและทุกข์นั้น นักปราชญ์พืงสันนิษฐาน
 ว่า ขณะเมื่อได้ความสุขจิตกว้างขวางแล้วแลสอดแค้นสงสัยในกิจเหตุ
 ผลสารพัดทั้งปวง ได้ชื่อว่าวิจิกิจณาเกิดแต่ความสุข แลธรรมอันสัมปยุต

ด้วยโทโสเป็นอาทิ ซึ่งบังเกิดแต่สุขและทุกข์นั้น นักปราชญ์พึงรู้เอาตาม
 นัยแห่งโทโสและมุสาวาทและวิจิกิจจาอันเกิดแต่สุขและทุกข์ที่แสดงมา
 แต่หลังนั้นเกิด เอว วิสขุชิตฺตํ ปญฺเฬุ สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณสัมพุทธเจ้า
 เมื่อตรัสวิสัยนาซึ่งปัญหาอันพระพุทธรณินิมิตตามด้วยประการฉะนี้แล้ว
 พระพุทธองค์จึงมาทรงพระดำริว่า บุคคลที่หาปัญญาจักขุจะตัดวิจิกิจจา
 มิได้นั้น ถ้าได้ฟังพระตถาคตวิสัยนาปริศนาอันนี้ ก็จะมีสงสัยสนเทห์
 จะมิได้เข้าเนื้อเข้าใจในข้อวิสัยนา ถ้าพระตถาคตจะตรัสเทศนาแสดง
 อูบายอันจะให้ละวิจิกิจจาในกาลบัดนี้ ทรงพระพุทธรณินิมิตนี้แล้วก็ตรัส
 เทศนาแสดงอูบายอันจะให้ละวิจิกิจจา กถกถิ ฌานกาย สิกฺขุ ฌตฺวา ปุตุตฺตา
 สมณฺณ ธมฺมา อธิบายว่า ธรรมทั้งหลายอันพระพุทธรณินิมิตคือองค์พระ
 ตถาคต ผู้รู้เห็นเห็นแล้วตรัสวิสัยนาซึ่งข้ออรรถปัญหาโดยนัยอันพรรณนา
 มาฉะนี้ บุคคลผู้ได้ฟังแล้วแลมิได้เข้าเนื้อเข้าใจว่า บังเกิดสงสัยสนเทห์
 มีอารมณ์เป็นสองแพร่ง มิได้เห็นแจ้งในข้อวิสัยนา บุคคลผู้พ้นอุตสาหะ
 ศึกษาเล่าเรียนซึ่งสิกขาทั้งสาม คือ อธิศีลสิกขา ประการ ๑ อธิจิตสิกขา
 ประการ ๑ อธิปัญญาสิกขา ประการ ๑ เป็นสิกขา ๓ ประการด้วยกัน

อธิศีลสิกขานั้น คือพระปาติโมกขสังวรศีล อธิจิตสิกขานั้นคือ
 อัญญสมาบัติทั้ง ๘ ประการ อธิปัญญาสิกขานั้น คือวิปัสสนาญาณ
 ทั้ง ๑๐ ประการ เมื่ออุตสาหะเล่าเรียนซึ่งสิกขาทั้งสาม รู้แจ้งในสิกขา
 ทั้งสามประการนี้แล้วกาลใด ก็จะปราศจากสงสัยสนเทห์จะเห็นแจ้ง
 ประจักษ์ในข้อวิสัยนาในกาลเมื่อนั้น ถ้าได้เล่าเรียนสิกขาทั้งสามแล้ว
 ไฉนเลยจะมีความสงสัยสนเทห์เล่า ก็จะมีเห็นแจ้งประจักษ์ในข้อวิสัยนา
 จะละเสียซึ่งวิจิกิจจา ความกินแหนงสนเทห์ทั้งปวงได้เป็นอันเที่ยงแท้
 นักหนา

ที่นี้จะว่าด้วยจุดตตปัญหาที่คำรบ ๔ สืบต่อไปในข้ออรรถปัญหา
 คำรบ ๔ นั้น พระพุทธรณินิมิตตรัสปจฉาว่า สาด์ อสาด์ จ กุโตนิทานํ กสมฺม

อสนุนเต น ภวนฺติ เหตุ วิภวาทญจปิ ยเมตมตฺถํ เอตมฺเม จ พุทธิ ยโตนิทานํ
 ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค โทโสและมุสาวาทและวิจิกิจฉาและเจตสิก
 ธรรมอันสัมปยุตด้วยวิจิกิจฉานั้น พระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสัยเห็นว่า เกิดแต่
 สุขและทุกข์นั้นเห็นสมควรอยู่แล้ว ก็สุขและทุกข์นี้เกิดแต่สิ่งดังฤาเล่า จะ
 ว่าสิ่งดังฤาเป็นที่เกิดแห่งสุขและทุกข์ ไม่มีสิ่งดังฤาสุขและทุกข์จึงจะไม่
 บังเกิดประการหนึ่ง ดังข้าพระองค์จะขอลถามซึ่งที่เกิดแห่งอุจเฉททิสฺฐิ
 และสัสสตทิสฺฐินั้นด้วย อุจเฉททิสฺฐิอันมีลักษณะให้ถือว่าตายแล้วสูญไป
 ไม่รู้เกิดอีกนั้นก็ดี สัสสตทิสฺฐิอันมีลักษณะให้ถือว่า สัตว์เที่ยงโลกเที่ยง
 นั้นก็ดี ทิสฺฐิทั้งสองประการนี้จะว่าบังเกิดแต่เหตุแต่ปัจจัยสิ่งใดเล่า ขอ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าจงตรัสวิสัยนาเนือความสองข้อนี้สืบต่อไปในกาล
 บัดนี้ เมื่อพระพุทฺธนิมิตตรัสปุจฉาฉะนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
 ตรัสวิสัยนาว่า ผัสสนิทานา สุขและทุกข์จะบังเกิดนั้นอาศัยแก่มีผัสสะ
 เป็นเหตุเป็นปัจจัย มีผัสสะแล้วจึงมีสุขมีทุกข์ ถ้าหาผัสสะมิได้แล้ว สุขทุกข์
 ก็มิได้บังเกิด ถึงอุจเฉททิสฺฐิและสัสสตทิสฺฐินั้นเล่า ก็บังเกิดแต่ผัสสะเหมือน
 กัน อันใดเล่าที่ได้ชื่อว่าผัสสะ มีคำพระอรธกถาจารย์แสดงไว้ว่า ขณะ
 เมื่อรูปมาปรากฏแก่จักขุ เสียงมาปรากฏแก่โศตระ กลิ่นมาปรากฏแก่
 ฆานะ รสมาปรากฏแก่ชิวหา โนฏฐัพพะมาถูกต้องซึ่งกาย ธรรมารมณฺ
 มาปรากฏแก่จิตนั้นแลได้ชื่อว่าผัสสะ ผัสสะนี้ประสงค์เอาขณะที่ได้
 เห็นรูป ได้ฟังเสียง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มเลี้ยวรส ได้สัมผัสถูกต้อง ได้รู้เหตุผล
 สรรพสิ่งทั้งปวง เมื่อได้เห็นรูปได้ฟังเสียง ได้ดมกลิ่นได้ลิ้มเลี้ยวรส ได้สัมผัส
 ถูกต้อง ได้รู้เหตุผลสรรพสิ่งทั้งปวงแล้ว บางทีก็เป็นสุขเสวยสุขเวทนา
 เป็นอารมณ์ บางทีก็เป็นทุกข์เสวยทุกข์เวทนาเป็นอารมณ์ บางทีก็ถือ
 อุจเฉททิสฺฐิเห็นไปว่า สัตว์ทั้งปวงนี้ตายแล้วสูญไปไม่เกิดอีกเลย บางทีก็
 ถือสัสสตทิสฺฐิ เห็นไปว่าสัตว์เที่ยงโลกเที่ยงไม่รู้ดับรู้สูญ ตกว่าเป็นสุขเป็น
 ทุกข์เป็นอุจเฉททิสฺฐิเป็นสัสสตทิสฺฐิทั้งนี้ ๆ ก็อาศัยแก่มีผัสสะนั้นแลเป็น
 เหตุเป็นปัจจัย เหตุฉะนี้สมเด็จพระพุทฺธองค์เจ้าจึงตรัสวิสัยนาว่า สุข

และทุกข์ อุจเฉททิสฺสและสัสสตทิสฺสทั้งปวงนี้มีผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิด อันดับนั้นพระพุทฺธนิมิตตฺสจึงตรัสปลุจจาทอไปเล่า ผสฺสโส นุ โลกสฺมิมิ กุโตนิทานา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค นุ ดังข้าพระองค์ขอถามสุขและทุกข์ อุจเฉททิสฺสและสัสสตทิสฺสนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสวิสัยชานาว่าเกิดแต่ผัสสะ ก็ผัสสะนั้นเกิดแต่สิ่งใดเล่า ผัสสะทั้ง ๕ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส อันบังเกิดในสันดานสัตว์ โลกนี้จะมีสิ่งดังฤาเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิด ล่องเสียได้ซึ่งสิ่งดังฤาจึงจะล่องผัสสะเสียได้ จะมีได้มีผัสสะ ประการหนึ่ง สภาวะหวงแหนซึ่งบังเกิดมีแก่สัตว์นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าว่าบังเกิดแต่สิ่งดังฤาเล่า คือสิ่งไรให้บังเกิดหวงแหน คือสิ่งไรเป็นเหตุให้บังเกิดมัวเมา ไม่มีสิ่งดังฤา จึงจะไม่มีหวงแหนมัวเมา ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสวิสัยชานาปัญหาสามข้อนี้สืบต่อไปในกาลบัดนี้

เมื่อพระพุทฺธนิมิตตฺสปลุจจาทอเช่นนี้ สมเด็จพระพุทฺธองค์เจ้ากิตฺตรัสวิสัยชานาว่า นามญจ รูปญจ ปฏิญจ ผสฺสโส อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานิ อิจฺฉานิสฺสนุตยานมตฺตมตฺติ รูปเว ภูเต น ผุสฺสนุตติ ผสฺสสา สมเด็จพระพุทฺธองค์เจ้าตรัสวิสัยชานาว่า ผัสสะทั้ง ๕ มีจักขุสัมผัสเป็นอาทิ มีกายสัมผัสเป็นปริโยสานซึ่งบังเกิดมีแก่สัตว์โลกทั้งปวงนี้ ย่อมบังเกิดแต่ปัจจัย คือนามและรูป อาศัยสัมปยุตด้วยนามอาศัยวัตถุรูปและขารมณรูปมีแล้ว ผัสสะทั้ง ๕ จึงจะบังเกิดมี ถ้าล่องเสียได้ ไม่มีรูปไม่มีกาย ไม่มีจักขุประสาท โสตประสาท ฆานประสาท ชิวหาประสาท กายประสาท ไม่มีหนัตยวัตถุ ไม่มีขารมณทั้ง ๕ แล้ว จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส ทั้ง ๕ ประการนี้ ก็จะนามิได้สิ้นด้วยกัน เมื่อไม่มีจักขุแล้ว ก็จะไม่มีการสัมผัส ไม่มีโสตตะแล้วก็จะไม่มีโสตสัมผัส ไม่มีฆานะแล้วก็จะไม่มีฆานสัมผัส ไม่มีชิวหาแล้วก็จะไม่มีชิวหาสัมผัส ไม่มีกายแล้วก็จะไม่มีกายสัมผัส ตกว่าล่องรูปเสียได้แล้วนี้ก็จะล่องผัสสะเสียได้ถึง

๕ ประการ ยังมีอยู่นั้นก็แต่เพียงมโนสัมผัส ยังล่วงมโนสัมผัสเสียมิได้ อาศัยมโนสัมผัสนั้นบังเกิดแต่สัมปยุตนามธรรม คือจิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมด้วยผัสสะนั้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิดมโนสัมผัส เหตุฉะนั้นเมื่อล่วงรูปเสียได้แล้ว จึงยังล่วงมโนสัมผัสเสียมิได้ เป็นใจความว่า ผัสสะนี้เกิดแต่ปัจจัยคือนามและรูป และสภาวะหวงแหนซึ่งบังเกิดในสันดานแห่งสัตว์ทั้งปวงนั้น ย่อมบังเกิดแต่ปัจจัยคือความปรารถนา มีความปรารถนาในรูปในเสียงในกลิ่นในรสในสัมผัสถูกต้อง เป็นเหตุเป็นปัจจัยแล้วกาลใด ก็มีความหวงแหนในกาลเมื่อนั้น ถึงว่าความมัวเมาซึ่งจะบังเกิดแก่สัตว์ทั้งปวงนั้นแล้ว ก็บังเกิดแต่ความปรารถนาเหมือนกัน ถ้าไม่ปรารถนาไม่พอใจแล้ว ความมัวเมาจะมีมาแต่ไหน สิ้นปรารถนาแล้ว ก็สิ้นมัวสิ้นเมา บุคคลจะล่วงความมัวเมาเสียได้ เป็นเหตุด้วยไม่มีความปรารถนา เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสังขนาจะนี้ พระพุทธานิมิตนั้นก็ตรัสปุจฉาปัญหาคำรบ ๖ สืบต่อไปว่า กถํ สเมตสฺส วิญฺญูรูปํ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ฯ วิสังขนาว่า ผัสสะทั้ง ๕ จะมีได้บังเกิดมีนั้น อาศัยแก่ล่วงรูปเสียได้ ก็จะกระทำไฉนจึงจะไม่มีรูป จะปฏิบัติเป็นประการใดจึงจะได้ปราศจากรูป รูปอันเป็นที่ปรารถนานั้นก็ดี รูปอันมิได้เป็นที่ปรารถนานั้นก็ดี แต่บรรดารูปนั้นแล้ว จะกระทำไฉนจึงจะล่วงรูปเสียได้ ขอพระพุทธองค์แสดงซึ่งอุบายอันจะล่วงรูปให้ข้าพระองค์ฟังในกาลบัดนี้

เมื่อพระพุทธานิมิตตรัสปุจฉาจะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าก็ตรัสวิสังขนาว่า น สณฺณสณฺณีนํ วิสณฺณสณฺณีนินปิ บุคฺคณฺหุจจะปฏิบัติให้ล่วงรูปนั้นพึงปฏิบัติในธรรม ๔ ประการ คือ น สณฺณสณฺณีนํ ประการ ๑ วิสณฺณสณฺณีนํ ประการ ๑ นปิ อสณฺณีนํ ประการ ๑ น วิญฺญูสณฺณีนํ ประการ ๑ เป็น ๔ ประการด้วยกัน น สณฺณสณฺณีนํ นั้นคือธรรมอันมิได้มีสัญญา ด้วยสัญญาปกติได้แก่ปฐมารูปสมภาติ อันชื่อว่าอากาศสัพพัญญายตนะ และ น วิสณฺณสณฺณีนํ นั้นคือธรรมอันมิได้มีสัญญาอันแปร ได้แก่ทุกขียารูปสมภาติอันชื่อว่าวิญญานัญญายตนะ

ในปี อสณฺณปี นั้นคือธรรมมิได้ปราศจากสัญญา ได้แก่ ตติยารูปสมาบัติ อันชื่อว่าอาภิกญฺจัญญาตนะ และ นวิภูตสณฺณปี นั้นคือธรรมอันมิได้ล่วงจากสัญญาได้แก่ จตุตถารูปสมาบัติ อันชื่อว่า เนวสัญญานาสัญญาตนะ อรูปสมาบัติทั้ง ๔ ประการนี้ บุคคลผู้ใดสำเร็จแล้ว บุคคลผู้นั้นก็อาจล่วงรูปเสียได้เป็นอันเที่ยงแท้ แต่ทว่าอรูปสมาบัตินี้ล่วงได้แต่รูป มิอาจล่วงปปัญจธรรม มีต้นว่าตณหาและอุปาทานนั้นได้อาศัยว่าอรูปสมาบัตินั้น ยังมีได้พ้นจากสัญญาก่อน สัญญานั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิดปปัญจธรรมมีต้นว่าตณหาและอุปาทาน ตกว่าอรูปสมาบัตินี้ล่วงได้เป็นอันเที่ยงแต่ก่อนรูป ผู้ใดได้อรูปสมาบัติแล้ว ผู้นั้นแลก็ได้สร้างรูปสร้างกายอีกเลยเป็นอันขาด

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสวิสังขนาจะนี้ พระพุทธนิมิตนั้นก็ตรัสปฺจจาสืบต่อไปว่า ยนฺตํ อปฺจุจิมฺหา อภิตฺตยิ โน ข้าแต่สมเด็จพระเจ้าผู้มีพระภาค อรรถปริศนาอันใดอันข้าพระองค์ปฺจจาแล้วนั้น อภิตฺตยิ พระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสังขนาแจ่มใสเสร็จแล้ว อญฺณํ ปฺจุจามิ ข้าพระองค์ขอถามปัญหาอันอื่นสืบต่อไป บุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ในโลกนี้ บางจำพวกนั้นสรรเสริญอรูปสมาบัตินี้ว่า ยังอาตมภาพแห่งสัตว์ให้บริสุทธิ์แต่เท่านั้นหรือ ๆ ว่าสรรเสริญธรรมสิ่งอื่นนอกไปกว่าอรูปสมาบัตินี้ว่า ยังสัตว์ให้บริสุทธิ์บ้างเป็นประการใด เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสปฺจจาจะนี้ สมเด็จพระเจ้าก็ตรัสวิสังขนาว่า เขตฺตดาวตฺตา ตปิ วทนฺติ สมณฺณและพราหมณฺ์บางจำพวกสำคัญตัวว่าเป็นนักปราชญ์ และถือสัตตทิสฺฐินั้น ย่อมสรรเสริญอรูปสมาบัตินี้ว่า ยังสัตว์ให้บริสุทธิ์ สัตว์จำพวกใดได้อรูปสมาบัติแล้ว สัตว์จำพวกนั้นก็ถึงซึ่งบริสุทธิ์ คือคงอยู่เป็นอันเที่ยงแท้มิได้รู้มีความวิบัติอันตรายอันใดอันหนึ่งเลย ว่ากล่าวจะนี้เป็นลัทธิแห่งสมณพราหมณฺ์ผู้ถือสัตตวาททิสฺฐิ แลสมณพราหมณฺ์บางจำพวกที่ถืออุจฺเจททิสฺฐินั้นเล่า ก็กล่าววว่าอรูปสมาบัตินี้แลคืออนิพพาน ผู้ใดได้อรูปสมาบัติแล้ว ผู้นั้นก็ดับสูญมิได้เอา

กำเนิดเวียนเกิดสืบต่อไปในภพเบื้องหน้านั้นเลย ตกว่าถือเอาอุปสมาบัตินี้แล้วว่าเป็นนิพพาน และพุทธนักปราชญ์ผู้รู้แท้เห็นแท้ในพระจตุราริยสังข์นั้น ย่อมพิจารณาเห็นแจ้งว่า สมณพราหมณ์ที่ถือลัทธิสทวาทิทธิและอุจเฉททิทธิ สรรเสริญอุปสมาบัตินั้น จัดได้ชื่อว่าถ้อยคำเป็นกุศล นับเข้าว่าเป็นอนุปาทิสเสสอยู่แล้ว แต่ทว่ายังประกอบด้วยทิฐิ ยังเห็นผิดอยู่ ยังไม่ชอบก่อน อันอุปสมาบัตินี้ยังลัทธิให้ล่วงได้แต่รูป ให้ปราศจากได้แต่รูป จะให้ปราศจากจิตและเจตสิกได้เหมือนด้วยพระนิพพานนั้นหาไม่ได้ แต่เพียงอุปสมาบัตินั้นยังไม่บริสุทธิ์ก่อน เหตุว่ายังล่วงขราและมรณะนั้นมิได้ ต่อเมื่อใดได้สำเร็จพระอริยมรรค พระอริยผล และพระอมตมหา นิพพานมิได้เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดในภพเบื้องหน้าสืบต่อไปแล้วนั้นแลได้ชื่อว่า ถึงซึ่งบริสุทธิ์เป็นอันเที่ยงแท้ อรหตฺตนิกุฎาน เทสนิ นิฎสาเปสิ สมเด็จพระมหากษัตริย์พระธรรมเทศนาภคินิวาทสูตร ให้สำเร็จด้วยยอดคือพระอรหัตตรัสเทศนาจบลง ครั้งนั้นเทพยดาที่เป็นโทสจริตก็บรรลู่ถึงมรรคและผลคณนาได้แสนโกฏิ อันคณนเทพยดาบางจำพวกก็บังเกิดสงสัยว่า บุคคลอันถือลัทธิต่าง ๆ แล้วแลสรรเสริญลัทธิแห่งตน ๆ ว่าประเสริฐนั้น ย่อมได้ความนิทานแต่สำนักแห่งนักปราชญ์หรือ ๆ ว่าได้ความสรรเสริญแต่สำนักแห่งนักปราชญ์เป็นประการใด

เมื่อเทพยดาบางจำพวกสงสัยจะนี้ สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงทราบวาระน้ำจิตแห่งเทพยดาเหล่านั้น จึงทรงพระมหากษัตริย์ปรารภที่จะตรัสเทศนามหาพยุหสูตรโปรดเทพยดาแต่บรรดาที่เป็นโมหจริตพระองค์จึงให้พระพุทธรูปนั้นตรัสปลุกจาดด้วยบาทพระศาสดาว่า เยเกจิม ทิฏฐิปริพพสุณา อิทเมว สจฺจนฺติ ปวาทยนฺติ สหฺพพฺว เต นิบุทฺปนฺทานยนฺติ อตุโถ ปสฺสสมฺปิ ลภานฺติ ตตฺถ อรรถาธิบายในบาทพระศาสดาอันพระพุทธรูปนั้นว่า บุคคลทั้งหลายอันถือทิฐิแสดงลัทธิว่า สิ่งนั้นเที่ยง สิ่งนี้เที่ยง บุคคลเหล่านี้ย่อมสรรเสริญลัทธิแห่งตน ๆ ว่าประเสริฐ ลัทธิของ

ผู้อื่นติเตียนเสียว่าชั่ว สรรเสริญแต่ลัทธิแห่งตน เมื่อประพุดิตังนั้นได้
ความนิมิตแต่สำนักแห่งนักปราชญ์ หรือ ๆ ว่าจะได้ความสรรเสริญแต่
สำนักแห่งนักปราชญ์เป็นประการใด

เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสปฐจาณะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้ากัตรัส
วิสัยกันว่า อปุปิ นิ เอเตนาลิ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค อันธรรมคกว่า
ลัทธิมิจฉาทิฐินั้น จะได้เป็นที่สรรเสริญแห่งนักปราชญ์หามิได้ ย่อม
เป็นที่ติฉินนิมิตแห่งนักปราชญ์ทั้งปวง แต่ทว่าความสรรเสริญและความ
นิมิตนั้น นักปราชญ์ทั้งปวงอย่าพึงเอาเป็นอารมณ์ เหตุว่าความสรรเสริญ
และความนิมิตนี้จะได้ให้สำเร็จผลอันใดอันหนึ่งหามิได้ ความสรรเสริญ
นั้นเล่า โลกทั้งหลายนับถือว่าดีแล้ว ก็มีอาจสามารถที่จะระงับราคะ
โทสะโมหะและอกุศลธรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงได้ อย่างว่าถึงระงับมากเลย
โดยแต่น้อย ๆ ก็มีอาจสามารถจะระงับได้ ก็จะช่วยกล่าวไปไยถึงความ
นิมิตนั้นเล่า ความนิมิตนั้นพระตถาคตไม่กล่าวถึงแล้ว แต่ความสรรเสริญ
ยังให้ผลมิได้แล้ว ก็ความนิมิตนั้นหรือจะให้ผลได้แล้ว มีแต่จะให้โทษ
นั้นแลเป็นเบื้องหน้า นักปราชญ์ผู้มีปัญญาเมื่อพิจารณาเห็นว่า ความ
สรรเสริญและความนิมิตประกอบไปด้วยโทษ พิจารณาเห็นว่า พระ
นิพพานนั้นปราศจากโทษ มิได้เป็นที่เกิดแห่งความสรรเสริญและความ
นิมิต พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว พึงยินดีในนิพพานธรรมอันล้ำเลิศประเสริฐ
อย่าพึงยินดีในความสรรเสริญ อย่าเดือดร้อนด้วยความนิมิต ยากาจิมา
สมุมติ โย ปุณฺณชชา สพฺพาว เอตาน น อุเปติ วิหฺรธา อันธรรมคว่าบุคคลผู้ถือ
ลัทธิมิจฉาทิฐิต่าง ๆ นั้น แต่ล้วนเป็นปุณฺณชนสิ้นทั้งปวง จะได้เป็นอริย
บุคคลแต่สักผู้เดียวเท่านั้นหามิได้ และลัทธิต่าง ๆ ซึ่งมิจฉาทิฐิต่าง ๆ นั้นจะ
ได้เข้าไปใกล้พระนิพพานหามิได้ แต่ล้วนไกลจากนิพพานธรรมสิ้นทั้ง
ปวง เหตุใด เหตุว่าลัทธิทั้งหลายนั้นประกอบในที่ใกล้รูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัสถูกต้อง จะได้ปราศจากรูปเป็นต้นนั้นหามิได้ ก็ฝ่ายว่าพระนิพพาน

ธรรมนั้นปราศจากรูปเสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้อง จะได้ชัดช้อยอยู่ด้วย
 รูปาทิรสนั้นหาไม่ได้ เหตุฉะนั้นอริยนักปราชญ์ผู้ถึงพระนิพพานธรรมนั้น
 จึงมิได้เข้าใกล้ทิวังปวง แต่บรรดาที่เป็นมิจฉาทิฐิ วิทยุจิสุต ขนุดิมกุกุพพมา
 ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลอันเป็นปุถุชน บางจำพวกนั้นมิได้
 รักใคร่ในรูปอันตนได้เห็น มิได้รักใคร่ในเสียงอันตนได้ฟัง ประพฤติมัก
 น้อยทรमानจิตทรமானกาย แต่ทว่าประพฤติไปในลัทธิภายนอกพระ
 ศาสนาเป็นต้นว่า ประพฤติอย่างข้างประพฤต้อย่างม้า ปฏิบัติอย่าง
 สุนัข สรรเสริญครูอันถือลัทธิเช่นนั้นว่า มีศีลอุดมว่าบริสุทธิ์สำรวม อิว
 สิกุเขม อสุส สุทธิ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ปุถุชนบางจำพวกนั้น
 ล้ออำนาจแก่ภวตณหา ๆ ครอบงำจิตสันดานให้ลุ่มหลงไปในลัทธิที่ผิด
 นั้น ก็เจรจาชักนำซึ่งกันและกันว่าเราจะชวนกันฝึกสอนปฏิบัติใน
 ลัทธิแห่งครูผู้นี้เถิด เราจะได้ถึงซึ่งบริสุทธิ์ ว่าแก่กันแล้วก็สรรเสริญตัวเอง
 ว่า ตัวนั้นเฉลียวฉลาด สเจ มุตโต สีสัพพตโต โหติ ปุถุชนทั้งหลายนั้นมีความ
 ฉลาดจากศีลสัมพตปราคามาสนั้นแล้วก็ถึงซึ่งสภาวะหวั่นไหวเดือดร้อนใน
 กายและจิต สิ้นสติสมปกติปนเพื่อกถึงครูถึงอาจารย์ เหตุว่าตัวนั้นสิ้น
 ปรารธนาจะให้บริสุทธิ์ก็ไม่ได้บริสุทธิ์สำเร็จซึ่งความปรารธนา ปเวทติ
 กณณิกยั ปหิตวา ปุถุชนทั้งหลายนั้นเดิมที เมื่อประพฤติซึ่งวัตรศีลสัมพตปราค
 นั้น ประพฤติด้วยสามารถสำคัญว่าจะเป็ญบุญญาภิสังขาร สำคัญว่าจะ
 ถึงซึ่งบริสุทธิ์ จึงอุตสาหะปฏิบัติ เมื่อขับเข้าไปถึงปฏิบัตินั้นหาเป็น
 บุญญาภิสังขารอันใดอันหนึ่งไม่ หาเป็นหนทางแห่งบริสุทธิ์ไม่ ตกว่า
 ปฏิบัตินั้นลำบากกายเสียเปล่า เห็นว่าจะเป็นที่ฟังแก้ตัวก็ไม่ได้เป็น
 ที่ฟังแก้ตัว ครั้นหาที่ฟังมิได้แล้ว ปุถุชนทั้งปวงนั้นก็ถึงซึ่งโคกเศร้า
 ประพรั้นหวั่นไหวปนแพ้ไปว่า เราออกจากเหย้าเรือนมาอยู่ที่นี้เสื่อมจาก
 ครูจากอาจารย์ กระทำการจึงไม่สำเร็จ ปนเพื่อขณะนี้แล้วก็ปรารธนาจะ
 ให้ถึงซึ่งบริสุทธิ์ด้วยปฏิบัติศีลสัมพตปราคานั้น เป็นทั้งนี้ด้วยสามารถ
 ที่ตัวหลง นักปราชญ์ผู้มีปัญญาเป็นอริยสาวกนั้นจะได้ลุ่มหลงเหมือน

ด้วยบุญนั้นหามิได้ สีสัพพตฺ จาปิ ปนาย อริยสาวกทั้งปวงย่อมละเสีย
ซึ่งศีลพหุตะ มิได้ปฏิบัติในลัทธิมิจฉาที่ฐิอันหาผลหาประโยชน์มิได้
อริยสาวกผู้ได้สำเร็จพระอรหัตมรรคญาณนั้น ย่อมละเสียซึ่งการทั้งปวง
อกุศลถึงโลกียกุศลจิตกิติ จะได้มีในสันดานแห่งพระอริยสาวกหามิได้
สันดานแห่งพระอริยสาวกผู้ได้สำเร็จพระอรหัตนั้นมิแต่กิริยาจิต สุกุติ
อสุกุนติ อปตฺถยาโน ผู้ได้สำเร็จพระอรหัตมรรคนั้น มิได้ปรารถนาซึ่ง
สุกุนติต่าง ๆ เป็นต้นว่า เบญจกามคุณนั้นทั้งห้าประการมิได้ปรารถนา
ซึ่งอกุศลลาภีประเภท วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหยา จิตแห่งพระอริยสาวก
นั้นปราศจากความยินดีในเบญจกามคุณและการอกุศล มิได้ถือลัทธิ
อันผิด ประพฤติแต่ตามหนทางแห่งพระอมตมหานิพพาน จะได้เดินทาง
ผิดด้วยสมณพราหมณาจารย์ จำพวกอื่นนั้นหามิได้ ตมฺปนฺนิตฺตสยา ชิกฺขุจฺจิตฺ วา
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค สมณพราหมณ์จำพวกอื่น ๆ ที่เดินทางผิดนั้น อาศัย
ลัทธิอันผิดที่ตนเห็น แลตนได้ฟังและตนได้สุดดมลิ้มเสียถูกต้อง อันนัก
ปราชญ์ทั้งหลายเกลียดชังนั้น นับถือว่ามีแก่นมีสารว่า ลัทธิของตนนั้น
ยังบุคคลผู้ประพฤติตามให้บริสุทธิ์ เมื่อนับถือไปในลัทธิอันผิดจะนี้ ก็
น่าที่จะเป็นเบื้องหน้าแห่งอกิริยทิสฺสุ จะเอิบเอื่อมเหลือมเห็นไปว่ากระทำ
บุญก็ไม่เป็นอันกระทำ ครั้นเอิบเอื่อมเข้าไปในอกิริยทิสฺสุแล้ว ก็จะเป็น
หลักเป็นตออยู่ในวัฏสงสาร จะมิได้ปราศจากตัณหา จะเวียนตายเวียน
เกิด เวียนเอากำเนิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ทั้งปวง ปฏฺยจฺยมาณสฺส นฺนิ
ชปฺปตฺตานิ เมื่อเวียนอยู่ในภพมิได้ปราศจากตัณหา ยังปรารถนาสิ่งนั้น
สิ่งนี้อยู่ก็จะบังเกิดไหลเลอบ้นเพื่ออยู่เนื่อง ๆ ไม่รู้แล้ว สเวตฺตมกมฺปิ เตสุ
ในเมื่อวัตถุคือจิตและเจตสิกนั้นหวนไหวอยู่ด้วยอำนาจตัณหาที่ฐิบัน
บ้ำออกจากราอยู่ตั้งนั้นแล้ว กายนั้นก็หวนไหวดิ้นรนไปมีประการ
ต่าง ๆ มิอาจจะทรงตนอยู่เป็นสุขได้ อาศัยแก้อลัทธิที่ผิดนั้นแลเป็น
ต้นเป็นเดิม เหตุจะนี้ พระอริยสาวกทั้งปวงจึงสละละเสียซึ่งลัทธิที่ผิด
จตุปฺปาโต อิทฺถยฺยสฺส นตฺติ สกนฺ เวเธยฺย กุหิ ปชฺชปฺเป พระอริยสาวกผู้ใด

สำเร็จพระอรหัตมรรคญาณมิได้เวียนตายเวียนเกิด เวียนเอากำเนิดอยู่ในภพสงสารนั้น เมื่อจิตท่านปราศจากศณหาและทิฐิ ท่านไม่ถือลัทธิที่ผิดเห็นปานดั่งนั้นแล้วดั่งฤ และกายท่านจะหวั่นไหวดั่งฤ และวาจาท่านจะบันเพื่อไปเล่า กายและวาจาและจิตแห่งท่านนั้นก็ระงับสงบอยู่เป็นอันดี

เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสัยชานาจะนี้ พระพุทธนิมิตจึงตรัสถามสืบต่อไปว่า ยมาहु ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเก ตเมว ว่าข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลอันถือลัทธิมิจชาติฐิต่าง ๆ นั้น ย่อมว่ากล่าวเป็นปฏิปักษ์แก่กัน จะได้เข้ากันหามิได้ พวกหนึ่งสรรเสริญว่า ลัทธิอันนี้แลประเสริฐแล้ว พวกหนึ่งติเสียดว่าชั่วเล่า ข้างหนึ่งก็ว่าอย่างหนึ่งไม่เข้ากัน ตกว่าถ้อยถ้อยสรรเสริญตัวเองว่า ตัวนั้นฉลาด เขอกก็เมื่อกระนั้นจะว่าถ้อยคำของใครเป็นคำสัตย์คำจริง จะเชื่อฟังเอาคำข้างไหนเป็นประมาณได้ ขอพระองค์จงวิสัยชานาให้แจ้งในกาลบัดนี้ เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสปุจฉาจะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าก็ตรัสวิสัยชานาเป็นบาทพระคาถาว่า สกณฺุธิ ธมฺมํ ปรีปฺนฺณมาห เป็นอาทิจะนี้ มีเนื้อความว่า สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสวิสัยชานาว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ถ้อยคำแห่งบุคคลอันถือลัทธิต่าง ๆ สิ้นทั้งปวงนั้น จะนับถือเอาคำของใครเป็นคำสัตย์คำเที่ยงนั้นไม่ได้ มิจชาติฐิต่างหลายว่ากล่าวนั้นว่า เขาแต่ตามถนัดของตนแต่ผู้จะให้บริบูรณ์ในลัทธิของตัว ตกว่าถ้อยถ้อยต่าง ๆ กัน ข้างหนึ่งว่าดี ข้างหนึ่งว่าชั่ว ถ้อยที่ถ้อยสรรเสริญซึ่งลัทธิแห่งตน ๆ ติเตียนเสียดซึ่งลัทธิอื่น ๆ ว่ากล่าวนั้นมิได้อนุโลมตามกันมีแต่วิวาทกัน มีแต่นินทา

ถ้อยคำที่ติฉินนินทากันนั้นเขาเป็นประมาณมิได้ เมื่อดีอยู่แล้วนี้ถึงผู้อื่นจะนินทาเท่าใด ๆ ที่จะได้ชั่วไปตามถ้อยคำเขานินทาหามิได้ ถ้าถ้อยคำผู้อื่นเขานินทานั้นกระทำให้บุคคลที่ศึนั้นชั่วลงได้ บุคคลที่ดี ๆ

นั้นชั่วไปเพราะคำเขานินทา ถ้าเป็นดังนั้นแล้วไหนเลยจะมีคนดีเล่า
บุคคลที่ประเสริฐในธรรม บุคคลที่ดีมีคุณพิเศษนั้นก็เสียไปสิ้น เป็น
เหตุเพราะถ้อยคำที่เขานินทา นี่ดีเป็นดังนั้นหาไม่ได้ บุคคลที่ดีอยู่นั้นก็ดี
อยู่โดยธรรมดาจะได้ชั่วไปตามถ้อยคำที่ผู้อื่นนินทานั้นหาไม่ได้ ดีก็ดีเอง
ชั่วก็ชั่วเอง ดีแล้วจะชั่วไปตามคำนินทานั้นหาไม่ได้ ชั่วแล้วจะดีตามคำ
สรรเสริญนั้นก็หาไม่ได้ นี่แลนักปราชญ์ทั้งปวงทั้งสันนิษฐานเกิดว่า ถ้อย
คำที่มีจลาทิสทั้งหลายติดเียนซึ่งกันและกันนั้นจะฟังเอาคำข้างใครเป็น
ประมาณนั้นเอาไม่ได้ อันติเตียนลัทธิแห่งผู้อื่น สรรเสริญซึ่งลัทธิแห่ง
ตนว่ามันว่าสัตย์ ว่าเที่ยงนั้น มีควรที่จะเชื่อฟังเอาได้

สธมบุชา จปนา ตเถว ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ถ้อยคำ
แห่งเดียรถีย์ทั้งหลาย สรรเสริญลัทธิแห่งตนนั้น เอาเป็นประมาณมิได้
อันใดก็ดี ลัทธิแห่งเดียรถีย์ทั้งหลายนั้นก็หาผลมิได้ เอาเป็นประมาณมิได้
อุปมาอย่างนั้น ถ้าแลถ้อยคำแห่งเดียรถีย์ทั้งหลายนั้นเอาเป็นประมาณ
ได้แล้ว ก็น่าที่แลเดียรถีย์ทั้งปวงจะบริสุทธิในตนนี้ดี เดียรถีย์ทั้งหลายไม่
บริสุทธิในตน ตนได้ธรรมวิเศษด้วยกัน เหมือนถ้อยคำแห่งตนว่า เหตุ
จะนี้จึงว่าลัทธิแห่งเดียรถีย์ทั้งหลายนั้นเอาสัตย์เอาจริงมิได้ ปัญญา
แห่งเดียรถีย์ทั้งปวงนั้น ไม่เหมือนด้วยปัญญาแห่งชีณาสวพราหมณ์ ๗
นั้นรู้แท้เห็นแท้ว่า สังฆารธรรมทั้งปวงนี้ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนตตดา แฉง
ประจักษ์ในตนเอง จะได้มีผู้ชักนำหาไม่ได้ เหตุผลแต่บรรดามีในทิสูธรรม
ทั้งปวงนี้ พระชีณาสวพราหมณ์จะต้องพิพากษาก่อนให้เห็นว่าสิ่งนี้เที่ยง
แล้ว และจะต้องเล่าต้องเรียนนั้นก็หาไม่ได้ ปัญญาพระชีณาสวพราหมณ์
นั้นเห็นแจ้งประจักษ์สิ้นสงสัยสิ่งใดจะเที่ยง สิ่งใดจะไม่เที่ยงนั้นแจ้งอยู่
ในสันดานโดยธรรมคามิได้เชื่อผู้อื่น

ตสุมา จิวาทานิ อุปาติวตโต เหตุดังนั้นแล พระชีณาสวพราหมณ์
ทั้งปวงจึงล่วงเสียได้ซึ่งวิวาท จะได้วิวาทกันเป็นเหตุด้วยทิสุนั้นหาไม่ได้

น เสฏฐโต ปสฺสติ ธมฺมญฺณํ พระชีนาสวพราหมณ์นั้น จะได้เห็นธรรม
 อื่นอื่น ๆ นอกออกไปกว่าพระโพธิปักขิยธรรม ๓๗ มีสติปัญญา
 เป็นอาทินั้นว่าประเสริฐหามิได้ พิจารณาเห็นแต่พระโพธิปักขิยธรรม
 ๓๗ นั้นแล้วว่าเป็นธรรมอันล้ำเลิศประเสริฐ ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตํ
 ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ดาบสบางจำพวกที่ได้ทิพยจักขุญาณ
 ทิพยโสตญาณ ประจิตตวิชชาญาณ หูทิพย์ ตาทิพย์ รั้น้ำจิตแห่งบุคคลผู้อื่น
 นั้นก็จัดได้ชื่อว่าเดียรถีย์ นับเข้าในพวกเดียรถีย์ เหตุใดเหตุว่าดาบสทั้ง
 หลายนั้นย่อมน้อมแสดงลัทธิว่า อาตมาเห็นดังนี้ อาตมารู้ดังนี้ สิ่งนี้เพียง
 ลัทธิของเรานี้ผู้ใดปฏิบัติตาม ผู้นั้นก็ถึงซึ่งบริสุทธิ ตกเห็นว่าบริสุทธิด้วย
 ลัทธิแห่งตน ยกธรรมสิ่งอื่นขึ้นเชิดชูว่ากล่าว ว่าเป็นธรรมอันยังสัตว์ให้
 บริสุทธิ จะได้เห็นว่าเป็นพระอริยมรรคเป็นธรรมอันยังสัตว์ให้บริสุทธินั้นหา
 มิได้ ดาบสทั้งปวงนั้น หูทิพย์ ตาทิพย์ รั้น้ำจิตผู้อื่นก็จริงอยู่แล แต่ทว่ารู้
 นั้นลัดเลียงลวงหลีกจากพระอริยมรรค ที่เห็นนั้นเล่าก็เห็นผิดจากพระ
 จตุราริยสังกัจที่จะกำหนดกฎหมายซึ่งทุกขอริยสังกัจ กิจที่จะละเสียซึ่ง
 สมุทัยสังกัจ กิจที่จะตรัสรู้ซึ่งนิโรธสังกัจ กิจที่จะจำเรญซึ่งมรรคสังกัจทั้ง ๔ ประการ
 นี้ ดาบสทั้งหลายนั้นจะได้เห็นแต่อันหนึ่งนั้นหามิได้ น ปสฺสฺสนุนโรทกฺขติ
 นามรูปํ ทิสฺวา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ดาบสทั้งหลายที่ได้ทิพยโสตตะ
 ทิพยจักขุ ประจิตตวิชชา พิจารณาเห็นสัตว์อันจติและปฏิสนธินั้น
 ย่อมพิจารณาเห็นว่านามและรูปเพียง นามและรูปนี้เป็นตัวเป็นตน
 เป็นสัตว์ เป็นบุคคล นามและรูปเหล่านี้่น้อย นามและรูปเหล่านี้่มาก
 เห็นอยู่แต่เพียงนั้น จะได้ตรัสรู้วิเศษอันยิ่งขึ้นไปกว่านั้นหามิได้ ความ
 เห็นนั้นวิปริตผิดทางพระไตรลักษณ์ ที่จะเห็นว่านามและรูปเป็นอนิจจัง
 ทุกขํ อนตฺตา นั้นหามิได้ ดาบสบางจำพวกที่พิจารณาเห็นแต่จติ มิได้
 เห็นปฏิสนธินั้นก็สำคัญว่าสัตว์ทั้งหลายนี้ตายแล้วสูญไป ตายแล้วสูญ
 ไปไม่เกิดอีกเลย บริสุทธิไปที่เดียว สำคัญผิดฉะนี้ด้วยสามารถที่ตน
 พิจารณาเห็นแต่จติ มิได้เห็นปฏิสนธิ ดาบสบางจำพวกที่พิจารณา

เห็นแต่ปฏิสนธิ มิได้เห็นจุดนั้นแล้ว ก็สำคัญว่าสัตว์ทั้งปวงเกิดขึ้นใหม่ ๆ มากกว่ามาก เกิดแล้วก็ตั้งอยู่เป็นอันเที่ยงแท้ไม่รู้ดับรู้สูญ สำคัญผิด ฉะนั้นด้วยสามารถเห็นแต่ปฏิสนธิ มิได้เห็นจุด ยหิตน สุทธิกุสลา วทนต์ ลักษณะที่เห็นผิดดุจพรรณนามาฉะนี้ อริยนักปราชญ์ทั้งหลายจะได้ สรรเสริญว่าเป็นทางที่จะให้ถึงซึ่งบริสุทธิ์นั้นหามิได้ นิวิสุตธานี นปี สุทธินิโย สภาวะกล่าวด้วยคำด้วยอำนาจทิฐิ เห็นไปว่าเที่ยงว่าเท่านั้น จะได้เป็นนัยอุบายที่จะให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสนั้นหามิได้ ปกมปิเต ทิฎฐิปรกขทาโน ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้กล่าวว่าเที่ยง ด้วยอำนาจทิฐินั้น ย่อมกระทำซึ่งลัทธิอันตนแต่นั้นให้เป็นจริงแห่งตน อาศัยอยู่ในสำนักผู้ใด ก็สรรเสริญลัทธิแห่งครูผู้นั้นว่างามว่าดี ว่าเป็น ทางอันจะให้ถึงซึ่งบริสุทธิ์ บุคคลผู้กล่าวว่าเที่ยงเห็นปานดังนั้น ย่อมสำคัญ ซึ่งตนว่าอาตมา ว่าของอาตมา จะได้ปราศจากสักกายทิฐินั้นหามิได้ พิจารณาเห็นนั้นมิได้พ้นสักกายทิฐิเลยเป็นอันขาด เป็นทั้งนี้ด้วยสามารถ ที่ตัวหลงมิได้เห็นโทษแห่งทิฐิ น พราหมโณ กปฺปมฺเบติ สงฺขา พระชีณาสว พราหมณ์ ผู้สิ้นอาสวกิเลสนั้น ท่านรู้จักโทษแห่งทิฐิ น ทิฎฐิสาทิ ท่านจะได้ยินดีในทิฐินั้นหามิได้ นปี ภาติพนฺธุ พระชีณาสวพราหมณ์ นั้น มีเฝ้าพันธุคือตณหาและทิฐิอันกำจัดเสียแล้วด้วยคุณธรรมคือสมาบัติ ญาณเป็นอาทิ จะได้หวั่นไหวด้วยตณหาและทิฐินั้นหามิได้ ฌตฺวา จ โส สมฺมตโย ท่านผู้เป็นชีณาสวพราหมณ์นั้น ท่านรู้แจ้งประจักษ์ว่า เดียรถีย ที่ถือลัทธิต่าง ๆ นั้น แต่ล้วนเป็นปฏุขนหนาไปด้วยกิเลส จะได้เป็นบุคคล อันบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส แต่สักผู้เดียวนั้นหามิได้ ท่านรู้แท้ฉะนี้ท่าน จะยินดีที่จะเล่าจะเรียนซึ่งลัทธิทั้งปวง เหมือนด้วยบุคคลจำพวกอื่นนั้น หามิได้ จิตของท่านนั้นประพติมัธยัสถ์เป็นอุเบกขา วิสขุชิตนุทานิ มุนีธ โลกเ ววาทา เสดฺ น วตฺตสารี พระชีณาสวพราหมณ์นั้น ท่านสละละเสีย

ได้ซึ่งทิวทัศน์ทั้งปวง เป็นนักปราชญ์อันประเสริฐในโลกนี้ สัตว์ทั้งปวงวิวาท
 กันด้วยทิวทัศน์ ท่านมิได้วิวาท มิได้ประพุดิตตามทิวทัศน์ทั้ง ๖๒ สนฺโต อสนฺตเส
 สัตว์ทั้งปวงมีจิตมิได้ระงับ ท่านก็มีจิตระงับ อุเบกฺขโต โส พระชีนาสวพราหมณ์
 นั้น ท่านมีจิตอุเบกขา อนุคฺคโห อุกฺคหนฺนฺติ มนฺญเว สัตว์ทั้งปวงเรียนเอา
 ซึ่งมิจฉาลัทธิต่าง ๆ ท่านก็มีได้เรียนเอาเหมือนสัตว์ทั้งปวง ปุพฺพาสเว
 นิตฺตวา น เว อกตพฺพํ แต่บรรดากิเลสธรรมทั้งปวง อันปรารภซึ่งรูปเสียง
 กลิ่นรสสัมผัสถูกต้อง อันเป็นอดีตแล้วแลบังเกิดนั้น พระชีนาสวพราหมณ์
 ก็ละเสียได้สิ้นเสร็จ หาเศษมิได้ กิเลสธรรมทั้งปวงอันจะปรารภซึ่งรูป
 เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้องในอนาคตแล้วแลบังเกิดนั้น ก็มีได้บังเกิดใน
 สันดาน น ฉนฺทศฺมณานิ นินฺวิสุสฺวาที พระชีนาสพนั้น จะได้ลู่อ่านาจนแก่
 ฉันทาคติโทสาคติโมหาคติภยากตินั้นหามิได้ จะได้มีทิวทัศน์เห็นว่าเที่ยงว่า
 แท้ในชั้นธัญญจนนั้นก็หามิได้ สฺวิปฺมุตฺโต ทิวฺจิกฺเขตฺติ ธีโร พระชีนาสพ
 นั้น พ้นจากทิวทัศน์ เป็นนักปราชญ์อันประเสริฐ น ลิมฺปติ โลกํ จะได้ติดได้
 แปรคอยู่ในชั้นธาตุนั้นหามิได้ อนตฺตคฺรหิ ท่านจะได้ติฉินนินทาตัวเอง
 เหมือนด้วยปุถุชนทั้งปวงก็หามิได้ อันธรรมดาปุถุชนทั้งปวงนั้น ถ้ากระทำ
 การผิดได้คิดแล้ว ก็เสียน้ำใจติเตียนตัวเองมีประการต่าง ๆ อันพระชีนาสพ
 นั้นท่านจะได้มีโทษน้อยเนื้อต่ำใจติเตียนตนเองนั้นหามิได้ สพฺพมฺมุเมสุ
 วิเสนิฏฺโต ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้เป็นชีนาสวพราหมณ์
 นั้น ปราศจากกิจที่จะระคนอยู่ในทิวทัศน์ทั้ง ๖๒ มิได้มีทิวทัศน์แล
 สุตฺตฺตฺติแลมุตฺตฺตฺติ ซึ่งจะเข้าใจว่าบริสุทธิ์ด้วยเห็น บริสุทธิ์ด้วยฟัง
 บริสุทธิ์ด้วยสุดตมสัมมเลียบถูกต้อง เหมือนดังเดิยรติย์ทั้งหลายนั้นหามิได้
 พระชีนาสพนั้นปลงเสียแล้วซึ่งภาระคือเบญจขันธ์เป็นนักปราชญ์ ปราศจาก
 กิเลสมิได้วันไหวด้วยโลกธรรม ๘ ประการ การจะยินดีด้วยลาภแล
 การจะเดือดร้อนด้วยหาลาภมิได้ การจะยินดีด้วยยศ แลการจะเดือดร้อน
 ด้วยหายศมิได้ การจะยินดีด้วยสุข แลการจะเดือดร้อนด้วยหาสุขมิได้
 การจะยินดีด้วยความสรรเสริญ แลการจะเดือดร้อนด้วยความนินทาหา

มิได้ การทั้งปวงนี้จะได้มีแก่พระชีนาสหเจ้านั้นหามิได้ พระชีนาสห
 นั้นมีสันดานปราศจากตณหา มิได้พร้อมเพียงอยู่ด้วยยินดี ประคุดตั้งว่า
 ปุณฺณแลภักถยาณเสขบุคคลทั้งปวง ขอพระพุทธองค์จงแจ้งด้วยนัยอัน
 ข้าพระองค์วิสัยชานาจะนะ

เมื่อสมเด็จพระมหากรุณาตรัสวิสัยชานาหาพญหุตฺต โดยนัยอัน
 พระพุทฺธนิมิตปฺจจา สำเร็จลงด้วยยอดคือพระอรหันตจบลงครั้งนั้น
 เทพยดาทั้งหลายที่เป็นโมหจวิต ได้รับประทานฟังก็บรรลุตถึงซึ่งมรรค
 และผลคณนาได้แสนโกฏิกมี ณ กาลครั้งนั้น

ตพฺพนุตฺร ลำดับนั้น เทพยดาบางจำพวกก็บังเกิดสงสัยว่า จะ
 ปฏิบัติเป็นประการใด จึงจะได้สำเร็จแก่พระอรหันตตมาปรรคมทั้งปวงได้
 เมื่อเทพยดาที่เป็นสังฆจวิตบังเกิดสงสัยจะนะ สมเด็จพระมหากรุณาก็
 ทรงทราบอัธยาศัยแห่งเทพยดาเหล่านั้น จึงทรงพระอนุเคราะห์ปรารภ
 ที่จะตรัสพระธรรมเทศนาตฺวภูฏกสฺตฺร โปรดเทพยดาที่เป็นสังฆจวิต
 พระพุทฺธนิมิตนั้นก็ตั้งเป็นปฺจจาด้วยพระคาถาว่า ปฺจจา มิ ตฺ อาทิจฺจพฺพญฺ
 วิเวกสนฺตฺ ปทญฺจ มเหสี กถํ ทิสฺสุวา นิพฺพพาติ ภิกฺขุ อญฺุปาทียาโน กิณฺุจิจิ ข้าแต่
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐทรงพระนามชื่อว่าอาทิจฺจพฺพญฺ ว่า
 เป็นวงศ์แห่งพระอาทิตย์ด้วยสามารถที่ตรัสพระธรรมเทศนาส่องสว่าง
 ให้สว่างดุจพระอาทิตย์อันส่องโลก วิเวกสนฺตฺ ปทญฺจ ผู้มีประโยชน์ด้วย
 วิเวก มีประโยชน์ด้วยโกฐาสะอันระงับคือพระนิพพาน มเหสี ผู้แสวง
 หาสีลาทีคุณหาผู้จะเปรียบมิได้ บุคคลผู้เป็นภิกษุ เห็นทุกข์ในวัฏสงสาร
 แลจะปฏิบัติให้สำเร็จพระนิพพาน อันหาตณหาอุปาทานมิได้นั้น จะ
 คงปฏิบัติเป็นประการใดจึงจะได้สำเร็จ ขอพระองค์จงตรัสวิสัยชานาให้
 แจ้งในกาลบัดนี้ เมื่อพระพุทฺธนิมิตปฺจจาซึ่งวัตรปฏิบัติอันจะให้สำเร็จ
 พระอรหันตด้วยประการจะนะ สมเด็จพระพุทฺธองค์เจ้าก็ตรัสวิสัยชานาว่า มูล
 ปปญฺจสํหาชาติ ภควา มนฺตา อสฺมิติสพฺพปฺรหฺมฺธ ยา กาจิ ตณฺหา อชฺ ฌตฺต ส

วินยา สทา สโต สิภูเข ว่าข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้เป็น
ภิกษุ เห็นภัยในวัฏสงสารนั้น เมื่อรู้แจ้งว่ากิเลสธรรมทั้งปวงมีอวิชา
เป็นอาทินั้น ได้ชื่อว่าปปัญจธรรมด้วยอรรถว่า ยังสัตว์ให้ข้าอยู่ในวัฏสงสาร
เป็นมูลแห่งวัฏสงสาร เมื่อรู้แจ้งฉะนี้แล้ว ก็พึงอุตสาหะกำจัดเสียซึ่ง
อัสสมิมานะทั้งปวงด้วยความคิดแห่งตน เขาความคิดแห่งตนนั้นเป็นโล
เป็นแผ่นปิดป้องกำบังเสียซึ่งอัสสมิมานะ อย่าให้บังเกิดขึ้นได้ในจิตสันดาน
ประการหนึ่ง ตัณหาซึ่งเป็นอัสสมิตตสมุฏฐาน บังเกิดขึ้นในภายในนั้น
เล่า ภิกษุพึงตั้งสติไว้ให้มั่นบรรเทาเสียให้ปราศจากสันดาน พึงศึกษา
สำเนียงกถารมณ ในที่จะบรรเทาเสียซึ่งตัณหาสิ้นกาลทุกเมื่อ อย่าได้
ประมาทในปฏิบัติดังนี้ ย่อมเป็นอุบายที่จะให้สำเร็จซึ่งพระอรหัตต
กิเลสธรรมทั้งปวง เมื่อสมเด็จพระมหากรุณาตรัสซึ่งปฐมคาถามีใจความ
แสดงซึ่งสิกขาทั้งสาม ตลอดถึงยอดพระอรหัต วิชัชนาอรหตปัญหาอัน
พระพุทธานิมิตตรัสปลุกจาศด้วยประการฉะนี้แล้ว

ลำดับนั้น พระพุทธองค์เจ้าจึงแสดงวัตรปฏิบัติอันจะให้สละ
ซึ่งมานะด้วยหุติยคาถาว่า ยงฺกิลฺลิจิ ธมฺมมิกฺขญฺญา อชฺฌตฺตํ อทฺวาปี พหิทฺธาน
เตน มานํ กุพฺพเพถ นิ สฺวา นิพฺพตฺติ ณฑุํ อตฺตฺตา ว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้มี
พระภาค บุคคลผู้เป็นภิกษุเห็นภัยในวัฏสงสารนั้น แม้รู้ซึ่งคุณแห่งตน
เป็นต้นว่า รู้ตัวมีตระกูลอันสูง มีวิชาความรู้มาก รู้คุณภายในฉะนี้ก็ดี
รู้คุณภายนอกเป็นต้นว่า รู้คุณแห่งตนว่าล้ำเลิศประเสริฐกิติ เมื่อรู้แล้วก็
อย่าพึงมีมานะถัทธะ อย่าพึงกระทำจิตให้กระด้างตั้งอหังการว่า เรามี
ชาติมีตระกูลสูง เรามีวิชาความรู้มาก อุปัชฌายจารย์ของเรามีคุณธรรม
อันล้ำเลิศประเสริฐ เราจะจ้องจะงอนอะไรกับใครนักหนา เราจะยำเกรง
แก่ผู้ใดนักหนา อย่าพึงกระทำมานะดังนั้น สภาวะระงับเสียได้ซึ่งมานะ
อริยสัตบุรุษทั้งหลายจะได้ตณินนินทว่าชั่วนั้นหามิได้ เสยฺโย น เตน มนฺญญฺเยย
บุคคลผู้เป็นภิกษุนั้น อย่างพึงมีมานะถัทธะ สำคัญว่าตนเป็นอัครมุณี

ประเสริฐกว่าคนผู้นั้น ๆ เสมอกันกับคนผู้นั้น ๆ ต่ำกว่าคนผู้นั้น ๆ อย่า
 ฟุ้งตั้งมานถ์ตระฉะนี้ แม้วามีผู้ไถ่ถามถึงชาติถึงตระกูลเป็นอาทิกัตติ เจ้า
 ภิกษุ นั้น ฟุ้งบอกแต่โดยปรกติวา อาตมานี้มีชาติตระกูลอย่างนั้น ๆ ฟุ้ง
 บอกแต่โดยปรกติจะนี้ อย่าได้ยกเนือยอตัวว่า ข้านี้มีชาติตระกูลสูงศักดิ์
 ข้าออกจากตระกูลอันสูงแล้วแลทรงบรรพชา อย่าได้ยกเนือยอตัวดังนี้
 ฟุ้งประพตติให้ราบคาบเป็นอันเสมอ อย่าตั้งซึ่งมานะว่า อาตมาประเสริฐ
 สมเด็จพระมหากรุณาตรัสวิสัยนาช้อวัตรปฏิบัติอันจะให้สละละเสียซึ่ง
 มานะและวิธีที่จะมีให้กระทำซึ่งมานะ ด้วยหุติยคาถาและตติยคาถา ดุจ
 พรรณนามาจะนี้แล้ว เมื่อพระพุทธองค์เจ้าจะแสดงซึ่งวัตรปฏิบัติอันจะ
 ให้ระงับกิเลสทั้งปวงนั้น ก็มีพระพุทธฎีกาตรัสซึ่งจตุตถคาถาว่า อชฺฌตฺตมว
 อฺปลเม เป็นอาทิ เนือความว่า บุคคลผู้เป็นภิกษุ นั้น ฟุ้งเพียรพยายามใน
 ที่จะละเสียซึ่งราคาทิกิเลสอันบังเกิดในตน ฟุ้งชวนชวายแสวงหาอุบาย
 อันจะระงับกิเลส คือพระโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ มีสติปัญญาเป็นต้น
 เป็นประธาน สิ่งอื่น ๆ นอกออกไปกว่าพระโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ
 ฉะนี้แล้ว ที่จะเป็นอุบายสำหรับระงับกิเลส นั้นหา มิได้ อาศัยเหตุฉะนี้
 บุคคลผู้เห็นภัยในวัฏสงสารนั้น ฟุ้งอุตส่าห์ปฏิบัติตามคลองแห่งพระ
 สติปัญญาธรรมนี้เกิด จะเป็นอุบายที่จะระงับราคาทิกิเลสได้เป็นอัน
 เทียงแท้ เมื่อระงับกิเลสในตนได้แล้ว การที่จะสำคัญว่าอาตมาว่าของ
 อาตมา การที่ถือเนือถือตัวนั้น ก็จะมีได้มีในสันดาน ถึงการที่กำหนด
 ยินดีในเบญจกามคุณนั้นแล้ว เมื่อกิเลสระงับแล้วจะตั้งอยู่ที่ไหนได้ การ
 ที่กำหนดยินดีนั้นก็ถึงซึ่งเสื่อมสูญระงับดับไปสิ้นด้วยกัน มชฺฌเม ยทา
 สมฺมุตฺตสฺส ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้ระงับดับกิเลสขาดจาก
 สันดาน เป็นชินาสพบุคคลนั้น จะได้หวั่นไหวด้วยโลกธรรมอันใดอัน
 หนึ่งหา มิได้ ได้ลาภท่านก็ไม่ยินดี หากลาภมิได้ท่านก็ไม่ยินร้าย มียศ
 ท่านก็ได้ยินดี หากยศมิได้ท่านก็ไม่ยินร้าย ได้สุขท่านก็ไม่ยินดี ได้ทุกข์
 ท่านก็ไม่ยินร้าย ใครจะนิินทาท่านก็ไม่ยินร้าย ใครจะสรรเสริญท่านก็

ไมยนิติ มีครุวนาดูจน้ำในท่ามกลางพระมหาสมุทรอันลึกมีประมาณได้ ๔,๐๐๐ โยชน์ ก็ริยว่าน้ำในมหาสมุทรนั้นภาคเบื้องบนไหวด้วยลม ต้องลมแล้วก็แตกเป็นระลอกใหญ่น้อยมีประการต่าง ๆ ภาคเบื้องต่ำ นั้นชุ่มอยู่ด้วยหม่อมัจฉาชาติทั้งหลายอันสังขจรค้ำคุดค้ำว้ายตามวิสัยแห่ง ตน ๆ ภาคอันเป็นเบื้องท่ามกลางนั้น จะได้เป็นระลอกก็หาไม่ได้ น้ำ นั้นนิ่งแน่อยู่มิได้รู้หวาดรู้ไหวอันใดก็ดี สันดานแห่งพระชินาสพกัมิได้รู้ หวาดรู้ไหว ด้วยโลกธรรมทั้งปวงมีอุปไมยดังนั้น พระชินาสพกัมิได้ มีสันดานอันชุ่มมัวกำเริบชื้น ด้วยอำนาจระคะโทสะโมหะ กิเลสธรรม อันใดอันหนึ่งหาไม่ได้ในกาลบางที่ ตกว่าสันดานพระชินาสพกัมิไม่มี ราคาที่อุสสุทะเป็นอันขาด ซึ่งจะมีราคาทีอุสสุทะขึ้นบ้างในกาลบางที่ นั้นหาไม่ได้ เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสสรรเสริญราคาที่คุณแห่ง พระชินาสพด้วยประการฉะนี้

ลำดับนั้น พระพุทธนิมิตจึงได้ตรัสปุจฉาสืบต่อไป อภิตตยิ จิวฎฎจกุกุ สกุกิธมมุปริสยวินยั ปติปญฺจนนนิ ภาททนุเต ปาฎิโมกุกุ อถวาปี สมหาธิ อธิบายในบาทพระคาถาอันพระพุทธนิมิตปุจฉานั้นว่า จิวฎฎจกุกุ ข้าแต่พระองค์ผู้ประกอบด้วยจักขุทั้ง ๕ มีทิพยจักขุเป็นอาทิ หาสิ่ง อันใดจะป้องกันไว้มิได้ พระธรรมเทศนาอันพระพุทธองค์เจ้าแสดงมา ลึ้นทั้งปวงนี้ แต่ล้วนเป็นธรรมอันแจ่มแจ้งประจักษ์ในพระองค์ เป็นธรรม อันยังอันตรายเป็นต้นว่า ระคะโทสะโมหะให้ถึงซึ่งวินาศสืบหาย สิริสวัสดิ์ จึงมีแก่พระองค์เกิด เบื้องหน้าแต่นี้ ขอพระองค์จงตรัสชี้แจงแสดงซึ่ง มรรคปฏิบัติและพระปาฏิโมกข์สังวรศีล พระสมาธิธรรมทั้งปวงสืบต่อไป

ในกาลบัดนี้ เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสอาราธนาจะนี้ สมเด็จพระพุทธ องค์เจ้า ก็ตรัสเทศนาอินทริยสังวรศีลก่อน เพื่อประโยชน์จะให้ชอบ อธิยาศัยแห่งเวไนยสรรพสัตว์ จะให้สัตว์ทั้งปวงตรัสรู้ง่าย จึงแสดงอินทริย สังวรศีลก่อนว่า จกุกุหิ เนว โลลลสุส คามตถา อวรเย ว่า ภิกขุในบวรพุทธ

ศาสนานี้ ฟังประพฤติสำรวมอินทรีย์ อย่าให้มีจิตโลเลด้วยสามารถ
 จักขุ ๆ ซึ่งจะวอกแวกเตร่ไปดูซึ่งรูปสรรพสิ่งทั้งปวงนั้น ฟังอุตสาหะ
 สำรวมอย่าได้ปล่อยไปตามอำเภอแห่งตน โสตประสาทนั้นเล่า ภิกษุฟัง
 อุตสาหะปิดป้องห้ามปรามไว้ อย่าให้ฟังฟังถ้อยคำทั้งปวงแต่บรรดาที่
 เป็นติรัจฉานกถาทั้งปวง ถ้อยคำที่เป็นภายนอก หาผลหาประโยชน์มิได้
 นั้น อย่าฟังฟังเลยเป็นอันขาด ฟังประพฤติจิตนั้นให้เสลกลละ อย่าให้
 ชัดช้องอยู่ด้วยรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสถูกต้อง อย่ารักใคร่ในมายาสตรี คดี
 โลกอันใดอันหนึ่ง แม้ว่าโรคผัสสะมาถูกต้องกาย ๆ นั้นลำบากด้วย
 สามารถโรคพยาธิอันใดอันหนึ่งเบียดเบียนก็ดี ก็อย่าฟังมีความปรารถนา
 ซึ่งกามภพ อย่ายินดีในภพอย่ายินดีในกามคุณ เพราะวิธีจะบรรเทาเสีย
 ซึ่งทุกข์ สัมผัสความลำบากอันมาถูกต้องกรักษกาย ประการหนึ่งภิกษุ
 นั้นอย่าฟังกระทำสันนิธิสังสมไว้ฉัน ได้กับปิยจันทน์ของขบฉันและจีวร
 สาฎกทั้งปวงมาเป็นอติเรกลาภนั้น อย่าได้สังสมไว้มาตราบแม้ว่าอยู่ใน
 เสนาสนะก็ดี ที่จะคิดว่าอาตมาอยู่ป่า จะได้เป็นอันยากสิ่งของทั้งปวงนี้
 อาตมาจะเก็บไว้ฉัน อาตมาจะสังสมไว้บริโภคข้างหน้าเถิด ที่จะคิดฉะนี้
 แล้ว แลจะสังสมไว้ฉันอย่าฟังกระทำ ปริตุตเสตานิ อลภมาโน ประการ
 หนึ่ง อย่าฟังเดือดร้อนในกาลเมื่อหาลาภมิได้ คือกาลเมื่อขัดสนไม่ได้
 จตุปัจจัยสิ่งของทั้งปวงนั้น ภิกษุอย่าฟังเดือดเนื้อร้อนใจ ฟังยินดีที่จะอยู่
 ในฉานสมาบัติ อย่าได้โลเลด้วยการเจรจา วิกรม กุกุกุจจ นปุปมชุเชยยุ
 ฟังแว่นเสียซึ่งคะนองมือและคะนองเท้าเข้าไปในละแวกบ้าน และเข้า
 ไปในท่ามกลางสงฆ์นั้น ฟังประพฤติให้สงบเสงี่ยมอย่าได้คะนองมือ
 คะนองเท้า ฟังมีสติเป็นเบื้องหน้าอย่าได้ประมาท

อด อาสนเนสุ วิวญญูสุ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้เป็น
 ภิกษุเห็นภัยในวัฏสงสารนั้นฟังยินดีอยู่ในเสนาสนะอันเป็นที่วิเวกสงัด
 เสี่ยงคนเจรจา การที่จะดูจะแลนั้น อย่างกระทำให้มากในสันดาน ฟังสั่ง

เสพซึ่งชาคริยธรรมตื่นจากหลับคืออกุศล พึงเพียรพยายามยังกิเลสธรรม ให้เดือดร้อน พึงละเสียซึ่งคร้านกายแลมลายาและคะนองเล่น อันยุติใน กายและจิตและเมถุนธรรม อันเป็นของแห่งชาวบ้าน อย่าประกอบใน การที่จะตกแต่งประดับประดา ซึ่งตนอย่าสั่งเสพซึ่งเวทกรรมรักใคร่ ในการแพทย์ต่าง ๆ เป็นต้นว่าเรียนมนต์อาถรรพณ์ทายลักษณะแลความ ผัน ดูลักษณะแห่งแก้ว ทายเดือน ทายดาว ทายเสียงก ทายความปรารถนา แห่งสตรีอันมีกรรม แต่บรรดาที่เป็นแพทย์ทั้งสิ้นนั้นแล ถ้าภิกษุพึงละพึง เว้นเสีย อย่ายินดีที่จะกระทำ

นิทุทายนปฺปเวทยุย ประการหนึ่ง อย่าพึงหวั่นไหวด้วยการหลับ นอน พึงอุตสาหะบรรเทาเสียซึ่งถิ่นมิทระ อย่าเห็นแก่หลับแก่นอน น อุณเมยฺยม สัสสิโต ภิกษุ บุคคลผู้ทรงซึ่งผ้าอันตัดด้วยคมมีดและทำสีด้วย น้าย้อม เป็นสาวกในบวรพุทธศาสนา นี้ แม้ว่ามีผู้สรรเสริญเยินยอยกย่อง กิติ ก็อย่าพึงชื่นชมยินดีด้วยความสรรเสริญ อย่าเพ่งขึ้นด้วยคำที่เขาสรรเสริญ นั้น โลกสหมจฺจริเยน โกร์ เปสฺสุณฺนุยฺย ปนฺนุเทยฺย เจ้าภิกษุ นั้นพึงบรรเทา เสียซึ่งโลกและมัจฉริยะ ชับนำเสียซึ่งโทษและเปสฺสุณฺวาท อย่าให้ตั้งอยู่ ในจิตสันดานแห่งอาตมาได้ กยวิกฺเขน ตិฏฺฐเชยฺย เจ้าภิกษุ นั้นอย่าพึง ประกอบซึ่งการซื้อการขาย แม้ว่าจะสรรรรมิกเป็นเพื่อนพรหมจารีกันก็ดี ก็ อย่าพึงซื้อพึงขายกัน อุปฺวาทํ ภิกษุ น กเรยฺย กุหิณฺจ เจ้าภิกษุ นั้นพึงปฏิบัติ ตามสิกขาบทบัญญัติใหญ่น้อยทั้งปวง อย่าให้สมณพราหมณ์เพื่อน พรหมจารีกันล่วงเข้ามาติเตียนได้ในสมัยอันใดอันหนึ่ง

คามเม จ นากิสฺสุเชยฺย ลามกปฺปา ชนํ น ลเปยฺเย เจ้าภิกษุ นั้น อย่า พึงระคนอยู่ด้วยคฤหัสถ์ในภายในบ้าน อย่าพึงเรียกหาอุบาสกอุบาสิกา มา พุดจาปราศรัยด้วยเหตุที่ปรารถนาลาม จะใคร่ได้ลามและพุดจาปราศรัยกับ คนนั้นคนนี้เพื่อจะให้เกิดลามานั้น เจ้าภิกษุ นั้นอย่าพึงกระทำเลยเป็น อันขาด จณฺวิกิตฺติกา สียา ภิกษุ น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺย เจ้าภิกษุ นั้นอย่า

ฟังกระทำซึ่งกายวิการเป็นต้นว่า เขียนวงกลม ๆ ให้คนทั้งปวงเห็นว่า จะฉันทนมดัม กระทำเป็นแผ่นให้คนทั้งปวงเห็นว่า จะฉันทนมเบื้อง กายวิการเห็นปานฉะนี้ ภิกษุอย่าฟังกระทำจากกล่าวเลียบเคียงของสิ่งนั้น สิ่งนี้มีต้นว่า จีวรและบิณฑบาตนั้นเล่า เจ้าภิกษุฟังละฟังเว้นเสียอย่าพูด อย่าเจรจา ปาตพุกิย์ น สิกุเขยฺย เจ้าภิกษุนั้นอย่าฟังสำเนียงซึ่งคะนองกาย อย่าฟังกล่าวซึ่งถ้อยคำอันเป็นมิจฉาทิฏฐิ อย่าชักนำซึ่งจิตแห่งตนไปในการเจรจามุสาวาท สมุปชาโน สติ กยิราถ เจ้าภิกษุนั้นฟังประพฤติอาตมา ให้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ อย่าได้กระทำซึ่งกิจอันแสดงคุณซึ่งมิได้มีแก่ตน ดนหาคุณพิเศษมิได้ อย่าฟังอวดว่ามีคุณพิเศษ อย่าได้อุตริเพราะจะใคร่ได้เลี้ยงชีวิต ฟังติดที่จะรักษาอาชีพาริสุทธิศีลไว้ให้ถาวรอยู่เป็นอันดี อย่าให้ขาดให้ทำลายในการอันใดอันหนึ่ง ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลผู้เป็นภิกษุในบวรพุทธศาสนานี้ ถ้าได้วาจาอันเป็นอนิฏฐารมณฺ์ คือถ้อยคำที่บุคคลอื่น ๆ เป็นต้นว่า สมณะและพราหมณฺ์ พญาและมหาอำมาตย์ พาณิชและชาวนา เศรษฐี พระยาหรืออภิกุมพินทั้งหลาย เจรจาว่ากล่าว คือติเตียนซึ่งตนด้วยศีลและวัตรปฏิบัติ เขาติเตียนตนด้วยศีล เขาติเตียนตนด้วยวัตรปฏิบัติ เมื่อได้ยินเขาติเตียนตนดังนั้น ก็อย่าฟังว่ากล่าวเลียบแทงตอบโต้ด้วยถ้อยคำอันหยาบช้า อย่าโทมนัสขัดเคืองแก่บุคคลอันติเตียนซึ่งตน

น หิ สนฺโต ปฏิเสณี กโรนฺติ อํชรรมาตฺตํ บุคคลผู้เป็นอริยสัตบุรุษในบวรพุทธศาสนานี้ จะได้กระทำซึ่งความซึ่งความโกรธหยาบช้าตอบโต้แก่บุคคลผู้ินทาซึ่งตนนั้นหามิได้ สันดานแห่งอริยสัตบุรุษนั้น มิได้เอื้อเพื่อด้วยความสรรเสริญและความนิินทก เอตญฺจ ฐมฺมมณฺุบาย เจ้าภิกษุในพระพุทธศาสนานี้ เมื่อรู้ซึ่งธรรมตันติประเพณีแห่งอริยสัตบุรุษคฺจแสดงมาฉะนี้แล้ว ก็พึงตั้งวิจารณ์ปัญญาและสติสัมปชัญญะไว้ให้มั่น สิ้นกาลทุกเมื่อ ฟังอุตสาหะเล่าเรียนซึ่งสิกขาทั้งสาม คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา

อธิปัญญาสิกขา อย่าได้ประมาท ภาสเน โคตมสุต นปฺปมชฺเชยฺย อัน
 สภาวะไม่ประมาทนี้ เป็นคุณธรรมอันใหญ่หลวง เจ้าภิกษุในพระพุทธ
 ศาสนาพระตถาคตผู้ปรากฏนามชื่อว่าพระโคตมะ อนภิภู โส อนภิภูโต
 สกฺขิ ธมฺมํ อนิมานทสฺสึ ขึ้นชื่อว่าไม่ประมาทปฏิบัติตามสิกขาทั้งสาม
 นั้น อาจครอบงำเสียได้ซึ่งเบญจกามคุณทั้ง ๕ ประการนั้น จะถึงซึ่ง
 ยับยอชยถอยกำลัง มีอาจสามารถที่จะครอบงำจิตสันดานแห่งเจ้าภิกษุ
 นั้นได้

ตสฺมา นิ ภควโต ภาสเน เหตุใดเหตุตั้งนั้น บุคคลผู้เห็นภัยใน
 วัฏสงสาร อย่าพึงประมาทพึงอุตสาหะรักษาสติสัมปชัญญะไว้สิ้นกาล
 ทุกเมื่อแล้วพึงน้อมจิตมโนมีสการซึ่งพุทธคุณ ฝึกสอนเล่าเรียนซึ่งสิกขา
 ทั้งสาม มีอิสิลสิกขาเป็นต้นเป็นประธานในบวรพุทธศาสนาแห่งสมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเห็นปานดังพระตถาคตจะนี้

เทศनावสานเน ในเมื่อจบพระธรรมเทศนาตฺวํภูกฺกุสฺตรลงครั้ง
 นั้น เทพยดาที่เป็นสัทธาจริต ก็บรรลู่ถึงซึ่งมรรคและผลคณนาได้แสน
 โทกฺกึ ก็มี ณ กาลครั้งนั้น

ลำดับนั้น สมเด็จพระมหากรุณาภิปรารภที่จะตรัสเทศนาปุรา
 เภทสูตร โปรดเทพยดาที่เป็นพุทธจริต ประกอบไปด้วยปัญญาปริชาமாக
 เจลียวฉลาด อุดตาน ปุจฉาเปตฺวา สมเด็จพระบรมโลกนาถ จึงให้พระ
 พุทธนิมิตนั้นปุจฉาซึ่งพระองค์ด้วยบาทพระคาถาว่า กถํ ทสฺสึ กถํ สีโล
 อฺปฺสนฺโตติ วุจฺจติ ตํ เม โคตม ปพฺพฺหิ ปุจฺจิตฺตา อุตฺตมํ นรํ ว่าข้าแต่สมเด็จ
 พระผู้มีพระภาค บุคคลอันนักปราชญ์ร้องเรียกว่า อฺปฺสนฺโตบุคคลว่ามี
 ภายและจิตอันระงับนั้น จะได้แก่บุคคลจำพวกใด มีปัญญาพิจารณา
 เห็นเป็นประการใด มีศีลปฏิบัติเป็นประการใด จึงได้นามชื่อว่า อฺปฺสนฺโต
 บุคคล ข้าแต่พระโคตม ดังข้าพระองค์ขอดถาม พระพุทธองค์จงวิสัชนาซึ่ง
 บุคคลอันอุตตมะคืออฺปฺสนฺโตบุคคลให้ข้าพระองค์ฟังในกาลบัดนี้ เมื่อ

พระพุทธรูปนิมิตตรัสปุจฉาขณะนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรัสวิสัชนา ว่า วิชิตตณฺหา ปุจฉาภทท ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลอันได้สำเร็จ แก่พระอรหัตตมรรคญาณ มีต้นหาอันละแล้วแต่ก่อนกาลแห่งสรีรภาพ คือได้สำเร็จพระอรหัตตต้นหาเสียได้ แต่ก่อนอันยังมิได้กระทำลาย ษัณฺธ มิได้อาศัยซึ่งเบื้องต้นและเบื้องปลาย อันต่างกันโดยประเภทมี อดีตอรรถาเป็นอาทิ คืออวิชาและต้นหาและอุปาทานและภพในอดีต ชาตินั้น จะเป็นปัจจัยให้บังเกิดอวิชา และสังขาร ต้นหาและอุปาทาน และภพ แก่พระชินาสพสืบต่อไปนั้นหามิได้ พระชินาสพนั้น นักปราชญ์ ทั้งหลายหากกล่าวด้วยนัยว่า ยินดีในการอันเป็นปัจจุบันนั้น สภาวะจะ กระทำซึ่งอนาคตอรรถาเป็นเบื้องหน้านั้น จะได้มีแก่พระชินาสพหามิได้ ปฏิสนธิในภพเบื้องหน้านั้นมิได้มีแก่พระชินาสพ พระชินาสพสิ้นอวิชา ต้นหา หาปฏิสนธิในภพเบื้องหน้ามิได้เห็นปานฉะนี้แล พระตถาคต ตรัสเรียกว่า อุปสันโตบุคคล ว่าเป็นบุคคลอันระงับกายและจิต

อกุโธโร อสนฺโต เส ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลอัน หาโทษมิได้ ประพฤติเสลดสันโดษ มีกายวาจาและจิตมิได้กระด้างกระเดื่อง ปราศจากคะนองมือคะนองเท้า กล่าวถ้อยคำอันพิจารณาแล้วด้วยความ คิด มีสันดานปราศจากอุทธัจจะ ประพฤติสำรวมวาจา เป็นอนาคตาวิมฺมุณี หาต้นหามิได้ในอนาคต คืออนาคตต้นหาความปรารถนาที่บังเกิดล่วง หน้าไปนั้น มิได้มีในสันดานแล้วก็ไม่เศร้าไม่โศกถึงอดีต ที่จะเด็ดจะ ร้อนจะเศร้าหมองจะโศกถึงความหนหลังนั้นหามิได้ จิตนั้นพิจารณาเห็น การที่สังัดจากจักขุสัมผัสเป็นอาทินั้น ว่าเป็นสุขในปัจจุบันนั้น มิได้ ยินดีที่จะดูรูป มิได้ยินดีที่จะฟังซึ่งเสียง มิได้ยินดีในกลิ่นและรสและ สัมผัสถูกต้อง มิได้ชักนำจิตสันดานไปในทิวฐิ ๖๒ และสักกายทิวฐิ บุคคล อันมีศีลาจารคติ เห็นปานดังนี้ ก็จัดได้ชื่อว่า อุปสันโตบุคคล ว่าเป็นบุคคล อันระงับกายระงับจิต ดุจนายที่แสดงมาแล้วแต่หนหลัง

ปฏิลีโน อุกุปฺปาโต นัยหนึ่งว่าบุคคลอันปราศจากราคะเป็น
 อาทิ และมีได้มีโกหกมายา ปราศจากต้นหาอันมีลักษณะให้ปรารถนา
 ซึ่งกิเลสสามและวัตถุสาม ปราศจากตระหนี่ทั้ง ๕ คือมิได้ตระหนี่ที่อยู่
 มิได้ตระหนี่พระธรรม มิได้ตระหนี่ด้วยลาภ มิได้ตระหนี่ตระกูล มิได้
 ตระหนี่คุณ มิได้หวังตระกูลว่า ตระกูลอันนั้น ๆ เป็นโยมอุปปฏิฐากแห่ง
 เรา ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง อย่าได้ไปหาสู่มิได้หวังตระกูลดังนี้ คุณวุฒิ
 แห่งภิกษุอื่น ๆ นั้นเล่า ถ้ามีผู้นำเอามาว่ากล่าว มีผู้เอามาสรรเสริญเยิน
 ยอให้ได้ยิน ไม่ขัดไม่เคืองไม่หวังคุณ ซึ่งจะปรารถนาให้เขาสรรเสริญ
 แต่ตัวผู้เดิยวนั้นหามิได้ แล้วก็ปราศจากคะนองกายคะนองวาจา มีสีลา
 ทิคุณอันแฝงใส มิได้ประกอบซึ่งเปตุญฺวาท ยุยงส่อเสียดบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด
 ภิกษุเห็นปานดังนี้ พระตถาคตตรัสเรียกชื่อว่า อุกุปฺปาโตบุคคล ว่าเป็นบุคคล
 อันระงับกายระงับจิต

ลาตีสเยสุ อนเสวี นัยหนึ่งว่า บุคคลอันปราศจากต้นหาสันถวะ
 มิได้รักใคร่ในกามคุณ อันเป็นที่เกิดแห่งความกำหนัดยินดี มิได้ประกอบ
 อยู่ในมานะอันยิ่ง คือมิได้ยกเนื้อยอตัวว่ามีชาติมีตระกูล ว่าตัวมีคุณธรรม
 อันล้ำเลิศกว่าชนทั้งปวง สนฺดูโห ประกอบด้วยกายและวาจาอันละเอียด
 กายและวาจานั้นจะได้ประพฤติเป็นไปในทางอันเป็นบาปพยายามช้า
 นั้นหามิได้ สันดานนั้นละเอียดประกอบด้วยปรีชาญาณเฉลียวฉลาดใน
 พระปริยัติ ฉลาดในทางอริยมรรคอริยผล มิได้รู้ด้วยสามารถเชื่อฟังผู้อื่น
 คือต้องรู้ทันเห็นแท้ว่าอันนี้มรรค อันนี้ผล แจ้งประจักษ์ในสันดาน ซึ่งจะ
 เข้าใจเอาตามคำทำนผู้อื่นนั้นหามิได้ น วิรชฺชติ แล้วก็มิจิตปราศจาก
 ราคะ มิได้ยินดีด้วยราคะคำถุษา บุคคลเห็นปานฉะนี้ ก็จัดได้ชื่อว่า
 อุกุปฺปาโตบุคคล ว่ามีกายระงับจิตระงับดุจเดียวกัน

ลาภกมุปา น สิภฺขติ นัยหนึ่งว่า บุคคลอันได้ศึกษาเล่าเรียน ด้วย
 เหตุที่ปรารถนาลาภ เห็นแก่จะได้ลาภแล้วจึงเล่าจึงเรียนนั้น หามิได้ ซึ่ง

กาลเมื่อหาลาภมิได้ ก็ไม่ซึ่งไม่โกรธ ไม่มีลาภแล้วจะโทมนัสน้อยเนื้อ
ต่ำใจมาตราบนึ่งหนึ่งหามิได้ ใจนั้นปราศจากโทโส ไม่ได้ยินดีในรสค้นหา
บุคคลเห็นปานจะนี้ พระตถาคตก็ตรัสเรียกชื่อว่า อุปสันโตบุคคล ว่า
เป็นบุคคลระงับกาย ระงับจิตดุจแสดงมาแต่หลัง อุปะกุขโก สทา สโต นัย
หนึ่งว่า บุคคลอันประกอบด้วยสันดานเป็นจพึงคุเบกขา เห็นรูปที่ดีก็
ไม่ชื่นชมโสมนัส เห็นรูปที่ชั่วก็ไม่โทมนัสขัดเคือง ได้ฟังเสียงที่ดี ได้ดม
กลิ่นที่ดี ได้ลิ้มเสีรสที่ดี ได้สัมผัสในภูริพพารมณฺ์ที่ดี ได้รู้เหตุผลที่ดี ก็
ไม่ชื่นชมโสมนัสยินดีปรีดา ได้ฟังเสียงที่ชั่ว ได้ดมกลิ่นที่ชั่ว ได้ลิ้มเสีรส
ที่ชั่ว ได้สัมผัสที่ชั่ว ได้รู้เหตุผลที่ชั่ว ก็ไม่โทมนัสขัดเคือง ตกว่าอารมณฺ์
นั้นเป็นอุเบกขาอยู่ในอารมณฺ์ทั้ง ๖

สทา สโต ประกอบด้วยกายานุปัสสนาคติสิ้นกาลทุกเมื่อ คือมี
สติสัมปยุตด้วยวิปัสสนาปัญญา พิจารณาเห็นรูปเห็นกายเห็นเวทนาทั้ง
๓ คือสุข และทุกข์ และอุเบกขา ตกว่าจิตและเจตสิกทั้งสิ้นทั้งปวงนั้น
แต่ล้วนเป็นอนิจจัง เป็นทุกขัง เป็นอนัตตา ไม่เที่ยงไม่แท้ ประกอบด้วย
พหูทุกข์ ไข้ตัวไข้ตน ไข้ของแห่งอาตมา พิจารณาไป ๆ แต่ล้วนสูญ
เปล่าสิ้นทั้งนั้น รูปธรรมนามธรรมก็สูญเปล่า สมบัติพัสดาน สวิญญานก
ทรัพย์อวิญญานกทรัพย์ก็สูญเปล่า บุตรภรรยาวงศาตนาตนาติมิตร
สหาย แต่บรรดาที่เกิดมาเป็นสัตว์เป็นบุคคลสิ้นทั้งปวงนั้น แต่ล้วนไม่เป็น
แก่นสารสิ้นด้วยกัน แต่ล้วนสูญเปล่าทั่วไปทุกรูปทุกนาม มีแต่ความทุกข์
ความยากความลำบากนี้ต่าง ๆ ทุกข์ด้วยตน ทุกข์ด้วยผู้อื่น ทุกข์นี้ไม่รู้
หมดรู้สิ้น บุคคลผู้ใดมีพระไตรลักษณญาณเป็นเบื้องหน้า มิได้สำคัญ
มันหมายนับถือซึ่งโลก พิจารณาเห็นว่าอยู่ในโลกหาวิเศษมิได้ มิได้
เป็นที่ระงับกายระงับจิต พิจารณาจะนี้แล้ว และมีได้มีราคาทีอุสุสุทะ
จิตนั้นมิได้เฟื่องฟูงำเรบขึ้นด้วยราคาทีกิเลส ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน
บุคคลเห็นปานจะนี้ พระตถาคตก็ตรัสเรียกชื่อว่า อุปสันโตบุคคล ว่า
เป็นบุคคลระงับกายระงับจิต

ยสุส นิสฺสาย ตา นตฺถิ นัยหนึ่งว่า บุคคลผู้หาต้นหานิสฺย ทิสฺยนิสฺย มิได้ ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาเห็นสังขารธรรมทั้งปวงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มิได้อาศัยสัสสตทิสฺย และอุจฺเจททิสฺย มิได้พิจารณาเห็นไปว่าสัตว์เที่ยงโลกเที่ยง มิได้เห็นผิดดั่งนั้น สันดานปราศจากต้นหาปราศจาก ตระหนี่มีอาทิตคือ อภิขณาและพยาบาท ไมโลภไมโกรธ ไม่จองเวรพยาบาท ไม่ยุตไม่เฟงเล็งเอาซึ่งกามคุณอันใดอันหนึ่งมาเป็นอารมณ์ ไม่กระทำ ซึ่งมหาต้นหาการที่ปรารภนามาก การที่มักมากนั้นมิได้กระทำเลย เป็นอันขาดทีเดียว บุคคลเห็นปานฉะนี้ พระตถาคตก็ตรัสเรียกชื่อว่า อุปลันโตบุคคล ว่ามีกายระงับจิตระงับดุจเดียวกัน

น ตสฺส ปุตุตา ปสฺส เวรา นัยหนึ่งว่า บุคคลอันมิได้เชื่อเพื่ออาศัย ในบุตฺตริตาอันตนจะพึงรักพึงอาลัย มิได้เชื่อเพื่อในสัตว์ของเลี้ยง เป็นต้น ว่า โค กระบือ ช้าง ม้า มิได้เชื่อเพื่อในที่นาและที่สวน โดยต่ำแต่สัตว์ เลี้ยงของตนเองก็มิได้ยินดีว่าเป็นของอาตมา การสิ่งใดชั่วเป็นที่ตำหนิ นิินทาแห่งสมณะและพราหมณ์ เป็นที่ติเตียนแห่งปฤชชนทั้งปวง ประพฤติ เป็นไปด้วยอำนาจแห่งราคะโทสะโมหะ เป็นการอันลามกประกอบไปด้วยโทษนั้นหลักเลี้ยงเสีย ละเมินเสียจะได้กระทำการอันเป็นโทษนั้นไว้ เป็นเบื้องหน้าแห่งตนหามิได้ ถึงการนินทาจะมีมาแล้ว ก็มิได้หวาดไหว มิได้โทมนัสขัดเคือง แก่บุคคลอันติฉินนินทาซึ่งตน บุคคลเห็นปานฉะนี้ พระตถาคตก็ตรัสเรียกว่า อุปลันโตบุคคลดุจนัยที่แสดงมาแต่หนหลัง

วิตฺเคโร อมจฺจวี นัยหนึ่ง บุคคลอันปราศจากยินดีในเบญจกามคุณ หามัจจวริยะะตระหนี่มิได้ ประพฤติราบคาบสมมาเสมอไม่ยกนื้อยอดตัว ถึงตัวนั้นจะมีคุณพิเศษก็มิได้หวาดอ้างว่าตัวประเสริฐ ขณะเมื่อสุขและทุกข์ มาถึงตัว ก็มิได้หวาดได้ไหว ได้สุขก็มิได้ไหวด้วยอำนาจความยินดี ได้ทุกข์ก็มิได้ไหวด้วยอำนาจความยินร้าย - ตกว่าการที่หนวันไหวด้วยโลก ธรรมนั้นละเสียได้ขาดจากสันดาน แล้วก็มีได้สำคัญในชั้นราทิลอก ว่า

เป็นอาตมาเป็นของแห่งอาตมา พิจารณาเห็นนั่นแต่ล้วนไม่เป็นแก่นสาร ถึงตัวนั้นจะหาลาภสักการะมิได้ ไม่มีอันจะบริโภคเลยก็ดี ที่จะใคร่จะเศร้า จะเดือดร้อนหามิได้ จิตนั้นปราศจากฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ ทั่วไปในสภาวะธรรมทั้งปวง บุคคลอันประกอบด้วยคุณเห็นปานฉะนี้ พระตถาคตตรัสเรียกชื่อว่า อุปสันโตบุคคล ว่ามีกายระงับจิต ระงับแก่นักหนา

สมเด็จพระมหากรุณาไตรศเทศนาปุราเภทสูตร จบลงณครั้งนั้น เทพยดาที่เป็นพุทธจริตก็บรรลุถึงพระอรหัต คณนาได้แสนโกฏิที่ได้พระโสดาพระสกิทาคาพระอนาคานั้นจะนับจะคณนามิได้

ตทนนุตร ลำดับนั้น เทพยดาบางจำพวกที่เป็นวิตกจริตนั้น ก็มาวิตกดำริว่า บุคคลทั้งปวงแต่บรรดาที่ถือลัทธิต่าง ๆ นั้น ย่อมตั้งอยู่ในลัทธิของตนหรือ หรือว่าตั้งอยู่ในลัทธิของผู้อื่นเป็นประการใด เมื่อเทพยดาที่เป็นวิตกจริตบังเกิดปริวิตกฉะนี้ สมเด็จพระมหากรุนาก็ทรงทราบ อธิษาศัยแห่งเทพยดาเหล่านั้น จึงทรงพระอนุเคราะห์ที่จะตรัสพระสัทธรรมเทศนาจุฬยฺหสูตร โปรดเทพยดาที่เป็นวิตกจริตนั้น พระพุทธองค์จึงยังพระพุทธานิมิตนั้นให้ตรัสปลุจฉาว่า สกุกิ ทิฏฐิ ปริพสา วิคฺคยฺหนา กุสลาวทนฺติ โย เอวํ วิชานาติ สํเวทิสฺสมํ อิทํ ปฏฺิโกสมเกวลิโส เอวํ วิคฺคยฺห-
 วิวาทยนฺติ พาโล ปโร อกุสลโลติ จานู สจฺจโ จ นู โว โมกฺกตโม อิเมสฺ สพุเพว
 ทิเม กุสลาวทานา อธิบายในบาทพระคาถาอันพระพุทธานิมิตตรัสปลุจฉา
 นั้นว่า ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค เดียรถียอันถือลัทธิต่าง ๆ นั้น ย่อม
 สรรเสริญลัทธิแห่งตน ๆ ว่าประเสริฐ ถือทิวินั้นมีกำลังนักหนา แสดงทิวินั้นต่าง ๆ
 แล้วก็สรรเสริญตนเองว่าตนนั้นฉลาด บอกแก่ศิษยานุศิษย์
 ทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดรู้เห็นดังนี้ ๆ ผู้นั้นได้ชื่อว่ารู้ซึ่งลัทธิอันประเสริฐ บุคคล
 ผู้ใดเห็นดังนี้ ๆ ย่อมห้ามเสียซึ่งวัตถุสิ่งนี้ มิได้ยินดีด้วยวัตถุสิ่งนี้ ๆ ตก
 ว่านั้นต่าง ๆ กัน มิได้เข้ากัน มีแต่วิวาทกันเป็นเบื้องหน้า สรรเสริญ

ตน ดีเตียนผู้อื่น ลัทธิอื่น ๆ นั้น ดีเสียว่าชั่ว ดีเสียว่าเป็นคนพาล ไม่รู้ ไม่หลัก พวกโน้นดีพวกนี้ชั่ว ถ้อยที่ถ้อยนินทา กัน ยกยกแต่ลัทธิของตนสรรเสริญว่าตนนั้นฉลาด ช่างโน้นก็ว่าเราฉลาด ช่างนี้ก็ว่าเราฉลาด เมื่อแก่งแย่งกันอยู่เป็นพวก ๆ ฉะนั้น จะเชื่อเอาคำช่างไหนเป็นคำสัตย์คำเที่ยงลงได้ ขอพระองค์จงวิสังขนาให้แจ้งในกาลบัดนี้

เมื่อพระพุทธนิมิตตรัสปุจฉาฉะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์ก็ทรงวิสังขนาว่า ประสูติ ธมฺมานานุชานัน ข้าแต่สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค ถ้อยคำที่เดียรถีย์ทั้งปวงผู้ถือลัทธิต่าง ๆ ว่ากล่าวต่าง ๆ กันนั้น ซึ่งจะเชื่อฟังเอาเป็นคำสัตย์คำเที่ยงนั้น ก็ฟังเอามิได้สิ้นด้วยกัน ถ้าจะว่าบุคคลผู้รู้ตามลัทธิแห่งผู้อื่น เห็นตามลัทธิแห่งผู้อื่นนั้น ว่าคนเหล่านี้เป็นคนพาลหาปัญญามิได้แล้ว บุคคลผู้ใคร่ตามลัทธิแห่งผู้อื่น เห็นตามลัทธิแห่งผู้อื่นแล้ว โลกทั้งหลายย่อมว่ากล่าวบุคคลผู้นั้นว่าเป็นคนพาล มีปัญญาอันผู้อื่นให้ ถ้าจะว่าฉะนี้ก็เห็นว่า คนทั้งปวงแต่บรรดาที่เป็นศิษยานุศิษย์เห็นตามลัทธิแห่งอาจารย์นั้น ไหนเลยจะมีคนดีขึ้นเล่า ก็จะเป็นพาลมีปัญญาอันชั่วสิ้นไปด้วยกัน เหตุฉะนี้ ซึ่งจะว่าบุคคลผู้รู้ตามเห็นตามลัทธิแห่งผู้อื่น เป็นคนพาลสิ้นทั้งนั้นว่ามีได้ ถ้าจะว่าแต่บรรดาบุคคลผู้เป็นอาจารย์แสดงลัทธิต่าง ๆ นั้น แต่ล้วนเป็นคนดี มีปัญญาอันบริสุทธิ์ มีความคิดเฉลียวฉลาด มิได้วิวาทกันแหว่งในลัทธิแห่งตน ๆ ชนผู้แสดงลัทธินี้ แต่ล้วนเป็นคนดีมีปัญญาทั้งสิ้น ก็เห็นว่าแต่บรรดาบุคคลที่แสดงลัทธินั้น ไหนเลยจะเป็นคนชั่วเล่า สุดแท้แต่ว่าสำนวนพูดจาได้มาก แสดงลัทธิอันใดอันหนึ่งได้แล้ว ก็จะเป็นคนดีมีปัญญาไปสิ้นด้วยกัน เพราะว่าแสดงลัทธิได้คนละสิ่ง ๆ เสมอกัน

เหตุฉะนี้ ซึ่งจะว่าบุคคลผู้เป็นอาจารย์แสดงลัทธิเป็นคนดีมีปัญญาทั้งสิ้นนั้นว่ามีได้ ลัทธิต่าง ๆ ที่เดียรถีย์ทั้งหลายแสดงนั้น พระตถาคตจะได้กล่าวหาว่าเที่ยงหามิได้ เดียรถีย์ทั้งปวงนั้นบางที่สอนคนด้วย

กันก็ตีเถียงกัน ข้างหนึ่งก็ว่าท่านเป็นพาล ข้างหนึ่งก็ว่าท่านเป็นพาล ตกว่าถ้อยที่ถ้อยติดกันเอง สรรเสริญลัทธิต่างกัน ๆ นั้นว่าสัตย์ ว่าเที่ยง เผลอเสียซึ่งลัทธิต่างกันด้วยเพลิง คือถ้อยคำที่ตีเถียงว่า เป็นพาล และถ้อย คำแห่งเดียวที่ทั้งปวงนั้น จะเชื่อฟังเอาคำข้างไหนเป็นประมาณนั้น เชื่อฟัง เอามิได้ ขอพระพุทธองค์เจ้าจงแจ้งด้วยประการดังนี้

เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตรัสวิไลซ์ชาจะนี้ พระพุทธนิมิตจึง ตรัสปุจฉาสืบต่อไปว่า ยมาหุ สจฺจ ตถวณฺติ เอเก ข้าแต่สมเด็จพระผู้มี พระภาค สมณะภายนอกพระศาสนาบางจำพวกนั้น แสดงลัทธิต่าง ๆ นี้ แลเที่ยงแท้แล้ว ยังพวกอื่นขวางเข้ามาเล่าว่า ว่าเช่นนั้น ๆ ว่าเปล่า ๆ หาสัตย์หาจริงไม่ เป็นคำมุกดา ตกว่ามีคำขวางเข้ามาจะนี้ ถือปฏิญญานั้นมีกำลัง ด้วยกันทั้งสองฝ่าย วิวาทพุ่มเถียงแก่งแย่งไม่ตกไม่ลงกัน นี้แม้พระเจ้าข้า ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค สมณะภายนอกพระศาสนา เหตุไฉนจึง ว่ากล่าวต่าง ๆ กันไป มิได้ว่ากล่าวให้เหมือนกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ถ้อยคำที่ว่านั้น เอาสัตย์เอาเที่ยงมิได้ อาศัยแก่เหตุผลเป็นประการใด เมื่อ พระพุทธนิมิตตรัสปุจฉาจะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์ก็ทรงวิไลซ์ชาว่า เอก์ หิ สจฺจนฺตฺยิมติ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค ถ้อยคำที่สมณะภายนอก พระศาสนาว่ากล่าวมิได้เหมือนกันนั้น จะเชื่อจะฟังเอาเป็นสัตย์เป็นเที่ยง มิได้นั้น อาศัยเหตุที่สมณะภายนอกมิได้รู้ซึ่งธรรมอันสัตย์อันจริง อันธรรม อันเที่ยงแท้ เป็นหนึ่งมิได้เป็นสองนั้น มีอยู่ต่างหาก สมณะภายนอก พระศาสนานั้นมิได้รู้ จึงว่ากล่าวแก่งแย่งกัน มิได้เข้ากัน ถ้ารู้ต่อรู้ด้วย กันแจ้งประจักษ์ในธรรมอันสัตย์อันจริงนั้นเหมือนกันอยู่แล้ว ดังฤจะวิวาท พุ่มเถียงกันเล่า ก็จะไม่ว่ากล่าวนั้นเข้ากันเป็นอันหนึ่งอันเดียว อาศัยเหตุที่ ไม่รู้และว่ากล่าวเอาตามทิวี่ ตามที่ตนเห็นผิดนั้นแล้วจึงบังเกิดวิวาทกัน ในที่อันนี้ มีคำพระอรธกถาจารย์วิไลซ์ชาว่า ข้อซึ่งพระพุทธปฏิภาตวิไลซ์ชา ธรรมอันเที่ยงอยู่นั้นไซ้อื่นไซ้ไกล ได้แก่มรรคสังขและนิโรธสัง

มรรคสังขันธ์ คือพระอภิญญ์อภิญญ์มรรคธรรม ๘ ประการ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นอาทิ มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน นิโรธสังขันธ์ คือพระอมตมหา นิพพานดับเสียซึ่งสังสารทุกข์ ธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ เป็นธรรมอันสังข อันเที่ยง จะได้วิปริตแปรปรวนเป็นอื่นหามิได้

ลำดับนั้น พระพุทธนิมิตจึงได้ตรัสถามสืบต่อไปว่า กสุมานุ สจฺจานิ วทนฺติ นานา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค นุ ดังข้าพระองค์จะขอถาม ปวาทิยา สมณะทั้งหลายผู้กล่าวลัทธินั้น แต่ล้วนสรรเสริญตว่า ตัวนั้น ฉลาด กล่าวซึ่งธรรมอันสัตย์อันเที่ยงนั้นต่าง ๆ กัน จะว่าสมณะทั้งหลาย นั้นได้สดับรับฟังมามาก กล่าวซึ่งธรรมอันเที่ยงนั้นตามที่ตนได้สดับจะเป็นดังนั้นหรือ หรือจะว่าสมณะทั้งหลายนั้นเป็นอนุสรตักกทิจฺฐิ กล่าว ซึ่งธรรมอันเที่ยงนั้น ตามที่ตนระลึกตรึกเห็น เห็นอย่างไรก็ว่าไปอย่าง นั้น ตามที่ตนเห็นจะเป็นฉะนี้หรือประการใด พระพุทธนิมิตตรัสปุจฺจา ฉะนี้ สมเด็จพระพุทธองค์ก็ทรงวิสัญญานว่า น เหว สจฺจานิ พฺหุณี นานา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า สมณะทั้งหลายซึ่งกล่าวธรรมอันสัตย์ อันเที่ยงต่าง ๆ กันนั้น จะกล่าวด้วยสามารถได้สดับรับฟังมานั้นหา มิได้ กล่าวด้วยสามารถตนเป็นทิจฺฐิ ไซ้ว่าธรรมอันสัตย์อันเที่ยงนั้นจะมี ต่าง ๆ หามิได้ สมณะทั้งหลายนั้น เมื่อตรึกไปตรองไปก็เข้าใจเอาตาม ลัทธิที่ตนเห็นว่าสิ่งนี้แลเที่ยงแท้แล้ว ก็บังเกิดทิจฺฐิถ้อมันว่า ตนนั้นเห็น ชอบ บอกแก่ศิษยานุศิษย์ทั้งปวงต่อ ๆ กันไป ตามที่ตนตรึกตรองเห็น บางทีนั้นเห็นตอ้งกันเข้าก็เปลี่ยนชื่อเสีย ทิจฺฐิอันเดียวกันนั้นแสดงออก เป็นสอง บอกแก่ศิษย์ทั้งปวงว่า อันนี้จริงอันนี้ไม่จริง ตกว่าแสดงธรรม อันสัตย์อันเที่ยงนั้นต่าง ๆ กัน ตามตรรกทิจฺฐิที่ตนตรึกตรองเห็น ขอ พระพุทธองค์เจ้าจงรู้ด้วยประการฉะนี้ เมื่อสมเด็จพระมหากรุณาตรัส วิสัญญานาปัญหา อันพระพุทธนิมิตปุจฺจาโดยนัยดังพรรณนามาฉะนี้แล้ว เบื้องหน้าแต่นี้ สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าก็ตรัสชี้แจงแสดงมิจฺจาปฏิบัติ

แห่งมิจฉาทิฐูทั้งปวงแต่บรรดาที่เห็นผิดนั้นว่า ทิฎฐสุเตสี ลพฺภเต มคฺเค
 วา ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค บุคคลทั้งหลายผู้เป็นมิจฉาทิฐู เห็นไป
 ในที่อันผิดนั้น บางจำพวกนั้นถือทิฐูสุทธิตว่าบริสุทธิ์ด้วยเห็น บางจำพวก
 นั้นถือสุตฺตสุทธิตว่าบริสุทธิ์ด้วยฟัง บางจำพวกนั้นถือมุตฺตสุทธิตว่าบริสุทธิ์
 ด้วยสุดคมและลึ้มเลียถูกต้อง บางจำพวกนั้นถือสีลฺลพฺพตฺตสุทธิตว่าบริสุทธิ์
 ด้วยถือหัตถิชาทวฺตร ปฏิบัติอย่างข้างปฏิบัติอย่างม้า ปฏิบัติอย่างโค
 อย่างกระบืออย่างสุนัขนี้แลถึงซึ่งบริสุทธิ์ เมื่ออาศัยอยู่ในทิฐูเหล่านี้แล้ว
 เห็นไปว่าจะถึงซึ่งบริสุทธิ์แล้ว ที่นั้นก็ตั้งอยู่ในทิฐูมานะ วินิจจยถือเอา
 เป็นมั่นแล้ว ก็ชื่นชมโสมนัสว่าตนนั้นดี ผู้อื่น ๆ นั้น ตีเสียวว่าเป็นพาล ตี
 เสียวว่าโศดฺดเชลาไม่เจตียวฉลาต ตกว่าเผาเสียซึ่งผู้อื่นด้วยคำอันตีเตียนว่า
 เป็นพาล กระทำซึ่งอติมานะยกเนือยอตัวว่า ตนนั้นฉลาดว่าตนนั้นรู้ ไม่
 มีใครเสมอ ถึงเขาจะดีกว่าตนก็เห็นว่าชั่วกว่าตน ด้วยสามารถทิฐูนั้นมั่นใน
 สันดาน ตั้งใจแต่ที่จะตีเตียนบุคคลผู้อื่น ตีเตียนลัทธิอื่น ๆ อติสารทิฎฐิจยา
 โส สมตฺตโต แท้จริง บุคคลผู้ถือมิจฉาลัทธิ มีสันดานอันบริบูรณด้วยทิฐู
 นั้น ย่อมเห็นไปว่าลัทธิแห่งตนนั้นเป็นแก่นสาร มัวเมาไปด้วยมานะ มี
 มานะอันบริบูรณ ใครเขาไม่ชมก็ชมตนเองว่าเป็นนักปราชญ์ ตั้งตนเอง
 ว่าเป็นผู้รู้ ถือตนว่ามีปัญญาฉลาดหาผู้ใดจะเทียมเท่ามิได้ สันดานนั้น
 บริบูรณด้วยทิฐูมานะพร้อมทั้งสองสถาน พรสฺสเปหิ วจฺสา ถ้อยคำอัน
 สมณะภายนอกพระศาสนานินทาและสรรเสริญนั้น จะเอาเป็นประมาณ
 มิได้ ประการหนึ่งถ้อยคำที่ผู้อื่นนินทานั้น มิอาจที่จะกระทำบุคคลที่ตี
 นั้นให้ชั่วลงได้ ถ้อยคำที่ผู้อื่นสรรเสริญนั้นแล้ว ก็มีอาจที่จะกระทำบุคคล
 ที่ช้วนนั้นให้ดีขึ้นได้ ถ้าถ้อยคำนินทากระทำให้บุคคลชั่วไปได้ ถ้อยคำสรรเสริญ
 กระทำให้บุคคลดีขึ้นได้ ถ้าเป็นจะนั้นแล้วบุคคลมีปัญญาอันช้วนนั้น ก็จะมี
 ปัญญาอันอุดมพร้อมถ้อยคำที่สรรเสริญ ถ้าปัญญารู้จบไตรเพทเป็น
 นักปราชญ์ขึ้นด้วยถ้อยคำสรรเสริญแล้ว โหนฺนเลยจะมีสมณะที่เป็นพาล
 นั้น แต่บรรดาสมณะก็จะเป็นปราชญ์มีปัญญาอันดีสู้กันด้วยกัน ฉนฺณํ อิติ

ปาวติ วัฒนติ ธมฺมํ ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค เดียรถีย์ทั้งหลายเป็นอันมากนั้น ย่อมบอกกล่าวแก่ศิษย์แห่งตน ๆ ว่าลัทธิของเรานี้เป็นทางที่จะให้บริสุทธิ์ ผู้ใดแสดงลัทธิอันนอกออกไปกว่านี้ ผู้นั้นย่อมคลาดจากหนทางบริสุทธิ์ ไกลจากทางบริสุทธิ์เป็นอันเที่ยงแท้ บอกกล่าวแก่ศิษย์แห่งตน ๆ ด้วยประการฉะนี้ ตกว่ายินดีในทิวาราคะแห่งตนแสดงลัทธิแห่งตนว่าเป็นทางบริสุทธิ์ จะได้กล่าวว่ามีทางบริสุทธิ์ในลัทธิอื่น ๆ นั้นหาไม่ได้ จิตนั้นตั้งมั่นในทางลัทธิแห่งตน ว่ากล่าวนั้นเขาเป็นมั่นเป็นคงว่า ลัทธิของตนนั้นสัตย์เที่ยงแท้แน่นอนจริง ๆ สกุกาย เณวปี ทฬัทรทกในข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาค เดียรถีย์ทั้งหลายอันว่ากล่าวมั่นคงในทางลัทธิแห่งตน ๆ นั้น เมื่อเฝ้าเสียซึ่งผู้อื่นด้วยเพลิงคือถ้อยคำที่ติเตียนว่าเป็นพาลไม่รู้จักในลัทธินั้น ก็น่าที่แลจะบังเกิดวิวาทหยาบช้ำกล้าแข็งเสียบแทงกันมีประการต่าง ๆ อันตั้งอยู่ในทิวินิจฉัยเป็นครูเป็นอาจารย์ บอกลัทธิแก่ศิษย์นั้นเมื่อติเตียนลัทธิอื่นว่าเป็นพาล ว่าไม่เป็นหนทางบริสุทธิ์ ติเตียนลัทธิอื่นฉะนี้แล้ว ก็น่าที่แลจะบังเกิดวิวาทเป็นพวก ๆ เป็นเหล่า ๆ กัน ยิ่งว่าเป็นครูบอกลัทธิก็ยิ่งจะวิวาทนั้นมากกว่าชนทั้งปวง และพระอรियบุคคล ผู้ใดสำเร็จพระอรหัตมรรคญาณนั้น ท่านพิจารณาเห็นโทษแห่งทิวินิจฉัย รู้โทษแห่งทิวินิจฉัย โดยนัยดังพรรณนามาฉะนี้แล้ว ท่านก็สละละเสีย ซึ่งทิวินิจฉัยทั้งปวงด้วยอำนาจพระอรियมรรค ตัดทิวินิจฉัยให้ขาดด้วยตาบอันกล้าหาญคือพระอรหัตมรรคญาณนั้นแล้ว พระอรหันต์เจ้านั้นก็ถึงซึ่งภาวะมีสันดานเป็นอุเบกขา จะได้กระทำวิวาทแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งนั้นหาไม่ได้ในโลกนี้ สมเด็จพระมหากรุณาตรัสเทศนาจุฬพนฺธุสูตรนี้ ก็สำเร็จลงด้วยยอดพระอรหันต์นั้น ดุจสูตรทั้ง ๕ ที่พระพุทธองค์เจ้าแสดงมาแต่หนหลัง

เทศนาวสานเ ในเมื่อจบพระธรรมเทศนาจุฬพนฺธุสูตรลงครั้งนั้น เทพยดาที่เป็นวิตักกจริตนั้น ก็บรรลู่ถึงพระอรหัต คณนาได้แสนโกฏิที่ได้สำเร็จพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามีนั้น จะนับจะ

คนนามิได้ นักปราชญ์ฟังสันนิษฐานเข้าใจเกิดว่าสูตรทั้ง ๖ มีสัมมา
 ปรีพพาชนียสูตรเป็นอาทิ มีจุฬพยุหสูตรเป็นปริโยสาน โดยนัยดังพรรณนา
 มาฉะนั้น ก็นับเข้าในมหาสมัยสูตรสิ้นด้วยกัน เหตุว่าสูตรทั้ง ๖ นี้ พระ
 พุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาในกาลเมื่อมีมหาสมัย เหตุตามัน ปิยมนาปา มหา
 สมัยสูตรนี้เป็นที่รักเป็นที่เจริญใจแห่งเทพยดาทั้งปวง บุคคลผู้จะกระทำ
 มงคลกาลทั้งปวงนั้น สมควรที่จะอาราธนาพระพุทธชินบุตรมาให้สวด
 พระมหาสมัยสูตร

กิริ ดั่งได้สดับมา โอนิตโสตา เทพยดาทั้งปวงนี้เงี้ยวโสตกลง คอย
 ที่จะรับประทานฟังซึ่งพระมหาสมัยสูตร รักใคร่ซึ่งพระมหาสมัยสูตรนี้มี
 กำลังนี้หนักหนา พระอรรัตนกษัตริย์จึงนำเอานิทานมาสาธกไว้ เพื่อจะ
 ให้เห็นแจ้งประจักษ์ว่า พระมหาสมัยสูตรนี้เป็นที่รักใคร่แห่งเทพยดาทั้ง
 ปวงว่า กิริ ดั่งได้สดับมา เอกา เทวธิดา ยังมีนางเทพธิดาพระองค์หนึ่ง
 ลิงสู้อยู่ที่ต้นกาคะทิงแทบประตูโกฏิบรรพตวิหาร เอโก ทนโร ยังมีภิกษุ
 หนุ่มองค์หนึ่งนั้น สาธยายซึ่งพระมหาสมัยสูตรอยู่ ณ ภายในกุฎิที่เรือน
 นางเทพธิดาที่ลิ่งสู้อยู่ในไม้กาคะทิงนั้น ครั้นได้สดับฟังพระมหาสมัยสูตร
 ก็ชื่นชมโสมนัสปรีดาอุตสาหะตั้งใจฟังโดยสังเคารพ สุตตปริโยसानะ ใน
 เมื่อพระภิกษุสาธยายพระมหาสมัยสูตรจบลงครั้งนั้น นางเทพธิดาก็
 ให้ห้องสาธุการด้วยศัพท์สำเนียงอันดัง พระภิกษุนั้นครั้งนั้นได้สดับเสียง
 สาธุการ เธอก็ร้องถามออกมาว่า โโก เอโส ใครนั้นหนา มาให้ห้องสาธุการ
 อหํ ภนฺเต เทวธิดา พระเจ้าข้า ข้าฯ นี้คือนางเทพธิดาลิ่งสู้อยู่ในไม้กาคะทิง
 กสมมา สาธุการํ อทาสี ดูกรนางเทพธิดา เหตุไฉนท่านจึงมาให้ห้องสาธุ
 การแก่เราเล่า

พระเจ้าข้า ข้าฯ นี้เลื่อมใสด้วยพระผู้เป็นเจ้าสาธยายซึ่งพระ
 มหาสมัยสูตร จึงให้ห้องสาธุการแก่พระผู้เป็นเจ้า สาธยายตั้งแต่ต้นจน
 อวสานนั้น 03/2565 จะได้ฉลาดได้เคลื่อนมาตราบว่าอักษรหนึ่งนั้นนามิได้ ถูกถ้วน

สมกันกับที่พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนา ณ ป่ามหาวันนั้น ขอบใจพระผู้
เป็นเจ้าอุตสาหะเล่าเรียนไว้เป็นอันดี นี่แน่ะพระเจ้าข้า พระมหาสมัย
สูตรนี้ ข้าพเจ้าได้ฟังแต่ครั้งเทศนาที่ป่ามหาวันแล้ว ก็ไม่ได้ฟังอีกเลย
ฟังจะได้มาฟังพระผู้เป็นเจ้าแสดงในวันนี้

คุณนางเทพธิดา เมื่อครั้งสมเด็จพระมหากรุณาตรัสเทศนาพระ
มหาสมัยสูตร ณ ป่ามหาวันนั้น ท่านได้รับประทานฟังหรือ

อาม ภนุเต ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าฯ ได้รับประทานฟัง

มหา กิร เทวสุนิปาโต คุณนางเทพธิดา ครั้งนั้นได้ยินว่า
เทพยดาทั้งหลายมาประชุมกันฟังพระมหาสมัยสูตรนั้นมากกว่ามาก ตู
กตุด สุณิ ก็ตัวของท่านนี้ ฟังอยู่ในสถานที่ใดเล่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าฯ นี่เป็นเทวดามีอานุภาพน้อย ครั้นเทวดามี
อานุภาพมากท่านมามากขึ้น ๆ ข้าฯ ก็มีอาจอยู่ในชมพูทวีปนี้ได้ ข้าฯ
ก็ถอยออกไปอยู่สู่ลังกาทวีป ไปยืนอยู่ในท่าอันชื่อว่าชมพูโกละ ปรารภ
ที่จะสดับฟังในสถานที่นั้น ครั้นมเหสักขเทวดาท่านมามากขึ้น ๆ ข้าฯ ก็
มีอาจอยู่ในสถานที่นั้นได้ ข้าฯ ก็ถอยออกไป ๆ ถึงหลังมหาคามโรหน
ชนบท แล้วอยู่ในที่นั้นไม่ได้เล่า ต้องถอยลงไปยืนอยู่ในมหาสมุทร ตก
ว่ายืนฟังพระมหาสมัยสูตรอยู่ในน้ำประมาณเพียงคอ ศุยุห์ จิตภูชานโต
คุณนางเทพธิดา ที่อันท่านยืนอยู่ จะมีไกลพระศาสดานักหนาหรือ ก็
กเถถ พระเจ้าข้า พระผู้เป็นเจ้าว่ากระไรจะนั้นเล่า สมเด็จพระศาสดา
ตรัสเทศนาอยู่ในป่ามหาวันนั้น ข้าฯ นี้ สำคัญว่าพระพุทธองค์ทอดพระเนตรดู
ข้าฯ มิได้ขาด ข้าฯ นี้มีหิริโหดตปปะ ได้เข้าแอบเข้าซ่อนอยู่ในระหว่าง
ระลอกอีก

คุณนางเทพธิดา ครั้งนั้นได้ยินว่า เทพยดาบรรลุถึงพระอรหันต์
นั้นคนนาได้แสนโกฏิ ๆ ถึงหกหมื่น เทพยดาที่ได้สำเร็จพระโสดาบัน

พระสกิทาคามี พระอนาคามีนั้น จะนับคนนามิได้ ก็ตัวท่านนี้ได้สำเร็จ
แก่พระอรหันต์หรือประการใด

นตฺถิ ภนฺเต หามิได้ พระผู้เป็นเจ้า มิฉะนั้นได้สำเร็จพระอนาคา
มีหรือ นตฺถิ ภนฺเต หามิได้ พระผู้เป็นเจ้า มนฺเฏ ดังเราสำคัญ ดูกรนาง
เทพธิดา สกิทาคามีปุตฺตา ท่านนี้ได้สำเร็จแต่เพียงพระสกิทาคามีนั้น
หรือ นตฺถิ ภนฺเต หามิได้ทั้งนั้นแลพระผู้เป็นเจ้า

มิฉะนั้น ท่านได้สำเร็จพระโสดาบันหรือ นางเทพธิดานั้น ครั้น
จะรับว่าถึงพระโสดาบัน ก็มีความละเอียดจึงกล่าวตอบว่า ข้าแต่พระผู้
เป็นเจ้า อปฺจุฉิตฺตพฺพํ ปุจฺจติ พระผู้เป็นเจ้าถามนี้หาควรที่จะถามไม่

พระภิกษุหนุ่มจึงว่า ดูกรนางเทพธิดา ถ้าท่านจะแสดงกายให้
เราเห็นนี้จะได้อหรือไม่

พระเจ้าข้า ข้าฯ มิอาจจะแสดงสกลกายแก่พระผู้เป็นเจ้าได้ จะ
แสดงได้แต่ข้อของคฺฐี พระผู้เป็นเจ้าจะใคร่เห็นก็เห็นแต่ของคฺฐีนี้เถิดนาง
เทพธิดา ก็ยกนิ้วขึ้นแสดงที่ขวงแขน รัศมีของคฺฐีอันเดียวนั้น ก็สว่างโชติ
ขวงประดุจดั่งดวงพระจันทร์และพระอาทิตย์อันอุทัยขึ้นมาละพันดวง
แล้วนางเทพธิดานั้นก็ตักเตือนให้สติว่า พระเจ้าข้า อปฺปมตฺตา โทธ พระ
ผู้เป็นเจ้าอย่าได้ประมาท พระผู้เป็นเจ้าอย่าได้ลืมสติ ทนฺร วนฺทิตฺวา
ว่าเท่านั้นแล้วก็นมัสการลาพระภิกษุหนุ่ม นิวัตฺตนาการกฺลับไปสู่สถาน
ที่อยู่แห่งอาตมาในกาลนั้นแล.

รับประทานวิสัยนามาในพระมหาสมัยสูตร ก็เสร็จเนื้อความลง
แต่เพียงนี้ เหว้ง ก็มีด้วยประการฉะนี้.